

7963

శ్రీ సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువు

ప్రథమ సంపుటము

పు న ర్ము ద్ర ణ

ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వ పక్షాన
ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమి ప్రచురణ

ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమి
కళాభవనము, నైఫాబాదు, హైదరాబాదు.

**Reprint of 1936 edition
Copies – 5000
January 1979**

© Government of Andhra Pradesh.

Price Rs. 15-00

**Paper used for the Printing of this book was
made available by the Govt. of India at
concessional rate.**

**Published by
Andhra Pradesh Sahitya Akademi
on behalf of the Government of
Andhra Pradesh.**

**Printed at
SHIVAJI PRESS
Secunderabad**

తొలి పలుకు

శ్రీ సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువు పునర్ముద్రణ చేయవలెనని ఆంధ్ర ప్రదేశ్ ప్రభుత్వము నిశ్చయించి యీ బాధ్యతను ఆంధ్ర ప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీకి అప్పగించినది. మొత్తము ఎనిమిది సంపుటలలో నాల్గు సంపుటల పునర్ముద్రణ కార్యము ఇప్పటివరకు పూర్తియైనది. ఈ నాలుగు సంపుటలను ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వము పక్షాన, ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ, ఆంధ్రమహా జనులకు ఈనాడు (28-1-1979) అర్పిస్తున్నందుకు మిక్కిలి సంతోషిస్తున్నాను. కడమ నాలుగు సంపుటలు కూడ ఈ సంవత్సరాంతములోగా అచ్చు కాగలవు.

శ్రీ సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువు మొదటి నాలుగు సంపుటలు స్వర్గీయులైన శ్రీ రావువేంకటసుమార మహిపతి సూర్యారావు బహద్దరుగారి ఆండదండలతో, సంపూర్ణ ఆర్థిక సహకారముతో, స్వర్గీయ జయంతి రామయ్య పంతులుగారి పర్యవేక్షణలో, సిద్ధమై కాకినాడ ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు పక్షాన ప్రకటితమైనవి. తర్వాత 5, 6, 7 సంపుటలు 1957 సంవత్సరములో కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాల సహాయముతో ముద్రితమైనవి. ఏడవ సంపుటము అనుబంధము మాత్రము ముద్రణకాకుండగా, 1965 సంవత్సరములో ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ రూ. 5,000/ ఆర్థిక సహాయము గావించి దీని ముద్రణకు తోడ్పడినది. ఈ అనుబంధ సంపుటము 1974 సంవత్సరము హైదరాబాదు నగరములో, ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ వేదికపైన అవిష్కృతమైనది. ఆ సందర్భములో అకాడమీ అధ్యక్షులు డా. బెజవాడ గోపాలరెడ్డి గారు, శ్రీ సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు అన్ని సంపుటలు మరొక పర్యాయము నిర్దుష్టంగా ప్రకటించవలసి యున్నదని భావించి ఆపని నిర్వహించవలసినదని ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వమును కోరినారు. అప్పటి ముఖ్యమంత్రి శ్రీ. జె. వెంగళరావు గారు ఈ కోరికను అంగీకరించి అందుకు కావలసిన ఏర్పాట్లు చేయగలనని వాగ్దానము చేసినారు.

ముఖ్యమంత్రిగారి వాగ్దానాన్ని అనుసరించి, ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వము ఈ విషయాన్ని పరిశీలించవలెనని, ప్రభుత్వ పురావస్తు శాఖ డైరెక్టర్, డా. రమేశన్ గారి అధ్యక్షతన డా.బి. రామరాజు, ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయ తెలుగు శాఖాధ్యక్షులు, శ్రీ దేవులపల్లి రామానుజరావు, కార్యదర్శి, ఆంధ్ర ప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ, శ్రీ.ఎన్. వెంకటస్వామి, డైరెక్టర్, తెలుగు అకాడమీ, డా.పి.యస్.ఆర్. అప్పారావు, అప్పుడు అసీసర్ ఆన్ స్పెషల్ డ్యూటీ, గార్లతో కూడిన ఒక సంఘాన్ని నియమించినది. ఈ సంఘము సమావేశమై ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వము పక్షాన శ్రీ సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువు అచ్చుకావలెనని, అచ్చుపర్యవేక్షణ ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీకి అప్పగించవలెనని, తొలిముద్రణ ములోని అచ్చుతప్పులను సవరించవలెనని, ఇందుకు కావలసిన పూర్తిదబ్బును ప్రభుత్వము యాయవలెనని సిఫారసు చేయగా ఈ సిఫారసును ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వము అంగీకరించినది. తత్ఫలితంగా ఈ సంపుటల పునర్ముద్రణ కార్యక్రమము ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ చేపట్టినది. ఈ నిఘంటువులలోని అను

బంధాలను గ్రంథభాగములో చేర్చవలెనని కూడ పై సంఘము నిర్ణయించినది. ఈ నిర్ణయానుసారము ఆయా సంపుటలలోని అచ్చుతప్పులను సవరించి అనుబంధభాగాన్ని గ్రంథములో చేర్చే బాధ్యత మొదటి నాలుగు సంపుటలమట్టుకు శ్రీయుతులు ఎన్. సి. యస్. పార్థసారథి, బి. వి. శ్రీనివాసాచార్యులు, చీమకుర్తి శేషగిరిరావు, ఎన్. ఎస్. సుందరేశ్వరరావు గార్లకు అప్పగించినది. మిగిలిన నాలుగు సంపుటలు అనగా, 5, 6, 7, 8 సంపుటలను సవరించే బాధ్యత డా. నిడదవోలు వేంకటరావు గారు, అకాడమీ కోరికపైన నిర్వహించినారు. వీరందరికి అకాడమీ పక్షాన కృతజ్ఞతలు.

ఈ సంపుటము అచ్చుపని శివాజీ ప్రెస్స్, సికిందరాబాదు వారికి అప్పగించి, ముద్రణ పర్యవేక్షకులుగా శ్రీ ఎన్. సి. యస్. పార్థసారథి, శ్రీ ఎన్. ఎస్. సుందరేశ్వరరావు గార్లను నియమించినది. వీరందరికి అకాడమీ పక్షాన కృతజ్ఞతలు.

ఈ బాధ్యతను ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీకి అప్పగించి కావలసిన డబ్బును పూర్తిగా మంజూరుచేసి, నగము డబ్బును ఇప్పటి వరకు విడుదల చేసి, సాహిత్య అకాడమీ పట్ల విశ్వాసము ప్రకటించిన ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వమునకు అకాడమీ పక్షాన ధన్యవాదాలు.

ఈ సంపుటల ముద్రణకు కావలసిన కాగితము కేంద్రప్రభుత్వము, ఆంధ్ర ప్రదేశ్ ప్రభుత్వము ద్వారా సరసమైన ధరకు అకాడమీకి ఇచ్చినది. ఇందుకు వారికి కూడ అనేక ధన్యవాదాలు.

హైదరాబాదు

28-1-79

దేవులపల్లి రామానుజరావు

కార్యదర్శి

ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమి

సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువు

ప్రథమ సంపుటము

అ - ఔ

పండిత సాహాయ్యమున

జయంతి రామయ్య పంతులు బి. ఏ., బి. ఎల్.

గారిచే రచింపఁబడి

కాకినాడ

ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు

వారిచేఁ బ్రకటింపఁబడినది.

వాణి ముద్రాక్షరశాల

బెజవాడ

1936

All Rights Reserved.

మహారాజా రావు వేంకట కుమార మహిపతి
సూర్యారావు బహద్దరు C. B. E. గారు

సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు

పీ ఠి క.

సంస్కృతమునందుఁబోలె నాంధ్రమందును బూర్వలాక్షణికకృతము లగు నిఘంటువులు కొన్ని గలవు. నాకుఁ దెలిసినంతవఱకు కా గ్రంథములపే శ్చక్రింద నుదాహరించుచున్నాఁడను.

1. కస్తూరిరంగకవికృతసాంబనిఘంటువు.
2. పైఁడిపాటి లక్ష్మణకవిప్రణీతాంధ్రరత్నాకరము
3. పైఁడిపాటి కవిలక్ష్మణప్రణీతాంధ్రనామసంగ్రహము.
4. అడిదము సూరకవిప్రణీతాంధ్రనామశేషము.
5. గణపవరపు వేంకటకవిప్రణీతవేంకటేశాంధ్రము.
6. ఆకవియే రచించిన అకారాదిదేశీయాంధ్రనిఘంటువు.
7. శ్రీరాజా త్యాడి పూసపాటి వీరపరాజు రచించిన యాంధ్రపదాకరము.
8. ప్రెగడపువారి కందములు.
9. చౌడప్ప సీసములు.
10. నుదురుపాటి వేంకటకవిప్రణీతాంధ్రభాషార్థవము.

వీనిలో నెల్ల నాంధ్రభాషార్థవ ముత్తమ మయినది ఇది సంస్కృతములోని యమరకోశమురీతిని గూర్చబడినది. చాలవఱకు సమగ్రమయిన దని చెప్పవచ్చును. ఈ నిఘంటువు లన్నియుఁ బద్యాత్మకములు. కొన్ని కొన్ని శబ్దములకుఁ గల నానార్థము లిందుఁ జూపఁబడి యున్నను మొత్తముమీఁద నీగ్రంథములన్నియుఁ బద్యానుపదమాలికలే యని చెప్పవచ్చును. ఇవి వేదమువలెఁ గంఠపాఠముగా పఠించినవారికే యుపకరించును. కావ్యములు చదువునప్పు డే దయిన నొకశబ్దము యొక్క యర్థమునుగూర్చి సందేహము చప్పునఁ దీర్చుకొనుట కీ నిఘంటువు లనుకూలినపవు. అక్షరక్రమముగాఁ గూర్చఁబడిన నిఘంటువులే యిందున కుపయోగించును. సంస్కృతభాషయందుఁ గేశవనిఘంటువులో నాద్యక్షరనియమమును, విశ్వనిఘంటువులో నంత్యాక్షరనియమమును, మేదిని నిఘంటువులో నాద్యంత్యాక్షరనియమమును గలవు. కాని పదగతసర్వాక్షరక్రమనియమ మాంగ్గ నిఘంటువులనుండి గ్రహింపఁబడినది.

తెలుగులో మొట్టమొదట నిట్టి యక్షరక్రమనిఘంటువు కూర్చినయాతడు ఏ. డి. కాంబెలు (Mr. A. D. Campbell) అను నాంగ్లపండితుడు. ఈయన రాజకీయోద్యోగము (Indian Civil Service) నందుండియు నాంధ్రభాష శ్రద్ధతో నభ్యసించి కొంత పాండిత్యము సంపాదించుకొనెను ఆయన రచించిన నిఘంటువులో, దెనుగుపదములును వానికి సరియైన యాంగ్లార్థములును జూపఁబడినవి. ఈనిఘంటువు తెనుగు చదువుకొను పాశ్చాత్యులకే ముఖ్యముగా నుపకరించును. వారికొఱకే యీకోశము కూర్పఁబడినది. ఈ నిఘంటువు సంగ్రహరూపముగా నున్నది ఇందులో, జేరనిశబ్దము లనేకము లున్నవి. చేరినశబ్దములకైన నున్నయర్థము లన్నియు వివరింపఁబడలేదు. వీధపఁ గొంతకాలము నకు సి. పి. బ్రౌను (Mr. C. P. Brown) మహాశయుడు కూర్చిన పెద్దనిఘంటువునందీ లోపములు చాలవఱకుఁ దొలగింపఁ బడినవి. కాంబెలుగారివలెనే బ్రౌనుగారును రాజకీయోద్యోగము (Indian Civil Service) లో నుండి యనేక పండితుల నాకర్షించి యాంధ్రవాఙ్మయమునందు మంచి ప్రవేశము సంపాదించుకొనిరి. తెనుగుపదముల కాంగ్లార్థములు గలది యొక్కటియు నాంగ్లపదములకుఁ దెనుగర్థములు గలది యొక్కటియు రెండునిఘంటువు లీయన కూర్చెను. కాంబెలునిఘంటువులో లేని యనేక పదము లీనిఘంటువునందుఁ గలవు. శబ్దార్థముల స్పష్టపఱచులోకోక్తులును ఋర్వకవిప్రయుక్తములు నచ్చటచ్చట నుదాహరింపఁబడినవి. ఈ నిఘంటువుకూడ నాంగ్లేయభాషాపరిచయము గల వారికే యుపకరించునదిగా నున్నది, సమగ్రమును గాదు ఆంధ్రజనసామాన్యమున కుపకరించునట్టియుఁ బండితాదరపాత్రమగునట్టియు నిఘంటువు గూర్చవలయు నని పరవస్తు చిన్నయసూరిగారును, బహుజనపల్లి సీతారామాచార్యులుగారును బ్రయత్నించిరి. సూరిగారి ప్రయత్నము తుదముట్టలేదు. ఆయన పదములపట్టికమాత్రము సిద్ధముచేసిరి, అర్థనిర్ణయమునకుఁ గావలసిన పూర్వకవిప్రయుక్తవాక్యములఁ గొన్నిటి నెత్తి వ్రాసిరి, కాని పెక్కు శబ్దముల కర్థనిర్ణయము చేయలేదు, చేసినపని యయినను సమగ్రముగా లేదు. సీతారామాచార్యులుగారు శబ్దరత్నాకరమును నిఘంటువును గూర్చిరి. ఇందు శబ్దములరూపనిర్ణయమును శాస్త్రసమ్మతముగా నొనర్చిరి. అచ్చటచ్చట గ్రంథములనుండి ప్రమాణవాక్యములుదాహరించిరి. పూర్వ నిఘంటువులకంటె నిది బహువిధముల మేలయిన దనుటకు సందేహములేదు ఇదికూడ సమగ్రము కాదనియు భాషలోనున్న శబ్దముల రూపములు నర్థభేదములును సప్రమాణముగాఁ దెలుపునట్టిబృహన్నిఘంటువావశ్యకమనియుఁ గీర్తి శేషులగు కందుకూరి వీరేశలింగముపంతులుగారు మొదలగు విద్వత్కవు లనేకులు తలంచుచుండిరి. అట్టి నిఘంటువును రచింపించి ప్రకటించుట యాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు ముఖ్యోద్దేశములలో నొకటి. పరిషత్తుఖ్య ప్రతిష్ఠాపకులును, మాతృభాషాభిమాన్యగ్రేసరులును, మహాదారులును, శ్రీవీరికాపురాధీశ్వరులును నగు మహారాజా శ్రీ రావు వేంకటకుమారమహిపతి

సూర్యారావు బహదరుగారు నిఘంటునిర్మాణమునకుఁ గావలసినసమంతయుఁ దామె యిచ్చెదమని ప్రతిజ్ఞ చేసి పరిషత్తు సీమనకార్యము నిర్వహించుటకు సమర్థ మయినదానినిగా నొనర్చిరి. ఈమహోపకారమునకు బరిషత్కృతజ్ఞతను సూచించుటకై నిఘంటువునకు “శ్రీసూర్యారాంద్ర నిఘంటు” వను నామకరణము చేసితిమి.

నేటి కజానిశబ్దము లన్నియుఁ గల ప్రథమసంపుటము పూర్తయినది. మిగిలిన గ్రంథ మంతయు శీఘ్రముగాఁ బూర్తి యగునట్లు సర్వేశ్వరుఁ డనుగ్రహించుఁ గాక. గ్రంథ నిర్మాణములో మే మవలంబించినపద్ధతి నించుక వివరించెద.

గ్రంథ నిర్మాణ పద్ధతి.

ఆంధ్రభాషలోని పదములు తత్సమములు, ఆచ్చికములు, అస్యదేశ్యములు నని మూడువిధములుగా విభాగింపవచ్చును. ఆచ్చికములు వైకృతములు దేశ్యములు నని రెండు విధములు గ్రామ్యము అను విభాగ మొక్కటి కలదు గాని గ్రామ్యశబ్దములు లక్షణవిరుద్ధములై హావిధములుగా నుండుటచే వాని స్వగ్రంథమునఁ జేర్చలేదు.

తత్సమములు:- ఆంధ్రప్రత్యయాదులు చేర్చఁబడినసంస్కృతశబ్దములు తత్సమము లనఁబడును. తత్సమశబ్దనిర్మాణవిధాన మాంధ్రవ్యాకరణములందు నిర్ణయింపఁబడి యున్నది. ఈనియమము ననుసరించి సంస్కృతశబ్దముల బహుళముగాఁ దెనుఁగులోనికిఁ దెచ్చుకొనవచ్చును తత్సమపదములు పరిశీలనపూర్వకముగా సంస్కృత నిఘంటువుల నుండి గ్రహింపఁబడినవి. సంశయము గలిగినప్పుడు కావ్యాదిమూలగ్రంథములఁబట్టియు వ్యాకరణశాస్త్రమునుబట్టియు శబ్దస్వరూపార్థనిర్ణయము చేయఁబడినది. శబ్దముల కుండు నానార్థములు చూపఁబడినవి. ప్రయోగవిశేషము లున్నప్పుడుమాత్రము గ్రంథములనుండి ప్రమాణవాక్యము లుదాహరింపఁబడినవి. తెలుఁగులోఁ బృథక్ప్రయోగార్థములు గాకున్నను సమాసములలో నుపయోగింపఁబడును గనుక ఉపసర్గశత్రంతాదిశబ్దములుగూడ నిందు గ్రహింపఁబడినవి. ఈ నిఘంటువునం దున్న సంస్కృతపదజాలము శబ్దరత్నాకరము నందున్నదానికంటెఁ బెక్కుమడుఁగు లధికము. ఈవిషయములో నీ నిఘంటువు సంస్కృత విద్యార్థులకుఁగూడ మిక్కిలి యుపకరించు నని నిస్సంశయముగాఁ జెప్పవచ్చును.

“ఆంధ్రవాఙ్మయమునం దీవటలోఁ బ్రయోగింపఁబడియున్న సంస్కృతశబ్దములను మాత్రమే నిఘంటువులోఁ జూపవలయును గాని యితర సంస్కృతశబ్దములఁ జూపరా”దని కొందఱ యభిప్రాయము. ఈ యభిప్రాయము ననుసరించినచో నాంధ్రవాఙ్మయమందుఁ గల సంస్కృతశబ్దములనన్నింటిని పరిశోధించి యెత్తివ్రాయవలయును. అనేక శబ్దములు సమాసములలో నిమిడియున్నవి. ఒక్క యుదాహరణము చూడుఁడు.

అటఁ జని కాంచె భూమిసురుఁ డంబర చుంబి శిరస్సరజ్జరీ
పటలముహూర్ముహూర్ణతదభంగతరంగమృదంగనిస్వన
స్ఫుటనటనానురూపపరిపుల్లకలాపకలాపిజాలమున్
గటకచరత్కరేణుకరకంపితసాలము శీతశైలమున్. మనుచ. 2. 3.

ఈ పద్యమందలి దీర్ఘ సమాసములో నిగువదిశబ్దము లున్నవి వానిలోఁ జిట్ట చివరది మాత్రమే విభక్తిప్రత్యయముతోఁగూడి తత్సమశబ్దముగా నున్నది. తక్కిన శబ్దముల యర్థము కూడఁ బాఠకుడు తెలిసికొనవలసిన వాఁడే కదా! కావున నీ శబ్దముల నన్నింటిని దత్సమరూపములతో వేఱువేఱుగా నిఘంటువులోఁ జూపవలసి యుండును. ఈ ప్రకారము చేసినచో శబ్దరత్నాకరమునం దున్న శబ్దములకంటె నధిక శబ్దము లనేకములు దొరకు ననుటకు సందేహము లేదు. మఱియు, సంస్కృత శబ్దము లేవియో కొన్ని తప్పఁ దక్కినవి యథేచ్ఛముగాఁ దెనుఁగులో వాడవచ్చును. వానిని దత్సమములుగా మార్చుట కాంధ్రవ్యాకరణములలో సూత్రము లేర్పడి యున్నవి. కావునఁ బూర్వకపులు ప్రయోగించియుండని శబ్దముల భావికపులు ప్రయోగింపవచ్చును. మఱియు నిఘంటువు పాఠకులకు మాత్రమే గాక గ్రంథరచనము చేయువారికిఁగూడ నుపయోగించు నట్టిదిగా నుండవలయును. గ్రంథరచనము చేయువారు సంశయము గలిగినప్పు డెల్ల నిఘంటువులఁ జూచుచుండుట యనుభవ సిద్ధము. ఈ హేతువు లన్నింటినిబట్టి పెక్కు సంస్కృతశబ్దము లీ నిఘంటువులోఁ జేర్చఁ బడినవి. కిద్దెలుమహాశయసంకలితకర్ణాటాం గ్లేయనిఘంటువునఁదుఁగూడ నీపద్ధతియే యనుసరింపబడినది. సంస్కృతశబ్దములకు 'ఇంచు'గాగమము చేర్చినచోఁ దత్సమక్రియ లగుననుసామాన్యశాస్త్రము కలదు గాని పూర్వకవి ప్రయుక్తములనుమాత్రమే గ్రహించుట యాచారమై యున్నది. మేము నీయాచార మవ లంబించి యచ్చతెనుఁగు శబ్దములకువలెనే తత్సమక్రియలకును దఱచుగాఁ బూర్వకవి ప్రయో గాదివివరణము లిచ్చినారము.

ఉకారాంతసంస్కృతపదములు రెండురూపములును గల మహద్వాచక విశేష్యము లైనపుడు 'దు' వర్ణాంత 'పు' వర్ణాంతరూపములు రెండును నీయఁబడినవి. ఉదా: అమృ తాంశువు(డు). విశేషణములైనపుడు మూఁడులింగములకు నుపయోగించు 'పు' వర్ణాంత రూపముకూడ నుండునని యెఱుంగునది. ఉదా: అతవ్త తనువు.

'అన' అనునది యంతమునఁ గల 'ఆర్దనము' మున్నగు తత్సమవిశేషణశబ్దముల స్త్రీలింగరూపములు కర్తృకరణాద్యర్థభేదము ననుసరించి ఆకారాంతములుగాను ఈకారాంత ములుగాను గూడ నుండును. కాని ప్రయోగప్రాచుర్యమునుబట్టియు నిఘంటువులను బట్టి యుఁ బెక్కువట్ల నొకరూపముమాత్రమే చూపఁబడినది. (చూ. అంకనము, అనురంజనము.)

అచ్చతెలుగులు :— వైకృతములు దేశ్యములు నని యచ్చతెలుగు శబ్దములు రెండు విధములు. ఆంగ్లేయభాషలోనికి లాటిను (Latin) భాషాపదములు ఫ్రెంచి (French) భాషాద్వారమున వచ్చి చేరినట్లు తదృవశబ్దములలో ననేకములు సంస్కృతమునుండి ప్రాకృత భాషాద్వారమున వచ్చి తెలుగులోఁ జేరినవి. ప్రాకృతము మాతృభాషగాఁగల యాంధ్ర వంశ్యాదిరాజులు కొందఱు ప్రాచీనకాలమందుఁ దెలుగుదేశము నాక్రమించి పాలించినట్లు శిలాశాసనములవలనఁ దెలియుచున్నది. ఆకాలమందే తదృవశబ్దము లనేకములు పుట్టి యుండును. ఇటీవల నాంధ్రకవులు కొన్నితదృవములను గల్పించియుండురు కాని వీని సంఖ్య యధికముగా నుండ దని తోచుచున్నది. సంస్కృతశబ్దము లనేకములు తొలుతఁ గొన్నిమార్పులఁ జెంది ప్రాకృతము లనుపేరు కలిగినది. రూపమం దీశబ్దములు దేశ్యశబ్ద నిర్విశేషములుగా నుండును.

దేశ్యవైకృతవిభాగము శబ్దరత్నాకరమందుఁ జేయఁబడినది. కాని పెక్కు తావులం దీనిర్ణయము తప్పిపోయిన దని పండితులయభిప్రాయము. ప్రాకృతాంధ్రభాషలకుఁగల సంబంధము చక్కఁగాఁ దెలుపు గ్రంథము లిప్పుడంతగా లేవు. ఈసంబంధమింకను విమర్శన పూర్వకముగా నిర్ణీతము కావలసియున్నది వర్తమానకాలమం దీవిభాగముచేయుట సాహస ముగా నుండునను భీతిచేత మానివేయుటయైనది. కాని పెక్కు శబ్దములకు సంస్కృత ప్రాకృతములందును దమిశకర్ణాటాది ద్రావిడ భాషలందును గల సజాతీయపదములను సాధ్య మయినంతవఱకుఁ జూపియున్నారము. ఈసామగ్రినిబట్టి షరాలశబ్దము లేవియో జన్య శబ్దము లేవియో పండితులు నిర్ణయింతురుగాక.

తెలుగుశబ్దముల రూపములు నర్థములు నిర్ణయించుటకుఁ గొంతవఱకు వ్యావహారిక భాషయుఁ జాలవఱకు వాఙ్మయమును నాధారములు. ఇందునకై వాఙ్మయమంతయుఁ గ్రొత్తగాఁజదివి యర్థసహితముగా నొక్కొక్కశబ్ద మొక్కొక్క కాగిషపుముక్కమీద నెత్తి వ్రాసి విదప నీముక్కల నన్నింటిని గలిపి యక్షర కమముగా విభజనముచేసి యర్థాదులను రెండుమూఁడుతడవలు పరిశీలించి నిర్ణయించుటయైనది. ఈవిషయములో మేము చేసిన పరిశీలనము కొందఱు కతిమాత్ర మని తోఁ నను దోషమేమియు ను అయినను సాధ్యమయినంత వఱకుఁ బ్రమాదములు లేకుండఁ జేయవలయు నను నూహతో నీవిషయములో నధికశ్రమము పడవలసివచ్చినది. ఈశ్రమమునకుఁ దగినఫలము లభించిన దని మాయాశయము. నిఘంటువును సహృదయభావముతో విమర్శించువిద్వాంసుల కది గోచరింపకమానదను నమ్మక మును గలదు.

శబ్దస్వరూపనిర్ణయము :- శబ్దస్వరూపముల నిర్ణయించుటకుఁ గొంతవఱకు లోక వ్యావహారికమును జాలవఱకుఁ బద్యగ్రంథములును నాధారములు. శబ్దస్వరూపము మార్చి

నచో చందోభంగ మగునట్టి ప్రయోగము లిందునకుఁ బరమప్రమాణములు. అట్టి ప్రమాణములు దొరకనప్పుడు శిష్టప్రయోగభాహుళ్యమునుబట్టి రూపములను నిర్ణయించుట యైనది. ఈసందర్భమున గ్రంథముల యచ్చుప్రతులుమాత్రమే గాక సందేహములు కలిగినప్పుడు తాటియాడువాఁతప్రతులుకూడఁ బరిశీలింపఁబడినవి.

అర్థనిర్ణయము :- ఒక్కశబ్దమున కొక్కచే యర్థమున్నచో నది నిర్ణయించుట సులభము. అట్లుగాక బహ్వర్థములుగల శబ్దములనేకములు కన్పట్టుచున్నవి. ఈయర్థములలోనొకటి మూలార్థము. తక్కినవి యామూలార్థము కాలక్రమమున మాఱుగా నేర్పడినవి. ఈ సంప్రదాయము సర్వభాషలయందును గలదు. ఏయేయర్థ మెప్పుడెప్పుడేరితిగా నేర్పడినదో నిర్ణయించుటకుఁ దగినసాధనసామగ్రి మాకు దొరకలేదు. నన్నయభట్టారకునినాఁటికే యీ మార్పు లనేకములు కలిగినట్లు కనుపట్టు చున్నది. అర్థముల ఛాయాభేదములు సువ్యక్తములైనప్పుడు వానిని వేరువేరుఅర్థములుగాఁ జూపుట యైనది. ఛాయాభేదములు స్వల్పము లయినప్పుడు వాని నేకార్థముగానే చూపి భేదమును (-) ఈగుర్తుచేతఁ జూపుట యైనది. ఉదా:- ఆడు. అ. క్రి. శి. సంచరించు, తిరుగు; విహరించు - ఇచట సంచరించు, తిరుగు నను రెండుశబ్దములును సమానార్థకములు. సంశయవిచ్ఛేదమునకై యొకయర్థమునే రెండుపర్యాయపదములచేఁ జూపుటయైనది. ఈపదములు కేవలపర్యాయపదములే కాని వీని కిర్థభేదము లేదని సూచించుటకై వీని రెంటికి నడుమ కామా (,) గుర్తుపఁబడినది ఈ శబ్దమునకే 'విహరించు' నను నర్థముకూడఁ జూపఁబడినది. ఈయర్థమునకును సంచరించు శబ్దార్థమునకును నీషద్యేదము కలదు గాని యది ప్రత్యేకార్థముగాఁ జూపవలసినంతటికీ కాదు. ఈషద్యేదము కలదని సూచించుటకై ఈపదమునకును బూర్వపదమునకును నడుమ 'సెమికోలను' (;) గుర్తుపఁబడినది. ఈనియమమే యితరస్థలములందుఁగూడఁ జాటింపఁబడినది. అనఁగా, 'కామా'చే విభజింపఁబడినపదములు సమానార్థకములనియు, 'సెమికోలను'చే విభజింపఁబడినపదముల కీషదర్థభేదము కలదనియు సూచించునది. అర్థనిర్ణయమునందే యింకొక్క విశేషముకూడఁ గలదు. అన్న యనుశబ్దమునకు 'తండ్రి' యనునది ప్రథమార్థముగాఁ జూపఁబడినది ఈయర్థమునందే (క) కన్నవాడు. (చ) వాత్సల్యమును దెలుపును. (ట) పురుషనామముల కనుప్రయుక్తము అని మూఁడవంతరభేదములు సూచింపఁబడినవి. ఈ మూఁడర్థములకును దండ్రీయను భావము సమానమే. కాని రెండవమూఁడవయర్థములలో నది గూఢముగానున్నది. ఇట్టివివేచనము సందర్భానుసారముగా నితరస్థలములందుఁగూడఁ జూడనగు. (చ) (ట) సంజ్ఞలుగల యర్థములకుఁ గేవల పర్యాయపదము లిచ్చుట యనుకూలపడకుండుటచే నాయర్థములను వాక్యమూలమునను సమష్టిపదములమూలమునను సూచించుటయైనది. ఈ పద్ధతి యచ్చటచ్చట నితరస్థలములందునుగూడఁ గనుపట్టును.

ఉదాహరణములు :- అర్థముల కుదాహరణము లిచ్చుపద్ధతి యాంగ్లేయనిఘంటువుల నుండి గ్రహింపఁబడినది. ఉదాహరణములవలనిప్రయోజనములు రెండు. అర్థసిద్ధి యెట్లయినదియుఁ దెలుపుట యొకటి. ఆయా యర్థములలో నాయాశబ్దముల నెట్లు ప్రయోగింపవలయునో తెలుపుట యొకటి. అర్థము తెలిసినంతమాత్రమున నౌచిత్యభంగము కాకుండ శబ్దములను బ్రయోగించుట తెలియదు, గ్రంథపరిచయమువలనఁ దెలియును. అట్టిపరిచయము లేనివారలకు నిఘంటువులలో నుదాహరణము లావశ్యకములు. పద్యములుగాని పద్య భాగములు గాని యుదాహరింపకుండ గ్రంథముల నామములును ఆశ్వాసములయొక్కయుఁ బద్యములయొక్కయు సంఖ్యలును మాత్ర మిచ్చినఁ జాలు నని కొందఱయభిప్రాయము. కిద్దెలు కర్ణాటఁగ్లేయ నిఘంటువు మొదలగు కొన్నినిఘంటువులలో నీపద్ధతి యవలంబింపఁ బడినది. కాని యందఱు నన్ని గ్రంథములు లభింపవు కావున నీపద్ధతి కొలఁదిమందికి మాత్రమే యుపకరించును. ప్రమాణవాక్యముల నుదాహరించుటయే ప్రసిద్ధాంగ్లేయ నిఘంటుసంప్రదాయము. ఇది బ్రౌణ్యమునందును శబ్దరత్నాకరమందును ననుసరింపఁబడినది. కాని యా నిఘంటువులలో నిచ్చిన యుదాహరణములు మిక్కిలి కొంచెముగా నున్నవి.

సాధారణముగా నౌకయర్థమున కొకయుదాహరణము చాలును కాని కొన్నితావులం దర్థాతరస్పూర్తిని దొలగించుటకై ప్రయోగాంతరము లావశ్యకములు కొన్నియుదాహరణములు శబ్దస్వరూపమును నిర్ణయించుటకే యధికముగా నుపకరించును. కొన్ని యర్థస్పూర్తికి మాత్రమే యుపకరించును. ప్రయోగౌచిత్యమును సూచించుటకుఁ గూడ నుదాహరణ బాహుళ్యము కావలసియున్నది. ఈకారణములచేతఁ గొన్నితావులందుఁ బ్రమాణవాక్యములను విపులముగా నుదాహరింపవలసివచ్చినది స్థూలదృష్టితోఁ జూచినవారి కిది యతిమాత్రమని తోఁపవచ్చును.

అర్థస్పూర్తికిఁ గావలసినంతవాక్య ముదాహరింపవలయునుగదా! ఒకప్పుడు చిన్న వాక్యమువలననే యర్థస్పూర్తియగును. ఒకప్పుడు పద్య మంతయు నుదాహరించినఁ గాని యర్థస్పూర్తి గాదు. అంగడి శబ్దమునకు “అగసాలె మున్నగువారుపనిచేయుచోటు” అను నర్థమునకు మత్తేభవృత్తపద్య ముదాహరింపఁబడినది. అంగడి శబ్ద మీపద్యముచిట్టచివర నున్నది. కాని యర్థస్పూర్తి కలుగఁజేయుమాటలు పద్యమం దచ్చటచ్చటఁ గలవు కావునఁ బద్యమంతయు నుదాహరింపవలసివచ్చినది కొన్నిచోటులఁ బ్రధానపద్యమునకుఁ బూర్వమందుఁగాని పరమందుఁగాని యున్న పద్యములుగాని పద్యభాగములుగాని యుదాహరింపవలసివచ్చినది. కొన్నితావుల ననేకపద్యములు చదివినఁగాని యర్థస్పూర్తి కాదు. ఆ పద్యములన్నియు నుదాహరించుటకు వీలులేక వానివలనఁ దెలిసికొనఁదగిన విషయము సంగ్రహవాక్య

రూపముగా నుదాహృతప్రధానపద్యమునకు ముందుఁ జేర్చఁబడినది పాల్కురికి సోఁప
థుని కవిత్వమం దిట్టియపతారికవాక్యములు పెక్కు తావులయం దావశ్యకములగును

ఇచ్చినప్రయోగములలోఁ బాఠాంతరములున్నపట్లఁ బ్రశస్తమము లని తోచినఁ
ములే గ్రహింపఁబడినవి. అచ్చతెనుఁగు శబ్దములకుఁబోలెఁ దత్సమక్రియాపదములక
దెలుఁగులోమాత్రము కాననగు నర్థవిశేషములుగలతత్సమవిశేష్యవిశేషణశబ్దములకును బ్రవ
వాక్యము లుదాహరింపఁబడినవి. కొన్ని యెడల భిన్నపదములకూడికచే వేఱుశబ్ద
లేర్పడుటయు వాని కవయవార్థముకంటె భిన్నమయినయర్థ మేర్పడుటయుఁ గలదు.
సమష్టిపదములను బ్రధానపదముల యడుగున నిచ్చి వానియర్థము సప్రమాణముగఁ జ
తిమి. వీలునుబట్టి యన్నియో కొన్నియో జన్యశబ్దములనుగూడఁ బ్రధానశబ్దములయడు
గుదాహరించి వాని యర్థాదు లక్షరక్రమమున నాయాశబ్దములు వచ్చినపుడు చూపితి.
ఉదాహరణవాక్యములు గ్రంథములనుండిమాత్రమే గాక సందర్భోచితముగా నచ్చటచ
లోకవ్యవహారమునుండియుఁ బ్రాచీనశిలాశాసనములనుండియు గ్రహింపఁబడినవి. ఉదాహ
వాక్యములం దెచ్చటనయిన లక్షణవిరుద్ధప్రయోగము లుండవచ్చును. అట్టివాక్యము లే
విషయములకై యుదాహరించఁబడినవో ఆయా విషయములందుమాత్రమే ప్రమాణములు
గ్రహింపవలయును.

రూపమం దభిన్నములయ్యు నర్థమందుఁగాని వ్యుత్పత్తియందుఁగాని సంబంధమేమిఁ
లేని శబ్దములు కొన్ని గలవు. వానిని వేఱువేఱుశబ్దములుగా గ్రహించి వానిమీఁద 1,
మొదలగు నాంగ్లసంఖ్యారూపచిహ్నము లుంచఁబడినవి. (చూ. అంట, అందు. అప్పన)

(=) ఈసమచిహ్నము సమష్టిపదాదుల కిచ్చునర్థములముందఱను సమానార్థక పదము
మధ్యమునను నక్కడక్కడ రూపాంతరములనడుమను నుపయోగింపఁబడినది.

సమానార్థకపదములలోఁ బ్రధానముగా గ్రహింపఁబడిన పదమున కర్థము లంకెల
నీయఁబడినవి. తక్కు వానియర్థములు తఱచు కుండలీకృతములై యుండును, చూ.ఉబ్బరిం
ఉబ్బు.) ఇట్టి పదములలో నేదానిక్రిందనైనను బ్రయోగాదర్శనముచేఁ దక్కువానికిఁగల కొ
యర్థము లీయబడకపోయినను ఆయర్థము లుండవచ్చునని భావించుకొనవలయును. (చ
అకరు, ఆకరువు.). వ్యుత్పత్త్యర్థమును వివరణాదులను దెలుపువాక్యమునకు వెనుక
ముందును దిర్యగ్రేఖలు(- -) ఉంపఁబడినవి.

పూర్వకవిప్రయోగము నాధారముచేసికొని కొన్ని మాఱుమూలపదములును నర్థ
లును బూర్వనిఘంటుకర్తలు గ్రహించినారు. వా రుదాహరించిన ప్రమాణవాక్యములక
బాఠాంతరములు కొన్ని చోటలఁ గనుపట్టుచున్నందున నిం దాపదములను నర్థములను ద్యక్ష
చుటయైనది శబ్దరత్నాకరమందలి 'అంక, అనుము = ఒప్పు' మొదలగునవి యట్టిత్యక్తము

తోనివి. కొన్ని శబ్దములు ప్రమాణహితముగాఁ బూర్వనిఘంటువులలో గ్రహింపఁబడినవి వానికిఁ దగిన యాధారము మాకు దొరకకపోయినను నెక్కడనైన వాడుకలో నుండుట కనిపట్టి నిఘంటుకర్త లాపదములను గ్రహించియుండు రను నమ్మకముతో నాశబ్దములను మేమును గ్రహించి వానికిఁ బ్రమాణముగా నాయా నిఘంటునామములను జూపినారము ఇట్టి శబ్దము లీనిఘంటువునం దచ్చటచ్చటఁ గాననగు (చూ. అల్లితమ్మెర. బ్రౌ. అవుటము. చి. ని.)

‘అంగమచ్చము, అంతరదామర’ ఇత్యాదిపదములు ప్రామాణికగ్రంథములందుఁ బ్రయోగింపఁబడియుండుటచే వానిని మేమును గ్రహించినాము గ్రామ్యపదములను బరిహరించుతిమి యుక్తము లని తోచిన కొన్ని యన్యదేశ్యములను గ్రహించినారము (చూ. ఆనకట్ట, ఈదు)

అర్థము స్పష్టముగాఁ దెలయుటకై వివరణాదు లోఁ జెప్పినట్టి శబ్దరత్నాకరముందు వలె వినండు లుపయోగింపఁబడినవి

పీఠికాపురము

24-9-19:6.

}

జయంతి రామయ్య.

సంకేతములు.	వివరణము.
అ.	అకారాంతము - ఇట్లే:- ఆ, ఈ, ఓ, ఊ, మొదలగునవి తత్తదంతములుగా గ్రహించునది.
అ. ఆ; ఈ. అ.	పుంలింగవిశేషణమయినపుడు అకారాంతము. స్త్రీలింగవిశేషణ మయినపుడు ఆకారాంతము లేక ఈకారాంతము. నపుంసకలింగ విశేషణమయినపుడు అకారాంతము. స్త్రీలింగములలో విశేషము లున్నపుడు అవి సూచింపబడినవి. చివర యచ్చులను బట్టి యవి తత్తదంతములుగా గ్రహించునది. ఉదా:- (1) అంకకుడు. విణ. (అ. కి. అ.) ఇట స్త్రీలింగరూపము ఆకారాంతమగు 'అంకి. (2) అంతర్ధాత. విణ. (ఋ. త్రి. ఋ.) ఇట స్త్రీలింగరూపము ఈకారాంతమగు 'అంతర్ధాత్రి. (3) అంకి. విణ. (న్. నీ. న్). ఇట స్త్రీలింగరూపము ఈకారాంతమగు 'అంకినీ'. (4) అపటువు విణ. (ఉ. ఉ. ట్య. ఉ) ఇట ఉకారాంతమగు 'అపటువు'ను ఈకారాంతమగు 'అపట్వీ' యును స్త్రీలింగరూపములు. (5) అనామము. విణ. (న్, న్, మీ. అ. న్). ఇట నకారాంతమగు 'అనామ' యును ఈకారాంతమగు 'అనామ్నీ'యును ఆకారాంతమగు 'అనామా' యును స్త్రీలింగరూపములుగా నెఱుంగునది.
అ. క్రి.	అకర్మకక్రియ.
అనౌ.	అనౌపవిభక్తికము.
అప.	అపదము. (ఆగమము మొదలగునవి.)
అలం.	అలంకారశాస్త్రము.
అవ్య.	అవ్యయము.
అప్రమే.	అప్రమేదితము.
ఉదా.	ఉదాహరణము
ఉప.	ఉపపదము. (చూ. అసి - తెలుగు)
ఉభ.	ఉభయము. (సంస్కృతమును తెనుగును.)
ఏ.	ఏకవచనాంతము.
ఔ.	ఔపవిభక్తికము.
క.	కన్నడము.
కు.	కుయిభాష.
క్రి.	క్రియ.
క్రి. విణ.	క్రియావిశేషణము.
క్షేత్రగ.	క్షేత్రగణితము.
గణిత.	గణితశాస్త్రము.
చూ.	చూడుడు.
ఛంద.	ఛందశాస్త్రము.
ఞ్ఞోతి.	ఞ్ఞోతిశాస్త్రము.
త.	తమిళము.

సంకేతములు.	వివరణము.
తంత్ర.	తంత్రశాస్త్రము.
తర్క.	తర్కశాస్త్రము.
తు.	తులుభాష.
ద్రు.	ద్రుతాంతము.
ద్వి.	ద్వివచనాంతము. (తెనుఁగున బహువచనాంతములో అంతర్భూతము.)
ధర్మ.	ధర్మశాస్త్రము.
న.	నపుంసకలింగము.
నాటక.	నాటకపరిభాష.
నాట్య.	నాట్యశాస్త్రము.
పా.	పాళీభాష.
పీఠి.	పీఠిక.
పుం.	పుంలింగము.
పుం. న.	పుంనపుంసకలింగము.
పుం. స్త్రీ.	పుంస్త్రీలింగము.
ప్ర.	ప్రత్యయము.
ప్రా.	ప్రాకృతము.
బ.	బహువచనాంతము.
బీజగ.	బీజగణితము.
మంత్ర.	మంత్రశాస్త్రము.
మ.	మళయాళము.
మహా.	మహారాష్ట్రము.
మి.	మిశ్రము - సంస్కృతపదము సంస్కృతేతరపదముతోఁ గాని తెలుఁగుకృతప్రత్యయముతోఁ గాని తెలుఁగుతద్ధితప్రత్యయముతోఁ గాని కలిసినపదము.
మొ.	మొదలైనవి.
యోగ.	యోగశాస్త్రము.
రూ.	రూపాంతరము.
వా.	వాడుక.
వి.	విశేష్యము.
విణ.	విశేషణము.
వేదాంత.	వేదాంతశాస్త్రము.
వైద్య.	వైద్యశాస్త్రము.
వ్యతి.	వ్యతిరేకార్థకపదము.
వ్యవ.	వ్యవహారము.
వ్యాక.	వ్యాకరణశాస్త్రము.
శత్ర.	శత్రుతము (దీనికి తెనుఁగున వ్యస్తప్రయోగము లేదు.)

సంకేతములు.	వివరణము.
శ. సం.	శకసంవత్సరములు.
శ్లో.	శ్లోకము.
స.	సర్వనామము.
సం.	సంస్కృతము.
సంగీ.	సంగీతశాస్త్రము.
స. క్రి.	సకర్మకక్రియ.
సా.	సామెత.
స్త్రీ.	స్త్రీలింగము.
హిం.	హిందూస్థానీభాష.
✓	(మూలచిహ్నము) ఇది జనకపదములకు ముందు యోగింపబడును.
=	(సామ్యచిహ్నము) ఇదిరూపమందుఁ గాని యర్థమందుగాని సామ్యముగల పదముల నడుమ నుపయోగింపబడును.
వృ. వి.	చెట్టులతి మొదలగువానిగుర్తు.
(తక్కినవి స్పష్టము.)	

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు	గ్రంథనామములు.	గ్రంథము యందలి ఆశ్వాసాదుల సంఖ్య.	గ్రంథకర్తలనామములు.
1	అచలా.	అచలాత్మజాపరిణయము.	ఆ. 3.	వేంకటాచార్యకవి.
2	అచ్చ. భా.	అచ్చ తెలుగు భా. వి.	ఆ. 5.	శ్రీరామకవి
3	అచ్చ. రా.	అచ్చ తెనుగు రామాయణము. బాల. బాలకాండము. అయో. అయోధ్యాకాండము. ఆర. ఆరణ్యకాండము. కిష్కిం. కిష్కింధాకాండము సు. సు దర్శికాండము. యు. యుద్ధకాండము.	కాం. 6.	కూచిమంచితిమ్మకవి.
4	అధ్యా.	అధ్యాత్మరామాయణము. (బాలకాండదులు అటును ఉత్తర కాండమును కలిసి ఏడు కాండములు.) ఉ. ఉత్తర కాండము	కాం. 7.	కోటమరాజు నాగయామాత్యుడు.
5	అని.	అనిర్గుద్ధచరిత్రము.	ఆ. 5.	కనుపర్తి అబ్బయామాత్యుడు.
6	అప్ప	అప్పకవీయము. (అక్షణగ్రంథము.)	ఆ. 5.	కాకునూరి అప్పకవి.
7	అ. మ. క.	అష్టమహిషికల్యాణము (ద్విపద)		తిరువేంగళ నాథుడు.
8	అహ	అహల్యాసంక్రందనము.	ఆ. 3.	సముఖము వేంకటకృష్ణప్ప నాయకుడు.
9	ఆం. చం.	ఆంధ్రచంద్రాలోకము.		అడిదము సూరకవి.
10	ఆం. భా.	ఆంధ్రభాషాస్థావము (నిఘంటువు)	కాం. 3.	నుదురుపాటి వేంకటాచార్యుడు.
11	ఆం. శే	ఆంధ్రనామ శేషము. (నిఘంటువు)		అడిదము సూరకవి.
12	ఆం. సం.	ఆంధ్రనామసంగ్రహము. (నిఘంటువు) దేవ. దేవవర్గము. మాన. మానవవర్గము. స్థా. స్థావరవర్గము. నీ. నీతిగ్రంథము. నా. నానార్థవర్గము.	వర్గము. 5.	పైడిపాటి అక్షణకవి.
13	ఆము.	ఆముక్తమాల్యద.	ఆ. 5.	శ్రీకృష్ణ దేవరాయలు.
14	ఇందు.	ఇందుమతీపరిణయము.	ఆ. 6.	కుమారధూర్జటి.
15	ఇందు. రా.	ఇందుమతీపరిణయము.	ఆ. 4.	తెనాలిరామభద్రకవి.
16	ఉ. రా.	ఉత్తర రామాయణము.	ఆ. 8.	కంకంటి పాపరాజు.

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు	గ్రంథముల యందులి శ్వాసాదుల సంఖ్య.	గ్రంథకర్తలనామములు
17	ఉ. హరి.	ఉత్తరహరివంశము.	ఆ. 5.	నాచన సోమనాథుడు.
18	ఉ. హరిశ్చ.	ఉత్తరహరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము.	ఆ. 4.	అక్కెళ్ల పాటి లింగన.
19	కకు.	కకుత్స్థవిజయము.	ఆ. 5.	మల్లె అనంతభూపాలుడు.
20	కలు. శ.	కలువాయిశతకము.		డబ్బీరు సరసు.
21	కవిక.	కవికర్ణిరసాయనము.	ఆ. 6.	సకుసాల నృసింహకవి.
22	కవిచౌ. శ.	కవిచౌడప్పశతకము.		కవిచౌడప్ప
23	కవిజ.	కవిజనరంజనము.	ఆ. 8.	అడిదిము సూరికవి.
24	కవిజనా	కవిజనాశ్రయము (లక్షణగ్రంథము)	అధికారి ములు. 4.	వేములవాడ భీమకవి.
		సంజ్ఞా. సంజ్ఞాధికారిము.		
		వృత్తా. వృత్తాధికారిము.		
		జాతి. జాత్యధికారిము.		
		దోషా. దోషాధికారిము.		
25	కవిరా.	కవిరాజమనోరంజనము	ఆ. 5.	కనుపర్తి అబ్బయమామయ్యుడు.
26	కవిస.	కవిసర్పగారిడము (లక్షణ గ్రంథము.	ఆ. 2.	కాచన బసవన్న.
27	కళా.	కళాపూర్ణోదయము.	ఆ. 6.	పింగళి సూరిప్ప.
28	కార్తిక.	కార్తికమాహాత్మ్యము.		కుందుర్తి వేంకటాచలపతి
29	కావ్యా.	కావ్యాలంకారచూడామణి. (లక్షణగ్రంథము)	ఉల్లాస ములు. 9.	విన్నకోట పెద్దన్న.
30	కాళి.	కాళిఖండము.	ఆ. 7.	శ్రీనాథుడు.
31	కాశ.	కాశహస్తీమాహాత్మ్యము.	ఆ. 4.	ధూర్జటి.
32	కాశ. శ.	కాశహస్తీశ్వాశతకము.		ధూర్జటి.
33	కిరా.	కిరాతార్జునీయము.	ఆ. 5.	గోపాలుని సింగయ.
34	కుచేల.	కుచేలోపాఖ్యానము.	ఆ. 8.	గట్టుప్రభువు.
35	కువల.	కువలయాశ్వచరిత్రము.	ఆ. 5.	సవరిము చిననారాయణకవి.
36	కు. సం.	కుమారిసంభవము.	ఆ. 12.	నన్నె చోడుడు.
37	కృ. క.	కృష్ణకర్ణామృతము.	ఆ. 3.	వెలంగపూడి వెంగన.
38	కృ. శకుం.	శకుంతలాపరిణయము.	ఆ. 3.	కృష్ణకవి.
39	కృష్ణ.	కృష్ణరాయవిజయము.	ఆ. 4.	కుమారి ధూర్జటి.
40	కృష్ణ శ.	కృష్ణశతకము.		నృసింహకవి.
41	కృష్ణా.	కృష్ణాభ్యుదయము.	ఆ. 6.	గొంతేటి సూరిన్న.
42	కేయూర.	కేయూరశాహుచరిత్రము.	ఆ. 4.	మంచన.
43	క్రీడా.	క్రీడాభిరామము.	ఆ. 1.	వల్లభ రాయకవి.

సంఖ్య	గ్రంథంకేతములు	గ్రంథనామములు	గ్రంథముల యందలి అశ్వాసాదుల సంఖ్య.	గ్రంథకర్తలనామములు
44	గంధ	గంధవహము	ఆ. 1.	మంచస్వామిదేవకవి.
45	ఘటికా.	ఘటికాచలమాహాత్మ్యము.	ఆ. 8.	తెనాలి రామకృష్ణుడు.
46	చంద్ర.	చంద్రభానుచరిత్రము.	ఆ. 5.	తరిగొప్పల మల్లన్న.
47	చంద్ర వి.	చంద్రరేఖావిలాసము.	ఆ. 3.	కూచిమంచి కృష్ణకవి.
48	చంద్రా	చంద్రాంగదచరిత్రము	ఆ. 6.	పైడిమట్టి వేంకటపతి
49	చంద్రి.	చంద్రికాపరిణయము	ఆ. 6.	శ్రీసురభి మాధవరాయ ప్రభువు
50	చం. రా.	చంపూ రామాయణము.	ఆ. 8.	ఋగ్వేదికవి వేంకటాచలపతి.
51	చమ.	చమత్కారముగరి.	ఆ. 3.	సింహాద్రి వేంకటాచార్యుడు.
52	చిత్రభా	చిత్రభారతము.	ఆ. 8.	చరితొండ భట్టన్న.
53	చి. ని.	చిన్నయసూరినిఘంటువు.		పావస్తు చిన్నయసూరి.
		(ప్రాంతరి)		
54	చెన్న.	చెన్నబసవపురాణము.	ఆ. 5.	అత్తనూరి పాపకవి.
55	జాహ్నవీ.	జాహ్నవీమాహాత్మ్యము.	ఆ. 4.	పనుగు లక్ష్మణకవి
56	జై. భా.	జైమినిభారతము.	ఆ. 8.	పిల్లలమట్టి వినవీరభద్రుడు.
		(అశ్వమేధపర్వము)		
57	తపతీ.	తపతీసంవహనోపాఖ్యానము.	ఆ. 5.	అద్దంకి గంగాధరకవి.
58	దశకు.	దశకుమారచరిత్రము.	ఆ. 12.	కేతన.
59	ద. కా.	దక్షిణహిందూస్థానశాసనము.	సంపుట ములు. 6.	
60	దశా.	దశావతారచరిత్రము.	ఆ. 10.	ధరణిదేవుల రామయామా త్మ్యుడు.
61	దా. శ.	దాశరథీశతకము.		కంచెర్ల గోపన్న.
62	దిలీప	దిలీపచరిత్రము.	ఆ. 4.	కొటికలపూడి వేంకటకృష్ణకవి.
63	ద్వా.	(సింహాసన)ద్వాత్రింశిక.	ఆ. 12.	కొటవి గోపరాజు.
64	ద్వికో. భాగ	ద్విపదభాగవతము.	స్కం. 12.	కోనేటి నాథుడు.
65	ద్వి. తి. సా.	ద్విపదసారంగచరిత్రము.	ఆ. 2.	కూచిమంచి తిమ్మకవి.
66	ద్వి. నల.	ద్విపదనలచరిత్రము.	భా. 5.	చక్రపురి రాఘవాచార్యులు.
67	ద్వి. పరమ.	ద్విపదపరమయోగివిలాసము.	ఆ. 8.	తాళ్లపాక తిరువేంగళనాథుడు.
68	ద్వి. భార.	ద్విపదభారతము. (విరాటపర్వము-ప్రాంతప్రతి.)	ఆ. 5	తిమ్మన.
69	ద్వి. శ. సా.	ద్విపదసారంగధరచరిత్రము.	ఆ. 8.	బాబాలశంభుదాసుడు.

స.ఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు.	గ్రంథముల యందలి అక్షాసాదుల సంఖ్య.	గ్రంథకర్తలనామములు
70	ద్వి. భాగ	ద్విపదభాగవతము. (దశమస్కంధము)	స్కం. 1.	మడికి సింగన్న.
71	ద్వి. హరిశ్చ	ద్విపదహరిశ్చంద్ర చరిత్రము.	భా. 2.	గౌరన.
72	ధనా.	ధనాభిరామము. (ప్రాంతప్రతి)	అ. 8	సూరన.
73	ధర్మ.	ధర్మఖండము.	అ. 9.	ఈశ్వరపల్లి భవానీశంకరుడు
74	నరస.	నరసభూపాలీయము (అక్షరగ్రంథము.)	అ. 5.	మూర్తికవి.
75	నవ. (నాథ.)	నవనాథచరిత్రము. (ద్విపద- (ప్రాంతప్రతి)	భా. 5.	గౌరన
76	నా. పంచ.	పంచతంత్రము.	అ. 5.	నారాయణునివి.
77	నారి.	నారిసింహపురాణము. (ఉత్తర భాగము)	అ. 5.	వాణిభట్టు.
78	నింగ.	నింగుళోపాఖ్యానము.	అ. 4.	కందుకూరి దుద్రియ.
79	నిర్వి.	నిర్వచనోత్తర రామాయణము.	అ. 10.	తిక్కన సోమయాజి.
80	నీతి.	నీతినీపద్యకావ్యము.		తాళ్ళపాక తిమ్మయ.
81	నీలా.	నీలాసుందరీపరిణయము.	అ. 8.	కూచిమంచి తిమ్మకవి
82	నృసిం.	నృసింహపురాణము.	అ. 5.	ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ.
83	నైష.	శృంగారనైషధము.	అ. 8.	శ్రీనాథుడు.
84	పండితా.	పండితారాధ్యచరిత్రము (ద్విపద) దీక్షా. దీక్షాప్రకరణము. షరా. పురాతనప్రకరణము. వాద. వాదప్రకరణము. మహిమ. మహిమప్రకరణము. పర్య. పర్యతప్రకరణము.	ప్రకరణము లు. 6.	పాలకురికి సోమనాథుడు.
85	పద్మ.	పద్మపురాణము (ఉత్తరఖండము)	అ. 11.	మడికి సింగన్న.
86	పరమ.	పరమయోగివిలాసము.	అ. 5.	తిమ్మనృపాలుడు.
87	పాంచా	పాంచాలీపరిణయము.	అ. 5.	కాకమాని మూర్తికవి.
88	పాండు.	పాండురంగమాహాత్మ్యము.	అ. 5.	తెనాలి రామకృష్ణుడు
89	పారి.	పారిజాతాపహరణము.	అ. 5.	నంది తిమ్మన
90	పార్వ.	పార్వతీపరిణయము.	అ. 6.	కోటి శ్రీ రాయ రఘునాథ తొండమాన్ మహిపా లుడు.
91	పి. శకుం.	శకుంతలాపరిణయము.	అ. 4.	పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరభద్రుడు.
92	పె. శకుం.	శకుంతలాపరిణయము.	అ. 8.	పెద్దాడ నాగరాజు.

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు	గ్రంథముల యందలి అశ్వాసాదుల సంఖ్య	గ్రంథకర్తలనామములు
93	ప్రబంధ.	ప్రబంధరాజ వేంకటేశ్వరవిజయ విలాసము	అ. 1.	గణపవరపు వేంకటకవి.
94	ప్రబోధ.	ప్రబోధచంద్రోదయము.	అ. 5.	నందిమల్లయ, ఘంటసింగయ.
95	ప్రభా.	ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము.	అ. 5.	వింగళిమూంప.
96	ప్రభు. (లిం)	ప్రభులింగలీల. (ద్విపద.)	అ. 5. (ఒకొక్క అశ్వాసము నకులయిదై దుగతులుగ లవు.	పిడువర్తి సోమయ.
97	బస. పు	బసవపురాణము (ద్విపద)	అ. 7.	పాలకురికి సోమన.
98	బహు.	బహుళాశ్వచరిత్రము.	అ. 1.	దామరల వేంగళి నాయకుడు.
99	బిల్వా.	బిల్వాణీయము.	అ. 3.	పండిపెద్ది కృష్ణస్వామి.
100	బ్రహ్మో.	బ్రహ్మోత్తరఖండము.	అ. 5.	శ్రీధరమల్లె వేంకటరామకవి.
101	బ్రౌ.	బ్రౌణ్యనిఘంటువు.		బ్రౌనుదొంగ.
102	భర్తృ.	భర్తృహరిసుభాషితము నీతి. నీతిశతకము. శృం. శృంగారశతకము. వై. వైరాగ్యశతకము.	శతకములు 8.	పనుగు లక్ష్మణకవి.
103	భల్లా.	భల్లాణచరిత్రము.	అ. 5.	వాలేశ్వరుడు.
104	భాగ.	భాగవతము	స్కం. 12.	బమ్మెరపోతరాజు.
105	భాను.	భానుమతీపరిణయము.	అ. 4.	రెంటూరి రంగరాజు.
106	భార.	భారతము. ఆది. ఆదిపర్వము. అ. 8. సభా. సభాపర్వము. అ. 2. ఆర. ఆరణ్యపర్వము. అ. 7. విరా. విరాటపర్వము అ. 3. ఉద్యో. ఉద్యోగపర్వము. అ. 4 భీష్మ. భీష్మపర్వము. అ. 5. ద్రో. ద్రోణపర్వము. అ. 5. కర్ణ. కర్ణపర్వము. అ. 2. శల్య. శల్యపర్వము. అ. 2. సౌ. సౌప్తిక పర్వము. అ. 2. స్త్రి. స్త్రీపర్వము. అ. 2. శాం. శాంతిపర్వము. అ. 8.	పర్వములు 18	కవిత్రయము. (నన్నయ, తిక్కన, ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ.)

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు.	గ్రంథముల యందలి ఆశ్వాసాదుల సంఖ్య.	గ్రంథకర్తలనామములు.
107	భా. రా.	ఆను. ఆనుకాసనికపర్వము. ఆ. 3. అశ్వ. ఆశ్వమేధికపర్వము. ఆ. 4. ఆశ్ర. ఆశ్రమవాసపర్వము. ఆ. 2. మౌ. మౌసలపర్వము. ఆ. 1. మహా. మహాప్రస్థానికపర్వము. ఆ. 1. స్వ. స్వర్గారోహణపర్వము ఆ. 1. భాస్కర రామాయణము. (అచ్చ. తెనుగు రామాయణము కడ ను న్నట్లు దీనికి కాండము లెఱుంగునది.)	కాం. 6.	భాస్కరుడులోనగువారు.
108	భా. శ	భాస్కరశతకము.		మారద వెంకయ్య.
109	భీమ.	భీమేశ్వరపురాణము	ఆ. 6.	శ్రీనాథుడు.
110	భేష.	భేషకల్పము	ఆ. 4.	బహుపాద వేంకటాచార్యుడు.
111	భోజ. రా	భోజరాజీయము.	ఆ. 7.	అనంతామామ్యుడు.
112	భోజసుతా.	భోజసుతాహరిణయము.	ఆ. 5.	కోటిశ్వరకవి.
113	మనుచ.	మనుచరిత్రము.	ఆ. 6.	అల్లసాని పెద్దన.
114	మల్ల.	మల్ల భూపాలీయము. (భర్తృహరికడనున్నట్లే దీనికి శతకము లెఱుంగునది.)	శతకములు:	ఎలకూచి బాలసర్వస్వతి.
115	మల్లపు.	మల్లపురాణము. (దేవమల్ల చరిత్రము-వ్రాతప్రతి.)	ఆ. 4.	నుదురుపాటి వేంకటాచార్యుడు.
116	మల్లణ.	మల్లణచరిత్ర.	ఆ. 8.	ఎడపాటి ఎఱ్ఱన.
117	మార్క.	మార్కండేయపురాణము.	ఆ. 8.	మారన.
118	ముకుంద.	ముకుందవిలాసము.	ఆ. 3.	కాణాచిపెద్దన.
119	మృ. వి.	మృత్యుంజయనిలాసము.	ఆ. 3.	గోగురిపాటికూర్మరాసుడు.
120	మై.	మైరావణచరిత్రము.	ఆ. 3.	మాడయకవి
121	మొ. రా.	మొల్ల రామాయణము. (అచ్చ తెనుగు రామాయణము కడ నున్నట్లు దీనికి కాండము లెఱుం గునది.)	కాం. 6.	మొల్ల.
122	యయా	యయాచరిత్రము.	ఆ. 5.	పొన్నిగంటి తెలగనార్యుడు.
123	రంగా.	రంగారాయచరిత్రము.	ఆ. 3.	దిట్టకవి నారాయణకవి.
124	రం. రా.	రంగనాథరామాయణము (ద్విపద)	కాం. 6.	రంగనాథుడు.

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు.	గ్రంథముల యందలి అశ్వాసాదుల సంఖ్య.	గ్రంథకర్తలనామములు.
		(అచ్చతెనుగురామాయణము కడనున్నట్లు దీనికి కాండము లెఱుంగునది.)		
125	రిం. రా ఉ.	రింగనాథరామాయణము. ఉత్తర కాండము-(ద్విపద.)	కాం. 1.	కాచభూపతి, విట్టల రాజు.
126	రి ఘు	రిఘువంశము	అ. 10.	అవుడూరి కిచ్చయ్య.
127	రి ఘునా.	రిఘునాథాభ్యుదయము (ప్రాంత		విజయరాఘవకవి.
128	రి త్న.	రిత్నపరీక్ష. (ప్రతి.		భైరివకవి.
129	రి స	రిసమంజరి. (లక్షణగ్రంథము.)	గుచ్ఛములు 3	సురతాని కోదండపతి.
130	రి సా.	రిసాథరణము. (లక్షణగ్రంథము)	అ. 4.	అనంతామాత్యుడు.
131	రి సిక.	రిసికజనమనోభిరామము	అ. 7.	కూచిమంచి తిమ్మకవి.
132	రా ఘవ.	రాఘవపాండవీయము	అ. 4.	పింగళి సూరిన్ని.
133	రాజగో.	రాజగోపాలవిలాసము.	అ. 5.	కాళయ.
134	రాజ. చ.	రాజశేఖరచరిత్రము.	అ. 3.	మాదయగారి మల్లన్న.
135	రాజ. వి. రా జశేఖరవిలా సము.	రాజశేఖరవిలాసము.	అ. 8.	కూచిమంచి తిమ్మకవి.
136	రాధికా	రాధికాసాంత్వినము.	అ. 4.	ముద్దుపళని.
137	రామ	రామరాజీయము.	అ. 1.	వెంకయ్య
138	రామలిం.	రామలింగేశ్వరశతకము.		అడిదము సూరిన్ని.
139	రామా.	రామాభ్యుదయము.	అ. 8.	అయ్యల రాజు రామభద్రుడు.
140	రామే	రామేశ్వర మాహాత్మ్యము	అ. 5.	పనుగు లక్ష్మణకవి.
141	రా వి.	రాజవాహనవిజయము.	అ. 5.	కాకమాని మూర్తికవి.
142	రుక్మా.	రుక్మాంగదచరిత్రము.	అ. 5.	ప్రభాకరకవి మల్లన్న.
143	రుక్మి	రుక్మిణీపరిణయము.	అ. 5.	కూచిమంచి తిమ్మకవి.
144	ల. వి.	లక్ష్మీవిలాసము	అ. 5	రాయసము వేంకటపతి.
145	వ రాహ.	వరాహపురాణము	అ. 12.	నందిపల్లయ్య, ఘంటసింగన్న
146	వసు.	వసుచరిత్రము.	అ. 6.	రామరాజభూషణుడు.
147	వా. రా.	వాసిష్ఠరామాయణము.	అ. 5.	మడికి సింగన.
148	వాల్మీ.	వాల్మీకిచరిత్రము.	అ. 8.	రిఘునాథభూపాలుడు.
149	విక్ర.	విక్రమార్కచరిత్రము.	అ. 8.	జక్కవ.
150	విజ. వి	విజయవిలాసము.	అ. 3.	చేమకూరి వేంకటకవి.
151	విజ్ఞా.	విజ్ఞానేశ్వరీయము.	కాం. 3.	కేశన.
152	వి. నం.	విజయవందనవిలాసము.	అ. 3.	మంగళగిరి ఆనందకవి.
153	వి. పు.	విష్ణుపురాణము.	అ. 8.	వెన్నెలకంటిమారవ.

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు.	గ్రంథముల య. దలి అక్షాసాదుల సంఖ్య.	గ్రంథకర్తలనామములు.
154	విప్ర.	విప్రనారాయణచరిత్రము,	ఆ. 5.	చెగలవాడమల్లయ్య
155	వీధి.	వీధినాటకము.		శ్రీనాథుడు.
156	వీర.	వీరభద్రవిజయము.	ఆ. 4	బమ్మెరి పోతన్న
157	వేంక.	వేంకటేశాంధ్రము (నిఘంటువు)	వర్ణము 5.	గణపవరపు వేంకటకవి
158	వేం. పంచ	పంచతంత్రము	ఆ. 5.	వేంకటనాథుడు.
159	వేం. మా.	వేంకటాచలమహాత్మ్యము.	ఆ. 6.	తరిగొండ వెంకమ్మ.
160	వేణు. (వేణు గో. శ.)	వేణుగోపాలశతకము.		
161	వేమన.	వేమనశతకము.	భాగ. 2.	వేమనయోగి.
162	వైజ.	వైజయంతీవిలాసము.	ఆ. 4.	సారంగు తమ్మయ్య.
163	శ రి.	శబ్దరిత్నాకరము, (నిఘంటువు)		బహుజనపల్లి సీతారామ చార్యులు.
164	శశాం.	శశాంకవిజయము.	ఆ. 5.	శేషము వేంకటపతి
165	శా. ప మ.	శాసనపద్యమంజరి		
166	శివధ.	శివధర్మోత్తరము.	ఆ. 8.	మల్లారెడ్డికవి
167	శివర.	శివరహస్యఖండము.	ఆ. 10.	కోడూరి వేంకటాచలపతి.
168	శివరా.	శివరాత్రిమాహాత్మ్యము.	ఆ. 4.	శ్రీనాథుడు.
169	శివ. సా.	శివతత్వసాము.		మల్లి కార్జునపండితారాధ్యుడు.
170	శుక.	శుకనప్తతి.	ఆ. 4.	కదిరీపతినాయకుడు.
171	శుక. చ.	శుకచరిత్రము.	ఆ. 5.	పరశురామపంతుల రామ మూర్తికవి.
172	శేష	శేషధర్మము.	ఆ. 5.	తామపల్లి తిమ్మయ.
173	శ్రీరం.	శ్రీరంగమహాత్మ్యము.	ఆ. 5.	భైరవకవి.
174	శ్రీరం. మా	శ్రీరంగమాహాత్మ్యము.	ఆ. 10.	కట్టా నరదరాజేంద్రుడు.
175	ష. చ.	షట్పుత్రనర్తచరిత్రము.	ఆ. 8.	మల్లారెడ్డికవి.
176	షోడ.	షోడశకుమారచరిత్రము.	ఆ. 8.	వెన్నెలకంటి అన్నయ
177	సమీర.	సమీరకుమారవిజయము.	ఆ. 7.	పుష్పగిరి తిమ్మన.
178	సాం. ని.	సాంబనిఘంటువు.	వర్ణము. 5.	కస్తూరి రంగకవి.
179	సాంబో.	సాంబోపాఖ్యానము	ఆ. 5.	రంగప్పరాజు.
180	సానందో.	సానందోపాఖ్యానము.	ఆ. 5.	శివరామకవి.
181	సారంగ.	సారంగధరచరిత్రము.	ఆ. 3.	చేమకూరి వేంకటకవి.
182	సిం. నార.	సి హాద్రినారసింహశతకము.		గోగులపాటికూర్మచాసుడు.
183	సీతారా.	సీతారామాంజనేయసేవాదము.	ఆ. 3.	పరశురామపంతుల గురులింగ మూర్తి.

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు	గ్రంథముల యందలి అశ్వాసాదుల సంఖ్య.	గ్రంథకర్తలనామములు
184	సీతావి.	సీతావిజయము. (శతకంఠ రామాయణము.)	ఆ. 4.	మర్దనకవి.
185	సీమం.	సీమంతినీకల్యాణము	ఆ. 5.	పెనుపల్ల సోమమంత్రి.
186	సుద.	సుదక్షిణాపరిణయము.	ఆ. 5.	తెనాలి అన్నయ్య.
187	సుదంతా.	సుదంతాపరిణయము. (ప్రాంతప్రతి.)	ఆ. 4.	అశుభురకవి.
188	సురా.	సురాభాండేశ్వరము.	ఆ. 1.	గట్టుప్రభువు.
189	సు. శ.	సుమతిశతకము.		బద్దెనకవి.
190	నేతు.	నేతుఖండము.	ఆ. 6.	వక్కలంక వీరభద్రకవి.
191	హంస.	హంసవింశతి	ఆ. 5.	అయ్యలరాజు నారాయణా మాత్యుడు.
192	హ. ప.	హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానము.	ఆ. 5.	రామరాజభూషణుడు.
193	హరి.	హరివిలాసము.	ఆ. 7.	శ్రీనాథుడు.
194	హరి.	హరివంశము.		ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ.
		పూ - పూర్వభాగము.	ఆ. 9.	
		ఉ - ఉత్తర భాగము.	ఆ. 10.	
196	హరిశ్చ.	హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము.	ఆ. 5.	శంకరకవి.
198	హ. పరాహ.	పరాహపురాణము.	ఆ. 5.	హరిభట్టు.

(కడమవి స్పష్టము.)

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు	గ్రంథనామములు.	గ్రంథములందలి సర్గాదుల సంఖ్య.	గ్రంథకర్తలనామములు.
1	ఆ. ని.	ఆవునిసంస్కృతాంగ్ల నిఘంటువు		నామనళివరామాపుడు.
2	ఉ. చ.	ఉత్తర రామచరితము.	అంకములు 7	భవభూతి.
3	కల్ప.	శబ్దికల్పద్రుమము. (నిఘంటువు)		సర్. రాజా గాధాకాంతదేవ బహదరు.
4	కాదం.	కాదంబరీకావ్యము.	భాగములు 1	బాణకవియుగంత్సవండును.
5	కావ్యాద.	కావ్యాదర్శము.	పరిచ్ఛేదములు 3.	దండికవి.
6	కే. ని.	నానార్థార్థవసంతే నిఘంటువు	కాండములు 6.	కేశవమిత్రుడు.
7	గీత.	భగవద్గీత.	అధ్యాయములు 18	వ్యాసమహర్షి.
8	గీతగో.	గీతగోవిందము.	సర్గములు 12	జయదేవుడు.
9	త్రి. ని.	త్రికాండ శేషము. (నిఘంటువు)	కాండములు 3	పురుషోత్తముడు.
10	పరా.	పరాశరస్మృతి	కాండములు 10	పరాశరమహర్షి.
11	భట్టి.	భట్టికావ్యము.	సర్గములు 22.	భట్టి.
12	భామినీ.	భామినీవిలాసము.	ఉల్లాసములు 4.	జగన్నాథపండిత రాంగులు.
13	మను.	మనుస్మృతి	అధ్యాయములు. 12.	మనువు.
14	మహా.	మహావీరచరిత్రము	అంకములు 7.	భవభూతి.
15	మాలతీ.	మాలతీమాధవము.	అంకములు 10.	భవభూతి.
16	మాఘి.	మాఘికాగ్నిమిత్రము.	అంకములు 6	కాళిదాసుడు.
17	ముద్రా.	ముద్రారాతనము	అంకములు 7	విశాఖదత్తుడు.
18	మూరా.	అనర్ఘరాఘవము.	అంకములు 7.	మూరారి.
19	మృచ్ఛ.	మృచ్ఛకటికము.	అంకములు 10	కూట్రదకుడు
20	మే. ని.	మేడినినిఘంటువు.		మేడినికరుడు.
21	మేఘ.	మేఘదూతము.	భాగములు 2	కాళిదాసుడు.
22	యాజ్ఞ.	యాజ్ఞవల్క్యస్మృతి.	కాండములు 3	యాజ్ఞవల్క్యమహర్షి.
		ఆచార. ఆచారకాండము.		
		ప్రసా. ప్రసాయశ్చిత్త కాండము.		
		వ్యవ. వ్యవహారికాండము.		
23	రం. ని	లఘుశబ్దార్థ సర్వస్వనిఘంటువు.		మహామహోపాధ్యాయ పరవస్తు వేంకటరంగాచార్యులు
24	రత్నా.	రత్నావళి.	అంకములు 4	శ్రీహర్ష దేవుడు.

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు	గ్రంథముల యందలి సర్గాదుల సంఖ్య.	గ్రంథకర్తలనామములు
25	రస.	రసగంగాధరము.		జగన్నాథపండితరాయలు.
26	రా. ని.	రాజనిఘంటువు.	వర్గములు 21	నరహరిపండితుడు.
27	వాచ.	వాచస్పత్యనిఘంటువు.		తారానాథతర్కవాచస్పతి.
28	విక్రమో.	విక్రమోద్వేశీయము.	అంకములు 5	కాళిదాసుడు
29	వి. ని.	విశ్వనిఘంటువు.		మహేశ్వరసూరి.
30	విల్యమున్.	విల్యమున్ సంస్కృతాంగ నిఘంటువు.		సర్. మోనియర్ విల్యమున్.
31	వేణీ	వేణీసంహారము.	అంకములు 6	భట్టనారాయణుడు.
32	వై. ని	వైదియ తీర్థినిఘంటువు.	కాండములు 8,	యాగవల్క్యకాకుడు.
33	శాకు.	అభిజ్ఞానశాకుంతలము.	అంకములు 7	కాళిదాసుడు.
34	శా. ని	శాశ్వతనిఘంటువు.		శాశ్వతుడు
35	శిశు.	శిశుపాలవధము.	సర్గములు 20	మాఘకవి
36	సం. కి.రా.	కిరాతాష్టినీయము.	సర్గములు 18.	భారవి.
37	సం. కు.సం.	కుమారసంభవము.	సర్గములు 17.	కాళిదాసుడు
38	సం. చం.రా	చంపూరామాయణము.	కాండములు 6.	భోజరాజు, లక్ష్మణసూరి.
39	సం. దశకు.	దశకుమారచరిత్రము.		దండికవి.
40	సం. నైష	నైషధీయచరిత్రము	సర్గములు 2.	శ్రీహర్షకవి
41	సం. పంచ.	పంచతంత్రము	తంత్రములు 5.	విష్ణుశర్మ
42	సం. ప్రబోధ	ప్రబోధచంద్రోదయము.	అంకములు 6.	కృష్ణమిత్రకవి.
43	సం. భక్తి.	భక్తిహాసభాషితము.	శతకములు 6	భక్తిహారి
44	సం. భాగ	భాగవతము.	స్కంధములు 12.	వ్యాసమహర్షి.
45	సం. భార.	భారతము.	పర్వములు 18	వ్యాసమహర్షి.
46	సం. విఘ్న.	విఘ్నవంశము.	సర్గములు 16.	కాళిదాసుడు.
47	సం. రామా	రామాయణము.	కాండములు 9	వాల్మీకిమహర్షి.
48	సా. ద.	సాహిత్యదర్పణము.	పరిచ్ఛేద ములు 10.	విశ్వనాథకవిరాజు
49	హలా. ని.	అభిధానరాత్నమాలానిఘంటువు.	కాండములు 5	హలాయుధుడు.
50	హితో.	హితోపదేశము.	భాగములు 4.	నారాయణపండితుడు.
51	హేమ. ని.	అనేకార్థసంగ్రహము.	కాండములు 7	హేమచంద్రుడు.

(నిఘంటువు)

సూర్య రాయాంధ్ర నిఘంటువు

అ

అ ఉభ. వర్ణ సమామ్నాయమునకు మొదటి పర్ణము.

అ¹. 1. పృథ్వీరేకాంధ్రక ప్రకర్యమును పరిమగు నపుడు ధాతువుల తుదిఉకాం మునకు ఆదేశముగా వచ్చునది.

ఉదా : చేయఁడు, చేయి, చేయమి. మొ.

2. యుక్త పర్ణద్విశేషణ బుల తుది ఉకాం ము నకు ప్రమముగా “పు, ను, ము” పర్ణం బులు పరిమగునపుడు వచ్చెడి యాదేశము.

ఉదా : నీవు ధన్యుఁడవు, మీరు ధన్యులు, నేను ధన్యుఁడను మేము ధన్యుము.

చ. భరింతుల ప్రసూతులు ... భార. ఆది. 5. 211.

3. 1. బోధక ప్రథమబిభక్త్యైకపచన ప్రకర్య యమ పరి ఉకాం మున కాదేశముగా వచ్చును.

ఉదా : ఓరాముడ, ఓగురువ.

4. సమాసపుంస్వపదముగా నున్న పంచబాంధ్రక మగు “ఁ” అనుదానికి కొన్నిచోట్ల వచ్చెడి యాదేశము.

ఉదా : అక్కడ, అక్కనన్య.

5. బౌపమిభక్తికముల పృథ్వీయాగ ప్తములకు ఆదేశముగా వచ్చును.

ఉదా : కాంఠ, ఊరఠ, మిఠఠ, అఱుఠ.

6. బౌపమిభక్తికములకు ‘టి’ పర్ణము పరి మగు నపుడు కొన్ని పదముల ఉకాంమున కాదేశముగా వచ్చును.

ఉదా : క్రిందటికి, మీదటికి, ముందటికి, మాపటికి, అప్పటికి.

7. ఉద్దేశాన్యైకమగు నుపర్ణకము పరిమగు నపుడు క్రియ తుది ఉకాం మునకు ఆదేశముగావచ్చును.

(క) ఉద్దేశాన్యైకము

క ... కులము నిలువఁగా సత్యవతీ దేవి పచ నమున సతతి, గావి చెను వ్యాసుఁడు... భార. ఆది. 5. 8.

(చ) భావాన్యైకము

అ. ఉపయోగ తాత్పర్యముండిన దెల్లప్రొద్దుల దేలులు తాత్పర్యము దలచినను పటికిన శత ఉముడు సతతపరిణామ, సగుట దోష మగుననఘములు. భార. ఆది. 1.217

(ట) అనంతర్యాన్యైకము

నీ. ... అతఁడు మాణిభద్రుని ధనదభ్యుత్థునియతిఁ దలంప నన్నిధిసేసె నాయుతుఁడు ... భార. శా. 5. 347.

(ఠ) హేత్వైకము.

నీ. ... దుర్యోధనుడు దుష్కార్యమెత్తి.

ఆ. దుర్జయమునకకుసికర్ణదుశ్శాసనుల్, గఱ పఁజాడపులకు నఱయ చేయఁ గడఁగె... భార. ఆది. 3. 12.

(ఐ) శాపాన్యైకము.

ఉ. పై గొని వచ్చెదో నినుఁ బాము దినం బలి గాలి! ప్రార్థన, గైకొనవేల చంద్ర! నినుగా మడువఁ ... కవిక. 3. 127.

(ఇట్లే మఱికొన్నిచోట్ల నాదేశముగా వచ్చును.)

అ² ప్ర. విశేష్యరూపములు సిద్ధించుటకై కొన్ని ధాతువులపై వచ్చునది.

ఉదా : గీత, తునియ.

అ³ అవ్య. 1. అవధాగణార్థకము.

సీ. కామించి యున్నఁ దత్కామ రాగంబున
యతిరేకమునఁజేసి యాక్షణంబు. గీ. తనకు
శుక్లపాతంబైన ... భార. ఆది. 5. 595
చ. ...కులప్రయుక్త మగుచున్న సనాతనధర్మ
మితైఱంగ దహనకర్మ మొల్ల మదిగా
నిదిగామును నిశ్చయించి ... భార. విరా.
1. 179.

2. స్వయముగా అనునర్థమును - పరాపేక్ష
లేమిని తెలుపును.

ఉ. ఇమ్ముగ సర్వధర్మములు నీవయెఱుంగుదు
... కళా. 4. 126.

3. బొత్తిగ, ఎంతమాత్రము. అనెడి యర్థ
మును తెలుపును.

చ. ...పెక్కుభం, గులం బురికొల్ప నెవ్వరును
గోల్తల సేయక యేమి సెప్పుదుకా. భార.
ద్రో. 2. 59.

(ఈయర్థమున క్రియల న్యతిరేకార్థకరూపము
లకే యనుప్రయుక్త మగును.)

4. మధ్యమపురుష "ము, య"లకు ప్రాప్తాంత
మందు వికల్పముగా సనుప్రయుక్త మగును.

క. కనుగొండ యితని ధైర్యము, పెనుగొం
డగు... పాండు. 1. 58.

5. ఆక్షేపగర్భిత ప్రశ్నమును తెలుపును.

ఉ. అంతట మూర్ఖుడేటి పులియా యెలుంగా
యెనుపోత సింగమా, కాంతుము ... కకు.
4. 106.

6. ప్రశ్నార్థకము (ఇది స్వరభేదముచేత
ప్రశ్నించిన విషయముయొక్క వ్యతిరేక నిశ్చ
యమును - కాక్ష్వర్థమును - తెలుపును.)

ఉ. ...నా, యాస నిరాశింపఁ దగవా మగ
వాడవుకావ యద్భుతా. హర. 7. 129.

7. ఒకానొకప్పుడు అర్థవిశేషము లేకయే
యుపయోగింపఁబడును

చ. అది సభయే ప్రియం బెసంగ నాన్యులు ని
ల్వయేని యాద్యతే, మదిఁ దలఁపంగ
వారలు సమంచిత ధర్మము వల్కరేని ...
... భార. ఉద్యో. 2. 70.

8. ఏకాక్షరములు కాని మధ్యమపురుష క్రియ
లకు విభక్తి లోపించి 'రా' పరమం దున్న
ప్పుడు వచ్చునది.

శ్లో. మధ్యమస్థే క్రియార్థేతు నిత్యమత్వమిహే
ష్యతే, నైకవర్ణస్య తు తథా యోగస్య
తథాగతే. అధర్వణకారికావళి. క్రియా 28.

ఉదా : మానరా, చేయరా, పోరా, లేరా

మ. ...ఆలకిం, పర యేరా యధరామృతం
బొసఁగినకా మన్నింపరా ... సారంగ.
2. 19.

ఉ. ఏలర యాచలంబుడిగి యేలర ... మనుచ
రి. 93.

అ సం. వి. అ. పుం. 1. బ్రహ్మ. 2. శివుడు
3. విష్ణువు. 4. వాయువు. (తెనుగున వ్యస్త
ప్రయోగము లేదు.)

అవ్య. సమాసమున వచ్చెడి 'నజ్జు' యొక్క
లుప్త శేషరూపము. ఇది అజ్ఞాదిపదములు
పరమగుపుడు 'అన్' అగును. (ఉదా : అనా
రోగ్యము మొ.)

1. సదృశము, పోలికగలది

ఉదా : అబ్రాహ్మణుడు - బ్రాహ్మణునివంటి
వాడు, బ్రాహ్మణ చిహ్నములు కొన్ని
కలిగియు బ్రాహ్మణుడు కాని ద్విజుడు.

2. అభాషము, లేమి.

ఉదా : అజ్ఞానము - జ్ఞానము లేమి.

3. భిన్నము, వేరునది.

ఉదా : అపటము - పటముకంటె వేరునది.

4. అల్పము.

ఉదా : అనుదర - అల్పమైన ఉదరము కలది.

5. అప్రశస్తము, తగనిది, కూడనిది.

ఉదా : అకాలము = తగనికాలము
అకార్యము = కూడనిపని.

6. విరుద్ధము.

ఉదా : అధర్మము = ధర్మమునకు విరుద్ధమైనది.

అ అ లు. వి. బి. 1. 'అ, ఆ' అను రెండుక్షర
ములు.

క. అఆ లై బొలకు మఱి, ఇఈలుముకారసహిత
మెపలకునో, ఉ ఊ ల్తమలో నొడఁబడి,
ఒ ఓలకు వళ్ళగున్న యొన్నతచరితా. కవి
బనా. సంజ్ఞా. 63.

2. అచ్చులు.

(వ్యవ) నాకు అలాలు వచ్చినవి. కాఖాలు చెప్పకొనుచున్నాను.

అంకకరణము సం. వి. అ. న. అంకము చేయుట -

1. గుఱుతుపెట్టుట. 2. అపరాధియని తెలియుటకు గుఱుతుగా వాడన వేయుట.

అంకకాండ వి. విజ. (క. అంకకాణ.)

బి. అంకకాటు, అంకకాండ.

1. మొనగాడు, ముఖ్యుడు; కూడుడు.

ద్వి. ... పండిత మల్లికార్జున ప్రభువు, హరుని భక్తులయాజ్ఞ శిరమునఁ దాల్చి, గరిడికెక్కినయంకకాండనుబోలె, నెడ విడివడ్డ మత్తే భజువోలె ... పండి. వాద. 176 పా.

గీ. ఎలసి యేప్రాద్దుఁ గనువొ పిని మరుఁడు, కలహమున కంకకాండయి కాలుద్రవ్వ. ఆము. 5. 64.

2. చలపాది, మాత్స్యర్యశీలుడు.

ఆ. ప్రతిన వలదు వైరపట్టున నృపతికి, దండు వెడలఁ దీరకుండుఁ దీరుఁ, గాక యుండి యుండి కాలానా ముగనోఁ, గార్యకాండో యంకకాండో నృపుఁడు. ఆము. 4. 260.

3. కళంకము కలిపాడు.

మ. ... ప్రాణబుదా,యలు గాడ్పుల్ శశి యంకకాండ పీక మయ్యయ్యో గగ్రాహి యి, బలవద్వేషులలోన నెట్లు విహరి పక వచ్చు నాబోరికిక. వి. సం. 2. 122.

చ. హిమకగుఁ డంకకాండు మధువెప్పుడు జాతి విరోధి ... కవిక. 3. 96.

ఇట "అంకకాండు" అనగా ఒకపక్షమున "కళంకము కలవాడు" అనియు, ఒకపక్షమున "చలపాది" యనియు నర్థము.

అంకచందాలము సం. వి. అ. పుం. రోత.

ఉ. ఆండు చందాపాపడఁడు యాగడి లేదె పచారముల్ గృహం, బేల ప్రవాసిగాండె తన కెక్కడనైనఁ బరుడ రాదె యీ, నోయెకాని నిల్వఁ బెఱసేల మనోజ్ఞము గాదె యకచం, దాలము గాదె యిట్లునిగినా నది రెడ్డినిఁజూచి యిట్లనుక. వేం. పంచ. 4. 460. (ఈ శబ్దము తెనుగుననే కలదు.)

అంకణము వి. (సం. అంగణం, అంగనం.

(పా. అంగణం. త. అంగణం. క. అంగణం.)

1. ముంగిలి, చత్వరము. 2. ఇంటిలో రెండు దూలములకుఁగాని రెండు స్తంభములకుఁగాని నడిమిప్రదేశము.

(వ్యవ) ఇది నాలుగు అంకణముల యిల్లు.

వ. అంతరాళికమును ఆముందరిను తొమ్మిది అంకణాలరింగమంటపమును ఆముందరిను భోగమంటపమైన మూండు అంకణాల భద్రమున్న కట్టించి...ద.శా. 4.789.

అంకతంత్రము సం. వి. అ. న. అంక శాస్త్రము గణితశాస్త్రము.

అంకతలము సం. వి. అ. న. అంక ప్రదేశము.

మ. నను నీయకతల బునక నిదురనూను జేయవే వేడెదక. విక్ర. 3. 94.

అంకతి సం. వి. తి. పుం. 1. గాలి. 2. అగ్ని. 3. బ్రహ్మ. 4. ఆహితాగ్నియగు బ్రాహ్మణుడు.

అంకధారణ సం. వి. అ. స్త్రీ. (ము) అ. న. చిహ్నములఁ దాల్చుట; తత్త్వముద్ర మొదలగు వైష్ణవాది చిహ్నములను దాల్చుట.

అంకన సం. వి. అ. స్త్రీ. (ము) అ. న. 1. గుఱుతు. చిహ్నము. 2. గుఱుతు పెట్టుట. 3. స్తోత్రము. ద్వి. చిత్రంబు వెడియుఁజెప్పినే లనుచు, నఖిల భక్తానీక మంకనల్ సేయ, సుఖలీల మల్లికార్జున విభుండుతఁ, బరితృప్తిగా గణ పర్యబుజేసి, పండి. మహి. 294 పా.

ద్వి. తవిలి జంగమజిహ్వా తప్పకయుండ, శివునంక నములు వ్రాసినపుస్తకంబు...పండి. దీక్షా. 66. పా. (ఈ యర్థము సంస్కృత గ్రంథము లందుఁ గానరాదు. ఆంధ్రమున శైవకవి సంప్రదాయమునఁ గలదు. చూ. అంకము 28, అర్థము).

-ము- విజ. (అ. ఈ. అ.) ముద్రలు వేయుటకు సాధనమైనది.

అంకనీయము సం - అంకము. విజ.

అంకపరివర్తనము సం. వి. అ. న. 1. ఒత్తగిల్లుట. 2. అంకముమీఁదదొర్లుట, 3. ఆలింగనము,

అంకపరివర్తి సం. విజ. (నో, నీ. నో.) ఆలింగనము చేసికొనువాడు.

వ. భర్తురింకపరివర్తినీ భవ. మాళవి. 3.

అంకపాలి

అంకపాలి సం. ఎ. ఇ. ఈ. స్త్రీ. 1. - ఒడిలో నుంచుకొని పాలించునది - దాది. ఉపమాత.

2. ఆలింగనము, కౌగిలి.

3. తావద్గ్రాధం వితర సకృద వ్యవహారిక ప్రసీద. మాలతీ. 8. 2.

3. వక్షము, తొమ్ము. 4. వేదికయనుగంధ ద్రవ్యము.

అంకపాళి సం. ఎ. ఇ. ఈ. స్త్రీ. 1. ఒడి; తొడ.

గీ. అంకపాళినటద్దుకూలాంచలములు. మనుచ 1. 12.

2. అంకపాలి, ఆలింగనము, కౌగిలి.

క. కురువీర వసింపంగ నీ, కుటువీర దృఢాచరి పాళి గోరినదానక. విజ. వి. 1. 80.

గీ. ... మృగియై వహించు నక్షిద్యయంబు, భాసురంబుగఁ దనయంకపాళిలోన. మిచు క్రొమ్మించు నుపమించు మెఱతయగుచు. మనుచ. 6. 96.

అంకపూరణము సం. ఎ. అ. న. 1. అంకమును పూరించుట. 2. అంకెలను గుణించుట.

అంకపొంకములు - అంకాపొంకములు. (బ్రౌ.)

అంకబంధము సం. ఎ. అ. పుం. - అంకము యొక్క బంధము - 1. వీరాసనము, రెడ్డి గము. 2. పురుషుని మొండెమువలె గులుతు పర్చుడునట్లుగా వాతవేయుట.

అంకము సం. ఎ. అ. పుం. 1. ఒడి. 2. తొడ.

ఆ. కొడుకుఁ గూతు నెత్తికొని నలుండు, హర్ష పులకితంబు లయిన నిజాంకంబు, లందువారి నునిచి యాదరమున. భాం. ఆర. 2. 198.

సీ. దక్షిణపాదంబు బదక్షిణాంకమున న, దక్షిణ పాదంబు దక్షిణాంకమున నిడి యిరుగేలు వెనుకగా వీడ్వడ ... యునికి పద్మాసన మనంగ నొప్పు. కళా. 5. 152.

3. వక్షము, 4. చిహ్నము గులుతు, 5. కళం కము, మచ్చ. 6. అంకె. 7. తొమ్మిదియను సంఖ్య. 8. నాటకమున నొక భాగము. 9. సశరూపకములలో నొకటి. 10. సమీపము దగ్గరు; పార్శ్వము. 11. వంకర యయిన

పనిముట్టు, 12. భూషణము. 13. యుద్ధము చిత్రయుద్ధము, విరోధమునకై చేయు యుద్ధము 14. చోటు. 15. కటిప్రదేశము. 16. రేఖ. 17. వంపు. 18. దేహము. 19. పర్వతము. 20. పాపము. 21. తప్పు. 22. తప్పు తెచ్చుట; అశేషము.

ఉ. ... సభాస్థలి బ్రౌధులట్లు నిశ్శృంకఁ జరించు చున్ సుకవిసంఘములెల్ల మెచ్చ కూర్చే, యంకము సేయవచ్చు ... మైరా. 1. 13. 23. స్తోత్రము. (చూ. అంకన. 3.)

సీ. శీల నీశ్వరు నంకమాలికల్ వాడుచో, గీత భేదంబుల రీతు లెఱింగె. కు. ప. 3. 281.

సీ. వీరాంక మాలికా గానం వము. కు. సం. 11. 620.

ఈతుది రెండధములు పుస్తకముల గ్రంథము లలోఁ గనబడుచు. పుస్తకములోని కవిత్వమున సంస్కృత పదముల నడుమఁ గొన్నిచోట్ల దేశ్యపదములు కనబడుటచే నిది దేశ్యమని నను అనవచ్చును. చూ. అంకం. 6.

అంకముఖము సం. ఎ. అ. న. - అంకముఖ సూచనగూడ - (నా. క) విచ్చిన్నమగు నుత్తరాంక కథాభాగమును సూచించు పూర్వాంకాంత భాగము.

అంకమ్మ ఎ. (త. అంగమ్మాళ్) ఒకానొక గ్రామ దేవత,

జ. అంకమ్మసివాలు.

అంకమ్మ సివాలు ఎ. బ. (✓ అంకమ్మ) అంకమ్మ దేవత పూనినవాని చేష్టలు.

అంకలోపము సం. ఎ. అ. పుం. 1. అంకము యొక్క లోపము.

2. ఒక యంకెను డి మఱియొక అంకెను తీసి వేయుట, వ్యవకలనము.

అంకవన్నియ (నె) - అంకవన్నియ. ఎ. (క. అంగ వడి, అంకోణి, త. అంగవడి, అంగవడి) రికాబు, గుట్టము నెక్కుటకు ప్రక్క నమర్చి మెట్టు,

సీ. అరుదార మగరాల యంకవన్నియలు రిత్న విచిత్రమగు ఖలీసంబు మెఱయ. ఇందు. 2. 54.

గీ. ...పాపము డిగ్గె బ్రద్యమ్ము డిగ్గె
పన్నె, యొకటి సాహిణి యవ్వల నూడి
పట్ట. ప్రభా. 2. 38.

“అశ్వపార్శ్వవహుః బిజ్జువు” అని అం. భా. 2. 200.

అంకవిద్య సం. 2. అ. శ్రీ. గణేశాస్త్రము.

అంకాపొంకములు - అంకపొంకములు. 2. బ.

1. కోసము.

క. కింకరలచేత సంతకం, అ కకు వేగద
నాదినక పిసి యంకం, పొ కంలు పొకొ
నంగ నిర్మలకు సాహస సమర్థుడగు పశ
ముఖుడైక. రామ. 7. 49.

2. పరోక్షము.

సీ. బెడిదమ శృంగార శీఘ్రము కుంక
పొ కములు ... కనిపి. 1. (శ. ర.)

విజ. గీట్లము, తీవ్రము.

(ప్రవ) బిడ్డకు బిడ్డము అంకపొంకములుగా
వచ్చినది.

అంకాలమ్మ - అంకప్ప.

అంకావతారము సం. 2. అ. పుం. — అంకము
యొక్క దిగుట కంటి — (నాటక) విష్ణు
భాదు అక్కటలేకు డనే అవిచ్ఛిన్నమగు నుత్త
రాంకకథను సూచించు పూర్వాంకాంత కథా
భాగము (విచ్ఛిన్నమగు నుత్తరాంక కథా
భాగమును సూచించునది “అంకముఖము”
అనబడును.)

అంకాస్యము సం. - అంకముఖము.

అంకి సం. విజ (న. నీ. న.) అంకముకలది.
వి. న. పుం. న. ఒడిలో బెట్టుకొని వాయించు
మృదంగాది వాద్యము.

అంకించు అ శ్రీ. ఒప్పు, ప్రకాశించు.

(వెన్నెల వర్ణనము) వ. ...అఖల భువనమంత
న్యంబులఁ దొలఁగింపుచుఁ బంకజ భవాండ
మండపము పొకుచేసిన పొంకంబున నంకి చుచు
... విజృంభించు సమయంబున... వసు, 4. 23.

స. శ్రీ. 1. తాల్పు, పూను, వహించు.

గీ. కినిసి కైదువు కేల నంకించి రక్క,సుండు
గాళ్ళును రెక్కలుఁ జెడివైచె. అచ్చ.రా.
ఆర. 75.

ద్వి. బగములో ధర్మమేజయ మనుమాట, తగు
గదాయని కొంత ధైర్య ముంకించి. ద్వ. శ.
సా. 1, 47 పా. 16 ప.

3. పట్టుకొను.

శా. ...చెక్కు నొక్క కడు బల్మిం గుబ్బపా
లిట్ల నంకించున్ గొగట్ల శయ్యకు
దిగిది చొక్కెమన్ గంభైభగన్. కృ.
శకు. 8. 47.

4. భావించు.

సీ. అంకించి సంతోస నఖలప్రపంచము శ్రీవిష్ణు
మయమని చెలఁగువాని. భాగ. 7. 160.

4. కలిగించు.

సీ. అయి సుహృద్గనమధ్యనిలాసమును జూపి
మోపి మంకించును మునుకై న. శుక.చ
1. 81.

5. శ్రీప్తు, ఒడించు.

సీ. కురులు గర్గపహార నెరిసిన నెమ్మొగ, మిట్ట
మంకించి చూ పలపరించి. సిర్వ. 8. 38.

సీ. కంలునిభాతిని వారంబు లంకించి యాలం
బునకు నసియాడువాని. సీతా వి. 2. 39.

వ. ... వారి ల బరింబున కుద్గమించి మించిన
పరాక్రమంబున బ్రక్త శరీరాలముద్గరమున
లాది సాధనంబు లంకించుచు నవ్వీరునిఁజట్టు
ముట్టిన ... శై. భా. 2. 31.

6. స్తుతిచు.

ద్వి. శివభక్తి తత్త్వగోష్ఠిప్రసంగమున దివిలి
నూతన సురాతన భక్తమహిమ, అంకించు
చును నిజాపా గపార్షాశ్రు, కంకణంబులు
రాలఁగరణ నన్జూచి. పండి. దీక్షా. 3 పా.

క. ...దీపపరాధిన దేవదేవ మహేశా.

వ. అని మలీయును సముచిత సంభాషణంబుల
నంకించుచున్న యప్పురమ వైష్ణవీ రత్నంబు
ను, ...భాగ. 8. 134. (చూ. అంకము. 23.)

7. ఉగ్గడించు.

వ. ...బిగుడు లంకించి తమ్మునుపలాలించు పరి
పాలకుల సంతృప్తంబునకుఁ జెవి దార్చె ననఁ
గర్ల కిసలయంబులు వ్రేలంబడి ... ఉండు
జాగిలంబులను. మనుచ. 4. 27.

8. అపహరించు.

క. సంకెటల బద్ధవారే, యంకింతురు నీదు
రాజ్యమర్థము ససుపుల్ కృష్ణా.2.(శ.ర.)

అంకిణి ఎ. మల్లబంధ విశేషము.

నీ. ముడిగి గడ్డము క్రింద ముడ్డి యానించి
యంకిణిగొట్టి నీసానగినిసినిలువ. ప్రబంధ.
89.

అంకితము సం. ఎణ. (అ. అ. అ.) 1. ఎంచబడి
నది. 2. గుఱుతిడబడినది. 3. రాజాదుల
నామములచే చిహ్నితమైనది, కృతీయాయం
బడినది. (గ్రంథము)

అంకితవర్ణము సం. - అ క్యము.

అంకిని సం. ఎ. ఈ. స్త్రీ. 1. చిహ్నముల సము
దాయము. 2. వాతలు ముగ్గుగు గుఱుతులు
గల స్త్రీ.

అంకియ - అంకె. (శ. ర.)

అంకియము - అంకెము. (శ. ర.)

అంకిలి¹ ఎ. 1. తాలుమూలమందలి కీలు, దొడ
కీలు. (బ. అంకిళ్లు.)

గీ. పక్క యంకిలి చంకిలి ప్రక్క డొక్క,
మూపు వీపును గా లేలు ముక్కు
తెక్కు, గన్న వెన్ననకుండ జీకాకు
పటిచె, సుడుసుడులుగట్టి యగ్గుండ్లసోన
వాన. రంగా. 3. 90.

(వ్యవ) ఈమాట అప్పుడేల చెప్పవైతివి? నీ
కంకిళ్లు పడిపోయినవా?

2. మర్మము, కీలకము.

ఉ. అంకి తెఱింగి యానరసుడంత వివాహ
విధిజ్ఞుడైన మీనాంకుడొనర్చినాడిది
శుభైకముహూర్తము రమ్మటంచు బ.
ర్యంకముమీద నచ్చెలి గరగ్రహణంబొన
రించె. విజ. వి. 1. 105.

ఆ. అంకి తెఱింగి మాటలాడ నేర్చినపుడు,
పిన్న పెద్దతనము తెన్న నేల, పిన్నచేతి
దివ్వె పెద్దగా వెలుగదా, విశ్వదాఖిరామ.
వేమన. 1. 121.

అంకిలి² ఎ. 1. నిరోధము, అడ్డగింత; అడ్డు.

గీ. ... చరించె, మహిధరము నేయు నంకిలి
మానుటయును, వనజవనశాంధవుని తేరి

వారువములు. కాశీ. 3. 11. జాహ్నవీ.
2. 187.

2. ఊభము, కీలకం.

క. అనుచరులలోని భూసురు, అనునయవచన
ముల దేర్ప సతం డంకిలిదే. తిగమదితో
నశ్రులు మఱి, యును గ్రమ్మంగరతలమున
నొత్తుచు జూచుట. భార. మౌ. 1. 184.

చ. అరియంగ నెల్లిలో ములు నంకిలి నొంద
మహార్జ వంబులో, నొంగి నివగ్నమైనధ
నుధతిగొమ్మున నెత్తిపట్టి యా, కీపతి...
భాగ. 6. 304.

3. ఆపద.

క. ఇంకని జంములు గలిగిన, యింకొక్కయిగా
ధనరసి నిడినంజాలుట, సంకోచి పక మము
నీ, యంకిలిం బాపుటకు నీవ యష్టించె
వెందుట. నా. పంచ. 1. 222.

4. భంగము, నాశము.

నీ. పంకి లిబ్బిదొలలా వంకిలి నొందించి కొంగ
వాలున గట్లగొంగ గెలిచె. అచ్చ. రా.
యు. 474.

జ. అంకిలిపడు, అంకిలిపాటు, అంకిలిపెట్టు.

అంకిలిప(వ)డు అ. క్రి. (✓ అంకిలి²) 1. ఆరి
పోవు, అడ్డిపోవు.

క. సంకల్పభంగ మగునని, శంకింపకు మాన
వులవశమె దైవికమై, యంకిలిపడియెడు
పనులకు, సంకటపడు టదియు నొక విచా
రమె చెపుమా. భోజరా. 6. 376.

2. నాశము నొందు.

చ. ... నా ప్రభుత్వపు బలుకుల బిడ్డ నెక్క
డని పంచితి వాసపుఁ డేమిపన్నె నం, కిలివడ
కున్నె యంశుమతికిం దను వేగతి జక్క
తెప్పినట. కకు. 4. 161.

అంకిలిపాటు ఎ. (✓ అంకిలి²) 1. అడ్డపాటు
2. భంగము, నాశము.

ఉ. ధర్మపు దప్పి తాపసమతంబున కంకిలిపా
టొనర్ప గ్రో, ధోర్మహతాత్ములై తప
సులు. హరి. పూ. 1. 61.

అంకిలిపె(వె)ట్టు సం. క్రి. (✓ అంకిలి²). 1. బం
ధించు; నిరోధించు, అడ్డగించు.

ఉ. ...నిశాటు లాగ్రహము పుట్టంగ రావణు
తోడఁ జెప్ప వాఁ, డాయతశక్తి నన్ను నిట
నంకిలివెట్టిన నపు రామభూ, నాయకు
నాజ్ఞ గైకొనిన నాపని చెల్లక గాలివోవదే.
భా. రా. సుం. 71.

2. బాధించు.

ద్వి. కపటనాటకుడైన కాళికుండంత్రుఁ, గృహ
మాలి మనఁ నంకిలివెట్ట ... ద్వి. హరిశ్చ.
పూ. 1950.

అంకు¹ అ శ్రీ. దొరికు, లభించు.

(వ్యవ) వాని కది అంకి లేదు. అంకితహతుకు
తీసికొని పోయెను.

అంకు² వి. అంకిలి. దొడకీలు.

అం. భా. 2. 143.

అంకుటము సం. వి. అ. పుం. తాళపుంజవి; కుంచె
కోలు.

అంకుడు వి. ఒకానొక చెట్టు.

అంకురకము సం. వి. అ. పుం. పశుపత్యాదుల
మనికపట్టు.

అంకురము సం. వి. అ. పుం. న. 1. మొలక, మోసు
2. ముకుము మొగ్గ. 3. నీరు. 4. నెత్తురు.
5. వెండ్రుక.

అంకురార్పణము సం. వి. అ. న. 1. మొలకలెత్తు
టకై విత్తులు చల్లుట; శుభకార్యములందు
అంకురోత్పత్తికొఱకు పాలికలందు నవధాన్య
ములు చల్లుట. 2. ప్రారంభము, మొదలు.
క. ఇది వేళగాదు చొరబడి, వెదకగ నని
యున్న యతనివెంపుత్రీలోకం భృదయాం
కురార్పణంబీ కదలిక యీడెర్తు నన్న గతి
విగ్రుంకెన్. రామా. 6. 106.

చ. ... చెల్వపుఁ గ్రొవ్వు పెంపునన్, బొద
లెడు రంభకున్ సవతిపోరు గణించుట కంకు
రార్పణం, బిది యిటు కొంతచేసితి ...
కళా. 2. 3.

అంకురించు-అంకూరించు. సం. అ. శ్రీ.

1. మొలకెత్తు, మొలచు.

సీ. చెమట తొక్కిరి వాసచే నంకురించు కంద
శముల భంగి లేనగవు మొనయ. వరాహ.
4. 162.

2. పుట్టు, కలుగు.

ఉ. వేడుక లంకురింపఁ బృథివీవరు కాంగిలి
మందుసోకి సి, గూడిని బాడిన న్నగు ...
వేం. పంచ. 4. 403.

అంకురితము సం. వి. (అ. అ. అ.) మొలక
యెత్తినది.

అంకురిల్లు (లు) సం. అ. శ్రీ. అంకురించు. మొల
కెత్తు; పుట్టు, కలుగు.

సీ. అని దెలిపినమాడ్కంబుల, ననయమువినయ
ము మనమున నంకురిలాగన్. భేష. 3.23.

అంకులు వి. వి. ఆభరణవిశేషము.

ద్వి. ఆలోన గోపిక లంకులు గూడి, ...అంకులు
గాజులు నడ్డముంగరిలు, ...తోరంబులాది,
యగు సొమ్ము లిడి, ద్వి. సి. భాగ. 1.8.పా.

అంకుశక్రగహుండు సం. వి. అ. పుం. —అంకుశమును
పట్టుకొనువాండు - మావటివాండు.

అంకుశదుర్దరము సం. వి. (అ. అ. అ.) అంకుశము
నకు లొంగనిది. (ఏనుగు)

అంకుశము సం. వి. అ. పుం. న. 1. ఏనుగు కుంభ
స్థలమును బొడిచెడి యాయుధము.

2. అంకుశముపలె నివారించునది-ప్రతిబంధము.

ఉదా : నిరంకుశుండు.

అంకుశముద్ర సం. వి. అ. శ్రీ. ప్రవేళి చేతి సంకుశా
కారముగా పట్టెడి యొక ముద్ర.

అంకుశి సం. వి. (నొ. నీ. నొ.) అంకుశము కల
వాండు.

అంకుశితము సం. వి. (అ. అ. అ.) అంకుశప్రయో
గము కలది (ఏనుగు).

అంకుసము వి. (సం. అంకుశ, క. అంకుస.) అంకు
శము. అం. భా. 2. 195.

అంకుసముమాద్రి వి. అంకుశాకారముగల నడ
త్రము మూలానడత్రము. (శ. ర.)

అంకూరము సం. - అంకురము.

అంకూరించు సం. - అంకురించు.

(పుట్టు, కలుగు)

(చక్రవాకయుగము, సీ. మొగడలబిగి వీడు
తొగల నంకూరించు క్రొత్తనెత్తావి మూర్కొ
నుచు నులుకు. కవిక. 4. 71.

అంకె - అంకియ. వి. (సం. అంక, క. అంకె.)

1. సంఖ్యను తెలుపు రేఖ

ఉదా : 1, 2, 3 మొ.

2. సామీప్యము, చేరక; వశము, అధీనత.

ఉ. అంగన నమ్మరాదు తనయంకెకురాని మహా
బలాధ్యు వే,భంగుల మాయలోడ్డి చెలుపం
దలపెట్టు ... భాస్కర. శత. 2.

జ. అంకెగొను.

అంకెగొను న. శ్రీ. (✓ అంకె) ఆక్రమించు,
క్రమ్ము.

గీ. ...మబ్బు, అదరి పూతకృతి విమధ్య
మంకెగొనంగ, బిక్కు వడిక చరించు నం
దొక్కకంటి. రా. వి. పి. 49.

అంకెన వి. ఒకానొక ఫలవృక్షము.

సీ. వెలగపండులు పుల్ల వెలగపండులు మోపి
పండ్లు నంకెనపండ్లు బలుసుపండ్లు. కాశీ.
పి. 69.

అంకెము - అంకియము. వి. 1. రికాబు, గుట్టము
నెక్కుటకు ప్రక్క సమర్పన మెట్టు.

ఆ. బ్రహ్మ గుట్ట మాయె భవుడు పల్లె
కాయె, నాది విష్ణు వెన్న నంకె మాయె,
నందు మీదివాడు అడుదో మగవాడో,
విశ్వదాభిరామ వినురవేమ. వేమ. 2. 267

2. ఎద్దు మొదలగు వానిపై వేయు బరువులో
సగము. (రెండంకెములు ఒకగోనె)

(వ్యవ) గోనె కంకెములు తఱిగినవి-సగము
తఱిగినది.

3. అంకెముధాన్యము పట్టెడి సంచి.

అంకెవన్నియ (న్నె) - అంకవన్నియ.

సీ. గోమేదకంబుల గొమరొందు కల్లెంబు
వజ్రాల మేలంకెవన్నియలును. ఉ. రా.
7. 297.

(అశ్వవర్జనము.) మ. ఇల శాదద్వయిరాయ
నక్కొనగు నెందే కాలుచో నంకెవ,న్నెలు
రెండై లఘుమం దకీర్తి యిడు మున్నే
యెక్కుచో...ఆము. 2. 29.

ఈపదమునకు సజాతీయములగు ద్రావిడ కర్ణా
టక పదములంబట్టి 'అంక' అనుటయే యుక్త
మనఁ దగినను కొన్ని ప్రతులలో 'ఎ' కార
సహితముగా నుండుటచేతను దీనికి 'అంకెము'
పర్యాయపదముగా నుండుటచేతను రెండు
రూపములును గ్రహింపఁబడినవి.

అంకోటము నం. - అంకోలము.

అంకోలము నం. వి. అ. పుం. ఊడుగు. (వృ. వి.)

అంకోలసారము నం. వి. అ. పుం. ఊడుగుచెట్టు
ను డి తీయు నొకవిధమగు విషము.

అంక్యము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. ఎంచదఁగినది.
2. గుఱుతిడఁ దగినది. పి. వాతవేయఁ దగి
నది. వి. అ. పుం. కరికకాయవలె నుండెడి
యొకానొక మృదంగము.

అంగ వి. (✓ అంగలు? క అంగల. అ గల - విడిపడి
యుండుట) 1. వేగముగాఁ బోవుటకై కాళ్లు
చాచి వేయుట.

అయగ్రా ... మహీవలయము. గడఁగిమీటు
నొకయంగఁ గొనువేగ మెనయ గలిగి లేక.
కువల. 2. 16.

2. పూర్తిగాచాచియుచున రె డుండుగులకును
నడిమి ప్రదేశము; దాని పరిమాణము.

(వ్యవ.) నాలుగుగలు వేసి దొంగను వాఁడు
పట్టుకొనెను.

అంగకము నం. వి. అ. న. 1. అవయవము.

2. దేహము.

అంగకర్మము నం. వి. న్. న. 1. అంగమునకు
పరిమళ ద్రవ్యములు అలండుట, నలుగు
పెట్టుట, 2. ప్రధానకర్మమునకు అవయవ
మగు క్రియ.

అంగగ్రహము నం. వి. అ. పుం. మూర్ఖాదులందు
శరీరమునఁ గలుగు కంపము.

అంగజము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. శరీరమందు
పుట్టినది. 2. శరీరము వలన పుట్టినది. వి. అ. న.
1. నెత్తురు. 2. వెండ్రుక. పుం. 1. కైపుమద
ము. 2. రోగము.

అంగజాలలు వి. వి. (నం. అంగజాలం = శరీర
కవచము) - అంగరక్షకులు - 1. సావిదల్లులు,
అంతఃపురపు గావలివారు.

వ. అనిర్హోషంబు విని గుండియలవిసి బెండువడి
యంగజాలలు గాలుకాలంబెనఁచికొని చాప
కట్టువడం గూలిన...కాశీ. 6.227, సారంగ.
2. 270.

2. రాజభటులు.

గీ. గజముఖుని నేను బ్రాహ్మణుల ప్రజములోనఁ
బాలకును నేతి కుండ్రాలప్రాల కచటి,
గొల్లలకుఁ జెప్పినన్నఁ బోడ్కొనిచనంగ,
నంగజాలల ననుపు ధరాధినాథ. పి శకు .
2. 10,

దీనికి ఏకవచన ప్రయోగము కనబడలేదు.

అంగజాడు సం. ౨. అ. పుం. 1. కుమారుడు.
2. మన్మథుడు.

అంగజ్వరము సం. ౨. అ. పుం. రాజయక్షము,
క్షయరోగము.

అంగడి ౨. (సం. అంగణం. క. తు. అంగడి. ఏ.
అంగాడి.)

1. ఆపణము, దుకాణము.

చ. కొనుడు పరాధ్యోత్సములు గోరనవాని
న యిత్తుమనై అంగునఁ బచరింతు లంగ
దులఁ గోమటు లప్పురి సిద్ధిత్సముల్.
భా. ఆది. 8. 73.

2. అంగడివీధి ; వీధి.

సీ. మలయజ మృగమదావిలసలిలంబుల నిమ్మ
గా నార్ద్రీకృతమ్ములయిన, గీ. యంగకుల
నొప్పె గర్భురంగవల్లులు ... భార. ఆది. 6. 148.

3. అగసాలె మున్నగువారు పనిచేయుచోటు.

మ. ప్రతిసూర్యుం డనుకమ్ముటంబు మఘపద్యా
ణాసమన్కాటురో, హిత మన్నేరిటి యూ
దుఁగ్రోవిచపలోపేతాంతరాంభోదసం, తతి
యన్మచ్చుల సంచికావిరను నిర్దాటికముఖ
గన్నడన్, జతసొన్నారి బెడంగునన్దనర
వర్ణావేశ విన్నంగడిన్. చంద్రా. 4, 17.

4. కొలువుకూటము, రచ్చ, సభ; న్యాయసభ.

క. పవనజగదయును నీగాం, డివమును నెటవో
యె నంగడికిఁ బాంచాలిం, దివిచికొనివచ్చు
నెడఁ బరిభవ మెటుఁగవె బీర మేల పలు
కుదు తోడ్తోన్. భార ఉద్యో. 4. 199.

ఉ. అంగవిహీనునై నవికలాంగునినై నఁ బ్రసిద్ధ
రోగ దు, ప్లాంగునినై నఁ జూచి చెడనా
దుట యెప్పనివానిఁ జూచి సౌ, మ్యాంగు

డింగడు వీని కెని యన్యులు లేని గేలి
గొంటతప్ప గడి మూడురూలును నట్లుగ
ద మగు వానిపైఁ బడున్. విజ్ఞా. ప్రా. 42

సా. 1. అంగడిలోని బెల్లపుముక్క ఆలయము
లోని దేవునికి నై వేద్యము. 2. అంగడిలో
నన్నియు నున్నవి, అల్లునినోట శనియున్నది.
3. అంగడికెక్కు, అంగడివెట్టు.

అంగడికెక్కు అ. క్రి. (✓ అంగడి) వీధికెక్కు.
బయలుపడు - ప్రకటమగు.

ఉ. మాడునిచేతిఘాత నభిమానము వోల నభి
జనంబుచే, నాఱడి గప్పిన స్వలిపు అంగడి
కెక్కు క కోరినస్పృహ, కూరిమిపల్ల భుం గొస
కోర్కె ఫలింపి సుఖాచుఁ ప్రియల్, భాంపు
నిష్ఠఁ బూని తొలుతాముల నోముల నేవి
నోచిరో. కవి. ౧. 82.

అంగడివెట్టు స. క్రి. (✓ అంగడి) వీధి
వెట్టు, బయలుపలుచు.

చ. పొంపున నెంత మోహపరితాపము గల్గిన
దాండుకొదురో, యలయిక లేక యీకఁ డి
సంగడివెట్టుదురో...కువల. 3. 43.

అంగణము సం-అంగనము.

(ప్రదేశము)

వ. అప్పుర బహిరంగణమున. భార. ఆది.
5. 206.

అంగతి సం. ౨. క. పుం. 1. వాచనము. 2. అగ్ని.
3. బ్రహ్మ. 4. అగ్నిహోత్ర.

అంగద ౨. (త. అంగదం = పనుగుయొక్క ఆహారము. తు. అంగ్ - అత్యాశ.)

1. ఆబ, తిండిమీడియత్యాశ; ఆడలి.

చ. అటుగునె యుక్కుగుండు కడునంగదప్రిం
గిన నూచి చూచినన్, విటుగునె మేరు
భూధరము. భా. రా. ఆర. 2. 121.

ఉ. అంగద నంకవర్తి హరిణాభ్యవహారి విలోల
బుద్ధి యై, మ్రింగు విధుంతుడు డనెడు
మేటి భుజంగమ పీశశాంకు ... నైష.
8. 173.

2. ఉత్సాహము, కుతూహల

క. గదగొని పోడికి మది నం, గదగొని చను
దెంచువాని గని ధనపతి బిట్టదరిపడ నేసె
దాగవు, దుదరిపడి ధాత్రి దనుజు
లుల్లల నుడుకన్. కు. సం. 12. 806,
నై. ప. 2. 25.

3. కోపము.

చ ... ఇటు లద్భుత సంగ మైనచోటన, య్య
నిమిష సాధు బట్టుకొని యంగద పృథుడు
మ్రొంగె ... భార. ఉద్యో. 1. 100.

శ్లో. తతో జగ్రాహ దేవే ద్రు, పృథో పి
శృతశ్రమమ్, అపాపృత్యాక్షిప ద్వక్తే,
శక్ర కోపసహస్వితః. సం. భార. ఉద్యో.
9. 60.

4. దుఃఖము, మనోవ్యథ.

ఉ. చెగిసతాత్మిక్రియః సహజము దుఃఖము
సంధుఁ గుది వే, రంగదఁ బర్ణశాల కల
య గను ముంగిటఁ జ గట్టనున్. రామా.
5. 224.

క. కావున నొడియని కంగద, గావింపకతలఁచు
కొన్న కర్ణబెల్లన్, తపిం గొనసాగింపుము.
అచ్చ. రా. అయో. 55.

5. ఉపద్రవము, విపత్తు.

(అంబోతులవలని యుపద్రవమును ప్రజలు
రాజుతోఁ జెప్పకొనుట.) క. ఓరాయఁడ
యీ యంగద, కోరువలే కిటకు వచ్చె నూ
ళ్లన్నియు మే, మూరిక దిబ్బిఅలాడఁగ, నే
రము నూతార్థ కయిన నీయాన సుమీ. నీలా.
2. 58.

అంగద సం. వి. అ. శ్రీ. ఉత్పిణిదిక్కునందలి
ఆడేనుఁగు.

అంగదట్టము వి. వి. (క. అంగదట్ట.)—శరీ
రము కప్పు ముదుగుబట్ట — పావడ. గాగరి.
సీ. తత నితంతాభోగ ధవళాంశుకము లోని యంగ
దట్టపుఁ గావిరింగువలన. మనుచ. 2. 27.
'యోషాంతరీయము' అని అం. భా. 2. 158.

అంగదనిర్యాహము సం. వి. అ. శ్రీ. భుజకీర్తి
యందు చూడాకారముగ నుండు అగ్ర
భాగము.

అంగదము సం. వి. అ. న. కేయూము, భుజకీర్తి.

అంగదుడు సం. వి. అ. శ్రీ. 1. వారికొడుకు
2. లక్ష్మణుని కొడుకు. 3. ధృతరాష్ట్రుని
శత్రులలో నొకఁడు.

అంగద్వీపము సం. వి. అ. శ్రీ. ఉపద్వీపము లాటిం
టిలో నొకటి.

అంగన సం. వి. అ. శ్రీ. 1. - ప్రళస్తమైన యవ
యవములు కలది — అందమైన యాఁడుది.
2. ఆఁడుది. 3. కన్యారాశి. 4. ఉత్తర
దిక్కునందలి యాడేనుఁగు.

అంగనము సం. వి. అ. న. 1. ముంగిలి, ఇంటి
ముందుచోటు; చోటు, ప్రదేశము. 2. వాహ
నము. 3. పోవుట, నడచుట.

అంగనాప్రియము సం. వి. అ. శ్రీ. (అ. అ. అ.) శ్రీల
క్ష్మమయినది. వి. అ. శ్రీ. అశోకము (వృ. వి.)
(దీని పుష్పలతేత శ్రీలలంకరించుకొనఁ బ్రియ
పడుదురు.)

అంగన్యాసము సం. వి. అ. శ్రీ. విహితమగు
మంత్రభాగములను హృదయాద స్థానముల
యందు ఉంచునట్లు సూచించుటకై ఆయా
స్థానములు స్పృశించుట.

అంగపంచకము సం. వి. అ. న. (రాజనీతి) ఉపా
యము, సహాయము, దేశకాలవిభజనము,
అపదకుఁ బ్రతిక్రియ, కార్యసిద్ధి — అను
నై పంచకములు.

అంగపాలిక సం. వి. అ. శ్రీ-అంగపాళి.

అంగపాళి(లి) సం. వి. అ. శ్రీ. ఆలింగనము,
కౌగిలి.

అంగప్రత్యంగము సం. వి. అ. న. సర్వావయవ
సమూహము.

అంగప్రదక్షిణము సం. వి. అ. న. దేవాల
యాదుల చుట్టును దొరులుచు చేయు ప్రదక్షి
ణము. (త్రా.)

అంగప్రాయశ్చిత్తము సం. వి. అ. న. 1. ఆశాచ
నివృత్తికై న కర్మము. 2. పంచసూనాజన్య
పాపక్షయకర మగు దానరూప ప్రాయ
శ్చిత్తము.

అంగవిల్ల(క్ల) వి. వి. ఆడుపిల్లల మొలనుగట్టెడి
విల్ల. (శ. ౧.)

అంగభంగము సం. వి. అ. పుం. 1. పక్షవాత
రోగము, తిమ్మిరివాయువు. 2. ఒడలు
విలుచుకొనుట. 3. శరీరనాశము.

అంగభవుడు సం. వి. అ. పుం.—అంగభువు.

అంగభువు సం. విజ. (శో. శో. ఉ.) శరీరము
నుడికాని మనస్సును డికాని పుట్టినది. వి.
శో. పుం. 1. కొడుకు. 2. మన్మథుడు.

అంగమచ్చేము వి. వి. ఒడలి గుటుతు, జాడ ;
అడియాలము, ఆనవాలు.

౩. చనుచో వెడగుచు మార్గమున దై త్యుని
యంగ మచ్చములు గన్గొని యతనె
పువ్వుబోడిజాడలుగని వింటిమి పులుగు
చెప్పగా నొకచోటన్. రామా. ౧. 268.

శా...చిక్కె నిదిగో నీయంగమచ్చులు నా, చే
నీలోననె రాజురావలె గదా చెక్కింతు నీ
కీలుకీల్ ... సాంగ. 2. 137.

అంగమర్దకుడు సం. విజ. (అ. ర్దికా. అ.) వి.
అ. పుం.—అంగమర్దకుడు.

అంగమర్దనము సం. వి. అ. న.—అంగమర్దము.

అంగమర్దము సం. వి. అ. పుం. ఒడలుపట్టుట.

అంగమర్ది సం. విజ. (న్. నీ. న్.) వి. న్. పుం.
—అంగమర్దుడు.

అంగమర్దుడు సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) ఒడలు
పట్టువాడు. వి. అ. పుం. ఒడలుపట్టు
నేవకుడు.

అంగమర్దము సం. వి. అ. పుం. కీళ్లనొప్పులు
గలుగు వాతరోగవిశేషము.

అంగము వి. (శ. అంగ.) రీతి, విధము.

ఉ. అంగము జాళువా పసిడియంగము క్రొన్నెల
వంక నెన్నొనల్. విజ. వి. 1. 40.

అంగము సం. వి. అ. న. 1. దేహము 2. అవ
యవము. 3. భాగము.

ఉదా : చతురంగములు.

4. సహకారిగంధాదికము.

ఉదా : వేదాంగములు.

5. ఉపాయము. 6. అప్రధాన విషయము.

7. (వ్యాస)ప్రత్యయమునకు పూర్వమున్న
శబ్దభాగవిశేషము. 8. అటనెడు సంఖ్య.

9. (నాటక)ముఖము మొదలగు పంచసంఖ్య
యొక్క అంతర్భాగము. 10. (జ్యోతి)

ంగము. 11. మనస్సు. పుం. దేశవిశేషము.

గీ. అంగమున కెవ్వని చమూ తుంగకోటి,
ధాటికాధులధూళి వాందాళిపట్టు. వసు.
1. 73.

అంగమొల వి. వస్త్రహీనమైన మొల. (శ. ౧.)

అంగమొలవేల్పు వి. దిగబరుడు శివుడు.
(శ. ౧.)

అంగరంగభోగములు సం. వి. అ. పుం. బ. అంగ
మునకు (—దేవతలయొక్క విగ్రహమునకును)
రంగమునకును (—అయమునకును) చేయు
భోగములు. అమీన్ బాదాశాన. శక. 1298.

అంగరంగవైభవములు సం. వి. అ. న. బ.—అంగ
రంగభోగములు.

వ...వీరేశ్వరుని ... అంగరంగవైభవాలకు పా
లును చెసి. ర. శా. 4. 702.

అంగరకా వి. (నం. అంగరకా. హిం. అంగరకా)
—అంగములను ఓడించునది —అంగీ.

అంగరక్తము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) ఎఱ్ఱని అవ
యవములు కలది. వి. అ. పుం. న. గుడారో
చన (వృ. వి.)

అంగరక్ష సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. శరీర రక్షణము.
(ఇది ఈ క్రింది శాసనమున 'శరీరరక్షకుడు'
అను నర్థమున గన్పట్టుచున్నది)

వ. శ. సం. 1200. స్వస్తిశ్రీమన్మహామండలే
శ్వర కాకతియ్యరుద్రదేవమహారాజులంగ
రక్ష బొల్లాయినికిం బుణ్యముగాను అప్పా
రాయండు కొండముట్రను ఇచ్చినవరిచేను.
గుంటూరుజిల్లా, ఈపూరుశాసనము.

2. శిశువుల శరీరరక్షణార్థముచేయు క్రియ ;
అందులకై కట్టిన తేకు. (వా)

అంగరక్షకుడు సం. విజ. (అ. ఊకా.అ.) ప్రభువు
దేహమును గాపాడుటకై యతనితోడ నుండు
వాడు. వి. అ. పుం. బంటు.

అంగరక్షణి సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఉక్కు బీరా, ఇనుప కవచము.

అంగరక్షణుడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) రాజాదుల శరీరమును రక్షించువాడు; కావలివాడు.
సీ. మణిగై నేయు నై యుద్ధు లీయింతులు
నీకగక్షణిలోనీవేణి. ఇందు. రా. 4.
14 పా.

అంగరపూవీయ వి. (సం. అంగరపోశికా) నిప్పు లిప్పుకొల్పి చేయు బలవిధముగను పిండము.
వ. దోసియలు నేలయలు నగరపూవీయలు
సారెసెత్తులు జొత్తులు చక్కెలు బులు...
కాశీ. 7. 185.

అంగరాగము సం. వి. అ. పుం. 1. మేనికిఁ బూయు చందనాది ద్రవ్యము, పరిపాము.
2. చందనాదులు మేనికిఁ బూయుట.
3. అవయవముల యొలుపు. 1. మేని యొలుపు.

అంగరహము సం. విజ. (అ. అ. అ.) శరీరమున మొలచునది. వి. అ. న. 1. రోహము, వెండ్రు. 2. పక్షుల యీడ్.

అంగరేకు వి. (తు. అంగరేకె.) చొక్కా.
సీ. పోటక వాక్యంబు అంగరేకులవారు ...
పోడ. 3. అ. (శ. రి.)

అంగరొల్లె వి. బలవిధమగు పిండివంట.
వ. గారెలు బూరెలు మోరుండ అంగరొల్లెలు
...గుంజుపిడి లాటిగాంగల భక్ష్యంబులు.
హంస. 1. 105.

వ. మోరుండులు మనోహరంబులు గారెలు
బూరెలు మండెంగ అంగరొల్లెలు మణుఁ
గుంబుప్పులు పేణి లొబ్బట్లు పిడియపుట్టు
...మొదలగు భక్ష్యంబులు ప్రబం. 3. 121.

అంగలార్పు అ. శ్రీ. (క. అంగలార్పు, అంగలాచు.
త. అంగలాయ్) భయాదులచేత ఆర్పు;
దూఱుచు.

కా. అంగంత బుగ నీవు మాధుకరి భిక్షాన్నంబు
భక్షింపఁగా, లేకున్నంగదు నంగలార్చెదవు
మేలే! లెస్స! శాంతుడవే! నీకంచెన్ మతి
హీనులే కటకటా! నీవారిముష్టింపచుల్,

శాకాహారులు గండభోజులు శిలోచప్రక్ర
ముల్ దాపసుల్. కాశీ. 7. 162.

చ. ... ఆ, కెళపుల నాడు హలభుజగం గని
గోడ్రునియ గలార్చుచున్. ఆము. 3. 19,
సాంగ. 2. 60. హంస. 4. 229.

జ. అంగలార్పు.

అంగలార్పు వి. (√అంగలార్పు. క. అంగలాపు.
త. అంగలాయ్.) అంగలార్పుట.

సీ. ఆలానముల నారిరావలిఁ గాననిహ స్తిపకుల
యంగలార్పు కతన. రంగం. 3. 256,
'మనోవ్యథ' అని ఆం. భా. 1. 157. 'విపత్తు'
అని ఆం. సం. మాన 59.

అంగలేపము సం. వి. అ. పుం. 1. మేనికి చందనాది ద్రవ్యమును పూయుట. 2. మేనికిఁ బూయు చందనాది ద్రవ్యము.

అంగవము సం. వి. అ. న. ఎదుటఁ జూపలికి
ముడుచుకొనునది, ఎడన పడుట, వానము.

అంగవస్త్రము సం. వి. అ. న. కొల్లాయగుడ్డ,
చిన్నబట్ట. (ఈ యర్థము తెనుఁగుననేకలదు.)

అంగవింశతి అ. శ్రీ. (క. అంగవింశతి - 1. చదు.
2. సంబంధము కలుగఁజేసికొను). 1. చిగ్గ
అకు పచ్చు, చేరువయగు.

ఆ. మదము గదుఁజేసి మదిమోహ మెక్కిచి,
చూపుఁ డీగె లందుఁ జుట్టుకొల్పి, యెట్టి
మునులనైన నెట్ట నచెడఁజూతు, రంగనించి
రేని యబ్జ ముఖులు.

ఆ. బుద్ధిమంతులైన పురుషుల కంగనా, జనుల
జేరి యునికి చనదుగాన, నీసరోజవదన
లిట్లు నన్ గదియక, యుండ నింటి కరుగు
టొప్పు ననుచు. పద్మ. 3. 128, 129.

2. ఉంకించు, యత్నించు.

గీ. నింగి నేలయుఁ దాటింప నంగవింశతి పగిటి
నేతెంచెఁ గ్రోధంబు గగనవీధి. నైష.
7. 48. 'అంగలింశు' అని అపముద్రితము.

3. తెగించు, సాహసించు.

ఉ. మోవఁ దరింబుగాని ధనముం బెనుమోపుగ
వారడమర్చి యే, త్రోవయుఁగాని పేరడవిఁ
దూటి హుటాహుటి నొక్కరుండు లోఁ,

జాపున కంగవించి పెలుచన్ జనుచుండగ
... పాండు. 3. 51.

న. ౫. మించు ; జయించు.

సీ. ఈక్షణజితపద్మ నితని నేక్రమమున విమల
పద్మము లంగవింపఁ జాలు. నైష. 5. 145.

అంగవికలుడు సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) అస్వాఖా
వికమైన అవయవములు కలవాడు; అవయవ
ములు ఎక్కువగాఁ గాని తక్కువగాఁ గాని
కలవాడు.

అంగవికృతి సం. వి. 4. స్త్రీ. 1. అంగవికారము.
2. అవస్థావిరోగము.

అంగవిక్షేపము సం. వి. అ. పుం. అంగచాలన రూప
మైన నృత్యభేదము.

అంగవిద్య సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. వేదాంగముగు
వ్యాకరణాదిశాస్త్రము. 2. అవయవవిక్షేప
శేత సూచితములగు శుభాశుభమును దెలిపెడి
విద్య.

అంగవిధి సం. వి. 4. పుం. ప్రధాన విధి శి
నిహితమయిన కర్మమునకు అంగకర్తృత్వమును
దెలుపు విధి.

అంగవైకృతము సం. వి. అ. న. 1. పృథగ్
భావమును తెలుపునట్టి ముఖ్యాద్యవయవము.
2. అంగవికారము.

అంగవైగుణ్యము సం. వి. అ. న. ప్రధానకర్తృ
త్వమునకు అంగములగు ద్రవ్యాదుల యొక్క
వ్యత్యాసము.

అంగసంగము సం. వి. అ. పుం. శరీరముల కల
యిక ; సంభోగము.

అంగసంస్కరణము సం. వి. అ. న. - అంగసం
స్కారము.

అంగసంస్కర్త సం. విజ. (ఋ. ౨). ఋ.) -
అంగ సంస్కారుడు.

అంగసంస్కారకుడు సం. విజ. (అ. రీ. అ.)
- అంగసంస్కారుడు.

అంగసంస్కారము సం. వి. అ. పుం. 1. దేహ
పరిశుద్ధికై చేయుస్నానము 2. నలుగు
పెట్టుట; చందనాదులు పూయుట.

అంగసంస్కారుడు సం. విజ. (అ. ఈ. అ.)
అంగ సంస్కారమును చేయువాడు; దేహ
మును అలంకరించువాడు.

అంగసంస్కృతి సం. వి. 4. స్త్రీ. - అంగసం
స్కారము.

అంగసంస్క్రియ సం. వి. అ. స్త్రీ. - అంగసం
స్కారము.

అంగసంహతి సం. వి. 4. స్త్రీ. 1. అవయవము
లొండొంటికి పొందికగానమరి గుత్తమైయున్న
మేనికూర్పు 2. అవయవసముదాయము.

అంగహారము సం. - అంగవిక్షేపము.

అంగహారి సం. వి. 4. పుం. 1. - అంగవిక్షేపము
2. నృత్యరంగము.

అంగహీనుడు సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. అంగ
వికలుడు, అవయవ లోపము కలవాడు.
2. ఉడపలసిన ప్రమాణమునకు దక్కువగా
నుండు హస్తపాదార్థ్యవయవములు గల
వాడు. వి. అ. పుం. అనంగుడు, మన్త
ధుడు.

అంగాంగిభావము సం. వి. అ. పుం. అంగము
నకును అంగికిని గలపంబ ధము, గౌణముఖ్య
భావము, ఉపకారోపకారక భావము.

అంగారకమణి సం. వి. 4. పుం. అంగారక
గ్రహమునకు ప్రియమగు మణి - పగడము.

అంగారకము సం. వి. అ. పుం. న. 1. ఇంగూ
లము, బొగ్గు. 2. మంగళవాము. 3. గుంట
కొంగు, భృంగరాజము (వృ. వి.) 1. అగ్ని
కణము, మిడుగులు 2. ఒక టినుసు ముడు
నూనె.

అంగారకవారము సం. వి. అ. పుం. మంగళ
వాము.

అంగారకారి సం. విజ. (న్. టి. న్.) బొగ్గు
లను జేయువాడు. వి. 4. పుం. (బోధి)
అంగారకులకు శత్రువు - బుధుడు.

అంగారకితము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) బొగ్గుగా
జేయబడినది.

అంగారకుడు సం. వి. అ. పుం. 1. ఒకానొక
గ్రహము, కుజుడు. 2. వాయుపురాణమందు
చెప్పబడిన యేకాదశరుద్రులలో నొకడు.

అంగారకుష్టకము సం. వి. అ. పుం. హితావలి
అనెడి యోషధి.

అంగారధాని సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కుంపటి (దీని
యందు బొగ్గులు ఉపయోగపడును)

అంగారధానిక సం. వి. అ. స్త్రీ-అంగారధాని.

అంగారపరిపాచితము సం. వి. అ. న. కణ్ణకు
గ్రుచ్చి బొగ్గునిప్పులమీద చక్క-గార గాల్చిన
మాంసాదికము.

అంగారపర్జుడు సం. వి. అ. పుం. చిత్రాధు
డను గ ధర్మ్యుడు.

అంగారపాత్రి సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కుంపటి.

అంగారపుష్పము సం. వి. అ. పుం.-నిప్పువలె
ఎఱ్ఱగానుండు పుష్పముగలది - ఇ గుడి, గాగ
(వృ. వి.)

అంగారమంజరి సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఎఱ్ఱ కానుగు
(వృ. వి.)

అంగారమంజి సం-అంగారము జరి.

అంగారిము సం. విజ. (అ. అ. అ.) ఎఱ్ఱ నిది.
వి. అ. పుం. న. 1. నిప్పాటిక బొగ్గు.
2. కాలుచ్చు బొగ్గు. 3. హితావలి యను
నోషధి. న. ఎఱ్ఱపు, రక్తివర్ణము.

అంగారవల్లరి సం. వి. ఈ. స్త్రీ. నిప్పువలె ఎఱ్ఱగా
నుండు పూపుగుత్తులుగల కానుగు (వృ. వి.)

అంగారవల్లి సం. వి. ఈ. స్త్రీ.-నిప్పువలె
ఎఱ్ఱగానుండు పుష్పముగల వల్లి 1. ఎఱ్ఱ గుళి
వెంటి (వృ. వి.) 2. బాంగి (వృ. వి.)

అంగారవేణువు సం. వి. ఈ. పుం. నిప్పు వన్నె
గల యొకజాతి వెణువు (వృ. వి.)

అంగారశకటి సం. వి. ఈ. ఈ. స్త్రీ. కుంపటి.

అంగారావక్షయణము సం. వి. అ. న. నిప్పు
ఆర్పటకు ఉపయోగించు సాధనము.

అంగారావక్షేపణము సం. వి. అ. న. బొగ్గును
త్రోసివేయుట కుపయోగించు సాధనము.

అంగారి సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కుంపటి.

అంగారిక సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. కుంపటి 2.
చెఱకుగడ. 3. మోదుగుమొగ్గ.

అంగారిణి సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. కుంపటి 2.
(జ్యోతి) సూర్యుడు అప్పుడే విడిచి పెట్టిన
దిక్కు.

అంగారిత సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. కుంపటి. 2.
మొగ్గ.

అంగారితము సం. విజ-అంగారితము. వి. అ.
పుం. న. మోదుగు మొగ్గ.

అంగారీయము సం. విజ. (అ. అ. అ.) బొగ్గులు
చేయుట కుపయోగపడునది. (కట్టె, మొ.)

అంగారుడు సం. వి. అ. పుం. 1. అంగారిక
గ్రహము. 2. మాంధాతతో బోసిన
యొక రాజు.

అంగార్య సం. వి. అ. స్త్రీ. బొగ్గులకుప్ప.

అంగి -అంగీ. (సం. అంగికా. క. తు. త. అంగి.)
మీఁగాళ్ల దాక ప్రవేలాడుచొక్కా.

నీ. తన యుగ్రసమగ్రతంవిగ్రహమునకునింగి
దట్టపు నీలియంగిగాఁగ. సమీ. 1. 74.

“కూర్పాము” అని అ. ఖ. 2. 156.

అంగి సం. విజ. (నో. నీ. నో.) 1. అపయవ
ములుగలది. 2. దేహముగలది 3. ముఖ్య
మైనది. ప్రధానము.

అంగిక సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. అంగికా;
చొక్కా. 2. అవిక.

అంగిటిగుంట వి. (√అంగిలి) గళగర్తము
వావిక. కుత్తుక మొదట నుండుగుంట.

క. తొంటినడ గుంటువడిన, బంటుతనము
గుంటువడక పరావర్తనతో, మింటికి నిమ్ము
గ నంగిటి, గుంటదనుక నోరు దెఱచికొని
యున్నట్లుండె. రామా. 8. 156.

అంగిటిముల్లు (వి. √అంగిలి). క. అంగుళముళ్,
అంగుళీయముళ్.) 1. ఉపజిహ్వాక, కొండ
నాలుక,

ద్వి. చెన్నుగాఁ బసుపార్చి చేయుమజ్జనము,
కన్నులుఁ జెవులును గాడ గ నూద,
నంగిటిముల్లున నందంద్రవేల. బస. పు.
3. 340.

2. ఉపజిహ్వకారోగము, గళాంకుము, కొండ నాలుకయందు బుట్టు రోగము.

ద్వి. పొంగెడు గడుపు ముప్పునను బొప్పనికి; నంగిటిముల్లయ్యె నని నరు లనంగ, నడలుచు గడు శోకజడధి దేలుచును. బస. పు. 3. 388.

3. గాలిమున్నగునవిసోకకుండ బిడ్డలమొలకు గట్టు త్రిశూలాకారమగు లభరణ విశేషము. (వా.)

అంగిరస సం. వి. న్. పుం. ప్రభవాది సావ త్సములలో నొకటి.

శ్లో. అంగిరోఽబ్జేఽఖలాలోకా భూపాస్సుప్తః కలహోత్సుకః (అంగిరస. వా.)

అంగిరసుడు సం. వి. న్. పుం-అంగిరుడు

అంగిరుడు సం. వి. అ. న్. పుం. ప్రహ్లాదమానస పుత్తులలో నొకడు.

అంగిలి వి. బి. (క. అంగుళ.) అశర్కము, లోకుత్తుక, కొండనాలుక యుడు చోటు.

సీ. తనవక్త్రబిలము సొచ్చినమహామిబిమి గొ తద్దిలంబు అంగిటను వెడల. పశా. 1. 169.

క. ఆపిసిననక్క చాపము, కో నంగిట నిటికి నముం గొటికిన రథసి, బేపారి మిడిసి ముని, రూపణ మొసరింప నక్క రోజుచు గూలెన్. వే. పంచ. 9. 109.

జ. అంగిటిగుంట, అంగిటిముల్లు.

అంగి - అంగి.

సీ. తొడిగిన నెఱచల్వ నడరునంగిజోడు జీరా దునడికట్టు చెఱగుకొనలు. హంస. 2. 29.

సీ. తనుకాంతి గనిపింప దనరునంగిజోడు వలిపెపుసాలువవల్లెవాటు. శుక. 2. 406.

అంగీకరణము సం. వి. అ. న-అంగీకారము.

అంగీకరణీయము సం-అంగీకార్యము.

అంగీకరించు సం. అ. శ్రీ. న. శ్రీ. ఒప్పుకొను, సమ్మతించు.

(వ్యవ) మీరు చెప్పినదానికి నే నంగీకరించితిని. మీరు చెప్పిన దెల్లను నే నంగీకరించితిని.

న. శ్రీ. స్వీకరించు.

క....ద్రోణుడు దార్శన్. వ. ధృష్టపత్నిగ నంగీకరించె. మార్క. 1. 45.

అంగీకర్త సం. విజ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) అంగీకరించువాడు.

అంగీకర్తవ్యము సం-అంగీకార్యము.

అంగీకారకుడు సం. విజ. (అ. రిశా. అ.) అంగీకరించువాడు.

అంగీకారము సం. వి అ. పుం. 1. సమ్మతి, ఒప్పుకొనుట. 2. పుచ్చుకొనుట, స్వీకారము

అంగీకార్యము సం. విజ. (అ. అ. అ.) అంగీకరింపదగినది.

అంగీకుర్వత్ సం. (శత్ర.) అంగీకరించుచున్న.

అంగీకుర్వాణము సం. విజ. (అ. అ. అ.) అంగీకరించుచున్నది.

అంగీకృతము సం. విజ. (అ. అ. అ.) అంగీకరింపబడినది.

అంగీకృతి సం. వి. శి. స్త్రీ-అంగీకారము.

అంగీక్రియమాణము సం. విజ. (అ. అ. అ.) అంగీకరింపబడుచున్నది.

అంగీయము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. దేహ సంబంధమైనది. 2. అంగదేశ సంబంధమైనది.

అంగు వి. (క. అంగ) అంగము 1. విధము, రీతి.

ప. సూత్రధారుని తీర్చిన బొమ్మలండించుచు ఖలాహారిదారిం బుడ్లు గొలుకుచు...కృష్ణ భుజ గంబుగంగున బుసలు బో విడుచుచు...చంద్రా. 6. 93.

ఉ. ... మాయెకిమీనితోడనే, యంగున మాట లాడితి ధదాధిపుఁ డేమని పల్కెఁ దెల్పు...రసిక. 5. 76.

2. అంగము.

క. అంగుతోడవుల బూతల, నంగుగగై నేసి యందు నాడెడుతమిచే, బొంగారెడువేడు కతో, సింగు పుడోట కరిగెఁ జెలువలుఁ దాను. యయా. 3. 52.

అంగుటము - ఉంగుటము. వి. (సం. అంగుష్ఠః ప్రా. అంగుట్టో. క. ప. అంగుట, ఉంగుట.) అంగుష్ఠము, బొటనవ్రేలు.

చ. ... వారిధిల్ పుడిసిలింతునె మ. దర
మంగుటంబునన్, జిలుముడునే...భా. రా.
ఆర. 2. 104.

'అంగుష్ఠ విశేషము' అని ఆం. భా. 2. 139.

అంగుడుదుడిపి - అంగుడుదుడుపు. విణ. కొండె

ములు చెప్పువాడు, చాడిగొట్టు. (శ.ర.ప్ర.)

అంగుడుదుడుపు - అంగుడుదుడిపి. (ప్ర.)

అంగురి సం. - అంగుళి.

అంగుళ(ల)ము సం. వి. అ. పుం. 1. ప్రేలు.

2. బొటనప్రేలు. పుం. న. ఎనిమిది యవోదర

ముల ప్రమాణము, అంగుళ ప్రమాణము.

అంగుళి(లి). సం. వి. 4. ఈ. స్త్రీ. 1. ప్రేలు.

2. తొండముచిహ్నం 3. అంగుళ ప్రమాణము.

4. గజకర్ణిక (వృ. వి.)

అంగుళితోరణము సం. వి. అ. న. చందనాగుల

చేత నొసట అర్ధచంద్రాకారముగూడ బెట్టిన
తిలకము.

అంగుళిత్రయము సం. వి. అ. న. అంగుళిపంచము,

అస్త్రము, గోధ. (విటినాగ దెబ్బ మున్నగు
నవి తగులకు డ ఉడుముతోలుతోగుట్టి చేతికి

దొడుగుకొను కవచము.)

అంగుళిత్రాణము సం. - అంగుళిత్రయము.

అంగుళిముద్ర సం. వి. అ. స్త్రీ. ముద్దుటు గ
ము.

అంగుళిముద్రిక సం. - అంగుళిముద్ర

అంగుళిమోటనము సం. వి. అ. న. చిటిక.

అంగుళిషంగ సం. వి. అ. స్త్రీ. - ప్రేలికి అటు
కొను పరనుగలది - జావ.

అంగుళిషంగము సం. వి. అ. పుం. అంగుళి
స్పృము. ప్రేలితాకుడు.

అంగుళిసంజ్ఞ సం. వి. అ. స్త్రీ. ప్రేలితో
జేయు సైగ.

అంగుళిసందేహము సం. వి. అ. పుం. చిటికెలు
పసికాని నెటిలువిటిచి కాని ప్రేల్తోసెగలు
చేయుట.

అంగుళిసోటనము సం. వి. అ. న. చిటికె ;
నెటికె.

అంగుళి(లి)యకము సం. - అంగుళియము.

అంగుళి(లి)యము సం. వి. అ. న. ఊర్మిక,
ఉంగరము.

అంగుష్ఠమాత్రము సం. విణ. (అ. అ. ఈ. అ.)

బొటన ప్రేలికొలది గలది.

అంగుష్ఠము సం. వి. అ. పుం. 1. బొటన

ప్రేలు. 2. బొటనప్రేలి పరిమాణము.

అంగుష్ఠ్యము సం. వి. అ. పుం. బొటనప్రేలి

గోరు.

అంగూషము సం. వి. అ. పుం. 1. ముగి. 2.

బాణము.

అంగ్యము సం. - అంగీకారము.

అంఘస్సు సం. వి. న. న. పాపము,

అహస్సు.

శ్లో. ... విధతు ఘృణయః శ్రీఘ్ర ముఖో
విఘాతమ్. సూర్యశనిము. 3.

అంఘ్ర సం. వి. 4. పుం. 1. కాలు. 2. వేగు.

3. పద్యచాణము. (వృత్తి త్పాఠము.
1. 14.)

అంఘ్రపము సం. వి. అ. పుం. పాపము ; చెట్టు.

అంఘ్రపర్ణి సం. వి. ఈ. స్త్రీ. అంఘ్ర పర్ణిక,
కోలపొన్న (వృ. వి.)

అంఘ్రపర్ణిక సం. వి. అ. స్త్రీ. - అంఘ్రపర్ణి.

అంఘ్రవర్ణి సం. - అంఘ్రపర్ణి.

అంఘ్రస్కంధము సం. వి. అ. పుం. చీలమండ.

అంచే వి. (సం. హంసః, త. అంజం, తు. అంస.)
హంస.

జ. అంచగలుగుపాన్పు, అంచగుట్ట సుకోడు,
అంచత త్తడి చెలియ, అంచపగము, అంచ
యాన, అంచ (పు) రాతు.

అంచే? వి. (క. అంచె.) పాంశ్యము, ప్రహ్లిక ;
సమీపము.

మానిని ... సురత్ ప్రణతాస్త్వయటం,
చంచలరా నిగమావళి పండిచయం బయి
మ్రోల సుతుత్ సలుపన్, శ్రీరం. మా.
2. 70.

సీ. అంచ నేతెంచు రాయంచజాడ నదల్పుకకు
కుటందెల వశాపకులతోడ. ఇందు 3. 27.
అ. భా. 2. 21.

అంచగలులపాన్పు వి. (√అంచే) హంసశూలికా
తల్పము.

అంచగుజ్జపుతోడు వి. (√అంచే) హంసవాహ
నుడు, బ్రహ్మ. అచ్చ. రా. యు. 501.

అంచత్ సం. (శత్రు.) 1. పూజి చుచున్న. 2.
పోవుచున్న. 3. బిప్పుచున్న, ప్రకాశిచు
చున్న.

శా....మరిగిదీవ్యత్తు డలాచన్ముఖా, అము.
1. 86, (ఇట్లే. ప్రాచత్, సమచత్. మొ.)

అంచేత తడిచెలియ వి. (√అంచే)-హంస వాహ
నుని భార్య-సంస్వతి.

అంచతి సం. వి. 2. పుం. 1. గాని. 2. అగ్ని.

అంచెన వి. (√అంచు) ఊహ; పరిమితి నూ
హించుట, ఉజ్జాయి పు. (అంచనా-వా.)

ఉ. ఇంత బెడగు లోకమున నెవ్వరి కున్నది
యెంతా నిజా, వ్యతిరేకస్థితుణిసహిమ
నంచన వ్రాసెనొ యేమొ కాక ... ప్రభా.
1. 14.

గీ. నాతి యెక్కుత సావధానముగ నెత్తు, అంచ
నలు చూడగను దిత్తబొంచువారు. చమ.
1. 102.

(వ్యవ) ఆచేను అయిదు గదిసెల ధాన్య మగు
నని అంచనట్టివారు,

ఇట్లే-అంచనచూచు అంచనచేయు, అంచన
వేయు.

అంచెనదాచుడు వి. (√అంచు) అంచన
వేయువాడు, పరిమితి నూహించు వాడు.
(శ. 6)

అంచపదము వి. (√అంచే) 1. హంసయొక్క
పాదము. 2. పక్షిలో లోపించిన యక్షు
ములు వేటొకచో వ్రాసినపుడు అట్లు వ్రాయు
టను సూచించుటకై యుచిన హంసపాదా
కామగు గుర్తు.

3. వెలరికిటి పేర నిల నొక, పులిసము దిగ
బడయె సింధు పులిసపుబంక్తిన్, నలుప

యది పడగఁ గాదే, తెలియుట కం దంచ
పదము దిరముగ నిలిపెన్, అము. 5. 28.
(ఇదియే 1. 2. అర్థముల కుదాహరణము)

అంచేయాన వి. వి. (√అంచే) హంసయాన,
హంసనడకవంటి నడక గల స్త్రీ; స్త్రీ.

మ. హంచబాణుని సాయకుంబుల బాధకోర్వంగఁ
జాలకే, నంచయాన వలించువేళ ... రుక్మాం.
4. 14.

అంచేరపు(రొ)తు వి. (√అంచే) - హంసనెక్కు
వాడు-బ్రహ్మ.

అంచెల - అంచే,

ద్వి. జాగువాగి డయంచలఁ దంల్పి శుకుండు.
విష్ణు మాయావిలాసము. 4. (శ. 6.)

5. వచ్చినవల యెత్తె తన, యంచల నిలు
చున్న నెన్నె నట్లే యడలో, కించి...ఉ. రా.
1. 185.

గీ. కొంఠమరాయ చ యంచల మెదిలె ననఁ
గఁ, గులుకునడ యంచమయ్యె...ప్రబంధ,
290.

గీ. అల్లనల్లన పతి నడియాడెనేని, కలికిపలు
కులు వాల్కంటి పలికెనేని, యంచలంచల
పచ్చు రాయంచ నడుపు, కూడనేతెంచుఁ
గీ. పుగ్గొరమపగువు. రాజ. చ. 2. 177.

అంచెలము-అచ్చలము. వి. చలము.

ద్వి. పంచె రా మెత్తుక పతులు దివికి, నంచ
లంబున నేగి యందండి పలికె. నల. 3.
1008. (ప్రయోగాంతరము కనబడలేదు)

అంచలము సం. వి. అ. న. 1. కొన, చివర.
ఉదా: దృగంచలము.

1. చేలాంచలము, బట్టకొంగు.

శ్లో. పశ్చ్రస్యాతో మతోచలః. హలా. ని.

అంచిండు అ. శ్రీ. అంచనచేయు, ఊహించు.

సీ. కంకణంబులు మ్రోయఁగా దుగజేత్రచౌ
వంచంచు బందెముల్ వైచువారు, వానిఁ
బందెము వైచి యేసారె యని సారె నం
చి చితగ సారెలాడువారు. చమ. 1. 102.

జ. అంచన, అంచనదాచుడు.

అంచితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. వంకర యైనది.

శ్లో. స్వసితాంచితమూర్ధజా. సం. భార.

(అంచిత మూర్ధజములు — నెటికురులు, వంకరగానున్నకురులు)

1. వంపబడినది.

శ్లో. అంచితసప్తజానుః సం. రఘు. 18. 51.

3. పూజింపబడినది. 4. సుందరము, ఒప్పిదమయినది.

శ్లో. ఉభా వలంచక్రతు రించితాభ్యాం, తపోవ నావృత్తిపథం గతాభ్యాం సం. రఘు. 2. 18.

అంచియ — అంచె.

అంచు¹ (స్ప) — అనుచు. సం. శ్రీ. పోవునట్లు చేయు, పంపించు, పుచ్చు.

చ. ...పైఁ బడిన తమ్ముల నంతకు ప్రోలి కన్పి ... భార. ద్రో. 1. 344.

ఉ. ... రాజుని, న్న చెద నేడు దండిక కం చతిరోషకపాయితాతుడై. ఉ. రా. 4. 67.

అంచు² (స్ప) స. శ్రీ. (√పనుచే²) అజ్ఞాపించు.

చం. ... ఇన్నదిఁ గ్రుంకి యంగఱున్, బుపు లింకఁగోసి తెండు శివపూజ కటంచు దశా సుగ్ధఁ దంచినన్.

ఉ. స్వామి హసా దటంచు శుకసాంధ ముఖ్య సమస్తసైనిక, గ్రామణులు ... సుమాపచ యం బొనరించిరి ... ఉ. రా. 3. 199, 200.

అంచిపుచ్చు — అనుమతించి పంపు.

చ. అనపుడు నక్కిరీటి దగ నయ్యదువంశ వరే ణ్యతోడ నిట్లను నటులేనిఁ బోవలయు హస్తీపురంబున కితైఱుగు సెప్పిన నిను ధర్మనందనుఁడు ప్రీతిగ నందుం కన్పిపుచ్చు న, య్యనుమతి గల్గినట్లు దగ నాడెద నవ్వి భుపాల నచ్యుతా. భార. అశ్వ. 3. 4.

అంచు³ స. శ్రీ. (√అణఁచు) అణఁగజేయు, త్రొక్కు; కాఁగించు.

చ. కనుకనిఁ దొల్లి దానిదెసఁ గన్నులఁ జూచిన వాని నేయునా, మనసిజఁ డంచుఁ గోయి లలు మట్టు నలుల్ నవయంచుఁ దెమ్మెరల్,

గనుకని నిన్ను నిప్పు డిది గన్నులఁ జూచిన దాని నేసె నా, మనసిజఁ డంచెఁ గోయి లలు మట్టు నలుల్ నవయంచెఁ దెమ్మెరల్. కు. సం. 8. 153.

(ప్రయోగాంతరము కనబడలేదు.)

అంచు⁴. ఎ. (సం. అంచలః. క. అంచు)

1. అగ్రము, కొన.

మ. యవసం బంచుల నాడఁగా వెగసె వాత్యా శిన్ రజశ్చక్రముల్. అము. 2. 48.

ఉదా; బిందెయంచు, గిన్నెయంచు, కత్తియంచు. 2. బట్టచెఱఁగు, చీరచెఱఁగు. 3. (బట్ట) కమ్మి.

సీ. రాయంచ యంచుఁ జీరకు జోకయగుఁ గాక పచ్చియేనికతోలు పచ్చడంబు. హర. 4. 28.

4. పార్శ్వము, ప్రక్క, ఓర. 5. అరము, బండికంటియాకు.

వ. పండ్రెండంచులు నాటుగమ్ములును మూడు దొలులుంగలిగి సంవత్సరాత్మకంబయియేక చక్రంబయిన సూర్యుని రథము. భాగ. 5. 2. 81. వ. యస్యైకం చక్రం ద్వాదశాగం షడ్జేమి త్రిసాశి. సం. భాగ. 5. 21. 11.

6. విధము.

క. అంచు మగుత్తుని కథ విని, పించిన మునితోడ జననభీరువులకు నే, యంచున నిహపంములు సిద్ధించు ననుచు నడుగ నయ్యుధిష్ఠిరు తోడన్. కై. భా. 3. 26.

జ. అంచుకమ్మలు. అంచుముట్టు. అంచుల వాడు.

అంచుకమ్మలు ఎ. బ. (√అంచు⁴) చెవులకు పెట్టు కొను ఒకవిధమగు నగ.

సీ. లక్కాకు లివియేల చొక్కంపు టంచుకమ్మలు ధరించు మటంచు నలుకఁ గాంచు. శుక. 2. 456.

అంచుకయింఁచుక అవ్య. కొంచెము, ఇంచుక.

ఉ. ఆడదుగాని మాట లొకయంచుకయింఁచుక వీను లొగ్గి నా, యాడినమాట లెల్ల విను. పి. శకుం. 2. 159.

అంచుముట్టు అ. ౧౩. (✓అంచే) తుదముట్టు, సమాప్తమగు.

సీ...తమి యంచుముట్టునంతనె బలారి.గీ.వచ్చు
నట విడునకు నిందు వనిత నడుగ. వసు.
4.124.(తమియంచుముట్టు నంతనె-రాత్రి
కడవగానే.)

అంచులవాడు ఎ. (✓అంచే) చిత్తరువు వ్రాయు వాడు.

గీ. చెలంగు నంచులవాడ నడ జిత్రకారి. ఆం.
భా. 2. 282.

అంచె ఎ. (క. అంచె. త. అంజల్.)

1. దూరప్రయాణముచేయు బనులునుబండ్లును మార్గమున అక్కడక్కడ నిలిచెడు ఘట్టము ; అట్టి ఘట్టమునకును ఘట్టమునకును నడుమ నుడు దూరము.

(వ్యవ.) వాడంచెగుట్టములమీద వెళ్ళి నాడు—కొంతదూర మొక గుట్టము మీదను మఱికొంతదూరము వేరొకగుట్టము మీదను వెళ్ళినాడు.

జోబు అంచెల మీద వచ్చినవి - కొంత దూర మొకని చేతను మఱికొంత దూరము మఱి యొకనిచేతను తీసికొనిరాబడినవి.

సీ. పరుస, బాదు ; గుంపు.

సీ. అనిలంబు లేడును నంచెలంచెలు గట్టి యా
కాశవీధి నందంద నడవ. కాశీ. 1. 182.

ఉ. అంచెలుగట్టి కాలితోడునై చననీవుగదమ్మ
ప్రోది రా,యంచలు ... మనుచ. 5. 61.
అంచె అంచెల్ - అక్కడక్కడ.

ప. ఇట్లాభేటభేలనంబున వివిధమృగవిహగవధం
బాచరించి యంచెలంచెలం బంచతా పతిత చ
మరిసృమరికిహరిణ రురుమహిషపుషదంశ
గోధికా శశ పిళిత ఖండ బు లొండొండ
యువ్వెత్తుగా నాకుఁ బొత్తరలన్ గట్టియు
...మనుచ. 4. 60.

చ. ...గ్రక్కున గిటుక్కున మల్లి కంకణాం
గద ఝణఝణత్కారంబు లుల్లసిల్లి నగ్గలం
బగు సిగ్గు తమకంబు లిగ్గులాడ నంచెలం

చెల నించించుక తిరిగితిరిగి చూచుచు...ఉ.
హరిశ్చ. 8. 87.

అంజె ఎ. 1. అడుగు, పాదము.

దండకము ... గుఱ్ఱరూ పూని మూడంజల
స్మృజ్జగంబు ల్కరిం బబ్బురిం బొప్ప నాకట్టి
... నీలా. 2. 41.

2. అడుగుదూరము.

సీ. అట రెండు మూడంజల దుగునప్పుడక్కడ
బంకజాక్షిక దొట్రుపాటు గదిరె. మనుచ.
3. 91.

3. -అంగ.

సీ. పదియైదునంజల పరువెత్తి చనలేక దగదొట్టి
పెగవులు దడుపువారు. పి. శకు. 3. 105.

5. సమీపము.

గీ. కెలన దాపంజ దగ్గట క్రేవ పొంత,యంచ
యొద్దన నికటాఖ్య యగు మహేశ. ఆం.
భా. 3. 21.

జ. అంజగొను. అంజమెడపట్టు.

అంజెగొను న. ౧౩. (✓ అంజే) ఆకర్షించు.

ఆ. కన్నియల మొగంబు గిన్నియలను గల్లు,
అంజెకాండ్ర డెంద మంజగొనియె. అచ్చ.
భా. 3. 45. పా.

అంజన నం. ఎ. అ. స్త్రీ. 1. ఉత్తరపుదిక్కునం
దలి యాడెనుంగు. 2. హనుమంతుని తల్లి.
3. (అలం) వ్యంజనయను శబ్దవృత్తి. చూ.
అంజనము.

అంజనవాడు ఎ. ఎ. (త. అంజనక్కారన్.)
అంజనమువేసి చోరనిజేపాదులఁ గనిపట్టు
వాడు. (త్రా.)

అంజనకి నం. ఎ. ఈ. స్త్రీ. ఒకానొక మందు
మూలిక.

అంజనకేళి నం. ఎ. ఈ. స్త్రీ. హట్టవిలాసిని
(వృ. వి.) (ఇది వెంట్రికలకు మిక్కిలి నలుపు
కలిగించును.)

అంజనగిరి నం. ఎ. ఇ. పుం. ఒకానొక పర్వతము.

అంజననామిక నం. ఎ. అ. స్త్రీ. కనుతెప్పమీది
కాయ.

అంజనము

అంజనము సం. వి. అ. పుం. 1. ఒక జాతి బల్లి.
2. తిందుకము, తుమికి (వృ. వి.) 3. ఒకా
నొక పర్యవము. 4. పశ్చిమదిగ్గజము. న.

1. పూయుట, చమురుట. 2. మైపూత.
3. ప్రకటించుట, విశదపఱచుట, 4. కాటుక
5. మాలిన్యము. 6. అంజనము.
7. సౌఖ్యము. 8. వ్రాత కుపయోగించు
సిరా. 9. రాత్రి. 10. (అంజ.) వ్యంజన
యను శబ్దవృత్తి. (ఇది వాచ్యలక్ష్యార్థ
ములకంటె అన్యమగు వ్యంగ్యార్థమును
బోధించును.)

అంజనశతాక సం. వి. అ. స్త్రీ. కంటికి కాటుక
నుచుకొనుటకైన సలాక (శబ్ద)

అంజనాద్రి సం. వి. ఇ. పుం. నల్లని యొక కొండ.

అంజనాధిక సం. వి. అ. స్త్రీ. - కాటుకకంటె
ఎక్కువ నలుపైనది-ఒక జాతి బల్లి.

అంజనావతి సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఈశాన్యదిక్కు
న దలి యాడెనుగు.

అంజని సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. చందన కుకుమాదు
లతో అంజనముచుకొను స్త్రీ. 2. కాటుక

రోహిణి (వృ. వి.) 3. కాలాంజని (వృ. వి.)

అంజనిక సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. ఒక జాతి బల్లి.
2. చుంచు. 3. సుప్రతీకమను దిగ్గజము
యొక్క భార్య.

అంజమెడపట్టు వి. (✓ అంజే) మల్లబంధవిశే
షము, ముప్పదిరెండు విన్నానములతో
నొకటి. అం. భా. 2. 100.

అంజలి సం. వి. అ. పుం. 1. చేతులుమోడు.
2. దోసిలి, 3. కుడప మను పరిమాణము
4. అభినయహస్త విశేషము. (బొటనవ్రేలు
వంచి చూపుచు ప్రేలి మొగట గూర్చి
తక్కిన వ్రేళ్లు చాచిన రెండు చేతులను
గూర్చి పట్టినది.) ఇది ద్విగు సమాసమున
ద్వి. త్రి. శబ్దములకు పరిమగునపుడు అకా
రాణముకూడ నగును.

ఉదా: ద్వివ్యంజలము ద్వివ్యంజలి. మొ.

అంజలిక సం. వి. అ. స్త్రీ. చీలెలుక.

అంజలికారిక సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. చేతులుమోడు
కొనియున్న మట్టి బొమ్మ. 2. అంజాలువు
అను ఓషధి, సోకుడుముడుగు (వృ. వి.)

అంజలిగుంజలి అవ్య. ఊభవదనట్లు, చీకాకు
పడునట్లు; బాధకలుగునట్లు.

ద్వి. తుంగభద్రు చేపట్టి త్రోచి రాఁ దిగిచి,
యంజుగంజలి యల్లంపు పేర్చి, భంజించు
చును ... అం. భా. 4. 97.

అంజలిపుటము సం. వి. అ. పుం. న. దొప్పవలె
పట్టినదోసిలి.

అంజనము సం. విజ. (అ. అ. అ.) వక్రము
కానిది, సరికము, బులువైనది.

అంజస్సు సం. వి. న. న. 1. వేగము. 2. బలిమి.
3. ఆర్థము, పాతము.

అంజి వి. బారికా క్రీడావిశేషము.

ఉ. పరిలేనియని సొగటా బురుగు జూదంబు
నెత్తిపచ్చన గండ్లన్, నిమగు నోమనగుం
టలు, నానన మెయి నాడుచున్న సతుల
గనియెన్. భోజరా, 5. 76.

అంజి సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. 1. మగళము
2. పేషణయ ప్రము. (తిరుగలి, రుబ్బతోలు
మొ.) ఇ. పుం. 1. మగగుటి. 2. నాగకేస
రము (వృ. వి.)

అంజిక వి. (✓ అంజే. క. తు. అంజిక త. అ.
జిక్కి. తు. అస్తి. అంజికయము.

ద్వి. ...ఇహతనూజునిమ త్రినే వాయుసుతుడ,
నాజనేయుడ భిక్షుకృతి నిటకు, న జిహ
మీచ నది మాయ పచ్చితిని. (ఇట 'అంజి' అపముద్రితము.) అం. భా. కిష్కిణి. 100.
పా. 1. పా. అం. భా. 1. 153.

అంజిష్ఠుడు సం. వి. అ. పుం. సూర్యుడు.

అంజిష్ఠుడు(పు) సం. వి. ఇ. పుం. సూర్యుడు.

అంజీరము సం. వి. అ. పుం. అంజూపుచెట్టు.
న. అంజూపుపండు.

అంజా అ. క్రి. (క. త. అంజ. తు. అంజని.)
భయపడు, జుకు; వెనుదీయు: సం దేహించు.

ట్య. పట్టినదల దెగగొట్టుదు ని 1, న బహుశే
శరణాగతవజ్ర, ప జరిం బిదియె మంభక్తుల
బిరుద-ము. బస. పు. 3. 112.

3. అ బడి బాబకుండనియును, గొండు పయ
మాలి రాజకు జగ యు తన్, గుండు మును
డీకొలిపెను, గుండు పాలకుండ గోపకు బిరు
దీయె. భాగ. 10. పూ. 1517.

జ. అబడి.

అంట¹ వి. (√అను) అనుట.

చ. బడిరనిం బ పింపి సో లోక్వయు గె కొను
మంట నీవు మున్, శకునికి మయజూ ము
న పి పది తెల్లం ద్రుయోదశంబ్ భోగ్య
ప్రతి నమర్చి యుడ్డః టు తై నది...భార.
శత్య. 2. 115.

అవ్య-అంట.

గీ. దానిపంట నీవు మేము ని ధాతల పంట,
గాంధర్వం బె డ్డుకుంతుని గొయట,
శ భుండంట పె డ్డ కొడుకు...వార. 4.
13, రామా. 2. 51.

అంట² వి. (√అంటు) 1. అడ, ముట్ట.
2. కుట్టుడాకు, అకుంతో గుట్టన భోన
పొత్రము. 3. పృథ్వీకు, చట్టపట్ట. భా.
భా. 2. 57. 4. గుంపు. చూ. అంటలుగట్టు.

అంటగట్టు ప. ౧౩. (√అంటు) 1. పడియు
నట్టుట్టు, గట్టిగాగట్టు.

క. అపవనజ నలిఘనలలి, కాపాశంపలుల న
టగట్టుంచి మహా, కోమలస గ గహదువు
న, ద్రోపించె సుయోధను దు దురితక
రుండై. భార. ఆది. 5. 171.

2. చేర్చు, కూర్చు.

(వ్యవ) వడ్డి మూలధనముతో న టగట్టి
మొత్తమునకు బత్రము వ్రాయిచిరి.
దీనితోనంటగట్టిన పద్దులు.

3. బలవంతముగా గూర్చు; మోసమున
గూర్చు.

(వ్యవ) చిన్నపిల్లకు ముసలివాని న టగట్టి
నారు. ఆవెట్టి పిల్లను వాని కంటగట్టి

నారు. చెల్లనినాణెము నా టగట్టి నారు.
వాడు పండినిపాఠము నా టగట్టి నారు.

4. అడంచు.

సీ. పరుణుని శౌర్య బు వటితిపాలుగఁ జేసి
యసలునియుద్ధతి నంటగట్టి భా. రా.
యు. 1591.

అంటనిది వి. (√ అంటు) అంటరానిది,
ముట్టుది.

క. .... పతితి న, టనిదాని నగ్నఁ జూడం న
దు... భార. ఆను. 4. 115.

శ్లో. ఉదక్యానర్భనే ఉద్వర్నగ్నస్యాచమన
స్త్రితమ్. ప. భా. ఆను. 161. 118.

అంటనివేల్పు — అంటరానివేల్పు.
అ. భా. 1. 47.

అంటరానివేల్పు వి. (√ అంటు) అగ్ని. అచ్చ.
రా. సు. 169.

(ఇట్లే అంటరానిజేజే, అంటరానిదేవరి. మొ.)

అంటలుగట్టు అ. ౧౩. (√ అంట²) 1. అడగా
పర్చు

క. అంటలు గట్టుచు నొకటియు, గెంటక పల
బోడిగాంగఁ గేశము లూడఁ, మింటికనెగ
నెడింబిపై, నంటక చను పై హికేయు
నుగ్రతఁ గూడె. వరాహ. 12. 14.

సీ. కలయంగ నంటలుగట్టి మూపున వ్రేలు
నిడుద పెన్నెలులు కంజడిలుగాంగ. అచ్చ.
రా. సు. 28.

2. గుంపుగా కూడు.

ఉ. అంటలుగట్టి చేలకును సొండును బిడ్డలు
గూరఁ గోయఁ బోఁ, గంటకముల్ పదాగ్ర
ములఁ గాండఁగ దూసిన నొప్పఁ గూయి
డన్. ఆము. 3. 83.

అంటసిలు(లు) అ. ౧౩. (√ అంటు) అంటు,
తాకు.

క. నేలకు నల్లఁడు పొదువున, గ్రాలుచు
మును మెలయు గురుని రథచక్రము ల,
క్కాలంబున సమరజయ, శ్రీలోపము
దెలియ నంటసిల బడియె నృపా. భార.
ద్రో. 5. 317.

(అంటసిలబడియె — నేలగూలబడియె.)

గ్లో. తస్య పూర్వం రథః పృథ్వ్యశ్చతురంగుల
ముచ్చితః, బభూవై చంచ తేనోక్తే తస్య
వాహాః స్పృశన్మహీమ్. సం. భార. ద్రో.
191. 55.

వ. ... అరదంబుల నరదంబులతో నంటసిల
నడుచుచు దురగంబుల దురగంబులతో
దుత్తుముగుగా దూటుచు. ఉ. హరి. 4.
261.

కా. లీలం గాలును గేలు నంటసిల బల్మిం బట్టి
పీడించి ముం. గాలం గ్రుమ్ముచు గాఢముష్టి
బొడవన్ ... పద్మ. 9. 224.

అంటి - అనంటి. వి. అరంటి, కదలి (వృ. వి.)
అం. భా. 2. 58, రుక్మాం. 1. 6.

అంటించు న. శ్రీ. (✓ అంటు) అంటుజేయు,
తగిలించు.

మ. అనినం గాలినకూలము లెవులలో నం
టించినటెన...సారంగ. 2. 99.

(వ్యవ) వాడు కొంప అంటించినాడు.
(= ఇంటికి నిప్పుపెట్టినాడు.) వాడు వెళ్లుచు
వెళ్లుచు అంటించినాడు. (= విరోధములు
కలిగించినాడు.) ఆసమయమున వాడు
తగిన మాట అంటించినాడు. జాబు అంటించి
పంపుము. వానిని మాకు అంటించి వెళ్లి
నాడు.

అంటింత - అంటంత.

(వ్యవ) ఆపిల్ల యెదుగుఁ బొదుగు లేక
అంటింతకాయలాగున అలాగుననే యున్నది.

అంటిన వి. (✓ అంటు) 1. (బట్టులకంటుకొను)
అంటింతగడ్డి 2. సంబంధము. (శ. రి.)
(వ్యవ) వానికిని దానికిని కొంచెము అంటిన
యున్నట్లున్నది.

అంటు న. శ్రీ. (శ. ప. అంటు) 1. స్పృశించు,
తాకు, ముట్టుకొను.

ఉ. ఏ నొకపాపభావమును నెద్దఁ దలంపక
యుందునట్లుగా, నానటవైరి నీయదుగు
లంటఁగ నోవుదు...భార. ఆర. 2. 214.

క. ఏకాంతనైన బురుషుం, దేకాంతము
నందుఁ జేరెనేనియు నతనిన్, లోకాపవాద

మంటదె, చీకాకుగ ధైర్యమెడలఁ జేయఁడె
మరుఁడుకా. సారంగ. 2. 26.

2. తగులుకొను, విడువకుండు.

వ. పూర్వజన్మంబునఁ జేసిన పుణ్యపాపంబులు
వెంబడి నీజీవుల నంటియుండి సుఖదుఃఖంబు
లనుభవింపఁజేయు ... కుచేల 1. 58.

3. (యుద్ధమున) కలియు, తాకు.

చం అడఁగిన చంద్రసింహు నికటార్జునముం దెగ
టార్చి పేర్చి కా, అడవి దహించుమాడ్కి-
లవుఁ డంటిన నేనలఁ బెక్కు భంగులకా,
బొడవడఁగించి మండి బలుమూఁకల వెంపర
లాడుచుండె ... జై. భా. 6. 177.

4. తియిండుఁ గూడు.

మ. తను నంటన్ నతు లౌటఁ గోరు మునిబ్బొ
దంబుకా...ఆము, ప. 52.

ఉ. నన్నంటఁగ బెల్లునే జనకు నంటిన పిమ్మట
నంటి పై నీ, యంటున నంటు గామి
నెటులంటును గెంటక మేనఁ బ్రాణముల్.
సారంగ. 2. 94.

5. ఆశ్రయించు.

సీ. అవివేకియగురాజు నంటిన ప్రజలందు నెట్టి
వారును మతిహీను అగుదురు ... నా.
పంచ. 1. 138.

6. అవలంబించు.

సీ. ఎంత కాలము గిరుల్ న తతాభ్యున్నతి
నల హంసపద్ధతి నంటియుండు. వసు. 1.
85. (యోగిమార్గ మవలంబించు అని ఒక
యర్థము)

7. పట్టుకొను.

ఉ. ... మృణా, కాకుం శంక సంఘెడుగజా
స్యనిఁ గొల్తు ... మనుచ. 1. 4.

ఉ. పద్మముఖ వేడి కరంబున నంటి నిల్చి నీ.
కంటికి నింపుగా నెనదు గైకొన కేగెదు
చౌకచేసి...దశా. 7. 129.

8. కూడు, కలియు.

గీ. శిష్యు, లంటి చనుదేర నచ్చోటి కరుగు
దెంచి. కువల. 2. 76.

వెంటనంటు-వెంబడించు, అనుసరించు.

ఉ. ...ప్రమథావలి యుబ్బుచు వెంటనంటంగా,
గిబ్బవయాళితేజి దుమికించుచు వచ్చె
మహేశుర డత్తతేజ. దశా. 2. 69.

మ. శతపత్రేక్షణ వెంటనంటిన వసు త్మాపా
లకా లోకమున్ ... వసు. 3. 75.

ఉ. పాతె నమ్మెకము జాగిలముల్ వెని వెంట
నంటంగన్. శుక. 1. 179.

9. పొందు, చెందు.

క. అంటిన మాత్రన హరిచే, ఘంటాకర్ణుడు
మెఱసె గంధర్వపదం, బంటినగతి సిద్ధపదం,
బంటినగతి దివ్యతేజ మంటిన కతనన్. ఉ.
హరి. 2. 153.

10. (నూనె మొదలగునవి) రాచు.

సీ. కమనీయగతిఁ దిలోత్తమనేర్చుఁగొక నూని
యయంట నెవ్వారు నేర్తురు. వసు 3. 74.

ఉ. కూలికి నూనెలంటి కలగూరిలకై పొల
మెల్లఁ జుట్టి ... శుక. 2. 283.

అ.శ్రీ. 1. ప్రాప్తించు, అబ్బు.

సీ. ... అతని కంట, దయ్యె వేదాదివిద్యల
యం దొకటియుఁ, బరిమయత్నంబుతో
నెన్ని పాట్లుపడిన. కళా. 6. 79.

2. అత్తు, కూడు, కలియు.

సీ. తటిగె నెవ్వఁడు ఖడ్గధారాంచలంబున నగ్గి
నాలుక లేడు నంటఁబట్టి. కాశీ. 3. 32.

సీ. కొంగవాల్ నలుకు లంగుళులఁ బట్టుక
జబ్బ లంటఁ గుట్టిడ వెజ్జ నరయువారు.
ఆము. 6. 85.

3. లగ్నమగు, తగులుకొను.

సీ. అళిక భాగంబున నంటిన కురులతోఁ గరఁ
గిన యంగరాగములతోడ. విక్ర 5.61.

సీ. ఆకురా'లుపు గండ్ల నానెడు నాస నింతడు
గూఁది బంకంటి యంగలార్చు. ఆము.
5. 117.

4. నాటుకొను.

ఉ. ఆ రమణి లలామ మది నంటిన కోరిభరింబు
నిల్పఁగా, నేరక...పారి. 1. 134.

చ. వనజదళాయతాక్షి మగవాఁడు పరాంగన
పొందుఁ గోరువాఁడని వినవేమొ యట్టి

చవు లంటినచో మఱి చొక సేయఁడే, నిను
...శుక. 1.435.

5. అంటుకొనియుండు, నిలుచు.

ఉ.... న.న్నంటఁగఁ జెల్లునే జనకు నంటిన
పిమ్మట నంటివై ననీ. యంటున నంటుగామి
నెటులంటును గెంటక మేనఁ బ్రాణముల్.
సారంగ 2. 94.

6. కలుగు, పుట్టు.

చ. భవదనుజాత్మజా వసున్యపాలుఁడు శైకొ
ను నెల్లి నేట నయ్యవని వరప్రసాదమున
నంటదువో భవదీయ జాతికిం, బవిభయ
మంచు ... వసు. 4. 4, హంస 1. 187.

7. దీని తుమున్నంతమునకు ఇతర ధాతువులను
ప్రయుక్త మగునపుడు 'మొదలంట, నిండ,
గట్టిగా, బిగ్గరిగా' మొదలగు నర్థములు
ఊహించునది.

సీ. పొద హత్తుకొని సమున్మద వృత్తిఁ జను
హత్తి కొమ్ములంటఁ బెకల్చి కొట్టెనొకఁడు.
శుక. 1. 174.

గీ. చటులతూర్చి ప్రజము నంటఁ జఱచె ...
వసు. 5. 69.

శా. కా,లాటన్ ద్రొక్కి (-కాలిబలము కొలఁ
దని త్రొక్కి.) వరాహ. 11. 111.

ఉ. మంటయుఁ బోని శాత్రవసమాజము నించు
కయేని శంక లేకంటఁగఁ దాకి వెండితెగ
టార్చె మహాదృఢతశక్తిశాలి ... భార.
విరా. 3. 228.

వ. పెక్కండ్రతోడం బెనంగుపుత్త్రునిం గను,
గొని యర్జునుం డంట నార్చి యడరి
యందఱ కన్ని రూపులై నొప్పించి ...
భార. భీష్మ. 2. 182.

(వ్యవ.) వాఁడు చేను అంటఁ గోసినాఁడు.
వానిని తేలు అంటఁగుట్టినది. ఆచేను అంట
లేదు. (-మొలవలేదు). అంటరానివాఁడు
(-అస్పృశ్యుఁడు). మొదలంటఁ గోసినాఁడు.
చెట్టు చివరింటఁ బూచినది. ఆ పుస్తకము
కడంటఁ జదివినాఁడు. కుట్టు వానితో కడకంట
వెల్లిరమ్ము. ప్రాణములు కడంటినవి. అతఁడు
అంటకుండ ముట్టుకుండ ఉన్నాఁడు.

విజ. 1. అంటుకలది.

ఉదా:- అంటుబట్ట, అంటుగిన్నె, అంటుచేయి.

2. అంటుకొనునది.

ఉదా: అంటురోగము, అంటుపేను.

వి. 1. స్పర్శము, తాకు.

గీ. అంటముక్కలి తెచ్చిదాలంటు చేత, మలి
నమోనలినము లుండు బలుకొలకులు.
ప్రబంధ. 155.

2. కూడిక.

సీ. గమనించుతటి ముంగిగమన శృంగారాప్తి
నంటు వాయు వెంట వెంట నెయిదు. శుక.
1. 201.

3. విటివీటనంబ ధము.

వ. ... చాటుక్కి వాచాటంగు జరితపనితలు
తమకు మ్రొక్కి దాటు మ్రొక్కి కొక్కి
చుక యో మోమిడి వాదయిదుపక్కియల
నొడిగి తొంటియంటు దలంచి తలవాచిన
...ఆము. 4. 55.

4. అతుకు.

సీ. ఇది శిలావృత్తాంత వింధనందన నీవు
తటుకునఁ జని రిరితలమునందు, నంటుము
విడివడు నశ్వమేధ హయంబు సతియును
శాపమోక్షంబు గొంచు, ననిన నమ్మునికి
సాష్టాంగంబుగా మ్రొక్కి యమరేంద్ర
నందనుడట్ల చేయ, శిలతోడ నంటు వాసె
హయంబు ... శై. భా. 4. 103.

5. (తలవెండ్రుకలు మొదలగువాని) చిక్కు.

క. రమణునికడ కనుప మనో, రమకున్ మజ్జ
నము దీర్చి రవరవకచపిం, ఛమునకు
గాలాగురుధూ, షము వెట్టి జవాది నంటు
వాపి నిఫణతక. మనుచ. 6. 4.

6. (క.) తాళరాని దానిని తాళుటవలనఁ
గలిగిన యపరిశుద్ధత, మైల; మలిన పదార్థము.

ఉ. అంటితివేమొ పుష్పవతియో లతకూన
సమై ననంటు న, న్నంటకు మున్నుదాళ నని
యవ్వలి. కేగిన ... ఉ. రా. 6. 57.

(వ్యవ) గిన్నెకు అంటు వదలలేదు. (అంటు-
అంటుకొన్నమసి మొ.)

(చ.) ఖ. అంటు—వంటచేత అపరిశుద్ధమైన
పాత్రలు.

ఉదా: ఇంకను అంటు తోమలేదు.

7. అర్థవము, ముట్టు.

(వ్యవ) ఆమెకు అంటుడిగినవి.

గీ. ఒక చెట్టుకొమ్మను పంచి భూమిలో
పాతుట వలన బుట్టిన మొక్క; ఒక
చిన్న మొక్కను పెద్దచెట్టు రవటను అంటు
గట్టఁగా పయలుదేరిన మొక్క.

ఉదా: చేమ-తిల టు, మామిడిఅంటు, దిబ్బ
అంటు మొ.

మ. అల మార్గందము కుర్చి దింపంగు
నియ్యిట్లొక్కచో చేయఁగా నతె సుప-
గికిఁ ద్రవ్వట, బిడవలె...విప్ర. 2. 69.

9. తమ్మ టు. (అంటు—అంటు, పమ్మ ట్టు.)

10. మిత్రుఁడు, నెయ్యిఁడు.

ఆ. భా. 1. 186.

11. (బి.) అంటుపేలు.

గీ. ఎలయు నీత్యా ములతోడ నీళ్లు గ్రుక్క
యంటు సొంటులు పరికించి యుట్ల
బొడిచె. పొ. డు. 2. 30.

జ. అ టి, అంటంగట్టు, అంటసిడి, అ టసి
వేల్పు, అ టరాసి వేల్పు, అంటసిలు, అ
టింపు, అంటిస, అంటు త్తియ. అంటు
కాఁడు, అంటుకొను, అ టుకోడు, అంటు
పడు, అంటుపేను, అంటుపోగులు, అంటు
మెడ, అంటుఱాయి.

అంటుక త్తియ (త్తై) వి. (✓ అంటు) విటకత్తై.

అంటుకొఁడు వి. (✓ అంటు) విటుఁడు.

క. వలపు గలయంటుగానికి, బిలువే దేవేంద్ర
పదవి ప్రేయురాలు దనుక, బిలిచె నను
వార్తవిన్నను, నిలిచినచో నిలువ నేర్చునే
నిముసంబున్. వైజ. 4. 34.

అంటుకొను న. శ్రీ. (✓ అంటు) — అంటు.

(తాకు) — స్వార్థమందు కొను—

గీ. అడుసు లోపలఁ దాటిపండదిమినట్టు, అడు
ముదునె కాని పాతాళ మంటుకొనఁగ.
కాళీ. 1. 114.

(ఆశ్రయించు, పట్టుకొను.)

ఉ. ... వ్యత్రాతక దానపశ్యంత ఉదాత
తపస్సతినున్న దేహ మా, ధ్యాయము మఱి
కల్ మెసవె నస్తుల నంటుక బీజ ము ట
మా, కి తయుఁ దోషగన్న దివిజేశ్వర
దేవతయు సంతసంబునన్. ఉశా. 4. 25.

అ. ౧. (లగ్నమగు. తగులుకొను)

ఉ. భక్తియున్ భయము గౌరవమున్
య బు సంతోషో, నంటుకొన గ... హరి.
౧. 89

(అంటుకొను)

గీ. ఒకటి దగఁగోసి వెడియు నొకటి గోను,
మునుపు గోసెయడ యంటుకొనుచు
నుడు. విక్ర. 1. 46.

(ప్రవ) ఇల్లంటుకొన్నది. (= ఇంటికి నిప్పు
అంటుకొన్నది) పొయ్యి అంటుకోలేదు.
పుడు అంటుకోలేదు. ఇట్టి అంటుకొన్నది.

అంటుకొలుపు న. ౧. (√అంటుకొను) అంటు
కొనజేయు, కూర్చు.

నీ కొడిదిపూసల నంటుకొలిపిన మొలకలు
తల దుడ్డు చీరణంబుల పొదియును. హరి.
పంచ. 1. 598.

అంటుకోడు వి. (√అంటు) తమ్మ ట్లజత.

అంటుపడు అ. ౧. (√అంటు) అపకృద్ధమగు,
మైలపడు.

వ. వాడు విసక యాయునతిం బట్టుకొనియె
నంత నది చూచి నీవు నన్నంటినిన
నంటుపడితివి సచేలస్నానం బొనర్చి యిటి
కరుగుము. వేం. మా. 4. 80.

అంటుపేను వి. (√ అంటు) తల నంటుకొని
యుండు చిన్న పేను.

అంటుపోగులు వి. ౧. (√అంటు) చెవులకు
పెట్టుకొను ఒక విధమగు పోగులు.

అంటుప్పు - అట్టుప్పు. ఆం. భా. 2. 249.

అంటుమెడ వి. (√అంటు) ఇటుకుమెడ, పొట్టి
మెడ.

అంటుతాయి వి. (√అంటు) అయస్కాంతము,
నూదంటుతాయి.

ద్వ. ఇనుమ టుటుతికి నెగసిని భంగి, వన
యంబు నామది హరిఁగూర్చి కదిలు. ద్వి.
కో. భాగ. 7. (శ. ౧.)

అంటెలు వి. ౧. దొంగలవశులు, ముడుతలు.

నీ. అలలు దొంగలవశులపేరంటె అనఁగ. ఆం.
భా. ౧. 299.

అంట్రంట - అంట్రంత వి. తృణవిశేషము. పట్ట
లకు అంటుకొను ఒకవిధమగు గడ్డి.

గీ. తొప్ప అంట్రంత సాల్పు యప్పుగడ్డి, ప
కముల్లాచిమొదయము బైటితుంగ, మొద
లుగూర్చుట పళి పర బొంతు వెంటు.
ప్రబంధ. 201.

అండ వి. ౧. అ. డు. తు. అండ - అలుడు.
త. అండె. 1. వెనుక

నీ. అంటిదిమ్మ గడ్డిని పర మేల కిప్పి. భ క
దగియన్నతోడు మొదర్చి చూడుము
మేము నీయ ననే పాత చి యప్పుక
బోసిక యుక్కడంచి. నిను దొంగ జేయుదు
నుని... అచ్చ. రా. కిప్పి. 399.

2. ఎండ్లము, ప్రక్క; పట్టుము.

క. ఫాలన్యస్తాంబలియై, యాలోన విభీషణు
డు నంకు రాగా... ఉ. రా. 8. 268.

ఉ. అండయన కూర్మవిభునడన యొక్కతి
వాసిమోదం గూర్చుండు విసంచి మీటుకొను
చండెడునంతట... శుక. 1. 202.

3. అశ్రయము, ఆధారము, ప్రాప్తు.

చ... రావని సైంధవుల పునాదు నా,
సుంపిరోధి భద్రగతి నండు వచ్చినగాదె
భూవరా. భాగ. 1. 268.

4. మట్టిముద్ది; పెల్ల.

(ప్రవ) వర్షముకు గోడ నాని అంటలు ఊడి
పడిపోవుచున్నవి.

5. అండగొట్టు. అండగొను. అండగోడు.

అందకటాహము నం. వి. అ. పుం. న. బ్రహ్మాండ
గోళము.

అందకము నం. వి. అ. పుం. ముష్కము, వృష
ణము. న. చి

అందకోటరపుషి నం. గుహలయ
నీలబుహ్న (వృ.వి.)

అందకోశము సం. వి. అ. పుం. ముష్యము, పృషణము.

అందగొట్టు అ. క్రీ. (√అండ) వెనుదీయు; మసలు, అలస్యముచేయు.

చ... సనవాహం బహ్వవోత్తుసిహేదిచాయం
జన వెఱచి మండగొట్టుచు నిలుచుడుట
యు...పామ. 1. 175.

అందగొను న. క్రీ. (√అండ. త. అండైకోర్.)

1. అండ చేసికొను, అశ్రయించు.

చ...భీష్ముభువిష్టుము లోకముకలె నెక్కుడి,
అని నొకభంగి నండగొని తప్పుగొజాపున
చునున్న వాడు...భాం. ఉద్యో. 4. 205.
అ. క్రీ. వెనుదీయు.

గీ. ఇస్సిరో దురాచారుని హీనస్యవచనుని
న్నేమిచెప్ప నా కుచితప్యత్తి; సిర్సి రాజ్య
ము క్రమ్ముట బుచ్చికొనగఁ, దలచి నీ
మండగొనియెడు నిలిచి యిచట. మార్క. 1.
182.

చ...మారిసి తేడున్, అండివొడగడి గాయం
డు, నండగొను పోరుచు డి...మొ
పపక. అశ్వ. గా. యు. 233.

అందగోడ వి. (√అండ) గోడకు అపరాగా కట్టిన
గోడ. (త్రా.)

అందజ సం. వి. అ. స్త్రీ. కస్తూరి.

అందజము సం. విజ. (అ.అ.అ.) గ్రుడ్డువలన
బుట్టినది. వి. అ. పుం. 1. పక్షి. 2. చేప. 3.
పాము. 4. బల్లి.

అందప్రసవపు సం. విజ. (జో. జో. జ.) 1. అండ
జము, గ్రుడ్డునుడి పుట్టినది. 2. గ్రుడ్లను పెట్టు
నది.

అందము సం. వి. అ. పుం. న. 1. పృషణము.
2. గ్రుడ్డు. 3. కస్తూరిపుట్టుతిత్తి. 4. వీర్యము,
శుక్రము.

అండా వి. (త. హండా. త. అండా.) పెద్దగుండిగ,
గాబు; టీటాహము, గంగాశము. (శ. ర.)

అండాకిర్షణము సం. వి. అ. న. అండములు తీసి
వేయుట.

అండాలుపు సం. వి. జ. పుం. గ్రుడ్లతో గూడిన
చేప.

అండి(డి) వి. (త. అండె, హండె.) గుండిగ మొ.
లోహపాత్రవిశేషము. (శ. ర.)

అండియ(డె) వి. (త. తు. అండె) చిమ్మనగ్రోవి,
నీళ్లు మున్నగునవి చిమ్మెడుగొట్టము.

గీ. కువలయంబున బుట్టుటకొమ్ము నాగ, నండె
యనగ వసులంబు లాడునట్టి, కొమ్మునకు
జేళ్లు...దేశ్య. (శ. ర.) 'ఒకవిధమైన చిమ్మన
గ్రోవి' అని అం. భా. 2. 178.

అండియ(డె)ము వి. (త. అండిగె.) అంకెము.
అం. భా. 2. 266.

అండిరుడు సం. వి. అ. పుం. పూర్ణముగా ఎదిగిన
మనుష్యుడు, బలవంతుడు.

అండు — అండుపు — అనుధాతువు యొక్క తథర్థా
రాత్రధి మధ్యమపురుషైకవచనరూపము.

క. అండము కాషాయంబును, ముడితయంగ
మండిలుపును మోక్ష మొసంగ వెట్టండెని
...భాం. శాం. 6. 178.

బ. న. అండురు (ద్రు) = అండురు.

క. మగవానికలె మునుపుగ, మగువ కెడలు
త్రాయ మండ్రు మానవశీ...కళా. 4.47.

గీ. సత్త్రియాచారవిధికళానిజి యండ్రు...
నైష 4. 5.

ద్రు—అండును. అనుధాతువు యొక్క తథర్థా
కోత్తమపురుషైకవచనరూపము.

బ. వ. అండుము—అండుము.

అంత. న. (సం. తావత్, త. అనితు, అనిత్తు. త.
అనైత్తు.) దీని పూర్వభాగమగు 'అ' కారము
స్వీకృతమగు 'అ' యొక్క ప్రాప్త్యరూపము.
ఉత్తర భాగమగు 'ంత' పరిమాణ వాచక
మగు నొకానొకశబ్దము యొక్క లుప్త శేష
ము కావచ్చును. ఈలాగుననే 'ఇంత' లోనగు
పదముల స్వరూపములని యూహించునది.
'అంత' తొలుత పరిమాణవాచకమయి యుం
డి పదపదేశ వాచకమును కాలవాచకమును
గూడ నయినది. వృత్తియందు తచ్చబ్ధార్థము
విడిచి కేవలపరిమాణాదివాచక మయినది.
కొన్ని చోట్ల కేవలతచ్చబ్ధార్థకమే యయినది.
క్రమముగా భిన్నార్థములు తెలుపునదియైనది.

బి. అనా. 1. ఆపరిమాణము... ఆపాటది
ఆరీతిది, అట్టిది- కొన్నిపట్ల ఉత్కంఠమును
దెలుపును - (పరిమాణము పూర్వము
నిర్దేశింపఁబడినపుడు నిర్దిష్ట పరిమాణమును
దెలుపును. అట్టినిర్దేశము లేనిచోట మనస్సులో
ఉద్దేశింపఁబడినట్టి పరిమాణమును తెలుపును.
ఈయర్థములందు బహువచనాంత రూపములును
వానియాప్రమేడితరూపములు నుగూడఁ గలవు.)

క. నీ వెలుఁగకుండ గర్వము, తో విజయుఁ దా
సుభక్తిఁ దోడ్కొని బలిమి, బోవఁగ నా
త సమర్థుడె... భా. ఆది. 8. 207.

ఉ. ...నన్నుఁ దనయఁ తటమానిసిఁ జేసి యు,
ఉ...భా. భీష్మ. 1. 167.

క. సంతోషామృతసుఖత, స్వాంతంఢగునేని న
ట్టివాఁడు గృహ బు, గా తాఁ దేశమును
నొక్కతగ నిశ్చింత వృత్తి నఱోఖు
గుఁ. భా. శా. 5. 237.

క. విను పృథివియును సరిస్వతి, యును గోపు
ను దానవిధికి నొక్కంతలుగా, విని యు
డుడు... భా. అను. 2. 411.

నీ. ఇట్లు పల్కెడునంతహృదయసాహసమున
దాక్షిణ్యము లవంబుఁ దనకు లేమి. రాఘవ.
3. 23. (రామాయణార్థమున)

గీ. అలరఁ జేసితి నిషధరాజంతవాని. నైష. 2.
92, భాగ. 8. 622.

నీ. ... విధిమోహముననైన విరసభావ,
మావహిల్లినఁ బుట్టె నంతలుపనులు...
భా. ఆశ్ర. 1.34.

ఉ....అట్లంతలురాజులెల్ల సమయం గని...
భా. శల్య. 1.352.

గీ. ఎదిరిఁ దమ్మును నెఱిగిరియేని వారి, అంత
లంతలు నేయుదురయ్య నాఁడు. భా. ఉద్యో. 4.73.

క. చెలిమియు సంభాషణమును, బలిమి వివా
హంబుఁ ద్రోవుఁ బాడియుఁ దమయం,
తల వారితోన తగు నధి, కులహీనులతోడ
నైనఁ గొఱగా దధిపా. భా. ఉద్యో. 2.46.

ఉదా: గోరంత, కాసంత, కొండంత. మొ.
2. రెట్టి, మడుగు.

వ....జంబూద్వీపవిష్క. భంబుకొలఁది యెను
బడినేలునాటునూటుయోజనంబులు దీనిరెం
దంతలు దొడంగి లవణేతుంససురాఘ్నశ
పథక్షిఁ శుద్ధజలమయం బులయినమహోన్మివ
బుల విష్కంభంబులు... భా. భీష్మ. 1.27.

స. (క. అనితుమ్. అనిత్తుమ్. త. అనైత్తుమ్.)
పర్వము, ఎల్ల.

క. అంత నియచ్చురొడ భివత, మంతయు సహ
కూరుటయును...మనుచ. 3.124.

(వ్యవ) అంతకును నీవే యున్నావు. అంతటిని
దేవుడే యున్నాడు.

4. కొన్ని పర్వనాటములతోఁ గూడ పర్వయ
ముగా (= ఇతఁ ప్రేమముగాని, ఇతఁ
సాహాయ్యముగాని లే) అను నర్థ మిచ్చును.
(ఈయర్థమున 'అనితమ్, అనిత్తుమ్' అను రూప
ములతోనే యుండును.)

గీ. గళితశృంగభలయ్య నకాలనిద్ర, గమఁగ
వలఁగలఁ దమయ తఁ గలఁపయ్యె,
దారిఁదాధోఁత ప్రయత్నమునఁగాని,
నముచిమధనునివీరి శుండాంఘురలు. పా. 1.
1.67.

(వ్యవ) ఈ వ్యవహారము మీయంతట మీరు
తెచ్చి పెట్టుకొనినారు. ఇది నాయంతట నేనే
ప్రవాసినాను.

5. తచ్చర్థార్థకము. (ఈయర్థమున ప్రథమేతర
ములగు కొన్ని విభక్తులయందే ప్రయో
గములు కనఁబడుచున్నవి.

క....వివేకకూన్యల, కడ నుండెడునంతకంటె
గష్టము గలదే. భా. ఆది. 3. 149.

ఆ. జలము పృథివికంటె జలముకంటెను దేజ,
మంతకంటె వాయువు...భా. శాంతి. 4.
196.

క....ఇంత నుద్ధరుండుగుమద్రే, శుం గూల్పు
మంతతోడఁ దె, గుం గురుపతిపసి జయంబు
గొనుము కడలక భా. శల్య. 1. 94.
అంతమీఁదట—తదనంతరము. దశా. 1.
108.

గి. (క. అండు, అత్త, త. అన్లు = అప్పుడు) అప్పుడు, అపమయము. (ప్రతియు సత్యపు జ్ఞానముతోయి కేవల కాలవాచకమగును.) చ....నా, యెరిగినను తనుడి సతి నిట్ట లతాలలితాగజూచియే, నలుగు.. భార. ఆది 7. 71.

క. కౌపుల సేయునపమితి, కాలముగఁ గోనపట్టు గర్జనపానం, భోజనముం గనుగొని కమ, మానవ వాచకముగాఁ గురిన బుద్ధిన్. భా. శా. 1. 11.

గీ. ఏపు బ్రతితరాల న పడుమునునొకటైనీ రావచ్చు...ము. 4. 140.

చ....అంతలో, నందడు నోచిస. అము. 129.

చ. తన కిమ్మగున పడు సుర్మ సుంద్రుల పోలె ను పుచ్చు పోలె, తన కిమ్మగుడును గలుచుచు...భా. 1. 6. 11.

గీ. నీకు నాలాపుతోడౌట లే యుని, వలయు నీతగున కరగ న నిలుప, నాయుధంబులు విడిచితిని... భా. ఉద్య. 2. 261, భా. కర్ణ. 2. 261, భా. ఆది. 5. 229.

చ....విపవై బ్రహ్మ నొద్దఁ బెట్టుకొని పరీక్షితుఁడు డున ను నడుచుకుండు విప్రవచన ప్రచోదము నయి పరీక్షితునొద్దకు నెవ్వధ బున, బోప నగునో యని చి త్తించుచు డె. భా. ఆది. 2. 182. (ఈ అన్వయము ను సగృహీతమున 'పతిపత్తమి' అన్వయము వుంటిది.)

చ....వెన్నెల బిట్టని కాసినలో, పున... పు. డు. 5. 212. (వెన్నెల బిట్టనికాసినమా ప్రముననే అని భావము.)

అవ్య. ద్రు. (రూ. అ. చరిన్) 1. తనన తన కాలమ డు, అన తనము.

చ. .... త్మయస్థాన బునకు అసయే నంద ని క్కడ. పు. పూ. 7. 227.

సీ. తొలుదొల్ల నయ్యేతితుంగ బు ముడిలగతి చారి యగుచు నిక్కంబు తోచె నావె నున ను సరూపాశ్వాళి చెడిన చక్రాకృతిని

బద్ధింపఁ జి తోచె, నంద ననతిస్సుటా పయపంబుగా నెనసి యేకాగవేష్టనత తోచె. ప్రభా. 1. 11.

చ. వెటనే. (ఈయ్యమున హేయ్యముగూడ సూచించబడును.

ఉ....పపమునేయగ వచ్చితి బుత్తజన్మమై, నంతన యేను పేయగ గృతార్థుల బొంగు డుని న్మనీశ్వరా. భా. పభా. 1. 140, డు. 1. 8. 16.

చ....దీనిభునవారము సోకినయి పున న్మలై, చను గొలై న.... శా. 1. 197.

గీ. అక్క, అప్పుడు. (ఈయ్యమున ఆది 'క' లక, అ. 1. 1' అనువారిలో 'నే. తోస్తే న' గూడ 'కొ. చెముదూ' ముగా' యిన్నగు సర్థము లిచ్చును. చూ. అ. ప. త.

చ. నెలసి పమ మెల్ల యొగ్గి, కిట్టి పిన పడి పాసి పడిది. చను న పిన. భా. విరా. 2. 195.

గీ. ఏను బ్రహ్మయు పారయును నిల నంద, ను డువారిము కా బ్రహ్మయోగండు. పా. 6. 40, భాగ. 10 పూ. 1. 21.

(ప్రప) అండు గోనలు కొడుకలు చేసి చెప్పినాడు. తన పడివాడు తాను, నాయ పడివాడును నేను. (—ఎవరి గొప్పతనము వారిది.) పింతగా తప్పనప్పుడు నేను వినునప్పుడు. ఇంతలోబుట్టి అంతలో మయమైనది. (— శీఘ్రముగాబోయినది.) నేను పెట్టివారికి వెళ్లి నాను, అంతేకాని (—వెళ్లుటమాత్రమేకాని.) భోజనముచేయ లేదు. అంతకుగినబొంత. (—ఎవరికిగినది వారికి.) ఎవరియ తట వారుపోయిరి. వారి పని అంతటతోసరి. వాడు నన్నంతగా (—ఎక్కువగా) పీడినలేదు. ఆదేశములో పనస పండ్లంతగా (—ఎక్కువగా) లేవు.

జ. అంతత, అంతదనుక, అంతదాక, అంత పట్టు, అంతియ, అందనుక, అందలు, అందాక.

అంతఃకరణము నం. వి. అ. న-లోపలి యింద్రియము-మనస్సు.

అంతఃకుటీలము సం. విణ. (అ.అ.అ.) లోపల కుటీలత్వము గలది. వి. అ. పుం. శబ్దము

అంతఃకృమి సం. విణ. (ఇ.) లోపల ఘరుగులు గలది. వి.ఇ.పుం. 1. మేడిపాడు. 2. పాడు

పులోక్రిములు పుట్టురోగము.

అంతఃక్రిమి. సం—అంతఃకృమి.

అంతఃపదవి సం.వి.ఈ.స్త్రీ.1. లోపలిమాగ్గము. 2. (యోగ) సుషుమ్నామధ్యమాగ్గము.

అంతఃపశువు సం. వి. ఉ. పుం-పశువులు గ్రామములోను దుకాలము - సూర్యాస్తమయము మొదలు సూర్యోదయమువరకు నుడుకాలము.

అంతఃపాతి సం. విణ. (నొ. నీ. నొ.) లోపల జేరినది.

అంతఃపురము సం. వి. అ. న. 1. రాణివాసపు స్త్రీలు యుచోటు, అంతఃపురము. 2. అంతఃగల స్త్రీజనము.

అంతఃపురి సం. వి. ఈ. స్త్రీ—అంతఃపురము.

అంతఃపురికుడు సం. వి. అ. పుం. అంతఃపురిమును గాచు చుండి, మొ.

అంతఃప్రకృతి సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. రాజనకులగ్గల నుడు ప్రకృతిపర్వ మగుఅమృతార్థితిము. 2. లోపలిస్వభావము.

అంతఃప్రజ్ఞాడు సం. విణ. (అ. అ. అ.) అర్హస్వరూపము తెలిసికొనినవాడు, విన్నవాడ నెఱిగినవాడు.

అంతంత (అంతనంత) అవ్య. ద్రు. (√అంత) 'అ తక' అనుదాని యామ్రేతరూపము. 1. అక్కడక్కడ, కొంచెముదూముగా; కొంచెము దూముగాను.

ఆ. వచ్చి కొలువు సొచ్చి నెచ్చరించున, పాప నిలువఁ బనిచి...భా. విరా.1. 246

క...కురుబల బువీరు అతనిని గగ్గలు తన తంజూరిగ, నుండి నదీసుతుడుదాడెనుట్లు ధగిన్. భా. భీష్మ.2. 222, కు. 2. 23.

2. కాంత్రమమున.

గీ. ఇతియును నత నత నెదిగి పొంగలు, నిబ్బా పుగబ్బిగుబ్బలయుబ్బున. వసు.2. 85, నైష. 3.117.

అంతకు—అంతక తకు.

గీ. అలు యంత త కెక్క గ హాధరుడు. వివతుబొరిగొండుని కొక్క వేటువేసి, యని పలుచుచు...హరి. ఉ. 2.62.

అంతకంతకు అవ్య. ద్రు. (√అంత-అంతకున్ అనుదాని యామ్రేతరూపము.) ప్రమామముగా. భా. శా. 2. 263.

(పృష్ఠ) నదులు పుట్టినచోట నన్నముగానుండి యంతకు వెల్లుగును.

అంతకము సం. వి. అ. పుం. 1. ఎల్ల, మే. (గణిత) అశు, మొత్తము, మొ.సి.

గీ. పాపి గుట్టుగాఁ జగవెను వ్రాసి యింతము లేసి కులవర్గ లాయకట్లు, దీక్షి.. హరి. 4. 211.

అంతకరము సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) అంతము చేయునది.

అంతకాలము సం. వి. అ. పుం. 1. సుడికాలము. 2. మంతకాలము.

అంతకుడు సం. విణ. (అ. తికా. అ.) నాశము చేరిగి చువాడు. వి. అ. పుం. యముడు.

అంతగమనము సం. వి. అ. న. 1. తులముట్టుట, 2. నెఱవేర్చుట. 3. చాపు, నాశము.

అంతగుడు సం. విణ. (అ. అ. అ.)- అంతమును పొదినవాడు- అంతగుడు, (విద్య, మొ. వాని) త పొదినవాడు.

అంతదనుక = అంతదాక, అంతను, అదాక. అవ్య. ద్రు. (√అంత) అంతవరకు, అంత హ్యంతము.

అంతదాక = అంతను.

గీ....అంతదు చచ్చుననదాక. భా. భీష్మ 1. 163.

అంతపాలుడు సం. వి. అ. పుం. రాష్ట్రము యొక్క ప్రాంతములను పాలి చువాడు.

అంతము సం. విణ. అ. పుం. న. (అమము). 1. కడపటిది. 2. శక్యవైనది, నిర్వృప్తము. 3. కగ్గలిది. 4. చక్కనిది. 5. హ్యము. వి. అ. పుం. 1. తుగ, చిహ్న. కడపటిభాగము. 2. ఎల్ల, మే. 3. సామర్థ్యము. 4. సమాప్తి.

5. నాశము 6. మరణము. 7. నిర్ణయము, సిద్ధాంతము.

శ్లో. ఉభయోరపి దృష్టాంత స్వనయోస్తత్త్వద
ర్శిభిః. గీత. 2. 18.

8. స్వభావము. 9. స్వరూపము. 10. మొత్తము. 11. లోపలిభాగము.

'యుష్మదీయం చ జలాంతే గృహం' సం. పంచ. 4.

అంతర్ సం. అవ్య. 1. మధ్యమున; లోపల. 2. క్రింద. (తెలుగున ఇది సమాసపూర్వపదముగానే యుండును. ఉత్తరపదములోని మొదటియక్షరమును బట్టి రేఖము సంధివశమున మాటుచుండును.)

ఉదా : అంతర్గతము, అంతఃకలహము. మొ.

అంతరంగము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. లోపలిది, అంతర్భూతము. 2. అత్యంతస్త్రియము, మిక్కిలి యిష్టమైనది. 3. ముఖ్యమైనది, సాక్షాదుపకారకమైనది.

ఉదా : బ్రహ్మసాక్షాత్కారమునకు శ్రవణమనననిధిధ్యానములు అంతరంగసాధనములు. (ఇట అంతరంగసాధనము లనగా బ్రహ్మసాక్షాత్కారమునకు మఱియొకసాధన మవేషింపక తమంతటనే యుపకరించునవి అని తాత్పర్యము.) వి. అ. న. 1. హృదయము మనస్సు. 2. (వ్యాక) పరనిత్యబహిరంగములకు బాధకమైన నైమిత్తికకార్యభేదము; దానిని బోధించుకాస్త్రము.

అంతరగ్ని సం. వి. అ. అ. అ. - లోపలియగ్ని - జతరాగ్ని.

అంతరజ్ఞాడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) కారతమ్యము నెఱిగినవాడు. 2. లోపల నున్న దానిని ఎఱిగినవాడు, పరేంగితము తెలిసినవాడు.

అంతరదము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. హృదయమును చీల్చునది. 2. హృదయము నిచ్చునది.

అంతరదామర మి. వి. (శ. అంతరదామరె. అంతరము + తామర) జలవల్లి, ఒకజాతినాచు.

చ. ఆలరుఁ బురింబునం దొగల నంతరదామరఁ
ప్రాచిఁ గన్పపు, న్వలపులు మీఱ... పురా
తనశీర్షకుండముల్. ఆము. 1. 71, ఆం. ఖా
1. 165.

అంతరదిశ సం. వి. అ. అ. శ్రీ. విదిక్కు, మూలదిక్కు.

అంతరవల్లబి(టి) మి. వి. నడుమ వల్లటులు గొట్టుపావురము. ఆం. ఖా. 2. 89.

గీ... జింకదాఁటుపగిది బంతి యెగయుదారి...

అంతరవల్ల టివరున విరుదు, పాత్రవలెనాడఁ
గలచిత్రపత్రమునకు. ప్రబం. 181, సాం. ని.

తిర్య. 79.

అంతర ప్రభవుడు సం. విజ. అ. అ. సంకీర్ణజాతివాడు.

అంతరము సం. విజ. (అ. అ. అ) 1. లోపలిది. 2. తనది, ఆత్మీయము. 3. సాటియైనది. 4. వేరైనది, అన్యము. (ఈయర్థమున సమాసోత్తరపదముగానే యుండును. ఉదా: గ్రామాంతరము, దేశాంతరము. మొ.) 5. వెలుపలిది. వి. అ. న. 1. లోపలిభాగము, 2. రంధ్రము. 3. మనస్సు, హృదయము. 4. (దేశకాలములందలి) వ్యవధానము, అవకాశము. 5. నడిమిచోటు. (ఉదా : భుజాంతరము) 6. అవధి, మేర. 7. సమయము. 8. భేదము, తారతమ్యము. (ఉదా, హస్తీమశకాంతరము. మొ.) 9. పరోక్షత దగ్గఱలేమి. 10. తరము. (ఉదా: పురుషాంతరము.) 11. కష్టదశ. 12. పరిధానము, కట్టుబట్ట. 13. అదృశ్యమగుట, అంతర్ధానము. 14. తాదర్థ్యమును (ఒకదానికొకటి కగుటను) తెలుపును.

శ్లో. అవైమి కార్యాంతరమానుషస్య. సం. రఘు. 16. 82.

15. వెలుపల. 16. (గణిత) శేషము. అం. పరమాత్మ.

అంతరా సం. అవ్య. మధ్యమున, నడుమను. (దీనికి తెనుగున వ్యస్తప్రయోగము లేదు. చూ. అంతరాభవదేహము).

అంతరాకాశము సం. వి. అ. అ. అ. హృదయమందున్న యాకాశము; బ్రహ్మము.

అంతరాత్త(ము) సం. వి. అ. అ. అ. 1. మనస్సు, హృదయము. 2. జీవాత్మ. 3. పరమాత్మ.

అంతరావత్య సం. వి. అ. అ. శ్రీ - లోపల కిగుచ్చగలది-గర్భిణి, చూలాలు.

అంతరాధవదేహము సం. వి. అ. పుం. మరణమునకును తర్వాతిజన్మమునకును నడిమియవస్థయం దున్నప్రాణి.

అంతరాధవసత్త్వము సం. వి. అ. న = అంతరాధవదేహము.

అంతరాయము సం. వి. అ. పుం. 1. విఘ్నము, అడ్డు. 2. నడుమనడుమను వచ్చురాబడి. ద. కాస. 4. సం. 1288.

అంతరారాముడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) పరమాత్మయందు క్రిడించువాడు, బ్రహ్మానందమనుభవించువాడు.

అంతరా (అ) కదిక్కు సం. వి. శ్రీ. వ్రీ. విదిక్కు. మూలదిక్కు.

అంతరా (అ) కము సం. వి. అ. న. 1. (దేశకాలముల) నడిమిభాగము. 2. సంక్లిష్టజాతి.

అంతరించు సం. అ. క్రి. 1. చచ్చు.

గీ. స్నానమర్దనవేళల మేనిచర్మ, మదరువాడైదునెలలకు నంతరించు. కై. భా. 8.98.

2. చెడు, భ్రష్టమగు.

తరల....కన్యకావ్రత మంతరించిన నెట్లు మజ్జనకునింటికిఁబోవ నేర్తు. భార. ఆది. 3. 40 న. క్రి. కడచు, అతిక్రమించు,

ఉ....అశ్వమేధీయహయంబు మారుతగతిఁ బహుదేశము లంతరించుచు. కై. భా. 5. 105. (ఇది శ. ర, ముద్రిత, పాఠము. ప్రయోగాంతరములేదు. 'దేశముల దరించుచు' అని యున్నను సరిపోవును.)

అంతరింద్రియము సం. వి. అ. న. - లోపలియంద్రియము-మనస్సు.

అంతరి(రీ)క్షము సం. వి. అ. న. 1. ఆకాశము. 2. అభ్రకము.

అంతరి(రీ)క్షము సం. విజ. (అ. అ. అ.) ఆకాశమందుండునది.

అంతరితము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. నడుమఁ జొచ్చినది, అంతర్గతము. 2. మఱుఁగుపలు పఁబడినది, కప్పఁబడినది. 3. నశించినది, అంతరించినది. 4. వ్యవధాపితము, ఎడము కలుగఁ చేయఁబడినది. 5. తక్కువపలుపఁబడినది, తిర

స్కరింపఁబడినది. 6. తొలఁగింపఁ బడినది, పోఁగొట్టఁబడినది. 7. (గణిత) శేషము.

అంతరీపము సం. వి. అ. పుం. నీటినడిమిదిబ్బ, ద్వీపము.

అంతరీయము సం. వి. అ. న. పరిధానము, కట్టుబట్టు.

అంతరువు వి. (సం. అంతరమ్.) 1. కొంచెము దూరము, కొంతయెడము.

క...పాన్పుపయి నొటగి యావల భరణి, శ్వరుఁడును నీవల నొకయం, తరువునఁ జీకాంగి చెలులుఁ దా నుండంగ. పారంగ. 8.45. 2. తారతమ్యము.

చ....పెద్ద పిన్న యం, తరువు లెఱింగి మాట జవదాఁటక...విజ. వి. 1. 28.

అంతర్గడువు సం. విజ. (త.) నిస్ప్రయోజనము, పనికిమాలినది.

అంతర్గతము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. నడుమఁ జొచ్చినది. 2. లోపలఁ జేరినది, లోపల నున్నది. 3. దాఁపఁబడినది. 4. మఱవఁబడినది. 5. నశించినది.

అంతర్గర్భము సం. విజ. (అ. అ. అ.) చూలుగలది, కడుపుతోనున్నది.

అంతర్గామి సం. విజ (న. నీ. న.) అంతర్గత మగునది.

అంతర్గిరము సం. అవ్య. అ. న. పర్వతములోపల.

అంతర్గిరి సం. అవ్య. ఇ. న—అంతర్గిరము.

అంతర్గుడవలయము సం. వి. అ. పుం. (వైద్య) మలమూత్రవిసర్జన నాళములను మూయు మాంసచక్రము.

అంతర్గృహము సం. వి. అ. న. కాళియందలి యొకపుణ్యతీర్థము. అవ్య. అ. న. ఇంటిలోపల.

అంతర్జన్మము సం. వి. అ. పుం. న. 1. ప్రాకారమునకు లోపలను ఇంటికి ముందఱను ఉండు తెఱవ ప్రదేశము.

శ్లో. త స్తన్న నర్హ తే పశ్యన్ ప్రమాదే సాధన ద్భవః. భట్టి. 7. 82.

2. కాష్ఠాకదేశమందలి గ్రామవిశేషము. (ఈయర్థమున 'అంతర్జన్మము' అనియుఁగలదు.)

అంతర్భూతి నం. వి. న్, న. లోపలితేజస్సు, బ్రహ్మ
తేజస్సు.

అంతర్భూతిని నం. వి. (అ. అ. అ.) లోపల
మంట కలది. వి. అ. న. 1. కడుపులోనిమంట.
2. మనస్తాపము. 3. జఠరాగ్ని.

అంతర్భూతి నం. (శ్రీ.) 1. లోపల ధరించు
చున్న. 2. అంతర్ధానమగుచున్న, మఱుగు
పడుచున్న.

అంతర్భూతిని నం. వి. అ. న. పదార్థములను
మద్యముగాఁ జేయువస్తువు.

అంతర్భూతిని నం. వి. (అ. అ. అ.) 1. లో
పల ధరించుచున్నది. 2. అంతర్ధాన మగు
న్నది.

అంతర్భూతి నం. వి. అ. (శ్రీ.) (జ్యోతి) ఒక గ్రహ
ముయొక్క మహాదళనడుమ వచ్చుగ్రహముల
దళ.

అంతర్భూతిని నం. అ. అ. అ. న. పదిదినముల
యవకాలమున, పదిదినముల మధ్యమున.

అంతర్భూతిని నం. వి. అ. (శ్రీ.) లోనిచూపు; దివ్య
దృష్టి.

అంతర్భూతిని నం. వి. అ. న. రహస్యద్వారము,
ప్రకోష్ఠద్వారము.

అంతర్భూతిని నం. వి. అ. (శ్రీ.) 1. తిరోధానము, మఱుగు.
2. ముసుగు, కప్పు.

అంతర్భూతిని నం. వి. (బు. శ్రీ. బు) = అంతర్ధా
యకుడు.

అంతర్భూతిని నం. వి. అ. న. మఱుగుపాటు,
మాయమగుట.

అంతర్భూతిని నం. అ. శ్రీ. మఱుగుపడు, మా
యమగు.

వ. అ మ్మహాముని యంతర్ధానంబు సేయఁదానును
మరలి వచ్చి... భార. ద్రోణ. 5. 418.

అంతర్భూతిని నం = అంతర్ధాపయితవ్యము.

అంతర్భూతిని నం. వి. (అ. అ. అ.)
అంతర్ధానము పొందింపఁబడినది.

అంతర్భూతిని నం. వి. (అ. అ. అ.) అంత
ర్ధానము పొందింపఁబడినది.

అంతర్భూతిని నం. = అంతర్ధాపయితవ్యము.

అంతర్భూతిని నం. వి. (అ. అ. అ.)

1. అంతర్ధానమగువాఁడు, మాయమగువాఁ
డు. 2. అంతర్ధానముపొందించు వాఁడు
మాయముచేయువాఁడు.

అంతర్భూతిని నం. వి. అ. అ. 1. మఱుగు 2. ఆచ్ఛా
దనము. 3. అంతర్ధానము.

అంతర్భూతిని నం. వి. అ. న-లోపలినిగఁము-
అంతఃపురము.

శ్లో. దశాననాంతర్భూతిని దదర్శ. నం. రామా.
అ. అ. న. నగరమధ్యమున.

అంతర్భూతిని నం. వి. (అ. అ. అ.) లోప
లనే అడఁపఁబడినబాష్పములుకలది. వి. అ.
న. వెలికి రాకుండ అడఁపఁబడినకన్నీరు.

అంతర్భూతిని నం. వి. (అ. అ. అ.) లోపలిది.
లోపల నున్నది.

అంతర్భూతిని నం. అ. శ్రీ. (లోన) చొచ్చు.
వ. పినాకి..దివ్యభవనాంతరస్థంబై న జ్యోతిర్లింగ
గంబునం దంతర్భూతినిచే. కాశీ. 6. 158.

అంతర్భూతిని నం. వి. అ. (శ్రీ.) 1. అంతర్భూతిని
ము. 2. (బాహ్యచేష్టాదులవలన వ్యక్తము
కాని) లోపలియాలోచన.

అంతర్భూతిని నం. వి. అ. అ. 1. సముదా
యమునడుమఁజేరి యుండుట. లోపల ఇమిడి
యుండుట. 2. మఱుగుపడుట. కనఁబడక
పోవుట. 3. నై సర్గికభావము, స్వాభావికస్థితి.

అంతర్భూతిని నం. వి. (అ. అ. అ.) 1. లో
పల భావింపఁబడినది. 2. నడుమఁ జొనుపఁ
బడినది, లోపల నుంపఁబడినది.

అంతర్భూతిని నం. వి. (అ. అ. అ.) 1. లో
పల నున్నది. 2. లోపల అడఁగినది 3. న
డుమ నున్నది.

అంతర్భూతిని నం. వి. అ. (శ్రీ) - అంతర్గతభూమి-
భూమిలోపలిభాగము.

అంతర్భూతిని నం. వి. అ. అ. 1. లోపలిభేద
ము. 2. లోపలికలహము.

అంతర్భూతిని నం. వి. (న్.) దుఃఖాదులచే
బాహ్యవ్యాపారమున మనస్సులేనివాఁడు-
1. దుఃఖము నొందినమనస్సు గలవాఁడు,
విమనుఁడు, వ్యాకులచిత్తుఁడు. 2. భావన
మందు మగ్నుఁ డైనవాఁడు.

అంతర్భాగము సం. వి. అ. శ్రీ. (తంత్ర) దేహములోని యాటుపద్దతులందు న్యాసము చేయఁబడు అకారాదివర్ణ సమూహము.

అంతర్భాగము సం. విజ. (అ. అ. ఈ. అ. చూ. అభిముఖుఁడు) 1. లోపలిప్రక్క ముఖము కలది. 2. కావ్యవిషయములను విడిచి పరమాత్మయందుఁ బ్రవేశించినది (చిత్రాదికము) వి.అ.న. (వైద్య) వ్రణస్రావణకస్త్రభేదము

అంతర్భూతము సం.విజ. (అ. అ. అ.) కడుపులోనే మరణించినది (శిశువు).

అంతర్యము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. లోపలిది 2. నడిమిది.

అంతర్యాగము సం. వి. అ. శ్రీ. 1. మానసికయజ్ఞము. 2. మానసికపూజ.

అంతర్యామము సం. వి. అ. శ్రీ. క్వాసమును లోపల నిరోధించుట, ఊపిరి విగఁబట్టుట.

అంతర్యామి సం. వి. న్. శ్రీ. 1. (లోపలఁజొచ్చి యింద్రియములను గాని జీవుని గాని తమ తమ కర్మములందు మెలఁగఁజేయు) పరమాత్మ. 2. వాయువు. 3. జీవాత్మ.

అంతర్యోగము సం. వి. అ. శ్రీ. సమాధి.

అంతర్లంబము సం. విజ. (అ. అ. అ.) (క్షేత్రగ) అఘుకోణములుగలది. వి. అ. శ్రీ. అఘుకోణములుగల త్రిభుజము.

అంతర్లాప సం. వి. అ. శ్రీ. ప్రకృష్టతరములు లోపలనే గూఢముగా నుండునట్టిపద్యము. (అట్టి సమస్త అని కొందఱు).

అ. చెప్పినాడ రెండు చిత్రోత్తరములిందు, నల్లయంతిరామయార్యవరుని, మవచనమున నేడవిలోఁజరింపు నెద్దీశ్వరునికిఁ బ్రియమునెక్కుడనఁగ. (అల్లమరాజు సుబ్రహ్మణ్యకవి చాటువు.)

క... ఎద్దీశ్వరవాహన మనఁగ సరససత్తుత మగుమకా. అం. చం. 188. (ఇద్దితరదాలి కారమున కుదాహరణము.)

అంతర్లాపిక సం.—అంతర్లాప

అంతర్వంశము సం. వి. అ. శ్రీ. అంతఃపురము.

అంతర్వంశికుఁడు సం. వి. అ. శ్రీ. అంతఃపురము నందుఁ గావలికై యేర్పఱుపఁబడినవాఁడు (కుబ్జవామనాది.)

అంతర్వణము సం. అవ్య. అ. న. అడవిలోపల.

అంతర్వత్ని సం. వి. ఈ. శ్రీ-లోపల (శిశువు) కలది-గర్భిణి, చూలాలు.

అంతర్వమి సం. వి. శ. శ్రీ. అక్షిర్ణరోగము.

అంతర్వర్తి సం. విజ. (న్. నీ. న్.) లోపల నుండునది.

అంతర్వాణి సం. విజ. (శ.)-లోపల విద్యకల వాఁడు-కాస్త్రముల నెఱిఁగినవాఁడు, పండితుఁడు.

అంతర్వేగము సం. వి. అ. శ్రీ. 1. అంతర్గతజ్వరము. 2. మనస్తాపము.

అంతర్వేది సం. వి. శ. ఈ. శ్రీ. 1. గంగాయము నలమధ్యముననున్న దేశము. (ఇదియార్యుల ముఖ్యవాసక్షేత్రము. ఇదియే బ్రహ్మవర్తమనియు శకస్థలి యనియుఁ జెప్పఁబడును.) 2. గోదావరీశాఖ యగువసిష్ఠనదితీరమందలి పుణ్యక్షేత్రము. అవ్య. శ.న. వేదీమధ్యభాగమున.

అంతర్వేకము సం. వి. అ. శ్రీ. అంతఃపురము.

అంతర్వేకికుఁడు సం. వి. అ. శ్రీ. అంతఃపురపు కావలివాఁడు. (కంచుకి, మొ.)

అంతర్వేక్తము సం. వి. న్. న. అంతఃపురము.

అంతర్వేక్తికుఁడు సం.—అంతర్వేకికుఁడు.

అంతర్వానము సం. వి. అ. శ్రీ. లోపలినవ్యు.

అంతర్హితము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. మఱుగు పడినది. 2. అంతర్ధానమైనది, మాయమైనది. 3. దాఁపఁబడినది, కప్పఁబడినది.

అంతలపొంతలవాఁడు వి. పరంభరాసంబంధి, దూరపుఁజుట్టము. అం. భా. 2, 118.

అంతపంతము సం. విజ. (క. వశి. క.) అంతము కలది, నశించునది.

అంతపట్టు విజ. (అంత+పట్టు) 1. అపరిమాయము కలది, అకొలఁదిది.

...కురురాజుఁ జెటువన తిరిగితి నిఖిలరాజులఁ
దదనీకములను. ఆ. నామ మడఁచి తెల్ల భూ
ములుఁ కాడయ్యె, నంతవట్టుఫలము నను
భవింపు, మే పడంగ నిన్ను కాపానలజ్ఞాన,
దగ్గమూర్తిఁ జేయుదాన వినుము. భార.
స్త్రీ. 2. 159.

2. అంతయు, ఎల్ల. (ఈయర్థమున సముచ్చయ
సహిత మగును.)

గీ. నేలనాలుగుచేఱఁగులనృపులు నీకు, నధికన
ములై తమసొమ్ము లంతవట్టు. నిచ్చి బ్రతికిరి
...హరి. పూ. 9. 157.

అంతవట్టువారు న. (అంతవట్టు + వారు) ఎల్లరు,
అందఱు.

ఆ. మీరు నాహితంబు గోరుదురేని శి, ఖండి ము
న్ను గాఁగఁగడఁగి యంత, వట్టువారు నొక్క
పెట్టు కాఁ బై బడి, యేయుఁ డింకఁ దడవు
నేయవలదు. భార. భీష్మ. 2. 367.

అంతవాని నం. విజ. (న. నీ. న.) 1. దగ్గఱ నుం
డువాఁడు. 2. పొలిమేర యొద్దనుండువాఁడు.
వి. న. పుం. 1. శిష్యుడు. 2. చండాలుఁడు.

అంతశయ్య నం. వి. అ. స్త్రీ - కడపటిపడుక -
1. మరణము. 2. (మరణకాలమందలి) భూ
శయ్య. 3. శ్మశానము. 4. పాడె, శవవాహ
నము. 5. చితి.

అంతశ్శయ్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) లోపల
శయ్యముకలది. వి. అ. న. లోపల నుండు
శయ్యము (కాణము, మొ.)

అంతస్తాపము నం. విజ. (అ. అ. అ.) లోపల
తాపముకలది. వి. అ. పుం. లోపలితాపము.

అంతస్తు వి. (నం. అంతస్థం. శ. అంతస్తు. పు. అం
తస్త = 1. అహస్యము, 2. మేడపై భాగము.)

1. కడ్య, తొట్టికట్టు.

ద్వి. అంతఃపురము వాని యల్లన నివలి, యం
తస్తునకు వచ్చునంతటిలోన. విష్ణుమాయా
విలాసము. ఉ. 4. అ. (శ. ర.)

ద్వి. మేడపై భాగము, నిలువు.

ఉదా: ఏడంతస్తులమేడ.

అంతస్సము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. లోపల
నుండునది. 2. నడుమ నుండునది. వి. అ. పుం.
(వ్యాక.) య, ర, ల, వ అనువర్ణములకు పేరు.

అంతస్సంజ్ఞము నం. విజ. (అ. అ. అ.) లోపల
చైతన్యముగలది, గూఢమైన సుఖాద్యనుభవ
ముగలది. (చెట్టు, మొ.)

అంతస్సత్త్వ నం. వి. అ. స్త్రీ. 1. గర్భిణి, చూ
లాలు. 2. నల్లజీడిగింజ.

అంతస్సత్త్వము నం. విజ. (అ. అ. అ.) లోపల
శక్తిగలది. వి. అ. న. లోపలిబలము.

అంతస్సలిలము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. లో
పల నీరుగలది. 2. భూమియడుగునఁ బ్రవ
హించునది (నది).

అంతస్సారము నం. విజ. (అ. అ. అ.) లోపల
సారము గలది. వి. అ. పుం. లోపల నుండు
సారము.

అంతావకాయి నం. వి. న. పుం. గ్రామాంత
మున నుండువాఁడు - చండాలుఁడు.

అంతావసాయి నం. వి. న. పుం. 1. నఖకేశాంత
ములను చేదించువాఁడు - మంగలి. 2. తన
పొట్టకై జంతువులను చంపువాఁడు - చండా
లుఁడు.

అంతిక నం. వి. అ. స్త్రీ. 1. (నాటక) అక్క.
2. ప్రాయి్య. 3. సాతల మనెడియోషధి,
సంబరేను (వృ. వి.)

అంతికము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. సమీప
ము, దగ్గఱది. 2. తుదవఱకు సాగునది, పర్యం
తవ్యాపకము.

ఉదా: బ్రాహ్మణునిదండము కొలఁతయందు కే
శాంతికము, వైశ్యునిదండము నాసాంతికము.
వి. అ. న. 1. సమీపదేశము. 2. సమీప
కాలము.

అంతికలు వి. అ. గడ్డి తడకలు. (ప్రౌ.)

అంతిపురము = అంతిపురి. (నం. అంతఃపురమ్. ప్రా.
అంతెడర - పా. అంతెపురం. శ. అంతపుర.)

1. అంతఃపురము, రాణివాసము, రాజస్థ్రీ

యందుచోటు.

ఉ. అంతిపురంబులోనఁ గలయంగవ తెల్ల ను నె
మ్మనంబులకా, సంతస మందఁగాఁ బసులఁ జ
య్యనఁదెచ్చెద నంచుఁబూని...భార. విరా
4. 58.

2. అంతఃపురజనము, రాణివాసము.

క. అంతిపురము చుట్టటికం, బెంతయుఁగీడు
...భటునకుకా. భార. విరా. 1. 131.

అంతిపురి—అంతిపురము (నం. అంతఃపురి)

గీ. రథము డిగి వెంట సతిసుతుల్ రాఁగ నంతి,
పురిఁ బ్రవేశించె నప్పు డప్పుడమితేఁడు. ఉ.
హరిశ్చ. 1. 89.

**అంతిమము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. దగ్గఱది,
సమీపము. 2. కడపటిది, చరమము.**

**అంతియ - అంతె. న. 1. ఆపాటిదే, అంతమాత్ర
మే; మాత్రమే.**

వ. ఇట్లు పదునొకండువేల యోజనంబులతనర్పు
ను నంతియ పాఁతునుం గలమంథరనగంబు..
భార. ఆది. 2. 11.

చ. అనుపమదివ్యమూర్తియనునంతియ కాదు
భవాష్ట్రమూర్తులం,దును వరమూర్తి...
కు. సం. 1.6.

2. అంతగా; ఆవిధముగా, అట్లు.

వ. ధర్మరాజును దమ్ముఁడు సేసినమహాసంరంభం
బునకుఁ జతురంభోధిపర్యంతమహీ రాజ్యంబు
ప్పుడు తనకుసంప్రాప్తంబై నంతియ సంతోసి
ల్లి... (సంప్రాప్తం బై నంతియ—సంప్రాప్తమై
నట్లు) భార. ఆర. 4.91, కు. సం. 5.508.

**అంతు వి. (నం. అంతః. ప్రా. అంతో. క. అంతు =
1. మొత్తము 2. తుద.) 1. చివర, తుద, పర్య
వసానము.**

(వ్యవ) బుద్ధి మంతుఁడు ప్రారంభించినకార్యము
అంతు చూడక విడువఁడు.

2. (గణిత) మొత్తము, వెరసి.

అంతె - అంతియ.

(మాత్రమే.)

గీ. అట్టికమ్మలు లేవనుటంతె కాక, యుత్తముఁ
డు కాఁడె...భార. ఆది. 5. 11.

అంతేవాని నం—అంతవాని.

**అంత్య నం. వి. అ. ప్రే. 1. కడజాతి ప్రే. 2. ముస్త,
తుంగ (వృ. వి.)**

**అంత్యమున(ర్థ)ము నం. వి. అ. న. దేవర్షిపితృ
ముణములలో కడపటిముణము - పితృము
ణము.**

(ఇది పుత్రోత్పాదనముచే తీటును.)

అంత్యకర్మము నం. వి. న. న. - అంత్యక్రియ.

**అంత్యక్రియ నం. వి. అ. ప్రే. మృతునకుఁ జేయు
దేహసంస్కారము, ఉత్తరక్రియ.**

**అంత్యజుఁడు నం. వి. అ. పుం. 1. కూర్చుఁడు. 2.
చండాలుఁడు, మాల. 3. రజకాదు లేడ్వర
యం దొకఁడు.**

శ్లో. రజకశ్చర్మకారశ్చ, నటో వరుడ పవచ,
తైవర్తమేదఖిల్లాశ్చ సప్తైతే చాస్త్యజా
స్తస్మింశ్చ. (అర్చిసంహిత.)

**అంత్యభము నం. వి. అ. న. 1. తుదినక్షత్రము-
లేవతి. 2. తుదిరాశి-మీనము.**

**అంత్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. కడపటిది.
2. దగ్గఱది. 3. తరువాత నుండువది.
ఉదా: అష్టమాంత్యము—తొమ్మిదవది.**

4. అథనుము, నీచము. వి. అ. పుం. 1. తుంగ,
ముస్త. (వృ. వి.) 2. (తర్క) నిత్యద్రవ్యవృత్తి
ధర్మవిశేషము. న. పరార్థ మనుసంఖ్యలో
నూటవవంతు.

అంత్యయోని నం. వి. - అంత్యజుఁడు.

**అంత్యానుప్రాసము నం. వి. అ. పుం. సాదాంత
వర్ణముగాని పదాంతవర్ణముగాని మరల
మరల వచ్చుశబ్దాలంకారభేదము.**

**అంత్యావసాయి నం. వి. న. పుం. 1. చండాలు
నికి నిషాదస్త్రీయందుఁ బుట్టినవాఁడు. 2.
చండాలాదులు వీడ్వరయం దొకఁడు.**

శ్లో. చండాలశ్శవచఃకుత్తా, సూతో వై దేహక
స్తథా, మాగధాయోగవౌచై న, సప్తైతే
వ్రాతవసాయినః. (అంగిర స్తస్మితి)

**అంత్యావసాయిని నం. వి. శ. ప్రే. చండాలునికి
నిషాదస్త్రీయందుఁ బుట్టినస్త్రీ.**

అంధాహుతి నం. వి. ఇ. ప్రే. ఆహాకాగ్నికి తే
య్యి. ఉత్తరక్రియ.

అంధ్యుడు నం. వి. అ. పుం. 1. చండాలుడు
(మూలవాడు. 2. మ్లేచ్ఛుడు.

అంధ్యైశ్చ నం.-అంధాహుతి.

అంత్రంధమి నం. వి. ఇ. ప్రే. కడుపుబ్బనట్టి అజీ
ర్ణరోగవిశేషము.

అంత్రకూజనము నం. వి. అ. న. - అంత్రకూజము.

అంత్రకూజము నం. వి. అ. పుం. ప్రేగులలో
గుఱుగఱు మనుష్యుని.

అంత్రమాంసము నం. వి. అ. న. ప్రేగులనంబం
ధమైనపక్వమాంసభేదము.

అంత్రము నం. వి. అ. న. అంత్రము, ప్రేగు.

అంత్రవృద్ధి నం. వి. ఇ. ప్రే. ఒలుబీజము.

అంత్రాదము నం. వి. అ. పుం.-ప్రేగులను తినున
ది-ప్రేగులయందలిపురుగు.

అంత్రీ నం. వి. ఈ. ప్రే. ఒకానొకయోషధి. (ఇది
కడుపునొప్పి తొలగించును.)

అందంద తన్య. (అందు + అందు + త) 1. అచ్చట
చ్చట. అక్కడక్కడ.

నీ. అనిలంబు లేదును నంచెలంచెలుగట్టి యాకా
శవీధి నందంద నడువ. కాశీ. 1. 182.

2. అప్పటికప్పుడే, ఆసమయముననే. వెంటనే.

గీ. ఈగ వాలిన నందందయెలుగులొనగు, న
ట్టినకినలమంచంబులాదిగాంగ. మనుచ. 8. 8.

8. మటిమటి, తఱచుగా, మాటిమాటికి.

మాలిని. అని విభుడెద నుంచు హార మందంద
గాంచు... వను. 4. 98.

4. మిగుల, మిక్కిలి.

వ.... వేరాకలి వేర్చుకార్చిచ్చుము తోలె తె
చ్చు వెరిగి యందంద కడుపు మండింప...

కాశీ. 4. 118.

అందక తె (త్రియ) విజ. √అందము. (క. అంద
కాత్రి, అందగాము. క. అందక్కాత్రి.) పొంద
ర్యవతి, అందము గలది (ప్రే).

అందగాడు విజ. √అందము. (క. అందనాట.
క. అందక్కారక. పు. అందగారె.) అందము
గలవాడు, సొందర్యవంతుడు.

గీ. అందములకెల్ల నెల్ల యానందగాని. చంద్రా.
2. 186.

అందగింమే అ. క్రి. (√అందము) రమ్యమగు
ఒప్పు.

నీ. స్తనములుతుంగభద్రనులీల దర్శించువాడు
నివ్వరికృతి నందగించు. హంస. 5. 20.

వ. క్రి. 1. ఎంచు.

నీ. భద్రేభగమన నీప్రమదాశ్రుకణజాల మర్ఘ్య
తోయమ్ముగా నవధరింతు, గలికి బీకడగిం
టిగరువంపులేజాడ్కు లలరులనోనగా నం
దగింతు. కృ. శకుం. 2. 69.

2. ఏర్పఱచు, నిర్మించు, రచించు.

నీ. జడ వేగ వదలించి ముడిపూలు విడిలించి య
లజడి గీల్లంటు నందగించి. రాధికా. 8. 66.

(ఈరెండర్థములందు ప్రయోగాంతరము కాన
రాదు.)

అందగింపు వి. √అందగించు (క. అందగిప్పు.)
ఒప్పు. సొగసు.

నీ....వనితతో జరిమాన మూడుచో మాటలో
నందగింపు. కువల. 5. 5.

నీ. వినరకుమని, కాశవృంతపు త్రి నదల్చి యంద
అ నవ్వింపునందగింపు. దకా. 8. 141.

అందచేందము విజ. (√అందము.) అందమయి
నది, మనోహరము.

గీ...అందచంద మగుచు, నొనరు నుచ్చైశ్శ్రవం
బు నేత్రోత్సవముగ. దకా. 2. 227.

అందదుకు విజ. (√అదుకు) అతుకుట కలది.

మ...ముగ రాజసాం, గనచే నందదుకై నయ
య్యెడలు వ్రక్కల్ వాపెడగ్ గ్రమ్మటక.
హరి. ఉ. 15. 15.

క. కుందనపుగాహళంబులు, పొం బెలుగెనకు
యెన్ని విరుదములు వలికినఁ దమ్మందదుకు
లనుచు నాతిక, నిందినరవయనము లీర
నమాడుక. వరాహ. 11. 44.

అందముక - అంతదముక.

మ...నీమనోవల్ల భుక్త, గని పెండ్లాడుదు గాని
యందముకఁ జిక్కబట్టుమి ధైర్యముక.
చంద్రా. 5. 87.

అందపడు అ. 48. 1/అందము. (క. అందంబడె.
త. అందప్పుడు) అందగించు; ఒప్పు.

గీ. కుందనము గూర్చినర్తమై యందపడి, పృ
థులరత్నంబు వెండిలోఁ బెట్టె నేని, రత్న
మున కేమి కొలయగు..., నా.పంచ. 1.181.

అందము ఎ. (నం. అంతః = రమ్యము. క. తు.
అంద. త. అందం.) 1. సౌందర్యము, చక్కఁ
దనము.

సీ. కాళ్ల యొప్పిద మాఁడుఁగట్ట ముజ్జ్వలము
నేయంగ సంకుల బాహు లంద మెడల.
భార. విరా. 1. 228.

2. అందము తెచ్చునది-అలంకారము.

మ...కృతజ్ఞతయువాత్సల్యంబునద్యావముక,
సరసీజాసనవాహనాన్వయవతంసా హంస నీ
కందముల్. నైష. 2. 102.

3. విధము, రీతి.

క. ఈతమ్ము లిరువురును దన, చేతులయందమునఁ
బనులు నేయఁగ...వి. పు. వీతి. 1. 7b.

విణ. 1. చక్కనిది. ఒప్పునది.

మ...విజ్ఞానదీపాంకురా, కృతినందం బగునందకం
బఘులతాశ్రేణిచ్చిదంజేయుతక. ఆము. 1.6.

2. యోగ్యము; యుక్తము, తగినది.

క. అరయఁగల సాక్షిఁ గోరక, తెలువనడక
యందమని మది న్నమ్మి సుతుం, బరుసని
పాటులఁ బటించితి...సారంగ. 8. 227.

మ. తనమిత్రత్వము లోకశాంధవత యందంబౌ
నె తాపార్తిఁజెంద నొనర్చె మృవనాళి...
ఇందు. 4. 84.

(వ్యవ) వాఁడు అన్ని అందాల (= అన్ని విషయ
ములలోను) చెడినాఁడు. వాఁడు అందము
చందములేని వేషము వేసికొన్నాఁడు.

జ. అందక తె. అందుగాఁడు, అందగించు, అంద
గింపు. అందచందము, అందపడు.

అందము నం. ఎ. అ. పుం. కట్టుట, బంధించుట.

అందలు - అందోలు. న. అ. అంతశబ్దమునకు మ
హన్మహత్వార్థకరూపము. 1. అంతశ్శబ్దార్థగల
వారు. (ఈయర్థమున ఇది 'ఎందలు' అను
దానిని అవేషించును.)

ఉదా: మీ రెందలు వచ్చెదరో మే మందఱము
వచ్చెదము.

2. ఎల్ల వారు. (ఈయర్థమునందు ప్రాయశఃముగా
సముచ్చయార్థకసహితమయి యుండును.)

వ....అందలుం గ్రమంబునం దేటిరి ...భార.
శల్య. 1. 10

క. అనుటయు నాతం డందఱ, కును మెలవునఁ
జెప్ప...భార. శల్య. 1. 12

క. దనుజుఁ బరిమార్చి యందఱి, కిని దానవ
పాదఁదీర్చి కృతకృత్యుండై ...పి. శకుం.
8. 144

అందల ఎ. మితి, మేర.

(ఈపదము మందలపదముతో కలిసియే కన్పడు
చున్నది.)

క. అందలమందల లేకిపు, డందలమంద లయి
యున్న వయ్యె మెకంబుల్. సారంగ. 1, 67.

అందలము ఎ. (నం. అందోళ. 48 అందోళో..
క. అందళ, అందణ.) 1. పల్లకి.

ఆ. సమ్మదంబుగాఁగ సప్తర్షి గణము నా యం
దలంబు మో వ నరుగుదెంతు. భార. ఉద్యో.
1. 179.

2. ప్రక్కలను కప్పులేక కుర్చీవలె మండువాహ
నము.

సీ. పొందుగా వంధలంబులు పల్ల కీలు దక్షత నా
యితమునేయుత్త వికులును. శకా. 8. 29.

(వ్యవ) వాఁ డందలమెక్కి నంత ఆనంద
మొందినాఁడు. అందలును అందల మెక్కిన
మోయువాడెవరు.

పా:-అదిభార మందలము, పోమవారము
తోలే.

8. అ. కాలక్రీడావిశేషము.

సీ. కోలక్రోతులు విక్లగోళ్లు దూరవగోల లం
దలంబులు మఱి కుందికాళ్లు. గీ. అదిగా

కైశవక్రిడలాడి రచట, రామకృష్ణులు
గోపచారకులఁగూడి. వి. పు. 7. 202.

అందలి (చూ. అందుల. 8.) విజ. అందున్న.

ఉచా: అందలివారు, లోకమందలివారు, నా
యందలి కరుణ.

వ...గంధమాదనమందలి కొలనికిఁజని...భార.
ఆది. 1. 88.

అందాఁడ = అంతదనుక

సీ. అహిలోకతల మంటునందాఁడ నూరక పడి
నయఁజ్ఞ మేను ప్రభువతంస.మనుచ.5.24.

అందింమే వ. ౧౩. (√అందు) అందునట్లుచేయు,
పొందించు, లభింపఁజేయు.

సీ. నిలువనీయఁగరాదు నెలఁతనందిందును
దిరుగఁ గైదండ నందింపరాఁతె. ఇందు.2.5.

కా...వా,కామోదంబునవెల్లి గొల్పి ప్రమదం
బందించె నయ్యందఱఁ. హరి. ఉ. 4.188.

క...అఘనం, హరమగువా కృతిభ నాకు నం
దింపఁగదే. వి. పు. 2. 78.

అందిక వి. (√అందు) 1. చేరువ, సమీపము.

సీ. నీలంపుటిరుసుటందిక నమర్పఁ దలిర్చుకెంపు
రామలుపుఁడె కైంబుతోడ.కృ.శకుం.1.55.

2. అవలంబనము, ఊఁత.

ఉ. పూవులకావులందనరి పొందిక కందికలియ్య
శయ్యలం, దీవల నావలం బెనఁగి యింపు
రహింప సతుల్ సతుల్...వీవఁ దొడంగె
కమ్మతెమ్మెరల్. కృ. శకుం. 8. 55.

విజ. చేరికగా నున్నది, చేరువ నున్నది.

చ...అందఱును గ్రద్దనజాహ్నవిదాఁటినిల్పిరొ,
య్యన మిథిలాపురంబునకు నందిక యాము
నిపల్లె నానిశి. అధ్యా. కాల. 19. పా.

అందించొవు వి. (√అందు) అందుపాటులో
నున్నవానిని చేయి చాచి కొట్టదెబ్బ.

ఉ. ...అ,వీరవరుల్...వేరెమువాటుచు నింత
నంతనుం, జేరుచు నందిచావులను జిమ్ముక
టార్ల టు పాఱఁదట్టుచు. కళా. 8. 99.

అందిమ్మే వ. ౧౩. (√అందు) అందించు, పొందించు,
చేర్చు; ఇచ్చు.

క. నమ్ముము కైదువుమోపగు,జమ్మివెనఁ బ్రాణి
విడిచి చాపము నా కం,దిమ్మనుడుఁ జేయు
నది లే,కమ్ముగ్గుం డమ్మహీజమలసతనెక్కె. భార. విరా. 4. 112.

క...వానిం, గాలుని కందిచ్చె రాద్రఘనపా
యుగతి. ఉ. హరి. 1. 148.

ద్వి. తొంబది యేడులు తొడిఁదొడిఁ జనియె,
సాంబుఁడు నాయిష్ట మందియ్యఁడింక.
పండితా. వాద. 201 పా.

కా....పికాచి నీదుకఱకు ట్లందీ నదస్తాలకాం,
తారాంతర్నృకపాలకుం దవిగళన్మైరేయ
ముం గ్రోలెదఁ. ఆము. 6. 25.

అందిపొందినవాఁడు (√అందు) - అంతలపొం
తలవాఁడు. ఆం. భా. 2. 112.

అందియ - అందె. వి. (నం. అందుకః. క. అందుగ,
అందుగె.అందిగె.) మాపురము, స్త్రీలకాలినగ;
బిరుదుగా కాలికిఁ దొడుగుకొను నగ.

ఉ....ఇం, పై నఖలీనముం బిరుదుటందియ గజ్జె
లపేరుఁ బూన్చి దా, సానిపటానిఁ దెచ్చె
మహిజానికి రాతెఱగంటితేనికి. రా. వి.
2. 48.

అందియిచ్చు - అందిచ్చు.

గీ. ప్రీతిఁ బేర్వేరఁ బిలిచి చేనేత సోమ, మమ్మ
హయోగి యందియి నెమ్మిఁ జాన, మాచ
రించి...భార. అశ్వ. 1. 108.

ఉ. గోపిక లందియిఁబసిఁడికోర మదారసుగం
ధిశీధు వి,చ్చారిపూర్తిగాఁ గొని...హరి.
ఉ. 2. 81.

క. అందు నమదినము సంయమి, నందను లేతెంచి
వేడినం దరువులమీదం దిరుగుచు నుండి
నమి,త్సందోహము లందియిచ్చు కాళామృగ
ముల్. వరాహ. 4. 91.

అందు! అన్య. ౧౮. (మొదట ఇది కళగా నుండి
'అ చోటు' అనునర్థ మిచ్చి యుండును.
విదవ దానికి సప్తమ్యర్థకద్వితీయావిభక్తి
ప్రత్యయమగు 'ను' చేర్చఁగా 'అందును'
అయి 'అ చోటును' అనునర్థ మిచ్చి.

క్రమముగా అధికరణ ప్రత్యయవిశిష్టతచ్చ
భార్గవము 'దానిలో, వానిలో, వారిలో, దాని
యందు' మొదలగు అర్థములు తెలిపి, తర్వాత
కేవలసప్తమీ విభక్తి ప్రత్యయముగా మాటి
యుండును. ఈ యర్థములందే భట్టారకుని
ప్రయోగములు కానవచ్చు చున్నవి. తర్వాతి
కవుల ప్రయోగములలో కళయై కొన్ని
ఇతర విభక్తులతోఁ గలిసి కేవలతచ్చభార్గవ
మైనది.)

1. ఆచోటను; చోటను.

క. అనఘులు పరిహితచరితులు, జనసంభావ్యు
లును బుణ్యచరితులు నగు నందమలను
బడయుదు రెవ్వరు, దనరంగ వారిందు
నందు ధన్యులు గారే. మార్క. 5. 285.

(అందు = పరమున)

ఉ. ...జనపదంబులు పుణ్యనదీనదంబులుం,
జూచితి నందునందుఁ గలచోద్యములంగనుఁ
గొంటి. మనుచ. 1. 70.

ఆ. ఇట్టిదైన మనకు నిందుండఁగా నేల,
యరిగిముంద రున్నయంద యుండి. భార.
ఆది. 6.158.

2. వానిలో, వారిలో, వారియందు, దాని
యందు.

గీ. అంగములలోన మేలు త్రమాంగ మందు,
మత్తమంబులు గన్నుల...భార. ఆది. 5.11.

సీ...ఇరువురయందు భోగేచ్చ సలిపి, యందప
త్యంబు వడయుదు నని తలంచి. భార.
సఖా.1.185. (అందు-ఆయిరువురయందు)

వ. స్త్రీలను గోత్రాహ్వాణులఁ గూడు వెట్టు
వారిని విశ్వసించినవారిని వధియించుట
మహాపాతకం బని పెద్దలు నెప్పుడు రట్టి
యందు గోవిందుండు స్త్రీవధయును గోవధ
యును జేసె. భార. సఖా. 2. 42.

క. విను సుమతి విషయముల నం, దునికి గలిగె
నేనిఁ బొందఁ దుదకంబులఁ బొందని
బిసరుహపత్రము చా,ద్దున నది విజ్ఞాన
ఫలము భూపవరేణ్యా. భార. శాం.5.527.
(అందు = వానియందు)

సీ...అతని పుత్రు.గీ.లలఘుభుజులు వత్సుఁడు
భార్గవాహ్వాయుండు, నందు వత్సుఁడు
పితృభక్తి నతిశయిల్లి. హరి. పూ. 8. 88.
(అందు = వారిలో)

(ఇది కొన్నిచోట్ల క్రియాజన్య విశేషణపూర్వక
ముగా నుండును.)

క. దొరకొనినదానిఁ గోరక, దొరకొనినందును
మమత్వతుష్టహృదయతం, బొరయక విగత
స్పృహులగు, పురుషులు కుచు లేల తీర్థ
ములువారలకుఁ. భార. ఆను. 4. 244.

(దొరకొనినందు = లభించినదానియందు)

క. వినఁ జూడంబడునం దె,ల్ల ను సమతం బర
ముఁగనుచు...భార.శాంతి. 6.285.(చూడం
బడునందు = చూడఁబడుదానియందు)

8. (అధికరణమునందు వచ్చు) సప్తమీవిభక్తి
ప్రత్యయము. అధికరణ మనఁగా ఆధార
మైనకారకము. ఆధారము మూఁడు
విధములు. (క) అభివ్యాపకము = అంత
టను నిండి యుండుటను తెలుపునది. (చ)
వైషయికము = గుఱించి అనునర్థము తెలు
పునది. (ట) ఔపశ్లేషికము = ఒడ్డు, దగ్గఱ
మొ. అర్థములను తెలుపునది.

(అభివ్యాపకము.) ఉదా: బ్రహ్మము ప్రపంచ
మందున్నది. తిలలయందుఁ దైలముకలదు
(వైషయికము) ఉదా: సుఖమందిచ్చుకలదు

ఆ. అధికదుష్టచిత్తుడై యర్థతృష్ణతో, మిట్ట
బంధుసంతకశత్రమాత్మ, సహజ పితృధ
ములు చౌర్యంబు గావించు,వతని యంద
విష్టుఁ డలిగి యుండు. వి. పు. 4. 125.

ఉ. నారకయాతనాంబుధికి నావ నిబద్ధకవా
గోపుర,ద్వారమునందుఁ గుంచిక భవః
జంబునకుఁ ఫలంబు...పుత్రునిం బడయ
గోరుట యొప్పదె యెట్టివారికిఁ. కవిక
1. 42.

(ఔపశ్లేషికము) క ... ఇట్టి సభామా
వలోకేశ్వరులం ,దే నెన్నఁడుఁ జూచి వి
యునెఱుంగ ధరితిక, భార. సఖా. 1.56

(మానవలోకేంద్రులందుకా = భూపతులసభలలో - ఇట నిర్ధారణార్థమున సప్తమి)

చ. కొనకొని మర్త్యలోకమునకుం జని సన్ముని
నాథ యిందు నా, యునికియు రాజసూయ
ముఖమున్నతిఁ జేసినధన్యు లింద్రునం, దుని
కియు...భార. సభా. 1. 88.

సీ. కడఁగి యత్యుత్తమక్షత్రియ చరితంబు
నందువర్తిల్లుదు నంటి...భార.సభా. 1.188.

గీ. ... తదుత్సవమున, కిందు మీయందుఁ గల
వస్తు వెద్దియైన, నమ్మహీనాథుసామ్రాజ్య
మతిశయిల్ల. భార. సభా. 1. 238.

చ. తలవరులార రంగవతిధామమునందునఁ బై
డిగిన్నె మ్రుచ్చిలిన దురాత్ము లీదురిత
చిత్తులునంబులు...విప్ర. 5.24.(అందున =
అందు).

4. తృతీయార్థమును తెలుపును.
స్వాగ. ఆగిరింద్రసుత హర్షముతో శై,వాగ
మోదితవిధాయతితో ను, స్వాగితాభిమత
వాక్యములం ద,భ్యాగతోచిత సవర్యలఁ
దన్వే. కు. సం. 7.888.

కా....వరాంగములు సోఁకుక బుష్కరాగ్రం
బునం, చాటోపం బొనరించు. కు. సం.
1. 100.

గీ. మువ్వరము గూడ నీశిలీముఖమునందుఁ,
దెగితిమి...భా.రా. అయో. 181.

సీ. ఇది శిలావృత్తాంత మింద్రనందన నీవు తటు
కునఁ జని కరతలమునందు,నంటుము విడివడు
నశ్వమేధహయంబు. శై.భా. 4.103.

5. 'వలన' అనునర్థము నిచ్చును.

అ. అహిరణ్యకళిపునందు నీమామిడి,క్రిందిసోమ
రెట్లు బొందియెత్తెఁ, బులి! మేఁక మఱక
పుట్టినట్ల య్యె...నార. 2. 59.

సీ...నలేంద్ర,... మనువర్యునియందుఁబడయు
వెన్నిక...వచ్చితి నమరాగవతి నైన నను
వరించి, పడయుము నాయం దపత్యంబు.
మనుచ. 8.98.

6. తచ్ఛబ్ధార్థము. (అది,అవి, వాఁడు, వారు,
ఆమె, మొదలగువానిని తెలుపును.) ఇది

సర్వసామ్యమువలె విభక్తిప్రత్యయములనుచేందు
టయు, ఇతర పదములతో సమనించుటయుఁ
గూడఁ గలదు.

క. అని భీష్ముఁడు వెండియు నిట్లను నాపన్ని
రువురును ధరాధిపయోగ్య,త్వ నిరూఢు
లెల్ల కర్మంబున కౌరమఁ డందులోన
ముఖ్యం డరయక. భార. అను. 2. 255.

సీ. శిలక్రేవఁ గల దొక్కబిల మందులో రెండు
సాధనతామ్రశాసనము లుండు.దశకు.3.23.

ఉ. స్కందపురాణసంహితకు ఖండము లేఁబడి
యందులోన నా, నందవనానుభావకథనంబు
న శ్రోతకు వక్తకుక శుభా,నందపరంపరా
వహము...కాశిఖండము. కాశీ. 1.8.

క. అందునఁ గనలి హయంబులఁ, గ్రందుగఁ
దటిమియును...రామా. 7.284.

సీ. వేతె యొక్కందుకై విటమోహమున నూ
బుళాగాలు వైచు కప్రంపుబరణి. బహు.
5.129.

సీ. అందు కచ్చెరు వూన...చంద్రా. 3.6.

గీ. జలధి మధియింపుఁ డందునఁ గలుగు నమ్మ
త,ము...దశా. 2.85.

గీ. వసుధ వాసంతవేళ యెవ్వారికైన, నంగ
తోద్రేక మొనరించు నందుమీఁదఁ, గొమ
రుఁద్రాచయంబు చెలువును గూర్చి గలుగు,
దితికి రతివాంఛ యరుదె తద్విలసనమున.
దశా 3.16.

క...అందుకతమునకా...శై. భా. 8. 119.

జ. అందంద, అందలి, అందుల.

అందు. 1. 43. (క. అందు.) 1. పొందు.

అ. ...మృగాకులోగ్రవనంబుల, కరుగ నేల
యిడుమ లంద నేల. భార. ఆర. 2.71.

సీ....వీరు లొక్క, మొగమయి తాఁకిన వెగ
డందకుండునే మన నేవ...భార. ఉద్యో. 4.
257.

2. అందుకొను; చేరు.

గీ. డెందమును వాక్కు వెవ్వని నందలేవు.
కాశీ 2.4.

3. అంటు, తాఁకు.

ఉ....అకసం, బందినయట్టిమ్రోత విని. భార.
సా. 1. 5.

4. కను, (సంతానముగా) పడయు.

గీ. జలజనయనుండు రుక్మిణీజాంబవతుల, యం
దుఃఖదుష్టముసాంబుల నందినట్లు. నరస.
1.44.

5. గ్రహించు, పుచ్చుకొను, పట్టుకొను.

గీ. గ్రాస మాచ్ఛాదనంబు దక్కంగ నెవ్వఁ, డర్థి
నెయ్యది యిచ్చిన నందకేక, వారభోజి యగు
చు...భార. అశ్వ. 2. 172.

గీ. అందునది భూతిఁ దొలుత నీయనుఁగుభార్య,
యందుకొనువాఁడ వీవు ననంతరమున.
హర. 2.60.

మ....విల్లందినకా. శై. భా. 2. 90.

అ. క్రి. దొరకు, చిక్కు.

చ. అవునవు నందినకా సిగయు నందకయుండినఁ
గాళ్లుఁ బట్టుకొం, దువు హరిదాంక...విజ.వి.
3. 51.

ఉ. అందని మ్రానిపండులకు నట్టులు సాతురె
...భా. రా. సుం. 192.

గీ....ఈవరిపాటి గారవమున, నాదరించుజనం
బుల కందు ముక్తి. భార. శాం. 5. 549.

(వ్యవ) నాకు ఏటు అందలేదు. (నన్నుమించిన
లోతు కలిగియున్నది - అనిభావము.) జుట్టు
ముడికిఅందలేదు. (= చాలలేదు, సరిపోలేదు.
చదువులోవానికి వీఁడు అందఁడు. (= చాలఁ
డు. తక్కువవాఁడు-అనిభావము.) ఉత్తరము
నేఁడే అందినది. (= చేరినది.) అందని పొందని
మాటలు (= సందర్భములేని మాటలు.)

జ. అందించు అందిక, అందిచావు, అందిచ్చు,
అందిపొందినవాఁడు, అందియిచ్చు అందుకొ
ను, అందుకోలు, అందుపాటు, అందుబడి.

అందు(దూ)కము నం. వి. అ. పుం = అందువు.నం.

అందు(ది)కొను న. క్రి. (√అందు³). 1. కృతి
గ్రహించు: పుచ్చుకొను.

సీ. పచ్చిబట్టితోల్ బట్టెచుక్కాం మెట్లందికొనఁ
దాన యూరెల్ల గుత్తపట్టు. అము. 6.69.

క...కా, మిత బుడుకొనక మయోధనుని నియ
మించెకా. భాగ. 10. ఉ. 770.

కా. అట్టేకా కని భూతి నందుకొని శై వాచార
సంపన్నుఁడు...హర. 2. 8.

(వ్యవ) ఆమె కాయన మందుకొన్నది. రాజు
కృతి నందుకొనెను.

2. పట్టుకొను.

వ. విచిత్ర వేగంబునఁ గలభాషిణికొప్పుఁ బట్టి
పట్టెంబు జళిపించి వ్రేయ నెత్తుటయు నెత్తి
నచెయి తత్క్షణంబ యందుకొని మృగేంద్ర
వాహన...కళా. 8. 120.

గీ. వీడియం బందుకొని యొక్క యూడిగంపు,
బుడుత తనవేంట నడువ నప్పవ్వఁబోడి.
శుక. 1. 65.

8. స్పృశించు, అంటు.

క. ఉదితజ్యోహ్నుషంబులు, చదలందుకొనంగ..
శై. భా. 6. 172.

4 కలియు, కూడు.

చ....చెవును ముద్దయ యేగతి నట్లు రంభరూ,
పును ధరియింప నేర్పితివి పొందుగ నెమ్మెయి
నందుకొంటేవా, యనఘుని వట్లు గూడఁగఁ
జిరాభిమతం విది నీకు నావుడుకా.కళా.4.8.

5. (ఒకకొంతచేసి విడిచినపని) కొనసాగింపఁ
బూను, కైకొను.

ఆ. వీరమూర్ఖు నున్న, తండ్రీకయ్య ముఖుడు
తా నందికొని నుకు, మారుఁ డట్టహాసఘోర
భంగి. కళు. 2. 145.

(వ్యవ) ఆయనపాట అయినది ఈయన అం
దుకొన్నాఁడు. దానిజగడ మయినది ఇక
ఇది అందుకొన్నది. శాభరు గందుకొనుము
చూతము. నీవుముందు వెళ్లుము ఒకనిమిష
ములో నే నందుకొందును. తండ్రీకత్తి యు
దుగునప్పటికి కొడు కందుకొన్నాఁడు.

అందు(ది)కోలు వి. (√అందు³)అందుకొనుట.

సీ. అందుకొనునంతచేరికలో నున్నది, నమీ
వము.

సీ. ఏవనస్పతికొమ్మ లెక్కియాడంగ దిగంత
కాలికలకు నందుకోలు. ద్వా. 5. 53.

అందుగు(వు) వి. (క. అందుగు.) సల్లకి (వృ.వి.)
(ఇది ఏనుగులకు మిక్కిలి ప్రేయము.)

సీ. తొండముల్ సాచి యందుగుణిగుళ్ళకు
నిక్కుకరుల దంతచ్ఛాయ గడలుకొనంగ.
మనుచ. 2. 7.

అందుపాటు వి. (√అందు²) సామీప్యము, చేరిక.
(వ్యవ) ఆపొలము వ్యవసాయమునకు అందు
పాటులో లేదు.

విజ. సమీపము.

ద్వి...రథము, నందుపాటుగఁ దోలు మనుచుఁ
దోలించి, కదియఁబోవుటయు... ద్వి.హరిశ్చ.
పూ. 696.

అందుబడి విజ. (√అందు³) అందుట కనుకూల
ముగా నున్నది, సమీపమందున్నది; సులభము.

గీ. అవని నాకాలగోపాల మగుసమస్త జీవులకు
నందుబడియైనదేవభూజ, మయ్యె నేదైవ
మట్టిమహానుభావు, నాదినరసింహదేవుని
నాశ్రయించి. భోజరా. 1. 79.

(వ్యవ) పొలము వ్యవసాయమునకు అందు
బడిగా లేదు (= సమీపముగా లేదు.)

వి. అందిక, చేరిక, సామీప్యము.

(వ్యవ) ఊరికి మాపొలము అందుబడిలో
నున్నది.

అందుల = అంధు¹.

(అచోటు.)

క....అరుగు మంటురు,హానన యెందుండి వచ్చి
తందులకు వడిక. భార. ఆది. 4.76.

చ....ఇతైఘంకు నెప్పిన నిను ధర్మనంద
నుఁడు ప్రీతిగ నందుల కన్పిపుచ్చు. భార.
అశ్వ. 8. 4.

(ఆది, అవి.)

గీ. ఎన్నరానట్టిచలిపను లెన్నియెనిఁ,జేయ మే
అందులను లేక నేగిఁ బొందు, చున్నకన్నియ
మెల్లన నుప్పురనుచు, తొరలి యిట్లని పలి
కె...నీలా. 8. 88.

వ....చదువ దొరఁకొనినవరునకుఁ గాలంబు నా
లంబు విఘ్నంబు లభిలోద్యమఘ్నంబులందు
లగు సామగ్రి గిటగిటవ...ఆము. 1. 78.

(= అందలి-అందున్న, అందుగల.)

వ. అందులలాభన(గా)లు పాళ్ల వెరవున నడుపు
కొనువారు. ద. శా. 970.

(ఇటీవలికవులును లాఠికులును ఈయర్థమందు
'అందలి'అనురూపము గ్రహించినారు. ముద్రిత
భారతపుస్తకములొన్ని టియందును ఆరూపమే
కనబడుచున్నది. కాని పూర్వ శాసనములందు
'అందుల'అనురూపము మాత్రము కాన్పించు
టచే భట్టారకుని కాలమం దారూపమే యు
న్నట్లు తోచుచున్నది.)

(సప్తమీవిభక్తిప్రత్యయము.)

వ. ...నీయందుల మాకు నొందుకార్యంబుగలు
గుటంజేసి నీయిచ్చన స్వ్యంబుగొననొల్లము.
భార. సభా. 1. 184.

అందువు నం. వి. శ. శి. స్త్రీ. 1. సంకెల, గొ
లుసు. 2. ఏనుగుకానికిఁ గట్టెడుగొలుసు. 3.
అందియ, నూపురము.

అందె = అందియ. మనుచ. 6. 31.

అందెబందెలు వి. బి. నిర్బంధము, చిక్కు, జం
జాటము.

(వ్యవ) వాఁడు అందెబందెలు లేకుండఁగఁ
దిరుగుచున్నాఁడు (= స్వేచ్ఛగా తిరుగుచు
న్నాఁడు.

అందొలు-అందలు.

క...అపారబలంబుల్, మెఱయునెడ భీమునకు
నం, దొలుఁ గీడ్పడఁదొడఁగి రుద్ధతులురాజు
సుతుల్. భార. ఆది. 5. 164, భార. ఆది.
7. 252, భార.ఆర.1.267.

గీ....యువరాజు తగినరీతి, దొరల భృత్యుల
సఖుల నందొలును బనిచి. సారంగ. 2. 144,
ప్రబంధ. 658.

అందోకనము నం. వి. అ. న. ఊగుట, ఊగా
డుట.

అంధత్వము నం. విజ. (అ. శ. అ.) అంధుని
తేయునది.

అంధంభవిష్ణువు సం.వి.వి.(ఉ.) గ్రుడ్డియగునది.

అంధంభావుకము సం. వి.వి. (అ. ఆ. అ.) - అంధంభవిష్ణువు.

అంధకరిపువు(డు) సం. వి. ఉ. పుం-అంధకాసురునిశత్రువు-శివుడు.

అంధకారము సం. వి. అ. పుం. న. - అంధునిగాఁజేయునది. చీకటి.

అంధకారి సం. వి.వి. (న. జీ. న. - అంధ + కారి) అంధునిగాఁజేయునది. వి. అ. పుం. (అంధక + అరి) - అంధకునిశత్రువు-శివుడు.

అంధకుడు సం. వి.వి. (అ.ధి.కా.అ.) గ్రుడ్డివాడు. వి. అ. పుం. 1. కశ్యపునకు దితియందుఁ బుట్టిన యొకానొక రాక్షసుడు. 2. ఒకానొకయాదవుడు. (ఇతఁడు యథాజిత్తువుత్తుడు. క్రోష్టునకుఁ బొత్తుడు. అంధక వంశమునకు మూలపురుషుడు.) 3. బృహస్పతి యన్నయగునట్టి ఉతథ్యునకు మమతయందుఁ బుట్టిన ముని.

అంధకూపము సం. వి. అ. పుం. 1. గడ్డి మొదలగువానిచే పయిని కప్పవడిననూయి. పాడునూయి. 2. ఒకానొకనరకము.

అంధతమసము సం. వి. అ. న. కటికిచీకటి, గాఢాంధకారము.

అంధతామసము సం - అంధతమసము.

అంధతామిద్రము సం. వి. అ. పుం. న. 1. కటికిచీకటి. 2. ఒకానొకనరకము. 3. (వేదాంత) దేహము నశింపఁగా వేనునశింతు ననెడిజ్ఞానము.

అంధపూతన సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఒకబాలగ్రహము.

అంధము సం. వి.వి. (అ.ఆ.అ.) 1. గ్రుడ్డిది. 2. అంధుని జేయునది.

ఉదా: అంధతమసము. అంధకూపము.

వి. అ. న. 1. చీకటి. 2. అజ్ఞానము, అవిద్య. (ఇది యథార్థజ్ఞానమును గప్పిపుచ్చును.) 3. జలము. 4. (జ్యోతి) నష్టద్రవ్యలాభాలాభములను తెలుపునట్టిరాశి.

అంధమూష సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మీఁద కప్పును ప్రక్కరంధ్రమును గల చిన్నమూస.

అంధమూషిక సం.వి.ఆ.స్త్రీ. దేవతాశము(వృ:వి.) (దీనిని సేవించుటచేత చూపు చక్కఁగా నుండునని వైద్యశాస్త్రము.)

అంధస్సు సం. వి. న. అన్నము.

అంధాతమసము సం. - అంధతమసము.

అంధాహి సం. వి. ఇ. పుం. 1. విషములేనిపాము. 2. కుచిక యనెడియొకజాతి చేప.

అంధిక సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. రాత్రి. 2. జూదము. (దీని చేత మనుష్యుఁడు వివేకకూన్యుఁడగును) 3. ఒకయాట, చాగిలిమూతలాట. 4. ఒకవిధమగుకంటిరోగము. 5. సర్పి పి, అవమొక్క (దీనిని మిక్కిలి సేవింపఁగా చూపునశింతు నని వైద్యశాస్త్ర ప్రసిద్ధి.)

అంధుడు సం. వి.వి. (అ. అ. అ.) 1. గ్రుడ్డివాడు. 2. వివేకము లేనివాడు.

ఉదా: కామాంధుడు. గర్వాంధుడు.

వి. అ. పుం. బాహ్యదృష్టి లేనిసన్న్యాసి.

అంధులము సం. వి. అ. పుం. శిరీషము, దిరిసెనవ (వృ. వి.) (దీని పూవుచూడఁగానే విరహలకు అంధత్వము కలుగును.)

అంధువు సం. వి. ఉ. పుం. కూపము, నూయి.

అంధ్రకోసలము సం. వి. అ. పుం. దేశవిశేషము. వ. ఇవిధంబునఁ బనుపంబడి యంధ్రకోసలదేయులగు నమ్మల్లు లిద్దఱు నమ్మహావీరు మార్కొనం గడంగి రందులోనఁ జాణరుండు. హరి. పూ. 9.101.

అంధ్రము సం. వి. అ. పుం. దేశవిశేషము.

అంధ్రుడు సం. వి. అ. పుం. ఒకానొక సంకీర్ణజవాడు. మను. 10. 86,48.

అంపకట్టె వి. (√అమ్ము) బాణము.

క. అటచేతివాలు గను న, త్తటిఁ బడె నియంపకట్టె చానికి నిలువం, బిలుబిళ్లతాలువడెం, దెఱపియుఁ గనలేమి సాదిరుగుడువడియె. ఆము. 6.74.

అంపకము వి. √అంపు (క. అంపక.) 1. పంపు. వ. బంధుమిత్రులకు నపారంబులైనకానుక కట్నంబు లిచ్చి యుచితసత్కారంబుల నకంబుఁ జేసి...మ్మ. వి. 3. 89.

అంశకయ్యము ఏ. (✓అమ్మ) బాణయ్యము.

అంశకాడు ఏ. (✓అమ్మ) (శ. అంబుగాలు. ప. అంబుగారె.) - అంబులు కలవాడు - విలు కాడు; విలువిద్యయందు నేర్పరి.

ఆ. లక్ష్మీనిర్దిదాక లావున కర మాఁగి, కాడ విడుచునంపకాడు వోలె. ఆము. 4.248.

(ఇట 'వింటివాడు' అని పాఠాంతరము కలదు.)

అంశకోల ఏ. (✓అమ్మ) బాణము.

గీ. నీగట్టహృదయసంపుటముఁ దాఁకి, కుంతి తములయ్యె మరునంపకోలలెల్ల. నైష. 8.189.

అంశగణి ఏ. (✓అమ్మ) బాణమునకు కట్టుపడి తెక్క.

అంశతప్పు ఏ. (✓అమ్మ) బాణము తగులకుండఁగ తప్పించుకొనుకత్తి.

గీ. ఇన్నినాళ్లకు నాచేతియేటు దప్పెనెర యీజడదారుల కంపతప్పు, గలదు గాఁబోలుననుచును గఱకుచులుకుఁ, జూపు లదరంగ నటువారిఁ జట్టువాటి. వాల్మీ. 2. 95.

అంశదొన ఏ. (✓అమ్మ) అంబులపొది. రా.వి. 2. 46.

అంశపొది = అంబులపొది. ఏ. (అమ్మ) తూతీరము, బాణము లుంచుపొది.

ఆ. అంశపొదుల నిగుడునంకువితానంబు, దీప్ర మరకతములదీధితులుగఁ, చాలిమియును బెంపుఁ దనకు నై జములుగ, విజయరోహ చాద్రి వెడలి వెలిగె. భార. భీష్మ. 1. 108.

అంశపోకడ ఏ. (అమ్మ) 1. బాణముపోవుట. 2. బాణవ్యయము.

నీ. అంశపోకడ చేయునాహవం బేటికిఁబ్రతిన పట్టుము నిల్చి బంట వై న. శై. భా. 5.82.

అంశముల్కి (లికి) ఏ. (✓అమ్మ) బాణపుట లుఁగు.

నీ. లీలాల్లి మంశముల్కియు నై చెలంగు నేయన మనై కవునకు నొసలికన్ను. చం. రా.8.28.

అంశము ఏ. (✓అమ్మ) 1. బాణపరంపర, బాణ సమూహము.

క...నృపపుంగవునం, పట కోర్కక పిలువనిరని, వెలచి...భార. ఆది. 4. 202.

క. గురుసుతుబెడిదపుటంపట నరనారాయ ణులు నొచ్చినకా...భార. భీష్మ. 2. 805, ఆం. భా. 2. 218.

2. బాణము.

కా....మారుడు పూపుటంపటగముల్ తెంపా ప్పఁ బై గుప్పఁగక. ఇందు. 2. 184.

నీ....లకోరి యంపట నారస మమ్ము...కరా ఖ్యలు మించు. సాం. ని. మా. 45.

అంశవెల్లి ఏ. (✓అమ్మ) బాణప్రవాహము; బాణ సమూహము.

వ....వాలంపవెల్లిం బెల్లుగాఁ బటపివ...పి. శకుం. 8. 183.

అంశాచారము ఏ. (నం. అంశాచారము; అంశ ఆ సారము?) భారాపాతము.

క. సంపాదితశంపావళి, బెంపారినమేఘచయ ము పృథివియు నభముక, గంపింపఁగ బెట్టు టుముచు, నంపాచారంపువాన లప్పుడు గురి నెక. వి. పు. 7. 68. (దీనిఁ ప్రయోగాం తరము మృగ్యము.)

ద్వి. వలి పిరిగాలితో వలి మీటి మీటి, బలువిడి వానయంపాచార మైన, యలజడిచేత...ద్వి. పరమ 4. 291. పా.

అంపించు న. శ్రీ. (✓అంపు-స్వార్థమందు ఇంచు) నంపు.

మ....న వ్నంపింపుఁ డంచక్కవక. ఉ. రా. 7. 50.

అంపించుకొను న. శ్రీ. (✓అంపు) అంపునట్లు చేసి కొను; వెళ్లుటకు నెలపు పుచ్చుకొను.

వ....నేను నిలింపవై రిచేత నంపించుకొని వచ్చునెడ...దకా. 2. 118.

ఆ. మనుకుమారుఁ జూచి జననాథ యంపించు, కొనుమనంగ నతఁడు మునికి వెఱఁగి, దీన నలు నరించి కా వేడ్కతో వచ్చి, యరద మెక్కె...కకు. 8. 189.

అంపియ - అంపె.

అంపు న. ౧. (త. అనుప్య.) = అంచు.

క. అంచః దగువారిః గనరుచు, నంపి నగరు
సొచ్చి వెలఁదు లారతు లీఁగా,నింపఱఁ
గకాభిహతులఁ, జంపించితి వారి నన్నికా
మధ్యమునఁ. మనుచ. 5. 23.

ఎ. అమ్మవారి నంపునవుడు చేయు ఉత్సవ విశే
షము.

గీ. పండు వనఁగ,నుత్సవము తద్విశేషంబు
లొప్పుఁ దేవ, తంతు సాకము నంపు జాతర
కొలు పన ఆం. భా. 1. 148.

జ. అంపకము, అంపించు, అంపించుకొను,
అంపుదోడు.

అంపుదోడు విజ. √అంపు. (త. అనుప్వత్తుతై.)
ప్రయాణమందలితోడు,యాత్రాసహాయము.
(శర,ప్ర.)

వాఁడు అంపుదోళ్లకు (=యాత్రాసహాయకృ
త్యములకు) బిడ్డకాన్పులకుఁ దిరుగుచున్నాఁ
డు = అన్నిపనులకు తోడు అగుచున్నాఁడు.

(ప్ర.)

అంపె - అంపియ. వి. పటచ్చరము, పాఠ, చింపి
గుడ్డ. (బహువచనముననే ప్రయోగము కనఁ
బడుచున్నది.)

ఉ. అంపెలు గట్టిచేత నొకయృష్టి ధరింపుచు...
ప్రార్థనా, అంపటుఁ డయ్యు మేనికి బలం
బొడఁగూడమిఁ గుండువిప్రునిఁ. ద్వా. 10.
71. (ప్రయోగాంతరము మృగ్యము.)

అంబ నం. వి. అ. ప్రీ. 1. అమ్మ, తల్లి. (ఇది ప్రేమ
తోఁ గాని గౌరవముతోఁ గాని ప్రీతి సంతో
ధించుటయందుఁ గూడ ఉపయుక్తము.) 2.
దుర్గ. 3. చేదుసొఱ (వృ. వి.). 4. పులిచింత
(వృ. వి.). 5. అంభాళము, అడవిమామిడి
(వృ. వి.) 6. కాళిరాజుకూఁట్లరు. (ఈమె
భీష్మునిచే నిరాకరింపఁబడి వానిని జ్ఞయించుటకు
తవస్సుచేసి జన్మాంతరమున శిఖిర్భయై పుట్టి
పగ తీర్చుకొనెను.)

అంబకము నం.వి.అ.న. 1. కమ్మ. 2. కాణము.

అంబకళము వి. (త. అంబకళ.) 1. అంబలి. జాన్మ

ద్వి. వసుధతో నీయుంటిర.సరసాయనము, లతని
నగరఁ గాంచునంబకళంబు, ప్రతివచ్చునే
యెన్ని భంగులనైన. బస. పు. 5. 285.

2. అంబలివలె కాఁచినరుచ్యమగువదార్థము.
వ...పానకంబులతోడఁ దిమ్మనంబులతోడ దధి
పిండఖండంబులతోడ మీఁగడలతోడ మజ్జి
గలతోడ మూరుఁగాయలతోడనంబకళంబుల
తోడరసావళులతోడం గూడ. కాళి. 7.
185.

అంబటిచేయి వి. (√అంబలి)అంబలి త్రాగుచేయి-
కుడిచేయి. (దీనికి పశ్చిమాంధ్రముననే వా
డుక.)

అంబటితోరిగాఁడు వి. పక్షివిశేషము.

నీ...కాకి యంబటితోరిగాఁడు మూఁగ.హంస.
3.12. (క. ర.) 'అంబటితారిగాఁడు'
అని ముద్రితము.

అంబటిప్రాద్దు వి. (√అంబలి) అంబలిత్రాగువేళ-
మధ్యాహ్నకాలము.

అంబరదము నం. వి. అ. న. అంబరములను ఇచ్చు
నది-దూది.

అంబరమణి నం. వి. అ. పుం. మూర్ఛుఁడు.

అంబరము నం. వి. అ. న. 1. ఆకాశము 2. కూ
నకము, సున్న. 3. వస్త్రము. 4. కుంకుముపు
వ్వ. 5. అభ్రకము. 6. అంబరు అనెడిగంధ ద్ర
వ్యము. 7. దూది, 8. దూతాదివ్యసస్థము.

అంబరాంతము నం. వి. అ. పుం. 1. చేఱఁగు, బట్ట
కొంగు. 2. దిక్పక్రము, చుట్టును భూమియు
ఆకాశము కలిసినట్లు అగవడు ప్రదేశము.

అంబరీషము నం. వి. అ. న. 1. వేపుడుచట్టి,
మంగలము. 2. యుద్ధము. 3. పశ్చాత్తాపము.
4. నరకవిశేషము. పుం. 1. పిల్లజుతువు. 2.
అప్రమాతకము, అంభాళము. (వృ. వి.)

అంబరీషుఁడు నం. వి. అ. పుం. 1. విష్ణువు. 2.
శివుఁడు. 3. మూర్ఛుఁడు. 4. బాలకుఁడు. 5.
మూర్యవంశ్యుఁడైనయొకరాజు.

అంబికు వి. (నం. అంబరం. త. అంబర.) ఒక విధ
మగువరిమళద్రవ్యము.

గీ. చాచు శ్రీగంధ మగరు కేసరి కదంబ,మం
బు పునుగు జపాది హరిణమదము,
బుక్కయ తరు...హంస.ర.140.('అత్తరు'
అని అపముద్రితము.)

అంబలి వి. వి. (క. శ. అంబలి-బ.అంబళులు, అం
బళ్లు.)

1. పిండితో కొంచెము పలుచగా కాచినపదార్థము.

నీ. అట్ట లెత్తినప్రాతమెట్టులు కడుగుటంబటి
చాటికలతోడి పరువకాళ్లు. వేం. పంచ.
1.588.

2. అంబలివలె పలుచగా కాచిన పదార్థము.

చ. తెలినులివెచ్చయోగిరముఁ దియ్యనిచేరులుఁ
దిమ్మనంబులుక, బలుచనియంబళుల్ చెఱకు
పా లెడనీళ్లు రసావళుల్. ఆము. 1. 81.

సా:- అంబటియేటు వచ్చినది అత్తగారా! ఆనఁ
గా కొలబుట్ట నాచేతిలోనే యున్నది కోడలా!
అన్నదట. అంబలిత్రాగువారికిమీసాలోతువాఁ
డొకఁడా.

జ. అంబటిచేయి, అంబటిప్రాద్దు.

అంబిష్ట సం. వి. అ. శ్రీ. 1. యూధిక, అడవి
మొల్ల (వృ.వి.) 2. పులిచింత (వృ.వి.) 3.
చిలుబొద్ది, పాత (వృ.వి.) 4. సరస్వతీతీగ.
5. అడవిమామిడి (వృ.వి.)

అంబిష్టకి సం. వి. ఈ. శ్రీ. చిలుబొద్ది, పాత
(వృ.వి.)

అంబిష్టము సం. వి. అ. శ్రీ. 1. ఒకానొక దేశము.
2. బరు సడ్డసరము. (వృ.వి.)

అంబిష్టి సం. వి. ఈ. శ్రీ. అంబిష్ఠునిభార్య.

అంబిష్ఠుడు సం. వి. అ. శ్రీ. 1. బ్రాహ్మణునకు
వైశ్యకన్యాయందుఁబుట్టినవాడు. (వీని వృత్తి
చికిత్స) 2. మావటివాడు.

అంబిష్ఠు వి. అ. శ్రీ. తెలివితేనివాడు.

నీ... జ్ఞుడు దగు దమ్ముఁ డంబిష్ఠునంగను...

అం. భా. 8. 12 (ప్రాతప్రతి పా)

అంబారము-అంబారు. వి. (క. అంబార. శ. అం
బారం.) ధాన్యరాశి.

అంబారి వి. (క. శ. అంబారి. త. అంబరి అంబా
రి.) ఏనుఁగుమీఁదఁ గూర్చుండుటకై కట్టెడు
పీఠము, చౌడోలు.

అంబారీ - అంబారి.

భా. శ్రీరంజిల్లుకడానిపై డిజలతారీమాహురీ
కెంపుటం, తారీయేనుఁగు నెక్కి...రంగో.
1.181.

అంబారు-అంబారము.

అంబారుపిడుఁజో వి. (క. అంబారుణ్ణి.) పశువుల
నంటిపట్టిరక్తము పీల్చువురుగు, కొణుజు.

అంబాలిక. సం.వి.అ.శ్రీ. 1. తల్లి, అమ్మ 2. కాళి
రాజుచిన్న కూతురు. (విచిత్రవీర్యుని భార్య,
పాండురాజుతల్లి) 3. అంబష్ట, మాచిక (వృ.వి.)

అంబాళము. వి. (సం. ఆహూతకః. ప్రా. అంబాత
కో. క. అంబాడె.) ఆహూతకము, కపితనము
(వృ. వి.)

ద్వి. కొరవులు నెరవులు గురివిందపొదలు,
నరుదుగాఁ బొదలినయంబాళములును.
రం.రా. ఉ. 116. పా. 15. పం.

సా:- నోరు అంబాళపుపండు చేయి బలుసుము
ల్లు = తియ్యనిమాటలేకాని పెట్టుటకు చేయి
రాదు.

అంబిక. సం.వి.అ.శ్రీ. 1. అమ్మ, అంబ. 2. మేన
మామభార్య, మేనత్త. 3. పాఠ్యతి. 4. కాళి
రాజు నడిమికూతురు. (విచిత్ర వీర్యుని పెద్ద
భార్య, ధృతరాష్ట్రుని తల్లి) 5. కటుకరోహిణి
(వృ. వి.)

అంబు-అమ్ము' (సం. అంబకః, క.శ.త. అంబు.)
బాణము.

చ. వినవల్లి సముదృవసౌకుమార్యకం,దళముల
కంబుజల్ బుజలు...చమ. 1.25. (క.ర.)
జ. అంబులపొద.

అంబుకంటకము. సం. వి. అ. శ్రీ. నీటిలో కంట
కమువలె నుండునది-మొసలి.

అంబుకీరాతము సం. వి. అ. శ్రీ. మొసలి.

అంబుకీశము సం. వి. అ. శ్రీ. శింశుమారము, ఒకా
నొకజలజంతువు.

అంబుకూర్మము సం. - అంబుకీశము.

అంబుజేశ్వరము సం. వి. అ. పుం. భోలంగము,
మాదీఫలము (వృ. వి.)

అంబుక్రియ సం. వి. అ. స్త్రీ. జలతర్పణము.

అంబుఘనము సం. వి. అ. పుం. వడగల్లు, కరక.

అంబుచత్వరము సం. వి. అ. న. తటాకము
చెలుపు.

అంబుచరము సం. వి. (అ. ఈ. అ.) నీట చరించు
నది (చేప, మొ.).

అంబుచామరము సం. వి. అ. న. కైవాలము,
నాచు (వృ. వి.)

అంబుజన్మము సం. వి. న్. న. పద్మము. పుం. 1.
సారసము, బెగ్గురుపక్షి. 2. అగ్ని, నిప్పు. 3.
శంఖము.

అంబుజన్మఁడు సం. వి. న్. పుం. 1. చంద్రుఁడు.
2. అగ్ని.

అంబుజము సం. వి. (అ. అ. అ.) నీటఁబుట్టునది.
వి. అ. పుం. 1. హారతికర్పూరము. 2. సారస
పక్షి. 3. శంఖము. 4. నిచులము (వృ. వి.)
న. 1. పద్మము. 2. వజ్రాయుధము.

అంబుజానన సం. వి. అ. స్త్రీ. పద్మము గద్దెగాఁ
గలది - లక్ష్మి.

అంబుజాననుఁడు సం. వి. అ. పుం. పద్మము
గద్దెగాఁ గలవాఁడు - బ్రహ్మ.

అంబుజుఁడు సం. వి. అ. పుం. - అంబుజన్మఁడు.

అంబుతస్కరుఁడు సం. వి. అ. పుం. నీటిని కిరణ
ములచే అపహరించువాఁడు - సూర్యుఁడు.

అంబుకాలము సం. వి. అ. పుం. నీటియందు ఉండు
నది - నాచు (వృ. వి.)

అంబుదము సం. వి. (అ. అ. అ.) నీటి నిచ్చునది.
వి. అ. పుం. మేఘము.

అంబుధరము సం. వి. అ. పుం. నీటిని ధరించునది -
మేఘము 2. ముస్తకము, తుంగ (వృ. వి.) 3.
అశ్రుకము.

అంబుధి సం. వి. అ. పుం. 1. సముద్రము. 2. (గ
ణిక) నాలుగు.

అంబుధిప్రసవ సం. వి. అ. స్త్రీ. ఘృతకుమారి,
ఒక జాతి కలబంద (వృ. వి.)

అంబునిధి సం. - అంబుధి

అంబువత్ర సం. వి. అ. స్త్రీ. ఉచ్చట, వట్టువమునై
(వృ. వి.)

అంబువము సం. వి. (అ. అ. అ.) జలమును త్రాగు
నది. వి. అ. పుం. 1. సముద్రము. 2. చక్ర
మర్దనము, తగిరస (వృ. వి.)

అంబుపాతము సం. వి. అ. పుం. 1. నెలయేటి
ప్రవాహము. 2. కొండనుండి నెలయేటు ధార
లుగా క్రింద పడుట. 3. నెలయేటు పడు
చోటు.

అంబుపుఁడు సం. వి. (అ. అ. అ.) 1. జలము
లకు రాజు. 2. నీరు త్రాగువాఁడు. వి. అ. పుం.
వరుణుఁడు.

అంబుప్రసాదనము సం. వి. అ. న. - అంబుప్రసా
దము.

అంబుప్రసాదము సం. వి. అ. పుం. నీటిని నిర్మల
ముగాఁ జేయునది - చిల్ల కతకము. ఇందుగు
కాయ.

అంబుభృత్తు సం. వి. న్. పుం. 1. మేఘము. 2.
అశ్రుకము. 3. మునై (వృ. వి.) 4. సము
ద్రము.

అంబుముక్కు సం. వి. న్. పుం. నీటిని విడుచు
నది - మేఘము.

అంబుముచము సం. - అంబుముక్కు.

అంబురాళి సం. వి. అ. పుం. జలరాళి, సముద్రము.

అంబురుహ సం. వి. అ. స్త్రీ. మెట్టతామర (వృ. వి.)

అంబురుహము సం. - అంభోరుహము.

అంబుకుహిణి సం. వి. ఈ. స్త్రీ. తామరశీఁగ.

అంబులపొది - అంపపొది (√అంబు.)

అంబువాది సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఆషాఢకృష్ణపక్ష
దశమి మొదలు శ్రవణమాసమునకు భూమిక
గలపేరు. (ఈకాలమున భూమి ఋతుమతి,
యనియు అశుచి యనియుఁ బ్రతీతిని బట్టి
సేద్యము జరుపఁబడదు.)

అంబువాసి సం. - అంబువాసిని.

అంబువాసిని సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కలిగొట్టు, పాటల
(వృ. వి.)

అంబువాహము నం. విజ. (అ. అ. అ.) నీకు మోయునది. వి. అ. పుం. 1. మేఘము. 2. చెఱువు. 3. తృణవిశేషము (వృ. వి.)

అంబువాహా నం. విజ. (నో. నీ. నో.) నీళ్లు మోయువాడు. వి. నో. పుం. 1. మేఘము. 2. ముస్త (వృ. వి.)

అంబువాహాని నం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. కట్టచేద, కొయ్యబొక్కెన. 2. ఎత్తుడునీరుపోయుటకై తొలిచి కాలువ మొదట నుంచెడుకాటిపట్టె లొనగునది, దోనె. 3. నీళ్లు మోయుస్త్రీ.

అంబువిప్రవ నం. వి. అ. స్త్రీ. పుతకూమారి, ఒక జాతి కలబంద (వృ. వి.)

అంబువు నం. వి. ఈ. న. 1. ఉదకము, నీరు. 2. (జ్యోతి) లగ్నమునకు నాలుగవస్థానము. 3. (ఛంద) ఒకానొక వృత్తము.

అంబువేతనము నం. వి. అ. పుం. నీటి ప్రబృతి (వృ. వి.)

అంబునర్పిణి నం. వి. ఈ. స్త్రీ. జలగ.

అంబుసేచని నం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఓడనుండి నీళ్లైతి పోయుబొక్కెన.

అంబూత్పతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. నిష్ఠివముతోఁగూడినది. (మాట, ధ్వని.) 2. నీరుగాఁ జేయఁబడినది. వి. అ. న. నిష్ఠివముతోఁగూడిన మాట; నిష్ఠివముతోఁగూడినధ్వని.

అంబే వి. (నం. అంభా. క. అంబే, అంభ్యా. ఖ. అంబ, అంభా, అంబో.) ఇది గోజాతిఅటపు యొక్క అనుకరణశబ్దము.

క. ఉల్లములు గలఁగి మొదవుల, వెల్లువ లన్నియును లేచి విచ్చలవిడితో, తెల్లచెదరై పాఁజెను, బెల్లుగ నంటే యటంచు బెల్లుతి గాలివ్. భాగ. 3. 88.

అంబేత విజ. దిట్టతనము లేనివాడు, పిటికీ; అనమర్థుడు.

ఉ. వేదులు వల్కిన న్నదర వ్రేయఁగఁ జూచెద విందు నంతయం, జేదలు లేరు నీవుగఁ బెద్ద యిశాల్ వచరించి యూర క్షేపాదనలేనిదే. సారంగ. 3. 58.

సీ. సరిదిక్కులయిబుద్ధకరుగువేళల నై కనిక్కు వీనులఁకె వెక్కరాదు. గీ. వగలు లేలుమ జౌలస్త్యభటు లొనర్చు, దుడుకుజే వేల్పు మన్నీనికొడుకుఁగుట్టు, కక్కటక్కట పూవ కళ్యంబె వజ్ర ధరున కిటువంటి యంజేద దొరతనంబు. చం. రా. 2. 25.

అంబుము నం. విజ. (అ. అ. అ.) అమ్మము; పుల్ల నిద్ది. వి. అ. పుం. పులుసు.

అంభస్పారము నం. వి. అ. న. 1. ముత్యము. 2. నీటిసారము.

అంభస్సు నం. వి. నో. న. 1. నీరు. 2. కురువేరు. (వృ. వి.) 3. (జ్యోతి) లగ్నమునకు నాలుగవ స్థానము. 4. (యోగ) నవవిధతుష్టులయందుఁ బ్రకృతి యనుఅధ్యాత్మికతుష్టి.

అంభా నం. వి. అ. స్త్రీ. గోవులయటపునకు అనుకరణశబ్దము.

వ. తమకంబులం దమతమయంత నంభారవం బులు సేయుచు... భాగ. 10. పూ. 1198.

అంభోజజని నం. వి. ఈ. పుం. బ్రహ్మ.

అంభోజజన్మఁడు నం. వి. నో. పుం. బ్రహ్మ.

అంభోజము నం. విజ. (అ. అ. అ.) నీటఁ బుట్టినది. వి. అ. న. కామరపువ్వు, పద్మము. పుం. సారస పక్షి, బెగురు.

అంభోజయోని నం. వి. ఈ. పుం. బ్రహ్మ.

అంభోజిని నం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. కామరతీగ. 2. పద్మసమూహము. 3. కామరికొలను.

శ్లో. అంభోజిన్యాశ్శిశిరసరసంకాసరీ వాచ్ఛమం భః, కై కేయ్యాస్సాహృదయ మదయం మం ధరా నిర్మమంధ. నం. చం. రా. అ. యో. 9.

అంభోజాడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) నీటఁబుట్టిన వాడు. వి. అ. పుం. 1. చంద్రుడు. 2. అగ్ని.

అంభోజము నం. విజ. (అ. అ. అ.) నీటి నిచ్చునది. వి. అ. పుం. 1. మేఘము. 2. ముస్త (వృ. వి.)

అంభోధరము నం. వి. అ. పుం. 1. నీటిని ధరించు నది-మేఘము. 2. ముస్త (వృ. వి.)

అంభోధి నం. వి. అ. పుం. సముద్రము.

అంభోధివల్లభము నం. వి. అ. పుం. ప్రవాహము. పగడము.

అంశోనిధి నం. ఎ. శ. శ్రం. సముద్రము.

అంశోరాశి నం. ఎ. శ. శ్రం. - నీటిప్రోవు - సముద్రము.

అంశోరుహము నం. ఎ. శ. శ్రం. కామరూపు. పుం. సారసవతి. బెగ్గురు.

అంశకము నం. ఎ. శ. శ్రం. భాగము. న. సారదినము.

అంశకుడు నం. ఎ. శ. శ్రం. దాయాదుడు, జ్ఞాతి.

అంశవము నం. ఎ. శ. శ్రం. విభజనము, పంపకము.

అంశభాక్తు నం. ఎ. శ. శ్రం. భాగస్వామి.

అంశము నం. ఎ. శ. శ్రం. భాగము, పాలు, వంతు.

అంశయిత. నం. ఎ. శ. శ్రం. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) పంచపెట్టువాడు.

అంశలుడు నం. ఎ. శ. శ్రం. (అ. శ. శ్రం.) భాగస్వామి, భాగాధికారి.

అంశసత్తర్లనము నం. ఎ. శ. శ్రం. (గణిత) భిన్నాంశములను (హారములను) సమాంశములుగా చేయుట.

అంశస్వరము నం. ఎ. శ. శ్రం. (సంగీత) ముఖ్యస్వరము.

అంశహారుడు నం. ఎ. శ. శ్రం. (అ. శ. శ్రం.) భాగము పుచ్చుకొనువాడు.

అంశహారి నం. ఎ. శ. శ్రం. (న. శ. శ్రం.) భాగము పంచుకొనువాడు.

అంశి నం. ఎ. శ. శ్రం. (న. శ. శ్రం.) భాగము కలవాడు; దాయభాగము గలవాడు.

అంశిక నం. ఎ. శ. శ్రం. దాయాధికారముగలస్త్రీ.

అంశుకము నం. ఎ. శ. శ్రం. 1. వస్త్రము; సన్నని వస్త్రము. 2. మృదుకాంతి. 3. అకుపత్ర (వృ. వి.)

అంశుధరుడు నం. ఎ. శ. శ్రం. - కిరణములుధరించువాడు-మూర్ఖుడు.

అంశువృక్షము నం. ఎ. శ. శ్రం. సన్నని పట్టుబట్టు.

అంశువతి నం. ఎ. శ. శ్రం. మూర్ఖుడు.

అంశువృక్ష నం. ఎ. శ. శ్రం. మూర్ఖుడు.

అంశుమంతము నం. ఎ. శ. శ్రం. (క. మత్తి. క.)

అంశుమంతము గలది. 2. మొన గలది.

ఎ. శ. శ్రం. అంశుమంతము.

అంశుమంతుడు నం. ఎ. శ. శ్రం. మూర్ఖుడు.

2. అంశుమంతుడు. (ఇతడు నగరును మునుడు, దీనిపునికండ్రి)

అంశుమతి నం. ఎ. శ. శ్రం. 1. సాలవత్తి, ముయ్యకుపొన్న (వృ. వి.) 2. యమునానది.

అంశుమత్పల నం. ఎ. శ. శ్రం. కదలి, అరటి. (వృ. వి.)

అంశుమాలి నం. ఎ. శ. శ్రం. మూర్ఖుడు.

అంశులుడు నం. ఎ. శ. శ్రం. (అ. శ. శ్రం.) అంశువును గ్రహించువాడు. ఎ. శ. శ్రం. దాణక్యముని.

అంశువు నం. ఎ. శ. శ్రం. 1. కిరణము. 2. కాంతి. ప్రభ. 3. కొన, మొన. 4. అణువు, మాతాంశము. 5. చారము.

అంశుహస్తుడు నం. ఎ. శ. శ్రం. - హస్తములవంటి కిరణములు గలవాడు-మూర్ఖుడు.

అంశ్యము నం. ఎ. శ. శ్రం. (అ. శ. శ్రం.) విభాగమునకు తగినది, పంచుకొనఁ దగినది.

అంశకూటము నం. ఎ. శ. శ్రం. కకుదము, ఎద్దుమూపురము.

అంశత్రము నం. ఎ. శ. శ్రం. భుజకవచము.

అంశభారము నం. ఎ. శ. శ్రం. 1 - బుజముబరువు-కానది. 2-మూపుమీదిబరువు-కానది.

అంశభారి నం. ఎ. శ. శ్రం. (న. శ. శ్రం.) 1. బుజమున బరువు మోయువాడు. 2. మూపున కానది మోయునది.

అంశభారకుడు నం. ఎ. శ. శ్రం. (అ. శ. శ్రం.) - అంశభారి.

అంశము నం. ఎ. శ. శ్రం. మూపు, భుజకిరము.

అంశలుడు నం. ఎ. శ. శ్రం. (అ. శ. శ్రం.) - మంచిమూపు గలవాడు-బలవంతుడు.

అంశభారము నం. - అంశభారము.

అంశ్యము నం. ఎ. శ. శ్రం. (అ. శ. శ్రం.) అంశమున నుండునది.

అంశాతి నం. ఎ. శ. శ్రం. దానము, తిని.

అంశాత్తు నం. ఎ. శ. శ్రం. పానము.

అంశాత్తు నం. ఎ. శ. శ్రం. 4 అను (దీనిస్థానమున కట్టారకవిత్వమునందు 'అత్తు, అత్తు' అను

రూపములే కనబడుచున్నవి. దీనికి అవి మూల రూపము అయినచో ఇందు లిందు వుండదు. తరువాతికవిత్వములందు 'అంట' అనురూపము కనబడుటచే లిందుసహితముగా ఇందు గ్రహింపబడినది. 'అనుట, అంట, అంట' అని రూపావతారము.) 1. వృత్తాంతకథనాదులను దెలుపును. (క) వృత్తాంతకథనము.

ఆ. మనయశోద చిన్నిమగవానిగనె నంట, చూచివత్త మమ్మ నుదతులార. భాగ. 10. పూ. 184.

(చ) ఉత్కర్షము.

గీ. చాత వంట నీవు మేము సంధాతల మంట, గారవపుఁ బెండ్లి కూతురు గౌరి యంట. హర. 4. 65.

(ట) ఆశ్చర్యము.

క. తునియలు తొమ్మిది యంట పదు, నెనమండ్రంట మోచువా రి నేకపక్షిటికూ, ర్మిన గాహు లేటిలావరు, అని తావక బాహు వొకడ యవని భరించెన్. ఆము. 1. 35.

(త) ఆశ్చర్యము.

గీ. అతనుడంటఁజోదు పూమొగ్గ యంట శరింబు, చించినదియంట తద్దైర్వ్యకంచుకంబు, నలుని దమయంతితోఁగూర్చదలఁచియున్న, ధాత మదియెత్తికో ల్తుదిఁదాఁక కున్నె. వై. ప. 1. 80.

ఎట్టు, ఏమి, ఎన్ని, ఎవఁడు, ఏది మున్నగు శబ్దములకు అనుప్రయుక్తమై అయినను అనునర్థము ఇచ్చును.

మ. నిరవద్యస్థిరభక్తితోడ ననుఁ గానీ శంఖుఁ గానీ రిమే, శ్వరుఁ గానీ గుటియించి యెవ్వరంట యీసారస్తవంబున్ జపిం, తురు వారందఱకేము మువ్వరిము సంతుష్టిం బ్రసాదింతు మిం, పరుచార స్థనధాన్యపౌత్రపశురణాయస్సుఖారోగ్యముల్. కాశీ. 2. 9. ద్వి...ఏమంట వరంబులు వేఁడు మనిన. రం. రా. ఉ. 28. పా. 10. పం.

(వ్యవ) ఎవ్వఁడంట రానీ నే నిక్కడనుండి కదలను. ఎవ్వఁడంట కానీ నేను వానిని లక్ష్యపెట్టను.

3. అర్థవిశేషము లేకయే కొన్నిచోట్ల ప్రయోగింపబడును.

క...పలుకు బంగారంటవే. విజ. వి. 2. 183.

(వ్యవ) మొన్న వచ్చినవాఁడవు నీవంటరా!

అక - అక్క.

నీ. ఆయక లంక నున్నది...రాఘవ. 4. 38.

అకట - అకటకట, అకటకటా, అకటా, అక్కట, అక్కటకట, అక్కటకటా, అక్కటక్కట, అక్కటక్కటా, అక్కటా, కట, కటకట, కటకటా, కటా, కటా, కట్ట, కట్టా అవ్య. (నం. ఆః కష్టమ్, ఋకష్టకష్టమ్. త. అకట, అకటా, అక్కట, అక్కటా, అకటకట, అకటకటా, అక్కటకట, అక్కటకటా, కట, కటకటా, త. అక్కడి.)

1. అయ్యో. (సంతాపమును దెలుపును.)

2. అహహ. (ఆశ్చర్యమును దెలుపును.)

చ. అకట యజాతశత్రుఁడనునప్పలు కిప్పుడు నిక్కిమయ్యెవా, నికిఁ గురునాథ యిట్టులత నిం దెగఁజూచుట కోరి కాజిఁ బట్టికొనుట గోరి తివ్విధము దెప్పరి మెంతయు...భార. ద్రోణ. 1. 109.

అకటకట (టా)-అకట.

అకటవికటము - అకటావికటము. విణ. (క. అకట వికట, అగడవిగడ, త. అకడవికడం.) వ్యత్యస్తము, తాఱుమాఱు, అడ్డదిడ్డము.

గీ. కణఁగి వడ్లును బెరుఁగును గలుపుభంగి, నకట వికటంబు లగుప్రశ్న లడిగె నదియు. వా. రా. 2. 132.

అకటా - అకట. విక్ర. 5. 147.

అకటావికటము - అకటవికటము.

క. అకటా మరుఁ డిపు డుల్లం, బకటావికట ముగఁ జేసి యడలూనెను...రసిక. 3. 79.

అకము నం. ఎ. అ. పుం. న. 1. దుఃఖము. 2. పాపము.

అకర. నం. ఎ. అ. స్త్రీ. ఉసిరిక (వృ.వి.)

అకరణము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. అకృత్రిమము, స్వాభావికము. 2. ఇంద్రియములు లేనిది ఎ. అ. న. పనిచేయమి.

అకరణి నం. వి. ఇ. (ప్రే. అకరణము, చేయకపోవు
ట.(ఇది తిట్టునపుడే యుపయోగింపబడును)
లో. 'తస్యాకరణిరేవాస్తు.' అని వాచస్పతి.

అకరు—అకరువు. (కింజల్కము, కేసరము)

సీ...పొదిగొన్నయకరులు నెదరకుండ గీ. ము
న్న కొనివచ్చి గణికాసమూహతోడ, గిరిజ
పూజించెఁ బసిడితామరల వరద. కు.సం.
3.351.

సీ. ఆంధ్రభూభువనమధ్యము పుండరీకంబు...
...అకరులు చారుదివ్యస్థలములు. భీమ.
3.50.

అకరువు—అకరు. వి. 1. (పద్మము మున్నగువాని
లోని) కర్ణిక, దుద్దు.

సీ. ఆకాశమండలం బనునల్లకలువకు నకరు
వాద్యుండు లోలార్కమూర్తి. కాశీ. 1. 2.
2. కేసరము, కింజల్కము, ఆం. భా. 1.165.

అకర్ణము నం. విణ. (అ. అ. అ.) చెవులు లేనిది.
వి. అ. పుం. చతుశ్శవము, పాము.

అకర్తనుడు నం.విణ. (అ. అ. అ.) 1 క త్తిరింపని
వాడు. 2. పొట్టివాడు, మఱుగుజ్జు.

అకర్మకము నం. విణ. (నో.) 1. పని లేనిది. 2.
కర్మాధికారిము లేనిది, భ్రష్టము. 3. (వ్యాక)
కర్మపదములేని క్రియ, అకర్మకము. వి. నో. న.
1. పనిలేమి. 2, విహితకర్మములు లేకుండుట.
3. దుష్కర్మము, పాపకార్యము.

అకల్కి నం. వి. అ. ప్రే - మాలిన్యము లేనిది-
చెన్నెల,

అకల్మము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. అస్వస్థము,
రోగముగలది. 2. సత్యమయినది.

అకస్మాత్తు నం. అవ్య. ఉన్నట్టుండి, తటాలున.

అకాండపాతము నం. వి. అ. పుం. ఆకస్మికముగా
సంభవించుట.

అకాండము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. సమయో
చితము కానిది. 2. ఉన్నట్టుండి కలిగినది, ఆక
స్మికము. 3. కాండములేనిది.

అకామము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. కోరిక లేనిది.
2. నలపు లేనిది, మన్మథవికారము లేనిది.
3. బుద్ధిపూర్వకముగానిది.

అకాయుడు నం. విణ. (అ. అ. అ.) శరీరము లేని
వాడు. వి. అ. పుం. 1. రాహువు. 2. పర
మాత్మ. 3. అనంగుడు, మన్మథుడు.

అకారణము నం. విణ. (అ. అ. అ.) కారణము
లేనిది, తనంతటనే కలిగినది. వి. అ. న. కార
ణములేమి. 4. విణ. కారణము లేక, వ్యర్థ
ముగా.

ఉ... అకారణంబ మది నెవ్వగ లేటికిఁ బట్టు
కొల్పంగన్. భార. ఉద్యో. 2. 240.

అకారతుగా 4. విణ. 4. (నం. అకారణాత్.
3. అకారణాత్.) అకారణముగా, హేతువు
లేకుండగ. (శ.ర.)

(వ్యవ) వాడు నన్ను అకారతుగా తిట్టినాడు.

అకార్యకరణము నం. వి. అ. న. 1. చేయఁ దగని
పని చేయుట, నిషిద్ధకార్యము చేయుట. 2.
చేయఁదగినపని చేయకుండుట.

అకార్యకారి నం. విణ. (నో. జీ. నో.) 1. చెడు
పని చేయువాడు. 2. విహితకృత్యము మాను
వాడు. 3. కార్యకారికానిది, పని చేయనిది.

అకార్యము నం. విణ. (అ. అ. అ.) చేయఁదగనిది,
అయుక్తము. వి. అ. న, చెడ్డపని, నిషిద్ధ
కార్యము.

అకాలము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. కాలములేనిది.
2. నలుపు కానిది, తెల్లనిది. వి. అ. పుం.
అయుక్తకాలము, అన్వర్తకాలము.
ఉదా: అకాలమృత్యువు. అకాలభోజనము.

అకాలనహము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. కాల
విలంబము సహింపనిది. 2. చిరకాలము (ము
ట్టడి మొదలగువానికి) ఆగ లేనిది. (దుర్గము,
మొ.)

అకించనత నం. వి. అ. ప్రే. 1. దారిద్ర్యము. 2.
సర్వద్రవ్యమును పరిత్యజించుట. (ఇది సన్న్యా
సమునకు అంగమగు యమవిశేషము.)

అకించనిమ(మము) నం. వి. నో. పుం. అకించనత,
దారిద్ర్యము.

అకించనుడు నం, విణ. (అ. అ. అ.) - కొంచె
మైనను లేనివాడు-నిలువేద.

అకించిత్ జ్ఞాఁడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) కొంచె మైనను తెలియనివాఁడు, జ్ఞానకూన్యఁడు.

అకించిత్కరము సం. విజ. (అ. ఈ. అ.) - కొంచె మైనను చేయనిది-పనికిమాలినది.

అకిర్తి సం. విజ. (ఇ) కిర్తి లేనివాఁడు. వి. ఇ. స్త్రీ. అపకిర్తి.

అకుంతము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. మొక్కవో నిది, వాడియైనది. 2. అడ్డులేనిది, ప్రతిబంధము లేనిది. 3. స్థిరము.

అకుంతితము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. మొక్కవోనిది, వాడియయినది. 2. ప్రతిబంధము లేనిది, అడ్డు లేనిది. 3. చెడఁగొట్టఁబడనిది.

అకుతోభయుఁడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) - దేని వలనను భయము లేనివాఁడు-నిర్భయుఁడు.

అకుప్యము సం. వి. అ. న. - కుప్యముకానిది-1. బంగారు. 2. వెండి.

అకూపారము సం. విజ. (అ. అ. అ.) మేర లేనిది. వి. అ. పుం. 1. సముద్రము. 2. ఆదికూర్మము.

అకూపారుఁడు సం. వి. అ. పుం. సూర్యుఁడు.

అకూపారము సం - అకూపారము.

అకృతబుద్ధి సం. విజ. (ఇ.) - శిశితము కానిబుద్ధి కలవాఁడు-మూర్ఖుఁడు. వి. ఇ. స్త్రీ. అశిశిత మగుబుద్ధి.

అకృతము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. చేయఁబడనిది. 2. తప్పుగాఁ జేయఁబడినది. 3. సిద్ధము చేయఁబడనిది, ఆయితము కానిది (అన్నము, మొ.) 4. సృజింపఁ బడనిది. 5. అశిశితము. (ఉదా: అకృతాస్తుఁడు, మొ.) వి. అ. న. 1. చేయకుండుట. 2. చేయఁబడని కార్యము.

అకృతాత్ముఁడు సం. విజ. (నొ. నొ. అ. నొ.) 1. అశిశితబుద్ధికలవాఁడు, మూర్ఖుఁడు. 2. బ్రహ్మ మసంధానము లేనివాఁడు.

అకృతాస్తుఁడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) - అస్త్రము లభ్యసించని వాఁడు - విలువిద్యయందు ఆరి తేఱనివాఁడు.

క....అకృతాస్తుఁడ కాలుఁడ. భార. విరా. 4. 53.

అకృత్యము సం. విజ. (అ. అ. అ.) చేయరానిది. వి. అ. న. తగనిపని, నిషిద్ధకార్యము.

అకృష్టపచ్యము సం. విజ. (అ. అ. అ.) దున్నని భూమియందు పండునది, దున్నకయే పండు నది (నివ్వరి, మొ.)

అకృష్టము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. దున్నఁబడనిది. 2. లాగఁబడనిది.

అకృష్టరోహి సం. విజ. (నొ. జే. నొ.) - అకృష్ట పచ్యము.

అకృష్టకర్ముఁడు సం. విజ. (నొ. నొ. అ. నొ.) పుణ్య కర్ముఁడు, మంచిపనులు చేయువాఁడు.

అకేకుఁడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) వెండ్రుకలు లేనివాఁడు.

అకోటము సం. వి. అ. పుం. పోకచెట్టు.

అక్క - అక. వి. (సం. అక్క - అమ్మ. అర్కా - శ్యేష్ఠభగిని. ప్రా. క. అక్క. త. అక్కాల్.) 1. స్త్రీ.

సీ. వండలేనక్కకు వగపులు బలుమెండు తేనేర నన్నకుఁ దిండి మెండు. వేణు. 17.

(వ్యవ) వంటలక్క.

2. పూజ్యస్త్రీ.

వ. అంతఃపురదాసి యాదాసీన్య గర్భంబైన వైదర్భితలం పెటింగి వేటొక్క దెస చూపి యక్క యిటు గనుంగొనుము. నైష. 5. 127.

3. స్త్రీల పేర్లకు 'అమ్మ' అనుదానివలె చేర్పఁ బడునది.

ఉదా: సీతక్క, రామక్క.

4. అప్ప, పెద్దతోబుట్టువు.

గీ. అప్పుడు కుంభకుఁ డెదురుగా నరుగుదెంచి, యక్కకును బావకును మ్రొక్కి.... నీలా. 3. 53.

5. వంటలక్క, వంటక తై. చూ. అక్కలవాడ.

6. బ. వ. దేవతాత్వమునుబొందికుభకార్యారంభములయందుఁ గొందఱచేఁ బూజింపఁబడు పూజ్యస్త్రీలు. (వారు ఆఱుగురును అక్క చెల్లెండ్రులయి ముగ్గుణములచే దేవతాత్వమును పొందిరని ప్రసిద్ధి.)

అవ్య. ఖౌరా. (ఆశ్చర్యమును దెలుపును.)

గీ. మెల్ల నె కళావతీసతి మేలుకాంచి, ప్రక్క
వేతొక మగఁడున్న బాగుఁ దెలిసి, యక్క
యిది యేమి చోద్యమో యనుచు మిట్టి,
పడి కళావికయై యొందుకడకుఁ జేరి. శుక.
1. 228.

జ. అక్కలవాడ, అక్కవాడ.

అక్క నం. వి. ఆ. శ్రీ. తల్లి.

అక్కజెపడు అ. శ్రీ. (✓అక్కజేము) ఆశ్చర్య
పడు, వింతపడు.

చ. గజపతి వచ్చె నంచు నొకగంధగజంబు
గుఱించి యొక్కఁ డ, క్కజపడి పల్కినన్
...నై ష. 5. 133.

అక్కజేము విజ. (నం. అక్షయః. ప్రా. అక్షట,
పా. అక్షయో. క. అక్కజ.) 1. అధికము,
పాచై చ్చనది.

క. చక్కనగు మనిన రక్కసుఁ, డక్కజముగఁ
జెరిగి యియ్యయగు నిప్పుడునీ, యుక్కును
దీరముఁ జూచెదఁ, జిక్కన నిలు మనుచుఁ
గడువిజృంభించి వడిన్. భార. ఆది. 6. 203.

నీ...సహస్రోత్తమశ్రావ్షాకృత మైనబ్రహ్మంధ
ము, నెక్కి శ్రావ్షాణులకు నక్కజం బగునవ
మానము నేసినదాన నాకు. భార. ఆర.
4. 119.

2. శక్తికి మీతినది, అశక్త్యము.

నీ....ఘోరబృంహితబృహద్వోషణముల, నివి
ఘనబృందంబు లివి గజయూథంబు లని
విచారించంగ నక్కజంబు, లై లలితోత్తుంగ
శైలకుంజంబులఁ ద్రిమ్మరుజలధరద్వింద
తతుల. భార. ఆర. 3. 566.

మ...ఆతన్యంగి వేమాటుమం, బ్రజ లెల్ల కావిను
తింప విందుమొదలం బక్షింద్ర యూహింప
న, క్కజ మీ విప్పుడు సంస్తుతింప నది సాక్షా
త్కారముం బొందెడుకా. నై ష. 2. 29.

3. ఆశ్చర్యకరము.

నీ...ఒక్కవనిత, కతమున నడురేయి గంధర్వు
లతిరహస్య ప్రకారంబునఁ జంపి రదియు,

నక్కజంబాయుధవ్యవహార మేమియు లేదు
...భార. విరా. 3. 88.

వి. ఆశ్చర్యము.

గీ...మృగేంద్ర, పోతకంబులు నాలక్రేపులును
గదుపుఁ, గట్టుకొని కూడిమాడ నక్కజముఁ
జెంది. పి. శకుం. 2. 49.

జ. అక్కజపడు.

అక్కజోడు విజ. (చూ. అక్కజము) అధికుఁడు;
బలాధికుఁడు.

నీ....నాగాయుతసత్త్వ జరాసంధు నెక్కటి
యొర్చినయక్కజండు. భార. ఆర. 1. 102.

క. పరివిలయవేశ మేరువుఁ, బరిమార్పుటఁజేసి
మేరుపాతనుఁ డనఁగాఁ, బరిగినగణనాయ
కుఁ డొకఁ, డరు దెవ్వరికై నఁ బొగడ
నక్కజండు శివా. శివ సా. 349.

అక్కట-అకట.

జ: అక్కటపడు.

అక్కటకట-అకట.

అక్కటకటా-అకట. నై ష. 1. 108.

అక్కటక్కట(టా)-అకట.

అక్కటపడు అ. శ్రీ. (✓అక్కట) సంతాపపడు.
ద్వి. అక్కటపడి తండ్రి యాత్మజుఁ జూచి,
మిక్కుటంబుగఁ దొలిమేనిదుష్కర్మ, ఫల
మిది మఱియొంటఁ జాయ దేభంగి, మల
హరుసదృక్తమహిమన కాని. పండితా. దీక్ష.
35 పా.

అక్కటా-అకట. నై ష. 2. 123.

అక్కటిక వి. కనికరము, దయ.

చ. ...న, నిట్టల మైనయక్కటిక నీవర కార్తుల
కిచ్చి తక్కితికా. మార్క. 2. 127.

నీ. ఆదివరాహంబునై యారసాతలగత నై న
నన్ను నక్కటికతోడ, నుద్ధరించితివి. ...
భాగ. 4. 486.

జ. అక్కటికించు.

అక్కటికము-అక్కటిక.

ఉ. ...ఈ దురాత్మకుం, డక్కటికంబు లేక సతి
నంతలు నేసిననుం గృపారతిం, డక్కకతండ్రి
పాలడి గెధర్మజుఁడు...భార. శల్య. 2. 821.

నీ. అనపరాధులము మాయందు నక్కటికంబు
పాటింపుమయ్య కృపిటజన్మ. నై. ష. 7. 90.

అక్కటికించు అ. ౧౩. (✓అక్కటిక) కరుణించు,
జాలిపడు.

ఉ. నీజనని...అడల నక్కటికింప విదేమి పు
త్త్ర)కా. శ్రీరం. మా. 10. 73.

అక్కడ ఎ. (అ + కడ : అక్కడనుండి, అక్క
డకు. మొ. వృత్తియందు ఔపవిభక్తికమగును.
ఉదా : అక్కడివారు, అక్కడిది. మొ.) 1.
ఆచోటు. 2. ఆవైపు.

అక్కర ఎ. (క. అక్కరే.) ఆంధ్రభాషలోని జాతి
పద్యవిశేషము. (ఇది మధ్యాక్కర, మహా
క్కర, మధురాక్కర, అంతరాక్కర, అల్ప
క్కర అని యయిదువిధములు. అక్కరశబ్దము
సంజ్ఞావాచకముగాన సంస్కృత పదముతో
సమసించినది.)

క. ...మహామధ్యా, మధురాంతరాలృపూర్వ,
గ్రథితాక్కర లైదు దనరు గ్రంథములం
దుక. అప్ప. 4. 279.

అక్కరము ఎ. (సం. అక్షరం, ప్రా. అక్షరం,
అక్షరో. క. అక్కర. త. అక్కరం.)

1. అచ్చరము, అకారాదివర్ణము, వ్రాయి.
2. అక్కర.

మధ్యా. కర మొప్ప నిప్పాట నాలుగణములు
మధ్యాక్కరంబు. కవిజనా. జాతి. 26.

అక్కట ఎ. (క. అక్కట, అక్కటు, అక్కటె—
1. లోపము. 2. ప్రేమ. త. అక్కరై.)

1. కొఱత, లోటు.

క. టెక్కలకొనలం గలిగిన, యిక్కాంచన
మాసపడియెదే నృప నీకే, యక్కట దీనం
దీటెడు, నక్కట నీహంలేళ మర్థికిఁబోలెక.
నై. ష. 1. 108.

2. ఇబ్బంది, కష్టము.

గీ. నీమహత్త్వంబు మునివర్ణనీయ మట్లు, గాన
దివిజుల కై నయక్కట దొలంగఁజేయుము.
హరి. పూ. 4. 124.

ద్వి. కావున నిప్పు డక్కట వాపికొనఁగ, నేవి
ధంబున వెర వేమియుఁ గాన, మెడపక నను

విక్రయించి చెల్లింపు, కడఁబడుఁ గొంతై నఁ
గొళికుటుణము. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. 208.

క. రక్కసులఁ దునిమి దాసుల, యక్కట
దీటుచు జనార్దనాహ్వాయమూర్తిక. ఘటికా
1. 108.

3. ఆవశ్యకకార్యము, కావలసినపని ; ఆవశ్య
కత, అవసరము.

గీ. చాల నక్కట యొదవినవేళ వచ్చి, పుచ్చు
కొనియెదనుంచు నీవిచ్చువిత్త, ము. హరిశ్చ.
1. 205.

4. అపేక్ష, కోరిక.

గీ. మఱియుఁ గోరినవారియక్కటలు తీర్చి.
ఆము. 3. 53.

మ. ...నికా గ్రుచ్చి యక్కట దీం బొరి న
క్కునం గరము వీకం జేర్ప నీకిమ్మెయిక,
వఱదం ద్రోవఁగఁజేసెనే యకట దైవం
బెందుఁ జొత్తుక సుతా. భార. ఆం. 7.
342.

5. పూజ్యులయందలి అనురాగము.

(సారంగధరుఁడు కాళ్ళుచేతులువచ్చి యింటికి
రాఁగా నతనిం జూచి తల్లి దండ్రులనుమాట.)

నీ. మానేరిమి మనంబులో నుంప కిటు వచ్చి
తక్కట గలయట్టి యనుఁగుఁబట్టి. సారంగ.
3. 264.

ఉ. ఇక్కరణిక సుహృజ్జనము లెంతయుఁగన్న
లఁ గప్పుకొంచుఁ జే, రక్కటఁ బూజసే
య...సారంగ. 3. 265.

6. స్నేహము, చెలిమి.

క. కాయమునకుఁ బ్రాణములకు, నేయక్కట
యట్టిచెలిమి యానరునకుఁ బ, ద్భాయతలో
చనునకు నే, నేయనువున మొఱఁగి యతని
కిది యెఱిఁగింతున్. చిత్ర భా. 5. 182.

(వ్యవ) అపండు నాకక్కటలేదు. అక్కటకు
మాలినపని. వాఁడు అక్కటకురాఁడు. అప్పు
అక్కటకు వచ్చునా! నీయక్కట తీఱినది.

బ. అక్కటకత్తె. అక్కటకాఁడు. అక్కటగం
డఁడు. అక్కటపడు. అక్కటపాటు.

అక్కటకత్తె ఎ. (✓అక్కట) అక్కట గలది.
(స్త్రీ.)

అక్కటకాఁడు వి. √అక్కట (త. అక్కరై క్కార్న్.) అక్కటకలవాఁడు.

అక్కటగండఁడు వి. (√అక్కట) అక్కట దీర్చువాఁడు.

ద్వి. ...సెట్టికొడుకులు దన్ను, వారిక నడుజా ము వచ్చివేడినను, గోరినధనములు కొండు కొండనుచు, నక్కటగండఁడై యప్పటప్ప టికి, వెక్కసంబున నూర్చువేలు నప్పిచ్చి. ద్వి.హరిశ్చ. ఉ. 477.

అక్కటపడు అ. క్రి. √అక్కట. (త. అక్కరై ప్పడు.) ఆశపడు, కక్కుటితిపడు.

చ...ని, న్నుటవుగ నేను వేఁడుకొనయుక్తుడఁ గాక మొఱంగి నన్ను న,క్కటపడి నీవు వేఁడు టిది గర్జమె నిర్జితదైత్య చెప్పుమా. భార. ఆం. 7. 366.

క. కూటికి నక్కటపడి యీ,లాశ్వరువీటి లోపలన్...భి, ఊటనమొనర్చు. దశకు. 4.6.

2. ఇబ్బందిపడు, కష్టపడు.

చ. తెఱచిననోరితో నొదవు తీవ్రపు మృత్యువు కోట యూతగా, నటుముటగాదె మాధవు నకప్రియ మిట్లొనరించు టింద్రుఁడుం,బటి పటిగాక పోగలఁడె బాహుమదంబున వాసు దేవు న,క్కటపడఁజేసి రిట్టివిధిఁ గానరుగాక దురాత్ము లేమియున్. హరి. ఉ. 8. 7.

అక్కటపాటు వి. √అక్కట (త. అక్కరై ప్పాడు.)

1. లోపము, కొఱత.

(పేను) క. మఱియుఁ బ్రమాదాదులఁ జే,ఁబు టుఁగక పైపాటుకు లేక యెక్కటి శయ్యం, గఱచుకొని తనకు నేయ,క్కటపాటును లేక కొంతకాలము గడపెన్. వేం. పంచ. 1. 415.

2. ఇబ్బంది, కష్టము.

ఉ. అక్కటపాటు వచ్చుసమయంబునఁ జుట్టము లొక్క రొక్కరిన్, మక్కువ నుద్ధరించు టలు మైత్రికిఁ జూడఁగ యుక్తమేనుమీ. భా. శత. 8.

అక్కలకర వి. (నం. అకారకరభి. సాల, ని., ప్రా. అక్కరా. మరా. అక్కలకరా. హిం.

అకరకరా. త. అక్కల, అక్కలకరే. త. అక్కి రాకరిం, అక్కిరాకారిం.) మూలికా విశే షము.

సీ. అన్నభేదియు వస యక్కలకర పంచలవణ చవ్యములు బోళము మణిసిల. హంస. 2.227.

(వ్యవ) అక్కలకఱ్ఱ.

అక్కిలవాడ వి. (√అక్క) వంటలక్కలుండువీధి.

గీ. అంత మధ్యాహ్నసమయ మౌనపుడుగాని, వేడుకైయుండ దక్కలవాడ సొరఁగ. క్రిడా. 114.

అక్కలి వి. తరింగము, అల.

క. తగులువడి యపుడు వడిసెడి, గగనమణి రంధంబు దోగలువడి నిలిచెన్, బొగరుమొగ కడలియక్కలిఁ, దగిలి నిలువఁబడిన ఘన విఠతియుంబోలెన్. కాశీ. 1.188, 2. 98.

అక్కలు అ. క్రి. ముడుగు.

ఉ. ప్రక్కలు వంచు వంచి మునిపండ్లును బండ్లు ను రాచు రాచితొ,మ్మక్కలఁజేయుఁ జేసి తల యల్లనఁ గాకుల సందు సంది లో,చక్కికి నొక్కు నొక్కి యిరుచంబడ గుమ్మడిమూట గట్టి వీఁ,పెక్కి దువాళిచేసి చలి యిక్కడ నక్కడఁ బెట్టు వేకువన్. క్రిడా. 46.

జ. అక్కళించు.

అక్కళించు న. క్రి. √అక్కలు. (క. అక్కుళిను, అక్కళిను.) - పొట్ట, తొమ్ము - ముడుఁగఁ జేయు, తగ్గించు.

సీ. ఐదేయమైన యొడ్డాణంబులవడిచే నక్కళిం చిన పొట్ట మక్కళించి. మనుచ. 1.59.

(వ్యవ) ఏదీ నీపొట్ట అక్కళింపుము చూచెదను.

అక్కవాడ-అక్కలవాడ.

గీ. దర్శపోటులఁ దిని లేనితలుల మైత్రి,నంటి పితృశేషము భుజించి యదియు నెడల, నక్క వాడల నటకూళ్లు మెక్కి...అము. 8.89.

గీ. వార్చి వచ్చెద నటువోయి వనరుహాఠి, యెచ్చటికి వార్వఁబోయెద రెఱుఁగఁ జెప్పు, డక్కవాడకు మేము బ్రాహ్మణుల మగుట. క్రిడా. 189.

అక్షరము వి. (శ. అక్షర-ప్రేమ) 1. దయ, కవికరము.

సీ. ...అక్కటికం బన నక్కస మన, నిబ్బరిక
మనఁ గనికరం బనంగను గారుణ్యసంజ్ఞయై
మీలుచుండు. ఆం ఖా. 1. 181.

2. ఆగ్రహము, కోపము.

గీ. ...అక్కస మెసంగి రావణుడు...

క. పడవాళ్లఁ బిలిచి...దురమున కేగుదేరవలె
నని...బేరి ప్రేయఁగాఁ జేయుటయున్.
అచ్చ. రా. యు. 200, 201.

అక్కసి వి. (√అక్కసు) అక్కసు గలవాఁడు.
(శ. ర.)

అక్కసు-అక్కసు వి. ఆగ్రహము, కోపము.
(శ. ర.)

జ. అక్కసి, అక్కసుకాఁడు.

అక్కసుకాఁడు వి. అక్కసు కలవాఁడు, ఆగ్రహము కలవాఁడు (శ. ర.)

అక్కసు-అక్కసు. (వ్యవ.)

అక్కి వి. చర్మరోగవిశేషము. (ప్రభా.)

అక్కిబిక్కిదండ వి. బాలక్రిడావిశేషము. హంస.
3. 148.

అక్కిలి-అంకిలి వి. కలఁత; విచారము.

ఉ. ఒక్కటి మున్న వచ్చుటయు నున్నవి
రామికి బెగ్గడిల్లుదు, న్నక్కవమన్నిపట్టునకు
మాపున నన్నియువచ్చెనేని నే, నక్కిలి తేటి
తత్కుశల మారయ నుండుదు రేయి.
మార్క. 8. 66.

జ. అక్కిలిపడు.

అక్కిలిపడు వి. క్రి. (√అక్కిలి) 1. కలఁతపడు.

ద్వి. అక్కిలిపడి తెప్పలల్ల మోడ్చుచును. బస.
పు. 7. 691.

2. పోవు, చెడు.

ద్వి. గ్రక్కునఁ బఱతెంచి కాళ్లపైఁ బడిన,
నక్కిలిపడునె నీయయగారితనము. పండితా.
పురా. 101 పా.

అక్కు వి. 1. తొమ్ము, వక్షము.

సీ. చెలువంపుఁ జలువరానెజ్జఁ బండినవాని

నక్కున సిరి నిడి చొక్కువాని. అచ్చ. రా.
బాల. 62.

2. గుండె.

క. ...మౌనిపృథువలంకార, మృక్కు వగలఁ
జేయఁగ...దశా. 2. 38.

ద్వి. అక్కుమాలినభంగి నగ్రహారంబు, సక్కున
మీ కెట్లు సనజొర వచ్చు. బస. పు. 7. 181.
(అక్కుమాలినభంగి - గుండెలు లేనట్లు;
నిర్భయముగా.)

జ. అక్కుగొట్టు, అక్కుముల్లు.

అక్కుగొట్టు వి. (√అక్కు - చూ. కొట్టు).
హృదయశల్యము.

సీ. అమరాదులకు నెల్ల నక్కుగొట్టెనకుజంభు
భయంకరుఁ జంపి. ...మార్క. 7. 279.

(మనస్సునకు బాధ కలిగించువాఁడు అని
భావము.)

అక్కుపడి వి. బక్కువానికి ఉపమానముగా గ్రహిం
పఁబడు నొకానొకపడి ?

ఉదా : వాఁడు అక్కుపడివలె ఉన్నాఁడు.

అక్కుముల్లు వి. (√అక్కు-చూ. ముల్లు.) హృ
దయకంటకము, మనస్సునకుఁ గలుగు బాధ.

ద్వి...వింశతిభుజుని..., నిఖిలబంధులతోడ నెట్టన
చంపి, తఖిలలోకములకు నక్కుముల్లు డఁగ.
రం. రా. ఉ. 107 పా 9 పం.

అక్కుళ్లు వి. వి. (శ. త. అక్కి-లియ్యము. శ.
అక్కుమ్-ధాన్యము.) ఒక విధమగు వరి
ధాన్యము. (వీనిలోని భేదములు - సన్న
క్కుళ్లు, కూర్పక్కుళ్లు. మొ.)

అక్తము సం. వి. (అ. అ. అ.) 1. పూయఁబడినది.
(ఉదా : శోడితాక్తము, ఘృతాక్తము, తైలా
క్తము. మొ.) 2. వ్యక్తము, స్పష్టమైనది.
3. వన్నె పెట్టఁబడినది. 4. వ్యాప్తము. 5. గత
ము. 6. పరిచ్ఛిన్నము, పరిమితము.

అక్త్రము సం. వి. అ. న. కవచము. (వాచ.)

అక్రమము సం. వి. (అ. అ. అ.) 1. క్రమము
లేనిది. 2. పాదములు లేనిది. వి. అ. పుం. 1.
క్రమముతప్పుట, గణివిడి. 2. గమనము లేమి.
3. కౌచిక్యము లేమి, మర్యాద మీలుట.

అక్షాంశ సం. వి. అ. ప్రే. కాకుసు (వృ.వి.)

అక్రియ సం. వి. అ. ప్రే. 1. పనిలేకుండుట.
2. ముఖ్యకృత్యములు మానుట.

అక్రియుడు సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. పని
చేయనివాడు, సోమరి. 2. ముఖ్యకృత్యములు
లేనివాడు. 3. విహితాచారములు అనుష్ఠిం
పనివాడు.

అక్రూరుడు సం. విణ. (అ. అ. అ.) క్రూరుడు
కానివాడు, సౌమ్యుడు. వి. అ. పుం. శ్రీకృ
ష్ణుని చుట్టమగు నొకానొక యాదవుడు.

అక్రోధనుడు సం. విణ. (అ. అ. అ.) కోపములేని
వాడు.

క. ...అక్రోధనుడు కరం బధికుఁ డుండ
తత్త్వవిధిజ్ఞుల్. భార. ఆది. 3. 148.

వి. అ. పుం. అయుతాయువుపుత్తుఁ డగునొక
రాజు.

అక్లిక సం. వి. అ. ప్రే. నీలిమొక్క.

అక్లిన్నవర్తము సం. వి. న్. న. ఒకానొక నేత్ర
రోగము.

అక్లిష్టము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. అలయిక
చెందనిది. 2. చెడనిది. 3. అశ్రమముగా
సాధింపఁబడినది. 4. సుబోధము, క్లిష్టముకానిది
(పదము, అన్వయము.)

అక్షకము సం. వి. అ. పుం. తినికము, నెమ్మి
(వృ.వి.)

అక్షకూటము సం. వి. అ. పుం. కంటిపాప, కనీనిక.

అక్షగ్లహము సం. వి. అ. పుం. జూదము.

అక్షజము సం. వి. అ. న. 1. ప్రత్యక్షజ్ఞానము. 2.
వజ్రాయుధము. 3. వజ్రము.

అక్షణము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. కాలోచితము
కానిది. 2. తెలిపి లేనిది.

అక్షత సం. వి. అ. ప్రే. కర్కటశృంగి యను
ఓషధి.

అక్షతత్త్వము సం. వి. అ. న. ద్యూతకళ.

అక్షతము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. నొప్పింపఁ
బడనిది, గాయపడనిది. 2. విలువఁబడనిది.
3. పగులఁగొట్టఁబడనిది. 4. దంపఁబడనిది.

వి. అ. పుం. 1. వియ్యము 2. యవధాన్యము.

న. 1. ధాన్యము. 2. కయములేమి; కుభస్థితి.

అక్షతయోని సం. వి. ఇ. ప్రే. సంభోగ మెఱుఁ
గని ప్రే.

అక్షత(ము)లు (ఇది చరిత్రాదులలోనిది.) సం.వి.

అ. పుం. 1. సేనాధిపాలు, అక్షింతలు.

వసు. 1. 152. మనుచ. 5. 95.

అక్షతుడు సం. వి. అ. పుం. 1. శివుడు. 2. నపుం
సకుడు.

అక్షదర్శకుడు సం. వి. అ. పుం. 1. న్యాయవిచా
రిణకర్త. 2. జూదమందలిన్యాయాన్యాయ
ములను పరిష్కరించువాడు.

అక్షదృక్కు (దృకుడు). సం. వి. న్. పుం—
అక్షదర్శకుడు.

అక్షదేవి సం. వి. న్. పుం. జూదరి.

అక్షద్యువు సం. వి. ఇ. పుం. జూదరి.

అక్షద్యూతము సం. వి. అ. న. జూదము.

అక్షద్యూతికము సం. వి. అ. న. జూదమునందలి
జగదము.

అక్షద్రుగ్ధుడు సం. విణ. (అ. అ. అ.) జూదమున
మోసపోయినవాడు, జూదమున ఓడినవాడు.

అక్షధరము సం. వి. అ. పుం. 1. శాఖోట మను
ముండ్ల చెట్టు. 2. చక్రము.

అక్షధరుడు సం. విణ. (అ. అ. అ.) అక్షము ధరిం
చువాడు. వి. అ. పుం. విష్ణువు.

అక్షధూర్తిలము సం. వి. అ. పుం. బండియెద్దు.

అక్షధూర్తుడు సం. విణ. (అ. అ. అ.) జూదరి.

అక్షపటలము సం. వి. అ. పుం. 1. న్యాయసభ.
2. వ్యవహారపత్రములుంచుకొట్టు. 3. అక్ష
పటల మనునేత్రరోగము. కంటిపొర.

అక్షపటలుడు సం. వి. అ. పుం, న్యాయాధికారి.

అక్షపాదుడు సం. వి. అ. పుం-పాదమున కన్ను
గలవాడు-గౌతముడు. (ఇతడు న్యాయ
శాస్త్రకర్త.)

అక్షపీడ సం. వి. అ. ప్రే. 1. ఇంద్రియములకుఁ
గలుగుకాధ. 2. యవతిక్త అనుశీగ.

అక్షమ సం. వి. అ. ప్రే. 1. ఓర్వలేమి, ఈర్ష్య.
2. ఓర్పులేమి.

అక్షమదము సం. వి. అ. పుం. 1. ద్యూతవ్యసనము. 2. ఇంద్రియములమత్తత.

అక్షమము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. శక్తిలేనిది, అశక్తము. 2. ఓర్పులేనిది.

అక్షమాల సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1-అకారము మొదలు ఊకారము వఱకుఁ గలవర్ణములమాలిక; ఆవర్ణములకు మాటుగా స్ఫటికములు. మొ. గ్రుచ్చినమాల-తావళము. 2. అరుంధతి.

అక్షము సం. వి. అ. పుం. 1. ఇరుసు. 2. జ్యోతిశ్చక్రముయొక్క అక్షదండము. 3. బండి, రథము. 4. బండిచక్రము. 5. తుషము, ఊక. 6. తులాదండము. త్రాసుగడ. 7. (జ్యోతి) దక్షిణోత్తరధ్రువమధ్యప్రదేశము. 8. పాచిక, సారె. 9. రుద్రాక్షము (వృ.వి.) 10. పదునాటుమాషములయెత్తు, కర్ణము. 11. విభీతకము, తాండ్ర (వృ.వి.) (దీనివిత్తులు పాచికలుగా ఉపయోగింతురు.) 12. ఇంద్రాక్షము (వృ.వి.). 13. స్వము 14. జూదము. 15. వ్యవహారము; అభియోగము, వ్యాజ్యము. 16. కణతక్రింది భాగము. న. 1. ఇంద్రియము. 2. సావర్చలమనెడియుప్పు. 3. మైలుతుత్తము.

అక్షయ సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అక్షయపుణ్యమును గలిగించునొకతిథి.

అక్షయతృతీయ సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వైశాఖశుక్ల తృతీయ.

అక్షయము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. ఊయములేనిది, తఱుంగనిది; నశింపనిది. 2. ఇల్లు లేనిది. వి. అ. పుం. పరమాత్మ.

అక్షయ్యనవమి సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఆశ్వయుజశుక్ల నవమి.

అక్షయ్యము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) ఊయింపజేయుటకు శక్యము గానిది.

అక్షయ్యోదకము సం. వి. అ. న. శ్రాద్ధమున పిండదానమునకుఁ బిడిప తేనెయును నువ్వులును గలిపి యిచ్చెడుజలము.

అక్షరచణుడు సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) అక్షరముల వ్రాతయందు నేర్పరి, వ్రాతకారు.

అక్షరచుంచువు సం. విజ. (ఉ.) - అక్షరచణుడు.

అక్షరచ్చందస్సు(దము) సం. వి. న్. న. అక్షరగణములచే నేర్పడువృత్తములఁగూర్చి చెప్పెడి ఛందస్సు.

అక్షరచ్యుతకము సం. వి. అ. న. పదములో ఒకయక్షరమును తీసివేయుటచే మిగిలినదానికి మఱియొక యర్థము స్ఫురింపజేయుటత్రకవి త్వభేదము. (కరేణుశబ్దమందలి 'క' తీసివేయఁగా శేషించిన 'రేణు' శబ్దమువలన 'పరాగ' మను నర్థము స్ఫురించుచున్నది.

అక్షరజనని సం. వి. ఈ. స్త్రీ-అక్షరములను పుట్టించునది-లేఖని. (క) గంటము. (చ) కలము.

అక్షరజీవకుడు సం. విజ. (అ. విజా. అ.) వ్రాతవృత్తివలన జీవించువాడు.

అక్షరజీవి సం. విజ. (న్. నీ. న్.) - అక్షరజీవకుడు.

అక్షరజీవికుడు సం-అక్షరజీవకుడు.

అక్షరతూలిక సం. వి. ఆ. స్త్రీ-చిత్తరువు వ్రాయుటకు తూలికవలెనే అక్షరములు వ్రాయుటకుపయోగించునది-లేఖని, కలము.

అక్షరన్యాసము సం. వి. అ. పుం. 1. లిపి. 2. వ్రాయుట. 3. వ్రాయఁబడినపత్రిక. 4. వర్ణసముదాయము. 5. తంత్రశాస్త్రప్రకారము అక్షరము లుచ్చరించుచు హృదయాదిస్థానములు స్పృశించుట.

అక్షరభూమిక సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వ్రాయుటకుపయోగించుపలక.

అక్షరము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. నశింపనిది. (జీవాత్మ, పరమాత్మ.) 2. స్థిరమైనది, మాఱనిది. వి. అ. పుం. ఖడ్గము. న. 1. అకారాదివర్ణము. 2. ఓంకారము. 3. పరబ్రహ్మము. 4. తపస్సు. 5. యజ్ఞము. 6. జలము, 7. ఆకాశము. 8. మోక్షము. 9. ఒకకాలమానము. (కావ్యలో అయిదవపాలు)

అక్షరముఖుడు సం. విజ. (అ. అ. ఈ. అ. మౌ, అభిముఖుడు.) 1. అక్షరాస్యుడు, అక్షరములు వచ్చినవాడు. 2. శాస్త్రములు వచ్చినవాడు.

అక్షరముష్టిక సం. వి. అ. స్త్రీ. ప్రవేశ్య సంజ్ఞలచేత
మాటాడుట.

అక్షరవిన్యాసము సం—అక్షరన్యాసము.

అక్షరార్థము సం. వి. అ. పుం. శబ్దార్థము.

(వ్యతి. కాత్పర్యార్థము)

అక్షరాన్యుడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) — అక్షర
ముఖుడు.

అక్షరి సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వర్ణాకాలము.

అక్షర్యము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. అక్షరముల
నుండి పుట్టునది. 2. అక్షరములయందుండునది.

అక్షవతి సం. వి. ఈ. స్త్రీ. జూదము, పాచికలాట.

అక్షవాటము సం. వి. అ. పుం. జూద మాడుచోటు.

2. నెత్తపలక. 3. జెట్లు పట్టుపట్టుచోటు, మల్ల
భూమి.

అక్షవాముడు సం. వి. అ. పుం. జూదమున
అన్యాయముగా ప్రవర్తించువాడు.

అక్షవిద్య సం. వి. అ. స్త్రీ. ద్యూతకళ.

అక్షవృత్తము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. జూద
మున ఆసక్తికలది. 2. జూదమున జరిగినది.

అక్షశౌండుడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) జూదమందు
నేర్పరి.

అక్షసూత్రము సం. వి. అ. న. జపమాల.

అక్షహృదయము సం. వి. అ. న. 1. ద్యూత
రహస్యము, జూదమందలిగుట్టు. 2. అధిక
సంభాషకములగు వస్తువులనైనను లెక్కింప
కయే చూచిన మాత్రమున మొత్తము చెప్ప
గలశక్తి నిచ్చువిద్య.

క. ఇది యక్షహృదయ మనఁగా, విదితం బగు
విద్య ...భార. ఆం. 2. 175.

అక్షంతి సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. ఓర్వలేనితనము, ఈర్ష్య.
2. ఓర్పులేమి.

అక్షరలవణము సం. వి. అ. న. 1—చవుటిమట్టిచే
కలుగు కృత్రిమపుటుప్పు కానిది—స్వభావసిద్ధ
మైన యుప్పు. (నైంధవలవణము, మొ.) 2.
ఆవుపాలు, ఆవునెయ్యి, బియ్యము, మొ.
కొన్ని పదార్థములవర్గము. (గోక్షరం
గోఘృతం చైవ ధాన్యముద్గా స్తిలా యవా,

సాముద్ర నైంధవం చైవ అజాని లవణం
స్మృతం.)

అక్షవపనము సం. వి. అ. న. నెత్తపలక, పాచిక
లాడెడుపలక.

అక్షవాపుడు సం. వి. అ. పుం—పాచికలు వేయు
వాడు — జూదరి.

అక్షి సం. వి. ఇ. న. 1. కన్ను. (అవ్యయభావము
లోను బహువ్రీహిలోను ఉత్తరపదమైనప్పుడు
అకారాంత మగును. ఉదా : సమక్షము. అ
జాక్షుడు—స్త్రీ లింగమున 'జలజాక్షి'.)

2. రెండనుసంఖ్య.

అక్షింతలు వి. బి. (సం. అతః. 'అక్షులు'
అనుపదమునుండి వచ్చిన రూపము.) పూజించు
నప్పుడును ఆశీర్వాదించునప్పుడును ఉపయో
గించు బియ్యము; బొట్టుగా నుపయోగించు
బియ్యము; తిలకమున కుపయోగించు
కుంకుము, మొ. ద్రవ్యము.

మ. పరిదేశంబు విభుండు చన్న పిదపఁ
బ్రాణేశురాకఁ నిరంతరముఁ గోరుచు
మేను మాసి చెవుల న్లక్కాకులున్ జేతు
లఁ, సొరిదిం గంజలు నల్ల పూస లఱుతఁ
జూపట్టుచుండంగ నుందరి యక్షింతల
బొట్టునుం బసుపు మోదం బొప్ప దాల్చుం
దగుఁ. రుక్మాం. 4.89.

అక్షికంపము సం. వి. అ. పుం. జెప్పపాటు.

అక్షికము సం. వి. అ. పుం. రంజనద్రుమము
(వృ.వి.)

అక్షికూటకము సం. వి. అ. న. నేత్రగోళము,
కనుగుడ్డు.

అక్షిగతుడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. కంటిలో
మెర మెరలాడువాడు—ద్యేషింపఁదగినవాడు.

2. కంటిని పొందినవాడు — గోచరుడు,
కనబడువాడు.

అక్షిగోళము సం. వి. అ. పుం. కనుగుడ్డు.

అక్షిజాహము సం. వి. అ. పుం. నేత్రమూలము,
కంటికొలికి.

అక్షిపటలము సం. వి. అ. న. కంటిపొర.

అక్షిభేషము సం. వి. అ. న. 1. కాటుక, కంటి మందు. 2. ఎఱ్ఱలొద్దుగు, పట్టికాలోధము (వృ.వి.) (ఇది నేత్రరోగములకు మందు)

అక్షిక్రువము సం. వి. అ. న. కన్నులును కను బొమ్మలును. (సమాహారద్వంద్వము.)

అక్షివికూణితము సం. వి. అ. న. — లజ్జాదులచే కొంచెము సంకుచితమైన కంటిచూపు—కడగంటి చూపు, కటాక్షదృష్టి, క్రేగంటిచూపు.

అక్షికము సం. అక్షికము.

అక్షిబము సం. విజ. (అ. అ. అ.) మత్తులేనిది, మత్తిల్లనిది. వి.అ.పుం. శోభాంజనము, మునగ (వృ.వి.) న. సముద్రలవణము.

అక్షివము సం—అక్షిబము.

అక్షిఁడు సం. వి. అ. పుం. 1. గరుడుఁడు. 2. రావణునికొడుకులలోనొకఁడు. 3. ఆత్మ. 4. ఆత్మజ్ఞాని.

అక్షేత్రము సం. విజ. (అ. అ. అ.) చేలు లేనిది. వి. అ. న. 1. పండనిపొలము, ఊషరి తేత్రము. 2. (తేత్రగ) అనుపపన్న తేత్రము.

శ్లో. ధృష్టోద్దిష్ట మృజుభుజం తేత్రం యతైక కాహుత స్స్విల్పా, తదితరభుజయతి రథ వా కుల్యా జ్ఞేయం తదక్షేత్రం (లీలావతి. తేత్రవ్యవహారము.)

అక్షోటము సం. వి. అ. పుం. కొండగోఁగు (వృ.వి.)

అక్షోడము సం—అక్షోటము.

అక్షోభము సం. విజ. (అ. అ. అ.) కలఁత లేనిది. వి. అ. పుం. 1. ఏనుఁగును కట్టు కంబము, ఆలానము. 2. కలఁతలేమి.

అక్షోహిణి సం—అక్షోహిణి.

క. కాహుబలఘనుఁడు భీముఁడు, సాహసర సికాత్ముఁడయిన సాత్యకియు మహా, గ్రాహవభూమి సహస్రసా, ఊహిణు లట్ల గుట మీరు మాడరె యెందుక. భార. ఉద్యో. 1. 286.

(దీనికి ప్రయోగముక్వాచిత్కముగా నున్నది.)

అక్షోహిణి సం. వి. ఈ. స్త్రీ. సేనావిశేషము.

(21870 రథములును, అన్నియే గజములును,

85810 అశ్వములును, 109850 పదాతులును గలిగినసేన.)

అఖండద్వాదశి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మార్గశీర్ష శుక్ల పక్షద్వాదశి.

అఖండము సం. విజ. (అ. అ. అ.) సంపూర్ణము, నిండై నది.

అఖండితము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. విభజింపఁ బడనిది. 2. అవిచ్ఛిన్నమైనది, ఎడతెగనిది. 3. అకుంతితము; తక్కువ పలుపఁబడనిది. (పౌరుషము, మొ.) 4. ఖండింపఁబడనిది. (వాదము, మొ.)

అఖట్టము సం. వి. అ. పుం. ప్రియాలము, మోరటి (వృ.వి.)

అఖర్వము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. పొట్టిది గా నిది. 2. అల్పము కానిది, అధికము.

అఖాతము సం. విజ. (అ. అ. అ.) త్రవ్వఁబడనిది. వి. అ. న. మనుష్యులచేత త్రవ్వఁబడని సముద్రాదికము, దేవఖాతము.

అఖిలము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. సమస్తము. 2. దున్నఁబడినది. (నేల)

అఖ్యాతి సం. వి. ఈ. స్త్రీ. అపకీర్తి.

అఖ్యాతికి భ్రమవిషయమున మీమాంస మతము (ఈమతమున 'ఇదం రజతం' అను భ్రమస్థలమున ఇదంపదార్థ మగుశక్తికి ప్రత్యక్షము రజతమునకు స్మృతి అని జ్ఞానద్యయమును ఈ జ్ఞానద్యయమునకు భేదాగ్రహమును అటులే తద్విషయములకు భేదాగ్రహమును అంగీకరింపఁబడినవి. మఱియును రజతార్థికి ఇదంపదార్థమందు ప్రవృత్తి ఇదంపదార్థరజతములకు భేదాగ్రహము ఇదంపదార్థ ప్రత్యక్షము రజతస్మృతి అనుకారణ త్రయమువలన కలుగును అని సమర్థింపఁబడినది)

అగంద్రపాతు వి. ఒకానొక మొక్క (ప్రభా.)

అగచరము సం. వి. అ. పుం. చెట్టుఁ ద్రిమ్మరి, కోతి.

అగచాటు వి. ఆపద. కష్టము

గీ...అగచాటు కా మనఁ బరఁగుఁ గష్టము...ఆం. భా. 1. 150.

అగచాటులు(ట్లు) వి. (శ. అగచాట్లు, అగచాటులు. అగచు—సొక్కు) కష్టములు, అపదలు, కడగండ్లు.

ఉ. ఓయగజాత ! యేమిటి కయో యగచాటులు చెందుకార్యముల్. పార్వ. 4. 154.

వ. దై వమా ! ఇటువంటియగచాట్లు పగవారికై నా దగవునుమీ యని కన్నీరు నించువారును... ఉ. రా. 8.348.

జ. అగచాట్ల పోతు, అగచాట్లమారి.

అగచాట్లపోతు. విజ. (√అగచాట్లు)-కష్టములు కలిగించుస్వభావము కలవాడు-దుష్టుడు.

నీ....మొప్పె గోపు పోలెవాఁ డగచాట్ల పోతు దుర్మార్గుండు...హంస. 5. 118.

అగచాట్లమారి—అగచాట్ల పోతు.

'కష్టాత్ముడు' అని ఆం. భా. 3. 14.

అగజము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. పర్వతము నుండి పుట్టినది. 2. పర్వతమందు పుట్టినది. 3. చెట్టునుండి పుట్టినది. వి. అ. న. నీలాజిత్తు.

అగజాత నం. వి. అ. శ్రీ. 1. పార్వతి. 2. గిరిక. (వసురాజు భార్య)

అగడత—అగడ్త, అగడిత. వి. (నం. అభాతః. శ్రా. అహాడ, అహాత. శ. అగడ, అగడు, అగడత, అగడ్తె. అగడు—త్రవ్య. శ. అగళి. తు. అగర్, అగ్.) 1. పరిఖ, కందకము.

వ. అగడతం బడి మునింగి దరిఁజేరి...రా. వి. 5. 82.

2. బురదగుంట.

క. నక్కలు బొక్కలు వెదకును, నక్కబతోనూ రఁబంది యగడత వెదకుఁ. సూరినచాటువు.

అగడాడు అ. శ్రీ. (√అగడు) ప్రేలు, వదరు.

(విరహిణి చేసెడియుపాలంభము.)

చ. అల జలజారి వైరి యగడాడెడుచిల్కియనా బజాటి బల్, తులువ చకోరి... చంద్రా. 4. 188.

అగడిత—అగడత.

(పరిఖ, కందకము)

ద్వి. వడిఁజొచ్చి యట్టట్ల వడిఁ గూలఁగన్ని, యడరి తోటలఁ త్రాఁకి యగడిత ల్పాడ్చి. రం. రా. యు. 281. పొ. 81. పం.

అగడు—అవడు. వి. (శ. అగడు—కొంటెనము, నీచత్వము. శ. అగడు—దౌష్ట్యము.) నింద, అవ్య.

నీ. దానికే ల్వసులక్షిఁ బూనఁజేయనిట్లు తమ్ములఁ బంకాప్తిఁ దార్చునగడు. వసు. 1. 107.

విజ. 1. హీనము, నీచము, నింద్యము.

అ...అగడుమనికిఁ దలఁచి. ప్రబంధ. 748.

2. బెదరినది, చెదరినది.

లయగ్రా...కా, శ్రీరకృత సేతువులచారిఁ జనుచో నచటఁ గూరుకలహంస అగడై రొదలు సేయఁ. వసు. 2. 22, ఉ. హరిశ్చ. 3. 67.

జ. అగడాడు, అగడుఁగాకి, అగడుచేయు, అగడుపడు, అగడుపటుచు.

అగడుఁగాకి విజ. (√అగడు) అల్లరి చేయువాడు. గీ....అగడిలు మహాధూర్తు అగడుఁగాకు, లుద్ధతులు గొంట్లు నలుగాకులు...గయ్యాకు లగుచు...హరి. 5. 10.

అగడుచేయు స. శ్రీ. (√అగడు) 1. నిందించు.

వ...వేదంబు ప్రమాణంబు గాదనియును నాగమంబుల నగడుసేసియు ధర్మంబులమర్తంబు లుచ్చిపోనాడియు. నైష. 7. 88.

2. రిట్టుచేయు, అల్లరిచేయు.

నీ. అపకీర్తి వచ్చిన నడఁపక యింటివారగడు చేయుట దోష మనెడువారు. శుక. 4. 46.

గీ. ఏ అగడుసేసెదరె ముద్దరాలి ననుచుఁ బలికె రుక్మిణి...విజ. వి. 3. 28.

3. చిన్నపుచ్చు, తక్కువపఱచు.

చ. చెలియలతోన నన్నగడుసేసెదవే రఘురామ యంచుఁ జెంగలువ వధూటి భర్తయెడఁ గ్రమ్మఁగ వైచివ...ఉ. రా. 6. 104.

(చీకటి వర్ణనము.)

నీ. ఋతుగణ ప్రభుమణిఘృణుల మల్లసమాడి హరికటిపటిలిల నగడుచేసి. పె. శకుం. 2. 182.

అగడుపడు(ద్వడు) అ. ౧౩. (✓అగడు) 1. నింద
గీ. గుట్టు నానయు విడనాడి కొంగుపటిచి, యగ
డుపడి పడిచి పడనినట్టిపసిడి, కటకటా యే
మిటికి నెక్కె గడనవంక, నేమి గంటిని దొ
డును నా కేల యనుచు. విప్ర. ప. 17.

2. ఊభపడు, కలఁత నొందు.

క. బెగడ వల దనుచు బెట్టిద, మగునెవ్వగ నగడు
పడుచు నాఁడుపడుచు లే, పగవారికి వల దన
నా, పగవారికి నేల యొసఁగెఁ బద్మజుఁ
డనుచుక. పసు, రి. 82.

చ. గడితపు తెక్క గాడ్పుల జగంబు లగడ్పడి
తాటుమాటుగా ..అచ్చ. రా.యు. 162.

అగడుపలుమే న. ౧౩. (✓అగడుపడు)-అగడు
చేయు.

(నలఁగఁజేయు, పీడించు.)

సీ. అంటినఁ గందుపూవంటినీనునుమేను మగువ
యేదుర్జాతి యగ పునటిచె. ఉ.రా. 4. 227.

అగడ్త—అగడత.

(పరిఖ, కందకిము)

సా: అగడ్తలోఁబడ్డ పిల్లికి అదేవై కుంతము. గచ్చ
కాయలకుఁ గొన్నగుట్టము అగడ్తదాఁటునా?

అగణ్యము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. లెక్కింప
శక్యము గానిది; అమితము. 2. ఎన్నఁదగనిది,
లెక్కనేయఁదగనిది.

అగతి సం. విణ. (ఇ.)—అగతికము. వి. ఇ. స్త్రీ.
-గతిలేమి-1. ఉపాయములేమి. 2. దిక్కులేమి,
ఆధారములేమి. 3. గమనములేమి.

అగతికము సం. విణ. (అ. అ. అ.) గతిలేనిది— 1.
దిక్కుమాలినది ఆధారములేనిది. 2. ఉపా
యాంతరము లేనియప్పుడు చేయఁదగినది
ల్లో...దండ స్త్యగతికా గతిః. యాజ్ఞ. 1. 346.
3. గమనములేనిది.

అగత్యము విణ. (సం. అగతికమ్ ప్రా. అగతిఅం.
క.పు. అగత్యత. అగత్తియం.) ఆవశ్యకము,
అనివార్యము, తప్పనిది.

ఉదా: నే నగత్యమైనపనిమీఁద వెళ్లి నాను.

నేను అగత్యముగా వెళ్ల వలసివచ్చినది.

వి. ఆవశ్యకత.

ఉదా: ఆనన్దము పెట్టుకొనుటకు నా కగత్యము
లేదు.

(ఇది వాడుకభాషలోనే కాన్పించుచున్నది.)

అగదంకారుఁడు సం. వి. అ. పుం - ఆరోగ్యవం
తునిగాఁ జేయువాఁడు - వైద్యుఁడు.

అగదము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. తెవులు లేనిది;
ఆరోగ్యము కలది .2. భాషింపనిది, పలుకనిది.
వి. అ. పుం. 1. మందు, బాషధము. 2. ఆరో
గ్యము. 3. ఆయుర్వేదమున విషాదులవిటుగు
డును దెలుపుభావము.

అగప వి. (క. అగపె. అగె-త్రవ్య. త. అగప్రై.)

1. పెద్దతెడ్డు, అబక, కొయ్యగరిఁటె.

చ...నారికడవుంబొటియల్ దవిలించి వండన,
య్యగపల ముంచి పెట్టుఁ గలమాన్నము...
ఆము. 1. 80. ఆం. భా. 2. 244.

అగపడు అ. ౧౩. ✓అగ్గము. (త. అగప్పడు.) 1.
పశుమగు, లోఁబడు, చిక్కు.

క. శోకశ్రమతృప్తలకుకా, నీకలిమియ మూల
మగుట నీ కగపడువాఁ, డేకర్తివ్యము గానం,
దోకామమ నిన్నుఁ దొఱఁగి యుండెద నుభ
నై. భార. శాం. 3. 73.

ఆ...అతఁడు సకల, భూతకోటివలనఁబొందఁడు
భయమురా, గాదిదుఃఖములకు నగపడఁడు.
భార. అశ్వ. 1. 210.

2. లభించు, దొరకు, ప్రాప్తించు, సిద్ధించు.

క. తగు సంతసింపఁ గుజనుల, కగపడనివిశిష్ట
గతికి నస్మద్వివ్యాళుగములచేఁ బోఁగను
టకు....భార. ద్రో. 1. 237.

క. అనవుడు ననిమిషపతియే, యనువున నీశాం
తి నీకు నగపడియె మహా, జనపూజ్య చెప్పవే
...భార. శాం. 4. 382.

3. తెలియు, ఎఱుకపడు.

(జారపొందు) సీ. బంధుల కగపడ్డఁ బాయు
నన్వయ మనుకలఁక మైఁ తెమటలు గ్రమ్మ
చేర. భార. విరా. 2.70.

ద్వి. తగువారిఁబనిచి యాతని నడిగింపు, మగప
డుఁ దద్విధం బంతయు నపుడు. ద్వి. తి.
సా. 2.27 పా.

4. గోచరమగు, కనబడు.

సీ. కరకాఖనానికాగ్రమ్మపై నిడి చూడ
గ్రహ తారకలు రెండుగా నగపడె. భాగ.
10. పూ. 1299.

5 సంభవించు, కలుగు

క...మగువా బెగడంగనేల మాయన్నకు జే
టగపడియె నేని జేజేల్. ముగురును గడ
లేని గోరములపాల్గారే. అచ్చ. రా. ఆం. 47.

అగపాటు ఎ. (✓ అగపడు) అగపడుట.

(వశపడుట, లొంగుట. చిక్కుట.)

వ. అధర్మం బైన నూరుభంగంబు సేయుమని
కృష్ణానుమతి జిమ్మందు వనిచె నాకు నొందు
మెయి నెట్లును బగతునగపాటు లేక శక్తి
నేనవిధం తాచరింతు. భాగ. శల్య. 2.
279.

క. నిగిడి కడు నలసి యట నొక, మృగయాధ
ముఁ జొంగఁగఁబోవు మెయిఁ దోడనె వెం,
దగిలి యగపాటు గని యెఱ, పగువెరివున
నిల్చి రాముఁ డయ్యెఱుబుఁ. భా. రా.
ఆం. 2. 58.

(ఎఱుకపడుట, తెలియుట)

క. మనశ స్త్రాస్త్రంబులు దక్కినయవి యొక
భంగి వీటికిని గాఁడివము, గొనిపోయితి
మేని సుయోధనునకు నగపాటు నిశ్చితం
బూహింపఁ. భాం. విరా. 1. 158.

ద్వి. అగపాటు లేకుండ నడివికిఁ దీసి, పగ
వారు చంపిరో పసిబాలు గోల. ద్వి. శ.
సా. 2. 92 పా. 9 పం.

అగమము సం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) నడువ లేనిది.
ఎ. అ. పుం. చెట్టు.

సీ...అగమకోటికి బల్ల వాభివృద్ధి. వసు. 3. 134.
(పై రెండిటి కిదియే ఉదాహరణము)

అగము సం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) నడువలేనిది, పోవ
లేనిది. ఎ. అ. పుం. 1. వృక్షము. 2. కొండ
3. పాము 4. సప్తసంఖ్య.

అగమ్యము సం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. నడువఁ
దగనిది, పోవఁదగనిది (మార్గము మొ.) 2.
పోందఁ దగనిది, చేర రానిది (పర్వతాది.)

3. సంగమింపఁ గూడనిది. (పంకళతాది.
ఉదా: అగమ్యాగమన దోషము.) 4. తెలియ
రానిది, గ్రహింపరానిది. (అర్థము, మొ.)

అగరి సం. ఎ. ఈ. స్త్రీ. 1. విషమును హరించు
వస్తువు. 2. దేవతాళము (వృ.వి.). (ఇది
మూషికవిషమును హరించును.)

అగరు—అగురు, అగలు, ఎ. (సం. అగరు, అగురు,
ప్రా. అగరు, అగలు. పా. అగరు. క. అగరు,
అగురు, అగిలు. త. అగల్. తు. అగెల్, అగెల.)
ఒకజాతిచెట్టు; అగరు కఱ్ఱనుండి తీసినపరిమళ
ద్రవ్యము.

గీ. పంటకట్టెలకై తెచ్చి వాము లిడిన, యగరు
మ్రాకులపై నిండ నాఱఁబెట్టు, కప్పురంపు
టనంటులు గలిగి మెఱయు, నెఱుకుబల్లి య
లొకకొన్ని యెఱుటఁగాంచి యయా. 1.
47. ఆం. భా. 2. 162.

అగరువు సం. ఎ. ఈ. న. అగలు, చందనవిశేషము.

అగలము ఎ. (క. అగల. అగల్—విశాలమగు. తు.
అగెల. త. అగల్వ, అగులున్, అగల్.) వైశా
ల్యము వెడలుపు.

క. అప్పగ్వతంబుయామ్యగ, కుప్పునఁ బురి
కామరూప కోటులయిరవో, ముప్పది నలు
వది రెండును, నప్పురికిని యోజనంబు లగ
లముఁ జొప్పుఁ. వరాహ. 10, 142.

అగలించు—అగల్పు.

(భేదించు)

ఉ...నామనసుపాఁ తగలించి వెలార్చినట్టియా,
మాటలు మూఁడు నుంకువగ మానవ
నాయక నీకు దక్కితిన్. విక్ర 8. 104

(పెల్లగించు)

ఉ...నామనసుపాఁ తగలించి...విక్ర 8. 104

అగలు!—అగులు. అ. క్రీ. (క. త. అగలు,) 1.
సగులు, భేదిల్లు,

గీ...అతనిమకుట, మతఁడు ఘనతోమఁంబున
నగలఁ జేయ. భాం. ద్రోణ. 1. 353.

లయగ్రా. ...కోటతుదల న్నెగడుకొమ్మల్,
మిన్నగల రాయ...మనుచ. 5. 80.

గీ. మాటిమాటికిఁ గ్రేగంట మర్మ మగలఁ,
గలయఁ దిలకించునొక మచ్చెకంటఁ గంట.
చంద్రా. 4. 99.

2. ఊణమగు, చెడు.

చ. వినివినంతలోనఁ దనవీనులు వ్రయ్యగ
మేను దుర్విషం, బునఁ బరివీతమైన క్రియఁ
బొల్పగలక...భా. రా. యు. 1887.

క. అని శ్రీపతి యానతియి,చ్చిన మందల విడిచె
నతని సిద్ధవిభుఁడు వాఁడుమ గులగులలై
లావగ, లినమై విదిలించుకొనుచు లేచె గిడు
కుచుక... పాండు. 4. 297.

3. దుఃఖించు.

ద్వి. అగలక మునినాధునప్పున కొక్క, తెగ
సేయవలయునోదేవి యెత్తైన. ద్వి.హరిశ్చ.
ఉ. 16.

ద్వి. వగపు లన్నియుఁ బాయ వరి మిచ్చె దైవ,
మగల నేటికిఁ జావ నని తలపోసి. ద్వి.
హరిశ్చ. ఉ. 2874.

జ. అగల్పు. అగలించు.

అగలు'—అగడు. ఎ. 1. పరిమళ ద్రవ్యము.

గీ. అగలు గంధర్వయజ్ఞోరగాదులకుఁ బ్రి,యం
బు ధూపదానమునెడ నధిపవర్ధి. భార.
ఆను. 4. 12.

2. బొట్టుపెట్టుకొనుటకై నూకలు మున్నగునవి
మాడ్చి పరిమళద్రవ్యములను జేర్చి చేయు
పదార్థము. (వా. అగులు.)

అగలునత్తు ఎ. (త. అగిల్సత్తు.) గంధద్రవ్య విశే
షము.

అగలుసొంటి ఎ. పాత,చిలుబొద్ది. (వృ.వి.)

అగల్పు(లుచు) న. శ్రీ. (✓అగలు')

1. భేదించు, పగులఁగొట్టు.

మ. నిరతిక భూమి నగల్పుచోటను మహానిర్హా
తసంకాశని,ఘృభూరిధ్వని మ్రోయ...భా.
రా. కాల. 414.

మ. ...ఇ,ర్వదికాణంబుల తొమ్మగల్పి.....
ఉ.రా. 4. 302.

2. ఉన్నతించు, పెల్ల గించు, పెలుకు.

నీ. ప్రేవులు గండలు పెటికి పేటాడి యంగద
గొని మెదకు లగల్పికొనుచు. భార. శ్రీ.
2. 9.

అగవుతగవులు ఎ. బ. తగవులు, ఆడుబిడ్డమున్న
గువారికి ఇచ్చు బహుమాన విశేషములు.

గీ. అట్టిద కదా వధూటుల కల్లుఁ డనుచు,నగవు
తగవు లటంచు నెయ్యంబు లంచు, నంపకము
లంచు మఱికొన్నియైనఁ గలవు. ...కువల.
3. 65.

గీ. అల్లుఁ డని యాడుబిడ్డని యగవుతగవు,
లంపకము శుభశోభన మని యిట్లెల్ల. సంత
సము చేయుఁ గన్యకాజనములకును. దశా.
9. 77.

అగసాలి—అగసాలె.

ద్వి. ఇచ్చుచో నెఱిగి కల్లచ్చులనూకి, యచ్చుల
నొంగొనునగసాలి యతఁడ. బస.పు.4.67.

గీ. ఊరఁ గల్గినయగసాలివారి నెల్ల, నింటి
యొద్దకు నొండొరు నెఱుంగకుండ, రేయిఁ
బిలిపించి...వైజ. 4. 72. ఆం. భా.2.284.

అగసాలె ఎ. (త. అగసాల, అగసాలె. త. అక్క
సాలె - బంగారుపనివానిదుకాణము.) స్వర్ణ
కారుఁడు, బంగారుపనివాఁడు.

వ. ...అవ్వీటిమేటిసాలె యగసాలె పటుసాలె
వానె వైజాతి సాఁతు లేతులకొమిరెలు...
ఆము. 4. 35.

అగస్తీ నం. ఎ. ఇ. పుం. 1. అగస్త్యుఁడు. 2. ఆయుషి
వేరినక్షత్రము. 3. అగిసె (వృ.వి.) శ్రీ. అగ
స్త్యనివంశమునఁబుట్టినశ్రీ.

అగస్త్యము నం. ఎ. అ. పుం. అగిసె (వృ.వి.)

అగస్త్యుఁడు నం. ఎ. అ. పుం. 1. అగస్తీ, ఒకా
నొకఋషి. 2. శివుఁడు.

అగస్త్యోదయము నం. ఎ. అ. పుం. అగస్త్యనక్ష
త్రముయొక్క ఉదయము. (ఇది భాద్రపదమా
సాంతమున వగును,అప్పుడు జలములుతేలును.)

అగాడు ఎ. (పిరంగి, మొ. వానిని ప్రేల్పుట
వలనఁ బుట్టు) ధ్వని.

(వ్యవ) పిరంగి ప్రేల్చినపుడు పెద్ద అగాడు
అయినది.

అగాధచేయు న. ౧౩. (పిరంగి. మొ. వానిని) ప్రేల్చు.

చ. ...గొప్పపిరంగిని జాయమందులోఁ, గొఱ
లెడువిన్నమానికపుగుండు ఘటించి యగా
ధచేసినన్. రసిక. 4. 96.

అగాధము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. మిక్కిలి
లోఁతుగలది, అతిగంభీరము. 2. తెలియరానిది,
దురవగాహము. వి. అ. పుం. న. లోఁతయిన
బిలము.

అగారము నం. వి. అ. న. ఇల్లు.

అగిని—అగ్ని.

క. అగినిగణంబున కిరుదెన, సగణముతోఁగూర్చి
చెప్ప. ...కవిజనా. సం. 60.

ద్వి. దిగనిలభానువార్ధిపులు నశ్వినలు, నగిని
యింద్రుఁడుపేంద్రుఁడమ్మిత్రవరులు. ద్వి.
సిం. భాగ. 2. (శ. 6.)

అగినియ(సె) — అవినియ. వి. (సం. అగస్త్యః.
అగస్తీః) అతని, అవిసె (వృ. వి.)

క. అగినెవిరుల్ కరువలిచే, నెగయన్. ...
యయా. 4. 11.

జ. అగినెయాకుబొట్టు.

అగినెయాకుబొట్టు వి. (✓అగినె) అవిసెయాకు
వంటి యాకారముగలబొట్టు.

గీ. చుక్కబొట్టగినెయాకు, బొట్టు పూర్ణచంద్ర
తిలకంబు...ఒకటిగాదని యొకటి యా
యువిద చాలె. ప్రభా. 4. 137.

అగు(వు) — అ. అ. ౧౩. (క. అగు, ఆగు. త. ఆ.

ఆగు. ప. కు. ఆ.—కాక, కానిమున్నగు విశేష
రూపము లాయాపట్ల చూచునది.) 1. కలుగు.
(క) సంభవించు, ఒనగూడు.

ఉ. ...పుత్రజన్మ మై, నంతన యేను మీదయఁ
గృతార్థతఁ బొందుదు సన్మనీశ్వరా. భార.
సభా. 1. 140.

ఆ. మనకుఁ బాండురాజతనయ వర్గమునకుఁ,
గయ్య మయ్యె...భార. భీష్మ. 1.75.

(చ) పుట్టు.

సీ. వెలకుఁ జూపవు పొన్నవిరి యంత గోప్య
మాయది యరంటులలోన నయ్యెఁజమ్ము.
కవిరా. 1. 81.

(1.-5)

గీ. వినఁగ వేడుక యయ్యె సవిస్తరముగ. పారి.
1. 36.

(ట) ప్రాప్తించు, ప్రాప్తమగు.

క. కం మిష్టము సేసితిమా, కరిసూదన దీన నీకు
నగు సత్ఫలముల్. భార. ఆది. 1. 119.

ఆ. విను మసత్యలోభమున సిరియగునె...భార.
ఉద్యో. 3. 333.

ఉ. భాసురలీల నయ్యె నిలపై మధుమాసము.
...కవిక. 4. 2.

గీ....అహిశయాను, నర్చనము సేయుటకు వేళ
యయ్యె ననుచు, సతిరయంబున సహృదయ
కకు నరిగి. విప్ర. 5. 2.

2. ప్రవర్తిల్లు, జరుగు.

సీ. ...సన్మనీశ్వర బనకునింటను వివాహ,
మగుటకు మున్ను... రాఘవ. 2. 32.

3. గతించు, కడచు.

కా....మన్మథవిహంగ శ్లేశవిభ్రాంతిచేఁ, పాయం
పాయెను. ...కాళ. శ. 14.

చ. కను దెలువఁడు చంటికి మొగం బటుచేర్చఁడు
నేడ్వఁడెప్పుడుకా, దినములు చాల నయ్యె
ను. పరిమ. 2. 133.

4. సిద్ధించు, నెఱవేలు.

ఉ...కా వనిసట్ల యుండి యవుఁ గార్యములు
...భార. ఉద్యో. 3. 73.

సీ. పడుచుదూడలచేతఁ బని యానె...కువల.
2. 26.

5. తగు, యుక్తమగు, అర్హమగు.

ఉ. కాదన కిట్టిపాటియపకారముఁ దడుకుఁడేక
విప్రసం, బోధనఁ జేసి చేసె...భార. ఆది.
1. 124.

క. దానన, యలపడు నీయదుగుప్రశ్నకగును త్త
రముకా. భాగ. 10. ఉ. 1288.

6. సమర్థమగు, చాలియుండు.

క....కర్ణునకు రథంబు గడప నీ, వగు దని కోరిన
కౌరవ, జగతీశ్వరుప్రార్థనంబు సలుపఁగ
వలయుకా. భార. ఉద్యో. 1. 111.

క. భూనాయక దుందుభియను, వానికశేబరము
నెత్తవారి యొకండా, నే వొకఁడ నగుదుఁ

దక్కిన,వానికి నాదొక్క నెత్తవచ్చునె జగ
తిన్. భా. రా. కిష్కిం. 94.

7. ధాతువుల తుమున్నర్థకరూపముల కను
ప్రయుక్తమై విధ్యర్థమును-అనగా 'వలయు'
అనునర్థమును-దెలుపును.

క. తాన సుతుడగుట తెలియం, గానగు...
భార. శాం. 5. 505.

క....వివాదమొకటి తీర్చినగుననన్,మీవాదము
తీర్చెదరు స,భావరులు...తై. భా. 8.208.

8. పరిణమించు, మాటు.

క. ఉత్తమగుణములు నీచున, కెత్తెఱుగునఁ
గలుగ నేర్పు నెయ్యెడలఁ దా, నెత్తిచ్చి
కఠిగిపోసిన,ని త్తడి బంగారమౌనె యిలలో
సుమతీ. సు. శ. 14. (బంగారమౌనె-
బంగారముగా మాటునా?)

9. శక్యమగు, అలవియగు.

క. ...అ,ద్దేవి పవిత్ర పతివ్రత, గావున నకు
చులకుఁ గానఁ గాదనవద్యా. భార. ఆది.
1. 98.

ఉ. ...నీవు నా,పొంతకు వచ్చి తింక నెటు
వోనగు న, చొకదొడ్డనారసం, బెంతయు
బెట్టిదంపువడి నేయుడు... భార. ద్రోణ.
2. 99.

చ. చెలఁగెడురోగ మౌషధముచే విషముం దగు
మంత్రయుక్తి ని,మ్ములఁ దగఁ జక్కఁజేయ
నగు మూర్ఖనిమూర్ఖత మాన్ప వచ్చునే.
భర్తృ. మూర్ఖ. 11.

10. అనుకూలమగు.

క. అరివర్గవ్యతికరమున కగుదుగు వీరిక,సరిఁ
దన కొడుకులు మెలఁగిన, తెరువున మెలఁ
గింపవలదె భృతరాష్ట్రనకుఁ. భార. ఉద్యో.
1. 359.

క. బలమును బుద్ధియుఁ జేవయు, నలఘుమతీ
యుల్లసిల్లు నగుకాలమునక, బొలియుం
గాలవిపర్యయ, కలనంబున బుధుల కుబ్బుఁ
గలఁకయుఁ గలవే. భార. మా. 221.

చ. ఎడరున నై నచుట్టమున కెవ్వరుసాటి
ఒగ్త్రయంబునక. కవిక. 4. 37.

11. ఏకమగు, కలియు.

మ....విజయుండు నేను నయి సంగ్రామంబులో
నేకకా,లమునఁ దాదృతరాష్ట్రజాధముల
నెల్లం జంపి...భార. ఆర.1. 394.

తరువోజ...ఈశానుఁ డేఁ దనయింటికిఁ జన్ప.
నవమాన్యుఁజేసె నాయల్లురు నేను,నై తన్నుఁ
జేయుదు నాగమబాహుళ్య. ...కు. సం. 2.
141.

12. యథార్థమగు, నిజమగు.

వ. కృష్ణసారథికంబగుజిష్ణురథం బప్రతిహత
మనోరథంబగుట యెఱుంగవలవదె యను
టయు నమ్మహిపతి యతని కిట్లనియె. క.
అది యగునైనను ననుఁ బె,పొదవఁగఁ
గాచికొని యిచట నుండుట కంటెన్ ...
భార. ద్రోణ. 3. 298.

13. సిద్ధమగు.

(పర్వాకాలవర్ణనము)

సీ...మగువ నే నేన్నాళ్ల నుండియుఁ గుడువఁ
గూడొదవకునికి. గీ. వేడి యగుదాఁక
నోరువ...పాండు. 4. 153.

సీ. ...కల్గదు కూడు దానఁ గలిగె,నేని కూ
రిగుట మందు...ఆము. 4. 127.

14. తోచు, మనస్సునకు స్ఫురించు.

ఉ....మూర్ఖులు నంత నింతి పై,కొన్నటులైన
లేచు వగఁగుండుచు భూపతి సాత్త్వికాప్తిచే
...కవిరా. 5. 268.

15. కలదియగు, కలిగియుండు.

క. ...శంఖుం, గని సతి నివ్వెఱుగై ని,త్రెమ
వడఁకుచు...కు సం. 7. 898.

క....ప్రతిపై,స్యముదెస మొగమయ్యెఁ బటు
గుణధ్వని నెలఁగన్. భార. ద్రోణ. 5.112.

మ. ఖసిమీఱన్ సురధాటి నిండుకొలువై ...
హర. పీఠ. 22.

గీ. అటు మగఁడును నొకకుత్తుకైనఁ గాక.
యిట్టి ధర్మంబు మిన్నక యెట్టు కలుగు.
హర. 2. 80.

16. అధీనమగు,పాలగు. (ఈయర్థమందిది షష్ఠీ
విభక్తితోనే యన్వయించును.)

ఉ. ...నిందకునైతి నేమనన్. భా. రా. యు. 970.

పీ. గాదెలధాన్య మెల్కలకయ్యెగుత్తకై యెన
సినగ్రామంబులెల్ల నెండె. భుక. 2. 360.

17. సంబంధించు.

క. దేహము తాఁగానని నిజ,మూహంపఁగ
నేర్చునట్టి యుత్తమునకుఁ ద,ద్దేహమున
కయినబాంధవ,దేహంబులు మిథ్యలనుచుఁ
దెలియంబడవే. కవిరా. 1. 152.

ఉ. ...ఎందుకుఁ గాక రెంటిమ,ధ్యంబునఁ
బాటెడిన్ ...ప్రభా. 2. 71.

(వ్యవ) అయినవానికి ఆకులలోను, కానివానికి
కంచములోను పెట్టినట్లు.

18. ఉండు.

ఉ. ...ఒడ్డుగలంగఁగఁజేసి భీష్ముఁ దేదిక్కునఁ
దానయై దిశలు దీటుకొనన్ శతకోటి నింప
...భార. భీష్మ. 2. 90.

భా. ...ఏ,చాయం జూచినఁ దానయై మెలఁగు
చున్. పాఠ. 1. 40.

19. వ్యతిరేకార్థకరూపములపై అర్థములేకయే
అనుప్రయుక్తమగును. అట్టిచో దీనికి ప్రాయి
కముగా భూతకాలిక ప్రయోగములే కలవు.
కాని కొన్నిచోట్ల తద్ధర్మార్థిక ప్రయోగ
ములుకూడఁ గనఁబడుచున్నవి.

(క) భూతకాలికమునకు.

గీ. ...విప్రులవలనఁ బుట్టి,రైరె సత్త్వత్రియ
ప్రభులవనిఁ గాన. భార. ఆది. 6. 59.

పీ. ...తడయకేల, బోధింపవైతని భూసుర
ప్రవరుండు...భార. ఆది. 2. 158.

గీ. అకట గురుదక్షిణ యొసంగనయితి నంచు.
ఆము. 3. 53.

(చ) తద్ధర్మార్థికమునకు.

చ. అన విని ధర్మరాజసుతుఁ డాతని కిట్లను
నాదుతమ్ములం,గనుఁగొను నంతకున్ సుఖ
ముగాఁ గొననయ్యెద నిత్తెఱంగు...భార.
మహా. 70.

చ. అకట యదేమియో యెఱుఁగనయ్యెద...
పాఠ. 1. 78.

20. సమాప్తమగు, ముగియు, పూర్ణమగు.

(వ్యవ) గ్రంథరచనము అయినది. భోజనము
అయినది. పురాణముదెప్పుట అయినది.

21. వ్యయమగు.

(వ్యవ) పెండ్లికి నాలుగు వేలయినవి.

22. వివాహపర్యాయముల కనుప్రయుక్తమై
'చేసికొను' అనునర్థ మిచ్చును.

వ. ...ఇది నాకుఁ దొల్లి వరియింపఁబడినభా'వ్య
పదంపడి భృగుండు పెండ్లియయ్యె...భార.
ఆది. 1. 130.

ఇట్లే వివాహమగు, పరిణయమగు, కల్యాణ
మగు. మొ. ఈ యర్థమందే వ్యస్తముగా
ప్రయోగ మొకటి కనఁబడుచున్నది.

ఉ....ఏ మును దాల్చినమాల్యమిచ్చున,ప్పిన్నది
...గమం దయినపెండిలి సెప్పము. ఆము.
1. 14.

23. కొన్నిపట్ల అభేదమును దెలుపును.

క. దురమునఁ గుపితుఁ డగుని న్నెదుర్కొన
నాకొ, క్కరునకు శక్యమె...భార. ద్రోణ.
3. 73.

క. దేహము తాఁగా నని...కవిరా. 1. 152.

విణ. స్వభావాచకములపై పూర్వార్థమున
వచ్చు 'అవ' ఆగమమునకు పూర్వరూపము.
దీనికి 'అవు' అనురూపమును గలదు. ప్రాచీన
శాసనములందు 'అవ'కు మాటుగా 'అగు,
అవు'అను రూపములే కనఁబడుచున్నవి. దీనికిఁ
గవిశ్రయ ప్రయోగములును కొన్ని ప్రతు
లందుఁ గలవు. తర్వాతికవుల గ్రంథములలో
'అవ' అనియే కలదు. చూ. అవ.

వ. శకవర్షంబు 1070 అగునేంటి విషుసం
క్రాంతి నిమిత్తమున. ద. భా. 4. 678.

వ. ముప్పినాయకుణ్ణ భీమేశ్వరమహాదేవరకు
బో (లునలుపు) రుంబూణ్ణ గా నాలవునడపు
ముత్సకాబ్రహ్మని వసమునం బెట్టినకులో
త్తుంగ గద్యలు. 10. ద. భా. 4. 1051.

గీ. వీడు పుట్టినపదియగునాడు పెలుచఁ,బడి
యే నాచేతనుండి...భార. ఆది. 6. 281.

సీ. ఇది పదుమూడగునేడు మా కజ్జాతవా
సంబు సలుపంగవలయు నిందు. భార. విరా. 1. 47.

క. ...అధగ్మమునందు నాలుగగుసంశము ని,
ర్యాధముగఁ బొందు...హరి. ఉ. 5. 57.

అవ్య. ద్రు. 1. అంగీకారమును దెలుపును -
సరే: సరేకాని.

చ. అగునగు మేలుమేలు మనుజాధిపుఁడున్
మహియేలు మాటలన్, మగఁటిమి యిమ్మై
యిన్ నెఱపినం జెడుఁ బాండుతనూజతోటి
యున్. భార. ద్రోణ. 5. 99. (ఇటఆత్మేప
సూచకము.)

మ. అవు తావా యమృతంబు ముందు మన
దైత్యశ్రేణికిం బంతునో, దివిజుల్ గుయ్యిడ
కుండముందొసఁగి యందే కొంత తర్వాత
దానవ దైత్యాసుర రాక్షసావళులకున్
వడ్డింతునో...దశా. 2. 854.

2. సత్యమే, అట్లే.

చ. అవునవు నందినన్ సిగయు నందకయుండినఁ
గాళ్లు పట్టుకొందువు హరితాంక వేలకొలఁ
దుల్ గద నీనడకల్ దలంపఁగన్. విజ. వి.
8. 51.

3. (ప్రశంసను దెలుపును.) చూ. ఔ.

అగు(వు)ఁబొమ్ము - సరే. (అంగీకారమును
దెలుపును.)

క. అని చెప్పిన విని యగుఁబొమ్మని కైకొని
ధర్మతనయుఁడు...భార. విరా. 1. 114.
(చూ. అగులెమ్ము.)

అగు(వు)లెమ్ము. అగు(వు)లెందు. అగు(వు)లే-
సరే. (ఇది వ్యతిరేకలక్షణచే అసమ్మతిని
దెలుపును.)

కా. నా కీజీవిత మిచ్చినాఁడ వవులే న న్నంద
ఱున్ నవ్వఁగా...దశా. 5. 6.

(చూ. ఔలెమ్ము, ఔలెందు.)

జ. అగుగాములు, అగుదెంచు, మొ.

అగు(వు)గదే-ఔగదే. అవ్య. (అగును+కదే)
ఔర. (ప్రశంసావాచకము.)

సీ. అవుగదే లావణ్యమవుగదేమాధుర్యమవు
గదే సతి నవయావనంబు. భాగ. 8. 805.

అగు(వు)ఁగా-ఔఁగా. అవ్య. (√అగు). 1. అది
యుక్తమే. 2. సరేకాని. (వెనుకటివిషయమం
దనాదఁగము సూచించి ప్రకరణాంతరమునఁ
బ్రవేశపెట్టునపు డుపయుక్తము.)

మ. అవుఁగా మీ రిటమున్న గన్గొననిచాయల్
లేవుగా నాటను,డి విశేషంబులు గొన్ని
మిమ్ము నడుగన్ వేడ్కయ్యెడున్ నాకు...
విజ. వి. 2. 162.

3. ప్రశంసాద్యోతకము.

చ. అని తెలుపన్ మహిళుఁ డవుఁగా యని
మెచ్చి...కువల. 2. 69.

అగు(వు)ఁగాక-ఔఁగాక (చూ) అవ్య. (√అగు)
సరియే, మంచిదే. (అంగీకారమును దెలుపును.)

అగు(వు)ఁగాదను - ఔఁగాదను. అ. శ్రీ. స. శ్రీ.
(అగు-వు-ను+కాదు+అను) 1. ఇది యుక్త
ము ఇది అయుక్తము అని యాలోచించు; ఆలో
చించు. (చూ. ఔఁగాదను.)

చ. కరుణ యొకింత లేక యవుఁగాదనునట్టి
తలంపు లేక భూ,సురుఁ డనుశంక లేకయిటు
సూతుని వేఁ దెగఁజూతునే సురా,పరిణత
దుర్మదాధ్యమునఁ బాపముఁ జేసితి ...
మార్క. 1. 138.

2. విమర్శించు.

చ. సువిభవభూతిఁ జేర్చుహరిసొం పవుఁగాదను
శ్రీమదాత్మవై,భవము....రాఘవ. 3. 18.
(ఇట ఉపమానావాచకము)

అగు(వు)గాములు - ఔగాములు. (చూ) వి. జ-
అగుటయుఁగాకపోవుటయును. 1. సత్యాసత్య
ములు. 2. సుఖదుఃఖములు.

క. ...అనయము నగు నలువకైన నవుగాము
లొగిఁ. యయా. 3. 83.

1. యుక్తాయుక్తములు, మంచిచెడ్డలు.

అగుణము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. గుణరహి
తము. (బ్రహ్మము) 2. సుగుణములు లేనిది.
వి. అ. శృం. దోషము, తప్పు.

అగుణవాది సం. విజ. (నొ. నీ. నొ.) తప్పులు
పట్టువాఁడు.

అగుదెంచు-అగు.

(గతించు, కడచు.)

మధ్యా. ఏనేడు అగుదెంచె వర్జునుం డేగి
యింతకేతెంచు... భార. ఆర. 4. 3.

చ. తడ వగుదెంచె జమ్మికిఁ బ్రదక్షిణవృత్తిగఁ
దేరు వోవని, మ్ము... భార. విరా. 4. 171.

(కలదియగు)

ఉ. అంత సరోరుహోవుడుదయంబగుదెంచె ...
నిర్వ. 6. 87.

అగు(పు)నఁటే - ఔనఁటే. అవ్య. (అగు - పు -
ను + అట + ఏ) ఔనే.

అగు(పు)నగు(పు)గదే - ఔనఁగదే. అవ్య.
ఔగదే. (ప్రశంసావాచకము)

అగు(పు)నె(నే) - ఔనె. అవ్య. (√అగు) నీచ
మిత్రస్త్రిసంబోధనాబున నుపయుక్తము.

అగు(పు)రి(రా) - ఔర, ఔరా. (అగు-పు-ను +
ర.) అవ్య. 1. ప్రశంసను దెలుపును. (ఆప్రే
డిత మందు 'అగురిగురి')

క. అగురిగురి ... రామా. 7. 39.

2. ఆశ్చర్యమును దెలుపును.

అగురు - అవురు, ఔరు. ఏ. వీరిణము. అవురుగడ్డి.

అగురువు నం. ఏణ. (ఉ. ఉ. ర్వీ. ఉ.) 1. తేలిక
యైనది. 2. చిన్నది. ఏ. ఉ. పుం. 1. (ఛంద)
లఘువు. (వ్యతి. గురువు.) 2. గురువు కాని
వాడు. న. 1. అగలు. చందనవిశేషము. 2.
ఇరుగుదు, శింశుప (వృ. వి.)

అగుర్వు ఏణ. (శ. అగుర్వు.) అధికము; శ్రేష్ఠము.
చ. అరుణపరాగ మంబరమునందుఁగడల్కొనఁ
బుష్పవృష్టి పైఁ, గురసెఁ బురారిసూతికి
నగుర్వుగ... కు. సం. 12. 972.

ఉ. అక్కజమై మహార్థనివహంబు సదుక్తులు
మెచ్చఁ జూచినన్, గుక్కిడమైనసత్కృతి
యగు ర్వగుఁగా కిలఁ జీకు లాపుకం, ద్రొ
క్కిన యట్లు నోరకొలఁదుల్ పురికొల్పఁగ
నందులోన నొక్కొక్కఁడు సక్కనైనఁ
గృతియుం గృతి యందురె వాని మెత్తురే.
కు. సం. 1. 38.

అగులు అ. శ్రీ.-అగలు'.

(పగులు)

వ....సారథులం జంపియు నైంధవంబుల దంపి
యు శిరంబుల నొగిలించియు నీసకంబు లగి
లించియు ఛత్రంబుల నులుమాడియు ....
భాగ. 6. 370.

అగుపు నం. ఏణ. (ఉ.) గోవులు లేనివాడు.
(చూ. గోవు.) ఏ. ఉ. పుం. 1. రాహువు. 2.
చీకటి.

అగూఢగంధము నం. ఏణ. (అ. అ. అ.) దాచ
రానిపరిమళము గలది. ఏ. అ. న. ఇంగువ.

అగోచరము నం. ఏ. అ. పుం. గోచరముకానిది,
మనస్సునకును ఇంద్రియములకును విషయము
కానిది. (మనస్సుచేతను ఇంద్రియములచేతను
గ్రహింప రానిది)

అగోక(స)ము నం. ఏణ. (న్.) అగము నివాస
ముగాఁ గలది. ఏ. న్. పుం. 1. శంభమృగము.
2. సింహము. 3. పక్షి.

అగ్గడి ఏ. (నం. అగ్రమ్. పిం. అగాడి.) ముందఱ
అగ్రభాగము.

సీ. దంపకజైత్రయాత్రావార్తఁ జైత్రుఁడగ్గడిఁ
జాటుతలిరుజేగంట యనఁగ ... అ. అంతఁ
దోచె...., తుహినరోచి... కకు. 3. 102.

అగ్గపడు - అగపడు.

అగ్గపాటు ఏ. (√అగ్గపడు. త. అగప్పడుదల్.)
అగ్గపడుట.

అగ్గము ఏణ. 1. అధీనము, వశమయినది.

క. నరసుతున కగ్గమయ్యెం, గురుధరణీవల్లభుం
డకుంతగతి మీ, రరుగుం డేయుం డడ్డము,
చారుడు... భార. ద్రోణ. 2. 21.

క. హరిచేతి కగ్గమై చె, చెప్పెఁ గూలక యసుర
యింతనే పోర్చె... హరి. పూ. 8. 49.

చ. తరుణి ననన్యకాంత నతిదారుణ పుష్పశిలీ
ముఖవ్యథా. భరవివశాంగి నంగభవుకారికి
నగ్గముసేసి క్రూరుడై. మనుచ. 3. 10.

2. అందుపాటుగా నున్నది, సమీపించినది.

సీ. హైహయండు సుమిత్రుఁడమరాజు వేట
వోయినచోటఁ దనచేత నేటువడిన, మృగ
మమ్ముతోఁ కాటఁ దగిలె వెన్వెంటన యది

యును నొకమరి యగ్గమయ్యు, నొకమరి
దవ్యయ్యు నొకమరి దృష్టి కగోచరిం
బయ్యును...భార. శాంతి. 8. 151.

3. గోచరిమైనది, కనబడినది.

ఉ. ఇమ్మైయి నిప్పు డగ్గమయి యెప్పటియట్టుల
దాగురించి నీ,విమ్ములఁ బాటిపోవ కొక
యించుక నిల్పితివేని నీదుకం, తమ్మవికుంతి
తాస్త్ర వికటప్రహతి, దునుమాడువాడ
...హరి. ఉ. 2. 29.

నీ. ఇది దుశ్చరిత్ర నా నెవ్వతె చరియించు నట్టి
శ్రాహ్మణి మీకు నగ్గమైనఁగని...భోజరా.
3. 117.

జ. అగపడు, అగపాటు, అగ్గపడు, అగ్గపాటు.

అగ్గలము ఏడ. (శ. అక్కళిప్పు. క. అగ్గళము,
అగ్గళె.) అధికము, ఎక్కువది.

గీ. ...ఆత్మరంజకు నగ్గలంబు, ధర్మరంజయ
యుత్తమధార్మకులకు. భార. ఆది. 6. 217.

క. విలువిద్య నొరులు నీక,గ్గలముగ లేకుండ
నిన్నుగఱపుదు నని...భార.ఆది .5.239.

గీ....దైవ మగ్గలంబు, పౌరుషముక తె...
భార. ద్రోణ. 1.80. కు. సం. 4. 400.

చ. అనితల నిట్టలగ్గలములాడినయట్టులుగాదు
నేతచొ, ప్పనయము ప్రేగు...హరి. ఉ.
1. 114. (అగ్గలములు—పెద్దమాటలు)

క. పగ్గములు వదలి వేగిర. మగ్గలముగ రథము
గడపునాకంసుడు. భాగ. 10. పూ. 22.

శ్రీ. విజ. మిగుల, అధికముగా.

గీ. ...కౌళికుండుదితమహిముఁ, దానరేంద్ర
నందనుచేత కాత్మతోన, నగ్గలము మెచ్చి
వర మిత్తు నడుగు మనిన. హరి. పూ.2.48.

వి. అధిక్యము, అతిశయము.

నీ. కుంతిమహాదేవి కోడంద్ర లోపల నగ్గలంబునఁ
గొనియాడఁ బరఁగి. భార. విరా. 2.216.

వ. వలమురి మురువులఁ జలమరితనంబున
జయింప నగ్గలంబుగలగళంబులు. ప్రబంధ.
40.

జ. అగ్గలించు, అగ్గలిక, అగ్గలికము.

అగ్గలించు అ. శ్రీ. √అగ్గలము. (క. అగ్గలించు)

1. అతిశయించు, ఎక్కువగు, వ్యాపించు,
విజృంభించు.

ఆ....అధికబలస,మగ్రసారయోగమహిమయు
నంతంత, కగ్గలించు వ్రతము లగ్గలింప.
భార. శాం. 5. 580.

గీ. ...ఇట్టితిమిర, మెఱుంగ మెన్నఁడు నా
జనులెల్ల బెగ్గలించునట్లుగఁగడు నగ్గలించెఁ
దమము. నిర్వ. 6. 39.

2. ఉత్సహించు, పూను.

(కిచకుడు)చ ...మదిఁగోర్కులు వేర్చిన
నప్పళించు నెట్టన తెగ నగ్గలించు...భార.
విరా. 2.31.

అగ్గలిక—అగ్గలికము. వి. √అగ్గలము. (క. అగ్గళి
కె. శ. అక్కళిప్పు.) 1. అధిక్యము, పెంపు.
అతిశయము.

ఉ. అచ్చెరు వై నవిక్రమమునగ్గలికఁ సమరంబు
గోరి యీ,వచ్చుచునున్నవాఁడు బలవద్రిపు
భీషణబాహుఁడై నవి, వ్యచ్చుఁడు...భార.
విరా. 4. 181.

2. ఉత్సాహము, పూనిక; విజృంభణము.

ఆ. అనిన నట్లకాక యని సర్వసేనాధిపత్య
భార పట్టబంధమునకు, నియ్యకొనియె
భీష్ముఁడయ్యగ్గలికఁ గొని,యాడె విభుఁడు
ప్రముదితాత్ముఁడగుచు. భార. ఉద్యో.
4. 155.

గీ. అధిపతియు నస్త్రగురుఁడుఁ జేరగ్గలికలఁ
దఱుమఁ జతురంగములు వేర్చి యుటక
వారి,మొనలతోఁ దాఁకి. ...భార. ద్రోణ.
5. 133.

అగ్గలికము—అగ్గలిక.

(విజృంభణము.)

ద్వి. అగ్గదాధరువెన్న నన్యదర్శనులు, నగ్గ
లికము చెడి యరుదెంచుచుండ. బస. పు.
6. 768.

నీ. ఆర్చినఁ జేర్చినయగ్గలికంబున నానూత
నందనుఁ డతనినూతుఁ, జంపి తేతువుఁ
ద్రుంచి...భార. కర్ణ. 2. 191.

అగ్ని-అగ్నిని. ఎ. (నం. అగ్నిః. ప్రా. అగ్ని, అగ్ని. క. ఘ. అగ్ని. త. అగ్ని, అగ్ని.) నిష్ప.

భా. భీష్మ. 2. 163.

జ. అగ్నికంటి, అగ్నికోల, అగ్నిచూలి. అగ్నితత్తడి అగ్నితూపు, అగ్నిములికి.

అగ్నించే న. ౧. (నం. అగ్నిః-పూజ. ప్రా. అగ్ని.) స్తుతించు, పొగడు, కొనియాడు.

ఆ. అరులగుణము లైన నగ్నితు రెప్పుడు, గలయఁ బెరిసినపుడు కలితనబు, మెఱయుదురు మహాత్ములు... భా. విరా. 4. 223.

జ. అగ్నింపు.

అగ్నింపు ఎ. (√అగ్నించు) స్తుతి, పొగడ్త, ఆం. భా. 1. 114.

అగ్నికంటి ఎ. (√అగ్ని) అగ్ని నేత్రుడు. వేడికంటి, శివుడు.

అగ్నికోల ఎ. (√అగ్ని) ఆగ్నేయాస్త్రము. అచ్చ. భా. 5. 86.

అగ్నిచూలి ఎ. (√అగ్ని)-అగ్నినుండి పుట్టినవాడు. 1. కుమారస్వామి. 2. జలము, నీరు.

అగ్నితత్తడి ఎ. (√అగ్ని.) - అగ్నిదేవుని గుఱ్ఱము. అగ్నివాహనము - పొట్టేలు.

అగ్నితూపు ఎ. (√అగ్ని) ఆగ్నేయాస్త్రము. అగ్నికోల. రామా. 8. 210.

అగ్నిములికి ఎ. (√అగ్ని) ఆగ్నేయాస్త్రము, అగ్నితూపు. అచ్చ. రా. యు. 818.

అగ్నువ విణ. (క. అగ్న-చౌక ఘ. అగ్న.) వెలతక్కువ యయినది, చౌక.

గీ. చాటఁగాఁ బంచె నతఁడు రాక్షసుల కెల్లఁ, గ్రోతిమాంస మగ్నువ యయ్యెఁ గొనుఁ డటంచు. రామా 8. 25

అగ్నువు ఎ. (నం. అగ్నిః) మూల్యము, వెల.

క. వెలవెల రాజౌక యగ్నువు, నిలిపిన నాయగ్నువునన నిచ్చల నమ్మ, న్వలయుం చారౌక యగ్నువు, నిలుపుట వణిజులకుఁ దప్పనికొం బరయన్. విజ్ఞా. ప్రా. 78.

అగ్గెడ ఎ. (అ + గెడ)-అక్కడ.

ఉ. దిగ్గియ నంచ దూఁడు కొని తింపనేడువు వంక మీఁదుగా, నగ్గెడ పుల్ల కేసంమునందు వసింపఁగ... అము. 5. 122.

అగ్నాయి నం. ఎ. ఈ. శ్రీ. స్వాహా, అగ్నిభార్య.

అగ్ని నం. ఎ. క. పుం. 1. నిష్ప. 2. గార్హ. పత్యము దక్షిణాగ్ని అహవనీయము అను మూఁడువిధములగు శ్రౌతాగ్ని; గృహ్యాగ్ని. 3. అగ్న్యధిష్ఠానదేవత. 4. దిక్పాలకులతో నొకఁడు. 5. జతరాగ్ని. 6. పితృము. 7. బంగారు. 7. మూఁడు (సంఖ్య). 9. చిత్రమూలము. (వృ.వి.) 10. నల్లజీడి (వృ.వి.) 11. నిమ్మ. (వృ.వి.)

అగ్నికణము నం. ఎ. అ. పుం. విస్ఫులింగము, నిష్పక.

అగ్నికము నం. ఎ. అ. పుం. ఆరుద్రపురుగు.

అగ్నికర్మము నం. ఎ. న. న. 1. హోమము. 2. వాతవేయుట. 3. అగ్నిచేయుపని (కాల్పుట)

అగ్నికార్యము నం. ఎ. అ. న. - అగ్నికర్మము.

అగ్నికుండము నం. ఎ. అ. న. అగ్నినిల్పుకుండము.

అగ్నికుక్కుటము నం. ఎ. అ. పుం. కొఱకచ్చు; నిష్పకొంట.

అగ్నికుమారము నం. ఎ. అ. పుం. జాషధ విశేషము.

అగ్నికుమారుడు నం. ఎ. అ. పుం. కుమారస్వామి, కార్తికేయుడు.

అగ్నికేతువు నం. ఎ. క. పుం. పొగ, ధూమము.

అగ్నికోణము నం. ఎ. అ. పుం. ఆగ్నేయదిక్కు.

అగ్నిక్రియ నం. ఎ. అ. శ్రీ. 1. దహనకర్తాది. 2. వాతవేయుట.

అగ్నిక్రిడ నం. ఎ. అ. శ్రీ. 1. కాణసంచు. 2. దీపోత్సవము.

అగ్నిగర్భ నం. ఎ. అ. శ్రీ. 1. జమ్మి, శమి (వృ. వి.) 2. భూమి. 3. జ్యోతిష్మతి, మానేరు, ఎక్కుడుతీగ.

అగ్నిగర్భము సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) లోపల
అగ్ని కలది. వి. అ. శుం. అగ్నిజారవృక్షము.

2. సూర్యకాంతమణి. కి. అరణి.

అగ్నిగృహము సం. వి. అ. న. అగ్నిహోత్ర
శాల.

అగ్నిఘృతము సం. వి. అ. న. జఠరాగ్నిని హెచ్చిం
చుటకై నేతితోఁ జేయఁబడు నొకానొక
యౌషధము.

అగ్నిచయనము సం. వి. అ. న-అగ్నిచయము.

అగ్నిచయము సం. వి. అ. శుం. 1. అగ్నాధి
ధానము, అగ్నిని మంత్రపూర్వకముగా నిలు
పుట. 2. అగ్నిహోత్ర మంత్రము. కి. నిప్పుల
కుప్ప.

అగ్నిచిత్తు సం. వి. శ్. శుం. మంత్ర పూర్వకముగా
అగ్నిని స్థాపించుకొన్నవాఁడు - అగ్నిహోత్రుఁ
డహితాగ్ని.

అగ్నిచిత్త సం. వి. ఆ. శ్రీ. అగ్నాధిధానము.

అగ్నిజము సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) అగ్నినుండి
పుట్టినది. వి. అ. శుం. అగ్నిజారవృక్షము న.
1. బంగారు. 2. నీరు.

అగ్నిజాతము సం-అగ్నిజము.

అగ్నిజిహ్వా సం. వి. ఆ. శ్రీ. 1. అగ్నిజ్వాళి; అగ్ని
యొక్కనాల్క. (ఇవియేడు-కరాళీ ధూమినీ
శ్వేతా లోహితా నీలలోహితా, సువర్ణా పద్మ
రాగాచ జిహ్వస్సప్తవిభావసోః.) 2. లాంగలికీ
వృక్షము.

అగ్నిజిహ్వఁడు సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. పీఠ
మైన వాక్కులు గలవాఁడు, పరుషవాక్కులు
గలవాఁడు. 2. అగ్నియే జిహ్వగాఁ గలవాఁడు
(వరాహమూర్తి.)

అగ్నిజఁడు సం. వి. అ. శుం. 1. కుమారస్వామి.
2. విష్ణువు.

అగ్నిజ్వాళ సం. వి. ఆ. శ్రీ. 1. నిప్పుమంట 2.
ధాతకి, ఆరె (వృ.వి.)

అగ్నిదగ్ధఁడు సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. అగ్నిచే
గాల్పఁబడినవాఁడు. 2. చితిమీదఁ గాల్పఁ
బడినవాఁడు. వి. వి. బ్రతికియున్నప్పుడు నిత్యా
గ్నిహోత్రముచేసి పిమ్మట ఆయగ్నిచేతనే

దహనసంస్కారము నందినవారు - పితృదేవత
లలో నొక తెగవారు.

అగ్నిదమని సం. వి. శ్. శ్రీ. వాఁకుడు (వృ.వి.)

అగ్నిదము సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. అగ్నిని ఇచ్చు
నది. 2. ఆకలి పుట్టించునది, జఠరాగ్నిదీప
నము కలిగించునది.

అగ్నిదాత సం. వి. ఋ. శుం. అగ్ని పెట్టువాఁడు-
యథాశాస్త్రముగా దహనకర్మము చేయు
వాఁడు.

అగ్నిదాయకుఁడు సం. విణ. (అ. యశ. అ.) -
అగ్నిదుఁడు.

అగ్నిదీపనము సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఆకలిపెంచు
నది, జఠరాగ్నిని హెచ్చించునది. వి. అ. న.
ఆకలి హెచ్చించుట.

అగ్నిదీప్త సం. వి. ఆ. శ్రీ. జ్యోతిష్మతి, మానేరు
తీగ.

అగ్నిదీప్త సం. వి. శ్. శ్రీ. 1. అగ్నియొక్క ప్రకా
శము. 1. చుటుకుగా ఆకలివేయుట.

అగ్నిదుఁడు సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. నిప్పుఇచ్చు
వాఁడు. 2. ఇల్లు మొ. కాల్పువాఁడు. (వీఁడు
ఆటుగు రాతతాయులలో నొకఁడు.)

అగ్నిదూషితము సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) వాత
వేయఁబడినది.

అగ్నిదేవ సం. వి. అ. శ్రీ. కృత్తికానక్షత్రము.

అగ్నినిర్యానము సం. వి. అ. శుం. అగ్నిజారి
వృక్షము.

అగ్నిపరిక్రియ సం. వి. ఆ. శ్రీ. హోమరూపమైన
అగ్నిపరిచర్య.

అగ్నిపరీక్ష సం. వి. ఆ. శ్రీ. అగ్నిదివ్యము, అగ్నిచే
దోషాదోషములను పరీక్షించుట.

అగ్నిపర్వతము సం. వి. అ. శుం. నిప్పుకొండ.

అగ్నిపురాణము సం. వి. అ. న. వ్యాసుఁడు రచిం
చిన 18 మహాపురాణములలో నొకటి.

అగ్నిప్రతిష్ఠ సం. వి. ఆ. శ్రీ. గృహ్యగ్నిని (వివా
హగ్నిని) నిల్పుట.

అగ్నిప్రస్కందనము సం. వి. అ. న. అగ్నిహోమ
కార్యములను మానుట.

అగ్నిప్రస్తరము సం. వి. అ. పుం. చెకుముకితాయి.

అగ్నివాహువు సం. వి. ఉ. పుం. 1. పొగ. 2. ప్రథమ మనువుయొక్క పుత్తుడు. 3. ప్రియవ్రతు నకు కామ్యయందు బుట్టినవాడు.

అగ్నివీజము సం. వి. అ. న. 1. బంగారు. 2. శేఫా ఊరము.

అగ్నిభము (సం. వి. అ. న. 1. బంగారు. 2. కృత్తికా నక్షత్రము.

అగ్నిభువు సం. వి. ఉ. పుం. కుమారస్వామి.

అగ్నిమంథనము సం. వి. అ. న. - అగ్నిమంథము.

అగ్నిమంథము సం. వి. అ. పుం. 1. రాపిడివలన నిప్పును పుట్టించుట. 2. నెల్లి, శ్రీవల్లము (వృ. వి.)

అగ్నిమణి సం. వి. ఉ. పుం. సూర్యకాంతము.

అగ్నిమథుడు సం. వి. ఉ. పుం. నిప్పుకొలుకు అంటి మథించువాడు.

అగ్నిమాంద్యము సం. వి. అ. న. ఆకలి తగ్గుట.

అగ్నిమిత్తుడు సం. వి. అ. పుం. న. - అగ్ని^{కి} మిత్తము - వాయువు. పుం. ఒకానొక రాజు.

అగ్నిముఖము సం. వి. అ. పుం. 1. చిత్రమూలము (వృ.వి.) 2. బీడి. (వృ.వి.) 3. బలకరమైన యొక యోషధ చూర్ణము. 4. నల్లి. న. అగ్ని సాధ్యమగుకర్మములకు పూర్వమందు చేయు అంగకర్మ సముదాయము.

వ. ... మహామునులు ... అగ్నిముఖంబు సేసి వేల్వం దొడంగిన ...భార. ఆది. 2. 210.

సీ. ... అగ్నిముఖము సేసి వేల్వ...భార. ఆది. 7. 167.

అగ్నిముఖి సం. వి. ఉ. స్త్రీ. 1. నల్ల బీడి. (వృ.వి.) 2. లాంగలికి (వృ.వి.)

అగ్నిముఖుడు సం. వి. అ. పుం. 1. దేవత, వేలుపు. 2. అగ్నిహోత్రు. 3. బ్రాహ్మణుడు.

అగ్నిరజము(స్ను) సం. వి. న. పుం. ఆరుద్ర పురుగు. న. బంగారు.

అగ్నిరుహ సం. వి. అ. స్త్రీ. మాంసాదని (వృ.వి.)

అగ్నిరేతస్సు సం. వి. న. న. - అగ్నివీర్యము - బంగారు.

అగ్నిరోహిణి సం. వి. ఉ. స్త్రీ. నొప్పితోను మంట తోను గూడిన చంకలోనికుటుపు.

అగ్నివల్లభము సం. వి. అ. పుం. 1. సాలము. మద్ది (వృ.వి.) 2. మద్దిజిగురు.

అగ్నివాహనము సం. వి. అ. న. 1. గొట్టె. 2. మేక.

అగ్నివాహము సం. వి. అ. పుం. 1. మేక. 2. గొట్టె. 3. పొగ.

అగ్నివీర్యము సం. వి. అ. న. బంగారము.

అగ్నికాల సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. అగ్నిహోత్రము లుంచు గృహము; అగ్నిహోత్ర ముంచెడు స్థానము.

అగ్నికాలము సం. వి. అ. న. - అగ్నికాల.

అగ్నిశిఖ సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. మంట, జ్వాల. 2. లాంగలికి (వృ.వి.)

అగ్నిశిఖము సం. వి. (అ. అ. అ.) నిప్పువంటి కొనలు గలది. వి. అ. పుం. 1. దీపము. 2. బాణము. 3. అగ్ని బాణము. 4. కుంకుమపువ్వు. 5. కుసుభవృక్షము. 6. జాంగలి, దూల గొండి (వృ.వి.) న. 1. వసువు. 2. బంగారు.

అగ్నిశేఖరము సం. వి. అ. పుం. 1. కుసుభవృక్షము. 2. కుంకుమవృక్షము. 3. లాంగలికి (వృ.వి.) న. బంగారు.

అగ్నిష్టోమము సం. వి. అ. పుం. 1. వసంతకాల మందు జేయబడు నొక యాగము. (ఇది జ్యోతిష్టోమ సంస్థలలో మొదటిది) 2. అగ్ని ష్టోమవిధానమును దెల్పుకల్పము.

అగ్నిష్ఠము సం. వి. (అ. అ. అ.) అగ్నియందు గాని దానిసమీపమునగాని యుండునది. వి. అ. న. ఇనుపవేపుడుచట్టి; ఇనుపపెనము.

అగ్నిష్వాత్తులు సం. వి. అ. పుం. 1. ఒక తెగపితృ దేవతలు.

అగ్నిసంభవము సం. వి. (అ. అ. అ.) అగ్ని నుండి పుట్టినది. వి. అ. పుం. అరణ్యకుసుంభ వృక్షము.

అగ్నిసంస్కారము సం. వి. అ. పుం. 1. అగ్నిని సంస్కరించుట. 2. అగ్నిచేత సంస్కరించుట. 3. చితిమీద పెట్ట దహనము చేయుట.

అగ్నిసఖుడు సం. వి. అ. పుం. వాయువు.

అగ్నిసాక్షి సం. విజ. (న. జ. న.) - అగ్నిసాక్షి కము.

అగ్నిసాక్షితము సం. విజ. (అ. అ. అ) అగ్ని సాక్షిగాఁ గలది, అగ్నియెదుట జరిగినది.

అగ్నిసాదము సం. వి. అ. పుం. అజీర్ణవ్యాధి.

అగ్నిసారము సం. వి. అ. న. రసాంజనము, ఒక విధమైన కంటిమందు.

అగ్నిసూత్రము సం. వి. అ. న. ఉపనయనము నందు బ్రాహ్మణుఁడు ధరించుముఁజదర్శమొల త్రాడు, మౌంటీమేఖల.

అగ్నిస్తంభము సం-అగ్నిస్తంభము.

అగ్నిస్తంభము సం. వి. అ. పుం. 1. అగ్నియొక్క దహనశక్తి నాఁపుట; దాని కుపయోగించు మంత్రము. 2. అగ్నిస్తంభ నౌషధము.

అగ్నిస్తోత్రము సం-అగ్నికణము.

అగ్నిహోత్రము సం. వి. అ. పుం. 1. హవిస్సు. 2. అగ్ని.

శ్లో. హవిర్విహ్నిచాగ్నిహోత్రం. (త్రి. ని.) న. హోమము.

గీ. సూర్యతేజంబు గైకొన్నకుచికిఁ జంద్ర, కాంతియు నొసంగుభంగి దుగ్ధముల నగ్ని, హోత్రమొనరించి వే సంజ హోమశాల, నేకతంబున నున్న ప్రాణేశుఁ గాంచి. దశా. 3.27.

అగ్నిహోత్ర సం. వి. న. పుం. అగ్నిహోత్ర మును చేయువాఁడు.

అగ్నియము సం. విజ. (అ. అ. అ.) అగ్నిసమీప మున నున్నది; అగ్నిసంబంధమైనది.

అగ్నిషోమీయము సం. విజ. (అ. అ. అ.) అగ్నియు సోమఁడును దేవతలుగాఁ గలది. (యాగ ము, మొ.)

అగ్న్యధానము సం. వి. అ. న. అగ్నిని నిలుపుట.

అగ్న్యధేయుఁడు సం. వి. అ. పుం. ఆహితాగ్ని, అగ్నిహోత్ర.

అగ్న్యహితుఁడు సం. వి. అ. పుం. ఆహితాగ్ని.

అగ్న్యతాపము సం. వి. అ. పుం. ఉల్కాపాతము, ధూమకేతువు (తోకచుక్క) మొ.

అగ్న్యధరణము సం. వి. అ. న. 1. అరణినుండి నిప్పును బుట్టించుట. 2. అగ్నిహోత్రమును జేయుటకు ముందు బూడిద తొలగించి అగ్నిని పైకిఁదీయుట.

అగ్న్యధారము సం. వి. అ. పుం. అగ్న్యధరణము.

అగ్న్యవస్థానము సం. వి. అ. న. 1. అగ్న్యపాన నము. 2. అగ్న్యపాననమంత్రము.

అగ్రకేకము సం. వి. అ. పుం. కేశాగ్రము. బి. వ. ముంగురులు.

అగ్రగణ్యుడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) మొదటి వాఁడుగా నెన్నఁదగినవాఁడు, ముఖ్యుఁడు.

అగ్రగామి సం. వి. న. పుం. - అగ్రగుఁడు.

అగ్రగుఁడు సం. వి. అ. పుం. ముందు నడచు వాఁడు; మొనగాఁడు.

అగ్రజ సం. వి. అ. స్త్రీ. అక్క, శ్రేష్ఠభగిని.

అగ్రజంఘ సం. వి. అ. స్త్రీ. పిక్కయొక్క ముందు భాగము.

అగ్రజన్ముఁడు సం. వి. న. పుం. 1. అన్న. 2. బ్రాహ్మణుఁడు. 3. బ్రహ్మ.

అగ్రజాతుఁడు సం. - అగ్రజుఁడు.

అగ్రజుఁడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) మొదట పుట్టిన వాఁడు. వి. అ. పుం. 1. అన్న. 2. బ్రాహ్మణుఁడు.

అగ్రణి సం. విజ. (ఈ. ఈ. ఇ.) ముఖ్యుఁడు, శ్రేష్ఠుఁడు.

అగ్రతస్పరుఁడు సం. విజ. (అ. ఈ. అ.) ముందు నడచువాఁడు మొదటివాఁడు.

అగ్రనిరూపణము సం. వి. అ. న. భవిష్యత్తు చెప్పుట.

అగ్రవర్ణి సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఆజలోమము (వృ.వి.)

అగ్రపాణి సం. వి. ఈ. పుం. - అగ్రహస్తము.

అగ్రపాతి సం. విజ. (న. నీ. న.) ముందు సంభవించునది.

అగ్రపాదము సం. వి. అ. పుం. పాదముయొక్క ముందుభాగము, పాదాగ్రము.

అగ్రపూజ సం. వి. అ. స్త్రీ. మొదట చేయఁబడు పూజ, ప్రథమసత్కారము.

అగ్రవీణము సం. వి. అ. పుం. ముతమామిడి, బీడి
మామిడి (వృ. వి.)

అగ్రకుక్కు(జుడు) సం. విణ. (జ్) 1. మొదట
తినువాడు. 2. బొదరికుడు, తిండిపోతు.

అగ్రకువు సం. వి. జ్. పుం. 1. అన్న. 2. బ్రాహ్మ
ణుడు. శ్రీ. అక్క.

అగ్రమాంసము సం. వి. అ. న. 1. హృదయము
నందు పర్వాకారముగా నున్న మాంసవిశేషము.
2. ఒకానొకరోగము. (ఇందు కారిజము
పొంగును.)

అగ్రము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. ప్రథమము,
మొదటిది. (ఉదా: అగ్రమహిషి.) 2. ప్రథా
నము, ముఖ్యము. 3. మిక్కుటము, అధికము.
వి. అ. న. 1. కొన, చివర. 2. పై భాగము.
3. పురోభాగము, ముందు. 4. ఆలంబనము
అశ్రయము. (ఉదా: ఏకాగ్రచిత్తుడు.) 5.
మొదలు. 6. సమూహము. 7. పెచ్చు, పైచి
ల్లర. (ఉదా: సాగ్రంశ్రీసహస్రమ్. రామా.)
8. నాలుగుకరణముల భిక్ష. 9. పల మనెడి
పరిమాణము. 10. ప్రాంతప్రదేశము.

అగ్రయానము సం. విణ. (అ. అ. అ.) ముందు
నడచునది. వి. అ. న. 1. ముందునడక.
2. ముందుండుసేన, ఎలగోలుసేన.

అగ్రయాయి సం. విణ. (న్, నీ. న్.) 1. ముందు
పోవువాడు, అగ్రగామి. 2. మొదటివాడు,
శ్రేష్ఠుడు.

అగ్రయోధి సం. వి. న్. పుం. ముఖ్యవీరుడు.

అగ్రతోహిత సం. వి. అ. శ్రీ. చిల్లి. చిట్టి కూర
(వృ. వి.)

అగ్రసంతాని సం. వి. జ్. శ్రీ. యమపంజిక, ప్రాణి
వర్గము యొక్క పూర్వకర్మానుసారమునఁ
గలుగు కుభాకుభములను దెలుపునట్టి యముని
కవితె, యమపట్టిక.

అగ్రసంధ్య సం. వి. అ. శ్రీ. ప్రాతస్సంధ్య, తొలి
సంజ.

అగ్రనరుడు సం. విణ. (అ. జ్. అ.) - అగ్ర
యాయి.

అగ్రహస్తము సం. వి. అ. పుం. 1. చేతి చివరి
భాగము. 2. తుండాగ్రము.

అగ్రహాయణము సం. వి. అ. పుం. మార్గశిర్షి
మాసము.

అగ్రహయజ్ఞేష్ఠి సం. వి. జ్. శ్రీ. నవసన్ద్యేష్ఠి,
అగ్రయణము.

అగ్రహారము సం. వి. అ. పుం. 1. పోషణముకై
రాజు బ్రాహ్మణుల కిచ్చుభూమి. 2. బ్రాహ్మణ
నివాసమునకై నిర్మింపబడిన గ్రామభేదము.

అగ్రాంకువు సం. వి. జ్. పుం. తేజఃకేంద్రము,
కిరణములు పొడుచోటు.

అగ్రాక్షి సం. వి. జ్. న. శ్రీకేగన్న, అపాంగము.

అగ్రానీకము సం. వి. అ. న. ముంగటిసేన.

అగ్రామ్యము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. గ్రామ్యము
కానిది, నగరమందలిది. 2. అపభ్రంశము
కానిది, శాస్త్రసమ్మతము (పదము. మొ.)
3. వన్యము (మృగాది)

అగ్రాహ్యము సం. విణ. (అ. అ. అ.) - గ్రహింపఁ
దగనిది. 1. పుచ్చుకొనఁ దగనిది. 2. తెలిసి
కొనఁ దగనిది. 3. అంగీకరింపఁ దగనిది.
4. నమ్మదగనిది. 5. పరిగణింపఁ దగనిది,
లెక్కసేయఁ దగనిది.

అగ్రిముడు సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. మొదటి
వాడు, మొదటివాడు. 2. శ్రేష్ఠుడు,
ఉత్తముడు; ప్రథానుడు. 3. పెద్దవాడు.
వి. అ. పుం. అన్న.

అగ్రిముడు సం. - అగ్రిముడు.

అగ్రియుడు సం. - అగ్రిముడు.

అగ్రేదిధిషువు సం. వి. జ్. పుం. మాటుమనువు
దానిని బెండ్లాడినదిజుడు. శ్రీ. అక్కకు
ముందు బెండ్లాడినచెల్లెలు.

అగ్రేవణము సం. అవ్య. అ. న. (అగ్రే + వనము)
వనాగ్రము, అడవిచివరను.

శ్లో. అగ్రేవణం వరమానే ప్రతిచ్యాం చంద్ర
మండలే. గగనోద్భవవిశ్వవిద్యాలయ

అగ్రేనరుడు సం. - అగ్రగ్రామాలయం

అగ్ర్యుడు సం. - అగ్రియుడు 23. 21
నమాడు సంఖ్య.....

అఘటమానము సం. వి. (అ. అ. అ.) ఘటల్ల
నిది, సంభవింపనిది.

క. మానవునకు నెఱుఁగు టఘటమానముగాదే.
భార. ఆర. 1. 331.

అఘభోజి సం. వి. (న్. నీ. న్.) దేవపితృతిథు
లకు పెట్టక తాను తినువాఁడు.

అఘమర్షణము సం. వి. అ. న. పాపమునశించుటకై
జపించునట్టి మంత్రము. (ఇది ఋగ్వేదమున
190. వ. సూక్తము. జలములందుండి మూఁడు
మాటులు దీనిని జపింపఁగా గురుతల్పగమనాది
మహాపాతకములు గూడ నశించును.)

అఘము సం. వి. అ. న. 1. పాపము. 2. ద్యూతాది
వ్యసనము. 3. ఆశౌచము. 4. దుఃఖము.

అఘశంసి సం. వి. (న్. నీ. న్.) ఇతరులదోష
ములు ప్రకటించువాఁడు.

అఘాయువు సం. వి. (న్.) పాపకార్యమునకై
వినియోగపడెడి యాయువు గలవాఁడు, ఎల్ల
ప్పుడును పాపము చేయువాఁడు.

అఘాహము సం. వి. అ. వం. ఆశౌచదినము.

అఘోరప్రమాణము సం. వి. అ. న. అతిఘోర
మైనట్టు, పెద్దట్టు.

అఘోరము సం. వి. (అ. అ. అ.) 1. భయంక
రము కానిది. 2. దేనికంటె ఘోరము లేదో
అది - అతిభయంకరము, వి. అ. వం. రుద్రుని
మూర్తిభేదము. న. శివుని అయిదుముఖము
లలో నొకటి.

అఘోరుఁడు సం. వి. అ. వం. 1. రుద్రుఁడు.
2. రుద్రునిదుర్గను ఇరువురను అర్పించువాఁడు.

అఘోషము సం. వి. (అ. అ. అ.) ధ్వని లేనిది.
వి. అ. వం. (వ్యాక) వర్ణోత్పత్తి కై నకాహ్య
ప్రయత్నభేదము; ఆప్రయత్నముతోఁ గూడిన
వర్ణము. (క. ఖ. చ. ఛ, మొ.)

అఘ్న సం. వి. అ. వ్రే. - చంపఁ దగనిది-అవు.

అఘ్నుడు సం. వి. అ. వం. చంపనివాఁడు-సృష్టి.

అఘ్నము సం. వి. (అ. అ. అ.) 1. ఆఘా
హము. 2. అఘోరము. 3. అఘోరము. 4. అఘోరము.
వి. అ. న. మద్యము. కల్లు.

అచేటు-అచ్చోటు.

క. ఆనిశితాస్త్రం బెయ్యెది, యో నాకుందెలియ
దది మహోగ్రత నాటం, గా నొచ్చి పడితినర
దము, పై నప్పుడు నూతుఁ డచటు వాపె రథం
బున్. భార. ఉద్యో, 4. 328.

చ. ...అట్లు గాన నా, కచటు నివాస మయ్యె
విను మన్యతలంబులు దానిఁ బోలునే.
భార. ఆను. 4. 438.

నీ. అమ్మని మెఱఁగినయచట నెల్ల ను దాను
వర్తింప నొక దువ్వువైరమెత్తి. భార.
శాం. 3. 92.

క. ...విప్రుండొకఁడు ప్రసంగవశమునం, జది
వెను నొగి నీపద్యము, లది యెఱుఁగఁగ
వలయు నచటికరిగెద భట్టి. విక్ర. 2. 45.

గీ. అచటివృత్తాంత మంతయు నరసిపోయి.
పారి. 1. 68.

అచతురము సం. వి. (అ. ఈ. అ.) 1. నాలుగు
లేనిది. 2. నేర్పరికానిది,

అచరము సం. వి. (అ. అ. అ.) కదలనిది, స్థావ
రము.

అచే(చ్చే)లింమే (✓అచ్చేలము) అ. 4. ఆగ్ర
హించు.

ద్వి. సచివానుమతి కూద్రసమితిఁదే నంప, నచ
లించి యమకింకరాకృతి మెఱయు, తలవ
రుల్ గరివాలదంతపాశములు. నవ. 5.
280 పా. 22 పం.

అచల సం. వి. అ. వ్రే. భూమి.

అచలకిల సం. వి. అ. వ్రే. భూమి.

అచలజ సం. వి. అ. వ్రే. పర్వతపుత్రి, పార్వతి.

అచలత్విట్టు సం. వి. (వ్.) స్థిరమైనకాంతిగలది.
వి. వ్. వం. కోకిలము. వ్రే. స్థిరమైనకాంతి.

అచలము సం. వి. (అ. అ. అ.) చలింపనిది,
స్థిరము, శాశ్వతము. వి. అ. వం. 1. కొండ.
2. ఏడు అనుసంఖ్య. 3. మేకు న. బ్రహ్మము.

అచలుఁడు సం. వి. అ. వం. 1. శివుఁడు, స్థానిపు,
2. ఆత్మ.

అచాపలము సం. విజ. (అ. అ. అ.) చాపల్యము
లేనిది, స్థిరము. ఎ. అ. న. స్థైర్యము.

అచాపల్యము సం. - అచాపలము.

అచింతనీయము సం. - అచింత్యము.

అచింతితము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. తలఁపఁ
బడనిది, అనుకొనఁబడనిది. 2. ధ్యానింపఁ
బడనిది.

అచింత్యము సం. విజ. (అ. అ. అ.) చింతింప
రానిది.

అచిత్తి సం. ఎ. ఇ. స్త్రీ. తెలివిలేమి, అజ్ఞానము.

అచిరద్యుతి సం. ఎ. ఇ. స్త్రీ. - ఉడికకాంతికలది-
మెఱపు, విద్యుత్తు.

అచిరప్రథ సం. ఎ. అ. స్త్రీ. - అచిరద్యుతి.

అచిరము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. అల్పకాల
ముందునది, ఉడికము. 2. అల్పము. దీర్ఘము
కానిది. (కాలము.) 3. కొలఁదికాలము క్రింద
టిది, క్రొత్తది, ఇటీవలిది. ఎ. అ. న. అల్ప
కాలము.

అచేతనము సం. విజ. (అ. అ. అ.) చైతన్యము
(సుఖదుఃఖానుభవము) లేనిది, జడము.

అచేతన్కము సం. విజ. (అ. అ. అ.) మనస్సు
లేనిది, జడము.

అచేష్టుడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) నిశ్చేష్టుడు,
వ్యాపారరహితుడు.

అచోటు - అచోటు.

గీ. ఈనెలవును బృందారకాధీన మిదియ, మనకు
రావలసినచో టనిన నతం డ, సహ్యాదుర్గంధ
ఘోరదర్శనత నచోటు, చిత్తమతిదుఃఖతం
బుగఁ జేయుటయును. భార. స్వ. 19.

అచ్చేటు - అచ్చోటు.

అ. అది పవిత్రదేశ మచ్చటు సూచించు, గడచి
చనఁగ...భార. ఆను. 2. 5.

సీ. ...దేవతాసన్మునీంద్ర, హర్షంబుగావించు
నట్టివారచ్చటి కరుగుదు రేనొల్ల నచ్చ
టనియె. భార. ఆను. 4. 67.

చ. హరివాసరోపవాసం బచ్చటఁ గావింప. ...
ఆము. 1, 11.

చ. ...అచ్చటినందనపాలురు...పాఠి. 4. 55.

అచ్చేతబొట్టు ఎ. (క. అచ్చతె-అకతలు) అకత
లతోఁ బెట్టుకొనుబొట్టు.

ఉ....పా.లాంచలసీమ లేఁబసుపుటచ్చతబొట్టుఁ
జెవాకు గాజులున్. పి. శకుం. 4. 78.

అచ్చేనగండ్లు ఎ. బ. (✓అచ్చేనలు.) 1. బాలికా
క్రీడావిశేషము.

క. ...గచ్చకాయలు, నచ్చనగండ్లాడు సరివయ
స్యలతోడన్. పాంచా. 1. 57.

2. గిరియకములు, అచ్చనగండ్లాడెడు చిన్న
చిన్న బాలు.

ఉ. ...మధులోలభృంగముల్, వారక సారెకున్
నెగసి వ్రాలుచునొప్పెఁ దదంబుదేవతల్,
నేరుపుతోడ నాడు హాసీలపుటచ్చనగండ్ల
కై వడిన్. కళా. 6. 229.

అచ్చేనగాయలు - అచ్చేనగండ్లు.

(బాలికా క్రీడావిశేషము)

సీ కరికంకణధ్వనుల్ ఘలుఘల్లు రని యింపు
గావింప నచ్చనగాయ లాడు. రుక్మి. 1. 86.

అచ్చేనగుండ్లు - అచ్చేనగండ్లు.

(అచ్చనగండ్లాడెడు చిన్నచిన్నబాలు)

సీ. అచ్చికన్నియ యాడునచ్చనగుండ్లు నాఁ
గొండ లేవార్థి లో నుండు నొకట. రామా.
5. 121.

అచ్చేనలు ఎ. బ. (పృత్తియందేకపచనాంతమగును.

చూ. అచ్చనగాయలు, అచ్చనగండ్లు.)

1. బాలికాక్రీడావిశేషము. 2. నృత్యము.

ద్వి. చెచ్చెరి సుతుప్రాణమిచ్చిన నేఁడె, యచ్చన
లాడెద నభవ మీ కనక...పండితా. 160పా.

క. పొచ్చినశోకము మదిలో, నచ్చన లాడంగ
ననియె నమ్మునితోడన్. శై. భా. 1. 55.

జ. అచ్చనగండ్లు, అచ్చనగాయలు, అచ్చన
గుండ్లు.

అచ్చేము విజ-దీనికి వృత్తియందంత్యవర్ణలోపము
వికల్పముగ నగును-(సం.ప్రా. అచ్చం, త.
అచ్చం. క. తు. అచ్చ.)

1. స్వచ్ఛము, నిర్మలము.

నీ....ఒండువిధంబులఁ బడయంగ రానియెక్కు
దువదంబు. గీ. లచ్చమైనతపంబున వచ్చుఁ
బడయ. భార. అశ్వ. 2.208.

నీ. అచ్చవెన్నెలచాయ నవఘటింపఁగఁ జాలు
నిద్దంపువెలిపట్టునెఱికఁ గట్టి. నైష. 6.22.

2. కేవలము, మిశ్రముగానిది, శుద్ధము.

నీ. అచ్చతెల్పునఁ గడు సఖిరామ మగునొక్క
యశ్వంబుఁ గాంచితిమి...భార. ఆను. 1.
198.

క. అచ్చమగుభోగమోక్షము,లచ్చోటం దొం
కుఁ గఠతలామలకముగఁ. భీమ. 2.19.

మ....ఈవిపుడు గూర్పం బూనునీయచ్చపుం,
దెనుఁగుంగబ్బము...నీలా. 1.16.

అచ్చతెలుఁగు - శుద్ధాంధ్రము.

(వ్యవ) నా కాపుస్తకము అచ్చముగా ఇచ్చి
నాఁడు. (అచ్చముగా - స్వస్వామ్యముల
తోను.)

3. తెల్లనిది.

(రాజముత్యాలవోరిమునుజూచి ఆటవికులు
అనినమాట.)నీ....ఈయచ్చగురిజవే రెండుఁ
గలిగె. యయా. 1.120.

అచ్చెర ఎ. (నం. అప్పరాః, ప్రా. అచ్చరా, క.
అచ్చర.) అప్పరస్త్రి దేవవేశ్య.

మ....అయ్యచ్చరఁ జూచి చేరఁజని పత్కెఁ
వాఁడు విభ్రాంతుడై. మనుచ. 2.38.

జ. అచ్చరనది.

అచ్చెరనది ఎ. (✓అచ్చెర) ఆకాశగంగ, సురనది.

క....చిచ్చఱుకినుదేవర పై, నచ్చరనదిఁ
దాల్చు చెలువ మచ్చుపడంగా. దశా.
2.17.

అచ్చెరము ఎ. (నం. అక్షరమ్. ప్రా. అఖరం. క.
అచ్చర. క. అచ్చరం.) అక్షరము, పర్ణము.
వైజ. 2.95.

అచ్చెరువడు అ. క్రి. (✓అచ్చెరువు) విస్మయ
మందు, ఆశ్చర్యకడు.

చ. ...త్రాంచు నొకయించుక పెంపునగెల్చె
వేల్పుల,చ్చరువడి పిచ్చలింప భుజశక్తియు
షణ్ముఖునుగ్రశక్తియుఁ.కు.సం. 10.486.

అచ్చెరువు-అచ్చెరువు. ఎ. (నం. ఆశ్చర్యమ్. క.
అచ్చరి. అచ్చరియ.) ఆశ్చర్యము.

చ....వీరహృ, త్వరసిరుహంబులోలి నవతంస
విభూతిగఁ దాల్చి చాల నచ్చరువు పికాచ
కాఁతలు పికాచములందవిలించి రొప్పులఁ.
కు. సం. 11. 768.

జ. అచ్చరువడు.

అచ్చెలము ఎ. చలము, పట్టుదల.

క. బలహీనులై నవారలు, బలవంతుల నొడుచు
నపుడు బహుమాయల నచ్చలమునఁ
జేయుట యెందును,గలయదియ జయంబ
కాదెక ర్తవ్యమిలఁ. భార. సఖా. 2.170.

జ. అచ(చ్చ)లించు.

అచ్చాళి(కు) ఎఱ. (క. అచ్చాళు-దృఢుఁడు.)
జంజాటములేనివాఁడు, సంసారపుపీఠులాట
లేనివాఁడు.

ద్వి. చారుళీలాముఖ్యజలజలోచనలఁ, శేరికా
బంధులఁ జెలుల నీక్షణమె వగఱకుఁజొర
రాకబహుదుర్గమార్గ, మగుకోహళమహాన్వి
యాశ్రమస్థలిని, శేరిచి మనము నిశ్చింతనే
తెంచి, యారూఢబలయుక్తి నచ్చాళిగాఁగ,
ననికి సన్నద్ధులమై యుందు మవల. పతివ్ర
తామాహాత్యము. (ప్రౌ.)

అచ్చిక-అచ్చికము. ఎ. (క. అచ్చిక, అచ్చగ-
కలత) 1. కలవరిము, ఊభము.

ఉ. నిచ్చలు నమ్మహామణి...దా,నెచ్చటనుండె
నచ్చటికి నేయుపసర్గము నేభయంబు నే,
యచ్చికయుఁ జనింపక సముచితమస్థితి
నిచ్చు నిచ్చలుఁ. హరి. పూ. 3.174.

2. కొఱత, లోపము.

ఉ. అక్కట నీ కొకందులకు నచ్చిక లేక మెలం
గ విష్ణుదా, నెక్కడిభర్తగాఁగ సృజియించె
నజుండు...హంస. 1.89.

అచ్చికబుచ్చిక ఎ. (క. అచ్చికెమచ్చికె.) 1.
కలుపుకోలుతనము, మైత్రి.

ఉ. అక్కఱజూడ వేటి కలయచ్చికబుచ్చికనే
యునంచలఁ...విజ. వి. 8.80.

వ. సారంబు లగువన్యాహారంబులు దెచ్చి
యిచ్చుచు నచ్చికబుచ్చిక లడరఁ గొంత
కాలంబు గడపి... వేం. పంచ. 2.68.

2. కలుపుకోలుమాట; బెల్లింపుమాట.

ద్వి. అచ్చుగాఁదీర్తుమీయ ప్పని కొన్ని,యచ్చిక
బుచ్చికలాడి...ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. 636.

(ఈయధమున బహువచనమునందే ప్రయో
గము కనఁబడుచున్నది.)

అచ్చికము' - అచ్చిక.

(కొఱఁత, లోపము.)

చ. అదె ఘృతతండుల ప్రకర మల్ల వె చీరలు
భూషణాదినం,పద లవె రాజురాక కులుపా
యొనగూర్చినయట్లు మీతెఱుఁ, ముదితల
కేమి యచ్చికము...కళా. 6.133.

అచ్చికము' - అచ్చము.

(ప్రసన్నము, తేజనది.)

ఆం. భా. 1.158.

అచ్చికలుబుచ్చికలు ఎ. బ. - అచ్చికబుచ్చిక.

(కలుపుకోలుతనము.) చంద్రా. 3.45.

అచ్చివచ్చే అ. క్ర. (✓అచ్చే⁴) అనుకూలమగు,
జేమకారియగు.

(వ్యవ) నా కాయెల్లు అచ్చివచ్చినది. అ
గ్రామము నాకచ్చిరాలేదు.

అచ్చే' ఎ. (క. అచ్చు. హచ్చు-చేర్చు. త. అచ్చు.
తు. అచ్చి.) 1. నాడెము కాగితము మున్నగు
వాని పై అక్షరములు బొమ్మలు మొ. వానిని
ఒత్తుసాధనము, ముద్ర.

చ. సరసమృదూక్తులున్ . . . తలో,దరిమది
గాఢమై తగిలె దర్పకుఁ డచ్చుననొత్తి
నట్లయై...భాగ. 10. ఉ. 320.

2. చెంబు మొదలగునవి పో(తపోయి)కును,
ఇటుక మొదలగునవి తీయుటకును కూర్చిన
మొదటియాకృతి, కరువు.

నీ. నెత్తమ్మిరేకుల మెత్తఁదనము దెచ్చి యచ్చు
నఁ బెట్టినట్లందమొంది. భార. విరా.2.52.

3. ఆదర్శము, ప్రథమదృష్టాంతము.

ఆ. మగలఁ గోరి తొల్లి మగువలు తపములు,
పేసినవసి రనివచ్చిట్ట లెందుఁగలవె దీనికచ్చు

నిలిపితి నీవ నీ,వలన సతులవుదులు వారి
సెఁగాక. కు. సం. 7. 867.

4. చిహ్నము, గుఱుతు.

నీ. అమరాతి తనవేరియచ్చులు వెట్టించి నుం
ధేనుసమితిఁ గీలంమునేనె. కు. సం. 4.
867.

ద్వి. మొగములయం దచ్చు తొత్తి...బస. పు.
6. 599.

గీ. దానిఁ జతురంశములు చేసి దానిధర్మము
లకు నొకపాలు గైకొని మూఁడుపాళ్ళు,
వెచ్చమునకును రానీక యచ్చువొడిచి,
దాఁపవలయు విభుండు భండాంమునను.
పి. శకుం. 4. 175.

5. ముద్రవేసిన తూనికతాయి, మొ.

క. అచ్చులుఁ ద్రాసులుఁ దూములుఁ, బొచ్చెం
బుగఁజేసి కపటమున నమ్మెడియా, మ్రుచ్చు
వడిజులు...విజ్ఞా. ప్రా. 65.

6. విధము, పద్ధతి.

ఉ...నీ,మెచ్చున కె తవాఁడ నను మీపదభక్తు
లలోనఁ గూర్చి యీ,యచ్చున నానతిచ్చు
భవదాదరిణం బిది కోటిసేయదే. భోజరా.
7. 15.

7. ప్రతిబింబము, ప్రతిరూపము.

కవిరాజ...విశారదు లాదరి సంభృతులై, యన
ఘ సుదుస్త మైన భవంబున కచ్చగునీయితి
హాసము బోధన మహనీయ విధంబునఁ
జెప్పిరి...భార. ప్రి. 1. 51. ఆం. భా.
3. 302.

8. అచ్చునఁ బోసి తీసినవస్తువు.

ఉదా: బెల్ల పుటచ్చు.

(వ్యవ) అచ్చుపోసి విడిచినయాఁబోతు.

జ. అచ్చుకట్టు, అచ్చుకుప్ప. అచ్చుకూటము,
అచ్చుపెద్దు, అచ్చొత్తు.

అచ్చే' ఎ. (నం. ప్రా. అచ్చం.) పరిశుద్ధి, నైర్మ
ల్యము.

క. అచ్చుగలకులమువారై, విచ్చలవిడిఁదేలు
వారు వేశ్యల నోలిన్, సచ్చరితులై నఁగవ

యుదు రిచ్చమెయిన్ సుఖపరాత్ము లిమ్మహి
లోనన్. విజ్ఞా. ప్రా. 114.

వి. 1. శుద్ధము, దోషము లేనిది.

క. ముచ్చును బట్టినమాత్రనఁ, జెచ్చెగ దం
డింప కతనిచేఁ దెలిగొని వాఁ, డచ్చైన
విడుపు నిక్కపు, మ్రుచ్చైనం దగినదండ
మును గొనవలయున్. విజ్ఞా. ప్రా. 91.

గీ. చూడవచ్చిన నచ్చ ముచ్చో యెటుంగ,
కాడరా దేల యీపాప మనెడువారు. శుక.
4. 48.

2. స్పష్టము.

శా. ... ఈదిక్కు చిర్నవృత్తో, నీమో మచ్చగఁ
జూపవే తెలువవే నేత్రాబ్జముల్ ... హరి.
పూ. 7. 98.

3. యథార్థము, సరియైనది.

ఉ. అచ్చగ ముచ్చు నే సలిపినట్టులె సల్పితివి
... ఉ. రా. 2. 316. (అచ్చగ-సరిగా)

రిగడ. అచ్చగ నినుఁ దెలియవు తొలిచదువులు.
ఉ. రా. 3. 92.

4. తగినది, ఉచితము.

క. వచ్చినమునిసంఘములకు, విచ్చలవిడి నర్భ్య
పాద్యవిధు లొనరింపన్, మెచ్చగుకనకాస
నముల, నచ్చగఁ గూర్చుండి వసరుహోడుని
తోడన్. భాగ. 11.13. (అచ్చగ-ఒప్పుగా,
యథార్థముగా.)

సీ. పరిపరియచ్చలు పడకుండ యూడితి ...
హంస. 2. 11.

జ. అచ్చపడు, అచ్చపలుచు, అచ్చపాటు.

అమృ' వి. (నం. అక్ష. క. అచ్చ.) 1. పాచిక.

సీ. మేటిజూదరి యన వాటమైతివుటమై నాడు
చుండుదు నే నహర్నిశములు, దృష్టియే
మఱక సందియు జాగరంబును దిగయును
గరయునాఁ దేటపడిన, యచ్చులలోన నే
యచ్చైనఁ గైకొని మాటలోడినయట్లు
వేటు గలుగ. ద్వా. 10. 88.

2. సాలెవాడుపయోగించు నేతపనిముట్టు.

3. ఇరుసుమాను. (ప్రతా.)

జ. అచ్చకట్టువాడు.

అమృ' అ. శ్రీ. 1. అప్పుపడు, ఋణపడు.

క. ఇచ్చితి పప్పుగ మును ధన, మచ్చినయా
సొమ్ము దీర్చకయ్యో చనఁగా. వచ్చునె
యది నీచేతికి, వచ్చిన విహరింతు నిచ్చ వచ్చిన
భంగిన్. శేష. 3. 221.

ద్వి. ఇచ్చి నాచేఁ గొన నీకుఁడు నోవఁ, డచ్చి
నాయెదుర బ్రహ్మకుఁ బోవరాదు. ద్వి.
హరిశ్చ. ఉ. 728.

2. పూచిపడు, పూటవడు.

గీ.... క్రోధభై రివుండు, కాళికాపట్టనం బైదు
క్రోశములును, నవహితుండై యతండు
చేటచ్చి కాచు. కాశీ. 5. 125.

స. శ్రీ. (దండుగు పన్ను అప్పు మొదలగునవి)
విధిగా చెల్లించు.

క. ప్రీతిఁ గులశ్రేష్ఠునిపై, నాతతముగ లేని
బ్రహ్మ హత్యాదిమహా, పాతకము పెట్టి
తిట్టిన, యాతందేనూటనాలు గచ్చుఁ బణం
బుల్. విజ్ఞా. ప్రా. 48.

వ. ఆలవెల్లియాడు భూమి విలిచికొని యాల
వెల్లి వార కృషి నేసి యరి యచ్చి నడపం
గలవారుగాఁ బహిండి యిచ్చి యిరువంద్రు
బ్రహ్మణులకు నాచంద్రార్కమునకు సత్ర
(ము) నిల్పిరి. ద. శా. 4. 1281.

వ. అఖండవతిన్ లోహదండుదివియ ఒడ్టికి
బోలు సలువుఁ పూటను కెలరప్రోలె
బోయని వశమునం బెట్టినమోదాలు 50
త్రిభువనాంకుశమాన (నేయి) అచ్చగ
లాండు. ద. శా. 4. 1163.

జ. అచ్చకొను, అచ్చదల, అచ్చివచ్చు, అప్పు
అప్పుపప్పులు.

అచ్చు నం. వి. వ. శ్రం. స్వరము, ప్రాణాక్షరము.
(అకారాదికము.)

అమృతట్టు స. శ్రీ. (✓అమృ') 1. (పొలము)
మడిమడిగాఁ జేయు.

గీ. అది మఱియు మెత్తగాదున్ని యచ్చకట్టి,
విత్తనాల్ చల్లి యిరుదీవియలయంట్లు,
నాటి కారీషరజము సాంద్రముగఁ జల్లి,
విసువ కేశాననెత్తుఁ గావేరినీరు. వైజ. 1. 85.

2. పర్పటచు, విభజించు.

వ. ...దీవు లేర్పటచి భువనంబు లచ్చుకట్టి
భువనాధిపతుల నిర్ణయించి ...హరి. ఉ.
9. 158.

క. ...ఆగమ, ఘట్టమునకు నడవ యచ్చు
కట్టిన మునిరా, ట్పట్టాభిషిక్తు ...పాండు.
1.11.

ఉ. వేదము నచ్చుకట్టి శ్రుతివీధులతత్త్వముఁ
బట్టిచూచి...నృసింహ. పీఠి. 1. 8.

అచ్చెకట్టువాడు ఎ. (అచ్చే) బట్టలనేత కుప
యోగించులచ్చులు కట్టువాడు. (ఈజాతి
వారు సామాన్యముగా కంటివైద్యము
చేయుచున్నారు.

అచ్చెకుప్ప విణ. (✓అచ్చే) ధనవంతుడు. ఆం.
భా. 3. 3.

అచ్చెకూటము ఎ. (అచ్చు) ముద్రాక్షరకాల.

అచ్చెకొను ల. ౩. (✓అచ్చే) పూచిపడు.
(వ్యవ) నూలురూపాయలిచ్చుటకు వాడచ్చు
కొన్నాడు.

అచ్చెతెద్దు ఎ. (✓అచ్చే) అచ్చుపోసి స్వేచ్ఛగా
తిరుగ విడిచినవృషభము, ఆబోతు. (శ.ర.)

అచ్చెదల ఎ. (✓అచ్చే) 1. అంగీకారము, ఒప్పు
దల.

ఉ. అచ్చపునీలవర్ణదృషదావళి నల్లనికల్వలేక
దుంబచ్చనిరాలు బిల్వనవపత్రములే యరు
ణాశ్మభంగముల్, విచ్చిన యెఱ్ఱరామ
రలే విశ్వపతి విరసోపలంబు లె, ట్లచ్చు
దలయ్యె నీకు నవియందునె గంధమృదుత్వ
తైత్వముల్. కాళ. 2.120.(అచ్చు
దలయ్యె-అంగీకృతమయ్యె అనిభావము)

2. అచ్చుట, అప్పుపడుట. 3. అచ్చివచ్చుట.

అచ్చెపడు ల. ౩. (✓అచ్చే) విణ. (ద. అచ్చు
ప్పుడు) 1. స్పష్టపడు, తెల్లమగు;బయలుపడు.

గీ. వలయుకొలఁది నెలుం గెత్తి వర్ణనమితి,
యచ్చుపడఁగ నశ్వత్థామ సచ్చెననియె.
భార. ద్రోణ. 5.815.

సీ. కాంచనస్తంభముల్ గవునెనల్ పుచ్చి
రింపారుళిల్పము తెల్ల నచ్చుపడఁగ. హరి.
ఉ. 3.159.

(1 - 6)

ఉ. బొం నిశాట దొంగతనమచ్చుపడెన్ నెఱ
దొంగ వాడు...భాగ. 10. పూ. 1184.

2. అబ్బు, అలవడు, సిద్ధించు.

ఉ. ఆకమనీయతై శవమునప్పటినుండియు వార
ధర్మవిద్యాకుశలత్వ మాత్మజల కచ్చుపడ
న్వలె నంచు...కాళ. 4.13.

క. తలఁపఁగఁగయ్యపు వెగవును, నలవును, నీ
కచ్చుపడుట యచ్చెరువు...విక్ర. 8.98.

3. తగియుండు, ఉచితమగు; సార్థకమగు.

గీ. మలసి అంకెలు వైచుచు మాటుకొనిన.
వృషభములభంగి నక్కురువృషభు లిట్లు,
సమదగతిఁ జేరునెడఁ జూచి రమరు లర్థి,
ననిమిషత్వంబు దమ కపు డచ్చుపడఁగ.
భార. విరా. 5. 185.

4. పర్పడు. 5. (✓అచ్చే) ముద్రితమగు.

(వ్యవ) నీపుస్తక మచ్చుపడినదా?

అచ్చెపటు(అ)చే న. ౩. (✓అచ్చేపడు)

1. నియమించు, నియోగించు.

క. ఇచ్చట నొకకయ్యంబునఁ జచ్చెమదీయాగ్ర
జన్మసాంధి తగువాఁడెచ్చోటలేమి నాతం,
డచ్చుపటుపడయ్యె నీక్రియకు నొండొక.
నిన్. భార. విరా. 4. 28.

2. ప్రాప్తిపఁ జేయు, కలిగించు.

క. విచ్చలవిడి నింద్రియముల, నెచ్చటై నను
జనంగ నిచ్చిన నరకం, బచ్చుపటచు...
భార. ఆను. 5. 234.

3. పర్పటచు.

సీ. కొమరారుననఁటికంబములసోయగ మెల్లఁ
దెచ్చి యూరులు గాఁగ నచ్చుపటచి.
పద్మ. 2. 9.

అచ్చెపాటు ఎ. (✓అచ్చేపడు.) అచ్చెపడుట.

(స్పష్టత)

ఆ. అనఘవశముగాదు మనసు గోడండ మీ,వ
దినెఁ జుట్టములను సదనములకుఁ బుచ్చు
మనియెఁ బలుకులచ్చుపా టడఁచుగ, ద్గదిక
దైన్యమెసఁగ విదురుతోడ. భార. శల్య.
1. 11.

అచ్చెరియము - అచ్చెరువు. ఎ. (నం. ఆశ్చర్యమ్. ప్రా. అచ్చే. ౧. ౩. అచ్చరి, అచ్చర్య, అచ్చరియ.)
ఆశ్చర్యము, అద్భుతము. ఎఱ. ఆశ్చర్యకరము,
ఉ. ...కాయము లేదంట నీకు లోకముల్,
కొంటెతనంబునన్ గెలిచికో లిది యచ్చెరి
యంబు మన్మథా. కృ. శకుం. 2. 179.

అచ్చెరువ(ప)డు - అచ్చెరువుపడు. అ. శ్రీ. (✓అచ్చెరువు) ఆశ్చర్యపడు.
గీ. ...తజ్జ్ఞులమనము అచ్చెరువడంగ. నిర.
10. 156.

క. ఇచ్చటిబంధులు నీవును, నచ్చెరువడి వినుచు
నుండ...భార. ఉద్యో. 3. 11.

అచ్చెరువా(పా)టు - అచ్చెరువుపాటు. ఎ. (✓అచ్చెరువుపడు) ఆశ్చర్యము.

ఉ. ...ఆసభ యపూర్వమనఃప్రమదంబుతోడఁ
జేరచ్చెరువాటు నొందె ... భార. శాం.
8. 446.

అచ్చెరువు(ర్వు) - అచ్చెరియము, అచ్చెరువు. ఎ. ఆశ్చర్యము.

చ. ...చూపెటు అచ్చెరు వంది చూడంగన్...
ఉ. రా. 4. 329.

ఎఱ. ఆశ్చర్యకరము.

మ. ...భాషావిశేషంబు అచ్చెరువై వచ్చునరేటి
యన్ననికి...భీమ. 1. 72.

సీ. అచ్చరి లోకచాయ పాచ్చుకోపుల మెచ్చు
అచ్చెర్వు గాఁగ నాట్యములు సలువ. అహ.
1. 102.

జ. అచ్చెరువ(ప)డు, అచ్చెరువా(పా)టు, అచ్చెరువుపడు. అచ్చెరువుపాటు.

అచ్చెరువుపడు - అచ్చెరువడు.

అచ్చెరువుపాటు - అచ్చెరువాటు. (✓అచ్చెరువుపడు.)

ల. ...శల్యకుం, భజకురరాజు అచ్చెరువుపాటు
భయంబును బొందఁ జేయుమీ, భార.
భీష్మ. 2. 88.

అచ్చోటు - అచ్చోటు.

క. ... కొడు కేచ, క్కటిఁ బడియున్నాడో

య, చ్చోటు సూపెడువారు లేరె చూచెద
వానిన్. భార. ద్రోణ. 2. 251.

మ. ... అ, చ్చోటను దోచి గ్రసింపఁబోలుఁ
గలశీసూనుడు...ఆము 4. 145.

అచ్చోత్తు న. శ్రీ. (✓అచ్చే¹) 1. చిహ్నితము
చేయు, గుఱుతు గలదానిఁగాఁ జేయు.

ద్వి. నీకు దీనినిజంప సేమమే చెప్పమ, యాకాంత
దీనిన యచ్చొత్తినదియె. బస. పు. 5. 31.

(దీనిన యచ్చొత్తినదియె - తనకుఁ గావలసిన
దిదియేయని ఆనవాలు పెట్టినదా?)

2. ముద్రించు.

గీ. ...ఆత్మమూర్తి, యబలశలఁపున నచ్చొత్తి
నట్లు సేసె. పంచ. ఉ. 7. 83. (ఆత్మమూర్తి -
ఆత్మమూర్తిని.)

అచ్చో అవ్య. ద్రు. (✓అచ్చో¹) 1. అస్థిలమున,
అప్రదేశమున.

శా. ...అచ్చో నిల్వ కచ్చెల్వ త, దూభృన్మేఖల
వెంటఁ గానలంఘన్ దూభాభిస్సోగ్నయై.
మనుచ. 3. 3.

2. అకాలమున, ఆసమయమున.

మ. మనుజాశిప్రభు నేయఁగాఁ దెగియె రంభా
స్తంభము బోలి త, త్తను పచ్చో నఁ జోద
యంబయిన చందం బొప్ప యై కైఱము,
లవనధిం దేరె. ... ఉశా. 1. 301.

అచ్చోటు ఎ ఔ. (ఆ + చోటు - అచ్చోటు, అచ్చోటు.
దీనిన ప్రమర్శంతమగు 'అచ్చోటన్' అనుదానిలో
'ట' వర్ణము లోపించి 'అచ్చోన్' అను
రూపము సిద్ధించినది. 'అచ్చోటు' అనుదానిలోని
'ఓ' కారము ప్రాస్వియై 'అచ్చోటు' అనియు
అందిలి 'ఓ' కారస్థానమున 'అ' కారము రాఁగా
'అచ్చటు' అనియు పైవానిరెంటలోను ద్విత్వ
ము పోయి 'అచ్చోటు, అచ్చటు' అనియు రూప
ములు సిద్ధించినవి. 'ఆ + చోటు' అనుదానిలో
'చో' అనునది లోపించి తచ్చబ్దాంతమగు 'అ'
కారమునకు ప్రాస్వియై ముందువర్ణమునకు
ద్విత్వమును రాఁగా 'అట్టు' అనురూపము
సిద్ధించి అందు టకారద్విత్వము లోపించి
'అటు' అయినట్లును అవి ప్రకారార్థమున

'లు' తోగలసి 'అట్టులు, అటులు' అనునూపములు గూడ పొందినట్లును దోచుచున్నది. 'అచోటు, అచైపు' అనునర్థ మిచ్చు 'అట్టు' అనునది క్రమముగా 'అప్రకారము' అను నర్థమును తెలిపినది. ఇతరపదములతో సమసింపునపుడు దాని తుది ఉకారమునకు ఇకారము ఆదేశముగా వచ్చును. పైవాని కుదాహరణములు యథాప్రయోగముగా గ్రహించునది. ఇట్లే 'ఇచ్చోటు' మొదలగువానిరూపావతారము గ్రహించునది.) అస్థలము, అప్రదేశము. క. అచ్చోటఁ గడలిరాయని, నచ్చుగ వీక్షించి
కౌతుకాయత్తమతిన్, మెచ్చుకొని చేరి
నరిగె...కుక. 1. 106.

జ. అచటు, అచోటు, అచటు, అచ్చోటు, అచ్చో.

అచ్చభల్లము నం. వి. అ. పుం. ఎలుగుగొడ్డు

అచ్చము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ప్రిచ్ఛము, నిగ్మలమైనది. వి. అ. పుం. 1, ఎలుగుగొడ్డు. 2. పటికపతాయి, ప్పటికము,

అచ్చావాకుడు నం. వి. అ. పుం. సోమయాగము. పు. శాసనకర్తయై హోతకు హాకారిగా నుడు బుద్ధిజుడు.

అచ్చిద్రము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. రింధ్రము లేనిది. 2. లోపము లేనిది.

అచ్చిన్నపత్తము నం. వి. అ. పుం. శాఖోటకము (వృ.వి.)

అచ్చిన్నము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఛేదింపఁబడనిది. 2. నివారింపఁబడినది, తొలగింపఁబడినది. (ఉదా: అచ్చిన్నసంశయము,) 3. ఎడతెగనిది, సంతతము.

అచ్చేద్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఛేదింపశక్యము గానిది. 2. ఛేదింపఁబడినది.

అచ్యుతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. జూలనిది, పడనిది. 2. నాశము లేనిది, స్థితి మైనది. 3. శ్రష్టము కానిది. 4. కాఱనిది.

అచ్యుతవాసము నం. వి. అ. పుం. అశ్వత్థము, రావి (వృ.వి.)

అచ్యుతుడు నం. వి. అ. పుం. విష్ణువు.

అజ నం. వి. అ. స్త్రీ. 1. (సాంఖ్య) ప్రకృతి. 2. అడుమేక.

అజంభము నం. విజ. (అ. అ. అ.) పండ్లు లేనిది, దంతములు లేనిది. వి. అ. పుం. కప్ప.

అజంభుడు నం. వి. అ. పుం సూర్యుడు. (దక్షాధ్వోధ్వోపకాలమున నీ భద్రుఁ డీతనిపండ్లుండఁ గొట్టినాడు - అనిర్నిరాణము.)

అజక నం. వి. అ. స్త్రీ. కటిబబ్బు లో నొకటి.

అజకర్ణము నం. వి. అ. పుం. 1. వేగిన (వృ.వి.) 2. మద్ది, సాలము. (వృ.వి.) 3. మిరియము, మరీచము (వృ.వి.)

అజకవము నం. - అజగవము. అ. పుం. వాయింట. (వృ.వి.)

అజకాజాతము నం. వి. అ. పుం. - అజక.

అజకావము నం. - అజగవము. అ. పుం. శివుని యెద్దు.

అజగంధ నం. వి. అ. స్త్రీ. వాయింట (వృ.వి.)

అజగంధిక నం. వి. అ. స్త్రీ. వాయింట (వృ.వి.)

అజగంధిని నం. వి. ఈ. స్త్రీ. అజశృంగి, బట్టుపు చెట్టు.

అజగరము నం. వి. అ. పుం. - మేఠలను మ్రొగునది - కొడుచిలువ, పెనుజంము.

అజగరి నం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఒకానొక యోషధి.

అజగల్లిక నం. వి. అ. స్త్రీ. శిశువుకు వచ్చునొకా నొక రోగము.

అజగవము నం. వి. అ. న. శివునివిల్లు, పినాకము.

అజగుడు నం. వి. అ. పుం. 1. విష్ణువు. 2. అగ్ని.

అజజీవికుడు నం. - అజజీవుడు.

అజజీవుడు నం. వి. అ. పుం. మేఠలవంశ బ్రతుకువాడు.

అజట నం. వి. అ. స్త్రీ. 1. భూమ్యామలకి, నేలయుసిరిక (వృ.వి.) 2. కపికచ్చువు. దూలగొండి (వృ.వి.) 3. ఎలుకచెవి. మూషికపర్ణి. (వృ.వి.)

అజత నం. వి. అ. స్త్రీ. 1. నేలయుసిరిక (వృ.వి.) 2. దూలగొండి (వృ.వి.)

అజభ్య సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. అడవిమొల్ల (వృ.వి.)
2. మేకలమండ.

అజన్మము సం. విజ. (నో. నో, ఆ. నో.) జన్మము
లేనిది. వి. నో. పుం. జన్మములేమి, మోక్షము.

అజన్మము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. పుట్టనిది.
2. పుట్టింపఁ దగనిది. 3. జనులకు హితము
కానిది. వి. అ. న. అశుభసూచక మయిన భూ
కంసము తోఁకచుక్క- మొదలగునత్పాతము.

అజప సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఉచ్చాస్వసనిశ్వాసములచేత
నే అక్షరములను పుట్టించు- అనఁగాఁబలికించు-
నట్టిమంత్రము. (ఇదియే 'హంసః' అనుమంత్ర
ము. చూ. కాశీ. 5. 244.)

అజపథము సం. వి. ఆ. పుం.- అజవీధి.

అజపాదము సం. వి. ఆ. పుం. పూర్వభాద్రపదా
నక్షత్రము.

అజపాదుడు సం. వి. ఆ. పుం. ఏకాదశరుద్రుల
లో నొకఁడు.

అజపుడు సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. కుపాత
కుడు, మంత్రములు క్రమముగాఁ జదువని
వాడు. 2. అవైదిక గ్రంథములను చదువు
వాడు. 3. మేకల కావరి.

అజభక్షము సం. వి. ఆ. పుం. వర్వరి వాయింట.
(వృ.వి.)

అజమారము సం. వి. ఆ. పుం. అజమీరు అను
దేశము.

అజమారుడు సం. వి. ఆ. పుం.- మేకలఁ జంపు
వాడు-కరికవాడు.

అజమీధము సం.-అజమాము.

అజము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) పుట్టుక లేనిది. వి.
అ. పుం. 1. మేకపోతు. 2. గొట్టెపోతు. 3.
మేషరాశి. 4. ఒకడినుసుధాన్యము. 5. మాక్షిక
ధాతువు.

అజముఖుడు సం. వి. ఆ. పుం.-గొట్టెతల తలగా
నమప్పబడినవాడు-దక్షప్రజాపతి.

అజమోద సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. ఓమము (వృ.వి.)
2. బూరుగుబంక.

అజమోదిక సం.-అజమోద.

అజయ సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. గంజాయి, భంగి.
(వృ.వి.) 2. దుర్గాదేవి చెలిక తెలలోనొకతె.
3. మాయ.

అజయము సం. వి. ఆ. పుం. అపజయము, ఓటమి.

అజయుడు సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) గెలుపు లేని
వాడు, జయములేనివాడు. వి. అ. పుం. 1.
అజవాహనుడు, అగ్ని. 2. విష్ణువు. 3. ఒకా
నొక సంస్కృతనిఘంటుకర్తి.

అజయ్యము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) జయింప శక్య
ముగానిది.

అజర సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. కలబంద (వృ.వి.) 2.
బల్లి.

అజరము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. ముదిమి లేనిది.
2. ఊడింపనిది. వి. అ. న. పరిమాతృ.
పుం. బొద్ది, వృద్ధదారకము (వృ.వి.)

అజరుడు సం. వి. ఆ. పుం.-ముదిమి లేనివాడు-
దేవత, వేలుపు.

అజర్యము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) ఊడింపనిది,
తఱుగనిది. (మైత్రీవాచకమునకు విశేషణ
మైనప్పుడే యీరూపము సిద్ధించును. ఇతర
స్థలములందు ఋకారాంతమగు 'అజరిత'
అగును.)

అజలంబనము సం. వి. ఆ. న. నీలాంజనము,
సౌవీరాంజనము. (సుర్తా.)

అజలోమము సం. వి. నో. పుం. 1. దూలగొండి,
శూకశింఖి (వృ.వి.) 2. మేకవెండ్రుక.

అజవీధి సం. వి. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. మేకలత్రోవ.
2. ఆకాశమునందలి ఛాయాపథ విశేషము.
(ఇది మొదలుకొని అగస్త్యస్థానమువఱకు
పితృయానపథము.)

అజశృంగి సం. వి. ఈ. స్త్రీ. బట్టుపు మొక్క.

అజస్రము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) ఎడతెగనిది.
శ్రీ. విజ. అ. న. ఎల్లప్పుడు, అనంతము.

అజహ సం. వి. ఆ. స్త్రీ. దూలగొండి (వృ.వి.)

అజహత్ సం. శత్రు. విడువకున్న.

అజహత్వాన్వర్థ సం. వి. ఆ. స్త్రీ. (అలం) ఒకవిధ
మైనలక్షణ. ఉపాదానలక్షణ. (ఇది స్వార్థమును
విడువకయే అర్థాంతరమును చెలుపును. 'కా

వల్లు వెల్లుచున్నవి' అనునప్పుడు కావల్లుఅను పదము కావల్ల నే కాక లక్షణచే కావల్లుమోయు వారిని గూడఁదెలుపును. ఇట్లే 'గొడుగులు వెల్లుచున్నవి' మొ.)

అజహల్లింగము సం. వి. అ. పుం. నియతలింగ మైన విశేషణము. (విశేష్యము మఱియొక లింగము గలిగియుండఁగా దానికి విశేషణ మయ్యుఁ దనలింగమును విడువకుండు విశేషణ శబ్దము. ఉదా: దరిద్రుఁడు దానపాత్రము, సాక్షియే ప్రమాణము.)

అజాంతి సం. వి. ఈ. స్త్రీ. నీలపుహ్న (వృ.వి.)

అజాగరము సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మెలఁకువ లే నిది. వి. అ. పుం. దేనికంటె జాగరము కలిగించునది లేదో అది, బొత్తిగా నిద్రపట్టనీయనిది - గుంటగలిజేరు, గుంటగలగరి, భృంగరాజము, (వృ.వి.)

అజాగళ(ల)స్తనము సం. వి. అ. పుం. మేఁక మెడచన్ను. (దానివలె నిర్దిష్టకమగుదానిని దెలుపుట కుపయోగించును.)

అజాగ్రత్త సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జాగరూకతలేమి, మెలఁకువలేమి.

అజాజి సం. వి. ఈ. ఇ. స్త్రీ. 1. తెల్లజీలకఱ్ఱ (వృ.వి.)
2. కాకిమేడి (వృ.వి.)

అజాజీవుఁడు సం.-అజజీవుఁడు.

అజాతకకుత్తు సం. వి. ద్. పుం. బాగుగా మూపు రము పెరుగనిగిత్తు, లేతగిత్తు.

అజాతము సం. వి. (అ. ఆ. అ.) పుట్టనిది.

అజాతవ్యంజనుఁడు సం. విణ. (అ.ఆ.అ.)స్పృటము గాని యౌవనచిహ్నములు గలవాఁడు.

అజాతవ్యవహారుఁడు సం. విణ. (అ. ఆ. అ.)వ్యవ హారము చేయఁదగినవయసు రానివాఁడు.

అజాతశత్రువు(త్రుఁడు) సం. వి. ఉ. పుం. యుద్ధిష్ఠిరుఁడు.

అజాదని సం. వి. ఈ. స్త్రీ. దురాలభ, తీరటకసింద (వృ. వి.)

అజాని సం. వి. ఇ. పుం. భార్యలేని పురుషుఁడు.

అజాపక్వము సం. వి. అ. న. దగ్గు మొదలగువానిని బోగొట్టుటకు మేఁకనేయి మున్నగువానితోఁ జేసినమందు.

అజౌరము-హజౌరము వి. (క. అజౌర, హజౌర.)

1. ఆస్థానముండపము, కొలువుకూటము. 2. మొగసాల.

గీ. రాజవర్య పరా కజౌరమున దొరలు, గాచి నారని పాగ్గడిక తై తెలుప. కువల. 2. 3.

అజావికము సం. వి. అ. న. మేఁకలయొక్కయు గొఱ్ఱలయొక్కయు సముదాయము.

అజితము సం. విణ. (చూ. అజితుఁడు.) వి. అ. న.

1. విషమును హరించునొకమందు. 2. విషము గల యెలుక.

అజితుఁడు సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) గెలువఁబడని వాఁడు. వి. అ. పుం. 1. విష్ణువు, 2. శివుఁడు. 3. బుద్ధుఁడు.

అజినపత్ర సం. వి. ఆ. స్త్రీ-చంద్రమువంటి టెక్కలు గలది - గబ్బిలము.

అజినఫల సం. వి. ఆ. స్త్రీ - తిత్తివలె నుండుపండ్లు గలది - ఒకానొకటషధి.

అజినము సం. వి. అ. న. లేడి మున్నగువాని చంద్రము.

అజినయోని సం. వి. ఇ. పుం. లేడి, హరిణము.

అజినవాసి సం. విణ. (నొ. నీ. నొ.) అజినమును ధరించువాఁడు.

అజిరము సం. వి. అ. న. 1. ముంగిలి. 2. విషయము. 3. శరీరము. 4. గాలి. 5. కప్ప.

అజిరీయము సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) అజిరమునకు సంబంధించినది.

అజిహ్మాగము సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) తిన్నగా- వక్రము గాకుండఁగ - పోవునది వి. అ. పుం. బాణము.

అజిహ్మము సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. కుటిలము కానిది, ఋజువైనది, 2. సరియైనది, నిష్కపటము, న్యాయమైనది.

అజిహ్వాము సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) జిహ్వ లేనిది. వి. అ. పుం. కప్ప. (ఇట అగ్నికి నపరాధము చేసి యతని శాపమున నాలుకబోగొట్టు కొన్నదని పురాణప్రసిద్ధి.)

అజీకవము సం. వి. అ. న. శివునివిల్లు, పినాకము.

అజీగవము సం.-అజగవము.

అక్షిగానము సం.-అజగపము.

అక్షిర్ణము సం. విజ. (అ. అ. అ.) జీర్ణము కానిది, అటుగనిది. వి. అ. న. అన్నదికిము అటుగ నట్టి వ్యాధి.

అక్షిర్ణి సం. విజ. (న. నీ. న.) అక్షిర్ణిరోగముకల వాడు. వి. ఇ. శ్రీ. అక్షిర్ణిరోగము.

అక్షివనము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. జీవనము-ప్రాణము-లేనిది. 2. జీవనాధాము లేనిది. వి. అ. న. బ్రతుకులేమి, మరణము.

అక్షివని సం. వి. ఇ. శ్రీ. మరణము. (ఇదిశపించు నపుడే బ్రయోగింపబడును. ఉదా: అక్షివనిస్తే శత భూయాత్-శతా! నీకు మరణము కలుగుగాక.)

అక్షివము సం. విజ. (అ. అ. అ.) జీవము లేనిది. వి. అ. పుం. మరణము.

అజాడు సం. వి. అ. పుం. 1. భగవంతుడు. 2. బ్రహ్మ. 3. విష్ణువు. 4. శివుడు. 5. చంద్రుడు. 6. కాముడు. 7. జీవుడు. 8. దశరథుని తండ్రి. 9. ఒకానొక బుద్ధి.

అజేయము సం. విజ. (అ. అ. అ.) గెలువరాదనిది. వి. అ. న. (వైద్య) విషహర మగుఘృత విశేషము.

అజైకపాత్త సం. వి. ద్. పుం. 1. ఏకాదశరుద్రులలో నొకడు. 2. పూర్వాక్షాద్రపదానక్షత్రము.

అజైడకము సం. వి. అ. న. (అజ + డక) - అజా వికము.

అజ్జ = హజ్జ. వి (పు. అజ్జ.) 1. అడుగు, పాదము. ఉ....చాగ మొనరెడిచో ముండు, ఉజ్జల ముజ్జగములుగొని, యజ్జేగొంగు గ్రది కనిపితివిగదా. అచ్చ. రా. బాల. 155.

2. అడుగుజూడ.

ద్వి. మోచియును మోవకునికి, ద్రొక్కిన యజ్జలుదోలకు దుర్యము. ప. డి. తా. పర్వ. 241 పా.

3. అడుగుపామిలి గొప్పదేశము.

ఉ....నాలు గయి దజ్జలు వెంటనె యేగు దెంచి...చంద్ర. 9.91.

జ. అజవాలు.

అజ్జే' వి. (సం. అద్య ప్రా. అజ్జ. క. అజ్జ = సమయము. హిం. ఆజ్.) సమయము, అదను.

గీ. అజ్జపాటిచి మది వెలు యుజ్జగించి, రయము. మెలయ నప్పాచాలరాజ సుతుడు, గదిసి యెగసి కుంభస్థలి గదల బగుల్పు, గొండ గూలిన ట్లక్కరి గూలె నధిప. భార. శల్య. 1.320.

ఉ....మీ, నజ్జను తీరి యజ్జగని భక్తియైన ర్పుచు విద్య నేర్చి...శశా. 2.43. (ప్రా. పాఠము- 'ఒజ్జగని.' అని అపముద్ర.) ఆం. శే. 4.

విజ. 1. అనుకూలము, తగినది.

క. అని పలికె నదియు మొదలుగ, వెనుతీయక యజ్జ యైనవేళల నెల్లన్, జనుదెంచువాని రతి న, వ్యనితామణి తనివితేక వర్తిలం బొడంగెన్, శుక. 3, 498.

2. ఒప్పు, బాగు.

అజ్జగార దిలకంబు హవణించి నుదుట.

(ప్రా.)

అజ్జేవాలు వి. (✓అజ్జే') - పాదములే ఆయుధము గార గలది - చరణాయుధము, కోడి.

ఉ....వే జరుగు మంచును వెన్నెల టేనికేర్పడన్, జాతు ననంగ గూత లిడఁజాగెడుటారిపు టజ్జ వాల్గ ముల్. అచ్చ. రా. అయో. 38.

అజ్జక సం. వి. అ. శ్రీ. వేశ్య. (దీనికి నాటకమందుఁ దప్పఁ దక్కినచోఁ బ్రయోగము లేదు.)

అజ్జిట సం. వి. అ. శ్రీ. నేలయుసిరిక (వృ.వి.)

అజ్జము వి. (సం అధ్యాయ. ప్రా. అజ్జాయ.) కొన్ని పనసలు గల వేదభాగము.

ఉ. ...ఈ యజ్జములోన నాపనస యన్న... పాంచా. 4. 25.

అజ్జరె-అజ్జరే, అజ్జారె, అజ్జారే. అవ్య. ప్రశం సార్థకము, బళిరే,

మ. ...బారాం వజ్జోజముల్, వదనం బజ్జరె యంచు...మల్ల. శృం. 18.

ఉ. అజ్జిపలోచనల్ పలుకునప్పుడు విప్రులు హోమవేళ మీ, రొజ్జలు రండు తెండు సమి దుత్కరి మీయవధాని | బహు యీ, యజ

ములోన నాపనస యన్న వసిష్ఠులు మీరు
శ్రౌతము, దక్షిణే యంచు బలుచుకొని
దండలు వేల్చుచు ద్రివ్యధీశిణి. పాంచా.
4. 15.

(‘అజ్ఞరే’ అని శ. ర.)

అజ్ఞరే-అజ్ఞరే.

అజ్ఞరే-అజ్ఞరే.

శా. ...అ,య్యారే చక్రవ నైకపుంగవునుతీ
అజ్ఞరే...ఇందు. 5. 114.

అజ్ఞరే-అజ్ఞరే.

శా. ...అవలిలాన బుల,జ్ఞరే జవ్వన మద్దిరా
వగలు మజ్ఞరే తనూపిత్రిమ బు...శశాం.
5. 114.

అజ్ఞలము సం. వి. అ. న. 1. పలక, కేడెము.
2. నిప్పన్నబొగ్గు.

అజ్ఞాతచర్య సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. తెలియబడని
ప్రవర్తనము. 2. అజ్ఞాతవాసము.

శ్లో. హాసాస్సంప్రతి పాండవా ఇవ వనాదజ్ఞాత
చర్యాగతాః మృచ్ఛ. 5. 6.

అజ్ఞాతము సం. వి. అ. అ. అ. తెలియబడనిది.
ఉదా : అజ్ఞాతభుక్తము - తెలియకుండా దినం
బడినది.

అజ్ఞాతవాసము సం. వి. అ. పుం. ఒరులకు తెలియ
కుండా వర్తించుట.

అజ్ఞానము సం. వి. అ. అ. అ. తెలివి లేనిది,
బుద్ధిలేనిది. వి. అ. న. 1. తెలియమి ఎటుక
లేమి. 2. (పేదాంత) జ్ఞానవిరోధియగు భావ
రూపవిదార్థము, అవిద్య, మాయ.

అజ్ఞాని సం. వి. అ. (న. నీ. న.) జ్ఞానములేనివాడు.

అజ్ఞాడు సం. వి. అ. అ. అ. 1. తెలియని
వాడు, ఎటుగనివాడు, మూర్ఖుడు.
2. కొంచె మెఱిగినవాడు, అల్పజ్ఞుడు.

అట వి. వి. 1. అక్కడ, అచ్చోటు.

క. అంత నట నక్కు మార్గం, దేశయు
గరుణమ్ము దోష నేర్చుచు నుండన్. నిర్వి.
2.58.

చ. ...హోమదీక్ష గై,కొనఁ జనె నింద్రదళి
త్తటకు గొబ్బునలక్ష్మణుఁబుపుము...దశా.
7.141.

నీ. అటసాగి జమ్మిలోయఁబడి వేగ దహించె...
ప్రతాపాగ్ని. ఆము. 1. 58. (అటన్ -
అచ్చటనుండ.)

2. ఆకాలము, ఆసమయము.

గీ. ఆడురాచారుఁడును బాటె నటకుమునుపు.
మనుచ. 6.51.

3. తచ్చబ్ధాంకము. చూ. అటమున్న, మొ.
ద్వి. ఇటు సేయుమన్నవాడనకులాధీశుఁ, డట
నాసహోదరు, డగు రాజ్యకర్త, యట
మీఁద నీకోర్కెయడపడనేల, కటకటా
కై కేయి కడు ముగ్ధవైతి. రం. రా.
అయో. 97.పా. 5. పం. (అటమీదన్ -
తడుపరి, దానిమీద.)

4. కొన్నిపట్ల అధివేశము లేకుండు ప్రయో
గింపఁబడును.

నీ. విసవయ్య నహుషుడన్ జనపతి నేను మీ
పూర్వజులకు నటపూర్వజుండ. భా. ఆర.
4.119.

నీ. శిశుమున నుడిసి ధుశీకరావళికలై నట
మున్నయెగసె శీతాశురుచులు. కు. పం.
7.888.

అవ్య. ద్రు 1. అవల, అప్రదేశముతరువాత.

నీ. హిమాచలమును నావల హేమకూటంబును
నట నిషధంబు నొప్పు. భార. భీష్మ. 1.21.

2. పిమ్మట, అనంతరము.

క. దేవప్రతుండు గీర్వా, తావాసంబునకుఁ
జనినయటం గురునికరం, జేవాని నడిగి
తెలియునో,కో విశ్రుతధర్మసంప్రయోగ
విధంబుల్. భార. స్త్రీ. 2.117.

చ....అనిఁ జేర్చువాడ నట భూవర దైవమ
నేర్చు నావుడున్, భార. ద్రోణ. 4.292.

జ. అటమున్న, అటమొన్న.

అట సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. భిక్ష లోనగువానికొలుకు
తిరుగుట, పట్టటనము. 2. త్రిమృరితనము,
వృథాభ్రమణము.

అటకలి వి. జిద్దుపోవుటకై రుద్దుకొనెడి పదార్థము.
చ....చందనం, బటకలిఁ బ్రామె నొక్కకుటి
లాలక యంబర రాజుపట్టికిఁ. ప్రబంధ. 572.
యయా. 4.89.

అటకాళము నం. వి. అ. పుం. (సంగీత) తాళ
భేదము,

అటనము నం. వి. అ. న. త్రిమ్మరుట, తిరుగుట.

అటని నం.వి.ఇ.ఈ.స్త్రీ. వింటికొప్పు, గనయము.

అటమట-అటమటము.

(మోసము, వంచన, మాయ)

క. కటకట గురువులతోనే, గుటగుటలా నేను
గోరుకోరిక వితగా, నటునిటుప్రొద్దులు
పుచ్చుచు, నటమటఁ బెటగాయసుద్దులాడెద
వౌరా. శశాం. 3.78.

(దుఃఖము, బాధ.)

క....అయో, రక్కసులచేత మడిసెనె, యక్కట
తనుగన్న తల్లి యటమట గుడువన్.
యయా. 3.124.

(అపలాపము)

గీ. అటమట యనంగ నపలాప మురుచుండు.
అం. భా. 1,118.

అటమటక తై విజ. (✓అటమటము) మోసక తై,
వంచకురాలు. ద్వి. శ. సా. 3. 103 పా.

అటమటకాడు-అటమటేడు.

అటమటము-అటమట వి. (క. అటమట, అట
మటె-మోసము. త. అడవైముడవై. త.
అటమట.) 1. వంచన, మోసము, మాయ.
వ....కుటిలాత్మా యటమటమ్మున విద్య
గొనుటయుం గాక. మనుచ. 5.19.

2. దుఃఖము, బాధ. 3. అపలాపము, మోసపు
మాట. విజ. 1. అసత్యము.

క. ఇటు చూచినఁ జెలిపైఁద, ప్పటు చూచిన
సుతుని నేర మవుఁగాదనఁగా, నెటువలె
వచ్చునో మీఁదట, నటమటమో లేక నిజమొ
యది యెఱుఁగముగా. సారంగ. 2. 253.

2. వ్యర్థము,

చ. అటమటమయ్యె నాభజనమంతయు భూవర
నేడు సూదుమా, యిటువలె గారవించు

జగదీశుఁడు కృష్ణుఁడు లేనిపిమ్మటం, బటుతర
దేహ లోభమునఁ బ్రాణము లున్నవి వెంటఁ
బోక...భాగ. 1. 373.

క. ఇటువలె వెదకియుఁ దమ త్రిప్పట గురువిం
హితులమంత్రపఠనం బెటు ల,ట్లటమటమై
పోఁజొచ్చిన, గటకటపడి యొక్కొకపుడు
కపు లడియాసన్ రామా. 6.65.

3. తుబ్బము, కలఁత నొందినది.

క. చటులోగ్ర ప్రళయంబున, నటమటయై
యున్నయప్పు డంభోరాళిన్, వటపత్రము
నందా హరి, యెటువలె వర్తింపుచుండు
నెఱిఁగింపుమయా. వేం. మా. 6. 241.

4. భగ్నము, చెడిపోయినది.

క. ఇటువలెఁ బెక్కుతెఱంగుల, నట వనటఁ
దొలంగి రాక యారటపడఁగాఁ, దటుకున
నిటు రా జెఱిఁగిన, నటమట మగుఁ గార్య
మనుచు నాశీజనముల్. సారంగ. 3. 105.

జ. అటమటక తై, అటమటకాడు, అటమటించు.
అటమటేడు.

అటమటించే అ. శ్రీ. (✓అటమటము. క. అట
మటసు.) బాధపడు.

గీ. తావు గాసంతె చాలుఁ గాంతాంమైనఁ,
జాలుఁ గొలువిందుఁ జొన్న నామాలుడు
గును, చనుట మేలికఁ బనికిరా దనిరిబంటు,
లరిది సీతున దండులో నటమటించి. రా.
వి. 2. 70.

న. శ్రీ. 1. వంచించు, మోసపుచ్చు.

గీ. యతి ననుచు వేషభాషల నటమటించి,
పొంచి తటివేచి కన్నియఁ గొంచు నరిగె.
విజ, వి. 3. 161.

2. అపహరించు.

సీ. అప్పు లిచ్చినచోట నటమటించిరి డాచి
కొనినపత్రంబులుచినిఁగిపోయె, శుక. 2. 360.

అటమటేడు - అటమటకాడు. విజ. (✓అటమ
టము. త. అడామడియన్.) వంచకుఁడు, మోస
గాఁడు.

ఆ. వాదులానితోడ వాట్లీనితోడను, బూతు
తోడఁ దిండిపోతుతోడ, నటమటీనితోడ నడ

యరితోడను, వెలకు నెత్తమాడ వెరవుగాదు.
ఉ. హరి. 3. 112.

సీ. శితికంఠనకును నెచ్చెలికాఁడు కాఁడాకో
యటమటేఁడై నయియఱుభర్త. కాశీ. 7. 60.

అటము నం. విజ. (అ. అ. అ.) త్రిమ్మరునది,
తిరుగునది.

అటమున్ను అవ్య. (√అట) తత్పూర్వము, అం
తకు ముందు.

సీ. ...విచక్రఁడనఁగ, దై తేంద్రఁ డటమున్న
తత్కుమాంద్యయసఖుఁడై నవాఁడు వాస
పునితోడఁ, బోటొడ్డి గెలిపించెఁ బూర్వ
గీర్వాణుల...ఉ. హరి. 4. 220.

అటమొన్న ఎ. (√అట) మొన్నటికి పూర్వపు
దినము; మొన్నటికి సన్నిహితభూతకాలము.

సీ. అటమొన్న పుణ్యంబునకు స్వర్గ మిచ్చితా
నడవుల కే, గెఁగాక...దశా. 2. 418.

(అటమొన్న :- అచిరకాలము క్రిందట అని
భావము.)

అటరుషము నం. ఎ. శ. పుం. అడ్డ సరిము (వృ.వి.)

అటరూషము నం. - అటరుషము.

అటవి నం. ఎ. శ. ఈ. స్త్రీ. అడవి, అరణ్యము.

అటాట్య నం. - అట.

అటిక - అట్టిక¹. ఎ. మూతివెడల్పుగల చిన్నకుండ,
దాక; కుండ.

క. అంతటఁ బసిండియటికల, దొంతులు గావించి
...రాజ. చ. 2. 128.

అటికమామిడి ఎ. ఒకానొకయోషధి.

సీ. మా మెనయను నేలమా మెన యటికమామిడి
దూలగోవెల మేఁకమేయు. గీ. నాకునల్లెరు
...హంస. 4. 10.

అటు - అట్టు², (చూ. అచ్చోటు.) 1. ఆవైపుగా.

క. జనపతి యటు చనక నిలిచి సంతాపమునన్.
ఆము. 2. 77.

చ. ...అసియాదులేగవును నిట్టటుఁ దొట్రీలు
పద్వయంబు...ఉ. రా. 6. 65.

క. కన్నియ కమండలూదక, మున్నది నీ వటు
దొలంగకుండఁగ దండం, దిన్నదనంబున
నుందుము. విప్ర. 3. 78.

2. ఆప్రకారముగా.

క. మాయాశబలుండై యటు, సేయకపోరామి
భూతస్పృష్టియొనర్చు. భార. శాం. 5. 163.

గీ. అక్కటా దై వ మటు సేయదయ్యెఁ గాక.
నైష. 2. 123.

3. అర్థవిశేషము లేకయే అనుభాతువునకుఁ
బూర్వమం దుపయోగింపఁబడును.

గీ. ప్రార్థనము చేకొను మటంచుఁ బలికె
జముఁడు. నైష. 3. 74.

ఎ. తచ్చక్రార్థకము. చూ. అటువంటి, అటువలె.
అటావలియెల్లండి = ఆవలియెల్లండికి తరువాతి
దినము, నేటికి తరువాత నాల్గవదినము.

అటుగనుక = (అటు అగును గనుక) అందుచేత,
కాబట్టి. కిరా. 1. 73.

అటుగావున - (అటు అగును గావున) అందుచేత,
కాబట్టి, కావున. భార. శాం. 3. 453.

జ. అటుండు, అటుపెట్టు, అటుమొన్న, అటు
లు (ట్లు), అటువంటి, అటువలె, అట్టు³,
అట్టులు.

అటుండు అ. ౧³. (√అటు.) ఆలాగున నుండు
(అనాదరిమును సూచించును.

క. రాతిరి పగళ్లు దృఢనే, వాతాత్పర్యమున
నున్నవారలటుండన్, నీతోడ మాటలాడుం,
జాతివ్రత్యమునఁ గాదె భారతి కృపతోన్.
కళా. 4. 130.

అటుక - అట్టుక, అట్టుగ (వ). ఎ. (నం. అట్టః)
వస్తువు లుంచుట కింటిలోపల గోడలమీద అడ్డ
ముగా కొయ్యలు లోనగువానిచే నేర్పఱచిన
మంచె. హంస. 3. 94. శుక. 2. 188.

అటుకులు - అడుకులు.

సీ. తనకుచేలత్వ మట యథార్థంబుగాఁగఁ, జింపి
దోవతికొంగునఁ జేరెఁడంత, ముడిచి తెచ్చిన
యటుకులు విడికెఁ డంటి, మమతఁ గృష్ణఁడు
మెస వెడిసమయమందు. దశా. 8. 426.

సీ. ...అటుకులడుకులు నా నగుఁ బృథుకం
బులు...ఆం. భా. 2. 253.

అటుపె(వె)ట్టు న. ౧³. (√అటు) - ఆలాగున
నుంచు-విసర్జించు; నిరాకరించు.

సీ. కరిచర్మ మటువెట్టి కటిసీమఁ బసిడికమ్మలఁ
బొల్పు తెలిపట్టువలువగట్టి. జాహ్నవీ.
1. 131.

గీ. పాలవంటికులంబు గాడ్పఱచి యుజీకె,
మగని నటువెట్టి రెండవమగని వెంట.
పాండు. 2.81.

అటమొన్న - అటమొన్న (1/అట). (మొన్నటికి
సన్నిహితభూతకాలము)

సీ. అటమొన్న భాగవటటికి శౌనకమౌని కొక
వాడు మైనొంటకుండఁ జేసె కువల.2.80.
(అటమొన్న :- అచిరకాలము క్రిందట అని
భావము.)

అటులు(ట్లు) - అట్టులు అవ్య. (1/అటు. చూ.
అచ్చోటు.) 1. ఆప్రకారము.

చ...ఎట్లు నెప్పె నటులు ధర్మమైనదువు ...
భార. విరా. 1. 252.

అ. అనిన నట్లుకాక యని పర్వసేనాధి,పత్య
భాగవట్టబంధమునకు, నియ్యకొనియె
భీష్ముడు... భా. ఉద్యో. 4. 155.

2. దీనికి వృత్తియందు తచ్చజ్ఞాన్ముపొయి
ప్రకారార్థము మాత్రము నిలుచును.

చ. ప్రపంచము మూర్తిమైనటులు రాగము
రూపువహించినట్లు...నివ్య. 8. 71.

క. నాయట్లు వడినయంగన, లేయెడలంగలరె
...భా. శాం. 1. 103.

ఉ. యామవతీ కళత్రుఁ దుదయంబయినట్లుగ.
నైష. 1. 20.

3. దీనిపై 'కై వడి,పోలె' మున్నగునవి అర్థ
విశేషము లేకయే అనుప్రయుక్తమగును.

గీ...ఉచ్చారణదతుచేత, నభిహితంబగు శబ్దం
బునట్లపోలె...భా. ఆది, 3. 127.

('అట్లక' అనియు కొన్నిచోట్ల గనబడు
చున్నది.)

చ....పరగెదఁ గాన కేను మీ,పనిచినయట్లనే
భరితుఁ బట్టముగట్టు సవిత్రి ధాత్రికిన్.
భా. రా. అయో. 39.

క. అనిన నది యెంత గలద,ట్ల న సేసెద నంచుఁ
జని యటం దా నొకనాఁడును బెట్టుకొని

మెలంగని, యనువైన సుమంతుపావలది
లాగించెన్. సాంగ. 3. 135.

అటువంటి విణ, (1/అటు) శాదృశము, అట్టి.

చ...అటువంటి నీపురాతనమగు దివ్యమూర్తి
విదితంబుగఁ జూపితివి...వి. పు 7. 371.

అటువలె అవ్య. (1/అటు) 1. అట్లు, ఆవిధ
ముగా.

చ. అటువలె నటుగాఁడు పనినొన...శశాం.
4. 98.

2- ఇవార్థకము- వలె, రీతిగ.

క....మహాశ్వయంబు తక్కువై గడియ కుడు
కునీ, అటువలె పొచ్చిరి .... సాంగ.
2. 128.

అటె - అట్టె అవ్య. (చూ. అటె.)

(వృత్తాంతకథనమునకు)

క....తా, నేకశతసుతులఁ బడియంగ, నాకన్య
క పంము పడి నెనెటె మారుచేతన్. భా.
అట. 5. 9.

(ఉచ్ఛ్వాసమునకు)

చ. అననివి నీవు యెడలె నత్యము దండ్రకి
నెచ్చ నట్టె నా, యనుజుండు నేల యెలునటె
...భా. రా. అయో. 39.

(ఆశ్చర్యమునకు)

ఉ మాలండు నోమునూజి యటె మాలకు రాజటె
యూజుండు చం, డాలమఖంబునం గుడువ
నల్లునఁ బాటులు వత్తురట్టె ...భా. రా.
బాల. 601.

(ఆశ్చర్యమునకు)

క. మెడయొలుగఁ జేతికై దువు,వడ నిను నీ
వెలుంగకున్న భంగి గనియుఁ గ,వ్వడి
యూఁకుండునటె చె, ప్పడుకొలదియె
వానికరుణ పెంపు కుమారా. భా. విరా.
5. 216.

(ఆశ్చర్యమునకు)

మ...విక్రమాధ్యులలో నేనును వాసుదేవుఁడ
నతండున్ వాసుదేవుండటె. ఉ.హరి.3.12

అట్ట 1. (క. అట్టె. త. అట్టెయాదల్.) కబం
ధము, మొందెము.

గీ. కామః శాసినకమలంబుకరణః బొలుచు,
కర్ణుతల యిలఁబడియు నుదీర్ఘకాంతి, నొప్పు
నట్టయుఁ జూచి శల్యుండు నీడము, ద్రెస్సి
మోడైన యరదంబు ద్రిప్పె నధిప. భార.
కర్ణ. 3. 371.

అట్ట వి. 1. చెప్పులకు క్రిందిభాగమున నుండు
తోలిముక్క. 2. ఒకదాని కొకటియంటుకొని
దశసరిగా పర్పడినకాగితము, మొ.
(వ్యవ) పుస్తకము మీఁదిఅట్ట నట్టముగాలేదు.
వానిజుట్టు అట్టకట్టుకొనిపోయినది.
3. అట్టియ. (మూఁక, గుంపు.)
వ. ...ఆ రాజులలోఁ బరస్పర మనోవైరిం
బులు పుట్టించిన నాడుండు రెం డట్టలై.
మ. తమలోఁ బోరుచు...ద్వా. 6. 89, 90.
(రెండట్టలై - రెండు పడుములుగా పర్పడి.)
జ. అట్టకట్టు.

అట్టకట్టు అ. క్రి. (✓అట్ట) అట్టగా పర్పడు.
గీ. జిగి దలిర్చిన క్రొమ్మావిచిగురుఁబలుపు, పెట్టు
పెట్టినచందాన నట్టకట్టె...పి. శకుం. 3. 176.
(వ్యవ) కుటుపులు అట్టకట్టినవి.

అట్టకము సం. వి. అ. పుం. 1. మేడమీఁదిగది.
2. నగరు.

అట్టచెమ్మ వి. (అట్ట-సం. అష్ట = ఎనిమిది + చెమ్మ-
సం. చతుః-నాలుగు) నాలుగుగవ్వలతో ఆడెడు
ఒకానొకయాట. (పందెము వేసెడి నాలుగు
గవ్వలును బోరిగిలఁబడినచో ఎనిమిదిగాను
వెలికిలఁబడినచో నాలుగుగాను ఈ యాటలో
లెక్కపెట్టుదురు.)

అట్టట్టహాసము సం. వి. అ. పుం. మిక్కిలి పెద్దనవ్వు.
శ్లో. అట్టట్టహాస మశిషం శివదూతీ చకార.
హ. (వాచ.)

అట్టడి వి. (సం. అట్టః. ప్రా. అట్టో. క. అట్టశె.
తు. అట్టకు.) బురుజుపెయిలు.
సీ. కోట సింగారించి క్రొత్తకంబుల నెల్ల నట్టకు
పన్నించి...ఉ. హరి. 2. 92.
శా. ప్రాకారంబు లగడ్డ లట్టడులు యంత్ర
ప్రవాతముల్...భా. రా. యు. 15.

అట్టనము సం. వి. అ. న. 1. చక్రాకారఫలకా
స్త్రము. 2. అనాదరము, పాటింపమి.

అట్టము సం. విజ. (అ.అ.అ.) ఎండినది, శుష్కము.
వి. అ. పుం. 1. మేడ మున్నగువానిమీఁదిగది.
2. వధ, హింస. 3. అతిశయము. న. అన్నము,
వంటకము.

అట్టహాసితము సం. వి. అ. న. - అట్టహాసము.
అట్టహాసకము సం. వి. అ. పుం. మొల్ల, కుందిము
(వృ. వి.).

అట్టహాసము సం. వి. అ. పుం. పెద్దనవ్వు.
అట్టహాసి సం. విజ. (నొ. నీ. నొ.) పెద్దనవ్వు నవ్వి
వాఁడు. వి. నొ. పుం. శివుఁడు.

అట్టహాస్యము సం. వి. అ. న. - అట్టహాసము.
అట్టాలకము సం. - అట్టాలము.
అట్టాలము సం. వి. అ. పుం ప్రాసాదము మున్నగు
వానిమీఁదిగది.
అట్టాలిక సం. వి. అ. స్త్రీ. ప్రాసాదము, ఉన్నతమైన
నగరు.

అట్టాలికాకావఁడు సం. వి. అ. పుం. 1. నగళ్లను
కట్టెడికాసెవాఁడు, తాపిపనివాఁడు. 2. కులట
యగు కూద్రస్త్రికి చిత్రకారునివలనఁ బుట్టిన
వాఁడు.

అట్టి విజ. (అట్టు + ఇ.) 1. తచ్చజ్ఞానకము.
గీ. భట్టహర్షుఁడు ప్రాధవాక్పావమున, నెద్ది
చియించె బుధలోకహితముపొంచె, నట్టి
నైషధ సత్కావ్య మాండ్రథాప, ననఘ
యొనరింపు నావేరి నంకితముగ. నైష.
1. 16.

2. తార్కశము; సదృశము.
ఉదా: అర్జునుఁడు మహావీరుఁడు, అట్టివాఁ
డికొకఁడు లేఁడు,

సీ. ఉడుగక యొలుపంగఁబడియు మున్నపనీత
మైన తద్యస్త్రబు నట్టివలువ, లలితాంగి
జఘనమండలమునఁ జాయక యొప్పుచున్న
...భా. సభా. 2. 23.

గీ. ...వారిజముల యట్టికనుదోయి గలయతం,
డర్జునుండు. భా. ఆశ్ర. 2. 40.

2. క్రియాశక్తివిశేషణములకు ఒకానొకప్పుడు
అర్థవిశేషము లేకయే అనుప్రయుక్తమగును.
సీ. ...అయినట్టిదాన...భా. శాం. 5. 8.

అట్టెడు నిజ. (అట్టి + వాడు - ని. అట్టిరు - బహు
వచనమున మహతీవాచకముగూడ నగును.)
తాదృశుడు, అటువంటివాడు; సదృశుడు.
చ. ... అట్టిరి తక్కుగల్గి భూ, సమణులు...
భార. శల్య. 1. 44.

చ. ... లతాలలనల్ మృదులానిలాప వర్జిత
కుసుమాక్షతావళులు... సేసలు వెట్టినయట్టి
రైరి... భార. ఆది. 4. 17.

క. విమల తపోవిభవంబునఁ, గమలజనట్టిండ
విగతకల్మషుఁ డాస్తీ, క మహాముని... భార.
ఆది. 2. 210.

అట్టిక' - అటిక.

గీ. అంగనలు వడ్డనకుఁ దెచ్చునట్టిపసిడి, యట్టి
కలు లాగిశాకముల్ పెట్టె... బహు. 4. 20.
పాండు. 4. 176.

అట్టిక' ని. (నం. అట్టాలికా.) అల్పహర్షము,
చిన్న మేడ. ఆం. భా. 2. 17.

అట్టిటు - అట్టిట్టు. అవ్య. (√ అట్టు) 1. ఆవై పు
ఈవై పు.

గీ. అట్టిటు దొలంగిపోనీక చుట్టుముట్టి, వేట
లాడిరి మృగయులు వేడ్క లరిల. ఇందు.
2. 82.

2. ఆలాగున ఈలాగున, ఏదో యొకవిధముగా
(సరిగాఁ గాకుండ), వ్యత్యస్తముగా.

నీ. అట్టిటుతోడిగినయంఘ్రులరిత్నంపు సమ్మళి
గలు సారె జాటుచుండ. కళా. 2. 17.

(ఇట్లే అటిటు, అటిట్టు.)

అట్టిటు సేయు న. శ్రీ. (√ అట్టిట్టు) ఊభ పెట్టు,
కలఁతనొందించు. కళా. 1. 25.

అట్టిట్టుగు అ. శ్రీ. (అట్టు + ఇట్టు + అగు) కలఁత
నొందు, శుభ్రమగు.

క. ... అ, య్యనిమిషలోచనకు హృదయ మట్టి
ట్టయ్యెన్. నిరం. 4. 41.

అట్టిట్టు - అట్టిట్టు.

(ఆవై పు ఈవై పు)

గీ. ఇవ్వ లవ్వల దైత్యు లట్టిట్టు ద్రోయ.
దళా. 2. 101.

అట్టిట్టు(టు)పడు అ. శ్రీ. (√ అట్టిట్టు) 1. వ్యత్యస్త
మగు, తాటుమాటగు.

(ఆదివరాహవర్ణ నము.)

గీ. ముట్టెతాఁకున దిక్కులట్టిట్టుపడఁగ. పద్మ.
7. 22.

2. ఊభపడు, కలఁగు.

చ. ... ఆమనుజేశుఁడు మంగలంబునఁ, బెటిలిన
వేలగింజవలె మిక్కిలి పుత్రవియోగబాధ
నట్టిటుపడి ధారణీస్థలిపయిం బడి...
సారంగ. 3. 223.

అట్టియ - అట్టి. ని. (శ. అట్టి - కూడు) గుంపు.

క. అట్టియెడఁ జెలిమికత్తియ, లట్టియలుగఁ
గూడి చేడియం గని యనిరి... నీలా. 2. 88.

అట్టె' ని. (శ. అట్టు. అడు - వండు.) భక్ష్యవిశేషము.

గీ. పొలిచె మాపటిపండువెన్నెల చకోరి, పోత
వితతికిఁ జాఁపట్టు వోసినట్టు. ఆము. 2. 60.

(వ్యవ) అట్టుమాడునట్టు కొట్టినాడు. అట్టు
పుట్టు ఆనవాళ్లు. ఊరింతయు అట్టుడికిన
ట్టుడుకుచున్నది. అట్లతద్దె. అట్టు పిట్టు ఆసాది
వానిది అవ్వఅట్టు గంగనమ్మది.

అట్టు' - అటు, అటులు, అట్టులు, అట్లు, అవ్య.
(చూ. అచ్చోటు.)

1. ఆప్రకారముగా, ఆవిధముగా.

2. ప్రకారము, విధము; ప్రకారముగా, విధ
ముగా.

క. అట్టియుపాయము నీకుం, దట్టిన నృపుపొందు
మాట దలఁపుము లేదా, గట్టిగ నీమగఁడెఱిఁ
గిన, యట్టయినక సిగ్గుపాటు లొగడె
చెలియా. హంస. 2. 127.

గీ. చంద్రగుప్తుండు గావించె సరసగోష్ఠి, వట్టి
మ్రాఁకులఁ జిగుళులు పుట్టునట్టు. విక్ర.
1. 112.

3 - అటు. (ఆవై పు)

ఉ. పట్టన మెల్ల దేవిగుడిభామిని యారసి తోడి
తెచ్చనో, కట్టెదురక నృపాలుఁ గని
క్రమ్మఱ నా కెఱిగింప వచ్చునో, యిట్టును
నట్టునుం దిరిగి యెందును గానక తానె
వచ్చునో. విక్ర. 6. 122.

అట్టుక-అటుక.

గీ. నెట్టి యరుదెంచెవానితోకొట్టి నిన్నుఁ బను
తునందాఁక నట్టుకపై వసింపు. శుక. 3.
215. హంస. 4. 44.

అట్టుగ(వ)-అటుక.

మ. పగల్గెల్ల న్వెలి నిల్చి రాతి రరుదౌభంగిఁ
స్వగేహంబు నట్టుగమీదఁ వసియించి
భార్య పయిదృష్టుల్ నిల్చి యుండంగ...
కేయూర. 3. 239.

ఉ. ఒక్కనిఁ దోడితెచ్చి మఱియొక్కని నట్టువ
మీద దాచి యింకొక్కనితో రమింతు
...ద్యా. 11. 43.

అట్టుప్పు వి. (అట్టు + ఉప్పు) ఒకదినుసుఉప్పు, వంట
ఉప్పు.

అట్టులు-అటులు ($\sqrt{\text{అట్టు}^2}$) కొన్నిపట్లదీనిపైని
'కై వడి, పోలె' మొదలగునవి అగ్ధవిశేషము
లేకయే ప్రయుక్తమగును.

ఆ. అతని మేను కుంతియట్టులకై వడి, యరయ
...భార. శాం. 1. 12.

క. ...అది లేనియట్టులపోలెక. భార. శాం.
4. 185.

అట్టె-అటు. (క. అట్టె)

(వృత్తాంతకథనమునకు)

ఉ. వీఁ దొకమంతసిద్ధుఁ డగువిప్రుఁ డసాధ్య
బలుక బకాసురుక, నేఁ డనిఁ జంపెనట్టె
యితనిఁ జని చూతము...భార. ఆది. 6.
306.

(ఆక్షేపమునకు)

ఉ. ఇమ్ముదివెట్టి వీనిఁ బరమేశ్వరుఁగాఁ గొని
యాడె ధర్మత, త్వమ్ములు పాండవేయు
లును దానును గాని యెటుంగరట్టె ...
భార. సభా. 2. 39.

(ఉత్కర్షమునకు)

చ. జననివి నీవు వేడుదటె సత్యము దండ్రుడి
నెక్కునట్టె నా, యనుజుఁడు నేల యేలునటె
...భా. రా. అయో. 39.

(ఆశ్చర్యమునకు)

ఉ. అట్టి మహోగ్ర కోపదహనాంబకుఁడట్టె...
...దయాగుణంబు దాఁబుట్టిమనోజు నిచ్చు
నటె...కు. సం. 5. 576.

(ప్రశ్నమునకు)

క. అడవులు నేలులు నవినీ, పడసినయవియట్టె
...భార. ఆది. 7. 40.

అట్టె¹-అట్టె, అవ్య. (అట్టు¹ + ఎ) 1. అప్రకారము
గానే; తదేకదృష్టిగా, అదేపనిగా.

నీ. వీధి నేఁగెడుప్రాధవిటుఁడు పాడెడువంత
యేలవదాలట్టె యాలకించు. శుక. 2. 172.
2. వెంటనే, శీఘ్రముగా,

గీ. సుదతి వడ్డించునపుడు పయ్యెద యొకింత,
తొలఁగ గుబ్బలుసూచనబృలియుఁ బల్క,
రింప లేడయ్యెఁ దాఁ బల్కరింపఁ దెలిసి,
యట్టె పయ్యెద గప్పనో యనుభయమున.
దశా. 2. 362.

అట్టెద వి. 1. అడుసు మున్నగునవి యెత్తుట కుప
యోగించుతట్ట. (శ.ర.) 2. కళ్లములో ఎగురఁ
బోసినధాన్యమును బల్లించుజల్లెడ. (శ.ర.) 3.
కాయధాన్యములందలి మట్టిగడ్డలు మొదలగు
వానిని వెలువరించుటకు గోఁగుకట్టెలు మొద
లగువానితోఁ గట్టినమోపు. (శ. ర.) 4.
వంతెన (శ.ర.) 5. అధిక పరిమాణధాన్యము
పట్టెడుగోనె. ఆం. భా. 2. 166.

అట్టెపెట్టు-అట్టెపెట్టు.

(విడుచు.)

ద్వి. తన్ను మోచినచోటఁ దగ వట్టెపెట్టి, మిన్న
క సురిఁగిన మెత్తురే జనులు. ద్వి. హరిశ్చ.
ఉ. 2478.

అట్టె-అట్టె². (అట్టు² + ఎ) 1. ఉన్నది ఉన్నట్టు
గానే, వెంటనే, శీఘ్రముగా.

క. ఈమెటుఁగుగండగ తెర, చేమిడిదల యిచ్చు
సాహసికుఁడు శిరం బట్టే మగుడఁగ నదుకు
కొనం, గామని చంపుఁదనుఁ జంపఁగడఁగిన
వానిక. కళా. 3. 109.

2. అధికము; అధికముగా.

(వ్యవ) అట్టెనేపు ఉండకుము. కార మట్టెతినఁ
గూడదు.

అట్టెపెట్టు స. ౧. (అట్టె + ప + పెట్టు) 1. అధికముగా పెట్టు.

(వ్యవ) పిల్లవానికి అన్నము అట్టెపెట్టకుము అట్టెముచేయును.

2. విగులుచు; దిగవిడుచు; విడుచు.

(వ్యవ) కొన్నివండ్లు రేపటికట్టెపెట్టుకొనుము. వడ్డించినభక్ష్యము అన్నియు అట్టె పెట్టిపోయినాడు. ఆసంగతి అట్టెపెట్టి నీవు వచ్చిన పనియేమో చెప్పము.

అట్టము (ప్రాకృతసమము) వి. (సం. అప్టకం ప్రా. అట్టల.) ఎనిమిదిపన్నములు గలనేదభాగము. ఉదా: వాడు మూడుఅట్టాలసంహిత వల్లించినాడు. ఆం. భా. 1. 111.

అట్ట్య సం-అట.

అడ' వి. (క. అడె. త. అడై - అంటుకొను.) అట్ట, ముద్ద.

(వ్యవ) చింతపండుఅడ. తల అడలుకట్టనది. జ. అడగొను.

అడ' వి. (క. అడ, అడకె. చూ. అడక తైరి. మొ.) పోక.

జ. అడక తైరి, అడకొత్తు అడగొంటు.

అడఁకువ-అణఁకువ.వి. √అడఁగు. (క. అణకునె. త. అడక్కం.) 1. వంగుట.

వ....ఉత్తరీయంబులు వట్టి తివియ నీడిగిలంబడుచు దనులతలయడంకువలం దఱుగని వడంకులం దనుదాన ముడి నడలునిద్దంపు వలువలు...వసు. 4, 23.

2. నమ్రత, అణఁగి యుండుట, గర్వము లేక యుండుట. భార. ఉద్యో. 2. 35.

అడఁగఁగట్టు స. ౧. (√అడఁగు) తగ్గించు.

చ. ... చెఱఁగుమాసిన దోసమువచ్చునంచు న, గ్గలికలఁ దల్లికూ డడఁగఁగట్టె...శుక. 2. 154.

అడఁగఁద్రొక్కు స. ౧. (√అడఁగు) 1. అడఁగు నట్లు త్రొక్కు. దశా. 2. 159.

2. నిర్జించు, ఓడించు.

క. అల్పముల కేమి కృతసం, కల్పుల మైయడఁగఁ ద్రొక్కఁ గలమోలేమో, పాల్పడి రిచ్చును మాయల, కల్పాంతము నాటియేడు గాడ్పుల నిటకు. రామా. 7. 70.

అడఁగారు అ. ౧. (అడఁగు + అరు) ఉపశమిల్లు. అడఁగు.

అడఁగించే-అడఁచే. (క. అడగిను, అణగిను.) (నశింపఁజేయు, పోగొట్టు)

ఉ. ... భీష్మ మహాభ్రమెట్ల డంగించెనొకో శిఖండి యను కృత్రిమవాయువు దాకి దైవమా. భార. భీష్మ. 1. 52.

(ఉక్కడఁగించు, గీటడఁచు, పొడవడఁగించు, గండడఁచు, మొదలగునవి శబ్దపల్లవములుగా గ్రహించునది.)

అడఁగిమడఁగి అవ్య. (అడఁగి + మడఁగి) వినయముగలిగి, వినయముతో.

వ....ప్రీడావశంబున నడఁగిమడఁగి యథా పూర్వస్థితిఁ బ్రవర్తిల్లుచుండె...కళా. 4.93.

అడఁగు-అణఁగు. అ. ౧. (క. అడగు, అడంగు, అణగు, అణంగు. త. అడంగు.) 1. దిగఁబడు, క్రుంగు.

సీ. సాకతంబునఁ గాదె చక్రకాయుధుఁ డడంపఁ బాతాళబిలములో బలి యడంగె. కాశీ. 2. 107.

చ. జలనిధులైన మెట్టలగు శైలములైన నడంగు నవ్వియ, తలమయినం దలంబయగు .. హరి. పూ. 1. 117.

2. నమ్రమగు; రొంగు, లోఁబడు.

సీ. షగతు రకంపనుపై నెత్తివచ్చి కయ్యమునేసి యాతని నడఁగఁబట్టి, కొనుటయుఁజూచి ...భార. ద్రోణ. 2. 154.

క. కొండలమెండును మారెటి, పండులసోయ గము జక్కవలకూడికపూఁ, జెండులపస యును బంగరు, కుండలమెఱుగు న్వెలంది గుబ్బల కడఁగు. నీలా. 2. 24.

3. ఇముడు; అంతర్గతమగు, అంతర్భూతమగు.

- మధ్యా. ప్రోవై నభస్మంబు వాయుప్రోచి
యబ్బాదిలో నడగి, యేవురుగొడుకుల
తోడ నందొక్కయితి యుత్త్యగ, పావక
దగ్గయై యున్నఁజూచి. భా. ఆది. 6. 165.
- ఆ. జ తునదిము లెల్ల గొలిపద బులో, నడగు
క్రియ నహి సయదా సకల, ధృములు
నడగు... భార. శా. 5. 115.
- మధుకర. అరుగుగఁబడికి నడఁగెడునడుముల్
హస్తినమానవుల నములున్. శా. 1. 18.
- చ. ఊతి హస్తపై బుట్టి యడఁగెన్ ఊతి
యందున సీత యచు... ఆము. 4. 28.
4. దాగు, మఱుగుపడు.
- ఆ. నీచదశకు వచ్చి నిషధాచలంబున, కరిగి
సురవరేణ్యుడడఁగియు చె. భా. ఉద్యో. 1. 142.
- క....ది,వా ధము వెలుగుఁ గని గొంది
నడఁగినభ గెన్. మనుచ. 9. 56.
5. నిర్బద్ధమగు.
- గీ. పుచ్చికొడఁడుము డటఁజై ఉద్రోకయున్న,
సలుక హొడిమియుఁ బొడువను నడువఁ
దొడఁగఁ, డట్టిచూనై ప్తికునిజేత నడఁగ
కున్నె, పాణియరెడఁడువాకిలి బంధు ముగ.
భా. శా. 5. 519.
- సీ. భానుహామల్ ప్రభ దప్పి యున్నవి
ముదిత ముఖజోశ్యన్ని యొడవకునికి,
త్రియ నెమ్మిం బడముల బెట్టకయున్న
నోళ్ల డఁగియున్నవియేల హాసకమ్ము, అనుచు
... భా. రా. కిష్కి. 57.
6. అంతర్ధామగు, మాయమగు, అదృశ్యమగు.
- క. మునినాథ చెప్పఁజిట్టలు, మనయనిరుద్ధండు
నిన్న మగువలు గొలవ, డనయిటరాత్రి
నెమ్మది, నునికి గలిగె బిడప నున్నయునికి
యడఁగెన్. ఉ. హరి. 6. 5.
- గీ. వివిధసంకల్ప కల్పనావేశముననొ, కన్నె
క్రొక్కాటు మెఱుగుదీగయును బోలె,
బొలిచియప్పుడ యడఁగుపూబోడిమూర్తి,
నక్కుమారుడు నలుదిక్కులందుఁ గాంచు.
నైష. 3. 88.

7 నశించు; చెడు.

- సీ. అనులదంగి యుధిష్ఠిరుఁడాదియగుభవద్రా
లలు నీపరిపాలనమున, నుల్లసిల్లిరి....
భా. శత్య. 1. 368.
- గీ. తా నవంబుగ దొరజేయువాని మంత్ర,
మునకు వేగమె లోజేయఁ జనదు వాడు,
క్రొత్తమన్నన రహి ననుఁగులకుఁ జెప్ప,
నయిన నది చెడు మఱివాడు నడఁగుఁ
గాన. ఆము. 4. 260.
- (‘రూపదంగు’ మొదలగునవి శబ్దపల్ల వములుగా
గ్రహించునది.
- జ. అడఁకువ, అడఁగఁగట్టు, అడఁగఁదొక్కు.
అడఁగారు, అడఁగించు, అడఁగిమడఁగి,
అడఁచు.
- అడఁమే** — అడఁగింమే. అడఁగింమే, అడఁమే.
స. క్రి. 4 అడఁగు. (క. అడఁచు, అడఁచు. త.
అడఁకు.) 1. క్రు. గంజేయు. దిగఁబడఁ
జేయు. కాశీ. 2. 107.
2. లొంగదీయు, నప్రమము చేయు.
- గీ. సొంబు నడఁచినదాఁక వ్రతంబు వట్టి, జలజ
సంభవసనయు డు చలవకారి, ద్వాఁవతి
కేగుడెంచె... కాశీ. 6. 9.
3. తుఱుము, (కొప్పులో) ఉంచు.
- సీ. నుడి గొన్న చిగురాకుజొంపంబు గెంపారఁ
దల మీఁద మల్లి కాదామ మడఁచి. ఉ. హరి.
5. 56.
5. కప్పిపుచ్చు, దాచు.
- క. ... దినకరిసుతునిన్, భావమునఁ దలఁపు
మేనా, దేవసమునిపుట్టు వడఁచితిం గు
మునన్. భా. ఆశ్ర. 1. 152.
- గీ. చెప్పవోరాడ దేమని చెప్పవాడ, నెఱిగి
న్గంబు చెప్పక యెట్లడఁతు, కాశీ. 4. 25.
6. ప్రతిహతము చేయు, అపు.
- శా. సోక న్వచ్చుశిలీముఖంబుల నడంచున్ ...
వసు. 5. 100.
7. నశింపఁ జేయు, పోగొట్టు.
- గీ. అది ప్రసిద్ధము విను తృప్త యడఁచి కర్మ,
వృత్తివిడిచి నిరాలంబచిత్తుడై న, యాతఁడో

సుఖ దోషదుఃఖాకరంబు, లగుధనంబులు
గోరెడునతఁడొ చెప్పుమ. భార. శాం. 1.
140.

గీ. వింధ్యగిరిగర్వసంరంభవిభవ మడఁప. కాశీ.
2. 105.

గీ. దండగల్గిన బుద్ధిమంతుండు దనకు, బలిమి
కలిమియుఁ గొనసాగ వలసెనేని, శత్రువు
బుణంబుఁ జిచ్చు నెచ్చరికతోడఁ, గడమ
వెట్టక కడిముట్ట నడఁపవలయు. ప్రబోధ.
5. 4.

అడకతైర—అడకొత్తు. ఎ. $\sqrt{\text{అడ}^2}$. (శ. అడగత్తి,
అడగత్తి. త. అడకతైరి, ఇడకత్తిరి, ఇడకత్తి.)
పోకలు కత్తిరించుకత్తైర. (ఇది వాడుకలోని
పదము.)

అడకము విణ. (శ. అడక, అడకు—నొక్కు, అడఁచు
త. అడక్కుం.) అంతర్భూతము, లోపల ఇమిడి
యున్నది.

ద్వి. నానామరేంద్రబృందముమాయలెల్ల, హరి
మాయలోపల నడకముల్...విష్ణు. పూ.
1. (శ. ౪.)

అడకించే—అణకించే. న. శ్రీ. (శ. అణకిసు.) 1.
అపహసించు, పరియాచకముచేయు.

క. ముసురుకొను జరిభరంబున, నసురునురై
యున్న మమ్ము నడకించితి విట్లునురుమనఁ
బట్టవడు మొక, యసురకు నీ వనుచుఁబలికె
నాగ్రహ మెసఁగెన్. మనుచ. 4. 84.

చ. పలికిన నట్లయున్నదియె పత్రికలో నడ
కించెదో ననున్, జెలి యిటు చూపుమా
యనుచుఁ జేరిగఁ బోవుచుఁ జేయి సాచె
నా, యలినిభవేడి తత్సఖయు నట్టిటు
పాటుచు దేవునాన యే, గలయది యంత
యుం జదువఁగా విను చూచెదు కాని
నావుడున్. ప్రభా. 3. 135.

ఉ. గుబ్బలితేనిఁ చాలిమి నగు న్నిజభూరి
విభూతిసంపదన్, గిబ్బవయాశితోదు నడ
కించు...రామా 1. 84.

2. మోసపుచ్చు, పంచించు,

ఆ. అసురవరుల నెల్ల నడకించి సురలను, దడవు
నేయవలదు ద్రావుఁ డనుచు, వచ్చుకొలఁది

నమృతవారి విభాగించె, దరుడిదివిజు లెల్ల
దనిసి పొగడ. భాగ. 8. 318.

అడకు న. శ్రీ. (శ. అడకు, అడకు—నొక్కిపెట్టు,
దొంతరగా నుంచు. త. అడక్కు—దాఁచు.)
దాఁచు, గుప్తముగాఁ జెట్టు.

ద్వి. పరికింప నందొక్క పడిగంబుక్రింద, విడియ
లతో రెండువేలమాడలను, నడకి యమ్మకు
శరణార్థి నేయుచును. బస. పు. 5. 275.

ద్వి. పడిగంబుక్రిందట బనవఁడు మున్నయడ
కినమాడలవిడియలుగాంచి. బస. పు. 5. 290.

అడకొత్తు ఎ, ($\sqrt{\text{అడ}^2}$. త. అడకొత్తు.)

పోక కత్తిరించుకత్తైర.

ఉ. ...వీఁడె దవిలెం బధికుం డడకొత్తులోని
పోక, కట్టుల నంచు, ...సారింగ, 2. 167.

ఉ. ఓర్వదు బంధుజాల మడకొత్తున నొత్తును
మామగారు...శశాం. 3. 67.

(శ. అడకె + ఒత్తు?)

అడగొంటు ఎ. (అడ² + గొంటు) మొద్దుపోకచెక్క,
క. గడతడవు వేసటలచే, సుడివడ కటు తనదు
ప్రాతసుద్దులు విన్నన్, పడి నిచ్చు నొక్క
పుచ్చిన, యడగొంటుం బడుక క్రింది
యాకులు రెండున్. శుక. 3. 22.

అడగొను అ. శ్రీ. ($\sqrt{\text{అడ}^2}$ త. అడై గొన్.) అట్ట
కట్టు, ముద్దకట్టు. (శ. ౪.)

అడగోలుగొను న. శ్రీ. ($\sqrt{\text{అడ}^2}$ + కోలు +
కొలు = సర్వము కొల్లగొను) అపహరించు.

ఉ. ...అవె శంకరార్థదే, హం బడగోలుగొన్న
సతియద్భుతరూపవిలాసగేయముల్. హరి.
ఉ. 6. 16.

సీ. ఇల్లడసొమ్ము నడగోలుగొని త్రోచు నతని
గతికి ..., చనుదాన శార్దూలగణవరేణ్య.
భోజరా. 6. 14.

అడజేడి—అలజేడి. ఎ. (త. అడసడి.) దుఃఖము.

జ. అడజేడిపెట్టు.

అడజేడిపెట్టు న. శ్రీ. ($\sqrt{\text{అడజేడి}}$) దుఃఖపెట్టు.

చ. ...నీవు మృదుభాషిణి వక్కట యింత
కోర్చిన, న్నడజేడిపెట్టుమాట యిటులాడఁగఁ
గూడునె యాయవాచ్యము, ల్విడువు
లతాంగి...మార్క. 1. 199.

అడప వి. (✓అడపము) తాంబూలకరండవాహి.
(తాంబూలము చుట్టి యిచ్చు నేవకుడు, నేవకు
రాలు.)

చ. కలికివరాటరాజడప గప్పురవీడెము పెట్టె
నవ్వుచు, న్నలునడపంబువానికిఫడాధరవల్లి
దశాంతరింబునక, బలితపుడేలు మైన
మునఁ బన్ని యతం డది చూచి భీతిఁ ద,
ముల మిల వైచిన న్నగిరి మూఁగినరాజ
కుమారు లందఱుక. నైష. 6. 141.
(చి. ని. శ. ర.)

‘అడప’ అని కొన్ని పాఠములును ‘అప్పుడు’ అని
కొన్ని పాఠములును గలవు. దీనికి ముందటి
వచనము చివర ‘అప్పుడు’ అని అన్ని ప్రతుల
లోను ఉడుటచే చి. ని. శ. ర. లు ‘అడప’
అనుపాఠము గ్రహించియుందురు. కాని
‘అప్పుడు’ అనుపాఠమే మూలానుసారముగా
నున్నది. శ్లో:- దమార్పితాంతర్ముఖవాసనిర్మితం. సం. నైష. 16. 110. ఇటు దముడు -
కలికివరాటరాజు. ఆపడుమున పూర్వపువచన
ముందలి ‘అప్పుడు’ అనునది తీసివేయవలయును.

అడపక తై(త్తియ) వి. (✓అడపము. క. అడప
గార్తి. త. అడప్పక్కారి.) తాంబూలకరండము
పట్టుకొనెడియాడుది, తాంబూలమిచ్చుత్తి.
గీ. కప్పురపుడదావి చిలుకుతాగాలోసంగ, నడప
కత్తెలు తెలనాకుమడుపు లొసంగ. నైష.
1. 113.

అడపకాడు వి. (✓అడపము. క. అడపగాఱ త.
అడప్పక్కారన్.) వక్కలాకు లుండుత్తిగాని
బరిడిగాని పట్టుకొనువాడు, తాంబూలమిచ్చు
నేవకుడు.

అడపట్టె-అడ్డపట్టె వి. సొలములో విత్తనములు
చల్లి మిట్టపల్లములు సమ మగుటకై ఎడ్లచే
లాగించెడు మ్రాను, దిండు.

అడపడు అ. శ్రీ. సంశయపడు.

ద్వి. ఇటు నేయు మన్నవాఁడినకులాధీశుఁడట
నాసహోదరుం డగు రాజ్యకర్త, యట
మీఁద నీకోర్కి యడపడ నేల, కటకటా
కై కేయి కడు ముగ్ధ వైతి. రం. రా.
అయో. 97 పా.

అడపది వి. (✓అడపము) --అడపక తై.

నీ. పాచ్చువాసనవక్క లిచ్చి చుట్టినయాకు
మడుపు నీఁ దివిరెడునడపదాని. ఉ. రా.
4. 223.

అడపము-హడపము. వి. (ఖ. అడప, హడప. త.
అడైప్ప, అడైప్పై అడై - తములపాకు + పై
- తి త్తి.)

1. వక్కలాకులుంచుత్తి త్తి, బరిడి, మొదలగునది.
గీ. మెలఁత యడపముఁ దేఁజర న్నేరువనఁగ...
భోగినీసంగతికి రాజు వోపుచుండి. ఆము.
2. 75.

2. రాజాదులకు తాంబూల మందించు భృత్యుఁ
డు, అడపమువాడు. (ఈయర్థమున ప్రాచీన
శాసనములయందే ప్రయోగము కనఁబడు
చున్నది.)

‘శ్రీమతు మాంచయనాయనింగారికింబుణ్యము
గాను వారిఅడపము పోచాలెంక్కంగారు
కారెంపూడిని శ్రీసూరేశ్వర దేవరగుడికి...
సుంన్నము వెట్టించెను. 1229. శ. సం. కారెం
పూడిశాసనము.

3. మంగలత్తి త్తి. శ.ర. (ఈయర్థము క. త. త.
భాషలలోఁగూడఁ గలదు.

జ. అడప, అడపక తై, అడపకాడు, అడపది,
అడపమువాడు.

అడపమువాడు - అడపకాడు. (✓అడపము.)
నైష. 6. 141.

అడపు-హడపు. వి. (ఇది ప్రాచీనశాసనములందు
మాత్రమే కనఁబడుచున్నది.)

1. ఉపదర్శనము, కనుపెట్టిచూచుట.

‘నెటియబోలతాదని యడపున కన్నబోలనూం
కనివసమున విడ్చినఇనుపఎడ్లు ఏంభది. 50.
ద. శా. 5సం. 1020.

2. వరుస, వంతు.

‘...శకసం 1164 లో...నూంక్కనబోయుని
కొడ్కు చోడపనాయకుండు శ్రీమదు (దా)
తారామభీమేశ్వర మహాదేవరకుం బెట్టిన
యఖిండ్లవత్తి లోహదండుదివి యొక్కండు
మోదలియడపున నారిబోలకామండునురెండపు

నడపున కాటబోలనూంకండును...కా బెరసి
మానెందునెఱుఁచంద్రాక్కా ముంబోయంగల
వారు...ద. శా. 4. సం. 1387.

ఈ క్రిందిదిపై రెండర్థములకునుఉదాహరణము.
'శకవషా 1070 గునే(ట్టి) శ్రీకులోత్తుంగ
చోడదేవర విజయరాజ్యసంవత్సర (1)రిశ్రాహి
దిన 23 సా శ్రీభీమేశ్వరమహాదేవరకు రెడ్డవు
నడపున కాటబోలమా (వె) అడపున కొమ్మ
బోలకొమ్మయ తమతల్లి తణ్ణులకు దమ్మా
త్తముగాం బెట్టిన అఖణ్ణవత్తిలోహదణ్ణు
దివియ గట్టికి బోలునలుపురుం బూట్టగా...
ద. శా. 10. 44.

అడపొడ వి. రూపు; జోడ.

చ.తొడిబడఁ బాటి పైకుటికి ధూర్జటికంటి
కడిందిమంటలో, నడపొడ గానరాక తెగ
టాటియుఁ గాలినయట్టి మోడుకై, వడిరితి
లోచనాంబువులవాన నిగిర్చితె పాంథ
తాధకై, మడియ కనంగ ...మనుచ. 3.48.

చ,...జనాధిపుల్ దనకుఁగన్యల నిచ్చెదమంచు
నెందఱే, బడిబడిఁజెప్పిపంప నది పాటిగఁ
బట్టక వారియాసుచే, నడపొడ లేక పోయె
నట....క.శా. 7. 44.

**అడపొడ వి.(క.అడబళ. అడ = వంట. బళ, ప్రత్య
యము-వాడు) వంటవాడు.**

సీ. పోనీక కపటియై భూపాలగృహమున నడ
కాల తనమున నర్థిఁగొలిచి, యూడ వసిష్ఠున
కుర్వీకుఁ డొక్కనాఁ డన్నంబు సేయంగ
నతనిఁ బనుస. భాగ. 9. 237.

క. రాజు నగరియడకాలలు, రాజీవముకడుపు
వ్రచ్చి రాజనిభాస్యున్, రాజశిశువుఁ గని
చెప్పిరి, రాజీవదళాక్షియైనతనికి నరేంద్రా.
భాగ. 10. ఉ. 7.

**అడరించు- అడరుచే(ర్పు). న. శ్రీ. (✓అడరు.
క. అడరిను, అడర్పు. త. అడర్.)**

1. ప్రయోగించు.

సీ కోపంబు గదిరి ప్రాగ్జ్యోతిషపతి చతుర్దశతో
మరము లింద్రతనయుమీఁద, నడరించుటయు
నవి పొడిసేసి...భార. ద్రోణ. 1. 953.

క, ...హరునిమీఁద జలజాతుఁడు న, మోహన
శిలీముఖం బ, వ్యాహతజయశాలి యగుచు
నడరించె నృపా. భాగ. 10. ఉ. 411.

2. ప్రవర్తిల్లఁజేయు, నడపు.

ఆ. అన్నియింద్రియముల నడరింప మగుడఁజే,
యంగ మనసు సాలు...భార. ఆను. 5.251.

3. వశపఱచు, ఒప్పగించు,

క. చిరకాల తపమునై నను, హరియింపఁగ
నోపుఁ జిత్తమని పెద్దలున, మృదు జారులకున్
జారిణి, కరణిని నడరించుమనసు కామాదు
లకున్. భాగ. 5. 1. 86.

(జారిణి తనభర్తను హానిచేయుటకై జారులకు
ఒప్పగించునట్లు మనస్సు యోగిని కామాదులకు
ఒప్పగించును-అని భావము. చూ. సం. భాగ.
5. 6. 3, 4. వ్యా.)

4. వ్యాపింపఁజేయు.

సీ. అరవిరినెత్తావి నడరించు నున్నిద్రవిట వీటి
సౌరభవితతి వొదల. భార. ఉద్యో. 2.112.

5. వర్తిల్లఁజేయు.

ను. ...భార్గవభుజాభూరిప్రతాపాఖ్యచి, త్రత
రాగ్నిన్ హరిచాపచారుశరసంధానంబుచే
నార్చి యం, చిత దివ్యాంబుద మూర్తి
రాముఁ డడరించెన్ రాజవంశంబులన్.
హ. న. అవ. 23.

6. కలిగించు.

సీ. గగనభాగం బెల్లఁగప్పి క్రాలుచు బెగడడ
రించె నుగ్రంపుఁ బడగపఱపు. భార. విరా.
4. 180.

క. ఏరసముఁ జెప్పఁ బూనిన, నారిస మాలించు
వారి కడరింపనియా, నీరసపుఁ గావ్యశవ
ముల, దూరమునన పరిహరింపుదురు నీతి
జ్ఞుల్. కవిక. పీఠి. 1. 12.

7. చేయు.

క. తడవాయె భూప్రదక్షిణ, మడరింపఁగఁ
బోయి యామహామహుఁడు పదం, పడి
పుణ్యస్థలముల నెన్నఁడు మీరందండు
నరుగ నరుఁ గానరుగా. విజ. వి. 2. 165.

అడరు అ. ౧. (౩. అడరు. ౩. అడర్.) 1.
ప్రజ్వలించు.

అ. కర్ణునగవు లోకగర్భితుండగు దుస్స, నేను
చెయిదికంటె శిఖయపోలే, నడరి నామనంబు
నతి చారుణక్రియ, నేర్చుచున్న యది...
భార. ఆర. 1. 189.

2. అతిశయించు.

సీ. ఆదట నుపకరణావలి వెడవెడ యాదరిం
చుట రాగమడరదొడరి. భార. విరా. 2. 208.

3. ప్రసరించు, వ్యాపించు, పర్వ.

సీ. పదతలంబులకెంపు పరిగినతలము కుంకుమ
లిప్తమైనచందమువహింప, నంగంబునును
గాంతి యడరినగోడలు వేదులు మణిమయ
విధమునొంద. భార. విరా. 1. 308.

4. కడగు, పూను; సిద్ధపడు.

క. మీ రాకలిపెల్లున నా, హంగంబుగ శవము
గొనుట కడరితి రిట్లే, లారం డిచ్చెద మీ
కా, హంగంబులు వలసినట్టివి... భార. అను. 3. 212.

శా. ...వాహద్విష, ద్వాహోత్తంసము నెక్కి
పోరి కడరెనై వైవస్వతుం దుద్ధతిన్. పారి. 4. 79.

5. (యుద్ధమున) కవియు.

వ. రాధేయుండును. క. తటిమి పయి నడరు
టయు విలు, విలుగంగా నేసె నరుడు
విక్రమశీలన్. భార. విరా. 5. 100.

6. తిరుగు; సంచరించు.

వ. వావిలి యిందుగు మొదలగుతరుల వలులు
పొదలరొదలఁ బొదలురకముగల మెకము
లడరుజాడ లరసి తత్తదుచితస్థలంబులఁ దెర
లెత్తించి వలలు హత్తించు... ఇందు 2. 60.

7. కలుగు, పుట్టు.

క. కడు లజ్జయు దైన్యంబును, నడరి ముసుగు
వడఁగ నాకు నాత్మగతమున, బుడమి
వివరంబులేదే, యడఁగెద నన్నట్టిదయ్యె
నప్పుడు కర్ణా. భార. ఆర. 6. 14.

క. అనుటయు భగభగ మండెడు, కనుగవతో
నొడల నడరు కంపముతో ... మునిపతి
యుండెన్. ఉ. హరి. 4. 89.

8. ఒప్పు, శోభిల్లు.

చ. అడరఁగ ధర్మనందనుఁ డహర్పతిచేత
వరంబు వేర్చితో, బడసి మహిసురోత్తముల
భవ్యులఁ బల్కుల నిర్విహించె ... భార. ఆర. 1. 44.

గీ. ...ఆసుదర్శనం బనఁగ నింగిఁ బ్రతిసూర్య
బింబ మడరె. ఆము. 4. 108.

9. కలఁగు, ఊభపడు.

క. వీరోత్సాహమున భేరి వేయించుటయున్.

చ. చెదరె గిరు ల్లివం బడరె శ్రీపతి దిగ్గున
నిద్రమేల్కొనెన్. శశాం. 5. 12, 13.

గీ. ...దశకంఠుఁ డేగి మధుని, పట్టనముమీద
విడసె నప్పారు లడర. ఉ. రా. 4. 133.

గీ. అట్లువచ్చు నాగదఁ గని యచటియోధు,
లలికి తమతమ మీదన యడరుననియు,
దలఁచి యొదిగిరి రారాజుఁ దలఁపరైరి,
ప్రాణభయ మెట్టివారి గీడ్వలుపకున్నె...
భార. భీష్మ. 3. 58.

న. ౧. అముకొను, ఆవరించు.

క. గురివెంద వేము నడరిన, పరుసున నవ్వకట
వర్మపాల్పడి చెన్పుం బొరయక మెలఁతుక
యెప్పుడు, విసాంతకఠిణ యగుచు వేదనఁ
బొందున్. దశకు. 7. 43.

వి. ఆధిక్యము, అతిశయము, విజృంభణము;
ఒప్పు.

గీ. అరయఁ దీవంచవార్వపుటగ్గిపట్ల, నడుమ
నడరొందునాడె పుఁ బుడమిఁజేడు, లెల్లఁ
గదలింపలేని యివ్వెల్లు దునిమె, నిప్పు డితని
మగతనం బెన్నఁదరమె. అచ్చ. రా. కాల. 184.

క. గొనములసంద్రమ యితైఱఁ, గునఁజాలుపు
తేర్లఁజేడు గొడయొదవని పెంపున నడ
రొందుచు నొకనాఁ, డెనమీతినవేడ్క నుల్ల
మిగు రొత్తంగన్. అచ్చ. రా. అయో. 3.

2. (—ఎడరు) ఊభము, కలఁత; ముప్పు;
ఆపద; దైన్యము.

గీ. ముప్పునకు నోమదయ్యెనె ముగ్ధ యీ
య, శోద నందగోపున కుగ్రశోకజలధి,
యీఁదఁ గొలఁది గాదయ్యెనె యిట్టిదై న,
యడరు వెట్టెనె పెన్నిధి యనుఁగుబిడ్డ.
హరి. పూ. 7. 42.

గీ. కేలికందుక మెత్తినలీలఁ గొండ, యెత్తి
గోవులయడరు నీ విట్లుడుపుట, వలన మందర
ధర నీదు వైష్ణవంపుఁ, దేజ మఖలలోకము
లకుఁ దేటపడియె. హరి. పూ. 7. 203.

గీ. రమణతో నాదిరానులరాసి కెక్కి, దీనజన
ములయడ రెల్లఁ దీర్చుచున్న, యనఘ
చారిత్రు...శా. ప. మ. 11. 1.

8. (= ఎడరు) సమయము, అడను.

వ. ఇట్లుప్రతిగృహంబున భిక్షాటనంబు నేయుచు
మహోక్షలాంఛనుఁడు వాంఛానుకూల
ప్రకారంబునం జోరతవ్యాపారపారాయ
ణుండై మగలఁ గన్పు మొఱంగి సంధ్యా
సమయంబుల సనుష్ఠానార్థంబు పురుషులు
సమిక్కుశఫలాహరిణార్థం బెందేనిం జనిన
యడరు వేచి...సంభోగంబు లభిలషించు
నారంభోరువుల మనంబు లెఱింగి...హరి.
5. 54.

జ. అడరించు, అడరుచు(ర్చు), అడరుపడు,
అడరుదెంచు.

అడరుమే(ర్చు)—అడరించే. (✓అడరు.)

(ప్రయోగించు)

ఉ. వెండియు నాగ్రహంబున సువేగునిమధ్యము
ద్రెవ్వనొక్కబ. ల్కాండ మడర్చె...తై.
భా. 7. 10.

అడరుదెంచు (అడరు + తెంచు - స్వార్థమున.)

ల. ౮ - అడరు. (అతిశయించు)

ఆ రెండు దరులు ముంచి యొందొండ వెల్లువ,
యగ్గలింప నురువు లడరుదేర. మార్క.
5. 280.

అడరుపడు ల. ౮. (✓అడరు. ఎ.) విజృంభించు.

వ. అడిదంబులు పొడిపొడియై పుడమిఁ బడినఁ
జిడిముడివడి వడి నడరుపడి మగుడఁ గచా
కచిఁ బెనంగురక్కనులు...ఉ.రా. 4. 291.

అడలిడి ఎ. (✓అడలు) అలజేడి, శోకము, దుఃఖము.

క. అడలిడిఁ బడఁగా మమ్మును, విడిచితి గురు
వై న శోకవేదనయే మిం, కుడిపిఁకొనునప్ప
టికిఁ దో, డబ్బడు నీదగు సద్గుణములు బంధులు
వోలెఁ. భార. ఆశ్ర. 1. 99.

శ్లో. త్యక్తా వయం తుభవతా దుఃఖశోకపరా
యణాః, భవిష్యామ శ్చిరం రాజ నృపద్గుణ
శతైర్హృతాః. సం. భార. ఆశ్ర. 11. 18.

క. కరువునఁ బూరితమై లో, హరసము లోఁ
గాలునట్టు లంగజశోకో, ద్ధురళిఖ రతితను
విమ్ముగఁ గరఁగియుఁ బొడవఱక లోనఁ
గాలుచు నుండెఁ. ప. ఇట్లెడయుడుగని
యడ లడింబడి. కు. సం. 1. 578, 579.

అడలిపోవు ల. ౮. (✓అడలు.) అడలు, భయ
పడు.

(వ్యవ) ఆమాటవిని వాఁడు అడలిపోయినాఁడు.

అడలు ల. ౮. (క. అడలు, అటీలు)

1. శోకించు, మనసునఁ గుండు.

క. కొడుకులదెస నెవ్వగఁ జే, డబ్బడి వందురి
యున్న యానృపాలు నడుగులం, బడి భీష్ము
పాటు నెప్పుచు, నడలి కరుణనాద మెసఁగ
నాక్రందించెన్. భార. భీష్మ. 1. 45.

సీ. అడలి రాజ్యము దక్కి యడవికిఁ జనిన
జేలందురుగాక మేలండ్రె జనులు. భార.
శాం. 1. 49.

సీ. అహితసామంతుల నడలించి తఖలయాదవ
వంశమునకు నుత్సవ మొనర్చి, తి... హరి.
పూ. 9. 178.

2. రోదనము చేయు, ఏడ్చు; విలపించు,

గీ. నాకునా యిన్ని పాట్లంచు నాకులమతి,
నడలెఁ గన్నుల బొటబొట నక్రమలొలుక.
కళా. 8. 241.

సీ. తనయులు రా కేల తడసిరి పతివియోగమ
కాక పుత్రశోకంబు నకట, నిద్రించె నను
సృజించి విరోధులకు తారిగొఱియలఁ జేసె
నొకో విధాత, యని విలాపింప నూరార్చి
యేటికిఁ గ్రేపుఁ తాని గొడ్డొలెడుపగిది
నడలె, దు....తై. భా. 8. 285.

3. భయపడు, బెదరు.

గీ. ఉనులులూడాడ విసవిన విసరి ముసరి,
దొనఁగు తెసఁగించుసుర గాడ్పుకుటుము
దాడి, కడలి తద్దయు గడగడ వడఁకుదాని,
వేల్పురాకన్నెఁ గాంచిరి వెలఁదు లపుడు.
రసిక. 4. 47.

4. చలించు, అదురు.

గీ. హఠహఠా యని పల్కిరి యత్ర మడల.
కాశీ. 7. 36.

5. కాంతిహీనమగు.

గీ....ఆశంభులింగమూర్తి, భీమవరవహ్నిపుర
ములఁ బ్రేల్పునపుడు, నగ్నినెగ దాఁక
కేమియు నడలకుండె. భీమ. 4. 145.

శ్లో. శోభాసంపద్విరహితం న బభూవ మనాగపి.
సం. భీమ. 19వ. ఆధ్యాయము.

సీ. దగర తేఁటులకప్పుపగఱనీటులఁ గప్పువలుఁద
పెన్నెఱికొప్పు వదలె నేల, మెఱపునక్కులఁ
జిక్కునఱపుటెక్కుల నిక్కులలఁతనిద్దపుఁ
జెక్కు లడలె నేల. చంద్ర. 4. 58.

వి. (శ. అడలు.) 1. శోకము.

క. వెడవెడ యప్పులుకులు చెవి, నిడి కొండొక
నేపు చింతయెసకంబునఁబా,ల్పడి యూర
కుండి చిత్తం, బడలునఁ జిక్కువడ నిట్టు
లను నర్జునుతోక. భార. శాం. 1. 56.

2. కష్టము, బాధ.

(రావణుఁడు నరకబాధల ననుభవించువారిని
మొదటఁజూచిస్వర్గసుఖముల ననుభవించువారిని
విమృటఁ జూచెను.) ఆ. చూచి నేను మొదటఁ
జూచినవారి క,య్యడలొనర్చివీరి నధికసౌఖ్య.
యుక్తి మెలఁగఁజేసె నోహో శముఁడు పక్ష,
పాతి యనుచుఁబలికి పంక్తిముఖుఁడు. ఉ. రా.
3. 327.

3. భయము, బెదరు.

(వ్యవ) నాపేరు చెప్పిన వానికి అడలు. ఆమాట
వినినప్పటినుండియు వానికి అడలుపుట్టినది.

జ. అడలడి, అడలించు, అడలిపోవు, అడలుకొను.

అడలుకొను-అడలు. శ్రీ. (✓అడలు.)

(శోకించు)

గీ. అత్తెఱం గెల్ల నాలించి యపుడు చాల్పు,
టందములదొర దద్దయు నడలుకొనుచు.
అచ్చ. రా. అయో. 87.

గీ. అపుడు రాచూలి దద్దయు నడలుకొనుచు,
నప్పులుగువంగడపుదొరి కగ్గిపనులు, తొలి
మినుకుజాడ నొనరిచి...అచ్చ- రా. ఆర.
116.

అడవి వి. (సం. అటవీ. ప్రా. అడవీ. శ. మ. శ.
అడవి.) అరిణ్యము, వనము.

అడవిఁ గాసినవెన్నెల:-ఉపయోగము లేనిదాని
కుపమానముగా చెప్పఁబడును. రసిక. ఛ. 98.

ఇట్లే: అడవికోనల నెమి క్లాడినట్లు. కలు. శ. 37.
అడవియుసిరికకాయ సముద్రపుటుప్పు కలసి
నట్లు:- దగ్గఱసంబంధము లేనివారు కలయుట
కుపమానముగా గ్రహింపఁబడును.

ఆ. అడవియామలకము సంబుధి లవణంబుఁ,
గూడినట్లు...కుచేల. 2. 78.

జ. అడవికంద, అడవికాకర, అడవికిక్కన. మొ.

అడవికంద వి. సర్పనాళము (వృ.వి.)

అడవికాకర వి. వనకారవేల్లము (వృ.వి.)

అడవికిక్కన వి. దేవనాళము (వృ.వి.)

అడవికుక్క వి. అరిణ్యశునకము.

అడవికోడి వి. వనకుక్కుటము.

అడవిగీము వి. - అడవి యిల్లుగాఁ గలవాఁడు -
వానరుఁడు.

గీ. అని యొనర్పఁగఁ దొడఁగిన నడవిగీము,
బంట్లుమాఁకులు పడుకులు పట్టుకొనుచు.
అచ్చ. రా. యు. 206.

అడవిగెనసు. వి. పిండాంశుకము (వృ.వి.)

అడవిచెఱుకు వి. కాంతారము (వృ.వి.)

అడవిచేమ వి. శకుటము (వృ.వి.)

అడవితి(ది)రుగుడు వి. (అడవి+తిరుగుడు) వన
చరుఁడు, వానరుఁడు, క్రోఁతి. (జ. అడవితిరుగు
డులు, అడవితిరుగుకులు, అడవితిరుగుళ్లు.

క. అని పలుక నంగదాదులు, వెనుకొన హను
మంతుఁ డపుడు విభుఁ డంపినయ, వృనిఁ
బూని యడవితిరుగుడు, మొన గొలువక

దక్షిణాభిముఖుడై చనియెన్. రామా.
6. 60.

క. ఏఁగి పురద్వారము బిట్టఁగి నిలిచి తన్నుఁ
జూడ నడవితిరుగుదుల్, మూఁగిఁకొన గగన
మట్టిటు, గాఁగ లయాంబుదములీల గర్జిం
చుటయున్. ఉ. రా. 3. 269.

అడవితోగరి ఎ. తువరిక (వృ.వి.)

అడవితోలసి ఎ. ఉవకము (వృ.వి.)

అడవిత్రిమ్మరి ఎ. - అడవిలోఁదిరుగునది - వన
చరము, మర్కటము, క్రోఁతి.

సీ. అడవిత్రిమ్మరిఁజేడ తడ వేల కిష్కింధ కరిగి
మీయన్నతో దుర మొనర్పు. అచ్చ. రా.
కిష్కిం. 39.

అడవిదున్న ఎ. వనమహిషము.

అడవిదోమ ఎ. దంకి.

అడవినట్టు ఎ. (అడవి + నట్టు) వనౌకనము, క్రోఁతి.
చ. నటికిన సోలి యయ్యడవినట్టుజగా మొన
గాండ్రమిన్న యు, క్కటక మొకింశనేపు
నకుఁ గ్రమ్మఱఁ దెప్పిటి...అచ్చ. రా.
సుం. 115.

అడవినువ్వులు ఎ. బ. జర్తిలము.

అడవినెలవరి ఎ. వనవాసి, ముని. ఆం. భా. 2.
176.

అడవినంది ఎ. వనసూకరము.

అడవిపిల్లి ఎ. ఒకజాతిపిల్లి.

అడవిపెనలు ఎ. బ. వనముద్గములు.

అడవిప్రత్తి ఎ. భారద్వాజి (వృ.వి.)

అడవిబచ్చేలి ఎ. వనోపావక (వృ.వి.)

అడవిబీజు ఎ. కోశఫల (వృ.వి.)

అడవిమన్నిపట్టు ఎ. వనవాసి, ముని

గీ. అనినఁ దద్దయుఁ బొంగి యయ్యడవిమన్ని,
పట్టుబల్లిట్ట యమ్మేటిపచ్చవారు, వపువటీరు
కొలంపుఁ గల్వలయనుంగుఁ, గాంచి నునుఁ
దియ్యపల్కులు గదురిఁ బలికె. అచ్చ. రా.
బాల. 94.

అడవిమల్లె ఎ. ఆస్పోట (వృ. వి.)

అడవిమామిడి ఎ. ప్రియాలము (వృ. వి.)

అడవిమామెన ఎ. శారితాభేదము (వృ. వి.)

అడవిమునగ ఎ. వనశిగ్రువు (వృ. వి.)

అడవిమేత ఎ. ఇడిక్కము, వనచ్చాగము.

అడవిమొల్ల ఎ. యూథిక (వృ.వి.)

అడవియీఁగ ఎ. దంశము.

అడవియులవలు ఎ. బ. వనకుళుత్తములు.

అడవినదాప ఎ. శాలేయము (వృ. వి.)

అడసాల ఎ. (నం. అట్టశాలా. క. అడిగెసాలె.
అడిగె-వంట.) మహాససము, వంటయిల్లు.
(శ. ర.)

అడావ(పు)డి ఎ. (క. అడావడి, అడావుడి,
అడాడి హిం. హడబడి.) 1. సంభ్రమము, వేగిర
పాటు, తొందర. 2. అల్లరి, గడబడ. (శ. ర. వా.)

అడి' ఎ. (నం. ఆధి) కుదువ, తనఖా. (దీనికి వ్యస్త
ప్రయోగము కనఁబడలేదు. చూ. అడిపెట్టు.)

అడి' ఎఱ. (దీనికి వ్యస్తముగా ప్రయోగము
లేదు. చూ. అడికుడుపు. మొ.) 1. వట్టిది
కేవలము, 2. అల్పము.

ఉదా: అడికునుకు, అడిమేత, మొ.

క. కడలిదొరకూర్మియల్లుని, యడుగులఁ బడి
విడువఁ జాల కన్నరపాలుం, డడిచెమట
ముజ్జగంబులు, గడిగినపాదములు కడిగెఁ
గన్నీటిబడిన్. బహు. 3, 18.

('నరపతియున్, డడిచెమట' అని ముద్రితము.)

ఉ. అడికుడుపు, అడిబండ, అడిబీరము, అడి
యాస. అడిసిగ్గు.

అడికుడుపు ఎ. (✓అడి') వట్టిభుక్తము, లిఖితా
దులులేని యనుభవము.

క. ఎడవడకుండం గుడిచిన, కుడుపుప్రమాణంబు
గాదు కొన్నతెఱంగున్, బడసినతెఱంగును
దెలుపని, యడికుడుపునఁ బాడి గెలువ
దభినవదండి. విజ్ఞా. వ్యవ. 49.

అడిగండ్లు ఎ. బ. (శ. అడి + గండ్లు. ఎ. అడి-
అడుగుభాగము) ధాన్యాదులు చెరుగునప్పుడు
అడుగునకుఁ జేరుతాలు.

ఆ. అలయఁజేసి మలఁచి యడిగండ్లు మలిగండ్లు,
తిరిపె మిడెడుకటికి దేజరిల్ల, నెలమి

మన్నుదినెడు నెట్టయై పుట్టును, విశ్వ...
వేమన. 3. 34.

అడిగము ఎ. (క. అడ్డిగె, హడ్డిగె.) ఒకవిధమైన
గంప. హంస. 5. 97.

అడిగట్టు ఎ. (క. అడి-అడుగు.) పావ, పాడుక.
ద్వి. హరగణంబుల కెల్ల నడిగట్టు నన్ను, గురు
మహేశ్వర యేల కొనియాడె దనుడు.
ప్రభు. 118 పా. 4 పం.

అడిగొట్టు ఎఱ. (అడి¹ + గొట్టు) కుత్సితుఁడు, తులువ.
గీ. కఱటి యడిగొట్టు పలువ... మొండి, కట్టె
నాఁగను గుజనాభ్యుగాఁ జెలంగు. ఆం.
భా. 3. 7.

అడిచిపడు అ. క్రి. (√అడుచే) 1. త్వరపడు,
తొందరపడు.

జ. జడనిధిచందంబున ని, మృదు వొప్పఁగనిప్పు
డేమి మాఁడెను నిమ్మై, నడిచిపడ రిత్త
నెవ్వగ, లుడుగుఁడు... భార. శాం. 3. 189.
(ప్రాప్రతతి) భార. విరా. 2. 281.

2. ఎగిరిపడు, మిట్టిపడు, మిడిసిపడు.

అ. తిండిపోత నీకు భండన చేటికిఁ, గడవఁజేరి
మనసు కాంక్షదీఱ, నోపు కొలఁది మ్రింగి
యూరక నీ వింటి, కడనయుండు మింకనడిచి
పడక. భార. ద్రోణ. 4. 239, 5. 108.

3. కోపపడు.

ఆ. ఆయశోద వచ్చి యాబండిలో నిండి, యుండి
నట్టి కుంభభాండతతుల, పాలు నెయ్యి
నేలపాలై నఁ జిడిముడి, పడుచుఁబడుచుమీఁద
నడిచి పడుచు. వి. పు. 7. 119.

అడిచిపాటు ఎ. (√అడిచిపడు) అడిచిపడుట.

(తొట్రుపాటు, సంభ్రమము.)

సీ. అడఁగంగఁ బొదివిన నడిచిపాటించుకయును
లేక వీఁక నొండ్లారుల నడరి. గీ. యడఁగఁ
బొదువుచు... భార. విరా. 2. 347.

(విజృంభణము)

సీ. కృష్ణుఁడోడుగఁ గొని కీడ్పడి వీరలువచ్చినఁ
జెప్పితి వధవిధంబు, సమర ముపేక్షించి
శాంతిమైనుండెద నడిచిపాటేటికి ... భార.
భీష్మ 3. 396.

అడితి ఎ. (క. అడుత్తి-లాభము.) 1. ఒకవర్త
కుఁడు మఱియొకఁ డంపెడుసరకుల నమ్మి
మరలవానికి సరకులు గొని పంపుటకై వాని
యొద్ద నూటికింత యని పుచ్చుకొనెడుతఱుఁగు.
(క. ర.)

2. అమ్ముటకై కట్టులుంచుచోటు. (వా.)

జ. అడిసాటా.

అడిదపుమెకము ఎ. (√అడిదము) ఖడ్గమృగము.

సీ. ఎక్కుడుమెకపుసూ శ్లిగుదల గ్రుడ్డుకాను
పులుఁ బిల్లులు నడిదపుమెకములు. అచ్చ.
రా. ఆం. 4.

అడిదము ఎ. ఖడ్గము, కత్తి.

సీ. అడిదంబు నేకొని యరిదంబుడిగి కృపాచా
ర్యుర్ధధ్యంబుఁ జంపి... భార. కర్ణ. 3. 185.

అడిపెట్టు న. క్రి. (√అడి¹.) అడిపెట్టు, తనభా
పెట్టు.

సీ. శ్మశ్రతంబు అడిపెట్టి చేసితి నప్పులు ...
శేష. 3. 281.

అడిబండ ఎఱ. (√అడి²) వట్టిబండ, మూర్ఖుఁడు.

సీ. ఆకతాయ బికారి యడిబండ గుండఁడు
మొండికట్టెగులాము మొప్పె గోపు. హంస.
5. 113.

అడివీరము ఎ. (√అడి³) వట్టిపౌరుషము, మిథ్యా
పౌరుషము.

క. తొడరెడుకొలఁదియె వానికి, వడముడిభుజ
విక్రమంబు వారల మన మెప్పుడు వినమొ
కర్ణవినమో, యడివీరపుఁడులువ గెలుచు
నటె పాండవులన్. భార. ద్రోణ 4. 184.

అడియ-అడియఁడు. ఎఱ. (క. క. అడి-అడుగు,
పాదము. క. అడియ. క. అడియవన్. అడి
యాన్.) పాద నేవకుఁడు, చానుఁడు.

చ. ...నీవు నా, యొడయుండ వేను నీయడి
యను... శ్రీరం. మా. 2. 67.

అడియఁడు-అడియ.

క, తిరువాముడి పరియించుచు, హరిభక్తులఁ
గన్న భక్తి నడియఁడ ననుచున్, శిరములు
వంచుచు... విప్ర. 2. 31.

ద్వి. హరగణబుల కెల్ల నడియడ...ప్రభు. 4.
118 పా. 4 పం.

అడియరి ఎఱ. (త. అడి-పాదము) 1. పాదనేన
కుడు, కింకరుడు.

సీ. అడియరితనమున నప్పాండవుల నాశ్రయం
పగఁజాలను...సం. భార. సా. 1. 7.

శ్లో. ప్రేష్యభూతః...భార. సా. 1. 12.

2. లుబ్ధుడు.

ఆ. దీన నేమి తప్పు కానకు నేగిన, యతఁడు
సమయవృత్తి నాక్రమించి, తండ్రిపాలు
మాకుఁదగు నంచు నడియరి,తనము సేసి
రాక తప్పుగాక. భార. ఉద్యో. 1. 250.

క. యాగార్థ మడిగినర్థము, యాగమునకుఁ
బెట్టవలయు నడియరియై తా, భోగార్థ
ముగా దాచిన, యాగమశాహ్యుండు
కాకియై జన్మించు. విజ్ఞా. ఆచా. 87.

అడియాలము ఎ. (త. అడయ-ల. త. అడై యాళం.)

1. ఆనవాలు, గుఱుతు; (రాజధ్వజాదుల)
చిహ్నము.

క. కురుపాండవనైస్యంబుల, దొగ లడియాల
ముల యొప్పుతో మెఱయు సముద్ధరిపీఠ
ధ్వజములఁ బొలి, చిరి...భార. భీష్మ. 1.
248.

2. చిహ్నములతోఁ గూడిన రాజధ్వజాదికము.

క. అరులఁ జనఁ దోలి యార్తుల, నరుదారం
గాచి హతులయడియాలములఁ, బిరుదం
బులఁ గైకొనున, న్నరపతివిజయంబు
కీర్తనము చేయఁదగు. కావ్యా. 3. 137.

3. రుజువు, ప్రమాణము.

ఆ. నమ్మఁదగదు మొదల నమ్మి తా రాత్మకా,
ర్యమున కొరులఁబనిచి యందువారి, లఱయ
సేసిరేని యడియాల మెఱుగక, వేగపడుట
యెల్ల వెట్టితనము. కేయూర. 3. 184.

అడియాన ఎ. (అడి² + ఆన) వట్టియాన, వ్యర్థమైన
యాళ.

చ. విను మటుగాక బల్లిదపు వేసడముల్ వలతేని
నిత్తుఁ గైకొనుము కడంగి వామ్యములఁ
గోరక పొమ్మడియాన లేటికి. భార. ఆర.
4. 349.

ఉ....చెప్పెడువారలబుద్ధి నాడ మన్నింపఁడ
యింక నేలయగు నీ వడియాసల వచ్చిరి త
గా,రింపక మానుము...భార. ఉద్యో. 1.
314.

అడిసాటా ఎ. (√అడితి) తఱుగుబేరము, రుసుము
పుచ్చుకొని చేయువ్యవహారము. (శ. ౨.)

అడిసిగ్గు ఎ. (√అడి²) నునుసిగ్గు, కొంచెముసిగ్గు.
క. అడిసిగ్గులు తమకంబులు, నుడివోవఁగఁ గేళి
కడఁక లొదవఁగ. ...రత్తిక్రీడసలిపి రతి
వయుఁ బతియు. మార్క. 8. 195.

అడుకు న. శ్రీ. (క. అడుకు. త. అడుక్కు.) దొం
తిగా నిడు. ఎ. (క. అడక.) దొంతి. (శ. ర.)

అడుకులు-అటుకులు. ఎ. బ. చిపిటములు, పృథు
కములు. (నానఁబోసి వేచి కొట్టినవడ్లు)
క. అడుకులు దిన్నట్లగునే, కడుపునఁ గుట్టెత్తి
నపుడు...భార. ద్రోణ. 4. 89.

అడుగంటు అ. శ్రీ. (అడుగు + అంటు) అడుగు
నకుఁ బోవు; ఊఁటించు.

(ప్రవ) నూతిలో నీ రడుగంటినది. వాని తెలివి
తేట అడుగంటినది. కూర అడుగంటినది (—మాడి
నది.)

అడుగంటు ఎ. బ. (√అడుగు) అడుగంటినపదార్థ
ములు; హీనమైనపదార్థములు.

ఉ. లేకి నిధివ్రజంబు లవలేశము కాంచన భూ
ధరంబు ర, త్నాకరితన్నరాసు లడుగంటు
మరున్మణి కామధుక్కురా, నోకహముల్
క్రయోచితవినూతనవస్తువు లిట్టి వట్టివఁ,
వాకుల కందరాని పురవై శుభల సంపదలెన్ని
చూపుచో. కవిక. 1. 11. (శ. ర. పా.)
'అడిగంటు' అని అపముద్రితము.

అడుగడుగుపొదలికదండ ఎ. (√అడుగు) మల్ల
విద్యయందలి దండలలో భేదము. ప్రబంధ.
78. చూ. దండ,

అడుగిడు-అడుగుపెట్టు (√అడుగు). (ప్రవేశించు,
చొచ్చు)

క. ఆహాలిక గ్రామంబున నతఁ, డలరుం బరు
లెవ్వరై న నడుగిడకుండ. శుక. 2. 439.

అడుగు¹—అడ్గు¹, అడుపు¹. ఎ. (క. శ. ప. అడి.)

1. పాదము.

గీ. సంతసంజున వచ్చి యా సంయమింద్రు,
నడుగులకు నెఱుగుడును. పారి. 2. 22.

2. పద్యపాదము.

క. ...అదియె నాల్గడుగులకడఁ బ్రాసముల
మొదలఁ గూర్చుగ వలయున్. అప్ప. 3.
389.

3. అడుగుదూరము; అడుగుపరిమాణము.

గీ. అలరుఁబోడికి నొకయడు గామ డయ్యె.
ఉ. రా. 2. 137. (వ్యవ) ఒకఅడుగుగుడ్డ.

4. అధోభాగము, క్రిందిప్రదేశము; మూలము;

సీ. అడవిలో నొకమట్టి యడుగునలాఁగలఁ బలి
తుండు నానొక్క యెలుక యుండ. భార. శాం. 3. 203.

అ. ఆఖలధీవరజన మడుగుగానఁగ లేని, మడుగు
లోన...దశా. 1. 144.

చూ. అడుగుమాలిపోవు.

5. అధోలోకము, పాతాళము.

(రాక్షసులు రావణునితోఁ బలికినమాట)

గీ. మిగులఁ గోపించి తన్నినభృగుమహర్షి,
యడుగు పట్టినవేల్పురాయిడికి వెఱచి,
యడుగుపట్టిన దైత్యులయాపదల్లి, కథిప
యుష్మత్ప్రతాపమౌర్వాగ్ని యయ్యె. ఉ.
రా. 2. 217.

విణ. క్రిందిది, తక్కువది.

ఆ. తమ్ములయ్యె ననుచుఁదమ్ములఁగని కొమ్మ,
యడుగులకును జిగురు లడుగులయ్యె. అని.
1. 88.

అడుగడుగున (అడుగునక + అడుగునక) —
మాటిమాటికి.

(వ్యవ) అడుగడుగున నతనికేవో ఆటంకములు
వచ్చుచునే యున్నవి.

అడుగడుగునకు. (అడుగునకు + అడుగునకు) —
= మాటిమాటికి.

సీ. అడుగడుగునకు మాధవానుచింతనసుధామాధు
ర్యమున మేను మఱచువాని. భాగ. 7. 160.

అడుగులకుమడుగు లొత్తు — గౌంవాద్దులు
క్రింద నడువకుండఁగ ముందుముందు బట్టలు
పఱచు; అధిక గౌరవము చేయు.

జ. అడుగంటు, అడుగంటు, అడుగడుగుపాదలిక
దండ, అడుగిడు, అడుగుచూపగి, అడుగు
దప్పు, అడుగుదాటు, అడుగుదీయు, అడుగు
దోదుమి, అడుగుపట్టు, అడుగుపడు, అడుగు
పఱచు, అడుగుపుట్టుపు, అడుగుపెట్టు,
అడుగుమానిసి, అడుగుమాలిపోవు.

అడుగు²—అడ్గు², అడుపు². న. శ్రీ. 1. ప్రి²
చేయు, పృచ్ఛించు.

క. నీయడిగినయర్థాభి ప్రాయములకు నుత్త
రంబు...భార. ఆర. 4. 125.

(వ్యవ) అడుగువానికిఁ జెప్పువాఁడు లోకువ.

2. వాంఛించు, అభిప్సించు.

గీ. చనునె యిమ్మాటలాడ సజ్జనులకాఁడు,
బుట్టువులతోడ నీవును బుట్టినాఁడ, వట్లు
గాకయు హీనవంశాభిజాత, నైన పతిపత్ని
నగు నెన్ను నడుగఁదిగునె. భార. విరా.
2. 50.

3. యాచించు, వేడు.

క. అడుగకయు విప్రవరులకు, నడరఁగ నర్దేశ
మున గృహస్థులు భక్తి, గుడువఁగఁ బెట్టు
దురు...భార. ఆది. 7. 30.

4. అనుమతింపఁ జేయు, ఒప్పించు.

ఆ. ఒకనిపొలములోన నొకఁడు ధర్మార్థంబు,
కొలను బావి నుయ్యి గ్రొచ్చుచోట, నడిగి
చేయవలయు నొడయునిచేనికి, హానికల్గునేని
నాఁగఁదిగును. విజ్ఞా. వ్యవ. 149.

జ. అడుగుకొను.

అడుగుకొను న. శ్రీ. (√అడుగు²)

1. దిచ్చమెత్తు. 2. బతిమాలు, ప్రార్థించు.

అడుగుమోపరి ఎ. (√అడుగు¹) — పాదమందు

కన్నకలవాఁడు- అడుపాదుఁడు, గౌతముఁడు,

గీ. అడుగుచూపరిజడదారియొడయనింటి, కోడి
...దశా. 5. 26.

అడుగుదప్పు అ శ్రీ. (√అడుగు¹) అడుగుమా
త్రము తప్పు. (దీనికి వ్యతిరేకమునను వ్యతిరే

కార్థక ధాతుయోగమందును మాత్రమే ప్రయోగముకలదు.)

క. పతిమాట కడుగుదప్పక, సతులకు ననుకూల బుద్ధిఁ జరియింపఁ దగుఁ. రుక్మా. 4. 79.

(అడుగుదప్పక—అడుగుమాత్రమైనను తప్పక, ఇంచుకై నను ప్రతికూలముగా ప్రవర్తింపక.)
(వ్యవ) ఆమె భర్తమాటకు అడుగుదప్పియెటుఁ గదు.

అడుగుదాటు న. క్రీ. అ. క్రీ. (✓అడుగు')
అడుగుమాత్రమునుమీటు, కొంచెమునుమీటు.
(దీనికి వ్యతిరేకార్థమునను వ్యతిరేకార్థకధాతు యోగమునను మాత్రమే ప్రయోగములు కనఁబడుచున్నవి.)

ఆ. స్నేహముమునను దను వశీకృతుఁ గావింప,
నడుగుదాటుఁడయ్యె నతనిమాట. సేతు.
2. 87. పా.

(అడుగుదాటుఁడు—ఇంచుకై నను మీటుఁడు.)
(వ్యవ) ఆమె భర్తమాటకు అడుగుదాటి యెటుఁగదు.)

అడుగుదీయు అ. క్రీ. (✓అడుగు') 1. అడుగు కదలుచు, అడుగునెత్తు.

(వ్యవ) వాఁడు అడుగుదీసి అడుగు పెట్టలే కున్నాఁడు.

2. వెనుదీయు. (ఈయర్థమున వ్యతిరేకముననే ప్రయోగముకలదు.)

ద్వి. కడఁగి సింహము మీఁదఁ గవిసిననయిన,
నడుగుదీయక గుండె లవియ మోఁడుదుము.
ద్వి. హరిశ్చ, పూ. 572.

అడుగుదోదుమి ఎ. (అడుగుఁ దోదుమి)—అడుగే ఆయుధముగాఁ గలది—చరణాయుధము, కోడి.
చం. రా. 2. 8.

అడుగు(వ)పట్టు అ. క్రీ. (అడుగు' + పట్టు) అడుగునుపొందు, క్రిందికిఁ బోవు.

చ. ...పయఃపయోధి నిర్భంగతిఁ ద్రచ్చుచో
నడుగువట్టి నతగ్గిరి యెత్తనేడులీ, పరివృత
మూర్తివై ...పారి. 3. 29.

2. ఊడించు,

ఆ. వెల్లివిరిసెఁ బెంటివిద్యలు మగవిద్య, అడుగు పట్టెఁ గ్రిందువడిరి బుధులు, హీనజాతి పురుషు లెచ్చిరి. వేం. పంచ. 2. 182.

3. కాళ్లుఁబట్టుకొను; నమ్రమగు.

చ. శివుఁ డిటు రమ్మటంచు దయ చేసినచోఁ
దలకెక్కి తుగ్రవై భవమునఁ జూచుచో
నడుగువట్టితి వేమనవచ్చు నీగుణం, బపునపు
నందినన్ సిగయు నందకయున్నను గాళ్లుఁ
బట్టుకొం, దువు హరిణాంక వేలకొలఁదుల్
గద నీ నడకల్ దలంపగన్ విజ. వి. 3. 51.

అడుగుప(వ)డు అ. క్రీ. (✓అడుగు') క్రిందికి బోవు, అడుగంటు. (శరత్కాలవర్ణనము).

వ. ...నారి వండటియె...అస అడుగువడియె
నెటి నిసుక దిబ్బచూపె. కాశీ. 3. 23.

అడుగుపఱచు న. క్రీ. (✓అడుగుపడు) క్రిందిదిగాఁ జేయు, తక్కువచేయు.

క. లలిఁ గొప్పెక్కించితి మధు, పుల శుకుల
నడుగుపఱచితి పుష్పాస్త్రా మా, లలకును
మంచంబులుజాఁపలకును బీట లనుమాట
బలి నిజమయ్యెన్. చంద్రా. 5. 91.

అడుగుపుట్టువు ఎ. (✓అడుగు') పాదజుఁడు, శూద్రుఁడు.

క. ...బలితపుఁగలుములఁ, బొలుతురు నెటి
నచటియడుగు పుట్టువు పెద్దల్. అచ్చ. రా.
శాల. 42.

అడుగుపె(వె)ట్టు—అడుగిడు, అ. క్రీ. 1. పాదము పెట్టు; నడచు.

సీ. అడుగువెట్టదు నవ్యహరిచందన లతాంత
సంజివైఁగాని యీ యరుణచరణ. వసు.
3. 58.

(దానకన్య)

సీ. అల బలింద్రునిచేత నడుగువెట్టఁగనేర్చి ధారా
ధరముచేత నీరువోసి. నరస. 1. 116.

2. ప్రవేశించు, చొచ్చు.

సీ. అడుగువెట్టఁగ నేరఁ డపయశం బగుత్రోవఁ
జనఁగ నేరం డాప్తజనము విడిచి. పి. శకుం.
1. 95.

(వ్యవ) వాఁ డడుగు పెట్టినచోట నెల్ల ధ్వంసమేయగుచున్నది. కోడలడుగుపెట్టినవేళ మంచిదే.

3 కదలు.

గీ. అర్థమిప్పించి యవ్వలనడుగు వెట్టు. శుక.

3. 40.

అడుగుమానిసి వి. (√అడుగు¹ అడియ), పాద సేవకుఁడు,

చ. యదుకులనాథ యిప్పుడితఁ డాగ్రహవృత్తి నొనర్చు నిగ్రహంబిదియు ననుగ్రహంబయగు నింద్రియరాజికి బంటుసేయు శ్రీమదము నణంచి నీయడుగుమానిసిగా ననుఁ జేసెఁగాన...పాండు. 4. 304.

అడుగుమాలిపోవు అ. ౨౩. (√అడుగు¹) మొదలంట నశించు.

గీ. అనుజతనుజులుఁ జెలులు వియ్యములు నడుగు, మాలిపోయెరు నీకుఁగా మనుజునాథ. భార. ఉద్యో. 3. 341.

అడుచే న. ౨౩. (త. అడి,) మోఁడు, కొట్టు, తాడనముచేయు.

చ. అడిచినఁ దిట్టినన్ మఱి మహాపరుషంబులు పల్కి యల్కతో...భార. ఆది. 1. 138.

క. ఏయుఁడు పొడువుం డడువుఁడు, వ్రేయుఁ డనుచు వారు జాహ్నవీతనయుఁ గడున్, డాయుడు...భార. భీష్మ. 3. 409.

(ఇది 'వెడలు, పోవు' ధాతువులకు అవ్యవహితముగాఁ గాని వ్యవహితముగాఁ గాని అనుప్రయుక్త మగునపుడు వ్రేఁచార్థమును సూచించును.)

క. గురుతల్పగు భ్రాణహనున్, నరేంద్రవిద్యేషి బ్రాహ్మణఘ్నునిఁ జెలుచన్, ధరణి వెడల నడువవలయు, శరీరినిగ్రహము సేయఁ జన దెయ్యెడలన్. భార. శాం. 2. 176.

క. ...ఆలుం, గొడుకులు నాయర్థ మెల్లఁ గొని వెడలఁగ న,న్నడిచిన ... మార్క. 6. 14.

2. కొట్టించంపు; చంపు.

చ. ...కుక్కయందు చాని నడిచి తెచ్చి వండి తిను నీచపుమాలనియందుఁ దుల్యద, రృనులు దదంతరాత్ముని నిరంజనునిం గనునట్టి పండితుల్. భార. శాం. 5. 109.

3. పొడుచు.

అ. హరియుఁ గావ్యనేత్ర మటఁ గుశాగ్రంబున, నడువ నేకనేత్రుఁడయ్యె నతఁడు. భాగ. 8.609.

జ. అడిచిపడు: అడిచిపాటు, అడుపు. ఆటు.

అడుపె—అణుజే. వి. ఒకజాతిదేగ. (శ. రి.)

అడుప వి. పశువుల పాదమునఁబుట్టు రోగవిశేషము.

సీ. పశుపాదరోగింబు పరుగు నడుప యన... రం. భా. 2. 125.

అడుపు వి. (√అడుచే. త. అడిప్పు.) దెబ్బ, కొట్టు. (వ్యవ) అకోపమున వాసిని ఒక అడుపు అడిచి నాఁడు.

అడుపు¹—అడుగు¹. (శ. రి.)

అడుపు²—అడుగు².

(ప్రశ్నించు)

గీ. అనుచు మన్యువేగంబున నడువ ... హ. న. 5. 13.

(నలకథయందు 'అడుగఁగా' అనియు హరిశ్చంద్ర కథయందు 'కొట్టఁగా' అనియు, అర్థములు.)

అడుసు వి. (త. అడుసు.) పంకము, బురద. ఆం. సం. స్థా. 22.

సా : అడుసుతొక్కనేల కాళ్లకడుగనేల.

అడుసు కన్నులు — అడుసువలె అంటుకొను కన్నులు.

అడ్డు¹—అడుగు¹.

అడ్డు²—అడుగు².

సీ. పను లడ్గరాఁడ జంభారి బానసమున కనలుండు రాఁడ...కు. సం. 10. 555.

అడ్డ¹ వి. (సం. అర్థం. త. త. అడ్డ,) 1. కుంచములో సగము. 2. గుంటక మొదలగువాని కమర్చిన దిండువంటికొయ్య. 3. పల్ల కీబొంగు చివర తగిల్చెడి అలంకారవిశేషము.

ఉదా: అడ్డలపాలకీ.

జ: అడ్డపచ్చ, అడ్డగ.

అడ్డ¹ వి. వృత్తియందు 'అడ్డము'లోని 'ము' వర్ణము లోపింపగా నిలిచినరూపము.

ఉదా: అడ్డపాప, అడ్డబొట్టు. మొ.

జ. అడ్డంచు, అడ్డకట్ట, అడ్డకట్టు, అడ్డకత్తి, అడ్డకమ్మ, అడ్డకమ్మి, అడ్డకొడమ, అడ్డగడియ, అడ్డగట్ట, అడ్డగాలు, అడ్డగించు, అడ్డగింపు, అడ్డగొడ్డము, అడ్డగోలుగా, అడ్డచాపు, అడ్డదిడ్డము, అడ్డపట్టు, అడ్డపట్టె, అడ్డపడు, అడ్డపాటు, అడ్డపాప, అడ్డపెట్టు అడ్డబాస, అడ్డబొట్టు, అడ్డమాను, అడ్డలాగు, అడ్డవాటు, అడ్డవాతీయమ్ము అడ్డవేడెము, అడ్డసారె, అడ్డసాళ్లు, అడ్డాదిడ్డము, అడ్డాదిడ్డి, అడ్డా యుధము.

అడ్డ² న. (జూదమందు) నాలుగు అనుసంఖ్య.

నీ....తిగవంచ చౌకమ్మతీవంచ యడ్డ,యనగఁ జతుష్కాఖ్య యగును ... గీ. అరయ నీరీతి ద్యూతసంఖ్యలు చెలంగు. ఆం. భా. 2. 306.

అడ్డ³ వి. ఒకానొకతీగ.

ఉదా: అడ్డాకులవిస్తరి.

అడ్డంకి వి. ($\sqrt{\text{అడ్డు}}$) నిరోధము, ఆటంకము.

క. రాచాయెఁ జూచితే యను, రాచా యడ్డంకిఁ బట్టి రాదను నిర్మి,ర్యాదలు సీమంతిను లను, హోదైవమ ప్రొద్దువోయెనని తల యూఁచుక. వేం. పంచ. 4. 248.

అడంచే వి. ($\sqrt{\text{అడ్డ}^2}$) బట్టకు అడ్డముగా వేయు అంచు, అడ్డకమ్మి.

అడ్డకట్ట వి. ($\sqrt{\text{అడ్డ}^2}$) కాలువలు మొదలగువానికి అడ్డముగా కట్టుగట్టు.

అడ్డకట్టు న. క్రీ. (అడ్డ² + కట్టు. క. అడ్డకట్టు. త. అడ్డిగట్టు.) నిరోధించు:, ఆపు, వారించు.

ఉ. ...కొండలకాలువ లడ్డకట్టుదుర్, నీరికి... హరి, ఉ. 9. 57.

గీ. హరి ప్రయోగించె మహేశ్వరాస్త్ర మప్పు, డతఁడు రౌద్రాస్త్రమునఁ దోన యడ్డకట్టె. ఉ. హరి. 4. 289.

ఆ. ...వింధ్యశిఖరి యపుడు, పెరిఁగె నిఖిల భువన భీకరమై దిక్కు, అడ్డకట్టె... నేతు. 3. 85. పా.

వి. అడ్డముగాఁ గట్టెడుకట్టు.

నీ. అలకముల్ మాటి యాదలఁ బాగఁ జుట్టిపై నడ్డకట్టు రుమాలుగుడ్డ కట్టి. వై. 2. 57.

అడ్డకత్తి వి. ($\sqrt{\text{అడ్డ}^2}$) ఆయుధవిశేషము, పట్టి సము, మొహదా. ఆం. భా. 2. 215.

అడ్డకమ్మ ($\sqrt{\text{అడ్డ}^2}$) ఒకవిధమగు నాసాభూషణము. చెన్న. 2. 207.

అడ్డకమ్మి వి. (అడ్డ² + కమ్మి) 1. అడ్డముగా వేయుకట్టు. 2. నాస, ద్వారముపై కమ్మి. 3. చీర మొదలగువానికి అడ్డముగా వేయుఅంచు.

అడ్డకొడమ వి. ($\sqrt{\text{అడ్డ}^2}$) చేపలఁ బట్టెడి యొకా నొక సాధనము.

గీ. కొడమ తిట్టుడ్డకొడమ ద్రొబ్బుడుపటంబు, చాఁపయెత్తెలగూడయు...హంస. 4. 184.

అడ్డగడియ వి. ($\sqrt{\text{అడ్డ}^2}$) తలుపునకు అడ్డముగా వేయు గడియ.

అడ్డగట్ట వి. ($\sqrt{\text{అడ్డ}^2}$) 1. తలుపుమొదలగువానికి అడ్డముగా వేయుకట్టు. 2. విఘ్నము, అడ్డు, విఘ్నకరము, అడ్డు కలిగించునది.

క. నీయడ్డగట్టమాటల, కీయెడఁ బనిలేదు నిల్వ మెప్పటివలెనే. రుక్మా. 5. 90.

బ, సుఖరోగవిశేషము.

గీ. బిడ్డరో నీకు మును పుండునడ్డగట్టలు, పెక్కు మాటులు తగిలిన సుక్క కీవె, మార్చుకొంటివి...చంద్ర. వి. 2. 60.

అడ్డగాడిద వి. భ్రష్టుఁడు, పనికిమాలినవాఁడు అను నర్థమును సూచించుట కుపమానముగా తేబడు పదము.

(వ్యవ) వాఁడు అడ్డగాడిద లాగున తిరుగు చున్నాఁడు.

అడ్డగాలు వి. ($\sqrt{\text{అడ్డ}^2}$) 1. అడ్డుగాపెట్టినకాలు. 2. అడ్డముగా తిరిగినకాలు.

అడ్డగాలువేయు-నిరోధము కల్పించు, విఘ్నము చేయు.

క. తలగలిగినఁ గుళ్ళాయులు, గల వేవగనై ననీవు
గలిగినఁ దాన్య, క్కలఁవము తెన్నియైనన్,
గలిగెడుఁ బోకుమని యడ్డగాల్వేయంగన్.
సారంగ. 2. 16.

అర్థగింఱు న. శ్రీ. (√అర్థ² క. అర్థగిను, అర్థయిను.)

1. నిరోధించు, అడ్డు. ఆం. భా. 8. 120.
2. అడ్డుగా నుంచు.

గీ. అపుడు చెవిదండఁ జేరి కేలడ్డగించి, మంత
నంబున ... తలారి. వానివెత లాటిపోవ
భూవరున కనియె. సారంగ. 3. 159.

అర్థగింపు వి. (√అర్థగింఱు) నిరోధము, అరికట్టుట.

సీ. అర్థగింపులకు లోనై రి మరుత్తులు ... ఉ.
రా. 1. 285.

అర్థగొడ్డము వి. (√అర్థ²) వక్రోక్తి, అడ్డుమాట.

ద్వి. అర్థ గొడ్డంబులు నొడ్డారములును. పండితా.
పురా. 117. పా.

అర్థగోలుగా శ్రీ. విజ. ద్రు. (√అర్థ²) అడ్డుగా,
ప్రసక్తి లేకుండ.

గీ. ... ఇది యేమి కలకలం బలుకు నినుచు,
ననుదురా జడ్డగోలుగా నగ్గడిని, నెగ్గలంబుగ
ప్రమోయించు వెలమజేసి, యనుపమంబై న
నౌబత్తు నినదమనఁగ. రంగ. 2. 206.

అర్థచోఱు వి. (√అర్థ²) అడ్డదూలము. (ప్రతా)

అర్థదిడ్డము - అడ్డాదిడ్డము, అడ్డాదిడ్డి. విజ.

(√అర్థ²) అక్రమమైనది, తిన్నగా లేనిది.

(వ్యవ) వాఁడు అర్థదిడ్డముగా మాటలాడును.
అర్థదిడ్డపుఁబనులు.

అర్థనము సం. వి. అ. న. వేత్తాదికృతమగు ఒక
విధమైనదాలు. (వై. ని.)

సీ. కవదొనల్ విండ్లును గత్తలంబులు కుంత
ములు గరివాలముల్ పలక లీఁచె, అడ్డన
ములు. కు. సం. 12. 784.

అర్థపచ్చె వి. (√అర్థ¹) సగము పచ్చరింగు.

వ. సుకుమారుకుకచ్చదచ్చటాదాయాదంబులై
యడ్డపచ్చఁ గొనునవియును... ఐన ప్రాసఁ
గుంజేలును. కాశీ. 7. 26.

అర్థపట్టు వి. (√అర్థ²) శిశువులను పట్టుకొనుటకై
చేతులడ్డముగా పెట్టి పట్టినపట్టు.

ద్వి. ... నీసుతుఁడు, అడ్డపట్టులపాప యవునచే.

ద్వి. 4. సా. 2. 307. పం.

అర్థపట్టె(ట్టియ) వి. (√అర్థ²) 1. అడ్డముగా
నుండుపట్టె. 2. వరిమడి మొదలగునవి చదును
చేసెడిపలక. (ప్రతా)

అర్థపడు అ. శ్రీ. (√అర్థ²) 1. నిరోధకమగు,
అడ్డమువచ్చు.

ఆ. అప్పు డర్థునుండు దప్పకచూచి యీ, బలము
పసులకడ్డపడికయుండ, నెడసొంగవలయు.
భార. విరా. 4. 267. భార. శాం. 3. 297.

2. నిరోధకముగాఁ బడు.

గీ. తనదు ప్రాణేశ్వరుని పదద్వయముమీఁద,
వేగతా నడ్డపడియైన వేఁడుకొనెదఁ, గాక
యని... సారంగ. 4. 74.

3. (శత్రువులు ఆపదలు మొదలగు వానినుండి
తప్పింప) అడ్డుగా వచ్చు.

వ. నొచ్చియు నీడంబోక చెలులకుం జుట్టంబు
లకు నడ్డపడువారును మార్పిలంబునం జేరి
చుట్టంబని తప్పింపక నొప్పించువారును...
భార. భీష్మ. 1. 267. భా. రా. ఆర. 2. 115.

(వ్యవ) ఈ వ్యవహారములో వాఁడు అడ్డపడి
యిరువురికు సంధిచేసినాఁడు. వాఁడు గోదావ
రికి విడిచేతులతో అడ్డపడినాఁడు.

అర్థపాటు వి. (√అర్థపడు) 1. నిరోధము; ప్రతి
బంధము, అడ్డు.

మ. అదె నాబిడ్డలఁ బట్టి దొంగలు మహాహంకా
రులై కొంచు నున్నదులై పోయెద రిడ్డ
పాటునకు సామర్థ్యంబునన్ హీనుడై,
కదలం డీమగపంద... భాగ. 9. 405. హరి.
ఉ. 8. 207.

2. కప్పు, మఱుఁగు ఆం. భా. 1. 76.

అర్థపాప వి. (√అర్థ²) 1. చేతులలో నుంచుకొనఁ
దగిన శిశువు, స్తనపాయి, అడ్డాలలో నుంపఁ
దగిన పయసు గలబిడ్డ.

ఉ.... నోరిలోపలక, ప్రేలిడినప్పుడుం గలవ
నేరఁడు నీసుతుఁ డడ్డపాప గాఁ, డే లలి
శాంగి... సారంగ. 8. 68.

2. దూరదృష్టిలేని వానికన్నులలోని పాప.
(శ. ర.)

అడ్డపుబట్టి వి. (అడ్డము+పట్టి) అడ్డపాప, స్తన
పాయి.

ఆ. అట్లు సంతసిల్లి యడ్డంపుబట్టిగా, నధిక
తేజఁడైన యక్కుమారు, నక్కునందుఁ
జేర్చి యక్కుమ్మయ్యెప్పె...పరమ. 1. 138

అడ్డపెట్టు న. శ్రీ. (√అడ్డ². త. అడ్డిపుడుత్తు.)
నిరోధించు, ఆపు.

గీ. అడ్డపెట్టెదఁ గాక తీవ్రాంశుంధము. కాశీ.
1. 116.

వి. నిరోధము, అడ్డగింపు.

వ....అడ్డపెట్టు లేక విహరించుటకు....ప్రభా.
1. 121.

అడ్డబాస వి. (√అడ్డ²) స్త్రీలుముక్కునఁ బెట్టు
కొను అలంకారవిశేషము.

అడ్డబొట్టు వి. (అడ్డ²) అడ్డముగాఁ బెట్టుబొట్టు,
తిర్క్కుకుండ్రము. (వ్యతి. నిలువుబొట్టు)

అడ్డమాను వి. (√అడ్డ²) తలుపునకు అడ్డముగా
వేయుకట్ట, అడ్డగడియ.

అడ్డము వి. (త. అడ్డ. త. తు. అడ్డి.)

1 ఆటంకము, నిరోధము.

చ. అలిగిన భీమఫల్గునుల కడ్డములేమి యెఱుం
గుదు...భార. ఉద్యో. 3. 201.

2. వెడలుపు, అడ్డకొలత.

సీ. అడ్డింబు నిడుపు నాబడ్డ లగతి మనువిల్లు
డొంకలను డి క్రేళ్లుదాట. మనుచ. 2. 7.

3. చాటు, మఱుగు.

గీ. అడ్డి యడ్డము మూయిక పృడ్డపాటు,
మఱుగుచాటోల మోలిమి మాటుమూత,
యనఁగ వ్యవధానమో...ఆం. భా. 1. 76.

4. తాకట్టు.

ఉదా: కంటె అడ్డముగాపెట్టి వందరూపాయలు
తెచ్చుకొన్నాడు.

బ. అడ్డాలు-పిల్లలనుంచుకొనుటకై అడ్డముగా
పట్టుచేతులు.

(వ్యవ) పిల్లను అడ్డాలలోఁ బెట్టుకొని తల్లి
పాలిచ్చుచున్నది.

సా: అడ్డాలనాఁడే బిడ్డలుగాని గడ్డాలనాఁడు
బిడ్డలా?

విణ. 1. విరోధకము, అడ్డగించునది.

క. ...నీ వలిగిన నడ్డమె పురహారాజకేశపు
లయినకా. భార. ఆది. 4. 184.

క. సాహసమున మద్యాహుగ, దాహతిదుర్యో
ధనాదు లగురిపులజగ, ద్యోహులఁజంపుదు
నత్యు, గ్రాహవమున హరిహరాదు లడ్డం
బైనకా. భార. సభా. 2. 295.

2. నడుమనుండునది.

మ. అనికిందారిచి తోడు తెచ్చుకొని మిమ్మడ్డం
బుగానొడ్డుచుకా, దనమై సోకకయుం
డఁగాఁ దిరిగెడుకా దవ్వైజరాసంధుఁ డిట్ల
నిమిత్తంబు నశింప నేమిటికి...హరి. ఉ.
1. 111.

సీ. అని పల్క నిశ్చంక నాసీత తృణ మడ్డముగఁ
బెట్టుకొని పంక్తిముఖుని కనియె. భా. రా.
ఆం. 2. 201.

3. అడ్డుగవచ్చునది.

సీ. కన్నుదోయికి నన్యకాంత లడ్డంబైన మాతృ
భావముఁజేసి మరలువాఁడు. ('గోచర
మైన' అని తాత్పర్యము) భాగ. 7. 115.

సీ. అర్కమండలి కభ్రమడ్డ మైనంతనె యెర
మాని మోము బిట్టెత్తి చూచి. ఆము. 4. 181.

4. విరుద్ధము, వ్యతిరేకమైనది, ప్రతికూలము.

క. ఐననునొకపలు కడ్డము, గా నొడివెద దాని
తెస్సగావిని యది మే,లైనను జేసెదు గాదే,
న్మానెద వేర్పడఁగ వినుము మనుజాధీశా.
భార. శల్య. 1. 43. ఆం. భా. 3. 25.

5. అడ్డముగావచ్చినది, ప్రాప్తించినది, తట
స్థించినది,

(వ్యవ) అడ్డమైనగడ్డి తినుచున్నాఁడు-యుక్తా
యుక్తవిచారణ లేక తటస్థించిన దెల్ల తిను
చున్నాఁడు.

ఇట్లే: వాఁడు అడ్డమైనవారితోనుగలిసి
తినుచున్నాడు. వాఁడు అడ్డమైనమాటలు
నన్నాడుచున్నాఁడు. అడ్డమైనతిట్లు తిను
చున్నాఁడు. ఏదోఒకటిఆకటికడ్డమైనది అంతే

చాలును. నాలుగు వంకాయముక్కలు అడ్డము వేసి పులుసు కాచినారు.

క్రి. విణ. అడ్డముగా, అడ్డుగా.

ఉదా: అడ్డమాడు. అడ్డముగదల్చు, అడ్డము చెప్పు, అడ్డముచొచ్చు. మొ.

గీ....ఆతనిమాటకు నడ్డమాడ, వెఱచి...
భార. విరా. 4. 38.

శా. మో మడ్డంబుగదల్చి...హరి. 2. 57.

క. మీ రడ్డ మునెప్పక యీ, గౌరవము మదీప్పి
తంబుగా సిద్ధింపం, గోరుడని పలికి...హరి.
ఉ. 10. 249.

సీ. అతడు నొచ్చినతటి నడ్డంబుసొచ్చెద మని
వచ్చువారు లేరై రె యచట. భార. భీష్మ.
1. 58.

సీ. అడ్డంబుదిరిగి తలాహతిఁ బడి రొండి హస్తం
బులిడి యంగలార్చుకపుల. ఆము. 6. 18.

వ....అడ్డంబుపఱతెంచి...రాఘవ. 3. 92.

అడ్డముపెట్టు - 1. వినిమయముచేయు.

ఉదా: ఆతడు పిల్లను అడ్డముపెట్టి పిల్లవానికి పెండ్లి చేసినాడు.

2. తాకట్టుగా నుంచు.

ఉదా: ఈవస్తువు అడ్డముపెట్టి పదిరూపాయలు తీసికొనిరమ్ము.

అడ్డముల్ వడు - అడ్డ పడు, నిరోధకముగా పడు.

మ. హరిఁ బోనీకుఁడు నిల్పరే యనుచు నేఁ
డర్చింతమా వేల్పులక, హరిపాదంబుల
కడ్డముల్ వడుదమా హోదై వమాయంచు...
భాగ. 10. పూ. 1219.

అడ్డమువట్టు - అడ్డముగాపట్టు.

సీ. పాండుఁ డడ్డమువట్టుపావడ మఱుఁగున
లాట భూభర్త కాళాంజి పూన. దశా. 1. 98.

జ. అడ్డపుబట్టి.

అడ్డముదిగటము - అక్రమముగా, ఒక పద్ధతి లేకుండగా.

సీ. అరచట్ట దొడిగి మై నడ్డంబుదిగటంబు వలి
పెదుప్పటి వల్లెవాటు వేసి, వైజ. 2. 47.

క. గడగడ నొడలు వడంకఁగ, దడ దడ దడ
మంచు గుండె తల్ల డమందన్, బడి బడి నడ్డ
ముదిగటము పడి పడి మ్రొక్కుచును బాహి
పాహి యనంగన్ దశా. 2. 218.

అడ్డలాఁగు నీ. ($\sqrt{\text{అడ్డ}^2}$) నాట్యగతివిశేషము.

సీ. దిరిదిరిఁజక్రంబు దిరుగుచందంబున అగువు
గన్నడ నడ్డలాఁగు లెత్తి. ప్రబంధ. 109.

అడ్డవాటు నీ. ($\sqrt{\text{అడ్డ}^2}$) 1. అడ్డముగాఁ గొట్టిన
దెబ్బ.

(వ్యవ) వాఁడు అడ్డవాటుగాఁ గొట్టినాఁడు.
2. విఘ్నము, అడ్డు.

(వ్యవ) నీవేందానికి అడ్డవాటు వేసెదవు.
(శ.ర.)

అడ్డవాటియమ్ము నీ. (అడ్డ + వాయి + అమ్ము.)
ఒకవిధమైన బాణము. (శ. ర.)

అడ్డవేడెము నీ. (అడ్డ²) అశ్వధారా విశేషము,
రేచితము, పామునడకవంటి గుఱ్ఱపునడక.

ఉ....అహయంత్ర మెక్కినకాగక్కన మేమి
లేక రవగాలును తోడన యడ్డవేడెము,
ల్లక్కు దువాళి జంగనడలుం గనిపించుచుఁ
బోయిపోయి. సారంగ. 1. 82.

అడ్డనరము నీ. (సం. అటరూషః. ప్రా. అడరూస,
క. అడ్డనర.) ఒకానొకయోషధి.

అడ్డసారె నీ. (అడ్డ²) సారె, పాచిక.

సీ. సారెయంచన నడ్డసారె యంచనఁగనుసొగట
మంచనఁగను దగును శారి.ఆం. భా.2.805.

అడ్డసాళ్లు నీ. జ. (అడ్డ²) అడ్డసారెలు.

క. మాయలు జూదముతోడన, పోయెంగాకింక
నిచటఁ బొసఁగునె యది మ, త్సాయకము
అడ్డసాళ్లే , నీయాచవి లేదు పొమ్ము నిలు
వక మామా. భార. ద్రోణ. 1. 362.

ఆ. శకుని చేతియడ్డసాళ్లులు. భార. ద్రోణ. 5. 29.

అడ్డాదిడ్డము - అడ్డదిడ్డము.

(వ్యవ) వాఁడు అడ్డాదిడ్డముగా మాట లాడు
చున్నాఁడు.

అడ్డాదిడ్డి - అడ్డదిడ్డము. నీజ. (క. త. అడ్డాదిడ్డి. శ.
అట్టాదుట్టి.) 1. అక్రమము, అనర్హము.
(మాట. మొ.)

సీ. వినయంబుతోఁ జేరిపని యేమి యనువాఁడె
యరయకడ్డాదిడ్డలనుపసాగె. కువల. 2. 24.
(వ్యవ) వాఁడు అడ్డాదిడ్డి మాటలాడుచు
న్నాఁడు.

2. వంకర యైనది.

సీ. తులసిపూసలు బోడితలయు నడ్డాదిడ్డి పట్టె
నామములు సంభ్రమము నొప్ప. శుక.
2. 548.

అర్థాయుధము వి. ($\sqrt{\text{అడ్డ}^2}$ క. అర్థాయుధ, అడా
యుధ.) చివర వంపు గలిగిన ఖడ్గము.

ద్వి. హరమహత్త్వం బనునడ్డాయుధమున. బస.
పు. 5. 719.

అడ్డి—అడ్డము. వి. (క. త. త. అడ్డి.)—(శ. ర.)
జ. అడ్డిపడు.

అడ్డిగ వి. (క. అడ్డిగె. త. అడ్డిగై.)

1. రెండు గురి వెంటగింజలయెత్తు, అరచిన్నము.
2. స్త్రీలకంతాభరిణమునందు గ్రుచ్చుటకై
బంగారుతోఁ జేసినపూసవంటిచిన్నవస్తువు. (ఇది
బడ్డాణమందుఁ గూడ గ్రుచ్చెదరు.)

సీ, కటిబద్ధకనకాంశుకంబుపై మణులయడ్డిగల
యొడ్డాణాబుజిగి దలిగ్ప. ఉ. రా. 8. 298.
3. ఒకవిధమగు కంతాభరిణము.

అడ్డిపడు—అడ్డపడు. (శ. ర.)

అడ్డు న. శ్రీ. అడ్డుగించు, నిరోధించు.

(వ్యవ) వాఁడు వెళ్లుచున్నవానిని అడ్డి నాఁడు.
అ. శ్రీ. ఆఁగు, నిలిచిపోవు.

ఉదా: పెండ్లికొడుకు రాకపోవుటచేత పెండ్లి
అడ్డినది.

వి. విణ. శ్రీ. విణ—అడ్డము.

(వ్యవ) కంటె అడ్డుపెట్టి కావలసినసొమ్ము
తెచ్చుకో. నీప్రాణాలకు నాప్రాణాలు అడ్డు.
అడ్డుగాళ్లువైచు—అడ్డగాలువేయు, నిరోధము
కల్పించు, విఘ్నముచేయు.

క. ఒకనికిఁ దెలియుక వేటొక, నికిఁ దెలియక
యుండుఁ గార్యనిర్ణయ మితఁడే, టికివడ్డు
గాళ్లువైచెనొ, యకటా యిది యెల్లఁ
దెలియ నడుగక వలయుక. శుక. 3. 388.

అడ్డుచొచ్చు—అడ్డుగాచొచ్చు.

సీ. ...పొర నేత్రముల కడ్డుచొరక మున్న.
కాశీ. 3. 84.

అడ్డుదాఁకు — అడ్డుగాతాఁకు, అడ్డుగావచ్చు.
రసిక. 4. 10.

జ, అడ్డంకి. అడ్డుకొను, అడ్డుపడు, అడ్డుపాటు.

అడ్డుకొను న. శ్రీ—అడ్డు.

సీ. చల్ల లమ్మఁగఁ బోవుగొల్ల కొమ్మలనడ్డుకొని
సిగ్గులెఱిచి...నీలా. 1. 76.

అ. శ్రీ. ఆఁగిపోవు, నిలుచు. (స్వార్థమున 'కొను')
ఉదా: పనివాండ్రు రాకపోవుటచేత పని అడ్డు
కొన్నది.

అడ్డుగ వి. (అడ్డ!) రూకలో సగము.

సీ; ...పరార్థసంజ్ఞ. గీ యొప్పు నడ్డుగ యనఁ
గఁ జాదోనపణము, వలలు ముప్పాతిక
యనంగఁబణము రూక, యనంగఁ జెన్నొందు
...అం. భా. 2. 272.

ఉ. అంగట మూఁడురూకలును నడ్డుగ దండుగు
వానిపై బడుక. విజ్ఞా. ప్రా. 42.

అడ్డుపడు—అడ్డపడు ($\sqrt{\text{అడ్డు}}$)

అడ్డుపాటు వి. ($\sqrt{\text{అడ్డుపడు}}$) ఆటంకము.

ఆ...వాతానయ, పథమునందు నడ్డుపాటులేక,
తగిలి గృహగృహంబు తప్పక ప్రత్యూష,
మారుతంబు వీచె...భోజరా. 2. 115.

**అటేయు న. శ్రీ. (క. అటి. త. అత్రి.) భగ్నము
చేయు, పగులఁగొట్టు. (ఈశబ్దమిప్పుడు వాడు
కలోలేదు. అగీర్ణతలేని శకటరేఫమువలెనున్న
ఈపదమధ్యాక్షరము తమిళపదము చివర యక్ష
రమువలె ఉచ్చరింపవలెను.)**

మధ్యా. అలియఁ బైవారిల వెల్వరించిన నశ్వ
మేధంబు, ఫల ముపేక్షించిన లింగ మటిన
పాపంబు దమకు, శా. ప. మ. 2.

అణఁకువ ($\sqrt{\text{అణఁగు}}$)—అడఁకువ.

(ఇమిడిక)

క. ప్రణవస్వరూపియైతగ, నణఁకువగఁ దదక్ష
రమ్ము లన్నియు నుండం, గణుతించి యంబ
కలముని, గణ మును యని యపుడు నామ
కరణముచేసెక. పార్వ. 2. 12.

అణగారు (√అణగు)-అడగారు.

అణగు-అడగు.

(నశించు)

క. మణికర్ణిక మణికర్ణిక, మణికర్ణిక యనుచు
నుడువుమనుజుల కెల్లఁ, గణనాతీతపు
దోషము, అణగి శతక్రమఫలంబు లగు నని
తలఁచెఁ. హంస. 1. 165.

జ. అఅకువ, అణగారు, అణచు.

అణచే-అడచే. (√అణగు క.అణచు, అణంగు.)

అణక వి. మెడమీద నున్న కాడి మొదలగువానిని
మెడక్రిందికి తెచ్చుకొనుట.

సీ. వెగ డొంది వితేరినొగలఁ గట్టినయట్టి
వాహంబు లణకలు వైచుకొనియె. విక్ర.
4. 50.

అణకము వి. (క. అణక.) పరిహాసము, నవ్వులాట.

ద్వి. అక్కట యగ్రూరుఁ డనువాఁడు మనకుఁ,
దెక్కలివలె నిటఁ దేరేలదెచ్చె, సక్రూరుఁడుగు
వీని లను లెల్లఁ గూడి, యగ్రూరుఁడని చీరు
టణకంబు గాదె. ద్వి. భాగ. 2. 45 పా.

జ. అణక చు.

అణకము సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) అల్పము, నీచము.

వి. అ. పుం. ఒక జాతిపక్షి.

అణకించు (√అణకము)-అడకించు.

(పరియాచకము చేయు)

ద్వి. గణుతిప నట్టేల క అకంఠభక్తు, అణకించి
పలికిన నదియె హితంబు. పండితా. పురా.
194. పా.

గీ. కల వమ్ముల నణకించుగళరవమ్ము. సాదంగ.
2. 98. (ఇట భావమ్యద్యోతకము)

అణవీనము సం-అణవ్యము.

అణవ్యము సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) చిటువట్టె
మొదలగునవి పండునది (పొలము)

అణా హిం. వి. రూపాయలో పడునాటవవంతు;
రూపాయలో పడునాటవవంతువిలువ గల
నాణెము, (వా)

అణి సం. వి. ఇ. పుం. ఇ. ఈ. స్త్రీ. 1. ఇరుసుతుది
చీల. 2. సూదిమొన. 3. ఎల్ల. 4. ఇంటియందు
మృగాదులను వధించుట కై నయొకమూల,

(1 - 8)

అణిమ(ము) సం. వి. న్. పుం. 1. అణుస్వభా
వము, అల్పత్వము. 2. అష్టైశ్వర్యములలో
నొకటి. (ఈ యైశ్వర్యమువలన మిక్కిలిసూక్ష్మా
కాగ మొంది సర్వత్రపోవుకుట శక్తిగలుగును.)

అణి(ణీ)మాండవ్యుడు సం. వి. అ. పుం. కొలుత
వేయఁబడిన యొకానొకఋషి.

అణిష్టము సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) సూక్ష్మతమము,
మిక్కిలి చిన్నది.

అణియము సం. విణ. (న్. యనే. న్.) సూక్ష్మ
తమము, మిక్కిలి చిన్నది.

అణుకము సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. మిక్కిలి
చిన్నది, అతిసూక్ష్మము. 2. నేర్పరి, నిపుణము.
వి. అ. పుం. చిటువట్టు.

అణుపో-అడుపో.

చ....చేనణుజుల్లల డేగ వేటరుల్. చంద్ర.
2. 23.

గీ. సాళువము గిట్టె లగుడు వేనడిము కురుజు,
జాజు జులకల్లె జాలియ వైల యణుజు,
నోరణంబును నాదిగాఁ జేరుపడిన, వేట
డేగల గిణికొన విడిచి కడిమి. హరిశ్చ.
2. 22.

అణుజు వి 2 ఈరకలు రాల్చినపక్షి

గీ. గూటిగువ్వన నణు జనఁ గురు జనంగ,
నీరక రాల్చినపక్షి యౌ నిందుమౌళి ఆం.
భా. 2. 98.

అణుతైలము సం. వి. అ. న. ఒకానొకమందు
నూనె.

అణుమాత్రము సం. విణ. (అ. ఆ. ఈ. అ.)
సూక్ష్మపరిమాణము గలది.

అణురేణువు సం. వి. ఇ. పుం. స్త్రీ. ధూళినలుసు.

అణురేవతి సం. వి. ఈ. స్త్రీ. దగతి (వృ. వి.)

అణువాదము సం. వి. అ. పుం. పరమాణువులు జగ
త్కారణములనియు నిత్యములనియు చెప్పెడి
తార్కికవాదము.

అణువీక్షణము సం. వి. అ. న. 1. సూక్ష్మాంశము
లను బరిశీలించుట. 2. సూక్ష్మదర్శని.
(యంత్రము)

అణువు సం. విజ. (ఉ.ఉ. శ్లో.ఉ.) అతర్కము.
మిక్కిలి చిన్నది. వి. అ. పుం. 1. నలును. 2.
అతి సూక్ష్మకాలము, ఒక ముహూర్తమందు
(48నిమిషములలో) 55675000 వంతు. 3.
ఆవాలు మొదలగు చిన్న కాయధాన్యములు.
4. శివుడు. న. మాత్రయందు (లఘుత్వ
కాలములో) నాలవపాలు.

అణువీహి సం. వి. ఉ. పుం. చిలువడు.

అతంద్రికుడు సం—అతంద్రుడు.

అతంద్రుడు సం. విజ (అ. అ. అ.) 1. నిద్ర
లేనివాడు. 2. అలసుడు కానివాడు.

అతడు—ఆతడు.

క. ప్రతికూలుండై, ఋతువిఫలత్వము సేసిన,
నతనికి మఱి భూణహత్యయగు నంద్రు
బుధుల్. భాగ. ఆది. 3.188.

అతతదమే న. శ్లో. 1. అతకరించు, దాటు.

క. అతిగర్వోదాసీనత, గతభయుండై శివశివో
పకరణ ద్రవ్య, ప్రతతులు గాల్గందన్నిన,
నతకడచినద్రోహిరౌరివాగ్నులఁ గాలుక.
శివ. సా. 294.

2 నిరాకరించు. నిర్లక్ష్యము చేయు.

క. వేదములు ప్రమాణములుగ, నాదిన
యొడఁబడియు వాని నతకడచి భవ, త్పాద
మతి విడిచి చెడియెను, బాగటి దతుండు
వీరభద్రుని చేతక. శివ. సా. 201.

అతకరించే న. శ్లో. (సం. అధఃకరించు)—క్రిందు
పలుచు-1. మించు.

సీ. అంబుధినాదంబు నతకరించుచుఁ బర్యే నభ
మునఁ బాంచజన్యస్వనంబు. సృసిం. 1.75,
2. అలక్ష్యము చేయు; నిరాకరించు.

సీ ఆచార్యులరు మిమ్ము నతకరించుట దోష
మైనను నొకమాట యాడ పలసె. సృసిం.
4.97.

సీ. ఆయువు సత్వం మైశ్వర్య మతిశీఘ్ర మని
కాదె తమతంద్రీ నతకరించి, మాతాత
సాధుసమ్మతుడు ప్రహ్లాదుండు నీపాదకమ
లంబు నియతఁ జేరె, భాగ. 8.648.

2. కడుచు.

సీ. లవణపాథోధివేలావేష్టితం బై నయల్లానే
రెడు దీవి నతకరించి, యితురసాద్భిసరితాం
చలం బై న ప్ల కాంఘ్రిపద్విపపరిథిఁ గడచి.
కాశీ. 5.81.

అతకుడు సం. వి. అ. పుం. త్రిమూరీడు, తెరువరి,
పథికుడు.

అతగాడు—అతగాడు. (వా)

అతగుడు విజ. (సం. హతకః) హీనుడు, దుర్బ
లుడు, అల్పుడు.

క. అతగులచే ద్రువదుఁ డనవ.హితుడై
పట్టువడ నంతహీనుఁ డె. భాగ. ఆది.
6.68.

ద్వి. నలి మూడు గన్నులు గల త్రినేత్రు
నకు, నల రెడుగన్నులయతగులు సరియె.
బస. పు. 6.642.

అతబము సం. విజ. (అ. అ. అ.) ఒడ్డులేనిది; ఒడు
దొడుకై నది, ఒకకము. వి. అ. పుం. 1. పర్వ
తముయొక్క ఉచ్చస్థానము, భృగువు. 2.
భూమియొక్క క్రిందిభాగము.

అతద్గుణము సం. వి. అ. పుం. (అలం) ఒక
యర్థాలంకారము. (హేతువున్నను నొకదాని
గుణమును మఱియొకటి పొందకుండుట
యిందు వర్ణింపఁబడును).

ఉదాఃచ.భవద్యశ బుచ్చే,దెలుపగునిందులొచ్చ
సము... గాని త్వత్థలరిపుదుర్వశోరుచి
విశానము తెల్పయియుండ దెన్నఁడుక.
నరస. 5.122.

అతనువు సం. విజ. (ఉ.) 1. శరీరము లేనివాడు.
2. కృత్రిమనివాడు, చిక్కనివాడు. 3.
అహీనుడు, అధికుడు. వి. ఉ. పుం. మన్మ
థుడు.

అతప్రతనువు సం. విజ. (ఉ.) 1. తప్తముద్రచే
చిహ్నితము కానిదేహము గలవాడు. 2.
ప్రతాదులచేత దేహమును ప్రసక్తింపనివాడు.

అతప్రము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. కాల్యబడ
నిది. 2. తపింపఁజేయఁబడనిది.

అతర్కము సం. వి. అ. పుం. 1 యుక్తిలేమి,
హేతువులేమి. 2. కుతర్కము.

అతర్కితము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. ఊహింపబడినది 2. ఆకస్మికము.

అతర్కితోపనతము సం. విణ. (అ. అ. అ.) ఆకస్మికముగాఁ గ్రహింపించినది.

అతర్క్యము సం. విణ. (అ. అ. అ.) ఊహింప శక్యము కానిది, తలఁప శక్యము కానిది.

అతలకుతలము విణ. (క. అతలకుతల, అత్తలకొత్తల. త. అతలకుతలం.) తాటుమాత్రై నది, వ్యత్యస్తము; ఊభపడినది.

క. అకరుణతో మీరు బుభు, తుకులై భూలోక మతలకులముగాఁ జేయక పోయి వసింపుడు తప్పక యిచ్చితి నతల వితల పాతాళంబుల్. పరాహ. 8.78.

ప. దెసచెడి కలగుండువడి హల్లకల్లోలమై
యతలకుతలమై యట్టి ట్టెయుట్టుఁ జలూఁగి.
ప్రబంధ. 788.

అతలము సం. వి. అ. న. (భూమిక్రిదనున్న) సప్తపాతాళలోకములలో మొదటిది. (అతల, వితల, సుతల, తలాతల, మహాతల, రసాతల, పాతాళము లని యివి యేడు)

అతలస్పర్శము సం. విణ. (అ. అ. అ.) మిక్కిలి తోఁతయినది, అతిగణ్ఠిరము.

అతలస్పృక్కు (స్పృశము) సం. విణ. (శ్) అతలస్పృశము

అతనము సం. వి. అ. అ. 1. గాలి. 2. ఆత్మ. 3. జనపనాఠగుడ్డ.

అతసి సం. వి. ఈ. శ్రీ. 1. నూనెయగినె (వృ.వి.) 2. జనపమొక్క.

అతి సం. అవ్య. 1. విశేషణములకు పూర్వమున నుండునపుడు 'అత్యంతము, ఎక్కువగా' అను నర్థమును తెలుపును. (ఉదా: అతికృకుండు, అతిదుష్టుండు. మొ.)

2. విశేష్యములకుఁ బూర్వముననుండి 'అధికము, ఎక్కువ' అను అర్థమును తెలుపును. (ఉదా: అత్యాదరము, అత్యాశ. మొ.)

3. ప్రాదిసమాసమున 'అతిక్రాంతము, అతిక్రమించినది' అనునర్థము తెలుపును. (ఉదా:

అతిమర్త్యము-మర్త్యుని నతిక్రమించినది.
అతీంద్రియము-ఇంద్రియములను దాటినది.)

అతికందకము సం. వి. అ. అ. హస్తకందము. (వృ. వి.)

అతికథ సం. వి. అ. శ్రీ. 1. మితిమీరిన వర్ణనము. 2. అధిక ప్రసంగము, వ్యర్థభాషణము.

అతికథము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. అధికముగా వర్ణింపబడినది, నమ్మఁదగనిది. 2. కథనుండి దాటిపోయినది-నశించిపోయినది.

అతికర్షణము సం. విణ. (అ. అ. అ.) మిక్కిలి రాపిడి గలిగించునది, మిక్కిలి ఒత్తుడు కలిగించునది. వి. అ. న. 1. అతివర్తితము, ఎక్కువకృషి. 2. మిక్కిలి రాపిడి. మిక్కిలిపీడ.

అతికాయుండు సం. విణ. (అ. అ. అ.) అసాధారణమైన శరీరము గలవాఁడు, పెద్దదేహము కలవాఁడు. వి. అ. అ. రావణునికొడుకు. (ఇతఁడు లక్ష్మణునిచే హతుఁడయ్యెను.)

అతికృచ్ఛము సం. విణ. (అ. అ. అ.) మిగుల కష్టమైనది. వి. అ. అ. 1. మిక్కుటమైన కష్టము. 2. ప్రాయశ్చిత్తరూపముగా పండెండురాత్రు లాచరింప వలసినయొక వ్రతము.

అతికృతము సం. విణ. (అ. అ. అ.) మితిమీరి చేయబడినది.

అతికృతి సం. వి. ఈ. శ్రీ. మితిమీరి చేయుట.

అతికేశ(స)రము సం. వి. అ. అ. పెక్కుకింజల్కములు కలది- కుబ్జకము, గొజ్జఁగ (వృ.వి.)

అతిక్రమణము సం. వి. అ. న-అతిక్రమము.

అతిక్రమణీయము సం. విణ. (అ. అ. అ.) అతిక్రమింపఁదగినది.

అతిక్రమము సం. వి. అ. అ. 1. (మేగి, మర్యాద ఆజ్ఞమున్నగువానిని) ఉల్లంఘించుట, దాటుట. 2. కడచుట, గణించుట.

ఉదా: కాలాతిక్రమము, వేళాతిక్రమము మొ. 3. మీఱుట; అడచుట.

ఉదా: స్వభావో దురతిక్రమము.

4. సగకునేయమి, అనాదరము సేయుట.

అతిక్రమించు నం. అ. శ్రీ. జరిగిపోవు, గతించు.

వ. సర్వభూతభయావహం బగుచుం గాలం
బతిక్రమించుచుండ. భార. శాం. 5.380.

స. శ్రీ. 1. కడచు, దాటు.

చ...వివిధశైలములు న్నదులు నృహవనం,
బులును నతిక్రమించి మార్క. 1.189.

2. సరకు పేయకుండు, అనాదరము చేయు.

వ. అని పలుకుచున్న భీష్మభీముల నతిక్రమించి
శిశుపాలుండు జనార్దనున కభిముఖుండయి
యిట్లనియె. భార. సభా. 2. 62.

3. మించు, మీటు.

అతిక్రమిత నం. విణ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) అతిక్ర
మించువాడు.

అతిక్రమితవ్యము నం—అతిక్రమణీయము.

అతిక్రమ్యమాణము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) అతి
క్రమింపబడుచున్నది.

అతిక్రమ్యము నం—అతిక్రమణీయము.

అతిక్రాంతము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. అతిక్ర
మించినది. 2. అతిక్రమింపబడినది.

అతిక్రాంతి నం. వి. శ. శ్రీ—అతిక్రమము.

అతిక్రామకుడు నం. విణ. (అ. మిశా. అ.) అతి
క్రమించువాడు.

అతిక్రామత్ నం. శశ. అతిక్రమించుచున్న.

అతిక్రామి నం. విణ. (నో. జీ. నో.) అతిక్రమించు
వాడు.

అతిక్రామ్యాత్ నం—అతిక్రామన్.

అతిక్రూరము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మిక్కిలి
క్రూరము. వి. అ. పుం. (జ్యోతి) వక్రగతి
గల క్రూరగ్రహము (శని, అంగురకుడు.)

అతిక్షిప్తము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) దూరముగా
చిమ్మబడినది. వి. అ. న. (నం. ము మొగలగు
వాని) బెణకు, ఎముకలు తమ స్థానములనుండి
తొలగెడు.

అతిగంధము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. పెద్దచెంప
గలది. 2. గంధమునతిక్రమించినది. వి. అ. పుం.
1. (జ్యోతి) ఒకయోగము. 2. పెద్దగంధ
స్థలము.

అతిగంధము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఎక్కువ
వాసన గలది. వి. అ. పుం. 1. గంధకము 2.
సంపెంగ, చంపకము (వృ.వి.) 3. భూత
తృణము, నిమ్మగడ్డి. 4. ముద్గరము, ఒకజాతి
మల్లె (వృ.వి.)

అతిగము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మీటిపోవునది,
అతిక్రమించునది.

శ్లో. సంఖ్యాతిగాన్సంపదః. సం.భ ర్తృ.3.132.

అతిగవుడు నం. విణ. (అ. ఈ. అ.) 1. గోవు
నతిక్రమించినవాడు. 2. బుద్ధి లేకపోవుట
యందు గోవు నతిక్రమించినవాడు—
మూర్ఖుడు. 3. వాక్కుల కిగోచరుడు, పర
మాత్మ.

అతిగహనము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. మిక్కిలి
లోతుగలిగి. 2. చొరరానిది, దుర్భేదము.

అతిగహ్వరము నం—అతిగహనము.

అతిగుహ నం. వి. అ. శ్రీ. స్పృశ్యపర్ణి, కోలపొన్న
(వృ.వి.)

అతిగ్రహణము నం. వి. అ. న—అతిగ్రహము.

అతిగ్రహము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. గ్రహింప
శక్యము కానిది, దుర్బోధము 2. విస్తారముగా
గ్రహించునది. 3. విషయములను గ్రహించు
నది (ఇంద్రియాది). వి. అ. పుం. 1. ఇంద్రి
యము (జ్ఞానేంద్రియము, కర్మేంద్రియము).
2. యథార్థజ్ఞానము, సరగా గ్రహించుట.

అతిఘము నం. వి. అ. పుం—మిక్కిలిహింసించు
నది-1. ఆయుధము. 2. కోపము.

అతిచర నం. వి. అ. శ్రీ. 1. తామరతీగ. 2.
మెట్టతామరతీగ 3. చాచల, అక్షి.

అతిచారము నం. వి. అ. పుం. 1. అతిక్రమించి
చరించుట; మేలి మీటి ప్రవర్తించుట. 2.
(జ్యోతి) గ్రహము సామాన్యవిహిత కాలము
కంటెముదగ మటియొక రాశికి బోవుట.

అతిచారి నం. విణ. (నో. జీ. నో.) అతిక్రమించి
చరించువాడు.

అతిచృత్ర నం. వి. అ. శ్రీ. 1. కుక్కగొడుగు
(వృ.వి.). 2. సోఘ (వృ.వి.) 3. సదాప
(వృ.వి.)

అతిచృత్రక నం—అతిచృత్ర.

అతిచృత్రము నం. వి. అ. పుం. 1. కుక్కుగొడుగు (వృ.వి.) 2. సోపు 3. జలత్పలభేరిము. 4 గ్రుడ్డి కామంచి, గొడుగుగడ్డి.

అతిజాగరము నం. విణ (అ. అ. అ.) ఎల్లిప్పుడును మేలుకొని యుడునది. వి. అ. పుం. నల్లకొంగ.

అతిజాతుడు నం. విణ. (అ. అ. అ.) తత్రకంఠె నెక్కుడైనవాడు. (తత్రతి - అతిజాతుడు.)

అతితారము (నం. విణ. అ. అ. అ.) పెద్దధ్వనిగలది. వి. అ. పుం. 1. పెద్దధ్వని. 2. ముత్యములు మొదలగు వానిని శుద్ధిపేయు.

అతితీక్షణము నం. విణ—అతితీవ్రము. వి. అ. పుం. శోభానము, మునగ (వృ.వి.)

అతితీవ్రము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. మిక్కిలి పడను గలది, వాడియయినది. 2. మిక్కిలి కాంము గలది.

అతిథి నం. వి. ఇ. పుం. 1—తిథ్యాదినిమిత్తము లేకుండ తుత్విపాసానివాఁడ౯ యాము వచ్చినవాడు—భోజనసమయమున వచ్చినవాడు, ఆగుతుకుడు.

శ్లో. తిథిపర్వోత్సవాస్సర్వే త్యక్తాయేన మహాత్మనా, సోఽతిథి స్స్వభూతానా శేషాన భ్యాగతా విదుః.—మన్వాదియుగాది ప్రభృతిషు తిథివిశేషేషు ద్రవ్యలాభముద్దిశ్యయే అభ్యాగచ్ఛంతి తేఽభ్యాగతాః, తాదృశం తిథి విశేష మనపేత్య యదాకదాచిత్ తుత్తృష్టాది పరిపీడ యోగతోఽతిథిః. పరా. 1. ఆ. 42.

శ్లో. వ్యాఖ్య.

సీ. అన్నింట సగ మతిథ్యభ్యాగతార్థంబు భాజనంబుల నించి పాయబెట్టి. కాళి. 7.178.

మ. అతిథిం గాలసమాగతుఁ ఘనబుభుక్షార్తుం బధిశ్రాంతు నా, తతమార్గోత్థితధూశిధూసరి తగాత్ర స్వేదబిందూత్కరా, నివృతు నజ్ఞాత కులాభిధానుఁ గని యవ్యిప్ర నృహృత్కం బ్రజా, పతిగా నాత్మఁ దలంచుచున్

సుముఖుడై భక్తికా బ్రయత్నంబునకా. మార్క. 3.153.

2. ఉగ్రకోపము. 3. విశునికొడుకు, రాముని మనుమడు.

అతిథిక్రియ నం. వి. ఆ. స్త్రీ. అతిథుల కుపచారము చేయుట, అతిథులను సత్కరించుట.

అతిథిదేవుడు నం. విణ. (అ. అ. అ.) అతిథిని దేవునివలె భావించువాడు.

అతిథిధర్మము నం. వి. అ. పుం. 1. అతిథిభాము 2. అతిథ్యము, అతిథిసత్కారము.

అతిథిపతి నం. వి. ఇ. పుం. అతిథ్యము చేయువాడు, అతిథి నాపరిచువాడు.

అతిథిపూజ నం.—అతిథిక్రియ.

అతిథిసత్కారము నం. వి. ఇ. పుం.—అతిథిక్రియ.

అతిథిసత్క్రియ నం.—అతిథిక్రియ.

అతిథిసేవ నం.—అతిథిక్రియ.

అతిదీప్యము నం. వి. అ. పుం. ఎల్లిచిత్రమూలము, రక్తిచిత్రకము (వృ.వి.).

అతిదేశము నం. వి. ఇ. పుం. ఒకదాని ధర్మమును వేటొకదానియందు దాల్చుచుట.

అతిధన్యుడు నం. వి. న్. పుం. మిక్కిలి గొప్ప విలుకాడు.

అతిధృతి నం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. పాదమునకు పందొమ్మిది యక్షములు గల ఒకానొక ఛందస్సు. 2. అత్యంతమైన ధైర్యము.

అతినిద్రుడు నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. మిక్కిలి నిద్రపోవువాడు. 2. నిద్రలేనివాడు.

అతినువు నం. వి. ఇ. న. ఒడనుడి దిగుమతియైన వస్తువు.

అతిపతనము నం. వి. అ. న. అతిక్రమము. అతిక్రమించుట.

అతిపత్తి నం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. కడచిపోవుట. (ఉదా: కాలాతిపత్తి) 2. బరుగకుండుట. (ఉదా: క్రియాతిపత్తి)

అతిపత్త్రము నం. వి. ఇ. పుం. పేకు, హస్తీ కందము (వృ.వి.)

అతిపథము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) మార్గము నతిక్రమించినది.

అతిపన్నము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) అతిక్రాంతము, కడవిపోయినది. (శాద్ధాది)

అతిపరిచయము సం. వి. అ. వుం. మితిమీరిన చనవు. శ్లో. అతిపరిచయా దవజ్ఞా, సంతతగమనా దనా దరో భవతి, మలయే భిల్లపురంద్రధీ, చందన తరుకావృ మింధనం కురుతే. (చాటువు).

అతిపరోక్షము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) చూపునకు మిక్కిలి దివ్యయినది, కనుగొన రానిది.

అతిపాతకము సం. వి. అ. న. మిక్కిలి ఘోరమైన పాపము, మాతృగమనాదిపాతకము.

అతిపాతము సం. వి. అ. వుం. 1. కాలాతిక్రమణము. 2. ఉల్లంఘించుట. అతిక్రమించుట. 3. సంభవించుట. (ఉదా: దుఃఖాతిపాతము).

అతిపాతి సం. విజ. (నో. నీ. నో.) అతిక్రమించునది.

అతిపాత్యము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. అతిక్రమింపఁ దగినది. 2. కాలాంతరమునకు ఆపఁ దగినది. (కామ మనతిపాత్యం ధర్మకార్యం దేవస్య. శాకుం. 5.)

అతిప్రవృద్ధుఁడు సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. మిగులఁ బెరిగినవాఁడు. 2. గర్వశీలుఁడు, పొగరుఁ బోతు.

అతిప్రశ్నము సం. వి. అ. వుం. మర్యాదమీతిన ప్రశ్నము, తగినయుత్తరము చెప్పినను మఱి మఱి యడుగుట.

అతిప్రసంగము సం. వి. అ. వుం. 1. అత్యంతాసక్తి. 2. ప్రసంగము నతిక్రమించి మఱియొకదానితో సంబంధించుట. (అత్యమండు అక్షణసంబంధము ప్రసంగము. అలత్యమండు అక్షణసంబంధము అతిప్రసంగము.) 3. విక్కిలి యెడతెగనికూడిక, అవిచ్ఛేదసంగము. సం. కిరా. 8. 88.

4. మిక్కిలి మాటాడుట.

అతిప్రసక్తి సం. వి. ఇ. శ్రీ. అతిప్రసంగము.

అతిబల సం. వి. అ. శ్రీ. 1. ముత్తవపులగము (వృ.వి.). 1. ఒకానొకవిద్య. (దీనిని విశ్వా మిత్రుఁడు రామున కుపదేశించెను. 3. దక్షుని కూతులతో నొకతె.

అతిభారగము సం. వి. అ. వుం. కంచరగాడిద, వేసడము.

అతిభారము సం. వి. అ. వుం. 1. ఎక్కువబరువు. 2. అతిశయము, అధిక్యము.

అతిభూమి సం. విజ. (ఇ) భూమిని (1. స్థానమును 2. మర్యాదను) అతిక్రమించిన వాఁడు. వి. ఇ. శ్రీ. 1. అతిమర్యాద. పరిమావధి, కడపటిమేలి. 2. మర్యాదాతిక్రమము. మేర తప్పుట. 3. జౌన్నత్యము. 4. అధిక్యము, అతి శయము. 5. అతీతస్థానము, అందనిచోటు.

నీ స్వామియై నిగమాతిభూమియై. వసు. 4. 88.

అతిభోజనము సం. వి. అ. న. మితిమీరి తినుట, తిండిపోతుతనము.

అతిమంగల్యము సం. వి. అ. వుం. బిల్వహృదము, మారేడు (పె.వి.).

అతిమర్త్యము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) మనుష్య శక్తికి మించినది, దివ్యమైనది.

అతిమర్యాదము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) హద్దు మీతినది.

అతిమాంసము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) ఎక్కువ మాంసముగలది (జంఘ, అధరోష్ఠము, మొ.)

అతిమాత్రము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) కొలఁదికి మించినది, అధికము.

అతిమానము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) కొలఁదికి మీతినది. వి. అ. వుం. దురభిమానము, గర్వము.

అతిమానుషము సం. — అతిమర్త్యము.

అతిమాయుఁడు సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. మాయను దాటినవాఁడు, ముక్తుఁడు. 2. మిక్కిలి మాయ కలవాఁడు.

అతిమారుతము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) మిక్కిలి గాలిగలది. వి. అ. వుం. పెద్దగాలి, తుపాను;

అతిమిత్రము సం. వి. అ. న. 1. అత్యంత స్నేహితుఁడు. (రూ. అతిమిత్రుఁడు) 2. (క్షోత్రి) పరమమిత్రకార.

అతిముక్తకము సం. వి. అ. వుం. 1. తిందుకము, తుమ్మికి, నల్ల చేపమాను (వృ.వి.). 2. కాశ వృక్షము. 3. పూలగురివెండతీగ.

అతిముక్తము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. విషయ సంగమమునుండి బొత్తిగా వీడినది. 2. పూర్తిగా మోక్షమును పొందినది. వి. అ. పుం. 1. మాధవీ లత, పుష్పల గురివెందతీగ. 2. తినాసము, నెమ్మి (వృ.వి.).

అతిమృత్యువు సం. విజ. (ఉ.) మృత్యువును జయించినవాడు. వి. ఉ. పుం. మోక్షము.

అతిమోద సం. వి. తి. స్త్రీ. నవమల్లి కాలత.

అతిరక్తము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. మిక్కిలి యెఱ్ఱనిది. 2. మిక్కిలిప్రేమ గలది. వి. అ. న. ఒకానొక మౌక్తికమణిదోషము.

సీ. అతిరక్త మనుదోషమది విద్రుమచ్ఛాయ ధూమ్రాంకమనునది ధూమకాంతి. రత్న. 48.

అతిరథుడు సం. వి. అ. పుం. అనేక రథకులతో ఒంటరిగా పోరిగలయోధుడు, ఉత్తమ రథి కుడు. — అర్ధరథ రథ (సమరథ) మహారథుల కంటె పై వాడు.

అతిరథసము సం. వి. అ. పుం. 2. అతివేగము. 2. తొందర, ముందు వెనుకలు చూడమి.

శ్లో. అతిరథసకృతానాం కర్మణా మావిపత్తిః. సం. భర్తృ. 2. 99.

అతిరస సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. క్లితనకము తీగ, అతి మధురము (వృ.వి.). 2. చాగ, మూర్ఛ (వృ.వి.). 3. రాస్న, సన్న రాస్టము (వృ.వి.).

అతిరసము సం. వి. అ. పుం. భక్ష్యవిశేషము.

సీ. అతివేడి నీచేతి యతిః సరుచి రసజ్ఞానంద మయ్యే నేమనగవచ్చు. అని. 1. 106.

అతిరాజు సం. వి. న్. పుం. గొప్పరాజు, పూజ్యుడగురాజు.

అతిరాజుడు సం. విజ. (అ. ఉ. అ.) రాజు నతిక్రమించినవాడు.

అతిరాత్రము సం. వి. అ. పుం. జ్యోతిష్టోమమందలి ఒక భాగమగుయజ్ఞము.

అతిరిక్తము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. అతిశయించినది, హెచ్చినది. 2. మితి మీటినది, మీదు మిక్కిలియైనది. 3. వేలయినది, వ్యతిరిక్తము. 4. గొప్పది, శ్రేష్ఠము. 5. మిక్కిలిరిక్తయైనది, వట్టిది.

అతిరేకము సం. వి. అ. పుం. 1. హెచ్చు, అతి శయము. 2. శ్రేష్ఠత. 3. వలసినదానికంటె ఎక్కువ, పయిపెచ్చు. 4. వేలుపాటు, భేదము.

అతిరోమక సం. వి. అ. స్త్రీ. నీలబుహ్న (వృ.వి.) (ఆకుకూర)

అతిరోమకము సం. విజ. (అ. అ. అ.) దట్టమైన రోమములుగలది. వి. అ. పుం. 1. అడవిమేక. 2. పెద్దకోతి.

అతివ వి. స్త్రీ. ఆడుది; భార్య. ఆం. భా. 2. 104. చ. అతివ యపాయముం బొరియునప్పుడు గావకతక్కనేని యాపతి పతియే...భార. విరా. 3. 41

అతివక్తి సం. విజ. (ఋ. క్తి. ఋ.) మాటలమారి. వదిరుబోతు.

అతివర్ణాశ్రమి సం. వి. న్. పుం. వర్ణాశ్రమాతీతుడగు జ్ఞాని.

అతివర్తనము సం. వి. అ. న. 1. క్షమింపఁ దగిన నేరము. 2. నేరముచేసినను కొన్ని సందర్భము లందు ధర్మశాస్త్రప్రకారము శిక్షవిధింప కుండుట. 3. మితి మీటి ప్రవర్తించుట.

అతివర్తి సం. విజ. (న్. నీ. న్.) అతిక్రమించు వాడు.

అతివర్తింఁచు సం. న. శ్రీ. చాటు, అతిక్రమించు. క. సుత విను శబ్దబ్రహ్మము, నతివర్తించి భువన త్రయమునను యోగా,న్వితుడగుముని గను నజు శాశ్వతు నచలుఁ బురాణతము నజరుఁ బరమాత్ముఁ. భార. శాం. 5. 123.

అతివర్తులము సం. విజ. (అ. అ. అ.) మిక్కిలి గుండ్రనిది. వి. అ. పుం. గుండ్రనికాయధాన్యము (సెనగలు, బటానిగింజలు, మొ.)

అతివన వి. (సం. అతివిషా. ప్రా. అతివిసా. క. అతివిన. అతిబణే. క. అదివిడయం.) ఒకానొక మూలిక.

అతివాతము సం. వి. అ. పుం. 1. అతిమారుతము. 2. (వైద్య) వాతప్రకోపము.

అతివాదము సం. విజ. (అ. అ. అ.) వాదము నతిక్రమించినది. వి. అ. పుం. 1. అధికవాదము, అనావశ్యకవాదము. 2. పరుషవాక్యము,

నిందావాక్యము. 3. అతిశయోక్తి, మితి మీటి చెప్పట.

అతివాది సం. ఎఱ. (నొ. నీ. నొ.) 1. అతినంధానము చేయువాడు, తనమాట నిలబెట్టుకొనుటకు బండవాదము చేయువాడు.

అతివాహము సం. వి. అ. న. 1. శ్రాద్ధదినమునకు పూర్వదినమందు చేయుఉపవాసము.

అతివాహకుడు సం. వి. అ. న. అర్చిరాద్యభిమానియగునొక దేవత. (ఇతడు ఈశ్వరని యుక్తుడై జీవుని అర్చిరాదిమార్గమున గొని పోవును.

అతివాహనము సం. వి. అ. న. 1. (కాలము) కడపుట. జరపుట. 2. ఎక్కువబరువు మోయుట. 3. పంపుట. 4. తప్పించుకొనుట. (కథమస్యాతి వాహన భవిష్యతి. సం. పంచ.)

అతివాహము సం. వి. అ. న. 1. ఒకస్థానము నుండి మఱియొకస్థానమునకు దీసికొనిపోవుట. 2. ఐహికభోగసాధనమగు అదృష్టముక్షీణింపగా సూక్ష్మశరీరముతో నున్నజీవుని దేహాంతరాదులను బొందించుటకై కొనిపోవుట.

అతివాహికుడు సం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) అతివాహమును చేయువాడు.

అతివాహితము సం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) జరుపబడినది, కడవబడినది. (కాలము) వి. అ. న. సూక్ష్మశరీరము.

అతివికటము సం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) మిక్కిలి భయంకరము. వి. అ. న. దుష్టగణము,

అతివిష సం. వి. అ. న. అతివస (వృ.వి.) ఓషధి.

అతివిషము సం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. మిక్కిలి విషముగలది. 2. విషమును విటచివేయునది.

అతివృష్టి సం. వి. అ. న. మిక్కిటమైనవాన. (ఇది దేశోపద్రవకరము లైనయీతి బాధలాటిటిలో నొకటి)

అతివేలము సం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. చెలియలి కట్టను మీటినది; మేర మీటినది, అతిశయించినది. 2. వేళ చాటినది.

అతివ్యాప్తి సం. వి. అ. న. 1. మితి మీటి వ్యాపించుట. 2. (తర్క) ఒకలక్షణదోషము, అలక్ష్య

మందు లక్షణప్రవృత్తి-గోవునకు శృంగిశ్యము (కొమ్ములుండుట) లక్షణమను నెడల ఆశృంగిశ్యము మహిషాదులందు నుండుటచే దానియందు అతివ్యాప్తిదోషము గలదు.

అతిశయనము సం. వి. అ. న. 1. మీటుట, అతిరేకము, అతిశయము. 2. మితి మీటి పరుండుట.

అతిశయము సం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) ఎక్కువైనది. అధికము.

వ. అతిశయనయశాలినా. కాదంబరి.

వి. అ. న. అధిక్యము, ఎక్కువ.

అతిశయించు సం. అ. శ్రీ. పొచ్చు అగ్గలిచు ఉ. రా. 1. 270,

స. శ్రీ. మిచు, మీటు.

(వ్యవ) ఈరాజు యశస్సున పూర్వల సతి శయించి యున్నాడు.

అతిశయితము సం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. మీటబడినది, అతిక్రాంతము.

శ్లో. అతిశయిత సురాసుప్రభావం. సం ఉ. రా. 5. 4.

2. మీటినది, మిక్కిలియైనది.

అతిశయిల్లు(లు) సం. అ. శ్రీ. మిచు, పొచ్చు, అగ్గలింపు. మార్క. 1. 142.

సీ. అమృతానికరుణచే హరిభక్తి తీర్థయాత్రాది పుణ్యముల నతిశయిలుట. కళా. 5. 184.

అతిశయోక్తి సం. వి. అ. న. 1. కొలఁదికిమీటిన వర్ణనము. 2. ఒకయర్థాలంకారము.

అతిశయనము సం. వి. అ. న. అధిక్యము.

అతిశయి సం. ఎఱ. (నొ. నీ. నొ.) మీటునది, అతిశయించునది.

అతిశ్యము సం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. (బలములో) కుక్క నతిక్రమించినది (అడవిపంది. మొ.). 2. (నీచత్యమున) కుక్కనుమించినది, కుక్కకంటె హీనమైనది.

అతిశ్యానము సం. వి. నొ. న. మంచికుక్క.

అతినంధానము సం. వి. అ. న. మోసపుచ్చుట, మోసము.

శ్లో. పరాతినంధాన మధీయతే యై ర్విద్యేతి. శాకుం. 5. 25.

అతిసర్గము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. నిత్యము.
2. ముక్తము. వి. అ. పుం. 1. దానము, ఈవి.
2. ఇచ్చవచ్చినట్లు చేయుటకు అనుష్ఠ. (కామ
చారానుష్ఠ.

అతిసర్గనము సం. వి. అ. న. 1. ఇచ్చుట, ఈవి,
దానము. 2. హింస. పథ.

అతిసామ్య సం. వి. అ. స్త్రీ. మధుయప్తి, అతిమధు
ము (వృ.వి.).

అతిసారకి సం. విజ. (న్. జీ. న్.) అతిసారి
రోగము గలవాడు.

అతిసారఘ్ని సం. వి. ఈ. స్త్రీ. బల (వృ.వి.)

అతిసారము సం. వి. అ. పుం. విరేచనములు
మిక్కుటముగా నగురోగవిశేషము.

అతిసారి సం. విజ. (న్. జీ. న్.) అతిసారిరోగము
కలవాడు,

అతిసారభము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) మిక్కిలి
పరిమళముగలది. వి.అ.న. ఎక్కువపరిమళము.

అతిసౌహిత్యము సం. వి. అ. పుం. ఎక్కువగా
తినుట, తెగదెనుట. మను. 4. ౪౭.

అతిస్నేహము సం. వి. అ. పుం. మిక్కిలిప్రేమ.
వ. అతిస్నేహః పాపశంకీ. శాకు. 4.

అతిస్పర్శుడు సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. దాన
హీనుడు, పిసినిగొట్టు. 2. అధముడు.

అతిహాసితము సం. వి. అ. న. శరీరకంపముతో
గూడిననవ్వు. (ఇదిషడ్విధహాసములలోను అధమ
మైనది.)

అతీంద్రియము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) ఇంద్రియ
ములకు గోచరింపనిది, అప్రత్యక్షము. వి.అ.న.
(సాంఖ్య) ప్రధానము, గుణత్రయసామ్యావస్థా
రూపమైన ప్రకృతి.

అతీంద్రియుడు సం. వి. అ. పుం. (సాంఖ్య) పురు
షుడు, ఆత్మ.

అతీతము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. అతిక్రమింపఁ
బడినది. 2. అతిక్రమించినది. 3. మృతము,
చచ్చినది. మను. 5. 71.

అతీరేకము సం—అతీరేకము.

అతీవ సం. అవ్య. (అతి + ఇవ) మిక్కిలి, మిగుల.
(తనుగను సమాసపూర్వపదముగానే యుం
దును.)

చ. ఇనకుల తీజ విటివె యతీవభుజక్రమవిక్రమ
క్రియా, ఘను లగుపోటుబంటులకు ఉ.
హరి. 5. 28.

అతీసారము సం—అతిసారము.

అతుకడము వి. (√అతుకు) అతుకుట.

క. ప్రతిపద్యంబుఁ జమత్కృతి, బ్రతిపదమును
ప్రౌఢి మివులఁబఁగినప్పటి సత్కృతి గాక
నల్లిమాటల, యతుకడపుందడిక సభల
కర్తవ్యమగునే. ప్రబ. ధ. 21. (అతుకడపుంద
డిక. అపముద్రి).

అతుకు—అదుకు. అ. ౫. (క. అతుకు, అదుకు, అదకు)
(అంటుకొను, కూడు, అత్తు).

(వ్యవ) చెంబునకు మట్టు బాగుగా అతుకుకొన
లేదు.

(పొంగు, సరిపడు)

(నవ్వు) మగనికిని పెద్దామునకును అతుక లేదు.
అమాట అతుక లేదు. (సా) గతికినచో అతుకదు.

స. ౫. (సంధించు, లగ్నముచేయు.)

క. తుందిలదనుజకబంధము, నా దొక గజమస్త
కంబు నతికి. దశా. 2. 488.

(వ్యవ) కంచరి జారీకి కొమ్ముగట్టిగా నతుక లేదు.
వి. (అతుకుట; మాసిక; అతికినతావు.) అ.
భా. 2. 158.

(వ్యవ) అతుకుసరిగా లేదు. అతుకులబొంత. అతు
కుల బ్రతుకు. అతుకులోనుండి నీళ్లు కాలు
చున్నవి.

జ. అతుకడము, అతుకుబడి.

అతుకుబడి వి (√అతుకు) అమరకము, పొలము
రయితులకు అమర్చుట.

(వ్యవ) భూముల అతుకుబడి అయినది.

అతులము సం విజ. (అ. ఆ. అ.) సాటిలేనిది.
వి. అ. న. బొట్టుగు, తిలకము (వృ.వి.)

అతులితము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) సరిపోల్పఁ
బడనిది; సాటి లేనిది.

అతుల్యము సం. విజ. (అ. అ. అ.) సరిలేనిది.

అతుషారము సం. విజ. (అ. అ. అ.) చల్లనిది కానిది, వేడిది.

అత్యుజ్జాదము సం. విజ. (అ. అ. అ.) గడ్డి తిన నిది. ఎ. అ. పుం. గడ్డి తినలేనిచూడ, క్రొత్త గార బుట్టి నదూడ.

అత్త ఎ. (సం. ప్రా. అత్తా-1. అల్లి. 2. అక్క. 3. త. అత్త. త. అత్తై.)

1. శ్వశ్రువు - పెనిమిటిఅల్లి; భార్యఅల్లి.

2. తండ్రి సోదరి, మేనత్త. 3. మేనమామభార్య.

4. వేశ్యామాత, అంజెతల్లి.

సీ...కత్తిగొంటులయినయత్తగంతు. కు. సం.

8. 185. (అత్తగంతు-వేశ్యామాతలసముదాయము.)

అత్తవారిల్లు. కాశీ. 7. 100.

అత్తిల్లు-అత్తవారిల్లు. కృ. శకు. 3. 99.

అత్త సం. విజ. (ఋ. త్రీ). ఋ.) తినువారు, భక్షకుడు. ఎ. అ. స్త్రీ. 1. అల్లి. 2. అప్ప. 3. స్త్రీయొక్క అత్తగారు.

అత్తకోడలియాట ఎ. (అత్త) బాలికాక్రీడావిశేషము.

సీ. అత్తకోడలియాట యాలు మగలయాట తాటిచెట్లాట...దశా. 8. 81.

అత్తడి-అత్తళి. ఎ. బడబాటుతువు, ఆడుగుట్టము నకుఁ గలిగినవిద.

సీ. బడబాటుతు సమాఖ్య యడరునత్తడ యన...అం. భా. 2. 197.

అత్తపత్తి ఎ. అజ్జాలువు సోకుదుముడుగు (వృ.వి)

అత్తమిల్లు(లు) అ. క్ర. 1. ఒకగు, వ్రాలు.

సీ. ప్రా లేయకఁ బింబంబు వెల్వెలఁబాటి యస్తా చలంబుపై నత్తమిల్లు. కాశీ. 1. 122.

సీ. ఇలఁ జుట్టువడుతొండముల మించు పూర్వాంగ మెత్తరంటై పిటుం దత్తమిల్లు. మనుచ. 5. 98.

సీ. అంటయుడు: ఉడు.

చ. ఘనంబున నత్తమిల్లున, తొలకరిమించు మించు నలతొయ్యలి. చం. రా. 3. 130.

3. శయనించు, పరుండు.

క. అత్తదయామతిఁ దనకడ, నత్తమిలక నిద్ర వోవ దహరహమందుక. రాజ. చ. 2.84. అచ్చ. రా. కాల. 182.

4. మూర్ఛపోవు.

క. అత్తైఱఁగున నైదోడని, నత్తమిలిగినఁ జూని రాముఁ డలుక నిగుడఁగా. అచ్చ. రా. యు. 219.

అత్తము ఎ. 1. అరటిగెలలో నొకభాగము, కాయలగుత్తి, పెడ. (ఉదా; ఇది అత్తముల గెల, అందులో పై అత్తము పండినది.

2. గంపు, సమూహము.

సీ. అత్తమ్మ దిమ్మ, గుబురు గుమురు గుంపు గుమిపిండు మొత్తము... గీ. తుటుము మొల్లము...వర్గము తగు... అం. భా. 2. 100.

అత్తరము-అత్తము. ఎ. (సం. అతురం. త. అత్తి రం.) త్వర, వేగము.

గీ. మానశాలిని శాలీనతానతి మగు, నాననాం భోజ మెత్తుమి యత్తరమున. నైష. 5. 117.

అత్తరు-అత్తరువు.

ద్వి. అత్తరుగబ్బును నలవేముతీపు, మెత్తని రాయియు మేదినిఁ గలవె. (చాటువు.)

అత్తరువు-అత్తరు. ఎ. (క. త. అత్తరు అత్తర్. త. అత్తర్.) తైలరూపముగా నుండు పరిమళ ద్రవ్యసారము. రసిక. ప. 145.

అత్తళ(ల)ము ఎ. ప్రాసము, ఈఁటె: బల్లెము.

క. పెనుగడఁత దొడ్డయత్తళమున వైచిన నతఁడు మూర్ఛ మునిగి...భార. శల్య. 1. 381.

శ్లో. ప్రాసేన సహదేవస్య శిరిసి ప్రాహరద్భృశమ్. సం. భార. శల్య. 27. 6.

ఉ. ...ఈఁటెల దొంకెనలం గటార్ల బల్లెత్తుల నత్తలంబులను...కళా. 8. 57.

అత్తళి-అత్తడి.

జ. అత్తళువు.

అత్తకుపు విజ. (✓అత్తశీ) ఎదపోయినది. (ఆఁడు గుఱ్ఱము.)

గీ. అనుచు విపుండు తమకించి యంటుకొనియె,
సమ్మతించియ యుండె నాచంద్రవదన,
కూకలాశ్వంబు నసరేవఁ జొచ్చినప్పుడను
మతింప దెయ త్తకువై నబడబ. శివరా. 3.
69. వరాహ. 5. 97.

అత్తవ్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) తినఁదగినది.

అత్తి ఎ. (క. త. అత్తి. తు. అత్తి.) మేడి, బొడ్డ
చెట్టు. దశా. 6. 51.

అత్తిపూచినట్లు-ఇది అసంభవిషయమును దెలు
పును. (అత్తిచెట్టు పువ్వులు లేకయే కాయలు
కాచును. బ్రౌ.)

అత్తి నం. ఎ. ఇ. స్త్రీ. (నాటక) 1. అక్క. 2.
తల్లి. 3. స్త్రీయొక్క అత్తగారు.

అత్తిక నం. ఎ. అ. స్త్రీ. (నాటక) 1. అక్క.
(ఇదినాటకేతరములందుకూడకన్పించుచున్నది.)
గీ. అత్తికాభర్తతో నవ్వునల్పసరిడి. పాండు.
3. 46.

2. తల్లి. 3. స్త్రీయొక్క అత్తగారు.

అత్తికాఁడు విజ. (✓అత్తు-క. పత్తిగ, పత్తిగాల.)
సన్నిధానవర్తి, దగ్గఱ నుండువాఁడు.

గీ. ఊడిగపుటత్తికాఁ డొక్కఁడొఱగుఁ జేరి,
విభునిచెవిలోన నేమేమొ విన్నవింప. కువల.
2. 87.

అత్తు-హత్తు. అ. క్రి. (క. హత్తు, పత్తు. త. అత్తు.)
1. కలియు.

క. ఉత్తమ మగుద్రవ్యంబును, విత్తంబును నగ్ర
జానికి వింశాంశంబున్, బొత్తుననిచ్చి సహో
దరు, అత్తి సమాంశంబుగొనుట యర్హు
బెందున్. విజ్ఞా. వ్యవ. 126,

లయగ్రా ... ఒండొరుల నెత్తికొని మాంసం,
బత్తిమిటన్, భార. స్త్రీ. 2. 8,

2. తగులువడు; అనుకూలమగు.

చ. మలసి ఋణానుబంధమహిమన్ హృదయే
శ్వరుఁడత్త నత్తమా, మలతలగాకయుండఁ
బతిమానురు కాంతలు. వేం. పంచ. 4. 379.

3. అంటుకొను

క. హరి లేవనెత్తి యువ్వఁ, నుం మత్తిన
యిసుము దుడిచి. బహు. 3. 20;

న. క్రి. 1. కూడు, పొందు.

ఆ. మత్తగిల్లు సత్తుగిత్తతత్తడి నెక్కి, మిత్తి
మొత్తి సత్తి నత్తి బత్తి, బత్తిరడిన ముత్తి
బుత్తులు రెండును, నొత్తి గుత్తగట్టుచుండు
ఐఁడ. నీలా. 1. 118.

2. అద్దుకొను, ఒత్తుకొను.

సీ. కస మెన్నఁ డిదిగదా యనుచుఁ గన్నులఁ
గదియఁగఁ జారిజాతంబు నత్తియత్తి. రా.
వి. 1. 37.

బ. అత్తికాఁడు, అత్తుగడ, అత్తెసరు.

అత్తుగడ ఎ. (✓అత్తు) చేరుగడ.

క. దుష్టాప్రసవముగతి, నత్తుగడన్ పేమ
నాళ మలరించి కడున్, జిత్తులు దృఢులు
నమరిచి, యత్తటిబెడిదముగ జ్వాల లల్లాడు
తటిన్. శ్రీరం. మా. 8. 28.

అత్తెము ఎ. (నం. హస్తక్రాంతమ్) హస్తకవచము,
డేగకాలిగోళ్లు గ్రుచ్చుకొనకుండ చేతికిఁ గట్టు
కొను చర్మము.

గీ. మేలిడేగ, తెగలఁదగ నేర్పించి యత్తెముల
నుంచి, కదలె నృపువెంబడిన యాడిగము
లగములు. ఉ. రా. 7. 402.

అత్తెసరు ఎ. (✓అత్తు) గంజి వారికుండఁగ అన్న
ములో ఇగిరిపోవుటకు సరిపడునట్లు బియ్య
ముతో పెట్టినవసరు.

(వ్యవ) పచ్చిపులుసు అత్తెసరు మెతుకులతోఁ
గాలము గడపుచున్నాను. వానిరాబడి వాని
వ్యయమునకు అత్తెసరు పదనుగా సరిపడును
(పాచ్చుతగ్గులు లేక సరిగా నుండుననుట.) వాని
దంతయు అత్తెసరు పదను (వానిమనసు
సున్నితమయినదనుట).

అత్యంకుశము నం. విజ. (అ. అ. అ.) అంకుశము
నకు లొంగనిది. (ఏమఁగు)

అత్యంతగతుఁడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఎప్పటికిని
రాకుండఁ బోయినవాఁడు, పునరాగమనము
లేనివాఁడు.

అత్యంతగామి సం. విణ. (న్. నీ. న్.)-అత్యంతగుడు.

అత్యంతగుడు సం. విణ. (అ. అ. అ.) మిక్కిలిగా నడచువాడు, వడిగా నడచువాడు.

అత్యంతనివృత్తి సం. వి. ఇ. స్త్రీ. పూర్తిగాఁ బోవుట, పూర్తిగా నశించుట.

అత్యంతము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. అధికము. 2. పూర్ణము. (ఉదా: అత్యంతనివృత్తి, మొ.) 3. తుదలేనిది, శాశ్వతము.

శ్రీ విణ. 1. మిక్కిలిగా, పెల్లు. 2. ఎల్లప్పుడు, ఎప్పటికిని.

శ్లో. అత్యంత మాత్మసదృశేక్షణ వల్లభాభి, రావో నివతస్యతి సమంహరితాంగనాభిః. శాకు. 1. 24.

అత్యంతవాసి సం. వి. న్. పుం. గురువుకడనే యెప్పుడును నిలిచియుండు శిష్యుడు.

అత్యంతసంయోగము సం. వి. అ. పుం. ఎడతెగని కూడిక, సంతతసంబంధము.

అత్యంతసుకుమారము సం. విణ. (అ. అ. అ.) మిక్కిలి కోమలమయినది. వి. అ. పుం. 1. కంగుని, కొఱ్ఱ (వృ.వి.).

అత్యంతాభావము సం. వి. అ. పుం. త్రికాలము లందును లేకుండుట, నిత్యాభావము.

అత్యంతీనము సం. విణ. (అ. అ. అ.) మిక్కిలి సడచునది, మిక్కిలి వడిగా పోవునది.

అత్యగ్ని సం. విణ. (ఇ.) అగ్నిని అతిక్రమించినది. వి. ఇ. పుం. జబ్బుచేగలుగు మిక్కుటమైన యాకలి.

అత్యగ్నిష్టోమము సం. వి. అ. పుం. అగ్నిష్టోమాంతరమున చేయఁబడు యాగము.

అత్యష్టు సం. వి. అ. స్త్రీ. వనబీజపూరము, ఒక జాతి అడవిదబ్బ (వృ.వి.).

అత్యష్టుపర్ణి సం. వి. ఈ. స్త్రీ. అత్యష్టు.

అత్యష్టుము సం. విణ. (అ. అ. అ.) మిక్కిలి పుల్లనిది. వి. అ. పుం. చింతచెట్టు.

అత్యయము సం. వి. అ. పుం. 1. అతిక్రమించుట. 2. లేకపోవుట. 3. ముగియుట. 4. నాశనము,

చేటు; అపాయము. 5. దోషము. 6. దుఃఖము, బాధ. 7. శిక్ష, దండము.

అత్యయి సం. విణ. (న్. నీ. న్.) మీఱునది, మించునది, అతిక్రమించునది.

అత్యర్థము సం. విణ. (అ. అ. అ.) మిక్కుటమైనది, ఆత్యధికము. శ్రీ. విణ. మిక్కిలిగా, మితిమీటి.

అత్యహ్నము సం. విణ. (అ. అ. అ.) ఒకదినమును మించినది.

అత్యాకారము సం. వి. అ. పుం. 1. తిరిస్కారము, నింది. 2. స్థూలశరీరము.

అత్యాచారము సం. విణ. (అ. అ. అ.) విహితాచారములను విడిచినది. వి. అ. పుం. అనుచితములైనవానిని అనుష్ఠించుట. మతవిరుద్ధముగా నడచుట. 2. మిక్కుటమైన యాచారము. 3. అతిక్రమణము, ఉల్లంఘనము.

అత్యాధానము సం. వి. అ. న. 1. పైనుంచుట, 2. అతిక్రమణము. 3. శ్రాతాగ్నిహోత్రమును విడుచుట.

అత్యాయము సం. విణ. (అ. అ. అ.) అతిక్రమించునది. వి. అ. పుం. 1. అతిక్రమము. 2. అధిక్యము. 3. గొప్పలాభము.

అత్యారాధము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. మిక్కిలి పయికెక్కినది. 2. మిక్కుటముగాఁ బెరిగినది. వి. అ. న.-అత్యారాధి. సం. రిఘు. 10. 42.

అత్యారాధి సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. మిక్కిలి పయికి ఎక్కుట; ఉన్నతస్థితి, 2. మిక్కిలి ప్రసిద్ధి.

అత్యాలము సం. వి. అ. పుం. ఎఱ్ఱచిత్రమూలము (వృ.వి.).

అత్యాశ సం. వి. అ. స్త్రీ. పేరాస, తీరినియాశ.

అత్యాహితము సం. వి. అ. న. 1. మహాభయము. 2. సాహసకృత్యము, చావునకు తెగించిచేయు కార్యము.

అత్యుక్తి సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. కొలఁదికిమీటినవర్ణనము, అతిశయముగాఁ జెప్పుట. 2. యథాలంకారము.

అత్యుగ్రము సం. విణ. (అ. అ. అ.) మిక్కిలి తీవ్రమైనది. వి. అ. న. ఇంగువ.

అత్యుపధుఁడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) నిష్కప
టుఁడు, నమ్మఁదగినవాఁడు.

అత్యూహ సం. వి. అ. శ్రీ. నీలిక (వృ.వి.).

అత్యూహము సం. విజ. (అ. అ. అ.) ఊహము
నతిక్రమించినది. వి. అ. పుం. 1. చక్కఁగా
అలోచించుట, వివేచనము. 2. దాత్యూహము,
కూకురుగుండె. 3. గజమేధము. (వై.వి.)

అత్రత్యము సం. విజ. (అ. అ. అ.) ఇక్కడనున్నది.

అత్రి సం. వి. ఇ. పుం. సస్త్యులలో నొకఋషి.

అథర్వణుఁడు సం. వి. అ. పుం. 1. శివుఁడు. 2.
ఒకానొక ఆధ్ర వ్యాకరణకర్త. (ఈయనను
అథర్వణాచార్యులందురు.)

అథర్వము సం. వి. న్. పుం. న. అ. పుం. వేదము
లలో నొకటి, నాల్గవవేదము.

అథర్వుఁడు సం. వి. న్. పుం. 1. ఆగ్నిహోమము
నారాధించు ఋత్విజుఁడు. 2. బ్రాహ్మణుఁడు.
3. ఒకానొకముని. ఇతఁడు బ్రహ్మకు ఒకా
నొక కల్పమున తీర్థస్థుఁడై యుండు. ఇతనిచేత
తొలుత పఠింపబడుటవలన ఆ వేదమునకు
అథర్వమనుపేరు కలిగినది. ఈ యథ్వుఁడు.
అ. పుం. గూడ అని వాచస్పత్యము) 4.
శివుఁడు. 5. వసిష్ఠుఁడు.

అథవా సం. అవ్య. అట్లు గాకున్న, పక్షాంతరమున.
క. తిథి యని చేసిన నథవా, విధవానందనుల
ఖలుల పృషతీవతులన్, బధిరుల నవైష్ణవుల
నన్యధనాపహరులను గానియర్హులఁ జెప్పన్.
తై. భా 4.93. పరాహ. 2.156.

అదంతము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. దంతములు
లేనిది 2. దంతములు రానిది. (శిశువు)
వి. అ. పుం. బలగ.

అదంత్యము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. దంత్యము
కానిది. (వర్ణము) 2. దంతములకు బాధాకర
మైనది.

అదక వి. (✓అదుకు?) ప్రాతఃచెప్ప.

సీ. పాదరతాభిధం బరంగును జెప్పన...అది
జీర్ణమై, నపుడు పల్కంబడు నదక యనఁగ.

అదక్షిణము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. కుడిది
కానిది, ఎడమది. 2. దక్షిణలేనిది. (యాగము,
మొ.) 3. నేర్చులేనిది. 4. అనుకూలముకానిది.

అదక్షిణ్యుడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) దక్షిణపుచ్చు
కొనుటకు తగనివాఁడు, అదక్షిణ్యుఁడు.

అదటు వి. (క. అదటు. త. అదట్టు—తర్జనము)
1. బలము.

గీ. అచిల చాలనచణమైన యదటుగలిగె, నసుర
భావంబు ననుజెందు నవసరమున. మనుచ
5. 24. (మదము. అని. శ. 6.)

2. గర్వము.

వ. అని గర్వించి పలికినకాళ రాత్రిం జూచి కనలి
రాత్రించరేశ్వరుండు.

సీ. అట్టహాసము చేసి యారా ప్రణాపొక్తు
లాటదానికి నింత యదటు వలదు. కాశీ.
6. 220, 221.

3. ఉద్రేకము. అతిశయము.

సీ. అంతకంతకు మించువంతమగంటిమి యద
టున సింగపుఁగొదమలనఁగ. రాఘవ. 3. 1.

4. భయమువలనఁ గలిగినకంపము, అదరు.

(వ్యవ) అతనివికృతాకారము చూచి భయ
పడితిని అప్పటియదటు ఇప్పటికిని పోలేదు.

అదల్ సం. (శత్ర.) తినుచున్న.

అదత్త సం. వి. అ. శ్రీ.-వివాహార్థముయఁబడనిది-
పెండ్లి కానిపడుచు.

అదత్తము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఈయఁబడ
నిది. 2. అన్యాయముగా నీయఁబడినది.
వి. అ. న. ఈయఁబడినదానితో సాటియైన
యీవి, చెల్లనియీవి.

అదనము విజ (సం. అతను. వి. అదన.) పెద్దది,
స్థూలము; అధికము.

ఆ. కలదు లే దటంచు బలుకంగ నోవని, యట్టి
నదుముసతికినదనమయ్యె. జాహ్నవీ. 1. 86.

క. అదిగాక బాహువిక్రమ, మదనం వితనికి
మహాత్ముఁ డని తోచుచు నున్నది. ఉ.
రా. 5. 50.

అదనము సం. వి. అ. న. తినుట.

అదనీయము సం. విజ. (అ. అ. అ.) తినఁదగినది.

అదను-హదను. వి. బి. అనా. (✓పదను) 1. యుక్త సమయము, తఱి.

సీ. అడరి పోరాటకు నదనై నచో నొప్పు పొలి
వోవఁ బోవుట వోలునొక్కొ. భార. భీష్మ.
1. 154.

క. ...పెద్దలయ్యై యదనునఁ జూపుదురు
నిగ్రహానుగ్రహముల్. భీమ. 2. 11.

(వ్యవ) పసిమములు వేయుట కిది యదను.

2. సమయము వేర.

మ ...ఈ. యదను గూరలు చల్లనారవె
మహాత్మాయోగిచూడఁమణి హర. 2. 131.

3. విధము.

4. ఉదయోపరి విసింహము, మద మార్గ
నన్నికై మత్తద్విహము, బొదువ గమకించి
దుమికిన, యదనున దినకరుడు పశ్చిమా
శకుఁ జేరెన్. హంస. 1. 140.

విజ (క. హదను.) అష్టము, తగునది.

క. మదనా నీరాడికి మే, మదనా మదనాగ
యాన నాయి శురె రా. వి. 4 59.

(లక్ష్యము. వి. ని.) అదనుగ-ఒప్పుగా(ప్ర)

చ. చదువునఁ బ్రజ్ఞ దానను సజ్జిత...దానిచే,
నదనుగ నీలు నంపదలు...గల్గు. శశా. 2. 25.

అదవు (హిం అదబ్.) భయము.

(వ్యవ) బిడ్డల నదవులోను పవలెను. (మిత్ర. ప్ర.)

అదప్రము సం. విజ. (అ. అ. అ.) కొంచెముకానిది.
అధికమైనది.

అదయము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. దయలేనిది;
క్రూరము. 2. గాఢము.

శ్లో. ...ఇచ్చామి చైనమదయ పరిగల్గు
మంగై. విక్రమో. 5. 29.

అదరంట శ్రీ. విజ ద్ర. (✓అదరు. వి.)-మృ
స్థాన మంటునట్లు - గాఢముగా, తీవ్రముగా.

ద్వి. అంగదుఁ దాదై త్యు నదరంటప్రేయఁ,
బొంగి క్తము వాత బొడబొడ వెడలి. 60.
రా. కిష్కిం. నిర్వి. పా. 26. పం.

మ. ...గుఱిచేసి యేనె నదరంటం గాడి
మైసోలంగన్. నీలా. 3. 13.

ద్వి. ఆలోన నడఁగినయ మ్మహాభుజగ, మాలోహి
హితాస్యుని నదరంటంగఱచె. ద్వి. హరిశ్చ.
ఉ. 1816.

అదరవైచే స. శ్రీ. (✓అదరు. శ్రీ.) జడిపించు,
బెదరఁగొట్టు.

గీ. మరియు నెన్నియె విసిరిసిమాట లమరఁ,
బ్రయముచెప్పియునదర వై చియుహితాను,
వృత్తిఁదెలిపియు నొకకొంత మెత్తఁబడఁగఁ,
జేసికేల్పట్టి తిగిచెనా చెలువఁగదల. ప్రభా.
5; 27.

అదరప్రేయు స. శ్రీ. (✓అదరు. శ్రీ.) భయపెట్టు.
అడలఁగొట్టు.

ఉ. వేదులువల్కిన న్నచా ప్రేయఁగఁ జూచెద
వుండు నంతయం, బేదలు లేరు...సంగ.
3. 56.

అదరించే స. శ్రీ. (✓అదరు. శ్రీ.) గద్దించు, అద
రించు.

సీ. అదరించ నల్వంక బెదరునేరలతోడ నరగె
విష్వక్సేనుఁ గదటుమాని. శశా. 4. 101.

అదరిపడు అ. శ్రీ. (✓అదరు. శ్రీ.) 1. మిట్టిపడు,
ఎగిరిపడు.

క. అనవుడు రోపారుణలో, చనుడై గౌరముఖ
మౌనిన త్తముఁడు విరో, చను జూచి బొవలు
నటియిం, ప నిజక్షమ చెదరి నదరిపడి యిట్లని
యెన్, వరాహ. 5. 14.

2. ఉలికిపడు, అకస్మాత్తుగా భయకంపితుఁడగు.

గీ. చని యధిశ్రయణిని వహ్ని సంగ్రహించి,
యింటినడికొప్పు తగిలించి యెలుఁగనట్లు,
ముంగిటికిఁబోయి రొదగాఁగ మొలుపెట్ట,
నదరిపడి లేచి గృహదాహ మనుచు బెదరి.
శుక. 3. 104.

**అదరిపాటు ఎ. (✓అదరిపడు) అదరి పడుట,
ఆకస్మికత్వము.**

(ఇదితృతీయావిభక్తిక 'న' ప్రత్యయముతోఁ
గూడి 'అకస్మాత్తుగా, ఏమటుపాటుగా' అను
నర్థమునిచ్చును.)

గీ. పాపకర్తుడు కాంతారపథమునందు. నదరి
పాటున నొంటిబాహులు మొత్తీయప
హరించిన విత్తము. శివరా. 2. 116.

శ్రీ. విజ. అకస్మాత్తుగా, డబ్బాటుగా.

గీ. అదరిపా టెవ్వడిమీచు నాకసమున, హాట
కపుఁగృష్టపింగళుం డై నపురుషు. కాశీ.
5. 258.

అదరు—అదురు. అ, శ్ర (శ. అదరు, అదురు అద్రు.
శ. అదిర్. ఘ. అదరు.) 1. చలించు, కదలు.
వడఁకు.

సీ. పతి యెఱింగినఁ దనప్రాణంబుపై వచ్చునను
భయంబున నుల్లమదరుచుండ. భా. విరా.
2. 71.

వ. కోపావేశంబునఁ బెదవులదర. కాశీ. 4. 110.

చ. మాట తొట్రుపా టెనయఁగఁ బేరెలుం
గదర నిట్లని పల్కె భయార్తిమూర్తియై.
వా. రా. 1. 77.

2. భయపడు.

ద్వి. అదరికు భూదేవి యాత్మలో నీవు, చెదరి
చలించకు శేషాహి నీవు. రం. రా. బాల.
65 పా. 28 పం.

అదరిక బెదరిక—భయపడిక.

ద్వి. అదరిక బెదరిక యాత్మలోఁ దాల్చి, వదరిక
వగవకి వనజాష్టకులజుడు. ద్వి. హాశ్వ.
పూ. 1177.

ఎ, 1. భయము: జంకు.

సీ. అజశిరోదళనుఁ డ న్నదరు లేదేనియుఁ
గాలారి యనునోటకండలేక...ఆ. పంచెనల్లె
యుగ్రుపై నిన్ను ... దివిజవిభుఁడు. కు.
సం. 4. 417.

క. ...బెట్టిదుసీరుఁ గాని వైవకు, మగ
రొందెడు వానిమీఁద నని వీడ్కొనియెన్.
ఉ. రా. 2. 284.

2. మర్మస్థానము. (చూ. అదరింట.)

జ. అదరింట, అదరవైచు; అదరప్రేయ, అద
రించు, అదరిపడు, అదరిపాటు, అదరుగడ,
అదరుగుండె, అదరుగ్రోవి. అదరలు,
అదరువేటు. అదరుప్రేత.

అదరుగ్రోవి—అదురుగ్రోవి. ఎ. (√అదరు. ఎ.)
తుణుకి.

చ. ...అదరుగ్రోవులు గాల్పఁగ బిట్టు మందు
చిందెడిపొగ నా నజాండమున నిండె నఖండ
శమః ప్రకాండముల్. రా. వి. 4. 41.

అదరుగడ—అదరిపాటు. (√అదరు) కువల. 2. 78.

అదరుగుండె—అదురుగుండె. (√అదరు)

అదరులు ఎ. బ. (√అదరు) మిడుగులులు, నిప్పు
కణములు. (ప్రతియందు 'లు'వర్ణము లోపి
చును. అదరుటగ్ని. మొ.)

క. చిచ్చుఱక న్నగరు లెగయ, విచ్చినఁ గపిలత్వ
మొందె విబుధప్రసంగం, బచ్చెరువందుచుఁ
గల్గొన, నచ్చేరుప సారభేయులమలచరిత్రా.
భార. అను. 3. 22.

సీ. అదరుటగ్నులకోటులు. హరి. ఉ. 8. 280.

అదరువేటు—అదురువేటు. ఎ (√అదరు. శ. అది
రేట్టు.) 1. ప్రేలేడు బాణశంకు.

గీ. అదరువేటుల రొంగు బ్రహ్మచర మగలు.
గళా. 7. 93.

2. టపాకాయ మున్నగ నలి ప్రేలుక.

అదరుప్రేత—అదురుప్రేత. ఎ. (√అదరు) అదరు
నట్లు కొట్టదెబ్బ.

వ. పరిహాసిగర్భంబుగా బలుకుచు లజారోష
భూపితంబులైన యాయోపారత్న బుచేతి
యదరుప్రేతలు తమకు నూతనోత్సవ బు
లగుచుఁ గౌతుక బొనరించుచు ఉ ...
ప్రభా. 5. 67

అదర్శనము సం. విజ (అ. ఆ. అ.) 1. కన్నులు
లేనిది. 2. దృష్టిగోచరము కానిది. ఎ. అ. న.
1. చూడకు డుట; ఉపేక్ష. 2. కనబడకు డుట.

అదరించే—అదరుచే. న శ్రీ. (√అదరు. శ. అద
రించు) 1. కదలించు, తొలగించు. 2. తర్జించు,
భర్జించు. బెదరించు. జడిపించు, గర్జించు.

సీ. అదరించి రొప్పంగ నాలమూలు గాపు
గంధ గజేంద్రసంఘములుగాని. భాగ. 10.
పూ. 1541.

సీ. పొదలమాటున నుండి యదలించుచును
రొప్పి కదియంగఁ జూచిన బెదరి తొలఁగు.
విక్ర. 2. 135.

సీ. అర్చుచుఁ బేర్వాడి యదలింపుచుఁ గడి వ
నెఱపుచు బుజములు సఱచుకొనుచు. అచ్చ.
రా. యు. 195.

క. తగ విశ్వేశ్వరుచే సిరి, నెగడిన సత్కవులు
దాసనిపుణతఁ గర్ణున్, నగుదురు కల్పమహీ
జముఁ, దెగదురు దదలింతు రమరధేనువు
నై నన్. కావ్యా. 4. 48. (ఇటు 'తి' స్కం
రింతురు' అని తాత్పర్యము)

వ. రుక్మియనువాఁడు హరికొలంది యెఱుంగక
సాధి నదలించి రథంబుగూడఁ దోలిచి.
భాగ. 10. పూ. 1763.

అదలింపు ఎ. (√అదలించే) అదలింపుట.

చ. ...ఒక్కవరాహ మేఁగెఁ జే,వకలిమినప్పు
దా యెఱుకువాడదలింపుల కేమి నడ్డి
సే,యక తనయిచ్చగా. సారంగ. 1. 94.

**అదలిక ఎ. (√అదలు) 1. అదలుట. 2. భయము;
ఆజ్ఞ.**

చ. కదలిక యిచ్చటం దడవుగా నిలువఁ బని
లేదు పొమ్ము వే, కదలికలాపకుఁతలలకఁ గు
శరవ్యథ మాన మెల్లగ్ర, క్కరిలి కలుగ
కుండఁ దమకాంతునిఁదెచ్చె దమన్న మాలు
లే,కదలికఁ బెట్టుదున్ శుకపికాదుల నింక
నటంచు వేడుకన్.వరాహ.4.42. చూ.43.

అదలు అ. క్రి. (క. అదలు) కదలు; తొలఁగు.

క. అదలదు ప్రాణము అదలినఁ, గంధులు
సర్వాంగకములు గదలుచు ను డన్, వద
లదు బిగువులు వదలినఁ, దుదిలే దీవ్యస్థ దీనిఁ
ద్రుంపఁగవలయున్. భాగ. 9. 576.

క. ఒడవెడుకృత్తిపైఁ గల సొబగరిలక యెం
దాక నిష్ఠమగు నందాకన్, మృదుమధుర
రిచన సవిశా,దుండై సాగించునటఁడు
రొచికుఁ డెదున్. కావ్యా. 5. ఉల్లా. 84.

జ. అదలించు, అదలింపు, అదలిక, అదలుచు
(ల్పు), అదలుపు(ల్పు).

అదలుచే(ల్పు) - అదలించే. (√అదలు)
(గద్దించు)

క. అదలిచి ద్రోణుఁడుభీష్ముఁడు, మదముననిలు
నిలు మనంగ మఱియును మొగక,ట్టద సేన
భీమసేనుఁడు, గదిసి పిఱుఁద నంటనార్వఁ
గౌరవనాథా. భార. భీష్మ. 2. 113.

క. బవరము కీడని యెఱుఁగుదు, నవినీతుండై న
కొడుకు నదలిచి యుడువం, దివిరియు
నోరాడమి దై,వవశం బప్పని¹ మనకు వగ
పిం కేలా. భార. ఉద్యో. 4. 183.

వ. ఆచార్యుండు గోపావేశంబును బటువిక్ర
మంబును నావేశింప నీనై నికుల నిలునిలు
మని యిదల్పి తూణింబు బిగియించి భార.
ద్రోణ. 1. 198.

అదలుపు(ల్పు) ఎ. (√అదనులుచే) 1. కదలింపుట.

సీ. సవలయధ్వని గాఁగ సారె వేయునదల్పు
యతినై న గుడె జల్లనఁ గల ప... పాత్ర
ముల్ నెత్తమాడు. అము. 1. 59.

2. అర్జునము, బెరిరింపు.

సీ. నిలునిలుమీ దై త్యనిను వ్రత్తునని పేర్చునద
లుపు బ్రహ్మాండ మద్రువఁజేయ. భార.
ఆర. 2. 118.

సీ. దాసత్వ మొంది యసల్పుఁ దిట్టుల నాటులఁ
బడుచుండు నట్టి నీచులు... భార. అను.
5. 107.

**అదవ ఎఱ. (నం. అధవః - అనాధః) 1. తక్కుఁడు
లేనిది, దిక్కుమాలినది.**

వ. ...కంసుండు గదనంబున మరంబు అడంచిన
వదనంబులు వచ్చికొని వదనంబులు విడిచి
యదవలై యదవులు వదవులు. భాగ. 10.
పూ. 56.

జ. అదవెట్టు.

**అదవద ఎ. (క. అదవదె.) 1. కలఁత, తోభము,
వ్యాకులత; చింత, దుఃఖము.**

ద్వి. వెదకి కానక తోడివేయలు వగల,నదవదఁ
బొందుచు నంత నత్యగ్ర, మృగములు
మెసఁగి చంపినవికాదలఁచి. నవ. 2.157.
పా. 10. పం.

క. మాయట్టిమంత్రులుండఁగ, నీయదవద యేల
నీకు నిప్పుడె మమ్ముం, వాయక పంపుము
యుద్ధము, చేయుదు మెడపకయ నీదు
చిత్తము రాఁగఁ. సీతా. వి. 8. 80.

2. వేగిరపాటు, తొందర.

(గౌతమరూపము ధరించిన యింద్రునితో
అహల్యయన్న మాటలు)

చ. ఇదె తెలవాటవచ్చెఁగదవే యిది సంధ్యకు
వేళగాదె స. మృదమున నిత్యకర్మవిధిమానఁ
దీర్చుదు రాత్రివేళ మీమది సరిపోవురీతి
ననుమన్ననసేసెద రింతెగాకయీ యదవద
మేర గాదని మృగాక్షి గృహంతరసీమ
కేఁగఁగా. దశా. పూ. 128.

విణ. 1. తుబ్బము, కలఁత చెందినది.

క. ఇదియేమోయని యెదవడి, యదవదయై
గుండెభగ్గుమనితల్ల డపాటొదవఁగబలుకుల
దీనత, గదురఁగ నదియేమి దెల్పఁగద
రియ్య యనఁ. సారంగ. 2. 289.

2. చెదరినది, తాటుమాత్రై నది.

వ. వాహినులు చిక్కుపడి చిందఱవందత్రై ...
యనువుదప్పి యదవదయై యంతంత నిల్చి
...పోయినపోకై పోయినఁ. ఉ. హరి.
1. 148.

3. శ్రమపడినది, కష్టపడినది.

చ. ఉదరమునఁభరించి ప్రసవోద్భవవేదనఁ
బొంది పిమ్మటఁ, ముదిముదియైనపీతఁ బడి
మూత్రమునం బడి లజ్జ వండుగా, నదవద
యైనతల్లికిఁ బ్రయంబొసుతుండు వృథాభి
మానదు, ర్మదుఁడగు తండ్రికిం బ్రయుఁడొ
మానసవీధిఁ దలంచి చూడుమా. హర.
2. 68.

జ. అదవదపడు.

అదవదపడు అ. ౧. (✓అదవద) విచారపడు.
కలఁతనొందు, వ్యాకులమగు.

క. పదపద రాఘవ నిలునిలు, మదవదపడవలదు
దశరథాధిప నీకుఁ, మొదమొదవఁదెత్తు
మఖరిపు, మదవదనుంవథ యొనర్చి మగు
డఁ సుతులఁ. రామా. 4. 19.

అదవెట్టు అ. ౧. (అదవ + వెట్టు - అనాథననియను)
మొఱపెట్టు, ఆశ్రోశించు.

వ. అని యిట్లు ధరణీసురుం డదవెట్ట భాగవత
జోభంబునకు భువనభర్తయు భయంపడి...
ఆము. 6. 112.

అదన్ నం. న. (న్.) ఈ. (దీనికి తెనుఁగున వ్యస్త
ప్రయోగము లేదు)

చ. ...అదఁకరవాడిధార - వీనియొక్కకర
వారపు ధార. నైష. 5. 126,

మ. అదఃఖడ్గాహి - వీనియొక్క ఖడ్గాహి. నైష.
5. 157.

అదఃపురము - ఈపురము.

అదనీయము నం. విణ. (అ. అ. అ.) వీని (వీరి)
సంబంధమైనది. వీని (దీని) సంబంధమైనది.
శివరా. 2. 57.

అదళ నం. వి. ఆ. శ్రీ. పృథకుమారి, కలుబంద
(వృ. వి.)

అదళము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. ఆకులులేనిది.
2. విభాగములు లేనిది. వి. అ. పుం. హిజ్జలము,
ఎఱ్ఱగన్నేరు (వృ. వి.)

అదాటుగా అవ్య. ద్రు. (నం. హరాన్. శ.
అడాత్తు.) అకస్మాత్తుగా.

మ. ఇల యద్వీక్ష యదాటుగా నయిన నెంతే
వాణి ప్రత్యేక్షమౌ. చం. రా. 8. 2.

అదాయికము నం. విణ. (అ. అ. అ.) దాయా
దులు లేనిది (ధనాది)

అదాయుఁడు నం. విణ. (అ. అ. అ.) దాయము
నకు అర్హుఁడు కానివాఁడు. (పతితుఁ డగుజ్ఞాతి
మొ.)

అది - అద్ది న. (అ + ది - అది, అద్ది, అది అనిరూపావ
తారము. 'అది' అనునది ప్రస్తుతము భాషలో
లేదు. శ. అదు, అద్దు. శ, అదు. ష. అవు.)
'అ' అనుదానికి మహత్యర్థమందును (తిర్యగ్గడ
ములను దెలుపునపుడును) ప్రథమైకవచనమున
వచ్చురూపము. ప్రథమాబహువచనమున శ్రీ
వాచకమగునపుడు 'వారు' అనియు, తిర్యగ్గడ
వాచక మగునపుడు 'అవి' అనియు రూపము

లుండును. ద్వితీయాదివిభక్తులలో ఏకవచనమున రెండింటిని 'దాని' అనురూపముండును. ద్వితీయాదిబహువచనములందు స్త్రీవాచనమునకు 'వారి' అనియు, తిర్యగ్దవాచకములకు 'వాని' అనియు రూపము లుండును.

1. తచ్ఛబ్దార్థకము. (దూరముగానుండి గోచరమగునట్టిదానిని గాని పూర్వము నిర్దేశింపఁబడినదానిని గాని తెలుపును)

ఇది వాడుకలో నీచత్వమిత్రత్వములందే ప్రయోగింతురు. గ్రంథములయందీ భేదము లేదు.

ఉ. దాని సుభద్రఁగా నెఱిగి తత్క్షణజానమనోజ సంచల, న్నానసుఁడైనయవ్విజయు మానుగఁ జూచి.... భార. ఆది. 8. 179.

నీ. ...ధృతరాష్ట్రునియాశ్రమంబు, నెఱిగిన వారి దెయదెయంచుఁ జేర్కొని చూపి... భార. ఆశ్ర. 2. 31.

వ....శకుంతలయు...వలయు ననిన నమ్మహాముని కరుణించి దానికోరినవరం బిచ్చి. భార. ఆది. 4. 62.

2. సంబంధార్థమున పదముల కనుప్రయుక్తమగును.

వ. అవ్యాసీ వెవ్వరిదానవు. భార. ఆర. 2. 98.
(స్వప్వామిభావసంబంధము)

క. ...ఎక్కడిదానవు....భార. ఆది. 4. 75.
(ఆధారాధేయభావసంబంధము.)

ఉదా : నల్లది, కుంటిది. (ధర్మధర్మిభావసంబంధము.)

ఉదా : గొల్లది, కాపుది. (జన్యజనకభావసంబంధము.)

3. క్రియలపై వచ్చి విధర్థమును దెలుపును.

క. ఇచ్చునది ధనము పాత్రునకు. (ఈచ్చునది—ఈయవలయును) భార. ఆది. 3. 204.

4. (క) క్రియాజన్యవిశేషణములమీఁద వచ్చి భావార్థమును దెలుపును.

క. అహితుల నెల్లవిధంబుల, విహతులఁగాఁ జేయునది వివేకము. భార. సభా. 2. 271.

నీ. ...వీ రేమి పనికి నెచటి, కరిగెద రని పతి నడిగె భవాని యాతఁడు దతుచేయున ధ్వరమునందు, గీ. దమహవీర్భాగములు గొనుదాని కనిన. భార. శాం. 5. 437.

చ. నను భవదీయదాసుని మనంబున నెయ్యపుఁ గిన్కఁబూనితాఁచినయదినాకు మన్ననయ ... (తాఁచినయది—తాఁచుట) పారి. 1. 228.

(చ) క్రియాజన్యవిశేషణములకు విభక్తి వివక్షించు నపుడు అనుప్రయుక్తమగును.

వ. ఆర్ద్రింబును శుష్కంబును గానిదాన నముచి దానవుండు దెగు. దశా. 2. 433.

గీ. విటుల కెకిమీని వీనిఁ గావింపనేని, యుగ్మలీ నీకు దానినై యుండుదాన. విప్ర. 2. 84.

వ...అనేకశోభనపరిపరిలం దెలుపుచున్నయది ...ఆము. 1. 18.

5. పాదపూరితముగా నుపయోగింపఁబడును.

క. పాండవులవిభవమదియా, ఖండలువిభవంబు కంఠెఁగడు మిక్కిలియై. భార. సభా. 2.

క. ...మనఃప్రీతిద మగుచు నాదిపర్వం, బది వినఁగా నొప్పు భారతాఖ్యంబగుచు. భార. ఆది. 1. 35.

6. కొన్ని పట్ల మహద్వాచకముగాఁ గూడ నుపయుక్తమై కన్పట్టుచున్నది. (చూ. ఇది.)

నీ. అది యెవ్వరిని ప్రతీహారు లెవ్వరినన్నఁ దన్నుఁగాఁ దలఁచి చిత్తమునునులుకు... నైష. 3. 84.

అదియటులుండె—అది యాలాగుననుండనిమ్ము.

నీ. ...నావిభవంబు గానంగరాదు, గుప్తమై యున్నదిగుహయందు నానకిచ్చపుట్టి నప్పుడ పొలిచితోచు, నదియటులుండె నీ వధికుండ వల్పుల యెదురెట్జులు వల్కుఁజేటి పెంపు, పొమ్ము...భార. శాం. 4. 392.

అదియిదియేల — అతిప్రసంగమేల, పలుమాట లేల.

ద్వి. అదియిదియేల నీవావధూమణికి, నొదుఁ గుచుఁ దానివై యుండఁగ వలయు. రం. దా. అయో. 90. పా. 4. పం.

జ. అదిగాక, అదిగాన, అదిగావున, అదిగొ,
అదిగో, అదె, అదేమొ, అదేమొకాని.

అదిగాక అవ్య. (√అది) మరియు, అంతేకాక.

క. ఇదియెల్లను నదికారికి, విదితంబుగఁదెలుపఁ
దగునె వెసఁ దెలుపనిచోఁ, దుదనేరమి
మనదెస నగునదిగా కీసొమ్ము నరువుమందు
రిటంచున్. విప్ర. 5. 7. (ఇట్లే అదియుఁ
గాక, అదియునుగాక, అదియునుంగాక.
భా. ఉద్యో. 3. 18.)

అదిగాన—అదిగావున. (√అది)

ద్వి. ఆనురక్తి వారిప్పుడాడుచున్నార, అదిగాన
గొలను పంచాస్పరిం బయ్యె. రం. రా.
ఆర. 150 పా. 19 పం.

అదిగావున అవ్య. (√అది) అందువలన, ఆకార
ణముచేత. (చూ. కాన, కావున.)

క. అదిగావునఁ గార్యార్థము, మదనగురుని
కడకు నిపుడు మన మూరిక పో, విదితము
గాదు...కుచేల. 1. 112.

అదిగొ—అదిగో. (√అది)

గీ. అమ్మ నీమాట మీఱరాదనుచు నదిగొ, నిలిపి
వచ్చితి నొకనిండునీటుకాని. కుక. 3. 301.

అదిగో—అదిగొ. అవ్య. ఇది కళగాను ద్రుతప్రకృతి
కముగాను గూడ కనఁబడుచున్నది. చూ.
ఇదిగో. (క. అదుగో: అదో. త. అదో.) దూర
వస్తువును చూపునపు డుపయుక్తమగును.

క. ఈకుధరేంద్రము లోకా, లోకపుబల్గోడ
దట్టిలో నికటాద్రుల్, మేకులుగా మెఱ
యుచు నదిగో కానఁగఁబడియెఁ దెల్లి
గొల్లెనభంగిన్. వరాహ. 7. 84.

ఉ. అచ్చెదుగుల్...వచ్చి రిదిగోనని పౌరులు
దల్లడిల్లఁగన్. ఉ. రా. 3. 18.

మ. అదిగో చూచితె బ్రహ్మచారివలె దైత్యా
రాతి యేతెంచె దశా. 5. 83.

అదితి నం. ఎ. ఇ. శ్రీ. 1. కళ్యపునిభార్య. (దేవత
లకు తల్లి) 2. పునర్వసునక్షత్రము.

అదితిజుడు నం. ఎ. అ. పుం. ఆదితేయుడు,
వేలుపు.

అదిరి—అదిర. (అది + ర)

క. అదిచదివి కొంత నేపా, మదవతి నివ్వెఱఁగుక
తనమాన్పడి మఱియుం, జదివికొని యది
తారా, మదిరేక్షణ కింతభోగముకావనెనే.
కువల. 5. 42.

అదిరయ్య (అదిర + అయ్య) = అద్దిన.

కా. నాభాగ్యఁ బదిరయ్య యాయతివయ్యుడం
బిందు భావించి నా, కేభంగిం గవయంగఁ
గల్గునని యూహింపన్....కువల. 3. 51

అదిరా—అద్దిన. (అది + రా)

క. అదిగని యాద్యశి నవ్వుచు, నదిరా మది
తాయవంటి దనియెడునలుకు, జేదరె
నుపమాన మొక్కటి, వెదకవలయు వీని
మదికి విశ్వములోనన్. వాల్మీ. 3. 135.

అదిరిపడు అ. శ్రీ. (√అదురు. త. అదిర్ పడు.)
ఉలికిపడు,

గీ. అదిరిపడి మేలుకని. హరి, ఉ. 7. 64.

అదిరిపాటు—అదిరిపాటు. శ్రీ. విజ. (డబ్బాటుగా)

గీ. ఆప్రభావంబు గాదెన న్నదిరిపాటు, కాశీ
వెడలంగఁ ద్రోచె నిష్కరింబ. కాశీ.
2. 157.

అదీనుడు నం. విజ. (అ. అ. అ) 1. దుఃఖము
లేనివాడు, ఉల్లాసముగలవాడు, 2. ధీరుడు.
3. దరిద్రుడు కానివాడు.

అదుఃఖనవమి నం. ఎ. ఈ. శ్రీ. భాద్రపదశుక్ల
నవమి. (దీనియందు ప్ర్రులు భావిసంవత్సర
దుఃఖము తొలఁగుటకై దేవిని అరాధింతురు)

అదుకు—అతుకు. అ. శ్రీ. అటుకొను, కూడు, అత్తు.
సీ. నిమ్మలు... తీరుమామిళ్లును నేరేళ్లు గడుఁ
జెల్వమై పండి వానిపై నదికియుండు. కు.
సం. 6. 930.

క. తటిగినతలలును నదుకును, మఱి గోసిన
నాలుకలను మసలక వచ్చుం, గఱకంతుని
భక్తులకని. యెఱుంగరె సద్యఃప్రతాపు
లీశ్వరభక్తుల్, శివ. సా. 187.

చ. అది గని నై నికుల్ గడు భయంబునఁ జేరి
మహావలంబుతో, నదికినరీతి నున్న సవనా
శ్వము...జై. భా. 4. 77.

వ. శ్రీ. సంధించు, కలుపు, లగ్నముచేయు.

గీ. అమృతజంబాలమున సంధు లదికియదికి,
వేయు నక్షత్రముల నొక్కవిధము వానిఁ,
తేర్చి విధి చందురునిఁగా నొనర్చెనేని, లలన!
నీమోము సరి నకళంకుఁ డితఁడు. వైష.
8. 189.

క. ఇది నీకోరినఫలమని, సుదతికి ననిరుద్దుఁ
తెలువ చూపి యిటులనున్, మదిసొచ్చి
నీకుఁ గూరిమి, యదికి నవలరాజుచుట్ట
మవునో కాఁడో. ఉ. హరి. 5. 191.

సీ. ప్రకృతార్థభావంబు పాదుకో నదుకుచు
నుపపత్తి యెందు నిత్యార్జితముగ. ప్రభా.
2. 3.

ఏ. అతుకు; అదుకుకొనినకావు.

మ ... రవిదీప్తింగుంగి పాతాళగ, హ్వయముం
దూతినవాని నీయడకుఁ ద్రాళ్ళా తెచ్చు.
ఆము. 2. 88. కళా. 8. 52.

జ. అందదుకు, అదుకుకొను.

అదుకుకొను అ. శ్రీ. (√అదుకు - స్వార్థమున
కొను) అదుకు.

ద్వి. మొదలికి నతికిన నదికికొన్నరులు. బస.
పు. 3. 1007. పం.

అదువిదుకు ఏ. భయము.

ద్వి. ... గడిదొంగయై కారి, నదనముల్ సొరఁ
బాటి సవరేయి నాలఁ, విదికి వెండియు
నదువిదుకింత లేక, ... వ్రేలు వ్రేతలుఁజూడ
వెన్నలు, నేయి, బాలు గోపాలురపాలు
గావింప. అ. మ. క. 1. 388 పా. 1 పం.

అదుము స. శ్రీ. (క. అదుము, అదము.) 1, నొక్కు;
దగ్గఱగా నొక్కు.

ఆ. ఎత్తికొని చనంగ నిమ్మగునట్లుగా, మెదలు
చున్న ప్రయ్య లదిమి రెంటి, భార. సభా.
1. 147:

క. ... అయ్యత్త్రంబున్, జలజాతుఁడు గని
పంచాం, గుళిమాత్రమురథముధరిఁగ్రుంగ
నదుముడున్. భార. కర్ణ. 3. 319.

2. నొంగఁదీయు, నిర్జించు.

సీ. ... వరమండలంబుల భరణివతుల, నదిమి
కప్పంబుల ముదముతోఁ గొనుచును బలిమి

నీయని భూమివలయవతుల, నుక్కడఁగిం
చుచు. భార. ఆది. 1. 7.

3. పోఁగొట్టు, నశింపఁజేయు.

క. భూపాల భవజ్జనకుని, చూ పందఱమానస
ముల శోకము నదుమున్. భార. ఆశ్ర.
2. 18.

జ. అదుముడు.

అదుముడు ఏ. (√అదుము) అదుముట; పీడనము.
ఆం. భా 1. 150.

అదురు—అదరు.

(భయపడు)

క. అదురుదురే పగదాయకుఁ- తెదురుదురే
దైత్యమెడలి జీవితవాంఛన్, ముదురుదురే
మూలల నరి, తెదురుదురేకాక కూరులెచ్చో
నై నన్. చంద్రా. 8. 98.

జ. అదిరిపడు, అదిరిపాటు, అదురుగడ,
అదుర్పు, అదురుఁగ్రోవి, అదురుఁద్రిక్క,
అదురువేటు, అద్రుచు.

అదురుఁగ్రోవి—అదరుఁగ్రోవి. (√అదురు)

అదురుఁద్రిక్క ఏ. (√అదురు) పశురోగవిశేషము.
భార. విరా. 1. 288.

ఆ. నరిడిపుప్పకప్పనావురు గడుపూఁద, యదురుఁ
ద్రిక్క యనఁగ నడరి మఱియుఁ, దెవులు
లెన్నియేని దవిలి యెంతయుమహో, గ్రంబు
లయ్యెఁ బశుగణంబునందు. హరి. పూ.
8. 45. (శ.ర.) 'అదరుఁద్రిక్క' ముద్ర.

అదురుగడు ఏ. (√అదురు)—అదరిపాటు.

క. ... మంచిముహూర్తిం, విది యని భార్గవ
నందను, అదురుగడఁ వచ్చి తెలుప నద్దశ
ముఖుఁడు. ఉ. రా. 2. 257.

చ. అది మటుమాయలాఁడి యని యంటివిగా
యొకనాఁడురానివాఁ, డదురుగడం దదీయ
నిలయంబునకేటికివచ్చె... సారంగ. 3. 70,
3. 40.

అదురుగుండె ఏ. (√అదురు)—అదరుగుండె. (క.
అదరుగుండిగె,) అదరునట్టిగుండెకాయ; పిఱికి
తనము.

ఆ, పేర్ని వదురుగుండె పిక్కచెదరు లేక, యుం
డవచ్చుఁ జేద యులుకు దక్కి, రమణ
గోచిపాత రాయఁడు దొంగల, మిండఁ
డనెడిమాటమేలు దెలిసి. కుచేల. 3. 47.

విజ. పిటికివాఁడు.

(వ్యవ) వాఁడు వట్టిఅదురుగుండె. (త్రా)

అదురుచే(ర్పు) - అద్రుచే (√అదురు) అ. ౫.
చలించు. వడఁకు.

మ. ధరిచీచక్రముదిర్దరం దిరిగె మార్తాండుండు
గుంఠీభవ, త్కిరణుండయ్యెదిశావి శానము
వడంకెక మిన్నదిరౌక... భార. ద్రోణ.
5. 377.

అదురెవేటు (√అదురు)-అదురెవేటు.

అదువ విజ. (నం. అద్రువమ్,) స్థిరము కానిది.

సీ...లాఁగలఁ గ్రుస్సి యదువకాఁపురి ముండు
నాఖుతతుల. ఆము. 8. 13.

వి. అద్దె. (చూ. అదువకాఁపు.)

అదువకాఁపు వి. (√అదువ) నిస్తునకు భూమి
సేద్యము చేయురయితు, అద్దెకాఁపు.

ఆం, భా. 3. 29.

అదూరము నం. విజ. (అ. అ. అ.) దూరము
కానిది, దగ్గఱది. .వి. అ. న. సామీప్యము.

అదూషితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. చెఱవఁ
బడనిది. 2. కళంకములేనిది. 3. నిందింపఁబడనిది.

అదృక్కు(కుఁడు) నం. విజ. (శ్.) గ్రుడ్డివాఁడు.

అదృశ్యకరణము నం. వి. అ. న. కనఁబడకుండఁ
జేయుట. (ఇది ఇంద్రజాలక్రియలలో నొకటి)

అదృశ్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. కనఁబడ
నిది. చూడశక్యము గానిది. 2. చూడఁదగనిది.

అదృష్టకర్మండు నం. విజ. (నో. నో, అ. నో.)
ఆచరణము ఎఱుఁగనివాఁడు, అనుభవము లేని
వాఁడు.

శ్లో. కర్మస్వదృష్టకర్తా యః, శాస్త్రజ్ఞోఽవి
విముహ్యతి. హిలో. 3. 54.

అదృష్టచరము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) - అదృష్ట
పూర్వము.

అదృష్టపురుషము నం. వి. అ. శ్రి. ఇరువదివిధము
లగుసంధులలో నొకటి. (ఇందు మధ్యస్థుఁడు
లేకయే రెండుతెగలవారుమనంధి చేసికొందురు)

అదృష్టపూర్వము నం. విజ. (అ. అ. అ.) పూర్వము
చూడఁబడనిది.

అదృష్టఫలము నం. విజ. (అ. అ. అ.) తేలనివర్యవ
సానము గలది. వి. అ. న. రాబోవుకర్మఫలము.

అదృష్టము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. చూడఁబడ
నిది. 2. ఎఱుఁగఁబడనిది. వి. అ. న. 1. కర్మ
జన్యములై సుఖదుఃఖపాతువు లగుధర్మాధర్మ
ములు-వీనిని మీమాంసకులు 'అపూర్వ' మం
దురు. 2. అగ్నిజలాదులవలని కీడు.

అదృష్టి నం. విజ. (శ్.) చూపులేనిది, గ్రుడ్డిది. వి.
శ్. శ్రీ. 1. రూపముచే క్రూరమైనచూపు. 2.
చెదుదృష్టి, కనుఁజాటు. 3. కనఁబడకుండుట,
దృష్టిలేమి.

అదె(దే) = అదిగో (√అది)

గీ. పోయెనదె వాఁడు రారె రారే యటంచుఁ,
జాణి వారునుదానును బట్టుకొనుడు. ఆము.
8. 28.

అదేమొ(మో) అన్య. (√అది) ఎందుచేతనో,
ఏకాంశముననో.

ఉ. ఇప్పు డదేమొ నాదుదురదృష్టమునం బరి
భావ మొందినా,ను...దశా. 2. 98.

అదేమొ(మో)కాని-అదేమొ. (√అది)

సీ...పలికి నే వచ్చుటఁ దెలుపుఁడనుచు, మంత్రుల
కెఱిఁగింప మంచిదె యనుట గా కెవ్వరుఁ
దెల్పరదేమొకాని. దశా. 2. 97.

అదేయము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఈయఁ దగనిది.

అదేశము నం. వి. అ. శ్రి. 1. తగనిచోటు. 2.
దుష్టదేశము.

అదేశస్థుఁడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. దుర్దేశ
మం దున్నవాఁడు. 2. స్వదేశమందు లేనివాఁడు.

అదోహము నం. వి. అ. శ్రి. 1. పాలు పితుకఁ
దగనికాలము. 2. పాలు పిదుక కుండుట.

అద్ద వి. (నం. అద్దం. ప్రా. అద్దం. శ. అద్ద. త.
అద్దం.) 1. నగము. (ఈయర్థమున వ్యస్త

(ప్రయోగము లేదు) ఉదా: అద్దరూపాయ.
2. అరసోల.

సీ. తనరారు సోల యంచనగ నికుంచాఖ్య
యద్ద యంచనగఁ దదర్థ మొప్పు. ఆం.
భా. 2. 270.

8. గోడ పరికుప్ప మొదలగువాని అడుగు
భాగము, మట్టు.

జ. అద్దగోడ, అద్దమరాతిరి, అద్దమరెయి, అద్ద
మరే, అద్దమరేయి.

అద్దకము వి. (√అద్ద. క. అద్దక, అద్దికె.) బట్టలు
మొదలగువానికి రంగు వేయుట.

అద్దగోడ వి. (√అద్ద) వంట చేయుస్థలమునకును
భోజనము చేయుస్థలమునకును నదుమఁ బెట్టిన
సిగముగోడ.

అద్దమరాతిరి వి. (√అద్ద. నం. అద్దరాత్రః) నడు
రేయి.

చ...అద్దమరాతిరికాడ బిచ్చముం, గొనునెప
మూని...చెన్న. 2. 30.

అద్దమరేయి—అద్దమరేయి. (√అద్ద)

గీ. అవనిసురి భామినియుఁ బోలె నద్దమరేయి,
స్వప్నమున వచ్చి...కుచేల. 1. 6.

అద్దమరే వి. (√అద్ద)—అద్దమరేయి. ఆము. 6.11.

అద్దమరేయి (√అద్ద)—అద్దమరాతిరి.

ఉ. అద్దమరేయిదాఁకఁ బొల మారసి...పాం
డు. 8. 71.

అద్దము వి. (నం. అదర్శః. ప్రా. అద్దా. క. అద్దం)

1. గాజుబిల్ల,

ఉదా: అద్దాలతలుపు, అద్దాలమేడ.

2. ముఖము మున్నగునవి ప్రతిఫలింపఁ జేయు
టకై గాజులోహముమున్నగువానితోఁజేసిన
వస్తువు, దర్పణము. ఉ. హరి. 5. 157,

అద్ది—అది. ధర్మ. వై. 15, 41.

అద్దికము వి. (నం, అధ్యక్షః. క. అద్దిక,) కను
పెట్టి చూచువాఁడు, అధ్యక్షుఁడు.

గీ....తాటోటుచేసి, యటమటింపకయుండఁజై
యద్ది: ముగ, నేవఁ దిరుగాడువిశ్వాసులెపుడు
మాకు, జాగిలంబులు సుమ్ము మాసామికాన.
సాంగ. 1. 73.

అద్దిర (అద్ది+ర) — అదిర, అదిరా, అద్దిరమ్మ,
అద్దిరయ్య. అద్దిరా. అవ్య. ప్రశంసాదులతోఁ
గూడిన ఆశ్చర్యమును దెలుపును.

ఉ. ఔర విలోచనాంబుజము అద్దిర ముద్దుల
నెమ్మొగంబు...కుక. 1. 278.

అద్దిరపాటు వి. ఏమటిపాటు. ఆకస్మికత్వము.

చ. అని తలపోయ వానిపాలు పద్దిరపాటునఁ
జూచి విస్మయం, బనువమలీలఁ దొట్టిన
భయంబును జిల్లర సేయ...కుక. 8. 585.

ఉ...ఒయార మొల్కఁగా, నావనజాతు లున్న
యెడ కద్దిరపాటున వచ్చి నిల్చినఁ. కువల.
3. 57.

అద్దిరమ్మ—అద్దిర.

(భయముతోఁగూడినఆశ్చర్యమునుదెలుపును.)

గీ. అద్దిరమ్మ యనుచు నామైత్రి మూర్ఖిల్ల.
ప్రబోధ. 8. 78.

అద్దిరయ్య—అద్దిర.

(భయమునకు)

క...చూ.చి వనేచరు లేచినవెఱఁ, దవిలినమతి
నద్దిరయ్య దయ్యం బనుచుఁ. మనుచ. 4.
102.

అద్దిరా—అద్దిర. (అద్ది+రా)

(కోపమునకు)

సీ. అద్దిరా నీకుఁ గ్రొవ్వలుగదేఁ జూతుగా కని
తల సూపక యడఁగువారు. భార. విరా.
3. 36.

(ప్రశంసకు)

సీ. అద్దిరా యెలనాఁగముద్దురాజిలు మొగం
బిందునందుఁ గళంక మొందఁజేయు. ఇందు.
2. 188.

అద్దు న. శ్రీ (క. అద్దు — 1. రంగువేయు. 2.
ముంచు.) 1 తాఁకించు, తగిలించు; అదుము.

చ. ...తత్పరిభుక్తముక్తమా, ల్యనికర మఱి
యుగ్మమున నద్దుచు నించుక సేపు రంజితెఁ.
ప్రభా. 5. 146.

అ....తమశింబు లల్లనల్ల. నద్దుచును దదీయ
మగుపాదయుగళి వా,ని. చిరి... కళా. 1.
50. చంద్రా. 2. 105.

2. (రంగు) పట్టించు.

చ. అలక నిజీబులోఁ గునుమ మద్దినపావడ దోఁప
...మనుచ. 6. 31.

3. ముంచు.

ద్వి. నిద్దముగా నీట నద్దము పాల, నద్దము మా
కింక నన్యథాలేదు. బస. పు. 5. 161.

జ. అద్దకము, అద్దుకొను.

అద్దుకొను న. శ్రీ. (✓అద్దు) తాఁకించు; అదుము.
గీ...భ క్తిఁజేరి, యతనిపదములు కన్నుల నద్దు
కొనుచు. పరిమ. 2. 222.

అద్దె(ద్దియ) వి. 1. బాడిగ, ఇల్లు బండి మున్నగు
వానికై నియమితకాలమున కిచ్చు సొమ్ము.

సీ. ప్రేమ నెదుర్కోలు పెండ్లివారికిచ్చి తెవు
లై నవారి కద్దెలకు నొసఁగి. హంస. 5. 10.

అద్దా నం. అవ్య. సత్యము, యథార్థము
(ఇది తెనుఁగున వ్యస్తముగా నుండదు)

శా. అద్ధావాగ్విబుధ మృహోవచనకవ్యాహార
మహోవచస్సిద్ధమ్ము ... గెల్పుటుత్సవము
నందియ్యెన్నభ మృంతయున్ ఆము. 4. 6.

అద్దాపురుషుఁడు నం. వి. అ. పుం. సరియైన మను
ష్యుఁడు, నిజముగా మనుష్యుఁడని చెప్పఁదగిన
వాఁడు.

అద్భుతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) వింతయైనది,
ఆశ్చర్యకరము. వి. అ. పుం. న. ఆశ్చర్యము.
పుం. నవరిసములలో నొకటి.

అద్భుతసారము నం. వి. అ. పుం. ఖదిరిసారము,
కవిరి.

అద్భురుఁడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) మిక్కుట
ముగాఁ దినువాఁడు, తిండిపోతు.

అద్య నం. అవ్య. 1. ఈదినమందు. 2. ఈదినము,
ఈకాలము. (దీనికి తెనుఁగున వ్యస్తప్రయోగము
లేదు.)

అద్యతనము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) నేటిది;
ఈకాలపుది. వి. అ. పుం. (వ్యాక) కడచిన
రాత్రియొక్క అంత్యయామము మొదలుకొని
రాత్రోపు రాత్రియొక్క ప్రథమయామము
తుదవఱకు నుండుకాలము. (నిన్నటి యర్థ

రాత్రము మొదలు నేటియర్థ రాత్రమువఱకు
నుండుకాలము అని కొందఱు)

అద్యప్రభృతి నం. విజ. (ఇ.) నేడు మొదలుగాఁ
గలది. శ్రీ. విజ. నేడు మొదలుకొని.

అధ్యమానము నం. విజ. (అ. అ. అ.) తివఁబడు
చున్నది.

అద్యశ్వీనము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ప్రసవిం
చుటకు సిద్ధముగా నున్నది, ఆసన్నప్రసవము.
2. నేడోరేపో సంభవించునది, ఆసన్నము.

అద్యావది నం. విజ. (ఇ.) నేడు అవధిగాఁగలది.
శ్రీ.విజ. 1. నేటివఱకు. 2. నేడు మొదలుకొని

అద్రి నం. వి. ఇ. పుం. 1. కొండ. 2. తాయి. 3.
చెట్టు. 4. మార్కుఁడు. 5. మానవిశేషము. 6.
ఏడు అనుసంఖ్య.

అద్రికర్ణి నం. వి. ఈ. శ్రీ. గిరికర్ణి, దింఠిన
(వృ. వి.)

అద్రికాకము నం. వి. అ. పుం. ఒకజాతికాకి,
కొండకాకి.

అద్రికిల నం. వి. అ. శ్రీ. భూమి.

అద్రికుడి నం. వి. ఇ. శ్రీ. కొండగుహ.

అద్రిజ నం. వి. అ. శ్రీ. 1. సింహవిప్పలి (వృ.వి.)
2. పార్వతి.

అద్రిజము నం. విజ. (అ. అ. అ.) పర్వతమునఁ
బుట్టినది. వి. అ. న. 1. సిలాజిత్తు. 2. గైరి
కాదిధాతువు.

అద్రిజాతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) పర్వతమునఁ
బుట్టినది. వి. అ. పుం. 1. కార్పిచ్చు. 2. హంస.
3. రూపము. 4. పరిమాతృ.

అద్రిద్రోణి నం. వి. ఇ. ఈ. శ్రీ. 1. కొండకనుమ.
2. కొండవాఁగు.

అద్రిభి(త్తు)దుఁడు నం. వి. ద్. పుం. ఇంద్రుఁడు.

అద్రిభువు నం. విజ. (ఈ. ఈ. ఈ.) 1. పర్వత
మందుఁబుట్టినది. 2. పర్వతమువలనఁ బుట్టినది.
వి. ఈ. శ్రీ. 1. గిరికర్ణి (వృ.వి.) 2. పార్వతి.

అద్రిసారము నం. వి. అ. పుం. అశ్వసారము,
ఇనుము.

అద్రుమే అ. శ్రీ. (✓అదురు) - అదరుమే(ర్పు)
(ఇందలిఅకారము లఘువు)

ఆ. కురి నెఁ బుష్పవృష్టి సురదుందుభిధ్వనుల్.
నెలఁగె సకల భువనవలయ మద్రువ. భార.
ఆది. 5. 124.

గీ. వాయువేగంబు లై నతర్వాహనములు,
భీష్ముతేరె త్తికొని పాతఁ బృథివి యద్రువ.
భార. భీష్మ. 2. 82. భార. సభా. 1. 211.
నైష. 7. 88.

అధ్యయము నం. వి. అ. న. అద్వైతము.

అధ్యయవాది నం. వి. న్. పుం. 1. నమస్తమును
చిత్స్వరూపముదానికంటె రెండవది లేదని
వాదించువాడు, అద్వైతి. 2. బుద్ధుడు.

అధ్యయానందము నం—అద్వైతానందము.

అధ్యయుడు నం. వి. అ. పుం. బుద్ధుడు. (పా
మ. ని)

అధ్వారము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1-ధ్వారము
లేనిది-దుర్గమము, ప్రవేశింప శక్యము కానిది.
2. ఉపాయకూన్యము వి. అ. న. ధ్వారవ్యతి
రిక్తప్రదేశము. మను. 4. 78.

అద్వితీయము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. రెండ
వది లేనిది. 2. సాటిలేనిది. 3. తోడు లేనిది.
ఓంటరి. 4. ఒక్కటి, ఏకము.

అద్వైతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. రెండు
విధములు కానిది. ఒక్కరూపై నది. 2. భేదము
లేనిది. వి. అ. న. 1. రెండుకామి, ఏకత్వము,
అభేదము; జీవిబ్రహ్మైక్యము. 2. బ్రహ్మము.
3. ఐక్యమును బోధించుమతము.

అద్వైతవాది నం—అధ్యయవాది. 1.

అద్వైతానందము నం. వి. అ. పుం. జీవబ్రహ్మై
క్యానుభవమువలనఁ గలుగునందము.

అద్వైతి నం. వి. న్. పుం. జీవేశ్వరైక్యమును
బోధించుమతమువాడు.

అధఃకరణము నం. వి. అ. పుం. క్రిందుపఱుచుట;
తక్కువపఱుచుట.

అధఃకరించు నం. న. క్రి. క్రిందుగాఁ జేయు,
క్రిందుపఱుచు; అవమానపఱుచు.

గీ. వినుము నీ చెప్పినట్టుల గరినొరుల, ధఃక
రించుట లోకహితంబు గాదు. భార. కర్ణ.
8. 25. వరాహ 10. 82.

అధఃకారము నం. వి. అ. పుం. క్రిందుపఱుచుట,
తక్కువపఱుచుట.

అధఃకృతము నం.—అధఃకరణము.

అధఃక్రియ నం. వి. అ. స్త్రీ —అధఃకరణము.

అధఃఖననము నం. వి. అ. న. క్రింద త్రవ్వట.

అధఃపాతము నం. వి. అ. పుం. అధోగతి.

అధఃపుష్పి నం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. అవాక్కుష్పి.
సదాప(వృ.వి.). 2. గోజిహ్వా, బెండ (వృ.వి.).

అధనుడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) ధనము లేని
వాడు, దరిద్రుడు.

అధమభృతకుడు నం.—అధమభృతుడు.

అధమభృతుడు నం. వి. అ. పుం. నీచసేవకుడు.
(భృత్యులు మూడువిధములు: ఆయుధీ
యుడు ఉత్తమభృతుడు. కృషీవలుడు
మధ్యమభృతుడు. భారవాహి అధమ
భృతుడు.)

అధమము నం. విజ. (అ. అ. అ.) తక్కువైనది,
నీచము.

అధమర్ణి నం. విజ. (న్. నీ. న్.) అధమర్ణుడు.

అధమర్ణికుడు నం.—అధమర్ణుడు.

అధమర్ణుడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) అప్పు పుచ్చు
కొనువాడు. (వ్యతి-ఉత్తమర్ణుడు.)

అధమాంగము నం. వి. అ. న. పాదము (వ్యతి -
ఉత్తమాంగము.)

అధమార్థము నం. వి. అ. న. దేహమునందు బొడ్డు
నకుఁ గ్రిందిభాగము.

అధరకము నం. వి. అ. న. కుచములయందు
చేయుచుంబనము.

నీ. చెవుల నిమిత్తంబు చెక్కుల స్ఫుటితంబు...
చనుదోయి నధరకంబు. హంస. 5. 148.

అధరకాయము నం. వి. అ. పుం. దేహముయొక్క
క్రిందిభాగము.

అధరపానము నం. వి. అ. న. పెదవి క్రోలుట,
మోవి యానుట.

అధరమధువు నం. వి. ఈ. న. అధరామృతము.

అధరము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. క్రిందిది. 2.
హీనము, నీచము. వి. అ. పుం. క్రిందిపెదవి;
పెదవి.

అధరామృతము నం. వి. అ. న. మోవిశేనె.

అధరితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. క్రిందుపలు పఱచినది. 2. తక్కువపలుపఱచినది.

అధరీకృతము నం—అధభూతము.

అధరీభూతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) తక్కువ పడినది, కీడ్చినది.

అధరోత్తరము నం. విజ. (అ. అ. అ.) వ్యత్యస్తము, తాటుమాటైనది. విజ. అ. న. (రూ. అధ రోత్తరములు.) 1. క్రిందిదియుమీదిదియును. 2. తక్కువదియు ఎక్కువదియును.

అధరోష్ఠము నం. వి. అ. వుం. క్రిందిపెదవి.

అధర్మము నం. విజ. (న్. న్. అ. న్.) ధర్మము లేనిది. వి. అ. వుం. 1. విరుద్ధధర్మము, సాపము. 2. ధర్మవిరుద్ధమగుకార్యము. (హిం, మొ.)

అధర్మి నం. విజ. (న్. జీ. న్.) ధర్మము లేనిది, దుష్టము.

అధర్మ్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ధర్మమునుండి తొలగినది, అన్యాయము: దుష్టము.

అధవ నం. వి. అ. స్త్రీ. విధవ, భర్త లేనిస్త్రీ.

అధశ్చరుడు నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) క్రింద తిరుగువాడు. వి. అ. వుం. దొంగ.

అధశ్చయుడు నం.—అధశ్చయ్యుడు.

అధశ్చయ్య నం. వి. అ. స్త్రీ. 1. నేల పరుండుట. మను. 3. 108. 2. క్రిందవేసినపక్క.

అధశ్చయ్యుడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) నేలను పరుండువాడు.

అధశ్శిర(స్సు)ము నం. విజ. (న్.) అధోముఖముగా నున్నది. వి. న్. న. నరకభేదము.

అధన్ నం. అవ్య. (ద్విగేశకాలములందు) 1. క్రిందు. 2. క్రిందినుండి. 3. క్రింద. (దీనికితెనుగున వ్యస్త ప్రయోగములేదు.

ఉదా: అధాపతితము, అధోగామి, అధోముఖము.

అధోంశుకము, అధఃఖననము, అధస్థితుడుమొ.

అధస్తనము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. క్రింద నున్నది. 2. పూర్వపుది

అధస్పదము నం. వి. అ. న. 1. అఘికాలు. 2. కాలిక్రిందిచోటు.

అధామార్గవము నం. వి. అ. వుం. అపామార్గము, ఉత్తరేను (వృ. వి.)

అధి నం. అవ్య. తెనుగున వృత్తియందుండి తఱచుగా నీ క్రిందియర్థములనిచ్చును. 1. అధికము. ఉదా: అధిరాజు. అధిభోజనము (—అధిక భోజనము.)

2. అధిరూఢము.

ఉదా: అధిజ్యము, అధిర్భుడు.

3. కొన్నిచోట్ల నిర్భకముగానే యుండును

ఉదా: అధిజననము — జననము. అధివాసము—వాసము. నివాసము.

అధికమానము నం. వి. అ. వుం. మలమానము, సూర్యసంక్రమణము లేనిచాంద్రమానము,

అధికము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఎక్కువది, పెద్దది, గొప్పది: అరినము. వి. అ. వుం. (అలం) ఆధారాధేయములకు అనురూప్యములేమిన దెలుపునట్టియొక అర్థాలంకారము.

అధ్యము: చతుర్థిశభువనములను గర్భమందుఁ దాల్చినశ్రీమహావిష్ణువు సముద్రపై నొకమూల శయనించినాడు.

అధికరణభోజకుడు నం. వి. అ. వుం. న్యాయాధికారి, ధర్మాధికారి.

అధికరణమందపము నం. వి. అ. వుం. న. న్యాయ విచారణము, కచ్చేరిచావడి.

అధికరణము నం. వి. అ. న. 1. అధికారిమునందు నియోగించుట. 2. అధికారము. 3. (చాక్ర) సప్తమీకారకము, కర్తృకర్మద్యైమున క్రియాశ్రయం బగు కారకము. 4. ఆధారము, ఆశ్రయము. 5. (మీమాంస) విచారణీయవిషయము సందేహము పూర్వసక్షముఉత్తరమునిర్ణయము అను అయిదింటితోఁ గూడిని గ్రంథభాగము. 6. న్యాయవిచారణస్థలము.

అధికరణి నం. విజ. (న్. నీ. న్.) అధికారి.

అధికరణికుడు నం. వి. అ. వుం. 1. న్యాయ విచారణకర్త. 2. రాజకీయోద్యోగస్థుడు.

అధికరించు నం. న. శ్రీ. 1. నేర్చు, అభ్యసించు.

2. అధికరించితి వస్మదాచార్యకంబునఁ జతురంబు లగుదివ్యసాధనములు. హరి, 7.144.

2. ప్రధానముగాఁ జేసికొను.

వ. మత్స్యపురాణంబులోన గాయత్రి నధికరించి
ధర్మవిస్తరంబును వృత్తాసుపథంబును నెం
దుఁ జెప్పఁబడు నదియ భాగవతం బని
బలుకుటంజేసి యీపురాణంబు శ్రీమహా
భాగవతం బన నొప్పుచుండు. భాగ. 1.35.

3. వహించు, పూను.

వ. వరుణుండు ప్రత్యగ్ధి శానుశాసిత్యై నిలిచెఁ
గుజేరుం డుత్తరహరిత్యానం బధికరించె.
హరి. ఉ. 10. 267.

4. అధిష్ఠించి అధికారిగా నుండి నడపు.

సీ. కార్యవర్గంబును గారణసంఘంబు నధికరించి
చరించు నాత్మతత్త్వ, మధ్యాత్మ మనఁ
బడు. భాగ. 1. 56.

అధికర్మకరుడు నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. పేవ
కుండు. 2. పనివాండ్రపై యధికారి. (మేస్త్రి)

అధికర్మము నం. వి. న. 1. గొప్పకార్యము.
2. అధికారము.

అధికర్మికుడు నం. వి. అ. పుం. అంగళ్ల నుండి
వర్తకులవలన సుకములు మొదలగునవి పుచ్చు
కొనుటకు నియుక్తుడైనవాఁడు, ఘట్టాధ్య
క్షుడు, సుకరి.

అధికర్ముడు నం. వి. న. పుం. పరిపాలనకర్త,
అధికారి.

అధికాంగము నం. విజ. (అ. ఆ. ఈ. అ.) ప్రమా
ణములోఁ గాని సంఖ్యలోఁ గాని అధిక మైన
యవయవములు గలది. వి. అ. న. యోధులు
కవచము గట్టిగానుండుటకై కట్టెడి నడికట్టు.

అధికాధికము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) అత్యధికము.

అధికామము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) ఎక్కువ
వాంఛగలది. వి. అ. పుం. తీవ్రవాంఛ.

అధికారము నం. వి. అ. పుం. 1. అధ్యక్షత, పై
యధికారిగానుండి చూచుట. 2. ఉపక్రమము.
(వై.ని.) 3. పరిపాలనము. దొంతనము.
4. స్వామ్యము. 5. కర్మాచరణాదులకు
అర్హత. 6. ఆశ్రయము, స్థానము.

ప. మహాత్ములు పురుషాధికారం జ్యోతిః.
మాళవి. 1, 7. గణనము, లెక్కించుట.

శ్లో. సంసత్సు జాతే పురుషాధికారే,న పూర
ణీతం సముపైతి సంఖ్యా. సం. కిరా. 3.50.

8. (వ్యాక) వాక్యాంతరోపకారక మగుశబ్ద
విశేషము; ఉత్తరసూత్రములతోఁ గలసి అన్వ
యించు ప్రధానసూత్రము.

అధికారస్థుడు నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) ఉద్యోగ
స్థుడు.

అధికారి నం. విజ. (న. జీ. న.) అధికారిము
గలవాఁడు,

అధికృతి నం. వి. ఇ. స్త్రీ. అధికారము.

అధికృతుడు నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) అధికార
మునం దేర్పఱుపఁబడివవాఁడు.

అధికృత్యము నం. వి. అ. న. అధికర్మము.

అధిక్రమణము నం. వి. అ. న. —అధిక్రమము.

అధిక్రమము నం. వి. అ. పుం. 1. ఎక్కుట.
2. పైఁబడుట, దండెత్తుట.

అధిక్రియ నం. వి. అ. స్త్రీ. అధికారిము.

అధిక్షిప్తము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. ఉంపఁ
బడినది, స్థాపితము. 2. నిందితము, తిరస్కృ
తము. 3. బెదరింపఁబడినది. 4. ప్రేరితము.
5. త్రోసివేయఁబడినది, చిమ్మఁబడినది.

అధిక్షేపము నం. వి. అ. పుం. 1. దూఱుట,
నిందించుట. 2. త్రోసిపుచ్చుట. 3. తిరస్క
రించుట. 4. స్థాపనము. 5. పురికొలుపుట,
ప్రేరణము.

అధిక్షేపించు నం. న. క్రి. 1. ధిక్కరించు; తృణీక
రించు.

వ. వేటపంతంబు దప్పి మమ్ము నధిక్షేపించితి
వీతప్పునకుఁ దపసివి గాన నిన్ను శిక్షింపను.
హర. 7. 61.

2. పొందోలు.

ప. గంధర్వుల బంధించి గుహ్యకుల సంహరించి
యక్షుల నధిక్షేపించి భేదరుల గీటడంచి.
హర. 3. 9.

3. ఆక్షేపించు.

వ. దుర్ముదంబున ద్రోణాచార్యుల నధిక్షేపింప
వచ్చు నంతియకాక...దుర్జయుండగునర్జును
నకుఁ దలసూపవచ్చునే. భార. విరా. 4. 195.

అ. ౧౩. దోషమారోపించు, నేరముమోపు.

వ. అందఱుఁగూడి యొక్కట నచ్చేడియమీఁద
నధిజేపించి. హరి. పూ. 5. 227.

అధిగంత నం. విణ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) పొందువాఁడు.

అధిగంతవ్యము నం. — అధిగమ్యము.

అధిగతము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) పొందఁబడినది,
సంపాదించఁబడినది. 2. చదువఁబడినది,
చక్కఁగా నేర్చుకొనఁబడినది; తెలిసికొనఁ
బడినది.

అధిగమనము నం. వి. అ. న. — అధిగమము.

అధిగమనీయము నం. — అధిగమ్యము.

అధిగమము నం. వి. అ. పుం. 1. పొందుట, పడ
యుట. 2. చదువుట. నేర్చుట. 3. తెలిసి
కొనుట. 4. ధనప్రాప్తి, లాభము. 5. ఒప్పు
కొనుట, స్వీకారము.

అధిగమించే నం. న. ౧౩. 1. పొందు.

గీ. ...పార్థివేదిరి నధిగమించి. వసు. 1.44.

2. ధరించు, తాల్చు.

గీ. అట్లుకాకని మునివేషమధిగమించి. రామా.
7. 26. 2.

3. చదువు.

వ. సువ్రతుండనై వేదంబు అధిగమించి నిఖిల
విద్య లభ్యసించి. మార్క. 5. 288.

4. తెలిసికొను.

నీ. గంధంబు ప్రమాణంబు కాని తక్కినయాలు
నధిగమింపఁగ నోపవు. భార. అశ్వ. 2. 29.

అ. ౧౩. 1. ప్రవర్తించు.

గీ. అవని నసహాయశూరిత నధిగమించు...
బిరుదు వరాహమూర్తి. వసు. 1. 68.

2. చొచ్చు, ప్రవేశించు.

నీ. ...అచ్యుతుం డభిలభూతములందు నధిగ
మించి, భువన ప్రపంచంబుఁ బుట్టింప మదిఁ
గోరి...పద్మ. 6. 16.

అధిగమ్యము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) పొందఁ దగి
నది. 2. తెలిసికొనఁదగినది.

అధిగామి నం. విణ. (నొ. నీ. నొ.) 1. పొందు
వాఁడు. 2. తెలిసికొనువాఁడు.

అధిగుణము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. గొప్ప
గుణములు గలది. 2. ఎక్కువెట్లఁబడినది(విల్లు).
వి. అ. పుం. గొప్పగుణము.

అధిజిహ్వా నం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. చిలునాలుక,
కొండనాలుక. 2. నాలుకయందుఁగాని కొండ
నాలుకయందుఁగాని కలిగెడువాఁడు. (రోగ
విశేషము).

అధిజిహ్వాము నం. వి. అ. పుం. — ఒకటికంటె
అధిక మగుజిహ్వాలు కలది — సర్పము, ద్విజి
హ్వాము.

అధిజిహ్వాక నం. — అధిజిహ్వా.

అధిజ్యము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మోపెట్టినది,
ఎక్కిడినది. (విల్లు)

అధిత్యక నం. వి. ఆ. స్త్రీ. కొండమీఁదినేల, నెత్తము.

అధిదంతము నం. వి. అ. పుం. పంటిమీఁద మొలచిన
పల్లు. (దంతరోగవిశేషము.)

అధిదేవత నం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. అధిష్ఠించియుండు
దేవత, అభిమానిదేవత. 2. దేవుఁడు, సర్వాధి
పతియగు పరమేశ్వరుఁడు,

అధిదేవనము నం. వి. అ. న. 1. నెత్తపలక, జూద
మాడుపలక. 2. జూద చూడుచోటు.

అధిదేవుఁడు నం. వి. అ. పుం. అధిదేవత.

అధిదైవతము నం. వి. అ. న. — అధిదేవత.

అధిదైవము నం. — అధిదైవతము.

అధినాథు(డు)ఁడు నం. వి. అ. పుం. సర్వాధికారి.

అధిపతి నం. విణ. (ఇ. ఇ, త్రీ. ఇ.) అధిపుఁడు,
ప్రభువు. వి. ఇ. పుం. తలలోని యొకభాగము.
(ఇట గాయము తగిలినతొడనే మరణము
కలుగునని సుశ్రుతము).

అధిపుఁడు నం. వి. అ. పుం. పలిక, రాజు.

అధిపురుషుఁడు నం. వి. అ. పుం. పరమేశ్వరుఁడు,

అధిప్రజుఁడు నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. పెక్కు
బిడ్డలు గలవాఁడు. 2. పెక్కుప్రజలు కలఁ
వాడు. (రాజు)

అధిభువు నం. విణ. (ఊ. ఊ. ఉ.) అధిపతి,
నాయకుఁడు.

అధిభూతము నం. వి. అ. న. — భూతములందెల్ల
వర్తించుచుండునది — పరమాత్మ.

అధిమంథనము నం. వి. అ. న. 1. నిప్పునకై కట్టి
తరుచుట. నిప్పునకై మధించుకట్టి. (అరణి, మొ.)

అధిమంథము నం. వి. అ. పుం. 1. తీవ్రమైన
నేత్రరోగవిశేషము. 2. అధిమంథనము.

అధిమంథితుడు నం. విణ. (అ. అ. అ.) అధిమంథ
మను నేత్రరోగముకలవాడు.

అధిమాంసకము నం. వి. అ. పుం. ఇగుళ్ళ వెనుక
పుట్టినపుండు. దంతరోగవిశేషము.

అధిమాంసము నం. వి. అ. పుం. కంటితెల్ల గ్రుడ్డు
నందు కండ పెరుగు నేత్రరోగవిశేషము.

అధిమాత్రము నం. విణ. (అ. అ. అ.) అధికప్రమా
ణము కలది.

అధిమాసము నం—అధికమాసము.

అధియోగము నం. వి. అ. పుం. (జ్యోతి) ప్రయా
ణాదులకు శుభకరమైన యోగము.

అధియోధుడు నం. వి. అ. పుం. మేటిజోడు.

అధితథుడు నం. విణ. (అ. అ. అ.) రథముమీద
నున్నవాడు. వి. అ. పుం. 1. సాధి. 2.
కర్ణుని పెంపుడుతండ్రి యగు సూతుడు.

అధిరాజు నం. వి. అ. పుం. సమ్రాట్టు, చక్రవర్తి.

అధిరాజ్యము నం. వి. అ. న. గొప్పరాజ్యము:
రాజ్యము.

అధిరాట్టు(టు) నం. విణ. (జ్.) అధికశోభా
యుక్తుడు. వి. జ్. పుం—అధిరాజు.

అధిరూఢము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. ఎక్కి
నది. 2. పెరిగినది. 3. పొచ్చినది.

అధిరోపణము నం. వి. అ. న. ఎక్కించుట; ఎత్తుట.

అధిరోహణము నం. వి. అ. న. 1. ఎక్కుట. 2.
ఎక్కించుట; ఎత్తుట.

అధిరోహణి నం. వి. ఈ. స్త్రీ. నిచ్చెన; మెట్లవరుస.

అధిరోహము నం. వి. అ. పుం. ఎక్కుట.

అధిరోహి నం. విణ. (న్. జ్. న్.) ఎక్కువాడు.

అధిరోహించు నం. న. ౨. ఆరోహించు, ఎక్కు.
వ. ఉత్తుంగతరదివ్యయానల లామంబు... అధి
రోహించి. ఉ. రా. 7. 205.

అధిరోహుడు నం. విణ. (అ. అ. అ.) ఎక్కు
వాడు; గజాదులపయి నెక్కువాడు. (మావటి
వాడు. మొ.)

శ్లో...శాయయతి...గజసతిమధిరోహః. శిశు.
11. 8.

అధివసించు(సియించు) నం. అ. ౨. నివసించు;
కూర్చుండు.

వ. సహోదరియైనమహోదధికన్యకచందంబునఁ
గెందమ్మి నధివసించెనో యన శోణమణిభాజ
నంబుల నున్నవారిణి. పరాహ. 4. 155.

గీ. అచట నొక రెండుదివసంబు లధివసించి, కదలి
చేరెను...రంగా. 2. 181.

క.... హేమమయాసనముల నధివసయింపఁ,
వరాహ. 10. 4.

2. ఉండు.

సీ. భూవల్ల రీయుగ్మమునకు మధ్యంబుననానంద
వనతీర్థ మధివసించు కాశీ, 2. 117.

అధివాసనము నం. వి. అ. న. గంధమాల్యాది
సంపర్కముచే పరిమళింపఁ జేయుట. 2. దేవతా
ప్రతిష్ఠ, యజ్ఞాంధమునకుఁ బూర్వము చేయు
దేవతావాహనపూజాదికము,

అధివాసము నం. వి. అ. పుం. 1. ఉనికిపట్టు, నివా
సము. 2. అడిగిన దిచ్చువఱకుఁ గదలనని భోజ
నము చేయకుండ చలపట్టి కూర్చుండుట. 3.
యజ్ఞము నారంభించుటకు ముందటిదినమునఁ
జేయు దేవతాస్థాపనాదికర్మము. 4. గంధ
మాల్యాదులు ధరించుట. 5. పరిమళము.

అధివాసి నం. విణ. (న్. నీ. న్.) 1. నివసించు
వాడు. 2. పరిమళింపఁ జేయువాడు.

అధివాసించు నం. న. ౨. పరిమళింపఁ జేయు.
వ. నిశ్వాసధారాసారంబుల వాసా గారింబధి
వాసించు నెడనెడ. వైష. 7. 187.

అధివాసితము నం. విణ. (అ. అ. అ.) పరిమళింపఁ
జేయఁబడినది.

అధివాసుడు నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. కాపుర
ముండువాడు. 2. ఇరుగుపొరుగువాడు.

అధివాహనము నం. వి. అ. న. 1. కొనిపోవుట.
2. మీది కెత్తుట.

అధివిన్న నం. వి. అ. స్త్రీ. తాను బ్రతికియుండఁగా
మఱియుక దానిని తెండ్లాడినమగఁడుస్త్రీ.

అధివేత్త సం. వి. ఋ. శ్రు. భార్య యుండగా మఱియొకరానిని బెండ్లాడినపుడునుడు.

అధివేదనము సం. వి. అ. న-ఆధవేదము.

అధివేదము సం. వి. అ. శ్రు. భార్యయుండగా మరల బెడ్లాడుట.

అధిశయితము సం. వి. (అ. అ. అ.) వరుడినది.

అధిశ్రవణము సం. వి. అ. న. పాఠనము వండించుట.

అధిశ్రయణము సం. వి. అ. న. ప్రాయ్యమీదఁ బెట్టుట; ప్రాయ్యమీదఁ బెట్టి వండుట.

అధిశ్రయణి సం. వి. ఈ. శ్రీ. ప్రాయ్య.

అధిశ్రయము సం. వి. అ. శ్రు. 1. ఆశ్రయము. 2. ప్రాయ్యమీదఁ బెట్టి వండుట.

అధిషవణము సం. వి. అ. న. 1. సోమసము పిడిచి తీయుటకై తోలు మున్నగువానితోఁ జేయఁబడిన పనిముట్టు. 2. సోమరసము పిడుచుట, అభిషవము.

అధిష్ఠాత సం. వి. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) 1 అధ్యక్షుడు; నియామకుడు. 2. అధిదేవత.

అధిష్ఠానము సం. వి. అ. న. 1. గగ్గఱ నుడుట. 2. వసించుట. 3. ఉనికిపట్టు, వాసస్థానము. 4. ఆధారము, ఆశ్రయము. 5. చక్రము, బండి కన్ను. 6. ప్రాభవము, అధికారము; పలుబడి. 7. ఒకానొక పట్టనము.

అధిష్ఠించు సం. న. శ్రీ. ఆశ్రయించు, ఉనికిపట్టుగాఁ జేసికొను.

వ. అప్పరమధామంబు నే నధిష్ఠించి...పాడు. 2. 80.

అధిష్ఠితము సం. వి. (అ. అ. అ.) 1. నివాసముగాఁ జేసికొన్నది, ఆశ్రయించినది. 2. ఆశ్రయింపఁబడినది, నివాసముగాఁ జేసికొనఁబడినది. 3. నియంత్రితము, నడపఁబడినది. 4. ఎక్కఁబడినది.

అధికారము సం-అధికారము.

అధీతము సం. వి. (అ. అ. అ.) 1. చదువఁబడినది. 2. జ్ఞప్తియం దుంచుకొనఁబడినది.

అధీతి సం. వి. (న. నీ. న.) చక్కఁగాఁ జదివినవాడు. వి. ఇ. శ్రీ. 1. అధ్యయనము, చదువుట. 2. జ్ఞప్తిలోనుంచుకొనుట.

అధీనము సం. వి. (అ. అ. అ.) లోఁబడినది, వశమైవది.

అధీమంథము సం-ఆధిమంథము.

అధీయమానము సం. వి. (అ. అ. అ.) చదువఁబడుచున్నది.

అధీయానుడు సం. వి. అ. శ్రు. చదువుకొనుచున్నవాడు, విద్యార్థి.

అధీర సం. వి. అ. శ్రీ. 1. మెఱపుఁదీగ. 2. శృంగార నాయికాభేదము. (రోషమునఁ బరుషవాక్యములాడి భర్తనుభేదపెట్టునది మధ్యాధీర. తర్జనతాడనములచే భర్తనుపీడించునది ప్రౌఢాధీర.)

అధీరము సం. వి. (అ. అ. అ.) 1. పిటికియైనది; కలవరిపడునది. 2. నిలుకడ లేనిది; చంచలము, కదలునది. 3. మూఢము.

అధీశుడు సం. వి. అ. శ్రు. ప్రభువు.

అధీశ్వరుడు సం.-అధీశుడు.

అధిష్ఠము సం. వి. అ. శ్రు. సత్కారపూర్వకముగా ఇష్టకార్యమందుఁ బ్రవర్తింపఁ జేయుట.

అధీష్ఠుడు సం. వి. (అ. అ. అ.) సత్కారపూర్వకముగా ఇష్టకార్యమందుని యోగింపఁబడినవాడు.

అధునాతనము సం. వి. (అ. ఈ. అ.) ఇప్పటిది. ఆధునికము.

అధురము సం. వి. (అ. అ. అ.) భారములేనిది. (శకటము. మొ.)

అధృతి సం. వి. (ఇ.) ధృతి లేనివాడు. వి. ఇ. శ్రీ. 1. అదైర్యము. 2. ఇంద్రియనిగ్రహములేమి. 3. సౌఖ్యములేమి. 4. సంశోషములేమి.

అధృష్టుడు సం. వి. (అ. అ. అ.) పెంకెతనము లేనివాడు, అడఁకువ గలవాడు.

అధృష్టుడు సం. వి. (అ. అ. అ.) 1. ఎదిరింపరానివాడు, తలపడరానివాడు; దాయరానివాడు. (వ్యతి: అభిగమ్యుడు) 2. సిగ్గరి 3. అప్రగల్భుడు.

అదైర్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) దైర్యము లేనిది. వి. అ. న. దైర్యములేమి, మనస్సు కుదురులేమి, దిట్టతనములేమి.

అధోంకుకము నం. వి. అ. న. క్రిందివస్త్రము, కట్టుబట్టు.

అధోక్షజుడు నం. వి. అ. పుం. - జితేంద్రియులకుఁ బ్రత్యక్షమగువాఁడు - విష్ణువు.

అధోగంత నం. వి. ఋ. పుం. మూషికము, ఎలుక.

అధోగతి నం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. క్రిందఁబడుట. 2. కీడ్పాటు, తక్కువస్థితి. 3. నరకమునుబొందుట.

అధోగమనము నం. వి. అ. న. - అధోగతి.

అధోగతుఁడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. క్రిందికిఁ బోయినవాఁడు. 2. తక్కువస్థితికిఁ బోయిన వాఁడు.

అధోఘంట నం. వి. అ. స్త్రీ. - క్రిందినుండియు గంటల వంటి కాయలు - అపామార్గము, ఉత్తరేను (వృ.వి.)

అధోజానువు నం. వి. ఉ. న. మోకాలి క్రింది భాగము.

అధోజిహ్వాక నం. వి. అ. స్త్రీ. కొండనాలుక.

అధోదిక్కు నం. వి. శ్. స్త్రీ. 1. క్రిందిదిక్కు. 2. దక్షిణదిక్కు.

అధోదృష్టి నం. విజ. (ఇ.) క్రిందిచూపుగలవాఁడు; యోగాభ్యాస సమయమున నాసికాగ్రము చూచువాఁడు. వి. ఇ. స్త్రీ. క్రిందికూపు.

అధోభక్తము నం. వి. అ. న. భోజనము చేసివదిల పత్రాగెడినీరు, మందు, మొ.

అధోభాగము పుం. వి. అ. పుం. క్రిందిభాగము.

అధోభువనము నం. వి. అ. న. పాతాళలోకము.

అధోముఖము నం. విజ. (అ. అ. ఈ. అ. - చూ. అభిముఖము.) 1. ముఖము వంచినది. 2. తల క్రిందైనది, వ్యత్యస్తము. వి. అ. న. 1. (జ్యోతి) మూలాది నక్షత్రగణము. 2. ఒకానొక నరకము. 3. వంగినమోము. 4. (మంత్ర) ముద్రావిశేషము.

అధోముఖి నం. వి. ఈ. స్త్రీ. గోజిహ్వా, బెండ (వృ.వి.)

అధోయంత్రము నం. వి. అ. న. సారాయిబట్టి.

అధోరక్తపితృము నం. వి. అ. న. మలమూత్ర ద్వారములనుండి రక్తము పడురోగవిశేషము.

అధోలంబము నం. వి. అ. పుం. 1. సీసకసూత్రము, సీసముగుండు కట్టినత్రాడు. (ఇది నీటిలోఁకు కొలుచుటకును గోడమున్నగునవి వెనుకకు ముందునకు ఒకగుండ నిట్ట నిలుపుగానున్నవో లేవో చూచుటకును ఉపయోగించును.) 2. (శ్మేత్ర) నిలువుగీటు, లంబరేఖ. 3. పాతాళము.

అధోవాయువు నం. వి. ఉ. పుం. అపానవాయువు.

అధ్యంధ నం. వి. అ. స్త్రీ. 1. అజశృంగి, జుట్టుపు చెట్టు. 2. భూమ్యామలకి, నేలయుసిరిక (వృ. వి.)

అధ్యక్షము నం. వి. అ. న. ప్రత్యక్షజ్ఞానము. పుం. పాలచెట్టు, ఊరిక (వృ.వి.)

అధ్యక్షించే నం. అ. శ్రీ. ఆదిపత్యము నెఱపు, పలికగా నుండు.

వ. పడవదిక్కున నిరవధిక నిధిసమూహోదయన ఊత్రవిభుండు యక్షవిభుం డధ్యక్షించు వరాహ. 10.114.

న. శ్రీ. పలు.

శా. రాజారామచక్రకృత భీమవరగంధర్వాప్స రోభామినీ, వక్షోజద్వయగంధసారిఘ్న సృణదైవరాజ్యభారంబున, ధ్యక్షించుకా గవిస్వాభౌమ! భవదీయ ప్రాధసాహిత్య ముల్. కాశీ. 1.14,

అధ్యక్షుఁడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఇంద్రియములకు గోచరించువాఁడు. 2. పనులు కను పెట్టి చూచువాఁడు. వి. అ. పుం. అధీష్ఠాత, నియంత.

అధ్యగ్నికృతము నం. వి. అ. న. వివాహకాలము నందు అగ్నిసన్నిధిని స్త్రీకి యీయఁబడు ధనము.

అధ్యగ్న్యూపాగతము నం = అధ్యగ్నికృతము.

అధ్యయనము నం. వి. అ. న. 1. చదువుట. 2. గురుముఖమున వేదమును జదువుట. (ద్విజులకు విహితములైన నకర్మములలో నొకటి)

అధ్యయనము నం. న. ౧. అధ్యయనము చేయు, చదువు.

సీ. భ్రమరనాదము పేరి గొనుగూడ అధ్యయనముచేత రాలి నెరిసినతప్పలనగ.

చంద్రా. 4.88.

అధ్యయనము నం. - అధ్యేతవ్యము.

అధ్యయము నం. వి. ఇ. పుం. స్మరణము.

అధ్యర్థము నం. విజ. (అ. అ. అ.) సగపా లెక్కువగా నున్నది. (ఉదా: అధ్యర్థయోజనశతం - 150 యోజనములు)

అధ్యర్థదము నం. వి. అ. న. కంతి.

అధ్యవసానము నం. వి. అ. న. 1. పూనిగ, ప్రయత్నము; ఉత్సాహము. 2. (అలం) ప్రకృత ప్రకృతములయొక్క అభేదినిశ్చయము.

అధ్యవసాయము నం. వి. అ. న. 1. నిశ్చయము. 2. పూనిక. 3. (అలం) అధ్యవసానము.

అధ్యవసాయి నం. విజ. (న. నీ. న.) 1. పూనిక గలవాడు, 2. నిశ్చయము గలవాడు.

అధ్యక్షనము నం. వి. అ. న. మిక్కుటముగా తినుట; తిన్నది యలుగకమునుపే మరల దినుట.

అధ్యస్తము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. పైని జెట్టబడినది. 2. (తప్పుగా) ఆరోపింపబడినది. (ముత్తెపుచిప్పను వెండిగాఁ దలచినపుడు శుక్తియందు నిజతము అధ్యస్తము)

అధ్యస్త నం. వి. ఇ. న. ఎముకపైఁ జెరిగిన యొముక.

అధ్యాభ్యాసము నం. - అభ్యాభ్యాసము.

అధ్యాత్మజ్ఞానము నం. వి. అ. న. ఆత్మస్వరూపజ్ఞానము.

అధ్యాత్మదృక్కు (కుడు) నం. విజ. (క) బ్రహ్మసాక్షాత్కారమును బడసినవాడు.

అధ్యాత్మము నం. అవ్య. అ. న. అత్మస్వభావము.

అధ్యాత్మయోగము నం. వి. అ. పుం. మనస్సును బాహ్యవిషయములనుండి మరలించి ఆత్మయందు సమాహితము చేయుట.

అధ్యాత్మరామాయణము నం. వి. ఇ. న. ఒకానొక రామాయణము. (ఇది పరమాత్మకును జీవునకును)

కును గలసంబంధము రామకథారూపమునఁ దెలుపును!)

అధ్యాత్మవిదుడు నం. విజ. (ద.) - అధ్యాత్మ పృక్కు.

అధ్యాత్మవిద్య నం. వి. అ. స్త్రీ. 1. బ్రహ్మజ్ఞానము. 2. బ్రహ్మజ్ఞానమును బోధించుకాస్త్రము.

అధ్యాపకుడు నం. విజ. (అ. వి. అ.) చదువు చెప్పివాడు; వేదమును జెప్పువాడు (గురువు)

అధ్యాపనము నం. వి. అ. న. వేదమును నేర్పు, (ఇది బ్రహ్మణునిపట్కర్తములలో నొకటి); చదువు చెప్పుట.

అధ్యాపయిత నం. విజ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) చదువు చెప్పివాడు, ఉపాధ్యాయుడు; వేదాధ్యయనము చేయించువాడు. (గురువు)

అధ్యాపితుడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) చదివింపబడినవాడు, పాఠితుడు.

అధ్యాప్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) చదివింపబడినది.

అధ్యాయము నం. వి. అ. పుం. 1. అధ్యయనము, చదువుట. 2. వేదాదిపఠనార్హకాలము. (వ్యతి: అనధ్యాయము) 3. వేదపాఠము. (ఉదా: స్వాధ్యాయోఽధ్యేతవ్యః) 4. గ్రంథభాగము.

అధ్యాయి నం. విజ. (న. నీ. న.) చదువువాడు.

అధ్యాయాధము నం. వి. (అ. అ. అ.) 1. ఎక్కినది. 2. ఎక్కుబడినది; ఆక్రమింపబడినది.

అధ్యారోపణము నం. వి. అ. న. 1. ఎక్కించుట. 2. విత్తులు చల్లుట.

అధ్యారోపము నం. వి. ఇ. పుం. 1. (వేదాంత) అధ్యాసము. అధ్యాజ్ఞానము. 2. ఎక్కించుట.

అధ్యారోపితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. అధ్యస్తము, ఆరోపింపబడినది. 2. ఎక్కింపబడినది. 3. మొలవేయబడినది.

అధ్యావాపము నం. వి. అ. పుం. 1. విత్తులు చల్లుట. 2. విత్తులు చల్లినపొలము.

అధ్యావా(వ)హనికము నం. వి. అ. ద. కూతు నత్తవారింటికిఁ బంపునపుడు తండ్రి యిచ్చు ధనము, సారె.

శ్లో. యత్పునర్లభతే నారీ నీయమానా, తుపై
తృకాత్, అధ్యావాహనికం నామ తత్త్రి
ధనముదాహృతం. మను. 9.194. వ్యాఖ్య.

అధ్యాననము సం. వి. అ. న. 1. కూర్చుండుట.
2. పీఠము, కూర్చుండెడిచోటు. 3. ఆక్రమ
ణము, పైబడుట.

అధ్యానము సం. వి. అ. పుం. 6. ఆరోపము,
తప్పుగాఁ దెలియుట, మిథ్యాజ్ఞానము, ఒకటిని
మఱియొక్కటిగాఁ దలఁచుట. 2. పైని
ఉంచుట.

అధ్యాసించు సం. అ. శ్రీ. కూర్చుండు.

వ. పటకుటికామండపమధ్యంబున నధ్యాసించి.
పాండు. 5. 192.

అధ్యాహరణము సం. వి. శ. న.—అధ్యాహారము.

అధ్యాహారము సం. వి. అ. పుం. 1. ఆకాంక్షిత
మైన పదములను దెచ్చుకొనుట. 2. ఊహము,
తర్కము.

సీ. ప్రతిబింబమో కాని రిజనివల్లభున కధ్యాహా
రిమోకాని యమృతరుచికి కాశీ. 4. 191.
(ఇట 'ప్రతిబింబము, సాటి' అని భావము.)

అధ్యుషితము సం. విజ. (అ. అ. అ.) అధిష్ఠింపఁ
బడినది, నివాసముగాఁ జేసికొనఁబడినది.

అధ్యుష్ఠము సం. వి. అ. పుం. ఒంటెలు లాగు
బండి.

అధ్యూర్థ సం. వి. అ. శ్రీ.—అధివిన్న.

అధ్యూర్థము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఎత్తఁ
బడినది. 2. మిక్కిలియైనది. ఎక్కుడు. 3.
సమృద్ధము.

అధ్యూర్థుడు సం. వి. అ. పుం. శివుడు.

అధ్యూర్థీ సం. వి. ఈ. శ్రీ. పార్థపాదుఁగు గల
యావు.

అధ్యేత సం. విజ. (బ. శ్రీ. బ.) చదువువాఁడు,
విద్యార్థి.

అధ్యేతవ్యము సం. విజ. (అ. అ. అ.) అధ్యయ
నము చేయఁదగినది, చదువఁదగినది.

అధ్యేయము సం.—అధ్యేతవ్యము.

అధ్యేషణ సం. వి. అ. శ్రీ. 1. తన కిష్టముగు
కార్యముల యందు సత్కారపూర్వకముగా

గుర్వాదులను బ్రవర్తింపఁజేయుట. 2. అధిక
ప్రార్థన.

అధ్యేషణము సం. వి. అ. న.—అధ్యేషణ.

అద్రువము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. అస్థిరము,
చంచలము. 2. అనిశ్చితము, సందిగ్ధము.
వి. అ. న. అనిశ్చయము, సందేహము.

అద్రుషము సం. వి. అ. పుం. జ్వరముతోఁ గూడిన
యొకవిధమైన ఉబ్బురోగము, శోథ రోగ
విశేషము.

అధ్వగ సం. వి. అ. శ్రీ. ఆకాశగంగ.

అధ్వగభోగ్యము సం. వి. అ. పుం. ఆమ్రాతకము,
అంజాళపుచెట్టు.

అధ్వగము సం. వి. అ. పుం. 1. ఒంటె. 2. కంచర
గాడిద.

అధ్వగుడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) కాటసారి,
తెరువరి, వి. అ. పుం. సూర్యుడు.

అధ్వజ సం. వి. అ. శ్రీ. స్వర్ణపుష్పి (స్వ.వి.).

అధ్వనీనుడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ప్రయా
ణము చేయుటకు సమర్థుడు. వేగముగా పయ
నము చేయువాడు. 2. తెరువరి, పథికుడు.

అధ్వన్యుడు సం.—అధ్వనీనుడు.

అధ్వపతి సం. విజ. (శ.) మార్గపాలకుడు,
వి. శ. పుం. సూర్యుడు.

అధ్వము సం. వి. న్. పుం. (సమాసమున ఉప
సర్గముపూర్వపదము గానున్నపుడు ఆకారాంత
ముగా మాటును. ఉదా: ప్రాధ్వము, అత్య
ధ్వము. మొ.) 1. త్రోవ, పథము. 2. దూరము.
3. పయనము. 4. వేదశాఖ. 5. కాలము,
6. ఆకాశము. 7. సంస్థానము, మకాము,
ప్రయాణమునందు నిలిచెడు స్థలము. 8. ఉపా
యము, సాధనము.

అధ్వరకల్ప సం. వి. శ. శ్రీ. కామ్యేష్టి, యాగ
విశేషము.

అధ్వరథము సం. వి. అ. పుం. ప్రయాణమున
కుపయోగించుబండి.

అధ్వరథుడు సం. వి. అ. పుం. ప్రయాణమందు
నిపుణుఁడగుదూత.

అధ్వరమీమాంస సం. వి. అ. శ్రీ. పూర్వమీమాంస.

అధ్యరము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. హింసా
రహితము. 2. సావధానము. వి. అ. పుం.
యజ్ఞము; సోమయాగము. పుం.న. ఆకాశము.

అధ్యర్యుడు సం. వి. అ. పుం. అష్టవసువులతో
రెండవవసువు.

అధ్యర్యుడు(పు) సం. వి. ఉ. పుం. యజుర్వేద
తంత్రమును నడుపు ఋత్విజుడు.

అధ్యశల్యము సం. వి. అ. పుం. - కాళ్లకును బట్టల
కును అంటుకొని మార్గస్థులను శల్యమువలె
బాధించునది-అపామార్గము. ఉత్తరేను(వృ.వి.)

అధ్వాంతము సం. వి. అ. న. కనుచీకటి, నలు
చీకటి.

అధ్వాంతశాత్రవము సం. వి. అ. పుం. శోభనాక
పృథుము, దుండిగము (వృ.వి.).

అధ్వాతి సం. వి. ఇ. పుం. తెరువరి, బాటసారి.

అధ్వాధిపుడు సం. వి. అ. పుం. బాటలపై యధి
కారి.

అధ్వాయనము సం. వి. అ. న. పయనము.

అన'-అన్న' వి. 1. అగ్రజుడు. (ఈయంధము
వృత్తియందే కనబడుచున్నది.)

క. అనుజుడు దొకడు వెంగలియైనను దప్పెడు
గాని పెద్దనకు గాంధీజ్ఞాననిరూఢి లేక
తక్కిన, ననుజన్ములు సిక్కువడుదు రివనీ
నాథా. భార. ఆను. 4. 133.

2. పురుషనామముల కనుప్రయుక్తము.

ఉదా: కొమ్మన. పోతన. భీమన.

3. ప్రార్థనార్థమున క్రియలకనుప్రయుక్తము.
(ఇది దీర్ఘాంతముగానే ప్రయోగములందు కన
బడుచున్నది.)

క.... బావల, శ్రీవిశ్రుతకృష్ణపనుపు నెల్లింప
వనా. భార. మౌ. 1. 128.

క. కరుణావరుణాలయునిక, దరుణామృత
కిరణ ధరుని దర్శింపవనా. భీమ. 3. 145.

అన'-నన. వి. చిగురు, పల్లవము.

చూ. అనలుగొనలు(బాటు).

అన' (అనగ, అనగా) -నా, నాగ, నాగా.

అవ్య. ద్రు. అనుభాతువుయొక్క తుమున్నాద్య
ర్థకరూపము. 1. అనుటకు, అనగా, మొ.

(1-10)

(వ్యవ) అనగూడని మాటలు వాడట్లన నే
నిట్లంటిని.

2. ఉత్పేక్షావాచకముగాను ఉత్పేక్షావాచక
మునకు అనుప్రయుక్తముగాను ఉపయోగింప
బడును.

మ.... వారికాం, తలు తద్విధుల వత్తు రచ్చిగురు
భాదారౌతులేటి లనక. శకాం. 2. 30.

ఉ... భాస్వదసితోత్పలవర్ణుడు సేంద్ర చాప
శం, పారుచిమేఘమో యనగఁ కాండవ
మధ్యముఁ దొప్పె... భా. అది. 6. 18.

3. ఇది కొన్నిచోట్ల ఉపమావాచకముగా
గూడ కనబడుచున్నది.

(వస్తుప్రతివస్తుపమ కుదాహరణము.)

క. అపనిబింబస్కృతమయ్యెక, రివివంశం బోబ
శారిన సింహునిచే, దివిచంద్రుభూషితమై,
నవనవగతిఁ బొల్పునందనవనం బనగక.
నం.న. 6. 27.

అనగాననగా :- కథచెప్పనపుడు మొదట
నుపయుక్తము.

క. విను మనగాననగా నిల, ఘనమణివర
మనెడు పు ముగలదొకటి... హంస. 2. 180.

అనంగక్రీడ సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. మన్మథక్రీడ.

2. ఒక మాత్రావృత్తము. (దీనికి పాదములు
రెండు. మొదటిదానియందు 16 గురువులును
రెండవదానియందు 82 లఘువులును ఉండును.)

అనంగ్రతయోదళి సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చైత్ర శుక్ల
త్రయోదశి. (అనాడు అనంగవ్రతము చేయు
దురు.)

అనంగము సం. విజ. (అ. అ. అ.) అంగములేనిది,
వి. అ. న. 1. ఆకాశము. 2. మనస్సు.

అనంగలేఖము సం. వి. అ. పుం. మదనలేఖ,
వలపుగమ్మ.

అనంగవ్రతము సం. వి. అ. న. చైత్రశుక్లత్రయో
దశినాడు మన్మథుని గూర్చి చేయువ్రత విశే
షము.

అనంగుడు సం. వి. అ. పుం. మన్మథుడు.

అనంజనము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. కాటుక
లేనిది. 2. దోషములేనిది, 3. సంబంధములేనిది.

వి. అ. న. 1. ఆకాశము, 2. నిరంజనము, పర
బ్రహ్మము.

అనంత సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. భూమి. 2. ఒకటి
అనుసంఖ్య. 3. పార్వతి. 4. శారిబ, మామెన
(వృ.వి.). 5. ఎద్దునాలుకచెట్టు. 6. గజిక
(వృ.వి.). 7. ఉసిరిక (వృ.వి.). 8. తిప్పతీగ.
9. నెల్లిచెట్టు. 10. జీలకఱ్ఱ. 11. నీరుపిప్పలి
(వృ.వి.). 12. తీటకసింద (వృ.వి.). 13.
కరిక (వృ.వి.). 14. అగ్నిశిఖ, తరిగొట్ట
(వృ. వి.). 15. శ్యామలత. ప్రేంకణము
(వృ.వి.) 16. పిప్పలి (వృ.వి.).

అనంతచతుర్దశి సం. వి. ఈ. స్త్రీ. భాద్ర పదశుక్ల
చతుర్దశి. (ఆనాడు అనంతునిఁ బూజింతురు.)

అనంతము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. తుదలేనిది.
సమాప్తి లేనిది. 2. మేర లేనిది. 3. నాశము
లేనిది, శాశ్వతము, నిత్యము. వి. అ. పుం. 1.
విష్ణునిశంఖము. 2. మేఘము. 3. అభ్రకము.
4. సింధువారిము, వావిలి (వృ.వి.). 5. శ్రవణ
నక్షత్రము. 6. అనంతచతుర్దశియందు కుడిచేతఁ
గట్టుకొను పదునాలుగుముళ్ల తోరము. న. 1.
ఆకాశము. 2. మోక్షము. 3. పరబ్రహ్మము.

అనంతముదులు వి. వి. బి. అనంతునిగంట్లు, కర్ణ
భూషావిశేషము, నాగుపోగులు.

సీ. కడవన్నియ యనంతముదులదాల్ లంబకర్ణ
ద్వయిఁ బలుమాటు నాట్యమాడ. ఇందు. 5.7.

అనంతమూలము సం. వి. అ. పుం. శారిబ,
శామెన (వృ.వి.)

అనంతరజ సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. పురుషునకు తన
యనంతరవర్ణ పుభార్యయందుఁ గలిగినకూఁ
తురు, 2. అక్క. 3. చెల్లెలు,

అనంతరజుడు సం. వి. అ. పుం. 1. పురుషునకు
తన యనంతవర్ణ పుభార్యవలనఁ గలిగినకుమా
రుడు. 2. అన్న. 3. తమ్ముడు.

అనంతరము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. లోపలి
భాగము లేనిది. మధ్యభాగము లేనిది. 2. ఎడ
లేనిది, వ్యవధానము లేనిది. 3. వెంబడిది, అవ్య
వహితోత్తరము. 4. అవ్యవహితపూర్వము.

(ఉదా: అనంతరోదీరితలత్మభాజౌపాదౌ-వృత్త
రత్నాకరము. 3. 'అనంతరోక్తో దోషః' =
పూర్వము చెప్పినదోషము. మాత్రభాష్యము.)
5. పొరుగై నది. చేరికై నది. 6. తరువాతి
జాతిది. 'పుత్రాయేనంతరస్త్రీజాః' మను. 10.14.
శ్రీ. విజ. పిమ్మట. వి. అ. న. సావీప్యము.
అనంతరివిహితే చాస్యాసనే, కాదం.

అనంతరాయము సం. విజ. (అ. అ. అ.) అడ్డు
లేనిది, నిర్విఘ్నము.

అనంతరీయము సం. విజ. (అ. అ. అ.) తరువాతి
వానికి సంబంధించినది.

అనంతవాతము సం. వి. అ. పుం. శిరోరోగవిశే
షము.

అనంతవిజయము సం. విజ. (అ. అ. అ.) అంతము
లేనిజయము కలది. వి. అ. పుం. యుద్ధిష్ఠిరుని
శంఖము.

అనంతవత్రము సం. వి. అ. న. అనంతచతుర్దశి
నాడు చేయువ్రతవిశేషము.

అనంతశయనము సం. వి. అ. న. అంతము లేని
పడుక, చావు. 2. తిరువామ్మారునందలియొక
విష్ణుక్షేత్రము.

అనంతుడు సం. వి. అ. పుం. 1. విష్ణువు. 2.
శేషుడు. 3. వాసుకి.

అనంతునిగంట్లు వి. బి. అనంతముదులు, కర్ణ
భూషావిశేషము, నాగుపోగులు.

చ....పెనంగ ఎల్లువముఁ ద్రెంచి యనంతుని
గంట్ల కూనపుం, జెవులుగ... దోపునొల్చిపోక.
ఆము. 6. 81,

అనంశము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. దాయ
భాగము లేనిది; దాయభాగార్హము కానిది. 2.
విభాగము లేనిది. (ఆకాశము, పరబ్రహ్మము.)

అనంశుమత్పల సం. వి. అ. స్త్రీ. అరటి (వృ.వి.)

అనంగిపెనంగు అ. శ్రీ. (అనంగి + పెనంగు - అనంగు
నకు విడిగా ప్రయోగములేదు.) కలియు,
కూడికొను.

గీ. అనంగిపెనంగి నాడెల్ల నిచ్చానురూప, వృత్తి
వర్తిల్లుచుండిరి.... భార. ఆశ్ర. 2. 126.

గీ. జలకణంబులుఁ జెమటలుఁ జెలిమినేయ,
నళిరవంబులుఁ బలుకులు ననఁగి పెనఁగ.
వరాహ. 4. 66.

ద్వి. ననిచినవరునితో నాతి యనంగి పెనఁగిన
ట్లీకుతో ననఁగి పెనంగి. పండితా. దీక్షా. 61.

అనఁటి—ఆంటి, అరఁటి. ఎ. కదళి (వృ.వి.)

సీ....అనఁటిపండ్లుం బూరియలు ఘృతంబు.
నాదిగాఁగ...హర. 6. 55.

మ. బలుకప్రంపుటనంటికప్పుంపుఁ దిప్పల్.
వసు. 1. 139.

అనక—నాక. అవ్య. (అనుభాతువుయొక్క- వ్యతి
రేక క్వార్టికరూపము. చూ. అను.)

(మాత్రమేకాక అనుతాత్పర్య మిచ్చును.)

చ, ...నీదుపంపునక, బనివిని తీవగుం పనక
పాండుం సై కతనిర్భ రీతటం, బనక దరీపుటం
బనక యన్నియు నాంసి...వసు. 2. 28.

ఉ. అందును వారువీరనక యందలు ధర్మధురీణు
లై నవా,రు....కళా. 1. 21.

(అక్ష్యమునేయక అనుభావమును తెలుపును.)

గీ. పండువెన్నెల యనక యాపయి విధూప,
లాంబు అనక యాత్రోవ రిత్నాంకురార్చు.
అనక యామీద నారెకు అనక చనిరి,
శరుణు లొకకొండ అవియెల్ల నంసి
కొనుచు. వసు. 4, 66.

అనకము నం—అణకము.

అనక్షరము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. అక్షరములు
రానిది, చదువు లేనిది 2. ఉచ్చరింప రానది,
అవాచ్యము. 3. అక్షరకూన్యము, మాటలు
లేనిది, సై గలతోకూడినది,

(ఉదా: అనక్షరంపప్రచ్చ. అనక్షరం—అనక్షరగా,
సై గలతో. కాదం.)

అనక్షి నం. వి. ఇ. న. మందదృష్టి గలకన్ను.

అనగారుడు నం. విణ. (అ. అ. అ.) ఇల్లులేని
వాడు. ఎ. అ. పుం. పరివ్రాజకుడు, సన్న్యాసి.

అనగ్నిదగ్గుడు నం. విణ. (అ. అ. అ.) దహన
సంస్కారము లేనివాడు. ఎ. అ. పుం. బ.
ఒకతెగ పితృదేవతలు.

అనఘము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. పాపము
లేనిది. 2. దోషము లేనిది. 3. విపత్తు లేనిది.
(శ్లో. కచ్చిన్మృగీణా మనఘా ప్రసూతిః. సం.
ఽఘు. 5. 7.) 4. దుఃఖము లేనిది. 5. నిర్మ
లము. ఎ. అ. పుం. తెల్ల ఆన (వృ.వి.).

అనడుహి నం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఆవు.

అనద్వాహము నం. వి. వ్. పుం. 1. బండి లాగు
నది—ఎద్దు. 2. వృషభరాశి.

అనద్వాహి నం. — అనడుహి.

అనద—విణ. (నం. అనాథ, అనాథః.)

1. నాథుఁడు లేనిది; దిక్కు లేనిది, దిక్కు లేని
వాఁడు.

ఆ. వీరపత్నినయ్యు వీరసహోదరి, నయ్యు
నీకుఁజూడ ననదవోలె, మన్నరాన...భార.
ఆర. 6. 184.

గీ. అకట మిన్నులు వడ్డచో ననదవోలె. దిక్కు
మాలినప్రేషనై తీయవలసె. కాళి. 3. 125.

2. నాథుఁడు కానివాఁడు—అశక్తుఁడు, దుర్బ
లుఁడు; అల్పుఁడు.

ఆ. పలువు రొకని కోడి పాటుట బల్లిదు, అనద
చేతఁ జెడుటయును ఘటించు. భార.
ఉద్యో. 3. 17.

3. ...భూవరులు మేర, దప్పి లోకములోని
ధాన్యముల్ గొన నధర్మం బంతకంతకుఁ
బ్రబ్బ నధికు, అనదలఁ జెటువంగ...భార,
శాం. 8. 280.

జ. అనదతనము.

అనదతనము వి. (√అనద) 1. అనద యగుట.
2. హైన్యము; దైన్యము.

క. అనదతనంబును బెడిదపుఁ, దనమును
లేకుండఁ బరఁగి దరి యొత్తెడునే, టును
తోలె నొత్తవలయును, మనుజేంద్రుఁడు
మార్తురం గ్రమంబున నధిపా, భార. శాం.
3. 24.

ఆ. అతఁడు పూజనీయుఁడగు నే నెటుంగుదు,
నైన ధనము లీగి ననదతనము, వచ్చుఁ
బెచ్చుపెరిఁగి వైరులు గర్వింతు, రేల పగ
యడంగునిట్టులైన. భార. ఉద్యో. 3, 184.

అనన్యతనము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) నేటిది
కానిది. వి. అ. పుం. అన్యతనము కానికాలము.
(చూ. అన్యతనము. వి.)

అనన్యము నం. వి. అ. పుం. తెల్ల ఆవ (వృ.వి.).

అనధికారము నం. వి. అ. పుం. అధికారములేమి.

అనధికారి నం. విజ. (న్. జీ. న్.) అధికారి కాని
వాడు.

అనధిగతము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) అధిగతము
కానిది. (1. పొందబడనిది. 2. చదువ
బడనిది.)

అనధీనుడు నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) ఇతరుల
వశమున లేనివాడు, స్వతంత్రుడు.

అనధ్యయనము నం. వి. అ. న. - అనధ్యాయము.

అనధ్యాయము నం. వి. అ. పుం. అధ్యయనమునకు
నిషిద్ధమైనకాలము; ఆటవిడుపు దినము. 2.
అధ్యయనములేమి.

అననము నం. వి. అ. న. శ్వాసము విడుచుట.

అననుభాషణము నం. వి. అ. న. 1. చెప్పినది
మరలఁ జెప్పకుండుట, (వాదాదులయందు)
అనువదింపక పోవుట. 2. మాటుమాటాడకుండ
ఒప్పుకొనుట.

అనన్యగతి నం. విజ. (ఇ.) గత్యంతరము లేనిది.
వి. ఇ. శ్రీ. మఱియొకదారిలేమి, సాధనాం
తరము లేమి.

అనన్యగతికము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) వేలుగతి
లేనిది, వేలుదిక్కు లేనిది.

అనన్యగురువు నం. విజ. (ఇ.) తనకంటె గొప్పది
గాని బరువైనది గాని లేనిది. (మిక్కిలి
గొప్పది. 2, మిక్కిలె బరువైనది.)

అనన్యచింతుడు నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) మఱి
యొకచింత లేనివాడు, తదేకధాన్యము గల
వాడు.

అనన్యచిత్తుడు నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) ఏకాగ్ర
మైనమనసు గలవాడు.

అనన్యజుడు నం. వి. అ. పుం - అనన్యనకు (విష్ణు
నకు) పుట్టినవాడు - మన్మథుడు.

అనన్యత నం. వి. అ. శ్రీ. వేలుకామి, ఒక్కటియే
యగుట, తాదాత్మ్యము.

అనన్యత్వము నం. వి. అ. న - అనన్యత.

అనన్యదృష్టి నం. విజ. (ఇ.) ఏకాగ్రమైనదృష్టి
గలవాడు, ఒకదానియందే దృష్టినిలుపువాడు,
ఇతరదృష్టి లేనివాడు. వి. ఇ. శ్రీ. ఇతరదృష్టి
లేమి, ఏకాగ్రదృష్టి.

అనన్యపరత నం. వి. అ. శ్రీ. ఏకాసక్తి, ఒకదాని
యందే ఆసక్తిగలిగి యుండుట, ఇతరాసక్తి
లేమి.

అనన్యపరాయణుడు నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) ఒక
దానియందే ఆసక్తిగలవాడు, ఇతరాసక్తి లేని
వాడు.

అనన్యపూర్వ నం. వి. అ. శ్రీ - పూర్వ మెవ్వఁ
డును భర్తగాలేనిది - పెండ్లికానిశ్రీ, కన్య.

అనన్యపూర్వుడు నం. వి. అ. పుం - ఇంతకుపూర్వ
ము భార్యలేనివాడు - పెండ్లి కానివాడు.

అనన్యము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. వేలుకానిది.
2. ఏకము, మఱియొకటి లేనిది. 3. మఱియొక
విషయము లేనిది, ఏకాగ్రమైనది.

అనన్యవిషయము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) మఱి
యొకటి విషయముగా లేనిది, ఇతరులకు చెంద
నిది. వి. అ. పుం. అభిన్నవిషయము, ఏకవిష
యము.

అనన్యవృత్తి నం. విజ. (ఇ.) 1. వేలువృత్తి (ఇతం
జీవనాధారము) లేనివాడు. 2. ఒకవిషయము
ననే మనస్సు నిల్పినవాడు, ఏకాగ్రుడు. వి.
ఇ. శ్రీ. ఏకవృత్తి.

అనన్యకాననుడు నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) మఱి
యొకరియాజ్ఞ లేనివాడు, స్వతంత్రుడు.

అనన్యనదృశుడు నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) సాటి
లేనివాడు.

అనన్యసాధారణము నం. - అనన్యసామాన్యము.

అనన్యసామాన్యము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) అసా
ధారణము, ఇతరులకు లేనిది, విశేషించి ఒకనికి
మాత్రమే యున్నది.

అనన్యదృశము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) మఱి
యొకదానివంటిది కానిది; నిరుపమానము.

అనన్యాశ్రితుఁడు నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. ఇతరుల నాశ్రయింపనివాఁడు, స్వతంత్రుఁడు. 2. ఇతరులచే నాశ్రయింపబడనివాఁడు.

అనన్వయము నం. విణ. (అ. అ. అ.) అన్వయము (వరస్పరిసంబంధము) లేనిది. వి. అ. పుం. 1. అన్వయములేమి; ఆసంగతి. 2. ఒక అర్థాలంకారము.

అనన్వితము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. సంబంధము లేనిది, అసంబద్ధము. 2. కూడుకొననిది.

అనన్వితము నం. - అనన్వితము.

అనపకరణము నం. వి. అ. న. 1. అపకారము చేయకపోవుట. 2. (దత్తధనాది) పునర్గ్రహణము, మరల పుచ్చుకొనుట. 3. (ఋణము) తీర్చుకుండుట. 4. (వేతనాలు) ఈయకుండుట.

అనపకర్మము నం. వి. న్. న-అనపకరణము.

అనపక్రియ నం. వి. అ. స్త్రీ.-అనపకరణము.

అనపత్యుఁడు నం. విణ. (అ. అ. అ.) బిడ్డలు లేనివాఁడు.

అనపత్రపుఁడు నం. విణ. (అ. అ. అ.) సిగ్గుమాలినవాఁడు.

అనపత్రంశము నం. వి. అ. పుం, అపశబ్దము కానిది, సుశబ్దము.

అనపము నం. విణ. (అ. అ. అ.) స్వల్పజలము కలది. (నీటిగుంట, మొ.)

అనపరాధము నం. విణ. (అ. అ. అ.) తప్పులేనిది. వి. అ. పుం. తప్పులేమి.

అనపరాధి నం. విణ. (న్. నీ. న్.) తప్పు చేయనివాఁడు.

అనపసరుఁడు నం. విణ. (అ. అ. అ.) - అపసరము లేనివాఁడు - న్యాయ్య మైన ప్రతిగ్రహక్రయాదులవలనఁగాక అన్యథా భూచ్యుదుల నాక్రమించుకొనువాఁడు. (చూ. అపసరము. 2.)

అనపాయము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. ఎడఁకాటు లేనిది. 2. నాశము లేనిది; ఊణముకానిది. వి. అ. పుం. నాశములేమి; ఊణతలేమి.

అనపాయి నం. విణ. (న్. నీ. న్.) 1. ఎడఁకాయనిది, వీడనిది. 2. ఊణతలేనిది; నాశములేనిది.

అనపేక్ష నం. వి. అ. స్త్రీ. అపేక్షలేమి.

అనపేక్షము నం. విణ. (న్. నీ. న్.) అపేక్షింపనివాఁడు.

అనపేతము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. కడచిపోవనిది. 2. తొలఁగనిది, వీడనిది.

అనప నం. వి. అ. స్త్రీ. (జ్యోతి) ఒకజాతకయోగము. (చంద్రునకు ద్వాదశస్థానమున సూర్యవ్యతిరీక్తమైనగ్రహ ముండుట.)

అనభిజ్ఞుఁడు నం. విణ. (అ. అ. అ.) జ్ఞానకూన్యుఁడు, ఎఱుఁగనివాఁడు.

అనభిలాషము నం. విణ. (అ. అ. అ.) కోరిక లేనిది. వి. అ. పుం. కోరికలేమి, వాంఛలేమి.

అనముఁడు నం. వి. అ. పుం-నమస్కరించినప్పుడు మరల నమస్కరింపక ఆశీర్వాదించువాఁడు - బ్రాహ్మణుఁడు. (త్రి.ని.)

అనయము అవ్య. ద్రు. 1. అత్యంతము, మిక్కిలి.

చ. అనయము నొచ్చుచున్న యవి యంగములెల్ల ను వేగ వచ్చుట, నమనము వశంబు గాదు జననాయక ప్రౌఢును బోయె... భా. ఉద్యో. 2. 15.

చ. అనయము నెల్ల యర్థులకు నన్నరపాలకుఁడొచ్చు నిచ్చుట. విక్ర. 2. 18. అచ్చ. రా. కాల. 118.

2. సతతము, ఎల్లప్పుడును.

నీ. వేశనాటికలందు విహరించు వలరాజు ననయంబుఁ జెఱుకువిల్లును ధరించి. భీమ. 2. 54.

3. మాటిమాటికి, మఱిమఱి.

నీ. అది యేమి యెఱింగింపు మని యాలతాంగి తన్ననయంబు నడుగ నిట్లనియె నతఁడు. కళా. 3. 48, 5. 61.

4. కేవలము,

క. అని చెప్పి బాదరాయణి, మనుజేంద్రునివలను సూచి మఱి యిట్లనియె, విను యొకనాఁడి యుద్ధవుఁ, డనయము నై దేండ్ల బాలుఁడయియున్నతఱి. భాగ. 3. 78.

5. ఇంకను, మఱియు,

క. అనయము నాయకసుగుణము, అనేకములు
గలవు వాని నతివిస్తరిభీతి నిరూపింపఁగ
లేనిఁక, ననుపమదాతృస్వరూప మభినుతి
యింతుఁ. నరస. 1. 120.

అనయము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. నయము
లేనిది, నీతిలేనిది. 2. అయము లేనిది, అదృ
ష్టము లేనిది, దురదృష్టవంతము. వి. అ. పుం.
1. నీతిలేమి, పాడిదప్పుట. 2. దుర్మార్గము.
చెడునడవడి. 3. ఇడుమ, విపత్తి. 4. ఒకవిధ
మైనపాచికలాట. 5. అయములేమి, దుర
దృష్టము. 6. ద్యూతపానాదివ్యసనము.

అనరు వి. సంకటము, కష్టము.

గీ. శరనిధులమాఘ్యములుదీఁజెమరునకిట్టి,యన
రునజయింతుమనికదా...అము. 5. 111.
(శ. రి. వేదమువారిపాఠములు. 'అదరు'
పాఠాంతరము)

అనర్థల(శ)ము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) అడ్డులేనిది.
అనర్థము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) అమూల్యము,
అధికమగునెల గలది.

అనర్థ్యము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1-దేనికంటె
పూజ్యము లేదో అది - మిక్కిలిపూజ్యము. 2.
అనర్థ్యము. సం. కు. సం. 1. 57.

అనర్థకము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1, వ్యర్థమైనది.
నిర్థకము. 2. పరిస్పరాన్వయము లేనిది,
అసంబద్ధము (వాక్యము.)

అనర్థకరుఁడు నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. ఉపయో
గము లేనిపనులు చేయువాఁడు. 2. కీడుచేయు
వాఁడు.

అనర్థకారి నం. విణ. (న్. జీ. వ్.)-అనర్థకరుఁడు.

అనర్థము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) పనికిమాలినది,
వ్యర్థమైనది. 2. అర్థము లేనిది (శబ్దాది) 3.
ధనము లేనిది, పేద. వి. అ. పుం. 1. కీడు.
హాని. 2. ప్రయోజనములేమి. 3. నిర్ధనత.
పేదఱికము. 4. (పరాదులకు) అర్థము లేకుం
డుట.

అనర్థము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) అర్థముకానిది,
తగనిది.

అనల నం. వి. అ. పుం. (జ్యోతి) ప్రభవాదినంవత్స
రములలో ఏబదియవసంవత్సరము.

శ్లో. ప్రమాద్యథానందమతః పరంయత్స్యాద్రా
క్షసంచానల సంజ్ఞితంచ. చూ. వాచ. గురు
వర్షశబ్దము, (దీనికి 'నళ' అనియు వ్యవ
హారము కలదు.)

అనలదీపనము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. అగ్నిని
జ్వలింపఁ జేయునది. 2. ఆఁకలి పుట్టించునది.

అనలప్రభ నం. వి. అ. స్త్రీ. జ్యోతిష్మతి. మానేరు
తీగ.

అనలము నం. వి. అ. పుం. 1. అగ్ని. 2. జలరాగ్ని.
3. పిత్తము. 4. చిత్రమూలము (వృ.వి.). 5.
నల్లజీడి (వృ.వి.). 6. అగ్నిబీజ మగురేఫాక్ష
రము. 7. మూఁడు అను సంఖ్య. 8. కృత్తికా
నక్షత్రము.

అనలుగొనలుఁబాటు అ. శ్రీ. (అనలును+కొన
లును+పాటు.) ననుచు, చిగుర్చు; వర్ధిల్లు.
క. అనలుంగొనలుఁబాటుచు, మనమున నా
కోర్కితీఁగె...కళా. 6. 212.

గీ. అదిమొదలు నృప్తి వర్ధిలె ననలుగొనలుఁ
బాటి బ్రహ్మకు మిక్కిలి నూఱటయ్యె.
నరాహ. 11. 24.

అనల్పము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) తక్కువకానిది.
అధికము.

అనవకాశము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఎడము
లేనిది, తెఱపినది. వి. అ. పుం. అవకాశము
లేమి.

అనవగ్రహము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. దుర్ని
వారము, అడ్డులేనిది. 2. అనావృష్టి లేనిది,
వఱపు లేనిది. (కాలము, దేశము.)

అనవచ్చిన్నము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. ఎడ
తెగనిది. 2. అమేయము, కొలువశక్యముకానిది.
'దిక్కాలాద్యనవచ్చిన్న...'సం.భర్తృ. 1. 1.
అనవద్యము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) నింద్యము
కానిది.

అనవధానత నం. వి. అ. స్త్రీ. అవధానములేమి,
ప్రమాదము.

అనవధానత్వము సం. వి. అ. న-అనవధానత.

అనవధానము సం. విజ. (అ. అ. అ.) ఏకాగ్రత
లేనిది, ప్రమాదము కలది. వి. అ. న. ప్రమా
దము, ఏమటుట.

అనవధి సం. విజ. (ఇ.) అవధి లేనిది, మేర లేనిది.

అనవరతము సం. విజ. (అ. అ. అ.) నిరంతరము,
ఎడతెగనిది. శ్రీ. విజ. ఎడతెగకుండ, ఎల్లప్పుడు.

అనవరార్థ్యము సం. విజ. (అ. అ. అ.) - అవ
రార్థ్యముకానిది-శ్రేష్ఠము, గొప్పది, ముఖ్యము,

అనవలంబనము సం. వి. అ. న-అనవలంబము,

అనవలంబము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. నిరా
ధారము, ఊత లేనిది. 2. స్వతంత్రము. వి.
అ. శుం-ఇతరునియాధారములేమి-1. స్వాతం
త్ర్యము. 2. ఆధారములేమి.

అనవసరము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. సమయో
చితము కానిది. 2. అవశ్యకము కానిది.

(ఈయర్థము తెనుఁగులోగలదు.) వి. అ. శుం.
అనుచితకాలము.

అనవస్కరము సం. విజ. (అ. అ. అ.) తొలఁ
గింపఁబడిన మాలిన్యము గలది, శోధితము.

అనవస్థ సం. వి. అ. శ్రీ. 1. నిలుకడలేమి. 2.
ఏర్పాటులేమి. 3. కుదురులేనినడవడి- స్వైరీ
వర్తనము. 4. ఒకానొకతర్కదోషము. (ఉప
పాదోపపాదకములకు తెంపు లేకపోవుట.)

అనవస్థము సం. విజ. (అ. అ. అ.) నిలుకడ లేనిది,
స్థిరము కానిది.

అనవస్థానము సం. విజ. (అ. అ. అ.) నిలుకడ
లేనిది, చంచలము, అస్థిరము. వి. అ. శుం.
వాయువు. న. 1. నిలుకడలేమి. 2. విచ్ఛలవిడి
యైన నడవడి.

అనవస్థితము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. నిలుకడ
లేనిది, చంచలము. 2. మాటునది. 3. వ్యభి
చారి. (నారీర్హత్వానవస్థితాః. మను. 11.
189.

అనవస్థిత సం. వి. ఇ. శ్రీ-అనవస్థ.

అనవుడు-నావుడు. అన్య. ద్రు, (అనుభావుయొక
ఆనంతరార్థకరూపము) అనుడు, అనినపిమ్మట.

చ. అనవుడు నల్ల నవ్వి మనుజాధిపుఁ డిట్ల ను...
ఆము. 3. 58.

అనశనము సం. విజ. (అ. ఈ. అ.) ఆహారము
లేనిది. వి. అ. న. ఉపవాసము, ఏస్తు.

అనశ్వరము సం. విజ. (అ. ఈ. అ.) నశింపనిది,
శ్వాశ్వతమైనది.

అనసూయ సం. వి. అ. శ్రీ. 1. ఈర్ష్యలేమి. 2.
అత్రిమహామునిభార్య. (ఈమె పాతివ్రత్యము
నకు ప్రసిద్ధి కెక్కినది.)

అనసూయుఁడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) అసూయ
లేనివాఁడు.

అనసూయువు సం. విజ. (ఉ.) - అనసూయుఁడు.

అనస్సు సం. వి. న్. న. బండి.

అనాకారము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. రూపము
లేనిది (పరిమాత్ర). 2. కురూపి. వి. అ. శుం.
1. రూపములేమి. 2. కురూపము.

అనాకారి సం. విజ. (న్. నీ న్.) 1. అకారము
లేనివాఁడు. 2. కురూపి.

అనాకులము సం. విజ. (అ. అ. అ.) వ్యాకులము
కానిది, కలఁత లేనిది; చెదరినిది, స్థిరము.

అనాక్రాంత సం. వి. అ. శ్రీ. కంటకారిక, వాఁకుడు
(వృ.వి.)

అనాక్రాంతము సం. విజ. (అ. అ. అ.) ఆక్రమింపఁ
బడనిది.

అనాగతము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. రానిది.
2. రాఁబోవునది, భావి. 3. పొందఁబడనిది.
వి. అ. న. భవిష్యత్కాలము.

అనాగతవిధాత సం. విజ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) రాఁగల
యనిష్ఠములకు ముందుగా ప్రతికారము చేసి
కొనువాఁడు.

అనాగతావేక్షణము సం. వి. అ. న. రాఁబోవు
దానిని కనిపెట్టుట, దూర్దృష్టి,

అనాగతి సం. వి. ఇ. శ్రీ. 1. రాకుండుట. 2.
ప్రాప్తింపకుండుట.

అనాగమము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. రానిది.
2. స్వత్యపాతువు లైనక్రయప్రతిగ్రహాద్యా
ధారములు లేక చిరకాలమునుండి అనుభవ

ములో నుండునది. వి. అ. వుం. 1. రాకపోవుట.
2. ప్రాప్తింపమి.

అనాగమోపశోగము నం. వి. అ. వుం. క్రయప్రతి
గ్రహాదికము లేకుండ సొత్తులనుభవించుట.

అనాగనుడు(గుడు) నం. విజ. (న్.) 1. పాపము
లేనివాడు. 2. అపరాధము లేనివాడు.

అనాచారము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) ఆచారము
లేనిది; యుక్తప్రవర్తనము లేనిది. వి. అ. వుం.
ఆచారములేమి; అయుక్తప్రవర్తనము. (విహితములను అనుష్ఠింపకుండుట నిషిద్ధములను అనుష్ఠించుట - అని అనాచారము రెండు విధములు.)

అనాతపము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) ఎండ లేనిది,
వి. అ. వుం. ఎండలేమి; నీడ.

అనాతురుడు నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. పీడితుడు
కానివాడు. 2. వేగింపడనివాడు.

‘పరాధీనదర్శనా...మాలవికా భవానపి సూనో
పరిచరో గృధ్రకవామిషలోలుపో భీరుకశ్చ
తస్మాంనాతురో భూత్వా కార్యసిద్ధిం ప్రార్థయ
మానో మేరోచనే.’ మాలవి. 2. 58. పా.

అనాత్మజ్ఞుడు నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. తన్నుఁ
దా నెఱుంగనివాడు. 2. పరిమాతృస్వరూపము
తెలియని వాడు.

అనాత్మము నం. విజ. (న్. ఆ. న్. న్.) 1. ఆత్మ
లేనిది. 2. ఆధ్యాత్మికము కానిది, దేహసంబంధ
మయినది. 3. మనోనిగ్రహము లేనిది. వి. న్.
వుం. ఆత్మకానివస్తువు, ఆత్మకంటె వేఱైన
పదార్థము (శరీరాదికము)

అనాత్మవంతుడు నం. విజ. (త్. వత్. త్.) ఇం
ద్రియములను వశపఱచుకొననివాడు.

అనాత్మవేది నం. విజ. (న్. నీ. న్.) - అనాత్మ
జ్ఞుడు.

అనాథ(ధ)ము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) నాథుడు
లేనిది, దిక్కులేనిది.

అనాదరణము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) ఆదరణము
లేనిది. వి. అ. న. ఆదరములేమి.

అనాదరము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) ఆదరము
లేనిది. వి. అ. వుం. ఆదరములేమి- (క) అవ

మానము, తిరస్కారము. (చ.) అశ్రద్ధ, అవ
గణన.

శ్లో. అనాదరోపాత్తధృతైకసాయకం. సం.
కిరా. 14. 36.

అనాది నం. విజ. (ఇ.) ఆదిలేనిది, మొదలు లేనిది.

అనాదినిధనుడు నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) జనన
మరణములు లేనివాడు.

అనాదిమధ్యాంతము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.)

మొదలుమధ్యమును తుదియులేనిది, శాశ్వతము.

అనాదీనవము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.)- అదీనవము
లేనిది - తప్పిదము లేనిది, దోషములేనిది.

శ్లో. యద్వాసుదేవే నాదీన మనాదీనవమీరితం.
శిశు. 2. 22.

అనాదృతము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. ఆదరము
చేయబడనిది. 2. ఆదరము లేనిది. ఆద
రింపనిది; లెక్కనేయనిది.

శ్లో. అనాదృతస్యామర సాయ కేష్వపి. సం. కిరా.
14. 10.

వి. అ. న. అగౌరవము, తిరస్కారము.

అనాదేయము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) స్వీకరింప
రానిది.

అనాద్యంతము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) మొదలును
తుదయును లేనిది, శాశ్వతము.

అనాద్యము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. అనాది.
2. అభిజ్యము, తినఁగూడనిది.

అనాధారము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) ఆధారము
లేనిది.

అనాధి నం. విజ. (ఇ.) 1. మనోవ్యాధి లేనివాడు,
మనస్తాపము లేనివాడు. 2. తాకట్టు లేనిది. వి.
ఇ. వుం. 1. మనోవ్యధలేమి. 2. తాకట్టులేమి.

అనాప్త నం. విజ. (ఋ, వ్రీ. ఋ.) పొందనివాడు.

అనాప్తుడు నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. ఆప్తుడు
కానివాడు, 2. ఆప్తుడులేనివాడు.

అనామకము నం. విజ. (అ. మిశా. అ.) వి. అ. న.-
అనామము.

అనామధేయుడు నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. పేరు
లేనివాడు. 2. ప్రసిద్ధిలేనివాడు.

అనామము సం. విజ. (నో, నో, మీ, ఆ. నో.)

1. పేరులేనిది. 2. ప్రసిద్ధిలేనిది. వి. నో. పుం. ఆధికమాసము. న. ఆరోగ్యోగము, మూల వ్యాధి.

అనామయము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) రోగము లేనిది. వి. అ. న. ఆరోగ్యము.

అనామిక సం. వి. అ. ప్రే-పేరులేనిది - ఉంగుపు వ్రేలు. (దీనితో శివుడు బ్రహ్మశిరిస్సును చేడించెను. కావున అపవిత్ర మగు ఈ వ్రేలు వైదిక కర్మములయందు ఉచ్చరింపరాని నామము కలదగుటచే అనామిక యయ్యె. కడమవ్రేళ్లకు అంగుష్ఠాదినామము లున్నట్లు దీని కేనామము లేకపోవుటచే అనామిక యయ్యెననికొందలు.)

అనామిషము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) ఆమిషము లేనిది. వి. అ. పుం. న. ఆమిషభిన్నపదార్థము. (చూ. ఆమిషము.)

అనాయకము సం. విజ. (అ. యికా. అ.) నాయకుడు లేనిది; అరాజకము.

అనాయత్తము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) ఒకరికి లోను గానిది, స్వతంత్రము.

అనాయాసము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. ఆయాసయలేనిది. 2. నులువైనది. వి. అ. పుం. ఆయాసములేమి.

అనాయుష్యము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) దీర్ఘాయువునకు భంగకరమైనది. (అతిభోజనాది)

అనారంభము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) ప్రారంభము లేనిది. వి. అ. పుం. ప్రారంభములేమి.

అనారతము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) ఎడతెగనిది. నిరంతరము. క్రి. విజ. ఎడతెగకుండ; ఎల్లప్పుడు.

అనారోగ్యకరము సం. విజ. (అ. ఈ. అ.) రోగమును గలిగించునది.

అనారోగ్యము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. ఆరోగ్యము లేనిది. 2. దేనివలన ఆరోగ్యము కలుగదోలది-అనారోగ్యకరము. (అతిభోజనాది) వి. అ. న. రోగము.

అనార్థవము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) కుటిలమైనది; కపటమైనది. వి. అ. న. 1. కుటిలత; కాపట్యము. 2. రోగము.

అనార్తవ సం. వి. అ. ప్రే. రజస్వల కానిపడుచు.

అనార్తవము సం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. అకాలమునఁ గలుగునది (పుష్పాదికము). 2. ఋతునియమము లేక సర్వికాలములందు నుండునది. 3. అనలాఘుఘనజటావనవాటి కెవ్వఁడువనె వెట్టుననార్తవంపుఁబువ్వు. అము. 1. 19.

అనార్యకము సం. వి. అ. న. అగరువు (వృ.వి.)

అనార్యజము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) నీచవంశమునఁ బుట్టినది. వి. అ. న - మ్లేచ్ఛదేశమునఁ బుట్టినది - అగరువు (వృ.వి.)

అనార్యతి క్తము సం. వి. అ. పుం. నేలవేము (వృ.వి.)

అనార్యుడు సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) ఆర్యుడు కానివాడు.

అనార్థము సం. విజ. (అ. ఈ. అ.) - ఆర్థము కానిది - 1. వేదమందు లేనిది. 2. ఋషిచే కనిపట్టఁబడనిది.

అనాలంబము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) ఆలంబము లేనిది, ఊత లేనిది. వి. అ. పుం. ఆలంబము లేమి, ప్రాపులేమి.

అనాలంబి సం. వి. ఈ. ప్రే. శివునివీణ.

అనాలాపము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) మాటలాడకుండునది. వి. అ. పుం. మాటలాడకుండుట.

అనాలోచితము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) ఆలోచింపఁబడనిది.

అనావర్తి సం. విజ. (నో. నీ. నో.) తిరిగి రానిది, మరల రానిది.

శ్లో: అనావర్తీకాలః...సం. భర్తృ. 3. 115.

అనావర్షము సం. వి. అ. పుం. న. అనావృష్టి.

గీ. ధరణిపై నెన్ని విందువుల్ దొరఁగె నన్ని, వర్షములుగల్గునిందనావర్ష భయము. భార. విరా. 5. 281.

అనావిధము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. తొలవేయఁబడనిది, రంధ్రము చేయఁబడనిది. (అనావిధం రత్నం. కాకుం. 2. 10.) 2. కాఢింపఁబడనిది.

అనావిలము సం. విణ. (అ. అ. అ.) కలుషము
గానిది, స్వచ్ఛము. (జలము, మనస్సు, మొ.)

అనావృత్తి సం. వి. శ. స్త్రీ. 1. మరల రాకుండుట.
2. పునరావృత్తిలేమి, ముక్తి.

అనావృత్తి సం. వి. శ. స్త్రీ. వానలు లేకపోవుట.
వఱపు. (ఇది ఈతిఖాధలలో నొకటి.)

అనాశకము సం. విణ. (అ. శి. అ.) 1-మంచి
అశనము లేనిది-యథేష్టభోగము లేనిది. 2.
అనశ్వరము, నాశములేనిది. 3, నశింపఁ జేయ
నిది. వి. అ. న. (చావువకై చేసెడు) అన
శనము, ఉపవాసము. యాజ్ఞ. 3. 154.

అనాశము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. ఆశలేనిది.
2. నాశము లేనిది. 3. తిండిలేనిది.

అనాశ్రమి సం. వి. న్. పుం. బ్రహ్మచర్యాద్యా
శ్రమములలో నొకటియు లేనివాడు.

అనాశ్రవుడు సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. చెప్పిన
మాట విననివాడు, 2. ప్రతిజ్ఞ లేనివాడు.

అనాశ్రితము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. ఆశ్ర
యింపనిది. 2. అశ్రయింపఁబడనిది.

అనాశ్వాంసుడు సం. విణ. (న్. శుషే. న్. ఇది
విద్యచ్ఛబ్దమువంటిది.) భుజింపనివాడు; అనుభ
వింపనివాడు.

అనాస వి. (క. అనాస, అనాస్. శ. అన్నాసి.)
ఒకానొకపండ్ల మొక్క, మొగలిపనస (వృ.వి.)

అనాసాదితము సం. విణ. (అ. అ. అ.) పొందఁ
బడనిది, ప్రాప్తము కానిది.

అనాస్థ సం. వి. అ. స్త్రీ. అనాదరము. ఉపేక్ష.

అనాస్థుడు సం. విణ. (అ. అ. అ.) ఆస్థ లేనివాడు,
ఆసక్తి లేనివాడు.

అనాస్వాదము సం. విణ. (అ. అ. అ.) చవిలేనిది,
రుచిలేచేది. వి. అ. పుం. రుచిలేమి,

అనాస్వాదితము సం. విణ. (అ. అ. అ.) రుచి
చూడఁబడనిది.

అనాహతము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. కొట్టఁబడ
నిది. 2. ఉత్తరింపఁబడనిది. (క్రొత్తవస్త్రము.)
3, (గణిత) గుణింపఁబడనిది. వి. అ. పుం. న.
1. హృదయమందు సుమమ్మ నడుమనున్న

ద్యాదశ నశపద్మము. (ఇది దేహమందలి
షట్పక్రములలో నొకటి.)

2. తాల్యాద్యవయవస్పర్శము లేకుండనుత్పన్న
మగుధ్వని, మధ్యమావాగ్వృత్తి.

అనాహము సం. వి. అ. పుం. - మలాశయమును
వదులు చేయునది-గ్రహణిరోగము.

అనాహారము సం. విణ. (అ. అ. అ.) భోజనము
లేనిది. వి. అ. పుం. వస్తు, ఉపవాసము,

అనాహారి సం. విణ. (న్. జే. న్.) ఆహారము లేని
వాడు. వస్తుండువాడు.

అనాహార్యము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 2. స్వాభా
వికము, అకృత్రిమము, 2. అభక్ష్యము.

అనాహూతుడు సం. విణ. (అ. అ. అ.) పిలువఁ
బడనివాడు.

అని వి. యుద్ధము, కలహము.

క. నీ వని నేయ బలాధ్యుడ, వీవిశ్వంబునను
నీకు నెదురెవ్వరు లేరు...హం. 7. 148.

2. (క. శ. అణి.) సేన.

క. తెమ్మెం నీ కెం తెమ్మెం, గమ్మనివిలుకాని
దొరవు గమ్మని నెలఁబై. గమ్మని యలిపికం
కుకనిక, గమ్మనిగా నిలిపి ముందరిగ వచ్చి
తివా. విజ. వి. 3. 48.

(ప్రయోగాంతరము మృగ్యము.)

అని²-అన్ని.

నీ. వినుము ఋగ్వేదాదివేదముల్ నాలుగుఁ
గల్పదులైన యంగంబు లాటు, బెరిసి
విద్యలు పదిపేర్లు పురాణంబు అనియును
నొకవిద్య యధిప ధర్మ, విదులు నెప్పెడు
శాస్త్రవితతియంతయు నొకవిద్య...భార.
శాం. 3. 119.

అని³ అవ్య. అనుధాతుపుయొక్క క్త్యార్థకరూపము.

1. చెప్పి, పలికి, భావించి. మొ.

2. ఇత్యర్థకము. ఇది తనకు పూర్వమందుండు
నది శబ్దస్వరూప మని గాని ప్రాతిపదికార్థ
మని గాని వాకార్థ మనిగాని తెలుపుచు
దానిని క్రియతో నన్వయింపఁ జేయును.
తదంతర్గతములగు మఱికొన్ని అర్థములను
గూడ తెలుపును.

(క) శబ్దస్వరూపము.

ఉ. అమ్ముని యాప నోప కపు డల్ల న తెప్పలు
విచ్చుఁ గ్రమ్మఱన్, గ్రమ్మఱఁ గృష్ణ కృష్ణ
యని గ్రక్కునమోడ్చు...కళా. 3. 19.

కా...ఓ, నా మేల్మేలని యార్ద్రయల్గ...వసు.

1. 5. భార. ఉద్యో. 3. 87, 88.

(ఎ) ప్రాతిపదికార్థము.

క. కాణుఁ డని బుధులు మురిజి, ద్వాణుం డని
విమతభూమిపాలురు సుమనో, కాణుఁడని
సతులుఁదలపుచు, రేణాంకసమాను నోబ
శేంద్రు నృసింహున్. నరస. 5. 81.

(ఓ) వాక్యార్థము.

వ. తమవారి లెదిరివారి అని నిరూపింప నశక్యం
బగుటయు...భార. ద్రోణ. 1. 213.

(త) కారణమును తెలుపును.

ఆ. తల్లివనిచె నని యధర్ముపు సేయంగ, నగునె
...భార. ఆది. 2. 34.

(వ) ఉద్దేశమును తెలుపును.

క. మునులార నన్న విధియే, మని మునుపుట్టించె
నట్టు లయ్యెడుఁగా కీ, వినఁ జవి గానిపలుకు
లకుఁ, బని గలదేయుడుగుఁ డింక బహుభా
షణముల్. భార. ఉద్యో. 3. 325.

సీ. ...భూసురులకు, నఖిల భూములఁ గల
యర్థంబు లెల్ల ను దనకని యేమియునునుప
కిచ్చె. భార. శాం. 1. 237.

(దీనిస్థానమున 'అంచు' అనియుఁ గలదు.)

ఉ. అంబిక కంచుఁ దెచ్చిన మహామణిసంఘము
ప్రొకపోసి...కాశీ. 6. 167.

3. వాక్యాలంకారము.

వ. ఒక్కనాఁ డాత్మగతంబున నిట్లని వితర్కిం
చితి...కాశీ, 1. 6.

అనిక్షు నం. వి. త. పుం. నిజమైనచెఱకు గాక
దానివలె మధురరసము గల ఒకజాతితెల్లు,
నల్లచెఱకు (వృ.వి.)

అనిగీర్ణము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. మ్రొంగఁ
బడనిది. 2. దాఁపఁబడనిది, వ్యక్తీకరింపఁ
బడినది.

అనిచ్చ నం. వి. అ. స్త్రీ. ఇచ్చలేమి, ఉపేక్ష.

అనిచ్చకుఁడు నం. విజ. (అ. వృ.కా. అ.) - అని
చ్చుఁడు.

అనిచ్చుఁడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఇచ్చలేని
వాఁడు, ఇష్టపడనివాఁడు.

అనిచ్చువు(ఁడు) నం. విజ. (త.) అనిచ్చుఁడు.
ఇచ్చగింపనివాఁడు.

అనితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. అప్రాప్తము.
పొందఁబడనిది. 2. పొందనిది.

శ్లో. ...ఇష్టసమాగమనిర్వృత్తిం, వనితయోఽ
నితయా...సం. రఘు. 9. 38.

అనిత్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. శాశ్వతము
కానిది, నశ్వరము. 2. నిలుకడలేనిది, చంచ
లము, అస్థిరము. 3. నిశ్చితముకానిది, సంశయా
స్పదము. 4. తాత్కాలికము, అప్పటికుండునది.

అనిదంపూర్వము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఇతకు
మునుపు లేనిది, అపూర్వము; అబ్బురము.

మ. వనితానేత్ర చకోరచంద్రిక యశోపశ్లీ
వసంతోదయం, బనిదంపూర్వకథా సుధాబ్ధి
భుజగర్వాదిత్యపూర్వాచలం, బు... నీయా
కారము...న. స. 6. 49.

అనిద్ర నం. వి. అ. స్త్రీ. నిద్రలేమి; జాగరూకత.

అనిద్రము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. నిద్రలేనిది.
2. జాగరూకతకలరి. 3. నిర్లిద్రము, వికసించి
నది.

అనిపిం(న్సిం)మే! న. శ్రీ. (✓అను) అనునట్లు
చేయు.

(అని భావింపఁజేయు).

గీ. ప్రథమసంగకేళియప్పటికసంత, ముగ్ధయని
పించిపదప నమ్మెహనాంగి, జాతివారాంబు
జేక్షణల్ సైతమిత, నేర రనిపించెఁ గల
యిక యాంజముల. శుక. 4. 26.

(అని వలుకునట్లుచేయు)

గీ. అదియందును నాచేత నది వంతుగఁ, దనకు
నిచ్చితి ననిపించుకొనుట యిపుడు, హృద
యమున నిల్చి యాపలు కుతచేసె, ననుచుఁ
దార్కాణనేసె రెండును నిజంబ. కళా.
4. 208.

మ. అలరుందూపుల మన్నెవాని మగవాఁ
డన్నించుఁ డత్కాంత...శుక. 4. 15.

అనిపిం(న్పిం)మే న. ౨ (✓అనుచే. అనుపు)
పంపునట్లు చేయు (అనిపించు', అనిపించు' లకు
ఇదే యుదాహరణము)

గీ. ఉరుగుణాద్భుత జనకడుతోదయమహి, మాతి
శయము సాధించి పుణ్యజనకాంత, సుగుణ
యనిపించుకొనిన భాసురపురమణిఁ, జూపు
తగులువహించె నుత్సుకతనతఁడు. రాఘవ.
2. 44.

అనిభృతము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. రహస్యము
కానిది, దాఁపఁబడనిది. 2. చంచలమైనది. 3.
దిట్టమైనది, అడఁకువలేనిది.

అనిమకము నం. వి. అ. అ. 1. కప్ప. 2. కోకిల.
3. తుమ్మెద 4. పద్మకేసరిము. 5. ఇప్పచెట్టు.

అనిమిత్తము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కారణము
లేనిది. వి. అ. న. 1. కారణములేమి. 2. అప
శకునము

అనిమిషము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. టెప్పపాటు
లేనిది. 2. జాగరూకము. 3. తెలుచినది, విక
సించినది (కన్ను, పువ్వు, మొ.) వి. అ. అ. 1.
చేఁబ.

అనిమిషీయము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) దేవతా
సంబంధమైనది.

అనిమిషుఁడు నం. వి. అ. అ. దేవత.

అనిమేషము నం-అనిమిషము.

అనిమేషీయము నం-అనిమిషీయము.

అనిమేషుఁడు నం-అనిమిషుఁడు.

అనియతము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. కట్టుపడ
నిది. 2. ఏర్పాటు లేనిది. 3. నిలుకడ లేనిది.
4. అనిశ్చితము.

అనియమము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. నియ
మములేనిది. 2. క్రమములేనిది. 3. నిశ్చయము
లేనిది. వి. అ. అ. 1. కట్టులేమి. 2. ఏర్పాటు
లేమి. 3. క్రమములేమి. 4. అనిశ్చయము,
సందేహము.

అనిరుక్తము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. స్పష్టముగా
ఉచ్చరింపఁబడనిది. 2. స్పష్టముగాఁ దెలుపఁ
బడనిది.

అనిరుద్ధపథము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) అడ్డులేని
త్రోవగలది. వి. అ. న. ఆకాశము. అం. అడ్డు
లేనిత్రోవ.

అనిరుద్ధుఁడు నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. అడ్డగింపఁ
బడనివాఁడు. 2. లొంగనివాఁడు. వి. అ. అ. 1.
వేగులవాఁడు. గూఢచారుఁడు. 2. ప్రద్యు
మ్నునికొడుకు 3. విష్ణుపు. 4. శివుఁడు.

అనిర్లయము నం. వి. అ. అ. నిర్లయములేమి,
అనిశ్చయము.

అనిర్దశము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) జాపాశౌచము
గాని మృతాశౌచము గాని పదిదినములు గడవ
నిది.

అనిర్దశాహము నం - అనిర్దశము.

అనిర్దిష్టము నం. విణ (అ. ఆ. అ.) నిర్దేశింపఁబడ
నిది, ప్రత్యేకించి తెలుపఁబడనిది.

అనిర్దేశము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) నిర్దేశములేనిది.
వి. అ. అ. నిర్దేశములేమి.

అనిర్దేశ్యము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) నిర్దేశింప
శక్యము గానిది.

అనిర్ధారితము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) నిర్ధారణ
దియఁబడనిది, నిశ్చయింపఁబడనిది.

అనిర్లోడితము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) బాగుగా
ఆలోచింపఁబడనిది.

అనిర్వచనీయుడు నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. నిర్వ
చింపశక్యము గానిది. 2. వచింపఁ గూడనిది,
అవాచ్యము.

అనిర్వచనీయభ్యాతి నం. వి. ఆ. స్త్రీ. క్రమవిషయ
మున అద్వైతమతము. (అనిర్వచనీయమనఁగా
నదసద్విలక్షణము. 'ఇదం రజతం' అను క్రమ
స్థలమున రజతము ప్రతీత మగుటవలన అసద్వి
లక్షణము, ప్రమోత్తరమున వాధింపఁబడుట
వలన సద్విలక్షణము. కావున సదసద్విలక్షణమై
శుక్తియందు రజతము విశేషణముగా వాసిం
చును.)

అనిర్విణ్ణుడు నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. భిన్నుడు కానివాడు; అసంతుష్టుడు కానివాడు. 2. విరక్తుడు కానివాడు.

అనిర్వృతము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) సంతోషము లేనిది, సుఖములేనిది.

అనిర్వృతి నం. వి. ఆ. శ్రీ. 1. విచారిము, దుఃఖము. 2. దారిద్ర్యము.

అనిర్వృత్తము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) నెఱవేఱనిది.

అనిర్వృత్తి నం. వి. ఆ. శ్రీ. నెఱవేఱమి.

అనిర్వేదము నం. వి. ఆ. శ్రీ. 1. విరక్తిలేమి. 2. భేదములేమి; ధైర్యము.

‘అనిర్వేదప్రాప్యాణి శ్రేయాంశి.’ విక్రమో. 4. 28. 181 పా.

అనిలఘ్నకము నం. వి. ఆ. శ్రీ. — వాతరోగము లను పోగొట్టునది — విభీతకము, తాద్ర (వృ.వి.).

అనిలఘ్నము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) వాతరోగ ములను పోగొట్టునది.

అనిలము నం. వి. ఆ. శ్రీ. 1. గాలి. 2. దేహము నందలి వాతధాతువు, 3. నాయుబీజ మగు ‘య’ అనువర్ణము. 4. వాతరోగము. 5. స్వాతీ నక్షత్రము.

అనిలసఖుడు నం. వి. ఆ. శ్రీ. అగ్ని.

అనిలాంతకము నం. వి. ఆ. శ్రీ. — వాతరోగమును పోగొట్టునది—ఇంగుది, గార (వృ.వి.).

అనిలాత్మజుడు నం. వి. ఆ. శ్రీ. — వాయు పుత్రుడు— 1. భీముడు. 2. హనుమంతుడు.

అనిలాశనము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) గాలి యాహారముగాఁ గలది. వి. ఆ. శ్రీ. పాము.

అనిలాశి నం. విజ. (న. నీ. న్.) వి. న్. శ్రీ. — అనిలాశనము.

అనిలుడు నం. వి. ఆ. శ్రీ. 1. వాయుదేవుడు. 2. అష్టవసువులలో నొకడు. 3. మరుత్తులలో నొకడు.

అనివర్తనము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) తొలఁగి పోనిది, వెనుదీయనిది. వి. ఆ. న. నివర్తనము లేమి.

అనివర్తి నం. విజ. (న. నీ. న్.) 1. తొలఁగి పోవనివాడు, వెనుదీయనివాడు. 2. మరల రానిది. ‘యావన మనివర్తి యాతం శు’ కావ్య ప్రకాశము 10.

అనివారణ నం. వి. ఆ. శ్రీ. — అనివారిణము.

చ. ...అతఁ డమ్మహీశ్వరు మహనీయచాప మనివారిణఁ ద్రుంచిన నొండువిల్లు భీకర తర శీఘ్రలఁ గొని...భార. భీష్మ. 1.255.

అనివారణము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) అడ్డులేనిది.

వి. ఆ. న. నివారిణములేమి, అడ్డులేమి.

అనివార్యము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) నివారింప రానిది.

అనిశము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) ఎడతెగనిది, నిరింతర. శ్రీ. విజ. సదా, ఎల్లప్పుడు.

అనిషిద్ధము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) నిషేధింపఁ బడనిది.

అనిష్టము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. ఇష్టముకానిది, అప్రియము. 2. యజింపఁబడినిది. (దేవాది) వి. ఆ. న. 1. నెబ్బరి, కీడు. 2. దుఃఖము. 3. పాపము, దోషము.

అనిష్టశంక నం. వి. ఆ. శ్రీ. కీడువలని భయము, కీడు వచ్చుననుభయము,

అనిష్టహేతువు నం. వి. ఆ. శ్రీ. 1. అనర్థకారణము. 2. దుర్నిమిత్తము, దుశ్శకునము.

అనిష్టానుబంధి నం. విజ. (న. నీ. న్.) అనిష్టము లతోఁ గూడినది.

(‘విషయోపభోగేషు అనిష్టానుబంధిషు య స్సుఖబుద్ధి మారోపయతి.’ కాదం.)

అనిష్టాశంసి నం. విజ. (న. నీ. న్.) అశుభమాచ కము.

అనిస్సృతము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) వార్పఁ బడనిది,

ఉదా: అనిస్సృతాన్నం గురు బలపుష్టికరం. వైద్య. (అనిస్సృతాన్నము—అతైసరన్నము)

అనీకము నం. వి. ఆ. శ్రీ. 1. సేన. 2. సమూహము, గుంపు.

శ్లో: నవాంబుదానీక ముహూర్త లాంఛనే,
ధనుషి...సం. రఘు. 3. 53.

3. యుద్ధము.

అనీకస్థము సం. వి. అ. పుం. 1. అంగరక్షివర్గము.

2. యుద్ధ వాద్యము, వీర మర్త్యము. 3.

చిహ్నము, గుఱుతు.

అనీకస్థుడు సం. వి. అ. పుం. 1. యోధుడు.

2. రాజాంగరక్షకుడు. 3. గజశిక్షకుడు,

మావటివాడు.

అనీకిని సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. సైన్యము, 2. అఘో

హిణిలో పదియవపాలు, మూడు చముపులు.

(2187. రథములు, అన్నియే యేనుగులు,
5561 గుఱ్ఱములు, 10935 కాల్వరుగల సేన.)

అనీతి సం. విజ. (ఇ.) 1. నీతిలేనిది, 2. ఈతి

బాధలు లేనిది. (దేశము) వి. అ. స్త్రీ. 1. నీతి

లేమి. 2. ఈతిబాధలు లేమి.

అనీకుడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. పైయధికారి

లేనివాడు; స్వతంత్రుడు. 2. ఏలిక కాని

వాడు. 3. అసమర్థుడు. 4. అస్వతంత్రుడు.

వి. అ. పుం. విష్ణువు.

అనీశ్వరుడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. నియంత

లేనివాడు, స్వతంత్రుడు, 2. అసమర్థుడు.

శ్లో. శయితా సవిధే పృథీశ్వరా, నభలీకర్తు
మహో మనోఽథాన్. భామినీ. 2. 182.

3. నాస్తికుడు, దేవుడు లేడనువాడు.

4. ఈశ్వరునికంటె వేరైనవాడు.

6. ఈశ్వరసంబంధి కానివాడు.

శ్లో. ...దపేత్ ... ధ్యానే నా నీశ్వరాన్
గుణాన్. మను. 6. 72.

అనీహ సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. కోరికలేమి. 2. ఉత్సా

హములేమి, ప్రయత్నములేమి.

అనీహుడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. కోరిక

లేనివాడు. 2. యత్నము లేనివాడు.

అను న. ౩. (కొన్నిపట్ల దీనికి పూర్వము ఇత్యర్థక

మగు 'అని' అనునది యన్వయముకై యనుసం

ధించుకొనవలెను. దీని తద్గర్భార్థక విశేషణ

రూపమగు 'అను' నకు హల్లు వర మగునపుడు

ఉత్వము లోపించుట యుఁ గలదు. 'న

నావుడు' మున్నగు విశేషరూపము లాయ

చోట్ల చూచుకొనునది.) 1. వచించు, ప్రతిః

దించు.

(శ) పలుకు, చెప్పు.

క. అతివకు సురనదికి నిట్టు లని రవ్వసువుల్

భార. ఆది. 4. 126.

క. ...ఇంక జననాయకుఁ డెప్పురుసున నానతి

యిచ్చెను,దొర లే మని రట్ల చేయఁ దుదిఁ

గార్యమగున్. భార. విరా. 2. 122,

క. వెలయంగ సంస్తుతించుచు, నలఘులు మా

కథయ మభయ మని రయ్యనలున్. భార.

ఆది. 8. 311. (అనిరి-అని పలికిరి.)

క. సీతాదత్త శిరోమణి, వాతూల తనూజుఁ

దానవాలని యొసఁగెన్. రామా. 7. 15.

(అని-అనిచెప్పి.)

(వ) రూపకసంభావనలయందు - అనఁగా ఒక

వస్తువును మఱియొక వస్తువుగా నిరూపించు

నపుడును ఒకవస్తువుయొక్క నామనిర్దేశము

చేయునపుడును-ఉపయుక్తమై అభేదమును

దెలుపును.

సీ. వదనబాణాసనవ్యక్తము క్తము లై నపలుకు

లన్కడు వాడిబాణతతుల. భార. ఆది.

3. 206.

చ. ...వరుణుఁ డన్మునిచే ... భార. ఆది.

4. 156.

క. ...పూర్వార్థతనుసహితుఁ డరుణుఁ డనం,గా

నుదయించె సుతుండు...భార. ఆది. 2. 6.

ఉ. ఆలును దానియున్ సుతుండు నన్నవి

వాయనిధర్మముల్ మహిన్. భార, ఆది.

3. 174.

(ట) ప్రశంసించు.

క. కాలము నే మనవచ్చును, గాలముఁ గాలంబి

పోలుఁ గాకొంటికి నీ.లీలలు గలవే లెస్సగ

...భార. మహా. 6.

ఆ. మంచిమగఁడు వలయు నంచుఁ గోరుచు

నుండ,మంచిమగఁడుగలిగె మఘవసుతుండు,

మనసుభద్రసుకృతమహిమ యేమనవచ్చు.

మనసుభద్రమయ్యై మనకు నెల్ల. విజ. వి.
3. 88.

(త) నిందించు, ఆతేపించు.

ఆ. ఇట్టు లాడఁదగునె యిది నీక పోలు ని, నే
మనంగ నేర్తుని తెఱంగు, పాడిగాఁగఁ బూని
పలుకంగఁజెవి యొడ్డి, యాదరించువారి
నందుఁ గాక. భార. ఉద్యో. 1. 23.

గీ. నిన్ను నే మన నున్నది నిరంభిమాన, గుణత
నినుఁ జేరున న్ననుకొనుట గాక. కళా. 3.
241.

సా: అని యనిపించుకొనుట యత్తగారా నీ
నై జమా?

(ప్ర) వ్యాజముగా చెప్పు, మిషగాచెప్పు.

చ. పలుమఱు నేటినీటి కని బానిసఁ బిల్వద
నంచు తోలురో, కలి కని కూఁగాయ
కొనఁగా వలెనంచు... శుక. 2. 103.

(గ) ప్రశ్నించు, అడుగు; ఉత్తరమిచ్చు.

ఆ. ఇచ్చియాదరించి యెయ్యది నీనామ మెచట
నుండి యిచటి కేటి కిప్పు, డేగుదెంచినాడ
వెఱిగింపు మనుటయు, నిట్టులనియె భూసు
రేశ్వరుండు. విక్ర. 1. 108.

(జ) పాడు, గానముచేయు.

నీ. ననుఁ గని పాట నిల్చినకుంబురుని జూచి
యాతాన మీసారి యను మటంచు. కువల.
4. 63, 111.

ఆ. అనఁగ ననఁగ రాగ మతిశయిల్లుచు నుండు
...వేమన. 1. 83.

(డ) అనుకరణశబ్దముల కనుప్రయుక్తమగును.

నీ. చిగురుఁదామరపాకు జివ్వంచుఁ జనుదోయి
మొనలక్రొవ్వేడిని ముణుఁగఁజాతె. నై. ప.
2. 119.

నీ ...కొంగలు చెలఁగి కొంగొంగురనఁగ. హర.
5. 16.

2. భావించు, పరిగణించు.

(క) తలఁచు, ఎంచు.

ఆ. ఎట్టు సూచించుచి యిది పాప మనక య,
య్యసురవాతఁ ద్రోతు నదయవృత్తి. భార.
ఆది. 6. 247.

నీ. సభ కేకవస్త్ర రజస్వల యనక నా దలవట్టి
యీడ్చినతప్పు... భార. శాం. 1. 94.

క. పలు కెడలోఁ జే, కొనఁదేని వాఁడు తన
యుం, డనఁడునే... భార. ఆది. 3. 199.

గీ. అమరకార్యం బవిచ్చిన్న మగుట దలఁచి,
యంతరంగంబులోన నిట్లనుచునుండె. నై. ప.
4. 92.

(చ) భ్రమచేభావించు.

క. విను కూనయస్థానంబున, నునికి యతికిఁగృత్య
మగుట నుర్వీశ్వర ము, క్తునిమానసంబు
కూనయ, బని చొచ్చితి ముక్తిలేమి నది
తప్పయ్యె. భార. శాం. 6. 203.

గీ. చెలులు శిశిరోపచారముల్ నేయుపొంటె,
బ్రోవు లిడ్డమ్మణాళకర్పూరితతఱి, గాంచి
వైరింపిమదిలోనఁగళవళించె, జాలకాయాత
చంద్రికాజాలమనుచు. నై. ప. 2. 116.

అను నం. అవ్య. సమాసపూర్వపదముగా నుండి
తఱచుగా ఈక్రింది యర్థముల నిచ్చును.

1. ఆశ్రయము.

(అనుజీవి—ఒకరి నాశ్రయించి జీవించువాఁడు.)

2. అనుగతము, ప్రాప్తము.

(అన్వర్థము—పొందిన అర్థము కలది.)

3. సాదృశ్యము, పోలిక.

(అనుగర్జితము—గర్జితమును పోలినది, ప్రతి
గర్జితము.)

4. అనంతరము, తరువాత.

(అనుజుఁడు—తరువాతపుట్టినవాఁడు, తమ్ముడు.)

5. అర్హము, తగినది.

(అనుకాలము — కాలమునకు తగినది.)

6. అనుపూర్వి, క్రమము,

(అనుజ్యేష్ఠము—జ్యేష్ఠక్రమముగా.)

7. వీర్షార్థము.

(అనుదినము—దినదినము, ప్రతిదినము.)

8. సామీప్యము.

(అనువనము వనసమీపము.)

9. అప్రధానము.

(అనుకల్పము—అముఖ్యవిధి, గౌణవిధి.)

10. ఆయామము, దైర్ఘ్యము.

(అనుగవము—గోవంతపొడుగై నది.)

11. సహార్థము.

(అనుపానము—మందుతోఁ గూడ నేవించునది.
తేనె, మొ.)

12. పునరర్థము.

(అనువాదము—మరల చెప్పుట.)

13. అనుకూల్యము.

(అనువర్తనము—అనుకూలవర్తనము.)

14. కొన్నిచోట్ల నిరర్థకముగానే యుండును.

(అనులేపము—లేపము, పూత.)

అనుగలము ఎ. అశ్రయము, స్థానము.

క...ఉదారుండు లేమి కనుగల మయ్యెన్ దళ.
5. 81.

అనుఁగు ఎఱ. (నం. అనుగః. త. అణుక్క -
దగ్గఱవాఁడు.)

1. ప్రియుఁడు, ఇష్టుఁడు.

క. నరుఁడనుఁగుబంటు గావునఁ, బొరిగొనఁ
జొర వీవు...భార. ద్రోణ. 5. 28.

చ. అరయ ననుఁగుఁజుట్టముక్రియఁ భువి న
తట సల్లిబిల్లివై ...కవిరా. 3. 135.

2. ప్రియురాలు; ననుపుకత్తె.

వ. ఏను వంద యనునప్పరిసఁగుజేరుననుంగ...
భార. ఆది. 8. 153.

వ. శ్రీకులోత్తుంగచోడదేవఁ అడుపు లొత్తెడిన
గాడ్డికూఁతులు ఉయ్యమకూంతులు కోన
రాజేంద్రచోడయరాజుల అనుంగు పెరి
యాడ్డి...ద. కా. 1249.

3. ఇంపైనది, మనోజ్ఞము.

సీ. వనవిహంగమములయనుఁగులెలుంగులాహ్వ
నంబుచేయుఁగై వల్యఖగము. నృసిం. 5. 167.

సీ. వ్రేతలుగరంగంగ వేడుకఁ బిల్లఁగ్రో వెనయఁ
జేర్చినదె యాయనుఁగుమోవి. హరి. ఉ.
9. 214. చి. ని. ('ఈయిగురు మోవి'
ముద్రి.)

4. సహాయుఁడు.

సీ. ...అనుఁ గనఁగను సహాయాఖ్యదనరు.
ఆంధ్ర. 2. 210.

ఎ. 1. మిత్రుఁడు, అవుఁడు.

సీ. సఖ కేకవస్త్ర రజస్వల యనక నన్ దలవట్టి
యీడ్చినతప్పుఁదనదు. గీ. తొడలు మాపిన
తప్పును దుష్టకష్ట, తరవచనములఁ బఱచిన
తప్పుననుజు, నందు దుర్యోధనునియందు
ననుఁగునందుఁ, గాంచి దండిచి తిట్టిది
కల్మషంబె. భార. శాం. 1. 94.

గీ. మాపు హరిమూర్తియైనతామరలయనుఁగు,
భూరితేజంబు మాకిచ్చిప్రోచుఁగాత. వా.
రా. 1. 4.

2. ప్రేమ, ప్రీతి.

ద్వి. అనుఁగు రెట్టింపంగ హరిచిత్తుదేవి, తన
పట్టిఁజేరి యెంతయు బుజ్జగించి. ద్వి.
వరమ. 5 ఆ. 538 పా. 11 పం.

జ. అనుఁగుఁగత్తె, అనుఁగుమొగసాల.

అనుఁగుఁగత్తె(త్తియ) ఎ. (✓అనుఁగు) చెలికత్తె,
సఖ.

క. అనుఁగుంగత్తియలు...రసిక. 4. 40.

అనుఁగుమొగసాల ఎ. (అనుఁగు) రాజమందిర
ప్రధానద్వారమునకుఁ జేరి యుండుకాల.

వ. రాజమందిరద్వారంబు ప్రవేశించి కఠాఢం
తరంబులు గడచి యనుఁగుమొగసాలఁ
జొచ్చి రథంబుడిగ్గి. భార. ఉద్యో. 3. 177.
(ఇది భా. ల. వ్యా. పాఠము. 'ఏనుంగుమొగ
సాల' ముద్రి.)

క. చనుదెంచి సర్వజనములు, దనుఁగొతూహల
తరంగతరళతరవిలో, చనులై కనుఁగొనఁగ
నగరి, యనుఁగుమొగసాలగవనిక వశీర్ణుండై.
హరి. ఉ. 3. 17.

గీ. నై న్యముల నెల్ల వెలి నుండఁ జాటఁబనిచి,
వలయుపడవాళ్ల రాకుమారులను దొరల,
నిషధ నాయకుఁ గొలిచి రా నియతించేనె,
ననుఁగు మొగసాలఁ గ్రథకై శికావనిపుఁడు.
నై ష. 6. 86.

అనుకంప నం. ఎ. అ. శ్రీ. కరుణ, కనికరము.

అనుకంపతుఁడు నం. ఎఱ. (అ. వీశా. అ.) దఱు
చూపువాఁడు.

అనుకంపనము నం. వి. అ. న. దయ.

అనుకంపనీయుడు నం. విణ. (అ. అ. అ.) దయ
చూపఁ దగినవాఁడు.

అనుకంపమానుడు నం. విణ. (అ. అ. అ.) కరు
ణించుచున్నవాఁడు.

అనుకంపి నం. విణ. (న్. నీ. న్.) దయ చూపు
వాఁడు.

అనుకంపిత నం. విణ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) దయ చూపు
వాఁడు.

అనుకంపితము నం. విణ. (అ. అ. అ.) కరుణింపఁ
బడినది.

అనుకంపితప్యఁడు నం—అనుకంప్యఁడు.

అనుకంప్యమానుడు నం. విణ. (అ. అ. అ.)
దయతో చూడఁబడుచున్నవాఁడు.

అనుకంప్యఁడు నం. విణ. (అ. అ. అ.) దయ
చూపఁదగినవాఁడు. వి. అ. అ. తపస్వి.

అనుకనీయుడు నం. విణ. (న్. యనీ. న్.) కని
ష్ఠునికంటె పూర్వుఁడు. (నలుగురు కొడుకు
లలో మూడవవాఁడు అనుకనీయుఁడు.)

అనుకరణము నం. వి. అ. న. 1. అనుకరించుట,
ఇతరులు చేసినటులు చేయుట. 2. ధ్వన్యాదు
లను అనుకరించునపు డుపయోగించు శబ్దము.
(పటపట, తళతళ. మొ.)

అనుకరణీయము నం — అనుకార్యము.

అనుకరించు నం. న. శ్రీ. విడంబించు. (ఒకరుచేసి
నట్లు చేయు.)

అనుకర్త నం. విణ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) అనుకరించు
వాఁడు (నటుఁడు, మొ.)

అనుకర్తవ్యము నం—అనుకార్యము.

అనుకర్మము నం. వి. న్. న. 1. అనుకరణము.
2. పిమ్మట చేయఁబడుకర్మము.

అనుకర్షము నం. వి. అ. న—అనుకర్షము.

అనుకర్షము నం. వి. అ. అ. 1. ఆకర్షణము, కూడ
నీడ్చుకొని పోవుట. 2 (వ్యాక) పూర్వసూత్ర
మందలిపదమును పఠసూత్రమునందు అను
వర్తింపఁ జేయుట. 3. బండిపోలుగట్టచివర
క్రింద ఎత్తుగా నుంచెడు మోపుడుకొయ్య,
కోడిపీట.

(1 - 11)

అనుకల్పము నం. వి. అ. అ. 1. గౌణకల్పము,
బదులు, ప్రతినిధి. (ఒకకర్మమునందు ముఖ్య
ముగా విధింపఁబడినది ప్రథమకల్పము. అది
దొరకనిచో దానికి బదులుగా విధింపఁబడినది
గౌణకల్పము. ముఖ్యమయిన యవలు దొర
కనిచో అనుకల్పముగా బియ్యము గోఘమలు
మొదలగునవి విధింపఁబడును.) 2. వేదాంగ
మగుకల్పమునకు సంబంధించిన గ్రంథము.

అనుకాంక్ష నం. వి. అ. శ్రీ. కోరిక.

అనుకామీనుడు నం. విణ. (అ. అ. అ.) ఇచ్చ
చొప్పున నడచుకొనువాఁడు.

అనుకారము నం. వి. అ. అ. — అనుకరణము.

అనుకారి నం. విణ. (న్. జీ. న్.) అనుకరించు
వాఁడు.

అనుకార్యము నం. విణ. (అ. అ. అ.) అనుకరింపఁ
దగినది.

అనుకాలము నం. విణ. (అ. అ. అ.) కాలమునకుఁ
దగినది

అనుకీర్తనము నం. వి. అ. న. కీర్తనము, కథనము.

అనుకు విణ. కొంచెము పలుచనది.

మ....క, మృని పర్యాయముతోడ బూరెగమితో
మండెంగతండంబుతో, ననుకుంబాసెము
తోడఁ బాండుకలమాహారంబుతో నేతితో
...భీమ. 2. 87. (దీనిఆప్రేడితరూపము
అన్ననుకు—అనుకు + అనుకు)

చ. అరుణకరోత్తరాభిహతి నన్నను కయ్యెడు
సాంద్రచంద్రికాం, తరమునఁ దూటితూటి
...ప్రభాతసమీరణ మంత వీచె...కు. నం.
8. 182.

1. మృదువు, మెత్తనిది.

క. ...త్రిజిహ్వక, బనవిరి కఠినంబయ్యెనె,
యను కై నమనంబు దై వమా నీకనుచుక
కకు. 5. 85.

అనుకుఁడు నం. విణ. (అ. అ. అ.) కాముకుఁడు.

అనుకుర్వత్ నం. శత్ర. అనుకరించుచున్న.

అనుకుర్వాణుఁడు నం. విణ. (అ. అ. అ.) అను
కరించుచున్నవాఁడు.

అనుకూల నం. వి. అ. శ్రీ. దంతీవృక్షము.

అనుకూలము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. అనుగుణ మైనది, సరిపడునది. 2. సహాయమైనది. 3. హితము, ఇష్టము. (వ్యతి: ప్రతికూలము.)

అనుకూలించు నం. అ. శ్రీ. అనుకూలమగు. రంగా. 2. 58.

అనుకూలుడు నం. విజ. (చూ. అనుకూలము) వి. అ. పుం. (అలం) నాయికలలో ఒకనాయిక యందు విశేషానురక్తుడై యుండు నాయకుడు.

అనుకృతము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) అనుకరింపఁబడినది.

అనుకృతి నం. వి. శ. శ్రీ-అనుకరిణము.

అనుకొను నం. శ్రీ. (√అను) తలఁచు, భావించు.

క. ఐన నే నటువలెఁ గా, నీ ననుకో రాదు...
దశా. 2. 336.

అనుక్రమణము నం. వి. అ. న. 1. వరుసగాఁబోవుట. 2. వెంబడించుట.

అనుక్రమణి నం. వి. ఈ. శ్రీ. విషయసూచిక.

అనుక్రమణిక నం. వి. ఆ. శ్రీ. విషయసూచిక.

అనుక్రమము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) క్రమము ననుసరించినది. వి. అ. పుం. 1. యుక్త క్రమము, పరిపాటి. 2. విషయసూచిక.

అనుక్రియమాణము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) అనుకరింపఁబడుచున్నది.

అనుక్రోశము నం. వి. అ. పుం. కనికరము, జాలి.

అనుక్రోశుడు నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) క్రోశము నడచినవాడు. (వాచ.)

అనుక్షణము నం. అవ్య. అ. న. ప్రతిక్షణము ఎప్పుడును.

అనుగంత నం. విజ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) వెంబడించువాడు, అనుసరించి పోవువాడు.

అనుగతము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. అనుసరింపఁబడినది, వెంబడింపఁబడినది. 2. పశ్చాద్వాప్తము, వెనుకభాగమున కప్పఁబడినది.

శ్లో. ...శివ మివానుగతం గజచర్మణా. నం. కిరా. 5, 2.

3. పొందఁబడినది. 4. వెంబడించినది, అనుసరించినది. 5. సరిపడినది, తగినది, అనుగుణమైనది. 6. అనుకరించినది.

ఉదా: 'భవతి పరితుష్టిస్థి పితర మనుగతో వత్స ఇతి.' మాళవి. 5. 150. పా.

అనుగతి నం. వి. శ. శ్రీ. అనుసరించుట, వెంబడించుట,

అనుగమనము నం. వి. అ. న-అనుగమము.

అనుగమము నం. వి. అ. పుం. 1. వెంబడించుట, 2. ఆశ్రయణము, నేవ.

శ్లో. కృతేతు దీయతేగత్వా, త్రేతాయా మాహృతాయవై, ద్వాపరే యాచమా నాయ కలౌత్యనుగ మాన్వితే. శబ్దకల్ప ద్రుమము.

3. గ్రహించుట.

అనుగమించు నం. న. శ్రీ. అనుసరించు, వెంబడించు.

ఆ. తనకుఁ దాన కలఁడు జననంబునప్పుడు, మరణమునను సుగతి నరికమునను, దల్లి దండ్రీ దక్కు నెల్ల బంధులుశరీరంబు నను గమించి క్రమ్మలుదురు. భార. అను. 4.250.

అనుగర్హితము నం. వి. అ. న. ప్రతిధ్వని, మాటు మ్రోత.

అనుగలము విజ. (నం. అనుకూలం. శ్రీ. అను ఉలం, అనుఉలం.) 1. అనుకూలము, ఇష్టము.

క. వినిపించె రాజధర్మున. కనుగల మగు సఖుడననియు నతనిపనుపునఁ. భార. శాం. 3. 488.

ఆ. రామణీయకంబు రమియించు నిక్కలు, సొంపుగనులు చైత్రసంపదలకు, ననుగలం పుటిరపు లనఁగ రిమ్యంబులై, యొప్పు నువవనంబులప్పురమున. నిర్వ. 1.61. కాశీ. 6.60.

2. సాటి, సమానము.

క. పై నిగుడు మంచు తువ్వర, వానలచేఁద డిసి కమలవనలక్ష్మిహారి, ధ్యాననిమిలిత లోచన, యానల రాధావధూటి యనుగల మయ్యెఁ. పాండు. 4.10.

3. సహాయము, తోడు. ఆం. భా. 2.210.

జ. అనుగలించు.

అనుగతించు ౨. ౧౩. (✓అనుగతిము) ప్రియపడు,
ఇష్టపడు.

క. చూచివిసర్జితపరిపీ, తాచింతకుడై తదీయ
సౌందర్యసరో, వీచికలలోన మునుగుచు,
లేచుచు నిజహృదయ మనుగతింపగ
మఱియున్. వరాహ. ౪.51.

అనుగవము నం. విజ. (అ. అ. అ.) గోవంత
పొడుగై నది. (శకటము)

అనుగవీనుడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) గోవులను
కాచువాడు.

అనుగామి నం. విజ. (నో. నీ. నో.)- అనుగుడు.

అనుగాముకము నం. విజ. (అ. అ. అ.) వెంబ
డించుస్వభావము గలది.

అనుగీతము నం. వి. అ. న. అనుసరించి పాడుట.

అనుగీతి నం. వి. ఇ. శ్రీ. 1. అనుసరించి పాడుట.
2. ఆర్యావృత్తభేదము.

అనుగుడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) వెంబడించు
వాడు.

అనుగుణము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. సమాన
గుణము గలది. 2. అనుకూలమైనది, తగినది.

అనుగుప్తము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. దాచు
బడినది. 2. రక్షింపబడినది.

అనుగృహీతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) అనుగ్ర
హింపబడినది.

అనుగృహ్లాత్ నం. శత్ర. అనుగ్రహించుచున్న.

అనుగృహ్లానుడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) అనుగ్ర
హించుచున్నవాడు.

అనుగృహ్యమాణుడు నం. విజ. (అ. అ. అ.)
అనుగ్రహింపబడుచున్నవాడు.

అనుగ్రహణము నం. వి. అ. న. - అనుగ్రహము,

అనుగ్రహణీయము నం. విజ. (అ. అ. అ.)
అనుగ్రహింపదగినది.

అనుగ్రహము నం. వి. అ. శ్రీ. అనుగ్రహించుట.
దయచూపుట. (హితసంపాదనాహితనివారణ
ప్రవృత్తి)

అనుగ్రహించు నం. న. శ్రీ. 1. దయతోనిచ్చు.
ప్రసాదించు. (దీనికి సందర్భానుసారముగా

'దయతో నుపదేశించు, దయతోఁ గావించు'
మొదలగునర్థములు వచ్చును.)

వ. దీనికంటె వినవలయునది గలదె దీనిన
సుదృఢంబుగా ననుగ్రహింపవే. భార.
శాం. 5.160.

శా. తండ్రి నాకు ననుగ్రహింపఁగదె వైద్యం
బంచు...మనుచ. 5.17.

2. దయతోఁజూచు.

ఉదా: న న్ననుగ్రహింపుము,

వ. అని శాపం బిచ్చి పదంపడి యనుగ్రహించి
...ఒక్క సత్పురుషునిదర్శనంబున దురి
తంబులఁ బాసి ఘణ్యలోకంబులఁ బడయు
వాడవనిన. భార. ఉద్యో. 1.201.

అనుగ్రహీత నం. విజ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) అను
గ్రహించువాడు.

అనుగ్రహీతవ్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) అను
గ్రహింపదగినది.

అనుగ్రాసకము నం. వి. అ. శ్రీ. అనుగ్రాసకము.

అనుగ్రాహకుడు నం. విజ. (అ. హి. అ.)
అనుగ్రహించువాడు.

అనుగ్రాహ్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) అను
గ్రహింపదగినది.

అనుఘటన నం. వి. అ. శ్రీ-అనుఘటనము.

అనుఘటనము నం. వి. అ. న. సంఘటనము,
కూర్పుట.

అనుచరించు నం. న. శ్రీ. అనుసరించు, వెంబ
డించు;సాగనంపు.

గీ. ప్రాణశాంధ్యుఁడై నయప్పక్షిరాజు, నత్ర
మార్గంబునం దొయ్య ననుచరింపఁ నత్ర
ధారా ప్రవాహంబ యవధిగాఁగ, దైన్య
మందుచు మరితె వైదర్భిచూడ్కి. నైష.
2. 100.

అనుచరితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) అనుసరింపఁ
బడినది. వి. అ. న. ప్రవర్తనము, నడత.

అనుచరుడు నం. వి. అ. శ్రీ. 1. సహాయుడు.
2. భృత్యుడు.

అనుచారకుడు నం. విజ. (అ. రి. అ.) నేవ
కుడు.

అనుచింత సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. తలఁచుట, ధ్యానించుట. 2. జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొనుట, 3. ఎడతెగని చింత.

అనుచింతన సం. వి. అ. స్త్రీ—అనుచింత.

అనుచింతనము సం. వి. అ. న.—అనుచింతన.

అనుచితము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1- ఉచితము కానిది—అయుక్తము, తగనిది. 2. అపరిచితము.

అనుచే — అంచే', అనువు, అన్ను, అంపు. న. శ్రీ. (√పనుచే') 1. పోవునట్లు చేయు, పుచ్చు.

క. అన విని సత్యవతికిఁ జెప్పిన నాయమ వను పనంబుఁ బెంపుగ వృద్ధాం, గనలం దోడుగ నప్పుడ, పనిచి యనిచితిని జనంబు ప్రస్తుతి సేయఁ. భార. ఉద్యో. 4. 278.

2. వీడ్కొలుపు (పోవుట కనుమఱించు.)

గీ. యక్షగంధర్వసాధ్య విద్యాధరులను, నిజ పుంజుల కనిచె నిందివరాతుఁ, డుడుగర లొసంగి విభవంబు గడలుకొనఁగ. మనుచ. 5. 108.

3. సాగనంపు.

చ...దారుకసాంధియైన దివ్యకాం, చనంధ మెక్కి యాక్షణమ సాత్వతకుంజరుఁ డేగె భక్తి నా,తని ననిచెన్ యుధిష్ఠిరుఁడు దమ్ములుఁ దానును బాదచారియై. భార. సభా. 2. 84.

గీ. ఆప్రతీంబు గంధవాహంబు ననిచి, మరలి పోవుతటాకంబుతరఁగ వోలె. నైష. 7. 6.

అనిచిపుచ్చు—అనుమఱించి పంపు, అంచిపుచ్చు భార. శాం. 2. 37.

అనుచ్ఛిష్టము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. ఉచ్ఛిష్టము కానిది. 2. అనుభవించబడినది. ('అనుచ్ఛిష్టయావనా.' సం. దశకు.)

అనుజ సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. చెల్లెలు. 2. శ్రావ్య మాణ, కలుకానుగు (వృ. వి.)

అనుజన్తుఁడు సం. వి. న్. పుం. తమ్ముఁడు.

అనుజము సం. వి. అ. న. ప్రపాండరీకము (వృ. వి.)

అనుజాత సం.—అనుజ.

అనుజాతుఁడు సం. విణ. (అ. అ. అ.) తర్పాతఁ బుట్టినవాఁడు. వి. అ. పుం. 1. తమ్ముఁడు. 2. గుణములచేత తండ్రిని పోలినపుత్తుఁడు. (చూ. అపజాతుఁడు.)

అనుజీవి సం. విణ. (న్. నీ. న్.) ఆశ్రయించి బ్రతుకువాఁడు. వి. న్. పుం. సేవకుఁడు, భృత్యుఁడు.

అనుజీవుఁడు సం. విణ. (అ. అ. అ.) సేవింపఁ దగినవాఁడు, ఆశ్రయింపఁ దగినవాఁడు. (ప్రభువు.)

అనుజుఁడు సం.—అనుజాతుఁడు.

అనుజ్ఞ సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. అనుమతి, ఇయ్యకోలు. 2. నెలపు, అజ్ఞ.

అనుజ్ఞప్తి సం. వి. ఇ. స్త్రీ—అనుజ్ఞాపనము.

అనుజ్ఞాతుఁడు సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. ఆజ్ఞా పింపఁబడినవాఁడు. 2. అనుమతి యియ్యఁబడిన వాఁడు.

అనుజ్ఞానము సం. వి. అ. న.—అనుజ్ఞ.

అనుజ్ఞాపకుఁడు సం. విణ. (అ. విశా. అ.) 1. ఆజ్ఞా పించువాఁడు. 2. అనుమఱించువాఁడు, అంగీకార మిచ్చువాఁడు.

అనుజ్ఞాపనము సం. వి. అ. న. 1. ఆజ్ఞాపించుట. 2. అనుమఱించుట.

అనుజ్యేష్ఠము సం. అవ్య. అ. న. జ్యేష్ఠాను క్రమముగా.

అనుజ్యేష్ఠుఁడు సం. విణ. (అ. అ. అ.) పెద్దవానికి తరువాతివాఁడు, రెండవవాఁడు.

అనుతప్తము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. కల్పఁ బడినది. 2. పశ్చాత్తాప పడినది,

అనుతరము సం. వి. అ. న. ఆతరము, పడవ కేవు.

అనుతర్పణము సం. వి. అ. న. 1. మద్యము శ్రాగుట. 2. మద్యపానపాత్రము.

అనుతర్షము సం. వి. అ. పుం. 1. దప్పి. 2. కోరిక. 3. మద్యము. 4. మద్యపానమునం దిచ్చ. 5. మద్యముశ్రాగుట. 6. కల్లు శ్రాగెడుగిన్నె.

అనుకాపనము సం. విణ. (అ. ఈ. అ—కరణార్థమున.) 1. పశ్చాత్తాపము కలిగించునది. 2. కాపమును కలిగించునది.

అనుకాపము సం. వి. అ. పుం. 1. కాను చేసినది
అప్పనియెఱిగి దానిఁగూర్చి పదప దుఃఖ
పడుట, పశ్చాత్తాపము. 2. కాపము.

అనుకాపి సం. విణ. (నొ. నీ. నొ.) 1. పశ్చాత్తా
పము గలవాఁడు. 2. కాపము గలవాఁడు.

అనుకాపించు సం. అ. క్రి. తపించు, కాపము
నొందు

క. ఈమతము నేయు మనవుడు, నామాటకు
నంగ మెల్ల ననుకాపింపక, మోమున
దైన్యం బొదవఁగ, దామోదరుమొగముఁ
జూచి తగనిట్లంటిన్. పద్య. రి. 165.

అనుత్కము సం. విణ. (అ. అ. అ.) ఉత్కంఠితము
కానిది, స్వస్థము.

అనుత్తమము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. దేని
కంటె మేలయినది లేదో అది, మిక్కిలి శ్రేష్ఠము,
2. ఉత్తమము కానిది.

అనుత్తర సం. వి. అ. స్త్రీ. దక్షిణదిక్కు.

అనుత్తరము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. ముఖ్యము,
అత్యంత శ్రేష్ఠము. 2. దేనికి ప్రత్యుత్తరము
లేదో అది. (పూర్వపక్షాదికము) 3. ప్రత్యుత్త
రము చెప్పనిది. 4. చలింపనిది, స్థిరము. 5.
నీచము. 6. దక్షిణదిక్కున నున్నది. వి. అ. న.
1. సరికాని సమాధానము. 2. ఉత్తరము
లేకుండుట.

శ్లో: భవ త్యవజ్ఞా చ భవత్యనుత్తరాత్. సం.
నైష. 9. 25. (ఉత్తర మీయకుండుట
వలన-అని తాత్పర్యము.)

అనుత్సాహము సం. విణ. (అ. అ. అ.) ఉత్సా
హము లేనిది. వి. అ. పుం. ఉత్సాహములేమి.

అనుత్సేకము సం. వి. అ. పుం వినయము. ('అను
త్సేకఃఖలు విక్రమాలంకారః' విక్రమో. 1.)

అనుదరుడు సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) సన్నని
నదుము కలవాఁడు.

అనుదర్శనము సం. వి. అ. న. 1. పరీక్షించుట,
కనుపెట్టి చూచుట. (ఉత్థితశ్చాప్రమత్తశ్చబలా
నామనుదర్శనే రామా.) 2. కనిపట్టుట, తెలిసి
కొనుట. (జన్మమృత్యుకరావ్యాధి దుఃఖదోషాను
దర్శనం. గీత. 13. 8.)

అనుదాత్తము సం. వి. అ. పుం. నీచై స్వస్థము,
ఉదాత్తాను దాత్తస్వరీతములలో రెండవది;
ఉచ్ఛాఁణసాధనము లగుతాల్యాదిస్థానముల
యధోభాగమున ఉత్పన్న మగుఅచ్చు.

అనుదారుడు సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. ఉదా
రుడు కానివాఁడు. 2. మిక్కిలి ఉదారుడు.
3. భార్యనుఅనుసరించినవాఁడు. 4. అను
సరించిన భార్యకలవాఁడు.

అనుదితము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. చెప్పబడ
నిది, ఉచ్చరింపబడనిది. 2. ఉదయింపనిది,
వి. అ. పుం. అక్కడక్కడ నక్షత్రములు గల
మూర్ఖోదయపూర్వకాలము.

అనుదినము సం. అవ్య. అ. న. ప్రతిదినము.

అనుదివసము సం. అనుదినము. (అనుదివసం
పరిహీయసేంగైః-నానాటికిచిక్కుచున్నావు.
శాకుం. 3.)

అనుద్యము సం. విణ. (అ. అ. అ.) పలుకఁగూడ
నిది, చెప్పరానిది. (అనుద్యం గురునామ.
కాముది.)

అనుద్యూతము సం. వి. అ. న. పునర్ద్యూతము,
మరిల నాడు జూదము.

ప. వారల ననుద్యూతంబునఁ బరాజితులం
గావించి విరిళదేశ నిర్వాసితులం జేయుట
కార్యంబనిన విని, భాగ. సఖా. 2. 274.

అనుద్రుతము సం. విణ. (అ. అ. అ.) వెంబడింపఁ
బడినది. వి. అ. న. (సంగీ) అర్థద్రుతము,
పాతికమాత్ర. (తాళమందలి కాలభేదము.)

అనుధావనము సం. వి. అ. న. 1, వెంటఁ బరు
గెత్తుట. 2. పరిశోధనము, తత్త్వాన్వేషణము.
3. పరిశుద్ధిచేయుట.

అనుధ్యాతము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. ధ్యానింపఁ
బడినది, తలఁపఁబడినది. 2. అనుగ్రహింపఁ
బడినది.

అనుధ్యానము సం. వి. అ. న. 1. ధ్యానము,
తలఁచుట. 2. అనుగ్రహము.

అనుధ్యాన 'మనుగపే' ఉత్పలమాల. వి.

అనుభ్యయుడు సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. తలఁపఁ
దగినవాఁడు. 2. అనుగ్రహింపఁ దగినవాఁడు.
'అనుదధ్యురనుభ్యయమ్.' సం. రఘు. 17. 38.

అనునయము సం. వి. అ. పుం. 1. సాంత్యనము,
ఊఱుడించుట. 2. ప్రార్థనము.

శ్లో. ం తేర్గపీతానునయేన కామం ప్రత్యర్థిత
స్వాంగమీ వేశ్యరేణ సం. ం ఘు. రి. 2

అనునయించు సం. న. శ్రీ. ఊఱుడించు, బలిమాలు.

వ. ఆ శిశుపాలు పిలుందన చని ధర్మనంద
నుండు వానిం బ్రయవచనంబుల ననునయిం
చుచు నిట్లనియె. భార. సభా. 2. 16.

అనునాదము సం. వి. ఇ. పుం. 1. ప్రతిధ్వని.
2. ధ్వని.

అనునాది సం. విజ. (నొ. నీ. నొ.) 1. ప్రతి
ధ్వనించునది. 2. ధ్వనించునది.

అనునాయకుడు సం. విజ. (అ. యి. అ.)
అనునయించువాడు.

అనునాయిక సం. వి. అ. స్త్రీ. నాయిక ననుసరించి
యుండు చెలికత్తె, దాసి. మొ.

శ్లో. సఖి ప్రవ్రజితా దాసీ ప్రేష్యా ధాత్రే
యికా తథా, అన్యాశ్చ శిల్పకారిణ్యోవిజ్ఞే
యాహ్యోనునాయికాః. (వాచ.)

అనునాసికము సం. విజ. (అ. ఈ. అ.) ముక్కుతో
నుచ్చరింపఁబడునది. (వర్ణము).

అనునీతి సం. వి. ఇ. స్త్రీ. - అనునయము.

అనునీతుడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) అనునయింపఁ
బడినవాడు.

అనుపతితము సం. విజ. (అ. అ. అ.) గురువు
చెప్పినదాని ననుసరించి మరలఁ జెప్పఁబడినది.

అనుపతనము సం. వి. అ. న. 1. ఒకటి వెనుక
నొకటిగాఁ బడుట. 2. ఒకటి వెనుక నొకటిగా
వ్రాలుట. 3. వ్రాలుట. 4. వెంబడించుట.
5. (గణిత) త్రైరాశికము.

అనుపథము సం. విజ. (అ. అ. అ.) మార్గము
ననుసరించినది. వి. అ. పుం. అనుకూలమైన
మార్గము. అవ్య. అ. న. మార్గానుసారముగా.

అనుపదము సం. విజ. (అ. అ. అ.) అడుగుల
ననుసరించునది. 2. మాటమాటను అనుసరించు
నది. (న్యాభ్యాసము. మొ.) వి. అ. న. 1. సంగీ
తమున చరణచరణము పిమ్మటను తిరుగఁ

దిరుగఁజూడెడి గీతభాగము, (వల్లవి) 1, కంఠము
నందు చేయుచుంబనము.

సీ. చిత్తజ్ఞ గృహమున నుత్తరి స్ఫుటితంబు
పొక్కిట సంపుటంబుమ శిరోధి, ననుపదం
బూరుల నన్వితం బననొప్పు దశ చుంబన
ములు దత్తత్సలముల. హంస. 5, 148.

అవ్య. అ. న. 1. పాదము పొడుగునను, పాద
ప్రమాణముగా. 2. అడుగుల వెంబడివే,
తోడుతో. 3. అడుగడుగునకు. 4. మాట
మాటకు. ప్రతిపదనమునకు.

అనుపది సం. విజ. (నొ. నీ. నొ.) 1. వెంటఁ బోవు
వాడు. 2. వెదకువాడు. శిశు. 9. 70.

అనుపదికము సం. విజ. (అ. అ. అ.) వెంబడించు
నది, వెంటఁ బోవునది.

అనుపదీన సం. వి. అ. స్త్రీ. కాలికి సరిపడిన పాద
రీతు.

అనుపపత్తి సం. వి. ఇ. స్త్రీ. - ఉపపత్తిలేమి -
1. పొసఁగుపాటులేమి, సరిపడకుండుట. 2.
యుక్తిలేమి. 3. సిద్ధింపమి, నెఱవేఱమి.

అనుపపన్నము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. అసం
గతము, పొసఁగనిది. 2. అయుక్తము. 3.
యుక్తియుక్తము కానిది.

అనుపమ సం. వి. అ. స్త్రీ. నైర్మిత దిక్కునందలి
యొడెనుఁగు.

అనుపమము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఉపమా
నము లేనిది, సాటి లేనిది. 2. మేలైనది,
శ్రేష్ఠము.

అనుపమితము సం. విజ. (అ. అ. అ.) - పోల్చఁ
బడనిది - సాటిలేనిది.

అనుపమేయము సం. విజ. (అ. అ. అ.) - పోల్చ
రానిది - సాటిలేనిది.

అనుపయుక్తము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఉప
యోగింపఁబడనిది. 2. ఉపయోగము లేనిది,
పనికిమాలివది. 3. యుక్తము కానిది, తగనిది.

అనుపయోగము సం. విజ. (అ. అ. అ.) ఉప
యోగము లేనిది. వి. అ. పుం. ఉపయోగము
లేమి.

అనుపరి వి, (✓అనుపు) సుంకరి, సుంకము పుచ్చు
కొను అధికారి.

అనుపలంఠము సం. వి. అ. పుం. — అనుపలఠి.

అనుపలఠము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. పొందఁ
బడనిది. 2. గ్రహింపఁబడనిది, తెలిసికొనఁ
బడనిది.

అనుపలఠి సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. పొందుటలేమి.
2. గ్రహింపమి, తెలిసికొనమి.

అనుపల్లవము సం. వి. అ. పుం గీతావయనము.
(పల్లవము వెంబడిని పాడఁబడునది. చూ. పల్ల
వము. దీనికి ప్రాచీనగీత గ్రంథములందు
ప్రయోగము కనఁబడదు. అనుపల్లవి అని
వ్యవహారము.)

అనుపవీతుఁడు సం. విణ. (అ. అ. అ.) — ఉపవీతము
లేనివాఁడు — ఉపనయనము కానివాఁడు.

అనుపసంహారి సం. వి. న్. పుం. (తర్క) ఒక
హేత్వాభాసము. (ఇది అనైకాంతికములలో
నొకటి. దీనికి అన్వయమందును వ్యతిరేకమం
దును దృష్టాంతము లేకుండుటవలన నిది
దుష్టము.)

అనుపాఖ్యము సం. విణ. (అ. అ. అ.) ప్రత్యక్షము
కానిది, అనుమేయము.

అనుపాతకము సం. వి. అ. న. మహాపాతకసదృశ
మగుచౌర్యము వధము మొదలగుపాపము.
(అనుపాతకములు 35 అని విష్ణుస్మృతి. — 80 అని
మనుస్మృతి.)

అనుపాతము సం. వి. అ. పుం. — అనుపతనము.

అనుపాతి సం. విణ. (న్. నీ. న్.) 1. వెంబడించు
నది, 2. అనుసరించునది.

అనుపానము సం. వి. అ. న. మందుతోఁగాని మందు
వెంబడిని గాని పుచ్చుకొనెడి వస్తువు.

అనుపాలనము సం. వి. అ. న. పోషించుట, రక్ష
ణము.

అనుపు(న్పు) — అనుచు.

(పుచ్చు)

చ. ...కంజముఖి యనుమాన మున్న ని, వ్దను
పుము దవ్యుగాఁ జెలుల నచ్చటిసత్త్రియ
తెల్లఁజెప్పెదన్. కళా. 2, 158.

గీ. నాకు నాయంతవారి నన్పంగఁ గల్గె. కాశీ.
6. 68.

(వీడ్కొలుపు.)

గీ. అతని దీవించి నీవు పొమ్మచటి కేము. నదుగు
దెంచెద మని ప్రితి ననుసరిగి. భార. ఉద్యో.
8, 146.

(సాగనంపు)

చ. అని గమనోన్ముఖుం డయి మురంతకుఁ
డాద్రుపదుండు ధర్మనం, దనుఁడు వృకోద
రాదులగు తమ్ములు మత్స్యమహివిభుండుఁ
డ, న్ననువ...నిజపట్టనంబునకు, బోయె...
భార. ఉద్యో. 1. 47. నైష. 7. 4.

వి. 1. అనుచుట, అనుపుట.

2. ప్రయాణము చేయువారితోకూడఁ బంపు
తోడు; కావలి.

సీ. తస్కరితాధ నొందకయు డ నెడరై నయటవీ
స్థలంబున ననుపుఁ బెట్టు. కాశీ. 4. 61.

3. పథికులు చెల్లించుసుంకము.

సీ. ...కాలరి నాఁగ ననుపు నాఁగ, నభిగంత్య
భాగధేయము చెలంగును. ఆం. భా. 2. 192.

గీ. తెలువ లిటు నీరువోయుపగదిరియ చేరి,
యవలఁ గొఱగాక పిచ్చుకుంటై యనంగుఁ,
డనుపుఁ గొనఁజొచ్చెఁ గల్ల గుట్టమర వారి,
కధ్వగులు లాఁచి యిడువిడియములపేర.
ఆము. 2. 58.

అనుపురుషుఁడు సం. వి. అ. పుం. — అనుచరుఁడు.

అనుపుష్పము సం. వి. అ. పుం. తెల్లు (వృ. వి.).

అనుపూర్వము సం. విణ. (అ. అ. అ.) — ముందటి
దానికి తగినపరిమాణము కలది — ఆదోఁకగా
నున్నది.

శ్లో; వృత్తానుపూర్వేచ నచాతిదీర్ఘే. సం. కు.
సం. 1. 31,

అనుపేతుఁడు సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. (ధనా
దులతో) కూడుకొనని వాఁడు. 2. అనుప
నీతుఁడు, నదుగు కానివాఁడు.

అనుప్రయోగము సం. వి. అ. పుం. తరువాతప్రయో
గించుట.

అనుప్రవచనము సం. వి. అ. న. గురుముఖమున
నుచ్చరింపఁబడినదానిని మరలఁ జెప్పట.

అనుప్రవేశము సం. వి. అ. పుం. 1. అనుసరించుట,
ఒకని మనస్సునకుఁ దగినట్లు నడచుకొనుట.
2. చొచ్చుట.

అనుప్రశ్నము సం. వి. అ. పుం. ఉపాధ్యాయుఁడు
చెప్పినదాని ననుసరించి యడిగినప్రశ్న.

అనుప్రాప్తము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. పొంది
నది, 2. పొందఁబడినది.

అనుప్రాప్తి సం. వి. ఇ. స్త్రీ. పొందుట.

అనుప్రాసము సం. వి. అ. పుం. శబ్దాలంకార
భేదము.

సీ. ముక్కంటిదరిహాసమున కనుప్రాసంబు...
గీ...మంత్రయన్నయదేవయ్యమహిత
యశము భీమ. 1; 58. (ఇట 'ప్రతిబింబము,
సాటి' అని భావము)

అనుష్టవుండు సం. — అనుచరుఁడు.

అనుబంధకము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) సంబంధించి
నది.

అనుబంధనము సం. వి. అ. న — అనుబంధము.

అనుబంధము సం. వి. అ. పుం. 1. కట్టు, బంధము.
2. సంబంధము. 3. సంసారిబంధము. 4. అనుస
రించుట. 5. ఎడతెగకుండుట. 6. పరింపర,
వరుస. 7. శుభాశుభకర్మఫలము. 8. ప్రధా
నము ననుసరించి యుండెడియప్రధానవిష
యము. 9. గ్రంథాదియందు నిర్ణయింపఁదగు
విషయప్రయోజనాధికారి సంబంధ చతుష్ట
యము. 10. దోషము, దోషప్రకటనము
11. (వ్యాక) సంస్కృతమున ఇతస్-జ్ఞ
కము; తెలుఁగున ధాతువునకుఁ జేర్పఁబడెడి
'ఉన్న, కల, పడు.'

అనుబంధి సం. విజ. (నొ. నీ. నొ.)—అనుబంధము
గలది. —1. సంబంధించునది. 2. అనుసరించు
నది. 3. ఎడతెగనిది. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. దప్పి.
2. ఎక్కిలి.

అనుబంధించే సం. అ. శ్రీ. ఎడతెగకకలుగు, అను
మూతమగు.

వ. మేలు అనుబంధించు మేలులట్ల కీళ్లును నను
మూతంబులై తొడరు నాకర్ణింపుము. భార.
శాం. 4. 71.

అనుబంధుఁడు సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) తల్లి తండ్రి
గురువు లోనగు పెద్దలననుసరించి నడచువాఁడు.

అనుబద్ధము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. కట్టఁబడి
నది. 2. సంబంధించినది. 3. ఎడతెగనిది. 4.
లగ్నమైనది. తగిలియున్నది.

అనుబలిము సం. వి. అ. న. సేనవెనుక సహాయ
ముగా పోవు సేన.

అనుబోధనము సం. వి. అ. న. జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుట.

అనుబోధము సం. వి. అ. పుం. 1. పూర్వమలఁడు
కొన్న చందనాదులకు పరిమళముపోగా పరి
మళమునకై మరలఁబూసికొనుట, ప్రబోధ
నము. 2. పశ్చాద్బోధము, స్మృతి.

అనుభవము సం. వి. అ. పుం. 1. స్మృతి భిన్న
జ్ఞానము, ప్రత్యక్షాదిజ్ఞానము. 2. (సుఖదుఃఖా
దులను) పొందుట.

అనుభవి సం. విజ. (నొ. నీ. నొ.) అనుభవముకల
వాఁడు.

అనుభవించే సం. న. శ్రీ. (సుఖదుఃఖములు) పొందు.
భార. ఆది. 3. 193. మార్క. 1.185.

అనుభావకము సం. విజ. (అ. వికా. అ.) తెలుపు
నది, గ్రహింపఁ జేయునది, సూచించునది.

అనుభావనము సం. వి. అ. న. ముఖవికాసాది
చిహ్నములచేత మనస్సునందలి భావమును
సూచించుట.

అనుభావము సం. వి. అ. పుం. 1. ప్రభావము,
తేజస్సు. 2. అధికారము. 3. భావమునుదెలిపెడి
ముఖవికాసాది.

అనుభావి సం. విజ. (నొ. నీ. నొ.) 1. అనుభవము
గలవాఁడు; అనుభవించువాఁడు. 2. ముఖవికా
సాదులచేత భావమును సూచించువాఁడు.

అనుభావ్యము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) అనుభవించఁ
దగినది.

అనుభాష సం. వి. అ. స్త్రీ. అనువాదము.

సీ...నలువశుద్ధాంతంబున కనుభాష...గీ...
మంత్రయన్నయదేవయ్య మహితయశము

భీమ. 1.53. (ఇట 'ప్రతిబింబము, సాటి' అనిభావము.)

అనుభాషణము సం. వి. అ. న. 1. సహభాషణము, ముచ్చటించుట. 2. అనువదించుట, మరిలఁ జెప్పుట.

అనుభాషిత సం. విణ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) ఉత్తరము చెప్పువాఁడు.

అనుభుక్తము సం. విణ. (అ. అ. అ.) అనుభవింపఁ బడినది.

అనుభుక్తి సం. వి. ఇ. శ్రీ. అనుభవము

అనుభూతము సం. విణ. (అ. అ. అ.) అనుభవింపఁ బడినది.

అనుభూతి సం. వి. ఇ. శ్రీ. 1. అనుభవము. 2. (తర్క) ప్రత్యక్షాదిప్రమాణసృజ్ఞానము.

అనుభోగము సం. వి. అ. పుం. 1. అనుభవము. 2. చేసినకొలుపునకై యిచ్చెడుమాన్యత్రేత్రము, (ఈనాము.)

అనుభోగించు సం. న. శ్రీ. అనుభవించు.

క. తనవునకు నాత్మవేఱఁట, యనుభోగించునఁట పిదప నాముష్మికముఁ. ప్రబోధ. 2. 31.

అనుభ్రాత సం. వి. ఋ. పుం. అనుజుఁడు, తమ్ముఁడు.

అనుమ సం. వి. అ. శ్రీ. (తర్క) 1. అనుమితి 2. అనుమానము. సం. నైష. 11. 12.

అనుమంత సం. విణ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) సమ్మతించు వాఁడు.

అనుమంత్రణము సం. వి. అ. న. యాగాదులందు మంత్రోచ్ఛారణపూర్వక మగునొకసంస్కార విశేషము.

అనుమఁడు వి. (సం. హనుమాఁ. ప్రా. హనుమా. క. తు. అనుమంత. త. అనుమాఁ.) హనుమంతుఁడు.

క. వినుమనుమఁడ వినుమనుమఁడ, వనఁదసరివ నీకు నెందు నడ్డముగలదే, యని కౌఁగిట నిడుకొని దీ, వెన లెన్నేనియు నొసంగి వీడ్కొలు పుటయుఁ. అచ్చ. రా. యు 406,

అనుమతము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. సమ్మతించి పఁబడినది, ఒప్పుకొనఁబడినది. 2. ప్రయము,

ఇంసయినది. వి. అ. న. 1. అనుజ్ఞ. 2. అనుమోదము, సమ్మతి,

అనుమతి సం. వి. ఇ. శ్రీ. 1. అంగీకారము, సమ్మతి. 2. ఒక్కక్కఁ తక్కువై నచంద్రుఁడుగలపున్నమ.

అనుమతించు సం. అ. శ్రీ. 1. ఒడఁబడు. సమ్మతించు.

నీ. నిటలాకుధనువుఁ డ్రుంచుటకుఁ గౌశికుఁ డెట్లు అనుమతించె నటంచు నమరు లనఁగ ఉ. రా. 1. 88.

స. శ్రీ. నెలవిచ్చి పాపు.

చ. ...ఏనుభవదీయ సమాగతిఁ జేసిధర్మసం, స్థిత మతివైతి నన్ననుమతింపు గుణాకరి పోయివచ్చెనఁ. వ. అని వానికిఁ బ్రదక్షిణంబు సేసి వీడ్కొనిచని కౌశికుండు. భాం. ఆం. 5. 144, 145.

అనుమతిపత్రము సం. వి. అ. న. ఒడఁబడిక పత్రము.

అనుమతుఁడు సం. వి. అ. పుం. ప్రయిఁడు, పలపు కాఁడు.

శ్లో. ...పరిరేభిరే ఘనమతో నమతో నుమతాఁ ప్రయః. శిశు. 6. 65.

అనుమననము సం. వి. అ. న. 1. అనుచింతనము, మననము చేయుట. 2. సమ్మతి.

అనుమరణము సం. వి. అ. న. 1. సహమరణము. సహగమనము. 2. మరిఁచినభర్తయొక్క దేహము దొరకనప్పుడు అతనిపాదుకాదులను గొని భార్య వేటుచితి నెక్కి దేహమును విడుచుట. (ఇదిభర్తకు దేశాంతరిమరణము కలిగినపుడు చేయునది. దీనికి శ్మశ్రియాదిస్త్రీలకే యధికారము, విప్రస్త్రీకిలేదు.)

అనుమాత్ర సం. విణ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) అనుమితి చేయువాఁడు.

అనుమానము సం. వి. అ. న. అనుమితికి సాధనము, ప్రత్యక్షానుమానోపమానశాబ్దములనెడి ప్రమాణములలో నొకటి. 2. ఊహించుట, ఊహ. 3. ఒక అర్థాలంకారము. 4. సం దేహము, సంశయము.

మ. అనుమానాకులతం బదంబు మృదుశయ్యం
గూర్చుగా లేక...కవిక. 4. 167.

క. జననీవధంబు చేసిన, ననుమానమె నరక
మగుట...భార. శాం. 5, 287,

(ఈలర్థము ఆంధ్రగ్రంథములందే కనబడు
చున్నది, తెలుగుపదమని ఆం. శే. 32.)

అనుమానపడు మి. అ. ౧౩. అనుమానము నొందు,
అనుకొను, ఊహచేయు.

ద్వి. ననుఁ జూడ రావని నాలోన నేను, నమ
మానపడఁగ నేఁ డనుకూల మాయె ద్వి.
శసా. 1472. పం.

అనుమానించు నం. అ. ౧౩. సంశయించు, సందేహ
పడు

మ. అనుమానింపక యానుధాంధసులు మాయా
కల్పనావంచనంబున వై శ్వానరునికా హరిం
చిరి...కాశీ. 5. 311.

క. ...ఆతం, డనుమానింపఁ డఖలక్రియలుం
బోఁద్రోచున్...భార. శాం. 6, 328.

న. ౧౩. 1. ఊహించు.

గీ. పద్మముఖతోడ నెవ్వరేఁ బారిజాత. పుష్ప
వృత్తాంత మెఱిగింపఁ బోలునొక్కొ.

క. అని యనుమానించుచు నొ, య్యనఁ గోప
గృహంబు నేరి యాసాత్రాజి, తనయ
ముసుంగిడి యుండఁగ, ననువు మెఱయఁ
జొచ్చి మాయ యచ్చుపడంగన్. పారి.
1. 106. 107.

2. అనుమాన ప్రమాణముచే తెలిసికొను.

మ. ...మన మానందముఁ బొందె నిట్లగుడు
సన్మానించి యే న త్తటిన్, గనుదో యల్లన
విచ్చి మేదినియు నాకాశంబునుం జూచితిన్
దశకు. 9. 5.

(‘అన్మానించు’ అనుసంక్లిష్టరూపము ‘అనుమా
నము’ తెనుఁ గనుటకు సాధనము చూ. అను
మానము.)

అనుమాపకము నం. విజ. (అ. విశా. అ.) ఊహ
కలిగించునది, అనుమితికి హేతువైనది.

అనుమానము నం. వి. అ. పుం. తరువాతినెల,
ఆవలినెల. అవ్య. అ. న. ప్రతిమానము.

అనుమితి నం. వి. వి. శ్రీ. 1. (తర్క) అనుమాన
ప్రమాణమువలనఁ గలిగినజ్ఞానము, పరామర్శి
జన్యజ్ఞానము. 2. ఊహ.

అనుమిత్స నం. వి. అ. శ్రీ. అనుమితి చేయనిచ్చ,
ఊహింపనిచ్చ.

అనుము(న్ము) వి. సన్యవిశేషము.

(వృత్తియందు ‘ప’ వర్ణము ఆదేశముగా
వచ్చును.)

ఉదా: అనుపగింజ, అనుపచేను, మొ.

బ. నిష్పావములు, ధాన్యవిశేషము.

చ. ...ఇట్లను నివె పొట్టికందులును నన్నులు
నున్నవి. ...భోజరా. 6. 242.

అనుమ్మతుఁడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) చచ్చిన
వానివెంట (శోకాదులచే) చచ్చినవాఁడు.

అనుమేయము నం. విజ. (అ. అ. అ.) అనుమతి
చేయఁదగినది; ఊహింపఁ దగినది.

అనుమోదనము నం. వి. అ. న. 1. సమ్మతి. ఒప్పు
దల. 2. సంతోషించుట. 3. సంతోషపెట్టుట.

అనుమోదము నం. వి. అ. పుం. 1. సంతోషము.
2. సమ్మతి, అంగీకారము.

అనుమోదించు నం. అ. ౧౩. సంతోషించు.

క. ...విప్రవరుఁడు మునిజనములు పూ, జనము
నొనరింప భేచరు, అనుమోదింప విహరించె
నప్రతిహతుడై. భార. శాం. 5. 361.

న. ౧౩. సమ్మతించు, అంగీకరించు.

క. ఏవాఁ డెమ్మెయిఁ జెప్పిన, నావసుధా
ధిపుఁడు దాని ననుమోదించున్, భావము
సంతోషశ్రీ. భావితమగుచుండఁ గురు
వృపాలప్రవరా. భార. శాం. 4. 341.

అనుమోదిల్లు నం. అ. ౧౩. హర్షించు, సంతో
షించు.

క. అనినన్ మీజననియు నే ననుమోదిల్లితిమి
మీకు నాకుభవార్తల్, వినిపింపవచ్చితి...
ముకుంద. 8. 180.

అనుయూజము నం. వి. అ. పుం. యాగాంగ మగు
కర్మవిశేషము.

అనుయూత నం. విజ. (బు. ౧౩. బు.) అనుసరించి
పోవువాఁడు.

అనుయాత్ర నం. వి. ఆ. స్త్రీ. వెంటఁ బోవుట.
 అనుయాత్రము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) వెంటఁ
 బోవునది. వి. ఆ. పుం. పరిజనము, సరివారము.
 అనుయాత్రికుఁడు నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) అను
 చరుఁడు.
 అనుయానము నం. వి. ఆ. న. వెంటఁ బోవుట.
 అనుయాయి నం. విణ. (నొ. నీ. నొ.) 1. వెంటఁ
 బోవువాఁడు. 2. అనుసరించువాఁడు. 3. ఆశ్రీ
 తుఁడు.
 అనుయుక్తుఁడు నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. ప్రశ్నింపఁ
 బడినవాఁడు. 2. భృతకాధ్యేత, డబ్బిచ్చి
 చదువుకొనువాఁడు,
 అనుయోక్త నం. విణ. (ఋ. క్తీ). ఋ.) 1. ప్రశ్న
 మడుగువాఁడు - ప్రాశ్నికుఁడు. 2. అధ్యాప
 కుఁడు: భృతకాథ్యాపకుఁడు.
 అనుయోగము నం. వి. ఆ. పుం. 1. ప్రశ్నము.
 2. ప్రయత్నము, 'అనుయోగం వినా తై లంతి
 లానాం నోపజాయతే.' సం. పంచ. 2. 147.
 అనుయోగి నం. విణ. (నొ. నీ. నొ.) 1. కూర్చు
 నది. 2. సంబంధించునది. 3. ప్రశ్నించువాఁడు.
 అనుయోజనము నం. వి. ఆ. న.-అనుయోగము.
 అనుయోజ్యము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ప్రశ్నింపఁ
 దగినది.
 అనుయోజ్యాఁడు నం. వి. ఆ. పుం. నేవకుఁడు,
 అనురంజకుఁడు నం. విణ. (అ. జి. తా. అ.) 1. సంతోష
 పఱచువాఁడు. 2. రంగులు వేయువాఁడు.
 అనురంజనము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. సంతోష
 పెట్టునది. 2. రంగులు వేయునది. వి. ఆ. న.
 1. సంతోషపెట్టుట. 2. రంగులు వేయుట.
 అనురంజితము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) అనురక్త
 ముగాఁ జేయఁబడినది.
 అనురక్తము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. ఎఱ్ఱనిది.
 2. రంగుగలది. 3. అనురాగము గలది.
 అనురక్తి నం. వి. జి. స్త్రీ.-అనురాగము.
 అనురణనము నం. వి. ఆ. న. 1. గంటలు మొద
 లగువాని ధ్వనివెంబడి వెడతెగక వినఁబడు
 చుండు ప్రతిధ్వని. 2. (అలం) ధ్వనిభేదము.

అనురతి నం. వి. జి. స్త్రీ. అనురాగము.
 అనురథ్య నం. వి. ఆ. స్త్రీ. పెద్దబాటకు ప్రక్క-
 నున్నచోవ.
 అనురసము నం. వి. ఆ. పుం. 1. ప్రతిధ్వని. 2.
 (అలం) కావ్యమునందలి యప్రధానరసము.
 3. ఒకరుచి ననుసరించినరుచి, అప్రధానరుచి.
 అనురసితము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) శబ్దించినది;
 మాటుమోగినది. వి. ఆ. న. ప్రతిధ్వని.
 అనురాగము నం. వి. ఆ. పుం. ప్రేమ.
 అనురాగి నం. విణ. (నొ. జీ. నొ.) అనురాగము
 గలవాఁడు.
 అనురాగింజు నం. ఆ. క్రి. ప్రేమచూపు, అను
 రాగము చూపు.
 వ. అట్టియెడ రెండుబలంబులవారును బాండ్
 వులు తొల్లి పడినపాట్లు నెప్పుకొని వగచుచు
 వారు సంధికై చేసినయత్నాలు వాక్రుచ్చి
 మెచ్చుచు నప్పుడు గురుజనంబులయెడఁ
 బాటించినవినయంబు వర్ణించియనురాగించు
 చుండిరిని చెప్పిన. భార. భీష్మ. 1. 170.
 అనురాగిల్లు(లు) నం. ఆ. క్రి. 1. అనురక్తినొందు,
 ప్రేమగలిగి యుండు.
 సీ. సంపూర్ణయోవను స్వీలక్షణయుక్తుఁడని
 యనురాగిల్లి కమలనిలయ. భార. ఆర. 5.
 221.
 2. సంతోషించు.
 క. అని పలుకుచెంచుపలుకుల, కనురాగిలి వేట
 తేప యని పురిఁ జాటం, బనిచె...చంద్రా.
 2. 47. కు. సం. 6. 276.
 3. ఎఱ్ఱవాలు, ఎఱ్ఱనగు,
 క. తనరాగంబునఁ ద్రిజగము, ననురాగిల్లెనొ
 జగంబుననురాగముతో, ననురాగిల్లెనొ
 తామటి, యన జగములతోన చంద్రుఁ
 డనురాగిల్లెన్. కు. సం. 8. 109.
 అనురాధ నం. వి. ఆ. స్త్రీ.-రాధ (విశాఖ) తరు
 వాత వచ్చునది-ఇరువదియేడునక్షత్రములలో
 పనునేడవది. (అ. పుం. 8. అనికొందలు.)
 అనురూపము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. అను
 గుణము, తగినది. 2. సాటియైనది, ఈ
 డయినది.

అనురోధనము నం. వి. అ. న. - ఏడ్చువానితో
నేడ్చుట - సమదుఃఖత్వము.

అనురోధకుఁడు నం. విజ. (అ. దిశా. అ.) - అను
రోధి.

అనురోధనము నం. వి. అ. న. - అనురోధము.

అనురోధము నం. వి. అ. పుం. అనుసరించుట.

అనురోధి నం. విజ. (నొ. నీ. నొ.) అనుసరించు
వాఁడు.

అనులాపము నం. వి. అ. పుం. ముహుర్భాషణము,
మాటిమాటికి పలుకుట.

అనులీనము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. దాఁగినది.
2. అంటి యుండినది.

అనులేపకుఁడు నం. విజ. (అ. విశా. అ.) చంద
నాదులు పూయువాఁడు.

అనులేపనము నం. వి. అ. న. - అనులేపము.

అనులేపము నం. వి. అ. పుం. 1. చందనాదుల
పూత. 2. పూసికొనెడిచందనాదికము.

అనులేపి నం. విజ. (నొ. నీ. నొ.) - అనులేపకుఁడు.

అనులోమ నం. వి. అ. స్త్రీ. పెనిమిటికంటె
తక్కువజాతి భార్య.

అనులోమజుఁడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) పెనిమిటి
కంటె తక్కువ జాతికళత్రమందుఁ బుట్టిన
వాఁడు.

అనులోమము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. క్రమము
ననుసరించి యున్నది. (వ్యతి. విలోమము.
ప్రతిలోమము) 2. అనుకూలమైనది.

అనువందు అ. శ్రీ. (√అనువు) ఒప్పు.

క. కనువిందై యొకపురవర, మనువందుఁ భువి
మదేభవాయభటంధం, జనమై...శుక. 1.
418.

అనువత్త నం. విజ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) 1. అనుస
రించి చెప్పువాఁడు. 2. (వేదాదికము) సంత
చెప్పుకొనెడువాఁడు.

అనువచనము నం. వి. అ. న. 1. చెప్పినది మరిలఁ
జెప్పుట. 2. యజ్ఞమున ప్రైషము ననుసరించి
మంత్రములు పఠించుట.

అనువచించు నం. న. శ్రీ. మరిలఁజెప్పు.

నీ. మఱవక నే నన్నమాట యెచ్చరికించి యడిగి
తిఁగాన నీ కనువచింతు. శ్రీరం.మా. 4.4.

అనువత్సరము నం. వి. అ. పుం. 1. సంవత్సరము.
2. (పంచవర్ష మానమున) ఐదేండ్లలోని నాలు
గవయేఁడు. బార్హిస్పత్యమానమందు అఱు
పదిసంవత్సరములలో సంక్రమించేట్లు పరిమితి
గల యైదవభాగము.

అనువదింఁచు నం. న. శ్రీ. 1. అనువాదముచేయు.

2. ఉపన్యసించు, ప్రసంగించు.

నీ....ఘనతర్కశాస్త్రులు అనువదింప. రంగా.
2. 4.

అనువయింఁచు నం. న. శ్రీ. సేయు.

వ. అందు సితాసితతంతుసం తానపటంబు ననువ
యించు చున్నవారి నిద్దఱ స్త్రీలను. భార.
ఆది. 1. 108.

అనువరి విజ. (√అనువు) ఉపాయశాలి, నేర్పరి.

చ...మఱుమాట లాడ నయకోవిదుఁ డెవ్వఁడు
ధీరుఁ డెవ్వఁడి, దనువరి యెవ్వఁడంచు నచ
లాకృతులై నెఱి నూంకుండఁగఁ. భార.
ఉద్యో. 8. 285.

అనువర్తింఁచు నం. న. శ్రీ. క్రమముగా వర్ణించు.

క. అమృహితాంశములుదెలియ ననువర్ణింతుఁ.
భార భీష్మ 1.24.

అనువర్తనము నం. వి. అ. న. 1. వెంబడించుట.

2. అనుసరించి నడచుకొనుట. 3. (వ్యాక)
పూర్వమాత్రమునుండిపదము అన్వయార్థము
పరిమాత్రమునకు వచ్చుట.

అనువర్తి నం. విజ. (నొ. నీ. నొ.) అనువర్తించు
వాఁడు.

అనువర్తింఁచు నం. న. శ్రీ. అనుసరించు; వెంబ
డించు.

క. ఎఱుంగవె యజాతశత్రుని, నెఱియును
ధర్మంబు సత్యనిష్ఠయుమిము నె, తెఱుగున
ననువర్తించెనొ, యెఱుంగవె తగుచేవగలుగు
తెఱుంగవె యధిపా. భార. ఉద్యో. 8. 278.

(ఇట 'విధేయతతో ప్రవర్తించు' అని భావము.)

వ. మార్తాండు ననువర్తించుభాయా దేవియుం
దోలె. నైష. 2. 46.

అనువకుడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) లోబడిన వాడు, అధీనుడు.

అనువహము నం. వి. అ. వుం. అగ్నియొక్కయేడు జిహ్వలయం దొకదానిపేరు,

అనువాకము నం. వి. అ. వుం. 1. మరలఁ జెప్పట. అర్జుము, కొన్ని పనసలు గలవేదభాగము.

అనువాచనము నం. వి. అ. న. ఆధ్వర్యునిపై షము చొప్పున హోత ఋక్కులను పఠించుట.

అనువాదకము నం. విజ. (అ. దెకా. అ.) 1. అను వదించునది. 2. సదృశము, సమానము.

అనువాదము నం. వి. అ. వుం. 1. ఒకరు చెప్పిన దానిని మరలఁ జెప్పట. 2. భాషాంతరీకరణము.

అనువాది నం. విజ. (నో. నీ. నో.) - అనువాద కము.

(సదృశము, సమానము.)

శ్లో. తదనువాదిగుణః కుసు మోద్గమః. నం. రఘు. 9. 33.

అనువాద్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) అనువదింపఁ దగినది.

అనువారము నం. అవ్య. అ. న, మాటిమాటికి.

అనువారు అ. క్రీ. (√అనువు + అరు) ఒప్పు.

ద్వి. ఘనుడ చిత్తంబునఁ గలమనోరథము, అను వారి సిద్ధించె నధికభాగ్యమున. రం. రా. ఉ, 25. పా.

అనువాసన నం. వి. అ. వ్రీ. 1. అనుగత మగుగం ధము, అనుసరించి వచ్చినపరిమళము.

మ...చం.దనకాలాగరుసల్ల కీతరులయుద్యద్ధూ మధూపానువా,సననొప్పెక సురభీకృతంబు లగుచుకా సక్రీడమానామృతా, శనవిద్యా ధరసద్విమానవితతుల్...భార. ఆది. 8. 262.

2. అనువాసనము, పరిమళింపఁజేయుట.

అనువాసనము నం. వి. అ. న - అనువాసము.

వుం. న. 1. చిమ్మనగ్రోవి. 2. ఒకవిధమగువస్త్ర కర్మము. 3. వస్త్రకర్మమందు ఎక్కించు తైలా దికము.

అనువాసము నం. వి. అ. వుం. పరిమళింపఁజేయుట, అంచులను పరిమళద్రవ్యములో ముంచి వస్త్ర మునకు పరిమళము గలిగించుట.

అనువాసరము నం. అవ్య. అ. న. ప్రతిదినము.

చ. ...మధుగర్భము నాఁజను మేడి దానిపై, మను ననువాసరంబు బహుమానుడు... వేం. పంచ. 4. 69.

అనువాసితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. నూపా దులచే పరిమళింపఁ జేయఁబడినది. 2. గుద ద్వారమున లోనికి ఎక్కింపఁబడినది. (మందు, మొ.) 3. వస్త్రకర్మముచేత చికిత్స చేయఁబడి నది.

అనువిత్తి నం. అ. ఇ. వ్రీ. 1. తెలిసికొనుట. 2. పొందుట.

అనువిద్ధము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. గ్రువ్వఁ బడినది; తొలివేయఁబడినది. 2. క్రమఁబడినది. ఆవరింపఁబడినది. 3. సంబంధించినది, కూడినది. 4. చెక్కఁబడినది, ఖచితము.

అనువిధానము నం. వి. అ. న. ఉత్తరువుప్రకారము చేయుట.

అనువిధాయి నం. విజ. (నో. నీ. నో.) 1. ఉత్తరువు ప్రకారము చేయువాడు. 2. పోలినది.

శ్లో. నిజవధూశ్వసితానువిధాయిని. శిశు. 6. 23.

అనువు' వి. (శ. అను, అనువు) 1. పద్ధతి, విధము, రీతి.

గీ. అనవు యింద్రియముల విషయములమీఁద, నిగుడనీక మనంబుతో మగుడఁ దిగిచి, యాత్మఁ గూర్చుట సాంఖ్యులయనువు... భాగ. శాం. 5. 97.

సీ....పురూర,పునిమాడ్కి సగరులాగునఁ గార్తి వీర్యనియనువున గయునట్టు...శుక. 1.10.

2. ఉపాయము, నేర్పు.

క. తనవున విఱిగినయలుగుల, ననువునఁ బుచ్చంగ వచ్చు నతినిష్ఠురతకా, మనమున నాటినమాటలు,విను మెన్ని యుపాయము లను వెడలునె యధిపా. భార. ఉద్యో. 2. 62. మార్క. 8. 318.

3. అనుకూల్యము.

క. కక్కుటితికాడు కార్యము, చక్కటియెటు
గండు సంద్యజామున నతనిన్, బొక్కివడ
నీవు కోటల, నొక్కిన నది తెలియ మన
కనువు దప్పుఁ జూచి. నా. పంచ. 1. 320.

4. పాటవము, సామర్థ్యము.

గీ. చారుడాన్త్రజాలాంకుల వైరినై న్య, కాప
మొనరించి యానూతతనయతరణి, పార్థ
దుస్తరకాలవై భవము గడవ, ననువులేమి
నవ్విధమున నస్తమించె. భార.కర్ణ. 3. 366.

ఆ. నీవు వంగె బొమలు వ్రేలఁబడియె.
గన్నులనువుదప్పె గదలె దంతంబులు.
భోజరా. 6. 169.

5. అవకాశము, వీలు.

వ. కలభాషిణికంతంబునకుఁ దనకంతంబు
నడ్డంబునేర్చి వ్రేటున కను వీక దాని నిరు
గేలం బొదుగఁబట్టుకొని...కళా. 3. 120.

6. ఒప్పు, తాగు.

చ. ...నీ, ననువున రాజసూయము రయంబునఁ
జేయుము...శశాం. 5. 131.

విణ. 1. అనుకూలము, వీలైనది.

క. అనుమాటలు విని సంక్రం, దనందనుఁ
డిట్టులనియె దైవంబుకతంబున నాకు
నొక్కచందంబునవై యున్న యది దీనినొ
గాదనుఁడా. భార. విరా. 1. 86.

అ. అనువు గానిచోట నధికుల మనరాదు.
వేమన. 1. 23.

2. వశమైనది, అధీనము.

గీ. ఆయుపాయముల్ మూఁటికి ననువు గాని,
యట్టి పగతునియెడ భేదమాచరింప. వలయు
...భా. శాం. 2. 416.

3. యుక్తము, తగినది.

క. విను చదువు చెప్పినతఁడుం, దనతండ్రియు
నొక్కరూప తలఁపఁగ నది గావున నీవు
నాకు, జెల్లెల, వను వగునా యిట్టిమాట
లాడఁగ నీకున్. యయా. 3. 155.

జ. అనువగు, అనువరి, అనువారు, అనువు
కాడు, అనువుకొను. అనువుకొల్పు, అనువు
చేయు, అనువుపడు, అనువుపఱచు, అను
వొందు, అనువొప్పు.

అ. శ్రీ. (√అనువు) పొందుపడు, అనుకూల
మగు,

నీ. మెచ్చలు వచ్చిన మిగుల నానఁదించు మన
ముల తలఁపోత కనువుకొనుచు నిర్వ. 8. 76.

అనువు² విణ. (నం. అణు) మాత్మము, సన్ననిది.
చ, అను వగుకొనుదీగె లసియాడఁ బయోధర
ముల్ వణంకఁగా...భీమ, 5. 108.

అనువుకాడు విణ. (√అనువు) నేర్పరి, ఉపాయ
శాలి.

నీ. అనువుకాడయి తనయక్కఱదీతిన నచటికే
చనుఁ గదా యనుమిటారి. కువల. 5. 10.

అనువుకొల్పు న. శ్రీ. (√అనువు) పొందుపఱచు.

గీ. ఈయలంకారముల కెల్లనిలఁ బ్రధానమైన
యువమయ ముందుగా ననువు కొల్పి,
యొకటి కొకటికి భేదముల్ ప్రకటములుగ,
సరవి నెఱిగింతు లక్షులక్ష్యంబు లెలమి.
నరస. 5. 6.

అనువుచేయు న. శ్రీ. (√అనువు) నిర్ధపఱచు,
ఆయి త్తపఱచు.

క. మొన లొఱపుగఁ దీర్చికొనుఁడు, దనతన
వాహనము లాయుధము లెల్లజనంబును
ననువు నేసికొనుఁడు...భార. విరా. 4. 89.

అనువుపడు అ. శ్రీ. (√అనువు) 1. ఏర్పడు,
కలుగు.

క. చనుఁగవ ఘనమో జఘనము, ఘనమో
యని నడిమిచక్కిఁ గమిచి విధికరంబునఁ
దూఁచెదీనిఁ గా కిట్లనువుపడునె వళులవేర
నంగుళిరేఖల్. నైష. 5. 16.

నీ. అనురజయలక్ష్మి రాఁ ద్రోవయనువుపడఁగఁ,
చాటకాభీలవక్షః కవాటదళన, మాచరించిన
కుంచికయై వెలింగె, రామకాణంబు దోష
నిర్వాపణంబు. రామా. 4. 84.

2. అనుకూలపడు, వీలుపడు.

గీ. వెనుకఁ దోడ్కొనిపోవ నా కనువుపడదు,
పిల్లలీకలువచ్చి వర్ధిల్లుదాఁక. కళా. 2. 160.

3. నెఱవేటు.

గీ. యత్న మొనరింతు నీకార్య మనువుపడఁగఁ,
జనుఁడు మీమీ నివాసదేశముల కర్థి. కాళి.
2. 100.

4. ఒప్పు.

చ. ...లోకముల్, తనయుదయారుణద్యుతివి
తానము పేరిఁజోగుణంబుచే, ననువుపడన్
సృజింపఁ గమలాసనుఁ డై ద్విజరాజు రా...
వసు. 5, 18.

అనువుపఱ(ఱ)మే న. ౧౩. (√అనువు) 1. పొందు
పఱచు.

సీ. కస్తూరికామిశ్రగంధసాగంబున నలికంబునఁ
ద్రిపుండ్ర మనువుపఱచి. శివరా. 3. 12.
2. కలిగించు.

క, లీలాసంక్రమవేళల, చాలా నీచరణలాఙ్
ప్రథమాద్రిశిలా, జాలములఁ గృతకగై రిక,
చాలాతపశంక ననువుపఱచుంగాతన్. నైష.
5. 49.

3. నెఱవేర్చు.

క. కనుఁగొని నాతలఁచినపని, యనువుపఱచి
మఱచియైన నలయక వేగంబున వత్తు...
ఉ. హరి. 2. 91.

4. అలవఱచుకొను.

గీ. ...అష్టాంగయోగంబు ననువుపఱచి, యంత
నద్యైతథక్తిఁ గృతార్థుఁ డగుచు. భీమ.
5. 161.

5. పర్యఱచు.

సీ. ...ప్రేమతోడ; నెనమదల్ వీరన్న కిరవుగాఁ
త్రాకారమును భోగరాగంబు అనువుపఱచె.
శా. ప. మం. 101.

అనువృత్తము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. అనుస
రించి వర్తించినది. 2. ఆదోఁకగా వ్రటువ
యైనది. 3. (వ్యాక) వెనుకసూత్రమునుండి
తేబడినది. 4. ఎడతెగకుండ ఉంపఁబడినది,
ఎడతెగకుండ చూపఁబడినది.

వి. అ. న. అనుసరణము. ఉదా; అంబ అను
వృత్త స్తవ్యాభగీరథ గృహే ప్రసాదః.
ఉ. చ. 7.

అనువృత్తి నం. వి. వి. శ్రీ. 1. అనువర్తించుట,
అనుసరించుట. 2. సేవ. 3. పోలుట. 4; మరల
వచ్చుట. (ఉదా; వర్ణానామనువృత్తిరమ
ప్రాసః.) 5. (వ్యాక) ఒకసూత్రము నుండి

తర్వాతి సూత్రములోనికి పదము అన్వయా
ర్థము వచ్చుట.

అనువేధము నం. వి. అ. శుం. 1. తొలివేయుట.
2. సంబంధము, కూడిక. 3. క్రమ్ముట, ఆవ
రించుట.

అనువేల్లితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) అనుగుణ
ముగా వంపఁబడినది. వి. అ. న. వ్రణాదులకు
కట్టుకట్టుట.

అనువేశము నం. వి. అ. శుం. 1. వెంబడినిచొచ్చుట.
2. పెద్దవానికి పెండ్లి గాకుండఁగా చిన్నవాఁడు
పెండ్లాడుట.

అనువేక్యఁడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) ప్రక్క
యింటివానికి ఆవలి యింటివాఁడు, మను
8. 392.

అనువేశము నం. అవ్య. అ. న. అనుక్షణము,
ఎప్పుడును.

అనువొందు అ. ౧౩. (√అనువు) ఒప్పు.

గీ. అవనిఁ జిరకాల మనువొందు మనుచుఁ
బనిచె, నందనామణిఁ జొత్తు నానందగరిమ.
పె. శకుం. 3, 191.

అనువొప్పు అ. ౧౩. (√అనువు) ఒప్పు.

క. తనతలవై వడి బల్లిదుఁ, డనువొప్పుఁగఁ
గ్రొత్తము త్తియపుడలఁ త్రాల్వోసిన =
నీలా. 1, 115.

అనువ్యంజనము నం. వి. అ. న. అప్రధాన
చిహ్నము.

అనువ్యాధము నం. - అనువేధము,

అనువ్యాహరణము నం. వి. అ. న. అనువాదము,
మరిలఁ జెప్పుట. 2. సహకథనము, ఒకదానితోఁ
గూడఁ జెప్పుట.

అనువ్యాహరణము నం. వి. అ. శుం. - అనువ్యా
హరణము.

అనువ్రజనము నం. వి. అ. న. వెంటఁ బోవుట,
ఇంటికివచ్చిపోవు స్నేహితులు మొదలగువారిని
సాగనంపునపుడు వెంబడించి పోవుట.

అనువ్రజ్య నం. వి. అ. శ్రీ. - అనువ్రజనము,
శ్లో. అసనావసథౌశయ్యా మనువ్రజ్యాముపా
సనాం. మను. 8. 107.

అనువ్రతుడు నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. ఒకని కనుకూల మగుపనులు చేయువాడు, అనుకూలుడు. 2. అనుసరించువాడు. 3. ఒకనివ్రతము ననుసరించి చేయుప్రతముగలవాడు.

అనుశతికము నం. విణ. (అ. అ. అ.) నూటిచే గొనబడినది.

అనుశయము నం. విణ. (అ. అ. అ.) హస్తగతము. 1. అ. అ. అ. 1. పశ్చాత్తాపము, 2. దీర్ఘ ద్వేషము. 3. అత్యంతసంబంధము, అనుబంధము 4. (వేదాంత) అనుభవింపఁగా మిగిలినకర్మము.

అనుశయానుడు నం. విణ. (అ. అ. అ.) పశ్చాత్తాప పడువాడు.

అనుశయి నం. విణ. (నో. నీ. నో.) అనుశయము కలవాడు. 1. ఈ. శ్రీ. పాదరంగభేదము.

అనుశస్త్రము నం. వి. అ. న. శస్త్రమునకుమాటుగా నుపయోగించుసాధనము.

అనుశాసకుడు నం. విణ. (అ. నికా. అ.) అనుశాసించువాడు.

అనుశాసనము నం. వి. అ. న. 1. ఆజ్ఞ. 2. ఉపదేశము, 3. నిరూపణము, వ్యుత్పాదనము, కలరూపును దెలుపుట. (ఉదా: నామలింగాను శాసనము.)

అనుశాసీ నం. విణ. (నో. నీ. నో.) అనుశాసించువాడు.

అనుశాసించే నం. న. శ్రీ. అజ్ఞాపించు.

వ. ... యముండు ధర్మజ్ఞ ననుశాసించుటయు ... భార. ఆది. 1. 28,

అనుశాసిత నం. విణ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) అనుశాసించువాడు.

అనుశిష్టము నం. విణ. (అ. అ. అ.) అనుశాసించబడినది.

అనుశిష్టి నం. వి. ఇ. శ్రీ. 1. ఉపదేశము. 2. ఆజ్ఞ. అనుశీలనము నం. వి. అ. న. నిరంతర మభ్యసించుచుండుట, ప్రతిక్షణ మాచరించుచుండుట.

అనుశీలితము నం. విణ. (అ. అ. అ.) నిరంతరభ్యస్తము, విడువక యభ్యసించబడినది.

అనుశోకము నం. వి. అ. అ. 1. పశ్చాత్తాపము. 2. శోకము.

అనుశోచకుండు నం. విణ. (అ. వికా. అ.) 1. పశ్చాత్తాప పడువాడు. 2. పశ్చాత్తాపము గలిగించువాడు. 3. దుఃఖించువాడు.

అనుశోచనము నం. వి. అ. న. — అనుశోకము.

అనుశోచి నం. విణ. (నో. నీ. నో.) — అనుశోచకుడు.

అనుశ్రవము నం. వి. అ. అ. వైదికసంప్రదాయము; సంప్రదాయము.

అనుశ్రుతము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. వేద సంప్రదాయము ననుసరించి వచ్చినది. 2. వంశ సంప్రదాయము ననుసరించి వచ్చినది, కులక్రమాగతము. (ఈయర్థము వాడుకలోనిది.)

అనుషంగము నం. వి. అ. అ. 1. సంబంధము, కలయిక, కూడిక. 2. ఒకచోటనుండు పదమును అన్వయార్థము మఱియొక చోటికి తెచ్చుట, ఒక వాక్యమందలి శబ్దమును ఇంకొక వాక్యమున అన్వయముకొలుపుట. 3. ప్రకరణమును డట్టి పదమును అధ్యాహరించుకొనుట. 4. ఒకదాని నుద్దేశించి ప్రవర్తించునపుడు మఱియొకటికూడ సిద్ధించుట, 5. ప్రసంగవశమున జెప్పుట. 6. దయ.

అనుషంగి నం. విణ. (నో. నీ. నో.) సంబంధించినది, కూడినది, కలిసినది.

అనుషక్తము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. మిక్కిలి సంబంధించినది. 2. లగ్నమైనది.

అనుష్టుప్ప నం. వి. అ. శ్రీ. 1. పాదమునకు ఎనిమిది వర్ణములుగల శ్లోకము. 2. అట్టి ఛందస్సు. 3. సరస్వతి.

అనుష్ఠాత నం. విణ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) అనుష్ఠించువాడు.

అనుష్ఠాతవ్యము నం. — అనుష్ఠేయము.

అనుష్ఠానము నం. వి. అ. న. చేయుట, ఆచరణము.

అనుష్ఠాపకము నం. విణ. (అ. వికా. అ.) చేయించునది, ఆచరింపజేయునది.

అనుష్ఠాపనము నం. వి. అ. న. అనుష్ఠింపజేయుట, చేయించుట.

అనుష్ఠాయి నం. విణ. (నో. నీ. నో.) అనుష్ఠించువాడు.

అనుష్ఠింమే నం. న. శ్రీ. ఆచరించు, చేయు.

క. ...ఎఱిగినచానిని, మఱవ కనుష్ఠించునది
సమంజసబుద్ధిన్. భార. ఆది. 3. 203.

అనుష్ఠితము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) అనుష్ఠింపఁ
బడినది.

అనుష్ఠేయము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) అనుష్ఠింపఁ
దగినది.

అనుష్ఠము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. వేడిలేనిది,
చల్లనిది. 2. చుటుకులేనిది, సోమరి. వి. అ. పుం.
చల్లనిస్పర్శము. న. నల్లకలువ.

అనుష్ఠవల్లి క నం. వి. ఆ. శ్రీ. నల్లగఱిక (వృ.వి.)

అనుసంతతి నం. వి. ఆ. శ్రీ. ఎడతెగనివరుస,
అవిచ్ఛిన్న సరంపర.

అనుసంధానము నం. వి. అ. న. 1. చింతనము.

2. అన్వేషణము, పరిశీలనము. 3. కూర్పుట.

4. (భక్తిక్రగంథముల) పఠనము.

శా. ...దివ్యప్రబంధానుసంధానధ్వనము...
ఆము. 1. 84.

అనుసంధాయకుడు నం. విజ. (అ. యి. శా. అ.)
అనుసంధించువాడు, అనుసంధానము చేయు
వాడు.

అనుసంధాయి నం. విజ. (నో. జీ. నో.) - అనుసం
ధాయకుడు.

అనుసంధింమే నం. న. శ్రీ. 1. కూర్పు. 2. చింతించు,
మననము చేయు, ధ్యానించు.

క. ...నిత్యము నీయధ్యాత్మము ననుసంధింపు
పానెదవు దురితములన్. భార. అశ్వ. 2. 228.

వ. నీవును నాదలి తాత్పర్యం బనుసంధించి
శాంతినొందుమని చెప్పిన గుంతీతనయుండు
...భార. శాం. 4. 20.

3. (భక్తిక్రగంథములు) పఠించు,

అనుసంహితము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) అనుసం
ధింపఁబడినది.

అనుసరణము నం. వి. అ. న. 1. వెంటడించుట.

2. ఒకదానిప్రకారము చేయుట. 3. పోలుట.

4. ఉపరోధము, అడ్డు.

శ్లో. ఇంద్రోద్దైన్యం త్వదనుసరణ క్లిష్టకాంతేర్ని
భర్త. మేఘ. 2. 21. (అనుసరణేన - ఉప
రోధేన - అని మల్లినాథవ్యాఖ్య.)

(1 - 12)

అనుసరింమే నం. న. శ్రీ. వెంటడించు, అనువర్తించు.

క. ఊతిపతి ప్రభూతరాగా, నివృత్తుడై తను
ననుసరింప విపరీతమతిన్, బ్రతికూలయగుచు
నపమా, నితుఁగఁ బతిఁ జేయు నతివ నీచ
చరితయై. మార్క. 5. 128.

అనుసరుడు నం. వి. అ. పుం. - అనుసరించు
వాడు - 1. సహచరుడు. మిత్రుడు. 2. అను
చరుడు, సేవకుడు.

అనుసామము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) సామో
పాయము ననుసరించినది.

అనుసాయము నం. అవ్య. అ. వ. ప్రతిసాయం
కాలము.

అనుసారకుడు నం. విజ. (అ. రి. శా. అ.) అనుస
రించువాడు.

అనుసారణి నం. వి. ఆ. శ్రీ. రెండవసారణి, వీణకు
ప్రక్కను డు మూడుతంత్రులలో నొకటి.
(దీనిని 'ప్రక్కసారణి' అనియు అందురు.)

అనుసారము నం. వి. అ. పుం - అనుసరిణము,

అనుసారి నం. విజ. (నో. జీ. నో.) - అనుసార
కుడు.

అనుసారికము నం. వి. అ. న. పరిమళద్రవ్యము
(చందనము, అగరు, మొ.)

అనును వి. చేతిరజ్జు పల్లకిబొంగు మొదలగువానికి
చివరి వేసెడులోహపుకట్టు, పొన్ను. ఆం. భా. 2. 202.

గీ. తకుకుఁబు తడియనుసుబెత్తఁబుకట్టె, బట్టి
నేనాధిపతి బరాబరులు నేయ. చంద్రా. 1. 69.

(పల్లకివర్ణనము.)

సీ. అపరిచిమొసలివాయనుసులకింసుతోగను
పులు తొమ్మిది గలుగుకొమ్ము, నలమూర్య
పుటము పొన్నాడెంపు సరిగమేల్ కుట్టు
పనుల పొచ్చుపట్టుకుచ్చు. రా. వి. 2. 48.

అనుసూచకము నం. విజ. (అ. వి. శా. అ.) సూచిం
చునది.

అనుసూచనము నం. వి. అ. న. సూచించుట.

అనుస్మతి నం. వి. ఆ. శ్రీ. 1 - అనుసరణము. 2.
అంకుటాలు.

అనుష్టుప్ నం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. క్రమముగా సృజించుట. 2. ప్రత్యుత్పన్నమతి యగుస్త్రీ, సమయస్ఫూర్తిగలస్త్రీ.

అనుసేవి నం. విణ. (న. నీ. న్.) 1. ఎప్పుడును సేవించువాడు. 2. ఎప్పుడును ఆచరించువాడు.

అనుస్తరణి నం. వి. ఈ. స్త్రీ. ప్రేతయొక్క ఉత్తరగతులకై చంపబడుగోవు.

అనుస్మరణము నం. వి. అ. న. 1. జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొనుట. 2. చింతనము, ధ్యానము. 3. మాటి మాటికి ధ్యానించుట.

అనుస్మరించు నం. న. క్రి. ధ్యానించు.

గీ. అని జపించి సర్వావస్థలందు ననువి, శిష్టభక్తి ననుస్మరించినయతండు, సకలపాపంబులను జాసి శాంతిసొంది, యవ్యయానందపదమున నతిశయిల్లు. భాగ. శాం. 4. 249.

అనుస్మృతి నం. వి. ఇ. స్త్రీ—అనుస్మరణము.

అనుస్మృతము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. ఒక్కటిగాఁ గుట్టబడినది. 2. వరుసగాఁ గూర్చబడినది. 3. ఎడతెగనిది.

అనుస్వానము నం. వి. అ. వం. 1. అనుసరించి ధ్వని చేయుట. 2. ప్రతిధ్వని.

అనుస్వారము నం. వి. అ. వం. బిందువు, సున్న.

అనుహరణము నం. వి. అ. న. అనుకారము, పోలిక.

అనుహరిము నం. వి. అ. వం—అనుహరణము.

అనుహర్యము నం. విణ. (అ. అ. అ.) అనుకరి పఁచినది.

అనూకము నం. వి. అ. వం. 1. వెన్నెముక. 2. పూర్వజన్మము. న. 1. వంశము. 2. శీలము, స్వభావము.

అనూక్తము నం. విణ. (అ. అ. అ.) మరలఁ జెప్పబడినది. వి. అ. న. 1. అనువాదము. 2. వేదాధ్యయనము.

అనూచానుడు నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. వినయము గలవాడు. 2. గురుముఖమున సాంగవేదాధ్యయనము చేసినవాడు.

అనూధుడు నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. వహింపబడనివాడు. 2. పెండ్లి కానివాడు.

అనూదితము నం. విణ. (అ. అ. అ.) అనువదింపబడినది.

అనూద్యము నం. విణ. (అ. అ. అ.) అనువదింపదగినది.

అనూనము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. తక్కువగానిది. 2. నిండై నిది, పూర్ణము.

అనూనయించు నం. న. క్రి. (ఇందలి యడాగమము విచార్యము,)—అనూనునిగాఁ జేయు—గౌరవించు, పూజించు.

ఉ. ...గద్యపద్యసంభారయంతంబుగా నొక ప్రబంధ మొనర్చు మదంకితంబుగా.

వ. అని యనూనయింపుచు ... జనహోటీపరంపరాదిసత్కారంబులఁ బ్రియంబుఁ గొలుపుటయు...రంగా. 1. 15, 16.

చ. అనిచతురాననుండు సదయాత్మకుడై తను నాదరించి పల్కిన విని యావిధూముడు నకిల్చి మధాత ననూనయించి వేచని తనయిల్లుచేరి తగఁ జర్చి యొనర్చు... నేతు, 1. 41.

అనూపజము నం. విణ. (అ. అ. అ.) జలసమృద్ధిగల నేలయందుఁబుట్టినది. వి. అ. వం. అల్లము (వృ.వి.)

అనూపము నం. విణ. (అ. అ. అ.) జలసమృద్ధిగలది (నేల) వి. అ. వం. న. 1. జలసమృద్ధిగలదేశము. 2. ఒకానొకదేశము. 3. (నదీపర్వతముల) పార్శ్వము. 4. ఎనుబోతు. 5. కప్ప. 6. పనుగు. 7. ఒకజాతికౌఞపిట్ట. 8. చెమ్మ నేల.

అనూప్యము నం. విణ. (అ. అ. అ.) అనూపమందుండునది.

అనూరాధ నం—అనురాధ.

అనూరుడు నం. విణ. (ఉ.) తొడలు లేనివాడు. వి. ఉ. వం. అరుణుడు. (ఇతఁడు గరుత్మాతుని యన్న, సూర్యునిసాంధి.)

అన్యజాపు నం. విణ. (ఉ.) 1. వంకరైనది. 2. ఖటిలుడు.

అన్యతా నం. విజ. (నో. నీ. నో.)—అన్యఁడు.
 అన్యఁడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) అప్పలేని
 వాడు; అప్పటిర్చుకొన్నవాడు.
 అన్యతకుడు నం. విజ. (అ. ఇకా. అ.) కల్లలాడు
 వాడు.
 అన్యతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) అసత్యమైనది,
 కల్ల, వి. అ. న. 1. అసత్యము, కల్ల. 2. కృషి,
 సేద్యము.
 అన్యతవాది నం. విజ. (నో. నీ. నో.) అసత్యమాడు
 వాడు.
 అన్యతి నం. విజ. (నో. నీ. నో.) కల్లలాడువాడు.
 అన్యతువు నం. వి. అ. న. 1. తగనిటుతువు.
 2. తగనికాలము.
 అనేకకాలము నం. వి. అ. న. బహుకాలము,
 వ...అనేకకాలంబు తపంబు సేసె...భార. ఆది.
 1. 120.
 ద్వి. పసిబిడ్డవాడు నీపాదపద్మముల, నెనగు
 వ్రాతలు చూచి యెఱిగినవారు, ఎన్నిక
 మీద అనేకకాలంబు, చెన్నోంద మను నని
 చెప్పిరికాని. నవ.2. ఆ. 99. పా. 4. పం.
 అనేకగోత్రుడు నం. వి. అ. న. ఒకగోత్రము
 నుండి మఱొకగోత్రమువానిచే స్వీకరింపబడిన
 పుత్రుడు.
 అనేకచరము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) మందతో
 నుండునది, విడిగా నుండనిది (జంతువు.)
 అనేకజము నం. వి. అ. న. ద్విజము, పక్షి.
 అనేకషము నం. వి. అ. న. ద్విషము, ఏనుగు.
 అనేకము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఒక్కటి గానిది,
 పెక్కు.
 అనేకముఖము నం. విజ. (అ. ఈ. అ. అ - చూ,
 అభిముఖము.) 1. పెక్కుముఖములు గలది.
 2. చెల్లాచెదరైనది.
 అనేకలోచనుడు నం. వి. అ. న. 1. సహస్రా
 కుడు, ఇంద్రుడు. 2. పరమేశ్వరుడు,
 విరాట్టు.
 అనేకవర్ణము నం. వి. అ. న. (బీజగ) ఒకటి
 కంటె ఎక్కువగా నుండు అజ్ఞాతసంఖ్యలు గల
 రాశి.

అనేకవర్ణసమీకరణము నం. వి. అ. న. (బీజగ)
 అనేకాజ్ఞాత సంఖ్యలుగల రాసులను జ్ఞాత
 సంఖ్యలుగలవానితో సమముగాఁ జేయుట.
 అనేకశఫము నం. విజ. (అ. అ. అ.) చీలినడెక్కలు
 గలది. (ఆవు, మొ.)
 అనేకాంతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. నియమము
 లేనిది. 2. అనిశ్చితఫలము, సందిగ్ధమైనఫలము
 గలది. 3. అనైకాంతికము.
 అనేకాంతవాదము నం. వి. అ. న. స్యాద్వాదము,
 జై నమతము. (దై వము ఉన్నదనికాని లేదని
 కాని నిశ్చితముగాఁ జెప్పనిమతము)
 అనేకార్థము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. పెక్కు
 అర్థములు గలది. (పదము) 2. పెక్కువిషయ
 ములు గలది.
 అనేకాశ్రయము నం. విజ. (అ. అ. అ.) పెక్కింటి
 నాశ్రయించునది.
 అనేకమూకుడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. చెవు
 డును మూగతనమును గంపాడు, చెవిటి
 మూగ. 2. శకుడు, మోసగాడు.
 అనేడుడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) జడుడు.
 మందబుద్ధి.
 అనేహస్సు నం. వి. నో. న. సమయము, కాలము.
 అనైకాంతికము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. నిశ్చి
 తము కానిది. 2. (తర్క) హేత్వాభాసము
 లయిదింటిలో నొకటి. (ఇదియే సవ్యభిచార
 మనబడును.)
 అనైక్యము నం. వి. అ. న. 1. బహుత్వము. 2.
 ఐకమత్యములేమి.
 అనైతిహ్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) పరింపరా
 శ్రవణ మనెడు ఐతిహ్యప్రమాణము లేనిది.
 వి. అ. న. ఐతిహ్యప్రమాణములేమి.
 అనోంకృతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఓంకా
 రోచ్ఛారణ రహితముగాఁ జేయబడినది.
 (అధ్యయనాది) 2. అంగీకరింపబడనిది.
 అనోకహము నం. వి. అ. న. —బండినడకకు అడ్డు
 పచ్చునది—వృక్షము.
 అనౌచితి నం. వి. ఈ. శ్రీ. అనర్హత.
 అనౌచిత్యము నం. వి. ఇ. న. —అనౌచితి.

అనౌద్ధత్యము నం. ఎ. అ. న. గర్వములేమి, అడఁకువ.

అన్న! ఎ. (నం. జనకః, ప్రా. జణ్ణట. శ. మ. అణ్ణ. శ. అణ్ణన్. ఖ. ఆణ్ణె.) 1. తండ్రి.

(శ) కన్నవాడు. (ఈయర్థము 'నాయన, నాన్న' అనుచోట్లఁదక్క ఇతరస్థలములందు వ్యవహరింపఁబడు లేదు.

గీ. తల్లి బోధించుఁ దత్పరత్వంబు గలిగి, యన్న మీయన్న చెప్పిన యట్లు చేయు, ధూర్త సంగతి విడువ సాధువులతోడఁ, బరిచయము నేయుమని పుత్తుఁ బ్రతిదినంబు. కాశీ. 4. 88.

(చ) వాత్సల్యమును దెలుపును.

సీ. కద్రువ కొడుకులకడకేగి యేను మి మ్మందఱ వేఁడెద నన్నలార. భా. ఆది. 2. 84.

(ట) పురుషనామములకు అనుప్రయుక్తము. ఉదా; రామన్న.

2. అగ్రజుడు, జ్యేష్ఠసోదరుడు.

ఉ. ...మీ,యన్నను నన్నుఁ జూడుము భయం పడకుఁడుమ యంచు....భా. ఆది. 8.202.

3. అవ్య. పురుషుల నుద్దేశించిన ప్రార్థనమందు క్రియల కనుప్రయుక్తము.

ఉ. వెన్నుఁడు ప్రీతిఁ జెప్పినసవిస్తరవాక్రచ యంబు త్రోవఁబో,వన్న...భా. ఉద్యో. 3. 348.

అన్న! (అనిన) అవ్య. ప్ర. (✓అను.)

1. అనినప్పటికి. 2. అనినయెడల.

(కొన్ని చోట్ల సందర్భానుసారముగా అర్థములు గ్రహించునది.)

చ. ...మహితాత్మ మాకు గురుఁడన్నను ధర్మ విధోపదేశ్యయన్నను బరదైవమన్నను మనః ప్రయకార్యకలాప కర్తయన్నను విను నీవ నీదు వచనంబున కడ్డము పల్కువాడనే భా. ఆశ్ర. 1. 47.

(గురుఁడన్నన్ - గురుఁడు ఎవరు అన్నయెడల. ఇట్లే ఇతరస్థలములం దూహించునది.)

ద్వి. వాఁడన్నఁ గులగిరుల్ వడవడ వడఁకు. రం. రా. కాల. 88 పా. 29 పం.

(వాఁడన్నన్ - వానిపేరు చెప్పినయెడల.)

అన్నకిట్లము నం. - అన్నమలము.

అన్నతూటము నం. ఎ. అ. వం. అన్నరాశి.

అన్నగంధి నం. ఎ. శ. వం. 1. గ్రహణిరోగము. 2. నీళ్లవిరేచనము.

అన్నగకు ఎ. అన్నగారు, వేత్రహస్తుఁడు, కంచుకి. సీ. ఇరువంక నుడిగపువిరిఁబోండ్లు రా నన్నగకు ముందు సందడిఁ గడలకొత్త...దశా. 8.84.

అన్నగారు ఎ. (శ. అన్నగన్ - పేడి.) వేత్రహస్తుఁడు, కంచుకి.

వ. మహికాంతుండు...పారిపోవ నుత్సహించి రాణువవారికెఱింగింపనన్నగారినింబంప...

దరువు. ఆమాపటివేళ నన్నగారు పచ్చె, వేమలు బెత్తంబు వినరుచు నపుడు. ...అని రాణువదొరల నాకర్షించి మార్పంబుతో వర్షధరుండు మరిలెనట...ఋషునా. 15 పా.

వ. ...విన్నవింప నన్నగరియన్నగార్లు వచ్చి రట...మన్నారుదాసనాటకము. 57 పా.

అన్నజలము నం. ఎ. అ. న. అన్నోదకములు.

అన్నట్టు అవ్య. (✓అను) మఱచిన విషయము స్మృతికి వచ్చినట్టు మఱచును. (ఉదా: అన్నట్టు వానివని యేమయినది?)

అన్నదాత నం. ఎ. శ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) అన్నము పెట్టువాడు.

అన్నదాసుఁడు నం. ఎ. అ. వం. అన్నమాత్రము నకుఁ గొలుచునేవకుడు.

అన్నదుఁడు నం. ఎ. శ. (అ. అ. అ.) అన్నము పెట్టువాడు.

అన్నదోషము నం. ఎ. అ. వం. 1. నిషిద్ధమగు అన్నముతినుటవలని పాపము. 2. అన్నమందలి దోషము. 3. అన్నము తినుటవలనఁ గలుగు వాతప్రకోపాదిదోషము.

అన్నద్యేషము నం. ఎ. అ. వం. అన్నమం దిష్టము లేమి.

అన్నన్న - అన్నన్నా. అవ్య. ప్రళంసాదులను దెలుపును.

(ప్రళంసకు)

క. అన్నన్న మొగము వెన్నుని, యన్నన్న అయిండు....విజ. వి. 1. 88.

(సంతాపమునకు)

క. కన్నుల కాషము లురలంగ, నన్నరవరుఁ
జేరనరిగియతిదై న్యముతో, నన్నన్న యాఁక
లయ్యెడి, నన్నము నా కిప్పుడు పెట్టు మని
యదుగుటయున్. మార్క. 1, 203.

అన్నన్నా-అన్నన్న.

(ప్రశంసకు)

కా. ...నేఁ, డన్నన్నానలకూబరుండె ప్రబలుం
డంచున్ మధాంధుల్ నుతుల్, పన్నన్
సాగిరి కారలం బడినకాలల్ వొంది
రానందమున్. ఉ. రా. 4. 239.

అన్నపాకము నం. వి. అ. శృం. 1. అన్నమును
వండుట. 2. అన్నము జఠరాగ్నియందు బక్వ
మగుట.

అన్నపూర్ణ నం. వి. అ. శ్రీ. అన్నపూర్ణాదేవి,
కాశీవిశ్వేశ్వరునిపత్ని, పార్వతి.

అన్నప్రదుడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) అన్నము
పెట్టువాడు.

అన్నప్రాశనము నం. వి. అ. న. బిడ్డలకు మొట్ట
మొదట అన్నముతినిప్పించెడియొకసంస్కారము.
(ఇది 16 సంస్కారములలో వొకటి.)

అన్నభక్తుడు నం-అన్నదాసుడు.

అన్నమయకోశము నం. వి. అ. శృం. పంచకోశము
లలో మొదటిది, స్థూలశరీరము.

అన్నమయము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. అన్న
వికారమైనది, అన్నముచే ఏర్పడినది. 1. అన్న
ముచే నిండినది. (యజ్ఞాది) వి. అ. శృం. అన్న
మయకోశము.

అన్నమలము నం. వి. అ. న. 1. పురీషము. 2.
మద్యము, సుర.

అన్నము నం. విజ. (అ. అ. అ.) తినఁబడినది. వి.
అ. న. 1. వంటకము, కూడు. 2. ఆహారపదార్థము.

అన్నరసము నం. వి. అ. శృం. 1. జఠరాగ్నివలన
పరిపాకమునొందినయన్నముయొక్క సారము.
2. ఆహారపదార్థములసారము. 3. అన్నము
యొక్కరుచి.

అన్నవత్తి వి. (శ. అన్నపూర్తి. అన్నమ్+ఉత్తి-
హంస+వాహనము.) హంసవాహనము.

నీ. అది సుధాకరింబమా కాదు మడికాసువన్నె
వేలుపుటన్నవత్తి గాని. వేం. పంచ. 4. 238.

(మడికాసువన్నె వేలుపు-సంస్వతి.)

అన్నసాధకుడు నం. వి. అ. శృం. అన్నము సిద్ధము
చేయువాడు, వంటవాడు.

న. ఆశ్వత్థామ రహస్యంబున నన్నసాధకుంబిలిచి
యెన్నందును నరునకు సంధకారంబునఁ
గుడువం బెట్టకుమీయని పంచిన. భాగ. ఆది.
5. 227.

అన్నా అవ్య. ఆశ్చర్యసంతాపాదులను దెలుపును.
ఉదా: అన్నా! వాఁడెంతవాఁడయ్యెను!

అన్నా! ఎంతవని జరిగినది!

అన్నాది నం. విజ. (న. నీ. న.) అన్నము తిను
వాడు.

అన్నాదుడు నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. అన్నము
తినువాడు. 2. జఠరదీప్తిగలవాడు, మంచి
యాఁకలి కలవాడు.

అన్ని - అని న. బి. (అంతశబ్దముయొక్క అమ
హదర్థకబహువచనరూపము. ఇది ప్రథమా
విభక్తియందు తఱచుగా సముచ్చయార్థక మగు
'ఉన్'తోఁ గలిసి యుండును.)

1. తావన్మాత్రసంఖ్యగలవి, అంతసంఖ్యగలవి.
(వ్యవ)భక్తుఁడెన్నికోరెనో అన్నియు నిచ్చెను.
2. సంఖ్యము, సమస్తము.

క. దురితములనేకములుగల, వరయఁగ లోక
మున వానియన్నిటికంటెన్. భార. ఆను.
4. 43.

అన్ను అ. శ్రీ. అన్నుకొను, మత్తిల్లు, పరివశమగు.
చ. అలరులమందహాసమున నన్నినషట్పదమంబు
గీతి...అభిరామమయ్యె సహకారిలతాంగి
మధుప్రసంగతిక. కు. సం. 4. 458, 6.
702, 2. 168.

వి. 1. పారివశ్యము, ఒడలెఱుంగుమి.

ఉ. ఎన్నఁడు నిట్టిసాహసము లింక నొనర్పకు
మయ్య దుర్జనుం, డన్నవసాహసక్రియల
యందుఁ గడంగి నశించుఁ గావునక, భార.
ఆర. 5, 434. మమచ. 8. 117.

2. (శ. అణై.) శోభ, ఒప్పు.

గీ. చెలఁగుకన్నులుఁజన్నులుఁ జిన్ని మొగము,
కలువఁజేకులచెన్ను జక్కవలయన్పు, నిండు
చందురుచందంబు నెరియ గెలిచి, మాని
నీత్యంబుగై కొన్నమకరి గాంచె. భా. రా.
యు. 1660.

ద్వి. చెన్నును నన్నును చెలుపును నలుపు, నన్నతి
సన్నతి యొప్పును మెప్పు. పండితా. దీక్షా.
60 పా.

గీ. (శ. అణ్ణు. త. అణంగు.) మదవతి; స్త్రీ,
అడుది.

క. అన్నులతిన్నని నవ్వులఁ, బ్రన్నినముఖచంద్ర
రుచులు పర్వఁగఁ దమపై, వెన్నెలఁ బయ
నము నడచిన, చెన్నున సుఖలీలనమఁ సేనలు
నడచెఁ. కు. సం. 11. 596.

గీ. నిన్ను వడ్డించు మందుమె యన్న మిన్న
హర. రి. 113.

వి. 4. కన్య.

ఉ. అన్న తలంచు రూపము హితాళి తలంచుఁ
గులంబు తల్లి దా, నెన్ను సువస్తుపుల్ వరుల
నేర్చుతటిన్ ...వక్కలంక వీరభద్రకవి కృత
కుమారసంభవము కవులచరిత్ర 3. 898 పా.

శ్లో. కన్యా వరయతే రూపం మాతా విత్తం
పితాశ్రుతం, కాంధవాః కులమిచ్ఛంతి...

జ. అన్నకొను. అన్నకొలుపు.

అన్నకొను ౨. శ్రీ. (√అన్న) మత్తిల్లు. పార
వశ్యము నొందు.

సీ. లక్ష్మీకటాక్షలీలా సీధుమదమున మనము
లోపల నన్ను కొననివాఁడు. కాశీ. 4.203.

అన్నకొలుపు ౩. శ్రీ. (√అన్న) మత్తిలఁ జేయు,
పారవశ్యము నొందించు.

ఉ. సిద్ధితివేరు పోఁదుడిచి సీధుమదం బపు డన్న
కొల్పుచుఁ, బ్రబ్బఁగ మాట లక్షరవిభా
గము చాలక యేమొయేమొ తల్పిబ్బులు
గాఁగ వెల్వడియె...కళా. రి. 128.

అన్నవ విజ. 1. అల్పము, సన్నము.

సీ. అన్నవకాఁదీగయందంబు మది నిల్పు
జఘన చంక్రబుపైఁ జలుపు దృష్టి, భార.
అది. రి. 88.

ఉ. అన్నవ యైనకాను గుణలాలకపంక్తియు
...ద్యా. 1. 203.

2. హీనుఁడు; దుర్బలుఁడు.

ఆ. మన్ను తేడ కొంద అన్నవనంజుడు, దిండి
బంట్లఁ బోరఁ జెడినాఁడ, నంచు నిక్కెదిపు
దొకించుక నాలావె, టంగనేర వెట్టివెంగలి
వొకొ. అచ్చ. రా. యు. 495.

3. కొంచెము, తక్కువ; కొఱతవడినది.

వ. సర్వవర్ణంబులకుం గామక్రోధవశంబున
నవజ్జలు సేయక భజ్యాన్నపానాదులు
గడవవలసిన వెల్ల నన్నవలు గాకుండఁ
జెట్టుఁడు...భా. రా. కాల. 104.

సీ. కన్నెగేదఁగిరేకు అన్నవగాఁ గొనల్
గాన్పింప నిడినకిల్లంటుకొప్పు. కళా. రి. 204.

4. చిన్నది.

ఉ. కొండొకవాలముఁ కుటుచకొమ్ములునన్ను
వలై నవీనులుఁ. విక్ర. రి. 75

5. మనోహరము.

ఉ. ఆయురుమంజిముత్తియపు అన్నవ పోరణ
గండ్లయంద మా, చాయలకెంపుటోవరుల
చందము...సారంగ. 2. 62.

వి. అన్న, స్త్రీ.

చ. అలరుచు వీణెమీటుతనయన్నవచన్నులు
వీణెకాయలం, గలయఁగఁ జూచి గుబ్బలని
గానరిసంబునఁ జాలఁ జొక్కి...శివ. ధ1.4.
(అన్నవ-భార్య.)

అన్నపు- అన్న. వి.

(శోభ; మెఱుఁగు)

(చంద్రోదయవర్ణనము.)

సీ. నలువచెందోవల జేకులకు నన్నపు వెట్టఁ
గోరకావించినగుళిక యనఁగ. భార. ద్రోణ.
5. 275.

(స్త్రీ)

ఉ. అన్నపులార నావలపు నంగడిఁ జెట్టకురమ్మ
... ప్రదీపచరిత్రము 4 ఆ. కవులచరిత్ర 3.
483 పా.

అన్నెకాడు విజ. (√అన్నెము) అన్యాయకారి.
'అన్నెకాడయి వాఁడు నావల పెల్ల నారు
దూఱు సేసెనే. క్షేత్రయ.' (శ.ర.)

అన్నెము' న. (నం. అన్యత్.) ఇతరము, వేరుగునది.

సీ. తన్ను శివునికంటెనన్నెంబు గాకుండనెఱిగి
తలఁకుండుడిదియెముక్తి. కు. సం. ౪. 7 9.

అన్నెము' వి. (నం. అన్యాయః. క. అన్నేయ.)
పాపము.

సీ. ఎవ్వరిమన మెవ్వఁ డెఱుంగు నన్నెముపున్నె
మును దేవుఁడె యెఱుంగు ననెడివారు.
సారంగ. ౩. ౪౩. శుక. ౭. 110.

జ. అన్నెకాఁడు.

అన్య నం. వి. అ. స్త్రీ. (అలం) పరికీయ.

(నాయకలు స్వీయ, సామాన్య, అన్య' అని
మూఁడువిధములు, అందు అన్య అవివాహిత
గాని మఱొకనిభార్యగాని యగును.)

అన్యకారుక నం. వి. అ. స్త్రీ. మలములోనిపురుగు.

అన్యచిత్తుఁడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) మఱియొక
దానియందు మనస్సుగలవాఁడు.

అన్యతమము నం. విజ. (అ. అ. అ.) పెక్కింటిలో
నొక్కటి.

అన్యతరము నం. విజ. (అ. అ. అ.) రెంటిలో
నొకటి.

అన్యత్ర నం. అవ్య. 1. ఇతరస్థలమున. 2. ఇతర
సమయమున. 3. ఇతరవిషయమున. (దీనికి
తెనుఁగున వ్యస్తప్రయోగములు కనబడవు.

అన్యథా నం. అవ్య. మఱియొకవిధముగా. (దీనికి
తెనుఁగున వ్యస్తప్రయోగములు కనబడవు.)

అన్యథాకరించు నం. న. క్రి. చేయవలసినట్లుచేయక
భిన్నముగాఁజేయు, మీఱు, అతిక్రమించు.

ఆ. గురులలోనఁ బఠమగురువు తల్లియ యట్టి,
తల్లి వచనమును విధాతృకృతము, నన్యథా
కరింప నలవియెయనిన... భా. ఆది. 7. 25.

అన్యథాకారము నం. వి. అ. పుం. వేరువిధముగాఁ
జేయుట.

అన్యథాభ్యాతి నం. వి. క. స్త్రీ. భ్రమవిషయమున
తార్కిక మతము. (ఈ మతమున 'ఇదం రజ
తం' అను భ్రమస్థలమున ఇదం పదార్థమగు
శుక్తియందు రజతము తాదాత్మ్య సంబంధ
ముచేరజతత్వము సమవాయ సంబంధముచే-
విశేషణమై భాసించును.)

అన్యథాత్వము నం. వి. అ. న. వేటొకరీతి, భిన్న
ప్రకా'ము.

ఆ. ధర్మములకు సంజ్ఞ దేవ్వుడు లగుమహా, త్వులు
దగ్గఁగఁ జెప్పదురు నరేంద్ర, వినుము కాం
పాకమున నది యన్యథాత్వంబు గలిగి
యవిశదత్వమొందు. భా. ఆను. 5. 407.

అన్యథాభావము నం. వి. అ. పుం. — అన్యథా
త్వము.

అన్యథావాది నం. విజ. (న్ నీ. న్.) భిన్నముగాఁ
జెప్పవాఁడు.

అన్యథాసిద్ధము నం. విజ. (అ. అ. అ.) (తర్క)
అన్యథాసిద్ధిదోషమున కాశ్రయమయినది.
వ్యవహితకాణమైనది, అప్రధానకాణమైనది.
(కుండకు దండత్వము మన్ను తెచ్చినగాడిద
మున్నగునవి అన్యథాసిద్ధకాణములు.)

అన్యథాసిద్ధి నం. వి. క. స్త్రీ. 1. ప్రకారాంతర
మున సిద్ధించుట, 2. (తర్క) కాణత్వమునకు
ప్రతిబంధకముగా నుండుదోషము.

అన్యథాస్తోత్రము నం. వి. అ. న. నిందా ప్రధాన
మగుస్తుతి, ఎగతాళి.

అన్యదర్శము నం. విజ. (అ. అ. అ.) మఱియొక
య్యము గలది. వి. అ. పుం. మఱియొక
య్యము.

అన్యదాశ నం. వి. అ. స్త్రీ. 1. మఱియొక దాని
యందలి కోరిక. 2. మఱియొకయాశ.
(షష్ఠీతృతీయాంతములతోడి సమాసములందు
'అన్యాశ' యని యుండును.)

అన్యదాశీస్సు నం. వి. న్. స్త్రీ. అన్యమగు నాశీ
ర్వాదము (షష్ఠీతృతీయాంతములతోడి సమా
సములయందు 'అన్యాశీస్సు' అని యుండును.)

అన్యదాస్థ నం. వి. అ. స్త్రీ. 1. మఱియొక దాని విష
యమున ఆసక్తి, 2. మఱియొక యాసక్తి.
(షష్ఠీతృతీయాంతములతోడి సమాసముల
యందు 'అన్యాస్థ' అని యుండును.)

అన్యదీయము నం. విజ. (అ. అ. అ.) అన్యసం
బంధమైనది, అన్యనిది.

అన్యదుత్సుకుఁడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) మఱి
యొకదానియందు వేడుకగలవాఁడు. (షష్ఠీ

తృతీయాంతములతోడి సమాసములయందు
'అన్యోత్సుకుఁడు' అని యుండును.)

అన్యద్రాగము నం. వి. అ. పుం. మఱియొకదాని
యందలి రాగము (షష్ఠీతృతీయాంతములతోడి
సమాసములయందు 'అన్యరాగము' అని
యుండును.)

అన్యనాభి నం. విజ. (ఇ.) భిన్నకుటుంబమువాఁడు.
(వ్యతి. సనాభి)

అన్యపరము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. ఇతర
మైనదానియం దాసక్తిగలది. 2. మఱియొక
దానిని దెలుపునది.

అన్యపుష్టము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) ఇతరునిచేఁ
బోషింపఁబడినది. వి. అ. పుం-తల్లి కంటె వేఱగు
దానిచే అనఁగా కాకిచే పెంపఁబడినది-కోయిల,
కోకిలము.

అన్యపూర్వ నం. వి. అ. స్త్రీ. ఒక పురుషునకు
వాగాదులచే దత్తయై మఱియొక పురుషునకు
వివాహము చేయఁబడినస్త్రీ.

అన్యభృతము నం - అన్యపుష్టము.

అన్యభృత్తు నం. వి. త్. పుం-అన్యమును అనఁగా
కోకిలను పెంచునది- కాకి.

అన్యమాతృజుఁడు నం. వి. అ. పుం. సవతితల్లి
కొడుకు.

అన్యము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. భిన్నము, ఇత
రము; మఱియొకటి. 2. అసాధారణము, సర్వ
సామాన్యము కానిది.

శ్లో: ...అన్యాజగద్ధితమయీ మనసః ప్రవృత్తిః.
భామినీ. 1, 89.

అన్యవాది నం. విజ. (నొ. నీ. నొ.) 1. అభియోగము
నందు తాను మొదట చేసినప్రతిజ్ఞ కుభిన్నముగా
వాదించువాఁడు. 2. ప్రతివాది.

అన్యవాపము నం. వి. అ. పుం-తనగ్రుడ్లను మఱి
యొకపిట్టగూఁటిలోఁ బెట్టునది-కోకిలము.

అన్యాదృక్కు నం. విజ. (శ్.)- అన్యాదృశము.

అన్యాదృక్షము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) - అన్యా
దృశము.

అన్యాదృశము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) మఱి
యొకటితో సరియైనది, మఱియొకదాని
వంటిది; అపూర్వము, క్రొత్తది.

'యాత్రాప్రతినివృత్త మన్యాదృశం భవంత
మవధారయామి' మాళవి. 1.

'అన్యాదృశీ రచనా కస్యాపి వలీముఖస్య.'
మహా. 8.

అన్యాయము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) న్యాయము
లేనిది, వి. అ. పుం. 1. న్యాయములేమి. 2.
దోషము, కళంకము.

మ. అకటా నిక్కము నీవు నాపతివిగా వన్యుండ
వీరూపుమై, నకలంకం బగుమచ్చరిత్రమున
కన్యాయంబు గావించి తింతకు శంకింపక
...హరి. పూ. 9, 73.

అన్యాయ్యము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) న్యాయ్యము
కానిది, న్యాయముతప్పినది.

అన్యార్థము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. వేఱై న
యర్థము గలది. 2. వేఱై నప్రయోజనముగలది.
వి. అ. పుం. ఇతర మైనఅర్థము.

అన్యూనము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) తక్కువ
కానిది.

అన్యూనాధికము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) తక్కు-
వయు ఎక్కువయు కానిది.

అన్యోధ నం. వి. అ. స్త్రీ. ఇతరునిభార్య.

అన్యోదర్య నం. వి. అ. స్త్రీ. సవతితల్లి కూతురు.
(వ్యతి - సోదర్య.)

అన్యోదర్యుఁడు నం. వి. అ. పుం. సవతితల్లి కొడుకు.
(వ్యతి - సోదర్యుఁడు.)

అన్యోన్యము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) - తెనుఁగున
వ్యస్తముగా నుండునపుడు అన్నిలింగములయం
దును స్వవిభక్తివచనములయందును 'అన్యో
న్యము' అనురూపముతోనే యుండి పనులపర
స్పర వినిమయమును దెలుపును. - పరస్పరము,
ఇతరేతరము, వి. అ. పుం. ఒక యర్థాలం
కారము. (రెండును ఒక కార్యమునే పరస్పరము
చేసికొనుటను దెలుపును.)

ఉదా: రాత్రిచేతఁ జంద్రుఁడును ఒంద్రునిచేత
రాత్రియును శోభిల్లును.

అన్యోన్యధ్యానము నం. వి. అ. పుం. ఒండొంటి
యందు ఒండొంటికాదాత్మ్యమును ధర్మము
లను ఆరోపించుట. (శరీరాదులందు ఆత్మా

ధ్యానమును ఆత్మయందు శరీరాద్యధ్యానమును అన్యోన్యధ్యాన మనఁబడును.

అన్యోన్యభావము సం. వి. అ. పుం. (తర్క) అభావములలో నొకటి. (ఉదా: ఘట మెప్పుడును పటముకాదు, పట మెప్పుడును ఘటముకాదు.)

అన్యోన్యాశ్రయము సం. విజ. (అ. అ. అ.) పరిస్పృశసాపేక్షము, ఒండొంటిని ఆశ్రయించియుండునది. వి. అ. పుం. వాక్యార్థ దోష విశేషము. (రెండువిషయములు ఒండొంటిపై ఆధారపడియుండుట.)

అన్వక్తు సం. విజ. (చ. అనూచీ. చ.) వెంబడించువాఁడు.

అన్వక్షము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ప్రత్యక్షము. 2. వెంబడించునది. అవ్య. అ. న. తోడ్తో, వెనువెంట.

అన్వయము సం. వి. అ. పుం. 1. వెంబడించుట. 2. కూడిక, సంబంధము. 3. పదములకుఁ గాని పదార్థములకుఁ గాని పరిస్పృశము గల సంబంధము. 4. కులము. వంశము: సంతతి. 5. (తర్క) వ్యాప్తి విశేషము, హేతువునకును సాధ్యమునకును గల నియతసంబంధము.

అన్వయి సం. విజ. (నో. నీ. నో.) అన్వయముగలది.

అన్వయించు సం. అ. శ్రీ. తోఁచు, కనఁబడు, నీ. ఎడతెప్పియుండు నెయ్యెడియేని యది కూడ నదికినచందాన నన్వయింప. పి. శకుం. 1. 118.

2. తెలియఁబడిన పదార్థ సంబంధము గలదియగు.

ఉదా: ఆశ్లోకము ఇప్పు డన్వయించినది.

3. సంబంధించు.

ఉదా: వాఁ డాడినయెత్తి పొడుపుమాటలు నాకన్వయించుచున్నవి.

న. శ్రీ. 1. పొందికపఱచు. (శ.ర.) 2. తెలియఁబడిన పదార్థ సంబంధముగలదిగాఁ జేయు.

ఉదా: వాఁ డిపద్యమును కాగుగా నన్వయించినాఁడు.

అన్వర్థము సం. విజ. (అ. అ. అ.) పొసఁగిన యర్థము కలది, సార్థకము.

నీ. ఇతనివైయలు వనప్రతితిలోఁ గాఁపుండ నన్వర్థయై ధాత్రి యవనియయ్యె. నం.న. 1. 68.

అన్వర్థనంజ్ఞ సం. వి. అ. స్త్రీ. సార్థక మైనపేరు.

అన్వవనర్థము సం. వి. అ. పుం. కామచారానుజ్ఞ, నిచ్చులవిడిగా నడచుకొన నిచ్చుట.

అన్వవాయము సం. వి. అ. పుం. వంశము.

అన్వవేక్ష సం. వి. అ. స్త్రీ. అలోచన.

అన్వహము సం. అవ్య. అ. న. ప్రతిదినము.

అన్వాచయము సం. వి. అ. పుం. ఒక ముఖ్య కార్యము చెప్పినపిదప అముఖ్యకార్యమును గూడఁ జెప్పుట.

(భో! భిక్షామట గా చానయ-ఓయీ! బిచ్చము నకుఁ బొమ్ము గోవును. దెమ్ము. అనుచోట భిక్షయేముఖ్యము. అభిచినచోగోవును, దెమ్ము-అని అముఖ్యముగూడ నిర్దేశింపఁబడినది.)

అన్వాచితము సం. విజ. (అ. అ. అ.) - ప్రధాన కార్యముతోఁగూడ సప్రధానముగాఁ జెప్పఁబడినది-అముఖ్యము, గౌణము.

అన్వాదేశము సం. వి. అ. పుం. పూర్వము చెప్పిన దానినే (పదముతో వస్తువుతో) వేరుకార్యము విధించుటకై మరలఁ జెప్పుట, అనుకథనము.

(వీఁడు వ్యాకరణము చదివెను వీనికి న్యాయమును గఱపుము-అనుచోట పూర్వోక్తుఁడగు వానినే న్యాయమునుగఱపుటయను కార్యాంతమునకై మరలఁ జెప్పుట అన్వాదేశము.)

(బుధునివర్ణనము)

నీ. వినిమయబోకాని విధువ కన్యాదేశమో కాని యత్రినేత్రోద్భవునకు. కాశీ. 4. 191.

(ఇట 'ప్రతిబింబము, సాటి' అని భావము.

అన్వాధి పుం. వి. శ. పుం. 1. తనయొద్ద నుంచిన వస్తువును హక్కుగలవాని కిమ్మని మఱియొకని కిమ్ముట; అట్లెచ్చినవస్తువు. 2. ఎడతెగని మనోవ్యథ.

అన్వాధేయకము సం. - అన్వాధేయము.

అన్యాయము సం. వి. అ. న. వివాహమైనపిమ్మట
భర్తృకులమునుండియో పితృకులమునుండియో
మాతృకులమునుండియో పొందెడు ధనము,
స్త్రీధనము.

అన్యారోహణము సం. వి. అ. న. భార్య మృత
భర్తతోఁగూడఁగాని వెదపఁగాని చితి నెక్కుట,
సహగమనము.

అన్యాసనము సం. వి. అ. న. 1. కొలువు, సేవ.
2. వెనుక కూర్చుండుట. 3. కాగుశాల, కమ్మరి
మొదలగువారు పనిచేయు చోటు. 4. పస్తీ
కర్మభేదము, అనువాసనపస్తీ. 5. అనుతాపము,
పశ్చాత్తాపము.

అన్యాసీనుడు సం. వి. అ. అ. (అ. అ. అ.) ఒకని వెనుకను
గాని ప్రక్కనుగాని కూర్చున్నవాడు.

అన్యాహార్యకము సం. - అన్యాహార్యము.

అన్యాహార్యము సం. వి. అ. న. 1. నాండిముఖ
శ్రాద్ధము. 2. ప్రతిహూతమును అమావాస్య
యందు పితృదేవతలఁగూర్చి చేయుశ్రాద్ధము.
3. ఇష్టిదక్షిణ.

అన్యాహితము సం. వి. అ. అ. (అ. అ. అ.) హక్కుగల
వానికిమ్మని మఱియొకనియొద్ద ఉంపబడినది.
(చూ. అన్యాధి. 1.)

అన్వితము సం. వి. అ. అ. అ. (అ. అ. అ.) 1. సహితము,
కూడుకొన్నది. 2. అన్వయము (పదాదుల
పరిస్పర్శ స బంధము) గలది, అన్వయించినది.
వి. అ. న. ఊరువులయందు చేయుచుంబనము.
సీ. శిరోధి, సనుపదం బూరుల నన్వితం బన
నొప్పు దశ చుంబనములుఁడత్తకో స్థలముల.
హంస. 5. 148.

అన్వితాభిధానవాదము సం. వి. అ. అ. 'వాక్యము
నందలి పదములు ఒండొంటితో నన్వయించి
వాక్యతాత్పర్యమును దెలిపినతర్వాత తమతమ
ప్రత్యేకార్థమును దెలుపును' అను ప్రభాకరుల
వాదము. (వ్యతి-అభిహితాన్వయవాదము.)

అన్విష్టము సం. వి. అ. అ. (అ. అ. అ.) వెదకబడినది.

అన్వీక్ష సం. వి. అ. అ. 1. ప్రత్యక్షాగమములచేత
దృష్టమైన విషయమును మఱి నాలోచించుట;
అలోచన. 2. వెదకుట.

అన్వీక్షణము సం. వి. అ. న. - అన్వీక్ష.

అన్వీతము సం. - అన్వితము.

అన్వీపము సం. వి. అ. (అ. అ. అ.) అనుకూలము.
(వ్యతి-ప్రతీపము.)

అన్వేషకుడు సం. వి. అ. (అ. వి. అ. అ.) వెదకు
వాడు.

అన్వేషణ సం. వి. అ. అ. వెదకుట.

'దేవి! తస్యైవ భూర్జ పత్రస్య అన్వేషణా
పర్జతే.' విక్రమో. 2. 87 పా.

అన్వేషణము సం. వి. అ. న. వెదకుట.

అన్వేషణీయము సం. - అన్వేష్ట్యవ్యము.

అన్వేషమాణము సం. వి. అ. (అ. అ. అ.) వెదకు
చున్నది.

అన్వేషము సం. వి. అ. అ. వెదకుట.

అన్వేషి సం. వి. అ. (న. జీ. న.) వెదకువాడు

అన్వేషించు సం. న. అ. వెదకు.

క. ఒకవిప్రునిసతి నెవ్వఁడో, యొకరుఁడు గొని
చనిన దానినొగి నన్వేషించుకుతాహలమున
ముసనా,యక వచ్చితి నివ్వనమున కది
యట్లుఁడన్. మార్క. 5. 151.

అన్వేషితము సం. - అన్వీష్ట్యము.

అన్వేషితవ్యము సం. - అన్వీష్ట్యవ్యము.

అన్వీష్ట సం. వి. అ. (ఋ. స్త్రీ. ఋ.) వెదకువాడు,
అన్వీష్టవ్యము సం. వి. అ. (అ. అ. అ.) వెదకఁదగి
నది.

అన్వీష్టమాణము సం. వి. అ. (అ. అ. అ.) వెద
కబడుచున్నది.

అన్వీష్ట్యము సం. - అన్వీష్ట్యవ్యము.

అప సం. అవ్య-సమాసపూర్వపదముగా నుండి
యీ క్రిందియర్థముల నిచ్చును.

1. విపరీతము.

ఉదా: అపకీర్తి-విపరీతకీర్తి, దుష్కీర్తి.

2. అపగతము.

ఉదా: అప్రకమము-క్రమము తప్పినది.

3. అపకృష్టము, చెడ్డది.

ఉదా: అపకర్మము-చెడ్డపని.

4. కొన్నిచోట్ల నిర్లక్ష్యముగానే యుండును.

ఉదా : అపవిధము-విధము.

(ఇంకను సంస్కృతమున విశేషప్రయోగములు గలవు.)

అప-అప్ప. (చూ. అప్ప.)

అపండితుడు నం. విణ. (అ. అ. అ.) పండితుడు కానివాడు, జ్ఞానము లేనివాడు.

అపకరణము నం. వి. అ. న. 1. అక్రమముగాఁ జేయుట. 2. అపకారము చేయుట.

అపకర్త నం. విణ. (ఋ, ీ). ఋ.) అపకారము చేయువాడు.

అపకర్మము నం. విణ. (న్. అ. న్. న్.) దుష్టాచరణము గలది. చెడ్డకార్యము గలది. వి. న్. న. 1. అపాకరణము (ఋణము) తీర్చుట. 2. చెడ్డకార్యము.

అపకర్షణము నం. విణ. (అ. ర్హి. అ.) తొలగించునది. 2. తగ్గించునది. 3. అవమానపఱుచునది.

అపకర్షణము నం. వి. అ. న. 1. తొలగించుట. 2. తగ్గించుట. 3. అవమానపఱుచుట.

అపకర్షము నం. వి. అ. ఘం. 1. తగ్గుట. 2. అవమానము. 3. (శ్రాద్ధాదికమును) విహితకాలమునకు ముందుగాఁజేయుట. 4. (వ్యాకరణాదులందు) పరిసూత్రమందలి పదమును అన్వయముకొఱకు పూర్వసూత్రమున గ్రహించుట. 5. ఆకర్షణము, లాగుట.

అపకర్షించు నం. న. క్రి. తొలగించు, పోగొట్టు. వ. కృష్ణుడు...నలిగితం బయినకలుషంబును శరత్కాలంబు నివారించుచందంబున నాత్మగతం బయిన మాలిన్యంబు నపకర్షించు. భాగ. 2. 218.

అపకారకుడు నం. విణ. (అ. రి. అ.)-అపకర్త.

అపకారము నం. వి. అ. ఘం. 1. అపకృతి, కీడు. 2. ద్రోహము. 3. చెడ్డపని.

అపకారి నం. విణ. (న్. జీ. న్.) అపకారము చేయువాడు.

అపకీర్తి నం. వి. అ. క్రి-కీర్తికి విపరీతమైనది-దుర్దేశము.

అపకృతము నం. విణ. (అ. అ. అ.) అపకారము చేయఁబడినది, అపకారము పొందినది. వి. అ. న. అపకారము.

అపకృతి నం. వి. అ. క్రి. 1. అపకారము, కీడు. 2. చెడ్డపని.

అపకృత్య నం. వి. అ. క్రి-అపకృతి.

అపకృత్యము నం. వి. అ. న-అపకృతి.

అపకృష్టము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. తొలఁగింపఁబడినది, 2. ఆకర్షింపఁబడినది. 3. అధమము, నీచము, (వ్యతి, ఉత్కృష్టము,) 4. పరిసూత్రమునుండి అన్వయముకొఱకు పూర్వసూత్రమున గ్రహింపఁబడినది.

అపకృష్టి నం. వి. అ. క్రి-అపకర్షము.

అపక్తి నం. వి. అ. క్రి. పరిపక్వముకామి.

అపక్రమణము నం. వి. అ. న.-అపక్రమము.

అపక్రమము నం. విణ. (అ. అ. అ.) క్రమము లేనిది, అక్రమము. వి. అ. ఘం. యుద్ధాదులనుండి వెనుకకుఁ బోవుట.

అపక్రమి నం. విణ. (న్. జీ. న్.) అపక్రమము కలది,

అపక్రమించు నం. అ. క్రి. (యుద్ధాదులనుండి) వెనుకకుఁ బోవు.

అపక్రియ నం. వి. అ. క్రి-అపకృతి.

అపక్రోశనము నం. వి. అ. న. నిందించుట, తిట్టుట.

అపక్రోశము నం. వి. అ. ఘం.-అపక్రోశనము.

అపక్వము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. పండనిది. 2. ఉడుకనిది. 3. పరిపాకదశకు రానిది, పరిణామము కానిది. 4. జీర్ణము కానిది.

అపక్షయము నం. వి. అ. ఘం. తఱుగుట, తగ్గుట.

అపక్షణము నం. విణ. (అ. అ. అ.) క్షీణించినది, తఱిగినది.

అపక్షేపణము నం. వి. అ. న.-అపక్షేపము.

అపక్షేపము నం. వి. అ. ఘం. 1. త్రోయుట, పడఁద్రోయుట 2. క్రిందవైచుట.

అపఖ్యాతి నం. వి. అ. క్రి. అపకీర్తి.

అపగండుడు నం. వి. అ. ఘం. బాలుడు.

అపగతము నం. విణ. (అ. అ. అ.) పోయినది.

అపగతి నం. వి. అ. క్రి. 1. పోవుట. 2. దుర్గతి, దుర్బలస్థ.

అపగమము నం. వి. అ. ఘం. 1. గమనము, పోవుట. 2. అపసరణము, తొలఁగుట.

అపగూణము నం. విణ. (అ. అ. అ.) గుణములు లేనిది.

అపఘనము నం. విణ. (అ. అ. అ.) మబ్బు లేనిది. వి. అ. పుం. శరీరావయవము (పాణియు పాదమును అని కొందఱు.)

అపఘాతకుడు నం. విణ. (అ. తి. అ. అ.) 1. కొట్టువాడు. 2. నశింపజేయువాడు; చంపువాడు.

అపఘాతము నం. వి. అ. పుం. 1. కొట్టుట. 2. దుర్బరణము.

అపఘాతి నం. విణ. (న్. నీ. న్.) 1. కొట్టువాడు. 2. నశింపజేయువాడు; చంపువాడు.

అపచయము నం. వి. అ. పుం. 1. తగ్గుట. 2. పుష్పదులు కోయుట.

అపచయించు నం. న. క్రి. (పుష్పదులు) కోయు. తే. విహారాహ ప్రశాంతికై విబుధవతికి, నార్ద్ర) పర్యంకినిధికిగా నపచయింపఁ, బయిలములు వాపంగఁ జాలుపడిన, యమంతరువు కొదవఁ బుష్పములలేమి. నైష. 4. 28.

అపచరించు నం. న. క్రి-అపచారము నొందించు-అపమానించు.

క. అన్యతోపచారకలనం, బునఁబుట్టినపాతకంబు వోపు రా నె, వ్యని నపచరించె దగ నా, తనిఁ బ్రీతుఁజేయ ధర్మతత్త్వప్రవణా. భార. శాం. 1. 310.

అపచరితము నం. వి. అ. న. దుశ్చేష్ట, అకార్యము.

అపచాయితుడు నం. విణ. (అ. అ. అ.) అపచితుడు, పూజింపబడనివాడు.

అపచారము నం. వి. అ. పుం. 1. పోవుట. 2. పెద్దలయెడ చేయుతప్పు, అపరాధము. 3. తప్పిదము చేయుట. 4. అపకారము. 5. అపధ్యము; అపధ్య పరార్థము.

శ్లో. కృతాపచారోఽపి పరైః నావిష్కృతవిక్రియః, అసాధ్యః కురుతే కోపం ప్రాప్తేకాలే గదోయథా. శిశు. 2. 84. (నాల్గవయర్థము నకును నిదియే ఉదాహరణము.

6. లోపము.

శ్లో. మహాధ్వరేవిధ్యపచారదోషః, నం. కిరా. 16.48.

అపచారి నం. విణ. (న్. జీ. న్.) అపచారము చేయువాడు.

అపచి నం. వి. ఈ. స్త్రీ. గ్రంథిరూప మయనకంఠ రోగవిశేషము. (ఉపచి యని కొందఱు)

అపచితము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. పూజింపబడినది. 2. కృశించినది, చిక్కినది. 3. హీనము, తఱిగినది. వి. అ. న. 1. పూజించుట, 2. క్షీణస్వము, తఱుగుట.

అపచితి నం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. హాని. 2. క్షీణించుట. 3. వ్యయము, 4. ప్రాయశ్చిత్తము. 5. పూజ.

అపచ్ఛాయ నం. వి. అ. స్త్రీ. 1. అశుభమైననీడ. 2. పిశాచము.

అపచ్ఛాయము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. నీడ లేనిది. 2. కాంతి లేనిది. 3. అశుభమైననీడ గలది.

అపచ్ఛ్యతము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. జాతినది. 2. నశించినది, పోయినది. 3. కాతినది.

అపజయము నం. వి. అ. పుం. పరాజయము.

అపజాతుడు నం. వి. అ. పుం. గుణహీనుడగు కొడుకు; గుణముండు తల్లిదండ్రులకంటె తక్కువ యగుపుత్రుడు.

శ్లో. మాతృతుల్యగుణో జాత స్త్వనుజాతః పితృ స్సమః, అతిజాతోఽధిక స్త్వాదపజాతోఽధ మాధమః.

అపటి నం. వి. ఈ. స్త్రీ. తెర.

అపటిక్షేపము నం. వి. అ. పుం. తెరిను త్రోసి వేయుట. (నాటకాదులందు తెరి తీసి పాత్రను బ్రవేశపెట్టుటకు మాటు ఆపాత్రతొందరితో స్వయముగా తెరి తొలగించుకొని రంగమునకు వచ్చినట్లు చెప్పినప్పుడు 'అపటిక్షేపముతోఁ బ్రవేశించి' అని యందురు.)

అపటువు నం. విణ. (ఉ. ఉ. బ్ధీ. ఉ.) 1. నేర్పరి కానివాడు. 2. వ్యాధితుడు, తెవులుగొంటు.

అపతంత్రకము నం. వి. అ. పుం. (వైద్య) వాత రోగభేదము.

అపతర్పణము నం. విణ. (అ. అ. అ.) తృప్తి లేనిది. వి. అ. న. 1. (రోగాదులందలి) ఉపవాసము, లంకణము. 2. తృప్తిలేమి.

అపభ్రంశము సం. వి. అ. న. చెడ్డభ్రంశము.

అపభ్రంశ సం. వి. అ. స్త్రీ. ఈచుకపోయినయావు.

అపభ్రంశము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. అకులు లేనిది. 2. అక్కలు లేనిది. వి. అ. పుం. 1. వెదురుమొలక (వృ.వి.). 2. అంకురము, మొలక.

అపభ్రంశుడు సం. విణ. (అ. అ. అ.) పత్ని లేని వాడు.

అపభ్రంశపథకము సం. వి. అ. పుం. యోని, ఆడుగుట.

అపభ్రంశము సం. వి. అ. న. సంతానము. (కొడుకుగాని కూతురుగాని - పౌత్రాదులుకూడ అపభ్రంశమేయని కొందఱు.)

అపభ్రంశశత్రువు సం. వి. ఉ. ఈ. ఆడువండ్రి (పిల్లదీనిపొట్ట ప్రచ్చికొని పుట్టుటచే దీనికి మరణము కలుగుట ప్రసిద్ధము) పుం. 1. ఎండ్రు. కర్కటము. 2. నెపము, (ఇది తన సంతతిని నశింపజేయును.)

అపభ్రంశ సం. వి. అ. స్త్రీ. పరులవలన గలిగినసిగ్గు, సిగ్గు.

అపభ్రంశము సం. విణ. (అ. అ. అ.) సిగ్గు లేనిది.

అపభ్రంశపిష్టువు సం. విణ. (ఉ.) అజ్ఞాస్వభావము గలవాడు, సిగ్గురి.

అపభ్రంశస్తుడు సం. విణ. (అ. అ. అ.) భయపడిన వాడు.

అపభ్రంశము సం. విణ. (అ. అ. అ.) మంచిమాగ్గము లేనిది (గ్రామాదికము) వి. అ. న. న్. పుం. 1. తప్పుత్రోవ. 2. నీతిభావ్యామాగ్గము.

అపభ్రంశము సం. విణ. (అ. అ. అ.) హితముకానిది.

అపభ్రంశము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. కాలులేనిది. 2. స్థానము లేనిది. వి. అ. పుం. (పాము మొదలగు) ప్రాకెడిజంతువు. న. 1. యుక్తముకాని చోటు; తప్పుచోటు. 2. నీచస్థలము. 3. (వ్యాకృత)-పదము కానిది-ప్రత్యయాదికము.

అపభ్రంశంతరము సం. విణ. (అ. అ. అ.) అవ్యవహితము, సంసక్తము.

అపభ్రంశము సం. వి. అ. న. 1. పరిశుద్ధి గావించు కర్మము. 2. జరిగిన ప్రళయకర్మము, చక్కగా

నిర్వర్తింపబడినకార్యము; పడిచినపని. 3. ఖండినము.

అపదేశము సం. అవ్య. అ. న. రెండుదిక్కులమధ్య భాగమునందు, అయిమూలయందు.

అపదీప్తము సం. విణ. (అ. అ. అ.) చెప్పబడినది. అపదూఱు వి. వి. (క. అపదూఱు, అవదూఱు. త. అవదూఱు.) అసనింద, దోషములేనివాని యందు ఆరోపించిననింద.

అపదేశము సం. వి. అ. పుం. 1. ఉపదేశము, చెప్పుట. 2. నెపము, మిష, 3. కారణము. 4. హీనస్థానము.

అపదేశి సం. విణ. (న్. నీ. న్.) మాయకాడు.

అపదేశ్యము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. హీనస్థానము కలుగునది. 2. నెప మిడి చెప్పబడినది. 3. చెప్పబడినది.

అపద్రవ్యము సం. వి. అ. న. చెడ్డవస్తువు.

అపద్రావరము సం. వి. అ. న. అప్రధానద్రావరము.

అపధూపము సం. విణ. (అ. అ. అ.) పొగ లేనిది.

అపధ్యానము సం. వి. అ. న. కీడు తలచుట, అనిష్టచింతనము.

అపధ్వంసజుడు సం. విణ. (అ. అ. అ.) హీనజాతిపురుషునివలన ఉచ్చజాతిస్త్రీయ దుబుట్టిన వాడు.

అపధ్వంసము సం. వి. అ. పుం. 1. నాశము. 2. హీనత్వము, నీచస్థితి.

అపధ్వంసి సం. విణ. (న్. నీ. న్.) నాశము చేయువాడు.

అపధ్వస్తము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. నిందితము, తిప్పకరి పబడినది. 2. విడువబడినది. 3. అపచూల్యము, నలగగొట్టబడినది. 4. నాశము చేయబడినది.

అపనమ్మిక వి. వి. (క. అపనమ్మికై, అపనమ్మికై. త. అపనమ్మికై.) 1. విశ్వాసము లేకుండుట. ద్వి. వీరభావముని జూచివిను మని పలికె, నీరీతి నపనమ్మి కేల నామీద. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. 1524.

2. అనుమానము (వస్తువు లేనిచోట ఆవస్తువు కలదేమో అనుభావము.)

క. సొ మ్మొకచో నుండఁగ నప,నమ్మిక యొక
చోట నుండు నరులకు నెపుడు, నెమ్మదిఁ
బరికించి వివేకమ్మునఁ దెలియంగ వలయుఁ
గల్గయు నిజముకా. హరిశ్చ. 5. 126.

అపనయనము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కన్నులు
లేనిది. వి. అ. న. 1. దూరీకరణము, తొలఁ
గించుట.

ఉదా: శ్రమాపనయనము, ఋణాపనయనము.
మొ.

2. (రోగములకుఁజేయు) ప్రతీకారము,చికిత్స,
3. అపకారసాధనము.

అపనయము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) నీతి లేనిది.
వి. అ. పుం. 1. తొలఁగించుట. 2. దుర్నితి.
3. అపకారము.

అపనయించు నం. న. శ్రీ. తొలఁగించు, తీసి
వేయు.

గీ. కంక, చాదిమణిభూషణోత్కర్ష మపన
యించి, యొప్పు పొలివోయి దీనత నుండె
...మార్క. 1. 168.

2. నివారించు,పోగొట్టు. 3. మాను, విడుచు.
ఆ.నీదాగిద్రవ్యమపనయింతుఁ జింతనపనయింపు.
భార. శాం. 3. 482. (ఇది 2. 3. అర్థము
అకు ఉదాహరణము.)

అపననము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ముక్కు లేనిది.
అపనామము నం. విణ. (నొ. నొ, మీ, అ. నొ.)
చెడ్డ పేరు గలది. వి. నొ. న, చెడ్డపేరు.

అపనింద నం. వి. ఆ. స్త్రీ. అపదూటు.

అపనీతము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) దూరీకృతము,
తొలఁగింపఁబడినది. వి. అ. న. చెడ్డనడత,
దుష్ప్రవర్తనము.

అపనుత్తి నం. వి. శ. స్త్రీ. తొలఁగించుట; పోగొ
ట్టుట.

అపనుదము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఇది శోకశబ్ద
పూర్వకముగానే యుండి మొత్తముమీద
'సుఖాహరణము-సుఖము కలిగించునది' అను
నర్థము నిచ్చును.

ఉదా: శోకాపనుదః పుత్రో) జాతః.

కాని కర్మమునకు శేషత్వవిపక్షయందు ఇతరపద
పూర్వకముగాఁ గూడనుండి 'తొలఁగించునది,
పోగొట్టునది' అనునర్థము నిచ్చును.

చ. జయజయ కిల్బిపాపనుద.ఉ. హరి. 6. 19.

అపనెపము వి. వి. అపనింద.

ద్వి. అటుపోయినంతలో నపనెపమౌను. ద్వి. శ.
సా. 1. ఆ. 19. పా. 16. పం.

అపనేయము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) తొలఁగింపఁ
దగినది; పోగొట్టఁ దగినది.

అపనోదనము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) తొలఁగించు
నది; పోగొట్టునది. వి. అ. న. తొలఁగించుట;
పోగొట్టుట.

అపనోది నం. విణ. (నొ. నీ. నొ.) తొలఁగించునది.

అపనోదము నం. వి. అ. పుం-అపనుత్తి.

అపపాఠము నం. వి. అ. పుం. తప్పుపాఠము.

అపపాడి వి. వి. అన్యాయము.

ఆ. అవనిపతులు పలువు రిపపాడి నొక్కనిఁ,
దన్పుఁ బొదివికొనినఁ దరిల కెదిరి.
మార్క. 8.113. (శ. 5. పా.)

అపపాత్రితుఁడు నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) గొప్ప
పాపముచేత జాతిభ్రష్టుడై బంధువులపాత్రము
లందు భోజనాదులు చేయరానినాఁడు; వెలి
పెట్టఁబడినవాఁడు.

అపపాత్రుఁడు నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) బహిష్కృ
తపాత్రుఁడు. (చండాలాది - వీరు భోజనము
చేసినపాత్రములు అవకృష్టములు. అవి యిత
రులు భుజించుటకు అనర్హములు.)

అపప్రజాత నం. వి. ఆ. స్త్రీ. గర్భప్రాసావము గలిగిన
యాఁడుది.

అపప్రథ నం. వి. ఆ. స్త్రీ. అపకీర్తి.

అపప్రయోగము నం. వి. అ. పుం. తప్పు ప్రయో
గము.

అపభయము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) భయము
లేనిది.

అపభాషణము నం. వి. అ. న. 1. నిందించుట,
2. చెడ్డమాట.

అపత్రంశము నం. వి. అ. పుం. 1. పడుట,
జాలుట. 2. అవశబ్దము. 3. (కావ్యములందు)

అభీరాదులు మాటాడుతక్కువరకమగు ప్రాకృత భాష. 4. (శాస్త్రములందు) సంస్కృతముకంటె వేఱయినభాష.

శ్లో. అభీరాదిగః కావ్యే ష్వప్రభంశ ఇతి స్మృతాః, శాస్త్రేషు సంస్కృతాదన్య, దప్రభంశతయోదితం. కావ్యాద. 1.86.

అపభ్రంశము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. జాతినది. 2. పాడైనది, చెడినది. (భాషాది)

అపమందలము నం. వి. అ. న. (జ్యోతి) క్రాంతి వృత్తము.

అపమర్దము నం. వి. అ. పుం. 1. ఒరిపిడి. ఒత్తుడు, విమర్దనము. 2. తాధ, నొగులు.

అపమానము నం. వి. అ. పుం. అపమానము.

అపమాని నం. విజ. (నో. నీ. నో.) అపమానించు వాడు.

అపమార్గము నం. వి. అ. పుం. 1. తప్పుత్రోవ. 2. ప్రక్కత్రోవ. 3. అంగపరిమార్చినము, ఒడలు రాచుట

శ్లో. అమృతద్రవై ధ్వజధ దబ్జదృశా మప మార్గమోషధివతి స్మృ కరైః శిశు. 9.56.

అపమార్జనము నం. వి. అ. న. శుద్ధిచేయుట (కడుగుట, తుడిచివైచుట, మొ.)

అపముఖము నం. విజ. (అ. అ. ఈ. అ. చూ. అభిముఖము) పెడమొగము కలది. వి. అ. న. పెడ మొగము.

అపమృత్యువు నం. వి. ఈ. పుం. స్త్రీ. ఆకస్మికమైన చావు. చూ. మృత్యువు.

అపయశము నం. విజ. (నో.) కీర్తి లేనిది. వి. నో. న. అపకీర్తి.

అపయానము నం. వి. అ. న. పాటిపోవుట.

అపర నం. వి. అ. స్త్రీ. 1. పశ్చిమదిశ. 2. (వేదాంత) బ్రహ్మవిద్యేతరవిద్య. (వ్యతి, పర.) 3. జరాయువు, మూవి.

అపరంజి వి. (క. త. అపరంజి.) బంగారము; మేలి మిబంగారము.

సీ. తనకార్యశిఖిభాతతిః జాంబూనదభూధరం బపరంజిపూదె గాంగ. వసు. 1.116,

న. ఎలుకలరాచతోనెఱయెక్కుడుగాఁ దప ని బిప్రేడిని గులు గలమేని పెన్వడుగు. రాజ. చ. 1.5.

అపరకర్మము నం. వి. నో. న. — అపరక్రియ. (దీనికి 'అపరము' అనియు వాడుక.)

అపరత్తము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. నెత్తురు లేనిది, పాలిపోయినది. 2. అనురాగము లేనిది. 3. ఎఱుపు పోయినది.

అపరక్రియ నం. వి. అ. స్త్రీ. ఉత్తరక్రియ, చచ్చిన వాని గుఱించి చేయుకర్మము.

అపరతి నం. వి. ఈ. స్త్రీ. విరామము, ఉడుగుట.

అపరపక్షము నం. వి. అ. పుం. 1. కృష్ణపక్షము. 2. ప్రతివాదిపక్షము.

అపరభాగము నం. వి. అ. పుం. 1. పృష్ఠభాగము, వెనుక భాగము. 2. ఉత్తర భాగము, తరువాతి భాగము.

అపరము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1 — దేనికంటె మేలైనది లేదో అది-అనుత్తమము, సర్వోత్కృష్టము. 2. నికృష్టము, తక్కువైనది. 3. ఇహము, వేలైనది. 4. (దేశకాలములందు) కడపటిది.

ఉదా: అపరాస్తాము — పగటి మూడుభాగములలోను కడపటిది. అపరమద్రుమ — మద్రదేశముయొక్క కడపటి భాగము (వ్యతి. పూర్వము) 5. (దేశకాలములందు) దగ్గరిది.

పాటశీపుత్రాత్ ప్రయాగ మపేక్ష్య కాశీ అపరా—పాటశీపుత్రమునకు ప్రయాగము కంటె కాశీదగ్గరిది. (తర్కసంగ్రహము. నృసింహ వ్యాఖ్య.)

6. పడమటిది. (ఉదా: అపరదిక్కు).

7. (తర్క) న్యూనవృత్తి, అల్పదేశవృత్తి. (మనుష్యశ్చ బ్రాహ్మణత్వములలో మనుష్యత్వము అధిక దేశవర్తి. బ్రాహ్మణత్వము న్యూనదేశవర్తి)

వి. అ. పుం. ఏనుగు వెనుకపాదము. న. ఏనుగు శరీరముయొక్క వెనుకటి భాగము.

అపరరాత్రము సం. వి. అ. పుం. రాత్రి కడపటి భాగము.

అపరలోకము సం. వి. అ. పుం. పరలోకము.

అపరస్పరము సం. విణ. (అ. అ. అ.) క్రియాసా తత్యము కలది, ఎడతెగనిది, అవిచ్ఛిన్నము.

సీ. అపరస్పరింబులై యాకాశవీధికిఁ గొన్ని భాస్కరక రాంకురము తెగనె. నై ష. 8.5, అవ్య. అ. న. ఎడతెగకుండ.

శ్లో. నిర్దిష్టం కర్మసాతత్యే, సుధీభిరపరస్పరం. అని భాగురి.

ఉదా : సార్థాః అపరస్పరిం గచ్ఛంతి.

అపరహైమనము సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) హేమం తముయొక్క కడపట పుట్టినది.

అపరాంగము సం. వి. అ. న. (అలం) గుణిభూత వ్యంగ్యముగు అష్టవిధమధ్యమ కావ్యములలో నొకటి,

అపరాంతము సం. వి. అ. పుం. పడమటిదిక్కు యొక్క చివరి నున్న దేశవిశేషము

అపరాగము సం. వి. అ. పుం. అప్రితి; ద్వేషము

అపరాగ్ని సం. వి. ఇ. పుం. 1. కడపటియగ్ని, అంత్యేష్టికమునకు (అనగా దహనమునకు) ఉపయోగించు అగ్ని. 2. బ. గార్హపత్యదక్షిణాగ్నులు. (ఈయ్యమున సంస్కృతమందు ద్వితీయచాంతముగానే యుండును.)

అపరాజిత సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. (విజయదశమి నాడు కొలువదగు) దుర్గ. 2. తక్కిలి (వృ.వి.) 3. విష్ణుక్రాంత (వృ.వి.) 4. సోమి దము (వృ.వి.) 5. గణిక (వృ.వి.) 6. నల్ల వానిలి (వృ.వి.) 7. శంఖిని, కట్లతీగ 8. వేగిని (వృ.వి.) 9. తాయెతుగాకట్టు ఒకానొక యోషధి (వృ.వి.) శాకుం. 7.

10. ఒకమత్రవిద్య. విక్రమో. 2.

11. ఈశానదిక్కు. 12. యోగినీభేదము.

అపరాజితుడు సం. విణ. (అ. అ. అ.) గెలువఁ బడనివాడు. వి. అ. పుం. 1. విష్ణువు. 2. శివుడు.

అపరాతిరి పి.వి. అర్ధరాత్రము, నడురేయి (శ.ర.)

అపరాధము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. తప్పు చేసినది. 2. గుణితప్పినది. (ఉదా: అపరాధపృషత్కుడు - గుణితప్పినబాణముగలవాడు.)

3. అతిక్రమించినది.

ఉదా : అపరాధాభిషేకవేళోపాధ్యాయస్య. విక్రమో. 2.

వి. అ. న. అపరాధము.

అపరాధము సం. వి. అ. పుం. తప్పు, నేరము.

అపరాధి సం. విణ. (నో. నీ. నో.) అపరాధము గలవాడు.

అపరాలు సం. వి. బ. కందులు పెసలు మున్నగు పైరధాన్యములు. (వరిపంటకు తరువాత పడునవి.)

అపరాహ్లాకము సం. విణ. (అ. హ్లా. అ.) అపరాహ్లామందు పుట్టినది.

అపరాహ్లాతనము సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) అపరాహ్లామందయినది, అపరాహ్లామందలిది.

అపరాహ్లాము సం. వి. అ. పుం. న. దినశేషభాగము; పగటియొక్క చివరిభాగము. (పగటిని రెండు భాగములుగా విభజించినపుడు రెండవసగము, మూడుగా విభజించినపుడు మూడవభాగము. ఐదుగా విభజించినపుడు అయిదవభాగము రాక్షసవేషయై కర్తానర్త మగును కనుక నాలుగవభాగము.)

అపరాహ్లాతనము సం - అపరాహ్లాతనము.

అపరిగ్రహము సం. వి. అ. పుం. 1. ప్రతిగ్రహము లేమి, స్వీకరింపమి. 2. పాతంజలోక్త మగు నొకానొకయమము. (దేహయాత్రకు వలయు దానికంటె నెక్కువగా భోగసాధనములకు ధనాదులను గయికొనకుండుట.)

అపరిగ్రహుడు సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. ఏదియు స్వీకరింపనివాడు. 2. భార్యలేనివాడు. వి. అ. పుం. పరివాజకుడు. (దేహయాత్రకు వలయుకౌపీనాదులకంటె నెక్కువ సంగ్రహింపనివాడు.)

అపరిచ్ఛదుడు సం. విణ. (అ. అ. అ.) - అప్రశస్త మయినవస్త్రములు కలవాడు - దరిద్రుడు. మను. 8. 405.

అపరిమితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) పరిమితము కానిది, మితి లేనిది.

అపరిమేయము నం. విజ. (అ. అ. అ.) పరిమితి తెలుప శక్యము కానిది.

అపరిహరణీయము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. పరిహరింప శక్యముకానిది. 2. పరిహరింప యోగ్యము కానిది.

అపరిహార్యము నం—అపరిహరణీయము.

అపరుట్టు నం. విజ. (వ్.) కోపము లేనివాడు.

అపరూపము నం. విజ. (అ. అ. అ.) వికృత రూపము గలది. వి. అ. న. వికృతరూపము.

అపరోక్షము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ప్రత్యక్షము.

అపరోక్షనుభూతి నం. వి. శ. స్త్రీ. ప్రత్యక్షానుభవము.

అపరోపము నం. వి. అ. శం. (రాజ్యాదులనుండి) భ్రంశము, చ్యుతి.

శ్లో. శ్రుత్వా స్వామ్యపరోపరాద్రవిషమా నాఘాతతూర్యస్వనాన్న ధ్వస్తం...మదీయం మనః. ముద్రా. 2. 21.

అపర్ణ నం. వి. అ. స్త్రీ - తపస్సు చేయునపుడు ఆకులుకూడ తిననిది - పార్వతి, దుర్గ.

అపర్యాప్తము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. అసంపూర్ణము, చాలనిది. 2. (స్వకార్యమునకు) అసమర్థము. 3. అపరిచ్ఛిన్నము, మేర లేనిది.

అపర్యాప్తి నం. విజ. (శి.) మేర లేనిది. వి. శ. స్త్రీ. 1. చాలమి. 2. సామర్థ్యములేమి. 3. అపరిచ్ఛేదము, కొలదిలేమి.

అపర్యాయము నం. విజ. (అ. అ. అ.) క్రమము లేనిది వి. అ. శం. క్రమములేమి.

అపర్యుషితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) - పర్యుషితము కానిది - నిలువయుండనిది; క్రొత్తది. (అన్నము పువ్వు, మొ.)

'అపర్యుషితప్రతిజ్ఞే మారుతా'వేణి. 6. 169. (అపర్యుషితప్రతిజ్ఞే - నిర్విహి పబడిన ప్రతిజ్ఞ గలవాడగు.)

అపర్యదండము నం. వి. అ. శం. 1. రామతృణ మనెడియొక జెల్లు (వృ.వి.) (దీనికి తక్కిన

జెల్లులకుఁబోలే కనుపులుండవు) 2. ఒకదినును చెఱుకు (వృ.వి.)

అపలపనము నం. వి. అ. న. - అపలాపము.

అపలపించు నం. న శ్రీ. కప్పిపుచ్చు, మఱుగు పఱుచు.

సీ. ఘనసారబహుళచందన విలేపనమున నా పాడుభావంబు నపలపించు. నైష. 1.84.

అపలము నం. విజ. (అ. అ. అ.) మాంసములేనిది. వి. అ. న. కీలము, మేకు.

అపలాపము నం. వి. అ. శం. 1. మఱుగుపఱచి చెప్పిట, కప్పిపుచ్చి చెప్పిట; మఱుగుమాట, మోసపుఁబలుకు. 2. ఆచ్ఛాదనము, కప్పుట.

శ్లో. ఏదివం సమచిచ్ఛద చ్చరామైఃకృతతి గృహ్యతిమండలాపలాపైః. శిశు. 20. 28. 3. ప్రేమము. (మే. ని.)

అపలాపి నం. విజ. (నో. నీ. నో.) అపలాపము చేయువాడు, మఱుగుపఱుచువాడు.

అపలాపించు నం. న. శ్రీ - అపలపించు.

క. నెల్లూరి తాముకాలువ, హల్ల కములకమ్మఁ దావి నపలాపించుకా, నల్ల లితలీలఁ దిప్పయ, వల్ల భరాయ ప్రధానవాగ్దంబరముల్. కీడా. 29.

(అవమానించు, తక్కువపఱుచు)

మ. విపరీతస్థితి నొంది ఘోరవిపివోర్వీవాసులై నిత్యదుఃఖపరాధీనతఁ దూలిరంచు మనలన్ గర్వాధితస్వాతుడై, యపలాపింపఁగవచ్చి దుర్లయపరుం డా ధార్తిరాష్ట్రండు దో, మపరీతాత్ముఁడు తత్ఫలంబు గుడిచెన్ సత్యంబు సామాత్యుడై భార. ఆం. 5. 408.

అపలాషి నం. విజ. (నో. జీ. నో.) ధనాదులందు అనుచిత తృప్తాశీలుడు.

అపలాషిక నం. వి. అ. స్త్రీ. 1. అధికతృప్త, అత్యాశ. 2. విపాస, డప్పి. ('అపలాషిక' అని వై. ని.)

అపలాషుఁడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) - అపలాషి.

అపవచనము నం. వి. అ. న. 1. దుర్భాషణము లాడుట. 2. దుర్భాష.

అపవనము సం. వి. అ. న. — కృత్రిమవనము-ఉపవనము, తోట.

అపవరకము సం. వి. అ. 'పుం. గర్భాగారము, తోపలిగది.

అపవర్గము సం. వి. అ. పుం. 1. (కార్యము యొక్క) సమాప్తి. 2. సిద్ధించుట, నెఱవేఱుట. 3. మోక్షము. 4. దానము, ఈవి. 5. విడుచుట. విసర్జించుట.

అపవర్ణనము సం. వి. అ. న. 1. విడుచుట. 2. (ప్రతిజ్ఞను) నెఱవేర్చుట. 3. (ఋణాదికమును) తీర్చుట. 4. దానము, ఈవి. 5. మోక్షము.

అపవర్ణితము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. విడువబడినది. 2. ఈయబడినది. 3. నెఱవేర్చబడినది.

అపవర్తనము సం. వి. అ. న. 1. ఒకవిధముగా నున్నదిమఱొకవిధముగా నగుట, మారుట. 2. ఒకవిధముగా నున్నదానిని మఱొకవిధముగా చేయుట, మార్చుట. 3. అపహరించుట. 4. (గణిత) సంఖ్యావిశేషము- రెండుసంఖ్యలలో పెద్దసంఖ్యను చిన్నసంఖ్యచేభాగించి వచ్చిన శేషముచే అల్పసంఖ్యను భాగింపవలెను. అట్లు చేయఁగా వచ్చినశేషముచేత చివరివిభాజక సంఖ్యను భాగింపవలెను. ఇట్లుచేయుచు పోఁగా ఏసంఖ్యచేత భాగించినపుడు శేషము ఉండదో ఆసంఖ్యయు, అట్టిసంఖ్యచే మూలసంఖ్యల రెంటిని విభజించుటయును, గూడ 'అపవర్తనము' అనఁబడును.

ఉదా; 221, 195 ఈరెండుసంఖ్యలకు అపవర్తనము 13. ఈ 13 చేపై రెండు సంఖ్యలను (221, 195) విభజించుటగూడ అపవర్తనము అనఁబడును.

అపవర్తము సం. వి. అ. పుం.-అపవర్తనము.

అపవాదకము సం. విణ. (అ. దిశ. అ.) 1. నిరసించునది; సామాన్యవిధిని త్రోసివేయునది. (విశేషవిధి) 2. నిందించునది. 3. అపకీర్తికరము.

అపవాదము సం. వి. అ. పుం. 1. నిందించుట. 2. అపకీర్తి, 3. కల్లలాడుట. 4. చెడ్డవాదము. 5. విశేషవిధి (ఇది సామాన్యవిధిని తాదించును. 'మా హింసాత్సర్వాభూతాని - ఏజంతువును

హింసింపరాదు' అనుహింసానిషేధవిధి సామాన్య శాస్త్రము 'వాయవ్యం శ్వేతమాలభేత-వాయు దేవతాక మగు శ్వేతపశువును హింసింపవలయును' అనునది విశేషశాస్త్రము. ఇది 'వాయవ్య పశువునుదక్క మిగిలిన పశువులను చంపఁ గూడదు' అని సామాన్యశాస్త్రమునకు అర్థమును కల్పించును.) 6. నమ్మకము, విశ్వాసము. 7. ప్రేమ. 8. ఆజ్ఞ, 9. కుత్సితమైన వాద్యధ్వని (శిశు. 6. 9.) 10. వాదఖండనము.

అపవాది సం. విణ. (నొ. నీ. నొ.) 1. వాదఖండనము చేయువాఁడు. 2. నిందించువాఁడు.

అపవారకము సం. వి. అ. పుం. 1. కప్ప, ఆచ్ఛాదనము. 2. తెర, జవనిక. 3. పాషాణము, తాయి.

అపవారణము సం. విణ. (అ. అ. అ.) ఆచ్ఛాదించునది, కప్పనది. వి. అ. న. అంతర్ధానము, మఱుఁగుపడుట.

అపవారితము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. కప్పబడినది. 2. (నాటక) రహస్యముగాఁ జెప్పబడినది. (మాట.)

అపవాహనము సం. వి. అ. న. — అపవాహము.

అపవాహము సం. వి. అ. పుం. 1. ఒకచోటనుండి మఱియొకచోటికిఁ జేర్చుట. 2. (గణిత) భిన్నాంకములయొక్క వ్యవకలనము.

అపవిఘ్నము సం. విణ. (అ. అ. అ.) నిర్విఘ్నము, విఘ్నములేనిది.

అపవిత్తము సం. విణ. (అ. అ. అ.) పవిత్రము కానిది.

అపవిద్ధము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. విడువబడినది, త్యక్తము. 2. నిరాకరింపబడినది.

అపవిద్ధుఁడు సం. వి. అ. పుం. తలిదండ్రులు విడువఁగా మఱొకరిచే పుత్రుఁడుగాఁ జేకొనబడినవాఁడు. (వీఁడు ద్వాదశపుత్రులలోనొకఁడు)

అపవిద్య సం. వి. అ. స్త్రీ. (వేదాంత) అవిద్య, అజ్ఞానము,

అపవృత్తము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. మరలినది. 2. తలక్రిందైనది. 3. ముగిసినది, సమాప్తము. వి. అ. న. క్రాంతివృత్తము, సూర్యగమన మార్గము.

అపవృత్తి నం. వి. ౪. స్త్రీ. సమాప్తి.

అపవేధము నం. వి. ౨. పుం. (మణులు మొదలగు వానికి) తప్పుగా బెజ్జము వేయుట.

అపవోధ నం. వి. ౧. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) ఒకచోటనుండి మఱొకచోటికి తీసికొనిపోవువాడు.

అపవ్యయమానుడు నం. వి. ౧. (అ. అ. అ.)
1. దుర్వ్యయము చేయువాడు. 2. ఋణము పుచ్చుకొని లేదనువాడు.

అపవ్యయము నం. వి. ౧. (అ. అ. అ.) 1. ఊయము లేనిది. 2. వ్యయము లేనిది. వి. ౨. పుం. దుర్వ్యయము.

అపవ్రతుడు నం. వి. ౧. (అ. అ. అ.) నియమము తప్పినవాడు.

అపశంకుడు నం. వి. ౧. (అ. అ. అ.) శంక లేని వాడు.

అపశకునము నం. వి. ౨. న. దుశ్శకునము.

అపశదుడు నం. వి. ౧. (అ. అ. అ.) నీచుడు.

అపశబ్దము నం. వి. ౨. పుం. వ్యాకరణశుద్ధము కానిమాట. అసాధుశబ్దము.

అపశ్చిమము నం. వి. ౧. (అ. అ. అ.) 1. దేనికంటె పశ్చిమము (కడపటిది) లేదో యది, కట్టకడ పటిది. 2. మొదటిది, శ్రేష్ఠము, ౩. అంతము లేనిది, అపరిమితము.

అపశ్రీకుడు నం. వి. ౧. (అ. అ. అ.) శ్రీలేనివాడు.

అపశ్లిష్టము నం. వి. ౧. (అ. అ. అ.) 1. శ్లేషలేనిది (కావ్యాది) 2. కూడికలేనిది.

అపశ్మము నం. వి. ౨. న. అంకుశపు మొన.

అపస్మరము నం. వి. ౧. (అ. అ. అ.) ప్రతికూలము, విపరీతము.

అపస్మపు నం. వి. ౧. (శ) 1. ప్రతికూలము, విరుద్ధము. 2. ఎడమవైపుననున్నది. వి. ౨. పుం. కాలము.

అపనదుడు నం. వి. ౧. (అ. అ. అ.) నీచుడు. వి. ౨. పుం. బ్రాహ్మణునకు క్రింది మూడు వర్ణముల స్త్రీలయందును ఊత్రియునకు క్రింది రెండువర్ణముల స్త్రీలయందును వైశ్యునకు కూడ్రస్త్రీయందును గలిగినపుడు. మను. 10. 10.

అపనరణము నం. వి. ౨. న. తొలఁగుట.

అపనరము నం. వి. ౨. పుం. 1. తొలఁగుట. 2. ఒకనిసొత్తు మఱొకనికి చెందుటకు యుక్తి సాధనమగుప్రతిగ్రహక్రయాదికము.

అపనరిల్లు నం. ౨. శ్రీ. తొలఁగు. (శ. ర.)

అపనర్థనము నం. వి. ౨. న. 1. వదలిపెట్టుట. 2. దానము. ౩. వధము.

అపనర్పణము నం. వి. ౨. న. 1. మర్రిపోవుట. 2. గూఢచారుడై విశేషములు కనిపట్టుట.

అపనర్పము నం. వి. ౨. పుం. - అపనర్పణము.

అపనర్పుడు నం. వి. ౨. పుం. అక్కడక్కడ తిరిగి సమాచారము తెలిసికొనివచ్చి రాజునకుఁ జెప్పువాడు, గూఢచారుడు.

అపనవ్యము నం. వి. ౧. (అ. ఈ. అ.) 1. దక్షిణము, కుడివైపున నున్నది. 2. ప్రతికూలము. విపరీతము. ౩. కుడిబుజముమీదనుండి యెడమచేతి క్రిందికి ధరింపఁబడినది. (ఊన్నిదము - మొ. వ్యతి; సవ్యము.)

అపసారణ నం. వి. ౨. స్త్రీ. - అపసారణము.

అపసారణము నం. వి. ౨. న. 1. తొలఁగించుట. 2. బహిష్కరించుట.

అపసారము నం. వి. ౨. పుం. 1. తొలఁగించుట. 2. బహిష్కరించుట. ౩. పాటిపోవుట. శ్లో. సనిగడ చరణత్వా త్సావశేషాపసారః. మృచ్ఛ. 2. ౩.

4. నిర్గమనమార్గము, వెలికి పోవుత్రోవ.

అపసారితుడు నం. వి. ౧. (అ. అ. అ.) 1. తొలఁగింపఁబడినవాడు. 2. తఱుమఁబడినవాడు.

అపసిద్ధాంతము నం. వి. ౨. పుం. విరుద్ధసిద్ధాంతము. తప్పసిద్ధాంతము.

అపస్మతము నం. వి. ౧. (అ. అ. అ.) 1. తొలఁగినది. 2. పయఁబడినది. (తాణము) 'అపస్మత మివ శస్త్రం' మహా. 2.

అపస్కరము నం. వి. ౨. పుం. న. రథావయవము. (చక్రము తప్పఁ దక్కిననొగ కాడి మొదలగు రథావయవము - అని కొందఱు)

అపస్కిరణము నం. వి. ౨. న. (అహారార్థము గాని ఆశ్రయార్థము గాని హర్షాదులచేఁ గాని

కోడి మున్నగుపక్షులును కుక్క ఎద్దు మున్నగు
చతుష్పాత్తులును) నేలకొక్కరించుట, దువ్వుట.

అపస్మాతుడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) జ్ఞాతి
మొదలగువారు మృతినొందుటవలన స్నానము
చేసినవాడు. (పుత్రాదులచే స్నానసంస్కారము
చేయింపఁబడిన మృతుడు - అని సుబోధిని
కారుడు.)

అపస్నానము నం. వి. అ. న. 1. చచ్చిపోయిన
జ్ఞాతి మొదలగువారికై చేయుస్నానము. 2.
మృతునికిఁ జేయించు స్నానసంస్కారము.
3. స్నానముచేయఁగా మిగిలినజలము.

శ్లో. ఉద్యర్తనమపస్నానం నాధితిష్ఠేతుకామతః.
మను. 4. 182.

అపస్మారము నం. వి. అ. పుం. మోహదుఃఖాదు
లచేఁ గలిగెడియావేశము, స్మృతిదప్పట, ఒడ
లెఱుంగమి. 2. రోగవిశేషము. (క్రిందపడిపోవుట
పండ్లుకొలుకుట నురుగులు గ్రక్కుట కాళ్లును
చేతులును కొట్టుకొనుట మున్నగునవి దీనిలక్ష
ణములు)

అపస్మారి నం. విజ. (నొ. జీ. నొ.) అపస్మార
రోగము కలవాడు.

అపస్మృతి నం. విజ. (ఇ.) స్మృతి దప్పినవాడు.
వి. ఇ. స్త్రీ. - అపస్మారము.

అపస్వరము నం. వి. అ. పుం. తప్పస్వరము.

అపహతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) పోగొట్టఁ
బడినది; నశింపఁజేయఁబడినది.

అపహతి నం. వి. ఇ. స్త్రీ. పోగొట్టుట, నాశము.

అపహరణము నం. వి. అ. న. 1. బలవంతముగాఁ
దీసికొనిపోవుట 2. దొంగిలించుట.

అపహము నం. విజ. (అ. అ. అ - సమాసోత్తర
పదముగానే యుండును) తొలఁగించునది,
పోగొట్టునది, నాశము చేయునది.

ఉదా: క్షేపహము, తమోఽపహము.

అపహరించు నం. న. క్రి. 1. దొంగిలించు.

వ. దుగ్ధంబు అపహరించినవాడు కొక్కెర
యగు. మార్క. 2, 118.

2. పోగొట్టు.

గీ. తిరిసియేనియు నన్నంబుఁ దెచ్చి శిథిలు, లై న
విప్రులయాఁకలి యపహరించు. భార. ఆను.
4. 272,

8. తయింపఁజేయు, తగ్గించు.

క. మేలివి గీడివి యని భూ, పాలక యేఁజెప్పి
నట్టి పనులెఱుఁగుము నీ, వోలిన యాయువుఁ
బెనుపం, జాలు ననియునపహరింప శక్తము
లనియుఁ. భార. ఆను. 4. 95,

4. బలాత్కారముగాఁ దీసికొనిపోవు.

అపహర్త నం. విజ. (ఋ. క్రి. ఋ.) అపహరించు
వాడు.

అపహనత్ నం. (శత్ర.) అపహసించుచున్న.

అపహననము నం. వి - అపహసితము.

అపహననీయము నం. - అపహసితవ్యము.

అపహసించు నం. అ. క్రి. 1. వికృతముగానవ్వు.
2. అకారణముగా నవ్వు. న. క్రి. గేలిసేయు,
పరిహసించు.

గీ. ఆదురాత్ముండు శ్రోత్రియు నపహసించు.
నైష. 7. 180.

అపహసిత నం. విజ. (ఋ. క్రి. ఋ.) అపహసించు
వాడు.

అపహసితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) గేలిసేయఁ
బడినది. వి. అ. న. 1. అకారణపునవ్వు. 2.
వెకలినవ్వు. 3. గేలిసేయుట, ఎగతాళి.

అపహసితవ్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) అపహ
సింపఁ దగినది.

అపహస్తము నం. వి. అ. పుం. గళహస్తము,
గెంటుటకై మెడమీఁద పెట్టినచేయి. 2. అప
హస్తము, కరపృష్ఠభాగము, పెడచేయి. మీఁ
జేయి.

శ్లో. సారథిం చాస్య దయిత మపహస్తేన జఘ్ని
వాఁ. సం. భార. ఆది. 187. 45. సం.
భార. వన, 12.88. (అపహస్తేన - హస్త
పృష్ఠేన - అని వ్యాఖ్య.)

అపహస్తతుడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. మెడ
మీఁద చేయి వేసి గెంటఁబడినవాడు. 2. నిర
సింపఁబడినవాడు, శ్రోసివేయఁబడినవాడు.
మాలతీ. 9. 19.

అపహాసము నం. వి. అ. న. విడుచుట.

అపహారకుడు నం. విజ. (అ. రి. అ.) 1. దొంగి
లించువాడు. 2. తొలగించువాడు. 3. దాచు
వాడు (అత్మాపహారకుడు—తనకులాదులను
మఱుగుపఱుచువాడు) 4. మఱొకచోటికి
లాగుకొని పోవువాడు, 'జాలాపహారకాః పక్షి
ణః' (హి. 1.) 5. నశింపజేయువాడు.

అపహారము నం. వి. అ. శం. 1. దొంగిలింపుట.
2. తొలగించుట. 3. కొనిపోవుట; బలా
త్కారముగా తీసికొనిపోవుట. 4. దాచుట.
'కథమాత్మాపహారింకరోమి' (శాకు. 1.)
5. తగ్గుదల, అపచయము. 6. హాని.

అపహారి నం. విజ. (నో. జే. నో.)—అపహరికుడు.
అపహాసకుడు నం. విజ. (అ. ని. అ.) అపహా
సించువాడు.

అపహాసము నం. వి. అ. శం.—అపహాసితము,
అపహాస్యమానుడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) అప
హాసింపబడుచున్నవాడు.

అపహాస్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) అపహాసి
తవ్యము. వి—అపహాసితము.

అపహృతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. దొంగి
లింపబడినది. 2. బలాత్కారముగా దీసికొని
పోబడినది. 3. తొలగింపబడినది.

శ్లో. పశ్చాత్పుత్రైరపహృతభరిః. విక్రమో.
3. 1.

అపహృతి నం. వి. శ. శ్రీ—అపహరణము.

అపహ్నవము నం. వి. అ. శం. 1. కప్పిపుచ్చుట.
2. మఱుగుమాట. అపలాపము. 3. ఒక అర్థా
లంకారము. 4. ప్రేమము, స్నేహము.

అపహ్నవించు నం. న. శ్రీ. 1. మఱుగుపఱుచు.
2. భగ్నముచేయు, పాడుచేయు.

వ. తపోధను లగువారిలతపంబులను నీరూపం
బున పహ్నవించినదానవు. ఈచక్కదనం
జేమితపంబున సంపాదించితివి... భాగ. 5.
1, 40.

శ్లో. రూపం తపోధన తపశ్చరీతాం తపోఘ్నం,
హ్యేతన్న కేన తబసా భవతోపలబ్ధం. నం.
భాగ. 5. 2. 15.

అపహ్నుతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) అపహ్న
వింపబడినది.

అపహ్నుతి నం. వి. శ. శ్రీ. — అపహ్నవము.

అపహ్రాసము నం. వి. అ. శం. ఓడించుట తగ్గుట.
అపాంతుడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) పంక్తిభోజ
నమునకు అనర్హుడు, వెలివేయబడినవాడు.

అపాంత్తేయుడు నం—అపాంతుడు.

అపాంక్తుడు నం—అపాంతుడు.

అపాంగదృష్టి నం. వి. శ. శ్రీ. కడకంటిచూపు.
ఓరచూపు.

అపాంగము నం. విజ. (అ. అ. అ. అ.) 1. అంగ
హీనము. 2. వికలమైన అవయవములు గలది.
వి. అ. శం. 1. కడకన్ను. నేత్రాంతము. 2.
నొసటను బెట్టుకొనెడిబొట్టు. 3. ఉత్తరేను
(వృ.వి.)

అపాంపతి నం. వి. శ. శం. 1. సముద్రుడు. 2.
పరుణుడు.

అపాకము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1; పక్వము
కానిది. 2. జీర్ణముకానిది, వి. అ. శం. 1.
అజీర్ణము, 2. పరిపక్వముకామి.

అపాకరణము నం. వి. అ. న. 1. తొలగించుట.
2. నిరాకరించుట. 3. (ఋణాదికము) తీర్చుట.

అపాకరించు నం. న. శ్రీ. 1. తొలగించు.

వ. దుర్వివేకం బపాకరించుటకు. చం. రా. 3.
98.

2. (ఋణము) తీర్చు.

అపాకరిష్టువు నం. విజ. (ఉ.) 1. తొలగించు
శీలముగలవాడు. 2. నిరాకరించునది, మించు
నది.

శ్లో. వర్ణస్సన్విర్జితమపాకరిష్టుః. నం. భర్తృ.
శృం. 5.

అపాకర్మము నం. వి. నో. న. 1. తొలగించుట.
2. (ఋణము) తీర్చుట.

అపాకశాకము నం. వి. అ. శం. న. అల్లము.

అపాకృతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. తొలగి
ంపబడినది, నివారింపబడినది. 2. తీర్చబడి
నది. (ఋణాది) 3. దూరీకృతము, త్యజింపబ
డినది.

'యత్స్వయమభియోగదుఃఖై రపాకృతంతదేవ
రాజ్యం సుఖయతి' ముద్రా. 1.

అపాకృతి నం. వి. ఇ. శ్రీ. 1-అపాకరణము. 2.
శోపాదివికారము.

శ్లో. నిశమ్య సిద్ధిం ద్విషతానుపాకృతీ స్తత స్త
తస్త్వావినియంతు మక్షమా. సం. కిరా. 1.
27.

అపాక్కు నం. విజ. (వ. వీ. వ.) దక్షిణపుది.
(వై. ని.)

అపాక్రియ నం. వి. ఆ. శ్రీ-అపాకర్మము.

అపాచి నం. వి. ఈ. శ్రీ. దక్షిణదిక్కు.

అపాచీనము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. దక్షిణపుది.
2. విపర్యస్తము. (కా. ని.)

అపాచ్యము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) దక్షిణపు
దిక్కుది.

అపాటవము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. నేర్పు
లేనిది. 2. శక్తిలేనిది. వి. అ. న. 1. శక్తి
లేమి. 2. రోగము. 3. నేర్పులేమి.

అపాత్రము నం. వి. అ. న. 1. దుష్పాత్రము. 2.
అనర్హుడు. (రూ. అపాత్రుడు) 3. అన
ర్హము.

అపాత్రీకరణము నం. వి. అ. న - బ్రాహ్మణుని
అపాత్రునిగాఁ జేయునది - నిందితప్రతిగ్రహాది
దోషము.

శ్లో. నిందితేభ్యోధనాదానం,వాణిజ్యం కూద్ర
నేవనం, అపాత్రీకరణం జ్ఞేయమసత్యస్యచ
భాషణం. మను. 11. 67.

అపాదానము నం. వి. అ. న. 1. తొలగించుట.
2. (వ్యాక) పంచమీవిభక్తికారకము, ఎందుండి
పాయనో యది. (పండు చెట్టునుండి పడు
చున్నది-అనుచోట చెట్టు అపాదానము)

అపాధ్యము నం. వి. అ. న. అపమార్గము,చెడ్డత్రోవ.

అపానద్వారము నం. వి. అ. న. గుదస్థానము.

అపాననము నం. వి. అ. న. 1. ఊపిరిపీల్చుట. 2.
మూత్రపురీషాదులను విడుచుట.

అపానము నం. వి. అ. న. 1. మూత్రకాదులను
క్రిందుగాఁ ద్రోసివేయునట్టి యొకానొక
వాయువు (ఇది ప్రాణాదిపంచవాయువులలో

నొకటి. ఇదిగుదస్థానమందుండును.) న. 1.

గుదస్థానము. 2, వృషణము. (వై. ని.)

అపామార్గము నం. వి. అ. న. ఉత్తరేను (వృ.వి.)

అపామార్గనము నం. వి. అ. న. 1. శుద్ధిచేయుట,
2. రోగము అశుభము మున్నగువానిని తొలగిం
చుట.

అపాయము నం. వి. అ. న. 1. పోవుట. 2, విశ్లే
షము, వేటుపాటు; 3. నాశము. 4. చెఱువు,
కీడు.

అపారము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. ఆవలి దరి
లేనిది; మితి లేనిది. 2. దాటుటకు శక్యము
కానిది; జయింప శక్యముకానిది.

శ్లో. రావణశృమహాశక్తు రపారః ప్రతిభాతిమే.
రామా.

వి. అ. న. ఈవలిదరి, అవారము.

అపార్థకము నం. విజ. (అర్థి. కా. అ.)-అపార్థము.

అపార్థము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1, అర్థము
లేనిది. 2. వ్యర్థము. వి. అ. న. 1. తపైవన
యర్థము. 2. చాక్యదోషవిశేషము,

అపాలంకము నం. వి. అ. న. తేలచెట్టు.

అపావరణము నం. వి. అ. న-అపావృతి.

అపావర్తనము నం. వి. అ. న. 1. మరలుట. 2.
దొర్లుట. 3. తొలగించుట.

అపావృతము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. తెలువఁ
బడినది. బయలుపెట్టఁబడినది. 2. కప్పఁబడి
నది, మూయఁబడినది. 3. విచ్ఛలవిడియైనది,
స్వతంత్రము.

అపావృతి నం. వి. ఇ. శ్రీ. 1. తెలుచుట,బయలు
పెట్టుట. 2, కప్పట, మూయుట.

అపావృత్తము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) నివృత్తము,
మరలినది. వి. అ. న. (అశ్వాదులు) నేలపై ని
పొరలాడుట.

అపావృత్తి నం. వి. ఇ. శ్రీ-అపావర్తనము.

అపాశ్రయము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) అశ్రయము
లేనిది; ప్రావు లేనిది. వి. అ. న. నీచాశ్ర
యము.

అపాననము నం. వి. అ. న. 1. త్రోసివేయుట,
2. చంపుట.

అపొసితము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. త్రోసి వేయఁబడినది. 2. చంపఁబడినది.

అపొనువు నం. విజ. (ఉ.) ప్రాణములు పోయిన వాఁడు.

అపొస్తము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. చిమ్మఁబడినది. 2. నిరసించఁబడినది, తొలగిపఁబడినది. 3. మరలించఁబడినది.

అపి నం. అవ్య. (ఇది తెనుఁగున సమాస పూర్వ పదముగానే యుండును, ప్రత్యేకార్థము లేదు సంస్కృతమున దీనికి గర్హాసంభావనాసందేహాద్యర్థములు కలవు. కొన్ని యెడల వికల్పముగ అకార లోపము కనపడుచున్నది)

ఉదా :- అపినద్ధము, పినద్ధము, అపిహితము. పిహితము.

అపితృకుఁడు నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) తండ్రిలేని వాఁడు.

అపిధానము (రూ. పిధానము) నం. వి. అ. న. 1. కప్పట. 2. తిరోధానము. మఱుఁగుపడుట. 3. మూత.

అపినద్ధము (రూ. పినద్ధము) నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. కట్టఁబడినది, ధరింపఁబడినది. (వస్త్రము-మొ.) 2. తొడుగఁబడినది (కవచము-మొ.)

అపిహితము (రూ. పిహితము) నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) కప్పఁబడినది, మూయఁబడినది.

అపుంస్క నం. వి. అ. స్త్రీ. మగఁడు లేనియాఁడుది.

అపుడు(పు)-అప్పుడు.

క. మగతనమునాఁడు మీరు, నృగువతనమున పుడు మీరు నాయం దుదయం, బగుటను దోడం బుట్టువు, లగుదురు ధర పంచి కుడువుఁడందఱు ననుడుకా. భార. ఆను. 1. 292.

నీ.... ఒకయప్పు. భార. ఆను. 3. 21.

అపుణ్యము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) పుణ్యము లేనిది. వి. అ. న. పాపము.

అపునర్భవము నం. వి. అ. పుం. 1. మోక్షము. 2. మోక్షమునకు హేతు వై నతత్త్వజ్ఞానము. 3. (రోగాదులు) మరలఁ బుట్టకుండుట.

అపురూపము విజ. (నం. వేద. అపరూపమ్. క. అపురూపు.) అపూర్వము, వింతయైనది.

ఉ. వీణీయ ముట్టుటల్ మిగుల వింతలు వెంపుడు చిల్కతోదతో, రాణ దలిర్పిఁబల్కుట కరం బపురూపము. కళా. 8. 217.

ఉ. ముత్తయముల్ ప్రవాళదళముల్ గన నా కృతిఁ గూడినట్టులై, క్రొత్తగ నొర వీని యపురూపపురూ పిడి యంచు విష్మయో, దాత్తమనస్కులై సకలతైర్థికులుం గొని యాడ... పాండు. 5. 285.

అపుష్పము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. పోషించఁబడినది. 2. సన్ననిది. వి. అ. పుం. ప్రకృతార్థమును పోషించకుండుట యనెడియర్థదోషము.

అపుష్పము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) పువ్వులు లేనిది, పువ్వులు పూచుస్వభావము లేనిది. వి. అ. పుం. ఉదుంబరము, అత్తి (వృ. వి.)

అపూపము నం. వి. అ. పుం. 1. పిష్టకృతభక్ష్యము, పిండివంట. 2. అప్పము. (ఆం. భా. 2. 254.) 3. పురోడాశము.

అపూపీయము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) అపూపము నకుపయోగించునది (పిండి)

అపూప్యము నం-అపూపీయము.

అపూరణి నం. వి. ఈ. స్త్రీ. బూరుగ (వృ. వి.)

అపూర్వము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. పూర్వము కలుగనిది, క్రొత్తది. 2. అపురూపము, వింతయైనది. 3. మొదటిదికానిది. వి. అ. న. విహితనిషిద్ధ క్రియవలనఁబుట్టినదై కాలాంతరమునఁగలుగఁ గలసుఖదుఃఖములకు హేతువగు పుణ్యమును పాపమును.

నీ. ఫలియించుఁ గ్రియయ నా'ఫలమత' ఇత్యాది సర్వేశుఁ గొననియపూర్వవాది... గెలిచె. ఆము. 3. 8.

అపూర్వవాదము నం. వి. అ. పుం. 1-చేసినకర్మములవలన పుణ్యపాపరూప మగుఅపూర్వము కలుగు నని చెప్పినది-పూర్వమీమాంస. 2. క్రొత్త వాదము.

అపూర్వవిధి నం. వి. ఇ. పుం. ఇతర ప్రమాణమువలన ప్రాప్తముకాని విషయమును విధించు వాక్యము.

అపూర్వీయము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) అపూర్వ సంబంధమైనది.

అపేక్ష సం. వి. అ. శ్రీ. 1. కాంక్ష, కోరిక. 2. అనుసరణము. 'దండం శక్త్యపేక్ష' యాజ్ఞ. 2. 36. 3. దృష్టి; ఆలోచన. శ్లో. నకుద్రోఽపి ప్రథమ సుకృతాపేక్షయా సంశ్రయాయ, ప్రాప్తే మిత్రే భవతి విముఖః...మేఘ. 1. 17.

అపేక్షణము సం. వి. అ. న. - అపేక్ష.

అపేక్షణీయము సం. - అపేక్ష్యము.

అపేక్షి సం. విణ. (న్. జీ. న్.) అపేక్షించువాడు.

అపేక్షించు సం. న. క్రి. కాంక్షించు, కోరు. హరి. 3. 56.

అపేక్షితము సం. విణ. (అ. అ. అ.) అపేక్షింపఁబడినది వి. అ. న. - అపేక్ష.

అపేక్షితవ్యము సం. - అపేక్ష్యము.

అపేక్ష్యము సం. విణ. (అ. అ. అ.) అపేక్షింపఁదగినది.

అపేతము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 4. తొలగినది. 2. పోయినది.

అపేతరాక్షసి సం. వి. ఈ. శ్రీ. తులసి (వృ. వి.). (ఇది రాక్షసునివంటిపాపమును తొలగించును)

అపేయము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. త్రాగఁదగనిది, త్రాగఁగూడనిది. 2. త్రాగశక్యముకానిది.

అపోగండుడు సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. మిక్కిలి పిటికి, అతిభీరువు. 2. వికలాంగుడు, 3. ముడుతలు పడినశరీరము కలవాడు. 4. శిశువు. 5. అయిదేండ్లు మించనివాడు (పదియాతే డ్లు మీటినవాడు - అని కొందఱు)

అపోధము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. తీసికొనిపోఁబడినది. 2. నిరసింపఁబడినది. 3. విడువఁబడినది.

అపోదిక సం. వి. అ. శ్రీ. ఉపోదికి, బచ్చలి (వృ. వి.)

అపోసానము - అపోసనము. వి. (సం. ఆపోశానమ్. క. ఆపోచన.) ఆపోశనము, భోజనాదియందును భోజనాంతమందును పుడిసిట జలము పోసికొని మంత్ర పూర్వకముగాఁ బుచ్చుకొనుట; అట్లు పుచ్చుకొనుజలము.

క. కానీ యీదివసంబున, నే నిన్నటియట్లకాక యేమనఁగ నపోసానంబులు వడ్డించిరి, మానవశీజనులు లీల మహిదివిజలకున్. భీమ. 2. 186.

అపోహనము సం. వి. అ. న. - అపోహము.

అపోహనీయము సం. - అపోహ్యము.

అపోహపడు అ. క్రి. (అపోహము + పడు) క్రమపడు, క్రాంతి నొందు.

(వ్యవ) నే నేదియో అపకారము చేసినని వాఁడు అపోహపడినాఁడు.

అపోహపుచ్చు - అపోహముపుచ్చే.

అపోహము సం. వి. అ. పుం. 1. తొలగించుట.

2. త్యాగము, విడుచుట. 3. అతద్వ్యావృత్తి,

ప్రతిపాదింపఁ దగినవిషయమును ఇది యిట్టిది

అని తెలుపక దానికంటె భిన్నమగుదాని నెల్ల

అదికాదని నిషేధించుట. 4. ఎదిరివారి తర్కమును నిరసించుటకుఁ జేయువిపరీతతర్కము.

5. విరుద్ధమైనఊహ, తప్పుటూహ. క్రమము.

అపోహముపుచ్చు న. క్రి. 1. అపోహముకలవానినిగాఁజేయు, క్రమింపఁజేయు. 2.

పోగొట్టు; చెడఁగొట్టు.

చ. ఎలపొం వోనిమేను నవయించియు రాగఁ సంబునిండుఁగుం, డలొ యనువీఁగుఁజన్నల బెడంగెడలించియు మారుపువ్వుఁదూ, పుల నగులోలదృగ్రుచు అపోహము వుచ్చియు భోగవృద్ధి ని, ప్పలముగఁ జేసి యుండెడి తపంబున నయ్యెడి దేమి నెప్పుమా. కు. సం. 7. 872.

అపోహితము సం. విణ. (అ. అ. అ.) పోగొట్టఁబడినది.

శ్లో. ...న చ సామర్థ్యమపోహితం క్వచిత్, సం. కిరా. 2. 27,

అపోహితవ్యము సం. - అపోహ్యము.

అపోహ్యము సం. విణ. (అ. అ. అ.) తొలగింపఁదగినది.

అపౌరుషము సం. విణ. (అ. అ. అ.) పౌరుషము లేనిది, పిటికిది. వి. అ. న. 1. పిటికితనము.

2. అమానుషశక్తి, దివ్యశక్తి.

అపౌరుషేయము సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) పురుషకృతము కానిది.

అప్పరము సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) జలచరము, నీటియందుఁ దిరుగునది.

అప్ప ఎ. (ఆయన మొదలగుచోట్లను నామాంత
ములయందును దీనిద్విత్వము లోపించుటయుఁ
గలదు—ఉదా: సూంపరాజు. నన్నపార్థుఁడు.
మనుచ. 1. 8.)

1. తల్లి, అమ్మ.

(క) వాత్సల్యమును దెలుపును.

ఉ. ఏటికఁ గుందెదమ్మ మా, యప్పవుగా...
వసు. 4. 53.

(చ) స్త్రీవాచకములకుఁ జేర్పఁబడును.

ఉదా: సుబ్బప్ప.

2. జ్యేష్ఠసోదరి, అక్క (ఈయర్థముననే భారత
ప్రయోగములు కలవు)

క. అప్పయుఁ బరిజనములుఁ దనుఁ, దప్పక
కనుఁగొనుచు నుండఁ దగవేది కఠిం, బొప్పని
తమకము చిత్తముఁ, గప్పికొనుట నుత్త
లంబు గదురఁగ నచ్చోన్. భార. విరా.
2. 36.

3. (క. అప్ప. త. అప్పన్.) తండ్రి.

(క) జనకుఁడు.

క. అప్ప జగములు మూఁడును, విప్పారెడు
కడిమి గెలిచి వెలసిననీ వీ, చొప్పన నొక
కోఁతికినై, తప్పక పలుమఱుఁ గలంగఁ
దగవే చెపుమా. అచ్చ. రా. సు. 127.

(చ) పూజ్యతను దెలుపును.

క. అప్పా ననుఁబ్రోవు వెంకటప్పా కృష్ణా.
కృష్ణశ. 85.

(ట) ఆదరమును దెలుపును.

పీ. అప్ప రా రమ్మని యాదరింపఁగ నేర్పు
మెప్పు రాజిలఁగ నమిత్తమైన. ఇందు.
1, 127.

(త) పురుషనామాంతములకుఁ జేర్పఁబడును.

ఉదా: వెంకటప్ప, రంగప్ప.

అవ్య. (అప్రమేడితరూపము అప్పప్ప) ఆశ్చర్య
ప్రశంసాదులను దెలుపును.

(ఆశ్చర్యము.)

ఉ. ముప్పదిమూఁడుకోటులనుమూర్తులవేల్పుల
నేలువజ్జి యప్పప్ప యవార్య శౌర్య
కరుణాదుల పట్టున వినుకేనియున్, జెప్పని

వాఁడెయట్టినయశీరి...వేం. పంచ 3.840.
కవిక. 2. 78.

(ప్రశంస)

ఉ. అప్పం మేళ్వరుండె యిటు లానతియిచ్చిన
నెంతభాగ్య మప్పప్ప భవత్ప్రభావ విభ.
వాఙ్మత యేమని సన్నుతింపఁగన్. సారంగ.
1. 81.

అప్పఁడు ఎ. తండ్రి.

క. అప్పప్ప చూడవలదా, యప్పనికోవెల పటిర
మైమజలంబుల్, గప్పురము పునుఁగుమ్మగ
మద. మెప్పట్టునఁ దావి గుప్పు భృగువార
మునన్. రా. వి. 1. 38.

(ఇట దేవునే తండ్రిగా భావించినాఁడు.)

అప్పగించు—ఒప్పించు, ఒప్పగించు. (నం. అర్పించు.
ప్రా. అప్పెయి.) న. శ్రీ. 1. వశమున నూచు;
వశముచేయు, అధీనపఱుచు.

ఆ. నీపు చతురమతివి నీకు నిక్కన్నియ. నప్ప
గింప నేలయైన నాడు, హృదయమతులు
దీనియెడఁ గడు నార్ద్రమై, యుండుఁ గాన
చెప్పకుండరాదు భార. విరా. 1. 249.

పీ. ...మిమ్ము నెల్లభంగులఁ దన, పరిపాలనం
బునఁ బరిమసుఖులఁ, గా నొనర్చువాఁడుగా
నప్పగించిన, వాడ...భార. ఆశ్ర. 1.98.

గీ. అవ్యధూమణి యిది యకాఁఢం బటంచు,
నెంచకిల్లగ్నికై యప్పగించి. శుక...3.814.

2. చదివినపాఠములను కంఠస్థము చేసికొని
గురువులయెదుట మరలఁ జదివి వినిపించు.

ఉదా: పాఠము తిన్నగా అప్పగించినాఁడు.

(వ్యవ) నక్షత్రకునిలాగున వీనిని నాకు బాగుగా
అప్పగించినావు. (తగిలించినావు—అనిభావము)
జ. అప్పగింత.

అప్పగింత ఎ. (✓అప్పగించు) అప్పగించుట,
ఒప్పగింత.

అప్పచి—అప్పచ్చి.

అప్పచికొండ—అప్పచ్చుల రాశివలె మిక్కిలి
ప్రియమయినది.

ఉ. ...ఈ, యప్పచికొండ పుట్టె సకియా యిఁక
నోడకు మన్న...కకు. 3. 144.

బ. (అప్పచేలు) కాలక్రీడావిశేషము.

ఉ. అప్పచు లాడుచున్ నగవు లాడుచు...

చంద్రా. 2. 6,

అప్పచ్చి - అప్పచి. ఎ. (క. త. అప్పచ్చి.) 1.

అప్పము. (ఆం. భా. 2. 254.) 2. భక్త్యము

అప్పటము విజ. (క. అప్పట. త. అప్పటమ్.)

స్వచ్ఛమైనది, మిశ్రమకానిది. (ఛా.)

అప్పడము ఎ. - అప్పళము. (నం. పర్వటః. ఛా.

అప్పడ. క. అప్పళ, అప్పడ. త. అప్పళం.)

భక్త్యవిశేషము. ఉ. రా. 6. 122.

అప్పతి నం. ఎ. ఇ. పుం. 1. వరుణుడు. 2. సము

ద్రుడు.

అప్పన¹-అన్ననము. ఎ. 1. ఇచ్చుట. (చూ. అప్పన

చేయు) 2. కానుక.

క. ధనములజాలెలు రతనపుఁ, బని తగునొక

వరుససొమ్ముఁ బనిచిన గణనా, ధన కీవచ్చుఁ

గదా యవి, యని కోమటికొమిరె వాని

యప్పనఁ గొనుచున్. శుక. 2. 216,

ద్వి. ఏదిక్కువారితో నించుక పలుక, నాదిక్కు

వారెల్ల నతినంత్రభమమున, నయ్య ప్రసాద

మౌనని మోదమందఁ, జయ్యన నప్పనల్

సంఘటింపంగ, హరుడెట్లు పలికిన నట్ల

యౌననుచు. ద్వి. ప్రభు. 2. 18 పా. 28 సం.

జ. అప్పనచేయు.

అప్పన¹ ఎ. (నం. ఆజ్ఞాపనం. క. త. అప్పణ. త.

అప్పణై.) ఆజ్ఞ; అనుమతి.

క. అప్పుడు రిమ్మని మురిహరుఁ, డప్పనయిడఁ

గూరుచుండి హరిహస్తాబ్జం, బప్పార్థిపుఁ

డౌదల నిడి. బహు. 3. 28.

అప్పనచే(సే)యు న. క్రీ. (✓అప్పన¹) ఇచ్చు;

అప్పగించు, అధీనముచేయు.

ఉ. ...మా, యమ్మ భవాని సంయమికులాగ్రణి

కూరిమిబిడ్డ నిచ్చి రా, పొమ్మన వచ్చితిన్

శిఖరిపుత్రిక సేవకురాల నాదుగే, హమ్మన

మన్న యప్పడుచు నప్పనచేసెద నంచుఁ

బల్కినన్. రాజ. చ. 2. 95,

ఉ. పాపనిఁ బట్టరమ్మ యని బాధల కోర్వక

తెచ్చి తెచ్చి తన్, గోపిక లయ్యకోదకును

గుప్పన నప్పనసేయఁజేయ నా, గోపియు.

హరి. పూ. 5. 200.

క. తనవెనుక భీతిఁ బొందిన, జనునిన్ రక్షింప

లేకశాత్రునకు నప్పనసేసినయధమాధము,

గనియలుగాఁ గోయలేదు కరపత్తములన్.

రుక్మా. 2. 44.

అప్పనము-అప్పన¹. ఎ. (నం. అర్పణమ్, క.

అప్పన.) 1. అప్పగింత; ఒప్పనము. 2. కరము,

పన్ను.

ఆ. మనుజభతుఁ డిదియ తనకు నప్పనముగా,

నొరులవలనిబాధ పొందయకుండ, దీనిఁగాచు

చుండు నీనాటిరాజును, దలఁపఁ డనుర

సోర్వ బలిమిలేమి. భార. ఆది. 6. 286,

గీ. ...అప్పనంబు, పలుకుబడి దప్పికొనియెడు

పతియు గోవు, ముక్కుఁగుట్టెడువాఁడుఁ

దన్ముష్కఘాతి, యగునతఁడు నధోగతి

కరుగువారు. భార. ఆను. 2. 62.

8. కానుక.

గీ. ఇలసమస్తంబునేలు రాజులరు మీర, లధిపయే

మరి యప్పన మచ్చి భృత్యమాత్రవత్తించు

పెద్దకోమటులము, మార్క. 7. 207.

గీ. రాజ నీచేతఁ జేయింతు రాజసూయ, మప్పు

డమరులు నీకిత్తు రిప్పనములు. శకాం.

5. 119.

జ. అప్పనముగొను, అప్పనముచేయు.

అప్పనముగొను న. క్రీ. (✓అప్పనము) పన్నుగాఁ

బుచ్చుకొను.

సీ. ...రాజు లనోన్యవైరములు దక్కి ...

ఆఱవపా అప్పనముగొని ప్రజల మనిచి.

హరి. పూ. 5. 6,

అప్పనముచేయు న. క్రీ. (✓అప్పనము) అధీనము

చేయు, వశపఱచు.

ద్వి. ...అవ్వనజాక్షి నపుడు, బెడిదంపు బావురుఁ

బిల్లి వాతీని, దొడిఁబడ రాచిల్కఁ ద్రోయు

చందమునఁ, దగ నప్పనముసేసి. ద్వి. హరిశ్చ.

ఉ. 2437.

అప్పము ఎ. (నం. అపూపః. త. అప్పం.) గుడా

పూపము, బెల్లము పిండియుఁ గలిపి చేసిన

గుండ్రని భక్త్యము. ఉ. రా. 6. 122.

అప్ప(ల)కము¹-అప్పడము.

చ. వలపులుగ్రమ్మఁగాఁ బొగచి వండినకారపుఁ
గాయగూర లప్పకములు. ఉ. రా. 5.288.

వ. దాకినులవెంబడిం బడినయేనుఁగడుగు లేనుఁ
గడుగుగారెలు నప్పలంబు లప్పలంబులును
...సదామోదకంబులుగా మెనపు బ్రహ్మ
రాక్షసులును. చంద్రా. 6. 93.

బ. కాలక్రీడావిశేషము.

సీ. చిడుగు దువ్వలపోటి చెందుగట్టినబోదియల్లి
యుప్పనఁబట్టె లప్పళాలు. కాళ. 3. 43.

ద్వి. బంతు లాలంకి యప్పలములు పాటి;గంతు
లుద్దులు గ్రచ్చకాయలాటలును. అ. మ. క.
1. 50 పా. 26 పం.

అప్పకము² అవ్య. విరాన, శీఘ్రముగా.

ఆం. భా. 3. 71.

అప్పళించే న. శ్రీ. (నం. అస్సాల్. ప్రా. అప్పాల.
క. అప్పళిసు.) 1. అస్సాలనముచేయు, చటచు,
తట్టు.

గీ. అగ్గళించి నాయెదుర కా హాష్నళించి,
కడఁగఁజాలెడు మల్లులఁ గాన నెందు. భార.
విరా. 2. 7.

ఉ. ఆనఁనాయకాగ్రణి హయం బనురాగము
నందునట్లుగా, నానన మల్ల దువ్వి వినయం
బునఁ గంధర నప్పళించి. చిత్రభా. 5. 28.

2. కొట్టు.

దండ. చాణూరుజానూరుపుల్ నూలుమాలు
ల్యడింద్రదిప్పి నీ వప్పళింప న్నయశ్రాంతుఁడై
పాట. పారి. 8. 88. రా. వి. 3. 65.

3. పట్టుకొను; అదిమి పట్టుకొను.

ఉ. కొన్నిటిపొట్టలు వ్రచ్చు లీలమై, గొన్నిటి
నప్పళించుకొని కోలెముకల్ నులుమాడు
నిట్టుల,య్యన్నిటి నయుడిలకము రయం
బెసఁగన్ వధియించె భూవరా. భార. సా.
1. 18.

వ. పుత్రగాత్రంబు నఖర దంష్ట్రాంకురంబుల
నప్పళించుచు. శై. భా. 7. 211.

గీ. అతివ యీగతి నుపరతి నలసిసొలసి, యప్ప
ళించుక వ్రాలె నాయకునియెడను. దశా.
7. 158.

4. తాఁకు, స్పృశించు.

సీ. ... నాభులప్పళించి సముద్ధతాఁచిత న్నన
భరంబులు గొఁగిలించి. హరి. పూ. 8.88.

5. ఆక్రమించు, క్రమ్ము.

సీ. కహకహ యనియెడుకంఠనిర్గత మైనచప్పుడు
బ్రవ్తోండ మప్పళింప. భా. రా. ఆర. 1.14.

సీ. అటకాల బ్రహ్మాండమప్పళించినయట్టి చిన్ని
వేల్పుల రాజుఁగన్నతండ్ర. భీమ. 1. 44.

6. మూయు, కప్పు.

వ. ... మెఱుంగుఁజూపులఁ దొంగలిఱప్పలనప్ప
ళించుచు. ఉ. రా. 2. 201.

7. అలఁదు, రాచు; అద్దు.

సీ. ... దేహమునఁ గుంకుమరసం బప్పళించి.
వేం. పంచ. 4. 391.

గీ. అప్పళింపు మందారిక యడుగులందుఁ,
జల్లఁగాఁ బుండరీకకింజల్కధూళి, నైష.
2. 141. 1. 92.

8. తుడుచు.

గీ. చెంత నందట నిడుకొని చేరెఁదేసి, కన్ను
లను గ్రమ్ముకన్నీరు కరితలమున, నప్పళిం
చుచు గాద్గద్యమడఁచి...ఉ. రా. 6. 207.

అ. శ్రీ. ఉత్సహించు; తమకించు.

ఆ. అనుచుఁ జూచుఁజేరు నమ్ముగ్ధపలుకులు,
వినఁగ గోరుఁగేలు దనదుకేలఁ, గీలుకొలుపఁ
దలఁచుఁ గీచకాధముఁడు ని, జానుర క్తి
దెలుప నప్పళించు. భార. విరా. 2. 45.

గీ. వానిఁ గలలోనఁ గాననివసజముఖయు, వాని
మార్పునఁ జేర్కొనిమానవతియు, వానిఁగా
నాత్మ భావించి వరునిఁ గవయ, నప్పళింపని
సతియు లేదయ్యె నచట. నైష. 1. 60.

జ. అప్పళింత.

అప్పళింత వి. (✓అప్పళించే) అప్పళించుట.

(చటపునకు)

ఉ. కించుఁదనంబు లేక వలకేల నొకించుక యప్ప
ళింత కావించినఁ బండ్లు వీడు. రామా.
7. 168.

అప్పనము అవ్య. నిచ్చలు, సతతము.

చ. పసిరిక పామువంటి దని పల్కుదు రీయలి

వేడివేడిన,ప్పసమును నిండుగుండలయి
భాసిలు నీలలితాంగిగుబ్బలు, శుక. 1. 335.

గీ వేయు నేటికి తరిమల వెండికొండ, తావి
గుబ్బలి కడగట్టుతావులందు, నప్పసం బుప్ప
తిల్లుచు మెప్పుగన్న, యట్టికొరవంజు లెల్ల
మాసుట్టలయ్య. ప్రబంధ. 1. 160. రా.
వి. 4. 119. ఆం. భా. 1. 66.

అప్పసము* వి. చిన్నకాలువ. (శ.ర.)

అప్పా అప్య. - అప్ప.

(ప్రశంసకు.)

శా. ...చొక్కింపగా, నప్పా యప్పురిఁ జెప్ప
నొప్పుదురు రూపాజీవికా రత్నముల్. రా.
వి. 1. 58.

అప్పిత్తము నం. వి. అ. న. - నీటికి పిత్తమువంటిది,
నీటిని శోషింపజేయునది - అగ్ని.

అప్పు నం. వి. న్. స్త్రీ. (సంస్కృతమున నిత్య
బహువచనాంతము.) జలము, నీరు.

నీ అప్పుపాలై నకుభ్రాజ్జంబురుచి యెంత.
నాన. 1. 67.

క. అప్పులఁ బడి యొకచేడియ, తెప్పునదేలంగ
లేక...రసిక. 4. 76.

అప్పు వి. (✓అచ్చు. త. అప్పు.) ఋణము.

ఆ. ...కురురాజు మన్నన, యప్పుదీర్తుఁ బ్రాణ
మాసపడక. భార. కర్ణ. 2. 21.

అప్పుసప్పులు - అప్పులు.

ఉ. లేవడిమీద బానిసలు లేనికతంబున నూర
కుండినం, బోవమి నప్పుసప్పులకుఁ బోవుట
వేటుగఁ దోచె నేమొకో. శుక. 2. 375.

అప్పుబుట్టువు వి. (✓అప్పు. నం.) అబ్జము,
పద్మము.

నీ. ముదితగుబ్బలు నీరుమోపరుల గణింపవప్పుఁ
బుట్టువుఁ గాచు నతివకేలు. హ. న. 4. 48.

అప్పుడు - అపుడు, అప్పు. వి. ఖ. వి. (త. అప్పా
ళడు, అప్పాడు.) - దీని రూపాంతరములగు
'అపుడు, అప్పు' అనునవి ఇతరవిభక్తులతోఁ
గూడియుండవు - ఆ కాలము, ఆ సమయము.
(సమాసోత్తరపదమగునపుడు కేవలకాలవాచక
మగును.)

క. ...అప్పటిఁ గోలెను. భార. ఆది. 6. 192.

నీ....అప్పటికంటెను, కు. సం. 11. 702.

నీ. మదహస్తిగని గిత్తబెదరి చిల్లరగోనెబడ
వైచి కదలునప్పంటిగోడు. రా. వి. 2. 69.

క. ఎప్పటికెయ్యది ప్రస్తుతమప్పటి కామాట
లాడి...సు శ. 18.

క. ..., కయ్యమునప్పుడు ... భార. భీష్మ.
1. 165.

వ. అర్ధరాత్రంబునప్పుడు. భార. ఆది. 7. 114.

చ. ...అప్పటఁ గనువిచ్చునపు. కాశీ. 3. 99.

(వ్యవ)అప్పుడు కాచిననెయ్యి-సద్యోఘృతము.
వాఁడు రానప్పుడు నే నేమి చేయుదును.వాఁడు
నామాట విననప్పుడు నే నేమి చేయుదును.
అప్పటికప్పుడు వచ్చినాఁడు. అప్పు డప్పుడు
వచ్చుచున్నాఁడు. అప్పుడే వచ్చితి వేమిరా ?

అప్పులవాఁడు వి. ఉత్తమర్ణుఁడు, అప్పిచ్చినవాఁడు.
ఆం. భా. 2. 119.

అప్యయము నం. వి. అ. పుం. అయము, నాశము.

అప్రకాండము నం. విణ. (అ. అ. అ.) స్కంధము
లేనిది. వి. అ. పుం. తుప్పు, చిన్నపొద.

అప్రకాశము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. ప్రకాశము
లేనిది, కాంతి లేనిది. 2. రహస్యమైనది.
వి. అ. పుం. 1. ప్రకాశములేమి. 2. దాఁచుట,
గోపనము. 3. స్పష్టము గాకుండుట.

అప్రకృతము నం. విణ. (అ. అ. అ.) ప్రస్తుత
విషయమునకు సంబంధింపనిది. వి. అ. న. (అలం)
ఉపమానవస్తువు (వ్యతి. ప్రకృతము - ఉప
మేయము.)

అప్రకృతి నం. వి. అ. పుం. 1. (ప్రకృతిభిన్నుడైన)
పురుషుఁడు. 2. స్వభావసిద్ధము కానిగుణము.
3. (వ్యాక) ప్రత్యయాది.

అప్రగల్బుఁడు నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. ప్రతిభా
వంతుఁడు కానివాఁడు. 2. అదృష్టుఁడు,
గడుసరి కానివాఁడు.

అప్రగుణము నం. విణ. (అ. అ. అ.) అకులము,
కలఁగినది.

అప్రజనుడు నం. - అప్రజుఁడు.

అప్రజాత నం. వి. ఆ. స్త్రీ. గొడ్డాలు.

అప్రజాడు నం. విజ. (నో.) ప్రజ లేనివాడు.

(ప్రజ-1. సంతానము. 2. జనము.)

అప్రతర్క్యము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) ఊహింప శక్యము కానిది.

అప్రతి నం. అవ్య. సాటి కానిది, సరి రానిది.

గీ. అతివ నీకనుబొమల కప్రతి యటంచు,
నెట్టి ధర్మంబుపై నాన యడంగ వచ్చు.
సారంగ. 2. 204. (ఇట్టి సమాసములు
క్వాచితకములు.)

అప్రతికర్మము నం. విజ. (నో. ఆ. నో. నో.) 1. ప్రతిక్రియ లేనిది. 2. సాటి లేనిపనులు చేయు నది.

అప్రతికారము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) ప్రతిక్రియ లేనిది, వి. ఆ. అ. మాటునేయమి.

అప్రతిక్రియ నం. వి. ఆ. స్త్రీ. మాటునేయమి, ప్రతికారములేమి.

అప్రతిద్వంద్వంబుడు నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. ఎదిరి లేనివాడు, శత్రువు లేనివాడు. 2. సాటి లేనివాడు.

అప్రతిపక్షంబుడు నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. శత్రువు లేనివాడు. 2. సాటి లేనివాడు.

అప్రతిభటుడు నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) ఎదురు లేనివాడు (యోధుడు)

అప్రతిమము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) సాటి లేనిది.

అప్రతిరథుడు నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) ఎదిరి లేని వాడు.

అప్రతిరవము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. ఆక్షేప వచనము లేనిది, వివాదము లేనిది. 2. ప్రతి ధ్వని లేనిది.

అప్రతిరూపకథ నం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. ప్రత్యుత్తరము లేనిమాట. 2. సాటి లేనికథ.

అప్రతిరూపము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) సాటి లేనిది.

అప్రతివీర్యుడు నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) సాటి లేని పౌరుషము గలవాడు.

అప్రతికాసనము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) రెండవ వాని యాజ్ఞ లేనిది, ఒకరాజువశముననే ఉన్నది. (రాష్ట్రము.)

అప్రతిష్ఠ నం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. కుదురులేమి, స్థైర్యము లేమి. 2. అగౌరవము.

అప్రతిష్ఠము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. ఆధారము లేనిది. 2. నిలుకడ లేనిది. 3. నిష్ఫలము. 4. గౌరవము లేనిది. 5. మాహాత్మ్యము లేనిది. వి. ఆ. అ. ఒక నరకము. న. బ్రహ్మము.

అప్రతిహతము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) అడ్డులేనిది, అప్రతికారము నం - అప్రతికారము.

అప్రత్యక్షము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) ఇంద్రియ గోచరముకానిది.

అప్రదక్షిణము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) కుడి ప్రక్క నుండి ఎడమ ప్రక్కకు తిరిగినది. వి. ఆ. న. కుడిప్రక్కనుండి ఎడమప్రక్కగాఁ దిరిగి వచ్చుట.

అప్రధానము నం. వి. ఆ. న. (ప్రధానశబ్దము మిత్రాదులలోనిది.) 1. అముఖ్యము, గౌణము 2. ఉత్కృష్టము కానిది, తక్కువది.

అప్రధృష్యము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) ఎదుర్కొన రానిది, గెలువ రానిది.

అప్రమ నం. వి. ఆ. స్త్రీ. అయథార్థజ్ఞానము, త్రాఁతి.

అప్రమత్తుడు నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) సావధానుడు, ప్రమాదము లేనివాడు.

అప్రమాణము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. ప్రత్యక్షాదిప్రమాణము లేనిది. 2. మేరి లేనిది.

అప్రమితము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. అపరిమితము. 2. ప్రత్యక్షాది ప్రమాణములచేత నిర్ధింపనిది.

అప్రమేయము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. ఇంతయని మితి యేర్పఱుప శక్యము కానిది. 2. ఇది యిట్టి దని నిశ్చయింప శక్యము కానిది, సరిగాఁ దెలిసికొన శక్యము కానిది.

అప్రయత్నము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) ప్రయత్నము లేనిది. వి. ఆ. అ. ప్రయత్నములేమి.

అప్రయత్తము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) ప్రయోగింపఁబడనిది. వి. ఆ. అ. (అలం) పదదోష విశేషము.

అప్రయోజకుడు నం. విజ. (అ. జి. అ.) కార్య నిర్వాహకుడు కానివాడు, పనికిమాలిన వాడు. (ఈయర్థము తెనుగుననే కలదు)

అప్రయోజనము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ప్రయోజనము లేనిది. వి. అ. న. ప్రయోజనములేమి.

అప్రవృత్తి నం. వి. జి. శ్రీ ప్రవృత్తిలేమి.

అప్రశస్తము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. శ్రేష్ఠము కానిది. 2. దుష్టము. 3. నిందితము.

అప్రసన్నము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. సంతోషింపనిది. 2. కలుషము, స్వచ్ఛము కానిది.

అప్రసాదము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. (అలం) ప్రసాదగుణము లేనిది. (కావ్యము) 2. సంతోషి లేనిది. 3. అనుగ్రహము లేనిది. వి. అ. శుం. 1. అనుగ్రహములేమి. 2. సంతోషములేమి.

అప్రసిద్ధము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ప్రసిద్ధము కానిది.

అప్రసిద్ధి నం. వి. జి. శ్రీ. ప్రసిద్ధిలేమి.

అప్రస్తుతప్రశంస నం. వి. అ. శ్రీ. 1. ఒకయర్థా లంకారము. (దీనియందు అప్రకృతవిషయవర్ణనమువలన తత్సదృశ మగు ప్రకృతవిషయము స్ఫురించును.) 2. ప్రస్తుత విషయమునకు సంబంధింపని సంభాషణము.

అప్రస్తుతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ప్రకృత విషయమునకుఁ గాని ప్రకృత కాలమునకుఁ గాని సంబంధింపనిది, అసంగతము. 2. స్తుతింపఁబడనిది. 3. మొదలు పెట్టఁబడనిది.

అప్రహతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. దున్ననిది. (నేల) 2. కొట్టఁబడనిది. 3. ఉతుకఁబడనిది, క్రొత్తది. (బట్ట)

అప్రాకృతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ప్రకృతి (మాయ) వలనఁగలుగనిది. (ఈశ్వరలీలాదికము) 2. స్వాభావికము కానిది. 3. అసామాన్యమైనది. 4. గ్రామ్యము కానిది, నాగరకము,

అప్రాప్తకాలము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. సమయోచితము కానిది. 2. యుక్తకాలము కానిది.

అప్రాప్తము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. పొందఁబడనిది. 2. రానిది, అనాగతము 3. ప్రమాణాంతరము చేత సిద్ధింపనిది.

అప్రాప్తవ్యవహారుడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) వ్యవహారయోగ్యమగువయసు రానివాడు.

అప్రాప్తి నం. వి. జి. శ్రీ 1. లాభాభావము, పొందుటలేమి. 2. ప్రమాణాంతరమువలన సిద్ధింపమి. 3. అసంభవము. 4. అనుపపత్తి, పాసఁగమి.

అప్రామాణికము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. ప్రమాణము లేనిది. 2. ప్రమాణము కానిది.

అప్రామాణ్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ప్రామాణ్యము లేనిది. వి. అ. న. ప్రామాణ్యములేమి.

అప్రియంపదుడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) పరుషవాక్యములు పలుకువాడు.

అప్రియము నం. విజ. (అ. అ. అ.) అనిష్టము వి. అ. న. 1. అనిష్టకార్యము. 2. అనిష్ట వచనము.

అప్రియవాది నం. విజ. (నొ. నీ. నొ.) - అప్రియంపదుడు.

అప్రియుడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఇష్టుడు కానివాడు. వి. అ. శుం. శత్రువు.

అప్సరము నం. విజ. (అ. అ. అ.) నీటియందుఁ దిరుగునది. వి. అ. శుం. జలజంతువు.

అప్సరస నం. వి. నొ. శ్రీ. స్వర్గవేశ్య, అచ్చర. కాళి. 3. 199.

అప్సరస్సులు నం. వి. నొ. శ్రీ. 1. అప్సరస్త్రీలు. గీ. నారి నీకన్నఁ జక్కనివారె యప్స, రస్సు లారయ. దశా. 2, 322. అచలా 2.4.

అఫల నం. వి. అ. శ్రీ. 1. ఒకజాతికలబంద (వృ. వి.) 2. నేలయసిరిక (వృ.వి.)

అఫలము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఫలములేనిది, పంట లేనిది, గొడ్డుది. 2. వ్యర్థము, ప్రయోజనము లేనిది. 3. వృషణములు లేనిది; అండములు తీసివేయఁబడినది. వి. అ. శుం. 1. ఝాబుకము, సన్ననియాకులు గలవక్కెచ్చెట్టు. 2. మేషము, పొట్టేలు.

అబందర విజ. (నం. అబంధురః; 3. అబందరె.) కాటుమాటైనది; చెడినది.

(వ్యవ) వాని వ్యవహార మంతయు అబంధరిగా నున్నది.

అబంధకము నం. విణ. (అ. భి. అ.) 1. బంధింప నిది. 2. బంధించువాడు లేనిది. 3. కాకట్టు లేనిది. (విడిబుణము)

అబంధనము నం. విణ. (అ. అ. అ.) అడ్డులేనిది. వి. అ. న. బంధనములేమి.

అబక వి-అగప.

1. మహాతండువు, పెద్దతెడ్డు. ఆం.భా. 1.224.

2. అబ్రి, కొయ్యగుద్దలి. ఆం. భా. 1. 157.

అబద్ధము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. బద్ధము కానిది, స్వతంత్రము. 2. అసంగతము, పరస్పరవిరుద్ధము. (వాక్యము)

ఉదా. శ్లో:-యావజ్జీవమహం మౌనీ బ్రహ్మచారితు మే పితా, మాతా తు మమ వంధ్యా సీదపుత్ర శృపితామహః - నేను యావజ్జీవము మౌనిని. నాతండ్రి బ్రహ్మచారి. నాతల్లి గొర్రెదాలు. నాపితామహుడు కొడుకులు లేనివాడు.

3. నిష్ప్రయోజనము.

వ, నాకు నిది యెంతదొడ్డుమంచిదానంబలె బోధించి శ్రద్ధపని యెల్ల నబద్ధంబుచేసెదనని సంతంబులు పలుకుచున్న మిథ్యాదృష్టి. ప్రబోధ. 2. 78.

వి. అ. న. అసత్యవాక్యము.

ఉ. మాలనిచేతనైన విను మానిని దానము లోలిఁ గొందు దుశ్శీలతచే దురన్యము భుజింతు నబద్ధము లాడుచుందు. జాహ్నవీ. 4. 116.

క. వృథా, బద్ధము లఅచెడి జై నుని, సిద్ధాంతము వీడుకోలు చేయు మటన్నఁ. ప్రబోధ. 3. 50.

అబద్ధములుడు నం. విణ. (అ. అ, ఈ. అ.) నోటికి వచ్చినట్లు మాటలాడువాడు, ముఖరుడు.

అబలి నం. వి. అ. స్త్రీ. ఆడుది.

అబలము నం. విణ. (అ. అ. అ.) బలము లేనిది. వి. అ. అ. వరుణము. ఉలిమిరి (వృ.వి.) న. బలము లేమి.

అబాధము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. బాధ లేనిది. 2. అడ్డులేనిది. వి. అ. అ. 1. బాధలేమి. 2. అడ్డులేమి.

అబాసి విణ. (✓అబాసు) దుష్టుడు, నీచుడు.

సీ. ...అబాసి, కడుఁజేత నడవీను గలవడింపు. హంస. 5. 118. (అబాసి. ముద్రి.)

అబాసు వి. (క. అబాస. అబాసు.)

దౌష్ట్యము, అల్లరి.

(అబాసొనరించు-అల్లరిచేయు.)

క. భూసురులందఱుఁదన్న న, బాసొనరించు టయు సిగ్గువడి వనవాసా, యాసమున కోర్చి మౌనిని, వాసం బగునొక్కవుణ్యవనమునకుఁ దగఁ. నేతు. 4. 133 పొ.

అబాహ్యుడు నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. లోపలి వాడు. 2. పరిచయము గలవాడు.

'గీతనృత్యవాద్యాదిష్వకాహ్యః' నం. దశకు.

అబింధనము నం. వి. అ. అ. బడబాగ్ని.

అబిసి వి-అబిసినియాదేశస్థుడు-రౌతు.

సీ. ఇది గాడ్పుకాకాల నెక్కి క్రొవ్విరితావి యబిసిల్ దువాళించునట్టిబయలు. చంద్రా. 4. 102. చంద్ర. వి. 2. 54.

అబీజము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. బీజకూన్యము, విత్తులేనిది (ఫలాది) 2. కారణము లేనిది. 3. మొలవనిది (గింజ)

అబీజుడు నం. విణ. (అ. అ. అ.) ఉత్పాదన శక్తి లేనివాడు.

అబుద్ధిపూర్వకము నం. విణ. (అ. ర్వికా. అ.) - అబుద్ధిపూర్వము.

అబుద్ధిపూర్వము నం. విణ. (అ. అ. అ.) అజ్ఞాన కృతము, తెలియక చేసినది.

అబోధనీయము నం - అబోధ్యము.

అబోధము నం. విణ. (అ. అ. అ.) తెలివి లేనిది. వి. అ. అ. అజ్ఞానము, తెలివిలేమి.

అబోధ్యము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. తెలిసికొన శక్యము కానిది. 2. మేలుకొలుప శక్యము గానిది.

అబ్బబాడు నం. వి. అ. అ. తమ్మిచూలి, బ్రహ్మ.

అబ్బబాంధవుడు నం. వి. అ. పుం. సూర్యుడు.

అబ్బభోగము నం. వి. అ. పుం. 1. తామరదుంప.
2. పెద్దగవ్వ.

అబ్బము నం. విజ. (అ. అ. అ.) నీటబుట్టినది.

వి. అ. పుం. 1. హారతికర్పూరము. 2.
నిచులము, నీటి ప్రబ్బలి (వృ.వి.) పుం. న.
శంఖము. న. 1. పద్మము. 2. నూలుకోట్లు.
3. ఉప్పు.

అబ్బయోని నం. వి. ఇ. పుం. బ్రహ్మ, పద్మభవుడు.

అబ్బారి నం. వి. ఇ. పుం. చంద్రుడు, చందమామ.

అబ్బిని నం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. తామరససమూహము.
2. తామరతీగ. 3. తామరకొలను. (చూ.
అంభోజిని.)

అబ్బుడు నం. వి. అ. పుం. 1. చంద్రుడు. 2.
ధన్వంతరి.

అబ్బము నం. విజ. (అ. అ. అ.) జలము నిచ్చునది.
వి. అ. పుం. 1. మేఘము 2. సంవత్సరము 3.
తుంగముస్త (వృ.వి.) 4. ఒకానొకకొండ,
వర్ష వర్షతము.

అబ్బసారము నం. వి. అ. పుం. ఘనసారము, పచ్చ
కర్పూరము.

అబ్బి నం. వి. ఇ. పుం. 1. సముద్రము. 2. సరస్సు
3. (గణిత) నాలవసంఖ్య.

అబ్బికఫము నం. వి. అ. పుం. సముద్రపుమరుగు.

అబ్బిజ నం. వి. ఆ. స్త్రీ. సముద్రమునుండి పుట్టినది-
1. సుర, మద్యము 2. లక్ష్మిదేవి.

అబ్బిజము నం. విజ. (అ. అ. అ.) సముద్రమున
బుట్టినది, వి. అ. పుం. శంఖము.

అబ్బిజుడు నం. వి. అ. పుం. 1. చంద్రుడు. 2.
ధన్వంతరి. 3. అశ్వినీసుతులు, దేవనైద్యులు.
(ఈయర్థమున సంస్కృతమున ద్వివచ
నాంతము)

అబ్బినగరి నం. వి. ఈ. స్త్రీ. ద్వారకాపురము.

అబ్బినవనీతకుడు నం. వి. అ. పుం. కడలివెన్న,
చంద్రుడు.

అబ్బిఫేనము నం-అబ్బికఫము.

అబ్బిమందూకి నం. వి. ఈ. స్త్రీ. ముత్తైపుణిప్ప.

అబ్బిమేఖల నం. వి. అ. స్త్రీ. భూమి.

అబ్బిశయనుడు నం. వి. అ. పుం. విష్ణువు.

అబ్బిసారము నం. వి. అ. పుం. రత్నము.

అబ్బి వి. (నం అంబః. క. అబ.) 1. జనకుడు, తండ్రి.

నీ. అబ్బి మే లోర్వలేనట్టివాడై నను మోహం
బు గలతల్లి మూగడై న. గీ. నరునిభేదంబు
వర్జింపఁదగము గాదు. వేణుగో. 4. 12.

2. పూజ్యతను దెలుపును.

క. దబ్బిబలుగఁ జూడకు మో, యశ్చా...
నీలా. 2.55.

అవ్య. (రూ. అశ్చా) ప్రశంసాదులను దెలు
పును.

(ప్రశంస.)

ఉదా: అశ్చా! యెంతవాడవై తివి.

(ఆశ్చర్యము.)

అబ్బి! అంతజంతువును నే నెప్పుడును చూడ
లేదు.

(సంతాపము)

అశ్చా! ఈయెండలు సహించుట యెట్లు?

దీని ఆమ్రేడితము అబ్బిబ్బ.

1. విసుగును దెలుపును.

నీ. అబ్బిబ్బ పదగదె గల్పియంచు నదల్పు తర
లాక్షిగ్రోవ్విరిదండఁ గొట్టి. రసిక.
5.180.

2. ఆశ్చర్యము దెలుపును.

క. అబ్బిబ్బ యిదేమి శౌర్య మని వా రాడఁ.
పార్వ. 2.17.5

3. సంతాపమును దెలుపును.

ఉ....అబ్బిబ్బ నితాంత కఠువిశిఖాగ్ని శిఖాపరి
తాప మాటునే. రసిక. 3.59.

జ. అబ్బుడు అశ్చాయీ, అబ్బి.

అబ్బుడు - అబ్బి వి. తండ్రి.

క....రేఖల వలరా, యబ్బుడు... శ్రీపాదతే
నియబ్బుడుధాత్రిఁ. బహు. 1. 20.

అబ్బికాడు విజ. అభాగ్యుడు, అదృష్టహీనుడు.

క. అని చిందరేగియట్ల, చెప్పనటిధరాను
రుడు చెంతఁ జేపడిననిధిఁ, మునిగాలఁ
దన్ని చనుగతి, ఘనజఘనం కాని యబ్బి
కాడయి పోయెఁ. వేం. పంచ. 4.282,
(చి.ని. పాఠము.)

అబ్బగించు అ. శ్రీ. కాళు, సహించు, ఓర్పు.

వ. తదీయాతి హేతిప్రహతి కబ్బగింపక వెన్నిచ్చి
.. క. నం. 12.841, 10.563.

(ఈపద మీ గ్రంథమందే వ్యతిరేకక్వార్థకము
గానే కనిపించుచున్నది.)

**అబ్బరము విణ. (నం. అపారం.) అపారము, అమి
తము.**

చ....వింట గొనయంబు దవిల్చి మెలుగు
టమ్ము లబ్బరముగఁ బూన్చి యయ్యుట
యబంటులనిద్దపుమేను తెల్ల వా,విరి నలి
యంగ నేసి... అచ్చ. రా. యు. 189.

**అబ్బాటు వి. (శ. హలె, హలె-ఊష్యము) కాఁక
ఉక్క.**

వ. ఇంపారుకలపంబు అబ్బాటునన్ బేటులెత్తి
యొడొంటియొత్తడి బొడిపొడియై...
మనుచ. 5.71.

అబ్బాయి వి. √అబ్బ. (త. అప్పాయి.) పిల్లవాఁడు.

**అబ్బాలాడు అ. శ్రీ. తడఁబడు, సుభ్రమించు.
(శ. ర.)**

అబ్బి వి. √అబ్బ (త. అప్పి)

1. బాలకుఁడు, అబ్బాయి.
  2. హీనపురుష సామాన్యవాచకము.
- (వ్యవ) ఆవ కాయలబ్బిని పిలుపుము.

అబ్బు అ. శ్రీ. (నం. అప్) 1. దొంగ, లభించు.

గీ....తనకుఁ దా నబ్బినట్టి, కాను పదివేల
నిష్కముల్ గాఁ దలంచి. భాగ. 10. ఉ.
965.

(సా) చిడు మబ్బును గాని నీరి యబ్బడు.

2. సిద్ధించు.

ఆ. అకట దినములోన నానైంధవునిఁ జంప,
నబ్బకున్న నతని కగ్ని సొంగ వలయు,
నాతఁ డనృతవాది గాఁ డిక్కార్థి, మెట్టు
లగునొ మనకు నేది గతియొ. భాగ. ద్రోణ.
2.343. భాగ. ఆను. 2. 293.

గీ. అతని భజియింప మనకోర్కు అబ్బు టరుదె.
ఉ. రా. 2. 159.

3. వశమగు, చిక్కు.

(1-14)

క. ...మోసంబు గాక ధర్మజుఁ డట్లబ్బినఁ
బోనిచ్చుట రాధా,తనయునకున్ బుద్ధి
యగునె...భాగ. కర్ణ. 8. 8.

గీ. ఎవ్వఁ డవిష్టుఁ డతఁడు నా కిచట నబ్బె,
బగయడంగింపఁ గను తెట్టిభాగ్యఫలమొ.
హరి. పూ. 4. 163.

4. అలవడు, అభ్యస్తమగు, పట్టువడు.

(వ్యవ) వానికి చదువు అబ్బలేదు.

**అబ్బరపడు అ. శ్రీ. (√అబ్బరము) ఆశ్చర్యపడు.
యయా. 2. 18.**

**అబ్బరపాటు వి. (√అబ్బరపడు) అబ్బరపడుట;
ఆశ్చర్యము.**

ఉ. అబ్బర పాటుతోడ నయనాంబుజముల్
విడిసి ప...వ నుచ. 2. 28.

అబ్బరము-అబ్రము. విణ. (నం. అపూర్వమ్.)

1. అబ్బి, దుష్కర్మము.

నీ. ...ఎట్టి. గీ. పాదమూయింటఁబుట్టిన బహిర
బహిర, రాతివల్లజయ బజ్రమును గలిగి,
వట్టిలుట యబ్బరము గొన వగపు గలదు,
చిత్తమున నాకు నో మవశిద్ధవర్ణ. కళా.
5. 189.

2. ఆశ్చర్యకరము, వింతయైనది. (చూ.
అబ్రము.)

వి. ఆశ్చర్యము; ఆశ్చర్యకరమగు కార్యము,
మొ

గీ. చూచి యాచెల్వ చెల్వంబు లోచనముల,
కబ్బుంబును గాంతుయు నుబ్బొనర్ప. ఉ.
రా. 2. 104.

గీ. నెలఁత నీ కేతలోదరి నేర్పుమీఱ,నబ్బెసము
చేసె నిటువంటియబ్బరం బు.నీమం.2.188.

జ. అబ్బరపడు, అబ్బరపాటు.

అబ్బెంద వి. వృశవిశేషము. యయా. 4.25,5.48.

**అబ్బెగాలు వి. శిశువులు ప్రాచు నప్పుడు వంపుగాఁ
బెట్టినకాలు.**

గీ. అబ్బెగా లిడి యొకపాడి నవని నూఁది,
యన్యకరమున నవనీత మవధరించి, బాల్య
మునఁ గ్రీడ నల్పు గోపాలకృష్ణు. దశా.
8. 185.

అభ్యసము వి. (నం. అభ్యాసః) అలవాటు.

గీ. మౌనమును శౌచమును యంత్రమంత్రములును, గావు కారణములు యోగకలనమునకు, నిశ్చయంబును నభియోగనిశ్చలతయు, గడఁకయును నభ్యసముఁ గాని కలశజన్మకాశీ. 5. 232.

గీ. నెలఁత నీ కేతలోదరి నేర్చునీట. నభ్యసము చేసె నిటువంటియబ్బుంబు. సీమం. 3. 188.

అబ్బక్షము నం. విణ. (అ. అ. అ.) జలము అహోరముగాఁగలది. వి. అ. వుం. సర్పభేదము.

అబ్రపడు - అబ్బురపడు. (✓ అబ్రము.)

చ. హంహగు లిద్దఱుం గదిసి యాహవకేళి యొనర్చి గుద్దతిన్, సురనికంబు అబ్రపడి చూడఁగ... అని. 4. 56.

అబ్రము వి. విణ. - అబ్బురము.

(అశ్చర్యకరము.)

సీ. ఏమేటియడుగుఁగెందామర బల్గాఁపురపుచేర్ల తేని కబ్రంపుఁదెప్ప. అచ్చ. రా. పా. 11.

ర. ... అహహ నాక, స్వామికి నబ్రమగు ప్రోలు వసుమతిఁగలిగెన్. ప్రభా. 1. 56. రసిక. 4. 47. కవిరా. 1. 81.

జ. అబ్రపడు.

అబ్రహ్మణ్యము నం. విణ. (అ. అ. అ.) బ్రాహ్మణునకుఁ దగనిది. (హింసాది) వి. అ. న. చంప పలదని పెట్టుమొట్ట; మొట్ట.

మ. ... బలభిన్నుఖ్యులు పాహి పాహి యని యబ్రహ్మణ్యముం బెట్టఁగా... దశా. 2. 399.

శా. భామా యే దపమాచరింతు విధి కబ్రహ్మణ్యమున్ బెట్టుచున్. మనుచ. 3. 102.

అబ్రాళి నం. వి. వి. వుం. నీటిప్రోగు, సముద్రము.

అబ్రాహ్మణుఁడు నం. వి. అ. వుం. 1. అప్రశస్త బ్రాహ్మణుఁడు. 2. బ్రాహ్మణసదృశుఁడు. (క్షత్రియుఁడుగాని వైశ్యుఁడుగాని) 3. కూద్రాది.

అభంగము నం. విణ. (అ. అ. అ.) భంగములేనిది.

అభంగశ్లేషము నం. వి. అ. వుం. శ్లేషాంకార భేదము. (వ్యతి-సభంగశ్లేషము.) సా. ద. 10. 12.

అభంగురము నం. విణ. (అ. అ. అ.) నశింపనిది; స్థిరమైనది.

అభయ నం. వి. అ. స్త్రీ. 1. కరక (వృ. వి.) 2. దుర్గామూర్తిభేదము.

అభయడిండిమము నం. వి. అ. వుం. భయములేదని సేనలను ప్రోత్సహపెట్టుటకై యుద్ధమున వాయించుధక్కాదివాద్యము.

అభయదక్షిణ నం. వి. అ. స్త్రీ. 1. భయమునుండి కాచెద నని మాటయిచ్చుట, రక్షణ ప్రతిజ్ఞ చేయుట. 2. భయమునుండి రక్షింపఁబడినవాఁడు రక్షించినవాని కిచ్చుదక్షిణ.

అభయదానము నం. వి. అ. న. అభయమిచ్చుట. భయము లేదని మాటయిచ్చుట.

అభయదాయి నం. విణ. (న్. నీ. న్.) - అభయ ప్రదుఁడు.

అభయదుఁడు నం. - అభయప్రదుఁడు.

అభయపత్త్రము నం. వి. అ. న. భయమునుండి కాచెదనని హానియిచ్చినపత్త్రము.

అభయప్రదానము నం. - అభయదానము.

అభయప్రదుఁడు నం. విణ. (అ. అ. అ.) అభయ మిచ్చువాఁడు.

అభయము నం. విణ. (అ. అ. అ.) భయములేనిది. వి. అ. న. 1. పరమాశ్మము. 2. పరమాశ్మజ్ఞానము. 3. భయములేమి. భయనివృత్తి. 4. రక్షణము. 5. వట్టివేరు (వృ. వి.). 6. అభయ హస్తము. వుం. (జ్యోతి) ప్రయాణాదుల కనుకూల మగునొకయోగము.

అభయముద్ర నం. వి. అ. స్త్రీ. - అభయహస్తము.

అభయవచనము నం. వి. అ. న. రక్షింతునని చేసిన ప్రతిజ్ఞ.

అభయహస్తము నం. వి. అ. వుం. భయము లేదని సూచించుటకు అణచేతివేళ్లను నిలుపుగఁబట్టి ముందటికి చాచినచేయి. (ఇది తంత్ర శాస్త్ర ప్రసిద్ధము - తఱచుగా దేవతావిగ్రహముల యందుఁ గాగఁబడును.)

అభర్తృక నం. వి. అ. స్త్రీ. - భర్తలేనిది. 1. విశంతువు 2. పెండ్లికానిస్త్రీ.

అభవము సం. వి. అ. పుం. 1. పుట్టుక లేమి. 2. సంహారము, వినాశము; ప్రళయము.

శ్లో. భవాయస్వభూతానా, మభవాయచరక్ష
సాం. రామా. (మత్తపవభవాభవౌ.) గీతా.

3. మోక్షము.

అభవుడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) పుట్టుక లేనివాడు.
వి. అ. పుం. ఈశ్వరుడు.

అభవ్యము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. అమగళ
మైనది. 2. దుర్దృష్టవృత్తము 3. దైవనిర్ణీతము
కానిది. 4. అనుచితము. వి. అ. న. అమగళము.

అభాగ్యము సం. విజ. (అ. అ. అ.) భాగ్యములేనిది.
వి. అ. న. భాగ్యములేమి.

అభావము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. అనురాగము
లేనిది. 2. లేనిది వి. అ. పుం. 1. లేమి.
2. నాశము.

అభావసంపత్తి సం. వి. వి. శ్రీ. అభ్యాసము, లేని
ధర్మమును ఆరోపించుట.

అభాషణము సం. వి. అ. న. మాటాడకుండుట,
మౌనము.

అభి సం. అవ్య. ఇది సమాసపూర్వపదముగా నుండి
తరుచుగా నీ క్రిందియర్థములను దెలుపును.

1. ఎగురు.

ఉదా: అభిముఖము, అభియాగము.

2. సాక్షిపద్యము.

ఉదా: అభ్యాగతము—సాక్షిపద్యముగా వచ్చినది.

3. అతటను.

ఉదా: అభిచరించు—అతటనుడగును.

4. అత్యంతము.

ఉదా: అభిరుచి—ఎక్కువప్రీతి.

5. కొన్నిచోట్ల నిర్ధారముగానే యుండును.

ఉదా: అభ్యనుజ్ఞ - అనుజ్ఞ.

అభివందనము—వందనము.

అభికంపనము సం. వి. అ. న. వణకుట.

అభికాంక్ష సం. వి. అ. శ్రీ. అభిలాషము.

అభికాంక్షి సం. విజ. (న. నీ. న.) కోరువాడు.

అభికామము సం. విజ. (అ. అ. అ.) ప్రేమించునది.

వి. అ. పుం. 1. ప్రేమ. 2. కోరిక.

అభికుడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) వలపుగలవాడు,
కాముకుడు.

అభిక్రందము సం. వి. అ. పుం. కూత, ఆగ్న.

అభిక్రమణము సం. వి. అ. న. - అభిక్రమము.

అభిక్రమము సం. వి. అ. పుం. 1. ఆరంభము.
2. ఎక్కుట. 3. తలపడుట, ఎదుర్కొనుట.
4. యుద్ధము.

అభిక్రాంతి సం. వి. వి. శ్రీ. - అభిక్రమము.

అభిక్రోశకుడు సం. విజ. (అ. శిశ. అ.) 1.
నిందించువాడు. 2. అణచువాడు. 3. మొఱ
పెట్టువాడు.

అభిక్రోశము సం. వి. అ. పుం. 1. అణచుట. 2.
మొఱపెట్టుట. 3. నిందించుట.

అభిఖ్య సం. వి. అ. శ్రీ. 1. ప్రకాశము. 2. చెప్పుట.
3. నామము. 4. కీర్తి.

అభిఖ్యాతము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. చెప్పు
బడినది. 2. ప్రసిద్ధమైనది.

అభిఖ్యాసము సం. వి. అ. న. 1. చెప్పుట. 2. కీర్తి,
ప్రసిద్ధి.

అభిగంత సం. విజ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) 1. ఎగురుగా
బోవువాడు. 2. సమీపించువాడు. 3. పొందు
వాడు. 4. భోగించువాడు.

అభిగతము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఎదుర్కొన
బడినది. 2. సమీపించబడినది. 3. భోగింప
బడినది. 4. పొందబడినది.

అభిగమనము సం. వి. అ. న. 1. సమీపించుట.
2. ఎదురుగాబోవుట. 3. పొందుట. 4. సభో
గము. (ఉదా: పరదారాభిగమనము.)

అభిగమము సం. వి. అ. పుం. - అభిగమనము.

అభిగమించు సం. న. శ్రీ. ఎదుర్కొను. (ప్రత్యు
త్థానముచేయు.)

క. యజమానులు ఋత్విజులును, యజనసమేతు
లయి యున్నయనిమిషులుఁ బ్రమోదజ
డాత్ములగుచు నవ్వి, శ్వజగద్విభు నభిగమించి
సముదితభక్తిన్.

గీ. అర్ఘ్యమర్పించి ప్రాంజలులై ... హరి. పూ.
4. 190, 191.

అభిగమ్యము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఎదురుగాఁ
బోఁదగినది. 2. సమీపింపఁదగినది. 3. పొందఁ
దగినది. 4. భోగింపఁ దగినది.

అభిగర్జనము సం. వి. అ. న. గర్జించుట.

అభిగర్జితము సం.—అభిగర్జనము.

అభిగామి సం. విజ. (నో. నీ. నో.) 1. ఎదురుగాఁ
బోవువాఁడు. 2. సమీపించువాఁడు. 3. పొందు
వాఁడు. 4. సంభోగించువాఁడు.

అభిగాముకుఁడు సం. విజ. (అ. అ. అ.)—అభిగామి.

అభిగీతము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. పాడఁ
బడినది. 3. స్తుతింపఁబడినది.

అభిగుప్తి సం. వి. శ. శ్రీ. రక్షణము.

అభిగోప్త సం. విజ. (ఋ. త్రీ. ఋ.) రక్షకుఁడు.

అభిగ్రహణము సం. వి. అ. న.—అభిగ్రహము.

అభిగ్రహము సం. వి. అ. పుం. 1. చూచుచుండఁగా
దొంగిలించుట; దొంగలు దారికొట్టుట. 2. అభి
యోగము, వ్యాఖ్యము. 3. యుద్ధము. 4.
గౌరవము.

అభిఘరించు సం. న. క్రి. సంస్కారాథము (నేయి)
కొంచెముగావేయు.

సీ. ప్రతాపితంబైన పసిడిచట్టువమున నన్నంబు
నునిచి నె యభిఘరించి. కాశీ. 7. 141.

అభిఘర్షణము సం. వి. అ. న. 1. రాపిడి. 2.
నూలుట.

అభిఘాతకుఁడు సం. విజ. (అ. తికా. అ.) 1. కొట్టు
వాఁడు. 2. నాశనముచేయువాఁడు. వి. అ. పుం.
శత్రువు.

అభిఘాతము సం. వి. అ. పుం. 1. చెబ్బి. 2. కొట్టుట.
3. సమూలనాశనము.

అభిఘాతి సం. విజ. (నో. నీ. నో.) 1. కొట్టువాఁడు,
2. కాఠించువాఁడు. వి. అ. పుం. శత్రువు.

అభిఘారణము సం. వి. అ. న. సంస్కారాథము
హవ్యాదులమీఁద నేయి మొదలగువానిని
కొంచెముగా వేయుట.

అభిఘారము సం. వి. అ. పుం. 1. సంస్కారాథము
హవ్యాదులమీఁద నేయి మొదలగువానిని
కొంచెముగావేయుట. 2. అభిఘరించెడు నేయి
మొదలగునది.

అభిఘ్రాణము సం. వి. అ. న. మూర్ఛినుట,
అఘ్రాణించుట.

అభిచరణము సం. వి. అ. న. 1. శత్రుహి సార్థము
చేయుకర్మము. (శ్రేయయాగాదికము.) 2. విశా
చములను వదలించుటకు చేయుక్రయ.

అభిచరించు సం. అ. క్రి. అంతటను దిరుగు, పరి
భ్రమించు.

గీ. కోకిలాలాపములు విని కొమ్మ దన్ను, బిలి
చెనో యవి యాటించుఁ బ్రేమతోడ మన్మథా
తురుడగుచునున్న త్రవృత్తి, నతఁడువనవాటి
కలయ దు నభిచరించు. వి. పు. రి. 91.

అభిచరుఁడు సం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. సహాయుఁడు.
అనుచరుఁడు. 2. అంతటను దిరుగువాఁడు.

అభిచారకుఁడు సం. విజ. (అ. రికా. అ.) అభిచా
రము చేయువాఁడు.

అభిచారజ్వరము సం. వి. అ. పుం. మాత్రాది
ప్రయోగములనంద గలుగుజ్వరము.

అభిచారము సం. వి. అ. పుం.—అభిచరణము

అభిచారి సం. విజ. (నో. నీ. నో.)—అభిచారకుఁడు.

అభిజనము సం. వి. అ. పుం. 1. కులము, వంశము.
2. తనపూర్వులుపసించినస్థానము, బ్రాభూమి.
3. పరిజనము. 4. కులాగతమైనతెక్కెములో
నగుబిరుదు.

అభిజనవంతుఁడు సం. విజ. (కో. వతీ. కో.)
గొప్పవ శమువాఁడు.

అభిజనుఁడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) ప్రవీణుఁడు.
నేర్పరి. (వై. ని.)

అభిజాతము సం. విజ. (చూ. అభిజాతుఁడు) మనో
హరము, మధురము.

‘ప్రణల్పితాయా మభిజాతవాచి’. సం. కు. సం.
1. 45.

వి. అ. న. గొప్పపుట్టుక.

అభిజాతి సం. వి. శ. శ్రీ. గొప్ప కులమునందు
పుట్టుక.

అభిజాతుఁడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. పుట్టిన
వాఁడు. 2. గొప్పవంశమున బుట్టినవాఁడు.
3. పండితుఁడు. 4. న్యాయవంతుఁడు. 5.
శ్రేష్ఠుఁడు.

అభిజిత్తు సం. విజ. (క.) 1. గెలుచునది, జయించునది. 2. అభిజిన్మక్షత్రమునకు బుట్టినవాడు. వి. క. పుం. 1. విష్ణువు. 2. (జ్యోతి.) (క.) ఒకానొక నక్షత్రము. (ఉత్తరాషాఢా చతుర్థి పాదమును శ్రవణప్రథమపాదమును కలిసినది-ఉత్తరాషాఢతుదిని పదియేనుగడియలును శ్రవణము మొదట నాలుగుగడియలును గలసినది-అని కొందఱు) (చ) సూర్యుడున్న రాశికనాలుగవ లగ్నము. (ట) - అభిజిన్మహూర్తము.

అభిజిన్మహూర్తము సం. వి. అ. పుం. సూర్యోదయము మొదలు ఎనిమిదివముహూర్తము, పగలు పడునాలుగుగడియలు దాటినతరువాత రోడుగడియలకాలము.

అభిజ్ఞ సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. జ్ఞానము. 2. ప్రత్యభిజ్ఞ, గుఱుతుపట్టుట.

అభిజ్ఞాతము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. గుఱుతుపట్టబడినది. 2. తెలిసికొనబడినది.

అభిజ్ఞానము సం. వి. అ. న. 1. చిహ్నము, గుఱుతు. 2. ప్రత్యభిజ్ఞానము, గుఱుతుపట్టుట; జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొనుట. 3. జ్ఞానము.

అభిజ్ఞాపకము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. తెలుపునది. 2. జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చునది.

అభిజ్ఞుడు సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. తెలిసినవాడు. 2. నిపుణుడు. 3. పండితుడు.

అభిదీనము సం. వి. అ. పుం. ఎదురుగా ఎగురుట.

అభితప్తము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. కాలృబడినది. 2. కారగునట్లు చేయబడినది. 3. తాపము నొందినది.

అభితర్పణము సం. వి. అ. న. తృప్తిపెడుట, ఆపోవుట.

అభితాడనము సం. వి. అ. న. 1. కొట్టుట. 2. చఱచుట.

అభితాపము సం. వి. అ. పుం. 1. మిక్కిలివేడిమి. 2. సంతాపము, దుఃఖము.

అభిదర్శనము సం. వి. అ. న. చూచుట.

అభిదర్శించు సం. న. క్రి. చూచు. (క.)

అభిద్రవణము సం. వి. అ. న. - అభిద్రవము.

అభిద్రవము సం. వి. అ. పుం. 1. (శత్రువుల) పైఁ బడుట; ఆక్రమణము. 2. పరుగెత్తుట.

అభిద్రుతము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) ఆక్రమింపబడినది.

అభిద్రోహము సం. వి. అ. పుం. 1. ఆక్రోశము, నింద. 2. అపకారము. 3. కీడు తలచుట.

అభిధ సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. పేరు. 2. సంకేతిశాస్త్రమును స్ఫురింపఁ జేయుశబ్దశక్తి. (అభిధ లక్షణ వ్యంజన అని శబ్దశక్తులు మూడు.)

అభిధర్మణము సం. వి. అ. న. 1. నలఁగుడుపెట్టుట, పీడించుట. 2. అస్థానము చేయుట, చఱచుట. 3. భూతాదు లాపేళించుట దయ్యము సోఁకుట.

అభిధర్మణుడు సం. వి. అ. పుం. రాక్షసుడు,

అభిధాంతరము సం. వి. అ. న. మాటుపేరు, నామాంతరము.

(బుధునివర్ణనము)

సీ. అభిధాంతరి మొకాని యరివిందవైరికి ... కాశీ. 4 191.

సీ...అమ్మతాబునిధి కభిధాంతరింబు గీ... మంత్రియన్నయ దేవయ్య మహితయశము భీమ. 1. 53. (ఇట 'ప్రతిబింబము, సాటి' అని భావము)

అభిధానము సం. వి. అ. న. కథనము, చెప్పుట. 2. నామము, పేరు. 3. కోశము, (శబ్దార్థములను దెల్పు) నిఘంటువు.

అభిధాయకము సం. విజ. (అ. యి. అ.) 1. వాచకము, చెప్పునది. (శబ్దము.) 2. పలుకునది, చెప్పునది, (మనుష్యాది)

అభిధాయి సం. విజ. (నొ. నీ. నొ.) - అభిధాయకము.

అభిధావకుడు సం. విజ. (అ. వి. అ.) పైఁబడువాడు, మీదికి వచ్చువాడు.

అభిధావనము సం. వి. అ. న. ఆక్రమణము, పైఁబడుట.

అభిధేయము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) చెప్పఁ దగినది, పేర్కొనఁ దగినది. వి. అ. న. 1. శబ్దార్థము. 2. గ్రంథప్రతిపాద్య మగువిషయము.

సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. పరిద్రవ్యావేక్ష. 2.
కోగక. 3. చింతనము, తలపోయుట.

అభిధ్యాసము సం. వి. ఆ. న - అభిధ్య.

అభినందనము సం. వి. ఆ. న - అభినందము,

అభినందనీయము సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) అభినం
దింపఁ దగినది.

అభినందనుడు సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. సంతోష
పెట్టువాఁడు. 2. ప్రోత్సాహపఱచువాఁడు.
3. పొగడువాఁడు.

అభినందము సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. సంతోష
పెట్టునది. 2. ప్రోత్సాహపఱచునది. 3. ప్రశం
సించునది, పొగడునది. వి. ఆ. పుం. 1. సంతో
షము. 2. పొగడుట. 3. ప్రోత్సాహపఱచుట.

అభినంది సం. విణ. (న్. నీ. న్.) 1. సంతోషించు
వాఁడు. 2. సంతోషపెట్టువాఁడు.

అభినందించు సం. అ. క్రి. సంతోషించు.

వ. పాకశాసనుడతనివివేకపాకంబున కచ్చెరు
వొంది యభినందించి యతని కిట్లనియె.
భార. శాం. 4. 448.

స. క్రి. 1. ప్రశంసించు, శ్రేష్ఠమనిచెప్పు.

క. కొందఱు కర్మకరణ మభినందింతురు వారి
లకు జననమరణములంబొందిక పోరాదు
... భార. శాం. 5. 126.

2. సంతోషపెట్టు.

వ. అతని నుచితాశీర్వాదంబుల నభినందించె.
మాంక. 2. 278.

అభినందితము సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) అభినందింపఁ
బడినది.

అభినంద్యము సం - అభినందనీయము.

అభినమ్రము సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. మిక్కిలి
వంగినది. 2. మిక్కిలివిధేయమైనది.

అభినయము సం. వి. ఆ. పుం. 1. హృద్గతములైన
భావములను సూచించు శరీరచేష్టావిశేషము. 2.
కథానాయకాదులను వేషభాషాదులచేత అను
కరించు. (ఇది అహర్యము వాచికము అంగికము
సాత్వికము - అనిచతుర్విధము.)

అభినయించు సం. న. క్రి. (అంగవిశేషపాదులచే)
సూచించు, ప్రకటించు. వరాహ. 5. 84.

అభినవము సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) క్రొత్తది. వి.
ఆ. పుం. ముఖస్తుతి.

అభినవాయము సం. వి. ఆ. పుం. క్రొత్తరాబడి.
ద. శా. 4. సం. 1268. (చూ. ఆయము.)

అభినవింఁచు సం. అ. క్రి. క్రొత్తగాఁ గలుగు;
కలుగు.

చ. అలఁతుల నిల్పి హస్తములు హస్తవిలాసి
ముతోఁ జెనఁగఁ జూడ్కులు దెలిచుఁడ్కు
లందెలమిఁ గూడి రమింప మనంబు తన్మనో,
బలమున నుల్లసిల్లి నిజభావము భావవిశేష
సంపదల్, వెలయ రసంబులు దభినవించె
రసంబులు సాంగికంబుగాక. కు. సం. 9.
237.

అభినవోద్భవము సం. వి. ఆ. పుం. అంకురము,
మొలక.

అభినహనము సం. వి. ఆ. న. దృఢబంధనము.
గట్టికట్టు.

అభిని వి. (సం. అహిఫేనమ్, అఫేనమ్. త. అపిని.
హిం. అఫీమ్.) నల్లమందు.

నీ. అభిని యంచనఁగ నిర్యాస మొప్పు. ఆం.
భా. 2. 304.

అభినిధనము సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) చచ్చుటకు
సిద్ధముగా నున్నది.

అభినియుక్తుడు సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కార్య
మందు పట్టుదలకలవాఁడు.

అభినియోగము సం. వి. ఆ. పుం. అభినివేశము,
పట్టుదల.

వ. వత్స కార్యాభినియోగ ఏవాస్మాన్ వ్యాకు
లయతి. ముద్రా, 1. 20 పా.

అభినిర్మించు సం. న. క్రి. నిర్మాణము చేయు,
రచించు.

క. పంచమవేదిం బభినిర్మించినముని ... భీమ.
2. 75.

అభినిర్మిక్తుడు సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. విడువఁ
బడినవాఁడు. 2. ఎవఁడు నిద్రించుచుండఁగా
మూర్ఛ డస్తమించునో అట్టివాఁడు.

అభినిర్యాణము సం. వి. ఆ. న. 1. బయలుదేలుట,
ప్రయాణము. 2. దుండెత్తుట.

అభినిర్వృత్తము నం. విజ. (అ. అ. అ.) నెఱవేఱినది, నిష్పన్నము.

అభినిర్వృత్తి నం. వి. ఇ. శ్రీ. నెఱవేఱుట.

అభినివిష్టము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. అభిని వేశముగలది, పట్టుదలగలది. 2. ప్రవిష్టము.

శ్లో: గురుభిరభినివిష్టం (గర్భం) లోకపాలాను భావైః. సం. రఘు. 1. 76.

వి. అ. న. పట్టుదల.

అభినివేశము నం. వి. అ. శం. 1. అవశ్యము చేయవలయుననెడు పట్టుదల. 2. అభిలాషము, 'ప్రియంవదా - తద్యుక్తమస్యా అభిలాషో అభిన దితుః.

అనసూయా - యథా యథా భణసి.

ప్రియంవదా-(ప్రకాశం) సఖి దిష్ట్యై అనురూప స్తేభినివేశః.' శాకు. 3. 14 పా.

అభినివేశి నం. విజ. (న. నీ. న.) అభినివేశము గలవాడు.

అభినిష్పత్తి నం. వి. ఇ. శ్రీ. 1. నెఱవేఱుట. 2. ఉత్పత్తి, పుట్టుట.

అభినిష్పన్నము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. సిద్ధించినది, నెఱవేఱినది. 2. పుట్టినది.

అభినీతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. న్యాయముతోఁ గూడినది, యోగ్యము. 2. సమ్మతంబునబడినది, చక్కఁజేయఁబడినది. 3. అభినయింపఁబడినది. 4. ఎదురుగాఁజేయఁబడినది. 5. క్రోధము గలది. 'అభినీతస్సయుక్తస్యాదిమర్షవతి సమ్మతే' (వై. ని)

అభినీతి నం. వి. ఇ. శ్రీ. 1. ప్రయవాక్యాదులతోఁ గూడినయుక్తి. 2. న్యాయము. 3. ఎదురుగాఁ చెప్పుట. 4. అభినయము.

అభినుతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) స్తుతింపఁ బడినది.

అభినుతి నం. వి. ఇ. శ్రీ. స్తుతి, పొగడ్త.

అభినుతించే-అభినుతియించు. నం. న. శ్రీ. స్తుతించు. గీ. ...ఉద్యదర్క ధామనిభమై వెలింగెడు దానిఁ గాంచి, మ్రొక్కి ఋగ్వేదమంత్రసము త్కరమున, నభినుతింపంగ నంత నయ్యంద మనఘ. మార్క. 7. 104.

అభినుతియించు నం. న. శ్రీ. స్తుతించు, పొగడు.

క. నీసత్త్వ మెఱుంగవుగా, కీసకలములోనఁ జూడ నేవేల్పులు నీ,తోసరియని బహువిధ ముల, నాసర్వేశ్వరుఁడు నన్ను నభినుతి యింపన్. వరాహ. 10. 86.

అభినేత నం. విజ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) అభినయించు వాఁడు.

అభినేతవ్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) . అభిన యింపఁబడినది, (దేహం చేష్టాదులచేత) అనుక రింపఁ దగినది. 2. ఎదురుగాఁ జేయఁ దగినది.

అభినేయము నం.-అభినేతవ్యము.

అభిన్నము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. వేఱుకానిది, ఏకరూపము గలది. 2. విలువఁబడనిది; పగులఁ గొట్టఁబడనిది; చీల్చఁబడనిది. 3. భిన్నము కానిది, పూర్ణము (అంకె.) 4. అసంభిన్నము, అసంగతము, కలియనిది.

శ్లో: రవికిరణ సహిష్ణు స్వేదలేతైః భిన్నం. అపచిత మపి గాత్రం...శాకుం. 2. 4.

అభిపతనము నం. వి. అ. న. 1. మార్కొనుట, పైఁబడుట. 2. ఎదురుగాఁ బోవుట. 3. సమీ పించుట.

అభిపత్తి నం. వి. అ. శ్రీ. 1. ఎదురుగాఁ బోవుట. 2. సమీపించుట. 3. నిష్పత్తి సిద్ధి.

అభిపన్నుఁడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఎదురుగాఁ బోయినవాఁడు. 2. సమీపించినవాఁడు. 3. లాపద నొందినవాఁడు. 4. అంగీకరింపఁబడిన వాడు. 5. తప్పు చేసినవాఁడు. 6. శత్రువుచే ఆక్రమింపఁబడినవాఁడు. 7. శరణు చొచ్చిన వాఁడు. 8. రాక్షసియు గలవాఁడు. 9. పొందినవాఁడు.

శ్లో: త్వమన్యమాకారిమభిప్రపన్నః. సం. కిరా. 3. 46.

అభిప్రవర్తనము నం. వి. అ. న. 1. అంతటను ప్రవర్తించుట, 2. (చెమట) పైకి వచ్చుట, ప్రవించుట.

అభిప్రవృత్తము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. అంత టను వ్యాపించినది. 2. (కార్యమునందు) ప్రవర్తించినది. 3. జరిగినది.

అభిప్రాయము సం. విణ. (అ. అ. అ.) పొందినది, చెందినది. (పొడిని. 1: 3. 72.)

వి. అ. పుం. 1. తలపు, ఉద్దేశము. 2. భావము, తాత్పర్యము. 3. అభిలాషము.

అభిప్రీతి సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. సంకోషము. 2. కోరిక.

అభిప్రేతము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. కోరబడినది. 2. ఉద్దేశింపబడినది, తలపబడినది.

3. ప్రయమైనది. 4. అంగీకృతము, సమ్మతము.

అభిప్లవము సం. వి. అ. పుం. 1. అంతటను వెల్లి విరియుట. 2. ఉపద్రవము.

అభిప్లుతము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. అంతటను వ్యాపించినది. 2. అంతటను తడుపబడినది. 3. తిరిస్కరింపబడినది, అభిభూతము. (రం. ని.)

4. అభిభూతము. (రం. ని.)

అభిభవనము సం. వి. అ. న. — అభిభవము.

అభిభవము సం. వి. అ. పుం. 1. పరాజయము. 2. తిరిస్కారము. 3. ఆక్రమించుట.

అభిభవించు సం. న. క్రి. పరిభవించు, అవమానించు.

గీ. వాడు వరగర్వమునజేసి వాడి మిగిలి,
యమః పతిఁ దొట్టివేల్పుల నభిభవించు.
భార. ఆర. 4. 401.

గీ. ...పాదముష్టి, యష్టివాక్చిత్తముల గోపు
నభిభవింప, కుండవలయు... భార. ఆను.
3. 91.

అభిభావకుడు సం. విణ. (అ. వి. అ.) — అభిభావి.

అభిభావనము సం. వి. అ. న. 1. పరాభవింపజేయుట. అవమానింపజేయుట. 2. ఓడింపజేయుట, గెలిపించుట.

అభిభావి సం. విణ. (న్. నీ. న్.) 1. అవమానపఱచువాడు. 2. ఓడించువాడు.

అభిభావుడు సం. విణ. (అ. అ. అ.) — అభిభావకుడు.

అభిభాషణము సం. వి. అ. న. మాటలాడుట, సంభాషణము.

అభిభాషి సం. విణ. (న్. జీ. న్.) మాటాడువాడు.

అభిభాషించు సం. అ. క్రి. మాటలాడు.

మ. ...వేటొక్కవిన్నాడితో, నభిభాషింతురీ.
దుర్ముతుల్ జలరుహస్యల్...మల్ల. శృం.
50.

అభిభూతి సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. పరాభవము, అవమానము. 2. ఓడించుట. 3. ఆక్రమించుట.

అభిభూతుడు సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. ఓడింపబడినవాడు. 2. అవమానింపబడినవాడు.

3. ఆక్రాంతుడు.

అభిమంత సం. విణ. (ఋ. క్రి. ఋ.) అభిమాని.

అభిమంతకుడు సం. విణ. (అ. క్రి. అ. అ.) అభిమంతించువాడు.

అభిమంతణము సం. వి. అ. న. — అభిమంతము.

అభిమంతణీయము సం. — అభిమంత్యము.

అభిమంతము సం. వి. అ. పుం. 1. పిలుపు. 2. మంత్రించుట. 3. మంత్రమును పఠించుచు చేయువీక్షణాది సంస్కారము.

అభిమంతయిత సం. విణ. (ఋ. క్రి. ఋ.) — అభిమంతకుడు.

అభిమంతించు సం. న. క్రి. 1. పిలుచు.

క. మంత్రపరీక్షార్థం బభిమంతించితః గాని
దేవ మదనక్రీడా, తంత్రంబుఁగోరి చీరను,
మంత్రించినతప్పునైచి మరలు దినేశా.
భాగ. 9. 718.

2. మంత్రముచే సంస్కరించు.

వ. దానిం బుచ్చుకొని యభిమంతించి చండ
కౌళికుండు బృహద్రథున కిచ్చి యీఫలంబు
వలన నీ కొక్కపుత్రుం దుదృవిల్లు నని
చెప్పిన. భార. సభా. 1. 143.

అభిమంతితము సం. విణ. (అ. అ. అ.) అభిమంతింపబడినది.

అభిమంతితవ్యము సం. — అభిమంత్యము.

అభిమంత్యము సం. విణ. (అ. అ. అ.) అభిమంతింపఁదగినది.

అభిమతము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. సమ్మతము, ఒప్పుకొనబడినది. 2. ఆదరింపబడినది. 3. అభీష్టము, ప్రయమైనది. 4. కోరబడినది. వి. అ. న. 1. మమకారము. 2. కోరిక. 3. సమ్మతి.

అభిమతి సం. వి. శ. శ్రీ. 1. అభిమానము, మమకారము. 2. ఆదరిము. 3. సమ్మతి. 4. అభిలాషము.

అభిమతుడు సం. వి. అ. పుం. వల్లభుడు, ప్రేమయుడు. శిశు. 10. 9.

అభిమనస్కుడు సం. విణ. (అ. అ. అ.) - కార్యమునకు - అభిముఖమైనమనస్సు కలవాడు.

అభిమన్యుడు సం. వి. శ. పుం. అర్జునునకు సుభద్రయందు బుట్టినకొడుకు.

అభిమరము సం. వి. అ. పుం. 1. యుద్ధము. చంపుట. 2. స్వపక్షమువలనిభయము.

అభిమరుడు సం. వి. అ. పుం. ధనాశచేత్రాణములను లెక్కింపక పులి యేనుగు మొదలగు వానితో బోరి బూనినవాడు.

అభిమర్దనము సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) 1. రాయిడి పెట్టునది, మర్దనము చేయునది. 2. బాధపెట్టునది. వి. అ. న. 1. రాయిడి, మర్దనము. 2. బాధ.

అభిమర్దము సం. విణ. (అ. అ. అ.) మర్దించునది. వి. అ. పుం. 1. నిప్పొడునము, రాయిడి. 2. యుద్ధము.

అభిమర్శకుడు సం. విణ. (అ. రిశా. అ.) 1. తాకువాడు. 2. (పరస్త్రిని) అంటువాడు. చెఱచువాడు.

అభిమర్శనము సం. వి. అ. న - అభిమర్శము.

అభిమర్శము సం. వి. అ. పుం. 1. స్పర్శము, తాకుట. 2. (పరస్త్రిని) అంటుట, చెఱచుట. (ఉదా: పరిచారాభిమర్శము.)

అభిమర్శించు సం. న. శ్రీ. 1. తాకు. 2. పొందు. 3. క్లేశంబును సౌఖ్యంబును, నాశువుననుగుంభజన్ముడభిమర్శించెన్, గాళివిరహముదక్షిణ, కాళిసంగమము పరుసఁ గలిగిన కతనన్. కాళి. 3. 26.

అభిమాదము సం. వి. అ. పుం. మత్తు.

అభిమానకతై వి. విణ. (అభిమానము + కతై) అభిమానము గలయాడుది, మానిని.

ద్వి. అభిమానకతైదానగుట...బస. పు. 5.53.

అభిమానము సం. వి. అ. పుం. 1. ధనముకులాదుల వలనఁ గలుగుద్వము, గర్వము. 2. ప్రేమము. 3. ఆత్మగౌరవము.

శ్లో. పరాభిమానైకధనాహి మానినః. శిశు. 1. 67.

4. జ్ఞానము. (కే. ని. వై. ని.) 5. మానము. స్త్రీలకు ప్రేమయొడఁగలుగుకోపవిశేషము. 6. పగ తీర్చుకొనుట, వై. ని. ర్యాతనము. ప. కిరా. 2. 19. 7. హింస.

అభిమాని సం. విణ. (నో. నీ. నో.) అభిమానము గలవాడు.

అభిమానించు సం. న. శ్రీ. అభిమానముతోఁ జూచు, తనది యనుకొను.

మ. అభిమానించిన పీరి లేడ్వరుఁ బ్రతిష్ఠాంశ కాలుంబున, దభిషేకించిన తిగ్మభానుఁడును నేకాన్తక్రియన్ మించువాఁడు... భీమ. 4. 307.

క. తను నభిమానించినయది, మనమగుటకబుద్ధి వలన మఱిదోచినవెల్లను మిథ్యగానెఱుఁగిన, ననఘా దేహాభిమాన మంతయు నడఁగున్. సమీ. 4. 107.

అభిమానితము సం. విణ. (అ. అ. అ.) అభిమానము గలది. వి. అ. న. సంభోగము, సుతము.

అభిమాయుడు సం. విణ. (అ. అ. అ.) - అవిద్యను పొందినవాడు - ఇతికర్తవ్యతామూఢుడు, కర్తవ్యాంశము ఎఱుంగనివాడు.

అభిముఖుడు సం. విణ. (అ. అ. ఈ. అ - ముఖము స్వాంగము కానప్పుడు స్త్రీలింగ మాకారాంతమే యగును. ఉదా: అభిముఖాశాలా.) 1. ఎదురుమొగ మైనవాడు, సమ్ముఖుడు. 2. సిద్ధముగా నున్నవాడు. 3. అనుకూలుడు. (వ్యతి - విముఖుడు.)

అభిమృష్టము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. తాఁకఁ బడినది. 2. తుడువఁబడినది, శుద్ధి చేయఁబడినది.

అభియాత సం. విణ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) 1. ఎదురుగాఁ బోవువాడు. 2. యుద్ధమున ఎదుర్కొను వాడు. (శత్రువు)

అభియాతి సం. వి. ఇ. పుం. శత్రువు. (స్త్రీ. ఎదుర్కొనుట.

అభియానము సం. వి. అ. న. 1. ఎదురుగాఁ బోవుట. 2. మార్కొనుట.

అభియాయ సం. విణ. (నొ. నీ. నొ.)-అభియాత.

అభియక్తుఁడు సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. అసక్తుఁడు. 2. పండితుఁడు. 3. ఆప్తుఁడు. 4. ఎదుర్కొనఁ బడినవాఁడు. 5. శత్రువుచే నిరోధింపబడినవాఁడు. 6. ప్రతివాది. 7. నియుక్తుఁడు. 8. పట్టుపఁ బడినవాఁడు. 9. కూడినవాఁడు.

అభియోక్త సం. విణ. (ఋ. క్తీ. ఋ.) 1. ఎదిరించువాఁడు. 2. నేరము మోపువాఁడు. వ్యాజ్యము తెచ్చువాఁడు (వాది)

అభియోక్తవృత్తుఁడు సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. నిషేధింపఁ దగినవాఁడు. 2. నేరము మోపఁ దగినవాఁడు (ప్రతివాది.) 3. కూర్చుండినవాఁడు. 4. ఎదుర్కొనఁ దగినవాఁడు.

అభియోగము సం. వి. అ. పుం. 1. పూనిక, ఉత్సాహము. 2. ఆసక్తి. 3. పాండిత్యము. 4. పట్టుదల. 5. వ్యాజ్యము. 6. శత్రువు నెదురొచ్చుట. 7. నిరోధము, ముట్టడి. 8. శపథము.

అభియోగి సం. విణ. (నొ. నీ. నొ.) 1. పూనిక గలవాఁడు. 2. ఎదిరించువాఁడు. 3. ముట్టడించువాఁడు. 4. వ్యాజ్యము తెచ్చువాఁడు. (వాది) 5. కూర్చువాఁడు.

అభియోగించు సం. స. క్రి. (పగచే) చెప్పి.

మ. అభియాతుల్ మొదలీమతంబునకు మాయావాదు లాద్యీయదు, వ్యభిచారం బిది మేరువంటయిన మాయకమిథ్య లేదండ్రుపెల్లభియోగిపుదు రిన్యదుష్కృతము గోరితైనఁ గొండలతగా...వై జ. 4. 99.

అభియోజనము సం. వి. అ. న. 1. కట్టినదానిని మరల బిగించి కట్టుట. 2. ఎదిరించుట. 3. వ్యాజ్యము తెచ్చుట.

అభియోజ్యుఁడు సం.-అభియోక్తవృత్తుఁడు.

అభిరక్ష సం. వి. ఇ. స్త్రీ. పూర్ణముగా రక్షించుట.

అభిరక్షకుఁడు సం. విణ. (అ. క్రి. అ.) పూర్ణముగా రక్షించువాఁడు

అభిరక్షణము సం. వి. అ. న. --అభిరక్ష.

అభిరక్షిత సం. విణ. (ఋ. క్రి. ఋ.) పూర్ణముగా రక్షించువాఁడు.

అభిరక్షితుఁడు సం. విణ. (అ. అ. అ.) పూర్ణముగా రక్షింపబడినవాఁడు

అభిరతి సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ఆసక్తి.

అభిరతుఁడు సం. విణ. (అ. అ. అ.) అత్యంతాసక్తుఁడు.

అభిరాట్టు (టు) సం. విణ. (జ్.) మిక్కిలి ప్రకాశించువాఁడు. వి. జ్. పుం. అధీశ్వరుఁడు సమాట్టు.

అభిరాద్ధుఁడు సం. విణ. (అ. అ. అ.) ఆరాధింపఁ బడినవాఁడు.

అభిరామము సం. విణ. (అ. అ. అ.) ప్రీయము, మనోహరము, ఇంపయినది

అభిరుచి సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. అత్యంతమైన రుచి; రుచి. 2. అత్యంతాసక్తి, ప్రీతి. 3. కాంతి.

అభిరుచితుఁడు సం. విణ. (అ. అ. అ.) మిక్కిలి యిష్టుఁడు. వి. అ. పుం. ప్రీయుఁడు, పల్లభుఁడు.

అభిరుచిరము సం. విణ. (అ. అ. అ.) మనోహరమైనది, ఇంపైనది.

అభిరుతము సం. వి. అ. న. ధ్వని, పక్షి మొదలగు వానికూత.

అభిరూపము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. అనురూపము, తగినది. 2. మనోహరము, ఇంపయినది.

అభిరూపుఁడు సం. విణ. (చూ. అభిరూపము.) వి. అ. పుం. 1. చంద్రుఁడు. 2. శివుఁడు. 3. విష్ణువు. 4. మన్మథుఁడు. 5. పండితుఁడు.

అభిలంఘనము సం. వి. అ. న. 1. చాటుట. 2. (శత్రువుల)పైఁ బడుట. 3. అతిక్రమించుట, మీటుట.

అభిలక్షితము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. చూడఁ బడినది. 2. ఆలోచింపబడినది. 3. చిహ్నితము, గుఱుతులుగలది.

అభిలషణము సం. వి. అ. న. కోరిక, ఇచ్ఛ.

అభిలషణీయము సం. - అభిలషితవ్యము.

అభిలషత్ సం. శత్ర. కోరుచున్న.

అభిలషమాణము సం. విణ. (అ. అ. అ.) కోరు
చున్నది.

అభిలషించు సం. న. శ్రీ. వాంఛించు, కోరు.

గీ. ...ఎట్లు ముక్తి యభిలషించెడు...మార్గ.
క. 323.

అభిలషిత సం. విణ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) - అభిలాష
కుడు.

అభిలషితము సం. విణ. (అ. అ. అ.) కోరిబడినది.
వి. అ. న. కోరిక.

అభిలషితవ్యము సం. విణ. (అ. అ. అ.) కోరి
దగినది.

అభిలష్యత్ సం. శత్ర. కోరుచున్న.

అభిలష్యమాణము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. కోరు
చున్నది. 2. కోరిబడుచున్నది.

అభిలాపము సం. వి. అ. పుం. 1. కథనము,
చెప్పుట. 2. మాట.

అభిలాపము సం. వి. అ. న. కోయుట.

అభిలాప(ము) సం. వి. అ. పుం. కోరిక.

అభిలాషకుడు సం. విణ. (అ. వికా. అ.) అభిల
షించువాడు, కోరువాడు.

అభిలాషి సం. విణ. (న్. జీ. న్.) అభిలషించు
వాడు.

అభిలాషుకుడు సం. విణ. (అ. అ. అ.) - అభిలాష
కుడు.

అభిలాష్యము సం. - అభిలషితవ్యము.

అభిలీనము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. అణగి
యున్నది. 2. వ్యాప్తము.

శ్లో. తదీయమానీలముఖం స్తనద్వయం, తిరశ్చ
కార భ్రమరాభిలీనయోః, సుజాతయోః
పరికణకోశయోశ్చియం...సం. ౬ ఘ. ౧. ౪.

అభిలూత సం. వి. అ. స్త్రీ. ఒకవిధమైన సాలె
పురుగు.

అభివందనము సం. వి. అ. న. ప్రణామము, నమ
స్కారము.

అభివర్ణనము సం. వి. అ. న. 1. పొగడుట. 2.
వివరించుట.

అభివర్ణనీయము సం. - అభివర్ణ్యము.

అభివర్ణించు సం. న. శ్రీ. 1. వివరించు, తెలుపు.

వ. మధ్యమాధమోత్తమకవిత్వ బుతానమ్య
బులు నభివర్ణించి...వరాహ 1. 17.

క. అనఘా యక్షం ముతలగు నభివర్ణితున్.
భార. శాం. ౪. 67.

2. స్తుతించు.

క. ...అగ్రావ్యోకారుడియి వెలగుడియా
కరు నప్పర్చినాఘు నభివర్ణితున్. భా.
శాం. 4. 227.

అభివర్ణితము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. పొగడ
బడినది. 2. వివరింపబడినది.

అభివర్ణ్యము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. పొగడ
దగినది. 2. వివరింపదగినది.

అభివర్తనము సం. వి. అ. న. 1. ఎదురుగావచ్చుట.
2. ఎదిరించుట, మార్కొనుట.

అభివర్తి సం. విణ. (న్. జీ. న్.) 1. మార్కొను
వాడు. 2. ఎదురుగా వచ్చువాడు.

అభివర్షణము సం. వి. అ. న. 1. కురియుట. 2.
తడుపుట.

అభివర్షి సం. విణ. (న్. జీ. న్.) 1. వర్షించునది.
2. తడుపునది.

అభివర్షించు సం. అ. శ్రీ. వానకురియు.

మ....ప్రాప్తద్యౌరిదం బెల్లచో, నభివర్షింపగ
జాతకంబునకు నాలెదంబుబిందుల్ గదా,
అభియించున్...మల్ల. నీతి. 90.

స. శ్రీ. కురియు.

అభివాదకుడు సం. విణ. (అ. వికా. అ.) మ్రొక్కు
వాడు.

అభివాదనము సం. వి. అ. న. - అభివాదము.

అభివాదనీయుడు సం. - అభివాద్యుడు.

అభివాదము సం. వి. అ. పుం. తనగోత్రనామములు
చెప్పి పాదములకు నమస్కరించుట.

అభివాదయిత సం. విణ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) - అభివాది.

అభివాది సం. విణ. (న్. జీ. న్.) నమస్కరించు
వాడు.

అభివాద్యుడు సం. విణ. (అ. అ. అ.) నమస్కరింప
దగినవాడు.

అభివిభాతము సం. వి. (అ. అ. అ.) మిక్కిలి ప్రసిద్ధమైనది.

అభివిధి సం. వి. ఇ. పుం. అభివ్యాప్తి, అపధిగాఁ జెప్పబడిన విషయము ప్రధానవిషయములో నంతర్గత మగుట. (వ్యతి. మర్యాద-చూ.ఆ.)

అభివినీతుడు సం. వి. (అ. అ. అ.) 1. మంచి నడిపడగలవాఁడు. 2. శిక్షితుఁడు, బోధింపఁ బడినవాఁడు.

అభివినుతించు సం. న. క్రి. పొగడు.

క. ...సమస్తేశ్వరి యైనయోగనిద్రను, హరి బోధార్థముగ నిట్లు లభివినుతించెన్. మార్క. 6. 27.

అభివీశ్రుతుఁడు సం. వి. (అ. అ. అ.) మిక్కిలి ప్రసిద్ధుఁడు.

అభివీక్షణము సం. వి. అ. న. 1. చూచుట. 2. చూపు.

అభివిక్షించు సం. న. క్రి. చూచు.

వ....ఒక్క పడిక్కన్య ననన్యసామాన్యరూపా భిశోభిత యవుదాని నభివీక్షించి తదాసక్త చిత్తుడై ...మార్క. 7. 205,

అభివృద్ధి సం. వి. ఇ. స్త్రీ. పెంపు, పెరుగుట.

అభివృష్టము సం. వి. (అ. అ. అ.) 1. వర్షించు బడినది. 2. తడుపఁబడినది.

శ్లో. స్థలీ నవాంభఃపృషతాభివృష్టా. సం.రఘు. 7. 69.

3. వర్షించినది.

అభివేష్టించు సం. న. క్రి. చుట్టుకొను.

వ. జరాసంధుఁడు సప్యమండలభ్రమణంబుల నభివేష్టించిన ముష్టికాంతకుండవ్వెరిపుగడి యింపక దక్షిణభ్రమణమండలంబులఁ జుట్టు కొని తిరుగ నిడువురకై దువులు నొండొంటఁ దాఁకి...హరి. ఉ. 2. 61.

అభివ్యంజనము సం. వి. అ. న. ప్రకటించుట.

అభివ్యక్తము సం. వి. (అ. అ. అ.) స్పష్టము, తెల్లము.

అభివ్యక్తి సం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. బయలుపడుట; స్ఫుట మగుట. 2. ప్రతిబింబము.

శా. శ్రీభూపుత్తి) వివాహవేళ నిజమంజీరాగఁ గన్నెస్వరీ, లాభివ్యక్తి వరాంఘ్రిరేణుభవ కన్యాశీల యచు న్మదిన్, దా భావింప... వసు. 1. 1.

అభివ్యాపకము సం. వి. (అ. వి. అ. అ.) 1. అంత టచు వ్యాపించునది. 2. (వ్యాక) ఆధార భేదము (ఔపశ్లేషికము వైషయికము అభి వ్యాపకము అని ఆధారములు మూఁడు.)

అభివ్యాపి సం. వి. (నో. నీ. నో.) అంతటను వ్యాపించునది.

అభివ్యాపించు సం. న. క్రి. వ్యాపించు; ఆక్రమించు.

వ....బ్రహ్మాండం బంతయు నద్దేవి తాన యభి వ్యాపించియుండు. మార్క. 6. 247.

వ. ఇంద్రానుజుడవై త్రివిక్రమంబులఁ ద్రిజ గంబుల నభివ్యాపి చిన విశ్వరూపధరుం డవు... భా. ఆ. 1. 127. (శ్లో. శిశు ర్భూత్వా దివం భుం చ పృథివీం చ పరంతప, త్రిభిర్విక్రమతైః కృష్ణ క్రాంతవానసి. సం. భా. ఆ. 12. 17.)

అభివ్యాప్తి సం. వి. ఇ. స్త్రీ. అంతటను వ్యాపించుట.

అభివ్యాప్యము సం. వి. (అ. అ. అ.) అంతటను వ్యాపించఁదగినది.

అభివ్యాహరణము సం. వి. అ. న. 1. చెప్పుట. 2. ఉచ్చరించుట. 3. మాట.

అభివ్యాహరము సం-అభివ్యాహరణము.

అభివ్యాహరి సం. వి. (నో. జీ. నో.) 1. చెప్పనది. 2. ఉచ్చరించునది.

అభిశంక సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. సంశయము. 2. భ్రమము. 3. భయము.

అభిశంకితము సం. వి. (అ. అ. అ.) 1. సందిగ్ధము. 2. భ్రాంతము. 3. భయపడినది.

అభిశంసకుఁడు సం. వి. (అ. నీ. అ. అ.) 1. దూషించువాఁడు. 2. నేరము మోపువాఁడు.

అభిశంసనము సం. వి. అ. న. 1. దూషించుట. 2. నేరము మోపుట.

అభిశంసి సం. విణ. (నో. నీ. నో.) -- అభిశంసికుడు.

అభిశపనము సం. వి. అ. న -- అభిశాపము.

అభిశస్తము సం. వి. అ. న -- అభిశస్తి.

అభిస్తీక సం. వి. త. స్త్రీ. 1. దూఱుట, అపవాదము.
2. యాచన.

అభిశస్తుడు సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. లేనిని గ
మోపబడినవాడు. 2. పీడి పబడినవాడు.

అభిశాపము సం. వి. అ. వుం. 1. శాపము, తిట్టు.
2. లేని నేము మోపుట.

అభిశీతము సం. విణ. (అ. అ. అ.) శీతస్వప్నము.
గలది. చల్లనిది.

అభిశీనము సం. విణ. (అ. అ. అ.) పేనది, గడ్డి
కట్టినది.

అభిశోకము సం. వి. అ. వుం. మిక్కుటమైన దుః
ఖము.

అభిశోచనము సం. విణ. (అ. అ. అ.) దుఃఖాహ
జేయునది. వి. అ. న. మిక్కుటమైన శోకము.

అభిశోచము సం. విణ. (అ. అ. అ.) మిక్కిలి
దుఃఖము కలిగించునది.

అభిశ్యానము సం. -- అభిశీనము.

అభిశ్రవణము సం. వి. అ. న. శ్రాద్ధభోక్తలు
భుజించునప్పుడు చేయువేదమంత్రపఠనము.

అభిషంగము సం. వి. అ. వుం. 1. ఆసక్తి. 2. పరా
భవము, అవమానము. 3. తిట్టు. 4. శపథము,
ఁట్టు. 5. దుఃఖము. 6. భూతాద్యావేశము.
7. లేనినింద మోపుట. 8. సంవర్గము.

అభిషంజనము సం. వి. అ. న -- అభిషంగము.

అభిషవణము సం. వి. అ. న -- అభిషవము.

అభిషవణి సం. వి. త. స్త్రీ. సోమరసము తీయుట
కుపయోగించుసాధనము.

అభిషవము సం. వి. అ. వుం. 1. (సోమరసము
మొదలగునవి) పిండుట. 2. సారాయి మొద
లగు వానిని చేయుట, యజ్ఞాంగస్నానము.
4. స్నానము. 5. సోమరసముత్రాగుట. 6.
యజ్ఞము.

న. 1. కల్లుతేట. 2. పులికడుగు.

అభిషావకుడు సం. వి. అ. వుం. సోమరసము
తీయుముత్తిక్కు.

అభిషిక్తుడు సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. తడుప
బడినవాడు. 2. స్నానము చేయింపబడిన
వాడు. 3. స్నానము చేసినవాడు. 5. పట్టాభి
షేకము చేయబడినవాడు.

అభిషుతము సం. విణ. (అ. అ. అ.) పిండబడినది,
నిప్పడితము, (సోమాది) వి. అ. న. పులి
కడుగు.

అభిషేకము సం. వి. అ. వుం. 1. తడుపుట. 2.
స్నానము చేయుట. (ఉదా: రుద్రాభిషేకము,
శైలాభిషేకము) 3. పట్టాభిషేకము, రాణ
లకు పట్టము గట్టునప్పుడు చేయుచుస్నానము.
4. స్నానము. 5. స్నానార్థమగుజలము.

అభిషేకించు సం. న. క్రి. 1. స్నానము చేయుచు.
క. పన్నీటిగంధజలమున, నన్నయతల్ల ప్రధాను
రూపిషేకింపన్, కన్నపి పక్కిటినీటను, గన్న
యరోచకము వాయుం గణకంతునకున్.
భీమ. పీఠ. 52.

2. పట్టాభిషిక్తునిచేయు.

ప. నాగేంద్రతత్వమునకు వాసుదేవభిషేకించి.
భార. శత్య. 2. 159.

అభిషేక్త సం. విణ. (ఋ. క్రి). ఋ.) అభిషేకము
చేయువాడు.

అభిషేచనము సం. వి. అ. న. -- అభిషేకము.

అభిషేచనీయుడు సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. అభి
షేకమునకు దగినవాడు. 2. పట్టాభిషేకము
నకు దగినవాడు.

అభిషేచ్యుడు సం. -- అభిషేచనీయుడు.

అభిషేణనము సం. వి. అ. న. యద్ధాధము శత్రువున
కడురుగా నేనతో బోవుట.

అభిష్టవము సం. వి. అ. వుం. స్తోత్రము.

అభిష్టుతము సం. విణ. (అ. అ. అ.) స్తుతి పబడినది.

అభిష్యందనగరము సం. వి. అ. న. శాఖానగరము,
పేట.

అభిష్యం(స్యం)ది సం. విణ. (నో. నీ. నో. చా.
అభిస్యందము.) కాలునది, ప్రసవించునది.

అభిష్యంగము నం. వి. అ. పుం. 1. అభిరుచి, అత్యాసక్తి. 2. ఆత్మభిన్న మగుదేహదులయందుఁ గలిగెడియహబుద్ధి. 3. మిక్కిలికలయిక.

అభినంచారి నం. విజ. (న్. జీ. న్.) 1. త్రిమూర్తు వాఁడు. 2. చంచలుఁడు.

అభినంతాపము నం. వి. అ. పుం. 1. అభిశాసము తిట్టుట. 2. మిక్కిలి మగుశాధ. 3. యుద్ధము.

అభినంద నం. వి. ఆ. స్త్రీ—అభినంది.

అభినందకుఁడు నం. విజ. (అ. ధిశా అ.) - అభినందుఁడు.

అభినందానము నం. వి. అ. న—అభినంది.

అభినందాయము నం. వి. అ. పుం. అభినంది.

అభినంది నం. వి. ఆ. పుం. 1. ప్రతిజ్ఞ. 2. ఉద్దేశము; అభిప్రాయము. 3. బడంబడిక, సంధి. 4. పంచనము. 5. కూడిక.

అభినందుఁడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. పరిగుణములను నైచిత్యముతో జేపించువాఁడు, నిందించువాఁడు 2. పంచకుఁడు, మోసగాఁడు.

అభినంపన్నము నం. విజ. (అ. ఆ అ.) సంసిద్ధము, పూర్తిగా నెరివేటినది.

అభినంపాతము నం. వి. అ. పుం. 1. పడుట. 2. ఒకనది మఱియొకనదిలోఁ బడుట, నదుల కలయిక. 3. యుద్ధము.

అభినంశ్రయము నం. వి. అ. పుం. అశ్రయము, ప్రాప్తి.

అభినంహితము నం. విజ. (అ. ఆ అ.) 1. ఉద్దేశించబడినది. 2. కూర్చబడినది.

అభినరిణము నం. వి. అ. న. నాయకుఁడు నాయకొఱకుఁ గాని నాయక నాయకునికొఱకుఁ గాని సంకేతస్థానమునకుఁ బోవుట.

అభినరించు నం. న. క్రి. (నాయక నాయకునిగాని నాయకుఁడు నాయకనుగాని సంకేతస్థానమునకుఁ గూడుటకై) అనుగమించు, వెంబడించు

గీ. రేయి నిజనాథుఁ నభినరించిపోయి, తెల్లవాఱగ మఱల నేతెంచి రచగఁ, పఱచుఁ బోకటు ల పంతఁ దలఁగిపోవఁ, దెల్లమిగఁ గానఁగానయ్యె నెల్ల దశలు. కవి. 4. 112. (ఇటు 'పోయి' అనునది ఘటకక్రియ.)

అభినరుఁడు నం. వి. అ. పుం. 1. అనుచరుఁడు, సేవకుఁడు. 2. సహాయుఁడు, సహచరుఁడు.

అభినర్గము నం. వి. అ. పుం. సృష్టి.

అభినర్జనము నం. వి. అ. న. 1. దానము. 2. చంపుట.

అభినర్త నం. విజ. (ఋ. క్రి. ఋ.)—అభినారి.

అభినాంత్యనము నం. వి. అ. న. బతిమాలుట.

అభినాంత్యము నం. వి. అ. పుం. బతిమాలుట.

అభినారణము నం. వి. అ. న. నాయకుఁడు నాయకను గాని నాయక నాయకుని గాని సంకేతస్థానమునకుఁ బిచ్చించుకొనుట.

అభినారము నం. వి. అ. పుం. 1. నాయకుఁడు నాయకను గాని నాయక నాయకుని గాని ఉద్దేశించి సంకేతస్థానమునకుఁ బోవుట. 2. నాయకానాయకుల సంకేతస్థానము.

శ్లో: త్వరితముపై తి న కథమభిసారం, హరిహరి పదతి నభి మనువారం. గీ. 5. 5.

3. యుద్ధము. 4. ముట్టడి.

శ్లో: శోభిసారిః ఘోరస్యనః. సం. రామా.

5. సాహాయ్యము. 6. శక్తి.

అభినారి నం. విజ. (న్. జీ. న్.) 1. అభినరించు వాఁడు. 2. అనుచరుఁడు. 3. ఎదురుగాఁబోవు వాఁడు. 4. ఎదుర్కొనువాఁడు.

అభినారిక నం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. ప్రియుని గూర్చి సంకేతస్థానమునకుఁబోవునాయక. 2. ప్రియుని సంకేతస్థానమునకుఁ పిచ్చించుకొను నాయక.

అభినారిణి నం. వి. ఆ. స్త్రీ—అభినారిక.

అభినారుఁడు నం. వి. అ. పుం. 1. అనుచరుఁడు. 2. సహచరుఁడు.

అభిస్మరితము నం. విజ. (అ. ఆ అ.) పూర్తిగా వికసించినది. (పువ్వు, మొ.)

అభిస్యంద(ష్యం)దము నం. వి. అ. పుం. (అప్రాణి వాచకము కర్తయగునపుడు రెండురూపములు నుండును. తక్కినపట్ల “అభిస్యందము” అను సకారయ కర్తరూపము మాత్రమే యుండును.)

1. కాలుట, ప్రవించుట. 2. కన్నులనుండి నీరు మున్నగునవి కాలురోగవిశేషము. 3. జాలుట.

4. అతిరేకము, ఎక్కువగా నుండుట.

అభిహతము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. కొట్టబడినది. 2. (గణిత) గుణి పబడినది. 3. బాధిహతబడినది. (ఉదా: శోకాభిహతము.)

అభిహతి నం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. దెబ్బ. 2. బాధించుట. 3. (గణిత) గుణించుట.

అభిహరణము నం. వి. అ. న. 1. దగ్గఱకు తీసికొని పచ్చుట. 2. దొంగిలించుట. 3. అరణము, వివాహకాలమున న్యక్త కిచ్చుటప్రయము.

అభిహరము నం. వి. అ. పుం. తీసికొనిపోవుట, తొలగించుట.

అభిహర్త నం. విణ. (ఋ. ర్తీ). ఋ.) బలహితముగా పట్టుకొని పోవువాడు.

అభిహవము నం. వి. అ. పుం. 1. నిలుపు, 2. హోమము.

అభిహారము నం. వి. అ. పుం. 1. మార్కొనుట, పైబడుట. 2. దొంగిలించుట. 3. వ్యాజ్యము. 4. ఆయిత్తపడుట, వివాహము.

అభిహాసము నం. వి. అ. పుం. వివాహము.

అభిహితాన్వయవాదము నం. వి. అ. పుం. వాద్యము నదిటి పదములు తమతమ ప్రత్యేకార్థములను తెలిపినవివృత్తులను మన్వయముచేత వాక్యార్థమును దెలుపును—అనుభాట్టువాదము. (వ్యతి-అన్వితాభిధానవాదము.)

అభిహితి నం. వి. ఇ. స్త్రీ. చెప్పుట.

అభిహూతి నం. వి. ఇ. స్త్రీ. పిలుపు.

అభికుడు నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. ఉత్సుకుడు. తమక పడువాడు. 2. కాముకుడు. 3. భయము లేనివాడు. 4. భయ కరుడు, క్రూరుడు. వి. అ. పుం. 1. ప్రయుడు, భర్త. 2. కవి. 3. ఒడియడు, ప్రభువు.

అభీక్షము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. మాటిమాటికి అగునది, సారెసారెకు సంభవి చునది. 2. ఎడ తెగనిది, వివేకము. 3. అతిశయితము, అధికము. క్రీ. విణ. 1. మాటిమాటికి వివేక తెగకుడ ఎప్పుడును. 2. మిక్కిలి.

అభీహతము నం. అభిహానము

అభీతి నం. విణ. (ఇ.) భయము లేనివాడు. వి. ఇ. స్త్రీ. భయములేమి.

అభీప్సితము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) అభీష్టము. కోరికబడినది. వి. అ. న. కోరిక.

అభీప్సవ నం. విణ. (ఇ.) కోరువాడు.

అభీరపల్లి నం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. గొల్లపల్లె.

అభీరుడు నం. వి. అ. పుం. అలకాపరి, గొల్ల.

అభీరు (బ్ర)కుడు నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) అభీరువు, భయము లేనివాడు.

అభీరుప స్త్రీ. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. శతావధి, పిల్లపీచు. (వృ. వి.)

అభీరుపు నం. విణ. (ఇ.) భయము లేనివాడు. వి. ఇ. స్త్రీ. పిల్లపీచు, శతావధి. (వృ. వి.) న. యుద్ధస్థానము.

అభీషు (కు)పు నం. వి. ఇ. పుం. 1. అశ్వాధిజ్ఞువు, శైశ్వులవాడు. 2. కిరణము. (తెలుగులో ఒక చోట 'అభీషువు' అని ప్రాప్తవహినిరూపము అగు కాని అది విచిత్రము.)

మ. అగళద్దువు తీక్షణ భాస్వదభిషువ్యాఘాత పాతకు. శ్రృంగమస్తతతతత. ... ఉష్ణా గమమయ్యె. దొల్లి పులిత్యాది అకాభి అమై. వే. పంచ. 8. 88.

అభీష్ట నం. వి. అ. స్త్రీ. 1. ప్రయురాల. 2. తాబూలుపల్లి (వృ. వి.).

అభీష్టము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. కోరికబడినది. 2. ఇష్టమైనది. వి. అ. న. 1. ఇష్టపస్తువు. 2. కోరిక.

అభుక్తమూలము నం. వి. అ. న. (జ్యోతి) జ్యేష్ఠ కడపటి యుగడియయును మూల మొదటి యుగడియయును గలిసినకాలము. (జ్యేష్ఠ కడపటి రెండుగడియలును మూల మొదటి రెండు గడియలును గలిసిన కాలము అని కొందఱు.)

అభుగ్నము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. పొడిర కానిది, పాకమైనది. 2. ఆరోగ్యము గలది.

అభూతతద్భావము నం. వి. అ. పుం. ఒకపదార్థము ఈపదకు లేనిరూపమును పొందుట. (పుత్రీ కృతము-పుత్రుడుకానిదిపుత్రుడుగాతేయబడినది. మొదట లేనిపుత్రత్వము పిమ్మట వచ్చినది. కనుక ఇటఅభూతతద్భావముకలదు.)

అభూతపూర్వము సం. విణ. అ. అ. అ.) ఈవటకు
లేనిది, అపురూపము.

అభూతము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. గతింపనిది.
2. లేనిది. 3. కల్పయైనది.

అభూతాహరణము సం. వి. అ. న. ప్రస్తుతమునకు
ఉపయోగపడునట్లు నెపముపెట్టి చెప్పుమాట
(ఇది నాటకమున గృహసంధ్యంగములో
నొకటి-ధర్మరాజు పనుగుచావు నెపముగా
గొని అశ్వత్థామ చచ్చెనని ద్రోణునితో జెప్పిన
మాట యిట్టిది.)

అభూతి సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. అభావము. 2. దాని
ప్రతిబింబము.

అభూమము సం. విణ. (న. న. మీ. అ. న.)
అధికము కానిది, స్వల్పము

అభూమి సం. వి. అ. ర. స్త్రీ. 1. అనాశ్రయము,
అనివయము (అభూదభూమిః ప్రతిః క్ష జన్మ
నాం, భియాం. సం. శిశు, 1 42.) 2. అప్రశస్త
భూమి 3. భూమి కానివదాంధము.

అభేదము సం. విణ. (అ. అ. అ.) భేదము లేనిది
వి. అ. పుం. ఏకీభావము, భేదములేమి.

అభేద్యము సం. విణ. (అ. అ. అ.) భేదింపశక్యము
గొనిది. వి. అ. న. వజ్రము.

అభోజనము సం. వి. అ. న. పస్త, ఉపవాసము.

అభౌతికము సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) స్థూలభూత
ములచే గలుగనిది.

అభ్యంగము సం. వి. అ. పుం. నలంఘ; ఒడలికి
నూనె మొదలగునవి రాచుట.

అభ్యంజనము సం. వి. అ. న. 1. అభ్యంగము,
నలంఘ. 2. చమురు. 3. కంటికి కాటుక
పెట్టుట. 4. కాటుక.

అభ్యంజనీయము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. అలండు
టకు దగినది (చ. కనాదికము) 2. రాచుటకు
దగినది. (వై. లఘుతాదికము)

అభ్యంతరము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. లోపలిది.
(వ్యతిః బాహ్యము) 2. అభిజ్ఞము, తెలిసినది.
'భర్తృసంగీతేభ్యంతరేస్వ్యః' మాళవి. 5. 140;
3. అంతరంగికము, దగ్గర సంబంధము గలది.

వి. అ. న. 1. రెంటినడిమిచోటు. 2. నడిమి
కాలము. 3. అంతఃకరణము. 4. అడ్డు,
ఆటంకము.

(ఈయర్థమున తెనుగులోనే వాడుక.)

అభ్యంతరారాముడు సం. విణ. (అ. అ. అ.)
ఆత్మారాముడు, యోగి.

అభ్యంతరీకరణము సం. వి. అ. న. 1. నడుమ
నుండువట్లు చేయుట. 2. విద్యాదులందుఁ బ్రవేశ
పెట్టుట. 3. దగ్గరసంబంధిగాఁ జేయుట.

అభ్యక్తిము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. తైలాదు
లచే) అంటఁబడినది, అభ్యంజనము చేయఁ
బడినది. 2. (చందనాదులచే) పూయఁబడినది.

అభ్యగ్రము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. దగ్గరది.
2. క్రొత్తది, నూత్నము. వి. అ. న. 1. సమీప
దేశము. 2. సమీపకాలము,

అభ్యధికము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. ఎక్కువ
యైనది, పెచ్చు. 2. మిక్కిలి మేలైనది.

అభ్యనుజ్ఞ సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. అనుమతి, అంగీకా
రము. 2. ఆజ్ఞ, ఉత్తరువు

అభ్యనుజ్ఞాతము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. అంగీక
రింపఁబడినది, అనుమతింపఁబడినది. 2. ఆజ్ఞాపింపఁ
బడినది, నియోగింపఁబడినది.

అభ్యనుజ్ఞానము సం. వి. అ. న. 1. అనుమతి,
అంగీకారము. 2. ఆజ్ఞ, నియోగము.

('భగవాన్ భ్యనుజ్ఞానా చ్చిత్రకూటస్య
దర్శనం' సం. రామా.)

అభ్యమనము సం. వి. అ. న. 1. రోగము. 2.
అపథ్యసేవనము.

అభ్యమితుడు సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. రోగి,
తెవులుగొంటు. 2. బాధితుడు, పీడింపఁ బడిన
వాడు.

అభ్యమిత్తము సం. క్రి. విణ. అ. న. శత్రువున
కెదురుగా, శత్రువునకు అభిముఖముగా.

అభ్యమిత్రిణుడు సం. విణ. (అ. అ. అ.) శత్రువును
కార్యముతో మార్కొనువాడు.

అభ్యమిత్రియుడు సం. - అభ్యమిత్రిణుడు.

అభ్యమిత్త్యుడు సం. - అభ్యమిత్రిణుడు.

అభ్యర్థన సం. వి. ఆ. స్త్రీ. - అభ్యర్థనము.

అభ్యర్థన సం. వి. ఆ. స్త్రీ. - అభ్యర్థనము.

అభ్యర్థనము సం. వి. ఆ. న. పూజించుట; పూజ,

అభ్యర్థించు సం. న. శ్రీ. పూజించు.

వ. ...మార్తాడుడు రోషంబున మందుచు
మామయింటికి జనిన నతండు నతని
నభ్యర్థించి సాంత్వనవచనంబులననునయించి
యిట్లనియె. మార్క. 7. 11

అభ్యర్థితుడు సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) పూజించు
బడినవాడు

అభ్యర్థ్యుడు సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) పూజింపఁ
దగినవాడు.

అభ్యర్థము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) - దేశకాలము
లందు - సమీపమున నున్నది. వి. ఆ. న. 1.
సమీపదేశము. వి. సమీపకాలము.

అభ్యర్థన సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ప్రార్థనము.

అభ్యర్థనము సం. వి. ఆ. న. ప్రార్థనము.

అభ్యర్థనీయుడు సం. - అభ్యర్థ్యుడు.

అభ్యర్థి సం. విజ. (న్. నీ. న్.) యాచించువాడు;
కోరువాడు.

అభ్యర్థించు సం. న. శ్రీ. యాచించు, మార్క. 4, 254.

అభ్యర్థితుడు సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) యాచింపఁ
బడినవాడు; కోరి బడినవాడు.

అభ్యర్థ్యుడు సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) యాచింపఁ
దగినవాడు; కోరి దగినవాడు.

అభ్యర్థనము సం. వి. ఆ. న. మిక్కిలి నొప్పించుట
బాధపెట్టుట.

అభ్యర్థితుడు సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) మిక్కిలి
బాధింపబడినవాడు.

అభ్యర్థన సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పూజ, సమ్మానము.

అభ్యర్థనము సం. వి. ఆ. న. - అభ్యర్థన.

అభ్యర్థనీయుడు సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) పూజింపఁ
దగినవాడు.

అభ్యర్థితుడు సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. పూజ
తుడు. 2. అర్హుడు, దగినవాడు.

(1 - 15)

అభ్యవకర్షణము సం. వి. ఆ. న. నాటిన ముల్లు
శల్యములోనగువానినూడఁదీయుట, నిర్హారము.
(వైదునకు విఘ్న తకం మైన గాదము మొదల
యిన వానిఁ దీయుట, కలుపు దీయుట - అని
కొందఱు.)

అభ్యవస్కందనము సం. వి. ఆ. న. - అభ్యవ
స్కందము.

అభ్యవస్కందము సం. వి. ఆ. వం. శత్రువులను
ముట్టడించుట. (ప్రవోగాదులచే శత్రువులను
బాహీనులనుగూడ జేయుట - అని అమరచుధ.)

అభ్యవహరణము సం. వి. ఆ. న. తినుట, భోజనము.

అభ్యవహరము సం. వి. ఆ. వం. 1. భుజించుట
2. భోజనపదార్థము

అభ్యవహరించు సం. న. శ్రీ. భజించు, తిను.

వ. ... జ్యేష్ఠ మభ్యవహరించె గపాలి ...
నైష. గి. 39.

అభ్యవహర్యము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) తినఁ
దగినది, వి. ఆ. న. అహర్యము.

అభ్యవహృతము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) తినఁ
బడినది.

అభ్యసనము సం. వి. ఆ. న. అభ్యసించుట.

అభ్యసనీయము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) అభ్యసింపఁ
దగినది, నేర్చుకొనఁ దగినది.

అభ్యసించు సం. న. శ్రీ. 1. నేర్చు, కఱచు;
అలవాటు చేసికొను.

సీ. కోరి భిక్షాశివై గురుప్రీతి బ్రహ్మచర్యముఁ
దాల్చి వేదంబు అభ్యసించు. మార్క. 2. 23.

గీ. అదియల మొనంబున నరుగుదెంచి, ప్రోది
రాయంచ యమునఁ బోవు నవ్విధంబు
దగనభ్యసించు చండమునఁ దోన, చనఁగ
నుత్తర నర్తనశాలఁగె. భార. విరా. 4. 26.

అభ్యసూయ సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గుణములయందుఁ
గూడ దోషారోపణముచేయుట, అసహనము.

అభ్యసూయకుడు సం. విజ. (అ. ఆ. అ.)
అసూయ గలవాడు, మంచిగుణములందుఁ గూడ
దోష మారోపించువాడు.

అభ్యస్తము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) అభ్యసించఁ బడినది.

అభ్యాంతుఁడు సం. - అభ్యమితుఁడు.

అభ్యాకర్షము సం. వి. అ. భం. మల్లులు పోరాటమున దండకొట్టుకొనుట. మల్ల చలుచుట.

అభ్యాకాంక్షితము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) కోరఁ బడినది. వి. అ. న. 1. అసత్యపువ్యాజ్యము, మిథ్యాభియోగము. 2. కోరిక.

అభ్యాభ్యాతుఁడు సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) లేనితప్పు మోపఁబడినవాఁడు.

అభ్యాభ్యాసము సం. వి. అ. న. మిథ్యాభియోగము, అసత్యపువ్యాజ్యము.

అభ్యాగతుఁడు సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) వచ్చిన వాఁడు. వి. అ. భం. తిథి పర్వము ఉత్సవము మొదలగు సందర్భములందు ద్రవ్యాపేక్షతో వచ్చినవాఁడు. (చూ. అతిథి.)

5. జనవగుఁడు పురాణములందు సభా యభ్యాగతస్త్వయం విష్ణువు నావిగఁబడు...జై. భా. 7. 208.

(కాని, కవులు 'అతిథి, అభ్యాగతుఁడు' అను రెండుపదములను అభేదముగా వాడినారు.)

5. ఈ విధమున నభ్యాగత, సేవాపరితంత్ర సకల జీవనుడై భూదేవ కుమారుఁడుండఁగా ... మనుచ. 1. 58. (చూ. 1-57 పద్యము.)

అభ్యాగమనము సం. వి. అ. న. 1. ఎదురుగా వచ్చుట. 2. వచ్చుట.

అభ్యాగమము సం. వి. అ. భం. 1. వచ్చుట. 2. ఎదురుగా వచ్చుట. 3. సామీప్యము. 4. ఎదుర్కొనుట, మార్కొనుట. 5. పగ, విరోధము. 6. యుద్ధము. 7. చంపుట.

అభ్యాగారికుఁడు సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) కుటుంబ భరిణమునకై పాటుపడువాఁడు.

అభ్యాఘాతము సం. వి. అ. భం. 1. కొట్టుట. 2. చంపుట.

అభ్యాఘాతి సం. విజ. (నొ. నీ. నొ.) కొట్టువాఁడు, హింసాశీలుఁడు.

అభ్యాత్తము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) గ్రహింపఁ బడినది, పొందఁబడినది.

అభ్యాదానము సం. వి. అ. న. 1. పుచ్చుకొనుట, 2. ప్రారంభము.

అభ్యామర్దనము సం. వి. అ. న. - అభ్యామర్దము.

అభ్యామర్దము సం. వి. అ. భం. యుద్ధము.

అభ్యావృత్తి సం. - ఆవృత్తి.

అభ్యాకము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) సమీపమున నున్నది. వి. అ. భం. 1. సమీపదేశము. 2. సమీపకాలము.

అభ్యాసము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) అభ్యాకము, దాపై నది. వి. అ. భం. 1. ఆవృత్తి. (మరిల మరిల చెప్పుట చేయుట, మొ.) 2. అలవాటు, వాడుక. 3. సాధన. (ఉదా: యోగాభ్యాసము, శస్త్రాభ్యాసము, మొ.) 4 = అభ్యాకము. 5. (వ్యాక) ద్విగు క్తమగు ధాతువుయొక్క మొదటి భాగము. 6. (గణిత) గుణించుట.

అభ్యాసాదనము సం. వి. అ. న. 1. శస్త్రాదులచే శత్రువును నిర్బలునిగాఁ జేయుట. 2. శత్రు ఘను మార్కొనుట. 3. ముట్టడి.

అభ్యాసి సం. విజ. (నొ. నీ. నొ.) అభ్యసించు వాఁడు; అభ్యాసముగలవాఁడు.

అభ్యాసించే సం. న. శ్రీ. - అభ్యసించే.

నీ. బహు దేశభాష అభ్యాసించ వాంఛించు శల్యతంత్రముమీదఁ జూపు మనసు. శివరా. 3. 111.

అభ్యాహతము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. కొట్టఁ బడినది. 2. అడ్డగింపఁబడినది. 3. పీడింపఁ బడినది.

శ్లో. అభ్యాహతంక్తివిహ్వయేణ. (హృదయం) సం. ౬ ఘ. 14. 33.

అభ్యాహననము సం. వి. అ. న. 1. కొట్టుట. 2. అడ్డగింత.

అభ్యాహరము సం. వి. అ. భం. 1. సమక్షమునకుఁ దీసికొని వచ్చుట. 2. దొంగిలించుట.

అభ్యాహర్యము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. దొంగి లింపఁ దగినది. 2. తీసికొని రాఁదగినది.

అభ్యుపగమము నం. వి. అ. భం. 1. సమీపించుట.

2. స్వీకారము, కై కొనుట. 4. అంగీకారము.
4. పొందుట.

అభ్యుపగమించు నం. న. శ్రీ. 1. అంగీకరించు,
ఇయ్యకొను (శ.స.) 2. అధిగమించు; పరిశీ
లించు.

సీ. కథవల్లెఁ జింతించుఁ గఠము సఁజోధించుఁ
బ్రాణోపనిషదభిప్రాయ మరయుఁ, బరి
పాటి ముండకోపనిషత్తుఁ దాపనీయోపని
షత్తు నభ్యుపగమించు. కాశీ. 2. 151.

అభ్యుపపత్తి నం. వి. ఇ. శ్రీ. 1. అనుగ్రహము
2. సాంత్యనము, ఊటడిపు. 3. క్షణము.
(మను. 8, 349.) 4. అంగీకారము.

అభ్యుపపన్నము నం. వి. (అ. అ. అ.) అనుగ్ర
హింపఁబడినది.

అభ్యుపస్థితము నం. వి. (అ. అ. అ.) 1. సభ
వించినది. 2. పొందఁబడినది. 3. పొందినది.
4. సమీపమున నున్నది, చేరినది.

అభ్యుపాయము నం. వి. అ. భం. 1. అంగీకారము,
సమ్మతి. 2. ఉపాయము.

అభ్యుషము నం. వి. అ. భం, పౌళి, గుగ్గిళ్లు.

అభ్యుషితుఁడు నం. వి. (అ. అ. అ.) దగ్గఱనున్న
వాఁడు.

అభ్యుషీయము నం—అభ్యుష్యము.

అభ్యుష్యము నం. వి. (అ. అ. అ.) రొట్టెమున్నగు
వానికి పనికివచ్చునది. (పిండి, మొ.)

అభ్యూఠము నం. వి. (అ. అ. అ.) 1. దగ్గఱకుఁ
దీసికొని రాఁబడినది. 2. మోయఁబడినది.

అభ్యూషము నం—అభ్యుషము.

అభ్యూష్యము నం—అభ్యుష్యము.

అభ్యూహము నం. వి. అ. భం. తర్కము, ఊహ.

అభ్యోషము నం—అభ్యుషము.

అభ్యోషీయము నం—అభ్యుష్యము.

అభ్యోష్యము నం—అభ్యుష్యము.

అభ్రంకషము నం. వి. (అ. అ. అ.) ఆకాశము
నొగయునది, మిక్కిలి ఎత్తయినది.

అభ్రంలిహము నం. వి. (అ. అ. అ.) ఆకాశమును
స్పృశించునది, మిక్కిలి ఎత్తయినది.

అభ్రకము నం. వి. అ. భం. న. గిరిజము, బేగడ.
(ఇది వైద్యమున కుపయోగించుధాతువులలో
నొకటి.)

అభ్రపథము నం. వి. అ. భం. 1. ఆకాశము. 2.
ఆకాశమార్గము.

అభ్రపికాచము నం. వి. అ. భం. రావలపు.

అభ్రపుష్పము నం. వి. అ. భం. వేతనము, ప్రబ్బలి
(వృ.వి.) న. 1. నీరు 2. ఆకాశపుష్పము. (ఇది
అసాధవవిషయమును దెలుపును.)

అభ్రమాంసి నం. వి. ఈ. శ్రీ. జటామాంసి (వృ.వి.)

అభ్రమాతంగము నం. వి. అ. భం—ఆకాశమునందు
సంచరించు పనుఁగు — ఐరావతము.

అభ్రము నం. వి. అ. న. 1. మేఘము. 2. ఆకా
శము. 3. అభ్రకము. 4. బంగారు. 5. హరితి
కర్పూరము. 6. తుంగముస్త (వృ.వి.) 7.
(గణిత) సున్న. 8. ఒకవిధమైనతెల్లు (వృ.వి.)

అభ్రమువల్లభము నం. వి. అ. భం. ఐరావతము,

అభ్రముపు నం. వి. ఈ. శ్రీ. తూర్పుదిక్కునందుఁ
డెడి ఆఁడేనుగు. (ఇది ఐరావతమునకు భార్య.)

అభ్రి నం. వి. ఇ. ఈ. శ్రీ. 1. ఓడలోని ప్రాఁకుడు
గోఁకివేయుట కుపయోగించుకొయ్యగుద్దలి.
2. కుద్దాలము, గుద్దలి.

అభ్రితము నం. వి. (అ. అ. అ.) మబ్బుక్రమి
నది, మబ్బుగలది.

అభ్రియము నం. వి. (అ. అ. అ.) మేఘమునందుఁ
గలిగినది.

అభ్రేషము నం. వి. అ. భం. ఉచితధర్మములనుండి
తొలఁగకుండుట, న్యాయము, పాడి.

అమ—అమ్మ, (దీనికి ప్రాయశఃముగా పృథ్వియ దే
ప్రయోగములు కలవు.)

(శ్రీ)

క....ఈయమతోడ...భాగ. విరా. 2. 100.

క...పమెయోనమ, మల్ల డిగొని పెనఁగెదిపుడు
మాతో...రసిక. 5. 161.

(శ్రీనామాంతములందుఁ జేర్పఁబడును.)

క. గౌరవ సుగుణావళి బా, గౌరవ...దిశా.
1. 24.

(కొన్ని పురుషనామముల తుదను 'అయి'కు
మాటుగాఁ జేర్చెఁబడును.)

ఉ. ఆనరసింగభూపతి ... కాంచె ... భానునిధి
తేజునిఁ గృష్ణ మరాజు నున్నతిన్ కళం. 1.
74.

అమ నం. వి. అ. శ్రీ. 1. అమావాస్య. 2. చ ద్రుని
పదియావత్క.

అమంగల(ళ)ము నం. విణ. (అ. అ. అ.) మ గ
ము కానిది, అశుభమైనది. వి. అ. శుం. 1. ము
దపు చెట్టు. 2. అశుభము, కీడు.

అమంగల్య(ళ్య)ము నం. విణ-అమంగలము.

అమండము నం. విణ. (అ. అ. అ.) మండము
లేనిది. (చూ. మండము) వి. అ. శుం. 1. ము
దపుచెట్టు.

అమంత్రకము నం. విణ. (అ. అ. అ.) - అమం
త్రము,

అమంత్రము నం. విణ. (అ. అ. అ.) మంత్రము
లేనిది.

అమందము నం. విణ. (అ. అ. అ.) మందము
కానిది,

అమడ వి. (నం, యమళం. క. అమన్.) జంట.
అమడకాయ-జంటగా నున్న కాయ.
అమడయమర మొగ్గ. చ. ద్రా. 6. 123.
అమడలు-కవలు,

గీ. సమ్యగభ్యస్తవిద్య విజ్ఞాన మింద్రియజయ
మును గొంచునటువలె నమడలైన, సుతూ
లక్షణశక్తుఘ్న శుభక రాశి, భానులనుగాంచె
మగధభూధవకుమారి. రఘు. 6. 42.

అమతము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. సమ్యతము
కానిది. 2. ఎటుఁగఁబడనిది. వి. అ. శుం.
1. మృత్యువు. 2. కాలము. 3. రోగము.
4. రేణువు.

అమతి నం. విణ. (అ) 1. దుష్టుఁడు. 2. జ్ఞాన
హీనుఁడు, వి. అ. శుం. 1. కాలము. 2; చం
ద్రుఁడు. శ్రీ. 1. అజ్ఞానము. తెలియమి. 2.
చెడ్డబుద్ధి. 3. మరణము.

అమతిపూర్వము నం. విణ. (అ. అ. అ.) బుద్ధి
పూర్వకము గానిది, ఉద్దేశపూర్వకము గానిది.

అమత్రము నం. వి. అ. న. పాత్రము భాజనము.
అమదు-అముదుపడి.

ఆ. అచ్చకాపతికు మేలియమదునకును, దేవ
భోగముగను దేవరకాచద్ర, తారకముగఁ
జెలుపునూర్చునిచ్చె. చెన్నవల్లి శాసనము.
1073.

అమనస్కయోగము నం. వి. అ. శుం. బ్రహ్మ
ధ్యానముచే మనస్సు లయింపఁ జేయు యోగ
భేదము.

అమనస్కుఁడు నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. కార్య
మునకుఁ జాలినట్టిమనస్సు (వివేకాదికము)
లేనివాఁడు. (బాలుఁడు, మొ.) 2. అన్య
మనస్కుఁడు, మఱియొక విషయమునందు
మనస్సుగలవాఁడు. 3. స్నేహకూన్యఁడు.
4. మనోవ్యాపారకూన్యఁడు. (యోగి) 5.
మనస్సు లేనివాఁడు. (పరమాత్మ.)

అమని నం. వి. శ. శ్రీ. 1. మార్గము. 2. గమనము.
3. పశువంతుణము, పశువుయొక్కగజ్జ (వై. వి.)
4. దారుజలపాత్రము, కొయ్యతోఁ జేసిన
జలపాత్రము. (వై. ని.)

అమనుష్యము నం. విణ. (అ. అ. అ.) మనుష్యులు
లేనిది (స్థానము.)

అమనుష్యుఁడు నం. వి. అ. శుం. 1. జాతిమాత్ర
మనుష్యుఁడు. (జాతిచే మనుష్యుడైనను
మనుష్య ధర్మములు లేనివాఁడు.) 2. మను
ష్యుఁడు కానివాఁడు. (రక్షపికాచాది.)

అమముఁడు నం. విణ. (అ. అ. అ.) నిర్మముఁడు,
మమకారము లేనివాఁడు.

అమయు అ. శ్రీ. ఉపయుక్తమగు.

వ, ...రథులకుతూహలంబునకు యోగ్యంబు
లగు యుగ్యంబులమరి సమరి సమయంబున
కమయం దగుకణయ...భిండివాల ప్రముఖ
ప్రహరణంబులు నిండ...ఉ. హరి. 4. 213.

అమర నం. వి. అ. శ్రీ. 1. అమరావతి. (ఇంద్రుని
నగరము.) 2. నాభినాళము. 3. జరాయువు,

మావి. (గర్భస్థశిశువు దీనిచే గర్భబడి జరరాగ్ని వలన అపాయము నొందకుండును.) 4. స్థూణ. ఇంటికంబము. 5. తిప్పతీగ. 6. వృశ్చికాశి. తేలుకొడి (వృ. వి.). 7. గణిక (వృ. వి.). 8. ఘృతకుమారి, ఒకజాతి కలబంద (వృ. వి.). 9. జెముడు (వృ. వి.). 10. మట్టి (వృ. వి.). (నఱకబడినను మరిలమరిల మొలచుచు జూపు నొందకుండుటచే వీనికట్టిపేరు.)

అమరకము వి. (✓అమరు - చూ. అమరము.)
1. అమరుట. 2. అమర్చుట. 3. భూమిని అమర్చుట, ఏర్పఱచుకొనినసిస్తునకు భూమిని వ్యవసాయము చేయువాని కిచ్చుట.

అమరకోశము సం. వి. అ. అ. అ. అమరసింహుడు రచించిననిఘంటువు, నామలింగానుశాసనము.

అమరగాడు వి. (✓అమరము. త. అమరక్రాంతి.)
అమరము ననుభవించి రాజసేవచేయుభటుడు; యుద్ధభటుడు.

సీ. అడ్డెలు విడివేల్పు అమరగాం ద్రుసురేంద్రు
కార్యకర్తలబంధుగట్టికొనగ. కువల. 3.9.

అమరగురువు (డు) సం. వి. ఉ. అ. అ. అ. అమరసింహుని.
అమరజము సం. వి. అ. అ. అ. ఒకజాతి చంద్ర (వృ. వి.).

అమరతటిని సం. వి. ఉ. అ. అ. గంగ.

అమరతరువు సం. వి. ఉ. అ. అ. 1. దేవతావృక్షము. కల్పవృక్షము. (ఇది కోరికలసిచ్చునని ప్రసిద్ధి.)
2. దేవదారువృక్షము.

అమరదారువు సం. వి. ఉ. అ. అ. దేవదారువృక్షము.

అమరద్విజాడు సం. వి. అ. అ. అ. దేవలకుడు, పూజారి.

అమరనాయకరము వి. (✓అమరము) అమర నాయకుని అధికారము. (త్రై.)

అమరనాయకుడు వి. (✓అమరము) అమరపు గ్రామముల నేలుదొర. (త్రై.)

అమరపురము సం. వి. అ. అ. న. స్వర్గము.

అమరపుష్పము సం. వి. అ. అ. అ. 1. కేళిక, మొగలి (వృ. వి.). 2. మామిడి (వృ. వి.). 3. కల్ప వృక్షము. 4. జెల్లుగడ్డి.

అమరపుష్పి సం. వి. ఉ. అ. అ. అ. అమరపుష్పి, సదాప (వృ. వి.).

అమరప్రభువు (డు) సం. వి. ఉ. అ. అ. 1. ఇంద్రుడు. 2. విష్ణువు.

అమరము వి. (✓అమరు. త. అమరం - చూ. అమరకము.) ఆవశ్యక మయినప్పుడు కొంత దండును తీసికొని రావలయు ననునిబంధనము మీద చిన్న రాజులకు ఈయబడుభూమి.

గీ. భటులు వెయ్యింటి కెన్న నిర్విదియు నాల్గు,
వేలుగా లక్షయర్పిదివేల ప్రజకు, జెల్లు
నల్వదిలక్షలు జీతమనఘ, యమర మేలెడి
దొరల కీక్రమమె సుమ్మి. కృష్ణ. 2, 73.

జ. అమరగాడు, అమరనాయకరము, అమర నాయకుడు.

అమరము సం. వి. అ. అ. అ. చావు లేనిది.

వి. అ. అ. అ. 1. పాదరసము. 2. ఎముకలప్రోగు. (ఇది భూమియందు బహుకాల ముడిసను జీర్ణింపదు.) 3. జెముడు (వృ. వి.). (ఇది నఱకినను మరిలమరిల మొలచుచుండును గాని నశింపదు.) 4. ఒంగారు. 5. ముప్పదిమూడు అనుసంఖ్య (ఇది దేవతలసంఖ్య.) 6. ఒకవిధ మగు దేవదారువృక్షము.

అమరరత్నము సం. వి. అ. అ. న. 1. చింతామణి. 2. పటికపుఱాయి.

అమరలోకము సం. వి. అ. అ. అ. స్వర్గము.

అమరశిలాగంధకము సం. వి. అ. అ. అ. ఒక విధ మైనగంధకము.

అమరనరిత్తు సం. వి. త. అ. అ. గంగ.

అమరసింహుడు సం. వి. అ. అ. అ. అనుకోశ కర్త. (నవరత్నము లని ప్రసిద్ధి కెక్కిన విక్ర మార్కునియాస్థానపండితులలో నొకడు.)

అమరాపగ సం. వి. అ. అ. అ. గంగానది

అమరాలయము సం. వి. అ. అ. అ. స్వర్గము.

అమరావతి సం. వి. ఉ. అ. అ. 1. ఇంద్రనగరము. స్వర్గము. 2. ఒకానొకవట్టనము.

అమరి సం. వి. ఉ. అ. అ. దేవతాస్త్రీ.

క....అమరీ, మండలి వీచోపు లిడంగ, ను డి
కమంగొనుచు నుండె నుజ్జ్వలభంగికా. భార. విరా. 4. 41.

అమరించే - అమరుచే స. శ్రీ. (✓అమరు.)

1. కావించు, చేయు.

క. ... నృపుఁ డెంతే, గూఠమి శసూజనకు
శాస్త్రరూఢిన్ నామకరణ మమరించు
మదిన్. ఇందు. 2. 12. (చూ. 2. 13.)

2. చించు, ఏర్పఱుచు, పెట్టు.

గీ. అరవిరులకొప్పు అమరించి యాచిగించి.
హంస. 5. 311.

ఉ....దుకాణముకా బహి, రేవదిని భద్రకారుఁ
డమరించుక... హంస. 2. 205.

3. నియోగించు, నియమించు.

ఆ. అధమవృత్తి కధికు నమరించుపతి తిట్టు,
గుడుచుఁ గాదె... వే. పంచ. 1. 172.

అమరిక ఎ. (✓అమరు.) 1. ఒప్పు, అందిము.

సీ. సొమ్ముల యమరికల్ సొరిది నిరీక్షించి
కలవాని సుతుఁ డింత కన్పు వేయ. హంస. 4. 15.

2. కుదిరిక, అనుకూల్యము.

గీ. అమరికకు మెచ్చి కెమ్మోవి యాన నిచ్చు.
శశాం. 3. 112. (చూ. 2. 110.)

అమరు అ. శ్రీ. (క. అమరు. త. అమర్.) 1. ఒప్పు.

మ. ...మహాభారతపారిజాత మమరున్ ధాత్రీ
సురప్రార్థితమై. భార. అది. 1. 86.

గీ. వేడి వెలుగెండఁ గ్రాంగిన విన్నమేన,
నెక్కిను చెమటబొట్లు నాఁ జుక్కలమరె.
పారి. 2. 36.

2. కలుగు.

గీ. అతనుభాషజ్వరంబు మై నమరియుండ.
నైష. 2. 110.

3. లభించు. అబ్బు.

గీ. నెలఁతతోఁ గూడి క్రిడింపఁ గలిగెనేని,
యతనుసామ్రాజ్యమంతయు నమరినట్లు.
విల్లి. 2. 84.

4. సిద్ధించు, నెఱవేఱు.

5. అమరులు వినఁగా మనమా, యమరేంద్రుని
సమ్మోక్షమున ననుమాటలు నేఁడమఁక
పోయెఁగదా యని, యమరసతుల్ మంత
నంబులాడుచు ప్రీడన్. ఘటికా. 2. 112.

6. ...ని క్కముగ నిపు డెల్ల కోర్కు లు, నమరెం
గది మిమ్ముఁ జూచినంతనె మాకున్. అచ్చ.
రా. కాల. 180.

7. సిద్ధిమగు.

సీ. ...సంభాముల నెల్ల సంఘటించి, యజ్ఞా
చరణమున కమరి యున్నాఁడ నీ వుపదర్శి
నంబు సేయుటకుఁ మ్ము. భార. అశ్వ. 1. 40.

వ. సమరింబునకు నమరు డనునవసరింబున
...ఉ. హరి, 6. 147.

8. ...వచ్చి యమరియున్న డటన్నన్. బహు. 4. 4.

9. సరిపడు, తగు.

సీ. ...వేదికాస్థలి మణికనకాత్మికయై ముప్ప
దాటుయోజనముల దైర్ఘ్యము నంత
కమరు విస్తారంబుఁ గలుగంగ నొనరించి
క్రతువు సేసి. భార. శా. 1. 240.

7. కుదురు, అనుకూలమగు.

8. అమరుడు నీపొత్తుపృథా, భ్రమఁ బెట్టుకుభోక్త
వీవు భద్రమ నేను... వే. పంచ. 2. 49.

(వ్యవ) ఇంటిలో భోజన మమరినట్లు పొరుగు
టిలో నమరుడు.

8. ఏర్పడు, పొసఁగు. (చూ. అమర్పు.)

జ. అమరికము, అమఁము, అమరించు, అమరిక,
అమరుచు.

అమరుడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) చావులేనివాఁడు.

శ్లో. అజరామరవ త్రాప్తో విద్యామర్థం చ
సాధయేత్. హిలో.

వి. అ. పుం. 1. దేవత. 2. అమరిసింహుఁడు.
(అమరికోశకర్త.)

అమరుచే(ర్పు) - అమరించే. స. శ్రీ. (✓అమరు)
అమరఁజేయు.

(కూర్పు, సంఘటిల్లఁజేయు)

ఉ. ...ఇంక నేనన్యన్యపాలపుత్రికల నాత్మ
దలంప శుభస్య శీఘ్రమన్, మాన్యవచః
క్రమంబున నమర్చుము తద్రమణీల
మమున్. భార. ఆది. 2. 179

(కావించు, చేయు.)

ఉ. తూర్పురుణంబు గాఢోడఁగె దుష్టనిశాచరి
వేళయయ్యెడున్, మార్పుము కాలయాపన
మమర్చక యప్పిళితాళిబట్టి పాల్నాన్గ
నేల నావుడు. భార. ఆది. 6. 212.

వ. ...ఆత్మత్రియలతో వైరి బమర్చుకొని
తన్నిమిత్తంబున దేహంబులు విడిచితిమి.
భార. ఆది. 7. 140.

(తాల్చు, భరించు.)

సీ. పయ్యెరిమాటుగఁ జాటుటాకు అమర్చు
చాఁడునఁ దిలకంబు సతత విహరింప 57.

సీ. పసుపుబొట్టిదయేల నొసట విభూతిరేఖ
యమర్చి కొమ్మచు గట్టగించు. శుక.
2. 458.

(వర్పిలుచు)

వ. ...అప్పర్వతంబు దెచ్చి సముద్రంబులో
వైచి రానిక్రింద నాధారంబుగఁ గూర్చి
రాజు నియమించి యోక్తంబుగా వాసుకి
నమర్చి...భార. ఆది. 2. 11.

గీ. చూడు మాచార్య నీదుశిష్యుండు ద్రువద,
సుతుఁ డమర్చినయది పాండుసుతులనేన,
పెంపుబలువును గలిగి యొప్పినది. ...భార.
భీష్మ. 1. 179.

గీ. విసము లాదట నందఱుఁబెట్టికి రొంపి, వోవ
నీటఁ దెమర్చి మోపుగ నమర్చి...భార.
ఆను. 3. 229.

(సిద్ధపఱుచు)

(వ్యవ) అమర్చినరానిలో అత్తగారు వ్రేలు
పెట్టినది.

(అమరకము చేయు, సిస్తుకట్టి భూములను
నేద్యమున కిచ్చు.)

(వ్యవ) రైతునకు భూమి అమర్చినాడు.

అమరువు(డు) నం. వి. ఉ. పుం. అమరుశతకమును
రచించినయొకకవి.

శ్లో. కవిరమరః కవిమరుః...(చాటువు)

అమర్త్యుడు నం. విణ. (అ. అ. అ.) చావు లేని
వాడు. వి. అ. పుం. వేల్పు.

అమర్యాద నం. వి. అ. స్త్రీ. 1. మర్యాదలేమి,
అగౌరవము. 2. మేలలేమి.

అమర్యాదము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. మేల
లేనిది. 2. సమ్మానము లేనిది.

అమర్షణుడు నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. ఓర్వని
వాడు, సహనము లేనివాడు. 2. కినుక గల
వాడు, క్రోధనుడు.

అమర్షము నం. విణ. (అ. అ. అ.) ఓర్వనిది, సహిం
సనిది. వి. అ. పుం. 1. అసహనము, ఓర్వలేని
తనము. 2. కోపము.

అమర్షహాసము నం. వి. అ. పుం. మనస్సున కోప
ముంచుకొని పైకి నవ్వి నవ్వు.

అమర్షి నం. విణ (న్. జీ. న్.)-అమర్షణుడు.

అమర్షితుడు నం.-అమర్షణుడు.

అమల నం. వి. అ. స్త్రీ. 1. అక్షి. 2. నేలయుసి
రిక (వృ.వి.) 3. సలబరేను, సాతల (వృ.వి.)
4. బొడ్డుకాడ, నాభినాళము.

అమలము నం. విణ (అ. అ. అ.) 1. నిర్మలము.
2. దోషము లేనిది. 3. తెల్లనిది. వి. అ. న.
అభ్రకము, బేగడ.

అమవస-అమాస. వి. (నం. అమావస్యా. అమా
వాస్యా. క. అమవాసె, అమాసె. త. అమా
వాసి) అమావాస్య.

క. అమవస గాపున నేడ, క్కమలజుఁ గొలు
వఁగ మహర్షి గణములు పితృసంఘము
లును బోదురు...భార. ఆది. 5. 68.

క. అమవస నమవసఁ బితృయ, జ్ఞముఁ దగఁ
ప్రదానసహితముగాభ, క్తి మెయిన్ జేయు
నతఁడు...భార. ఆను. 3. 159.

అమాంసము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. మాంసము
లేనిది. 2. దుర్బలము, కృశము.

అమాత్యుడు నం. వి. అ. పుం. మంత్రి.

అమాత్యకుడు నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) తల్లి లేని వాడు.

అమాత్యభోగీణుడు నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) తల్లి యొక్క సుఖముకు అనుకూలంపనివాడు. తల్లిని సుఖపెట్టనివాడు.

అమాత్రము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఇంత తన రానిది, కొలది లేనిది.

అమానవము నం—అమానుషము.

అమానవి నం—అమానుషి.

అమానవుడు నం—అమానుషుడు.

అమానస్యము నం. వి. అ. న. దుఃఖము, అమనస్యము.

అమానుషము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) - మనుష్య సంబంధ కానిది-1. మనుష్యశక్తికి పోతినది. 2. మనుష్యధర్మములు లేనిది, ద్రూము. (అ. ఆ. అ.) మనుష్యులు లేనిది, నిష్ఠనము. వి. అ. పుం-మనుష్యభిన్నమైనది - పశుపక్ష్యాదికము. మను 9. 154.

అమానుషి నం. వి. ఈ. స్త్రీ-మనుష్యజాతికి గాని స్త్రీ-రాక్షసి, మొ.

అమానుషుడు నం. వి. అ. పుం-మనుష్యభిన్నుడు రాక్షసాది.

అమామంస్య నం—అమావస్య.

అమా...దర్శోఽమావాస్యమావసీ, అమావస్యా ప్యమావాస్యా, ప్యమామంస్యా ప్యమామసీ. (వై. సి.)

అమామ(మా)ని నం—అమావసి.

అమాయము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. పిట్టము లేనిది. 2. పరిమితి లేనిది, వి. అ. న. బ్రహ్మము.

అమాయి నం. విణ. (నొ. నీ. నొ.) - అమాయి కుడు.

అమాయికుడు నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మాయలేని వాడు.

అమార్గము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మార్గములేనిది. (అడవి, మొ.) వి. అ. పుం. చెడ్డమార్గము.

అమావ(వా)ని నం. వి. ఈ. స్త్రీ-అమావస్య.

అమావ(వా)స్య నం. వి. ఆ. స్త్రీ - కూడియున్న చంద్రసూర్యులు గాది - కృష్ణహతమున కడి పటి దివము, అమవసి.

అమావాస్యకము నం—అమావాస్యము.

అమావాస్యము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) అమావాస్యయందు బుట్టినది.

అమాస—అమవస.

గీ మగుపనెటికప్పుగొప్పు నమసి యనుచు,
బొలలెనెమ్మోము గన్గొనఁ బున్న మనుచు.
బ్రమసి...రశా. ౧ 381. అహు. 6 4.

అమితము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మితి లేనిది, కొలది లేనిది.

అమిత్రుడు నం. వి. అ. పుం. శత్రువు.

అమిషము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. నెఱిము లేనిది, నిష్కపటమైనది. వి. అ. న. 1. భోగ్య పస్తువు. 2. అమిషము మాంసము 3. కపటములేమి, మిషలేమి.

అముర్తము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. విడువఁబడినిది. 2. ముక్తికొనినది. వి. అ. న. వినయవేయక చేతఁ బట్టుకొనియే ప్రయోగింపఁబడిన సుఖము మొదలగు ఆయుధము.

అముర్తహస్తుడు నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1-పిడి కిటిపట్టు వదిలనివాడు - వ్యయము చేయని వాడు, లోభి. 2. మితముగా వ్యయము చేయువాడు. మను. 6 150.

అముక్తి నం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. విడుపులేమి, నిర్బంధము. 2. స్వేచ్ఛలేమి.

అముత్ర నం. అవ్య. (తెనుగున దీసి ప్యత్ప్రయోగము లేదు - వ్యతి. ఇహ.) పరిలోకము దు. ఉదా: ఇహముత్రఫలభోగవిరాగము

అముదుపడి వి. (నం. అమృతము. త. అముదు - అన్నము)-అమృతపడి.

అముదుపడి నై వేద్యము - దేవాలయములో ప్రతిదినము సమర్పించు అన్ననై వేద్యము. ద. శా. 4. 1288.

అమూదృక్కు నం. విణ. (నొ.) ఇట్టివాడు.

అమూదృశ్యుడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) ఇట్టి వాడు.

అమూదృశ్యుడు సం. విజ. (అ. ఈ. అ.) ఇట్టి వాడు.

అమూర్తము సం. విజ. (అ. అ. అ.) రూపము లేనిది. వి. అ. న. (శ్లో.) భూజల తేజోవాయు మనస్సులకంటె భిన్న మగుపదార్థము.

అమూల సం. వి. అ. శ్రీ. అగ్నిశిఖ. తరిగొట్టి (వృ.వి.)

అమూలకము సం. విజ. (అ. లి. అ. అ.) - అమూలము.

అమూలము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. వేరులేనిది. 2. ఆధారము లేనిది; ప్రమాణము లేనిది; కారణము లేనిది.

అమూల్యము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. వెల లేనిది. 2. మిక్కిలి వెలగలది.

అమృతాళము సం. వి. అ. న. వట్టివేరు, వీరిణ మూలము.

అమృత సం. వి. అ. శ్రీ. 1. సుర, మద్యము. 2. ఉసిరిక (వృ.వి.) 3. కరిక (వృ.వి.) 4. తిప్ప తీగ. 5. పిప్పలి (వృ.వి.) 6. తులసి (వృ.వి.) 7. పెద్దపాచరి (వృ.వి.) 8. జ్యోతిష్మతి, మానేరుతీగ. 9. గోండుదుగ్ధ (వృ.వి.) 10. అతివస (వృ.వి.) 11. గఱిక (వృ.వి.) 12. దేహమందలియొకనాడి. 12. సూర్యకిరణ భేదము. (ఆకిరణము అమృతము - జలము - నిచ్చును. అది వర్ష పేతువు. సూర్యకిరణము లలో అట్టివి నాలుగువందలు కలవు.)

అమృతకలశము సం. వి. అ. శ్రీ. 1. సుర, మద్యము. 2. ఉసిరిక (వృ.వి.) 3. కరిక (వృ.వి.) 4. తిప్ప తీగ. 5. పిప్పలి (వృ.వి.) 6. తులసి (వృ.వి.) 7. పెద్దపాచరి (వృ.వి.) 8. జ్యోతిష్మతి, మానేరుతీగ. 9. గోండుదుగ్ధ (వృ.వి.) 10. అతివస (వృ.వి.) 11. గఱిక (వృ.వి.) 12. దేహమందలియొకనాడి. 12. సూర్యకిరణ భేదము. (ఆకిరణము అమృతము - జలము - నిచ్చును. అది వర్ష పేతువు. సూర్యకిరణము లలో అట్టివి నాలుగువందలు కలవు.)

అమృతకలశము సం. వి. అ. శ్రీ. 1. సుర, మద్యము. 2. ఉసిరిక (వృ.వి.) 3. కరిక (వృ.వి.) 4. తిప్ప తీగ. 5. పిప్పలి (వృ.వి.) 6. తులసి (వృ.వి.) 7. పెద్దపాచరి (వృ.వి.) 8. జ్యోతిష్మతి, మానేరుతీగ. 9. గోండుదుగ్ధ (వృ.వి.) 10. అతివస (వృ.వి.) 11. గఱిక (వృ.వి.) 12. దేహమందలియొకనాడి. 12. సూర్యకిరణ భేదము. (ఆకిరణము అమృతము - జలము - నిచ్చును. అది వర్ష పేతువు. సూర్యకిరణము లలో అట్టివి నాలుగువందలు కలవు.)

అమృతకలశము సం. వి. అ. శ్రీ. 1. సుర, మద్యము. 2. ఉసిరిక (వృ.వి.) 3. కరిక (వృ.వి.) 4. తిప్ప తీగ. 5. పిప్పలి (వృ.వి.) 6. తులసి (వృ.వి.) 7. పెద్దపాచరి (వృ.వి.) 8. జ్యోతిష్మతి, మానేరుతీగ. 9. గోండుదుగ్ధ (వృ.వి.) 10. అతివస (వృ.వి.) 11. గఱిక (వృ.వి.) 12. దేహమందలియొకనాడి. 12. సూర్యకిరణ భేదము. (ఆకిరణము అమృతము - జలము - నిచ్చును. అది వర్ష పేతువు. సూర్యకిరణము లలో అట్టివి నాలుగువందలు కలవు.)

అమృతకలశము సం. వి. అ. శ్రీ. 1. సుర, మద్యము. 2. ఉసిరిక (వృ.వి.) 3. కరిక (వృ.వి.) 4. తిప్ప తీగ. 5. పిప్పలి (వృ.వి.) 6. తులసి (వృ.వి.) 7. పెద్దపాచరి (వృ.వి.) 8. జ్యోతిష్మతి, మానేరుతీగ. 9. గోండుదుగ్ధ (వృ.వి.) 10. అతివస (వృ.వి.) 11. గఱిక (వృ.వి.) 12. దేహమందలియొకనాడి. 12. సూర్యకిరణ భేదము. (ఆకిరణము అమృతము - జలము - నిచ్చును. అది వర్ష పేతువు. సూర్యకిరణము లలో అట్టివి నాలుగువందలు కలవు.)

అమృతకలశము సం. వి. అ. శ్రీ. 1. సుర, మద్యము. 2. ఉసిరిక (వృ.వి.) 3. కరిక (వృ.వి.) 4. తిప్ప తీగ. 5. పిప్పలి (వృ.వి.) 6. తులసి (వృ.వి.) 7. పెద్దపాచరి (వృ.వి.) 8. జ్యోతిష్మతి, మానేరుతీగ. 9. గోండుదుగ్ధ (వృ.వి.) 10. అతివస (వృ.వి.) 11. గఱిక (వృ.వి.) 12. దేహమందలియొకనాడి. 12. సూర్యకిరణ భేదము. (ఆకిరణము అమృతము - జలము - నిచ్చును. అది వర్ష పేతువు. సూర్యకిరణము లలో అట్టివి నాలుగువందలు కలవు.)

అమృతపడి వి. వి. (అమృతము + పడి.) నిత్యము దేవునకు నివేదింపబడులన్నము, నై నేద్యము. ద. కా. 4. 800.

అమృతపుడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) అమృతము త్రాగువాడు. వి. అ. శ్రీ. దేవుడు, వేల్పు.

అమృతఫల సం. వి. అ. శ్రీ. 1. ఉసిరిక (వృ.వి.) 2. ద్రాక్ష (వృ.వి.)

అమృతఫలము సం. వి. అ. శ్రీ. 1. పొట్ల, పటోలిక (వృ.వి.) 2. పారావతవృక్షము, కోతి తుమికి (వృ.వి.) 3. రుచిఫలము, (ఈఫలము ముద్గలదేశమందుండును.)

అమృతభల్లాతకీ సం. వి. ఈ. శ్రీ. (వైద్య) నల్ల జీడిగింజలతో జేయునొకఘృతము.

అమృతమయము సం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. అమృతవికారమైనది, 2. అమృతముతో నిండినది.

అమృతము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. మృతము కానిది, జీవించియున్నది. 2. మృతి లేనిది; శాశ్వతము. 3. చావు లేకుండ జేయునది. 4. ఇంప యినది. వి. అ. శ్రీ. 1. అడవిపెసరి (వృ.వి.) 2. నేలతాటిగడ్డ. న. 1. చావులేమి. 2. మోక్షము. 3. సుధ. (వృ.వి. విషము.) 4. సోమరిసము. 5. యజ్ఞ శేషము. 6. అయాచిత జీవనము. (వృ.వి. మృతము.) 7. నీరు. 8. నెయ్యి. 9. పాలు. 10. ఆహారము, అన్నము. 11. స్వాదుపదార్థము. 12. బంగారు. 13. పాదరిసము. 14. విషము. 15. వత్సనాభము, ఒకవిషాషధి (వృ.వి.) 16. విషహరి, విషము నకు విఱుగుడుమందు. 17. బ్రహ్మము. 18. (జ్యోతి) ఒకానొకవారినక్షత్రయోగము; ఒకానొకతిథి వారియోగము.

అమృతరస సం. వి. అ. శ్రీ. 1. నల్లద్రాక్ష (వృ.వి.) 2. ఒకవిధమైన భక్ష్యము.

అమృతరసము సం. వి. అ. శ్రీ. 1. అమృతము. 2. అమృతసారము. 3. పరమాత్మ.

అమృతలత సం. వి. అ. శ్రీ. తిప్పతీగ.

అమృతవల్లి సం. వి. ఈ. శ్రీ. తిప్పతీగ.

అమృతసంయావము సం. వి. అ. న. భక్ష్య భేదము.

అమృతసారము సం. వి. అ. శ్రీ. శెల్లము.

అమృతసూతి సం. వి. ఈ. శ్రీ. చంద్రుడు.

అమృతస్రవ సం. వి. ౩. శ్రీ. రుద్రాంతి యనుతీగ.

అమృతాంధసుడు(ధుడు) సం. వి. ౧౦. శ్రీ. శ్రీ. -

అమృతము ఆహారముగాగలవాడు - వేలుపు.

అమృతాంశువు(డు) సం. వి. ౩. శ్రీ. శ్రీ. - అమృత

మయమైన కిరణములు గలవాడు - చంద్రిడు.

అమృతాశనుడు సం. వి. ౨. శ్రీ. శ్రీ. - అమృతాంధ

సుడు.

అమృతాశి సం. వి. ౧౦. శ్రీ. శ్రీ. - అమృతాంధసుడు.

అమృతాశుడు సం. వి. ౨. శ్రీ. శ్రీ. వేలుపు.

అమృతాశ్మము సం. వి. ౨. శ్రీ. శ్రీ. సజీవమయిన

ప్రస్తరి ఖండభేదము, ఒకవిధమగు చిన్నతాయి

(వాచ).

అమృతుడు సం. వి. ౨. శ్రీ. శ్రీ. 1. చావులేనివాడు -

వేలుపు, దేవత. 2. ధన్వంతరి.

అమృతేశయుడు సం. వి. ౨. శ్రీ. శ్రీ. - నీటిపై

శయించువాడు - విష్ణువు.

అమృతోత్పన్నము సం. వి. ౨. శ్రీ. శ్రీ. భర్తృత్వము.

అమృతోద్భవము సం. వి. ౨. శ్రీ. శ్రీ. భర్తృత్వము.

శ్రీ. బిల్వము, మారేడు (వృ.వి.)

అమేధసుడు(ధుడు) సం. వి. ౧౦. శ్రీ. శ్రీ. మేధ లేని

వాడు, మూఢుడు.

అమేధ్యము సం. వి. ౧౦. శ్రీ. శ్రీ. అమేధ్యుడు

మైనది. వి. ౨. శ్రీ. శ్రీ. పురీషము.

అమేయము సం. వి. ౧౦. శ్రీ. శ్రీ. అపరిచ్ఛేద్యము,

మితలేనిది.

అమోఘ సం. వి. ౨. శ్రీ. శ్రీ. 1. పాటల, కలిగొట్టు

(వృ.వి.), 2. కరక (వృ.వి.), 3. వాయు

విడంగము (వృ.వి.), 4. పొట్ల తీగ.

అమోఘము సం. వి. ౧౦. శ్రీ. శ్రీ. వ్యర్థము

కానిది, సఫలమైనది.

అమృ-అమ. వి. (సం. అంబా. ప్రా. అమృ) 1. అనని,

(క) తల్లి. భాగ. 1. 10.

(త) పూజ్యతను దెలుపును.

(చెలిక తై సత్యభామతో ననినమాట.)

క. అమ్మా యేమని చెప్పుదు...పాట. 1. 75.

(ట) వాత్సల్యమును దెలుపును.

గీ. మ్రొక్కినను లేవనెత్తి యమ్ముద్దుకూతు,

నక్కునను తేర్చి యోయమ్మ యగ్రవర్ణు,

తెట్టపట్టియు చింతించు బెట్టెదగునె చళా.

6. 85.

2. శ్రీనామములతుదను కొన్ని పురుషనామ

ములను చిను తేర్చిబడును.

ఉదా: నీతమ్మ, వెంకమ్మ, క్రిష్ణమ్మ చితులు,

మొ.

అవ్య. 1. శ్రీనుద్దేశి చినప్రార్థనార్థకక్రియలకును

కద, కచపులకును అనుక్రియ క్తము

ఆ. మనయిశోద చిన్నిమగవాని గనెనట,

చూచి వత్తిమమ్మ సుదతులారా. భాగ. 10.

పూ. 184, 1742.

2. అశ్చర్యప్రశంసాసంతాపాదులను దెలుపును.

(ప్రశంసకు)

గీ. అమ్మ యారాజు ప్రతిగాన మమ్మయెచట.

విజ. వి. 1. 73.

ఆ. అమ్మక చెల్లి, అమ్మక గు, అమ్మక గులు, అమ్మ

గారు, అమ్మచెల్లి, అమ్మచెల్లి గు, అమ్మడు

గులు, అమ్మశిల్లి, అమ్మనేతెల్లి (గు),

అమ్మమ్మ, అమ్మయ్య, అమ్మయ్యో, అమ్మరో,

అమ్మరో, అమ్మలక గులు, అమ్మవారు,

అమ్మాయి.

అమ్మక చెల్లి - అమ్మక చెల్లి. (√అమ్మ.)

ఉ. అమ్మక చెల్లి యెవ్వడో నిశాటుడు భిక్షు

పేషమూని మోహమ్మనవచ్చె గాదన సమ

ర్థులు లేరట నేమి సేయుదున్. చళా. 7. 69.

ఉ. అమ్మక చెల్లి నాహృదయ మమ్మక చెల్లిడు

వీనికియ్యెడన్. విజ. వి. 1. 70.

అమ్మకము అమ్మడు. (√అమ్మ.)

అమ్మక గు అవ్య. (√అమ్మ) అశ్చర్య ప్రశంసా

సంతాపాదులను దెలుపును.

ఉ. ...నవలించశిరుగని భోజకన్యయమ్మక్క

యనంగ జాలువిభవాతిశయమున విట్టి

వీగుచున్. చంద్ర. 1. 88.

ఉ. ...అ, మమ్మక్క యదేమనంగ సిపు డందు

శతాంశము తల్పలేడు...విజ. వి. 1. 41.

ద్వి. ...గందంపు, గొప్పలో యన బెడ్డి

కూతులొప్పారి, రమ్మక్కయని సతులక్క

జంబంద. చంద్ర. రా. కాల. 75 పా. 12 పం.

అమ్మక్కరో(రో)-అమ్మక్క.

(ఆశ్చర్యము)

క. ఎమ్మెలు రాముడరనా, యమ్మక్కరో...
రుక్మా. 5. 88.

అమ్మక్కలు-అమ్మలక్కలు. ఎ. బి. (√అమ్మ)
స్త్రీలు (ఇది ప్రాయశఃకముగా ఆతేషమును
సూచించును.)

ఉ. నిక్కుగఁ జూడు చిత్రమిది నెమ్మది వేడుక
నోలలాడు నమ్మక్కలగుట్టు బట్టబయలై
గనిపించెగ శౌర పొన్నపై నెక్కి రమించు
చున్కి...సారంగ. 2. 80.

అమ్మగారు ఎ. (√అమ్మ.) 1. తల్లిగారు. 2. స్త్రీ
దేవత.

గీ. గ్రామదేవత యగునమ్మగారి గుడికి, దిన
దినంబును జని...శుక. 3. 258.

(దేవతాపర్యాయము 'అమ్మవారినియు, జననీ
పర్యాయము 'అమ్మగారినియు వాడుక)

అమ్మచెల్ల అవ్య. (√అమ్మ) ఆశ్చర్యసంతాపాదు
లను దెలుపును.

చ. కలయనిమితవార డెదురుగా నడతేరఁగ
డాసి యవ్వలం, బెళుకుచు నమ్మచెల్ల తరుణి
చెఱఁగించుక సోకె రానికిం, దలఁపుననేమి
నేయునొకరా యని...శుక. 2. 104.

(కైక దశరథునితో ననినమాటలు.)

చ. ...అమ్మచెల్లయా, శ్రుతము నిరాకరించు
టకుఁ జూచెద వేమనవచ్చు నింక నీ, శ్రుతము
వివేకపాకమును సూన్యతమున్ మనువంశ
వల్లభా. చం. రా. 4. 25.

అమ్మచెల్లగా అవ్య. (అమ్మ + చెల్ల + కా) -
అమ్మచెల్ల.

చ. కనుఁగొని మౌనికా తలు కకావిక తామది
నమ్మచెల్లగా యనుచు...కువల. 2. 30.
ఇ. రా. 4. 205.

అమ్మడుగులు ఎ. బి. (అమ్మ + అడుగులు-ఇవి
పోలేరిమ్మయొక్క అడుగులని భావింపఁబడును.)
బంగారుతో పాదములవలె చేసి దారిమునఁ
గూర్చి స్త్రీలుకంతమున గట్టుకొనుభూషణము.

క. కమ్మలుఁ గడెములు గాజులు, నమ్మడుగులుఁ
జుక్కబొట్టు నమఁగ రితితం, తమ్ములఁ
బసగలిగి ప్రమోదమ్ము పతికఁజేయు కూద్ర
తరుణి ధరిత్రిన్. సా. 4. 87.

అమ్మతల్లి ఎ. (అమ్మ + తల్లి.) అమ్మవారు, గ్రామ
దేవత.

అమ్మనములు(అమ్మనలు) ఎ. బి. బాలికలు
గచ్చకాయలు మున్నగునవి యెగురి వేయుచు
నాడెడియాట. దశా. 8. 81. చంద్ర. 4. 6.

అమ్మనేఁజెల్ల(గా) - అమ్మచెల్ల. (√అమ్మ)

(ఆతేషమునకు.)

గీ. ఇట్టి మీవారినడతలు గట్టపెట్టి, యమ్మనేఁ
జెల్ల న్యాయంబు లాడెదార. శశాం. 2. 81.

(పరిహాసమునకు)

గీ. అబలలము మూఁడుమాటల కాటు తప్పు,
అమ్మనేఁ జెల్లగా పరిహాసకంబు, చేసెదీవిట్టి
పనులు మాచేత నొనె. దశా. 2. 220.

అమ్మమ్మ ఎ. (√అమ్మ) తల్లితల్లి, మాతామహి.
అవ్య. (అమ్మయొక్క-యాప్రేడితము) ప్రశం
సాశ్చర్యసంతాపాదులను దెలుపును.

సీ. అమ్మమ్మ యనునాడె యారారి గరిమచే
నమ్మమ్మ యనిపించె నఖిలజనుల. ఘటికా.
1. 45.

అమ్మయము సం. విద. (అ. ఈ. అ.) బలమయము.

అమ్మయ్య అవ్య. (√అమ్మ) 1. సంతాపమును
దెలుపును. కవిరా. 3. 82,

2. కష్టము గడచుటను సూచించును.

ఉదా: అమ్మయ్య! ఈవ్యవహార మిప్పటికి తేలి
నది.

అమ్మయ్యో అవ్య. (√అమ్మ.) ఆశ్చర్యభయాదు
లను దెలుపును.

ఉదా: అమ్మయ్యో! అదేమి రూపే?

అమ్మరో(రో) అవ్య. (అమ్మ + రో.) ఆశ్చర్యప్రశం
సాదులను దెలుపును.

ఉ....ధర్మకర్మము, డమ్మరో ధర్మరాజుఁ గొని
యాడఁగఁ జెల్ల దె యెల్ల దేశముల్.
పాంచా. 5. 76.

అమ్మలక్కలు-అమ్మక్కలు. (✓ అమ్మ)

సీ. బొడ్డు గోయరె యేమి పురుటి టిలోఁ
కొచ్చి మన పతివ్రత బిడ్డఁ గనియె నిప్పు.
గీ. డనుచుఁ గేరడిములు నింటియమ్మ
లక్క, లాడికొన... శుక. 4.35.

అమ్మవారు వి. (✓అమ్మ) 1. స్త్రీ దేవత; గ్రామ
దేవత. (చూ. అమ్మగారు.) 2. పూజ్యస్త్రీ.

గీ....ఇది యయ్యవారిసంసేప వేశ, నమ్మవా
రుగ్గడించిరో యనుచు నడిగె. కళా. 5.48.

అమ్మాయి వి. (✓అమ్మ) బాలిక, చిన్నపిల్ల.

అమ్మి వి. (సం. వేద. అంబి-తల్లి.)

1. అమ్మాయి. 2. నీచబానిస్త్రీ వాచకము.

అమ్మిక వి. (సం. అంబికా. పావ్యతి.

అ....చండి యమ్మిక దుగ్గ, యనంగ నీనెల వ
యారు నభవ. ఆం. భా. 1.40.

అమ్మి'-అంబు వి. (ప్రతియును తలచుగా
'అంప' అగును.) బాణము.

సీ. నాంపాశంబున వడి నిన్నుఁ గట్టినవారి
నొక్కమ్మునఁ గూలినేసె. భా. రా. సు. 441. ప్రభా. 2.64.

జ. అంపకటె, అంపయ్యము, అంపకాండ, అంపకోల, అంపగటి, అంపతప్ప, అంపదొన, అంపపొది, అంపపోకడ, అంపములికి, అంపఅ, అంపవెల్లి, అమ్మవేటు నేల.

అమ్మి² న. శ్రీ. విక్రయిచు.

గీ. విడుతు రాపుల బంధు వెలుగు గన్న.
నమ్మదురు కుంకాతల నంగదేశ, జనితు
లగువారు... భా. 5.111.

అ. శ్రీ. అమ్మబడు.

మ. కురిసె న్వానలు సస్యవృద్ధి గలిగెన్
గొల్పెక్కుడై యమ్మె..వి. పు. 6.25.

జ. అమ్మకము, అమ్మడగు, అమ్మడు,
అమ్మడుకొణిగెలు, అమ్మడుపడు,
అమ్మడుపెట్టు, అమ్మడుపోవు.

అమ్మడగు అ. శ్రీ. (✓అమ్మడు) అమ్మబడు,
విక్రీతమగు.

ఉదా: తెచ్చినధాన్య వతయు అమ్మడై నది.

అమ్మడు-అమ్మకము వి. (✓అమ్మి²) అమ్మరి,
విక్రయము. (కూ. అమ్మడగు, అమ్మడు
పడు, అమ్మడుపెట్టు, మొ.)

అమ్మడుకొణిగెలు వి. బ. (✓అమ్మడు) ధాన్యవి
శేషము.

సీ. తుమ్మిపూరాజనాలమ్మడుకొణిగెలు బీను
వముక్కులు చిలుకముక్కు, లు...హం. 4.128.

అమ్మడుపడు అ. శ్రీ. (✓అమ్మడు.) 1. అమ్మ
డగు. 2. (అమ్మబడినట్లు) అధీనమగు, వశ
మగు.

సీ. హరిఁ దెత్తుమే నీకు నమ్మడుపడి యుండ..
ప. సం. 6.674.

అమ్మడుపెట్టు న. శ్రీ. (✓అమ్మడు) విక్ర
యించు, అమ్మ.

ఉ. మ్రుచ్చిలియైన జీవధనమున్ దెగ
నమ్మడు వెట్టియెగను, తెచ్చుగ సంత
కొచ్చి శమ వేదటిక బుచ్చు పంకధమున్,
దెచ్చి యనుగువేశ్యలకుఁ దీర్తురు పండు
గదండుగల్ విటుల్. వై. జ. 3.81.

అమ్మడుపోవు అ. శ్రీ. (✓అమ్మడు) 1. విక్రయ
మగు అమ్మడు.

ఉ. ఎంత వెనగినక గృహిణి యిప్పటి
కమ్మడుపోడు నా కుపా, యాశం
మేమియు బొడమడు...హరిశ్చ. 4.114.

2. (అమ్మబడినట్లు) అధీనమగు, వశమగు.

చ. అగుదగునీతపమ్మనకు నమ్మడువోయితి
నేలుకొమ్ము నీ, పరవుడ నంచు శూలి...
హం. 4.38.

అమ్మవేటునేల వి. (✓అమ్మి¹) బాణము పోయి
పడునంతదూరము గలభూమి.

ప. అమ్మవేటు నేలకంటెను దూరంబుగాఁ
జని...మాత్ర పురిపోస్పర్ధిసంబులు నేయ
పరియు. వి. పు. 4.190.

అష్టకము సం. వి. అ. పుం. గజనిమ్మ (ప్ర. వి.)

అష్టకాండము సం. వి. అ. న. అష్టాశ్వాసము.
(ప్ర. వి.)

అష్టకేశరము సం. వి. అ. వం. బీజపూరము,
మాదిఫలము (వృ. వి.)

అష్టగోరసము సం. వి. అ. న. పులిమణ్ణిగ.

అష్టచుక్రిక సం. వి. అ. వ్రీ. ఒకజాతి పులిచింత
(వృ. వి.)

అష్టచూడ సం. వి. అ. వ్రీ. సం - అష్టచుక్రిక.

అష్టనాయకము సం. వి. అ. వం. అష్టవేతనము,
పుల్లప్రబబలి (వృ. వి.)

అష్టనింబకము సం. వి. అ. వం. నిమ్మ (వృ. వి.)

అష్టపంచకము సం. వి. అ. న. అష్టఫలపంచకము
ఐదుకముపుల్ల నిపండ్లు.

శ్రీ. కాలం చ దానిము చైవ పృథామ్మ
చుక్రికాతథా, అష్టవేతనమి త్యేతదమ్మ చ
ఫలం స్మృతం - రేగు, దానిమ్మ, చింత,
పులిచింత, పుల్లప్రబబలి-ఈఐదును అష్ట
పంచకము.

(అంబీరం నాగంబ్బం చ తథామ్మ వేపం
పునః, తిన్తిడిక బీజపూర మష్టపంచకం
స్మృతమ్-నిమ్మ, నారింజ, పుల్లప్రబబలి, చింత
మాదిఫలము-ఈఐదును అష్టపంచక మని
కొందఱు.)

అష్టపత్తము సం. వి. అ. వం - పుల్లనియాకులు
గలది - అశ్మంతకము (వృ. వి.)

అష్టపత్తి సం. వి. ఈ. వ్రీ. 1. పలాశీలత. 2.
కుద్రామ్మియను మొక్క.

అష్టపితృము సం. వి. అ. న. తిన్నపదార్థమును
పులియం జేయుపితరొగ విశేషము.

అష్టపూరము సం. వి. అ. న. చింత (వృ. వి.)

అష్టఫలము సం. వి. అ. వం. చింత (వృ. వి.) న.
చింతపండు.

అష్టభేదనము సం. వి. అ. వం. పుల్లప్రబబలి
(వృ. వి.)

అష్టము సం. వి. (అ. అ. అ.) పుల్లనిది. వి. అ.
వం. 1. వడ్డనములో నొకటి యగుపులుసు.
2. పులిచింత (వృ. వి.) 3. దబ్బ (వృ. వి.) న.
1. పాతికపాలు నీళ్లు చేర్చినమణ్ణిగ. తక్రము.
2. పులిపెరుగు.

అష్టమేహము సం. వి. అ. వం. ఒకవిధ మైన
మూత్రరోగము.

అష్టరోణి సం. వి. ఈ. వ్రీ. పులిచింత (వృ. వి.)

అష్టవాస్తాకము సం. వి. అ. వం. చుక్రము,
పుల్లప్రబబలి (వృ. వి.)

అష్టవృక్షము సం. వి. అ. వం. చింత (వృ. వి.)

అష్టవేతనము సం. వి. అ. వం. పుల్లప్రబబలి
(వృ. వి.)

అష్టశాకము సం. వి. అ. న. చింతపండు.

అష్టసారము సం. వి. అ. వం. 1. పుల్లప్రబబలి
(వృ. వి.) 2. నిమ్మ (వృ. వి.) 3. హింతా
శము, గిరికతాడు (వృ. వి.) న. పులికడుగు.

అష్టాంకుశము సం. వి. అ. వం. అష్టవేతనము,
పుల్లప్రబబలి (వృ. వి.)

అష్టాసము సం. వి. (అ. అ. అ.) 2. వాడనిది.
(పూవు, మొ.) 2. తేటయైనది. (ముఖము,
మొ.) 3. మాయనిది. వి. అ. వం. 1. పెద్ద
తేకులు గలచేమంతి (వృ. వి.) 2. పెద్దగోరింటి
(వృ. వి.) న. తామపువ్వు.

అష్టాని సం. వి. (న. నీ. న.) వాడనిది. వి.
4. వ్రీ. 1. వాడమి. 2. తేటదనము.

అష్టి సం. వి. ఈ. వ్రీ. పులిచింత (వృ. వి.)

అష్టిక సం. వి. అ. వ్రీ. 1. పులితేంపు. 2. చింత
(వృ. వి.) 3. పులిచింత (వృ. వి.) 4. పలాశీలత.
5. పుల్లనింసము.

అష్టిమ(ము) సం. వి. న. వం. పుల్లదనము.

అష్టాద్ధారము సం. వి. అ. న. పులితేనుపు.

అయ-అయ్య. వి. 1. పురుషనామములకు అను
ప్రయుక్తము.

ఉ....భీమయదేవుడు...భీమ. 1. 1.

2. పూజ్యతను తెలుపును.

చ. ...ఇది యేలయా వొడటంచు... పం. మ.

3. 172.

అయంత్రితము సం. వి. (అ. అ. అ.) 1. నిర్బం
ధము లేనిది, కట్టబడనిది. 2. ఇచ్చవచ్చినట్లు
ప్రవర్తించునది.

అయగాండు-అయ్యగాండు. వి. వి. పూజ్యపురు
షులు.

అయాజ్యోడు సం. విజ. (అ. అ. అ.)-యజ్ఞ మెవని
చేత జేయుపరాధో వాడు-యజ్ఞముచేయ
దగనివాడు.

ద్వి. బీద నొక్కని నూరు పేరు లేకుండఁ, జెయి
గాళ్లు గోసి కుత్సితముగ మీకు, నయిపుఁ
గన్నులఁజూపి యాకాశవాణి, చెప్పెనంచును

మాయఁ జేసిరి గాని, యెప్పురీమాటకు
నుర్వీతలేద్ర. ద్వి. శ. సా. 3. 103 పా.
8 పం.

(వ్యవ) వాఁడు అయిపు లేకుండ వెళ్లి వాఁడు.
అయిపోవు-ఐపోవు. అ. శ్రీ. (✓అగు) సమగ్ర
ముగా అగు. (చూ. పోవు.)

చ అడలున రాజధర్మములయందు జనించె
నసూయ నీకుని, పృథు మును నిస్సృహుని
పయిపోవఁగఁగన్నఁ గులంబువారు ని. పృథు
మిస్సృహులుగా బ్రదికిపోదురు ... భా. 1. 62.

(వ్యవ) బియ్యము అయిపోయినవి. పనులు
అయిపోయినవి.

అయిమూల - ఐమూల.

అయిర - ఐ. వి. నేత్రరోగవిశేషము, కంటిలో
పెరుగు ఎఱ్ఱని దుర్మూలము, అవిరి.
ద్వి. మయిలక న్నును మనమనగొనుక న్ను, నయి
కన్నును బాయ కదరెడున్న. పండితా.
మహి. 272 పా.

అయిరకొను - ఐ కొను.

అయిరగట్టు - ఐగట్టు.

అయిరేని - ఐరేని.

అయిలారము - ఐలారము.

అయివచ్చు - ఐవచ్చు అ శ్రీ అచ్చివచ్చు.

ఉదా: అయిల్లు మాకు అయినచ్చినదికనుక విడు
వము.

అయుక్కు నం. విజ. (శ్) విషమము, జేసిది.
(వ్యతి. యుక్కు.)

అయుక్చదము నం. వి. అ. శ్రీ. పదాకులయగటి
(వ్య. వి.)

అయుక్తిము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. గూర్చి
బడినది, చేర్చబడినది. 2. అనవహితము,
పరాకునడినది. 3. అనుచితము, తగనిది, 4.
యుక్తిలేనిది.

అయుక్తి నం. విజ. (శ్) 1. యుక్తిలేనిది. 2. సం
బంధము లేనిది. 3. అర్హతలేనిది వి. శ. శ్రీ.
1. ఎడఁబాటు. 2. పొడఁగుపాటులేమి. 3.
అనర్హత్వము.

(1-16)

అయుగనేత్రుఁడు నం. వి. అ. శ్రీ. విషమనేత్రుఁడు,
జేసికంటి, శివుఁడు.

అయుగము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. జతలేనిది.
ఒంటిని. 2. విషమసంఖ్యగలది, జేసి. 3. కాఁడి
లేనిది. (పథాది)

అయుగల(క)ము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. జత
లేనిది, ఒంటిది. 2. జేసిది.

అయుగశకుఁడు నం. వి. అ. శ్రీ. పంచకాణఁడు,
మన్మథుఁడు.

అయుగనప్తి నం. వి. శ. శ్రీ. - జేసిగుఱ్ఱములుగల
వాఁడు-సప్తాశ్వుఁడు, సూర్యుఁడు.

అయుగార్చి నం. వి. శ్. శ్రీ. సప్తార్చి, అగ్ని.

అయుగ్పాణుఁడు నం. వి. అ. శ్రీ. మన్మథుఁడు.

అయుగ్మచ్చదము నం. వి. అ. శ్రీ. సప్తపర్ణము,
పదాకులయగటి (వ్య. వి.)

అయుగ్మనేత్రుఁడు నం-అయుగనేత్రుఁడు.

అయుగ్మపాణుఁడు నం-అయుగశకుఁడు.

అయుగ్మము నం-అయుగము.

శ్లో. యుగ్మాసు పుత్రా జాయతే స్త్రియో
యుగ్మాసు రాశ్రిషు, తస్మా ద్యుగ్మాసు
పుత్రాశ్చ స విశే దాత్తవే స్త్రియమ్. మను.
3. 48.

అయుగ్మవాహుఁడు నం. వి. అ. శ్రీ. - జేసి (7)
గుఱ్ఱములు గలవాఁడు - సూర్యుఁడు.

అయుగ్మనప్తి నం. వి. శ. శ్రీ. - అయుగ్మవాహుఁడు.

అయుతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) సంబంధము
లేనిది. (అ. న.) పదివేలసంఖ్యగలది, వి. అ. న.
పదివేలు.

అయుతసిద్ధము నం. విజ. (అ. అ. అ.) (తర్క)
పరెండింటిలో నొకటి రెండవదాని నాశ్రయం
చియే యుండునోఅరెండును అయుతసిద్ధములు.
(అపయవావయపులు, జాతివ్యక్తులు, గుణ
గుణులు, క్రియాక్రియావంతములు, నిత్య
ద్రవ్యవిశేషములు.)

అయో-అయ్యో. (అమే. అయయో.)

శ్లో. మీదగ వియోగసాగర, మీదంగలవా
లతాంగియే మెఱుంగ వయో. విజ. వి.
2. 102.

అయోగము సం. విజ. (అ. అ. అ.) సంబంధము లేనిది, కూడిక లేనిది. వి. అ. పుం. 1. కూడిక లేమి. 2. పాసగమి, అసంభవము. 3. (జ్యోతి) తిథి వారాదులయొక్క దుష్టయోగము. 4. గట్టిపూనిక. 5. ఇనుపను తై; సమ్మెట. 6. (వమనముచే నుపశమింపఁ దగు) రోగవిశేషము.

అయోగవి సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. కూడ్రునకు వై శ్య స్త్రీయందుఁ బుట్టినస్త్రీ. 2. అయోగపుని భార్య.

అయోగపుడు సం. వి. అ. పుం. కూడ్రునకు వై శ్య స్త్రీయందుఁ బుట్టినవాడు (పీనివృత్తివద్రుము)

అయోగుడు సం. వి. అ. పుం. భార్యవియోగము నొందినవాడు-విధురుడు.

అయోగ్యము సం. విజ. (అ. అ. అ.) అసహ్యము, తగనిది,

అయోగ్రము సం. వి. అ. న - ఇనుపకట్టు గాని పొన్ను గాని వేసినది - రోకలి.

అయోఘనము సం. వి. అ. పుం. ఇనుపను తై; సమ్మెట

అయోధ్య సం. వి. అ. స్త్రీ. కోసలదేశమునకు రాజు ధాని. (ఇది సరియూతీరమందున్నది - దీనికి సాకేత మని నామాంతరము.)

అయోనిజ సం. వి. అ. స్త్రీ. సీత.

అయోనిజుడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) యోనినుండి పుట్టనివాడు. వి. అ. పుం. 1. శివుడు. 2. విష్ణువు.

అయోమయము సం. విజ. (అ. ఈ. అ.) ఇనుముతో చేయఁబడినది, అయోవికారము.

అయోమలము సం. వి. అ. న. ఇనుపత్రుప్పు.

అయోముఖము సం. విజ. (అ. అ. ఈ. అ-చూ. అభిముఖుడు.) 1. ఇనుపముఖము గలది. 2. ఇనుపముక్కు గలది. 3. ఇనుపమొన గలది. వి. అ. పుం. కాణము.

అయోహృదయుడు సం. విజ. (అ. అ. అ) ఇనుప గుండెగలవాడు, కఠినహృదయుడు.

అయోగికము సం. విజ. (అ. ఈ. అ.) పుష్కలత్తి లేనిది, రూఢము. (పదము.)

అయ్య వి. (సం. ఆర్యః. ప్రా. అయ్యట. అజ్ఞ. పా. అయ్యో. త. ఐయః.) 1. తండ్రి, జనకుడు. క. మాయయ్యకుఁ బాయక పని, చేయుచు... భార. ఆది. 3. 137.

ఉ. అన్నయుఁ దమ్ములుం దమకు నయ్యసగం బిలవేడి కానకిట్లున్నను వారి మార్కొ నుటకోర్కెతి నేనొకత్రాహ్మణుండనే. భార. ద్రో. 5. 32.

2. పూజ్యపురుషుడు.

శా. ఆమానాధికుతోడ నిట్లనియె నయ్యవృద్ధ నేనీవచః, ప్రామాణ్యంబులు విశ్వసింప... హర. 2. 57.

3. పురుషవాచకము-వాడు.

మ. ...నేనును బోయి మ్రోల నిలువంగన్వయ్య కాపట్య మె, చండె విన్నయ్యలు విశ్వసిం పుదురె... ఉ. రా. 1. 185.

శా. అలరువిల్తునిమేనమామగునయ్య కాకొద గల్గునే. యయా. 4. 40.

4. వాత్సల్యమును దెలుపును.

వ. ...ఆరాజర్షి ముఖ్యుండు పుత్రునిజూచి యయ్యా యిట్లేల వనంబులో మసలితి... భార. ఆర. 7. 270.

ఉ. అయ్యలగఁటిమంచుఁ బులకాంకురముల్ వెలయంగఁగుట్టలం, జయ్యన రాసి యెత్తు కొని సంతస మందుచుఁ గొఁగిలించి... భాగ. 10. పూ. 525.

5. పురుషనామాంతమందుఁ జేర్పఁబడును.

ఉదా: రామయ్య.

అవ్య. 1. పురుషు నుద్దేశించిన ప్రార్థనమందు క్రియలపై నను ప్రయుక్తమగును.

గీ. నెయ్యమొనరంగ నెఱిగింపుమయ్యమాకు. భార. ఆది. 3. 224.

ద్వి. పసిడిగేదఁగిరేకుపస మించుమేని, కుసుమ కోమల నిత్తుఁ గొనరయ్య మీరు. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. 392.

2. ప్రకృతిమును దెలుపును.

ఆ. ...ఆఁ, కొని ముసిండి దినినఁ గ్రొవ్వులావు, గలుగునయ్య ... భార. ఉద్యో. 3. 333. (ఇటకాక్వర్థకము.)

అయ్యంగారు ఎ. 1. అయ్యంగారు, పూజ్యపురు
మఠం

ఉదా: తిమ్మనయ్యంగారు.

2. దక్షిణదేశమున కొందఱు వైష్ణవులనామంబు
లకు ననుప్రయుక్తము.

ఉదా: భాష్యమయ్యంగారు.

అయ్యగాండ్రు - అయ్యగాండ్రు.

ఆ. ఆంధ్రువారిఁ గన్న నర్థంబుఁ బొడగన్న,
సారమైనరుచులచవులుగన్న, నయ్యగాండ్ర
కైన నాశలు పుట్టవా, విశ్వదాభిరామ...
వేమన. 1. 22.

అయ్యగారు - అయ్యగారు.

అయ్యజియ్యలువెట్టు అ. ౫. అయ్య! జియ్య!
యను. (ఇది వినయమును సూచించును.)

సీ. శరణాగతారాతి ధరిణిమణు అయ్య
జియ్యలు వెట్టుచు నేవ పలున. సారంగ.
1. 62.

అయ్యది - అయ్యది.

అయ్యయి - అయ్యై. (చూ. ఆ².)

భార. ఆను. ౩. 394.

అయ్యరే(రె) - అయ్యరే.

చంద్రికా. 2. 97.

అయ్యవారు - అయ్యవారు, అయ్యగారు. ఎ.

1. ఉపాధ్యాయుడు; ఆచార్యుడు.

గీ. నన్ను బింగీలు పెట్టించునాడె యయ్య,
వారు నిద్రింపఁగాఁ జూచి చేరి యచటఁ,
జింతవ్రేల్కొమ్మ వంచుక సిగను గట్టి, విడిచి
యుటికితి నయ్యగారు మిడికి కూయ. హంస.
3. 144.

2. పూజ్యపురుషుడు.

ఉ. దండమువెట్టి నేమమెకరా యని మేపరి
యయ్యవారి కెందుం డిపు డెందుఁబోయె
దరొ...ఉ. రా. 3. 299.

(అనిమేపరియయ్యవారు - కలహాశనముని,
నారదముని)

అయ్య - అయ్యై. (చూ. ఆ².)

అయ్యయి - అయ్యై. (చూ. ఆ³.)

అయ్యరే - అయ్యరే. కిరా. 2. 115,

అయ్యరే - అయ్యరే, అయ్యరే, అయ్యరే,
అయ్యరే.

అవ్య. ఆశ్చర్యప్రకాశాదులను దెలుపును.

క. అయ్యరే చెలువెక్కడ, నయ్యరే గెలవఁ
జాలు నంగజనారీన్, వెయ్యాయలలో నరి
లే, నయ్య రుచిరాంగరుచుల నయ్యంగ
నకున్. విజ. వి. 1. 98.

అయ్య(అయ్యయి) - అయ్య. అవ్య. ద్ర. (✓అగు)

1. అయినప్పటికి.

క. అనఘా యీయజ్ఞము విధి, సనాథ ఋత్వి
క్రప్రయోగ సామ్రాజ్య బయ్యను గడచన
నేడు నడు, మనయుడును భూసురోత్తమ
నిమిత్తమునన్. భార. ఆది. 2. 209.

క. ...మృతసంజీ, పనిలేమిఁజేసి యమసా, దన
మున కరుగుదురు వీర్యదర్శిను అయ్యన్.
భార. ఆది. 3. 104.

సీ. అయి. (ఈ యర్థమున నముచ్చయము
నిర్దేశకము.)

క. మనపక్షంబుననా రి, ద్దనుజులచే నిహతు
అయ్యఁ దగ మృతసంజీ, పనిలేమిఁజేసి
యమసా, దనమున కరుగుదురు ... భార.
ఆది. 3. 104.

సీ. చక్రధరుం డయ్య జలరుహనాథుండు
గాండీవధరుం డయ్యఁ కాండవుండు, నుండి
గవ్వనమున నుభయసార్వభౌముల... భార.
అది. 8. 281.

అయ్యె - (అయ్యె). ద్ర అగుధాతువు యొక్క
భూతకాలిక ప్రథమపురుషైకవచనము.

అయ్యె(డి)డు ద్ర. అగుధాతువుయొక్క తద్ధర్మ
ద్యర్థక ప్రథమపురుషైకవచనము.

విజ. ఎ(డి)డు ప్రత్యయముతోఁ గూడిన
తద్ధర్మార్థక విశేషణరూపము.

అయ్యె న. (✓ఆ³.) ఆయా.

క. అయ్యైకర్మంబులదెస, నెయ్యం బలరాం...
భార. ఆను. 3. 806.

గీ. ...అయ్యైప్రయోజనములు, దానెకావించు
...దశా. 4. 166.

అయ్యో - అయ్యో.

అయ్యో-అయ్యో, అయ్యో. (అప్రేమ-అయ్యోయ్యో.)

అవ్యో. సంతాపమును దెలుపును. మనుచ. 3.36.

అర-అర. (1. 2. అర్థములు.)

(సగము)

యయా. 3.34.

(కొంచెము.)

క. అర మోడ్చినకన్నులు సుస్థిరమగు నాన నము...హరి. ఉ. 5.213.

సీ ...అగ మేసి...కు.సం. 4.469.

(పెట్టెలోనగువానిలోపలిగది.)

సీ....అరల పేటికవోలె బరిమా ముల, నెల వులై ...మనుచ. 6.8.

జ. అరకన్ను, అరగొను, అరగొను, అరచట్ట, అరచావు, అరపలము, అరమెయిజోటి వాడు, అరవిరి.

అరంగమము సం. విజ. (అ. అ. అ.) వేగముగా బోవునది. (బాణము, మొ.)

అరంగు-అరుంగు వి. (క. అరంగు. త. అరుంగు. తు. అరు-అంచు.) తిన్నె, వేదిక.

ఉ. వింగడమైనయొక్క వనవీధి గమంగొనె నీడసున్నపున్, రంగుటంగు పచ్చలయ రంగయిపోన్...అము. 5.4. ఉ.రా. 6.24.

అరటి-అంటి, అనటి. వి. అనటి, కదలి (పు. వి.)

సీ. బడలి పై నొటగు నక బాళి నాతికి గప్పు రిపుఁ దిప్ప లొప్పునొట్లు చూపు. ఉ.రా. 6.55.

అరటాకు- అరటియాకు.

క....లే, తిగురరటాకులు పెట్టిరి... భీమ. 2.128.

అరక వి. పరు, దున్నుటకై ఎడ్లను కట్టి సిద్ధము చేసిన నాగలి.

బి. అరకాడు.

అరకన్ను-అరకన్ను. వి. (అర) సగము మూసిన కన్ను.

సీ. తనరూపునకుఁ దోడు దలముదప్పినగర్వమర కంటఁ జూడఁ దేనరిగినపుడు. కాశీ. 7.70.

(అర్థదృష్టితోనైనఁ జూడలేదు. అనాదగణ సూచకము.)

అరకాడు వి. (అరక) నేద్యకాడు, కర్షకుడు.

సీ. అగహరిముల మాన్యక్షేత్రములఁ బండు గరసెలకొలు చరకాండ్రు నింప. చంద్ర. 2. 115.

అరగడము విజ. ముసలి, పృథ్వు.

సీ. అగడం బనఁగను నలరువృద్ధాభిధ... ఆం. భా. 2. 119.

అరగలి వి. జంకు, సందేహము,

చ. నరుగకుఁ బూని సత్కితి వినం జవిమాలిన యట్టి పల్కు లేనాగలి లేక బెట్టడరినప్పుడు సూడుము నన్ను నాతనికా. భార. కర్ణ. 2. 28.

అరగలిగొను అ. క్రి. (√అరగలి) అరవాయిగొను, వెనుదీయు; జంకు, సందేహించు.

ద్వి. అగ్నదై నవస్తువు లరుదెంచి వేడ, నరగలి గొన కిత్తు పట్ల భక్తులును. బస. పు 4. 613 సం, 2. 47సం, 7. 684 సం.

అరగూడు వి. (√అర) గోడయం దేర్చుటచిన గూడు. (ప్రబా.)

అరగొను అ. క్రి. (√అర) వెనుదీయు, సందేహించు.

క. అరగొనక శైలకన్యక, హరు మనమునఁ గోరి...కు. సం. 6. 808.

చ. కర మధిలాషులై బహుముఖంబులఁగూర్చిన బెద్ద గాదు దారరగొన కిచ్చినం దఱుగదు ...కు. సం. 8. 167.

అరగొను వి. (√అర) సన్ననినడుము.

గీ. అతివ దిరుగుఁ బ్రదక్షిణ, బభవుగుడికి, గుచ భరంబున నరగొను గూనిగిలఁగ. శివరా. 2. 21.

అరఘట్టఘటి సం. వి. ఈ. శ్రీ. గిలకమీద నీళ్లు తోడు చేడ, బొక్కెన.

అరఘట్టము సం. వి. అ. పుం. 1. నూతినుడి నీళ్లుతోడెడు సాధనము. (గొక, మొ.) 2. పెద్దనూయి.

అరచేట్ట - అరచేట్ట. (✓అర).

సీ. హరుముంజిముత్యాలయరచట్టపై గొప్ప
పతకంపు హరముల్ పరిధవిల్ల. విజ. వి.
పీఠి. 38.

అరచా(సా)పు వి. (✓అర) - సగముచచ్చట -
మూచ్చ.

చ....అతండు నీమఱు,దిక్కి నంసా వొనరె
ఘనతీవ్రసముజ్జ్వలమార్గిణంబులక. భాగ.
ద్రో. 5. 173.

అరడ¹ వి. ఏఱు దాఱు సాధనములలో నొకట.

గీ. ఈడుకొయ్యలు తెప్పలు నీడుకాయ,లరడ
లరికోళ్లు పడవలు తరులు. హంస. 4. 182.

అరడ² వి. (క. పొంతు.) పూస, బొగడ.

గీ....పక్కలు శంధులు గుల్ఫము లరడలు
ప్రపదములు, కూర్మములు ... హంస.
4. 191.

అరడా వి. (క. హంస,త.అరడా.) 1. కత్తియుఱు
మూతికట్టు.

సీ. కోశాంతకోశాదిగుప్తిభూషలు కుప్పెయన
నరడా యన నగు గ్రమముగ. ఆం. భా.
2. 215.

2. మంచముయొక్క అలంకారికశేషము.

సీ. అపరంజిబంగారుటరడాలు...భాను, 4.87.

3. పెండ్లిపల్ల కీబొంగుకొనకు వేసెడిఅడ్డ.(ప్రా.)

అరణము వి. (నం. హరిణమ్.) వికాహకాలమందు
వధూవరులకు ఇచ్చుధనాదికము, యౌతకాది
కము.

సీ....వాసుదేవుఁ, డనుజకు నరణమీ నగ్ధితోఁ
జనుదెంచె...భాగ. ఆది. 8. 215.

ఆ. దర్పయుక్తులై నదశలక్షదాశార్వ, వరుల
నరణ మిచ్చె వామనుండు. భార. ఆది. 8.
221.

క. ఇది నాకు నుంకు విచ్చట, యిది మొద
లుగ నన్న నరణ మిచ్చితఁ ద్రిజగ, ద్విదిత
ముగ నీశ్వరున కని,ముద మొదవ శిలో
చ్చయోత్తముండు నిశ్చికుడై. కు. సం.
7.972.

అరణి నం. వి. ఇ. పుం. ఇ. ఈ. స్త్రీ. త్రచ్చినిప్పు
పుట్టి చెడుకొయ్య ఇ. పుం. అగ్నిమంథము,
నెల్లి (వ్య.వి.)

అర(ణి)ణినుతుండు నం. వి. అ. పుం. 1. శుకుండు.
(వ్యాసుండు ఘృతాచి యనునప్పరిఁను
జూచినపుడు స్థితిమైన రేతస్సు ఒకయరణి
పైన బడఁగా దానినుండి శుకుండు పుట్టెనని
పురాణప్రసిద్ధి.) 2. అగ్ని.

అరణ్యకము నం. వి. అ. న - అరణ్యము.

అరణ్యచంద్రిక నం. వి. ఆ. స్త్రీ. అడవిని కాసిన
వెన్నెల (ఇది అడవియందు కాసినవెన్నెలవలె
నిరసయోగమైనదానిని దెలుపుటకుఁ గూడ
నుపయుక్తము.)

అరణ్యచరము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) అడవిలోఁ
దిరుగునది, వన్యము.

అరణ్యజము నం. విజ. (అ. అ. అ.) అడవిలోఁ
బుట్టునది, వన్యము.

అరణ్యజీవము నం. విజ. (అ. అ. అ.) అరణ్య
మందు జీవించునది.

అరణ్యధర్మము నం. వి. అ. పుం. 1. వానప్రస్థ
ధర్మము. 2. అడవివాంద్రధర్మము.

అరణ్యము నం. వి. అ. న. పుం. వనము, అడవి.
పుం. ఊకుమాను.

అరణ్యరుదితము నం. వి. అ. న. అడవిలోనియేడ్పు.
దానివలె నిష్పలమైనది.

అరణ్యరోదనము నం - అరణ్యరుదితము.

అరణ్యవాయనము నం. వి. అ. పుం. అడవికాకి,
మాలకాకి.

అరణ్యవాసము నం. వి. అ. పుం. అరణ్యమందు
ఉనికి.

అరణ్యవాసి నం. విజ. (నొ. నీ నొ.) అరణ్యమందు
నివసించువాడు. వి. నొ. పుం. 1. అటవికుండు.
2. వానప్రస్థుండు.

అరణ్యవాసిని నం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఆత్యుష్ణపక్షిలత.

అరణ్యవిలపితము నం - అరణ్యరుదితము.

అరణ్యవిలాపము నం. వి. అ. పుం - అరణ్యరుది
తము.

అరణ్యశ్వాసము సం. ఎ. న్. పుం. తోడేలు, వృకము.

అరణ్యషష్ఠి సం. ఎ. ఊ. స్త్రీ. శ్వేష్ఠకుక్లపక్షషష్ఠి.
(అరణ్యకగౌరీవ్రతము చేయుతిథి.)

అరణ్యాని సం. ఎ. ఈ. స్త్రీ. మహారణ్యము, పెద్ద యడవి.

అరణ్యేచరము సం- అరణ్యచరము.

అరణ్యేతిలకము సం. ఎ. అ. పుం. 1. అడవినువ్వు (వృ.వి.) 2. అ. అడవినువ్వులు (వీనియందు నూనె యుండదు. ఈవదము ఆశాభంగకర మగుదానికి ఉపమానముగాఁ గూడ నుపయుక్తము)

అరతము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. అనురాగము లేనిది. 2. వింతము, విరమించినది. 3. అసంతుష్టము.

అరతి సం. విజ. (ఇ.) 1. అనురక్తి లేనివాఁడు, విరక్తుఁడు. 2. సంతోషము లేనివాఁడు. ఎ. ఇ. స్త్రీ. 1. విషయములయందు ఇష్టములేమి (ఇది మన్మథావస్థలలో నొకటి,) 2. రతిలేమి. 3. అనురక్తిలేమి, 4. మనస్సుకుదురులేమి, ఇష్టవస్తువును బొందిమి వలన మనస్సునకుఁ గలుగువ్యాకులత్వము. 5. సంతోషములేమి. 6. కాథ. (సం. కిరా. 10. 49.) 7. అరుచిని గలిగించు పిత్తరోగము. పుం. శ్రోధము,

అరత్ని సం. ఎ. ఇ. పుం. 1. మోఁచేయి మొదలు చిటికెనవ్రేలిచివరవఱకు నుండుకొలత. వ్రేలు చాచినమూర. 2. మోఁచేయి.

అరదండలు ఎ. అ. రెండుచేతులకుఁ దగిలించెడు సంకెలలు. (శ.ర.-అరదండాలు అనివాడుక)

అరదము ఎ. (సం. రథః. త. ఇరదము.) రథము, తేరు.

క. శరములు శరాసనము న, య్యరదముపై డిగ్గవిడిచి యతిరథసమునఁ, ధరణికి లంఘించి...భార. విరా. 4. 72.

అరదేళి ఎ. (శ. అరదేళి - యాత్రికుఁడు.) యాత్రికుఁడు. ('అరదేళిపరదేళి' అనువాడుకలోనే కలదు.)

అరపలము ఎ. (✓అర) పలములో సగము. ఆం. భా. 2. 289.

అరబి(బి) ఎ. ఒకానొకభాష, అరేబియా దేశీయుల భాష.

గీ. అరబి పారసి గుజరాతి...యయా. 1. 47.

మ. అరబీభాష తురుష్కభాష...భీమ. 1. 72.

అరబ్బి ఎ. అరేబియా దేశమందలి గుఱ్ఱము.

మ. బిరుదు లిద్దిననిద్దమానొకయరబ్బి నెక్కి... రంగా. 2. 210.

అరమర - అఱమర.

(శంక, జంకు, సందేహము.)

చ. సురివరుపార నాప్రతిని చూడుఁడు నేఁడుడుగుండు సాధ్యసం, బరమర లేక ... రామా. 3. 71.

అరమరము - అఱమర.

(శంక, సందేహము.)

ఉ. తా మది నమ్మకున్నది విదర్భనరేంద్ర తనూజ నిన్ను సుత్రాముడ వంచు నీయర మరంబునఁబో మన నీదు నీకు ... నైష. 8. 75.

అరమరిక - అఱమర.

(భేదము)

ద్వి. వాలిసుగ్రీవుల వరుసతోఁ గాంచి, చాలంగ వారిచే సత్కృతుల్ వడసి, యరమరికయు లేక నందఱలోన, నిరవొంద సుగ్రీవు నిష్టుడై యుండె. రం. రా. ఉ. 97 పా. 28 పం.

అరము సం. విజ. (అ. అ. అ.) వడిగలది, త్వరితము. ఎ. అ. పుం. 1. బండికంటియాకు. 2. కోణము.

అరమెయికోటివాఁడు ఎ. (✓అర) అర్ధనారీశ్వరుఁడు, శివుఁడు.

సీ. కప్పుకుత్తుకవాఁడు గాలిమేఠరియందెఱోటి వాఁడరమెయికోటివాఁడు. అచ్చ. రా. కాల. 13.

అరయిక ఎ. (✓అరియు - శ. అరయ్క. త. ఆరాయ్.) అరయుట. నైష. 1. 50.

అరయు-అరయు. న. శ్రీ. (శ. ఆరయు. త. ఆరాయ్.) 1. వెదకు, అన్వేషించు.

ఆ. అరిగి యచట వాని నరిసికానక రథమునఁ
గలయఁ దిరిగి శార్ఙ్గఁ గాంచి. భార. శాం.
6. 488.

2. ఆలోచించు, పరిశీలించు, పరిశోధించు.

క. అరియంగా శబ్దంబును, బరింబు నన రెండు
సూవె బ్రహ్మములు...భార. శాం. 5. 71.

క. తురిగంబులఁ జూచువిధం, బరియంగ నితఁ
డశ్యవిద్యయందు నిపుణతా, స్ఫురణము గల
వాడగు...భార. విరా. 1. 259.

3. కనుపెట్టు, జాగ్రత్తతోచూచు.

ఆ. అకట తండ్రి సచ్చినంతనుండియు మము.
నరిసి ప్రోచినట్టియనుఁగుఁడతఁ, జంపమదిఁ
దలంచు తెంపు సూచితె రాజధన్యమింత
క్రూరకర్మ మగునె. భార. భీష్మ. 3. 288.

గీ. అరసి రక్షింపనేరిక యనుఁగుఁగొడుకు,
త్రభుఁ జేసితి నేమి చెప్పిగఁ గలదు. కాశీ.
4. 107.

6. చూచు, వీక్షించు.

వ. ఇవింధంబున సమ్మవ్యురచేతను బ్రజాక్ష
యబగు చుండఁ గురుపతి భారద్వాజనాటి
యఁ సిపోవ వచ్చి...భార. ద్రో. 4. 110.

గీ. శిశిఁ శిఖరిస్థలంబు వీక్షించికొనుచుఁ, జంప
కారణ్య మరియుచు...వసు. 2. 94.

5. కనిపట్టు, తెలిసికొను.

గీ. అచటివృత్తాంత మంతయు నరసిపోయి, వేలు
వేటన సఖులు దేవేరులకును, విన్నవించిన
వారును జిన్నవోయి. పారి. 3. 68.

వ. సింహగర్జితంబులంబోనియెలుంగుల శోణ
పురి ప్రాసాదరంధ్రంబులం బరిఁగించిన
నమ్మహాధ్వని విని కాణుం డవ్విధం బర
యించి సర్వనైన్యంబుల సన్నద్ధంబు
గావించె నంత. హరి. ఉ. 8. 76.

6. రక్షించు, పోషించు, పాలించు.

ఆ. కొడుకుఁబోలె నరియ గురుఁబోలెఁ గొలు
వంగ, నగ్నిఁబోలె నిష్ఠ నర్పితుఁడుగఁ,
జేయవలయు విప్రు...భార. ఆను. 1.160.

శ్లో. పుత్రవచ్చెవ తే రక్ష్యా ఉపాస్యా గురు
వచ్చతే, అగ్నివచ్చోపచార్యా వై బ్రాహ్మ
ణాః కురుస త్తమ. అని మూలము.

ఆ. అధిప వినుము భూమి యరియు తెలుఁగు.
భార. శాం. 2.884.

7. పరీక్షించు.

చ. మన మరియం దలంచి యొక మార్గము
వన్నితో నవ్వుటాలతో...పారి 1.116.

ద్వి. విన్నమాటల మాకు విశ్వాస మొదవ
దన్నరేంద్రుని సత్య మరిసినఁ గాని. ద్వి.
హరిశ్చ. పూ. 342.

8. ప్రతీక్షించు, నిరీక్షించు.

సీ....అర్కునియు తరాయణము వచ్చు. గీ.
టరిసికొనియుండి నాకడ కరుగుదెమ్ము.
భార. ఆను. 5.442.

గీ. వైశ్వదేవాదివిధుల సర్వమును దీర్చి.
యరియు చున్నాఁడు నాభర్త యతిథిరాక.
కాశీ. 7.166.

బ. అరియక.

అరరము నం. వి. అ. న. పుం. 1. కవాటము,
తలుపు. 2. వంశకోశము, వెదురు మొలక
చుట్టు నుండుపొర. 3. ఆచ్ఛాదనము, కప్పు
పుం. ఆరె, చెప్పులు కుట్టుసూది.

అరరి నం. వి. శ. పుం. కవాటము, తలుపు.

అరరె-అరరే.

(ప్రశంసను దెలుపును.)

గీ. టారి యేడకేంద్ర యరరె తగ్గి. క్రిడా. 222.

అరరే-అరరె. అవ్య. (నం. అరరే.)

1. ఆశ్చర్యమును దెలుపును. కువల. 8.13.

2. ప్రశంసను దెలుపును.

మ. అరరే శారి బళి ధ్రువుం డహహ భద్రా
క్తుండు...వరాహ. 8.98.

3. హీనసంబోధనమును దెలుపును.

ఉ....మాల్యవంతుఁ డీ. రీతి ముకుందునొంచి
యరరే నిలుమంచు...ఉ.రా. 2.103.

అరలు అ. శ్రీ. (క. అరలు, అరులు.) వ్యాపించు,
ప్రపాఁకు.

చ. మణిమణి నుండరిం బయినమల్లియతీవల
నల్లిబిల్లియై, యరలి తమాలజాలమున
నల్లిసపూఁబొదరిండ్ల...గంధ. 1.65.

(ప్రయోగాంతరము మృగ్యము.)

అరవ-అఱవ. ఎ. ద్రావిడుడు, అరవ దేశము వాడు.

సీ. ఆరెలు గన్నడి అరవలు దెలుగులు దన
బిరుదాదియం దగిలి కొలువ. ద్వా. 1.43.

అరవత-అఱవత ఎ. అరవదేశపుస్త్రి.

అరవము-అఱవము ఎ. (త. అరవమ్.) అరవ భాష.

అరవరయగు అ. శ్రీ. (√అరవరలు) క్రోధాదు లచే తుబ్బుడుగు, కలత నొందు

క. పొరు గెక్కి పగలు దెచ్చిన, నరవరయై
మాటునేయ కతిశాంతుండై, తిరిగినమాన
పురుడుత్తము, డరయంగా విష్ణుభక్తు
డతడే ధాత్రి. శేష. 4. 40.

అరవరలు-అఱవరలు.

క. విఃవోగ్ని వలన దేహము, అరవరలై ...
వి.పు. 7.363.

క. పరుసై నయెడ మెండున, నరవరలై హాయి
లేక యలజడి పడగా, సురగాలి యేచె
బ్రజలం, గఱపుకు దోడావపంట గలిగిన
కంఠి. కువల. 1. 101.

(ఇది కొన్నిచోట్ల ఏకవచనాంతముగాఁ గూడ
కన్పడుచున్నది. చూ. అరవరయగు)

అరవాయి ఎ. వెనుదీయుట, జంకు, శంక.

క. ఈయన ననుగని వారణ, నేయం డితఁ డగ్గ
మైనఁ బిచ్చుటపిడుగై, పోయి పయిబడుదు
నీ వర, వాయింతుక లేక పఱపవలయుం ధం
బు. భార. విరా. 5. 14. (ప్రాతప్రతి)

గీ. ఇవిధంబున గురుసుతుఁడేపు మిగిలి, చనఁగఁ
గృపుఁడును గృతవర్మయును దలిర్పు,
నీవఁగ నతనితో నడచిరి గాని వార, వలన
నించుకయును నరవాయి లేదు. భాం. సా.
1. 139.

జ. అరవాయిగొను.

అరవాయిగొను అ. శ్రీ. (√అరవాయి.) 1. వెను
దీయు, జంకు.

క. కురుసైన్యము నిస్సారం, బరయఁగ మన
బలము తెల్ల నదిదృఢము నీ, వరవాయి

గొనక నడపుము, ధరణీశ్వర సేనమొగము
దై వమ నీకు. భార. ఉద్యో. 4. 111.

సీ. ...సాత్యకి యలఁతులఁ బోయెడువాఁడె
వృష్టికుమారవరు లనేకు, లట్టియోధులు
పోరి నరవాయి గొందురే... భార. ఉద్యో.
1. 268. హరి ఉ. 9. 168. భా. రా.య.
1949.

2 శంకనొందు, సందేహించు.

క. తగుడి యిది యన్నపూర్ణా, పరిమేశ్వరిగాని
యితరభామిని గాదం, చరవాయిగొనక
మెసఁగిరి, పరిమమునీశ్వరులు పంచభక్త్యా
న్నంబుల్. భీమ. 2. 140.

వ. చుట్టం బని యరవాయిగొనుట కర్జుంబు
గాదు కృతవర్మను సమయింపుము. భా.
కర్ణ. 8. 122.

అరవిందము నం. ఎ. అ. న. పద్మము.

అరవిందసదుడు నం. ఎ. ద్. పుం కమలాస
నుడు, బ్రహ్మ.

అరవిందాక్షుడు నం. విజ (అ. ఈ. అ.) తామ
వంటి కన్నులుగలవాడు. ఎ. అ. పుం విష్ణువు.

అరవిందిని నం. ఎ. ఈ శ్రీ. 1. తామరతీగ. 2.
తామరగుంపు. 3. తామరలుగల చోటు,
కొలను.

అరవిరి విజ. (√అరి) సగము వికసించినది.

సీ. చదలుగేదఁగి తూర్పుతుదకొమ్మ నరవిరియై
కానిపించుపూరేకు లనఁగ. పారి. 2. 36.

సీ. అరవిరి విరిమొగ్గశరములకిరి వగుచిగురల్లె
గల తెల్ల చెఱకువిల్లు. ఘటికా. 2. 25.

ఎ. (క. అరెవిరి. త. అరైవిరి.) సగము వికసిం
చినపువ్వు.

సీ. అరవిరినెత్తావి నడరించు నున్నిద్రవిటవీటి
సారభవితతి వొడల. భార. ఉద్యో. 2. 112.

అరసము నం. విజ. (అ. అ. అ.) - రసములేనిది -

1. రుచిలేనిది, చప్పనిది. 2. ద్రవము లేనిది.

3. ఇంపుకానిది. 4. దుర్బలము. 5. శృంగా

రాదిరసము లేనిది. (కావ్యాది.) 6. రసము

గ్రహింపనిది.

ఉదా: అరసుడు-రసజ్ఞుడు కానివాడు.

(శ్లో. అరసిపురుషానాద భరైః స. నైష,
2. 152) వి. అ. పుం. రసిములేమి.

అరసికుడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) అరిందము
కానివాడు, రసిగ్రహణము లేనివాడు.

అరసు-అరుసు. వి. (నం. రాజు, క. అరిసు, అ. సు.
త. అంచక.) రాజు, ప్రభువు. (అరుచు
నామాంతములయందే కనబడుచున్నది.)

ఉదా: తిమ్మరసు, అప్పరసు.

అరశము నం. వి. అ. న. (శ. రి.) అరశము,
తలుపు.

వ.... అరశంబులు వి శంబులైన.. భాగ. 10.
పూ. 143.

అరకు(లు)పు నం. వి. ఉ. పుం. దుండిగము
(వృ. వి.)

అరాజకము నం. విజ. (అ. జిహ. అ.) రాజులేనిది
(దేశము)

అరాతి నం. వి. ఉ. పుం. 1. శత్రువు. 2. (జ్యోతి)
లగ్నమునకు ఆటవస్తానము.

అరాబా హిం. వి. పిరింగిబండి.

క. ఆబొబ్బిలగడి పైతెఱు, గాబురుజులపై
నెసంగు నాగ్నేయకళా, క్షిబ్దయోమయ
మైనయ, రాబాసొం పెన్న నెన్న రా దెవ్వ
రికిక. రంగా. 2. 27.

అరాబు హిం. వి. పిరింగును పెట్టునట్టికోటబురుజు,
ఉపసాలము.

సీ. వెలుపటిమందుతిత్తుల గూరినయరాబు
కొఱకమర్చినవచ్చి గోడగుంపు. కువల.
3. 18.

సీ. ఉపసాలాభ్యయగు నరాబు... ఆం. భా.
2. 12. రా. వి. 5. 24.

అరాశ(ల)ము నం. విజ. (అ. అ. అ.) కుటిలము,
వంకరై నది. వి. అ. పుం. 1. మదపులేనుగు.
2. సర్జనము, మద్దిజిగురు. 3. అభినయహస్త
విశేషము. (బొటనవ్రేలిని వంచి చూపుడు
వ్రేలిమొదట గూర్చి చూపుడు వ్రేలిని వంచి
తక్కినవ్రేళ్లను జక్కగా జూచి పట్టినది.)

అరి¹ వి. (క. త. అ3.) 1. కప్పము, పన్ను.

క. అరియనివిప్రులచేతను, ధరిణీకులు రూక
యును మొదలుగా గొనరె, వ్యరును ...
భార. ఆది. 6. 68.

క. నాసుకు లయ్యెదిక్కుల, కరిగిమహిమతుల
చేత నరిగొని ధనముల్, దెరలగఁ దెచ్చిన
మార్గము. భా. పథా. 1. 228.

2. మర్యాద, హద్దు.

ద్వి. పామకాధిపుడైన పరితోదరుని, నరి
మీటి యేము నొకదనక దూటితిమి. ద్వి.
పామ, 3. 156 పా. 10. పం.

జ. అరిగాఁపు.

అరి² వి. అల్లెత్రాడు, నారి, మోర్చి.

సీ హరితాక్షి అనిధిపాంగాలోకనము నూలు
కొలుపుదు నమ్మరి గొలిపె మరుడు. కు.
సం. 5. 15.

గీ. అరిబలంబుపై నొక్క దివ్యాస్త్ర మేయఁ,
దలచి యశోబోసి తిగిచి యుదగ్రవృత్తి,
గవిసి... భా. భీష్మ. 3. 388.

అరిపోసి వి. (అరి + పోసి) మోర్చిమధ్యతంతు
విధము, నారినడుమ బాటము నిర్ధించుటకై
దారిములతో నేర్పఱచినభాగము.

గీ. అల్లెయరి నారి గొనయ మంచనగఁ
వెలయు, మోర్చి తన రాదుచుండు దన్మ
ధ్యత తు, బంధ మరిపోసియనగఁ గూర్చి
యనగ ఆం. భా. 2. 211.

జ. అరివోయు.

అరి³ ప్ర. మతుబర్థమున (కలది కలవాడు అను
సర్థమున) పచ్చును.

ఉదా: వెరవరి, కల్లరి, నేర్పరి.

అరి నం. వి. ఉ. పుం. 1. శత్రువు. అటు అను
సంఖ్య. 2. విట్టదిరిము, తుమ్మ (వృ. వి.) 4.
(జ్యోతి) లగ్నాది షష్ఠస్థానము. న్. న - ఆర
ములు కలది-1. చక్రము. 2. చక్రాయుధము.
పుం. చక్రవాకపక్షి.

అరిందముడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. శత్రు
పుం నణచువాడు. 2. కామాద్యరిషద్యర్గ

మును గెలుచువాఁడు. ఎ. అ. పుం. 1. శివుఁడు.
2. ఒకానొకఋషి.

అరికట్టు న. ౧౩. (శ. అరి-దారులమొగ.) 1.
(దారులు) కట్టు, అడ్డగించు; నిరోధించు.

సీ. తెరువుల నరుగంగ నరికట్టి చంపె నాకాల
వృద్ధంబుగా బహుజనముల. నిర్వ. 3. 78.

క. ఈనియమం బీడేటుట, కై నిశ్చంకతను ద్రోవ
అరికట్టి ప్రజం, బోనీక దోచియును ...
పరమ. 4. 200.

గీ. కాని యెవ్వరికైన విజ్ఞానయోగ. గతిని
దేహేంద్రియము అరికట్టి మనము, నాఁగి
యంతర్ముఖముఁ జేసి యనవరతము, నిశ్చల
సమాధి నిష్ఠచే నిలుప రాదు. సీతారా. 3. 125.

2. చుట్టుకొను, పరివేష్టించు.

సీ. ఆకుశద్వీపంబు నరికట్టుకొనియుండు నెని
మిదిలక్షలఘనఘృతాబ్ధి. భాగ. 5. 3. 86.

క. ....మఱియుఁ గొందఱు పురుషుల్.

చ. వడి నరికట్టుకొన్న జనవల్లభుఁ డంబుదపంక్తి
చేతిలోఁ, బడినహిమాంశుమండలముభంగి
దిరోహితుఁ డయ్యె...వరాహ. 9. 12, 13.

ఎ. 1. అడ్డు; నిరోధము, నిర్బంధము.

చ. అని దనుశేంద్రుఁ డేసెడిశరావళికిఁ హను
మంతువాల మొ, య్యన నరికట్టు చేసి ...
సీతావి. 4. 128.

సీ. ఓదంబు లేనిచో నొగి మావటీనిచే గజరాజ
ములు నరికట్టు వడునె. సీతారా. 1. 114.

2. దుప్పటి మెలిపెట్టిరెండుబుజములయందును
జందెపువాటుగా వైచికట్టినకట్టు, వేటకట్టు.
ఆం. భా. 3. 31.

అరిగ-అరిగె, హరిగ. ఎ. (శ. అరిగె, పరిగె,
హరిగె.) 1. డాలు, భేటకము. పలక,

క. అరిదములు విడిచి రిక్కసు, అరిగలుఁ బట్టె
ములుఁ గొనుచు నాకసమునకుఁ, బొరిఁ
బొరి నెగయుచుఁ గల్పిం, చిరి కాటుకప్రొపు
వంటిచీకటి నంతఁ. కాళ. 2. 58.

సీ. వింహులపైదండు వెడలంగఁ దమకించు
నసమాయుధునికెప్పుటరిగ యనంగ...గీ.

ఇందుఁడుదయించె లోచనానందుఁ డగుచు.
విక్ర. 6. 67.

2. ఎండ మొదలగువాని కడ్డుగా పట్టుకేడెము
వంటి సాధనవిశేషము.

క. గుడి వెడలి వైష్ణవులు గను, పడకుండఁగఁ
జెలుల నరిగ పట్టు మటంచుఁ, బడఁతి తన
యింటి కడకుఁ, వడిఁ జని... శుక. 3. 74.

వ. ....ఇరుగెలంకుల నకలంక ముకురముఖులు
పట్టువొంబట్టుజిగిగచ్చుటరిగలనిగనిగలతో.
ఉ. రా. 5. 248.

అరిగాఁపు ఎ. (✓అరి) పన్నుచెల్లించు రైతు;
కప్పము చెల్లించువాఁడు.

ఉ. జ్ఞాతలనాథు లెల్ల నరిగాఁపులమాడ్కిన
తీరువెట్ట...ద. శా. 737.

సీ. పరువడి దక్షిణపశ్చిమోత్తరపూర్వ దేశస్థు
లయిన మహిళు లెల్ల. గీ. నీక యరిగాఁపు
లైరిప్పు...భాం. ఆం. 5. 345.

సీ. నావాడపతిశకంధరసింధురాధ్యక్షు లరి
గాఁపు లెవ్వనిఖరతరాసికి...మనుచ. 1. 11.

అరిగాపు ఎ. (శ. అరి. చూ. అరికట్టు.) పైవారు
రాకుండఁ జెట్టినకావలి.

ద్వి. వదలక బంగారువంటినాయిజ్జీ, నదటు
దూలఁగ నేసి యరిగాపుతోట, మరిగి
చొచ్చిన యట్లు మత్తపోవనము, సురుఁగక
చొచ్చి...ద్వి. హరిశ్చ. పూ. 1196.

అరిగాట్లు ఎ. బ. ద్వారపుగుట్టపుపీటలకు వెనుకటి
భాగమున ఉంచెడు కమ్ములు (శ. ర.)

అరిగించు న. ౧౩. (✓అరుగు) అరుగఁజేయు.

క. అస్మద్వంశజుల నాక మరిగింపు తగన్. భా.
రా. కాల. 444.

అరిగె-అరిగ.

గీ. కడలపౌఞ్జలరొద లిరుగడలఁ జెలఁగ, దొల
నందఱమన్ననల్ దొలననిచి, వడి నిగుడఁ
దేజిఁగొల్వరావడిని డిగ్గి, యరిగె నత్తటి
మహిభర్త యరిగె లెత్త. సారంగ. 2. 190.

అరిగొను-అరిపడు. .అ ౧౩. (శ. అరి - దారుల
మొగ) అడ్డపడు, అడ్డముతగులు.

ద్వి. ఆలకు బెబ్బలి యరిగొన్నయట్లు. (వీరి
చరిత్రము. శ. ౦.)

అరిగోలు వి. నదిని దాటించుసాధనములలో
నొకటి.

గీ. ఈదుకొయ్యలు తెప్పలు నీడుకాయ, లరడ
అరిగోళ్లు పడవలు తరులు పుట్లు. హంస.
4. 182.

ద్వి. అరిగోలు పట్టుక యాపగ దాటు, పురు
మని విధమున...ద్వి. ప్రభు. 80 పా.
6 పం.

సీ. అది చంద్రమండలంబా కాదు చదలేటదేలు
దంతపుటరిగోలు గాని. వేం. పంచ. 4. 288.

అరిణె వి. ఎత్తుడునీరు పోయుటకై తొలిచి కాలువ
మొదట నుంచెడుకాటిమాను మొదలగునది.
(ప్రౌ-‘అరిణ’ అని శ. ౦.)

అరితి-అర్తి. వి. ప్రేమ, కూరిమి.

సీ...అరితి. గీ. కాశిప్రేముడి మచ్చిక మక్కువ
యనఁ, ప్రేమ దోచును. ఆం. భా. 1. 136.
జ. అరితికాదు.

అరితికాదు వి. (✓అరితి) ప్రేయఁడు.

గీ. అరితికాడై నపూవిల్లు నట్టెకొట్టి, కల్లు
వెల్లి గఁజేసె నాకాపురింబు. పార్వ. 2 117.

అరిత్రగాధము నం. వి. (అ. అ. అ.) తెడ్డునకు
తగులునంతమెంక గలది; తోతు లేనిది.
(జలము.)

అరిత్రము నం. వి. అ. న. 1. ఓడతెడ్డు. 2.
చుక్కాను.

అరిదళము-హరిదళము. వి. (నం. హరితాళం.)
పసుపుపచ్చనిధాతువిశేషము. ఆం. భా. 2. 280.

అరిది వి. (క. అరిదు, అరుదు. త. అరిదు.)

1. అసాధారణము, అపూర్వము, అపురూప
మయినది.

చ. అరిదితపోవిభూతి నమరారులకాధలు వొంద
కుండఁగా, మరగుల నెల్లఁ గాచిన...భార. ఆది. 1. 105.

క. అరిదివిలుకానియుజ్జ్వల, శర మొక్కని
నొంచుఁ దప్పి చనినం జను...భార. ఉద్యో. 2. 36.

సీ. ...అరిదికూతురు త్రిలోకై కనుఁ దరి ...
హరి. ఉ. 7. 182.

2. ఆశ్చర్యకరము, వింతయైనది.

క. వినయజ్ఞుఁడు ధార్మికుఁ డితఁ, డన బరఁగిన
నీపు నిట్టులగుట యరిది యి. వృనికినిమిత్తం
జేమో, యనఘా కలుగంగఁ జాలు నాత్మఁ
దలంపఁ. హరి. పూ. 1. 182.

3. అశక్యము; దుష్కరము; దుర్లభము మనస్స
హము.

(అశక్యము)

క. పరిమార్థప్రతిభఁ దమో, హరు నచ్యుతు
భీష్టుఁ డెఱిఁగిన ట్రైకుఁగఁగఁ నీ, కరిది శిశు
పాల పెద్దల, చరితం బల్పులకు వెలుఁగ
శక్యమె యెందుఁ. భార. సభా. 2. 19.

క. మును మమ్ముఁబొగడి పడపడి, యనివారిల
దెలుప నరిది యని సొత్తుగఁ జెప్పినమాటలు
నేనొడఁబడ...భార. ఉద్యో. 1. 322.

(దుష్కరము.)

అ. దానికంటు నరిది దలపోయు నజ్ఞాత, వాని
ముజ్జ్వలాంగభాసమాను, లై నమీకు ...
భార. ఉద్యో. 1. 108. (చూ. 105
పద్యము.)

(దుర్లభము)

క. తోడు దొన లేని యప్పటి, క్రిడికొలఁది యట్టి
దధిప కినియక విను మే, దోడై రానెదురుట
గడు, గీడు వలవ దుడుగ వయ్య గెలు
పరిది సుమీ. భార. ఉద్యో. 3. 340.

(దుస్సహము)

చ. అరిది నికృంతనాఖ్యనిరయం బది యందుఁ
గులాలచక్రముల్, దిగుగుచునుండు వాని
పయి, దెచ్చి యఘాత్ములఁ బెట్టి...మార్గ. 2. 27. (శ. ౦-‘అరుదు’ అని ముద్రి)

అరిపడు అ. క్రి. (త. అరి-దారులమొగ) అడ్డ
పడు, అడ్డమువచ్చు.

చ. ...తదృజనాంతరాయత, త్పరిమతి మాకు
నిప్పుడరిపడ్డదురాత్ముల నేడు గంటిరే.
భాగ. 3. 523.

క. త్రోవకు నరిపడి దస్యులు, పోవకు మని ...
పద్మ. 10. 300.

అరిమర్దము నం. వి. అ. పుం. 1. శత్రువును పీడించుడు. 2. కానమర్దము, కసింద (వృ. వి.)

అరిమి(ర్మి)-అర్మిలి. వి. (క. అరుమె.) ప్రేమ.

గీ. గాలికిని బూచుగేదఁగిరిణి నన్నుఁగాన్పు
బడిగియు మాయమ్మగర్భమయ్యె, నతి
శయంబునఁ బుట్టిన దనుచుఁ గాదె, యరిమి
పెరిమలఁ బెంచె నోయతివలఁ. పార్వ. 4. 117.

సీ. యక్షరాజుఁడలంచి యక్షిగోళంబుల నశ్రు
పూఁమునించు నర్మిమిగిలి. కాశీ. 2. 149.

అరిమేదకము నం. వి. అ. పుం. మలమందుఁ
బెరుంగునొకపురుగు.

అరిమేదము నం. వి. అ. పుం. విట్టదింము, వెలి
తుమ్మ (వృ.వి.)

అరివోయు న. శ్రీ. ($\sqrt{అరి^2}$) సజ్యముచేయు,
ఎక్కుపెట్టు.

ఉ. ...ఇ క్కడఁదివిల్లరివోసినప్రోడకేను మే,
లాగ నొసంగుదుఁ....అచ్చ. రా. బాల. 172.

అరిపము నం. వి. అ. పుం. గుడిస్థానమున నుండు
మాంసమునఁ బుట్టునొకరోగము. న. అవిచ్చి
న్నముగా వర్షించుట.

అరిష్ట నం. వి. అ. స్త్రీ. 1. కటుకరోహిణి (వృ.వి.)
2. కశ్యపునిపత్ని, దతునికూతురు.

అరిష్టకము నం. వి. అ. పుం. కుంకుడుచెట్టు.

అరిష్టతాతి నం. విజ. (క.) సుఖకరుఁడు, ఊమం
కరుఁడు, మేలు చేయువాఁడు.

అరిష్టము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. హింసింపఁబడ
నిది. 2. నిరుపద్రవము, ఊమము గలది. వి.
అ. పుం. 1. రాపులుఁగు, కంకము. 2. కాకి.
3. వెల్లులి (వృ.వి.) 4. వేఁపచెట్టు. 5. కుంకుడు
(వృ.వి.) 6. అనిష్టస్థానగత మగు మార్యాది
గ్రహము. న. 1. కీడు, అశుభము. 2. మరణ
చిహ్నము, 3. శుభము. 4. పురుటిల్లు. 5.
మజ్జిగ. 6. మద్యము. 7. భూకంపము మొద
లగుఅనిష్టమౌచక మగునుత్పాతము. 8. రాగి,
తామ్రలోహము.

అరిసె వి. (నం. అర్కః, అరిషః. క. అరిసె.) అర్క
రోగము, మూలవ్యాధి.

క. నల్లేరునముతోడం, జెల్లం గల్కంబు పిండి
చిటిజెల్లంబుక, జెల్లించి యాపునేతక,
దెల్లం బైనట్లు దినినఁ దీటున్నరిసెల్.
చికిత్స (చి.ని.)

అరుంతుదము నం. విజ. (అ. అ. అ.) మర్మస్థాన
మును పీడించునది, ఎక్కువదుఃఖమును గలి
గి చునది.

అరుంధతి నం. వి. ఉ. స్త్రీ. 1. వసిష్ఠునిభార్య.
2. ఒకానొకనక్షత్రము. 3. దతునికూతురు.

అరుగు-అరుగు.

చ. బిసబిసఁ బోక యెయ్య నడపిపుడరుంగు
మెటుంగు మెట్టికల్, మసలిక నెక్కుఁ డెచ్చ
రికమచ్చిక నిల్పుఁడు భద్రపీఠిక.పాంచా. 4. 21.

అరుకలి వి. (క. అరుగులి-వేటకాఁడు.) పందె
గాఁడు.

క. తానఁట యరుకలి యనుచును, మానక
పోరించు నధికమాతస్యమునక. దశకు. 9. 32.

అరుగు అ. శ్రీ. 1. చను, పోవు.

వ. .. బననీసహితంబు దక్షిణపాంచాలంబున
కరుగువారు...భార. ఆది. 7. 158.

2. కడచు, గతించు.

క. ధనదానములను బ్రియభో, జనదానములను
విశిష్ట సద్విజతతులం, దనుపుచు నుండఁగ
దత్తుఁ, మున పణ్యాసములు భరితముఖ్యుల
కరిగెక. భార.ఆది. 6. 158.

వ....దినంబులు గడచె వారంబు లరిగెఁ బక్షం
బులు సనియె...హరి. 7. 11.

3. నశించు.

మ. ...తీవ్రాటోపవద్యాహినీ, శరవేగంబున
నాత్మమూలబలము ల్జ్ఞానక దళాడంబరం,
బరుగం గొమ్మలు వోవ...పసు. 1. 45.

జ: అరిగించు, అరుగుదెంచు, అరుదెంచు

అరుగుదెంచే - అరుదెంచే అ. శ్రీ. ($\sqrt{అరుగు}$)
1. వచ్చు.

గీ. ...జగత్రాణుఁ డొడలు, మనుషఁ తెలు
పంగ నొడయందు సనుట మగుడ,నరుగు

దెంచుట వి.తగా దతని కెందు. భార. ద్రో.
2. 176.

గీ. శంకరుండు గిరాతవేషంబు చాల్చి,యగజ
చెంచెతయై తోడ నరుగుదేరఁ, కాడి నోం
కార దివ్యచాపము ధరించి,వచ్చెవిష్వచ్చు
వః తపోవనముకడకు. హం. 7. 41.

2. అరుగు, వెళ్లు. (ఇటస్వార్థమున 'తెంచు')
నీ. విను సామి నీతండ్రి పనుపున నీమామ యగు
కుంభకునియింట కరుగుదెంచి, యతని సేమ
బెల్ల నాంసి మీసేమ మెలమితో నతనికి
దెలియఁ జెప్పి.... పచ్చునెడను ... నీలా.
2. 12.

అరుచి నం. వి. త. స్త్రీ. 1. ఇష్టములేమి, రోత.

2. నోటికి ఇతపు కాకుండుట. 3. కాంతిలేమి.

అరుణో వి. మత్స్యవిశేషము, శాలము.

నీ....అరుణ నిల్లెఘటేడ యాకు జెల్లు.
హం. 4.187.

అరుణ నం. వి. త. స్త్రీ. 1. అతివ. (వృ.వి.) 2.
మంజిష్ఠ (వృ.వి.) 3. తెల్ల తెగడ (వృ.వి.)
4. నల్ల తెగడ (వృ.వి.) 5. పెద్దపాపం.
ఇంద్ర వారుడి (వృ.వి.) 6. శాకిబ, మా
మెన (వృ.వి.) 7. గురివెండ (వృ.వి.) 8.
ముండతిక్త (వృ.వి.)

అరుణబ్రతువు నం. వి. త. (త) ఎఱుపు పసుపు
గలిసిన వర్ణము గలది.

అరుణము నం. వి. త. (త, త. త.) 1. ఇంచుక ఎఱ్ఱ
నిది; ఎఱ్ఱనిది. 2. కపిలవర్ణము గలది, నలుపు
కలిసిన యెఱుపు గలది. వి. త. పుం. 1.
ఇంచుక ఎఱుపు; ఎఱుపు. 2. కపిలవర్ణము.
నలుపు కలిసిన యెఱుపు. 3. పంథ్యా
రాగము 4. ఒకవిధ మగుకుష్ఠవ్యాధి. (ఇంద్ర
జినిపొడలు గలిగి చంద్రమునకు స్పర్శశక్తి
పోవును.) 5. పొన్న (వృ.వి.) 6. జిల్లేడు.
(వృ.వి.) న. 1. బంగారము. 2. కుంకుమము.
3. సిందూరము. 4. రాగి. 5. రక్తము,
నెత్తురు.

క. వీరుండు తత్త్రియులందన,చారుణపరకువున
జామదగ్గుడు రాదా,కారుడు వధి

యించి తదీ,యారుణమున నేను మడుపు
లాపాదించెఁ. భార. ఆ. 2.280.

అరుణలోచనము నం. వి. త. (త. త. త.) ఎఱ్ఱని
కన్నలు గలది. వి. త. పుం. పావుము.

అరుణసారథి నం. వి. త. పుం. - అరుణుడు సార
థిగాఁ గలవాఁడు - సూర్యుడు.

అరుణాత్మజ నం. వి. త. స్త్రీ. 1. యమున
తపతి.

అరుణాత్మజుడు నం. వి. త. పుం. 1. జటాయువు.
2. శని. 3. సావర్ణి మనువు. 4. కర్ణుడు 5.
సుగ్రీవుడు. 6. యముడు. 7. (ద్వీ) అశ్వినీ
కుమారులు, దేవవైద్యులు.

అరుణానుజుడు నం. వి. త. పుం. గరుడుడు.

అరుణార్చి నం. వి. త. పుం. ఎఱ్ఱనికాంతి గల
వాఁడు - సూర్యుడు.

అరుణితము నం. వి. త. (త. త. త.) 1. ఎఱ్ఱగాఁ
జేయఁబడినది. 2. ఎఱుపు కలది.

అరుణిమ(మము) నం. వి. త. పుం. ఎఱుపు.

అరుణుడు నం. వి. త. పుం. 1. అనూగుడు,
సూర్యసారథి. 2. సూర్యుడు.

అరుణోదయము నం. వి. త. పుం. సూర్యోదయ
మునకుఁ బూర్వము నాలుగుగడియలకాలము.
(చతస్రో ఘటికాః ప్రాతః సూర్యోదయ
ఉచ్యతే.)

అరుణోదయసప్తమి నం. వి. త. స్త్రీ. మాఘశుక్ల,
సప్తమి, ధనసప్తమి.

అరుణోపలము నం. వి. త. పుం. పద్మరాగము,
కెంపు.

అరుదారు త. స్త్రీ. (√అరుగు) అరుదగు, అపు
రూప మగు.

నీ. అరుదారు మేలుకట్లాయిత బై చూడ
నొప్పారి తను పగుచప్పములు. భార.
ఉద్యో. 1.92.

అరుదు వి. ఆశ్చర్యము.

ద్వి. అన విని దశశతకుఁ డావాక్యములకు, మన
మున నరుదంది మఱియు నిట్లనియె. తం.
రా. ఉ. 102 సా. 18 నం.

వి. అభరణవిశేషము.

ద్వి....సంది, తొలిమాడ అరుదులు తోరంబు
లాది,యగు సొమ్ములిడి ... ద్వి. భాగ.
1.8. పా.

విజ - అరిది.

(అశ్వరథకరము, వింశ)

క. ...శాశ్వతుడగున,ప్పురుషుడు రవియంద
వెలుగు, నరుదంతటికంటె గలదె యగ్రిమ
వర్ణా. భా. శా. 6. 609.

చ. అరు దగునీతవమ్మునకు నమ్ముడువోయితి
నేలుకొమ్ము...హగ. 4. 38.

ఉ. ...ఈయరుదులు వినఁబడియె(= ఈవింశ
మాటలు విన నయ్యెను.) భా.రా.యు.61.

క...అరుదుంజాపెద (= అద్భుతకృత్యమును
చూపెదను.) భా.రా.యు, 98.

(అపురూపము, అపూర్వము.)

గద. అరు దై నశంఖచక్రాదిపరికరములును.
పరిమ. 1. 38.

(అశక్యము)

సీ. చిత్రగుప్తునకైనఁ జింతింప నరు దై నగడిత
విద్యాప్రాధి ఘనతకెక్కె, విక్ర. 1. 50.

(దుష్కరము)

క....వాయుతనయుడు లోకో, తరుఁ డాతఁ
డుదక్కఁగ న, య్యరుదుంబని చేసి రాఁగ
నన్యులవశమే. భా. రా. సు. 545.

(దుస్సహము)

మ. అరుదుంగీలలు గ్రమ్మ నాశ్రమముపై
నాగ్యేయబాణావళుల్, పరిగింప... భా.
రా. బాల. 583.

(దుర్లభము)

చ. ఒకగుణ మున్నచోట మఱియొక్కగుణం
బరుదెన్ని చూడఁగా...దశా. 2. 258.

జ. అరుదారు, అరుదుపడు.

అరుదుపడు అ. శ్రీ. (✓అరుదు) అశ్వరథపడు.

గీ. బెదరు లేట్లు మిక్కిలి గదియవచ్చి,యున్న
తనదిట్టతనమున కువిద తెల్ల, నరుదుపడఁ
గృష్ణుఁ జూచి...ప్రభా. 2. 18.

అరుదెంచె-అరుగుదెంచె (✓అరుగు.)

(వచ్చు)

క. సమయం బరుదెంచెఁ దొంటిచందము గలదే.
భార. విరా. 4. 193.

(పోవు)

క. చంచలలోచన యెం దరు,దెంచెనొ ననుఁ
గానలేక...రసిక.6.44. జై. భా. 4.122.

అరులు(ర్లు) ఎ. (శ. అరులు, అర్లు. శ. అరుళ్.)
వాత్సల్యము, ప్రేమ.

ఉత్సాహః...ఇక్కుమారుమీద నా, యుల్లము
నకు నరులు...మిగిలియున్నయది...దశకు.
12. 6.

సీ. అర్మిలి యంచన నరులునా నర్ల న వాత్సల్య
సంజ్ఞయై పరఁగుచుండు. ఆం. భా.1. 137.

అరులుమరులు,అర్లుమర్లు (శ. అరుళుమరుళు,
అరులుమరులు.)-ముదిమిచే మనసునకుఁ
గలుగు తల్పిబ్బు,అమితప్రేమ,వెట్టిప్రేమ.

అరువరి విజ. (✓అరువు) అప్పు పుచ్చుకొనినవాఁడు,
అధమర్లుఁడు.

సీ. అప్పులవాఁ డన నగు నుత్తమర్ణాఖ్య యధ
మర్లుఁడు చెలంగు నరువరి యన. ఆం. భా.
2. 229.

అరువు స. శ్రీ. అచ్చు, (వన్ను దండుగ మొదలగు
నవి) ఇచ్చు; విధిగావిచ్చు.

క. కావఁ గొనిపోయి యేమటి,గోవులఁ దాఁ
జెటిచెనేని గొల్లఁడు పతికి, గోవులవెల
యరువందగు, భూవరునకుఁ గొంత దండు
పును బెట్టఁదగుఁ. విజ్ఞా. ప్రా. 11.

క. ఇదియెల్లమ నధికారికి,విదితంబుగఁదెలుపఁ
దగునె వెసఁ దెలుపనిచో, దుద నేరిమి
మనదెస నగు,నదిగా కీసొమ్ము నరుపు మందు
రటంచుఁ. విప్ర. 5. 7.

వ. ...శ్రీభీమేశ్వరమహాదేవరికు ఎక్కలి గణ
పతిదేవనికొడ్కు మురారిగణపయ దనకు
ఆయుష్కామ్యాత్మకముగాం బెట్టినఆఖండ
వత్తిలోహద(ం)ద్బుదీపం ఒక్కంటికి మూం
డవు అడవుకామెలోయనిపూంట్లను నూం
క్కలోలమారినివసమునం బెట్టినపసులు
10దింటికిదినమొక్కంటికి త్రిభువనాంక్కుశ
మానెందునెయి అరువంగలవాండు. ద.శా.
4. 1200, హరి. ఉ. 6. 99,

ఎ. వెల తర్వాత ఇచ్చెడుపద్ధతిని చేసెడు
ధాన్యాది ఋణము.

(వ్యవ) అతడు నాల్గవీసెలబెల్లము అరువు
తెచ్చెను. వాని కాయూరిలో అరువు పుట్టెడు.
ఇది అరువుజేరమా రొక్కపుజేరమా?

అరుష్కము నం. ఎ. అ. పుం. నల్లజీడి (వృ.వి.)
అరుష్కరము నం. ఎఱ. (అ. ఈ. అ.) గాయ
పఱచునది. ఎ. అ. పుం. నల్లజీడి (వృ.వి.)
అరుష్కతము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) గాయ
పఱచుపఱచినది, పుండుచేయఁబడినది.

అరుష్కము ఎ. (నం. హర్ష ౪. (హ. హరిసో.) సంహ
షము.

చ. అరుసముఁ జెంది వచ్చిరంటె యందఱు
ముందఱిలీల గుంపులై. ఉ. రా. ౨ ౪.

అరుసు-అరిసు.

గీ. అనుచుఁ జెల్వపుఁజెంగల్వయగిదికిరుసు, దుగు
సుమాస్తీని బదగి యయ్యదసుపట్టి, గురుసు
మద్యోతనుని దూటి గరుసు మీటి, పేరె
ములు వాఱెడునురుక్కుమారు ననియె.
కువల. 4. 31.

క. ఆపందలు సాల్వకోన మరుసున కెనయే.
అప్ప. ౩. 2: 9.

అరుస్సు నం. ఎ. న్. పుం. ఎఱ్ఱచండ్ర (వృ.వి.)
న. 1. మర్మము, ఆయువుపట్టు. 2. ప్రణము.
3. గాయము.

అరుహ నం. ఎ. అ. స్త్రీ. నేలయుసిరిక (వృ.వి.)
అరూషుడు నం. ఎ. అ. పుం. సూర్యుడు.
అరోకము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ) 1. చిద్రము
లేనిది, కన్నములులేనిది. 2. దీప్తిలేనిది.
అరోచకము నం. ఎఱ. (అ. ఎఱ. అ.) 1. ప్రకా
శింపనిది, వెలుగనిది. 2. అరుచికలిగించునది,
ఏవకలిగించునది. ఎ. అ. పుం అన్నము ఇతవు
కాకుండుట, ఒకరోగము;

అరోచకి నం. ఎఱ. (న్. జీ. న్.) అరోచకము
కలవాఁడు, అన్నాదులుసయింపనివాఁడు.

అర్కకాంత నం. ఎ. అ. స్త్రీ. - సూర్యునిభార్య -
1. సంజ్ఞాదేవి. 2. ఛాయాదేవి. 3. పొద్దురిగు
గుడు (వృ.వి.)

అర్కట-అఱకడ.

(స్కంధము, మూఁపు)

ద్వి. జనకుఁ డర్కటఁబెట్టుకొని యొకనాఁడు,
చని సరోవరతీరమునకాలు నునిచి. బస.పు.
8. 114.

అర్కతనయ నం. ఎ. అ. స్త్రీ. 1. యమున. 2.
తపతి.

అర్కతనయుడు నం. ఎ. అ. పుం. 1. కర్ణుడు.
2. యముడు. 3. వైవస్వతమనువు. 4. సావర్ణి
మనువు. 5. శని. 6. సుగ్రీవుడు. (ద్వి) అశ్వినీ
కుమారులు. దేవవైద్యులు.

అర్కపర్ణము నం. ఎ. అ. పుం. జిల్లేడు (వృ.వి.)
అర్కపుష్పిర నం. ఎ. అ. స్త్రీ. కుటుంబిని, కొల
పాల (వృ.వి.)

అర్కప్రియ నం. ఎ. అ. స్త్రీ. 1. సూర్యునిభార్య.
(సంజ్ఞ, ఛాయ.) 2. జప, దాసనము (వృ.వి.)

అర్కబంధువు నం. ఎ. అ. పుం. గౌతమముని.
బుద్ధుడు.

అర్కభక్త నం. - అర్కకాంత.

అర్కభము నం. ఎ. అ. న. 1. సూర్యుడు ప్రవే
శించునక్షత్రము. 2. సీ హరాశి. 3. ఉత్తర
ఫల్గునీనక్షత్రము

అర్కము నం. ఎ. అ. పుం. 1. జిల్లేడు. (వృ.వి.)
2. నృటికము. 3. రాగి. 4. పండ్రెండు అను
సంఖ్య.

అర్కమూల నం. ఎ. అ. స్త్రీ. - అర్కమూలము
(వృ.వి.)

అర్కమూలము నం. ఎ. అ. పుం. నాగదమని,
ఈశ్వరి (వృ. వి.) (దీనివేరు పాములకు
దుస్సహము.)

అర్కవల్లభము నం. ఎ. అ. పుం. బంధూకము,
మంకెన (వృ.వి.)

అర్కవాసరము నం. ఎ. అ. పుం. ఆదివారము.

అర్కవివాహము నం. ఎ. అ. పుం. జిల్లేడుచెట్టును
కన్యకగాఁ గొని పెండ్లియాడుట. (ఇది
మూఁడవభాగ్యను పెండ్లియాడుటకు మునుపు
విహితము. 'చతుర్థాదివివాహార్థం తృతీయేఽ
ర్కం సముద్యహేత్, ఆదిత్యదివసే వాపి

హస్తాక్షరే వా శనై శ్చరే, శుభే దినే వా
పూర్వాష్టే కుర్యాదర్కవివాహకమ్.' కశ్య
పగ హిత. దీనిచేత మూడవభాగ్య నాలుగ
వది యగును.)

అర్కవేదము సం. వి. అ. పుం. తాళిసపత్రి
(వృ.వి.)

అర్కవ్రతము సం. వి. అ. పుం. 1. మాఘశుక్ల
సప్తమి మొదలగు దినములందు సూర్య
ప్రీత్యర్థమై చేయు ఒకానొక వ్రతము. 2.
సూర్యుడు మెల్ల మెల్లగా జలమును గ్రహిం
చునట్లు రాజు ప్రజలకు నొప్పి కలుగకుండ
వన్ను పుచ్చుకొన వలయును అనునియమము.

అర్కహిత సం-అర్క కా శ.

అర్కహవము సం. వి. అ. పుం. నిర్లేడు (వృ.వి.)

అర్కుడు సం. వి. అ. పుం. 1. సూర్యుడు. 2.
అన్న. 3. ఇంద్రుడు.

అర్కేందుసంగమము సం. వి. అ. పుం. అమృ
తాగ్ని.

అర్కేపలము సం. వి. అ. పుం. సూర్యకాంతమణి.

అర్గ(ల)క సం. వి. అ. స్త్రీ-అర్గళము.

అర్గ(ల)ళము సం. వి. అ. న. 1. తలుపుగడియ.
2. ప్రతిరోధము, అడ్డంకి. పుం. న. కల్లోలము,
పెద్దతగము.

అర్గ(లి)కి సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చిన్నగడియ.

అర్గ(లి)కికి సం. వి. అ. స్త్రీ-అర్గళి.

అర్గ(లి)కితము సం. విజ. (అ. అ. అ.) గడియవే
యబడినది. (తలుపు, మొ.)

అర్గ(లి)ళీయము సం. విజ (అ. అ. అ.) గడియకు
సంబంధించినది. (కట్ట, మొ.)

అర్గ(ల్య)ళ్యము సం-అర్గళీయము.

అర్థము(ర్దువు) సం. వి. అ. పుం. 1. వెల.

చ. అవని యరాజకం నియనయప్పుడ భూప్రజ
లందు సర్వధ, ర్దువులు దొలంగు దేశముని
ముఖ్యులు వాయుదురోలి వృష్టితే, దవుమటి
యర్దుపుల్ దలుగు న దురు...భార అది.
4. 249.

ఆ అర్దులొలిఁ బెరిఁగె నవనీకు లెల్ల నీ, యనుజ
వీర్యవిజితులయి త్వదీయ, శాసనస్థులై గి...
భార. సభా. 1. 271.

1. పూజావిధి.

అర్థసంఖ్యానము సం. వి. అ. న. వెలలపట్టి.

అర్థసంస్థాపనము సం. వి. అ. న. వెల నిర్ణయం
చుట.

అర్థ్యము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. పూజనీయము,
పూజకు దగినది. 2. పూజకొఱకై నది. (జలా
దిము.)

అష్టాష్ట్యములు: పెరుగు. తేనె, నెయ్యి, అక్ష
రలు గట్ల నువ్వులు, దర్భ, పుష్పము.
(ఉదకము, పాలు, కుశాగ్రములు, పెరుగు,
నేయి, అక్షరలు, యవలు, తెల్లవలు అని
కొందఱు.)

3. మిక్కిలి వెలగలది.

అర్చ సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. పూజ. 2. పూజించుట
కై నప్రతిమ.

అర్చకుడు సం. విజ. (అ. ర్చికా. అ.) పూజించు
వాడు.

అర్చన సం. వి. అ. స్త్రీ-అర్చనము.

అర్చనము సం. వి. అ. న. పూజించుట, పూజ.

అర్చనీయుడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) పూజింపఁ
దగినవాడు.

అర్చి(ర్చిస్సు) సం. వి. న్. న. స్త్రీ. 1. అగ్ని
జ్వాల. 2. కరిణము. 3. కాంతి, దీప్తి.

అర్చించే సం. న. క్రి. పూజించు. మార్క. 8. 124.

అర్చితుడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) పూజింపఁ
బడినవాడు.

అర్చిష్మంతుడు సం. విజ. (త్. శ్మశ్రి. త్.) కాంతి
గలవాడు. వి. త్. పుం. 1. అగ్ని. 2.
సూర్యుడు. 3. విష్ణువు.

అర్చిష్మతి సం. వి. ఈ. స్త్రీ. అగ్ని దేవునిసట్టనము.

అర్చ్యుడు సం - అర్చనీయుడు.

అర్థకము సం. వి. అ. పుం. 1. సితపర్ణాసము, తెల్ల
గగ్గరి (వృ.వి.) 2. తులసి (వృ.వి.) ('భూతు
లసి' అని రం, ని.)

అర్థకుడు నం. విజ. (అ. ర్థి. అ.) సంపాదించు.
వాడు.

అర్థనము నం. వి. అ. న. సంపాదనము.

అర్థక నం. వి. అ. శ్రీ. (నాట్యపరిభాషయందు).
వేశ్య.

అర్థనము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) తెల్లనిది. వి.
అ. పుం. 1. తెలుపు. 2. నెమిలి. 3. ఒకవిధ
మైన చర్మవ్యాధి. 4. ఏలుమద్ది, తెల్లమద్ది
(వృ.వి.) 5. కరవీరము, గన్నేరు (వృ.వి.)
న. 1. వెండి. 2. బంగారము. 3. కంటిరోగము.
4. గడ్డి (వృ.వి.)

అర్థుని నం. వి. ఈ. శ్రీ. 1. ఆవు. 2. ఒకజాతి
పాము. 3. ఉష, రాత్రి. (వై.వి.) 4. కావలదా
నది. 5. కుంచెనక తై, కుట్టని.

అర్థునుడు నం. వి. అ. పుం. 1. పాండవులలో
మూడవవాడు. 2. కార్తివీర్యార్జునుడు.
3. తల్లికొకఁడేకొడు కై నవాడు, తోబుట్టు
పులులేనివాడు.

అర్థునోపమము నం. వి. అ. పుం. టేకుమాను
(వృ.వి.)

అర్థము నం. వి. అ. పుం. వర్ణము, అక్షరము.
శ్లో. పంచార్ణో మనురీరితః. (తంత్ర.)

అర్థ వము నం. వి. అ. పుం-నీరుకలది-సముద్రము.

అర్థస్సు(ము) నం. వి. న్. న. జలము, నీరు.

అర్థోదము నం. విజ. (అ. అ. అ.) నీటి నిచ్చునది.
వి. అ. పుం. 1. మేఘము. 2. కుంగ (వృ.వి.)

అర్థోరాశి నం. వి. ఇ. పుం. ఒలరాశి, సముద్రము.

అర్థనము నం. వి. అ. న. 1. నింద. 2. రోత,
జగుప్స.

అర్థి నం. వి. ఇ. శ్రీ. 1. అర్థి, కాధ. 2. వింటి
కొప్పు.

అర్థకరము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. ధనమును
కలిగించునది. 2. ఉపయోగకరము, లాభ
కరము.

అర్థగౌరవము నం. వి. అ. న. అర్థగాంభీర్యము,
అర్థ మెక్కువగా ముందుట.

అర్థదూషణము నం. వి. అ. న. 1. ధనమునుపాడు
చేయుట. (ఇదిసప్తవ్యసనములలో నొకటి.)

(1 - 17)

శ్లో. పానంస్త్రిమృగయా ద్యూతమథ్థదూషణ
మేవచ, వాగ్దండయోశ్చ పారుష్యం వ్యస
నాని మహీభుజామ్. హి. విగ్ర. 115.

2. క్రోధజము లగుఅప్తవ్యసనములలో నొకటి,
(క) ధన మపహరించుట.

(చ) ఈయఁ దగిన సొమ్ము నీయకుండుట.
మను. 7. 48.

అర్థదోషము నం. వి. అ. పుం. అర్థమందలిదోషము.
(కావ్యదోషములలో నొకవిధమగుదోషము.
అర్థదోషములు పదునెనిమిది.

అర్థన నం. వి. అ. శ్రీ. ప్రార్థనము, యాచన.

అర్థనము నం. వి. అ. న-అర్థన.

అర్థనీయము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ప్రార్థింపఁ
దగినది.

అర్థపతి నం. వి. ఇ. పుం. 1. రాజు. 2. కుజేరుడు.

అర్థపరుడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ధనాశ
గలవాడు. 2. పిసినిగొట్టు.

అర్థప్రకృతి నం. వి. ఇ. శ్రీ. (నాటక) ప్రబంధ
ప్రతిపాద్యమగుకథయొక్క ప్రయోజనసిద్ధికి
హేతువు. (వీజము, బిందువు, పతాక, ప్రకరి,
కార్యము అని అర్థప్రకృతు లైదు.)

అర్థప్రయోగము నం. వి. అ. పుం. 1. కుసీదము,
వడ్డి వ్యాపారము. 2. రాజకార్యమును నడపుట.

అర్థము నం. వి. అ. పుం. 1. శబ్దార్థము. (ఇది
వాచ్యము లక్ష్యము వ్యంగ్యము అని మూడు
విధములు.) 2. వస్తువు. 3. ఇంద్రియములచే
గ్రహింపఁదగిన విషయము. (శబ్దము స్పర్శము
రూపము రసము గ్రంథము.) 4. నిమిత్తము,
కారణము. 5. కార్యము, ప్రయోజనము. 6.
ధనము. 7. నాలుగు పురుషార్థములలో ధన
సంపాదనరూప మగు నొకపురుషార్థము. 8.
నివృత్తి. (ఉదా: మశకార్థో ధూమః.) 9.
యాచన 10. ప్రకారము. 11. న్యాయము.
12. రాజ్యపరిపాలనాతంత్రము. (స్వరాష్ట్ర
చింతన పర రాష్ట్ర చింతన మొదలగునది.) 13.
వ్యవహారము.

అర్థవంతము నం. విజ. (క. వశి. క.) 1. ధనము
గలది. 2. శబ్దార్థము గలది. 3. సార్థక మయి
నది, అన్వర్థమైనది. 4. సఫలమైనది.

అర్థవాదము నం. ఎ. అ. పుం. 1. వేదభాగ విశేషము. (విధిని వేదవాక్యములను బలపఱచి బోధించుటకై నిందారూపముగాఁ గాని స్తుతిరూపముగాఁ గాని చేసెడువివరణము- పురాకల్పము ఇతిహాసము మొదలగునవిగూడ అర్థవాదములే.)

2. స్తుతి గాని నింద గాని ప్రయోజనముగాఁ గల తౌకిక వాక్యము.

దుర్ముఖః-ఉపస్తువంతి దేవం పౌరజానపదా విస్మారితా వయం మహారాజ దశరథస్య రామభద్రదేవేతి.

రామః-అర్థవాద ఏషః. (ఉ. చ. 1. 40 పా.)

అర్థవిదుఁడు నం. ఎఱ. (దీ.) 1. కార్యజ్ఞుఁడు, కార్య మెఱిగినవాఁడు. 2. అర్థము తెలిసిన వాఁడు.

అర్థవిద్య నం. ఎ. అ. స్త్రీ. లోకవ్యవహారజ్ఞానమును కలిగించువిద్య, నీతిశాస్త్రము.

అర్థశాస్త్రము నం. ఎ. అ. న. దండనీతి, రాజనీతి శాస్త్రము.

అర్థశాచము నం. ఎ. అ. న. ధనవిషయ మగుపరిశుద్ధి, న్యాయముగా ధనమును సంపాదించుట.

అర్థసంగ్రహము నం. ఎ. అ. పుం. ధనము కూడఁ బెట్టుట, ధనసంపాదనము.

అర్థాంతరన్యాసము నం. ఎ. అ. పుం. ఒకయర్థాలంకారము, (ఒకవిషయమును మొదట చెప్పి దానిని సమర్థించుటకు మఱియొకవిషయమును చెప్పుట.)

ఉదా: 1. గుణవంత మగువస్తువుయొక్క సంస్కర్గమున నీచవస్తువు కూడ గౌరవింపఁబడును. పువ్వులసంబంధమువలన నారయును శిరమున ధరింపఁబడుచున్నది గదా!

2. హనుమంతుఁడు సముద్రమును దాఁచెను. మహాత్ములకు దుష్కర మెద్దియు లేదుగదా!

అర్థాపత్తి నం. ఎ. ఇ. స్త్రీ - చెప్పఁబడనియర్థము సిద్ధింపఁ జేయునది-1 (మీమాంస) ప్రమాణము లలో నొకటి.

ఉదా: దేవదత్తుఁడు బలిసి యున్నాఁడు పగట ఖజింపఁడు- అనుచో భోజనము లేనియెడల

బలియుట సంభవింపదు గావున అతఁడురాత్రి ఖజించుచున్నాఁడు అనునర్థము సిద్ధించుచున్నది.

2. (అలం) ఒకానొక అర్థాలంకారము.

ఉదా: ఓవనితా! నీముఖము చంద్రునే జయించి నప్పుడు పద్మములమాట వేఱ చెప్పవలెనా?

అర్థాలంకారము నం. ఎ. అ. పుం. అర్థము ననుసరించి వచ్చినయలంకారము. (వ్యతి. శబ్దాలంకారము.)

అర్థి నం. ఎఱ. (నొ. నీ. నొ.) 1. యాచకుఁడు, కోరువాఁడు. 2. వాది. (వ్యతి. ప్రతివాది) 3. సేవకుఁడు.

(ఈక్రిందియర్థములు తెలుగుననే కలవు)

ఎఱ. 1. ఇష్టము, ప్రీయము.

ద్వి. ఏరాగి మాసకలేకున కర్థి, యారాగ వీణ తానలరి ధ్వనింప. బస. పు. 3. 920 పం. (ప్రాచప్రతి. 'ఏరాగమున' అని శ్రొత్తప్రతి.)

ఎ. 1. ప్రీతి, స్నేహము.

నీ....నరుఁడు, గవలును మ్రొక్కినఁ గర మర్థిఁ దిగిచి నీ వాలింగనంబు సేయంగ...భార. ఉద్యో. 8. 858.

నీ. తనమేనయత్తనందనుఁ డపుత్త్రుఁడైన యాకుంతిభోజున కర్థితోడఁ, గూతుఁగా నిచ్చినఁ గోమలి.. భార. ఆది. 5. 17.

2. కోరిక.

గీ. అర్థిఁ గణ్యమహామునియాశ్రమంబు, నందు గాంధర్వవిధివివాహమునఁ గరము, నెమ్మిఁ జేసితి దీనిఁ బాడిగ్రహణము. భార. ఆది. 4. 106.

క. విహరింప మానవాకృతి, సహితంబుగ మహికి నర్థిఁ జనుదెంచినప, ద్రమహికుఁడొ హినుకరుఁడొ ... భార. విరా. 1. 215, 218.

అర్థి సేయు - కోరు.

నీ....తపము సేయ, నర్థి సేయకు మొం దేమి యైనఁ జేయు. కు. సం. 7. 871.

3. ఆసక్తి.

సీ. సఖులయి వేదముల్ సదివి ధనుర్వేద మగ్ని
వేకులతోడ నర్థిఁగఱచి. భార. ఆది. 7. 5.

గీ. అనఘ ధర్మార్థ కామంబులందు నొకట, నర్థిఁ
దగిలినమానవుం డధముఁ డొకటి, మాని
వర్తించు నాతఁడు మధ్యముండు, నడపు
నన్నింటి నుత్తమనాయకుండు. భాం. శాం.
8. 461.

4. భక్తి.

ద్వి...అక్కడ కేఁగి యత్యర్థి దొల్కొడ, వలసిన
యంతగుగ్గిలము నాకిందు నిలిపెదఁజక్కఁగా
నిటలాతుననుడు. బస. పు. 4. 887 పం.

సీ. ...ఉగ్రశ్రవసుం డనుకథకవర్యు, నర్థిఁ
బూజించి మహాభారతాభ్యాస మఖిలంబు
వరుసతో నతనివలన, విని ... హరి. పూ.
1. 48.

అర్థింమే నం. న. శ్రీ. కోరు, అభిలషించు; వేఁడు.

గీ....కృతిప, తిత్వ మర్థించి వచ్చితిఁ దిక్కశర్మ.
భార. విరా. 1. 18.

అర్థితుఁడు నం. వి. అ. పుం. రాజాదులను మేలు
కొలుపుట భోజనాద్యవసరములను దెలుపుట.
మొదలగువానియందు నియుక్తుఁ డగుస్తుతి
పాఠకుఁడు.

అర్థితము నం. విణ. (అ. అ. అ.) యాచింపఁబడి
నది, వేఁడఁబడినది. వి. అ. న. కోరిక.

అర్థిసాత్కృతము నం. విణ. (అ. అ. అ.) యాచ
కాధీనము చేయఁబడినది.

అర్థోపక్షేపకము నం. వి. అ. పుం. ఒకానొక
నాటకాంగము. (విష్కంభము ప్రవేశకము
చూళిక అంకావతారము అంకముఖము అని
యది అయిదువిధములు.)

అర్థ్యము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1, వేఁడఁదగినది.
2. అర్థమునుండి తొలఁగనిది.

(క) ప్రయోజనముతోఁ గూడినది.

(చ) సార్థకమైనది, అర్థయుక్తమైనది. (శబ్దాది)

(ట) ధనము గలది.

(త) న్యాయముతోఁ గూడినది.

(ప) పాండిత్యము గలది, జ్ఞానము గలది.

(అర్థ్యుఁడు—పండితుఁడు.)

వి. అ. న. సిలాజిత్తు.

అర్థన నం. వి. అ. శ్రీ—అర్థనము. వి.

అర్థనము నం. విణ. (అ. అ. అ.) నొప్పించునది,
పీడించునది; వధించునది. వి. అ. న. 1. కాధిం
చుట. 2. కాధ. 3. హింస, వధ. 4. పోవుట.
5. వేఁడుట, యాచన.

అర్థితము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. పీడింపఁబడి
నది. 2. హింసింపఁబడినది. 3. యాచింపఁ
బడినది. వి. అ. న. ముఖముయొక్కయు
కంఠముయొక్కయు ఒకపార్శ్వమునకుఁగలుగు
నాతరోగవిశేషము.

అర్థగంగ నం. వి. అ. శ్రీ. కావేరినది. (ఇట్లే అర్థ
జాహ్నవి, మొ.)

అర్థగుచ్ఛము నం. వి. అ. పుం. ఇరువదినాలుగు
పేటలుగలహరిము. (పదియాఱు పేటలుగల
హరిము అని కొందఱు)

అర్థగోళము నం. వి. అ. పుం. గోళములో సగము.

అర్థచంద్ర నం. వి. అ. శ్రీ. నల్ల తెగడ (వృ.వి.).

అర్థచంద్రకము నం. వి. అ. పుం. నెమిలిపురిలో
అర్థచంద్రాకారముగా నుంచుచున్నము.

అర్థచంద్రము నం. వి. అ. పుం.—అర్థచంద్రాకారము
గలది—1. తురప్రము, అర్థచంద్ర ముఖముగల
కాణము. 2. నఖశతము. 3. మెడపట్టి
త్రోయుట కమర్చిన అర్థచంద్రాకారపుచేయి,
గళహస్తము. 4. అభినయహస్త విశేషము.
(చూపుడువ్రేలు మొదలయిన నాలుగువ్రేళ్ల
నొకప్రక్కసరిగాఁజేర్చిబొటనవ్రేలినెడముగాఁ
జూచి పట్టినది)

అర్థచంద్రుఁడు నం. వి. అ. పుం. అరచందురుఁడు.

అర్థచోలకము నం. వి. అ. న. చిన్న అవిక.

అర్థజరతి నం. వి. ఈ. శ్రీ. సగము ముదుసలియు
సగము పడుచుదియునగుస్త్రీ (శ్లథస్తనియు
కృష్ణకేళియు నగుస్త్రీ యిట్టిదే.)

అర్థతిక్తము నం. వి. అ. పుం. నేపాలినింబము (వృ.వి.)
(ఒకజాతినేలవేము అని రం. ని.)

అర్థతూరము నం. వి. అ. పుం. యుద్ధారంభమందు
వాయించు వాద్యవిశేషము.

అర్థధారము నం. వి. అ. పుం. ఒంటివాయిగలకత్తి.
(ఇది సుశ్రుతమునఁ జెప్పఁబడిన యిరువదిశస్త్ర
సాధనములలో నొకటి.)

అర్థనారాచము నం. వి. అ. పుం. అర్థచంద్ర
కాణము.

అర్థనారీశ్వరుఁడు నం. వి. అ. పుం. - సగము
స్త్రీయును సగము పురుషుఁడును అయిన
వాఁడు-శివుఁడు.

అర్థనావము నం. వి. అ. న. సగముపడవ, పడవలో
సగము.

అర్థపుతాయితము నం. వి. అ. న. ఒకవిధమైన
యశ్యగతి.

అర్థభ్రమము(మకము) నం. వి. అ. పుం. చిత్ర
కవిత్వవిశేషము.

అర్థమాణవము(వకము) నం. వి. అ. పుం. పండ్రెండు
పేటలహారము.

అర్థము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) అసంపూర్ణము,
ఖండము. (ఉదా: అర్థజరతి, అర్థరథుఁడు.)
వి. అ. పుం. భాగము, తునుక. న. అర, సగము.

అర్థరథుఁడు నం. వి. అ. పుం. రథునికంటె (సమ
రథునకంటె) తక్కువయోధ, (అతిరథమహారథ
రథులకంటె తక్కువవాఁడు.)

అర్థరాత్రము నం. వి. అ. పుం. నడిరేయి.

అర్థరాత్రార్థదివసము నం. వి. అ. పుం. రేయును
పగలును సమానముగా నుండు కాలము,
విషువము.

అర్థరసము నం. వి. అ. పుం. న. ఋక్కులో సగము.

అర్థవైనాశికుఁడు నం. వి. అ. పుం. అసంపూర్ణ
బౌద్ధుఁడు, బౌద్ధమతమున కొంతభాగ మంగీక
రించినవాఁడు. (వై శేషికులు సర్వము ఊడిక
మనెడు వై నాశికునివలె పరిణామభేదముచేత
దేహదులు వినాశ మొందుటను స్వీకరించి
ఆత్మను మాత్రము స్థాయిగా గ్రహించిరిగాన
వీరు అర్థవైనాశికు లని వేదాంతులుచెప్పెదరు.
వేదాంతులు వై నాశికులవలె స్వప్నదార్థములు
చిద్రూపజ్ఞానమాత్రాత్మకములును నశ్వరము
లును అని స్వీకరించిరి. కాని చిత్తునకు స్థాయి
త్వము నంగీకరించుటచే వై నాశికులకంటె

విలక్షణు లైరి కాన వీరు అర్థవైనాశికులని
వై శేషికులు చెప్పెదరు.)

అర్థవ్యాసము నం. వి. అ. పుం. (క్షేత్రగ) -
వ్యాసములో సగము - వలయమధ్యమునుండి
క్షైవారమువఱకు సరళముగా గీసినగీత.

అర్థసీరి నం. వి. న్. పుం. 1. పంటలో పాలుగల
వాఁడు-పాలికాఁపు. 2. ఒకానొక సంకరజాతి
వాఁడు.

అర్థహారము నం. వి. అ. పుం. - దేవచ్ఛందములో
సగము - పఁబడినాలుగు పేటలు గలహారము.
(అఱువదినాల్గు పేటలు గలహారము అని
కొందఱు)

అర్థాయము నం. వి. అ. పుం. (చూ. ఆయము.)

అర్థాసనము నం. వి. అ. న. సింహాసనములో సగము
భాగము, పీఠమున సగముభాగము.

అర్థి నం. విణ. (న్. నీ. న్.) సగపాలుగలవాఁడు.

అర్థికము నం. విణ. (అ. ఈ. అ.) 1. అర్థరూప్యము
నకుఁ గొనఁబడినది. 2. (అ. ఆ. అ.)

(క) అర్థరూప్యము వడ్డిగాఁ గలది (అప్పు)

(చ) అర్థరూప్యము పన్నుగాఁ గలది (భూమి)

(ట) అర్థరూప్యము సుంకముగాఁగలది(సరికు)

(త) అర్థరూప్యము లంచము గాఁ గలది

(కార్యము)

అర్థేందువు నం. వి. ఉ. పుం. 1. అర్థచంద్రుఁడు.

2. నఖక్షతము. 3. అర్థచంద్రాకార ముఖము

గల కాణము. 4. గళహస్తముద్ర, మెడఁబట్టి

త్రోయుటకమర్చినచేయి. 5. గతిచేష్టావిశేషము.

అర్థోదయము నం. వి. అ. పుం. 1. సూర్యునియొక్క
కాని చంద్రునియొక్కకాని మండలము సగ
ముదయించుట. 2. తిథి నక్షత్రాది యోగవిశే
షము, ఒకానొకపర్వము. (పుష్యమాసమునఁ
గానిమాఘమాసమునఁగానిఅమావాస్యతిథియు
ఆదివారమును శ్రవణనక్షత్రమును వ్యతిపాత
యోగమును కలసినయోగము. ఇట్టియోగము
తటస్థించినకాలము మహాపుణ్య కాలముగా
నెంచఁబడును)

అర్థోదయాననము నం. వి. అ. న. యోగమందలి
ఒకానొక ఆననము.

శ్లో. అర్థోదయాసనం నాథసర్వాంగం భేనియో
జయేత్, కేవలం హస్తయుగళం భువ్యవప్త
భ్యతిష్ఠతి. (రుద్రయామళము.)

అర్పణము సం. వి. అ. న. 1. పొందించుట.
(పెట్టుట ఉంచుట, మొ.) 2. ఇచ్చుట, దానము,
అర్పణచేయు—(అర్పణము + చేయు) ఇచ్చు.
భీమ. 5. 30.

అర్పణీయము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఉంపఁ
దగినది. 2. ఈయఁ దగినది.

అర్పించే సం. న. శ్రీ. ఇచ్చు, అప్పనచేయు.
మ. ... అక్కోమలి కొప్పుఁ దెటితెగకున్
గుండంబు అర్పించుపోల్కి రఘుగ్రామణి
క్రొత్తము త్తియపుఁ బ్రాల్నించెన్ వివా
హంబునన్. ఉ. రా. 1. 89.

అర్పితము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. అర్పింపఁ
బడినది, ఈయఁబడినది. 2. ఉంపఁబడినది.

అర్పితము సం. వి. అ. శ్రీ. హృదయమందలి
మాంసము, అగ్రమాంసము.

అర్పణము సం. — అర్పణీయము.

అర్పదము సం. వి. అ. శ్రీ. న. 1. కంతి, రోగ
విశేషము. (మాంసార్పదము రక్తార్పదము
మొదలగునవి దీనిభేదములు) 2. పదికోట్లు.
(సంఖ్య) 3. పర్వతవిశేషము. విజ. అ. శ్రీ. న.
1. పదికోట్ల సంఖ్యగలది, 2, కఠినము.

అర్పకము సం. వి. అ. శ్రీ. 1. మృగాదుల పిల్ల,
కూన. 2. గర్భమునందలి శిశువు.

అర్పకుఁడు సం. విజ. (అ. శ్రీ. అ.) 1. మూర్ఖుఁడు,
జడుఁడు. 2. కృకుఁడు, చిక్కినవాఁడు.
వి. అ. శ్రీ. పిన్నవాఁడు, శిశువు.

అర్పకుఁడు సం. వి. అ. శ్రీ. బాలకుఁడు.

అర్పణము సం. వి. అ. న. ద్రోణము, మానవిశేషము.

అర్పము సం. వి. అ. న. 1. ఒకానొక నేత్ర
రోగము. 2. రెప్పనడిమివెండ్రుక.

అర్పిలి వి. — అరిమి.

1. ప్రేమము, ప్రీతి.

ఉ. ధర్మసుకుండు పెంచె ననుఁ దాన తురంగమ
కాన్త్ర శివకుం, గర్భకుఁ జేసి యాత్మ
తురగంబుల కెల్లను నన్న యుక్తుఁగా.

నర్మిలి నిల్చి యీగియుఁ బ్రయంబును
నాయెడ నాఁడు నాటికి, బేర్మివహించు
చుండ నడపెం దనతమ్ములలోని వానిఁగాన్.
భార. విరా. 1. 267.

2. అపేక్ష, కోరిక.

చ. ... ఇం, పులుదులకింపుచుండు భుజమూలగు
చుల్ జిలుఁగుంబయంటలో, గులుకుమిటారి
గల్పించనుగుబ్బలుఁ జూచుటఁ గాని క్రిడి
క, ర్మిలి మఱిలేదు భోజనముమీఁది యపేక్ష
యొకించుకేనియుఁ. విజ. వి. 2. 158.
(శ. ౮ - 'చూచుటెకాని' ముద్రి)

3. మిత్రము, సహాయుఁడు.

వ. దిక్కుంజంబుల దిక్కై కూర్మంబునకు
నర్మిలియై క్రిడాక్రోడంబునకుఁ దోడై ...
కాశీ. 1. 100. (ఇటు నర్మిలి అనియు పద
చ్ఛేదము చేయవచ్చును)

అర్ప సం. వి. అ. శ్రీ. 1. స్వామిని, బడయురాలు.
2. వై శ్యజాతిస్త్రీ, కోమటిది.

అర్పమము సం. వి. న. శ్రీ. 1. ఉత్తర ఫల్గునీ
నక్షత్రము. 2. జిల్లేడు (వృ.వి.)

అర్పముఁడు సం. వి. న. శ్రీ. 1. ద్వాదశాదిత్యు
లలోనొకఁడు; సూర్యుఁడు. 2. పితృదేవతలలో
నొకఁడు.

అర్పాణి సం. వి. ఈ. శ్రీ—అర్ప.

అర్పి సం. వి. ఈ. శ్రీ. 1. అర్చునిపత్ని. 2. అర్చుని
కూతురు.

అర్చుఁడు సం. వి. అ. శ్రీ. 1. స్వామి, యజమా
నుఁడు. 2. వైశ్యుఁడు, కోమటి.

అర్పణము సం. వి. అ. న. (జ్యోతి) నేవింపఁ
బోవు రాజమంత్రాదులవలనఁ గలుగులాభ
నష్టములను దెలుపుగణనక్రియావిశేషము.
(ఉదా; గ్రామార్పణము, మొ.)

నీ. మొక్కి నాకై హికాముష్మిక సౌఖ్య
ప్రదాయి మంత్రముఁ గృపచేయవలయు,
నని పల్క దేశికుండును నర్పణము చూచి
కార్తికశుక్ల పక్షమున ద్వాదశీదినంబునను
బ్రసిద్ధలగ్నంబున...వరాహ. 12. 48.

అర్వతి నం. వి. ఈ. శ్రీ. 1. అడుగుజ్జము. 2. కుంఠెనకతై.

అర్వది - అటువది. భా. కర్ణ. 2. 258.

అర్వము నం. విజ. (న్. తీ. న్.) 1. గమనశీలము, పోవునది. 2. అధమము, గర్భ్యము. వి. న్. పుం. 1. గుఱ్ఱము. 2. గోకర్ణప్రమాదము, చావఁబడినబొటనవ్రేలియొక్కయు ఉంగరపు వ్రేలియొక్కయు నడిమికొలత, జుత్త.

అర్వాక్కు నం. విజ. (చ్. ర్వాచీ. చ్.) 1. కాలమున తర్వాతిది, ఇటీవలిది, నవీనము. (ఉదా; అర్వాక్కులము - ఈవలికాలము. వ్యతి : పూర్వము ప్రాక్కు) 2. దేశమున ఈవలిది. (ఉదా : అర్వాక్కులము - ఈవలియొడ్డు.) 3. క్రిందిది. (వ్యతి. ఊర్ధ్వము.) ఉదా : అర్వాక్రోతసుఁడు-ఊర్ధ్వరేతస్సుఁడు కానివాఁడు, అధోరేతస్సుఁడు.

అర్వాచీనము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఈవలిది. (తీరము, మొ.) 2. ఇటీవలిది, నవీనము. (వ్యతి: ప్రాచీనము.) 1. క్రిందిది (వ్యతి : ఊర్ధ్వము.)

అర్వము (స్స) నం. వి. న్. న. మూలవ్యాధి. నీ. ...అర్వంబు మొలక యంచనఁగ వెలయు. ఆం. భా. 2. 128.

అర్వసుఁడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) మూలవ్యాధి గలవాఁడు.

అర్వోఘ్నము నం. వి. అ. పుం - మూలవ్యాధిని పోఁగొట్టునది- 1. సూరిణము కంద (వృ.వి.) 2. నల్ల జీడి (వృ.వి.) న. తక్రము, పాతిక పాలు నీళ్ళకలిపి చేసిన మజ్జిగ.

అర్వోఘ్ని నం. వి. ఈ. శ్రీ. 1. నేలకాడు (వృ.వి.) 2. నల్ల జీడి (వృ.వి.)

అర్వోహితము నం. వి. అ. పుం - మూలవ్యాధిని కుదుర్చునది - నల్ల జీడి (వృ.వి.)

అర్హ నం. వి. అ. శ్రీ. పూజ.

అర్హతుఁడు నం. వి. అ. పుం. బుద్ధదేవుఁడు.

అర్హణ నం. వి. అ. శ్రీ. పూజ.

అర్హణము నం. వి. అ. న. పూజించుట, పూజ.

అర్హణీయుఁడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) పూజింపఁ దగినవాఁడు.

అర్హత్ నం. శత్ర 1. పూజించుచున్న. 2. పూజ్యుఁడగు.

అర్హత నం. వి. అ. శ్రీ. యోగ్యత.

అర్హము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. పూజార్హము. 2. యోగ్యము, తగినది. వి. అ. పుం. వెల, విలువ.

శ్లో: మహార్హశయాపరివర్తనచ్యుతైః. సం. కు. సం. 5. 12.

అర్హితుఁడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) పూజితుఁడు.

అర్హ్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. యోగ్యము, తగినది. 2. పూజ్యము, పూజింపఁదగినది.

అం వి. (నం. అర్థమ్. క. అం. త. అరై.) 1. సగము, అర్థము; కొంచెము.

క. నిన్నయట సచ్చిపోయితి, పున్న యటయు నేఁడు దీర్చి యుడిపెద నీ గ, రోవొన్నతి ... భార. ఉద్యో. 4. 341.

2. (శ. అరై.) గది, చిన్నది; పెట్టెగూఁడు మున్నగువానిలోనిగది.

గీ. అతివ బంగారునటలోని కరిగి మిగులఁ, బెరుగుసిబ్బితచే గడఁ బెట్టుకొనియె. యయా. 5. 34.

చ. మిడుగుఱుఁబుర్వువెన్ను తగుమృత్తిక పాడున నంటఁజేసి యొక్కెడ నటలోన నిడ్డ నదియిమ్ములఁ గ్రాలెడుదీపరేఖగా... కేయూర. 3. 270.

3. కొఱత, న్యూనత్వము.

నీ. అట లేనినెఱిది ప్తి మెఱుఁగెక్కి సరిమింటఁ జరియించుసంపూర్ణచంద్రుకంటె. భా. రా. ఆర 1. 185.

ద్వి. వెఱవక సుగ్రీవ వేగపొమ్మనిన, నట లేని కడఁకతోనప్పుడుప్పొంగి. రం. రా. కిష్కిం. 208 పా, 7 పం. భాగ. 10 ఉ. 685.

4. భేదము.

క....మీతండ్రి నే, నట లేనిసఖుఁడ నెమ్మెయి, మఱుకునె యారాజునుతుల మాన్యుల మిమ్ముక. భా. రా. ఆర. 1. 105.

6. కపటము, వంచన.

చ....కోమలిజన్మఫలంబు మీకుఁ దోఁ, చినతెఱఁ
గంతయుం దెలియఁజెప్పఁడు వీరికి వీరు
సమ్మతిం,చినయటులైన లెస్స యటచేసిన
దోషము వచ్చు నావుడుకా. భోజరా, 4. 38.

6. శంక, సందేహము.

ద్వి.పన్నుగానాసేయుపనుల పై నిన్ను,మన్నించి
నిలిపెద మది నట లేక. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ.
1806.

7. కీడు, ద్రోహము.

ఆ. దుర్జయమున శకునికర్ణి దుశ్శాసనుల్,
గఱపఁజాండవులకు నటయచేయఁ,గడఁగెఁ
జాండవులును గడు ధార్మికులు గానఁ,
బొరయరైరి వారిదురితవిధుల. భార. ఆది.
3. 12.

క. ఒకఁడు సుశర్మాఖ్యుఁడు ఘా,తుకుఁడు
గలఁడు కల్లుద్రాగుఁ దునుము ధరామ,
ర్మికులుల నటదలఁచుం గురు,నకుఁ గన
కము దొంగిలుం దినము నజపుత్తా) పాండు.
5. 78.

8. చినుఁగు.

ద్వి. అటలదోవతి మొలనంటఁగా విగిచి,కుటు
చగాళి ముడిగొని యాడు గఱచి. రం.
రా. అయో. 108పా. 3 పం. (శ. ర-
'అటచిదోవతి' అని ముద్రి)

విజ. సగము; కొంచెము.

సీ. అటచందురుని...హరి. ఉ. 7, 74.

శ్రీ. విజ. కొంచెముగా.

గీ. వసుధ రాయుచు మోమట వాంచి వాంచి.
కృ. శకుం. 3. 5.

జ: అటకన్న, అటకాలు, అటకూడు, అట
క్రొన్నెలకూపు, అటగొర, అటగొను,
అరచట్ట, అటచాపు, అటచూడ్కి, అట
చేయి, అటచేయు, అటజాతి, అటపది, అట
పీనుఁగు, అటపొటడు, అటమర,అటమాట,
అటమీటుమొన, అటమెయికోటివాఁడు,
అటవిరి, అటసంజ.

అటక వి, మూఁపు,స్కంధము.

క. నీ వేల వచ్చితచటికి,నేవాఁడవు మోపు
టటక నేపారెడునీ, లావరిపులుఁ గెక్కడి
యది, యీవారిజనయన యెవ్వ రేండ్డఁ
జెపుమా. హరి. ఉ. 4. 140.

అటకట - అటకడ.

(మూఁపు)

క. చటినుండి తొలఁగ నుటికెడు, వెటిసింగపుఁ
గొదమవోలె నిబ్బరిముగఁ గ్రే.ట్లుటికె
దొలఁగం బగతుని, యటకటనుండి భువిపీఁది
కబ్బలియుండున్ హరి. పూ. 7. 105.

ద్వి. కొడుకుఁ దా నటకట నిడుకొని వచ్చి.
బస. పు. 8. 140 పం.

అటకటము - అటకడ.

(మూఁపు)

క. ఘనవిక్రముఁడు ప్రలంబుం, డనుదైత్యుఁడు
గోపరూపమై బలభద్రుం, దనయటకటమున
నిడుకొని, చనియెన్ గగనమున గోప
సంఘము బెదరన్. పద్మ. 9. 186.

అటకడ-అటకట,అటకటము,అటకడము,అర్కట.

వి. 1. స్కంధము, మూఁడు.

సీ. ఎటిఁగి చెచ్చెరఁ దల్లి నటకడ నిడి ధన్మసుత
విజయులఁ దన వితతకావళు,యమశంబు
నెక్కించి...భార. ఆది. 8. 160.

(శ్లో: స్కంధమారోప్య జననీం యమావంకేన
వీర్యవాన్, పార్థౌ గృహీత్వా పాణిభ్యాం
ప్రభాతరౌ సుమహాబలః. సం. భార. ఆది.
160. 27.)

క. తటి యగునంతకు రిపుఁ దన,యటకడఁ
బెట్టుకొని...భార. ఆది. 8. 114.

2. పొదిగిలి.

క. అటిముటి నప్పొట్లము దను,గిటికొని కొలు
వంగ నరిగి కెంలెడుబత్తిన్, ముటియుచు
నడుగులకెఱఁగిన,నటకడఁబెట్టుకొనిరాముఁ
దాతని కనియెన్. అచ్చ. రా. క్షిప్రం. 72.

అటకడము - అటకడ.

(మూఁపు)

గీ. అహితసేనలు రా నతం డడ్డగించి,యాహ
నము చేయుచుండ హయంబు సేన,గొటియ

వలెఁ బెట్టుకొనివత్తు నటకడమునఁ,దడవు
సేయకధర్మనందమనికడకు. జై. భా. 1. 101.

(పొదిగిలి)

ద్వి. అటకడంబునఁ గాంత ననువుగా నునిచి,
యొటవాయఁ బెటికి మహోగ్రంబుగాఁగ,
ద్వి. హరిశ్చ. పూ. 1853.

అటకన్ను - అరికన్ను. ఎ. (√అట) సగము
మూసినకన్ను; కొంచెము మూసినకన్ను.

అరికన్నిడు - అటకన్ను పెట్టు. వేం. పంచ.
8. 310.

అటకన్ను పెట్టు - (పాఠవశ్యాదులచే) సగము
కన్నుమూయు.

వ. అన్నన నటగన్ను వెట్టి...చంద్రా. 2. 84.

అటకము ఎ. అజీర్ణ వ్యాధి. ఆం. భా. 2. 128.

అటకాలు - అరికాలు. ఎ. (√అట) పాదతలము,
పాదముక్రిందిభాగము.

క. నాయంగంబుల నెల్లన్, బాయసమతిభక్తిఁ
బూసి పాదతలమునన్, బూయవు గావునఁ
గలుగు న,పాయం బటకాల నీకు నవిలం
ఘ్యంతై. భార. అను. 5. 377.

క. ... మలయోద్ధూతరిజం బటకాకులఁ,
జేతుల నొరయుదురు...కు. సం. 5. 688.

అటకూడు ఎ. (√అట) 1. అర్ధాశనము, కడుపు
నిండనిభోజనము.

గీ. అక్కవాడల నటకూళ్లు మెక్కి ... ఆము.
6. 69.

2. పూటకూడు, (చి. ని.)

అటకొన్నెలతూపు - అరకొన్నెల తూపు. ఎ.
(√అట) అర్ధచంద్ర శాణము. అచ్చ. రా.
యు. 544,

అటగొడ్డము - అటగొడ్డము.

క. విడ్డలు వెటతురె నీ కట,గొడ్డంబులు సేయక
...భాగ. 8. 467.

అటగొడ్డతనము ఎ. (√అటగొడ్డము) ధార్మ్యము,
దుండగము.

ద్వి. అద్దిరాభ క్తునియటగొడ్డతనము, విద్దెలాడె
దుఁగాక విందుమే తొల్లి. బస. పు. 5. 105వం.

అటగొడ్డము - అటగొడ్డము. ఎ. దుండగము,
దౌష్ట్యము.

క. ఎఱిఁగి యెఱిఁగి నీముందర, నటగొడ్డము
చేసిపోయి రదిగైకొన నీ,తెఱఁగయిన
హంసడిభకులు, కొఱవిం దల బరికికొన్న
కొఱదులు గారే. ఉ. హరి. 4. 106.

అటగొఱ ఎ. √అట (శ. అత్తై కుత్తై - న్యూనత.)

1. కపటము.

చ....సుఖంబునదక్షవాటికన్,దుఱఁగలిగొన్న
సమృదముతో గమనింపుము భీమనాయకుం,
డటగొఱ లేనివేల్పు నిఖలాభ్యుదయంబులు
నీకు నయ్యెడున్. భీమ. 2. 155.

2. భేదము.

క. ...తానుం బతియున్,మనమున నటగొఱ
లెఱుఁగక,యనితరసుల భై కసుఖము లందు
దురు...పారి. 5. 62.

అటచేట్ట - అరిచేట్ట. ఎ. (√అట) చిన్నచొక్కా,
మొలవటకు వచ్చుచొక్కా.

నీ. అటచట్ట దొడిగి మైనడ్డంబు దిగటంబు
వలిప దుప్పటి పల్లెవాటువేసి. వై. జ. 2. 47.

ద్వి. హరువైన పైరిణి యటచట్ట తొడిగి.
రఘునా. 7 పా. 9 పం.

అటచే - ఆర్పు. అ. ౮3. (శ. అటచు, అటుచు. శ.
అత్తై. ఖ. ఆర్.)

1. (జంతువులు, మొ.) ధ్వనిచేయు: కేకవేయు,
బొబ్బవెట్టు.

ఉ. ...ఆ వటచినిట్లు...భార. ఆది. 6. 168.

క. ...కప్పలు, గఱరవరట్కురరవరరగట్టని
యటచెన్. హర. 2. 17.

క. ఆకొని యటచెడిఁ బ్రేవులు. భోజరా.
4. 212.

(వ్యవ) నేనుఎంతఅటచినను తలుపులుతీసినావు
కావు.

2, మొటపెట్టు.

అ. జీవికార్థులై నజీవుల సుఖనుపు,లై నవారిఁ
జంపె నటవ నటవ. భార. ఆర. 2. 112.

వ ...రక్షింపుం డని యటచువారును...దశా.
2. 440.

3. విలపించు, పడు.

క. నెటి దప్పం బడి పెల్లుగ, నొటలెడి నరవాటి
కరులయులి వభిమన్యుం, డటిముటిఁబడుటకు
వగ మదిఁ, బటిగొన నిలపెలుచ నలచుభంగిఁ
జెలంగున్. భార. ద్రో. 2. 132.

స. శ్రీ. 1. బిగ్గరగాఁ బిలుచు; బిగ్గరగాఁ జదువు.

సీ. అర్థంబు తెలియక యటచెద రవధాను
లూరక వేదాలునోరికొలఁది. ప్రబోధ. 2.7.

2. ప్రేలు, వదరు, వాఁగు.

క. నను సుప్రసాదదృష్టి, గనుగొను మేనిపుడు
గొన్ని కాటు లటచితిన్. మనుజేంద్ర వానిఁ
బెడచెవు, లను బెట్టుము వేటుగాఁ దలంపక
దయతోన్. భార. కర్ణ. 3. 93.

జ. అటపు.

అటచోడి ఎ. (√అట) అర్థవీక్షణము.

అము. 5. 7.

అటచేయి ఎ. (√అట) హస్తతలము, చేతిక్రింది
భాగము.

అటచేతఁ బ్రాణములు పెట్టికొనుట—ప్రాణ
ములు విడువ సిద్ధముగా నుండుట.

క. పిటుఁడం గురుధరిణీపతి, నటచేతంబ్రాణ
ములు ఘనారాతిబలం, బుటని తెగువ
ముందటఁ బె, న్నొటలుట చిత్తమునఁ బెట్టి
కొని విహరించెన్. భార. స్త్రీ. 2.87.

అటచేతిలోనికి వచ్చు—సులభమగు, వశమగు.

అ. అఖలశీర్షఫలము నటచేతిలోనికి, వచ్చు సంశ
యింప వలదు నీకు. భోజరా. 6.375.

అటచేతికిఁ దెచ్చుట—వశము చేయుట.

క. సకలభువనములు నటచేతికిఁ దేరం జాలు
నట్టి ధీమంతుఁడు దే, వకికొడుకు గలఁడు...
భార. ఉద్యో. 2.182.

అటచేత నుంచుకొను—అటచేతఁ బెట్టుకొను, లా
లనముసేయు. కుక. 8.187.

అటచేతిది, అటచేతిలోనిది—అటచేతిలో నున్న
దానివలె వశమైనది.

క. ఇనశశిపావక భూమిగ, గనజలపవనాదివస్తు
గతు లెల్లను గా, లునియటచేతి వనిన...
భార. అను. 1.28.

అటచేతఁ బండ్లువచ్చుట:- అసింభవమైనకార్య
మును దెలుపును.

క. అటపు లుడిగి పోపో నీ, యటచేతం బండ్లు
వచ్చినప్పుడు మమ్ము, గటచెదవుగాని...
కళా. 3.218. నిరం. 3.32.

అటచే(నే)యు స. శ్రీ. (√అట) వంచనచేయు,
మోసపుచ్చు.

ఉ....పాండవుల్, నేపడిరేని చంప నటనేయక
చెప్పెద సవ్యసాచిపైఁ గోపముపెద్ద వాఁడు
సమకూరిన బిట్టఁ జంపుదుం జామీ. భార.
ఉద్యో. 4.88.

(‘న వై త్వ య్యన్యతం వదే’ అని మూలము).

2. మటుఁగుపటుచు, చాచు.

గీ. నీవు మారాజుపైఁ గూర్మినిలుపు గలిగి,
చిత్తమటసేయ కున్నట్లు చెప్పి తిప్పుడు.
నైష. 2.88.

అటజాతి ఎఱ. (√అట) హీనకులుఁడు; హీనుఁడు;
దుష్టుఁడు.

ద్వి. కల్లరి పతితుఁడు ఖలుఁడు దుర్జనుఁడు,
ప్రల్లదుఁ డటజాతి భక్తి హీనుఁడు....
మందునకైన నూరిలో లేడు. బస. పు.
1.578 పం.

క. తటుచంటి తన్ను నెదిరిని, నెటుఁగడు దన
కొలఁది పుడుక లేటఁడు మొండిఁ, డట
జాతి... ఎక్కడ నిట్టి ప్రేలుగొండులుగలరే.
కు. సం. 7.880.

క. అటజాతిజంతు విచ్చట, వెటపించుచు నుండ
వలదు విపినంబునకున్, దటుముఁడు...
నా. పంచ. 2.189.

క. అటజాతిని నిన్ను నేమి యననేర్తు సుతా.
హరి. పూ 5.239.

అటప ఎ. తొన్న చేలు మొదలగువానిని గాచునపుడు
కూర్చుండుటకై యెత్తుగాఁ గట్టినమంచె.

ద్వి. మఱి యేల వేయును నెటయఁ బండించి,
యటపడిగ్గినయట్ల యయ్యెనుర్విశ. బస. పు.
7.810.

అటపది స. (√అట) పదిట సగము, అయిదు.
(యశోవర్ణవము)

సీ. వెన్నుని యన్నన్న వేల్పులదొరవాలు
నటపది మోముల నలరుసామి. రామ.
2.13.

అటపీనుఁగు ఎ. (✓అట) 1. ప్రాణావశిష్టమైన
ప్రాణి.

వ....పదంపడి యటపీనుఁగు లొటలుటయును
దానవగణంబు కలకలంబును డిందువ
డియె... భార. సా. 1.201.

2. మూర్ఛితమైనప్రాణి.

ఉ ...విల్, ద్రుంచి తురింగవక్త్రములఁ
దూపులు నించి యలంచి మేను నొ,
ప్పించినఁ దేరితోడ నటపీనుఁగు నీడిచి
కొంచుఁ బాటె...భార. ద్రో. 2.74.

అటపు ఎ. (✓అటచే) అటచుట.

క. అటపు లుడిగి పోపో నీ, యటచేతం బడ్లు
వచ్చినప్పుడు మమ్ముకా, గటచెదవుగాని...
కళా. 3.218.

అటపేద ఎఱ. (శ. అట-అత్యంతము) మిక్కిలి
దరిద్రము.

ఉ. కన్నులు చేరిలం గొలువఁగాఁదిగుఁ గౌ
నటపేద...అహ. 1.83.

(ఇట 'మిక్కిలికృశము'అని తాత్పర్యము.)

అటపొలుడు ఎ. (✓అట) సగముగూను.

క. అటపొలుడు కుటుచచేతులు. భార. ఆం.
2.134.

సీ. కందుఁబండ్లు బరికెగడ్డంబులును నటపొలు
డులు నంటుదూపులును...ఆ...గలుగు
నెలుకుముసిఁడిఁ గనిరి సతులు. కు. సం.
6.694.

అటమర-అరిమర, అరమరము, అరమరిక, ఎ.
(శ. అరెమరె-అరె-సందేహము. మరె-దాఁప
టికము, గుట్టు.)

1. వ్యాజము, కాపట్యము.

ద్వి. తెలుఁగొప్ప నెవరికిఁదెలుపక భక్తి, నట
మర లేక మమ్మనవరతంబు, గొలిచిన...
నవ. 4.141 పొ.19 పం.

2. మర్మము, గుట్టు.

క. మఱియు నొకమాటయెవ్వరు, నెలుఁగని
యది దశరథునకు నే కాంతమునం, దట
మర లేక దృఢంబుగ, నెలుకపడఁ జెప్ప
వంటి నే నొకరుండఁ నిర్వ. 9.57.

3. భేదము.

క. ఓయమ్మ యిట్టు అటమర, సేయంగా నేల
నీవుచెప్పిన చెయ్యుల్, ద్రోయంగా నేర్తుమె
యిఁక, నీయానతిఁ గడవఁబోము నీయాన
సుమీ. అచ్చ. రా. అయో. 80.

4. సందేహము; శంక, జంకు.

చ. అటమర మాని తద్విభుఁడు నాబలభద్రునిఁ
బట్టఁ బంచినన్. దశకు. 10. 126.

గీ. అటమరలు దీట లాలించి యామలించి,
కలికి తొలికూటమి విభుండు తులకరించె.
కృ. శకుం. 3. 50.

అటమాట ఎ. (✓అట) వక్రోక్తి, వంకరమాట.

సీ. దప్పి కిమ్మనమది దప్పినదా యనుఁ జెంబు
దెమ్మనినఁ గుచంబె యనును.

గీ. అంచ నిట్టేపురేఁగి యమ్మించుఁబోడి,
యతని మాటల కటమాట లాడికొనుచు.
హంస. 5. 70, 71.

అటమీటుమొన ఎ. (✓అట) మల్లవిద్యయందలి
పదిరెండుమొనలలో నొకటి. హంస. 1. 206.

అటవ! ఎ. (శ. అటవై - దుష్టత్వము). పెంకెయావు.
సీ. అరవలపై నను నలవున వెరవున ముట్టె
యంటఁగఁబట్టి కట్టి విడువ. భార. విరా.
1. 101.

(‘అట్టలఅని’ పాఠాంతరము). చూ. అటవ².

అటవ² ఎ. (శ. అటవ.) సన్యాసి, భిక్షుకుఁడు.

ఆ. పటవఁబో మ్మటంట బరువఁజే నాకు నీ,
యటవఁదోఁక గోసి యటవఁజేతు. వైజ.
8. 97.

(ఇట ‘పెంకెయావు’అని ధ్వని కలదు.)

అటవ³-అరవ. ఎ. ప్రాచిదుఁడు, అటవదేశము
వాఁడు. ఆం. భా. 2. 103. అప్ప. 2. 197.

అటవడు ఎ. సస్యవిశేషము.

క. అటవడు గంటె తవిందియ లటువదిదినము
లకుఁ బండు పని బ్రదుకాసన్, దటచుగ

నేకాలెత్తంగఁ, బటవటయైయవియుమల్లెపడి
చెడిపోయెన్. కాళ. 3. 152.

అటవత ఎ. (అటవ + త.) అటవస్త్రీ.

గీ. బండెక తైలు సురతప్రపంచవేళఁ, గుచ్చియట
వత లసమాస్త్రభద్రలతలు. కాళీ. 2. 109.

అటవము ఎ. (త. అరవపు. త. అరువ, అవ.)
ద్రావిడభాష.

అటవలు — అరవరులు. విణ. బ. (త. బటవర —
మిక్కిలి శుష్కమైనది.)

1. శుష్కించినది, క్షీణించినది. (చూ. అటవలు.)

2. భగ్నమయినది; ధ్వస్తమైనది.

క. అటవలులై నరభంబులు, నెటి దప్పంగఁబడిన
యశ్వనికరంబులుఁ బెళ్ల, దలుచుగఁ గూలిన
కరులు, నిటికొనియెళ్ల సమరమేదిసీతల
మెల్లఁ. భార. భీష్మ. 2. 136.

గీ. అకట కాలకుడిప్పు డేమయ్యెనొక్కొ, బండి
యటవలులై యిట్లు పడ్డదేమి, మూడెనో
యంచు...హరి. పూ. 5. 180.

సీ. ...కావించుదక్షయాగమున శివుని, మటచిన
నయ్యజ్ఞ మటవలులై పోదె... భార. ఆను.
5. 388.

ఎ. బ. ఖండములు, తునుకలు.

గీ. అటవలు చిద్రుపలన ఖండాహ్వయములు.
ఆం. శే. 55. అప్ప. 2. 197.

అటవటనేయు న. శ్రీ. (✓అటవటలు) భగ్నము
చేయు; ధ్వంసముచేయు.

సీ. అరిగి దక్షాధ్వరం బటవటనేయ గ భద్ర
తేజని వీరభద్రుఁ బనిచె. హరి ఉ. 6. 14.

అటనంజే ఎ. (✓అట) అర్థసంధ్య.

క. అటనంజవేళఁ జక్కలు, దటితటిఁ బొడ
మానె...పద్య. 3. 23.

అటమి ఎ. కుత్తుకలో పుట్టెడి యొకానొకరోగము.

ద్వి. అటమియో కోవయో యంగిటిముల్లో,
యెటుఁగను మందు న్నూఁకేమియు ననుచు.
బస. పు. 3. 365.

జ. అటమికొను.

అటమించు న. శ్రీ. (✓అటము) అటుమఁ
జేయు.

(ఎగుర్కొనఁజేయు, ప్రతిఘటింపఁజేయు)

క. అటమించి చొచ్చినిల్లట, చెటిచితి విఁకఁ
బుట్టినిల్లు చెఱచెద ననియే, పటతెంచితీ...
తై. భా. 4. 69.

అటమికొను అ. శ్రీ. (✓అటమి) అటమిరోగము
కలది యగు.

సీ. చివురెల్లఁగసినొత్తి తొవరాకు గుత్తుక
డెక్కిని కోయిల వెక్కుచుండు...తని పండ్ల
రసమెల్లఁ ద్రావి సాధికమై చిల్కలెల్లఁ
గట్టటిమికొనఁగ. కు. సం. 5. 641.

అటముటి శ్రీ. విణ. ద్రు. 1. శీఘ్రముగా, వేగ
ముగా; వెంటనే, తోడో.

చ. ...యుధిష్ఠిరుం, డటముటిఁ జంపె సాధిక
దదశ్వములఁ వరకాణసాడియే. భార.
విరా. 3. 215.

క. అటజాతిజంతు విచ్చట, వెఱపించుచు నుండ
వలదు విపినంబునకుఁ, దలుముఁ డని
ముదల వెట్టిన, నటముటి ననుచరులు వెడల
నడచిరి నన్నుఁ. నా. పంచ. 2. 189.

చ. ....ముం, దట నిక నాకుభక్తుఁడని నందను
కాధలఁబెట్టినప్పు డే, నటముటి దైత్యవల్ల
భుని నంతకుఁ జేర్చెద...దళా. 4. 125.

2. అనాలోచితముగా.

చ. అటముటిరుద్రు నెంత చెడనాడెదు సోమము
ద్రాగియున్నిమై, యెటుఁగక బిట్టెదో...
కు. సం. 2. 171.

ద్వి. కటపెడి దేమి యక్కమలా వ్రకులుని, తెఱఁ
గెటుంగక పూని దేవేంద్రుతోడ, నటముటి
వేమించ నాడంగనేమి. ద్వి. హరిశ్చ. పూ.
357.

3. తబ్బిబ్బుగా, కాటుమాటుగా, ఉచ్చావచ
ముగా.

క. విటిగి భవత్సుతనివహం, బటముటిఁగనుకనిఁ
జనంగ ననిలసుతుఁ డే, దైట నెగచి వగచె
వారం, దటుఁ దనచే జచ్చుఁ టపుడు తప్పు
టకుఁ గడున్. భార. భీష్మ. 2. 390.

ద్వి. విటిగి ముందట నున్నవింటి తువ్వలును,
నటముటిఁ బడియున్న యస్త్రశస్త్రములు.
రం. రా. ఆర. 189 పా. 21 పం.

4. అత్యంతము, మిక్కిలి.

క. దానికి నవ్వుచు వేగంటే నొకభల్లంబుదొడిగి
యేసితి సాంద్ర, జ్ఞానాదభరితరోదసి, యైన
తడియోగ్రచాప మటముటిఁ దునియన్.
భాం. ఉద్యో. 4. 817.

5. ఇంచుకేనియు, బొత్తిగా.

(ఈయర్థమున వ్యతిరేక క్రియలతోనే సంబంధించి యుండును.)

చ....తొయ్యలి యుయ్యెలలూఁగుమానసం,
బటముటి నిల్పనోప కతిపాధల వేదనఁ
బొందె నయ్యెడన్. సురా. 90.

6. తఱచుగా, దట్టముగా.

చ. ఉటుముచు నెల్లెడం విడుగు లుగ్రగతిం బడ
ఘోరమూర్తియై, యటముటిఁ గప్పదెంచు
విలయాభ్రముచాడ్చున...భాం. ద్రో. 1.89.

చ. ...చక్రి చెమర్ప రాతె మై, నటముటిఘర్మ
బిందువులు నమ్మణులున్...ఆము. 6. 182.

7. నిశ్చయముగా, నిజముగా.

క. నెఱవగుసంపద గలిగిన, నెఱి దానం గడువఁ
గట్ట నేర నిమనుజుం, డటముటిఁ జేనికిఁగట్టిన,
వెఱబొమ్మయై కాఁడె యెన్నివిధములఁ
జూడన్. విక్ర. 2. 179.

చ. అటమి రమాకుమారుఁ డపు డగ్రతలంబున
వచ్చి నిల్చిన, టటముటిఁ దోచినన్ గువల
యాఁడి వడంకి...వసు. 3. 179.

విజ. అత్యంతము, మిక్కిలి.

చ. ...వనిష్ఠముఖ్యు లగుమిక్కిలిశాంతులరీతిఁ
జూచితో, యటముటి వజ్రకుంతవుగదా
యవిదారణకారణాయుధా. దశా. 2. 80.

అటముటితనము ఎ. జోభము, కలవరము.

ద్వి. నునుపుగాకున్న వాసనకుఁ దేకున్న, మఱి
కదా శివునకు మాకు నంకంబు, నటముటితన
మిప్పుడదియేల యనుచు. బస. పు. 4. 872.

(ఇది చందనము కొనుటకు ధనములేక తనశరీరమును మాటి గంధముగా వర్పింపఁ దలఁచిన భక్తుని వచనము.)

అటమెనకుండలు—వరేనికుండలు. (ఓట)

అటనె(నియ) ఎ. (నం. అతిరసః) ఒకవిధమగు పిండివంట, భక్ష్యవిశేషము.

అటు'—అటు. అ. శ్రీ. (క. త. అటు.) నశించు, ఊడించు. భార. అది. 2. 18.

క. బలవంతులబలమఱుగ...భార. ఆది. 7. 176.

చ. చిటునగ వొప్ప గాండివము నెచ్చెర సజ్యము
నేసి నేనలు, క్కఱ...భార. విరా. 5. 143.

క. కరువునఁ బూరితమై లో, హరసము లోఁ
గాలునట్టు లంగజోజో, దురశిఖ రతితను
విమ్ముగఁ, గరిఁగియుఁ బొడ వఱక లోనఁ
గాలుచునుండెన్. కు. సం. 5. 578. భా. రా.
ఆర. 2. 144, హర. 7. 88.

మ. పరకార్యంబు లొనర్పఁగాఁ దమపనుల్
పాటిల్లు నోర్వన్ ఖలో, తరుల మూర్ఖుల
పెంపఱున్ బరుచరిత్రల్ మెచ్చనాశ్మీయమౌ,
చరితం బెన్నిక కెక్కు...మల్ల. నీతి. 60.

ఉ. ...వా, రెట్టటిపోవనిమ్మనుచు నించుకయేని
యుఁ దాల్మిలేకయే, నెట్టు భుజించువాఁడ
ధవలేక్షణ యొక్కఁడ నీగృహంబునన్.
కాశీ. 7. 180. సమీర. 3. 281.

అటు' (చూ. అటు.)

అటుఁదెవులు ఎ. (√అటుగు.) ఉయరోగము.

నీ. ...కుష్ఠము గలతనువునాతఁ, డటుఁదెవుల్
గొన్నాతఁ డఖిలవస్తువులును నమ్మెడునతఁడు
...పం క్తిదూషకులండు పొరవేంద్ర, భాం.
ఆను. 8. 175.

అటుకువ ఎ. (√అటుగు) అటకము, అజీర్ణ వ్యాధి.

నీ. ...అటుకు వఱక మఱ్ఱె మన నజీర్ణియగు.
ఆం. భా. 2. 128.

విజ. పరిపక్వము కానిది: పరిణతము కానిది.

నీ. అటుకువయెటుకతో...ఉ. హరి. 4. 50.

అటుక్రమ్ము అ. శ్రీ. (√అటు) చుట్టును క్రమ్ము; క్రమ్ము.

ద్వి. పఱచు నెత్తురుచేర్లు బహుమాంసములును,
నలుక్రమ్ము భూతంబులై రణం బొప్ప.
రం. రా. నుం. 265 పా. 4 పం. కవిక.
4. 180.

అటుగమి ఎ. (√అటుగు) అటుగక పోవుట; అజీర్ణ వ్యాధి.

నీ. ఒకతటి మునివర్మలొక్కటఁ బెక్కండ్రు
శ్రాద్ధముల్ నేయ భోజ్యములు పెక్కు,
అనుభవించుటఁ దమ కలుగమి పుట్టుట...
భార. అను. 8.198.

నీ. అటుగమి పుట్టి యింద్రాదిదేవతలకు
నెన్నఁడు వంటకం బింపుగాదు. వరాహ.
12.61.

అటుగు(వు) అ. ౧౩. (౩. అరగు, అరుగు. ౩. అటు.)

1. ఊడించు, తలుగు, కృశించు.

గీ. సమదుండగు భీమనేనుచేఁ జచ్చిచచ్చి, బల
ములలుగ...భార. ద్రో. 4.220.

క. నెఱగొండలు గువ్వలచే, నలుగునె యీ
మంటిదిబ్బ యటు నాచేతం, దలుగునె...
భోజ రా. 3.79.

2. (తినినపదార్థము) జీర్ణమగు.

నీ....దరిద్రపుజనంబు, లాఁకటం దిని తాలు
నటిగించుకొందురు...భార. శాం. 1.216.

ఉ. డక్కెను రాజ్యమంచు నకటా యిటు
దమ్మునిభాగ మీక నీ, వెక్కటి మ్రింగఁ
జూచె దదియెట్ల టుగు...భార. ఉద్యో. 2.52.

జ: అటుఁదెవులు, అటుకువ, అటుగమి,
అటుగుఁ దెవులు, అటుగుడు, అటుగువడు,
అటువుఁ దెవులు, అటువుడు.

అటుగుఁదెవులు—అటువుఁదెవులు. ఎ. (√అటుగు)
అటుఁదెవులు, తయరొగము.

అటుగుడు అటువుడు. ఎఱ. (√అటుగు) అటిగి
పోయినది; జీర్ణమయినది.

నీ. కుడికరంబున నలుగుడు వేణుదండంబు
గూని వీఁపునఁ జింపిగొడుగుఁదడక. తై.
భా. 9.167.

ఎ. అటిగిపోవుట. సాంఖ్య. 2.19.

బ. తునుకలు, ముక్కలు. (చూ. అటువుసు.)

అటుగువడు అ. ౧౩, (√అటుగు) ఊడించు, చెడు.

క. వలువత లేచి నీవగు, కొఱగాములు
చక్కఁద్రోచికొనఁబోయె దినం, బలుగు
వడియె నీపను, లఱజాతివి నిన్ను నేమి
యన నేర్తు సుతా. హరి. పూ. 5.289.

అటువు న. ౧౩. (√అటుగు). 1. అటిగించు,
జీర్ణముచేయు.

ఉదా; తిన్నతిండి అటువుకొనలేకపోయినాఁడు.

2. ఇముడుచు, దక్కించు.

ఉదా : అటుప రానికడి-ఇముడుచుకొనశక్యము
గానిముద్ద. మ్రింగరానిముద్ద.

(వ్యవ) దొరికినసొమ్ము అటువుకొనలేక పోయి
నాఁడు.

అ. ౧౩. 1. ఇముడు, లొంగు, అడఁగు.

ఉదా : నాచేతికి ఆ పెద్దరాయి అటుపదు.

2. దక్కు.

(వ్యవ) ఆసొమ్మునాకు అటుపనిచ్చుటలేదు.

అటుము(ర్ము) న ౧౩. 1. ఎదుర్కొను.

ద్వి. తివిరి రాక్షససేనఁ దెలిచి పఱప, నటిమి
కొందలు చచ్చి రాహవక్షోడి. రం. రా.
ఉ. 77 పా. 12 పం.

2. ఒత్తుడుచేయు, బాధించు.

నీ. కలుకును బేదల నలుముటయును బెఱ
తెఱవల పైఁజూడ్కిపఱపుటయును. అచ్చ.
రా. కాల. 45.

3. ఆక్రమించుకొను, వశపఱచుకొను.

నీ. ఒజ్జకుఁగైతవ మొనరించు నతఁడు తదంగ
నాఁనముల నటిమినతఁడు, కునకంబు
గర్భిణంబు నగుదురు...మార్క. 2.118.

అ ౧౩. 1. ప్రతిఘటించు, మార్కొను.

చ. ... అమరాపగాతనయుతోడిరణంబునకుఁ
దిశాధినాథులు నలుమగఁ జాలరు...
భార. భీష్మ. 2.9.

క....ఓడకుఁ దోడకుఁ, ఉనుచుఁ గొడవిభుఁ
డనికి నటిమెనె యనుచుఁ కళా. 8.50.

2. సాహసించు, తెగించు.

గీ. పిటికికండ యొకింత లేకటిమి వేడ్కఁ,
జీచ్చులుకఁ బోవువికచరాజీవనేత్రకు...
కాశీ. 2.88.

3. విజృంభించు, అతిశయించు.

చ. అటిమి రమాకుమారుఁ డపు డగ్ర
తలంబున వచ్చి నిల్చిన, ట్లటిముఠిఁ
దోచినఁ గువలయాఁడి వడంకి కడంక
దూలి...వసు. 8.179.

సీ. గ్రామముల్ ధనధాన్య కటకంబులై
యుండు నటిమి ధేనువులు చన్నవిసి పిండు,
కృ. శకుం. 1.18.

ఎ. ఎదుర్కొనుట, ప్రతిఘటనము.

క. ఉఱక నరుడట్లు మైమఱు, వఱువుళ్లుగఁ
జేసిలీల నంగము లెల్లం, బఱియలుగఁజేయ
నాతం, డఱు మెడలక మఱియు నేసె నధి
కరయమునఁ. భార. భీష్మ. 2.306.

ఉ. ఏటల మ్రొగ్గవారిఁ గని యించుక కొంకక
యర్జు పెంపునఁ, బోటలవాతఁ బోవు
భటపుంగవులఁ మది మెచ్చుచుఁ....
భార. విరా. 3.163.

అణువండ్రు స. (అణువదికి మహాన్యహత్యైక్తిక
రూపము.) అణువదిమంది.

అణువది అర్ధది స. ఔ. (అణు + పగులు - క.
అణువత్తు. త. అణువదా.) అణువదులు.
భార. శా. 5. 46. కాళి. 5.286.

అణువుఁదెవులు - అణుగుఁదెవులు.

ఉ. ఏను హితంబు సెప్పనిటు లేచిదురాచఁడం
బు లిమ్మొయిఁ, మానవు రోగి చేదయిన
మందఱువుందెవు లుటఁదాఁకినఁ, గాని
యెఱుంగఁడు....ని. 4.65.

అణువుడు - అణుగుడు. ఎఱ (✓అణువు) అఱిగి
పోయినది; జీర్ణమయినది.

క. అణువుడుగావిముసుగును, విఱిగినదండం
బుఁడునిసి వ్రేలెఁడుగోఁచి, బఱియయిన
కమండలువును...ఉ. హరి 4.78.

ఎ. అఱిగిపోవుట.

బి. ఖండములు, తునుకలు.

క. చిఱునగవుతోడమైవఱు, వఱువుళ్లుగఁ జేసి
యతని యంగము దోఁగం, బఱపె రుధి
రంబు...భార. కర్ణ. 3.200.

క. ద్రోణుఁడు కోపించి తను, వ్రాణం బఱు
వుళ్లు నేసి...భా. భీష్మ. 2.232.

క. ఏసి నిశాతశరంబులఁ, గౌసల్యాతనయు
నొంచి కవచం బఱుపున్, నేసి...భార.
రా. యు. 548.

అణువై - అణువది. (చూ. ఇరువై.)

మ. అఱచేయింబలె మేఘపుష్కర మహా
హార్యాంతరాళంబునం, దఱువై యోజన
ముల్ వెడల్పును శతాయామంబునుం
గల్గి...వరాహ. 10.187.

అణ్ణ - నణ్ణ. ఎ. ప్రయాసమునఁ విదుకఁ దగిన
యావు, కరట.

సీ. అణ్ణలనైనను ననువైన వెంపున ముట్టె
యంటఁగఁబట్టి కట్టి విడువ. భార. విరా.
1.101. (చి. ని పా.)

ద్వి. ఉట్టిడి కాళ్ళట్టి యొనరంగఁ విదికి,
యణ్ణ పాలిచ్చె నేఁడని తెచ్చువారు. ద్వి.
భార. 10. (చి. ని)

అణ్ణ - అఱ,

(సగము) చూ. అజ్ఞాతలి.
(గది)

ద్వి. వలిగప్పురిపు ధూపవాసనల్ గదురు,
కొను కెంపుటణ్ణలోఁ గ్రొన్ననపాను,
పుననుంచి యందు నేర్పున వ్రాసినట్టి.
ద్వి. తి. సా. 1.15 పా.

ఆ. పరిమయోగిసొమ్ముపదిలమ్ముగా నపాయమ్ము
జెందకుండునట్లు డాచి, మగుడనీయఁ
గలిగె మాటదక్కెనటంచు, దడయకేఁగి
యణ్ణ తలుపుదీసి. హరి భక్త. 1. (చి. ని.)
(కీడు, హని)

సీ. తపనసూనుఁడు తారఁ దా నాక్రమింపఁడె
యన్నప్రాణములకు నణ్ణఁదలఁచి. ప్రబోధ.
1. 50.

జ: అజ్ఞాతలి.

అణ్ణము ఎ. ముండ్లమోపు. (శ. ర.)

అజ్ఞాత ఎ. (✓అజ్ఞాతగు.) 1. ఒత్తుడు, బాధ.

ఉ. ...ప్రసూనకాణుఁ డ, జ్ఞాతలఁబెట్టెఁ
దానరవనామెత బాలికకై విటావళిన్.
కళా. 1. 16.

క. ఆఁకలి గాదో భక్తిం, దేకువ గలవాఁడఁ
గానొ తినవేల కృపన్, సాఁకఁగదే నన్నిపు
డ, జ్ఞాతలఁజెట్టక పలాశనానకుఁడవై.
కాళ. 3. 89.

2. అంతరాయము, అడ్డు, ఆటంకము.

క. అఁకొనియఱచెడిఁ బ్రేవులు, నేఁకటవోవమల
వలయు నీమాంసము న, జ్ఞాఁకయిడి యివ్వి
ధంబునఁ, దేఁకువ చెడి వల్కఁదగునె థేనువ
నాతోన్. భోజరా. 4. 212.

8. దాఁపటికము, మఱుఁగు.

కా. ఊఁకోఁ జెప్పఁగ నెంతయేని తడవోవోవిప్ర
కార్దుల నీ, వాఁకొన్నాఁడవు భోజనోత్తర
మునం దాస్థానమై యుండి య, జ్ఞాఁకం
జెట్టక చెప్పెదన్ సకలవృత్తాంతంబునుం
దేటగా, వీఁకన్ వేళ యతిక్రమించెఁగుడునన్
విచ్చేయుమా క్రమ్మఱన్. కాశీ. 7. 173.

అక్షాఃకలి ఎ. (అక్షు¹-అఱ+అఁకలి) - సగమాఁ
కలి-అఁకలి పూర్తిగా తీఱమి.

క. అవనీసురులకు నన్నం, బవనీకా పెట్టు నెవ్వఁ
డజ్ఞాఁకలి గా, నవనిపయి నతఁడు పద్మో,
దృపుఁడై నను బొలియుఁ జుమ్ము తత్క్షణ
మాత్రన్. భోజరా. 6. 173, 181, 183.

అక్షాఁగు-అక్షాఁమే. స. ౧౩. (✓అక్షు.)

1. కంఠము పట్టుకొను.

కా. హాహాహా యని వేగ లేచి శమను, డజ్ఞాఁగి
తన్ ద్రోయఁగా...దశా. 5. 22.

2. కాఠించు, పీడించు.

(యశము-కర్త)

మ. బలభిన్నాగము చెంపఁగొట్టి గిరిజాప్రాణేశు
నజ్ఞాఁగి...(చాటువు.)

(నీసపాదములందు వేర్కొనఁబడిన చంద్రుని
ఈశానుని, ఐరావతమును, హిమవంతుని
పరుసగా.)

గీ. అక్కుఁ జఱచియు నజ్ఞాఁగి చెక్కిలడఁచి,
కలఁచి నీరుగఁజేసి నల్గడలయందుఁ గడిమి
నె-తయుఁ జెలఁగుచుఁ గలయ మెలఁగి,
యుబ్బుఁ జిన్న వేంకటపతి గల్పియసము.
రామ. 3 51.

(రెండర్థములకును ఇవి యుదాహరణము
లగును.)

అక్షాఁమే-అక్షాఁగు.

(కాఠించు.)

గీ. శబరకాంతాకుచాగ్రసంసక్తగైరి, కాంకసం
బులు జనుల నజ్ఞాఁచు నచట. చంద్ర. 5. 50.

అక్షాడు ల. ౧౩. (✓అక్షు) 1. సమీపమునఁ దిరుగు;
ఇటు నటు తిరుగు, చుట్టుచుట్టు తిరుగు.

వ. ద్రౌపది యున్న యెడకుం జని యాసమీపం
బున నజ్ఞాడుచు నమ్మానవతితో నిట్లనియె.
...భాగ. విరా. 2. 42.

గీ. పెట్టుపోతలసొగ సాని నెట్టిసాని, యింటికడ
నుండి యజ్ఞాడుబంటువాఁడు. శుక. 2. 208.

వ. ఇశ్పాలకులు మనవాలకపు సొమ్ములందు
నేమే, నియు నపహరించుటకు నజ్ఞాడుచున్న
వారు. ప్రభా. 1. 107.

2. ఊఁగులాడు, ఆందోళన మొందు.

వ. కటాక్షాంచలం బతనిమూర్తిఁ జాయనుం
డాయనుం జాలక యజ్ఞాడ. నైష. 5. 183.

3. తమకించు, తహతహపడు.

నీ. మొలక చన్నులతోడ ముచ్చట కజ్ఞాడు
చెలువునఁ దడఁచాటు చెవులు వ్రేల. విప్ర.
1. 68.

ద్వి. అఁకటఁ జంటి కజ్ఞాడుచు ముద్దుఁ, గూఁకటి
తూఁగాడ గునియుచు నున్న, సుతు లోహ
తాస్యనిఁ జూచి...ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. 705.

అక్షు ఎ. ౭. (దీనిక్రింది అకారమునకు బొపవిభక్తి
కములు పరమగునపుడు నిత్యముగాను ఇతఃప్రత
వికల్పముగాను లోపమువచ్చును, అచ్చుపరమగు
నపుడు మాత్రము రాదు. ఉదా: అటిలిన్, అటిలి
కిన్, అటుశన్, అక్షులు, అటులు, అజ్జె త్తి. మొ.)

2. కంఠము.

ఉ. అదని న్రూని పండ్లకును నల్లులు సాఁచెద
నేమి నేయుదున్...దశకు. 3. 131.

వ. ...అపగత ప్రాణులై పడియున్న పాము
దన వింటి కొప్పున నెత్తి యమ్మునియటుతం
దగులవైచి...భాగ. ఆది. 2. 167.

నీ. ఇందులింబముఁ జూచి చెందుప్పుఁగలుసావి
యటులెత్తినాకఁగ నానపడిన. కాశీ. 8. 12.

ద్వి. అంతకుం డఱుద్రొక్కి యదిమినయట్టి,
జంకువునై నను సత్కృపఁ గాచు. ద్వి.
హరిశ్చ. పూ. 837.

ద్వి. ఆదట నీరీతి నట్టొత్తి చంపె...ద్వి. హరిశ్చ.
ఉ. 2412.

2. ఉపకంఠము, చేరిక, సమీపము.

క. ...తెల్ల నిగట్ట టుత...మనుచ. 4. 16.

గీ. ...ఇయ్యూరియటుత. శుక. 3. 586.

2. ముందుభాగము.

(రాముడు మాయలేడిని వెంబడించుట.)

క. పిఱిదికిఁ బో నిచ్చినవి, ల్లటికినై యల్లఁ
జాఁప నది గనుఁగొని పెల్లటికి చను...
భా. రా. ఆర. 2. 49.

జ: అటుక్రమ్ము, అట్టాఁక, అట్టాఁగు, అట్టాఁచు,
అట్టాడు.

అట్టము 1. అటుగకు, అక్షీర్ణరోగము.

నీ. ...అటుకు వఱక మట్టె మన నట్టి...ఆం.
భా. 2. 128.

అల' 1. (త. అలై. త. అలె—చలించు.) తరంగము.

నీ. అరల నుయ్యలలూఁగు చలరెడి హంసలు.
ఉ. రా. 7. 283.

అల'—అల్ల' 1. నం. విణ. ప్రసిద్ధిని దెలుపును,

మ. అలవై కుంఠపురంబులో నగరిలో నామూల
సౌధంబుదా, పల...భాగ. 8. 95.

2. నిర్దేశమును దెలుపును,

గీ. చోరుఁడలచంద్రుఁడద్దంబు సొచ్చినపుడు.
నైష. 2. 124.

అల²—అలా. అవ్య. సంబోధనాంత పదములకు
అనుప్రయుక్తము.

ఉ. అక్కల కన్యకాత్వ మిటు లాటడివోవ
నకాఁడంబ నీ, కెక్కడి చూలువచ్చె, నిర్వ.
2. 24.

అలంకరణము నం. వి. అ. న. 1. అలంకరించుట.
2. భూషణము.

అలంకరించు నం. న. శ్రీ. కై నేయు, సింగారిండు.
(క) అలంకారయుక్తము చేయు.

నీ. ఏరాజు నిజకీర్తి నెనిమిదిదిశల నుల్లాసంబు
నొంద నలంకరించె. మార్క. పీఠి. 35.

(చ) (అలంకారముగా) పెట్టు.

నీ. తక్కుకైన వింతసొమ్ము లలంకరింపరే మించు
మైదీఁగెఁదాల్చించునటుల. ఇందు. 6. 119.

అ. శ్రీ. అలంకారములుపెట్టు.

వ. అయ్యంబుజాక్షికిఁ దద్వయస్యలుకౌతుకాతి
శయంబున నెప్పటికంటె మిగుల నలంక
రించి...కళా. 4. 104.

అలంకరిష్టువు నం. విణ. (ఉ.) అలంకరించు స్వభా
వము కలవాఁడు.

అలంకర్త నం. విణ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) అలంక
రించువాఁడు.

అలంకర్మిణుడు నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) పనియందు
నేర్పరియైనవాఁడు, కర్మజ్ఞుఁడు.

అలంకారకము నం. విణ. (అ. రిశా. అ.) అలంక
రించునది.

అలంకారము నం. వి. అ. పుం. 1. అలంకరించుట.

2. (హారాది) భూషణము. 3. కావ్యాలంకా
రము—శబ్దనిష్ఠ మగుఅనుప్రాసాదులు, అర్థనిష్ఠ
మగుఉపమాదులు, ఉభయ (శబ్దార్థ) నిష్ఠమగు
పునరుక్తవదాభాసాదులు—అని అలంకారములు
త్రివిధములు.

అలంకారిండు నం. న. శ్రీ—అలంకరించు.

(అలంకారయుక్తముచేయు.)

ఆ. దేవిరూపమునకు దృష్టి దాఁకెడు నంచు,
మాటు నేయుభంగి మణిసువర్ణ, పుష్పవస్త్ర
గంధముల నలంకారించి, రెలమిఁతోడ గౌరి
నిందుముఖులు. వీర. 8. 162.

అలంకృతి నం. వి. శ్రీ — అలంకారము.

అలంకృతుడు నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) అలంకరిం
పఁబడినవాఁడు.

అలంక్రియ నం. వి. అ. శ్రీ — అలంకారము.

అలంగము 1. (త. అలంగం) కోటచుట్టును వేసిన
మట్టిదిమ్మ, వస్త్రము.

నీ. కడుగడివై నలంగముచుట్టు నెల్లెడ గన్తు
గ్రుమ్మరునట్లు గట్టిపఱచి. రంగా. 2. 198.
రామా. 6. 246.

నీ. అలంగం బన నలవరి నా వస్త్ర మగును.
ఆం. భా. 2. 12.

అలంగముదిరుగు—చుట్టును దిరుగు; చర్మిర్థముగా
తిరుగు (వ్యవ)

అలంఘనము నం. వి. అ. న. 1. చాటుకుండుట.
2. మేర తప్పకుండుట.

అలంఘనీయము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. చాటు
టకు శక్యము గానిది. 2. చాటు గూడనిది.
3. అతిక్రమింప శక్యముగానిది. 4. అతిక్ర
మింప గూడనిది.

అలంఘ్యము నం — అలంఘనీయము.

అలంజరము నం. వి. అ. పం. 1. మృన్మయపాత్ర
(కుండ, మొ.) 2. కాగు, మొ.

అలంజాడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) నిరర్థకజన్మము
గలవాడు.

అలంజరము నం — అలంజరము.

అలంతమము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. మిగుల
చాలినది. 2. మిక్కిలి సమర్థము.

అలంపురుషీణుడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఇత
రునితో పోర సమర్థుడు (ప్రతిమల్లుడు, మొ.)

అలంబుష నం. వి. అ. స్త్రీ. లజ్జాబులత, అత్తపత్ని,
సోకుడుముడుగు (వృ.వి.)

అలంబుషము నం. వి. అ. పం. వాంతి, క్రక్కుట.

అలంభూష్ణపు నం. విజ. (ఉ.) సమర్థుడు.

అలంగు అ. క్రి. (శ. అలంగు. శ. అలంగు.) 1.
నలంగు, అలయు, శ్రమపడు. (చూ. అలంచు.)
2. దుఃఖించు; ఏడ్చు, ఆర్తధ్వనిచేయు.

ఉ. బాలురచావుకర్ణములఁ బడ్డఁగలంగి యలంగి
యోరువం, బాలక బాష్పతో యకణజాలము
నెక్కుల రాల నేడ్చి... భాగ. 1. 142.

చ. పలలము సాకువంబు గొనుభంగి సుచిత్రుడు
క్రీడిఁ చేరితో, నలమివియ తలంబుగదియన్
రథసంబున చాటి సంగర, స్థలిఁ జదియంగ
వైవ నిజనై వ్యము కవ్వడి చచ్చెఁ జచ్చె
నం, చలంగ మురారి గ్రక్కువఁ గరాబ్బ
మునన్ బడకుండఁ బట్టినన్. తె. భా. 7.
177.

8. అలుకు, భయపడు.

నీ. ఆయుధప్రభఁ గాంచి యలంగుభీరువుఁబూను
బాడిముమ్మములవేడియలుగు. పాండు.
1. 101.

(1 - 18)

చ. పలికిన నేను నీతలఁపువద్దతి గా కిపు చేమి
మీటి వ, క్రిలితిఁ దొడింబడన్ నిను వధింపఁగ
వచ్చెదనో యటంచు నా, కలఁగుచు రాక
మాను మని యానలువెట్టఁగ ... కళా.
8. 88.

(శ. ర. పాతము—'అలుగుచు' అనియుద్రి.)

4. అంకు, సంకోచించు.

ద్వి. జలకేళి నలుపునిర్జరసతుల్ శుకుని, కలఁగ
కూరకయుండి యటుతరువాత. ద్వి. కో.
భాగ. 1. 888. పం.

జ. అలంచు, అలకువ.

అలఁమే న. క్రి. √అలఁగు. (శ. అలనుదల్,)
అలఁగఁజేయు.

(బాధించు, శ్రమపెట్టు.)

గీ. అమ్మకుండుంగు గ్రొత్తయై యడలుదనదు.
దెంద మలఁపంగఁ జెలియలిమందిరమున,
కరిగి పుఁపురఁ బొక్కెడు నానుభద్రఁ,
గాంచి... భార. ద్రో. 2. 221.

నీ. ఘనవృత్త కుచములఁ గని సింహములు
నొంచుఁ గరములు గని కురంగంబులలంచు.
భా. రా. ఆర. 2. 808.

అలఁత వి. (√అలయు—శ. అలందై.) 1. అలయిక,
శ్రమము.

నీ. ఆకలి నీరువ ట్టలఁత జరారోగములు కాల
గుణములు మొదలుగాఁగ, దోషంబు లెవ్వి
యుఁ దోయజభవులోకమునఁ బ్రభవింపవు.
...హరి. పూ. 2. 17. కువల. 2. 110.

2. దుఃఖము; కాధ.

గీ. తనుజ శోకార్తయైన గాంధారిఁ జూచి,
యడలు తనదు చిత్తంబున నతిశయిల్ల,
నలఁతఁ చేర్చంగఁ దలంచి తా వల్లఁ జేరి,
యమ్మహాదేవితోడ నిట్లనియెఁ గృపుడు.
భార. స్త్రీ. 1. 107, ద్రో. 2. 252.

అ. అదియ తప్పుచేసి యలరంపగము లేసి,
యలఁతఁ వెట్టఁ దొడఁగె నంగభవుడు.
విక్ర. 1. 147.

అలఁతి విజ. 1. మాన్యము, చిన్నది, కొలఁదిపాటిది.

గీ. ...పెక్కలందు రథలదిశలఁ, బొదివి యతని
కరంబునఁ బొలుచుచక్ర; మలఁతితునియలు
గానేసి రాగ్రహమున. భార. ద్రో. 2.116.

ఆ. అనిన సిగ్గుతోడియలఁతిన వ్యోలసిన, చెన్ను
మొగము వింతచెలుపు చాల్చు. భార. ఆను. 5. 277.

ఆ. వేదమయు సహస్రపాదు నలఁతు, లై నవారి
కంటె నలఁతి పెద్దలకును, జాలఁబెద్ద యగు
దయాళుఁ గొలుతు. భార. శాం. 2. 21.

2. పలుచనిది.

గీ. ...తన్నగరసతుల, నెఱికురులు ముద్దుమో
ములు నిడుదకన్న, లలఁతిమోపులు విగి
గుబ్బి లరిదినాభులు. వసు. 1. 107.

సీ. అలఁతివయ్యెదలోనిహారముల్ చిలువవెన్నె
లలోని తారకావళులుగాఁగ. దశా. 8. 28.

8. అల్పుఁడు, తక్కువవాఁడు.

మ. ... ఉదగ్రుల్ పండితగ్రామణుల్, మది
నూహింప నలంతులే సురభిమల్లా...మల్ల.
నీతి 11.

4. తరము, శక్యము.

చ. చిరముగ నొల్పు వడ్డనరసింహునికంటెను
బెద్దవే...నీపువిశ్వసం, హరునుఱకె త్తిపోయి
కలహంబున నోర్విఁగ నీయలంతియే. కు.
సం. 4. 482.

(నీయలంతియే-నీకుశ్యమా.)

వి. 1. అల్పమైనయత్నము.

వ. ఇట్లు ప్రావృణ్యం బలఁతులం బడయవచ్చునే,
భార. ఆను. 1. 97.

మ. అలఁతింబోరు మహారథుల్ ద్రుపదమత్స్యా
గీకులు...భార. ఉద్యో. 4. 261.

2. (శ. శ. అశవు, అశతె.) పరిమితి; కొలఁది,

గీ. మేర కగ్గలమై కర్వుమెఱుఁగు లెల్ల, వరుస
నలఁతికిఁ దెచ్చిరి వెరవు మెఱసి. కు. సం.
9. 209.

అలంక స శ్రీ. పూయు, రాచు.

సీ. కలపంబు లభినవగంధంబులుగఁ గూర్చి
తనువున నలంకదు ననువు గాఁగ. భార.
విరా. 1. 107.

అలంకరు అ. శ్రీ. (శ. అలందై, అలందలై -
జోభము.) 1. జోభమునొందు, కలఁతనొందు.

లయగ్రాహి...ప్రోషితుల దెందము లలందురఁగ
మందమలయానిల మమందగతి వీచెన్. భార.
ఆది. 5. 189.

క. అనివనవి వనట వలండురి...భార. ద్రో. 1. 93,
2. దుఃఖించు; పడు.

చ. ఇటు దగునయ్య కూరులకు నెల్ల ను బోకడ
యిట్ల కాదె యే,మిటికి నలందురన్...
భార. ద్రో. 2. 257.

క. ఒకనాఁ డొకవిప్రుని కా,లకుఁడు మృతుం
డై న నతఁ డలండురి కాకు,త్సకులులకుఁ
జెప్ప...పద్య. 9. 25.

అలక విజ, (హిం. అల్కా, హల్కా.) - దీనికి
కర్మధారయమందు నిగాగమము వికల్పముగా
వచ్చును - పలుచనిది.

చ. అలకనిజీబులోఁ గుసుమ మద్దినపావడ
దోఁప. మనుచ. 6. 31.

బ. అలకన.

అలక సం. వి. ఆ. శ్రీ. కుజేరుని పట్టనము.

అలక(ము) సం. వి. ఆ. శ్రీ. న. (ఇది తఱుచుగా
బహువచనమునందేకనఁబడుచున్నది.) 1. కుటిల
కుంతలము, నెఱివెండుక.

సీ. నిటలాలకము లంట నిపుర జుంజుమ్మని ముఖ
సరోజమునిండి ముసరుఁ దేంట్లు. భాగ.
8. 104.

2. కేశము, వెండుక.

చ. అలకలు దువ్వరాదు సరసాన్నములన్
భుజియింపరాదు...సాధ్వీయా, నలినదళాయ
తాక్షిని నాథుఁడు చెంగట లేకయుండినన్.
శశాం. 2. 124.

అలకన వి. (✓అలక) పలుచఁదనము.

అలకప్రియము సం. వి. ఆ. శ్రీ. పీతసాలవృక్షము.

అలకి వి. (సం. ఆలుకా.) భాండవిశేషము, ఒక
విధమగుకుండ; కుండ.

సీ. అలకులుఁ గాఁగులు నాదిగాఁగల భాండము
లును...భార. అశ్వ. 3. 156.

ద. ...నాలుగే, నలకులదొంతి డించి యవి
యన్నియు నుగ్మలి నీతనూజుఁడొప్పలువడ
మ్రుంగె. హరి. పూ. 5. 221.

సీ. అలకిపుట్టువు. ప్రబంధ. 174.

(అలకిపుట్టువు—ఘటోద్భవుఁడు, అగస్త్యుఁడు.)

అలకువ వి. (√అలఁగు) కొఱఁత, న్యూనత.

చ. అలకువ లేనినిష్ఠలును యజ్ఞసుకర్మము
లాచరించి వేల్పులకు సుఖంబులం దగిన
పూజ లొనర్చి...మై. 1. 63.

అలక్తకము సం. వి. అ. పుం. లత్తుక.

అలక్తము సం. — అలక్తకము.

అలక్షణము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. నిర్వచనము
లేనిది. 2. చిహ్నములు లేనిది. 3. మంచిచిహ్న
ములు లేనిది. వి. అ. న. 1. దుష్టచిహ్నము.
2. అప్రకృతమైన నిర్వచనము.

అలక్షితము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. చూడఁ
బడనిది. 2. గ్రహింపఁబడనిది. 3. చిహ్నితము
కానిది.

అలక్ష్మి సం. వి. ఈ. స్త్రీ. దౌర్భాగ్యదేవత,
పెద్దమ్మ; దౌర్భాగ్యము.

అలక్ష్మిము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. చూడ
రానిది. 2. తెలిసికొనరానిది. 3. గుఱిలేనిది.
4. లక్ష్యార్థము లేనిది. వి. అ. న. 3. గుఱి
కానిది. 2. లక్ష్యార్థము కానిది.

అలక్ష్మముచేయు — లెక్క నేయకుండు, గణింప
కుండు.

అలగర్ద సం. వి. ఆ. స్త్రీ. విషముగల యొక పెద్దజలగ.

అలగర్దము సం. వి. అ. పుం. నీరుపాము.

అలగర్దము సం. — అలగర్దము.

అలజేడి వి. 1. ఆపద; బాధ.

ఆ. ఇదియకాని చేయ నెద్దియే ననుచు నిర్బంధ
వృత్తిఁదలఁపు పట్టుకొనిన, నట్టివాని కెందు
నలజడి వాటిల్లు...భార. ఉద్యో. 3. 805,
ఆర. 7. 881.

క. ఖలుఁడు మునుల యాశ్రమములు, గల
యన్నియుఁ జొచ్చి చెఱిచెఁ గ్రతువులు
ధర్మస్థలనం బొనర్చె సాధుల, యలజడి కిది

గుఱుతుకొలఁది యన లే దనఘా. హరి.
ఉ. 4. 110.

2. క్లేశము. శ్రమము.

క. నీవలనను భక్తిన్నే, హవేశముగలిగి కూరుఁ
డై యలజడికిం, దా విసువనిసత్కులజం,
గావింపుమునై న్యవిభునిఁగాఁ గురుముఖ్యా.
భార. ఆశ్ర. 1. 65.

క. అలజళ్లు దీనివలనం, గలిగెడునో కాని తక్కు
గలుగ దరిష్టం, బు...భార. అశ్వ. 4. 155.

జ. అలజడిచేయు, అలజడిపడు, అలజడిపాటు,
అలజడిపెట్టు.

అలజేడిచేయు న. శ్రీ. (√అలజేడి)—అలజేడిపెట్టు.
గీ. నాయమా మమ్మ నలజడిచేయ మీకు. HK.
2. 210. (ప్రౌ)

అలజేడిపడు అ. శ్రీ. (√అలజేడి) అలజడినొందు.

క. అలజడిపడుచెలులం గని, పలవించుచు ...
వరాహ. 4. 84.

అలజేడిపాటు వి. (√అలజేడిపడు) అలజడిపడుట.
భార. అను. 2. 64.

అలజేడిపెట్టు న. శ్రీ. (√అలజేడి) అలజడి నొం
దించు, మొ. రా. కాల. 49.

అలజము సం. వి. అ. పుం. కుక్కుభము, గంప
పులుఁగు.

అలజి సం. వి. ఆ, ఈ. స్త్రీ. 1. కీళ్లయందుఁగలుగు
నొకరోగము. 2. ఒకవిధమైన నేత్రరోగము.

అలతి సం. వి. ఆ. పుం. స్వర్ణసాధనాధిముగా నారం
భమున పాడెడి స రి గ మాది, గీతిమాతృక.
వ. ...రంభనాట్యారంభంబున.

చ. అలతులనిల్పహస్తములు హస్తవిలాసముతోఁ
బెనంగ...కు. సం. 9. 226, 237.

అలపద్మము సం. వి. అ. పుం. అభినయహస్తవిశే
షము. (అయిదుప్రవేళ్లను కొనలు గూడకుండు
నట్లు విల్లువలె వంచి చిటికెనప్రేలివెంబడి ప్రవేళ్ల
న్నియు నెడముగా చిమ్ముట.)

అలపు—అలయిక. వి. √అలయు (అ. అలైపు.)
అలయుట, శ్రమము.

క. నిలయ వ్యాపారంబుల, యలపుల మేనులు
చెమర్చి...హర 5. 26. శివరా. 3. 26.

అలంకారము వి. కలకలము, సందడి, జనులు, పతులు
మొదలగువానిధ్వని.

క. అల బలము లసంఖ్యములై, యలబలములు
నేయుచుండ...విజ. వి. 8. 141.

గీ. కమలనాభుండు కఙ్కాంతరములు గడచి,
యలబలము లేనివగరెల్ల నరసి చూచి. పారి.
1. 105.

గీ. అలబలము నేయుకుక శారికల నదల్చి. విప్ర.
2. 58.

అలభ్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) పొందశక్యము
గానిది.

అలమ్ నం. అవ్య. (తెనుగున సమాసపూర్వ పద
ముగానే యుపయుక్తము.) 1. చాలినంతటిది,
చాలినది, తగినది.

అలంధమఁడు- చాలినంతధనము గలవాఁడు.

అలంజీవికము-జీవనాధారమునకు చాలినది.

అలంకుమారి-కుమారికకు సరిపడినది.

2. అధికము; అధికముగా.

అలంధూమము-అధికమగుపొగ.

అలంగామి-అధికముగా నడచువాడు.

3. భూషణము.

ఉదా: అలంకారము.

అలమట వి. (√అలమరు - త. అలమరల్.) 1.
దురవస్థ; కష్టము, శాధ.

క. అనవరతసౌఖ్యసంపదఁ, బెనుపొందుచునుండు
మీకు భీకరకాంతా, రనివాసాయాసంబుల,
ననఘాయబ్బంగినవయనలమట వొడమెన్.
భార. ఆర. 1. 218, కర్ణ. 1. 84.

సీ. ఒజ్జ శిష్యులఁ దర్జనోత్తులవెజ్జ రోగార్తుల
నానావిధౌషధముల, నలమటఁ బొందింతు
రవ్విధంబులచేత లన్నియు సుకృతంబులై
ఫలించు. భార. ఆను. 5. 144.

గీ. యతివరేణ్య, యలమట సహింపఁ జాలను
బొలియ నొక్క, మందు గల్గిన దయ
నేయుమా రయమున. సారంగ. 8. 189.

2. దుఃఖము.

క. అని వెక్కివెక్కి యెడ్యఁగ, వవజాననఁజేరి
సఖులు వలదుడుగవకా, నిను జెవ్వతెఁగాఁ

దలఁచితి, వనదయునుఁబోతె నేల యలమట
గుడువన్. ఉ. హరి. 5. 58.

2. శ్రమము, అలసట,

క. ఫలజలదళకుసుమసమి, జ్వలసంబులు మొద
లుగాఁగ వలసినయవిని, చృలుఁదెచ్చియిచ్చు
చును మే, నలమట నొందంగనీకయనయముఁ
గొలువన్. భా. కా. కాల. 481.

జ. అలమటపడు, అలమటించు.

అలమటపడు అ. శ్రీ. (√అలమట) అలమటను
పొందు.

క. కలఁగున్ వెనుఁబడు మ్రాన్పడుఁ, బలవించును
దై త్యుఁజూచి భయపడు మదిలోఁగలుపించి
దిక్కులేమికి, నలమటపడుఁ బతిఁ దలంచు
హోయని యెచ్చున్, పద్మ. 8. 162.

అలమటించు అ. శ్రీ. (√అలమట) 1. దుఃఖించు;
పడు.

ఆ. అన్ననిన్ను వంటియన్నకుఁదోఁబుట్టి, యాడు
విడ్డపోడి మందలేక, సుతులఁ గన్నకడుపు
చుట్టనఁ గాలఁగా, నలమటింపవలసె నకట
నాకు. వి. పు. 7. 79.

సీ. నానయు నలుకయు లోనఁ బెనఁగొన
ఖరుఁడు దూషణుఁడు త్రిశిరుఁడు ననఁగఁ,
బరఁగు రేద్రిమ్మరి దొరలపాలికిఁ బోయి
యత్తెఱంగెఱిఁగించి యలమటింప. అచ్చ.
రా. ఆర. 12.

2. విచారించు, అరయు, పరిశీలించు.

ద్వి. మహిపతిభటులు... ఇంతపని చేసె వెలఁది
యటంచు, మనకుఁ దోచకపోయె మహి
పాలుఁ డేమిఁ, దెలియక నెలవిచ్చెఁ దెగి
చాఁపలేక, యలమటింపక తెగనాజ్ఞ వెట్టితిమి,
యక్కటా యిదియెంత యన్యాయమనుచు.
ద్వి. శ. సా. 2. 89 పా. 22 పం.

(ఈయర్థమునఁబ్రయోగాంతరముమృగ్యము.)

అలమరు అ. శ్రీ. (త. అలమరు.) 1. శ్రమపడు,
శాధపడు.

ద్వి. నీవు నీసుతుఁడును నీవధూమణియు, నీవిధి
వలమరి యేఁగుచుండఁగఱు. ద్వి. హరిశ్చ.
వా. 1796.

క. ప్లవగం బట్లలమరి మేనవళం బగుటయుఁ
ద్యజించె నసువుల నుచిత,వ్యవహార క్రియఁ
దెలియని, యవివేకికఁ జేటు వొందరా
యెందైనన్. వేం. పంచ. 1. 130.

2. విలపించు. ఏడ్చు.

(శిశువు) కా. ... ఇట్లలమరంగఁ బట్టఁగా
వచ్చునే. వేం. పంచ. 4. 498.

జ. అలముట.

అలము అ. శ్రీ. (త. అలంబు.) వ్యాపించు, ప్రస
రించు.

చ. సులభ మొ దుర్లభంబొ యని చూడనెటుం
గవు గన్నరానిపై, నలముదు కామమా...
భార. కాం. 4. 51.

స. శ్రీ. 1. ఆక్రమించు. క్రమ్ము.

చ. ...మి,న్నలముతదీయ హోమవరణాంచల
చంపక శాఖలందుఁ బడులు రొదసేయ.
ఆము. 1. 74.

2. పరివేష్టించు, ఆవరించు, చుట్టుకొను.

మ. జలజాతాస్యలు సద్యయస్యలు సహస్రంబు
న్నజస్రంబు ద,న్నలమన్ రాసి సురాసి
యయ్యెఁ బగ వాయన్. భాగ. 9. 587.

3. సందిటఁ బట్టు, కౌగిలించు.

చ. కనఁ బదమూనఁ బాడఁ బలుకన్మోగమెత్తు
కొన న్మదింపఁజే, య నలమఁ జల్లనూర్చ
నగ నంటనుజాలవుగాక కాఁకచే,ఘనకుచ
పువ్వులీవె తిలకంబు నశోకము ప్రేంకణంబు
గోఁగును గనకంబు కేసరము గ్రోవియు
వావిలి పొన్నమావియున్. వసు. 8. 146.
హ. న. 8. 86.

4. కప్ప.

గీ. ...ఆమించు ముద్దుగుమ్మ, సిగ్గు కడ్డంబుగాఁ
బలిచేల మలమి, కొనుచుఁ బలికెను జిన్నెలు
కొనరుచూప. హంస. 2. 68.

5. అదుము, ఒత్తు.

సీ. నిండుచందురుచొప్పు నిరసించుచును నొప్పు
తెలిమోము మోమున నలమి యలమి.
గీ. మహితరాగరసాంబుధిమగ్నుఁ డగుచుఁ,
బద్మలోచనఁ గూడె భూపాలవరుఁడు.
పరమ, 2, 42. పాండు. 8. 156.

6. గ్రహించు, పట్టుకొను.

గీ. అంతటను నేనె పైఁటకొంగలమి బలిమి.
సెజ్జపైఁ దార్చి యలకలచిక్కుఁ దీర్చి,
మ్రొక్కుచు నదల్చి నునుపోకముడివదల్చి,
కరఁగఁజేసిన యటుమీఁదఁ గౌగిలించి.
కువల. 4. 194.

7. అలందు, పూయు.

చ. ఇలఁ గలవస్తుసంతతుల కెల్లను గచ్చిదు
మాస్వభావ పాటలరుచి యింకవేఱ యొక
దాదిడవచ్చునె లక్కనీటమ,మృలమినదెంత
ముగ్ధ యిది యంచుఁ బదాబ్జము లంగుళీ
ముఖంబుల నగునట్లు మించు నఖముల్
మెఱయన్ గొమరారు నింతికిన్. ఆము.
5. 84.

గీ. పూనెఁ బట్టించెఁ జమిరె నాఁ బొలుచు
నలమె, ననుట. ఆం. భా. పి. 125.

వి. నేలపై ప్రాఁకుతీఁగ.

చ. వనముల నాకలంబుఁదిని వంతలఁగుందుచు.
భా. రా. సుం. 186,

క. అలములు దుంపలు నమలుచుఁ, బొలములఁ
బడి తిరుగు రాచపురువులపై. అచ్చ రా.
సుం. 89.

ద్వి. ఆకులు కాయలు నలము భజించి. నల.
1. 140. హంస. 5. 48.

జ. అలముకొను.

అలము నం. వి. అ. న. 1. తేలుకొండి. 2. అరి
దళము.

అలముకొను న. శ్రీ.—అలము.

(ఆక్రమించు)

క. ...సెజ్జపై మేనిడి య,శ్రులు గ్రమ్మనున్న
యవ్విభుఁ, డలమట గ్రొత్తయయి మనమ
నలమికొవంగన్. భార. మా. 106.

గీ. ప్రత్యహంబు నవత్వంబు వడయు నెద్ది,
యట్టి చింతాజ్వరంబు న న్నలమికొనియె.
కాశీ. 1. 111.

(కౌగిలించుకొను)

క. అదుగుల కెరఁగినఁ బెండిలి, కొడుకపుగ
మృదుచు నలమికొని వత్రి ముదం, బడర

నొడలెల్లఁ గన్నులు, గడలుకొనం జూచి
యవనికాంతుని బలికెన్. వసు. 5. 57.

(పొందు)

గీ. వెనుక ము దటి సమ్మర్దమునఁ గరంబు,
దండసిలి మధ్యమున నున్నధరణి విభుఁడు,
యన్త్రసిద్ధార్థభావంబు నలమికొనియుఁ,
దను నసిద్ధార్థుఁగా నాత్మఁ దలంచుచుండు.
నైష. 4. 12b.

(ఆచ్ఛాదించు, కప్పు.)

సీ. ఉడికిన ట్లున్నపుప్పొడి మెట్టఁగాఁ బొక్కు
నడుగుఁదమ్ములు కేల నలముకొనుచు.
యయా. 5. 118.

(పైకొను)

రిగడ. అలముకొని పెంటఁ జెరిలాటములుఁ
గూటములుఁ, జలిపె నహిపక్షిమృగరూట
ములుఁ గీటములు. రాఘవ. 2. 6,

అ. ౩.

(ప్రసరించు, వ్యాపించు.)

అ. నారచీరయేని చారుచీనాంబరం, బైనఁ
గట్టికొనినయపుడు హృదయ, మొప్పదొప్పు
ననక యుండు రూపాదుల, నలమికొనవు
చతురాదికములు. భార. శాం. 4. 60.

(అభిముఖమగు)

అ. దోషజుష్ట మైనదుర్జనచిత్తం బ, నార్యమార్య
నేవ కలమికొనక, పవనచలితపింఛలవము
చందంబునఁ, జంచలించుచుండు నన్మునీంద్ర.
వా. రా. 1. 98.

(ఏకిథవించు, మిళితమగు)

క. అలమికొని యొండొరులప్రోవుల త్రావుల
వెలమికలిమిఁ బొంది బహుజ్ఞాతులు నెమ్మిఁ
గూడి తామర, కొలనిక్రియన్ నిరికిఁ బట్ట
గుదు రుజ్జ్వలులై. భార. ఉద్యో. 2. 87.

సీ. లలిత మాగధలోక కలకంఠగానంబుకలకంఠ
గానంబు నలమికొనియెఁ, దతవాదకనమీర
హతకిన్నరీరుతుల్ కిన్నరీరుతులు నేకిథవించె.
వసు. 1. 149.

అలమేల్కంగ(లుమం)గ-అలరుమేలుమంగ.

క. అలమేల్కంగాభిధేందిరాలయవజ్ఞా. ఆము.
1. 87.

గీ. మంగళాకారయలమేలుమంగ నాదు, తలఁపు
శీడేర్చి మాయంటనిలుచుఁగాత. ప్రబంధ. 2:

అలయము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఒకచోట
నిలుకడ లేనిది, త్రిమూరియైనది. 2. నాశము
లేనిది. వి. అ. పుం. 1. నాశములేమి. 2. పుట్టుక.
శ్లో. శక్రాదిష్టపిలోకేషు శ్రూయమాణౌ లయా
లయా. రామా. (వాచ.)

అలయిక-అలపు. వి. (√అలయ) ఆయాసము,
శ్రమము.

క. తనయింటికి మధ్యాహ్నంబున నలయికఁ
జెంది దీనముఖుడై యేతెం, చినయర్థికఁ
గడపక భోజన మిడినగృహస్థుఁ డుండు
శక్రనివీటన్. జాహ్నవీ. 8. 61. కళా.
6. 224.

అలయ అ. ౩. (త. అత్తై. తు. అతె.) 1. శ్రమ
పడు, డయ్యు, ఆయాసపడు.

సీ. పలుకదు సఖులతో లలితాంగి మిన్నక
యలయుచు నుండుఁ దా ననుదినంబు, భార.
ఆర. 2. 26,

క. వేట నలసి యీ చెంచెత, యోటమి వెట్టం
గడంగి యున్నట్టియెడన్. హర. 7. 52.

సీ. తులకించుతోలుకారుబలుమించుఁబలుమాటు
నలయించుమేనికాంతులు రహింప. ఉ. రా.
1. 99.

(ఇట ఔపమ్యద్యోతకము. 'మించు' అని తాత్ప
ర్యము.)

2. విసుగు, వేసారు.

చ. అలయకనాఁడునాటికి లతాంగి యపూర్వ
ములైన భోజనంబులు గిడుభక్తిఁబెట్టుచు,
భార. ఆది. 8. 188.

మధ్యా. తిలలందుఁ దైలంబుకాష్ఠములయందు
దిరముగా నగ్ని. గలుగు ఖిలేఁగి యుపాయ
పూర్వమునఁ గడఁగి తత్సిద్ధి యలయక
యుత్సాహవంతుఁడు వడయు. భార. ఆర
1. 284.

3. తడయు, నిలంబముచేయు.

(శ్రీ)కృష్ణుడు కైలాసంబునకుఁబోవుచుబలరామునితోఁ జెప్పినమాట.)

అ. ...హరుని భువనగురుని.

క. కనుఁగొని నాతలఁచినపని, యనువుపటిచి మఱచియైన నలయక వేగంబునవత్తు వచ్చు నంతకు, మనవీ డేమఱక కాచుమత ముచిత మగున్. ఉ. హరి. 2. 90, 91.

4. చింతిల్లు, వగచు.

క. వనజాతునిమందస్మిత, ఘనకుండలదీప్తిగండ కలితాననమున్, వనితలుఁ బురుషులుఁ జూచుచు, ననిమిషభావంబులేమి కలయుదు రధిపా, భాగ. 9. 730.

జ. అలఁత, అలపు, అలయిక, అలసట.

అలరారు అ. శ్రీ. (✓అలరు) 1. పుష్పించు.

సీ. సౌరభోల్లాసముల్ జాతి క్రుంగఁగఁ జేరె నలరారుకొదమక్రొవులను నెలను. ఆము. 5. 129.

2. వికాసము నొందఁ; సంతోషించు.

సీ. మానసం బలరారి మత్స్య కూర్మ వరాహ నారసింహోద్యవతారకథలు, వినుము ... దశా. 1. 111.

3. ఒప్పు, శోభిల్లు.

ఉ. అహరణాఢి యిడ్డయలరారెడు పువ్వుల దండ...నైష. 6. 8.

4. కలుగు.

కా. ... తో,డ్రో మోహం బలరారఁ గన్గొనిరి దైత్యుల్ దంభనారాయణిన్. దశా. 2. 299.

అలరించు-అలరుచు. న. శ్రీ. (✓అలరు)

1. సంతోషపెట్టు.

చ. ...ప్రాతవద్దమాటలఁ దమనేర్పు చూపి యొకటన్ హృదయం బలరింపలేక. నిర్వ. 1. 6.

2. ఒనర్పు, చేయు; నిర్మించు.

సీ. మదిలోన నెవరి కెయ్యది యిష్ట మది యట్ల యలరించు నుచితజ్ఞుఁడై నవాఁడు. సారంగ. 8. 83,

సీ. పూని పాఁవజగంబుబొటియ సొచ్చి వెడంద తీనియ యలరించి దానియందు, నగ్గి రపు లించి...అచ్చ. రా. యు. 438.

సీ. నుతైవాటుల వారులెత్తనిసొమ్ముసొం పల రించె నెవ్వాఁడు సొంబునకును, రా.వి. 1.9.

అలరు అ. శ్రీ. (శ. శ. అలర్.) 1. (పుష్పము) విరియు, విచ్చు.

క. ఇమ్మెయిని నధికపరితాపమ్మునఁ బడుసూతు హృదయపద్మం బలరం, దమ్మిళాలంకులు మొగుడ వ, నమ్ములుసోలంగ దివసనాథుఁడు గ్రుంకెన్. భార. విరా. 2. 816.

2. పూచు, పుష్పించు.

సీ. నెత్తుటఁ దోఁగియు నిగిడి పోరెడువీరు లలరిన నడమోదుగులవిధంబు. భార. శల్య. 1. 129.

చ. అలరెఁబ్రియాకువోర్తు ప్రేయమౌటవసంత ము పాడ. ఆము. 5. 133, వాల్మీ. 3. 110.

3. వికాసమును పొందు, శోభాయుక్త మగు.

క. ...హలాయుధుండుసనుదెంచిన నెమ్మనము దెలివొందె మూపులు, దనరె మొగం బలరె నీదు తనయునకధిపా. భార. శల్య. 2. 228.

4. సంతోషించు, ఆనందించు.

సీ. నలనామధేయ మైనతృణంబు వినఁబడ్డ నధి పతి పేర్విన్నయట్ల యలరు. నైష. 1. 74.

సీ. కన్యకాదానాభిగణ్య పుణ్యఫలంబు దనకుఁ జేకుఁజెనంచు జనకుఁడలరు. ఉ. రా. 2. 119.

5. ఒప్పు.

సీ. త్రొక్కుతేట్లకుఁ గాఁక లెక్కింపఁ జెరివిన గంధఫలీపంక్తి గబరులలర. ఆము. 5. 143.

ఉ. ...తత్సతుఁడై యలరె న్యయాతి. పారి, పీఠి. 7.

6. కలుగు, ఉదయించు.

క. అసమభయభక్తు లలరఁగఁ, గునుమంబులు దోయిలించి శోమలి. హరి. 8. 74.

ద్వి. గౌరి వివాహంబు గాకటమున్న, యార వజాండంబు లలరకమున్న. బస. పు. 2. 506 పం.

వి. (శ.శ.అలర్.)-వికసించునది-1.పుష్పము. (పుష్పాపచయవర్ణనము.)

రగడ. అనుచు నలరులు గోసి రతివ లల్ల నడసి.
మనుచ. 3. 84.

గీ. ...అలరు,లమ్ముదురు పుష్పలావిక లప్పు
రమున. ఆము. 2. 19.

2. సంతోషము. (చూ. అలరొందు.)

3. ఒప్పు, శోభ, (చూ. అలరారు, అలరొందు.)

జ. అలరారు, అలరించు, అలరుఁబోడి, అలరుఁ
బోడి, అలరుచు, అలరునూనె, అలరుబంతి,
అలరువిలుకాఁడు, అలరువిల్లుఁడు, అలరు
విల్లాల్లు, అలరొందు.

అలరుఁబోడి - అలరుఁబోడి. ఎ. (√అలరు. ఎ. బి.
అలరుఁబోడులు, అలరుఁబోండ్లు.) పుష్పము
వలె మనోజ్ఞురాలగుస్త్రీ; స్త్రీ.

మ. అలరుంబోడి...నీకాంకాస్యముం బోలఁగా,
వలదా యీశశికి. నైష. 8.195.

అలరుఁబోడి - అలరుఁబోడి. భీమ. 1.4.

అలరుమే(ర్పు)-అలరించే. √అలరు.(శ. అలర్కు,
అలరిను)

(వికసింపఁజేయు)

చంద్రోపాలంభము.

గీ. మలినతరకి ర్తిజాతంబు లిలనలర్చి,ప్రోదిగను
నిన్నుఁదిలకింప...చంద్రి. 4.111.

(‘కలిగించు’ అనిరెండవయర్థము.)

(ప్రకాశింపఁ జేయు, ఒప్పునట్లు చేయు)

నీ....ఘనకిరీటము మస్తకము నలర్చు. ఉ.
హరి. 1.55.

(సంతోషపెట్టు)

గీ. కలికి రాచిల్కపల్కుఁబల్కులనలర్చి...
కలితవనలక్ష్మిఁ గూడి రాగము వహించె,
మాధవుఁడు...వేం.పంచ. 8.148.

(చేయు)

క. ఆచక్కనికాలుఁడు వా,క్రాచుర్యముఁ
గాంచు నని కుభగ్రహదృష్టుల్, చూచి
యిలావంతుం డని, యాచతురుఁడు నామ
కరణ మురిచి యంతః. విజ.వి. 1.112.

అలరునూనె ఎ. (√అలరు. ఎ.)-పువ్వులతోఁ
జేసిననూనె - సుగంధము గలనూనె.

మ. అలరున్నూనె తలంటు...దశా. 5. 87.

అలరుబంతి ఎ. (√అలరు. ఎ.) పూబంతి. ఘటికా.
2. 188.

అలరుమే(రే)లుమంగ ఎ. (శ. అలరుమేలు
మంగై - పుష్పముమీఁదనుండు స్త్రీ) శ్రీ వేంక
టేశ్వరస్వామిభార్య. పద్మావతి.

నీ. మహిమ నలరేల్లు మంగ యిల్లాలుగా మును
నోచు పుణ్యవాసననుగాక. ప్రబంధ. 881.

అలరువిలుకా(ల్కా)ఁడు ఎ. (√అలరు.ఎ.)-పుష్ప
ధన్యుఁడు-మన్మథుఁడు. విక్ర. 1. 183.

అలరువిల్లు(లుతు)ఁడు ఎ. (√అలరు, ఎ.)-పుష్ప
ధన్యుఁడు-మన్మథుఁడు.

నీ. అలరువిలుతుపువ్వుటమ్మువోలె. భార.విరా.
1. 245. యయా. 4, 41.

అలరువిల్ (లు)దాల్పు(లుపు) ఎ. (√అలరు. ఎ.)
మన్మథుఁడు. అ. రా. కాల. 8.

అలరొందు - అలరు. (√అలరు, ఎ.)
(శోభిల్లు, ఒప్పు.)

నీ. అలరొందు నెచ్చోట నాజ్యనిర్మరులతో
బహుసంఖ్య పాయసపర్వతములు. కాశీ.
2, 28, అచ్చ. రా. సుం. 10.

(సంతోషించు)

గీ. ... అత్తొడవు లిడిన, మిగుల నలరొంది.
అచ్చ. రా. సుం. 78.

అలర్కము సం. ఎ. అ. పుం. మందుచే వెట్టి యెత్తిన
కుక్క; వెట్టి కుక్క. 2. తెల్లజిల్లేడు (వృ.వి.).
3. శరభమృగము. 4. ఉచ్చింత (వృ. వి.).
5. ఒకజాతి కీటకము.

శ్లో. అష్టాపదం తీక్ష్ణదంష్ట్రం మూచీభిః పరిసం
వృతం, రోమభిస్సన్నిరుద్ధాంగ మలర్కం
నామనామతః సం. భార.కాం. 81. 18శ్లో.

అలవ ఎ. కంచె; దడి; ఆవరణము.

(వృషభములు.) గీ. గోడలలవలువెనఁదాఁటుఁ
గ్రీడవోలె, రేలుఁబగలుఁదిరుగుచుఁ జేలఁ
బంట,లోకఁడు లేకుండ మేయు ... హరి,
పూ. 6. 128.

నీ. గండంపుఁగూచముల్ పొందించి కురువేళ్ల
నలవగాఁగట్టినయట్టమహిమ,పన్ని చెట్టుల

చుట్టు బలువట్టివేళ్లచే గంచె గావించిన
గారవంబు. రా. వి. 3. 81.

2. పశువులకు గడ్డి వేయుటకై పర్పటచిన
తొట్టి. (వా)

అలవడు అ. శ్రీ. (అలపు + పడు) 1. అభ్యస్తమగు,
అబ్బు.

చ. నృపనయవిద్యకుం దగిన నేర్పలవడ్డది
గొంత కొంత...భార. విరా. 1. 197.

సీ. సత్యంబు దాంతియు శౌచంబు శాంతియు
నలవడి యెవ్వనియందు వెలయు. భాం.
శాం. 2. 151.

2. పరిచిత మగు, చనవు గలిగి యుండు.

(గోపికలు.)చ. అలరులుగోసికోసినవయస్యలఁ
బల్మఱుఁగొఁగిలించి కో, యిలలయెలుంగు
లోలిఁగొనియింపుగఁజిల్కలతోడ నెమ్మిమై,
నలవడిమాటలాడి...హరి. పూ. 8. 35.

3. కలుగు, లభించు.

వ. ...అందు మీరెవ్వ రెక్కడ నేరూపంబునం
జరియింపం గోరిన నయ్యెరూపంబు లలవడి
యెడు. భార. ఆర. 7. 464,

క. కలదొక యితిహాస మిప్పుడు గై కొని నీకుం,
దెలియఁగఁ జెప్పెద దానన, యలవడు
నీవడుగు ప్రశ్న కగునుత్తరమున్. భాగ.
10. ఉ. 1286.

4. శక్యమగు, సాధ్యమగు.

చ. ...తారకా,వశి నీతి తావ్రజంబు హిమవారి
కణంబులు లెక్కవెట్టఁగా, నలవడుఁ గాని
యేను వనుధామరకోటికి దానమిచ్చు
గోవులు గణుతింప ధాతయును నోపఁడు.
భాగ. 10. ఉ. 462.

(చివరపాదములో యతితప్పినది.)

5. సిద్ధించు, నెఱవేఱు.

క. ...మనం,బుల జనియించు మనోరథ,మల
వడుటయు...భార. కర్ణ. 2. 140.

క. బలజంభప్రముఖమహో,బలకాలులచేతఁ గాని
పని యిట నాచే,నలవడునె. దశా. 2. 164.

6. తగు, అర్హమగు.

క. విను నాకీర్తి జగంబులఁ, తొనుఁగుపడియె
నీవు భువన పూజితవృత్తిం. బనుపడితి గానఁ
దగు నీ,యనలవదవి నీకు నాకు నలవడ
దింకన్. భార. ఆర. 5. 152.

క. నను నెఱుఁగఁడె నానామము,దన కలవడు
నే తలంపఁ దగదే దీనిన్, వనితాహంతకుఁ
బళువిశ,సవకారికి నిట్టివేరు సద్భక్తమె
యరయన్. హరి. ఉ. 6. 141.

7. కూడు, చేరు, కలియు.

క. పురికొనుచుం దెంలుచు నో, హరిసాహరి
నొక్కచోట నలవడు నొకచో,విరియునొక
చోటఁ దిరుగుం,దిరుగక యొకచోట రెండు
దెఱుగులు నొచ్చున్. భాం. భీష్మ. 2.178.

8. ఒప్పు.

క. దడములు గొల్వఁగ ధర్మం. బడఁగ దశ
రథుఁడు రాజ్యమలవడఁ జేసెన్. భా. రా.
కాల. 755.

ద్వి. హరిచందనము మేన నలవడ నలఁది. ద్వి.
హరిశ్చ. పూ. 166.

9. ఉండు.

సీ. త్రిజగంబు మార్పడఁ ద్రిప్పి ముందటియట్ల
యలవడఁజేయంగ నతఁడె చాలు. భా. రా.
ఆర. 1. 248.

10. స్వాధీనమగు, వశమగు.

క. వరనాథుఁ గొలిచి యలవడఁ దిరిగితి నాకేమి
యనుచు. భార. విరా. 1. 122.

చ. ...లక్ష్మియెప్పు ద,మృలవడఁ జెంద వైశ్య
జను లప్పరి నొప్పుదురు...నిర్వ. 1. 56.

జ. అలవరించు, అలవఱుచు, అలచాటు.

అలవరి వి. అలంగము. వప్రము.

సీ. ...అలంగం బన నలవరి యన వప్రము.
ఆం. భా. 2. 12.

అలవ(ల్య)రించు-అలవఱుచు. న.శ్రీ. (√అలవడు)
అలవడఁజేయు.

(అభ్యసించు, నేర్చు.)

సీ. ...కాస్త్రముల నెల్లఁ దగినభంగి. ఆ. నలవ
రించి...భార. ఆను. 4. 124.

సీ. తనవర్తనము విన్న మునిజనంబులకై న నలవ
రించికొనంగ వలయువాఁడు. భార. విరా. 2. 208.

సీ. ప్రేళ్లు గఱవంగ వెర వల్వరించిరో నోరఁ
జేతులు గ్రుక్కినొల్లువాఁడ. నిర్వ. 1. 40,
(అభ్యసించఁ జేయు, నేర్పు.)

సీ. వాద్యనైపుణ మనపద్యశిఖావిధి నలవరిం
చుచు బృహన్నల యనంగఁ, బరఁగునీతండు
వీభత్సుండు... భార. విరా. 5, 838.

(వశపఱచు)

ఆ. ఇంత దలఁ నేలయెమ్మెయినై నను, గొమ్మనల
వరించి కూర్చుటరుదె. భార. విరా. 2. 80.

(సంపాదించు)

వ. వీరలు దిగ్విజయంబుఁజేసి యలవరించికొన్న
పదం బగుటయు. భార. ఉద్యో. 1. 12.

(శ్లో. యత్తు స్వయం పాండుసుతై ర్విజిత్య,
సమాహృతం భూమిపతీన్ ప్రపీడ్య. సం.
భార. ఉద్యో. 1. 17.)

(స్మరించు, నిర్మించు.)

సీ. ... అద్దెవుఁ డుండునట్లు, గావఁ మర్థితోఁ
గైకొని తనవేర మధురాపురంబును మధువ
నంబు. గీ ననఁగ లోకప్రసిద్ధిగా నలవరించె.
వి. పు. 2. 88. ఇందు. 2. 201.

(కావించు, చేయు.)

గీ. దేవతాతతి కెల్లను భావకుద్ధి, చెలఁగుచుండ
నమోవాక మలవరించి. వాల్మీ. 2. 40.

సీ. ఖడ్గహాలాహలగరిమచే నహితుల నమ్మకాళ
నులు గాఁగ నలవరించు. విక్ర. 2. 78.

(సవరించు, చక్కఁబఱచు.)

సీ. ఒక్కింత సడలినయు త్రంసదామకం బభివవం
బుగ మౌళి నలవరించి. హరి. పూ. 5. 9.

వ. అరవీడుకుచ్చెల్ల నెత్తి చెక్కుచు నొక్కింత
బాటువయ్యంటఁ జక్కఁజేర్చుచు నొక్కింత
వదలువేనలి నలవరింపుచుఁ గొండొకచెదరు
పాపటఁ గుదురుకొల్పుచు. విజ. వి. 2. 200.

(సిద్ధపఱచు, సమకూర్చు.)

ఫీ. ప్రుక్కువోలూఖలజహువులు మొదలై న
యజ్ఞసంభారంబు లలవరించి. శై. భా. 3. 177.

(పెట్టు, ఉంచు.)

వ. ... దేవకీయశోచాదులకుం దగినకట్టనం
బులు పెట్టియల నలవరించి. శై. భా. 3. 87. చం. రా. 8. 9.

(ధరించు, తాల్చు.)

సీ. దక్షిణశ్రవణంధ్రములఁ గోమలకృష్ణతులసీ
ప్రవాళంబు లలవరించి. కాళీ. 3. 116.

సీ. బలుపాఁపతలచుట్ట లలవరించినవారు లేత
చందురులఁదాలించినవారు. పాండు. 1. 185.

(పూను, వహించు.)

సీ. జపహోమదానసంస్తారపూర్వకముగా నధ్వర
ప్రతదీక్ష యలవరించి. శై. భా. 3. 120.

(అలంకరించు, అలంకారయుక్తముగాఁజేయు.)

గీ. హంసకంబుల నిజపదం బలవరించి. వేం.
పంచ. 4. 233.

అలవరులు ఎ. బ. ధాన్యవిశేషము.

గీ. జిలితొగలరాజనమ్ములు నలవరులును, దెల్ల
నల్ల చెన్నగులు దీవసరులు, నాది యగుపేరు
గలుగు వడ్డతనియింట, నుండు. హంస. 4. 128.

అలవఱుచు—అలవరించు.

(నేర్చు)

క. నలనాభాఖ్యతనూజుఁడ, నలఘుమతీ! బ్రహ్మ
మిత్రు నాయుర్వేదం, బలపఱుప వలయు
నాకని, పలుమఱు నే నడిగి శ్రోపువడి చలము
మెయిన్. మార్క. 5. 41.

(కలిగించు)

చ. కలమవనాళికా కడిశ కంటక కోటులచేతఁ
జూడ్కి కిం, పలవటిచె న్ధరిత్ర తుహినాగమ
వేళ... శివరా. 4. 20.

(కావించు, చేయు.)

క. కలవాడి యిట్లు పలకినఁ, గలఁ కంతయు
ప్రీలలేచి కల గన్నగతిన్, దలఁచి చనుదెంచి
దండం, బలపఱుచుచు విప్రవరుల కనియెన్
ప్రీతిన్. శేష. 1. 148.

(కూర్చు.)

క. అలవటిచె నృపతికరముల, నలికుంతలయొకతె
కంకణాభరణంబుల్. నైష. 8. 57.

(అలవటిచెన్ - ధరింపఁజేసెను.)

క. గళమునఁ గట్టెను హరి మం, గళమాత్రము
పులకలతివగాత్రముఁబొదువ, నెలఁతయుఁ
బతియునుగరముల, నలవటిచిరి కంకణంబు
లనోన్యంబున్. ఆము. 6. 134.

(అలవటిచిరి - కట్టిరి.)

(పూను, వహించు.)

క. ఉరిఁ ద్రెవ్వఁ గొటికి యిప్పుడ, వెంవారఁగ
నీకు నేను విడుగఁ నేయఁ, దొరకొనుట నీదు
భాగ్యం, బరిత్యము దొఱంగి మైత్రి యలవ
టుపు మదిన్. భార. శాం. 3. 205.

అలవాటు విజ. (✓అలవడు) 1. అభ్యాసపడినది.

చ. ...పూవిలుకాడ విట్టినీ, వెడఁక నిష్ఠుర
త్వమున కెట్లలవాటుగఁ జేసి తక్కటా,
పడఁతులమీఁద నేయఁతిపయ్యెడకున్ నను
పైన చేతులన్. మనుచ. 3. 48.

2. అభ్యస్తము.

గీ. అనఘ! జాత్యభిమానదేహాభిమాన, లేశములు
దానురాలికి లేవు మాధు, కరము నలవాటె
మీవంటిఘనులు దిద్దు, పనులు నేయుటకంటె
శుభంబుగలదె. వైజ. 2. 110.

3. సిద్ధము.

నీ. అవనిజ దేహోపహారఫలంబులు చెలువార
నలవాటు నేయుచోట, నుపహతిఁ గావింప
నొకకాక మేతెంచి, భా. రా. అయో. 164.

వి. అభ్యాసము.

క. అలవాటుకలిమి మారుతి, లలితామితలాఘ
వమున లంఘించెను...కంధిన్. భాగ. 9. 275.

అలవాలము సం. వి. అ. న. అలవాలము, చెట్టు
మొదట నీళ్లునిలుచుటకు జేసినపల్లము. పాగు.

అలవి వి. (శ. అళమి. శ. అళవై.) 1. కొలఁది,
పరిమితి.

క. వెలలి బలరిపుఁడు చలమునఁ, గలహము
నకుఁ జొచ్చె వృత్రుఘనశాహుబలం, బలవికి
మీఁతెమ దండ్ర వి, మలతపమునఁ జేసి సురల
మనములు దలఁకన్. భార. ఉద్యో. 1. 128.

నీ. నగరాజతనయ పన్నగ రాజధర్మమోల
నిలుచుడు మదమఁ డేటలవి నిలిచె. కు. సం.
5. 515.

మ. హరిణం బొక్కటి కుక్కతండ్రిముఁ బులిం
దానికమున్ ద్రోచియు, ర్వరఁ గా లూఁదక
దాట నేటలవికిన్ వాహంబునడ్డంబునూ, కి
రసావల్ల భుఁడే నెభల్ల మున...మనుచ. 4. 44.

(ఏటలవి - ఏటునకు అందునంత దూరము.)

2. శక్తి, సామర్థ్యము.

చ. అలవి యెఱుంగనేరక మహాత్ముని లోకము
తోడిపాటిగాఁ, దలఁచితి జేలనై తి...భార.
భీష్మ. 2. 6.

4. విధము.

నీ. అబ్బురంబుగ నుబ్బుగల్గి గుబ్బలగుబ్బతిలు
హరిములు ధారలలవినలర. అచలా. 1. 27.

(గుబ్బుపలు - ముద్రి.)

విజ. శక్యము, సాధ్యము.

క. బలహీనుడైనవానికి, నలవియె మోపెట్టి
తివియ నక్కార్ముకముఁ, గులహీనున
కక్కతాస్తున, కలవియె యాలక్ష్యమేయ
నశ్రమశీలన్. భార. ఆది. 7. 282.

చ. అలఁచివి పత్రయోగత మహాత్ములదై ర్య
మడంపఁ జాతు నీ, యలవియ...కు. సం.
7. 878.

గీ. అబ్జమాతికి నైన శక్యంబు గాదు, పలుకుఁ
బూఁబోడికైనను నలవి కాదు. నైష.
2. 9.

అలపు వి. (శ. శ. అళపు.) 1. బలము, శక్తి,
సామర్థ్యము.

చ. ...పోటరులైనభర్త లేవురు గల రంటి
వారియలపుం జలముం గడకంటి...భార.
విరా. 2. 257.

2. ఉపాయము, నేర్పు.

క. గెలుపున మెయి వొదలఁగ సా, బల
మానుఁడు రథము పఱపి పాంచాలబలం,
బలుగులపడఁ బలుదెఱఁగుల, యలపుల
విహరించె మద్భుటాటోపమునక. భార.
కర్ణ. 1. 147.

3. విధము.

గీ....నీయందు బుద్ధివాక్కర్మములను.

క. అలవడఁ జేయుచు నందఱు, బలకొని
యిలఁ తెట్టఁ బడిన పదవిస్యాసం, బలు

పతనకారణముగా, నలవున నేవించుచును
గృతార్థులు వగుచుక. భాగ. 10. ఉత్త.
1206, 1207.

అలవోక విజ. (✓అలవి? అలవు? అల్ల + పోక.
శ.ర.) 1. మందము, అల్పము.

వ....సోమరిగాలియలవోకపోకులం గదలెం
గదల వనం గదులు నువవన...పూగావళీ
కోమలపలాశద్రోణికల...మనుచ. 3.28.

2. సవిలాసము, ఓయ్యారము గలది.

సీ. అలవోకనడలు మాంద్యమయంబు లగు
నైన నంతరంగములు బోధాస్పదములు.
పాండు. 5.180.

3. ఆసక్తి కూన్యము, ఆస్థ లేనిది.

వ. అయ్యంబుజాక్షి యక్షిభ్రువవిక్షేపవిభ్ర
మంబున ననాదరంబు దెల్పుచు నలవోకగా
దిగిశసందేశం బాకర్ణించి. నైష. 4.9.

సీ....అలవోకగా గుబ్బి లంటుటయును. దశా.
7.70.

ఉ. పూని నిమేషమైన నలవోకగ నీవు ధరాత
లేంద్ర!యా, స్థానమునందు నుండి తగఁ
జల్పెడు రాజ్యరమాధిపత్య రేఖానయ
వర్తనంబు కలకాలముఁ బాటులఁ బడ్డ
నైన మా.చే నగునే సృగాలములచే నగు
వయ్య మృగేంద్రకృత్యముల్. పరమ.
3. 88.

శ్రీ. విజ. ద్రు. 1. యాదృచ్ఛికముగా; దైవిక
ముగా.

గీ....నారదముని యలవోక నచటి, కరుగు
దెంచిన వినతుడై. భార. కాం. 6.827.

2. ఆకస్మికముగా, హఠాత్తుగా.

సీ. అలవోకఁ గనుఁగొని యంతరంగములిట్లు
తెదర మాటుమొగంబువెట్టుపారు. భార.
విరా. 8.88.

3. సవిలాసముగా, ఓయ్యారముతో.

సీ. అలవోక మవిద నన్నరగంటఁజూచిన నీ
రేడు జగముల నేలఁ జూతు. విక్ర. 3.48.

4. అవలీలగా, అనాయాసముగా.

ద్వి. ఓరి రావణ నీమదోద్ధతి యెల్ల, వారించి
పుచ్చెద వడి నిల్వు మనుచుఁ, గల్పాంత

నిర్హతకల్పమై తాఁక, నల్పవీడితముష్టి నల
వోకఁ బొడిచె. రం. రా. ఉ. 87. పా.
10. పం.

చ....పంక్తికం,ధరు నలవోక సందిటను
చాల్చియె తూరుపువార్ధిఁ జేడి యం, దురు
జపనిష్ఠ లెల్ల నియమోన్నతిఁ దీరిచి. ఉ. రా.
3.288.

5. అశ్రద్ధతో, అజాగ్రత్తతో.

చ....కంటి వనంతు నాద్యు విష్ణుని నలవోకఁ
దన్మహిమ సువ్రత నా కెఱిగింపు. భార.
కాం. 5.406.

అలవోకయునుబలె

అలవోకయునుబోలె

అలవోకవలె

అలవోకవోలె

— అలవోక. శ్రీ. విజ.

(అవలీలగా. అనాయాసముగా.)

సీ. నీకతంబునఁగాదె కాకోలవిషవహ్ని నలవోక
యునుబోలె నార్పఁగలిగె. కాశీ. 6. 96.

క. నరుఁ డటువదివేలేడు లి,తరదై వతదర్శన
మునఁ బాఁగమఫలముం,బొరయునలవోక
వలె కాం,కరియా క్షేత్రోత్తమంబుఁ గనుఁ
గొన్నంతన్. పాండు. 2. 88.

సీ. అలవోకవోలె వాలాగ్ర మొకించుక విదిలించి
నంత వవ్విహగవిభుఁడు. సమీర. 6. 169.

(సవిలాసముగా)

క. అలవోకయుబలె శేషే, నెలవువయిం చాడి
వెట్ట నీగతి బంట్లన్, విలిపించి సొంపు
పెంపునఁ, తెలఁగుచుఁ బయనంపుఁదముకుఁ
జేయించుటయున్. యయా. 2. 85.

(యాదృచ్ఛికముగా, దైవికముగా.)

గీ. ...విప్రకులుఁడు, పుణ్యశివరాత్రి నలవోక
వోలెనై న,మరగధరుచెంత జాగరం బుండెఁ
గాన. శివరా. 4. 48.

(అశ్రద్ధతో, అనాదరముగా.)

వ. ఇట్లు దుర్వాసుం డాశీర్వాదపూర్వకంబుగా
వొసంగిన కుమారపారిజాతమూల్యంబు నహ
ల్యాబారుం డగునునాచీరుండు దుర్వార
గర్వాటోపంబునఁ గన్నుగానక...బరావణ

కరటికుంభపీఠంబువయి వలనోకయుంబోలె
వైచె. హర. 8. 18.

అలస నం. ఎ. అ. శ్రీ. హంసపదీలత, అల్లుడుతీగ.
అలసందియ(దె)లు ఎ. బ. (నం. అలసాండ్రః.
ప్రా. అలసందో. వి. ని.) పెద్దబొబ్బరలు,
గీ. శ్రాద్ధకర్మంబునందు వర్జ్యములు వినుము.
పెండలంబును దోసపలాండు పుల్లి, యానుగ
మ్మింగు వలసందియలు...మార్క. 3. 208.

(అలచందలు అని వ్యవహారము.)

అలసకము నం. ఎఱ. (అ. నిశా. అ.) సోమరి.
ఎ. అ. శ్రం. ఆజీర్ణమువలన కలుగుకడుపుబ్బ.
అలసట ఎ. (✓అలయు?) ఆయాసము, అలపు.
అలసపడు అ. శ్రీ. (అలసము+పడు) మందమగు.
సీ. కటకారవములకుఁ గాల్గవ్రేళ్లఁ బెనంగు
నంచలచే నడ యలసపడఁగ. దశా. 2. 298.

అలసము నం. ఎ. అ. శ్రం. 1. పాదరోగవిశేషము.
బురదలోఁ దిరుగుటచే కాల్గవ్రేళ్ల మధ్యమున
పుండ్లుపడుట. 2. ఒకవిధమగు అజీర్ణరోగము.
3. వృక్షవిశేషము. 4. విషమూషికము. ఎఱ.
(చూ. అలసుఁడు.)

అలసాండ్రము నం. ఎ. అ. శ్రం. అలసందె, పెద్ద
బొబ్బర (వృ. వి.).

అలసుఁడు నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. పాటుపడని
వాఁడు, సోమరి. 2. మండుఁడు, చుటుకులేని
వాఁడు.

అలా - అల

(డిభకుఁడు వానియన్న యగుహంసుని గానక
విలపించుట.)

క. ...నెలవుల, లాలలు దొరుగంగ నన్నలా
యని యొలుబున్. ఉ. హరి. 4. 802.

అలాతము నం. ఎ. అ. న. ఉల్కుకము, కొఱకచ్చు.
అలాబువు నం. ఎ. అ. శ్రీ. సొఱ, అనుగు
(వృ. వి.). ఉ. న. సొఱకాయబుట్ట.

అలాబూకటము నం. ఎ. అ. న. అలాబూరణము.

అలారము నం. ఎ. అ. న. తలుపు.

అలాసము నం. ఎ. అ. శ్రం. హాలుకమూలమునఁ
బుట్టు నొకానొక రోగము.

అలి అప. వృత్తియందు 'అండు, ఇండు. ఎండు' అను
వానిపై వచ్చుఅగమము.

ఉదా: నాయందలిదయ, ఇందలివారు. (చూ.
అందుల.

అలి(శి) నం. ఎ. న్. శ. శ్రం. 1. తుమ్మెద. 2. తేలు.
3. వృశ్చికరాశి. ఉ. 1. కోయిల. 2. మధ్యము.
3. కాశి.

అలింజరము నం. - అలంజరము.

అలి(శి)ందము నం. ఎ. అ. శ్రం. 1. బహిర్భాగ
ప్రకోష్ఠము, తలవాకిటి ప్రక్కనుండుగృహము.
2. వాకిటికి వెలుపల నున్న నలుచదరపుచోటు.
3. ఒకానొకదేశము.

అలి(శి)కము నం. ఎ. అ. న. లలాటము, నొసలు.

అలికిడి - అలుకుడు.

సీ. అలికిడి మేల్కొనతని ధృష్టద్యుమ్నుఁబట్టిన
క్రియ. భార. సా. 1. 168.

సీ. అలికిడి లేకుండఁ దెలిసి యిల్ సొరఁబాటి
వాకిటిగదియ నెవ్వడి సడల్చి. వేం. పంచ.
3. 200.

అలి(శి)గర్దము నం. ఎ. అ. శ్రం. నీరుపాము.

అలికిహ్వా నం. ఎ. అ. శ్రీ. కొండనాలుక.

అలికిహ్వాక నం. - అలికిహ్వా.

అలిదూర్వ నం. ఎ. అ. శ్రీ. మాలాదూర్వ. చిప్ప
కనపు (వృ. వి.).

అలి(శి)ని నం. ఎ. అ. శ్రీ. 1. ఆఁడుకుమ్మెద.
2. ఆఁడుతేలు. 3. తుమ్మెదల నముచాయము.

అలిపకము నం. ఎ. అ. శ్రం. 1. కోకిల. 2. తుమ్మెద.
3. కుక్క.

అలిపత్రిక నం. ఎ. అ. శ్రీ. వృశ్చిక వత్త్రలత,
తేలుకొండితీగ.

అలిపర్ణి నం. ఎ. అ. శ్రీ. - అలిపత్రిక.

అలిపిరి ఎఱ. అల్పము, దుర్బలము.

ద్వి. చల్లనై మెల్లనై సొరభశ్రీల, నల్లనల్లన
వీచె నలిపిరి గారి. ద్వి. భాగ. 2. 24.

అలిప్రియ నం. ఎ. అ. శ్రీ. పాటుల, కలిగొట్టు
(వృ. వి.).

అలిప్రియము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) తుమ్మెదకు
ప్రియమైనది. ఎ. అ. శ్రం. ఎఱ్ఱగలువ.

అలిమకము నం. ఎ. ఆ. పుం. 1. కప్ప. 2. కోకిల.
3. కుమ్మెద. 4. ఇప్ప (వృ. వి.). 5. పద్మ
కేసరము.

అలిమోద నం. ఎ. ఆ. పు. గడికారి, నెల్లి (వృ.వి.).

అలియు - అలయు.

(వ్యవ) వాడు పనిచేసి అలిసిపోయినాడు.

మధ్యా. వెలయంగ నియ్యెట్టు అస్సి మలినురై
విడిసిన వ్రోల, గలతానపకులును రాజు
పట్టంబు గట్టినపతియు, నలియం బయ్యారల
వెల్వటించిన నశ్వమేధంబు, ఫలం బువేడిం
చిన లింగం బలిసినపాపంబు దమకు. కా. ప.
మం. 2. 3.

(ఇన్ద్రధర్మరూపమునకు ప్రయోగాంతం ములేదు.)

అలివల్లభము నం. ఎఱ. (ఆ. ఆ. ఆ.) కుమ్మెదలకు
ప్రియమైనది. ఎ. ఆ. పుం. కలిగొట్టు, పాటల
(వృ. వి.).

అలి(భీ)కము నం. ఎఱ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. అప్రియ
మైనది. 2. అసత్యమైనది; కృత్రిమము.

('అలికకోపకాంతేన' కాదంబరి.) ఎ. ఆ. న.

1. అసత్యము, 2. అప్రియము, అశకారము.
3. అలికము. నొసలు.

అలిగర్దము నం. - అలిగర్దము.

అలుగు! - అలువు. ఎ. పరీవాహము, చెలువులోనగు
వానిలో ఎక్కువగా నుండునీరు పోవుటకు
ఏర్పటచినదారి; ఆదారిని బోవునీరు.

క. కలిమికిని దగినకొలఁదిని, నెలవుగ వెలివిడువ
కున్న నిలు పెక్కడిదొంగలయఁగ నిండిన
చెలువున, కలుఁ గించుక లేకయున్న నాఁగని
భంగిన్. ద్వా. 2. 156.

గీ. దుఃఖమనియెడుచెలువునఁ దొరఁగునలుగు,
లనఁగఁ గన్నీరు ధారలై యతిశయిల్ల. కా.
రా. యు. 2382

వ. కనుగవ కొలంకుల నలుగులు వెడలిన
చందంబున సంతసంబునం గన్నీరుమున్నీరై
వలవ. కాగ. 8 669.

జ. అలుగులువాలు, అలుగులువెడలు.

అలుగు! ఎ. (క, అలగు. అలుగు.) 1. కాణాగ్రము,
ములికి; పిడిగాక మిగిలిన ఆయుధాంశము.

క. తనువున విటిగిన యలుగుల, ననువునఁ
బుచ్చంగవచ్చు నతినిష్ఠురతన్, మనమున
నాటినమాటలు, విను మెన్నియుపాయము
లను వెడలునె యధిపా. భార. ఉవో. 2.62.

గీ. అలుగుటమ్ములు దాకిన నలిగి భద్ర, కుఱి
రౌద్రంబు సొంపారఁ గొలిపె నతఁడు.
భార. ద్రో. 1. 349.

మ. ప్రతతోర్ధ్వాధరభాగపీతయుగళీభాస్వత్స్స
రుస్తంభసంస్థితః దీప్తించెడుజాళువామొ
సలివా దీప్తార్చిగాఁగజ్జలా, నివితధూమాసిత
రేఖ పై యలుగుగా విజ్ఞానదీపాంకురా,
కృతినందం బగునందకం బఘలతాశ్రేణి
చ్చిదం జేయుతః. ఆము. 1. 6.

2. ఖడ్గము, కత్తి.

గీ. పలక పటియలుగాఁ జేసి యలుగు
దునిమి, యొడల వాలంపపొది నింప.
భార. భీష్మ. 3.28.

3. ఆయుధము.

సీ. ఆయుధప్రభఁ గాంచి యలుగుభీరువుఁ
బూను వాడి ముమ్మోముల వేడియలుగు.
పాండు. 1.101.

వ. వజ్రాయుధ చకచక్ర బకపక నవ్వు
వజ్రభేదియలుంగు వెలుంగ. మనుచ.
4.115

అలుగురాజేనములు ఎ. బ. ధాన్యవిశేషము.

సీ. సాలక లలుగురాజనములు సంభావులు...

గీ. ఆది యగు పేరు గల్గువడ్లు. హంస.
4.128.

అలుగులువాలు ఆ. శ్రీ. (✓అలుగు!)-అలుగు
గులనుండి ప్రవహించు నీరువలెఁ బ్రవహించు-
ప్రవహించు.

ద్వి. ఆనందభాష్పంబు లలుగులువాలు, మేను
రోమాంచసంమితమై తనర. బస. పు.
1.542.

అలుగులు వెడలు ఆ. శ్రీ. (✓అలుగు!) అధిక
వగు.

క....ఆలేమ విలాసలీల లలుగులు వెడలఁ.
పద్మ. 2.188.

అలుక' (ల్కు) వి. (✓అలుగు) 1. కోపము.

చ. అలుకఁ దుపారతైలసుత యవ్వలిమో
మయి... హర. 4.34.

ఉ ... ఆబకవైరి గ్రక్కునఁ, వాని క్షణంగఁ
బట్టి పడవైచి మహోగ్రత నాక్రమించె
బ, చానన మేణముం బొదువున ట్లతఁ
డూర్జితశక్తినుదృఢుం, డై నెగనె సమీ
రనుతునల్కకుఁ బ్రాఁకిడినట్లు వీఁకతోఁ.
భార. విరా. 2.340.

అలుకపాన్పు - పెండ్లిలోఁ బెండ్లికొడుకు విలా
సముగాఁ గోపించి కూర్చుండుటకు వేయు
పాన్పు.

2. వైరము, ద్వేషము.

క. చెలిమి శిలాక్షర మెప్పుడు, నలుక జలా
క్షరము సుజను లగువారలకుం, చెలిమి
జలాక్షర మెప్పుడు, నలుక శిలాక్షరము
కుజను లగువారలకుఁ. కేయూర. 3.29.

**అలుక' విణ. అల్పుఁడు, తేలిక యైనవాఁడు,
గౌరవకూన్యుఁడు.**

సీ....తగిన, పురుషున కెందును నిరతంబు
మిక్కిలి తేజంబు కర్మంబు దీని కోప
ఘూర్ణిత, రక్తసేత్రుడై పరాక్రమ
మున. భార. సఖా. 2.269.

క. అలుకఁదనంబున విప్రున, కలుగంగా
దగదు గురుఁడునైయున్నాఁడు. భార.
ఉద్యో. 4. 312.

బ. అలుకన.

**అలుకన విణ. (✓అలుక') తేలికయైనది, పలుచ
నిది.**

సీ. అలుకనై మీఁజేత నంటిన యాక్రొత్త
మువ్వనత్తెము సారె ములుగుచుండ.
క్రీడా. 228.

**అలుకు' (ల్కు) - అళుకు. అ. శ్రీ. (క. అళుకు,
అళకు. త. అళుక్కు) భయపడు; వెనుదీయు,
జంకు.**

గీ. ధార్తరాష్ట్రులు సడికి నధర్మమునకు,
నలుక రెన్నఁడు విడువు దైన్యంబు. భాగ.
ఉద్యో. 3.35.

క. వెలవెలఁ బాటుచు వడఁకుచు, నలుకుచుఁ
దనమోముఁ జూచునయ్యంగన న,ప్పులుఁగు
కృపఁ జూచి. భార. ఆను. 1.173.

ఉ. నెయ్యము దప్పనొండొకటి నీచెవి సోకెనె
నాదుపల్కులం, దెయ్యెడ సాజయా
యనికి నిమ్మెయి నల్కెరు నీవు...భార.
ఉద్యో. 1.304.

వి. భయము; జంకు, శంక.

ఆ. చంపెఁ జంపె భీము సామజం బనియెడు,
నులిపు గలయఁ జెలఁగఁ గలఁగి రధిప.

వ. తదవసరంబున యుధిష్ఠిరుండు.

క. అలు కొందుమనముతోఁ దన,బలముం బురి
కొలిపి పొదివి భగదత్తుని న,మ్ములఁ గప్పె.
...భార. ద్రో. 317, 318, 319.

జ. అలుకువ'.

**అలుకు' (ల్కు) న. శ్రీ. 1. (పేడమున్న గువానితో
నేల లోనగునవి) రాచు, లిప్తముచేయు.**

క. అలుకుఁడు మృగ మదమున మ్రుగ్గులు
వెట్టుఁడు గప్పురమున ... భార. ఉద్యో.
3. 152.

చ. కలికి యొకర్లు చేఁ దుడువఁ గస్తురిచేనరుఁ
గల్గె నొక్కపై,దళి...యయా. 4. 87.

2. చల్లు.

క. ఉమతపమున కెదమెచ్చి త,దమరులు ముత్య
ములసేస లలికనభంగిన్. కు. సం. 6. 785.

క. వలవైచి క్రింద ధాన్యం, బలికి నిగూఢ బు
గాఁగ నవ్వలిపొదలోఁ, దలఁదూటిచి...నా.
పంచ. 2. 6. భార. ఆను. 2. 108.

3. (పువ్వులు) చెరువు, గ్రుచ్చు.

తరువోజ...కల్లోరంపు జేకు, లలకల నలికి.
హరి. ఉ. 7. 75.

4. ఊఁడుచు, (మొక్కులు) నాటు.

చ. అలఘుజగద్విప ఘటాంకుశ కాత నభాంకు
రాగ్రలాం,గలముల మున్ను నీ వసురఘ
స్మరవైరి భుజాంతరాః జాం, గలమహిఁ
జాలువట్టిపయిఁ గ్రమ్మెడునెత్తులు నీరువెట్టి
యం, దలుకవె కీర్తిపూర్తికలమాంకుర
మింద్రరమాఫలాధివై. పాండు. 2. 59.

ఎ. అలకుట. విలేపవము.

(వ్యవ) ఇల్లు అలుకును ముగ్గును లేకుండనున్నది.
అలుకులు అయినవి, ముగ్గులు తరువాయి.

అలుకుఁజుట్ట-అలుకుగుడ్డ.

అలుకుగుడ్డ-అలుకుఁజుట్ట. ఎ. (✓అలుకు³) అలుకుట కువయోగించు ప్రాంతగుడ్డ లోనగునది.

అలుకు(ల్కు)డు-అలికిడి. ఎ. మనుష్య సంచారాదుల వలనఁ గలుగుధ్వని; చప్పుడు.

సీ. ఒంటిపాటునఁ గాఁగి లొనఁగుఁ దత్తఱముతో నంతలోపల మట్ల నలుకుడై న.దశా. 8. 225,

చ. ...దర్పకుపంపు బలంబులోని యల్కుడు కరడిం బెలంగె కుకకోకిల భృంగతతుల్ వనంబులం, దెడనెడఁ బల్కుఁ గూయ సొగి యింపఁగ మ్రోయఁగఁ దద్విరావముల్. భార. ఉద్యో. 2. 111.

అలుకువ'-అలుకు'. ఎ.

(జంకు, సంకోచము.)

చ. పలికె నరేంద్రుతోఁ గుముదబంధుకులోత్త మహీనుభంగి నిట్లలుకువ లేక వస్త్రరహితాకృతి నాకడ నిల్వఁ బాడియే. కవిరా. 5. 258.

అలుకువ' వి. (✓అలుకు) కోపము, అలుక.

చ....కులశీలము గ్రుంగె ముడింగె గౌరవం, బలుకువ తగ్గె దైవ మకటా యెటు దెచ్చునో యేమి వచ్చునో. చంద్రా. 4.180. (శ. ర.)

అలుక్సమాసము సం. ఎ. అ. పుం. విభక్తిలోపము లేనిసమాసము

ఉదా. సరసిజము, నావలని నేరము.

అలుగు(ల్లు)-అలుపు. అ. శ్రీ. 1. కోపపడు.

క. ...నీ వలిగిన నడ్డమె పురహారాజకేశపు లైనఁ. భార. ఆది. 4.184.

క. ... నానుతునకు ముళ్లొకా యలుగం దగునే, నీకు నుఖం తేయు మీతనిం గృవ తోడఁ. భార. కాం. 5.474.

మత్త. ఏమి కారణ మయ్య పాముల కేల యతితి వీవు. భార. ఆది. 1.158.

2. ద్వేషించు, పగగొను.

సీ. కవితోడ వలిగినఁ గాని పద్యము చెప్పుఁ గడుముచ్చుఁ దడవినఁ గన్న పెట్టు. నీతి 21.

చ. కపటము లేక వైభవము గప్పక యొందొరు మీఁద రాజుపై, వవరిమిత ప్రేయం బెసఁగ నల్లక యుండు మదంబుఁ బొంది యే, నృపువిషయంబునం బ్రజ వినిర్మలవృత్తతఁ బుత్రుభంగి నా, నృపు వృపుఁ డండ్రు గా కితరునిం దగువా రెద నియ్యకొందురే. భార. కాం. 2.190.

3. హానిచేయు.

క. తనయునికంటెను నను న,మ్మనుజేంద్రుఁడు గరము నెమ్మి మన్నించు మన,మ్మున నట్టి యగ్రజమ్మని, యనుపమ రాజ్యమున కలుగ నగునే నాకుఁ. మార్క. 8.28.

గీ. అకట దీని, ప్రాణముల కల్గఁ దలఁచితిఁ బాపబుద్ధి. మనుచ. 5.4.

జ. అలుక, అలుకువ'.

అలుగులపడు అ. శ్రీ. (అలుగులము+పడు) వ్యాకులత నొందు, సంఘోభము నొందు.

క. అలుగులపడి ఖాండవమునఁ, గలయాళి విషమహోరగము లెల్ల విషా,గులు గ్రక్కుచు. భార. ఆది. 8. 267.

క. గెలుపున మెయి వొదలఁగ సా,బలనూ నుఁడు దధము పఱపి పాంచాలబలం, బలుగులపడఁ బలుదెఱఁగుల, యలవుల విహరించె నుదృటాటోపమునఁ. భార. కర్ణ. 1. 147, విరా. 3. 50.

అలుగులము వి. (శ. అలుగు. శ. అలుక్కుత్తలై - వికలమగు.) సంఘోభము, వ్యాకులత, క్లేశము.

చ. అలుగుల మంది యందులమ్మ గావలియుఁ విహగంబులుఁ భయా,కులగతిఁ బొంది మూఁగలును గుంటులుఁ జీకులు నై వ యట్టులై. భార. ఆర. 1.301.

జ. అలుగులపడు.

అలుమే విజ. అల్పుఁడు, నీచుఁడు.

క. అలుచై నను బగతుని దెనఁ,దలఁపు గలుగ వలయు. భార. విరా. 3.107.

అలుచు వి. తిరస్కారము.

సీ. అలు చన నెల్లిద మనఁ డౌకయనఁ దిరస్కా
రంబు రాజిలు... ఆం. భా. 1.184.

అలుపము విణ. (నం. అల్పమ్. క. అలుప.)
అల్పము, కొంచెము.

సీ. ఈవెండ్రుకలు వట్టి యీడ్చిన యా చేయి
దొలుతగాఁ బోరిలో దుస్ససేను, తను వింత
లింతలు తునియలై చెదరి రూపటి యున్నఁ
గని యుడు కాటుఁగాక, యలుపాలఁ
బొనుపడునట్టిచిచ్చే యిది. భార. ఉద్యో. 8.117.

(అలుపాలక - అలుపములను, అల్పప్రతి
క్రియలచేత)

అలుపుఁడు విణ. (నం. అల్పః.) అల్పుఁడు.

ఆ. అనుడు నకులుఁ డిట్టు లను దేవ తమతమ,
నేర్చు పనులవెంట నెగడి బ్రదుక, వలయుఁ
గాక నగరఁ దలముదప్పిన మెలం, కువల
కలుపు లియ్య కొనుట దగునె. భార. విరా. 1.266.

అలుపు¹-అలుఁగు¹.

(జలనిర్గమనమార్గము)

గీ. అంతరంగంబు నిండి రెండలువులందు,
వెడలు సంతోష పూరంబు విధము దోషఁ,
గన్నఁగవ సమ్మదాక్రతులు గడలుకొనుచు.
భార. విరా. 5.240, అశ్వ. 3.196.

అలుపు²-అలుగు. అ. ౧౩.

(కోపించు)

చ. వినుము నరేంద్ర విప్రుఁ డలివెన్ జమదగ్ని
సుతుండు కాప మిచ్చెను...భార. కాం. 1.85.

అలోకము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. చూడఁబడ
నిది, 2. నిర్జనము. 3. ఉత్తరలోకములులేనిది,
గతులు లేనిది.

అలౌకికము నం. విణ. (అ. ఈ. అ.) 1. ఈలోక
మువకు సంబంధింపనిది. 2. అపూర్వమైనది,
అసాధారణమైనది. 3. లౌకికభాషలోలేనిది.
వైదికము. (వదము, మొ.)

(1-19)

అలౌకికసన్నికర్షము నం. వి. అ. పుం. (తర్క)
లోకసిద్ధముకాని ప్రత్యక్షజ్ఞానమును గలిగించు
సంబంధము-ఇది త్రివిధము.

1. ఘటాదిస్వరూపజ్ఞానము కలిగినపిదప ఆయా
వస్తుజాతిని బట్టి సకలఘటాది జ్ఞానమును గలి
గించునది సామాన్యలక్షణము.

2. చందనము పరిమళము గలదని ప్రూటేం
ద్రియ మూలమున గ్రహించినపిదప చందనము
కంటితోఁ జూచినపుడు వెనుకటి యనుభవ
మునుబట్టి చందనము పరిమళముగలది యనెడి
జ్ఞానము కలిగించునది జ్ఞానలక్షణము.

3. యోగశక్తివలన సర్వవస్తు జ్ఞానము కలి
గించునది యోగజము.

అల్గోజా వి. (హిం. అల్గోజా.) పిల్లనఁగ్రోవి.
(క. ర.)

అల్పంపచము నం. విణ. (అ. అ. అ.) కొంచెము
ఉడుకునది. (గిన్నె, మొ.)

అల్పంపచుఁడు నం. వి. అ. పుం. - కొంచెముగా
వండుకొనువాఁడు-పిసినిగొట్టు, లోభి.

అల్పకము నం. విణ. (అ. ల్పకా. అ.) అల్పము.
వి. అ. పుం. తీఁటకసింద (వృ. పి.).

అల్పకేశి నం. వి. ఈ. పు. -చిన్న వెండ్రుకలవంటి
ఆకులు గలది-భూతకేశి, జటామాంశి, కారు
కొల్లి (వృ. పి.)

అల్పదృష్టి నం. విణ. (అ.) 1. దృష్టి తగ్గినవాఁడు.
2. ఉదారదృష్టి లేనివాఁడు. వి. అ. పు. పు.
1. తక్కువదృష్టి. 2. ఔదార్యములేమి.

అల్పప్రాణము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. తక్కువ
బలముగలది. 2. (వ్యాక) ఉచ్చరించుటయందు
అల్పప్రాణవాయువ్యాపారముగలది. (వర్ణము)
(అంతస్థములు అనునాసికములు క చ ట త ప
గజడదబలును అల్పప్రాణములు.

(అలంకారకాస్త్రమున ప్రహస్యాచ్చులు కూడ
అల్పప్రాణములే. కావ్యాద. 1.48. వ్యాఖ్య).

అల్పము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. నీచము,
కుద్రము. 2. కొంచెమైనది, తక్కువది.
సూక్ష్మము.

అర్చితము సం. విజ. (అ. అ. అ.) తక్కువగాఁ జేయఁబడినది.

అర్చిష్ఠము సం. విజ. (అ. అ. అ.) మిక్కిలి తక్కువ యైనది.

అర్చియము సం. విజ. (న. యనీ, న.) అల్ప తరము.

అర్చి!—అలః.

(నిర్దేశమునకు)

సీ. నీలజీమూతంబు నీల నాతేపించు నల్లనై తోఁ

తెంచు నల్లగృహము. భార. ఆది. 6. 211.

అల్లచోట. భార. ఆది. 6. 211.

అల్లయతఁడు. ప్రభా. 2. 39.

అల్లప్పుడు. మనుచ. 8. 28.

అల్లదె. మనుచ. 4. 16.

అల్లంత. బస. పు. 5. 553 పం.

అల్లటు—ఆవైపు. విప్ర. 4. 8.

(ప్రసీధికి)

ఉ. అమృతచెల్లె యల్లచిగురాకుఁగటారి కడింది
జోడు పూ, వమ్ములు...నీలా. 2. 110.

2. అల్లంతన్ కంటి కగపడునంతదూరమున.

ఆ. హరిగదావిహార మల్లంతఁ దోచిన...ఉ.
హరి. 4. 148.

అల్లపట్టు గుహ్యోపయవము.

గీ. అంగజవాధిఁ గడుపుల్పినట్టి విటుల,
యాత్మ జలపూరముల తెట్లు వల్లపట్టు.
వైజ. 2. 25.

అల్లః విజ. (సం. అలసః) 1. మందము; కొంచెము.
(కర్మభారయమందు దీనికి నిగాగమము
వికల్పము.)

సీ. అల్లఁదనంబున యనువు మైకొనఁ జూచు
నడపుకాంతికి వింతతొడపు గాఁగ. భా. విరా. 1. 245.

క. ...అల్లనవృన్, దనవదనము వింతచెన్ను
దల కొనఁగా. హరి. ఉ. 6. 109.

మ. ...అల్లనినవృ. భార. శాం. 8. 891.

2. సౌమ్యము, శాంతము.

క. అల్లనిమాటలనంతయుఁ, చెల్లంబుగఁ జెప్పి
కలపు చెలిపి. దశకు. 11. 66.

శ్రీ. విజ. ద్రు. మందముగా, మెల్లఁగా; క్రమ
క్రమముగా.

ఉ. అమృతవంతుఁ డల్ల నగి యంబురుహోసన
సూతి కిట్లమన్. నైష. 8. 28.

గీ. సర్వసంకల్ప వర్జనశాలి యగుచు, బరమ
శాంతిచిత్తంబునఁ బట్టుకొల్పు, నతఁడనింధ
నానలమునట్లల్లఁ బొందు, వికృతివర్జిత
యైన నిర్వృతిఁ గృతాత్మ. భార. అశ్వ. 1. 205.

జ. అల్లన, అల్లలనాడు, అల్లలాడు, అల్లల్ల,
అల్లల్లాడు, అల్లాడు.

అల్ల సం. వి. అ. శ్రీ. 1. తల్లి. 2. సర్వవ్యాపిని
యగు పంచదేవత.

అల్లకల్లోలము—హల్లకల్లోలము. విజ. (క. అల్ల
కల్లోల -- చలించుతరంగము) కాటుమాటు,
వ్యత్యస్తము, కలఁతనొందినది, జోభమొందినది.

గీ. అనుచు దై తేయ సైన్యంబు లదరి చెదరి,
యల్లకల్లోలమై పాఱి. మైరా. 8. 58.

అల్లట వి. కష్టము, పీడ.

గీ. చోడ పల్లట మల్లట చోడుమ బడప
యిడు మగచాటు శా మనఁ బరఁగుఁ
గష్టము. ఆం. భా. 1. 150.

జ. అల్లటపెట్టు.

అల్లటపెట్టు న. శ్రీ. (√అల్లట) దుఃఖపెట్టు,
పీడించు.

ద్వి. అల్లన మూఁడేడు లయ్యె నన్నెంత,
యల్లట పెట్టెదోయన్పు నే నెఱుఁగ. బస.
పు. 1. 259 పం.

అల్లన వి. (√అల్లః) మెల్లన. మాంద్యము. (శ.ర.)
శ్రీ. విజ. ద్రు. మెల్లగా, మందముగా. (ప్రౌ.)

వ. ...అల్లనల్లనం జాగుతటి...ఆము 4. 85.

చ. ...అనిలజఁ డోరి రావణుఁడ యల్లన
నేటికి పెట్టు చెప్పెదన్. విను...రామా.
6. 233.

క. చల్లనిరక్షణమారుత, మల్లన వీతెంచె. భార.
ఆది. 4. 40.

చ. అనవుడు ప్రాహ్లాదప్రవరుఁ డల్లన నవ్వుచు
నిన్ను నారయన్, మనమున వేడ్కపుట్టి.
భార. అశ్వ. 2. 95.

చ. అల్లనల్లన...విలాసగతిం జనుదెంచి.భా...
ఆది. 4. 41.

అల్లనేరెడు-అల్లనేరెడు, అల్లనేరెడు; అల్లనేరెడు, అల్లనేరెడు. అల్లనేరెడు. ఎ. రాజ
జంబువు (వృ. వి.)

గడ. అల్లనేరెడువాఁగు జలములనైన యవి
యపఁజిలప్పలు. శుక. 1. 183.

సీ. నేరెడు మఱి యల్లనేరెడు పాదిరి తడ
గూబతడ తేఁకు. హంస. 4. 11.

అల్లనేరెడు-అల్లనేరెడు.

అల్లము ఎ. (శ. అల్ల. శ. అల్లం.) ఆర్థికము,
కారము గల ఒకజాతి దుంప. కాశీ. 7. 185.

అల్లరి ఎ. (శ. శ. అల్లరి.) 1. సందడి; గొడవ.

ఉదా: పిల్లలు అల్లరి చేయుచున్నారు.

2. కలహము, జగడము.

3. దుండగము.

ఉదా. వానియల్లరి భరింప శక్యముకాకున్నది.

4. దూఱు, నింద.

ఉదా. వాఁ డీవిషయమునఁ జాల నల్లరిపడి
నాఁడు.

ఎఱ. 1. దుష్టము, చెడ్డది.

ఉదా. అల్లరివాఁడు, అల్లరిపనులు.

2. తాఱుమాఱు, వ్యత్యస్తము.

ఉదా. ఆకాగితము లన్నియు నల్లరిగా నున్నవి.

అల్లలనాడు-అల్లాడు.

(చలించు)

చ. అనియని యుగ్గడించు ధృతి యల్లలనాడినఁ
దల్లడించు. భార. విరా. 2. 81.

ఉ. ...లేచి కుచంబులుం దుఱుము లేనడు
మల్లలనాడ. మనుచ. 2. 29.

(సంఘోభించు)

చ. జలజడఁగోదరోదకము చాడ్చున నల్లలనాడె
లోకముల్. పారి. 5. 83.

(ఇదిపై రెండర్థములకునుగూడ సుదాహరణము)

అల్లలాడు - అల్లాడు.

అల్లల్ల శ్రీ. ఎఱ. ద్రు. (√అల్ల³) మెల్ల మెల్లఁగా,
క్రమక్రమముగా.

మ. ... ఆశాతరం, గములఁ విహ్వల మైన
చిత్తము నమాకర్షించి యల్లల్ల బ్రహ్మ
మునం జేర్చుట మేలగుఁ.మల్ల.వై రా.89.

అల్లాటము ఎ. (√అల్లాడు) అల్లాడుట, శ్రీష్టుట.
(శ. ర.)

అల్లాడు - అల్లలనాడు, అల్లలాడు, అల్లల్లాడు.

అ. క్రి-(√అల్ల³-శ. శ. అల్లాడు.) చలించు,
వడఁకు.

మ. అవనీచక్రము పాదఘాతమున నల్లా
డంగ... భార. ఆది. 6. 13.

మ. అనినఁ గన్నులు జేపుటెంత నధరం బల్లాడ
...మనుచ. 5. 18.

2. భయాదులచే ఊభవడు.

మ....కై, కొనియెఁ వేడుక జీడిఁగోట యహి
తఊడిశు లల్లాడ. కాశీ. 1. 38.

3. తిరుగు. (చూ. అల్లార్పు.)

జ. అల్లాటము, అల్లార్పు, అల్లార్పు.

అల్లల్లాడు - అల్లాడు.

(చలించు)

క. శైలారణ్యాబ్ధిద్వీపాలంకృత యైన నేల
యల్లల్లాడెఁ. మార్క. 6. 217.

అల్లారుబెల్లము ఎఱ. మిక్కిలి ప్రీయము, మిక్కిలి
మనోహరము.

ఆ. ఎల్ల బంధువులకు నల్లారుబెల్లమై, యరిది
గారవంబు నతిశయిల్ల. కళా. 6. 197.
రాజ. చ. 2. 6.

అల్లారుముద్దు ఎఱ. మిక్కిలి ప్రీయము, మిక్కిలి
యింపైనది.

మ. అనుగుఁగ్రీడల నెల్ల వారలకు నిట్లల్లారుము
దైన, కూతునకుఁ. వసు, 8. 82.

గీ. పడుచుఁదనము వేడుక పడుచు నాడు, ముద్ద
రాండ్రకు నల్లారుముద్దుగాను.దళా. 9.81.

అల్లార్పు(రుమ్మ) న. శ్రీ. (√అల్లాడు) 1. కద
లించు, చలింపఁజేయు, ఆడించు.

కా....అల్లార్పుక్రూవల్లరికా. నైష. 8. 125.

సీ....తోక యల్లార్పుచు...మార్క. 5. 359.

సీ. మంచానీవీచి మారుతం బల్లార్చె నప్పుర
స్త్రిల నీలాలకముల. హర. 7. 135.

2. త్రిప్ప.

సీ. అనువొంద నందందయల్లార్పు బలుగద శక్తు
దేహంబులు చదిపిచదిపి. హరి. ఉ. 7. 17.

అల్లార్పు(రుపు) ఎ. (అల్లార్పు) అల్లార్పుట.

కా....వాలంబునల్లార్పుల్ గాడ్పుల రేచ...
రామా. 8. 208.

సీ. అనికివేలుపుతేజి నలరుకై జామోరలల్లార్పుచే
జీరు హయకులముల. చంద్రి. 8. 85.

అల్లార్పుఁజూపు ఎ. దశవిధావలోకనములలో
నొకటి.

సీ. పలుచని చూపునఁ బరిపాటిగాఁ జూచు నల్లా
ర్పుఁజూపున నదటు చూచు. కవిరా. 2. 18.

అల్లి ఎ. (శ. అల్లి.) 1. కలువవంటి యొకానొక
జలపుష్పము.

ఉదా. అల్లి పువ్వు. అల్లి కాండ.

2. తెల్ల కలువ.

ద్వి. ఒక తెల్ల గలువలో నున్న పూఁబోడి, నుకు
మారి యగువేల్పుచూలి నీక్షించి...అల్లిలో
నుదయించె నని యెన్ని కుముద, వల్లి
నామందిడి వానిప్రేమ. ద్వి. పం. 8.
452 పా. 2 పం. ఆం. భా. 1. 185.

అల్లి¹ ఎ. ఒకానొకచెట్టు.

అల్లి² ఎ. కాల క్రిడావిశేషము.

సీ. చిడుగు దువ్వలపోటి చెడుగట్టినబోది
యల్లి యుప్పనఁబట్టె లప్పకాలు. కాళి.
8, 33.

అల్లిక ఎ. (√అల్లు) 1. అల్లుట. 2. (జడచాప
మాటలు మున్నగువాని) కూర్పు.

సీ. జడలయల్లిక లూడ్చి సంపెంగనూనియ శిర
సంటి సీకాయ జిడ్డు దిగిచి. పి. శకుం. 5.
141.

సీ. జల్లి మాటలు నపశబ్దములును జజ్జుటల్లికల్
ప్రావ లందదుకుఁబలుకులును....ప్రబంధ.
వీరి. 18.

ఆ. అల్ల సానివానియల్లిక జిగివిగి. ముక్కుతిమ్మ
నార్యముద్దుపలుకు. (చాటుపు.)

3. నేత. ఆం. భా. 2. 298.

అల్లికనాను - అల్లిక గలనాను. శుక. 2. 411.

అల్లికబిల్లిక - అల్లిబిల్లి. ఎ. పెనఁకువ.

ఉ. మొల్లపుమొల్ల పూఁబోదల మొగ్గల వగ్గల
మైన తీవలం, దల్లనఁ జల్లనై యొలయు
నందపుఁగందపుఁగొండ గాడ్పుచే, వల్లిక
బిల్లికం దనరునామిడిమామిడిక్రింద భూమి
భృ, తల్లజఁ డల్ల జాలరివిధంబునఁ బొంచి
హరించె డెందముకా. కృ. శకుం. 2. 220.

విజ. కలసి మెలసి యుండునది.

ఉ. అంగము లొక్కపైపొదువ నల్లికబిల్లికలై
కరంబు ను, పొంగుచుఁ బెక్కునాఁడు లొక
పూటయె కాఁగ మెలంగుచుంటిమి. రసిక.
6. 107.

అల్లితెమ్మెర ఎ. మందమారుకము, చల్ల గాలి. (త్ర)

అల్లి పట్టు ఎ. (√అల్లు) క్రిడావిశేషమగు గంజి
కావడి పట్టునపుడు రెండు చేతుల ప్రేళ్ళును
జొనిపి పట్టెడి పట్టు.

మ. శ్రవణశ్రీలు వికాలలోచనయుగ చృద్భ్రాతృ
పాణిద్వయిన్, నిపుడుంజొక్కపు టల్లిపట్ట
మర నెంతే గంజికాలవట్ట...చంద్రా. 4. 112.

అల్లిబిల్లి ఎఱ. (శ. అల్లుపుల్లు.) 1. కలసి మెలసి
యున్నది.

ద్వి. పెనలుఁ గుంకుము నల్లిబిల్లిగా మెదిచి,
పసిమితేజుడు నూనెపస నలంగిడుచు. అ.
మ. క. 1. 24 పా. 21 పం.

గీ....తనకూర్చి చెలువతో నల్లిబిల్లి, యగుచు
నెప్పటియట్ల నెయ్యమున నుండె. పరమ.
8. 274.

చ. ...అనుంగుఁజుట్టముక్రియకా భువి నంతట
నల్లిబిల్లివై, తిరుగుదు వంచు నిన్ను వలి
తెమ్మెర. కవిరా. 8. 138.

2. సాంద్రము

క. పుల్లలవలీ నవైలా, వల్లిమతల్లికలతోడ
చాసంతికలు, ద్యులీల వల్లిబిల్లిగ, నల్లుకొనిన

యొక లతా గృహంతరసీమః. మనుచ.
8. 118.

8. ప్రియమైనది.

గీ. బల్లిదపుటేటియిల్లాండ్ర యల్లిబిల్లి, మేర
దప్పక నిలిచిన నీరువెల్లి, నిట్ట నేరేడుదిబ్బకుఁ
జుట్టువాలు. తీరు చెన్నారు మున్నీరు ...
కవిరా. 4. 83.

ఎ. 1. పెనఁకువ. ఆం. భా. 8. 29.

2. కాలక్రీడా విశేషము.

జ. అల్లిబిల్లిగొను.

అల్లిబిల్లిగొను అ. శ్రీ. ($\sqrt{\text{అల్లిబిల్లి}}$) 1. కలసి
మెలసి యుండు.

సీ. బెరు కెటుంగనిగాఢపరిరంభమున నల్లిబిల్లి
గొంచుఁ బెనంగుపెనఁకువలును. కళా. 3. 37.

2. పెనఁగొను.

శా....తీరింబున, స్తావుల్ క్రోవులు నల్లిబిల్లి
గొనుకాంతాంబునందు. మనుచ. 2. 22.

అల్లిమత్తు ఎ. ఒకవిధ మగుకత్తిసాము, పండ్రెండు
గాయమానములలో నొకటి.

వ. అల్లిమత్తును నిస్సందు హస్తాభరణంబును
పద ఖండనంబును నురిత్రాడును లోబిత్త
రియు వెలిబిత్తరియు సర్పాంకుశంబును
మొదలుగాఁగల పదిరెండు గాయమానంబు
లును. ప్రబంధ. 78.

అల్లు న. శ్రీ. (జడచాప మాటలు, మొ) కూర్పు,
రిచించు.

క. గారవముననిజదేశా, చారముమైనల్లియున్న
జడ యగుకబరీ, భారంబు విచ్చి తిరముగ,
నైరంద్రీజాతివేష సముచితభంగిన్. భార.
విరా. 1. 290.

ఆ. పెల్లుకల్లలల్లి బొల్లిమాటలఁ జల్లి, మెల్ల
మెల్ల నిల్లుగుల్ల సేయు, తల్లి గలుగులంజె
నుల్లోమతిఁజేరు, పల్లవులకు సౌఖ్యమిల్ల
జగతి. చంద్ర. వి. 2. 29.

2. సేయు.

ఆ. పడుగు, జేయువేళఁ బటము లల్లెడువేళఁ,
గూడు దినెడువేళఁ గూర్కువేళ, మగనిఁ

గన్మొఱంగి మార్మిగలను గూడు, నింటి
పొరుగునఖులయింద్లలోన. హంస. 2, 24.

అ. శ్రీ. అల్లుకొను, పెనఁగొను.

చ. మఱిమఱి సుందరిం బయినమల్లియతీవల
నల్లిబిల్లియై, యల్లి తమాల జాలమున
నల్లిన పూబొదరింద్ల. గంధ. 85.

జ. అల్లిక, అల్లుకొను, అల్లుడు, అల్లుబచ్చలి.

అల్లుగుట్ట ఎ. ($\sqrt{\text{అల్లుడు}}$)-అల్లుడగు కాలుఁడు-

1. అల్లుడు, జామాత.

చ. అంబుధియల్లుగుట్ట మన యచ్చరజాతికి
కావ వేల్పు పీ, కాంబరుఁ డెట్టు లట్ల. కకు.
1. 171.

2. మేనల్లుడు, భాగినేయుండు.

క. గతి నీవె నాకు మత్సం, తతికిని నీ యల్లుఁ
గుట్ట తనయుండు పుట్టెన్. భార. అశ్వ.
8. 169.

అల్లుడు' ఎ. (అ. అల్లురు, అల్లుండ్రు) కూతు
మగఁడు, జామాత.

చ. మఱిది యటంచు కావ యని మామయటం
చును నల్లుఁ డంచు నం, దఱకును నన్నివావు
లిడి. దశా. 2. 366.

గీ. అల్లుతండంబుచే ధన మెల్లఁ గొనుచు.
దశకు. 5. 17.

2. మేనల్లుడు.

చ. జలరుహవైరి నేఁ డిటులు సాటికి నల్లునిఁ
గూడి వచ్చితే. ఇందు. 4. 38.

అల్లుడు' ఎ. (అ. అల్లురు, అల్లుండ్రు) కూతు
మగఁడు, జామాత.

గీ. దడు నల్లుండ్ర మెడల సూత్రములఁ గట్టి.
కాశీ. 7. 88.

శా. ...నీయన్న యల్లుండ్రన్ బిల్పియు...
వీర. 1. 180.

ఉ. ...నీ, యల్లరఁ కాండుపుత్రుల...భార.
అది. 8. 58.

జ. అల్లుగుట్ట, అల్లుడుకొమాళ్లు, అల్లుఁ
దనము, అల్లుపాడు, అల్లెము.

అల్లుడుకొమాళ్లు ఎ. బి. - అల్లునితోను కొమారుని తోను సమానులగువారు - ప్రభువునకు ప్రేమ పాత్రులై అంగరక్షకులుగా నుండువారు. (త్రై)

అల్లుడనము ఎ. (✓అల్లుడు) అల్లుడగుట, జామాతృత్వము.

గీ. అసురపతి యెల్ల డాతని యల్లుడనము,
పుర మితనియాజ్ఞ లే కెట్లుఁజొరఁగ రాదు,
ప్రభా. 4. 52.

అల్లుకొను అ. శ్రీ. (✓అల్లు) 1. పెనఁగొను.

క. పుల్లలవలీ నవైలా, వల్లిమతల్లికలతోడ
వాసంతిక లు, ద్యులీల నల్లిబిల్లిగ, నల్లు
కొనిన యొక లతా గృహంతరసీమన్.
మనుచ. 3. 113.

2. వ్యాపించు, ప్రసరించు.

మ. మొగ మెల్లన్ వళిపూర్ణమైనయపుడున్
మూర్ధంబునన్ జన్మనా, రంగతిం బాండిమ
యల్లుకొన్నపుడు...మల్ల. వైరా. 8.

అల్లుడు ఎ. (✓అల్లు) 1. అల్లిక. (శ. ర.)

2. ఉపఘ్నము, ప్రాకు. (చి. ని.)

అల్లుబచ్చెలి ఎ. (✓అల్లు) తీగబచ్చలి (వృ. వి.)
ఆం. భా. 2. 72.

అల్లువాడు-అల్లుడు. (✓అల్లుడు)

చ. వలిమలయల్లువాడు తలవాఁక ధరించిన
పూవుగుత్తి. పారి. పీఠి. 6.

గీ. అల్లువారికి నెల్ల నీయవగుణంబు, వెన్నతోఁ
బెట్టినది. కాశీ. 7. 50.

అల్లె'(ల్లియ) ఎ. వింటినారి, మౌర్వి.

సీ. అర విరివిరి మొగ్గశరముల కిరవగుచిగురల్లె
గల తెల్లచెఱకువిల్లు. ఘటికా. 2. 25.

అల్లె'(ల్లియ) ఎ. మత్స్యవిశేషము.

ఉ. ...పిత్తడికాసు ముల్గుమీ, నల్లె యు గండె
రొయ్యపర కాదిగఁ జేవలఁబట్టి బెట్టుగన్.
ప్రబంధ. 195.

అల్లెదము ఎ. మత్స్యవిశేషము.

గీ. అల్లెద మ్ముప్పుచేపయు గొల్లగొందు,
పరిగెరొయ్యదియగుమీలఁ బట్టు నతఁడు
హంస. 4. 187.

అల్లె(ల్లియ)ము ఎ. (✓అల్లుడు) 1. జామాతృత, అల్లుడగుట.

గీ. అల్లె మనఁగను జామాతృతాఖ్య. ఆం.భా.
2. 111.

2. మనుగుడుపు. (త్రై)

అల్లొనేరెడు-అల్ల నేరెడు.

(జంబువు)

సీ. అల్లొనేరెడు దీవియవనీధ్రములలోననేకొండ
తైశ్వర్య మెక్కుడయ్యె. శివరా. 2. 3.

(నమస్కారము)

గీ. నతియు జోహారు మ్రొక్కు దండంబు లొక,
ణంబు చేమోడ్పు జోత ప్రణామ మల్లొ,
నేరె డంజలి గొబ్బిళ్లు నిరుపమాన, వందనం
బును జేవిప్పు ప్రణతులిడుదు. కార్తిక. 2. 20.

అల్లొనేరెడు-అల్ల నేరెడు.

(నమస్కారము.)

గీ. అల్లొనేరెళ్లు నీకు మహానుభావ, మ్రొక్కు
లివె నీకు సూనసమృక్కుపాణ. ఇందు. 3. 87.

(ఒకవిధమగుపాట)

పాంచా. 4. 24.

అల్లొనేరెడు-అల్ల నేరెడు

(ఒకవిధమగుపాట)

కా. అల్లొనేరెడు పాడుచుం జనఁగ రంభాద్యప్స
రోభామినుల్. కకు. 4. 3.

అల్లొనేరెడల్లో ఎ. నమస్కారము.

ప్రబంధ. 880.

అల్లొనేరెడు-అల్ల నేరెడు.

(జంబువు)

కవిక. 4. 123.

(నమస్కారము)

హంస. 4. 218.

(బాలక్రిడావిశేషము)

క. ఎల్ల సుఖంబులఁ జేకొనఁ, తెల్లుట యావనము
నంద చిక్కిన మఱి పా, టిల్లునె వెన్నెలదిన
ముల, నల్లొనేరెళ్లు గాక యావలఁగలవే.
భా. రా. సుం. 180.

(ఒకానొకపాట)

క. పల్లవపాణులు కొందఱు, పల్లెరములఁ
బూని రవలబంగరుగాజుల్, ఘల్లు రన
నుంకుఁ జెరిగిరి, యల్లోనేరే డటంచు
నయ్యిందిరకున్. ప్రబంధ. 571.

(అల్లోనేరేళ్లల్లో అనెడుపల్లవితో పాడుదురు
గనుక దీనికిపేరు వచ్చినదని - ప్రొ.)

అశఁది'-హశఁది. వి. (నం. హరిద్రా. ప్రా. హలిద్రా.
క. అశఁది, హశఁది.) పసుపురంగు.

క. ఒకయెడఁ దెలుపొకయెడ నలు, పొకయెడ
నశఁదివగయొలుపు నొకయెడ నెలుపున్.
బ్రకటింపుచు సకలాశా, నికురుంబంబునకు
మేదిసీరజ మెగనెన్. రామా. 7. 278.
ఆం. భా. 1, 108. ఆం. సం. స్థా. 16.

విజ. పసుపురంగు గలది.

జ. అశఁదికాయ.

అశఁది' వి. చెలఁదిపురుగు, పెద్దసాళిఁడు. (చి.ని.)

అశఁదికాయ వి. ($\sqrt{\text{అశఁది}}$) పట్టునూలిపురుగు
గూఁడు, పసిఁడికాయ. (చి. ని.)

అశకము వి. (నం. అలర్కః) ఒకజాతి కీటకము.

గీ. అశక మనియెడునొక కీట మద్ది నేంద్ర, తన
యుక్తీదొడఁ దొలిచె సత్వరము గాఁగ.
భార. కాం. 1. 21.

అశఁది-హశఁది. వి. సరళవృక్షము. ఆం. భా. 2. 50.

అకుకరి విజ. ($\sqrt{\text{అకుకు}}$) భయశీలుఁడు.

సీ. భయశీలుఁడౌ వెఱపరి యకుకరి...ఆం.
భా. 8. 9.

అకుకు అ. క్రి. (క. అకుకు.)- అలుకు.

ఉ. రా. 7. 54.

వి.-అలుకు'.

గీ. వ్రాలెనగ్రజుఁ డకు కొంద వసుధ నతఁడు.
హరి. ఉ. 1. 124.

జ. అకుకరి.

అశె(శియ) వి. (క. అశియ.) అల్లుఁడు, జామాత.
మ...అశెరామరాజు...రామా. 1. 59.

అవ అవ. సంఖ్యావాచకములపై పూరణార్థమున
వచ్చును. (దీనికి పూర్వరూపములు 'అగు, అవు'
చూ. అగు.)

సీ. ఆయంబునందు నాల్గవభాగ మొండె మూఁ
డవభాగ మొండె నందర్థ మొండె, భార.
సఖా. 1. 46. మనుచ. 4. 46.

అవ నం. అవ్య. ఇది సమాస పూర్వపదముగానే
యుండి నటచుగా ఈ క్రింది యర్థములు తెలు
పును. దీని యావ్యక్షరము వైకల్పికముగా
లోపించును.

ఉదా: అవతంసము, వతంసము.

1. అవనతము, వంగినది.

ఉదా: అవాగ్రము - వంగిన అగ్రముకలది.

2. విరుద్ధము, వ్యతిరీక్తము.

ఉదా: అవమానము, అవలక్షణము.

3. అనాదరమును దెలుపును.

ఉదా: అవకన్ఠనము. (చూ)

4. కొన్నిచోట్ల నిర్లక్ష్యముగానే యుండును.

ఉదా: అవాప్తి = ఆప్తి, అవమర్దినము = మర్ద
నము, అవమోచనము = మోచనము.

అవంతి నం. వి. శ. ఈ. శ్రీ. ఒకానొక పట్టణము,
ఉజ్జయిని. (ఇది మోక్షదాయకములగు సప్త
పురములలో నొకటి. 'అయోధ్యా మధురా
మాయా కాశీ కాంచీ అవంతికా, పురీ ద్వార
వతీ చై వ సప్తైతా మోక్షదాయకాః')

అవంతి(తీ)సోమము నం. వి. అ. న. ధాన్యాష్టము,
పులియఁ బెట్టినకడుగు, కలి.

అవంధ్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. గొడ్డు
వోనిది. 2. సఫలము, అమోఘము.

అవత నం. వి. అ. శ్రీ. నాఁచు.

అవతట నం. వి. అ. శ్రీ. ఆకారగోపనము, అవ
హిత్య. (వై. ని.)

అవతటము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. వ్యత్యస్త
మైనది; విరుద్ధమైనది. వి. అ. న. ప్రాతి
కూల్యము, విరోధము.

అవతరము నం. వి. అ. పుం. 1. చీఁపురు మొదలగు
వానితో నూడ్చినచెత్త. 2. హీనకృత్యము,
నీచకార్యము, చెడ్డపని.

(ఈయర్థము తెనుఁగుననే కలదు.)

గీ. అవతరము తెన్ని యన్నియు నావరించె,
కాపి యగువీని నరకకూపమునఁ ద్రోచి.
శివరా. 4. 67.

అవతర్తనము నం. వి. అ. న. 1. వినుట. 2. అనాదరముతో వినుట.

అవతర్తింఁమే. నం. వి. ౧. 1. విను. 2. అనాదరముతో విను, పెడచెవిని బెట్టు.

వ. అనిన వానివచనం బవతర్తింఁచి రాజనియుక్తులయి చ్యవనకులవిఖ్యాతుం డైనచండ భార్గవుండు హోతగాఁ బింగళుం డధ్వర్యుండుగా...భార. ఆది. 2. 210.

అవతర్తనము నం. వి. అ. న. చించుట; త్రుంచుట.

అవతర్తము నం. వి. అ. పుం. (వస్త్రాదులనుండి ఛేదించిన) తునక, ముక్క.

అవతర్తి నం. విజ. (నో. నీ. నో.) చించువాఁడు; త్రుంచువాఁడు.

అవతర్తనము నం. వి. అ. న. 1. బలిమితో లాగుగుట, మఱియొకచోటికి బలవంతముగాఁ బట్టి యీడ్చుట. 2. వెడలించుట, తఱుముట.

అవతర్తము నం. వి. అ. పుం—అవతర్తనము.

అవతలితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. చూడఁబడినది. 2. తెలియఁబడినది. 3. గ్రహింపఁబడినది, చేకొనఁబడినది.

అవకాళము నం. వి. అ. పుం. (దేశకాలముల) ఎడము, తెలిపి.

అవక్తిర్తము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. చల్లఁబడినది, ఊర్తము; వ్యార్తము. 2. పొడిచేయఁబడినది, చూర్ణితము. 3. ధ్వస్తము, నాశమునొందినది. వి. అ. న. బ్రహ్మచర్య వ్రతభంగము.

అవక్తిర్తి నం. వి. నో. పుం. స్త్రీసంగమాదులచే వ్రతభ్రష్టుడైన బ్రహ్మచారి.

అవకుంచనము నం. వి. అ. న. 1. ముడుగుట, ముకుళించుట. 2. వంగుట. 3. ఒకానొక రోగము.

అవకుంతనము నం = అవగుంతనము.

(మునుగు)

చ. ఒనర హిమాపకుంతనము లూడ్చి తెమల్చిన
పత్రభంగముల్, నన ననియాడుచు...
లలికాలకాంగులు...వసు. 1. 127.

అవకుంతము నం. వి. అ. పుం—అవగుంతనము.

(మేలుమునుగు.)

ఉ. ...పరితిశ్చర్ధరా, కాంతపటావకుంతవృత
కామినిఁ గన్గొనరామి వక్త్రనఁ, క్రాంత
విలాసలక్ష్మిఁ గనుకై వడి గడ్డము పట్టి
యెత్తి...మంగళమాత్రముఁగట్టె నింతికిన్.
వేం. పంచ. 4. 882.

అవకుంతితము నం—అవగుంతితము.

అవకుటారము నం—అవకటము.

అవకుట్టితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఖండింపఁబడినది. 2. (వృశ్చికాదులచే) కుట్టఁబడినది, పొడువఁబడినది.

అవకృష్టము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. పట్టియీడ్వఁబడినది, లాగఁబడినది. 2. తొలఁగింపఁబడినది. 3. అధమము. (వ్యతి. ఉత్కృష్టము) 4. బహిష్కరింపఁబడినది.

అవకృష్టుడు నం. విజ. (చూ. అవకృష్టము.)

వి. అ. పుం. ఇల్లు తుడుచుట మొదలగుప్రాచీ పనులు చేయునేవకుఁడు.

అవక్షేపి నం. విజ. (నో. నీ. నో.) 1. ఫలింపనిది, గొడ్డువోయినది (చెట్టు). 2. కుఱువవెండ్రుకలు గలవాఁడు; కొలఁది వెండ్రుకలు గలవాఁడు.

అవక్రందనము నం. వి. అ. న. 1. ఏడ్చు. 2. అఱపు.

అవక్రందము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఏడ్చునది. 2. అఱచునది. వి. అ. పుం. 1. ఏడ్చు. 2. అఱపు.

అవక్రమము నం. వి. అ. పుం. క్రిందికి దిగుట.

అవక్రయము నం. వి. అ. పుం. 1. వెలి. 2. కాడిగ, అద్దె. 3. అద్దెకిచ్చుట. 4. రాజనకు చెల్లించు పన్ను. 5. కూలి; జీతము.

అవక్రాంతి నం. వి. వి. స్త్రీ. దిగుట.

అష్టక్రియ నం. వి. అ. స్త్రీ. విహితక్రియలను ఆచరింపకుండుట.

అవక్రోశము నం. వి. అ. పుం. 1. అపస్వరము. 2. నింద. 3. శాపము, తిట్టు.

అవక్లిన్నపక్వము నం. విజ. (అ. అ. అ.) మిగుల మాఁగి నీరుకారునది (పండు, మొ.)

అవక్లిన్నము నం. విజ. (అ. అ. అ.) (జలాదుల చేత) మిక్కిలి తడిసినది.

అవక్లేదనము నం. వి. అ. న-అవక్లేదము.

అవక్లేదము నం. వి. అ. పుం. 1. రసికాటుట. 2. పండు మిగుల మాఁగి నీరు కాటుట.

అవక్వణము నం. వి. అ. పుం. అపస్వరము అపధ్వని.

అవక్వాథము నం. వి. అ. పుం. 1. బాగుగా కాఁగని కషాయము. 2. ఆహారము బాగుగా జీర్ణము కాకుండుట.

అవక్షిప్తము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. క్రిందికి త్రోసివేయఁబడినది; త్రోసివేయఁబడినది. 2. దూఱఁబడినది. 3. ఎగతాళి చేయఁబడినది.

అవక్షతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) తుమ్ముపడినది, తుమ్ముచే కలుపిత మైనది (పదార్థము)

అవక్షేపణము నం. వి. అ. న. 1. క్రిందికి త్రోయుట; త్రోయుట. 2. నిరసించుట. 3. నిందించుట.

అవక్షేపణి నం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. వాగె, కల్లము. 2. బల, ముత్తవపులగము (వృ. వి.)

అవక్షేపము నం. వి. అ. పుం. 1. త్రోసివేయుట. 2. నిందించుట. 3. ఎగతాళిసేయుట.

అవఖండనము నం. వి. అ. న. 1. భాగించుట, ముక్కలుకొట్టుట. 2. నాశముసేయుట.

అవఖాతము నం. వి. అ. పుం. లోఁతయినగోయి.

అవగండము నం. వి. అ. పుం. మొగముమీఁది బొటమ, మొటిమ.

అవగడము వి. (క. అవగడ. త. అవగడమ్.) 1. ప్రమాదము, ఏమటిపాటు.

క. మణిధరనామకుఁ డగునొక, ఫణివరుఁ డవగడముకతనఁ బడి యన్నదిలో, గణనాతీత భయంబునఁ, దృఢముంబలె ఝరమువెంటఁ దేలుచు వచ్చెన్. శుక. 3. 327.

2. అపాయము.

ఆ. అనుచుఁ జిలుక పలుక నాప్రభావతి యిట్టి, యవగడంబు మాన్పనది యెఱుంగు, నిపుడు నీ వెఱుంగు దింతయేకాని యీ, తెంపువగలు మాకుఁ దెలియవనిన. శుక. 2. 298.

విజ. 1. అపాయకరము, హానికరము.

క. మోసము వచ్చుట యరుదే, యీసునఁ దద్గర్వభాష లిచటి సృగాలా, గ్రేసరులు నైఁతురే విను, మాసమయము సుమ్ము దొరల కవగడ మరయన్. శుక. 3. 391.

2. అనన్యసాధ్యము, ఇతరుల కశక్యమయినది.

ద్వి. అపు నౌనె నీ వాడినట్టి యీ ప్రతిన,యవ గడంబగుమాట లవి నీకె చెల్లు. ద్వి. పరమ, 4. 296 పా. 12 పం.

ద్వి. క్రచ్చఱ ద్వీపాంతరంబుననుండి, వచ్చిన యట్టికువాడ వడ్రంగి, యవగడంబై వ యీ యాలయం బిట్లు, సవరించె నని సవసవగాఁగ వింటి. ద్వి. పరమ. 7. 523 పా. 8 పం.

3. దుష్టము, చెడ్డది.

సీ. పై చేయఁ గలిగెనే ప్రహ్లాదుని హిరణ్యకశి పుచే నగువవగడపుఁబనులు. విప్ర. 4. 49.

అవగణన నం. వి. అ. స్త్రీ.-అవగణనము.

అవగణనము నం. వి. అ. న. 1. ఉపేక్ష, సరకు సేయమి. 2. నిందించుట. 3. అవమానించుట.

అవగణము నం. విజ. (అ. అ. అ.) తోడిగుంపు నుండి వీడినది, ఒంటరియైనది, ఏకాకి.

అవగణింమే నం. న. క్రీ. అలఙ్కముసేయు.

వ. ఉత్తరంబునకు మాటు పలుకక యవగడించి మరలుట కర్జంబు గాదని యూహించి య కాంతాలలామంబు. కృ. శకుం. 2. 59.

అవగణితుఁడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. సరకు సేయఁబడనివాఁడు. 2. నిరసింపఁబడినవాఁడు. 3. నిందింపఁబడినవాఁడు. 4. పరాభవింపఁ బడినవాఁడు.

అవగతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) తెలియఁబడినది, జ్ఞాతము.

అవగతి నం. వి. అ. స్త్రీ. జ్ఞానము, తెలివి.

అవగథుఁడు సం. విణ. (అ. అ. అ.) ప్రాతస్నానము చేసినవాఁడు.

అవగదితము సం. విణ. (అ. అ. అ.) నిందితము.

అవగమనము సం. వి. అ. న. - అవగమము.

అవగమము సం. వి. అ. అ. వృం. జ్ఞానము, తెలివి

అవగమింఁచే సం. న. శ్రీ. తెలిసికొను.

సీ. ...పర్యాయగతుల. గీ. నలరు నన్నింట నర్థింబు నవగమింపఁదగు సనేకార్థయుతములై తనరు శబ్ద, సంతతుల కర్థసంధానచతురు లెల్ల. కావ్యా. 4. ఉల్లా. 67.

అవగల్బుఁడు సం. విణ. (అ. అ. అ.) ప్రౌఢుఁడు.

అవగాధము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. మునిగినది; చొరఁబడినది. (మనుష్యాది) 3. నిమ్నము, లోతై నది.

శ్లో. అఖ్యన్నతా పురస్తాదపగాధా జఘనగౌరవాత్పశ్చాత్. కాకుం. 3. 8.

3. దేనియందు స్నానము చేయబడునో అది (జలాదికము.) 4. తెలిసికొనఁబడినది. (విషయము.) 5. గడ్డకట్టినది. (రక్తాదికము.) 6. దట్టమైనది, నిబిడము; అధికము.

అవగాహనము సం. వి. అ. న. - అవగాహము.

అవగాహము సం. వి. అ. అ. వృం. 1. మునుగుట, స్నానము. 2. ప్రవేశము, లోపలఁ జొచ్చుట. 3. గ్రహించుట, తెలిసికొనుట. 4. స్నానము చేయుచోటు. (చెఱువు, మొ.)

అవగాహింఁచే సం. అ. శ్రీ. మునుగు, స్నానము చేయు. న. శ్రీ. 1. తెలిసికొను.

వ. ధనుర్వేదం బవగాహించి యాయుర్వేదంబు విచారించి నాట్యవేదంబు గ్రహించి. కాశీ. 3. 79.

2. ప్రవేశించు, చొచ్చు.

వ. ఇద్విధంబున లోహదండ మహాగహనం బవగాహించి. వరాహ. 2. 152.

అవగాహ్యము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. స్నానము చేయఁదగినది. (చెఱువు, మొ.) 2. ప్రవేశింపఁదగినది. 3. తెలిసికొనఁదగినది.

అవగీతము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. వికృతముగా పాడఁబడినది. 2. నిందితము. 3. దుష్టము. 4. మాటిమాటికి చూడఁబడినది. 5. చెప్పఁబడినది. వి. అ. న. 1. వికృతముగా పాడుట. 2. నింద. 3. జనాపవాదము.

అవగీర్ణము సం. విణ. (అ. అ. అ.) ప్రణతము, పొగడఁబడినది.

అవగుంతనము సం. వి. అ. న. 1. మేలుముసుగు వేసికొనుట. 2. మేలుముసుగు. 3. ఆచ్ఛాదన వస్త్రము, కప్పుబట్ట. 4. కప్పు, ఆచ్ఛాదనము.

అవగుంతిక సం. వి. అ. శ్రీ. 1. ముసుగు వేసికొనుట; కప్పుకొనుట. 2. ముసుగు; కప్పు. 3. తెర.

అవగుంతితము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. ముసుగు గిడఁబడినది; కప్పఁబడినది. 3. పొడిచేయఁబడినది.

అవగుంఫితము సం. విణ. (అ. అ. అ.) కూర్పఁబడినది. అల్లఁబడినది.

అవగుణము సం. వి. అ. వృం. దోషము, తప్పు.

అవగూహనము సం. వి. అ. న. 1. దాచుట. మఱుగుచేయుట. 2. కౌగిలించుట, ఉపగూహనము.

శ్లో. యా మమోద్విజితే నిత్యం. సామామద్యావగూహతే. సం. పంచ. 3. 186.

అవగ్రహణము సం. వి. అ. న. 1. అడ్డపాటు. 2. అనాదరము.

అవగ్రహము సం. వి. అ. వృం. 1. వర్షప్రతిబంధము, అనావృష్టి, వఱుపు. 2. ప్రతిబంధము, అడ్డపాటు. 3. ఏనుగులగుంపు. 4. ఏనుగునొసలు. 5. స్వభావము. 6. నిగ్రహము, దండనము.

శ్లో. స్వయం విధాతా సురదై త్యరంజసా, మనుగ్రహవగ్రహయౌ ర్యదృచ్ఛయా. శిఖ. 1. 71.

7. కావము. తిట్టు. 8. అంకుశము. 9. (వేద) పదము చెప్పునపుడు అవాంతరపదసంజ్ఞను మూచించుటకై కొంచెమునేపు పదమునాఁపుట.

(అది తఱచు సమాసపూర్వపదమునకే సంభవించును. ఆపివపదము కూడ అవగ్రహ మనఁబడును.)

అవగ్రహము నం.-అవగ్రహము.

అవఘట్టన నం. వి. ఆ. స్త్రీ.-అవఘట్టనము.

అవఘట్టనము నం. వి. ఆ. న. 1. తుడిచివేయుట.
2. కదల్పుట, చాలనము.

అవఘట్టము నం. వి. ఆ. పుం. 1. నేలబొటయ.
2. తిరుగలి, ఘరట్టము. 3. కదల్పుట.

అవఘట్టితము నం. విణ. (అ. ఆ. అ) 1. కదల్పఁబడినది. 2. తుడిచివేయఁబడినది.

అవఘర్షణము నం. వి. ఆ. న. 1. క్రిందఁ బెట్టి రాచుట. 2. పిండిగా వినరుట. 3. శుద్ధిచేయుట. మాలిన్యము తొలఁగించుట.

అవఘశము - అవుఘశము, ఔఘశము. వి.
(మ. అవఘశం.) 1. అతిశయము, పెంపు.
(చూ. ఔఘశము.) 2. సామర్థ్యము, శక్తి.

సీ. అపరిహాస్యంబుగా నన్యమతంబులయందు శంక ఘటించు నవఘశంబు. దశా. 1.43.

విణ. 1. హెచ్చైనది, అధికము.

ద్వి. అవఘశంబుగ దండ మల్లార్చి పేర్చి, కవిని వ్రేసిన మహాకలకలం బెసఁగ. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. 944.

2. అసాధ్యము, శక్యము కానిది.

ద్వి. నిర్మలశివతత్త్వ నిశ్చలజ్ఞాన, మగ్నిలింగ దెలియనా కవఘశం బనిన, నున్న వారల కేడ నున్నది శక్తి. ద్వి. ప్రభు. 2. 16పా. 1 పం.

3. అకృత్యము, చేయరానిది.

ద్వి. వనజాక్షి నిను నాఁడు వనవహ్నిఁ గూల, ననుమతించిననాకు నవఘశం బెద్ది. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. 282.

జ. అవఘశించు, అవఘశుఁడు.

అవఘశించు అ. శ్రీ. (√అవఘశము - క. అవగడిను.) 1. సరియగు, తుల్యమగు.

సీ. గగనకల్లోలిని కల్లోలమాలికాహస్తీ సకములతో నవఘశించి. నైష. 1. 87.

సీ. వారాణసీసంభవం బైనమళకంబు నైరావణముతోడ నవఘశించు. కాశీ. 2. 47.

2. వ్యాపించు, ప్రసరించు.

సీ. కలయంగ నలఁదినకస్తూరి నెత్తాని యష్టదిక్కులయందు నవఘశింప. కాశీ. 1. 45.

సీ. అలజలంబులు ఛాత్రి నవఘశింపకమున్నె క్రేళ్లుబ్బు వారియక్తిర్తిపంక, మావంకసంకరం బంకురింపకమున్నె పొడము నసక్తిర్తి పుండరిక, మపుర...నరస. 5. 102.

న. శ్రీ. 1. మీఱు, అతిక్రమించు.

సీ. ఆరకూటచ్ఛాయ నవఘశింపఁగఁ జాలు బడుగు దేహంబున భస్మమలఁది. మనుచ. 1. 59.

సీ. తరళలోచనముల ఛాత్రధన్యంబులు హరిణుల సౌభాగ్య మవఘశింప. శై. భా. 8. 73.

(ఇటజౌషమ్యవాచకము)

2. అడఁచు.

గీ. వివిధశస్త్రాస్త్రములువైచిరివఘశించె, శుక్రశిష్యుల ద్రోణశిష్యుండు గెలిచె. హర. 7. 164.

అవఘశుఁడు విణ. (√అవఘశము) సమర్థుఁడు, శక్తిమంతుఁడు.

సీ. వేడి? పురందరు వేయిమాటులు చాఁక నాజిలోఁ దఱిమినయవఘశుండు. మై. 3. 141.

అవఘాతము నం. వి. ఆ. పుం. 1. కొట్టుట, తాడనము. 2. దెబ్బ. 3. దంచుట. 4. చంపుట.

అవఘాతి నం. విణ. (నొ. నీ. నొ.) 1. కొట్టువాఁడు. 2. దంపువాఁడు. 3. చంపువాఁడు.

అవఘుష్టము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) చాటఁబడినది.

అవఘూర్ణనము నం. వి. ఆ. న. తిరుగుడు, భ్రమణము.

అవఘూర్ణము నం. వి. ఆ. పుం.-అవఘూర్ణనము.

అవఘోటితము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) చుట్టును కప్పఁబడినది, మఱుఁగుపఱువఁబడినది.

అవఘోషణ నం. వి. ఆ. స్త్రీ.-అవఘోషము.

అవ హోషణము నం. వి. అ. న-అవహోషము.

అవ హోషము నం. వి. అ. అ. ఉం. చాటుట, చాటిం
చుట.

అవప్రూణ(త)ము నం. విజ. (అ. అ. అ.) అప్రూ
ణింపఁబడినది, మూర్క్కనఁబడినది. వి. అ. న.
అప్రూణించుట, మూర్క్కనుట.

అవచక్షణుఁడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) నిందితమగు
దానిని చెప్పువాఁడు.

అవచనము నం. విజ. (అ. అ. అ.) పలుకకుండు
నది, మాటాడనిది. వి. అ. న. 1. పలుక
కుండుట. 2. నింద.

అవచనీయము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. చెప్పఁ
దగనిది. (అశ్లీలాదికము) 2. నింద్యము కానిది.

అవచయము నం. వి. అ. అ. ఉం. (పుష్పఫలాదులను)
కోయుట, అపచయము.

అవచౌటముగా శ్రీ. విజ. ద్రు. అకస్మాత్తుగా.

క. ఖరుఁడగుకంసునిపంపున, నరిగితృణావర్తుఁ
డవని కవచాటముగా, సురకరువలియై బిసి
బిస, నరు దరు దన ముసరి వినరి హరిఁ
గొనిపోయెఁ. భాగ. 10. పూ. 264.
(ప్రయోగాంతరములేదు.)

అవచాయము నం. వి. అ. అ. ఉం. (చేతి కందెడు
పుష్పాదులను) కోయుట.

అవచారణము నం. వి. అ. న. (వైద్య) ఊరపాక
విధి, ఊరములు వందునొకానొకపద్ధతి.

అవచితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. కోయఁబడి
నది (పుష్పాది) 2. ప్రోగుచేయఁబడినది.

అవచూడ(ల)కము నం. వి. అ. న. చామఁము.

అవచూడ(ల)ము నం. వి. అ. అ. ఉం. 1. తెక్కిము
క్రిందఁగట్టఁబడినగుడ్డ 2. తెంచానుండి అధో
ముఖముగా వ్రేలాడుకుచ్చు.

అవచూర్ణనము నం. వి. అ. న. 1. (గాయము,
మొ. వానిపై) పొడిచల్లుట. 2. ఒకానొక
రోగము. 3. నూలుట, చూర్ణము చేయుట.

అవచూర్ణితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) చూర్ణము
చల్లబడినది (వ్రచాది)

అవచ్ఛదము నం. వి. అ. అ. ఉం. కప్పు, ముసుఁగు.

అవచ్ఛాదము నం-అవచ్ఛదము.

అవచ్ఛిన్నము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఛేదింపఁ
బడినది, త్రుంపఁబడినది. 2. వేలుపలువఁబడి
నది, విడదీయఁబడినది. 3. (తర్క) ఉపాధి,
మున్నగువానిచేఁ దక్కినవానినుండి విశేషిత
మైనది; విశేషణాదులచే ప్రత్యేకింపఁబడినది.
4. మితియేర్పిలువఁబడినది, పరిమితముగాఁ
జేయఁబడినది. (ప్రీహి ద్రోణావచ్ఛిన్నము =
ప్రీహి ద్రోణముకొలతచే అవచ్ఛిన్నమైనది,
ద్రోణముచే కొలఁది యిడఁబడినది.)

అవచ్ఛురితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) మిశ్రితము,
కలిసినది. వి. అ. న. పెద్దనవ్వు, అట్టహాసము.

అవచ్ఛేదకము నం. విజ. (అ. దిశ. అ.) 1. వేలు
పలుచునది, ప్రత్యేకించునది. 2. కొలఁది యిడు
నది, మేర పెట్టునది. 3. అవధారకము, నిర్ణ
యించునది. 4. వ్యాపించునది. వి. అ. అ. ఉం. 1.
విశేషణము, విశేషలక్షణము. 2. ఎల్ల, మేర.

అవచ్ఛేదనము నం. వి. అ. న. 1. వేలుపలుచుట,
ప్రత్యేకించుట. 2. కొలఁది యిడుట. 3. నిర్ణ
యించుట. 4. ఖండించుట.

అవచ్ఛేదము నం. వి. అ. అ. ఉం. 1. ఛేదనము,
త్రుంచుట. 2. మితి యేర్పఱచుట. 3. హద్దు.
4. వేలుపాటు. 5. (తర్క) ఉపాధిమొదలగు
వానిచే విశేషపలుచుట, విశేషకరణము. 6.
అవధారణము, నిర్ణయించుట. 7. భాగము,
అవయవము. 8. విశేషఃక్షణము, విశేషణము.
9. వ్యాపించుట, వ్యాప్తి.

అవచ్ఛేద్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. వేలు
పలువఁ దగినది, ప్రత్యేకింపఁ దగినది. 2.
కొలఁది యిడఁదగినది, మేర పెట్టఁ దగినది. 3.
నిర్ణయింపఁ దగినది.

అవజయము నం. వి. అ. అ. ఉం. జయము, గెలుపు.
శ్లో. యేనేంద్ర లోకావజయాయ దృప్తః
(వ్రతస్థే). సం. రఘు. 6. 62.

అవజితి నం. వి. వి. శ్రీ. విజయము, గెలుపు.

శ్లో...వజ్రముఖపంగినం వ్రతి సుఖావజితిః. సం.
కిరా. 6. 48.

అవతీతుఁడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) గెలువఁబడిన వాఁడు, పరాజితుఁడు.

అవజ్ఞ నం. వి. అ. శ్రీ. అవమానము.

అవజ్ఞాతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. అనాదరింపఁ బడినది, తిరస్కరింపఁబడినది. 2. అవమానింపఁ బడినది.

అవజ్ఞానము నం. వి. అ. న. 1. అనాదరము, తిరస్కారము. 2. అవమానము.

అవజ్ఞేయము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. అనాదరింపఁదగినది, తిరస్కరింపఁదగినది. 2. అవమాన పఱుపఁదగినది.

అవటకచ్చపము నం. వి. అ. శ్రం. బొటేయలో నున్న తాఁజేలు; (దానివలె) లోకానుభవము లేనివాఁడు.

అవటము నం. వి. అ. శ్రం. 1. రంధ్రము. 2. గొయ్యి. 3. నూయి. 4. (దేహమునందు) కంఠమూలము, చంక మొదలగు పల్లపు భాగము. 5. పక్షిపిల్లి.

అవటి నం. వి. అ. శ. శ్రీ. 1. రంధ్రము. 2. నూయి.

అవటిట నం. వి. అ. శ్రీ. చప్పిడిముక్కు.

అవటిటము నం. వి. అ. న. ముక్కు అణగి యుండుట, ముక్కు చప్పిడిగా నుండుట.

అవటిటుఁడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) చప్పిడి ముక్కు గలవాఁడు.

అవటుఁడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఐంద్రజాలికుఁడు; మాయచే జీవించువాఁడు.

అవటుజము నం. వి. అ. శ్రం. తలకు వెనుకటి భాగ మందలి వెండ్రుక. శిశు. 10. 52.

అవటుపు నం. వి. అ. శ్రం. శ. శ. శ్రీ. 1. నేల లోని బొటేయ. 2. నూయి. 3. ఒకానొక నృపము. 4. దేహమునందలి పల్లపుచోటు (కంఠమూలము, మొ.) 5. పెడతల, తల యొక్క వెనుకటిభాగము; ముచ్చిలిగుంట.

అవడంక(గ)ము నం. వి. అ. శ్రం. అంగడివీధి, హట్టస్థానము.

అవడీనము నం. వి. అ. న. పక్షియొక్క అవరోహణగతి, పక్షి క్రిందికి దిగుట.

అవడు—అగడు. విజ.

(నీచము)

ఉ.పాయక తొమ్మనం దవడుఁబాములమోవను వారికిం బనుల్, నేయను నేమికారణము సెప్పుము నాకుఁ బయోరుహోననా. భార. ఆది. 2, 48.

అవణు—హవణు. వి. పొందు, ఒప్పదము.

నీ. ముడిఁ బూలుసుట్టి కెంపులబొట్టు సవరించి చెవుల ముతైపుఁబువ్వు లవణుపఱచి. రా. వి. 5. 72. (అవణుపఱచు—పొందుపఱచు, అమర్చు.

అవత్ నం. (శ్ర. శ.) రక్షించుచున్న.

అవతంసము నం. వి. అ. శ్రం. న. 1. కర్ణభూషణము, 2. శిరోభూషణము. (ఇది 'పండితావతంసుఁడు' మున్నగు చోట్ల శ్రేష్ఠవాచకముగా నుపయుక్తమగును.)

అవతంసితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. అవతంసము కలది. 2. అవతంసముగాఁ జేయఁబడినది. (పుష్పాది)

అవతక్షణము నం. వి. అ. న. చెక్కుట.

అవతతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) వ్యాప్తము.

అవతతి నం. వి. అ. శ్రీ. వ్యాపించుట.

అవతప్తము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. తపింపఁ జేయఁబడినది. 2. తపి చినది.

అవతమసము నం. వి. అ. న. 1. తక్కువచీకటి, కనుచీకటి. 2. చీకటి.

శ్లో. అవతమసభిదాయై భాస్వతాః పుష్కర్గతేన. శిశు. 11. 57. (అవతమసము—తిమిరము. మల్లి. వ్యా.)

అవతరణము నం. వి. అ. న. 1. (శిరాదులనుండి జలద్రుండు) దిగుట. 2. అవతారము, దివ్యజన్మవిశేషము. 3. క్రిందికి దిగుట, వ్రాలుట. 4. దాటుట, 5. (నదిమొ, వానియందు దిగుటకై కట్టిన) మెట్టు. 6. రేవు. 7. అవతారిక. 8. భూతాదులు ఆవేశించుట. 9. వస్త్రాంచలము, చెఱుగు.

అవతరణి సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. పీఠిక, ఉపోద్ఘాతము. 2. పరిపాటి, అనుక్రమము.

అవతరణిక సం. వి. ఆ. స్త్రీ.—అవతరణి.

అవతరము సం. వి. ఆ. పుం.—అవతరణము.

శ్లో. నిజత్రినేత్రావతరత్వబోధికాం.

సం. నైష. 1. 8. శ్లో. 1. 43.

అవతరించు సం. ఆ. శ్రీ. 1. దేవతలు మనుష్యాద్యాకారములతో పుట్టు; పుట్టు.

మార్క. 2. 202.

2. దిగు.

ప. ...వాహనంబు నవతరించి కఙ్కాంతరంబులు గడచి...ఉ. హరి. 1. 53.

(వాహనంబును—వాహనమునుండి)

అవతరిలు(ల్లు)—అవతరించు.

(పుట్టు)

తే. అతఁ డనూచానసంతతి వవతరిలియు. పాండు. 9. 8.

ప. ...వారలు సప్తర్షులై యవతరిల్లిరి. మార్క. 5. 104.

అవతల—ఆతల. వి. ఔ. (అవలి + తల)

(అవతలికి, అవతలివారు, మొ.)

1. తదనంతర ప్రదేశము; ఆవలియొడ్డు.

నీ. ...తనరును బారి మద్దరి యవతల, యాతల యావల యవ్వల యవలన. ఆం థా. 1. 155.

2. తదనంతర కాలము.

అవతాడనము సం. వి. ఆ. న. కొట్టుట.

అవతారణము సం. వి. ఆ. న. 1. దింపుట. 2.

భూతాదులను ఆవేశింపఁ జేయుట. 3. గ్రంథ ప్రస్తావన, ఉపోద్ఘాతము.

అవతారము సం. వి. ఆ. పుం. 1. దిగుట 2. దేవతలు మనుష్యాద్యాకారములతో పుట్టుట. 3.

దేవత అవతరించినపుడు తాల్చిన రూపము.

4. ప్రాదుర్భవించుట ('వసంతావతారసమయే' కాకుం, 1. 'యౌవనావతారే' కాదం.)

5. దిగుచోటు, రేవు. 6. తోనేటు, మొ. 7.

గ్రంథాదులయవతారిక. 8. (నది, మొ.)

దాటుట. 9. ప్రవేశము.

'పాషండపథావతారః' సం. దశకు.

అవతారి సం. విజ. (న. జీ. న.) అవతరించు వాఁడు.

అవతారిండు సం. ఆ. శ్రీ.—అవతరించు.

(దేవతలు మనుష్యాద్యాకారములతో పుట్టు.)

మ. వివిధాభిఖ్యుల నొప్పు బ్రహ్మ మతఁ డుర్విన్ రంగధామాఖ్యమై, యవతారించె దదంఘ్రి మూలములు నీ కాఁగాక యాధారముల్.

శ్రీరం. మా. 10. 103.

అవతారిక సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గ్రంథాదిని రచింపఁ బడు ప్రస్తావము, అవతరణిక,

అవతారితము సం. విజ. (ఆ. ఆ. ఆ.) దింపఁబడినది.

అవతీర్ణము సం. విజ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. దిగినది.

2. ప్రవేశించినది. 3. అవతరించినది. (దేవతా దికము.) 4. దాటి వెళ్లినది. 5. దాటఁ బడినది.

అవతోక సం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. గర్భస్రావము నొందిన స్త్రీ. 2. ఈచుకపోయినయావు.

అవత్తము సం. విజ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. ఖండింపఁ బడినది. 2. ఈయఁబడినది.

అవత్రస్తము సం. విజ. (ఆ. ఆ. ఆ.) భయపడినది.

అవద విజ (సం. అవద్యం.) నింద్యము; చెడ్డది, దుష్టము. (చూ. అవదగాకి.)

అవదంశము సం. వి. ఆ. పుం. ఊరుఁగాయ, నంజు కొనెడువస్తువు.

అవదగాకి విజ. (అవద + కాకి.) పలుగాకి, దుష్టుఁడు.

క. ...పమ,య్య నరేంద్ర కన్నులారం, గమఁ గొంటివె వీనియవదగాకితనంబుల్. కువల. 2. 77.

వ. అని రోషపరుషవచనంబులం గినియుచు గృహంబునకుం గొనిపోయి యయ్యవదగా కింకుటాలిం గాలం గేలం. బొడిచి. వేం. పంచ. 1. 254

చ...అయ్యవదగాకి ముసుం గెడలింప కూర్చిత, తుర మొకటిచ్చె గాజురొద మాడ్చుతరార్త గవంబు గప్పఁగఁ. వేం. పంచ. 1. 289.

అవదత్తము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఈయబడినది.
అవదరణము నం. వి. అ. న. (కుటుపు, మొ) వగు
లుట.

అవదాఘము నం. వి. అ. వం. 1. వేడిమి. 2
నిదాఘము, వేసవి.

అవదాతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. మనోజ్ఞము,
ఇంపయినది. 2. తెల్ల నిది. 3. పసుపుపచ్చనిది.
4. దోషరహితము. 5. ఖండింపబడినది. వి.
అ. వం. 1. తెల్లన. 2. పసుపుపచ్చన.

అవదానము నం. వి. అ. న. 1. అపదానము,
ప్రశస్తమైన పూర్వకృత్యము. 2. కూర
కృత్యము. 3. ఖండనము. 4. ఖండము, ముక్క.
(హృదయాద్యవదానానాం-శారీరభాష్యము)
5. శుద్ధి చేయుట, 6. వట్టి వేరు.

అవదాయము మి. వి. (జూదమదలి) తప్పుడాట.
(చి ని.)

సీ. పలుకదు రోపించి పడనిపాసికలతో నవ
దాయ మైనను నాడుఁగాని 4, హరి. 3.
124.

అవదారణము నం. వి. అ. న. 1. చీల్చుట. 2.
గడ్డపాట. 3. గుద్దలి.

అవదారితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) చీల్చబడినది.

అవదాహము నం. వి. అ. న-తాపమును పోగొ
ట్టునది-వట్టి వేరు. ('అవదాహేష్ట కాపథే' అని
అమరము. ఇట - 'అవదాహేష్టము + కాప
థము' అనికొందఱు.) వం. 1. వేడిమి 2.
కాల్చివేయుట.

అవదీర్ణము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. చీల్చబడి
నది, పగులఁగొట్ట బడినది. 2. కలఁగింపబడి
నది. 3. కలఁత పెట్టబడినది. (భయావదీర్ణః
సం. భార.)

అవదోహము నం. వి. అ. వం. 1, పాలుపితుకుట.
2. పాలు, ఊరము.

అవద్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. నిందింపఁ
దగినది. 2. అధమము.

అవద్యోతనము నం. వి. అ. న. 1. ప్రకాశించుట.
2. ప్రకాశింపఁ జేయుట; స్పష్టపఱుచుట. 3.
కాంతి.

అవద్యోతి నం. విజ. (నొ. నీ. నొ.) 1. ప్రకా
శించువాఁడు. 2. ప్రకాశింపఁ జేయువాఁడు;
స్పష్టపఱుచువాఁడు.

అవధరించు నం. అ. శ్రీ. సావధానుడగు, శ్రద్ధ
వహించి యుండు.

క. సర్వేశ్వర వినిపించెద. స్వాము విన నవ
ధరింపు. దశా. 2. 81.

న. శ్రీ. 1 చిత్తగించు, దయతోవిను.

వ. ఏమన నెంతవారి మవధరింపుము. మార్క.
1. 87.

2. తలఁచు.

వ. కన్యకం బితృపరాధీన నగుట దేవర చిత్తం
బున నవధరింప వలయు. హర. 4. 87.

3. ధరించు, తాల్చు.

సీ. నవపించమయభూష అవధరించి నటించు...
మనుచ. 3. 19.

4. ఒనర్చుకొను, చేసికొను.

గీ. అనుదినంబును దలగడు గవధరించు. శుక.
2. 484.

5. (గ్రంథాదులు) రించు.

గీ. బాలసఖుడవు శైవప్రబంధ మొకటి,
యవధరింపుము నావేర నంకితముగ. హర.
పీఠ. 12.

అవధాతవ్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) శ్రద్ధతో
గ్రహింపబడినది.

అవధానము నం. వి. అ. న. మనస్సు ఇతరవిషయ
ములనుండి మరలి యొక విషయముపై నిలిచి
యుండుట, ఎచ్చరిక, ఏకాగ్రత. (ఉదా: సావ
ధానము, శతావధానము, మొ.)

అవధాని నం. విజ. (నొ. నీ. నొ.) అవధానము కల
వాఁడు.

అవధానీయము నం-అవధాతవ్యము.

అవధాయకుఁడు నం. విజ. (అ. యశ. అ.) ఏక
విషయముననే మనస్సు నిలుపువాఁడు.

అవధారకము నం. విజ. (అ. రిశా. అ.) నిర్ణయిం
చునది.

అవధారణ నం. వి. అ. శ్రీ-అవధారణము.

అవధారణము నం. వి. అ. న. నిర్ణయము, నిశ్చయించుట.

అవధారణీయము నం. వి. (అ. అ. అ.) 1. అవధారణము చేయుటకు యోగ్యమయినది. 2. అవధారణము చేయుటకు శక్యమయినది.

అవధారము నం. వి. అ. శుం. నిశ్చయము.

అవధారితము నం. వి. (అ. అ. అ.) నిర్ణయింపబడినది.

అవధారు అవ్య. (నం. అవధారయ. క. అవధారు.) అవధరింపుము, వినుము. (పాచ్చరించుటను దెలుపును.

సీ. అవధారు దేవ మధ్యాహ్నసంధ్యావేళ దినయావనంబు దోతెంచె నిపుడు. నైష. 8. 91, 8. 120. ఉ. రా. 5. 282.

చ. ..మొక్కులిడి స్వామి పరా కవధారు దేవ పాచ్చరిక యటంచు... దశా. 1. 233.

అవధార్యము నం.—అవధారణీయము.

అవధి నం. వి. అ. శుం. 1. అవధానము, చిత్తైకాగ్రత. 2. (దేశకాలములందు) మేరి, హద్దు. (మఱియు పూర్వసీమయందును పరిసీమయందును—అనగా 'మొదలుకొని, వఱకు' అను నర్థములందు—వర్తించును.)

శ్లో. గ్రాసావధి విమోక్షాంతం — గ్రాసకాలం సమారభ్య జపేన్మోక్షావధి ప్రయే.

3. కాలము. 4. బిలము. 5. శ్రమము, కష్టము. (ఈ యర్థము అంద్ర ద్రావిడ కర్ణాటక భాషలయందే కలదు—(చూ. అవధిఁబెట్టు.)

అవధిఁబెట్టు న. శ్రీ. శ్రమపెట్టు, చిక్కుపెట్టు, ఆయాసపెట్టు.

మ. ...మందంచు మానెల్లఁ దేనవధింబెట్టిన సత్యవీపు...ఆము. 5. 74.

అవధిఁబోవు అ. శ్రీ. 1. కష్టపడు, శ్రమపడు.

ఆ. తండ్రి నీవు నాకు దయతోడ నిచ్చిన,వరము చిత్తగించి వలయు తెఱఁగు. సమయసము చితముగ సమకట్టుమయ్య యీ, రాకుమారులవధిఁబోక యుండ. భార. విరా. 1. 181.

(భా.ల.వ్యా. పాఠము—అవిధి అనిముద్రితము)

2. నశించు, చచ్చు.

గీ. అకట వ్రద్యుమ్నుఁ డాభంగి నవధిఁబోయె, నదయుఁడై నవిధాతచే ననురచెయిది, నను పమాకారుఁ డవికారుఁ డట్టివట్టి, బ్రదికె నే నింతకును నింతబంటు గాఁడె. హరి. ఉ. 8. 202.

3. వ్యర్థమగు.

సీ. కలయంగ నడవిలోఁగాచిన వెన్నెలపై చారుహాసంబు లవధిఁబోవ,... గీ. సిగ్గువోయిరి యచ్చర చెలువ లెల్ల. నృసిం. 2. 90.

అవధీరణ నం. వి. అ. శ్రీ.—అవధీరణము.

అవధీరణము నం. వి. అ. న. అనాదరము, తిరస్కారము.

అవధీరి నం. వి. (నో. జీ. నో.) పాటింపనిది, అనాదరము చూపునది.

అవధీరితము నం. వి. (అ. అ. అ.) తిరస్కరింపబడినది, ఆదరింపబడనిది.

అవధూకుఁడు నం. వి. (అ. అ. అ.) భాగ్య లేనివాఁడు.

అవధూతము నం. వి. (అ. అ. అ.) 1. కదల్చుబడినది. 2. ఎగురఁగొట్టుబడినది. 3. నశింపజేయబడినది.

అవధూతుఁడు నం. వి. అ. శుం. కేవల బ్రహ్మ నిష్ఠతో వర్ణాశ్రమాదులను విడిచినసన్యాసి. (అవధూత—అనివాడుక.)

అవధూననము నం. వి. అ. న. 1. కదల్చుట; జాడించుట. 2. ఒకవిధమైన చికిత్స. (సుశ్రుతము.)

అవధూపితము నం. వి. (అ. అ. అ.) ధూపద్రవ్యములచే పరిమళింప జేయబడినది.

అవధూల(ళ)నము నం. వి. అ. న. కులుపువైరిసి యినుకుటకై పొడి చల్లుట.

అవధృతము నం. వి. (అ. అ. అ.) 1. నిశ్చయింపబడినది. 2. వినబడినది. 3. ధరింపబడినది.

అవధేయము నం. వి. (అ. అ. అ.) 1. ఉంపదగినది, స్థాపింపదగినది. 2. శ్రద్ధయుంపదగినది. 3. తెలిసికొనదగినది. వి. అ. న. అవధానము, శ్రద్ధ.

అవధ్యము నం. వి. (అ. అ. అ.) వధింపరానిది.

అవధ్యంసము సం. ఎ. అ. పుం. (ప్రణాదులపై) పొడి చల్లుట. 2. వదలిపెట్టుట. 3. నిందనము, దూటుట. 4. నాశము.

అవధ్యస్తము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. సశించినది. 2. పొడిచల్లబడినది (ప్రణాది.), 3. విడువబడినది. 4. నిందింపబడినది.

అవనతము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. అధోముఖమైనది, వంగినది. 2. అణగినది. 3. ప్రణతము, మ్రొక్కినది.

అవనతి సం. ఎ. ఇ. స్త్రీ. 1. వంగుట, (మూర్ఖచండ్రాదులు) వ్రాలుట. 2. అడఁకువ. 3. ప్రణామము, మ్రొక్కు.

అవనద్ధము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఖచితము, చెక్కబడినది.

శ్లో. ...వలయావనద్ధ, తామ్రాశ్మరశ్మిచ్ఛురి
తైర్నఖాఁగైః. శిశు. 8. 7.

2. కూర్పబడినది, గ్రువ్వబడినది.

శ్లో. స్రగవనద్ధమనోరమపల్లవాః. శిశు, 8. 53.

3. వేష్టితము. చుట్టబడినది.

‘తాంబూలీలతావనద్ధ పూగఖండ మండితైః.’
కాదం.

4. కప్పబడినది.

శ్లో. చర్మావనద్ధం (శరీరము). మను. 8. 76.

ఎ. అ. న. (చర్మముతో మూసిన) మృదంగాది
వాద్యము, ఆనద్ధము.

అవనము సం. విజ. (అ. అ. అ.) కాపాడునది,
రక్షకము. ఎ. అ. న. 1. రక్షణము, కాపాడుట.

2. తృప్తిపఱచుట. 3. తృప్తి. 4. ఇచ్చు, కోరిక.

అవనమ్రము సం. - అవనతము.

అవనయనము సం. ఎ. అ. న. పడఁద్రోయుట.

అవనయము సం. ఎ. అ. పుం. - అవనయనము.

అవనాట సం. - అవటిట.

అవనాటము సం. - అవటిటము.

అవనాటుడు సం. - అవటిటుడు.

అవనామకము సం. విజ. (అ. విశా. అ.) వంచునది;
అణచునది.

(1 - 20)

అవనామము సం. ఎ. అ. పుం. 1. అవనతి, వంగుట.
2. వంగి నమస్కరించుట. 3. వంచుట.

అవనామి సం. విజ. (న్. జీ. న్.) 1. వంగు
వాఁడు, 2. నమస్కరించువాఁడు.

అవనాయకము సం. విజ. (అ. విశా. అ.) క్రిందఁ
బడఁద్రోయునది.

అవనాయము ఎ. ఎ. అన్యాయము. (చి. ని.)

అవనాయము సం. - అవనయము.

అవనాహము సం. ఎ. అ. పుం. (చర్మాదులతో)
కట్టుట, మూయుట.

అవని సం. ఎ. ఇ. ఈ. స్త్రీ. భూమి, నేల.

అవనిర్తము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. తాళితము
కడుగబడినది. 2. పరిశుద్ధి చేయబడినది.

అవని(నీ)ధరము సం. ఎ. అ. పుం. పర్వతము.

అవని(నీ)ధ్రము సం. ఎ. అ. పుం. పర్వతము.

అవని(నీ)పతి సం. ఎ. ఇ. పుం. రాజు.

అవని(నీ)రుహము సం. ఎ. హ్, అ. పుం. చెట్టు.

అవనీయము సం. విజ. (అ. అ. అ.) రిక్షింపఁదగినది.

అవనేజనము సం. ఎ. అ. న. 1. కడుగుట, ప్రణా
లనము. 2. శ్రాద్ధమందు పిండదానమునకై
కుశలుపఱచి వానిని జలముతో తడుపుటయను
సంస్కారము.

అవపతనము సం. ఎ. అ. న. 1. దిగుట. 2. క్రిందఁ
బడుట.

అవపన్నము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. (కేశకీటాది)
సంపర్కముచే దూషితము (అన్నాది). 2. పడి
నది. 3. దిగినది, వ్రాలినది.

అవపాటిత సం. ఎ. అ. స్త్రీ. లింగరోగవిశేషము.
(ఇందు పురుషునిగుహ్యోగముచివరపగులును.)

అవపాడి - అపపాడి.

క. అధికారిచయముఁ దత్త, ద్విధముల నవపాడి
చేసి వివిధధనంబుల్, వృథగతి నొక్కొక
వెరపున, నధిపతికిం తెప్ప కంతకంతకుఁ
జెఱిచెన్. దశకు. 11, 116.

అవపాతనము సం. ఎ. అ. న. క్రిందఁ బడఁ
ద్రోయుట, నేలఁ గూల్చుట.

అవపాతము నం. వి. అ. శ్లో. 1. క్రిందఁ బడుట, అధఃపతనము. 2. పడఁద్రోయుట, పాతనము. 3. దిగుట, 4. వైఁబడుట. (ఉదా:-శస్త్రావ పాతము) 5. వక్షితటాలున వ్రాలుట. 6. పల్లము, గోయి. 7. ఓదము, ఏనుఁగులోనగు వానిని బట్టునపు డవి పడుటకై త్రవ్వీ మీద శేలికై న కఱ్ఱలను కంపలను పలుచగాకప్పియా పై ని కొంచెము మట్టి పఱచి నేలమట్టముగాఁ జేసినపల్లము.

అవపాత్రితుఁడు నం.-అవపాత్రితుఁడు

అవపాత్రితుఁడు నం. - అవపాత్రితుఁడు.

అవపాశితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) చుట్టును పాశము (త్రాడు) కలిదిగాఁ జేయఁబడినది, త్రాటిచేఁ గట్టఁబడినది.

అవపీడన నం. వి. అ. శ్రీ.-అవపీడనము.

అవపీడనము నం. వి. అ. న. 1. నలుపుట. 2. పిండుట. 3. తాఢించుట. 4. (వైద్య) తుమ్మును పుట్టించుమందు- నస్యవిశేషము.

అవపీడము నం. వి. అ. శ్లో. 1. తాగుగానలుపుట. 2. నాసికాచికిత్సాభేదము. 3. తుమ్మును కలిగించుమందు.

అవపూర్ణము నం. విజ. (అ. అ. అ.) నిండినది.

అవబంధము నం. వి. అ. శ్లో. 1. కనుతెప్పలకుఁ గలుగునొకదెపులు. 2. నలుగడల బంధించుట.

అవబాధ నం. వి. అ. శ్రీ. 1. మిక్కిలిబాధ. 2. ప్రతిబంధము, అడ్డపాటు.

అవబాహుకము నం. వి. అ. శ్లో. మూపునందుఁ గలుగు నొక వాయురోగము.

అవబుద్ధము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. తెలియఁ బడినది, జాతము. 2. ఎఱిగినది; తెలిసినది.

అవబోధకుఁడు నం. విజ. (అ. ధికా. అ.) 1. తెలుపు నట్టివాఁడు, బోధించువాఁడు. 2. మేలుకొలుపు వాఁడు. వి. అ. శ్లో. 1. సూర్యుఁడు. 2. రాజులను మేలుకొలుపు స్తుతి పాఠకుఁడు. 2. ఉపాధ్యాయుఁడు, గురువు.

అవబోధనము నం. వి. అ. న. - అవబోధము.

అవబోధము నం. వి. అ. శ్లో. 1. మేలుకొని యుండుట, జాగరణము. 2. తెలివి, వివేకము. 3. బోధించుట, తెలుపుట. 4. మేలుకొనుట.

అవభంగము నం. వి. అ. శ్లో. 1. విఱుచుట; చెఱుపుట.

శ్లో. మానావభంగనిపుణం త్వమమోఘశస్త్రం. విక్రమో. 4. 14.

2. విఱుగుట; చెడుట.

అవభంజనము నం. వి. అ. న. 1. విఱుచుట, చీల్చుట. 2. చెఱుపుట.

అవభాషణము నం. వి. అ. న. 1. మాటాడుట, 2. చెప్పట, కథనము.

అవభాసకము నం. విజ. (అ. నీకా. అ.) 1. వెలిగించునది, ప్రకాశకము. 2. తోపించునది, స్ఫురింపఁ జేయునది. వి. అ. న. పరమాత్మ.

అవభాసము నం. వి. అ. శ్లో. 1 జ్ఞానము, తెలివి. 2. ప్రకాశము, వెలుగు. 3. సాక్షాత్కారము, ప్రత్యక్షమగుట. 4. మిథ్యాజ్ఞానము, ఒకటి మఱియొక రూపమునఁ దోచుట.

అవభాసి నం. విజ. (నా. నీ. నా.) ప్రకాశించు వాఁడు.

అవభాసితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ప్రకాశింపఁజేయఁబడినది. 2. స్పష్టపఱుపఁబడినది, తెలుపఁబడినది.

అవభుగ్నము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. వంగినది, వంకరియైనది. 2. ముడిగినది.

అవభృథము నం. వి. అ. శ్లో. 1. యజ్ఞముకడప పట న్యూనాతిరిక్తదోషపరిహారార్థము చేయు కర్మము. 2. యజ్ఞమున కంగమై దానికడపటఁ జేయఁబడుస్నానము. 3. యజ్ఞ సమాప్తియందు యాజకుఁడును యజ్ఞపరికరములును స్నానము చేత నొందుశుద్ధి.

అవభ్రట నం.-అవటీట.

అవభ్రటము నం.-అవటీటము.

అవభ్రటుఁడు నం.-అవటీటుఁడు.

అవమంత నం. విజ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) అవమాని.

అవమంతవృక్షుఁడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) అవమానింపఁదగినవాఁడు.

అవమంథము నం. వి. అ. శ్లో. (వైద్య) లింగ రోగభేదము

అవమతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) అవమానింపఁ బడినది, తిరస్కృతము.

అవమతి నం. వి. శి. శ్రీ. అవమానము, తిరస్కారము, అనాదరము.

అవమతింమే నం. న. శ్రీ. అవమానపఱుచు.

గీ....అసురుల నవమతింప, సురల కమృతంబు నొప్పింప...హర. 8. 98.

అవమము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. అధమము, తక్కువది. 2. మూఁడు తిథులు కలిసినది, తిథిత్రయస్పర్శము కలది (దినము).

అవమర్దనము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. పీడించునది. 2. నలఁగఁగొట్టునది. వి. అ. న. 1. పిసుకుట, ఒత్తుట. (హస్తపాదావమర్దనం. సం. పంచ. 1.) 2. బాద, పీడ.

అవమర్దము నం. వి. అ. శృం. 1. నలఁగఁగొట్టుట. 2. ఒత్తుడు గలిగించుట. 3. శత్రురాష్ట్రమునకుఁ గలిగించురాయిడి; రాయిడి. 4. చంపుట. ఉ. చ. 5. 8.

అవమర్యాద నం-అనుర్యాద.

అవమర్శము నం. వి. అ. శృం. 1. స్పర్శము. 2. విమర్శము, ఆలోచన. 3. నాటకమున పంచ సంధులలో నొకటి.

అవమానన నం. వి. అ. శ్రీ-అవమాననము.

అవమాననము నం. వి. అ. న. అవమానము చేయుట, తిరస్కరించుట.

అవమాననీయుఁడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) అవమానింపఁ దగినవాఁడు.

అవమానపడు అ. శ్రీ. (√అవమానము) అవమానము నొందు. (చూ. అవమానపాటు.)

అవమానపాటు వి. (అవమానపడు) అవమానపడుట, భార. ఉద్యో. 4. 257.

అవమానపెట్టు న. శ్రీ. (అవమానము) అవమానించు.

గీ....సాధ్యఁ కాంచాలి సాధ్యజనములు గనుఁ గొన సభలోన నవమానపెట్టినతులువ ... భార. స్వ. 5.

అవమానము నం. వి. అ. శృం. అగౌరవము, అనాదరము.

అవమాని నం. విజ. (నొ. నీ. నొ.) అవమానించు వాఁడు.

అవమానించే నం. న. శ్రీ. అవమానపఱుచు.

వ. అగ్రజు నవమానించువాఁడు క్రౌంచయోని జాతుం డగు...మార్క. 2. 115.

అవమానితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) అవమానింపఁబడినది.

అవమాన్యుఁడు నం-అవమానవృత్తుఁడు.

అవమార్దనము నం. వి. అ. న. 1. ప్రతాళనము, కడుగుట. 2. ఒత్తుటకై నజలాదికము.

అవమూర్ఖుఁడు నం. విజ. (నొ. నొ. అ. శ్రీ. నొ.) -హాసితల గలవాఁడు-తల వంచుకొనినవాఁడు.

అవమోచనము నం. వి. అ. న. విడువఁ, విమోచనము.

అవయము విజ. అనువైనది, ఉచితము.

గీ. శృంగార రాజ్యలక్ష్మికి ...గీ.... పొలఁతు లొందు, అవయవంబుల కన్నింటి కవయ మైన, పసిదన బులు నూల్కొల్పి భావ మెఱిగఁ, జేసితి ...కు. స. 9. 212.

(ప్రయోగాంతరము మృగ్యము)

అవయవము నం. వి. అ. శృం. 1. అంగము (దేహముయొక్క కరచాదాది). 2. సముదాయము యొక్క ఏకదేశము, మొత్తము లోని యొకభాగము. 3. (తర్క) అనుమతికి సాధనమైన పంచవాక్యములలో నొకటి. (అవయవములు-ప్రతిజ్ఞ, హేతువు, ఉదాహరణము, ఉపనయము, నిగమనము-అని అయిదు విధములు,) 4. సాధనము, ఉపకరణము. 5. ఒకానొక తర్క గ్రంథము.

అవయవార్థము నం. వి. అ. శృం. పుత్రృత్త్యర్థము.

అవయవి నం. విజ. (నొ. నీ. నొ.) అవయవములు గలది.

అవర నం. వి. అ. శ్రీ. పశ్చిమదిక్కు.

అవరజ నం. వి. అ. శ్రీ. 1. చెల్లెలు. 2. కూడ్రశ్రీ.

అవరజుఁడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. పిన్నవాఁడు, వెనుకఁ బుట్టినవాఁడు. 2. తక్కువపుట్టుక వాఁడు, తక్కువవాఁడు. వి. అ. శృం. 1. తమ్ముఁడు, అనుజుఁడు. 2. కూడ్రుఁడు.

అవరతము సం. విజ. (అ. అ. అ.) ఆగినది, ఉడిగినది.

అవరతి సం. వి. శ. స్త్రీ. 1. విరామము. 2. నివృత్తి.

అవరము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. చిన్నది. 2. (దేశమందును కాలమందును) పిమ్మటిది. 3. (సంఖ్యయందుఁగాని పరిమితీయందుఁగాని) తక్కువైనది, న్యూనము. 4. అధమము, నీచము. (వ్యతి. ఉత్తమము.) 5. కడపటిది, చరమము. (వ్యతి. ప్రథమము.) 6. పడమటిది. 7. అత్యంత శ్రేష్ఠము, మిక్కిలి మంచిది. వి. అ. న. ఏనుఁగువెనుక పాదము, అపరము.

అవరవద్దుఁడు సం. వి. అ. శుం. శూద్రుఁడు.

అవరార్థము సం. విజ. (అ. అ. అ.) న్యూనము, అల్పము.

అవరీణము సం. విజ. (అ. అ. అ.) తిరస్కరింపఁబడినది, ధిక్కరింపఁబడినది.

అవరుగ్ధము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. విలువఁబడినది. 2. తెవులుగొంటు.

అవరుద్ధము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. అడ్డగింపఁబడినది. 2. చెఱయం దుంపఁబడినది. 3. ప్రచ్ఛన్నము, మాటువేషము వేసికొనినది.

అవరుద్ధి సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. ముట్టడించుట. 2. అడ్డగింత.

అవరూఢము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. దిగినది. 2. పెల్లగింపఁబడినది.

అవరూపము సం. విజ. (అ. అ. అ.) రూపు చెడినది.

అవరోచకము సం. వి. అ. శుం. జతరాగ్ని దీపనము లేమి, ఆశలిలేమి, అజీర్ణరోగము.

అవరోధకము సం. వి. అ. న. కంచె.

అవరోధకుఁడు సం. విజ. (అ. దిశ. అ.) 1. అడ్డుపెట్టువాఁడు. 2. ముట్టడించువాఁడు. వి. అ. శుం. కావలివాఁడు.

అవరోధనము సం. వి. అ. న. 1. అడ్డపెట్టుట, నిరోధము. 2. ప్రతిబంధము, విఘ్నము. 3. ముట్టడించుట. 4. అహస్యస్థలము, అంతఃపురము. 5. అంతఃపురస్త్రీ, రాణి.

అవరోధము సం. వి. అ. శుం. 1. నిరోధము. అడ్డగింత. 2. అంతఃపురము, 3. అంతఃపురస్త్రీజనము. 4. ముట్టడి. 5. చెఱ, బందె.

అవరోధాయనము సం. వి. అ. న. అంతఃపురము.

అవరోధి సం. విజ. (నొ. నీ. నొ.) 1. అడ్డగించువాఁడు. 2. ముట్టడించువాఁడు.

అవరోధించే సం. న. శ్రీ. 1. నిరోధించు, అడ్డగించు. అవరోధించెను వింధ్యభూధరము బ్రహ్మధ్వంబు... కాశీ. 1. 118.

2. ముట్టడించు.

వ. ...ధార్తరాష్ట్ర అనేకనృపకుమార సహితులై పాంచాలుపురం బవరోధించిన... భార. అది. 6. 69.

మ. అవధా రయ్య దశాననుండు సబలుండై నేడు నాపట్టసం, బవరోధించినవాఁడు తమ్ముఁడును దోడైనాఁడు ... ఉ. రా. 4. 282.

అవరోధిక సం. వి. అ. స్త్రీ. అంతఃపురస్త్రీ.

అవరోధికుఁడు సం. వి. అ. శుం. అంతఃపురపు కావలివాఁడు, కంచుకి.

అవరోపణము సం. వి. అ. న. 1. దింపుట. 2. తగ్గించుట. 3. పెల్లగించుట, ఉత్పాటనము.

అవరోపితము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. పెల్లగింపఁబడినది, ఉత్పాటితము. 2. తగ్గింపఁబడినది. శ్లో. ఇత రేష్యాగమాద్ధర్మః పాదశ స్త్యవరోపితః, చౌరికానృతమాయాభిర్ధర్మశ్చైతిపాదశః మను. 1, 82,

3. దింపబడినది.

అవరోహణము సం. వి. అ. న. దిగుట, అవతరణము

అవరోహము సం. వి. అ. శుం. దిగుట, అవతరణము; స్వరాదికము దిగుట. 2. చెట్టును అల్లకొని మొదటనుండి చివరకు ప్రాఁకుతీగ. (తిప్పతీగ. మొ.) 3. మట్టిలోనగువాని యూడ. 4. స్వర్గము. (పుణ్యపురుషులు దీని నుండి భోగావసానమున దిగుదురు.)

అవరోహకాభి సం. వి. నొ. శుం. మట్టి (వృ.వి.).

అవరోహి సం. విజ. (నొ. జీ. నొ.) దిగునది. వి. నొ. శుం. మట్టి (వృ.వి.).

అవరోహిక సం. వి. అ. శ్రీ. అశ్వగంధ, పెన్నేరు
(వృ. వి.).

అవరోహిణి సం. వి. ఈ. శ్రీ. (జ్యోతి) ఉచ్చ
భాగమునుండి భ్రష్టమైన గ్రహముయొక్క దశ.

అవర్ణము సం. విజ. (అ. అ. అ.) వర్ణము లేనిది.
వి. అ. శ్రం. 1. అపవాదము, నింద, 2.
'అ' యనెడి అక్షరము.

అవర్తనము సం. విజ. (అ. అ. అ.) జీవనాధారము
లేనిది. వి. అ. న. 1. జీవనాధారము లేమి.
2. ఉనికిలేమి, అభావము.

అవల-అవల. వి.

(దేశమునందు అనంతరము)

గీ. అరిగి రవలకుఁ జతురంతయానధరులు.
నైష. 5. 87.

వి. (కాలమునందు అనంతరము)

క. విని నవ్వుచు రాముఁ డవల వింశతిభుజుఁ
డున్, ధనవిభుఁడును బోరినవిధ, మనఘా
వినవలతు...ఉ. రా. 2. 3832.

(వేలుచోటు, ఇతరస్థలము)

క. నవలా నవలావణ్యం, బవల నికేచెలిక
గలదె యభినుతి సేయన్. ఇందు. 5. 111.

విజ. (అవతలిది, అన్యము, ఇతరము)

చ. ...భూమి కొంతవలికి నిచ్చుచుంట. ...
ఆము. 4. 248. (అవలికి-అవలివానికి.)

సీ. ఒక్కయంగమె మున్ను చిక్కలో భావించి
యది దృఢం బగుటయు నవలియంగ,కము
...ఆము. 3. 86.

అవలంబన-దూరమగు; నశించు.

(గోపాక్షణమున తపోనిష్ఠ తగ్గినమునివర్ణనము)
(గోవునకు) సీ. సడలంగ మెడరజ్జు గడు వడి
నిడుతమి నక్షత్రావృత్తి యవలంబనియె.
సాండు 5. 288.

అవలంబకుడు సం. విజ. (అ. విజ. అ.) అవలం
బించువాడు.

అవలంబనము సం. వి. అ. న. 1. చేపట్టుట. 2.
ఊత, పట్టు (దండాది.) 3. ఆశ్రయము, ప్రాప్తు.

అవలంబనీయము సం. - అవలంబితవ్యము.

అవలంబమానము సం. విజ. (అ. అ. అ.) అవలం
బించు చున్నది.

అవలంబము సం. వి. అ. శ్రం. 1. వ్రేలుట. 2.
ఆశ్రయము, ప్రాప్తు. 3. పట్టు, ఊత (దండాది.).
4. ఆశ్రయణము సాహాయ్యము.

అవలంబి సం. విజ. (న. నీ. న.) 1. ఆశ్రయించు
నది. 2. ఊతగొనునది. 3. వ్రేలాడునది.
4. దిగినది. అవతీర్ణము.

అవలంబించు సం. న. శ్రీ. 1. గ్రహించు, చేపట్టు.
(ఉదా: ఆమత మవలంబించిరి.)

2. పూను.

(కామక్రోధాదులు) క. ధైర్య, బవలంబించిన
నరుఁ జేరవు...భార. కాం. 3. 428.

అవలంబిత సం. విజ. (ము. శ్రీ. ము.) అవలంబించు
వాడు.

అవలంబితము సం. విజ. (అ. అ. అ.) ఆశ్రయింపఁ
బడినది. 2. గ్రహింపఁబడినది, చేపట్టఁబడినది.
3. వ్రేలాడునది. 4. దిగినది, అవతీర్ణము.

అవలంబితవ్యము సం. విజ. (అ. అ. అ.) అవలం
బింపఁ దగినది.

అవలంబిష్యమాణము సం. విజ. (అ. అ. అ.)
1. అవలంబింపఁ బోవునది. 2. అవలంబింపఁ
బడఁ పోవునది.

అవలంబ్యము సం. - అవలంబితవ్యము.

అవలక్షణము సం. వి. అ. న. దుర్లక్షణము.

అవలక్షము సం. విజ. (అ. అ. అ.) వలక్షము.
తెల్లనిది. వి. అ. శ్రం. తెలుపు.

అవలగ్నము సం. విజ. (అ. అ. అ.) తగులుకొనినది.
వి. అ. శ్రం. న. నడుము.

అవలిప్తము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. పూయఁ
బడినది. 2. గర్హించినది.

అవలిధము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. నాకఁబడినది.
2. తినఁబడినది. 3. వ్యాప్తము. (నవయావసా
వలిధావయవా. సం. దశకు.) వి. అ. శ్రం. గుఱ్ఱ
మున కుండెడు ఒకవిధమగునుడి.

అవలిం సం. వి. అ. శ్రీ. చులుకన, అనాయాసము.

అవలుంచనము నం. వి. అ. న. 1. చేదనము. 2. పెకల్పుట, ఉత్పాదనము. 3. వెండ్రుకలు మొదలగువానిని ముడువకుండుట, విరియఁబోయుట. 4. తొలఁగించుట.

అవలుంచితము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. పెకల్పఁబడినది, ఊడఁదీయఁబడినది. 2. బంధింపఁబడినది, ముడువఁబడినది (కేశాది). 3. తొలఁగింపఁబడినది.

అవలుంఠనము నం. వి. అ. న. 1. నేలపైఁబడి పొరలాడుట. 2. తస్కరించుట, దోచుకొనుట.

అవలుంఠితము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. పొర్లాడినది. 2. అపహరింపఁబడినది.

అవలుంపనము నం. వి. అ. న. మీఁదికి దూఁకుట, తటాలున పైఁబడుట.

అవలేపనము నం. వి. అ. న. 1. పూయుట, రాచుట. 2. కలయిక, సంబంధము. 3. గర్వము, పొగరుఁబోతుఁడనము. 4. చందనాదిలేపనద్రవ్యము.

అవలేపము నం. వి. అ. పుం. 1. లేపనము, పూత. 2. గర్వము, పొగరుఁబోతుఁడనము. 3. కలయిక, సంబంధము. 4. క్షేపణము, చిమ్ముట. 5. దూషణము.

శ్లో: అవలేపస్తు గర్వే స్యాత్క్షేపణే దూషణేపిచ.
(వి. ని.)

అవలేహకుడు నం. విణ. (అ. హి. అ.) నాకు వాఁడు.

అవలేహనము నం. వి. అ. న. నాకుట.

అవలేహము నం. వి. అ. పుం. 1. నాకుట. 2. లేహ్యము, నాకఁదగిన యాషఢాదికము.

అవలేహిక నం. వి. అ. స్త్రీ. లేహ్యము.

అవలోకకము నం. విణ. (అ. కి. అ.) చూచునది.

అవలోకనము నం. వి. అ. న. 1. చూచుట. 2. చూపు. 3. కన్ను. 4. అనుసంధానము; విచారణ.

అవలోకము నం. వి. అ. పుం. 1. చూచుట. 2. దృష్టి, చూపు.

అవలోకయిత నం. విణ. (ఋ. క్రి. ఋ.) 1. చూచు వాఁడు. 2. ఆలోచించువాఁడు.

అవలోకి నం. విణ. (న్. నీ. న్.) 1. చూచునది. 2. విచారించునది, పరిశీలించునది.

అవలోకించు నం. న. క్రి. చూచు.

వ. ...పరిజనుల నవలోకించి...మార్క. 3. 22.

అవలోకితము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. చూడఁబడినది, కనుఁగొనఁబడినది. 2. విచారింపఁబడినది, పరిశీలింపఁబడినది. వి. అ. న. దృష్టి, చూపు.

అవలోదనము నం. వి. అ. న. 1. కలియఁబెట్టుట, అడుగంటఁగదల్పుట. 2. విమర్శము, చక్కఁగా విచారించుట.

అవలోపము నం. వి. అ. పుం. 1. చేదనము, ఖండనము. 2. నాశనము. 3. (పెదవి మొదలగు వానిని) కఱచుట, కొఱుకుట.

శ్లో: యదధయదధ రావలోప నృత్య త్కరవల
యస్వనితేన తద్వివ్రవే. శిశు. 7. 45.

అవలోభనము నం. వి. అ. న. భోగములయం దిచ్చ, విషయవాంఛ.

అవల్లజము నం. వి. అ. పుం. సోమరాజీలత, కారుగచ్ఛతీగ.

అవవరకము నం.—అపవరకము.

అవశకునము నం. వి. అ. న. దుశ్శకునము.

అవశము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. ఒకరికి వశమందు లేనిది, ఇతరులకు లొంగనిది, స్వతంత్రము. 2. తనవశమందు లేనిది, పరాధీనము. 3. అనివార్యము, తప్పనిది.

శ్లో. కిమస్య భవతో యథా సుహృద ఏవ
నాశోఽవశః. ముద్రా. 6. 16.

అవశాతనము నం. వి. అ. న. కుష్కింపఁ జేయుట, సన్నగిలఁజేయుట.

అవశిష్టము నం. విణ. (అ. అ. అ.) మిగిలినది, పరిశిష్టము. వి. అ. న. మిగులు, శేషము.

అవశీనము నం. విణ. (అ. అ. అ.) చలి మొదలగు వానిచే ముడుచుకొనిపోయినది. (శరీరము, మొ.)

అవశీర్షకుడు నం. విణ. (అ. ర్షి. అ.)—అవశీర్షుడు.

అవశీర్షుడు నం. విణ. (అ. అ. అ.) వంగినతల గల వాఁడు, తలవంచుకొన్ని వాఁడు.

అవశ్యము నం. వి. (అ. అ. అ.) మిక్కిలి
యొడినది.

అవశ్యము నం. వి. అ. అ. మిగులు, శేషము.

అవశ్యము నం. అ. శ్రీ. మిగులు. (శ. రి.)

అవశ్యము నం. వి. (అ. అ. అ.) మిగులు
బడినది.

అవశ్యము నం. వి. అ. అ. మిక్కిలి కుష్కించుట.

అవశ్యము నం. వి. అ. శ్రీ. కుష్కించుట, పొగమంచు.

అవశ్యము నం. వి. (న. న. న.) తప్పక
సంభవించునది.

అవశ్యము నం. వి. (అ. అ. అ.) అనివార్య
ముగా కాదనినది.

చ. .... ఈ, పొలియు టవశ్యమునని బుద్ధి
దలంచుట గాననయ్యెడున్. భార. మా. 112.

అవశ్యము నం. వి. (అ. అ. అ.) 1. అడఁపరానిది,
దుర్దాంతము. 2. లోబడినది, అనధీనము. 3.
అనివార్యము, తప్పనిది, మానఁగూడనిది.

చ. .... అధర్మపునందుఁ జిత్తమున, దగులదు
నాకు నెన్నఁడును ధర్మ వవశ్యము నట్ల
కావునన్. భార. ఆది. 7. 250.

శ్రీ. వి. నిశ్చయముగా, తప్పకుండఁగా.

ఉ. వచ్చినవాఁడు ఫల్గునుఁ డవశ్యము గెల్తు
మనంగరాదు. ... భార. విరా. 4. 234.

అవశ్యము నం. - అవశ్యము.

అవశ్యము నం. వి. అ. అ. 1. మంచు. 2.
గర్వము అభిమానము.

అవశ్యము నం. వి. అ. న. ప్రాయశ్చిత్తము
దింపుట. (వ్యతి. అధిశ్రయము-ప్రాయశ్చిత్త
మీదఁ బెట్టుట)

అవశ్యము నం. వి. అ. న. 1. అలంబనము,
ఊత. 2. ప్రాపు, ఆధారము. 3. మ్రానుపాటు
గలిగించుట, నిశ్చేష్టత నొందించుట. 4. నిలు
పుట, అడ్డుపెట్టుట. 5. ప్రారంభము, 6. అవ
శేషము, పూత. (చూ. అవశ్యము)

అవశ్యము నం. వి. అ. అ. 1. అలంబనము,
ఊత. 2. సామీప్యము, ఆవిదూర్యము. 3.

అశ్రయము, ప్రాపు 4. గర్వము. 5. ప్రారం
భము. 6. నిశ్చేష్టత. 7. బంగారు. 8. అడ్డు.
9. పూత, శేషము. (అలంబనావిదూర్యార్థ
ములయందే షత్యసహితరూపమని వ్యాకర
ణము. కాని నిఘంటువులయందితరార్థములు
కూడ నీయఁబడినవి.)

అవశ్యము నం. వి. (అ. అ. అ.) 1. అశ్రయించఁ
బడినది. 2. అవలంబితము, అశ్రయించఁబడినది,
పట్టుకొనఁబడినది. 3. అసన్నము, సమీపించినది.
4. అలంబనబడినది. 5. నిశ్చేష్టముగాఁ జేయఁ
బడినది. (చూ. అవశ్యము)

అవశ్యము నం. వి. అ. అ. చప్పు డగునట్లు
తినుట.

అవశ్యము నం. వి. అ. న. పతులు క్రిందికి
ప్రాలు గతిభేదము.

అవశ్యము నం. వి. (అ. అ. అ.) సంలగ్నము,
తగులుకొన్నది. వి. అ. న. తగులు, సంసర్గము.

అవశ్యము నం. వి. అ. శ్రీ. 1. పర్యంకబంధము,
రెడ్డిగము. 2. రెడ్డిగమున కుపయోగించుబట్టి.

అవశ్యము వి. వి. (శ. అవశ్య.) దూలు, నింద.

నీ. అవశ్య యాదిక యాది సది అట్లు నగడు
దూలు నింద కమరు. సాం. ని. మాన. 51.

అవశ్యము నం. వి. (అ. అ. అ.) 1. నష్టము,
పోయినది.

శ్రీ. పితృస్సకాశ మవశ్యదృశో ర్ని నాయ.
సా. రఘు. 9. 77.

2. సమర్థము కానిది, శక్తి లేనిది. 3. విషా
దము నొందినది, విన్ననై నది. 4. సమాప్తము,
కడ ముట్టినది.

అవశ్యము వి. వి. భావ్యవిశేషము.

నీ. సాలంక లలుగు రాజనములు సంభాష
అవశ్యము మోహనపునరులు. .. గీ. ఆది
యగు పేరు గలుగువ డ్లతనియింట, నుండు
.... హంస. 4. 128.

అవశ్యము నం. వి. అ. అ. 1. తటి, సమయము.
2. ప్రస్తావము, కార్యోచితసమయము. 3.
(తర్క) సంగతివిశేషము, సంగతు లాటిటిలో
నొకటి. 4. కురియుట, వర్షణము. 5. మంత్ర

భేదము. (రహస్యాలోచనము? అని విల్యమ్స్.)

6. ఆవశ్యక కార్యము, అక్కఱ.

గీ. హంసవరులార మా కొక్కయవసరంబు,
గలిగి పిలిపించితిమి. .... ప్రభా. 1. 111.

క. ఒంటిబడి మృత్యుముఖమున, నంటిన నీకింటి
కరుగునవసర మేమీ. శేష. 2. 25.

7. అవసరములందు అర్పించు నై వేద్యము;
నై వేద్యము.

వ. కాడిపరతను ఆరామేశ్వరదేవునికి దధ్య
న్నావసరానకు .... నాలుగుపుట్లు వెలిచేను
చారవోసి యిచ్చితిమి. ద. కా. 801.

ద్వి. అమ్మమ్మ మాలింగ మాకొన్నవాడు,
క్రమ్మన వడ్డించు రమ్మ తెమ్మనుచు, సరసర
లింగావసరము సెల్లించి. బస. పు. 5. 278.

(ఈ కడపటి రెండర్థములు తెలుగుభాషయందే
కనబడుచున్నవి.)

అవసరములవారు ఎ. బ.-సమయము నెఱిగించు
వారు-రాజద్వారపాలకులు.

గీ. .... నృపసూనునగరి, కేగి యువరాజునకు
దమ్మ నెఱుకనేయు, దనిన నవసరముల
వారు నపుడె పిలువ. సారంగ. 2. 284.

అవసర్గము సం. ఎ. అ. పుం. 1. విడిచిపెట్టుట,
విసర్జనము. 2. కామచారానుజ్ఞ, ఇచ్చచొప్పునఁ
జేసికొన నిచ్చుట. 3. స్వాతంత్ర్యము.

అవసర్జనము సం. ఎ. అ. న. విసర్జనము, విడిచి
పెట్టుట.

అవసర్పణము సం. ఎ. అ. న. క్రిందికిఁ బోవుట.

అవసర్పి సం. ఎఱ. (నొ. జీ. నొ.) క్రిందికిఁబోవునది.

అవసాదకము సం. ఎఱ. (అ. దిశా. అ.) 1. విషా
దము కలిగించునది. 2. సత్తువ పోగొట్టునది.
3. ముగించునది. 4. నాశము చేయునది.

అవసాదనము సం. ఎ. అ. న. 1. ఆసక్తిని గలిగిం
చుట. 2. విషాదమును గలిగించుట. 3. ముగిం
చుట. 4. వివాళనము. 5. (వైద్య) ఒకవిధమైన
వ్రణచికిత్స, కోతమందుచేత వ్రణాదుల
దుర్మాంసమును పోగొట్టుట. 6. వ్రణాదు
లకు వేయు కోతమందు.

అవసాదము సం. ఎ. అ. పుం. 1. కృశించుట. 2.
నాశము. 3. తుదముట్టుట, ముగియుట. 4.
సత్తువలేమి. 5. విషాదము.

అవసాది సం. ఎఱ. (నొ. నీ. నొ.) అవసాదమును
బొందినది.

అవసానము సం. ఎ. అ. న. 1. చివర. 2. సమాప్తి.
3. హద్దు. 4. చావు. 5. (వ్యాక) విరామము,
వర్ణములు లేకపోవుట.

అవసాయతుఁడు సం. ఎఱ. (అ. యశా. అ.) 1.
నిశ్చయము చేయువాఁడు. 2. ముగించువాఁడు,
3. నశింపఁ జేయువాఁడు.

అవసాయము సం. ఎ. అ. పుం. 1. మిగులు, శేష
ము. 2. నిశ్చయము. 3. నాశము. 4. సమాప్తి.
అవసిక్తము సం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) తడువఁబడి
నది.

అవసితము సం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. సమాప్తము.
2. నూర్వఁబడినది (దాన్యము.) 3. తెలియఁ
బడినది. 4. పరిపక్వమైనది. 5. నిశ్చయింపఁ
బడినది. 6. కూర్పఁబడినది.

అవసుప్తము సం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) నిద్రించినది.

అవస్పృష్టము సం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. దత్తము,
ఇయ్యఁబడినది. 2. త్యక్తము, విడువఁబడినది.

అవసేకము సం. ఎ. అ. పుం. 1. (నీరు మొదలగు
నవి) చల్లుట. 2. తడుపుట. 3. (వైద్య) నేత్ర
రోగ భేదము.

అవసేకిమము సం. ఎ. అ. పుం. ఒకవిధమైన వడి
యము.

అవసేచనము సం. ఎ. అ. న. 1. (నీరు, మొదలగు
నవి) చల్లుట. 2. తడుపుట. 3. (వైద్య)
నెత్తురుదీయుట.

అవసేయము సం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. నిశ్చ
యింపఁ దగినది. 2. నశింపఁ జేయఁదగినది;
ముగింపఁదగినది. 2. తెలిసికొనఁ దగినది.

అవస్కందనము సం. ఎ. అ. న.- అవస్కందము.

అవస్కందము సం. ఎ. అ. పుం. 1. అక్రమణము,
వైఁబడుట. (నిద్రించువపుడు శత్రువులవైఁ
బడుట అని వై. ని.) 2. విడియుకోటు, తిరి
రము.

అవస్కండి నం. విజ. (నో. నీ. నో.) 1. వైఁబడు
వాఁడు. 2. (ప్రీని) చెఱచువాఁడు, భంగపఱచు
వాఁడు.

(గౌతమదారావస్కండినం. మహా. 1. 120 పా.)

అవస్కరకము నం. విజ. (అ. రికా. అ.) మల
మందుఁ బుట్టునది (పురుగు, మొ.).

అవస్కరము నం. వి. అ. శం. 1. విష్ణు, మలము.
2. గుహ్యవయవము (మగగుఱి; ఆఁడుగుఱి).

అవస్తరణము నం. వి. అ. న (చాఁప, మొ) పఱ
చుట.

అవస్తారము నం. వి. అ. శం. 1. తెర. 2. ఆస్త
రణము (చాఁప, మొ.).

అవస్తువు నం. వి. శ. న. నీచపదార్థము.

అవస్థ నం. వి. అ. శ్రీ. 1. స్థితి, ఉనికి. 2. దేహాదు
లకు కాలముననుసరించి వచ్చినదశ (కాల్య
కౌమారాది). 3. దురవస్థ, శాధ. (చూ.
అవస్థపడు.)

అవస్థాద్యయము :- సుఖము, దుఃఖము.

అవస్థాత్రయము :- జాగ్రత్, స్వప్న, సుషుప్తులు
(సాంఖ్య) - కార్యములు కారణాత్మకములై
సూక్ష్మరూపమున కారణమందుడుట వలన
ఉత్పత్తికి మునుపు ప్రాగభావస్థానీయమగు-
అనాగతావస్థ, (పిమ్మట కారకవ్యాపారము
చేత వ్యక్తమగు) అభివ్యక్తవస్థ, (పిమ్మట
ధ్వంసనీయమై కారణలయరూపమగు) తిరో
భావావస్థ.

అవస్థాచతుష్టయము. (వేదాంత) జాగ్రత్తు,
స్వప్నము, సుషుప్తి, మోక్షము.

(వైద్య.) కాలము, కౌమారము, యౌవ
నము, వార్ధకము. (పంచదశవర్షాంతం
కాల్యమ్, ఆత్రింశద్వర్షం కౌమారమ్,
ఆపంచాశద్వర్షమ్ యౌవనమ్, తతః షీర్ష్యం
వృద్ధత్యమ్.)

అవస్థాపంచకము. (యోగ) అవిద్య, అస్మిత,
రాగము, ద్వేషము, అభినివేశము.

అవస్థాషట్కము :- పుట్టుట, ఉండుట, పెరుఁ
గుట, మూయుట, ఊడించుట, నశించుట.)

(జాయతేఽస్తి వర్ధతే వివరిణమతేఽపక్షియతే
నశ్యతి. నిరుక్త.)

అవస్థాసప్తకము :- గర్భ, జన్మ, కాల్య,
యౌవన, జరా, మరణ, నరకములు.

అవస్థాష్టకము :- కౌమారము, పౌగండము,
కైశోరము, యౌవనము, కాల్యము, కారు
ణ్యము, వృద్ధత్యము, వర్షియస్త్యము.
(కౌమారం పంచమాశ్వాంతం పౌగండం
దశమావధి, కైశోర మాపంచదశాత్
యౌవనం తు తతః పరిమ్, ఆషోడశాదృశే
చ్ఛాలస్తరుణస్తత ఉచ్యతే, వృద్ధస్తు సప్తతే
రూర్ధ్వం వర్షియాన్ నవతేః పరిమ్-స్మృతి.)

అవస్థాదశకము. (అలం). దర్శనము, మనస్సం
గము, సంకల్పము, జాగరిము, కార్యము,
అరితి, అలజ్జ, ఉన్మాదము, మూర్ఛ, మర
ణము, (జ్వరము, సంతాపము, కలిపి
కొందఱు చ్ఛాదశావస్థ లందురు.)

అవస్థపడు నం. అ. శ్రీ. (అవస్థ + పడు) దురవస్థ
నొందు, శాధపడు.

క. పిడు గడిచినవానిఁ గొఱవి, వడిఁజూడిన
గతి నవస్థపడి పోవన్లై, నడరియొకకాల
సర్పము ... నన్నుఁ గఱచెన్ ... దశకు.
2. 111.

అవస్థపెట్టు నం. న. శ్రీ. (అవస్థ + పెట్టు) దురవస్థ
నొందించు, శాధించు.

ఉదా: శనిగాఁడు వాని నేడేండ్లమండి అవస్థ
పెట్టుచున్నాఁడు.

అవస్థానము నం. వి. అ. న. 1. ఉండుట, నివసించు
చుట. 2. ఆఁగుట, నిలిచిపోవుట. 3. స్థితి,
అవస్థ.

అవస్థాపనము నం. వి. అ. న. నెలకొల్పుట, స్థాప
నము.

అవస్థాపితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) నెలకొల్పఁ
బడినది, స్థాపించఁబడినది.

అవస్థాభ్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) స్థాపించఁ
దగినది.

అవస్థాయి నం. విజ. (నో. నీ. నో.) నివసించు
వాఁడు, ఉండువాఁడు.

అవస్థితము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఉన్నది.
నిలుకడ గలది. (వ్యతి. అనవస్థితము.)

అవస్థిత సం. వి. శ. శ్రీ. నివాసము, ఉడుట.

అవస్థందనము సం. వి. అ. న. స్రవించుట,
కాటుట.

అవస్థంసనము సం. వి. అ. న. 1. అధఃపలనము,
క్రింద పడుట. 2. జాటుట.

అవస్థంసితము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. చీల్చి
బడినది. 2. పడఁద్రోయఁబడినది.

అవహతము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. కొట్టఁబడి
నది. 2. దంపఁబడినది.

అవహతి సం. వి. శ. శ్రీ. 1. కొట్టుట. 2. దంచుట.

అవహననము సం. వి. అ. న. 1. కొట్టుట. 2.
దంచుట. 3. ఎడమయూపిరితిత్తి, పుష్పసము.

అవహము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. (నది మొద
లగువాని) ప్రవాహము లేనిది (దేశము). 2.
మోయనిది. వి. అ. శం. తృతీయస్కంధమం
దుండెడియొక వాయువు.

అవహరణము సం. వి. అ. న. 1. ఒకచోటనుండి
మఱియొకచోటికి తీసుకొనిపోవుట. 2. నేనలను
యుద్ధస్థానమునుండి శిబిరస్థానమునకుఁ గొని
పోవుట. 3. అపహరించుట.

అవహస్తము సం. వి. అ. శం. అవహస్తము, హస్త
పుష్కళాగము, చేతివెనుకభాగము.

చ....భీముఁడును...సారథిం జఱచెఁ దా నవ
హస్తమునన్ వసుంధరా, తలమునఁ ద్రెల్లె
సారథియు...భార. ఆది. 5. 177.

అవహరకుఁడు సం. విజ. (అ. రికా. అ.) 1. మఱి
యొకచోటికిఁ గొనిపోవువాఁడు. 2. ఆవు
వాఁడు, నివారకుఁడు.

అవహరము సం. వి. అ. శం. 1. గ్రాహము అను
జలజంతువు. 2. శ్రాద్ధమునకై శ్రాహ్మణులను
నిమంత్రించుటకుఁ గొనిపోఁదగిన ద్రవ్యము.
3. నేనలను యుద్ధభూమినుండి శిబిరమునకుఁ
దీసికొనిపోవుట. 4. జూదము యుద్ధములోనగు
వానినుండి విశ్రమించుట. 5. (కాకట్టు వస్తు
వులు మున్నగు వానిని) తిరుగ ఇచ్చుట.

అవహరుఁడు సం. వి. అ. శం. దొంగ.

అవహర్ముఁడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) దండుగు
విధింపఁదగినవాఁడు, ధనదండనమున కర్హుఁడు.

అవహాలిక సం. వి. అ. శ్రీ. ప్రాచీనము, కంచె;
ఆవరణము.

అవహాసము సం. వి. అ. శం. 1. మందహాసము,
చిటునవ్వు. 2. అపహాసము, ఎగతాళి.

అవహాస్యము సం. విజ. (అ. అ. అ.) పరిహాసింపఁ
దగినది, ఎగతాళిచేయఁ దగినది.

అవహితము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఉంపఁబడి
నది. 2. సావధానముగా నున్నది.

అవహిత్య సం. వి. అ. శ్రీ. ఆకారగోపనము, మనస్సు
నందలి శోకాదివికారములు పైకిఁ గనఁబడ
కుండ దాచుట. (ఇది వ్యభిచారిభావములలో
నొకటి.)

అవహిత్యము సం. వి. అ. న. - అవహిత్య శం. అభి
నయహస్త విశేషము.

అవహీనము సం. విజ. (అ. అ. అ.) హీనము,
తృక్తము.

అవహృతము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. తీసికొని
పోఁబడినది. 2. అపహరింపఁబడినది. 3. దండుగ
గాఁ బుచ్చుకొనఁబడినది.

అవహేల సం. వి. అ. శ్రీ. అనాదరము.

అవహేలనము సం. వి. అ. న. అనాదరము.

అవహేలితము సం. విజ. (అ. అ. అ.) అవహేల
నము చేయఁబడినది, అవమానింపఁబడినది. వి.
అ. న. అనాదరము.

అవహ్వరము సం. విజ. (అ. అ. అ.) కుటిలము,
వంకరై నది.

అవాంచితము సం. విజ. (అ. అ. అ.) వంపఁబడి
నది. శిశు. 18. 58.

అవాంతరదిక్కు సం. వి. శ. శ్రీ. రెండుదిక్కుల
నడిమిదిక్కు, మూల, విదిక్కు. (అగ్నేయ,
నైరృతి, వాయవి, ఐశాని)

అవాంతరము సం. విజ. (అ. అ. అ.) నడిమిది,
లోపలిది.

ఉదా: అవాంతరదిక్కు, అవాంతరకథ, అవాం
తర ప్రసంగము, మొ.

అవాక్కు (అవ + అంక్) నం. విణ. (చ. నీ. చ.)

1. క్రిందుగా వ్రాలినది, వంగినది. 2. క్రిందిది.
3. దక్షిణపుది. (వై. ని.) 4. (అ + వాక్)
- చ. వాక్కు లేనిది, మూఁగ.

అవాక్కుప్పి నం. వి. ఈ. శ్రీ. సదాప (వృ. వి.)

అవాక్కు(క్రు)తి నం. విణ. (ఇ.) ఏడమూఁకుడు, చెవిటిమూఁగ.

అవాగ్రము నం. విణ. (అ. అ. అ.) వంగినది. ఆన తము.

అవాఙ్మనసగోచరము నం. విణ. (అ. అ. అ.) వాక్కునకును మనస్సునకును విషయముకానిది, చెప్పను దలంపను శక్యము కానిది.

అవాచి నం. వి. ఈ. శ్రీ. దక్షిణదిక్కు. (రిం. ని.)

అవాచీనము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. తలక్రిందై నది, వ్యత్యస్తము. 2. క్రిందిది. 3. దక్షిణపుది. (వై. ని.)

అవాచ్యము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. చెప్పశక్యముగానిది. 2. చెప్పుటకు అర్హము గానిది. 3. నిందింపఁ దగనిది. 4. అభిధావృత్తిచే బోధింప శక్యము గానిది. (లాక్షణికాద్యర్థము.) వి. అ. న. నిందావచనము.

అవాపితము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. చల్లఁబడనిది, నాటఁబడినది (నస్యము). 2. ఛేదింపఁ బడనిది (కేశాది). 3. పొందింపఁబడినది.

అవాప్తము నం. విణ. (అ. అ. అ.) పొందఁబడినది.

అవాప్తవ్యము నం. విణ. (అ. అ. అ.) పొందఁ దగినది.

అవాప్తి నం. వి. ఇ. శ్రీ. ప్రాప్తి, పొందుట.

అవాప్యము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. పొందఁ దగినది. 2. చల్లఁదగనిది, నాటఁదగినది (నస్యము.) 3. ఛేదింపఁ దగనిది (కేశాది).

అవాయి వి. (హిం. హావాయి.) ఆకాశకాణము, ఒకవిధమగు కాణసంచు. (హ. అవాయిచువ్య, అవాయిగొట్టము.)

అవారణ నం. వి. అ. శ్రీ. అడ్డులేమి, అవారణము.

1. పవధిం బడు మేడిపండ్లవారణ లోలోఁ, దినుచు... వేం. పంచ. 4. 29.

చ. ...పావలు రత్నిపాత్రమున్, వంఁమునఁ గాంచె మధురఁ డవారణమైఁ బ్రబలాభి ఛానుఁడు... విక్ర. 2. 6. నరస. 2. 85.

అవారణము నం. విణ. (అ. అ. అ.) అడ్డు లేనిది. వి. అ. న. అడ్డులేమి.

అవారణీయము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. వారింపఁ దగనిది. 2. వారింప శక్యము గానిది.

అవారపారము నం. వి. అ. శృం. పారావారము, సముద్రము.

అవారపారీణము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. సముద్రములో పుట్టినది. 2. సముద్రమందున్నది. 3. సముద్రమును బొందునది.

అవారము నం. వి. అ. న. శృం. ఏఱు మొదలగు వాని యీవలిగట్టు.

అవారయితవ్యము నం. - అవారణీయము.

అవారి - అవ్వారి.

(అడ్డము లేనిది, నిరంకుశము)

క. పనజాకరివారిలో నవారిగ నాడెన్.

వేం. పంచ. 3. 78.

అవారి - అవ్వారి.

(అధికము, బహుళము)

చ....ఎ,వ్వారికి నేపదార్థము లవారిగ నిమ్మను నట్ల యిత్తురు... కావ్యా. 241.

సీ. తేటి మాధురిగడతేటి పేరివము నవారి సేయు మదీయవారిఁ దేల. వసు. 6. 61.

వేం. పంచ. 4. 167.

అవారిక నం. వి. అ. శ్రీ. దనియము, కొత్తిమిరి (వృ. వి.)

అవారితము నం. విణ. (అ. అ. అ.) వారింపఁబడనిది, అడ్డగింపఁబడనిది.

అవారిణుఁడు నం. విణ. (అ. అ. అ.) నర్త్యాదుల యివ్వలిదరికి వచ్చువాఁడు; నర్త్యాదులను చాటి వచ్చువాఁడు.

అవార్యము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. వారింప నలవి కానిది. 2. వారింపఁ దగనిది.

అవాపటుఁడు నం. వి. అ. శృం. స్త్రీసవర్ణుఁడగు ద్వితీయపురుషునివలనఁ బుట్టినవాఁడు. మను. 10. 5. వ్యాఖ్య.

అవానుడు నం. ఎఱ. (న్.) దిసమొలవాడు,
వగ్గుడు. ఎ. వ. శ్రం. జినదేవత.

అవి నం. ఎ. శ. శ్రం. 1. గొట్టె. 2. మూర్కుడు.
3. కొండ. 4. గాలి. 5. ప్రభువు. 6. ప్రాకా
రము. 7. గృహము. 8. కాంతి. 9. మూషిక
కంబళము, ఒకవిధమగు కంబళి. శ్రీ. 1.
భూమి. 2. ముట్టుది.

అవిందువు నం. ఎ. శ. శ్రీ. చనిపోవుచున్న సంతా
నము గలశ్రీ. (రం. ని.)

అవికటము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) ఉగ్రముకానిది,
సౌమ్యము. ఎ. అ. శ్రం. గొట్టెలమంద.

అవికటోరణము నం. ఎ. అ. శ్రం. రాజనకుఁ
గప్పముగా గొట్టెలమందనుండి యీడగిన
గొట్టె.

అవికము నం. ఎ. అ. శ్రం. గొట్టె, న. వజ్రమణి.

అవిగంధ నం. ఎ. అ. శ్రీ. అజగంధ, వాయింట
(వృ. వి.)

అవిగంధిక నం. - అవిగంధ.

అవిగీతము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) నిందితము
కానిది.

అవిగో - అవిగో.

అవిగో - అవిగో. అవ్య. దూరముగా నున్నవానిని
చూపునపు డుపయుక్తము. (చూ. అదిగో)
ఉ...పుత్రునియు తమాంగముగా, గూరలు సేయ
వైతి వదిగో నిజపుత్రనినర్గ మోహముల్.
హర. 2. 126.

అవిగ్నము నం. ఎ. అ. శ్రం. కరిమర్దకము, కలిమె,
ఒక (వృ. వి.)

అవిఘ్నము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) విఘ్నములేనిది,
అటంకము లేనిది. ఎ. అ. శ్రం. విఘ్నములేమి,
అటంకములేమి.

అవిచారణీయము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. విచా
రింపఁ దగనిది. 2. విచారింప శక్యము గానిది.

అవిచారము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) మంచిచెడ్డలు
అలోచింపనిది, వివేచనము లేనిది. ఎ. అ. శ్రం.
వివేచనములేమి, అలోచనలేమి.

అవిచారి నం. ఎఱ. (న్. శ. వ.) అలోచింపని
వాడు.

అవిచారితము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) చక్కగా
అలోచింపఁబడనిది.

అవిచారితరమణీయము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.)
విచారింపనిచో రమణీయముగా నుండునది,
విచారింపనియెడల రమణీయముగా నుండనిది.

అవిచ్చిన్నము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. తెంపు
లేనిది, ఎడతెగనిది. 2. చేదింపఁబడనిది.

అవిచ్ఛేదము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. తెంపు లేనిది,
ఎడతెగనిది, 2. ఛేదము నొందనిది. ఎ. అ.
శ్రం. ఎడతెగకుండుట.

అవిజ్ఞాత నం. ఎఱ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) తెలియని
వాడు. ఎ. ఋ. శ్రం-విజ్ఞాత్య (= జీవ) విలక్ష
ణుడు-పరమేశ్వరుడు.

అవిజ్ఞాతము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) చక్కగా
తెలియఁబడనిది, స్పష్టముగా బోధపడనిది.

అవిజ్ఞాడు నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. తెలివి లేని
వాడు, మూఢుడు. 2. నేర్పు లేనివాడు.

అవిజ్ఞేయము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) తెలియ శక్యము
గానిది.

అవిటి ఎఱ. 1. వికలాంగుడు.

మ. అవిటైనకా జడుడై నఁ బంగయినఁ జీకై నకా
మహారోగియై, న...మల్ల. శృం. 58. అం.
భా. 2. 122.

2. వికలము.

ఉదా: అవిటికాలు, అవిటికుండ, అవిటిచేయి,
అవిటిబ్రదుకు.

అవిత నం. ఎఱ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) రక్షించువాడు.

అవితథము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. అసత్యము
కానిది, నిజమైనది. 2. వ్యర్థము కానిది, సఫ
లము. ఎ. అ. న. సత్యవచనము.

అవితము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) రక్షింపఁబడినది

అవితవ్యము నం. - అవనీయము.

అవిత్యజము నం. ఎ. అ. శ్రం. న. పాదరసము.

అవిత్య నం. ఎ. అ. శ్రీ. యూథి, పెద్దగోరంట
(వృ. వి.)

అవిదూనము నం. ఎ. అ. న. అవిదుగ్ధము, గొట్టె
పాలు.

అవిద్యకర్త నం. ఎ. ఈ. ప్రే. పాత, వినబొద్ది (వృ.వి.)

అవిద్య నం. ఎ. అ. ప్రే - విద్యకు విరోధి - అజ్ఞానము. ('మాయ' అని అర్థమైతే, ఈమాయ చేతనే నిర్విశేష చిన్మాత్రమును సత్యమును అగు బ్రహ్మమునందు మిథ్య యగు జగత్తు తోచుచున్నది - 'తత్త్వజ్ఞానములేమి.' అని విశిష్టాద్వైతులు. 'చిత్తు, అచిత్తు, ఈశ్వరుడు' అను మూడుతత్త్వములకు గల పరిస్పర సంబంధమును తెలియమి. దీని చేతనే ఆత్మలు బద్ధావస్థ నొందుచున్నవి - 'తడికములను స్థిరములగాఁ దలచుట' అని బెద్ధులు - జ్ఞానములేమి, ఎటుకలేమి, అని నైయామికులు - జ్ఞానమింకను రాకున్న యవస్థ, జ్ఞాన ప్రాగభావము, అని సాంఖ్యాదులు.)

అవిధి నం. ఎఱ. (ఇ.) 1. నియమము లేనిది, ఏర్పాటులేనిది. 2. నియమమునకు విరుద్ధము. ఎ. ఈ. వం. 1. ఏర్పాటులేమి, నియమము లేమి.

2. కష్టము, శ్రమము. (త్రా.)

ఈయర్థము ఆంధ్ర ప్రదేశ్ కర్ణాట భాషలందే కనబడుచున్నది.

(వ్యవ) అవిధివదు - కష్టపదు.

అవిధిపెట్టు - కష్ట పెట్టు.

అవిధేయుడు నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) విధేయుడు కానివాడు.

అవినయము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) వినయము లేనిది, గర్వము గలది. ఎ. ఈ. వం. 1. అడఁకువలేమి, గర్వము. 2. దుర్నయము, చెడు నడవడి.

అవినాభావము నం. ఎ. అ. వం విడువకుండుట, ఎడతెగని సంబంధము.

అవినాభావి నం. ఎఱ. (న. వీ. న.) వీడియుండనిది, ఎప్పుడు వెడతెగక కూడియుండునది.

అవినాభూతము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) ఎడతెగని సంబంధము గలది.

అవినీత నం. ఎ. ఈ. ప్రే. కులట, అంకుటాలు.

అవినీతుడు నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. చెడునడవడి గలవాడు. 2. గర్వము గలవాడు, అడఁ

కువ లేనివాడు. 3. శిక్షితుడు కానివాడు, (విద్యాదులందు) అభ్యాసము చేయింపబడనివాడు.

అవినుడు నం. ఎ. అ. వం. అధ్యర్థుడు.

అవిభక్తము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) విభక్తము గానిది. (ద్రవ్యము, కుటుంబము, మొ.)

అవిమరీనము నం. ఎ. అ. న. గొట్టెపాలు,

అవిముక్తము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) విడువబడనిది. ఎ. అ. న. 1. కాళియందలి యొక క్షేత్రము. 2. కాళి. 3. గడ్డమునకును శిరిస్సునకును నడిమి ప్రదేశము.

అవిముక్తేశ్వరుడు నం. ఎ. అ. వం. కాళి విశ్వేశ్వరుడు.

అవియబడు అ. శ్రీ. (✓అవియు - స్వార్థమున 'పడు') బ్రద్దలగు.

నీ. వాలుఁజూపనియెడువేలుపు తేనికైదువ చాయగుట్టు గట్టవియబడునొ. కాళ. 2. 10.

అవియఁబాటు అ. శ్రీ. (✓అవియు - స్వార్థమున 'పాటు') పగులు.

నీ. ఒక యింత ఘనముగా నొడ లుబ్బుఁజేసెనా హరిదంతరము లెల్ల నవియఁబాటు. దకా. 3. 171.

అవియు అ. శ్రీ. (క. త. అవి.) 1. పగులు, ఫేదిల్లు, బ్రద్దలగు; తెగు.

వ. పనూజేండ్లకు గద్రూగర్పాండంబులు తరతరంబ యవిసిన నందు...వేపురు నాగముఖ్యులు పుట్టిన...భార. ఆది. 2. 4.

క. ...వినత పుత్రాగ్నిని యొకయందంబు విగతధృతి నవియించెన్. భార. ఆది. 2. 5.

నీ. తగిలి నాజీవమునకు నాధారమైన, నీవు సనుఁబెట్టి పోఁ జన్నె భావజన్మ కట్ట యవియుడు నీరులు కట్టువాసి, బయలువడ దించి పోయినభంగి వోలె. కు. సం. 5. 567.

2. విరియు, ఉబుకు, పొగు.

క. గొడుగునను వింటికొమ్ముల, నడమున నరదంబు నందు నెల లవిసి కడున్, నది నిగతము చాడ్చున స, వ్యడముడిదెన చమ్ములడరె వసుధాధికా. భార. ద్రో. 4. 222.

క. ఆతతబలుఁ డగుభీష్ముని, చేతిబలువు ద్రోణు
నంపనెల లవియుటయుం, జాతు రటు
రండు కృష్ణుని, చేతన సకలంబుఁ జక్కఁ
జేసికొనుండి. భా. ఉద్యో 4. 192.

8. చెదరు.

సీ. తొలు మొగుల్లుటుముల దూదియట్ల వియించి
...నీలా. 1, 42.

4. భగ్నమగు.

గీ. ...విజయప్రతిజ్ఞ చొప్పవియకుండ, నిలిపె
...రాఘవ. 4. 179.

క. మానస మఖలంబునకుఁ బ్రధానంబు ప్రధా
నమే ప్రధానము మదికిన్, దాని విడిచి ననుఁ
గను మది, తానవముం బొంది యంతఁ దా
నవిసి చెడున్. సీతారా. 2. 135.

5. నొగులు, నొచ్చు, కాధపడు.

గీ. ప్రజలవిసి చన్నఁబిలువ కప్పసులఁగొలుచు,
నమ్మి యిండ్లింధనంబున కాయె ననెడు,
కలని నక్తైన యధికారి గల వృషతికి, నేడు
దీవులుగొన్న సమృద్ధి లేదు. ఆము. 4, 287.

జ. అవియఁబడు, అవియఁబాటు.

అవియోగవ్రతము సం. ఎ. అ. న. వైధవ్యము
కలుగకుండుటకై మాగ్గశీర్ష శుక్ల తృతీయ
యందు స్త్రీలు గావింపఁ దగు నొక వ్రతము.

అవిరతము సం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) విరామము
లేనిది, ఎడతెగనిది. శ్రీ. ఎఱ. అ. న. ఎల్లప్పుడు,
ఎడతెగకుండునట్లు.

అవిరతి సం. ఎఱ. (అ.) విరామము లేనిది, ఎడ
తెగనిది. ఎ. అ. స్త్రీ. 1. నివృత్తిలేమి, విష
యాదులందు అత్యాసక్తి. 2. విరామములేమి,
ఎడతెగమి.

అవిరల(క)ము సం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) పలుచన
కానిది, దట్టమైనది.

అవిరలి(కి)తము సం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) ఎడలేని
దిగాఁ జేయఁబడినది, దగ్గఱగాఁ జేర్పఁబడినది.
(అవిరళితకపోలం. ఉ. చ. 1. 27.)

అవిరామము సం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) ఎడతెగనిది,
సంతతము. ఎ. అ. పుం. ఎడతెగమి, తెంపులేమి.

అవిరి' ఎ. వీరి (వృ. వి.). (క. ర.)

అవిరి'—అయిర.

ఆ. వేరియున్న నేయి పెంకులపొడియును,
నవిరి పెరిగెనేని నరఁటిపసరు, మాపు
కంటిలోన మసలకపెట్టి న, నేనుతిథుల కెల్ల
మానుఁ బసికి. పశువైద్యకాస్త్రము. 108.

అవిల సం. ఎ. అ. స్త్రీ. ఆడుగొట్టె.

అవిలంబితము సం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) శీఘ్రము,
త్వరితము. శ్రీ. ఎఱ. అ. న. శీఘ్రముగా,
త్వరితముగా.

అవిలక్ష్యము సం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. వ్యాజము
లేనిది, నెపము లేనిది. 2. ఉద్దేశము లేనిది,
3. గుఱి లేనిది. 4. ప్రతీకారము లేనిది.

అవివక్షితము సం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) చెప్పట కిచ్చ
గింపఁ బడనిది, చెప్పట కుద్దేశింపఁబడనిది.

అవివిక్తము సం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. వివేచింపఁ
బడనిది, చక్కఁగా నాలోచింపఁ బడనిది. 2.
వేటువేటుగా లేనిది, కలిసియున్నది. 3. రహ
స్యము కానిది, నిర్జనము కానిది (ప్రదేశము)
4 పవిత్రము కానిది.

అవివేకము సం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) వివేకము లేనిది.
ఎ. అ. పుం. వివేకములేమి.

అవివేకి సం. ఎఱ. (నొ. నీ. నొ.) వివేకి కానివాఁడు,
వివేకము లేనివాఁడు.

అవివేచకుఁడు సం. ఎఱ. (అ. ఎఱ. అ.) కార్యా
కార్యజ్ఞానము లేనివాడు.

అవివేచన సం. ఎ. అ. స్త్రీ. — అవివేచనము.

అవివేచనము సం. ఎ. అ. న. అవివేకము.

అవిశేషము సం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) భేదము లేనిది,
తుల్యము. ఎ. అ. పుం. 1. భేదమును తెలుపు
ధర్మములేమి. 3. అభేదము, ఐక్యము.

బ. (సాంఖ్య)-కాంతత్వ ఘోరత్వ మూఢత్వము
లను విశేషములులేనివై స్థూలభూతములకు
ముఖ్య కారణములైయున్న — మాత్మ భూత
ములు.

అవిశేషితము సం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) మఱియొక
దానినుండి గుణములచేత (వ్యావర్తింపఁబడనిది)
వేటువేయఁబడనిది (పదార్థము).

అవిశ్వాస నం. వి. అ. శ్రీ. ఈతకును ఈతకును
నడుమ మిక్కిలి వ్యవధానము గల అవు.

అవిషము నం. విజ. (అ. అ. అ.) నిర్విషము, విషము
లేనిది. వి. అ. పుం. 1. సముద్రము. 2. స్వర్గము.

అవిషహ్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. సహిష్
శక్యము కానిది. 2. నిశ్చయింప రానిది
(హద్దు.)

శ్లో. సీమాయామవిషహ్యాయామ్. మను. 8.
265.

అవిషి నం. వి. ఈ. శ్రీ. 1. రాత్రి. 2. స్వర్గము.
3. నది.

అవిషుడు నం. వి. అ. పుం. రాజు.

అవిసియ(నె) - అగిసియ. వి. అతసి, అగినె (వృ. వి)

అవిసోధము నం. వి. అ. న. అవిద్యుగము, గొట్టె
పాలు.

అవిస్థలము నం. వి. అ. న. పాండవులు కోరినయైదు
గ్రామములలో నొకటి. (దీనికి 'కుశస్థల' మనియు
'ఇంద్రప్రస్థ' మనియు గూడ పేళ్లు)

శ్లో. అవిస్థలం వృకస్థలం మాకన్తీం వారణావతం,
అవసానంచ గోవింద కంచదేకంచ పంచమం.
సం. భార. ఉద్యో. 31. 19.

అవీచి నం. విజ. (ఇ.) తరంగములు లేనిది.
వి. ఇ. పుం. వరకవిశేషము.

అవీర నం. వి. అ. శ్రీ. మగడును కొడుకులును
లేని శ్రీ.

అవుగు - బౌగు వి. (శ. అవుగు) పాలతో జేసిన
భక్ష్యవిశేషము. ద్వి. ప్రభు. 4. 150 పా.
22 పం.

అవుకాపు - బౌకాపు.

అవుకు - బౌకు. విజ. శిథిలమైనది; అస్థిరము; దుర్బలము.

ఉదా: వానిది అవుకుబ్రదుకు. అవుకునేల.
అగోడ అవుకుగా మన్నది. ఆ వ్యవహారము
అవుకుగా మన్నది

వి. లోపము; సంశయము.

ఉదా: నా కేమియు అవుకు లేదు.

నీ కేమైనను అవుకున్నయెడల తెప్పము.

అ. శ్రీ. జంకు, వెనుదీయు.

ఉదా: ఆయెద్దు అవికిపోయి బండి లాగకున్నది.

అవుఘశము - అవఘశము.

అవుజు - బౌజు. వి. (హిం. హవుజు.) జలయంత్ర
దీర్ఘిక, కేశాకూళి. (చి. ని.)

అవుజు - బౌజు. వి. బుర్రవ, పంకము. ఆం. భా.
1. 155.

అవుటము వి. గజాకటము, ఏనుగులు పుట్టుకావు.
(చి. ని.)

అవుడు - బౌడు. వి. (శ. అవుడు.)
(పెదవి, అధఃము)

ఆ. ... అతండు గెంపారెడు, నాననంబుతోడ
నవుడుగఅచి. భార. ద్రో. 1. 290.

(దంతము, పల్లు)

ద్వి. ... వాడు గోపించి, యవనిపైఁ దనచేతు
లందంద చమరి, యవుడులు దీటుచు నధిక
దర్పమున. రం. రా. ఉ. 145 పా. 28 పం.

అవుదల - బౌదల. వి. శిరము, తల.

క. అవమానంబులు నేసిన, యవినీతుల దుస్స
నేనుఁ దాదిగఁ గలవా,రి వధించి యడుగు
పగతుని, యవుదల నిడి తింతవార అవనిం
గిలరే. భార. శల్య. 2. 819.

అవుడు - బౌడు.

అవుబలము - బౌబలము.

అవురు - బౌరు. వి. బౌరుగడ్డి, వీరణము (వృ. వి.).

ప. ... మాపట్టినయవురుగంటవేళ్లెల్లంగాలుండు
మూషికవ్యాజంబునం దరతరంబ కొటికిన
... భార. ఆది. 2. 148.

ఆ. అవురు దర్భయానె యబ్ధిలో ముంచిన.
వేమన. 2. 78.

అవురునవురు - బౌరుసారు, అవురుసారు. విజ.
దస్సినది, క్షీణించినది; నశించినది.

ప. వాహనులు చికులవడి చిందఅవందత్రైమతి
చెడి మల్లామడియై యేపుదెగి యవురునవురై
... ఉ. హరి. 1. 148. కాళి. 7. 87.

అవురునవురుపడు - బౌరుసారుపడు.

అవురుసారు - అవురునవురు.

ఉ. చట్టులు దప్పిమై నవురుసారయి ... కాళి.
7 180.

అవుల - అవల.

వి. (కాలమునందు అనంతరము.)

ఆ. సీమనోరథంబు నెఱవేర్తునేనియు; నవుల
నెట్లు నైతు రార్యజనులు. కృ. శకుం.
8. 48.

(దేశమునందు అనంతరము)

సీ....వారియవుల నున్నవారు మిత్రులగుదురు
...భార. ఆశ్ర. 1. 66.

విజ. (అవతలిది; అన్యము, ఇతరము)

ఆ. ఇవుల మూఁటి కవల నవుల యమ్మూఁటికి.
నివలఁ దేజరిల్లు దివిజనగము. భార. భీష్మ.
1. 21.

ఆ. విభుని సకల ధర్మవృత్తి నత్తటి కృత,
యుగముఁబోలు ధర్మయుక్తిమాత్రలరయ
విభుల కెట్టులయ్యె నయ్యైవలు, లవుల
యుగము లట్లయగు నృపాల. భార. కాం.
2. 294.

క. ...ప్రభాహృణ్య మవులజాతులుమూఁటక,
జనించినవానిఁ దొర, కొనునొకొ ... భార.
అను. 1. 85.

అవులఁబెట్టు-పరిత్యజించు.

గీ. ...గర్భంబు దాల్చియున్న,యపుడువాచవు
లెల్ల ను నవులఁబెట్టి, దానికెయ్యవి పథ్య
ముల్ వానిఁగొందు. భార. అను. 4. 881.

అవులజరుపు - అవలఁద్రోయు, విడుచు.

క. అసమయంబునఁ బుష్పక,రాసమచే నలసి
తగవు నవులజరుపుచుం, దా నెఱ్ఱడిగ్గిరై ర్య,
వ్యాసంగం బెడలి నృపతి యతివఁ దఱి
యుచుక. కేయూర. 4. 20.

అవును - ఓను, హాను. వి. 1. సొగసు. 2.
ఒయ్యారము. (శ. ర.)

అవె అన్య. స్త్రీసంబోధనాంతపదముల కను ప్రయు
క్తము.

ంగడ. రాగరాగపరాగ మిచ్చిన రంగురంగునఁ
బొల్పె నెక్కనె, రాగ రాగతఁ బట్టుకొనఁ
గలంపము రవములు తెరల దక్కవె. చంద్రి
4. 68.

అవేక్ష నం. వి. అ. శ్రీ - అవేక్షణము.

అవేక్షకుఁడు నం. విజ. (అ. 48. అ.) 1. చూచు
వాఁడు; చక్కఁగా ఆలోచించువాఁడు.

2. (ఆయన్యయాదులకు) అధ్యక్షుఁడు.

అవేక్షణము నం. వి. అ. న. 1. చూచుట. 2.
జాగ్రత్తతోఁజూచుట, కాచుట. 3. చక్కఁగా
ఆలోచించుట.

అవేక్షణీయము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 2. చూడఁ
దగినది. 2. ఆలోచింపఁ దగినది.

అవేక్షమాణము నం. విజ. (అ. అ. అ.) చూచు
చున్నది.

అవేక్షి నం. విజ. (న. జీ. న.) 1. చూచువాఁడు.
2. ఆలోచించువాఁడు.

అవేక్షించు నం. న. శ్రీ. చూచు.

గీ. సురగురుం డాదిగాఁ గలశుభులచేత, వీడివే
క్షింపఁబడియెడుఁ బోడిగాఁగ. మార్క.
8. 91.

అవేక్షిత నం. విజ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) - అవేక్ష
కుఁడు.

అవేక్షితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. చూడఁ
బడినది. 2. ఆలోచింపఁబడినది.

అవేక్షితవ్యము నం - అవేక్షణీయము.

అవేక్ష్యమాణము నం. విజ. (అ. అ. అ.) చూడఁ
బడుచున్నది.

అవేక్ష్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. చూడఁదగి
నది. 2. చక్కఁగా ఆలోచింపఁ దగినది.

అవేతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. కడచినది. 2.
పొందఁబడినది. 3. తెలియఁబడినది. 4. తెలిసి
నది.

అవేద్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. తెలియ
రానిది. 2. అలభ్యము, పడయ రానిది. 3.
వివాహము చేసికొనఁదగనిది. (మను. 10.24.)
వి. అ. శ్రం. గోవత్సము, దూడ.

అవేల(క) నం. వి. అ. శ్రీ. 1. అనుచితకాలము.
అకాలము. 2. పూగచూర్ణము, నక్కపొడి.

అవేలము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. హద్దు లేనిది,
మితిలేనిది. 2. సమయము లేనిది. వి. అ. శ్రం.
అచలావము, ముఱుగుమూట.

అవోక్షణము నం. వి. అ. న. అఱచేతిని అడ్డముగా నుంచి జలాదికము చల్లుట. (అఱచేయి పైకెత్తి చల్లుట ప్రోక్షణము. వంచిచల్లుట అభ్యుక్షణము. చూ. అభ్యుక్షణము.)

అవోషము నం. వి. అ. శుం. తడియుట, ఆర్ద్రత.

అవోషము నం. వి. అ. శుం. వేడియన్నము.

అవ్యంగ నం - అవ్యండ.

అవ్యంజనము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. (స్త్రీపురుషాది) చిహ్నము లేపడనిది. 2. స్పష్టము కానిది. 3. మంచిలక్షణములు లేనిది. వి. అ. శుం. (వయసువచ్చియు) కొమ్ములురాని పశువు.

అవ్యండ నం. వి. అ. స్త్రీ. 1. దూలగొండి (వృ.వి.) 2. యవధాన్యపుగింజ.

అవ్యక్తము నం. విజ. (అ. అ. అ.) స్పష్టము కానిది. వి. అ. న. 1. (సాంఖ్య) - రూపాదులు లేక పోవుటచే చక్షురాదులకు గ్రాహ్యము కానిది - జగత్కారణమగు ప్రధానము, మూలప్రకృతి. 2. అజ్ఞానము. 3. సూక్ష్మశరీరము. 4. సుషుప్తి పథ. 5. నిరాకార బ్రహ్మము, ప బ్రహ్మము. 6. (బీజగ) తెలియబడని సంఖ్య.

అవ్యక్తరాగము నం. విజ. (అ. అ. అ.) అరుణము, కొంచెము ఎఱునిది. వి. అ. శుం. కొంచెము ఎఱుపురంగు.

అవ్యక్తుడు నం. వి. అ. శుం. 1. విష్ణువు. 2. శివుడు. 3. మన్మథుడు. 4. మూఢుడు. (వై. ని.)

అవ్యథ నం. వి. అ. స్త్రీ. 1. కరక (వృ. వి.) 2. సొంటి. 3. బాధలేమి.

అవ్యథము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. బాధలేనిది. 2. బాధ కలిగింపనిది. వి. అ. శుం - కాళ్ళతో నడవనిది, ప్రాకునది-పాము.

అవ్యథి నం. విజ. (నొ. నీ. నొ.) 1. బాధలేనిది. 2. భయము లేనిది.

అవ్యథిషి నం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. భూమి. 2. రాత్రి.

అవ్యథిషుడు నం. వి. అ. శుం. 1. సూర్యుడు. 2. సముద్రుడు.

(1 - 21)

అవ్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. గొఱ్ఱకు సంబంధించినది. (బొచ్చు, మొ.) 2. రక్షింపఁ దగినది.

ఉ. అవ్యుడు గాఁడు వీఁడు శిశుహంత దురాత్మ కుఁడు...భాగ. 1. 170.

అవ్యయము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. నాశనరహితము, కాశ్వతము. 2. వికాంక్షాన్యము. మార్పులేనిది. 3. వెచ్చము లేనిది, వ్యయము లేనిది. వి. అ. న. పరబ్రహ్మము. శుం. న. (వ్యాక) లింగవిభక్తివచన కూన్యమైనపదము.

అవ్యయాభావము నం. వి. అ. శుం. (వ్యాక) సమాసములో నొకటి. (ఉదా : మధ్యే మార్గము, యథేచ్ఛము, యథాశక్తి.)

అవ్యయుడు నం. వి. అ. శుం. 1. విష్ణువు. 2. శివుడు.

అవ్యవస్థ నం. వి. అ. స్త్రీ. 1. నియమములేమి. 2. హద్దులేమి.

అవ్యవస్థము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. చంచలము నిలుకడ లేనిది. 2. హద్దులేనిది, మేర లేనిది. 3. నియమము లేనిది, ఏర్పాటు లేనిది.

అవ్యవస్థితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. నియమము లేనిది. 2. అస్థిరము, చంచలము. (ఉదా : అవ్యవస్థితచిత్తుడు, మొ.)

అవ్యవహితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఎడము లేనిది, దగ్గరది.

అవ్యాకృతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) నామరూపములచే స్పష్టపఱుపబడనిది. వి. అ. న. (వేదాంత) ప్రకటము గాకుండ బీజరూపమున జగత్కారణమైయున్న అజ్ఞానము. 2. (సాంఖ్య) జగత్కారణము, ప్రధానము.

అవ్యాజము నం. విజ. (అ. అ. అ.) నెపములేనిది, కపటములేనిది. వి. అ. శుం. 1. కపటములేమి, మోసములేమి. 2. అకృత్రిమత్వము, నిసర్గము, స్వభావము.

శ్లో ఇదం కలావ్యాజమనోహరం వపుః, కాకుం. 1. 17.

అవ్యాప్తి నం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. వ్యాప్తిలేమి, అత్యైక దేశమున లక్షణము ప్రవర్తింపమి, లక్ష్యమందుఁ గొంతభాగమున లక్షణము ప్రవర్తింపమి.

(శిఖాసూత్రములు గలవాఁడు బ్రాహ్మణుఁడు, అనులక్షణము బ్రాహ్మణుఁ డయ్యును శిఖా సూత్రములు లేని సన్న్యాసియందు వర్తింపదు.)

అవ్యాప్యము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) (తర్క) వ్యాప్తి లేనిది. (నిప్పుండుచోట పొగ యుండు నను నియమము లేదు, కాలినయినుపగుండు నందు నిప్పున్నను పొగ యుండదు, కనుక నిప్పు పొగకు అవ్యాప్యము.)

అవ్యాప్యవృత్తి సం. విజ. (శి.) 1. స్వాధికరణ మందు సర్వత్ర ఉండనిది. (ఘటాదికము స్వాధి కరణమగు గృహమందు అతట వ్యాపించి యుండదు, కాన ఘటాదికము అవ్యాప్య వృత్తి) 2. స్వాధికరణమందు సర్వదా ఉండ నిది. (రాగద్వేషాదికము స్వాధికరణ మగు మనస్సునందు ఎల్లప్పుడు ఉండదు, కనుక రాగ ద్వేషాదికము అవ్యాప్యవృత్తి).

అవ్యాహతము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. అప్రతి రుద్ధము అడ్డగింపబడనిది. 2. వ్యాఘాతము లేనిది, నిర్విఘ్నము.

అవ్యుత్పన్నము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) వ్యుత్పత్తి లేనిది, అవయవార్థము లేనిది. (శబ్దము.)

అవ్యుత్పన్నుఁడు సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) పండి తుఁడు కానివాఁడు, అవివేకి.

అవ్య వి. (సం. అంజా. క. అవ్య. త. అవ్యై.)

1. తల్లి, జనని.

క. అవ్యల నెఱుఁగక ముప్పుర, కవ్యల వెలుఁ గొందుపరముఁ డర్చకుడై ... భాగ. 10. పూ. 234.

క. తల్లి గదిసి చిట్టాడుచు, నల్లనఁ జను బువ్వఁ బెట్టు మవ్వా యనుచుఁ ... భాగ. 10. పూ. 303. ఆం. భా. 2. 112.

2. తండ్రితల్లి; తల్లితల్లి.

సీ. అవ్యయంచును బ్రేమ నివ్వటిల్లఁగఁ జేరి మురిపెంపు మనుమఁడు ముద్దుగురియ. దశా. 3. 49.

(ఇది ప్రపితామహి మొ. వారినిగూఁడ దెలు పును.)

క. పువ్వారుఁబోడివై సరి, యెవ్వ రనభీష్టుఁ గాంచి యింపొందితివీ, వవ్వాని యెఱుఁగు దువె మాయవ్వా పోషింపఁ జాడియగు నను నీకుఁ. విజ. వి. 1. 116. కృ. శకుం. 1. 28.

3. పూజ్యస్త్రీ.

ఆ. అవ్య నీవు వేల్పువగు దని కొ.దఱు, మొగిన కేలుమొగిచి మ్రొక్కిరంత. భాగ. ఆర. 2. 102.

4. వృద్ధస్త్రీ.

ఉ...అవ్యవిధంబున వంగి లేచుచుఁ. వేం. మా 5. 4.

5. స్త్రీతో మాటాడునప్పుడు అమ్మ శబ్దమువలెఁ గ్రియలమీద వచ్చును.

ఆ. బలియు నిట్టిభీము బ్రాహ్మణార్థమ్ముగా, నసురవాతఁ డ్రోతురవ్వ యిట్లు. భాగ. ఆది. 6. 278.

సా: అవ్యయుఁ గావలెను బువ్వయుఁ గావలెను. అవ్యయు గుఱ్ఱము నొకటియే అయినవి.

అవ్యల - ఆవల.

వి. (కాలమునందు, అనంతరము.)

క. ఎవ్వరు నేటికి నామెయిఁ, గ్రొవ్వినమాంసంబు గలదు కొను మాఁకలియుఁ, నొవ్వయును దీటునంతట, నవ్వల నారోగ్యమగు మృగా ధిప నీకుఁ. నా. పంచ. 1. 399.

(ఆవైపు)

క. ఎవ్వనితో నెచ్చోటం, టివ్వకుఁ జేసాఁప వలదు చేసాఁచినచో, నివ్వల నవ్వల నెవ్వరు, నవ్వక యుండంగఁబగి సనఁ దీర్చుడగుఁ. కాశీ. 1. 109. (చి. ని. పా.)

గీ. ఇవ్వ లవ్వల దై త్యులట్టిట్టు డ్రోయ. దశా. 101.

విజ. (అవతలిది)

ఉ. అవ్వలిదిక్కుమోమయి ... నైష. 6. 118.

(ఆవైపుది)

చ. అలుకఁ దుపారితైలసుత యవ్వలిమో మయి...హర. 4. 84.

(అవ్వలిమోమయి = పెడమొగముపెట్టుకొని.)

అవ్వలఁడ్రోయు = తిరస్కరించు.

సీ. బెళుకు బేడిసల నవ్వలఁద్రోయుననవేతెక్రే
గంటిచూపు లగ్గింప నేల. పె. శకుం. 1.88.

అవ్వలించు న. శ్రీ. ఉద్యమించు, పూను.

ద్వి. అత్తిఁగ్రడితరువు, కోటరవనతిఁ గైకొన
నవ్వలించి ద్వి. పరమ. సి. 182 పా.

మత్తకోకిల. క్రొవ్వి ధూమిని మొండితోఁ దన
కోర్కి తెల్పుడు సేయఁగా, నవ్వలించినఁ
జూచి...దశకు. 10. 89.

అవ్వారి¹ - అవారి¹. విణ. (నం. అవార్యః.)

అడ్డు లేనిది, నిరంకుశము.

శ్రీ. విణ. ద్రు. 1. అనివారితముగా, అడ్డు
లేకుండ. 2. నిశ్చంకముగా, జంకు లేకుండ.

క. పాతకులార యనర్హులై తగునపరంజిగిన్నె
హరియించి కడుంజాతురి మీరెఱుంగనిగతి,
నీతెఱుగునఁ బోయె నందురే యవ్వారిన్.
విప్ర. 5. 14.

అవ్వారి² - అవారి². విణ. (నం. అపార్మ్.)

అధికము, బహుళము.

సీ. ఇది యధ్వరమునకు నిష్టాన్నపానాదు ల
వ్వారిగా నిచ్చు నద్భుతముగ. విక్ర. 5.
118.

రగడ.వారిజాక్షిరొ కింశుకము లవ్వారి యిచ్చట
రావె యిల్లి వె. కిరా. 8. 21).

అశకుంభి నం. వి. ఈ. శ్రీ. జలముమీదఁ బుట్టి
స్వల్పకాలముననే జల మంతయు వ్యాపించు
నట్టి తృణవిశేషము, కుంభిక (వృ. వి.)

అశకునము నం. వి. అ. పుం. న. అపశకునము.
దుశ్శకునము. శిశు. 9. 88.

అశక్తము నం. విణ. (అ. అ. అ.) సమర్థముకానిది,
శక్తి లేనిది.

అశక్తి నం. వి. ఈ. శ్రీ. సామర్థ్యములేమి, శక్తి
లేమి.

అశక్యము నం. విణ. (అ. అ. అ.) సాధ్యముకానిది,
తరముకానిది.

అశనము నం. వి. అ. న. 1. వ్యాప్తి. 2. భుజించుట.
3. అన్నము.

అశనాయ నం. వి. అ. శ్రీ. ఆఁకలి, బుభుక్ష.

అశనాయతుఁడు నం. విణ. (అ. అ. అ.) ఆఁకలి
గొన్నవాఁడు.

అశని నం. వి. ఈ. పుం. శ్రీ. 1. పిడుగు. 2. మెఱపు,
3. వజ్రాయుధము. 4. (త్యోతి)ఉల్కావిశేషము.
అశనీయము నం. విణ. (అ. అ. అ.) తినఁ దగినది.
అశబ్దవాది నం. వి. న్. పుం. సాంఖ్యుఁడు.

(అశబ్దము—ప్రధానము—ప్రధానము జగత్కా
రణ మని సాంఖ్యులమతము.)

అశాశ్వతము నం. విణ. (అ. ఈ. అ.) శాశ్వతము
కానిది.

అశిత నం. విణ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) తినువాఁడు.

అశితము నం. విణ. (అ. అ. అ., తినఁబడినది.
వి. అ. న. అశనము.

అశితవ్యము నం. — అశనీయము.

అశిరుఁడు నం. వి. అ. పుం. 1. అగ్ని. 2. రాక్ష
సుఁడు. 3. వాయువు.

అశిశ్వి నం. వి. ఈ. శ్రీ. శిశువులు లేని శ్రీ
గోత్రులు.

అశీతి నం. వి. ఈ. శ్రీ. ఎనుబది.

అశీతికుఁడు నం. విణ. (అ. అ. అ.) ఎనుబది పరిమా
ణము గలవాఁడు. (ఎనుబదియేండ్లవాఁడు, మొ.)

అశీతిభాగము నం. వి. అ. పుం. ఎనుబదియవపాలు.

అశుచి నం. విణ. (ఇ.) 1. పరిశుద్ధిలేనిది, అపవిత్ర
మైనది. 2. తెల్లనిదికానిది; నల్లనిది వి. ఈ. పుం.
నలుపు.

అశుద్ధము నం. విణ. (అ. అ. అ.) శుద్ధము కానిది.

అశుభము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. శుభముకానిది,
అమంగళము. 2. అశుభమును మోచించునది
(శకునాది). 3. సవిత్రము కానిది, దుష్టము.

వి. అ. న. 1. అమంగళము, కీడు. 2. పాపము.

అశేషము నం. విణ. (అ. అ. అ.) మిగులు లేనిది,
సగ్యము. వి. అ. పుం. శేషములేమి, మిగులు
లేమి.

అశోక నం. వి. అ. శ్రీ. 1. కటుకరోహిణి (వృ.వి.)
2. చైత్రశుద్ధ పషి.

అశోకపూర్ణిమ నం. వి. అ. శ్రీ. పాల్ననపూర్ణిమ.

అశోకము నం. విణ. (అ. అ. అ.) దుఃఖములేనిది.
వి. అ. పుం. 1. కంకేళి (వృ.వి). 2. పొగడ

8. శోకాభావము, శోకములేమి. న. 1. పాద
రసము. 2. కంకేళిపువ్వు. (ఇది మన్మథుని
పంచవాణములలో నొకటి.)

అశోకరోహిణి నం. వి. ఈ. స్త్రీ. కటుకరోహిణి
(వృ. వి.).

అశోకషష్టి నం. వి. ఈ. స్త్రీ. చైత్రమాసమందలి
షష్టి. (1. శుక్ల షష్టి. 2. బహుళషష్టి.)

అశోకారి నం. వి. ఇ. పుం. కదంబము, కడిమి
(వృ. వి.).

అశోకాష్టమి నం. వి. ఈ. స్త్రీ. చైత్రశుక్లాష్టమి.

అశోకుడు నం. వి. అ. పుం. 1. విష్ణువు. 2. దశర
థుని మంత్రిలలో నొకడు. 3. మౌర్యవంశ్యుఁ
డగు నొకరాజు, అశోకవర్ధనుడు.

అశౌచము నం. వి. అ. న. 1. శుచిత్వములేమి,
మాలిన్యము. 2. జాతాశౌచము, పురుడు.
3. మృతాశౌచము, మైల.

అశౌచనంకరము నం. వి. అ. పుం. అశౌచమధ్య
మున మఱియొక యాశౌచము వచ్చుట.

అశ్నత్ నం. (శత్ర.) తినుచున్న.

అశ్మంతకము నం. వి. అ. న. ప్రొయ్యి. పుం.
1. అమ్రోటకము (వృ. వి.). 2. కోవిదారకము
(వృ. వి.). 3. ఒక జాతిశృణము (వృ. వి.).

అశ్మంతము నం. వి. అ. న. (అస్వంతమని కొందఱు)
1. ప్రొయ్యి. 2. పొలము, తేత్రము. 3. చావు.
4. అశుభము. 5. అవధిలేమి, మేర లేమి.

అశ్మకదలి(శి) నం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఒకజాతి అరటి,
శాష్ఠకదలి (వృ. వి.).

అశ్మకుట్టుకుడు నం. వి. అ. (అ. భృకా. అ.) తాతితో
చూర్ణముచేసికొని యపకవపదార్థములను తిను
వాడు. (వానప్రస్థుడు) వి. అ. పుం. తాలను
మలచువాడు.

అశ్మకుట్టుడు నం. వి. అ. (అ. అ. అ.) వి. - అశ్మ
కుట్టుకుడు.

అశ్మకేతువు నం. వి. అ. పుం. పాషాణభేదివృక్షము,
కొండపిండి (వృ. వి.).

అశ్మగర్భము నం. వి. అ. పుం. న. మరకతమణి,
పచ్చ.

అశ్మగర్భము నం. వి. అ. పుం. న. మరకతమణి,
పచ్చ.

అశ్మగుడ నం. వి. అ. స్త్రీ. - అశ్మగుడము.

అశ్మగుడము నం. వి. అ. పుం. తాతితోఁ జేసిన
అస్త్రవిశేషము.

అశ్మఘ్నము నం. వి. అ. పుం. పాషాణభేదివృక్షము,
కొండపిండి (వృ. వి.).

అశ్మజతువు నం. వి. ఇ. న. నీలాజిత్తు.

అశ్మజము నం. వి. అ. (అ. అ. అ.) తాతినుండి
పుట్టినది. వి. అ. న. 1. నీలాజిత్తు. 2. ఇనుము.

అశ్మదారణము నం. వి. అ. పుం. తాలు చెక్కెడి
యులి, టంకము

అశ్మపుష్పము నం. వి. అ. న. శైలేయము, ఒకా
నొక గంధద్రవ్యము, తాపువ్వు.

అశ్మఖాలము నం. వి. అ. న. వస్తువులను చూర్ణము
చేయు లోహపాత్రభేదము. (అమాందస్తా)

అశ్మభిత్తు నం. వి. ద్. పుం. పాషాణభేదకవృక్షము,
కొండపిండి (వృ. వి.).

అశ్మభేదకము నం. - అశ్మభేదము.

అశ్మభేదము నం. వి. అ. పుం. - అశ్మభిత్తు.

అశ్మము నం. వి. న్. పుం. తాయి, శిల.

అశ్మయోని నం. వి. ఇ. పుం. - అశ్మగర్భజము.

అశ్మరి నం. వి. ఈ. స్త్రీ. మూత్రకృచ్ఛరోగము,
నీరుకట్టురోగము, (ఈరోగమువలన తాలు
పుట్టి మూత్రమును బంధించును.)

అశ్మరీఘ్నము నం. వి. అ. పుం. వరుణము, ఉలిమిరి
(వృ. వి.).

అశ్మసారము నం. వి. అ. పుం. న. 1. ఇనుము.
2. నీలమణి.

అశ్మార్మము నం. వి. అ. న. - అశ్మరి.

అశ్మీరము నం. వి. అ. పుం. న. - అశ్మరి.

అశ్మోత్థము నం. వి. అ. న. నీలాజిత్తు.

అశ్మమానము నం. వి. అ. (అ. అ. అ.) తినబడు
చున్నది.

అశ్రద్ధ నం. వి. అ. స్త్రీ. 1. అసక్తిలేమి. 2. విశ్వా
సము లేమి.

అశ్రపుడు నం. - అశ్రపుడు.

అశ్రమము నం. విజ. (అ. అ. అ.) శ్రమలేనిది.
వి. అ. పుం. 1. శ్రమలేమి, అనాయాసము.
2. సోమరితనము, పాటుపడమి.

అశ్రము నం. వి. అ. న. 1. కన్నీరు. 2. నెత్తురు.
పుం. కోణము. మూల (వై. ని.)

అశ్రవణము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. చెవులు
లేనిది. 2. చెవిటిది. వి. అ. పుం. పాము. న.
వినకుండుట.

అశ్రాంతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. బడలనిది.
అలయనిది. 2. ఎడతెగనిది, అవిరతము.
శ్రీ. విజ. అ. న. ఎల్లప్పుడు.

అశ్రీ నం. వి. ఇ. ఈ. శ్రీ. (ఇది బహువ్రీహిలో
'చతుర్' శబ్దమునకు పరిమైనపుడు అకారాంత
ముగా నుండును. ఉదా: చతురశ్రము.) 1.
కోణము, మూల. 2. (ఖడ్గాదుల) అంచు, వాయి.

అశ్రీకుడు నం. విజ. (అ. అ. అ.)-శ్రీ లేనివాడు.
1. సంపద లేనివాడు, దరిద్రుడు. 2. కాశీ
లేనివాడు, శోభ లేనివాడు.

అశ్రీలుడు నం. - అశ్రీకుడు.

అశ్రునాళి నం. వి. ఈ. శ్రీ. కన్నీటినాళి ములో
పుట్టు పుండు.

అశ్రుపాతము నం. వి. అ. న. 1. కన్నీరుకాటుట.
2. గుఱ్ఱము మున్నగువానియొక్క మూతికిని
చెక్కిలికిని నడిమిప్రదేశము. (రం. ని.)

అశ్రువు నం. వి. ఈ. న. కన్నీరు.

అశ్లీకము నం. విజ. (అ. అ. అ.) శ్రీని నశింపఁ
జేయునది.

శ్లో. అశ్లీకమేతత్సాధూనాం. మను. 4. 208.

అశ్లీలము నం. వి. అ. న. 1. ఒకానొక అర్థ
దోషము. 2. ఒకానొక శబ్దదోషము. 3. అసభ్య
వచనము, గ్రామ్యవచనము. (ప్రీడాజగుప్సా
మంగళకరమగుమాట.)

అశ్లేష నం. వి. అ. శ్రీ. ఆశ్లేషానక్షత్రము.

అశ్లేషాజుడు నం. వి. అ. పుం. శేతువు.

అశ్వ నం. వి. అ. శ్రీ. ఆడుగుఱ్ఱము.

అశ్వకంద నం. వి. అ. శ్రీ. అశ్వగంధ, పెన్నేరు
(వృ.వి.)

అశ్వకందిక నం. - అశ్వకంద.

అశ్వకము నం. వి. అ. పుం. 1. చెడ్డగుఱ్ఱము.
2. ఎవరిదో తెలియనిగుఱ్ఱము. 3. గుఱ్ఱము.
4. గుఱ్ఱపుబొమ్మ.

అశ్వకర్ణకము నం. - అశ్వకర్ణము.

అశ్వకర్ణము నం. వి. అ. పుం. 1. గుఱ్ఱముయొక్క
చెవి. 2. ఇనుమద్ది, నల్లమద్ది (వృ.వి.)

అశ్వకిని నం. వి. ఈ. శ్రీ. - అశ్వముఖమువంటి
ముఖము గలది - అశ్వినీనక్షత్రము.

అశ్వకుట నం. వి. ఈ. శ్రీ. లాయము, గుఱ్ఱపుసాల.

అశ్వఖరజము నం. వి. అ. పుం. - గుఱ్ఱమునకును
గాడిదకును బుట్టినది - అశ్వతరము, కంచర
గాడిద.

అశ్వఖుర నం. వి. ఆ. శ్రీ. అపరాజిత (వృ.వి.)

అశ్వఖురము నం. వి. అ. పుం. 1. గుఱ్ఱపుడెక్క.
2. ఒకానొక గంధద్రవ్యము.

అశ్వగంధ నం. వి. ఆ. శ్రీ. పెన్నేరు (వృ.వి.)

అశ్వగోయుగము నం. వి. అ. న. గుఱ్ఱముల జత,
జోడుగుఱ్ఱములు.

అశ్వగోష్ఠము నం. వి. అ. న. గుఱ్ఱపుసాల.

అశ్వఘ్నము నం. వి. అ. పుం. కరివీరము, గన్నేరు
(వృ.వి.) (ఇది తినుటవలన గుఱ్ఱములు
చచ్చును.)

అశ్వతరము నం. వి. అ. పుం. 1. కంచరగాడిద,
2. పాతాళలోకమున నుండునొకసర్పశ్రేష్ఠము.

అశ్వతరి నం. వి. ఈ. శ్రీ. ఆడుకంచరగాడిద.

అశ్వతీర్థము నం. వి. అ. న. గంగాతీరమున కన్యా
కుబ్జముదగ్గఱ నున్న తీర్థవిశేషము.

అశ్వత్థకము నం. వి. అ. పుం. 1. అశ్వత్థము
(వృ.వి.) 2. అశ్వత్థవృక్షములు ఫలించెడి కాల
మునఁ దీర్పఁదగిన ఋణము.

అశ్వత్థము నం. వి. అ. పుం. 1. రావి (వృ.వి.)
2. అశ్వినీనక్షత్రము. 3. అశ్వినీనక్షత్ర యుక్త
కాలము. 4. ఆశ్వయుజమాస పూర్ణిమ.

అశ్వత్థామ నం. వి. న. పుం. భారతయుద్ధవీరు
లలో నొకఁడు, ద్రోణాచార్యునికొడుకు.

అశ్వదంష్ట్ర నం. వి. అ. శ్రీ. పల్లెరు (వృ.వి.)

అశ్వనాయుడు నం. వి. అ. పుం. అశ్వపాలకుడు,
గుఱ్ఱములను కాచువాడు.

అశ్వపాలుడు నం. వి. అ. పుం. గుఱ్ఱమును గాపా
డుట మొదలగుపనులయందు నియుక్తుడైన
భృత్యుడు, గుఱ్ఱపువాడు.

అశ్వపుచ్చి నం. వి. ఈ. స్త్రీ. మాషవర్ణి. కారు
మినుము (వృ. వి.)

అశ్వబంధుడు నం. వి. అ. పుం. అశ్వమునుకట్టుట
మొదలగుపనులు చేయుభృత్యుడు, గుఱ్ఱపు
వాడు.

అశ్వబంధము నం. వి. అ. న. ఆడుగుఱ్ఱముల
యొక్కయు మగగుఱ్ఱముల యొక్కయు
సముదాయము. ద్వి. ఒకమగగుఱ్ఱమును ఒక
ఆడుగుఱ్ఱమును. బి. మగ గుఱ్ఱములును
ఆడుగుఱ్ఱములును.

అశ్వమహిషిక నం. వి. అ. స్త్రీ. అశ్వమునకును
మహిషమునకును గల స్వాభావికవైరము.

అశ్వమారము నం. వి. అ. పుం. కరివీరము,
గన్నేరు (వృ. వి.)

అశ్వము నం. వి. అ. పుం. 1. గుఱ్ఱము. 2. ఏడు
అనుసంఖ్య.

అశ్వముఖ నం. వి. అ. స్త్రీ - అశ్వముఖ.

అశ్వముఖి నం. వి. ఈ. స్త్రీ. కిన్నరస్త్రీ.

అశ్వముఖుడు నం. వి. అ. పుం - గుఱ్ఱపుముఖము
గలవాడు-కిన్నరుడు.

అశ్వమేధము నం. వి. అ. పుం. అశ్వమును పశు
పుగా నేర్పఱచి స్వాభాముడు చేయుయాగ
విశేషము.

అశ్వమేధికము నం. వి. అ. న. మహాభారతముదలి
పదునాలుగవపర్వము.

శ్లో. తతోఽశ్వమేధికంనానుపర్వ ప్రోక్తంచతు
ర్థశం. సం. భార. ఆది. 2. 389.

అశ్వమేధీయము నం. వి. అ. పుం. అశ్వమేధమున
కుపయోగించు గుఱ్ఱము, యాయావరము.
(త్రి. వి.)

అశ్వయుక్కు నం. బి. (శ్లో.) 1. గుఱ్ఱములను
పూన్చువాడు. 2. గుఱ్ఱములను కట్టునది.

(రథము) 3. అశ్వినీనక్షత్రమందుఁ బుట్టిన
వాడు. వి. శ్లో. పుం. ఆశ్వయుజమానము.
స్త్రీ. అశ్వినీనక్షత్రము.

అశ్వరోధకము నం. వి. అ. పుం. అశ్వమారము,
గన్నేరు (వృ. వి.)

అశ్వవారణము నం. వి. అ. పుం. గవయమృగము,
గురుపోతు.

అశ్వవారుడు నం. వి. అ. పుం. గుఱ్ఱపురౌతు.

అశ్వవాలము నం. వి. అ. పుం. 1. గుఱ్ఱపుతోక.
2. తెల్లు, కాశము (వృ. వి.)

అశ్వవాహుడు నం. వి. అ. పుం. గుఱ్ఱపురౌతు.

అశ్వవిదుడు నం. బి. (శ్లో.) అశ్వహృదయమను
విద్య నెఱిగినవాడు, అశ్వములను మచ్చిక
చేయుటయందు నేర్పరి.

అశ్వవృషము నం. వి. అ. పుం. వృషణసహితా
శ్వము, విత్తులు తీసివేయనిగుఱ్ఱము

అశ్వకంతువు నం. వి. ఈ. పుం. గుఱ్ఱమును గట్టు
కొయ్యి.

అశ్వకకృత్తు నం. వి. శ్లో. న. గుఱ్ఱపులద్ది.

అశ్వకాల నం. వి. అ. స్త్రీ. మందుర, గుఱ్ఱపుసాల.

అశ్వకాస్త్రము నం. వి. అ. న. అశ్వలతడాదిక
మునుదెల్పుకాస్త్రము.

అశ్వషడ్గవము నం. వి. అ. పుం. ఆఱుగుఱ్ఱముల
సముదాయము.

అశ్వసాది నం. వి. శ్లో. పుం. గుఱ్ఱపురౌతు.

శ్లో. ప్రతిప్రహారాక్షమమశ్వసాదీ. సం. రథము.
7. 47.

అశ్వసాదుడు నం. వి. అ. పుం. గుఱ్ఱపురౌతు.

అశ్వనృగాలిక నం. వి. అ. స్త్రీ. గుఱ్ఱమునకును
నక్కకును గలస్వాభావిక వైరము.

అశ్వస్తనికుడు నం. బి. (అ. అ. అ.) - అశ్వ
స్తనుడు. మను. 4. 7.

అశ్వస్తనుడు నం. బి. (అ. ఈ. అ.) తేవటికిఁ
గావలసినపదార్థముజాగ్రత్తపెట్టుకొననివాడు.
యాజ్ఞ. 1. 128.

అశ్వహృదయము నం. వి. అ. పుం. 1. గుఱ్ఱము
యొక్క మనోగతభావము. 2. అశ్వముయొక్క
మనోగతభావమును దెలుపువిద్యావిశేషము.

అశ్వాక్షము నం. వి. అ. పుం. దేవసర్వ పము
(వృ. వి.)

అశ్వారి నం. వి. ఇ. పుం. మహిషము, దున్నపోతు.

అశ్వారోహ నం. వి. అ. స్త్రీ. పెన్నేరు (వృ. వి.)

అశ్వారోహి నం. విజ. (నొ. జీ. నొ.) - అశ్వా
రోహుఁడు.

అశ్వారోహుఁడు నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) గుఱ్ఱము
నెక్కువాఁడు (రౌతు); గుఱ్ఱము నెక్కి
యధము చేయువాఁడు (భటుఁడు).

అశ్వి నం. విజ. (నొ. నీ. నొ.) గుఱ్ఱములు గల
వాఁడు. వి. నొ. పుం. ద్వి. (అశ్వులు) అశ్వినీ
పుత్రులగు దేవవైద్యులు.

అశ్వీకము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.)-గుఱ్ఱములచే
బోవునది-గుఱ్ఱములచే లాగఁబడునది (రిథము).

అశ్వినీ నం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. నక్షత్రవిశేషము. 2.
దేవవైద్యులతల్లి, బడబారూపమును చాల్చిన
సూర్యపత్ని, సజ్జాదేవి.

అశ్వినీకుమారులు నం. వి. అ. పుం. ద్వి. అశ్వినీ
సుతులు, దేవవైద్యులు.

అశ్వీయము నం. విజ. (అ. అ. అ.) గుఱ్ఱములకు
హితమైనది. వి. అ. న. గుఱ్ఱముల సమూహము.

అశ్వుఁడు నం. వి. అ. పుం. అశ్వజాతిపురుషుఁడు.

అశ్వులు నం. వి. నొ. పుం. ద్వి. అశ్వినీకుమారులు,
దేవవైద్యులు.

అశ్వోరసము నం. వి. అ. న. మేటిగుఱ్ఱము, గుఱ్ఱము
లందు ముఖ్యమైనది.

అషడక్షిణము నం. విజ. (అ. అ. అ.) - ఆఱు
కన్నులకు గోచరింపనిది - మూఁడవవానికిఁ
దెలియనిది, ఇరువుర కే తెలిసినది. (అలోచనము,
మొ.)

అషాధ నం. వి. అ. స్త్రీ. 1. పూర్వాషాధా నక్ష
త్రము 2. ఉత్తరాషాధానక్షత్రము.

అష్ట నం. విజ. (నొ.) ఎనిమిది. (ఇది తెనుఁగున
సమాసపూర్వపదముగనే యుండును. ఉదా:-
అష్టపుత్రులు, అష్టాపదము, అష్టావింశతి,
మొ.)

అష్టక నం. వి. అ. స్త్రీ. 1. శ్రాద్ధకాలవిశేషము.
(పౌనుంతశిశిర ఋతువులలో బహుశాష్టమీ

తిథులు.); ఆ తిథులయందు చేయుశ్రాద్ధము.

2. అష్టమీతిథి. మను. 4. 114.

అష్టకము నం. విజ. (అ. వీశా. అ.) ఎనిమిది పరి
మితి గలది. వి. అ. న. 1. ఋగ్వేదమందలి
యొకభాగము.

(ఋగ్వేదమున ఎనిమిది అష్టకములు గలవు.)

2. ఎనిమిది. (అంకె.) 3. పాణిని రచించిన
యష్టాధ్యాయ. 4. ఎనిమిదింటియొక్కసమూ
హము. (ఉదా:- గంగాష్టకము, కాలఖైర
వాష్టకము.)

అష్టకర్ముఁడు నం. వి. నొ. పుం. - అష్టగతికుఁడు.

అష్టకష్టములు నం. వి. అ. న. వి. ఎనిమిదికష్ట
ములు:- 1. దేశాంతరము. 2. భార్యావియో
గము. 3. ఆపత్కాలమున బంధుదర్శనము.
4. ఉచ్చిష్ట భక్షణము. 5. శత్రున్నేహము. 6.
పరాన్న ప్రతీక్షణము. 7. భంగము. 8. దారి
ద్ర్యము.

అష్టకాంగము నం. వి. అ. పుం. న - ఎనిమిది గళ్లు
గలది-నెత్తపలక. న. ఎనిమిది అంగములు గల
రాజ్యము.

(స్వామ్యమాత్యసుహృత్కోశరాష్ట్ర దుర్గబలా
నిచ. రాజ్యాంగాని ప్రకృతయః పౌరాణాం
శ్రేణయోఽపిచ) - స్వామి, అమాత్యుఁడు,
సుహృదుఁడు, కోశము, రాష్ట్రము, కోట,
పై న్యము, పౌరశ్రేణి-ఇవి రాజ్యాంగములు.

అష్టకి నం. వి. నొ. పుం. అష్టక యనుశ్రాద్ధ కర్మ
మును చేయుపురుషుఁడు.

అష్టకుఁడు నం. వి. అ. పుం. పాణినీయాష్టాధ్యాయ
చదువువాఁడు.

అష్టగతికుఁడు నం. వి. అ. పుం. - ఎనిమిదిగతివిశేష
ములు గలవాఁడు-౦౭.

శ్లో. ఆదానేచ విసర్గేచ తథా పైషనిషేధయోః।
పంచమే చార్థవచనే వ్యవహారస్య చేక్షణే।
దండకుద్ధ్యోస్సదార క్తస్తే నాష్టగతికోవృషః।
(ఆ. ని.)

(1. పన్ను పుచ్చుకొనుట. 2. నేవకులకుజీతము
మొదలయినవి యిచ్చుట. 3. ప్రత్యేకకార్యము
లందుఁ గాని అప్రత్యేకకార్యములందుఁగాని

మంత్ర మొదలగువారిని నియోగించుట. 4. దృష్టాదృష్టము లగు చెడుకార్యములనుండి మంత్ర మొదలగువారిని నిషేధించుట. 5. సందిగ్ధ కార్యములందు తనయాజ్ఞచేతనే ప్రవర్తింపజేయుట. 6. ప్రజల వ్యవహారములు తీర్చుట. 7. ఓడినవారినుండి శాస్త్రోక్తమైన ధనమును గ్రహించుట. 8. జనులు పాపము చేసినపుడు ప్రాయశ్చిత్తము నిర్ణయించుట - అనునెనిమిది పనులయందు ఆసక్తి గలవాఁడు.)

అష్టగవము సం. వి. అ. న. ఎనిమిది గోవులసమూహము.

అష్టతయము సం. విజ. (అ. ఈ. అ.) ఎనిమిది యవయవములు గలది. వి. అ. న. ఎనిమిదింటి సముదాయము.

అష్టత్రికము సం. వి. అ. న. ఇరువది నాలుగు.

అష్టదిక్కులు సం.వి.శ్రీ. ఖ. ఎనిమిదిదిక్కులు. (తూర్పు, అగ్నిమూల, దక్షిణము, నిర్భృతిమూల, పడమర, వాయువుమూల, ఉత్తరము, ఈశాన్యదిక్కు.)

అష్టద్రవ్యములు సం. వి. అ. శ్రీ. ఖ. యజ్ఞమునకు వలయు నెనిమిది ద్రవ్యములు.

శ్లో. అశ్వత్థోదుంబరప్లక్షనగ్రోధసమిధస్తిలాః
సిద్ధార్థి పాయసాజ్యాని ద్రవ్యాణ్యప్టే విదు
ర్బుధాః-(రావి, మేడి, జువ్వి, మట్టి-వీని సమిధలు-నువ్వులు, ఆవలు, పరమాన్నము, నేయి.)

అష్టధాతువులు సం. వి. అ. శ్రీ. ఖ. బంగారు, వెండి, రాగి, తగరము, తుత్తినాగము, సీసము, ఇనుము, పాదరిసము-అను నెనిమిదిధాతువులు. (స్వర్ణం రూప్యం చ తామ్రం చ రంగం యశద మేవచ, సీసం లోహం రసశ్చేతి ధాతవోఽష్టై ప్రకీర్తితాః.)

అష్టపత్రిక సం. వి. అ. శ్రీ. నాగమల్లె (వృ. వి.)

అష్టపదిక సం. వి. ఈ. శ్రీ. జయదేవకృత మైన గీతగోవిందములోని గీతవిశేషము.

(ఇందు తఱచు ఎనిమిదిపాదము లుండును.)

అష్టపాత్తు సం. విజ. (దొ. దొ. వడి. దొ - ఇది ఋక్కునకు విశేషణ మగునప్పుడు స్త్రీలింగ

మున 'అష్టపదా' అగును.) ఎనిమిది పాదములు గలది. వి. దొ. శ్రీ. 1. శరభమృగము. 2. సాలెపురుగు.

అష్టభోగములు సం. వి. అ. శ్రీ. ఖ. 1. గృహము, శయ్య, వస్త్రం, ఆభరణము, స్త్రీ, పుష్పము, గంధము, తాంబూలము-అను నెనిమిది భోగములు.

2. భూసంబంధమైన యెనిమిదిభోగములు.

వ. నిధి, నితేప, జల, పాషాణ, అక్షిణ(అక్షిణి, అని కొందఱు) ఆగామి, సిద్ధ, సాధ్యంబు లనియెడి అష్టభోగ తేజస్సాస్వమ్యాలును అనుభవించుమని...ద. శా. 4. 800.

(‘నిధి, నితేపము, అక్షిణము, ఆగామి, సంచి తము, జలము, తరువు, పాషాణము’ అని కిటిల్ కన్నడ నిఘంటువు)

అష్టమంగళము సం. వి. అ. శ్రీ. మొగము, తోక, జాలు, తొమ్ము, గొజలు-ఈ యెనిమిదిమాత్రము తెల్లగానుండు గుఱ్ఱము. న. ఎనిమిదిమంగళ వస్తువుల సముదాయము. ‘సింహము, ఎద్దు, ఏనుగు, కలశము, వ్యజనము (వీవన), వైజయంతి(శెండా), భేరి, దీపము’ (అనికొందఱు.) ‘త్రాహ్మణుఁడు, గోవు, అగ్ని, బంగారు, నేయి, ఆదిత్యుఁడు, జలము, రాజు, (అనికొందఱు.)

అష్టమకము సం. విజ. (అ. విశా. అ.) ఎనిమిదవది.

అష్టమకాలికుఁడు సం. విజ. (అ. ఈ. అ.) ఏడు పూటలు భోజనము మాని ఎనిమిదవపూట భోజనము చేయువాఁడు, మూడుదినముల పూట ఉపవసించి నాల్గవనాటిరాత్రి భుజించు వాఁడు (ఒక విధమగు వానప్రస్థుఁడు.)

అష్టమము సం. విజ. (అ. ఈ. అ.) ఎనిమిదవది.

అష్టచూనము సం. వి. అ. న - ఎనిమిది ముష్టుల కొలత-ఒకకుడవము, మానిక, కుంచములో నాల్గవవంతు.

అష్టమి సం. వి. ఈ. శ్రీ. పక్షములో ఎనిమిదవతిథి.

అష్టమిక సం. వి. అ. శ్రీ. నాలుగుతులములయెత్తు.

అష్టమూర్తి సం. వి. అ. శ్రీ. 8వుఁడు. (అష్టమూర్తులు - పంచభూతములు, సూర్యచంద్రులు, యజ్ఞము చేసిన పురుషుఁడు.)

అష్టరసములు సం. వి. అ. శ్లో. ౪. (అలం) ఎనిమిది రసములు. (శృంగారము, హాస్యము, కరుణము, రౌద్రము, వీరము, భయానకము, భీభత్సము, అద్భుతము. వీనితోగూడ శాంతము చేరి తొమ్మిది యని కొందఱు.)

అష్టలోహకము సం. వి. అ. న. ఎనిమిదిలోహముల సముదాయము. (సువర్ణం రజతం తామ్రం సీసకం కాంతికం తథా వంగం లాహం తీక్షణ లాహం లాహ్యనష్టావిమాని తు.)

అష్టవర్గము సం. వి. అ. శ్లో. (జ్యోతి) 1. పురుషుని శుభాశుభములను సూచించు గ్రహచక్రభేదము. 2. ఎనిమిది అక్షరవర్గముల సముదాయము. (అ. క. చ. ట. త. ప. య. శ. వర్గములు.)

అష్టశోభనములు సం. వి. ఖ. (క. అష్టశోభ) ఎనిమిది విధములగు నగరాలంకారములు. (నీళ్ళు చల్లుట, మ్రుగ్గులు పెట్టుట. పందిరులు వేయుట, తోరణములు కట్టుట, ధ్వజములెత్తుట, -కొందఱు ఇట నృత్యగీతవాద్యము లందురు- చిత్రములు వేయించుట, ధూపదీపములు పెట్టుట, పూర్ణ కుంభము లుంచుట, అనునవి.)

వ. ...పాంచాలపతియును గరం బనురాగం బునఁ బురం బష్టశోభనంబు నేయించి... భార. ఆది. 7. 281.

అష్టాంగధూపము సం. వి. అ. శ్లో. జ్వరనాశక మగు నొక ధూపము.

‘పలంకషా నింబపత్త్రం వచా కుష్ఠం హరీతకీ సర్వ పాః సయవాః సర్పిర్ధూపనం జ్వరనాశనమ్.’ (గుగ్గిలము, వేపాకు, వస, చెంగల్యకోష్ఠ, కరకకాయ, ఆవలు, యవలు, నెయ్యి - ఈ యెనిమిది ధూపద్రవ్యములు.)

అష్టాంగము సం. విజ. (అ. అ. ఈ. అ.) ఎనిమిది యంగములు గలది. వి. అ. శ్లో. 1. ప్రణామ విశేషము.

‘జామభ్యాం చ తథా పద్భ్యాం పాణిభ్యాము రసాధియా, శిరసా వచసా దృష్ట్యా ప్రణామో స్థాంగ త్తరితః.’ (మోకాళ్లు, పాదములు, చేతులు, తొమ్ము, బుద్ధి, తల, మాట, చూపు- వీనిచేఁ జేయు నమస్కారము.)

2. యోగవిశేషము - దీని యంగములు :- ‘యమము, నియమము, ఆసనము, ప్రాణాయామము, సత్వాహారము, ధారణ, ధ్యానము, సమాధి.’

3. ఆయుర్వేదము-దీనియంగములు:- ‘శల్యము, శాలాక్యము, కాయచికిత్స, భూతవిద్య, కౌమారభృత్యము, అగదతంత్రము, రసాయన తంత్రము, వాతీకరణతంత్రము.’

4. సూర్యాష్టము-దీనియంగములు:- ‘నీళ్లు, పాలు, తేనె, పెరుగు, కుశాగ్రములు, నెయ్యి, ఎఱ్ఱగన్నేరు, ఎఱ్ఱచందనము.’

5. పూజావిధి. (అష్టము)-దీని యంగములు:- ‘జలము, పాలు, కుశాగ్రములు, పెరుగు, నెయ్యి, బియ్యము, యవలు, తెల్లవలు.’

6. నైత్యపలక, పాచికలాడు పలక. (దీనికి ప్రతి పంక్తియందాను ఎనిమిదేసి గళ్లుండును.)

7. న్యాయసభ-దీని యంగములు:- ‘చట్టము (విధి), ప్రాధ్యవాకుడు (న్యాయ సభాధ్యక్షుడు), న్యాయసభ్యుడు, కరణము (లేఖకుడు), జోస్యుడు, బంగారు, నిప్పు, నీళ్లు.’

అష్టాంగహృదయము సం. వి. అ. న. ఒకవైద్యక గ్రంథము.

అష్టాకపాలము సం. విజ. (అ. అ. అ.) ఎనిమిది మట్టిపాత్రములలో సంస్కరింపఁ బడినది (పురోడాశాది)

అష్టాగవము సం. విజ. (అ. అ. అ.) ఎనిమిది యెడ్లచే లాగఁబడునది (శకటము).

అష్టాదశ సం. విజ. (నో.) పదునెనిమిది. (ఇది తెలుగున సమాసపూర్వపదముగనే ప్రయుక్తమగును.)

1. అష్టాదశ పురాణములు :- బ్రాహ్మము, పాద్మము, వైష్ణవము, శైవము, భాగవతము, నారదీయము, మార్కండేయము, అగ్నేయము, భవిష్యత్తు, బ్రహ్మవైవర్తము, లైంగము, నారాహము, స్కాందము, నామనము, కౌర్మము, మాత్స్యము, గారుడము, బ్రహ్మాండము,

2. అష్టాదశోపపురాణములు :- సనత్కుమారము, నారసింహము, నారదీయము, కౌమా

ఽము, శివధర్మము, దౌర్వాసము, కాపిలము, మానవము, ఔశనసము, బ్రహ్మాండము, వారుణము, కాళికము, మాహేశ్వరము, శాంబము, సౌరము, ప్రవరము, శ్రీభాగవతము, దేవీభాగవతము.

3. అష్టాదశధాన్యములు:-యవలు, గోధుమలు, వరి, నువ్వులు, కొఱ్ఱలు, ఉలవలు, మినుములు, పెసలు, చిటుసెనగలు, అనుములు, చామలు, ఆవలు, గవేధుకములు, నివ్వరిధాన్యము, కందులు, సతీనకములు, సెనగలు, చీనధాన్యము.

4. అష్టాదశవిద్యలు:- నాలుగు వేదములు, ఆఱు వేదాంగములు, మీమాంస, న్యాయశాస్త్రము, పురాణము, ధర్మశాస్త్రము, ఆయుర్వేదము, ధనుర్వేదము, నీతిశాస్త్రము, గాంధర్వము.

5. అష్టాదశవివాదస్థానములు:- ఋణముపుచ్చుకొని అనుకొన్నప్రకారముగా ఈయకపోవుట, ఒకనియొద్ద సొమ్ము దాచుకొనుట, హక్కులేకుండ అమ్ముట, కొందఱు కలిసి వ్యాపారము చేసికొనుట, దానము చేసినది మరల పుచ్చుకొనుట, కూలి మొదలగునవి యీయకుండుట, చేసికొన్న యేర్పాటును దాటుట, క్రయవిక్రయముల యెడల పశ్చాత్తాపముచే మాట తిరిగిపోవుట, యజమానునకును పశుపాలకునకును విరోధము, సరిహద్దులవిషయము, తిట్టుట, కొట్టుట, దొంగతనము, బందిపోటు, స్త్రీలను చెఱపట్టుట, స్త్రీపురుషుల పరస్పర ధర్మముల యేర్పాటు, దాయము పంచుకొనుట, ద్యూతము. (జూదము, కోడిపందెము, గుట్టపు పందెము మొదలైనవి)

6. అష్టాదశవర్ణనలు:- పురము, సముద్రము, పర్వతము, ఋతువులు, సూర్యుడు, చంద్రుడు, జలక్రీడ, ఉద్యానవనము, మధుపానము, రతి, విరహము, వివాహము, పుత్రోదయము, నీతి, యాత్ర, యుద్ధము, ద్యూతము, రాజ-వీనివర్ణనలు.

7. అష్టాదశజాతులు:- బ్రహ్మ, కత్తియ, వైశ్య, కూద్ర, వ్యావహారిక, గోరక్షక, శిల్పక, పంచాణ, కుంభకారి, తంతువాయ,

తొరక, రఱక, వస్త్రచ్ఛేదక, చర్మకార, తిలఘాతుక, లుబ్ధక, చండాల, మాతంగజాతులు.

8. అష్టాదశస్మృతులు:- మనుస్మృతి, దక్షస్మృతి, యమస్మృతి, బృహస్పతి స్మృతి, శంఖలిఖితస్మృతి, పరాశరస్మృతి, యాజ్ఞవల్క్యస్మృతి, విష్ణుస్మృతి, అత్రిస్మృతి, అంగిరస్ స్మృతి, సంవర్తస్మృతి, శాతాతపస్మృతి, ప్రాచేతసస్మృతి, హోరితస్మృతి, ఆపస్తంబస్మృతి, గౌతమస్మృతి, ఉశనస్ స్మృతి, ఆశ్వలాయనస్మృతి. (సంఖ్యార్థనామ ప్రకాశిక.)

అష్టాదశము నం. 10. (అ. ఈ. అ.) పదునెనిమిదవది.

అష్టాదికాబ్ధికులు నం. 1. అ. పుం. 1. ఎనమండ్రు పూర్వవైయాకరణులు (ఇంద్రుడు, చంద్రుడు, కాశకృత్స్నుడు, ఆపిశలి, శాకటాయనుడు, పాణిని, అమరుడు, కై నేంద్రుడు)

అష్టాధ్యాయము నం. 1. ఈ. స్త్రీ. పాణిని రచించిన సంస్కృతవ్యాకరణము. (ఇందెనిమిది అధ్యాయములు గలవు.)

అష్టాపదము నం. 1. అ. పుం. 1. ఎనిమిది పాదములు గలది-శరభమృగము. 2. సాలెపురుగు. 3. కైలాసము. పుం. న.-ఎనిమిదిధాతువులందు ప్రతిష్ఠకలది - బంగారము. న. - ప్రతిపంక్తి యందును ఎనిమిదేసి గదులుగలది-నెత్తపలక.

అష్టాపది నం. 1. ఈ. స్త్రీ. అడవిమల్లె (వృ.వి.)

అష్టావక్రుడు నం. 1. అ. పుం.-ఎనిమిదివంకరలు గల శరీరముతోఁ బుట్టినవాడు-ప్రసిద్ధుడగు నొకఋషి, ఉద్ధాలకుని శిష్యుడగు ఏకపాదుని కొడుకు.

అష్టావధానము నం. 1. అ. న. (కవులు, మొ.) ఎనిమిది భిన్నవిషయములం దేకకాలమున పాఞ్చరిక కలిగియుండును. (కావ్యపాఠము, కవిత్వము, సమస్యాపూరణము, పురాణము చెప్పుట, లోకవార్తలు ముచ్చటించుట, వ్యస్తాకరి, చదరంగమాడుట, వైదికవిషయములు)

అష్టావధానములు 1. 1. ఆశ్వికులు నేర్వవలసిన పద్ధతులు.

గీ, వాణిగుణమును రాగెయు వాగె భూమి,
మానమును శరశస్త్రసంధానములును,
జోడుపర శస్త్రములరాక సూటివిధము,
ననెడు యష్టావధానము లాత్మ నెఱిగి
ప్రబంధ. 184.

అష్టావింశతి సం. వి. శ. స్త్రీ. ఇరువదియేనిమిది.

అష్టావింశతితమము సం. విజ. (అ. ఈ. అ.) ఇరువది
యేనిమిదవది.

అష్టావింశము సం. విజ. (అ. ఈ. అ.) ఇరువది
యేనిమిదవది.

అష్టాశ్రము సం. వి. అ. న. (గణిత) ఎనిమిది
మూలలు గల ఆకృతి.

అష్టిల సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. వాయువువలన బొడ్డు
క్రిందఁ గలిగెడువాఁడు. 2. ఒకవిధమైనమూత్ర
రోగము. 3. గుండ్రనితాయి.

అష్టిలిక సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. ఒకవిధమైన ప్రణము.
2. గులకతాయి.

అష్టైశ్వర్యములు సం. వి. అ. న. బి. అణిమ,
మహిమ, గరిమ, లఘిమ, ప్రాప్తి, ప్రాకా
మ్యము, ఈశత్వము, వశిత్వము.

అష్టివత్తు సం. వి. త్. పుం. న. మోఁకాలు.

అసంఖ్యము సం. విజ. (అ. అ. అ.) సంఖ్య లేనిది,
లెక్కింప రానిది.

అసంఖ్యాతము సం. విజ. (అ. అ. అ.) ఇన్ని యని
లెక్కింప రానిది, బహుసంఖ్య గలది.

అసంఖ్యేయము సం. విజ. (అ. అ. అ.) లెక్కింప
శక్యము కానిది.

అసంగతము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. కూడనిది,
సంబంధము లేనిది. 2. పాసఁగనిది, యుక్తి
కూన్యము.

అసంగతి సం. విజ. (అ.) 1. కూడిక లేనిది, సంబం
ధము లేనిది. 2. యుక్తి లేనిది, పాసఁగనిది.
వి. శ. స్త్రీ. 1. కూడికలేమి, సంబంధములేమి.
2. యుక్తిలేమి, పాసఁగకుండుట. 3. ఒక అర్థా
లంకారము, కార్యకారణములకు భిన్న దేశ
స్థితివర్ణనము.

ఉదా: భూభారమును వహించు వాఁడీరాజు-
నంగుచున్నవి సామంతరాజుల శిరములు.

అసంగము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. సంబంధము
లేనిది. 2. అడ్డు లేనిది.

శ్లో. అస గమద్రిష్వపి సారవత్తయా నమే త్వద
న్యేన విసోధమాయుధమ్, సం-సము. 3. 33.
(అసంగమ్ = అప్రతిబంధమ్. మల్లి. వ్యా.)
3. కూడికలేనిది. వి. అ. పుం. అనుబంధము
లేమి.

అసంగి సం. విజ. (నో. నీ. నో.) 1. సంబంధము
లేనివాఁడు. 2. భోగాసక్తి లేనివాఁడు.

అసందర్భము సం. విజ. (అ. అ. అ.) సందర్భము
లేనిది. వి. అ. పుం. సందర్భములేమి.

అసంప్రజ్ఞాతము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1.
కాగుగాఁ దెలియఁబడనిది. 2. జ్ఞేయజ్ఞానజ్ఞాతృ
భేదములేనిది, నిర్వికల్పము (సమాధి).

అసంబద్ధప్రలాపము సం. వి. అ. పుం. 1. అసంగత
మైనదానిని (ఒకటి కొకటి పాసఁగనిదానిని)
చెప్పుట. 2. అప్రస్తుతమైనదానిని (అప్పటికి
ప్రస్తావింపఁ దగనిదానిని) చెప్పుట.

అసంబద్ధము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. సంబంధము
లేనిది, అసంగతమైనది. 2. పరస్పరాన్వయము
లేనిది (వాక్యము).

అసంభవము సం. విజ. (అ. అ. అ.) సంభవించనిది,
కలుగనిది. వి. అ. పుం. సంభవములేమి, కలు-
గమి.

అసంభావనీయము సం. — అసంభావ్యము.

అసంభావ్యము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. గ్రహింప
శక్యము గానిది. 2. ఊహింప రానిది.

అసంశయము సం. విజ. (అ. అ. అ.) సంశయము
లేనిది, నిశ్చితము. వి. అ. పుం. సంశయములేమి.

అసంహతము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. కూడు
కొననిది, కలిసి యుండనిది. 2. వేరుకొననిది,
గడ్డకట్టనిది. వి. అ. న. బలములు వేలువేలుగాఁ
దీర్చిన పూహవిశేషము.

అసంహతుఁడు సం. వి. అ. పుం. (సాంఖ్య) పురు
షుఁడు, జీవాత్మ.

అసక్తము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఆసక్తిలేనిది,
తగులు లేనిది. 2. ఫలాభిలాష లేనిది. 3. అడ్డు
లేనిది, నిరంతరము.

శ్లో....అస క్తమూఢాంసి పయఃక్షరం త్యమూః
...సం. కిరా. 4. 31.

(అస క్తం—అప్రతిబంధం. మల్లి. వ్యా.)

అసత్త వి. (సం. అశ్రద్ధా. ప్రా. అసద్ధో. ౩. అసద్దే.
త. అసత్తై.) అశ్రద్ధ. ఉపేక్ష; తిరిస్కారము,
తృణీకారము.

(ఇంద్రబలినంవాదము)

ఆ. సరకు నేయ వను చసద్దమాటలు గొన్ని,
యాడినంత నేమి యయ్యె నింద్ర, నీదు
శక్తి వింతయే దైవవశమున, నెట్టిపాటి
వారు నెట్లుఁ గారె. భార. శాం. 4. 428.

అసతి సం. వి. ఈ. శ్రీ. కులట, అంకుటాలు.

అసత్త్వాతి సం. వి. ౪. శ్రీ. 1. భ్రమ విషయమున
కూన్యవాదితము (ఈ మతమున 'ఇదం రజ
తం' అను భ్రమస్థలమున శశ శృంగమువలె
వత్సంతాసత్తగు రజతము ఇదం పదార్థమగు
శక్తియందు విశేషణమై భాసించును.) 2. అప
కీర్తి.

అసత్తు సం. విజ. (శ. తీ. శ. — శత్రంతమైనను
దీనికి తెలుగునఁగూడ వ్యస్తప్రయోగము
కలదు.)

1. లేనిది, అయథార్థము.

నీ. సత్తుగా దాతృవిజ్ఞానంబుచే నెం దభావమై
కాధిపఁబడుటవలన, నెలమి నసత్తుగా దే
నజ్జఁడ నటంచు నజ్ఞానకూతమై యల
రుచునికి. సీతారా. 2. 21.

2. దుష్టమైనది, చెడ్డది.

అసత్యము సం. విజ. (అ. అ. అ.) సత్యముకానిది
(వ్యపహారాది). వి. అ. న. బొంకుమాట.

అసదధ్యేతి సం. వి. ఋ. శృం. కాభారండుఁడు,
స్వకాఖను పరిత్యజించి యన్యకాఖను అధ్య
యనము చేయువాఁడు.

అసదు విజ. (శ. అసిదు.) 1. అల్పము, తక్కువది;
దుర్బలము.

గీ. విశిఖనవకంబు నాటించి వెగడుపటిచి, పేర్చి
యార్చిన సురకోటి పిచ్చులించె, మెచ్చి
భీష్మాదు లెల్ల వివ్వచ్చుఁబోలు, వెక్కుడగుఁ

గాని యసదు గాఁడితఁ డనిరి. భార. భీష్మ.
1. 272.

నీ. అసదుగాలియె వెట్ట యగునేని నింతకుఁ
గమల వనం బెల్లఁ గ్రాఁగకున్నె. రాజ.
చ. 3. 111.

(అసదుగాలి—మందమారుతము)

గీ. పాండవులు కౌరవులతోడిపగకు నొల్ల, రఖల
కూప్రజనాశన మగుటఁజేసి, వార లసదని
తలఁపంగ వలవదు ... భార. ఉద్యో. 1.
234.

ఆ. పాదరోగు లకుచిపదముల దేవాల,యములు
మెట్టుటయును నసదువారిఁ, దప్పులేక
క్రొవ్వి తన్నుటయును దొలు, పుట్టునందుఁ
గలిగినట్టివారు. భార. ఆను. 5. 102.

2. దీనుఁడు.

గీ. అసదుగాఁ జూడ కీమాట యఘము చెంద,
దసదుగా నిన్ను వేఁడెద యతివరేణ్య,
యలమట సహింపఁజాలను బొలియ నొక్క,
మందు గల్గిన దయసేయుమా రయమున.
సారంగ. 3. 189.

3. కృశము, సన్ననిది.

నీ. పాలిండ్లు దను వెడ వ్రాలింపఁ జెన్నొందు
నసదుఁగొఁడిఁగె యల్లాడుచుండ. భార.
విరా. 4. 28.

చ. కరమనదై న యాసుదతికాను ... నైష.
3. 196.

అసదృశము సం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. అస
మానము, సాటిలేనిది. 2. తగనిది, అనర్హ
మైనది. 3. సాటికానిది.

అసద్గ్రహము సం. వి. అ. శృం. కాలాదుల పెంకె
వట్టు. 2. దురభిప్రాయము.

అసద్దేతువు సం. వి. తీ. శృం. 1. (తర్క) వ్యభి
చారాదిదోషయుక్త మగుపేతువు, పేత్వా
భాసము. 2. దుష్టకారణము.

అసద్భావము సం. వి. అ. శృం. 1. ఉనికిలేమి.
2. చెడ్డయభిప్రాయము. 3. చెడ్డస్వభావము.

అసపర్తి సం. వి. ఈ. శ్రీ. పోమిదము (వృ.వి.)

అననము నం. వి. అ. న. 1. త్రోయుట. 2. (కాణాదులను) వీయుట. 3. చిమ్ముట. 4. పీతసాలము, వేగిన (వృ. వి.)

అనని నం. విజ. (ఇ.) 1. త్రోయువాడు 2. చిమ్మువాడు. 3. (కాణములు) వీయువాడు.

అనభ్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) సభకుఁ దగనిది, అశ్లీలము (ప్రసంగము, మొ.)
అనభ్యుడు - సభకుఁ దగనివాడు.

అనమంజనము నం. విజ. (అ. అ. అ.) సమంజసము కానిది.

అనమక్షము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ప్రత్యక్ష విషయము కానిది, ఎదుట లేనిది, పరోక్షమున నున్నది.

అనమగ్రము నం. విజ. (అ. అ. అ.) సంపూర్ణము కానిది.

అనమనయనుడు నం. వి. అ. 4. ముక్కంటి, శివుడు.

అనమబాణుడు నం. వి. అ. 4. - జేసి (బడు) కాణములు గలవాడు - మన్మథుడు.

అనమము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. తుల్యము కానిది, సాటి కానిది. 2. సరికానిది, జేసి (సంఖ్య.) 3. నిరుపమానము, సాటి లేనిది. 4. ఒడుదొడుకైనది, మిట్టపల్లములు గలది (నేల.)

అనమయము నం. వి. అ. 4. 1. తగనివేళ. 2. దుష్టకాలము.

అనమర్థము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. అశక్తము, దుర్బలము. 2. అసంగతాన్తమైనది, ఉద్దిష్టార్థము దెలుప నశక్తమైనది. (శబ్దము.) వి. అ. న. (అలం) పదదోషములలో నొకటి.

అనమర్థసమాసము నం. వి. అ. 4. అన్యోన్యము ఆకాంక్షలేని పదములసమాసము, పరస్పరాన్వయము లేని పదముల సమాసము.

ఉదా : 'అసూర్యంవశ్య' అను దానిలోని 'అసూర్య' అనునది అనమర్థసమాసము.

అనమవాయికారణము నం. వి. అ. న. (తర్క) కారణవిశేషము, సమవాయి కారణమునకు

సన్నిహితమగు కారణము. (తంతుసంయోగము పటమునకును తంతురూపము పటరూపమునకును అసమవాయికారణములు.)

అనమవృత్తము నం. వి. అ. న. (ఛంద) నాలుగు పాదములును సమముగా నుండనివృత్తము, విషమవృత్తము.

అనమానము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. సమానము లేనిది, సాటిలేనిది. 2. సమానము కానిది.

అనమీక్షకారి నం. విజ. (న్. జీ. న్.) చక్కగా ఆలోచింపక పని చేయువాడు.

అనము¹ వి. (నం. యశః.) యశము, కీర్తి.

క. ఎదఁ గుదురగువేడుకఁ బొగడుదుఁ బది యరదముల దొరికొడుకుకతకడునిం, పొదవఁ గదియించి యసమునఁ, బొదలినబల్లిదునిఁ బుట్టపుట్టువు తపసిక. అచ్చ. రా. కాల. 9.
ఆ. కనకరచితరుచిరకల్పావనీరుహ, కుసుమ మిచ్చెఁ దనకు నసము వెరుగ శా.ప. మ. 8.

అనము² వి. (క. అస - బలము.) అహంకారము, గర్వము, దర్పము.

చ. అసమున మీఁ దెలుంగక మహాగ్రహవృత్తిఁ గడంగి చెచ్చెరం, బసులకుఁ గూయిగాఁ జని యెఁ కాపఁడు కౌరవనేన యేడయ్యెం, టి సనుట యేడ...భార. విరా. 5. 284.

2 ఉత్సాహము.

క. వసురుచి పితుకఁగఁ జాత్రము, బిసరుహముగఁ జిత్రఁగుడు పెయ్యగఁ గొని రిం, పెనఁగఁ గానక్షిరం, బసమున గంధర్వవరులు నమ రాంగనలుక. హరి. పూ. 1. 127.

అనము³ వి. (నం. వశః?) 1. చనవు.

చ.... ఈకుసుమసుగంధి కేవలము గోల సుమీ యస మీఁ దలంచుమీ.

చ. అనుటయు దండనాథసుతుఁ డాన్వపకన్యక నాదరించెఁ ద, జ్జనకుడు సమ్మతించె ... శుక. 1. 335, 338.

2. అవకాశము, వీలు.

చ. తటిమి వధింప శక్తునకుఁ చా నస మీక... వేం. పంచ. 4. 18.

అసమ్మతము సం. వి. (అ. అ. అ.) సమ్మతము కానిది, ఇష్టము కానిది.

అసమ్మతి సం. వి. శి. శ్రీ. అనుమతింపమి, ఇష్టము లేమి.

అవరు వి. (√వసరు) వసరు.

సీ. ...విను మొక్కనాఁ డత్తపస్విప్రవే ల్పాటి దర్శ. ఆ. గంటఁ గూర యసరు గాఢిన నర్తించె, నతఁడు తపముసిద్ధి కాత్మఁబొంగి. భార. శల్య. 2. 160.

('క్షతేః కిల కరే రాజంస్తస్య శాకరసోఽస్రవత్.'-మూలము. (శ. ర.)

వి. - వసరు గలది - లేతది; అల్పము.

సీ. దయచేసి తత్పార్థితము లైన వరముల నొసఁగి యప్పసిగా వుటసరుబుద్ధి. పాండు. 5. 157. ('అసర' అపముద్రి)

అసలారు - ఎసలారు. అ. శ్రీ. 1. అతిశయిల్లు, అధికమగు.

క. వసియించు నమ్మదితఁడైయి, మసలారఁగఁ గాంచి వచ్చునప్పుడ. భాం. అను. 2. 6.

ద్వి. అసలార భోగించి యాదట లేక. బస. పు. 5. 262.

2. ఒప్పు.

ద్వి....చేతులుం బొసఁగ, బిసములు జక్కవల్ విగువుచన్నులును నసలారునాభియు నావర్త నంబు. నవ. 1. 18పా. 24 పం.

అసలు! వి. వి. పంకము, బురద.

సీ. దినవారిరాశి మాసనుమౌని గ్రోలంగ నడుగునఁ గనుపట్టునస లనంగ. పారి. 2. 84.

గీ. మేటిజమ్మేటియసటఁ గ్రొమ్మించుమించుఁ, బొదివి మదన ప్రతాపాగ్నిఁ బుటముపెట్టి. వసు. 2. 82.

అసలు! వి. నికరము, సారము (చి. ని. శ. ర.)

అసటఁబెట్టు - బురదలోఁబెట్టు; కీడ్పుటచు.

సీ. మోమోట నలరుతమ్ములతావు లగలింపఁ గనుసన్న మనురుషకముల నలఁపఁ, జూడ నాసవమైత్రిఁ జొక్కినయశి రేప నరకుత్తి కగు సంకులసటఁబెట్టఁ, గై వసంబగు విసాగ్ర ముల నున్మాలింప...వేం. పంచ. 4. 180.

జ. అసలుకొను, అసలుకొల్పు, అసలుఁబుట్టువు.

అసలుఁబుట్టువు వి. (√అసలు) - బురదయంఁ పుట్టినది - పంకజము, పద్మము. అచ్చ. రా. కాల. 4.

అసలుకొను అ. శ్రీ. (√అసలు) 1. బురదవ నగు.

సీ. అలఁతి లేఁజెమటచే నసలుకొన్న లలాట కుంకుమంబునఁ జిన్నికురులు మునుఁగ కాశీ. 1. 8.

క. ఒడల నసలుకొను నెత్తురు, గడిగి రఘూద్ధ హుని సమ్ముఖము చేయుదు ని, వ్వడుగ నని తనరథముపై, నిడుకొని చనియెన్మ భాళ్య మేఁగెడు దెసకుఁ. శై. భా. 6. 128.

2. పంకిలమగు, బురద కలది యగు. (చూ. అసలుకొల్పు)

అసలుకొల్పు న. శ్రీ. (√అసలుకొను) పంకిలము చేయు, బురద కలదిగాఁ జేయు.

సీ. మసిబొట్టు బోనాన నసలుకొల్పినకన్ను కొడుపుచేఁ దాటించు నెడపఁదడప. క్రీడా. 1. 188.

అసలుమనలు అ. శ్రీ. అసలారు, ఒప్పు.

గీ. భసలకలభకులాస్పృష్టకుసుమవిసర, మన్మథ మకరందమయమైన మావిమోక, కిసల యచ్చవిపునరుక్తి నసలుమనలు, ఋషుల చెంగావివలువందు నిందువదన. పాండు. 1. 181.

అసవస వి. అలస్యము, జాగు.

క. ఏమిట నెగ్గొనరించితిఁ, గాముఁడ నీ కేను నన్ను గానించెద విం, చేమి ప్రయోజన మసవస, లేమిటి కొక మరియు తీర్ప వేలొకొ చెపుమా. దశకు. 7. 109.

అసహత్వము సం. వి. అ. న. ఓర్వలేమి.

ఉ....జగ, త్పావను ధర్మనందను సఖాస్థితుఁ జూచి ముదంబు నెందిరిం, ద్రావరజాది మిత్తు అసహత్వముఁ బొందిరి ధార్త రాష్ట్రులుఁ. భార. సఖా. 2. 78.

అసహనము సం. వి. (అ. అ. అ.) 1. ఓర్పులేనిది.

ఉను లేనిది. 2. అమాయగలది. వి. అ. న.

1. ఓర్వలేమి, నైఁవమి. 2. అమాయ.

అసహనుడు నం. వి. అ. పుం. శత్రువు.

అసహమానుడు నం. విణ. (అ. అ. అ.) ఓర్వని
వాడు.

అసహము నం. విణ. (అ. అ. అ.) ఓర్వనిది, సహింప
నిది.

అసహాయుడు నం. విణ. (అ. అ. అ.) తోడు లేని
వాడు, సహాయులు లేనివాడు.

అసహించు నం. అ. శ్రీ. అసూయపడు.

ద్వి. తద్గురుకరుణానితాంతసంస్థితీతి, దనతోడి
శిష్యులెంతయు నసహింప. పండితా పురా.
109 పా.

అసహిష్టువు నం. విణ. (ఉ.) ఓగ్ధనివాడు.

అసహ్యపడు వి. అ. శ్రీ. (✓అసహ్యము.)
1. రోతపడు.

క. పరులధనమునకు...అసహ్యపడున న్నరుడు
దెవులు లేని వేదనం బడు నధిపా. భార.
ఉద్యో. 2. 58.

క. అందఱు నచ్చోట నిజ స్యందనములు డిగ్గి
మ్రొక్క సంయమి మదిలో, నిందులకును
హరి యెక్కడి సందడి గొనివచ్చెనని యస
హ్యపడంగన్ జై. భా. 8. 138.

2. అసూయపడు.

అసహ్యము నం. విణ. (అ. అ. అ.) సహింప
రానిది.

అసహ్యించు నం. అ. శ్రీ. అసహ్యపడు. (శ. ర. వా.)

అసాక్షికము నం. విణ. (అ. అ. అ.) సాక్షి లేనిది.

అసాక్ష్యము నం. విణ. (అ. అ. అ.) సాక్ష్యము
లేనిది. వి. అ. న. సాక్ష్యములేమి.

అసాధనీయము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. సాధింప
శక్యము గానిది, సాధ్యము గానిది (రోగాది.).
2. కారణములచే నిరూపింప రానిది, సమర్థింప
రానిది. 3. నెఱవేర్చ రానిది.

అసాధారణము నం. విణ. (అ. అ. ఉ. అ.) సాధా
రణము కానిది, సామాన్యము కానిది. వి. అ.
పుం. (తర్క.) హేత్యాభాసములలో నొకటి.
(సవ్యభిచార భేదము.)

అసాధువు నం. విణ. (ఉ. ఉ. ద్వీ. ఉ.) 1. మంచి
నడత లేనిది. 2. దుష్టము, చెడ్డది. 3. వ్యాకరణ
విరుద్ధ మయినది (శబ్దము.)

అసాధ్యము నం—అసాధనీయము.

అసాధ్య నం. వి. ఉ. స్త్రీ అసతి, కులట.

అసామాన్యము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. అను
పమము, సాటిలేనిది. 2. సామాన్యముకానిది,
విశేషమైనది. వి. అ. న. సామాన్యధర్మములేమి,
సాటిలేమి.

అసారము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. చేవ లేనిది.
2. దుర్బలమైనది. 3. మంచిది కానిది. వి. అ.
పుం న. అముదపుచెట్టు పుం. సారములేమి. న.
అగురు చందనము (వృ. వి.)

అసి ఉవ. (శ. అసి.) అల్పార్థకము. (చూ. అసి
కోత, మొ.)

జ: అసికోత, అసియాడు, అసియార్పు, అసి
వాటు, అసివోపు.

అసి నం. వి. ఉ. పుం. ఖడ్గము, కత్తి. ఉ. ఉ. స్త్రీ.
కాళికి దక్షిణమందుండు నొకనది.

అసికము నం. వి. అ. న. గడ్డమునకును క్రిందపెదవి
కని నడిమిపట్టు.

అసికోత వి. (✓అసి) చిన్నకోత.

ద్వి. వెట్టన మొలనున్న నెఱకత్తిదిగిచి, కొన్నింటి
ముక్కులు కొన్నింటి చెవులు, గొన్నింటి
చెక్కులు, గోతలువెట్టి, అసికోతలుగఁ
గోయ. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. 2040.

అసిక్కి నం. వి. ఉ. స్త్రీ. 1. పడుచుది యగునంతః
పురపరిచారిక. 2. ఒకానొకనది.

అసిగండము నం. వి. అ. పుం చెక్కిలి యుంచు
కొను చిన్నతలగడ.

అసిత నం. విణ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) తేవకుడు,
చిమ్మువాడు, వైచువాడు. వి. అ. స్త్రీ.
1. నీలిమొక్క. 2. వృద్ధురాలు కాని అంతః
పుర పరిచారిక. 3. యమున.

అసితఫలము నం. వి. అ. పుం. తియ్యకొబ్బెర
చెట్టు.

అసితము నం. విణ. (అ. అ. అ.)—తెల్ల నిది కానిది—
నల్ల నిది. వి. అ. పుం. నలుపు; నీలవర్ణము.

అసితాంగము నం. వి. అ. పుం. - నల్లనిదేహము
గలది - ఖడ్గము, కత్తి.

అసితుడు నం. ఎ. అ. పుం. 1. శని. 2. దేవలుఁ
దనుముని.

అసిదంష్ట్రము నం. ఎ. అ. పుం - క త్తివంటికోటలు
గలది - మకరము, మొసలి.

అసిద్ధము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. పక్వము
కానిది. 2. అయితము గానిది. 3. నెఱవేఱనిది.
4. అనుమతిచేఁ త్రా వ్రము కానిది. ఎ. అ. పుం.
(తర్క) ఆశ్రయాసిద్ధత్వాది దోషములచే దుష్ట
మగు పేతువు.

అసిద్ధి నం. ఎ. ఇ. స్త్రీ. 1. అనిష్పత్తి, సిద్ధింపమి.
2. పరిపక్వముకామి, పండమి. 3. (యోగ)
సిద్ధిలేమి. 4. (తర్క) ఆశ్రయాసిద్ధి మొద
లగు పేతుదోషము.

అసిధార నం. ఎ. అ. స్త్రీ. క త్తివాయి, క త్తియంచు.

అసిధారావ్రతము నం. ఎ. అ. న. 1 - క త్తివాతి
మీఁద శయనించుటవలె దుష్కర మగువ్రతము-
ఎఱజవ్వనితో యువకుఁడు కలసి మెలసి
యుండియు దానితోడ రతిని నలుపకుండుట.
2-అసిధారతో చేసెడు వ్రతము-శయన మధ్య
మున భిక్షము పెట్టుకొని దంపతులు బ్రహ్మ
చర్యమును జరుపుట. 3.-అసిధారావ్రతము
వంటిది-దుష్కరమగు కార్యము.

అసిధావకుఁడు నం-అసిధావుఁడు.

అసిధావుఁడు నం. ఎ. అ. పుం. క త్తి సానఁబట్టు
వాఁడు.

అసిధేనుక నం. ఎ. అ. స్త్రీ. చురక త్తి, చిన్నక త్తి.

అసిధేనువు నం. ఎ. ఇ. స్త్రీ. అసిపుత్తి, చురక త్తి.

అసిపత్తము నం. విజ. (అ. అ. అ.) క త్తివంటి
ఆకులు గలది. ఎ. అ. పుం. చెఱకు (వృ. వి.)
న. క త్తియొఱు,

అసిపత్తవనము నం. ఎ. అ. న. నరకవిశేషము.
(ఇందలిచెట్ల యాకులు కత్తులవలె నుండును.)

అసిపుచ్చము నం. ఎ. అ. పుం. శింశుమారము,
ఒకజాతి మొసలి.

అసిపుత్తి నం. ఎ. ఈ. స్త్రీ. చిన్నక త్తి.

అసిపుత్తిక నం. ఎ. అ. స్త్రీ. చిన్నక త్తి.

అసిమి ఎ. ఒకవిధమగు చిన్నగోనె; సంచి.

అ. అసిమిలోని దొకటి యమ్మెడి దొక్కఁ
యనినచందమయ్యెనవనినాథ, భార్యదా
యింకఁ బడఁతులు లేరని, చాటఁ బసి
తొర జగతియందు. చెన్న. 4. 35.

సి. అసిమిలోఁజలువ మాయకయుండ మడ
పెట్టిన చల్లడముదుప్పటిరుమాలు. శు!
3. 140.

సి. నొసలివైఁ జుక్కలమిసిమినామపు రేఖలఁ
వొంద భుజముపై నసిమినంచి. హంస. 2. 2
అం. భా. 2. 266.

జ. అసిమిగొల్లెన.

అసిమిగొల్లెన ఎ. (√అసిమి) గోనెలతో వేసిన చిన్న
గుడారము.

గీ. మునుపుగా నేఁగి యసిమిగొల్లెనలు వన్ని,
త్రోవ నెక్కడెక్కడ నేమిగావలసిన, నట్టి
భక్ష్య భోజ్యాదులయమ్మకమునఁ, దనియఁ
జేసిరి వణిజులు తద్బలముల. కళా. 8. 42.

అసిమేదము నం. ఎ. అ. పుం. విట్టదిరము, తుమ్మ
(వృ. వి.)

అసియాడు అ. క్రి. (√అసి) 1. కదలు, అల్ల
లాడు; వడఁకు.

సి. ముక్కున నసియాడుముదురుతామఁ తూఁడు
ముత్యాలకల్లెంబుమురువు నెఱప. దళా. 2.
66.

క....కతి, నతరస్థలి నడుగు లిడుచు నడు మసి
యాడక. భా. రా. అయో. 148.

2. చలించు, చెదరు.

ఉ. గుట్టసియాడ గబ్బిచనుగుట్టలవైఁ బుల
కాంకురావకుల్, తెట్టువగట్టఁ గోరికలు
దేటలు వెట్టఁగ. విజ. వి. 1. 61.

3. సంచరించు, తిరుగు.

క. పసిగొనుచు మేయవచ్చిన, పసిఁ గొనుచుం
గోలుపులులు బలిసెన్ నృపసి, యసి యాడు
నేని యచ్చట, నసియాడం దఱచు వెఱచు
నఱచుం బఱచున్. రామా. 2. 18.

అసియార్పు(రుచ్చే) న. క్రి. (√అసియాడు)
(అల్లలార్పు)

ఉ. ...ప్రవేశనిచన్నులు పాలవంకలై, కా నసి
యార్పు...కాశీ. 7. 159. హర. 8. 44,

అసిలేరు ఎ. (నం. ఆక్లేషా. ప్రా. అసిలేసా.) ఆక్లేషా
నక్షత్రము. (ప్రా.)

అసివాలు ఎ. (✓అసి)-మందగమనము-విహారము,
వయాళి.

సీ. ఎవ్వఁడు నలువతే రెక్కి యష్టాదశదీపాళి
నసివాలు దిరిగె లీల. కాళి. 4. 195.

సీ. ఆవంచగౌడధాత్రీపదం తెవ్యాని కసివా
లుగా నేఁగునట్టిబయలు. మనుచ. 1. 11.

అసివోపు అ. ప్ర. (✓అసి) 1. ఊడించు, నశించు.
(గోహత్య చేసిన గౌతమునితో బ్రాహ్మణు
లనెదుమాట)

సీ. మాకుఁ జూడంగ సొమ్మనీలి పడ్డది గాని
తెగటాఱఁ జచ్చుట తెలియరాదు, కావున
నీపాతకం బసివోపు జూహ్వావిఁదెచ్చుటకుఁ
బ్రయత్నంబు నీవు, చేయుము...వరాహ.
10. 45.

క. అసదృశపాపఫలంబున, నసివోవని బ్రహ్మ
హత్య లైదు దగిలె నెట్లు సహించువాఁడ
...వరాహ. 8. 25.

2. తప్పిపోవు.

సీ. అసివోపు పెట్లు నాయసి వోవుమెకములఁ
జించు నాయమ్ము నాచిలుకుటమ్ము. రామా.
2. 24.

సీ. జీఱజీఱఁ ద్రిప్పివైచినకూల మసివోవఁ
దొలఁగువేడుక సునందుండు దొలఁగె.
దశా. 4. 101. పాంచాలి. 5. 31.

అసిహేతి నం. ఎ. ఇ. పుం. ఖడ్గయోధుఁడు, కత్తితో
పోట్లాడుబంటు.

అనుఖము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. సుఖము
లేనిది. 2. కష్టమైనది.

శ్లో. శ్రేయాంసి లబ్ధి మసుఖాని వినాత
రాఘ్నే. సం. కిరా. 5. 49.

ఎ. అ. న. దుఃఖము, బాధ.

అనుఖి నం. ఎఱ. (న. నీ. న.) సుఖములేనివాఁడు.

అనుధారణము నం. ఎ. అ. న. జీవనము, బ్రదుకు.

అనుభృత్తు నం. ఎ. క్. పుం. ప్రాణి, జంతువు.

అనుమంతము నం. ఎఱ. (క్. మతీ. క్.) ప్రాణ
ములు కలది.

(1 - 22)

అనుర నం. ఎ. అ. పుం. (ఈరూపము సంస్కృత
సమాసాంతమున నుండదు. ఉదా: రావణా
సురుఁడు.) అనురుఁడు.

అ. ...నమ్ను, నెన్నఁదైన నొరుల కిచ్చుచో
ననురకు, భోజనమున కిచ్చిపుచ్చుఁ దిపుడ.
భార. ఆది. 8. 257.

గీ. ...మహాతపం బొనరించె నీయమర పీఠ,
కొనఁగెఁ బద్మజుఁ డధికమహోగ్రబాము.
భార. కాం. 5. 425.

అ. శ్రీ. 1. రాత్రి. 2. వేళ.

అనురము నం. ఎ. అ. పుం. ఏనుఁగు. (వై. ని.)

అనురస నం. ఎ. అ. శ్రీ. ఒకజాతితులసి (వృ.వి.)

అనురసంధ్య నం. ఎ. ఇ. శ్రీ. సాయంసంధ్య,
మలుసంజ.

అనురాచార్యుఁడు నం. ఎ. అ. పుం. - రాక్షస
గురువు - శుక్రాచార్యుఁడు.

అనురాహ్వము నం. ఎ. అ. న. కంచు.

అనురి నం. ఎ. ఈ. శ్రీ. 1. రాక్షసశ్రీ. 2. నల్లవ
(వృ.వి.)

అనురుఁడు నం. ఎ. అ. పుం. 1. రైతుఁడు, దాన
పుఁడు. 2. సూర్యుఁడు. 3. రాహువు.

అనురుసురు ఎ. (క. అనురుసురు.) బడలికయందు
విడుచు ఊపిరిధ్వనియనుకరణము.

క. అనురుసు రని సొలయున్ రాజసురేంద్రుఁడు
మలయపఞను చలి కనరునకున్. కవిరా.
5. 285.

క. ఒసఁగిన నవి గైకొని వెక్కిరి మగుకన్నీరు
దొరుగఁ గళవళమున లో, ననురుసు
రనుచుం గడితపు, దెసలం బడి కొంతవడికిఁ
దెలివిదలిర్పన్. అచ్చ. రా. కిష్కిం. 22.

అనురుసురగు-బడలు, శ్రమనొందు.

క. మునురుకొను జరభరంబున, ననురుసురై
యున్న మమ్ము నడకించితివి...మనుచ. 4. 84.

చ. అనురుసురై యలంతినడు మల్లలనాడఁగ
ముందుముందుగా, నొసపరి బాగులాడియపు
దొక్కతె వచ్చి వృషాలుకోడుతన్. సారంగ.
1. 88.

అనుర్యము సం. విజ. (అ. అ. అ.) అనురులకు
హితమైనది.

అనువులు సం. వి. ఉ. పుం. బ. ప్రాణములు, ఉసులు.

అనుమపు సం. వి. ఉ. ప్రే. కాణము.

శ్లో. ససానిః సాసునూః సాసో, యేయా యేయా
యయా యయః. సం. కిరా. 15. 5.

అసూయ సం. వి. అ. ప్రే. 1. గుణములందు దోషము
నారోపించుట. 2. కోపము.

శ్లో. 'వధూ రిమాయాకుటిలం దదర్శ.' సం.
ఘ. 8. 82. (అసూయయా - రోషేణ.
మల్లి. వ్యా.)

అసూయకుడు సం. విజ. (అ. యి. అ.) అసూయ
గలవాడు.

అసూయనము సం. వి. అ. న. - అసూయ.

అసూయిత సం. విజ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) అసూయ
గలవాడు.

అసూయువు సం. విజ. (ఉ.) అసూయగలవాడు.

అసూర్ణము సం. వి. అ. న. అవహేలనము,
అనాదరము.

అసూర్ణంపశ్యము సం. విజ. (అ. అ. అ.) - సూర్యుని
జూడనిది - ఎండకన్నెలుగనిది, సూర్యరశ్మి
యెలుగనిది. (అంతఃపురస్త్రిజనము, మొ.)

అస్మక్కు సం. వి. శ్. న. 1. రక్తము, నెత్తురు.
2. అంగారకుడు. 3. కుంకుమపూవు.

అస్మగ్ధరము సం. వి. అ. పుం. స్త్రీలకుఁ గలుగు
కుసుమరోగము.

అస్మగ్ధర సం. వి. అ. ప్రే. త్వక్కు, చర్మము.

అస్మగ్ధార సం. వి. అ. ప్రే. 1. రక్తధార. 2. త్వక్కు,
తోలు.

అస్మగ్ధర సం. వి. అ. ప్రే. త్వక్కు, తోలు.

అస్మగ్ధహ సం. వి. అ. ప్రే. రక్తనాళము, నాడి.

అసేచనకము సం. విజ. (అ. ని. అ.) - అసేచనము.

అసేచనము సం. విజ. (అ. ఉ. అ.) దేనినిజూడఁగా
మనస్సు తనివినొందదో యది, అతిసుందరము.

అస్థలితుడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. చలింపని
వాడు, స్థిరుడు. 2. అప్రమత్తుడు, జాగరూ
కుడు. 3. తడఁబడనివాడు.

అస్తంగతుడు సం. - అస్తగతుడు.

అస్తంగమనము సం. - అస్తగమనము.

అస్తంగమము సం. - అస్తగమము.

అస్తగతుడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. అస్తమించిన
వాడు. 2. నాశము నొందినవాడు.

అస్తగమనము సం. వి. అ. న. 1. (గ్రహములు)
అస్తమించుట, కనఁబడకుండుట. 2. మరణిం
చుట, నాశము పొందుట.

అస్తగమము సం. వి. అ. పుం. 1. అస్తమించుట.
2. నాశము నొందుట.

అస్తమతి సం. వి. ఉ. ప్రే. శాలపర్ణి, ముయ్యాకు
పొన్న (వృ.వి.)

అస్తమనము సం. వి. అ. న. (సూర్యాదులు) అస్త
మించుట.

శ్లో....నై వాస్తమన మర్కస్య నోదయ స్సర్వ
దా సతః. (వాచ.)

అస్తమయము సం. వి. అ. పుం. 1. (సూర్యాదులు)
అస్తమించుట, క్రుంకుట, కనఁబడకుండుట.
2. నాశము; ఊడక. 3. (జ్యోతి) గ్రహ
ములు సూర్యునితోఁ గలిసి యుండుట.

అస్తమానము సం. వి. అ. పుం. ప్రొద్దుక్రంకుట.
సీ. అస్తమానముగా దటంచుఁ తాదచ్ఛాయ
తొనరించి వ్రేల్లెంచికొనుచు నుండు. హంస.
8. 155. కిరా. 2. 45.

అస్తమింమే సం. అ. శ్రీ. క్రంకు.

క. ఇమఁ డస్తమించె...మార్క. 2.168.

అస్తమితము సం. విజ. (అ. అ. అ.) అస్తమించినది.

అస్తము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఊస్తము,
త్రోయఁబడినది. 2. నశించినది. 3. కనఁబడనిది.
వి. అ. పుం. 1. (సూర్యాదులు) అస్తమించు
కొండ. 2. శుక్రాది గ్రహములకు సూర్యుని
తోడియోగము. (ఉదా:-శుక్రాస్తము, బుధా
స్తము, మొ.) న. 1. లగ్నమునకు సస్తమ
స్థానము. 2. నాశము. 3. కనఁబడకుండుట,
క్రంకుట.

అస్తరు వి. (హిం. అస్తరు.) 1. ఒకగుడ్డ కాశ్రయ
ముగా తోవ్రక్కను వేర్చికుప్పెడుగుడ. (శ.ర.)

2. సంధానవసనఖండము. అతుకు. ఆం. భా. 2. 158.

అస్తవ్యస్తము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) కాలు మాత్రై నది. వ్యత్యస్తము.

క. అస్తమయమునకు మును గిపు, మస్తకముం దునుమవలయు మన కిది సాలక, దుస్త రమును నగు నస్తవ్యస్తం బగునేని నాకు వగపు గదిరెడుక. భార. ద్రో. 2. 303.

అస్తసంఖ్యము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) అసంఖ్యము. లెక్కకు మీటినది.

శ్లో. ఉష్ణ తుస్సంహారి ఇవాస్తసంఖ్యమహ్నయ తేజస్విమ జీవితాని. సం. కిరా. 16. 16.

అస్తాచలము సం. వి. అ. భం. అస్తమయ పర్వ తము. (ఇట్లే అస్తాద్రి, మొ.)

అస్తికాయము సం. వి. అ. భం. (జై నమతము నందు) పదార్థము—ఈ అస్తికాయము లైదు:- జీవుడు, పుద్గలము (పరిమాణ సామూతము), ధర్మము, అధర్మము, ఆకాశము.

అస్తిక్షీరము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) పాలు గలది. (ఆవు, మొ.)

అస్తిత్వము సం. వి. అ. న. ఉనికి, ఉండుట.

అస్తినాస్తిత సం. వి. అ. స్త్రీ—అస్తినాస్తిత్వము.

అస్తినాస్తిత్వము సం. వి. అ. న. — ఉండుట లేకుం డుట — సందిగ్ధమైన యునికి.

అస్తిమంతుడు సం. విజ. (క. మతీ. క.) కల వాడు, ధనవంతుడు.

అస్తికుడు సం. వి. అ. భం. ఒకముని. (జరిక్కా రునికొడుకు)

అస్తుంకారము సం. విజ. (అ. ఈ. అ.) అస్తు (ఔగాక, కానిమ్ము) అని వలుకునది. వి. అ. భం. అంగీకారము, ఇయ్యకొనుట.

అస్తేయము సం. వి. అ. న. దొంగిలింపమి.

అస్తోకము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) అల్పముకానిది, అధికము.

అస్త్రానము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) పేరుకొననిది, గడ్డకట్టనిది. వి. అ. న. 1. నింద 2. బెదిరించుట.

అస్త్రకంటకము సం. వి. అ. భం. — ముల్లువలె ముందు అస్త్రము — కాణము.

అస్త్రజీత్తు సం. వి. క. భం. వృక్షభేదము. (ఇది కత్తిదెబ్బలను మాన్పును.)

అస్త్రజీవి సం. విజ. (న. నీ. న.) అస్త్రములవలన జీవించువాడు.

అస్త్రజీవుడు సం. విజ. (అ. ఆ. అ.)—అస్త్రజీవి. అస్త్రమార్గకుడు సం. విజ. (అ. ర్హిత. అ.)—అస్త్ర మార్జుడు.

అస్త్రమార్జుడు సం. విజ. (అ. ఈ. అ.) ఆయుధ ములను సానచిట్టువాడు.

అస్త్రము సం. వి. అ. న. 1. ఆయుధము. 2. విల్లు. (కే. ని.)

అస్త్రవిదుడు సం. విజ. (ద.) అస్త్రశాస్త్ర మెఱిగినవాడు.

అస్త్రవిద్య సం. వి. అ. స్త్రీ. అస్త్రప్రయోగోపనం హాములను దెలుపు శాస్త్రము.

అస్త్రాగారము సం. వి. అ. న. ఆయుధశాల.

అస్త్రీ సం. విజ. (న. జీ. న.) 1. ఆయుధములు గలవాడు. 2. విలుకాడు.

అస్త్రీకుడు సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) స్త్రీలేనివాడు; భార్య లేనివాడు

అస్తానము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) స్థానము లేనిది. వి. అ. న. తగనిచోటు; తగనిసందర్భము.

అస్థాయి సం. విజ. (న. నీ. న.) స్థిరము కానిది, చంచలము.

అస్థి సం. వి. ఆ. న. 1. ఎముక, కీకనము. 2. ఔంక; గింజ.

అస్థికృత్తు సం. వి. క. భం. ఎముకలోని ద్రవ పదార్థము, మజ్జ, మూలగ.

అస్థిజము సం. వి. అ. భం. 1. మజ్జ, మూలగ. 2. వజ్రాయుధము.

అస్థితుండము సం. వి. అ. భం. పక్షి. (దీనిముక్కు అస్థి వలె కఠినముగా ముందును.)

అస్థితేజము సం. వి. న. భం. — అస్థికృత్తు.

అస్థిధమ్వుడు సం. వి. న. భం. శివుడు.

అస్థిపంజరము సం. వి. అ. భం. — ఎముకలగూడు— మాంసాదులు లేక వట్టియెముకలు గలబొంది, కంకాళము.

అస్థిభిక్షము సం. వి. అ. భం. కుక్క.

అస్థిమాలి నం. వి. న్. పుం - ఎముకలమాలలు
గలవాఁడు - శివుఁడు.

అస్థియుక్తు నం. వి. బ్. పుం - విటిగినయెముక
లను గూర్చునది - నల్లేరు, వజ్రవల్లి (వృ.వి.)

అస్థిరము నం. వి. బ్. (అ. అ. అ.) 1. నిలుకడ లేనిది,
చంచలము. 2. నిశ్చితము కానిది.

అస్థివిగ్రహుఁడు నం. వి. బ్. (అ. అ. అ.) మిక్కిలి
చిక్కినశరీరము గలవాఁడు. వి. అ. పుం.
భృంగి, ఒకశివానుచరుఁడు.

అస్థిశృంఖల నం. వి. అ. స్త్రీ-విటిగినయెముకలను
మరలఁ గూర్చునది-నల్లేరు, వజ్రవల్లి (వృ.వి.)

అస్థిశేషుఁడు నం. వి. బ్. (అ. అ. అ.) - ఎముకలు
మాత్రము మిగిలినవాఁడు - మిక్కిలి చిక్కిన
వాఁడు.

అస్థిసంచయము నం. వి. అ. పుం. 1. శవదహనా
నంతరము ఎముక లేఱుట. 2. ఎముకలరాశి.

అస్థిసంధి నం. వి. బ్. పుం. 1. ఎముకయు ఎముక
యుఁ గలియుచోటు; కీలు. 2. విటిగిన ఎముక
ఆకుకుట.

అస్థిసంహారకము నం. వి. అ. పుం. 1. పెద్దజాతి
కొంగ, బెగ్గురు. 2. నల్లేరు, వజ్రవల్లి (వృ.వి.)

అస్థిసంహారిక నం - అస్థి శృంఖల.

అస్థిసారము నం. వి. అ. పుం - అస్థి కృత్తు.

అస్థిన్నేహము నం. వి. అ. పుం - అస్థి కృత్తు.

అస్పర్శనము నం. వి. అ. న. కాఁకకుండుట.

అస్పర్శము నం. వి. బ్. (అ. అ. అ.) కాఁకుట
లేనిది. కాఁకనిది. వి. అ. పుం. కాఁకుడులేమి.

అస్పృశ్యము నం. వి. బ్. (అ. అ. అ.) 1. స్పృశింప
రానిది. 2. అపవిత్రమైనది, అశుచియైనది.

అస్పృష్టి నం. వి. బ్. స్త్రీ. స్పృశింపమి, కాఁకమి.

అస్పృటము నం. వి. బ్. (అ. అ. అ.) స్పృటము
కానిది.

అస్మత్ నం. న, (ఇది తెలుఁగున సమానపూర్వపద
ముగానే యుపయుక్తము.) మా; మన. (ఉదా:-
అస్మదాదులు, అస్మద్గోత్రము.)

అస్మదీయము నం. వి. బ్. (అ. అ. అ.) మాది; మనది.

అన్యద్విధుఁడు నం. వి. బ్. (అ. అ. అ.) మాబోఁటి
వాఁడు; మనబోఁటివాఁడు.

అన్యోదృక్తు నం. వి. బ్. (బ్) మానంటివాఁడు.

అన్యోదృకుఁడు నం. వి. బ్. (అ. ఈ. అ.)-అన్యద్వి
ధుఁడు.

అన్యోర్తము నం. వి. బ్. (అ. అ. అ.) మన్వాదిస్మృతి
సమ్మతము కానిది.

అన్మిత నం. వి. అ. స్త్రీ. అహంత, అహంభావము.
కాశీ. 4. 202.

అన్మిత్యము నం. వి. అ. న. - అన్మిత.

అన్యద్యతుఁడు నం. వి. బ్. (అ. అ. అ.) ఉద్యతాసి,
కత్తిని పైకెత్తి పట్టుకొన్నవాఁడు.

అన్రఖదిరము నం. వి. అ. పుం. విట్లదిరము, తుమ్మ
(వృ.వి.).

అన్రజము నం. వి. అ. న. మాంసము, కండ.

అన్రప నం. వి. అ. స్త్రీ. 1. జలగ. 2. పిశాచస్త్రీ.

అన్రపత్తకము నం. వి. అ. పుం. భిండావృక్షము,
బెండ (వృ.వి.)

అన్రపము నం. వి. అ. పుం. మూలనక్షత్రము.

అన్రపిత్తము నం. వి. అ. న. ముక్కు నోరు మొద
లగు వానినుండి నెత్తురు కాఁబడియొకరోగము.

అన్రపుఁడు నం. వి. అ. పుం. 1. నెత్తురు త్రాగు
వాఁడు- రాక్షసుఁడు. 2. కోణమును పాలించు
వాఁడు-నైరృతుఁడు.

అన్రఫలి నం. వి. ఈ. స్త్రీ. పల్లకి, అందుగు (వృ.వి.)

అన్రబిందుచ్ఛద నం. వి. అ. స్త్రీ. - రక్తబిందువుల
వంటి ఆకులు గలది-లక్ష్మణ, ఒకజాతి దుంప
మొక్క.

అన్రమాతృక నం. వి. అ. స్త్రీ. దేహమందలి ప్రథమ
ధాతువు, తిన్న యాహారముయొక్క రసరూప
పరిణామము. (ఇదియే పిదప రక్తముగా
మారును.)

అన్రము నం. వి. అ. పుం. 1. మూల, కోణము.
2. తలవెండ్రుక న. 1. కన్నీరు. 2. నెత్తురు.

అన్రరోధిని నం. వి. ఈ. స్త్రీ - నెత్తురును ఆపునది-
లజ్జాలులత, సోఁకుడుముడుగు (వృ.వి.).

అస్థార్థకము నం. వి. బ్. (అ. ర్థక. అ.) నెత్తురు
గలిగించునది వి. అ. పుం. తెల్ల తులసి (వృ.వి.).

అస్తి సం.-అశ్రి (వాచ).

అస్మిన్ నం. వి. ఉ. న. కన్నీరు, అశ్రి.

అస్వకము సం. విజ. (అ. స్వీక. అ.) సొంతము
కానిది, అన్యులది,

అస్వకీయము సం. విజ. (అ. అ. అ.)-అస్వకము.

అస్వత సం. వి. అ. శ్రీ.-అస్వత్వము.

అస్వతంత్రము సం. విజ. (అ. అ. అ.) పరితంత్ర
మయివది, పరాధీనము.

అస్వత్వము సం. వి. అ. న. సొంతముకామి,
స్వామ్యములేమి.

అస్వప్నఁడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) నిద్ర లేని
వాఁడు. 2. కలలు రానివాఁడు. వి. అ. శం.
దేవత, వేలుపు.

అస్వము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. సొంతము
కానిది. 2. ధనము లేనిది.

అస్వరము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. చెడ్డస్వరము
గలది, చెవికింపు గానిస్వరముగలది. 2. మెల్లని
స్వరము గలది. వి. అ. శం. 1. మందస్వరము,
మెల్లనిగొంతు. 2. స్వరముకానిది - ప్రాణి,
హల్లు. 3. ఉదాత్తాదిస్వరములు లేని తాళి
చ్చారణము.

అస్వస్థత సం. వి. అ. శ్రీ. - అస్వాస్థ్యము.

అస్వస్థము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. మనసుకుదురు
లేనిది. 2. రోగాదులచే బాధపడునది.

అస్వామికము సం. విజ. (అ. అ. అ.) స్వామిలేనిది.

అస్వామ్యము సం. విజ. (అ. అ. అ.) స్వామ్యము
లేనిది, అధికారములేనిది. వి. అ. న. స్వామ్యము
లేమి.

అస్వాస్థ్యము సం. వి. అ. న. 1. మనసుకుదురులేమి.
2. వ్యాధిగ్రస్తత. రోగముతో మండుట.

అస్వఁడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) నిర్ధనుఁడు, బీద.

అహ-అహ. అవ్య. (సం. అహ.) ఆశ్చర్యాది
ద్యోతకము.

సీ. అని పల్క నాన్పపుం దానందమగుఁడై
హరియేడ నే, నేడ యహ యిదేమి. వేం.
మా. 5. 69.

అహఃపతి సం. - అహర్పతి.

అహంకరించే సం. అ. శ్రీ. అహంభావముతో
నుండు, గర్వించు.

(శిరము.) ప. కృపాణంబునం దిల ప్రమాణంబుగా
నఱకిన దశాంశోనం బయ్యు నహంకరించె
...వరాహ. 9. 29.

అహంకారము సం. వి. అ. శం. 1. నేను అనేడి
యభిమానము, గర్వము. 2. మహత్త్వము
వలనఁ బుట్టి పంచతన్మాత్రలకుఁ గారణమైన
తత్త్వభేదము. (ఇది యభిమానమునకుఁ గార
ణము.) 3. శ్రోధము.

మ. ...ఆరితు లు, దృటవృత్తిం దనచెంగటవ్
నిలువ నాతం డత్యహంకారుడై ...విప్ర.
5. 23. (ఈయర్థము తెనుఁగుననే కలదు.)

అహంకారి సం. విజ. (న. జీ. న.) అహంకారము
గలవాఁడు.

అహంకారించే సం. అ. శ్రీ. అహంకారమునొందు,
గర్వించు.

ద్వి. కావున మాథ క్తగణములనడుమ, నీవహంకా
రించి నిలువ నెవ్వఁడవు. బస. పు. 4. 844వం.

అహంకృతి సం. వి. అ. శ్రీ.-అహంకారము.

అహంకృతుఁడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) అహంకారి,
గర్వముగలవాఁడు.

అహంక్రియ సం. వి. అ. శ్రీ. - అహంకారము.

అహంత సం. వి. అ. శ్రీ. - అహంభావము.

అహంత్యము సం. వి. అ. న. - అహంభావము.

అహంపూర్విక సం. - అహమహమిక.

అహంప్రథమిక సం. - అహమహమిక.

అహంబ్రహ్మభవించే సం. అ. శ్రీ. 'అహంబ్రహ్మ'
అనుకొనువాఁడగు, నేనే బ్రహ్మ మని యను
కొను.

ప. అమృతంబు...నవద్యారంబు లగుపురంబులు
రచియించి యప్పురంబుల నద్వితీయుం డగు
నాత్మునిం ద్రుంచివైచిన నతండును దనకు
లోనై మడి క్రింది వత్తివిధంబునఁ దన
యందు నిజచేష్టితంబులు చూచుచుండ నీడ
తోడంగూడిన దర్పణంబుజాడ నహం
బ్రహ్మభవించి తల్లికిం దగినదియై కలిగె

నన మెలంగుచుండు నట్టి మనంబు పెద్దకొడు
కగునహంకారుండును. ప్రబోధ. 1. 78.

అహంభావము సం. వి. అ. వం. 1. గర్వము.

2. (వేదాంత) అవిద్య, దేహస్మిత్రాంతి.

అహంమతి సం. వి. అ. వం. అవిద్య, అజ్ఞానము

అహంయువు సం. వి. అ. వం. 1. గర్వము గల
వాడు. 2. అభిమానము గలవాడు.

అహంవాది సం. వి. అ. వం. (న. నీ. న.) తన్నుదానే
పాచ్యుగాఁ జెప్పుకొనువాడు, అహంకారి,
గర్వి.

అహతము సం. వి. అ. వం. (అ. అ. అ.) హతముగానిది.
వి. అ. న. క్రొత్తబట్ట.

అహమగ్రిక సం. వి. అ. వం. నేను ముందు అని
ఆధిక్యమునకై కలహించుట.

అహమహమిక సం. వి. అ. వం. 1. నేను ముందు
నేను ముందు అని ఒకరితో నొకరు రోషమునఁ
బలుకుట, 2. యుద్ధాదులందుఁ జూపు అహం
కారము.

అహమిమ్మ సం. అ. వం. అహంభావము పూను,
గర్వించు.

చ. ...లెక్కకున్, మిగిలినసేన నొక్కఁ డహ
మించి వధించుట యెట్లు...తై. భా. 2. 48.

అహమిక సం. వి. అ. వం. అహంకారము.

సీ. వికటారివీరుల ప్రకటాహమిక మాన్పుచిక
టారి పొదలిక లెన్పు మిగుల శకాం. 2. 16.

అహము(న్పు) సం. వి. అ. వం. 1. దినము, రేయుం
బవలు. 2. వగలు.

అహరహము - ప్రతిదినము, దినదినము.

క మహనీయమధుర్గురీసం, గ్రహమునఁ గాలు
వలువఱిపి గనిమలుగ రజం, బహరహము
నెఱిపి మాకుఁ, సహకారములయ్యె నచటి
సహకారంబుల్. వసు. 1. 188.

క. అత్త దయామతిఁ దనకడ, నత్తమిలక నిద్ర
వోవ దహరహమందున్ రాజ. చ. 2. 84.

అహరాది సం. వి. అ. వం. ప్రభాతము, వేకువ.

అహర్దివము సం. అ. వం. అ. న. ప్రతిదినము.

అహర్నాథుడు సం. వి. అ. వం. సూర్యుడు.

అహర్నిశము సం. వి. అ. న. వగలును రేయును;
ఎల్లప్పుడు. నై. ష. 2. 115.

అహర్పతి సం. వి. అ. వం. 1. సూర్యుడు. 2.
శివుడు. 3. జిల్లేడు (వృ. వి.)

అహర్పాంధవుడు సం. వి. అ. వం. సూర్యుడు.

అహర్మణి సం. వి. అ. వం. సూర్యుడు.

అహర్మథము సం. వి. అ. న. వేకువ.

అహల్య సం. వి. అ. వం. గౌతముని భార్య.

అహల్యము సం. వి. అ. వం. (అ. అ. అ.) దున్నుటకుఁ
దగనిది. వి. అ. వం. ఒకానొక దేశము.

అహల్యాజారుడు సం. వి. అ. వం. ఇంద్రుడు.

అహల్యానందనుడు సం. వి. అ. వం. శతా
నందుడు.

అహస్కరుడు సం. వి. అ. వం. సూర్యుడు.

అహహ - అహహ, అహహ, అవ్వ. (సం. అహహ.)

ఆశ్చర్యాధిక్షేప ప్రశంసాదులను దెలుపును.

1. (ఆశ్చర్యమునకు) భీమ. 3. 128.

2. (అధిక్షేపమునకు)

గీ. అహహ సత్రంపుఁగూటికి నమగి వరులె, కాని

మే మర్హులము కామెకా యటంచుఁ, బరిహా

సించుచు...దశా. 1. 245, 2. 388.

3. (ప్రశంసకు) నై. ష. 2. 10.

అహహ - అహహ. (సం. అహహ.)

(ఆక్షేపమునకు) ఉ. రా. 8. 70.

(ప్రశంసకు) నీలా. 1. 108.

అహ - అహ.

(ప్రశంసకు)

చ....క్రొమ్మెగులువన్నియఁ గేరును గొప్పు
తీరహ...నీలా. 2. 19.

అహాయను - ఔనను, అంగీకరించు, సమ్మతించు.

క. మననేరవు పతిమతి రాఁగవనేరవు మదతి

తగవు గాదన్పు వహ, యననేర వెంత నెప్పిన,

విన నేంపు చాలుఁజాలు విడు పోవలయుఁ.

సారంగ. 2. 121.

అహోర్యము సం. వి. అ. వం. (అ. అ. అ.) 1. హరింపఁ

దగనిది. 2. హరింప శక్యము గానిది. వి. అ.

వం. కొండ.

అహహ — అహహ.

(ప్రశంసకు)

శా. ...చారుతురంగసంఘము లహహ మన్నె
వారల్ బళి...కృష్ణ. 3. 78.

అహి నం. వి. 3. 1. పాము. 2. రాహు
గ్రహము. 3. (సర్పదేవతాకమగు) ఆళ్లేషా
నక్షత్రము. 4. నీసము, నాగము. 5. వృత్రా
సురుడు.

అహింస నం. వి. 3. 1. హింసనేయమి, హింస
లేమి.

అహింసకుడు నం. వి. 3. (అ. వి. 3. 3.) హింసిం
పనివాడు.

అహింస నం. వి. 3. 1. కులికయను ఓషధి.

అహింసము నం. వి. 3. (అ. 3. 3.) హింసింపనిది,
క్రూరశీలము కానిది.

అహిక నం. వి. 3. 1. శాల్మలి, బూరుగు(వృ.వి.)

అహికము నం. వి. 3. 1. ధ్రువనక్షత్రము.

అహికోశము నం. వి. 3. 1. పాముయొక్క
కుబుసము.

అహిచ్ఛత్ర నం. వి. 3. 1. మేషశృంగి (వృ.
వి.) 2. శర్కర, పంచదార.

అహిచ్ఛత్రకము నం. వి. 3. 1. పుట్టకొక్కు.
కుక్కగొడుగు (వృ. వి.)

అహిచ్ఛత్రము నం. వి. 3. 1. అర్జునుడు
జయించి ద్రోణున కిచ్చిన యొక దేశము. 2.
ఒకానొక చెట్టువలన బుట్టెడువిషము.

అహిణిహ్వా నం. వి. 3. 1. నాగజిహ్వలత.

అహితము నం. వి. 3. (అ. 3. 3.) 1. అనిష్టము,
ప్రతికూలము, విదుర్ధమైనది. 2. (వైద్య)
పథ్యముకానిది. వి. 3. 1. చెఱువు, హాని.

అహితుండికుడు నం. వి. 3. 1. పాములవాడు.

అహితుడు నం. వి. 3. 1. శత్రువు.

అహినకులము నం. వి. 3. 1. పాములయొక్కయు
ముంగిసలయొక్కయు సముదాయము.

అహినకులిక నం. వి. 3. 1. సర్పమునకును
ముంగిసకును గలస్వాభావిక వైరము.

అహిపుత్రకము నం. వి. 3. 1. సర్పకారమగు
నొకరకపు పడిన.

అహిఫేనము నం. వి. 3. 1. గరళము. 2-
పాముగరికిమువలె తీక్షణము - నల్లమందు.

అహిభయద నం. వి. 3. 1. నేలయునీరిక(వృ.వి.)

అహిభయము నం. వి. 3. 1. పామువలన
భయము. 2. రాజనకు బుత్తచాయాది
స్వపక్షము వలని భయము, (స్వపక్షమువా
రేడ్వారు :- మూలబలము, మిత్రబలము,
సమాశ్రితుడు, సంబంధజుడు, కార్యసముద్ధ
వుడు, భృత్యుడు. ఉపచార గృహీతుడు)

అహిభుక్కు నం. వి. 3. 1. గరుడుడు. 2.
నెమిలి. 3. ముంగిస.

అహిభృత్తు నం. వి. 3. 1. శివుడు.

అహిమన్యువు నం. వి. 3. (అ. 3. 3.) పాముపగవంటిపగ
గలవాడు. వి. 3. 1. పాముపగ.

అహిమము నం. వి. 3. (అ. 3. 3.) 1. చల్లనిది
కానిది. 2. వేడిది.

అహిమర్దని నం. వి. 3. 1. గంధనాకులీలత,
సర్పాక్షి (వృ.వి.)

అహిమాంకువు నం. వి. 3. 1. వేడివెలుగు,
సూర్యుడు.

అహిమారకము నం. వి. 3. 1. వెలితుమ్మ
(వృ. వి.) 2. నెమిలి. 3. ముంగిస.

అహిమారకుడు నం. వి. 3. 1. గరుడుడు.
2-వృత్రాసురుని చంపినవాడు-ఇంద్రుడు.

అహిమేదకము నం. వి. 3. 1. అహిమారకము.

అహిమేదకుడు నం. వి. 3. 1. అహిమారకుడు.

అహిరిపువు నం. వి. 3. 1. గరుత్మాంతుడు.
2. ఇంద్రుడు. 3. కృష్ణుడు. 4. ముంగిస,
5. నెమిలి.

అహిర్బుద్ధుడు నం. వి. 3. 1. రుద్రులలో
నొకడు. 2. శివుడు.

అహిలత నం. వి. 3. 1. నాగవల్లి, తముల
పాకుతీగ. 2. గంధనాకులీలత, సర్పాక్షి
(వృ. వి.)

అహినము నం. వి. 3. (అ. 3. 3.) 1. తక్కువ
కానిది, నిండైనది. 2. నీచము కానిది, గొప్పది.
3. సర్పశ్రేష్ఠము. వి. 3. 1. క్రతువిశేషము.

అహారణి సం. వి. ఇ. పుం. రెండుతలలపాము.

అహేతుకము సం. విణ. (అ. అ. అ.) హేతువు లేనిది, నిర్లేతుకము.

అహేరువు సం. వి. ఉ. పుం. శకమూలి, పిల్ల పీచర (వృ. వి.)

అహైతుకము సం. విణ. (అ. అ. అ.) అకారణముగా వచ్చినది.

అహో సం. అవ్య. ఆశ్చర్యకోకసంబోధనాదులను దెలుపును.

(ఆశ్చర్యమునకు)

కా. ... అహోవచనకవ్యాహరము.... అద్ధిరా గ్రణిగెల్పుటుత్సవమునం దయ్యెన్ నభం బత్తటిక. ఆము. 4. 8.

(పరిహాసమునకు)

ఉ. ... పరసాగసగంధులఁ బొంద నంచు నా కొప్పనికాస నిచ్చితి వహో యిటు లెంతకు

అ ఉభ. ఒకానొకయక్షరము.

అ' కొన్ని పదాంతములకు సంబోధనమందు విభాషను ఆదేశముగా వచ్చునది.

ఉదా: (రాముడ) రాముడా, (వనమ) వనమా.

అ' న. తచ్చక్ష్టార్థకము.

(దీనికి ఈరూపముతోఁ బ్రత్యేక ప్రయోగము లేదు.)

1. దూరముగా నుండి గోచరమగుచున్న దానిని దెలుపును. (ఉదా: ఆకొండ, ఆయిల్లు.)

2. పూర్వము నిర్దేశింపఁబడినదానిని దెలుపును.

క. ఏకథలయందుఁ బుణ్యశ్లోకుఁడు హరి నెప్పఁబడును మూరిజనముచే, నాకథలు పుణ్యకథలని, యాకర్ణింపుదురు ... భాగ. 8. 21.

3. ప్రసిద్ధిని దెలుపును.

ఉ. ఆనకులై మఱించుచతురానన ముఖ్యుల కోర్కిఁ దీర్పఁ బం. చానన దివ్యమూర్తికి షడాననుడై జనియించి యానహ, ప్రానమ సంస్తవంబులకు నందనిశక్తిధరుండు. విక్ర. 1. 3.

నెత్తికొంటి విం, కెప్పటికై న నమ్మఁదగునే ననుఁ జంపఁగఁ జూతు వింతటక. శుక. 1. 451.

(సంబోధనమునకు)

చ.... సుధా, కలశము పోయెఁ బోయె నని కాతరులై మొఱవెట్టఁగా నహో, వలదు భయం బటంచు హరి పంచననేయఁ దలంచె దైత్యులక. దశా. 2. 298.

అహోపురుషిక సం. వి. అ. స్త్రీ. ఆహోపురుషిక, గర్వముచేఁ దన్ను గొప్పగాసంభావించుకొనుట, బడాయి.

అహోరాత్రము సం. వి. అ. పుం. పగలును రేయును; ఎప్పుడు.

అహ్నికుఁడు సం. విణ. (అ. అ. అ.) సిగ్గులేనివాఁడు.

అహ్వాల సం. వి. అ. స్త్రీ. నల్లజీడి (వృ. వి.)

(దీనికి ఆప్రేడితమున 'అయా, ఆయాయి, అయ్యై' ఇత్యాదిరూపములు సిద్ధించును.)

4. విభక్తి వివక్షించునపుడు 'ఉన్న, కల, న' వర్ణకములపై మహాత్తునకు రెండువచనము లందును మహానికి బహువచనమందునువచ్చును.

(ఉదా: వండుచున్నాఁడు, వండఁగలాఁడు, వండినాఁడు, వండుచున్నాడు.)

జ. అతఁడు, అతగాఁడు, అది, ఆకె, ఆతఁడు, ఆతగాఁడు, ఆపె, ఆమె, ఆయక, ఆయన, ఆయప, ఆయమ, వాఁడు.

అ' ప్ర. కొన్ని బహువచనాంతశబ్దములపై పుంస్త్యమున మతుబర్థమందు వచ్చును.

(ఉదా: వగలాఁడు, చిన్నెలాఁడు.)

అ' అవ్య. 1. ప్రక్ష్ణార్థకము.

క. కనువిడి నీవును బోటరి, వనియే చానవులఁ దెవనెదా గానీ పో, టును జాతము...కు. సం. 12. 801.

చ.... కిరీటిచే నలుక కాంతక నొందినసోమదత్త నం, దనుకలఁ ద్రుంపవే మఱచికా యిదిరో యిదిపోరిపాడియే. భార. మా. 44.

క. ధరణీరాజ్యము నాకును, నరవర సౌఖ్యంబు జేయునా. భార. ఆశ్ర. 1. 80. (ఇట కాక్యర్థకము)

2. క్రియావదములమీఁద వచ్చి 'పని, ఎడల' అనువానియర్థ మిచ్చును.

ఉ. ఆనతి యిచ్చెనా యది శిలాక్షర మెవ్వనినేని మెచ్చెనా, వానిఁ గృతార్థుఁజేయుఁ బగ వాఁడయినన్ శరణంబుఁజొచ్చెనా, యానరు నేర మెంచక తనంతటివాని నొనర్చు నిచ్చెనా, యేనుఁగుపాడి యీడు గలదే రఘు నాథవృపాలమౌళిక. (ఇచ్చెనా - ఇచ్చిన యెడల) విజ. వి. పీఠి. 54.

వ. తమ్ములవారు తప్పిరా వారిజొమ్మునను ఈశ్వరుని త్రికూలము విఱుగును. ద. కా. 4. 659.

8. 'అన్ననో' అనునర్థమును దెలుపును.

కా. ఓనర్వేశ్వర దృపుడై మహిషదైత్యుం డవ్వ దిక్పాలనే, నానందోహముఁ దోలి నిన్నుఁ జెనక న్నన్నద్ధుఁడై వచ్చెమా, కాసార్థ్యము లేదు వాని గెలువంగా నీవె దిక్కుంచు నా, చే సర్వంబును విన్నవించి పనిచె జ్ఞానము తత్త్వార్థవత్. (మాకా-మాకు అంటివా) వరాహ. 11. 94.

4. 'అయినను' అనునర్థమును దెలుపును.

మ. రకపుంజెయ్యులఁ చా వినోదముగ సార థ్యంబు గావించుక, న్యకపై బెట్టినచూపె కాని యిటునేనం జూచుటా లేదు సా, యక పంక్తుల్నడచుక సహస్రములుగా నయ్యారె వివ్వచ్చుచే, తికిఁ గన్నుల్ గల వంచు నెంచి రపుడెంతే వీరయోధాగ్రణుల్. విజ. వి. 8. 158.

5. సంప్రార్థనమున మధ్యమపురుష'ము' వర్ణక 'ఁడు' వర్ణకములకు అనువ్రయుక్తమగును. (ఇది అచారదులతోనిది.)

చ. ....నాకుదు, రివిధి యొలయంగ నింతయును వే చెడిపోవుట నీవ చూడుమా. హరి. పూ. 1. 128.

6. ప్రశంసార్థకము.

చ. మదగజవై రివంటినడుమా కమలంబులవంటి కన్నులా, యదనశకాంకువంటి మొగమా ముకురంబులవంటి చెక్కులా, మదనునివంటి చక్కఁదనమా మధురాధర ! వానిరూపు నా, హృదయవటంబునందు లిఖించిన కై వడిఁ గానవయ్యెడుకా. అని. 2. 98.

7. (నం. ఆమ్, ఆ. ప్రా. ఆమ. శ. ఆమ్,) అంగీకారమును దెలుపును.

(వ్యవ) వాఁడు వచ్చినాఁడా? ఆ! వచ్చినాఁడు.

8. పూర్వస్మృతి, ఆశ్చర్యము, ఆశ్చర్యము, మొదలగువానిని దెలుపును

(వ్యవ) ఆ! జ్ఞప్తికి వచ్చినది. ఆ! చేసినావులే! ఆ! ఎంతవాఁడయినాఁడు. ఆ! ఆ! ఆఁగు ఆఁగు.

9. ఆశ్చర్యగర్భిత ప్రశ్నమును దెలుపును.

ఉ. అంతట మూర్ఛదేహి పులియా యెలుఁగా యెనుపోత సింగమా, కాంతుము వీని గర్వము...కకు. 4. 106.

అ' - హా (నం. ఆ!) పరితాపమును దెలుపు అవ్యయము.

సీ. శ్రీరామశరమున ఓతిఁ గూలి మారీచుఁ డాసీత హా లక్ష్మణా యటంచు దకా. 7.250.

అ నం. అవ్య. (దీనికి తెనుఁగున ప్రత్యేక ప్రయోగము లేదు.) ఇది తఱచుగా నీక్రిందియర్థములను దెలుపును.

1. మర్యాద; అభివిధి.

అఫలోదయము - ఫలసిద్ధి వఱకు. ఆజన్మ శుద్ధులు - జన్మము మొదలుకొని శుద్ధులు. ఆచంద్ర తారకము - చంద్రతారకములుండు వఱకు. ఆకాలగోపాలము - కాలగోపాలుర వఱకు. ఇట్లు, ఆకంఠము, ఆచందాలము, మొ.

2. ఈషదర్థకము. (ఇంచుక.)

ఆపాండురము - ఇంచుక తెలుపు.

3. అంతట.

ఆప్రచ్యన్నము - అంతటఁ గప్పఁబడినది. (ఆపూర్ణము - అంతట నిండినది.)

4. మిక్కిలి.

అపీనము - మిక్కిలి బలివినది. (అపీతము - మిక్కిలి త్రాగఁబడినది.)

5. గమనాద్యర్థక ధాతువులకు ముందు వచ్చి ధాత్యర్థమునకు వ్యతిరేకార్థమును దెలుపును. ఆగమనము - వచ్చుట. (ఆనయనము - రప్పించుట. ఆదానము - పుచ్చుకొనుట. ఆముక్తము - ధరింపబడినది.

అంకుశికుడు సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) అంకుశము ఆయుధముగాఁ గలవాఁడు, మావటీఁడు.

అండ్ల సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చర్మవాద్యవిశేషము,

అంగతుఁడు సం. విణ. (అ. గికా. అ.) 1. అంగదేశమున నున్నవాఁడు. 2. అంగదేశమునఁ బుట్టినవాఁడు. 3. అంగదేశక్షత్రియులను నేవించువాఁడు. 4. అంగదేశమును నేవించువాఁడు.

అంగము సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) 1. దేహమునకుఁ గాని అవయవమునకుఁ గాని సంబంధించినది. 2. అంగదేశమందుఁ గలిగినది. వి. అ. న. కోమలాంగము.

అంగవిద్యుఁడు సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) 1. అంగవిద్య నెఱిగినవాఁడు. 2. అంగవిద్య చదివినవాఁడు.

అంగారము సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) అంగార సంబంధమైనది. వి. అ. న. అంగారముల సమూహము, బొగ్గులప్రాగు.

అంగికము సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) అంగనిష్ఠత్వము, అవయవములచే జరుపఁబడినది. వి. అ. శుం. 1. అభినయవిశేషము, భూవిక్షేపాదికము. 2. స్త్రీలహావభావాదికము.

అంగికుఁడు సం. వి. అ. శుం. మద్దెల వాయించువాఁడు.

అంగిరసుఁడు సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) అంగిరసునకు సంబంధించినవాఁడు. వి. అ. శుం. అంగిరుని కొడుకు, బృహస్పతి. (ఈయర్థమున. వి. అంగిరులు, అంగిరసులు.)

అంగుఁడు సం. వి. అ. శుం. అంగదేశపురాజు. (వి. అంగులు.)

అంగుళి(లి)కము సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) అంగుళియాకృతిగలది, అంగుళివంటిది.

అంఛనము సం. వి. అ. న. వంచియో లాగియో కాలు మొదలగువానిని జక్కఁజేయుట,

అంజనము సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) అంజనమునకు సంబంధించినది. వి. అ. న. 1. కంటికాటుక.

2. సంపూర్ణమైన యభ్యంజనము.

అంజనేయుఁడు సం. వి. అ. శుం - అంజనాదేవి కొడుకు-హనుమంతుఁడు.

అండము సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) అండమునుండి పుట్టినది. (పిట్ట, మొ.)

అందారి వి. (త. ఆందార్. త. ఆందారి - పలిక, ప్రభువు.) ఇది గౌరవసూచకముగాఁగొందఱు శివభక్తులనామముల చివరను బ్రయుక్తము. ఇర్వదాందారి. మొ. బస. పు. 4. 985. పం.

అంతరజ్ఞుఁడు సం. విణ. (అ. అ. అ.) లోపలిమర్మములను దెలిసినవాఁడు.

అంతరతమ్యము సం. వి. అ. న. (వ్యాక) అక్షరములకుఁ బరస్పరము బాహ్యప్రయత్నాదులచేఁ గల్గునంతస్యతసాదృశ్యము.

అంతరము సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) 1. లోపలిది, ఆభ్యంతరము. 2. గూఢమైనది, పైకిఁగనఁబడనిది.

అంతరాగారికము సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) అంతఃపురరక్షకునికి ధర్మమైనది. (అంతఃపురరక్షణాదికము.)

అంతరాలుఁడు సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) జీవుఁడు అణురూపుడై శరీరములోనే యుండును అతఁడు విభుఁడు కాఁడు-అని తలఁచువాఁడు. (మాధ్వ మతస్తుఁడు.)

అంతరి(రీ)క్షము సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) 1. ఆకాశమందుఁ బుట్టినది. (ఉత్పాతము, జలము, మొ.) 2. అంతరిక్షసంబంధమైనది.

అంతర్గణిక సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) గణమునకు నడుమ నున్నది.

అంతర్గేహికము సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) గేహమునకు నడుమ నున్నది. (ఇట్లే. అంతర్వేళికము, అంతర్వేళికము.

అంతర్యము సం. వి. అ. న. 1. (వ్యాక) స్థానాదులచే అక్షరములకుఁ గలపరస్పరసాదృశ్యము. 2. అంతర్యర్థము, లోపలి నునికి.

అంకిత నం. వి. అ. స్త్రీ. (నాటక) అంకిత, శ్రేష్ఠ భగిని, అక్క.

అంత్రటిక వి. పదునాల్గు విసరులలో నొకటి.

వ. ...అంత్రటిక నాట్యము... మొదలైన పదునాల్గు విసరుల... హంస. 1-208.

వ. ...అంత్రటిక టిక... మొదలగు పదునాల్గు విసరులు... ప్రబంధ. 78.

అంత్రము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) అంత్రములకు (ప్రేగులకు) సంబంధించినది. వి. అ. న. అ. త్రము, ప్రేగు.

అంత్రము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. ప్రేగులకు సంబంధించినది. 2. ప్రేగులలోనిది.

అందోళకము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. ఊచునది. 2. వడఁకించునది.

అందోళన నం. వి. అ. స్త్రీ - అందోళనము.

అందోళనము నం. వి. అ. న. 1. ఊగుట, ఉరియాట. 2. (వింజామర మొదలగువానిని) చలింపఁజేయుట, విసరుట. 3. ఉయ్యెల, దోల.

అందోళము నం. వి. అ. పుం. 1. ఊగుట, ఉరియాట; మనసు ఊగులాడుట, సంశయము.

కా.....చాలింపం దగునే ప్రతిజ్ఞ నగరే జ్ఞాపాలకుల్ వచ్చెనా, దోళం జేనిక నెట్టి చందమునఁ దీర్తుం ధర్మసందేహముకా. దకా. 7. 195.

2. ఉయ్యెల, దోల. 3. అందలము, పల్లకి.

అందోళి నం. వి. ఈ. స్త్రీ. (సంగీ) స్త్రీ రాగములలో నొకటి. హంస. 5. 123.

అందోళింప నం. అ. శ్రీ. 1. ఊగులాడు, ఉరియాడు.

వ. యమునాతరంగణి వేణికలం గ్రేణినేయు వేణులు పిలుందుల నాందోళింప...వరాహ. 4. 155.

2. దోలాయమానమగు, తొట్టుపడు.

వ. అని యత్యంతసంతాపంబున నాందోళించుచు...సారంగ. 2. 158.

క. వనితవతనాభిమంగ, స్తనములఁ గడచి చన లేవు జనవతిచూడ్కుల్, మనమున నుయ్యో

కొందో, యని యాందోళించువారి కగునే తెగువల్. కవిక. 2. 38.

అందోళిక నం. వి. అ. స్త్రీ. అందోళము, అందలము.

అందోళితము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. ఊచఁబడినది. 2. తొట్టుపడినది.

అంధనము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) అన్న సంబంధమైనది. (గంజి, మొ.)

అంధసిక్కుడు నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) వంటల వాడు, బానసీడు.

అంధ్యము నం. వి. అ. న. అంధత్వము, గ్రుడ్డితనము.

అంధ్రము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) అంధ్రదేశమునకు సంబంధించినది. (భాషాదికము) వి. అ. పుం. అంధ్రదేశము, తెలుగుదేశము.

అంధ్రుడు నం. వి. అ. పుం. అంధ్రదేశపువాడు, తెనుగువాడు. 2. అంధ్రదేశపురాజు.

అంబికేయుడు నం. వి. అ. పుం-అంబికాపుత్రుడు- 1. ధృతరాష్ట్రుడు. 2. పార్వతీనందనుడు, కుమారస్వామి.

అంబురము వి. (నం. అమ్మ. శ. అంబర.) అమ్మరసము, చేదు.

ఉ. అరిక కూడు పుచ్చవరు గావుల వెన్నయు దోసగింజనం, బారపుటాంబురంబు తనిమజ్జిగ...వేం. పంచ. 1. 687.

అంభనము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) జలసంబంధమైనది.

అంభసిము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) అంభస్సుచేత (నీటిబలముచేత) సంచరించునది. (చేప, మొ.)

అంక వి. (√అంగు) 1. నిరోధము, అడ్డు, అడ్డగింత.

గీ. అంక లేక యెవ్వనిజలాశయమున, మండు వేసవియందును మనుజుకోటి, యవభృథ స్నానసానంబు లాచరించు. భార. ఆను. 2. 888.

ఉ. కాఁకినఁ జూచి వాఁడతనిఁ బారసిలంగ రథంబు దోలి నీ, యాఁకకు నిల్వ దీయరద మన్న...రామా. 8. 188.

ఉ. ఇంటికి నడ్డ మాఁక యొక యింతయు లేక
చరించువాని...పాండు. 3. 61.

2. చెఱ.

ఆ. భ్రాతయింట నాఁకఁ బడియుండె దేవకీ,
కాంత...భాగ. 10. పూ. 77.

నీ. ఏ నాఁక నున్నప్పు డెవ్వారు చూపెద రింక
నెఱింగి యయ్యిందువదన...కాశీ. 6.224.

3. కట్టుపాటు, మర్యాద, నిబంధనము.

నీ. కిక్కురించి రిచ్చిపుచ్చుకొనుచోటుల వార
లాఁకకు లోనుగా కప్పలీక. మనుచ. 3.
129.

4. వేల, చెలియలికట్ట.

ఉ. ఆఁకకు మీఱువారిధి క్రియన్ రిపుసేనల
నాకమించితిన్. దశకు. 12. 34.

అశగొను అ. 3. (√ఆఁక) నిరోధ మొందు,
ఆఁగు.

గీ. గురునిదర్శంబుచే నాఁకగొనిన ధర్మమాను
పై న్యంబు లెట్లయ్యె మాతతనయ. భార.
ద్రో. 3. 285.

క. తాఁకినఁ బొగడం దగియెడు, వీఁకం బలి
ద్రోణు బాణవృతుఁ జేయ నతం, దాఁక
గొనక యతనిధనువు, ప్రేఁకనిభల్లమునఁ
ద్రుంచి వెన డగ్గఱియెన్. భార. ద్రో.
1. 201.

అశట్టు న. 3. (ఆఁక+కట్టు) 1. అడ్డగించు,
నిరోధించు.

గీ. విటుఁడు రోయిచ్చి వేళనిల్పుటయె కాని,
యొరులఁ గోరెడిగుణ మెట్లు మడువలేడు,
దొల్లు నీరంబు నాఁకట్టఁ జెల్లుఁగాక, దొల్లు
గుణ మది మాన్పంగఁ జెల్లునెట్లు. కవిక.
4. 119.

2. ఆక్రమించు, క్రమ్ము.

దండ. ...గుఱ్ఱరూ పూని మూఁడంబలన్ ముఱ్ఱ
గంబుల్ కరం బబ్బరం బొప్ప నాఁకట్టి
చాగంపుబల్ రక్కసుం గ్రిందికిం ద్రొక్కవా.
నీలా. 2. 41.

అశట్టుకొను—తన దనిపించుకొను.

(వ్యవ) ముందుగాఁ గొంత పొమ్మిచ్చి అతని
యిల్లు కా నాఁకట్టుకొన్నాఁడు.

అశతోట ఎ. (√ఆఁగు) పరులు రాకుండ కట్టు
పాటు చేసినతోట.

నీ. నీవును వాలియు నేఁడును నాఁడుఁ బ్రియం
బునఁ బాటించునాఁకతోట, మధువనంబదె.
భార. ఆర. 7. 9. రం. రా. మం. 274 పా.
25 పం.

అశత్రాడు ఎ. (√ఆఁక)—అడ్డగించుత్రాడు—కవ్వ
మును దగిలించుటకై రాటను గట్టెడుత్రాడు.

క. తరిగాండ్రలోన నొకఁ డట, తరిగడవకుఁ
గుదురు నాఁకత్రా డట చేరుల్, దరిగవ్వం
బును దానట...భాగ. 8.205. భీమ. 4.59.

అశపడు అ. 3. (√ఆఁక) నిరుద్ధమగు, ఆటంకము
నొందు.

క. ఇలఁ బాతాళమున నభస్థలి నంబుధి నాఁక
పడక చరియింపఁక శక్తులు గలవానర
వీరులు. భా. రా. కిష్కిం. 401.

అశపె(పె)ట్టు న. 3. (√ఆఁక) ఆఁకిడు, అడ్డ
గించు.

క. ...మంత్రిలు దా, రెద్దియును బల్కకుండిరి,
పెద్దతడవు వింజ మాఁకపెట్టివభంగిన్. భా.
రా. యు. 728.

నీ. అడుగై న నడనీక యాఁకపెట్టినసిగ్గుసంపూర్ణ
మదధారసరణిఁ బొదల ... తరళలోచన
గంధసింధురము పగిదిఁ, గొంతపొంపునఁ
దోఁతెంచెఁ గాంతుకడకు. కకు. 4. 10.

అశయిల్లు ఎ. (√ఆఁక) చెఱసాల.

నీ. ...ఆఁకయింటికావలివారు మేల్కొని చూచి
...భాగ. 10. పూ. 148.

అశరము ఎ. (నం. అహంకారః. త. ఆంకారం.)

1. ఆగ్రహము, చలము.

క. వీఁకఁ బఱతెంచి నలుగడఁ, దాఁకినఁ గడు
వలిగి ఘోరతరళరహతి న, మూకలు
విరియఁగ నర్జుమఁ, దాఁకరమున నేనె మగ్గుఁ
డయి రణభూమిన్. భార. ఆది. 8, 200,
భా. రా. యు. 584.

2. ఆము, మదము. ఆం. భా. 1. 183.

అశలి ఎ. కి. అనా. తుత్తు.

ఆ. అలిగి యొడుగఱచి యాఁకటిపెలుచన,
నిలువతో...భార. ఆది. 6. 291.

చ. ఫలము దళంబును దొడిమఁ బాయుట
రాలినవానిఁ గొంచు నాఁకలి కెరనేసి
గోరసము కార్యమునట్టుల నిర్వహించి...
భార. అను. 5. 55.

క. కంటికిఁ గూరుకు రా దాఁ, కంటికిఁ దుది
లేదు చిక్కకయె యెట్లుందున్. శుక. 8. 411.

జ. ఆకలిగొను, ఆఁకొను, ఆఁకొన్నతనము.

ఆకలిగొను అ. ౩. (√ఆకలి) తుత్తునొందు,
తుధితమగు.

గీ. అతిథి యాకలిగొని యింటి కరుగుదెంచి.
వి. పు. 4. 156.

ఆకలిరితోట ఎ. (√ఆక) పరులు రాకుండ
కట్టుపాటు చేసినపూవులతోట.
పాండు. 5. 294.

ఆకించే న. ౩. (√ఆక) నిరోధించు.

ప. ఇవ్విధంబున ఘోటకంబును నొక్కింతవడి
యిట్టట్టు ద్రొక్కించి యాకించి కించిదుదం
చిత రత్నకంకణక్రేంకారంబులు గందళింపఁ
గంతం బప్పళింపుచు నిలిపి యప్పుడు ...
కళా. 5. 112.

ఆకిడు న. ౩. (√ఆక) అడ్డుపెట్టు.

క. ఆకొలుపువారు గర మచ,లాకృతి నొక
పలుకులేక యందలు వింజం, కాఁకిడినకరణి
నవళ ము దాకారితచిత్తవృత్తులై యుం
డంగన్. భార. ఉద్యో. 8. 255.

గీ. అరణిసంగ్రహ మొనరించి యజునిపట్టి,
పెద్ద కొలువుండె ముత్యాలగద్దె యెక్కి,
చుట్టు బలసి కూర్చుండిరి సురలు మునులు,
వింధ్య మాకిడినట్లుండె విశ్వసభయు.
కాళి. 7. 55.

ఆకొను అ. ౩. (√ఆకలి) ఆకలిగొను, తుత్తు
నొందు.

ఆ. విను మనత్యలోభమున సిరి యగునె యాఁ,
కొని ముసిండి దినివఁ గ్రొవ్వులావుఁగలుగు
నయ్య. భార. ఉద్యో. 8. 888.

కా. అమ్మా మన్న దివంగ నే శిశువనో యాఁ
కొంటనో వెట్టినో...భాగ. 10. పూ. 888.

ఆకొన్నతనము ఎ. (√ఆకొను.) ఆకొన్నవాని
తనము, ఆకలి.

కా. పెల్లాఁకొన్నతనాన రే నొకఁడనే భిక్షానకు
న్వత్తునో, యెల్లన్ శిష్యులఁ గొంచువత్తునొ
నిజం బేర్పాటుగాఁ జెప్పమా. భీమ. 2. 120.

ఆఁగాఁకర ఎ. అడవికాఁకర (వృ. వి.). (దీని
కాయలు పవనపిందెలవలె నుండి కూరకువయో
గించును.)

సీ. నల్లేరు వావిలి మల్లె యాఁగాఁకర,
(చికి. చి. ని.)

ఆఁగు న. ౩. 1. అడ్డగించు, నిరోధించు, ఆటంక
పలుచు, అరికట్టు.

క. దవ్వుల విఱిగినఁ జౌరులు, నవ్వుదురపె
మేలుమేలునను నాఁగకు. భార. విరా. 4. 71.

సీ. వరు లొందుకడ కేగఁ బరుషభూమికఁ
బాని తెరువాఁగి భంగింపఁ దివురువారు.
వసు. 4. 85.

2. నిలుపు.

సీ. తండోపతండమై గండోపలము లుండు
వధమునందుఁ గొలారుబండ్ల నాఁగి. శుక.
1. 182.

3. (పట్టనాదుల) నిరోధించు, ముట్టడివేయు.

ఉ. అడ్డమువచ్చి వేల్పుపురి యాఁగెడుమమ్మిటు
లావరించి. ఉ. రా. 2, 221.

2. నిగ్రహించు, అణచు.

ఆ. వినుము తన్ను గెలుచుటన వేటొకండె
పం,చేంద్రియములఁ దూలనీక కొలఁది,
నాఁగుటయ...భార. కాం. 2. 277.

క. కోపంబు నాఁగి మిక్కిలి,పాపమునకులోఁగి.
పాండు. 4. 209.

5. ఆవరించు, ఆక్రమించు.

గీ. అతనిఁ దమసొమ్ముఁ జేసి ము న్నాగియున్న,
మోహముఖులైన జ్ఞాతుల మూలఁద్రోచి,
సంహృతాసురులైన నిర్బదులకరణి, మది
వివేకాది వర్గ మభ్యుదిత మయ్యె. పాండు.
4. 208.

గీ. వాసిదయ్యమ నీవె వెయ్యెనియైన, తలలుఁ
జేతులుఁ గన్ను లజ్జలును గలిగి, యలర
లాడితెఁడు మగతాఁడ వగుచునేల, యెల్ల
నాఁగుదు వని మిమ్ము లెన్నుఁ గడవె. అచ్చు-
రా. యు. 159.

6. ఆసేధించు, రాజాజ్ఞచే నిరోధించు.

క. ఆగిన నిలువని యాతం, దాగఁ దగని
వాని బలిమి నాగినయతఁడు...దండ్రుఁ
డవనీకులకుఁ. విజ్ఞా. వ్యవ. 14.

7. నిషేధించు.

అ. వేదవిహితవిధుల నాదరించుట యూర్ధ్వ.
గతిఁ దెరువు విధులఁ గడచి యెందు; నాగఁ
బడినవాని లోగక చేయుట, యధమగతికి
మార్గ మనిరి మునులు. భార. ఆది. 3. 220.

8. నివారించు, పోగొట్టు.

ఉ. ప్రాణవిభూషలాలనము ప్రాకుడుగొయ్యగ
నిల్చి మన్మసం, తాన మొవర్చుప్రోది జర
దై న్యము నాగ...పాండు. 4. 268.

9. సహించు, భరించు.

సీ....వేలసంఖ్యలదై త్యవిభులు దన్ను. నాక్ర
మించిన భార మాగఁజాలక భూమి
గోరూపయై బ్రహ్మఁ జేరిఁబోయి. భాగ.
10. పూ. 14.

అ. శ్రీ. 1. నిలఁబడు, నిలిచిపోవు.

చ....ఇంచుక వాయివిడ్డతా, మరి మొఱవెట్టి
పెట్టి పలుమా టును వాకిలి దాటి యాగు
చుక, మొరయ విపంచి మీటుగతి మ్రోసి
యకుల్ వెడలెఁ గొలంకులక. మనుచ.
8. 60.

సీ. అట్లు గావున నింద్రియమనంబుల నజస్ర
మాతృభావనచేత నాగఁబట్టి సీతారా.
8. 189.

2. వైచు, ఓర్పు.

(వ్యవ) వాడు దెబ్బల కాగలేడు. ఎంత
బరువునకైనను లొట్టి పిట్ట యాగును.

3. ఉడుగు, విరిమించు.

(వ్యవ) మఱి మాట లాడిక నీ వింతటితో
నాగుము.

జ. అక, అకట్టు, అకగొను, అకతోట,
అకత్రాడు, అకవడు, అకపెట్టు, అక
యిల్లు, అకవిరితోట, అకించు, అకిడు,
అచు, అపు, అపుజేయు.

అచింత న. శ్రీ - నాచింత.

(అపహరించు)

అ. చావు లేనిమందు చక్కఁగ మన కబ్బె,
ననుచుఁ గడవ నసురు లాచింతొనిన, వెఱచి
సురలు...భాగ. 8. 297.

సీ. పురిలోనఁ జొచ్చి విస్ఫురిత గేహంబులయర్థ
సంచయమును నాచింతొనుడు. హరి. ఉ.
6. 126.

అచే-అపు న. శ్రీ. (✓అగు) అగఁజేయు.

(అణచు.)

సీ. అదిత్యుపస యాచి హలహలంబును లోచి
హుతవహుగర్వ ముఱ్ఱుఁతలూచి. కళా.
పీ. 76. (ఇట ఔపమ్యవాచకము.)

అటది 1. (శ. అట్టి.) స్త్రీ. అడుది.

క. పటికి నీరాచటికం, కాటది మొఱవెట్టఁ
బళువు లాతురపడ...భాగ. 9. 408.

ద్వి. అటదానికి వశమమ్మ యీమేటి. కోటలు
దాటి యీగోడలు దాటి, తాళంబు
లెడలించి తలుపులు దెఱచి, యాదట నీరీతి
నఱ్ఱొత్తి చంప...ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. 2407.

అటు 2. శ్రీ. పర్యాప్తమగు, చాలు.

ఉ. కయ్యపువేడ్క రేచుకొని క్రమైడుత మైది
రించి యేమియుక, డయ్యక కొంతసేపు
పెనుడాకను జేతుల కాటి నిల్చువాఁ,
దెయ్యెడఁ బోటుబంటునకు నెంతయుఁ
గొతుకకారి గాఁడె ప్రభా. 2. 59.

ఉ. ...నాడెపుఁతాటుల కీనియూళ్లు నీ,రాట
నిగాటపుంజెఱువు లారయ నబ్బుర మెంచి
చూడ న,మృటియయాతి యేలుపుడమిక.
యయా. 1. 94.

ఉ. నూలుక త్రావు నీతఁడు కమంగొనునంతటి
లో మనుష్యులక, నూలుపురై నఁ గాని
తిన నోటికి నాట దటంచుఁ గూర్చగా,
మారుపురై రి నేటికి మనుష్యులు నీవును
గూడ నింతటక, నూలును నిండె నిందఱ
కనుగ్రహ మీశ్వరుఁ డేమి సేయునో. కాళ.
8. 205.

(వ్యవ) వాని కెంతడలైనను అటదు. నీళ్లఁ
టనిచేతికి నిధానము లాటవు

అడంగులు ఎ. బ. (శ. అడంగి.) స్త్రీలు. (వృత్తి యందు అడంగివాఁడు, అడంగిమాటలు, అడంగిపనులు. మొ.)

సీ. దేవ యివ్వుడు కుమారీ విసరంబుచే విఱిగె
నీపాఁ జంచు విన్నవింప, నద్దిరా మదియించి
రాడంగు లందఱఁ జదియఁ గొట్టెద నంచు
గద ధరించి. వరాహ. 11. 103.

అడది -- అడుది, అటది. ఎ. స్త్రీ. ఇంతి.

క. అదె తాటకి యనురక్కసి, గొదగొని యే
తెంచె దీనిఁ గూల్పుము కడు బెట్టిద మగు
తూపుల నిది యాఁడది యని చూడకుము
మిగుల దాయగ వచ్చెన్. యయా. 3. 8.

వ. శివయోగులు పదుండకు వడ్లుడంచెడు
అడ్డది యొక్కతై. దా. శా. 1288.

అడి ప్ర. కొన్ని బహువచనాంతములకు స్త్రీత్వమున
వచ్చు మత్వర్థక ప్రత్యయము. (ఉదా : వగ
లాడి, కులుకులాడి. మొ.)

అడు ఎ. (దీనికి వ్యస్తప్రయోగము లేదు.) 1.
స్త్రీజాతి. (ఉదా : అడుది.)

2. స్త్రీ. (ఉదా : అడుఁగొల, అడుమొత్తము,
మొ.)

జ. అడుఁగట్టు, అడుఁగూతురు, అడుఁ
గూచి, అడుఁగొల, అడుఁదనము, అడుఁ
దోడు, అడుఁబడుచు, అడుఁబాప,
అడుఁబుట్టువు, అడుగుఱి, అడుది, అడు
దొంగ, అడుబిడ్డ, అడుబీట, అడు
మొత్తము, అడుమొఱ.

అడుఁగట్టు ఎ. (√అడు.) అడుదానికోకకట్టు.

సీ. కాళ్ల యొప్పిద మాఁడుఁగ ట్టనుజ్జ్వలము
చేయంగ... భార. విరా. 1. 228.

అడుఁగూతురు ఎ (√అడు) స్త్రీ.

క. పెనిమిటి శివభక్తుఁడు గాఁ, దని యొల్లక
రోసి నిన్ను నడిగినరాత్రిక, జనఁ బడనె
గాదె శంకర, గొనకొనఁ బుంస్త్రయ్యమ్ము
నాఁడుఁగూతురు నీచేన్. శివ. సా. 417.

అడుఁగూచి ఎ. (√అడు) వాడియైనయాఁడుది,
గయ్యాళి.

గీ. పాకకులకొట్టు నట్టువపాలియదురు, గ్రోవి
భరితంపుటయగారి గుండెదివులు, బట్టు
వాకట్టు బవనీలపాముకూన, యనఁగ
విభ్యాతిఁ గాంచు నాయాఁడుఁగూచి. శుక్.
3. 20.

అడుఁగొల ఎ. (√అడు) స్త్రీహత్య; స్త్రీహత్యా
పాతకము.

ద్వి. సురవరోరగులకుఁ జొక్కనిమాయ, కర
మర్థి నిను దాను గావలెననుచు, బరితాప
మొందంగఁ బరిహరించినను, ధర నాఁడుఁ
గొల నీకుఁ దగులదా యనుచు. ద్వి. ప్రభు.
2. 31. పా. 26 పం.

అడుఁదనము ఎ. (√అడు) స్త్రీత్వము.

ఉ. అడుఁదనంబు నిక్కమున కారసి చూచిన
లేదు... భార. విరా. 1. 258.

అడుఁదోడు ఎ. (√అడు) 1. తోడఁ బుట్టినది,
సహోదరి; సోదరీమత్త్వము.

ఉ. తోయవె యాఁడుఁదోడునను బుట్టవె ...
మనుచ. 4. 87.

2. స్త్రీ సహాయ్యము.

(వ్యవ) ఆయింటిలో బొత్తిగా అడుఁదోడు
లేదు.

అడుఁబడుచు ఎ. (√అడు) 1. కూతురు.

సీ. కొడుకు మన్మథుఁ డాఁడుఁబడుచు భాగీరథి
యిల్లాలు భూకాంత యిల్లుకొండ. రా. వి.
1. 38

2. మగనిసోదరి.

అడుబాప ఎ. (√అడు) అడుశిశువు.

అడుఁబుట్టువు ఎ. (√అడు) అడుది.

గీ. చనునె యిమ్మాట లాడ నజ్జమల కాఁడుఁ,
బుట్టువులతోడ నీవును బుట్టినాడ, వు...
భార. విరా. 2. 50. (ఇట అక్కచెల్లెఁడ్రు-
ణి భావము)

2. స్త్రీజన్మము.

ద్వి. పుట్టినదే యాఁడుఁబుట్టువు గాని, చెట్టు
గుట్టయి నేను పిఠిఁ బుట్టినయితి. ద్వి. శ.
సా. 2. 52 పా. 11 పం.

అడుగులు ఎ. (√అడు) యోని, స్త్రీల రహస్యా
వయవము.

అడుది-అడది. ఎ. (√అడు. శ. అట్టి.) ఇంతి.
స్త్రీ. (బి. అడువారు, అడువారలు, అడు
వాండ్లు.) 'అణ్ణువాణ్ణి'ద్దటకు' దా.కా. 1015.

అడుదొంగ ఎ. (√అడు) దొంగయైన అడుది.
హరిశ్చ. 5. 132.

అడుదిడ్డ ఎ. (√అడు) 1. అడుకికువు. 2.
కూతురు.

సీ. పాలిండ్లు గదలంగఁ బనుపుఁబయ్యెద వీచు
వచలాధిపతి కూర్మి యాడుదిడ్డ. కాశీ.
2. 68.

8. మగనిసోదరి.

అడుబీట ఎ. (√అడు) అడుజాతిబీట (వృ.వి.).

సీ. నెనుటాయి గొలిమిడి నీరుబచ్చలి ప్రబువేరు
గన్నే రాడుబీట...హంస. 4. 10.

అడుమొత్తము ఎ. (√అడు) స్త్రీసమూహము.

సీ. ...ధర్మతనయుండు ధృతరాష్ట్ర వినయ
మొప్ప మున్నిదుకొని యాడుమొత్తంబుఁ
దోడ్కొని...భార. స్త్రీ. 2. 178.

అడుమొఱ ఎ. (√అడు) అడుదాని మొఱ.

క. కావరె యీపుణ్యమునన్, తోవరె యని
పలుకు నాడుమొఱ వినఁబడియెన్.
మనుచ. 4. 68.

అడోక ఎ. (√అపు) అపుతోక, గోపుచ్చము.

అడోకగా-అపుతోకవలె మొదట లావుగాను
తరువాత అంతకంతకు సన్నముగాను ఉండు
అకృతి గలిగి; కలిగియుండునట్లు.

(వ్యవ) ఈతెత్తము అడోకగా నున్నది. అకట్ట
అడోకగా చెక్కినారు.

అడోకపాటు ఎ. (√అపు) అడోకగా నుండుట.

అము. 5. 80.

అపు-అంచు. న. శ్రీ. (√అగు) అగఁజేయు.

(నివారించు, అడ్డగించు.)

వ. ...అధర్మంబు నాఁపనినాడు. భార.నఖా.
2. 248.

(వశమున నిల్పు, ఉంచుకొను.)

ద్వి. పట్టపహాడవో పడయ నంగళ్ల, నాఁపిన
హాడవో యటుగొన్నిదినము, లేవిన

హాడవో యే నిన్ను వలవ...పడితా.
పురా. 115 పా.

విణ. ప్రతిబంధకము.

సీ. అరికార్యలీలకు నాఁ పొదురాయిక్రాడను
రీతిఁ దోరణం బలవరించి. ఇందు. 5. 19.

ఎ. 1. నిరోధము, అడ్డగింత.

2. నిలుపుట, ఏర్పాటుగా నుంచుట.

(చూ. అపువెట్టు, అపుసేయు, మొ.)

అపువెట్టు న. శ్రీ. (√అపు) ఒకరికని నిలిపివెట్టు,
ప్రత్యేకముగా ఏర్పఱిచి యుంచు.

చ. ...పడ నెవ్వ రెవ్వరు వసియించి యుండి
రది వారిద కాననభూమిజాతకో,టరముల
నాపువెట్టెనె యొడంబడి పతుల కుర్వి
చెప్పమా. వేం. పంచ. 8. 111.

అపుసేయు న. శ్రీ. (√అపు) 1. బంధించు.

గీ. పట్టుకొని యాపుసేయించె బాణుఁ డతని.
అని. 8. 120.

2. నిలువజేయు.

(వ్యవ) ఆ చెట్టుకాయలు కోయకుండ అపుచేసి
నాడు.

8. ఆటంకపఱచు, నిరోధించు.

(వ్యవ) పన్ను చెల్లింపనందున కుప్పనూర్పు
అపుచేసినారు.

4. నిలుపు.

(వ్యవ) నేను వచ్చునంతవఱకు ఊరిలై ట బండి
యాపుచేయుము.

అబద్ధ ఎ. (అపు.) పాలు విడిచిన అపుపెయ్య.

సీ. అడ్డంబునిడుపుటాబద్ధలగతి మనువిల్లు డొం
కలనుండి క్రేళ్లుదాట. మనుచ. 2. 7.

అబసి ఎ. (√అపు) అపు.

సీ. బలుదాదు లగుచు బెబ్బులులబిడ్డల నిచ్చ
వినువక పెంచు నాఁబమలపదుపు. యయా.
2. 49.

అబెయ్య ఎ. (√అపు) అపుపెయ్య.

సీ. ...ఒక్క, యాబెయ్య యుటికి...భార.
కర్ణ. 2. 90.

అబెరుగు ఎ. (√అపు) అపుపెరుగు.

చెన్నబ. 8. 78.

అంబేయ—ఆంబేయ్య.

సీ. ...అందంపుటాఁజేయమందలోపలఁ జొచ్చి
క్రిడించుకటివన్నెకోడె యనఁగ. బహు.

2. 19. (చి.ని.) ఆంబేయ్య అని (ముద్రి.)

అఁబోతు వి. (✓అవు) అచ్చుబిడ్డ, యథేచ్ఛముగాఁ
దిరుగుటకై అచ్చువేసి విడిచినయెద్దు; ఎద్దు.

మ. ...ఎద్దు క్రొవ్వి పెలుచ న్నాఁబోతుపై
అంకెవై చిన చందంబున...భాగ. 10.
ఉ. 519.

వ. ...అఁబోతు పంచితంబు మూర్కొనినను
బైగాలి వీచినను గొడ్డువకై ను జూలు
నిలుచు...భా. విరా. 1. 288.

కా. .. అంకెవై చె నొకచో నాఁబోతు కార్దొ
వ్వుచున్. నా. పంచ. 1. 81.

('అంబోతు' అని శాసనములును వాడుకయును—
1407. గు. కా. 669. 1185. చే. కా. 750.)

అకంపించే నం. అ. శ్రీ. మిక్కిలి కంపించు, వణఁకు.

క. ...అకంపించె జగత్త్రితయము. ...మార్క. 7. 116.

అకతాయ విణ. (నం. అకతాయా.) దుష్టుఁడు,
తుంటరి.

సీ. అకతాయలు మూఁకలై దేశ మంతయుఁ
జెఱచి పుణ్యస్థలం జెఱలుగొనిరి. వి. పు. 2. 124. హంస. 5. 113.

అకరము నం. వి. అ. పుం. 1. గని, ఖని, రత్నములు
లోనగునవి పుట్టుచోటు. 2. సమూహము.

శ్లో. తతో మందానిలోద్ధూతకమలాకరశోభినా,
గురుం నేత్రసహస్రేణ. సం. కు. సం. 2. 29.

3. ఉత్పత్తిస్థానము. 4. స్థానము. 5. వ్యాకరణ
మహాభాష్యము.

అకరి నం. విణ. (నో. జీ. నో.) గనియందుఁబుట్టినది,
ఖనిజము.

శ్లో. దధతమాకరిభిః కరిభిః క్షతైః. సం. కిరా. 5. 7.

అకరికుఁడు నం. విణ. (అ. ఈ. అ.) గమలపని
చేయించుటకు నియోగింపఁ బడినవాఁడు,
గమలపై యధికారి.

అకర్షన నం. వి. అ. శ్రీ. — అకర్షనము.
(1-23)

అకర్షనము నం. వి. అ. న. శ్రవణము, వినికి.

అకర్షనీయము నం. విణ. (అ. అ. అ.) వినఁదగినది.

అకర్షయత్ నం. (శశ్ర) వినుచున్న.

అకర్షయమానము నం. విణ. (అ. అ. అ.) విను
చున్నది.

అకర్షయిత నం. విణ. (బు. శ్రీ. బు.) వినువాఁడు.

అకర్షయితవ్యము నం. — అకర్షనీయము.

అకర్షింమే నం. న. శ్రీ. అకర్షనముచేయు, విను.
మార్క. 1. 31,

అకర్షితము నం. విణ. (అ. అ. అ.) అకర్షింపఁ
బడినది.

అకర్ష్యమానము నం. విణ. (అ. అ. అ.) వినఁబడు
చున్నది.

అకర్ష్యము నం. — అకర్షనీయము.

అకర్షితము నం. విణ. (అ. ర్షితా. అ.) అకర్షించు
నది. వి. అ. పుం. అయస్కాంతము, మూదంటు
తాయి.

అకర్షణము నం. విణ. (అ. ఈ. అ.) అకర్షించునది.
వి. అ. న. 1. అకర్షించుట. 2. (తంత్ర)
అకర్షణసాధన మైనకర్మవిశేషము.

అకర్షణి నం. వి. ఈ. శ్రీ. 1. పువ్వులు పండ్లు
మొదలగునవి కోయుటకై నదోఁటి, కొంకి. 2.
ముద్రాభేదము.

అకర్షము నం. వి. అ. పుం. 1. అకర్షించుట.
లాగుట. 2. సాచిక. 3. జూద మాడెడువలక.
4. జూదము. 5. చతురాదీంద్రియము. 6.
ధనురభ్యాసముకై సాధనముగాఁ చేయఁబడిన
వస్తువు. 7. నికషము, ఒరగల్లు.

అకర్షి నం. విణ. (నో. జీ. నో.) అకర్షించునది.

అకర్షింమే నం. న. శ్రీ. 1. అకర్షణముచేయు,
లాగు; వశపఱచు.

వ...హృదయంబు నాకర్షించుచాడున. భీమ. 8. 79.

2. రప్పించు.

వ. ...నిజాశ్రమంబునకు వచ్చి యనేక శిల్ప
కల్పనా చాతుర్యంబైన విశ్వకర్మ నాక
ర్షించి యతనితో నిట్లనియె. వి. పు. 5. 163.

అకర్షణ నం. - అకర్షణ.

అకర్షితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) లాగింపఁ బడినది.

అకలన నం. వి. అ. శ్రీ - అకలనము.

కా. ...శుభక్రమాకలనచేదద్రక్ష్యముం గప్ప
నీ, కాళామావతి...వసు. 1. 1. (అకలన-
చేయించుట)

అకలనము నం. వి. అ. న. 1. గ్రహణము, పట్టు
కొనుట. 2. అవగాహనము, తెలిసికొనుట. 3.
బంధనము, కట్టుట.

శ్లో. సేవ్యోపి సానునయమాకలనాయ యంత్రా,
నీతేన...గజే...శకు. 5. 42.

4. లెక్కించుట, గణనము. 5. కాంక్ష, కోరిక.
6. సమూహము. 7. కూర్పు. 8. చేయుట;
చేయించుట.

అకలితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. అనుసరింపఁ
బడినది. 2. బంధింపఁబడినది. 3. గ్రహింపఁబడి
నది, తెలిసికొనఁబడినది. 4. గ్రధితము, కూర్చు
బడినది. 5. పొందఁబడినది.

అకల్పము నం. వి. అ. శ్రీ. 1. వస్త్రాద్యల కర
ణము, వేషరచనము. 2. భూషణము. 3.
కల్పనము, వస్తుగడ. అవ్య. అ. న. కల్ప
వర్ణంతము.

అకల్పము నం. వి. అ. న. వ్యాధి, తెవులు.

అకలించు న. శ్రీ. (√నం. అకల) 1. అవగాహనము
చేసికొను, తెలిసికొను.

ఉ. అంతము గాఁగ గౌతమకణాదమశంబులు
భేదవాదిసి, ధ్వాంతము తైమినీయ ముర
గాధిప కాస్త్రముఁ గాపిలంబు న, త్యంతము
నాకలించి...కళా. 4. 82.

నీ. గ్రహియించె సాఖ్యయోగములమ్ముము
లెల్ల, నాకలించెను బురాణాదికముల. శకాం.
2. 58.

2. కలిగించు, చేయు.

నీ. ఏ దేవదేవునిసాదరాలోకంబు లోకంబులకు
సాఖ్యమాకలించు. కృ. శకుం. పీఠ. 94.

జ. అకలింత, అకలింపు.

అకలింత వి. (√అకలించు) జ్ఞప్తి; అవగాహనము.

(వ్యవ) కొంత సేపటికి ఆవిషయము అకలి
తెచ్చుకొంటిని.

అకలింపు - అకలింత.

(వ్యవ) నాకావిషయము అకలింపునకురాలే

అకషకుఁడు నం. విజ. (అ. విశా. అ.) ఒరగ
మీఁద రాచి బంగారు మున్నగువానివన్నె
ఊచుటయందు కుశలుఁడు.

అకషము నం. వి. అ. శ్రీ. ఒరగల్లు, బంగ
మున్నగువానివన్నె పరీక్షించుటాయి.

అకషికుఁడు నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) - అకషః
పట్టుకొని తిరుగువాఁడు-ఒరగంటిమీఁద రా
బంగారు మున్నగువానివన్నె పరీక్షించువాఁడ

అకసము వి. (నం. అకాశః. ప్రా. అకాసో.) అ
శము. మిన్న.

గీ. ఎసఁగుబెడిదంపుమాట లాకసము ముట్టి
భార. భీష్మ. 1. 183.

అకస్మికము నం. విజ. (అ. అ. అ.) అకస్మాత్తుగా
గలిగినది.

అకాంక్షి నం. వి. అ. శ్రీ. 1. కోరిక. 2. అన్వయ
మునకై యొకపదము మఱియొక పదమున
గోరుట-క్రియను బట్టి విశేషణములను దెలి
కొనుటకై చేసెడు ప్రశ్నము.

అకాంక్షి నం. విజ. (నో. జీ. నో.) 1. కోరువాఁడు
2. ప్రతీక్షించువాఁడు, ఎదురుచూచువాఁడు.
శ్లో. తంభావాయ ప్రసవసమయా కాంక్షిణీనాఁ
ప్రజానాం. సం. టిఘ. 19. 57.

అకాంక్షించు నం. న. శ్రీ. వాంఛించు, కోరు,
అపేక్షించు.

క. నీకొడుకు లొందుసుఖములు, నేకొనరవీర
సుఖమ చిత్తములఁగరం, కాకాంక్షింతురు.
భార. ఉద్యో. 3. 205.

అకాంక్షితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) కోరఁబడి
నది.

అకాంక్ష్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) కోరఁ దగి
నది.

అకారతరళము నం. వి. అ. శ్రీ. ఉపధివిశేషము,
అక్కలకర (వృ.వి.) (కాలిగ్రామ నిఘంటువు)

అకారణ నం. వి. అ. శ్రీ. - అకారణము.

అకారణము నం. వి. అ. న. ఆహ్వానము, పిలుపు.

అకారము నం. వి. అ. వుం. 1. రూపము. 2.

హృదయమునందలిభావములను వెలికి సూచించు
చేష్ట. (బొమ్మముడిపాటు. మొ.) 3. ఇంగితము,
హృద్గతభావము. 4. 'అ' అనునక్షరము.

అకారితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. పిలువఁ
బడినది. 2. అకారము కలదిగాఁ జేయఁబడినది.

అకాలికము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. పుట్టిన
వెంటనే నశించునది, వేగనశించునది. (అ.ఈ.అ.)
2. అకాలమునందుఁ బుట్టినది.

అకాశకక్ష నం. వి. అ. స్త్రీ. దిక్పక్రము, అకాశము
భూమియు అంటినట్లు చుట్టును కనఁబడు ప్రదేశము.

అకాశగంగ నం. వి. అ. స్త్రీ. మందాకిని, మిన్నేలు.

అకాశచక్రము వి. ఒకవిధమైన బాణసంచు.

వ... వెండియుఁ జక్రబాణములు నాకాశచక్రం
బులు జంటబాణములు... మొదలైన బాణ
వైఖరులు... హంస. 3. 28.

అకాశజనని నం. వి. ఈ. స్త్రీ. ప్రగండి, దుర్గము
నడుమ నున్నజనులు వెలుపలివస్తువులు చూచు
టకువీలుగా గండ్లు వచ్చిపచినగోడ.

అకాశదీపము నం. వి. అ. వుం. తులారాశియందు
ఁవి యుండఁగా సాయంకాలమున ఎత్తైన
చోటఁబెట్టు దీపము, కార్తికదీపము.

శ్లో. తులాయా తిలతై లేన సాయంసంధ్యా
సమాగమే, అకాశదీపం యో దద్యాన్తాస
మేకం నిరస్తరమ్. (వాచ)

అకాశబాణము నం. వి. అ. వుం. ఒకానొక బాణ
సంచు. (దీనిని కారాచువ్వ యందురు.)

క. పంజలును బగలువత్తుల, పుంజము లాకాశ
బాణములు చేబిరుసుల్. వింజామరకోపుల
చా,లుం జెలుపు వహించె లోకలోచనము
లకుఁ. రా. వి. 5. 61.

అకాశభాషితము నం. వి. అ. న. 1. (నాటక) ం
గమునందుఁ బాత్రాంతర మేదియు లేకున్నను
ఉండి యేమో చెప్పఁగా విన్నట్లు నటించి దాని
ననువదించుట. 2. అకాశమునందుండి అదృశ్య
లగు దేవాదులవలనఁ బుట్టినమాట, అకాశ
వాణి.

అకాశమాంసి నం. వి. ఈ. స్త్రీ. తుద్రజటామాంసి
(వృ. వి.)

అకాశము నం. వి. అ. వుం. న-సూర్యాది గ్రహ
ములు ప్రకాశించు ప్రదేశము - 1. అకనము,
మిన్ను. (వై శేషికులతొమ్మిది ద్రవ్యములలో
నిది యొక్కటి. దీనిగుణము శబ్దము.) 2. అత్ర
కము. 3. బ్రహ్మము. 4. (గణిత) సున్న,
శూన్యము.

అకాశమూలి నం. వి. ఈ. స్త్రీ. కుంభిక, తీగపాచి
(వృ. వి.)

అకాశయానము నం. వి. అ. న. 1. (అకాశగమన
మునకు సాధన మగు) విమానము. 2. అకాశ
మునఁ బోవుట, అకాశగమనము.

అకాశరక్షి నం. వి. నో. వుం. దుర్గము వెలుపలి
యావరణపు గోడమీద నుండి కావలికాచు
భటుడు.

అకాశవల్లి నం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఒకానొక బదనిక.
(వృ. వి.)

అకాశవాణి నం. వి. ఈ. స్త్రీ. అకాశమునుండి పుట్టి
నట్లు వినఁబడునట్టి యదృశ్యదేవాదులవాక్కు.
అశరీరవాక్కు.

అకాశసలిలము నం. వి. అ. న. అకాశమునుండి
పడిననీరు. (మేఘధారలచేఁ బుట్టినది ధార
మనియు, చంద్రకరములనుండి కలిగినది కార
మనియు, తుషారకృతమైనది తాపారమనియు,
హిమఖండముల వలనఁ గలిగినది హైమ
మనియు-ఇది నాలుగువిధములు.)

అకాశస్పటికము నం. వి. అ. వుం. వడగల్లు, వర్షో
పలము. కరక.

అకాశీయము నం. విజ. (అ. అ. అ.) అకాశమునకు
సంబంధించినది.

అకాశ్యము నం - అకాశీయము.

అకించన్యము నం. వి. అ. న. దారిద్ర్యము, అకించ
నత్వము.

అకిరాలు వి. (శ. ఆతె) భార్య ?

వ... కొందఱు బుడిబుడిఁ జని దూవను జాలిఁ
బట్టి తెప్పిరిలి తమయాకిరాండ్రఁ జాడఁ
గలిగినఁ జాలుఁ గంబమురాయా నీకుఁ

గలపఞ్చారములు సాగింతుము...ప్రబంధ.
788.

అక్షిర్ణము సం. వి. (అ. అ. అ.) 1. వ్యాప్తము;
నిండినది. 2. విక్షిప్తము, చిమ్మఁబడినది. 3.
ఒకటితో నొకటి కలసినది, సంక్షిర్ణము.

అకు ఎ. (శ. ఆకు. ఖ. ఆక.) 1. పర్ణము, పత్రము.
భార. ఆర. 2. 174.

2. తములపాకు.

క...క, రూపంబుతోడికాగా, లీరాదో యాకు
మడఁచియారాదొ చెలి. కళా. 4. 89.

3. గ్రంథపత్రము.

క. ఇదియెంత పేర్చెదరు మీ, చదివినయాకుననె
తానుఁ జదివినయది మా, సుదతియు ...
ప్రభా. 5. 74.

4. అధికారపత్రము, అజ్ఞాపత్రము.

నీ. చావు లేకుండ నాజముచేత నాకుఁ దెచ్చిన
వారు గలరె యీసృష్టియందు. భోజరా.
4. 45.

5. ఆయుష్పత్రము.

ఉ. కామునిమేను గాలె ... వసంతునియాకు
రాలె...హంస. 5. 99. (ఇట 'ఆయువు'
అనిభావము. 'పర్ణము' అని రెండవ
అర్థము.)

6. జాబు.

నీ....చదువ, నీక తా నొడిసి యాయాకుబలిమిఁ
బుచ్చుకొనియె...ప్రభా. 4. 45.

7. ఋణాదులను ఇచ్చిపుచ్చుకొనుట మొదలగు
వ్యవహారములను దెలుపుపత్రము.

క. అప్పిచ్చినతని యాకును, నప్పు మగుడఁబెట్టు
నతనియాకును గలచో, నప్పిచ్చి నాకు
బొంకగు, నప్పు మగుడఁబెట్టినతనియాకు
నిజమగు...విజ్ఞా. వ్య. కా. 28.

8. కర్ణపత్రము, చెవికమ్మ, చెవ్వాకు, కర్ణ
భూషావిశేషము.

చ. తిలకము తీర్చుచు గురులు దీటుచు వీనుల
మానికంపుటా, కులఁ బొరిఁ ద్రిప్పుచు.
నృసిం. 2. 88.

9. ప్రాంతకుపయోగించుకాటాకు.

నీ. ఇందు నీవిపుడు వ్రాలిడు మని యాకు
గంటము చేతి కిచ్చె...వరమ. 5. 358.

10. అరము, బండికంటియాకు.

(వ్యవ) ఇది పండ్లెండాకులచక్రము.

11. తలుపుల కమర్చెడియాకు.

(వ్యవ) కిటికీతలుపులయాకులు తెరిచి యుంచి
నారు.

12. వరి మొదలగువాని నాటు.

(వ్యవ) వరియాకు ఊడ్చినారు.

13. విస్తరాకు.

(సా) అయినవాండ్రకు ఆకులలోను కాని
వాండ్రకు కంచములలోను.

జ. అకుఁగూర, అకుఁజీలుత, అకుఁజీలుక, అకుఁ
శైవ్య, అకుఁదేలు, అకుఁబచ్చ, అకుఁబత్తి,
అకుఁతాచి, అకుఁబీకె, అకుఁబురుగు,
అకుశైముడు, అకుశెల్ల, అకుటిక్క, అకు
టిల్లు, అకుపోయు, అకుప్పు, అకుమడి, అకు
మడుపు, అకుమిడుత, అకురాలుకారు,
అకుతాయి, అకుసంపెగ, అకుసన్నములు.

అకుంచనము సం. ఎ. అ. న. 1 ముడుగుట,
సంకోచము; ముడుచుట. 2. వంగుట; వం
చుట.

(ఇది తర్కమునందు ఉత్తేవణము, అవతేవ
ణము, అకుంచనము, ప్రసారణము, గమనము-
అను పంచకర్మములలో నొకటి.)

అకుంచితము సం. వి. (అ. అ. అ.) 1. ముడుగఁ
జేయఁబడినది, సంకోచితము. 2. అభుగ్నము,
వంపఁబడినది.

అకుఁగూర ఎ. (✓ఆకు) పత్రకాకము.

(తోటకూర, బచ్చలికూర, మొ.)

అకుఁజీలుత ఎ. (✓ఆకు) ఒకజాతిచిలుతపులి.

అకుఁజీలుక ఎ. (✓ఆకు) తెల్ల బొట్లుగల పెద్ద
తెక్కలతో నుండుకానొకపురుగు.

నీ. ధర రామచిలుకతో సరి యాకుఁజీలుకై నఁ
బడఁతివల్కులసరి వైక మగును. చంద్రా.
4. 105.

అకుఁశైవ్య ఎ. (✓ఆకు) అకువలె పలుచనియట్ట
గలశైవ్య.

అకుఁదేలు ఎ. (√అకు) అకులమీఁదనుండి తేలువలెఁ
గుట్టు ఒకానొక పురుగు.

అకుఁబచ్చ ఎ. (√అకు) అకువలె పచ్చనై వరంగు,
హరితవర్ణము. విజ. అకువలె పచ్చనై నంగు
కలది.

అకుఁబ్రతి ఎ. (√అకు) ఒకానొకటివధి (వృ. వి.)

అకుఁబాఁచి ఎ. (√అకు) ఒకజాతిపాఁచి, కుంభిక
(వృ. వి.)

అకుఁబీఁకె ఎ. (√అకు) 1. ఊఁదుటకు బూరలకు
అకులతోఁజేసి పెట్టెడుపీఁకె. 2. బ. కాల
క్రీడావిశేషము. (అకులతో బూరలకు పీఁకెలు
పెట్టి యూఁది ఆడెడుట.)

నీ అకుఁబీఁకెలు... గీ. తాటియాకులచిలుకలు
త్రాళ్ల పాము, లకట యగచాట్ల పోతనై
యాడుకొనుచు. హంస. 3. 148.

అకుఁబురుగు ఎ. (√అకు) అకుమీఁద నుండు ఒక
జాతి పచ్చపురుగు.

అకుఁజెముడు ఎ. (√అకు) పత్రస్నుహి, ఒకజాతి
జెముడు (వృ. వి.)

అకుఁజెల్ల ఎ. (√అకు) మహస్యవిశేషము. హంస.
4. 187.

అకుటిక్క ఎ. (√అకు) పర్ణశాల, అకుటిల్లు.

నీ. అకుటిక్కలు నాడెమైనమాడువు లయ్యె
మంటిదుంపలు పిండివంట లయ్యె. అచ్చ.
రా. ఆర. 102.

అకువిల్లు ఎ. (√అకు) పర్ణశాల

నీ. అకుటిండ్లను గట్టి యందుండి ప్రీతిమైనమల
మంత్రాదుల నధ్వరంబుఁ, జేయుచుండఁగఁ
జూచి...వేం. మా. 1. 125.

అకుపోయు న. క్రీ. (√అకు) నాటుకై చల్లు.

(వ్యవ) గుండెఁడువడ్లు అకుపోసినారు.

అకుప్పు ఎ. (√అకు) ఒకదినుసు ఉప్పు.

అకుమడి ఎ. (√అకు) నాటుపోసినమడి.

అకుమడువు ఎ. (√అకు) వృత్తపర్ణము, తముల
పాకులచుట్ట.

నీ. పొచ్చువాసనవక్క లిచ్చి చుట్టిన యాకు
మడుపు లీఁ దివిరెడు నడవదాని. ఉ. రా.
4. 428.

అకుమిడుత ఎ. (√అకు) అకువచ్చ తెక్కలమిడుత.

అకురాలుకారు ఎ. (√అకు) చెట్ల యాకులు రాలెడి
కాలము.

అకుఱాయి ఎ. కి. (√అకు) కత్తి లోనగువానిని
రాలెడి ఒకానొక పనిముట్టు, వస్త్రపరకువు.

నీ. అకుఱాతను రాచునందాన గడుసరి నార
చీంను మేను చీరుకొనఁగ. పార్వ. 4. 21.

అకులపడు ఎ. అ. క్రీ. (√అకులము) అకులమగు,
కలఁగు, (చూ. అకులపాటు.)

అకులపాటు ఎ. ఎ. (√అకులపడు) వ్యాకులత్వము,
కలఁత.

ఉ. ...కా, రాకులపాటు దెందమున నాకులపా
టూదవింపఁ జొచ్చె. దశకు. 3. 98. శశాం.
3. 82.

అకులము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. చెదరినది;
వ్యాకులము, కలఁగినది.

ఉ. అకుల మంది నిర్జరచయంబు భయంబునఁ
దల్లడిల్ల ...కు. నం. 12. 842. (ఇట 'అకుల
త్వము' అను నర్థమునఁ బ్రయోగింపఁ
బడినది.)

2. వ్యాప్తమైనది, నిండినది.

ఉదా: మృగపక్షిగణాకులము వనము.

అకులితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. అకులపడినది.

2. అకులవలుషఁబడినది.

అకుల్యము నం. ఎ. అ. న. 1. అకులత్వము,
హోభము.

క. నీకబులు నిక్కురుకుల, మాకుల్యముఁ బొందు
తేమియాశ్చర్యము...భావ. ఆది. 3. 41.

2. నేలతంగేడు (వృ. వి.). (శ. ర.)

అకులంపెఁగ ఎ. (√అకు) అకులవంటి పువ్వులు
గల సంపెఁగ (వృ. వి.).

అకునన్నములు ఎ. బ. (√అకు) ప్రహివిశేషము,
ఒకజాతివడ్లు.

అకూడితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఇంచుక
మూయఁబడినది.

అకూతము నం. ఎ. అ. న. ఆశయము, అభిప్రాయము
(వై. ని.) 2. అభిప్రాయవ్యంజకచేష్ట. (రం. ని.)

అకూతి నం. వి. శ. శ్రీ. - ఆకూతము.

అకృతి నం. వి. శ. శ్రీ. 1. ఆకారము, రూపు.
2. జాతి, సామాన్యము. 3. దేహము. 4.
హృదయమందలి భావమును దెలుపుచేష్ట.
5. ఒకానొక చందస్సు. 6. సాదృశ్యము,
పోలిక, రీతి.

చ....ప్రభాతవాయువులు దోచుచు బురిం బరి
చారికాకృతిక. పాండు. 1. 119.

క. అడవుల బొబ్బలు వెట్టుచు, నడలెడు హరు
లింతికొనునాకృతిగనునే. రసిక. 2. 97.

అకృతిగణము నం. వి. అ. పుం. (వ్యాక) గణ
విశేషము. (ఇందు ఉదాహరింపబడిన పదము
లతో పాటు శాస్త్రసాదృశ్యమునుబట్టి మఱి
కొన్ని పదములుగూడ గ్రహింపబడును.)

అకృతిచ్ఛత్ర నం. వి. అ. శ్రీ. ఘోషాతకీలత, నేతి
బీజ (వృ. వి.)

అకృష్టము నం. వి. అ. అ. అ. ఆకర్షింపబడి
నది.

అకృష్టి నం. వి. శ. శ్రీ. ఆకర్షణము.

అకె న. వి. (అ + అక్క - దీని తుది ఆకారమునకు
ఎకార మార్చేమగును. ఇట్లే. ఆపె, ఆమె,
మొ.) ఆమె.

క. నాకంటె నకట! యుత్తమ, యాకె యగుట
చెప్పవలయునా...ప్రభా. 5. 181.

అకేకరము నం. వి. అ. అ. అ. - ఇంచుకేక
రము - కొంచెము ఓరగాఁ జూచునది. (కన్పు,
దృష్టి.)

శ్లో. దృష్టిరాకేకరా కించిత్స్పృటాపాంగే ప్రసా
రితా, మీలితార్థపుటాలోకే తారావ్యా
వర్తనోత్తరా. (వాచ)

అకొత్తు - అడకొత్తు.

గీ. కంటికాటుక పొడివక్క కావితిత్తి, వ్రేలియా
కొత్తుఁ జెంది యవ్వెల వెలంది, తల్లి యేతెంచి
...బహు. 5. 118.

అక్రందనము నం. వి. అ. న. 1. బిగ్గరగా నేడ్చుట,
ఏడ్చు. 2. మొట్ట. 3. పిలుపు.

అక్రందము నం. వి. అ. పుం. 1. పెద్దరోదనము,
ఏడ్చు. 2. మొట్ట. 3. పిలుపు. 4. యుద్ధ
మందలి పెద్ద యుద్ధపు, బొబ్బరింత. 5. ధ్వని.

6. భయంకర మగుయుద్ధము. 7. ఏడ్చు
చోటు.

అక్రంది నం. వి. అ. (న. నీ. న.) 1. మొట్ట పెట్టు
వాఁడు, బిగ్గరగా నేడ్చువాఁడు. 2. అఱచు
వాఁడు. 3. పిలుచువాఁడు.

అక్రందించు నం. అ. శ్రీ. 1. ఏడ్చు. 2. మొట్ట
పెట్టు. మార్క. 1. 158.

అక్రందికుఁడు నం. వి. అ. (అ. ఈ. అ.) - దుఃఖము
లగు వాఁడై యెప్పు విని యాచోటికిఁ బరుగునఁ
బోవువాఁడు - అర్థిండుకుఁడు.

అక్రందితము నం. వి. అ. (అ. అ. అ.) పిలువబడి
నది. వి. అ. న. 1. బిగ్గరగా నేడ్చుట. 2.
అఱపు, ఆర్పు.

అక్రందుఁడు నం. వి. అ. పుం. 1. మిత్తుఁడు 2.
ర్థిండుకుఁడు. 3. పార్జి గ్రాహునకు (దండెత్తి
పోవురాజు వెనుక దిక్కున నుండు శత్రువు
నకు) వెనుక నుండురాజు.

అక్రమణము నం. వి. అ. న. - అక్రమము.

అక్రమము నం. వి. అ. పుం. 1. అక్రమించుట,
క్రమ్ముట. 2. బలిమిచే వశపఱచుకొనుట.

అక్రమించు నం. న. శ్రీ. 1. అఱచు.

(క) బలాత్కారముగాఁ బట్టుకొను

ఆ. అనదనైతి నిచట నాలికు య్యాళింపుఁ
డకట మీరు గలుగ నాక్రమించి, నన్నుఁ
గట్టి సూతనందను లిమ్మెయి, వెఱపు లేక
భంగపఱచువారు. భార. విరా. 8. 19.

(చ) బలాత్కారముగా వశపఱచుకొను; అన్యాయముగా వశపఱచుకొను.

తే. అప్పురంబులు వడిఁదాన యాక్రమించి
మార్క. 6. 71.

సీ. తవనసూనుఁడు తారఁదా నాక్రమింపఁదె
యన్న ప్రాణములకు నఱ్ఱు దలఁచి. వ్రతో
1. 50.

2. ఓడించు, జయించు.

చ. ... ఇంక నెవ్వరికిని జన్నె వీని ననవద
పరాక్రము నాక్రమింపఁగక, భార. అది
7. 205.

3. అతిక్రమించు, ఉల్లంఘించు.

ఆ. దీన నేమి తప్పు కానకు నేగిన, యతఁడు
సమయవృత్తి నాక్రమించి, తండ్రిపాలు
మాకుఁ దగు నంచు నడియరి, తనము నేసి
రాక తప్పు గాక. భా. ఉద్యో. 1.250.

అక్రాంతము నం. వి. (అ. అ. అ.) ఆక్రమింపఁ
బడినది.

అక్రాంతి నం. వి. శి. స్త్రీ. - ఆక్రమణము.

అక్రామకుఁడు నం. వి. (అ. వి. శా. అ.) ఆక్ర
మించువాఁడు.

అక్రీడనము నం. వి. అ. న. క్రీడించుట, ఆడు
కొనుట.

అక్రీడము నం. వి. (అ. అ. అ.) క్రీడించునది,
విహరించునది. వి. అ. వుం. ఉద్యానవనము.

అక్రీడి నం. వి. (నొ. నీ. నొ.) క్రీడించువాఁడు.

అక్రుశ్యమానుఁడు నం. వి. (అ. అ. అ.) 1. (రక్ష
ణమునకై) బిగ్గరగా పిలువఁబడుచున్నవాఁడు.
2. తిట్టఁబడుచున్నవాఁడు, శపింపఁబడుచున్న
వాఁడు.

అక్రుష్టము నం. వి. (అ. అ. అ.) 1. (రక్షణము
నకై) బిగ్గరగా పిలువఁబడినది. 2. నిందింపఁ
బడినది, తిట్టఁబడినది. వి. అ. న. 1. పరుష
భాషణము. 2. పిలుపు, కేక, కూత.

అక్రుష్టి నం. వి. శి. స్త్రీ. 1. (రక్షణమునకు) బిగ్గ
రగా పిలుచుట; అఱచుట. 2. తిట్టుట, శపిం
చుట.

అక్రోశకుఁడు నం. వి. (అ. శి. శా. అ.) ఆక్రోశించు
వాఁడు.

అక్రోశక్ నం. (శ. శ) ఆక్రోశించుచున్న.

అక్రోశనము నం. వి. అ. న. - ఆక్రోశము.

అక్రోశము నం. వి. అ. వుం. 1. తిట్టు, కాపము.
2. నింద, అపవాదము, సడి. 3. (రక్షణమునకు)
బిగ్గరగా అరచుట.

అక్రోశి నం. వి. (నొ. నీ. నొ.) ఆక్రోశించువాఁడు.

అక్రోశించు నం. వి. శి. 1. తిట్టు, శపించు. 2.
నిందించు. 3. (రక్షణమునకై) బిగ్గరగా
పిలుచు. 4. గట్టిగా తెచ్చు, చాటించు.

క. కాశీక్షేత్రము పంచ, క్రోశము గై వల్య
లక్ష్మీకులగృహ మని యా, క్రోశించు
క్రుతులు వినియును... కాశీ. 2. 118.

అ. శ్రీ (భయాదులచే) అఱచు, వాపోవు.

శా. ... బెదరెం జమూరుగణ మా క్రోశించె
బుచ్చాస్యముల్. హరి. 6. 46. భార.
విరా. 4. 4.

ఆక్రోష్ట నం. వి. (ఋ. వీ. ఋ.) ఆక్రోశించు
వాఁడు.

అక్షేదము నం. వి. అ. వుం. తడియుట.

అక్షద్యూతికము నం. వి. (అ. ఈ. అ.) జూదము
చేతఁ గలిగినది. (వై. గము, మొ)

అక్షపాటికుఁడు నం. వి. అ. వుం. 1. అక్షక్రీడా
ధ్యకుఁడు, జూదము నడపువాఁడు. 2. వ్యవ
హారాధ్యకుఁడు, ప్రాడ్వివాకుఁడు.

అక్షపాదము నం. వి. అ. న. గౌతమతర్కము,
న్యాయశాస్త్రము.

అక్షపాదుఁడు నం. వి. అ. వుం. నై యాయుకుఁడు,
గౌతమతర్కము చదివినవాఁడు.

అక్షరణ నం. వి. అ. స్త్రీ - ఆక్షరము.

అక్షరణము నం. వి. అ. న - ఆక్షరము.

అక్షరము నం. వి. అ. వుం. 1. అమ్మ ఆలి - అని
తిట్టుట, బూతులు తిట్టుట. 2. అగమ్యాగ
మనము చేసితివని పురుషుని అగమ్యగమనము
చేసితివని స్త్రీని దూషించుట.

అక్షరితుఁడు నం. వి. (అ. అ. అ.) అగమ్యాగమ
నాదిదోషము చేసినాఁ డని దూఱఁబడినవాఁడు.

అక్షికుఁడు నం. వి. (అ. ఈ. అ.) 1. జూదమాడు
వాఁడు. 2. జూదమున గెలుచువాఁడు. 3.
జూదమున ఓడింపఁబడినవాఁడు.

అక్షిప్తము నం. వి. (అ. అ. అ.) 1. క్రోయఁ
బడినది. 2. కొనిపోఁబడినది, అపహరింపఁబడి
నది. (విక్రమో. 5. 5.) 3. ఈడ్వఁబడినది,
ఆక్రమింపఁబడినది. 4. చెదిరినది, కలతఁపడినది.
(అక్షిప్తమివమే చేతః. వేదీ. 2.) 5. నిందింపఁ
బడినది, దూషింపఁబడినది.

అక్షిబము నం. వి. (అ. అ. అ.) 1. ఇంచుక మత్తు
గలిది. 2. మిక్కిలి మత్తెక్కినది. వి. అ. వుం.
శోభాంజనవృక్షము, మునగ (వృ. వి.)

అక్షిపకము నం. వి. అ. వుం. ఒకవిధమైన పాత
రోగము.

అక్షేపకుడు నం. విజ. (అ. విశా. అ.) ఆక్షేపించు
వాడు. వి.అ.పుం. బోయవాడు, వ్యాధుడు.
అక్షేపణము నం. వి. అ. న - ఆక్షేపము (కడపటి
గి. వ అర్థముతక్కు.)

అక్షేపము నం. వి. అ. పుం. 1. తోసివేయుట,
చిమ్మివైచుట. 2. లాగుట, ఆకర్షము. 3.
భర్తృనము, అదల్పు. 4. అపవాదము, నింద;
తిరిస్కారము. 5 అపహరించుట. 6. పూర్వ
పక్షము, దోషములుఎంచుట. 7. వణకురోగము.
8. ఒకానొక అర్థాలంకారము.

అక్షేపి నం. విజ. (న. జీ. న.) ఆక్షేపించువాడు.

అక్షేపించు నం. న. క్రి. 1. తిరిస్కరించు, దూఱు.
నీ. నీలజీమూతంబులీల నాక్షేపించి నల్ల నై తోఁ
తెంచు నల్లగృహము. భార. ఆది. 6. 211.
2. అదల్పు, బెదరించు.

కా. చేరక బోవఁ బ్రధాను లడ్డమయి యా
క్షేపించి యిట్లేగఁగా, మేరా నీ వెటఁ
బోయె దెవ్వఁడవు...ఉ. రా. 3. 280.

3. అడ్డగించు, 4. పూర్వపక్షముచేయు 5.
చిమ్ము. 6. ఆకర్షించు, లాగు.

కా. పూర్వాంబోధిజలంబు లన్నియు వడిం
బొల్పెదఁగాఁ ద్రాగి తద్గీర్వాణోరునది
జలఘముల నాక్షేపింప విన్వీధి క,
య్యార్యోగ్రాగ్నిరయంబున న్నెగనె నా
నత్యంత రాగద్యుతుల్, పర్వెం దూర్పునఁ
దోఁచెఁ జంద్రుఁడెదలోఁ కాంధుల్ భయం
బందఁగఁ కు.సం 8. 107. (ఇట 'పీల్చు
త్రాగు' అని కాత్యర్యము. 'నదీజలఘ
ముల కాక్షేపించి విన్వీధి, నయ్యార్యో
గ్రాగ్నిరయంబున న్నెగనె' అనిముద్రిత
పాఠము.)

అక్షోటము నం. వి. అ. పుం. - అక్షోటము, కొండ
గోగు (వృ. వి.)

అఖండలుడు నం. వి. అ. పుం. - సర్వతములను
భేదించినవాడు - ఇంద్రుడు.

అఖనము నం. - ఆఖము.

అఖనిక ఐకము నం - అఖనికము.

అఖనికము నం. వి. అ. పుం. 1. గుద్దలి. 2. గడ్డ
పాఱ. 3. పంది. 4. ఎలుక.

అఖనికుడు నం. వి. అ. పుం. కన్నపుదొంగ.

అఖము నం. వి. అ. పుం. 1. గడ్డపాఱ. 2.
గుద్దలి.

అఖరము నం. - ఆఖము.

అభానము నం - ఆఖము.

అఖకర్ణి నం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఎలుకచెవి తీగ,
ఎలుక జీడి (వృ. వి.)

అఖపర్ణి నం - ఆఖకర్ణి.

అఖపాషాణము నం. వి. అ. పుం. (వైద్య)
పాషాణ భేదము.

అఖభుక్కు నం. వి. జ్ఞ. పుం. ఎలుకలను భుజిం
చునది - మార్జాలము, పిల్లి.

అఖవాహనుడు నం. వి. అ. పుం. కొక్కురౌతు,
గడేకుడు.

అఖవిషహ నం. వి. అ. స్త్రీ. - మూషికవిషమును
హరించునది - దేవతాడవృక్షము, డావర
డంగి (వృ. వి.)

అఖపు నం. వి. ఈ. పుం. 1. ఎలుక 2. పందికొ
క్కు 3. దొంగ. 4. పంది. 5. దేవతాడ
వృక్షము.

అఖేటకము నం. వి. అ. న. వేట.

అఖేటము నం. వి. అ. పుం. వేట, మృగయ.

అఖేటికము నం. వి. అ. పుం. వేటకుక్క.

అఖోటము నం. వి. అ. పుం. అక్షోటము, కొండ
గోగు (వృ. వి.)

అఖ్య నం. వి. అ. స్త్రీ. సంజ్ఞ, పేరు.

అభ్యాత నం. విజ. (ఋ. క్రి. ఋ.) చెప్పువాడు.

అభ్యాతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) చెప్పఁబడినది.
వి. అ. న. (వ్యాక) 1. తిక్త్విత్యయము 2.
తిక్త్వ పదము.

అభ్యాతి నం. వి. ఈ. స్త్రీ. కథనము, చెప్పుట.

అభ్యాసకము నం. వి. అ. న. చిన్నకథ.

అభ్యాసము నం. వి. అ. న. 1. చెప్పుట, కథనము.
2. పూర్వవృత్తకథనము. 3. ప్రతిపదనము,
ప్రత్యుత్తరము. 4. భారతము మొదలగు అర్ష
మహాకావ్యములనడుమ వచ్చెడి కథా
విశేషము. 5. కథ.

అభ్యాసకుడు నం. విజ. (అ. యశ. అ.) చెప్పు
వాడు, కథకుడు. వి. అ. పుం - ఒకరు చెప్పి
నదానిని మహాకవిబోయి చెప్పవాడు -
దూత.

అభ్యాస నం. విజ. (న. నీ. న.) చెప్పవాడు,
కథకుడు.

అభ్యాసక నం. వి. అ. పు. యథార్థముగా జరి
గినకథను తెప్పెడి గద్య గ్రంథ విశేషము.
(హర్షచరితాది-అభ్యాసక, కథ, అని రెండు
తెగలుగా గద్యకావ్యములను విభజించి బాణుని
హర్షచరితను అభ్యాసక యనియు తది
తరము లగు కాదంబర్యాదులను కథ యనియు
అలంకారికులు చెప్పుదురు. దండి యీ రెంటికి
భేదము పాటించలేదు.)

అభ్యేయము నం. విజ. (అ. అ. అ.) చెప్పదగినది,
కథనీయము.

అగంత నం. విజ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) వచ్చువాడు.
రానున్నవాడు

అగంతుకము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఆకస్మిక
ముగా వచ్చునది; ఆకస్మికముగా సంభవించు
నది. 2. కవరచిత ప్రబంధాదులలో మరియొక
రిచే నడుమఁ జొప్పింపఁబడినది, ప్రక్షిప్తము.

అగంతుకుడు నం. వి. అ. పుం. అతిథి.

అగంతువు నం. విజ. (ఉ.) అకస్మాత్తుగా వచ్చు
నది; అకస్మాత్తుగా సంభవించునది. వి. అ. పుం.
అతిథి.

అగడకాడు విజ. ✓ అగడము. (త. అగడియ
క్కారక. త. అగడకాట.) - అగడిడు.

అగడపలు వి. వి. మేఘశకలములదొంతులు, మెట్ల
వలె నేర్పడిన మబ్బుతునుకల వరుసలు.

సీ. పడమర నిరుదెసఁ బ్రతిమూర్తములు దోచె
నంబరంబునఁ బల్కె నాగడపలు. హరి. పూ.
7. 160.

గీ. గగనమార్గంబునందు నాగడప లెగనె, నంబు
ధరమాలికలు దక్షిణంబు నడచె. హర. 2. 16.

వ. ... అగడపలం గడవవైచి వీచిరేఖలం బోఁ
ద్రోచి కుసుమనారాచ కేశాకూళిం గలబాగు
వాసోపనంబులఁ బ్రతిఘటించు త్రివళి

విభాగంబులును. పాండు. 3. 170. అం.
భా. 1. 78.

(వ్యవ) ఆకాశమున మేఘములు అగడపలు
తీర్చినవి, నేడో రేపో వర్షము కురియును.

అగడము వి. (నం. అగన్. త. అగడ. త. అగడి
యం.) 1. అకార్యము, చెడ్డపని; కొంటెపని.

సీ. వేశ్యయొక్కత దొల్లి విద్వాంసు నొకరుని
ముచ్చని తలవరుల్ మోడఁ జూచి.
గీ. యితఁడు మావాడు మీరిది యేటికాగ
డంబు చేసెద గని మోక్షణంబు నేసి. భార.
అను. 5. 812.

గీ. అవయవంబులు గడియంగ నదిమి యదిమి,
యవల నేమేమొ చేసె నయ్యాగడంబు,
తెట్లు చెప్పుదు సిగ్గు నోరెత్తనీడు. అని. 2. 91.

క. విడిచిన నెప్పటి చని యా, గడములు చేసె
దవు నిన్నుఁ గాచుట మాకు, గడు ప్రేగు
...హరి. పూ. 5. 240.

2. దుష్కార్యచిహ్నము, చెడ్డపనులు చేసినట్లు
సూచించెడిగుర్తు.

చ. పడుచుఁదనాన వచ్చి నినుఁ బట్టి పెనంగె
వటంచు లేనియా, గడములు గొన్ని యంగ
మునఁ గానఁబడక సవరించి యీసుచే,
దొడిఁబడఁబోయి ప్రాణవిభుతో నెఱిగించి
తెగించి వానినో, పడఁతుక యాజ్ఞ సేయు
మని పంచితివి. ... సారంగ. 3. 48.

3. దౌష్ట్యము.

గీ. తలిరుఁబోడు, డెందము ల్లల్ల డిల్లఁ, గూఁక
లిడుకొంచు నెంతయుఁ గొఱత లేక,
యాగడంబునఁ బరి విచ్చి యాడె దేమి.
నీలా. 3. 27.

4. వంచన, మోసము.

సీ. ... ఈభామిని బ్రతునిభార్య ప్రజలఁ. గీ.
గినునె యిది యని యడిగినఁ గౌరవేంద్ర,
యత్తపోధనవర్యు లయ్యాగడమున,
కాత్మలందుఁ గ్రోధానల మగ్గలముగ, నెలయ
నక్కుమారులతోడనిట్లు లనిరి. భార. మౌ. 8.

(విప్రలంభ ప్రథర్షి కా. నం. భార. మౌ. 2. 7.)

5. అనాదరము, పరిభవము.

ఉ. సాగిలి మ్రొక్కి యిట్లనెఁ ద్రిశంకుఁడ నేను
వసిష్ఠుఁడేరి సన్నో గురువంధ్య నాకమున
కున్నతిఁ బంపవె మేనితోడ నా, నాగడమున్
ఘటింపఁ గని యయ్యయ్యె కౌశికుఁ జెంద
నింతకున్, వేగమ పంపఁడే దివికి వేడిన
యట్టుల నంచుఁ బల్కితిన్. ఉ. హరిశ్చ. 4. 159.

6. అన్యాయము, దుర్నితి,

క. వేగురు గన రాకుండిన, వేగ మరలివచ్చి
తపసి వెన్నెలతేఁ డ,ట్లాగడమున మెలఁ
గెడు మము, కాగుగఁ బొడగాంచియెదమ
కాయని కినుకన్. అచ్చ. రా. కాల. 147.

7. ఉత్పాతము.

గీ. గగనమడి మానెఁ బగలె ఘాతములు
మ్రోసె, నన్న లక్ష్మణ యిది యేమి యాగ
డంబొ. ఉ. రా. 6. 235.

విజ. 1. వంచకుఁడు.

క. నుడువులన బయలుపందిరి, యిది హస్తము
బలుసుముంటి కెనయై దినముల్, గడపుచుఁ
బొమ్మను నయ్యా, గడపునృపుం కాయుఁ
జేవగల సై న్యంబుల్. వేం. పంచ. 1. 519.

2. అపరాధి, తప్పు చేసినవాఁడు; దండ్యుఁడు.

క. సాగర సుబుద్ధితోడను, మాగురుపుత్రకునిఁ
దెమ్ము మాతాడిన నీ, వాగడ మవుదుపు
దుస్సహ, వేగరణాభీల నిశిత విశిఖాగ్నుల
కున్. భా. గ. 10. పూ. 1416.

జ. అగడకాఁడు, అగడముచేయు, అగడించు,
అగడిఁడు

అగడముచేయు న. ౧౩. (✓అగడము.) 1. రట్టు
చేయు, అవ్వపెట్టు.

వ. ...చిక్కిరి మాచేత నింక మమ్ము నాగ
డంబుసేయక విడువమని పెదపెద మాట
లాడు సమయంబున. చంద్రా. 5. 68.

2. ధిక్కరించు.

వ. ...అగడితముక్తాదామాభిరామంబై ప్రేమా
స్పదంబగుచు గందర్పకరకంబుబిబ్బోకంబు
నాగడముసేయు కంధరాధౌరంధర్యంబును
...వార. ఉ. 5. 88.

(ఇట తాపమ్యుహాచకము.)

అగడించు న. ౧౩. (✓అగడము) అగడముచేయు.
(ధిక్కరించు.)

ద్వి. అబ్జదాసయగారి నాగడి చితివొ. పండితా.
మహిమ. 206.

అగడిఁడు విజ. (✓అగడము.) కొంచెవాఁడు,
దుండగిఁడు, దుష్టుఁడు. (అగడిలు, అగడినికన్,)
సీ. ఏమని వినియెద విన్నియునాయంటిసేగి
నెప్పఁగఁజిట్ట లాగడిఁడు, నీకొడుకేతెంచి...
హరి. పూ. 5. 218.

గీ. అగడిలు మహాధూర్తు లగడుఁగాకు,లు...
హన. 5. 10. దశకు. 11. 112,

అగతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. వచ్చివది,
అయాతము. 2. జరిగినది, వృత్తము. 3.
ప్రాప్తము, లభించినది, వి. అ. న. 1. అగ
మనము, రాక. 2. ప్రాప్తి.

అగతి నం. వి. జ. శ్రీ. 1. రాక, అగమనము.
2. ప్రాప్తి.

అగమనము నం. వి. అ. న. 1. రాక, వచ్చుట.
2. ప్రాప్తి.

అగమము నం. వి. అ. పుం. 1. రాక, వచ్చుట.
2. ప్రాప్తి. 3. ఆదాయము, వచ్చుబడి. 4.
(భూమ్యాదుల) క్రయ ప్రతిగ్రహాదికము.
శ్లో. అగమోఽభ్యధికో భోగాద్విసా పూర్వ
క్రమాగతాత్. యాజ్ఞ. 2. 27.

5. శాస్త్రము; శాస్త్రజ్ఞానము. 6. వేదము.

7. శబ్దజన్యబోధమునకు సాధన మగు శబ్దరూప
ప్రమాణము. (ఇదియే ఆప్తవాక్యము అనఁ
బడును. ప్రత్యక్షము, అనుమానము, ఉపమా
నము, శాబ్దము—అను నాలుగు ప్రమాణము
లలో నిది కడపటిది.) 8. యామలోక్తమగు
తంత్రశాస్త్రము, దేవపూజా విధానమును
తత్సంబంధివిషయములను దెలుపు పాంచ
రాత్రాదికము. 9. (వ్యాక) అధికముగా
వచ్చెడు వర్ణము. 10, జనప్రవాదము.

శ్లో. అసాక్షికహతే చిహ్నైర్మ్యక్తిభిశ్చాగమేన
చ, ద్రష్టవ్యోవ్యవహారస్తు. యాజ్ఞ. 2. 212.

అగమాపాయి నం. విజ. (న. వీ. న.) — అగమ
మును అపాయమును గలిది—వచ్చుచుఁ బోవుచు
నుండునది, పుట్టుచుఁ జచ్చుచు నుండునది.

అగమావర్త సం. వి. అ. శ్రీ. వృత్తికాలి అను
మొక్క.

అగమి సం - ఆగామి.

అగమింఁమే సం. అ. శ్రీ. వచ్చు.

పీ. ...వసిష్ఠుఁ డాగమించి సమాచరించునపర్య
లూరీకరించి. కకు. 1.158.

అగమితము సం. విజ. (అ. ఈ. అ.) అగమము
వలనఁ బ్రకాశించినది.

అగరము సం. వి. అ. శ్రీ. అమావాస్య.

అగళి(లి)తము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. జాబీ
నది. 2. పోయినది.

అగవీనుఁడు సం. వి. అ. శ్రీ. గోవులను తోలుకొని
పోయి మరిల సాయంకాలమున నప్పగించు
వఱకు వానిని మేపి కాచుగొల్లవాఁడు.

అగస్తీ సం. వి. ఈ. శ్రీ. - అగస్త్యుఁ డుండునది-
2. దక్షిణదిక్కు. 2. అగస్త్యుని స్త్రీసంతతి.
(కూతురు, మనుమరాలు, మొ.)

అగస్త్యము సం. విజ. (అ. స్తీ. అ.) 1. అగస్త్యుని
సంబంధించినది. 2. అగినెచ్చెట్టునకు సంబంధిం
చినది.

అగస్త్యుఁడు సం. వి. అ. శ్రీ. (వి. ఆగస్తలు) అగ
స్త్యసంతతివాఁడు. (కొడుకు, మనుమఁడు,
మొ.)

అగస్సు సం. వి. న్. న. 1. అపరాధము, తప్పు.
2. పాపము.

అగాడి వి. లోపల నిండుగా బియ్యపుగింజ లేని
తేలిక వరిధాన్యము.

(వ్యవ) ధాన్య మెగురఁబోయునపుడు అగాడి
ధాన్యము ప్రక్కగాను నికరమైన ధాన్యము
రాళి మీదను బడును.

అగాధము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. అగాధము,
మిక్కిలి లోతయినది. 2. దురధిగమము,
పొందకకష్టము కానిది.

అగామకము సం. విజ. (అ. విజ. అ.) రాఁబోవు
దానిని దెలుపునది.

గ్లో. మతి రాగామికా జ్ఞేయా బుద్ధిస్తత్కాల
దర్శివీ. (వాచ)

అగామి సం. విజ. (న్. నీ. న్.) 1. వచ్చునది,
రానున్నది. 2. ప్రాప్తించునది, ప్రాప్తిప
నున్నది.

అగాముకము సం. విజ. (అ. అ. అ.) అగమనశీ
లము, వచ్చునది.

అగాయిత్యము వి. కొంచెమును గొప్పగాఁ జేసి
కావించెడి యటపు పేర్లు లోనగునది. (ఇది
పాడుకలోనిది - ఆగాత్యము, ఆకాత్యము,
ఆగాయిత్తు, ఆగాయిత్యము, ఆఘాత్యము,
ఓగాత్యము - అని. బ్రౌ)

అగారము సం - అగారిము.

అగుబ్బు వి. విజృంభణము, అతిశయము.

ఉ. అబ్బుర మైనతాల్యమున నద్దిర యంగఱఁ
గన్న తండ్రి యాగుబ్బున నామదిం గలుగు
గుట్టుఁగలంచె నిఁకేమి నేయుదుఁ. కృ. క.
1.65.

విజ. 1. అధికము, మిక్కిటము.

క. నిబ్బరపుదప్పి మంటలు, ప్రబ్బిన ధృతి లేక
నేత్ర పదహస్తంబుల్, గొబ్బున వివృతము
లుగ నాగుబ్బగుచున్నట్టికూతఁ గూలెఁ
నేలన్. భాగ. 10.పూ. 228.

క. పొగయును మంటలు సదలున, కెగయఁగ
మిడుఁగులుసెదర నే దైట నపు డా, దుగ
మొగములవేల్పగు,బ్బుగ దరికొని కాల్యఁ
దొడఁగెఁ బ్రబోలెల్లెడలఁ. అచ్చ. రా.యు.
279.

2. అసంఖ్యాకము.

ఉ. గొబ్బురితిమ్మభూవిభునిఘోరతరాసినిద్రెవ్వి
వైరు లాగుబ్బుగ నేఁగి వేల్పువెలగు
బ్బెతలం గవగూడి వైఁబయిం, జబ్బిన
చూటలాడుటకుఁ జొత్తురు తన్మధురాధ
రామృతంబు ... రామా. 1. 45.

జ. అగుబ్బుకొను, అగుబ్బులురేగు.

అగుబ్బుకొను అ. శ్రీ. (√అగుబ్బు) అతిశయించు;
వ్యాపించు.

క. కవకవనై పదమూపుర,రవరవ లాగుబ్బు
కొన్నరతివతిగతులం, జివచివనై విటు
చెవులకు, రవళిక రతిసల్పు రతుల రవరవ
గనియెఁ. భాగ. 8. 100.

గీ. కుంభగతదీపశోభానిగుంభలిలఁ, గుంభకుచ
మేనఁ జూడ్కు లాగుబ్బుకొనఁగఁ, గాంచు
విభుఁడంగ నాప్రసంగంబుకతన, మంత్రీవరు
నెట్టకేలకు మఱి చూచి. వసు. 2. 77.

అగుబ్బులురేగు అ. శ్రీ. (✓అగుబ్బు) మిక్కుట
మగు, అతిశయించు.

ఉ....పికాలికుకాలిఱంతు లా,గుబ్బులురేగఁ
బుప్పొడులు గొబ్బున జుబ్బున రాలుచుండఁ
గా. కకు. 8. 94.

అగురవము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) అగురువునకు
(అగలునకు) సంబంధించినది.

అగువు నం. వి. ఈ. శ్రీ. అంగీకారము.

అగ్నిధ్రము నం. వి. అ. న. యజ్ఞవేదికలో ఉత్తర
భాగమందుండు స్థానవిశేషము (ఇది అగ్నిధ్రుఁ
డుండుచోటు.)

అగ్నిధ్రుఁడు నం. వి. అ. వుం. అగ్నిధ్రమునం
దుండు ఒకానొక ఋత్విజుఁడు.

అగ్నేయపురాణము నం. వి. అ. న. అగ్నిపురా
ణము.

అగ్నేయము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. అగ్నికి
సంబంధించినది. 2. అగ్నిదేవతాకము. వి. అ. వుం.
1. అగ్నివర్చితము. 2. వివాహములో అరుంధతీ
దర్శనానంతరము యజుర్వేదులు చేయుకర్మ
విశేషము. 3. దర్శపూర్ణమాసేష్టిలోఁ గర్తవ్య
మగు యాగవిశేషము. న. 1. కృత్తికానక్ష
త్రము. 2. బంగారు. 3. నెత్తురు. 4. నెయ్యి
5. అస్త్రవిశేషము, అగ్నేయాస్త్రము. 6.
శస్మస్నానము. 7. ఉపాకర్మమునకుఁబిమ్మటను
సమావర్తనమునకుఁ బూర్వమును యజుర్వే
దులు చేయువ్రతవిశేషము.

అగ్నేయుఁడు నం. వి. అ. వుం. కుమారస్వామి.

అగ్రభోజనికుఁడు నం. వి. అ. వుం. నియతముగా
ముందు భోజనము పెట్టఁబడుత్రాహ్మణుఁడు.

అగ్రయణము నం. వి. అ. న. నవసప్త్యష్టి, క్రొత్త
సప్తములు దినుటకు ముందు చేయునట్టి
యాగము.

అగ్రహము నం. వి. అ. వుం. 1. అభినివేశము,
చలము, పట్టుదల. 2. అక్రమణము. 3. స్వీకా

రము, గ్రహించుట. 4. అనుగ్రహము, దయ
5. నిగ్రహము. 6. ఆసక్తి. 7. శోపము.
(ఈయర్థము తెనుఁగు గ్రంథములందునువాడుక
లోను గాన్పించు చున్నది.

ఉ. అగ్రహ మాతృలోఁ బొడమునట్లుగఁ దండ్ర
నకారణంబ య, త్యుగ్ర నిశాచర ప్రతతు
లుక్కణఁగించుట చెప్పి...వి. పు. 1. 18.

అగ్రహాయణకము నం. వి. అ. న. మార్గశీర్ష
పూర్ణిమనాఁడు చెల్లింపఁ దగిన ఋణము.

అగ్రహాయణము నం. వి. అ. వుం. మార్గశీర్ష
మాసము.

అగ్రహాయణి నం. వి. ఈ. శ్రీ. మార్గశీర్ష పూర్ణిమ.

అగ్రహాయణికము నం. వి. అ. వుం. మార్గశీర్ష
మాసము. న. మార్గశీర్ష పూర్ణిమనాఁడు
చెల్లింపఁ దగినఋణము.

అగ్రహారికుఁడు నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) అగ్రహార
మును (త్రాహ్మణపోషణమునకై యీయఁ
బడిన గ్రామము) అనుభవించువాఁడు.

అగ్రహించు నం. అ. శ్రీ. 1. శోపించు.

చ....తపోధనసత్తముఁ డాగ్రహించి న, న్గనుఁ
గొని నీవయస్యల వికారమునకా జనియింపు
వైశ్యవై, వనజదళాక్షి నీవని యవారణ
నమ్ముని కాప మిచ్చినకా. మార్క. 7. 245.

2. చలపట్టు.

చ. కనుఁగొని శల్యుఁ డిట్లనియెఁ గర్ణునితో
నిదియెల ధగ్మనం, దనుపయి నాగ్రహించెడు.
భార. కర్ణ. 2. 389. (చూ. 2. 388.)

అఘట్టకము నం. విజ. (అ. భృశా అ.) కదల్చునది.
వి. అ. వుం. ఎఱ్ఱయుత్తరేను (వృ. వి.)

అఘట్టన నం. వి. అ. శ్రీ. 1. కదల్చుట, ఆడించుట.
2. రాపు, ఒరియిక.

అఘట్టనము నం. వి. అ. న - అఘట్టన.

అఘట్టితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. కదల్చఁబడి
నది. 2. రాపిడిచేయఁబడినది.

అఘర్షణము నం. వి. అ. న - అఘర్షణము.

అఘర్షణి నం. వి. ఈ. శ్రీ. (నగలుమున్నగుపానిని
రాచి కుశ్రము చేయుట కుపయోగించు)కుంచె.

అఘర్షము నం. వి. అ. వుం. ఒరియిక, రాపిడి.

అచర్యము నం - అచరణీయము.

అచాంతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) అచమింపఁ బడినది (జలాది).

అచాంతి నం. వి. శ. శ్రీ. అచమనము.

అచాంతుఁడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) అచమనము చేసినవాఁడు.

అచామతుఁడు నం. విజ. (అ. వి. అ. అ.) అచమించు వాఁడు.

అచామము నం. వి. అ. శం. 1. అచమనము. 2. గంజి, మాసరము.

అచామ్యము నం - అచమనీయము.

అచారదీపము నం. వి. అ. శం. రాజులకుఁ గాని అశ్వాదులకుఁ గాని మంగళార్థము నివాళి పట్టెడు దీపము.

అచారము నం. వి. అ. శం. 1. అనుష్ఠానము, అచరణము. 2. సంప్రదాయము, గురువులు పెద్దలు మొదలగువారినుండి పరింపరిగా వచ్చువాడుక. 3. నడత, ప్రవర్తనము.

అచారలాజలు నం. వి. అ. శం. బ. రాజాదులు ఊరేగునప్పుడు మంగళార్థము కన్యకలు వారిపై చల్లెడులాజలు (ఇట్లు లాజలు చల్లుట ఆర్యుల ఆచారము.) నం. రఘు. 2.20. (చూ. లాజలు.)

అచారవంతుఁడు నం. విజ. (శ్. వశీ. శ్.) సదా చారింపవచ్చుఁడు.

అచారవేది నం. విజ. (న్. నీ. న్.) ఆచారమును తెలిసినవాఁడు. వి. శ. శ్. శ్రీ-ఆచారమునకు వేదికవంటిది-పుణ్యభూమి, ఆర్యావర్తము.

అచారి నం. విజ. (న్. నీ. న్.) ఆచారము గల వాఁడు. వి. శ. శ్రీ. హిలమోచిక, చిలుక తోటకూర (వృ. వి.)

అచార్య నం. వి. అ. శ్రీ. ధర్మోపదేశకురాలు, ఉపాధ్యాయురాలు.

అచార్యతము నం. వి. అ. న. ఉపాధ్యాయత్వము, ఉపదేశము.

క....కృపా, చార్యుఁడు మత్పితృసఖుఁడా, చార్యక మొనరించె మాకు శైశవము తటిగా. భార. విరా. 6. 9.

వ....నీకు నాతనికి నాచార్యకంబు నమస్కారంబ. భార. ద్రో. 2. 298.

అచార్యభోగీనము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఆచార్యుఁ డనుభవించుటకుఁ దగినది (ద్రవ్యాధికము).

అచార్యాని నం. వి. శ. శ్రీ. ఆచార్యునిశ్రీ.

అచార్యుఁడు నం. వి. అ. శం. 1. శిష్యుఁడు, ఉపాధ్యాయుఁడు. 2. వేదము నధ్యయనము చేయించువాఁడు. 3. మతస్థాపకుఁడు (శంకరాచార్యాది). 4. (యజ్ఞాదులందు కర్మోపదేశకుఁ డగు) గురువు. 5. ద్రోణుఁడు.

అచితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. వ్యాప్తము. 2. కూర్పఁబడినది, గ్రథితము. 3. సంగ్రహింపఁ బడినది, ప్రోగునేయఁబడినది. 4. కప్పఁబడినది. వి. అ. శం. బండెఁడుబరువు న. పదితారువుల బరువు. (కే. ని.)

అచోకి వి. పోబడి, జాడ. (చి. ని. శ. ర.)

అచూషణము నం. వి. అ. న. 1. (పండ్లరసము, మొ.) నోటితోఁ బీల్చుట. 2. (వైద్య) యంత్ర విశేషముచే దేహమునం దుండు విషాదులను లాగుట; అట్లు లాగుటకుఉపయోగించు యంత్ర విశేషము.

అచ్చిన్నము నం. విజ. (అ. అ. అ.) అవృతము, కప్పఁబడినది.

అచ్చాదకము నం. విజ. (అ. ది. అ. అ.) ఆచ్ఛాదించునది.

అచ్చాదనము నం. వి. అ. న. 1. కప్పట. 2. దోషములను గప్పట. 3. వస్త్రము.

అచ్చాదము నం. వి. అ. శం. 1. కప్పట. 2. వస్త్రము, బట్ట.

అచ్చాది నం. విజ. (న్. నీ. న్.) ఆచ్ఛాదించు నది.

అచ్చాదిమ్మే నం. న. శ్రీ. ఆచ్ఛాదనము చేయు. (మఱుఁగుపఱుచు)

వ. ...సాంద్రచంద్రికానికరంబు... సతేశ్వర సటాచ్చటాస్వచ్చతర విభాగుకుచ్చంబుల నాచ్ఛాదించి...ఉ. రా. 4. 168.

అచ్చిన్నము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. పూర్తిగా ఛేదించఁబడినది. 2. కొంచెముగా ఛేదించఁ బడినది. 3. బలాత్కారమునఁ గొనిపోఁబడినది.

అచ్చురితకము నం. వి. అ. న. 1. నఖశతవిశేషము.

2. ఆశ్లేషణముతోఁ గూడినహాసము. వికృతపు నవ్యు. 3. (సంగీత) నఖవాద్యము.

అచ్చురితము నం — అచ్చురితకము.

అచ్చేదనము నం. వి. అ. న. 1. పూర్తిగా చేదించుట. 2. కొంచెము చేదించుట. 3. బలాత్కారమునఁ గొనిపోవుట.

అచ్చేదము నం. వి. అ. న. — అచ్చేదనము.

అచ్చోటనము నం. వి. అ. న. నెటికలు విఱుచుట.

అచ్చోదనము నం. వి. అ. న. ఆఘోటము, వేఁట.

అజకము నం. వి. అ. న. అజసమూహము, మేఁకల మంద.

అజగవము నం — అజగవము.

అజన్మము నం. అవ్య. అ. న. 1. పుట్టుకను డి. 2. పుట్టుకపర్యంతము.

అజన్మసురభిషత్తము నం. వి. అ. న. — పుట్టినప్పటి నూడియుఁ బరిమళించు అకులు గలది — మరువకము, మరువము (వృ. వి)

అజము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) అజసంబంధమైనది. (మాంసాదికము) వి. అ. న. 1. చిమ్ముట, విసరుట. 2. గమనము.

అజవంజనము నం. వి. అ. న. సంసారము.

సీ. ...అజవంజనభీతి కథయపాణి ... సరమ కల్యాణి యాపగాంభస్త్రివేణి. కాశీ. 3 90.

అజవము నం — అజవంజనము.

అజానము నం. వి. అ. న. 1. స్వభావము, ప్రకృతి. 2. దేవలోకము.

అజానేయము నం. వి. అ. న. మేలుజాతి గుఱ్ఱము, ఉత్తమాశ్వము.

అజీ నం. వి. అ. న. 1. యుద్ధము. 2. సమభూమి 3. ఉదాకాలము.

అజీవనము నం. వి. అ. న. — అజీవము.

అజీవము నం. వి. అ. న. 1. జీవనము, బ్రదుకు. 2. బ్రదుకుఁ దెరువు, జీవనోపాయము, వృత్తి.

అజీవిక నం. వి. అ. న. 1. జీవిక, జీవనార్థమగు వ్యాపారము.

అజీవ్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. జీవించుటకు సాధనమైనది, జీవనోపాయము. (వృత్తి, మొ.)

2. జీవికకొఱకు నవలంబింపఁ దగినది. (రాజాదికము) 3. జీవనమునకు ననువైనది (దేశము).

అజువు నం. వి. అ. న. కూలిలేనిపనిచేయుట, వెట్టినని చేయుట.

అజ్ఞ నం. వి. అ. న. 1. ఉత్తరువు, ఆదేశము. 2. దండనము.

క. విజ్ఞాపనం బొనర్చిరి. విజ్ఞానేశ్వరము చూచి విద్యజ్ఞనుల, య్యజ్ఞనికగచరణాదుల, కాజ్ఞ నిశావేళఁ జేయ నర్హుం బనుచుఁ. సాగంగ. 3. 21.

కా...నీప్రసాగల్భ్యగర్భం బడం, గింతుం గన్పుల కాజ్ఞ చేసి యని పల్కెం బల్కినం దీప్రతక. పరమ. 5, 363.

3. (జ్యోతి) లగ్నమునకుఁ బదియవ రాశి, కర్మ స్థానము.

4. (యోగ) ప్రకాశమధ్యమం దుండెడిచక్రవిశేషము.

అజ్ఞపడు మి. అ. 13. (అజ్ఞ + పడు) అజ్ఞావకుఁ డగు; చిక్కు, తగులువడు.

సీ. తరలాక్షిచూడ్కులఁ దా నాజ్ఞ పడి యున్కి ధర నాజ్ఞ చెల్లించుతగవు మఱచె. కేయూర. 1. 70.

అజ్ఞపి నం. వి. అ. న. అజ్ఞ, అనతి.

అజ్ఞపుడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) అజ్ఞాపింపఁబడిన వాఁడు

అజ్ఞయిడు మి. న. 13. (అజ్ఞ + ఇడు) దండించు. చ అటువలెనింతి నాజ్ఞ యిడి యామనుజేశుఁడు మంగలంబున, బెటిలిన పేరిగింజవలె మిక్కిలి పుత్రవియోగకాధ న. ట్టిటుపడి... సారంగ. 3. 223.

అజ్ఞవాడు మి. విజ. (అజ్ఞ + వాడు) అజ్ఞావర్తి, అజ్ఞ లో నున్నవాడు.

గీ. అఖిలదిక్పాలకులును నీయాజ్ఞ వారు, నీదుని క్వాసపవనంబు నిగమరాశి. భీమ. 4. 72.

అజ్ఞ(పె)వెట్టు మి. న. 13. (అజ్ఞ + పెట్టు.) 1. అజ్ఞాపించు, కాపించు.

సీ. ...సప్తమహార్ణవంబులు విన్నది పెనువెల్లి విరియకుండ. గీ. నాజ్ఞ వెట్టించుఁ బ్రమథ

నాయకులచేత, విశ్వపతి యైనభీమేశ్వరేశ్వరుండు. భీమ. 8. 87.

(వ్యవ) ఉండు మని కాని పొమ్మని కాని నన్ను ఆజ్ఞ పెట్టుటకు నీ వెవడవు ?

2. దండించు.

అ. పట్టినిట్టు లాజ్ఞ వెట్టఁ గట్టడనేసి, సరగ లోనికరిగి. సారంగ. ౪. 28. (చూ. 3. 22.)

అ. మీరు లేనినాఁడు మేదినిజనులకు, బాధ చేసి నట్టిపాదపముల, నింతయాజ్ఞ వెట్టుటెంతయు నర్హమె, యైన దీర్ఘ కోప మనుచితంబు. వి. పు. 2. 198.

అజ్ఞాచక్రము సం. ఎ. అ. న. (యోగ) కనుబొమల నడుమనుండు చక్రవిశేషము.

అజ్ఞాతము సం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) చక్కఁగాఁ దెలియఁబడినది.

అజ్ఞాపకుఁడు సం. ఎఱ. (అ. విశా. అ.) ఆజ్ఞ సేయు వాఁడు.

అజ్ఞాపత్రిము సం. ఎ. అ. న. ఆజ్ఞను దెలిపెడి పత్రిము.

అజ్ఞాపనము సం. ఎ. అ. న. ఆజ్ఞ చేయుట.

అజ్ఞాపింమే సం. న. శ్రీ. ఆజ్ఞ వెట్టు, నియోగించు.

క. ఆపరమేశ్వరి తను నా, జ్ఞాపింపఁగ సామి మలకు...చనియె. పాండు. 1. 124.

అజ్ఞాపితుఁడు సం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) ఆజ్ఞాపింపఁ బడినవాఁడు.

అజ్ఞము సం. ఎ. అ. న. నెయ్యి, ఘృతము.

అట ఎ. (√అడు) 1. క్రిడ.

క. అటలకుఁ దన్ను రిమ్మని, పాటించి నిశాట సుతులు భాపించినదో, పాటకులేంద్ర కుమారుండు, పాటవమున వారిఁ జీరి వ్రజ్ఞాన్వితుఁడై. భాగ. 7. 209.

2. నృత్యము.

క. నిన్నుఁ గొలువంగ వచ్చితిఁ, గన్నియలకు నాటగఱపఁగా నోపుదు. భార. విరా. 1. 288.

3. విహారము. (చూ. అటతోట.)

4. మునుఁగుట, స్నానము చేయుట.

ఉ. నిన్నిటు పాటవైచితగ నిద్దరవోయెడుఁ బాపఁడంచు నే, మిన్నక నీళ్లనాట యను

మి త్తిక నేటికిఁ బోయితిగా. హరి. పూ. 5. 175.

5. నువ్వులు చెఱకు మున్నగువానిని గానుఁగలో వేసి త్రిప్పుట. (చెఱకులాట, మొ.)

చ. ...వరేతువంక్తి నడుమంత్రపు సంపదచేతఁ గ్రిందు మీఁ, దెఱుఁగక సాటివత్తు నని పొచ్చిన నాటకుఁ బెట్టఁ గుందచే. భాను. 2. (శ. ర.)

6 పలుకుట.

క. అని తను నుల్ల సమాటకుఁ, గినిసి యినతనూ జఁడు...భార. విరా. 5. 182.

అ. ...మీకుఁ గాననవాస, మెల్లభంగిఁ గలుగు నేని యేనుఁ, దగిలి తోన వత్తుఁ దగుమాటగా నాట, గాదు నాదుహృదయగతియు నిట్ల, భార. ఆశ్ర. 1. 84.

7. నింద, దూఱు.

8. అటలు పసిబిడ్డయాటలై పెంపటి యొరుల యాటలఁ బడ నోగితముగ...గీ. ...అమర చిత్తంబు గానఁగ నలవిగాక, సిగ్గువోయిరి యచ్చర చెలువలెల్ల. నృసిం. 2. 90. (1. 2. అర్థములకుఁ గూడ నిది యుదాహరణ మగును.)

8. గేలి, పరిహాసము. అం. భా. 1. 189.

(ఇది కొన్ని శబ్దముల కనుప్రయుక్తమై ప్రాయశముగా క్లిబసమ మగును. ఉదా-కోలాటము, మంద్రాటము, పోరాటము, పోరాట, కొట్లాట, గ్రుద్ధులాట, మొ.)

అటంకము ఎ. నిర్బంధము, అడ్డంకి. నిరోధము. (ఎ. ని. శ. ర. అను బట్టి తెనుఁగుపదముగా గ్రహింపఁబడినది-బ్రౌ. కిటిల్. తత్సమముగా గ్రహించుటచేతమ 'నిరాటంకముగా' అని వాడుకలో ముందుటచేతను 'టకిబంధనే' అను ధాతువునుండి అటంకముఅను తత్సమరూప మేర్పఱుప వచ్చును. కాని యిది సంస్కృత నిఘంటువులలోను బ్రయోగముఁ లోను సూడఁ గాన్పింపదు.

అటకత్తె(త్రియ) ఎ. √అట. (శ. అటగార్తి. శ. అట్టకార్తి.) నటి, నర్తకి.

అటకాడు ఎ. (√అట) (క. అటగాట. త. అట్ట
క్కారన్.) అటయాడువాడు, నటుడు,
నర్తకుడు.

ఆ. ఓరి యాటకాడ యారీతి యటపులా,
పొగడుటనగ మెచ్చు పుట్టడిందు. ప్రభా.
1. 108.

అటకొలను ఎ. (√అట) క్రిడాసరస్సు.
చం. రా. 2. 78. పె. శకుం. 1. 51.

అటగీము ఎ. (√అట) విహారగృహము.
గీ. తమ్మిపూజూలి నాలుగు నెమ్మొగంబు,
లాటగీములు గాంగఁ జెన్నలరునట్టి, పల్కు
ననఁబోడి...అచ్చ. రా. బాల. 6.

అటగొట్టు ఎ. (√అట) మూడుకట్టలు గలగొట్టు.
(చి. ని. శ. ర.)

అటచేడియ ఎ. (√అట) నర్తకి; వేశ్య.
నీలా. 1. 40.

అటడిగ్గియ ఎ. (√అట) క్రిడాద్విర్విక, క్రిడార్థమైన
నడకావి,

నీ. దురవగాహగభీరతరతరంగిణులు నీ కాటడి
గ్గియ లయ్యెనామృగాఁ. రామా. 5. 77.

అటతిప్ప ఎ. (√అట) క్రిడార్థ మేర్పఱచినమెట్ట.
కృతకాద్రి.

నీ. అటతిప్పలు వ్రచ్చి పాటబండులు గూల్చి
కట్టువ లన్నియుఁ గాడుచేసి. అచ్చ. రా.
సుం. 98.

అటతెలువ - అటచేడియ. పరిమ. 2. 81.

అటతోట ఎ. (√అట) విహారార్థమైన తోట,
ఉద్యానము; ప్రమదావనము. రామా. 8. 99

అటది ఎ. (√అట) నర్తకి; వేశ్య.

ఉ. అటది యన్న మార్వళి యథార్థముఁ
బల్కుదు మింతె కాని మో, మోటలుమాకు
నైఁపవు...అహ. 1. 71.

అటవట్టు ఎ. (√అట) 1. క్రిడాస్థానము 2. నాట్య
స్థానము.

నీ. సరసుల కారామసరణి క్రిరంగగేహక్రోడ
వాసిని కాటవట్టు. వసు. 1. 94.

8. విహారస్థలము.

(1 - 24)

నీ. సత్యలోకముదాక సకలలోకంబులు నాట
వట్టులు మాకు నబ్జవదన. నైష. 2. 49.

4. వానస్థానము.

క. మఱి రామేశ్వరతీర్థము, కఱకంతున కాట
వట్టు. భీమ. 8. 168.

గీ. గొనములకు నెల్ల నాటవట్టనగఁ జాలి.
నీలా. 1. 85.

అటరి ఎ. (√అట) 1. నర్తకుడు. 2. నర్తకి.
ఆం. భా. 1. 129.

అటరూషము నం. ఎ. అ. పం. అటరూషము,
వాసకవృక్షము, అడ్డసరము (వృ. వి.)

అటవాడు - అటకాడు. ప్రభా. 1. 108.

గీ. అలరి తొలకరిపేరిటియాటవాడు, మీటు
వాటిల్ల వలరాజుమెచ్చు వడసి, పథికజన
మానధనము లపొలిలఁ, గొల్లలాడెను
భువనంబు లుల్లసిల్ల. రామా. 6. 18.

అటవికము నం. ఎ. అ. న. సైన్యభేదము, అటవికుల
సేన. (ఇది షడ్విధసేనలలో నొకటి)

శ్లో. మౌలం భృత్యస్సుహృచ్చేడి, ద్విషదాట
వికం బలం. సం. రఘు. 4. 28. మల్లి. వ్యా.

అటవికుడు నం. ఎ. అ. (అ. ఈ. అ.) 1. అడవిలో
నుండువాడు. 2. అడవిలో బుట్టినవాడు.

అటవిడుపు ఎ. (√అట) అనధ్యయనదినములందు
అడుకొనుటకై బడిపిల్లలను వదలిపెట్టుట,
విశ్రాంతికై నెలవిచ్చుట.

కా. ... అటవిడువై నట్లందె గూర్మంబు
స, మృగ్ధోర్ధందమునన్ ధరాభరము రామ
జ్ఞానరుందూనినన్. ఉ. రా. 1. 187.

గీ. తొక్కనంబులు పెనుబీగములు భజింప,
మడిగములవారలకు నాటవిడుపు గాంగ,
నోలమును మాని మేదినియువతిజాని,
యింతి భావించు నంతఃపురాంతరమున.
కువల. 4. 101.

అటవెలది ఎ. (√అట) 1. నర్తకి; వేశ్య. 2. వద్య
భేదము.

అట నం. ఎ. అ. ఈ. శ్రీ. 1. ఒకజాతికాకు, అడెలు,
శరాః. 2. ఒకజాతిదేవ.

అటీముఖము నం. ఎ. అ. పుం. న. - అటీపక్షిముక్కు
వలె నుండుముఖము గలది - (వైద్య) నెత్తురు.
వెలికి దీయుట కుపయోగించు శస్త్రవిశేషము.

అటీకనము నం. ఎ. అ. న. 1. గతి, గమనము.
2. లేగదూడలు దుముకునప్పటి గమనము.

అటీకము నం. విజ. (అ. అ. అ.) చరించునది.

కా. ... పంపాపేమకూటాశ్రయ, భ్యాత
బ్రహ్మము ప్రోచుగావుత విరూపాక్షాహ్వా
యం కాకువీ, తీతిమ్మప్రభు వేంకటాద్రి
హృదయాటీకంబు లోకంబులన్. రాఘవ.
1. 1.

అటు! వి. (✓అడుచు) అడుపు, దెబ్బ, వ్రేటు.

నీ. దానత్వ మొంది యదల్పులఁ దిట్టుల
నాటులఁబడుచుండునట్టి నీచులు. ...భార.
ఆను. 5. 107.

ఉ. అటున మూర్ఖవోయినఁ బ్రహస్తుఁ గనుం
గొని యింకఁ దాఁకినన్, గీటడగించు నర్జు
నుఁడు గేవలుఁడేయని భీతచిత్తులై, మేటి
మగల్ సలంబెడలి మేమెయి మార్కొనలేక
పాటినన్. నిర్జ. 7. 52.

అటుఁబోటు - బాధ.

ఆ. అట్లు తివిసిపోయి యాటుఁబోటువొడళ్ళు,
గలయఁ గలిగి డప్పి గదిరి...భార. కర్ణ.
1. 218.

అటు! వి. (✓పాటు) తగ్గుట.

అటుఁబోటునగు - (అటును పోటును గలది
యగు) విజృంభించు, అతిశయించు.

పంచ. తటాతటాన గుండె పారెఁ దల్లిడింపు
చుండఁగాఁ, బొటాపొటాన నక్రులాటుఁ
బోటునై దొరంగఁగాన్. ఉ. హరిశ్చ.
2. 128.

ఈక్రింద 'పోటును నాటు నగు' అని కలదు.

గీ. అబ్బలేడును జంద్రోదయాస్తకలిత, వేశలం
దును గ్రాగినపాలఁబోలె, మీటి వేయింటి
మీఁద నేనూలువ్రేళ్ల, పొడవుపోటును
నాటునై పొలుపు మిగులు. వి. పు. 3. 88.
(వ్యవ) ఒడలంతయు నాటుఁబోటుఁగానున్నది.
(బాధగానున్నది.)

అటోపము నం. ఎ. అ. పుం. 1. వేగిరపాటు, సంభ్ర
మము. 2. సంరంభము, ఆడంబరము; గర్వము.

3. ఉబుకుట, వ్యాపించుట.

శ్లో. విషం భవతు మాభూద్వా స్పృటాటోపో
భయంకరః. సం. పంచ. 1. 225.

4. వాతమువలన కడుపునందుఁ గలుగుగట్టు
గుట్టుమను ధ్వని.

అటోపింమే నం. అ. శ్రీ. అతిశయించు, అగ్గలించు.
క....సరసీ, కోటులఁ జల్లనిచోటుల, నాటలఁ
దనువడక విగహ మాటోపింపక. వరాహ.
11. 68.

అట్టగడములు (దాలు) ఎ. వి. ఒకజాతివడ్లు.
(వ్రా)

అట్లఁడు విజ. ఖలుఁడు, ఉలిపికట్టై (వ్రా)

నీ...ఖలుం డొప్పు నాట్లఁ డనంగ నులిపికట్టై,
యనఁగను కాట్లనీ యనఁ జెట్ల కొఱవి నా
...అం. భా. 3. 13.

అడ ఎ. (అ+కడ) అక్కడ.

ద్వి. అడ కే మొగముల నరుగుదెంచెదరు, వేడుక
మరలు హవిర్భాగమునకు. రం. రా. బాల.
57 పా. 22 పం.

అడాడ - అక్కడక్కడ.

ద్వి...దశరథుం డంత, పాడువాటినయట్టిపట్ట
నవీధి, నాడాడ నిలుచుచు ... రం. రా.
అయో. 116 పా. 10 పం.

అడంబరము నం. ఎ. అ. పుం. 1. హర్షము. 2.
దర్పము, గరువము. 3. డంబము. 4. యుద్ధ
వాద్య ధ్వని. 5. ఆరంభము. 6. సంరంభము,
వేగిరపాటు. 7. ఉబుము. 8. పనుఁగుల
ఘీంకారము. 9. కనుజెప్పవెండుక.

అడంబరి నం. విజ. (న. జీ. న.) అడంబరము
గలవాఁడు.

అడి నం - అటి.

(అడేలు)

క. అడిబక సాంపరాయము, వేడుకఁ తెప్పినను
వినిన విఘ్నము లడఁగుక. మార్క. 2. 20.

అడిక ఎ. (✓అడు-క. అడికె.) 1. కాస, ప్రతిజ్ఞ.
గీ. అనిన జండాంకవ్యక యాఁడువారి, మంచి
తనమును మగవారి మంచితనము, సరియ

కిడని మేలని చర్చ లేల, మనకు మనయాడి
కలు తప్పకునికి చాలు. శివరా. 3. 77.

2. నింద, అపవాదము.

సీ. కువలయంబు దినంబుఁ గూల్చునాడిక బంధు
జీవ మామోదిగాఁ జేయనిసడి. వసు. 1. 107.

అడికపడు అ. శ్రీ. (√అడిక) దూలుపడు, నిందితుఁ
డగు.

సీ. ...వీరల నేడు బ్రదికింపకుండినఁ బ్రజలచే
నాడికపడుదు ననుచు. శై. భా. 8. 114.

అడికోలు ఎ. (√అడు) నింద.

క. కుల మెంచ రాడికోళ్లకుఁ, దలఁకరు సడి
వావి వరుస దలఁపరు నీతికా, దలకొనరు
సత్యమాడరు, కలకంతులు వారి నమ్మఁగా
నెటు వచ్చుకా. హంస. 5. 267.

అడిపోసికొను న. శ్రీ. (√అడు) దూలు, నిందించు.
(ప్రే)

అడు అ. శ్రీ. 1. చలించు, కదలు.

ఉ...మే. యాడక నిద్రవోయె శిశిరానిలముల్
పయి వీచుచుండఁగాకా. భార. ఆది. 5. 170.

2. (అవయవాదులు స్వకార్యమందు) ప్రవ
ర్తించు.

క. పెటవారి నెల్లఁ దరమిడి, నటకుదుఁబాండు
ఊతీక నందనులను రూపట నేయం జేయా
డదు. భార. ఉద్యో. 4. 150.

చ. ...మదిఁ దలఁపకా వినం దగనిమాటలు
నోరెటు లాడెఁ జెప్పఁగా. సారంగ. 2. 101.

ఉ...ఇంతకాల మే, నిక్కడ నిట్ల యుండఁగ
నిజేకుఁడు నీవును నన్నుఁ బాపి మీ, రక్కడ
నుండ నెట్లు మనసాడె విభుం డట నకా దలం
చునా. (మనసాడె - మనసొప్పె.) భా. రా.
సుం. 292.

3. సంచరించు, తిరుగు; విహరించు.

గీ. అడరి కురునేనవై గ్రద్దలాడఁ జొచ్చెఁ,
బడుచు నున్నవి యుల్కలు...భార. భీష్మ.
8. 355.

సీ. వాహ్యశిఖామి రేవంతనై షధులట్లు హయ
రత్నముల నెక్కియాడ నేర్చు...గీ...సంగ
రార్జునుఁ డరియేటి లింగవిభుఁడు. భీమ.
1. 65. వీలా. 1. 2.

4. మునుఁగు, స్నానముచేయు.

అ...గంగ నాడవచ్చి నీవు, వలవ దనిన నుడుగు
వారము కాము. భార. ఆది. 7. 41.

గీ. యోగివరులార సందేహ మొకటి మిమ్ము,
నడుగ వచ్చెద ననఁగ మీయంత నేఁగు, చెంచి
నారాడఁబోయినతీర్థ మెదురు, గాఁగ వచ్చిన
కఠిణభాగ్యంబుకతన. వరాహ. 1. 183.

సీ. ...లవణాబ్ధివెలడు మైచవుడువోఁదియ్యనీ
రాడఁగఁ జొచ్చినయమృతకరుఁడొ. కు. సం.
10. 421. (తియ్యనీరు - తియ్యనీటియందు)

మధ్యా...నర్వత్తిమ్ము లాడుచు...భార. ఆది.
8. 118. వరాహ. 1. 2.

సీ. కర్దమం బాడెనో. కు. సం. 8. 97.

సీ. నెలయేటి తెలిసీటఁ బిలుబంతిపను పాడి.
హర. 5. 37. (పనుపాడి = పనుపుతో -
పనుపురాచికొని-స్నానముచేసి.)

5. క్రిడించు.

అ. పడుచులీక లూడ్చి పట్టి యాడెడునట్టి,
పులుఁగు చందమయ్యెఁ దలఁప నాయ, వస్త
...భార. కర్ణ. 1. 34.

6. నర్తించు.

చ....తనకుంచెయుఁ గృష్ణమృగాజినంబునుం,
బలుమటువీచుచుం గలహబంధుఁడు నారదుఁ
డాడె వేడుకకా. భార. సభా. 2. 81.

మ. అలపర్జన్యుఁడు కేకిపాత్రములగుం పాడించు
చో...అము. 4. 92.

7 కాఁడు, గ్రుచ్చుకొను.

రగడ. చుటుకు మనె వేటొక్కచోటఁ గంటక
మాడ. మనుచ. 8. 84.

న. శ్రీ. 1. పలుకు, వంచించు, చెప్పు.

క. విటుగుట నొచ్చుట మనదెసఁ, దటచుగ
నాడెదవు పాండుతనయుల బలమే, దైటఁ
దటుఁగక పెనఁగుట పలు, మటుఁ జెప్పెద
వకట యేమి మాయయొ తలఁపకా. భార.
భీష్మ. 3. 81.

గీ. వారి వీక్షించి ఖచరులు పోరు లెందుఁ, జూడ
మే దీని కెవ యని యాడఁగలదె. భార.
కర్ణ. 1. 107. భార. భీష్మ. 1. 68.

సీ. ఈమాట లాడకు మిందువంశవతంస యాడి
తప్పగవచ్చునయ్య నీకు. నైష. 3. 88.

2. దూఱు, నిందించు.

మత్త. తాన చుట్టుఁ దగిల్చి యగ్ని యుదగ్రతం
దరికొన్నఁ దా, పానుభూతికి నోర్వఁ జాలక
యప్రయోజన వాక్య సం, తాన శోషిత
వక్త్రుఁడై యతిరై న్య మొందెడు వాని
య, టైన నీదు విలాప మన్యుల కాడఁ బట్టగు
భూవరా. భార. శ్రీ. 1. 21.

క. అన విని రంభ విభృంభణ, మొనరంగాఁ
బలికె నలుక నూర్వకి యానె, నినువంటి
మచ్చెకంటికి, వనువగునే యిట్టు లాడి
యాడించుకొనఁ. వాల్మీ. 3. 57.

8. అను, పాడు.

సీ. సంపెంగ నాటకశాలలఁ గలహంస లతను
తంత్రంబుల నాడుచుండ. విక్ర. 8. 82.

4. ఆచరించు, చేయు, నిర్వర్తించు, జరుపు.
భార. ఆది. 5. 170.

ఉ. ...జలక మాడఁగ లెమ్మని...పారి. 2. 6.

గీ. ఆతఁడఘమర్షణసాన మమ్మరుద్యృ
ధాంబువులనాడి...అము. 6. 98.

5. నాటు, గ్రుచ్చుకొను.

క...మ, హాథల్ల మురస్థలమ్ము నాడఁగ నేనెఁ.
భార. ద్రో. 4. 229.

క. ...మరున్నందనుండు తొమ్మిదిశరముల్,
తను నాగ నేయ బలువిలు, గొని యన్నియ
కర్ణుఁ డేనెఁ గ్రూరాస్త్రములఁ. భార. ద్రో.
4. 189.

ఉ....పటికి నన్నుఁ జాడ వ, బ్జానన నీవిలోక
నము లచ్చెరువారఁగ నెన్నఁడేని నా, మానన
మాడి యున్న యవి మన్మథమోహనసాయ
కంబులై. భా. రా. సుం. 117.

6. (యంత్రమున) నలుగునట్లుచేయు.

ఆ. అద్భుతంబుఁ తెంది యతఁడు చేజంత్రానఁ,
తెలుగుఁ గోల లాడి చేసె రసము. హర.
1. 22.

7. ఇది పెక్కువదముల కనుప్రయుక్తమై విశే
షార్థములు కలిగియును లేకయును ఉండును.

వానియర్థములును సకర్మకర్తాకర్మకర్త్యము
లును సందర్భానుసారముగ గ్రహించునది.

ఉదా: ముద్దులాడు, నీవములాడు, విడనాడు,
వెన్నాడు, ఈదులాడు, పకవకలాడు,
పెండ్లాడు, జూదమాడు, కొనియాడు,
తునుమాడు, చెండాడు, తూఁగాడు, మొ.

జ. ఆట, ఆటకత్తె, ఆటకాడు, ఆటకొలను,
ఆటగీము, ఆటగొట్టు, ఆటచేడియ, ఆట
డిగ్గియ, ఆటతిప్ప, ఆటతెలువ, ఆటతోట,
ఆటది, ఆటపట్టు, ఆటరి, ఆటవాడు, ఆట
విడుపు, ఆటవెలఁది, ఆడిక, ఆడికపడు, ఆడి
కొలు, ఆడిపోసికొను, అడుకొను, అర్చు².

అడుకొను న. శ్రీ. (✓అడు) 1. చెప్పు, పలుకు.

గీ. స్వామి మీ రెన్నటికి వయాచకుల రగుట,
యాచకులు గాకయుండుట నాత్మఁదెలియు,
నైనఁ గక్కుర్తిమాట దా నాడుకొనెద.
కుచేల. 148.

2. దూఱు, నిందించు.

సీ....బంధువుల్ గనినచోఁ బరఁగ నిందింతురు
తోడితోడలు చూడ నాడికొనును. హంస.
1. 125.

గీ. అకట నాయాడు రాచకన్యకల కెల్లఁ,
గడఁగినన్నాడుకొన నోరు గల్గె నేమ, నందు
...కుక. 1. 385.

క. అన విని రంభ విభృంభణ, మొనరంగాఁ
బలికె నలుక నూర్వకి యానె, నినువంటి
మచ్చెకంటికి, వనువగునే యిట్టు లాడి
యాడించుకొనఁ. వాల్మీ. 3. 57.

అడువరి ఏ — ఆకువరి, అలంగము, వప్రము.

అడువు నం. ఏ. డో. వం. శ్రీ. ఉడువము, తెప్ప.

అడె ఏ. కాకితమందలి యొకభాగము. ఆం. భా.
2. 188.

అడెలు ఏ. డ. — అగడపలు. ఆం. భా. 1. 78.

అడెలు! — అడెలు.

సీ. కైజు కక్కెర గువ్వకల్లెడు కేరణ మాడెలు
తొగగిణిగాఁడు కొరడు. సుద. 3. 194.

అడెలు² ఏ. డ. — అగడపలు. ఆం. భా. 1. 78.

అడెలు ఎ. ఓ. (నం. ఆడి.) శరారి, జలపక్షి విశేషము.

క. బకమై యుండెద వని కాశికు నతఁడు
శపించె విని వసిష్ఠునకుం గౌశికుఁడును
నాడే లగుమని, ప్రకట క్రోధమున నిచ్చెఁ
బ్రతికాపంబుకా. మార్క. 2. 8.

ద్వి. గువ్వల వడిఁ బట్టి గువ్వలు వై వ, నవ్వలకుం
దేళ్ల నాడేళ్ల లేళ్ల, చాయక మును మింట
జను సాకువములు. అ. మ. క. 5. 222
పా. 22 పం.

అధకము నం. ఎ. అ. న. పరిమాణవిశేషము,
తూము. (నాలుగుకుంచములకొలఁదిది)

అధకి నం. ఎ. ఈ. ప్రే. 1. కంది (వృ. వి.) 2.
సువాసన గల యొకవిధ మైనమట్టి.

అధకికము నం. ఎఱ. (అ. ఈ. అ.) 1. అధకము
కొలఁదిసంకు పట్టునది. (గంప, మొ.) 2. అధక
పరిమాణము గలది. (రాశి) 3. అధకముకొలఁది
విత్తనములు విత్తఁదగినది (నేల) 4. అధకము
కొలఁది బియ్యము మున్నగునవి ఉడుకునది.
(పాత్రము.) 5. కొంచెము తక్కువైనను
అధక మగునట్లు కొలుచునది. (ఉదా: అధకి
కుఁడు, అధకి. మొ.)

అధకినము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. అధకము
కొలఁది సరకుపట్టునది. (గంప, మొ.) అధకము
కొలఁదివిత్తనములు విత్తఁదగినది. (నేల) 3.
అధకముకొలఁది బియ్యము మున్నగునవి
ఉడుకునది. (పాత్రము.) 4. కొంచెము తక్కు
వైనను అధకమగునట్లు కొలుచునది. (ఉదా :
అధకినుఁడు, అధకిన. మొ.)

అధ్యంకరణము నం. ఎఱ. (అ. ఈ. అ.) అధ్యుఁడు
గానివానిని అధ్యునిగాఁజేయునది. (రాజనీవ,
మొ.)

అధ్యంభవిష్టువు నం. ఎఱ. (అ.) మొదట అధ్యుఁ
డుగా మండక పిదప అధ్యుఁడగువాఁడు.

అధ్యంభావుకుఁడు నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.)-అధ్యంభ
విష్టువు.

అధ్యకులీనుఁడు నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) అధ్య
కులమునఁ బట్టినవాఁడు.

అధ్యచరుఁడు నం. ఎఱ. (అ. ఈ. అ.) పూర్వము
అధ్యుఁడుగా నుండినవాఁడు.

అధ్యవాతము నం. ఎ. అ. పుం. వాతరోగవిశేషము.
(ఊరు స్తంభరోగము-అని కొందఱు.)

అధ్యుఁడు నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. ధనవంతుఁడు.
2. సంపన్నుఁడు, సమృద్ధుఁడు. (ఉదా: ధనా
ధ్యుఁడు, గుణాధ్యుఁడు, మొ.)

అణకము నం. ఎఱ. (అ. ఈ. అ.) అధమము, నికృ
ష్టము, ఎ. అ. న. మరతభేదము.
'అణకం సురతం నామ దింపత్యోపార్జ్యసంస్థ
యోః' (వాచ.)

అణము ఎ. మాంసరిసము. ఆం. భా. 2. 252.

అణవము నం. ఎఱ. (అ. ఈ. అ.) అణుసంబంధ
మైనది. ఎ. అ. న. అణుత్వము.

అణవీనము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) అవలు మున్నగు
అణుధాన్యములు పండునది. (పొలము.)

అణి' ఎఱ. ప్రళస్తము, శ్రేష్ఠము.

సీ....కన్నాకు మేల్పొంతి నికరము మేటి మేలు
తరి మాణియంచనఁ దనరు శ్రేష్ఠము.....
ఆం. భా. 8. 15.

గీ. ఎచటఁ జూచిన నాణిగా నేర్పటించి, పెద్ద
ముక్కాల్ముగ్గులు వెట్టువారు. యయా.
4. 81.

ఎ. (అ. క. అణి.) 1. ఒకజాతిముత్యము,
మౌక్తిక విశేషము.

సీ. గంబూరభుగభుగల్ గలఁగించుమనుఁబల్కు
పల్కుదు రాణులపసను మించు. హంస. 8.
192, ఆం. భా. 2. 276.

సీ. ...అణిముత్యములసోయగము. విక్ర. 1. 50.

సీ. వేణుజాతము లైనయాణిపూసల నెందు
రూడుగపండ్లకు నీడు గాఁగ. కాళ. 8. 4.

2. (ముత్యముల) వర్తులత్వము, గుండ్రఁ
దనము.

గీ...చందనమునఁ, బరిణయాగార మలుకంగఁ
జాణియాణి, గలుగుము త్తియములన్ముగ్గుగా
నొనర్పఁ, జతుర పుణ్యాంగనాజవతతిఁ
నొనర్చె. భార. విరా. 5. 888.

ఉ. ఇందునిభాస్య యోర్తు కదియించెఁగుమారుని
పేరురింబునం, గందక యాణి పాణియును
కల్గినతోటపుఁదాఁహారముఁ. నైష. 8. 55.

అణి నం. వి. శి. పుం. స్త్రీ. 1. ఇరుసుతుదిచీల.
2. కోటి, అంచు. 3. సీమ, ఎల్ల. 4. మోఁకా
లికి మీఁదనున్న మూఁడంగుళముల ప్రదేశము.
(ఇది యొక మర్మస్థానము.)

అణి వి. (నం. అణి) ఇరుసుతుదిచీల
సీ. చీల జంజడ యాణి చిలుక యంచనఁగ సం
ధానితకీలాఖ్య తనరుచుండు ఆం. భా.
2. 204.

(ప్రాత ప్రతిపా)

అణి

(దీని నొక కవి దీర్ఘాంతముగాఁ బ్రయోగించి
నాఁడు.

క...వేణిమూలంబునందు వెలయఁగ వింఛం,
కాణిముత్యము ముక్కున...కృష్ణ. శ. 16.

అణె వి. దద్రురోగము, దద్దురు. ఆం. భా. 2. 181.

అణెము వి. దేశము.

సీ. అణె మంచనఁగ దేశాహ్వాయంబు. ఆం. భా.
2. 7.

అతంతము నం. వి. అ. పుం. 1. రోగము. 2. సంతా
పము. 3. సందేహము. 4. భయము. 5. మద్దెల
ప్రమోఁత.

అతంకించు నం. అ. శ్రీ. వెఱచు, భయపడు.

సీ....వేలుపులకు నాతంకించి వలస వచ్చి.
వరాహ. 3. 181.

అతంచనము నం. వి. అ. న. 1. చేమిరి పెట్టుట,
(పాలు) తోడుపెట్టుట; తోడుపెట్టుట కువయో
గించుఅష్టద్రవ్యము. 2. తనుపుట, తృప్తి
నొందించుట. 3. వడి, వేగము.

అతఁడు న. ఏ. (క. అతం) వాఁడు, అతఁడు.

ఇది 'అ' శబ్దమునకు మహదర్థమున వచ్చు
ప్రథమై కవచన రూపము. (ఉదా: అతనిన్,
అతని చేతన్, మొ.)

సీ. వాసవ ప్రతిముందు వసు వసునాశండు చేది
భూనాథుండు... భార. ఆది. 3. 28.

అతగాఁడు - అతఁడు.

చ కుదురు మెఱుంగుగల్గివలిగుబ్బల గ్రుచ్చియు
నాతగానికిన్, ముద మొదవించి.... శుక.
2. 190.

అతతము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. విస్తృతము,
విశాలము. 2. అంతటను వ్యాప్తమైనది. 3.
ఆరోపితము, ఎక్కింపఁబడినది.

శ్లో. మౌర్యధనుషిచాతతా, సం. రఘు. 1. 19.

అతతాయి నం. విణ. (నొ. నీ. నొ.) చంప నుద్యు
క్తుడై నవాఁడు. (అతతాయులు అటుగురు:-
ఇంటికినిప్పు పెట్టువాఁడు విషము పెట్టువాఁడు.
కత్తిగొని నలుకువాఁడు. ధనము దోచుకొను
వాఁడు. నేల నవహరించువాఁడు. పరస్త్రిని
చెఱపట్టువాఁడు.)

అతప్రత్యక్తము. నం - అతవత్త్రము.

అతవత్త్రము నం. వి. అ. న. ఎండనుండి రక్షిం
చునది-గొడుగు.

అతవము నం. వి. అ. పుం. 1. ఎండ. 2. వెలుతురు,
ప్రకాశము. (ఉదా: చంద్రాతవము.)

అతవవారణము నం. అతవత్త్రము.

అతపోదకము నం. వి. అ. న. ఎండమావులు,
మృగతృష్ణ.

అతరము నం. వి. అ. పుం. తరపణ్యము, ఓడకేపు.

అతర్పణము నం. విణ. అ. న. 1 తనుపుట, ప్రీతి
నము. 2. పండుగులందు గోడలు మొదలగు
వానికి వెల్ల వేయుట, మంగళాలేపనము; అట్టి
పూఁతకై యుపయోగించు ద్రవ్యము.

అతల - అవతల.

వి. ఆవలి ప్రదేశము; ఆవలికాలము.

చ. బలిమిఁ దదీయులప్పుడు సఖామునిముఖ్యుల
రెట్టఁబట్టి యా,తలఁ బడవై చుచు దమకుఁ
దామె యవారణఁ దత్తదాసనంబులు గొని
కూరుచుండిరి.... ప్రభా. 1. 82.

క. దై తేయుపలుచుకాముల, కేతెఱఁగున
నోర్వఁజాల మిట నీయడుగుల్, ప్రీతిం
గొలుచుచు నుండెద, మాతల నీ వెట్టు
లుంచె దటు నూడు దయన్. హరి. పూ.
4. 80.

ః : అతలితల నేయు.

అతలీతల సేయు న. శ్రీ. (✓అతల) అటిటు సేయు, తలక్రిందు సేయు.

క. చూపుల గగనము మ్రింగుచు, నేపున దివి భువియు నాతలీతల సేయన్. భాగ. 8.444.

అతాపి నం. వి. శ. పుం. ఒకయనుట.

శ్లో. అతాపిర్భూమిలో యేన వాతాపిళ్ళ మహా సురః, సముద్రశ్లోషిలో యేన సమేక స్త్యో ప్రసీదతు. (వాచ)

నో. పుం. చీపరపిట్ట, చిందపిట్ట, పిన్నగద్ద.

అతాయి నం. వి. నో. పుం. అతాపి, చీపరపిట్ట.

అతారము నం. అతరము.

అతార్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) తరింపఁ దగినది, దాటఁదగినది.

అతి నం. అటి.

అతిథేయము నం. విజ. (అ. ఈ. అ) అతిథికియో గృహమైనది (భోజనాది).

అతిథేయుఁడు నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) అతిథి సత్కారము చేయువాఁడు.

అతిథ్య నం. వి. అ. శ్రీ. ఇష్టివిశేషము.

అతిథ్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) అతిథికిఁబండ్ల నది (భోజనాది). వి.అ.న. అతిథిసత్కారము.

అతియాత్రికుఁడు నం - అతివాహికుఁడు.

అతివాహికుఁడు నం. వి. అ. పుం. మరణానంతరము అతివాహమునందు - ఇహలోకమునుండి పరలోకమునకుఁ గొనిపోవుటయందు-నియు క్తుఁడైనవేలుపు. (ఈదేవతలు అర్చి రాద్యభిమానులుగాను ధూమాద్యభిమానులుగాను నిరుదెగలుగా నుందురు. అర్చిరాద్యభిమానులు జ్ఞానులను ఉత్తరమార్గమునను ధూమాద్యభిమానులు కర్మపరులను దక్షిణమార్గమునను గొనిపోవుదురు.)

అతుమ వి. (నం. అత్మా. పౌ. అతుమా.) అత్మ.

క. మాయాతుమ లానినయది, పాయక సంతో సము...కళా. 6. 161. (అతుమ-మనస్సు.)

అతురపడు వి. అ. శ్రీ. తొందరపడు, త్వరపడు.

క. కూతుర యాతురపడినీ, వాతనిఁ జేరంగఁ బోకుము... చంద్ర. వి. 2.6.

అతురపాటు వి. వి. (✓అతురపడు) తొందర పాటు, వేగిరపాటు. కావ్యా. 2.81.

అతురసన్న్యాసము నం. వి. అ. పుం. అపత్సన్న్యాసము, రోగాదులవలన బ్రతుకునందాళ లేని వాఁడు కైకొను సన్న్యాసము.

అతురుఁడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. వ్యాధిగ్రస్తుఁడు; వీడితుఁడు. 2. తమకించువాఁడు, ఉత్కంఠితుఁడు, వేగిరపడువాఁడు.

శ్లో. విద్యాతురాణాం న సుఖం న నిద్రా.

అతువు నం. వి. శ. పుం. ఉడుపము, తెప్ప.

అతృప్యము నం. వి. అ. పుం. సీతాఫలవృక్షము. న. సీతాఫలము.

అతోద్యకము నం - అతోద్యము.

అతోద్యము నం. వి. అ. న. వాదిత్రము, తతము అనర్థము సుషిరము ఘనము అనెడివాద్య చతుష్టయము.

అత్తగంధుఁడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) అభిభూతుఁడు, గర్వభంగము చేయఁబడినవాఁడు.

శ్లో. పక్షచ్ఛిదాగోత్రభిదాత్తగంధాః....

మహాభా. నం. రఘు. 18.7.

అత్తము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. గృహీతము, లబ్ధము. 2. హరింపఁబడినది. (ఉదా: అత్తగర్వుఁడు - అభిభూతుఁడు.)

అత్మ(ము) నం.వి.నో.పుం. 1. జీవుఁడు, జీవాత్మ. 2. పరమాత్మ, బ్రహ్మము. 3. స్వరూపము. 4. దేహము. 5. మనస్సు.

క. సరసిరుహోదరు మంగళ, చరితామృత మాత్యః గ్రోలుజనుఁ డితరకథా, గరళముఁ గ్రోలు నె. ...భాగ. 3.191.

6. తాను. 7. బుద్ధి. 8. స్వభావము. 9. ధైర్యము 10. ప్రయత్నము. (1. 2. అర్థములయందు 'అత్ముఁడు' అను రూపము గూడ నుండును - చూ. అత్ముఁడు.)

అత్మంభరి నం. విజ. (శ.) దేవతలు అతిథులు మొదలగువారికిఁ బెట్టక తాను మాత్రము భుజించువాఁడు, స్వీదరమాత్ర పూరకుఁడు, కుడింభరి.

అత్మకము సం. విజ. (అ. శ్లో. అ.) స్వరూపముగాఁ గలది. (అది సమాసాంతముననే యుండును.

ఉదా: దుఃఖాత్మకము, సంశయాత్మకము,) వి. అ. పుం. (మంత్ర) ఆకారము.

అత్మభ్యాతి సం. వి. శ్లో. ప్రథమవిషయమున కణిక విజ్ఞానవాదులయొక్కయు సౌత్రాంతికుల యొక్కయు మతము (ఈ మతమున ప్రథమస్థలమున ఇదగ పదార్థమగు కాహ్యకుక్తి యందు బుద్ధిరూపాత్మయొక్క ధర్మమనురజతము- అనగా రజతాకార మగుజ్ఞానము- విశేషణమై భాసించును. అనఁగా అంతరజ్ఞాన రూపమగు రజతము అబహిష్ఠమైనను బహిష్ఠమువలె భాసించును.)

అత్మగతము సం. విజ. (అ. అ. అ.) మనస్సునందున్నది. వి. అ. న. (నాటక) స్వగతము, ఇతర పాత్రము వినకుండునట్లు తనలో కాను అనుకొనెడి మాట. (వ్యతి - ప్రకాశము.)

అత్మగుప్త సం. వి. అ. శ్లో - పరులనుండి తన్నుకాను గాపాడుకొనునది - దూలగొండి (వృ. వి.)

అత్మగ్రాహి సం. విజ. (నో. జీ. నో.) 1. ఉదరంభరి, తనపొట్టకు మాత్రమే చూచుకొనువాఁడు. 2. ఆత్మజ్ఞుఁడు.

అత్మఘాతకుఁడు సం. విజ. (అ. శ్లో. అ.) ఆత్మహత్య చేసికొనువాఁడు.

అత్మఘాతము సం. వి. అ. పుం. ఆత్మహత్య.

అత్మఘాతి సం. విజ. (నో. జీ. నో.) - ఆత్మఘాతకుఁడు.

అత్మఘాతుకుఁడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) - ఆత్మఘాతకుఁడు,

అత్మఘోషము సం. వి. అ. పుం. 1. తనకూతచేత తననామమును దెలుపునది. 'కాకా' అని కాకమును 'కుకు' అని కుక్కుటమును గూయును - (క) కాకము, కాకి. (చ) కుక్కుటము, కోడి. 2. తన్నుఁదాను పొగడుకొనుట, ఆత్మస్తుతి.

అత్మజ సం. వి. అ. శ్లో. 1. తనూజ, కూతురు. 2. బుద్ధి.

అత్మజన్ముఁడు సం. వి. నో. పుం - ఆత్మజుఁడు.

అత్మజుఁడు సం. వి. అ. పుం. 1. పుత్రుఁడు, 2. మన్మథుఁడు. (ఇట్లే. ఆత్మజాతుఁడు, మొ.)

అత్మజ్ఞానము సం. వి. అ. న. తన్నుఁదాను తెలిసికొనుట.

అత్మజ్ఞుఁడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) తన్నుఁదానెఱిగినవాఁడు.

అత్మతత్త్వము సం. వి. అ. న. 1. ఆత్మయొక్కయథార్థస్వరూపము. 2. ఆత్మరూప మగుపరమపదార్థము.

అత్మదర్శనము సం. వి. అ. న. 1. ఆత్మసాక్షాత్కారమునకు సాధన మగుశ్రవణమనననిధిధ్యాసనాదికము. 2. ఆత్మసాక్షాత్కారము. 3. సర్వభూతములు తానే యనీ యెఱుఁగుట.

అత్మదర్శము సం. వి. అ. పుం. - దేహము చూపునది - అర్థము, దర్పణము.

అత్మదానము సం. వి. అ. న. - తన్నుఁదానిచ్చుకొనుట - స్వార్థత్యాగము, ఆత్మసమర్పణము.

అత్మద్రోహి సం. విజ. (నో. జీ. నో.) - ఆత్మఘాతకుఁడు.

అత్మనింద సం. వి. అ. శ్లో. తన్నుఁదాను నిందించుకొనుట.

అత్మనివేదనము సం. వి. అ. న. తన్నుఁదానర్పించుకొనుట.

అత్మనిష్ఠుడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) ఆత్మజ్ఞానమాత్రమును అన్వేషించు బ్రహ్మనిష్ఠుఁడు, ముముక్షువు.

అత్మనీనుఁడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) తనకుహితుఁడైనవాఁడు. వి. అ. పుం. 1. కొడుకు. 2. భార్య సోదరుఁడు, 3. విదూషకుఁడు.

అత్మనేపదము సం. వి. అ. న. (సం. వ్యాక) లఠాదులకు వచ్చెడిఆదేశవిశేషము, (తజ్, కానచ్, కానచ్.) (తె. వ్యాక) క్రియాపదవిశేషము. ఇందు అనుప్రయుక్తమగు 'కొను' ధాతువు క్రియాఫలము కర్తృగామియని తెలుపును. (ఉదా: వండుకొను, మొ.)

అత్మపురాణము సం. వి. అ. న. ఉపనిషదర్థస్రకాశకమగు వొక పురాణము.

అత్మవ్రథము నం. విజ. (అ. అ. అ.) స్వయం ప్రకాశమానము, తనంతటతాను ప్రకాశించు నది, (బ్రహ్మము)

అత్మవ్రథంన నం. వి. అ. శ్రీ. తన్నుఁదానుపొగడు కొనుట.

అత్మబంధువు నం. వి. ఉ. శ్రీ. 1. తనబంధువు. 2. (ధర్మ) సొంతచుట్టము (మేనమామకొడుకు, మేనత్తకొడుకు, తల్లియొక్క అప్పచెల్లెండ్ర కొడుకులు.)

అత్మబోధము నం. వి. అ. శ్రీ. — ఆత్మజ్ఞానము.

అత్మభువు నం. విజ. (ఉ. ఉ. ఉ.) 1. తనకుఁ దానే పుట్టినవాఁడు. 2. మనస్సునుండి పుట్టిన వాఁడు. 3. దేహమునుండి పుట్టినవాఁడు. వి. ఉ. శ్రీ. 1. బ్రహ్మ. 2. ఈశ్వరుఁడు. 3. విష్ణువు. 4. మన్మథుఁడు. 5. కొడుకు. ఉ. శ్రీ. 1. బుద్ధి. 2. కూతురు.

అత్మభూత నం. వి. అ. శ్రీ. 1. కూతురు. 2. బుద్ధి.

అత్మభూతుఁడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. స్వయం భువు, తనంతటతానే పుట్టినవాఁడు. 2. ఆత్మకు సాటియైనవాఁడు—అనుకూలుఁడు (నేవకాది), వి. అ. శ్రీ. 1. దేహభవుఁడు — పుత్రుఁడు. 2. మనోభవుఁడు—మన్మథుఁడు.

అత్మభూయము నం. వి. అ. న. ఆత్మత్వము, బ్రహ్మభావము.

అత్మమయము నం. విజ. (అ. ఉ. అ.) ఆత్మస్వరూప మైనది. (ఉదా: సర్వమాత్మమయం జగత్.)

అత్మమూలి నం. వి. ఉ. శ్రీ. దురాలభ, తీటక సింద (వృ. వి.).

అత్మయోని నం. విజ. (ఇ.) వి. ఇ. — ఆత్మభువు.

అత్మరక్ష నం. వి. అ. శ్రీ. 1. ఇంద్రవారుణి, పెద్ద పాఁవర (వృ. వి.). 2. తనయొక్క రక్షణము.

అత్మలాభము నం. వి. అ. శ్రీ. 1. దేహప్రాప్తి, పుట్టుక. 2. (ఆత్మయొక్క యథార్థస్వరూప మును దెలియుటవలనఁ గలుగు) ఆత్మస్వరూప ప్రాప్తి. 3. స్వలాభము.

అత్మనంతుఁడు నం. విజ. (క. వశ. క.) 1. వశ్య చిత్తుఁడు, చిత్తమును తోబలుచుకొన్న వాఁడు. 2. నిర్వికారచిత్తుఁడు.

అత్మవశము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఆత్మాధీనము, తనకు వశమైనది. వి. అ. శ్రీ. తనకు తోబడి యుండుట.

అత్మవశ్యుఁడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. తన మనస్సును వశము చేసికొన్నవాఁడు. 2. తనకు వశ్యుడైనవాఁడు.

అత్మవిదుఁడు నం. విజ. (ద.) — ఆత్మజ్ఞుఁడు.

అత్మవిద్య నం. వి. అ. శ్రీ. ఆత్మయొక్క యథా స్వరూపమును దెలుపువిద్య, ఆధ్యాత్మికవిద్య.

అత్మవీరుడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) మిక్కిలి బలముగలవాఁడు. వి. అ. శ్రీ. 1. పుత్రుఁడు. 2. శ్యామకుఁడు, పెండ్లాము తోబుట్టువు. 3. (నాటక) విదూషకుఁడు.

అత్మశల్య నం. వి. అ. శ్రీ. శశావరి, పిల్లపీచర (వృ. వి.).

అత్మశ్లాఘ నం. వి. అ. శ్రీ. తన్నుఁదాను పొగడు కొనుట.

అత్మసంతుష్టుఁడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) తన యందుఁ దాను సంతుష్టుడై యున్నవాఁడు, ఆత్మతృప్తుఁడు.

అత్మసందేహము నం. వి. అ. శ్రీ. 1. తనకుఁ గలిగినసందేహము. 3. ప్రాణసంశయము, అపాయము.

అత్మసంభవ నం. వి. అ. శ్రీ. 1 కూతురు. 2. బుద్ధి. (ఇల్లే, ఆత్మసముదభవ, మొ.)

అత్మసంభవుఁడు నం. వి. అ. శ్రీ. 1. దేహసంభ వుఁడు—కొడుకు. 2. మనసునఁ బుట్టినవాఁడు— మన్మథుఁడు. 3. స్వయంభువు, తనంతటనే పుట్టినవాఁడు — (క) బ్రహ్మ. (చ) విష్ణువు. (ట) శివుఁడు. (త) పరమాత్మ. (ఇల్లే, ఆత్మ సముదభవుఁడు.)

అత్మనందయమము నం. వి. అ. శ్రీ. మనస్సును అడఁచుట, మనోనిగ్రహము.

అత్మసాక్షి నం. వి. న. శ్రీ. — బుద్ధివృత్తి ప్రకాశ కము—చైతన్యము.

అత్మసాత్కరణము నం. వి. అ. న. తనవశముచేసి కొనుట.

అత్మసాత్కృతము సం. విజ. (అ. అ. అ.) తన
వశముగాఁ జేసికొనఁబడినది.

అత్మసిద్ధము సం. విజ. (అ. అ. అ.) తనంతట
సిద్ధించినది, ప్రయత్నము లేక సిద్ధించినది.

అత్మసిద్ధి సం. వి. శ. స్త్రీ. 1. ఆత్మస్వరూపమగుట,
మోక్షము. 2. ప్రయత్నము లేకుండఁగ సిద్ధి
చుట.

అత్మసుఖము సం. వి. అ. న. 1. ఆత్మరూప మగు
పరమానందము. 2. తనసుఖము.

అత్మస్తుతి సం. వి. శ. స్త్రీ. తన్నుఁ దాఁ బొగడు
కొనుట.

అత్మస్తుఁడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) ఆత్మస్వరూప
జ్ఞానమునకై యత్నించువాఁడు, ఆత్మనిష్ఠ
కలవాఁడు.

అత్మహత్య సం. వి. అ. స్త్రీ. తన్నుఁ దాఁ జంపు
కొనుట. (ఇట్లే-ఆత్మహననము, మొ.)

అత్మాపహరకుఁడు సం. విజ. (అ. రిశా. అ.) తన
యథార్థస్వరూపమును దాచువాఁడు, తన
కలరూపును మఱుఁగు పుచ్చువాఁడు.

అత్మాపహరము సం. వి. అ. శుం. తనయథార్థస్థితిని
గప్పిపుచ్చుట.

అత్మారాముఁడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) ఆత్మ
యందే రమించుచు దానియందే తృప్తుఁడై
యుండువాఁడు. (యోగి)

అత్మాశి సం. వి. న్. శుం.-తమజాతివానిని భక్షించు
నది - మత్స్యము, చేప.

అత్మాశ్రయము సం. విజ. (అ. అ. అ.) తనకుఁదానే
ఆశ్రయముగాఁ గలది, స్వతంత్రము. వి. అ.
శుం. 1. తన ఆశ్రయము 2. (న్యాయ) ఒకా
నొకదోషము, స్వాపేక్షాపాదక ప్రసంగము.

అత్మీభావము సం. వి. అ. శుం. ఆత్మస్వరూపప్రసాప్తి,
ఆత్మసాయుజ్యము.

అత్మీయము సం. విజ. (అ. అ. అ.) తనది.

అత్ముఁడు సం. (చూ. ఆత్మ.)

క. ...ఆత్ముం, డకులతేజోరూపతఁ, బ్రకృ
తియు వికృతియును గాక ప్రస్ఫురితుఁ
డగుకా. భార. కాం. 5. 808.

క. వినుమాత్ముఁడు జేత్రజ్ఞుం, డన భూతాత్ముఁ
డనఁ బురుషుఁ డనఁ బరమేశుం, డన బుద్ధి
సాక్షి యన నం, జనరహితుం డనఁగఁ
బరఁగు శాంతిప్రపణా. భార. కాం. 4. 122.

అత్మోద్భవ సం. వి. అ. స్త్రీ 1. మాషపర్ణి, కారు
మినుము (వృ.వి.) 2. కూతురు. 3. బుద్ధి.

అత్మోపజీవి సం. విజ. (న్. నీ. న్.) దేహకష్టము
చేత బ్రదుకువాఁడు.

అత్మోపముఁడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. తన
వంటివాఁడు వి. అ. శుం. పుత్రుఁడు.

అత్మైవమ్యము సం. వి. అ. న. తనపోలిక, స్వసా
మ్యము.

అత్యంతికదుఃఖనివృత్తి సం. వి. శ. స్త్రీ. అప
వర్గము, ముక్తి. (ఇందు దుఃఖనివృత్తి అత్యం
తముగాను అవిచ్ఛిన్నముగాను ఉండును.)

అత్యంతిక ప్రతి(క)యము సం. వి. అ. శుం.
ప్రళయభేదము. (నిత్యము, ప్రాకృతము,
నై మిత్తికము, అత్యంతికము అని ప్రళయము
నాలుగువిధములు. అందుఁ గడవటి ప్రళయమే
మోక్షము.)

అత్యంతికము సం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. అత్యంత
ముగాఁ గలిగినది; సమృద్ధము, పూర్ణము. 2.
ఎడతెగనిది, స్థిరమైనది, శాశ్వతమైనది.

అత్యయికము సం. విజ. (అ. ఈ. అ.) అత్యావ
శ్యకము.

అత్రగాఁడు విజ. (√అత్రము) త్వరపడువాఁడు.
(క. ర.)

అత్రపడు అ. క్రి. (√అత్రము) త్వరపడు; కళ
వళపడు.

గీ.....కొలుపున్నయెడ వచ్చి కుళికపుత్రుఁ, డధి
దీవించి తా వచ్చినట్టికార్యమధిపునకుఁజెప్ప
మదిలోన నాత్ర పడుచు, వినయ మొప్పార
నిట్లని విన్నవించె. మొ. రామా. బాల. 45.

అత్రము - అత్తరము వి. (సం. ఆతురమ్. త.
అత్తిరం.) 1. త్వర.

గీ. అకట కనుసన్న చేసినయంతమాత్ర, నాత్ర
మున వేఁగి సంజీవనాషధంబు, దెచ్చి యిచ్చిన
....సమీర. 4. 148.

2. విపత్తు. ఆం. సం. మాన. 59.

జ: అత్రగాడు, అత్రవడు.

అత్రేయ సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. అత్రివంశమునఁ
బుట్టినయాడుది. 2. అత్రిభార్య. 3. ఒకనది.
4. ఋతుమతి, ముట్టుది.

అత్రేయుడు సం. విజ. (అ. ఈ. అ.) అత్రివంశ
మునఁ బుట్టినవాడు. వి. అ. పుం. 1. ఒకా
నొక ముని. 2. చంద్రుడు.

అథర్వణము సం. విజ. (అ. ఈ. అ.) అథర్వ వేద
సంబంధమైనది. వి. అ. న. 1. అథర్వసమూ
హము. 2. అథర్వవేదవిహిత మగుఅభిచారాది
కర్మము.

అథర్వణికుడు సం. విజ. (అ. ఈ. అ.) అథర్వ
ప్రోక్తమగు గ్రంథము చదువుకొనినవాడు.

ఆద వి. మనస్సు.

ఆ. ఒప్పుహృదయసంజ్ఞ యుల్లంబు మదిడెంద,
మెడద యెడ్డ యాద యెద మనసన. ఆం.
భా. 1. 100.

జ. ఆదమణచు, ఆదమణపు,

అదంశము సం. వి. అ. పుం. 1. కాటు. 2. కాటు
వలనఁ గలిగిన గాయము. 3. పల్లు, దంతము.

అదట¹ వి. 1. ఆనక్తి, ఆపేక్ష.

నీ. ...గుండె, కాయ లాదటమెయిఁ గబళించు
చును గ్రొప్పుదెమలిచి నమలుచు...భార.
స్త్రీ. 2. 9.

క. ఆదివ్యధ్యనియింపున, కాదటఁ జెవు లొగ్గి
గోపు లాదిగఁ గల లో, కోదితజంతువు
లుల్లము, లేది యెడలు మఱచి సొగసె
నెంతయు ప్రాంతి. హరి. పూ. 8. 8.

2. ప్రేమము, ప్రీతి; (స్త్రీ పురుషుల) అను
రాగము.

క. ఆదట మును వాసినభి, న్నోదరులును సోదరు
లును నొక్కటియైనఁ, సోదరులకు వచ్చును
భి, న్నోదరులకు రాదు పుత్రునొడమి ధరి
త్రి. విజ్ఞా. వ్యవ 141.

చ.... కాకుకం, వితికయమై తదంగలత లాదటఁ
గొఱుటఁ జేర్చుగోరు ... భార. ఆం. 5.
197.

ఉ ఆగమణీలలామ హృదయంబున నాదట
లంతకంతకుఁ. జేరఁగ...కేయూర. 4. 5.

3. వాత్సల్యము; దయ.

ద్వి. ఆదినారాయణుం డవునీవు దక్క, నాదట
మముఁ బ్రోవ నన్య లోపుదురె. రం. రా.
73 పా. 5 పం.

4. భక్తి.

ద్వి. పాదము ల్గడిగి యప్పాదోదకముల్లాదటఁ
ప్రాళించి యంత లోపలికిఁ, దొడుకొని
పోయి...పండితా. దీక్షా. 41 పా.

ఉ...అక్కమలాసను గొలుతు నాదటతోవని
నిశ్చితాత్ముడై. మార్క. 7. 22.

5. తనివి, తృప్తి.

ఉ. ఆమని మేసి యాముకొని యాదటఁ జేర్చి
చెలంగుగోధన, స్తోమముఁ గొంచు...హరి.
పూ. 7. 91.

జ ఆదటవోవు.

అదట¹ అవ్య. ద్రు. అనంతరము, తరువాత.

క. ఆది జనించెఁ గురవయ, యాదటఁ బాపన్న
రామనాఖ్యలు పొడమఁ. సానందో. 1.

ఉ. ఆదటఁ గొన్ని నాళ్ల కు దశాస్యుని పట్టపు
దేవి యైనమం, దోదరి గాంచె నొక్కనుకు
ఉ. రా. 2. 288.

అదటవోవు అ. శ్రీ. (✓ఆదట¹) తనియు, తృప్తి
నొందు.

చ. అనఘుడు దానిఁ జిత్తమున నాదటవోవక
చూచెఁ బ్రీతితో. భార. ఆది. 4. 144.

ఉ. ఏదెన చూచినం బొదలి యింపెసలారెడు
నాత్యతోత్కరం, కాదటవోవఁగాఁ గదుపు
లన్నియుఁ జెన్నగ మండి మేయ...హరి.
పూ. 7. 78.

అదత్తము సం. విజ. (అ. అ. అ.) గ్రహింపఁబడి
నది, పుచ్చుకొనఁబడినది.

ఆదమణిమే అ. శ్రీ. (✓ఆద) 1. స్మృతితప్పు, వివ
శత్యము నొందు.

క. లే దింకం బగ యని ధమ, రాదులదెన
వాహనములయందును సంత్య, కాదరులై
పగతురు నే, కాదమఱచి నిద్రవోదు రది
తటి పొడువఁ. భార. సా. 1. 51.

2. ఉన్నతుఁడగు.

క. అని యాదమఱచి పలుకఁగ, వెనుకదెసం
జల్లగాలి వీతెంచిన గ్రక్కున నులికిపడి
పదంపడి, హనుమంతునిదిక్కు చూచి
యవ్విభుఁ డనియెఁ. రామా. 7. 46.
(చూ. 45.)

3. ప్రమత్తుఁడగు.

క. ...బహుభో, గోన్నతుఁడై యాదమఱచి
యుండె నశంకఁ. ఆము. 4. 186.

అదమఱపు వి. (✓ఆదమఱచే) పరాకు, ఏమఱి
పాటు.

(వ్యవ) నేను ఆదమఱపుగా నున్నప్పుడు వాఁడు
వచ్చి నామీఁద పడినాఁడు. నే నెన్నిమార్లు
పిలిచినను వాఁడు ఆదమఱపుగా నుండుట
చేత పలుకలేదు.

అదరణము నం. వి. అ. న. మన్నించుట, సమ్మా
నించుట; పాటించుట, లక్ష్యముచేయుట.

అదరణీయము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఆదరింపఁ
దగినది.

అదరబాదర శ్రీ. విజ. మిక్కిలి తొందరగా, అతి
త్వరితముగా. (త్రా. చి. ని.)

(వ్యవ) కుఱ్ఱవాఁడు వచ్చి ఆదరబాదరగా
నాలుగు మెతుకులు నోటవైచితొని వెళ్లి
నాఁడు.

అదరము నం. వి. అ. వుం. 1. సమ్మానము, గౌర
వము. 2. పాటించుట. లక్ష్యము చేయుట. 3.
అభిలాషము, వాంఛ.

శ్లో....భూయాఁ చారార్థమాదరః. సం. కు.
సం. 6. 18.

4. ప్రయత్నము, పూనిక.

శ్లో. గృహయంత్రపతాకాక్రీ రపారాదర
నిర్మితా. సం. కు. 6. 41.

అదరించు నం. న. శ్రీ. 1. గౌరవించు, సమ్మానించు

ఉ. సారమతిం గవీంద్రులు ప్రసన్న కథాకలి
తార్థయ్యక్తితో, నారసి మేలు నా నితరు
లక్షరరమ్యత నాదరింప. భార. ఆది. 1. 25.
(‘ప్రశంసింప’ అని భావము)

2. పాటించు, లెక్కనేయు.

ఆ. అనిన బాహ్లికాదులగుకురువృద్ధుల, నాత్మ
జనకుఁ గృష్ణు నాదరింప, కతఁడు రాజస
మున నప్పుడు దిగ్గన, లేచిపోయె. భార.
ఉద్యో. 3. 373.

8. (దీనులను) జాలిచేఁ బ్రోచు.

(వ్యవ) ఈప్రభువు దిక్కులేనివారి నెందఱనో
ఆదరించు చున్నాఁడు.

అదరింత వి. వి. ఆదరణము. (ఇట తత్సమక్రియ
వై ‘త’ వర్ణ కము వచ్చినది.

ఉ. వచ్చి లతాగృహంబుతలవాకిలి బోటులు
చెప్పిచూపఁ గ,న్విచ్చి మనంబులో వెఱపు
నెయ్యముఁ దియ్యము నాదరింతయుఁ,
మచ్చికయుఁ గుతూహలము మక్కువయుం
దడఁబాటు నొందఁగా, నచ్చపలాఁగి చూచె
లలితాననచంద్రుని మానవేంద్రునిఁ. పి.
శకుం. 8. 212.

అదరువు వి. (నం. ఆధారిః. త. ఆదరివు.) ఆధా
రము, ప్రాపు.

గీ. జగతి కాదరు వై నతత్సద్గుణంబు, లెంచ
వారలసమత నీకేల గలుగు. కృష్ణ. 4.84.
సీతా. వి. 2. 126.

అదర్శవ్యము నం — ఆదరణీయము.

అదర్పించు నం. అ. శ్రీ. మిక్కిలిదర్పించు, త్రుళ్లు.
వ. మహిషకేతుండు రాద్ర వృషభకేతుండును
బోలె నాదర్పించి. కు. సం. 12. 881.

అదర్శకము నం. వి. అ. వుం. అద్దము.

అదర్శమండలము నం. వి. అ. వుం. సర్వవిశేషము.
(దీనికి అద్దమువంటి గుండ్రనిమచ్చలుండును.)
న. గుండ్రని యద్దము.

అదర్శము నం. వి. అ. వుం. 1. అద్దము, దర్పణము.
2. టీక. 8. ఒకదానిని జూచి ప్రాసనప్రతి.
నకలు. 4—చూచి నేర్చుకొనఁ దగినది—దృష్టాం
తము, మేలుబంతి.

శ్లో. ఆదర్శ శ్శిక్షితానాం. మృచ్చ 1. 48.
‘ఆదర్శోగుణానాం’ కాదం.

అదర్శితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) చూపఁబడినది.

అదాత నం. విజ. (బు. శ్రీ. బు.) గ్రహించు
వాడు, పుచ్చుకొనువాడు.

అదానము నం. వి. అ. న. 1. గ్రహించుట, పుచ్చు
కొనుట. 2. (వైద్య) రోగకారణము, స్కంధ
త్రయములోనొకటి. (అదానము, నిదానము,
చికిత్స :- ఇవి స్కంధత్రయము.) 3. గుఱ్ఱము
యొక్క అలంకారము.

అదాని నం. వి. ఈ. శ్రీ. హస్తీహోష యను
మొక్క.

అదాపనము నం. వి. అ. న. పుచ్చుకొనునట్లు
చేయుట, స్వీకరింపఁ జేయుట.

అదాయము నం. వి. అ. పుం. 1. పుచ్చుకొనుట,
గ్రహించుట. 2. లాభము; లబ్ధిద్రవ్యము,
రాబడి.

గీ. ఇవ్విధంబున నాదాయ మెల్లఁ జెల్లఁ,నిచ్చ
లును వెలయాండ్రకు నిచ్చియిచ్చి. శేష.
4. (శ. ర.)

క. కాయకము దలఁపఁ గొంచెము, పాయక
నీసేయుచున్న భక్తార్చుల కా,దాయము
చాలదు దినగతి, యేయనువున జరుగు ననిన
నింతి యతనితోఁ. చెన్నబ. 4. 104.

అదాయి నం. విజ. (నొ. నీ. నొ.) 1. పుచ్చుకొను
వాడు, తీసికొనువాడు. 2. అదాయము కల
వాడు.

అది వి. (నం. అదిః - సదృశము) నగలు మొదలగు
నవి చేయుట కిచ్చినకొలత; కొలతను దెలిపెడి
పదార్థము.

(వ్యవ) ఉంగరమునకు అది యిచ్చినాను.
చొక్కాకు అది యిచ్చినాను.

అది నం. విజ. (ఇ. పుం.) 1. ప్రథమము, మొదటిది.
తరువోజ- ఏ నేడ నింద్రాదు లేడ. భార. అర.
2. 42.

క. అదియుగంబున నసురుల, కాది యగు
హిరణ్య కళిపుడు...హరి. ఉ. 9. 198.

వ. కార్మికులు నాదిగాఁగలుగువిద్యజ్ఞనంబులు.
భార. అది 1. 8.

వ. కుండోదరమహోదరు లాదిగాఁగల నాగ
ముఖులు పుట్టిన. భార. అది. 2. 4.

(కడనటి రెండు ప్రయోగములందును 'అది
గాఁగల - మొదటివాగుగాఁ గల, మొద
లయిన.)

2. మొదలుగాఁగల, మొదలయిన.

గీ. అమరనాథుఁ డాదిదిక్పతులు...ఉ.హరిశ్చ.
2. 48.

గీ....సుత్రాముఁ డాదిసురలు. భా. రా. అర.
1. 118.

3. సదృశము.

ఉదా: భూవాదయో ధాతవః.

వి. ఇ. పుం. 1. మొదలు. భాగ. 8. 592.

2. మూలము, ప్రమాణము.

ద్వి. వేదార్థములు తెల్పి యాది చూపియును,
గాదన్న దృష్ట సంపాదనఁ జూపు. బస. పు.
4. 974.

అదికవి నం. వి. ఇ. పుం. 1. బ్రహ్మ. 2. వాల్మీకి.

అదికారణము నం. వి. అ. న. 1. మొదటికార
ణము, నిదానము. 2. (వేదాంత) పరమేశ్వ
రుడు. 3. (సాంఖ్య) ప్రధానము. 4. (తర్క)
నిమిత్త కారణమగు ఈశ్వరుడు; సమవాయి
కారణమగు పరమాణువులు.

అదికావ్యము నం. వి. అ. న. వాల్మీకిరచిత మగు
శ్రీమద్రామాయణము.

అదికొ(గొ)ను అ. శ్రీ. (శ. అది - సూటిగా పరు
గెత్తుట.) శ్రోధముతో సూటిగాఁ బరుగిడు;
ఎదుర్కొను.

వ. వృషభంబున కాదికొను బెబ్బలియుం
బోలె రాధేయుడెస నడచుకవ్వడిం గని.
భార. విరా. 5.78. భాగ. ద్రో. 5. 308.

మ. పరికణ బాణపరంపరల్ జడియుచుఁ
బ్రదుక్కుము సూనుండు మొక్కలుఁడై
యేనుఁగుఁ జంప నాదికొను సింగంబుఁ
విడంబించి మండలవిభ్రాంతి నహర్పతిం
తెనయుచుఁ డాసెఁ. ఉ. హరి. 5. 251.
మార్క. 6. 106. హరి. ఉ. 10. 101.

నీ. కులగోత్రముల కాదికొన్న చిన్నతవంబు
వినములో నుదయించుకనరుదనము. కృ.
శకుం. పీఠి. 1, 56.

అదిగ(గా) అవ్య. ద్రు. తొట్టి, మొదలుకొని.

చ. ...కాల్యమునాదిగ దుష్టభావనం, బెరిగితి
నీనిమిత్తమునఁ బెద్దయు దుఃఖతులైరి
పాండవుల్. భార. సభా. 2. 255.

మధ్యా. ...అది యాదిగాఁగ శతద్రునామయై
యన్నది యొప్పె. భార. ఆది. 7. 121.

అదితాళ(ల)ము నం. వి. అ. పుం. (సంగీ) తాళ
భేదము, ఏకోత్తర శతతాళములలో నొకటి.

అదితేయుఁడు నం. వి. అ. పుం. - అదితికొడుకు -
వేల్పు.

అదిత్యపురాణము నం. వి. అ. న. ఒకానొక ఉప
పురాణము.

అదిత్యపుష్పిక నం. వి. అ. స్త్రీ. - అదిత్యవర్ణము
గలపూలుగలది-ఎఱ్ఱ పూవులజిల్లేడు (వృ.వి.).

అదిత్యభక్త నం. వి. అ. స్త్రీ. అర్క-కాంత, ప్రొద్దు
తిరుగుడు (వృ. వి.).

అదిత్యము నం. వి. అ. పుం. జిల్లేడు (వృ.వి.).

అదిత్యవారము నం. వి. అ. పుం.-సూర్యదేవతాక
మగువారము - అదివారము, భానువారము.
(రం. ని.)

అదిత్యుఁడు నం. వి. అ. పుం. 1. వేలుపు. 2.
సూర్యుఁడు. 2. అదిత్యమండలాంతర్గతుఁడును
హిరణ్యవర్ణుఁడు నగువిష్ణువు.

అదిత్స నం. వి. అ. స్త్రీ. గ్రహణేచ్ఛ. గ్రహింప
వలయు ననెడికోరిక.

అదిత్సవు నం. విజ. (ఉ.) పుచ్చుకొన నిచ్చ గల
వాఁడు.

అదివర్ణము నం. వి. న్. న. మహాభారతమందలి
ప్రథమవర్ణము.

అదిమము నం. విజ. (అ. అ. అ.) మొదటిది.

అదివరాహము నం. వి. అ. పుం. వరాహవతార
మూర్తియగు విష్ణువు.

అదివారము నం. వి. అ. పుం. - ఏడువారములలో
మొదటిది - భానువారము.

అదివిద్వాంసుఁడు నం. వి. న్.-పుం. - మొదటి
విద్వాంసుఁడు - కపిలమహర్షి.

అదివెలమలు వి. వి. వి. వెలమలలో ఒక తెగవారు.
(శ. ర.)

అదిశక్తి నం. వి. శ. స్త్రీ. 1. పరమేశ్వరునిమాయా
శక్తి. 2. దుర్గ, దేవీమూర్తిభేదము.

అదిష్టము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. అజ్ఞాపింపఁ
బడినది. 2. ఉపదేశింపఁబడినది. 3. (వ్యాక)
ఆదేశముగా వచ్చినది. 4. తినఁగా మిగిలినది,
ఎంగిలియైనది. 5. నిర్దిష్టము. చూపఁబడినది.
వి. అ. న. 1. అజ్ఞ, అనతి. 2. ఉపదేశము.
3. ఎంగిలి, ఉచ్చిష్టము.

అదీనవము నం. వి. అ. పుం. 1. క్లేశము. 2.
దోషము.

అదీపకుఁడు నం. విజ. (అ. విశా. అ.) 1. ఇంద్రకు
నిప్పుపెట్టువాఁడు, గృహదాహకుఁడు, 2. రేపు
వాఁడు, పురికొలుపువాఁడు, ఉదీపకుఁడు.

అదీపనము నం. వి. అ. న. 1. ప్రజ్వలించఁజేయుట,
మండించుట. 2. రేపుట, ఉదీపనము. పురి
కొల్పుట. 3. మ్రుగ్గులు మొదలగువానిచే
గృహదుల నలంకరించుట.

అదీపితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. జ్వలించఁ
జేయఁబడినది, కల్పఁబడినది. 2. మ్రుగ్గు
మొదలగువానిచే నలంకరింపఁబడినది(గృహది).
3. పురికొల్పఁబడినది, ఉదీపితము.

అదీప్తము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. మండినది.
2. ప్రకాశించినది. 3. రేగినది, ఉదీప్తము.

అదుఁడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. పుచ్చుకొను
వాఁడు, గ్రహించువాఁడు. (ఉదా: దాయా
దుఁడు, మొ. 2. (అ. ఈ అ.) తినువాఁడు.
(ఉదా: అన్నాదుఁడు, మొ. దీని కీయర్థమున
వ్యస్తప్రయోగములేదు.)

అదుకొను అ. శ్రీ. 1. క్రమ్ము.

ఉత్సాహ. అదుకొన్న కావరమున నకట మనుజు
మాత్రుఁ డి,మేదినిపయి సింధురాజు మీటి
వచ్చి...రాఘవ. 4. 147.

2. ప్రావగు, ఆధారమగు.

మ. మకరాంకానలతప్యమానకుచకుంభద్వంద్వ
నుధ్యస్థం, ప్రకటస్వేదజలప్లుతాంబుజ దళ
వ్రాతంబు లొప్పారె దర్పకశస్త్రంబుల
గాడిపాటు వవలాభావంపుబల్ గాయ

నూ,దుక గాఁపంగఁ తెలు ట్టిటించుకలి
పొత్తుల్ వోలె నప్పట్టునన్. చంద్రా. 4.178.

.(వ్యవ) తండ్రి చనిపోయినపిమ్మట మేనమామ
అదుకొని పిల్లలను వృద్ధిలోనికిఁ దెచ్చినాఁడు.
న. శ్రీ. రక్షించు, ప్రోచు.

ద్వి. నిన్ను నమ్మితినయ్య నిఖలలోకేశ, యన్య
మెఱుంగ న న్నాదుకొమ్మనుచు, బన్నగ
కాయ శ్రీపాదపద్మములు, పన్నుగా మది
లోన ఖావించుచున్న. ద్వి. శ. సా. 2. 58.
12 పం.

గీ. ...ఓపక్కిమిన్న, యక్కఱలు దీర్చియిపుడు
న న్నాదుకొనుము. రసిక. 5. 10,

అదృతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఆదరింపఁ
బడినది. 2. మన్నింపఁబడినది.

అదృతి నం. వి. ఇ. శ్రీ. - ఆదరిము.

అదృతుఁడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఆదరింపఁ
బడినవాఁడు. 2. ఆదరిము గలవాఁడు, సాద
రుఁడు. నం. రఘు. 18. 72. మను. 7. 150.

అదేయము నం. విజ. (అ. అ. అ.) పుచ్చుకొనఁ
దగినది, గ్రహింపఁ దగినది.

అదేవకుఁడు నం. విజ. (అ. విశా. అ.) జూద
మాడువాఁడు.

అదేవనము నం. వి. అ. న. 1. జూదము. 2. (జూద
మునకు సాధవమైన) పాచిక, మొ. 3, (జూద
మున కాధారమైన) నెత్తపలక, ద్యౌతఫల
కము. 4. జూదమాడు చోటు.

అదేశకుఁడు నం. విజ. (అ. శిశా. అ.) 1. ఆజ్ఞా
పించువాఁడు. 2. ఉపదేశించువాఁడు. 3.
(మార్గాదులు) చూపువాఁడు.

అదేశనము నం. వి. అ. న. 1. ఆజ్ఞాపించుట. 2.
ఉపదేశించుట. 3. (మార్గాదులు) చూపుట.

అదేశము నం. వి. అ. వుం. 1. ఆజ్ఞ. 2. ఉప
దేశము. (వ్యాక) ఒకదాని స్థానమున వచ్చిన
మఱియొక వర్ణాదికము. 4. జ్యోతిర్వేత్తలు
మొదలగువారు చెప్పెడి కుశాకుళఫలము.

అదేశి నం. విజ. (నొ. నీ. నొ.) 1. ఆజ్ఞాపించు
వాఁడు. 2. ఉపదేశించువాఁడు. 3. (మార్గా

దులు) చూపువాఁడు. వి. నొ. వుం-రాఁబోవు
దానిని సూచించువాఁడు - దైవజ్ఞుడు,
జ్యోస్యుఁడు. మొ.

అదేశింఁచు నం. న. శ్రీ. 1. ఆజ్ఞాపించు.

వ. కనకమయపట్టిక పుచ్చికొని చదువుకొనునది
యని యాదేశించి యతని నుచితాశీర్వా
దంబుల నభినందించె. మార్క. 8. 278.

2. ఉపదేశించు.

క. పాడమినసందేహంబుల, జడిసినమందేహులం
బ్రసన్నులఁజేయక, మృదునకుఁ బడి గావున
మన, మడిగినయర్థంబు నతఁడ యాదేశిం
చుక. పాండు. 1. 157.

అదేశ్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఆదేశింపఁ దగి
నది.

అదేష్ట నం. విజ. (ఋ. వ్యే. ఋ.) ఆదేశించువాఁడు.
వి. ఋ. వుం - ఋత్విజుల నియమించువాఁడు-
యజ్ఞము చేయువాఁడు, యజమానుఁడు.

అదొండ - ఆరుదొండ (వృ. వి.)

అద్య నం. వి. అ. శ్రీ. దుర్గ.

అద్యమాషకము నం. వి. అ. వుం. అయిదు గురి
గింజలయెత్తు.

అద్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. మొదటిది 2.
అవ్యవహితపూర్వమైనది. (ఏకాదశాద్యము-
ఏకాదశమునకు సన్నిహితపూర్వము, దశ
మము.) 3. తినఁ దగినది, భక్ష్యము.

అద్యునుఁడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) తిండిమీఁదనే
దృష్టి గలవాఁడు, జౌదరికుఁడు, తిండిపోతు.

అద్యోతము నం. వి. అ. వుం. కాంతి, ప్రభ.

అధమనము నం. వి. అ. న. ఆధి, తాకట్టు.

అధమర్ద్యము నం. వి. అ. న. అధమర్ద్యత్వము,
అప్పుపడియుండుట.

అధర్మికుఁడు నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) అధర్మము
నాచరించువాఁడు.

అధర్షణము నం. వి. అ. న. 1. నేరము మోపుట.
2. తిరస్కరించుట; వాదమును ఖండించుట.
3. అన్యాయముగా వీడించుట.

అధర్షము నం. వి. అ. వుం. 1. తిరస్కారము. 2.
అన్యాయముగా వీడించుట.

అధర్మము నం. వి. (అ. అ. అ.) 1. అవమానింపఁబడినది, తిరస్కరింపఁబడినది. 2. అన్యాయముగా వీడింపఁబడినది. 3. ఖండింపఁబడినది (నాదాది). 4. నేరము మోపఁబడినది.

అధవనము నం. వి. అ. న. కదల్పుట, కంపింపఁజేయుట.

అధాత నం. వి. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) అధానము చేయువాఁడు. (చూ. అధానము)

అధానము నం. వి. అ. న. 1. (సంస్కారపూర్వకముగా వహ్నియదులను) స్థాపించుట.

ఉదా: అగ్నిధానము.

2. ఉత్పాదనము, కలిగించుట.

శ్లో....కౌతుకాధానపేతోః, మేఘ. 1. 3.

శ్లో. గర్భాధానక్షణ పరిచయాన్నానమాబద్ధమాలాః. మేఘ. 1. 9.

3. ఉంచుట.

ఉదా: సమిదాధానము.

4. ఆధి, తాకట్టుపెట్టుట. యాజ్ఞ. 2. 247.

అధాయకుఁడు నం. వి. (అ. యి. అ.) - ఆధాత.

అధారణము నం. వి. అ. న. 1. ఆదరువుగా నుండుట, ప్రాపుగా నుండుట. 2. భరించుట. 3. ధరించుట, తాల్చుట.

అధారము నం. వి. అ. వుం. 1. ఆదరువు, ఆశ్రయము, ప్రాపు. 2. ఆలవాలము, పాదు. 3. (నాటక) పాత్రము.

శ్లో: అప్రాకృతేషు పాత్రేషుయత్రవీరః స్థితోరసః, భేదై స్సూక్ష్మైర్భివ్యక్తైః ప్రత్యాధారం విభజ్యతే మహా. 1. 8.

4. కారకవిశేషము. (ఇది మూఁడు విధములు. చూ. అందు.)

5. (తంత్ర) షట్పక్రములలో మొదటిచక్రము. మూలాధారచక్రము. 6. జలముండెడిచోటు (ప్రవాదాది.)

అధారశక్తి నం. వి. శ. శ్రీ. 1. సర్వాధారశక్తి రూప మయిన పరమేశ్వరశక్తి, మాయ, ప్రకృతి. 2. (తంత్ర) మూలాధారమందలి కుండలిని అను పరదేవత.

అధారాధేయభావము నం. వి. అ. వుం. ఆధారమునకును ఆధేయమునకును గలసంబంధము. (కుండ, జలము, మొ. వానికిఁగల పరస్పరసంబంధము.

అధార్యము నం. వి. (అ. అ. అ.) ఉంపఁ దగినది, ఆధేయము.

అధి నం. వి. శ. వుం. 1. మనోవ్యథ. 2. కుదువ, తాకట్టు. 3. అధిష్ఠానము, ఆధారము. 4. అత్యాశ.

అధికరణీకుఁడు నం. వి. అ. వుం. - న్యాయవిచారణస్థానమందు నియుక్తుడైనవాఁడు-ప్రాడ్వివాకుఁడు, న్యాయాధికారి.

అధికారికము నం. వి. (అ. ఈ. అ.) 1. అధికారిచే జరుపఁబడినది. 2. అధికారముచే జరుపఁబడినది.

అధికృతము నం. వి. అ. న. 1. అతిశయము, హెచ్చు. 2. గొప్పతనము.

అధిజ్ఞుఁడు నం. వి. (అ. అ. అ.) మనోవ్యథననుభవించువాఁడు.

అధిదైవికము నం. వి. (అ. ఈ. అ.) 1. వరుణాదిదేవతల గుఱించినది. (మంత్రము, మొ.) 2. అగ్ని వాయువు మొదలగు దేవతలవలనఁగలుగునది (దుఃఖవిశేషము, ఇది తాపత్రయములో నొకటి. తాపత్రయమనగా ఆధ్యాత్మికము, అధిదైవికము, అధిభౌతికము.)

అధిపత్యము నం. వి. అ. న. అధిపతిత్వము, దొరతనము.

అధిభౌతికము నం. వి. (అ. ఈ. అ.) వ్యాఘ్రసర్పాది భూతములవలనఁగలిగినది. (ఇది తాపత్రయములో నొకటి-చూ. అధిదైవికము.)

అధిరాజ్యము నం. వి. అ. న. అధిరాజత్వము, అధిపత్యము, దొరతనము.

అధివేదనికము నం. వి. (అ. ఈ. అ.) అధివేదనము నిమిత్త మిచ్చినది, రెండవపెండ్లి చేసికొనువాఁడు మొదటి పెండ్లామునకు ఇచ్చినది (ధనాదికము.)

అధిస్తేనుఁడు నం. వి. అ. వుం. తాకట్టుసొమ్ము తాకట్టు పెట్టినవానిసమ్మతి లేక యువయోగించుకొనువాఁడు.

అధీకరణము నం. వి. అ. న. కుదువపెట్టుట,
కాకట్టుంచుట.

అధీకృతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) కుదువపెట్టఁ
బడినది.

అధీన్యము నం. వి. అ. న. అధీనత్వము, వశము.

అధుతము నం. — ఆధూతము.

అధునికము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) ఇప్పటిది,
అర్వాచీనము, నవీనము.

అధూతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) కంపితము,
కదల్పఁబడినది.

అధృష్టి నం. వి. ఇ. స్త్రీ — ఆధర్షణము.

అధేయము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఉంపఁ దగి
నది (ద్రవ్యాది-ఘటము ఆధారము అందలి
జలము ఆధేయము.) 2. పుట్టింపఁ దగినది,
కలిగింపఁ దగినది. 3. కుదువపెట్టఁ దగినది.

అధోరణుఁడు నం. వి. అ. వం. హస్తీపకుఁడు,
మావటివాఁడు.

అధ్మాతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఊడఁబడి
నది. (నిప్పు, మొ.) 2. శబ్దితము. (శంఖము,
మొ.) 3. పూరింపఁబడినది, నింపఁబడినది;
పొచ్చింపఁబడినది.

శ్లో: అమృతాధ్మాతజీమూతస్నిగ్ధసంహననస్యతే.
ఉ. చ. 8. 21.

శ్లో: జ్ఞానిర్హౌష మమందదుందుభిర వై రాధ్మాత
ముజ్జింభయన్. ఉ. చ. 5. 8.

4. కాల్రుఁబడినది. 5. ఆధ్మానరోగము గలది.

అధ్మానము నం. వి. అ. న. 1. (అగ్ని, మొ.)
ఊడఁదుట, 2. (శంఖము, మొ.) శబ్దము. 3.
పూరణము, నిండించుట. 4. దాహము,
కాల్పుట. 5. వాతనిరోధమువలనఁ గలుగు
రోగవిశేషము, కడుపుబ్బు.

అధ్మాని నం. వి. ఈ. స్త్రీ. నలిక అనుగంధద్రవ్యము.
గువ్వగుత్తుక.

అధ్మాపనము నం. వి. అ. న. 1. ఊడించుట. 2.
శబ్దము కలిగింపఁజేయుట. 3. ఆధ్మాన మను
రోగమును కలిగించుట. 4. (వైద్య) శల్య
మును వెలికిఁదీయు చికిత్సాభేదము.

(1 - 25)

అధ్యక్ష్యము నం. వి. అ. న. అధ్యక్షత్వము.

అధ్యాత్మికము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. మనశ్శరీ
రాదులవలనఁ గలిగినది. (శోకమోహజ్వరాది
దుఃఖము. ఇది తాపత్రయములో నొకటి-చూ.
అధిదైవికము.) 2. ఆత్మవిషయక మైతి.
(ఉదా: ఆధ్యాత్మిక విద్య.)

అధ్యానము నం. వి. అ. న. ఉత్కంఠాపూర్వక
స్మరణము; స్మరణము, చింత.

అధ్యాసీకము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) అధ్యాసముచే
(త్రాంతిచేత) కల్పింపఁబడినది. (వర్ణాశ్రమ-
శుక్తియందు రజతమును బ్రహ్మమందు జగ
త్తును ఆధ్యాసీకములు.)

అధ్వనికుఁడు నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) పథికుఁడు,
కాటసారి.

అధ్వరికము నం. వి. అ. వం. అధ్వరవిధానమును
దెలిపెడువ్యాఖ్యాన గ్రంథము.

అధ్వరికుఁడు నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) అధ్వరమును
(సోమయాగవిధానమును) తెలిసినవాఁడు.

అధ్వర్యవము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. అధ్వర్యు
వునకు (యజుర్వేదముత్విజునకు) సంబంధించినది.
2. యజుర్వేదమునకు సంబంధించినది, యజు
ర్వేదవిహితము. వి. అ. న. అధ్వర్యుత్వము.

అన వి. (నం. అజ్ఞా. ప్రా. అణా. క. అదై.) 1.
అజ్ఞా, ఉత్తరువు.

గీ....అనయును ద్రోచివచ్చె నేని. కాశీ. 4. 87.

ఉ....పోవనీ, కంగజుఁ దానవెట్టి కదియన్
గుటి వ్రాసెను....మనుచ. 2. 82.

2. అజ్ఞాముద్ర. (ఈయర్థమునఁ బ్రకాయక
ముగా 'పొడుచు' అనుదానితోఁ గలిసి
యుండును.)

క. వెడదెరువు లిచటఁ తెల్లవు, పుడమి నహహ
దొంగ లానఁ బొడిచినఁ గోకల్, విడుకురె
...కళా, 8. 198. శా. ప. మ. 74 పా. 8.

3. ఒట్టు, తోడు.

చ....ఈ, యెడ నొకకిడు గల్గి దిఁక నేమనినన్
మటి నీకు నాననూ, బడలిక దీట నిత్తమపుఁ
కారణ సేయుము మైత్రి గల్గినన్. అము.
8. 52.

కా, నామీఁ దానసుమీ మజేమి యనినఁ...
సారంగ. 8. 75.

ఆ. గురునియలవుఁ జలము వెరవును గలఁచి నీ,
యాన గాఁడివంబునాన దివ్య, శరములాన
యెల్లి సైంధవుతల యెల్ల, భంగిఁ దునిమి
వైతుఁ బగలు దలఁక. భార. ద్రో. 2. 811.
చ.... అనిమిష రాజు పాదములయాన సుమీ...
నైష. 3. 144.

సీ. సట లెత్తికొని యొత్తుకొనిన మోటాన
పడి యేయఁ బొడుతు నీపాదమాన. మనుచ.
4. 84.

4. ప్రమాణము.

ఆ. ఈతఁ డనెడుమాట లెల్ల బూటకములు,
కూలి నేయుచుండి కున్ముఁ జెందె, నింతె
కాని పూజలేమియు లేవటఁ, గానలేదు
దమరెయాన యనిన. (తమరె యాన-
మీరే నిర్ణయించెడివారు.) చెన్నబ. 3. 428.
జ: అనపెట్టు, అనపొడుచు.

ఆనంతర్యము నం. వి. అ. న. అనంతరత్వము.

అనంత్యము నం. వి. అ. న. 1. అంతములేమి,
తుదిలేమి. 2. నాశము లేమి. 3. మేరలేమి.

4. అమృతత్వము, మోక్షము.

అనంద నం. వి. అ. అం. ప్రభవాదిసంవత్సరము
లలో నొకటి. అ. శ్రీ. విజయ అనులత.

అనందకము నం. విజ. (అ. దిశా. అ.) అనందింపఁ
జేయునది.

అనందభువు నం. వి. అ. అం. అనందము.

అనందనము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) అనందింపఁ
జేయునది, వి. అ. న. 1. సంతోషపెట్టుట. 2.
(బంధు మిత్రాదులను) కుశలప్రశ్నములచే
సంతోష పెట్టుట.

అనందభుజుడు నం. వి. అ. అం. సుషుప్త్య
వస్థలోనున్న జీవుడు. (వీనికి ప్రాజ్ఞుడని
పేరు.)

అనందభైరవి నం. వి. ఈ. శ్రీ. 1. పార్వతి. 2.
(సంగీత) రాగభేదము. 3. ఒకానొక యాష
ధము.

అనందమయకోశము నం. వి. అ. అం. (వేదాంత)
పంచకోశములందు అయిదవకోశము, అవిద్యా

స్వరూపమగు కారణశరీరము. (అన్నమయము,
ప్రాణమయము, మనోమయము, విజ్ఞాన
మయము, ఆనందమయము - అని కోశము
లైదు.

అనందమయము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) అధిక
మగు ఆనందము కలది. 2. అనందవికారము.

అనందము నం. వి. అ. అం. సంతోషము, సుఖము.
అనందయిత నం. విజ. (బు. శ్రీ. బు.) అనందింపఁ
జేయువాఁడు.

అనందయితవ్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) అనం
దింపఁ జేయఁదగినది.

అనందవనము నం. వి. అ. న. కాశీ.

ఉ.... అనందవనానుభావకథనంబున... కాశీ.

1. 8. (ఇట్లే అనందకాననము, అనంద
విపినము, మొ. కాశీ. 7. 151, 8. 101.)

అనంది నం. విజ. (నొ. నీ. నొ.) 1. అనందము
కలవాఁడు. 2. అనందము కలిగించువాఁడు.

అనందించు నం. అ. శ్రీ. సంతోషించు.

ఉ. రా. 1. 74.

న. శ్రీ. 1. అనందింపఁ జేయు, సంతోషపెట్టు.

సీ. రోదసీకుహారంబు దుచిరాంకుతతిఁ జేసి
యర్కుండు వెలిగించునట్లు అమృత,
సందోహ నిష్యందచంద్రికఁజేసి శీతాంకుఁ
డానందించునట్లు... భార. సభా. 2. 8.

2. అభినందించు. కొనియాడు, స్తుతించు.

మ. హరియై సాదిశిరంబు సాదిమెయి జాత్య
శ్వోత్తమాంగంబుఁ గూడ రణోర్విక
రఘునాథ కారి యసిఁ జెండఁ దివ్య
మందార వృష్టి రహిం బ్రాణయుతంబులై
గగనవాటిం బర్వ గంధర్వ కిన్నర దూపం
బులు చాల్చి సారె కవి యానందించుఁ
దచ్చోర్యముఁ. వసు. 1. 70.

అనందితుడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. సంతో
షము కలవాఁడు. 2. సంతోషపెట్టఁబడినవాఁడు.

అనకట్ట వి. (శ. అడెకట్టె. శ. అడెక్కట్టు.) వీటి
యడ్డకట్ట.

అనకడుండులి నం. వి. అ. అం. వసుదేవుడు,
కృష్ణునితండ్రి. శ. ఈ. శ్రీ. పెద్దధక్క.

అనకము నం. విణ. (అ. నికా. అ.) 1. బ్రదికించునది, జీవింపఁ జేయునది. 2. ఉత్సాహ పెట్టునది. వి. అ. పుం. 1. పటహము, తప్పెట. 2. మద్దెల. 3. భేరి. 4. ఉటిమెడుమబ్బు.

అనడుహము నం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ఎద్దునకు సంబంధించినది (పేడ, తోలు, మొ.)

అనతి వి. (నం. ఆజ్ఞ ప్రి. ప్రా. అణత్తి. క. అణతి. క. అణె.) అజ్ఞ, సెలవు.

క. నావుడు భూసురుఁ డిట్లను, దేవఁ యానతియు నస్మదీయ నియమముకా, భావించి యుభయసమ్మతి. గావించునుపాయ మొకటి గాంచితి వినుఁడి. విక్ర. 1. 154.

జ. అనతిచ్చు.

అనతి నం. వి. క. స్త్రీ. 1. వంగుట. 2. అడఁకువ నమ్రత. 3. మ్రొక్కు.

అనతి(తియి)మ్మే న. క్రి. (అనతి, సెలవిచ్చు, గొప్పవారు తక్కువవారికి) చెప్పు.

సీ....పోరిలో వృత్రుఁ ఁంప నుపాయ మెయ్యదియొ మాకానతిమ్మన...భా. ఆం. 3. 2.

క. ఏది కఠినమీశ ద,యాదృష్టిని మమ్ముఁజూచి యానతియీవే. భార. శాం. 6. 403.

సీ. క్రమమున నిది సమస్తము నీకుఁ దెలిపెదనని భగవద్గీత లానతిచ్చి. పరమ 5. 189.

(ఇట 'ఉపదేశించి' అని తాత్పర్యము.)

అనతుఁడు నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. వంగిన వాఁడు. 2. వినయవంతుఁడు. 3. మ్రొక్కిన వాఁడు.

అనర్థము నం. విణ. (అ. అ. అ.) కట్టఁబడినది, బద్ధము (కేశభూషణాదికము.) వి. అ. న. చర్మము ముఖమునఁ గట్టఁబడినతప్పెట మద్దెల మొదలగు వాద్యము.

అననము నం. వి. అ. న. 1. మొగము. 2. నోరు.

అనపత్యము నం. వి. అ. న. అపత్యములేమి, గొడ్డుఁదనము.

అనపెట్టు న క్రి. (√అన) అజ్ఞ చేయు, అజ్ఞాపించు.

సీ. గగనస్థల ప్రమద్గహచంద్రమూర్తుల హోపోకుమందు విట్టనపెట్టి. ప్రబోధ. 3. 388.

అనపొడుమే న. క్రి. (√అన) అజ్ఞ పెట్టు, అజ్ఞాపించు.

క. నిలువ కటు పోవుచున్నా, రవికుంతల చెలుల నేల యానపొడిచె దే, తెలికాఁడఁ గానెయని వై,దలిచెవిలోఁ తెక్కుచెక్కుఁ చార్కొనఁ బలికెన్. ప్రభా. 5. 39.

అసమనము నం. వి. అ. న. 1. అనతి, వంగుట.

2. చక్కఁగా మ్రొక్కుట. 3. వంచుట.

అసమనీయము నం. - అసమ్యము.

అసమితము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. వంపఁబడినది. 2. నమ్రముగాఁ జేయఁబడినది.

అసము నం. వి. అ. పుం. ఉచ్ఛ్వాసము, తోపలి ప్రాణవాయువును నాసికమూలమున వెలిఁబుచ్చుట.

అసమ్యము నం. విణ. (అ. అ. అ.) వంపఁదగినది.

అనప్రమము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. కొంచెము వంగినది. 2. మిక్కిలివంగినది. 3. మ్రొక్కినది.

అనయనము నం. వి. అ. న. - అనయము.

అనయము నం. వి. అ. పుం. 1. తెచ్చుట. 2. ఉపనయన సంస్కారము.

అనయింమే నం. న. క్రి. 1. తెచ్చు. 2. తెప్పించు.

ఉ. రాజులఁ బిల్వఁ బంపుము ధరాసురసంఘము నామతింపు వే, రోజ నుదాత్తయజ్ఞగృహ యూపతతుల్ సమకట్టఁ బంపు వి,త్రాణిత భక్ష్యభోజ్య విధిభవ్యపదార్థము లానయింపు మ,వ్యాజవిఘాతిమై నమరవల్ల భుజాద్భువఁ జేయు జన్నముల్ భార. ఆర. 6. 70.

అనర్తము విణ. వి. అ. పుం. 1. నర్తనశాల; నాట్య రంగము. 2. యుద్ధము. 3. ఒక దేశము. (ఇదియే సౌరాష్ట్రము. దీని రాజధాని ద్వారక.)

అనర్తుఁడు నం. విణ. (అ. అ. అ.) నర్తకుఁడు.

అనర్థక్యము నం. వి. అ. న. 1. నిష్ప్రయోజన త్వము, వ్యర్థత, ఉపయోగములేమి. 2. అర్థము లేకపోవుట.

అనవాలు!-అనాలు. వి. (అన+పాలు. క. ర.)

ఇగురఁ గాంచినపాలు,

సీ. అష్టావశిష్టంబు లానవా లొకకొన్ని చక్కెర పానకా లొకకొన్ని. నార. 3. 105.

సీ. అమృతరసోపమం బైనకమ్మనియానవాల
పాయసము జంకాల మయ్యె. నైష. 6.
124. విక్ర. 4. 188.

అనవాలు¹ వి. (శ. అడియాళం.) అడియాలము,
గుఱుకు.

సీ. అద్దేవిగని యతం డట్ల చెప్పిన మునివల్లభ
నా కానవాలు దెమ్ము, నృపుపాల వనియె
న న్నెలఁత...భార. అశ్వ. 3. 95.

జ. అనవాలుపట్టు.

అనవాలుపట్టు న. ౧౩. (√అనవాలు¹) గుర్తించు,
చిహ్నములచే తెలిసికొను.

(వ్యవ) స్వరమునుబట్టి వానిని అనవాలు పట్టి
నాడు.

అనాయము నం. వి. అ. పుం. జాలము, చేపలవల.

అనాయి నం. విజ. (నో. నీ. నో.) తెచ్చువాడు.
వి. నో. పుం. ధీవరుడు, జాలరి.

అనాయ్యము నం. వి. అ. పుం. గార్హపత్యము
నుండి తీసికొనిరాబడిన దక్షిణాగ్ని.

అనాలు—అనవాలు.

మ. కలమాన్నంబు ఘృతంబుఁ తాయసము
శాకవ్రాతముల్ పిండివం, టలుఁ తాల్
తేనియ జున్ను వెన్న యిడి యానా
లుక్కెరల్ చక్కెరల్, ఫలముల్ పానక
ముల్ రసాయనము లంబ క్లూరుఁలిం
డ్లూరుఁగా, యలు బజ్జల్లిధిపిండఖండములు
నం చావిర్భవించెన్ దగన్. రాజ. చ.
2. 127.

అనాహము నం. వి. అ. పుం. 1. బంధము, కట్టు.
2. రోగవిశేషము. (ఇందుమలమూత్రనిరోధము.
గలుగును.) 3. (వస్త్రాదుల) నిడివి, దైర్ఘ్యము.

అనాహము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) అనాహ
రోగమును (మలమూత్రబంధమును) శమింపఁ
జేయునది,

అనిక వి. (√అను—క. అనికె.) ఆధారము, ప్రాపు,
ఊత.

చ. ...నునుగబ్బిగుబ్బకవఁ బుట్టెడు రాయిడి
కావలగ్నమున్, జడియఁగనీక యానిక

యొసంగిన నీలకలాకపోలికన్, బడఁతుకరో
మరాజి కనుపండువు నిచ్చు జనంబుచూడ్కి
కిన్. చం. రా. 3. 88.

అనిలము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. వాయు
సంబంధమైనది. 2. వాయుదేవతాకమైనది.
(హవిరాది)

అనిలి నం. వి. అ. పుం. 1. హనుమంతుడు. 2.
భీముడు. ఈ. పు. స్వాతీనక్షత్రము.

అనీతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) తేబడినది, తీసి
కొనిరాబడినది.

అనీతి నం. వి. అ. పు. — అనయము.

అను న. ౧౩. (క. అను. త. అదై.) 1. అంటు,
తాకు.

సీ. వెడఁదకన్నెడఁకు లానెడివీనుఁగవ గ్రమ్మి
ముత్తేలచౌకట్లు మురుపుమించ. ఇందు.
1. 20.

సీ. తెలిదమ్మికంటివాతెఱ యాన ముం దెంత
పెనువంతఁ గుందెనో పిల్లఁగ్రోవి. నీలా.
3. 109.

2. గ్రహించు, పట్టుకొను.

క. ...కైకొనుఁడని ఫణము లొసంగి పుచ్చ
మానె సురలతోన్. దశా. 2. 192.

3. పొందు.

క. మానుఁ డని చాల నెంటిలి, యానెదుగా
తల్లిదోస మన కిటు బలిమిన్, తోనీక పట్టి
పెనఁగిన, వానిన్ మఱియేమి పేయవలయుం
జెపుమా. సారంగ. 3. 59.

4. పహించు, మోయు.

గీ. ఇటులఁ జెకలించి కరములకెత్త మిగుల,
సంభ్రమమున సురాసురుల్ శైలమాని,
పట్టఁజాలక....దశా. 2. 172.

సీ. చలము వచ్చినఁ జొత్తు జలరాశిలోనైన
నగము పైఁబడినను నానుకొందు. ఉ,
హరిశ్చ. 2. 71.

5. అక్రయముగాఁ జేసికొను, అక్రయించు.

మ. వనజం కానెడితేటి యవ్యకుసుమాపాసం
బపేక్షించునే. భాగ. 9. 529.

6. అక్రమించు, క్రమ్ము.

సీ. ప్రతిసాగరంబులై భద్రేభకర్ణప్రవన్మదాంబు
పులు భువనము లాన. దశా. 2. 58. వసు.
2. 74.

7. అదుము,

క. నాన యిటు లేమిటికి నలి, నానన కెమ్మైవి
పంట నానఁగ నిడి న, న్నాననవిల్తునిచెయు
పుల, నానందింపఁగ నొనర్చి యలరింపఁగదే.
రసిక. 5. 169.

8 అణఁచు.

ఉ. ఆనగరాజభేదియును నానఁగ రానిమనో
రథంబుతో, మానిని నాత్మ నిల్చి ధృతి
మాని.... నలి నాననయేఁగినజాడ నేఁగుచున్.
వసు. 3. 79.

ఉ. ఆనఁగ రానికోపమున నప్పుడు కాంతుని
ధిక్కరించుచో...నరస. 2. 47.

9. అడ్డగించు, నిరోధించు.

(అర్జునుఁడు సుభద్రను దీసికొనిపోవుచు నెదిరిం
చిన వీరులతో ననినమాట.)

క. అనుటయు నేమీ కనినం, గనకుండిన నానఁ
బానఁగలరా మీరల్, మనవలసిన నీ
మాటలఁ, బనిలేదు చనుం డటంచుఁ బైఁబడి
రాఁగన్. విజ. వి. 3. 149.

సీ. చిల్కపల్కులు గాఁడి జీవంబు వెడలుచో
నంగుళంబుల వీను లాని యాని. కవిక.
8. 92.

(ఇట 'మూయు' అని భావము.)

10. సహించు, ఓర్పు.

ఉ. సూనకరాస నీకంఠము సొచ్చినధాతకు నీమ
హోధరం, కానక రావ్యభూధరగుహ
గృహ మీఁగిన కూలికిం ద్వదీ, యానఘ
కార్యకర్త హృదయంబునఁ బామరమా
విలాసికికా, మానదువో రజంబును దమం
బును సాత్త్వికముం గ్రమంబునకా. వసు.
8. 175.

11. ఆస్వాదించు, అనుభవించు.

(క) మూర్ఖును, అఘ్రాణించు.

చ. జడధి మథింపఁ జిక్కి మధసౌరభ మానుటఁ
జాపు దక్కి...మనుచ. 5. 52.

(చ) చవిచూచు.

సీ. విరివోడిచీనిచక్కెర మోవిరుచు లాన వల
వదే నాలుక గలుగుఫలము. దశా. 2.807.

(ట) విను.

చ....అ, ఊరుకథ లానుకర్ణములు కర్ణములై
విలసిల్లుఁబోభువికా. భాగ. 10. ఉ. 988.

సీ. పరశివస్తుతి కథాభాషలు వినువీను లానునే
కుంచెన లాడుపలుకు,లు. కాళ. 4. 89.

12. త్రాగు.

ఉ. అక్కటయేను వేడ్కపడి యానెడునానవ
మర్థిఁ దేరఁగా. భార. విరా. 2. 98.

ఉ. అంకముఁ జేరి శైలతనయాస్తనదుగ్ధము
లాను వేళ...మనుచ. 1. 4.

13. తిను, భక్షించు.

క. కరికచ్చపముల పెన్నెత్తురుఁ గండలుఁ
గ్రొప్పు మెదడుఁ దుప్పిగఁ బక్షి, శ్వరుఁ
దాని...భార. ఆను. 1. 247.

పంచచా. పలాసి దాని రాజుఁ జూచి పల్కె
నోరి నోరి కీ, పొలానఁ బెన్నొలాన లేకపోవ
నీవు దోఁచితా. మనుచ. 4. 98.

అ. శ్రీ. 1. మోచు, అంటు; నిలిచియుండు.

(వ్యవ) ఆబల్లకోళ్లు భూమిమీఁద సరిగా ఆవ
లేదు. వాని కొకచోటను గాలు ఆనదు.

2. గోచరమగు, కనఁబడు.

(వ్యవ) చిన్న అంకములు నాకు కాగుగా
ఆనుటలేదు.

3. నచ్చు. ఇష్టమగు.

(వ్యవ) వానికంటి కీవస్తువు ఆనినది.

బరువాను — భారమగు.

ఉ....ర, త్నాంకితహార ముంప బరువానునొ
బిడ్డకి వేలకర్కశా, లంకృతు లంచు... వసు.
8. 87.

(వ్యవ) అంతదూరము వానికి దృష్టి ఆవదు.
వృద్ధులకు దృష్టి ఆవదు.

జ. అనిక, అమకట్ట, అనుకొను, అనుదువిల్లి,
అనువు.

అనుకంఠము వి. ఒక విధమగు సంచి.

చ. తణగము లానుకంఠములు తండిగము ల్సల
కల్ దెడల్ కుతూ,గణములు చెక్కు గుంపు
లిడిగంబులు పంజులు...హంస. 5. 97.

అనుక(గ)ంఠ వి. (√అను) ఊతకంఠ. చెన్నబ. 2.
209.

అనుకూలికము నం. విణ. (అ. ఈ. అ.) అనుకూల
ముగా నుండునది.

అనుకూల్యము నం. వి. అ. న. అనుకూలముగా
నుండుట, తగి యుండుట, ఒడ్దిక.

అనుకొను న. క్రి. (√అను) 1. ఆధారము చేసి
కొను.

(వ్యవ) నన్ను అనుకొని కూర్చున్నావు. వాడు
కంఠ అనుకొని నడచుచున్నాడు.

2. అంటియుండు, చేరియుండు.

(వ్యవ) అడవిని అనుకొన్న చేలు.

అనుగతికము నం. విణ. (అ. ఈ. అ.) అనుగతి
వలనఁ గలుగునది, అనుసరిణమువలనఁ గలుగు
నది.

అనుగత్యము నం. వి. అ. న.-అనుగతునిభావము-
అనుగమనము చేయుట, అనుసరించుట, వెంబ
డించుట.

అనుగము-అనుగు వి. సౌఖ, ఆలాబువు (వృ.వి.)

గీ. శ్రాద్ధకర్మంబునందు వర్జ్యములు వినుము,
పెండలంబును దోస పలాండు వుల్లియాను
గమ్మింగు వలనందియలు విచార, సార
ప్రత్యక్షలవణమసూరములును. మార్క.
8. 208. భార. అను. 8. 189.

అనుగు - అనుగము (వృ. వి.) (చి. ని. శ్రౌ.
శ. ర.)

అనుగుణ్యము నం. వి. అ. న. అనుగుణముగా
నుండుట, తగియుండుట, అనుకూల్యము.

అనుదునిల్లి వి. (√అను) ఒలుగుదిండు, గభోళి.

అనునాసిక్యము నం. వి. అ. న. అనునాసికధర్మము,
ముక్కుతోఁ బలుకుట.

అనుపదికుడు నం. విణ. (అ. ఈ. అ.) వెంబ
డించువాడు.

అనుపూర్వి నం. వి. ఈ. శ్రీ - అనుపూర్వ్యము.

అనుపూర్వ్యము నం. వి. అ. న. అనుక్రమము,
మొదటినుండి వచ్చుక్రమము, పరిపాటి.

అనుమానికము నం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ఊహచేఁ
గలిగినది, అనుమానప్రమాణమువలన ప్రాప్త
మైనది, అనుమితము.

అనుయాత్రికుడు నం. విణ. (అ. ఈ. అ.) అను
చరుడు, వెంటఁ బోవువాడు,

అనులోమికము నం. విణ. (అ. ఈ. అ.) 1. క్రమ
మును అనుసరించి ఉండునది. 2. అనుకూల
మైనది.

అనులోమ్యము నం. వి. అ. న. 1. అనుక్రమము,
యంత్రక్రమము, 2. అనుకూల్యము.

అనువు - అనిక. (√అను)

ప. ఇవిధంబునం గ్రొవ్వున...జానువునాను
వున నదిమియుం గదిమియు ... ఉ. హరి.
6. 108.

అనువేక్యుడు నం. వి. అ. వుం. ప్రాతివేక్యునికి
(ప్రక్కయింటివానికి) ప్రక్కయింట వసించు
వాడు.

అనుశాసనికము నం. విణ. (అ. ఈ. అ.) అనుశా
సించుటకుఁ దగినది (నీతివాక్యాది).

అనుశ్రవికము నం. విణ. (అ. ఈ. అ.) 1. వినికి
వలన పరంపరగా వచ్చినది. 2. వేదమునందు
విధింపఁబడినది (కర్మసముదాయము.).

అనుశ్రావికము నం - అనుశ్రవికము.

అనుషంగికము నం. విణ. (అ. ఈ. అ.) - అను
షంగమువలనఁ గలిగినది - ప్రసంగవశమున
వచ్చినది. అప్రధానము.

అనుష్టుభము నం. విణ. (అ. ఈ. అ.) అనుష్టుప్తు
దస్సు గలది (మంత్రాది). వి. అ. న. అనుష్టు
ప్తుదస్సు.

అనూపము నం. విణ. (అ. ఈ. అ.) 1. అనూప
మునఁ బుట్టినది, చెమ్మనేలఁ బుట్టినది. 2.
చెమ్మనేల నుండునది. (ఎనుపోకు, మొ.)

అన్యాయము నం. వి. అ. న - అన్యాయని భావము-
ముణములేమి, అప్పు లేకుండుట.

అన్యకుడు నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) అన్యతము
లాడువాడు, అసత్య మాడుస్వభావము గల
వాడు, కల్లరీడు.

అన్యశంన్యము నం. వి. అ. న. అక్రూరభావము,
నిఘరత్వములేమి.

అనె(నియ) వి. దద్రురోగము, దద్దురు. ఆం. భా.
2. 181.

అనేత నం. విజ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) తెచ్చువాడు.

అనేతవ్యము నం - అనేయము.

అనేయము నం. విజ. (అ. అ. అ.) తేదగినది.

అనైశ్వర్యము నం. వి. అ. న. ఐశ్వర్యము లేమి,
అధిపత్యము లేమి.

అన్నము నం. విజ. (అ. అ. అ.) అన్నము పొంది
నది, అన్నమును సంపాదించుకొన్నది (అ. ఈ.
అ.) అన్నమునకు సంబంధించినది.

అన్వయికుడు నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) ప్రకృతి
కులమందుఁ బుట్టినవాడు.

అన్వాహికము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) ప్రతి దిన
మును చేయఁదగినది (పాకాది).

అన్వీక్షికి నం - అన్వీక్షికి.

అన్వీక్షికి నం. వి. ఈ. శ్రీ - పర్యాయలోచనప్రయో
జనముగాఁ గలది - న్యాయవైశేషిక రూప
మైన తర్కవిద్య.

అన్వీపితము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) అనుకూల
ముగా నుండునది.

అపకుడు నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) పొందువాడు,
పడయువాడు.

అపత్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) అర్థపత్యము.
(కొంచెము పండినది, కొంచెము ఉడికినది.)

వి. అ. న. అభ్యాషము, గుగ్గిళ్లు.

అపగ నం. వి. అ. శ్రీ. నది, ఏలు.

అపగేయుడు నం. వి. అ. శ్రీ. గాంగేయుడు,
భీష్ముడు.

అపణము నం. వి. అ. శ్రీ. 1. అంగడి, దుకాణము.
2. హట్టము, బజారు.

అపణికము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. అంగడివలన
వచ్చినది. 2. అపణమునకు విహితమైన ధర్మ

ములు గలది. వి. అ. న. రాజగ్రాహ్య మగు
అంగడివన్ను.

అపణికుడు నం. వి. అ. శ్రీ. వణిజుడు, బేహారి.

అపతనము నం. వి. అ. న. 1. అగమనము, రాక.

2. జ్ఞానము, ఎఱుక. 3. ప్రాప్తి, సంభవము.

అపతితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) దైవాయత్తము
దైవవశమున వచ్చినది. వి. అ. శ్రీ. శ్రేయము,
దేగ.

అపతితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) హతాత్తుగా
వచ్చినది, దైవవశమున వచ్చినది.

అపత్కల్పము నం. వి. అ. శ్రీ. అపత్కాలమందు
ననుష్ఠింపఁదగువిధి.

అపత్తి నం. వి. శ్రీ. 1. అపద, ఇడుమ. 2.
(అర్థాదుల) సిద్ధి, కలుగుట. 3. (తర్క) అయ
భార్య జ్ఞానవిశేషము, తర్కము.

అపత్తు నం. వి. ద్. శ్రీ. విపత్తు, ఇడుమ.

అపద నం. వి. ద్. అ. శ్రీ - అపత్తు. (వాచ.
విలయము.)

క. అపదఁగడవం బెట్టఁగ...భార. ఉద్యో. 3. 3.

అపద్ధర్మము నం. వి. అ. శ్రీ. అపదయందు అను
ష్ఠింపఁ దగినధర్మము.

అపనము నం. వి. అ. న. 1. ప్రాప్తి, లభించుట.
2. మరీచము, మిరియము.

అపనికము నం. వి. అ. న. ఇంద్రనీలమణి.

అపనికుడు నం. వి. అ. శ్రీ. కిరాతుడు.

అపన్నము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. విపత్తునొంది
నది. 2. ప్రాప్తము, లభించినది. 3. కలిగినది,
సంభవించినది.

అపన్ననత్వ నం. వి. అ. శ్రీ - లోపల ప్రాణి
గలది - గర్భిణి, చూలాలు.

అపమిత్యకము నం. విజ. (అ. శ్రీ. అ. అ.) ఒక
వస్తువు నిచ్చి మాటుగాఁ బుచ్చుకొనఁబడినది,
కుదువ యిచ్చి తెచ్చినది. (వస్తువు - రం. ని.)

అపము నం. వి. అ. న. జలసమూహము.

అపయిత నం. విజ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) పొందించు
వాడు, సమకూర్చువాడు.

అవరాహ్నికము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) అవరాహ్ని
మందు అగునది.

అపసోపాలు ఎ. బి. జ్వరాదితావకృతమగుశాధలు.

(వ్యవ) జ్వరముచేవానికి అపసోపాలు ఎక్కువై నవి. అధికముగా తిని వాఁడాపసోపాలు వడుచున్నాఁడు.

అపస్సు సం. ఎ. న్. న. 1. నీరు. (బ్రువతేకత మేఽపినపుంసకమాపః. బాలమనోరమ.) 2. కర్మము.

అపాంగ్యము సం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) కడకన్నులకు పెట్టునది. (కాటుక)

అపాకము సం. ఎ. అ. పుం. 1. కుమ్మరి అవము. 2. కొంచెమగు పాకము. 4. చక్కని పాకము. 4. పుటపాకము, ఔషధములు పుటము పెట్టి వండుట.

అపాతము సం. ఎ. అ. పుం. 1. హఠాత్తుగాఁ బ్రేరబడుట. 2. క్రిందికి దిగుట, 3. ఆకస్మిక మైన రాక, అతర్కితాగమనము. 4. సంభవించుట. 6. పడుట. 6. ఉపక్రమము, మొదలు. 7. అప్పుడు, తత్కాలము.

శ్లో: అపాతరమ్యావిషయాపర్వంతపరితాపినః.
సం. కిరా. 11. 12.

అపాతి సం. ఎఱ. (న్. నీ. న్.) 1. పడునది. 2. దిగునది. 3. సంభవించునది, కలుగునది. 4. ప్రేరబడునది, మార్కొనునది.

అపాదకము సం. ఎఱ. (అ. దిశ. అ.) కలిగించునది.

అపాదనము సం. ఎ. అ. న. 1. ఉత్పాదనము, కలిగించుట. 2. సంపాదనము.

అపాదము సం. ఎ. అ. పుం. 1. ప్రాప్తి, పొందుట. 2. ఆగతి, రాక. అవ్య. అ. న. 1. పాదము మొదలుకొని. 2. పాదములవఱకు.

అపాదింఁచు సం. న. క్రి. 1. కలుగఁ జేయు, కలిగించు.

క. అందుండుట పరమసుఖము నాపాదించుకా.
మార్క. 3. 250.

2. చేయు, ఒనరించు.

కా. ...భారతియు శేషుర్యాత్మవంశస్తవం.
నాపాదించి కృతార్థయయ్యె...వసు. 1. 28.

3. ఉపపాదించు, తెలుపు, ఎఱిగించు.

క. అలరెడువ్యంగ్యం బశేష మాపాదింతున్
నరస. 2. 105.

క...భ్రాంతిమ, దలంకరణ మయ్యె దీని నాపాదింతున్. నరస. 5. 58.

అపాదితము సం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. కలిగింపఁబడినది. 2. సంపాదించఁబడినది.

అపాదిల్లు సం. అ. క్రి. కలుగు. (శ. ర.)

అపానకము సం. — అపానము.

(అనేకులు గూడి కల్లు త్రాగుట.)

'అపానక ముత్సవః' కాదం. (వాచ)

అపానము సం. ఎ. అ. న. 1. అనేకులు గూడి కల్లుత్రాగుట. 2. కల్లుదుకాణము.

అపాయి సం. ఎఱ. (న్. నీ. న్) కల్లు త్రాగువాఁడు.

అపాలి సం. ఎ. ఇ. పుం. వేను, యూకము.

అపింజరము సం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) ఇంచుక యెఱుపును పసుపును గలిసినరంగు గలది. ఎ. అ. న. 1. బంగారు. 2. ఇంచుక యెఱుపును పసుపును గలిసినరంగు.

అపితము సం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) పొందింపఁబడినది.

అపీడ సం. ఎ. అ. స్త్రీ. చక్కఁగా (కాళ్లుమున్నగునవి) పిసుకుట.

అపీడనము సం. ఎ. అ. న. 1. నలుపుట, పిసుకుట. 2. బిగించుట. 3. బాధించుట.

అపీడము సం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. నొప్పించునది. 2. నొక్కునది. ఎ. అ. పుం. 1. నలఁగుడు 2. సిగనిడిన పూలదండ. 3. శిరోభూషణము 4. గోడబయటికి వచ్చినగృహదారు విశేషము.

అపీడితము సం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. వలుపఁబడినది. 2. రుద్దఁబడినది, తోమఁబడినది. 3. వీడింపఁబడినది, బాధింపఁబడినది. 4. పూలదండచే అలంకరింపఁబడినది (శిరస్సు).

అపీతము సం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. ఇంచుకపసుపు వన్నెగలది. 2. పసుపువన్నె గలది. 3. త్రాగఁ

బడినది. వి. అ. పుం. 1. ఇంచుక పసుపువన్నె.
2. పసుపువన్నె. న. మాఝికథాతువు.

అపీనము నం. విజ. (అ. అ. అ.) మిక్కిలి బలిసినది.
వి. అ. పుం కూపము, నూయి. న. పొడుగు.

అపూపికము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) అపూపముల
కుపయోగించునది. (బెల్లము, మొ.) వి. అ. న.
అపూపముల సమూహము.

అపూపితుడు నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. పిండి
వంట చేయువాడు, భక్ష్యకారుడు. 2. పిండి
వంటలు తినెడిస్వభావము గలవాడు; పిండి
వంటలు తిన నిష్టపడువాడు. 2. పిండివంట
లమ్మువాడు.

అపూరణము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) చక్కగా
పూరించునది, అంతట నిండించునది. వి. అ. న.
అంతటను నిండించుట, పూరించుట.

అపూరము నం. వి. అ. పుం. 1. జలాది ప్రవాహము,
వెల్లువ. 2. అంతటను నిండించుట. 3. ఇంచుక
నిండించుట.

అపూరితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) నిండింపఁ బడి
నది.

అపూర్ణము నం. విజ. (అ. అ. అ.) నిండినది.

అపూర్తి నం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. నిండుట. 2. సమృద్ధి.
3. తనివి, తృప్తి.

అపూర్ణమాణము నం. విజ. (అ. అ. అ.) చక్కగా
నింపఁబడుచున్నది.

అపూషము నం. వి. అ. న. తగరము.

అపృచ్ఛ నం. వి. అ. స్త్రీ. 1. జిజ్ఞాస, తెలిసికొన
నిచ్ఛ. 2. ఆభాషణము, మాటలాడుట. 3.
బంధు మిత్రాదులు వచ్చినపుడు చేయుస్వాగ
తము, కుశల ప్రశ్నము. 4. వీడ్కోలుపు
నప్పుడు బంధుమిత్రాదులను ఆలింగనాదులచే
ఆనందపఱచుట. 5. యాత్రాదులందు బంధు
వులు మొదలగువారి యనుజ్ఞ పడయుట,
వీడ్కోలుట.

అపే - ఆయవ న. వి. (ఆ + అప్) ఆమె.

అపోక వి. (√అపోపు) ఆపోవుట, తృప్తిపొందుట.

అపోక్లిమము నం. వి. అ. న. (క్లి) లగ్నము
నకు తృతీయవృద్ధనవమర్యాదశస్థానములు.

క్లి. తృతీయం వృద్ధనవమమంత్యం కాపోక్లిమం
విదుః (వాచ)

అపోమయము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 2. జల
వికారము. 2. జలప్రచురము, ఎక్కువజలము
కలది.

అపోపు 'అ. ౬. (ఆదట + పోపు - అని శ. ర.)
తృప్తిపొందు.

క. శ్రీవతి కడు నెయ్యింబున, నాపోవక పార్థు
నొద్ద నారాత్రి ప్రియా,లాపములఁ దగిలి
యుండెను....భార. ఆది. 8. 172, ఉద్యో.
2. 32.

మత్త...అ, పోవఁ గ్రోలె వధూకథామృత
పూరిముఖ తెవిదోయిట. రామా. 7. 18.

ఉ....అ,పోయి...విప్ర. 2. 20.

జ. అపోక.

అపోశనము నం. వి. అ. న. భోజనాదియందును
భోజనాంతమందును పుడిసిట జలము 'పోసికొని
మంత్రపూర్వకముగాఁ బుచ్చుకొనుట; అట్లు
పుచ్చుకొనుజలము.

గీ. ఎత్త నేటి కాపోశనం బెంగిలికిని. రామలిం.
80.

క. అని యఅచేత నె యాపో,శనముం బట్టుకొని
యున్న చలమరిఁ గని ..భోజరా. 6. 198.

గీ. పోసిరా యెల్ల వారి కాపోశనములు, నార
గింపుఁడు లెండు మీ కమృతమస్తు. దీమ. 2.
187.

అపోశనముగొను వి. న. ౬. (√అపోశనము)

1. అపోశనముగాఁ గొను, పుడిసిటితోత్రాగు.
సీ. మించి లోకము నావరించినవిషరాశి నాపో
శనముగొన్న యద్భుతాత్ము. రాఘవ. 3.
54.

2. ఆక్రమించు, వశపఱచుకొను.

వ. పరదేశం కాపోశనంబుగొనం దమమించుతన
బలంబుగజిలిజి యుడిపికొని. భార. విరా.
3. 181.

అపోశనిమే నం. న. ౬. అపోశనముగాఁ గొను,
త్రాగు.

గీ. వార్ధు లాపోశనించె మార్వశితమాఱఁడు.
శ్రీరం. మా. 2. 57.

క. మెలఁగుచు నాపోశనించె మిహికాజలధిఁ.
ఆము. 5. 102.

అపోకానము నం. వి. అ. న - అపోశనము.

అపోశనము వి. (నం. అపోశనమ్. ప్రా. అపోశన.)
అపోశనము. భోజనకాలమందు సమంత్రక
ముగా పుడిసిటితో నీరుత్రాగుట; త్రాగుట.
జ. అపోశన మెత్తు.

అపోశనమెత్తు న. క్రి. (✓అపోశనము) అపోశన
ముగాఁ గొను. త్రాగు.

ఉ. ఈనున నేక హేలన మహిసురుఁ డొక్కరుఁ
డొక్కవార్ధి యాపోశనమెత్తుచో దిగులు
పుట్టి...నైష. 5. 68.

అప్త నం. విజ. (ఋ. వ్రీ). ఋ.) పొందువాఁడు.
వి. అ. వ్రీ. జట. జడ.

అప్తము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ప్రాప్తము.
పొందఁబడినది. 2. పొందినది. 3. విశ్వాస
పాత్రము, నమ్మఁదగినది. 4. యథార్థజ్ఞానము
గలది, కలరూపు నెఱిఁగినది. 5. సత్యమైనది.
యథార్థము. 6. కుశలము, నేర్పుగలది. 7.
సంపూర్ణము, నిండినది. 8. సంబద్ధము, చుట్ట
ఱకము గలది. 9. యుక్తియుక్తమైనది.
వి. అ. న. (గడిత) భాగహారము చేయఁగా
నేర్పడినసంఖ్య. లబ్ధము.

అప్తవాక్కు నం. విజ. (చో.) యథార్థమైనమాట
గలవాఁడు. (మహర్షి, మొ.) వి. చో. వ్రీ.
1. ఆపునివచనము. 2. యథార్థమైనమాట.
3. వేదము. 4. స్మృతితిహాసపురాణాది(ఇల్లైః
అప్తవచనము, అప్తవాక్యము, అప్రోక్తి.)

అప్తవ్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) పొందఁదగినది.

అప్తి నం. వి. జ. వ్రీ. 1. పొందుట. 2. సంయో
గము; స్త్రీసంయోగము. 3. సంబంధము. 4.
లాభము, సంప్రాప్తి. 5. ఆయతి, రాజోపు
కాలము.

అప్తుఁడు నం. విజ. (చూ. అప్తము.) వి. అ. వ్రం.
1. బంధువు. 2. సుహృదుఁడు, హితుఁడు,
స్నేహితుఁడు. 3. యథార్థవక్త యగు పురు
షుఁడు, విశ్వసనీయ పురుషుఁడు.

అప్తము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. జలమయము.
2. జలసంబంధమైనది. 3. పొందఁ దగినది,
పడయఁదగినది.

అప్తానము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. మిక్కిలి
బలినినది. 2. తనివి నొందినది. వి. అ. న. 1.
ప్రీతి. 2. వృద్ధి, బలుపు.

అప్తాయకుఁడు నం. విజ. (అ. యి. అ.) 1.
తృప్తిపడువాఁడు; సంతోషపడువాఁడు. 2.
వృద్ధి నొందువాఁడు. 3. తృప్తిపఱుచువాఁడు.
సంతోష పెట్టువాఁడు. 4. పెంచువాఁడు, వృద్ధి
నొందించువాఁడు.

అప్తాయనము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. బలుపు
కలిగించునది. 2. ప్రీతి కలిగించునది; తనివి కలి
గించునది. వి. అ. న. 1. వర్ధనము, బలుపు
కలిగించుట. 2. ప్రీతనము, సంతోష పెట్టుట;
తనుపుట. 3. బలుపు, వృద్ధి. 4. ప్రీతి, తనివి.

అప్తాయము నం. వి. అ. వ్రం. 1. బలియుట, వృద్ధి,
2. తృప్తి, తనివి.

అప్తాయి నం. విజ. (నో. నీ. నో.) - అప్తాయ
కుఁడు.

అప్తాయిత నం. విజ. (ఋ. క్రీ. ఋ.) - అప్తాయ
కుఁడు.

అప్తాయితుఁడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. తృప్తి
నొందింపఁబడినవాఁడు; సంతోషపెట్టఁ బడిన
వాఁడు. 2. పెంపఁబడినవాఁడు, బలియఁ జేయఁ
బడినవాఁడు.

అప్రచృన్నము నం. వి. అ. న. గమనాగమనముల
యందు బంధుమిత్రాదులను కుశలప్రశ్నాదులచే
ఆనందపఱుచుట.

అప్రపదము నం. అవ్య. అ. న. పాదాగ్రము
వఱకు.

అప్రవదీనము నం. విజ. (అ. అ. అ.) పాదాగ్రము
వఱకు వ్రేలాడునది. (అంగీ. అఁడుదాని
పావడ, మొ.)

అష్టవనము నం. వి. అ. న - అష్టవము.

అష్టవము నం. వి. అ. వ్రం. 1. స్నానము, మునుక.
2. నీళ్లు అంతటను చల్లుట.

అష్టవక్రతి సం. వి. న్. శం. స్నాతకుఁడు, వేదముల నధ్యయనముచేసి దాంపర్యగ్రహము కొఱకు సమావర్తనస్నానము సలిపి దాంలాభమునకుఁ బూర్వము వ్రతవిశేషము నాచరించు ద్విజుఁడు.

అష్టావము సం. వి. అ. శం. 1. స్నానము, మునుఁ. 2. నీళ్లుచల్లుట, తడుపుట, 3. ముంచుట. 4. వెల్లువ, వఱద.

అష్టావితము సం. వి. (అ. అ. అ.) ఒలాది ప్రవాహముచేత అంతటను వ్యాప్తమైనది.

అష్టావ్యము సం. వి. (అ. అ. అ.) స్నానము చేయునది (మనుష్యాది). వి. అ. న. స్నానము.

అష్టతము సం. వి. (అ. అ. అ.) 1. మునిగినది. 2. ఆర్ద్రభూతము, తడిసినది. 3. అభివ్యాప్తము. వి. అ. న. 1. స్నానము. 3. దుముకుట.

అష్టతవ్రతి సం. - అష్టవక్రతి.

అష్టతుఁడు సం. వి. అ. శం. అష్టవక్రతి, స్నాతకుఁడు.

అష్టష్టము సం. వి. (అ. అ. అ.) 1. కొంచెము దగ్ధమైనది. 2. పూర్ణముగా దగ్ధమైనది.

అఫీనము సం. - అపూకము.

అపూకము సం. వి. అ. న. నల్లమందు, అహిఫేనము.

అబి¹ వి. కంటిపాప. అం. భా. 2. 143,

అబి² వి. అత్యాశ.

(వ్యవ) ఎంత తిన్నను వానికి అబ తీరలేదు, వాఁడు అబతో అంతయు వడ్డింపు మనియెను.

అబంధనము సం. వి. అ. న. - అబంధము.

అబంధము సం. వి. అ. శం. 1. గట్టికట్టు, 2. యోక్తము, పలుపు. 3. ప్రేమ. 4. భూషణము.

అబద్ధము సం. వి. (అ. అ. అ.) 1. బద్ధము, కట్టబడినది; స్థిరముగా నిలువబడినది.

శ్లో. సర్వదనాబద్ధదృష్టిమ. సం. రఘు 1. 40. 2. ఏర్పఱువబడినది, రచితము.

న. అబద్ధమండలా తాపసపరిషత్. కాదం.

వి. అ. న. 1. దృఢబంధనము, గట్టికట్టు. 2.

భూషణము. 3. యోక్తము, పలుపు. 4. ప్రేమ.

అబర్హణము సం. వి. అ. న. - అబర్హము.

అబర్హము సం. వి. (అ. అ. అ.) పెకల్చునది, పెల్లగించునది. వి. అ. శం. ఉత్పాటనము, పెకల్చుట. 2. హింసించుట.

అబర్హితము సం. వి. (అ. అ. అ.) పెకలింపబడినది.

అబాధ సం. వి. అ. శ్రీ. - అబాధము.

అబాధము సం. వి. అ. శం. వీడ, దుఃఖము.

అబిడ న. (అ + బిడ్డ.) అమె.

చ. ... అబిడమొగ మట్టె కన్గొని కులేరుని కూరిమిపట్టి యిట్లనున్. ఉ. రా. 4. 228.

అబూతి వి. (సం. అభుక్తిః. ప్రా. అవలత్తి.) పెను తిండి.

గీ. తనరు నాభుక్తి యాబూతి యనఁగ... అం. భా. ... 280.

అబూతికొఁడు వి. తిండిపోతు, భక్షకుఁడు. (శ. ర.)

అబ్బము సం. వి. (అ. ఈ. అ.) 1. అబ్బమందుఁ గలిగినది. 2. అబ్బమునకు సంబంధించినది.

అబ్ధికము సం. వి. (అ. ఈ. అ.) 1. ప్రతిసంవత్సరమును ఈయఁబడునది (పన్ను, మొ.) 2. సంవత్సర కాలమునకు ఈయఁబడునది (ఋణము, మొ.) 3. ప్రతిసంవత్సరమును చేయఁదగినది (ప్రత్యాబ్ధికము, మొ.) 4. సంవత్సరమునకుఁ జేయఁదగినది (ఏడుడి, మొ.) వి. అ. న. శ్రాద్ధవిశేషము.

(క.) ప్రథమాబ్ధికము, ఏడుడి, (చ.) ప్రత్యాబ్ధికము, తద్దినము.

అభ సం. వి. అ. శ్రీ. 1. దీప్తి, వెలుగు. 2. శోభ, కాంతి.

అభము సం. వి. (అ. అ. అ.) ఇది సమాసోత్తర పదముగా నుండి 'సదృశము' అను వర్ధము నిచ్చును.

శ్లో. ద్యూతం యో యమదూతాభం హాలాం హాలాహలోపమాం, పశ్యేద్దారాన్ వృథా కారాన్ సభవేద్రాజవల్లభః. సం. పంచ. 1. 57.

అభరణము సం. వి. అ. న. 1. చక్కఁగా పోషించుట. 2. భూషణము, తొడవు.

అభరితము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. నింపఁబడినది, పూరితము. 2. అలంకరింపఁబడినది.

అభాణకము సం. వి. అ. పుం. లోకోక్తి, జనప్రవాదము. (ఉదా: తథా చలౌకికానామాభాణకః.)

అభాతి సం. వి. శ. శ్రీ. ప్రతిబింబము.

అభాషణము సం. వి. అ. న. 1. సంబోధనము, పిలుపు. 2. ఒండొరులతో మాటాడుకొనుట, ఆలాపము. సం. రఘు. 2. 58.

అభాష్యము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఆమంత్రిణీయము, సంబోధింపఁ దగినది, పిలువఁదగినది. 2. ఆలాప్యము, మాటాడఁదగినది. 3. ప్రశ్నింపఁ దగినది, అడుగఁ దగినది, (జేమాదికము.) శ్లో. (కుశలం) పూర్వాభాష్యం ములభవిషదాం ప్రాణినామేతదేవ. మేఘ. 2. 88.

అభాసము సం. వి. అ. పుం. 1. కాంతి, ప్రకాశము. 2. ప్రతిబింబము. 3. ఒకటిమఱియొకదానివలె-అవాస్తవముగా - కనఁబడుట యనుదోషము. (ఉదా: హేత్యాభాసము, రసాభాసము, మొ.)

అభాసురుఁడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) చక్కఁగాఁ బ్రకాశించువాఁడు.

అభాస్వరుఁడు సం. విజ. - ఆభాసురుఁడు. వి. అ. పుం. ఒకానొకగణదేవత. (వీరు అఱువది నలుగురు.)

అభిచరణికము సం. విజ. (అ. ఈ. అ.) అభిచారమునకు-శత్రు మారణవశీకరచాదులకు-సాధనమైనది. (మంత్రాది.)

అభిచారికము సం. - అభిచరణికము.

అభిజనము సం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. వంశమును బట్టి నచ్చినది, 2. వంశమునకు సంబంధించినది. 3. తనపూర్వులుండుదేశమునకు సంబంధించినది.

అభిజాత్యము సం. వి. అ. న. 1. కులీనత, గొప్ప వంశమునఁ బుట్టుట, 2. పాండిత్యము. 3. సౌందర్యము.

అభిజితము సం. విజ. (అ. ఈ. అ.) అభిజిన్నక్షత్రమునఁ బుట్టినది.

అభిధానికము సం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. అభిధానమందలిది, నిఘంటువునందలిది. 2. నామమును బట్టి నచ్చినది.

అభిధానికుఁడు సం. వి. అ. పుం. అభిధానము చేసినవాఁడు, నైఘంటుకుఁడు.

అభిమానికము సం. విజ. (అ. ఈ. అ.) అభిమానము వలనఁ గలిగినది.

అభిముఖ్యము సం. వి. అ. న. 1. అభిముఖభావము, ఎదురు మొగమై యుండుట. 2. ఆనుకూల్యము.

అభిరూపకము సం. వి. అ. న. - అభిరూపభావము-సౌందర్యము, చక్కఁదనము.

అభిరూప్యము సం. - అభిరూపకము.

అభిషేచనికము సం. విజ. (అ. ఈ. అ.) పట్టాభిషేకమున కుపయోగించునది (పదార్థము.)

అభిహారికము సం. వి. అ. న. రాజాదులకు నమర్పింపఁ దగినకానుక.

అభీక్ష్యము సం. వి. అ. న. - అభీక్ష్యభావము - 1. సాతత్యము, ఎడతెగకుండుట. 2. పొనః పున్యము, మరల మరల నచ్చుట.

అభీరపల్లి సం. వి. శ. ఈ. శ్రీ. గొల్లపల్లె, ప్రేపల్లె.

అభీరము సం. వి. అ. పుం. ఒకదేశము.

అభీరి సం. వి. ఈ. శ్రీ. 1. గొల్లవాని పెండ్లాము. 2. అభీరజాతిశ్రీ, గొల్లది. 3. అభీరులభాష.

అభీరుఁడు సం. వి. అ. పుం. 1. మిక్కిలి పిటికి వాఁడు-గొల్లవాఁడు. 2. అభీరదేశవాసి. 3. అభీరదేశపురాజు.

అభీలము సం. విజ. (అ. అ. అ.) భయంకరము. వి. అ. న. 1. శరీరభాధ. 2. దుఃఖము.

అభుక్తి సం. వి. శ. శ్రీ. పెనుతిండి, ఆబూతి.

అభుగ్నము సం. విజ. (అ. అ. అ.) కొంచెము వంపఁబడినది; కొంచెము వంకరయైనది.

అభేరి సం. వి. ఈ. శ్రీ. (నంగిత) రాగిణిభేదము.

అభోగము సం. వి. అ. పుం. 1. పరిపూర్ణత.

క. అభోగము తద్వస్తుచ, యాభోగము నెందుఁ గన్నయవి గావు మమీ. విజ. వి. 1. 128.

2. నైకాల్యము.

ఉదా : గగనాభోగము, గండాభోగము. మేఘ. 2. 29.

3. ప్రాంతప్రదేశము, చుట్టు నుండుచోటు.

వ. యథాయమాభోగస్తపోవనస్య. కాకుం. 1.

4. యత్నము. 5. చక్కని సుఖాద్యనుభవము.
6. పాటచివరచరణమున కవి స్వనామమును
చెప్పుకొనుట. 7. విప్పినత్రాచువడగ. 8.
వరుణునిగొడుగు.

అభ్యంతరము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) లోపలిది.

అభ్యవహారికము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) భోజన
యోగ్యమైనది, తినఁదగినది (అన్నాది.).

అభ్యాదాయకము నం. వి. అ. న. పితృమాతృ
కులాదులనుండి ప్రాప్తమైన స్త్రీధనవిశేషము.

అభ్యాశికము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) సమీప
మందున్నది.

అభ్యాసితము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) అభ్యాసము
వలన ప్రాప్తమైనది.

అభ్యుదయకము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) వృద్ధిని
మిత్తమయినది, ఊమంకరము.

అభ్రికుఁడు నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) గుద్దలితో
త్రవ్వవారు.

అత్ర్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) అత్రమునుండి
పుట్టినది.

అమండము నం. వి. అ. వుం. వరండము, అముద
పుఁజెట్టు.

అమంత్రణ నం. వి. అ. స్త్రీ - అమంత్రణము.

అమంత్రణము నం. వి. అ. న. 1. సంబోధనము.
2. ఆహ్వానము, పిలుపు. 3. అభినందనము,
చుట్టములు లోనగువారిని ఆలింగనాదులచేత
సంతోష పఱచుట. 4. ప్రయాణాదులందు
బంధువులు లోనగువారి యనుజ్ఞ పడయుట,
వీడుకొనుట. 5. కామచారానుజ్ఞ, అనుజ్ఞ 6.
సంభాషణము.

అమంత్రణమునేయు మి. న. శ్రీ. వీడ్కొను.

వ. ధృతరాష్ట్రవిదురుల నామంత్రణంబు నేసి
యద్దేవముని యంతర్ధానంబునొందె ...
భార. ఉద్యో. 2. 106.

అమంత్రము నం. వి. అ. వుం. 1-అమము (అశీ
ర్ణము) నుండి రక్షించునది-అముదపుఁజెట్టు.
2-అమంత్రణము.

అమంత్రయిత నం. విజ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) అమం
త్రించువారు, అమంత్రణము చేయువారు.

అమంత్రించే నం. న. శ్రీ. 1. అమతించు, పిలుచు.
(శ. ర.) 2. వీడ్కొను, పోయినచె్చెద నని
చెప్పివిడుచు.

వ. వివాహతిథి నేటికి నాల్గవనాఁ డని
ముహూర్త నిశ్చయంబు నేసి సారుంధ
తీకులై హిమాలయంబు నామంత్రించి చని
...భార. 4. 71.

అమంత్రితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) పిలువఁ బడి
నది. వి. అ. న. 1. సంబోధనము. 2.(వ్యాక)
సంబోధన ప్రథమాంతము. 4. సంభాషణము.

అమంత్ర్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) అమంత్రించఁ
దగినది, అమంత్రణము చేయఁదగినది.

అమంద్రము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఇంచుక
గంభీరమైనది (ధ్వని, మొ.).

అమకము నం. విజ. (అ. మిశా. అ.) పకవము
కానిది, పచ్చిది.

అమగంధి నం. విజ. (శి.) పచ్చి వగుమాంసాదుల
వలె కంపు గొట్టునది.

అమజ్వరము నం. వి. అ. వుం. జ్వర భేదము, అమ
సహితమయిన జ్వరము.

అమడ వి. యోజనము, నాలుగుకోసులదూరము.
వ...అచటికి రెండామడ యగునరస్వతి పొంతం
బయలికి బలంబులం గొని చని ... భార.
శల్య. 1. 74.

గీ. అలరుఁబోడికి నొకయడు గామడయ్యె.
ఉ. రా. 2. 187.

అమతి వి. నెలపు. (చూ. అమతికొల్పు.)

జ. అమతించు', అమతికొల్పు, అమతిలు.

అమతించే' - అమతిలు. అ. శ్రీ. (✓అమతి) పుట్టు,
కలుగు.

గీ. వనిత నాకన్న నెనరై వవారు నీకుఁగలుగ
నేర్తురె నీకోర్కి తెలియఁజెప్ప. కున్న మీ
యన్నతో డన్నఁగన్నఁగవను, నలరునును
విగ్గుతో నగ వామతింప. భాగ. 10. ఉ.
840.

క. నగ వామతించుచూపులు, నగధరు మొగము
నను నిలిపి...భాగ. 10. ఉ. 270.(వచ్చుకోఁ
గూడిన చూపులు అని భావము.)

సీ. బుగులుకొంచును దాని దగ నామలించు
కస్తురిజీని వ్రాతలదుప్పటములు.యయా.
4. 120.

అమలించు' న. ౧౩. (నం. అమంత్.) 1. అమం
త్రించు, అహ్వానించు, పిలుచు.

ఉ. రాజులఁ బిల్వఁ బంపుము ధరాసుర
సంఘము నామలించు...భా. ఆర. 6.70.

క. వినుము సపిండికరణ, మృన నేకోద్దిష్టమునకు
భోజనవిధి వర్జన మొప్పు నామలించక,
చన దామెతఁ గుడువఁబోవ సజ్జనవినుతా.
భా. అను. 4. 122.

చ. ....సవతులయిండ్ల నెల్లఁ దొలునాఁడు
క్రమంబున నేఁగి తద్రవ్యతో, తృప్తమునకామ
తించి యతినంభ్రమలీలలఁ దోడితేదగున్.
పారి. 5. 57.

2. గౌరవించు, సమ్మానించు, సత్కరించు.

గీ. హర్షమగ్నాంతరంగుఁ డౌనానృపాలుఁ,
డతని కెదురేఁగి తాఁగిట నామలించి, తోడు
కొని వచ్చి యొక్క యస్తోకచిత్ర, కంబళా
వృతమైన కూటంబులోన. రంగా. 2.212.

గీ. ఓలిఁ దగుచోట్ల వారిఁ గూర్చుండఁబెట్టి,
తమ్ములమ్ములు మంచిగందములు జింక,
పొక్కిలియుఁ గప్పుము గందవొడి మొద
లగు, మంచి సరకులచే నామలించి యంత.
అచ్చ. రా. కాల. 167.

3. విందుపెట్టు, విందిడు.

మత్త....అప్పుడు తండ్రి మ.మ్మామిషంబుగ
నాఖగంబున కామలించఁ దలంచి...మార్క.
1. 72.

జ. అమలించు.

అమలించు ౪. (√అమలించు².) విందు, చుట్టములు
మొదలగు వారికిఁ బెట్టెడు భోజనము.

సీ. ఆరాధ వాతెఱయామలించుల నందెమొగ
యింపులహవణింపుల ... పలపువిలువూను
వానికలన నందింపఁజేసెఁగా యకట నీకు
...బళికటివేల్పు శతకము. 79. (చి.ని.)

అమలికొల్పు న. ౧౩. (√అమలి) నెలకొల్పు,
ఉంచు.

ద్వి. కోమలవల్లి చన్గొనలఁ కాదంబు, లామలి
కొల్పి హేమాబ్జినిచెంత. ద్వి. పరమ. 5.
389 పా. 8 వం.

అమలిలు(ల్లు) — అమలించు'. (√అమలి)

చ. అన విని యాలతాంగి నగ వామలిల న్ననుఁ
జూచి భావవే, దినివి గదమ్మ నీకు నిఁకఁ
దెల్పక యుండఁగ నేర్తునమ్మ. కువల. 3.
110.

ఉ. తామరతంపరై సిరులఁ దార్కొను కాసల
నాటిసత్యచింత, తామడి పొట్లచెల్లను సతం
బగు చుండ నమీనుభానుఁ డిం, పామలిలంగ
నిల్పఁ బొడవై బెడఁగై నమసీదుఁ గాంచి
యం, దేమను వెండికొండపయి కేఁగఁ దలం
పక బేసికంటియున్. యయా. 1. 28.

అమదము — అముదము. ౪. (నం. అమంతః,
అమండః. త. అమదక్కు.) 1. అముదపుఁజెట్టు,
పరండము (వృ.వి.) 2. పరండతైలము.

సీ. మానెందునూనె యామదము నేయంతయు
నందులోపలఁ గలయంగఁబోసి. గోచికీతాన్.
1. (చి. ని.)

3. ౪. పరండబీజములు.

(ఈక్రిందిప్రయోగములందు 'అమిదము, అమి
దెము' అనురూపములుగూడఁ గన్పట్టుచున్నవి.)

సీ. నెఱతుందునుకలై ననీరుల్లి యరిపడిమిళితంబు
నేసి యామిదమువెంచి. చికీతాన్. 2. (చి.ని.)

సీ. దివ్యైచమురు నామిదెము నాముదం బననేరం
డతై లాఖ్య లెసంగు...సాంబ. మా. 47.

అమనస్యము నం. ౪. అ. న. ప్రసవవేదన, విడ్డ
కుట్టు. (—జన్మమువలనఁ గలిగినది—దుఃఖము
అని కొందఱు.)

అమని ౪. 1. వసంతఋతువు; వసంతుడు.

గీ. ...తేటికదుపు లామనిఁ దలనూపె. పారి.
8. 51.

సీ. తనచెలికాని కామని కనంగుఁ డొసంగిన
కృపాణి యేమొ యీనలినపాణి. చం. రా.
8. 38.

2. పంట యొప్పిడిచేయించుట, పంట కోసి
జాగ్రత్త పెట్టించుట. అం. భా. 8. 51.

వి. 1. అధికము, మిక్కుటము.

వ....ఆరామ పేరామనియెడుట నెమ్మనంబునం
జేరామనియై వర్తిల్లునార్తి సంబెరం బిచ్చి.
హర. 3. 98.

8. తృప్తికరము.

వ. ...తోపుచూపఱకుం జేరామనిగా నామని
యొప్పెనంత. యయా. 4. 13.

క్రి. వి. అధికముగా; తృప్తికరముగా.

ఉ. ఆమని మేసి యాముకొని యంతటఁ జేర్చి
చెలంగు గోధన,స్తోమము గొంచు నగ్రజుని
తోడ యతోదతనూభవుండు...హరి. పూ.
7. 91.

(ఇట 'ఆమనిగా మేసి' అని అన్వయింపఁదగును.)

క. నామాటకడుగు చాటకు, నేమముధ్మంబు
నేయ సిద్ధించుఁ దగన్, భూమీసురులకు
నన్నం, బామనిగా నిడుము మనకు నభివృద్ధి
యగున్. శేష. 1. 92.

జ. ఆమనిచెలి.

అమనిచెలి వి. (ఆమని + చెలి) మన్మథుఁడు. సాంబ.
దేవ. 8.

అమము నం. వి. (అ. అ. అ.)—పక్వముగానిది -
1. వండనిది (తండులాది). 2. వండనిది పచ్చిది
(కాయ.) 3. కాలనిది (కుండ). 4. పరిపాక
దశకు రానిది (జ్వరము, వ్రణము, మొ.). 5.
జీర్ణింపనిది, అఱుగనిది (ఆహారము.) వి. అ.
పుం. 1. తెవులు, రోగము. 2. రోగవిశేషము,
ఆమవ్యాధి.

అమయము నం. వి. అ. పుం. రోగము, తెవులు.

అమయావి నం. వి. (నొ. నీ. నొ.) రోగి,
తెవులుగొంటు.

అమర క్తము నం. వి. అ. న. ర క్తగ్రహణిరోగము.

అమరజాంతము నం. అన్య. అ. న. మరణావధి
వఱకు, చచ్చువఱకు.

అమరజాంతికము నం. వి. (అ. ఈ. అ.) మరణ
మును హద్దువఱకు నుండునది, చచ్చువఱకు
నుండునది.

అమరసము నం. వి. అ. న. ర క్తముగా మూలుటకు
పూర్వస్థితిలో నుండెడు అమరసము.

అమర్దము నం. వి. అ. పుం. 1. గట్టిగాఁ బట్టి వీడిం
చుట. 3. పిండుట; పినుకుట; నలుపుట.

అమర్ది నం. వి. (నొ. నీ. నొ.) 1. వీడించునది.
2. పిడుచునది; పిండునది; నలఁచునది.

అమర్శనము నం. వి. అ. న. — ఆమర్శము.

అమర్శము నం. వి. అ. పుం. చక్రఁగా స్పృశించుట.

అమర్షణము నం. వి. అ. న. — ఆమర్షము.

అమర్షము నం. వి. అ. పుం. అమర్షము, కోపము.

అమలకము నం. వి. అ. పుం. న. 1. ఉసిరిక
(వృ.వి.) 2. ఉసిరికకాయ.

అమలకీ నం. వి. అ. స్త్రీ ఉసిరిక (వృ.వి.).

అమవడ వి. (నం. ఆమవటికా. క. ఆమవడె.
శ. ఆమవడై.) పొగచిన పుల్ల పెరుఁగులో
నాన వేసిన వడ.

సీ. ...వడియాంబు లతిరసంబులు వడ లామ
వడలు, పరమాన్నములు...బ్రహ్మోశి. 380.

అమవాతము నం. వి. అ. పుం. అజీర్ణమువలన
వాయువుచేత ప్రేగులు మాంద్యము నొందుట,
మలబద్ధత.

అమకూలము నం. వి. అ. పుం. అజీర్ణమువలనఁ
గలుగు కూలజాధ. కడుపునొప్పి.

అమక్రాద్ధము నం. వి. అ. న. బియ్యము మొదలగు
అపక్వపదార్థములతోఁ బెట్టెడు క్రాద్ధము.

అమాతిసారము నం. వి. అ. పుం. గ్రహణి, అతి
సార రోగవిశేషము.

అమాన్నము నం. వి. అ. న. పచ్చిబియ్యము.
(ఉప్పుడుబియ్యము కానిది)

శ్లో. అమాన్నంతే ప్రయచ్ఛామి ఫలతాంబూల
సంయుతం. (బృహన్నందికేశ్వర ప్రోక్త
దుర్గోత్సవపద్ధతి)

అమావాస్యము నం. వి. (అ. ఈ. అ.) 1. అమా
వాస్యయందు కలుగునది, అమావాస్యయందు
జరుగునది. 2. అమావాస్యకు సంబంధించినది.

అమాశయము నం. వి. అ. న. కడుపులో పొడ్డునకు
పై భాగము, అన్నకోశము. (ఇందు అపక్వాన్న
ముండును.)

అమి-అము. ఎ. మదము; గర్వము.

ఉ. ...చిచ్చుపై. నామి నెదిర్చి చచ్చుళలభావ
శీతైవడి నొక్కపెట్టునన్. సీతావి. 4. 21.

అమిక - హామిక. ఎ. (నం. అహమహమికా.)
గర్వము, మదము.

సీ. గర్వంబు మేనులుగన్నట్టు లుండెడు దొరల
యామిక లెందుఁ దొలఁగిపోయె. విజ. వి.
పీఠి. 42.

అమిక్ష నం. ఎ. ఆ. ప్రే. పాలవిలుగుడు, కూకు.

అమిషప్రియము నం. ఎజ. (అ. ఆ. అ.) మాంసమం
దిష్టము గలది. ఎ. ఆ. శుం. కంకము, రాపు
లుఁగు.

అమిషము నం. ఎ. ఆ. శుం. న. 1. మాంసము.
2. భోగ్యమగువస్తువు. 3. ఆశఁగొలుపువస్తువు,
లోభనీయవస్తువు. 4. లోభము, ఆశ. 5.
భోగము. 6. ఉత్కోచము, లంచము.

అమిషి నం. ఎ. ఈ. ప్రే. జటామాంసి (వృ.వి.).

అమీలవము నం. ఎ. ఆ. న. కన్నులు కొంచెము
మూయుట.

అము-అమి. ఎ. (నం. అహమ్.) మదము; గర్వము.

సీ. అముచేనుఁగు మోముసామి ముద్దులపట్టి
జక్కరవిరిఁజొడి సవతిమిన్న. రసిక. 1. 2.
ఉ. అమునఁ ద్రుళ్లుకొంచు దనుజాధమ నోరికి
వచ్చినట్టు లే, మేమొ దురుక్తులాడెడు...
రసిక. 6. 81.

వ. ...లిగుపుపొట్టలం గనుపట్టునట్టివియును...
కమ్మదనఁబు లీని సుందరీప్రాయంబున
నామువలచునవియును...భీమ. 2. 55.

(అమువలచు - మదపువాననవేయు.)

అవ్య. అధికముగా; దట్టముగా.

సీ. అమల్లియలదాఁటి శ్రీమల్లికుచవాటి యా
మల్లి కొనియుండు నరుగఁ దగదె. రా. వి.
8. 84.

(చూ. అముకవియు. 2.)

బ: అముకవియు, అముకొను, అముచేనుఁగు,
అమునీరు.

అముకవియు అ. ౧. (√అము) 1. మదమెక్కు,
క్రొవ్వు.

సీ. కాలుపుల్ దిని యాముకవిసి మనోృతులు
కారుపోతులనై నఁ గదియఁ జూచు.సారంగ.
1. 68.

గీ. ...అన్యపాల,తిలకుఁ జేర్పంగ నెన్నఁడు
గలుగునొక్కొ, యాము కవిసినకుచకుంభ
సీమయందు. విజ. వి. 8. 28.

2. అధికముగా వ్యాపించు, మిక్కుటముగా
వర్చు.

గీ. అంతఁ బడమట నెఱసంజ యాముకవినె,
నలిని కనుమూసెఁ దుమ్మెద కలువ కరిగె.
రామా. 6. 107.

సీ. నిశ్వాసవవంబు నెలకొన్నచో నెల్లఁ
క్రతామిన్కు నెత్తావు లాముకవియ. పాండు.
2. 152.

అముకొను అ. ౧. (√అము) 1. మత్తిల్లు,క్రొవ్వు.

ఉ. అమని మేసి యాముకొని యాదటఁ జేర్చి
చెలంగుగోధన,స్తోమము గొంచు నగ్రజుని
తోడ యశోదతనూభవుండు...హరి. పూ.
7. 91.

2. గాఢమగు, అధికమగు.

గీ. అనుచుఁ బలికిన యశరీరియంచితోక్తి,
కాత్మ నలరుచు సతిపతు లాముకొనిన,
ప్రేమతో నేఁగి...సురా. 148.

3. అలముకొను, వ్యాపించు.

వ. నిండుపన్నీటి యేటి కాలువలతావులతావు
లందాముకొన్న కన్నె వెన్నెలలు. ఘటికా.
2. 148.

4. కవియు, పై కొను.

కా. లేమా! లేమరు లేమరల్పక విరాళిం
దూలి సోమాన్వయో,ద్దాముఁ గోమున
నాముకొంటి నఁటవే తానై హికాలాప
ముల్, ప్రేమం గోమలకోమలాక్షరముగాఁ
బెక్కాడి సొక్కింప న, క్కామిం గామిని
కామినీమనసిజం గై కొంటి నాకొఁగిటక.
కృ. శకుం. 8. 92.

అముక్తమాల్యద నం. ఎ. ఆ. ప్రే. 1-(తనచేత)
ధరింపఁబడిన మాల్యము (శ్రీరంగస్వామికి)
నిచ్చినది - కూడికొడుక్తవాచ్చియారు, గోదా
దేవి. 2. ఈమె నాయుకగాఁ గలయొకానొక

ఆంధ్ర ప్రబంధము, శ్రీకృష్ణ దేవరాయవిరచిత
మగు విష్ణుచిత్తీయము.

అనుక్రమము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. విడిచి
పెట్టఁబడినది. 2. ధరింపఁబడినది (వస్త్రా
దికము). 3. వయఁబడినది (కాణము, మొ.).

అముక్తి సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. విడుదల. 2. పరి
ధానము, ధరించుట. 3. మోక్షము. అవ్య. ఇ.
న. ముక్తి పర్యంతము.

అముఖము సం. వి. అ. న. 1. ప్రారంభము. 2.
ప్రస్తావన. (ఇది నాటకముయొక్క అంగ
భేదము.

అముతేనుఁగు వి. (√అము) మదపుతేనుఁగు.
రసిక. 1. 2.

అముత్రికము సం. విజ. (అ. ఈ. అ.) పరలోక
మందు కలుగునది.

అముదము — ఆమదము.

(ఏరండవృక్షము.)

కాశీ. 7. 234, అం. భా. 2. 48.

(ఏరండతైలము.)

అం. భా. 2. 268, సాంబ. మా. 47.

అమునీరు వి. (√అము) మదజలము.

గీ. అగుచు జిగి చెక్కుఁగవ జాటునామునీరు,
గ్రోలుటకుఁ జేరుజమిలిముక్కాలిబారు,
గొనబు పాటల కెదఁ గేరుకొనుచు సారు,
నెరపు నెఱవేల్పు నామది నిలుచుఁగాత.
అచ్చ. రా. బాల. 7.

అముష్మికము సం. విజ. (అ. ఈ. అ.) పరలోక
మందుఁ గలుగునది.

అముష్మకులిక సం. వి. అ. స్త్రీ. వాసి గన్నవంశ
మునఁ బుట్టుట; ప్రకస్తమగు కులమునఁ
బుట్టుట.

అముష్మపుత్రిక సం — అముష్మకులిక.

అముష్మాయణుఁడు సం. విజ. (అ. ఈ. అ.)
ప్రఖ్యాతవంశోద్భవుఁడు, వాసి గన్నవంశ
మునఁ బుట్టినవాఁడు.

అమూలము సం. అవ్య. అ. న. మొదలంట, మొదటి
నుండి.

(1 - 26)

అమూలాగ్రము సం. అవ్య. అ. న. మొదటినుండి
చివరవఱకు, అంతయు.

అమృష్టము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. కాకఁబడి
నది, సంస్పృష్టము. 2. బలాత్కారముగా
ఆక్రమింపఁబడినది. (సం. కు. సం. 2. 31.)
3. శుద్ధిచేయఁబడినది, శోధితము; నిర్మలముగా
సిద్ధము చేయఁబడినది (అన్నాది).

అమె — ఆయమ. న. వి. (ఆ+అమ్మ.) 1.
ఆపూజ్యురాలు. 2. అస్త్రీ.

(వ్యవ) ఆవచ్చినయామె యెవరు? (ఇటువృత్తి
యందు తచ్చట్టార్థకము పోయినది.)

అమెత వి. (నం. ఆమంత్రణం.) విందు.

గీ. ...నిఖలనిలింపసభయు, నప్పటప్పటికిని
జిహ్వత్రుప్పు డుల్లి, నామెత లెఱింగె
నీతుషారాద్రి కతన. మనుచ. 2. 11.

గీ. ఆమెతల నిచ్చలు నొనర్చు నలఘుమహిమ.
చంద్ర. 1. 5.

గీ. మేటితుమ్మెదగముల కామెతలు పెట్టు.
రసిక. 4. 154.

అమోకము సం. వి. అ. పుం. పరిధానము, ధరిం
చుట.

అమోచనము సం. వి. అ. న — అముక్తి.

అమోటనము సం. వి. అ. న. నలఁగఁ గొట్టుట.

అమోదకము సం. విజ. (అ. దిశా. అ.) 1. సం
తోషపెట్టునది. 2. పరిమళింపఁ జేయునది.

అమోదనము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. సంతోష
పెట్టునది. 2. పరిమళింపఁ జేయునది.
(అ. ఈ. అ.) 1. సంతోషపెట్టుటకు సాధన
మయినది. 2. పరిమళింపఁ జేయ సాధనమైనది.
వి. అ. న. 1. సంతోషపెట్టుట. 2. పరిమళము
కలిగించుట.

అమోదనీయము సం — అమోద్యము.

అమోదము సం. వి. అ. పుం. 1. దూరముగా
వ్యాపించెడు పరిమళము; పరిమళము. 2.
సంతోషము.

అమోదయిత సం. విజ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) 1.
సంతోషపెట్టునది. 2. పరిమళింపఁ జేయునది.

అమోదయితవ్యము సం — అమోద్యము.

అమోది నం. విజ. (నో. నీ. నో.) 1. సంతోషము కలది. 2. సుగంధము గలది.

అమోదించు నం. అ. శ్రీ. 1. సంతోషించు. 2. సమ్మతించు. 2. పరిమళించు.

అమోదితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. సంతోష పెట్టఁబడినది. 2. పరిమళింపఁజేయఁ బడినది.

అమోద్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) అమోదింపఁ జేయఁ దగినది.

అమోషము నం. విజ. (అ. అ. అ.) దొంగిలించు నది, మ్రుచ్చిలించునది. వి. అ. శ్రీ. దొంగ తనము.

అమోషి నం. వి. నో. శ్రీ. దొంగ.

అమ్నాతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. చక్కఁగా అభ్యసించఁబడినది, ధారణకై మరల మరల వల్లింపఁబడినది. 2. చెప్పఁబడినది. వి. అ. న. చక్కని అభ్యాసము; చక్కఁగా జదువుట.

అమ్నాతి నం. విజ. (నో. నీ. నో.) 1. వేదాదులను అభ్యసించినవాఁడు. 2. వేదములను వల్లెవేసిన వాఁడు.

అమ్నానము నం. వి. అ. న. 1. (వేదాలను) పఠించుట; వల్లె వేయుట. 2. చెప్పట.

అమ్నాయము నం. వి. అ. శ్రీ. 1. చక్కఁగా అభ్యసించుట, చక్కఁగా పఠించుట. 2. వేదము. 3. శాస్త్రము. 4. సంప్రదాయము, శిష్టాచారము. (సంప్రదాయమువలనఁ గాని వంశ క్రమమునఁ గాని యేర్పడినయాచారవ్యవహారాదికము.) 5. వంశము. (కే. ని.)

క. ...పాపమతివై భరతా,మ్నాయులగుపాండవేయుల, శ్రీయిమ్మెయిఁ గొనిననిన్నుఁ, జీయనరె యెరుల్. భార. సఖా. 2. 185.

రి. సముదాయము.

ఉ. ఆయతకిర్తితో వివిధయాగములకా సుర ధారణి సురా,మ్నాయము నాహితాహుతి సమంచితదక్షిణ లిచ్చి తన్నుచుకా. భార. ఆది. 1. 89.

అమ్రకూటము నం. వి. అ. శ్రీ. ఒకానొక పర్వ

అమ్రగంధకము నం. వి. అ. న. సమష్టిలావృక్షము, నర్ద్యామ్రము (వృ. వి.).

అమ్రపేళి నం. వి. ఈ. శ్రీ. ఎండఁబెట్టిన మామిడి పండుముక్క. మామిడిచిన్ని.

అమ్రము నం. వి. అ. శ్రీ. చూతము, మామిడి (వృ. వి.) న. మామిడిపండు.

అమ్రవణము నం. వి. అ. న. చూతవనము, మామిడి తోపు.

అమ్రాతకము నం. వి. అ. శ్రీ. 1. అంబాళము (వృ.వి.). 2. ఎండఁబెట్టఁగా గట్టిపడినమామిడి పండ్ల రసము, మామిడితాండ్ర. న. అంబాళపు పండు.

అమ్రాతము నం. వి. అ. శ్రీ. అంబాళము (వృ.వి.) న. అంబాళపు పండు. (దీనిరసము మామిడి పండు రసమువలె నుండును.)

అమ్రావర్తము నం. — అమ్రాతకము.

అమ్రమ(ము) నం. వి. నో. శ్రీ. పులుసు, పుల్లఁదనము.

అమ్రేదనము నం. వి. అ. న. పదములనుగాని వర్ణములనుగాని రెండు మూడు మారులు చెప్పుట.

అమ్రేడించు నం. న. శ్రీ. రెండు మూడు సారులు వచించు; పెక్కుసారులు పలుకు.

వ. కొన్ని (విధిశిరంబులు) యజురామ్నాయం కామ్రేడించునవియును భీమ. 5. 8.

అ. శ్రీ. అమ్రేడితమగు, రెండు మూడు సారులు పలుకఁబడు.

వ. సంయమీశ్వరతలకంబుల వికస్వరస్వరంబుల కామ్రేడించువేదమంత్ర పఠనంబులవలన... ఆ సమయంబు ... ఘూర్ణమాసార్ణవంబు గ్రేడి సేయుచుండె. పారి. 5. 75.

అమ్రేడితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) రెండుమూడు మాటులు చెప్పఁబడినది (పదము); అధికముగాఁ జేయఁబడినది, ఎక్కువగా, జేయఁబడినది.

క. ప్రోడతనంబులు మీఱఁగఁ, వేడియ లడుగులు మొగములుఁ జేతులు మెఱయన్, వేడుక నీదఁగ నపు డా,మ్రేడితజలజాత మయిం గుడి. వేడుక సారి 4 82

ఉ. ఆడితె నీదువందె మని హస్తనఖప్రసరచ్చ
విచ్చటా, మ్రేడిత పాండురద్యుతినమృద్ధి
గరం బమరంగఁ కాచికల్, వేడుకతోడఁ
బుచ్చికొని...కళా. 6. 119.

ఎ. అ. న. 1. రెండు మూఁడు సారులు చెప్పుట.
2. (వ్యాక) ద్విరుక్తముయొక్క పరరూపము,
రెండుమాటులు చెప్పఁబడినదానిలో రెండవది.
(బుధవర్ణనము)

సీ. వీప్సయో కాని పూవిలుకానిసఖనకు
నామ్రేడితమొ కాని యబ్ధిజనకు. కాళి. 4.
191. (ఇట ప్రతిబింబము, సాటి - అని
భావము.

అష్ట నం. ఎ. అ. శ్రీ. చింతచెట్టు.

అష్టము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) పుల్లనిది. ఎ. అ.
పుం. మద్రదనములలో నొకటి, పులుసు.

అష్టలోజిక నం. ఎ. అ. శ్రీ. పులిచింత, పులిచెంచలి
(వృ. వి.)

అష్టవేతనము నం. ఎ. అ. పుం. పుల్లప్రబృలి (వృ.
వి.)

అష్టి నం. ఎ. ఈ. శ్రీ. చింతచెట్టు.

అష్టిక నం. ఎ. అ. శ్రీ. 1. చింతచెట్టు. 2. ఆమ్లై
ర్దారము, పులిత్రేనుపు.

అష్టిక నం - ఆమ్లిక.

అయక న. ఏ. (అ + అక) ఆకె, ఆపూజ్యశ్రీ.
బంధురవృత్తము ... గెలుపుల నిరినెలఁత
దక్కం గైకొని యాయకతో. యయా. 4.
165. కళా. 1. 68.

అయకట్టు మి. ఎ. (అయము + కట్టు - క. ఆయ
కట్టు. క. ఆయక్కట్టు.) 1. రాబడియొక్క
నిర్ణయము.

గీ. సరవిగుడికట్టుగాఁజెంగ వెరసుప్రాసి, యంత
కము వేసి కులవర్గు లాయకట్లు, దీర్చిదిన
వహి వపరగతి ప్రతీర, నొరవడినిర్ణయింప
శేషాహి యతఁడు. హంస 4 29.

2. చెఱుపు మొదలగువాని క్రింద సేద్యమగు
భూమియొక్క పరిమితి.

అయకము - అహకము. ఎ. కాకట్టు, కుదువ,
అధి.

అయకాఁడు మి. ఎ. (అయము + కాఁడు. క. ఆయ
గాఁ. క. ఆయక్కారకా.) పన్ను పుచ్చుకొను
కరణము మున్నగుగ్రామాధికారి. (క. ర.)

అయగము ఎ. గజాదులపై వేసెడిచిత్రకంఠము.
సీ. పసిడి యాయగములు పన్ని యాయిత
ముగా గజవాజితతికిఁ బక్కంలు నెరయఁ,
బెట్టి. కు. సం. 12. 784.

వ. మణికనకనేత్ర పట్టికామయం బగు నాయ
గంబునం బన్నియున్ననంది నిందుశేఖరుం
డెక్కుడు...కు. సం. 8. 25.

అయతచ్చద నం. ఎ. అ. శ్రీ. కదళి, అరటి
(వృ. వి.)

అయతనము నం. ఎ. అ. న. 1. ఇల్లు, ఉనికిపట్టు.
2. స్థానము, ఆశ్రయము. 3. యజ్ఞస్థానము. 4.
గుడి, దేవాలయము. 5. బౌద్ధాలయము.

అయతము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. దీర్ఘము,
నిడుపై నది. 2. విస్తృతము, విరివియైనది.
3. అకర్షింపఁబడినది, లాగఁబడినది.
శ్లో....అయతవల్ల మగ్రే కురంగిభి ర్యత్ననిరు
ద్ధవాప్రాః. శిశు. 3. 80.

4. నిరోధింపఁబడినది.

‘త్రిర్జ పేదాయతప్రాణః’ (యోగియా-వాచ.)
ఎ. అ. పుం. (తేత్రగ) దీర్ఘచతురస్రము.
(దీనికి పొడు గెక్కువగను వెడల్పు తక్కువ
గను ఉండును.)

అయతి! ఎ. ఆయము, రాబడి.

బ. ఆయతికాఁడు.

అయతి! ఎ. శ్రేష్ఠాదిమాసచతుష్టయము, శ్రేష్ఠము
మొదలుకొని నాలుగేసిమాసములకాలము,
కందాయము, కారు.

సీ. ఆయతి కారు కందాయ మనంగ శ్రేష్ఠాది
మాస చతుష్టయంబు దనరు. అం. భా.
1. 86.

అయతి! నం. ఎ. అ. శ్రీ. 1. ఆయామము, నిడుపు.
2. ప్రభావము, కోశదండములవలన రాజునకుఁ
గలుగుశక్తి. 3. ఉత్తరకాలము, భవిష్య
త్కాలము. 4. ఫలదానకాలము, ఫలము
గలుగుతఱి.

శ్లో. ఇయం శివాయా నియతేరివాయతిః. సం.
కిరా. 4. 21.

5. ప్రాపణము. 6. సంగమము, కూడిక. 7.
పని, కర్మము. 8. సంయమము, నిగ్రహము.

అయతికాండ (√అయతి) రాజాదాయమును
రక్షించువాడు.

క. ఆయతికాండ వలయునర, నాయకునకు...
భార. కాం. 2. 363.

(శ్లో. రాజకోశస్య గోప్తారం. సం. భార. కాం.
82. 4.)

ఉ. ఆయతికాని కీకు మమరాలయముఖ్యము
లాతః దర్శత్య, స్థాయతుడై నిశ్శోర్వివగు
నప్తికిః దధనముం దొరల్చి రాజాయత
నంబుః జేర్చు మఱి యట్టిదపథ్యము ...
అము. 4. 218.

అయత్తపడు వి. అ. శ్రీ. (అయత్తము+పడు.)
సిద్ధపడు.

ద్వి. ...మీకులం బెల్లఁ, కాయకరోపాగ్ని భస్మీ
కరింతు, నాయత్తపడియుండు మనిన నీ
విపుడు, పోయెదవో నినుఁ బోనీను గాని,
పుడమి శత్రుఘ్నుండు పుట్టనినాఁడు,
కడిఁది వీరుడ వైతి గాక నేడగుడె. రం.
రా. ఉ. 145 పా. 23 పం.

ద్వి. కాయంబు కడఁజేసి కన్నులు మూసి,
యాయత్తపడియుండె నారాజసుతుఁడు.
ద్వి. శ. సా. 2. 82 పా. 6 పం.

అయత్తము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. అధీనము,
వశమైనది. 2. సిద్ధము. 3. ప్రయత్నించునది.
జాగరూకము. (విలయము)

అయత్తి సం. వి. శ. శ్రీ. 1. లోకువ, అధీనత్వము.
2. స్నేహము, చెలిమి. 3. సామర్థ్యము, శక్తి,
బలము. 4. నీమ, ఎల్ల. 5. శయనము, పరుం
డుట. 6. దినము.

అయథాతథ్యము సం. వి. అ. న. 1. అనౌచిత్యము,
తగినట్లు లేకుండుట. 2. అవాస్తవత్వము.

అయది - అయ్యది న. (అ+అది) అది.

అయన న. వీ. (అ+అన) ఆతఁడు.

క....ఆతని, కాయన నెప్పినవిధంబు నభివర్ణిం

అయవ - అవె. న. వీ. (అ+అవ) ఆమె.

అయవఱమే న. శ్రీ. సాగుబడిచేయు. (ప్రే.)

అయమ న. వీ. (అ+అమ) ఆమె.

భార. కాం. 1. 7.

అయమనము సం. వి. అ. న. 1. నిడివి. 2. సంయ
మము, నియమించుట, కట్టుపాటులోనుంచుట.
3. (విల్లు, మొ.) లాగి సాగఁదీయుట.

అయము వి. (సం. ఆయుః. శ. ఆయం. శ. ఆయ.)

1. మర్మస్థానము, అయువుపట్టు.

క. ఆయమ్ము లమ్మహీనురు, నాయమ్ములు
దాఁకవయ్యె నాయుర్మహిమన్. పాండు.
3. 53.

2. మర్మము, రహస్యము.

గీ. మిగుల రొదగాఁ గికాకిక నగుచు రతుల,
యాయములు సోఁక నెద్దియే నాడుకొనుచు
...కళా. 1. 40.

అయము సం. వి. అ. పం. 1. రాక. 2. ప్రాప్తి.
లాభము. 3. రాబడి. (అంతరాయము, అభి
నవాయము, సిద్ధాయము, సనుస్తాయము అని
ఆయములు నాలుగు విధములు - వ్యతిః
వ్యయము.) 4. పన్ను. 5. (జ్యోతి.) లగ్నము
నకు ఏకాదశస్థానము.

అయలు - అయా.

అయలె(లే) అవ్య. (√అగు-అయె+లే - అయి
నదిలే. ఇది క్రమముగా భ్రష్టమై "అయలే,
ఆయలె" అని యైయుండును. అ+అ+
లెమ్ము-అని శ. ర.) అనాదరమును దెలుపును.
చ. అలరెఁ బ్రియాకు వోర్తు ప్రియమౌట
వసంతముఁ బాడ నప్పు డ, వ్యెలఁదినపత్ని
భక్తికిని వేల్పులు మెత్తురు గాన రాగమఁ,
ఛలమునఁ దన్నుఁ పాడఁగ వసంతుఁడు
దాదయచేసెఁ గాక యా,యలె నిజశక్తి
నా యనుచు నాపనకుం గొదవెట్టె నీనునఁ.
అము. 5. 183.

ఉ. నీచెలువంబు నీసొగసు నీసరసోక్తులు నీవిలా
సముల్, నీచతురత్వ మింతయిన నిర్జర
భర్తకు నేది యాయలే, చూచితి మెందు

అయల్లకము నం. వి. అ. పుం. ఉత్కంఠ, తహ
తహ; విరహోత్కంఠ, విరహమువలనఁ
గలుగు తహతహ.

ఉ. చల్లనివాఁడు మానెలపుచందురుమామ
యటన్నఁ దద్విష, ద్వల్లభమౌగ్ధ్యవైభ
వము వ్యంగ్యము తద్దవనిచేత నాయకా,
యల్లకమగ్న యౌననుటవ్యంగ్యము ...
నరస. 2. 122.

అయవనము నం. వి. అ. పుం. న. మేఠపట్టు,
పచ్చికబయలు.

అయవారము వి. (నం. యాయావరం. క. యాయ
వార.) 1. ఇంటింటికి తిరుగుచు ధాన్యమును
గాని బియ్యమును గాని యాచించుట; అట్లు
యాచించుటవలన వచ్చిన బియ్యము, మొ.

సీ. ఆయవారముకంటె నధికకల్యాణంబు పఱిగ
యెన్పులధాన్యభక్షణంబు. భాగ. 7. 410.

సీ. అంసభాగమునందు నాయవారపుసంచి
దోర్మూలమున నిట్టితోలుసిజ్జ. తై. భా.
7. 197. ఆం. భా. 2. 17.

ద్వి. ఆయవారము లెత్తి యతిదై న్యవృత్తి, నడి
గిన ధాన్యంబు లవి వేటువేట, ముడిచిన
మూటలు మూపుపై వ్రేల్చి. ద్వి. హరిశ్చ.
ఉ. 494 పం.

(వ్యవ) వానికి ఆయవారము పెట్టి పంపుము.

అయకూలికుఁడు నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) మృదూ
పాయములచేత సాధ్యమైనపమలఁ గూడ తీక్ష
ణములైన యుపాయములచేత నెఱవేర్చుకొను
వాఁడు, సాహసికుఁడు.

అయనము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) లోహమయము,
ఇనుపది. వి. అ. న. 1. ఇనుము. 2. ఆయు
ధము.

అయస్తము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఆయాస
పడినది, శ్రమపడినది. 2. ఊస్తము, శ్రోయఁ
బడినది. 3. దుఃఖ పెట్టఁబడినది. క్లేశితము.
4. తీక్షణకృతము, వాడిచేయఁ బడినది. 5.
కుపితము, కోపించునది. 6. ఉత్పకము,
ప్రయత్నించునది.

శ్లో. ఆయస్తః మరసరిదోఘరుద్ధవర్త్యా సంప్రా
ప్తం వషగజానగంధి రోధః సం. కిరా, 7.

82 ("సంప్రాప్తం గంతుం ఆయస్తః ఉత్స
కః" వ్యాఖ్య)

అయస్థానము నం. వి. అ. న. 1. పన్నులు పుచ్చు
కొనెడుచోటు. 2. (శ్లోతి) ఏకాదశస్థానము.
అయా న. ('అ' యొక్క ఆప్రేక్షితరూపము ఇట్లే
అయయి, ఆయాయి, అయ్యై, మొ.)

శా. ఆయావేళల నాసరోజమున నాయాలిం
లన్దేల్చి. పారి. 1. 40.

అయాతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఆగతము, వచ్చి
నది (ఉదా : యాతాయాతములు.) వి. అ.
న. రాక.

అయాతి నం. వి. ఇ. స్త్రీ. ఆగతి, రాక.

అయానము నం. వి. అ. న. 1. ఆగమనము, రాక.

2. స్వభావము, ప్రకృతి.

అయాపనము నం. వి. అ. న. రిప్పించుట, రావిం
చుట.

అయామము నం. వి. అ. పుం. 1. దైర్ఘ్యము,
నిడుపు. 2. నిరోధము.

అయామి నం. విజ. (న. నీ. న.) 1. నిరోధించు
వాఁడు. 2. (దేశకాలములందు) నిడువై నది.

అయాయి - ఆయా.

గీ. అఖిలభువననివాసు లాయాయి తెఱఁగు,
లేర్పడ భణించి రాకంసదర్పహరుని, సర్ప
హరుని గ్రూరప్రచార ముడిగి, రాజలింకాభి
రాములై తేజరిల్ల. నార 1. 210.

అయాసకము నం. విజ. (అ. సి. అ. అ.) ఆయాస
పెట్టునది, శ్రమపెట్టునది.

అయాసపడు మి. అ. శ్రీ. (ఆయాసము + పడు.)
శ్రమపడు.

అయాసపెట్టు మి. న. శ్రీ. (ఆయాసము + పెట్టు.)
శ్రమపెట్టు.

అయాసము నం. వి. అ. పుం. 1. శ్రమము, బడలిక.
లిక. 2. ఉత్సాహము, పూనిక.

అయాసి నం. విజ. (న. నీ. న.) 1. అలసట
నొందినవాఁడు, శ్రమ మొందినవాఁడు. 2.
పాటుపడువాఁడు, పూనిక గలవాఁడు.

అయి వి. (క. త. అయి.) ఇది అన్యులబ్ధమువలె
పేర్ల చివర మవయోగింపఁబడును.

ఉదా: మంగాయి, గంగాయి.

కం. అం దగ్రజుండు నరహరి, కుందేందుసమాన
కీర్తి గుణవతి లక్ష్మయిం దగ నుద్వాహం
బయి, నందితసుజనుల ముగురు తనయులం
గనియెన్ చిత్రభా. పీఠి. 24.

అయిదేదాది వి. బూరుగుదాది. (ప్రౌ.)

ఆ. ఊతనీరు చెరిది నేతమూ టాయిటి, దూది
యెండవసుపు తొట్టియక్క, రంబు మేను
దీనిరహిబుణ్యమమ్ముట, కప్పురంబువెట్టి
యుప్పుగొనుట. ఆము రి. 82.

(గాలి కెగిరిపోవుదాది - అని వ్రాత ప్రతి
వ్యాఖ్య)

అయితపడు - ఆయితపడు. అ. ౫. (√ఆయితము)
సిద్ధపడు, సిద్ధమగు.

క. ...నీహారగిరి, ద్రా వివిధామరసహితుడ,
నైవచ్చెదఁ బెండ్లిఁ జూడ నాయితపడుమా.
వరాహ. రి. 35,

అయితపాటు - ఆయితపాటు. వి. (√ఆయితము)
ఆయితపడుట, సిద్ధమగుట. (శ. ర.)

అయితపెట్టు న. ౫. (√ఆయితము) సిద్ధము
చేయు.

ఉ. ...సర్వమునాయితపెట్టి. విజ. వి. 2. 89.

అయితము - ఆయితము. విజ. (శ. ఆయిత,
ఆయత. శ. అయితం.) సిద్ధమైనది.

క. సమరమునకుఁ దగునుద్యోగమునఁ బ్రవ
ర్తిల్లి రెలమిఁ గౌంతేయులు మత్స్యమహి
నాథుఁడు సన్నాహముసేసెన్ ద్రుపద
విభుఁడు నాయిత మయ్యెన్. భార. ఉద్యో.
1. 49.

వి. సన్నాహము, సిద్ధమగుట.

గీ. హర్ష మిగురొత్తఁ గయ్యపుటాయితమునఁ,
బురము వెలువడె బలిపుత్రుఁ డురుజవమున.
...భాగ. 10. ఉ. 484.

జ. ఆయితపడు, ఆయితపాటు, ఆయితపెట్టు.

అయితు(త్తు) విజ. 1. ఉచితము, తగినది.

ఉ. ...నీ, వన్నసదుక్తి కిట్టులన నాయితు గాదన
నాతఁ డిట్లమన్. చెన్నబ. 4. 884.

2. శక్యము, సాధ్యము.

ఉదా: నేనురానాయిత్రుగాడు. (ప్రౌ. వ్యవ)
అయిత్రపడు-ఆయితపడు. అ. ౫. (√ఆయిత్రము)
సిద్ధపడు, సిద్ధమగు.

క. ...మీ రాయిత్రపడి వెసన్ రం డనుచున్.
సాంగ. 1. 77.

అయిత్రపాటు-ఆయితపాటు. వి. (√ఆయిత్రము.)

గీ. ...నేవకులకు, విష్ణుసాదాప్యసాభాగ్యవిలస
నంబు, లెప్పుడపుడె సృజింప నాయిత్రపాటు,
వెలయ నున్నది. పర. 2. (శ. ర.)

అయిత్రము-ఆయితము. విజ. (నం. ఆయిత్రమ్.)
సిద్ధము.

జ. ఆయిత్రపడు, ఆయిత్రపాటు.

అయుఁడు నం. వి. అ. పుం. కంచుకి, అంతఃపురము
కాచువాఁడు.

అయుత్తము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. నియోగింపఁ
బడినది. 2. కూడినది, కలిసినది,

అయుగము వి. (శ. ఆయుగ.) కత్తిపిడి,

వ. మఱియుఁ బసిండియాయుగంబుననురియ
నురంగంబుగాఁ దొంగలిపట్టియంగట్టి చెమ్మ
మిగులఁ గై సేసిన. కు. సం. 9. 224.

(ఆయుగంబున నురియ-పిడియందు విగింపఁ
బడిన కత్తి-ఆయగము, అపముద్ర.)

అయుధశీవి నం. వి. న్. పుం. - ఆయుధముచేత
బ్రదుకువాఁడు-శస్త్రాశీవుఁడు, యోధుఁడు.

అయుధధర్మిణి నం. వి. ఈ. స్త్రీ. జయంతివృక్షము,
తక్కిలిచెట్టు (రోగమును నశింపఁ జేయుటలో
నిది యాయుధమువంటిది.)

అయుధము నం. వి. అ. పుం. న. శస్త్రము, ఖడ్గాది
యుధసాధనము.

అయుధాగారము నం. వి. అ. న. ఆయుధశాల.

అయుధి నం. విజ. (న్. నీ. న్.) ఆయుధములు
కలవాఁడు, ఆయుధములనుపయోగించువాఁడు.
(యోధుఁడు.)

అయుధికుఁడు నం. వి. శ. పుం. - ఆయుధముచేత
బ్రదుకువాఁడు-యోధుఁడు.

అయుధీయుఁడు నం.-ఆయుధికుఁడు,

అయుర్దాయము సం. వి. అ. పుం. (జ్యోతి) జాతకు
నకు జన్మకాలమందలి గ్రహరాశి స్థితివలనను
లగ్నవిశేషమువలనను లబ్ధమైన ఆయువు;
ఆయువు.

అయుర్ద్రవ్యము సం. వి. అ. న. 1. ఔషధము.
2. ఘృతము, నేయి.

అయుర్వ్యోగము సం. వి. అ. పుం. (జ్యోతి) ఆయు
వును దెలుపు ఒకానొక గ్రహయోగము.

అయుర్వేదము సం. వి. అ. పుం. చికిత్సాశాస్త్రము,
వైద్యశాస్త్రము.

అయుర్వేది సం. వి. న్. పుం. ఆయుర్వేదమును
దెలిసినవాఁడు, వైద్యుఁడు. (ఇట్లే ఆయుర్వేద
దృక్కు, ఆయుర్వేదికుఁడు.)

అయువు సం. వి. న్. న. ఉ. పుం. జీవితకాలము.
(సాస్తమైనప్పుడు దూ. ఆయుస్సు.)

అయుషము సం. వి. అ. న. ఆయువు. (ఈక్రింది
మూఁడుసమాసములలోనే ఆయుశ్యబ్దము ఈ
రూపమును బొందును. ఉదా: పురుషాయు
షము, ద్వా్యాయుషము, త్రాయుషము. దీనికి
వ్యస్తప్రయోగము లేదు.)

అయుష్కరము సం. వి. అ. (అ. ఈ. అ.) ఆయు
స్సును జెంచునది.

అయుష్కర్మము సం. వి. న్. న. 1. ఆయుర్వృద్ధి
కరమగుపని. 2. ఊంము. (శ. ర. వ్యవ.)

అయుష్కాముఁడు సం. వి. అ. (అ. అ. అ.) దీర్ఘ
యువును గోరువాఁడు.

అయుష్టోమము సం. వి. అ. పుం. ఒకానొక
యోగము.

అయుష్మంతము సం. వి. అ. (చూ. ఆయుష్మంతుఁడు.)
వి. త్. పుం. (జ్యోతి) 1. ఇరువదియేడు
యోగములలోనొకటి, 2. కృత్తికానక్షత్రము.

అయుష్మంతుఁడు సం. వి. అ. (త్. వ్యతే. త్.) చిర
కాలము బ్రదుకువాఁడు,

అయుష్యము సం. వి. అ. (అ. అ. అ.) ఆయుస్సాధ
నము, ఆయుర్వృద్ధికరము. (రసరసాయన
ద్రవ్యకర్మాది) సం. అ. న. దీర్ఘజీవనము,
దీర్ఘాయువు.

సీ. హస్తరేఖలుచూచి యాయుష్యమును భవి
ష్యము తేటతెలివిగా నానతిచ్చు. కాశీ. 8. 80.
(ఇట ఆయుష్యము - ఆయుష్ప్రమాణము.
కాని ఈయర్థము సం. ని. లలో లేదు.)

అయె-అయ్యె.

కా. ...మన్మథవిహారి క్లేశవిక్రాంతిచేఁ, బాయం
బాయెను బట్టకట్టెఁ దల. ... కాశ. శ. 14.

అయై-అయ్యై.

అయోగము సం. వి. అ. పుం. 1. వ్యాపారము.
2. గంధమాల్యాదుల కానుక: గంధమాల్యా
దులు కానుకగా నర్పించుట. 3. చక్కనికూడిక.
4. తీరము, ఒడ్డు. 5. బోధము, తెలివి. 6.
కాఁడికిఁ గట్టిన పకువులజత.

అయోగవి సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. వడ్రంగిజాతిస్త్రీ,
వడ్లది. 2. వడ్రంగి పెండ్లము.

అయోగవుఁడు సం. వి. అ. పుం. (కూర్చునకు
వైశ్యస్త్రీయండుఁ బుట్టినవాఁడు. వీనివృత్తి
వడ్రము) వడ్రంగి.

అయోజనము సం. వి. అ. న. 1. కూర్చుట. 2.
ప్రోగుసేయుట. 3. ఉద్యోగము. పూనిక.

అయోజించే సం. న. శ్రీ. కూర్చు, చేర్చు.

మ. ...అయుర్మరుభూషామణిఁ దక్కుచాగ్ర
మున నాయోజించి. ధర్మ. 1. 2,

అయోధనము సం. వి. అ. న. 1. యుద్ధము. 2.
యుద్ధభూమి. 3. వధము,

అర-ఆరా, అప. సంబోధనమునందు బహువచన
మున వచ్చు ఆగమము.

గీ. ...మగువ, లార కనుఁగొంటిరే యనునాళి
వాక్య, మొకటి విననైన నిదె వేళ యొదవె
ననుచు. వసు. 2. 81.

అర సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. మాదిగవాఁడు చెప్పలు
కుట్టుమాది, ఆరె. 2. (వైద్య) శస్త్రవిశేషము.
3. కళ, గుఱ్ఱములనుదోలుకొరడా. శకు. 18. 7.

అరంగపువక్క వి. (శ. అరంగిప్పాక్కు.) మేలగు
నొకవిధమైన పోకచెక్క. (త్రా)

అరంజోతి వి. (సం. అరుంధతి.) వసిష్ఠునిభార్య;
ఆ పేరుగల నక్షత్రము.

క. చీరచెఱంగులు ముడియిడి, కూరిమిఁ జిటికె
నలు వట్టికొనఁ గూరిచి తా,రారంతోఁటిని
గడు నిం,పారఁగ మ్రొక్కించి రప్పు దాలి
నగ్గనిన్. నీలా. 8. 85

ఆరంభకుఁడు నం. విజ. (అ. భి. అ.) 1. ఉపక్ర
మించువాఁడు. 2. యత్నించువాఁడు.

ఆరంభణము నం. వి. అ. న. — ఆరంభము.

ఆరంభణీయము నం. — ఆరభ్యము.

ఆరంభము నం. వి. అ. పుం. 1. ఉపక్రమము.
2. ప్రస్తావన, ఉపోద్ఘాతము. 3. ఉద్యమము,
ప్రయత్నము. 4. కార్యము, పని. 5. త్వర,
వడి. 6. గర్వము. 7. వధము. 8. సస్యము,
పైరు. (ఈయర్థము తెనుఁగుననే కలదు.)
తపతీ. 1. 59.

గీ. వఱపుదోసంబు వాయంగ వాన గురియుఁ,
గొండలంబందు నారంభకోటు లెల్ల. భీమ.
8. 142. (ఆరంభకోటులు. అని అపముద్రి.)
(వ్యవ) ఈయేఁడు ఆరంభాలు కాగుగా అంటి
నవి.

ఆరంభవాదము నం. వి. అ. పుం. పరమాణువుల
వలన నుండియే జగదుత్పత్తియగు ననువై శేషి
కాదులవాదము.

ఆరంభి నం. విజ. (నో. జీ. నో.) — ఆరంభములు
గలవాఁడు — క్రొత్తపన్నుగడలు పన్నువాఁడు.

ఆరంభించే నం. అ. క్రి. న. క్రి. మొదలుపెట్టు.

కా. మారీచక్షణదాచరుం డపుడు రామస్వామి
తోఁ బోరికై, యారంభించి... చం. రా.
2. 91.

కా. ఆరంభింపరు నీచమానవులు విఘ్నయాస
సంత్రస్తులై, యారంభించి పరిత్యజింతు
రురువిఘ్నాయత్తులై మధ్యముల్, ధీరుల్
విఘ్ననిహన్యమాను లగుచుఁ ధృత్యున్న
తోత్సాహులై. ప్రారబ్ధార్థము లుజ్జగింపరు
నుమీ ప్రజ్ఞానిధుల్గావునన్. భర్తృ. నీతి. 78.

ఆరకాటి వి. (శ. ఆఱుకాట్టి) ఓడనడుపువాఁడు,
నావికుఁడు, కర్షణదారుఁడు.

ఆరకూటము నం. వి. అ. పుం. న. విత్తలము,
ఇత్తడి.

ఆరక్ష నం. వి. అ. స్త్రీ. రక్షణము.

ఆరక్షకుఁడు నం. వి. అ. పుం. 1. తలారివాఁడు,
ఆరెకుఁడు. 2. గ్రామదండనాధికారి.

ఆరక్షము నం. విజ. (అ. అ. అ.) రక్షించునది. వి.
అ. పుం. 1. రక్షణము. 2. ఏనుఁగుకుంభముల
క్రిందిచోటు. 3. గజకుంభముల సంధి. 4.
నైవ్యము.

ఆరక్షుఁడు నం — ఆరక్షకుఁడు.

ఆరగించే న. క్రి. (శ. ఆరొగిను.) 1. ఆహారించు,
తిను.

గీ. సరిసరంజక మహనీయసంప్రయోగ, మగు
చతుర్విధహృద్యాన్న మారగించె. భార.
ఉద్యో. 3. 229.

ఆ. ఏమి నేయఁ దలఁచి తేని నీ వక్కట, యార
గించి చేయు మయ్య యనుడు. భార. ఆశ్ర.
1. 54.

2. త్రాగు.

చ. మునుజననీ స్తనంబులకు మోపఁగ ప్రేగయి
యున్నయట్టియ, వినుతపయస్సు లన్ని
యును వేడుకతోఁ గడుపార నారగించినఁ
బ్రియ మంది...హరి. పూ. 5. 237.

జ. ఆరగింత, ఆరగింపు, ఆరొగిణము.

ఆరగింత — ఆరగింపు.

గీ... మెసపుట యారగింత, యారగింపు కుడుపు
నాఁగ నలరు భుక్తి. ఆం. భా. 2. 260.

ఆరగింపు — ఆరగింత. వి. (✓ఆరగించే.) 1. భోజ
నము, భుక్తి. ఆం. భా. 2. 260.

2. (దేవతాదులకుఁ జేయు) నివేదనము.

(వ్యవ) స్వామికి ఆరగిం పయినది.

3. విందు.

గీ. వైష్ణవసహస్రమునకు నదృక్తి నార, గింపు
నేయించి కాని భుజింప నొల్లఁ, దాత్మసతి
యును దాను నేమని నుతింప. పర. 4. 199.

ద్వి. చారువైష్ణవసహస్రమున కన్యహము, నార
గిం పొనరింతు నని యొడఁబడిన. ద్వి. పర.
8. 455 పా. 10 వం.

ఆరగ్వధము నం. వి. అ. పుం. తేల (వృ. వి.) న.
తేలవండు.

అరఘట్టము సం. వి. అ. పుం. నూతినుండి నీళ్లు వెలువలికిఁ దెచ్చుట కేర్పఱచినయంత్ర విశేషము, ఏతము.

అరచింమే సం. న. శ్రీ. రచించు, ఏర్పఱుచు.

గీ. తవిలి భూలోకసారమై తనరు నగ్ర, హార మొకటిని దవపేర నారచించి. శ్రీరం. 4. 949.

అరచితము సం. విజ. (అ. అ. అ.) కాగుగా రచింపఁబడినది.

అరణము! వి. (ప్ర. అంజ్జలం. చి. ని.) వాద్యవిశేషము.

ఉ. సంచితభూరికావలబలసంపద పెంపున నారంజంబు వా,యించి యనేకభంగుల నుమేళుఁ ద్రిలోకశరణ్య నాత్మ మె, చ్చించి ..... భాగ. 10. ఉ. 814.

చ...డమరుగోముఖిడిండిమమద్దుశంఖకా,హా మురళీ మృదంగ పణవానక దుందుభిధక్క కాంస్యమర్దకమురజారజాది వివిధధ్వను లేపున భూనభోంతరం,బులఁ జెలఁగెన్. భాగ. 10. ఉ. 1100. (ఇట సంస్కృత సమాసమధ్యమున నున్నది. కాని యిది తత్సమ మనుటకుఁ బ్రమాణాంతరము లేదు.

అరణము!—అరణము! వి. 1. పతులు మొదలగు వాని) కలధ్వని, అవ్యక్తమధురధ్వని.

గీ. పాపురము లారంజంబులు పలుకుచోట,మనుచ. 8. 111.

వ. ... కివకివఁ గూయుకోయిలలయారంజంబులకును. కువల. 1. 17.

2. లీల, విలాసము.

ఉ. ...అరణ ముట్టి పడన్ మెలంగుదున్. కుక. 2. 110.

గీ. ప్రథమసంగమకేళి నప్పటికి నంత,ముగ్ధ యని పించి పిదప నమ్మోహనాంగి, జాతినారాంబు శేషణ్ నై త మింత, నేర రనిపించెఁ గల యిక యారణముల. కుక. 4. 28.

8. దుర్విలాసము.

గీ. పుణ్యచిహ్నంబు లపఘనంబున ఘటించ, సిగ్గుపడుఁ గాని కరనఖిళిరలిఖిత, జాత మాతృ వతాంకముల్ సమ్మతించు, నార జము మీటి యాదుర్విహంహారి. పాండు. 8. 12.

ఉ. అరణ మెల్ల నొక్కపాడ వయ్యె ననంగమ ప్రాంతి గానిసిం,గారము తీరుమాలిన వికారము...తెరయఁ. విప్ర. 5. 25.

విజ. మనోజ్ఞమైనది, సొగసైనది, ఇంపైనది.

సీ. తైక సడల్పి యారణపుఁదైట ఘటించి యదిమేలొ యిదిమేలొ యనుచు వడుగు. శకాం. 2. 81.

గీ. అతైఱంగున నదిరిపా టాంజంపు, వన్నెఁ బొడకట్టి తాఁ బాదు సన్నరవళి, పాట లళియుంకృతిశ్రుతిఁ బాదుకొనఁగఁ, జాడ కయ చూచు చూపుతో నుడియుటయును. మనుచ. 6. 32.

సీ. జారకర్ణగ్లాని చేర నారణముగాఁ బలుకు నొక్కొకసారి పచ్చిపలుకు. వేం. పంచ. 8. 251.

అరట(ము) — అరాటము. వి. (శ. అటట,అతాట. శ. అతాట్టం.) పరితాపము, సంతాపము; బాధ.

ఉ. అమ్మయిదేమి పద్మయిపు డారటఁ బొర్లుచుఁ బవ్వళించి. వేం. మా. 5.89. దశకు.5.81.

గీ. ఎగ్గతంబునఁ దానుఁ గారగ్గిఁ గాలె,నఱె యనాధయై దీనికి నంతరంగ, మలఁదురక తల్లడిల్లక యారటమున, నుడుక కలమటఁ బడక యెట్లుండుఁ జెపుమ. భార. ఆశ్ర. 2. 183.

ఆ. అన్నదాత గానియతఁడు తుదాధన, గార దాహకారి యారటమున, నన్వత మాదు సాక్షియును వేదదూషక, జనుఁడు మోహ పరతఁ జత్తు రపుడు. మార్క. 2. 87.

క. అటుగానఁ బావకర్మునిఁ, గుటిలుని ముఱ నార్తు ధూర్తుఁ గ్రూరుని నేమా, రటమునఁ గొని యేగెద మం,తట దండమువలన నితఁడు ధన్యత నొందున్. భాగ. 6. 109.

(అరటమునఁ గొను - బాధపెట్టుచుఁ దీసికొని పోవు.)

జ. అరటపడు, అరటపఱుచు, అరటపాటు, అరటపెట్టు, అరటించు.

అరటపడు అ. క్రి. (√అరట) సంతాపపడు; బాధపడు.

గీ. భర్తృ సేవావిధికి నిన్నుఁ బనుపనేని, సడికిలో నొడుఁ బనిచిన జాలి దూలి, చిత్త మారట పడు నేమి నేయువాడ. పె. శకుం. 3.188.

అరటపఱుచు న. క్రి - అరటపెట్టు.

క. పెనురాలు నీటఁ గ్రుంకిన, యనువునదుర్వ్యథలు నన్ను నాంటపఱువక, ఘనశోక మొదవి బంధులు విని వగచెద రనుచు నేడ్వ వెఱకు మునీంద్రు. వా. రా. 1. 81.

అరటపాటు ఎ. (√అరట) సంతాపము; బాధ, దుఃఖము.

ఉ. అవ్వచనంబు చిత్తమున కారటపాటొదవిం పనెంతయు,న్నివ్వెఱఁ గంది...వి. పు. 78.

అరటపెట్టు న. క్రి. (√అరట) తపింపఁ జేయు; బాధపెట్టు.

చ....విషమెత్తి క్రోలి యది యంగము నారట పెట్ట నన్యలం, గినిసినయట్ల మీఁదు పరికింపక యమ్మెయి నీవు పాండునం,దనులకుఁ జెట్టవై హృదయతాపము వచ్చినఁ బల్కె దొందులక. భార. ద్రో. 4.209.

అరటి నం. ఎ. ఈ. స్త్రీ. నటి.

అరటించు అ. క్రి. (√అరట) అరటపడు, పరితపించు.

వ. ఆవద్రాచినవానిగతి నారటించుచు...రాకు మారుండు. సారంగ. 3. 29.

అరటుడు నం. ఎ. అ. పుం. నటుడు.

అరట్టము నం. ఎ. అ. పుం. అరటదేశమందుఁ బుట్టిన గుఱ్ఱము. వసు. 2.152.

అరట్టము నం. ఎ. అ. పుం. 1. హిందూదేశము యొక్క పశ్చిమోత్తరమున నుండు దేశవిశేషము పంచనదము (పంజాబు) అని కొందఱు. 2. అరట్టదేశమందుఁ బుట్టిన గుఱ్ఱము.

అరడము ఎ. పూనిక, ఉత్సాహము.

క. వెలినాటును గాలురులును, వలలుఁదెరలు దీమములును వడిఁ దీరినకుక్కలు నారె గోలలును నుండలక్రోవులు వేట కారడంబుఁ బెనువఁగక. ఉ. హరి. 4. 22.

అరణి నం. ఎ. అ. పుం. ఆవర్తిము, నీటిసుడి.

అరణియుడు నం. ఎ. అ. పుం. - అరణియందుఁ బుట్టినవాడు - శుకయోగి.

అరణ్యకము నం. ఎఱ. (అ. శ్లోక. అ.) 1. అడవికి సంబంధించినది. 2. అడవియందుఁ బుట్టినది. 3. అడవియందుండునది.

(అధ్యాయస్థాయ విహారమనుష్యహస్తిపథిక శబ్దములకు విశేషణ మగునపుడు ఈ రూపము సిద్ధించును. గోమయశబ్దమునకు విశేషణమగు నపుడు అరణ్యకము, అరణ్యము, అని రెండు రూపము లుండును. ఇతర పదములకు విశేషణ మగునపుడు అరణ్యమనియే యుండును.)

ఎ. అ. న. 1. అరణ్యమందుఁ బరింపఁ దగిన వేద భాగము. 2. పఱుపిడుక.

అరణ్యకుడు నం. ఎ. అ. పుం. ఆటవికుడు, అడవిమనుష్యుడు.

అరణ్యకుక్కుటము నం. ఎ. అ. పుం. అడవికోడి.

అరణ్యము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.)-చూ. అరణ్యకము.

1. అడవికి సంబంధించినది. 2. అడవియందుఁ బుట్టినది (ధాన్యాది). ఎ. అ. పుం. న. ఆకృష్ట పచ్యధాన్యభేదము, సేద్యము చేయకయే పండుధాన్యవిశేషము.

అరణ్యముద్గ నం. ఎ. అ. స్త్రీ. ముద్గపర్ణి, కాకి పెసర, పిల్ల పెసర (వృ.వి.)

అరణ్యముద్గము నం. ఎ. అ. పుం. అడవి పెసర (వృ. వి.)

అరతము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. ఉపరతము, ఉడిగినది. 2. ప్రకాంతము, వెమ్మడిగా ముండునది.

అరతి - హారతి ఎ. (నం. ఆరాత్రి కం. శ. ఆరత్తి శ. అరత్తి.) నీరాజనము, నివ్యాళి.

చ....యువతికోటులతోఁ దపనీయపాత్రికా,
సదమలరత్నదీపికల కాఠికి నారతు లెత్తి
వేడుకఁ. ఉ. రా. 8. 808.

ఉ....కోభవపుటారతు లెత్తె. వసు. 1.158.

అరతి నం. వి. శ. శ్రీ. 1. విరామము, ఉడుకువ,
నివృత్తి. 2. ప్రకాంతి.

అరనాళకము నం. - అరనాళము.

అరనాళము నం. వి. అ. న. పులియఁబెట్టినకడుగు
నీళ్లు, కలి, కాంజికము.

అరబము వి.(నం.అరంభః.) 1. ప్రారంభము, ఉప
క్రమము. (చూ. అరబము సేయు.) 2. (శ.
అరంబు, అరంబ.) తొలకరిపైరు, మొదటి
సస్యము; పైరు.

కా. వేనుం డీగతిఁ బాపకర్మములు గావింపంగ
నాకీడునఁ, వానల్ గల్గక మానె నారబము
లెండఁ జొచ్చెఁ బెక్కాపదల్, గానఁ
వచ్చె...వి.పు. 2. 108.

క. ఏనుఁగులతలలు కొమ్ములతో నారబములకు
దృష్టిదోషము వాయుఁగా నెత్తుదు రెఱు
కులు దమ, చేనికి...కాళ. 3.8.

జ. అరబము సేయు.

అరబము సేయు అ. శ్రీ. న. శ్రీ. (✓అరబము.)
ఆరంభించు, మొదలుపెట్టు.

గీ. భ్రాతృభ్రాతృవ్యభాంధవప్రతతు లెల్ల,
క్షేత్రకర్మంబు లొనరింపఁ జేనిపనికిఁ, దాను
నొక్కొకవేళ ముందరనె పోయి, యార
బము సేయు మిథ్యాప్రయత్నమునను.
వి. పు. 8. 279.

అరబ్ధి నం. విజ. (ఋ. శ్రీ). ఋ.) ఆరంభించువాఁడు.

అరబ్ధము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఆరంభింపఁబడినది,
మొదలు పెట్టబడినది. వి. అ. న. ఉపక్రమము,
మొదలు పెట్టుట.

అరబ్ధవ్యము నం - అరభ్యము.

అరబ్ధి నం. వి. శ. శ్రీ - అరంభము.

అరభటి నం. వి. ఈ. శ్రీ. 1. (నాట్య)వృత్తులు
నాలుగిటిలో నొకటి. (ఇది రాద్ర వీభత్సరస
ములలో నుపయోగపడును.)

శ్లో. అత్యుద్ధతార్థనందరాఘ వృత్తిరారభటి
స్మృతా. 2. కూరత్వము, బంటుతనము.
3. ప్రాధి; అతిశయము.

కా. ఆటోపారభటి స్మృతీశ్వరుఁడు దన్నందంద
వర్ణింపఁ ది, చ్చాటుప్రాధికిఁ జేసె ధూర్జటి
మహాత్మామూర్తిరఃకంపముఁ. కాశీ. 4.258.

అరభటుఁడు నం. వి. అ. పుం. కూరుఁడు.

అరభమాణుఁడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఆరంభించు
చున్నవాఁడు.

అరభి నం. వి. శ. శ్రీ. ఒకానొక రాగము.

అరభ్యమాణము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఆరంభింపఁ
బడుచున్నది.

అరభ్యము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) ఆరంభింపఁ
దగినది.

అరము! నం. వి. అ. పుం. న 1. పితృలము, ఇత్తడి.

2. ముండలోహము, ముండాయసము. 3.

కోణము, మూల. 4. తియ్యమామిడి (వృ.వి.)

పుం. 1. శనిగ్రహము. 2. అంగారక గ్రహము.

అరము? వి. (నం. ఆరామః) ఆరామము.

చ. మలయసమీరణాభిహతి మ్రాఁకుల నాకు
లుడుల్లి డుల్లి క్రొ, మ్మొలకలు సాగిసాగి
విరిమోసులఁ గెందలి రొత్తి యొత్తి
కు, ట్మొలములు గ్రమ్మి క్రమ్మి కుసు
మంబులు వాసన కెక్కి యెక్కి గు, త్తులు
కొని పండిపండి వినుకుల్ దగ నారము
లొప్పె నామనిన్ కు. సం. 4. 448.

సీ. ఏపునఁజెల రేగి యేయుమనోజన్ము చెఱుకు
విల్ రెండుగా విఱిచి వైతుఁ, బలువలై
పలుకుచిల్కలనాలుకల ముల్లు విఱిచి
యారములలో వెడల నడుతు, మదమున
మ్రోయు తుమ్మెదలఁ జంపకలతాంతము
లలో మునుఁగంగఁ దఱిమివైతుఁ, దగుల
మై వీకెంచుదక్షిణాకా గంధవహు మహా
హింద్రునివాఁతఁ ద్రోతు, గీ. వేటి కులికెడు
నాయట్టితోటి కలుగ, వెలఁది నీమది
లోపల వెఱవకుండు, మమ్మ దైర్యంబు
పదలకు మమ్మ యెందు, గత్తలముగల్గి
మేనికిఁ గలదె కాధ (విక్రమసేనము 2 అ.
కు. సం. 4. 448. వ్యాఖ్య.)

అరయు - అరయు న. ౧. (క. అరయు. శ. ఆరాయ్.) 1. వెదకు.

వ. ఒక్కవటమహిజాత శీతల శిలాతలంబున మనిచి దానియగ్రవిటపం బెక్కి నీ రార యుచున్నంత. భార. ఆది. 6. 171.

ఉ. అంబురుహంబులం గలయ నారసి చొచ్చి యొకండు నాళసూత్రంబున మున్న యింద్రుఁగని...భార. ఉద్యో. 1.188.

2. ఆలోచించు, విచారించు, పరిశీలించు.

ఉ....భూవర రెండు దెలుగులందు నీ, కారయఁ బథ్యమేది యగు నవ్విధ మేర్పడ నిశ్చ యింపుమా. భార. ఉద్యో. 8.284.

క. వారెల్లను భవదీయ,స్ఫారబలము గారణ ముగ సౌఖ్యంబున ను, న్నారమని పలుకు దురు నిజ, మారయఁగా నట్ల కాదె యది జననాథా. భార. ఉద్యో. 2. 6.

ఉ. ...కవీంద్రులు ప్రసన్న కథాకలితార్థ యుక్తి లో, నారసి మేలు నా నితరు లక్షర రమ్యత నాదరింప...భార. ఆది. 1.25.

గీ....ఇంట నార్త,రవము వీకెంచె దీని నారసి యెఱుంగ,వలయు...భార. ఆది. 6.289.

చ. అరులను మిత్తులం దెలియ నారయు టెంతయు సూక్ష్మకృత్యము,వ్వెరవతిదుర్ల భంబు...భార. శాం. 8. 227.

8. కాపాడు, కను పెట్టి చూచు, (యోగ డేమములు) కనుఁగొను.

క. ...భీష్ముం, డయనయకాలి సమర్థుం,డయి చేకొని రాజ్యభార మారయుచుండున్. భార. ఆది. 4. 250.

క. ద్వారవతి నుండియునునిట,యారసియుండు నది దానవాంతక...భార. సఖా. 2. 82.

4. చూచు, వీక్షించు.

క. ఆఱుషియాగమవం బపు, దారసి చని చెప్పి రంబుజాతువకు బహి,శ్చారిణు లగు పరి చారిక,లు...కళా. 2. 14.

5. కనుఁగొను, తెలిసికొను.

ఉ. ఆరవ మాలకించి సభ నందఱు బమ్మెరపోవు నంతటన్, భూరమణుం డదేమి యటఁ బోయి కనుఁగొనుఁ డన్నవేత్రకుం, దారసి

వచ్చినిల్చి వినయంబున నిట్లని విన్నవించె ...చెన్న. 2. 211.

క. ...అబ్బల్లిదుఁ,డనుపఁగ మీనేమ మెల్ల నారయుకొఱకున్. నీలా. 1. 64.

6. పరీక్షించు, శోధించు.

ఉ. అఁడుఁదనంబు నిక్కమున కారసి చూచిన లేదు. భార. విరా. 1. 288.

చ. అనవుడు త్రాహ్మణ ప్రవరుఁ డల్ల ననవుచు నిన్ను నారయ,నన్దనమున వేడ్క వుట్టి నర నాయక వచ్చితి నేమ ధర్ముఁడన్, బనుపడు నివ్వవేక పరిపాకము గాధనిరూఢ భావ మొంది నిలుచుఁగాత నీదగుమదిన్. భార. అశ్వ. 2. 95.

అరరే అన్య. ఆశ్చర్యప్రకంసాదులను దెలుపును.

సీ. ఆరరే యొప్పారునూరులభాగంబుచాఁగురే కావలల చక్కఁదనము. శ్రీరం. 4. 982.

అరల్లు ఎ. బి. ధాన్యవిశేషము.

సీ. పొన్న శ్రీరాజనా ల్పునుఁగు రాజనములు ముద్దుప్రాలారల్లు ముత్తెసరులు. హంస. 4. 128.

అరపము నం. ఎ. అ. పుం. 1. ధ్వని, మ్రోఁత. 2. ఆర్పు, అటపు.

అరస్యము నం. ఎ. అ. న. అరసత్వము, రసములేమి.

అరా-అర. అప.

క. ...గౌతముచే, వంపించుకొనక పోవఁ ద,లం పుట భావ్యంబె పెద్దలారా మీకున్. వరాహ. 10. 35.

అరాటము-అరటము.

క. నీరాటవనాటములకుఁ, బోరాటం బెట్లు గలిగెఁ బురుషోత్తముచే, నారాట మెట్లు మానెను, ఘోరాటవిలోన భద్రకుంజరము వకున్. భాగ. 8. 19.

క. ఈరీతి శిశిరవిధుల ని,వారింపఁగ రానివిరహ వహ్నిశిఖలచే, నారాటంబునఁ బొరలం, గా రమణులఁ జూచి కదలికారత్నవకుల్. వరాహ. 4. 36.

జ. ఆరాటించే.

అరాటింమే-అరటింమే, అ. ౧. (✓ఆరాటము.) ఆరటపడు, తపించు; పడు.

మ. ...వరిత ప్రస్థాంతుడై కాష్టపూరము
తొక్కుమ్మడి గన్నులం దొరుగ నారా
టించుచున్. వి. పు. 1. 147.

అరాతి నం. ఎ. అ. శ్రీ. అరాతి, పగతుడు.

అరాతీయము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. దగ్గఱది.
2. దూరపుది.

అరాత్రికము నం. ఎ. అ. న. - పగటియందుఁగూడ
వెలిగింపఁబడునది - నీరాజనము, ఆరతి, నివ్యాళి.

అరాధకుడు నం. ఎఱ. (అ. ధి. అ.) ఆరాధించు
వాడు.

అరాధన నం. ఎ. అ. శ్రీ. 1. సేవ, కొలువు, పరి
చర్య. 2. సంతోషపెట్టుట.

అరాధనము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) ఆరాధించునది.
ఎ. అ. న. 1. సంతోషపెట్టుట. 2. గౌరవించుట.
3. (దేవతాదులను) కొలుచుట, సేవనము.
4. (సంతోషపెట్టుట, పూజించుట, మొదలగు
వానికి) సాధనము.

శ్లో. ఇదం తు తే భక్తి నమ్రం, సతామారాధనం
వపుః. సం. కు. సం. రి. 73.

5. వంట, పాకము. 6. అవాప్తి, పొందుట.
7. సంసిద్ధి, ఒనగూడుట.

అరాధనీయము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) ఆరాధింపఁ
దగినది.

అరాధయిత నం. ఎఱ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) - ఆరాధించు
వాడు - 1. పూజకుడు. 2. సేవకుడు, పరి
చారకుడు. 3. సంతోషపెట్టువాడు.

అరాధించు నం. న. శ్రీ. 1. సంతోషపఱచు. 2.
గౌరవించు, పూజించు. 3. సేవించు, కొలుచు.
న. నీ వరిగి యమ్మహీదేవు దేవునితోలె నారా
ధింపు మని పలికిన. మార్క. 1. 282.

అరాధితము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) ఆరాధింపఁ
బడినది.

అరాధ్యమానుడు నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) ఆరా
ధింపఁ బడుచున్నవాడు.

అరాధ్యుడు నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) ఆరాధింపఁ
దగినవాడు. ఎ. అ. శ్రీ. శ్రై పులగురువు.

గీ. హరమహాదేవ పార్వతీశ్వర యటంచు, వెంట
శ్రై వద్విజౌ గొంద అంటి రాఁగ, నధ్యయన

ధుర్యులైన యారాధ్యవరులు, సరగ వరు
దెంచిరి వృషాలు సముఖమునకు. కృష్ణ. 2. 6.

అరామము నం. ఎ. అ. శ్రీ. 1. ఉపవనము, తోట.
2. క్షీడనము, విహారము.

శ్లో. అఘాయురింద్రియారామః, గీత. 8. 18.

అరామశీతల నం. ఎ. అ. శ్రీ. ఆనందివృక్షము,
గోడసాల (వృ. వి.). (దీనియాకులు పరిమళము
గలిగియుండును - అని గం. ని.)

అరామికుడు నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) ఉద్యాన
వనమును కాలించువాడు, తోటకాపరి.

అరాలి(ళి)కుడు నం. ఎ. అ. శ్రీ. - కుటిలపర్త
నుడు - నంటవాడు, కానసిడు.

అరావము నం. - ఆరవము.

అరావలి(ళి) నం. ఎ. అ. శ్రీ. వింధ్యపర్వతశ్రేణికి
ఉత్తరముగా నున్న ఒకానొక పర్వతపువరుస.

అరావి నం. ఎఱ. (న. శ్రీ. న.) 1. మ్రోయునది,
ధ్వనించునది. 2. అటచునది, ఆర్పునది.

అరిక - ఆరికె, ఆరుగ (క), ఆరువు (గు). (త్రా).

ఎ. సస్యవిశేషము (వృ. వి.). ఖ. (ఆరికలు,
ఆరికెలు, ఆరుకలు, ఆరుగలు, ఆరుగులు, ఆరు
వులు, అళ్లు) ధాన్యవిశేషము, తోడ్రవము.

ఉ. ఆరికకూడు పుచ్చవరు గావుల వెన్నయు...
వేం. పంచ. 1. 887. (దీనిభేదము 'కుట్టారిక')

అరికె - ఆరిక. ఎ. సస్యవిశేషము.

సీ. జడకొఱ్ఱ కొఱ్ఱలు చామలు వెలిచామ
కుట్టారికారికె. హంస. 4. 127.

అరితి (నం. ఆర్తి) ఎ. పీడ.

గీ. అరితి ఘటిల్ల గొందలు చారవరులు, వచ్చి
నతిసల్పి కువల యాశ్వక్షిశింద్రు, చేతనై నట్టి
పాతాళ కేతుపాటు, తోవఁ దెల్పినఁ దాళకే
తుండు కనలి. కువల. 4. 74.

అరితేలు అ. శ్రీ. సమర్థుడగు, నిపుణుడగు, దిట్ట
వగు.

గీ. వాడు నానాటి కభివృద్ధి వఱలఁ జెరిగి,
కాఁకలను దేటి గడిమిటి గట్టిపాటి, రాలు
గాయతనాన బేరజపుదారి, నారితేటియుఁ
బలుగుంటమారి యయ్యె. హంస. 6. 110.
విజ. వి. 8. 25.

అరిత్రికము నం. విజ. (అ. ఈ అ.)-అరిత్రికమునకు సంబంధించినది - ఓడ గడపు తెడ్డు చుక్కాను మున్నగువానికి సంబంధించినది.

అరిప్ప నం. వి. త. స్త్రీ. ఆరంభింప నిచ్చు.

అరిప్పితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఆరంభింప నిచ్చగింపఁబడినది.

అరిప్పువు నం. విజ. ఆరంభింప నిచ్చగించువాఁడు.

అరిరాధయిష నం. వి. అ. స్త్రీ. ఆరాధించునిచ్చు.

అరిరాధయిషువు నం. విజ. (త.) ఆరాధించు నిచ్చగలవాఁడు.

అరివేరము - అర్యేరము వి. 1. వైరము; కలహము.

గీ. గగనముననుండి వచ్చె నాకస్మికముగ, నారి
వేరంపుఁదపసి దైత్యారికడకు. పారి.
1.44.

(అరివేరపుఁదపసి - కలహప్రియతపస్వి, నారదుఁడు)

2. (త. ఆరవారం.) చింత. మనఃకోభము.

నీ. కుడుము రూకలకెల్లఁ గొననైతిఁగా
యంచు జేరి తీలనియారివేర మొంద. కుక.
2.588.

గీ. ఇట్లు కోలాహలంబుగాఁ జెట్లఁ జెట్టి, వీఁక
నందలు నచట నొయ్యాఁకచేసి, ముమ్మర
మ్రొన యారివేరమ్ము మదికిఁ, బుట్టి
యతఁ డేగెఁ దలవరికొట్టమునకు. వైజ.
4.99.

అరు! అ. శ్రీ. 1. కలుగు, జనించు.

ఉ. కౌరవకోటి నేఁ బొదివి క్రందుగఁగయ్యము
నేయఁ గర్ణుఁ డాఁభూరమణుఁ వడింగదిసి
భూరిశరంబులు మేన నింప నొ,వ్వారు
టయుం దొలంగె నతఁ డాహవరంగము
నందులేడు....భార.కర్ణ. 8.21.

క. కౌరవులు నేయునవమతి, కారణముగఁ
గోప మెత్తుఁ గర్ణునివదనాం, భోరుహముం
గమఁగొన శమ, మారుఁ నావశముగాక
యంతన బుద్ధి. భార. కాం. 1.18.

మ....మార్తాండమూ, ర్తి విడంబింపఁగఁ జక్ర
గాండివధరుల్ దేవోమయాకారవై, భవ
మారం దనపై వెలుంగ వతిదీప్తంబైన తే
రొప్పె భార. ద్రో. 1.124.

చ. పరమవినీతిమై నెఱఁగి కాంధవమారఁగ
నల్ల నిట్లనుఁ, గరుడుఁడు....భార. అను.
1.209.

8. అతిశయిల్లు.

క. ద్రు పదవృషాలునిధవశా, తవత్ర మస్త్రంబు
లె చొటు దాఁకక జిగియా,రి పొలిచె
శారద చంద్రుం, దుపమా పాత్రంబుగాఁగ
మర్వియనుదివి...భార. స్త్రీ. 2.147.

నీ. తలపోసి చూడంగ ధర్మమయ్యె నధర్మ
మయ్యె నేఁ బ్రాణభయంబుకతన, నట్లు
నేసితిఁ గృపయార నైరింపుము....భార.
స్త్రీ. 1.157.

4. నిండు, పూర్ణమగు.

నీ. ఉదధిలో నున్నయత్యుగ్రనిషాదుల నారంగ
మ్రుంగినఘోరవీరుఁడు....భార. అది. 2.
88. (ఆరంగఁ - నిశ్శేషముగా.)

క వినుము తెలియంగ శ్లేష్మం, బనుదోషం
కారఁ బరఁగి యవయవములు జా,డ్యని
రూఢంబులుగాఁ జే,యును....భార. అశ్వ.
1. 171.

(ఈయర్థమున సందర్భానుసారముగా దీని
తుమున్పంతము 'నిండుగా, కాగుగా, తనియు
నట్లు' మున్నగునర్థముల నిచ్చును.)

ఉదా. ఆరఁ గ్రాఁగినపాలు :- ఆరఁ -
పూర్తిగా, కాగుగా. హరి. పూ, 5.204.

ఆరఁబండినపండ్లు :- ఆరన్ - పూర్తిగా,
కాగుగా, భార. కాం. 1.160.

వీనులార వినియు :- ఆరన్ - తనియునట్లు.
భార. ద్రో. 2. 254.

కడుపార నెవ్వనిఁగన్న తల్లి :- ఆరఁ - తని
యునట్లు. మనుచ. 1.18.

మనసారంగమ గొఁగిలించి :- ఆరన్ - తృప్తి
నొందునట్లు. సారంగ. 2.40.

ఆరంగ సుభద్రఁ జెండ్లియై :- ఆరంగన్ -

(వ్యవ) కనులారఁ జూచిన దానిని లేదనెద వేమి? (కనులారఁజూచు - పూర్తిగాఁజూచు, స్పష్టముగాఁ జూచు.)

5. ఇది కొన్ని పట్ల వర్థవిశేషము లేకయును గొన్ని పట్ల వర్థవిశేషము కలిగియును గొన్ని పదములతోఁ గలసి శబ్దపల్లవమగును.

ఉదా : అడఁగారు - అడఁగు. నిండారు - నిండు. చల్లారు - చల్లఁబడు. ఎసలారు - అతిశయము కలిగియుండు. ఇట్లే పెంపారు, ఏపారు, మొ.

అరు¹ ఎ. ఓషధివిశేషము, అరుకము (వృ.వి.) (ఇది హిమాలయమునఁ గలదు.)

అరు² ఎ. రోమావళి, మాఁగారు.

సీ. నెడవెడ మాఁగారి వింతయై యేర్పడు దేరని వకులలో నారు నిగుడ. భార. విరా. 1.245.

గీ. బాల్యకారుణ్యసీమావిభాగమునకు, నజుఁడు వ్రాసిన రేఖ తన్వంగియారు. నైష. 2.15.

అరు³ ఎ. అవ్య, నింద.

ఉ. వారక యత్తగారిఁ గనుఁబ్రామి నిశేష్యరు మోసపుచ్చి యే, యారును దూఱునైనఁ బడి యందఱ కన్ని ఘటించి యాత్మఁ దాఁగోరిన నాథునిం గలసి కొల్లలుగా సుఖ మొందకున్నయా, సారసపత్త³నేత్ర యెలజవ్వన మేటికి జన్మ మేటికిన్. అహ. 8.88.

(వ్యవ) అరును బోరును లేకుండఁ జక్కఁగా సంసారము సాగించుకొనుచున్నాఁడు.

అరును బోరును లేనిసంసారము. (బ్రౌ)

జ. అరుదూఱు.

అరుకము నం. ఎ. అ. పుం. చలువ నిచ్చుగుణములు గలయొక యోషధి (వృ.వి.) (ఇది హిమాలయమందుఁ బెరుఁగును.)

అరుగ(క) - అరిక.

క. ఉజ్జవగునారుగపంటలు, గొఱియలపాడి యును దఱ చగుం బురుషులకుం, దెఱవల చుట్టము లయ్యెద, రెఱచియ భుజియుంకు రథి నెల్లజనంబుల్. భార. ఆర. 4.295.

సామె : అరుగ కొసినపదమున కంది కొసినట్లు. అయిన నారుగ కాకున్న కంది.

అరుమే - అర్చు¹.

(అడించు)

క. ఏలినవానిధనంబులు, బాలురు బంధువులుఁ దారు బ్రదికినదినముల్, వ్రే తారిచి తిండ్రాతని, యోలము గని విదవ భీతి నొడుఁగుదు రాజిన్. భార. విరా. 4.217.

అరుణము నం. ఎజ. (అ. ఈ. అ.) అరుణునకు సంబంధించినది. ఎ.అ.న. ఆరణ్యకము. వేదము నందలి యొక భాగము.

మ. తుల లే కుండు స్వరూపరూపగుణభూతు ల్లోఁచె నేత్రచ్చుతి,స్థలమై లో వెలిఁ దానె యున్కిఁ దెలిపె న్నారాయణం బారుణం, బులసామాన్యవిశేషరీతి నిఖలంబు నృద్ధిజాలంబు ని,ర్మలనారాయణశబ్దమందునె తుదం బర్యాప్త మయ్యెన్మృతిన్ అము 8.11.

గీ. త్రిసరి కాస్వాదభవ మదోద్రేకలహరి, ధరిణి దేవుఁ దాయోజ మత్తా వహించి, యారుణాలు వరింపంగ నాలకించి, శంఖరా రాతి రతి చేయి చఱచి నవ్వు. శివరా 8.14 (అరణాలు అపముద్రి)

అరుణి నం. ఎ. ఇ. పుం.-అరుణుని సంతతి-1.ఉద్దాలకుఁ డనుముషి. 2. యముఁడు.

అరుదూఱు ఎ. (√అరు⁴) అవ్య, నింద.

సీ. మగని నటుంచి మార్మగని వెంబడిఁ జన్న తార కేయిల్లాలితనము తగ్గె. గీ. వారి కెవ్వారికిని లేని యారుదూఱు, నీతలనె వ్రాసెనే ధాత నికృతిచేత...అహ. 8.49. ఆం. భా. 1.115.

(అరుదూఱు - అపముద్రి.)

అరుదొండ - ఆదొండ. ఎ. తుజాలకము, అదవి దొండ (వృ.వి.)

అరుద్ర ఎ. (నం. ఆర్ద్రా.) ఆర్ద్రానక్షత్రము.(వా) అరుద్రపురుగు ఎ. అరుద్ర కా రైలోఁ గన్నట్టెడి పట్టువంటిదేహము గల యొకానొకయెఱ్ఱుని పురుగు, ఇంద్రగోపము.

అరురుక్ష నం. ఎ. అ. స్త్రీ. ఎక్కుటకు నిచ్చ, ఉచ్చదశను బొందునిచ్చ.

అరురుక్షపు నం. విజ. (త.) ఎక్క నిచ్చగల
వాడు; ఉచ్చదశను బొంద నిచ్చగలవాడు.

అరువు(గు) - ఆరిక.

వ. కొట్టెఅరువు వరువు పుట్టి 1 ట్టికి చి. 6.
ద. శా. 4. సం. 1884.

అరువు నం. వి. త. పుం. 1. పంది. 2. ఎండ్రీ, పీత.
3. వృక్షవిశేషము.

అరుష్కరము నం. వి. అ. న. భల్లాతకఫలము,
నల్ల జీడిపండు.

అరుహము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఎక్కునది.

అరూధము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఎక్కినది;
ఉచ్చదశ పొందినది. 2. ఎక్కఁబడినది. (చెట్టు,
మేడ, మొ.) 3. ఉత్పన్నము, కలిగినది.

శ్లో. ...తదాగమారూధగురు ప్రహర్షః సం.
రము. 5. 61.

4. పొందినది. 5. పొందఁబడినది,

వ. అరూధవినయం....కాదం.

వి. అ. న. 1. ఆరోహణము.

క. ఘోరాస్త్రశస్త్రవిద్యల, నారూధములందు
నిపుణులై రి కుమారుల్. భార. అది. 8. 3.

2. పెంపు, వృద్ధి. (చూ. అత్యారూధము.)

అరూధి నం. వి. శ. శ్రీ. 1. ఎక్కుట. 2. బొన్న
త్యము.

అరె¹ వి. ధాతకి, ఏలుజాతి (వృ. వి.)

ద్వి. బలుసు ముల్ మోదుగు పచ్చారె యారె,
వలిచండ్ర ములుచండ్ర వాడగన్నేరు...
ద్వి. శ. సా. 2. 661 పం.

అరె² వి. (నం. ఆరా. శ. ఆరె.) 1. చెప్పలు కుట్టెడు
మూడి.

సీ. డొంకునామము కుడివంక వంకరిసిగ కత్తి
యారెయుఁ దోలుఁ గరమునందు. ఉ.
హరిశ్చ. 4. 156.

2. ఆయుధ విశేషము.

వ....వేరెలమిం దలపడినవీరుల నారెలం జీరి
నాటులు వోసినట్లు చేసియు. ఉ. హరి.
8. 66.

3. కొట్టె, కోడికాలివెనుక ప్రక్కనుండువాడి

క. చరణములు నేత్రములుఁ గడు,వరుణము
లారెలును ముక్కు నాయతములు. దశకు.
9. 80.

ఉ. పట్టెపుజుట్టు నిక్కుమెడ కాగునఁ జివ్విస
యారెపొంకముఁ. కువల. 4. 207.

జ. ఆరెవడ్లు.

అరె³ వి. (శ. ఆరె.) మరాటివాడు.

సీ. ఆరెలు గన్నడి లరవలుం దెలుఁగులుఁ దన
బిరు దందియఁ దగిలి కొలువ...చ్యా. 1. 42.

సీ. ఆరె మరాటివాఁ డన మహారాష్ట్రుఁ డె.
ఆం. భా. 2. 108.

జ. ఆరెము¹.

అరెకుఁడు వి. (నం. ఆరకు. ఆరకుక. ప్రా.
ఆరక్తో. పా. ఆరక్తో.) గ్రామరక్షకుఁడు,
తలారి.

వ. అయ్యాశ్రమంబులో డాఁగినవారి వెను
దగిలి వచ్చినయారెకు అమ్మునిం గని రాజ
ధనాపహారులై నచోరులు నీయొద్దన పాటిరి.
భార. అది. 4. 261.

ఆ. మ్రుచ్చుగాఁ దలంచి చెచ్చెర నారెకుల్,
పట్టి తెచ్చి కొలుతఁ బెట్టినట్టి. మార్క. 2.
167.

అరెగోల వి. ఏనుఁగు ప్రక్కలు పొడిచి బెదిరించు
టకై అర్ధచంద్రాకారముగా ఉక్కుతోఁజేసిన
యలుఁగు గలవేణుదండము, బరిగోల.

సీ...తోత్రంబు బరి యనఁగ నారెగోల యనంగ
నలరుచుండు. ఆం. భా. 2. 195.

క. వెలివాటును గాలురులును, వలలుఁ దెరలు
దీమములును వడిఁ దీరినకు, క్కలు నారె
గోలలును నుం,దల త్రోపులు వేట కార
డంబుఁ బెనువఁగఁ. ఉ హరి. 4. 22.

అరెము¹ వి. (నం. ఆరామః.) ఆరామము.

ఉ. అరెముఁ జొచ్చి కందువకు వగ్గెడువంతకు
మున్న...పోడ. 4. (శ. ర.)

అరెము² వి. (√ఆరె.) మహారాష్ట్ర భాష.

గీ. ఆరవి పారసి గుజరాతి యారె మచ్చ,
తెనుఁగు కన్నోటి మొదలుగాఁ దెలిసివ్రాయ.

అరెవడ్లు వి. బి. (✓అరె) మాదులవంటి తోకలు
గల ఒకడినుమవడ్లు. (క. ర.)

అరెవెలంగ వి. ఒకానొక మంచిజాతివెలంగ (వృ.వి.)

అరేకము నం. వి. అ. పం. 1. కూనవత్. 2. ఆకుం
చనము, ముడుగుట. 3. అతిరేకము, అధి
క్యము.

అరేచితము నం. వి. (అ. అ. అ.) 1. ఇంచుక
ముడుగఁ జేయఁబడినది, ఆకుంచితము.

శ్లో. అరేచిత భూచతురైః కటాక్షైః. సం.
కు. సం. 3. 5.

2. రిక్తముగాఁ జేయఁబడినది, ఉత్తదిగాఁ
జేయఁబడినది.

అరేవతము నం. వి. అ. పం. అరిగ్వధము, తేల
(వృ.వి.) న. తేలపండు.

అరోగ(గి)ణము వి. (✓అరిగించే-శ. అరోగణ.)
భోజనము.

ద్వి. చేతిపులగము చెచ్చెరఁ బుచ్చుకొనుచు,
నారోగణము చేసి యందఱు చూడ, బస.
పు. క. 823 పం. (అరోగణముచేయు-తిను)

ద్వి. అంత నారోగణ మైనమీఁదటను...ద్వి.
పరమ. 8.198 పా.

క....నవ్వుచు నారోగిణంబొనర్చిరి తమితోన్.
చెన్న. 4.860. (అరోగిణ మొనర్చిరి-తినిరి,
భుజించిరి.) ఆం. సం. మాన. 28. సాం. ని.
మాన. 22.

అరోగ్యము నం. వి. అ. న. స్వాస్థ్యము, రోగము
లేమి.

అరోగ్యకాల నం. వి. అ. ప్రి. చికిత్సాస్థానము,
వైద్యకాల.

అరోచనము నం. వి. (అ. అ. అ.) 1. ప్రకాశిం
చునది. 2. ప్రకాశింపఁజేయునది. వి.అ.న. 1.
ప్రకాశించుట. 2. ప్రకాశింపఁజేయుట.

అరోధ నం. వి. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) ఎక్కడివాఁడు.

అరోధవ్యము నం. వి. (అ. అ. అ.) ఎక్కడగి
నది.

అరోపకము నం. వి. (అ. వి. అ. అ.) 1. ఆరో
పించునది, లేనిది మోపునది. 2. నాటునది.
(ఉదా:- వృక్షారోపకుఁడు.) 3. ఎక్కించునది.

(1-27)

అరోపణము నం. వి. అ. న. 1. ఆరోపించుట,
లేనిది మోపుట. 2. పైని ఉంచుట, పైని
పెట్టుట.

శ్లో....అర్థాక్షరారోపణ మన్యభూతామ్.
సం. రఘు. 7.27.

3. (అశ్వాదులను) ఎక్కించుట. 4. ఎత్తుట.

(ఉదా:ధ్వజారోపణము.) 5. (వృక్షాదులను)
నాటుట. 6. విల్లు ఎక్కు పెట్టుట.

అరోపణీయము నం - ఆరోప్యము.

అరోపము నం. వి. అ. పం. 1. ఒక దాని ధర్మ
ములు అవి లేని మఱియొక దానియందు
ఉన్నట్లు చెప్పుట. (క) తర్క - మిథ్యా
జ్ఞానము.

(చ) అలం - అభేదజ్ఞానము :- ఉపమానోప
మేయములను బ్రత్యేకముగాఁ దెల్పి వాని
కభేదమును నిరూపించుట. (ఉదా: ఆ మెకన్నలు
పద్మములు.)

ఉద్దిష్టోపమేయమును బ్రత్యేకముగాఁ దెల్పక
యుపమానోపమేయములకు అభేదమును నిరూ
పించుట అధ్యవసాయము. (ఉదా :-
స్త్రీ కన్నులనుజూపి - అవిగో పద్మములు.)
2. (నింద మొదలగు వానిని) మోపుట. 3.
పైని ఉంచుట.

అరోపయిత నం. వి. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) 1. ఆరో
పణము చేయువాఁడు. 2. ఎక్కించువాఁడు.

అరోపింమే నం. న. శ్రీ. ఆరోపణము చేయు.

(క) లేనిది మోపు.

క. ఆరోపింతును నాపై, నేరము విపరీతముగను
నీపై రారా, యూరకె యిఁకైన రాజకు,
మారక నామాట వినుట మంచిది సుమ్మి.
సారంగ. 2.136.

(చ) లేనిది కల్పించు.

వ. ఆశపత్రోనేత్రయందు మైత్రి నారో
పించి. మార్క. 5.201.

అరోపితము నం. వి. (అ. అ. అ.) 1. ఆరోపింపఁ
బడినది. 2. ఎక్కింపఁబడినది, 3. ఎక్కు పెట్టఁ
బడినది (విల్లు). 4. పై పెట్టఁబడినది.

అరోపితవ్యము నం - ఆరోప్యము,

ఆరోప్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఆరోపింపఁ దగినది.

ఆరోహకము నం. విజ. (అ. హి. అ.) 1. ఎక్కు నది. 2. ఎక్కించునది. 3. మొలచునది, బయలు దేలునది. వి. అ. పుం. వృక్షము.

ఆరోహకుడు నం. వి. అ. పుం. - ఎక్కడివాడు - 1. మావటీడు. 2. గుట్టపురౌతు.

ఆరోహణము నం. వి. అ. న. 1. ఎక్కుట. 2. అశ్వాదుల నెక్కుట. 3. సోపానమార్గము. 4. అంకురించుట, మొలకెత్తుట. 5. నర్తనమునకై యెత్తుగాఁ గట్టినరంగము. 6. ఆరోపణము, ఎత్తుట.

(ఉదా : ధ్వజారోహణము.)

ఆరోహత్ నం. శత్ర. ఎక్కుచున్న.

ఆరోహము నం. వి. అ. పుం. 1. ఎక్కుట. 2. అశ్వాదుల నెక్కుట. 3. ఉన్నతి, ఎత్తు. 4. నిడుపు, దీర్ఘత్వము. 5. నితంబము, స్త్రీల పిలుడు.

'శ్రోత్యాం చారోహః' (వై. ని.)

సీ...ఆరోహభరమున నడుగులు తడఁబడ. భాగ. 8. 893.

6. అంకురాది ప్రాదుర్భావము, మొలకెత్తుట. 7. శిఫ, ఊడ.

ఆరోహి నం. విజ. (న్. జీ. న్.) ఆరోహించు వాడు.

ఆరోహించు నం. న. శ్రీ. ఎక్కు.

వ. ... రెండవయ్యచ్చైశ్శ్రవంబును బోలిన యాసవాహ్యంబు నారోహించి. నైష. 1. 35.

వ. పరితఃపతితమృతవీరులఁ దనుత్రాణశిరస్త్రాణ భూషణవస్త్ర విశేషంబుల యథాతథం బుగాఁ బూన్చి మాతః గతులంగళవంబు లారోహింపించి .... వివోదించు పికాచ లోకంబు. కవిక. 2. 197. (ఆరోహింపించు- ఎక్కించు.)

ఆరోహుడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఎక్కువాడు. (ఉదా : అశ్వారోహుడు, గజారోహుడు, రథారోహుడు. మొ.) వి. అ. పుం. 1.

మావటీవాడు. 2. గుట్టపురౌతు, రౌతు. (శ్లో. సారోహణాంచ వాజినాం. సం. రామా.)

ఆర్కి నం. వి. శి. పుం - అర్కునికొడుకు - 1. యముడు. 2. శని. 3. కర్ణుడు. 4. సుగ్రీ వుడు. 5. వైవస్వతమనువు.

ఆర్దము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) నక్షత్రసంబంధి.

ఆర్దకము నం. వి. అ. పుం. ఆర్దకము, తలుపు గడియ.

ఆర్దశి నం. వి. ఈ. స్త్రీ - ఆర్దకము.

ఆర్దురు - ఆఱుగురు.

క. కట్టా యార్దురుకొడుకులఁ బట్టి వధించితివి. భాగ. 10. పూ. 151.

ఆర్ద్యదము నం - ఆరగ్యదము.

ఆర్ద నం. వి. అ. స్త్రీ. మధుమక్షికాభేదము, పసుపు రంగుగల ఒకవిధమైన తేనెటీగ.

ఆర్ద్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఆర్దలు అను తేనెటీగలచేఁ గూడఁబెట్టబడినది. (ఒకరకపు తేనె)

ఆర్చము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఆర్చాయుక్తము, పూజించునది. 2. (అ. ఈ. అ.) ఋక్కునకుఁ గాని ఋగ్వేదమునకుఁ గాని సంబంధించినది.

ఆర్చికము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. ఋగ్వేద మందున్నది. 2. ఋగ్వేద వ్యాఖ్యానరూప మైనది. (గ్రంథాది) వి. అ. న. సామవేదము.

అర్చు' - అఱుచు' అ. శ్రీ. అఱుచు, బొబ్బరించు; ఘోషించు.

క. కలయ నసిమునలదండం, బులు గొని కాంపిల్య నగరమునజను లెల్లఁ, నలి రేఁగి యార్చి కౌరవ, బలసుభటులఁ బొడిచి రాజి బడలువడంగఁ. భార. ఆది. 6. 71.

సీ. అపుడు బ్రాహ్మణు లెల్ల నన్యాయ మన్యాయ మనుచుఁ జేరెలుఁగున నార్చువారు. వరాహ. 10. 41.

గీ. మధువుఁ గాంతలపుక్కిటి మధువుఁ బేళ్ల, యీర్ష్యఁ బస మాపఁ బొగడపై నెలయ రాన, విరిసెఁ దొల్లిటిదళములు విరులు జడిసె, దీవ నగ్గెల్పునకు మల్పి తేటలారె. ఆము. 5. 180.

గీ. వనధి బహుభూషమున నార్యే వాన వేర్యే.
ఉ. రా. 108.

ఆ. అర్చు.

అర్చ్య - అరుచే. న. ౧౩. (√అరు) ఆడఁజేయు.

1. చలింపఁజేయు, కదలుచు; విసరు.

గీ. ఏచీ సావిత్రిఁ డొకళక్తి వై చుటయును,
దనుజుఁ డెడఁ ద్రుంచె నతఁడు రథంబు
డిగ్గి, ఖడ్గహస్తఁడై కవిసినఁ గాలునేయి,
యార్పరాకుండ నేసి యయ్యసియుఁ
దునిమె. హరి. ఉ. 10. 50.

సీ. విట్టలనార్చ నాపుట్ట పట్టున మంచెఁ గావించి.
ద్వా. 1. 161. (ఆర్చక - తోలుటకు)

ఉ....విటు లార్చునుశీరపుఁదాళ వృంతముల్.
అము. 2. 68.

2. నర్తింపఁజేయు, ఆడించు.

క. నేర్పరి పెక్కువిధంబుల, నార్చఁగ బొమ్మలు
గడింగి యాడెడుచందం, జేర్పడఁ గాన్పుము.
భార. కాం. 1. 283.

8. (స్నానాదులు) చేయించు, నిర్వర్తింపఁ
జేయు.

సీ. నీహారసలిలంబు నించి కాంచనకలశముల
మజ్జనమార్చఁ జనపు లేదు. వరాహ. 7.
47.

మ. జలకం నార్యే లతాంగి యోర్తు యదువంశ
స్వామికిన్ వేడుకన్. పారి. 2. 11.

4. పలికించు, చెప్పించు.

సీ. కెంగేలు గేలితోఁ గీలించి నెయ్యంపు
మాటలఁ దగుమటుమాట లార్తు. భార.
విరా. 2. 810.

5. (యంత్రాదులఁజెట్టి) త్రిప్పించు.

క. అనెపమున ద్రోహమునకు, వానినకా దరసి
యతని వంశంబెల్లన్, గానువునఁ జెట్టి
యార్చిన, నేనియుఁ జాల దిది పెద్దయే
దతునకున్. కు. సం. 2. 229.

7. (ద్యూతాదులను) ఆడఁజేయు, ఆడించు.

చ. మదిమది ముడ నీసుకుడు మంత్రులు
సౌఖ్యలు జాదమార్చి సంపద గొని. భార.
ఉద్యో. 8. 280.

అర్చ్య - అరుచే. న. ౧౩. (√అరు) ఆడఁ
జేయు. 1. నిర్వృతముగాఁజేయు, తడిలేనిదిగాఁ
జేయు.

సీ. కొనగోళ్ల వెలులచిక్కులు వాపి మెలపున
శిరసార్చె నొక్కలేఱిగురుఁబోడి. పారి.
2. 12.

2. మలుగఁజేయు, (దీపాదులను) పోఁజేయు.

సీ. ఒకదీప మార్చిన నున్నదీపంబులు నప్పుడ
తమకుఁ దామాటుటయును. నైష. 7.
169.

3. ఉపశమిల్లఁజేయు.

ఉ. ఆర్చెదొ శీర్చెదొ తెలుప నయ్యెడి దేమని
యంతఁ దేటి హా, యోర్పు బిటుంగ కంటి.
సారింగ. ప. 185.

పటిక నార్చినపసిడి - పటిక పట్టించి యది
యాటునట్లు కాల్చి శుద్ధి చేసినబంగారము.

గీ. ...పటిక నార్చినపదివన్నె పసిడిగట్టు, రీతి
జిగి బూను కక్కిని తేనిమేను. దశా. 4. 89.

అర్చకుడు నం. విజ. (అ. ర్చక. అ.) అర్చకుడు,
సంపాదించువాఁడు, గడించువాఁడు.

అర్చనము నం. వి. అ. న. అర్చనము, సంపాదనము,
గడన.

అర్చము - ఆరజేము.

(విలాసము)

ఉ. చక్కెర మోవికాటు దమసానులచీరలవల్లె
వాటు లే, జెక్కులగోటివీటు మెయిఁ
జెల్వగుక్కిల్లడవాటు నార్జపుం, జెక్కు
ఘటింప. చం. రా. 8. 67.

అర్చవము నం. వి. అ. న. 1. సరిశత్రవము, వక్రము
కామి. 2. పగులను మోసపుచ్చకుండుట, కప
టములేమి, చక్కనినడవడిక.

అర్చింప నం. అ. ౧౩. సంపాదించు, గడించు.

వ. సుకృతంబు లార్జించి. వరాహ. 1. 58.

అర్చితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) అర్చితము, సంపా
దించఁబడినది, గడింప బడినది.

అర్చుని నం. వి. శి. పుం - అర్చునునికొడుకు - అభి
మన్యుడు.

అర్థగళ సం. వి. ఆ. శ్రీ. నల్ల గోరంట (వృ. వి.)
(రం. ని. రాజని.)

అర్థగళము సం. వి. ఆ. శ్రీ. 1. నీలఝింటి, నల్ల
గోరంట (వృ. వి.) 2. ఆరుదొండ (వృ. వి.)
(రం. ని.)

అర్థము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. పీడితము,
నొప్పింపఁబడినది. 2. దుఃఖము నొందినది, కష్ట
దశయందున్నది. 3. అస్వస్థత, రోగముగలది.

అర్థవము సం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. (వసంతాది)
ఋతుసంబంధమైనది. 2. స్త్రీఋతు సంబంధ
మైనది. వి. అ. న. 1. స్త్రీఋతువు, రజస్సు.
2. పుష్పము. 3. ఋతుస్నానమైనపిదప గర్భో
త్పత్తికి అనుకూలమైనకాలము.

అర్థవి సం. వి. ఈ. శ్రీ. గోడిగ, ఆడుగుఱ్ఱము.

అర్థి సం. వి. శి. శ్రీ. 1. పీడ, నొవ్వు. 2. మనో
వ్యథ, దుఃఖము. 3. తెవులు, రోగము. 4.
కీడు, ఆపద. 5. వింటికొప్పు.

అర్థిజీనుఁడు సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) ఋత్వి
క్కుగా నుండఁ దగినవాఁడు.

అర్థిజ్యము సం. వి. అ. న. ఋత్విజునిభావము,
ఋత్విజునివని.

అర్థపత్యము సం. వి. అ. న. అర్థపతిత్యము.

అర్థము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) అర్థమునకు సంబం
ధించినది. (చూ. అర్థము.)

అర్థి సం. వి. ఈ. శ్రీ. 1. (అలం) అర్థమువలనఁబట్టు
వ్యంజన. (వ్యతి. శాబ్ది) 2. సదృశాదిశబ్దములు
గల యుపమాభేదము. (వ్యతి. శ్రాతి)

అర్థికము సం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. అర్థము,
ప్రయోజనముగాఁ గలది. 2. అర్థమువలన
వచ్చినది 3. అర్థమును గ్రహించునది. (చూ.
అర్థము)

అర్థికుఁడు సం. విజ. (చూ. అర్థికము) వి. అ. శ్రీ.
కవిభేదము. (వివేకి, వాచకుఁడు, రౌచికుఁడు,
అర్థికుఁడు, శిల్పికుఁడు, భూషణార్థి, మార్ద
వానుగతుఁడు-అని కవులు ఏడువిధములు.)

అర్థము వి. (ఆఱు+తూములు) ఆఱుతూములు.
(తూము - నాలుగుకుంచములు.) ఆం. ఖా.
2. 271.

అర్థి సం. వి. ఆ. శ్రీ. ఒకానొక నక్షత్రము.

అర్థికము సం. వి. అ. న. అల్లము, శృంగజేరము
(వృ.వి.)

అర్థిజాతకము సం. వి. అ. న. పొంటి. (రం. ని.)

అర్థిమాష సం. వి. ఆ. శ్రీ. మాషపర్ణి, కారు
మినుము (వృ.వి.)

అర్థిము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. తడిసినది,
క్లిన్నము; తేమగలది. (దయార్థిము మొదలగు
చోట్ల దయారసముచేత తడిసినదని భావము.)
2. పచ్చిది, శుష్కముకానిది: నూతనము.
(ఉదా: అర్థిఘాసము, అర్థిపరాధము.)
వి. అ. శ్రీ. న. అర్థికము, అల్లము (వృ.వి.)
(వై. ని.)

అర్థిజాతము సం. వి. అ. న. అల్లము (వృ.వి.)

అర్థిలుబ్ధకుఁడు సం. వి. అ. శ్రీ. కేతుగ్రహము.

అర్థికుఁడు సం. విజ. (అ. ఈ. అ.) పంటమొదలైన
వానిలో సగముగ్రహించువాఁడు. (పాలికాఁపు,
మొ.) వి. అ. శ్రీ. ప్రాహ్లాణునకు వై శ్యశ్రీ
యందుఁబట్టి ప్రాహ్లాణునిచేత సంస్కరింపఁ
బడినవాఁడు, అంబష్టకులమువాఁడు.

అర్పు-అఱుపు. వి. (√అర్పు) 1. అఱుపు, కేక.

మ. ...బొబ్బలు నార్పుల్ పటుసింహనాద
ములు నుత్పాదిల్ల ధాత్రీస్థలిక. భీమ.
4. 191.

చ. హరి పొడగానరాఁ డలహలాయుధుఁ
డెక్కడవోయె సాత్యకిన్, బొరిగొనుడంచు
నార్పులును బొబ్బలు నింగి, తెలంగ...ఉ.
హరి. 3. 25.

2. సింహనాదము.

సీ. అర్పు బొబ్బ యనంగ వగు సింహనాదంబు
...ఆం. ఖా. 2. 223.

అర్పటము సం. వి. అ. శ్రీ. (ఇది తెనుఁగుగ్రంథము
లందే కాన్పించుచున్నది.) అర్పు మున్నగు
వానితోఁ గూడిన విజృంభణము.

సీ. ...పాపమతుల, పై చాడివెడలి యార్పటము
నేయఁగ వారు దై త్యాంశజులుగాన ధైర్య
మెసఁగ. వేం. మా. 3. 8.

అర్పణ నం. వి. ఈ. శ్రీ. (ఇది ఆంధ్రగ్రంథములందే కాన్పించుచున్నది.) 1. మ్రోత, ధ్వని.(శ.ర.)

2. విజృంభణము, అతిశయము.

ఉ. ...నభో, వాటి నెసంగె నంత సురవార వధూమురజారవార్పటుల్ వసు. 2. 156.

కా. ...నమస్కరించి పలికెన్ గంభీరవాచార్ప టి. ఉ. రా. 2. 187.

అర్పణించు నం. న. శ్రీ. 1. ధ్వనించు, కూయు.

ఉ. ఆమని వచ్చె నాకు నని యందఱలోఁ గడు విజృంభింపుచు, గాముఁడు మెచ్చ నెత్తులగు కత్తులు మ్రొంగెద వార్పటించుచు ... కోకిలా. ఇందు. రా. 3. 128.

2. విజృంభించు.

గీ. ...వసుధ నీటి, బరువు కోపంగలేకి లోపలికిఁ గ్రుంకు, నపుడు హైందవ్యలోచనుఁ డార్ప టించి. వ. ధరణీతలంబును రిసాతలంబునకుఁ గొనిపోయి యందు బహుకాలంబు క్రిడించు చుండె. వేం. మా. 1. 46, 47.

అర్పణము నం. వి. అ. శ్రీ. (ఇది తెనుగుగ్రంథము లందే కాన్పించుచున్నది.) విజృంభణము, అతి శయము, చెలరేగుట.

ద్వి. అందఱు నేకమై యార్పణమునను, గ్రుండ రాకుండఁగఁ గేకలువేయ. ద్వి. శ. సా. 1. 215 పం.

అర్పణ నం. వి. అ. శ్రీ. 1. పూజ్యురాలు. 2. పార్వతి. 3. అత్త. 4. (ఛంద) మాత్రావృత్త భేదము. 5. (నాటక) నటుఁడు భార్యను విలుచునపు డుపయోగించు నామము.

అర్పణము నం. వి. అ. న. గయలోఁ విత్పదేవతల నుద్దేశించి చేయు క్రాద్ధవిశేషము.

అర్పణుఁడు నం. విజ.(అ. అ. ర్మికా. అ.) పూజ్యుఁడు, శ్రేష్ఠుఁడు. వి. అ. శ్రీ. పితామహుఁడు.

అర్పణహ్యుఁడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఆర్యుల పక్షపువాఁడు.

అర్పణుఁడు నం. వి. అ. శ్రీ. 1. మాన్యుఁడగు వానిపుత్రుఁడు. 2. (నాటక) భార్య భర్తను విలుచునప్పు డుపయోగించు పూజ్యనామము. (కొన్నిపట్ల కావ్యభాషయందుఁగూడఁ గనఁ బడుచున్నది.)

శ్లో. ఆర్యపుత్ర! పితా మాతా భ్రాతా పుత్ర స్తథా స్నుషా, స్వాని పుత్ర్యాని భుంజానాః స్వంస్వం భాగ్యముపాసతే. రామా. (కల్ప)

అర్పణుఁడు నం. వి. అ. శ్రీ. శ్యాతిషగ్రంథ విశేషమును రచించిన యొక విద్వాంసుఁడు.

అర్పణుఁడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) గౌరవా నియమము, పూజ్యుఁడు.

అర్పణవర్తము నం. వి. అ. శ్రీ. పూర్వపశ్చిమ సముద్రములకును వింధ్యహిమాలయపర్వతము లకును నడిమిభూమి.

అర్పణుఁడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. పూజ్యుఁడు. 2. మంచివాఁడు, సాధువు. 3. వినితుఁడు. 4. కులీనుఁడు. 5. కర్తవ్యము నాచరించుచు, అకర్తవ్యము విసర్జించుచుఁ బ్రకృతాచారమున వర్తించువాఁడు. వి. అ. శ్రీ. 1. అర్పణవర్త దేశపువాఁడు, (వ్యతి. అనార్యుఁడు, (ప్రాప్తాక్షత్రియవైశ్యులలో నొకఁడు

అర్పణు—అరుగురు.

ఉ. అర్పణు చక్రవర్తులు పదార్పణురాజులు... విక్ర. 2. 34.

అర్పణము—అరివేరము.

(కలహము.)

గీ. విభునితమకంబుతో నిట్లు వెలఁదిసిగ్గు, పోరు తెల్లను వట్టియార్పణమయ్యె. అని. 1. 118. (ద్వేషము)

గీ. వట్టియార్పణమున బలవంతుతోడి, సాటికిఁ జెనంగు తెల్లనిష్ఫలము గాదె. అని. 1. 89. (అల్లరి)

ఉ. కారణమేమి లేకయె వికావిక నవ్వును నిర్నిమిత్త మె, వ్యారల నై ననుం బిలిచి వాడుకుఁ బోవునిరర్థకంపుహుం, కారముతోఁజెలంగు సరికన్నబొమల్ ముడివెట్టు వట్టియార్పణము నేయు సీధురసవిభ్రమ యైనమ్మగాఁగి యత్తఱిన్ కవిరా. 5. 186.

అర్పణవారు వి. అ. అరువేల దేశమువారు, నియోగులలో నొకకాఖవారు.

సీ. అఖలరాజాధి రాజాస్థానజనహృద్యవిద్యావిహారు లార్పణవారు. ఉ. రా. 1. 27.

అర్హము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) వృషభసంబంధ మైనది.

అర్హము నం. వి. అ. పుం. కాలక్రమమున ఆఁ బోతు కాదగినకోడె, స్పష్టతారుణ్యము గల కోడెదూడ.

అర్హము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. ఋషిసంబంధ మైనది. 2. ఋషిప్రోక్షమైనది (పురాణాది). 3. వైదికము, వేదమం దుపయుక్తము (పదాది -వ్యతి. లోకము.) వి. అ. పుం. అష్టవిధవివాహములలో నొకటి. (ధర్మార్థము వరునివలన ఒకటి గాని రెండు గాని గోమిథునములు పుచ్చుకొని కన్యక నిచ్చి యథాశాస్త్రముగాఁ జేయు వివాహము) న-ఋషి సేవితమైనది-వేదము.

అర్హేయుడు నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) ఋషులగోత్ర మునఁబుట్టినవాడు, ఋషిసంతతివాడు.

అర్హంతి నం. వి. ఈ. స్త్రీ. యోగ్యత, అర్హత.

అర్హంత్యము నం. వి. అ. న-అర్హంతి.

అర్హతము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) శైవునికి సంబంధించినది. వి. అ. న. శైవమతము. అర్హతుడు నం. వి. అ. పుం. శైవుడు, శైవ మతావలంబి.

అబ్ది. వి. 1. కష్టము, దుఃఖము, శాధ.

ఉ. వారిణసీపురంబున నవారణ మేను దొంగ నేల కే,దారజలంబు లర్థి మెయిఁ ద్రావి శరీరము తోరవోవఁగా, నాబ్ది వొంద నేల ...విక్ర. 1. 200. (ఈయర్థమున నిందును కవిరా. క. 210. లోను దీనికి సాధురేఖ ముతోఁ ద్రాసము కన్పట్టుచున్నది.)

మ. అవిశీతాంకుల కావిధుంతుదునిచే నాబ్దుగ న్న...దైవంబె చాల వరిష్ఠంబని తోచె డి నురభిమల్లా నీతివాచస్పతీ. మల్ల. నీతి. 85.

2. హాని; భంగము.

ఉ. ఇంకిట మాట లేమిటికినింతకు నాతనయాల లామ మే,చాంకనిభాస్య యెందుఁ బడి యాబ్దిఁ బొందెనొ యెంత గుండెనో. రాజ. చ. 2. 88.

గీ. నిత్యనైమిత్తికము లై ననిఖలకర్మ, ములకు నాబ్ది యిటులు నుత్తర దక్షిణ దిశ

నింటికిఁ జను నుపాయంబు వేడి,నొనఁగ నిచ్చట వొకతపోధనుఁడు లేడె. మార్క. 4. 228.

3. నింద, అట్టు, అపవాదము; అపకీర్తి.

క. పరు లేఱగిన నాబ్దికింగరి యగు నను తలఁపు లేక. దశకు. 4. 69.

గీ. అయినయాబ్దు నాడికోళ్లయిన వమ్మ, కాఁగలట్టిది యేమైనఁ గాని కలదు, ఇంక నీకనుదాఁ పురం జేల పొమ్ము, అంబుజా తాఁపి పక్వబింబాధరోష్ఠి. గంధ. 1. 67.

క. ... అత్తయు నొనరించు పనుల కాబ్ది గలదే. కుచేల. 1. 90.

చ. నుగలకు నోడి పాటకుఁడు సొంపటిరాక్షసు లారె పాటినఁ, మరణము దప్పునే యచట మానుగ ధాత యొనర్చినట్టిపెం, దెరువు మొఱంగ నెవ్వరికిఁ దీరునె యాబ్ది యేల శౌర్యము, నిరతంకీర్తియు న్నెడఁగఁ జేయక కయ్యము సేయుఁ దుక్కునఁ. మార్క. 1. 63.

విజ. 1. వ్యర్థము, ప్రయోజనము మాలినది.

మ. ...శూరశ్రేష్ఠులన్యుల్ జగంబుల లేరెవ్వ రుఁ గయ్యపుంగులు నఁ బొందెం ద్రిలో కేళ బా,హులు వే యాబ్ది మోపులై యెటులు పోవోపుం దలం కయ్యెడినఁ. హరి. ఉ. 7. 16.

నీ. గతిమాలి విగియాదుకాఁగిలి లేని యాబ్ది కూర్మికే నేల అట్టుపడితి. ఉ. హరి. 5. 117.

2. దుష్టము, చెడ్డది.

ఉ. అక్కచు నెట్టుగా మఱుగు నాబ్దిదయ్యమ యింత చేసితే. యయా. 8. 125.

3. నింద్యము, నీచము.

నీ. నహుముని విరహంపుడహతహత్ చూచెనే సాంద్రసద్గుణచర్య యింద్రు భార్య, మఱి సింహబలుని పెన్నాయలఁ జిక్కెనే యాబ్ది పనిఁబూని యాజ్ఞ సేని. హంస. 1. 127.

వ. ఎంతవానిఁ జేపట్టిన వెట్టియిల్లు మెట్టిన నాబ్ది లోములు లోనిఁ జూచుచు

కంటికిఁ దత్పలం బనుభవించక పోవచ్చునే.
ఉ. రా. 8. 81.

ఉ. అటడిబుద్ధిఁ గన్యఁ గవయఁ యమదూ
తలుముట్టి యాతనిఁ, గోటలఁ జీరి రిక్క
సులగుంపు దినఁబొగ నుంచి కత్తెరిఁ,
దూతచి మేధముష్కములు ద్రుంచి యద
ల్పినశృంఖ లాంఘికా, నూలుయుగం
బులుం బగఁ గనుంగొనుఁబిమ్మట నంత్యజ
న్మతఁ. సిద్ధి. శేషధర్మ. (చి. ని.)

శ్రీ. విజ. 1. నిష్కారణముగా.

ఉ. అక్కట లోక మెల్ల నగ నాటడి కప్పలఁ
జంప దీన నీ, కెక్కడి పెంపు గల్గఁ బృథివి
శ్వర కోపము డింపు.... భార. ఆర. 4. 88.

ఉ. యతుఁ డెఱింగి వచ్చి యిటు లాటడి
చావగ నేల చెప్పు మ, బ్జాక్షి ... భార.
ఉద్యో. 4. 885.

2. వ్యర్థముగా, నిష్ప్రయోజనముగా.

చ. అనుటయు నాతఁడిట్లనియె నాటడి విప్రుల
కేల యశ్వముల్. భార. ఆర. 4. 849.

ఉ. చచ్చినవిమ్మటం గడిఁదిశత్రుల నోర్వఁగ
వచ్చునే శుభం, విచ్చునె చాపు లెందును
నరేశ్వర యాటడి చత్తు నంట దా, మెచ్చ
గునయ్య భార. ఆర. 8. 58.

3. దీనముగా.

గీ. కాశిరాజ కన్యలకుఁ గాఁగఁ బుడమి,
నరపతుల నెల్ల గెలిచినదిరుదు గలన, నాట
డియపడు టూహింప నడలు గదురు. భార.
కా. 1. 198.

చ. ...నినుం బగలు సంపగఁ గావఁగ లేని
మీబలా,ధిపతుల దూటు సాత్యకి యతిశ్రమ
మొందినచోటఁ దాకి క,ష్టపటిచి చంపెదీ
వతఁడు సచ్చునె యాటడి యేనుగల్గఁగాఁ.
భార. ద్రో. 4. 270.

జ. అటడిచేయు, అటడిపడు, అటడిపుచ్చు, అటడి
పోక, అటడివెట్టు, అటడివోపు.

అటడిచేయు అ. శ్రీ. (✓అటడి) వ్యర్థముచేయు,
నిష్ఫలముచేయు.

ఉ. అక్కట వాఁడు నాతగుల మాటడిచేసి ...
మమచ. 8. 5.

అటడిపడు అ. శ్రీ (✓అటడి) అటడి నొందు.

(వ్యర్థమగు, కృతకృత్యము గాక యుండు)

ద్వి. ...మాతాత లుదగ్రులై వచ్చి, యాతత
కపిల కోపాగ్నిచేఁ గ్రాగి, దూటు వేలేండ్లు
సన్నతగతి లేక, నాటడిపడి భస్మమై యున్న
వారు రం. రా. బాల. 42 పా. 19 పం.

(హాని చెందు, నాశము నొందు)

ద్వి. నినుఁ జంప వచ్చిన నీపాలిమృత్యు, వనక
రామునిచేత నాటడిపడితి ... రం. రా.
కష్కిం. 215 పా. 13 పం.

అటడిపుచ్చు న. శ్రీ. (✓అటడి) 1. వ్యర్థము
చేయు.

ఉ. అలము సేసి నాతగుల మాటడిపుచ్చఁగ నేల
జేల న, నేలి యనంతభోగముల నిచ్చమె
యిఁ విహరింపు... భార. విరా. 2. 258.

2. దుఃఖపెట్టు.

గీ. ...నిన్నిట్లు గానపాలు, సేసి యాటడిపుచ్చి
తిఁ జెప్పఁ జిట్టలయ్యె నామను వే మవ
నంబుజాక్షి. నిర్వ. 9. 88.

3. భంగపఱచు, చెడఁగొట్టు.

ఉ. అక్కట భర్తకాపురము నాటడిపుచ్చి
నృపాలమౌళితోఁ, జొక్కి రమించునందు
లకుఁ జొచ్చినఁ దావకబంధువర్గముల్,
దక్కువ సేతు రమ్మ... హంసి. 1. 124.

అటడిపోక ఎ. (✓అటడిపోవు) అటడిపోవుట.

(దూటుపడుట, నిందపడుట)

ఉ...ప,నచ్చట రచ్చ కెక్కుటకు నాటడిపోకకు
వోర్తు మైథిలి. నిర్వ. 9. 89.

(వ్యర్థమగుట, నిష్ఫలమగుట.)

ఉ. అటడిపోకయున్ ఫలము నందుటయుం గని
పల్క నేరమిన్. భార. ఉద్యో. 8. 107.

అటడివె(వె)ట్టు న. శ్రీ. (✓అటడి) 1. వ్యర్థము
చేయు.

ఉ. మొల్లసుగంధి నామనసుమోహము నాటడి
వెట్టి నీపు న, నొల్లక విడనాడెద వయో
తగవా... వి. పు. 2. 288.

2. బాధపెట్టు.

సీ. నోరూరఁ జేయుచు నాటడివెట్టినమోవి
త్రొవ్వాడి పల్మోనల నొక్కి. కవిరా. 3.
210.

8. నిందపెట్టు, అవ్వనేయు.

క. అటడివెట్టెద నని మది, నాటనిచల మూని
కటకు లాడెద వకటా, నూటిడుమలు
వొదలిన నికఁ, గాటడవుల కనుపఁ జాలఁ
గద యిక్కొడుకున్. అచ్చ. రా. అయో.
25.

అటడివో(పో)వు అ. 3. (✓అటడి) 1. వ్యర్థ
మగు, నిష్ఫలమగు.

చ. అనవుడుఁగృష్ణఁ డిట్టు లను నాటడివోయెఁ
బ్రయత్న మెల్ల ...భార. అశ్వ. 8. 59.

ఉ....నైషధుఁడును గడుఁ జింత వహించె
విన్ననై, యక్కట దైవకార్యమిటులాటడి
పోవునె యంచు నాత్మలో. నైష. 4. 104.

2. చెడు, భగ్నమగు.

ఉ. అక్కల కన్యకాత్వ మిటు లాటడివోవఁగ
...నిర్వ. 2. 24.

క. అనుమానింప కతనిఁ జొరు, మనరుగదా
మీయుపాయ మాటడివోవన్. భార. ద్రో.
2. 234.

8. చచ్చు.

అ. అవ్వధమునఁ గర్ణుఁ డాటడివోయిన, నాడు
మానసంబు వోదు నూలు, పటియలై ....
ఆశ్ర. 1. 154.

అ. అడరి పెలుచ నేడెచ్చ నాటడి వోయిన,
ప్రజలఁ జేరు గ్రుచ్చి పనవి పనవి. భార.
మా. 107.

అటు అ. 3. 1. నిర్వృప్తమగు, శుష్కమగు, ఎందు.

గీ. క్షేత్రపాలున కుదికినచీర లాటు, చాకిరేవుల
గములయ్యె సకలదిశలు. ఆము. 2. 48.

సీ. పొలసు లేకాటి ప్రేగులు మాఁడియున్న
ప్రేతప్రాతములబీదతనము వానె. ఉ. రా.
8. 178.

2. (స్వేదాదులు) పోవు.

చ. చెలువ కుమారుని న్వడుగు చేసిన చేతడి
యాటకుండఁగా. హర. 2. 108.

సీ. చెక్కుల దిగజాటు చెమట యాటఁగ నొక్క
విరిబోడి కపురంపుసురఁటి విసర. చంద్రా.
2. 118.

3. తీటు, ఉపశమిల్లు, నశించు.

క...మృగముల, నూటడకం దిగిచి డన్సియున్న
తనిశ్రమం, బాటఁగ నెడఁ బరితాపము,
దీటఁగఁ బై వీచె నన్నదీపవనంబుల్. భార.
ఆది. 4. 19.

క. కౌంఠపాండవులకు నీ, వైరము నీవలనఁ
గాదె వచ్చెను నిను మ, ద్వారకరనిహతిఁ
బడఁ గ, న్నారఁ గమంగొనక కోప
మాటునె యొంటన్. భార. కర్ణ. 1. 124.

ద్వి. వేటొక్కచోఁ దనవిపులప్రతాప, మాటించి
వచ్చినయవ్వీరుతోడ. రం. రా. ఉ. 47 పా.
27 పం.

సీ. ఒండు చూడండు మూర్ఖండు మండు
నటంచుఁ దొండయై గండాటియుండె ధన
దుఁడు...ఉ. రా. 8. 141.

(‘గండాటు’ ఇత్యాదిరూపములు శబ్దపల్లవ
ములుగా గ్రహించునది.)

4. (దీపాదులు) పోవు, మలుగు; చల్లారు.

సీ. ఒకదీపమార్చిన నున్నదీపంబులు నప్పుడ తమ
కుఁదా మాటుటయును. నైష. 7. 189.

అ. ఇంద్రియముల నెల్ల నిపురంగఁ జేయుచు,
నడరుకోకవహ్ని యాట నేర, దిండ్ర పదవి
నేరె నేనియు. భార. భీష్మ. 1. 193.

5. ఊడించు, తగ్గు.

ఉ. అరతి బోటికి విభున కప్పు మనంబుల
విప్రలింభ శృంగార మొకళ్లొకళ్లయిటి
గోఁగిటఁ బుట్టిన నిండువేడ్కచే, బోరన
నాటి యాటి మదిఁ బొంగె ఘృతం బతి
మాత్రఁ బోసినఁ, గూరికి కూర్కి యాడ
ణమ గొబ్బున మండిన దీపమో యనన్.
నైష. 8. 118.

ఉ. అటనితేట గల్గి యలరారెడు నయ్యెకి
మీఁడు. అచ్చ. రా. కాల. 196,

అటచను, అటపోవు - అటు, నశించు, పోవు.

సీ. కాల నీకావలమృణాలము లేర్పక యత
మకాపవికార మాటి చనదు. ిసిక.
6. 89.

చ. ...జపముల నాటిపోని కలుషంబులు.
నృసిం. 1. 67.

జ. ఆర్పు¹. ఆణుచ².

అణు² న. ఔ. (త. అణు. క. అణు.) ఐదునొకటి.

క. తురగముల నాలుగిట ను, తరు నాటిట ...
భార. విరా. 5. 108.

అణుమూడగు - చెడిపోవు, భగ్నమగు.

గీ. అణుమూడయ్యె గచ్చు విచ్చయ్యెననగ...
అఖ్యలగుఁ గార్యవైకల్య మయ్యెననుట;
కు. ఆం. శే. 9.

అణు మూడుచేయు-భగ్నముచేయు.

గీ....మమతల నానాఁడె యాణుమూడు,
నేని మఱచెను నే నేమి నేతునమ్మ. కలు.
శ. 29.

జ. అణుగురు, ఆర్గురు, అణువురు, ఆర్వురు,
అణుపలము, అణుమోములవేల్పు, అణు
వేలదేశము, అణుప.

అణుగురు న. (✓అణు¹) - అణువురు, ఆర్గురు.
ఆర్వురు. (అణునకు మహాన్మహాత్యర్థక
రూపము.) అణుమంది.

అణుచే¹ - ఆర్పు¹. చిత్రభా. 7. 91.

అణుచే² - ఆర్పు².

అణుపలము ఏ. (✓అణు¹.) అణుపలముల యెత్తు
గలమానవిశేషము. ఆం. భా. 2. 269

అణుపు ఏ - ఆర్పు (✓అణుచే¹) అణుపు.

క....పొడిచిరి కడుఁ జెంచు లాణుపులఁ జద
లదరన్. యయా. 2. 19.

అణుమోములవేలుపు ఏ. (✓అణు¹.) పద్మఖండ,
కుమారస్వామి.

అణువురు - అణుగురు.

అణువేలదేశము ఏ. (✓ అణు¹) కృష్ణానదికి
దక్షిణముగా నుండి పూర్వము ధరణికోట రాజ
ధానిగాఁ గలయొకానొకదేశము.

అణుప ఏ. (అణు¹) అణుకుంచములకొలత గల
మానవిశేషము. ఆం. భా. 2. 271.

అలంకి¹ ఏ. కాలక్రిడావిశేషము

సీ. దాఁగిలిమూఁతలు తనుబిల్ల యాలంకి కుబ్బుట
గురిగింజ కొండకోఁతి. హంస. 3. 146.

సీ. తూరినతుంకాలు గీరినగింజలు పిల్లదీ వాలంకి
బిల్లగోడు. కాళ. 3. 33.

సీ. సాలముల్ రిపుఁ జుట్టి సాధింతు ననులీల
నాలంకిగుడి డింభకాళిఁ దిగుచు. రా. వి.
2. 23.

అలంకి² ఏ. కురిచీవంటిపిల్లకి. (ప్రబం.)

అలంబనము నం. ఏ. అ. న. 1. ప్రేలాడుట. 2.

అశ్రయించుట, ఆధారముగాఁ గొనుట. 3.

అవలంబము, ఊత, ప్రాపు, ఆధారము. 4.

(అలం) రిసమునకు అశ్రయమైననాయకాది.

(రసకారణ మైనవిభావము అలంబనము ఉద్దీప

నము అని ద్వివిధము. అందు నాయకా

నాయకాదికము అలంబనము. వేష భూష

ణాదికము ఉద్దీపనము.)

అలంబము నం. విణ. (అ. అ. అ.) ప్రేలునది,

ప్రేలాడునది. ఏ. అ. పుం. 1. అవలంబము,

ఊత. 2. అశ్రయము, ఆధారము. 3. ప్రాపు,

రిక్షణము. 4. ప్రేలాడుట.

అలంబి నం. విణ. (నో. నీ. నో.) 1. ప్రేలునది.

ప్రేలాడునది. 2. ఊత గొమనది, అశ్రయించు

నది. 3. ఊతయైనది, ఆధారమైనది. 4.

ధరించునది, తాల్చునది.

శ్లో. గజాజినాలంబి దుకూలధారి వా. సం.

కు. సం. 5. 78.

అలంబించే నం. న. శ్రీ. గ్రహించు, పట్టుకొను.

కా. అలంబించె మరుండు హస్తమున దాఱా

రామలీలావతీ, భూలేఖానిభవిభ్రమాభ్యు

దయమున్ బుండ్రేకు కోదండమున్.

శివరా. 3. 98.

(అలంబితవ్యము మున్నగు కృదంతరూపములు

అవలంబితవ్యము మున్నగురూపములఁ బట్టి

గ్రహించునది)

అలంబితము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. ప్రేలఁగట్టఁ

బడినది. 2. ప్రేలాడునది. 3. గృహీతము, పట్టు

కొనఁబడినది. 4. ధరింపఁబడినది (వస్త్రాది).

అలంభకుఁడు నం. విణ. (అ. భి. అ.) 1. చంపు

వాఁడు. 2. స్పృశించువాఁడు.

అలంభనము నం. ఏ. అ. న. - అలంభము

అలంభనీయము నం. — అలంభ్యము.

అలంభము నం. వి. అ. పుం. 1. సస్పర్శము. 2.

హింసనము, చంపుట.

అలంభి నం. విణ. (నొ. నీ. నొ.) 1. కాకువాడు

2. చంపువాడు.

అలంభించే నం. న. శ్రీ. వధించు, చంపు.

మ. ...సోమకుఁ డన్మహాచక్రపు నాలంభించి
వేదాప్తయన్, ఫలమున్ జెందిన సోమయాజి
నిను నేత్రార్థింతు మత్యాక్యకృతీ. భోజ
సుతా పరిణయము. 1. 158.

అలంభ్యము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. హింస్యము.

చంపదగినది 2. స్పృశ్యము, కాఁకదగినది.

అలకాపరి వి. (√అపు) 1. పసులఁ గాచువాడు,

గోపాలుడు. నా. పంచ. 3. 801.

2. కృష్ణుడు. నీలా. 1. 109.

అలకించే న. శ్రీ. (నం. అలక్. క. అలిసు, అల
యిసు.) విను.

అ. సకియ లతైఱంగు సకలంబు నూహించి,
కార్యగతిఁ దలంచి కడుఁ జలించి, యిందు
వదన యున్నకందువ కేటించి, పొంచి నిలిచి
యాలకించునపుడు. విక్ర. 1. 128.

అలకించివిను—అదరించివిను, శ్రద్ధతోవిను.

అ. ...అంచలార యాలకించి వినుడు. చంద్రా.
4. 59.

అలక్ నం. విణ. (నొ. జీ. నొ.) 1. కనుఁగొనునది.

2. తెలిసికొనునది.

అలక్కించే నం. న. శ్రీ. కనుఁగొను, చూచు. (శ. ర.)

అలక్కితము నం. విణ. (అ. అ. అ.) చక్కఁగాఁ
జూడఁబడినది; చక్కఁగాఁ దెలిసికొనఁబడినది.

అలక్యము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. కాగుగాఁ
దెలిసికొనఁదగినది. 2. దృశ్యము. 3. ఈషద్దృ
శ్యము, కొంచెము కనఁబడునది.

శ్లో. అలక్యరంతముకుశాన్. కాకుం. 7. 17.

అలగర్దము నం. వి. అ. పుం. అలగర్దము, నీరు
పాము.

అలగర్దము నం — అలగర్దము.

అలగోడు బాలగోడు వి. పెడబొబ్బలు (శ. ర.).

(అలగోలుబాలగోలు—అందఱును గలిసి చేసెడు
రోదనము - ప్రా.)

అలతి—అతి. వి. (నం. అలప్తి. ప్రా. అలత్తి.
క. అశతి.) రాగాలాపము.

క. సోలుచు సమ్మదరసమునఁ, గ్రాలుచు వన
పాల బాలికలు నవలతికాం, దోలముల
వేడ్కనలుపుచు, నాలతు లొగిఁ జేసి పాడి
రభినవలీలన్. కు. సం. 4. 488.

నీ. తీగెలు గప్పార మూఁగి యాలతినేయు,
భృంగమాలికలకు బెదరి బెదరి. దశకు.
9. 38.

అలన వి. (√అలించే—ఇది అప్పాదులలోనిది.)

వినుట; మొట్ట వినుట.

(వ్యవ) నేను చేసిన విన్నపమునకు అలన లేదు
పాలనలేదు. అలనపాలన లేని రాజ్యములో
నుడుటకంటె అడవిలోనుడుట మేలు.

అలపత్ నం. శ్రీ. 1. మాటలాడుచున్న. 2.

రాగాలాపము చేయుచున్న.

అలపనము నం. వి. అ. న — అలాపము.

అలపనీయము నం — అలాప్యము.

అలపించే నం — అలాపించే.

(రాగాలాపము చేయు)

ఉ. ...ఉద్యన్నఖర ప్రమాణములఁ దంతులు
మీటుచు నాలపించు నా, తిన్ననియెల్లు
నాచెవులఁ దేనియ లొల్కుచవు ల్దలంచెదన్.
పాండు. 3. 94.

అలపిత నం. విణ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) 1. మాటలాడు

వాడు. 2. (రాగము) అలాపించువాడు.

అలపితము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. పలుకఁబడి

నది. 2. అలాపింపఁబడినది (రాగము) వి. అ.

న. వచనము, మాట.

అలపితవ్యము నం — అలాప్యము.

అలపుచ్చే న. శ్రీ. (√అలము) ఉపేక్ష చేయు,
అనాదరము చేయు, తిరస్కరించు.

ద్వి. నాచిదేవయగారి నవ్వుచేసితివో, యాచెన్న
బసవన్న నాలపుచ్చితివో. పండితా. మహిమ.
306.

అలపోతు వి. (√అపు) వృషభము.

నీ. అభ్రంకషం బై నయాలపోతు నితండు త్రుంచి
నాఁ డితఁడు పెంచినాడు. ఉ. హరి. 2.
180.

అలప్రి నం. వి. శ. శ్రీ. ఆలతి, రాగాలాపము.

అలర్థము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. స్పృష్టము, తాకబడినది. 1. హింసితము, చంపబడినది.

అలర్థి నం. వి. శ. శ్రీ. 1. స్పృశ్యము, తాకుట. 2. హింస, చంపుట.

అలము! వి. (నం. హరిః - యుద్ధము) యుద్ధము.

క. వాలమ్ములు దాకి ధరన్, వ్రాలుభటులఁ జూచి యెడలు వడఁకఁగ మేనుల్, దూలఁగఁ దముఁ దాఁకకయును, నాలము సాలించి కొందఁ బవలఁజనంగన్. భార. విరా. 5. 82.

మ....గురుముఖ్య యొక నిట నీ వాలంబు సాలింపవే. భార. భీష్మ. 3. 170.

అలము! విజ. 1. అలక్యము, ఉపేక్షిణము, అనాదృతము.

క. మేలర్థింపను గీడును, జాలింబడి తొలఁగఁ ద్రోవ సరి తూష్టింభా, వాలంబి మనస్కుఁ డనై, యాలంబుగఁ జేసి నడతు నయ్యిరు తెఱఁగున్. భార. శాం. 4. 58.

ఉ. అలము సేసి నాతగుల మాఱిపుచ్చఁగ నేల జేల న, నేలి యనంతభోగముల నిచ్చ మెయిన్ విహరింపు. భార. విరా. 2. 253.

క. ఇది ధర్మం బిది యీలువ, యిది వ్రత మిది సద్వివేక మిది యాచారం, బిది దేవపూజ యధిపతి, యుదితం బాలంబు సేయకుండుట సతికిన్. కాళీ. 2. 77.

వ. అని పలికి వానియాలాపంబు నాలంబు సేసి యభిమన్యుండు పెలుచం దటిమిన వాఁ డనుమానించుచు మన సైన్యంబునకు సమ్ముఖంబుగాఁ దేరు నడపుటయు. భార. ద్రో. 2. 16.

సీ. ఆలంబులో నింద్రు నాలంబుగావించి వహ్ని కిఁ దనకోపవహ్ని చూపి. వీర. 2. 5.

2. అసత్యము.

(ముసిడిచౌడయ్యగారు శతాయుష్య మని దీవించినశ్రీ మరణింపఁగా నామెను ఆయన మరల బ్రదికించినకథ)

ద్వి. ఎవయ దీవించువా రేండ్లెల యిత్తు, రను పలుకప్పుడ యాలంబు గాఁగ, నిశితఖడ్గం

తాల్చి నిఖలంబు నెఱుంగ, శిశువ లెమ్మని వేరి జీరఁగఁ దడప, కట్టులు పటుకనఁగాఁ దెగి నిద్ర, బెట్టుల్కి తెప్పిటినట్టునుబోలె, నతిస్పృశమాక్రాంతమతిఁ దేటిచూచి, యతివ చౌడయ్యకు సాష్టాంగ మెఱుంగె. బస. పు. 5. 524.

వి. ఉపేక్ష.

సీ....యదుకుమారు, లాలంపుటాలంబుననువున సయ్యంద్రనంపముం గని పూజనం బొనర్చు. భార. అశ్వ. 4. 114.

జ. అలపుచ్చు.

అలము నం. విజ (అ. అ. అ.) 1. పర్యాప్తము, చాలినది.

వ. ...చదువ దొంఁకొనిననరునకుఁ గాలంబు నాలంబు విఘ్నంబు లభిలోద్ధమఘ్నం బులు. అము. 1. 78.

2. అనల్పము, అధికము.

సీ....నుడువు లాలములైన నోరు నొక్కు. కావ్యా. 3. 122.

3. శ్రేష్ఠమైనది. వి. అ. పుం. న. 1. హరి తాళము, అరిదళము. 3. తేలుకొండి.

అలయము నం. వి. అ. పుం. 1. ఇల్లు. 2. ఆధారము, స్థానము. 3. లీనమగుట, కలిసిపోవుట. శ్రీ. విజ. అ. న. అయమగువఱకు.

అలరి విజ. దుస్స్వభావుఁడు, దుష్టుఁడు.

ఉ. చాలుఁ బురే సరోజభవ సత్పథవృత్తిఁ దొఱఁగి కూతు నిట్లలరి వైఁమి. ప హృదయంబునఁ గోరుట ధర్మరీతియే. భాగ. 3. 280.

ఉ. మాలెతవిందు...నిర్భరాపగా, కూలమునన్ భుజించి ఘనగోపురవేదిక నిద్రవోయె న, య్యాలరి వ్రాహ్మణుండు తుహినాచల కన్యక యాశ్రమంబునన్. శివరా. 3. 105.

2. అవివేకి, మూర్ఖుఁడు.

మ...ఆత్మహిత మన్వేషింప కజ్జుండు మం,దిర చాహం బగు నప్పు శాంతివిధి కెంతే గూఢ ముంద్రవృత్తి నా,లరియట్లై నగుకా టగుకా సురభిమల్లా. మల్ల. వై. 75.

(ఆడెలుకకోరిక తీర్చుటకై ఎందురివటమీఁద నున్నఎందుతోలును దెచ్చుటకు వెళ్లి నిప్పుతోఁ బడినమగయెలుకను గుఱించినపద్యము.)

ఉ. బాలిక నన్నుఁ బిల్చి పనిపంపెఁ గృతార్థుఁడ నైతి నంచు న, య్యాళిరియెల్కు గంతుగొని నంతనె తుత్తుము రియ్యెఁ గాష్ట మా, తోలును దానుఁగూడ మును దూరపథాగతులైన మానవుల్, తోలత వండికొన్న ప్రాయిలోఁ బడి రూపఱఁగాలె వ్రేల్మిడికా. భోజరా. 4. 25.

అలర్కము నం. విజ. (అ. అ. అ.) అలర్కసంబంధమైనది.

అలఱేడు ఎ. (✓అవు) ఆఱోతు.

ద్వి. వెండి కోఁతియుఁ బోలె వికృతి సేయుచును, నాలఱేడును బోలె నట నిటఁ జనుచు ... పండితా. పర్వ. 372.

అలవట్టము ఎ. (నం. ఆలావట్టమ్. ప్రా. ఆలావట్టం. త. ఆలవట్టం.) 1. వస్త్రముతోఁ జేయఁబడిన గుండ్రని విసనకట్ట (ఇది రాజాద్యుపచారమునకై ఉపయోగపడును.)

గీ. కమలదళము మృణాళికాండమునఁ జేర్చి, యాలవట్టంబు గావించి లీల మెఱయ, వినరు నల్లన రామభూవిభుఁడు జనక, రాజనందనమన మనురాగ మొంద. నిర్వ. 8. 62.

గీ. కనకబహురత్నమయ పీఠమున మృగాకు, లాలవట్టంబు లిడఁ జెలు వమరునట్టి, కౌరవేంద్రుండు పెను నేలఁ గంకపక్ష, పవన హతుఁడయ్యెఁ జూచితె పద్మనాభ. భార. ప్రీ. 2. 88.

(మూర్ఖోదయవర్ణము.)

నీ. వృత్రభేదికి వీవ నెత్తినసూరెపుటం పుటం పాలవట్టం బనంగ. రా. వి. 3. 29.

2. గుండ్రని విసనకట్ట వలె నుండి రాజాదులకు ఎండ తగలకుండఁ బట్టెడునొక సాధనము.

నీ. ...వ్యజనము, విసనకట్ట సురటి వీవన యంచన నవి యెండమఱుఁగిడ నాలవట్ట, మన విరాజిలును...ఆం. భా. 2. 168.

నీ. అచ్చరవిరి బోఁడు లాలవట్టము లూన విను తెంకి చెలులు వీవనలు వైవ. అచ్చ. రా. సుం. 35.

ఉ. అంగజరాజు పాంథనిచయంబులపై విజయం బొనర్చి నేఁగంగఁ దలంచునంత మును గల్గఁగ దాసులు వట్టుజాళువా, బంగరుటాల వట్టముల భంగిఁ గనంబడెఁ బూర్వపశ్చిమో, త్తుంగ మహీధ రాగ్రములఁ దోయజశాత్ర వమిత్ర వింబముల్. విజ. వి. 1. 143.

(1061.) నా. కా. 672.

అలవణ్యము నం. ఎ. అ. న. చప్పన, చప్పడనము.

అలవాలము నం. ఎ. అ. న. ఆవాలము, పాదు.

అలనించే అ. క్రి. (నం. అలస్యము. ప్రా. అలస్సం.) అలస్యముచేయు, జాగుచేయు.

నీ. ...ఓడేవ నే నున్న వనములోనికిఁ దీర్థవాసి యొక్కఁ, డిటఁ గొన్నినాళ్ల క్రిందట వచ్చి యచ్చోటఁ దవము సేయఁగఁ బూనె దాని కొలఁది, యెఱుఁగునంతకు నేను నిన్నినాళ్లాలసించితి నది నానాటి కతులమైనఁ, జెప్పవచ్చితి...కళా. 2. 164.

నీ. అతివ మిక్కిలి దూలె నాలసింపఁగ నేల చల్లఁగాఁ బన్నీరు చల్లఁరమ్మ. యయా. 5. 115.

అలస్యము నం. ఎ. అ. న. 1. మాంద్యము, సోమరి తనము. 2. అజాగ్రత్త, ఏమటిపాటు.

వ. నీ నేల యేమటి తనిన నయ్యబల యతని తోడ.

గీ. కడుపు నిండంగఁ జన్నిచ్చి కొడుకు నిద్ర, వోవ దీవియ మండంగఁ బ్రొద్దువోపు, నంత దాఁక మేల్కొని యుండి యలసి కన్నొ, కింత మూసితి నాలస్య మేది యిందు. హరి. పూ. 5. 155, 156.

3. జాగు, విలంబము.

క. అరయఁగ నయ్యెడు తెఱఁగుల, నరయుట కార్యంబు వారి నాలస్యములే, కరయునది ...భార. విరా. 3. 105.

అలాజ్యము నం. ఎ. అ. న. ఇంధనము, వంటచెఱుకు.

అలాతము నం. ఎ. అ. న. కొఱవి.

అలానము నం. వి. అ. పుం. న. 1. ఏనుగునుకట్టు
కంబము. 2. ఏనుగును కట్టుకాడు; కాడు.
3. బంధనము, కట్టు.

అలానికము నం. విణ. (అ. ఈ. అ.) - అలానార్థ
మైనది - ఏనుగును కట్టుట కుపయోగించునది
(స్తంభాది). వి. అ. న. అలానము.

అలాపకుడు నం. విణ. (అ. వికా. అ.) 1. మాట
లాడువాడు. 2. (రాగము) అలాపించువాడు,

అలాపనీయము నం. - అలాప్యము.

అలాపము నం. వి. అ. పుం. 1. మాటలాడుట,
సంభాషణము. 2. మాట.

కా. అలాపంబులు మాని...భాగ. 1. 216.

(శ్లో. తదోపసంహృత్య గిరః. సం. భాగ. 1.
8. 30.)

3. చెప్పుట, కథనము. 4. (సంగీత) స్వరసన్ని
వేశ విశేషము, రాగాలాపము. 5. స్వర
సాధనాక్షరము లగు స రి గ మాది.

అలాపయిత నం. విణ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) 1. మాట
లాడించువాడు. 2. (రాగము) అలాపింపఁ
జేయువాడు.

అలాపి నం. విణ. (న్. నీ. న్.) 1. మాటలాడు
వాడు. 2. (రాగము) అలాపించువాడు,
పాడువాడు.

అలాపించే నం. అ. శ్రీ. రాగాలాపముచేయు.

సీ. శ్రవణసుఖంబుగా సాధుస్వనంబున మ్రోల
నాలాపించుమొక రితేటి. పి. శకుం. 8. 218.

న. శ్రీ. (రాగమును) పెంచిపాడు.

(వ్యవ) వాడు ఖై రవి అలాపించుచున్నాడు.

అలాపిని నం. వి. అ. స్త్రీ. సౌఖ్యకాయ గలవీణ,

అలాప్యము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. పలుకఁ
దగినది. 2. అలాపింపఁ దగినది (రాగాది).

అలాబువు నం. వి. ఉ. ఈ. స్త్రీ. అలాబువు, సౌఖ్య
కాయ, అనుగుకాయ.

అలాయము విణ. 1. సాత్రము. (శ.ర.) 2. సిద్ధము,
ఉద్యుక్త.

ఉదా: అన్యాయమున కాలాయమై. (త్రై)

వి. సిద్ధముగా నుండుట. (త్రై)

అలావర్తము నం. వి. అ. న. గుడ్డతోఁ జేయఁబడిన
వీవన. అలవట్టము.

అలాప్యము నం. వి. అ. పుం. - పెద్దమొగముగలది -
మొసలి.

అలి - నాలి. విణ. హీనము.

(రావణునిచేఱఁబడిన స్త్రీలు విలపించుట)

మ. మగఁడా నీవు జగంబుచొప్పు మిగులన్
మానంబు వాటింతువా, లిగ నెగ్గంబగుమాట
వాటిలెనె తల్లి నీకు లోకంబుపా,టిగ నిట్లొ
దెనె నిందతోడివగ...నిర్వ. 5. 103.

వి. పరిహాసము, గేలి.

ఉ. యజ్ఞరసప్రమత్తుడగునాత్మజుపై సడి వెట్ట
లేదు నా, యజ్ఞత నప్పు డే జని సమాధి
నిమగ్నమనఃప్రవృత్తిఁ గా,లజ్జఁడఁ గాక
పారిధిజలంబులలోన మునింగి యుండి య,
ప్రాజ్ఞులచేత నాలిఁ బడుపాటికి వచ్చితి నేమి
సెప్పుదున్, నిర్వ. 6. 9. (చూ. అలిగొను,
అలిసేయు.)

జ. అలిగొను, అలితనము, అలిసేయు.

అలి(లి) నం. విణ. (ఇ.) శుద్ధాంతఃకరణము గలది,
విశదాశయము గలది. వి. ఇ. న్. పుం. తేలు.
ఇ. పుం. తుమ్మెద. ఇ. ఈ. స్త్రీ. 1. సఖ,
చెలికత్తె. 2. పంక్తి, వరుస, శ్రేణి; సమూ
హము. 3. నేతువు, అనకట్ట.

అలింగకుడు నం. విణ. (అ. గికా. అ.) కౌగిలించు
కొనువాడు.

అలింగత్ నం. శశ్ర. కౌగిలించుచున్న.

అలింగనము నం. వి. అ. న. ఉపగూహనము,
కౌగిలింత.

అలింగనీయము నం. - అలింగ్యము.

అలింగము నం. వి. అ. పుం. ఒకవిధమగు మద్దెల.

అలింగి నం. విణ. (న్. నీ. న్.) కౌగిలించువాడు.

వి. న్. పుం. యవధాన్యపుగింజవంటి యాకా
రము గలదై కౌగిలించుకొని వాయింప నను
వగునొక మృదంగము.

అలింగిత నం. విణ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) కౌగిలించు
కొనువాడు.

అలింగితము సం. విజ. (అ. అ. అ.) అశ్లిష్టము, కాగి
లింపఁబడినది, వి. అ. న. అలింగనము, కవుఁగిలి.

అలింగితవ్యము సం. - అలింగ్యము.

అలింగ్యమానుఁడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) కాగి
లించుకొనఁబడుచున్నవాఁడు.

అలింగ్యము సం. విజ. (అ. అ. అ.) కవుఁగిలింపఁ
దగినది. వి. అ. వుం. అలింగి, గోపుచ్చమువంటి
యాకారము గల మృదంగము.

అలింఁచే న. శ్రీ. - అలకింఁచే.

(విను)

క. అలింపుము నావిన్నప, మేలింపు మనోజ
రాజ్యమెంతయు నింతిన్. విక్ర. 1. 142.

ఆ. ఇంకనై న నన్ను నేల యాలింపవు, నాకు
శరణ మగుము నాథ యనుచు. (నన్ను నేల
యాలింపవు-నామొఱ నేల వినవు) భార. ఆం. 2. 87.

అలింఁచివిను-శ్రద్ధతోవిను; తాగుగా విను.

గీ. ...వజ్రఘోరనాదంబు నీ కోర్వఁ గొలఁది
యగునొ. కాదొ నీవ యెఱుంగుదు మేది
నీశ, యనుటయును నృపుఁ డాలింఁచివిని
భయమున. భార. అశ్వ. 1. 90. శై. భా. 4. 126.

బ. ఆలన

అలింజరము సం. వి. అ. వుం. అలింజరము, మట్టితోఁ
జేసిన పెద్దకుండ.

అలిం(ళిం)దకము సం. - అలిందము.

అలిం(ళిం)దము సం. వి. అ. వుం. 1. బహిర్ద్వార
ప్రకోష్ఠము, తలవాకిటిగది 2. నడవగది. 3.
శయ్యావేదిక, ఇంటిలోపలఁ బరుండుటకై
కట్టిన యరుగు.

అలింపనము సం. వి. అ. న. అడిపనము, పండుగు
దినములందు గోడలకు నున్నమువేసి నేలను
ముగ్గులుపెట్టి యింటి నలంకరించుట.

అలిఖత్ సం. శశ్ర. 1. వ్రాయుచున్న. 2. చిత్త
రువు వ్రాయుచున్న. 3. గోఁతుచున్న.

అలిఖింఁచే సం. న. శ్రీ. లిఖించు; (చిత్తరువులు)
వ్రాయు.

గీ. అలిఖించిరి గేహకుడ్యములయందు, సర్వతో
భద్రమకరికాస్వస్తికములు. శివరా. 2. 53.

అలిగొను న. శ్రీ. (√అలి) పరిహసించు; తక్కువ
పఱుచు, కీడ్పఱుచు.

గీ. అకట నై రింధ్ర సన్ను నిట్లాలిగొనఁగ, నేల
చక్కఁగఁ గనువిచ్చి యేను జేడిఁ, ఖాడ
రోయుదు రణమున మాతకృత్య. భంము
దాల్పుట కెమ్మెయిఁ బనుచువాడ. భార. విరా. 4. 18. నిర్వ. 5. 184.

గీ. ఇట్లు వికృతాంగిఁ గావించి యిట్టులనియె, నో
నిశాటి యాయొప్పుతో నున్ననిన్ను, గన్న
నార్తిని దూలరే కాముచేత, జేల నీ కింత
వలవనిజాలి యేల.

క. ఈలీల సుమిత్రాసుతుఁ, డాలిగొనఁగ...
భా. రా. ఆం. 2. 382, 383.

లయగ్రాహి. స్థూలతను కాళిమ విశాలలయ
కాల ఘన, నీల రుచిజాలముల నాలిగొన.
మాన్య. 6. 184.

అలిచిప్ప వి. (శ. అలి.) శంఖాక, ముతైపుఁజిప్ప
వంటి యొకవిధమైన గుల్ల.

అలితనము వి. (√అలి) హీనత్వము; దైన్యము.

ఉ. ఏ లనుమాన మేను సమయించెద వైరము
నేటితోడఁ బాఁ, చాలుర నెల్లఁదీప్ర శర
జాలములం బొలియించి కాని భూ.పాలక
పుచ్చఁ గత్తఁము పాటిగఁ బట్టుము నాదు
మాట లి, య్యాలితనంబు వాపెదఁ బ్రియం
బొనరించెద నీకుఁ దండ్రడిన్. భార. శల్య. 2. 35.

అలితనము² వి. (అలు + తనము) భార్యాత్వము.
రాఘ. 2. 88. (భారతార్థమున.)

అలిపుఁడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) పూయువాఁడు,
రాచువాఁడు.

అలిసేయు న. శ్రీ. (√అలి) 1. ఊడింపఁ జేయు,
చెఱచు, పాడుచేయు.

గీ కూలి సేకొన్నతపమెల్ల నాలిసేసి, యతని
దేహంబునందు సామాలిఁ జేసి, కామకింకరుఁ
జేసి నాకడిమి నెఱవఁ, గుటి నీప్రస్తనము
దీర్చఁగంటి నెలమి. కు. సం. 4. 409.

2. అనాదరముచేయు, తిరస్కరించు, దూషించు, నిందించు.

(హరభక్తుడై వచ్చిన బానిసకొడుకునకు ఈశ్వరభావముతోఁ గాళ్లు కడుగ భర్త సిద్ధ పడఁగా భార్య పాద్యమీయ నిరాకరింప భర్త యనినమాటలు.)

ద్వి. పాలఁతి జలంబులు పోయకున్నంత, నాలి సేసితి గదా హరిమూర్తి ననుచు, నాలి చేతులు రెండు నప్పుడ నఱికి. బస. పు. 4. 955 పం.

ద్వి. ననిచినతనప్రాణనాథుఁ డోడైరి, యనజాక్షి యొక్కతె మలసుఁ బంపుగును, అని మనోహరునితోడను రమియింపఁ, దను గిలుకాడఁ గదా మనం బనుచు, నెనయ నపుంసకం బిల మన శృబ్ది, మనినపాణినిసూత్ర మాలి సేయుచును, వనితగోపించుడు వచ్చె నమ్మ. నను. పండితా. దీక్షా. 77 పా.

3. ఎగతాళిచేయు; తక్కువపఱుచు.

ద్వి. అలిసేయుచుఁ బల్క నది తథ్యగాఁగ, నాలింగవంతుఁడ ట్లాత్మఁ దలంచి, బస. పు. 3. 573.

5. క్రాలు గన్నుల నెమ్మొగంబున గళమున నబ్జవిబ్రంభణ మాలిసేయు. జఘనస్థలంబునఁ జనుఁగవ నతనాథిఁ జక్రవై భవము నతిక్రమించు. ద్వా. 4. 210. (ఇట ఔపమ్యమును దెలుపును.)

అభిధకము సం. వి. అ. న. దూడలు దుముకులా దుచు క్రిడించుట, దూడలు క్రేళ్లులుకుట.

అభిధము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. నాకఁబడినది. 2. అస్వాదితము. 3. ఉతము, గాయపడినది. శ్లో. సేనాన్యమాలీధమివాసురాస్తైః. సం. రఘు. 2. 37.

వి. అ. న. బాణములు వేయునప్పుడు విలుకాఁడు కుడికాలు ముందటికి చాచి నిలుచుట.

అభినకము సం. వి. అ. న. 1. తగరము. 2. సీసము. 3. సంశ్లేషము, కలిసికొనుట.

అభినము సం. విజ. (అ. అ. అ.) సంశ్లిష్టము, అంటి యున్నది. వి. అ. న. 1. తగరము. 2. సీసము. 3. సంశ్లేషము, కలిసికొనుట.

అలు వి. బి. 1. స్త్రీ. అఁడుది. (వి. అండు, అండురు, అండురు.)

క. అలివు బాలవు గడుఁ గొమ, రాలవు...కు. సం. 8. 872.

చ. కలుచుట దోసమే మగలఁ గల్వక యాఁడురు దొల్లి యాండురిన్, గలుతురె ... కు. సం. 8. 151. (ఈ యర్థమందు వ్యస్త ప్రయోగము ఈగ్రంథముననే కనఁబడుచున్నది. ఇచటఁదక్క మిగిలినచోట్ల వృత్తియందు త్తరిపదముగా నుండును - ఉదా: మగ నాలు, ఇల్లాలు, చూలాలు, బాలెంతరాలు, ధీరురాలు, మొ.)

2. భార్య.

ఉ. అలునుదాసియన్ సుతుఁడు నన్నవి వాయని ధర్మముల్ మహిన్. భాం. ఆది. 8. 174.

సీ. అంద్రను బిడ్డలన్...భాం. ఉద్యో. 2. 127.

గీ. ... అండురఁ బెక్కండ్రఁ జేసికొనుట, పుదుమలకుఁ దప్పె...భాం. ఆశ్వ. 4. 69.

గీ. ... అలి నొల్ల నివాఁడు దా నీలకూర, కుప్పు చాలలేదన్నట్లు తప్పులేని, తప్పు గొట్టించు మమ్ము సంతతిము నేమి, చెప్పుకొంగుము నీతోడ సిగ్గుపడక. వరాహ. 7. 47.

జ. అలితనము, అలుమగలయాట.

అలుంచనము సం. వి. అ. న. 1. ఉత్పాటనము, పెల్ల గించుట. 2. చీల్చుట.

శ్లో మార్జారః క్రమణే మృగః ప్రసరణే శ్యేనో గ్రహం లుంచనే. మృచ్ఛ. 3. 21.

3. జుట్టు విరియఁ బోసికొనుట.

అలుంచితము సం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. ఉత్పాటితము, పెకల్పఁబడినది. 2. విరియఁబోసికొనఁ బడినది (జుట్టు).

అలుంటనము సం. వి. అ. న. కొల్ల గొనుట, దోచుట.

అలుక సం. వి. అ. స్త్రీ. భారాపాత్ర. (చూ. గలంతిక.)

అలుకము సం. వి. అ. పుం. 1. శేషసర్పము. 2. ఒకదినుసుదుంప, (దీనిభేదములు:- కాష్ఠాలు కము, కాఘాలుకము, హస్త్యాలుకము పిండాలు కము, మధ్యాలుకము, రక్తాలుకము.)

అలుగడ్డ ఎ. (నం. ఆలుః) ఉరలగడ్డ, బంగాళా
దుంప.

అలుడి ఎ. మంచినడత, శీలము.

శీ. ఆలుడి యనఁగను శీలంబు విలసిల్లు. ఆం.
భా. 1. 186.

అలుమగలయాట ఎ. (√ఆలు) బాలికా క్రీడా
విశేషము.

సీ. ... అత్తకోడలియాట యాలుమగలయాట
తాటిచెట్టాట కోలాటములును. దశా. 9, 81.

అలువరి — అకువరి. ఎ. అలంగము, వస్త్రము.

గీ. అనినఁ డిట్టిభుఁ డౌ నంచు ననుచరింప, నాలు
వరిక్రిందిత్రోవగా నరిగి యరిగి, విప్రుఁ
డీక్షించెఁ బలనాటిపీఠపురుష, పరమదై వత
శివలింగభవవదాటి. క్రీడా. 115.

అలుపు నం. ఎ. ఉ. పుం. ఘూకము, గుడ్లగూబ.
స్త్రీ, భారాపాత్రము. (చూ. గలంతిక.) న.
1. ఫేలకము తెప్ప. 2. ఒకదినుసుదుంప.
(చూ. ఆలుకము.)

అలూపము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. కొంచెము
త్రుంపఁబడినది. 2. పూర్తిగా త్రుంపఁబడినది.

అలెగాఁడు ఎ. క్రిందికొలుపుగాఁడు. (శ. ర.)

అలెప్రొయ్యి ఎ. ఒకసారిగా నాలుగైదు పాత్ర
ములు వేటువేటుగాఁ బెట్టి వండుటకేర్పఱచిన
ప్రొయ్యి. (ప్రొ)

అలేఖకుఁడు నం. ఎఱ. (అ. భిశా. అ.) 1. చిత్తరువు
వ్రాయువాఁడు. 2. వ్రాయువాఁడు.

అలేఖనము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. వ్రాయునది.
2. చిత్తరువు వ్రాయునది. 3. ఒరియునది,
స్పృశించునది, ఎ. అ. న. 1. వ్రాయుట. 2.
చిత్తరువు వ్రాయుట. 3. ఒరియుట.

అలేఖని నం. ఎ. ఈ. స్త్రీ. 1. చిత్తరువు వ్రాయు
మూలిక. 2. వ్రాయుసాధనము (కలము, మొ.).

అలేఖనీయము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.)—అలేఖ్యము.

అలేఖము నం. ఎ. అ. పుం. లిఖితపత్ర. (కమ్మ,
క్రయపత్రము, మొ.)

అలేఖిత నం. ఎఱ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.)—అలేఖకుఁడు.

అలేఖితము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. వ్రాయుంపఁ
బడినది. 2. చిత్తరువుగా వ్రాయుంపఁబడినది.

అలేఖితవ్యము నం. — అలేఖ్యము.

అలేఖ్యము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. వ్రాయఁదగి
నది. 2. చిత్రంపఁదగినది. ఎ. అ. న. చిత్తరువు.

అలేఖ్యశేషుఁడు నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.)—చిత్తరువు
మాత్రమే మిగిలినవాఁడు—మృతుఁడు, చచ్చిన
వాఁడు.

శ్లో. కాష్ఠాయమాణో బలిమన్ని కేశ, మాలేఖ్య
శేషస్య పితుర్వివేశ. నం. రఘు. 14. 15.

అలేపనము నం. ఎ. అ. న. — అలేపము.

(అలేపకుఁడు, అలేప్యము మొదలగు కృదంత
రూపములు లేపకుఁడు, లేప్యము మున్నగు
వానివలె గ్రహించునది.)

అలేపము నం. ఎ. అ. పుం. 1. పూయుట, రాచుట.
2. అలుకుట. 3. ఆలింపనము, మ్రుగ్గులు
పెట్టుట మొదలగు గృహోద్యమంకరణము. 4.
(వైద్య) రాచుట కుపయోగించు ద్రవ్యము
(కర్పూరతైలాదికము).

అలోకకుఁడు నం. ఎఱ. (అ. కిశా. అ.)—అలోకి.

అలోకనము నం. ఎ. అ. న.—అలోకనము.

అలోకనీయము నం. — అలోక్యము.

అలోకమానము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) చూచు
చున్నది.

అలోకము నం. ఎ. అ. పుం. చూచుట, దర్శనము.
2. చూపు, దృష్టి. 3. సూర్యాదిప్రకాశము.
కాంతి. 4. వందిభాషణము, బట్టువారుస్తోత్రము
చేయునపుడు ఉపయోగించు జయజయాది
శబ్దము.

శ్లో. యయాపుదీరితాలోక, స్సు ధర్తానవమాం
స భాం. నం. రఘు. 17. 27.

అలోకయత్ నం. శత్రు. అలోకించుచున్న.

అలోకయమానము నం. — అలోకమానము.

అలోకయిత నం. ఎఱ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) అలోకించు
వాఁడు.

అలోకి నం. ఎఱ. (నొ. నీ. నొ.) చూచువాఁడు.

అలోకింపే నం. న. శ్రీ. వీక్షించు, చూచు; అలో
చించు, విమర్శించు.

న. ... అప్పులుఁగుతేనియాననం బాలోకించి.
...మార్క. 1. 79.

క. ఏకాంతిజనంబులు ను, శ్లోకుం డగుహరిమనం
బులో మండుదు రా, లోకింప వారి కతనికి,
నేకత్వము గలదు తెల్లమిది వేదములన్...
భార. కాం. 6. 509.

వ. తర్కంబు లాలోడించి మీమాంసాద్వయం
జాలోకించి... కాశీ. 3. 79.

అలోకిత నం. విణ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) అలోకించు
వాడు.

అలోకితము నం. విణ. (అ. అ. అ.) చూడబడి
నది. ఎ. అ. న. చూపు. దృష్టి.

అలోకితవ్యము నం. - అలోక్యము.

అలోక్యమానము నం. విణ. (అ. అ. అ.) చూడ
బడుచున్నది.

అలోక్యము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. చూడ
దగినది. 2. చూడ శక్యమైనది.

అలోచకుడు నం. విణ. (అ. చి. అ.) 1. చూచు
వాడు. 2. ఆలోచించువాడు.

అలోచన నం. ఎ. ఇ. ప్రే. - అలోచనము.

అలోచనము నం. ఎ. అ. న. 1. చూచుట, దర్శ
నము. 2. ఆలోచించుట.

అలోచనీయము నం - అలోచ్యము.

అలోచమానుడు నం. విణ. (అ. అ. అ.) అలో
చించుచున్నవాడు.

అలోచయత్ నం. శత్ర. అలోచించుచున్న.

అలోచయమానుడు నం - అలోచమానుడు.

అలోచయిత నం. విణ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) అలో
చించువాడు.

అలోచయితవ్యము నం - అలోచ్యము.

అలోచి నం. విణ. (న్. నీ. న్.) అలోచించు
వాడు.

అలోచించే నం. న. శ్రీ. విమర్శించు, వివేచించు.

వ. నీకు సంక్షేపరూపంబునం జెప్పెద మనస్క
రించి విని యాలోచించి యెట్లు మేలెట్లు
ప్రవర్తింఘము. మార్క. 3. 388.

అలోచిత నం. విణ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) అలోచించు
వాడు.

అలోచితము నం. విణ. (అ. అ. అ.) అలోచింప
బడినది.

(1 - 28)

అలోచితవ్యము నం - అలోచ్యము

అలోచ్యమానము నం. విణ. (అ. అ. అ.) అలో
చింపబడుచున్నది.

అలోచ్యము నం. విణ. (అ. అ. అ.) అలోచింప
దగినది.

అలోదనము నం. ఎ. అ. న. 1. కలఁచుట, కలఁగఁ
జేయుట. 2. మర్దనము, నూలుట. 3. మంథ
నము, చిలుకుట. 4. (గ్రంథాదులు) విమర్శిం
చుట, పరిశీలించుట. 5. మేళనము. కలుపుట.

అలోడించే నం. న. శ్రీ. 1. కలఁచు. 2. తరుచు,
మథించు. 3. చక్కఁగా విమర్శించు, చర్చించు.
వ. తర్కంబు లాలోడించి మీమాంసాద్వయం
జాలోకించి... కాశీ. 3. 79.

ఆ. సర్వశాస్త్రవాన్వితమితి నాలోడించి. భార.
ఆను. 4. 398.

(అలోడకుడు, అలోడ్యము, మొదలగునవి
లోడకుడు, లోడ్యము మున్నగువానివలెనే
గ్రహించునది.)

అలోడితము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. కలియఁ
బెట్టబడినది. 2. చిలుకబడినది, మథితము.
3. మర్దితము, నూలుబడినది. 4. మిళితము,
మిశ్రితము.

శ్లో. అలోడితాః కాంచన భూపరాగాః శిశు.
3. 27.

5. విమర్శింపబడినది, పరిశీలింపబడినది
(గ్రంథాది.). 6. కలఁపబడినది. (ద్రవ
ద్రవ్యము)

అలోలము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. కదలునది,
చంచలము. 2. ఆసక్తము.

అలోలితము నం. విణ. (అ. అ. అ.) కదల్పబడి
నది, చంచలీకృతము.

అళతి - అలతి. ఎ. రాగాలాపము.

క. నాళికముఖులు గొందఱు, సాళగసంకీర్ణ
శుద్ధసరణి మెఱయఁగా, నాళతులు నేసి
పాడిరి, తాళగతులు మంద్ర మధ్యతార
శ్రుతులన్. వరాహ. 4. 130.

అకుగ - అకువ. (శ్రౌ. శ. ర.)

అకుతనము ఎ. (క. అకుతన, అక్తన.) ప్రభుత్వము, అధికారము.

క. ....ఖగేంద్రుడు, హతుడయ్యెను నాకుఁ బూని యకట మహాజిన్.

క. అకుతనంబునఁ బెక్కుల్, వేలేడులు బ్రదికి యధికవిక్రమయుక్తుడై, యాలమునఁ బొలిసె నితడున్, గాలము నెవ్వండు గడిమిఁ గడవఁగనోపున్ భా. రా. ఆర. 2. 870, 871 (అలితనము అపముద్ర.)

అకులు - అక్కు. సేవకులు, భటులు.

క. ఈవలయునర్థ మిచ్చియు, సేవకు మన్నింప వలయు జితమతి విభుఁ డా, యీవికి మన్ననకుందగఁ, జావలయు భటుండు పతికి జయముగఁ బోన్.

అ. పొడవు చూడ మగలపొల్లలు నాకుల, పొల్లలును నిజంబపోలె నుండు. కు. సం. 11. 616.

అకువ ఎ. శల్యకము, ఉడుమువంటి యొకానొక జంతువు (దీనిశరీర మంతయు ముతైపు చిప్పల వంటి గలుకు చిప్పల చేతఁ గప్పబడి యుండును.)

ద్వి. కుందేలు నుడుమును గూర్చుంబు సేదుఁ, బండియాకువయును భక్ష్యముల్గాని, పంచన ఖంబని ప్లవగంబుఁ దినరు. రం. రా. కిష్కిం. 212పా. 28పం.

శ్లో. శల్యకశ్శ్యావిధో గోధా శశః కూర్మశ్చ పంచమః. రామా. కిష్కిం. 17. 87

అకువరి - ఆడువరి, ఆలువరి. ఎ. (క. అశ్వరి, అకువేరి.) వస్త్రము, అలంగము.

సీ. కోట సింగారించి కొత్తశంబుల నెల్ల నట్టళ్లు పన్నించి యాకువరికిఁ, బండిళ్లు వెట్టించి. ఉ. హరి 2. 92.

అకువారు - అక్వారు.

అ. అనిన మాటు వలుక నలికి యయ్యాకు వారి య్యకొనియె. ఆము. 2. 94.

ద్వి. జ్ఞానుతద్రావిడాగమస్వాభౌము, లైన మావారల నాకువారులను ద్వి. వర. 31పా.

అక్లకోస ఎ. ఒకజాతికాకి (క. క.)

అక్లు ఎ. ఖ. (చూ. ఆరిక)

సీ. చేటఁ గైకొని యాక్లు చెరిగెదనని పోవు కుక. 2. 208.

అక్వారు ఎ. (క. అక్వార్. క. అశ్వర్.) ద్రావిడ ప్రబంధకర్త యగు విష్ణు భక్తుడు (వీరు పది మంది అని కొందఱు పండ్రెండుమంది అని కొందఱు.)

కా. అంచత్రేమవశంవదుం డగుచు నాయా క్వారిఁ జేరంగ రమ్మంచు బిల్పి మురారి సాదరివిశేషాలింగితుం జేసి లా,లించెన్. వర. 4. 218.

అవ ఎ. 1. సర్వ పము (వృ. వి.) 2. సర్వ పముల పిండి; ఆవాలపిండి కలిపి చేసిన ద్రవ ద్రవ్యము క. నేవించి రొకటి దొలంగం, ద్రోవక జంబీర సముతో నూనియతో, నావంబెట్టిన కిటిము, ద్రావలయము లమృతమధుగ రస ఖండంబుల్. నైష. 6. 127.

ఉత్సాహ...అవ ద్రాగినట్టికంటకంబునన్. వి. పు. 2. 58.

ఖ. సర్వ పిండిజములు. (ఆవాలు. అని వాడుక) క. తిలలు యవలు గోధూమం, బులు గొట్టలు కోవిదారములు ముద్గము లా,వలు కందులు మినుములు...మార్క. 3. 202.

ఆవంత - ఆవగింజంత, మిక్కిలి కొంచెము.

ఉ....మనంబులోన నా, వంతయు శంక లేక... భార. కర్ణ. 3. 288.

జ. అవకాయ.

అవ ఎ. (క. ఆవల్ - చెలువు.) కాడవ, పల్లపు నేల.

అవంతుడు నం. ఎ. అ. పుం. 1. అవంతి దేశపు రాజు. 2. అవంతి రాజు కొడుకు. (పైరెండ ర్థము లందును. ఖ. అవంతులు.) 3. సంకీర్ణ జాతి విశేషము, వ్రాత్య వ్రాహ్మణునికి వ్రాహ్మణస్త్రి యందుఁ బుట్టినవాడు

అవకము నం. ఎ. (అ. ఎ. అ.) కాపాడునది.

అవకాయ ఎ. (√అవ) అవగుండ మున్నగు పదార్థములతో ఊగఁబెట్టిన మామిడికాయ మొదలగునది.

సవేశాఁడు ఎ. (✓ఆవతేము) ఆవతము వాయుం
చువాఁడు (ఆవతకానికి. చే. కా. 1139.)

సవేము ఎ. ఆరణ్యము, వాద్య విశేషము.

చ. ...అ, య్యనుమతి గాంచి దండియలుపాం
గము మద్దెల కాళ మావజం, బునుఁ గొని
మేళమై మునికపోవనికిం జని నిల్చి రొక్కె
డఁ. రామా. 2. 89. ఆము. 4. 95.

జ. ఆవతకాఁడు, ఆవతేఁడు.

వతేఁడు — ఆవతేకాఁడు. (1055.నా. శా. 677.)

వటము ఎ. పొందిక. (శ. ర.)

ఎఱ. అనుకూలము, వీలై నది.

క. ఆవటము క్రిందఁ దలిరుల, నావటముగ
శయ్య దీర్చి యందు సమస్త, త్వావంమడి
కోటిర, స్థావర నిజశాసనుండు శయితు
డయ్యెఁ. ద్వా. 5. 54.

గీ. ...వలయుసంపద లంద నానటము వటము.
భాగ. 4. 136.

వ. ఈకృపీటయోని యతని వివాహంబునం
గూటసాక్షియై కైలాటంబు నేసి యప్పా
టం దనకుఁ బెండ్లి ఘటంపంజేయ నావ
టంబై యుండునట్లు నేయక హుతం బెట్లు
పరిగ్రహించె. నైష. 7. 108.

క. అటుముందట వటుకై తోయి, దృటమయి
దిటమయి నిగాఢదళ సంతతివి, స్ఫుటమయి
రుటమయి కడునా, వటమయి బటు వయిన
దొక్కవటముం గనియెఁ. ప్రబంధ. 207.

జ. ఆవటముచేయు, ఆవటించు, ఆవటిలు.

వటముచేయు న. ౧౩. (✓ఆవటము) 1. ఆవ
టించు, పొందుపఱుచు.

సీ. మోఁచేతివంపుగా ముడిఁచివట్టినకేల వరదా
భయంబు లావటముచేసి. పాండు. 2. 239.

2. సిద్ధముచేయు.

వ. అని యొడంబటిచి మిలమిలనిమంచుతోడం
బురుడించుధళధళమను మెఱుంగులుదుఱంగ
లిగొనువటంబు నావటంబు నేసి భాగ. 10
ఉ. 346.

వటించు న. ౧౩. (✓ఆవటము). 1. సంగ్ర
హించు, సేకరించు.

సీ ప్రళయానలార్కులవన యంతయును నావ
టించి ప్రోవిడఁగ దీపించెనొక్కొ. హరి.
పూ. 9. 102.

గీ. కడఁగి బయ లావటించి నెన్నడుము, జేసి,
కలువ జేకులు గన్నులుగా నమర్చి.
పద్మ. 2. 9.

గీ. ఓగిరంబులు మంచి మేలోగిరములుఁ నావ
టించెదఁ బదఁడు మీ రారగింప, బ్రతి
దినంబును జంగమార్చనము లేక, తనిపు
వడ నొల్ల విజితకందర్ప యనుడు. కాళ.
1. 85.

2. పొందుపఱుచు, సవరించు.

మ. ఒక కేలం దుఱు మావటించు చెలువం
బుల్లంబు గొల్లాడదే. పి. శకు. 2. 161.

3. కలిగించు, కావించు

మ. ...కామాంకము లావటించి రితంత్ర
వ్యాప్తి మోదించితిఁ, దళకు. 7. 113.

(‘ఆవహించి’ అని క్రొత్త ప్రతిపాతము.)

4. భజించు, తిను.

సీ. గా లావటించు నేవేళను జూచిన బుసకొట్టు
చుం బంట విసముఁ బెట్టు. రామ. 480.

వ. మందపవనంబులఁ దార్కొని యావ
టించు సానుచరద్భుజంగ సంఘంబుల. ఉ.
రా. 8. 191.

5. వహించు, పూను.

ద్వి. ఘన రాజ్యభార మొక్కట నావటించి. ద్వి.
పరమ. 6. 459 పా. 9. పం.

అవటిలు(ల్లు) త. ౧౩. (✓ఆవటము). 1. పొం
దుపడు.

గీ. అతఁడు గొఱ ప్రాణమున నుండి హరువు
దెరువు, లావటిలఁ దెల్పఁ జని వాయుదేవ
సుతుఁడు, ఓరవారాకరోత్తరతీర భూమి,
నుండుదివ్యోషధంబుల కొండఁ దెచ్చె.
రామా. 8. 175.

2. కలుగు. ఆం. భా. 3. 94.

అవడ ఎ. అడవిబీట, చేతిబీట (వృ.వి.) ఆం. భా.
2. 60

అవడి — అవలి, హావడి, హావలి. ఎ. (శ.హావలి.)
ఉపద్రవము, కాధ.

క. మానుగ జగములయావడి, మానువఁగాఁ
గోరి పుడమిమడఁతుకకైవి, న్మానికపువం
గడంబున, రానెలయై పొడమినట్టి రాముని
బంటుఁ. అచ్చ. రా. నుం. 138. ఆం.
2. 229.

అవనాయుడు నం. వి. అ. శుం. భూపుత్రుడు -
అంగారకుడు.

అవపనము నం. వి. అ. న. 1. విత్తగములు
చల్లుట, విత్తుట. 2. విత్తనము, వీజము. 3.
ధాన్యము పోసి పెట్టెడు పాత్రము. (గోనె,
గంప, మొ.) 4. ముండనము, గొలుగుట.

అవపాటు అ. శ్రీ. 1. జ్ఞప్తికి వచ్చు. 2. తోచు.
(శ. ర.)

అవము వి. (శ. ఆవి, ఆమ.) కాల్పుటకై పేర్చిన
కుండలు ఇటికలు మొదలగు వాని దొంతరి.

సీ. ...కడవకు...గీ. ఎత్తి యొక్కచోట డించిన
నెడలుటయును నెండి యవియుటయును
నావ మిడినఁ బగిలి, పోపుటయు వాడు జను
లచేఁ బొలియుటయును, గలుగుగతి మేని
కెట్లునును గలుగుఁజేటు. భార. స్త్రీ. 1.34.

గీ. చక్రి పొడమంగఁ బాగ్గివ స్థానమయ్యె,
నోరి మీ వంశ మండఁదాఁ కోర్వొజాలు,
వారిఁ జూపుము కుమ్మరావమున రాగి,
ముంత లేఱంగఁ గలనె నీ కింత యెల. ఉ.
హరి. 3. 48.

అవరకము నం విణ. (అ. రిశా అ.) 1. కప్పనది.
2. మఱుగు పలుచునది.

అవరణము నం. విణ. (అ. ఆ. .అ) 1. కప్పనది.
2. మఱుగుపలుచునది. 3. చుట్టుకొనునది.
4. అడ్డుపెట్టునది.

శ్లో. ...అశ్రు నేత్రావరణం ప్రమృత్య, సీతా.
నం. యము. 14. 71.

వి. అ. న. 1. కప్పట 2. మఱుగుపలుచుట.
3. చుట్టుకొనుట. 4. ప్రాకారము, ప్రహరి,
5. అచ్ఛాదనము, కప్ప. 6. యక్షణసాధనము.

శ్లో. శీలమావరణం స్త్రియాః. నం. రామా.
7. అడ్డు, ప్రతిబంధము. 8. భేటకము, చాలు.

అవరణశక్తి నం. వి. శ. స్త్రీ. (వేదాంత) చైతన్య
మును కప్పిపుచ్చుమాయాశక్తి (అవరణశక్తి.

విశేషశక్తి అని మాయాశక్తులు రెండు. లేనిది
ఉన్నట్లు కనఁబడఁ జేయునది విశేషశక్తి.)

అవరణీయము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) అవరింపఁ
దగినది.

అవరసమకము నం. వి. అ. న. రాఁగలసంవత్స
రమునఁ జెల్లింపవలసినముణము.

అవరించు నం. న. శ్రీ. 1. చుట్టుకొను. 2. కప్ప,
క్రమ్ము.

వ. నిబిడంబుగా నావరించిన సాత్త్విక గుణంబు
రీతిశరీరంబున భసితంబు గనప్పట్ట. వరాహ.
4. 100.

3. ఆక్రమించు.

సీ. ఉడుటుఁడు మ్మొదలఁ బస్తునుతుమా యని
ముద్దు కొమరా డ్రు విరితేనె కొల్ల గొనిరి,
మదటగాలివయాళి మాన్తమా యని కుమా
రికలు పుప్పొడు లావరించుకొనిరి. వే.
నంచ. 4. 129.

అవరిత నం విణ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) అవరించువాఁడు.

అవరివ్యము నం - అవరణీయము.

అవరీత నం - అవరిత.

అవరీతవ్యము నం - అవరితవ్యము

అవర్జనము నం. వి. అ. న. 1. ఆనమనము, వంచుట.
2. వశీకరణము, వశము చేసికొనుట. 3.
దానము, ఈవి. 4. విడుచుట.

('అవర్జకుఁడు, అవర్జ్యము' మున్నగుకృదంత
రూపములు. 'వర్జకుఁడు, వర్జ్యము' మున్నగు
వానివలె గ్రహించునది)

అవర్జితము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. వంపఁబడి
నది. 2. వశము చేసికొనఁబడినది. 3. దత్తము,
ఇయ్యఁబడినది. 4. విడుపఁబడినది.

అవర్తకము నం. వి. అ. శుం. 1. మేఘములకు
కూటస్థ మగు మేఘవిశేషము. 2. నీటినుడి.
3. వెండ్రుకలనుడి. 4. ఒకానొకవిషకీటకము.

అవర్తకి నం. వి. ఈ స్త్రీ. 1. కొంకణమఁడు
ప్రసిద్ధ మగు నొకలత. 2. భద్రదంతిక అను
తీగ.

అవర్తనము నం. వి. అ. న. 1. చుట్టు తిరుగుట;
గిరగిర తిరుగుట. 2. మథించుట, చిలుకుట.

3. ద్రావణము, లోహాదులను కరిగించుట.
4. మరలుట 5. మధ్యాహ్న కాలము. 6.
పాఠమును వర్ణించుట. 7. త్రిప్పుట.

ఆవర్తని సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. కలియఁబెట్టుటకు
సాధన మగునది - దర్శి గరిఁజె, త్రెడ్డు.
2 (లోహాదులను కరిగించుటకు ఆధార మైన)
మూస.

ఆవర్తనీయము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. మరల్పఁ
దగినది. 2. కరిగింపఁ దగినది. 3. మధి పఁ
దగినది, చిలుకఁ దగినది (పెరుఁగు, మొ.) 4.
వర్ణింపఁదగినది. మరలముల బహి. పఁ దగినది
(పాఠాది.).

ఆవర్తమణి సం. వి. అ. పుం. ఒకానొకమణి, రాజా
వర్తము.

ఆవర్తము సం. వి. అ. పుం. 1. చుట్టు తిరుగుట.
2. నీటనుడి. 3. వెండ్రుకలనుడి 4. రాజా
వర్తమనెడిమణి. 5. మరలుట 6. మేఘములకుఁ
గూటస్థ మగు మేఘవిశేషము, ఒకానొక
ప్రకారముకాల మేఘము. 7. లోహాదులను
కరిగించుట. 8. చింతనము, పర్యాలోచనము.
9. పాఠముయొక్క వల్లె. 10. సంశయము.
న. మాక్షికధాతువు.

ఆవర్తి సం. విజ. (నొ. నీ. నొ.) 1. చుట్టు తిరుగు
నది. 2. మరలివచ్చునది. 3. మరల మరల
వచ్చునది. 4. కరిగించునది. 5. చిలుకునది,
మథించునది. వి. నొ. పుం. మంచునుడులు గల
గుఱ్ఱము.

ఆవర్తిమే సం. న. శ్రీ. 1. వర్ణించు, వల్లెవేయు.
సీ. ననవిల్లుకాస్త్రంపుమినుకు లావర్తించుపని
వెన్నతోడఁ బెట్టినది మాకు. మనుచ. 2.
43.

2. జంపు, చేయు.

క. దేవాధికారులనుభా,ర్యావర్జితులను సురాల
యంబున సురతం, జావర్తించినహీనులఁ,
జావకకుండముల లేదు పడఁద్రోయంగన్.
రుక్మా. 2.8.

8. త్రిప్పు, మరల్పు.

వ. కుడినావనిపురందర ప్రయనందనయును
దూష్టింభావంబుల నవ్యిశ్వంభ రాభర్త

మీదఁ గటాక్షవీక్షణం జావర్తింపదయ్యె.
నైష. 5. 86.

(ప్రసరింపఁజేయు - అని భావము.

4. ఆక్రమించు, క్రమ్ము.

వర్ణింపంగవులగులు తమతమ నై న్యంబుల
తోడి శైలవనసాగఁ సహిత యైనసర్వం
సహ నావర్తించి గునియుచు నుప్పరం
బెగసి దాటుచు. భా. రా. కిష్కిం.
548.

ఆవర్తితము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. మధితము,
చిలుకఁబడినది (పెరుఁగు, మొ.). 2. కరిగిం
పఁబడినది (లోహాది). 3. వర్ణింపఁబడినది,
ఆవృత్తి చేయఁబడినది. 4. సుడి గలది. 5.
మరల్పఁబడినది. 6. గుండ్రముగాఁ ద్రిప్పఁ
బడినది.

ఆవర్తిని సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. నీటినుడి 2. అజశృం
గి, జుట్టుపుతీఁగ.

ఆవర్తితము సం. విజ. (అ. ఆ. అ.) ఉత్పాటి
తము, పెలుకఁబడినది.

ఆవల - ఆవ్వల, అవల అవుల, ఔల. వి. ఔ. అనొ.
(ఆ + వలను) 1. (దేశ కాలములందు) అనం
తరము, అవతల.

(దేశమునకు)

సీ. రౌంవం బనఁగ ధరాస్థ లిక్రిందమహారౌరవం
బన నవుల దాని, కావల విను కంటకావనం
బన నుండు...భార. అను. 5.170.

చ. అచిరము లైన యన్యరుచు లన్నియు
నావలఁ బోవఁ ద్రోచి...విక్ర. 1.9.
(ఆవల - దూరముగా.)

(కాలమునకు)

చ. అకట నితాంతలోభమున నావలఁ జాటిలు
కీడు గానఁజా. లక ధృతరాష్ట్రసూ
నులు ... భార. భీష్మ. 1. 186.

2. ఆవైపు.

సీ. ఆవల నిషధరా జులలోకేశ్వరుం డీవలఁ
బం మేష్టిహితుఁడ నేను. నైష. 2. 66.

విజ. ఆవలిది; అన్యము, ఇతరము.

క. విను నూతికప్పవిధమున, నిను నీవ
యెటుంగు డెటుంగ నేరపు గర్వం, బున
నావలికొలది ...భార. ఉద్యో. 4. 196.

జ. అవలిమొన్న, అవలియెల్లుండి.

అవలి - అవడి

మ. పులుఁ గొక్కం డెదుటన్ జటాధరనిరిం
భోవాద్ధియై వజ్రియా, వలిదన్ శేరెడుగట్టురా
కొమరుశేవం దోచి... చం. రా. 5. 19.
వసు. 8.126.

అవలింఁచు - అవులింఁచు. (చూ. అవలింత.)

(జృంభించు)

సీ...సింహనాదంబులు చెలఁగి చేయుట మాని
మానిముంచుతంద్రల నావలింఁచుచారు. గీ.
నై మపేంద్రాదిసుంలు దైత్యాధినాథ,
మాయతోకొట్టై వన సిద్రవోయి కలవ,
రింతురు...వరాహ. 11.129.

(బ్రద్దలగు, పగులు)

సీ. కాఁక యింఁచుక మేనఁ గలిగెనా యప్పుడె
హవ్యవాహనుగుండె యావలింఁచు. పార్వ.
2. 101.

సీ. ఫణిరాజభూషణువత్ని నెమ్మది నిల్పు
యతిఁ జూచి గుండియ లావలింప, హరుని
పట్టపుదేవి నాత్మలో నునిచిన జటిఁ జూచి
యొడ లెల్ల జల్లు రనఁగ. చంద్రా. 3.85.

జ. అవలింత.

అవలింత - అవులింత. ఎ. (✓అవలింఁచే) జృంభణము, అవలింఁచుట.

సీ. అవలింత యనంగ నావులింత యనంగ
జృంభణ సంజ్ఞయై చెలఁగుచుండు. ఆం. భా.
1. 141. ద్వి. 4. సా. 1. 84 పా. 14 పం.

అవలితము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. ఇంచుక
కదల్పఁబడినది. 2. చక్కఁగాఁ గదల్పఁబడినది.
3. ఇంచుక త్రిప్పఁబడినది. 4. సంవృతము, కప్పఁ
బడినది. 5. వేష్టితము, చుట్టుకొనఁబడినది.

**అవలిమొన్న ఎ. ఔ. (✓అవల) నేటికి పూర్వము
మూఁడవదినము. ఆం. భా. 192.**

**అవలియెల్లుండి ఎ. ఔ. అనా. (✓అవల) నేటికి
తరువాత మూఁడవదినము. ఆం. భా. 1. 91.**

అవల్లితము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) కదలునది,
చలింఁచునది. నం. కిరా. 4. 17.

అవళి-అవడి.

చ. ... అ,తల్లలఘుతరంగ సంవదల కావళు
లావళు లుత్పలచ్చదో,జ్జ్వలతకు గోళ్లు
గోళ్లు. చమ. 1. 25.

క. పోవక కుమారుఁ డప్పుడు, లావును శేవ
యును నగ్గలంబుగ శ్రీరం,గావరణరక్ష
కావళి, యావళి కావలయు మాన్తు నని
హాశహాళికన్. శ్రీరం. మా. 4. 88.

అవళి(లి) నం. ఎ. ఔ. ఈ. శ్రీ. 1. శ్రేణి. వరుస;
పరంపర - ఇది 'ముక్తా' శబ్దమువకుఁ బర
మైనపుడు హారవాచక మగును. (ఉదా:
ముక్తావళి.) 2. సమూహము.

క. పుడమియు రాజ్యము బంధుల, విడిచిమ్మగా
వలులఁగలిసి విపినంబులలో... భార. ఆర.
2. 3.

అవశ్యకత నం. ఎ. అ. శ్రీ. అవశ్యకత్వము,
అక్కఱ.

అవశ్యకత్వము నం. ఎ. అ. న. - అవశ్యకత.

అవశ్యకము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) ముఖ్యమైనది,
తప్పనిది.

'పతేష్యావశ్యక స్వసా' కారికావళి. 22.

శ్లో. ఉక్థాయావశ్యకంకృత్యాకృతకౌచస్సమా
హితః, పూర్వాం సంధ్యాం జపంత్యే
త్స్వకాలే చాపరాంచిమ్. మను 4. 93.

ఎ. అవశ్యకత్వము.

**అవసతి నం. ఎ. ఔ. శ్రీ. 1. రాత్రి. 2. అర్థరా
త్రము, నడురేయి.**

అవసథము నం. ఎ. అ. శ్రీ. 1. వాసస్థానము,
ఉనికిపట్టు, ఇల్లు. 2. విశ్రామస్థానము. 3.
గ్రామము. 4. విద్యార్థులు సన్న్యాసులు మొద
లగువారు బసచేయు మకాదికము.

అవసథికము నం. ఎఱ. (అ. ఈ. అ.) గృహమునం
దుండునది, గృహస్థము.

అవసథ్యము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) అవసథమునం
దుండునది. ఎ. అ. శ్రీ. 1. గృహసంబంధి
యగు లోకికాగ్ని. 2. అగ్నాగ్ని భావ

కర్మమునకు అంగమైనది. 3. యజ్ఞాంగములైనవంచాగ్నులలో నొకటి. (ఆవసథ్యము, దక్షిణాగ్ని, అహవనీయము, అన్వాహోగ్యము, గార్హపత్యము-అని పంచాగ్నులు.) 4. అ. న. - ఆవసథ్యము. 5. అ. న. సన్న్యాసులకును విద్యార్థులకును ఉనికిపట్టు. 6. 1. అగ్నిహోత్రమును గృహమునందు స్థాపించుట 2. ఇల్లు, గృహము.

అవసానికము సం. 10. (అ. ఈ. అ.) అవసాన కాలమందైనది, అవసానమందు కలుగునది.

అవసానుడు సం. 10. (అ. ఈ. అ.) గ్రామము యొక్క చివరిను వసించువాడు. (చండాలుడు, మొ.)

అవసితము సం. 10. (అ. అ. అ.) 1. సుక్షేత్రాది గుణసంపన్న మైనది (ధాన్యము). 2. ముగింపబడినది. 3. నిర్ణయింపబడినది, పర్వాటు చేయబడినది. 4. ఆవధానితము, నిశ్చయింపబడినది. 5. సూర్య ప్రోవుగా పోయబడినది (ధాన్యము, మొ.). 6. పక్వమైనది, పండినది. 7. అ. న. 1. పండిన ధాన్యము. 2. సూర్య ప్రోగు పోసిన ధాన్యము.

అవస్థికము సం. 10. (అ. ఈ. అ.) అవస్థయందుఁ గలిగినది.

అవహాత్ సం. 10. ఆవహిల్లుచున్న, కలుగుచున్న.

అవహానము సం. 10. అ. న. కలిగించుట

అవహము సం. 10. (అ. అ. అ.) కలిగించునది. (ఉదా: దుఃఖావహము, భయావహము, మొ.)

1. అ. అ. సప్తవాయువులలో నొకటి 2. అగ్ని యొక్క సప్తజిహ్వలలో నొకటి.

అవహించు సం. 10. 1. కలిగించు, ఆవహిల్లు చేయు.

క. విను మచిరవృత్తిఁ జేసిన, పని కర్తకు నావహించుఁ బశ్చాత్తాపం, బసఘా ... భార. శాం. 5. 292.

సీ. కావించి సతతయాగంబుల దేవభూదేవ పితృ ప్రీతి నావహించి, యధికధార్మికులగుట... హరి. పూ. 5. 6.

2. రప్పించు.

క. కని యిది కన్యకదోషం, బని తలఁపక కాల్య సభ్యకాజ్ఞానము వేడ్క నొనర్పనావహించితి. ముని మంత్రబలమున సూర్యముని నాథవరా. భార. అశ్ర. 2. 98.

3. ఆవాహనముచేయు, మంత్రకాదులచే ప్రవేశపెట్టు.

గీ. హరిఁ జతుర్వ్యూహు నవ్యయు నభవుఁ బరము, నెలమిఁదమచిత్తముల నావహించి...మార్క. 1. 107.

సీ. మణికర్ణికావారి మజ్జనం బొనరించి యవిముక్తమునయందు శివుని నిలిపి, యాశివలింగంబు ననిశంబు నేవించి యందు విశ్వేశ్వరు నావహించి. కాళి. 4. 286.

4. ధరించు, పూను.

వ. వరాహరూపం బావహించి రసాతలంబున సలిలమగ్న యగుపృథిని నుద్ధరించిన. శివరా. 1. 62.

5. (పిశాచాదులు) సోఁకు, ఆవేశించు.

(వ్యవ)వానిని పిశాచ మావహించినది.

అవహిలు(ల్లు) సం. 10. అ. 1. కలుగు; ఉండు.

ఉ. ...కుభం, బావహిలుఁ జగంబులకు...ఉ. రా. 2. 200.

గీ. ...అధ్వరమయాత్ముఁడైనవిష్ణుండు దండమై యావహిల్లు. భార. శాం. 8. 110.

గీ. అఖలసిద్ధులు నఱచేత నావహిల్లు. భార. శాం. 8. 415.

అవాపకము సం. 10. అ. అ. అ. కంకణము (చేతి గాజు, ముదుగు, మొ.)

అవాపకుడు సం. 10. 1. విత్తములు చల్లువాడు. 2. ఊరము చేయువాడు.

అవాపము సం. 10. (అ. అ. అ.) 1. (పాచికలు, మొ) త్రోయునది, వేయునది. 2. (విత్తములు) చల్లునది. 3. అ. అ. అ. 1. విత్తులు నాటుట; చల్లుట. 2. ధాన్యాదు లుంచెడు పాత్రము (గోనె, గంప, మొ.). 3. పరరాష్ట్ర చింతన. (స్వరాష్ట్ర)చింతన తంత్ర మని చెప్పబడును. 4. అలవాలము, పాదు. 5. ఒడుదొడుకునేల, మిట్టపల్లములుగల భూమి. 6.

అవాపకము, వలయము (చేతిగాజు, మురుగు, మొ.). 7. ప్రధానహోమము. 8. (సంగీత) కాళాంగమగు నిశ్శబ్దక్రియా విశేషము, హస్తమును వెలికింపబెట్టి అయానుగుణముగా వ్రేళ్లు మడచుట.

అవాపికము సం. విజ. (అ. ఈ. అ.) అవాపము నకుఁదగినది.

అవారకము సం. విజ. (అ. రికా. అ.) అవరకము, అవరించునది.

అవారణీయము సం. — అవరణీయము.

అవారయత్ సం. — అవృణ్యత్.

అవారయిత సం. — అవరిత.

అవారయితవ్యము సం. — అవరణీయము.

అవారి సం. వి. ఇ. పుం. దుకాణము, అంగడి.

అవారితము సం. — అన్వితము.

అవార్యము సం. — అవరణీయము.

అవాలము సం. వి. అ. న. అలవాలము, పాదు.

అవాసము సం. వి. అ. పుం. 1. ఇల్లు, ఉనికిపట్టు. 2. ఉండుట.

అవాంసిచే సం. అ. శ్రీ. ఉండు, వర్తించు.

శా. వన్యాహారిములకా జితేంద్రియత నావాసిం చు నాకణ్వః ధీకన్యారత్నము నేగతికా గనియెడికా...భాగ. 9. 810.

అవాహకుఁడు సం. విజ. (అ. హికా. అ.) అవాహనము చేయువాఁడు.

అవాహనము సం. వి. అ. న. 1. ఆహ్వానము. పిలుపు. 2. (దేవతలను) మంత్రములచే బిలుచుట, విగ్రహాదుల యందు ప్రవేశ పెట్టుట. (వ్యతి-విసర్జనము, ఉద్వాసనము.)

అవాహనీయము సం. — అవాహ్యము.

అవాహయత్ సం. శ్రీ. అవాహనము చేయుచున్న.

అవాహయమానుఁడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) అవాహనము చేయుచున్నవాఁడు.

అవాహి సం. విజ. (న్. నీ. న్.) అవాహనము చేయువాఁడు; పిలుచువాఁడు.

అవాహించే సం. న. శ్రీ. (దేవతలను) మంత్రముల చేత నాహ్వానించి పూజాస్థానమును బొందించు.

వ. నేతుమూలంబున కరిగి పాపాణంబు వైచి సముద్రు నావాహించి మ్రొక్కి యష్టినం బిచ్చి ప్రార్థించి...నేతు. 6. 194 పా.

శా. దేవేకుండు పరిగ్రహించుట నుమాదేవికా సఖుల్ దగ్గఱం, బోవం జూడఁగ నోడిరోటు దగదే పొల్పొందఁగా బుత్రికకా, దేవార్థంబుగఁ జేసియున్నఁ గని బుద్ధిం దేకయావేల్పునం, దావాహించినమీఁద నెవ్వరికి దాయక ముట్టఁగా వచ్చునే. కు. సం. 9. 223.

అవాహిత సం. విజ. (బు. శ్రీ. బు.) అవాహనము చేయువాఁడు.

అవాహితము సం. విజ. (అ. అ. అ.) అవాహింపఁబడినది.

అవాహితవ్యము సం. — అవాహ్యము.

అవాహ్యమానుఁడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) అవాహింపఁబడుచున్నవాఁడు.

అవాహ్యము సం. విజ. (అ. అ. అ.) అవాహింపఁదగినది.

అవి వి. (శ. శ. అవి.) 1. ఊష్మము, అవిరి.

సీ. ఉష్మముగంధంబు చిట్టుడుకు వట్టినఁ బొంగి యందు దుమారమై యాపు లెగసె. వి. శకుం. 8. 176.

మ. ...కట్టావికుట్టారుగో,గిరముల్ మెక్కి... అము. 4. 134.

2. తాపము.

మ. విహరించున్ మలయానిలం బచటఁ దావిం జిల్కి నెమ్మేనియా,వి హరించున్...విజ. వి. 2. 58.

3. శ్వాసము, ఊపిరి.

గీ అసుయోధనుముక్కున నావి గలుగఁ బుడమి నీ కీడు...భాం. ఉద్యో. 8. 41.

4. సస్యరోగము, చీడ.

గీ. అవి యనఁ జీడ యనఁగను నలరు సస్య. రోగము. అం. భా. 2. 124.

జ: అవించు, అవిగొను, అవిరి, అవిరిల్లు, అవిలి.

అవి సం. వి. ఈ. శ్రీ. 1. ప్రసవవేదన. 2. రజస్వల, ముట్టుది. 3. గర్భిణి, చూలాలు.

అవింశే న. శ్రీ. (√అవి) అవిరితో పక్వముచేయు.
వ. కీచకతండులంబులం బిండికొట్టి కొట్టఁబోసి
యుప్పి గొప్పలుగాఁజేసి యావించినకుడు
ములజానలు. కాళ. 3. 38.

అవికము నం. విణ. (అ. ఈ. అ.) గొట్టెసంబంధ
మైనది (పాలు, మొ.). ఎ. అ. న. ఉన్ని
(గొట్టెబొచ్చు)తోఁ జేసినకంబళము.

అవికసౌత్రికము నం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ఉన్ని
పోగులతోఁ జేయఁబడినది (యజ్ఞోపవీతాది).
మను. 2. 44.

అవిగొను అ. శ్రీ. (√అవి) వేడిగొను, వేడి
యెక్కు.

సీ. కోకపొట్లం బావిగొన నూఁది యెత్తుచు
గవణోష్ణకరభభాగమునఁ గాంచి. కాళ. 3.
110.

అవిగ్నము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఊభఁడినది,
కలఁగినది. ఎ. అ. వుం అవిగ్నము, కలివె,
ఓక (వృ. వి.)

అవిదూర్యము నం. ఎ. అ. న. సామీప్యము, దాపు.
అవిధము నం. ఎ. అ. వుం. 1. చెప్పులు మున్నగు
నవి కుట్టుసూది, ఆరె. 2. కట్ట మున్నగునవి
తొలిచెడు సాధనము పిడిసాన, బరమా.

అవిద్ధకర్ణి నం. ఎ. ఈ. శ్రీ. పాఠాలత, చిటుబొద్ది,
అగురుసొంటి (వృ. వి.)

అవిద్ధకర్ణిక నం. ఎ. అ. శ్రీ - అవిద్ధకర్ణి.

అవిద్ధము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. చిద్రితము,
తొలుపఁబడినది, బెజ్జమువేయఁబడినది. 2.
ఊప్తము, విసరివై వఁబడినది 3. తాడితము,
కొట్టఁబడినది. 4. వంకరయినది.

అవిరి ఎ. (√అవి-శ. అవిరి.) 1. ఊష్ణము, అవి.
గీ. ఎసఁగుకట్టావిక్రియ నావి రెగయఁ బగటి,
యెండయుడు కాఱకుండ భూమండల
మునఁ, బొలిచె మాపటిపండు వెన్నెల చకోర,
పోత వితతికిఁ జాఁపట్టు వోసినట్టు. ఆము.
2. 60.

2. ఒకవిధమగురోగము.

ద్వి. నెలఁతకు మే నిచ్చె నెలమి సోమేకు,డలర
నావిరి దిగె నల్లవిప్రులకు. పండితా. దీక్షా.
51 పా.

అవిరిల్లు అ. శ్రీ (√అవి) చెమర్చు. (శ. ం.)

అవిర్భవతీ నం. శశ్ర. పుట్టుచున్న.

అవిర్భవింశే నం. అ. శ్రీ. ప్రభవించు, పుట్టు.

సీ...దారుణవిపోవహ్నిరాహ బున విధ్యాద్రి
దరుల నావిప్పించి, యశ్యుచ్చమయి ధూమ
మాకాశ మెల్లను గప్పిన...భాస. ఆది. 8.
98. మార్క. 1. 28.

అవిర్భవిత నం. విణ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) - అవిర్భావ
కుడు.

అవిర్భవిలు(ల్లు) నం. అ. శ్రీ. ఉద్భవించు, పుట్టు.

క. వంశపతియై జగత్పతి, యశంబున వీని
కొకరుఁ దావిప్పిలున్. మిత్రయ మేమిటికి
...కకు. 2. 88.

అవిర్భావదుఁడు నం. విణ. (అ. ఏకా. అ.) అవిర్భ
వించువాఁడు

అవిర్భావము నం. ఎ. అ. వుం. 1. ప్రకాశము
బయలుపడుట. 2. ఉత్పత్తి, పుట్టుక.

అవిర్భూతము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. అభి
వ్యక్తము, బయలుపడినది. 2. పుట్టినది.

అవిర్భూతి నం. ఎ. ఇ. శ్రీ - అవిర్భావము.

అవిలము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. కలఁగఁబాటి
నది (జలాదికము). 2. నల్లనిది.

'అవిలప్రయోధరాగ్ర' విక్రమో. 3. 29.

2. కలుషము (చక్రాదికము). నం. కు. నం.
5. 37.

అవిలి ఎ. (√అవి) 1. బట్టి. (త్రా.) 2. మూత్ర
కుఁ దుపయోగించెడు కాదపాత్రవిశేషము.
(శ. ం.)

అవిశత్ నం. శశ్ర. అవేశించుచున్న.

అవిశ్యమానము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) అవేశింపఁ
బడుచున్నది.

అవిష్కరణము నం. ఎ. అ. న. ప్రకాశనము,
ప్రకటనము, వెల్లడిసేయుట.

అవిష్కరణీయము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ప్రక
టింపఁ దగినది.

అవిష్కరించే నం. న. శ్రీ. 1. ప్రకటించు. 2.
ప్రసరింపఁజేయు.

గీ. వీధికలయందు దృష్టి యావిష్కరించి.
కాశీ. 2. 41.

అవిష్కర్త నం. విజ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) ప్రకాశ
కుడు, వెల్లడించువాడు.

అవిష్కర్తవ్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ప్రక
టించ దగినది.

అవిష్కారకుడు నం. విజ. (అ. రికా. అ.) అవి
ష్కరించువాడు.

అవిష్కారము నం. వి. అ. శృం. అవిష్కారణము,
ప్రకటించుట, వెల్లడిసేయుట.

అవిష్కార్యము నం - అవిష్కరణీయము.

అవిష్కర్వత్ నం. శత్ర. ప్రకటించుచున్న.

అవిష్కర్వాణుడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) ప్రక
టించుచున్నవాడు.

అవిష్కృతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ప్రకా
శితము, ప్రకటించబడినది.

అవిష్కృతి నం. వి. శ. శ్రీ. అవిష్కరిణము,
వెల్లడి సేయుట.

అవిష్కృయ నం. వి. అ. శ్రీ. అవిష్కరిణము,
ప్రకటించుట.

అవిష్కృయమాణము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ప్రక
టించబడుచున్నది.

అవిష్టము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. చొచ్చినది.
నివిష్టము. 2. భూతాదులచే గ్రస్తమైనది.

ఉదా: పికాచావిష్టము, భయావిష్టము, మొ.

అవీతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. అంతటను
కుట్టబడినది, చక్కగా కుట్టబడినది. 2. ఎత్తి
ధరింపబడినది. (ఉత్తరీయము, జందెము, మొ.)
వి. అ. న. 1. చక్కగా కుట్టుట. 2. (యజ్ఞోప
వీతాదులను) ధరించుట. (వాచ)

అవీరచూర్ణము నం. వి. అ. శృం. ఫల్గువృక్షము,
కుక్కమేడి (వృ.వి.).

అవు వి. గోవు, మొదవు. (అ. అవులు, అలు-వృత్తి
యం దంత్యవర్ణతోపము వికల్పముగ నగును.
ఉదా: అవుపెయ్య, అఁబెయ్య, మొ.)

గీ. ఆలనేయి ముఖ్యము మహిషాదిమేష, జనిత
ఘృతములుఁ దైలంబు మనుజునాథ, మధ్య
మములగు...భార. అను, 4. 22.

జ. అఁదోఁక, అఁదోఁకపాటు, అఁబడ్డ, అఁబసి,
అఁబెయ్య, అఁబెరుగు, అఁబేయ, అఁబోతు,
అలకావరి, అలఁతెఁడు.

అవుకుడు నం. వి. అ. శృం. (నాటక) తండ్రితండ్రి.

అవుత్తుడు నం. వి. అ. శృం. (నాటక) కావ,
సోదరీభర్త.

అవుర వి. నోరుతెరచుట కనుకరణము.

గీ. నొసలు స్రుక్కించు నావుర నోరు తెరచు
క్రీడా. 228.

అవురు వి. ఏడ్చునందలిధ్వని కనుకరణము.

సీ. అంత కాలిక యావురని యేడ్చుచిటుచప్పు
దాలించి...భాగ. 10 పూ. 148.

ఉ. ...ఈ వొక యింతి యావురని యేడ్వఁ
గదన్న కుమారతనమా. పరమ. 2. 178.
(వ్యవ) వాడు అన్నమునకు అవురావు రనుచు
వచ్చినాడు.

అవులించే - అవలించే. అ. శ్రీ. (శ. అవలి.) 1.
జృంభించు. 2. నోరు తెఱచికొని యుండు;
వివృతమగు, విచ్చు, విడు.

అ. అవులించుతలయు నడరెడునట్టయుఁ, జూచి
ప్రీతుడగుచు సురవిరోధి. నిర్వ. 4. 40.

సీ. మొన లావులించి వాసన నల్ల బసిగొని లేఁ
దేటిగము వెంగిలింపకుండ కు.సం. 8. 851.

3. బ్రద్దలగు, పగులు.

జ. అవులింత.

అవులింత - అవలింత. (✓అవులించే.)

అ. అవులింత తుమ్ము హాసంబు నిష్ఠివ, నంబు
గుప్తవర్తనములు గాఁగఁ, జలుపవలయు...
భార. విరా. 1. 187.

అ. మేలు దెలిసికొంటి వాళికిరోమణి, వింత లేని
యావులింత గలదె. కృ. శకుం. 2. 87.

సా: అవులింతకు అన్నదమ్ములున్నారు గాని
తుమ్మునకు తమ్ముడైన లేడు.

అవృణానము నం. విజ. (అ. అ. అ.) అవరించు
చున్నది.

అవృణ్వాత్ నం. శత్ర. అవరించుచున్న.

అవృణ్వానము నం. విజ. (అ. అ. అ.) అవరించు
చున్నది.

అవృతము నం. విజ. (అ. అ. అ.)-ఆవరింపఁబడినది-
1. మూయఁబడినది, కప్పఁబడినది (ఉదా: మేఘావృతము, మొ.). 2. (ప్రాకారాదులచే) చుట్టుకొనఁబడినది. 3. గుప్తము, సురక్షితము. (అభిమన్యుఁడు) మత్త. ఆదిఁగోలెను గృష్ణుచే దయ నావృతుండయి ధౌమ్యుతో, వేద మంగయుతమ్ముగాఁ జదివెన్...భార. ఆది. 8. 227.

అవృత్తి నం. వి. శ. శ్రీ. - ఆవరిణము.

అవృతుఁడు నం. విజ. (చూ. అవృతము) వి. అ. శం. బ్రాహ్మణునకు ఉగ్రకన్యాయందు (క్షత్రియునకును కూద్రస్త్రికిని పుట్టినదానియందు) పుట్టినవాఁడు.

అవృత్తము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. గుండ్రముగాఁ ద్రిప్పఁబడినది. 2. తిరుగుదుపడినది, మాటు పడినది. 3. వల్లింపఁబడినది. 4. మలినది, ప్రతి నివృత్తము. 5. పరావృత్తము, వెనుదీసినది.

అవృత్తి నం. వి. శ. శ్రీ. 1. వల్లెవేయుట. 2. మరిలి వచ్చుట. 3. వెనుదీయుట, పాటిపోవుట. 4. తిరుగుడు, గుండ్రముగా తిరుగుట. 5. తడవ, మాటు, తేప.

అవృత్తు నం. వి. శ. శ్రీ. 1. త్రిప్పుట. 2. మరిలి మరలి చేయుట. 3. పరిపాటి, అనుక్రమము, వరుస. 4. రీతి, విధము.

శ్లో: అనయైవావృతా కార్యం పిండనిర్విపణం సుతైః. మను. 3. 248.

5. జాతకర్మాదిసంస్కారము.

శ్లో: ఆమంత్రికా తు కార్యావై శ్రీరామావృద శేషతః, సంస్కారార్థం శరీరస్య. మను. 2. 66.

అవృష్టి నం. వి. శ. శ్రీ. వాన.

అవేగము నం. వి. అ. శం. ఇష్టముగాని అనిష్టము గాని ప్రాప్తించినపుడు గలుగు తొట్రుపాటు, మనస్సునకుఁ గలుగుతొందర, చిత్తసంక్రమము.

అవేగి నం. విజ. (నొ. నీ. నొ.) అవేగముగలవాఁడు. వి. శ. శ్రీ. బృహద్దారకము, బొడ్డికూర (వృ.వి.).

అవేధ్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) తొలువఁదగినది, జెజ్జమువేయఁదగినది (ముత్తెము, మొ.).

అవేదకుఁడు నం. విజ. (అ. విశా. అ.) విన్నవించు వాఁడు, తెలుపువాఁడు. వి. అ. శం. వ్యాజ్యే మును దెచ్చువాఁడు, వాది.

అవేదనము నం. వి. అ. న. 1. విన్నవించుట, తెలుపుట. 2. వ్యాజ్యముతెచ్చుట. 3. వ్యాజ్యము.

అవేదనీయము నం. - అవేద్యము.

అవేదనీయుఁడు నం. - అవేద్యుఁడు.

అవేదయత్ నం. శత్ర. అవేదించుచున్న.

అవేది నం. విజ. (నొ. నీ. నొ.) 1. విజ్ఞాపకుఁడు. విన్నవించువాఁడు. 2. వ్యాజ్యమునందు వాది.

అవేదింఁడు నం. న. శ్రీ. తెలుపు.

వ. సత్యవతీనందనుం డాగామికుభంబు లావే దించి చనిన...భార. ఆది. 7. 164

అవేదిత నం. విజ. (ము. శ్రీ. ము.) - అవేదకుఁడు.

అవేదితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. విన్నవించఁ బడినది, తెలుపఁబడినది. 2. వ్యాజ్యములో వాది ప్రతివాదులు చెప్పుకొనినది.

అవేదితవ్యము నం. - అవేద్యము.

అవేదితుఁడు నం. విజ. (అ. అ. అ.)-అవేదితము (తెలుపుదు నేయుట) కలవాఁడు - విన్నవించఁ బడినవాఁడు, విజ్ఞాపితుఁడు. (ఎవనికిఁ దెలుపఁ బడెనో వాఁడు-రాజు, న్యాయాధికారి, మొ.)

అవేద్యమానము నం. విజ. (అ. అ. అ.) అవేదించఁ బడుచున్నది.

అవేద్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. విన్నవించఁ దగినది, తెలుపఁదగినది. 2. వ్యాజ్యమువేయు టకుఁ దగినది. (విషయము, వాదకారణము - అప్పుట్టింపుకుండుట, మొ.)

అవేద్యుఁడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) విన్నవించు కొనఁ దగినవాఁడు, ఎవనితో విన్నవించుకొనఁ దగునో వాఁడు (న్యాయాధికారి, మొ.).

అవేశకుఁడు నం. విజ. (అ. విశా. అ.) అవేశించు వాఁడు.

అవేశనము నం. వి. అ. న. 1. ప్రవేశించుట, చొచ్చుట. 2. ప్రవేశపెట్టుట, చొనుపుట. 3. భూతాదు లావేశించుట. 4. శిల్పకాల.

అవేశనీయము నం. - అవేశ్యము.

అవేశము నం. వి. అ. పుం. 1. ప్రవేశము, చొచ్చుట.
2. భూతాదులు సోకుట (ఉదా. పికాచా
వేశము, క్రోధావేశము, మొ.). 3. స. రంభము,
వేగింపాటు. 4. అభినివేశము, చలము 5.
అహంకారము, గర్వము. 6. కోపము.

అవేశి నం. విణ. (నొ. నీ. నొ.) 1. అవేశము గల
వాడు. 2. అవేశించువాడు.

అవేశించు నం. అ. శ్రీ. ప్రవేశించు, చొచ్చు
క. వీ వట్టిడ వగు తెలుగువు. భావంబున
సంశయమును భయమును బాల్యం, బావే
శింపగఁ జేయన భావిత నిశ్చయుడ
వగుటఁ బరమ మునీంద్రా భార. శాం.
6. 289.

న. శ్రీ. ఆక్రమించు.

శా. ...మందరారమణి దయ్యబో యన
జిత్త మా, వేశింపక...చ. రా. 1. 20.

అవేశికుడు నం. వి. అ. పుం. అతిథి.

అవేశితము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. ప్రవేశ
పెట్టఁబడినది. 2. అవేశింపఁ జేయఁబడినది.

అవేశ్యము నం. విణ. (అ. అ. అ.) అవేశింపఁ దగి
నది, ఆక్రమింపఁ దగినది.

అవేష్ట నం. విణ. (బు. వీ). బు.) - అవేశకుడు.

అవేష్టకము నం. వి. అ. పుం. ఆవరణము. (కంచె,
చుట్టుగోడ, మొ.)

అవేష్టనము నం. వి. అ. న. 1. వేష్టించుట, చుట్టు
ట 2. కప్పు (బుఱ, నంచి, మొ.). 3. ఆవర
ణము (కంచె, ప్రాకారము, మొ.).

అవ్యాధము నం. వి. అ. పుం. మిక్కిలి పీడించుట.

అవ్యాధి నం. విణ. (నొ. నీ. నొ.) బాధ కలిగించు
వాడు, మిక్కిలి పీడ కలిగించువాడు.

అవ్రియమాణము నం. విణ. (అ. అ. అ.) ఆవ
రింపఁబడుచున్నది.

అశ నం. వి. అ. శ్రీ. 1. ఆస, కోరిక; తృప్తి,
ఉత్కృష్టేచ్ఛ. 2. దిక్కు.

అశంక నం. వి. అ. శ్రీ. 1. భయము. 2. సందేహ
ము. 3. అనిష్ట చింతనము.

(అశంకకుడు మొదలగు కృదంత రూపములు
శంకకుడు మొదలగువానివలె గ్రహించునది.)

అశంకి నం. విణ. (నొ. నీ. నొ.) - అశంక గల
వాడు- 1. సందేహించువాడు 2. భయ
పడువాడు.

అశంకితము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. సందిగ్ధము,
సందేహస్పదమైనది. 2. అనిష్ట మైనదిగా
దలఁపఁ బడినది. 3. భీతము, భయపడినది. వి.
అ. న. 1. వెఱపు, జంకు, 2. అనిష్టము కలు
గుననెడియూహ. 3. సందేహము.

అశంస నం. వి. అ. శ్రీ. 1. కోరిక. 2. చెప్పుట;
తెలుపుట.

(అశంసకుడు అశంసనీయము మొదలగు
రూపములు శంకుడు శంసనీయము మొద
లగు వానివలె ఊహించు కొనవలెను.)

అశంసనము నం. వి. అ. న. 1. కోరిక. 2. కథన
ము, చెప్పుట; తెలుపుట.

అశంసి నం. విణ. (నొ. నీ. నొ.) - అశంసిత.

అశంసిత నం. విణ. (బు. శ్రీ. బు.) 1. కోరు
వాడు. 2. చెప్పువాడు; తెలుపువాడు.

అశంసితము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. కోరఁబడి
నది 2. చెప్పఁబడినది; తెలుపఁబడినది. వి. అ.
న. అశంస.

అశంసుపు నం. విణ. (ఉ.) కోరిక గలవాడు.

అశకుడు నం. విణ. (అ. శికా. అ.) 1. తినువాడు;
తినిపించువాడు 2. భోగించువాడు; భోగిం
పఁ జేయువాడు. 3. వ్యాపించువాడు.

అశనము నం. వి. అ. పుం. 1. పీతసాలము,
వేగిస (వృ. వి.) 2. అశని, పిడుగు.

అశపడు వి. అ. శ్రీ. (అశ + పడు) అపేక్షపడు.

అశము నం. విణ. (అ. ఈ. అ.) తినునది. (ఇది
సమాసాంతమందే యుండును. ఉదా: అశ్ర
యాకుడు, పలాకుడు, మొ.) వి. అ. పుం. 1.
భోజనము, తినుట. 2. అన్నము. 3. వ్యాప్తి.

అశయము నం. వి. అ. పుం. 1. ఆధారము, ఆశ్ర
యము. 2. స్థానము, పట్టు. (ఉదా: జలా
శయము, మొ.) 3. (వైద్య) దేహము నందలి
వాతశ్లేష్మాదు లుండెడి స్థాన భేదము (దేహ

మందలి అశయములు ఏడు-వాతాశయము, పితృశయము, శ్రేష్ఠాశయము, రక్తాశయము, ఆమాశయము, పక్వాశయము, మూత్రాశయము. స్త్రీలకు గర్భాశయ మొకటి స్త్రీవ్యాశయములు రెండు ఎక్కువగా నుండును.) 4. అభిప్రాయము. 5. మనస్సు. చిత్తము. హృదయము. 6. శయనము, పడక. 7. మృగములను బట్టుటకై వేటకాడు శ్రవ్య గొయ్యి, ఓడము.

శ్లో. అయంచపార్థోభీభత్సున్వైష్ణోజ్యోవిక్ష్నోఽఽదే. ఆస్తేపరిమంతప్రోనూనసిహాణవాశయే. సం. భా. వన. 12.

అశయాశుడు సం. వి. అ. పుం. (అశయమును-తన కాధార మగుకాష్ఠానికిమును - తినువాడు) అగ్ని.

అశయిత సం. విణ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) తినించువాడు; పోషించువాడు.

అశయేకయుడు సం. వి. అ. పుం - చిత్తమునందుండువాడు - మన్వభుడు.

అశరుడు సం. వి. అ. పుం. 1. అగ్ని. 2. రాక్షసుడు.

అశవము సం. వి. అ. న. ఆశుత్వము, వడి.

అశాపికాచిక సం. వి. అ. స్త్రీ. పికాచి పరా పీడించునట్టి యాశ, అడియాస.

అశాబంధము సం. వి. అ. పుం. - అశయనెడు బంధము, బంధము వంటి యాశ-1. ఇష్టార్థము సిద్ధించుననెడినమ్మకము. 2. సమాశ్వాసము, ఊట. 3. మర్కటజాము, సాలెపట్టు 4. దిగ్బంధము.

అశాభంగము సం. వి. అ. పుం. అశ యీదేహక చెడుట.

అశాసనము సం. వి. అ. న. 1. ఆశీర్వాదము, మంగళాశాసనము. 2. ప్రార్థించుట, కోరుట.

అశాసనీయము సం - అశాస్యము.

అశాసింఁచే సం. న. శ్రీ. 1. ఆశీర్వదించు. 2. కోరు. గీ. వారలకు శ్రీయు నాయువు వై రిజయము, మానసమున నాశాసించు మానవేద్ర. భా. అశ్ర. 1. 14.

(అశాశుడు మొదలగు రూపములు శాసకుడు మొదలగు వానివలె గ్రహించునది)

అశాస్యము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. ఆశీర్వదించఁదగినది. 2. కోరఁదగినది.

అశి సం. విణ. (నో. నీ. నో.) తినువాడు. (తటచ సమా సాంతమందు పచ్చను-మాంసాశి, మొ.) వి. ఈ. స్త్రీ. పాముకోట.

అశింఁచే సం. న. శ్రీ. కోరు, ఆపేషించు.

మ. శను వాళింపక యేండ్లు వేయుఁ గడపె...ఉ. రా. 1 218.

అశింజితము సం. విణ. (అ. అ. అ.) గలుగల్గు మని ప్రమోగునది (నూపురాదికము). వి. అ. న. భూషణముల ప్రమోత.

అశిత సం. విణ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) 1. తనివి తీర భక్షించువాడు. 2. తిండిపోతు.

అశితంగవీనము సం. వి. అ. న. గోవులు మేసిన పచ్చిక బయలు.

అశితంభవము సం. విణ. (అ. అ. అ.) దేనిని భుజించుటచేత అతిథులు తృప్తి నొందురో అది (అన్నాది). వి. అ. పుం. తృప్తి.

అశితము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. చక్కగా తినఁబడినది (అన్నాది). 2. తినుటచే, దనివి నొందినది. వి. అ. న. తినుట, భక్షణము.

అశిమ(ము) సం. వి. నో. పుం. ఆశుత్వము, వడి.

అశిరుడు సం. వి. అ. పుం. - సర్వభక్షకుడు- 1. అగ్ని. 2. రాక్షసుడు 3. - సర్వవ్యాపి సూచ్యుడు.

అశీర్వచనము సం. వి. అ. న - ఆశీర్వాదము

అశీర్వచింఁచే సం - ఆశీర్వదించు.

అశీర్వదింఁచే సం. న. శ్రీ. దీవించు. వరాహ. 1. 8.

అశీర్వాదము సం. వి. అ. పుం. దీవన.

అశీవిషము సం. వి. అ. పుం. కోటలందు విషము గలది - పాము.

అశీన్సు సం. వి. నో. స్త్రీ. 1. మంగళాశాసనము. దీవన. 2. హితాశంస, హితము కోరుట 3. అభిలాష, కోరిక 4. పాముయొక్క కోట.

అశుకవి సం. వి. ఇ. పుం. వేగముగా కవిత్వము చెప్పువాడు.

అశుకారి నం. విజ. (నో. జీ. నో.) 1. చుటుకుగా పని చేయువాడు. 2. (వైద్య) వడిగా పని చేయునది (ఔషధము, మొ.).

అశుకోపి నం. విజ. (నో. నీ. నో.) శీఘ్రకోపి, ముంగోపి.

అశుక్రియ నం. వి. అ. శ్రీ. మందు మొదలగునవి త్వరితముగా పనిచేయుట.

అశుగము నం. విజ. (అ. అ. అ.) వేగముగాఁ బోవునది. వి. అ. పుం. 1. కాణము. 2. గాలి. (ఇట్లే అశుగామి)

అశుగుడు నం. వి. అ. పుం. సూర్యుడు. (ఇట్లే అశుగామి)

అశుతోషుడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) అల్పసంతోషి, సులభముగా సంతోషించువాడు. వి. అ. పుం. శివుడు.

అశుపత్రి నం. వి. ఈ. శ్రీ. సల్లకి, గజభక్త్య, అందుగు (వృ. వి.).

అశువు నం. విజ. (ఉ.) వేగముగలది. వి. ఉ. పుం.- త్వరితగా పంటకు వచ్చునది - ఎఱ్ఱజిలమవరి (వృ. వి.)

అశుకుక్షి నం. వి. అ. పుం. - త్వరితగా ఎండించు నది - 1. అగ్ని. 2. సూర్యుడు.

అశోషణము నం. వి. అ. న. 1. ఎండుట. 2. ఎండించుట, శోషింపఁజేయుట.

అశోషణము నం. వి. అ. న. 1. ఎండుట. 2. ఎండించుట, శోషింపఁ జేయుట.

అశోషము నం. వి. అ. న. అశుచిత్వము, అంటు, మైల.

అశ్పర్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) అద్భుతము, వింతయైనది. వి. అ. న. అద్భుతము, అచ్చెరువు. ఉదా: ఆశ్చర్యకరము.

అశ్చోతనము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) చక్కఁగా తడుపునది. వి. అ. న. 1. చక్కఁగా తడుపుట. 2. నేత్రచికిత్సావిశేషము.

అశ్చోతనము నం. - ఆశ్చోతనము.

అశ్మనము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) అశ్మవికారమైనది, తాతితోఁ జేయఁబడినది.

అశ్మభారికుడు నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) తాతిని మోయువాడు.

అశ్మము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) శిలావికారమైనది, తాతిది.

అశ్మికుడు నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) తాతినిమోయు వాడు.

అశ్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) తినఁదగినది.

అశ్యానము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఘనీభూతము, పేరినది, గడ్డకట్టినది. 2. శుష్కము, ఎండినది, ఆటినది.

అశ్రవణము నం. వి. అ. న. 1. వండుట. 2. కాంచుట.

అశ్రమము నం. వి. అ. పుం. న. 1. మునిపల్లి, ముని వాసస్థానము. 2. మఠము. 3. బ్రహ్మచర్యాది. (ఇవి నాలుగు:-బ్రహ్మచర్యము, గార్హస్థ్యము, వానప్రస్థము, సన్న్యాసము.)

అశ్రమి నం. విజ. (నో. జీ. నో.) బ్రహ్మచర్యాదులలో నేదేని యొక యాశ్రమము గలవాడు.

అశ్రమికుడు నం. విజ. (అ. అ. అ.)-అశ్రమి.

అశ్రయకుడు నం. విజ. (అ. యి. అ.) ఆశ్రయించువాడు.

అశ్రయణము నం. వి. అ. న. ఆశ్రయించుట, అండగొనుట. 2. అవలంబించుట. 3. రక్షణస్థానము, ప్రాపు.

అశ్రయణీయము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఆశ్రయింపఁ దగినది, అండగొనఁ దగినది. 2. అవలంబింపఁ దగినది.

అశ్రయత్ నం. శత్ర. ఆశ్రయించుచున్న.

అశ్రయమాణము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఆశ్రయించుచున్నది.

అశ్రయము నం. వి. అ. పుం. ఉనికి పట్టు; ఇల్లు. 2. ఆధారము, ఊత. 3. ఆశ్రయించుట, ఆశ్రయణము. 4. రాజునకు ఉండవలసిన సంధ్యాది గుణములలో నొకటి, సంశ్రయము. (శత్రువులచేఁ బీడితుఁ డగుచు వారి నాశ్రయించియుండుట.)

అశ్రయాశుకడు నం. వి. అ. పుం.-తనకాశ్రయమగు కాష్ఠాదికము భజించువాడు-అగ్ని.

దయానిధి నం. వి. ౪. శ్రీ. (తర్క) సాధ్యమగు విషయమున కాధార మగుపదార్థము లేక పోవుట యను పేతుదోషము. (సరోజపద్మము వలెనే యాకాశపద్మము పరిమళముగలది యనెడిచోట సాధ్యమగు పరిమళమునకాశ్రయ మగు గగనపద్మ ముండుట యసంభవము.)

దయి నం. వి. ౧. (నో. జీ. నో.) 1. ఆశ్రయించు వాడు. 2. అవలంబించువాడు.

శయించు నం. స. శ్రీ. అండగొను, ఆధారముగా, జేసికొను; ఊతగాఁ గొను.

సీ. పురుషునిపదములఁ బొంది యిందిరి శుభ మందిరిస్థితి...కలుగంగఁజేయు... గీ. ... మస్తకమున, కరిగెనేని రయంబున నతని విడిచి, యతిముదంబున నన్యుని నాశ్రయించు. మార్క. 2. 288.

శయిత నం. వి. ౧. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) - ఆశ్రయ కుడు.

శయితవ్యము నం. - ఆశ్రయణీయము.

శవము నం. వి. ౧. ౧. ౧. ౧. 1. ప్రతిష్ఠ. 2. అంగీకారము. 3. క్షేపము.

శవుడు నం. వి. ౧. (అ. అ. అ.) విధేయుడు.

శితుడు నం. వి. ౧. (అ. అ. అ.) 1. ఆశ్రయించిన వాడు. 2. అవలంబించినవాడు. 3. ఆశ్రయింపఁబడినవాడు, ఆధారముగాఁ జేసికొనఁబడినవాడు.

శీయమాణము నం. వి. ౧. (అ. అ. అ.) ఆశ్రయింపఁబడుచున్నది.

శుతము నం. వి. ౧. (అ. అ. అ.) 1. ఆకర్ణితము, వినఁబడినది. 2. అంగీకృతము, అంగీకరింపఁబడినది. 3. ప్రతిష్ఠితము, ప్రతిష్ఠ చేయఁబడినది.

శ్రుతి నం. వి. ౪. శ్రీ. 1. వినికీ. 2. అంగీకారము. 3. ప్రతిష్ఠ.

శ్రేష నం. - ఆశ్రేష.

శ్లిష్టము నం. వి. ౧. (అ. అ. అ.) 1. ఆలింగితము, కవుఁగిలింపఁబడినది. 2. ఒండొంటితో పెనఁగియున్నది. 3. సంబద్ధము, కూడికొన్నది.

శ్లేష నం. వి. ౧. ౧. శ్రీ. అశ్వినీ మొదలైనవానిలో తొమ్మిదవనక్షత్రము.

అశ్లేషము నం. వి. ౧. ౧. ౧. 1. ఆలింగనము. 2. సంయోగము, కూడిక.

అశ్లేషించు నం. స. శ్రీ. 1. ఆలింగనముచేయు, కవుఁగిలించు.

మ. అతఁడుఁ కారిపదార్థముల్ గదియ సాష్టాంగంబుగా మ్రొక్క నూర్జితసౌహృద్దము గానరా విగియ నాశ్లేషించి...తై. భా. 8. 128,

2. చుట్టుకొను, అలముకొను.

మ. ...కూరుండు కెం,జిగి కన్నోనల నంకురింపఁదను నాశ్లేషింప రోమాంచముల్ ...చంద్రా. 6. 89.

అశ్వత్థము నం. వి. ౧. (అ. ఈ. అ.) 1. అశ్వత్థము నకు సంబంధించినది. 2. అ. అ. న. అశ్వత్థఫలము, రావిపండు.

అశ్వము నం. వి. ౧. (అ. ఈ. అ.) 1. అశ్వమునకు సంబంధించినది. 2. అశ్వములు లాగఁ దగినది. (రథము). 3. అ. అ. న. 1. అశ్వసమూహము. 2. అశ్వకర్మము, గుఱ్ఱముయొక్క పని. 3. అశ్వత్వము.

అశ్వమేధితము నం. వి. ౧. అ. న. భావితమందు బదునాలుగవ పర్వము.

అశ్వయుజము నం. వి. ౧. ౧. ౧. - అశ్వినీ నక్షత్రముతోఁ గూడినపున్నమ గలమాసము-చైత్రాది మాసములలో ఏడవనెల.

అశ్వయుజి నం. వి. ౪. శ్రీ. అశ్వయుజ మాస పూర్ణిమాతిథి.

అశ్వలక్షణికుడు నం. వి. ౧. (అ. ఈ. అ.) అశ్వ లక్షణములను దెలిసినవాడు; అశ్వకాస్త్రము చదివినవాడు.

అశ్వలాయనుడు నం. వి. ౧. ౧. ౧. ఒకా నొక ప్రసిద్ధ సూత్ర గ్రంథకర్త.

అశ్వనత్ నం. శత్ర. ఊటడిల్లుచున్న.

అశ్వనీత నం. వి. ౧. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) ఊటడిల్లు వాడు, ఊటట నొందువాడు.

అశ్వనీతము నం. వి. ౧. (అ. అ. అ.) ఊటడిల్లునది.

అశ్వాసకుడు నం. వి. ౧. (అ. నీ. అ.) 1. ఊట డించువాడు. 2. బుజ్జగించువాడు.

అశ్వాసనము సం. వి. అ. న. 1. ఊటడించుట, ఓదార్పుట. 2. సాంత్యనము, బతిమాలుట.

అశ్వాసము సం. వి. అ. వుం. 1. నిర్బాధకముగా ఊర్పుట, ఊపిరివిడుచుట. 2. ఊటట, నెమ్మది. 3. ఊటడించుట. 4. సాంత్యనము, బతిమాలుట. 4. గ్రంథములయందలి పరిచ్ఛేదము.

అశ్వాసయత్ సం. శత్ర. ఊటడించుచున్న.

అశ్వాసయమాసము సం. విణ. (అ. అ. అ.) ఊటడించుచున్నది.

అశ్వాసయిత సం. విణ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) 1. ఊటడించువాడు. 2. బుజ్జగి చువాడు.

అశ్వాసయితవ్యము సం. విణ. (అ. అ. అ.) ఊటడింపదగినది,

అశ్వాసి సం. విణ. (న్. నీ. న్.) 1. సుఖముగా ఊపిరి విడుచునది. 2. అశ్వాసము కలిగించునది, ఓదార్పునది.

అశ్వాసించే సం. శ్రీ. ఊటడించు.

వ. ఆసుకగృహీతయై యాక్రోశించుచున్న కన్యకా గని దాని నాశ్వాసింపుచు ... మార్క. 8. 182. వి. పు. 5. 174.

అశ్వాసితము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. ఊటడింపబడినది, ఓదార్పబడినది. 2. బుజ్జగింపబడినది.

అశ్వాస్యమాసము సం. విణ. (అ. అ. అ.) ఊటడింపబడుచున్నది.

అశ్వాస్యము సం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. ఊటడింపదగినది, ఓదార్పదగినది. 2. బుజ్జగింపదగినది.

అశ్వికుఁడు సం. వి. అ. వుం. గుట్టుపు రాసు.

అశ్విసము సం. వి. అ. వుం. ఆశ్వయుజమాసము.

అశ్వినులు సం. వి. అ. వుం. ద్వి. అశ్వినీ పుత్రులు, దేవవైద్యులు.

గీ. కవలవారు సూర్యేందుప్రకాశ తేజు, లాశ్వినుల యశమున బుట్టి మలగుణులు. భార. ఆది. 4. 188,

అశ్వినేయుఁడు సం. వి. అ. వుం. - అశ్వినీకుమారు పుత్రుడు - 1. నకులుఁడు. 2. సహదేవుఁడు. శ్లో. జిగాయ సమరే వీరానాశ్వినేయః ప్రకాపవాహ. సం. భార. సభా. 3. అ.

ద్వి. - అశ్వినీపుత్రులు - దేవవైద్యులు.

అశ్వీనము సం. విణ. (అ. అ. అ.) గుట్టము ఒక దినమున నడవఁ దగినది. (ప్రదేశము)

అషాఢ సం. వి. అ. శ్రీ. 1. పూర్వాషాఢా నక్షత్రము. 2. ఉత్తరాషాఢా నక్షత్రము. (ఇట్లు దీర్ఘాదిగా కూడ. వాచ)

అషాఢకము సం. వి. అ. వుం. ఆషాఢమాసము.

అషాఢము సం. వి. అ. వుం. 1 - ఆషాఢానక్షత్రముతోఁ గూడిన పున్నమగలయొక మాసము - చైత్రము మొదలుకొని నాలుగవమాసము. 2. బ్రహ్మచారి మున్నగువారు పట్టుకొనెడుమోదు గుదండము, పాలాశదండము. 3. మలయ పర్వతము.

అషాఢి సం. విణ. (న్. నీ. న్.) పలాశదండధారి, మోదుగుదండము చాల్చువాడు. వి. ఈ. శ్రీ. ఆషాఢపూర్ణిమ.

అషాఢీయము సం. విణ. (అ. అ. అ.) ఆషాఢా నక్షత్రమందుఁ బుట్టినది.

అష్టమము సం. వి. అ. వుం. అష్టమ భాగము, ఎనిమిదవపాలు.

అష్ట్రము సం. వి. అ. న. ఆకాశము.

అస వి. (సం. విణ.) 1. అపేక్ష, కోరిక, అభిలాషము, ఇచ్ఛ.

ఉ. అప్పుర మిచ్చటచ్చ టనునాసల వచ్చితి నెంత దవ్వొకో. భార. విరా. 1. 148.

2. దిక్కు.

నీ. ఆసయం చనఁ గన యంచన దెసయనఁ దేజరిల్లుచు నుండు దిక్సమాఖ్య. ఆం. భా. 1. 71.

జ. ఆసగొను, ఆసవడు, ఆసపాటు, ఆసమాలు, ఆసవిటుపు, ఆసనేయు, ఆసాస, ఆసించు.

అసంగత్యము సం. వి. అ. న. - అసంగత భావము - కూడిక లేమి, అసంబంధము, వేటు పాటు.

అసంగము సం. వి. అ. వుం. 1. అసక్తి, విషయాంతరములను వదలి మనస్సు ఒక్క విషయమునందే లగ్నమై యుండుట. 2. అభినివేశము, పట్టుదల. 3. సంబంధము, కూడిక.

సంగి నం. విజ. (నో. నీ. నో.) ఆసంగము కలది.
సంగిని నం. వి. ఈ. శ్రీ. వాత్య. సుడిగాలి.

సంజనము నం. వి. అ. న. 1. - ఆసంగము. 2.
సంయోజనము, కూర్పుట.

సంది నం. వి. ఈ. శ్రీ. 1. వేత్రాసనము, పేము
అల్లినకుర్చి. 2. చిన్నమంచము. 3. రచ్చచా
వడి నడుమనున్న యరుగు, సఖామధ్య వేదిక.
4. ఉన్నత పీఠము, ఎత్తయినపీఠ.

సందిక నం. వి. అ. శ్రీ చిన్నకురిచీ, చిన్నపీఠ.
సంబాధము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఇటుకట
మైనది, (జనాదికముచే) క్రిక్కిరిసినది
(మార్గాది.)

సంకప్పెరగాడు వి. పక్షి విశేషము. (శ. ర.)

సంతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఆసక్తి గలది,
తత్పరము.

సంతి నం. వి. ఈ. శ్రీ. 1. తస్యంత్యము. 2.
అపేక్ష.

సంగొను అ. శ్రీ. (√ఆస) ఆస గలిగి యుండు.

సంతప్పడాయి వి. పక్షి విశేషము.

(ఇది పూరేడుపిట్టకంటె కొంచెము పెద్దది, దీని
శరీరము చిన్నది, తల పెద్దది, ఇది యెఱ్ఱనై
తెల్లని చుక్కలు గలిగి యుండును, కొంచెము
అలుకుడైన తోడనే యెగిరిపోయి పచ్చికలోఁ
గాని చెట్టునఁగాని యణగి యుండును. చి. ని.)

సంతి వి. (నం. ఆసక్తి. ప్రా. ఆసత్తి.) ఆసక్తి,
అపేక్ష. (శ. ర.)

సంతి నం. వి. ఈ. శ్రీ. 1. సంగమము. 2. ప్రాప్తి,
లాభము. 3. అతిసామీప్యము, ఒకటి కొకటి
మిక్కిలి దగ్గఱగా నుండుట. 4. అన్వయాను
కూలముగా పదములు దగ్గఱగా నుండుట 5.
(తర్క) ప్రత్యేక ఒక మగు సన్నికర్షము.
(వస్తువులు దాపుగా నుండుటవలనఁ బ్రత్యేక
ముగా నుండును. కనుక ప్రత్యేక జ్ఞానమును
గలిగించునట్టి సామీప్యము ఆసత్తియనఁబడును.)

ఆసదనము నం. వి. అ. న. 1. సంగమము. 2.
ప్రాప్తి. 3. సామీప్యసంబంధము. 4. కూర్పుం
డుట. 4. ఆసనము. (పీఠ, మొ.)

ఆసన నం. వి. అ. శ్రీ. కూర్పుండుట.

(1 - 29)

ఆసనము నం. వి. అ. న. 1. ఉపవేశనము, కూర్పుం
డుట. 2. (కూర్పుండుటకు ఆధారమైన) పీఠ,
చాప, కంబలము, మొ. 3. (యోగ) ఆసన
విశేషము, (స్వస్థికాసనము, పద్మాసనము,
వీరాసనము, వజ్రాసనము, మయూరాసనము,
మొ.) 4. రాజులకు వలయువద్గుణములలో
నొకటి, స్వస్థానస్థితి, దేశకాలబలాదులబట్టి
దండెత్తి పోక నిలుచుట (వ్యతి. యానము.)
5. గజస్కంధము, ఏనుగు మూపు. 6.
సర్జకము, వేగిన (వృ. వి.)

ఆసన్నప్రసవము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ప్రస
వింప నున్నది, ప్రొద్దులు నిండినది.

ఆసన్నము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఉపస్థితము,
(దేశ కాలములందు) సమీపముననున్నది, దగ్గఱ
నున్నది.

ఆసన్నమృత్యువు నం. విజ. (ఉ.) మరణము సమీ
పించినవాడు, చావనున్నవాడు. వి. ఉ. శ్రీ.
సమీపించినచావు.

ఆసన్నించే నం. అ. శ్రీ. ఆసన్నమగు, సమీపించు.
మ. స్వకులం బెల్ల నశించె గాల మిపుడాస
న్నించె నింకైన...అధ్యా. యు. 170 పా.

ఆసపడు అ. శ్రీ. (√ఆస) ఆసగొను, అపేక్షపడు.
గీ. పాండవులు రాజ్యమున కాసపడక మున్న.
భార. విరా. 3. 90.

స. శ్రీ. ఆశించు.

క. ధరణీక పాండుపాలిత, ధరావలయ మాసప
డుట దగదే నీకుఁ. భార. శాం. 1. 112.

ఆ. ... కురురాజుమన్నన, యప్పు దీర్తుఁ బ్రాణ
మాసపడక. భార. కర్ణ. 2. 21.

ఆసపాటు వి. (√ఆసపడు) అపేక్షపడుట; కోరిక.

సీ. ...ఆసపాటును నవజ్జయును నెందును లేక
...భార. అశ్వ. 1. 203. (కరాలప్రతి.)

ఆసమాలు అ. శ్రీ. (√ఆస) ఆసయుడుగు, నిరా
శుడగు.

సీ. అనిశంబు కంసభయంబున డెందంబు తట
తట నదరింగఁ గుటిలుడైన, యవ్వి
పకుని చేత నవమాన వాక్యచయంబులం
బడిపడి యాసమాలి, కన్నపై కొడుకులఁ
గానపాల్ పఱచి...హరి. పూ. 8. 152.

అసము నం. ఎ. అ. పుం. 1. అసనము (పీఠము, మొ.).

2. విల్లు.

శ్లో. ససాసిస్సాసుసూసాసాసః. సం. కిరా. 15. 5.

(సాసః - సచాపః. మల్లి. వ్యా.)

న. గుదస్థానము, మూడి.

అసరా ఎ. (నం. ఆశ్రయః. క. అసరి, అసరె. హిం.

అసరా.) ప్రాపు, ఆధారము, అండ.

(వ్యవ) ముసలితనములో ఎవరిదైనను అసరా

తప్పక కావలయును. వాడే నాకు అసరాగా

ఉన్నాడు.

అసరు అ. శ్రీ. (క. అసత్. త. అసరు, అసర్.)

అలయు.

వ. వేసరుచు నాసరుచు ననుగును రనుచు నును

రనుచు నొల్లంబోయి మూర్ఛిల్లిన నప్పల్ల

వాధం గమంగొని. పి. శకుం. కి. 191.

అసవనీయము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) అభిషవణి

యము, బట్టిని బట్టి తీయఁదగినది.

అసవము నం. ఎ. అ. పుం. 1. పక్వము చేయని చెఱ

కురసమునఁ జేసినకల్లు.

శ్లో. శీధురితురనైః పక్వై రపక్వై రాసవ

స్మృతః.

2. పక్వముచేయని ద్రాక్ష మొదలగువాని

రసమునుండి తీసినకల్లు. (ఉదా: ద్రాక్షాసవము,

మొ) 3. కల్లుతేట. 4. మకరందము, పూఁదేనె.

అసవిలుపు ఎ. (√అస) ఆకాభంగము.

సీ. వరదేసులకుఁ బులి వాఁపలగాలంబు యాచక

కోటుల కాసవిలుపు. శుక. కి. 20.

అససే(చే)యు అ. శ్రీ. ఆశపడు, అపేక్షపడు.

అ. తనకు మీఁదుగట్టి తగ నియ్యఁకాఱినాఁ,

డనుచు నీరపాడి యాససేనె. వి. పు. 6. 841.

చ. ... నుం, గరికడ వాసచేయునిను దప్పక

చూచితి విస్మయంబుతోన్. దశకు. 9. 21.

న. శ్రీ. ఆశించు, అపేక్షించు.

ఉ. ఇంద్రవదంబు గోరఁడు దిగికులరాజ్యము

లాససేయఁడు...వి. పు. 2. 65.

అసాదకుఁడు నం. ఎఱ. (అ. దిశ. అ.) పొందించు

వాఁడు.

అసాదనము నం. ఎ. అ. న. 1. అసన్నముగాఁ

జేయుట, సమీపింపఁజేయుట. 2. స్థాపనము,

ఉంచుట. 3. పొందించుట, కలుగఁజేయుట.

4. పొందుట.

అసాదనీయము నం.-అసాదయితవ్యము.

అసాదయిత నం. ఎఱ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) పొందించు

వాఁడు.

అసాదయితవ్యము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) పొందింపఁ

దగినది.

అసాది ఎ. 1. గ్రామదేవతను పూజించు పూజారి.

సా: అట్టు పిట్టు అసాదివానిది అవ్వ రట్టు

గంగనమ్మది.

2. మాదిగ.

సీ. తోటి యనంగను దోచ నా నాసాది గోసంగి

మాదిగ గూబరి యన, మాతంగుఁ డగు...

ఆం. భా. 2. 287.

అసాదించే నం. న. శ్రీ. ప్రాప్తించు, పొందు. (శ.ర.)

అసాదితము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. ప్రాప్తము,

పొందఁబడినది. 2. అసన్నముగాఁ జేయఁబడినది,

నికటికృతము. 3. ఆయోజితము, బాగుగాఁ

గూర్చఁబడినది. 4. సంపాదించఁబడినది.

అసాద్యమానము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. పొం

దింపఁబడుచున్నది. 2. పొందఁబడుచున్నది.

అసాద్యము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. ప్రాప్తము,

పొందఁ దగినది. 2. ప్రాపణీయము, పొందింపఁ

దగినది. 3. అసన్నముగాఁ జేయఁదగినది.

అసాధనము నం. ఎ. అ. న. సాధించుట, నెఱవేర్చుట.

అసారము నం. ఎ. అ. పుం. 1. మహావృష్టి. 2.

వేగవృష్టి, వడిగలవాన. 3. నేనావ్రసరణము.

4. సుహృద్బలము.

అసావ్యము నం.-అసవనీయము.

అసాన ఎ. (√అస) అధికాశ.

క. అసానల వచ్చితి నను. గాసిం బెట్టి యది

యడవిఁ గల నెను మృగయా, వ్యాసత్తుఁడు

వగచుం దన, యేసినమృగ మనఘ తప్పి

యేఁగుటకుఁ గడున్. భార. కాం. కి. 153.

సీ. పరువంబు గాక చొప్పుడనిమామిడితేనె లాన

నాసాన వట్టాడునవియు. పారి. కి. 51.

అసింఘ న. ౧౩. (౪/అస) అపేక్షించు.

గీ. ... నీ వింత నెప్పుడేల సర్వలోకముల
కధీకుడైన, నీగురుం డొరు నానించునే
మహేంద్ర. భార. అశ్వ. 1. 88.

అ. ౧౩. అశవడు.

ద్వి. సీతఁ దెచ్చుటకు నానించి వచ్చుటయు,
బ్రీతిఁ జెప్పుటయు మారీచుఁ డిట్లనియె.
రం. రా. ఆర. 168 పా. 2 పం.

అసిత నం. ఎ. అ. స్త్రీ. 1. ఉపవేశనము, కూర్పుం
డుట. 2. స్థితి, ఉండుట.

అసికుడు నం. ఎఱ. (అ. ఈ. అ.) ఖడ్గాయుధుడు,
కత్తితో యుద్ధము చేయువాడు.

అసితము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) కూర్పుండినది.
ఎ. అ. న. 1. కూర్పుండుట. 2. అసనము
(పీఠ, మొ.) కి. ఉనికిపట్టు.

అసిద్ధుడు నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. అడ్డగింపఁ
బడినవాడు. 2. రాజాజ్ఞ వలన వాదిచే నిరో
ధింపఁ బడినవాడు. కి. సన్నద్ధుడు, సిద్ధుడు.

అసిధారము నం. ఎ. అ. న. - అసిధారావ్రతము.

అసిదత్ నం. శశ్ర. పొందుచున్న.

అసీనప్రచలాయితము నం. ఎ. అ. న. కూర్పుండి
నిదురించుచు ఊగుట, తూగిపడుట, కునికి
పాటు.

అసీనుడు నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) కూర్పున్నవాడు.

అసు ఎ. (శ. అసు.) నేతపనిలో పడుగుతోడుటకు
ఉపయోగించెడు చట్టము. ఆం. భా. 2. 295.
(వ్యవ) వాడు అసులో కందెవలెఁ దిరుగు
చున్నాడు.

జ. అసుగ్రోవి, అసుపోయు, అసుమాను.

అసుగ్రోవి ఎ. (౪/అసు) సాలెవాడు అసుపోయు
నపుడు నూలుచొప్పించెడు గొట్టము, అసుపుల్ల.

గీ. తిమ్మనృపహతయవను లొందించులాటి,
నమరపురిఁ జేర వెఱచు దిశాధిపతుల,
కెఱుంగఁ జేయంగ నచ్చటి కిచ్చటికిని,
నారదుం డాసుగ్రోవచందమునఁ దిరుగు.
కువల. 1. 41.

అనుతి నం. ఎ. అ. స్త్రీ. 1. అభిషవము, పోమల
కాదులను విడిచిరసముతీయుట. 2. బట్టని బట్టి
మద్యము మొదలగువానిని దీయుట.

అనుతీవలుడు నం. ఎ. అ. పుం. 1. పోమలతను
విడిచి రసముతీనెడి యాజ్ఞీకుడు. 2. కాండి
కుడు, కల్లుదీయువాడు, గవుండ వాడు.

అనుపోయు న. ౧౩. (౪/అసు) అనున తోడు.

సీ. అనువో సిదుదానిహస్తంబురీతిని... గీ. చిలి
నెఱవన్నె కాండకు సవములెత్త, నెనసించరి
యించు వీట నాపేమరేఖ. హంస. 1. 220.

క. ఈగతి నిండ్రుఁడహల్యా, రాగతిరస్కృతకచీ
పురంధీరతియై, ద్రాగతివేలకృతస్వ, యృగ
తియై తిరిగె నానుపోసినరీతిగా. అహ. 2.
116.

అనుమాను (౪/అసు) - అను.

అనురము నం. ఎఱ. (అ. ఈ. అ.) అనురులకు
సంబంధించినది. ఎ. అ. పుం. ధన మిచ్చి కన్య
కను కొని పెండ్లాడుపెండ్లి. న. విద్లవణము,
గాజుప్పు.

అనురి నం. ఎ. ఈ. స్త్రీ. 1. కృష్టిక, నల్లావ
(వృ. వి.) 2. చేదాత్మక మగుచికిత్సాభేదము;
కోయుట చేతను కాల్పుట చేతను రోగములు
కుదుర్పుట. కి. రాక్షసస్త్రీ.

అనురీణము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) నల్లావలు
పండునది (పొలము.).

అనురుడు నం. ఎ. అ. పుం. 1. అనుర, రాక్ష
సుడు. 2. నిర్మతి.

అసేకము నం. ఎ. అ. పుం. 1. చల్లుట. 2. తడు
పుట.

(అసేచకుడు మొదలగునవి సేచకుడు మొద
లగు వానివలె గ్రహింపవలయును.)

అసేచనకము నం. ఎఱ. (అ. నిశా. అ.) - అసేచ
నము.

అసేచనము నం. ఎఱ. (అ. ఈ. అ.) ఎంతచూచి
నను తనివినొందింపనిది. ఎ. అ. న. 1. చక్కఁగా
చల్లుట. 2. చక్కఁగా తడుపుట.

అసేధకుడు నం. ఎఱ. (అ. దిశా. అ.) అసేధించు
వాడు.

అసేధము నం. ఎ. అ. పుం. 1. అడ్డగించుట, నిరో
ధము. 2. రాజాజ్ఞ చే ప్రతివాదిని నిరోధించుట.

అసేధించు నం. న. శ్రీ. 1. నిరోధించు, అడ్డగించు.
2. రాజాజ్ఞచే (ప్రతివాదిని) నిరోధించు.

అసేధ్య నం. విజ. (ఋ. ద్ధీ). ఋ.) అసేధించువాడు.

అసేధ్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) అసేధిపడగి నది.

అసేవ నం. వి. అ. శ్రీ. 1. చక్కనిసేవ, చక్కగా సేవించుట. 2. పట్టు విడువక యొకపని ననుష్ఠించుట. 3. పౌనఃపున్యము, మరల మరల జేయుట. (అసేవకుడు మొదలగురూపములు సేవకుడు మొదలగు రూపములవలె గ్రహింపవలెను.)

అసేవనము నం. వి. అ. న. - అసేవ.

అసేవి నం. విజ. (న్. నీ. న్.) 1. చక్కగా సేవించువాడు. 2. చక్కగా చేయువాడు.

అసేవితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. చక్కగా సేవింపబడినది. 2. మరలమరల జేయబడినది. వి. అ. న. అసేవ.

అస్కందనము నం. వి. అ. న. 1. పైబడుట; ఆక్రమించుట. 2. నొక్కుట, అదుముట.

శ్లో. చరణాస్కందననామితాచలేంద్రః. సం. కిరా. 18. 18.

8. అశ్వగతివిశేషము. 4. యుద్ధము. 5. తిరస్కారము. 5. శోషణము. 7. హింసించుట.

అస్కందము నం. వి. అ. శ్రీ - అస్కందనము.

అస్కంది నం. విజ. (న్. నీ. న్.) 1. పైకిదూకునది; ఆక్రమించునది. 2. హింసించునది.

అస్కందితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఆక్రమింపబడినది. 2. శోషితము. వి. అ. న. అశ్వధారావిశేషము, అతివేగముగా జాతెడి యశ్వముయొక్క గతి.

అస్కారము వి. ఆధారము.

కా. భూరిగ్రాహగభింభీషణమహంభోరాసులన్
చాటియా, స్కారం బింతయు లేనియాక
సమునక సంచారము జేయుచుకా. బిల్లి.
2. 142. (దీనికి బ్రయోగాంతరము కనబడలేదు, కాని వాడుకలో గలదు.)

అస్తము నం. విజ. (అ. అ. అ.) విక్షిప్తము, గాఢమృదబడినది.

అస్తరణము నం. వి. అ. న. 1. పఱచుట. 2. పఱచెడికంబళి, చాప మొదలగునది. 3. చిత్రకంబళము; ఏనుగుమీదఁ బఱచెడి కంబళి.

అస్తరణి నం. వి. ఈ. శ్రీ. పఱచెడికంబళి చాప మొదలగునది.

అస్తరణికము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) పఱచుట కుపయోగించునది (వస్త్రాది).

అస్తరము నం. వి. అ. శ్రీ. 1. పఱచెడిచాప కంబళము మొదలగునది. 2. చిత్రకంబళము. ఏనుగుమీదఁ బఱచెడి కంబళి.

అస్తారము నం. వి. అ. శ్రీ. 1. పఱచుట. 2. వైశాల్యము, విస్తారము.

అస్తీ వి. (శ. శ. అస్తీ.) సొత్తు; సర్వస్వము. (వ్యవ) వానియాస్తీ యంతయు దేవాలయమున కర్పించినాడు.

క. తనకాస్తీ యైనకానము, అని యని వసగాక
కాక నతివిహ్వలుడై, ముని యున్న
దుంబురుడును, దనచేనైనటులు చూచి
తహతహ గదురకా. సమీర. 8. 218.

నీ....అస్తీ నా సర్వస్వ మలరుచుండు. ఆం. భా. 2. 275.

జ. అస్తీకాడు.

అస్తీకత నం. వి. అ. శ్రీ - అస్తీకభావము - భగవంతుడు కలఁ దనియు పరలోకము కలదనియు నమ్ముట.

అస్తీకత్వము నం. వి. అ. న - అస్తీకత.

అస్తీకాడు విజ. (√అస్తీ) అస్తీ గలవాడు, ఆధ్యుడు.

నీ....ఆధ్యుడు విలసిల్లి నాస్తీకాడు, నాగ...ఆం. భా. 8. 8.

అస్తీకుడు నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) దేవుడు కలఁ దనియు పరలోకము కలదనియు నమ్మువాడు. వి. అ. శ్రీ. ఒకానొకముని, అస్తీకుడు.

అస్తీక్యము నం. వి. అ. న - అస్తీకత.

అస్తీకుడు నం. వి. అ. శ్రీ. జరక్కారుపుత్రుడగు నొకముని. (ఇతనికోరికమీదనే జనమే జయుడు సర్పయాగమును ఆపెను.)

అస్తీర్ణము నం. విజ. (అ. అ. అ.) పటవఃబడినది.
అస్థ నం. వి. అ. శ్రీ. 1. శ్రద్ధ. 2. ఆదరము,
మన్నన. 3. ప్రతిజ్ఞ. 4. ఆలంబనము, ఊత.
5. అపేక్ష. 6. ప్రయత్నము. 7. స్థితి. 8.
ఆస్థానము, సభ.

అస్థానమండపము నం. వి. అ. శ్రం. సభామందిరము,
కొలుపుకూటము.

అస్థానము నం. వి. అ. న. సభ; రాజసభ; సభా
గృహము.

అస్థాని నం. వి. ఈ. శ్రీ - ఆస్థానము.

అస్థాపనము నం. వి. అ. న. 1. ఉంచుట, నిలుపుట,
నెలకొలుపుట. 2. (వైద్య) బలకరమగు
మందు. 3. (వైద్య) వస్త్రీకర్మము, నూనె
గాని నెయ్యిగాని దేహముతోనికి గుద ద్వార
మున చొనుపుట.

అస్థాపితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) చక్కఁగా
నుంచఁబడినది, చక్కఁగా నెలకొల్పఁబడినది.

అస్థాయకుఁడు నం. విజ. (అ. యిశా. అ.) స్థిర
ముగా నుండువాఁడు, నెలకొనువాఁడు.

అస్థాయి నం. విజ. (నో. నీ. నో.) నెలకొనువాఁడు,
స్థిరముగా నుండువాఁడు.

అస్థితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఉండినది,
వసించినది; నెలకొన్నది. 2. పొందినది. 3.
పొందఁబడినది. 4. ఆరూఢము, ఎక్కినది.

అస్థేయము నం. విజ. (అ. అ. అ.) అవలంబింపఁ
దగినది.

అస్పందనము నం. వి. అ. న. కొంచెము కదలుట;
కదలుట.

అస్పదము నం. వి. అ. న. 1. స్థానము, చోటు.
(కొన్నిపట్ల మహద్వివక్ష కాన్పించుచున్నది.)
మ. అనివేశాస్పదు లై నపాండవులు ... భార.
సభా. 2. 68.

2. ఉన్నతస్థితి, గొప్పపదవి. 3. (జ్యోతి)
లగ్నమునకు దశమస్థానము. 4. కృత్యము,
పని.

అస్పర్శ నం. వి. అ. శ్రీ. స్పర్శ, పోట.

అస్పర్శి నం. విజ. (నో. నీ. నో.) స్పర్శపడువాఁడు,
పోటగా నుండువాఁడు.

అస్సాలకుఁడు నం. విజ. (అ. లిశా. అ.) అస్సా
లించువాఁడు.

అస్సాలనము నం. వి. అ. 1. అ
చుట; చటపు. 2. అ

శ్లో: ఏలాలతాస్సాలన గంధః శిశు. 3. 79.
3. ఆటోపము. 4. ప్రాగల్భ్యము.

అస్సాలము నం. వి. అ. శ్రం. 1. అప్పళింక,
చటపు. 2. చాలనము, కదలించుట.

అస్సాలి నం. విజ. (నో. నీ. నో.)-అస్సాలకుఁడు.

అస్సాలించు నం. న. శ్రీ. 1. చటచు. (శ. ర.)
2. అప్పళించు, పట్టుకొను.

శా. పంచారింఛిన నీపయోధరము లాస్సాలించు
నో....క్రీడా. 90.

అ. శ్రీ. చలించు, అదరు.

వ. భుజశిఖరంబు లాస్సాలింప హస్తంబుల మడి
కంకణంబులు గులకరింప...అడుగుఁదమ్ముల
మంజీరంబులు మొరయ. ..వరాహ. 4. 155.

అస్సాలితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) చటవఁ
బడినది, అప్పళింపఁబడినది; తాడితము. 2.
కదల్పఁబడినది.

అస్సాల్యమానము నం. విజ. (అ. అ. అ.) అస్సా
లింపఁబడుచున్నది.

అస్సాల్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) అస్సాలింపఁ
దగినది.

అస్సోట నం. వి. అ. శ్రీ. 1. నవమల్లిక, అడవి
మల్లె (వృ. వి.) 2. దింటెన (వృ. వి.).

అస్సోటకము నం. వి. అ. న. పీలుభేదము, కొండ
గోగు (వృ. వి.)

అస్సోటకుఁడు నం. విజ. (అ. బీశా. అ.) బుజము
లప్పళించుకొనువాఁడు, మల్లెచటచువాఁడు.

అస్సోటనము నం. వి. అ. న. 1. చటపు, 2.
బుజము లప్పళించుట. మల్లెచటచుట. 3. ప్రకా
శనము, బయలుపటచుట. 4. వికసించుట,
విరియుట. 5. చేట మొదలగువానిచే ధాన్య
ములు పొట్టుపోవునట్లు చెరుగుట. 6. పోటు;
పొడుచుట. 7. చీలిక. 8. పగులఁగొట్టుట.

అస్సోటని నం. వి. ఈ. శ్రీ. రక్షాదులకు తొలి
వేయు పనిముట్టు, పిడిసాన.

అస్సోటము నం. ఎ. అ. శం. 1. చఱచు, దెబ్బ.

2. కూరులు బుజము లప్పశించుకొనుట, మల్ల
చఱచుట, దండ కొట్టుకొనుట. 3. జిల్లేడు
(వృ. వి.)

అస్సోటింఱు నం. అ. శ్రీ. బుజము చఱచు, దండ
కొట్టుకొను.

క మాటికి మవపై నుటుములు, చాటుచు
వేగోటులద్రచరులు గొలువ నా,స్సోటించి
నేల కాలం, చాటించుచు నున్నవాడు
దంభుడు కంటే. ఖా. రా. యు. 848.

వ. సమీపాటవీమధ్యంబుఁ జొచ్చి యాస్సో
టించి...మృగంబులం దెగఁ జూచి.పాండు.
3. 89.

న. శ్రీ. 1. పగులఁగొట్టు, చీల్చు.

వ. పరివహవననరుంపాసంపాతంబులం దూఁగి
యాడుకరళ్ల చప్పుళ్లు దిక్కుటంబుల నాస్సో
టింప...నైష. 8. 28.

వ. కపాలంబుల నాస్సోటించుచుఁ గపాలంబుల
నుత్పాటించుచు నరంబుల వదలించుచు...
ఉ. రా. 2 81.

2. పొడుచు. (శ. ర.)

(అస్సోటక్ అస్సోటకుడు మొదలగు రూప
ములు స్సోటక్, స్సోటకుడు మొదలగు రూప
ములవలె గ్రహించునది.)

అస్సోటితము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. చఱవఁ
బడినది. 2. పొడువఁబడినది. 3. విదళితము,
చీల్చఁబడినది; పగులఁగొట్టఁబడినది. ఎ. అ. న.
1. చఱచు, బుజముల యప్పశింత. 2. ప్రకాశ
నము, బయలుపఱచుట. 3. హర్ష జన్యధ్వని
విశేషము. (రం. ని.)

అస్సోత నం. ఎ. అ. శ్రీ. 1. అపరాజిత, విష్ణు
క్రాంత (వృ.వి.). 2. కారిబ, మామెన(వృ.వి.)
3. వనమల్లిక. అడవిమల్లె (వృ. వి.)

అస్సోతము నం. ఎ. అ. శం. 1. జిల్లేడు (వృ.వి.)
2. కోవిదారము, కాంచనము (వృ. వి.) 3.
మోదుగు (వృ.వి.)

అస్తాకినుడు నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.)-ఆస్తాకుడు.

అసాకుడు నం. ఎఱ. (అ. ఈ. అ.) మావాడు;
మనవాడు.

అస్య నం. ఎ. అ. శ్రీ. 1. కూర్చుండుట, కదల
కుండుట.

శ్లో. అస్యవర్ణకరీ స్థాల్యసాకుమార్ద్యకరీ శుభా.
సుశ్రుతము.

2. ఉనికి.

అస్యందనము నం. ఎ. అ. న. కాటుట, స్రవణము.

అస్యంధయుడు నం. ఎఱ. (అ. ఈ. అ.) ముద్దు
పెట్టుకొనువాడు. (వాచ)

అస్యము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. నోటనున్నది,
2. ముఖమున నున్నది. ఎ. అ. న. 1. నోరు.
2. ముఖము. 3. (వ్యాక) వర్ణోచ్ఛారణ
ప్రయత్నమునకై నతాల్వాదిస్థానము.

అస్యలాంగలము నం. ఎ. అ. శం. - లాంగలము
(నాఁగలి) వలె నుపయోగపడు నోరు కలది -
వరాహము, పంది.

అస్యానవము నం. ఎ. అ. శం. లాల, చొంగ.

అస్రపుడు నం. ఎ. అ. శం. - నెత్తురు త్రాగు
వాడు - రాక్షసుడు.

అస్రము నం. ఎ. అ. న. 1. అస్రము, నెత్తురు.
2. కన్నీరు. శం. వెండ్రుక.

అస్రవము నం. ఎ. అ. శం. క్లేశము, బాధ.
(అస్రవత్ అస్రావకము మొదలగురూపములు
స్రవత్ స్రావకము మొదలగు రూపములవలె
గ్రహించునది.)

అస్రావము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. ప్రపహించు
నది, పాటునది. 2. కాటునది. ఎ. అ. శం.
1. ఊతము, గంటి. 2. చక్కఁగా స్రవించుట,
కాటుట. 3. లాల, చొంగ.

అస్రావి నం. ఎఱ. (నో. జీ. నో.) 1. స్రవించునది,
కాటునది (జలాది.) 2. (మదజలము, మొ.)
కార్చునది (ఏమఁగు, మొ.).

అస్వదనము నం. - ఆస్వాదనము.

అస్వదనీయము నం. - ఆస్వాద్యము.

అస్వదింఱు నం. న. శ్రీ. 1. చవిచూచు, రుచిచూచు.
2. అనుభవించు త్రాగు.

సీ. ఆకావికేటనీ రాస్వదించిన...కాశీ. 8. 89.

చ. ...సంస్కృతి యన్మరీచికా,వననిధి వెంట
వెంటఁ జని వారక యీదుచు నాస్వదింపు

చున్, మునుగుచు లేచుచుండు రిదె మూఢ
జనంబులు మోహచేష్టలన్. ప్రబోధ. 4, 8.

4. తిను, భక్షించు.

గీ. కాటిపం దారగించెడుచీటకమున, నత్యయం
బున బ్రహ్మాండ మాస్వదించు, భైరవుం
డిచ్చుగాత శోభనము మనకు. కాశీ. 5. 81.

అస్వదిత నం. విణ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) ఆస్వాదించు
వాడు.

అస్వదితవ్యము నం. — ఆస్వాద్యము.

అస్వనితము నం. విణ. (అ. అ. అ.) శబ్దితము,
ధ్వనించినది, మ్రోసినది. వి. అ. న. 1. పెద్ద
ధ్వని, మ్రోత. 2. ఆస్వాంతము, మనస్సు.
(అస్వనత్ అస్వననము మొదలగు రూపములు
స్వనత్ స్వననము మొదలగు రూపములవలె
గ్రహించునది.)

ఆస్వాంతము నం. విణ. — అస్వనితము. వి. అ. న.
స్వాంతము, మనస్సు.

ఆస్వాదకుడు నం. విణ. (అ. దిక్. అ.) 1. ఆస్వా
దించువాడు. 2. ఆస్వాదింపఁ జేయువాడు.

ఆస్వాదన నం. వి. అ. శ్రీ. — ఆస్వాదనము.

ఆస్వాదనము నం. వి. అ. న. ఆస్వాదించుట.

ఆస్వాదనీయము నం. — ఆస్వాద్యము.

ఆస్వాదము నం. వి. అ. పుం. 1. చవిచూచుట,
2. భక్షణము, తినుట. 3. త్రాగుట. 4. అనుభ
వించుట, రసాద్యనుభవము. 5. చవి, రుచి,
మధురాదిరసము. 6. శృంగారాదిరసము.

ఆస్వాదయత్ నం. శత్ర, ఆస్వాదించుచున్న.

ఆస్వాదయమానము నం. విణ. (అ. అ. అ.) ఆస్వా
దించుచున్నది.

ఆస్వాదయిత నం. విణ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.)—ఆస్వాద
కుడు.

ఆస్వాదయితవ్యము నం. — ఆస్వాద్యము.

ఆస్వాదించే నం. న. శ్రీ. 1. చవిచూచు. 2. అనుభ
వించు. 3. త్రాగు.

వ. కొలంకుల తెఱంగున మెఱయుపాత్రంబు
లలోనిమైరేయం కాస్వాదించియు. వరాహ.
4. 155.

మ. ...ద్రాపది నిట్లు నేసినఖలున్ దుశ్శాసనున్
లోకభీ, రలీలన్ వధియించి తద్విపుల వక్ష
త్తైల రక్తాఘని, య్ధుర ముర్యీపతి సూచు
చుండ నని నాస్వాదించు నుగ్రాకృతిన్.
భాగ. సభా. 2. 282.

4. తిను.

ఆస్వాదితము నం. విణ. (అ. అ. అ.) ఆస్వాదింపఁ
బడినది.

ఆస్వాద్యమానము నం. విణ. (అ. అ. అ.) ఆస్వా
దింపఁబడుచున్నది.

ఆస్వాద్యము నం. విణ. (అ. అ. అ.) ఆస్వాదింపఁ
దగినది.

అహకము—ఆయకము. వి. కుదువ, తాకట్టు.

ద్వి. అహకంబులు వెట్టి యవి దక్కుమితులు.
సాహసంబునఁ బల్కి సాకులఁ బెట్టి. ద్వి.
హరిశ్చ. ఉ. 631. 632 పం. (శ. ర. పా.)

అహకము నం. వి. అ. పుం. ముక్కునఁ గలుగు
నొకనొకరోగము.

అహతము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. కొట్టఁబడినది.
2. వాయుంపఁబడినది (మద్దెల, మొ.). 3.
త్రొక్కఁబడినది.

శ్లో. పాదాహతం యదుక్థాయ మూర్ధానమధి
రోహతి. శిశు. 2. 46.

4. హింసింపఁబడినది, చంపఁబడినది. 5. కొట్టి
వేయఁబడినది. 6. (గణిత) గుణింపఁబడినది
(సంఖ్య). 7. మృషార్థకము, అసంగతమైనది
(మాట.) ఉదా: ఇదిగో వంధ్యాపుత్రుడు
పోవుచున్నాడు.

వి. అ. పుం. భక్కు. న. 1. త్రొత్తవస్త్రము.
శ్లో. ఈషద్ధౌతం నవ వస్త్రం, సదశం యన్న
ధారితం, అహతం తద్విజానీయా, తస్య
కర్మను పావనం (వాచ)

2. ప్రాతవస్త్రము. 3. (సంగీత)గమకభేదము.
(అహంతవ్యము అహతకుడు మొదలగురూప
ములు హంతవ్యము ఘాతకుడు మొదలగు
రూపములవలె గ్రహించునది.)

అహతలక్షణుడు నం. విణ. (అ. అ. అ.) కృతలక్ష
ణుడు, గుణములచే ప్రసిద్ధుడు.

అహతి నం. వి. తి. వ్రే. 1. అహతము, దెబ్బ. 2. వాయించుట. 3. తాడనము, కొట్టుట. 4. త్రొక్కుట. 5. హింసించుట. చంపుట. 6. (గణిత) గుణనము, గుణించుట.

అహననము నం. వి. తి. న. - 1. అహతి. 2. దండము. కట్ట.

అహరణము నం. విజ. (తి. తి. తి.) 1. తెచ్చునది. 2. అపహరించునది. (ఉదా: అమృతాహరణుడు,) వి. తి. న. 1. అనయనము, తెచ్చుట, తీసికొనివచ్చుట. 2. అపహరించుట. 3. లాగుట. వైకిడియుట. 4. అనుష్ఠించుట, చేయుట.

శ్లో. అశ్వమేధస్య శౌచవ్య చకారా హరిణే మతిం. సు. భార. అశ్వ. 71. 17.

5. అరణము

అహరణీయము నం. విజ. (తి. తి. తి.) అహరింపఁ దగినది.

అహరము నం. విజ. (తి. తి. తి.) - సమాసాంతము లందు వచ్చును) తెచ్చుశీలము కలది, తీసికొని వచ్చు స్వభావము గలది. (ఉదా: పుష్పాహరుడు.)

అహరించు నం. న. శ్రీ. 1. అపహరించు.

ఉ. ... నే,దల్లడ మంద భూషణవిశానము నర్థము నాహరించి...చోడ. 4 ఆ. (శ.ర.) మార్క. 7. 258.

2. ఆకర్షించు.

సీ. విజ్ఞానమునఁజేసి విషయాదివలన నెమ్మన మాహరించి...ఆము. 8. 74.

3. ఆరగించు.

ఆ. బ్రహ్మచర్యమునకుఁ బరమాయువుపవాస, ములకుఁ జిత్తశుద్ధి ఫలజలంబు, లాహరించి యునికి కాధిరాజ్యము పత్ర,భవతకు దివంబు ఫలము లధిప. భార. ఆను 1. 148.

(అహరత్ అహరి మొదలగునవి హరత్ హరి మొదలగువానివలె గ్రహించునది.)

4. గ్రహించు, కై కొను.

వ. మయుండు లోకంబులం గల యొప్పులం దెల్ల నుత్తమసారంబులు దిలప్రమాణంబు లాహరించి యొక్క కామినిం గావించి తిలోత్తమ యనుపేరిడి...భార. ఆను. 4. 425.

అహర్త నం. విజ. (ఋ. క్రి. ఋ.) 1. అనేత, తెచ్చువాడు. 2. ఆర్జకుడు, సంపాదించు వాడు, గడించువాడు. 3. చేయువాడు. 4. అపహరించువాడు.

అహవనము నం. వి. తి. న. 1. యజ్ఞము. 2. హోమము, వేలిమి.

అహవనీయము నం. విజ. (తి. తి. తి.) హోమము చేయఁ దగినది (హవిరాది). వి. తి. వం. 1. అగ్నిహోత్రభేదము. (ఇది దక్షిణాగ్నిగార్హ పత్యాహవనీయములనెడు శ్రౌతాగ్నులలో నొకటి.)

అహవము నం. వి. తి. వం. 1. యజ్ఞము. (ఇందు హోమము చేయఁబడును.) 2. యుద్ధము. (ఇందు శూరులు పిలువఁబడుదురు.)

అహా వి. ఆశ్చర్యము.

శా. అహో పుట్టెడు లాఠిచూపటకు హోహోపుట్టు మీవారికిన్. భార. శల్య. 2. 248.

శా. ...ఆతనూవిలసనం బాయెప్పు నేఁ జెప్పి నం,గై వాగం బగుఁగాని యయ్యెడ శిరః కంపంబుతోఁగూడ నా,హోపుట్టినదె యిటు ధన్వనకు నయ్యెట్టాడి నీక్షించినన్. పి. శకుం. 2. 188.

అవ్య. (నం. అహో, అహో. తి. అహ, అహ.)

1. అహహో, భౌరా-ఆశ్చర్యమును దెలుపును.

2. అధిక్షేపమును దెలుపును.

శా. ... ఆ,హో వేదంబులు యాగభాగము లమర్త్యశ్రేణికే కాని మా,కేవలం బనిలేక యుండునటుగా నేర్పాటు గావించెఁ గా,నీ వేగంబ హరించి తచ్చుతులు భగ్గీభూత ముల్ సేసెదన్. దశా. 1. 248.

3. ప్రశంసను దెలుపును.

క. ఓహో యనువారును బహు,భాహవిరా మోదములకుఁ దలలూచుచు, చా,రాహో యనియెడువారలు,నై హేమమయానన ముల నధివసియింపన్. వరాహ. 10. 4.

4. సంతాపమును దెలుపును.

క. ...వృత్తానురేంద్ర కడిమికితోనై,తిరుగుడు వడ్డహరిం గని, పురపుర నాహోయటంచుఁ తొగిలె బగంబుల్. భాగ. 6. 408.

5. సంతోషమును దెలుపును.

క. కావ ఫలాహారముఁ గొనఁగా నీచి త్తమున
వేడ్క గలదేనిఁ గృత, స్నానుఁడవై రమ్మన
నా, హా నావాఁచితము సఫల మయ్యె
నటంచున్. వరాహ. 6. 21.

6. ఎచ్చరిక చేయ నుపయుక్తము.

సీ. ఆహా పరాకు విదేహునికాను కీసాబగై న
యట్టి కస్తురి మెకంబు. యయా. 1. 100.

7. అంగీకారమును దెలుపును.

(వ్యవ) తమరు మాయింటికి దయచేయవలెను
అని అనఁగా ఆహా అట్లే వచ్చెద నన్నారు.

ఆహారకుడు నం. విణ. (అ. రికా. అ.) తెచ్చు
వాఁడు.

ఆహారము నం. వి. అ. అ. అ. 1. ఆనయనము,
తెచ్చుట. 2. అపహరణము, పట్టుకొనిపోవుట.
3. భోజనము. 4. భోజనపదార్థము.

ఆహారింఁచు నం. న. శ్రీ. ఆరిగించు, భక్షించు.

సీ. గ్రహణవేళలయందు రాహు వాహారించి
తృప్తిమై గజ్జునఁ ద్రేఁచెనేని. నైష. 2.
128.

ఆహార్యము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. తేదగినది.
2. అపహరింపఁ దగినది. 3. ఆకర్షింపఁదగినది,
లాగఁ దగినది. 4. స్వభావసిద్ధము కానిది,
కృత్రిమము. 5. భక్షింపఁ దగినది, తినఁదగినది.
వి. అ. న. 1. ఊడఁదీయుటచేఁ జికిత్సచేయఁ
దగిన తెవులు (దంతరోగాది) 2. అభినయ విశే
షము, పాత్రోచిత వేషధారణము. (చూ.
అభినయము.) 3. (తర్క) జ్ఞానవిశేషము,
ఇచ్ఛాజన్యప్రాంతిజ్ఞానము.

ఆహావము నం. వి. అ. అ. అ. 1. ఆహావము, యుద్ధము.
2. పిలుపు. 3. పశువులు నీరు త్రావుటకై
మాతియొద్ద నేర్పఱచినతొట్టి, నిపానము.

అహిండికుడు నం. వి. అ. అ. అ. ఒక సంకీర్ణ జాతి
వాఁడు. (నిషాదునికి వై దేహస్త్రి యందుఁ
బుట్టినవాఁడు. వీనికిఁ తెలుసాలల వెలుపల కావలి
కాచుట వృత్తి.)

అహితము నం. వి. అ. అ. అ. 1. సుషిరవాద్య విశే
షము. 2. ధూమకేతువు. (రం. ని.)

అహికుడు నం. వి. అ. అ. అ. 1. కేతువు. 2. పాణిని.
(వై. ని.)

అహితము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. స్థాపితము,
ఉంపఁబడినది. 2. కలిగింపఁబడినది, పుట్టింపఁ
బడినది. 3. ఈయఁబడినది. 4. చేయఁబడినది
(అగ్నిహోత్రాది).

అహితలక్షణుడు నం. విణ. (అ. అ. అ.) ఆహత
లక్షణుడు, ప్రఖ్యాతగుణుడు.

అహితాగ్ని నం. విణ. (అ.) అగ్నిహోత్రము
గృహమునం దెప్పుడును ఆధాన విధిపూర్వక
ముగా స్థాపించుకొని యుండువాఁడు.

అహితుండికుడు నం. వి. అ. అ. అ. అహితుండి
కుడు, పాములవాఁడు.

అహిరి వి. (సంగీత) స్త్రీరాగవిశేషము.

సీ. ఎలనాఁగ వీణె వాయించుచో నాహిరి
ఘంటారవంబునఁ గలసి చెలఁగు. అని. 2. 78.

సీ. భూపాళ గౌళులక బురుష రాగాష్టకం
జాహిరి లలితబిలాహరులును. ప్రబం. 95.

అహుతము నం. విణ. (అ. అ. అ.) వేల్వఁబడినది,
హోమముచేయఁబడినది. వి. అ. న. 1. భూత
యజ్ఞము. 2. మనుష్యయజ్ఞము.

అహుతి నం. వి. అ. శ్రీ. 1. (దేవత నుద్దేశించి)
అగ్నియందు మంత్రపూర్వకముగా వేల్పుట.
2. హవిస్సు, హోమద్రవ్యము.

అహూతప్రపలాయి నం. విణ. (నొ. నీ. నొ.) రాజ
స్థానమునకుఁ బిలిచినను వాదబలము లేమిచే
రాక పాటిపోవు ప్రతివాది.

అహూతము నం. విణ. (చూ. ఆహూతుడు.)
వి. అ. న. పిలుపు.

అహూతి నం. వి. అ. శ్రీ. ఆహ్వానము, పిలుపు.

అహూతుడు నం. విణ. (అ. అ. అ.) పిలువఁబడిన
వాఁడు.

అహూయమానుడు నం. విణ. (అ. అ. అ.) పిలు
వఁబడుచున్నవాఁడు.

అహేయము నం. విణ. (అ. అ. అ.) అహి (సర్ప
మునకు) సంబంధించినది, పాముది (ఎముక,
విషము, మొ.).

అహోపు నం. ఎ. త. శ్రీ. పిల్ల పీఠర (వృ.వి.)

అహోపురుషిక నం. ఎ. త. శ్రీ. అహోపురుషిక,
గర్వముచేఁ దన్ను గొప్పగా సంభావించు
కొనుట, బడాయి.

అహ్నము నం. ఎ. త. న. 1. పగళ్ల సమూహము.
2. అహోరాత్రముల సమూహము.

అహ్నికము నం. ఎఱ. (అ. త. అ.) 1. పగలు
చేయఁ దగినది. 2. పగలు జరుగునది. 3. ప్రతి
దినము చేయఁదగినది. 4. ప్రతిదినము జరుగు
నది. ఎ. త. న. 1. ప్రతిదినము నిర్ణీతకాలమున
చేయఁదగిన కర్మము. ప్రతిదినము చేయఁబడు
వ్యాపారము (స్నానబోజనాదికము). 2.
పగటఁ జేయఁదగిన కర్మము. 3. మహాభాష్య
ప్రకరణము (పన్నకాహ్నికము, మొ.).

అహ్లాదకుడు నం. ఎఱ. (అ. దిశా. అ.) సంతోష
పెట్టువాఁడు.

అహ్లాదనము నం. ఎఱ. (అ. త. అ.) ఆనందము కలి
గించునది, సంతోషపెట్టునది. ఎ. త. న. 1.
సంతోషపెట్టుట, ఆనందము కలిగించుట, 2.
అహ్లాదము.

అహ్లాదనీయము నం. ఎఱ. (అ. త. అ.) సంతోష
పెట్టఁ దగినది.

అహ్లాదమానము నం. ఎఱ. (అ. త. అ.) సంతోష
పడుచున్నది.

అహ్లాదము నం. ఎ. త. శ్రీ. సంతోషము, ఆనం
దము.

అహ్లాదయత్ నం. శత్ర. సంతోషపెట్టుచున్న.

అహ్లాదయమానము నం. ఎఱ. (అ. త. అ.) సంతోష
పెట్టుచున్నది.

అహ్లాదయిత నం. ఎఱ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) సంతోష
పెట్టువాఁడు.

అహ్లాదయితవ్యము నం. ఎఱ. (అ. త. అ.) సంతోష
పెట్టఁ దగినది.

అహ్లాది నం. ఎఱ. (నొ. నీ. నొ.) 1. సంతోషము
కలిగించునది, 2. సంతోషము కలది.

అహ్లాదించే నం. అ. శ్రీ. సంతోషించు.

మ. అజనకుం డలరెం దదీయసతి యాహ్లా
దించె...భోజరా. 5. 864.

అహ్లాదిత నం. ఎఱ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) సంతోష
పెట్టువాఁడు.

అహ్లాదితము నం. ఎఱ. (అ. త. అ.) 1. కృతాహ్లా
దము, సంతోషపెట్టఁబడినది. 2. జాతాహ్లాదము,
సంతోషపడినది.

అహ్లాద్యమానము నం. ఎఱ. (అ. త. అ.) సంతోష
పెట్టఁబడుచున్నది.

అహ్లాద్యము నం — అహ్లాదనీయము.

అహ్వ నం. ఎ. త. శ్రీ. పేరు, నామము.

అహ్వము నం. ఎఱ. (అ. త. అ.) పిలుచునది.

అహ్వయత్ నం. శత్ర. పిలుచుచున్న.

అహ్వయనీయుడు నం. ఎఱ. (అ. త. అ.) పిలువఁ
దగినవాఁడు.

అహ్వయమానము నం. ఎఱ. (అ. త. అ.) పిలుచు
చున్నది.

అహ్వయము నం. ఎ. త. శ్రీ. 1. నామము, పేరు.

2. సమాహ్వయము, ప్రాణిద్యూతము (కోడి
పందెము, గొట్టెపందెము, మొ.).

అహ్వయిత నం. ఎఱ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.)—అహ్వయ
కుఁడు.

అహ్వయితవ్యుడు నం — అహ్వయనీయుడు.

అహ్వనము నం. ఎ. త. న. 1. పిలుచుట; పిలుపు.

2. (వ్యవహారమున) పిలుచుటకు సాధనమైన
రాజకీయ పత్రము.

అహ్వనించే నం. న. శ్రీ. పిలుచు.

మ. కదలంజాఱు పాఠపేరులు...వదనాంభో
జము వాడ దా విషము నాహ్వనించుచో
దాయుచో, బదిలుండై కడినేయుచో,
దిగుచుచో భక్షించుచో మ్రింగుచోన్.భాగ.
8. 244.

అహ్వయకుడు నం. ఎఱ. (అ. యశా. అ.) పిలుచు
వాఁడు ఎ. త. శ్రీ. వార్తాహరుడు, దూత.

అహ్వయము నం. ఎ. త. శ్రీ. (వ్యవహారమున)
వివాదనిర్ణయార్థము రమ్మని అధికారులు ప్రతి
వాది సాక్షి మున్నగువారికిఁ పంపెడు నాజ్ఞా
పత్రము.

అహ్వయి నం. ఎఱ. (నొ. నీ. నొ.)—అహ్వయకుడు.

అహ్వరకుడు నం. ఎఱ. (అ. దిశా. అ.) కుటిలుఁడు.

ఇ

ఇ ఉభ. ఓకానొక యక్షరము.

ఇ! 1. ఇ ఈ ఐలమీది కు ను వు క్రియా విభక్తుల యొక్క ఉకారమున కాదేశముగా వచ్చునది.

ఉదా: హరికిన్, కవిని, కవివి, స్త్రీవి, వైకి, చేసిరి, చేసితివి, చేసితిని, చేసితిమి.

2. కొన్ని శబ్దములకు విభక్తి ప్రత్యయములు పరమగునపుడు ఆదేశముగా వచ్చు ఔప విభక్తికవర్ణము. (ఉదా: ఊరియందు, కాలిచేత.)

3. అలుక్సమాసమున 'చేత, తోడ, వలన' ల అంత్యమునకు ఆదేశముగా వచ్చునది.

ఉదా: దొంగవలని భయము, వానితోడి వైరము, వానిచేతి ప్రోపు.

4. ఇ, ఎ.-వర్ణములు కూడునపుడు అనాద్య మైన ధాతూకారమునకు ఆ దేశముగా వచ్చునది.

ఉదా: నిగిడి, నిగిడెను

5. ఊష్మరేఫభిన్నమును అసంయుక్తమును అగు హల్లు పరం బగునపుడు వృత్తియందు సర్వ నామ మగు 'ఈ' శబ్దమునకు ఆదేశముగా వచ్చునది. (ఉదా: ఇక్కడ, ఇచ్చోట.)

6. ఔపవిభక్తికము లగు 'టి, తి' వర్ణములు పరమగునపుడు ఉకారమునకు ఆదేశముగా వచ్చునది.

ఉదా: అట్టు, అటితికి, నాలుగు, నాలుగిటికి.

7. కొనుధాతు వనుప్రయుక్త మగునపుడు యాంతధాతువులకు నిత్యముగను ఇతర ధాతువులకు వికల్పముగాను వచ్చునది.

ఉదా: చేసికొనెను, వండికొనెను, వండుకొనెను.

8. క్రియలపై భూతంబున వచ్చునది.

ఉదా: కొట్టిరి, కొట్టినవాడు, కొట్టినన్.

ఇ! అవ్య. 1. ప్రార్థనంబున మధ్యమపురుష 'ము, య' వర్ణకములకు విభాషగననుప్రయుక్త మగునది. (ఉదా: చేయుమి, చేయుడి.)

2. ప్రకౌర్థక మగు ఏ' శబ్దమునకు మహా నృహత్యర్థములందు అనుప్రయుక్తమగునది.

ఉదా: ఏడి, ఏరి, వేడి, వేరి.

ఇ! ప్ర. 1. ఓయారాదిశబ్దంబులకు మతుబర్థము (కల అనునర్థము) న వచ్చునది.

ఉదా: ఓయారి, కడలి.

2. కొన్ని ధాతువులపై వచ్చుకృత్ప్రత్యయము.

ఉదా: చేయు + య = చేయి. వ్రాయు + య = వ్రాయి. తిమ్మరు + య = తిమ్మరి.

3. క్రౌర్థమున వచ్చు ప్రత్యయము,

ఉదా: చేసి, కొట్టి.

ఇ సం. ఏ. ఇ. శుం. మన్మథుడు. (దీనికి తెనుగున వ్యస్తప్రయోగము లేదు.)

ఇంకఁబాటు అ. శ్రీ. (✓ ఇంకు-స్వార్థమునపాటు.)
(ఇంకు, వట్టిపోవు.)

క. మేరువు దలక్రిందైనను, కారావారంబు లింకఁబాటిన తోలో, ధాటి రజమైపోయినఁ, దారాధ్యము బద్ధమైనఁ దప్పక యిత్తున్.
భాగ. 8. 595.

చ. ...సంద్రము లింకఁబాటవే, రిగులదే నల్వ గ్రుడ్డుగమి రామున కించుక కీడు గల్గినన్.
అచ్చ. రా. ఆర. 48.

ఇంకట ఏ. (క. తు. ఇంగడ-వియోగము, వేర్పాటు.)
వియోగమువలని శాధ.

చ. తనియక కమ్ములిచ్చి చవి దాఁకినచొక్కునఁ గన్నువ్రాలఁ జంచునఁ జవి కాటుగాఁ గఱచుచున్నవ చూతజపల్లవంబు గై, కొని విహరించు కోకిలము కొమ్మల తియ్యని మోవిమోవి మో, హనరుచిఁ బాసి వందు పథికావలి కింకటఁ జేసె నామనిన్. నృసిం. 2. 88.

(దీనికిఁ బ్రయోగాంతరము లేదు. ఇది యింకను విచార్యము.)

ఇంకు-ఇనుకు. అ. శ్రీ. (క. తు. ఇంగు. త. ఇంచు.)

1. (ద్రవపదార్థములు) నేల మున్నగువానిలో నడఁగు, ఇగురు.

క. మూత్రపురిషాదులు దమ, గాత్రములం దింక వారు గారవ మెసఁగం, బుత్రుం డని సంవ ర్ధిత, గాత్రునిఁగాఁ జేసి రింతకాలము గూర్చిన్. భార. ఉద్యో. 4. 84.

2. నిర్ద్రోవముగు; వట్టిపోవు, ఎందు.

క. ఇంకేమి త్రుళ్ల గల విదె, యింకె నహంకార
బంక మెల్ల ననుచు ని, శృంకత వద్దేవిసనియె.
...హరి. పూ. 5. 181.

ఉ. అక్కట కౌరవాన్వయమహోర్ధవ మింకెడు
వట్లు పుట్టె...భార. ఉద్యో. 4. 54.

గీ. బాడబజ్జాలలట్లు నీవటుశరములు, వార్ధి
నింకించునప్పుడిట్వాకుతిలక. ఉ. రా. 1. 154.

8. కృశించు: ఊడించు; నశించు.

చ. ఎటుఁగుదు వేల్పులార వెత నింకకుఁ డింక
జయింతు వారలన్. ఉ. రా. 1. 827.

క. రవి గ్రుంకెఁ బంకజాత, చృవిడొంకెన్ జక్ర
వాక చక్రోల్లాసా, రవ మింకె .. శుక.
2. 187.

సీ. అతితీక్షణతర మైనయాశుశుక్షణతేజ మింగాల
తేజమై యింకిపోయె, జండభీషణ మైన
జముగదాదండంబు బిరు సంతయును కాసి
బెండుపడియె, భీమ. 4. 107.

ఎ. ఇంకుట. (చూ. ఇట్టింకులు.)

జ. ఇంకఁబాటు, ఇంకుడు, ఇట్టింకులు.

ఇంకుడు ఎ. (✓ఇంకు) ఇంకుట.

ఎఱ. ఇంకినది.

(కృశించినది)

సీ. ఇంకుడుచన్నులు వంకచేతులుఁ గడువల మైన
గానుఁగవంటినదుము. హరిశ్చ. 4. 168.

ఇంకువ ఎ. ఇక్కువ, స్థానము.

సీ. ఇక్కడ గుడితూర్పుదిక్కునఁ బరిగెచ్చెట్టు
న్నది దానికి నుత్తరమునఁ, బరువెఁడు
బరివెంక పడమటినెలవునఁ దొమ్మిదినిధుల
మీటి, ధనదుండు దాచినధనము పెక్కు
న్నది గైకొమ్ము నామీదఁ గరుణసేయు,
చనియెదనని మ్రొక్కి పనిత యేఁగిన రాజు
వెఱఁగంది యింకువ వెదకి కాంచి. ద్వా. 5. 294.

ఇంగనము నం. ఎ. అ. న. 1. చలనము, కదలిక.

2. చాలనము, కదల్చుట, ఆడించుట. 3. జ్ఞానము,
ఎఱుక. 4. ఇంగితము, అభిప్రాయము.

ఇంగము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. తిరుగునది-
బంగమము. చరము. 2. అచ్చెరువై నది, అద్భు

తము. ఎ. అ. పుం. 1. చలనము, కదలిక.

2. ఇంగితము, అభిప్రాయము. 3. జ్ఞానము,
తెలివి. 4. ఆశ్చర్యము.

ఇంగలము ఎ. (నం. అంగారః. ప్రా. ఇంగాలో.)
నిప్పు, అగ్ని.

క. అంగుష్ఠము నిల మోపి ప, తంగునిపైఁబాపు
సాచి ధగధగ లర్చి, స్తుంగత నింగులు
నాకెడు, నింగలములు నాల్గుదెసల నిడుకొని
కడఁకన్. మనుచ. 6. 21.

ఇంగలపుములికి - ఆగ్నేయవాణము. అచ్చ.
రా. యు. 215.

ఇంగలపువేల్పు-అగ్నిదేవుఁడు. యయా. 3. 94.

ఇంగలాలగుంట-అగ్నికుండము. ఉ. హరి. 4.
120. (వీరేశ. పాఠము.) ఇంగలాలపుట్ట.
(వావిళ్ల ప్రతి.)

ఇంగాలము నం. ఎ. అ. పుం. అంగారము, బొగ్గు.

(ఇది అంగారశబ్దభవ మైనప్రాకృతపద మయ్యు
సంస్కృత గ్రంథములయందును ఆంధ్రగ్రంథ
ములలో సంస్కృత సమాసమునను వాడఁ
బడినది.)

శ్లో. ఇంగాలమివాయశః పరే. సం. నైష. 1. 9.

సీ. అతితీక్షణతర మైనయాశుశుక్షణతేజ మింగాల
తేజమై యింకిపోయె. భీమ. 4. 107.

ఇంగితజ్ఞుఁడు నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) పరాభిప్రాయ
మును గ్రహించువాఁడు.

ఇంగితము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) చలితము, కదలి
నది. ఎ. అ. న. 1. చలనము, కదలిక. 2.
హృదయమందలి భావమును దెలిపెడిచేష్టా విశే
షము. 3. హృదయమందలి భావము, అభి
ప్రాయము.

ఇంగిలము - ఇంగలము.

గీ. కెరలునాఠేనితూపుటింగిలమునందు. అచ్చ.
రా. సుం. 147 (ఇది శ. ర. పా.)

గీ. అలరునాఠేనితూపుటింగలమునందు. (అని
ముద్రితపాఠము.)

ఇంగిలాయి ఎ. మత్స్యవిశేషము. (ప్రా.)

ఇంగిలింఁమే అ. ప్ర. (శ. ఇంగడ - వృథక్కుగా
నుండుట) దాఁగుకొను.

వ....నాకారిం బడితి వింక కాగిలింవక యింగి
లింఁచిన విడుతునే. దశా. 8. 48. (ఇది
యింకను విచార్యము)

ఇంగిలికము' ఎ - ఇంగిలికము¹ (నం. హింగుళమ్.)
ఖనిజమగురాగద్రవ్యవిశేషము. (ఇది జౌషధము
లకుఁ గూడ మనయోగించును.)

గీ. ప్రాగ్వికాశాంత నిండుగర్భంబునందు, సూర్యుఁ
డుదయింపఁ బ్రొద్దులునొచ్చియుండ, మొద
లఁ దీండ్రించు లేత క్రొమ్మొలకయెండ,
నింగి యింగిలికాన నభ్యంగమార్చె. కాశీ.
1. 124.

క. ఇంగిలికము మణిసిలయున్, రంగుగ వైడూ
ర్యరత్న రాజీయుఁ దనలో, నంగల
త్రిశృంగ నగమున, సంగడి శోభిల్లు యక్ష
సాధ్యపురంబుల్. వరాహ. 10. 145.

ఇంగిలికము² ఎ. మత్స్యవిశేషము.

అ. పరిక మొట్ట రొయ్య పరిగ యింగిలికము,
చీరజింపు జెల్ల నారజెల్ల, కుంటముక్కు
మొదలుకొని కలవన్నియు, బంటువారి
కెల్లఁ బంచియిచ్చె. ద్వా. 1. 221.

ఇంగిలికము' - ఇంగిలికము.

నీ. తరుణాంగుళిచ్చాయ దంతపుసరికట్టు లింగి
లికపు వింతరంగు లీన. మనుచ. 1. 5.

ఇంగిలికము³ ఎ. మర్కటవిశేషము.

నీ. కొండము చృనఁగను గొండంగి యనఁగ
గోలాంగూల మెనఁగును నింగిలిక, మన
మర్కటవిశేష మగు. అం. భా. 2. 88.

ఇంగిలిక⁴ ఎ. జంతువిశేషము.

ద్వి. ఇంగిలికుల లేళ్ల ముంగిసలముని, జాంగనల్
గొని...పండితా. పర్వ. 348 పా.

ఇంగుదము నం. ఎ. అ. పుం. గారచెట్టు.

ఇంగుది నం. ఎ. ఈ. వ్రే. గారచెట్టు.

ఇంగులము నం - ఇంగుదము. (విల్యమును.)

ఇంగువ ఎ. (నం. హింగు) రామతము, ఒకానొక
చెట్టుజగురు. (దీనిని కూరలు మొదలగువానిలో
మనయోగింతురు.)

అ. కటియజీలకఱ్ఱ గటివేము గురుజ యిం, గువ
ప్రవర్ణనీయకోటి యగుట. భార. ఆను. 8.
189.

ఇంగ్యము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) కదలింపఁదగినది.

ఇంచాతము నం. ఎ. అ. పుం. రొయ్య. (జలవృత్తిక
మని కొందఱు)

ఇంచిమంచి ఎ. చిటుదిండి.

గీ. తనకు ననుకూల యగునొక్క చాసితోడ,
మాలిమి యొనర్చుకొని యించిమంచి పెట్టి.
కుక. 8. 297. (ఇది బ్ర. పా.) ఉంచిమంచి
పెట్టి. (ముద్రి. పా.)

ఇంమే' ఎ. (నం. ఇటు. ప్రా. ఉచ్చా. పా. ఉచ్చు.
క. ఇక - తీపి.) 1. చెఱకు (వృ. వి.)

నీ. ముసిడి మ్రాకునఁ బండ్లు పస మీఱఁ
గల్గించి యించున కేల పుట్టించఁడయ్యె.
నీలా. 1. 111.

2. ప్రేమము, ప్రణయము.

ఇంచుగీతము - ప్రణయగీతము, వలపుపాట.

నీ. అభ్యాసవశమునఁ బ్రాణేశ్వరునిమీఁదియించు
గీతములు వాయించు వీణ. నైష. 1. 74.

(చూ. ఇంచుటలుక, ఇంచుఁబడఁతి.)

అ. క్రీ. 1. ఇంపగు, ప్రియమగు, రుచించు.

క. కర్ణుండు రేచిపెట్టఁగ; దుర్ణయపరులైన
శకుని దుశ్శాసను లీ, నిర్ణయమె మేలనఁగ
నీ, కర్ణములకు నించు నెట్లు కార్యవచన
ముల్. భార. ఉద్యో. 2. 248.

నీ. ఎట్టిది మది కించు నట్టిది వర మిత్తు నడు
గుఁడు మీరన్న...వా. రా. 2. 153.

2. అలరు, సంతోషించు.

గీ. వారకామిను లాపుణ్యవనముఁ జొచ్చి,
మధుర మంజులరవముల మనము లింప,
రాగములుదీసి పాడుచు...భా. రా. బాల.
88.

నీ. దై త్యునియత్యుగ్రతపమున కించినకొఱగామి
నాయందు నెఱయఁ గలదు. నృసిం. 5. 142.

3. ఒప్పు; అతిశయించు, మించు.

ఉ. ఈవనరాశిమీఁదట శయించినమాధవు గౌర
వించి యిం, పావహిలక మహిమహిళ యా
దటఁ జాఁచినహస్తమో యనంగ విలసిల్లె
డుక గలితకంకణనాదము లించ రాఘవ,
జ్ఞాపరునేతువు...వాల్మీ. 2. 14. హ. న.
8. 48. (నలపక్షమున.)

త. ఇచ్చుడునీలనీరజనిభేదణ లించినవేడ్కతోఁ
బర, న్నర మెదిరించి కాంచనపుటంతులఁ
దచ్చవవాటు లాడఁగాఁ. నై ష. 3. 95.

ద్వి. హరభ క్తులుప్పొంగ నురలు గలంగఁ, బండి
తయ్య మతింపఁ బ్రత్యయం బింప... వ్రద
ఓణంబుగను, వడచె ... పండితా. పురా.
92 పా.

న. 3. అభిలషించు; ఇంపుగాఁగొను.

క....పులిసమ్ముల నించె లీల భూవరుఁడచటఁ.
హ. న. 2. 27. (నలపక్షమున)

జ. ఇంచుఁబడఁతి, ఇంచుఁబోఁడి, ఇంచుటలుక,
ఇంచువింటిచెంచు, ఇంచువిలు, ఇంచువిలు
కాఁడు, ఇంచువిలుతుఁడు, ఇంపితము, ఇంపు,
ఇంపెసలారు, ఇంపొందు, ఇంబు, ఇమ్ము.

ఇంచు' అప. (త. ఇచు, ఇను. త. ఇక్కు - పూర్వ
శాసనములు కొన్నిటిలో 'సరియిచ్చువాఁడు,
సరిచ్చువాఁడు' ఇత్యాదిస్థలములందు 'ఇంచు'
నకు బదులుగా 'ఇచ్చు' కనఁబడుచున్నది.
'అందిచ్చు' అనుచోటఁ గూడ ఈరూపమే కనఁ
బడుచున్నది. ఈరూపము కర్ణాట ప్రావిడ
రూపములకుఁ గూడ చేరికగా నున్నది. ఈ పేతు
వులచే మొదట నిది 'ఇచ్చు' అను రూపముగా
నుండి పిదప 'ఇంచు'గా మాటియుండు నని
యూహ పొడముచున్నది. ఒకప్పుడు ఈ 'ఇంచు'
లోని పూర్వాక్షరమగు 'ఇం' లోపించి 'చు'
వర్ణముమాత్రము మిగులుటయు, అదికొన్ని
యెడల 'పు' వర్ణముగా మాటుటయుఁ గూడఁ
గలదు.)

సంస్కృతభాష్యాదులకును 'అంగల' మొదలగు
తెనుగు భాషులకును స్వార్థమునందును,
అన్నిభాషులకుఁ బ్రేరణార్థమునను వచ్చు
ఆగమము.

ఉదా: భాషించు, ఆపులించు, వ్రాయించు,
వచింపించు.

ఇంచు' ఎ. (ఇంచుక) ఇంచుకతనము, అల్పత్యము,
న్యూనత్యము.

సీ. చికిలిచూపులవాని నిరిమించు దొరయించు
దొరయించుకాంచనాంబరమువాని. వసు.
2. 46.

(ఇంచు - న్యూనత్యమును, దొరయించు -
కలిగించు.)

ఇంచుఁబడఁతి ఎ. (ఇంచు') ప్రియురాలు.

గీ. భానుబింబంబు భేదింపఁ బంతమాడి, యించుఁ
బడఁతులమతులు భేదించువారు. కవిక. 2.
182.

ఇంచుఁబోఁడి(ణి) ఎ. (✓ఇంచు') చెఱకువలె మనో
హర మగుఆఁడుది; ఆఁడుది.

సీ. ఇంచుఁబోఁడిరొ విలోకించితే మదభృంగకం
పకం లై నయీచంపకంబు. అచలా. 2. 78.

ఇంచుక అవ్య. (నం. కించిత్) 1. కొంచెముగా.

ఉ. ఇంచుకయేని పాపమున కెన్నఁడు రోయక
యెల్ల వారి బా,ధించి...భార. ఆది. 6. 294.

కా...ఇంచుకయు నేరండు...నై ష. 3. 114.

గీ. ఇంచుకేనియు మదిలోన నెంచవు...నీలా.
2. 87.

ఉ ...ఒకయించుక నిల్పితివేని ... హరి. ఉ.

2. 29. (ఒకయించుక - ఇంచుక సేపు.)

చ....ఇంచుకంత నిక్కిన ... ఆము. 5. 116.

(ఇంచుకంత - ఇంచుక.) ఆం. భా. 3. 74.

(అప్రేడితమున ఇంచుకయించుక, ఇంచుకించుక,
ఇంచించుక - అనురూపము లుండును.)

చ...ఇంచుకయించుక...నై ష. 2. 58.

వ...ఇంచుకించుక...హర 4. 28.

వ...ఇంచించుక...ఉ. హరిశ్చ. 3. 87. భాగ.
1. 95.

2. కొంచెము, అల్పము; సూక్ష్మము.

ఉ. ఎక్కడిమాట గొల్లతన మించుకయేనియు
లేదు నీయెడఁ. భార. విరా. 1. 281.

క. ...దురితముం, బొంయఁ దొకయించుకయు
...భార. కాం. 296.

ద్వి. కాంచీర్పుణక్కారఘననితంబములు, నించు
క నడుమును ... రం. రా. కాల. 46 పా.
20 పం.

క....ఒకయించుక ముల్లయి, నను కాదతల
మున నున్న వడవఁగ నగునే. భార. ఆది.
6. 115.

(ఒకయించుక - అత్యల్పము, మిక్కిలిచిన్నది.)

క. పుట్టినకోలఁ బురక్రి, లెట్టి వొ యెన్నఁ
దును జూచి యెఱుంగనిమా కీ, పట్టన
నించుకవడి యీ, పట్టనమున మెలఁగి చూడఁ
బట్టదె యనఘా. హరి. పూ. 8. 208.
(ఇంచుకవడి - ఇంచుకనేపు, స్వల్పమైన
కాలము.)

జ. ఇంచు¹, ఇంచుమించు, ఇంచుమించులాడు.
ఇంచుటలుక వి. (✓ఇంచే¹) ప్రణయకోపము,
పొలయలుక.

ఆ. తప్పు గల్గెనేని తార తీర్చి రసజ్ఞులస్మదీయ
కవిత ననుమతింతు, రించుటలుక గలిగెనేఁ
దీర్చి ప్రేయసి, నుల్లమున వరింప కోర్తు
రెట్లు. కవిక. పీఠి. 1. 21.

ఇంచుమించు వి. (✓ ఇంచేక - చూ. ఇంచుమించు
లాడు.)

ఇంచుమించేగా - ఎక్కువతక్కువగా; రమారమి.

ఉదా: ఆపని యించుమించుగా పదిదినములు
పట్టును. (ప్రభా.)

ఇంచుమించులాడు న. శ్రీ. (✓ ఇంచేమించే.)
ఎక్కువతక్కువలాడు; తిరస్కరించు.

ఆ. నలినలీలసంచు నలినలిగావించు, నించుమించు
లాడు నించుమించు, లేమనగవుఁ జూపు
లేమన నగు తాపు, జగ మెఱుంగు దాని
జగమెఱుంగు. విజ. వి. 1. 86.

ఇంచువింటిచెంచు వి. (✓ ఇంచే¹) ఇతుధన్యుఁడు,
మన్మథుఁడు.

ఇంచువిలు(ల్లు) వి. (✓ఇంచే¹) ఇతుధనుస్సు.

ఉ. చక్కెరతిండిత తడి వెసకా దుమికించుచుఁ
బంత్రికంతుఁడా, చిక్కితి వంచు నించువిలు
చేకొని యెక్కిడి కల్వతూపుచా, లెక్కుడు
కిన్నతోఁ దొడిగి యేసి మనోభవుఁ దార్చె.
ఉ. రా. 4. 171.

ఇంచువిలుకాఁడు వి. (ఇంచువిలు + కాఁడు) ఇతు
ధన్యుఁడు, మన్మథుఁడు.

గీ. మొదల మాదై ర్యధనమును మ్రుచ్చిలింప,
యించువిలుకాఁడు దొంగ మీయింతి కిచ్చె.
వి. శకుం. 8. 81.

ఇంచువిలుతు(ల్లు)ఁడు వి. (✓ ఇంచేవిలు) ఇంచు
విలుకాఁడు, మన్మథుఁడు.

ఇంజేటి వి. ఒకజాతి కంద.

తే...గొట్టె, చెట్లు నింజేట్లుఁ దుంగము న్నియలు
నీఁత, గుంజ మొదలుగఁ దిన దొంగఁకొనియె
జనము. కాళ. 2. 151.

ఇంటాతఁడు వి. (✓ఇల్లు¹)-ఇంటియతఁడు (శ.ర.).

ఇంటికాపు వి. (✓ఇల్లు¹) గృహస్థుఁడు.

ఇంటిపట్టు-ఇలుపట్టు (✓ఇల్లు¹).

(వ్యవ) పట్టుమని పదిదినములు ఇంటిపట్టున
నుండలేదు.

సీ. పసుపునిగ్గులు దేలుపాఁవజన్నిద మొప్పుఁ
బ్రమథాధిపతి యింటిపట్టెఱింగె, ... గీ.
...ఈ తుషారాద్రికతన. మనుచ. 2. 11.
(ఇంటిపట్టెఱింగె-గృహస్థుఁడయ్యెను.)

ఇంటిపాప వి. (✓ఇల్లు¹) వెలకుఁ గొన్నదాసి
(శ. ర.).

ఇంటిపేరు వి. (ఇల్లు¹) వంశనామము.

ఇంటిమగఁడు వి. (✓ఇల్లు¹) పునై కట్టినమగఁడు,
యథావిధిగా వివాహము చేసికొన్నవాఁడు.
(వ్యతి-అంకుమగఁడు.) వేం. పంచ. 1. 598.

ఇంటియ(యా)తఁడు వి. (✓ఇల్లు¹) భర్త, మగఁడు.
గీ. అట్లు మెలఁగుట యేమిటి కంటిరేని, నింక
యొక్కడిసిగ్గు మాయింటియతని, కాన
పుట్టింప మెలఁగుదు. ... శుక. 2. 111.

సీ. కాంతకు మానరక్షకుఁ డింటియాతఁడు
సతికి నాఱడి లేనిహితుఁడు వరుఁడు. వి.
శకుం. 4. 82.

ఇంటిల్లిపాది వి. (✓ఇల్లు¹) ఇంటిలో నున్నవా
రందలు (శ. ర.).

ఇంటివాఁడు వి. (✓ఇల్లు¹) గృహస్థు.
సాంబ. మా. 7.

ఇంటివేలుపు - ఇలువేలుపు. వి. (✓ఇల్లు¹) గృహ
దేవత, కులదైవము. ద్వా. 11. 15.

ఇంట్రవడు అ. శ్రీ. (✓ఇంట్రము) సంకటపడు,
ఇలుకుపడు, కదలమెదల నవకాశము లేక
యుండు.

గీ. కడఁగి కల్పాదిఁ గ్రమ్మఱఁ గలుగఁజేయఁ,
దవక పని గాన నట్లు సొచ్చినజగముల, నోలిఁ

గంజోదరుండు నిజోదరమున,నింట్ర పడ
కుండఁగా నిల్చె నెడము లిచ్చి. హరి. ఉ.
9. 144.

ఇంట్రము ఎ. సమర్థము, ఇటుకు.

గీ. ఎదురుగా నేఁగుదెంచుచో నింట్రమయ్యెఁ,
బెండ్లి యిరువంక చుట్టంపుఁ బెద్దలకును.
నై ష. 6. 84.

జ. ఇంట్రపడు.

ఇందె ఎ. (శ. ఇందె. శ. ఇందె.) పువ్వులదండ;
దండ.

ద్వి. ఇందె గట్టెడిది మాయిందెరేకవ్వ. బస.
పు. 2. 470 వం.

ద్వి. హొసనాలిగెయ శివయోగి దేవుండు,
ఎప్పుడు ప్రేవుల నిండెలు గట్టి,తప్పక
మూఁడు సంద్యల శివుఁ బూన్ప...పండితా.
దీక్షా. 80 పా.

ఇందె' ఎ. ఎముకకీలు (శ. ర.)

(వేశ్యామాత వర్ణనము.)

వ. ...పాడిల్లునుంబోలె వెన్నొరగి ముదిరిన
మొగలిచెట్టునుంబోలె నేల మోపం జన్ను
లుడిగి యొంటనికాఁపుప్రజయుం బోలె
నిండెలు దొలంగి. కవిక. 4. 118.

ఇందె' ఎ. చీలిక. (ప్రభా.)

జ. ఇందెవాలు.

ఇందెవాలు ల. శ్రీ. (✓ఇందె') చీలు, పగులు,
బీటవోపు. (ప్రభా.).

ఇంత న. ఖ. అనౌ. (నం. ఇయత్. ప్రా. ఇత్తిలం.
శ. ఇనితు, ఇనిత్తు. శ. ఇనై - చూ. అంత.)

1. ఈకొలఁదిది, ఈపరిమాణము గలది.

(దీనికి బహువచనరూపముకూడఁ గలదు—ఇది
సందర్భానుసారముగా ఆధిక్యమును అల్పత్వ
మును గూడ సూచించును.)

క...మేనకకున్ సత్పుత్రినయి బొంకు వలు
కఁగ, ధాత్రీతలనాథ యింతధత్మేతరినే.
భాగ. ఆది. 4. 97.

ఉ. ఇంతుల నేచుపాతక మ దింతట నంతటఁ
బోదు...వను. 4. 28.

ఉ. ఇంతలు కన్నులుండఁ దెరు వెవ్వరి వేఁడెదు
భూసురేంద్ర...మనుచ. 2. 41.

ఉ. పాండవశౌరవుల్ గలసి పాలును నీరును
బోలె నెమ్మిమై,నుండఁగ దుష్టచేష్టల
సుయోధనుఁ దింతలు నేనె నాతఁ డొ,
క్కండ కులతయంబునకుఁ గారణమంద్యు...
భార. ఉద్యో. 8. 47.

చ. ఇది దగ దంచు నడ్డపడునింతకు నేరక సభ్యు
లందఱుఁ, మది మది నున్నయట్టి యెడ...
భార. ఉద్యో. 1. 848. (శ. ర. చి. ని.
పాతము-'మఱిగొన్న' ముద్రి. అడ్డపడు
నింతకుఁ—అడ్డపడుటమాత్రమునకై నను.)

క. దై వికముననొక నేరమి, గావించిన నిట్లు
విడువఁగాఁదగ వగునే, నేవకుని నన్ను
మునులా, రా వలదా యింతకనికరంబై న
మదిఁ. వరాహ. 10. 43.

క. అని దనుజు లూరకున్నం,గనుఁగొని నవ్వు
చును శౌరి ఘను లిట మీరిం, తన యల్లి
నేల గైకొనుఁ,దని ఫణము లొసంగి పుచ్చ
మానె సురలతోన్. దశా. 2. 192.

2. ఈసమయము, ఇప్పుడు.

చ. ...ఉమ్మలికమ్మువ గొంతి యింతకుఁ, బడు
గయి పాలలోఁ బడిన బల్లి విధంబున నుండ
కుండునే. భార. ఉద్యో. 8. 135. (ఇంత
కున్ - ఈపాటికి.)

గీ. అనువమాకారుఁ డవికారుఁ డట్టిపట్టి బ్రదికె
నే నింతకును నింతబంటు గాఁడె. హరి. ఉ.
8. 202. (ఇంతకును - ఈపాటికి,ఇప్పటికి.)

క. ఏ నెఱిఁగినబ్రదుకేగద, యీనడవడి యెట్లు
గలిగె నింతటిలో...కుక. 3. 205. (ఇంత
టిలోఁ - ఈస్వల్పకాలములో.)

గీ. ఇతైఱంగున మననెట్టి యింటిమీఁది, తాళి
నై నను నిమఁ జూచుతాళినై న, నింతలో
వచ్చె నేని నీ వింట లేమి, కేమనుచు బొంకఁ
గలవు పూర్ణేందువదన. కుక. 1. 148.
(ఇంతలో - ఈమధ్యమున, ఈనడుమను.)

క. కానఁ దటిచ్చల మగు రా,త్యానందము
మరగి యింద్రియారాముఁడనై,పో నింత
నుండి పరలో,కానందంబునకె యత్ను
మాపాదింతుఁ, అము. 2. 81. (ఇంత
నుండి - ఇప్పటినుండి, ఇది మొదలుకొని.)

3. ఇదమర్థకము, ఇది అనునర్థము నిచ్చును.

గీ. నృప కృతార్థుండ నైతి నా కింతకంటె,
నర్థనీయంబు మఱియెద్ది యనుచు...అము.

3. 88. (ఇంతకంటె - దీనికంటె.)

4. ఈసర్వము, ఇది యంతయు.

తరువోజ...ఇంతకు నింతయు నెఱుగరె జనులు
...భార. ఆది. 5. 28.

క. ఇంతకు మూలము తృప్తా, తంతులతయ
వత్స వినుము దానికి నడరం, గాంతా
జనంబు తొలుప్రా,కింత యెఱిగి తృప్త
దొఱుగు టిచ్చు విముక్తిక. భార. కాం. 4. 293.

అవ్య. 1. అధికముగా, ఎక్కువగా.

గీ. ...అకోడియలను బట్టి, గట్టిచేసెద నిక
నింత కసర వలవ,దు...నీలా. 2. 62.

2. ఇంచుక, కొంచెము.

గడ...నెఱుగులు వల్క నింతయున్ ... వసు.
8. 149.

నీ. ...అకురాలుపుగండ్ల నానెడునాన నిం
తడు గూఁది బంకంటి యంగలార్చి.అము.
5. 117.

ద్రు. (రూ. ఇంతటక.) 1. ఇచ్చట, ఇక్కడ.
(ఈయర్థమున అంతశబ్దముతోఁ గలిసియే
వచ్చును. ఇంతటనంతటక, ఇంతటంతటక,
ఇంతంతటక, ఇంతనునంతక, ఇంతనంతక,
ఇంతంతక - అనతిదూరమున, సమీపమున,
సులభముగా, సులువుగా.)

చ. ఎఱుగనె నీవు ప్రాంతమున నింతటనంతట
నున్ని. నైష. 1. 104.

క. తలవరులు వచ్చి ధరణి, తలవరులు ప్రధా
నులును హితజనులుఁ దగువా, రలు నింత
టంతటం జం, కలఁజేతు లిడికొని యుండఁగా
నృపుమోలన్. సారంగ. 3. 200.

మ. ...అంతరిక్షగతులై యింతంతటం గాన
రా,క నిగూఢాకృతి నున్న దేవతలు....నైష.
4. 117.

క. నెఱసి తమ మెల్ల యెడఁగ్రి,క్కిఱిసినమఱి
పాసి నిలిచి రింతనునంతన్. భార. విరా.
8. 195.

వ. వృకోదరుం డతనికి నింతనంత నుండి.భార.
అశ్ర. 1. 18.

నీ. అమ్మహాత్ములు దన్ను నాత్మల నాదరిం
వంగఁ దా నత్యంతభక్తిఁ బ్రణతుఁ, రై
వరమైకాంతు లగువారి కింతంత నిలిచి
దుష్కరతపోనిష్ఠఁ బూని. భార. కాం. 6.
877.

ఇంతట నంతటన్ - న.బి: అనొ. సులభముగా,
సులువుగా.

ఉ. ఇంతుల నేచుపాతక మదింతట నంతటఁ
బోదు...వసు. 4. 28.

2. ఇంక, ఈమీదట.

వ. ...నాఁడునాఁటికి నగుచున్నట్ల కిటకిటనగు
చున్న దింత నియ్యింతియెరవు మాన్చి
యింగితం బెఱుకపఱచుకొని చింతావనో
దంబు చేయకున్నం బ్రమాదంబు. అము.
5. 55.

వ. అమ్మణిస్తంభుని నేకాంతంబునకుం దోడ్కొని
పోయి యతనిచేతఁ దొల్లిటితఁకొవకార
ణంబును నటమునువటిఁ హస్తవాక్యంబు
లను జెప్పించుకొని వచ్చి సుముఖానతిం
జూచి యింత నీవేమని చెప్పెదొ చెప్పుమను
టయు. కళా. 4. 156.

ఇంతంతగానితమి - అపరిమితమైనతమి.

సారంగ. 2. 39.

ఇంతంతగాదు - మిక్కిలియెక్కువ, వేమన.
2. 176.

ఇంతనాఁడు - చిన్ననాఁడు.

క. ఏ నింతనాఁటినుండియు, మానవతులలోన
మిగుల మానవతనినై, యీనాఁటికిఁ గడచి
తిని...శుక. 1. 50.

ఇంతింతలు - 1. అత్యల్పములు, మిక్కిలి
తక్కువవి.

క. పలకయు వాలును నింతిం, తలు దునియలు
నేనె బాణతతిఁ కాండవుఁడు. భార. విరా.
5. 158.

కా....నాతపము పెంపుల్ చూడ నింతింతలే.
ప్రబోధ. 2. 22.

2. అల్పభండములు, తుత్తునియలు.

ఉ. అంతటఁ బోక విప్రుఁడు లయాంతకుడై వడి
నల్లి చాపమిం, తింతలు చేసి. రుక్మాం. 5. 25.

ఉ. ... లోహతురంగమంబు నిం, తింతలు చేసి
వైచి... రాజ. చ. 2. 83.

ఇంతలింతలు - అత్యల్పములు, మిక్కిలిచిన్నవి.
సీ. ... దుస్సనేను, తను వింతలింతలు తునియలై
చెదరి రూపటియున్నఁ గని యుడు కాటుఁ
గాక. భార. ఉద్యో. 3. 117.

జ. ఇంతదనుక, ఇంతదాఁక, ఇంతవట్టు, ఇంతియ,
ఇందనుక, ఇందలు, ఇందాఁక.

ఇంతదనుక - ఇందనుక, ఇందాఁక. అవ్య. ద్రు.
(√ ఇంత.) ఇంతవటకు, ఇంతపర్యంతము.

ఇంతదాఁక - ఇంతదనుక.

ఇంతవట్టు ఎ. (√ ఇంత) 1. ఈమాత్రము.

చ. అతులితవిష్ణుశక్తి సముపాహితమూర్తివి
గమ్ములెమ్ము సం, తతభుజశక్తి నిట్టియవ
ధాన మొనర్పఁగ నీవకాని యీ, శితి
నితరుండు లేఁడధిపక్తియుఁ బుణ్యముఁ
జేరు నిన్న నూర్జితగుణ యింతవట్టు తగఁ
జేయుము గావుము లోకమంతయున్.
భార. ఆర. 4. 887.

2. ఇదియంతయు, సర్వము.

గీ. ఇప్పుడిసభఁ బుట్టినయింతవట్టు, మీకుఁ
దెల్లంబు గాదె యీ మేదివీవి, భుండు చా
నేమిటికిని ముఖ్యుండగాను, దప్పుతనదెస
లేదని చెప్పివిడిచె... భార. ఉద్యో. 4. 7.

3. ఇంతకాలము.

గీ. ఇట్టి నీవు సుట్టమ వయి యింతవట్టు, వారిలో
నున్నవాఁడవు వారిజాక్ష. హరి. పూ. 7.
233.

ఇంతి ఎ. (నం. స్త్రీ. ప్రా. ఇత్తిఱ, ఇత్తి.) 1. ఆఁడుది,
స్త్రీ.

ఉ. ఇంతుల నేఁచుపాతక మ దింతట వంతటఁ
బోదు... వసు. 4. 28.

2. భార్య, ఇల్లాలు.

సీ. కానింతియై యుండఁగా నొరు వర్థించి
హరి వేఁడె లక్ష్మిమాహాత్మ్య మెంత కు.
సం. 7. 958.

ఇంతియ(తె) న. (√ ఇంత) ఇంతయే, ఇంతమా
త్రము.

మ. ... పెక్కండ్ర కిం, తియ కాలం బగునట్టె
నీమనము శాంతిం బొందఁగా నేర్పునే. భాం.
ఉద్యో. 4. 47.

ఉ. నిన్నటికాల వింతె తరుణిమణి యెన్నఁడు
నేర్చినావె యీ, చిన్నెలు వన్నెలాఁడి ...
ఇందు. 8. 5.

ఉ. ... కూలఁగాఁ, గారణ ముంటఁ జేసి చెడు
కార్యముఁ జేసితి వింత యెమ్మెయిళ.
దశా. 1. 295.

ఇంద(ము) అవ్య. (త. ఇంద.) 'ఇదిగో పుచ్చు
కొమ్ము' అని భావమును దెలుపును.

ఆ. అట్లు నేదదేటి యిందనాభుండు, సత్య
భామఁ జూని చంద్రవదన, శార్ఙ్గమింద నీవు
సమగంబె కోరుదు, వవసరంబు వచ్చె
ననుచు నిచ్చె. ఉ. హరి. 1. 155.

గీ. బొమ్మపొత్తిక లడిగితికొమ్ము యింద, మనుచు
నిచ్చెఁదాఁ దెచ్చినయంబరములు. భార.
విరా. 5. 304.

ఇందనుక - ఇంతదనుక.

చ.... మౌనికులావతంస యిం, వడరఁగ మార్ద
వంబునెల వయ్యెడునీచరణంబు లొత్తెదన్,
బడలినవార లిందనుకఁ బాదులు ద్రవ్యయుఁ
గారె మెత్తియున్. విప్ర. 3. 84.

ఇందలు న. బ. (ఇంతశబ్దమునకు మహావ్యహత్య
ర్థక బహువచనరూపము.) 1. ఇంతమంది.

(వ్యవ) సభకు ఇందలు ఎప్పుడును రాలేదు.

ఉ. ఇందలుఁ జూడఁగా... భార. విరా. 2. 142.

2. వీరందలు. (ఈయర్థమునఁ బ్రాచీనముగా
సముచ్చయముతోఁ గూడి యుండును.)

క.... నీ, కొడు కని యీతని వెంతయు, నెడ
మడుగుగఁ జూపఁ దెత్తె యిందలు వగఁ
గాన్. భార. ఆది. 4. 100

క. ఇమ్ముద్దియ వర్ణమనకు, నిమ్మివని బంధు
జనుల కిందలుకుఁ గడున్. సమ్మతము ...
భార. విరా. 3. 359.

ఇందలి పం. (✓ఇందు²) ఇందన్న. (చూ. అందలి)
ఉదా: ఇందలివారు మొ.

ఇందాఁక — ఇంతదమక.

క. ఇందాఁగ విశ్రమించితి, మిందు నినుం దడవి
కంటి మిప్పు డిచట...భార. శల్య. 2. 88.

గీ. ప్రియము మీఱంగ విటకంటియును దేవ,
దేవియును మిమ్ముఁ దోడ్కొని తెమ్మటంచు,
నన్నుఁ బంపిరి తాము నిందాఁక వెఱచి,
వచ్చి నా రింక సరగఁ బోవలయు మీరు.
విప్ర. 4. 81.

ఇంది నం. ఎ. ఇ. ఈ. స్త్రీ. లక్ష్మి.

ఇందిందిరము నం. ఎ. అ. పుం. తుమ్మెద.

ఇందిర నం. ఎ. అ. స్త్రీ. లక్ష్మి.

ఇందిరామందిరము నం. ఎ. అ. న. 1. పద్మము.

2. లక్ష్మికి మందిరమువంటివాఁడు—విష్ణువు.

ఇందివరము నం — ఇందీవరము.

ఇందీవరము నం. ఎ. అ. న. నల్ల కలువ.

ఇందీవరి నం. ఎ. ఈ. స్త్రీ. పిల్లపీఠం (వృ.వి.)

ఇందీవరిణి నం. ఎ. ఈ. స్త్రీ. 1. నల్ల కలువలగుంపు

2. నల్ల కలువతీగ.

ఇందు! అ. శ్రీ. 1. భక్షితద్రవ్యములు లోపల
ఇముడు; అణఁగియుండు.

చ. ...కుక్కకునాళ్య మిందునే. వేం. పంచ.
1. 247.

ఉ. ఇందలియాముచేఁ బొదలునేనుఁగు నెక్కి
మదిం తెలఁగుచున్. యయా. 4. 155.

(ఇందనియాము — పై కుబ్జినమదము.)

2. రుచించు, ఇష్టమగు.

ఉ. కంటికి నిద్ర వచ్చునె సుఖం బగునే రతికేళి
జిహ్వాకున్, వంటక మిందునే యితరవై భవ
ముల్ పదివేలు మానసం, బంటునె మాను
మంబు గలయట్టి మనుష్యున కెన్నఁ దేని
యున్, గంటకుఁ దై నశాత్రపుఁ డొకండు
లనంతటివాఁడు గల్గినన్. కాశీ. 1. 108.

ఇందు³ (చూ. అందు¹) అవ్య. ద్రు. (శ. ఇదిత్.)

1. దీనియందు; వీనియందు; ఈమెయందు;
వీరియందు.

నీ. ఇక్కనృ యతికాల యిం దుద్భవం బగు
దౌహిత్రలాభంబు దలుఁగ నెట్లు. భార.
ఆది. 6. 248.

క....ఇందు వాను లరియఁగ వలయున్. ఆము.
3. 48.

2. ఇక్కడ.

ఆ. పల యెఱుక లేనియితరులయట్ల నీ, వెఱుఁగ
ననుచుఁ బలికె దెఱిఁగియెఱిఁగి, యేన కాని
దీని నెఱుఁగ రిం దొరు లని, తప్పఁ బలుక
నగునె ఛార్మికులకు. భార. ఆది. 4. 78.

క. ఇందుఁ గలఁ డందు లేఁ డని, సందేహము
వలదు చక్రి సర్వోపగతుండు... భాగ. 7.
275.

3. ఈలోకమున.

తరువోజ...ప నిందు ధృతిఁబలియిష్టంబు దీర్పన
కాన, నరిగెదఁ బతితోడ నన్యలోకంబునం
దైనఁ బ్రీతి నేయఁగఁ గాంతు ననియు.
భార. ఆది. 5. 145.

మ....ఈకృష్ణ కథాసుధారసము సంప్రీతాత్ము
లై భక్తిఁ గ్రో, లినపుఛ్ఛాత్ములు గాంతు
రిందు సుఖముల్ నిర్ధూతసర్వాఘులై.
యనయంబున్ దుడిఁగాంతు రచ్యుతపదం
బై నట్టికై నల్యమున్. భాగ. 10. ఉ. 1386.

5. ఇది, ఇవి అను యర్థముల నిచ్చును.

(ఈయర్థమందు విభక్తిప్రత్యయము పర మగు
నపుడు ద్రుతము లోపించును. ద్వితీయాది
విభక్తులందే ప్రయోగములు కనఁబడుచున్నవి.)

క. కావున మన మెదురుకొనం, గావలయు
సమస్తసైనిక ప్రాతముతో, నీ విందుకుఁ
దగు యత్నము, గావింపుము వెనఁ బ్రభాత
కాలంబునకున్. శై. భా. 5. 164.

చ....ఇందుకై కవలకు. ఆము. 6. 28.

చ. వివిధములైన యశ్వములు వేల తరంబులు
నీరుద్రాపుచు, న్నవియునుఁ బోవుచున్న
వియు నైనవి యారయ నిందులోపలన్
పవనహయంబు వచ్చుట కనంబడదు...శై.
భా. 2. 16.

జ. ఇందలి, ఇందుల.

ఇందు¹ - ఇందుగు.

(చిల్లగింజ)

నీ. ఇందు గీసినరీతి నించుకొనుక చేరి గిలు

కాదుఁ దల్లిపైఁ గలవసింది. పాండు, 8.18.

ఇందుఁడు నం. ఎ. ఉ. పుం. చంద్రుఁడు.

ఇందుకము నం. ఎ. అ. పుం. అశ్మంతకము (వృ.వి.)

ఇందుకలి(కి)క నం. ఎ. అ. స్త్రీ. 1. చంద్రకళ.

2. కేతకి, మొగలి (వృ. వి.)

ఇందుకాంత నం. ఎ. అ. స్త్రీ. 1. రాత్రి. 2. మొగలి
(వృ. వి.)

ఇందుకాంతము నం. ఎ. అ. పుం. చంద్రకాంత
మణి.

ఇందుక్షయము నం. ఎ. అ. పుం. 1. చంద్రునిక్షీణ
దళ. 2. అమావాస్య.

ఇందుగ - ఇందుగు.

నీ...ఇందుగ యనఁ జిల్ల, యనఁ గతకం బగు.

ఆం. భా. 2. 83.

ఇందుగు - ఇందుగ, ఇందువు, ఇందు¹. ఎ. 1.
కతకము, చిల్ల (వృ.వి.)

గీ. అందుగులు గేదఁగులు మఱ్ఱు లిందుగులును,
మోదుగులు రాసనంబులు మొదలు గలుగు,
ప్రూఁకులకు... అచ్చ. రా. సుం. 25.

2. చిల్లగింజ. (చూ. ఇందువు.)

ఇందువుప్పిక నం. ఎ. అ. అ. స్త్రీ. 1. కలికారి
మొక్క. 2. జాంగలి, దూలగొండి (వృ.వి.)

ఇందుప్పు ఎ. (ఇందు - నం. సింధు? + ఉప్పు)
నైంధవలవణము.

నీ....ఇందు పునంగ, నడరు నైంధవలవణము.
ఆం. భా. 2.249.

ఇందుభము నం. ఎ. అ. న. 1. కర్కటరాశి. 2.
మృగశిర్ష నక్షత్రము.

ఇందుమణి నం. ఎ. అ. పుం. 1. చంద్రకాంతమణి.
2. ముతైము.

ఇందుమతి నం. ఎ. ఉ. స్త్రీ. 1. పున్నమ. 2.
అజమహారాజు భార్య.

ఇందుమౌళి(లి) నం. ఎ. అ. పుం. నెలకాల్పు,
శివుఁడు.

ఇందురేఖ నం - ఇందురేఖ.

ఇందుల - ఇందు² 1. ఇందలి, దీనియందున్న.
(చూ. అందుల.)

నీ. ...బకుండనురక్కసుం డుండువాఁ డక్కజ
ముగ, నిందులకాఁపుల నందఱఁ దొల్లి
యిల్వరుస మ్రింగుచునున్న...భార. ఆది.
8.284.

క. ఇందులకాత్పర్యము నీ, దెందము నొందించి.
...భార. శాం. 5.17.

2. ఇచ్చోటు, ఇక్కడ.

క. వీనికి మార్కొనఁ జాలెడు, దానికిఁదగువాని
ధృతనయునిపురిలో, నానానియుద్ధలం
పటు, నే నొక్కనిఁ గంటి నిప్పు డిందుల
నతఁడున్. క. మనకానసీఁడు... భార.
విరా. 2.9,10.

క. ఎందుండి వచ్చితిందుల, కెందుల కేగెడు
మహామునీశ్వర...భార. ఆది. 4.231.

ఉ. ఎయ్యది జన్మభూమి కుల మెయ్యది
యెయ్యది యున్నచోటు పే, రెయ్యది
స్మృతి లిందులకు నిప్పుడు వచ్చినదానికిం
గతం, బెయ్యది...భార. విరా. 1.190.

వి. ఇదంశ్చార్థకము. (దీనికిఁ బ్రథమావిభక్తి
యందుఁ బ్రయోగము కనఁబడదు.)

చ. ఎనయఁగ నీకు నెద్ది ప్రయ మిందులలో
ననినన్ బురోధసుం, డు...శై. భా.5. 133.
(ఇందులలోన్ - వీనిలో.)

వ. ఇందులకుఁ బొందుపడు ప్రత్యుత్తరంబుల
వీనిఁగెలఁకిన...ఆము. 8.88. (ఇందు
లకున్ - వీనికి.)

ఇందులేఖ నం. ఎ. అ. స్త్రీ. 1. చంద్రకళ. 2.
సోమలత.

ఇందులోహకము నం - ఇందులోహము.

ఇందు(లొ)హము నం. ఎ. అ. న. వెండి.

ఇందువదన నం. ఎ. అ. స్త్రీ. - చంద్రముఖ - స్త్రీ.

ఇందువల్లి నం. ఎ. అ. ఉ. స్త్రీ. సోమలత.

ఇందువారము నం. ఎ. అ. పుం. సోమవారము.

ఇందువు - ఇందుగు. ఎ. 1. చిల్ల చెట్టు.

ఉ. ఇందువుగింజచే మదక మెంతయు శీఘ్రము
గం బ్రసన్నతన్, తెందువిధంబునన్ ...
శివయో. ఉ. 2. (శ.ర.)

2. చిల్లగింజ.

నీ.....నీళ్ల కలక నిందువు రాచి తెలుచుభంగి.
వా. రా. 3.32.

ఇందువు నం. వి. ఉ. పుం. 1. ఇందుడు.
చంద్రుడు. 2. మృగశీర్ష నక్షత్రము. 3.
(గణిత) ఒకటి అనుసంఖ్య. 4. హారతి
కర్పూరము.

ఇందుప్రతము నం. వి. అ. న. చాంద్రాయణ
ప్రతము, చంద్రకళలయొక్క యవ్యధుల
ననుసరించి దినమున కొక్కొక్కకబళము
చొప్పున తగ్గించియు పొచ్చించియు ఖజించుచు
చేయునొకానొక ప్రతము.

ఇందూరము న. వి. అ. పుం. ఎలుక.

ఇంద్రకము నం. వి. అ. న. సభాగృహము.

ఇంద్రకీలము నం. వి. అ. పుం. అర్జునుడు తపస్సు
చేసినయొకానొక పర్వతము.

ఇంద్రకూటము నం. వి. అ. పుం. ఒకానొక
పర్వతము.

ఇంద్రకృష్ణము నం. విజ. (అ. అ. అ.) మనుష్య
ప్రయత్నము లేకయే వర్ష జలము సమృద్ధముగా
మండుటచే బండునది. (ధాన్యము)

ఇంద్రకోశము నం. వి. అ. పుం. 1. మంచె. 2.
నాగదంతము, గోడకు గొట్టుపాగాకొయ్య.
3. ఇంటిముంజూరు.

ఇంద్రగోపము నం. వి. అ. పుం. ఆరుద్ర పురుగు.
(ఇట్లే ఇంద్రగోపకము.)

ఇంద్రచాపము నం. వి. అ. పుం. ఇంద్రధనుస్సు,
మేఘమునఁ జిత్రవర్ణములతో ధనురాకార
ముగాఁ గనఁబడుసూర్యకిరణసముదాయము.

ఇంద్రచ్ఛందస్సు నం. వి. న్. న. వేయిపేటలు గల
హారము.

ఇంద్రజాలము నం. వి. అ. న. 1. కనుకట్టువిద్య;
మంత్రతాపధాదులచేత నొకవిధ మగు పదార్థ
మును మఱియొక విధముగాఁ జూపెడివిద్య;
మాయ. 2. కనుఁజ్రాముట, మోసపుచ్చుట.

ఇంద్రజాలి నం. విజ. (న్. నీ. న్.) ఇంద్రజాలి
కుడు.

ఇంద్రజాలికుడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) కనుకట్టు
వాడు, ఇంద్రజాలము చేయువాడు.

ఇంద్రజీ నం - ఇంద్రజీవు. భార. ఆర. 7.120.

ఇంద్రజీతుడు నం - ఇంద్రజీవు. భా. రా. నుం.
419.

ఇంద్రజీవు(త్తుడు) నం. వి. న్. పుం-ఇంద్రుని
జయించినవాడు - మేఘనాడుడు. మొ.రా.
యు. 2.8.

ఇంద్రతూలకము నం. వి. అ. న. గాలికి ఆకాశమున
నెగురుచున్న దూదికణము (త్రి. ని.)

ఇంద్రదారుపు నం. వి. ఉ. పుం. దేవదారువృక్షము.

ఇంద్రద్రువు నం. వి. ఉ. పుం. 1. అర్జునము, ఏలు
మద్ది (వృ.వి.) 2. కుటజము, కొండమల్లె
(వృ.వి.) (ఇట్లే ఇంద్రద్రుమము, ఇంద్ర
వృక్షము.)

ఇంద్రధనుస్సు(వు) నం. వి. న్. న - ఇంద్ర
చాపము.

ఇంద్రధ్వజము నం. వి. అ. పుం. భాద్రపదశుక్ల
ద్వాదశియందు రాజు తన రాజ్యమందు సస్య
వృద్ధికం మగువాన కురియుటకై ఇంద్ర
ప్రీతిగా నెత్తునట్టిధ్వజవిశేషము.

ఇంద్రనక్షత్రము నం. వి. అ. న. శ్రేష్ఠ.

ఇంద్రనీలము నం. వి. అ. పుం. నీలమణి.

నం. వి. 2 వస్త్రవిశేషము.

ద్వి. ఇంద్రనీలంబు మహేంద్ర భూషణము...
మానితవస్త్రవితానముల్...బస పు 3. 57
నం.

ఇంద్రపుష్పి నం. వి. ఉ. స్త్రీ. దూలగొండి.
(వృ.వి.).

ఇంద్రప్రస్థము నం. వి. అ. న. యమునాతీరమున
నున్న యొకానొకపట్టణము.

ఇంద్రభేషజము నం. వి. అ. న. సొంటి.

ఇంద్రము నం. వి. అ. పుం. 1. కుటజము, కొండ
మల్లె (వృ.వి.) భారతవర్షమునందలియొక
నొక ఉపదీప్తము. 3. అధిపతి; శ్రేష్ఠము.
(చూ. ఇంద్రుడు. 4.)

ఇంద్రయవము నం. వి. అ. పుం. న. కొండమల్లె
విత్తు, కొడిసెవిత్తు.

ఇంద్రుడు ప్రకము నం - ఇంద్రుడు ప్రము.

ఇంద్రుడు ప్రము నం. వి. అ. న. ఒకానొకరోగము, బట్టతల. (దీనిచే తలవెండ్రుక లూడిపోవును.)

ఇంద్రులొకము నం. వి. అ. వం. స్వర్గము.

ఇంద్రవంశ నం. వి. అ. శ్రీ. ఒకానొకవృత్తము. (ఇందు ప్రతిపాదమునకు, బండ్రెం డక్షరము లుండును.)

ఇంద్రవజ్ర నం. వి. అ. శ్రీ. ఒకానొకవృత్తము. (ఇందు ప్రతిపాదములోను పదునొకం డక్షరము లుండును.)

ఇంద్రవల్లి నం. వి. ఇ. ఈ. శ్రీ. 1. ఇంద్రవారుణీ లత, పెద్దపాపర (వృ.వి.) 2. పారిజాతలత, పారిభద్రము (వృ.వి.)

ఇంద్రవస్తి నం. వి. ఇ. వం. కాలిపిక్క.

ఇంద్రవారుణీ నం. వి. ఈ. శ్రీ. పెద్దపాపర (వృ.వి.)

ఇంద్రకత్తువు నం. వి. ఈ. వం. 1. వృత్రా సురుడు 2. ఇంద్రునికత్తువు

ఇంద్రకలభము నం. వి. అ. వం. ఆరుద్ర పురుగు.

ఇంద్రసుర నం. వి. అ. శ్రీ. పెద్దపాపర (వృ.వి.)

ఇంద్రసురసము నం. వి. అ. వం. వావిలి. (వృ.వి.)

ఇంద్రాగ్ని నం. వి. ఇ. వం - మేఘములవలనఁ గలుగునిప్పు - విద్యుదగ్ని, మెఱపు.

ఇంద్రాణి నం. వి. ఈ. శ్రీ. 1 - ఇంద్రునిపత్ని - శచీదేవి. 2. దుర్గాభేదము, సప్తమాతలలో నొకతె. 3. పెద్దయోని (వృ.వి.) నల్లవావిలి (వృ.వి.)

ఇంద్రాయుధ నం. వి. అ. శ్రీ. ఒకజాతిజలగ.

(దీనికరీరముపై ఇంద్రధనుస్సురంగులవంటి రంగు లుండును.)

ఇంద్రాయుధము నం. వి. అ. న. 1. వజ్రాయుధము. 2. ఇంద్రధనుస్సు, రతనపువిల్లు.

ఇంద్రారి నం. ఇ. వి. వం. వేల్పుదాయ, అసు రుడు.

ఇంద్రావరణుడు నం. వి. అ. వం. ఉపేంద్రుడు, విష్ణువు. (ఇతఁడువామనావతారమున నింద్రుని తమ్ముడయ్యెను.)

ఇంద్రాశనము నం. వి. అ. వం. 1. భంగ, గంజాయి (వృ.వి.) 2. గుంజాలత, గురివెండ (వృ.వి.)

ఇంద్రియగోచరము నం. వి. అ. వం - ఇంద్రియ ములకు గోచరించునది - శబ్దస్పర్శరూపా దికము.

ఇంద్రియగ్రామము నం. వి. అ. వం. ఇంద్రియ సముదాయము.

ఇంద్రియజ్ఞానము నం. వి. అ. న. ప్రత్యేకజ్ఞానము.

ఇంద్రియనిగ్రహము నం. వి. అ. వం. ఇంద్రియ ములను విచ్ఛలవిడిగా విషయములందు ప్రవర్తింపనీయక వశపఱుచుకొనుట.

ఇంద్రియబోధనము నం. వి. అ. (అ. ఈ. అ.) ఇంద్రి యముల కుద్రేకము కలిగించునది, ఇంద్రియ ములను రేపుట.

ఇంద్రియము నం. వి. అ. న. 1. త్వగాది. (ఇవి పది - త్వక్కు, చక్షువు, శ్రోత్రము, జిహ్వా, స్పృశము - ఇవిజ్ఞానేంద్రియములు. వాక్కు, పాణి, పాదము, పాయువు, ఉపస్థము-ఇవి కర్మేంద్రియములు. మనస్సుతోఁ గూడ ఏకాద శేంద్రియము లగును.) 2. రేతస్సు. 3. అయిదు అనుసంఖ్య.

ఇంద్రియసన్నితర్షము నం. వి. అ. వం - ఇంద్రియ ములకు తమతమ విషయములతోడి సంబంధము, ప్రత్యేకజనక మగువ్యాపారము.

ఇంద్రియారాముడు నం. వి. అ. (అ. అ. అ.) ఇంద్రి యార్థముల ననుభవించుటయందు ఆసక్తి కల వాడు, విషయలోలుడు.

ఇంద్రియార్థము నం. వి. అ. వం. శబ్దాదివిషయము. (ఇవి ఐదు-శబ్దము, స్పర్శము, రూపము, రసము, గంధము.)

ఇంద్రుడు నం. వి. అ. వం - ఐశ్వర్యము గల వాడు-1. సురపతి, వాసవుడు. 2. ద్వాద శాదిత్యులలో నొకడు. 3. పరమేశ్వరుడు. 4. సమాసమునం దుత్తరపద మైనపుడు మహా దమహర్షావముల ననుసరించి 'ఇంద్రుడు, ఇంద్రము' అనురూపములతో నుండి 'అధిపతి, శ్రేష్ఠుడు, శ్రేష్ఠము' అనునర్థముల నిచ్చును. (ఉదా : సరేంద్రుడు, మృగేంద్రము, యోగేంద్రుడు, కపేంద్రము, మొ.)

ఇంద్రోత్సవము సం. వి. అ. పుం. ఇంద్రునిగూర్చి
రాజులు మొదలగువారు వీరచేటఁ జేయు
మత్సవ విశేషము.

ఇంద్రకుడు సం. విజ. (అ.ధికా.అ.) కాల్పువాడు.
ఇంద్రసము సం. విజ. (అ. ఈ. అ.) రగుల్పునది,
వెలిగించునది. వి.అ.న. 1. రగుల్పుట, వెలిగి-
ంచుట. 2. వంటకట్టియ.

ఇంద్రనీయము సం - ఇంద్రము.

ఇంద్రము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. రగుల్పునది,
వెలిగించునది. 2. రగులునది, వెలుగునది. వి.
అ. పుం. వంటకట్టియ.

ఇంద్రయిత సం. విజ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) కాల్పువాడు.
ఇంద్రయితవ్యము సం. విజ. (అ. అ. అ.) కాల్పుఁ
దగినది.

ఇంద్రానము సం. విజ. (అ. అ. అ.) కాలుచున్నది;
ప్రకాశించుచున్నది.

ఇంద్రిత సం. విజ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) కాలునది
(కట్టియ).

ఇంద్ర్యము సం. విజ. (అ. అ. అ.) కాల్పుఁతగినది.

ఇంపితము విజ. (ఇంపు + ఇతము.) ఇంపై నది.
(ఇది పోరితమువంటిది - శ. ర.)

ఇంపు - ఇంబు, ఇమ్ము వి. (√ఇంచు - శ. ఇంపు. శ.
ఇమ్ము, ఇనిప్పు.) 1. తీపి, మాధుర్యము.

సీ. అమృతంబునింపు కర్ణములకు నొసఁగెడు
మాట లాకర్ణింపు మనుజునాథ. భార.సా.
1.228.

సీ. సంతోషము, ఆనందము.

కా....సీ, వేణీబంధము నవ్విభుండు తనచే
వీడ్వంగ నత్యంతక, ల్యాఞ్ముర్తి వెలుంగు
నిన్నుఁ గని తెల్లం జేమ నింపొందెదన్.
భా.రా.యు. 401.

కా. ఆయింపే పరబ్రహ్మము...మనుచ.2. 62.

గీ. మనోజ్ఞత, విలాసము, ఆందము, శోభ.

క. జడనిధి యను తెరమఱుఁ గటు, వెడలి నిలి
చినట్టి యాటవెలఁదియపోలెన్. గడు
నింపులు గులుకుచుఁదన, రెడునీపురలక్ష్మి
యవధరించితె యధిపా. ప్రభా, 1.57.

సీ. సత్యభామాభోగసక్తి నాఁడును నేఁడు
నాకల్ప మవని నింపార నిలిపె. పారి.
వీతి. 19.

(ఇంపారన్ - చక్కఁగా)

గీ. ఇంపు దళుకొత్త వీణ వాయింపుచుండి.
మనుచ. 2. 27.

4. వినోదకృత్యము.

ఉ. పెంపునఁ జందమామ బ్రతిబింబముఖంబునఁ
జుంబనంబు గా,వింపను రాయఁ దత్కర
నవీనరుచుల్ పలితభ్రమంబు పుట్టించఁగ
రోసిపద్మిని ముడించెను మో మనఁ దమ్మి
మోడైనా,యిం పటు మాచి వవ్వెనన
వెంతయును నివకసింఁచె గల్వయున్. విప్ర.
8. 88.

5. ఇచ్చ, ఆసక్తి; వలపు.

మ. ...వేసటలముంపున్ మాటపైఁ గంటగిం,
పును వర్ణ్యక్షితిపాలపాళివయి నింపున్నివ
మిం దెల్పినన్. చంద్రా. 5. 152.

సీ. చారువేణికి వింతచవుల నింపులు మీఱఁ గను
పట్టె విశదమై గండరేఖ. వసు. 3. 20.

చ. నలుఁ గిడి చల్వ చాల్చి పయనంపుటలంతల
నిద్రఁజెందురో, వెలఁదుల లేవఁ గొంకి పతి
వింతగుడారపుఁతారి వారిగంటల రొద
కుల్కి లేవఁ జిటునవ్వులతోఁ దమవారిఁ
గూడి యింపులతమి దీక్షినన్ నిదురవోయిరి
నన్నుకొఱంగు లత్తటన్. కువల. 2. 110.

విజ. ప్రేయము, ఇష్టము.

గీ. తల్లి వన్నలపా లేనుద్రావ వెట్టు,లాననే
పలుతెఱఁగుల తేనియలును, ఖండశర్కర
తోడి దుగ్ధంబు లనుభ,వింపఁబడవే యవియు
నింత యింపు గావు. భార. కర్ణ. 8. 216.

గీ. నలుని వరియింపఁ గోరెడు నాకు నిప్పు,
డింద్రువలుకు లయుక్తంబు లింపుగావు.
నైష. 8. 181.

క. ... అ,నిందిత చరితములె సుమ్ము నీవతి
కింపుల్. కళా. 7. 92.

ఇంపెనలారు అ. శ్రీ. (ఇంపు + ఎసలు + అరు)
శోభాతిశయమునొందు, శోభిల్లు. నైష. 8.56.

ఇంపొందు అ. శ్రీ. (ఇంపు + ఒందు) ఒప్పు.

కా...మా, కింతే చాలు వటంచు సంతసముతో
నింపొందునాభారతీ, కాంతుండు ... దశా.
1. 8,

ఇంబు - ఇంపు.

వి. (ప్రియము, ఇష్టము.)

ఉ. ఇంబుగ సర్వలోకజను లెవ్వనియేనిముఖా
మృతాంకులిం, బంబున నుదభవం బయిన
భారతవాగమృతంబు కర్ణరం, ద్రం బను
నంజలిందవిలి త్రావుదురు ... భార. ఆది.
1. 76.

వి. (ఆనందము,)

గీ...అ, తఁడు గదాదండమును సమిద్ధజయ
నాది, కంబు వరమునిచ్చెను హరికిం బడ
రంగఁ, బలుదెఱంగుల నార్యులు ప్రస్తుతింప.
రాఘ. 2. 111.

ఉ. ఇం బడరంగ నియ్యకొనియెన్ రజనీచరుఁ
డేమి భాగ్యమో, యంబుజనాభ ... ప్రభా.
1. 91.

(శోభ, విలాసము.)

కా. ఇంబుల్ గుల్కెడుదాన...మల్ల. వై రాగ్య.
41.

ఇంత - ఇంగ అవ్య. ద్రు. (శ. ఇన్ను. త. ఇని.)

1. ఇతఃపరము, ఈపై ని, ఇందుమీద.

అ. ఇంకనై న మమ్ము నెఱుంగంగ నగునొక్క.
భార. ఆది. 6. 90,

వ. ఒక్కయెడ నరదంబు లరిగినచొప్పుగాంచి
దానివెంటిం జనిచని.

క. కేవలమాతులతోడన, పోవుట గని వారిఁజేరఁ
బోవక యది యిం, కేవంకఁ బోవునొకొ
యను, భావనఁ బోయితిమి దానివజ్జన
యేమున్. భార. విరా. 8. 88, 84.

గీ. చాలు సందేహవక్ర భాషణము లింక. నై ష.
2. 71.

క. అప్పటి కట్లరుదెంచుట, తప్పనరా దంత
మనము దండ మనికీ దా, నప్పడుచుఁదనము
మానక, యిప్పుడఁతుక యంత వెట్టియే
యిఁకఁ జేయన్. ప్రభా. 5. 21.

2. ఏతదన్యము, ఇంతకంటె వేఱు.

ఉ...తండ్రి తా, నిట్టగునన్ను నింకొకని కియ్యక
తొల్తన. ఆము. 5. 80.

3. ఇంతకంటె నధికముగా.

క....నా కింకను బలుపురఁ, దనయులఁ బడ
యంగ వలయు ధర్మపువేర్మిన్. భార. ఆది.
5. 119.

మ. మొదలం దేవర యానతిచ్చితిరి యేముం
జిత్ర మం దెంతు మ, య్యది నాకుం గొడు
కింకనుం గలఁడె. హర. 2. 181.

4. ఇది సందర్భానుసారముగా ఇప్పటికిని,
ఇంతకంటె, మఱియు, మున్నగునర్థముల
నిచ్చును.

(వ్యవ) వాఁడింకను రాలేదు. ఏబది రూప్య
ములు మాత్రమే నాయొద్దనున్నవి. ఇంక
నెక్కువ సొమ్ములేదు.

రామాయణము భారతము ఇంకఁగొన్ని పుస్త
కములును నాయొద్ద నున్నవి.

ఇఁకమీదన్, ఇఁకమీదటన్ = ఇంక.

గీ. తలఁపఁ ద్రైలోక్యలక్ష్మి యాధన్యుఁ జేరు,
నీకు నెయ్యది యిఁకమీద నిష్టరేంద్ర.
దశా. 2. 92.

క. నీచి త్ర మింకమీదట, నాచేతం గా దటన్న.
...దశా. 4. 94.

ఇంగ - ఇంక.

ద్వి. సంసారి నేటికి సరిచేసికొంటి, వింగ మెడ
దునిమెడ విది యేమి పుట్టె, జగములలో
రిత్రసడి వచ్చె నీకు. బస. పు. 5. 90 పం.

ఇడి ప్ర. (త. త, ఇతి.) లేనిది, లేనివాఁడు - అను
వర్థముల నిచ్చును. (ఉదా: ముక్కిఁడి, వారిఁడి,
నిగ్గిఁడి, మొ.)

ఇకటము నం. వి. అ. పుం. కరీరము, వెదురుమొలక.

ఇక్క - ఇక్కువ. వి. (త. ఇక్కె, ఇక్కె. త.
ఇరుక్కె.) 1. స్థావము; సంకేతస్థలము.

కా....నేరా నిశా, చారిం గీశకులాశి నంచు
వెసఁ గేళాకేళి వర్తింపఁ దెం, పారంబోయి
రెలుంగునిక్కలకు నయ్యాళ్ళర్యపుం జీఁక
టిన్. భా. రా. యు. 587.

చ...ప్రమదంబునఁ బట్టినచోటు లెల్ల నుంగళ
లకు నిక్కలై మెఱయఁగా రితి నల్పిరి
వేడ్క దంపతుల్. విక్ర. 4. 224.

ఉ. అక్కమలాక్షి పొందు దగ నాడి తుదిన్ నిజ
మేదినే టరే, యిక్కకురాక తక్కినసహించు
నె నన్ మరుఁడు. భార. విరా. 2. 298.

2. ఇల్లు; నివాసస్థానము; ఆశ్రయము.

ఉ. చయ్యన నేఁగి యంబుజవిశాలవిలోచనఁ
గాంచి ప్రీతిమై, నయ్యెడ నేకతంబ హృద
యం బలరం దగఁ బల్కి యొక్క మై,
నియ్యకొనంగఁ జేసి యెలయించెద
నిక్కకుఁ దార్చి నేర్పునన్, శయ్యకుఁ
దెచ్చెదం గునుమసాయకు పూనికి నేడ
తీర్చెదన్. భార. విరా. 2. 245,

ఉ. చుక్కలు తోడుతోడఁ దలచూపఁదొడంగె
మనోభవుండు వి, ల్లెక్కిడి చక్రవాకముల
యిక్కలు రోయఁగఁ జొచ్చె...భార.విరా.
2. 819.

సీ. ఎలమి నమ్మెలఁత న న్నెలయింపఁ దివిరిన
నెడద యానందంబునిక్క గాదె. భార.
విరా, 2. 88.

సీ. సౌశీల్యమున కీప్రశాంతిశాలి విడారు పర
హిత క్రియ కీప్రపన్నుఁ డిక్క. ఉ.రా.
5.140.

3. ఉనికి. (చూ. ఇక్కపట్టు.)

జ. ఇక్కపట్టు.

ఇక్కటము నం. వి. త. పుం. చాప లల్లుట కుప
యోగించుతృణ విశేషము.

ఇక్కట్టు వి. (ఇరు+కట్టు-క. ఇక్కట్టు, ఇర్రట్టు.
త. ఇక్కట్టు.) అపద, ఇబ్బంది, ఒత్తుడు.

ఆ. ఎందుఁ జనఁగ రానియిక్కట్టు ప్రాప్తిచెఁ,
గృష్ట రాఁదొడంగెఁ గృష్టరాయ, లివలఁ
దలుమఁ జొచ్చె నెంతయు వెఱపింపఁ,
బోయి వెఱచుకొన్న చాయయయ్యె.
కృష్ణ 3.48.

విజ. ఇటుకై నది, సంకుచితము.

సీ. ఇక్కట్టు త్రోవల నెదురైన నెదురుగా
నొయ్యారిమేను మే నొరయ నేఁగు. దశా.
8.214.

ఇక్కడ వి. వి. (ఈ+కడ) ఈచోటు. (చూ.
అక్కడ.)

ఇక్కన్ను వి. బి. (ఇరు+కన్నులు) రెండు
కన్నులు.

ద్వి. ముక్కంటి వాని సమ్ముఖమున నుండి,
యిక్కంటితో నొక్కయింతి యేతెంచి.
బస. పు. 8. 181 పం.

ద్వి. ముక్కంటివాఁ డేల మును వెట్టిసేయు,
నిక్కంటివానికి నేఁ జేయ ననుడు. పండితా.
మహిమ. 278పా.

ఇక్కపట్టు వి. (√ఇక్క) ఉనికిపట్టు.

సీ. త్రొక్కారు మెఱుఁగులయిక్క పట్టిది
యని తారముక్తాహారతరలరుచులు...
మెచ్చి చూచుచు... కు.సం. 3.281.

ఇక్కు' వి. (త. ఇక్క - ఇటుకు) ఇటుకు, సంక
టము. (చూ. ఇక్కుపాటు.)

జ. ఇక్కుపాటు.

ఇక్కు² వి. (త. ఇక్కు - నడుము) మధ్యము,
నడుము.

ఆ. ఇక్కుముట్టి చక్కి నెక్కంగ మఱచి సం,
త్రమముఁ బొంది పిఱుఁదఁ బ్రమథగణము,
లార్వఁ బోతుమీద నడ్డంబుపడి యుప్పు,
పెఱికవోలె వెఱచి పఱచె జముఁడు. కు.
సం. 2.208. (ఇంకను విచార్యము.)

ఇక్కుపాటు వి. (√ఇక్కు) - ఇటుకునఁ బడుట-
ఇక్కట్టు, అపద.

ద్వి. అక్కటా నీతిజ్ఞఁ డైన నీ కిట్టి, యిక్కు
పాటును గల్గెనే తండ్రయనుచు. రం. రా.
సుం. 270 పా. 10 పం.

ఇక్కువ - ఇక్క. వి. 1. ఉనికి, ఉండుట.

ఉ. ఎచ్చటఁ గంటిరో విజయునిక్కువ నిక్కువ
మానె రాఁడుగా, యిచ్చటికి ... విజ. వి.
2.167.

2. స్థానము; నివాసస్థానము; ఆశ్రయము.

ఉ. ఎక్కడఁ బోయితో యెఱుఁగ శేనును
వెంటనె వచ్చి యప్పు డేదిక్కున నిన్నుఁ
గానకమదిన్ వెఱఁగందుచు దేవుఁడాన నీ,
విక్కిర మెత్తునయ్యఱవపిళ్లలవాడల నింత

- నేపు నీ, యిక్కువ లన్నియున్ వెదకి యే
నిట వచ్చితి లేచి రావయా. వై జ. 4.38.
- క. దిక్కులనెల్లఁ బొగడ్తకు, నెక్కినయక్కజ
పుఁగడిమి నేపారెడుమీ, రిక్కడ నుండియ
మీమీ. యిక్కువలకుఁ జనుఁడు వానరేశ్వరు
లారా. భా.రా.యు. 2488.
- ఉ. ఎక్కిడివాఁడొ యీచెలువుఁ దిండ్రుని
పట్టియొ రంభచుట్టమో, చుక్కల తేఁడొ
శంబరునిసూడొ వసంతుఁడొ కాక
భూమిలో, నెక్కడ యిట్టిరాజు జని
యించుట లెక్కడ నిక్క మెన్న నే.
యిక్కువ నేర్చె నొక్కొ సృజియింపఁగ
నీతని ధాత గ్రొత్తగన్. ఉ. హరిశ్చ. 3.49. (ఏయిక్కువన్ - ఎక్కడ)
- ఉ. ... ఒక్కనయంబ యొండె భయ మొండె
నొనర్చక తద్వయంబుఁ దా, నిక్కు వెఱింగి
చూపు మనుజేంద్రునకున్ వకు లాదు
రందఱున్. హ. వరాహ. 1.9 పా.
(ఇక్కువ-యు క్తస్థానము, పాత్రము.)
- నీ. మొగమోట కుడుగనిపగ రాజసంబుల
యిక్కువ గురునేవ కెదురుచుక్క. రాజ. చ. 2.21.
- ఉ. ఈవికి నిమ్ము భోగమున కిక్కువ చక్కఁ
దనం పుఁడేటకున్, దావు... రా.వి. 2.31.
(చి.ని.పా-ఇంకువ. ముద్రి.)
3. సంకేతస్థలము.
- మ. అకటా యిక్కువ చెప్పి రాకునికి యే
మంచున్ దదీయాలయోర్వికి దాయున్
దలవాకిట న్నిలక సారెన్ జేయు సంచా
రము, ల్పకిలించున్ బ్రకటించుఁ బాటఁబరుఁ
ఖిల్వం జూచు జారుండు బంధకి సంధింపమి
కంధకాఁసమయాంతః ప్రాప్తి సంతప్తఁడై .
బహు. 8.49.
4. కళాస్థానము.
- గీ. సొగసుకాఁడెదఁ గదియించి జంటిమోవి,
గంటి యొవరించి యిక్కువ లంటి తుంట,
వింటి బలుదంటపములు గావించునపుడు.
నీలా. 3.94.

5. సూచన, జాడ.

గీ. త్వష్టకు నుదాహరకుఁ జతుర్దశి యవంగ,
నొక్కకూఁతురు గలిగినయిక్కు వెఱిఁగి,
గంధగజరూపమునను నక్కనన్యఁ దెచ్చి,
కదిసి నరకాసురుండు సౌఖ్యములఁ దేలి.
ఉ హరి. 1.82.

నీ. సుముఖుఁ డెటకు నవ్వుచూపులే యిక్కువ
యింపొంది మెచ్చుట కీగి గుఱుతు. నీతి. 25.

ఇక్షుకము నం. ఎ. అ. పుం - ఇతువు.

ఇక్షుకాండము నం. ఎ. అ. పుం. న. 1. తెల్లు,
కాళము (వృ.వి.) 2. ముంజిగడ్డి. 3. చెఱుకు
గడ.

ఇక్షుకీయ నం. ఎ. అ. స్త్రీ. చెఱుకు విశేషముగాఁ
గలభూమి.

ఇక్షుకుట్టుకుఁడు నం. ఎ. అ. పుం. చెఱుకు నఱకి
బెల్లము చేయువాఁడు.

ఇక్షుగంధ నం. ఎ. అ. స్త్రీ. 1. తెల్లు (వృ.వి.)
2. గొలిమిడి (వృ.వి.) 3. శుక్లవిచారి, తెల్ల
నేలగుమ్మడు. (వృ.వి.) 4. పల్లెరు (వృ.వి.)

ఇక్షుగంధము నం. ఎ. అ. పుం. తుద్రగోతురము,
చిన్నపల్లెరు (వృ.వి.)

ఇక్షుచ్చాయము నం. ఎ. అ. న. చెఱుకులనీడ.

శ్లో. ఇక్షుచ్చాయనిషాదిన్య. స్రస్య గో పురు
ణోదయం. నం. రఘు. 4.20.

ఇక్షుదండము నం. ఎ. అ. పుం. చెఱుకుగడ.

ఇక్షుధర్మ నం. ఎ. అ. స్త్రీ. తృణవత్త్రిక, ఒకవిధ
మగుగడ్డి.

ఇక్షుధన్యుఁడు నం. ఎ. న. పుం. ఇంచువిలుకాఁడు,
మన్మథుఁడు.

ఇక్షునాళిక నం. ఎ. అ. స్త్రీ. నల్లచెఱుకు (వృ.వి.)
ఇక్షునేత్రము నం. ఎ. అ. న. 1. చెఱుకుగనువు. 2.
ఒక జాతి చెఱుకు (వృ.వి.)

ఇక్షువత్త్రిము నం. ఎ. అ. పుం. భాన్యభేదము.

ఇక్షుపాతము నం. ఎ. అ. పుం. పాకము పట్టిన చెఱుకు
రసము.

ఇక్షుప్రము నం. ఎ. అ. పుం. కరము, తెల్లు
(వృ.వి.)

ఇక్షువారిక సం. వి. అ. స్త్రీ. శరము, తెల్లు (వృ.వి.)
ఇక్షుమేహము సం. వి. అ. పుం. మధుమేహ మను
రోగము.

ఇక్షయంత్రము సం. వి. అ. న. చెఱకుంసము
తీయుయంత్రము, చెఱకుగానుంగ.

ఇక్షయోని సం. వి. శ. పుం. పుండ్రేకుపు, నలుపు
గలసినయెఱ్ఱ చెఱకు.

ఇక్షరకము సం. వి. అ. పుం. కాశతృణము, తెల్లు
గడ్డి.

ఇక్షరము సం. వి. అ. పుం. 1. గోతురము, పల్లెరు
(వృ.వి.) 2. ములుగొలిమిడి (వృ.వి.) 3.
చెఱకు (వృ.వి.) 4. కాశము, తెల్లు (వృ.వి.)

ఇక్షరసము సం. వి. అ. పుం. 1. చెఱకుంసము. 2.
ఒకవిధమగు తెల్లు (వృ.వి.)

ఇక్షవణము సం. వి. అ. న. చెఱకుతోట.

ఇక్షవల్లరి సం - ఇక్షువల్లి.

ఇక్షవల్లి సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఊరవిదారి, నల్ల నేల
గుమ్మడు (వృ.వి.)

ఇక్షవాటి సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. చెఱకుతోట 2.
పుండ్రకమను చెఱకు (వృ.వి.)

ఇక్షవాటిక సం. వి. అ. స్త్రీ - ఇక్షువాటి.

ఇక్షవారిక సం. వి. అ. స్త్రీ. కాశము, తెల్లు
(వృ.వి.)

ఇక్షపు సం. వి. శ. పుం. 1. ఇంచు, చెఱకు
(వృ.వి.) (దీని భేదములు-పుండ్రము, కాంఠా
రము, శతపర్వము, బంగాళము, నేపాళము,
మొ.)

ఇక్షశరము సం. వి. అ. పుం. కాశభేదము, ఒక
జాతి తెల్లు (వృ.వి.)

ఇక్షకాకటము సం. వి. అ. (అ. అ. అ.) చెఱకు
పంచెడుది (పొలము.)

ఇక్షకాకినము సం. - ఇక్షుకాకటము.

ఇక్షాదము సం. వి. అ. పుం. చెఱకుసముద్రము.

ఇక్షాకు(పు) సం. వి. శ. పుం. మార్యవంశపు
రాజులలో నొకడు ఈ. స్త్రీ. చేదుసొఱ (వృ.వి.)

నీ. మనువు నిక్షాకు వేడిన...వై. 1. 78.

ఇగము-ఇవము.

తే. చల్ల న యివం విగం బీము చలిమిరి చలి,
జలుబు నీ తివతాళింపు చలువ యివకఁ
యనఁగ శీతంబు గుడిగుణాఖ్యలఁ దగు
హర. ఆం. భా. 1. 80.

ఇగిడించే-నిగిడించే.

(ప్రయోగించు)

నీ. అసురు లుద్ధతి కూలహలభిందిపాలంబు లడ
రించి రడఁగించె నర్జునుండు, దైత్యు లుద్ధం
డించి దండశంకులశక్తు లిగిడించి రుడిగించె
నింద్రసుతుఁడు. హర. 7. 164.

ఇగిరించే' అ. శ్రీ. (√ఇరుగు') 1. మొలకలెత్తు,
అంకురించు.

వ. ...భవదరుణచరణనిహతిఁ జెకలిన కఱకు
చెఱకలు మగుడ నిగిరించిన తెఱంగునఁ
బరఁగు కార్మోగుల తెగలను గని. వసు.
2. 11.

2. పల్లవించు, చిగుళ్లుపెట్టు.

కా. ఏదే నొక్క పురంద్రుని గానసుధచే హేలాక
రాంభోజవీ, చాదండం విగిరించెనా నఖరు
చుల్ నర్తింప...రాజ. చ. 1. 4. రా. వి.
4. 128.

3. చిగురువలె నగు-ఎఱ్ఱ నగు.

క. పట్టుకొని కట్టి రావణు, కట్టెదుటను బెట్టి
తోకఁ గ్రందుగఁ గోగల్. చుట్టించి యింగ
లంబున, ముట్టించిన ననుమఁ డలిగి మొగ
మిగిరింపక. యయా. 8. 25,

ఇగిరించే' న. శ్రీ. (√ఇగురు') ఇగురఁజేయు;
పోగొట్టు, నశింపఁజేయు.

చ....రాక్షసు భయంపడఁ జేసి పయోధినాథు
జీవన మిగిరించి గంధవహు వంచి....పద్మ
7. 89.

ద్వి. ఈదహనజ్వర మిగిరింపు తండ్రీ.ద్వి. భాగ.
(ప్ర).)

ఇగిరిక(కె) వి. (√ఇగురు') హవిష్యము, అత్రైసర
న్నము. ఆం. భా. 2. 172.

ఇగిరించే - ఇగులుచే. అ. శ్రీ. పండ్లు కనఁబడు
వట్లు నోరు తెఱచు.

క. ఎనుపోతు నీసమాన మె, యినకిరణముసోకె
నేని యిగిలించుచుఁ దాఁ, జనలేక నిలుచు
నీవే, ఘనుడవు పద గోవృషంబ కాలా
భ్రనిభా. శేష. 8. 201.

క. తగిలించుకొన్న మీఁదట, నిగిలించుటె కాని
కార్యమే మున్నది. శుక. 2. 291.

న. శ్రీ. (పండ్లు) వెలిపుచ్చు, బయలుపలుచు;
(నోరు) తెలుచు.

సీ. సొంపుతో నద్దంబుఁ జూచి పండ్లిగిలించు...
శుక. 3. 78.

ద్వి. తగిలి గద్దించుఁ దలఁకుచు మూతి, యిగి
లించుకొని మొగం బెత్తి చూచుచును. బస.
పు. 5. 477 పం.

జ. ఇగిలింత.

ఇగిలింత ఎ. (√ఇగిలింఁ) ఇగిలించుట. (శ. ౦.)

ఇగురాకుఁబోడి ఎ. (ఇగురు' + అకు + పోడి)
ఇగురుఁబోడి.

ఉ. ఆ యిగురాకుఁబోడి వినయంబున డగ్గటి
తండ్రి కిట్లనున్. పర. 4. 88.

ఇగురు' - ఇవురు', చిగురు', చివురు'. ఎ. (శ. ఇగురు,
చిగురు.) 1. చిగురు, పల్ల వము.

చ. ఇగురులవంటి నీయడుగు లిక్కడికర్కిశ
భూమి సోఁకినన్, నొగిలెనొ యంచు నా
మనసు నొప్పి వహించినది ... ఉ. రా. 7.
469.

2. పండ్లచుట్టును చిగురువలె నెఱ్ఱగాను
మృదువుగాను నుండెడికండ.

ఆ. ...చేతులతీఁట వోఁ,బొడువఁ జాలునేని
మృదుఁడు గాక, నిరత మిగురు గుట్టి
నెత్తురు ద్రాగిన, భంగి గాక నాకు బాలుఁ
డెదురె. కు. సం. 10. 511.

అ. శ్రీ. (శ. ఇగుర్, ఇగురు, చిగురు.) పల్ల
వించు; అలరు, సంతసించు.

సీ ...ఈఁదిరు నెంత నువర్ణ మెంత యిచ్చినఁ
జిత్తమిగురు వంత, కాశీ. 7. 244.

జ. ఇగిరించు', ఇగురాకుఁబోడి, ఇగురుఁ
గై దువుజోదు, ఇగురుఁబోడి, ఇగురుకొను,
ఇగురుచు, ఇగురుపెట్టు, ఇగురొత్తు, ఇగురు.

ఇగురు' - ఇవురు'. అ. శ్రీ. (శ. ఇగురు.) ఇంకు,
జోపించు.

క. ఈతటిని నిగురఁజేసెద, కాతోగ్రాస్త్రముల
ననుచు...భా. రా. ఆర. 2. 815.

ఎ. పులుసు పెట్టకుండ వండినకూర.

(వ్యవ) నేఁడు మాయింట వంకాయయిగురు
చేసినారు.

విణ. పులుసు పెట్టకుండ జేసినది. (పచ్చడి, మొ.)

(వ్యవ) వంకాయలతో ఇగురుపచ్చడియు
పులుసుపచ్చడియుఁ గూడఁ జేసికొందురు.

జ. ఇగురుచు, ఇగిరించు', ఇగిరిక.

ఇగురుఁగై దువుజోదు (√ఇగురు') మన్మథుఁడు.

సీ. ఏమంతి సౌభాగ్య మిగురుఁగై దువుజోదు
లాలిత్యలీలకు మేలుబంతి. భీమ. 1. 19.

ఇగురుఁబోడి(ణి) ఎ. (√ఇగురు') చిగురువలె
మనోజ్ఞురాలగు అఁడుది; అఁడుది.

సీ. ఏపదార్థంబు నాయెదుటఁ బెట్టకమున్న
యెవ్వారి కొసఁగ దోయిగురుఁబోడి.
పా8. 1. 94.

ఇగురుకొ(ర్కొ)ను - ఇగురుమే.

(చిగిరించు.)

ఉ. మారునిమేల్కటారి యెలమావినిగుర్కొను
కొమ్మ మేలి బంగారుమెఱుంగుతీవ ...
చెన్న. 1. 242.

ఇగురుమే'(ర్పు) - ఇగిరించు.'

(చిగిరించు, పల్లవించు)

ఉ. గట్టున కేగుదెంచి తొలుకారు మెఱుం
గులఁ బోలునంగనల్, గట్టిరి చంద్రకాపు
లెసఁగన్ దనువల్లు లిగిరెనో యనన్. రాజ.
చ. 2. 164.

ఉ. అడపొడ గానరాక తెగటాటియుఁ గాలిన
యట్టిమోడుకై, వడి రతిలోచనాంబువుల
వాన నిగిర్చితె. మనుచ. 8. 46.

(అంకురించు, పుట్టు)

వ....పగడంపుఁ జిగురుటధరములతుదల నిగు
రుచు చిటుతవగపులు విగియ వగినం దెగి
పడియెడు వనువడువున వడుగడుగునకు

వడవడ వడంకుచుం బిడికిట నడంగునడు
ముల తెడంగును...భీమ. 1. 117.

సీ. మది నిగిర్చినమాట మగువ నీపెంపునఁ గుదిసి
నానాలుకతుడికి రాదు. భార. విరా. 2 47.

ఇగురుమే¹(మే) - ఇగ్గిరించే².

(ఇంకఁజేయు, ఇగురఁజేయు)

క....తడియొత్తుమణుం, గున నొయ్యన మేని
తడి యిగుర్పగ నొత్తన్. నైష. 6. 42.

ఇగురువెట్టు - ఇగురొత్తు.

(అనురక్తమగు)

సీ. ఏపువ్వుఁబోఁడుల యిసిరింత చూపుల
ఋముల గట్టమవంబు లిగురువెట్టు. కాశీ.
8. 189.

ఇగురొత్తు అ. శ్రీ. (✓ఇగురు¹) 1. పల్లవించు,
చిగిరించు. 2. అనురక్తమగు.

(ప్రభాతవర్ణనము)

సీ. ...మలయపవను, నింపారుచోకున నిగు
రొత్తు చిత్తంబు లెలసి యొండొరులపైఁ
బోలయు చూడ్కులు...భార. విరా. 2.
288.

8. నికసించు, ఉత్సాహయుక్తమగు.

క. ఎన మీఱినవేడ్క నుల్ల మిగురొత్తంగన్.
అచ్చ. రా. అయో. 3.

గీ. చిత్త మిగురొత్త జన్నయసిద్ధ మంత్రీ,
కొలుపు గూర్చుండి నను వేడ్కఁ బిలువఁ
బంచి. విక్ర. 1. 19.

4. ఉదయించు, ప్రాదుర్భవించు, కలుగు.

సీ. ఒకదీవి తవణిల్లు నొకఋతు ప్రాతంభ మొక
దీవి నగురొత్తు నొందు ఋతువు. కాశీ. 1.
129.

క. కోరిక లిగురొత్తంగఁ ద, త్రాప్తంభ
మొనరె సత్యధవుని యనుజ్ఞన్. పారి.
5. 68.

వ. వేడ్కలిగురొత్తు చిత్తంబున నద్దేవోత్త
ముందు. ప్రభా. 1. 67.

ఇగురుమే¹(మే) - ఇగిరించే.

(న. శ్రీ. ఇగిరించు.)

సీ. కిక్కురించుచును బండ్లిగిల్చి చూపుచు వెనఁ
గొమ్మకొమ్మకు నులుకుచు నదల్పు. భాగ.
10. ఉ. 544.

గీ...పండ్లిగుల్పుచు. నైష. 7. 52.

క. నగచరుఁ డది విని వెఱఁ బండ్లిగిలిచి
వడవడ వడంకి యెదపడి చెడితిన్....మోస
పోయితి ననియెన్. వేం. పంచ. 4. 76.

ఇగో - ఇదిగో. (క. ఇగో, ఇతో, ఇకొ.)

ఉ...వీడిగో. గుఱ్ఱపుదొంగ వచ్చె...తై. భా.
3. 114. (క.ర. పా-వీడుగో-ముద్రి.పా.)

ఇగ్గు అ. శ్రీ. 1. వెనుక కొలుగు; ఒలుగు.

ఉ. ఇగ్గెడు వెన్కకుం బయికి నీడ్చినఁ బైఁట
దొలంగఁజేయఁ గే, తొగ్గెడు రెమ్మి పోక
ముడి యూడ్చినఁ గ్రుగిలి రెండుకొంగులున్,
లిగ్గ నడంచుచున్ విడిచి పెట్టదు కాల ననం
బనేమి యాసిగ్గుకు సిగ్గు లేదిటులు నేసిన
పిమ్మట నుండ వచ్చునే. విజ. వి. 2. 30.

న. శ్రీ. లాగు.

సీ. సాహిణి రా నిగ్గ సాధించునావలరాజు
క్రొత్త చిలుక తేజి యనఁగ. చంద్రి. 6.
122.

ఉ...అ. ద్దానిచెఱంగువట్టిన నుదాత్తత నిగ్గుక
కోప మయ్యెడన్, మానక యున్నదాని...
బిల్లి. 3. 109.

జ. ఇగ్గులాట, ఇగ్గులాడు, ఇల్లిగ్గులు.

ఇగ్గులాట ఎ. (✓ఇగ్గు) ఇగ్గులాడుట.

ఇగ్గులాడు అ. శ్రీ. (✓ఇగ్గు) పెనఁగులాడు.

వ. కంకణరుణరుణత్కారంబు లుల్లసిల్లి
నగ్గలం బగు సిగ్గుతమకంబు లిగ్గులాడ నంచ
లంచల నించించుక తిరిగితిరిగి చూచుచు.
ఉ. హరిశ్చ. 8. 87.

గీ. వనమృగంబులపాలకువ గమటఁ దెలిపె,
వేటకాండ్రకుఁ గుర్కురవితతి యపుడు,
పట్టఁ బట్టంగ నిలువక బలిమి నిగ్గు, లాడి
యెగురుచుఁ దమకించుజాడవలన. కవిరా.
2. 98.

న. శ్రీ. వెనకకులాగు.

చ. చిరగతి నిగ్గులాడకునె సిగ్గ మనం బచలత్వ
మొందకే, నెరపకుమీ నిమేషమును నేత్రమ
...చూచెద శ్రీధరుడైన కృష్ణునిన్.
రస. 3 గు. 5 కు. 10 ప.

ఇగ్రుమే - ఇగురుమే¹. (ఇందలి ఇకారములఘువు.)
(అంకురించు, పుట్టు)

గీ....లతాంగి, యెట్టి శ్లేశంబులకు నైన నీడఁ
బోదు, తనమవంబున నిగ్రుచు సంతాన
కాంక్ష. శివరా. 2. 89.

గీ. ఇగ్రుచు తోర్కులఁ దనదెంద మివతళింప.
కవిక. 8. 222.

ఇచ్చేటు - ఇచ్చోటు. భార. స్వ. 48, 51. దశా.2.
148. (ఇచటకా - ఈవిషయమున)

ఇచికిలము నం. ఎ. అ. పుం. బురద. (హలా. ని.)

ఇచ్చేటు - ఇచ్చోటు. భార. స్వ. 7.

ఇచ్చే ఎ. (నం. ఇచ్చా.) 1. తోరిక.

నీ...నీకు నావిభవంబు కానంగ రాదు, గుప్త
మై యున్నది గుహాయందు నా కిచ్చ పుట్టిన
నప్పుడు పొలిచి తోచు. భార. కాం. 4.
892.

గీ. ఇచ్చ యెఱిగినరతికేళి మెచ్చి పొగడు.
మనుచ. 8. 128.

ఇచ్చఁజను, ఇచ్చఁజాలు - ఇష్టప్రకారము
పోవు.

క. ఎచ్చోట నున్నవాఁడతఁ, డిచ్చోటికి నేల
రాఁడొ యిప్పు డనుడుఁ దా, నచ్చట
నంతర్నితుడై, యిచ్చఁజనియెఁ దోచు
నేటియెల్లిటితోనన్. భార. విరా. 5. 801.

గీ. ...అచ్చెలువచెలుపుఁ, దగిలి తనయిచ్చఁ
జాలుచిత్తంబువజ్జ, నరిగి యిట్లను నక్కిచ
కాధముండు భార. విరా. 2. 85.

2. చిత్తము, మనస్సు.

అ....భూతతోటిమంచు, వోలెఁ దోచు విరియు
బుద్ధిమంతులు దాని, కిచ్చ వగవ రింత
యెఱుఁగ నెట్లు. భార. కాం. 4. 892.

అ. ఇదియ సుమ్ముమాకు నిచ్చతోఁగలతోరికి,
పొసఁగ నీదువలనఁ బొందువడియె. భాగ.
8. 223.

ఇచ్చకువచ్చినట్లు, ఇచ్చివచ్చిట్లు - మనసునకు
వచ్చినట్లు, యథేష్టముగా.

ఉ...కడు వట్టి ప్రజ్ఞచే, నిచ్చకువచ్చినట్లు చరి
యించును దుష్కవి తచ్చరిత్ర మే,యచ్చున
నెన్నిచూచినను హా నగుఁజాటు గదా గడిం
పఁగఁ. విప్ర. 1. 14.

ఎఱ. ఇష్ట మైనది, ప్రియమైనది.

క. సన్నిధిఁ బన్నగహారుడు, పెన్నిధిఁగని
పొంగుచున్న పేదలక్రియ న, య్యన్నం
దమ్మునిఁ గని మీ, కెన్నఁగ నేవరము లిచ్చ
యిచ్చెద వానిన్. ఉ. హరి. 4. 15.

జ. ఇచ్చకదారి, ఇచ్చకము, ఇచ్చకాలమారి,
ఇచ్చకుడు, ఇచ్చగించు, ఇచ్చగింత, ఇచ్చ
గొండి, ఇచ్చమానికము.

ఇచ్చేకదారి ఎఱ. (✓ఇచ్చేకము) ముఖప్రీతికరము
లగుకృత్యములు చేయువాడు;

గీ. చూచి వలదస్స మానక సురఁటి వినరు,
నేమి మాటాడినను నుతియించు మిగులఁ,
జిటిక లిడు జృంభణంబునఁ జేరి దివిజ, వైరి
కగదారి యిచ్చకదారి యగుచు. దశా. 2.
129.

(ఇది యాయొక చోటనే కన్పట్టుచున్నది.)

ఇచ్చేకము ఎ. (✓ఇచ్చే) 1. ముఖప్రీతి.

చ. అతులమహానుభావ మని యవ్విరిఁ దా నొక
పెద్ద చేసి య,చ్యుతునకు నిచ్చకం బొదవ
నూడిద యిచ్చిన నిచ్చుఁగాక. పారి. 1. 84.

చ. అని మొనఁ బక్తికంతుఁ దునుమాడినమేలు
దలంచి యిచ్చకం, బునకు ధరాజ మంచి
దని బొంకిరి వేల్పులు నీతభావ మే, గని
యును మూఢులిట్లు లనఁగాఁ గల రంచుఁ
దలంచి కాదె య, య్యనలము మండఁజేసి
చారు మంటిని దానిని దల్పరైరిగా. ఉ.
రా. 6. 215.

2. ముఖస్తుతి.

గీ. అతివ నీకనుబొమలకప్రతి యటంచు, నెట్టి
ధర్మంబువై నాన యిడఁగ వచ్చు, నిచ్చ
కము గాదు సుమ్ము నేఁ దిది నిజమ్ము.
సారంగ. 2. 204.

2. ముఖప్రీతికై పలుకుమాట: ప్రయవచనము.
చ...మనుజేంద్ర నీవు గమనట్లు నయస్థితి నేను
గాన నేర్తునె యయినన్ మనంబునకుఁ
దోచినలాగున విన్నవించు నీ, యనుమతిఁ
జేసి నిర్భయత నావుల కిచ్చక మాడ
వచ్చునే. కళా. 7. 250.

నీ...ఇష్టోక్తి భాసిల్లు నిచ్చక మన ...అం. భా.
1. 117.

గీ. ఏలు నిలువఁ గే లొగ్గుట యిచ్చకంబు, మత్త
కరిఁ గెరలించుట మాయచేత, కొండ నెది
రించి తగరు డీకొనుట కడిమి, కాన నధికుని
యెడ మేలు దాన ముండు. కవిక. 2. 37.
(ఇట సామోపాయ మని భావము.)

4. మోహము, వలపు.

నీ. ఇచ్చకం బిగురొత్తఁ బచ్చిదేరఁగఁ బల్కు
ముద్దిడరా యని యొద్ది కరుగు. హంస.
2. 104.

గీ. అరమరలు లేనికూటమి నధిపుఁడవుడు, కుల
వధూటుల నెంతయుఁ గుస్తరించి, పచ్చివగ
దేరురతులతో నిచ్చనిచ్చ, లిచ్చకము వుట్టఁ
జేయుచు నెనసి యుండె. హంస. 5. 385.

విజ. ముఖప్రీతికంము; ప్రీతికంము, ప్రయము.

అ. ...చారవనితపలుకు, లిచ్చకంబు లనక
యెవ్వరు నమ్మెద,రు...కళా. 4. 24.

గీ. తగవు ధర్మంబు విడిచి సత్యంబు వదలి,
యితఁడు పిలువని పేరంట మేగుదెంచి,
పాడిఁ జెప్పెద ననుచు దబ్బులు వలికె,
గాలకాళికునకు నిచ్చకంబు గాఁగ. హరిశ్చ.
4. 188.

నీ. మెచ్చినచోఁ గొంచె మిచ్చు తెన్నఁడు లేదు
మొగమిచ్చకపు మెచ్చు మొదలే లేదు. విజ.
వి. 1. 21.

నీ. ఇనకుమారునిమది కిచ్చకంబుగఁ బొంచి
వారిని జంపు లేవీలు నీకు. సిం. నార. 24.

ఇచ్చేకాలమారి విజ. (✓ఇచ్చేకము) ఇచ్చకము
లాడుస్వభావము కలవాఁడు.

తే. ఎసఁగుచుండును బ్రయవాది యిచ్చకాల,
మారి యన...అం. భా. 8. 8.

ఇచ్చేకుఁడు విజ. (✓ఇచ్చేకము—క. ఇచ్చక.) ముఖ
ప్రీతికరుఁడు; కపటవర్తనుఁడు.

గీ. అప్పు డిచ్చకు లగుచు బ్రాహ్మణులు గొంద,
తాత్పర్యనిభూమి విడువలే కలికభూతి,
గడ్డముల నాన రుదురాక లిడ్డనంది, మాత
సంహిత లిటికించి చొరఁ దొడఁగిరి. ఆము.

4. 48. (ఇదిపెక్కు ప్రతులపాఠము.
'ఇచ్చకు లగు బ్రాహ్మణౌఘ మెల్ల, నాత్మ'
అని వావిళ్లప్రతి.)

ఇచ్చేగింమే స. శ్రీ. (✓ఇచ్చే) 1. వాంఛించు,
కోరు.

క. తమపిన్ననాఁటియాటల, క్రమమంతయుఁ
దలఁచి వేడ్క గడలుకొలఁగఁ జి. తము
నందు గోకులాలో, కమహోత్సవ మిచ్చ
గించి కరమిష్టమునక. హరి. ఉ. 2. 70.

చ. ...వేఱొక టిచ్చగింప కే,మని వనిఁ జూడఁ
గోరితి. ఉ. రా. 6. 238.

2. మెచ్చు:

నీ. భాససామిల్లిక ప్రతిభాసమున్నేష పేలా
విశేషంబు నిచ్చగించి. నైష. 1. 7.

గీ. కాలకంధర హర కాలకాల యనుచు, వచ్చె
నింటికి జనకోటి యిచ్చగింప. హరి. 2. 87.

3. అంగీకరించు.

గీ. హరిహరహరణ్యగర్భాదు లగుమహాత్ము,
లెల్ల నెప్పుడు సంసార మిచ్చగించి, పుత్ర
పాత్ర పరివరాభ్యుదయవంతు, లగుతెలుం
గనె యేకవీరాగ్రగణ్య. శుక. 1. 278.

ఉ. నాతలఁ విచ్చగింపు మనినఁ బ్రభుఁ డించుక
యియ్యకోలునక. హరి. ఉ. 7. 282.

అ శ్రీ. 1. ఇష్టపడు, ఒప్పుకొను.

గీ. ధార్తరాష్ట్రు లున్నత్తులు దగినపలుకు, లేల
విని సంధిసేయుట కిచ్చగింతు, రెదిరిఁదమ్మును
నెఱిఁగియేని వార, లంతలంతలు సేయుదు
రయ్య నాఁడు. భార. ఉద్యో. 4. 78.

నీ. ఆచార్య ప్రయభామ యని కొన్నిదినంబు
లిచ్చగింపఁడు తెప్ప లెత్తిచూడ. కాళీ.
4. 198.

2. సంతసించు.

గీ. చంపకారణ్య మరయుచు జగతి నద్భుతం
బయిన పుండరీక కేదార నేతు, వై ఖరికి నిచ్చ
గించుచు వచ్చివచ్చి. వసు, 2. 94.

ఇచ్చేగింత ఎ. (✓ఇచ్చేగించే) ఇయ్యకోలు, అంగీ
కారము (శ. ర.).

ఇచ్చేగొండి ఎఱ. (✓ఇచ్చేకము) ఇచ్చకము లాడు
వాడు.

సీ. ఇచ్చగొండుల కిచ్చి యుచ్చమల్లుల కిచ్చి
వారక యుత్పించువారి కిచ్చి. విక్ర. 7.124.

ఇచ్చేటు - ఇచ్చోటు.

భార. స్వ. 22. భార. శాం. 8. 502.

ఇచ్చేమానికము (ఇచ్చే) - కోరిక లిచ్చుమణి -
చింతామణి.

తే. ఇచ్చమానిక మేయూరిరచ్చతాయి, పెట్టె
లుగు మ్రాకు లేయూరి పెరటిచెట్టులు
...చంద్ర. 2. 66.

ఇచ్చిపుచ్చేకోలు ఎ. (✓ఇచ్చే) ఇచ్చిపుచ్చుకొనుట
(శ. ర.)

ఇచ్చే-న.క్ర. (శ. క. ఈ, ఖ. ఇసీ-ఇండు, ఈడు,
ఈపుత, మొ. విశేషరూపములు సిద్ధించును.)
(ఒకనిది మఱియొకని) అధీనముచేయు.

1. ఇడు, ఒనగు.

గీ. మమత మొనవంటఁ దెలనాకుమడుపుఁ
గొఱికి, చెలుపునకు నియ్యఁగోరు నచ్చి
గురుఁబోడి. దశా. 8. 17.

2. దానాదిరూపముగా నొనగు.

సీ. ఇట్టి క్రూరులయింటి కిచ్చినమనవారి నందుఁ
గాక...భార. ఉద్యో. 3. 195.

క. రండని పిలువఁ బనిచి పా, లిం డని కొడుకు
లకుఁ జెప్పి యింద్రప్రస్థం బొందెను వేటొక
పట్టన, మొందెను మా కిచ్చి యనుచు టుచి
తమ కాదే. భార. ఉద్యో. 1. 827.

చ. ...దీనిఁ గన్నొన నధికారి వీ పగుటకుం
గొను మిచ్చెద మూలమంత్రముగా. కవిక.
వీరి. 1. 38.

ఇచ్చిపుచ్చుకొను-(క) కన్య నిచ్చిపుచ్చుకొను,
వియ్యమందు.

గీ. చుట్టటికమున నిచ్చిపుచ్చుకొను బంధు, జాల
మెంతయు గౌరవసరణిఁజూడ. దశా. 8.49.

(చ) అప్పిచ్చిపుచ్చుకొను, వ్యవహారసంబంధము
కలిగి యుండు.

సీ. కిక్కురించి రిచ్చిపుచ్చుకొనుచోటులవార లాఁ
కకు లోనుగా కప్పల్లిక. మమచ. 8. 129.

8. వశపటచు, అధీనముచేయు.

సీ. మనసుఁ గామక్రోధమదలోభముల కిచ్చి సడ
లింతు రన్వయాచారసరణి. భీమ. 5. 173.

సీ. ...ఎవ్వఁ గీ. దేని సప్తాంగములు నీకు నిచ్చి
చెట్లు, వట్టి పెన్దాలతిప్పలు వట్టి తిరుగు.
ఆము. 3. 24.

4. (ధ్వని, పూజ, ప్రతిజ్ఞ, మొ.) చేయు,
కావించు.

అ. ...ఎలుగు లిచ్చుచున్నవాడు. భార. ఆది.
6. 290.

అ. ఇట్లు సింహనాద మిచ్చినభీముని ... భార.
ద్రో. 4. 157.

సీ. కొక్కొక్కోకో యని కొమరసామి రథంబు
కంకంబు సాచిత్రకేంకారమిచ్చె. భీమ. 2.28.

గీ. అతిథి యైయున్న శంభున కర్పిలిచ్చి. వార.
8. 34.

చ. తడయక సామభేదముల దానములన్ దయ
తోడ నమ్మఁగా, నొడివియు సత్యమిచ్చియుఁ
జనున్ జననాథ కృతాపకారులన్, గడఁగి
వధిపఁగా...భార. ఆది. 6. 118.

అ. ...నా, యిచ్చుతాన కౌఁవేంద్ర విమము.
భార. ద్రో. 5. 388.

ఉపదేశమిచ్చు-ఉపదేశముచేయు, ఉపదేశించు.

శా. ...నాకుం దపశ్చర్యాసిద్ధికి నొక్కమంత్ర
ముపదేశంబిచ్చి రక్షింపవే. వరాహ. 7. 77.

5. (మనసు, మర్మము, మొ.) వెలిపుచ్చు, ప్రక
టించు.

చ. అడిగిన దిచ్చు నర్థులకు నాపుల కిచ్చు
మనంబు...కాళ. 8. 147.

గీ. నిన్నుఁ జూచు నహల్యకు నెనరులేదె,
హృదయమియ్యదు పతిభీతి నింతె కాక.
దశా. 7. 1. 108.

క. ...మఱి నమ్మక మర్మమీక మనవలె మనుతీ.
ను. శ. 29.

ఉదా: అర్థ మిచ్చు. తాత్పర్య మిచ్చు.

6. (బలి, కృతి, మొ) అర్పించు.

క. ఈమెఱుగుగండక తైర, చే మిడిదల యిచ్చు
సాహసికుడు శిరం బ, లే మగుడంగ నదుకు
కొనం, గా మని చంపుఁ దనుఁ జంపఁ గడఁ
గినవానిన్. కళా. 6. 48.

సీ. కన్నె నిచ్చినవానిఁ గబ్బ మిచ్చినవాని సొం
పుగా నింపుగాఁ జూడవలయు. వేణు. 29.

క...చంపుకావ్యమ్మగునీ, శ్రీవిష్ణుపురాణము
నా, కీవలయు...వి. పు. 1. 25.

7. కలిగించు.

గీ. ఇన్ని భాగ్యంబులును గూడి యిచ్చె మనకుఁ,
గాళికాక్షేత్ర రాజవీణాసుఖంబు. కాళి.
2. 84.

గీ. పుణ్యవాసనలూరక పోపు సూపె, యెట్లుఁ
దమతమఫలముల నిచ్చుఁ గాని. కళా. 5.
184.

సీ. ఇంచు కేమలుటఁ దోఁపించి వ్రేటున కాస
యిచ్చిన వేయ వాఁడెత్తినట్టి ... కళా.
8. 68.

ఉ. వేడుక లిచ్చు మెచ్చుగలవెన్నెలదాల్ నెల
రాలజాడలుకా. ఇందు. 4. 9.

గీ. శోకభయకారణంబులు లోకమున న, నేక
ములు దానఁ దలసూపుశోకములకు,
భయములకు బుద్ధినెడ యీఁడు పండి
తుండు, మూఢుఁడవి త్రోవ నేరండు
మునుగు వగల. భార. శాం. 1. 188.

8. త్యజించు, విడుచు, వదలు.

ఉ....సత్యల మొందునంతకున్, బట్టినకార్య
మీశ్వరుఁడు వట్టి న నీనిదృఢప్రతిజ్ఞలు...
పాండు. 1. 110.

అ. ఎట్టి రాజులును మహీసురోత్తము తెడు,
రరుగుదెంచు నప్పు డధికభక్తి, నెరఁగి
ప్రియము వలికి తెరు విత్తు రిట్టిద, ధర్మ
వీపు దీనిఁ దలఁపవెట్టు. భార, ఆది. 7.111.

9. తుమున్నర్థకములకు అనుప్రయుక్తమగు
నపుడు.

(క) చేయు, అడ్డు పెట్టకుండు, సమ్మతించు,
అంగీకరించు. మొ. అర్థము లిచ్చును.
భార. ఉద్యో. 2. 88.

(చననిచ్చు - చనఁజేయు.)

క. నిలువేదయింటి కేటికి, బలతెంచు నిధాన
మట్లు పలకెంచినయే, నిలువేద యథా
గ్యతఁ దలు, పిఱియఁగ నిడుఁగాక చొరఁగ
నిచ్చునె దానిన్. నైష. 4. 78.

సీ. మునివృత్తి నడవికిఁ జనియెద నందునే జన
కుండు నన్నేల చనఁగ నిచ్చు. మార్క.
8. 48.

(చ) ఉపేక్షను-అనాదరమును-తెలుపును,

ఉ. చిత్తజుఁ డల్గి తూపుమొన చేసినఁ జేయఁగ
నిమ్ము వైధ్వజం, తెత్తిన నెత్తనిమ్ము వచి
యించెదఁ గల్గినమాట గట్టిగా. విజ. వి.
8. 15.

10. ప్రేరణార్థకము. (చూ. ఇంచు.)

శాపమిచ్చు - శాపము పెట్టు.

సీ....నీ విట్లు సనుదేక తక్కిన శాపమిత్తు. భార.
భీష్మ. 1. 157.

చెవియిచ్చివిను - చెవియొగ్గి విను, శ్రద్ధతోవిను.
హారతియిచ్చు - నివాళిపట్టు.

ముద్దిచ్చు - ముద్దు పెట్టుకొన నిచ్చు.

వెన్నిచ్చు - వెనుదీయు.

(ఇట్లే ఇతరములు గ్రహించునది.)

జ. ఇప్పించు, ఈగి, ఈగికాడు, ఈగిచేయి,
ఈగిమామ, ఈగులకెంపు, ఈవరి, ఈవి,
ఈవికాడు, ఈవిమామ, ఈవులకెంపు,
ఈవులమొదపు, ఈవులమామ, ఈవుల
రతనము.

ఇచ్చోటు - ఇచ్చోటు.

ఇచ్చోట్రు. (✓ఇచ్చోటు) 1. ఈస్థలమునందు.
భార. స్వ. 88. భాగ. 10. పూ. 504.

2. ఈసమయమందు, ఇప్పుడు.

ఇచ్చోటు ఎ. ఔ. ఈచోటు, ఈస్థలము. (చూ. అ
చ్చోటు.)

భార. విరా. 5. 801. భాగ. 10. పూ. 975.

జ. ఇచట, ఇచోటు, ఇచ్చట, ఇచ్చోటు, ఇచ్చో.

ఇచ్చ సం. ఎ. అ. ప్రే. అభిలాష, కోరిక.

ఇచ్చకము సం. ఎ. అ. (అ. వృశా. అ.) ఇచ్చ గలది,
ఇచ్చించునది. ఎ. అ. వం. మాకులుంగము,
మాదీఫలము (వృ. వి.) (వాచ.).

ఇచ్చత్ నం. ౪౮౪. కోరుచున్న.

ఇచ్చయింఁచు నం. ౫. ౮౩. కోరు.

ఉ. ...న,న్ని విపు దిచ్చయించినవి యిచ్చితి...

ఉ. రా. 5. 808.

అ. ౮౩. ఇష్టపడు, నమ్మించు.

మ. త. స్వచ్ఛమైన ఫణంబు మీరలు సక్కఁ బట్టి
మధింపఁగాఁ, బుచ్చ మేటికి మాకుఁ బట్టఁ
గఁ బూరుషత్వము గల్గి మే, మచ్చ మైన
తపోబలాధ్యయనాన్వయంబుల వారమై,
యిచ్చయింతుమె తుచ్చవృత్తికి నిండు మాకు
ఫణాగ్రముల్. భాగ. 8. 195.

(ఇచ్చుక్రిందనిచ్చిన. చి. ని. ఆనంద. పాఠ
ములు- ఇచ్చయంతుమె. ముద్రి. పాఠము
'ఇచ్చయించు' అనురూపముయొక్క సాధు
త్వము విచార్యము.)

ఇచ్చాత్మత నం. ౫. అ. శ్రీ. - ఇచ్చవచ్చినట్లు వేసి
నది - అధర్మపువడ్డి.

శ్లో. వృద్ధ్యేష్టాద్ధిచ్ఛక్రవృద్ధిః, ప్రతిమాసం తు
కాలికి, ఇచ్చాకృతా కామకృతా, కాయకా
కాయకర్మణా. (వాచ)

ఇచ్చాత్మతము నం. ౫. అ. శ్రీ. (అ. అ. అ.) ఇచ్చవచ్చి
నట్లు చేయఁబడినది, కామకృతము.

ఇచ్చావతి నం. ౫. ఈ. శ్రీ. కాముక ధనాదివిషయ
ములందు ఇచ్చగలశ్రీ.

ఇచ్చావసువు నం. ౫. ఈ. శ్రీ. కుజేరుఁడు.

ఇచ్చింఁచు నం. అ. ౮౩. ఇచ్చగించు, ఇష్టపడు.

వ. అద్దేవుని దివ్యాకారంబుఁ జూడ నిచ్చిం
చుచు. భాగ. 1. 124.

సీ. ఎవ్వనిఁ గరుణింప నిచ్చించితిని వానియఖల
విత్తంబు నే నజహరింతు. భాగ. 8. 881.

న ౮౩. కోరు. (చూ. ఇచ్చయించు.)

ఇచ్చితము నం. ౫. అ. శ్రీ. (అ. అ. అ.) కోరిక గలది.

ఇచ్చుకము నం. ౫. అ. శ్రీ. (అ. అ. అ.) కోరునది.

ఇచ్చువు నం. ౫. అ. శ్రీ. (అ. అ. అ.) కోరువాఁడు.

ఇహోకు ౫. 1. శ్రమము. 2. సంకటము. (శ. ర.)
(ఇహగు - బ్రా.)

ఇజ్జలము నం. ౫. అ. శ్రీ. హిజ్జలము, ఎజ్జ గన్నేరు
(వృ. వి.)

ఇజ్జ నం. ౫. అ. శ్రీ. 1. యజ్జము. 2. దానము.
3. సంగము, కూడిక. 4. ప్రతిమ. 5. పూజ.
6. కుంఠనకత్తె, కార్పుకత్తె. 7. ఆవు.

ఇజ్జము నం. ౫. అ. శ్రీ. - బృహస్పతి దేవతాకము
- పుష్య నక్షత్రము.

ఇజ్జాఁడు నం. ౫. అ. శ్రీ. (అ. అ. అ.) పూజాఁడు. ౫. అ.
శ్రీ. 1. బృహస్పతి. 2. గురువు 3. పరమేశ్వ
రుఁడు. 4. విష్ణువు.

ఇట ౫. ఏ. 1. ఈచోటు, ఇక్కడ.

అ....వార లిట దలంతు రొక్కొ. భార. ఆర.
1. 98.

ఉ. ...వాఁ డిట వచ్చువాఁడొ యే, నందుల
కేగుదాననొ. భార. ఆర. 2. 202. (ఇట-
ఇటకు).

మ. ...ఇటఁ గై కోవయ్య విస్తారమో, కడ
నిల్పంగదవయ్య. దశా. 1. 145. (ఇటన్ -
ఇక్కడనుండి)

సీ....రా వలనె నిటకు. ఆము. 2. 21.

క. ఉక్కటి సురిపతి కై నను, మ్రొక్కుము నృప
ధర్మ మూఁది మొనతలఁ బడిననా, మిక్కిలి
పేరును నిట దివి, నక్కజముగఁ బెంపుఁ
బడయ నగుట నుపేంద్రా. భార. ఉద్యో.
3. 380. (ఇటనా-ఈలోకమున)

2 ఇదంశ్చార్థకము, ఇది అనునర్థమిచ్చును.

క. ఇటువంటివి యిట కెక్కుడు, విటదిగుడువి
యొంద నెన్నియే నిదియును నొక్కటి
యొకనాఁటిద కాదొక, త్రుటిగీతఫలంబు
నొసఁగుదునె యిమ్మొయికి. ఆము. 8. 80.
(ఇటదిగుడివి - దీనికిఁ దక్కునవి)

ఇటమీదనా - ఇటుపై ని.

క. ...తమ, కాటికి నిటమీద నెవ్వ రాధా
రింబో. భార. భీష్మ. 1. 88.

ఉ....ఇటమీద నెప్పుడే, చొప్పున నుండునో.
నైష. 2. 67.

ఇటక్రితము-ఇంతకుమున్ను, ఇంతఃపూర్వము.
చ. ఇటక్రిత మెన్నితోయముల నిందుముఖముఖ
శేషమద్యమునా, గుటుకునఁ గ్రోలను...
ప్రబోధ. 3. 58.

అవ్య. ద్రు. ఈవల. (చూ. అట.)

జ. ఇటుఁబట్టి.

ఇటుఁబట్టి అవ్య. (✓ఇటు) ఇది మొదలుకొని, ఇంతటి నుండి.

చ. ...ఇటుఁబట్టి నీకు మీ, యనిమిష రాజు పాదములయాన నుమీ మఱి యేమి పల్కి నన్. నైష. 3. 144.

ఆ. దివమ కాని యింక భువనంబునం దిటఁ, బట్టి రాత్రి లేనియట్టు గాఁగఁ, జేసె నొక్కొవిధి. భార. విరా. 2. 313. (ఇది శ. ర. పాఠము. ఇటవట్టి. ముద్రి)

ఇటిక - ఇట్టిక.

సీ...అవ్య ద్వారసవనమండపమునట్ల, కనకంపు టిటికలఁ గట్టించి వివిధరత్నవికాసతోరణ ధ్వజము లెత్తి. జై. భా. 8. 177. ఆం. భా. 2. 29.

ఇటు అవ్య. (చూ. అచ్చోటు) 1. ఈవైపు.

సీ. ఇటు చూడు మిందఱు నిం తొప్పి యున్న వా రభలభూషణ భూషితాంగు లగుచు. కాళి. 7. 70.

మత్త. ...ఇంద్రునియల్కనై, రింతు నంచును సాహసం బొనరించి యే నిటు వచ్చితిన్. కళా. 3. 258.

2. ఈప్రకారము.

చ. తగునె యదు ప్రవీర యిటు ధౌర్త్యము నీ వొనరించి యీమరు,న్నగము హరించి వంచనఁ జనన్...పారి. 4. 58.

గీ. నిం గిటు త్రిశంకుకతన మాతంగవాటి, యయ్యె....ఆము. 2. 32.

వి. ఇదంశ్చార్థకము. (చూ. ఇటువంటి, ఇటువలె.)

ఇటీవలకా - కొలఁది కాలము క్రిందట.

(వ్యవ) ఈగ్రంథ మిటీవలనే అచ్చుపడినది.

ఇటీవలివారు - ఆధునికులు, నవీనులు.

జ. ఇటులు, ఇటువంటి, ఇటువలె, ఇట్లు.

ఇటుక - ఇట్టిక. ఆం. భా. 2. 29.

ఇటులు - ఇటు.

(ఈప్రకారము)

రగడ. మృగవిలోచన మేను చుఱుకన మేల మేలత నిటులు వ్రేయఁగ. పారి. 4. 16.

ఇటువంటి విజ. (✓ఇటు) ఇట్టి.

క. ఇటువంటిమిమ్ముఁ దెలిసిన, పటుబుద్ధికి భవపయోధిపశుఖురజనితా, వటమాత్రం బఁట...కాళ. 1. 81.

క. ఇటువంటివి యిట కెక్కుడు, విటదిగుడు వియ్యెంద నెన్నియేని...ఆము. 6. 60.

ద్వి. ఇటువంటిదూత నాకిపు డబ్బెనేని రం. రా. కిష్కిం. 200 పా. 2 పం

ఇటువలె ద్రు. (✓ఇటు) ఈప్రకారము.

క. ఇటువలె వెదకియు. రామా. 6. 65.

చ. ఇటువలె జవ్వనంపుమద మెచ్చఁగ నెచ్చెలు తిచ్చ మెచ్చఁగా, నటు నిటుఁ జెంతవారు చెరిలాడఁగ...ఉ. రా. 1. 172.

ఇట్పురము నం. వి. అ. పుం--కామముతోఁ దిరుగు నది - ఆఁబోతు.

ఇట్టకలు వి. వి. కాలక్రీడావిశేషము.

వ. గుజ్జెనగూళ్లు తుంపెనలు దాఁగిలిమూఁత లిట్టకలు సింగనావత్తి గుజగుజరేకులు. భోజనుతా పరిణయము. 2. 9.

ఇట్టలము విజ. అధికము.

చ. తలపడి పోర వారియరిదంబు లనేకము లొక్కపెట్ట యిట్టలపురయంబునం బొదివి దాసె...భార. విరా. 3. 189.

గీ. వినుము నృపసత్త్వమును రజస్సును దమస్సు, ననఁగ గుణములు ముప్పిరిగొనుచు నాత్మఁ,జుట్టుకొను నొండు మెయిఁ దెగ విట్టలముగ, నొలయువై రాగ్య మనుకొడ వలిన కాని. భార. కాం. 4. 192.

వి. (శ. ఇట్టణ, ఇట్టళ.) అతిశయము, అధిక్యము.

(వెన్నెల) వ. దట్టపువీచీధట్టంబులం జుట్టుగట్టు గట్టి తొట్టు పాలమున్నీటి యిట్టలంబున భూనభశ్చక్రంబు లాక్రమించి. వరాహ. 4. 155.

ఇట్టి! వి. (నం. యష్టి. శ. శ. ఇట్టి.) ఆయుధ విశేషము.

సీ. కవదొవల్ విండ్లును గత్తలంబులు గుంత
ములు గరవాలముల్ పలక లిట్టు, లడ్డ
నంబులు...కు. సం. 12. 784. (ప్రాత
ప్రతి)

జ. ఇట్టికాడు.

ఇట్టి¹ విజ. (ఇట్టు + ఇ) ఈదృశమైన, ఇటువంటి.

క....లేడికడుపునఁ బులిపుట్టునె యిట్టిదివ్య
తేజం, బునవాఁడధమాన్వయమునఁ బుట్టునె
చెపుమా. భార. ఆది. 6. 38.

వ....తుర్వనువంశంబునం బుట్టి నట్టిని కిట్టిశోభ
నంబు లే మద్భుతంబులు...ఆము. 1. 18.

గీ. ఇందు నెవ్వని చేతఁగా దిట్టి పనికి ... దశా.
2. 158.

ఇట్టిపాటి - ఈపరిమాణముగల.

ఉ. కాదన కిట్టిపాటియపకాంముఁ దడుకుఁ డేక
విప్రసం, బోధనఁజేసి చేసె ... భార. ఆది.
1. 124.

ఇట్టిఁడు విజ. (ఇటి¹ + వాఁడు) ఈదృశుఁడు, ఇటు
వంటివాఁడు.

(జ. ఇట్టిరు - బహువచనమున మహాశివాచ
కము గూడ నగును.)

గీ....అర్జునుఁ దొంటిభార్గవుఁడు వింట, నిట్టిఁడె
యని పొగడంగ నెల్లజనులు. భార. ఆది.
5. 280.

చ....చూచియే, నెఱుంగ సురేంద్ర కన్యకలు
నిట్టిరె రూపవిలాససంపదన్. భార. ఆది.
7. 73.

క. భావిభవత్సుకు లిట్టిరె. భార. ఆది. 4. 188.

ఇట్టిక - ఇటిక, ఇటుక, ఇట్టుక, వి. (నం. ఇష్ట కా.
ప్రా. ఇట్టకా. క. ఇట్టగె. త. ఇట్టై.) మట్టి
తాయి, ఇటిక. (ఇది గోడ మున్నగునవి
కట్టుటకుపయోగించును.)

గీ. ఇటుక యిట్టుక యిట్టిక యిటిక యనఁగ,
నిష్పకంబొప్పు...ఆం. భా. 2. 29.

క. సురుచిరమై యష్టాదశ, కరమితమై పసిఁడి
యిట్టికల నిర్మితమై. విక్ర. 5. 127.

ఇట్టికనూడినవాఁడు - ఇటికావమునకునిష్పం
టించినవాఁడు.

క. ఇట్టికనూడిన వాఁడో, యొట్టిడు
కొన్నాఁడో యనుచు నుల్లస మాడం,
బట్టగుచు మగిడి చూడక, పట్టనమున
కేఁగె లజ్జ బండతనమునన్. ఉ. హరి. 1. 38.

ఇట్టికాఁడు విజ. (√ఇట్టి¹) ఇట్టి పట్టుకొని యుద్ధము
చేయువాఁడు.

సీ. కొని మిట్టిపడవై చుకొంతంపుగాని బి ట్టెడ
లుచ్చిపోవై చు నిట్టికాని. కు. సం. 11.
610. (ప్రాతప్రతిపాఠము.)

ఇట్టు అవ్య. 1. ఈవైపు.

ఉ. కట్టెదురన్ నృపాలుఁ గని క్రమ్మఱ నా
కెఱిగింప వచ్చునో, యిట్టును నట్టునుం
దిరిగి యెందును గానక తానె వచ్చునో.
విక్ర. 6. 122.

సీ...అట్టిట్టు గనొని. మనుచ. 3. 16.

గీ....చోటియ నందుఁ గూర్చుంటి నొదిగి,
యివ్వలవ్వల దై త్యులట్టిట్టు ద్రోయ. దశా.
2. 101.

2. ఈప్రకారము.

క. ఇట్టగు పెఱుంగక వచ్చితి, మెట్టొకొ మన
భంగి... భార. విరా. 4. 54.

సీ. హరివంశకథ లెల్ల నానుపూర్విగ నిట్టు విని
కృతార్థుఁడ నై తిమునిపరేణ్య. పారి. 1. 26.
ద్వి. ఇట్టుండ వలవదా పుట్టినఫలము, ఇట్టుండ
వలవదా ముట్టినచలము. పండితా. పురా.
90 పా.

ఇట్టట్టగు - తాటుమాటగు.

సీ. కలఁగి యిట్టట్టయ్యె జలరాశివర్గంబు
ఘూర్ణిల్లెఁ బాతాళకుహర మెల్ల. గీ. భూరి
భేరినినాదంబు బోరుకలఁగ. ఇందు. 1. 187.

ఇట్టట్ట(ట)ను - (క) మాతాడు; వ్యతిరేకించు.

ఉ. ఇట్టిది క్రూరకర్మమని యించుక కొంకక
లక్కయింటఁ జి, చొట్టితి మాయజూదమున
నుత్తము ధర్మజుఁదూలఁబుచ్చి తా, చుట్టలుఁ
బెద్దలుం తెలులుఁ జూడఁగ ద్రోవది భంగ
పెట్టితి, ట్టట్టన కింకఁ దత్ఫలము లన్నిటి
నొందుము చేరి తగ్గమై. భార. శల్య. 2.
184.

చ. బలిమిని బట్టఁగాఁ దివురుఁ బట్టిన నొప్పుక
యిట్టటన్నచోఁ, బలువు రెఱింగిరేని నగుఁ
బాటని కొంకు...విజ. వి. 2. 145.

ఉ. చుట్టపుమేరు పుగ్రఁణశోభితుఁ డిద్రుపదుండు
నిన్ను నిట్టట్టన వచ్చునే సుంలక్షణను
నొల్లవుగాక చివ్వకున్. భార. ఉద్యో. 1.
297.

నీ. చిత్తబుతనయాజ్ఞఁజేసి వర్తిచెనే నిట్టట్టనఁ
గఁజాల నింద్రియములు. భీమ. 5. 160.

(ఇట్టే అట్టిటను)

(చ) నిందించు.

క. నీతి పథంబున నడుచుమ, హితలనాయకున
కొక్కయె గొదవినఁ దా, రాతని నిట్టట్ట
నగు విధాతం దిట్టుదురు గాని ధరిడిన్
లోకుల్. కళం. 7. 258.

ఇట్టట్టుపడు - తత్తటపడు.

గీ. అతనివిధ మెఱిగింప నిట్టట్టుపడుచు.

ఓ. భూపల్లభుఁ డెట్టెట్టూ, తా వాదముఁ జేసి
శివమతంబు జయింపఁ, గా వచ్చెనొ చూత
ముగా, రావింపు మటన్న వాఁటిరాత్రి
చనఁగన్. ఆము. 4. 54, 55.

ఇట్టట్టొనరించు - కలఁతపెట్టు. ఊభపటచు.

మ...వరాహసంఘములరూపుల్మాపి సింగంపు
గుంపుల నెల్లం దెగటార్చి యేనుఁగులతోఁ
బోరాడి భల్లూకమం, డలి నిట్టట్టొనరించి
యుండునెడ దండ నివస్థయం బొప్పగన్.
కుక. 1. 176.

జ. ఇట్టులు, ఇట్టె.

ఇట్టుక - ఇట్టిక.

ద్వి. తట్టుచేతులుమ గ్రొత్తడములతోడ, నిట్టుక
కోకయు నిరవొందుతాతి, కోటయు ...
రం. రా. యు. 281 పా. 3 వం. (చి. ని.
పాఠము. ఇట్టిక. ముద్రి.) అం. భా. 2. 29.

ఇట్టులు - ఇట్టు.

(ఈప్రకారము.)

వసంతతిలక...ఎట్టిబాలు మూర్యనిభు నిట్టులు
డించి పోవం, గా బుద్ధి పుట్టు నని కన్య
మనంబులోనన్. భార. అది. 5. 29.

ఆ. ...ఇట్టులనియె భూసురేశ్వరుండు. విక్ర.
1. 108.

ఇట్టె(ట్టె) అవ్య. (✓ ఇట్టు) వెంటనే, అతిశ్రమ
ముగా.

గీ. పదియును జూడ కీజగద్ధితచరిత్రుఁ, డిట్టె
చని బాలభానునిఁ బట్టె నపుడు. ఉ. రా.
5. 100.

ఇట్లు - ఇటులు.

1. ఈప్రకారము.

గీ....మీజన్మములు నిట్ల కావె వినఁగ. భార.
ఆది. 8. 59.

ఇట్లుగా - ఇటులు.

ఆ....మహావిపంబు చేటు, లేనికృత్య మిట్లుగా
నెఱుంగుట...భార. శాం. 5. 525.

2. దీనికి అర్థవిశేషము లేకయే 'పోలే' మున్నగు
నవి యనుప్రయుక్తములగును. (చూ. అటులు)

చ. నమఁ గని యుండు సత్త్వము మనంబున
తెగిలి పాటునప్పు డి, మృనివరుఁ డిట్లపోలే
గృప మొక్కలమై శరభంబుఁ గాఁగఁ
జేయునొ...భార. శాం. 8. 95. (ఇట్టు
పోలే-శ. ర. పా.)

ఇద నం. ఎ. అ. స్త్రీ. 1. ఇల, నేల. 2. గోవు. 3.
వాక్కు. 4. నాడిభేదము. 5. హవిరన్యము.
6. దేవీభేదము. (మనువుకూతురు - బుధుని
భార్య - పురూరపునితల్లి - ఈమెకు మైత్రా
వరుడి అని నామాంతరము.) 7. దుర్గాదేవి.

ఇదాచిత నం. ఎ. అ. స్త్రీ. వరిట, కందురీగ.

ఇడి ఎ. (శ. ఇడి.) భక్యవిశేషము.

వ. పుడుకులు నడుకులు నిడియు, జలిమిడి
యును. కాళీ. 7. 185.

మ ... పిండివం,టలుఁ బాల్ తేనియ జున్ను
వెన్న యిడి యానా లుక్కెరల్ చక్కె
రల్. రాజ. చ. 2. 127.

ఇడిక నం. ఎ. అ. స్త్రీ. భూమి.

ఇడికుడక ఎ. భక్యవిశేషము.

వ. పరికికాయలు వెన్న మెఱుంగులు నిడికుడ
కలు పడికుడకలు ... అదిగాఁ గలభక్యం
బులు. హంస. 1. 105.

ఇదిక్కుము నం. ని. అ. పుం. అడవిమేకపోతు.

ఇదియు అ. శ్రీ. (శ. ఇడి, ఇడ.) బద్దలగు, పగులు; నలఁగు.

సీ. మారుతాహతి రాలు నానికేఁఫలాళి నిడిసి
జల్లించుపుండ్రేతురసము. పాండు. 1.118.

సీ. ఇది చిల్కపోటుల నిడియుదాడిమఫలమ్ముల
జాటురసముజాల్ పొరలువాఁక. చంద్రా.
4. 192.

చ... కఠోఁఘనబృందము లడ్డమువడ్డ వాని
మే, యిడియ జవోష్మఁ కాతెడురవీందుల
దట్టపు బండికండ్ల చ, ప్పడుగతి ... ఆము.
4. 85.

ఇదు న. శ్రీ. (శ. శ. ఇదు.) 1. ఉంచు.

(క) పెట్టు.

చ... దీని కిం దొడం, బడమని దుర్జనత్యమునఁ
బల్కెడు వీరుల మస్తకంబుపై నిడియెద
నంచుఁ దాఁ జరిణ మెత్తె సభన్ సహదేవుఁ
డట్టిచో. భార. సభా. 2. 80.

వ. నీవు భూభువనంబు భరియింపనినాఁడు
భుజంగమ శేఖరుండు మృణాలపేశలం బగు
ఫణా మండలంబున నిడి భరింప సమర్థుం
డగునే. హర. 4. 62.

(చ) మూయు.

క... తలు, పిఱియఁగ నిడుఁగాక... నైష. 4. 78.

(ఇట్లే తెప్పలిడు, మొ.)

(ట) తాల్చు, ధరించు.

సీ. చేర్చుక్కగా నిడ్డచిన్ని జాబిల్లిచే... మనుచ.
1. 5.

గీ. రథముమీఁదికిఁ జనుదెంచ పృథులనైన్య,
హర్ష భాషణధ్వనులుఁ దూర్యస్వనములు,
నెగసి దివి ముట్ట మైమలు విడి తలిర్చు,
నెలమిఁగోదండ తూణిరములు ధరించె.
భార. భీష్మ. 1. 169.

(త) వైచు, వేయు.

క.... సాత్రాణి, తనయ మునుం గిడి... పారి.
1. 107.

(వ) దాఁవఁపెట్టు, తిరిగి పుచ్చుకొనుటకై
ధనాధిక మితరులయొద్దఁ పెట్టు, న్యాసము
చేయు.

చ. జలరుహమిత్తుఁ డాత్మరుచినంపదఁ జీఁకటి
బందెకానికిన్, గలఁగుచు వీనిలోన నిడి
తైకొనె నమ్మికకాఁపు లంచుఁ జు, క్కల
దొర యెండదాడి విని గ్రక్కునఁ దానును
గాంతి వీనిలో, పల నెలకొల్పె నాఁ బలుకఁ
కాతె నిశాంత నిశాంతదీపికల్. పారి. 2. 59.

(గ) అలఁదు, పట్టించు, రాచు.

సీ. అటకలి యిడె లెస్స యట కలికి యొకర్లు
జలజగంధి యొకర్లు జలక మార్చె. సొంగ.
2. 192.

(జ) విత్తు, చల్లు; ఊడ్చు, నాటు, పాఁతు.

క... ఆత్మవిద్యావినయ, ద్విషు లగువారల బ్రతు
కులు, విషమంబులు చవుట నిడినవిత్తులు
దలఁపక. వా. రా. 1. 91.

మ. అలుకన్ ఘోటకధట్టికాఖురపుటీహల్యం
గురాసానిపు, చ్చలు వోదున్ని చలచ్చమూ
గజమదాసాంపుతిం గీర్తిపు, స్కలసస్యం
బిడి... ఆము. 1. 42.

ఉ. పొందుగఁ బల్కిమాభితటభూస్థలి నంశు
మదంశుమత్పలా, కందము వాసరాంత
హాలిక ప్రవరుం డిడ... పారి 2. 41.

(డ) ఉపయోగించు, వాడు.

సీ. మలయజం బేవీటఁ దొలుచెక్కడులిచి మేడల
కిడ్డమిగులె భూములకు డిగ్గు. ఆము. 2. 8.

కి. వీనులకు సుధారసముల, సోనలు వర్షించు
మృదుల సుస్వరఫణితిం, దా నిట్టటు
గ్రుక్కక పని, లేనిపునఃపదము లిడక లీల
దలిర్పన్. ప్రభా. 4. 60.

(ద) నిలుపు, నెలకొల్పు.

క. పరమేశ్వరు మనమున నిడి... భార. సా. 1.
128.

(బి) అటుపెట్టు, విడుచు.

సీ. చక్రస్తన ప్రకాశమునకు ఫేనంపుఁగొం గిడి
... గీ.... స్రవంకు లుబ్బు పెనఁచె. ఆము.
4. 188.

ఉ. దానన గుండె గుబ్బుమనఁ దానెరియక
విడిచెం ద్వదంగనం, గానుభవేచ్చ యిట్టిడిన
యట్టిది యాదిగ నాదు చిత్తమో, మానిత
శీల... కకా. 4. 20.

ఉ. ఎక్కిడ కేగుదెంచితి వహీనవిహార చికిత్స
నీకు నేఁ, జక్క నొనరెదన్ బెలుచఁ
జంపితి దొంగిలి మున్నదీయులన్, రక్క
సులక నిమం బొదివి ప్రాణము గొందుఁ
గడంగి సాదవై, త్రుక్కిడియున్నఁ బోవిడువఁ
దొల్లిటి త్రుళ్లికఁ జెల్ల దిచ్చటక.పాండు.
5. 107.

2. ఒనఁగు.

(క) ఇచ్చు, పెట్టు.

క. పేరు వలలుండు గూడుంజీరయు నిడి సాక
తంబు నేసినఁ జాలుక.భార.విరా. 1. 219.

నీ. కాంతాజనంబులు కమియార నిడుదురే
పురములోఁ దక్కాలపుణ్యభిక్ష. భీమ. 8. 7.

(చ) వ్రాసియిచ్చు.

నీ. పండ్రికి నిడ్డవత్తములు దొంగిలిపోయి
పోయినంతకు నిచ్చి పొరయు విత్తము....
పాండు. 3. 16.

(ట) అర్పించు, సమర్పించు.

గీ. ...ఈయమ్మ చెప్పినట్ల, శక్తి కిడియెడు
ననుట నిస్సంశయంబు. కళా. 8. 91.

వ. కటిఘటితార్థవసన ఖండంబులతోఁ బొద్దు
దండంబు లిడువారలకు. శుక. 2. 10.

3. ఆరోపించు, మోపు.

చ....తమ చేయుతప్పు లెల్లను మగవారిపై
నిడి చలంబున బొం కొనరింతు రెందు జవ్వ
నుల మనోగతుల్ చెలియువా రిల నెంతటి
వారు గావలెన్. సారంగ. 2. 243.

4. నిర్మించు.

క. తనరె బలిభు క్తతులు...కొనుకసపులఁ జైత్య
తరుల గూడ్లిడు భ్రమలన్. అము. 4. 182.

గీ. పుట్ట లిసుమంత లిడ నిడఁ బొదలు పెట్టిఁగి.
విక్ర. 2. 170.

5. ఏర్పఱచు, నిర్ణయించు.

నీ. ఇడ్డవడ్డికి నోర్చి...పాండు. 8. 16.

గీ...కొలఁది యిడరాని. పారి. 1. 78.

గీ....భ్రమరక మని, కేటి విడ్డపే రిడుట...
ప్రభా. 2. 65.

6. (గ్రుడ్డు) పెట్టు.

గీ. అధరసుధఁ బ్రాణి జతప్రాణి యగుచు
మౌక్తి. కాండమాలిక నిడెను నాసాగ్ర
మౌక్తి.కంబ యనఁజాలునన లిచ్చె గత
జరిత్సు, మంపువావిలి మొగమూర్పు నింప
నోర్తు. అము. 5. 134.

క. తలచూపె నప్పు డఖలా, శల దట్టపుటిరులు
చిలువజవరాలు నభ, స్థలమండపకోపరినీ,
మలనిడినసితాండ పటలిమాడ్కిక జక్కల్.
మనుచ. 5. 84.

అడుగులకుమడుగులిడు - అడుగులకుమడుగు
లొగ్గు (పఱచు) దళా. 1. 144.

అనయిడు - ఒట్టుపెట్టు. సారంగ. 2. 204.

కన్నమిడు - కన్నమువేయు. విక్ర. 8. 9.

కయ్యములిడు - కయ్యములు కల్పించు, కల
హములు పెట్టు. కళా. 2. 6.

క్రుంగిడు - మునుగు. స్నానముచేయు. మనుచ.
1. 68.

గంతులిడు - గంతులువేయు. మనుచ. 4. 87.

చామరములిడు - చామరములతో విసరు.
మనుచ. 1. 12.

త్రవ్వటమిడు - త్రవ్వటము పెట్టు, త్రవ్వ.
విప్ర. 2. 69.

పన్నిదమిడు - పందెమువేయు. విజ. వి. 2. 164.

బొబ్బిడు - బొబ్బపెట్టు. భార. ఆది. 6. 209.

సద్దిడు - సద్దుచేయు. ఉ. హరిశ్చ. 2. 8.

ఇట్లే యితరములు గ్రహించునది.

జ. ఇడుమాను.

ఇడుగడ వి. (క. ఇడుగు. త. ఇడుక్కు.) 1. కష్టము,
కాధ.

క. కడలేని విఠహవేదన, నిడుగడ వడుచుండు
కంటె నీభర మెల్లక, మృదు నెయిదఁ
దహోవర్తన, నొడలేర్చెద నరిగి చారుణో
గ్రాటపులన్. కు. సం. 6. 662.

2. అసూయ.

చ. తడయక మ్రొక్కియున్న వినకాసుకు
నప్పుడు సూచి యాత్మలో, నిడుగడ
నేయుచున్ గడు సహింపక కద్రువ ...
భార. ఆది. 2. 42.

3. అవమానము.

చ. వెడలఁగనీక గొంది నిడి వేయువిధంబుల
భంగపెట్టుచుం, జడకలు గట్ట నిచ్చి నిజ
సంపదకుం జొరనీక నిచ్చలుం, గడనిడి
కూడు వెట్టుచును గాని యొనర్చుచు నేల
తెంకిమై, నిడుగడ నేయఁగా వలయు
నీలుపుమాలిన బంకుటాండ్రకున్. విజ్ఞా.
ఆచా. 111. (చి. ని. పాఠము. కడియెఁడు
...నేలతెంకిపై - ముద్రి.)

ఇదువు ఎ. 1. కుడ్యము, గోడ.

మ...మా,యల వంచించి వరేంద్రనందనుల
నుడ్డాడించి సప్తాంగముల్, బలుసొమ్ముల్
గొని సంయమి యిడుపులుం బంగారుగాఁ
జేసినఁ. విప్ర. 3. 14.

సీ. ఇడిసినయిడుపులయెడలఁ బొత్తేను త్రరేను
గసింద కోరింద పొదల. ఆము. 8. 13.

సీ. నేలయు నింగియుఁ దాళము ల్వాఱింప...
ఇదువు లేక చిత్రమువ్రాయ.కు.సం.8.185.

గీ. ఒరగి రతిదేవిపాలిండ్ల నొత్తగిలిన, యించు
విలుకాని వ్రాసినా రిడుపునందు. నైష. 7. 150.

సీ. పొడుపుగుబ్బలి నెలపురుటింటి యిడుపునఁ
జులచినగందంపుఁజుట్ట లనఁగ. పారి. 2. 38.

2. ద్వారప్రాంతకుడ్యము. ఆం. భా. 2.13.

ఇదుమ ఎ. (త. ఇదుంజై.) క్లేశము, కష్టము.

క. ఇదుమలు గుడువఁగఁ బుట్టి న,యొడ లిది
యిటులోపుఁ గాక యొడ్డులు నాచే,బడిరి
తొలుభవమునం దిప్పుడు తత్ఫల మంద
కున్నఁ బోవునె నాకుఁ. నిర్వ. 9. 23.

గీ. మగువఁ గోల్పోయి కడు నిడుమలఁ
గలంగు. అచ్చ. రా. నుం. 154.

జ. ఇదుమపడు, ఇదుమపాటు.

ఇదుమపడు అ. క్రి. (✓ఇదుమ) క్లేశమునొందు,
కష్టపడు.

క. నరనుకుడు దొల్లి నలుఁ డను,ధరణీకుఁడు
జూద మాడి తనవిభవము పుష్కరుచేతనో
టువడి యొక్కరుఁడు గరం విడుమపడఁడె
కావనభూమిఁ. భార. ఆర. 2.8. (ఇదుమఁ
బడు - ముద్రి)

ఇదుమపాటు ఎ. (✓ఇదుమపడు) కష్ట పడుట.

చ. ... అ,బడలిక చూడలే కిదుమపాట్లకుఁ
జొచ్చి నలంగి తంచు నెక్కుడుతమకంబుతో
డఁ దలగ్రుచ్చి కవుంగిటఁ గూర్చెన త్తటిఁ.
కళా. 4. 99.

వ. ...ఇదుమపాట్లకోర్చి...కళా. 4. 98.

ఇదుమాను ఎ. (✓ఇదు) కల్పవృక్షము.

(విష్ణువర్ణనము) సీ. నీటుగాఁగరము మానిక
పుమాటున మాటుమచ్చవాఁ డిదుమాని
రచ్చవాఁడు. చంద్రా. 1. 70.

ఇద్దెన ఎ. (క. ఇద్దలి. త. ఇద్దలి.) వాసెనకుడుము.

సీ. పరమాన్నములు దేనె ఫలరసప్రకరంబు
లిద్దెనల్ పులగంబు లడ్డువములు. బ్రహ్మో. 3. 330.

ఇద్వరము నం. ఎ. ల. పుం. పండము, అఁబోతు.

ఇతః నం. అవ్య. (దీనికి తెనుఁగున వ్యస్త ప్రయో
గము లేదు.) ఇంతకంటె, దీనికంటె.

ఇతఃపూర్వము - ఇంతకుమునుపు.

(వ్యవ) వాని నితఃపూర్వము నే నెఱుఁగను.

ఇతోధికము - ఇంతకంటె ఎక్కు వది.

(వ్యవ) వాని కితోధికై శ్వర్యము గలుగుఁగాక.

ఇతఃపరము - 1. ఇంతకంటె వన్యమైనది.

కా. నీవే తప్ప నితఃపరం బెఱుఁగ...భాగ.8. 90.

2. ఇఁకమీఁద, ఇఁకముందు.

(వ్యవ) ఇతఃపరము నేను నిన్ను చూడఁ
దలఁచు కొన లేదు.

ఇతఁడు - ఈతఁడు.

చ. ...నీ వితనితోడ రణం బొనరించెదేని.భార. ఆది. 8. 44.

ఇతము ఎ. (నం. హితమ్.) అభీష్టము, కోరిక.

గీ. పలుపలుకు లేల యింక నాచెలులు గిలులు,
నేఁగుదెంచి విఘ్న మొనర్తు రిత మెఱుఁగక.
కళా. 3. 61.

ఇతము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. గతము, పోయి
నది. 2. పొందినది. 3. ప్రాప్తము, పొందఁబడి
నది. ఎ. అ. న. 1. గతి. 2. జ్ఞానము.

ఇతరము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. అన్యము, నేత్రై నది. 2. నీచము. అధమము.

ఇతరేతరము నం. విజ. (అ. అ. అ.) అన్యోన్యము, ఒండొకటి.

ఇతరేతరయోగము నం. వి. అ. శం. 1. (వ్యాక) సమాసములోని పదములన్నియుఁ బరస్పరము కలిసి మఱియొక పదముతో నన్వయించుట. (ఇది ద్వంద్వసమాసార్థములలో నొకటి.) 2. పరస్పర సంబంధము.

ఇతరేతరాశ్రయము నం. వి. అ. శం. — అన్యోన్యాశ్రయము.

ఇతవరి — హితవరి. విన. (✓ఇతవు) హితము కోరు వాఁడు, మేలు కోరువాఁడు.

ఇతవు — హితవు. విజ. హితమైనది.

క. ఏకాంత యెవరి కితవో, యాకాంతను వారు పొగడు టది యు క్తంజే. అహ. 1. 111.
(ఇతవు — హితురాలు)

క. పితృపూజన మని యెవ్వరి, కితవుగఁ జేయు దురు దీని నెఱిఁగింపు శివా. భార. ఆను. 5. 208.

చ. ...ఇట్టి వా, రితవులు తండ్రికిన్ సుతుల కేమన నేర్తుము పెద్దరాజులన్. భార. ఉద్యో. 4. 240. (ఇతవులు — హితులు)

వి. హితము, ప్రీతి.

క. ఆరామ కపుడు కుభవా, గ్ధారాగతిఁ దెలిపె నొక్కతరుణి వరికళా, వాఁనికాంత మితవు నలు, వార నికాంతమితిఁ హితహారివిభవ మున్. చంద్రి. 4. 128.

(వ్యవ) వానికి అన్నముమీఁద ఇతవు తప్పి పోయినది.

ఇతికర్తవ్యత నం. వి. అ. శ్రీ. ఇట్లు చేయవలయును అనుసంగతి.

ఇతికర్తవ్యతామూఢుఁడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఏమి చేయుటకును తోఁపనివాఁడు.

ఇతివృత్తము నం. వి. అ. న. చరితము, కథ.

ఇతిహాసము నం. వి. అ. శం. పూర్వచరిత్ర ప్రతి పాదక గ్రంథము (భారతాది).

ఇతిగతి నం. వి. అ. శ్రీ. రోచన యనుగంధ ద్రవ్యము, గోరొజనము.

ఇత్తడి(?) వి. (నం. పిత్తక మ్.) ఒకానొక లోహము, ఆరకూటము.

క....ఇత్తడి బంగారు మౌనె యిలలో సుమతీ. ను. శ. 14.

సీ. చమురై నతోల్కుబుసంబు తెక్కియును నిత్తళిశంఖచక్రకుండలము లమరి. ఆము. 6. 6. (ప్రాతప్రతి).

ఇత్తిగ న. (ఇరు + తిగ) 1. పాచికలమీఁదిమూఁడు బొట్లజత, దుందుభి. (సొగటాలాటవరిభాష). మ....దచ్చొక చౌవంచ యి, త్తిగ శారా దుగ యంచుఁ జిల్కరొది లుద్దిపింప దౌదవ్వలగా. కళా. 3. 131.

2. ఆలు.

(విష్ణువర్ణనము)

సీ. ఇత్తిగతలయెన్ను నీనుచూలాలు వావిరిఁ బూచుతటి టెప్ప విప్పువాఁడ. ప్రబం. 217. మ....ఆటెల్లునం, బొడమెక దై వత మొక్కఁ డిత్తిగలమోముల్ కృత్తికల్ మెచ్చుఁగన్. చం. రా. 3. 6. (ఇందు బహువచనము విశేషము).

సీ. ఇత్తిగ చక్కన నెఱిఁగును షట్కంబు. ఆం. భా. 2. 308.

ఇత్థంభూతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఇట్టిది, ఈ ప్రకారము గలది.

ఇత్థంభూతాభ్యాసము — ఇట్టిది అని చెప్పుట.

ఇత్థంవిధము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఇట్టివిధము కలది, ఇట్టిది.

ఇత్వము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ప్రాప్త్యము, పొందఁ దగినది.

ఇత్వాది నం. విజ. (అ.) ఇది మొదలుగాఁ గలది.

ఇత్వరము నం. వి. అ. శం. ఇట్పురము, ఆఁబోతు.

ఇత్వరి నం. వి. ఈ. శ్రీ. అసతి, అంకుటాలు.

ఇత్వరుఁడు నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. పోవు వాఁడు, పథికుఁడు. 2. క్రూరుఁడు. 3. నీచుఁడు, నిందితుఁడు. 4. దరిద్రుఁడు.

ఇదమ్ నం. న. (మ్.) ఈ. (దీనికిఁ దెనుఁగున వ్యస్త ప్రయోగము లేదు).

క. ఇంపున నేఁ డిట నిలిచి యి, దంపుర భూవరకు మారదర్శనము గా, వింపుదు వని యచ్చట

విహ,రింపుచుఁ బరికింప నొక్కశ్రేవన్ శేవన్.
చంద్రా. 5. 8.

(ఇట్లే 'ఇదంప్రకారము, ఇదంప్రథముఁడు,
ఇదం యుగము' మొ.)

ఇదంతార్య సం. ఎ. అ. స్త్రీ. దురాలభ, తీటుకసింద
(వృ. వి.)

ఇందతనుఁడు సం. ఎఱ. (అ. ఈ. అ.) ఇదానీంత
నుఁడు, ఇప్పటివాఁడు.

శ్లో. అనేకధాకృతాః పుత్రా ఋషిభిశ్చ పురాత
నైః, న శక్యతేఽధునా కర్తుం శక్తిహీనై రి
దంతనైః. మను. 9. 88 వ్యాఖ్య.

ఇదానీంతనము సం. ఎఱ. (అ. ఈ. అ.) ఇప్పటిది.

ఇద్ది - ఇద్ది-చూ. అది. (ఈ+ది - ఈది, ఇద్ది,
ఇది-అనిరూపావతారము. 'ఈది' ప్రస్తుతము
భాషలో లేదు-శ. త. ఇదు.)

'ఈ' అనుదానికి మహత్యర్థమునందును (స్త్రీ
వాచక మగునపుడును) అమహద్యర్థమునందును
(తిర్యగ్జడములను దెలుపునపుడును) ప్రథమైక
వచనమున వచ్చురూపము, ప్రథమాబహు
వచనమున స్త్రీవాచక మగునపుడు 'వీరు'
అనియు, తిర్యగ్జడవాచకమగు నపుడు 'ఇవి'
అనియు, రూపము లుండును. ద్వితీయాదివిభక్తు
లలో ఏకవచనమున రెండిటికిని 'దీని' అను
రూపముండును. ద్వితీయాది బహువచనము
లందు స్త్రీవాచకమునకు 'వీరి' అనియు, తిర్య
గ్జడవాచకములకు 'వీని' అనియు రూపము
లుండును.

1. దగ్గఱగా మన్నదానిని తెలుపును.

చ. ఇది గడు ముద్దరాలు పను లేమియుఁ
తేయఁగ నేరదు. భార. విరా. 1. 108.

సీ. ఇది యాదిగా సతు లెన్నఁడుఁ బరపురుషార్థి
మల్ గాఁ జనదు...భార. ఆది. 5. 85.
(ఇది - ఈకాలము)

2. పాదపూరణముగా నుపయోగింపఁబడును.

ఉ. ఇమ్మహి నీవుఁ బాండవులు నెప్పటియట్ల
పరస్పరానురాగమున నేలుచున్కి యిది
కార్యము. భార. సభా. 2. 186.

8. కొన్ని పట్ల మహద్వాచకముగాఁ గూడఁ
గన్పట్టుచున్నది.

గీ. ఎవ్వఁ డిది యని పల్కిన నవ్వధూటి, నోరు
నొక్కుచుఁ గౌఁగిటఁ జేరఁ దిగిచి, మగువ
చెవిలోన నలుకుడు మాను మేను, వాసపుడ
నిన్నుఁ గని కూర్మివచ్చినాఁడ. జాహ్నువీ.
4 87. (ఎవ్వఁడిది - వీఁడెవ్వఁడు).

ఇదియదియనక - అనవసరపుమాట లాడక.

క. ఎదిరికి హితమును బ్రియమును, మదికింపును
గాఁగఁ బలుకుమాటలు పెక్కై, యొద
వినను లెస్సయటుగా, కిదియదియన కూర
కునికి యెంతయు నొప్పు. భార. ఉద్యో.
2. 59.

జ. ఇదిగాక, ఇదిగొ, ఇదిగో, ఇదియో, ఇదె,
ఇద్ది.

ఇదిగాక అవ్య. (✓ఇది) మఱియు. దశా. 2. 140.
(ఇట్లే ఇదియుఁగాక, మొ-చూ. అదిగాక.)

ఇదిగో - ఇదిగో (✓ఇది)

(సమీపవస్తువును జూపుటకును ఎదుటివానిని
అభిముఖునిగాఁ జేయుటకును నుపయుక్త
మగును.)

గీ. మంచిమేలైన దిదిగొఁ గొమ్మంచుఁ గప్పు,
రంబు సగపాలు నించి వీడెం బొసంగి.
సారంగ. 2. 84.

(ఇప్పుడే)

సీ. నిలలేక స్వయముగాఁ బిలువఁ బోయిసఁ
గాని బెదరించు నిదిగొ వచ్చెద నటచు.
కువల. 4. 194.

ఇదిగో-ఇదిగొ. అవ్య చూ. అదిగో. (శ. ఇదుగో,
ఇగో, ఇతో. త. ఇదో) ఇది కళగాను ద్రుత
ప్రకృతికముగాను గూడఁ గనఁబడుచున్నది.

1. సమీపవస్తువును జూపుటకును ఎదుటివానిని
అభిముఖునిగాఁ జేయుటకును ఉపయుక్త
మగును.

క. అది గని మధురానగరం, విదిగోఁ దడవు
లకుఁ గంటిమి. వాల్మీ. 2. 17.

(వ్యవ) ఇదిగో నామాట వినుము.

క పూఁబోడి యొఱసికొని చనఁ, గాఁ బయ్యెద
యొడిసిపట్టెఁ గనుఁగొంటె చెలి, లేటొన్నను
బళిరా యిది, గోఁ బురుషాహ్వయము
నిలుపుకొను సమయంబు. కళా. 1. 85.

2. ఇప్పుడే. (చూ. ఇదిగో.)

ఇదిగోఅదిగో-1. దేశసామీప్యమును దెలుపును.
(వ్యవ) ఇదిగోఅదిగో అని నాలుగుక్రొసుల
దూరము వచ్చినాము. (ఇదిగోఅదిగోఅని -
గమ్యస్థానమును సమీపించుచున్నా మను
బుద్ధితో).

2. కాలసామీప్యమును దెలుపును.

(వ్యవ) నా కీయవలసినసామ్ము ఇదిగోఅదిగో
అని యాయక జరుపుచున్నాడు. (శీఘ్ర
కాలములో నే యిచ్చెదనని జరుపుచున్నాడు.)
(‘ఇవిగో’ అని. హర. 2. 126 లోనున్నది.
కాని అది నిర్ధారక ప్రయోగము కాదు.)

ఇదియో (ఇది + ఓ) - ఇదిగో.

మ. ప్రమదాపాది పయఃప్రపూర్ణ మిదియో
వద్మాకరం బంచు...భార. ఆది. 6. 172.
(ఇదిగో. పాఠాంతరము.)

ఇదె అవ్య. (ఇది + ఎ) ఇదిగో.

మ. ఇదె గోవర్గము నేర వచ్చితిమి పోనిం కేల
నై న్యంబులుం, గదియన్ వే చనుదెంచె.
భార. విరా. 4. 283.

క. ఇదె పోయెదఁ గౌరవ్యులఁ, బదనికి రాఁ
బలికి సంధి వాటించెద. భార. ఉద్యో. 8.
69. (ఇదె - శీఘ్రముగా).

ఇద్దరి ఎ. (ఈ + దరి) ఈవలిగట్టు, అవారము.

అం. భా. 2. 155. (చూ. ఇవతల)

ఇద్దఱు న. (రెండుశబ్దమునకు మహాన్మహాత్యర్థక
బహువచనరూపము) ఇరువురు.

చ....క్రిక్కిరిసిన పోటులకా మిగులఁ గీడ్పడి
నెత్తురు గ్రమ్మఁజేసి యిద్దఱు నవలీలఁ
బోరి రితిదర్పితులై సమరోత్సవంబుతోన్.
భా. రా. యు. 1975.

ఉ. ఇద్దఱముష్టి ఘాతములు. భార. ఆది. 6.
297. భీష్మ. 1. 288.

ఇద్ది - ఇది.

గి. కిడు నేరు ననుచుఁ గినువగొట్టుట, యిద్ది
వెలుపుగాక యెఱుక యగునె. కేయూర.
8. 41.

ఇద్దుగ ఎ. (ఇరు + దుగ) పాచికమీఁది రెండుబొట్ల
అత.

క. అత్తివంచ తిగ దుగయు, సత్తా దచ్చొక
వంచ చౌవంచీరై, దిత్తిగ యిద్దుగ బద్రలు,
చిత్తంబునఁ దలఁచినట్లు చేతికిఁ దెచ్చున్.
ఉ. హరి. 8. 121.

ఇద్దుము ఎ. (ఇరు + తూములు) రెండుతూములు.
అం. భా. 2. 271.

ఇద్దము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. దీప్తము, కాంతి
మంతము.

శ్లో. తన్వంత మిద్దమభితో గురుమంకుజాలం
లక్ష్మీ మువాహ సకలస్య శశాంకమూర్తేః.
సం. కిరా. 2. 59. భట్టి. 1. 5. (ఇద్ద
బోధైః - పటుబుద్ధిభిః. అని. వ్యా.)

2. ఉగ్రము.

శ్లో. తమిద్దమరాధయితుం సకర్ణకైః కులైర్ని
భేజే ఫణినాం భుజంగతా. శిశు. 1. 63.

3. దగ్ధము, కాల্পఁబడినది.

శ్లో. సమిద్ధశరణా దీప్తా. భట్టి. 10. 7.

4. అప్రతిహతము, అడ్డు లేనిది.

శ్లో. స యావరాజ్యే సవయావనోద్ధతం,
నిధాయ దుశ్శాసనమిద్ధశాసనం. సం. కిరా.
1. 22.

ఎ. అ. న. 1. ఆతపము, ఎండ. 2. దీప్తి. 3.
అశ్చర్యము.

ఇద్మఱిహ్యుఁడు నం. ఎ. అ. శుం. అగ్ని.

ఇద్మప్రవ్రశనము నం. ఎ. అ. శుం.-ఇద్మములను
నలుకునది-గొడ్డలి.

ఇద్మము నం. ఎ. అ. న. 1. చిదుగు. 2. వంటకట్టియ.

ఇద్మ నం. ఎ. అ. శ్రీ. వెలిగించుట, రగుల్పుట.

ఇద్మమానము నం. విజ. (అ. అ. అ.) కాల্পఁబడు
చున్నది.

ఇనము నం. ఎ. అ. శుం. - మూర్యదేవతాకమగు
నక్షత్రము - హస్తనక్షత్రము.

ఇనసభము నం. ఎ. అ. న. రాజసభ.

ఇని - ఇన్ని (శ. ర.).

ఇను-ఇరు. న. (వృత్తియందే దీనికిఁ బ్రయోగము.
1. రెండు.

క. తనయెప్పటిరూపముఁ జే,కొని దీనికి నిను
మడుం గగుం బ్రతిబలముం,గనినప్పుడు నా
రూపం, బనుపమముగ ననిన హనుమ కని
లఱఁ డనియెన్. భార. ఆర. ౩. ౩45.

2. రెట్టి, ద్విగుణితము; అధికము.

క. భూపాల మెఱుంగుఁబోఁడుల, చూపులకుం
దాయు నీదుసొబ గట్లగుటన్, మాపిన్నది
యినువితల, చూపుల నటగంట వెఱచుచు
న్నినుఁ జూచున్. నై. ప. 8. 61.

బ. ఇనుమడి, ఇనుమడించు, ఇనుమనుమఁడు,
ఇనుమాటు, ఇనుమిక్కిలి, ఇన్నూటు,
ఇబ్బడి, ఇబ్బడించు, ఇమ్మడి, ఇమ్మడించు.

ఇనుడు నం. ౧. ౨. ౪౦. 1. ప్రభువు, పోషకుఁడు.

2. రాజు. ౩. మగఁడు. 4. సూర్యుఁడు.

ఇనుక ౧. తుషయు క్తమైన స్వల్పధాన్యము,
ఊఁకతోఁ గూడిన చిన్న ధాన్యము.

గీ. ...తుషయు క్తములగు స్వల్పధాన్యములు
చింక యిను కనఁ దగు మహేశ. ఆం. భా.
2. 238. బ్రౌ. (ఇనుకు. ౪. ౮. - ఇంకను
విచార్యము.)

ఇనుకు-ఇంకు.

౨. ౫. (శోషిల్లు)

మ....వార్ధు లినికెన్ నక్షత్రముల్ రాలె...
మై. ౩. 91. (ప్రయోగాంతరము లేదు.)

ఇనుప(న్ప)యెడ్లు-ఈన్పయెడ్లు. ౧. ౨.

(౪. ఈన్-ఈను. ఆడు-మేక; గొట్టె-పుట్టె.
ఈనునట్టి మేక; గొట్టె-అనఁగా ఆడుమేక;
ఆడుగొట్టె.) మేకలు? గొట్టెలు?

(ఈన్పయెడ్లు అనునదే ప్రథమరూప మనితోచు
చున్నది. ఇది ప్రాచీనకావ్యములందు మాత్రమే
కానించుచున్నది.)

స్వస్తిసమ స్తవక స్తినహితం శ్రీమన్మహామండ
లేశ్వరకోటకేతరాజులు శకవర్షములు 1104
గునేంటిమాఘశుద్ధ 10 గురువారమునం దమకు
ధర్మాధర్మముగా శ్రీమద్బుద్ధదేవరకు నఖండ
వర్తిక దీపములు రెంటికినై తచ్చినఇన్పయెడ్లు
110 వీనితోన రామక అమరేతోయుండు
ఎంభదేనుగొటియలం జేకొని ఆచంద్రాక్క

ముగాం దనపుత్రులును పౌత్రికముననిత్య
మావెండునేసి నేయిం వోయంగలవాండు.
అమరావతి. కా. Ep. Ind. 6. 160.

ఇనుమ(న్మ)డి - ఇమ్మడి, ఇబ్బడి. ౧౨. (ఇను+
మడుఁగులు) రెట్టి, ద్విగుణితము.

క. అనినఁ గృపాచార్యుం డీ,యినుమడిదివన
ములఁ దీర్చ నేనోపుడు. భార. ఉద్యో. 4. 414.

ఇనుమ(న్మ)డించే ౨. ౫. (√ఇనుమడి) రెట్టి
యగు, ద్విగుణితమగు.

తే. చేటువకుఁ జావునకు వగఁజెందుజనుల, కిను
మడింపదె మానసమున నలంత. భార. స్త్రీ. 2. 166.

సీ. కాఁబోలు నివి బాలకమనీయపదలీల లిచటఁ
బల్లవజాల మినుమడించె. వసు. ౩. 80.

న. ౫. ద్విగుణికరించు, ద్విగుణముచేయు.
(చిన్నియసూరి ధాతుమాల).

ఇనుమద్ది ౧. (ఇనుము+మద్ది) నల్లమద్ది (వృ. వి.)

ఇనుమనుమఁడు ౧. (√ఇను)మునిమనుమనికొడుకు,
ప్రపౌత్రునికొడుకు.

ఇనుమా(న్మా)టు ౧. (ఇను+మాటులు) రెండు
మాటులు.

క. ననుబోఁటిజోదునుం గా, దని పలుకఁగ
నేర్పు నీకు నంత గలదె యట్లును గాక
వినుము కర్ణుం,డినుమా తొకశరము దొడు
గునే పరులు నగన్. భార. కర్ణ. ౩. 817.

సీ. అట్లుగ నిశ్శబ్దమై యుండ ముమ్మాటు
ర్రాని యిస్తాటు తిర్యగ్విధమున, నాస్యంబుఁ
దొడసి...భార. ఆను. ౩. 284.

ఇనుమిక్కిలి ౧౨. (√ఇను) అత్యధికము.

ఉ. ...ఎయ్యెడన్, మీరలు రాజుకంటె నిను
మిక్కిలి మాకనురక్తి మైమముఁ, గౌరవ
లీలఁ బ్రోతురు...సారంగ. 2. 267.

చ. ...మందగా,మిని యను తెల్ల నప్పు డిను
మిక్కిలిగాఁ దనయందె నిల్వఁగన్. విజ.వి. 8. 207.

ఇనుము - ఇన్ము. ౧. (౪. ఇరుంబు—వృత్తియందు
మువర్ణమునకు పవర్ణం బగు) కాలాయసము,
ఒకానొక లోహము.

గీ. ఎఱ్ఱగా నగ్నిఁ గాఁగినయినుపయిసుక ...
కాశీ. 8. 152.

చ. ఇనుమునఁ జేసినం బొలుచునెన్నిదిగండగు
తేరు వేయి పెం, పెనసిన గర్భభంబులు
వహింపఁగ...హరి. పూ. 4. 88.

గీ. అనఁటిపం దొల్ప నేటికి నినుపగోరు. పి.
శకుం. 4. 47.

సా: ఇవి యినుపగుగ్గిళ్లు గాని అనుపగుగ్గిళ్లుకావు.
(ఒకానొకచో మువ్వ ము లోపించును - చూ.
ఇనుమద్ది.)

జ. ఇనుమద్ది.

ఇన్నాళ్లు ఎ. బి. (ఇన్ని + నాళ్లు) ఇన్నిదినములు.
(‘ఇన్నాళ్’ అనియుఁ గలదు.)

గీ. తెఱవ! యిన్నాళ్లు నడుగఁ బు త్తేడునిన్ను.
నరయ నిది తప్పు గాదె. నైష. 8. 128.

కా....పలా పుట్టె నీదూటు నీ, కిన్నాళ్ లేనిది
చెల్లఁబో జనని గాదే యల్ల చిత్రాంగి.
సారంగ. 8. 88.

కా....ఇన్నాళ్లొడియొనర్పఁ గేళివనిలోనిం
పొందునమ్మాధవీ, పున్నాగంబుల పెండ్లి
నేయవలెఁ బూఁబోడ్లారారే...విజ. వి.
8. 77.

ఇన్ని న. బి. ఔ. (త. ఇత్తనై) ఇంతశబ్దముయొక్క
అమహద్భక్త బహువచనరూపము

1. తొన్నిచోట్ల సందర్భానుసారముగా అధిక
సంఖ్య గలవానిని గాని అల్పసంఖ్యగల
వానిని గాని తెలుపును.

(అధికసంఖ్యకు)

ఉ. మున్ను విధాత మీకు వరముల్ కరుణిం
చుటఁ జేసి త్రోయరా, కిన్నిదినంబు లేను
జమియించితి...ఉ. రా. 2. 97.

(అల్పసంఖ్యకు)

గీ....మునీంద్ర, యిన్నినీ తైన వంటకం బించు
తైనఁ, దొల్లి దానంబు చేయనిదుష్కృత
మున, నిర్భరమత్తిపానలు నిలువ వనిన.
వరాహ. 12. 66.

2. ఇవి యన్ని

క. ఇదె దేహం బిదె యర్థం, బిదె నాపరిజన
సమూహ మిన్నిటిలో నె, య్యది మీకిష్టము

దానిన, ముద మొదవఁగ నిత్తు ... భార.
ఆది. 5. 242.

జ. ఇన్నాళ్లు.

ఇన్నాటు - ఇరునూటు. న. ఔ. (✓ఇను) రెండు
వందలు.

సీ. ఇన్నాటు మున్నాటు నేనూటు కన్నులు
గల వేలు పెవ్వానిఁ గన్నతండ్రు. నైష.
6. 72.

ఇన్ము - ఇనుము,

చ....అనేక రాక్షసు, త్వాదిగొని కావ నిన్న
వలలో నమృతంబు సుక ఓకస్థితిన్.

క. ఉండునన విని ... భార. అను. 1. 216,
217.

ఇన్వకలు నం - ఇల్వలలు.

ఇపుడు - ఇప్పుడు. నైష. 2. 77.

ఇప్పు - ఇప్పుడు, ఇపుడు. భార. అర. 5. 432.

ఇప్ప ఎ. (త. ఇలుప్పై. త. ఇప్పై. ఖ. ఇర్ప.)
మధూకము, ఒకజాతిచెట్టు.

మత్త. పచె మావులు గ్రోవులున్ దగునిప్పలున్
గురువిందలున్. యయా 4. 7.

గీ. అతిమనోజ్ఞంబు ధమ్మిల్ల మలరుఁబోడి,
యిప్పపూదండఁ గై నేనె నెలమి నోర్తు.
హర. 4. 80.

చ. కదళిగభీరిపుష్పపుటికాచ్చటఁ జేతుల నిప్ప
పిండిపైఁ, గుడురుగ నిల్చి...అము 1.83.

జ. ఇప్పపూరాజనములు.

ఇప్పపూరాజనములు ఎ. బి. (✓ఇప్ప) ధాన్య విశే
షము. హంస. 4. 128.

ఇప్పించే న. శ్రీ. (✓ఇచ్చే) ఈయఁజేయు.

వ. అయ్యా మదీయధర్మపత్ని యక్కుండ
లంబులు దొడుగ నవసరంబై యున్నయది
మద్యచనంబున వాని నిప్పించుకొమ్ము.
భాగ. ఆది. 1. 95.

క. ఇయ్యఁగ నిప్పింపం గల, యయ్యలకే కాని
మీస మందఱకేలా. కవిచౌడప్పశతకము.
18.

ఇప్పుడు - ఇపుడు, ఇప్పు ఎ. ఔ. ఏ.

(దీనిరూపాంతరములగు 'ఇప్పుడు, ఇప్పు' అను నవి ద్వితీయాదివిభక్తులతోఁ గూడియుండవు— త. ఇప్పుడు.)

ఈసమయము.

చ....జరకై వయస్సునను బూని పరంబున కిప్పుడుద్యమం, బనువుగఁ జేయఁగా వలయు ...ఆము. 2. 76. (ఇప్పుడు — ఈజీవిత కాలమున).

ఇబ్బంది' ఎ. (ఇరు + బందులు) ఇక్కట్టు, అని వార్యమైనవాద.

ఇబ్బంది² ఎఱ. (త. ఇబ్బంది) మూర్ఛుఁడు.

ద్వి. పొంగి చిచ్చులుకంగఁ బోవుచుఁ జీరి, కొం గోసరించుపెన్వెంగలియట్ల, చెల్లుఁ బొమ్మని సన్ననింపఁ బోవుచును, నిల్ల ప్పగించునయ్యి బ్బందియట్ల, పదపడి నూతిలోఁ బడఁ బోయి తాప, వెదకుచు మెట్టెడివీటిఁడి యట్ల. బస. పు. 3. 1140 పం.

ద్వి. ఇబ్బందిజీనమును లీయబ్బలూర, మెట్టి మాతోఁ బ్రతిఘటించి యాడ. బస. పు. 3. 559. పం.

ఇబ్బంది³ ఎ. (త. ఇబ్బంది — సంకరజాతిది.) సంకర జాతిమృగము. (ఇరు + పంది — అడవిపందికిని ఊరఁబందికిని పుట్టినపంది. త. ర. పెద్దపులికిని చిలుతపులికిని పుట్టినపులి. చి. ని.).

బ. ఇబ్బందిగాఁడు, ఇబ్బందిగుఱ్ఱము.

ఇబ్బందిగాఁడు ఎ. (✓ ఇబ్బంది³) సంకరజాతి మృగము. (బెబ్బులికిని చిలుతపులికిని పుట్టిన పులి-త. ర. ప్రౌ.).

ఇబ్బందిగుఱ్ఱము ఎ. (✓ ఇబ్బంది³) సంకరజాతి గుఱ్ఱము. (ప్రౌ.)

ఇబ్బడి — ఇమ్మడి, ఇనుమడి (✓ ఇను).

ఆ. ద్విగుణమున కభిఖ్యలగు నిబ్బడిమ్మడి, జంట గంట దగయు ఇమిలి రెట్టి, యినుమడి యన...ఆం. సం. మాన. 42.

ఇబ్బడించే — ఇనుమడించే. త. శ్రీ. న. శ్రీ.

(✓ ఇబ్బడి.)

(త. శ్రీ. రెట్టియగు.)

అప్ప. 4. 220 పా. 1 పం.

ఇబ్బెడ ఎ. వృక్షవిశేషము.

సీ. మట్టివిరిగి తొండ్లి మట్టితూ కిబ్బెడ పెద్ద విరిగి. హంస. 4. 11.

ఇభకణ సం. ఎ. త. శ్రీ. గజపిప్పలి (వృ. వి.)

ఇభకేసరము సం. ఎ. త. పుం. నాగకేసరము (వృ. వి.).

ఇభనిమీలిక సం. ఎ. త. శ్రీ. 1. భంగ, గంజాయి. (దీనిని తినినయెడల పనుఁగునకైనను నిద్ర వచ్చును.) 2. వైదగ్యము, నేర్పు.

ఇభపోట సం. ఎ. త. శ్రీ. మగయెనుఁగులక్షణములు కూడఁగల ఆఁడెనుఁగు.

ఇభభరము సం. ఎ. త. పుం. యూధము, గజ సమూహము.

ఇభము సం. ఎ. త. పుం. 1. పనుఁగు. 2. (గణిత) ఎనిమిది.

ఇభయ సం. ఎ. త. శ్రీ. స్వర్ణక్షిరి. రెడ్డివారి నానఁ బ్రాాలు (వృ. వి.)

ఇభాఖ్యము సం. ఎ. త. పుం. నాగకేసరము (వృ. వి.).

ఇభి సం. ఎ. త. శ్రీ. ఆఁడెనుఁగు.

ఇభోషణ సం. ఎ. త. శ్రీ. గజపిప్పలి (వృ. వి.)

ఇభ్య సం. ఎ. త. శ్రీ. 1. ఆఁడెనుఁగు. 2. అందుగు (వృ. వి.)

ఇభ్యకుఁడు సం. ఎఱ. (త. భ్యకా, భ్యకా. త.) ఎ-ఇభ్యుఁడు.

ఇభ్యుఁడు సం. ఎఱ. (త. త. త.) 1. ధనవంతుఁడు. 2. ప్రభువు. ఎ. త. పుం. 1. రాజు. 2. మావటి వాఁడు.

ఇమడిక ఎ. (✓ ఇముడు) ఇమిడియుండుట.

ఇముడు త. శ్రీ. అడఁగు, అంతర్భూతమగు.

గీ. జగము లీరేడు గర్భవాసమున నిముడు. రా. వి. 1. 38.

సా: ఒక యొఱలో రెండు కత్తు లిముడవు.

న. శ్రీ. అణఁచు, కనఁబడకుండఁ జేయు.

(హిరణ్యకశిపుఁడు వైకుంఠముపై చాడి వెద లినప్పుడు సారూప్యముక్తులయవస్థ యొక్క వర్ణన)

సీ. ధవళాబ్జలోచనద్వయి మూయువారును
దమగుడాకేశంబు లిముడువారు. దశా. 4.
109.

జ. ఇమిడిక, ఇముడుకొను, ఇముడుచు.

ఇముడుకొను న. ౧. (✓ఇముడు) ఇముడు.

వ. చెన్నగుచవికెల నిముడుకొన్న కన్నెనుర
పొన్నగున్నలు...కువల. 4. 92.

న. ౧. 1. కనఁబడకుండఁ బెట్టుకొను.

క ఆవృద్ధనార్యును గరు, దావిలమతి యగుచు
నాభయార్త మృగాక్షిం, దా వెనుక నిముడు
కొనుచుం, గావుము కావు మని వానికర
ములు పట్టె. కళా. 8. 118.

సీ. దగ్గఱనుంచుకొను.

సీ. అది నిన్నుఁ బూజించి యమ్మ నీ కెయ్యది
తోర్కి చెప్పు మటన్నఁ గొన్నివాళ్లు. గీ.
నన్నిముడుకొమ్ము కరుణ ననాధ ననిన.
ప్రబోధ. 5. 80.

ఇముడుచే(డు) న. ౧. (✓ ఇముడు) ఇముడ
జేయు. నైష. 2. 6.

ఇమురుకొను ౧. ౧. (౧. ఇమురు, ఇమరు-స్వార్థ
మున 'కొను') చమురు మొదలగునవి అయి
పోవు, సమాప్తమగు.

ద్వి. ఇమురుక యాటిపోయిన దీపమునకుఁ,
జమురు వోసినయట్టు చచ్చినయట్టి, వారికిఁ
బరిలోక వైదికకర్మ, మూరక జనులు
సేయుటయు వ్యర్థంబు. రం. రా. అయో.
141 పా. 20 పం.

ఇమ్మడి - ఇనుమడి. విజ. (✓ఇను) 1. ద్విగుణితము,
రెట్టి యగునది.

సీ.... అగ్గోవిందు సందర్శనంబున నుత్సవోన్మత్త
భావ, మిమ్మడియై ప్రమోదమునం దెలిరి
...భార. అశ్వ. 3. 119.

చ. ఇనుమున కల్లిలోఁ బసిడి యిమ్మడి గల్గుట
నాలు గోడలం, గనకము దాను దెచ్చి చెలి
కానిభటప్రకరంబుఁ గ్రూరతఁ, వననిధిఁ
ద్రోచి చంపుట సువర్ణము పాఠినచోటు
సర్వముఁ, గొనములప్రోక యైనధన
గుప్తుఁడు నెప్పిన రాజు నవ్యుచున్.
కేయూర. 8. 208.

2. రెండవవాఁడు.

ఉదా: ఇమ్మడినరసింగరాయలు. ఇమ్మడి దేవ
రాయలు (ఇట ఏకనామము గలవారిలో
రెండవ వాఁడు).

వ. దానధర్మపరాయణుండును నిమ్మడిగరుడ
నారాయణుండును. హర. వీతి. 7.

(ఇమ్మడిగరుడనారాయణుఁడు :- గరుడ
నారాయణుని వంటివాఁడు అనిభావము.)

ఇమ్మడించే - ఇనుమడించే (✓ఇను)

(౧. ౧. రెట్టియగు)

(దిక్పాలురు) గీ. అలఘుశతకోటి కాండలు
నతను దండ, భృతులు నంజనశృష లలకేహి
తములు, నిమ్మడింపఁగ ననిమిషదృష్టు
లైరి, యంబుజభవోపలాంబ నహల్యఁ
జూచి. అహ. 2. 28. (ప్రాతప్రతి).

ఇమ్ము! వి - ఇంబు. (౧. ఇంబు. ౧. ఇంపు, ఇంపం.)

1. సుఖము; ప్రీతి, సంతోషము.

(ఈయర్థమున నిది ద్వితీయాభిహవచనాంతము
గానే కనఁబడుచున్నది.)

క. కులపాంసనులై యహితంబులు సేయుచు
నుండుచుట్టములఁ బొందక యిమ్ముల
నుండువాఁడ పుణ్యుఁడు, వెలయఁగ గ్రామ
స్థితైక వృక్షమ పోలె. భార. అది. 6.
181.

శ్లో. జ్ఞాతయో యస్య నై వ స్యుర్విషమాకుల
పాంసనాః, స జీవేత సుఖం లోకే, గ్రామ
ద్రుమ ఇవై కః. సం. భార. అది. 184,
140.

ఉ. ఇమ్ముల నున్నవాఁడె 'హరి యిక్కడ
కెన్నఁడు పచ్చు వచ్చి మా, యుమ్మలికంబు
వాపునె...భాగ. 10. పూ. 1474.

ఉ. తమ్ములు ధౌమ్ముడు సతియుఁ దానర
దంబులతోడఁ గ్రోశమా, తమ్మొకచోటి
కల్లఁ జని ధర్మతమాభవుఁ డందు నాటిరే,
యిమ్ములఁ జల్పివేగుటయు నీప్పిశకార్యము
సేయఁగా విచారమ్మున నున్నచో నమర
రాజతమాభవుఁ జూచి యిట్లనున్. భార.
విరా. 1. 58.

నీ. ఇమ్మహాభారతం బిమ్ములఁ బాయక విహితావధానులై వినుచునుండు, వారికి ... భార. ఆది. 1. 71.

క. ఇమ్ముద్దియదెసయక్కటి, కమ్మునుభవదీయ సఖ్యకౌతూహలమున్, నెమ్మదిఁ బిరిగొనుటయు నా,యిమ్ములఁ జనుటుడిగి రాకయిది మిత్రనిధి. దశకు. 5. 104. (నాయిమ్ములక - నాయిష్టము చొప్పున.).

2. అనుకూల్యము, వీలు.

క. తన కిమ్మగునంతకు దుర్జనుఁ డిష్టుఁడ పోలెనుండి సర్పమపోలెం, దన కిమ్మగుడును గలుచును, ఘనదారుణ కర్మిగరఁ ఘనదంష్ట్రలచేన్. భార. ఆది. 6. 112.

ఉ. లోకవిరుద్ధవృత్తి చపలుఁ డతఁడి మ్రొటుఁ గండ యేమియున్. భార. శల్య. 2. 370.

8. అవకాశము.

ఉ. తన్నినవాఁడు తచ్చరణ తామరసంబుల వ్రాలి నన్న నే,మన్నది లేదు నావలన నన్నియు నేరము లోర్చుకొమ్ము నా,పిన్నతనం బొకళ్ళ చెవిఁ బెట్టకు పెట్టిన సిగ్గు వోపు నా, వన్నియ సన్నహా నగరివారికి దండుగఁ బెట్ట నిమ్మగున్. వేం. పంచ. 4. 511.

కా. ...ఈ ప్రోలొకఁ డెంత నాధనము నా యైశ్వర్యమున్ బ్రోవఁ చా,నే యర్హుండుగు లేమి మీరెటుఁగరే యి మ్మేది భేదోక్తికిన్. ఉ. రా. 2. 239.

4. ఉపాయము.

క. నెమ్మిగలవారి నొల్లరు, త మ్మొల్లనివారి వెనుకఁ దగులుదు రధిక,త్వ మ్మెఱిగి యెఱిగి తొడరు దు, రి మ్మెఱుఁగనియట్టి వారి లిభపురనాథా. భార. ఉద్యో. 2. 34.

విజ. 1. అనుకూలము, వీలయినది.

ఆ. ఎత్తికొని చనంగ నిమ్మగునట్లుగా, మెదలుచున్న వ్రయ్య లదిమి రెంటిఁ,గూడఁ బట్టె నవియుఁ గూడి యొండొంటితోఁ, జక్కనంటి రెండు నొక్కఁడయ్యె. భార. సఖా. 1. 147.

వ. ...వార లేమటి నమ్మి కొండొకకాలం బుండ ని న్నొరు లెఱుంగకుండ నిమ్మయిన యవసరంబువం దద్భహద్యారంబునందు దహనంబు దరికొలిపి పగఱవంచత్వం బెఱింగి రమ్ము. భార. ఆది. 6. 189. దశా. 3. 173.

2. మనోహరము.

క. ఇది నా నుద్యోగవర్వ మి మ్మగు సభలన్. భార. ఆది. 1. 43.

ఇమ్ముగ - బాగుగా. (ఇది సందర్భమును బట్టి 'స్పష్టముగా' మున్నగు నర్థములఁ గూడ నిచ్చును.)

ఉ. ఇమ్ముగ నాత్మరక్ష విధియించువిధంబున మంత్రరక్షయ,త్నమ్మునఁ జేయఁగావలయు ...భార. ఆది. 6. 110.

గీ. వృక్షకాభాగ్రమున నున్న పక్షిశిరము, దెల్లముగఁ జూచితే మహివల్లభుండ, యనిన నిమ్ముగఁ జూచితి. భార. ఆది. 5. 249.

వ. ...సూచకారుండు వధ్యస్థానంబునకుం జని మనుష్యమాంసంబు దెచ్చి యిమ్ముగా వండి పెట్టిన. భార. ఆది. 7. 114. (ఇమ్ముగారుచ్యముగా.)

ఇమ్ముకి వి. (క. ఇంబు.) 1. స్థానము, చోటు.

గీ. ...పసులకెల్ల,నిపుడు దగినయి మ్రొయ్యది యిచట ననకు,దు...హరి. పూ. 7. 182.

మ. ...కార్తివీర్యభుజపంక్తిం జక్కు గావించి తం,బునిధిం గ్రొత్తగ నాశ్రమంబునకు నిమ్ముగొంటి వీ వమ్మునన్. పారి. 3. 34.

2 వైకాల్యము, విరివి.

ఇమ్ముచాలు - వైకాల్యమున సరిపడు.

ఆ. ... దళ,దిశలనడుమ నెఱయ దీటుగట్టి, జగములెల్ల నిమ్ము సాలక మల్లడి,గొనియె గుహుబలంబు కొలఁది మిగిలి. కు. సం. 11. 582.

చ. విను మిటు లున్న యీజనులవిప్పు గమం గొన వచ్చినం బురం,బున కిచ టిమ్ము చాల దనుబుద్ధిజనించె గణించి చూడుమా. హరి. ఉ. 2. 158.

3. ఆశ్రయము.

ఉ. ఇ మ్మనవద్యహృద్యసముదీర్ణగుణాశి...
బౌబళమంత్రిభార్యయో, నమ్మమ...పాండు.
1. 60.

గీ. అతులదై ర్యంబునకు నీమహాత్ముఁ డిమ్ము.
ఉ. రా. 5. 140.

4. ఇల్లు.

నీ. అనయమ్ము పెరియమ్ములను ద్రిమ్మరుచు
నుండు చలివెలుంగు ననుంగుచెలియ లేనయె.
నీలా. 1. 52.

గీ. తబుకు కపురంపుబరణి గందంపుఁగుడుక,
చిన్నియడపంబు గతనంపుఁజీలుక పంజర
మ్ములును గల యొక మిద్దెటిమ్మునందు.
రసిక. 4. 4.

జ. ఇమ్ముకొను.

ఇమ్ముకొను అ. ౧౩. (√ఇమ్ము³-శ. ఇంబుగొన్.)
1. కలుగు. 2. నివసించు, ఉండు.

నీ. కాపున నవ్వీర్యకలితుఁ డాశ్రతులయమ్ము
నాకులవృత్తి నిమ్ముకొనఁగఁ. గీ. శేనె.
రాఘవ. 2. 2.

(రామాయణార్థమున 'కలుగు' అనియు, భార
తార్థమున 'ఉండు' అనియు అర్థములు.)

ఇయ (ప్రాచీనకాసనములందు నామాంతములవచ్చు
'అయ్య' శబ్దమునకుబదులుగా కన్పించుచున్నది.)
ఉదా: వెంటియ, దొడ్డియ, కాటియ, వీమియ.
మొ. ద. కా. 977, 990, 995.

ఇయత్ నం. విజ. (శ్. ఈ. శ్.) - తెనుఁగునఁ
దలుచు సమాసపూర్వపదముగానే యుపయో
గింపఁబడును-ఇంత పరిమితి గలది. ఇంత.

ఉదా: ఇయద్యాగ్యము-ఇంత భాగ్యము.

ఇయత్త నం. వి. అ. ప్రీ. ఇంత (ఇన్ని) యను పరి
మాణము, కొలఁది.

ఇయత్త్వము నం. వి. అ. న. - ఇయత్త.

ఇయ్య' - ఈయ'.

ఉదా: ఇయ్యఁగలఁడు, ఇయ్యఁడు, ఇయ్యక,
ఇయ్యన్, మొ.

ఉ....పనుఁగు నిచ్చి యంకుశం, బియ్యక కయ్య
మాడఁ దగునే నను నీగతి నేఁచఁబాడియె.
శశిబిందుచరిత్రము.

క. ఇయ్యఁగ నిప్పింపం గల, యయ్యలకే
కాక మీస మందఱు కేలా. కవిచౌ. ౪. 18.

ఇయ్య' అయ్య. (శ. ఇయ్యె.) అంగీకారమును
దెలుపును.

మధ్యా. ఒనం నానుతునకు భార్యవగు మన్న
నొడఁబడి యయ్య యనియె. భార. ఆది.
4. 141.

క. చక్కనగు మనిన రక్కసుఁ, డక్కజముగఁ
బెరిగి యియ్య యగు నిప్పుడు నీ, యుక్తును
వీరముఁ జూచెద. భార. ఆది. 6. 208.

జ. ఇయ్యకొను, ఇయ్యకొలుపు, ఇయ్యకొలు.
ఇయ్యకొను - ఈయకొను. న. ౧౩. (√ఇయ్య³)
అంగీకరించు, సమ్మతించు.

ఉ. ముందటియట్ల యింకఁ బదుమూఁడు దినం
బుల మాత్రకుఁ భవ, న్మందిరవాస మియ్య
కొనినం గడతేలు మదీయవాంఛ.... భార.
విరా. 3. 62.

క. అక్కడిబంధులఁ జంపుచు, నిక్కడికాంధ
వుల సచ్చు టియ్యకొనుచు నిం, దెక్కడి
పెంపొందెదను. భార. భీష్మ. 1. 184.

అ. ౧౩. అంగీకరించు, సమ్మతించు

ఉ. ఈతనితోడికయ్యమున కియ్యకొనం దగ
దేమ.... భార. విరా. 5. 7.

ఆ. పొడుకు నెట్లుఁ బాండుపుత్రులతోఁగయ్య,
మేను నీవు దీని కియ్యకొనుము. భార. శల్య.
1. 69.

చ. సమబలుతోడఁ జేయఁదగు సంది బలాధ్యుని
తోడ సందియుఁ, సమరముగాదు హీను
నెడ సందికి నియ్యకొనంగఁ జెల్లదు. ఉ. రా.
3. 877.

ఇయ్యకొలుపు న. ౧౩. (√ఇయ్యకొను) అంగీక
రింపఁజేయు, ఒప్పించు.

గీ. ....సముచిత మగుమాటలఁ జక్కఁబడక,
తక్కినే మక్కిపుం డగుధార్తరాష్ట్రఁగ్రూర
శరముల నే నియ్యకొలుపువాడ, నవని
కౌంతేయులకు నిచ్చునట్లు గాఁగ. భార.
ఉద్యో. 1. 27.

ఇయ్యకొలు వి. (√ఇయ్యకొను) ఇయ్యకొనుట,
అంగీకారము; అనుమతి.

చ. పెనఁకున నాక యేల మనపెద్దల కెవ్వరి
కియ్యకోలు గాదు. భార. ఉద్యో. 2. 248.

ఉ. నాతలఁ పిచ్చగింపు మనినం బ్రభుఁ డించుక
యియ్యకోలునఁ. హరి. ఉ. 7. 282.

గీ. ఏమి నేయుదు నాదై క్కునియ్యకోలు, లేక
వీ దెవ్వరికిఁ జొరరాక యునికి, యంసి
వేఁగుచునున్నాఁడ.... ప్రభా. 4. 87.

ఇయ్యది - ఈయది.

ఇయ్యన - ఈయన.

క. అయ్యై కర్మంబులదెస, నెయ్యం తెసలాఁగఁ
గలిగి నియమనిరూఢుం, డియ్యన యన సుక్ష్మ
తంబుల, నయ్యెడుసౌఖ్యంబు నిహమునందుఁ
బరమునఁ. గీ. అనుభవించుచు .... భార.
ఆను. 3. 308, 307.

ఇర నం. ఎ. అ. శ్రీ. 1. భూమి. 2. వాక్కు. 3.
మద్యము, కల్లు. 4. జలము.

ఇరణము నం. ఎ. అ. న. ఊషరభూమి, చౌటి నేల.

ఇరమ్మదము నం. ఎ. అ. శం. వజ్రాగ్ని, మేఘము
నందలి జ్యోతి.

ఇరవగు అ. శ్రీ. (√ఇరవు) నెలకొను. ఉండు.

మ. హరిణిలోచన కంటివే యెదుట నొయ్యాయ
రంబుగా సౌరభో, త్కరగుంజాతరుసీమఁ
దెమ్మెరలరాక స్వీక నల్లాడుక్రొవ్విరి
తీగం గని యొక్క రాచిలుక కీర్తి బోటు
లీక్షింప నం, దిర నై యుయ్యల లూఁగుచున్న
యది తాయిం దుమ్మెదల్ పాడఁగఁ.
విప్ర. 2. 82. నైష. 1. 52.

ఇరవారు అ. శ్రీ. (ఇరవు + అరు) స్థిరమగు, నిశ్చల
మగు.

క. నరవతికి నాకుఁ బరిణయ, మిరవారఁగ
నాడు చేసి తిప్పుడు దేశాం, తరమునఁ
జిక్కిన నన్నును, వరునిం గూర్పంగ నీవ
వచ్చితి కరుణఁ. భా. రా. నుం. 294.

గీ. అప్పు డవలీల గోవర్ధనాద్రీఁ తెఱికి, పూని
యొకకేల నెత్తుడు దానిక్రింద, గోపగోపి
సహస్రంబు గోగణంబు, నుండి రిరవార
మేడలోనున్నయట్లు. పద్మ. 9. 283. (ఇర
వారఁ - నిర్భయముగా అనిభావము).

ఇరవు - ఇరువు. ఎ. (ప్రా. ఇరిఅ = కుటి. క.
ఇరవు. త. ఇరుప్పు.).

1. స్థానము; యుక్తస్థానము.

క. కిరమును నాభియు హృదయము, నురమును
గర్జములుఁ బార్శ్వయుగళము నాత్మా,
దరణీయస్థానము ల, య్యిరవులఁ గను
యోగి యాత్మ నిభపుగనాథా. భార. శాం.
5. 589.

క. ... ధా, త్రిదై వత సమ్మానము, నేదేశము
నందుఁ గలుగు నిర వది నిలువన్. భార.
శాం. 5. 455.

క. ఇర వటి ప్రాణంబులు వే, తిరుగుడువడఁ
జొచ్చె నాదుదేహంబు గడు, బగవళ
మయ్యెడు... భా. రా. ఆర. 2. 387.

2. ఇల్లు; బస.

చ. ఇరవును తల్లిదండ్రులను నెత్తినపెంచిన
వారిఁ కానితిన్, దురమునఁ దండ్రీ నై న్య
పతిఁ దోలితి నేనలతోడఁ గూడ... విక్ర.
8. 110.

క. అనవుడు మందూకేకుఁడు, విన మెన్నఁడు
నంచ లేమివిధమునఁ గాకం, బునకు నిం
విచ్చె నెవ్విధ, మున వానిం బివపఁ గీడు
పొందె జెపుమా. కేయూర. 3. 38.

గీ. తెరువు నడిచెడువారికి నింపు చేసి, ధాన్య
ములు నెయ్యి నూనె వస్త్రములు లవణ,
మాదిగాఁగల యాత్రాపదార్థ సమితిఁ,
తాయ కెవ్వండు పెట్టు నాభక్తుఁడతఁడు.
భీమ. 8. 52.

ఎఱ. 1. స్థిరము.

సీ. ఎనమద్ల వీరన్న కిరవుగాఁ బ్రాకారమును
భోగరాగంబు లనువుపఱచె, ... మల్లనర
నాథు చివబొమ్మమనుజవిభుఁడు. దా. శా.
4. 933.

2. అనుకూలము.

చ. ఇరువురు వాసుదేవులు మహిం గలరే యది
మాన్వఁ గోరునా, కిర వగుకాల మిప్పగిది
నింపెసలారఁగ నేఁగుదెంచె మ, ధృర మగు
మద్భుతావిభవధుర్యత లోకము మెచ్చఁ
జేసెదన్. హరి. ఉ. 8. 108.

జ. ఇరవగు, ఇరవారు, ఇరవుకొను, ఇరవు
కొలుపు, ఇరవుపడు, ఇరవొందు.

ఇరవుకొను అ. ౧౩. (✓ ఇరవు) 1. నివసించు,
ఉండు.

క. పురిరాకొమరులకీర్త్యం, బరవాహిని భుజగ
పురికి బలువిడిఁ జని యం, దిరవుకొన నెడము
చాలమి, మరలిన తటిబుగ్గ లన నమగు
సాధంబుల్. పాండు. 1. 107.

క. పరమాణుతఁ గృతం దగు, పరవర్ణినియు
దర మపుడు వటవత్త శయుం, దిరవుకొనం
దొలుతటిగతి, హరిపదబహుపాద్యభావమై
తగె నంతన్. చం. రా. 2. 47.

2. స్థిరపడు.

గీ. కలఁచి కబళించి కడువడి బలిమి మించి,
గెలిచి యార్వీటి వేంకటాద్రిపుతిర్మ, లేద్రు
వలమూపునను నిల్చి యిరవుకొనియె,
రాజనుకు లొప్ప ధరణివరాహమూర్తి.
రామ. 387.

3. కలుగు, పుట్టు

నీ మృగనేత్ర నేత్రలక్ష్మిని గణించినయంత
నెడలోనఁ జూచల్య మిరవుకొనియె. శకాం.
4, 52.

వ. అనుడు శుచిముఖ మెచ్చు నచ్చెరువు నిఁపు
కొన నతనిఁ జూచి యిట్ల నియె. ప్రభా.
2. 57.

ఇరవుకొలుపు న. ౧౩. (✓ ఇరవుకొను) ఇరవుకొనఁ
జేయు.

క. కలికి పలుకుంజిలుకల, కొలికి నీకరుణ
యి'వుకొలుపుము నాపై. రసిక. 6. 156.

నీ తెరువులఁ గుక్కల నిరవుకొల్పినఁ జాలు
నెఱలె యోదంబులై నిలువఁగలవు. చంద్ర.
2. 18.

ఇరవుపడు - ఇరవుకొను. (చూ. ఇరవుపటుచు.).

ఇరవుపటుచు న. ౧౩. (✓ ఇరవుపడు) నిలుపు,
స్థాపించు,

నీ తనుఁ జూచి శిథిలబంధశిరోజ యగుట నయ్య
తినకు ముక్తకేశాహ్వయంబు, దయచేసి
తత్పార్థితము లై నవరముల నొసఁగి

యప్పని గాపుటసరబుద్ధి, చిటుగుబ్బ లాని
తత్తేత్రరాజమునకు నీకానుదిక్కున నింపు
వటిచె, వెన్పుఁడు... పాండు. 5. 157.

ఇరవొందు అ. ౧౩. (ఇరవు + ఉండు) 1. కలుగు.

మ... యుష్మద్విక్రమప్రక్రమం, బనపాయంబు
నవేతవిఘ్నమునునై యాధ్యం బగుం గాత
మెందును ధన్యం బగుఁగాత ధర్మ మిర
వొందుం గాతఁ గల్యాణముల్. హరి. ఉ.
4. 99.

2. ఒప్పు.

గీ. హరిహరవిరించిముఖ దేవతానుభావ, ఘన
తర స్వర్ణకారు లొక్కటియ కాఁగఁ,
గరఁగి కూర్చిన యపరంజికడ్డి యనఁగ,
సూర్యుఁ డిరవొందుఁ దేజోనివార్యుఁ
డగుచు. నాన. 1. 39. వసు. 1. 124.

(ఇట్లే 'ఇరవందు')

కా.... రఁ దోబాలకులార చల్లి గుడువన్ రమ్య
స్థలం విక్కడి, దండన్ లేగలు నీరుద్రావి
యిరవందంబచ్చికల్ మేయుచుం, దండంబై
విహరించుచుండఁగ నమందప్రీతి భక్షింతమే.
భాగ. 10. పూ. 493.

ఇరాంబరము నం. ఎ. అ. న. వడగల్లు.

ఇరాచరము నం. ఎఱ. (అ. ఈ. అ.) 1. భూచంము.

2. జలచరము. ఎ. అ. న. వడగల్లు, కరిక.

ఇరాటు - ఈరాటు (✓ ఇరు).

(అచ్చు పరిం బగునపుడు ఈయొక్కచోటనే
'ఇరు' అను నాదేశము కనఁబడుచున్నది.)

ఉ. అనగఁబుత్రోవను దినాధిపుఁ డేగుచు
చారికడ్డమై, పూనిక నున్నకోటఁగనిపోవఁగ
లేక యిరాటు మేనులం, చా వటు దిడ్లు
దూటి చనెఁ దథ్యము గాదని యంటిరేని
యా, భానుని ద్వాదశాత్ముఁ డని పల్కఁగఁ
గారణ మేమి నిచ్చలున్. రుక్మి. 1. 43.

ఇరావంతుఁడు నం. ఎ. త్. పుం. 1. రాజు. 2.

అర్జునునకు ఉలూచియందుఁ బుట్టినకొడుకు.

ఇరావతి నం. ఎ. ఈ. స్త్రీ. 1. పంజాబునందలి యొక
నది (రావి). 2. వటవత్తీవృక్షము.

ఇరిణము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) కూనయము. ఎ.
అ. న. ఉషరము, చౌటినేల.

ఇరిమేదము నం. ఎ. అ. పం. అరిమేదము, వెలి
తుమ్మ (వృ. వి.)

ఇరివిలి ఎ. పోగరతోఁ జేయఁబడినరంధ్రము.(ప్రా)

ఇరివిల్ల నం. ఎ. అ. ప్రి. తలయందుఁ గలుగు వ్రణ
భేదము.

ఇరివిల్లిక నం - ఇరివిల్లి.

ఇరు న - ఇను. (చూ. రెండు).

(హల్లు పర మగునపుడు 'రెండు' అనుచానికి
వృత్తియందు వికల్పముగా వచ్చు అదేశము.
'ఇరుగురు'లోఁ దక్క విడిగా డీనికిఁ బ్రయో
గము లేదు.)

ఐ. ఇక్కట్టు, ఇక్కన్న, ఇద్దుగ, ఇద్దుము, మొ.
ఇరుకారు - రెండుకారులు.

(కారు-నాలుగేసిమాసముల కాలము)

భీమ. 1. 109.

ఇరుగాలు - రెండుకాళ్లు, పాదద్వయము.

న. ఉరంబును మెడయు నిరుగాలం ద్రొక్కినఁ
ద్రోచియు....భార. సా. 1. 152.

ఇరుగెడ - రెండుప్రక్కలు. అము. 6. 125.
వేం. మా. 1. 287.

ఇరుదెగలు-ఉభయపక్షములు. ఉ. రా. 2. 61.

ఇరుదెఱఁగు - రెండు విధములు. కవిజనా.
సంజ్ఞా. 11.

ఇరుపక్కియలు - ఉభయపార్శ్వములు. భార.
ఆర. 1. 806.

ఇరుపీనుఁగు - రెండు పీనుఁగులు.భార. భీష్మ.
2. 209.

ఇరుపుట్టి - రెండుపుట్టు. ద. కా. 4. 978.

ఇరుప్రొద్దు - రెండుపూటలు.

సీ. ఇరుప్రొద్దు గుడుచుచు వెడనెడఁ గుడువక
యుందునాతందు సదోపవాసి. భార. కాం.
4. 868.

ఇరుబరులు - రెండుపార్శ్వములు, రెండు
ప్రక్కలు.

(కిరాకార్డుమలకభ)క. ఇరుపురు నేసినకాణము,
లిరుబరులును చాఁకి తిరిగె నిరుదెసలకు

న.క్కిరి యిరుమొదములనట్టున, తిరున
గొనెడు క్రమముతో నతిత్వరితగతిన్.కాళ.
4. 181.

ఇరుమేయి, ఇరుమేలు - రెండుపార్శ్వములు.
కు. సం. 10. 486. అప్ప. 4. 151.

ఇరుమేను - రెండు దేహములు.

క. హరుఁడు వినోదార్థముగా, నిరుమే నయి
రణ మొనర్చె నింతియ కా కి.వృరుసున
నక్కజమగుసం,గర మొనరింపంగ నొరులఁ
గంటిమె యెందుక. భార. ద్రో. 5. 295.

ఇరువంక - 1. రెండుపక్షములు.

గీ. ఎదురుగా నేఁగుదెంచుచో నింటమయ్యెఁ,
బెండ్లియిరువంక చుట్టంపుఁ బెద్దలకును.
నైష. 6. 84.

2. రెండుప్రక్కలు.

సీ. ఉరుచిత్ర కాగ్నిశిఖోన్మేష మిరువంక నిరు
వంకఁ గుండలిస్ఫురితకర్ణము. వసు. 1.6.

ఇరువ(ప)టియ - రెండు పటియలు. భార.
కర్ణ. 1. 93, సా. 1. 191.

ఇరువాఁగు(లు) - 1. ఉభయపక్షములు.హం.
6. 110.

2. ఉభయనై న్యములు. భార. విరా. 3.198.

ఇరువాయ - రెండుపాయలు.

ఉ...ఇరువాయగా ముడికిఁ చార్చినవెండ్రుకల
న్మిషంబునక. నైష. 1. 51.

ఇరువైపు - ఇరువంక. వరాహ. 11. 106.

ఇర్రేలు - ఉభయపార్శ్వములు.

కా....తెలిదీవిం బొల్పు పెన్నోలు ని,ర్రేలం
కాయనివేల్పుచాలుఁ గలసామిన్ వెన్నునిం
గొల్పెదన్. చంద్ర. 5 58.

ఇరుగన్న ఎ. డా. రెండు నేత్రములు.

చ....ఇరుగంట నిప్పుకల్, చిటచిట రాల...
రా. వి. 5. 17.

ఇరుఁబుట్టువు ఎ. (✓ఇరు) - రెండు పుట్టువులు
కలది-1. పక్షి. 2. బ్రాహ్మణుఁడు.

సీ. తేజనఁ బడగ లెత్తియు నిరుఁబుట్టువు
గోరలఁ గన్గొని మూలఁ దూలుకొనుచు.
అచ్చ. రా. కాల. 106. (రెండర్థములకు
నిదే యుచాహరణము).

ఇరుగడ(లు) ఎ. (√ఇరు) రెండుప్రక్కలు.
భార. విరా. 5. 204. యయా. 2. 8.

ఇరుగాలివసి ఎ. (ఇరు + కాలు + పసి) ద్వీపాత్ప
కుపు, రెండు కాళ్లు గల పశువు.

ద్వీ. మిమ్మిరుగాలివసుల...బస. పు. 8. 575.
(ఇరుగాలివసులక - పశుప్రాయులను)

ఇరుగు - ఇరువు'. ఎఱ. ప్రక్కనున్నది. (చూ.
ఇరువు¹) ఎ. ప్రక్క, సామీప్యము.

ద్వీ. ఇరుగింటిలోఁ బని యెఱుంగ వేమియును,
తొరుగింటిపనిఁ దీర్చుబోయెడు కంస. అ.
మ. క. 2 118 పా. 11 పం.

ఇరుగుడు - ఇరువుడు. ఎ. (క. ఇరుగండి.) శింశుప
(వృ. వి.) అం. భా. 2. 49. అచ్చ. రా. సుం.
81.

ఇరుగురు - ఇరువురు.

ఇరుగేలు ఎ. ఔ. (ఇరు + కేలు) రెండుచేతులు.

సీ. తనయిచ్చఁ బగవానిదర్ప మంతయుఁ బుచ్చి
యిరుగేలితోఁబ్రాణ మిచ్చి కాచె. హరి. ఉ.
8. 280.

ఇరుచే(నే)యి ఎ. ఔ. (√ఇరు) రెండుచేతులు.

సీ. ఇరుచేయి నెత్తి...భార. మా. 151.

(ఇరుచేయిక - ఇరుచేయియును.)

గీ. శిరముగోఁకంగఁదగ దిరునేత...భార. అను.
4. 102.

ఇరుచేబడు అ. శ్రీ. కుదియఁబడు.

ఉ...తల యల్ల నఁ గాళ్ళకు నందియంది లోచ
క్కికి నొక్కి నొక్కి యిరుచంబడ గుమ్మడి
మూటగట్టి వీ, పెక్కి దునాళిచేసి చలి
యిక్కడ నక్కడఁ బెట్టు వేకువన్. క్రీడా.
45.

ఇరుచోవంచే న. (√ఇరు) - రెండు అయిదులు -
పది. అచ్చ. రా. యు. 17.

ఇరుదలగ్రుడ్డుకానుపు ఎ. (√ఇరు) - రెండు తలలు
గలపక్షి-గండభేరుండము. అచ్చ. రా. ఆర. 4.
(ఇల్లే. ఇరుదలపులుఁగు.)

ఇరుదలపాము ఎ - రెండు తలలు గలపాము -
దుండుభము. (క. ర.).

ఇరునూలు న. (√ఇరు - క. ఇన్నూలు. త. ఇరు
నూలు.) రెండువందలు.

ఉ. నూలు మదావళంబు లిరునూలు హరుల్
...ఉ. రా 7. 48.

ఇరుపర్వనేల ఎ. (√ఇరు) రెండుకోసుల దూరము.
అం. భా 2. 9.

ఇరుమూఁడు ఎ. ఔ. (√ఇరు) ఆలు.

క. ఇరుమూఁడు రుచుల...మనుచ. 5. 18.

ఇరుల(లు)గొంగ ఎ. (√ ఇరులు) - చీకటి
విరోధి - 1. సూర్యుఁడు.

సీ. ఇరులగొంగ తమ్మివిరిబోడివగకాఁడు ...
నీలా. 3. 45.

2. చంద్రుఁడు. 3. అగ్ని.

ఇరుల(లు)దాయ - ఇరులగొంగ. నైష. 8. 201.

ఇరులు - ఇర్లు. ఎ. ఏ. (క. త. ఇరుల్.) 1. అంధ
కారము, చీకటి.

సీ. ఇరులున నొంటిఁ బోఁ బరసతి నెట్టుట యది
తన్ను నంటుట కానపడుట ...విజ్ఞా. ప్రా.
105.

గీ. ఇరులు గెలిచిన యంతఃపురేందుముఖుల,
కురులు మరుఁ డనువేటకాఁ డురులు సేసి.
నైష. 3. 90,

క. విరితేనె మేవరులకుక, హరినీలపుసరుల
కిరుల కట్టాక్షికురుల్, గురులై ...చం. రా.
3. 74.

ప. స్పృఘవనంబులలోఁ దరలనియిరుల కిరి వగు
తోరంపుటీరంపుగుంపుల. ఉ. రా, 3. 191.

2. నలుపు.

గీ. మృగమదము మించుతములంపుటిరులమోవి,
దళముగా...అము. 4. 185.

(పై మూఁడు ప్రయోగములఁ బట్టి నిత్యబహు
వచనాంతముగాఁ గూడఁ గన్పట్టుచున్నది.)

జ. ఇరులగొంగ, ఇరులదాయ, ఇరులుకొను,
ఇర్లగొంగ, ఇర్లు.

ఇరులుకొను అ. శ్రీ. (ఇరులు + కొను) చీకటులు
గ్రమ్ము.

సీ. పార్శ్వభూమి నభీరుభటకదంబకరాశి పోతి
చృటాచ్ఛాయ లిరులుకొనఁగ, సామంత

మొదనోద్దామమాణికాఙ్గముండలంబొలసి
యీరెండ గాయ. మనుచ. 1. 12.

సీ. శైత్యపాండిమలు తుషారాంతమునఁ జేరె
నిరులుకొక ద్రాక్షపందిరులపిరుల. ఆము.
5. 189.

(ఇరులుకొను అనఁగా 'సాంద్రముగా నల్లు
కొను' అని భావము.)

ఇరువది - ఇరువయి, ఇరువై, ఇర్విది. న. (ఇరు +
వది) రెండుపదులు.

క. ఇరువదిచేతుల శంభుని, పరిపూజనసేయు
చుండి...ఉ. రా. 8. 208.

ఇరువయి న. (√ఇరు) ఇరువది.

ఉదా: ఇరువయిపుట్ల వెలిసేను. ద. కా. 4. 881.

ఇరువాడికైదుపు వి. (ఇరు) రెండువైపులను
వాడి గలఱయుధము. చంద్రి. 4. 107.

ఇరువాయికట్టు వి. (√ఇరు) మలమూత్ర బంధ
రోగము. (చి. ని.).

ఇరువు' - ఇరుగు. విజ. ప్రక్కనున్నవాడు.

మ. సరిసామంతుడు శ్రీకుమారవనికాచాకుక్య
భీమేశ్వరేశ్వరదేవుండు పకంతతాంధవుడు
శ్రీసంవేద్యరాజైరివుండు. దిరువుం బొ
ర్వును బల్వలేకుడు మృకందేకుండుగా
నేల నిర్ధరణిమండలి భీమనాథుడు ....
భీమ. 5. 89.

వి. ప్రక్క.

క. అని నియతి చేయుటయు న, ముని పలుకులు
కన్యకాసమూహం బెల్లకానిని యట్లరు
వులఁ జేరక, చన నం దొక్కర్తు విధివశం
బున వినమిక. నిర్వి. 2. 20. (శ. ర. పా-
అయిరువునఁ జేరక-ముద్రి).

ఇరవు' - ఇరువు. వి. స్థానము.

రిగడ. మాపులు దగుమరుమాపుల కిరువులు,
తాపులకును గడుతాపులవిరువులు. యయా.
4. 28.

సీ.... నెఱుగిటు కిరువు పన్నీటిచెఱువు. శకాం.
4. 50.

ఇరువుడు - ఇరుగుడు. వి. శింకుప (వృ. వి.)

ఇరువు(ర్వు)రు - ఇరుగురు న. వి. (రెండు అన
దానికి మహాన్మహాత్యర్థక బహువచనరూపము.
ఇద్దఱు. భార. ఆది. 2. 10. ఉ. రా. 2. 160

ఇరువున - ఇరున. దా. కా. 1015.

ఇరువై - ఇరువది.

మ. ఇరువై నాలుగుమూళ్ల (?) పేరి... కాశీ
1. 58.

క. ఈయెనిమిది భేదంబులఁ, ప్రేయసులు
పదార్థురుం బ్రభిన్నాత్మికలై, యాయ
తగతి నిల నూటిరు, వైయెనిమిది భేదము
లను వఱలుదు రెలమిన్. నరస. 2. 50.

ఇరున వి. (√ఇరు) రెండుకుంచముల పరిమితిగల
మానవిశేషము, అరిదూము.

సీ. ఇరునవడ్లును బోసి యెడ నెరిపి. దశకు.
10. 105.

ద్వి. ఎట్టకేలకు బియ్య మింక గల్గినను బస.
పు. 4. 900 పం.

గీ. ప్రస్థయుగ్మాఖ్య యిరున వాఁ పలుకఁ
బడును, జనును ముక్కున నాఁగఁ బ్రస్త్ర
యంబు. ఆం. భా. 2. 270.

ఇరునత న. (ఇరు + నత) పదునాలుగు.

గీ. ఎపుడు నిరునతజగము నెదురు లేక, మిక్కు
టలైన తేజున మెఱయునన్ను. అచ్చ.
రా. సం. 57.

ఇరును వి. (శ. ఇరును. త. ఇరును) బండియొక్క
అక్షము. కు. సం. 4. 489.

ఇరుసె(చె)వి వి. (√ఇరు) రెండవచెవి; రెండవ
మనుష్యుడు.

క. ఇరుసెవి యెఱుంగక యుండం, దరుణి సుఖ
మనుభవింపఁ దలంచినఁ బదివే. వు కన్న
రెదుటఁ బడితిని, సరివా రెల్లిదముచేయ
జాడెత నయితిన్. ఉ హరి 5. 197.

గీ. ఒంటి నేతెంచి మంతనం బుండి నినిచి, చక్ర
ధరుతోడ హితకార్యచ్చ చేసి, యేగె
దేవేంద్రుఁ డిరుచెవి యెఱుంగకుండ, నిర్ధ
సంకల్పులై యాత్మశిరమునకు. భీమ.
4. 50.

ఇర్లక(ల) నం. వి. అ. వ్రీ - ఇర్లకము.

ఇర్లకము నం. ఎ. అ. న. అర్లకము, తలుపుగడియ.
ఇర్లకము, ఇరువలము ఎ. (ఇరు + పలము) రెండు
పలములు. అం. భా. 2. 269. చా. కా. 4.
1291.

ఇర్ల(ర్ల)గొంగ - ఇరులగొంగ. అచ్చ. రా. యు.
19. (ఇల్లే. ఇర్ల వేటకాడు. మొ. అచ్చ.
రా. అయో. 42.)

ఇర్లు - ఇరులు.

(చీకటి).

వసు. 6. 4.

ఇర్లుగొను - చీకట్లుగ్రమ్ము. కు. సం. 3. 261.

ఇర్వది - ఇరువది.

గీ....ఇర్వదేనేడ్లనిన్ను దలచి. కాశీ. 4.
91.

ఇర్వారుపు నం. ఎ. ఉ. పుం. వ్రే. ఉర్వారుకము,
దోస (వృ. వి.) (వై. ని.).

ఇర్వరు - ఇరువురు. దశా. 2. 430.

ఇటి' ఎఱ. (✓ఇటియు)-ఇది వృత్తియందే కనఁ
బడుచున్నది-1. ఇటుకై నది, సందు లేనిది.

ఉ. ఆరథికోత్తముం డధికహర్షము బొందుచు
నమ్మహిశ్వరుఁ, గాఢ మొప్ప గ్రుచ్చి
యిటి గొఱిట జేర్చి ... భార. శల్య. 2.
416.

గీ కన్నియలమిన్న యిటిగుబ్బచన్నుగవకు.
రసిక. 3. 65.

2. సన్నమైనది.

సీ. హరితాక్షియిటిగొను హరికై నఁ బల్లవా
ధర యూరులు సరసతరులకై నఁ. గీ. బట్టి
వర్ణింప నలవిగాదు.. అచలా. 2. 58.

ఇటి' - ఇట్టి. (ఐ. ఇర్లు-చూ. ఇట్టి.)

ఆ. అత్మజవము నచ్చి హరిణంబు డిగి భీతి,
బాణఁ గాళ్లు రాక పవనుఁ డమర, లెగిచి
కూడముట్ట రెకిరింత యిటివోరి, గఱికఁ
దిగిచి వోరఁ గఱచుకొనియె. కవిక. 2. 120.

ఇటింఁచు న. ౨. (✓ఇటియు) - ఇటియింఁచు.

చ. అనవుడుఁ గృష్ణుఁ జూచి యనిలాత్మజఁ
దబ్బలుఁ బట్టి త్రిప్పి గ్ర.క్కన ధర వైచి

త్రొక్కి కడకాతాకకేల నిటిచి యెత్తి
వే.చె నకఁగ నీక మున్ను జరిచే నదుకైన
శరీర మంతయుఁ, బనుపడ రెండువయ్య
లుగఁ బాపి రిపుం బరిమార్చి యార్పుచున్.
పద్మ. ఉ. 10. 221.

చ. తొలఁగక తొరి యగ్గజముతుండము కేల
నిటించి పట్టినఁ. పద్మ. ఉ. 9. 811. (చి.
ని. పా. మలంచిపట్టినన్. అని. ముద్రి).

ఇటికి ఎ. బాలక్రిడావిశేషము. (శ. ర.).

ఇటికింఁచు న. ౨. (✓ఇటుకు) ఇటుకఁజేయు.

గీ. కఱకుటంఁముల నిటికించి గజ్జెగదల.
మనుచ. 4. 58. ఆము. 4. 46.

(వ్యవ) ఆమాటనడుమ నిటికించి వ్రాసినాడు.
ఇటియింఁచు - ఇటింఁచు. న. ౨. (✓ ఇటియు)
ఇటియఁజేయు.

(క) విగియించు.

గీ. హస్త మిటియించి పట్టినయపుడు కదిసి,
యంగుకులు రంధ్రహీనంబు లయ్యె నేని,
యతనిఁ గల్గఱ లక్షణాన్వితునిఁగాఁగఁ,
శెప్పు సాముద్రికజ్ఞానసిద్ధబుద్ధి. కాశీ. 4. 82.

(చ) విగించిపట్టు.

సీ. అద్దంబుపిడి ముట్ట నలయుపాడితలంబు
లస్తకంబిటియించు లావుకలిమి. ఉ. హరి.
1. 161.

వ. ఇటియించినయోషాధరంబులు ముమ్మాటు
స్పృశియించి. కాశీ. 5. 201.

(ట) విగించికట్టు.

క. అని కరుణ పుట్ట వేడిన. విని యొకబలు
తీవ బగ్గవిడిచిన నావృద్ధును నదైన మొల
నిటియించిన వెరువును లావు మెఱయఁ
జేడితి వెడలఁ. దశకు. 11. 77.

ఇటియు అ. ౨. 1. విగియు.

సీ....అత్పామిని వగచుచు నాతని నెత్తి కాఁ
గొఱిట నిటియఁ జేర్చి. భాగ. ఆశ్ర. 2. 84.

సీ. చాకతీవను బూవుదండ చేరిచి మెడ యిటి
యంగ మరి విగియించుదాన. రసిక. 4. 88.

క. నిలువేదయింటి కేటోఁ, బఱతెంచునిధాన
మట్లు పఱతెంచెనయే, నిలువేదయభాగ్యతఁ

దలు, పిటియంగ నిడుఁ గాక చొరఁగ
నిచ్చునె చానిన్. నైష. 4. 78.

2. దట్టమగు.

ద్వి. మెఱుఁగుఁ గైదువుల క్రొమ్మెఱుఁగులు
దిశల, నిటిసినచీకట్ల నెడలంగ జడియ.
ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. 2317.

ద్వి. ఆకులతఱుచున నంటి పెల్లిటియు, చీకటి
మేన నిల్చిననల్పు గాఁగ. ద్వి. హరిశ్చ.
పూ. 1997.

న. శ్రీ. ఇటియునట్లుచేయు, అంటసిల్లఁజేయు.
చ...కిరణంపుఁగొన ల్గొని మోము మోముతో,
నిటియుచుఁ జేర్చి ప్రేయసుల కిచ్చుచు
నాడె దివిం జకోరముల్. పి. శకుం. 8.
159.

జ: ఇటి', ఇటించు, ఇటియించు.

ఇటుకటము - ఇటుకు ఎ. ($\sqrt{\text{ఇటుకు}}$) 1. సంఖా
ధము, ఇటుకుచోటు.

క. తఱు చగు పెనుసందడిలో, నిటుకటమునఁ
బడ్డ నృపతి...నైష. 40. 124

వ ఇవ్విధంబున నరదంబులయిటుకటంబు గడచి
యెడ గలుక నిలిచి. భార. విరా. 5.213.
(ఇటుకటము అని ముద్రితము).

శ్లో. తస్థా విముక్తో రథబృందమధ్యాత్. సం.
భార. విరా. 67. 27.

వ. ఈరథబృందంబుల యిటుకటంబు వెడలి
నిలుతమని కదలిన...భార. విరా. 5. 211.
(చి.ని. పా-ఇటుకటము. ముద్రి.

2. ఇక్కట్టు, చిక్కు, బాధ.

ద్వి. క్రూరాత్మ మధ్వనఘోరకాపాగ్ని, నీ
రాష్ట్రమును నిన్ను నీటు గావించుఁ,
గాదేని యీ యిటుకటములు మాని,
లేదు బొంకితి నని లెమ్ము...ద్వి. హరిశ్చ.
పూ. 1414. (ఇటుకటము. ముద్రి.)

విజ. ఇటుకై నది.

గీ. ఎత్తినప్పుడు విడియుచో నిటుకటంపుఁ,
దెరువునందు నడపు నెడి తిరుగఁబడిన, యట్టి
యెడ నిద్రవోయెడునవసరమున, కాత్ర
వుల బెట్టు పైఁబడి చంపవలయు. భార.
సా. 1. 25.

(ఇటుకటము. ముద్రి.)

ఇటుకటము - ఇటుకటము ($\sqrt{\text{ఇటుకు}}$)-శ.ర.

ఇటుకు న.శ్రీ. (శ. ఇటుకు, ఇటుకు. త. ఇటుక్కు.)

1. ఇముడ్చు.

క. చఱచి యొక చేతఁ గూర్మముఁ, బెఱచేత
గజంబుఁ బట్టి పెనఁచి ఖగేంద్రుం, దిటికి
కొని గగనవీధిన్, బఱచె వియచ్చర
విమానపంక్తులు దూలన్. భార. ఆది.
2. 89.

2. రెంటినందున నొక్కి పట్టు, బిగియఁబట్టు.

ఆ. గరుడినడుము మెడయుఁ గాలును గేలును,
నిటికికొనుచుఁ జక్రి వెఱచి పఱచె. కు. సం.
2. 204.

క. నెరవునఁ దత్తనువుం దన, చరణంబులనిటికి
యెత్తి చా వుడిపి... భార. కర్ణ. 2. 80.

చ. ఇరువురఁ జంకలం దిటికి యే పెసలాఁగ
కాహువీడన, స్ఫురణ నొగిల్చి పెల్పుఁ దెగఁ
జూచి జలంబులలోన వై చినన్...హరి, పూ.
5.28.

అ. శ్రీ. 1. ఇముడు, అణఁగు.

గీ. ప్రాఁకి యమ్మేటి యిరుగుడు ప్రమాఁకు
చివురు, జొంపములలోన నిటికి యజ్ఞోటి
సారె, సారెకును రామ రామ యన్నేరు
నుడువ, నొనరి నాలించి సీతయంచును
దలంచి. అచ్చ. రా. సం. 31.

సీ. అంగుష్ఠమున నిల్చెనా కిరీటము తాఁకి పట
పట బ్రహ్మాండభాండ మదరు, నట్టె చేతులు
చాఁచెనా పూర్వవశ్చిమచంద్రదినేంద్రులుం
జంక నిటుకు. దశా. 8. 171. (ఇట మహా
దృశువచనాంతకర్తకు ఏకవచన క్రియ
యుపయోగింపఁబడెను.)

2. రెంటినందునఁ జిక్కి అదుముడువడు.

గీ. తలలు దటిగి పూజించినదర్పలీల, వెసఁగు
వీరుఁడు నీకైల మెత్తఁబోయి, కాహు
లిటుకంగఁదాల్చిని కాసి కూసె. హరి. ఉ.
8. 9.

క. విగు వెడలి సీల యూడిన, నగచరుబీజంబు
లిటుక నా నొప్పి గడున్, వెగ జొంది

మొఱలు వెట్టుచు, దెగియెన్ మర్కటము
దానిత్రిమ్మట వింటే. నా. పంచ. 1. 92.

ఎ. సంకుచితస్థలము, ఇటుకుచోటు.

సీ...పాతాళభవనకోటి, కెల్లను గ్రిందైన
యిటుకున నున్న మీతండ్రి విరోచన
తనయుఁ డెలమి... హరి. ఉ. 7. 30.

ఎఱ. సంకుచితము, విశాలము గానిది.

(వ్యవ) ఆయిల్లు మిక్కిలి యిటుకుగా నున్నది.

జ: ఇట్టికించు, ఇటుకటము, ఇటుకాటము, ఇటు
కుడు, ఇటుకుమెడ, ఇటుకుమాను.

ఇటుకుడు ఎఱ. (✓ఇటుకు) కాధకము.

మ. కుపితానంగశరాగ్ని దాహమున నాజ్ఞోచి
విభుం డెంతయున్, దపియింపన్ వెస
నుగ్రహనురుచులుద్ధారించుచున్ జంద్రికా,
తపమున్ ముంచినఁ గ్రిందుమీఁ దిటుకుడై
దాపంబు రెట్టింప నే, యుపచారంబున
మానునొక్కొ యిది యం చూహించి
చిత్తబునన్. పి శకుం. 3. 162.

ఇటుకుమెడ ఎ. (✓ఇటుకు) మిక్కిలి కుటుచ
మెడ. (చి.ని.)

ఇటుకుమాను ఎ. (✓ఇటుకు) ఆవరిణములోపలికి
మనుష్యుఁడు మాత్రము వెళ్లుటకు వీలుగాను
పశువులు పోకుండునట్లుగాను పాఠినపంగల
కొయ్య. (ప్రౌ.)

ఇటుము ఎ. (శ.ఇటుంబు.) మూల,మఱుగుచోటు.
క. తనకడుపున నొకయిటుమునఁ, గొనకొని
జగములను నిముడుకొను పెనుముడు
కండు.... భాగ. 8. 496. (చి.ని.పా- ఇరు
పున. అనిముద్రి.)

వ....ఎడ లిటుములు సందులు రంద్రంబులు
లేకుండ నిండి. భాగ. 8. 824, 10 పూ.
1627.

జ. ఇటుముకొను.

ఇటుముకొను శ.శ్రీ. (✓ఇటుము) మఱుగుపడు.

చ. ఇటుముకొనం దొడంగె దెస లేచినచీకటి
నంచుఁ జేతులం, గొఱపులు పట్టిక్రమ్మ
రుచు....భా.రా.యు. 1080.

ఇటి ఎ. (ఐ. ఇట్టులు, ఇర్లు) మగటింక, హరిణము.

క. మనసిజరాగంబునఁ బెనఁగినయిట్టిని లేడిఁ
జూచి కృతహస్తుఁడు పెల్వన యేనమ్ముల
నారెంటిని ద్రెళ్లఁగ నేనెఁ గడుఁ గఠిన
హృదయుండై. భార. ఆది. 5.49.

చ....ఋక్షసంఘముల తేజము దూలిచెఁ
బుండరీకమం, డలిఁ దెగటార్చె నిర్లద
టడంచె నహో కరచాతురీగతుల్, విలసిల
రాజు నై జగుణవిక్రమచాతురి.... సారంగ.
1.101. (చంద్రపక్షమున 'చీకటు' లని
అర్థము.)

జ. ఇట్టి గోఱజము. ఇట్టిపోతు.

ఇట్టింకుఁజూపు ఎ. (✓ఇట్టింకులు) అఁ గంటిచూపు.
క్రేఁగంటి చూపు. కవిక. 3. 226.

ఇట్టింకులింకు శ.శ్రీ. (✓ఇట్టింకులు. శ. ఇటుంకు.)

1. మిక్కిలికుష్మించు; ఊచించు.

సీ. ఇట్టింకులింకి వీడెండఁ బెన్వీటికల్ గాతం
బులైతటాకములు బలనె. శ్రీనిం. మా.
4. 62.

సీ....భామవారిపు వీఁభద్ర పల్లెఁ మిదుగృహ
దైవతంబు లిట్టింకులింక అము. 4.48.
(ఇట్టింకులింక. అము. 4.48. (ఇట్టింకు
లింకు - పస్తుచేఁ గృశించు.)

2. క్రుంగఁబడు.

సీ. ఎవ్వఁడు వింధ్యాద్రి నిట్టింకులింకించె
గంభీరవసుంకారగర్జనమున. భీమ. 2.77

ఇట్టింకులు ఎ. ఐ. (ఇంకులు + ఇంకులు) మిక్కిలి
యింకుటలు. (చూ. ఇట్టింకులింకు, మొ.)

జ. ఇట్టింకుఁజూపు, ఇట్టింకులింకు, ఇట్టింకులు
చేయు.

ఇట్టింకులుచేయు న. శ్రీ. (✓ఇట్టింకులు) అడఁచు.

ఉ. మంకెనపువ్వుమీఁదియళిమాడ్కి నృపాధర
పల్లవోదరా, లంకృతి యైనదంతపదలాంఛ
నముం గని కన్నుఁగోనలం, దంకురితంబు
లైన దరహాసలవంబులు పద్మనేత్రయి,ట్టిం
కులుసేనెఁ బద్మములయీఱమిఁ గాటుక
చిమ్మచీకటిన్. నైష. 7. 198.

ఇట్టిగోఱజము ఎ. (ఇట్టి) మృగ మదము, కన్నూరి.

గీ. ఒక్కయెటుకుఁజేడు నక్కకొమ్మును నిట్టి,
గోఱజంబు జన్నుఁ జాణపప్పుఁ, వీలి

గలుల యంపకొలలు నెలవిండ్లు, గాను
కిచ్చి కరియుగంబు మొగిచి. మనుచ.
4. 14.

ఇట్టిపోతు - ఇట్టి. మనుచ. 4.22.

ఇట్టియ వి. పార్వము, ప్రక్క. (చి.ని.)

ఇల వి. (నం. ఇలా) భూమి. సాం. ని. 62.

ఇలకాల్పు - భూధరము, పర్వతము. సాం.ని.
53.

ఇలవేల్పు - భూసురుడు, బ్రాహ్మణుడు.
నిరం. 4.31.

ఇల నం - ఇడ.

ఇలకఱచే - ఈలకఱచు. అ.శ్రీ. మీదిపండ్లు. క్రింది
పండ్లతో గదియ బిగించు.

గీ. కడిదివిలు చేది గుటి కిలకఱచి నిలుపు,
మరునికువలయశరముకంపములఁ బోలు...
సలజ్జ దృగ్విభ్రమములు. ఆము. 5. 13.
(శ. ర. పా.).

న. శ్రీ. విగఱబిట్టు.

ఆ. అట్టు దూల నేయ నాతండు మన నిలకఱచి
దైర్య మూత గాఁగ నిలిచి. భా. రా.
యు. 702.

ఇలకోడి వి. (శ. ఇల్కోళి, నిలకోళి.) ఝిల్లిక,
ఈలపురుగు, చిన్నుట.

ఇలటము - ఇల్లటము.

ద్వి... వెల్మఁ దొక్కఁ, ధధముఁడై చింకాల
మతివ నర్థించి, యిలట ముండఁగఁ గూతు
లేడ్వం మొఱగి, పిలిపించి యెరులకుఁ
బెండిండ్లు నేయ...వండితా. పురా. 98పా.

ఇలవిల నం. వి. అ. శ్రీ. విశ్రవసుని భార్య, కువేరుని
తల్లి.

ఇలాయి(యా) వి. చుట్టవత్తులు వేసెడు దివ్యటి.

మ. తగ సూర్యప్రభ లాయిలాయులును జంద్ర
తోతులు...హంస. 3. 28.

మ. ఇట్టిపై కరిదీపికాతకు లిలాయాలు...
రంగా. 3. 145.

ఇలారము - ఇలువారము. (శ. ర.).

ఇలి వి. ఎంగిలిమెతుకు.

గీ. పామునకు బలి వెట్టని ప్రతినవారు, ఈఁగ
కెన్నఁడునే నిలి యడనివారు. నై. 7.53.
(వ్యవ) వానియింటిలో ఇలభిక్షము బలిభిక్షము
పుట్టదు.

ఇలి నం. వి. ఈ. శ్రీ. కరివాలము, కటాం.

ఇలింద - ఇలివెంద. వి. ఇంద్రవల్లి (వృ. వి.).
(ప్రౌ.)

ఇలిక నం. వి. అ. శ్రీ. భూమి.

ఇలివెంద - ఇలింద.

ఇలు - ఇల్లు. (చూ.)

(గృహము)

క. ఇలు వెలువరించి...భార. ఆది. 6. 180.

క. లక్కయిలు గాలినది మొద, లక్కట మాతల్లి
....భార. ఉద్యో. 3. 186.

నీ....లక్కయి ల్గలిచి....భార. ఉద్యో. 3. 386.

(గృహకృత్యము)

ఉ....సఖులై తలిదండ్రులు గూడి దేవియుం,
దేవరవోలె నుండి యిలు ద్విగఁ గాఁపురి
మొప్పువానికి. మనుచ. 1. 53.

ఇలుకరించే న. శ్రీ. ఇగిలించు, తెలుచు.

క. భూకాంత నీరువట్టుకు, గాక వదన మిలు
కరింపఁ గాన్పించినపండ్లతో కాకన వెలి
పుచ్చలు, తోకముతోఁ గాచె నిట్లు తోబడె
జనముల్. వరాహ. 10. 30. (ప్రయో
గాంతరము కనఁబడ లేదు.

ఇలుకు(ల్కు) అ. శ్రీ. బెణఁకు.

నీ. గోరక్షణమునకై గోవర్ధనమహాద్ర మెత్తిన
నాఁ డెంత యిల్కెనొక్కో.... గీ... అని
తొంటినొప్పి దీఱ, నట్టవలచేయి గట్టిగాఁ
బట్టి పట్టి. బహు. 3. 29.

వి. (శ. ఇలుకు.) బెణఁకు తొలఁగుదు.

ఉదా: ఇలుకునొప్పి - బెణఁకువలనినొప్పి.

(వ్యవ) నాచేయి యిలుకు పట్టినది.

ఇలుగు - నీలుగు.

(చచ్చు)

క. బలివిక్రమఘను లగుదొ, లిలిగిన మనసేన
మేదినీళ్ళగ విను కన్నులు నెడినట్లున్నది....
భార. శల్య. 1. 61.

చ. అలఘుఁడు వాలి రామవసుధాధిపుఁడొ
శ్రీముఖంబుచే, నిలిగిన వేడిమాట విని
యెంతయు నుల్లము జల్లనంగఁ గొం,దల
వడి తార....భా. రా. కిష్కిం. 288.

ఇలుపట్టు - ఇంటిపట్టు. (√ఇల్లు') ఎ. నివేశన
స్థలము ఇల్లు కట్టుకొనుట కుపయోగించునట్టి
ప్రదేశము.

క. అమ్ముమొన నభితరంగలు, గ్రమ్మన నెడ
గలుగఁ ద్రోచి కాదే యిలుపట్టి మ్ములఁ
బడసితి వీన,హ్యమ్మునఁ బశ్చిమధరిత్ర
యపరాంతమునఁ. హరి. ఉ. 1. 38.దా.
భా. 4. 1080, 1082, 1148.

ఇలుజేఁడు ఎ. (√ఇల్లు'-త. ఇల్లుజఁ.) ఇంటియజ
మానుఁడు, గృహి.

వ. అంతఁ దెల్ల వాటుటయు నయ్యిలుజేఁ దెల్ల
కొమరులఁ బిలిపించి....నీలా. 3. 58.
(ఇల్లే ఇలుదొర మొ. ఆం. భా. 2. 178.)

ఇలువ(ల్వ)డి ఎ. (√ఇల్లు'-త. ఇల్వళి.)

1. కులీనత, సత్కులమునఁ బుట్టుట.
క. ఇలువడియుఁ జెలువుఁ గలిమియుఁ, గల
వానికిఁ గన్నె నొసఁగఁగాఁ గోరుదు
రిట్టిలువడియుఁ జెలువుఁ గలిమియుఁ, గల
వానికిఁ గన్నెనొసఁగఁ గాంచితి మింతి.
యయా. 4. 128.

క. ఇలువడి గలనాకూఁతురు, కొలఁది యెఱిఁగి
జీవఘాతికూఁతుర యనుచుం, బలుకఁగ
నోయి మునీ నీ, కులకామిని యేవిశిష్ట
కూఁతురు చెపుమా. వరాహ. 2. 148.

2. మంచినడత.

క. కులమును రూపును వ్రాచుము, నిలువడి
యుం గలుగువరున కీఁ గంటి నినుఁ.
రాజచ. 8. 195.

నీ....ఇలువడి ఘటకుద్ది గలిగినకాంతలందు. గీ.
నిల్లు వల్లభప్రతికూల నిష్ఠరాత్మ, నన్య
మందిర గామిని నధికనిద్ర, యైనమానినిఁ
దొఱఁగుదు....భార. ఆమ. 1. 285.

చ. ఇలువడి నున్న చేసి హృదయేకుల సిగ్గులు
పుచ్చి యత్తమామల వెరియించి....భాగ.
10. పూ. 977.

చ. ఇలువడి వీటిఁబుచ్చి హృదయేశ్వరునిం
గనుఁజ్రామి బోటులం, దలఁపక కన్న
తఁడ్రికినిఁ దల్లికి నాడిక తెచ్చి....విక్ర. 7.
152.

3. మానము, అభిమానము.

ఉ. రాముఁడు పెద్దకాల మటు రావణునింట
వసించి యున్నయా, కోమలి సీతఁ దెచ్చు
కొని కూరమి నొండు దలఁపకున్న వాఁ,
దేమిటిమర్లొ రాసుతుల కెక్కడి యిల్వడి
యంచు దుర్జన,స్తోమము నింద నేయ....
పద్మ. 9. 6. (చి. ని. శ. పా- 'ఇల్వరుస'
అని ముద్రి.).

ఇలువరము - ఇలువారము. ఎ. 1. మాటు మొద
లగువానిమీఁది గొల్లెన, (గుడారమువలె
నుండు) గుడిసె.

నీ. ఆలగుంపులు గొఱియలదొడ్లు లేఁబారి
యెనుములమునిమంద తెడ్ల కడుపు, లిలు
వరింబులు వాటుపొలము వాకిట్లఁ బది
కట్టుబండ్లు....వేం. పంచ. 4. 418. చి. ని.
(ఉలుగరింబులు. ముద్రి.).

2. ఆనేయమగు కుటీరము.

ఆం. భా. 2. 14.

ఇలువ(ల్వ)రుస ఎ. (√ఇల్లు') 1. ఇంటిపంతు.

నీ ఇందులకాఁపుల సంతఁజఁ దొల్లి యిల్వరుస
మ్రొంగుచునున్న....భాం. ఆది. 6. 284.

క. ఇలువరుసగాఁగ నీక్రియఁ, గలవాగల నెల్లఁ
బుచ్చెఁ గాలునిపురికిఁ. విక్ర. 5. 208.

2 (త. ఇల్వరినై.) కులమర్యాద.

క. ఇలువరుస చెడఁగ బంధులు, దలవంపఁగ
మగఁడు రోయఁ దల్లి కట్టా, వెలి నేల
నన్నుఁ గంటివి, గలిగించిన వాఁడు శీత
కరుఁడో గురుఁడో. భాగ. 9. 382.

క. కులసతుల విడిచి పురుషులు, కులహీనుల
యిండ్లఁ బోయి కూటికొఱకుఁ గ, న్నెలఁ
బెండ్లియాడి యుందురు, నిలువరుసలుఁ
బొరుషములు నెడలి మునీంద్రా. వి. పు.
8. 299.

ఇలువారము - ఇలువరము. ఎ. 1. అనేయ మగు కుటీరము, ఒకచోటనుండి మఱియొక చోటికిఁ గొనిపోయెడు గుడిపె.

గీ. అలకుటీరంబె యానేయమైన నిలువరమన నిలువార మనఁగాను రహితి నెక్కు. ఆం. భా. 2. 14.

2. గాదెపై వేసినకప్పు.

గీ. భూమి వశ్రుతస్మృతదృష్ట పూర్వమైన, బహుళ సంవత్సరంపరి పాదుకొనిన, గరిసె యన గోట మించఁగ గణనకెక్కె, నందు పయి నుంచు నిలువార మన దివంబు. చంద్రా. 1. 5.

ఇలువిందు ఎ. (ఇలు + విందు) అతిథి. బస. పు. 5. 188 పం.

ఇలువే(ల్వే)లుపు - ఇంటివేలుపు.

చ. ప్రమదవిలాసనర్తన విభాసురగోపకళోం మూర్తితోఁ, దమ శిలువేలుపై వెలయు కాండవకృష్ణు పదాబ్జసేవ...కళా. 1. 2.

ఇలువేల్పు. హరి. ఉ. 9. 47.

ఇల్ల అవ్య. (క. ఇల్ల. త. ఇల్లె.) నాన్తివాచకము, ఉ. మందత నాన్తి లేదనెడుమాట హుళిక్కి మదంబు మిథ్య చుల్కందన మిల్ల కుత్సి తము కల్ల యసత్యము నున్న...పె. శకుం. 1. 50.

ఆ. తల్లి గలుగులంజె నుల్లోలమతిఁ జేరు, పల్ల పులకు సౌఖ్య మిల్ల ఒగతి. చంద్ర. వి. 2. 29.

ఇల్లంట్రము - ఇల్లటము (ఇల్లటపుమగనితోఁ దన పుట్టనింటఁ జేయుకాపురము.

సీ. గా రాబమునఁ కాలకడలి ముద్దులుసేయ నలరునిల్లంట్రంపుటాడువిడ్డ. ప్రబంధ. 2.

ఇల్లటము - ఇల్లంట్రము, ఇలటము. ఎ. (✓ఇల్లు) అల్లుడు తనభార్యతో అత్తవారి యింటనే చేయుకాపురము.

గీ. ఆర్యపైఁ జేర్చి యెట్టిదో యద్రయింట, నిల్లటంబుండెఁ ద్రిభువనాధీశ్వరుండు.హర. 5. 4. నిరం. 1. 6.

సీ....ఇల్లంట్ర మనఁగను నిల్లట మన... గీ. శ్వశుం గేహాధివాసంబు చమను....ఆం. భా. 2. 111.

ఇల్లటపల్లుడు - ఇల్లటిక మున్న యల్లుడు. నీలా. 1. 14. (ఇల్లే. ఇల్లటపుటల్లుడు. విక్ర. 7. 161.).

ఇల్లడ ఎ. (ఇల్లు + అడకము - త. ఇల్లడై) న్యాసము, అడిగినప్పుడు తిరుగ నిచ్చువద్దతిని ఒకరియొద్ద దాచినధనాదికము.

క. ఇల్లడ లొగి యాచికొనిన, బల్లిదు లదె యిటియఁ గట్టఁబడి కీటకముల్, పెల్లుగ దేళ్లుంగాకులు, తల్లడపెట్టంగ నొఱలెదరు నోరెండఁ. మార్క. 2. 102. (ఇల్లడ గొని. ముద్రి).

ఇల్లడధనము - ఇల్లడముగాఁ జెట్టిన ధనము. మార్క. 2. 113.

ఇల్లడమానిసి - ఇల్లడగా నుంచినమానిసి. వి. పు. 5. 151.

ఇల్లడయిడు - ఇల్లడగా నిడు..

చ....బృహద్రథాత్మజం, గడిఁదిరిపుం జయిం కుము జగన్నత నన్నెద నమ్ముదేని యిల్లడ యిడు భీము నర్జును నలంఘ్యబలాధ్యుల నావశంబునఁ. భార. సభా. 1. 163.

శ్లో. భీమసేనార్జునౌ శీఘ్రం న్యాసభూతౌ ప్రయచ్ఛ మే సం. భా. సభా. 20. 7.

సీ....ఏమిట నేమట కెపుడు మీర, లీతనిఁ బొదివి సంప్రీతిగ వర్తింపుఁడయ్య యిల్లడ యిమ్మహానుభావు, నిడితి మీకడ....భా. ఆశ్ర. 1. 93. (ఇల్లడపెట్టిన వస్తువు వంటి వానిఁగా-అని కాత్పర్యము).

ఇల్లడవెట్టు - జాగ్రత్తగాఁ గాపాడి మరిల నడిగినపుడు ఒప్పగింపు మని దాచనిచ్చు.

ఉ. ఏనును మీరుఁ గానలకు నేఁగునెడఁ ననుఁ జేరి యెంతయుఁ, దీనత దోషఁ గుంతి సహదేవుని నిల్లడవెట్టి నాకు నమ్మా నిను నమ్మి చాల విషమం బగునివ్వనవాస మీతఁ డుం, బూనఁగ నియ్యకొంటనని బోరన నశ్రులు గ్రమ్ముచుండఁగఁ. భార. విరా. 2. 211.

ఇల్లడము ఎ. ($\sqrt{\text{ఇల్లు}^1}$) అవకాశము, నివాసస్థానము, చోటు.

చ. పొడువను జంపనుం జనుట పోల నెటింగియుఁ దాను వారితో, నెడనెడ మాటలాడినను నిల్ల డమిచ్చినఁ గూడు వెట్టినం, బొడువఁగఁ గైదు విచ్చినను బుద్ధులు చెప్పిన ద్రోహిగానఁ దప్పదుగకవానిపైఁ దగులు నుత్తమ సాహసదండ మెమ్మెయిన్. విజ్ఞా. ప్రా. 97.

శ్లో. భక్తావకాశాగ్న్యదక మన్రోపకరణ వ్యయాన్, దత్త్వా చౌరస్య వాహన్తర్జన తోదమ ఉత్తమః. యాజ్ఞ. వ్యవ. స్తేయ ప్రకరణము. 276.

ఇల్లరి ఎ. (ఇల్లు¹ + అరి) ఇంటిపన్ను.

నీ....గృహభాగధేయ మౌ నిల్లరి యన....ఆం. భా. 2. 192.

ఇల్ల టి కము - ఇల్ల టము.

ఇల్లవ ఎ. మత్స్యవిశేషము. (శ. ర. ప్రా.).

ఇల్లాపె ఎ. (ఇల్లు¹ + ఆపె) గృహిణి.

శా. వాపోచున్ తుధఁ గుంది చాల సుతులవ్యాబువ్వ బువ్వంచు నిల్లాపెన్ జీర్ణపటాపకర్షముల నుడ్డాడింపఁగాఁ జూచి....మల్ల. వై. 31.

ఇల్లామల్లి ఎ. (క. కల్లామల్లి) కొండెగాడు, పిశునుడు. (శ. ర. ప్రా.).

ఇల్లాలు ఎ. (ఇల్లు¹ + ఆలు - శ. ఇల్లాళ్.)

1. భార్య, గృహిణి.

(అర్జునుడు ఊర్విశితో నన్నమాట.) శా.మత్తారాతివిదాఁ యందు జనసమ్మాన్యందు శీతాంకువం, శోత్తంసుండు పురూరవుండు బ్రచలద్యోగుండు మాతాతగా, రత్నోయాకరమేఖలాసతికి నిల్లా లైతిగా గావునన్, ముత్తోవీపు....హరి. 7. 125.

2. స్త్రీ.

నీ. మలయాచలంబుపైఁ జిలువయిల్లాండ్రురభణ రత్నములయందుఁ బ్రతిఫలించి. కాశీ. 1. 130.

నీ. గొల్లయిల్లాండ్రతోఁ గోడిగించుటఁ జేసి పరకామినిసహోదరతఁ జూప. పారి. వీరి. 17.

ఇల్లి ఎ. ఉపవాసము.

నీ. పస్తీల్లి నుంకు నిప్పస్త నిట్రనఁగను నుపవాససంజ్ఞయై యుప్పుచుండు. ఆం. భా. 2. 175.

ఇల్లింద - ఇలింద. (శ. ర.).

ఇల్లిగ్గులు ఎ. ఐ. ($\sqrt{\text{ఇగ్గు}}$) - మిక్కిలి వెనుదీయుటలు - మరలఁజాటు; తగ్గుదల.

క. వెల్లియగుగవలతొక్కున, నిల్లిగ్గులు గానవచ్చు హృదయముతోనన్, మల్లామడియగుమదనుఁడు, మెల్లన కూర్చుండఁదార్మి మినుమిను కనఁగన్. ఉ. హరి. 5. 118. (తొల్లియగు - శ. ర. పా.).

ఇల్లి ముక్కు ఎ. (శ. ఇల్లి మూక్కు.) పగిలి నెత్తురుగా తెడుముక్కు. (ప్రా.).

ఇల్లు¹ - ఇలు. ఎ. ఔ. (శ. శ. ఇల్. త. ఇల్లు.) ఇది హల్లు పరమగునపుడు వైకల్పికముగా 'ఇలు, ఇల్' అనురూపముల నొందును.

1. గృహము, ఉనికిపట్టు.

చ. ఎఱిగి యేని యిట్లు తమయిందులనుండినయట్లు మెచ్చ కేమటి శయనింతురే కడుఁ బ్రమాదము నేసిరి....భార. ఆది. 6. 194.

చ....వింట లేదె యింట గెలిచి రచ్చ గెల్వ మనునానుడి నానుడి నానుడి చెవిన్. సారంగ. 2. 259.

నీ. ఏకొండ యిల్లు గా నీశానుఁ డేప్రొద్దుఁ బార్యతీసహితుఁడై పాయ కుండు. విక్ర. 1. 197.

2. (మంచము చదంగము మొదలగు వాని) గడి.

3. (జ్యోతి) స్థానము, రాశి.

గీ. అనపరాధ వనవద్య నీయబల నింత, యేఁచెదవు చంద్ర యాయుసు తేలపోవు, నవ్వుకళ మిత్తునింట హైన్యమున నుండ, నీకు సంప్రాప్త మగుఁగాక నెలకు నెలకు. కవిరా. 8. 188.

4. గృహకృత్యము.

క. గొల్లఁడు వ్యాధుఁడు రజకుఁడు, కల్ల మైదు వాఁడు తోనుగాఁ గొందలు దారిల్లాలప్ప

రుపం దగు, నిల్లు నడపుచనపు దాని కిచ్చిన
కతనన్. విజ్ఞా. వ్యవ. 80.

5. వంశము, కుటుంబము.

మ భవదీయాత్మజా నాత్మజుండు కురుభూభా
రోద్వహుం డయ్యె యా, దవవంశోత్తరుఁ
డై నవప్రానకు నింద్రప్రస్థరాజ్యంబు గౌరవ
దీప్తంబుగ నిచ్చినాఁడ సుచరిత్రాంక్షణి
యంబులై, నవి యీయిందులు రెండు నీవు
దృఢధైర్యం బొప్ప రక్షింపుమీ. భాగ.
మహా. 11.

ఆ. వలదు నీత నిచ్చి నలినాప్తకులనాథు,
కొలుపు వట్టి యిల్లు నిలుపుకొనుము.
రామా. 7. 74.

గీ. పాకనాటింటి వాఁడపు కాంధపుఁడవు ...
శ్రీనాథకవిపరేణ్య. భీమ. 1. 22.

ఇల్లునుబొల్లును—ఇల్లు మొదలుగా స్వమును.
కా. లోలత్వంబున మత్తకాళిమల కిల్లుంబొల్లు
నుం తెల్లఁగా, నేలా వెచ్చమునేయ ...
పాండు. 8. 42.

ఇల్లుగుల్ల నేయు — ఇంట నుండున వెల్ల నాళ
నము చేయు.

ఆ. పెల్లుకల్ల లల్లి బొల్లి మాటలఁ జల్లి, మెల్లి
మెల్లి నిల్లు గుల్ల నేయు, తల్లి గలుగులంజె
నుల్లోలమతిఁ జేరు, పల్లపులకు సౌఖ్యమిల్ల
జగతి. చంద్ర వి. 2. 29.

సా: ఇంటిదీప మని ముద్దుపెట్టుకొన్నచో నోరు
కాలును.

ఆ. ఇంటిదీప మనుచు నిగిలించుకొని ముద్దు, పెట్టు
కొన్న నోరు బిట్టుగాలు. కుచేల 2. 39.

సా: ఇంటికన్న గుడిపదిలము.

గీ. ఇంటిను గూడి యుంటి వీ వింటికన్న, గుడి
పదిల మంచు యవనులఁ గొట్టవయ్యె,
వైరిహాగంహ...నీ. నా. నీ. 2.

జ: ఇంటాతఁడు, ఇంటికాపు, ఇంటిపట్టు, మొ.

ఇల్లు(లు) అవ. కొన్నిభాకువులమీఁది ఇంచుగా
గమనమునకు అదేశముగా వచ్చునది.

ఉదా: రంటిలు, రంటిల్లు, రాగిలు, రాగిల్లు,
మొ.

ఇల్లుటాలు — ఇల్లాలు.

ఆ. నందునింటఁ జేరె నందునియిల్లుటా, లగు
యశోద పాపఁ డనుచుఁ బెనుప. నీలా. 1.
71.

ఇల్లెము ఎ. మత్స్యవిశేషము.

సీ....మలుఁగుమీ నరుజు నిల్లెపుఁజేవ యాకు
తెల్ల. హంస. 4. 187.

ఇల్వలము నం. ఎ. అ. పుం. మత్స్యభేదము.

ఇల్వలలు నం. ఎ. అ. స్త్రీ. బ. మృగశీర్ష నక్షత్రము
యొక్క శిరోదేశమున నున్న అయిదు చిన్న
నక్షత్రములు.

ఇల్వలుఁడు నం. ఎ. అ. పుం. ఒకానొకరాక్షసుఁడు,
నాతాపియన్న. (ఇతఁడు అగస్త్యునిచేఁ జంపఁ
బడెను).

ఇళ నం — ఇడ.

ఇవక ఎ. (నం. మిహికా.) శైత్యము. ఎఐ. శీత
లము.

గీ. ఇలుబు నీ తివతాళింపు చలువ యివక,
యనఁగ శీతంబు గుడిగుణాఖ్యలఁదగు ...
ఆం. భా. 1. 80.

ఇవతల — ఇవల. ఎ. బి. (ఇవలి+తల — చూ.
అవతల.

1. ఈవలివదేశము; ఈవలియొడ్డు.

సీ. ... మీటుచునుండును కాంసంజ్ఞ, యిద్దరి
యావల యివ్వల యివల యీతల యివతల
యన...ఆం. భా 1 155.

2. ఈవలికాలము

ఇవతళింఁచే — ఇవతాళింఁచే.

గీ. ఇగ్రుచుకోర్కులఁ దనడెంద మివతళింప.
కవిక. 8. 222.

ఇవతాళింఁచే — ఇవతళింఁచే. అ. శ్రీ. (ఇవము+
తాళించు) చల్ల నగు. శీతమగు.

మ. నవనీహగపయోమిశన్మలయజస్నానార్ద్ర
పర్యంతమై, యివతాళించు విదర్భరాజ
శనయాహృద్యస్తనద్వంద్వముకా. నైష.
8. 84.

క. జవరా లగుకాపాలిని, కవుఁగిటఁ దవమేను
గజరుగజరులు వోఁగా, వవిరళ సుఖమున

హృదయం, నివతాళింపంగ తొద్దుఁ డి ట్లని
తలఁచెఁ. ప్రబోధ. 3. 48.

ఇవతాళింపు ఎ. (√ఇవతాళింపు) తైత్తియము,
చలువ. విజ. శీతలము. ఆం. భా. 1. 80.

ఇవము — ఇగము. ఎ. (నం. హిమమ్.) 1. మంచు.
నీ. వేడివేలు పివమువేటాడుపోటరి...నీలా.
క. 45.

2. తైత్తియము, చల్లఁదనము.

ద్వి. పన్నీటియివము కప్రముమీఁదిచలువ, వెన్నె
లలోసీతు...ద్వి. పరమ. 2. 57 పా.

విజ. చల్లనిది. ఆం. భా. 1. 70. (చూ.
ఈము¹).

జ. ఇవతళింపు, ఇవతాళింపు, ఇవతాళింపు,
ఇవముకొను, ఇవముమేపరి, ఇవముసూడు.

ఇవముకొ(గొ)ను అ. శ్రీ. 1. (√ఇవము) 1.
నడియు.

చ. ఆవిరళపుష్పరేణుయుతమై పొలుపొందు
మరందవృష్టిచే, నివముగొనంగఁ దద్వన
సమృద్ధిఁ గనుంగొని యవ్వసుంధరా,
దివిజకుల ప్రసూతుఁడు మదిం బరితోషము
నొంది యత్తటిఁ. కళా. 4. 60.

2. చలినొందు, శీతవాధ నొందు.

గీ చంద్రబింబాస్య కుచకై లజన్మభూమి,
గానరారూపువోలె నక్కడిఁదిచలికి; నించు
కింతయుఁ గంపింప దివముకొనుచు ...
పాండు. 4. 5.

గీ. ఎండ నెండితి మంచున నివముకొంటి; వానఁ
దడిసితి నీతున వడఁకుచుంటి, గాలిఁ దూలితి
నశనంబు గాననై తి. కాశీ. 3. 44.

ఇవముమేపరి ఎ. (√ఇవము) సూర్యుఁడు. అచ్చ.
రా. యు. 311.

ఇవముసూడు ఎ. (√ఇవము) సూర్యుఁడు.
అచ్చ. రా. కిష్కిం. 39.

ఇవల — ఇవ్వ, ఈవల ఎ. వి అవ. (ఈ +
వలను-చి. ని శ. ర లు ఇట్లు అన్యధ్యముగా
గ్రహించినవి. కాని అచ్చప్రతులలో ఈక్రింది
ప్రయోగములందు ఉన్యధ్యముగా కాన్పించు
చున్నది.)

1. ఇవతలిభాగము.

క. కనక మసంఖ్యము మోపులు, గొని వచ్చె
నతండు మంచుకొండయివలకున్. భా. 1. 88.

2. ఇవతలికాలము.

గీ. ఇవల నేడుదరంబుల నవల నేడు, దరము
లకు విత్తవర్గింబు నరుఁడు గంగ, నాడి కుచిఁ
జేయు. భార. ఆను. 2. 110.

ఇవిరించు అ. శ్రీ. 1. (√ఇపురు¹) చిగిరించు. 2.
ఎఱ్ఱనగు. క. ౮. (చూ. ఇగురు, ఇగిరించు.).

ఇపురు¹ — ఇగురు¹.

(పల్లవము, చిగురు)

గీ. పెద్ద లివురాకుఁబట్టెన పెట్టువడిరి. ఆము.
5. 111.

జ. ఇవిరించు, ఇపురుఁబోడి, ఇపురుచు, ఇపు
రొత్తు.

ఇపురు¹ — ఇగురు¹. అ. శ్రీ. 1. వట్టు, ఎండు,
కుష్కించు.

నీ. కల్పాంతవాయుసఖ స్ఫుగణంబున నివిరి
పోయినమహార్ణవముకరణి. భార. శల్య.
2. 899.

ఆ. ఇంద్రియముల నెల్ల నిపురంగఁ జేయుచు,
నడరుకోకవహ్ని యాటనేర, దింద్రపదవి
నేరె నేనియు...భార. భీష్మ. 1. 193.

2. లీనమగు.

గీ. ఇంద్రియంబులు మనమునం దిపురఁ జేసి,
మనసు దిగిచి...భార. కాం. 6. 117.

ఇపురఁబాటు — ఇంకు.

నీ. గగనంబుతో రాయు కరడులు గల జలం
దిపురఁబాటినమహార్ణవము కరణి. భార.
ద్రో. 2. 126.

జ. ఇపురువంటకము.

ఇపురుఁబోడి — ఇగురుఁబోడి. (√ఇపురు¹).

గీ. శీతలజలావగాహమన్నే హకువర, కందమూల
పలాకాదికదశనంబు, నేయుటకు నెట్లు
దనరె శచీవిలాస, మెన్న దొరకొన్ననీచిన్నె
యిపురుఁబోడి. కృ. శకుం. 2. 70.

ఇపురుచే(రుచ్చ) - ఇగురుచే. (√ఇపురు¹)
(క. ర. త్రా.)

ఇపు(గు)రువం(ర్వం)టకము వి. (√ఇపురు²) అగి
రిన అన్నము, అతైసరు.

సీ. రాగిలోహండి గన్నాఁయి లేకుండంగ వండి
దించిన యిపుర్వంట్కంబు. కాశీ. 8. 121.

ఇపురొత్తు - ఇగురొత్తు. (√ఇపురు¹) అ. శ్రీ. అంకు
రించు, కలుగు.

అ. కురులు గూడె మేను మెఱుగెక్కె
కాలిండ్లు, బయలుమెఱసె బిఱుదు బలిసె
నడలు, ముగిస మెఱిగె సిగ్గు మోమున
నిపురొత్తె, దోయజాస్య కలదుఁజ్రాయ
మైన. వేం. పంచ. 3. 301.

ఇపులుచే(ల్పు) - ఇగులుచే.

ఇవ్వల - ఇవల. వి. 1. ఈవైపు.

గీ. ఇవ్వలవ్వలదై త్యు లట్టిట్టు ద్రోయ. దశా.
2. 101.

2. ఈపతము.

క. ఎవ్వనితో నెచ్చోటం, జివ్వకుఁ జేసాఁడు
వలదు చేసాఁచినచో, నివ్వల నవ్వల నెవ్వరు,
నవ్వకయుండంగఁ బగ ననం దీర్చెదగున్.
కాశీ. 1. 109. (చి. ని. పా. 'పగఱనణఁ
గింపఁ దగుక' ముద్రి).

ఇష్టము నం. వి. అ. శ్రీ. అశ్వయుజమానము న.
ఇనుము. (కే. ని.).

ఇష్టిక నం - ఇష్టిక.

ఇష్టిక(ము) నం. వి. అ. శ్రీ. 1. కాశము, తెల్లు
(వృ. వి.) 2. వీరణతృణము, అపురుగడ్డి. 3.
ఏనుగు కనుగుడ్డు. 4. చిత్తరువు వ్రాసెడి
కుంచె. 5. ము జదర్పమొక్కలోని మొవ్వు

క. కాకుల్ స్థాన్వయనాధుఁ డిష్టికము మం
త్రించి వైచెఁ జెన్నటి కాశీ. కా. రా.
సుం. 818.

6. ఒకజాతిచెఱుకు (వృ. వి.)

ఇష్టుది నం. వి. అ. శ్రీ. తూడిదము, అమ్మల
పొడి.

ఇష్టుపుంఖ నం. వి. అ. శ్రీ. - బాణపుంఖమువంటి
పువ్వులు గలది - శరపుంఖావృక్షము, వెంపలి
(వృ. వి.).

ఇష్టువు నం. వి. అ. శ్రీ. 1. బాణము. 2.
(గణిత) అయిదు 3. (తేత్రగ)వృత్తతేత్రము
లోపల జీవమధ్యావధి పరిధిపర్యంతము గీచిన
సగళ రేఖ. (లీలావతి).

ఇష్ట నం. వి. అ. శ్రీ. శమి, జమ్మి (వృ. వి.)

ఇష్టక నం. వి. అ. శ్రీ. ఇటిక.

ఇష్టకాపథము నం. వి. అ. న. అపురుగడ్డివేరు.
శ్రీ. ఇటికలతోఁ గట్టినమార్గము.

ఇష్టగంధము నం. వి. అ. శ్రీ. మంచివాసన
గలది. వి. అ. శ్రీ. సుగంధిద్రవ్యము. న.
ఇసుక.

ఇష్టదేవత నం. వి. అ. శ్రీ. ప్రియదేవత. (ఇశ్లే.
ఇష్టదైవతము, ఇష్టదైవము, ఇష్టదేవుడు).

ఇష్టము నం. వి. అ. శ్రీ. 1. కోరఁబడినది. 2.
ప్రియమైనది. 3. పూజితము. 4. యజింపఁబడి
నది, యజ్ఞముచేత సంతోష పెట్టఁబడినది.
(దేవతాదికము) వి. అ. న. 1. కోరిక. 2.
(యజ్ఞాది) కర్మము. 3. ఉపనయవాది సంస్కా
రము. 4. ఆతిథ్యాదివిహితకృత్యము. 5.
ఇష్టక, ఇటిక.

ఇష్టాపతి నం. వి. అ. శ్రీ. 1. కోరిక నెఱవేఱుట.
2. (తర్క) ఇష్టమైనయాపత్తి, ప్రతివాది
కనుకూలమైన యాక్షేపము.

ఇష్టాపూర్తము నం. వి. అ. న. ఇష్టమును పూర్త
మును. (ఇష్ట మనఁగా అగ్నిహోత్రాదికర్మము.
పూర్తమనఁగా వాపీకూపతటాకారాను దేవా
లయ నిర్మాణమును అన్నదానమును.).

ఇష్టి నం. వి. అ. శ్రీ. 1. ఇచ్చ, కోరిక. 2. యాగము.
3. యాగభేదము (దర్శేష్టి, మొ.) 4. (వ్యాక)
భాష్యకారుల యుద్దేశమును దెలుపువాక్యము.
4. సంగ్రహశ్లోకము. న. శ్రీ. యాగము
చేసినవాడు, యజ్ఞ

ఇష్టిపంచుడు నం. వి. అ. శ్రీ. - దేవతార్థము కాక
స్వతృప్తికొఱకు మాత్రమే వండుకొనువాడు-
1. కృపణుడు, పిసినిగొట్టు. 2. దైత్యుడు.

ఇష్టుడు నం. ఎ. అ. పుం. 1. ప్రియుడు, మగడు.
2. కెలికాడు, మిత్రుడు; ఆప్తుడు.

క. ...అ, విద్విదురువచనంబ నిలుపుదు, హృద
యంబున నతడు పెద్దయిష్టుడు మీకుఁ.
భార. ఆది. 8. 19.

8. విష్ణువు.

ఇష్టము నం. ఎ. అ. పుం. వసంతముతువు.

ఇష్టుడు నం. ఎ. అ. పుం. మన్నుడు.

ఇష్టమాణము నం. ఎ. అ. (అ. అ. అ.) కోరికలు
చున్నది.

ఇష్టము నం. ఎ. అ. పుం. వసంతముతువు.

ఇష్టననము నం. ఎ. అ. పుం. - కాణము చిమ్ము
నది - ధనువు, విల్లు.

ఇష్టానము నం. ఎ. అ. పుం. - ఇష్టులు పయ
నది - విల్లు, ధనుస్సు.

ఇష్టాసుడు నం. ఎ. అ. పుం విలుకాడు.

ఇష్టుడు నం. ఎ. అ. పుం - ఉపదేశము కొలుకు
చేరఁ దగినవాడు - ఆచార్యుడు.

ఇసిరో - ఇస్సిరో. అవ్య. నిందను రోతను సూచిం
చును.

చ...కిరీటి చే నలుక శాంతత నొందినసోమదత్త
నం, దమతల ద్రుంపవే మఱచితా యిసిరో
యిది పోరిపాడియే. భార. మా. 44.

ఇసిరింత ఎ. చలనము.

సీ. పుష్పవృక్షాదుల యిసిరింత చూపులు
ముమల గట్టిమనంబు లిగురువెట్టు. కాశీ.
8. 189.

చ. మనతరశాక్షి సిగ్గు తెరమాటువ నుడక
దాటిదూటి పాటివఁ గదియంగఁ బట్టి
యిసిరింతల చూపులఁ దన్ను జూడఁగా,
మమవిధుండు ప్రేమగరిమంబునఁ జూచె
లతాంగి వయ్యెడఁ జనుమొన నాటె
నావృవతిచంద్రుని చూపులుఁ గంతుతూపు
లున్. పి. శకుం. 3. 52.

జ. ఇసిరింతలువాలు.

ఇసిరింతలువాలు అ. శ్రీ. (ఇసిరింతలు + పాలు)
చలించు.

(1-33)

వ...కులాంగనాజనంబు నపాంగదృక్తరంగంబు
లం జీటునగవు లిసిరింతలువాలుఁ గనుం
గొనుచు. హర. 5. 51.

క. అంతట నిర్దమనసులు, కంతుని పసఁ గలసె
వితకసమన లాలయఁ, మంతవములఁ
బెదపులు నిసి, రింతలువాలుంగ నగవు
తెప్పలు గోరఁ. విక్ర. 8. 87. (ఇసు,
రింతలువాలుంగ నగవు తెప్పల జాతె.
చి. ని. పా.).

ఇసి - ఇస్సి. అవ్య. (శ. ఇస్సి.) నిందను రోతను
తెలుపును.

క. ...అఖలజనులు నిఁ, గడుఁ బేదమనను
వాఁడని; సెడవాడుదు రినిన మము నిసి
యనుటరుదే. భార. శాం. 1. 117. మార్క.
3. 588.

ఉ....దు, శీలములం గనుంగొని యిసి యని
రోసె మనంబులోపలన్. ఉ. రా. 8. 324.

ఇసుక - ఇసుము. ఎ. ఏ. సికత, వాలుక. కు. సం.
5. 518.

ఇసుకఁజల్లినరాలకుడుట - మిగుల దట్టముగా
నుండుట. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. 587, 588.

ఇసుకపోసిన రాలనియంతసందడి - ఇసుక
చల్లినఁ గ్రిందికి పడని యంత సమూహము,
మిక్కిలి దట్టమగు గుంపు. కుచేల. 2. 11.

జ. ఇసుకతిన్నియ, ఇసుకదాసరి, ఇసుకదొందు,
ఇసుకపులకండము, ఇసుకబేలు, ఇసుక
ప్రమాను, ఇసుకరాజనములు.

ఇసుకతిన్నియ(నై) ఎ. (ఇసుక + తిన్నై) నైక
తము. (శ. ర. ప్రా.).

ఇసుకదాసరి ఎ. (√ఇసుక) ఒకవిధమైన కూర,
నైకతశాసము (వృ. వి.) (శ. ర.)

ఇసుకదొందు ఎ. (√ఇసుక) మత్స్యవిశేషము.
ప్రబంధ. 195.

ఇసుకపులకండము ఎ. (√ఇసుక) మత్స్యిందిక,
కండచక్కెర (శ. ర.).

ఇసుకబేలు ఎ. (√ఇసుక) ఒకానొక తీగ (శ. ర.).

ఇసుకప్రమాను ఎ. (√ఇసుక) ఉలిమిరి, వరుణము
(వృ. వి.) (శ. ర.).

ఇసుక రాజనములు ఎ. బ. (✓ఇసుక) ఛాన్యవిశేషము.

సీ. ఏదుకట్టలవంకె లిసుక రాజనములు పులి
గోళ్ల వంకెలు. హంస. 4. 128.

ఇసుము - ఇసుక.

(నికత)

సీ....ఇసుము చల్లుచు నమరేంద్ర పుత్రుడు
వోయె.... భార. సఖా. 2. 801.

(సూక్ష్మాంశము.)

గీ. ఇసుముచేయదె గద గోవుఁ డెత్తుగదను.
ఉ. హరి. 3. 7.

గీ. ఇసువతోళ్ళను బడవై చి యిసుముగాఁగఁ,
గ్రుమ్ముచుందురు.... శేష. 8. 87.

ఇసుమంత - కొంచెము, అల్పము.

సీ. వెస అంపమున నిడ్డవసిగఁ గొన్నిటి నిసు
మంతలుగా నులుమాడి యాడి. భార. విరా. 5. 85.

గీ. సంగతియె యోయి యిసుమంత తింగణాపు,
తత్త్వనిర్ణయవాదంబు తర మె నీకు. ఆము. 4. 80.

ఇసుమంతలగు - ఊచించు.

గీ. తోట చేను కొటారంబు దొడ్డియనెడి,
యాస లన్నియు నిసుమంతలయ్యె సామి.
వసు. 2. 149.

ఇసుళ్లు - ఉసుళ్లు. ఎ. బ. తెక్కచెదలు.

ముదిరి తెక్కలు కలిగి రూపాంతర మొందిన
చెదలు.

వ...నేల యీనినటుల మున్నీరు వెల్లివిరిసిన
వైఖరిఁ బుట్టయిసుళ్లకరణిఁ గాకులతోకఁ
గొండముచ్చుల కాగున...ప్రబంధ. 788.

ఇస్తువు ఎ. సొత్తు, ఆస్తి. (ప్రౌ.)

ఇస్సు - ఇసుము.

సీ. ఇంద్రుఁ డంబుధిఁ జైఁడియిస్సు గొల్మిని
తెట్టి కరఁగించు కరువుముఖం బనంగ
మల్లిణ. 8. 140.

ఇస్సిరో - ఇసిరో. భార. శల్య. 2. 58. మార్క. 1. 182.

ఇస్సిస్సి - ఇసిరో.

గీ. తోవ ముదయింపఁగాఁ బండ్లు కొలుకు
కొనుచు, దంభుఁ డిస్సిస్సి వై గాలి తగిలి
నీదు, చెమటబిందులు మామీఁదఁ జీలుక
కుండ, నోయి విప్రుండ యెడగల్గ నుండు
మనిన. ప్రబోధ. 2. 14.

ఇస్సిస్సియగు - అనన్యమగు, రోతయగు.
వ. ...గళన్మలపంకవిచ్చిల వీభత్సదేహంబున
దొనదొన ముసురునీఁగలం శేత వెమిలిపురి
కుంచెం గొని చోపుకొనుచుం గేళోల్లుం
ఛనంబునం బురబుర మనుబోడితల నిమురు
కొనుచు దిన మొలయుం చానును జూడ
నిస్సిస్సియై వచ్చువీఁడు పికాచంబు గాని
రక్కసుండు గాఁడు. ప్రబోధ. 8. 12.

ఇస్సిస్సిరో - ఇసిరో.

కా....నం, పన్నత్యంబున నున్నచాన వని చెప్ప
న్విందు మిస్సిస్సిరో ... దొంగసొమ్ములకు
వై యిట్లెల ప్రాల్మాలితే. విప్ర. 5. 85.

ఇస్సి - ఇస్సి.

క. అందలు రథికులు పటవఁగ, నిందేటికి
మున్ను వచ్చి రిస్సి యని సంక్రందనసుతు
మార్కొనియెఁ ద,గం దెగి సంగ్రామజిత్తు
గర్వోద్ధతుఁడై. భార. విరా. 3. 79. భా.
రా. ఆర. 2. 140.

ఇహత్యకము నం. ఎఱ. (అ. త్రికా. అ.) ఇహ
త్యము.

ఇహత్యము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. ఇక్కడిది,
ఈలోకమున నున్నది. 2. ఇప్పటిది, ఈకాల
మందున్నది.

ఇహము నం. అవ్య. ఈలోకము.

అ. ఇహపరముల నెసక మెసఁగ సౌఖ్యము
తులా, భారుఁడును సమున్నతత్య మొందె.
భార. శాం. 5. 257.

గీ. పల చింతింప నిహమునం దెల్లమలము,
లమభవించితి మధురా మహాపురమునఁ,
బరమునందు విముక్తి సంపదయుఁ గలిగె,
నేడుపురములఁ దీర్థంబులాడఁ గనుట. కాశీ.
8. 126.

2. ఐహికసుఖము.

గీ. ...భూవిభుఁడు ప్రజకు, రక్షణము నేయ
నిహముఁ బరంబుఁ గల్గు. భార. శాం. 5.
297.

ఇహలోకము నం. వి. అ. పుం. ఈలోకము.

ఇహగతుఁడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఇక్కడకు
వచ్చినవాఁడు.

ఇహముత్రఫలము నం. వి. అ. న. ఇహకాముష్మిక
ఫలము, ఇహపరములందలి కర్మఫలము.

ఇహిహి అవ్య. నిందను తెలుపును.

క. తగవా మగవారికి నిటు, మగువయెడం
దెగువఁ జాప మాద్యశవీరుల్, జగతిం
గఱవా దొరవా, మగఁటిమి గలరాచ
చందమా యిది యిహిహి. రామా. 5. 148.

వి. పరిహసించుటయం దగుధ్వన్యవశరణము.

చ...ఇహిహి యని నవ్వె...రుక్మి. 8. 94.

ఇహి వి. పరిహసించుటయం దగుధ్వన్యవశరణము.

ఉ...న. న్నెట్టుల మెచ్చు శంకరుఁ డిహి యని
భక్తులు నవ్వకుందురే. చెన్నబ. 4. 218.

ఈ

ఈ ఉభ. ఒకానొకయక్షరము.

ఈ¹ న. దగ్గఱ నున్నదానిని నిర్దేశించును. (దీనికి
వృత్తియందే ప్రయోగము కలదు.) భార.
విరా. 2. 78.

ఈ² ఇచ్చుధాతువునకు భవిష్యదర్థక వ్యతిరేకార్థక
ప్రార్థనాద్యర్థక తుమున్నర్థక ప్రత్యయములు
పరమగునపుడు ఆదేశముగా వచ్చునది. (ఉదా:
ఈఁగలఁడు, ఈఁడు, ఈమి, ఈ, ఈశ. మొ.).

ఈ³ అవ్య. 1. సంప్రార్థనంబున మధ్యమపురుష
'ము,ఁడు' వర్ణకంబులకు విభాషను అను
ప్రయుక్తమగునది. (ఇది అచాదులలోనిది)

క. ఓ విప్రులార వినుఁడి. దశా. 1, 299.

2. ప్రశ్నించునపుడు (కిమర్థమగు) 'ఏ' అను
శబ్దమున కనుప్రయుక్తమై అర్థవిశేషమును
తెలుపును. అము. 8. 65.

ఉదా. ఏఁడి. (= ఎక్కడనున్నాఁడు) ఏరి,
వేఁడి, వేరి. మొ.-ఇట్లే. ఏఁడి, ఏరి, మొ.

ఒకప్పుడుకాకర్వర్థమునందుఁ గూడ ప్రయో
గింపఁబడును.

కా. కారే రాజులు రాజ్యము ల్గులుగవే గర్వో
న్నతిం బొందరే, వారేరి నిరి మూటగట్టు
కొని పోవం బాలిరే... భాగ. 8. 590.

ఈ⁴ ఇకారాంతపదములకు సంబుద్ధియందు విభా
షను ఆదేశముగా వచ్చునది.

ఉదా:- హరి, మఠి, మొ.

ఈ⁵ ప్ర. 1. కొన్నిశబ్దములకు పుంస్త్యమున మతు
బర్థమందు వచ్చునది.

ఉదా: అటమటేఁడు, కమ్మతీఁడు, మొ.

2. కొన్నిశబ్దములకు స్వార్థమునందు వచ్చును.

ఉదా: కల్లరీఁడు, మొక్కలీఁడు, మొ.

ఈ నం. వి. ఈ. ప్రే. లక్ష్మి.

ఈంద్ర వి. (క. ఈడిగ. త. ఈట్టువశ - ఈడిగ
వాఁడు.) కాటిచెట్టు లోనగువాని గీచుకొని
జీవించుజాతి, ఈడిగ.

గీ. కటకటా పద్మగర్భుఁ డెక్కడిరసజ్జుఁ,డింద్ర
సరకని కిటువంటి తీంద్రవయసు, టోర
చూపులనెఱవొంతకారిఁదెచ్చి, యాలు
గాఁ గూర్చి పాపాత్ముఁ డాయె నహహ.
సురా. 59.

ఉదా:- ఈంద్రవాఁడు, ఈంద్రది.

ఈంద్రము వి. (త. సిండలుము) వీడించుట.

క. ము న్నెన్నుదురు వరాన్యల, నెన్నెడుచో
నిన్నుఁ ద్రిభువనేళుం డనుచుకా, ఇన్నిదివం.
బులనుండియు, నెన్నఁడు నినుఁబెట్టు మనుచు
సింద్రమువేయన్. భాగ. 8. 585. (ఈం
ద్రమువేయన్ - వీడించు).

జ. ఈంద్రించు.

ఈంద్రించు న. 28. (✓ఈంద్రము - త. నీడ్డు.)
వీడించు, నలుఁగుడువెట్టు.

కా. ఈరితిం గుమతోక్తులన్ జవని త మీంద్రించ
నారాటమున్, బోరాటంబు ఘనంబు లై న
...కాశ. 4. 50.

ఈశ - ఈశె. వి. 1. పక్షిమెక్క, పక్షము.

నీ. గటి యీశ చట్టుప యెఱక డాకన నొప్పుఁ
బడంబు...అం. భా. 2. 99.

2. పక్షి తెక్కలోని భాగము.

ఉ. తమ్ముడ నీవు నాకొలది తథ్య మెఱుంగక నాకు నీచభా, వమ్మగుభంగిఁ జేసితిని వాసన యి య్యదితి ప్రమాతవంశమ్ముఖలమ్ముఁ చాల్తు నొకసన్నపుటిఁకన...భార. ఉద్యో. 8. 298.

చ. ...తోరమైనయీఁకలుఁ జెనుఁగండలుం దొరఁగఁగా ఖగదానవవీరులిట్లు మూర్ఖులఁ బడి సోలుచున్. భా. రా. ఆర. 2. 188.

ఈశు - ఇంకు. (ప్ర. 4. ర.).

ఈశె(కియ) - ఈశ.

నీ. గలులు చులు క్కన నెఱసంజకాఁక సోఁకిన వెఱగంది యీఁకియలు ముడుచు.ప్రబంధ. 59.

ఈగ ఎ. (శ. ఈ.) 1. మక్షిక.

ద్వి. లోఁగక తేనియలోఁ బడినట్టి, యీఁగల చందాన నెడఁచాయఁ గలరె. ద్వి. పరమ. 4. 272 పా. 5 పం.

సా: ఈగకుఁ గా టీక పామునకు బలిపెట్టక.

వ. అదనంబుగా ధనంబు గూడఁజెట్టి యీఁగకుం గాటిక పామునకుం బలి పెట్టక రట్టనకుం దిట్టనకు నొడికట్టుకొని కట్టిఁదులై పొట్టలు పోసికొందురు. వరాహ. 9. 123.

సా: ఈగకు ఇలి పామునకు బలిపెట్టఁడు.

2. తుపాకిఁ జివర గుఱి చూచుకొనుట కేర్పఱచిన యినుపపూస.

నీ. గుఱి తప్పనీనియబ్బరపుఁజూడ్కులు వాఱి యుక్కుటిఁగలమీఁద మాలుకొలిపి. రంగా. 8. 84.

జ: ఈగపులి.

ఈగపులి ఎ. (✓ఈగ - శ. ఈపులి.) - ఈగలకు పులివంటిది - 1. ఒకజాతి సాలెపురుగు.

నీ. పాదొ ట్టనఁగ లూత వరఁగుఁ దచ్చేదంబు దోచు నీఁగపులి విందుపురు వనఁగ. ఆం. భా. 2. 87.

2. సాలెపురుగు. (చి. ని.).

ఈగు¹ - నీగు. న. శ్రీ. (శ. నీగు శ. నీంగు.)

1. తొలఁగించు, పోఁగొట్టు.

నీ. గ్రాహనిగ్రహ మీఁగి కరిఁ గాచె నెవ్వఁడా త్రిభువనాధీశుండు దిక్కు నాకు. పాండు. 5. 189.

గీ. ఎల్లభంగుల మాభంగమీఁగు మభవ. భాగ. 6. 341.

2. (బుణము, పగ, మొ.) తీర్పు.

ఉ. ఎందును నెవ్వరుం బడనియెంతయుఁగప్తము పాటు వచ్చినన్, గొందల మంది పాండువిభు తోడలు దప్పుల మన్ననన్ను గో, విందుఁడ కాపు మంచుఁ బరివించుట యీఁగఁగ రాని యప్పువో, లెం దలపోయ ప్రేఁగయి చలింపక యున్నది యెప్పుడున్ మదిన్. భార. ఉద్యో. 2. 129.

ఉ. ఎచ్చరికం గళింగధరణీశుఁడు రుక్మిమొగంబు నూచి నీ, యొచ్చెము దీర్పుతో నిదియ యొప్పుగువేళ బలుండు జూదమం, దిచ్చ గలండు గాని పాలు పెక్కిన నేర్పరి గాఁడు గాన నీ, కిచ్చు నవశ్యమున్ జయము నీఁగుము తొల్లిటఁ బడ్డబన్నమున్. భాగ. 10 ఉ. 290.

ఈగు² అ. శ్రీ. 1. చొచ్చు. ప్రవేశించు.

క. ఈగంగాదికతీర్థము, లీఁగం గానీవు తమ సమిద్ధాంబువులన్, దోఁగెడువారల గనగనఁ గ్రాఁగెడు నంగారసింధు కల్లోలములన్. పాండు. 1. 150.

2. దాఁగు.

ఆ. పొదలఁ దూఱువారుఁ బుట్టలమాటున, నీఁగువారుఁ బరువులెత్తువారు. అచ్చ. రా. యు. 141.

ఈచే ఎ. కణిశవృంతము, ఊచ.

గీ...ఈచ యనఁగఁ, గణిశవృంతము చెలఁగును...అం. భా. 2. 288.

ఈశె(కియ) ఎ. (శ. శ. ఈటి.) కుంతము అనెడి యాయుధవిశేషము.

నీ...నేజి బరిచి యీఁచె యనంగఁ బరఁగుఁ గుంత, ము...అం. భా. 2. 217.

నీ. వంతుల జముదాళ్ల వాల్పల్లెములఁ గ్రుమ్మి పయికొని పెద్దయీఁటియలఁ బొడిచి. అచ్చ. రా. యు. 180.

నీ...దివము కాదోక్కరములఁ, గప్పుఁ డీఁతెల
నెలకట్టి యలను వ్రేయుఁ దొడినెల
కాండ్రను నొడ్డుఁ దెందు. హరి.ఉ. 1.83.

ఈతకాడు విజ. (✓ఈత) ఈటి పట్టుకొని
యుద్ధము చేయువాడు.

నీ...విచ్చుకత్తులవా రీఁతె కాండ్రట్ల వర్తిల్ల
నిట్టి యేనుగులును జట్టు మూఁడు, వేల
యేనూలును...నడవంగ. రామ. 208.

ఈత! వి. (✓ఈడు! - త. ఈజు, ఈను.) ఈడుట.
నీ. శచి కీత గణపుచుఁ జదలేట సురరాజు...
మనుచ. 2. 11.

సా: ఈతకు మిక్కిలి లోతు లేదు.

నీ. వెలిచవు ల్గొనుకాంత వెలువదు నిందకు
నీతకు మిక్కిలి లోతు లేదు. రామలిం. 47.

ఈత! వి. (త. ఈన్దు.) ఖర్జూరిక (వృ. వి.)
గీ. కొమ్మివం డ్లితపండ్లును. కాళ. 8. 69.
నీ....ఈఁదాడు ఖర్జూర మీత నేల,తాడి ...
హంస. 4. 11.

ఉ...ఈఁ దన నీత నాఁగ ఖర్జూరిక ... ఆం.
భా. 2. 79.

నీ. ఈత చెట్టును లోతు నీత యనఁ జెలంగు
...సాంబ. 87.

జ. ఈతకాయ!.

ఈత! వి. (✓ఈను-త. ఈన్దల్.) ఈనుట. రా.
వి. 8. 45.

ఈతకాడు విజ. (✓ఈత!) ఈడుడువాడు.

ద్వి. వజ్రదవోపు నెలుగు గొలువడం బనుచు,
నెలుగక యీతకాఁ దేఁగి పట్టుడును.
బస. పు. 8. 1187 పం.

ఈతకాయ! - ఈడుఁగాయ.

ఉ. కోవనకావనవ్యతిగి గోల్మనఁగం గ్రనుగంది
మ్రుంది త.తావము నాఁపలేక తిమిధాను
జలభ్రమిఁ గూలి తూలుజం, భావహరాజ్య
లక్ష్మి వెరవారఁగఁ దేల్చినె యీతకాయ
రూ,పై పృథుకర్పరం బమర నాశ్రితరక్షణ
దక్షిణేక్షణ. పాండు. 2. 57.

ఈతకాయ! వి. (✓ ఈత!). ఈత చెట్టుకాయ.

ఈతకొట్టు త. ౨౩. (✓ ఈత!) ఈడు.

ఈద! - ఈదర. వి. 1. చలిగాలి.

గీ. నన్ను నదవద వణఁకించి నలఁపవలసి, వర్ష
మిదె యీఁదయును రాను వచ్చె ననుచు.
విప్ర. 3. 68.

గీ. ఈద యన నీదర యవంగ నెనఁగు శీత,
వాయువు. ఆం. భా. 1. 60.

2. గాలి, వాయువు.

నీ. బలితంపుఁ జేర్చాటు తొలుకరి యదను
క్రొక్కా ర్షీరు చాలుపుగముల యీఁద
అచ్చ. రా. కాల. 68.

జ. ఈదకొమరుఁడు, ఈదతూపు, ఈదర.

ఈద! వి. ఆయుధవిశేషము.

చ. పరిశులు గొంతముల్ గదలు ... త్రిశూ
లము లీదలు మండలాగ్రముల్ ...కు.సం.
12. 786. (ఇది సలిందుకమనుటకుఁ గాని
నిర్బిందుక మనుటకుఁ గాని తగిన ప్రమా
ణము లేదు).

ఈదకొమరుఁడు వి. (✓ఈద!)-వాయుపుత్రుఁడు-

1. హనుమంతుఁడు. అచ్చ. రా. సుం. 99.

2. భీముఁడు.

(ఇట్లే. ఈదచూలి, ఈదపట్టి. మొ.)

ఈదతూపు వి. (✓ఈద!) వాయవ్యాస్త్రము.

గీ. ...సోఁకుతోడు గుదియ, తాల్పుతూ పేసె
నేసిన దాని నపుడె, రాకొమరుఁ డీదతూ
పేసి క్రమ్మటించె. అచ్చ. రా. యు. 265.

ఈదర - ఈద!.

ఈదాడు వి. ౩. (ఈడు! + తాడు ? - సం.

హంకాళః.) గిఱక తాటిచెట్టు.

సా: ఈఁదాడన్నను గోఁదాడను - ఒకఁ దొకటి
యన రెండవవాడు తద్యధితిక్రముగానను;
ప్రతికూలముగా ప్రవర్తించు.

క. మీదన్ వియోగసాగర, మీదం గలవా
లతాంగి యే మెఱుంగ వయో, యీఁదా
డన్నను మదనుఁడు, కోఁదాడనువాడు
విగువు కొన సాగునొకో. విజ. వి. 2. 192.

ఈడు! త. ౨౩. (త. ఈజు, ఈను. త. నీన్దు.) ఈత
కొట్టు, ఈడులాడు.

ఆ. జలముమీఁద నీఁదుసర్వంసహాకాంత, తెలమి
మూఁపుదెప్ప యిచ్చినట్లు విక్ర. 6. 58.

ప. అగడ్తలో నీఁదుచిలువచెలువ. నీలా. 1. 85.

వ. ౧౩. (కాలుసేతుల సాహాయ్యముచే నద్యాదు
లను) తరించు, చాటు.

గీ. ఏచి మున్నీరు నేయీఁత నీఁద. భార. విరా.
4. 218.

వ. జననీ ముదిసి ముప్పుకాలంబున సుతకోక
సాగరం బెబ్బంగి నీఁదఁ గలదానవు. నైష.
1. 108.

గీ. ప్రళయకాలసముద్రముభంగిఁ బొంగి, కడు
భయంకరుఁ డగుభీముఁ గడవ నీఁద, వశమె
నాపుత్రులకు... భార. ఉద్యో. 2. 190.

గీ. ఎవ్విధంబున నీవల వీఁద నేర్తు. చిత్రభా.
8. 85,

వి. ఈఁదుట. (చూ. ఈఁదుఁగొయ్య, ఈఁదు
లాడు.).

జ. ఈఁత', ఈఁతకాఁడు, ఈఁతకాయ', ఈఁత
కొట్టు, ఈఁదుఁగాయ, ఈఁదుఁగొయ్య,
ఈఁదులాట, ఈఁదులాడు.

ఈఁదు' వి. ఈఁతచెట్టు.

వ. ...వేము పులుగుడు గురివెంద యీఁదు
గేదంగి మోదు గౌరు కోరింద కనుము
కానుగు మొదలగుపొదలన్ బొడువగు
నానావిపినపాదవ కలాపంబులును... మనుచ.
4. 87.

జ: ఈఁదాడు.

ఈఁదు' వి. చల్లఁదనము, తడి.

కా. కారాప్రోష్ఠులఁ గాలమాకుఁడు వియద్వా
రాళి వేటాడి ప్రా, హారంభం బనుబుట్టఁ
బెట్టి మలివాయం గుంటి యీఁ చాటఁ
తెన్నారక వై చిన జాలమో యనఁగ కోళా
కించనత్వంబుసక, చారానాయకమండలం
బమరె నస్త్రగ్రావకూటంబునన్. కాళ. 4.
98. (ఈఁర + అటక - అనియు విడఁదీయ
వచ్చును.)

ఈఁదుఁగాయ వి. (✓ఈఁదు') ఈఁదుటకు సహాయ
మగు సోఱకాయ. (చూ. ఈఁదుఁగొయ్య.)

ఈఁదుఁగొయ్య వి. (✓ఈఁదు) ఈఁదుటకు సహాయ
మగుమాను.

గీ. ఈఁదుఁగొయ్యలు తెప్పలు నీఁదుఁగాయ,
లరడ లరిగోళ్లు పడవలు తరులు పుట్లు,
చేపడవ లోడ లాదిగాఁ తెలఁగునట్టి, యంబు
తరణంబులకు వెల్ల నధిపుఁ డతఁడు. హంస.
4. 182.

ఈఁదులాట వి. (✓ ఈఁదులాడు) 1. ఈఁదుట.
ప్రబంధ. 288.

ఈఁదులాడు అ. ౧౩. (ఈఁదులు + అడు.) 1. ఈఁదు.

క. అది చాలక బ్రహ్మాండం, బుదితము గావించి
కాహ్యమున నుదితం బౌ, నుదకమున నీఁదు
లాడఁగ, మదిఁ దలఁచుచు మందె దితికుమా
రుం డధిపా. దకా. 8. 176.

2. ప్రేలాడు.

గీ. ఈఁబైపోటులఁ బడి ప్రేపు లీఁదులాడ.
మనుచ. 4. 42.

ఈతువ వి. తడి, తేమ, అర్ధృత. (చి. ని. క. ర.).

ఈతె న. వి. (ఈ + అక) ఈమె. (చూ. అతె.).

ఈకొను న. ౧౩. అ. ౧౩ - ఈయకొను.

ఈకొలు - ఈయకొలు.

నీ. ఇయ్యకో లొప్పకో లీకోలు మైకోలు ...
సమ్మతిపేరు. ఆం. భా. 1. 104.

ఈక్ష నం. వి. అ. ప్రే. 1. చూచుట; చూపు. 2.
పర్యాయలోచనము.

ఈక్షకుఁడు నం. వి. (అ. ౩౩. అ.) చూచు
వాఁడు.

ఈక్షణము నం. వి. అ. న. 1. చూచుట; చూపు.
2. కన్ను.

ఈక్షణిక నం. వి. అ. ప్రే. దైవజ్ఞ, సోదెచెప్పునది.

ఈక్షణికుఁడు నం. వి. (అ. అ. అ) హస్తరేఖలను
జూచి కుళాకుళఫలములు చెప్పువాఁడు, సాము
ద్రుకుఁడు.

ఈక్షింఁమే నం. న. ౧౩. చూచు. కళా. 8. 2.

(ఈక్షితవ్యము. ఈక్ష్యమాణము మొదలగునవి
అవేక్షితవ్యము, అవేక్ష్యమాణము మొదలగు
వానివలె గ్రహించునది.)

ఈశిక నం. ఎ. అ. శ్రీ. 1. కన్న. 2. చూపు.

ఈశిక నం. ఎఐ. (ఐ. శ్రీ. ఐ.) 1. చూచు వాడు. 2. ఆలోచించువాడు.

ఈశికము నం. ఎఐ. (అ. అ. అ.) 2. చూడబడినది. 2. ఆలోచింపబడినది. ఎ. అ. న. చూపు, దృష్టి.

ఈగడ ఎ. జాడ.

క. కడు మేటి యైనదొంచే, బడినది మీసొమ్ము వెచ్చపడ నోపిననీ, గడ కొంత దివ్యవచ్చుకా, బెడిదపురొదచే ఘటింప నేర దొకటియుకా పరమ. 5. 57, 58.

గీ. ఇచట శుచిముఖ యనుహంసి యీగడ యొక, కొంత దొరకునొ యంచు నక్కు జమునందు, నొయ్యనిలిచితి...ప్రభా. 4.8.

ఈగి - ఈవి. ఎ. (✓ఇచ్చే-త. ఈగై, ఈపు.)

ఇచ్చుట; దాసము, త్యాగము.

గీ క్రతువునేత నేయించుట శ్రుతులు గాథ, నియతిఁ జదువుట చదివించుటయును ధనము, లీగి కొనుట మట్కర్మంబులు... భార. కాం. 5. 81.

నీ....దీనుఁడు విపర్యాధితుండు. గీ. నీగికర్తులు ...భార. కాం. 1.829. నైష. 4. 5.

ఈగికాఁడు - ఈవికాఁడు, ఎఐ. (✓ఈగి) ఇచ్చు వాడు, దాత.

ఈగిచేయి ఎ. (✓ఈగి) - దాన మిచ్చెడిచేయి - కుడిచేయి.

నీ. అలరారుసిరిఁ దనయదుగునఁ గూర్చి గట్టిగ నీగిచేయి మాటికొనఁడేని. వసు. 1.84.

ఈగిమాను ఎ. టా. ✓ఈగి. (కోరికలు) ఇచ్చు చెట్టు, కల్పవృక్షము.

నీ. ఈగిమాన్వలె ఫలం విడి జిగి దప్పక సురభి కై వడిఁ గొలు వరసి యీక. నరస. 6.19.

నీ. ఉలుపకై యీగిమాఁకుల చెంతకును దానె చని యిప్పు దాడుకొం దనఁగ వలసె. కువల. 1. 48.

ఈగులకెంపు ఎ. ✓ఈగి. (కోరికలు) ఇచ్చుకెంపు, చింతామణి.

నీ. నిగిడి యీగులకెంపు వెలకట్టు గలచోటఁ గల్వకావిరి కాలు క్రమ్ముచోట. పాండు. 8. 158.

ఈచే ఎఐ. (శ. ఈన్పు. త. ఇంచు.) 1. శుష్కించి నది, ఎండినది, సన్నగిల్లినది. 2. నిష్ఫలము, వ్యర్థము. (చూ. ఈచవోపు) ఎ. 1. శుష్క పదము, వ్యర్థపదము. (ఇది కావ్యదోషము లలో నొకటి).

నీ. ...అతుకుఁబలుకు, లును పునరు క్తములును వట్టివూదెలుఁ గాకుదెనుంగులుఁ గటుపు లీచ, లును...ప్రబంధ. 18.

2. వంకర.

ద్వి. కాలకౌళికుఁ దనఁగాఁ జేరువడసి, కా లీచఁ జనుచు...ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. 490.

జ. ఈచవడు, ఈచవోపు.

ఈచేవడు-ఈచేవోపు (నిస్సత్త్వమగు).

క. కా లీచవడఁ జరింపుదు, నీలోకమునందు... పాండు. 2, 204.

నీ. కా లీచవడ నిండ్లకడ కేగి వనరుచుండెడు వాడు నై రాగ్యనిష్ఠుఁ డయ్యె. పాండు. 4. 210.

ఈచేవోపు అ. శ్రీ. (✓ఈచే) 1. శుష్కించు, ఎండి పోవు, నిస్సత్త్వమగు.

నీ. బూరకాకులు నీచవోయిన చేతులుఁ గోల మూపులు గుదిగొన్నతొడలు. ఉ. హరి. 2. 122.

నీ. పొలుటివీపు నీచవోయినచేతులు గుదియఁ బడ్డ మెడయుఁ గుందు కాళ్లు, గుఱ్ఱ పొడపు నైన కోమలినొక్కతె గంధపాత్ర హస్తఁ గాంచె నెదుం. పద్మ. 9. 298.

2. నిష్ఫలమగు.

నీ. తతితోడ విత్తినఁ దఱచుగాఁ బండుఁ తే నెపుడై న విత్తిన నీచవోపు, నీతిసీ. 88.

ఈమేకొనిపోపు అ. శ్రీ. (పశువు) నెలలు నిండక మునుపు చెడిపోయినగర్భము కలది యగు.

ఈటార్పు న. శ్రీ. (✓ఈటాలు) తడిపోఁజేయు, అఱచెట్టు.

నీ. కసటు వోఁ దెలిసిటఁ గడిగి యీటార్చిన సలికషాయవర్మలముగట్టి. హర. 7.111.

గీ. వేడి యీటార్చి నుంపొన్నవిరులు ముడిచి.
హం. 2. 107.

ఈటాలు అ. శ్రీ. నిర్ణయమగు, ఎండు.

నీ. జలము లూటలు గ్రమ్ముకళికాంత పాషాణ
నికరమ్ము లీటాటి నీరు దివియ. పి. శకుం.
8. 202.

జ. ఈటార్పు.

ఈటు ఎఱ. 1. వ్యర్థము. 2. కూన్యము (శ.ర.).
జ. ఈటువోపు.

ఈటువోపు అ. శ్రీ. (ఈటు+వోపు) 1. కూన్య
మగు. 2. వ్యర్థమగు. (శ. ర.)

ఈట్టు(టు) నం. ఎ. శ. పుం. అధిపతి, పలిక.

ఈడ' ఎ. (ఈ+కడ) ఇక్కడ, ఈచోటు.

మ. త్త. తోడఁబుట్టుగుకన్న నీవొగిఁ దోడునీడయి
ప్రోవఁగా, నీడ నేనొడ లేక యుండితి నింక
మాతలిదండ్రులక, జూడఁ బోయెద ...
యయా. 3. 151.

మ. ... చోద్యంబుగా నీడకుం, జనుదెంచుం
దరియంచుఁ బల్కితి...దకా. 1. 176.

ఈడాడ-ఇక్కడక్కడ.

ద్వి. నీత యాకాకంబుఁ జెచ్చెరఁ జోవ, నేతెఱం
గునఁ బోవ కీడాడఁ జూచి. రం. రా.
అయో. 121 పా. 12 పం.

ఈడ'-ఈడె. ఎ. పారేవతము, ఎఱ్ఱకీత్తలి (వృ.వి.).

నీ. ఇంపుగాఁ బండిన యీడలనీడలఁ జెలువై న
నుంపొన్న చెట్లవట్ల. శ్రీరం. 2. 268.

ఈడ నం. ఎ. అ. శ్రీ. పొగడిక, స్తుతి.

ఈడఁబడు అ. శ్రీ. ($\sqrt{\text{ఈడు}^2}$). వెనుకఁబడు,
ప్రాంతవడు.

గీ. పలయెన్నో తరంబుల నీడఁబడ్డ, పెద్దవాపులు
జోధించి గుడ్డలింప, వారకాంతాజనములకు
వావి కలదె. హర. 7. 128.

ఈడఁబోపు అ. శ్రీ. ($\sqrt{\text{ఈడు}^4}$) వెనుదీయు, వెను
కకుఁబోపు.

కా. ఈడఁబోవక నీకమైఁ బొడువఁగా వేపారు
బోరాణి...భార. అది. 1. 69.

చ. ..కవ్వడి ద్రౌణియు నీడఁబోక య, త్తఱిఁ
దలుమంగ వస్త్రములు దందడి మార్కొని

మండుచుండె ... భార. విరా. 5. 148,
కాం. 5. 548. శివరా. 2. 89.

ఈడకుఁడు నం. ఎఱ. (అ. దీశా. అ.) స్తుతించు
వాఁడు.

ఈడన నం. ఎ. అ. శ్రీ. - ఈడనము.

ఈడనము నం. ఎ. అ. న. పొగడుట.

ఈడనీయము నం. - ఈడ్యము.

ఈడ(డా)ము-ఈళము. ఎ. (శ. ఈజము.) సింహళ
దీప్తవము. (ఈదీప్తవములో మంచినిలములు
దొరకునని ప్రసిద్ధి)

గీ. ఈడము వళంద బందర యింగిలీషు, కళము
మొదలై న పేటలగౌర లెల్ల, సౌరభద్రవ్య
ముల జేరసారమాడఁ, బిలువ సంసిరి తమ
తమ పేటలకును. హంస. 1.112. (ఈడము
పేట-సింహళ దేశమువా రుండుపేట.)

నీ. ఇందిరామదిరాక్షి కీడాపునీలంపు మేడచుట్టు
ప్రహరిగోడ యనఁగ ... గీ. వేంకటాధీశు
మరముపై వినుతి గనిన, వై జయంతిక మా
కిచ్చు వై భవములు. రా. వి. 1. 4.

ఈడయత్ నం. శశ్ర. స్తుతించుచున్న.

ఈడయమానుడు నం. - ఈడానుడు.

ఈడయిత నం. ఎఱ. (బు. శ్రీ. బు.) 1. స్తుతించు
వాఁడు. 2. స్తుతింపఁ జేయువాఁడు.

ఈడవిడుచు న. శ్రీ. ($\sqrt{\text{ఈడు}^2}$) దిగవిడుచు; విడుచు.

నీ....కూర్పువా రొవ్వకుండు, వా రని తనకు
నెవ్వరును గల్గక త్రివర్గేచ్చ యెవ్వనిచేత
నీడవిడువఁబడు...భార. అశ్వ. 1. 208.

గీ. ఈడవిడిచిన మేఁదీగ యింతవయము, గలిగి
యున్నది వాడుక గలిగెనేని, వెంత నవకమై
యుండునో యింతకనుచు, శివుఁడు గిరిరాజు
నుత విశేషించె నర్థి. కు. నం. 7. 888.
(ఈడవిడిచినక-ఉపేక్షించినను)

ఈడాడు న. శ్రీ. ($\sqrt{\text{ఈడు}^4}$) ఎదిరించు, మార్కొను.

ద్వి. ఓడకోడకు దేవి యుగ్రరాక్షసుని, నీడాడి
నీచెఱ నే విడిపింతు. రం. రా. అర. 181పా.
5 పం.

ఈడానుడు నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) స్తుతించుచున్న
వాఁడు.

ఈడిక ఎ. (✓ఈడు⁸) 1. గడ్డి మొదలగు వానిని చెచ్చెడి బండి పరమువంటి పాధనవిశేషము, సరవడి.

సీ. అలరుఁ దృణాద్యానయనసాధనవిశేషసంజ్ఞ యీడిక యన సరవడి యన. ఆం. భా. 2. 201.

2. విత్తనములు చల్లినతరువాత చేను చదును చేయుటకై ఈడ్చెడుకంప, కంపతొడుగు.

సీ.... తొడుగట్ట యీడిక నుడుము కంప, యనఁద వర్చును గంటకాదిభారము. ఆం. భా. 2. 38.

ఈడిగ - ఈండ్ర. ఎ. (శ. ఈడిగ, శ. ఈడ్చి, ఈడ్చునా.) ఈండ్రజాతి.

ఆ. పాలు నీడిగింటఁ గ్రోలుచు నుండెనా, మనుజు లెల్లఁగూడి మద్యమంద్రు. వేమన. 2. 168.

గీ. చిటుతవగలాడి నీడిగ చిగురుఁ బోడిఁ, గాంచె నమ్మోని కన్నులకలుపుదీఱ. సురా. 44.

ఈడిగి(డ్డి)లఁబడు ఆ. శ్రీ. - ఈడిగిలు.

వ...జనకతనయ...హా రామ హా రామయనుచు నొక్కవృక్షం బిరుగేలం బట్టికొని యీడి గిలంబడి యున్న బెట్టదల్చి తరువు విడిపించి యెత్తుకొని వియత్తలంబున కెగసి పఱవం దొడంగిన...భా. రా. ఆర. 2. 147.

సీ. తిగిచిన రాక యీడిగిలంబడుచును లజ్జాలస త్వమున మల్లాడి యాడి. ప్రభా. 5. 28.

గీ. ఆఁకటను బోవఁ జాలవే వంగడింట, గంట తాకట్టుగా నుంచి కడుపునిండఁ, గుడువు మిచ్చట నీడ్గిలఁబడి తెలాలు, దాఁక నొలు లినఁ గలుగదు తథ్యమనిన. చెన్న. 2. 42.

ఈడిగి(డ్డి)లు(ల్లు) ఆ. శ్రీ. (✓ఈడు⁸ - శ. ఇకు క్కుచ్.) ముందునకు రా నని కూలఁబడు, చదికిలఁబడు.

గీ. మాటుకొనియును వెనుదిక్కు మరలి చని యుఁ, గూడి కేల్వట్టి తిగిచిన నీడిగిలియు, నలిగి బొనుముడి చూపియు నాన లిడియుఁ, జాలఁ దరలతఁ గనియు రాఁ జాల కున్న. సీమంతి. 8. 176.

క. నిమ విడిచినఁ గొంపోయినఁ, బనికొదవలు లేమి పరియె పత్రిక చేఁ జిక్కినయది

నీ విఁక నీడిగిలి న నొచ్చుట మీఁదుమిక్కిలి వివేకింపఁ. ప్రభా. 8. 145.

ఈడిత సం. ఎఱ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) - ఈడకుడు.

ఈడితము సం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) పొగడఁబడివది.

ఈడితవ్యము సం - ఈడ్యము.

ఈడు¹ ఎ. (శ. శ. ఈడు.) 1. సామ్యము, ఉద్ది.

క. చూచెదరు గాని సఖికులు, నీచిన్ని కుమారకులకు నీమల్లుంకుఁ, ఓచెల్ల యీడు గాదని, నూచింపరు పతికిఁ దమకు శోకము గాదే. భాగ. 10 పూ. 1351.

2. తాకట్టు, అధి.

సీ. ...ఈ డనంగను నాధి చెలంగుచుండు. ఆం. భా. 2. 229.

ఎఱ. సమానము, సాటి.

ఆ. భూతములకు దుఃఖములు వాపికొనుటకు, నే విధములు గంగ కీడు గావు. భార. ఆను. 2. 106.

2. అనుగుణము, తగినది.

ఉ...ఎవ్వరున్, ధర్మజుపాటి గా రివఁగ ధాత్రిఁ బ్రసిద్ధుఁడ నై నయట్టి నీ, వేర్పికి నీడె దుర్ద శల పెల్లునకుఁ దురపిల్లు టారయన్. భార. విరా. 1. 51, ఉద్యో. 1. 154.

3. శక్యము, తరము.

క. ఓడిక నిమఁ బొగడఁగ నా, యీ డగుఁ గాదని తలంప కే వేదుఱనై, చూడవె పొగ డెద ననియెద, వేడుక కారణము గాఁగ వెఱవక రుద్రా. శివ. సా. 9.

జ: ఈడాడు, ఈడుజోడు, ఈడువచ్చు, ఈడు వాఁడు, ఈడునేయు, ఈడ్యడు.

ఈడు² వ. శ్రీ. (శ. ఈడు - లాగు. శ. ఈడ్చు.) పిదుకు.

వ. గోవులకుఁ గ్రేవుల విడువకయు విడిచివిడిచి యీడకయు నీడియీడి యీడినపాలు కాఁప కయు...భాగ. 10 పూ. 966. (శ. ర. సా.).

ద్వి. దూడ చచ్చిన నొండు దూడఁ గైకొలిపి యీడుదుఁ గ్రొత్తగా నీనినయావు. నవ. 1. 40 పా. 6 వం.

జ: ఈడుముంత.

ఈడు¹ అ. ౧. 1. చాగు, ముందునకుఁ బోవు.
(ఈడిక, ఈడుచు శబ్దముల కిది ప్రకృతియై
యుండును.)

2. వెనుకఁబడు.

(ఈడఁబడు, ఈడఁబోవు, ఈడవిడుచు, ఈడి
గిలు, ఈడిగిలఁబడు శబ్దముల కిది ప్రకృతియై
యుండును. దీనికి స్వతంత్ర ప్రయోగము కనఁ
బడలేదు.)

ఈడు² ఎ. 1. వయస్సు.

నీ. పలు తేఁదులకు నూడు బలియించి పొలి
యించి లలిఁ గేరుపంటవలంతి సరియె. గీ.
యివ్వెలందుక కని తనయీడుచేడె, లంద
లును డెందముల నుద్ది యాడుకొనఁగ.
నీలా. 1. 52. విక్ర. 1. 116.

2. యౌవనము.

గీ. ...అలరు నీడు, పాయ మన జవ్వన మన
యౌవనము శర్వ. ఆం. భా. 2. 117.

విజ. అనురూప మైన వయస్సు గలది.

(వ్యవ) అపిల్ల ఆతనికి ఈడు కాదు.

జ: ఈడుమీలు, ఈడేర్పు, ఈడేలు.

ఈడుమే(డు) న. ౧. (√ఈడు¹ - త. ఇజ.ఘ)
లాగు, తిగుచు

నీ. శరభసింహమదేభసమితి నీడిచి తచ్చి గట్టిగా
దామెనఁ గట్టవైచు. ఉ. రా. 2. 147.

ఉ. ఏవురుఁ జూడఁగా నభకు నీడ్యెఁ గులాంగన
నిట్లానర్తురే. భార. ఉద్యో. 3. 110.

ఈడుతోడు విజ. (√ఈడు¹) సమానము, సాటి.

గీ. కలిమి బలిమిని నీకు లోకములయందు,
నీడుతోడును లేదుగా యింద్ర. దశా. 2. 80.

క. అవెంగళ మంత్రీశ్వరు, దేవికి శ్రీయోజ
కాఖ్య తిలకవతికి రా, ధావిభుదేవేరియు
నల, కావేరియు నీడుతోడు గౌరవకళలన్.
పాండు. 1. 46.

ఈడుతోడాడు-ప్రతిఘటించు, మార్కొను.

(చూ. నీడుతోడాడు, ఈడాడు)

ద్వి. ... కిన్న. రేంద్రు మందిరముతో నీడు
తోడాడి. రం. రా. అయో. 96 పా.
ఘటికా. 2. 82. (ఈ రేండింటను ఔపమ్య
ద్యోతకము).

ఈడుపు ఎ. (√ఈడు¹ - త. ఇళుప్ప.)

1. లాగుట, ఈడ్చుట.

నీ. శిలికావతంసరాజితపదాబ్జములకా యీడుపు
తొట్టుపాటెల్లిదములు. సారంగ. 3. 87.

2. విలంబనము (శ. ర.).

3. వి. కర్ణాభరణవిశేషము, బొగడలగొలును
(శ. ర.)

ఈడుమీలు-ఈడేలు. అ. ౧. (√ఈడు¹.) వయసు
వచ్చియుండు, యౌవనము వచ్చియుండు.

నీ. ఈడుమీలు ననంగ నీడేలు ననఁగను వయసు
వచ్చె ననుట వలులు నెందు. ఆం. భా. 3. 94.

ఈడుముంత ఎ. (√ఈడు¹) పాలు పిదుకుపాత్రము
(శ. ర.).

ఈడువచ్చే అ. ౧. (√ఈడు¹) సమానమగు, సాటి
యగు.

గీ. ఇందుమతి యే మనఁగ వచ్చు నెంచిచూడ,
నెందు మతిమంతు లతనితో నీడురారు.
4. 16,

మ. ...చాడిమీ, ఫలవీజాదులు నద్రిజానయన
సౌభాగ్యంబుతో నీడురాఁగలవో లేనో
యటంచుఁ జూచుగతి నాగ్రావంబునఁ
ద్రిమ్మరుకా. కాళ. 1. 100.

ఈడువాడు విజ. (√ఈడు¹). సమానుడు.

గీ. పరమపావని విశ్వప్రపంచ జనని, వై ననిను
వంటి కూతును గానలేరు, గాన నానాను
పర్వలలో నవత్య, వంతు లెవ్వారు నాయీడు
వారు గారు. వరాహ. 6. 88.

ఈడుసేయు న. ౧. (ఈడు¹) పోల్చు సాటిచేయు.

ఉ దోసము గాదె యయ్యతివతోఁ తెలుతో
య్యలి నీడుసేసినకా. కవిక. 3. 28.

ఈడె-ఈడ¹. ఎ. ఎఱ్ఱ కిత్తలి (వృ. వి.)

నీ. మీపండ్ల చెలు పూనుమేటిగుబ్బలుగల చేడియఁ
గావరే యీడెలార. అచ్చ. రా. ఆర. 88.

గీ. ఈ డెలుంగనివిభుఁ జూపుఁ డీడెలార. భాగ.
10 పూ. 1015.

ఈడేర్పు(లుమే) న. ౧. (√ఈడేలు) ఈడేలుఁ
జేయు.

(సిద్ధింపఁ జేయు.)

గీ. ఈనృపతికోర్కు లీదేర్పు మెట్టులైన. కళా. 5. 211.

(చరితార్థునిఁ జేయు, ధన్యునిఁ జేయు.)

ఉ. ...నీ వెవరియ్య నన్ను నీ,దేర్పఁ దలంచి మానవునితేవను వచ్చిన శంకరుండవో. సారంగ. 8. 185.

ఉ....ఇ,చో రయమార మమ్ము నొక చొప్పున దుస్థితి నొందకుండ నీ,దేలుపు మయ్య సేమము ఘటంబఁ గదయ్య ప్రసన్న మూర్తివై. వేం. పంచ. 1. 304. (ఈగ్రంథ మందు తఱచుగా ఉభయ రేఖములకు ప్రాసము కన్పట్టుచున్నది.)

ద్వి. పృథివిజంతువుల నీదేలుచుకొలుకుఁ,బృథుల వేదార్థగర్భితములుగాఁగ. ద్వి. పరమ. 3. 175 పా. 11 పం. (చి. ని. పా.)

ఈదేలు అ. ౧౩. (ఈడు¹ + ఏలు) 1. యావనము వచ్చియుండు.

క. ఏదన్మీకొలమింటఁ, జూడము ముంగురులు గూడుచుఁ గొనబున నీ,ట్లీదేటి కట్టుదప్పిన, చేడియ కిఁకనైనఁ బెండ్లి సేయం దగదే. యయా. 8. 100.

2. వర్తిల్లు, పెరుగు.

నీ. గతిలక్షణము చూచి ఘనుఁడౌ వనిరి గాని యీదేలుఁ డని నాఁడె యెంచ రైరి,యను పమాకృతిఁ జూచి ఘనుఁ డౌ వనిరి గాని కడతేలుఁ డని నాఁడె మడువ రైరి. సారంగ. 3. 102.

మ. ... నా, తనయుం డెంతయుఁ బూట పూటకు సముద్యత్కాంతి నీదేలుఁగా. మైరా 2. 142.

3. సాంతమగు, పూర్తియగు.

ద్వి. ఏక్రియలందుమ వెడపడకుండ, నీక్రియ హయమేధ మీదేలుటయును. రం రా. కాల. 16 పా. 8 పం.

మ. ...నజ్జమల్,వని యీదేలుకపోదురే సురభి మల్లా...మల్లభూ. నీతి. 71.

4. నిద్రించు.

కా. ఈరితిం గడు వేగ వాంఛితఫలం వీదేలు ధన్యుండ...వరాహ. 7. 105.

నీ. తనకోర్కు లీదేటె నను చొక్క పరువుతోఁ గలహాళోటి ముకుందుకడకుఁ బులువ. ఉ. రా. 2. 28.

5. సఫలమగు.

కా. ఏనుఁ వేగమయేఁగి నాపడివపా ట్లీదేలు... కళా. 2. 64.

6. వెగ్గు, నిర్వహిల్లు.

క. అనుమాటలు చెవి నాటిన, ననుమానము మాని సౌమ్యుఁ డలరుచు నపు డ,య్యము మానమధ్యఁ జేకొని,యెను మానసభవుని పంత మీదేలుంగఁ. ఉ. రా. 7. 471.

గీ. ఇతనితోడుత వైర మీదేలు దనుచు, నకల ధరణీకు లెపుడు నిచ్చక మొనర్ప. కువల. 1. 59.

గీ. ...కవాట,బంధన మొనర్పి కా నుండెఁ కాన్పుమీదఁ, బంత మీదేటె ననుచున్న యంతలోన. కుక. 2. 125.

2. ధన్యుడగు, కృతార్థుడగు.

ద్వి. ఇలలోనిజను లెల్ల నీదేలుకొలుకు, సలిత వేదార్థసార సంతతులు. ద్వి. పరమ. 3. 175 పా. 11 పం.

ఈద్యమానుఁడు నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) స్తుతింపఁ బడుచున్నవాఁడు.

ఈద్యము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) పొగడఁ దగినది.

ఈద్య(డువ)డు అ. ౧౩. (✓ఈడు¹) సమానమగు, సరిపడు.

చ. ... పనసలం బొలుచుం గలుగుండలతోడ నీ,ద్యడు వెనుఁబండ్లు...ఆము. 1, 88.

ఈతఁడు—ఈతగాఁడు, ఇతఁడు. న. వీ. (శ. ఈతం, ఈత. శ. ఇవర్.) ఈపురుషుఁడు; ఈయన.

గీ. నిర్మలస్వాదు సలిలాంబునిధివిహార, మతివ యీతండు నీవును నాచరింపు. వై.ష. 5. 84.

ఈతగాఁడు—ఈతఁడు (శ. ర.).

ఈతల—ఎ.ఐ. (ఈ + తల — శ. ఇత్తల్, ఇత్త.)—ఇవతల.

(ఈవలికాలము, విమ్మట.)

కాళ. 2. 92.

ఈతలాతలగు (ఈతల + అతల + అగు)—కాలు మాటగు.

క. బలభేదిభిదురధారకుఁ, దలఁకని తనమాన
సంబు దర్పకకాణం, బుల నీతలాతలై నం,
దలకొను కాపమున మహిషదానవుఁ
డాత్మన్. వరాహ, 11. 55.

ఈతి నం. ఎ. ఈ. స్త్రీ. 1. కొల్ల మొదలగు దేశోప
ద్రవము. 2. అతివృష్ట్యాది.

శ్లో. అతివృష్టి రిసావృష్టి రూషకా శృలభా
శృకాః, అత్యాసన్నాశ్చ రాజానష్ట దేతా
ఈతయస్తృప్త్యాః.

8. మారి మొదలగు రోగము, అంటుకెవులు.

4. ప్రవాసము, ఊరు విడిచిపోవుట.

ఈదు పొం. ఎ. పండుగ.

సీ. తురికలయీదునందు ముదంబుగల్గెనో భక్త
నిత్యోత్సవపరత మాని. సిం. నార. 8.

ఈదృక్కు నం. ఎఱ. శ్. ఇట్టిది. (రూ. ఈదృశము.)

ఈదృక్షము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) ఇట్టిది.

ఈదృశము నం. ఎఱ. (అ. ఈ. అ.) ఇట్టిది.

ఈన-ఈనె,

సీ. ఈనగాగ్రంబున నీన గాఢినయంత శిలనై వ
మిన్నేలు నెలవకున్నె. ఉ. హరి. 2. 161.

ఈనాము పొం. ఎ. బహుమతిగా నిచ్చుద్రవ్యము.

సీ. కరిమయూరమరాళికలకు నొయ్యారమీనా
మిచ్చి నడపు సన్నంపు నడపు. వరాహ.
4. 159.

ఈనిక ఎ. ✓ఈను. (తిర్యగ్గడములు) ఈనుట, ఈత.

ఈను అ. ౨౩. వ. ౨౩. (క. ఈన్, త. ఈను.)

(తిర్యగ్గడములు) ప్రసవించు.

సీ. మానుషీక్షిరంబు నీనివదివాళ్లలోని ధేను
పుల పాలును నవేయ,ములు...భార. కాం.
1. 822.

క. ఎవ్వఁడు సచరాచరగురుఁ, డెవ్వని నాథి
సరోజి మీనె విధాతకా. భార. కాం. 4. 218.

గీ. వేల యీనివతెఱఁగున నోలి నెపుడు, కడిమి
నెడ యీక తిరుగు మెకంబు లడవి.
యయా. 1. 108,

(వ్యవ) చేలు జాగుగా ఈనివవి.

వ. ౨౩. 1. కలిగించు.

సీ. రథసమాగమవసంరావంబు మేరు గహ్వర
ములఁ బ్రతిరవోత్కరము నీన. భార.
మహా. 48.

సీ. అవతంసకుసుమంబునం దున్న యెలదేటిరుతి
కించిదంచితక్రతుల నీన. మనుచ. 1. 6.

2. అమితముగా వెలువడఁజేయు, వెలువరించు.

చ...ఆసుమాలిపై, అడి గొవ నమ్ము లీనుహరి
కార్త్య ధనుర్లత...అము. 1. 8.

చ. చనుఁగవ యొప్పునెన్నడుముసన్నఁదనంబు
మెఱుంగు లీనుమో, మునఁ గల తేట...కుక.
2. 551.

పా: ఈనఁ గాఁచి నక్కలపాలు చేసినట్లు.

జ: ఈత, ఈనిక.

ఈనుపెడ్లు-ఇనుపయెడ్లు.

వ. ...నూలు ఈనుపెడ్లు. చా. కా. 1816.

ఈనె(నియ)-ఈన. ఎ. 1. నిర, ఆకులనరము.

చ. పరమవిసీతి నాతి వెలిపావడఁచే దడి యొత్తి
యొత్తి వై, పొరవడిమీనెయుం దిగిచి పొంక
ముగాఁ గొవగోరఁ ద్రుంచి...అకుమడు
పిచ్చిన...సారంగ. 8. 189.

వ. కదళీపలాశంబునడిమి యీనియ పుచ్చి.
హర. 2. 125.

2. చీలినయల్పభాగము.

చ. గొనికొని రాజు లేయుకంకోటి వరస్పర
ఘట్టనంబులన్, తునుకలు వ్రక్క లీనెలు
చిదుర్పలు తుత్తుము లై వడంగ...భోజరా.
6. 22.

ఈనెకట్టు అ. ౨౩. (✓ఈనె) ఈనెవలె ఏర్పడు.

ఉ. అత్త యొసంగ నొక్కకలకాన్నముగై కొని
వీటికారుచుల్, క్రొత్తమెఱుంగు లీమరద
కోరకముల్ గలశించి తేనివ,ల్లాత్తులు లట్ట
లైటనిడనోపుచు వాతెఱ నీనెకట్టఁగా,
నత్తరకాక్షి చూపులునిజాంఘుల నిల్పుచు
వీధి నేఁగఁగన్. కుక. 1. 425.

ఈనెగాజులు ఎ. ఖ. కాలికా క్రితాచిశేషము. (ప్ర.)

ఈనవ్వయెడ్లు-ఇనుపయెడ్లు.

వ. గొమ్మనివనమునం తెట్టిన ఈనవ్వయెడ్లు 50 టి
నిత్యపడి (సత్యచ్యు)...ద. కా. 1118.

ఈపి ఎ. పుంటిమీద ఈగ పెట్టినగుడ్డు. (చి. ని.)
ఈగమలము. (త్రై.) ఈరు (శ. ర.)

ద్వి. ...మహిక మీపిఁ బెట్టె నయ్యెడలఁబొడి
తొడిఁ బురుగులు దొలువంగఁ జొచ్చె. నవ.
5. 244 పా. 12 వం.

ఈపె న. వీ. (ఈ¹ + అప్ప. - శ. ఇవ్.) ఈమె.
(చూ. ఆపె.)

చ...ఇక్కవ లస్థదీయపు, త్రులగుదు రీపెసాధ్వి
యగు రూఢిగ...ఉ. రా. 8. 88.

ఈప్ప నం. ఎ. అ. వ్రే. ఇచ్చ, కోరిక.

ఈప్పితము నం. ఎ. అ. (అ. అ. అ.) 1. కోరఁబడినది.
2. పొందుట కిష్టమైనది. ఎ. అ. న. కోరిక.

ఈప్పువు నం. ఎ. అ. (శ.) కోరువాఁడు.

ఈబరి ఎ. అ. అప్రయోజకుఁడు. (త్రై.)

ఈబరిగొట్టు - ఈబరి. (త్రై.)

ఈదిడ న. వీ. (ఈ + విడ్డ - శ. ఇవ్.) ఈమె.

గీ. ...ఈదిడారు మృగీమద శ్రీదిడారు. విజ.
వి. 1. 180.

ఈమిరి ఎ. (శ. శ. ఈఱమ్.) కడి, ఆర్ద్రత్వము.
(త్రై.)

ఈము¹ - ఇనము.

గీ. ....ఇవం విగం వీము చలిమిరి చలి, జలుబు
నీ తివకాశింపు చలువ యివక, యవఁగ
శీతంబు గుడిగుణాభ్యులఁ దగు హఠ. ఆం.
భా. 1. 80.

ఈము² (ఇచ్చుభాతువుయొక్క వ్యతిరేకార్థకోత్తమ
పురుష బహువచనరూపము.) భార, ఉద్యో.
4. 198.

ఈమె న. వీ. (ఈ¹ + అమ్మ - శ. ఇవ్వమ్మై.) ఈ
పూజ్యస్త్రీ. ఈదిడ, ఈపె, (చూ. ఆకె.)

గీ. ఈమె యా వని చుట్టంబు లెల్లఁ బొగడ.
ఉరా. 1. 80.

ఈయ¹ - ఈ². (ప్రార్థనాద్యర్థమందు మాత్రము
'ఈయ' అను నాదేశము రాదు.)

ఉదా: ఈయఁగలఁడు, ఈయఁడు, ఈయని,
ఈయక, ఈయక, మొ.

నీ. బలిమి నీయని భూమివలయపతుల...భార.
ఆది. 1. 7.

క. ఈయక...కుక. 2. 582.

మ. ఈయఁగ...ఇందు. 8. 14.

ఈయ³ - ఇయ్య³. చూ.

జ. ఈయకొను, ఈయకొలు.

ఈయక(ఈక) అవ్య. ఇచ్చుభాతువునకు వ్యతిరే
కక్త్యార్థకరూపము.

ఈయకొను - ఇయ్యకొను, ఈకొను. చూ.
(✓ఈయ³)

ఈయకొలు - ఇయ్యకొలు, ఈకొలు. చూ.
(✓ఈయకొను.)

ఈయది - ఇయ్యది, ఇద్ది, ఇది. న. (ఈ¹ + అది) ఇది.

క...యకః, పూర్ణులు మీరలె యాయది, నిర్ణయ
మని పలుకఁ దగునె నిండిన సభలోన్. విక్ర.
1. 151.

ఈయన న. వీ. (ఈ¹ + అన) ఈతఁడు.

క. ఈయనతో రణ మిప్పుడు, సేయఁగ మది
గొల్పుదు...భార. భీష్మ. 2. 252.

ఈయమ న. వీ. (ఈ¹ + అమ) - ఈమె.

క. ఈయమ నీకోడలు...హరి. ఉ. 9. 206.

ఈరకుఁడు నం. ఎ. అ. (అ. రికా. అ.) 1. చెప్పు
వాఁడు. 2. ప్రేరించువాఁడు.

ఈరణ నం. ఎ. అ. వ్రే. 1. ఈరణము, పురికొల్పుట.
2. గతి, పోక.

ఈరణము నం. ఎ. అ. (అ. అ. అ.) ప్రేరకము, పురి
కొలుపునది. ఎ. అ. పుం. గాలి. న. 1. ప్రేర
ణము, పురికొల్పుట. 2. గతి, పోక 3. ఇర
ణము, చొటనేల.

ఈరణీయము నం. - ఈర్యము.

ఈర(ణ)మి ఎ. జొంపము, తీగలు ఆకులు మొద
లగు వానిగుంపు.

వ పొదరిండ్ల యీరమిమఱుంగున వారిసల్లా
వంబు లాలకించుచుం జని...కళా. 1. 62.

వ. ఇక్కడ నొక్కచిగురుంబొదరుటిఱమి నిడి
నదాన...ప్రభా. 1. 137.

2. సాంద్రత, తఱచు.

ఉ....కన్నుగోవలం, దంకురితంబులై నదరహాప
లవంబులు పద్మనేత్ర యిట్టింకులు సేసెఁ

బహుములయిఱుమిఁ గాటుకచిమ్మచీకటిన్.
వై. ప. 7. 193.

విజ. సాంధ్రము, దట్టమైనది.

చ. అరుదుగఁ దమ్మభూవిభునియన్నని చాడి
నోడి శాత్రవుల్, దిరుగనిదొంకలుం బడని
తెక్కలిపెంకులుఁ బాదచారులై, యెఱుఁ
గని కానలుం జొరనియిఱుమికోసలు భీత
చిత్తులై, సురుఁగని త్రోవలు న్నిలువఁ
జాడనిత్రేవలులేవు భూస్థలిఁ. వి. పు. 1.44.

ఈర(అ)ము వి. (శ. ఈర. త. ఈరమ్. ప. ఈరమ్.)
పొడ, కుంజము.

ద్వి. వీరముల్ మెచ్చుచు భేదింప రాని, యీర
ముల్ చొచ్చుచు....రం. రా. ఆర. 150పా.
80 పం.

క. ఈఱములాటట నొందక, కూలుచు...వేం.
పంచ. 4. 271.

విజ. సాంధ్రము, దట్టము.

గీ. తఱచు వెన్నెలగుంపులఁ దారికారి, యిఱు
మగు వెన్నెలలలోనఁ దూటికూటి, పలుచ
నగు వెన్నెలలలోనఁ బాటిపాటి, మెలఁగెఁ
దెక్కు చకోరంపుఁబులుఁగుగములు. విక్ర.
6. 71.

ఉ. ఈరపుమోకమావిగమియిక్కువ గొఱ్ఱెగ
లందు జాటుప, న్నిరులయెట .... కవిక.
8. 115.

ఈరయత్ నం. శత్ర. 1. చెప్పుచున్న. 2. ప్రేరించు
చున్న.

ఈరయమాణము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. చెప్పు
చున్నది. 2. ప్రేరించుచున్నది.

ఈరయిత నం. — ఈరిత.

ఈరయితవ్యము నం. — ఈర్యము.

ఈరస—ఈరసము.

(కోపము)

మ....ప్రేయున్ వడిం జీరు నీ, రసతో నొంచుఁ
బరాభవించుఁ గలఁచున్ రాద్రంబుతోఁ
దాఁకు...భా. రా. యు. 1974.

ఈరసపడు అ. శ్రీ. (✓ఈరస) ఈరసము నొందు.
(అసహనపడు)

క. నారూపమునకు మదిలో, నీరసపడుచున్న
వాఁడు హృదయైక్యర...కాళి. 4. 152.

ఈరసమాడు ప. శ్రీ. (✓ఈరసము) నిరసించు,
తిరస్కరించు.

క. కుందనపుఁ గాహళంబులు, పొందెఱుఁగక
యెన్ని విరుదములు పలికినఁ ద, మృంద
దుకు లనుచు నాలిక, నిందివరనయనఱంఘ
వీరసమాడుఁ. వరాహ. 11. 44. (ఇట
భావమ్యమును దెలుపును.)

ఈరసము—ఈరస. వి. (నం. ఈర్ష్యా.)

1. ఓర్వ లేకపోవుట, అసహనము.

గీ. బుద్ధిమంతులవలన దుర్బుద్ధు లధికు, వలన
హీనులు రూపసివలనఁ గొనటి, వా రమా
యలు నేయుదు వీరసమున, నింత యెఱు
గంగ వలవదే యీవు కొడుక. భార. కాం.
8. 70.

2. ద్వేషము, పగ.

క. పెక్కండ్రతోడ నీరస, మొక్కతఱిన కొనక
తఱిఁగియున్న పగతుతో, నుక్కాడి బంధు
భావముఁ, దక్కటిపగఱయెడ వలయుఁ
దా నెఱవంగఁ. భార. కాం. 8. 25.

అ. కొడుకు తండ్రీమాటఁ గొనక యీరసమున,
నడచునేని వాఁడు కడిఁదిదాయ, గానఁ
బగతుఁ జంపఁగాఁ దగుఁ బగవాని, పక్షమైన
వారు పగఱ కాఁ. నృసింహ. 4. 26.

3. కోపము.

ఉ. ...సారథి...హితం దెఱిఁగించుట నీతి గాన
నీ, వీఁ స మె త్తినోఁ బలికి తేనియుఁ దెప్పుదు
మాతనందనా. భార. కర్ణ. 2. 52.

మ. సుకవిత్వంబె ప్రభుత్వ మీరసమె ద్వేషుల్
కొండెకాఁడే మహా, హి కరం బోర్మియె
జోడువిద్యయె ధనంబు....మల్ల భూ. నీతి. 17.

(మూలము: కిమరిఖిఁ శ్రోధోన్తి చేదేహినామ్.)

4. చలము, పట్టుదల, మాత్సర్యము.

నీ. ధరణీకుఁ డనరాదు 'తనకు నోడితి నన్న
దాఁక నీరసమున వీఁకఁ జూపుఁ. గీ. కాయపు
నెలంత యవరాదు పాపమునకు, భయపడక
యెట్టులై నను బట్టి కలయు. ఉ. రా. 8. 101.

ఈరసింమే అ. ౧. (✓ఈరస) ఈరసమునాందు.
(కోపించు)

ఉ. ...అ,హా విభుఁ డీరసించెను గదయ్య నిమి
త్తము లేమి నీవయిన్ వేం. పంచ. 1.488.

ఈరాణు న. (✓ఈరు¹) పండ్రెండు.

గీ. వరఁగు నీరాణు పండ్రెండు వార యనఁగ.
అం. సం. మాస. 48.

ఈరిక¹ ఎ. అంకురము, మొలక.

సీ. మొలక మొలవ మొక్క మోక మోసీరిక
మొటిక నానంకురం బొప్పుచుండు. అం.
భా. 2. 85.

జ: ఈరికలెత్తు.

ఈరిక² - చీరిక. ఎ. (శ. ఈరి.) గుడ్డపేలిక.

సా: ఈరికలవంటి గుడ్డలు ముత్యాలవంటివిడ్డలు
గలది. (మొక్క బొన్న పొత్తి).

ఈరికలెత్తు అ. ౧. (✓ ఈరిక¹.) అంకురించు,
మొలచు.

సీ. ఎలమితోఁ గోరిత లీరికలెత్తిన సరణి మేఁ
బులకలు జాదుకొనఁగ. విక్ర. 1. 122.

ఉ. ఎచ్చటఁ గంటిరో విజయునిక్కువ నిక్కువ
మౌవె రాఁడుగా, యిచ్చటి కంచుఁ గోరి
కలు నీరికలెత్త రపోర్తిఁ బల్కఁగా...విజ.
వి. 2 167.

ఈరిణము నం - ఇరిణము.

ఈరిత నం. ఎఱ. (ఋ. ౧. ఋ.) - ఈరకుఁడు.

ఈరితము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. ప్రేరింపఁబడి
నది. 2. ఏయఁబడినది, త్రోయఁబడినది
(కాడాది). 3. చెప్పఁబడినది.

ఈరితవ్యము నం - ఈర్యము.

ఈరు¹ ఎ. (శ. ఈరు, ఈర్. శ. ఈర్-ఱ. ఈరులు,
ఈరులు, ఈళ్లు) పేమగుడ్డు, లీక.

గీ. ఎలయు నీక్కారములతోడ నీళ్లు గ్రుక్కి,
యంటుసంటులు పరికించి యంట్లఁ బొడిచె,
గోరుముక్కుల దిగదువ్వి తూరుపెత్తి,
వెలులఁ గలిగిన పేల వన్నింటఁ నిగిచె.
పాండు. 8. 80.

ఈరు దువ్వఁగఁ జేసువచ్చును - కొంచెము
కదలిచిన నంతయు బయలుపడును. (తీగఁ
దీసిన దొంక కదలును - అనుదానినంటిది).

అ. మీర లూరకుండ రీరు దువ్వఁగఁ జేసు,
వచ్చుననుట వినరె వనితలార, యానపెట్టి
యడుగ మాన రాదిఁగఁ జెప్పవలసె మీర
హస్యవర్తనములు. ప్రభా. 6. 78.

జ: ఈరుచు, ఈరుపెన.

ఈరు² ఎఱ. అల్పము, హీనము. (చూ. ఈరెండ,
ఈరెలుగు.).

ఈరు³ న. 'రెండు' శబ్దమునకు వృత్తిలో అజాది
సంఖ్యావాచకము పరంబగునపుడు ఆదేశముగా
వచ్చునది. (చూ. ఈరేడు, మొ.).

జ: ఈరేడు, ఈరేను, ఈరైదు. మొ.

ఈరు⁴ న. 'ఈవు' నకు బహువచనరూపము. భార.
అశ్వ. 2. 78.

ఈరుచు(ర్చు)న. ౧. (✓ఈరు¹.) (ఈర్పెనతో ఈళ్లము)
ఈడ్చు, దువ్వివైచు.

ఈరుపె(ర్పె)న ఎ. (✓ఈరు¹) ఈళ్ల నీర్పెడిదువ్వెన.

గీ. వెలయు లీజావికర్షి యీర్పెన యనంగ.
అం. భా. 2. 168.

ఈరువు ఎ. ఎఱచి, మాంసము.

క. ...పొల యీరు వెఱచి నంజాడు, పొలసన
నివివరఁగు మాంసమునకు మహేశా. అం.
సం. తి. 18.

ఈరె ఎ. పంచెను చుట్టి తీసిననూలు.

ఈరెండ - నీరెండ. ఎ. (✓ఈరు²).

లేతయెండ, కొంచెపాటియెండ.

కా. ఓరుంగంటి పురంపుసాధములపై నొప్పా
రెడిక జూచితే, యీరెండల్ మణిపామ
కుంభములతో నేకాంతముల్ నేయుచున్.
క్రీడా. 85.

సీ. కెంపులో పవడంపుగుంపులో యీరెండ
సొంపులో యీమేటిజోగిజడలు. పాండు.
4. 287.

ఈరెలుగు ఎ. (✓ఈరు²) హీనస్వరము.

చ. ...నండఁ గుండి యీరెలుంగునఁ దమ
వానిఁ విల్పుచు శకుంతము లయ్యెడ నిల్చె
ప్రమాఁకులన్. పా8. 4. 21.

ఈరెలుగుపడు - హీనస్వరము కలతాఁడగు.

గ. నిరసి వ్రాలినబొమ లెత్తి పరమవృద్ధుఁడల
వడంకఁగ నొయ్య నీరెలుఁగువడుచు ....
శివుని కారుణ్య మనుచు నాశీర్వాదించె. పార.
2. 48.

ఈరేడు న. (✓ఈరు) పదునాల్గు,

గీ. ఏను విల్లందుకొనిన నీరేడుభువనములును
వడవడ వడఁకు... పార. విరా. 4. 219.

క. వారలకు నగ్రగణ్యుండై రవి సంవర్త
సమయ హవ్యవహాళిభా, చారుణకరముల
భువనము, శీరేడును వేచిపోత నెఱిగి
నభయులై. పరాహ. 6. 108.

ఈరేను న. (✓ఈరు) పది.

ఉ. ఓనరనాథ యిద్దగతి నొక్కనిశాచరుఁడన
నంబు శీ, రేను ధరించినాఁడు నను నెక్కటిఁ
దోకొని పోవుచున్నవాఁడు... పా. రా. ఆర.
2. 108.

ఈరైడు న. (✓ఈరు) పది.

మ. ...ధర్మసుతుఁ డీరై దమ్ము లమ్మద్రనా,
యకుపై నన్నియుఁ బిన్నతమ్ముఁడును
దోడై నాట నాటెం గడు. పా. శల్య.
1. 226.

ఈర్మము నం. ఎ. అ. పుం. న. ప్రణము, పుండు.

ఈర్మ నం. ఎ. అ. స్త్రీ. 1. ధాన్యమోనాది రూప
మగు భిక్షుకచర్మ. 2. ఈర్ష్య. (వాచ).

ఈర్మమాణము నం. ఎ. అ. (అ. అ. అ.) 1. చెప్పఁ
బడుచున్నది. 2. ప్రేరింపఁబడుచున్నది.

ఈర్మము నం. ఎ. అ. (అ. అ. అ.) పురికొల్పఁ దగి
నది, ప్రేరింపఁ దగినది.

ఈర్వారుపు నం. ఎ. అ. పుం. స్త్రీ. ఉర్వారుకము,
దోస (వృ. వి.).

ఈర్ష్య నం. ఎ. అ. స్త్రీ. అమాయ, ఓర్వలేమి.

ఈర్ష్యకుఁడు నం. ఎ. అ. (అ. ర్ష్యా. అ.) 1. ఈర్ష్య
గలవాఁడు. 2. పరులసంగమముఁ జూచినఁ
గాని సంభోగేచ్ఛ గలుగని యొకవిధమైన
నపుంసకత్వము గలవాఁడు.

ఈర్ష్యత్ నం. శత్రు. అమాయపడుచున్న.

ఈర్ష్యాలు(కు)పు నం. ఎ. (అ.) ఈర్ష్యపడువాఁడు.

ఈర్ష్యతము నం. ఎ. అ. (అ. అ. అ.) అమాయ పడి
నది.

ఈర్ష్యుఁడు నం. ఎ. అ. (అ. అ. అ.) ఈర్ష్యగలవాఁడు,
అమాయపడువాఁడు.

ఈర్ష్యపు నం. ఎ. అ. (అ.) - ఈర్ష్యుఁడు.

ఈఱతాఱ ఎ. (ఇది బహువచనముగాఁ గూడఁ
బ్రయుక్తమై యున్నది). దోలావచ్చలనము,
ఉయ్యాలవలె నూఁగులాడుట.

క. పెనుగాలిఁ దూలు మేఘంబును బోలెను
బడివిభుని భూరిబలమునం, దన కెట్లు వరుగ
రా క, ద్దనుజు రథము దిరిగె నీఱతాఱల
నడలన్. పా. రా. ఆర. 2. 124. (చి. ని.).

ఎ. 1. తాఱుమాతై పది; వక్రము.

గీ. వంక యైనతలం పెల్ల వసుమతీశ, యరయ
మృత్యుపదం బగు నార్జవ్యాన్నితంబు
బ్రహ్మపదం బింత తథ్య మేల, యీఱతాఱ
తలంపులు బీఱువాఱ. పార. అశ్వ. 1. 108.

గీ. బహువిధంబులఁ బలుకునావలుకు లెల్ల,
జెవిటి కై వడిఁ దనపెడచెపులఁ జెట్టి, యీఱ
తాఱలు మఱుమాట లిచ్చి యపహసించె
దుర్యోధనుఁడు వేయుఁ జెప్పవేల. పార.
ఉద్యో. 4. 76. (చి. ని. పా.).

గీ. ఈఱతాఱ లనంగను చాఱుమాఱులు.
అం. పా. 3. 29.

2. పరుషము, కఠినము.

గీ. మరలె దుర్మర్షుఁడు తోస తెరలె సేన,
యపుడు సమ్మెటకోలల నంకుశములఁ,
జేఱుకోలల ప్రేటుల నీఱతాఱ, యదలు
పుల వాహనంబులు నెదరి పఱచె. పార.
ద్రో. 3. 48.

ఆ. కాల ముద్దరాలు పసిగాపు గమగందు, కూన
ముద్దుగుమ్మ గోల యబల, యీఱతాఱ
లాడ నెట్లు నోరాడెనో, రామరామ నిరప
రాధసుమ్ము. కృ. శకుం. 3. 24. (ఇట
పరుషవచనములు)

ఈఱ ఎ. (శ. ఈచల్.) 1. (వేటకాండ్రు దొంగలు
మున్నగువారు) సంకేతముగా నోటితోఁజేయు
ధ్వని.

గీ. ...ఈల, యనగఁ దస్కర సంకేతనినద
మెనఁగు. ఆం. ఖా. 1. 122.

ఉ. ...ముకుందవేణుకలనాదపు టీలకు లేటి
మొత్తమై, త్రెక్కొనుకాఁకచే నడికిరే లరు
దెంచిన గోపికావళిఁ. ఆము. 5. 68.

ఈలవెట్టు - సంకేతముగా నోటితో ధ్వనిచేయు.

గీ. ...వాఁ డిందు రం డని త్రోవ యడవిఁ, వెట్టి
యొక వాఁగు డిగ నీలవెట్టుటయును. ఆము.
6. 78.

ఆ. పీఠె వెట్టి యీలవెట్టుచు బడిబడిఁ, బాటు
తెంచి చుట్టువాటుకొనిరి. సాంగ. 3. 28.
(ఇట్లే ఈలవేయు.)

2. చిమ్మటకూఁత. (శ. ప.)

3. ఈలవెట్టుట కుపయోగించు సాధనము.

కా. ఈల ల్పీఠెలు దిక్కులం జెలఁగ. కాశ. 3. 58.

జ: ఈలకూఁతలు, ఈలగ్రద్ద, ఈలపురుగు.

ఈలక(ల్ల)కటమ్ - ఇలకటమ్.

(అ. శ్రీ. ప్రాణములు విగ(బట్టు.)

క. పొడవునకు నెగసి యెప్పటి, పడమటి దెన
నిగిడి పెలుచఁ బఱచినఁ గూడఁ, గడు రయ
మునఁ జని యంచం, గడవం గా కీలకఱచి
కాకము పాటుకా. భార. కర్ణ. 2. 68.

వ. ఇట్లు సన్నిహితవిశేషవేదనాజాత భేదంబున
నారాటంబు పుట్టి యడియాసపససులు
పరిత్యజింపఁ జాలక యీలకటచుకొని యె
డతెగక నిగుడునమందోష్ట నిశ్వాసమాత
రిశ్వంబున. వేం. పంచ. 3. 187.

చ. పడి పడి యాన మీల్కఱచి పట్టుచు వాఁడుమ
నెట్ట కేలకుకా, వడికొని... ఖా. రా. యు. 996.

ఈలకూఁతలు ఎ. బ. (✓ ఈల) కాలక్రీడా విశే
షము.

గీ. ఏలపాటలు సరిజేసు లీలకూఁత, లాదిగా
తై శవక్రీడ లాదిరచట. వి. పు. 7. 208.

ఈలకూర ఎ. ఒకజాతి ఉప్పునికూరాకు. (వృ. వి.)

సా: అలి నొల్లనివానిఁ ఈలకూరలో ఉప్పు
చాలదు. - దోషమున కవకాశము లేకున్నను
దోష మారోపించుటను తెలుపును.

ఈలగ్రద్ద ఎ. (✓ఈల.) ఈలవేసెడు గ్రద్ద, ఒకజాతి
గ్రద్ద.

(1 - 34)

ఆ. పిట్ట గాదు కోడిపిల్ల గాదు, కొట్టి బట్టు
పట్టుకొనిపోవఁ బసిబిడ్డ, లేడ నీలగ్రద్ద లేడఁ
తెవును. వేం. పంచ. 1. 782.

ఎఱ. లోలి.

ఆ. ఏము నలుపురందు నెవ్వారేడు గాఁజాలు,
నిచ్చిపుచ్చుకొన్న యీలగ్రద్ద, మాకు నింపు
గావు మాను మీనుద్దులు, కలహముల
మొగంబ కలియుగంబ. నైష. 7. 107.

ఈలపురుగు ఎ. (✓ఈల) - ఈలవలె ధ్వని చేయు
పురుగు - ఝిల్లి, ఇలకోడి, చిమ్మట.

ఈలి నం. ఎ. ఇ. ఈ. శ్రీ. 1. కరవాలిక, చిన్న
కటారి. 2. చిన్నగదవంటిచేతికఱ్ఱ, దుడ్డుకఱ్ఱ.

ఈలిక నం. ఎ. అ. శ్రీ - ఈలి.

ఈలుగు(ల్ల) అ. శ్రీ - నీలుగు.

(మరణించు, చచ్చు.)

ఉ. ...వాలి మదంబున వచ్చి యోట లేకినగ
మెప్పు డెక్కు నపు డీలుగుఁ బొమ్మని కాప
మిచ్చె... ఖా. రా. కష్కిం. 165.

గీ. ఇత్రెఱంగున నిజపుత్రుఁ డీల్గుటయును.
భార. భీష్మ. 2. 196.

ఎ. గాత్రవినామము, ఒడలువిలుచుకొనుట.

నీ....గాత్రవినామంబు గనుపట్టు నీ ల్గన. ఆం.
ఖా. 1. 141. (ఇట 'నీల్గు' అనియు ఛేదించ
వచ్చును.)

ఈలుపు ఎ. (శ. ఈలు. త. ఇయల్పు - మంచి
నడత.)

1. కులాచారము.

గీ. ఇవ్విధంబున సుకుమారుఁ డీలు పుడిగి, మాల
చిగురాకుఁ బోడితో మనుపు మనఁగ, వచ్చె
నొయ్యన మధుమాసవాసరములు. శివ.
రా. 3. 117.

2. సత్ప్రవర్తనము, మంచినడవడి.

ఉ. ఈలుపువంగడంబు గల దీజవరా లని
యోలిరొక్కరొక్కరిడి యెట్టి అంకు
తడకక వరియించితి. వేం. పంచ. 4. 507.

3. మానము, చిత్తసమున్నతి.

ఉ. కొమ్మవచారవిందములకుం బ్రణమిల్లె
విభుండు మేనఁ గం, వమ్ముదలిర్ప నప్పడఁతి

పాపము గట్టకు పార్థివేంద్ర నీ, విమ్రోయి
నిప్పు వేగవడి యీలుపుపెం పెడలించి
పోవఁగాఁ, విమ్మటిమాట కోర్వ వనుఁ
బెండిలిగ మృతులైన మేలగుఁ. భోజరా.
7. 118.

చ...లలనానలినాన్త్రుడ వీపు నిమ్నఁ గన్గొని
నలకాంగి యీలుపు మనోభవుఁ గీతకుఁ
గొల్లలాడఁడె. వసు 3. 87.

4. పాత్రివత్యము.

చ. మరుఁ బరిమార్చి...యా, తరుణులయీలు
పుల్ చెఱిచి కాపసులఁ బెడఁకాచి...కు.
సం. 10. 529.

క. గక్కసిమగువుల యీలుపు; మొక్కపటిచె
దీవ...పారి. 1. 50.

గీ. పాలనుమేతరికొన్ననఁబోడి తెగల,
యీలుపులు మొక్కపటిచియు మేలికత్త.
లానిపై నెక్కి మొనసి పాలసుల నెల్లఁ,
జిదుమఁగల బల్లిదుఁడ వీవె గదవె తండ్రీ.
అచ్చ. రా. బాల. 159.

జ: ఈలుపుటాలు.

ఈలుపుటాలు ఎ. బి. (ఈలుపు + అలు). పత్రివత,
సాధ్య.

నీ...అమరుల యీలుపుటాండ్రను జెఱవట్టితి.
భార. ఆర. 7. 61.

క. పతి యున్నను బతి చచ్చిన, నితరులఁ దాఁ
బొందకున్పు యీలుపుటా లీ, ఊతిఁగీర్తియుఁ
విమ్మటఁ కా, ర్వతితోడ సఖిత్వమును ద్రువం
బుగఁ బడయుఁ. విజ్ఞా. ఆదా. 115.

చ. ఇలు గలనైన వెల్వడని యీలుపుటాండ్రకుఁ
దాపిక తైవై ...ఆము. 5. 70.

ఈళ(ళా)ము - ఈడము.

నీ. ఈళంపునీలంపు మేలికంబంబులు కులశైల
జాలంబుకొమరు చాల్పు. అహ. 1. 80.

రగడ. తకుకుఁడు మ్రోదతాళి కగు నని తలఁపు
మీ యీళాపునీలము. కుక. 1. 138.

ఈవ - ఈగ.

గీ. ఈవ యీగ యనఁగ, మఱికకు నొప్పు,
సాంబ. 88.

ఈవరి ఎఱ. (ఈవి + అరి) ఇచ్చువాఁడు, దాత.

క. సిరిరాచవేల్పు కడు నీ, వరితనమున నీట
చాల్పు వలమురిసుడివాల్, దొరవంట
యొప్పు గలదే, వర జాణ యమీనుభాన
వలపుల తేడా. యయా. 5. 1.

ఈవల - ఇవల.

(ఇవతలియొడ్డు.)

చ. అలయక సప్తవారిధుల నావలి కీవలి కొక్క
రీతిగాఁ, గలయఁగ నీడవచ్చును నగంబుల
నచ్చనగండ్లుగాఁ గరం, బులఁ గొని యాడ
వచ్చు. సీతారా. 3. 89.

(ఇక్కడ)

ఉ. దేవర నేడు కొల్వున మదింగడు నెంతయు
సంతసించి సం,భావన మీఱ నాకు నొక
ప్రత్యుపకారము నేయఁ బూను చే, నావల
నీవల నివిని యథార్థ మెఱుంగుటకై యొన
ర్చితిన్. విక్ర. 5. 154.

ఈవలవలఁజేయు - ఇట్టటు చేయు, తలక్రిందు
చేయు.

నీ. పశ్చిమోత్తర పూర్వసాధోధివగ్ధంత మఖల
దిక్కుల నీవలవలఁజేసి. భా.రా. యు. 283.

ఈవలావలగు - వ్యత్యస్తమగు.

చ. అదలుపులం బ్రచండ మగునార్పుల లంకయు
నీవలావలై, కదలినభంగి...భా. రా. యు.
1919.

ఈవి - ఈగి. ఎ. (✓ఇచ్చే) 1. ఇచ్చుట, దానము.

గీ. అడుగకయ మున్న యీవి భాగ్యంబు
గాదె. నైష. 8. 58.

ఆ. ఈవిమాన మెక్కి యెల్ల వేల్పులలోన, నీవి
మాన కలరు మింక ననుచు. ఉ. రా. 1. 229.

2- ఈయఁబడినది - వరము.

గీ. వెలయునజని వరముల గర్వింప వలవ, దట్టి
బ్రహ్మను బుట్టించునతఁడె యితఁడు, అట్లు
గావున నాదేవుఁ డలిగెనేని, పద్మజనియావు
లెందుకుఁ బనికిరావు. సీతావి. 2. 169.

3. బహుమానద్రవ్యము.

గీ. ఆత్మ మెచ్చితి నిచ్చెద మదుగు మనిన, నింద్రు
నకు వేల్పుబూఁబోడి యిట్లు లనియె.

ఉ. మెచ్చల కెంత కార్యమిది మేకొని యేనిపు
డివు లందఁగా, నిచ్చటియచ్చరత్ నగరె

యిట్టిదియే సమయంబు వేడ...చంద్రా.
8. 45, 46.

ఈవికాడు - ఈగికాడు.

ఈవిమాను - ఈగిమాను.

నీ. పచ్చజాతకుకు జప్పు కోళ్ల సకినల
మంచంబు పై నీవిమానికమ్మ, విరిళయ్య
...దకా. 4. 103.

గీ. కూటిచవి వేలుపు లెఱింగిఁకొనుట యెల్ల,
నమర మన మావి మాఁకుల నమరు టెల్ల,
హరుఁడు శ్రీకంఠఁ డనువేరి నలరు టెల్ల,
దలఁప నీక్షిరవారాశివలనఁ గాదె. ఉ.రా.
5. 208.

ఈవు స - నీవు.

(‘నీవు’లో ఆద్యక్షరము లోపించినరూపము.
ఈలోపము ‘మీరు, మీరలు’ అనుచోట్లను
గలదు. ‘నీకు, మీకు’ అనువానిలోఁగూడఁబొక్క
క్కచోట నీలోపము కానిపించుచున్నది.)

చ....పా, మెనసినతోలు వాయుక్రియ నీవు
దొఱంగుదు పాపపుంజముకా. భార. శాం.
5. 188.

ఈకు - 1. నీకు.

గీ. కలిత సౌభాగ్యగరిమంబు గాంచి మించి,
యీకుమారిక పరితోష మీకు నొసఁగ,
మనుమలను గూడి జననాథ మను మటంచు.
చంద్రా. 3.18.

2. మీకు.

గీ. ఎంతచెప్పిన వినరేమి యీకు మాకు, హరుని
యాజ్ఞయ బలవంత మల్పు మెట్లు. శివరా.
4. 63.

ఈరు - మీరు.

క...విపన్నుల, యెడఁ గృప నేయుటయ లెస్స
యీ రలుగకుఁడి. భార. విరా. 5. 123.

ఈరలు - మీరలు,

క....మ. మ్మొవ్వరు నెఱుంగకుండఁగ, నివ్విధ
మున నున్న నెట్టు లెఱిగితి రీరల్. భార.
ఆది. 7. 217

ఈవుత డ్రు. ఇచ్చుధాతువుయొక్క ఆశీర్వాద
రూపము. ‘ఇచ్చుతక’ అనుదానికి రూపాంత
రము.

చ. ... సఃస్వతీశ్వరుఁ డుదారిత మాకుఁ
జిరాయు వీవుతన్. ఉ. రా. 1. 5.

ఈవులకెంపు - ఈగులకెంపు.

ఈవులమొదవు ఎ. (✓ఈవి) కామధేనువు (శ.ర.).

ఈవులమాను - ఈవిమాను. ఎ. (✓ఈవి) కల్ప
వృక్షము. ఆం. భా. 1. 57.

ఈవులరతనము - ఈవులకెంపు. ఎ. (✓ఈవి.)
చింతామణి (శ. ర.).

ఈశ నం. ఎ. ఆ. శ్రీ. 1. ఐశ్వర్యము. 2. ఐశ్వ
ర్యము గలశ్రీ, ధనవంతురాలు. 3. దుర్గాదేవి.
4. ఈష.

ఈశనము నం. ఎ. ఆ. న. ఐశ్వర్యము.

ఈశానము నం. ఎ. ఆ. శ్రం. 1. పదునొకండు అను
సంఖ్య. 2. ఆర్థానీడత్రము. న. 1. కాంతి,
2. ఈశ్వరుని అయిదుముఖములలో నొకటి.

ఈశాని నం. ఎ. ఈ. శ్రీ. 1. దుర్గ. 2. బూరుగు
(వృ. వి.).

ఈశానుఁడు నం. ఎ. ఆ. శ్రం. 1. అధిపతి, రాజు.
2. శివుఁడు. 3. ఒకదిక్పాలకుఁడు.

ఈశి నం. ఎ. ఈ. శ్రీ. ఈశపత్ని, పార్వతి.

ఈశిత నం. ఎ. ఆ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) ప్రభువు

ఈకుఁడు నం. ఎ. ఆ. శ్రం. 1. ప్రభువు. 2. యజ
మానుఁడు. 3. మగఁడు. 4. మహాదేవుఁడు,
శివుఁడు, 5. ఈశానుఁడు, ఒకానొకదిక్పతి.

ఈశ్వర నం. ఎ. ఆ. శ్రం. ఒక సంవత్సరము వేరు.
(ఇది ప్రభవాదులలో పదునొకండవది.)

ఆ. శ్రీ. 1. దుర్గ. 2. లక్ష్మి.

ఈశ్వరప్రియములు నం. ఎ. ఆ. శ్రం. బ ఒకజాతి
వడ్లు.

నీ. ఏలికరాజనా లీశ్వరప్రియములు రావిపూ
రాజనాల్ రత్నసరులు. హంస. 4. 128.
ప్రబంధ. 112.

ఈశ్వరవిభూతి నం. ఎ. ఆ. శ్రీ. లోకమున స్థాన
విశేషములందుఁ గలఈశ్వరాంశము.

శ్లో: ఆదిత్యానామహం విష్ణుర్జ్యోతిషాంరవిరంకు
మాకా, మరీచిర్మరుతామస్మి నక్షత్రాణా
మహం శశీ, వేదానాం సామవేదోఽస్మి

దేవానామస్మి వాసనః. (ఇత్యాదిరీతిని అది
త్యాది గణమందు విష్ణురూపాదిగా నుండు
నది ఈశ్వరవిభూతి. చూ. గీత. 10 అధ్యాయం.)

ఈశ్వరసభము సం. ఎ. అ. న. రాజసభ.

ఈశ్వరసాక్షి సం. ఎ. న్. పుం. (వేదాంత)
మాయోపహితచైతన్యము.

ఈశ్వరి సం. ఎ. ఈ. స్త్రీ. 1. దుర్గ. 2. లక్ష్మి. 3.
లింగినీలత. 4. వంధ్యాకర్కటిలత. 5. తుద్ర
జటాలత. 6. నాకులి. సర్పాక్షి (వృ.వి.).

ఈశ్వరుడు సం. ఎఐ. (అ. అ. అ-కే. ని.) 1.
ప్రభువు, నియమించువాడు. 2. ఆధ్యుడు.
ధనవంతుడు. 3. శక్తుడు, సమర్థుడు. ఎ.
అ. పుం. 1. యజమానుడు. 2. రాజు. 3.
మగడు, భర్త. 4. పరిమేశ్వరుడు. 5. శివుడు.
6. మన్మథుడు. 7. పరమాత్మ.

ఈష సం. ఎ. అ. స్త్రీ. 1. లాంగలదండము, ఏడి
కోల; బండినొగ. 2. నూటయెనుబదియేనిమిది
అంగుళముల ప్రమాణము (కే. ని.).

ఈషణము సం. ఎఐ. (అ. అ. అ.) 1. త్వరితదునది.
2. త్వరపెట్టునది. ఎ. అ. న. త్వర.

ఈషత్ సం. అవ్య. ఇంచుక, కొంచెము.

(ఇది తెనుగున సమాసపూర్వపదముగానే
యుండును. ఉదా: ఈషత్ స్పృష్టము, ఈష
దుష్టము, మొ.)

ఈషత్కరము సం. ఎఐ. (అ. అ. అ.) సులభముగాఁ
జేయఁ దగినది. 2. (అ. ఈ. అ.) కొంచెముగా
చేయునది.

ఈషాదంతము సం. ఎఐ. (అ. అ. అ.)-నాఁగటికోల
వంటి దంతములు గలది - మహాదంతము, పెద్ద
దంతములు గలది. ఎ. అ. పుం. నిడు పైన
దంతములు గలయేనుగు.

ఈషిత సం. ఎ. అ. స్త్రీ. 1. ఏనుగుకనుగుడ్డు. 2.
చిత్తరువు వ్రాసెడికుంచె. 3. అస్త్రనిశేషము.

ఈనడము ఎ. నింద. దూఱు.

నీ...అడిక యేవ మీనడ మీనడింపు తెగడు తెగ
డిక...నా నపవాదసంజ్ఞయై యలరుచుండు,
ఆం. భా. 1. 115.

ఐ. ఈనడించు.

ఈనడించు అ. ౫. (✓ఈనడము) విరోధించు,
వగఁబూను.

నీ. ఇది తమ్మికంటిపై నీసడించిన నిశాధవుఁ
ద్రోలు లోకశాంధవునిపొడుపు. వసు. 4. 58.

న. ౫. 1. నిరసించు.

నీ. చండాలుఁ డని సారెసారుకు నన్ను నీ నీస
డించుట పాటియే తలంప. హరిశ్చ. 4. 221.

నీ. చతురభాషామనీషావిశేషావాప్తి నేభోగి
యాభోగి నీసడించు. నరస. 1. 11. (ఇట
ఔపమ్య ద్యోతకము).

2. అసహ్యించుకొను, రోయు.

గీ. అంత నొకనాఁడు నిర్మలస్వాంత మౌని,
మౌళి భుజియింపఁ జాత్రలో వ్రేలు దునిసి,
వడిన మది నీసడింపక కడకుఁ దిగిచి, వైచి
భుజియించె నప్పతివతలతల్లి. పాంచాలి.
3. 47.

(ఇట 'వ్రేలిక' అను కర్మపద మధ్యాహార్యము.)

ఈనపిట్ట ఎ. శరీరముపై ని ముండ్లు గలిగి గుండ్ర
ముగా నుండు నొకజాతిచేప. (ప్రభా).

ఈసు ఎ. (సం. ఈర్ష్యా.) 1. ఓర్వలేమి. అసహనము.

ఉ. ఈసునఁ బుట్టి డెందమున పొచ్చినశోకద
వానలంబుచే, గాలిసి యేడ్చెఁ బ్రాణవిభు
కట్టెదుటఁ లలితాంగి...పా. 1. 138.

ఉ. అందఱు లీలఁ జూడ నొకయంగన తానును
వచ్చి రాజసంక్రందనునంద మంతయు
నెగాదిగఁ గన్గొని చొక్కి యట్టియా, నందమె
యింద టొందెదరు నావలెనే యని యీసుఁ
జెందె...ఉ. రా. 6. 162.

2. కోపము.

వ. అంతఁ బంక్తివదనుండు నిబిడజ్వాలం బగు
కూలంబు రాఘవుమీదం బ్రయోగించిన
నతండును దానిఁ దునియలు నేసిన నీసునం
తెరిఁగి సురవైరి మఱియునుం దరతరంబ
...తోమరంబులు శరంబులుం బఱఁగించి
...భార. ఆర. 7. 149.

శ్లో. తతః క్రుద్ధస్ససర్ణాశు దశగ్రీవశ్శిఖా
శరాన్. సం. భార. ఆర. 291. 28.

ఉ. ఈనున నొక్క హేలన మహీనురుఁ డొక్క
రుఁ డొక్క వార్ధి యా, పోసన మెత్తుచో
...నై ష. 5. 68.

8. ద్వేషము, పగ.

ఉ. ...అమ్మహోక్త్రూరుఁడు కంసుభార్య తన
కూఁతురు గావున దాని సంతత, ప్రేరణ
నా కుపద్రవము పెక్కువిధంబులఁ జేసె
నీసునన్. భార. సభా. 1. 118.

4. మాత్సర్యము, చలము.

ద్వి. ...ఇబ్బంగి మర్నాఁడు, అసేతు విరువది
యాలుయోజనము, లీసున బంధింప నినుఁ
డ స్తమించె. రం. రా.యు. 814పా. 20 పం.

ఆ. కప్పువెట్టి వెన్నుకందమ్ము సమముగాఁ,
బొదలి జోళ్లు గట్టి పోరుచుండి, మలయుఁ
గాని పోవు మానిసిఁ బొడగన్న, నేమి చెప్ప
వానియాసు లధిప. మనుచ. 4. 28.

5. నింద.

గీ. ప్రథమమున నీవు చేసినబాస నమ్మి, మోసి
పోయితిఁ గులమునం దీసు వడితి. శివరా.
3. 129. (ఈసువడు - నిందనొందు).

ఈనుళ్లు - ఇసుళ్లు. (క. త. ఈచల్.) - వా.

ఈహ నం. ఎ. అ. శ్రీ. 1. కోరిక, వాంఛ. 2. చేష్ట,
కాయిక వ్యాపారము. మను. 9. 205.

ఈహకుఁడు నం. ఎఱ. (అ. హి. అ.) 1. కోరు
వాఁడు. 2. చేయువాఁడు.

ఈహనము నం. ఎ. అ. న. 1. కోరిక. 2. చేష్ట, పని.

ఈహనీయము నం - ఈహితవ్యము.

ఈహమానము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. కోరు
చున్నది. 2. చేయుచున్నది.

ఈహమృగము నం. ఎ. అ. వం. 1. కోఁడెలు. 2.
కృత్రిమపులేడి. 3. రూపభేదము. (కథానాయ
కుఁడు లేడివలె నలభ్యయగుస్త్రిని పొందఁ
గోరినట్లు వర్ణింపఁబడినకథ గలనాలుగంకముల
రూపకము).

ఈహిత నం. ఎఱ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) - ఈహకుఁడు.

ఈహితము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) కోరఁబడినది.
ఎ. అ. న. 1. కోరిక. 2. పని, చేష్టితము.

ఈహితవ్యము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. కోఁడె
దగినది. 2. చేయఁదగినది.

ఈహి - ఇహి.

కా....తక్కినబలాధికాఖ్యకీటంబు లిం, దెవ్వం
దెవ్వఁడొ మీఁదిచే తెలుఁగ రీహి...కవిక.
2. 112.

ఈహ్యామానము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. కోరఁ
బడుచున్నది. 2. చేయఁబడుచున్నది.

ఈహ్యము నం - ఈహితవ్యము.

ఉ

ఉ ఉభ. ఒకానొక యతరము.

ఉ¹ 1. హలంతసంస్కృత శబ్దములు తత్సమము లగు
ఉదా : వాక్ + ఉ = వాకు, వాక్కు. దిక్ +
ఉ = దిక్కు.

2. మహద్వాచకము లగుబల్లి దాదులయొక్క
యు పెక్కుపుంలింగ మహద్వాచక తత్సమశబ్ద
ముల యొక్కయు తుది అకారమున కాదేశ
ముగావచ్చునది.

ఉదా: బల్లిదుఁడు, రాముఁడు, మొ. (రంగడు
లింగడు మొదలగువానియందు రాదు.

3. ఆలుశబ్ద ము త్తరపదమగునపుడు బల్లి దారుల
యొక్కయు తత్సమశబ్దములయొక్కయు తుది
అకారమున కాదేశముగా వచ్చునది.

ఉదా: బల్లిదురాలు, ధీదురాలు, గుణవంతురాలు.

4. నామములతుది ఇకారమునకు బహువచనము
పర మగునపు డాదేశముగా వచ్చునది.

ఉదా : హరులు, నిరులు, మొ.

5. ఇకారాంతములగు తెలుఁగుశబ్దముల యు
పోత్తమేత్యమునకు బహువచనమున అదేశము
గా వచ్చునది. (చూ. ఉపోత్తమము).

ఉదా: కలికి-కలుకులు. (పందిరులు, వాకిగులు,
మామిడులు, తొమ్మిదులు, మొదలగు కొన్నిటి
యందు రాదు.)

6. ప్రేరణార్థమున వచ్చు 'చు, పు' వర్ణములు
పరమగునపుడు ధాతువులలోని ఇకారమున కా
దేశముగా వచ్చునది.

ఉదా: వడియు - వడుచు, తెలియు - తెలుపు, బిగియు - బిగుచు, మొ.

7. కృత్యత్యయములు పరమగునపుడు కొన్ని యువర్ణాంత ధాతువుల తుది ఇకారమున కా దేశముగా వచ్చునది.

ఉదా: కినియు-కినుక, కినిపు, బలియు-బలుపు, ముదియు-ముదుక, మొ.

ఉ: అవ్య. ద్రు. (క. ఉం. త. ఉమ్ - ఉదంతేతరము లకు పర మగునపుడు దీనికి నిత్యముగా యదాగ మము వచ్చును. ఒకానొకచో నిందలిద్రుతము మాత్రము మిగిలి ఉకారము లోపించును - 'ను' సముచ్చయార్థక మనియు, ఉకారే తరిముల మీద యువర్ణ పూర్వకముగావచ్చు వనియు పూర్వలాక్షణికమతము.)

1. అపిశబ్దార్థమును దెలుపును.

(క) సముచ్చయార్థమును దెలుపును.

మ. ఇవి యేనున్ సతతంబు నామెడఁ గరిం బిష్టంబులై యుండుఁ బా,యపు భూదేవ కులాభితర్పణమహీయః ప్రీతియున్ భారత, శ్రవణాసక్తియుఁ బార్వతీపతిపదాబ్జధ్యాన పూజామహోత్సవమున్ సంతత దానశీల తయు శశ్వత్సాధుసాంగత్యమున్. భార. ఆది. 1. 12.

మ...భూ,వర మున్నిట్టివి మూడరున్ వినరు నెవ్వారుం ద్రిలోకంబులన్. భార. ద్రో. 3. 162.

మ....విక్ర,మాధ్యులలో నేనును వాసుదేవుఁడ నతండున్ వాసుదేవుండటే. ఉ. హరి. 2. 12.

(చ) విరోధమును దెలుపును(కూడ,సయితము, అయినప్పటికి, మున్నగువాని యర్థముల ని చ్చును.

క. ఎట్టివిశిష్టకులంబునఁ,బుట్టియు సదసద్వివేక ములు గర్గియు మున్,గట్టినకర్మఫలంబులు, నెట్టస భోగింపకుండ నేర్తురె మనుజుల్. భార. ఆది. 5. 58.

పీ....వారలిగినఁ తెడుదు రయ్యమరు లైన,నట్టి వీరులకారి కగపడి యుండియు నేమియుఁ గారై తి రీవుఁ బాండు. గీ. తనయు లందఱు నీకూర్మితమ్ముఁడును...(అగపడియుండియు- అగ్గమైయుండికూడా) భార. శ్రీ. 2. 155.

గీ. పైత్యదోషోదయంబునఁ బరుసనై న,జిహ్వి కకుఁ బంచదారియుఁ జేడు గాదె. (పంచ దారియు-పంచదారినై తము) నైష. 2. 82. శ్లో. పితృన దూనే రసనే పితాపితృక్తాయతే హంసకులావతంస. సం. నైష. 3. 94. విజ. వి. 2. 10.

2. కిమర్థక మగు ఏ, ఎవఁడు ఎప్పుడు మున్నగు పదములకును ఒకఁడు మున్నగు మఱికొన్ని పదములకును అనుప్రయక్తమై సర్వార్థము నిచ్చును. (అప్పుడు వ్యతిరేకార్థక క్రియలతో డనే సంబంధించి యుండును)

ఉ. ...చిచ్చొడిం, గట్టినయట్లు...వీనికి నాటు తెన్నఁడుకా, బుట్టదు ... భార. ఉద్యో. 3. 118.

వ. యుష్మద్భృతంబులైన సంబంధములకెన్నం డును వికారంబు పుట్ట నేరదు. హర. 4. 49.

క. పాండవులవలనికి డొక్కండును లే దధిప నీదుకొడుకులు ధరిణి,మండల మంతయు మ్రింగిరి,పాండున్యపతి భాగమునకుఁబాపిరి వారిన్. భార. శ్రీ. 1. 88.

3. ఆనంతర్యమును దెలుపును.

చ. అనుటయుఁ బిన్ననవ్వునగి యంబుజనాథుఁ డు వల్కునెన్నఁడుకా,విననివి భీముపాలఁ గడు వింతలు వింటిమి మాటలు ... భార. ఉద్యో. 3. 52.

క. మరెవ్వ రనుటయును శృంగారిణి మే మురగ కన్యకల మింతకు ముకా,ధారణి కేతెంచితి మన...ఆము. 5. 78.

4. వాక్యాలంకారముగానుపయోగింపఁబడును.

నీ. విషయోపభోగాభిలషణ మింకను నాకు వదలక పెరుఁగుచున్నదియుఁ గాన. భార. ఆది. 3. 95. కాశీ. 2. 89.

(ఉత్పలోపమున కుదాహరణములు.)

కా. వాలిం గీలియు వాయుపుత్రుసరియే... నిర్వ. 7. 99.

కా. తల్లిం దండ్రీయు నన్నుఁ గాననిమనస్తాపం బునం బొక్కఁగా, నిల్లా లార్తిఁ గృశిం పఁగా...మనుచ. 3. 98. (ఇట్లే. ఏమిన్, మఱిన్, మొ.)

ఉ¹ ప్ర. కొన్ని ధాతువులపై వచ్చుకృత్ప్రత్యయము.

ఉదా : ఒప్పు + ఉ = ఒప్పు. పలుకు + ఉ = పలుకు. అంటు + ఉ = అంటు.

ఉ నం. వి. ఉ. పుం. (దీనికిఁ దెనుఁగున వ్యస్తప్రయోగము లేదు) 1. శివుఁడు. 2. బ్రహ్మ.

ఉంకించు అ. శ్రీ. యత్నించు, పూను.

మ....పై చెఱం, గొడియం జేవిరిదమ్మి ప్రేయుటకునై యుంకించి జంకించినన్. పా. 1. 119.

ఉ. చంచలనేత్రఁ గాంచి నృపచంద్రుఁడు మోహము నిల్పలేక చే, లావల మంటి శయ్యకపుడల్ల నఁ దార్చి కవుంగిలింప ను, కించుఁ బయంట నంట గమకించుఁ జలించు నిఁకెప్పుడెప్పుడం, చించుకనేపు లోన మెఱయించు ననేకమనోవికారముల్. విజ. వి. 2. 27.

(ప్రదాపది) సీ. లలి నుల్లసిల్లుచు లలితలోచన దీప్తు లడరి నుంకించిన నాఁగి యాఁగి. భార. విరా. 3. 55.

ఉంకుచెందు వి. బాగుగా నెగురుస్విభావము గల యొక విధమైనబంతి.

గీ. నీర ముంచినసొఱకాయ నెగసినట్లు, పేరుకొని వైచు తెల్లఁటిచీరవోలె, నుంకుచెందు విధంబున మత్తరించు, తములపాకు నిక్కెడు భంగిదాఁచె నిట్టి. ఉ. హరి. 4. 28. చి. ని. (దీని కీయొక్క ప్రయోగమే కలదు)

ఉంకుణము నం. వి. అ. పుం. 1. మక్కుణము, నల్లి. 2. పేను.

ఉంకువ¹ వి. 1. కన్యార్థము మామకుఁ గాని కన్యకకుఁ గాని యిచ్చుద్రవ్యము, కన్యాకుల్కము, ఓలి.

గీ. ఇంచుఁ బుట్టిననుతుఁడు మాకిందువంశ్య, పంశ విస్తారకుండు గావలయు నిదియ, యీల కాంగికి నుంకు విట్లేగ నోపు, దేని పెండిలి యగుమ యీయింతిఁ బ్రీతి. భార. అది. 8. 144.

క. ఇది నాకు నుంకు విచ్చుట, యిది మొదలుగ నన్ను నరణ మిచ్చితి. కు. సం. 7. 972.

సీ. హయమేధ రాజమాయము లనఁ జేర్చిడ్డ సవన తంత్రంబు లుంకువలు మాకు. మనుచ. 2. 43.

ఉ...నామనసుపాఁ తగలించి వెలార్చినట్టియా, మాటలుమూఁడు నుంకువగ మానవనాయక నీకు దక్కితిన్. విక్ర. 8. 104.

క. తివిరి యొకరుండు మున్పుం, కువ పెట్టిన దాని నడుగఁ గూడునె. దశకు. 8. 51.

2. కానుక, బహుమతి. (ఈయర్థమున నిది మువర్ణ కాంతముగాఁ గన్పడుచున్నది).

మ. వినుతానోకహకుంజమంజులలతల్ విమ్పూర్తిఁ బొందంగ న, త్యమ రాగంబున తృంగ కేళి కలకంఠారావముల్ మ్రోయఁ గ్రొన్ననవిల్కానికి నుంకువం బగుచు నానా గంధముల్ నిండ మ, న్ననతో వచ్చె వసంత కాలము జనానందంబు గావించుచు. ధనాభి. 2. 4.

(‘ఉంకివము’ అని వ్రాఁతప్రతి. ప్రయోగాంత రము లేదు. ఇంకను విచార్యము.)

ఉంకువ² వి. వాసస్థానము.

క. వెండియుఁ బసిఁడియుఁ దడఁబడు, చుండఁగ నాయిల్లు లచ్చి కుంకువ యయ్యె. పద్మ. 2. 217. (చి. ని. పా. - ‘ఉఱవును’ అని. ముద్రి.)

చ. వలవదు రోయఁ కాండవుల వా రొకయుం కువ లేని త్రిమ్మట, బలమటి వన్యసత్త్వముల పాల్పడి చచ్చినచోటఁ బూరియున్. మొలవ దెయింతకున్. భార. విరా. 3. 95. (చి. ని. భా. ల. వ్యా. పాఠములు-‘ఉఱట’ అని ముద్రి.)

ఇట స్థైర్యము, నిలుకడ-అని భావము.

ఉంగ వి. శిశువుల యవ్యక్తధ్వని కనుకరణము.

దీని యాప్రమేదితరూపము-ఉంగుంగ.

సీ. కనుతెప్ప వేయక కనుఁగొంచుఁ దనలోన మంగుంగ యని సారె మగ్గడింప. సారంగ. 1. 49.

ఉంగరపువ్రేలు వి. క. (✓ఉంగరము) ఉంగరము పెట్టుకొనెడువ్రేలు, అనామిక, చిటికెనవ్రేలికి ప్రక్క వ్రేలు. కుక. 2. 412.

ఉంగరము - ఉంగ్రము. వి. (నం. అంగురీయమ్. ప్రా. అంగురీయమ్. క. ఉంగుర, ఉంగర,

ఉంగ్ర. తు.ఉంగిల.) 1. చేతివేలికి బెట్టుకొనెడి నగ, ఊర్మిక.

సీ. రవయుంగరంబులర త్నాలదీపులు వాలారు గోళ్లపై జీలువాట. హర. 5. 44.

2. ఉంగరమువలె గుండ్రముగా నుండువస్తువు. (రింగు).

సీ. మక్కళించినతావు మంజిల్ల పెందెర లుంగ రంబులఁ బట్టి యొత్తువారు. నైష. 6. 108.

ఉంగరపుగురులు, ఉంగరపువెండ్రుకలు - ఉంగరమువలెఁ బట్టుకొన్నతలవెండ్రుకలు.

క....మరునికా, లాయసచక్రవరంపర, లోయన మంగరపుగురులు యువతికి నమరున్. ఆము. 5. 9.

చ. శొకశొకమాటలు న్నొసలఁ దుంపెన లా డెడు మంగరపువెండ్రుకలును. కవిరా. 2. 47.

జ. ఉంగరపువ్రేలు.

ఉంగిడి ఎ. నాము ఆముదపాకు మొదలగునవితినుట వలనఁ గలుగుపశురోగము.

వ. ఉంగిడి యదురుద్రాదిక్క యనువానికినాపేరు నెప్పివం జాలు. భార. విరా. 1. 286.

సీ....పశువ్యాధిభేదాభిధ యొప్పుచు నుండును మంగిడి యన. ఆం. భా. 2. 125.

జ. ఉంగిడిగొను.

ఉంగిడిగొను అ. ౨. (√ఉంగిడి) ఉంగిడిరోగము గలది యగు.

ఆ. తొన్ననాము మేసి పొలసి యుంగిడిగొని, తొట్టతట్టపసికి దోరముగను, దద్దివంబుఁ జెలుపఁ దడయక నల్లేరు, తొనలు దవుడ లందుఁ జొనుప వలయు. గోచికత్స.(చి.ని.)

వ. ఉంగిడిగొన్నభంగి. కాళి. 2. 188.

ఉంగుటము ఎ. (నం. అంగుష్ఠః. ప్రా. అంగుట్టో.

క. ఉంగుట, ఉంగుట్ట.) బొటనవ్రేలు.

ఆ. మ్రొక్కి నిలిచి యతనిముందట మేదిని, నుంగుటమున నొఱయుచున్నఁ జూచి, యెచటనుండి రాక యెవ్వనినుక వేమి, వనికి నిందువచ్చి తనిన నదియు. నిర్వ. 8. 49.

క. చెటచెటఁ బెలుచు నలుగడఁ, బటుతరళిళి శిఖలు వెగయఁ బదిలముగా నుంగుటము

ధరనూఁది మస్థితిఁ, గుటిలాలక వదన మెత్తుకొని రవిఁ జూచున్. కు. సం. 6. 800.

ఉ....వికసించిన తెల్లదమ్మిలో, భానుసమాను నుంగుటముపాటి ప్రమాణమువాని నొక్క నిన్. వరాహ. 9. 74.

ఉంగే ఎ. శిశువులు ఏడ్చునప్పటియవ్యక్తధ్వని కను కరణము.

క. ...ఉంగేఉంగే యటంచు...పరమ. 1. 125.

ఉంగ్రము - ఉంగరము.

ఉంమే, ఉనుమే(మై) వ. ౨. (√ఉండు) - ఉండు నట్లు చేయు-1. కూర్చుండఁబెట్టు,

ఉ....రత్నపీఠమున నుంచి. విక్ర. 1. 107.

2. నివసించఁ జేయు.

గీ. ఆలమందలో నునిచి. హరి. ఉ. 2. 112.

3. నెలకొల్పు.

చ. అమృతు ననంతు నచ్యుతుని నాత్మఁ దిరం బుగ నున్చి నిత్యతో, ధమునఁ గరంగున ప్పరమ ధార్మికుఁడు నృసిం. 4. 88.

4. స్థాపించు.

ఉ. ఉంచినయగ్రహారములనున్నతవై ఖరి విద్య లెల్ల రి, ప్పించినవిప్రవక్తములఁ బెంచిన నవ్యవతోత్కరంబులన్, నించినబల్లటాక ముల నెమ్మిఁ గనం దగు వెంగళాంబయ, భ్యంచితకీర్తిసౌధ విశదాక్షరమానమరాళ రాజమై. వసు. 1. 64.

గీ. సకలచతురంగసేనతో సంతసిలుచుఁ, గృష్ణ రాయక్షితిం ద్రుండు కీర్తివెలయు, సంగ నచ్చట నొకజయస్తంభ మునిచె. కృష్ణ. 8. 112.

5. అమరుచు.

చ. విమలమణిగణోజ్జ్వలనవీనవిచిత్ర గవాక్ష సీమలన్, రమణులముద్దు మోములు విరాజితఁ దన్మధుగంధలుబ్ధనం, భ్రమవిచరన్మదాశిని కరంబు లనంగఁ గనీనికాతకుల్, మెఱ యఁగ శిల్పు లబ్ధములు మేడలజాడల నుంచిరో యనన్. ఇందు. 6. 4. (ఇటనాల్గవ పాదమున ప్రాసభంగము.)

6. ధరింపఁజేయు, పెట్టు.

ఉ. పంకజపాణిశంఖపరిభావక కంఠంఁ దల్లియే
లతో, సంకులు గట్టె నంచుఁ గులతైలను
తాగ్రణి పాయఁ ద్రోచి ర, త్నాంకితహార
ముంప బరు వానునొ విద్ధతివేల కంఠకా,లం
కృతులంచు హల్ల కకలాపము లుంచు నదీల
లామయున్. వసు. 8. 81.

7. (భోగార్థమై వేశ్యమ) వశమునఁ బెట్టుకొను.
క. చేరినదాని నతఁడు గని, కూరిమితోఁ
గొంగిలించుకొని మక్కువ నా, హారాదికంబు
లిడి సుకు, మార క్రిడలఁ తెలంగి మన్నన
మనిచెన్. చంద్ర. వి. 1. 49.

8. ఆపు, నిలుపు; నిరోధించు.

చ. ...భీష్ముఁ డెఱింగి వారి కిట్లను సురలార
కాలగతి నాత్మఁ దలంచెయ కాదె మేనిలో,
మనిచినవాఁడఁ బ్రాణముల మమ్మలికింపకుఁ
డించుకేనియున్. భార. భీష్మ. 8. 415.

సీ. తముకు వేసినవెన్నఁ దాఁ జరించినఁ బట్టి
యునుపకుండఁ దలార్ల కొసఁగి యొసఁగి.
శుక. 4. 111.

9. దిగవిడుచు.

సీ. దుర్దమనమ్మర్థకర్దమ స్థలములఁ జన రాక
మదసామజముల డించి, చటులనికుంజపుంజ
ములఁగా లాడనిక తనఁ గంభాణసంఘము
లనునిచి. శుక. 1. 182.

10. నియమించు, ఏర్పఱచు.

క. ...జనకునకుఁ గావలిగా, మనిచినవాఁడయి
నెమ్మదిఁ, జనినహరికిఁ జావునెప్పఁ జని
యెద నకటా. భార. మౌ. 158.

మ. ... రా, జకులగ్రామణి యుంచె నవ్వసు
పదుకా నై న్యాధిపత్యంబునన్. వసు. 8. 89.

11. న్యాసముచేయు, (తాళట్టుగా) పెట్టు.

చ. ... అ, భ్రగతరుసంతతిం బ్రథమభార్యఁ
బురికా గిరవుంచె వార్ధి నాన్. ఆము. 1. 54.

ఉంఛనము నం. ఎ. అ. న - ఉంఛము.

ఉంఛము నం. ఎ. అ. నం. కేత్రాది స్థానములందు
రాలినగింజలను జీవనార్థమై పోకొనుట.

ఉంఛవృత్తి నం. ఎ. అ. (క.) ఉంఛముచే బ్రదుకు
వాఁడు. ఎ. అ. శ్రీ. రాలినగింజల వేటికొని
బ్రదుకుట, లేబ్రదుకు (చూ. ఉంఛము).

ఉంట¹ ఎ. (✓ఉండు) ఉండుట.

ఉ. ఐంటుతనంబుమాటలకుఁ బాటుకు పాండు
నృపాలుపాలు గై. కొంటయ చాలు వన్న
నృపకుంజరు పల్కుల కడ్డ మాట రా, కుంట
యెఱుంగవే మును. భార. ఉద్యో. 8. 59.

సీ. దుగ్ధాభికవ్యక తోడితోడలు గాఁగ, నొరిమ
మై మంట నీ కొప్పుఁగాదె. వైష. 8. 128.

ఉంట² - ఉండ.

సీ. కలఁచి వారిధి బయల్పెలసి కొమ్మునఁ
గొట్ట నంటి వచ్చిన నాఁచుటుంట పుడమి.
చంద్రా. 1. 75.

ఉ. ....చంద్రునిఁ బెఱాటునఁ బెన్నిగింటి యుం
టచే, వేసి సుధంగొనన్ ... పార్వ. 1. 54.

జ. ఉంటగాలము.

ఉంటగాలము ఎ. (ఉంట¹ + గాలము) సీసపుగుండు
కట్టినయొకవిధమైనగాలము. (క ర.).

గీ. ఉంటగాలంబు తెందీము లుసురుగాల, ము...
హంస. 4. 188.

ఉండ ఎ. (క. ఉండె. త. ఉండై, ఉరుండై.) గుళిక,
గుండ్రముగాఁ జేయఁబడినవస్తువు. నిర్వ. 8. 88.

చ. ....వలపుదేవర పచ్చలమేడ యెక్కియ, చెప్పె
రువుగఁ దుంటవింట వడిఁ జిమ్మెడుకస్తూరి
యుండలో యనన్. యయా. 5. 58.

గీ. పటికంపుటుండలు. పారి. 2. 88.

గీ. విబుధామృతంపుటుండ. రా. వి. 1. 81.

(ఇట్లే మికాయుయుండ, నులకయుండ, మొ.)

జ. ఉండ క్రోవి, ఉండగట్టు, ఉండవిల్లు, ఉండ
సురియ.

ఉండ(ల)క్రోవి ఎ. (✓ ఉండ) ఘుటికాక్షేపణ
నాళము, ఒకవిధమైన వేటసాధనము.

క. వెలిపాటును గాలురులును, వలలుఁ దెరలు
దీమములును వడిఁ దీరినకు, క్కులు నారె
గోలలును ముండల క్రోవులు వేట కార
దంబుఁ బెనువఁగక. ఉ. హరి. 4. 22.
(వీరేశ. పాతమును 'ఆరడము' క్రిందనిచ్చిన
క. ర. చి. ని. పాతములును.)

ఉండగట్టు అ. క్రి. (✓ ఉండ) ఉండగా వేర్పడు.
(వ్యవ) పిండి ఉండగట్టినది.

ఉండవిల్లు ఎ. ఖ. చూ - ఇల్లు'. (✓ఉండ) ఉండలు వేయువిల్లు

గీ. తరుణి నతనాభిమండలోదంచనాభి, రామ
రోమావళిజ్యావిరాజమాన, నీదుతను వుండ
విలు సేసి నెఱుకు లేయు, రతివరుడు హార
గుళికల రాజహంసు. నైష. 2. 97.

ఉండసురియ ఎ. (✓ఉండ) ఒకవిధమైన కత్తి.

వ. వేదండంబులఁ గోదండంబులఁ గొండగొఱి
యల నుండసురియల...చెందాడుచు...రా.
వి. 3. 65.

ఉండి అవ్య. (✓ ఉండు) 1. ఉండు ధాతువునకు క్త్యార్థకరూపము.

ఉదా: అక్కడ రెండుదినము లుండి వచ్చెదను.

2. అపాదానార్థమందు (ఎడఁబాటును దెలుపు నప్పుడు) వచ్చిన 'వలన' కును, దానికి వికల్పముగా నాదేశ మగుద్వితీయాసప్తము లకును అనుప్రయుక్తమగును.

ఆ. విష్ణువలనఁ ద్రిపురవిజయిమౌళివలన, నుండి హిమనగమున నొలసె గంగ. భార. ఆను. 2. 118.

క. ...వనజాయతనేత్రకడకు వచ్చెను గగనం,
బుననుండి కమలమిక్త్రుఁడు, తనతీవ్రకరిత్వ
ముడిగి తరుణద్యుతితోన్. భా. ఆది. 5. 20.

8. హేత్వర్థకము.

క. నిన్నుండి వీనిరూపముఁ, గన్నులఁ జూడం
గఁ గలిగెఁగా నేటికి. అని. 2. 187.
(నిన్నుండి - నీవు కారణముగా, నీవు హేతు
వుగా.)

4. ప్రభృతి (మొదలుకొని) అనునర్థమును దెలుపును.

ఉ ...సుధారసము చింది పయిఁ దిగుతాఱు
నంతనుండి న్నెల సన్నగిల్లు. విజ. వి. 1. 7.
(అంతనుండి-అంతనుండియును, అది మొదలు
కొని.)

ఉండిగ ఎ. (క. ఉండిగె - ముద్ర.) ముడుపులు వేయుటకై దేవాలయమున ముద్రవేసియుంచిన పాత్ర.

నీ. ఉండిగ ల్నిండఁ బొన్నూళ్ల కేగెడు వేరు
లకలంకభక్తిఁ గానుకలు నైవ. శుక. 3.
442.

ఉండు అ. క్రి. (క. ఉన్, ఉంటు - ఉన్నది. క.
ఉంటా. ✓ఉన్) ఉండురు, ఉండ్రు, ఉండ్రు,
ఉంటివి, ఉన్నను, ఉన్నది, ఉన్నె, ఉన్నె.మొ.
రూపములు సిద్ధించును. (ఇది సంస్కృతము
నందలి భూధాతువువంటిది.)

1. సత్తను (స్థితిని) తెలుపును.

వ. పరమ బ్రహ్మణ్య లైన పాండవులును
త్రావ్తాణసమూహములో నుండి పాంచాల
రాజు సమృద్ధిని జూచి సంతసిల్లిరి. భార.
ఆది. 7. 166.

మధ్యా. పరమధర్మాత్మకుఁ డయినపాండు
భూపతి దొట్టి సకల, ధర్మశు లెల్ల యము
నభ నుండంగఁ దా నేమి పుణ్య. చరితఁ
బ్రవర్తిల్లె నయ్య దేవేంద్రసభ హరిశ్చంద్రుఁ,
దురుతరమహిమతో దేవపూజ్యుఁడై యుం
డంగఁ గనియె భార. సభా. 1. 81.

2. ప్రవర్తిల్లు.

తరిల... కామభో, గరితి నుండితి మిష్టచారి
మృగప్రజంబుల పొత్తులఁ. భా. ఆది. 5.
51. భార. సభా. 1. 81.

8. నివసించు.

వ. మధ్యాంధ్ర నీకుం గోడలు నీపాదచంద్ర
నేయుచు నీయాశ్రమంబున నుండం గల
యది. హర. 1. 8.

క. ఎయ్యది నీ పుండెడునెల, వు...విక్ర. 2.
244.

4. జీవించు.

క. నిరంతంబు బ్రహ్మ మొదలగు, వరుసన యెడ
తెగక యిట్లు వచ్చిన వంశం, బురుగుజ
నీవుండఁగ నీ, తరమున విచ్చిన్న మగుట
ధర్మవె యనినన్. భార. ఆది. 4. 221.

చ....వండితుల్, వగతురె యున్నవారికి నవ
శ్యవిధేయతఁ జన్నవారికి, దెగు వగలెల్లఁ
జిత్రము ప్రదీప్తవివేకమయత్వ మొందినన్.
భార. భీష్మ. 1. 195. సుమతి. 18.

5. ఆఁగు, నిలుచు.

మ. అదటున నిల్లు చొచ్చి యమ్మకాశనుఁ
దొక్కఁడు దల్పుమూలయం, దొడిగినతన్ను
నీడ్యఁ బద మూరకె వచ్చెదనంచు నాలుగే.

- నృదములు వెంటఁబోయి కలపం విదె
తెచ్చెదనుండు మంచుఁ దా,నదనముఁ తేరి
తల్పుగడెసఁచె నొకానొక కాంత నేర్పు
నన్. దశా. 4. 48.
- గి. వచ్చి యరదంబు దిగ్గి తద్ధ్వారసీమ, చారు
కుని నుండ నియమించి కాన యొకఁడు,
కమలనాభుండు కఙ్కాంతంములు గడచి.
పారి. 1. 105.
- రి. ఊరకుండు.
- సి. ...వీఁడు విజయుఁ. ఆ. దొక్కొ యనుచు
సంశయోపేతచిత్తయై, యుండి యుండ
నోప కొక్కనాఁడు, భోజనావసానమున
నున్న యమ్ముని, కిందువదన ప్రీతి నిట్టు
లనియె. భార. ఆది. 8. 185.
- క. నోరిసని నుండ కే నో, రోరి యకట మాస
మీప పూరనె మనియుం, దూరము వోయితి
వే సొ, మ్మే రీతిని నీకు దక్కునే కానీరా.
అము. 8. 82.
7. శేషించు, మిగులు.
- చ. వరవర పొల్చునోమవతి నానదియై జనపావ
నాకృతిం, బరమతపంబులోని సగపాలను
నియ్యమ యున్నసామున, న్వెరవునఁ దొంటి
మై నిలిచి నీకుఁ దగం బరిచంద్ర సేయు
ని, చృరితము మీకు నిర్మలయశంబు నొన
ర్చుట కేనొవర్చితఁ భార. అను. 1. 82.
- ఉ. ఒక్కటి మున్ను వచ్చుటయు నున్నవి
రామికి బెగ్గడిల్లుదున్. మార్క. 8. 88.
- గి. అదియుఁ గాక మరుత్తుండు యజ్ఞ వేళ, నుచిత
దక్షిణ లర్పించి యున్నధనముఁ, గొల్ల విడి
చిన....తై. భా. 1. 78.
8. కొన్ని ధాతుజన్యము లగు అవ్యయముల
కనుప్రయుక్తమగును.
- వ. రాజు లెల్లం బ్రతిసంవత్సరంబు నిండ్రోత్స
వంబు సేయుచుండుదురు. భార. ఆది. 8. 24.
- చ. ఇది గొనిపోయి భర్తృహరి కిచ్చెద నిచ్చిన
నాతఁ దాయుర, భృదయముఁ బొంది
యుండు. విక్ర. 8. 11.
- గి. ఉరగసంఘంబులకుఁ గప్పలోడు పెల్ల, నీవు
పుట్టకమును గాని నీప్రకావ, మెఱిగి రిక

మిమ్ము దొరయ రా వెఱవకుండ్రె, చారు
తం మూర్తి మండుక చక్రవర్తి. కేయూ. 8. 28.

9. కొన్నిపట్ల తుమున్నంతముల కనుప్రయుక్త
మై భవిష్యద్ధర్మమును సూచించును.

కా. నిన్నుంజంపి మహాహారముగ వండింపంగ
మన్నాఁడు. హరి. 2. 74.

ఉ. ఎందఱురాజు లీయవని నేలినవా రిక నేల
మన్నవా, రెందఱు లెక్క సేయఁ దం మేవర
మేష్టికి నైన. కవిరా. 1. 181.

10. కొన్నిపట్ల తుమున్నంతముల కనుప్రయుక్త
మై సిద్ధమగు, అభిముఖముగా నుండు, అను
వర్థమిచ్చును.

తరువోజ. ఇది యిట్టిచారుణ మిమ్మెయిఁ
తేయఁగా మన్నవిధి యేల కడవంగ నిచ్చు.
భార. ఆది. 8. 247.

ఆ. స్వజనములును చాను భుజియింప నుండి
యా, నట్లు వతిధి కిచ్చెఁ జనదె పొగడ. భార.
అశ్వ. 4. 259.

ఉపవాసముండు - ఉపవాసముతోనుండు, ఉప
వాసముచేయు, పస్తుండు.

క. నృప శ్రావణకృష్ణాష్టమి, నుపవాసంబుండి
వారితోదరుఁ బూజిం, చి పిదపఁ దిల
హోమము చేసి పారిణ హవిష్యమునన
చేయఁగ వలయున్. వరాహ. 9. 88.

కొలువుండు - (రాజులు) సభతీర్చియుండు.

క. కవికామధురిమ దెందముఁ, దవులం గొలు
వుండి సదయతఁ నను, బల్కెన్. మనుచ. 1. 18.

సుఖముండు - సుఖముతో నుండు.

క...హరి నిజ, పురమున సుఖముండె వతివిభూతి
దలిర్నఁ. భాగ. 10. ఉ. 525.

ఉన్నది - 1. ఉన్నయట్టిది. భార. ఆది. 7. 72.

2. ఉండునది, ఉండవలయును.

సి. ...దుర్జనయోధవరుల, కడ నుండకున్నది
కరుణ యార్జన మక్షయము సత్యంబును
శమము కాచ, మనునవి యెద నిల్చునది.
భార. ఆది. 8. 208.

క. నరునకు నాకుం దక్కఁగ, నొరులకు మీరూపు
సూపకున్నది విషవి, స్ఫురిత ఖుజభంగి
భయం, కర మూర్తులు చాల్చి యుండఁగా
వలయుఁ జూడి. భార. విరా. 1. 176.

ఉన్నరూపు - కలరూపు, యథార్థస్థితి.

ఆ. ఉన్నరూప పలుకునన్నరు తెక్కడఁగలరు
...భార. విరా. 1. 191.

ఉన్నట్టులు - యథార్థముగా.

క. న న్నడుగ నేల నీవును, నన్నీచుఁడు నేమి
మాట లాడితి రది నా, కున్నట్టు తెలుఁగఁ
తెప్పము, ని న్నే మెచ్చించువాఁడ నీరజ
వదనా. భార. విరా. 2. 278.

ఉన్నట్లేయుండి వాఁడు వెల్లిపోయినాఁడు -
ఆకస్మికముగా వెల్లిపోయినాఁడు.

ఉన్నవాఁడు - 1. ఉన్నయట్టియతఁడు. 2. ధని
కుఁడు, ధనము కలవాఁడు. 3. అన్యుఁడు.

మ. ...వీఁ, డతఁడే కాఁదగు నున్నవారలకు
నాయాత్మకు సారూప్యసంగతి నిర్దిష్టదు.
భాగ. 10. ఉ. 84.

ఉన్నే - ఉండునే.

క. పురుషార్థంబునకు హాని పుట్టక యున్నే.
భార. విరా. 1. 122.

క. డెందమున కింద్రియములకు, నొందఁగ
రాకున్న లేకయున్నే తత్త్వంబు. భార.
కాం. 4. 180.

ఉన్నేని - ఉన్నయెడల. (ఉండెకా + ఏని - ఉండె
నేనియొక్క సంగ్రహరూపము.)

సీ. నిటలంబుకను దెలుచుటకుఁ గారణ మేమి
సర్వేశ యిది రహస్యంబు గాక, యున్నేనిఁ
తెప్పవే యన్న నద్దేవుండు ...భార. ఆను.
4. 422.

జ. ఉంచు, ఉంట'. ఉండి, ఉంపుడుక తై. ఉనికి,
ఉనుకువ.

సిందేరకము నం. ఎ. అ. వుం. ఉండ్రము.

ఉండ్ర - ఉండ్ర. న. ఎ. వెలిచండ్ర, కదరము
(వృ. వి.)

సీ. ఒండొండ తిండించు నుండ్రలఁ జండ్రలఁ
వారిగొన్న పేరీతపాదల. చాల్కి. 2. 82.

సీ....కదరిమౌ నుండ్రన యనఁగను నుండ్ర
యనఁగ. ఆం. భా. 2. 48.

ఉండ్రకము - ఉండ్రము.

గీ....సంపూర్ణ భక్తి, ననుదివము లుండ్రకము
లువహార మొసఁగి. ధర్మ. 7. 115.

ఉండ్రము - ఉండ్రకము. ఎ. (నం. ఉండ్రంకః)
మోదకము, ఉడికించిన వరిపిండిని ఉండలుగాఁ
తేసి ఆవిరిమీఁద వండినభక్ష్యము.

(వ్యవ) ఉండ్రముముక్కు.

సీ. ఉండ్రాలు నూఁబిండి పుండ్రేకులుం దేనె
యనఁటిపండ్లుం బూరియలు మృతంబు. గీ.
నాదిగా భక్త్యచోష్యలేహ్యదు లయిన, బహు
పదార్థంబు లర్పించి ప్రణతు లయిరి, వేలు
పులు రాక్షసులును నావిఘ్నపతికి. హర.
8. 55.

ఉండ్రన - ఉండ్ర. ఆం. భా. 2. 48.

ఉందనము నం. ఎ. అ. న. తడుపుట.

ఉందరువు నం - ఉందురువు.

ఉందురకర్ణి నం. ఎ. ఈ. వ్రే. మూషికపర్ణి, ఎలుక
జీడి (వృ. వి.)

ఉందురకర్ణిత నం. ఎ. అ. వ్రే - ఉందురకర్ణి.

ఉందురము నం. ఎ. అ. వుం. - ఉందురువు.

ఉందురకర్ణి నం - ఉందురకర్ణి.

ఉందురువు నం. ఎ. ఉ. వుం. 1. ఎలుక. 2. పంది
కొక్కు.

ఉంపుడుక తై(త్రియ) ఎఱ. (✓ఉంచే) భోగార్థము
ఉంచుకొన్నవ్రే.

ఉంబ ఎ. గోవుల యంభారవము, గోవులయఱపు
నందలిధ్వని కనుకరణము (త్రా).

ఉంబరము నం. ఎ. అ. వుం. నాస, ద్వారముమీఁది
కమ్మి.

ఉంబళి - ఉంబళిక. (శ. ఉంబళి. త. ఉంబళమ్.)
(పన్ను లేకుండ ననుభవించుట.)

గీ. సత్యలోకంబుఁ బాలించు శంఖులోక, మేలు
శ్రీవిష్ణులోకంబు లాలనంబు, నేయుఁ
పాతాళ మరపదక్షితికలముల, నుంబళికి
నిచ్చుఁ దనుఁగొల్చి యున్న ప్రజకు. హర.
ఉ. 8. 48.

ఉంబళిక ఎ. (క. ఉంబళికె. త. ఉమ్మళికైక్క.) 1. వన్నీయ నక్కలు లేకుండ ననుభవించుభూమి గ్రామము, మొ. (మొఖాసా).

సీ. అలసహ్యజాతటి నగ్రహారంబులు బహురేఖ మించునుంబళిక యూళ్లు. రాజగో. 1. 38.

సీ. అఖలసీమామూల మైనదుర్గమ్ము లుంబళికలు గల కమ్మ వెలమదొరలు, చేతి కై దేసివేల్ శివరాయలవరాల నెలకట్టడలపటాణీల్ గరీబులు. రా. వి. 5. 13. (ఉమ్మళికలు - ముద్రి).

2. (భూమి గ్రామము, మొ.) పన్ను లేకుండ ననుభవించుట.

సీ. ఇగురుకై జీతంపు పెక్కటిలకు గుజ్జపంపు మామిడిఁ గట్టుబడిగఁ జేసి, చలువపూఁదేనె గాసపునల్ల ప్రజలకు నలరుటీఁ ముద్రి లుంబళిక కొనఁగి. చంద్రా. 4. 84.

ఉంబి నం. ఎ. ఈ. శ్రీ. గడ్డినిప్పున సగము పక్వ మగునట్లు కాల్చినయవగోధూమమంజిరి(యవల యొక్కగాని గోధుమలయొక్కగాని వెన్ను).

ఉంబరము నం. - ఉంబరము.

ఉంభకుఁడు నం. ఎఱ. (అ. భిశ. అ.) - ఉంభిత.

ఉంభత్ నం. శత్ర. నిండించుచున్న.

ఉంభనము నం. ఎ. అ. న. పూరించుట, నించుట. ఆము. 2. 55.

ఉంభనీయము నం - ఉంభితవ్యము.

ఉంభిత నం. ఎఱ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) పూరించువాఁడు, నిండించువాఁడు.

ఉంభితము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) పూరితము, నింపఁబడినది.

క. అంభోధికవ్యకాకుచ, కుంభోంభితఘృసృణ మసృణగురువతునకుఁ. ఆము. 1. 48. (ఇచట అంతటను పూయఁబడినది అని తాత్పర్యము).

ఉంభితవ్యము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) నిండింపఁ దగినది.

ఉంభ్యమానము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) నిండింపఁ బడుచున్నది.

ఉంభ్యము నం - ఉంభితవ్యము.

ఉక వ్ర. చిటుత మొదలగువానికిస్వార్థమునవచ్చు తద్ధిత ప్రత్యయము.

ఉదా: చిటుత + ఉక = చిటుతుక, పొలఁతి + ఉక = పొలఁతుక, ఎమ్ము + ఉక = ఎమ్ముక.

ఉకానహము నం. ఎ. అ. వుం. 1. వీతర క్తవర్ణ మగుగుజ్జము. 2. కృష్ణర క్తవర్ణ మగుగుజ్జము.

ఉక్క ఎ. (√ఉక్కు¹? నం. ఉల్కా. ప్రా. ఉక్కా. త. ఉక్కమ్ - నిప్పు) ఉమ్మము, ఉబ్బ, ఉమ్మ.

సీ. మిక్కుటంబుగ మేనియుక్కచే గమనినవిరి పూపుసజ్జలకఁడి చూచి. రాజ. చ. 8. 148.

వ. మఱియు నొక్కయెడ నెడ మీనిమానిసి యుక్కలఁ జిక్కి .... ఊర్పుగాడ్పుల కవ కాళంబు లేకునికి. ప్రబంధ. 78.

ఉక్కట ఎ. (నం. ఉత్కటః) మదము.

ఉ. చక్కెరబొమ్మపైఁ గరము సాచుటకొట్టిన పిండి నీకు నీ, వక్కట యుక్కటం గలుష మన్నఁ గలంగవుతారఁ గొండ్రె కాల్. ద్రొక్కినలీల కూలితలఁ ద్రొక్కఁ దలంతురె యొళ్లు చెడ్డవాఁ, డెక్కటిదేవిమిండఁ డను పెల్ల యథార్థము పాండురాంగకా. రా. వి. 4. 55.

ఉక్కడ(ణ)ఁగు అ. శ్రీ. (√ఉక్కు²) దుర్బల వాగు, నిస్సత్త్వమగు.

చ. అవనితలంబు వ్రసెనొ హిమాచలశృంగము వ్రయ్యలయ్యెనో, శ్రవణవిచారణం బయిన శబ్దము రా నిది యేమియొక్కొ ఖై. రవ మయి వినె నంచును బురంబునవారు భయంబు నొంది రం, దువిదలగర్భముల్ గలఁగె నుక్తడఁగెఁ మగధేకునై న్యముల్. భార. సభా. 1. 212.

ఉక్కడ(ణ)ఁమే న. శ్రీ. (√ఉక్కడఁగు.) ఉక్క డఁగఁజేయు.

1. బలహీనముచేయు.

సీ. పొలపంబు మెఱసి డిక్కులఁగాంతిపూరించు క్రొక్కారుమెఱుఁగుల నుక్కడంచి. భార. విరా. 2. 83. (ఇట కౌపమ్యదోష్టము)

2. చంపు.

సీ. ఉగ్రళరముల నుదగ్రవీర్యుని ద్రుంచెనుగ్రా
మ్యనొకకోలమక్కడంచె. మ. రక్క. 6. 108.

క. రక్కసు నాయోధనమున, మక్కణఁచిమదీ
యపుత్రి నొగిఁ గాచి మమున్, గ్రక్కున
రక్షించినమీ, చక్కనికారుణ్యరసము చను
వర్ణింపఁ. రుక్మా. 5. 75.

(ఇట్లే ఉక్కడఁగించు, ఉక్కణఁగించు.)

సీ. అదిమి కప్పంబుల ముదముతోఁ గొనుచును
బలిమి నీయనిభూమివలయపతుల, మక్కడఁ
గించుచు... భార. ఆది. 1. 7.

క. ఉడుపుం గ్రోధుఁ డహింసను, సడలింపుదు
నేను బ్రహ్మచర్యాదుల నుక్కడఁగించు
లోభుఁడుద్ధతి, నడవొడ లేకుండ సూన్యతా
స్తేయములన్. ప్రబోధ. 1. 58.

ఉ. ఆగ్రహ మాత్యలోఁ బొడమునట్లుగఁదండ్రి
నకారణంబి య, త్యుగ్రనికాచగ్రవతకు లు
క్కణఁగించుట చెప్పి... వి. పు. 1. 18.

వ. పదితలలరక్కసు మక్కణఁగింపనోపక సీతా
వియోగుండనై యకారణంబున వాలింద్రుంచి
కోకులమలుపు చొచ్చి యనేక ప్రయాసం
బుల వైరంబు చక్కంబెట్టి లోకంబు లుద్ధ
రించితి నది యట్లుండె. సీతావి. 1. 85.

ఉక్కడము! విజ. (నం. ఉత్కట!) గొప్ప.

ఉ. ఉక్కడమైన మంచిమను వొప్పెడునాహయ
రత్న మెక్కినఁ, గక్కస మేమి లేక...
సారంగ. 1. 82. (శ. ర. ఉక్కళము, ముద్రి.)

ఉక్కడము!-ఉక్కళము!

(నేనలకై ఉంపఁబడిన కావలి)

వ. కొక్కెరలు కెరలి యిరుచక్కియల మక్క
డంబు నడువఁ... హర. 2. 20.

జ. ఉక్కడిఁడు

ఉక్కడిఁడు విజ (ఉక్కడము! + ఁడు) ఉక్కడ
ముగా వచ్చినబంటు, నేవకు ముందుగాఁబంపఁ
బడినబంటు.

గీ. ఉక్కడిఁడయి యేతెంచె నుక్కు మిగిలి, కలి
గారాబుచెలికాఁడు కలికిమరుఁడు. నైష. 7. 41.

శ్లో. అద్రాదురాజిహాసం తే స్మరమగ్రేనఁ
సురా, అజావినయశివార్థం కలినేవ పుర

స్కృతం. సం. నైష. 17. 14. (పురస్కృ
తం-పురఃప్రేషితం, అనివ్యాఖ్య)

ఉక్కలు ౧. ౬౩. (✓ఉక్కు!) ఉక్కుచెడు.

ఉ. ఉక్కుటి యిట్లు మధ్యము మహోగ్రళరం
బులు చాఁకనోర్వ కా, రక్కసులెల్ల నాహవ
పరాఙ్ముఖులై న... భార. ఆర. 4. 13.

క. ఉక్కుటి సురపతి కై నను, మ్రొక్కుము...
భార. ఉద్యో. 3. 380

ఉక్కలుఁడు విజ. (నం. ఉత్కలః. ప్రా. ఉత్కల,
ఉత్కలో.) ధురంధరుఁడు.

మ. విలసచ్చక్రచతుష్కమై ఘనతరద్వీపిత్యగా
వేష్టనో, జ్వలమై కిమ్మచతుశ్శతత్రితయవి
స్తారాధ్యమై రెండువే, లెలుఁగు ల్వానిన
కాంచనోన్నతరథం జేపెక్కఁగా నెక్కి
యు, క్కులుఁడై యేఁగె మయుండు నైన్య
మున కేకస్వామి యీతం డనన్. హరి.
పూ. 4. 82. (ప్రాచతప్రతులలో 'ఉత్క
లుఁడు' అని యున్నది.)

ఉక్కళము!-ఉక్కడము! వి. (శ. ఉక్కడ. శ.
ఉక్కళమ్.) నేనలకై యుంపఁబడిన కావలి;
శత్రువులరాకను గనిపట్టుటకై యుంచిన కావలి,
కోపురము.

చ. పయనము చాటఁ బంచి సూభంబుగఁ బూరి
యు నీరు వంటక, ట్టియలును గల్గిచోట్లను
గడిందిమగల్ దగునుక్కళంబుగా, భయమను
పేరులేక నిరపాయముగా విడియించుచు
మనః, ప్రియ మగుభంగి నేననడిపించె విశ్వం
ఖలవై భవంబునఁ. నిర్వ. 5. 98. ('ఉక్క
ణము' అని శ. ర. చి. ని. పాఠములు.)

ఉ. చుక్కలఁజేఁడు మూర్పుదెసజోదు తనుం
గురుసంగరార్థమై. యుక్కునఁ చారసిల్లు
నని యుక్కుళ మంపినరీతి వేగురుం, జుక్కు
సురేంద్రుదిక్కునను శోభితె... శకాం. 4.
128.

ఉక్కళము! వి. (నం. ఉపనిష్కరః) పట్టనమునకుఁ
బోవురాజమార్గము.

సీ. ఉపనిష్కరం బన ముక్కళం బమరును. ఆం.
భా. 2. 9.

ఉక్కన-ఉక్కిన.

(శ్వాసబాధ)

చ. కుసుమసుగంధి యోర్తు నృపకుంజరుఁగన్గొని
మోహితాత్మయై, యసురుసు రన్మ చాని
నికటాంగన యారని నీకు నేటి కిట్లును రన
నన్న నింటికడనుం డిటకుం బరువెత్తి వచ్చు
ను, క్కన నును రంటిఁ బొమ్మనుచు గ్రక్కు
నఁ బోలఁగ బొంకె నయ్యెడన్, వేం.పంచ.
4. 848. (దీనికిఁ బ్రయోగాంతరము కనఁ
బడలేదు.)

ఉక్కిడు అ. శ్రీ. (✓ఉక్కు²) బలముచూపు.

క. పెక్కుండ్రతోడనీరిన, మొక్కుతఱినకొనక
తఱిఁగియున్న వగతుతో, నుక్కాడి బంధు
భావము, దక్కటి పగఱయెడ వలయుఁ
దానెఱపంగన్. భార. శాం. 8. 25.

ఉక్కిరిబిక్కిరి ఎ. ఊపిరియాడకుండుట.

(వ్యవ) నాకు ఉక్కిరిబిక్కిరి యగుచున్నది.
మెడ వదలుము

ఎఱ. ఊపిరియాడనిది.

వ. శ్రీకృష్ణిని యుక్కిరిబిక్కిరియై ధరించి గా
ళ్లందక పక్కిఱక్కి నెక్కుసామిపాదంబులకు
మ్రొక్కి. మృ. వి. 8. 43.

(వ్యవ) పాలు త్రాగలేక పిల్లవాఁడు ఉక్కిరి
బిక్కిరియైనాఁడు.

ఉక్కివము ఎ. (శ. ఉక్కివ. త. ఉక్కుమమ్.) కప
టము, మోసము; కపటకృత్యము.

అ. ఇట్టికార్యమునకు నే నవశ్యంబును, నొడఁ
బడంగ నోప నుక్కివమున, సుతులతోడ నేల
సుతులకు భేదంబు, నేయఁ గడఁగి తిదియుఁ
జెట్ట యనక. భార. సభా. 2. 180.

క. ఎక్కువతక్కువమాటలు, నుక్కివములు నెం
దుఁ గీడు లొందించుటలుం, బెక్కుతనయన్న
దమ్ముల, దిక్కులవన్నియును సైఁసఁ దేజము
నేయున్. భార. శాం. 2. 859.

జ. ఉక్కివుడు.

ఉక్కివుడు ఎఱ. (✓ఉక్కివము) 1. కపటముగల
వాఁడు, మోసగాఁడు.

నీ. కడుఁగ్రొవ్వి తొల్లి యెప్పుడు నాకు నేఁటేఁ
టఁ జేయుపూజలు నేఁడు నేయనొల్ల, కుక్కి

వుఁడై నదామోదరుకఱపులు విని యొక్క
చిడిపిగట్టునకుఁజేసి, రి. హరి. పూ. 8. 157.

ఉ. టక్కరు లుక్కివుల్ బలుకుటారులు క్రూరు
లు వేషధారులున్, రక్కసు లౌట ....
సమీర. 4. 22.

2. ఉక్కిడు, మూఱ్ఱుడు, బుద్ధిహీనుడు.

ఉ. అక్కట వాసుదేవువను పాదరిణిబునఁ
జేయరై గి వీ, రెక్కడిబుద్ధిమంతు లని
నిందును నందును లోక మెల్లఁ జేరుక్కున
మ్రగ్గుటన్ దలఁప నొల్ల కపాయము నేని
రట్టె యీ, యుక్కివు లెందును గలరె
యొప్పురువో ధృతరాష్ట్రనందనుల్. భాగ.
ఉద్యో. 4. 20.

3. ఖలుడు, దుష్టుడు.

వ .... భవత్రతృతాపంబున నహుమనకుఁ బరా
భవం బొనరించి నన్ను రక్షింపక తక్కిన
నుక్కివుం డగు నశని పాపనిశ్చయంబున
నావద వచ్చు. భాగ. ఉద్యో. 1. 174.

ఉక్కిన ఎ - ఉక్కన. 1. దగ్గు.

క. ...వశీ, పలితంబు లయ్యె వగరును, దల
యేరును నుక్కినయును దలకొను దెంచెన్.
భార. ఆది. 8. 191.

చ....వగరంపుటూర్పులున్, నిలుపఁగ రాని
యుక్కినయు నెమ్మెయి నెక్కొనుదప్పి
పెంపుఁ జే, వెలుగునఁ జూచుచూపుఁ గల
వృద్ధమహీనురుఁ డమ్మహీశ్వరున్. విక్ర.
2. 155. అం. భా. 2. 126. ('ఉక్కిన
యన' బ్రౌ. పాఠము 'ఉక్కినమన'ముద్రి).

2. శ్వాసబాధ, ఊపిరి పీల్చుకొనునపుడు విడు
చునపుడును గలుగుశ్రమము.

అ. ఉక్కినయును దగ్గుఁబిక్కటిల్లె. భాగ. 6. 61.

ఉక్కిడు - ఉక్కివుడు

(మూఱ్ఱుడు.)

ఉ....ఉక్కిలయి నేర్పు లేక తమిఁచి పయిం
బడి నొచ్చువారు...నిగ్వ. 8. 11.

ఉ. బాలురు మీర లిద్దఁడిభాగము క్రిందును
మీఁదుదిక్కులున్, మూలలు నెంత యక్కొ
లఁది ముందర నిక్క మెఱింగి కాక

యు,క్కిలయి యిట్లు సృష్టివనికిం దమకిం
వఁగ జన్మె. హరి. పూ. 1. 72.

ఉక్కు¹ అ. ౧౩. (క. ఉక్కు.) 1. ఉడుకు; గాలి
లేక తపించు.

(వ్యవ) శరీరము గాలిలేక ఉక్కిపోవుచున్నది.
2. ఊపిరి యాడకుండు.

ఉ. పాడి యెఱుంగవోటు నేఁబట్టిన నుక్కి
చచ్చు ... అతఁడు కూర్చుతపంబననెంత.
చంద్రా. 3. 80.

3. (త. ఉక్కు.) నశించు, చచ్చు.

ద్వి. ఘోరాహవంబునఁ గుంభకర్ణాది, వీరులు
వెక్కుండ్రు విషమవిక్రములు, ఉక్కిరందఱు
విభుఁ డొక్కఁడె చిక్కె, వెక్కిటిరఘు
రాము నితఁ డేమి గెలుచు. రం. రా.
యు. 514 పా. 5 వం.

ఉక్కుఁబట్టు - ఉక్కునట్లు పట్టు, ఊపిరి యాడ
కుండఁ బట్టు.

సీ....ఈతై రి కంకణం బెగయఁ బోఁ బొడవున
తెక్కించి డించి తా నుక్కుఁబట్టు. చంద్రా.
2. 77.

సీ. ఒకవేళ వానల నుపహతి నొందించు నొకవేళ
రంధ్రంబు లుక్కుఁబట్టు. భాగ. 7. 199.

ఉక్కు² వి. (నం. ఉక్కు-బలము. త. ఉరుక్కు.
క. ఉరుక్కు.) 1. ప్రకాశము; బలము.

చ. చక్కనగుమనిన రక్కసుఁ, డక్కజముగఁ
బెరిగి వచ్చి యయ్యనిలఱ నీ,యుక్కుమ
వీరముఁ జూచెదఁ, జిక్కన నిలు మనుచుఁ
గడువిబృథించి వడిక. భార. ఆది. 8 208.

గీ....ఉక్కులావును నంతంత తెక్కు డయ్యె.
భార. విరా. 5. 184.

2. వేగము, వడి.

ఉ....వే, రుక్కున నేఱు నిక్కిచన నొక్కఁడు
వంకలు నొక్క శక్తుఁడే. పాండు. 5. 218.

3. మదము, గర్విము, పొగరు.

గీ. పాండుపుత్రులమాత్రకు భయము నాకు.
నెక్కడిది వ్రేల్చిడిన వారియుక్కు మడఁకు.
భార. ఉద్యో. 4. 218.

క. పెంక్కుండ్రము గల మని యిట్లుక్కునఁ
జొరఁబడుట నీతియునుపాయముఁగా,దక్క

జమగుదై వబలం,బెక్కుడు కాలురన వచ్చునే
యాదవులక. హరి. ఉ. 1. 88.

4. అయస్సారము, కాచి శుభ్రము చేసిన
యినుము.

క. ఉక్కుగద మురారిదెసకు నుక్కునవై చెన్.
హరి. ఉ. 6. 211.

ఉక్కుతునియ-ఉక్కుముక్కవంటివాఁడు, కూ
రుఁడు.

గీ. ద్రౌపదేయులు నానుభద్రానుతుండు, నుక్కు
తునియలు గారె మిమ్ముక్కుమార,వరులఁ
గొని యోర్పువాఁడయి వచ్చు ధర్మ,పుత్రుఁ
డిది నీకుఁజూడంగఁ బోల దెట్లు. భార.
ఉద్యో. 2. 176.

(ఇట్లే ఉక్కుతునుక)

ఉ. గాళకు లాపురీభటశిఖామణు లెక్కటియు
క్కుతున్న లా,భీలతరాళనుల్ చిదిమిపెట్టిన
బంటులు...విజ. వి. 1. 10.

విజ. క్రూరము, ఘోరము,

చ. తరుణులఁ కాంధులకా వెడఁగుఁదాపసులకా
బ్రసవాకుగంబులం, బొరిగొనునట్లు గాదు
ననుఁ బోర జయించుట యన్న నవ్వినా,
శరములు పువ్వులౌట సహజంబులు వారికి
నిన్ను నొంచుచో, గరళముకంటె నుక్కు
లని గ్రక్కున నైదు శరంబు లేసిసన్. శై.
భా. 3. 102.

జ. ఉక్కుడఁగు, ఉక్కుడఁచు, ఉక్కుఱు, ఉక్కు
డు, ఉక్కుమడఁగు, ఉక్కుమడఁచు, ఉక్కు
మిగులు, ఉక్కుక్కు.

ఉక్కుమడఁగు - ఉక్కుడఁగు. (చూ. ఉక్కుమ
డఁచు.)

ఉక్కుమడఁమే న. ౧౩. (✓ఉక్కుమడఁగు) ఉక్కు
డఁగఁజేయు; చంపు.

అ. అని నివాతకవచు లనుదానపుల నాతఁ,
డొక్కరుండ కాఁడె యుక్కుమడఁజె. భార.
విరా. 4. 210.

ఉక్కుమిగులు అ. ౧౩. (✓ఉక్కు²) ప్రబలు, అతిశ
యిల్లు.

క. రెండుబలంబులవారలు,నొండొరువులకంటెఁ
జాల మక్కుమిగిలి యొం,డొండ కడంగుచు

నుజ్జ్వల, చందస్థితి నొప్పిరపుదుజగతీనాథా.
భార. భీష్మ. 1. 138.

(ఇట్లే ఉక్కుమీటు, ఉక్కుమెఱయు.)

సీ...కల్పాంతభైరవాకారులై కూరులై బిరుదు
లందినభటుల్ పెక్కువేలు. గీ. మిక్కుటపు
వీరక దిక్కులఁ బిక్కిటిల్ల, నొక్క మొగిఁ
దన్నఁ గొల్వఁగా నుక్కుమీటి, కదనమున
కాయితంబయి కదలిపోయె, రావణునిమీఁద
మనయనరణ్యనృపతి. ఉ. రా. 3. 159.

ఆ. అనుచు నతని నుడిపి ధనువు మ్రోయించుచు,
నంపగములు వఱప నవ్విభుండు, వానినెల్ల
వింట వడిఁ బాటఁ జదుపుచు, తెక్కనేయ
కుండె నుక్కు మెఱసి. భా. రా. ఆం. 1. 228.

ఉక్కెక్కు అ. శ్రీ. ($\sqrt{\text{ఉక్కు}^2}$) సత్త్వవంతమగు,
దృఢమగు.

ఉ. గ్రక్కున లేచి వాలమున గాఢతరంబుగఁ
జుట్టి పిక్కలు, క్కెక్కఁగఁ ద్రొక్కి నిల్చి
తను వించుక వంచి. కాళ. 4. 74.

ఉక్కెఱ వి. (సం. ఉత్కరికా? ఉపకారికా? త.
ఉక్కారి-ఇది శకటరేఫ మని లాక్షణికులు.
శ. ట. చి. ని. నిర్ధారకప్రయోగము లేదు.
ప్రయోగములం దుభయరేఫములు కనఁబడు
చున్నవి.) బెల్లమును పిండియుఁ గలిపి చేసిన
భక్ష్యవిశేషము.

ప....ఉక్కెరలుఁ జక్కెరలును నేతులుఁ దేనె
తొలలును. కాళి. 7. 185.

క. చక్కెరలొ నిండువెన్నెల, యుక్కెరలొ
యమృతధారలొ యివి యనఁగాఁ, జొక్కిం
చు నెంచఁ దరమా, యక్కొమరునితోక్కుఁ
బల్కు లతిమధురంబుల్. సుద. 2. 125.

సీ. ... ఉక్కెఱయుఁ బక్కెఱయును గుఱు
మాపు ... ఇవి యాదిగాఁగఁ, గొన్ని
తెనుంగుఁ బల్కుల హ్రస్వములమీఁదఁ,
దప్పక బండితా లొప్పుచుండు. అప్ప. 2.
167.

ఉత్త సం. ఎ. ఆ. శ్రీ. ఒకానొకఁడమ్మ.

ఉత్తము సం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. అడుగఁబడినది
(మిత్రాది).

(1 - 35)

శ్లో. అనుక్తేనాపి వక్తవ్యం, సుహృదా హిత
మిచ్ఛతా. (నీతి).

2. చెప్పఁబడినది (వాక్యాది). ఎ. అ. న. 1.
మాట. 2. వాక్యము.

ఉత్తి సం. ఎ. ఆ. శ్రీ. 1. చెప్పట, కథనము. 2.
మాట, పదము. 3. శబ్దశక్తి.

శ్లో. ఏకయోక్త్యా పుష్పవంతాదివాకరనిశాకరా.
అమరము. (చూ. శక్తివాదము. 88 పా.)

4. సరస్వతి.

ఉత్తము సం. ఎ. అ. న. 1. సామవేదము; సామవిశే
షము (స్తోత్రము). 2. ప్రాణము.

శ్లో. ఉత్తేన రహితోఽప్యేష, మృతకః ప్రోచ్య
తే యథా. భాగ. 1. 15. 5.

ఉత్తము సం. ఎ. అ. న. (నీరు, మొ) చల్లుట,
నేచనము.

ఉత్తరము సం. ఎ. అ. వం. మహోక్షము, పెద్ద
యెద్దు.

శ్లో. గోణిం జనేన స్మ నిధాతుముద్భృతామనుక్ష
ణం నోక్షతరః ప్రతీచ్ఛతి. శిఖ. 12. 10.

ఉత్తము సం. ఎ. న్. వం. 1. వృషభము, ఎద్దు. 2.
వృషభమను టషధి.

ఉత్తము సం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. చల్లఁబడినది,
చిలుకరింపఁబడినది. 2. తడువఁబడినది.

ఉత్త సం. ఎ. అ. శ్రీ వంటకుండ.

ఉత్తర్యలము సం. ఎ. అ. వం. భూరి పత్తమను
తృణవిశేషము.

ఉత్తలము సం - ఉత్తర్యలము.

ఉత్తము సం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) ఉత్తయందు వండఁ
బడినది (మాంసాది).

ఉగము ఎ. (సం. యుగం - జన్మము?) ఆయువు.

క. పనుం గనికర మరయక, పూనితిఁగా కట్టియెడ
లఁ బొసఁగునె యేయం, గానమె కాలనియ
మగతి, తో నావేట మునియుగము ద్రుంగిం
చెఁ దుదక. రాఘవ. 1. 25. (రామాయ
ణార్థమున ఉగ మనియు భారతార్థమున
యుగమనియుఁ బదచ్ఛేదము. ప్రయోగాం
తరము లేదు.)

2. (శ. ఉగరిసు) ఆయాసము తాద మున్నగు వానిచే విడుచు నిట్టూర్పు.

చ. ఉగమున నంబ యంచు జను లుల్లములం గడుఁ దల్లడంబులం, బొగులఁగఁ గొన్నిదిక్కులఁ గపోతకపోత సమూహధూమ్రమై, పొగయుచుఁ గొన్నిదిక్కులఁ బ్రభూతశిఖాచయ మంట మింటిపై, నెగయుచు నన్ని లోకములు నేర్చెఁ దదీయతపోగ్ని మిక్కిలిన్. వాల్మీ. 3.4.

ఉగాది ఎ. (నం. యుగాదిః. శ. ఉగాది.) చాంద్రమానసంవత్సరాది, చైత్రమాసము నందలి మొదటి దినము.

ఉగ్గఁగట్టు న. శ్రీ. విగియఁగట్టు.

క. అని రామపాశమున నా,తనినెన్నడు ముగ్గఁగట్టి తక్కినకొనత్రా,దొనరఁగ నులూఖలముతో, జనని వెన న్ముడిచి నిలిపె నదనము నందున్. వి. పు. 7. 185.

ఉగ్గఁబట్టు న. శ్రీ. 1. విగఁబట్టు.

చ. బలితపుఁదావిమానెఁ దలపై నిడి వెండ్రుకలుగ్గఁబట్టి తొ,య్యలిరతనం బొకర్తు తలయంచె ధరాతలవక్షపాణికిన్. రా. వి. 5. 52. ('ఉగ్గఁబెట్టు.' ముద్రి).

2. నిరోధించు.

క. నీ కిష్టం బిది గానీ, నాకాపాపాత్ముఁడెప్పివంబదిలతల్, లేకున్న విడుతుఁ బ్రాణము, నీకై కూడుగ్గఁబట్టి నీలగ్రీవా. కాళ. 3. 101. (చి. ని. ముద్రి-ఉక్కబట్టు. శ. ర. పాతము. కూడుగ్గఁబట్టు-అభోజనముండు)

ఉగ్గడన ఎ. (✓ ఉగ్గడించే - నం. ఉచ్చాటనా.) ప్రకటనము, పైకిఁ జెప్పుట.

తరల. కొడుకునద్దుణ్ణతోటులెల్ల ను గోటిభంగులవోలి ను,గ్గడనసేయుచు సత్యవంతునిఁ గానరే మునులార. భార. ఆర. 7. 289.

ఉగ్గడి ఎ. మేర, మర్యాద.

గీ. గడు వనఁగ మేర యనఁగ మగ్గడియనంగ, నడరు మర్యాద...ఆం. భా. 2. 191.

ఉగ్గడించే న. శ్రీ. (నం ఉచ్చాట్. శ్రీ. ఉగ్గాడ, ఉచ్చాడ. శ. ఉగ్గడిసు, ఉగ్గడిసు,) 1. ప్రకటించు, తెలుపు; చెప్పు.

ఆ. అక్కుమారి చతుర యగుట శిఖండివర్తనము నెడఁ బ్రమాదమున నెఱింగి, యుగ్గడింప నొల్ల కూరక యెఱుఁగని,యదియ పోలె నుండె నాత్మనొచ్చి. భార. ఉద్యో. 4. 374.

క. వగళులలోపలిమాటలు, దగునే వెలి మగ్గడింపఁ దన కేర్పడ నొం,డుగడం బుట్టినఁ బతి విన,నగుఱని చెప్పెడిది గాక యాతని తోడన్. భాగ. విరా. 1. 30.

సీ. హాళి పుట్టించునుద్యక్తుధారసభార లుప్పతిల్లఁ గవిత్వ ముగ్గడించి, రక్తిఁ గల్పించు...కుక. 1. 89.

2. (మంత్రాదులను) ఉచ్చరించు, పఠించు.

చ. అలవర పాలమౌళి విమలాంబుజరాగవివాహ పీఠికాస్థలి వనియించి లాజసముదాయము నన్ శిఖ హోమ మూన్పెను, త్కలిక చెలంగ భూమరవితానము మంత్రము లుగ్గడింపఁగన్. చంద్రి. 3. 73.

ఉ. ...వందిజనంబు ముందటం, జాటుపు లుగ్గడింప...నైష. 4. 126.

3. స్తుతించు, ప్రశంసించు.

గీ. సముచితంబుగఁ గూరలచంద ముగ్గడించి కుడుపుతెఱంగు పుట్టించి పలుకు, నాసు యోధనుతో...భార. ఉద్యో. 3. 212.

ఉ. మానిని భోజనావసరమధ్యమునం గొని యాడ గోస్తనిం, దేనయ సంస్తుతింప విను తింపను మిఁగడ ఖండశర్కరా, పానక ముగ్గడింపఁ బ్రతిపక్షచటూర్తినిస్సరోషర, క్తాన మైననీ యధర మల్గునొ యంచు మదిం దలంకుచున్. నైష. 8. 85.

4. (నాట్యమునందు లయను సూచించు శబ్దములను) పలుకు.

గీ. తొలుత సుతి తోయిల యొసంగఁ దోడ గోరు, వంక తాళము లుగ్గడింపంగ నెమిలి, సకియ నటియింప మరునాట్యశాలలీలఁ, బంతువగఁ బొల్పు కేళిగృహంశరమున. ప్రబంధ. 706. శకాం 3. 21.

ఆ. శ్రీ. ధ్వనించు, మ్రోయు.

చ....తగువిన్నపంబులం, బలుమఱుఁ జేయుచం
దమున బంగరుటండియ లుగ్గడింపఁగన్.
పాండు. 2. 32.

3. ఉగ్గడన.

ఉగ్గడుపు విజ. (నం. ఉత్కటమ్. 3. ఉగ్గడ.) అధి
కము, ఎక్కువ.

క. నదురేయి తీవ్రభానుఁడు, పుడమి వెలసె
ననుతలంపు పుట్టించుచు నుగ్గడు వగు తేజం
బున వెలిఁగెడుఁ గర్జుఁడు బాణరుచులు
గిటికొన దెసలన్. భార. ద్రో. 5. 195.

క. మడుపులనీ రింకించుచు, నెడపడఁ జేయుచుఁ
బ్రవాహ మెట్టిదియైనన్, వడ యొయ్యనఁ
బెనుచుచు నుగ్గడు వయ్యె నిరాఘబలము
క్రమయోగమునన్. హరి. పూ. 8. 52.

చ...ఉగ్గడు వగుమేని కాంతి...విక్ర. 8. 45.

ఉగ్గము వి. (నం. ఉద్గాహః) చేతఁ బట్టుకొనిపోవు
టకు ననుకూలమగునట్లు కుండ మొదలగువాని
మూతికిఁ గట్టెడు త్రాడు.

గీ. హాళికుఁ డొకండు తన్నగరాశ్రయుండు,
చేత నుగ్గంపుఁగుండతోఁ జెర్ల కోల,తోడ...
పరమ. 5. 28.

ద్వి. అకలంకుఁ డగుబాలు నాత్మగేహమున,
నొకచోటఁ బెనుతోల నురిత్రాటఁ జెనఁచి,
కట్టఁబూనిననింత గడ మైననింట, గట్టిగాఁ
గలుగు పగ్గముల నుగ్గముల, ముడుపలేమి
దయాసముద్రుండు కట్టు, వడియె నేమిటఁ
బట్టువడని బ్రహ్మాంబు. అ. మ.క. 1.40పా.
28 పం.

2. తటిమెన పట్టుటకై తా డమరెడుచక్రము.
చ....ఆతని పటుదీప్తిమండలి ముదంబున నుగ్గ
మునం దమర్చి వే, తునియఁగఁ ద్రచ్చె ...
హరి. పూ. 1. 188.

ఉగ్గళింమే న. శ్రీ. అధికముచేయు, గొప్పచేయు.

మ. ఎలదోటా జవరాలి నొక్క తెను నీ వీపూ
వులం గోయుమా, లలనా యంచు శ్రమంబుఁ
బూన్చి పతి లీలాచంచలల్లోచనాం, చలయై
యున్ననవోధ నొక్కతెను జంచత్పంచ
బాణావృతా, నిలముల్ వీవఁగ మగ్గళించె

గుహనాని స్తంద్ర చేతస్కుఁడై . గంధ. 59.
(‘ఉగ్గళించె’ ముద్రి).

సీ...లఘువులక్రింది వెల్ల ను గూడి వెండియు
నొక్కటి గలుపుక యుగ్గళింప. ఆ. నై న
సంఖ్య వృత్తమది గురులఘువుల, సంఖ్య
చందమునకు సంఖ్య యిట్లు, దెలిసి చెప్ప
వలయు దీనివృత్తోద్దిష్ట, మండ్రు ప్రత్య
యజ్ఞ లంబుబాహు. అప్ప. 4. 149. (ఉగ్గ
ళించు - పెద్దదిగాఁ జేయు).

ఉగ్గింమే న. శ్రీ. దట్టముగా నేయు, తఱచుగా
నేయు. (త్రా).

ఉగ్గు¹ వి. చమఁకాలతో రంగరించి విడ్డలకుఁ బెట్టెడు
ఆముదము మొదలగు చమురు.

గీ. పల్మఱును దేటి చిన్ని పాపలకుఁ గులికి,
పువ్వుఁదేనియ నుగ్గులు పోసి పోసి.యయా.
4. 25.

ఉ. పాలడలోనఁ బోసి చమఁకాలు నెయింగిల
కొట్టి కాళ్లపై, కాలకు నుంచి వ్రేల్
నెలవిపై నెడగా నిడి యుగ్గువెట్టి యా, కే
లటు బొజ్జ పైనిమిరి కెంజిగిచేతుల నెత్తి
గట్టురా, చూలి యనుగు సామికిని జోతలు
జోత లటంచుఁ బల్కుచున్. సారంగ. 1.44.

ఉగ్గు² వి. నొక్కు, ముడుత, వంపు.

సీ. మేనియుగ్గులు మాన్చి మెదలక చిత్రరూపము
భంగిఁ బర్యవశాతి నుండె. వా.రా. 4.242.

ఉగ్గువడు - నొక్కవడు, మణఁగు, కుంతితమగు.

క. సిగ్గువడి నిడుదబుడుపుల, బొగ్గువలెం బడిన
వజ్రముం గని సురరా, జగ్గణములతో, దన
ధృతి, యుగ్గువటా వే పితామహునికడ కరి
గెన్. కకు. 1. 209.

ఉగ్గులువాలు-(నూలిపోగు) మెలిపడు(శ ర.)

ఉగ్గు³ వి. (శ. ఉగ్గు) అవ్యక్తవచనము.

ఉ. ఉల్లముఁ జూపుచూపు లన నొల్ల నియుగ్గులు
విచ్చు సిగ్గులున్...కావ్యా. 2. 83.

ఉగ్గలి వి. ఆడుది, స్త్రీ. నిర్వ. 8. 75.

గీ. తిరిగె నింటింట భిక్షాం ప్రదేహి యనుచు,
బాదరాయణుఁ డిశానుపట్టనమున, నొట్టు
పెట్టిన భంగి నేయుగ్గలియును, విలిచి

యొక పట్టెడన్నంబు పెట్టడయ్యె. కాశీ.
7. 185.

ఉగ్ర నం. ఎ. అ. శ్రీ. 1. వచ. వస (వృ. వి.) 2.
యవాని, ఓమము. 3. ధన్యాకము, దనియాలు.

4. ఉగ్రజాతిస్త్రీ. (చూ. ఉగ్రుడు).

ఉగ్రంపశ్యము నం. ఎ. అ. అ. (అ. అ. అ.) క్రూరముగాఁ
జూచునది, క్రూరదృష్టి గలది; భయంకర
మైనది (వ్యాఘ్రాది).

ఉగ్రకాండము నం. ఎ. అ. అ. శ్రీ. కాకర (వృ. వి.).

ఉగ్రగంధ నం. ఎ. అ. శ్రీ. 1. వస (వృ. వి.) 2.
2. ఓమము. 3. అజమోద (ఒకదినుసుఓమము).

ఉగ్రగంధము నం. ఎ. అ. అ. (అ. అ. అ.) గాటయిన
వాసన గలది. ఎ. అ. అ. 1. సంపెంగ (వృ.
వి) 2. కట్టలము, పినగుమ్మడు (వృ. వి.)
3. తెల్లగగ్గెర (వృ. వి.) 4. వెల్లుల్లి (వృ. వి.)
5. ఇంగువ.

ఉగ్రధన్వుడు నం. ఎ. అ. (నో.) భయంకర మైన
విల్లు గలవాడు. ఎ. నో. అ. 1. శివుడు. 2.
ఇంద్రుడు.

ఉగ్రము నం. ఎ. అ. అ. (అ. అ. అ.) 1. క్రూరమైనది,
భయంకర మైనది. (ఉగ్రదృష్టి.)

2. ఉత్కట మైనది, మిక్కుట మైనది. (ఉదా:
ఉగ్రాతపము, ఉగ్రశోకము.)

తీక్షణమైన శక్తి గలది. (ఉదా: ఉగ్రవిషము).

4. శోపించునది, మండిపడునది. 5. దీర్ఘము,
నిడుదయైనది. (ఉదా: ఉగ్రనాసికుడు).

ఎ. అ. అ. 1. శోభాంజనవృక్షము, మునగ
చెట్టు. 2. కేళదేశము, మలయాళము. 3.
రాద్రరసము. 4. 1. వత్సనాభవిషము, వస
నాభి. 2. (జ్యోతి) క్రూరమగు నక్షత్ర పంచ
కము. (పూర్వఫల్గుని, పూర్వాషాఢ, పూర్వ
భాద్రపద, మఘ, భరణి).

ఉగ్రశ్రవసుడు (పుడు) నం. ఎ. నో. అ. మాతుని
కొడుకు, రోమహర్షణుడు.

ఉగ్రసేన నం. ఎ. అ. శ్రీ. అక్రూరునిభార్య.

ఉగ్రసేనుడు నం. ఎ. అ. అ. (అ. అ. అ.) భయంకర
మైన సేనలు గలవాడు. ఎ. అ. అ. 1.

ధృతరాష్ట్రుని పుత్రులలో నొకడు. 2. మధుర
రాజు, కంసునితండ్రి.

ఉగ్రాక్షుడు నం. ఎ. అ. (అ. అ. అ.) ఉగ్ర మైన
కన్నులు గలవాడు. ఎ. అ. అ. శివుడు.

ఉగ్రాణగాడు ఎ. అ. (ఉగ్రాణము + కాడు.) కొట్టు
మీద పెత్తనము గలవాడు. వేణు. 48.

ఉగ్రాణము ఎ. (క. ఉగ్రాణపు. త. ఉక్కిరాణం.)
సామగ్రులుంచెడిగది, కొట్టు.

సీ. నిపుణత రంగమండపములో నారిసి యెల
మినుగ్రాణంపుటిండ్లు చూచి. విప్ర. 5. 6.

జ: ఉగ్రాణగాడు.

ఉగ్రుడు నం. ఎ. అ. అ. 1. శివుడు 2. శక్తి
యునకు శూద్రజాతి భార్యయందుఁ బుట్టిన
సంకీర్ణ జాతివాడు.

ఉచిత — ఉచ్చిత. (శ. ర.) పరమ. 5. 185.

ఉచితము నం. ఎ. అ. అ. (అ. అ. అ.) 1. తగినది, యుక్త
ము. 2. అలవాటువడినది, పరిచితము.

శ్లో. ...భీమాసుఁడోడితోచితః, పపావనాస్వా
దితపూర్వమాశుగః కుతూహలేనేవ మనుష్య
శోడితం. సం. రఘు. 3. 54.

3. తెలియఁ బడినది. 4. మితము, కొలఁది
యిడఁబడినది. 5. ఉంపఁబడినది, వ్యస్తము.

ఉచేకరించే అ. శ్రీ. (✓ఉచుక్కు) ఉచుక్కుమను
(చూ. ఉచుకరింపు).

ఉచేకరింపు ఎ. (✓ఉచేకరించే) ఉచుక్కు మనుట.
మ. అనుచుం బ్రాణవయస్య తెల్పి తనకా
యశ్చాక్షి కేగంటి కెం, పును జంపుం దలవంపు
లోనుచుకరింపుం దొట్టునిట్టూర్పు గుం, పును
....వర్ణ్యక్షితిపాలపాళి పయినింపుల్ నింప
మిన్ చెల్పినన్. చంద్రా. 5. 152.

ఉచేక్కు ఎ. (అనాదరమును విషాదమునుసూచిం
చు) ధ్వన్యనుకరణము.

సీ. తనవిలాసముఁ గనుంగొని నీటు వెట్టెడునూ
నాస్త్రు రతియు నుచుక్కురనఁగ. దశా. 1 57.

ఉ....వాఁ, దాపుపుఁబోడిఁ జూచి విరహోతురుఁ
డై తన సర్వశక్తులుం, జూపియు దాని
గర్వము నుచుక్కులు గాంచి రిరంస మించఁ
గన్. శుక. 3. 188. రా. వి. 1. 78.

జ. ఉచుకరించు, ఉచుకరింపు.

ఉచ్చే ఎ. (శ. ఉచ్చే.) మూత్రము.

ఉచ్చపోయ - మూత్రవిసర్జనము చేయు.

జ. ఉచ్చగిత్త, ఉచ్చబుడ్డ, ఉచ్చమల్లి.

ఉచ్చందము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. మిక్కిలి యుగ్రమైవది. 2. ఆగ్రహము కలది, అతి తోపము గలది. 3. వడి గలది. 4. మిక్కిలి వేడిది.

ఉచ్చంద్రము నం. ఎ. అ. వం. రాత్రియొక్క చివరభాగము, అపరి రాత్రము.

ఉచ్చక్షువు నం. ఎఱ. (న.) 1- పైకెత్తినకన్నులు గలది - పైకి జూచునది. 2. పెఱుకబడిన కన్నులు గలది; గ్రుడ్డిది.

ఉచ్చేగిత్త ఎ. (✓ఉచ్చే) ఆవులమూత్రమును ఆహ్లాదించును వానిని వెంబడించుగిత్త; స్త్రీలోలుడు.

ఉచ్చట నం. ఎ. అ. వ్రీ. 1. దంభము. 2. చర్య. 3. ఒకదినునువెల్లులి (వృ. వి.) 4. గురివెండ (వృ. వి.) 5. చూడాల, వట్టువము సై (వృ. వి.) 6. భూమ్యామలకి, నేలయుసిరిక (వృ. వి.) 7. నాగంముస్త; భద్రముస్త (వృ. వి.).

ఉచ్చతరువు నం. ఎ. ఉ. వం. 1. పొడుగై నచెట్టు. 2. కొబ్బెరిచెట్టు, నారికేళము (వృ. వి.).

ఉచ్చతాళము నం. ఎ. అ. వం. 1. గట్టిగాఁగొట్టు చప్పటలు. 2. పానగోష్ఠి, కల్లుపాక. 3. పొడుగై నతాటిచెట్టు.

ఉచ్చనీచము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. నిమ్నోన్నతము, మెరకపల్లములుగా నున్నది. 2. గొప్పవి కొలఁదివి కలిసియున్నది.

ఉచ్చేబుడ్డ ఎ. (✓ఉచ్చే) 1. మూత్రతోళము. 2. ప్రసవకాలమునందు శిశువుతో వచ్చునీరుతిత్తి. (చి. ని.)

ఉచ్చేమల్లి ఎ. (ఉచ్చే+మల్లి - శ. ఉచ్చేమల్లి) ఎబ్బెరాసియాఁడుది, రోత పుట్టించుస్త్రీ; నగ్నిక.

గీ. బేరజపుగట్టిజంత పాడూరిసంత, చలము సాధించుదిట్ట రోసాలపుట్ట, లోకముల కెల్ల మంచి యల్లుండబూచి, యెంచఁ గల యుచ్చమల్లి యయ్యింతిత్తి. కుక. 3.18.

నీ. ఇచ్చగొండుల కిచ్చి యుచ్చమల్లల కిచ్చి వారక యుల్పించువారి కిచ్చి. విక్ర. 7.124.

వ. హృషీ కేశుండు సమయింపం దలంచి వెంటం దగులునవసరంబునం గోటవి యననొకయు చ్చమల్లి వచ్చి యడ్డపడిన నానగ్నికం జూచి నారాయణుండు మాటుమొగంబువెట్టి. ఉ. హరి. 6. 182.

ద్వి. బద్ధపిక్కలు నంటబలిసినతొడలు, మొద్దుఁ తాదంబులు మూడిగినవేళ్లు, గలుకునల్లని యేను గలిగి దయ్యంబు, మఱిపింపఁ దగు నుచ్చమల్లి చందమునఁ, గనుఁగొన రోతైన కాలతాళికుని, వనిత...ద్వి. హరిశ్చ. ఉత్త. 1092.

ఉచ్చము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. ఉన్నతము, ఎత్తైనది. (ఉదా: ఉచ్చతటి) 2. ఉత్కృష్టము, గొప్పది. (ఉదా: ఉచ్చకులము) 3. మిక్కుటము, పెద్దది. (ఉదా: ఉచ్చభాషణము, ఉచ్చస్వరము, మొ.) ఎ. అ. వం. 1. (జ్యోతి) గ్రహములగతికిఁ గారణమై గ్రహకక్షాభిరమున నుండుజీవభేదము. 2. (జ్యోతి) రాశిచక్రమందు ఆయాగ్రహమున కేర్పడినస్థాన విశేషము. (వ్యతి-నీచము).

ఉచ్చయము నం. ఎ. అ. వం. 1. సమూహము. 2. భువులు మొదలగువానిని తోయుట. 3. నీచి బంధము, పోకముడి. 4. పటికూర్చిననివ్వరి ధాన్యము. 5. అతిశయము, పెంపు. (ఉచ్చయాపచయా. హితో. 8. 133).

ఉచ్చరణము నం. ఎ. అ. న. 1. మీఁదికిఁ బోవుట, ఊర్ధ్వగమనము. 2. వెలికిఁబోవుట, బహిర్గమనము. 3. ఉచ్చరించుట, నోటఁ బలుకుట.

ఉచ్చరించు నం. న. శ్రీ. వాక్రమ్య, పలుకు, చెప్ప.

నీ. ఉచ్చరించితివి విద్యచ్చయంబు నుతింపఁ జాటు ప్రబంధముల్ శతకములును. చంద్ర. వి. 1. 14

ఉచ్చరితము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. మీఁది కెగసినది, పుటమెగసినది. 2. వెలుపలికి పోయినది, బహిర్గతము. 3. ఉచ్చరింపఁబడినది. ఎ. అ. న. పురీషము, మలము.

ఉచ్చరియింమే నం - ఉచ్చరించే.

క. అచ్చట మూన్నాల్లెవ్వరు, వచ్చి కృతస్నాను
లగుచు వనమాలిజపం, బుచ్చరియింతురు
వారు వి,యచ్చరు లరుదందఁ గనుదు
రచ్యుతు నందున్. శ్రీం. మా. 2. 10.

ఉచ్చరిత్ నం. (శ్రీ) మీది కెగయుచున్న, వై
వెడలుచున్న.

ఉచ్చరినము నం. వి. అ. న. 1. కదలుట. 2. వెడ
లుట, పయనమగుట.

ఉచ్చరిము నం. వి. (అ. అ. అ.) చలస్వభావము
కలది. వి. అ. న. మనస్సు.

ఉచ్చరితము నం. వి. (అ. అ. అ.) 1. బయలు
దేటినది. 2. పై కెగసినది. 3. చెరుగఁబడినది.
(ధాన్యము).

ఉచ్చాటనము నం. వి. అ. న. 1. ఉచ్చాటనము,
పెల్ల గించుట. 2. స్వస్థానమును డి లేవఁగొట్టుట.
3. పికారాదులను విడిపించుట.

ఉచ్చాటము నం. వి. అ. వం - ఉచ్చాటనము,

ఉచ్చారకుడు నం. వి. (అ. రిశా. అ.) ఉచ్చరించు
వాడు.

ఉచ్చారణము నం. వి. అ. న. ఉచ్చరించుట, పలు
కుట.

ఉచ్చారణీయము నం - ఉచ్చార్యము.

ఉచ్చారము నం. వి. అ. వం. 1. ఉచ్చరించుట,
పలుకుట. 2. పురీషము, మలము. మను. 4.50.

ఉచ్చారితము నం. వి. (అ. అ. అ.) 1. ఉచ్చరింపఁ
బడినది. 2. పురీషము విడిచినది (జంతువు).

ఉచ్చార్యము నం. వి. (అ. అ. అ.) ఉచ్చరింపఁ
దగినది.

ఉచ్చావచము నం. వి. (అ. అ. అ.) - ఉచ్చ
నీచము.

ఉచ్చి వి. (నం. ఉచ్చైః. శ. శ. ఉచ్చ.) బ్రహ్మ
రంధ్రము, నడితల, సోడు.

సీ. బ్రహ్మరంధ్రాభిధ వరఁగు నుచ్చన...అం.
భా. 2. 145.

ఉచ్చింగటుడు నం. వి. అ. వం. కోవస్వభావము
గల మనుష్యుడు.

ఉచ్చిత - ఉచ్చిత. వి. అలంకము, ఉచ్చై(వృ.వి.)

సీ చెవుల కీతెల్లయుచ్చితకాయ లెంతేసి పారు
టాకులది కుప్పస మిదప్ప. యయా. 1.120.

వ. ఉచ్చితపువ్వులలో నికేసరంబులక్రియభా
సురం బగుపలువరుసయు. భోజరా. 4.19.

ఉచ్చితము నం. వి. (అ. అ. అ.) వైని చిత్తరు
వులు కలది (వస్త్రాది).

శ్లో. ...ఉచ్చితచీనాంకుక, ప్రస్తారస్థగితా.
మాలతీ, రి. 5.

ఉచ్చే' వి. వాగు, పక్షి లోనగువానిని బట్టుటకుఁ
బెట్టు ఉరి.

సీ....ఉచ్చ నా నురి యన నొప్పుచుండు, బడి
బంధనసంజ్ఞ...అం. భా. 2. 293.

గీ. పెంపుడిట్టులఁ గినుకను బెనఁచిపోయి, కొమ్ము
నుచ్చులఁ దగిలించుకొన్న నరిగి, రాజు చూ
డంగఁ జెప్పంగ రానికడిమి, నీటియలఁ
గ్రుమ్మినొంచిరి లేటిమగల. యయా. 2.17.

ఉచ్చే' (దీనికిఁ దఱచు'పోవు మున్నగుగమనార్థక
ధాతువు లనుప్రయుక్తము లగును.) అ. శ్రీ.
(శ. ఉచ్చ, ఉచ్చు.) 1. ఉద్గతమగు, వైకివచ్చు;
అంకురించు.

గీ....కుంభజుండు కోపించి దొడ్డ, నానంజేయ
నమృతస్యనాథుతనయు, నుంము వడిఁగాడి
వీపున నుచ్చిపోయె. భార. భీష్మ. 3. 19.

మ. ...వారి శ్రీపాదతలంబు దూఱఁ గొని
యయ్యెత్తంబు మీఁగాల ని, ముం వేగంబున
నుచ్చిపోయె వెస వాఁడుం జేరెఁ గై కొంట
కున్. భార. మా. 83.

సీ. అన్నంబు కడుపులో నటుగకుండినయప్పు
డుడివోక పులిత్రేన్ను లుచ్చునపుడు. శివధ.
6. 28.

కా. ఆ సర్వేశ్వరు విశ్వరూపమున కత్యాశ్చర్యుఁ
డై హర్ష భా, హృషారంబుల మేనినై, బులక
సస్యం బుచ్చి నర్తింపుచుకా, గాసారప్రభ
వాసవాత్మజుడు....వరాహ. 9. 109.

2. భేదిల్లు, చీలు.

మ....మాయల్ వన్న నేర్పింకఁ తెల్ల దు సూ
నీకని యాసుయోధనునియల్లం బుచ్చిపో
నాడుమీ. భార. ఉద్యో. 3. 97.

న. శ్రీ. భేదించు, చీల్చు.

గి. గొరక మే నుచ్చి ధరఁ గాఁడ శింమువినరె,
లే దస్సక్పాన మనుచుఁ దెల్పెడుననంగ.
మనుచ. 4. 47.

వ. అవ్వీరి వరునారాచాదినానావిధివిశిఖ వ్రాతం
బులు పోతినంఘట్టనంబున మండుచుఁ గరుల
నుచ్చిపోవుచుఁ దేరుల విలుచుచు ... భార.
ద్రో. 2. 18.

చ. ఎలనగ వంకురింప మొగ మెత్తి కనుంగొన
రాదో మేనఁ గ్రొం, బులక లెసంగఁ జై
నొంగి పొంకపుఁజన్మొన లుచ్చిపాటఁ గౌఁ,
గిలి దయ నేయరాదో. సమీర. 2. 115. (ఇట
'ఉచ్చమును' అధ్యాహార్యము) ఉ. రా. 4. 315.

ఉచ్చుచ్చిరే వి. కుక్కను బిలుచుట యందలి శబ్దము
నకు అనుకరితము.

ద్వి. ఉచ్చుచ్చిరే శంకరోచ్చిష్టభోగి, యనియిటు
లెలుఁగించునమ్మాత్ర లోన. బస. పు. 212 పా.
110 పం.

ద్వి. ఉచ్చుచ్చిరే యని యొగిఁ బట్టి మిడిచి. బస.
పు. 243 పా. 946 పం.

ఉచ్చూడ(ల)ము నం. వి. అ. పుం. 1. ధ్వజపటము,
జెండాగుడ్డ. 2. జెండాకు ఉచ్చముఖముగాఁ
గట్టినకుచ్చు.

ఉచ్చైర్జ్వలము నం. వి. అ. న. 1. పెద్దకలకలము,
కోలాహలము. 2. విగ్గరిగా చాటుట.

ఉచ్చైశ్శ్రవము నం. వి. (నో.) 1. నిక్కినచెవులు
గలది. 2-గట్టి గామాటాడినఁ గాని వినలేనిది-
చెవిటిది. వి. నో. పుం. ఇంద్రునిగుట్టము.

ఉచ్చైస్తమము నం. వి. (అ. అ. అ.) 1. మిక్కిలి
యైతైనది. 2. మిక్కిలి గొప్పది.

ఉచ్చైస్తరము నం. వి. (అ. అ. అ.) 1. ఎక్కువ
యైతైనది. 2. ఎక్కువ గొప్పది.

ఉచ్చైస్త్వరము నం. వి. (అ. అ. అ.) పెద్దకంఠ
ధ్వని గలది. వి. అ. పుం. పెద్దకంఠధ్వని.

ఉచ్చన్నము నం. వి. (అ. అ. అ.) అచ్చన్నము,
మఱుఁగుపడినది.

ఉచ్చలనము నం. వి. అ. న - ఉచ్చలనము.

ఉద్బలము నం. వి. (అ. అ. అ.) 1. పైకి ఎగయు
నది. 2. మట్టుమీటి పై ని వ్యాపించునది. 3.
తేలియాడునది.

ఉచ్చలితము నం. వి. (అ. అ. అ.) - ఉచ్చలితము.

ఉచ్చాదనము నం. వి. అ. న. 1. అచ్చాదనము,
కప్పుట. 2. గాఢద్రవ్యములు దేహమునకు అలఁ
దుట. (శ్లో. స్నాపనోచ్చాదనేన. రామా).

ఉచ్చాననుఁడు నం. వి. (అ. అ. అ.) కాననము
నతిక్రమించినవాఁడు, అవిధేయుఁడు.

ఉచ్చాస్త్రము నం. వి. (అ. అ. అ.) కాస్త్రము
నతిక్రమించినది; కాస్త్రవిరుద్ధమైనది.

ఉచ్చింఘనము నం. వి. అ. న. చీఁదుట.

ఉచ్చిఖము నం. వి. (అ. అ. అ.) 1. ఎత్తైనశిఖ
కలది. 2. ఎత్తైనశిఖరము గలది. 3. పైకి
ఎగయు జ్వాలలు కలది, జ్వలించునది (అగ్ని).

ఉచ్చిత్తి నం. వి. అ. స్త్రీ. 1. త్రుంచుట. 2. ప్రేళ్ల
తోఁ జెకలించుట; నిర్మూలము నేయుట. 3.
నశించుఁ జేయుట.

ఉచ్చిన్నము నం. వి. (అ. అ. అ.) 1. విదళితము,
చీల్చఁబడినది. 2. త్రుంపఁబడినది. 3. సమూల
ముగా నాశనము చేయఁబడినది, నిర్మూలించఁ
బడినది.

ఉచ్చిరస్కుఁడు నం. వి. (అ. అ. అ.) - ఉచ్చి
రుఁడు.

ఉచ్చిరుఁడు(రసుఁడు) నం. వి. (నో.) 1. పైకెత్తు
కొనిన శిరస్సు గలవాఁడు. 2. పొడుగై న
వాఁడు. 3. మహిమగలవాఁడు, గొప్పవాఁడు.

ఉచ్చిష్టచాండాలిని నం. వి. అ. స్త్రీ. (తంత్ర)
మాతంగీదేవియొక్క మూర్తిభేదము.

ఉచ్చిష్టము నం. వి. (అ. అ. అ.) భుజింపఁగా
మిగిలినది, ఎంగిలినది. 2. పూర్వము లుపయోగించి
నది, ప్రాతవద్దది. (ఉదా: ఉచ్చిష్టకల్పన) వి.
అ. న. తేనె, మధువు.

ఉచ్చిష్టమోదనము నం. వి. అ. న. నిక్థకము, మై
నము.

ఉచ్చిష్టుఁడు నం. వి. (అ. అ. అ.) అన్నముభుజిం
చినపిదప ప్రజాశనాది కుడ్డి చేసికొనని వాఁడు.
శ్లో న చోచ్చిష్టః క్వచిద్వ్యతేన్. మను, 2. 58.

ఉచ్చిర్షకము నం. వి. (అ. ద్వి. అ.) తంపైకెత్తు
కొన్నది. వి. అ. న. 1. తలగడ. 2. శిరఃప్రదే
శము. మను. 3. 89.

ఉచ్చుష్కము సం. విజ. (అ. అ. అ.) ఎండినది; ఇంకినది.

ఉచ్చానము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఉబ్బినది, వాచినది. 2. బలినది. 3. ఎత్తైనది. ఎ. అ. న. 1. బలుపు. 2. పొంగుట; వాచుట. 3. ఉన్నతి. ఎత్తు.

ఉచ్చంఖలము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. బంధన రహితము, కట్టు లేనిది. 2. నిరంకుశము, స్వేచ్ఛగా వర్తించునది; పద్ధతి గాని క్రమము గాని లేనిది.

ఉచ్చేత్త సం. విజ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) 1. తుంచువాడు. 2. చీల్చువాడు. 3. సమూలముగా నాశనము చేయువాడు.

ఉచ్చేదనము సం. ఎ. అ. న. - ఉచ్చేదము.

ఉచ్చేధనీయము సం - ఉచ్చేద్యము.

ఉచ్చేదము సం. ఎ. అ. అ. 1. చేదించుట, త్రుంచుట. 2. సమూలముగా నాశనముచేయుట. 3. మొదలంట పెల్లగించుట.

ఉచ్చేది సం. విజ. (న. నీ. న.) 1. త్రుంచువాడు. 2. సమూలముగా నాశము నేయువాడు.

ఉచ్చేదిమ్ సం. న. శ్రీ. 1. త్రుంచు. 2. పోగొట్టు, నశింపజేయు.

మ. చిగురాకుల్ దమకంఠి దోషముల నుచ్చేదింపఁగాఁ జాల మెందుగతిన్ వ్రాలి...చిత్రభా. 2. 100.

(ఉచ్చేదకుడు మొదలగునవి చేదికుడు మొదలగు వానివలె గ్రహించునది.

ఉచ్చేద్యము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. త్రుంపఁ దగినది. 2. నశింపజేయఁ దగినది.

ఉచ్చేషణము సం. ఎ. అ. న. ఉచ్చిష్టపదార్థము, ఎంగిలి.

ఉచ్చేషణము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఎండించునది; ఇంకించునది. 2. తపింపజేయునది. ఎ. అ. న. 1. ఎండుట; ఇంకుట. 2. తపించుట. 3. ఎండించుట; ఇంకించుట. 4. తపింపజేయుట.

ఉచ్చయము సం. ఎ. అ. న. 1. ఎత్తు. 2. గొప్ప తనము.

ఉచ్చయము సం. ఎ. అ. అ. 1. ఎత్తు. 2. గొప్ప తనము. 4. (గ్రహదులు) ఉదయించుట. 4. అతిశయము, పెంపు.

ఉచ్చయి సం - ఉచ్చాయి.

ఉచ్చాయము సం - ఉచ్చయము.

ఉచ్చాయి సం. విజ. (న. నీ. న.) 1. పొడుగైనది. 2. గొప్పది.

ఉచ్చావణము సం. ఎ. అ. న. గట్టిగా వినిపించుట, గట్టిగాఁ జెప్పుట.

ఉచ్చితము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. పయికెత్తఁ బడినది. 2. ఉన్నతము, మీదికిఁ బోయినది. 3. గొప్పది. 4. పుట్టినది. 5. పెరిగినది.

ఉచ్చితి సం. ఎ. అ. శ్రీ. - ఉచ్చయము.

ఉచ్చననము సం. ఎ. అ. న. 1. ఊర్పుట, ఊపిరి విడుచుట. 2. ఊపిరి లోనికిఁ గొనుట. 3. సడలుట, వదులగుట. (నీవీబంధోచ్చననమ్' మాలతీ. 2. 5.)

(ఉచ్చస్థిత, మొ. రూపములు శ్వస్థిత, మొ. వానివలె గ్రహించునది.

ఉచ్చస్థితము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఊపిరి లోనికిఁ గొనినది. 2. ఊర్చినది, ఊపిరి విడిచినది. 3. వికసించినది, విరిసినది. 4. సంతోషించినది. 5. ఆకాయుక్తము.

శ్లో ధర్మేణాపి పదం శర్మే కారితే పార్వతీం ప్రతి. పూర్వాపరాధభీతస్య కామసోఽచ్చస్థితం మనః. సం. కు. సం 6. 14.

6. ఊటవొందినది, ఓదార్చబడినది. 7. చెదరినది.

శ్లో. ఇదముచ్చస్థితకాలకం ముఖం. సం. రఘు. 8. 55.

ఎ. అ. న. 1. ఊపిరి. 2. ఊపిరి విడుచుట. 3. నిట్టూర్పు విడుచుట. 4. ప్రాణము. 5. వదులగుట. 6. వికసించుట.

ఉచ్చాస్యము సం. ఎ. అ. అ. 1. అంతర్ముఖశ్వాసము, ఊర్పు లోపలికిఁ గొనుట; లోపలికిఁ బీల్చుగాలి. 2. బహిర్ముఖశ్వాసము, ఊర్పు వెలికిఁ బుచ్చుట; వైకి విడిచినయూపిరి.

'ముఖోచ్చాస్యగంధం' విక్రమో. 4. 22.

శ్లో. ఉచ్చాస్యసం సమధికతరోచ్చాస్యసినా
దూరవర్తి. మేఘ. 2. 39.

3. నిట్టూర్పు. 4. ప్రాణము, జీవనము. 5. ఊ
ట. 6. పరిచ్ఛేదము, గ్రంథభాగము.

ఉచ్చాస్యసి సం. విజ. (న. నీ. న్.) 1. ఊపిరి
తోపలికి గొనువాడు. 2. ఊపిరిపైకి విరుచు
వాడు. ఊర్ధ్వశ్వాసము గలవాడు, చాపునకు
సిద్ధముగా నున్నవాడు. 4. నిట్టూర్పు విడుచు
వాడు. 5. వెలికిబోయినది. సం. కు. సం. 7. 82

ఉజ్జగింపే న. ౨౩. (✓ఉజ్జనము) ఉజ్జగిల్లఁజేయు.

1. విడుచు, విసర్జించు, త్యజించు.

గీ. లజ్జ పాటించి మదివెట యుజ్జగించి, రయము
మెటయ నప్పించాలరాజసుతుడు. భార.
శల్య. 1. 320.

ఉ. ఆమహనీయచాపమున నర్జునుడర్ప మడంచి
నేడు సం, గ్రామము నుజ్జగించెర నకంటకసు
స్థితి గల్గి మేటివై. భార. కర్ణ. 1. 234.
(సమాప్తి నొందును గనుక విడుతు నని
భావము.)

2. పోగొట్టు.

నీ. వేరు వెల్లకి కాయ గూర పం డనికోరి కుద
రాగ్ని గాడ్చుచే నుజ్జగించు. పాండు. 2. 29.

3. త్రోసివేయు, నిరసించు.

క. కమలముల నుజ్జగించుం, గుముదంబుల బుజ్జ
గించుఁ గొనుచూపులు పున్నమచందమామ
వెలుగుల, కొమ రంతయుఁ బుడికిపుచ్చు
కొనఁబోలుఁ జూపి. విజ. వి. 1. 133. (ఇట
బాపమ్యద్యోతకము.)

ఉజ్జగింపు వి. (✓ఉజ్జగింపే.) విసర్జనము, విడుపు.

నీ. ఉజ్జన మనఁగను నుజ్జగిం పనఁగను విడియన
విడు పనవిడుదల యన. ఆం. భా. 2. 178.

ఉజ్జగిల్లు(లు) అ. ౨౩. (✓ఉజ్జనము.) తొలఁగు,
పోవు.

నీ. గంజాయి దినఁగి మత్కంతచేసిననాడలజ్జా
భిమానంబు బుజ్జగిల్లె. శివరా. 3. 62.

ఉ...చ్చాపర ముజ్జగిల్లుతటి...పాండు. 3. 186.

ఉ...చం, చజ్జరకాహికంచుకముచాయమడుం
గుల నొత్తెఁ జెమ్మనీ, రుజ్జగిలక. నుమచ.
5. 57.

ఉజ్జనచే(నే)యు న. ౨౩ (ఉజ్జనము + చేయు.)
విడుచు.

నీ. సంధ్యాభివందనశ్రద్ధ యుజ్జననేయు గీత
వాద్యవివోదకేలిందగులు. కాశీ. 4. 81.

ఉజ్జేనము వి. (సం. ఉజ్జనమ్.) త్యజించుట, విడు
చుట.

నీ ఉజ్జన మనఁగను నుజ్జగిం పనఁగను విడియన
విడుపన విడుదల యన. ఆం. భా. 2. 178.

గీ. అనిన నానకారంబు నుజ్జనమొనర్చి, యక్తు
మారుడు' సేమిరా'యనుచు నుండె. విక్ర.

3. 112. (ఉజ్జనమొనర్చి-ఉజ్జగించి)

జ: ఉజ్జగించు, ఉజ్జగింపు, ఉజ్జగిల్లు, ఉజ్జనచేయు.

ఉజ్జని-ఉజ్జేని. వి. (సం. ఉజ్జయినీ. ౨౪, ఉజ్జనీ.)
ఉజ్జయిని.

గీ....వీఁ దేలునుజ్జనివీటియందు. నై ష. 5. 88.

మ....కా నేఁగె నుజ్జనికిఁ సమ్మతిఁ కాదుకం
బు వలనన్ సంతోషితస్వాంతు. దై. విక్ర.
2. 48.

ఉజ్జయిని సం. వి. శి. వ్రే. ఒకనగరము, అవంతి.
(ఇది మాళవదేశమందలిది. విక్రమాదిత్యుని
రాజధాని. మోక్షదాయక సప్తనగరములలో
నొకటి. వాచస్పత్యాదినిఘంటువులలో 'ఉజ్జ
యిని' అను రూపముగూడఁగలదు.)

ఉజ్జయింపే న. ౨౩. (ఉహించు. (శ. ర. చి. ని.)
జ: ఉజ్జయింపు.

ఉజ్జయింపు వి. (✓ఉజ్జయింపే) ఊహ. (ప్రౌ.)

ఉజ్జాననము సం. వి. అ. న. వధము, చంపుట.

ఉజ్జి-ఉద్ది. (ప్రౌ. చి. ని.-'ఉజ్జీ' అనివాడుక.)

ఉజ్జిప్రము సం. విజ. (అ. అ. అ.) వాసనచూచునది.

ఉజ్జీవకుడు సం. విజ. (అ. విశా. అ.) 1. జీవింపఁ
జేయువాడు. 2. జీవించువాడు.

ఉజ్జీవనము సం. వి. అ. న. 1. బ్రతుకుట. 2. బ్రతి
కించుట.

ఉజ్జీవి సం. విజ. (న. నీ. న్.)-ఉజ్జీవకుడు.

ఉజ్జీవింపే సం. అ. ౨౩. బ్రతుకు.

వ. గుజ్జలేమాపులపజ్జల నుజ్జీవించు గొజ్జంగ
యారంబుల నంటుగోరంటలతో...ఉ. రా.
6. 24.

(‘ఉజ్జీవత్’ మొదలగురూపములు ‘జీవత్’ మొదలగు వానివలె గ్రహించునది.)

ఉష్ణవక్తలు ఏ. (క. ఉజ్జకల్లు.) గోడలు మొదలగు వానిని నునుపుచేయుటకు రాచురాయి—త్రౌ. (ఇది అగ్నిపర్వతములనుండి వెడలఁగ్రక్కఁబడును)

ఉజ్జృంభ నం. ఏ. అ. ప్రే. 1. ఆపులించుట; ఆపులింత. 2. వికసించుట. 3. అతిశయము.

ఉజ్జృంభణము నం. ఏ. అ. న. — ఉజ్జృంభ.

ఉజ్జృంభము నం. ఏ. అ. (అ. అ. అ.) 1. వికసించినది. 2. ఆపులించినది. 3. విజృంభించినది. ఏ. అ. న. 1. వికాసము, విరియుట. 2. వీడలువాలుట, బ్రద్దలువాలుట. 3. ఆపులింత. 4. విజృంభణము

ఉజ్జృంభించే నం. అ. క్రీ. విజృంభించు, చెలరేగు. కా. ...నీజాహప్రకాపంబు ని,స్సీమంజే నొక కొంతనే పిచట నుజ్జృంభింపరాఁజేయుమా. హం. 7. 63.

(‘ఉజ్జృంభకుఁడు’ మొదలగునవి ‘జృంభకుఁడు’ మొదలగువానివలె గ్రహించునది.)

ఉజ్జృంభితము నం. ఏ. అ. (అ. అ. అ.) 1. వికసించినది, విరిసినది. 2. విజృంభించినది. ఏ. అ. న. 1. ఆపులింత. 2. చేష్ట.

ఉజ్జేని—ఉజ్జేని.

ఉ. ... ఉ,జ్జేనికిఁ జేరఁ బోవుటయుఁజెప్పి ... దశకు. 3. 59.

ఉజ్జ్వలనము నం. ఏ. అ. న. 1. ప్రకాశించుట. 2. జ్వలించుట, మండుట.

ఉజ్జ్వలము నం. ఏ. అ. (అ. అ. అ.) 1. జ్వలించునది; ప్రకాశించునది. 2. వికాసి, విరియునది. 3. ఉచ్చృంఖలము, అడ్డులేనిది. (శ్లో: స్వాతంత్ర్యముజ్జ్వలమవాప కరేణురాజః. శిశు. 5. 48.) 4. సహితము, కూడినది. (శ్లో: హింగూజ్జ్వలా తీరకభద్రముస్తా వచాయాగ్రంథిస్సగుడా చ కుంతీ. మృచ్చ. 8. 18. ప్రాకృతచ్ఛాయ.) ఏ. అ. న. శృంగారరసము, న. బంగారు.

(‘ఉజ్జ్వలత్, ఉజ్జ్వలకుఁడు’ మొదలగునవి ‘జ్వలత్, జ్వలకుఁడు’ మొదలగువానివలె గ్రహించునది.)

ఉజ్జ్వలితము నం. ఏ. అ. (అ. అ. అ.) 1. జ్వలించినది. 2. ప్రకాశించినది. 3. జ్వలింపఁజేయఁబడినది. 4. ప్రకాశింపఁజేయఁబడినది.

ఉజ్జ్వకుఁడు నం. ఏ. అ. (అ. జ్జికా. అ.) విడుచువాఁడు.

ఉజ్జ్వత్ నం. శత్ర. విడుచుచున్న.

ఉజ్జ్వనము నం. ఏ. అ. న. విడుపు.

ఉజ్జ్వనీయము నం. — ఉజ్జ్వితవ్యము.

ఉజ్జ్వము నం. ఏ. అ. (అ. ఈ. అ.) విడుచునది, త్యజించునది. (సమాసాంతమునందే యుండును ఉదా: కర్మోజ్జ్వకుఁడు — కర్మమును విడిచినవాఁడు.)

ఉజ్జ్వ నం. ఏ. అ. (నో. నీ నో.) — ఉజ్జ్వకుఁడు. (సమాసాంతమందే యుండును, ఉదా: కర్మోజ్జ్వనముజ్జ్వ.)

ఉజ్జ్విత నం. ఏ. అ. (ఋ. క్రీ. ఋ.) విడుచువాఁడు.

ఉజ్జ్వితము నం. ఏ. అ. (అ. అ. అ.) విడువఁబడినది.

ఉజ్జ్వితవ్యము నం. ఏ. అ. (అ. అ. అ.) విడువఁ దగినది.

ఉజ్జ్వమానము నం. ఏ. అ. (అ. అ. అ.) విడువఁబడుచున్నది.

ఉజ్జ్వము నం. — ఉజ్జ్వితవ్యము.

ఉటంకము ఏ. సంగ్రహము (త్రౌ).

జ. ఉటంకించు.

ఉటంకి — ఉటంకు. ఏ. అ. నీచుఁడు, హీనుఁడు.

(‘చౌరవ గలవాఁడు’ అని. క. ర.)

ఉ. ఓరియుంటికి యీవికసితోత్పలగంధిని మారు నింటిని, గారపుఁబూజవారువముఁ గారు మెఱుంగులలోని తేట నా, కూరిమిపట్టి నిట్టి నసగూఁటితనంబున జేలువెట్టి తౌ, రౌర గడింప నన్ను వినవా మఱి యిప్పురిలోని తక్కరిన్. విప్ర. 4. 25.

ఉటంకించే న. క్రీ. (✓ఉటంకము) సంగ్రహముగా చెప్పు; చెప్పు. (త్రౌ. చిన్నయసూరిధాతు మాల).

ఉటంకు — ఉటంకి.

నీ. పేరుతోఁ దగినట్టి యూర లేని యుటంకు పరుల బుద్ధులకుఁ జొప్పదనిమంతు. గీ ... ఎంచఁ గల యుచ్చమల్లి యయ్యింతిత్తి. కుక. 8. 18.

ఉ. నింగిఁ బొరల్క వేరజ మునింగి నిరంగనిసేవ
చేసి యా, పొంగలిముద్ద మ్రింగి విధువుష్క
రిణీజల మాని మానితో, త్తుంగతరో త్తమోప
వనిఁదూటి నిరంగములోన నున్నవాఁ, డుం
గనునా యుటంకు టకటొంకుపురంబుల
కాపురంబులకా. పాంచాలి. 1. 21.

ఉటజము నం. వి. త. పుం. న (పూరితోఁ గాని
అకులతోఁ గాని కట్టినది.) అకుటిల్లు, పర్ణకాల.

ఉటము నం. వి. త. న. 1. అకు. 2. గడ్డి.

ఉట్టంకించే నం. న. శ్రీ. స్తుతించు పొగడు.

క. పంకజగర్భుండై నను, శంకామతి నుండుఁ
బొగడఁజాలక నే నుట్టంకింపఁ గలనె సక
లా, లంకారము తత్రప్తాపలంక మహికా.
నీతావి. 1. 127.

ఉట్టాడు - ఊటాడు.

(త్వరపడు)

మ. బొమ లెక్కించిన విల్లు వంచు నునుఁజూపుల్
చంచలాచంచల, క్రమరేఖా నిగిడింప కాత
విశిఖాఘంబుల్ మెయి న్నించు నె, య్యము
నం బల్కఁగ నల్క మీటి చటులజ్యాఘోష
ముం జేయు న, య్యమప్రపాపొంది రితిశ్య
రుండు హరు బిట్టోడింప నుట్టాడుచున్.
పాండు, 1. 189.

ఉట్టి వి. (శ. ఉట్టి.) కుండలు మొదలగునవివ్రేలాడఁ
గట్టుట కల్గినచిక్కము, శిశ్యము.

మత్త....తా, నుట్టి యందక తోట్లఁ మీటలు
నొక్క ప్రోవిడి యెక్కి చే, వెట్టఁ జాలక
కుండక్రిందొక పెద్దమూటొనరించిమీ, పట్టి
మీఁగడ పాలుఁ జేరలఁ బట్టి క్రావెఁదలో
దరి. కాగ. 10 పూ. 810.

సా: కలిఁ బోయ నుట్లవంకఁ జూచుట - అన్న
ములో కలి పోసినను పెరుగుపోయు నను
అశచే నుట్ల వంక చూచుట.

గీ. ఇంగితవిచార మాత్యలో నించు కయిన,
నూహనేయక కలిఁబోయ నుట్లవంకఁ, జూచు
చుండెద రజ్జు లీజోడియందు. యమలిం. 65.

నీ. భిక్షుదులెంతచెప్పిన నిచ్చగించెనే కాలికుఁ
డగు శిశుపాలకుండు. గీ. కొట్టకుండఁగ

ధూర్తుల నట్టి కాంతి, కాలి మేటిఁ దుంకలు
తటిమిరాఁగ, నొదిఁగి చూచెడు కలిఁబోయ
నుట్లదిక్కు. సి. నారసిం. 89.

ఉట్టికట్టుకొని వ్రేలాడెదవా - చావు లేక స్థిర
ముగా నుండువా.

ద్వి. వినుము హరిశ్చంద్రవిభుఁడు ...., వెట్టన
సత్యంబు నెఱపెద ననుచు, నుట్టిగట్టుక
వ్రేలుచున్నాఁడు ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. 1760.
(ఇట'దృఢప్రతిజ్ఞఁడై యున్నా'డనిభావము)
జ. ఉట్టిచీల.

ఉట్టిచీల వి. (✓ఉట్టి) సందులో చొప్పించి యవ
తలిమొదను వెడల్పుగాఁ గొట్టినచీల. (త్రౌ).

ఉట్టిపడు త. శ్రీ. (✓ఉట్టు) 1. కాటు, ప్రవించు;
పై కివచ్చు.

నీ. అత్యంతగాఢదంతాగ్రపీడనమునఁ దొట్ట వా
తెఱ నెత్తు రుట్టిపడఁగ. నైష. 7. 46.

చ....జీవకళ యుట్టిపడక శివప్రవాసినట్టియా,
చెలువున కాభిముఖ్యము భజింపఁ దలంకెను
దాను బోటియున్. ప్రభా. 1. 188.

నీ. బ్రహ్మతేజం బుట్టిపడు నెమ్మొగముశివి
రాకాళకాంక్ష గౌరవముఁ దెల్పు. పె. శకుం. 2. 58.

2. తలఁపనితలంపుగాఁ గలుగు, హతాత్తుగాఁ
గలుగు; కలుగు.

(రాజునకు కిరాతలక్షణము కలుగుట,)

నీ. మాణిక్యమకుటంబు మాటి మస్తమునందు
బట్టి యీఁకలనెట్టె ముట్టిపడియె. ఘటికా. 1. 153.

క. పెట్టి వెనువెనుక కటు చని, యట్టిటు భయచ
పలచేమ్మలై యరుగుచుఁ గ, నప్పట్టెడి యా
కాలురఁ గృప, యుట్టిపడఁగఁ జూచి నృపతి
యొయ్యన నగుచున్. కళా. 6. 159.

3. శీఘ్రముగా వచ్చు. వెంటనేవచ్చు.

గీ. చట్టుపలఁ బుట్టులే గాడ్పుకొట్టునకును, ...
తొట్టుతొట్టునఁదారక బిట్టు దుల్లఁ, బిట్ట
దొర కారికట్టడ కుట్టిపడియె. బహు. 3. 3.

ఆ. అని ప్రయాణ మిటకు వపుడె యంతయు
సమ, కూర్చి యతని వీడుకొంటి నమ్మ, కొని

ఫలించె నీడతోరిక లని పొంగి, బాల యిటకు
నుట్టి పడితి నమ్మ. చమ. 8. 68.

ఉట్టిపడ్డట్టు — ఊడిపడ్డట్టు, హాశాత్తుగా.

గీ. ఉట్టిపడ్డట్టు యోగిని యోర్తు వచ్చి, బీల నా
రాజశేఖరుమోల నిలిచి. రాజ. చ. 2.94.

ఉట్టు! అ. శ్రీ. (క. పుట్టు, పుట్టు.) 1. పుట్టు,
కలుగు.

చ. అలమిననిద్రఁ జొక్కుచెడి యంతన మేల్కొని
కాళికుండు పే, రెలుఁగన సారెకుం బిలువ
నించువెఱుం బరకీయ గావునం, బలుకక
యుండె నందులకు భావమునం గన లుట్టి
మేలువారీ, కెళవులఁ బూని ముక్కు దటి
గెన్ రుధిరంబు బోరునన్. వేం. పంచ. 1.
276.

ఉ....మర్దలప్రముఖ తూర్వీకవంబులు నిండ
నేర్పునన్, సుందరు లాటపాటల వినోదము
సూపిరి తీపు లుట్టఁగన్. ద్వా. 7. 28.

2. కాలు, ప్రవించు.

అ. ఆర్చి నెత్తురుట్ట నమ్మస్తకము వట్టి, కొని
యతం దుదాత్తఘోంఘంగి. భార. ద్రో. 5.
205.

గీ. మొదలఁ నేనియ లుట్టునంభోరుహాక్షి, ముద్దు
పల్కులు శ్రుతిపుటంబుల భుజించి, పిదప
భుజియింపఁ దొడఁగిరి త్రిదళవరులు, దైత్యు
లును దభ్యమిథ్యాసుధారసములు. హర. 6.
121.

జ. ఉట్టి పడు.

ఉట్టు! ఎ. ఉప్పు పండఁ దగిననేల (ప్రౌ).

ఉట్టవడియము ఎ. ఒకవిధమగు వడియము.

క. గుడిమింగెడువానికి తో, నడరెడువే ల్పుట్ర
వడియ మగుఁ గద తలఁపక. అచ్చ. రా.
సుం. 155.

ద్వి. పతెంచితే నేమి యిప్పుడే జముని, చాతికి
నిను నుట్టవడియం బొనర్తు. రం. రా. కిష్కిం. 211
పా 8 పం.

ఉట్లబొద్ది ఎ. ఒకానొకచెట్టు (క. ర.).

ఉతాడి ఎఱ. గొప్పది, ఎత్తైనది. (క. ర.) ఎ. పొడు
గు. (చి. ని.)

ఉడాయించు హిం. అ. శ్రీ. పాటిపోవు.

జ. ఉడాయంపు.

ఉడాయంపు ఎ. (√ఉడాయించు) 1. పాటిపోవుట.

2. మల్ల బంధవిశేషము.

వ....చొరవనేర్పులును నుడాయంపువితంబును
...మల్ల పు. 8. 69.

ఉడికించు న. శ్రీ. (√ఉడుకు) ఉడుకునట్లుచేయు.

ఉడికిల్లు(లు) అ. శ్రీ. (√ఉడుకు.) ఉడుకు, తపించు.
(చి. ని. క. ర. ప్రౌ.)

ఉడిగపుఁగతై ఎ. (ఉడిగము + క తై - క. ఉడిగతై.)
నేవకురాలు, దాసి.

గీ. అ న్నగేంద్రునికిని గిరీటార్పణకరి, యైన
యుడిగంపుఁగతై మధ్యాహ్నలక్ష్మి. కళా.
5. 179.

ఉడిగము — ఊడిగము.

(నేవ, పరిచర్య.)

చ. పుడమి సమస్తవర్ణ ములపొల్తుల నీలుపు
దప్పి లంజెలై, పడిచి గడింతు రర్థములు
బ్రాహ్మణ భూవరవై శ్యజాతిచే, నుడిగము
గొంచు గర్వమున నుందురు కూద్రులు సత్య
కౌచముల్, పొడవడఁగుం గలిం బరిసిపోవు
మహత్త్వము దేవకోటికి. వరాహ. 9. 128.

నీ. పతి పిల్వఁబంచిన పని యేమి యని వచ్చి
చెప్పినయుడిగంబు నేయ వలయు. కాశీ.
2. 75.

ద్వి. ఓరి నాపంచినయుడిగ మేమైనఁ, గోరి
నేయుచు నొటగొడ్డెంబు లేక, కొలిచెదవేని
యీగోచితాఁపనికి, వలసినధన మంతవట్టును
నిచ్చి, బంటుగా నేలుదు .... ద్వి. హరిశ్చ.
ఉ. 1408.

(నమ్రత, అడఁకువ)

ఉ. కాలికిఁ గేలు సాచి యుడిగంబున మ్రొక్కు
ము రాచమిన్న యి,ల్లానికి ... అచ్చ. రా.
యు. 469.

ఎఱ. పరిచారకుఁడు, నేవకుడు.

నీ. ఉడిగము చాకిరి యూడిగం బనఁగను దాన
దాస్యములుగూఁ దనరుచుండు. అం. భా.
2. 288.

జ. ఉడిగపుఁగతై.

ఉడిగి(వి)ంమే - ఉడుచే, ఉడుపు! న. ౨౩.

(✓ఉడుగు)- ఉడుగఁజేయు-

(మానిపించు, ఆచు.)

క. ఉడిగింతును సర్పయాగ మోడకుఁ డింకన్.

భార. ఆది. 2. 221.

ఉ...మహో, ర్వీనున సర్పయాగ ముడివింపుము

కాపుము సర్పసంహతిఁ. భార. ఆది. 2. 230.

(అణచు.)

ఉ.... వాని నెల్లఁ గ్రక్కించెద నీమథాంధ్య

ముడిగించెద నిప్పుడ కాలుప్రోలి కేఁగించెద

...భార. ఆది. 6. 294.

సీ. దైత్యు లుద్దండించి దండశంకులకత్తు లిగి

డించి రుడిగించె నింద్రసుతుఁడు. హం. 7. 164.

ఉ. వింతయె కాముశక్తి యుడివింపఁగ శక్యమె

యెట్టివారికిన్. భార. ఆది. 7. 58.

ఉడిపుమ్మే న. ౨౩. (✓ ఉడివోపు.) ఉడివోవఁ
జేయు.

(భంగపఱచు, పోగొట్టు.)

గీ. మునుపటి పతివ్రతలు మహామూర్ఖ చిత్తు,

లైనదుర్జను లతిఘోసూనసాయ, కాస్త్ర

జర్ఘరితాత్ములై యాసపడిన, మాన ముడి

పుచ్చుకొనించే మచ్చెకంటి. హంస. 1.

127.

ఉడివోపు ల. ౨౩. (ఉడిగి + వోపు) ఉడిగివోపు,
విచ్చిన్నమగు; నశించు.

సీ. లేవయ్యె స్వాహాస్వధావషట్కారంబు లుడి

వోయెఁ ద్రేతాగ్నిహోత్రవిధులు. కాశీ.

1. 127.

సీ. అన్నంబు కడుపులో నటుగకుండినయప్పు

డుడివోక పులితేన్ను లుచ్చనపుడు శివధ.

6. 26.

సీ. ఉడివోనిమిమ్ము లీనెడుపేరు లిగుదెస నిరు

దెసఁ గమలబంధురకరంబు. వసు. 1. 6.

ఉడుంబరము నం - ఉడుంబరము.

ఉడుఁగోఁత ల. (ఉడుగు + గోఁత)-పాదులు మొద

లగునవి కాపు ఉడిగెడితఱిని కోనెడుగోఁత -

చివరగోఁత.

ఉదా: మిరపచేను ఉడుఁగోఁతకు వచ్చినది.

(వ్యవ) ఉడుఁగోఁతపిందె - చివరకాపుపిందె.

నిస్సారపుపిందె. ('ఉడుఁబోతుపిందె' అని.

శ. ర.)

ఉడుక - ఉడుక్క.

చ. తొలకరిచూపు లింపొసఁగుధూమములై

పయిఁ బర్వఁగంధరో, జ్వల కల నిస్వనం

బుడుకచాల్ రొదయై విన వేడ్కఁ బాల్చి

బూ, విలు గలవేల్పురాసివము వేగమె మౌ

నికి రేచి మక్కుచా, చలయుగరంగవిధి

ఘన సంభ్రమతఁ నటియింప నూనెదఁ.

చంద్రికా. 2. 47.

ఉడుకు(డుక్కు) ల. ౨౩-తపించు-1. కాఁగు, తప్త
మగు.

సీ. కళపెళ నుడుకుచక్కనినూనియలు మీఁదఁ

జిల్కఁ జెల్లునె మీకుఁ జెలియలార. నీలా.

8. 34.

క. అలజడిపడు చెలులం గని, పలవించుచుఁ

గొఁగిలింపువగిది ముఖములం, జిలజిల

రసములు చిప్పిల, నలినాదులకాహువుల

మృదాళము లుడుకున్. వరాహ. 4. 34.

సీ. ఉడికిన ట్లున్న పుప్పొడి మెట్టఁగాఁ

బొక్కు నడుగుఁదమ్ములు కేల నలము

కొనుచు. యయా. 5. 119.

వ. చిగురువాతెఱు తుకతుక నుడుక ... ఉ. రా.

9. 276.

2. పక్కమగు.

వ. చిచ్చు లాత్రంపులం దవిలించి చిముడ

నుడికిన వెలువరించి యుప్పువెప్పునున్ గల

యప్పితఖండంబులు...మనుచ. 4. 60.

8. (భయదుఃఖాదులచే) తాపము నొందు.

సీ....పకువుఁ జేయ, విప్రులు పట్టరా వెఱ

పొచ్చి యొడిఁగెడుగవయంబు లాడ్వునఁ

గర్జభీతి, మల్లల నుడుకుచు మందుదు. ...

భార కర్ణ. 3. 38.

గీ. హంసతూలికాతల్పములందుఁ బొందు,

భోగిజనములమృదుగాత్రములు ముకుంద,

కంటె పరుసని ధరణి భాగమునఁ గూలి,

యున్నయవి పూచువారలయుల్ల ముడుక.

భార. క్రీ. 2. 14.

4. కోపించు.

క. విడువక తలపయిఁ గొన్నాల్లిడి చూచి
కళంకి వగుట యెఱిఁగి మహేశుం, డుడు
కుచు దణ్ణధ్వజమున, నడుగునఁ బడవైచె
దాన నడఁగవు చంద్రా. మనుచ. 3. 48.

(వ్యవ) వారు వేళాకోళముగా నన్న మాటలకు
వాఁ డుడికినాఁడు.

వి. 1. వేడి, ఉష్ణత్యము.

గీ...పగటి, యెండయుడు కాటకుండ భూమం
డలమున. ఆము. 2, 60.

గీ. అకట గుడమిశ్ర మగుపాయసాన్న మేని,
నుడుకువాటిన రుచ్య మైయుండుటెట్లు.
కృ. శకుం. 2. 76.

2. కాఢ, పీడ.

క. కడుఁ గ్రొవ్వి వాఁడు లోకము, నుడుకులఁ
బెట్టఁగ విసివి యుగ్రతపమునం, గొడుకుఁ
బడసి...భార. ఆను. 4. 407.

నీ. పతరు నై తినో యే నని పురపురఁ బొక్కు
చుండరె బంధు లక్కటకట, యొరులకుఁ
దొలుమేన నుడుకులఁ బెట్టినదాని కిప్పా
చే మాను రాక. మార్క. 3. 178.

3. అంతస్తాపము, విచారము.

ఆ. ఓడి వచ్చినాఁడ నుద్ధతి నా కేల,యుడుకు
మాని నీవ యుర్వి యేలు, గుఱ్ఱములును
నేనుఁగులు లేని బయలు నీ,తలనె కట్టు
కొనుము ధగ్మతనయ. భార. శల్య. 2. 72.

శ్లో. ఏషా తే పృథివీ రాజన్ భుక్త్యైవానాం
విగతజ్వరః. సం.భార. శల్య. 31. 50.

విజ. ఉష్ణము.

చ. పడమర వెట్ట నయ్యుడుకుఁత్రాళన మొ
ల్లక కూటి పేదలై ...ఆము. 2. 49.

చ. కఃమున నున్న పున్కయును గాముని
దూతియు నుడ్కు ఫాలమున్, కరివం
చర్మమున్ దొఱఁగి గ్రక్కున లేమికి
బొమ్మగట్టఁడే, హరుఁడు కుతేరుచె త్పెడలి
యాదట మాసఖుఁడైన నంచున,వృంమున
వై కృతలాడుదురు... విక్ర. 1. 73.

నీ. దానిచేరువ నుడ్కు నూనెకొప్పెరపొంత
విపుల మౌక నకమండపము క్రింద. ద్వా. 6. 118.

జ. ఉడికించు, ఉడికిల్లు, ఉడుకుఁబోతు, ఉడుకు
జుట్టు, ఉడుకెత్తు.

ఉడుకుఁబోతు విజ. (ఉడుకు + పోతు) ఉడుకు
నట్టిస్వభావము గలనాఁడు.

ఉడుకుజుట్టు అ. క్రి. (ఉడుకు + జుట్టు) - ఉడుకు
పదార్థము జుట్టు-కొందరపడు.

ఉ. వేడుక కేఁగుదెంచితిరొ వెట్టులొ మీరవు
గాము లేమియుం. జూడక యెలయిట్లుడుకు
జుట్టెద రించును లాభ మెద్ది ... సత్వరవా
క్యము చెల్ల దేరికన్. పరమ. 5. 56.

ఉడుకువ వి. (ఉడుకు) విశ్రాంతి, ఊటట,
తెలిపి, విరామము.

చ. ఉడుకువ లేనిక య్యమున కోర్వఁగ వచ్చు
నె నాకు డప్పి పుట్టెడు నొకమాటు
నాగ్రహము డింపపు ... భార. విరా. 5. 186.

ఉడుకె(వె)కుత్తు అ. క్రి. (ఉడుకు + ఎత్తు) ఉడు
కొందు.

క. వెడవిలుతుకీర్తిజాలము, వడుపునఁ జంద్రాత
పంబు వాలుటయును మున్నుడుకెత్తిన
దెందముతో, వడఁ కాడెడుదైర్య మెడల
పగలఁ బొగులుచున్. భా రా.యు. 88.

గీ. వెంటనె తపోగ్ని ఘోరమై వెడలుటయును,
శరధు లుడుకెత్తె... దశా. 4. 73.

గీ. ఉడుకు లెత్తెడియడుసులఁ గడు ననన్యాయ,
మైన జలదారిమడుపు లందందుఁ గలవు,
సానందో. 2. 11.

ఉడుక్క - ఉడుక వి. (నం. హుడుక్కః. త.)
హుడుక్కై.) చర్మవాద్యవిశేషము. (శ.ం.)

ఉడుగర వి. 1. కానుక; బహుమానము.

క. తొడవులు మానికములు విడి, ముడియు
న్నాడెంపుఁబుట్టములుఁ బ్రోవులు గా,ను
డుగరలు చెచ్చి యిడి య,య్యెడయని
యడుగుల కెఱింగి యొప్పుగఁ బలికెన్.
అచ్చ. రా. కిష్కిం. 48.

క. కలిమి మెఱయంగ మఱియున్. గల
కాంధపు తొసంగి రపుడు కాంచన మణిభూ,
షలుఁ జీరలు నరవతిన్, తొలఁతికి నుడు
గరలు ముదము పొదలఁగ నంతన్. మనుచ.
5. 97.

సీ. తనఘటి పదములందమున విన్పించు
గంధర్వుల కుడుగరల్ దయ నొసంగుచు.
దశా. 2. 103.

2. ఉడుగరగా నీయఁ దగునన్ననిబట్ట.

సీ. విఁక వస్త్రము పేరు వెలయు నుడుగర నా....
ఆం. భా. 2. 162.

సీ. తనరంభ వారి కీయ నటంచు వాదించుకా
జేరి కుడుగఁ గప్పవలసె. కువల. 1. 48.

ఉడుగు (వు) న. శ్రీ. (క. ఉడుగు. త. ఒడుంగు.)
మాను, విడుచు, త్యజించు.

సీ. ధర్మార్థి గావున ధారణిసురులమై యడు
గుద మీక్రతు వుడుగు మనియు. భార.
ఆది. 2. 130.

క. సమరంబున భటులు గడున్, శ్రమ
మొందిరి తమము నవసినం గాని సము,
ద్యమనంరంభముడుగ రిది, సమయం బని
తొలఁగినట్లు సవిత్పఁడు గ్రుంకెన్. భా.
విరా. 3. 193.

ఆ. అధిక మైనయజ్ఞ మల్పుఁడు తాఁజేసి,
శాస్త్ర ముడివి మురువు దక్కు, వేమన.
2. 97.

ఆ. శ్రీ. 1. విఁమించు, ఆఁగు.

క. ఉడు గుడుగు మోహనాస్త్రము, విడువకు
మనునెలుఁగుతోడ ... భా. ఉద్యో.
4. 348.

క. ద్యుమణికరాళి మొగుకై, యమవసశశిఁ
గలయఁ గూర్చి హదనౌటయు న,య్యమ్మ
తపుబిందులె క్రమ్మఱ, నుమిసెడు ననఁ
గలయఁ గరక లుడుగక రాలెన్. ఆము.
4. 99. (ఇట 'అవిచ్ఛిన్నముగా' అని
భావము)

క. ఎడ లేడు దివెల నడుమ నెగడచున్
మీపురముఁ జేరఁగా లేమియెఁ, ఉడుగుము

వచ్చెడు వండువ, కెడవక యట కేఁగుదెంతు
మిందఱ మనినన్. చెన్నబ. 3. 164.

క. కడియుచుఁ తాయుచుఁ బట్టుచు, నుదలు
చుచుఁ బడుచు లేచు చుడుగుచు వడిగొం,
చొదవెడు కనుకం గడు బెట్టిదముగఁ బెనఁ
గిరి చలంబు డింపక కడిమిన్. భార.
విరా. 2. 348.

(వ్యవ) ఆమెకు కాను పుడిగినది.

2. తీటు, పోవు, నశించు; తగ్గు.

గీ. చిత్రతరళంగి నంగుష్ఠమాఁత్రు డగుచు, దాని
జతరాంతరము సొచ్చి తాన మరలి, వదన
మార్గంబు వెలువడి వచ్చి నగుచు, నోనికాటి
నీయాఁకలి యుడిగె నోటు. భా. రా. సుం.
49.

సీ. రోగాపమృత్యువార్తాగంధ మెడలెను జార
చోరాదుల పేరు నుడిగె. రాఘవ. 4. 259.

క. అడలుచుఁ బెదపులు దడుపుచు, గుడికొను
కన్నీరు గ్రుక్కుకొనుచున్ మడిలో, నుడు
వని నెంజిలి నేమియు, నుడువనియమ్మాన
ధనుఁ గనుంగొని వేగన్. సాంగ 3. 164.

3. శోషిల్లు, ఇంకు.

క. వనరాసు లేడు నుష్పరి, పెనమున నీరులును
బోలెఁ బెల్లన నుడిగెన్. కు. సం. 3. 812.

ఉడిగిపోవు - ఉడుగు.

వ. మఱియు నుడిగిపోయిన ప్రమాఁకును బోలెఁ
బండ్లు దుల్లి. కవిక. 4. 113.

(ఉడిగిపోయిన - కాపు ఆఁగిపోయిన.)

ఉడిగినుడు(డ)ఁగు - ఉడుగు.

(అఁగు)

గీ. ఉపవసించుము గాక నేఁ దుడిగిమడిఁగి,
యస్తమించుచునున్నవాఁ డహిమభానుఁ,
డెల్లి పాఁతకై న లే దెట్టు మనకు, మాధుక
భిక్ష ప్రాహ్లాదమందిఁముల. కాళి.
7. 153.

ఆ. అనిన ధౌమ్యుఁ డిట్టలనియె నీపత్నీ,
మొకఁడు నెట్టులయిన నుడిగిమడిఁగి సంకట
ముల కోర్చి చరియించి యాపద, నిస్తరించి
విదప నెగడ వలయు. భార. విరా. 1. 143.

(క్షీణించు, నశించు.)

గీ. మనసు చేతివ యింద్రియమహిమ లెల్ల,
నుపరతంత్రై నమనసుతో నుడిగిమడఁగు.
భార. శాం. 8. 88.

ఉడుదేనెలు - ఉడిగిన తేనె కలవి, తేనె లేనివి,
ద్వి.కడివోవ నకు లానఁగా రేకు లెడలి,
యుడు దేనెలై న పర్యుషితపుష్పములు.
పండితా. పురా. 69 పా.

కామపుడుగు - (విడ్డలను) కనుటను మాను.

సీ. బహువారములయందు బహువస్తువులు
గాంచి కలశపాథోరాళి కానుపుడిగె. హర.
8. 129.

జ: ఉడిగించు, ఉడివచ్చు, ఉడివోవు, ఉడుకువ;
ఉడుచు, ఉడుపు.

ఉడుమే - ఉడిగించు.

(నివర్తించు, మరలించు.)

క. ధరణిదిశాప్రసారిత, గురుకరనికరంబు లుడి
చిక్కిని దీర్ఘనిరంతరగతి ఇన్నుఁడపోలెను,
హరిదశ్యుఁడు విశ్రమించె నస్త్రాదిదరిన్.
భార. ఆది 8. 174.

(నివారించు, ఆపు.)

వ...వారాళియుం బోలె బోరన మ్రోయు
చున్న వాదిత్రళబంబు లుడిచి...భార. ఆది.
8. 15.

(లయింపఁజేయు)

సీ. గాఢతమోగుణాకలన నీకుండ నా నొక్కట
నిఖలంబు నుడిచి యడఁచు. నృసిం. 1. 85.

ఉడుత - ఉడుత. ఎ. చిత్రోడము, వీపున మూఁడు
చాటలు గలజంతువిశేషము.

సీ. ఉటుత నా నుడుత నాఁ దరుమూషికం బగు
...ఆం. భా. 2. 87.

జ. ఉడుతచాటలు.

ఉడుతచాటలు ఎ. బ. ($\sqrt{\text{ఉడుత}}$) - ఉడుతచాటల
వంటి చాటలుగలది.

గీ.వప్పలి బవంతి కరయంచు పట్టెమార్పు,మాద
కంబులు దక్లు బొమ్మందు లుడుత,చాట
లేనుఁగడుగు లన మీటునిట్లు, చిత్రవస్త్రవిశే
షము ల్చిత్స్వరూప. ఆం. భా. 8. 154.

ఉడువకుక్క ఎ. (ఉడుము + కుక్క) ఉడుము
లోనగువానిని వేటాడెడుకునకము.

గీ. మున్ను బాగిలములఁ గూడి చన్నయట్టి,
యుడువకుక్కలు కుందేళ్ల నుందురువుల,
నుడుముల గ్రహింప...మనుచ. 4. 51.

ఉడువతి నం. ఎ. శ. పుం. 1. చంద్రుఁడు. 2. వరు
ణుఁడు.

ఉడువథము నం. ఎ. అ. పుం. నక్షత్రమంగ్గము.

ఉడువము నం. ఎ. అ. పుం. న - నీటినుండి రక్షించు
నది-1. తెప్ప. 2. పుట్టి, గంపవలె నుండియేలు
దాఁటుటకువయోగించు సాధనవిశేషము.

ఉడుపు(డుప్ప) - ఉడిగించే.

(అణగించు)

క. నిన్న యట సచ్చిపోయితి, పున్నయటయు
నేఁడు దీర్చి యుడిపెద నీగ, రోవ్నతి ...
భార. ఉద్యో. 4. 341.

(నిరోధించు)

క. మురనరకాసురు లిరువురు, సుర లరిగెడు
త్రోవ లుడిపి...ఉ. హరి. 1, 89.

(-ఎక్కును - డించు)

క. సగరుఁడు మీకులవిభుఁ డ, జ్జగతిపతిపేర నేను
సాగర మనఁగా, నెగడుదుఁ గావున నిట్టులు,
తెగఁ దగునె నరేంద్రచంద్ర తెగ యుడుపఁ
గదే. భా. రా. యు. 225. భీమ. 4. 139.

(వదలు, విడుచు)

క. అని చూపట కద్భుతముగ, దనుజుఁడు
యుద్ధంబు చేసి తచ్చక్తిఁడుదఱ, దనువుతగు
లుడుపుకొనియెం,దనవారలు గలఁగఁ బగఱ
దళములు నెలఁగఱ. రాఘవ. 4. 205.

(పోఁగొట్టు, తీర్చు, మాన్పు)

ద్వి....వదిపుల్లెలాకులును, వేలిమిసమిధలు వెల
యుదర్భలును, కాలుంపో రుడ్పఁబండ్లు
దోనెఁడును. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. 1718.

గీ. లేము లుడిపెడు లేఱాపులేమతోడ. ఆము
1. 12.

(ఆపు)

క. ఏయెడఁ బతిఁ బొడగానక, హా యని యెలుఁ
గెత్తి దిక్కుల ద్రువఁగ నటచున్, గూ యిడ
మొల యిడుఁ బలుమలు, నా యుడుపఁ
చీరు నేడ్చువడి వాపోవుఱ. కు. సం. 5. 547

ఉడుపు(డు) వి. (శ. ఉడుపు. త. ఉడుపు.)
దుస్తు.

ఉడుము వి. (శ. ఉడు. త. ఉడుంబు.) గోధ, బల్లి
యాకారము గలిగి అంతకంటె పెద్దదిగా నుండు
నొకానొకజంతువు.

గి. ఉడుము నడకన నడుకునే బడియపెట్టు.
శాశి. 2. 144.

జ. ఉడుపకుక్క.

ఉడుపు నం. వి. త. శ్రీ. న. నక్షత్రము. న. నీరు.

ఉడునర వి. వాయసి, కాచి (వృ. వి.) (త్రా).

ఉద్ద న. (శ. ఉద్ది.) 1. నాలుగు.

నీ. ...చౌ యుద్ధ తీవంచ చౌకము నలు, నాలు
గనఁగఁ జతుర్నామముల్ ...సాం. ని. 29.
(చూ. ఉద్దకేలుగలాడు.)

2. నాలుగువస్తువులప్రోగు; ప్రోగు, రాశి.

వ. ఈపరి యందఱ మొక్కచిదు మై వెంటనే
గుంపు లుడ్డలు తుటుములు మూకలు గా
డాక మీఱ నాలుగు కోపులతో నీనినపులుల
తాళిని. ప్రబంధ. 788.

జ. ఉద్దకేలుగలాడు. ఉద్దమోమువేల్పు.

ఉద్దకేలుగలాడు వి. (√ఉద్ద) - చతుర్ముఖుడు -
విష్ణువు. సాం. ని. 4.

ఉద్దబుడగలు వి. బి. (√ఉద్ద?) ఆభరిణవిశేషము.

నీ. మెఱుంగంచుకమ్మలు మెఱ్ఱాలు గెఱలము
క్కఱ యుద్ద బుడగలు కట్లనరులు. హంస.
4. 138.

ఉద్దమోమువేల్పు వి. (√ ఉద్ద.) చతుర్ముఖుడు,
బ్రహ్మ (శ. ర.).

ఉద్దయనము నం. వి. అ. న. పై కెగురుట.

ఉద్దా - ఉద్ద (శ. ర. త్రా.).

ఉద్దాడించు న. శ్రీ. (√ఉద్దాడు) 1. కలఁగించు, ఇటు
నటు కదలించు.

మ. ఇథలోకేంద్రుడు హస్తరంధ్రముల నీ రె
క్కించి పూరించి చంద్రమార్గంబున కెత్తి
నిక్కివడి నుద్దాడించి పిండింప నాంభటిన్
నీరములోనఁ బెల్లెగసి నక్రగ్రాహపాతీన
ముల్, నభమందా దెదుమీనకంఠములన్
బట్టె న్సుంట్ మానవుడఁ. భాగ. 8. 47.

(1-36)

2. తాధించు, పీడించు.

శా. వాపోచున్ తుధఁ గుండి చాల సుతులవ్యా
బువ్వ బువ్వంచు నిల్లాపెఁ తీర్ల పటావకర్ష
ముల నుద్దాడింపఁగాఁ జూచి .... మల్ల భూ.
వై. 21.

క. పోయెదఁ బోయెద నంచి, ట్లోయంచలతల్లి
యేల యుద్దాడింపఁ, మాయేకాంతపుఁబని
శిని, నీయునిశి విరోధి గాదు నిర్వాహకముఁ.
ప్రభా. 3. 70.

మ. అస దౌతానుబెడంగు సింగముల నుద్దాడి
చు .... ముకుంద. 2. 210 (ఇట ఔపమ్య
వాచకము).

ఉద్దాడు అ. శ్రీ. (√ఉద్ద + అడు) కలఁగు, చీకాకు
పడు.

ద్వి. వేగ నందుని పల్లె వెఱచి యుద్దాడ, నల
యక వర్షింపుఁ బని పల్కి. యనుప. ద్వి.
భాగ. 10 (శ. ర.).

ఉద్దామరము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. భయంక
రము.

శ్లో. విషత్యోతిరుజ్జ్వంభతోద్దామరవ్యస్తవిస్తా
8. మాలతీ. 5. 23.

2. శ్రేష్ఠము.

ఉద్దీనము నం. విజ. (అ. అ. అ.) పయి కెగిరినది.
వి. అ. న. పై కెగురుట.

ఉద్దు వి. (చూ. ఉద్దాడించు, మొ.)

జ: ఉద్దాడు, ఉద్దాడించు, ఉద్దుకుడుచు.

ఉద్దుకు(గు)డుచు అ. శ్రీ. (√ఉద్దు) ఊపిరి తిరుగక
తాధపడు, ఉక్కిరిబిక్కిరి యగు.

నీ. బేతాళములు నీళ్లవ్రేసి త్రొక్కఁగఁ తాళి
యుదు తెల్లఁ బెడఁతాసి యుద్దుగుడిచె.
దశా. 2. 398.

క. మినుకుచమగుబ్బగుబ్బలి, కొననుండియు గా
ధ నాళికూపంబున గ్ర, క్కున దుమికి నెలపు
మఱిఁ గనుఁ, గొనమి న్నెపుచూపు లుద్దుకు
డుచుచు వెడలెన్. కువల. 4. 150.

వ. ఉదవాసశ్లేశంబున నుద్దుగుడిచి.... పాండు.
3. 150.

ఉద్దము నం. వి. అ. పం. ఉద్దదేశము.

ఉద్దపల్లించి వి. తాలికాక్రీడావిశేషము (శ. ర.).

ఉతక - ఉదుక. వి. తలుపుకుసి తిరుగుటకై తలుపు
నకు క్రింద నమర్చినకొయ్యచిప్ప. కవాటమూ
లాలవాలము (క. ర. వా.).

ఉతక్కుడు నం. వి. అ. వుం. అంగిరునికొడుకు,
బృహస్పతియన్న.

ఉతము నం. వి. (అ. అ. అ.) నేయఁబడినది.

ఉతుకు - ఉదుకు.

క. తిరుపుట్టము లుతికి వేగ రెచ్చెద దినముకా.
వై. జ. 2, 115.

ఉత్కంఠ నం. వి. అ. స్త్రీ. 1. ఇష్టవస్తుప్రాప్తికై న
వేగింపాటు, తహతహ. 2. చింత, విచారముల
వలనివిచారము.

ఉత్కంఠము నం. వి. (అ. అ. అ.) 1. కంఠము
పయికెత్తినది. వి. అ. వుం. ఒకానొకరతిబంధము.

ఉత్కంఠిత నం. వి. అ. స్త్రీ. (అలం) విరహోత్కం
ఠిత, ప్రియుఁడు వేరకు రాకుండుట కోర్వక
దుఃఖించునాయిక.

ఉత్కంఠితము నం. వి. (అ. అ. అ.) ఉత్కంఠ
గలది.

ఉత్కంఠనము నం. వి. (అ. అ. అ.) 1 వడకు
నది. 2. వడంకించునది. వి. అ. న. వడకుట.

ఉత్కంఠము నం. వి. (అ. అ. అ.) వడకునది.
వి. అ. వుం. వడకు.

ఉత్కంఠి నం. వి. (నొ. నీ. నొ.) 1. వడకునది.
2 వడంకించునది.

ఉత్కంఠింమే నం. అ. శ్రీ. కంపించు, వడకు.

మ....ఉదగ్రులై నడిచిరుత్కంఠింపఁ దై⁹లోక్య
ముత్. హరి. ఉ. 9. 168.

(ఉత్కంఠకుఁడు మొదలగునవి కంఠకుఁడు మొ
దలగువానివలె గ్రహించునది)

ఉత్కట నం. వి. అ. స్త్రీ. నై. హీలత.

ఉత్కటము నం. వి. (అ. అ. అ.) 1. పెద్దది,
అధికమైనది. 2. తీవ్రము, ఉగ్రము. 3. మదించి
నది. 4. బలముగలది. వి. అ. వుం. 1. మదపు
ఘేనుగు. 2. ఎఱ్ఱచెఱుకు (వృ. వి.). 3. శరము,
తెల్లు (వృ. వి.). 4. త్వక్పత్రము, ఆకుపత్రి
(వృ. వి.). 5. లవంగపుపట్ట, చాల్పినిచెక్క.

ఉత్కత నం. వి. అ. స్త్రీ. 1. ఉత్కంఠ. 2. గజ
పిప్పలి (వృ. వి.).

ఉత్కము నం. వి. (అ. అ. అ.) కుతూహలము
గలది, ఉవ్విళ్ళూరునది.

శ్లో. అద్రిసుతాసమాగమోశ్కః. సం. కు సం.
6. 95.

ఉత్కరము నం. వి. అ. వుం. 1. సమూహము,
గుంపు. 2. రాశి, ప్రోగు 3. కనపూడుట. 4.
తుడువఁబడిన ధూళి, పెంట.

ఉత్కరిక నం. వి. అ. స్త్రీ. పాలు నెయ్యి బెల్లపు
పాకమును జేర్చి చేసెడునొక తియ్యని భక్ష్యము.

ఉత్కరీయము నం. వి. (అ. అ. అ.) ఉత్కరము
నకు (ప్రోగునకు) సంబంధించినది.

ఉత్కర్షము నం. వి. (అ. అ. అ. అ.) నిక్కిన
చెవులు గలది.

ఉత్కర్షనము నం. వి. అ. న. త్రుంచుట, చేదనము.

ఉత్కర్షకము నం. వి. (అ. ర్షి. అ. అ.) ఊడఁ
బెటుకునది. 2. మీదికి లాగునది. 3. అతిశ
యింపఁజేయునది, గొప్పతనమునుగలిగి చునది.

ఉత్కర్షము నం. వి. అ. వుం. 1. పైకిలాగుట. 2.
ప్రాశస్త్యము, శ్రేష్ఠత్వము. 3. అతిశయము,
గొప్పతనము.

ఉత్కర్షి నం. వి. (నొ. జీ. నొ) 1. ఊడఁ బెటుకు
నది. 2. మీదికిలాగునది. 3. ఉత్కర్షముగలది.

ఉత్కర్షింమే నం. న. శ్రీ. గొప్పచేయు, స్తుతించు,
పొగడు.

క. సరసప్రజ్ఞోత్సాహ, స్ఫురితుఁడ వి వెచట
నున్నఁబూజ్యుఁడవు గుణాకర మూషక
కులశేఖర, యురగేంద్రుఁడఁ గామ నిన్ను
మత్కర్షింపకా. వేం. పంచ. 2. 165.

వ. అని లఘుపతనకుం డనేక ప్రకారంబుల
మందరకు మత్కర్షింపుచుండె నాసమయం
బున. వేం. పంచ. 2. 175.

అ. శ్రీ. అధికమగు.

క. తప ముల్లముకల్పశముల, నపగతములఁ
జేయువిద్య కాస్పద మగు నా, తపసిమహిత
రానంబున, మహచిత మగు విద్య దపము
మత్కర్షించుకా.

క, కానఁ దపంబును విద్యయు, దానోదాత్త్య
ప్రవర్ధితంబులు... భార. అను. 4.351, 352.
(ఉత్కర్షకుఁడు మొదలగునవి కర్షకుఁడు మొ
దలగువానివలె గ్రహించునది.

ఉత్కలము నం. వి. అ. పుం. ఓద్రదేశము.

ఉత్కలిక నం. వి. అ. స్త్రీ. 1. ఉత్కంఠ, తహతహ.
2. కామాదులవలనఁ గలుగుస్థితి. 3. తరం
గము. 4. కలిక, మొగ్గ. 5. పేల, విలాసము.

ఉత్కలికాప్రాయము నం. వి. అ. న. సమాసము
తోను కటువై నయక్షరములతోను గూడినగద్య
భేదము.

ఉత్కలుఁడు నం. వి. అ. (అ. అ. అ.) భారవాహ
కుఁడు. వి. అ. పుం. 1. ఓద్రదేశస్థుఁడు. 2.
వ్యాధుఁడు, బోయవాఁడు

ఉత్కషణము నం. వి. అ. న. దున్నుట.

ఉత్కాత నం. వి. అ. స్త్రీ. పఁటేట ఈనెడిఱు.

ఉత్కారము నం. వి. అ. పుం. 1. తూర్పెస్తుట,
ధాన్యమును ఎగుఁ బోయుట. 2. ధాన్య
మును రాశిచేయుట.

ఉత్కారిక నం. వి. అ. స్త్రీ. వాఁపు, మొదలగునవి
నగ్గులకు గట్టెడిపిండి మొదలగునది.

ఉత్కారుఁడు నం. వి. అ. పుం. ధాన్యమును చల్లు
వాఁడు.

ఉత్కాశనము నం. వి. అ. న. ఉత్తరువుచేయుట,
అజ్ఞాపించుట

ఉత్కాననము నం. వి. అ. న. 1. లోనిశ్లేష్మమును
వెడలఁగ్రక్కుట. 2. శ్లేష్మము పడిపోవుదగ్గు.

ఉత్కిరము నం. వి. అ. (అ. అ. అ.) చిమ్మునది,
వ్యాపింపఁజేయునది.

శ్లో. పుష్పరేణుత్కిరై ర్వాతై ర్మఘ. 1.38.

ఉత్కిర్ణము నం. వి. అ. (అ. అ. అ.) 1. పైకిఱిమ్మ
బడినది, ఎగుఁవైవఁబడినది. 2. ఉల్లిభవము,
చెక్కఁబడినది (రూపము అక్షరము, మొ.)

శ్లో. లీనేనప్రతిమిభితేన లిఖతేవోత్కిర్ణరూపే
వ చ. మా. శీ. 5. 10.

3. విద్ధిము, తొలివేయఁబడినది (గత్నాది).

ఉత్కిర్తనము నం. వి. అ. న. 1. (దేవనానాదు
లను) విగ్గఁగాఁ బలుకుట. 2. చాటుట. 3.
పొగడుట.

ఉత్కిర్తితము నం. వి. అ. (అ. అ. అ.) 1. గట్టిగా
నుచ్చరింపఁబడినది. 2. చాటుఁబడినది. 3. పొగ
డఁబడినది.

ఉత్కిలితము నం. వి. అ. (అ. అ. అ.) 1. మేకులుతీసి
తెలువఁబడినది. 2. మేకులుకొట్టి విగింపఁబడినది.

ఉత్కుణము నం. వి. అ. పుం. 1. మత్కుణము,
నల్లి. 2. పేను.

ఉత్కులుఁడు నం. వి. అ. (అ. అ. అ.) కులభ్రష్టుఁడు,
కులమర్యాదలు దాటినవాఁడు,

ఉత్కూజము నం. వి. అ. పుం. (కోయిల మొదలగు
వాని) కూఁజ.

ఉత్కూటము నం. వి. అ. పుం. గొడుగు.

ఉత్కూర్తనము నం. వి. అ. న. దాముకుట, పైకి
దూఁకుట.

ఉత్కూలము నం. వి. అ. (అ. అ. అ.) 1. గట్టుదాఁటి
ప్రవహించునది. (నది, మొ.) 2. కూలమును
(గట్టును) పొడినది.

ఉత్కూలితము నం. వి. అ. (అ. అ. అ.) గట్టునకుఁ
జేర్పఁబడినది.

శ్లో. ప్రతిక్షణోత్కూలితతై పలాభాః శిశు. 3.70.

ఉత్కృతి నం. వి. అ. స్త్రీ. 1. గొప్పపని, 2. ఉద్గ్రం
థము. 3. ఛదోవిశేషము. (దీనిప్రతిపాదము
నకు 28 అక్షరము లుండును.)

ఉత్కృష్టము నం. వి. అ. (అ. అ. అ.) 1. పైకిలాగఁ
బడినది. 2. శ్రేష్ఠము, ప్రశస్తము. 3. మిక్కుట
మైనది, అధికము. 4. దున్నఁబడినది.

ఉత్కృచకుఁడు నం. వి. అ. (అ. వి. అ.) లంచము
పుచ్చుకొనువాఁడు. మను. 9. 258.

ఉత్కృచము నం. వి. అ. పుం. లంచము.

ఉత్క్రమణము నం. వి. అ. న. 1. మీఁదికిఁ గాని
వెలికిఁ గాని పోవుట. 2. అతిక్రమించుట,
మీఱుట.

ఉత్క్రమణీయము నం. వి. అ. (అ. అ. అ.) అతి
క్రమింపఁ దగినది, మీఱఁదగినది.

ఉత్క్రమము నం. వి. అ. పుం. 1. వెలుపలికిఁ బో
వుట. 2. మీఁదికిఁ బోవుట. 3. క్రమములప్పుట.
4. అతిక్రమించుట.

ఉత్క్రమిమ్మ నం. అ. శ్రీ. వెడలిపోవు.

(నరుడు) గీ. దుస్సహశ్లేశమున మహాతురత
యొదవ నొలుచును దేహ మొకభంగి
నుత్కమించు. కవిక. 5. 111. (దేహ
ముత్కమించు - దేహమునుండి వెడలి
పోవు.)

(ఉత్కామకుడు మొదలగునవి క్రామకుడు
మొదలగువానివలె గ్రహించునది.)

ఉత్కాంతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. వెలువడి
నది, వెడలిపోయినది. 8. మరణించినది.

శ్లో. ఉత్కాంతానామిషాయోహిష్టా, దధ్యా
కాశం బ్రథముః పత్రవాహః, మూర్తాః
ప్రాణా మాన మద్యావ్యవేషా, మాసుః
కాయం త్యాజితా దాగుడాన్తైః. కి. 18. 78.

(ఉత్కాంతానాం - మృతానాం-వ్యా) 8.
చెడిపోయినది. (గంకు, మొ.) 4. అతిక్ర
మింపఁ బడినది. 5. అతిక్రమించినది.

ఉత్కాంతి నం. వి. అ. శ్రీ - ఉత్కమణము.

ఉత్కామము నం. వి. అ. శ్రీ - ఉత్కమము.

ఉత్కుష్టము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. బిగ్గరిగా
పిలువఁబడినది. 2. గోలున నేడ్చినది. వి. అ. న.
1. బిగ్గరిగాపిలుచుట. 2. గోలుననేడ్చుట.

ఉత్కోషము నం. వి. అ. శ్రీ. 1. మొలపెట్టుట.
2. చాటుట. 8. కురచము, ఒకజాతిపక్షి. (అకు
ముకిపిట్ట అనికొందఱు. పెన్నడపులుగు అని
కొందఱు.)

ఉత్క్లేదము నం. వి. అ. శ్రీ. తడియుట.

(ఉత్క్లేదము మొదలగునవి క్లేదము మొద
లగు వానివలె గ్రహించునది.)

ఉత్క్లేది నం. విజ. (న. న. న.) 1. తడియునది.
2. తడుపునది.

ఉత్క్లేశకము నం. విజ. (అ. శి. అ.) 1. క్లేశ
మును గలిగించునది. 2. ఉత్క్లేశరోగమును
గలిగించునది. వి. అ. శ్రీ. అగ్నిప్రకృతి గలకిట
భేదము.

ఉత్క్లేశనము నం. విజ. (అ. అ. అ.) - వ్యాధిని-
రేపునది. (ఉత్క్లేశనము - కఫమునురేపు
నది.)

ఉత్క్లేశము నం. వి. అ. శ్రీ. 1. మనస్సునందలి
కలత, వ్యధ. 2. (వైద్య) ఊర్ధ్వగత మగు
వాయువుచే గలుగురోగభేదము.

ఉత్క్లేశి నం. విజ. (న. న. న.) - ఉత్క్లేశనము.

ఉత్క్లిప్తము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఎగఁజిమ్ము
బడినది, ఎగురవై వఁబడినది. 2. వై కెత్తఁబడినది.
శ్లో. తత్ర నాగఫణోద్భిప్త సింహాసననిషేచుషీ,
వసుధరా...రము. 15. 88.

8. తొలఁగింపఁబడినది, నిరసింపఁబడినది. 4.
ఆక్రమింపఁబడినది, అవరింపఁబడినది. (ఉదా:
విస్మయోద్భిప్తము, అనురాగోద్భిప్తము.)
వి. అ. శ్రీ. ఉమ్మెత్త (వృ. వి.).

ఉత్క్లిప్తిక నం. వి. అ. శ్రీ. ఉమ్మెత్త పువ్వువంటి
యొకానొకకర్ణభూషణము.

ఉత్తేపకుడు నం. విజ. (అ. వి. అ.) ఎగఁజిమ్ము
వాడు. వి. అ. శ్రీ. వస్త్రాదుల నపహరించు
దొంగ. యాజ్ఞ. వ్యవ. 2. 274.

ఉత్తేపణము నం. వి. అ. న. 1. ఎగఁజిమ్ముట; పయి
కెత్తుట. 2. డోకుట. 3. వంపుట. 4. ధాన్యము
ను రాలఁగొట్టుబడిత, మొ. 5. ధాన్యమును
ఎగురఁబోయుగంప, మొ. 6. పదియాఱుపణ
ముల మానము. 7. వీపన, వ్యజనము.

ఉత్తేపము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఎగఁజిమ్మునది,
ఎగురవైచునది. వి. అ. శ్రీ. 1. ఎగఁజిమ్ముట,
ఎగురవైచుట. 2. ఎగఁజిమ్మఁబడినపదార్థము.
శ్లో. బిందూక్షేపాకపిపాసుః పరివతతి కిఖ్రాం
తిమద్వారియంత్రం, మాళవి. 2. 13.

3. వంపుట. 4. త్రోసిపుచ్చుట, పాఱవైచుట.
5. డోకు. 6. (ద్వి.) కణతలమీది ప్రదేశ
ములు (విలగమున).

ఉత్తేపించు నం. న. శ్రీ. ఎగఁజిమ్ము, పైకి విసరు.

మ. గిరిగుహాంధ్రములు మింటతో నొలుయ నుత్తే
పించులాంగూలముక, దరుదాదిత్యవిధూమ
పావకసముద్ధామానవంబుం గరం, బరుదా
రంగ...భా. రా. కిష్కిం. 808.

(ఉత్తిపక్ మొదలగునవి ఉపక్ మొదలగువాని
వలె గ్రహించునది.)

ఉత్పత్తిము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఉత్పత్తిము, కాపబడినది. 2. గ్రామము, గ్రామముబడినది. నం. 64. 13. 54.

ఉత్పత్తి నం. వి. అ. ప్ర. ముర యనెడిగంధద్రవ్యము (వృ. వి.).

ఉత్పత్తికేళి నం. వి. అ. ప్ర. వప్రక్రీడ, పనుగులు మొదలగునవి దంతములు మొదలగువానితో కోరాడు.

ఉత్పత్తిము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ప్రవృత్తిబడినది. 2. పెల్లగింపబడినది. 3. తుదముట్ట నాశము సేయబడినది, ఉత్పత్తిము. వి. అ. న. తప్పుట. (ఉత్పత్తినియము మొదలగునవి ఉత్పత్తినియము మొదలగువానివలె గ్రహించునది)

ఉత్త విజ. (వా) 1. రిక్తము. వట్టిది.

ఉదా: ఉత్తకుడి, ఉత్తగంప.

2. కేవలము.

గీ. ఓయి ధృత రాష్ట్ర నీకొడు కుత్తగోల, కొండ పలె నుండు తన మాల ముండ దిక్కు, భండనంబున గెల్తురు పాండుతనయు, లుదరమున బూలదండరే కొత్తకుండ (చాటువు).

(వ్యవ) వాడు ఉత్త అమాయికుడు.

3. అసత్యము (ఉదా: ఉత్తమాట).

4. నిర్వాప్తము, పనిలేనిది.

ఉదా : అట వ్రాయువారును ఉత్తవారును గూడ మున్నారు. వాడు భోజనకాలమున మాటాడడుగాని ఉత్తప్పుడు మాటాడును.

ఉత్తందము వి. ఆడువారి కంతభూషావిశేషము.

సీ. సరవి శేషంబులు తరిగె యుత్తందంబు బన్న సరంబు నాచరగుచుండు. ఆం. భా. 2. 149.

(ముత్తందము - అపముద్ర. చూ. ప్ర. 4ర.)

సీ. సరిగె ముక్కర బన్నసరము ముత్తందాలు కంకణంబులు తట్లు కడియములును. హంస. 2. 190.

ఉత్తంభకుడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) నిలుపు వాడు, ఆపువాడు.

ఉత్తంభత్ నం. శ్రీ. ఉత్తంభించుచున్న.

ఉత్తంభనము నం. వి. అ. న - ఉత్తంభము.

ఉత్తంభనీయము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఉత్తంభంపదగినది.

ఉత్తంభమానము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఉత్తంభించుచున్నది.

ఉత్తంభము నం. వి. అ. ప్ర. 1. ఆధారము, స్త్రాపు, ఊత. 2. ఆపుట. 3. వృద్ధిచేయుట.

ఉత్తంభి నం. విజ. (న. నీ. న.) - ఉత్తంభకుడు.

ఉత్తంభించే నం. న. శ్రీ. 1. నిలుపు, ఆపు. 2. పొడిగించు (శ. ర.).

ఉత్తంభిత నం. విజ. (ము. శ్రీ. ము.) - ఉత్తంభకుడు.

ఉత్తంభితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. వహింపబడినది.

శ్లో: ...స్కంధోత్తంభితశీర్షి వారికలకా రాజ్యాభిషేకాయ తే. వేద. 3. 44.

2. వృద్ధి పలుపబడినది. 3. ఆపబడినది.

ఉత్తంభితవ్యము నం - ఉత్తంభనీయము.

ఉత్తంభ్యమానము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఉత్తంభంపబడుచున్నది.

ఉత్తంభ్యము నం - ఉత్తంభనీయము.

ఉత్తంసము నం. వి. అ. ప్ర. 1. సిగబంతి, తలమానికము, శిరోభూషణము. 2. కర్ణాభరణము, చెవిపోగు.

(ఈపదము శ్రేష్ఠవాచకముగా గూడ ముపయుక్తము. ఉదా: నృపోత్తంసము, ము.)

ఉత్తసంతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఉత్తంసముగా జేయబడినది. 2. ఉత్తంసము కలది.

ఉత్తటము నం - ఉత్కూలము.

ఉత్తప్తము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. కాగినది; కాలినది. 2. సంతాపము నొందినది, ఆరిటపడినది. వి. అ. న. 1. ఉత్తాపము, మిక్కిలి వేడిమి. 2. సంతాపము, ఆరట. 3. ఎండినమాంసము.

ఉత్తప్తము నం - ఉత్తంభితము.

ఉత్తమ నం. వి. అ. ప్ర. 1. ఉత్తమస్త్రి. 2. ఊరావి, చిలుపాల (వృ. వి.) 3. ఒకవిధమైనపొక్కు.

ఉత్తమపురుషము నం. వి. అ. ప్ర. (వ్యాక) ప్రథమమధ్యమోత్తమపురుషములలో కడవటిది.

నేను, మేము, మనము కత్తిగారి గలక్రియా
రూపము.

ఉత్తమఫలిని సం. వి. ఈ. శ్రీ. దుగ్ధిక, చిలుపాల
మొక్క.

ఉత్తమము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. శ్రేష్ఠమైనది.
గొప్పది. (వ్యతి. అధమము) 2. ముఖ్యము,
ప్రధానము. (ఉదా: ఉత్తమాంగము.) 3.
రెంటెక్కువైన దానిలో కడపటిది (అశరము,
మొ—'కలికి' ఇట 'కి' ఉత్తమము).

ఉత్తమర్థి సం. విజ. (నొ. నీ. నొ.)—ఉత్తమర్థుడు.
ఉత్తమర్థి కుడు సం. — ఉత్తమర్థుడు.

ఉత్తమర్థుడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) అప్పిచ్చువా
డు. (వ్యతి. అధమర్థుడు)

ఉత్తమసాహసము సం. వి. అ. అం. న. 1. అప
రాధమునకు విధించుచుండుగు (జల్మానా)లలో
పెద్దది. (1000 పణములని కొందఱు 80000
పణములని కొందఱు.) 2. శిరశ్చేదము మొద
లగు పెద్దదండనము.

ఉత్తమాంగము సం. వి. అ. వి. శిరస్సు, తల

ఉత్తమారణి సం. వి. ఈ. శ్రీ. ఇందీవరి, పిల్లపీచరి
(వృ. వి.).

ఉత్తమీయము సం. విజ. (అ. అ. అ.) ఉత్తమమైన
దానికి సంబంధించినది.

ఉత్తము సం. విజ. (అ. అ. అ.) ఉన్నము, తడిసి
నది.

ఉత్తర సం. వి. అ. శ్రీ. 1. ఉత్తరపుదిక్కు. 2.
ఉత్తరఫల్గునీ నక్షత్రము.

నీ....మఘ పుబ్బ యుత్తర మణియు హస్త.
హంస. 4. 65.

3. విరాటరాజుకూతురు. (అభిమన్యునిభార్య,
పరీక్షితుతల్లి).

ఉత్తరంగము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. లేచినట్టి
తరంగములు గలది. 2. (అలవలె) తటాలున
నెగిరిపడునది; చపలము.

శ్లో. కళాప్రహారభయేన జాతకంపోత్తరంగా.
...తురంగా. ముద్రా, 8. 8. (ప్రాకృత
చ్చాయ).

వి. అ. న. చ్చాగముమీదికమ్మి.

ఉత్తరకాండము సం. వి. అ. అం. రామాయణము
నందలి యేడవకాండము.

ఉత్తరకాయము సం. వి. అ. అం. దేహముయొక్క
ఊర్ధ్వభాగము.

ఉత్తరక్రియ సం. వి. అ. శ్రీ. 1. పిదపఁ జేయఁ
దగుకార్యము 2. మృతుల నుద్దేశించి చేయఁ
బడుకర్మము, అపరీకర్మము

ఉత్తరగోగ్రహణములు సం. వి. అ. న. వి. ఒక
దినుసునస్త్రములు.

సీ. ముత్తెలపండిట్లు నుత్తరగోగ్రహణములుకరి
కంచు నాచువన్నె. నిండువన్నెలు ....
గీ. మొదిలుగా వల్వలు ధరించి ముదిత
లపుడు. ప్రబంధ. 372.

ఉత్తరచ్చదము సం. — ఉత్తరపటము.

ఉత్తరజందెము — ఉత్తరజన్నిదము.

ద్వ.క్రొత్తముత్యంబులుగూర్చినయట్టియుత్తర
జందెంబు లు మునవ్రేల. ప్రభు 143 పా.
15 పం.

ఉత్తరజన్నిదము పి. వి. యజ్ఞోపవీతమువలె ధరిం
చుముత్యాలవలెయు సువర్ణసూత్రము. మొ.
సీ. ఇభకుంభమణు లేడనెడఁ గూర్చుగురివెందజ
మలియుత్తరజన్నిదములు దనరి. రా. వి.
8. 34.

ఉత్తరదొక్కరము పి. (సం. ఉత్తరదోహరం.) మల్ల
బంధనిశేషము.

వ. దొక్కరము నుత్తరదొక్కరము కత్తి కొ
క్కెన కుమ్మరింపు జోడింపు సమసీసము సం
దుసీసము. మల్లుపు. 3. 69.

ఉత్తరణము సం. విజ. (అ. అ. అ.) చాటునది, కడ
చునది. వి. అ. న. చాటుట: అవ్వలిగట్టు
చేరుట.

ఉత్తరదాయకుడు సం. విజ. (అ. యి. అ.) 1.
ఉత్తరము (జవాబు) చెప్పువాడు. 2. మాతా
డువాడు, ఎదురాడువాడు.

శ్లో. దుష్టాభార్యా శతంమిత్రం భృత్యాశ్చ
త్తరదాయకాః, ససర్వేచ గృహే వాసో
మృత్యురేవ ననంశయః. హితో. 2. 121.

ఉత్తరదోహరము సం. వి. అ. న. ఉత్తరదొక్కము,
మల్లబంధనిశేషము.

శ్లో. గ్రీవాయాశ్చ భుజాయాశ్చ పాదేనాక్ర
మణే సతి, అన్యజాన్యవబంధేన కుర్యాదు
త్తరదోఃకరమ్. శివతత్త్వరిత్నాకరము.
(శ. రి.)

ఉత్తరపక్షము నం. వి. అ. పుం. 1. కృష్ణ పక్షము.
2. వాదమందు సిద్ధాంతపక్షము. (వ్యతి-పూర్వ
పక్షము.)

ఉత్తరపక్షము నం. వి. అ. పుం. 1. ఉత్తరీయము.
2. శయ్యపయిని పఠచువస్త్రము.

ఉత్తరపదము నం. వి. అ. న. 1. తర్వాతిమాట.
2. సమాసమందుకడ పటియవయవమగుపదము.

ఉత్తరపశ్చిమ నం. వి. అ. స్త్రీ. వాయవ్యదిక్కు.

ఉత్తరపశ్చిమము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఉత్తర
పశ్చిమపుది. వాయవ్యదిక్కున నున్నది.

ఉత్తరపాదము నం. వి. అ. పుం. ప్రతివాది యుత్త
రము, ప్రతివాదిసమాధానము.

శ్లో. పూర్వపక్ష స్తన్నతఃపాదోద్వితీయశ్చోత్తర
స్తన్నతః, క్రియాపాద స్తృతీయసాన్య చ్చ
తుర్థోన్వియ స్తన్నతః, బృహస్పతిః. (వాచ.)

1. పూర్వపక్షము-వ్యాజ్యము తెచ్చుట. 2.
ఉత్తరము-ప్రతివాదియొక్క సమాధానము.
3. క్రియ-సాక్ష్యము మొదలగునవి వినుట.
4. నిర్ణయము-తిర్పు-అని వ్యవహారమునకు
నాలుగు పాదములు)

ఉత్తరపూర్వ నం. వి. అ. స్త్రీ. ఈశానదిశ.

ఉత్తరపూర్వము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఈశాన
దిక్కునందలిది.

ఉత్తరప్రత్యుత్తరము నం. వి. అ. న. 1. ఉత్తరో
త్తరము. 2. వి. లేఖప్రతిలేఖములు (జాబు
జవాబులు.)

ఉత్తరఫల్గుని నం. వి. ఈ. స్త్రీ. అశ్విని మొదలగు
వానిలో పంచైందవనక్షత్రము.

ఉత్తరఫాల్గుని నం.-ఉత్తరఫల్గుని.

ఉత్తరభద్రపద నం. వి. అ. స్త్రీ. అశ్వని మొదలగు
వానిలో ఇరువదియొకవనక్షత్రము.

ఉత్తరభాద్రపద నం.-ఉత్తరభద్రపద.

ఉత్తరమీమాంస నం. వి. అ. స్త్రీ. కారీరక మాత్ర
గ్రంథము. (ఇది వేదవ్యాసరచితము. దీనికి

వేదాంతశాస్త్రమనియు నామము కలదు. ఇది
వేదమందలి జ్ఞానకాండమునకు సంబంధించినది.
కర్మకాండమునకు సంబంధించినది 'పూర్వమీ
మాంస' యనియు 'మీమాంస' యనియుఁ జెప్ప
బడును. దీనినిబట్టియే ఇది 'ఉత్తరమీమాంస'
అనఁబడును.)

ఉత్తరము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఉత్తరపుది
క్కుది. 2. మీదిది, పయిది. (వ్యతి. అధరము.)
శ్లో. అవసతోత్తరకాయమ్. సం. రఘు. 9. 8.
3. దేశమునందును కాలమున దును పదపటిది,
అనంతరము. (వ్యతి. పూర్వము) 4. ఎడమది,
దాపటిది. (వ్యతి. దక్షిణము) 5. ప్రధానము,
ముఖ్యము.

వ. బ్రహ్మోత్తరంబుగాఁ బ్రజాపాలనంబు నే
యుచు. భా. ఆది. 5. 5. ఆర. 2. 7.

6. అధికము, ఎక్కువ. (ఉదా. అస్తోత్తరశత
ము-ఎనిమిదిచే ఎక్కువైననూలు, నూటయెని
మిది.) 7. అతిక్రమించునది, దాటునది. 8.
శ్రేష్ఠము. వి. అ. పుం. 1. భవిష్యత్కాలము,
రాగలకాలము. 2. అనంతర ప్రదేశము,
తర్వాతిచోటు. న. 1. ప్రతివచనము, సమా
ధానము. 2. రాజునొద్ద వాది తెచ్చినవ్యాజ్య
మును రద్దుపఱచుటకుచేయు ప్రతివాదము.
(ఇది వ్యవహారమున కొకయంగము.) 3. (మీ
మాంస) సిద్ధాంతమున కనుకూలముగా తర్క
ము నుపన్యసించుట, (వ్యతి. పూర్వపక్షము:-
'విషయము, సంశయము, పూర్వపక్షము, ఉత్త
రము, నిర్ణయము.' అని అధికరణముయొక్క
అవయవము లయిదు. ఉత్తరమునందు పూర్వ
పక్షమును ఖండించి సిద్ధాంతమునకు అనుకూల
ముగా తర్కము ఉపన్యసింపఁబడును.) 4. నిగ
మనము, సిద్ధాంతము. 5. ఊర్ధ్వభాగము.
మీడు. 6. వామభాగము, దావలిప్రక్క. 7.
ఉత్తరణము, ఉల్లంఘనము, దాటుట. 8.
(గణిత) రెండుసంఖ్యలకుఁ గల భేదము. 9. లేఖ,
జాబు. (ఈయర్థము సంస్కృతమున లేదు.
'ఉత్తరప్రత్యుత్తరములు' అని సమాసఘటిత
ముగా వాడుకొనుచుండుటచే ఇది తత్సమము
గానే గ్రహింపవగును.)

నేను, మేము, మనము కత్తిగాఁ గలక్రియా
రూపము.

ఉత్తమఫలిని సం. వి. ఈ. శ్రీ. దుగ్ధిక, చిటుపాణి
మొక్క.

ఉత్తమము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. శ్రేష్ఠమైనది.
గొప్పది. (వ్యతి. అధమము) 2. ముఖ్యము,
ప్రధానము. (ఉదా: ఉత్తమాంగము.) 3.
రెంటికెక్కువైనదానిలోకడపటిది (అక్షరము,
మొ- 'కలికి' ఇట 'కి' ఉత్తమము).

ఉత్తమర్థి సం. విజ. (నో. నీ. నో.)-ఉత్తమర్థుఁడు.
ఉత్తమర్థి కుఁడు సం - ఉత్తమర్థుఁడు.

ఉత్తమర్థుఁడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) అప్పిచ్చువాఁ
డు. (వ్యతి అధమర్థుఁడు)

ఉత్తమసాహసము సం. వి. అ. అ. న. 1. అప
రాధమునకు విధించుటఁ గుఁ (జుల్మానా)లలో
పెద్దది. (1000 పణములని కొందఱు 80000
పణములని కొందఱు.) 2. శిరశ్చేదము మొద
లగు పెద్దదండనము.

ఉత్తమాంగము సం. వి. అ. న. శిరస్సు, తల.

ఉత్తమారణి సం. వి. ఈ. శ్రీ. ఇందీవరి, పిల్లపీచరి
(వృ. వి.).

ఉత్తమీయము సం. విజ. (అ. అ. అ.) ఉత్తమమైన
దానికి సంబంధించినది.

ఉత్తము సం. విజ. (అ. అ. అ.) ఉన్నము, తడిసి
నది.

ఉత్తర సం. వి. అ. శ్రీ. 1. ఉత్తరపుదిక్కు. 2.
ఉత్తరఫల్గునీ నక్షత్రము.
నీ....మఘ పుబ్బ యుత్తర మఱియు హస్త.
హంస. 4. 85.

3. విరాటరాజుకూతురు. (అభిమన్యునిభార్య,
పరీక్షితుకల్లి).

ఉత్తరంగము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. లేచినట్టి
తరంగములు గలది. 2. (అలవలె) తటాలున
నెగిరిపడునది; చవలము.

శ్లో. కళాప్రహరభయేన జాతకంఠోత్తరంగాః.
...తురంగాః. ముద్రా. 8. 8. (ప్రాకృత
చ్చాయ).

వి. అ. న. ద్వారముమీదికమ్మి.

ఉత్తరకాండము సం. వి. అ. అ. రామాయణము
నందలి యేడవకాండము.

ఉత్తరకాయము సం. వి. అ. అ. దేహముయొక్క
ఊర్ధ్వభాగము.

ఉత్తరక్రియ సం. వి. అ. శ్రీ. 1. పిదపఁ జేయఁ
దగుకార్యము 2. మృత్యు నుద్దేశించి చేయఁ
బడుకర్మము, అపరీకర్మము

ఉత్తరగోగ్రహణములు సం. వి. అ. న. వి. ఒక
దినసువస్త్రములు.

నీ. ముత్తెలపడిట్లు నుత్తరగోగ్రహణ బులుకరి
కంచు నాయవన్నె, నిండువన్నెలు ....
గీ. మొదలుగా వల్లలు ధరించి ముదిత
లఘుడు. ప్రబంధ. 272.

ఉత్తరచ్చదము సం - ఉత్తరపటము.

ఉత్తరజందెము - ఉత్తరజన్నిదము.

ఉత్త.క్రొత్తముత్యంబులుగూర్చినయట్టియుత్తర
జందెంబులు మునవ్రేల. ప్రభు 143 పా.
15 పం.

ఉత్తరజన్నిదము వి. వి. యుక్తోపవీతమువలె ధరిం
చుముత్యంహరిము నువర్ణసూత్రము, మొ.
నీ. ఇభకుంభమణు లేడనెడఁ గూర్చుగురివెందజ
మలియుత్తరజన్నిదములు దనఁ. రా. వి.
3. 34.

ఉత్తరదొక్కరము వి. (సం. ఉత్తరదోకరం.) మల్ల
బంధవిశేషము.

వ. దొక్కరము నుత్తరదొక్కరము కత్తి కొ
క్కెస కుమ్మరింపు బోడింపు సమసీసము సం
దుసీసము. మల్లుపు. 3. 89.

ఉత్తరణము సం. విజ. (అ. అ. అ.) దాటునది, కడ
చునది. వి. అ. న. దాటుట: అవ్వలిగట్టు
చేరుట.

ఉత్తరదాయకుఁడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1.
ఉత్తరము (జవాబు) చెప్పువాఁడు. 2. మాతా
డువాఁడు, ఎదురాడువాఁడు.

శ్లో. దుష్టాభార్యా శతమిత్తం భృత్యాశ్చో
త్తరదాయకాః, ససర్వేచ గృహే వాసో
మృత్యురేవ నసంశయః. హి. 2. 121.

ఉత్తరదోకరము సం. వి. అ. న. ఉత్తరదొక్కము,
మల్లబంధవిశేషము.

శ్లో. గ్రీవాయాశ్చ భుజాయాశ్చ పాదేనాక్ర
మణే సతి, అన్యజాన్యవబంధేన కుర్యాదు
త్తరదోకం. శివతత్త్వరత్నాకరము.
(శ. ర.)

ఉత్తరపక్షము నం. వి. అ. పుం. 1. కృష్ణపక్షము.
2. వాదమందు సిద్ధాంతపక్షము. (వ్యతి-పూర్వ
పక్షము.)

ఉత్తరపటము నం. వి. అ. పుం. 1. ఉత్తరీయము.
2. శయ్యపయని పటచువస్త్రము.

ఉత్తరపదము నం. వి. అ. న. 1. తర్వాతిమాట.
2. సమాసమందుకడపటియవయవమగుపదము.

ఉత్తరపశ్చిమ నం. వి. అ. స్త్రీ. వాయవ్యదిక్కు.

ఉత్తరపశ్చిమము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఉత్తర
పశ్చిమపుది, వాయవ్యదిక్కున నున్నది.

ఉత్తరపాదము నం. వి. అ. పుం. ప్రతివాది యుత్త
రము, ప్రతివాదిసమాధానము.

శ్లో. పూర్వపక్షస్త్వన్వృతఃపాదోద్వితీయశ్చోత్తర
స్త్వన్వృతః, క్రియాపాదస్తృతీయస్సాన్వృచ్ఛ
తుర్థోన్ద్రియస్త్వన్వృతః, బృహస్పతిః. (వాచ.)

1. పూర్వపక్షము-వ్యాఖ్యేము తెచ్చుట. 2.

ఉత్తరము-ప్రతివాదియొక్క సమాధానము.

3. క్రియ-సాక్ష్యము మొదలగునవి వినుట.

4. నిర్ణయము-తీర్పు-అని వ్యవహారమునకు
నాలుగు పాదములు)

ఉత్తరపూర్వ నం. వి. అ. స్త్రీ. ఈశానదిశ.

ఉత్తరపూర్వము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఈశాన
దిక్కునందలిది.

ఉత్తరప్రత్యుత్తరము నం. వి. అ. న. 1. ఉత్తరో
త్తరము. 2. బ. లేఖప్రతిలేఖములు (జాబు
జవాబులు.)

ఉత్తరఫల్గుని నం. వి. ఈ. స్త్రీ. అశ్విని మొదలగు
వానిలో పండ్రెండవనక్షత్రము.

ఉత్తరఫాల్గుని నం.-ఉత్తరఫల్గుని.

ఉత్తరభద్రపద నం. వి. అ. స్త్రీ. అశ్వని మొదలగు
వానిలో ఇరువదియొకవనక్షత్రము.

ఉత్తరభాద్రపద నం.-ఉత్తరభద్రపద.

ఉత్తరమీమాంస నం. వి. అ. స్త్రీ. శారీరక మాత్ర
గ్రంథము. (ఇది వేదవ్యాసరచితము. దీనికి

వేదాంతశాస్త్రమనియు నామము కలదు. ఇది
వేదమందిలి జ్ఞానకాండమునకు సంబంధించినది.
కర్మకాండమునకు సంబంధించినది 'పూర్వమీ
మాంస'యనియు 'మీమాంస'యనియుఁ జెప్ప
బడును. దీనినిబట్టియే ఇది 'ఉత్తరమీమాంస'
అనఁబడును.)

ఉత్తరము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఉత్తరపుది
క్కుది. 2. మీదిది, పయిది. (వ్యతి.అధం.ము.)
శ్లో. అవనతోత్తరకాయమ్. సం. రఘు. 9. 8.
3. దేశమునందును కాలమున దును విదపటిది,
అనంతరము. (వ్యతి.పూర్వము) 4. ఎడమది,
దాపటిది. (వ్యతి. దక్షిణము) 5. ప్రధానము,
ముఖ్యము.

వ. బ్రహ్మాత్తరంబుగాఁ బ్రజాపాలనంబు సే
యుచు. భా. ఆది. 5. 5. ఆం. 2. 7.

6. అధికము, ఎక్కువ. (ఉదా. అస్తోత్తరశత
ము - ఎనిమిదిచే ఎక్కువైననూలు, నూటయెని
మిది.) 7. అతిక్రమించునది, దాటునది. 8.

శ్రేష్ఠము. వి. అ. పుం. 1. భవిష్యత్కాలము,
రాగలకాలము. 2. అనంతర ప్రదేశము.

తర్వాతిచోటు. న. 1. ప్రతివచనము, సమా
ధానము. 2. రాజనౌద్ధ వాది తెచ్చినవ్యాఖ్యే

మును రద్దుపఱచుటకుచేయు ప్రతివాదము.
(ఇది వ్యవహారమున కొకయంగము.) 3. (మీ

మాంస) సిద్ధాంతమున కనుకూలముగా తర్క-
ము నుపన్యసించుట, (వ్యతి. పూర్వపక్షము:-

'విషయము, సంశయము, పూర్వపక్షము, ఉత్త
రము, నిర్ణయము.' అని అధికరణముయొక్క

అవయవము లయిదు. ఉత్తరమునందు పూర్వ
పక్షమును ఖండించి సిద్ధాంతమునకు అనుకూల

ముగా తర్కము ఉపన్యసింపఁబడును.) 4. నిగ
మనము, సిద్ధాంతము. 5. ఊర్ధ్వభాగము.

మీదు. 6. వామభాగము, దాపలిప్రక్క. 7.
ఉత్తరణము, ఉల్లంఘనము, దాటుట. 8.

(గణిత) రెండుసంఖ్యలకుఁ గలభేదము. 9. లేఖ,
జాబు. (ఈయర్థము సంస్కృతమున లేదు.

'ఉత్తరప్రత్యుత్తరములు' అని సమాసఘటిత
ముగా వాడుకొనుచుండుటచే ఇది తత్సమము

గానే గ్రహింపవగును.)

గీ. అచటి కరుగుచు నుండి సురాధినేత, మిమ్ము
రమ్మని యిదె యుత్తరమ్ము పనిచె. కువల.
4. 203.

ఉత్తరరామచరితము నం. వి. అ. న. భవభూతియను
కవి రచించిన యొకసంస్కృతనాటకము (ఇది
ఉత్తరరామాయణకథను దెలుపును.)

ఉత్తరవయస్కుడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) వృద్ధుఁ
డు, ముసలివాఁడు.

ఉత్తరవయస్సు నం. వి. న్. న. వార్ధకము, ముదిమి.

ఉత్తరవస్త్రీ నం. వి. అ. అ. వం. (వైద్య) ఒకవిధమైన
చిన్న చిమ్మనగ్రోవి, మూత్రపురిషద్వారముల
నుండి నీరు మున్నగువాని నెక్కించుట కుపయో
గించుసాధనము.

ఉత్తరవస్త్రము నం. వి. అ. న. ఉత్తరీయము, పయి
బట్ట.

ఉత్తరవాది నం. విజ. (న్. నీ. న్.) సమాధానము
చెప్పువాఁడు, ప్రతివాది.

ఉత్తరవాసము నం. వి. న్. న. అ. వం. ఉత్తరీయ
ము, పయిబట్ట.

సీ. చంద్రాతపముతోడ సరియైనవెలిపట్టుపుట్ట
ముత్తరవాసముగ ధరించి. నైష. 8.103.

ఉత్తరవాసస్సు నం. వి. న్. న. - ఉత్తరవాసము.

ఉత్తరవేది నం. వి. అ. అ. వ్రీ. 1. యజ్ఞమండగిని
స్థాపనార్థమై ఉత్తరదిక్కున వేసినవేది. 2. కురు
క్షేత్రమందలి యొకానొకతీర్థము.

ఉత్తరసత్తము నం. వి. అ. న. (ఉత్తర + సత్త.)
ఎడమతోడ.

ఉత్తరసాక్షి నం. వి. న్. వం. 1. సాక్షులు చెప్పిన
విషయమును కాను విన్నదానిఁబట్టి ధ్రువపటు
చు సాక్షి. 2. మోపినవేరమును పరిహరించు
కొనుటకు ముద్దాయి తెచ్చుకొను సాక్షి.

ఉత్తరస్ఫుటితము నం. వి. అ. న. యోనియందు
చేయుచుంబనము.

సీ. చిత్రజగ్ధహమున మత్తంస్ఫుటితంబు పొ
క్కిట సంపుటంబును శిరోధి, నమవదం బూ
రుల నన్వితం బన నొప్పు దళచుంబనములు
దత్తన్ స్థలముల. హంస. 5. 148.

ఉత్తరాత్రయము నం. వి. అ. న. ఉత్తరఫల్గుని ఉత్త
రాషాఢఉత్తరభాద్రపద-అనునక్షత్రత్రయము.

ఉత్తరాధరము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. మీఁది
క్రిందిదియును, ఎక్కువది తక్కువదియును. 2.
ఉచ్చావచము, ఎక్కువతక్కువలుగలది. వి. అ.
వం. మీఁదిపెదవి.

ఉత్తరాధికారము నం. వి. అ. వం. అనంతరదాయా
దత్వము, తర్వాతివార సగుట.

ఉత్తరాధికారి నం. విజ. (న్. జీ. న్.) వాగసు,
యజమానుఁడు మఱచించినపిదప నతనిసొత్తు
నకు స్వామ్యము గలవాఁడు, దాయాదుఁడు.

ఉత్తరాపథము నం. వి. అ. వం. ఉత్తరదేశము.

ఉత్తరాపర నం. వి. అ. వ్రీ. వాయవ్యదిక్కు.

ఉత్తరాభానము నం. వి. అ. వం. (ఉత్తరమువలె
తోచునది.) సరి కానియుత్తరము.

ఉత్తరాయణము నం. వి. అ. న. సూర్యుఁడు ఉత్తరపు
వైపుగాఁ బోవు ఆఱునెలలకాలము, మకరసం
క్రాంతి మొదలు కర్కటసంక్రాంతివరకుఁగల
కాలము.

ఉత్తరార్ధము నం. వి. అ. న. 1. దేహముయొక్క
మీఁదిభాగము. 2. (గ్రంథాదులయొక్క) రెం
డవ సగము. (వ్యతి. పూర్వార్ధము - మొదటి
సగము.) 3. ఉత్తరపువైపునఁ గలభాగము.

ఉత్తరాషాఢ నం. వి. అ. వ్రీ. అశ్విని మొదలగువా
నితో ఇరువదియొకటవనక్షత్రము.

ఉత్తరాసంగము నం. వి. అ. వం. - ఉత్తరీయము.

ఉత్తరానులు వి. వి. తలుపునకు క్రిందను మీఁదను
అమర్చినకుసులు.

ఉత్తరించే న. శ్రీ. ఖండించు.

గీ. ...ఉత్తరించు, తములపాకు నిక్కెడు క్రియ
దాఁబె నిట్టి. ఉ. హరి. 4. 28.

చ. ...అ, మృగలమగండు వీరక దళమం బగు
మస్తక ముత్తరించి వే, ల్యఁ గడఁగి హోమ
వహ్నిచటులంబుగఁ బ్రవ్వరిలంగఁజేసినన్.
ఉ. రా. 2. 178.

ద్వి. తల లుత్తరించి దెందమ్ములు వ్రచ్చి. అ.
మ. క. 8. 171 పా. 19 వం.

గీ. ఆతఁ డవరోధగమన మెట్లనుచు వెఱచి,
యొడఁబడకయున్న నాప్రాణము త్తరించు,
దనకుఁగానని యే నంటిననుచు ధైర్యమిచ్చి
తోడ్పొని యిమ్మిపు డేగుమనిన. శుక. 250.

(ఇట 'పోఁగొట్టుకొందును' అని భావము.)

ఉత్తరించే (రియించే) నం. న. శ్రీ. చాటు; కడపు.

గీ. ...జీవుండు భవాద్ధి యుత్తరింపలే డిది
నిజము గరిష్ఠచరిత. భార. శాం. 5. 525.

సీ. చదలేఱుప్రవహించుచాయ యుత్తరియించి
ద్రువమండలంబు పెంద్రోవ నడచి. నైష. 7. 27.

గీ. అనుచుఁ గృతకాద్రిమణికందరాంతరముల,
రత్నసాధాగ్రములగృహరామములను, గ
మలకాసారపులినభాగములదినములు త్తరిం
చును మనుజునాధోత్తమండు. భాను. 4.23.

(ఉత్తరిత్ మొదలగునవి తరిత్ మొదలగువాని
వలె గ్రహించునది.)

ఉత్తరిగె వి. ఒకవిధమైనహరిము.

సీ. సరివిశేషంబులు త్తరిగె యుత్తరిండుంబు బన్న
సరింబు నాఁ బరఁగుచుండు ఆం. భా. 2.
149.

వ.కంతమాలికలు కంతసరులు త్తరిగెలు చౌకట్టు
లొంటులు మురువులు తురాలు కిరీటంబు
లనం బరఁగునాభరిణంబులును ... ప్రబంధ.
605.

ఉత్తరీయము నం. వి. ఆ. న. వై బట్టి.

ఉత్తరుడు నం. వి. ఆ. పుం. 1. విష్ణువు. 2. శివుడు.
3. విరాటునికొడుకు.

ఉత్తరువు వి. (నం. ఉత్తరమ్. క. శ. ఉత్తరువు.)
అనుజ్జ, ఆజ్జ, నెలవు.

వ. దొంగయగునని నిశ్చయించి యభిమానధను
ని కెఱిగించి మూఁడుత్తరువులు గైకొని
....అతని వధియించి... శుక. 8. 587.

సీ. ఊళ్లాయములమీద హొరపుత్తరువు గన్న
రాయకై జీతంబురాయవారు. రా.వి.5.18.

ఉత్తరేను వి. (క. ఉత్తరేణి.) అపామార్గము, మ
యూరకము (వృ. వి.) (దీనివేరు దంతధావన
మున కుపయోగింతురు.)

సీ. ఇడిపినయిడుపులయెడలఁ బొర్రేనుత్తరేను
గని. ద. కోరిందపాదల. అము. 6. 18.

గీ. ఒప్పుచుండు నపామార్గముత్తరే న.నంగ.
ఆం. భా. 2. 54.

(ఉత్తరేణి. వాడుక.)

ఉత్తరోత్తరము నం.విజ. (అ.ఆ.అ.) 1.తరువాతిదాని

కంటె తరువాతిది. 2. క్రమముగా పోవునది.

వ. ఉత్తరోత్తరస్నే పానదృష్ట. నం. పంచ. 1.

వి. ఆ. న. 1. ఉత్తరమున కిచ్చిన ప్రత్యుత్త
రము. 2. ఉత్తరమును ప్రత్యుత్తరమును గల
వాదము, మొ. శ్రీ. విజ. 1. పైపై. 2. మఱి
మఱి. 3. ఎడతెగక, పరింపరిగా.

గీ. ఉత్తరోత్తర మభివృద్ధి నొందుచుండు. కాశీ.
2. 51.

ఉత్తర్జనము నం. వి. ఆ. న. శీవముగా అదల్పుట,
గట్టిగా బెడరించుట.

ఉత్తలపడు అ. శ్రీ. (ఉత్తలము + పడు.) 1. కుభిత
మగు, కలఁగు.

క. ఇత్తటి మనుష్యభువనం, బుత్తలపడుచున్న
యది మహోగ్రాసుఁడు, ద్విత్తముల నీవు
కరుణా,యత్తమతిం బుట్టవయ్య యదువం
శమునన్. భార. భిష్మ. 2. 267.

2. త్వరింపడు.

మ....వీచీభుజావళియాలి గనకేళి కుత్తలపడన్.
హరి. పూ. 7. 112.

ద్వి. చిత్తంబుదీనిపైఁ జేరిచిమీర,లుత్తలపడివట్ట
నూహింప వలదు. గం. రా. ఆర. 174 పా.
9 పం.

3. వ్యత్యస్తమగు, కాటుమాటగు.

సీ పాలుపొందఁగ విభూతిబొట్టు నెన్నొనలిపైఁ
దకుకొత్తుచెమట కుత్తలపడంగ. వీధి. 25.

చ.కలఁగెఁ బయోనిధు ల్గిరులు గంపమునొందెఁ
జలించెఁ భూమి ది,క్కులు వడఁకెన్,వియత్త
లము గుబ్బటిలెన్ గ్రహతారకంబులు,త్తల
పడఁజొచ్చె నచ్యుతవికామహాశంకుబిడౌజ
లాత్మ,కాంతల నువగూహనక్రియకుఁదార్పి
రి బెగ్గిలకుండ నాధ్యని. భోజరా. 4.77.

ఉత్తలపాటు వి. (✓ఉత్తలపడు) ఉత్తలపడుట.

(జోభము, కలఁత.)

క. అత్తటి నీతనయు, డెలు, గె త్తి రిథికవరుల
తోడ నిట్లను నీడు, యృత్తునిఁ బొదువుడు
భీముని, యుత్తలపాటుడుపు కడఁక నుడు
పుడు గడిమి. భార. భీష్మ. 2. 372.

క. క్రొత్తగవచ్చినంతయు, నత్తెఱఁ గంత
యును గని కరాంగుళి నానక, హత్తిఁచి త
లఁగదల్చుచు, నుత్తలపా టేర్పడంగ నున్న
రు మనియెన్. కళా. 2. 178.

సీ. తళుకొత్తెమడిఁ దిలోత్తమకు నుత్తలపాటు
ప్రమోచప్రమానభావమొందె. నై. ప. 3. 38.

ఉత్తలపెట్టు న. శ్రీ. (✓ ఉత్తలము) ఉత్తలపడఁ
జేయు.

(పరితపింపఁజేయు)

క. మత్తుఁ బ్రమత్తుని విషయా, యత్తుని దుష్టు
లునిఁ జూచి యట్టిపగతుపై, నెత్తునది శిఖ
విషాదుల, నుత్తలపెట్టునది యతని యుర్వి
కడఁక. భార. శాం. 2. 281.

ఉ.... అ, త్యుత్తమతేజ భూరిగుణు నొప్పెడు
మెత్తనిమేనివాని నెట్లుత్తలపెట్టిరో పలువు
రుగ్రమనస్కులు గూడి యక్కటా. భార.
ద్రో. 2. 3.

ఉత్తలము వి. 1. కలఁక, కాలుష్యము.

ఉ....నీంధి యెంతయు ఘోరమానమై, యుత్త
ల మొందె....నిర్వి. 2. 98.

2 సంక్షోభము.

క. అప్పయుఁ బరిజనములుఁ దనుఁ, దప్పక
కనుఁగొనుచు నుండఁ దగ వేది కరిం, బొప్పని
తమకము చిత్తముఁ, గప్పికొనుట నుత్తలం
బు గదురిగ నచ్చోక. భార. విరా. 2. 88.

3. పరితాపము.

క. చిత్తంబునఁ బై కొనియెడు, నుత్తల మడఁచు
చును ముఖపయోరుహమునఁ ద, కొక్కెడు
వెడ నవ్వునఁ బ్రియు, చిత్తం విగురొత్తఁ జని
యెఁ తెలువ యడవికి. భార. ఆం. 7. 210.

శ్లో. సహభర్తృ హసంతీవ హృదయేన విదూయ
తా. సం. భార. వన. 297. 80.

గీ. అబ్జముఖులార యే బోయి యచలకన్య,
యుత్తలము దెల్పి వసురాజుచిత్త మరసి,
వత్తు...వసు. 4. 25.

4. సంభ్రమము, తత్తర.

సీ ...సంభ్రమసంజ్ఞ యుత్తలంబు. ఆం. భా.
1. 140.

లయగ్రాహ....కొత్తిలెడి మాంసం, బుత్తలము
తో మెసఁగి నృత్తములు నేయుమదమత్త
ఘన రాఙ్గములు.... భాగ. 6. 873.

5. భీతి, బెదరు.

సీ.... వెఱ యుత్తలము వీరు బెదరు....అన న
దృతి యగు. ఆం. భా. 1. 188.

జ: ఉత్తలపడు, ఉత్తలపాటు, ఉత్తలపెట్టు.

ఉత్తలితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఎగఁజిమ్మఁబ
డినది. ఉత్తిప్తము.

ఉత్తాడించు నం. న. శ్రీ. కొట్టు, తాడనముచేయు.

వ. సామ్యులం జెఱిచి రుద్రులం బఱపి మరుత్తుల
నుత్తాడించి విశ్వు వైచి విద్యాధరుల జెలచి
గంధర్వులఁ గారించి...కాశీ. 7. 95.

ఉత్తానకము నం. వి. అ. పుం. ఉచ్చట, నట్టువము
నై (వృ. వి.).

ఉత్తానపత్తకము నం. వి. అ. పుం. ఎఱ్ఱ యాముద
పుఁజెట్టు.

ఉత్తానపాదుడు నం. వి. అ. పుం. ఒకానొక రాజు
(ద్రువునితండ్రి).

ఉత్తానము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. విస్తృతము.
2. వెలికిలఁ బరుండునది. 3. ఊర్ధ్వముఖము,
మీఁదిమొగమైనది (పాత్రాది). 4. లోతు లేని
ది, నిష్కపటము.

వ....స్వభావోత్తానహృదయమిమం జనం ...
కాకుం. 5. 20 శ్లో. క్రింద.

ఉత్తానశయుడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) వెలికిలఁ
బరుండువాడు (బోరిగిల లేనిబిడ్డఁడు, మిక్కిలి
చిన్నబిడ్డ).

ఉత్తానితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. విస్తృతము
చేయఁబడినది. 2. ఊర్ధ్వముఖముగాఁ జేయఁబ
డినది.

ఉత్తాపము నం. వి. అ. పుం. 1. ఉష్ణత్యము, మిక్కిలి
వేడిమి. 2. సంతాపము. 3. సంరంభము, వేగి
రపాటు.

శ్లో. ప్రత్యాహస్యస్య సిద్ధీనాముత్తాపః ప్రథమః
కిల. హిలో. 8. 45.

(ఉత్తప్తము మొదలగునవి తప్తము మొదలగు
వానివలె గ్రహించునది).

ఉత్తాపితము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. కాలపబడి
నది (కట్ట, మొ). 2. సంతాపితము (మనస్సు,
మొ).

ఉత్తారకుడు నం. విజ. (అ. రిశా. అ.) దాటించు
వాడు, గట్టెక్కించువాడు; (అపదను) కడవ
బెట్టువాడు, రక్షకుడు.

ఉత్తారణము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. దాటించు
నది. అవ్వలిగట్టును జేర్చునది. 2. రక్షించునది,
(అపదనుండి) కాపాడునది. (అ. ఈ. అ.) దాటు
టకు సాధక మైనది. వి. అ. న. 1. దాటించుట,
అవ్వలిగట్టును జేర్చుట; రక్షించుట.

ఉత్తారము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. పయికి తీర్పు
బడిన గుడ్డు కలది (కన్ను) 2. మిక్కిల మైన
ధ్వని గలది. వి. అ. వుం. 1. ఉల్లంఘనము,
దాటుట. 2. పారగయనము, అవ్వలిగట్టునకు
గొనిపోవుట; (కష్టమునుండి) గట్టెక్కించుట,
(విపత్తునుండి) దాటించుట. 3. ఉద్యమనము,
వాంతి.

ఉత్తారి నం. విజ. (నో. జే. నో.) 1. దాటించు
వాడు, 2. రక్షించువాడు, (అపదను) కడవ
బెట్టువాడు. 3. చపలుడు.

ఉత్తార్యము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. దాటించగ
లది. 2. అవ్వలిగట్టును జేర్చగలది 3. రక్షిం
పగలది, కష్టమునుండి దాటించగలది.
4. క్రక్కగలది (విషాది).

ఉత్తాలము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. గొప్పది, బ
లియ మైనది. 2. బెట్టిద మైనది, భయంకరము,
3. మిక్కిలి ఉరు వైనది, చాల విరివి గలది, 4.
మేలైనది, శ్రేష్ఠము. 5. పొడు వైనది. వి. అ.
వుం. కోరి.

ఉత్తిష్ఠత్ నం. శ్రు. లేచుచున్న, నిలబడుచున్న.

ఉత్తిష్ఠమానము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) అభివృద్ధి
నొందు చున్నది.

శ్లో. ఉత్తిష్ఠమానస్తవరై ర్నోపేక్ష్యః పథ్యమిచ్చ
తా. శిశు. 2. 10.

ఉత్తిర్జము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. దాటబడినది,
కడవబడినది. 2. పారంగతము, దాటినది,
గట్టును బొందినది; పరీక్షాదులందుఁ దేలినది,
పరీక్షాదులఁ గృత్కా మైనది. 3. (అపదను)
కడచినది, (అపదను) దాటినది.

ఉత్తుంగము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) ఎత్తయినది.

ఉత్తుండి నం. వి. ఈ. శ్రీ. గురుజ, ఒకదినుసుకూ
రాకుచెట్టు.

ఉత్తుడు విజ. (నం. యుక్తః. పా. యుక్తో. ప్రా.
జుక్తో.) అర్చుడు, తగినవాడు, పాత్రుడు.

ఉ. చిత్తజ రాజ్యసంపద యశేషము గైకొని
సౌఖ్య మందిగా మత్తులు దారి నాఁ బుర
పరోపవనంబులు సొచ్చి యిచ్చఁ బూ, గు
త్తులవారి తేనియలు కుత్తుకబంటిగఁ గ్రోలి
లీలమై, నొత్తిలి మ్రోయు చింపు నకుకొత్తు
చునుడు మదాలిదంపతుల్. విక్ర. 1. 94.

ఉ. ఎత్తిన లేచి కంధ్యయ, మెత్తి లలాటమున
మోపి యిందుముఖే య, త్యుత్తమధర్మపథ
మునకు, నుత్తునిఁ గావించి కార్యయుక్తిఁ
దెలుపవే. భోజరా. 4. 884.

ఉత్తుషము నం. వి. అ. వుం. - వేచుటచేత పొట్టు
పోయినది - లాజలు, పేలాలు.

ఉత్తేజకము నం. విజ. (అ. రిశా. అ.) 1. ప్రేరించు
నది, ఉద్దీపకము. 2. వాడి నేయునది.

ఉత్తేజన నం. వి. ఆ. శ్రీ. - ఉత్తేజనము.

ఉత్తేజనము నం. వి. అ. న. 1. ప్రేరణము, ఉద్దీప
నము. 2. సానబట్టుట, వాడినేయుట. 3. మె
లుగుపెట్టుట.

ఉత్తేజితము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. ప్రేరితము,
ఉద్దీపితము. 2. సానబట్టబడినది, వాడినేయ
బడినది. 3. మెలుగుపెట్టబడినది. వి. అ. న.
1. ఉత్తేజనము. 2. మర్యవేగము గల అశ్వగతి.

ఉత్తేరితము నం. వి. అ. న. అశ్వధారలలో నొకటి,
ఆస్కందితము. వుం. అట్టిగతితోఁ గూడిన
గుట్టము.

శ్లో. ఉత్తేరితముపకంఠమాస్కందితక మిత్యపి,
ఉత్సుకోఽస్త్విత్సుత్య గమనం కోపాదేవాఖలైః
వదైః (చూ. ఆస్కందితము. అమరసుధ)

ఉత్తరము నం. వి. అ. న. 1. పై కెత్తుట. 2. తూచుట.

ఉత్తరము నం. వి. అ. అ. అ. 1. పై కెత్తఁబడినది. 2. తూనికవేయఁబడినది.

ఉత్తరము నం. వి. అ. అ. అ. 1. ఎగఁజిమ్మఁబడినది. 2. త్యక్తిము, విడువఁబడినది. 3. వైరాగ్యము కలది.

ఉత్తరము నం. వి. అ. అ. 1. విడుపు, విడుచుట. 2. ఎగఁజిమ్ముట, పైకిత్రోయుట. 3. వైరాగ్యము.

ఉత్తరము నం. వి. అ. అ. అ. 1. మిక్కిలి భయము కలది. 2. భయము నతిక్రమించినది, భయము లేనిది. వి. అ. అ. మిక్కిలిభయము.

ఉత్తరము నం. వి. అ. న. ఎత్తయినముక్కలిపిట.

ఉత్తరము నం. వి. అ. అ. అ. 1. ఉద్యుతము, పుట్టినది. 2. ఉద్గతము, వెలువడినది.

3. చిద్రోతహాసవలక్కద్రూణ మనఁ జుట్టుతో విప్పుతో దరిఁ దొండిమాడ. అము. 4. 158.

3. ప్రబుద్ధము, మేల్కొన్నది.

3. ...నుప్రోత్థకార్థముల్. మనుచ. 3. 11.

ఉత్తరము నం. వి. అ. అ. అ. (బు. శ్రీ. బు.)-ఉత్తరము.

ఉత్తరము నం. వి. అ. న. 1. లేచుట, పైకి లేచుట. 2. నిలుచుట, నిలబడుట. 3. ఉద్వేగపతనము, పై కెగయుట. 4. ప్రబోధము, నిద్రనుండి లేచుట, మేలుకొనుట. 5. పురుషప్రమాణము, నిలుపు. 6. ఉద్యమము, పుట్టుక; చంద్రాదుల ఉదయము.

శ్లో. ఇందుం నవోత్థానమివేందుమత్యై. నం. రిము. 6. 31.

7. ఉద్యమము, పూనిక; పౌరుషము, పురుషప్రయత్నము. 8. సంతోషము. 9. తంత్రము, స్వరాజ్యచింత. 10. ప్రాంగణము, ముంగిలి. 11. చైతన్యము, (వదుగురుచేరెడి యజ్ఞశాల దేవాలయము, మొ.) 12. వైన్యము. 13. యుద్ధము. 14. మలసావరోగము. 15. సమాప్తి. 16. హర్షము. 17. ఇల్లు. 18. ఇచ్చ.

ఉత్తరము నం. వి. అ. అ. శ్రీ. విష్ణువు నిద్రనుండి లేచెడియేకాదశి, కార్తికకుక్లపక్షమందలి యేకాదశి.

ఉత్తరము నం. వి. అ. అ. అ. 1. లేవఁదీయునది. 2. మేలుకొలుపునది. 3. ప్రేరించునది, ఉద్దీపము. 4. నిలఁబెట్టునది.

ఉత్తరము నం. - ఉత్తరము.

ఉత్తరము నం. శ్రీ. 1. లేవఁదీయుచున్న. 2. నిలఁబెట్టుచున్న. 3. ఉదయింపఁజేయుచున్న; బయలుదేఱఁదీయుచున్న.

ఉత్తరము నం. వి. అ. అ. అ. - ఉత్తరము.

ఉత్తరము నం. న. శ్రీ. నిక్కించు, నిగుడఁజేయు, క. మెండుగ నుత్తరపించిన, దండిముగ మనమున కెగు దలఁపఁగ వీనుల్, బెండునడ నోండ పెట్టుచు, దుండగపుఖరంబు దన కెదుర్పఱ తేరన్. వేం. పంచ. 3. 54.

ఉత్తరము నం. వి. అ. అ. అ. 1. లేవఁబడినది. 2. పురికొల్పఁబడినది. 3. పుట్టింపఁబడినది.

ఉత్తరము నం. - ఉత్తరము.

ఉత్తరము నం. వి. అ. అ. అ. 1. లేవఁదీయఁబడుచున్నది. 2. నిలఁబెట్టఁబడుచున్నది. 3. లేవఁబడుచున్నది. 4. వృద్ధి నొందింపఁబడుచున్నది.

ఉత్తరము నం. వి. అ. అ. అ. 1. లేవఁ దగినది. 2. పై కెత్తఁదగినది. 3. పురికొల్పఁదగినది. 4. లేవఁగొట్టఁ దగినది.

ఉత్తరము నం. వి. అ. అ. అ. - ఉత్తరము.

ఉత్తరము నం. వి. అ. అ. అ. 1. లేచునది. 2. వెలువడునది. 3. పొడచూపునది, ఉదయించునది.

ఉత్తరము నం. వి. అ. అ. అ. 1. లేచినది. 2. నిలఁబడినది, నిలిచియున్నది. 3. పై కెగసినది, మీదికిఁ బోయినది. 4. పెరిగినది, వృద్ధి నొందినది. 5. పుట్టినది; ఉదయించినది (చంద్రాది). 6. పూనినది, ఉద్యుక్తము. 7. ఎత్తయినది.

ఉత్తరము నం. వి. అ. అ. అ. ప్రేక్షు చాచినలఱు చేయి, చపేటము.

ఉత్తరము నం. వి. అ. శ్రీ - ఉత్తరము.

ఉత్తరము నం. వి. అ. అ. 1. పచవము నేయునది, వండునది. 2. పై నుండి వండెడిస్వభావము కలది (తృణాది).

ఉత్పతనము నం. వి. అ. న. 1. ఎగురుట; పైకిదు
ముకుట. 2. (గర్భాదులనుండి) వెలువడుట, పు
ట్టుక. 3. మీదికిఁ బోవుట, (చెట్టు మొదలగునవి)
ఎక్కుట.

(ఉత్పతత్ మొదలగునవి పతత్ మొదలగువాని
వలె గ్రహించునది.)

ఉత్పతము నం. వి. అ. పుం. - పైకెగురునది -
పిట్ట, పక్షి (త్రి. ని.).

ఉత్పతిత నం. విణ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) ఎగిరెడువాఁడు.

ఉత్పతితము నం. విణ. (అ. అ. అ.) పైకిఁ బోయి
నది, ఊర్ధ్వగతము.

ఉత్పతిష్ఠువు నం. విణ. (ఉ.) మీదికిఁ బోవు స్వభా
వము గలది, ఊర్ధ్వగమనశీలము.

ఉత్పత్తి నం. వి. అ. స్త్రీ. 1. పుట్టుక, జననము. 2.
ఊర్ధ్వగమనము, పైకిఁ బోవుట. 3. ఉత్పత్తి
స్థానము (ఉదా : 'ఉత్పత్తికలానాం' కాదం.
10 పా. 2 పం.)

ఉత్పతము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. మార్గమునతి
క్రమించినది. 2. న్యాయమును మీఱినది. వి. అ.
పుం. 1. కానిత్రోవ, తప్పుదారి. 2 - న్యాయ
రీతి నతిక్రమించినది - తప్పు.

ఉత్పన్నభక్షి నం. విణ. (నొ. జీ. నొ.) ఎప్పుడు దొ
రికినది అప్పుడు తినువాఁడు; నిలువఁజేయుట
జేమియు లేనివాఁడు; కష్టజీవనుఁడు.

ఉత్పన్నము నం. విణ. (అ. అ. అ.) 1. ఉద్భూత
ము, పుట్టినది 2. సిద్ధించినది, ఒనగూడినది.

ఉత్పల నం. వి. అ. స్త్రీ. ఉత్పలకారిణి, నల్ల సుగంధి
పాల (వృ. వి.).

ఉత్పలగంధికము నం. వి. అ. న. గోశీర్ష మనెడి
చందనము, హరిచందనము, సచ్చనిగ ధము.

ఉత్పలపత్రకము నం. వి. అ. న. (వైద్య) కలున
తేకువలె నుండునొకకత్తము.

ఉత్పలపత్రము నం. వి. అ. న. 1. కలువతేకు.
2. వి. పిఱుదులమీదివఖిత్తములు.

సీ. పురుషుఁ డుత్పలపత్రములు పిఱుందను
నుంప నవని లాంగలరేఖ నమరె ననియు.
కవిరా. 4. 80.

వ. అతివిపులపులినజనునారోహంబుల నుత్పలవ
త్తంబుల నెరిపుచు. వసు. 2. 140.

3. ఒకవిధమైనబొట్టు, తిలక భేదము.

ఉత్పలమాల నం. వి. అ. స్త్రీ. 1. కలువలదండ. 2.
(ఛంద) ఒకానొకవృత్తము.

ఉత్పలము నం. విణ. (అ. అ. అ.) కండలేనిది, కృ
శించినది. వి. అ. న. 1. కలువ 2. చెంగల్వకొ
స్తు (వృ. వి.).

3. పద్మము, కమలము (అమరసూధ).

శ్లో. ఇదమాద్ధిస్థితజ్యోతిస్సంస్థితస్థితోత్ప
లం ముఖం, ఇతి జ్యోతిస్సంస్థితం యోగా
దయుక్తం నామరూపకక్షేపావ్యాదం. (70).
(ఈ యర్థమున ప్రచురిత యోగము లేదు.)

ఉత్పలకారిణి నం. వి. అ. స్త్రీ. నల్ల సుగంధిపాల (వృ.
వి.).

ఉత్పలాక్షి నం. వి. ఈ. స్త్రీ. కలువకంటి; స్త్రీ.

ఉత్పలి నం. విణ. (నొ. నీ. నొ.) ఉస్పలములు మి
క్కిలి కలది (సరిస్సు, మొ.).

ఉత్పలిని నం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. ఉస్పలములను మూ
హము. 2. కలువకీగ.

ఉత్పవనము నం. వి. అ. న. 1. ద్రవద్రవ్యములకు
దూఱణోజేయునొకానొక స్కారము. 2.
శుద్ధి చేయుట.

ఉత్పవిత నం. విణ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) 1. దర్శనతో
పవిత్రము చేయువాఁడు. 2. శుద్ధి చేయువాఁడు.

ఉత్పక్యండు నం. విణ. (అ. అ. అ.) మీఁదుగా
చూచువాఁడు.

ఉత్పాటకము నం. విణ. (అ. అ. అ.) పెకల్పు
నది, పెల్లగించునది. వి. అ. పుం. చెవికమ్మెయం
దలి రోగవిశేషము.

ఉత్పాటనము నం. వి. అ. న. 1. పెలుకుట, పెక
లించుట. 2. కులుపువలనఁ గలుగునొకానొక
కాధ.

ఉత్పాటనీయము నం - ఉత్పాటితవ్యము.

ఉత్పాటము నం. వి. అ. పుం. 1. పెకల్పుట, నిర్మా
లము నేయుట. 2. చెవికమ్మెయందుఁగలిగెడి
యొకానొకరోగము.

ఉత్పాటయత్ సం. ౪౪౪. పెకలించుచున్న.

ఉత్పాటయమానము సం. విజ. (అ. అ. అ.) పెకలించుచున్నది.

ఉత్పాటి సం. విజ. (న. నీ. న.) పెకల్చునది.

ఉత్పాటించే సం. న. ౪౪. పెలుకు, పెకల్చు.

వ. ...కపాలంబుల నాస్థిటిచుచు గపోలం
బుల నుత్పాటిచు నరంబుల వదిలించుచు
....ఉ. రా. 2. 81.

ఉత్పాటిక సం. వి. అ. శ్రీ. చెట్టుయొక్క పై పట్ట
బిందు.

ఉత్పాటిత సం. విజ. (బు. శ్రీ. బు.) ఉత్పాటిచు
వాడు.

ఉత్పాటితము సం. విజ. (అ. అ. అ.) ఉత్పాటింపఁ
బడినది.

ఉత్పాటితవ్యము సం. విజ. (అ. అ. అ.) పెకలిం
పఁ దగినది.

ఉత్పాట్యమానము సం. విజ. (అ. అ. అ.) పెకలిం
పఁ బడుచున్నది.

ఉత్పాట్యము సం - ఉత్పాటితవ్యము.

ఉద్పాతకము సం. విజ. (అ. విజ. అ.) 1. పై కెగ
యునది, పయికిఁ బోవునది. 2. ఉపద్రవమును
గలిగించునది.

ఉత్పాతము సం. వి. అ. శ్రీ. 1. పై కిఁ బోవుట. 2.
దుముకుట, ఎగురుట. 3. శుభాశుభసూచక మ
గుమహాభూతవికారము. (ఇది దివ్యాదిభేదము
లచే త్రివిధము: దివ్యము - సూర్యగ్రహణము
చంద్రగ్రహణము, మొ. అంతరిక్షము - ఉల్కా
పాతము, మొ. భౌమము - భూకంపాదికము).
4. ఉపద్రవము.

శ్లో. ఉపలి గంత్యుష్టం స్యాదణన్యం దింబవిష్ట
వౌ, దమరోపష్ట వోత్పాతా ఉసన్గ ఉపద్ర
వః. (వై. ని.).

ఉత్పాదకము సం. విజ. (అ. విజ. అ.) పుట్టించు
నది, కలిగించునది. వి. అ. శ్రీ. శంభము (ఇది
ఎనిమిది కాళ్లమృగము - దీనికి ఇతరమృగము
లకు వలె నాలుగు కాళ్లును అదనముగా వీపు
మీద నాలుగు కాళ్లును ఉండును).

ఉద్పాదనము సం. విజ. (అ. అ. అ.) పుట్టించునది,
కలిగించునది. వి. అ. న. పుట్టించుట, కలిగించుట.

ఉత్పాదనీయము సం - ఉత్పాద్యము.

ఉత్పాదము సం. విజ. (అ. అ. అ.) పై కెత్తివపాద
ములు కలది. వి. అ. శ్రీ. పుట్టుక; సంభవము,
కలుగుట.

ఉత్పాదయత్ సం. ౪౪౪. పట్టించుచున్న, కలిగించు
చున్న.

ఉత్పాదయమానము సం. విజ. (అ. అ. అ.) పుట్టిం
చుచున్నది, కలిగించుచున్నది.

ఉత్పాదయితవ్యము సం - ఉత్పాద్యము.

ఉత్పాదశయము సం. వి. అ. శ్రీ - కాళ్లు పైకిఁ బె
ట్టుకొని పరుగునది - టిట్టిభపక్షి, తీతువుపిట్ట.

ఉత్పాదశయము సం. విజ. (అ. అ. అ.) కాలు
పయికెత్తుకొని పరుగువాడు. వి. అ. శ్రీ.
శిశువు.

ఉత్పాది సం. విజ. (న. నీ. న.) 1. పుట్టుకగలది,
పుట్టినది. 2. పుట్టించునది; కలిగించునది.

ఉత్పాదించే సం. న. ౪౪ - ఉత్పాదిల్లు క్షేయ - 1.
పుట్టించు, కను.

2. భూదేవుడు కూద్రశ్రీ, నాదమునఁ బెండ్లి
యాడి యాసతీయందు, ద్వాదశినపుత్రుండు
ని, పాదుం డనఁబరఁగుచు దు సమ్మదలీలన్.
విజ్ఞా. ఆచార. 135.

2. సృజించు.

వ. నలువ... సప్తమునుల నుత్పాదించి కామ
రంబున పద్మసంగము నిర్మించె. మార్క. 4.
25.

ఉత్పాదిక సం. వి. అ. శ్రీ. 1. హిలమోచిక, చిలుక
కూర (వృ. వి.) 2. పూతిక, కొమ్మనగొట్టెపం
డిచెట్టు. 3. దేహిక యనుకీటము.

ఉత్పాదిత సం. విజ. (బు. శ్రీ. బు.) - ఉత్పాద
కము.

ఉత్పాదితము సం. విజ. (అ. అ. అ.) పుట్టింపఁబడి
నది; కలిగింపఁబడినది.

ఉత్పాదిల్లు సం. అ. శ్రీ. 1. పుట్టు.

క.... విష్ణుదేవున శంబునను, త్పాదిల్లెఁ గృష్ణుఁ
డపగత, భేదుడు వసుదేవదేవకీదేవులకున్.
భార. ఆది. 8. 74.

2. కలుగు.

క....యుష్మద్భేదమునఁజేసి యెగ్గు, త్పాదిల్లు
ధరిత్రఁ బ్రజకు భయజననంబై. భాం. సభా.
2. 185.

ఉత్పాద్యమానము నం. విజ. (అ. అ. అ.) పుట్టింపఁ
బడుచున్నది; కలిగింపఁబడుచున్నది.

ఉత్పాద్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) పుట్టింపఁ దగి
నది; కలిగింపఁ దగినది.

ఉత్పాలి నం. వి. ఈ. శ్రీ. అరోగ్యము, స్వస్థత.

ఉత్పావము నం. వి. అ. అం - ఉత్పవనము.

ఉత్పింజర(ల)ము నం. విజ. (అ. అ. అ.) మిక్కిలి
వ్యాకులమైనది.

ఉత్పిబుడు నం. విజ. (అ. అ. అ.)-పాత్రాదులను
-ఎత్తిత్రాగువాడు.

ఉత్పిడన నం. వి. అ. శ్రీ - ఉత్పిడము.

ఉత్పిడనము నం. వి. అ. న - ఉత్పిడము.

ఉత్పిడము నం. వి. అ. అం. 1. ఉన్మథనము, కలఁ
చుట. 2. రాయిడి, రారాపు. 3. పిడుచుట. 4.
అతిశయము.

శ్లో. పూరోత్పిడే తటాకస్య పరీవాహః ప్రతి
క్రియా. ఉ. చ. 8. 29.

ఉత్పచ్చము నం. విజ. (అ. అ. ఈ. అ.) తోక
పై కెత్తుకొన్నది.

ఉత్పటకము నం. వి. అ. అం. (వైద్య) చెవికమ్మె
యందు, గలుగురోగవిశేషము.

ఉత్పటము నం. విజ. (అ. అ. అ.) వికసించినది.

ఉత్పలకము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. గగ్గురు పా
టు గలది. 2. సంకోషించినది.

ఉత్ప్రబంధము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఎడతెగనిది.
వి. అ. అం. ఉద్గ్రంథము, గొప్పగ్రంథము.

ఉత్ప్రథము నం. విజ. (అ. అ. అ.) పయికి వచ్చిన
కాంతులు గలది; మిక్కిలి కాంతిగలది.

ఉత్ప్రసవము నం. వి. అ. అం. గర్భస్రావము.

ఉత్ప్రాసవము నం. వి. అ. న - ఉత్ప్రాసము.

ఉత్ప్రాసము నం. వి. అ. అం. ఉపహాసము, ఎత్తి
పొడుపుమాట.

ఉత్ప్రేక్ష నం. వి. అ. శ్రీ. 1. ఊహించుట; ఊహ.

2. (అలం) ఒక అర్థాలంకారము 3. అనవధా
నత, పౌచ్చరిక లేమి.

ఉత్ప్రేక్షణము నం. వి. అ. న. 1. పైకి చూచుట.

2. ఊహించుట, ఇది యీ ప్రధానముగా నుండ
వచ్చునని తలంచుట; ఉత్ప్రేక్షించి చెప్పుట.

ఉత్ప్రేక్షించు నం. ని. శ్రీ. 1. ఊహించు.

శా...ఆ, భీమ విమ్మమ వద్దురాత్మునెల పుత్రే
క్షింప నేభంగులన్. హరి. పూ. 7. 7.

2. ఉత్ప్రేక్ష గలుగునట్లు చెప్పు; ఉత్ప్రేక్షాలంకా
రయుక్తముగా వర్ణించు.

(ఉత్ప్రేక్ష్యము మొనలగునవి అవేక్ష్యము మొద
లగువానివలె గ్రహించునది.)

ఉత్ప్రవ నం. వి. అ. శ్రీ. పడవ.

ఉత్ప్రవనము నం. వి. అ. న. 1. చాటుట. 2. పైకి
దూఁకుట. 3. పైని తీలుట.

ఉత్ప్రవము నం. వి. అ. అం. చాటు, గంతు.

ఉత్పల్లము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. వికసించినది
(పువ్వు). 2. విడినది; తెరిచియున్నది (కమ్మ).
3. ఉబ్బినది, బలిసినది. 4. ఉత్తానము, వెలికితఁ
బడియుండునది వి. అ. న. 1. అడుగుట. 2.
సురతల భవిశేషము.

ఉత్సంగము నం. వి. అ. అం. 1. ఒడి. 2. తొడ.

3. తుంటి, నితఁబము. 4. మధ్యభాగము. (క
ర్ణోన్మేషము, మొ.) 5. పై భాగము 6. శిఖ
రము 7. అధిక మైనకూడిక. 8. పైనికలియుట.
9. అభినయహస్తవిశేషము 10. ఆలింగనము.

ఉత్సంగితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. సుసర్గము
కలదిగాఁ జేయఁబడినది. 2. ఒడియందు పెట్టు
కొనఁబడినది.

ఉత్సంగిని నం. వి. ఈ. శ్రీ కనుతెప్ప లోపలి
యంచున లేచుమొటిమ.

ఉత్సంగుడు నం. వి. అ. అం-సంగము వీడినవాఁ
డు - సన్న్యాసి.

ఉత్పన్నము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. నష్టము, న
శించినది. 2. ఊడించినది. 3. వాడుకలోలేనిది,
ప్రచారములో లేనిది (గ్రంథము, మొ.) 4.
ఉద్గతమైనది, ఉబికినది.

ఉత్సము నం. ఎ. అ. పుం. ఊటగలచోటు; ఊట.

ఉత్సరణీయము నం. ఎఱ (అ. అ. అ.) తొలఁగిం
వఁ దగినది.

(ఉత్సృతము మొదలగునవి స్పృతము మొదలగు
వానివలె గ్రహించునది.)

ఉత్సర్గము నం. ఎ. అ. పుం. 1. విడుచుట. 2. విచ్చ
లవిడిగాఁ దిరుగ విడుచుట. జన్నియవిడుచుట
(వృషోత్సర్గము, మొ.) 4. ఈవి. 4. (వేదాధ్య
యనవ్రతాదుల) ముగియిక, సమాప్తి. 5. సా
మాన్య విధి. (వ్యతి అవవాదము-విశేషవిధి.)
6. గురస్థానము, పాయువు.

ఉత్సర్గి నం. ఎఱ. (నొ. జే. నొ.) 1. విడుచువాఁడు.
2. ఇచ్చువాఁడు.

ఉత్సర్గనము నం. ఎ. అ. న. 1. విడుచుట. 2. దా
నము. 3. అధ్యయనాదులు సమాప్తిచేయుట.

ఉత్సర్జింఁచే నం. అ. శ్రీ. విసర్జింఁచు, విడుచు.
సీ. మాట లాడుచు మలమూత్రము లుత్సర్జింఁచు
...కాశీ. 6. 48.

(ఉత్సృజన్ మొదలగునవి స్పృజన్ మొదలగు
వానివలె గ్రహించునది.)

ఉత్సర్జితము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) విడిపింపఁబడి
నది.

ఉత్సర్పణము నం. ఎ. అ. న - ఉత్సర్పము.

ఉత్సర్పము నం. ఎ. అ. పుం. 1. పైకిఁ బోవుట,
ఎగఁజ్రాఁకుట. 2. ఉల్లంఘనము, దాఁటుట.
3. పయి కులుకుట.

ఉత్సర్పి నం. ఎఱ. (నొ. జే. నొ.) 1. పై కెగురు
నది, మీఁదికిఁ జ్రాఁకునది. 2. గొప్పవిషయ
ములగుటించి పోవునది, ఉదాఁము.

వ. ఉత్సర్పిణీ ఖలు మహతాః ప్రార్థనా. సం.
కాకుం. 7.

ఉత్సర్పి నం. ఎ. అ. శ్రీ. పొట్లుటకుఁ దగినస్థితిలో
నున్నయావు. ఎదవదను గలయావు.

ఉత్సవము నం. ఎ. అ. పుం. 2. ఆనందమును పుట్టెం
చుకార్యము (పండుగు వివాహము, మొ.) 2.
సంతోషము. 2. కోపము. 4. గర్వము. 5. కో
రికలు పుట్టుట.

ఉత్సవసంకేతులు నం. ఎ. అ. పుం. 2. వివాహము
సంబంధములు లేక విచ్చలవిడిగా స్త్రీలును బురు
షులును వర్తించునొక పర్యవీక్షణియజాతిభేదము.

ఉత్సహింఁచే నం. అ. శ్రీ. 1. యత్నింఁచు, కడఁగు.
గీ. అనఘులార సంసిద్ధుల రై తి రింకఁ,దడయ
నేటికి నిర్మలోదాత్తగతికి,నుత్సహింతురుగా
కన్న మత్సరాది,బంధకంబులఁ బోఁద్రోచి
బ్రాహ్మణుండు. భార. కాం. 4. 188.

2. ఉత్సాహపడు, ఉబ్బు.

ఉ. వాయువుచేఁ బ్రభూత మగువానవలెన్ నిజ
శార్దూముక్త మౌ,సాయకజాత మద్దనుజనై
స్యముముంచిన నుత్సహించి నా,రాయణుఁ
డొ తైనప్పుడు యుగాంతపయోధరఘర్షణో
దిత,స్పాయదభంగురాశనినిభధ్వనిధుంధ్రము
శంఖవర్ణముకా. ఉ. రా. 2. 58.

న. శ్రీ. పూను.

సీ. ఏయాయుధంబున నెమ్మెయిఁ బోరంగనిష్ఠ
మయ్యది యుత్సహింపుఁ డనిన. భార.
సఖా 1. 187. (ఈయర్థమునఁ బ్రయో
గాఁ తరము గనఁజరేదు.)

ఉత్సాదకము నం. ఎఱ. (అ. దిశా. అ.) నాశము
నేయునది.

ఉత్సాదన నం. ఎ. అ. శ్రీ. - ఉత్సాదనము.

ఉత్సాదనము నం. ఎ. అ. న. 1. తొలఁగించుట.
2. జడ్డు పోవునట్లు తోముట; నలుఁగు పెట్టుట.
3. నశింపఁజేయుట, పోఁగొట్టుట. 4. పై కె
త్తుట. 5. పెల్లగించుట. 6. దున్నుట. 7. ఔష
ధమురాచి వ్రణమును శుద్ధిచేయుట.

ఉత్సాదనీయము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) ఉత్సాద
నముచేయఁ దగినది. ఎ. అ. న. పుండు మాన్పు
మందు.

ఉత్సాదము నం. ఎ. అ. పుం. నాశము.

ఉత్సాదింఁచే నం. న. శ్రీ. 1. పై కెత్తు. 2. పెల్ల
గించు. 3. నశింపఁజేయు.

వ. రై వానుకూల్యంబు లేక మానుషం తెంత
యయ్యు నేమి నేయుఁ కాండపు లేమిరై వ
సంపన్నులై రో యని వగది యాయననరం
బున ద్భువదు భేదించి పాండవుల మాత్సాదింప
వలయు నెట్లనిన. భార. ఆది. 8. 12.

ఉత్సాదితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. పెల్ల గింపఁ బడినది. 2. నళింపఁజేయఁబడినది. 3. నలుఁగు పెట్టఁబడినది (శరీరాది.) 4. పైకెత్తఁబడినది.

ఉత్సారకుఁడు నం. విజ. (అ. రికా. అ.) తొలఁగించు వాఁడు. వి. అ. పుం. 1. ద్వారపాలకుఁడు. 2. కావలివాఁడు. 3. మార్గమం దుండుజనులను తొలఁగించి దారిచేయుటకుఁడు.

ఉత్సారణ నం. వి. అ. స్త్రీ. — ఉత్సారణము.

ఉత్సారణము నం. వి. అ. న. 1. తొలఁగించుట. 2. కదలించుట. 3. జనులను తప్పించి దారిచేయుట.

ఉత్సారణీయము నం. విజ. (అ. అ. అ.) తొలఁ గింపఁ దగినది.

ఉత్సారింఁచు నం. న. శ్రీ. 1. తొలఁగించు. 2. కద లించు.

ఉత్సారితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. తొలఁగింపఁ బడినది. 2. కదల్పఁ బడినది.

ఉత్సార్యము నం. — ఉత్సారణీయము.

ఉత్సాహకము నం. విజ. (అ. హికా. అ.) ఉత్సాహిం చునది.

ఉత్సాహన నం. వి. అ. స్త్రీ. — ఉత్సాహనము.

ఉత్సాహనము నం. వి. అ. న. ఉత్సాహము కలి గించుట.

ఉత్సాహము నం. వి. అ. పుం. 1. ప్రయత్నము, పూనిక. 2. ఆస్థ, అభిలాష. (మమోత్సాహ భంగం మాకృతాః హితోః.) 3. (రాజనకు వలయు) ప్రభుమంత్రోత్సాహశక్తులతో నొకటి. 4. (అలం) స్థాయిభావములతో నొకటి. (ఇది వీరరిసమునకు స్థాయి) 5. శుభము. 6. మాత్రము, దారము. 7. (ఛంద) ఒకానొక వృత్తము.

ఉత్సాహవర్ధనము నం. వి. అ. పుం. వీరరిసము.

ఉత్సాహి నం. విజ. (నో. జీ. నో.) ఉత్సాహము గలది.

ఉత్సాహించు నం. అ. శ్రీ. 1. విజృంభించు.

కా....ఝంఝామఝ, నైత్రిత్రి తొల్పుకుతా
కులిలఁ గుకుఁ దుత్సాహించె సోదర్యతోన్.
తై. కా. 6. 148.

(1-27)

2. ఉత్సాహపడు, కుతూహలపడు.

కా. ఓరత్నాకర నీకుమారిక వకుతోదారికిన్
కారికిక, సారోదారికి దారగా నొసఁగ
మత్సాహించునీవాంఛ యీ, దేటున్...ల.
వి. 5. 15.

3. యత్నించు, కడఁగు.

నీ. వెడవింటిదొర చాడి వెడల మత్సాహించు
చిలుకపై కములు విందులకుఁ దిరుగు. గీ....
చెలివలుక...చంద్రా. 4. 141.

ఉత్సిక్తము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. (జలాదులచే) ప్రోక్షింపఁబడినది, చల్లఁబడినది. 2. అతిశయించి నది. 3. గర్వించినది. 4. పొంగినది (నది, మొ.)
6. (క్రోధాదులచే) ఉద్రేకము నొందినది.

ఉత్సుకము నం. వి. అ. పుం. — తహతహ, తమకము.
శ్లో. ప్రకుర్వతే కన్యమనో న సోత్సుకం. ఋతు
సంహారము. 1. 6.

ఉత్సుకుఁడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఇష్టవస్తు ప్రాప్తికై త్వరపడువాఁడు, తహతహపడు వాఁడు, ఉవ్విళ్ళూరువాఁడు. 2. ఇష్టార్థమునకై యత్నించువాఁడు.

ఉత్సూత్రము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. సూత్రము (దారము)నుండి వీడినది, పెరిగిపోయినదారము గలది.

శ్లో. ...హారాణాం మణిభిరుపాశ్రితా నమస్తా
దుత్సూత్రైః. శిశు. 8. 53.

2. సూత్రమును (శాస్త్రనిబంధన వాక్యమును) మీసినది.

శ్లో. అనుత్సూత్రపదన్యాసా. శిశు. 2. 112.

ఉత్సూరము నం. వి. అ. పుం. సాయంకాలము, దినావసానము.

ఉత్సృజించు నం. న. శ్రీ. విడుచు, వినర్జించు.

ఉ. కుమ్మును నింద్రియంబు నిజతోయమలంబు
లు నొందె నొందె మూత్రమ్ము మలమ్ముఁ
దుమ్ము బలదార్ధ్యము సాలక యెవ్వఁడేని
నొ, క్కుమ్ముడి మత్సృజించు నతఁడుండఁడు
ప్రాణముతోడఁ గూడి యె, కమ్ముగువత్సర
మ్ము గడిగాంచివపిమ్మట వాసరార్థమున్.

కాశీ. 5. 258. (బాలవ్యాకరణానుసారముగ 'ఉత్సర్జించు' అనియుండనగు.

ఉత్సృష్టము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. విడువబడినది. 2. ఈయబడినది.)

ఉత్సృష్టి నం. వి. అ. శ్రీ. 1. విడుచుట. 2. ఇచ్చుట.

ఉత్సేకము నం. వి. అ. శ్రీ. 1. ప్రోక్షణము, చల్లుట. 2. ఉద్రేకము, అతిశయము, హెచ్చుట. 3. గర్వము, కావంము. 4. (నది, మొ) పొంగుట; ఉప్పొంగుట.

ఉత్సేకి నం. విజ. (న. నీ. న్.) 1. అతిశయించినది. 2. పొంగినది; ఉప్పొంగినది. (నది, మొ.) 3. గర్వము గలది.

ఉత్సేకించు నం. న. శ్రీ. 1. అతిశయించు. 2. గర్వించు. 3. పొంగు; ఉప్పొంగు.

సీ. ...ఉత్సేకించి యుల్లాసించినాడొ కలంగినాడొ. గీ. యుత్సవమొ వైభవమొ లేమియో కలిమియొ, పగలొ రాత్రియొ యెఱుగఁ దాద్రాహ్మణుఁడు. నవమధూకప్రసూనసంభవపు మధువు, దలము దవ్వంగఁ ద్రావి మత్తా వహించి. శివరా. 3. 15.

న. శ్రీ. ప్రోక్షించు, చల్లు.

ఉత్సేచనము నం. వి. అ. న. పైకి చల్లుట.

ఉత్సేధము నం. విజ. (అ. అ. అ.) పొడువై నది. వి. అ. శ్రీ. 1. పొడవు. 2. బలువు. 3. దేహము. 4. గొప్పతనము.

ఉత్స్మయము నం. విజ. (అ. అ. అ.) వికసించినది (పుష్పాది). వి. అ. శ్రీ. చిలునవ్వు.

ఉత్స్మితము నం. వి. అ. న. చిలునవ్వు.

ఉత్స్వనము నం. విజ. (అ. అ. అ.) పెద్దధ్వనిగలది. వి. అ. శ్రీ. పెద్దధ్వని

ఉత్స్వన్నుఁడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) స్వన్నమున కలవరించువాఁడు.

ఉద్ నం. అవ్య. ఇది సమాసపూర్వపదముగా నుండి తలచుగా నీక్రిందియర్థములఁ దెలుపును.

1. ఉద్గర్వము.

ఉదా: ఉద్గమనము—ఉద్గర్వగమనము.

2. ఉద్భవము, ఎత్తబడినది.

ఉదా: ఉద్భావపు—ఎత్తబడినబాహువులుగల వాఁడు.

3. ఉత్కృష్టము, అధికము.

ఉదా: ఉద్భలుఁడు—అధికబలము గలవాఁడు.

4. ఉన్నతము, ఎత్తైనది.

ఉదా: ఉత్తోఽణము — ఎత్తయినబహిర్భాగము గలది.

5. ఉత్కృష్టము, మీఠినది.

ఉదా: ఉత్కులుఁడు—కులమర్యాదలు దాటిన వాఁడు.

6. ఉద్గళము. (క) పోయినది.

ఉదా: ఉన్నిద్రుఁడు—నిద్రలేనివాఁడు.

(చ) పైకివచ్చినది.

ఉదా: ఉత్పటము — చెట్టుపట్టనుండి వెలుపలికి వచ్చినది. (జిగురు, మొ.)

ఉదంతము నం. వి. అ. శ్రీ. (నూనె నెయ్యి మొదలగునవి పోనెడి) తోలుతిత్తి, సిద్ధె.

ఉదంచనము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఎగఁజిమ్ముటకు సాధనమయినది, పైకి ద్రోయుటకు సాధనమైనది. వి. అ. న. 1. మూయుట కుపయోగించు పాత్రము, మూకుడు. 2. నూతినుండి నీళ్లు చేదుపాత్ర; చేద. 3. ఎగఁజిమ్ముట, పైకివైచుట.

ఉదంచితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. పూజింపబడినది. 2. విజృంభించినది. 3. పైకి విసరబడినది.

ఉదందపాలము నం. వి. అ. శ్రీ. 1. ఒకజాతిచేప 2. సర్పభేదము.

ఉదంతకము నం. — ఉదంతము.

ఉదంతము నం. వి. అ. శ్రీ. వృత్తాంతము, వార్త.

ఉదంతిక నం. వి. అ. శ్రీ. తృప్తి.

ఉదంతుఁడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. వడ్డివర్తకముచేయువాఁడు, వార్డుషికుఁడు. 2. మంచి వాఁడు, సజ్జనుఁడు.

ఉదకక్రియ నం. వి. అ. శ్రీ. పితృదేవతాదులకుఁ జేయుజలాదికర్పణము. (ఇట్లే ఉదకకర్మము, ఉదకకార్యము, మొ.).

ఉదకదానము నం. వి. అ. న. — ఉదకక్రియ.

ఉదకదుఁడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. నీరిచ్చు వాఁడు. 2. పితృదేవతలకు జలతర్పణము చేయువాఁడు, సన్నిహితజ్ఞాతి.

ఉదకపరీక్ష నం. వి. అ. శ్రీ. వివాహోదయండు లౌకిక ప్రమాణములు దొరకనిచో జేయఁ దగు దివ్య ప్రమాణభేదము.

ఉదకమాడు నం. అ. ౧౩. (ఉదకము + ఆడు) స్నానముచేయు.

గీ. ఒక్కప్రొద్దుండి నెలయేట నుదకమాడి, నాథ నాథుండు. .. కాళ. 3. 37.

ఉదకములాడు - నీళ్లాడు, ప్రసవించు. (త్రా.) ఉదకాలాడు (వ్యవ).

ఉదకము నం. వి. అ. న. జలము, నీరు.

ఉదకమేహము నం. వి. అ. శ్రం. నీగుడిరోగము, మూత్రమధికముగా అగువ్యాధి.

ఉదకమేహి నం. విజ. (నొ. నీ. నొ.) ఉదకమేహ రోగము గలవాఁడు.

ఉదక(కి)లము నం. విజ. (అ. అ. అ.) జలముగలది.

ఉదకశాతము నం. వి. అ. శ్రం. న. నీళ్లయందే మొలచుకూరి (తూటికూర, మొ.)

ఉదకీర్ణము నం. వి. అ. శ్రం. కానుగు (వృ.వి.)

ఉదకీర్యము నం - ఉదకీర్ణము.

ఉదకుంభము నం. వి. అ. శ్రం. ఉదకకుంభము, నీటి పాత్ర.

ఉదకేవిశీర్ణము నం. విజ. (అ. అ. అ.) - నీటియందు ఎండఁబెట్టఁబడినది-ఇది నిష్ఫల మనునర్థమును దెలుపును.

ఉదక్కు నం. విజ. (చొ. దీచీ. చొ.) 1. ఊర్ధ్వగతము, పయికిఁ బోవునది. 2. ఎత్తయినది. (చూ. ఉదగ్భూమము.) 3. (దేశకాలములందు) అనంతరము, పిమ్మటది, అవ్వలిది. 4. ఉత్తరపుది; ఉత్తరపు ప్రాంతకుఁదిరిగినది. (ఉదా : ఉదఙ్ముఖుఁడు).

ఉదక్తము నం. విజ. (అ. అ. అ.) - మాయి మొదలగువానిమండి - పైకెత్తఁబడినది (జలాది). ఉదా: ఉదక్తముదకు కూపాఁ (కాముది).

ఉదక్రవణము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఉత్తరపు వైపునకు పటవాలుగా నుండునది. 2. ఉత్తర మార్గగతికి పోతువయినది (యజ్ఞము, మొ.).

ఉదక్య నం. వి. అ. శ్రీ. జస్వల, ముట్టుత.

ఉదక్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. జలము నపేక్షించునది (వరి, మొ.) 2-జలస్నానముచేయవలసినది-అకుచియైనది.

ఉదగద్రది నం. వి. శ. శ్రం. - ఉత్తరదిక్కునందలి పర్యతము - హిమాలయము.

ఉదగయనము నం. వి. అ. న. ఉత్తరాయణము, ఉదగాహము నం. వి. అ. శ్రం - నీటియందుఁ జొచ్చుట - ఉదకగాహము, స్నానము.

ఉదగ్భూమము నం. విజ. (అ. అ. అ. - ఉగ్ + భూమి) ఉన్నత మైనభూమి గలది (దేశము, మొ.).

ఉదగ్రము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఉన్నతము, ఎత్తయినది. 2. దీప్తిము, పొడువైనది. 3. గొప్పది, పెద్దది. 4. వృద్ధము, మిక్కిలి పెరిగినది. 5. భయంకరము. 6. ఉద్ధతము, గర్వించినది. శ్లో. మదోదగ్రాకకుద్మస్తా. సం. రి. ఘ. 4. 22.

ఉదజము నం. వి. అ. శ్రం. (వశువులను) త్రోలుట.

ఉదధి నం. వి. శ. శ్రం. 1. సముద్రము. 2. (గడిత) నాలుగు.

నం. విజ. శ. శ్రం. నీరు పోసికొనుట కుపయోగించునది (కుండ, మొ.).

ఉదధిమలము నం. వి. అ. శ్రం. సముద్రపునురుగు.

ఉదధిమేఖల నం. వి. అ. శ్రీ - సముద్రము మొలమూలుగాఁగలది - భూమి.

ఉదన్య నం. వి. అ. శ్రీ. విపాస, నీళ్లుత్రాగనిచ్చ.

ఉదన్యంతము నం. వి. శ. శ్రం. సముద్రము.

ఉదపాత్రము నం. వి. అ. న. ఉదపాత్రము, నీటి పాత్ర.

ఉదపాత్రి నం. వి. శ. శ్రీ. ఉదకపాత్రి, నీటిపాత్ర.

ఉదపానమంహాతము నం. వి. అ. శ్రం. మాతిలోని కప్ప (ఇది తనయరుగుపొరుగులుచప్ప ఇతరము లేదమకొనువాఁడు అనునర్థమున నుపయుక్తము).

ఉదపానము నం. వి. అ. శ్రం. న. మాయి.

ఉదలిందువు నం. వి. శ. శ్రం. ఉదకలిందువు, నీటి బొట్టు

ఉదమానము నం. ఎ. అ. వుం. న. ఆధకమానమం
దు ఏఁబదియవపాలు.

ఉదమేఘము నం. ఎ. అ. వుం. నీళ్లుగలమబ్బు.

ఉదయనీయ నం. ఎ. అ. వ్రే. యజ్ఞాంతమందుఁ జే
నెడి యిష్టి.

ఉదయనుఁడు నం. ఎ. అ. వుం. 1. అగస్త్యుఁడు. 2.
వత్సరాజు. 3. ఉదయనాచార్యుఁడు.

ఉదయపురము నం. ఎ. అ. న. మార్వాఁదేశపు
రాజధాని.

ఉదయభాస్కరము నం. ఎ. అ. వుం. సుంగధి ద్రవ్య
విశేషము.

ద్వి. కడు నొప్పునుదయభాస్కరమున మెదిచి,
చక్కఁగా మేళవించినచందనంబు, మిక్కిలి
తనుపుగా మెయినిండ నలఁది. నవనాథ. 1.
63 పా. 16 పం.

ఉదయము నం. ఎ. అ. వుం. 1. ఉదయించుట,
(సూర్యాదులు) పైకివచ్చుట. 2. (జ్యోతి) రా
శియొక్క ఉదయరూప మగులగ్నము. 3. ఉద్గ
మము, వెడలుట. 4. ఉద్భవము, పుట్టుక. 5.
వృద్ధి. 6. సృష్టి. (వ్యతిః ప్రలయము.) 7. తూ
ర్పుకొండ, పొడుపుకొండ. 8. ఫలసిద్ధి.

శ్లో. అగమైస్సదృశాఁభిః ప్రాఁభిః సదృశోద
యః. సం. రఘు. 1. 16.

9. వడ్డి.

శ్లో. అజీవకా స్వేచ్ఛయా దండ్యో దాప్యస్తంచా
పి సోదయమ్. యాజ్ఞ. 2. 67.

ఉదయరాగపట్టులు ఎ. ఎ. బ. ఒకరకమువస్త్ర
ములు.

వ. వెలిపట్టులును హొంబట్టులును బులుగోరు
పట్టులును నుదయరాగపట్టులును నేత్రపట్టు
లును వజ్రపట్టులును... ద్వా. 3. 206.

ఉదయరాగము నం. ఎ. అ. వుం. 1. ఉదయకాల
మందలియెఱుపు. 2. ఒకరకమువస్త్రము.

నీ.... బొమ్మించు ముయ్యించుఁ బొప్పిహొంబ
ట్టు నుదయరాగము.... గీ. మొదలుగా వల్వ
లు ధరించి ముదిత లపుడు. ప్రబంధ. 272.

ఉదయావలిము నం. ఎ. అ. వుం. తూర్పుకొండ,
పొడుపుకొండ.

ఉదయి నం. ఎఱ. (నొ. నీ. నొ.) 1. ఉదయించున
ది. 2. పైకివెడలునది. 3. వర్ధిల్లునది.

ఉదయించే నం. అ. శ్రీ. 1. పుట్టు, కలుగు.

వ.... అరిషడ్వర్గం జేమిట నుదయించు నెట్లు న
మయు నెఱింగింపవే. భార. శాం. 3. 420.
మార్క. పీఠి. 30.

2. (సూర్యచంద్రాదులు) ఉదయమగు, పొడుచు.

ఉదరంభరి నం - ఆత్మంభరి.

ఉదరగ్రంథి నం. ఎ. శ. వుం. గుల్మరోగము.

ఉదరత్రాణము నం. ఎ. అ. న.. 1. కడుపుటొమ్ము
మొదలగుచోట ధరించెడియనుపకవచము. 2.

మొలనూలు; నడికట్టు.

ఉదరపికాచుఁడు నం. ఎఱ. (అ. ఈ. అ.) సర్వా
వృథకుఁడు, తిండిపోతు.

ఉదరపోషణము నం. ఎ. అ. న. పొట్టపోసికొనుట,
జీవనము చేయుట.

ఉదరము నం. ఎ. అ. న. 1. కడుపు. 2. మధ్యభా
గము. 3. జఠోదరాదిరోగము. 4. యుద్ధము.
5. నడుము, శరీరమధ్యభాగము.

శ్లో. ఉదరం పరిమాతి ముష్టి నా కుతుకీ కోపిదమ
స్వసుః కిము. సం. నైష. 2. 35.

ఉదరశయము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ) బొంగిలి పరుం
డునది. ఎ. అ. వుం. గర్భమందలిశిశువు.

ఉదరసర్వస్వఁడు నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) తిండి
పోతు.

ఉదరావర్తము నం. ఎ. అ. వుం. బొడ్డు, నాళి.

ఉదరావేష్టము నం. ఎ. అ. వుం. 1. నడికట్టు. 2. ఏ
టికపాము.

ఉదరి నం. ఎఱ. (నొ. నీ. నొ.) పెద్దకడుపు గలవాఁడు.

ఉదరికుఁడు నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) పెద్దబొజ్జ గల
వాఁడు.

ఉదరిణి నం. ఎ. శ. వ్రే. గర్భిణి, చూలాలు.

ఉదరిపడు - ఉదరు. అ. శ్రీ. (ఉదరి + పడు) - మా
తాత్పర్యము లైన భయక్రోధాదులచే - త్రు
ళ్లిపడు, చలించు, అదరిపడు, ఉలికిపడు.

వ. అమృతాధ్వని విని యుదరిపడి భృతరాష్ట్రం
డిదియేమి రథసం బని విదురు వడిగిన ...
భార. ఆది. 6. 21.

క. ఇది పూర్వపుఁగఁగ యంచును,మది నరయఁగ
నీనిభ క్తిమహిమావేశం, బుదిఁముగ నప్పు
డట బిట్టొదవిన యర్థంబురీతి నుదరిపడి
వెసఁగా. పరమ. 3. 108

ఉదరిపాటు ఎ. (✓ఉదరిపడు) 1. అదరిపాటు, ఆక
స్మికత్వము.

ద్వి. ఉదరిపాటునఁ దదంకోపరినుండి. విష్ణుమా
యావిలాసము. పూ. 1. (శ. ర.).

2. ఉలికిపాటు.

గీ. అతనియాకారమును జూచి యదరి బెదరి,
చెదరి పదములు తడఁబడ నుదరిపాటు,గదు
ర...ఉ. రా. 3. 347.

ఉదరిలుఁడు నం - ఉదరికుఁడు.

ఉదరు - ఉదురు. అ. శ్రీ. (శ. ఒదలు త.ఉదలు.)

1. (భయక్రోధాదులచే) కంపించు.

ద్వి. అటు మూర్ఛ నొందినయంగదుఁ డపుడు,
దెలిసి మోమునఁ గ్రమ్ముదొచుర క్తములఁ,
బలుమఱుఁ గరిములఁ జాయఁ ద్రోయుచును,
నుదిరుచు నప్పు డయోమయంతైన, గద
యైత్తికొని మహాకాయుని రథము,పయికి
లంఘించి...రం. రా. యు. 877పా. 18వం.

2. కదలు, చలించు.

చ. ఉదరెడుమోవి ముక్కులక తొత్తెడుమారు
లుఁ గేలుఁ జన్నులున్. కు. సం. 5. 630.

3. భయపడు, బెదరు.

ద్వి. ఉదరి తావసు లెల్ల నొండొరుఁ గడవఁ,బద
పదం డిదె మహా ప్రళయంబు వచ్చె.ద్వి.హ
రిశ్య. పూ. 416 వం.

4. కోపించు.

ఆ. అనుచు నుదరి పలుక విని హిడింబయుఁగడు,
వెఱచి...భార. ఆది. 6. 201.

సీ. తోడికోడండ్రు వంతులకుఁ బట్టినచోట నుద
రక తాలిమి నుండు మమ్మ,వరాహ,2.124.
రం. రా. కాల. 58 పా. 18 వం.

ఎ. బి. అనా. (చూ.ఉదురు.) ఉద్ధతి, ఉదుటు.

చ. ఉదట రణోత్సవంబొదవ నూటట నార్యఁగ
నొక్కనోరు సా,లదు. కు. సం. 12. 783.

జ. ఉదరిపడు, ఉదరిపాటు.

ఉదర్కము నం. ఎ. అ. పుం. 1. రాఁగలఫలము,
భావిఫలము. 2. ఉత్తకాలము,రాఁగలకాలము.
3. మదనకంటకము (వృ. వి.).

ఉదర్పి నం. ఎ. (నా.) పైకి ఎగయుక్వాలులు గలది.
ఎ. నా. పుం. 1. అగ్ని. 2. మన్మథుఁడు. 3. శి
వుఁడు.

ఉదర్థము నం. ఎ. అ. పుం. ఒకవిధ మైనదద్దురురో
గము, కుష్ఠభేదము.

ఉదర్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఉదరమం దున్న
ది; ఉదరమునకు సంబంధించినది.

ఉదతావణికము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. ఉప్పు
లో ఊరి వేసినది. 2. ఉప్పునీట పక్వముచేయఁ
బడినది.

ఉదలు న. శ్రీ. విడుచు, వదలు. (చూ. ఉదలుచు).
జ. ఉదలుచు.

ఉదలుచే(ట్టె) న. శ్రీ. (✓ ఉదలు - త. ఉదర్పు)
1. (స్వార్థమున 'చు') వదలు, విడుచు.

క. కదియుచుఁ జాయుచుఁ బట్టుచు, నుదలుచు
చుఁ బడుచు లేచు చుడుగుచు వడి గొం,చొ
దవెడుకనుకం గడు బెట్టిదముగఁ బెనఁగిరి
చలంబు డింపక కడిమిఁగా. భార. విరా. 2.
348.

2. విదిలించు, విడిపించు.

ఉ. పాపవినిశ్చయుండు సతిపయ్యెదకొంగు క
డంగి పట్టినఁగా, గోపముతో నుదల్చికొనితో
మలియుఁగా వెస నావి వ్రేయుడుఁగా. భార.
ఆర. 6. 190.

ఉదవసితము నం. ఎ. అ. న. ఇల్లు.

ఉదవాపుఁడు నం. ఎ. అ. పుం. పితృదేవతలకు ఉద
కతర్పణము చేయుజ్ఞాతి.

ఉదవాసము నం. ఎ. అ. పుం. 1. జలమందు నివసిం
చుట. 2. (తవస్సునకై) జలమందు నిలిచియుం
డుట.

ఉదవాసి నం. విజ. (నా. నీ. నా.) 1. (తవస్సున
కై) నీటియందు నిలిచి యుండువాఁడు. 2. నీ
టియందు నివసించునది.

ఉదవాహము నం. ఎ. అ. పుం - నీటిని మోయున
ది - ముల్గు.

ఉదవీవధము సం. వి. అ. పుం. ఉదకవీవధము, నీళ్లు కావడి.

ఉదకరావము సం. వి. అ. పుం. నీటితో నిండియున్న మూకుడు.

ఉదక్తువు సం. విజ. (ఉ.)-వెలికి వచ్చినకన్నీళ్లు గలవాడు - ఏడ్చువాడు. వి. ఉ. న. వెలికివచ్చినకన్నీరు.

ఉదక్విత్ సం. వి. త్. న. పెరుగును నీళ్లును సమభాగములుగాఁ గలిపి చేసినమజ్జిక.

ఉదసక్తువు సం. వి. ఉ. పుం. ఉదకసక్తువు, నీటనానఁజెట్టిన బియ్యము యవలు మొదలగువాని పిండి.

ఉదస్తము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. వైకి వైవఁబడినది, ఎగఁజిమ్మఁబడినది. 2. నిరసించఁబడినది, తొలఁగింపఁబడినది; తఱుమఁబడినది. 3. కీడ్పఱుపఁ బడినది, అవమానపఱుపఁబడినది.

ఉదహారుడు సం. విజ. (అ. ఉ. అ.) నీళ్లు మోయువాడు.

ఉదాజము సం. వి. అ. పుం. పశుభిన్నములను (నేనాదికమును) నడుపుట.

ఉదాత్తము సం. వి. అ. పుం. 1. స్వరభేదము.(వ్యతి. అనుదాత్తము.) 2. దానము. 3. పెద్దమద్దెల. 4. అర్థాలంకారభేదము.

ఉదాత్తుడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. గొప్పవాడు, అధికుడు. 2. ఇచ్చువాడు. 3. మనోజ్ఞుడు, ఒప్పదము గలవాడు. వి. అ. పుం. (అలం) ధీరోదాత్తనాయకుడు.

ఉదానము సం. వి. అ. పుం. 1. కంఠమునం దుండు వాయువు, ప్రాణాదిపంచవాయువులలో నొకటి, 2. బొడ్డు. 3. సర్పవిశేషము.

ఉదాయుధుడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) ఎత్తఁబడిన ఆయుధము గలవాడు, కత్తిదూసి నిలుపునఁ బట్టుకొన్నవాడు.

ఉదారము సం. వి. అ. పుం. ధాన్యవిశేషము, ఊదరలు.

ఉల్లో ప్రియఁగవోహ్యుదారాశ్చకోరదూషాస్స తీనకాః. విష్ణుపురాణము. ప్రథమాంశము. 6. అధ్యాయము.

ఉదారుడు సం. విజ (అ. అ. అ.) 1. చాత. 2. ఘనుడు, గొప్పవాడు. 3. సరళుడు, ఋజుభావము గలవాడు. 4. గంభీరుడు, మనస్సు నందలి వికారిములు వెలికిఁ దెలుపనివాడు. 5. నేర్పరి.

ఉదావర్త సం. వి. అ. స్త్రీ. నురుగుతోను నొప్పితోను ముట్టురక్తమును వెలువఱుచుయోనిరోగము

ఉదావర్తము సం. వి. అ. పుం. మలమూత్రాదుల నిరోధమువలనఁ గలిగెడియొకానొకరోగము.

ఉదానము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఎగఁజిమ్మునది. 2. ఉపేక్షించునది, 3. నిరసించునది. వి. అ. పుం. 1. ఎగఁజిమ్ముట. 2. నిరసించుట. 3. ఉపేక్ష, తటస్థముగా నుండుట.

ఉదాసి సం. విజ. (న్. నీ. న్.) 1. ఉపేక్షించువాడు, ఉదాసీనుడు. 2. నిస్సంగుడు, చేనియందు నాస్తిలేనివాడు. (సన్న్యాసి)

ఉదాసింఁజే సం. న. శ్రీ. ఉపేక్షించు.

సీ....కై కకన్నఁ, బ్రాయంబుచేఁ బెద్దపత్ని ను దాసింపఁ జాడి గాదంచును బంకపాలు, మాత్రం బొసంగి నుమిత్రకుఁ గైకకుఁ జాతిక పా లిచ్చి...దశా. 7. 18.

ఉదాసిత సం. విజ.(బు. శ్రీ. బు.)-ఉదాసి. వి. అ. స్త్రీ. ఉదాసీసత.

ఉదాసీనుడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. తటస్థుడు, ఉపేక్షించువాడు. 2. వ్యవహారమునందు రెండుపక్షములలో ఏపక్షమును అవలంబింపనివాడు. వి. అ. పుం. (సాంఖ్య) కూటస్థుడు, సృష్టి మొదలగు కార్యములందుఁ దగులులేకుండెడి పురుషుడు. 2. శత్రువును మిత్రుఁడును గాని రాజు.

ఉదాస్థితుడు సం. వి. అ. పుం. 1. అధ్యతుడు. 2. ద్వారపాలుడు. 3. స్వకర్మమును విడిచి వేగులవాడుగా పని చేయుసన్న్యాసి.

ఉదాహరణము సం. వి. అ. న. 1. కథనము, చెప్పుట. 2. వృత్తాంతము.

ఉల్లో. కుల్యానురాగవికునం లలితార్థబంధం, పత్రే నివేశితముదాహరణం ప్రియాయాః. విక్రమో. 2. 88.

3. ఒక విషయమును ద్రువపఱచుటకు ప్రామాణికవాక్యములుపన్యసించుట 4. దృష్టాంతము, తార్కాణ, చెప్పేవిషయమునకు సరిపడునట్లు చూపెడివిషయాంతము, తెలివిడి. 5. ప్రకృతవిషయము నిద్దించుకొనుటకు చెప్పిననిదర్శనరూప మైనయుపోద్ఘాతము. 6. చెప్పవలసిననానిలో మచ్చునకై కొన్నింటినిమాత్రము చెప్పుట. (వ్యతి. పరిగణనము.) 7. (తర్క) ప్రతిజ్ఞాదిపంచావయవములలో మూడవది. 8. ఒక విధమైన ప్రబంధము.

శ్లో. యేన కేనాపి తాలేన గద్యసద్యసమన్వితం,
జయత్యుపక్రమం మాలిన్యాదిప్రాసవిచిత్రితమ్,
తదుదాహరణం నామ విభక్త్యష్టకసంయుతమ్.
ప్రతాపరుద్రీయము. కావ్య. 74.
9. (అలం) అర్థాలంకారి భేదము.

ఉదాహరణము సం. - ఉదాహరణము.

ఉదాహరించే సం. న. శ్రీ. ఉదాహరణముగాజెప్పు.

క. తనమహిమ నాశ్రయఁజితి, యునరుచుఁజనఁ
జూచి సుగ్రహుకులీనత యుచు నుదాహరింతు
రెఱుఁగుడి, యనుజుడు సుమ్మతఁ
డిమ్మదాశయుసతికిన్. కళా. 7. 43.

ఉదాహరణము సం. ఎ. అ. పుం. - ఉదాహరణము.

ఉదాహితుఁడు సం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) పై కెత్తఁ
బడినవాఁడు, ఉన్నతికిఁ దేబడినవాఁడు.

ఉదాహృతము సం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. కథితము,
చెప్పఁబడినది. 2. ఉదాహరింపఁబడినది, ఉదాహరణముగా తేబడినది.

ఉదాహృతి సం. ఎ. ఇ. స్త్రీ. - ఉదాహరణము.

ఉదితము సం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. పయికి లేచి
వది; ఉదయించినది. 2. పుట్టినది, కలిగినది. 3.
చెప్పఁబడినది. ఎ. అ. న. 1. కురువేరు (వృ.వి.)
2. చెప్పుట. 3. వాక్యము. 4. (జ్యోతి) లగ్నము.
5. (జ్యోతి) ఉదయము నొందినరాశి.

ఉదితి సం. ఎ. ఇ. స్త్రీ. ఉదయము.

ఉదియ-ఉద్దియ.

మ.... తొలఁగున్ దాయున్ చెగన్ ప్రేయస్వీ,
ద్యుడనొత్తున్ దివి కెత్తుఁ గిట్టి యుదియన్ బ

ట్టున్... ఖా. రా. ఆర. 2. 188. (శ. ర
పా- 'కదయంబట్టున్' అని ముద్రి.)

జ: ఉదియకొను.

ఉదియకొ(గొ)ను అ. శ్రీ. (✓ఉదియ) యర్థించు.

సీ. ఒడొరు నొప్పి పనుడుగక పెనఁగ గ నొద
పునదల్పుల నుదియగొనుచు. ఖా. రా. ఆర.
2. 187. (శ. ర. పా- 'ఒదవినదప్పుల నుదిల
కొనుచు' ముద్రి.)

ఉదిరి ఎ. మేలిమి, శ్రేష్ఠమైనబంగారము; బంగారము.

సీ. ఉదిరిబంగరువ్రాతహొంబట్టువలెవాటు సడ
లించి వెనఁగటిస్థలిని జుట్టి. పాండు. 1, 198.
(వి. ధ్యము) క. ఉదిరిమలతోడ నొరియఁగ, నె
దిరినదొర... రా. వి. 2. 79. (ఉదిరిమల-మేరు
వర్ణనము.) ఆం. ఖా. 2. 279. సాం. ని. 67.

ఉదిరిపడు-ఉదరిపడు (✓ఉదురు)

ఉదిల ఎ. (✓ఉదిలు) 1. అధృతి, చలనము.

సీ. తల్లడింపు తలఁకు... అంజిక యుదిల యటన
నధృతి యగు. ఆం. ఖా. 1. 183.

2. పరితాపము. (చూ. ఉదిలకొను)

ఉదిలకొ(గొ)ను అ. శ్రీ. (ఉదిల + కొను.) 1.
(భయాదులచే) చలించు, వణకు.

అ.... బెదరి వజ్రాయుధు, హృదయ ముదిలకొ
నఁగఁ ద్రిదశగణము, ఖా. ర. ఆది. 2. 21.

క. ఏనరుఁడు మానసము ధృతి, నూన నుచిత
వృత్తిసుండు నుదిలగొనక యెం, రై నను
నెయ్యది యేనియు, వానికి దుర్లభము లేదు
వసుధాధీశా. ఖా. ర. కా. 3. 181.

2. సంభ్రమముపొందు, త్వరితము.

సీ. సత్యభామ మదీయజనకునిపడవిన యర్థింబు
ననుఁ జేరునని తలంచె, నగ్రజుఁ డ్రియురాలి
నాత్మఁ బాడక కృష్ణుఁ డొక్కింతవడి కొ
ర్కి నుదిలకొనియె. హరి. పూ. 3. 252.

గీ. ఇందులిం కాస్య నారాక కెదురుమాచు, న
యనములు వేయు విరియించి నాకభర్త,
యుదిలకొను చున్నవా రార్తి నున్నముగు
రు, కాలయాపన సేయఁగాఁ గాదు నీకు.
నైష. 4. 64.

లి. కులుకు, మురియు.

గీ. తనవిలోచనములు నాదుమనసు నాచి, కొనగ నయ్యింతి ననుగ నుగొనియె నాత్మ, గై కొనియె రాగరసమునఁ గడలుకొనియె, మదనవికృతి బయల్పడ నుదిలకొనియె. భార. విరా. 2. 88.

4. ప్రసరించు, వ్యాపించు; అతిశయించు.

వ. వారివాహపూహంబులు కడలవియఁ జదల నుదిలకొనియె. హర. 8. 58.

గీ. అనుచు నరనాథపుత్రిక మనములోన, మదన వికృతు లంతంతకు నుదిలకొనఁగ, వేడుకలు మెచ్చులును జోడుగూడి పొదల, ధరణినా యకు చెలువంబుఁ దగిలిపొగడె. శేయూర. 4. 7.

5. పరితపించు.

వ. ఇట్లు మదనాగ్ని నుదిలకొని యగ్ని దేవుం డ కాంతతో నేకాంతంబున నిట్లనియె. భార. ఆను. 1. 49. ఉ. హరి. 5. 102.

ఉదిలు అ. శ్రీ. చలించు, కదలు.

గీ. పెటిలె బ్రహ్మాండభాండంబు చిటిలె దిక్కు, లురగెఁ బాతాళభువనంబు లుదిలె నభము, మేటిధాటిజనిత కాలకూటవిషము, చిచ్చు విడివడి యంతంతఁ బెచ్చుపెరుఁగ. భీమ. 4. 61.

జ. ఉదిల, ఉదిలకొను.

ఉదీక్షణము నం. వి. అ. న. 1. మీఁదికిఁ జూచుట. 2. బాగుగా ఆలోచించుట.

ఉదీచి నం. వి. ఈ. శ్రీ. ఉత్తరపుదిక్కు.

ఉదీచీనము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఉత్తరపుదిక్కున నున్నది. 2. ఉత్తరకాలమున (తర్వాతి కాలమున) నున్నది.

ఉదీచ్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఉత్తరపుదిక్కున నున్నది. 2. ఉత్తరకాలమున (తర్వాతి కాలమున) నున్నది. వి. అ. అ. 1. శరావతి నదికి పశ్చిమోత్తరములమధ్యమున (వాయవ్య దిక్కున) నుండుదేశము. 2. ఉత్తరదేశము. న. కురువేరు (వృ. వి.).

ఉదీవము నం. విజ. (అ. అ. అ.) - ఉత్తర - వెల్లవపాటివది (దేశము) వి. అ. అ. ప్రవాహము.

ఉదీరణ నం. వి. అ. శ్రీ - ఉదీరణము.

ఉదీరణము నం. వి. అ. న. 1. ఉచ్చారణము, పలుకుట; చెప్పుట. 2. విసరివై చుట (బాణాదులను) వీయుట.

ఉదీరితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. చెప్పఁబడినది. 2. ఉద్రిక్తము, చెలరేఁగినది. 3. ప్రేరితము, పురికొల్పఁబడినది. వి. అ. న. చెప్పుట.

ఉదీర్ణము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. గొప్పది. 2. ఉత్పన్నము, పుట్టినది.

శ్లో:....తారోదీర్ణగైవనాదం ప్రజంతః. శిశు. 18. 37.

3. ఉద్రేకము నొందినది. 4. గర్వించినది. 5. ఉచ్చరింపఁబడినది, పలుకఁబడినది.

శ్లో:....అనుదీర్ణివర్ణి నిభృతార్థమాహ్వాయత్. శిశు. 13. 42.

ఉదుంబరదళ నం. వి. అ. శ్రీ. దంతి (వృ. వి.).

ఉదుంబరపర్ణి నం. వి. ఈ. శ్రీ. దంతి (వృ. వి.).

ఉదుంబరము నం. వి. అ. అ. 1. మేడి (వృ. వి.)

2. గడప, దేహళి. 3. రక్తమునం దుండి కుష్మమును బుట్టించుక్రిమిభేదము. అం. న. ఎఱ్ఱని పొడలుగలకుష్మభేదము. న. 1. మేడిపండు. 2. రాగి. 3. కర్ణము అనెడిమానవిశేషము.

ఉదుంబరుఁడు నం. వి. అ. అ. నపుంసకుఁడు.

ఉదుక - ఉతక.

నీ. బోలుమ్రా నుదుక నాఁ బోలుఁ గవాటమూ లాలవాలాభిధ...అం భా. 2. 22.

ఉదుకు - ఉదుకు. న. శ్రీ. 1. ముటిపోవుటకై బట్టలు రాతిమీద వేసి కొట్టు.

చ....త్రాటము, న్నుదికినకాటి వ్రేల...అము. 1. 88. మనుచ. 1. 54.

2. బట్ట ఉదికినట్లు కొట్టు; కొట్టు.

గీ....అన్నికాచరుని నొడిసి, కాలు పట్టి మీఁదికి నెత్తి నేలతోడ, నొడలు గుల్లలతిత్తి గా నుదికి చంపె. భా. రా. యు. 880.

3. నశింపఁజేయు, పోగొట్టు.

గీ. ఘనత శివగంగయును రుద్రగంగ యనఁగఁ, గూపములు రెండు దక్షపాటిపురమున, మొ

దలియది పాపముల నెల్ల నుదుకఁ జాలు,
భీమ. 6. 17.

ఉదుటు - ఉదురు. వి. 1. ఉద్ధతి, గర్వము.

వ. అట్టియెడ రెండుసేనలయందును నుదుటు
గలపోటరు లామనికాలంబున మేపుకొప్పున
మందలయందుఁ గడంగి నలి రేగి తొడరు
వృషభంబులుం బోలె దర్పించి...హరి. ఉ.
10. 90.

చ. ఉదుటున నట్లు తన్మహిపుఁ డొడ్డినయుడ్డు
జయించి...రాఘవ. 2. 68. ప్రబంధ. 17.
2. నీటు, విలాసము.

నీ. నుదుటఁ గస్తూరిచే నుదుటు మీఱఁగ వధూతి
లక మొక్కతె వింతతిలక మునిచె. ఇందు.
5. 79.

నీ. ఉదుటుతో నారాక కెదురుచూచుచు ముద్దు
దాఱఁగా నది నిల్చుకడపఁ జూచి. శుక. 3.
555.

నీ. ఒరగంట మెఱుఁ గెక్క నొంయంగఁ గల
తెక్కవొన్నంచువక్కెర యుదుటు నూప.
దళా, 2. 68.

విజ. 1. ఉదుటుగలది, గర్వించినది; నిక్కినది.

నీ. మిన్నేటిదరులందు మేతలాడుచు నున్నయు
దుటురాయంచరేగొదమ యనఁగ. సారం
గ. 1. 122.

గీ. ఉదుటుగుబ్బలు గలతల్పుటరము నూచి.
అము. 2. 10.

నీ. ఉదుటుఁజన్నలనై యులుకునగ్గలికల మన
సొగ్గ నీయనిమౌగ్ధ్యములను. విప్ర. 3. 87.

2. నీటుగలది, సుందరము.

చ. ఉదుటగువానిఁ బ్రాయమున నుండెడువాని
మనోజ్ఞ లీలసం,వద గడిదేలువాని...హంస.
5. 157.

జ: ఉదుటెక్కు.

ఉదుటెక్కు అ. 48. (ఉదుకు + ఎక్కు) ఉదుటు
నొందు, విజృంభించు.

నీ. దీనిచూ పుదు టెక్కఁగానె నిరిపట్టికిని బోరి
విరుదుఁడెక్కంబు గలిగె. అము. 6. 105.

ఉదురు - ఉదరు. అ. 48.

(భయపడు, బెడరు.)

ద్వి. పొదల గ్రక్కదలఁ జోపుడుకోలఁ జోఁప,
నుదిరి బెట్టెగసినయుదిరికై దులును. అ.మ.
క. 5, 222 పా. 22 పం.

(కంపించు, వణకు)

నీ. కొసరుమాటలును బై కొన్నచిన్నె గణింపఁ
గినుకతో నుదిరి జంకించువగలు. ఉ. రా. 6.
189.

వి. బి. అనా - ఉదరు, ఉదుటు.

చ. ఉదుటఁ దెమల్చి మ్రింగు సరసోదకబిందుల
మౌక్తికంబు లంగదఁ గబళించు...ఉప్పరం
బెగయుఁ జాతకపోతకముల్ నెలర్చుచు...
కు. సం. 6. 758.

చ....మహోదరుం, దుదురున నొక్కఘోరగద
యుని కృతాంతునిలీల నుగ్రుండై... ఉ.
రా. 3. 14.

ఉదురఁదోలు - పాటఁదోలు, పోఁగొట్టు.

ఇ. ఆదియుఁ గాక యాధరాధీకుఁ డింతకు,ము
న్న మనసమీపమునకుఁ దవదు, దేగఁబిలిచి
కొనుచు కీవితో రాఁడె యా, యొప్పు మి
గులఁ దాల్చి మదురఁదోలె. కళా. 7. 285.

జ. ఉదిరిపడు, ఉదురుమిడుకు.

ఉదురుమిడుకు విజ. (✓ ఉదురు) ఉద్ధతుఁడు; దు
ష్టుఁడు.

గీ. ఉద్ధతులు గొంట్లు పలుగాకు లుదురుమిడుకు,
లాతకాయలు శతులు గయ్యాకు లగుచు.
హగ. 5. 10.

నీ. ఒకకాలఁ జిరికాల మోహో తపోవృత్త మొ
నరె నాఁజేసె నీయుదురుమిడుకు. కకు. 5. 87.

ఉదూఖలము నం. వి. అ. న. 1. ఉదూఖలము, తో
లు. 2. గుగ్గిలపుచెట్టు.

ఉదూధము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఉదూధము,
పెండ్లియైనది. 2. స్థూలము, బలిసినది. 3. వహిం
పఁబడినది.

ఉదేశయము నం. విజ. (అ. అ. అ.) వడఁకించునది,
గజగజలాదించునది.

ఉదేశ్యత్ నం. 48. ఉదయింపనున్న.

ఉదా: ఉదేశ్యత్సూర్యుఁడు - ఉదయింపనున్న
సూర్యుఁడు.

ఉద్ధృతము సం. వి. అ. న. (ఉద్ధృతము) 1.

నీటిలో వేసిన అన్నము. 2. జలాహారము.

ఉద్ధృతి సం. వి. అ. (అ.) ఎక్కువవాసన గలది.

ఉద్ధృతము సం. వి. అ. (అ. అ. అ.) 1. భేదిచుకొని వెలికి వచ్చినది. 2. పైకి బోయినది. 3. పుట్టినది; ఉదయించినది. 4. క్రక్కబడినది.

ఉద్ధృతి సం. వి. అ. శ్రీ. 1. పైకి బోవుట. 2. పుట్టుక; ఉదయము.

సీ. జగదుద్ధతికిని బీజము ప్రధానమని...అము. 3. 8.

3. వాంతి.

ఉద్ధమనము సం. వి. అ. న. - ఉద్ధమము.

ఉద్ధమనీయము సం. వి. అ. న. 1. ధౌతవస్త్రయుగము. 2. ధౌతవస్త్రము, ఉదికినవస్త్రము.

గీ. తండ్రియుద్ధమనీయంబు తానె యుదుకు. పాండు. 3. 46 (ఇట వస్త్రసామాన్యమున వాడబడినది.).

ఉద్ధమము సం. వి. అ. శ్రీ. 1. పైకి బోవుట. 2. పుట్టుక, ఉదయము. 3. ఉన్నతి, ఎత్తు. 4. నిక్కుట, నిట్టకనిలుచుట. (ఉదా: స్తనోద్ధమము, రోమోద్ధమము.) 5. వెలువడుట. (ఉదా: ప్రాణోద్ధమము.) 6. మొలక. 7. క్రక్కుట.

ఉద్ధమించు సం. అ. శ్రీ. ఎగురు, ఎగయు.

ఉ...వారి మింటికి, క్రక్కున మద్దమించె... ఆ. రా. 3. 282.

ఉద్ధరణము సం. వి. అ. న. 1. క్రక్కు. 2. త్రేపు.

ఉద్ధరణీయము సం. వి. అ. (అ. అ. అ.) ఉద్ధరింపఁ దగినది.

ఉద్ధరిత సం. వి. అ. (అ. శ్రీ. అ.) ఉద్ధరించునది.

ఉద్ధరితవ్యము సం. వి. అ. (అ. అ. అ.) ఉద్ధరింపఁ దగినది.

ఉద్ధారము సం. వి. అ. (అ. అ. అ.) అధికము, మిక్కుటమైనది. వి. అ. న. అతియము, ఎక్కువ.

ఉద్ధాత సం. వి. అ. శ్రీ. యజ్ఞమునందు సామవేదతంత్రము నడపువాడు.

ఉద్ధారకుడు సం. వి. అ. (అ. రీ. అ.) ఉద్ధరించు వాడు.

ఉద్ధారము సం. వి. అ. శ్రీ. 1. క్రక్కుట. 2. కాలుట. 3. త్రేచుట.

ఉద్ధారి సం. వి. అ. (న. శ్రీ. న.) 1. క్రక్కునది. 2. త్రేచునది. 3. వెడలించునది.

ఉద్ధారింపు సం. అ. శ్రీ. త్రేచు న. శ్రీ. క్రక్కు: వెలువరించు.

మ....తదీయసౌరభము లుద్ధరించుచుకా సంతత. స్మర సంజీవనమై చరించు గలయకా మందానిలుం డప్పురికా. పి. శకుం. 1. 84.

ఉద్ధార్యము సం. వి. అ. (అ. అ. అ.)-ఉద్ధరిణీయము.

ఉద్ధిరత్ సం. శ్రీ. ఉద్ధరించుచున్న.

ఉద్ధీతి సం. వి. అ. శ్రీ. 1. గట్టిగా పాడుట. 2. సామగానము చేయుట. 3. (చంద) ఒకానొకమాత్రావృత్తము.

ఉద్ధీతము సం. వి. అ. శ్రీ. 1. ఉద్ధాత గానము చేయు సామవేదభేదము. 2. ప్రణవము

ఉద్ధీర్ణము సం. వి. అ. (అ. అ. అ.) 1. క్రక్కుబడినది. 2. వెడలింపఁబడినది.

ఉద్ధీర్ణమాణము సం. వి. అ. (అ. అ. అ.) ఉద్ధరింపఁ బడుచున్నది.

ఉద్ధూర్ణము సం. వి. అ. (అ. అ. అ.) పై కెత్తఁబడినది

ఉద్ధ్రీంథము సం. వి. అ. (అ. అ. అ.) కట్టుచుండి విడిపింపఁబడినది. వి. అ. శ్రీ. 1. గొప్పగ్రంథము. 2. విడిచిపెట్టుట.

ఉద్ధ్రీంథి సం. వి. అ. (అ.) 1. బంధనము లేనిది. 2. విషయబంధమునుండి విడివడినవాడు.

ఉద్ధ్రీహణము సం. వి. అ. న. పై కెత్తిపట్టుకొనుట.

ఉద్ధ్రీహము సం. వి. అ. శ్రీ - ఉద్ధ్రీహణము.

ఉద్ధ్రీహిణి సం. వి. అ. శ్రీ. పాశము, కట్టుతాడు.

ఉద్ధ్రీహితము సం. వి. అ. (అ. అ. అ.) 1. ఉపన్యస్తము. 2. బద్ధము. 3. గ్రహింపఁజేయఁబడినది.

ఉద్ధ్రీపుడు సం. వి. అ. (అ. అ. అ.) 1. మెడపై కెత్తినవాడు. 2. గర్వము గలవాడు (వై ని.).

ఉద్ధ్రీతము సం. వి. అ. (అ. అ. అ.) కూర్చుండినది.

ఉద్ధ్రీటము సం. వి. అ. శ్రీ - ఉద్ధ్రీటనము.

ఉద్ధ్రీటనము సం. వి. అ. న. ఒరవడి.

ఉద్భవము నం. వి. (అ. అ. అ.) తెలువబడినది.
శు. 11. 42.

ఉద్భవము నం. వి. అ. పుం. చెక్కెడుమానికీ ఊర
తగా క్రిందమంచుకొనెడిదుక్క మున్నగునది.

ఉద్భవము నం. వి. అ. పుం. ప్రకస్తము, శ్రేష్ఠము.
(ప్రకస్తవాచక మగునీపదము జాతివాచకము
తో సమసించి ఉత్తరపదముగానే యుండును.
ఇది నియతలింగము. ఇతరవిశేషణములకువలె
విశేష్యానుసారముగ దీనిలింగము మారుదు.
ఇట్లే మతల్లి కాదులు ఉదా: గవోద్భవము మొ.)
వి. అ. పుం. 1. హస్తపుటము, దొప్పవలెపట్టిన
చేయి. 2. అగ్ని. 3. దేహమునందలివాయువు.

ఉద్భవము నం. వి. అ. న. రాచుట, రుద్దుట.

ఉద్భవము నం. వి. అ. న. మాంసము.

ఉద్భాటము నం. వి. (అ. బీకా. అ.) ఉద్భాటించున
ది, వి. అ. పుం. న. నీళ్లు తోడెడిపతము గిలక
చేద, మొ. పుం. కుంచిక, తాళపుఁజెవి.

ఉద్భాటనము నం. వి. (అ. అ. అ.) ఉద్భాటించు
సాధనము. వి. అ. న. 1. పైకిలాగుట. 2. నీళ్లు
తోడెడిపతము గిలక చేద, మొ. వి. ఉగ్గడించు
ట, వెలికి చెప్పట. 4. అడ్డు లేకుండంగఁ జేయు
ట. 5. తెలుచుటకు సాధన మగుకుంచిక; తాళ
పుఁజెవి.

ఉద్భాటము నం. వి. అ. పుం. సరకులపై సుంకము
పుచ్చుకొనుచోటు, ఘాట.

ఉద్భాటించు నం. న. శ్రీ. 1. పగులఁగొట్టు.

వ. భేరిమృదంగవేణువీణానినాదంబులు రోదసి
కటాహంబు నుద్భాటించ....నై ష. 6. 80.

2. చంపు.

మ. మును లంకాపురిలోన రావణబలంబుల్
రామునైన్యంబుతో, ననిఁ గావించునెడక
నిశాచరుల నుద్భాటించి రామావనీ, శుని మె
ప్పించితి....వి. పు. 6. 269.

3. పెలుకు, పైకిలాగు.

వ. యూపస్తంభంబు లుద్భాటించిరి....కాశీ. 7.
88.

అ. శ్రీ. వ్యాపించు, | పసరించు.

సగ్ధం. ఉద్భాటించుక.... వరసనరేశప్రకాశా
తపంబుల్. వరాహ. 1. 40.

ఉద్భాటితజ్ఞుడు నం. వి. అ. పుం. బుద్ధిమంతుడు.

ఉద్భాటితము నం. వి. (అ. అ. అ.) 1. ఉగ్గడించఁ
బడినది, చెప్పబడినది. 2. భేదింపఁబడినది, తెలు
వఁబడినది. 3. బయలుపలుపఁబడినది. 4. పైకి
లాగఁబడినది.

ఉద్భాతము నం. వి. అ. పుం. 1. ప్రతిఘాతము, దె
బ్బ. 2. కొట్టుట. 3. ప్రాణవాయువుచేతఅపా
నవాయువునకుఁ గలుగునొత్తుడు. (అపానవా
యువు ప్రాణవాయువుచేతఁ బీడితమై నాభిమూ
లమునుండి కదలి మీఁదికిఁబోయి శిరస్సుమమోఁ
దుట.) 4. ఆరంభము. (ఉదా: కథోద్భాతము.)
5. ముగ్ధము, ఇనుపగుడియ. 6. స్థలనము,
(కాలుబండి మొదలగువాని) తొట్టుపాటు.

ఉద్భాతి నం. వి. (న. నీ. న.) 1. తొట్టుపాటు
గలది (రథాది.) 2. తొట్టుపాటు కలిగించునది
(భూమి, మొ.).

ఉద్భుషితము నం. వి. (అ. అ. అ.) శబ్దముచేతఁ దె
లుపఁబడినయభిప్రాయము గలది (వాక్యము).

ఉద్భుష్టము నం. వి. (అ. అ. అ.) 1. ధ్వనిచేసినది,
ప్రమోగినది. 2. పేనఁబడినది (త్రాడు).

వి. అ. న. ధ్వని.

ఉద్భోషము నం. వి. అ. పుం. 1. గట్టిగా మాట లా
డుట. 2. చాటుట. 3. కింవదంతి, జనప్రవాద
ము. 4. మొట్ట.

ఉద్భోషించు నం. అ. శ్రీ. పెద్దధ్వనిచేయు.

మ. ...దృష్ట్యాద్ధ్వనిర్వాహణోద్ధరివర్ణాగమ
రాజభద్రకరు లుద్భోషించె నూత్నాశ్ర
ముల్. కవిక. 6. 12.

న. శ్రీ. చాటు. (ఉదా: అహింస పరమధర్మమని
వేదము లుద్భోషించుచున్నవి.)

ఉద్బంధము నం. వి. (అ. అ. అ.) 1. ఎత్తఁబడిన
కట్టగలది. 2. పైకిలేచినకాండ గలది. 3. ప్రచం
డమైనది, భయంకర మైనది. 4. ఉత్కటము,
ఎక్కువైనది. 5. పొడువైనది. వి. అ. పుం.
ఉన్నత మగుదండము.

ఉద్బండించు నం. అ. శ్రీ. 1. అతిశయించు, విజృం
భించు.

మ...ఉద్ధరణీనాథునికీ ర్తి చాటుగడు నుద్దం
డించి బ్రహ్మాండముకా. కాశీ. 1. 52.

2. తెగించు, సాహసించు.

మ. తరుణుల్ గొందఱు మూలగేహమున ను
ద్దడించిరారాక త, ద్విరహాగ్నిం బరితాపమొం
దుచు మనోవీధిన్ విభున్ మాధవున్, పరిరం
భంబులు నేసి జారుఁ డనుచున్ భావించియుం
జొక్కి పొం,దిరి ముక్తిన్ గుణదేహమున్
విడిచి పీఠిన్ బంధనిర్ముక్తలై. భాగ. 10
పూ. 967 (మూలగేహములన్ - మూల
గేహములనుండి).

ఉద్ధృతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. మిట్టపం
డ్లు గలది. 2. పొడువై నది. 3. భయంకర మై
నది. 4. మిక్కిలి నిమోన్నతము.

ఉద్ధృతము నం. వి. అ. పుం. 1. నల్లి. 2. పేను. 3.
దోమ. 4. జోటిగ.

ఉద్ధడ వి. ఆయుధపువినరులలో నొకటి.

వ. దధ ధారు ధాణు అంత్రటిక టీక ఉద్ధడనా
ట్యధారుధాణు... మొదలగువినరులును...
మల్లుపు. 3. 69.

వ. దారు ధాణు దధ యుద్ధడ అంత్రటిక టీక
...మొదలగుపదునాలుగు వినరులు. ప్రబం
ధ. 78 (ఉద్ధడ అపముద్రి).

ఉద్ధము వి. 1. చెప్ప, పాదరక్ష. సాం. ని. 44.

నీ. నిద్ద మౌకుచ్చులయుద్ధాలు గిట్టిని మ్రోయఁ
గా మల్లాసమునఁ జెలంగి. ద్వా. 10. 84.

2. పాదర కావిశేషము, ఒకవిధమగు చెప్ప.

నీ. పాదర కాభిధ పరిఁగును జెప్పన మలకడమ్మ
నఁగ సమ్మాళి యనఁగఁ, దద్విశేషమ్ములు
తగుఁతాయబోసు సాపో మాడు పుద్ధము.
ఆం. భా. 2. 298.

ఉద్ధర - ఉద్ధరువు, వి. ఆధి, కాకట్టు.

నీ. కాకట్టు కుదువ యుద్ధర వారకంబీ డనం
గను నాధి చెలంగుచుండు. ఆం. భా. 2. 229.

(వృద్ధి చెలంగుచుండు - అపముద్రి).

ఉద్ధరి వి. 1. నిట్రముగా నుండుఁడ్డు, క తైరఁడ్డు.
(ప్రతా.) 2. (నదియొక్క) రెండుగట్లకు నడిమి
కాము (వా).

ఉద్ధరువు - ఉద్ధర.

ఉ. వెచ్చము వెట్టు మన్నఁబడివేలకు నుద్ధరు వా
ల్లరు...వి. శకుం. 1. 78.

ఉద్ధవడి - ఉద్ధవిడి.

(అత్యంతము, మిక్కిలి.)

నీ. పరమేశుమన ముద్ధవడి ముట్టి సాధింప నెత్తిన
గతిఁ దలయెత్తఁ దొడఁగె. కు. సం. 8. 275.

(అతివేగమున, వడిగా.)

గీ. పారువంబులఁ బట్టెడువారిఁ జీరి, యుద్ధవడి
రమ్మనిన భృత్యులొకనిఁ బట్టి, పదుగుర త్తటి
బడిబడిఁ బాటుదెంచి. సారంగ, 1. 115.

ఉ. ఓమనుశేంద్ర నీవెనుక నుద్ధవడిం బఱతెంచు
చాన నీ, వామహనీయ వేగమున కంకిలి నే
యక తూఁగనోపినం, గామితసిద్ధి పొందు...
భోజరా. 7. 17.

చ. అలిగి ప్రహస్తఁ డుద్ధవడి ప్రాహయ్యువై
ముసలంబు వైచినకా. ఉ. రా. 3. 248.

ఉద్ధవిడి - ఉద్ధవడి. అవ్య. ద్రు. 1. శీఘ్రముగా,
వడిగా, వెంటనే.

ఆ. ఉద్ధవిడిన పసుల నూఁచముట్టుగఁ దెత్తు, న
తఁడు వెనుకవచ్చి యడ్డుపడిన, చోటఁబాం
డు రాజసూనుల నరయుదు. భార. విరా.
8. 120. భార. ఉద్యో. 8. 837. తై. భా. 4.
14. ఆం. భా. 1. 65.

2. మిక్కిలి, అత్యంతము.

ఉ. దుందుభివాద్యనిస్వనముతోఁదులఁదూఁగెడు
పక్షనాద మం, దంద యతర్కితోపనత మై
వినఁబడ్డ విహారలీలలం, తెండి పరాకునన్
మెలఁగుచిత్తము లుద్ధవిడిం గలంగఁగా, నిం
దునిభాస్య లప్పుడు సమీక్షణచేసిరి రాజ
హంసముకా. వైష. 2. 45. ఆం. శే. 57.

ఉద్ధాంతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) మిక్కిలి అడఁ
పఁబడినది.

ఉద్ధానము నం. వి. అ. న. బంధించుట.

ఉద్ధామము నం. వి. అ. పుం. (ఛంద) ఒకానొక దం
డకము.

ఉద్ధాముఁడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. కట్టు లేని
వాఁడు, బంధవరహితుఁడు. 2. స్వతంత్రుఁడు.

3. భయంకరుడు. 4. గంభీరుడు. 5. గర్వి
తుడు.

శ్లో: పాలస్త్య విజయోద్ధామ కార్తవీర్యాద్భువ
ద్విషమ్. మహా. 3. 45.

6. అధికుడు. 7. అ. శం. వరుణుడు.

ఉద్ధారుడు హం. 7. ఒకానొక పెద్దయధికారి.

గీ. నడుమ నీ లున్నతోలుదాల్చెడగు సూప,న
భయముగ వెంట నరుదెంచె సభరువాడు,
నమరుమున్నెదుతేజితో నరుగుదెంచె,దారు
తాకారుడైన యుదారుఁ డొకడు. శుక.
2. 428.

ఉద్ధాలకపుష్పభంజిక నం. 7. అ. శ్రీ. ఉద్ధాల పు
ష్పములను (విరిగిపువ్వులను) భంగము కావిం
చెడియొకయాట.

ఉద్ధాలకము నం - ఉద్ధాలము.

ఉద్ధాలకుడు నం. 7. అ. శం. ఒకానొకఋషి.

ఉద్ధాలము నం. 7. అ. శం. 1 బహువారకము, వి
రిగి (వృ.వి.). 2. అడవియాళ్లు,వనకోద్రవము.

ఉద్ధి' - ఉడ్డి. 78. 1. ప్రతిస్పర్ధి, ఎదిరి, పోటీవా
డు; సమానము, సాటి.

శా. రాజేంద్రుండు విదర్భరాజతనయారత్నంబు
బెన్నుద్దులై, రాజీవాకుల నుద్దులుంచుకొని
నీరం జల్లుఁబో రాడుచో, రాజీవాకం మొ
ప్పె...విక్ర. 5. 57.

నీ....తక్కినవారికిఁ దగినవారి. గీ. నుద్దులేర్పా
టు చేయుచు నున్నచో, బ్ర,లంబదై త్యం
డు గోపవేషంబుతోడ, వచ్చి వంచనచే నీరి
వధ మొనర్తు, ననుచు సంకర్షణన కుద్దియ
య్యె నపుడు. దశా 8. 10.

క. ఉద్దు లపుపెనఁకువలయం, దిద్దలు సరియై
న చోట నెవ్వఁడు పైపై. గద్దించి యరుగు
నాతఁడ, పెద్దయు దండ్యుండు చలముపె
క్కువ కలిమి. విజ్ఞా. ప్రా. 119.

నీ. అనవద్యహృదయవిచారాబుద్ధి సంసిద్ధి వినరుహ
సనునుద్ది పెద్దవిభుడు. నైష. 1. 28.

నీ. తాగొప్ప హరహరినా గారినాగారిహరిహ
రు లుద్దని యాడవచ్చు. ప్రబంధ. 82.

2. యమశము, జంటగా నున్నది.

దండ...నిక్కపుంబట్టివే యంచు ని న్నట్టి చట్టో
లితోఁ గట్టిన న్దిట్టవై కట్టి పెన్నుద్దిమద్దుతో
వడం ద్రోచియు. పారి. 8. 88.

7. (శ. ఉత్తి.) 1. జత.

వ. ....ఉద్దులుద్దులుగా గ్రుద్దులాడుకాలుబంట్లు
ను...శశాం. 5. 21.

2. సమాను లగువారిసముదాయము, జట్టు.

నీ. వేడ్కతోఁ కాడుచు విరిబంతు లాడుచు ను
ద్దులు గూడుచు నుబ్బియుబ్బి, మెఱుంగుఁ
బోండ్లు...పం. 4. 100. దశా. 8. 10.

3. సాంగత్యము, చెలిమి.

నీ. పాపందభండదుర్భాష లావర్తించు దూర్జిత
కారులతోడియుద్ది వడయు. కాశీ. 4. 81.

నీ. వెలిదామరిలఁ బోలువెడఁద్రకాల్గన్నులు
మద్దికాయలతోడ నుద్ది వడయ కాశీ. 3.
240. (ఇట బౌపమ్యము).

4. (బ.) బాలక్రీడావిశేషము.

ద్వి. బంతు లాలంకి యప్పలములు పాటి, గంతు
లుద్దులు గ్రచ్చకాయలాటలును. అ. మ.క.
1. 50 పా. 28 పం.

జ: ఉద్దించు, ఉద్ది కాఁడు, ఉద్దిగొను, ఉద్దిచేయు.

ఉద్ది' 7. కారెము గూడ మున్నగువానితో తోఁ
డిననీరు పొర్లిపోకుండ బోదెమొదట ఎత్తుగా
కట్టినకట్ట. మల్లము (త్రా.).

ఉద్దించు అ. శ్రీ. (✓ఉద్ది') పోటిచేయు, ప్రతిఘటిం
చు, ప్రతిస్పర్ధించు.

నీ. ఉదయాద్రితటముతో నుద్దించునుంమునఁ
గొస్తుభం బను దివాకరుఁడు దోప. ఉ.
హరి. 2. 148 (ఇట బౌపమ్యద్యోతకము).

అ. శ్రీ. న. శ్రీ. ఉద్దులువేయు.

గీ.చెంచుకొమరులతోడ నుద్దించు కాడుఁ,దిన్నఁ
డభినవకాల్యసంపన్నుఁ డగుచు, కాశ. 3. 83.

వ. తానును బంధద్రుండును బెన్నుద్దులై యితర
వల్లపులెల్ల నుద్దించుకొని చిఱ్ఱుద్దులై వచ్చిన
సమయంబున విభజించుకొని ... భాగ. 10
పూ. 780.

ద్వి. వెఱయుసొంపులతాపనీనదిఁజేరి,యుద్దించి
గద్దించి యొడఁబడి వడుచు, లుద్దులై రాఁగఁ

బెన్పుద్దులై కాము. అ. మ. క. 2. 69 పా.
4 వం.

ద్వి. నలి రేగి గోపాలకులు నటంపుచును గము
తేర్చి యుద్దించి కాల్గన్నవారి, దమలోనఁ
గేలివాదంబు పుట్టుటయు. బస పు. 5. 454.

ఉద్ధికాఁడు ఎఱ. (✓ఉద్ధి) 1. జతకాఁడు.

ఉ....కా, స్వంతునియుద్ధికాఁడు...భల్లా. 5 అ.
(శ. ర.).

2. చెలికాఁడు, మిత్త్రుఁడు.

సీ. ఎద్దుత తడితోదునుద్ధికాఁడినహొంబట్టు నా
దెపుజిట్టుబుట్టములును. అచ్చ. రా. ఆర.
57.

ఉద్ధిగొను అ. ౨. (ఉద్ధి + కొను.) జతగూడు.

వ. ఇద్దలు ముద్దయ లుద్ధిగొని వీణలందుకొని వీ
ణలం బ్రవీణలై ... వాయించుచు ... భాగ.
10 పూ. 1092.

ఉద్ధిచేయు న. ౨. (✓ఉద్ధి) జతచేయు, కూర్పు.

గీ. దతునల్లుండ్ర మెడలసూత్రములుగట్టి, యూ
పములు సూత్రములతోడ నుద్ధిచేసి, రామె
నలు గూర్చి నడిపించెఁ దరతరింబ, వీరభ
ద్రుండు పశువుల వేల్పునట్లు. కాశీ. 7. 88.

ఉద్ధితము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) కట్టఁబడినది.

ఉద్ధియ ఎ. (నం. ఉద్యమః. ప్రా. ఉద్యమం, ఉజ్జమం.)
యత్నము.

ఉద్ధియనేయు - యత్నించు.

ఉ. నిద్దుర మేలుకొమ్ము రిజనీకరవంశవతంస
కుఁకుమం, బద్దినభంగి మింట నదె యామిని
చెల్లెలు కాల్యసంధ్య రా, నుద్ధియ నేయుచు
న్నయది యుష్ణమయూఖసుత ప్రసూతికిం,
బ్రొద్దులుసొచ్చియున్నయవి పూర్వదికాసర
సీరుహాక్షికా. నైష. 8. 17. (శ. ర. - ప్ర
యోగాంతరము లేదు. శ్లో: 'త్వరయతికథం
సంధ్యయం త్వం న నామనిశానుజా, సం.
నైష. 10. 22' అనుమూలమునుబట్టి 'కా
నుద్ధియ నేయుచున్నయది' అనుపాఠము. నా
కానొకరు గ్రహించి 'త్వం పెట్టుచున్నది' అను
వర్ణమును చెప్పియున్నారు.)

ఉద్ధికత్ నం. ౨౨౨. ఉద్దేశించుచున్న.

ఉద్ధికళమానము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) ఉద్దేశించఁ
బడుచున్నది.

ఉద్ధిష్టము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. ఉద్దేశించఁబడి
నది. 2. కోరఁబడినది, బోధింపఁబడినది.

ఉద్ధీఁడు - ఉద్ధికాఁడు.

(జతకాఁడు.)

సీ. పిల్ల దీపాదుచుఁ బెనఁగునుద్దీలచే గ్రుద్దులఁబడి
కంది కుంది కుంది. శేష. 8. ఆ (శ. ర.).

ఉద్ధీపకము నం. ఎఱ. (అ. విశా. అ.) - వెలిగించున
ది-1. రగుల్చునది, జ్వలింపఁజేయునది. 2. ప్ర
కాళింపఁజేయునది. 3. పురికొలుపునది.

ఉద్ధీపనము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. ఉద్ధీపింపఁజే
యునది. ఎ. అ. న. 1. జ్వలించుట. 2. ప్రకా
ళించుట. 3. జ్వలింపఁజేయుట. 4. ప్రకాళింపఁ
జేయుట. 5. పురికొలుపుట. 6. (అలం)విభావ
భేదము. (అలంబనగుణాదికము.) 7. మెఱుఁగు
పెట్టుట.

ఉద్ధీపించు ఎం. అ. ౨. 1. ప్రకాళించు.

మ. త్రిజగన్మోహనశీలకాంతిఁ దను వుద్ధీపింప ...
భాగ. 1. 218.

2. విజృంభించు, చెలరేగు.

మ....కన్నె కయ్యంబున, ర్థి భవత్పుత్రులమీఁది
కోపమున నుద్ధీపింప నేతెంచి ర, య్యభి
మన్యుండును ద్రౌపదేయులును మాద్యద్దం
తియూభాకృతికా. భాం. భీష్మ. 1. 110.

న. ౨. వెలిగించు, జ్వలింపఁజేయు.

మ పరమన్నేహము హృత్సరోరుహమునం కా
త్రంబుగా నించి సుస్థిరతం ఋణ్యదశం ద
పోగ్ని మది నుద్ధీపించి బ్రహ్మాండకర్పరఖం
డంబున మంత్రకజ్జల మొగిల్ గాలాతుఁ
గూర్చింపన, గ్గిరిరాజాత్మజ వచ్చెనా నమరి
నింగింబర్యై నీలాభ్రముల్. కు. సం. 6. 758.

ఉద్ధీపితము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. ప్రకాళింపఁ
జేయఁబడినది. 2. జ్వలింపఁజేయఁబడినది. 3.
రేచఁబడినది, హెచ్చింపఁబడినది (కోపాది).

ఉద్ధీప్తము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. వెలిగినది, ప్ర
కాళించినది. 2. రేగినది, హెచ్చినది (కోపా
దికము).

ఉద్దీప్తము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ప్రకాశించునది. 2. మండునది. వి. అ. పుం. న. గుగ్గిలము.

ఉద్దు వి. (క. ఉద్దు.) మినుము (వృ.వి.) (బి.) మినుములు. ఉద్దుపొడి - మినుపపొడి.

క. ఉడికినపిమ్మట మిరియము, పొడి బెల్లము చల్లి యుద్దుపొడి రాలించి నేయిడి యెట్లుగ వేచినవే, పుడుగంద మిళిందవేణి పొందుగ నిడియెన్. పాంచాలి. 4. 47.

ఉద్దుపప్పు - మినుపపప్పు (వ్యవ).

ఉద్దేశకము నం. వి. అ. పుం. ఉదాహరణవాక్యము.

ఉద్దేశకుడు నం. విజ. (అ. శిశా. అ.) 1. ఉద్దేశించువాడు. 2. ఉపదేశించువాడు. 3. అడుగువాడు, ప్రశ్నించువాడు.

ఉద్దేశనీయము నం - ఉద్దేశ్యము.

ఉద్దేశము నం. వి. ఉ. పుం. 1. లక్ష్యము, గుటి; అనుసంధానము, గుటిగాఁ జేయుట. 2. ఉపదేశము. 3. అభిప్రాయము. 4. ఉదాహరణము లతో వివరించుట. 5. అభిలాష. 6. ఎత్తయిన ప్రదేశము. 7. శ్రేష్ఠమైన ప్రదేశము; ప్రదేశము. 8. ఏకదేశము, ఒకభాగము.

శ్లో: ఏష తూద్దేశతః ప్రోక్తః. గీత. 10. 40.

ఉద్దేశి నం. విజ. (న. నీ. న.) ఉద్దేశించువాడు; ఉద్దేశము గలవాడు.

ఉద్దేశించు నం న. శ్రీ. 1. గుటించు.

వ. భాగ్యుండు వారల నుద్దేశించి చెప్పినవాక్యంబులు వినుండు. మార్క. 1. 52.

2. భావించు, అనుకొను, తలచు.

ఉదా: వాడు వెళ్లవలె నని ఉద్దేశించుకొన్నాడు.

ఉద్దేశ్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. గుటిగాఁ జేయఁ దగినది. 2. ఉదాహరణములతో వివరింపఁ దగినది. 3. ఉపదేశింపఁ దగినది. 4. కోరిక దగినది. 5. ఉద్దేశింపఁ దగినది, తలఁపఁ దగినది. వి. అ. న. అభిలాషకుఁ గాని అభిప్రాయమునకుఁ గాని విషయ మైనవస్తువు.

ఉద్దేశ్య నం. విజ. (ఋ. స్త్రీ. ఋ.) ఉద్దేశించువాడు,

ఉద్దేశ్యవ్యము నం. - ఉద్దేశ్యము.

ఉద్దేశిత నం. వి. అ. స్త్రీ. చెడపురుగు.

ఉద్ద్యోతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ప్రకాశింపఁ జేయునది. వి. ఉ. పుం. 1. నిరణము. 2. కాంతి.

3. వ్యాకరణమునం దొకానొకగ్రంథము. 4. అలంకారికాస్త్రమునం దొకానొకగ్రంథము.

ఉద్ద్యోతిమే నం. అ. శ్రీ. శోభిల్లు, ప్రకాశించు.

వ. ఆతపశ్రంబురీతి నుద్ద్యోతించుగగనమండలంబునకు...కళా. 2. 9.

(ఉద్ద్యోతకుఁడు మొదలగునవి ద్యోతకుఁడు మొదలగువానివలె గ్రహించునది.)

ఉద్ద్యోతితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ప్రకాశితము.

ఉద్ద్యోతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఉత్కృష్టమైనగమనము గలది, పరుగిడునది. 2. వెనుదీయునది. వి. అ. పుం. పలాయనము, వెనుదీసి పాటిపోవుట.

ఉద్ద్యోతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. వెన్నిచ్చి పాటిపోయినది. 2. వడిగా పరుగెత్తినది.

ఉద్ధతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. అవినీతము, అడఁకువ లేనిది: గర్వించినది. 2. ఉద్ధతము, పైకెగిరినది (ధూళి, మొ.) 3. నిష్ఠురము, కఠినమైనది.

శ్లో: వచనైరసతాం మహీయసో న భలువ్యేతి గురుత్వముద్ధతైః. శిశు 16. 27

4. అహతము, కొట్టబడినది.

ఉద్ధతి నం. వి. శి. స్త్రీ. 1. పై కెగరుట. 2. గర్వము, అడఁకువలేమి. 3. (తాయి మొదలగు వానిచేఁ గొట్టిన) పెద్దదెబ్బ.

ఉద్ధతుడు నం. విజ. (చూ. ఉద్ధతము.) వి. అ. పుం. రాజనొద్ద నుండుమల్లుడు.

ఉద్ధమము నం. విజ. (అ. అ. అ.) - పిల్లనగ్రోవి మొదలగువానిని - ఊడునది, పూరించునది.

ఉద్ధరణము నం. వి. అ. న. : (ముల్లు మొదలగు వానిని) ఊడఁడియుట, వెలికిఁడియుట. 2. (ఎస్త్రాదులను) లాగుట, విప్పట. 3. ఆవదముడి తొలఁగించుట, రక్షించుట. 4. పెకలించుట, నిర్మూలము నేయుట. 5. పదవినుడి దీసి వైచుట, స్థానభ్రంశము కలిగించుట. 6. మీఁదికెత్తుట. 7. క్రక్కుట, వాంతి. 8. క్రక్కినపదార్థము. 9. మోతము. 10. ఋణవిమోచనము.

ఉద్ధరణి నం. వి. ఈ. శ్రీ. (ఆచమనాదినమయము లందు) నీళ్లెత్తి చేతఁ బోసికొనెడు సాధనము.

ఉద్ధరించు నం. న. శ్రీ. 1. పెల్లగించు. 2. మీది కెత్తు, లేవనెత్తు.

గి. మౌనినాథ కుటుంబజంతులపటల, మగ్నమా దృశ్యగృహమేధిమండలంబు, నుద్ధరింపఁగ నొషధ మొందు గలదె, యుష్మదంఘ్రిణో లేళ మొకటిదక్క. మనుచ. 1. 64.

గి. రక్షించు, ఆపదనుండి తొలఁగించు.

వ. ప్రభాకరవ ర్తనంబు వెల్ల ననుగ్రహించి లో కంబు లుద్ధరింపు మనివ...మార్క. 2. 185. (ఉద్ధరణియము మొదలగునవి హరణియము మొదలగువానివలె గ్రహించునది.)

ఉద్ధర్త నం. విజ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) 1. మీది కెత్తు వాఁడు. 2. ఆపదనుండి విడిపించువాఁడు, రక్ష కుఁడు. 3. నిర్మూలించువాఁడు, నాశము సేయు వాఁడు.

ఉద్ధర్షము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. సంతోషము కలిగించునది. 2. ప్రోత్సాహపెట్టునది. వి. అ. న. 1. సంతోషము కలిగించుట. 2. ప్రోత్సాహ పెట్టుట. 3. రోమాంచము, గగ్గురుపాటు. (ఉద్ధర్ష కుఁడు మొదలగునవి హర్ష కుఁడు మొద లగు వానివలె గ్రహించునది.)

ఉద్ధర్షము నం. విజ. (అ. అ. అ.) సంతోషించునది; ఎక్కువసంతోషము గలది. వి. అ. అ. 1. మి క్కుట మైనహర్షము, ఎక్కువసంతోషము. 2. ఉత్సవము.

ఉద్ధర్షి నం. విజ. (న. జ. న.) 1. ప్రోత్సాహ పెట్టునది, సంతోషకరము. 2. ఎక్కువసంతో షము గలవాఁడు.

ఉద్ధవము నం. వి. అ. అ. 1. యజ్ఞాగ్ని. 2. ఉత్స వము.

ఉద్ధవుఁడు నం. వి. అ. అ. కృష్ణునికి మంత్రయైన ఒకానొకయాదవుఁడు.

ఉద్ధానము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. క్రకక్కఁబడి నది. 2. ఉద్గతము, లేచినది. వి. అ. న. 1. పొ య్యి. 2. క్రక్కుట, వాంతి.

ఉద్ధార నం. వి. అ. శ్రీ. తిప్పరీగ.

ఉద్ధారకుఁడు నం. విజ. (అ. రికా. అ.)-ఉద్ధర్త.

ఉద్ధారణము నం. వి. అ. న. 1. ఉత్థాపనము, పై కె త్తుట. 2. నీళ్లు మొదలగునవి చేదుట. 3. ఆపద నుండి విడిపించుట, రక్షించుట. 4. పంచుకొనుట.

ఉద్ధారము ౨. వి. అ. అ. 1. ఊడఁదీయుట, వెలికిఁ దీయుట. 2. ఆపదనుండి విడిపించుట, రక్షిం చుట. 3. పై కెత్తుట, లేవనెత్తుట. 4. (నీళ్లు మొ దలగునవి) చేదుట. 5. భాగమును ప్రత్యేక ముగా విడఁదీసి యుంచుట. 6. ప్రత్యేకముగా విడఁదీసియుంచినభాగము. 7. (వ్యవహారమున) దాయపు సొత్తునుండి శ్రేష్ఠునకుఁగాను ప్రత్యే కముగా ఊడగినపాలు, తక్కినతోడఁబుట్టువుల పాళ్లకంటె శ్రేష్ఠునిపాలికి నెక్కువగా నియ్యఁ దగినధనము. 8. యుద్ధమునందు కొల్ల మొద లగువానివలన వచ్చినధనముతో రాజునకు చేర వలసిన యాటవపాలు. 9. అప్పు. (అమరము) 10. వడ్డి లేనియప్పు. (వై. ని.) 11. ముక్తి. 12. బుణకుద్ధి.

ఉద్ధారము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. దింపినవరుపు గలది, భారకు న్యము. (ఎద్దు, మొ.) 3. దృ ఢము. 3. ఉచ్చము (ధ్వని, మొ.). 4. దట్టమై నది. 5. నిండినది. 6. సమర్థము.

ఉద్ధాతము నం. విజ. (అ. అ. అ.)-ఉత్ + ధూత ము-1. వడఁకింపఁబడినది. 2. మీదికిఁగదలింపఁ బడినది. 3. ఎగురఁగొట్టఁబడినది; చెదరఁగొట్టఁ బడినది. 4-ఉత్ + హూతము-గట్టిగాపిలువఁ బడినది.

ఉద్ధాననము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఎగురఁగొట్టు నది. వి. అ. న. 1. ఎగఁజిమ్ముట. 2. ఉత్కంప నము. వడఁకించుట. 3. ఎగురఁగొట్టుట; చెదరఁ గొట్టుట.

ఉద్ధావనము నం. వి. అ. న. 1. ఊడరపెట్టుట. 2. పొగవేయుట. 3. పొగవేయుట కువయో గించుపదార్థము.

ఉద్ధాయమానము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. (ఉత్ + ధూయమానము) ఎగురఁగొట్టఁబడుచున్నది. 2. (ఉత్ + హూయమానము) విగ్గరగాఁ బిలు వఁబడుచున్నది.

ఉద్ధృతము నం. వి. అ. న. 1. పొడిచేయుట. 2. పొడిచల్లుట. 3. (భస్మాదులు) అలఁదుట. 4. వేళవారము, సంవారపుపొడి.

ఉద్ధృషణము నం. వి. అ. న. రోమాంచము, గగుర్పాటు.

ఉద్ధృతము నం. వి. అ. అ. అ. - ఉద్ధరింపఁబడినది - 1. పై కెత్తఁబడినది. 2. చేదఁబడినది (నీరు.) 3. ఆపదనుండి విడివింపఁబడినది. 4. పెకలింపఁబడినది, నిర్మూలము నేయఁబడినది. 5. ఎగఁజిమ్మఁ బడినది. 6. పంపకము చేయఁబడినది, విభక్తము. 7. చెల్లచెదరు నేయఁబడినది. 8. భుక్తిజ్ఞతము, అనుభవించి విడువఁబడినది. 9. తీసివేయఁ బడినది.

ఉదా : ఉద్ధృతస్నేహము - తీసివేయఁబడిన చమురు గలది (తెలికపిండి, మొ).

ఉద్ధృతి నం. వి. అ. శ్రీ. 1. ఉష్ణేపణము, ఎగఁజిమ్ముట. 2. పై కెత్తుట. 3. (నీళ్లు మొదలగునవి) చేదఁదుట. 4. ఊడిఁదీయుట, వెలికిఁదీయుట. 5. ఆపదనుండి తప్పించుట, రక్షించుట. 6. విమోచనము, విముక్తి. 7. గర్వము.

ఉద్ధృంసము నం. వి. అ. అ. అ. గొంతు బొంగురుపోవుట.

ఉద్ధృనము నం. వి. అ. న. పొయ్యి.

ఉద్ధృంధకుఁడు నం. వి. అ. (అ. ధి. అ.) ప్రవేలాడఁచేయువాఁడు, ఉరిదీయువాఁడు. వి. అ. అ. చాకలపని చేయునొకసంకీర్ణవర్ణమువాఁడు.

శ్లో: సూనికస్య నృపాయాం తు జాతా ఉద్ధృష్ఠాః స్పృతాః, నిర్ణేజయేయ స్విస్తాః అస్పృత్యాశ్చ భవన్త్యతః. (వాచ.)

(ఉద్ధృద్ధము మొదలగునవి బద్ధము మొదలగువానివలె గ్రహించునది.)

ఉద్ధృంధవము నం. వి. అ. న. - ఉద్ధృంధము.

ఉద్ధృంధము నం. వి. అ. అ. అ. 1. కట్టుబడినది. 2. చెఱునుండి తొలఁగినది. వి. అ. అ. 1. పై కెత్తికట్టుట, ప్రవేలాడఁగట్టుట. 2. ఉరితీయుట.

ఉద్ధృటుఁడు నం. వి. అ. అ. అ. మిక్కిలి బలము గలవాఁడు.

ఉద్ధృష్పము నం. వి. అ. అ. అ. పయికి వచ్చుకన్నీరు గలది, కన్నీరు కార్చునది.

ఉద్ధృహువు నం. వి. అ. (అ) పయి కెత్తినచేతులు గలవాఁడు, చేతు లెత్తినవాఁడు.

ఉద్ధృలము నం. వి. అ. అ. అ. కన్నమునుండి పైకి వచ్చినది (ఎలుక, మొ.)

ఉద్ధృద్ధము నం. వి. అ. అ. అ. 1. (నిదురనుండి) మేలుకొన్నది. 2. ఉద్రేకించినది. అతిశయించినది. 3. వికసించినది. 4. (తర్క) ఉద్బోధము గలది (సంస్కారము.)

ఉద్ధృంహణము నం. వి. అ. న. చక్కఁగా పెరుఁగుట.

ఉద్ధృహితము నం. వి. అ. అ. అ. ఉన్నూలింపఁబడినది, పెల్లగింపఁబడినది. (వై. ని.)

ఉద్బోధకము నం. వి. అ. (అ. ధి. అ.) 1. (తర్క) ఉద్బోధమును కలిగించునది. 2. మేలుకొలుపునది.

ఉద్బోధనము నం. వి. అ. న. 1. (తర్క) సంస్కారోద్ధిపనము. 2. వికాసము. 3. మేలుకొనుట

ఉద్బోధము నం. వి. అ. అ. అ. - ఉద్బోధనము.

ఉద్బోధింమే నం. న. శ్రీ. 1. లేపు, మేలుకొలుపు. 2. రేపు, ప్రేరించు.

మ. ఎదుటన్ సత్కృపతోడ దుర్జయధరాధీశాన సేవావనంబు దహింపం గలచక్రదావళిఖ మద్బోధింప నేతెంచె...వరాహ. 5. 39.

(ఇటు 'రగుల్పు' అని భావము.)

(ఉద్బోధనీయము మొదలగునవి బోధనీయము మొదలగువానివలె గ్రహించునది.)

ఉద్బటము నం. వి. అ. అ. అ. 1. చేట. 2. తాఁబేలు.

ఉద్బటుఁడు నం. వి. అ. అ. అ. 1. మహాశయఁడు, శ్రేష్ఠమైనభావము గలవాఁడు. 2. కార్యము గలవాఁడు. 3. శ్రేష్ఠుఁడు. వి. అ. అ. మూర్ఖుఁడు.

ఉద్భవము నం. వి. అ. అ. అ. పుట్టినది.

ఉదా: ఆకరోద్భవము, సోమోద్భవ.

వి. అ. అ. 1. ఉత్పత్తి, పుట్టుక.

ఉదా: పుత్రోద్భవము, హర్షోద్భవము.

2. దేనినుండి పుట్టినదో యది - జన్మకారణము.

శ్లో: అహమంతశ్చ భూతానాముద్భవశ్చ భవిష్యతామ్. గీత.

ఉద్భవము నం. న. ౧. జనించు. పుట్టు.

ఉ. ఆభరణావ్యయంబున రణాధ్వరయూవకు
జుత్ మహాధరి, త్రిభుజులుద్భవించిరి యుధి
స్థిరముఖులు...వసు. 1. 24.

(ఉద్భవత్ మొదలగునవి భవత్ మొదలగువాని
వలె గ్రహించునది.)

ఉద్భవిల్లు నం.-ఉద్భవించు. మార్కు. 3. 52.

ఉద్భావనము నం. ఎ. అ. న. 1. కల్పనము, పన్నిక.
2. పుట్టించుట. 3. చింతనము. 4. ఉత్పేక్ష
నము, ఊహించుట.

ఉద్భావము నం. ఎ. అ. నం. 1. ఉద్భవము, పు
ట్టుక. 2. మహాశయము, గొప్పభావము.

ఉద్భావయిత నం. ఎ. అ. (ఋ. ౧. ౧.) ఉద్భావ
నము చేయువాడు.

ఉద్భాసము నం. ఎ. అ. నం. ప్రకాశము, కాంతి.
ఉద్భాసి నం. ఎ. అ. (న. 1. 1.) ప్రకాశించునది,
మెఱయునది.

ఉద్భాసితము నం. ఎ. అ. (అ. అ. అ.) 1. మిక్కిలి
ప్రకాశించినది. 2. మిక్కిలి ప్రకాశింపఁ జేయఁ
బడినది.

ఉద్భాసిల్లు నం. అ. ౧. మిక్కిలి ప్రకాశించు.
ఉ. ఆసంతతి వైభవతీత, వాసపుఁ డగుతాతపిన్న
వసుధాధిపుఁ డుద్భాసిల్లె...వసు. 1. 25.
(ఉద్భాసకము మొదలగునవి భాసకము మొద
లగువానివలె గ్రహించునది.)

ఉద్భాసురము నం. ఎ. అ. (అ. అ. అ.)-ఉద్భాసి.

ఉద్భిజ్జము నం. ఎ. అ. (అ. అ. అ.) భూమిని భేదించు
కొని పుట్టునది (తరుగుల్మాది.)

ఉద్భిదము నం. ఎ. అ. (అ. అ. అ-ద-) భూమిని
భేదించుకొని పుట్టునది (తరుగుల్మాది). ఎ. అ.
న. ఒకవిధ మయినఉప్పు. ద. నం. ఒకానొక
యాగము.

ఉద్భిన్నము నం. ఎ. అ. (అ. అ. అ.) 1. పుట్టినది.
2. మొలచినది, 3. వికసించినది. 4. దళితము,
చీల్చబడినది. 5. (ఒకరిచేత) మోసమున పట్టి
యియ్యబడినది; (సభ్యాదులచే) వెలిపుచ్చఁ
బడినమర్మము గలది.

'ఉద్భిన్నాన్ని సహవాసిన్యా విసంభేద.' మా
లతీ. 7.

ఉద్భూతము నం. ఎ. అ. (అ. అ. అ.) 1. పుట్టినది.
2. (తర్క) ప్రత్యక్షయోగ్య మైనది. (రూప
ము, మొ.)

ఉద్భూతి నం. ఎ. అ. (అ) గొప్పఐశ్వర్యము గలవాఁ
డు. ఎ. అ. ప్ర. 1. పుట్టుక, ఉత్పత్తి. 2. గొప్ప
ఐశ్వర్యము. 3. జౌన్నత్యము.

ఉద్భేదనము నం. ఎ. అ. న. 1. ఉద్భేదము. 2.
ప్రకాశనము, బయలుపలుచుట.

ఉద్భేదము నం. ఎ. అ. నం. 1. చీల్చుట. 2. భేదిం
చుకొని వెలికి వచ్చుట. 3. ప్రకాశము, బయలు
పడుట. (ఉదా: స్తనోద్భేదము, యావనోద్భే
దము.) 4. ఊట. (విల్యమును.)

(ఉద్భేదనీయము మొదలగునవి భేదనీయము
మొదలగువానివలె గ్రహించునది.)

ఉద్భ్రమణము నం. ఎ. అ. న. - ఉద్భ్రమము.

ఉద్భ్రమము నం. ఎ. అ. నం. 1. చుట్టుతిరుగుట.
2. పయిని తిరుగుట. 3. ఉద్వేగము, మనస్సు
యొక్క వ్యాకులపాటు.

ఉద్భ్రాంతకము నం. ఎ. అ. (అ. అ. అ.) ఎ. -
ఉద్భ్రాంతము.

ఉద్భ్రాంతము నం. ఎ. అ. (అ. అ. అ.) 1. చుట్టు
తిరిగినది. 2. పైని తిరిగినది. 3. భ్రాంతినిపొంది
నది (మనస్సు, మొ.) 4. గిరిగిరఁదిప్పుఁ బడి
నది (కత్తి, మొ.) ఎ. అ. న. 1. ఉద్భ్రమణ
ము, చుట్టుతిరుగుట. 2. పయినితిరుగుట. 3.
గిరిగిరఁదిరుగుట. 4. కత్తినిద్రిప్పుట.

ఉద్భ్రత్ నం. ౧. ౧. 1. పైకిఁ బోవుచున్న, లేచు
చున్న. 2. ఉదయించుచున్న; పుట్టుచున్న. 3.
బయలుదేలుచున్న.

ఉద్భ్రంత నం. ఎ. అ. (ఋ. ౧. ౧.) 1. పై కెత్తు
వాడు. 2. ఉద్యమించువాడు.

ఉద్భ్రతము నం. ఎ. అ. (అ. అ. అ.) 1. పూనినది,
యత్నించినది. 2. పై కెత్తబడినది. 3. నిర్దమ.
(ఉదా: ఒయోద్యతుఁడు, వధోద్యతుఁడు.) ఎ.
అ. న. ఉద్యమము, పూనిక.

ఉద్యోగి నం. ఎ. ఆ. శ్రీ. 1; పై కెత్తుట. 2. యత్నము, పూనిక.

ఉద్యమనము నం. ఎ. ఆ. న. పై కెత్తుట. 2. పైకి జిమ్ముట, ఎగజిమ్ముట.

ఉద్యమము నం. ఎ. ఆ. శ్రీ. 1. పై కెత్తుట. 2. ప్రయాసము. 3. పూనిక. 4. సిద్ధమగుట.

ఉద్యమి నం. ఎఱ. (న. నీ. న.) ప్రయత్నించువాడు; ప్రయాసపడువాడు; గట్టిపూనికగలవాడు.

ఉద్యమింఁచు నం. న. శ్రీ. ప్రారంభించు.

చ. ...శుభవేళ వాస్తుపూజనబలిహోమతంత్రములు సద్విధిఁ జెల్లఁగ సూత్రహస్తులై, మునుకొని కోవిదస్థపతిముఖ్యులు శిల్పములుద్యమింప. ...హరి. ఉ. 2. 150.

అ. శ్రీ. ప్రయత్నించు, కడఁగు. (శ. ర.)

ఉద్యమితము నం. ఎఱ. (అ. ఆ. అ.) 1. పై కెత్తఁబడినది. 2. ప్రయత్నించుటకు పురికొల్పఁబడినది.

ఉద్యానకము నం. - ఉద్యానము.

ఉద్యానము నం. ఎ. ఆ. శ్రీ. న. 1. విహారార్థము వెడలుట, వయాళి వెడలుట. 2. విహారార్థమగుతోట. 3. ప్రయోజనము,

ఉద్యాపనచేయు ఎ. న. శ్రీ. విడిచిపెట్టు, వదలివేయు.

ఉ. ...చం, చూపుటమౌనముద్రఁదఱిఁ జూచి వినిద్రవివేకశాలియు, ద్యాపనచేసెఁ గన్నఁ గొనలందుఁ దొలంకఁగ మందహాసముల్. నైష. 2. 85.

ఉద్యాపనము నం. ఎ. ఆ. న. 1. (ప్రకాదులను) ముగించుట. 2. వెడలించుట.

(ఉద్యాపకుఁడు ఉద్యాప్యము మొదలగునవి యాపకుఁడు యాప్యము మొదలగువానివలె గ్రహించునది.)

ఉద్యాపితము నం. ఎఱ. (అ. ఆ. అ.) 1. ముగింపఁబడినది. 2. వెడలించఁబడినది.

ఉద్యాపము నం. ఎ. ఆ. శ్రీ. మిశ్రణము, కలుపుట.

ఉద్యాసము నం. ఎ. ఆ. శ్రీ. యత్నము, పూనిక.

ఉద్యుత్తము నం. ఎఱ. (అ. ఆ. అ.) 1. ఉద్యోగించినది. పూనినది. 2. సిద్ధమైనది.

ఉద్యోగపర్యము నం. ఎ. న. న. భారతమున బదవ పర్యము.

ఉద్యోగము నం. ఎ. ఆ. శ్రీ. 1. యత్నము, పూనిక. 2. పని. (శ్లో: కుశోద్యోగస్తవ దినకృతశ్చాదికారో మతోనః-విక్రమో. 2. 1.) 3. ప్రయాసము, పాటుపడుట.

ఉద్యోగి నం. ఎఱ. (న. నీ. న.) 1. వ్యాపారము గలవాడు. 2. పూనిక గలవాడు; పాటుపడువాడు.

ఉద్యోగింఁచు నం. ఆ. శ్రీ. 1. ప్రయత్నించు, కడఁగు. మ. ఉదయంబొందఁగఁజేసి నీపుక్తియ కుద్యోగించు తెల్లఁగ శుభ, ప్రదమై.. హరి. పూ. 7. 204.

2. ఆయితవడు, సిద్ధమగు.

వ. ...అతండు పయనంబునకు నుద్యోగించిన.

ఆ. అతని ననుపనేగి యధికసంప్రీతి నే, తెంచునప్పుడయ్యుధిష్ఠిరుండు. భార. ఉద్యో. 1. 214, 215.

ఉద్రఘము నం. ఎ. ఆ. శ్రీ. 1. రథకీలకము, బండియిరుసుకడచీల. 2. కోడి.

ఉద్రము నం. ఎ. ఆ. శ్రీ. అమాఝాలము, నీగుప్పిల్లి.

ఉద్రీక్తము నం. ఎఱ. (అ. ఆ. అ.) 1. అతిశయించినది. 2. విజృంభించినది. 3. స్పష్టమైనది, తెల్లమైనది.

ఉద్రేక నం. ఎ. ఆ. శ్రీ. మహానింబము, పెనువేము (వృ. వి.).

ఉద్రేకము నం. ఎ. ఆ. శ్రీ. 1. విజృంభణము. 2. అతిశయము. (ఉదా: మోహోద్రేకము, ధనోద్రేకము, మదోద్రేకము.)

ఉద్రేకి నం. ఎఱ. (న. నీ. న.) ఉద్రేకము గలవాడు.

ఉద్రేకింఁచు నం. ఆ. శ్రీ. 1. అతిశయించు

వ. ఉదఁకులంబు పుట్టి జగజెట్టివైద్యులచేత భేద్యంబు గాక మిగుల నుద్రేకించిన. వరాహ. 2. 85.

2. విజృంభించు (శ. ర.)

ఉద్యమనము నం. ఎ. ఆ. న. కక్కుట, దోకు.

ఉద్యమస్కంధు నం. విజ. (అ. అ. అ.) వయస్సు
గడచినవాడు, ముదుసలి.

ఉద్యర్తము నం. విజ. (అ. ర్తికా. అ.) 1. అతిశ
యింపఁజేయునది, హెచ్చించునది. 2. నలుగు
పెట్టునది.

ఉద్యర్తనము నం. విజ. (అ. అ. అ.) నీతి మీటిన
నడక గలది, చెడునడకవడి గలది. వి. అ. న.
1. పైకిఁ బోవుట. 2. ఎగిరిపడుట, అదరిపడుట.
శ్లో: మోక్షీకర్తుం చటులశఫరోద్యర్తవప్రేక్షి
తాని. మేఘ. 1. 40.

3. వృద్ధి. 4. నలుగుపెట్టుట. 5. నలుగుపిండి.
6. విలేపనము, పూత. 7. ఒరిపిడి, రాయిడి.
8. చెడునడకవడి, నీతి మీటి నడచుట.

ఉద్యర్తము నం. విజ. (అ. అ. అ.) అతిశయించి
నది, ఎక్కువ. వి. అ. శ్లో. 1. ఎక్కువయ్యెను
పదార్థము, పై పెచ్చు. 2. మీటుట, అతిశయము.
3. నలుగుపెట్టుట.

ఉద్యర్తితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) నలుగుపెట్టఁ
బడినది.

ఉద్యసింఁచు నం. న. శ్రీ. ఉద్వాసనముచేయు, (విగ్ర
హోదులయం దావాహనముచేసినదేవతను) పూ
జాంతమున స్వస్థానమునకుఁ బంపు.

ఉ. ...లింగమున్, నిక్కపుభక్తిఁ బీతమున నిల్పి
భజించుచు నుద్యసింపఁబో, నక్కడ దేవుఁ
డుండ...కాళ. 4. 72.

ఉద్యహ నం. వి. అ. శ్రీ. కూతురు.

ఉద్యహనము నం. వి. అ. న. 1. పై కెత్తుట. 2.
మోచుట. 3. పెండ్లియాడుట.

ఉద్యహము నం. వి. అ. శ్లో. 1. వివాహము, పెండ్లి
2. సప్తవాయువులలో నొకటి.

ఉద్యహింఁచు నం. న. శ్రీ. 1. గ్రహించు, వట్టుకొను.
సీ. అమయాయిప్పభుక హస్తాంతరన్యస్తోపదోచి
తార్థము తానె యుద్యహించు. పాండు. 1.
198.

2. మోచు.

సీ. కంబళకటబ్బసీకాపాయకరకంబు లొక్క
యంకేవాసి యుద్యహింప. పాండు. 5. 190.

3. ధరించు, కాల్చు.

చ....కమ్రూకా, వనతరుపుష్పమాలిక దవర్పుమ
రస్థస్థి నుద్యహించి...హరి. పూ. 3. 179.

4. పెండ్లియాడు.

క. ఆలక్ష్మీనారాయణుఁ, డోలిని యతిరాజు
రాఘవోత్తముసుతయా, శీలపతి నుబ్బమాం
బను, కాలామణి నుద్యహించె భాగ్యము
లొలయక. బ్రహ్మో. 1. 48;

5. ఎగబట్టు, పై కెత్తు.

(ఉద్యహనీయము మొదలగునవి వహనీయము
మొదలగువానివలె గ్రహించునది.)

ఉద్యహుఁడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. మోచు
వాడు; పై కెత్తువాడు. 2. పైకిఁ గాని అవ్వ
లికిఁగాని కొనిసోపువాడు. 3. (వంశాధిక
మును) కొనసాగించువాడు, కుయము నొంద
కుండ నుద్ధరించువాడు. (ఉదా: కులోద్యహుఁ
డు, రిఘూద్యహుఁడు.) 4. ముఖ్యుఁడు, శ్రే
ష్ఠుఁడు. వి. అ. శ్లో. 1. పితృదేవతలను నరిక
మునుండి యుద్ధరించువాడు-పుత్రుఁడు.

ఉద్వాంతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఉద్గీర్ణము,
క్రక్కఁబడినది. వి. అ. శ్లో. మదముపోయిన
యేనుగు.

ఉద్వాంతి నం. వి. శ. శ్రీ. - ఉద్యమనము.

ఉద్వానము నం. విజ. (అ. అ. అ.) క్రక్కఁబడినది;
వెలికిత్రోయఁబడినది. వి. అ. శ్లో. క్రక్కుట,
వెలికిత్రోయుట.

ఉద్వానము నం. వి. అ. శ్లో. 1. పాటవైచుట, తీసి
వేయుట. 2. గొలుగుట. 3. ఉద్ధరణము, పై
కెత్తుట. 4. వేళ్లతోఁ బెకల్చుట.

ఉద్వానకుఁడు నం. విజ. (అ. నీకా. అ.) ఉద్వాస
నముచేయువాడు.

ఉద్వాననము నం. వి. అ. న. ఇంటినుండిగాని పుర
మునుండిగాని వెడలఁగొట్టుట. 2. త్యజించుట,
విడనాడుట. 3. చంపుట.

ఉద్వాననీయము నం. - ఉద్వాస్యము.

ఉద్వానము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఇంటినుండిగాని
పురమునుండిగాని తొలఁగినది, ప్రవాసమునకుఁ
బోయినది. వి. అ. శ్లో. 1. తొలఁగించుట,
ఇంటినుండిగాని పురమునుండిగాని వెడలఁగొ

ట్టుట. 2. విడుచుట. 3. చంపుట, నశింపజేయుట.

ఉద్వాసయత్ సం. ౪౮౮. ఉద్వాసనముచేయుచున్న.

ఉద్వాసయిత సం. ౧౭. (ఋ. ౮. ౧.) ఉద్వాసనముచేయువాడు.

ఉద్వాసయితవ్యము సం. — ఉద్వాస్యము.

ఉద్వాసి సం. ౧౭. (నా. నీ. నా.) ఉద్వాసనముచేయువాడు.

ఉద్వాసింమే సం. ౧. ౮. తొలఁగించు, పోఁజేయు.

నీ. అంతర్విలోకనవ్యాప్తియుద్వాసింఁచివాహ్యంబునకు దృష్టి పాఱవిడిచి. కాశీ. 2. 64.

కా....నిర్వాహపాఠ్యముఁబోవఁద్రోచి వగలుద్వాసింఁచి...నిర్వ. 9. 78.

2. విడుచు.

నీ. మూసి కంఠూతి ముమ్మడి మైనఁ గట్టదుద్వాసింఁచి వేటొక్కవల్కలంబు. పి. శకుం. 4. 121,

ఉద్వాసితము సం. ౧౭. (అ. అ. అ.) ఉద్వాసనముచేయఁబడుచున్నది.

ఉద్వాస్యము సం. ౧౭. (అ. అ. అ.) ఉద్వాసముచేయఁ దగినది.

ఉద్వాహనము సం. ౧౭. (అ. ఈ. అ.) 1. పై కెత్తునది. 2. చేదునది.

శ్లో: ఉద్వాటనం ఘటీయస్త్రం సలిలోద్వాహనం ప్రహే. అమరము.

౧. అ. న. 1. పై కెత్తుట. 2. చేదుట. 3. (పుత్రాదులకు) పెండ్లి చేయుట. 4. పెండ్లాడుట. 5. మఱియొకచోటికిఁ గొనిపోవుట. 6. ఇనుమాటు దున్నినపొలము.

ఉద్వాహని సం. ౧. ఈ. శ్రీ. గవ్య.

ఉద్వాహమగు పి. న. ౮. (✓ఉద్వాహము) పెండ్లాడు, వివాహమగు.

గీ. తల్లమాంబికాదేవి నుద్వాహమయ్యె.నైష. 1. 82.

ఉద్వాహము సం. ౧. అ. అ. 1. వివాహము, పెండ్లి. 2. పై కెత్తుట. 3. మోచుట.

ఉద్వాహి సం. ౧౭. (నా. నీ. నా.) 1. పై కెత్తునది. 2. చేదునది. 3. మోచునది. 4. పెండ్లాడునది.

ఉద్వాహితము సం. ౧౭. (అ. అ. అ.) పెండ్లియైనది.

ఉద్వాహిని సం. ౧. ఈ. శ్రీ. క్రాడు.

ఉద్విగ్నము సం. ౧౭. (అ. అ. అ.) — ఉద్వేగముగలది — 1. (దుఃఖమును బరిహరింప నోపమితే) మనస్సుకుదుగులేనిది, వ్యాకులచిత్తము. 2. వెఱపునొందినది.

ఉద్విజమానము సం. ౧౭. (అ. అ. అ.) భయపడుచున్నది.

ఉద్విజిత సం. ౧౭. (ఋ. ౮. ౧.) భయపడువాడు.

ఉద్విక్షణము సం. ౧. అ. న. 1. మీఁదికి చూచుట. 2. చూపు; చూచుట. 3. తన్ను.

ఉద్విక్షింమే సం. ౧. ౮. శ్రీ. చూచు.

రిగడ. ఉదురాజకకాథరిణు నుల్లమున, నుద్విక్షింఁచును శ్రీమణికర్ణిక. కాశీ. 6. 125. (ఉద్విక్షకుఁడు మొదలగునవి వీక్షకుఁడు మొదలగువానివలె గ్రహింఁచునది.)

ఉద్వృత్తము సం. ౧౭. (అ. అ. అ.) 1. నీతిని అతిక్రమించి నడచునది, చెడునడత గలది. 2. పై కెత్తఁబడినది. 3. అనుభవించి విడువఁబడినది, ఉచ్చిష్టము. 4. అధికము, పయిపెచ్చు. 5. వెలికుల్పినది, పయికి పొంగినది. 6. క్రక్కఁబడినది. 7. గర్వించినది. 8. కలతనొందినది, జోభపడినది.

ఉద్వృత్తి సం. ౧. అ. శ్రీ. 1. చెడునడత. 2. గర్వము. 3. అధికము. 4. వాంతి. 5. కలఁత. 6. పై కెత్తుట. 7. ఎగిరిపడుట.

ఉద్వేగము సం. ౧౭. (అ. అ. అ.) 1. శీఘ్రగామి, వేగముగాఁ బోవునది. 2. నిశ్చలము, స్థిమితము. 3. మందగామి, మెల్లఁగాఁ బోవునది. ౧. అ. అ. 1. వ్యాకులచిత్తత, మనస్సుకుదురులేమి. 2. ఉర్ధ్వభాగమును గదలించుట. 3. చమత్కారము. 4. విరహమువలనఁ బుట్టుదుఃఖము. 5. భయము. 6. వడఁకు. ౧. 1. పోక పండు. 2. పూగఖండము, పోకచెక్క. (కే.ని.)

ఉద్వేగి సం. ౧౭. (నా. నీ. నా.) 1. ఉద్వేజకము. 2. ఉద్వేగము గలవాడు.

ఉద్వేగింమే సం. అ. ౮. వ్యాకులపడు; వెఱచు, భీతిల్లు.

వ. ఇట్లు భలభువనభవనాధీశ్వరుం డగువర మేశ్వరుం డనవర తః తనింతుండై జగద్వ్యాపారం భారయమికి నిండ్రాదిదేవత బుద్వేగించి విరించి పాలికిం జని...కు. సం. 9, 855.

ఉద్వేగిల్లు సం. అ. ౨౩. — ఉద్వేగించు.

కా.... కేశినా, మక్రూరాసురుడు...చరియించె గోపకుల ముద్వేగిల్లు వేగోద్ధతిఁ. హరి. పూ. 8. 99.

ఉద్వేజకము సం. ఎఱ. (అ. జి. అ.) 1. మనస్సును వ్యాకులపెట్టునది, కలఁచునది. 2. దుఃఖపెట్టునది. 3. కలఁగినది, వ్యాకులపడినది. 4. కుండునది, దుఃఖించునది. 5. భయపెట్టునది.

ఉద్వేజనము సం. ఎఱ. (అ. జి. అ.) 1. భయపెట్టునది. 2. (మనస్సును) కలఁచునది. ఎ. అ. న. 1. వ్యాకులచిత్తత, కలఁత. 2. వ్యాకులపెట్టుట. 3. విరహమువలనిదుఃఖము. 4. వెఱపు, భయము.

ఉద్వేజనీయము సం. ఎఱ. (అ. జి. అ.) 1. భయపెట్టఁ దగినది. 2. (మనస్సును) కలఁతపెట్టఁ దగినది.

ఉద్వేజయిత సం. ఎఱ. (ఋ. ౨౩. ఋ.) 1. భయపెట్టువాఁడు. 2. (మనస్సును) కలఁతపెట్టువాఁడు.

ఉద్వేజితము సం. ఎఱ. (అ. జి. అ.) 1. కలఁతపెట్టఁబడినది, వ్యాకులతము. 2. వెఱపింపఁబడినది, భయపెట్టఁబడినది.

ఉద్వేజ్యము సం. ఎఱ. (అ. జి. అ.) భయపెట్టఁదగినది. 2. కలఁతపెట్టఁదగినది.

ఉద్వేలము సం. ఎఱ. (అ. జి. అ.) 1. వేలను అతిక్రమించినది, గట్టును మీఱినది (నది, మొ.) 2. మర్యాద సత్క్రమించినది, మేఱ మీఱినది. 3. మిక్కుట మైనది, ఉత్కటము.

ఉద్వేల్లితము సం. ఎఱ. (అ. జి. అ.) 1. కదలింపఁబడినది. 2. మీఁదికిఁ జిమ్మఁబడినది. ఎ. అ. న. కదలిక, చలనము.

ఉద్వేష్టనము సం. ఎఱ. (అ. జి. అ.) 1. ప్రదిలినది, సడలినది, విడిపోయినది; కట్టువీడినది. ఎ. అ. న. 1. చుట్టుకొనుట. 2. (గుండె వెన్ను మున్నగు వానియందుఁ గలుగు) నొప్పి. (ఉదా: హృదయోద్వేష్టనము.)

ఉద్వేష్టము సం. ఎఱ. (అ. జి. అ.) చుట్టుకొనునది. ఎ. అ. పుం. చుట్టుకొనుట.

ఉద్వేష్టితము సం. విఠ. (అ. జి. అ.) చుట్టుకొనఁబడినది.

ఉద్వోధ సం. ఎ. ఋ. పుం. — పెండ్లాడినవాఁడు — మగఁడు.

ఉనికి(న్కి) — ఉనుకువ. ఎ (√ఉండు) 1. ఉండుట.

చ. ధరిణీఁ గోట చక్రగిరి దాని కగర్తలు వారి రాసు లా, పరిఖలు కోటలో నునికిభావ్యము గాదని యబ్జమాతి భా, సురముగఁ జక్రభూ ధంము చుట్టును వార్ధులు నిల్పె...విక్ర. 1. 84.

చ. ఎఱుంగనె నీవు ప్రాంతమున నింతట నంతట నున్కి...నైష. 1. 104.

2. అవస్థ, దశ.

అ. సారమేయపక్షిజాలంబుఁ బెంచిన, వాఁడు కరుణ లేనివాఁడు విప్ర, వరుఁ డధోముఖాఖ్య నరకంబులోపల, నుండు భూగమైన యునికితోడ. వి. పు. 3. 121.

సీ. నాయున్కిఁ గనుఁగొన్న నాసాటివారిలో నిదిలాఘవంబనియెంచుకొంటి. అని. 2. 187.

3. జీవనము, బ్రదుకు.

క. నీ వస్త్రశస్త్రవిద్యా, కోవిదుండవు రణము లందుఁ గ్రూరుండ వరివి, ద్రావణ సాహసి కుండవు, గావున నీయున్కినమ్ముగా నోప నెడక. భార. ఆది. 4, 182.

సీ. తనయుని కీపాటు నెనయఁ జేసితి వయో తనయుని కింక నేల యనుచుఁ బొగులు. సారంగ. 3. 281.

4. స్థానము.

మ. ఉనికిఁ నిర్లక ప్రాణముల్ తొలఁగిపో నూహింప వారిర్వురుక. చంద్రా. 6. 107.

5. సంధి మొదలగుషడ్గుణములతో నొకటి, అననము. అం. భా. 2. 187.

సుఖమున్కి — సుఖముతో నుండుట.

సీ. ...కుమార, వర్గంబు నెల్లను వనితాజవంబుల సుచితంపుమై సుఖమున్కి యడుగు. భార. ఉద్వో. 1. 866.

ఉన్నయున్నినయుండు - ఉన్నట్లే యుండు.
నైష. 4. 2.

ఉనికి(న్ని)పట్టు-నివాసస్థానము; ఆశ్రయము.
క. సురగరుడోరగవిద్యాధరాది భూతములు
సూతతనయుని నేర డే; బొరపుచ్చిన నను
బొగడుచు, నరుగుగా కునికిపట్ల కంబుజ
నాథా. భార. కర్ణ. 8. 132.

సీ. వై రాగ్యమహిమ కీవడుగు నివాసంబు విన
యంబునకు నీతఁ డునికిపట్టు. ఉ.రా. 5. 140.

ఉనుకువ-ఉంకువ, ఉనికి. (✓ఉండు.)

ఉనుకువగొను - నెలకొను.

వ. శశాంకితలా సాధవిటంకంబుల నునుకువ
గొన్నతటి శరన్నీరదవశంవదం బగునునా
నీర శిలా శకలం బన మెలంగుచు...పాండు.
4. 237.

ఉనుచు (చూ. ఉంచు.)

ఉనుపు న. శ్రీ. (శ. ఉని.) - బట్టలను - రంజించు,
రంగు గలవానినిగాఁజేయు.

ఎ. ఉనుపుట.

ఉనుపులవాడు - (బట్టలకు) రంగులు వేయు
వాడు.

ఉన్నతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1 ఎత్తయినది.
2, గొప్పది. 3. ఎత్తఁబడినది. ఎ. అ. న.
ఉన్నతి.

ఉన్నతానతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) మెంకపల్ల
ముగా నుండునది, విషమము.

ఉన్నతి నం. ఎ. శ. శ్రీ. 1. ఎత్తు. 2. ఉచ్చస్థితి. వృద్ధి.
3. గరుడునిభావ్య. 4. నాట్యవిలాసవిశేషము.
క. లయకోపు దృష్టియును నభినయ ముదుటు
దురమ్ము మోడి నయ మున్నతి రేకయును
బ్రమాణము హరువుకా, మెయిసిరియవఘళ
ము మురుపు మెలఁకువ యమరుకా. ప్ర
బంధ. 108.

ఉన్నతిల్లు నం. అ. శ్రీ. అతిశయించు.

గీ. పాదనీతోరువప్రప్రభాతికంఠె, మున్న పద
నఖసంకాశ మున్నతిల్లె. కు. సం. 8. 869.

ఉన్నద్దము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. కట్టఁబడినది.
2. వై కెత్తికట్టఁబడినది. 3. ఉల్పినది; పెరిగి
నది.

ఉన్నమనము నం. ఎ. అ. న. పై కెత్తుట.

ఉన్నమితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. పై కెత్తఁ
బడినది. 2. పొడిగింపఁబడినది; పొచ్చింపఁబడి
నది.

ఉన్నము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఉత్తము, తడిసినది.

ఉన్నమ్రము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఉన్నతము.
2. నిట్టనిలువుగా నుండునది.

ఉన్నయత్ నం. శశ్ర. 1. వై కి ఎత్తుచున్న. 2.
వై కి దీసికొనిపోవుచున్న. 3. ఊహించుచున్న

ఉన్నయనము నం. విజ. (అ. అ. అ.) కన్ను లెత్తి
నది. ఎ. అ. న. 1-ఉన్నయము. 2. (పాపట
మొదలగునవి) దిద్దుట, సవరించుట. 3. ఎత్తిన
కన్ను.

ఉన్నయనీయము నం - ఉన్నేయము.

ఉన్నయము నం. ఎ. అ. పుం. 1. పై కెత్తుట. 2.
వై కి దీసికొనిపోవుట. 3. (కావి మొదలగు
వానినుండి జలము మొదలగువానిని) పయికిఁ
దీయుట. 4. ఊడఁబెఱుకుట. 5. ఉన్నతి, ఎత్తు
3. అనుమతి, ఊహించుట.

ఉన్ననము నం. విజ. (అ. అ. అ.) పొడుగైన ము
క్కు గలది.

ఉన్నామము నం. ఎ. అ. పుం. 1. పయికెత్తుట. 2.
ఉత్కృష్టమైన నామము.

ఉన్నాయకము నం. విజ. (అ. యకా. అ.) 1. పై
కెత్తునది. 2. వై కి దీసికొనిపోవునది. 3. అను
మాపకము, ఊహింపజేయునది.

ఉన్నాయము నం - ఉన్నయము.

ఉన్నాయి నం. విజ. (నొ. నీ. నొ.) - ఉన్నాయకము.

ఉన్నాహము నం. ఎ. అ. పుం. 1. కట్టుట; పయి
కెత్తికట్టుట. 2. ముందటికి నిక్కుట. (ఉదా,
స్తనోన్నాహము) అ. కాణికము, పుల్లనీళ్లు.

ఉన్ని ఎ. (నం. ఊర్ణా. ప్రా. ఉన్నా.) గొట్టె మొద
లగువాని బొచ్చు.

ఉన్నిగాడు ఎ. పక్షివిశేషము.

సీ. పాలఁగుల యుల్లంగి పూరేడు లావుక పొన్న
గి దాబయు మన్నిగాడు. సుద. 8. 194.

ఉన్నిద్రము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. నిదుర లేనిది.
2. ఎచ్చరిక గలది. 3. వికసించినది.

ఉన్నితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. పై కెత్తబడినది; పైకి దీసికొనిపోబడినది. 2. ఊహింపబడినది.

ఉన్నేత నం. విజ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) 1. పై కెత్తువాడు. 2. పైకి గొనిపోవువాడు. 3. ఊహించువాడు.

ఉన్నేతవ్యము నం - ఉన్నేయము.

ఉన్నేత్రము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఎత్తిన కన్నులు గలది. వి. అ. న. ఎత్తినకన్ను.

ఉన్నేయము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. పై కెత్తదగినది. 2. పైకి దీసికొనిపోదగినది. 3. ఊహింపదగినది.

ఉన్నంథకము నం విజ. (అ. శిశా. అ.) - ఉన్నథనము. వి. అ. ఫం. చెవివెలుపలిభాగమున గలుగు నొకరోగము.

ఉన్నంథనము నం - ఉన్నథనము.

ఉన్నంథము నం. వి. అ. ఫం. 1-ఉన్నథనము. 2. చెవివెలుపలిభాగమున గలుగునొకరోగము.

ఉన్నంథితము నం - ఉన్నథితము.

ఉన్నంజుకుడు నం. విజ. (అ. శ్శిశా. అ.) నీళ్లుమొదలగువానిపై తేలువాడు. వి. అ. ఫం. గొంతులో తున నీటిలో నుండి తపస్సు చేయుముషి.

శ్లో. కంఠదఘ్నే జలేస్థి త్యా తపః కుర్వీక ప్రవర్తతే, ఉన్నంజకస్సవిజ్ఞేయస్తాపసో లోక పూజితః (వాచ).

ఉన్నంజనము నం. వి. అ. న. నీరు మొదలగువానిపై తేలుట.

ఉన్నత్తగంగము నం. అవ్య. అ. న. (ఇచట గంగ ఉన్నత్తవలె బ్రవహించును) దేశవిశేషము.

ఉన్నత్తము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఉన్నాదము గలది, వెట్టియై తినది. 2. మత్తుగలది, కై పెక్కినది. 3. ఉద్ధతము, గర్వించినది. 4. పికాచాద్యావేళము గలది. వి. అ. ఫం. 1. ఉమ్మెత్తచెట్టు. 2. ముచుకుందవృక్షము.

ఉన్నథనము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. తరుచునది, కలచునది; కదలించునది. 2. వీడించునది. 3. చంపునది. 4. మర్దించునది, రాచునది. వి. అ. న. 1.

తరుచుట, కలచుట, కదలించుట. 2. మర్దనము, రాపిడి. 3. వీడించుట. 4. చంపుట.

ఉన్నథితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. మథింపబడినది, చిలుకబడినది. 2. వీడింపబడినది. 3. వధింపబడినది, 4. మర్దింపబడినది.

ఉన్నదనము నం. విజ. (అ. అ. అ.) కామోద్రేకము గలది.

ఉన్నదము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. మదమెక్కినది, 2. వెట్టియై తినది. 3. మత్తుగలిగించునది. వి. అ. ఫం. 1. వెట్టి, 2. మత్తు.

ఉన్నదితుడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఉన్నాదము పట్టినవాడు.

ఉన్నదిష్టువు నం. విజ. (ఉ.) 1. ఉన్నానశీలము, వెట్టి పట్టు స్వభావముగలది. 2. మత్తుగొనినది. 3. మదముపట్టునది (ఏనుగు, మొ.).

ఉన్ననసుడు నం - ఉన్ననుడు.

ఉన్ననస్కుడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) - ఉన్ననుడు.

ఉన్నని నం. వి. ఈ. శ్రీ. యోగుల అవస్థలలో నొకటి.

(ఇందు మనస్సు సంకల్పం హితముగా నుండును.)

శ్లో. ఉన్నన్యవస్థాధిగమాయ విద్యన్ను పాయమేకం నిర్దిశామి, పశ్యన్ను దాసీనదృశా ప్రపంచం సంకల్పముంత్రాయ సావధానః (వాచ).

ఉన్ననుడు నం. విజ. (న్.) 1. తహతహపడువాడు, ఉత్కంఠగలవాడు. 2. మనస్సు కలగినవాడు. 3. మనస్సు మఱియొకచోట గలవాడు, అన్యమనస్కుడు.

ఉన్నయూథము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. మయూఖములు (కాంతులు) నిగిడించునది, మిక్కిలి మెఱయునది. 2. మీదుగాఁ బ్రసరించు కాంతులు గలది. వి. అ. ఫం. మీదుగాఁ బ్రసరించు కిరణము.

ఉన్నర్థనము నం. వి. అ. న. 1. రాచుట, రుద్దుట. 2. పిసుకుట. 3. (వైద్య) ఒడలునొక్కి పిసుకుట రుద్దుట మొదలగువ్యాపారము. 4. ఒడలికి రాచుకొనుట కుపయోగించునుగంధిద్రవ్యము.

ఉన్నాథము నం. విజ. - ఉన్నథనము వి. అ. ఫం. 1 - ఉన్నథనము. 2. జంతువులను బంధించుసాధనము (గాలము బోను ఉరి, మొ.).

ఉన్మాధి నం. విజ. (నో. నీ. నో.) - ఉన్మాదనము.

ఉన్మాదకము నం. విజ. (అ. దిశా. అ.) ఉన్మాదము కలిగించునది. వి. అ. పుం. ఉన్మాదము కలిగించుద్రవ్యము (ఉమ్మెత్త, మొ.).

ఉన్మాదనము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. వెట్టికొలుపునది. 2. మత్తు గలిగించునది. వి. అ. పుం. మన్మథునియొక్క కాణవిశేషము (ప్ర. ని.).

ఉన్మాదము నం. వి. అ. పుం. 1. వెట్టి. 2. (అలం.) సంచారిభావములలో నొకటి.

ఉన్మాదయిత నం. విజ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) ఉన్మాదమును గలిగించునది.

ఉన్మాదయితృకము నం. విజ. (అ. అ. అ.) - ఉన్మాదయిత. కాకుం. 1.

ఉన్మాది నం. విజ. (నో. నీ. నో.) ఉన్మాదము గలవాడు.

ఉన్మాదము నం. వి. అ. న. 1. శ్రాసు మొదలగు వానిచే బై కెత్తి తూచుట. 2. తూచుటకు సాధనమైన శ్రాసు, మొ. పుం. ద్రోణపరిమాణము, తూము.

ఉన్మార్గము నం. విజ. (అ. అ. అ.) దానికప్పినది. వి. అ. పుం. తప్పుత్రోవ, చెడ్డనడక.

ఉన్మార్గనము నం. వి. అ. న. 1. తుడిచివైచుట. 2. తొలగించుట.

ఉన్మార్గింఁచు నం. న. శ్రీ. తుడుచు.

మ...సమర స్వేదోజ్వలం బై నయు, గృవిఫాలంబుఁ గపాలయుగ్మకము నున్మార్గింఁచుచుఁ దేవి య,గ్గలికం బెద్ద పెనంగి డస్సి తిటు లింకంజాలు నిల్పించు...వారి. ఉ. 4. 159.

(ఇటు మార్గింఁచు అనియు పదచ్ఛేదము చేయవచ్చును.)

ఉన్మితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) తూనిక వేయఁబడినది.

ఉన్మితి నం. వి. శ. శ్రీ - ఉన్మాదము.

ఉన్మిత్రము నం. విజ. (అ. అ. అ.) సంకీర్ణము, కలిసినది.

ఉన్మిషము నం. విజ. (అ. అ. అ.) వికసించినది. వి. అ. పుం. వికసించుట.

ఉన్మిషితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. వికసించినది (పుష్పము.) 2. తెలువఁబడినది (కన్ను, మొ.) వి. అ. న. 1. చూపు, దృష్టి. 2. తెలుచుకొనుట. 3. వికసించుట.

ఉన్మిలనము నం. వి. అ. న. 1. (కన్ను) తెలుచుట. 2. వికాసము. 3. బయలుపడుట. 4. బయలుపఱచుట. 5. రంగుచే బ్రకాశింపఁజేయుట, రంగువేయుట.

ఉదా: ఆలేఖ్యోన్మిలనం. కాదం. 267 (అ.ని.).

ఉన్మిలితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. తెలువఁబడినది, విప్పఁబడినది. 2. వికసించినది. 3. బయలుపెట్టఁబడినది. 4. రంగుచే బ్రకాశింపఁజేయఁబడినది, రంగువేయఁబడినది. (శ్లో: ఉన్మిలితం తూలిక యేవ చిత్రం. సం. కు. 1. 82.) వి. అ. న. 1. ఉన్మిలనము. 2. ఒకానొక అర్థాలంకారము (చంద్రాలోకము.).

ఉన్మృక్తము నం. విజ. (అ. అ. అ.) విడువఁబడినది; బంధనంహితము.

ఉన్మృఖము నం. విజ. (అ. అ. ఈ. అ.) 1. మొగము పై కెత్తినది, మీదికి చూచునది. 2. ఎదురుచూచునది. 3. సిద్ధమైనది, ఉద్యుక్తము. 4. పలుకునది.

శ్లో: చూతయస్త్రివాభ్యాశే మధౌ పరభృతో స్మృతే. సం. కు. సం. 6. 2.

ఉన్మృఖరము నం. విజ. (అ. అ. అ.) బిట్టుగా మ్రోగునది.

ఉన్మృద్రము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ముద్రవీడినది, తెలుచుకొన్నది. 2. వికసించినది.

ఉన్మృద్రించు నం. న. శ్రీ. బయలు పఱచు, వెలిపుచ్చు.

మ. ముసువుఁ ముచ్చటయుఁ రహస్యమును మన్మద్రించి నానాదివౌ, కసు లాస్థానముఁ గూడి యాడుదురు శ్రీకాశీప్రదేశంబునఁ, గనవై పుట్టెడుభాగ్యమైన మనకుఁ గల్పింపదాడె నమీ, కసునూలం బగునాక మేలయని యుత్కంఠాతిరేకంబునఁ. కాశీ. 7. 206.

ఉన్మాదనము నం. వి. అ. న. 1. వేళ్లతోఁ తెల్లగించుట. 2. అడుగంటఁ తెలుచుట.

ఉన్మాదము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. పైకివచ్చిన వేరు గలది. 2. వెల్లంగింపబడినవేరు గలది. 3. అడుగంటఁ జెడినది.

ఉన్మాదించు సం. న. శ్రీ. వెల్లంగించు.

సీ. కేల నున్మాదించి గిరిశృంగములుపూచి కాచిన తరులపై వైచివైచి. చం. రా. 2.88.

2. నాశముచేయు, మొదలంటఁ బోఁగొట్టు,

కా. ... రాజకాంతావిలా, పాలాపంబులు భూ

మి నెల్లెడల మొదై నిండెదదైన్యము, న్నూ

లించెన్ మది నెంచి కళ్యపుఁడు రాముండేరి

దీవించుచుకా. దకా. 8. 148.

ఉన్మాదితము సం. విజ. (అ. అ. అ.) ఉత్పాతము, వెల్లంగింపబడినది.

ఉన్మృష్టము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. తుడిచివైవఁ బడినది. 2. కడుగఁబడినది, శుద్ధిచేయఁబడినది.

3. తొలఁగింపఁబడినది.

ఉన్మేయము సం. విజ. (అ. అ. అ.) మూఁచుటకుఁ దగినది.

ఉన్మేష సం. వి. అ. పుం - ఉన్మేషము. ('ము'వర్ణ లోపమువలన చరిత్రాదులలో గ్రాహ్యము.) (అభివ్యక్తి, స్ఫురణము.)

సీ. క్రముకఖండము లీయఁగాఁ బోయి సంక్రమోన్మేష లేమిని శయ్యమీఁద నునిచి. కుక. 8. 487.

ఉన్మేషణము సం. వి. అ. న - ఉన్మేషము.

ఉన్మేషము సం. వి. అ. పుం. 1. (కన్న, మొ.) తెలుచుట. 3. మెలకువ. 3. (పువ్వు, మొ.) వికసించుట. 4. కాంతి. 5. అభివ్యక్తి, స్ఫురణము.

ఉన్మేషి సం. విజ. (నొ. నొ. నొ.) 1. పైకివచ్చునది, బయలుపడునది. 2. ప్రకాశించునది, తళతళలాడునది. 3. వికసించునది. 4. తెలుచివొనియుండునది (కన్న, మొ.).

ఉన్మోచనము సం. వి. అ. న. 1. విడుచుట. 2. విడిపించుట. 3. విప్పట.

ఉప సం. అవ్య. (ఇది సమాసపూర్వపదముగానుండి తఱచుగా నీక్రిందియర్థములను దెలుపును.)

1. ఆసన్నము, సమీపముగ నున్నది.

ఉదా: ఉపతిష్యము, ఉపదళము.

2. అల్పము, చిన్నది.

ఉదా: ఉపపాతకము.

3. అధికము.

ఉదా: ఉపతప్త.

4. సదృశము.

ఉదా: ఉపమాత. చూ. 2. అర్థము.

5. తొన్నిపట్ల నిర్భక్తముగాఁ గూడఁ గనఁపడుచున్నది.

ఉదా: ఉపహసించు. చూ. 1. అర్థము.

ఉపకంఠము సం. విజ. (అ. అ. అ.) దా వైనది, దగ్గఱ నున్నది. అవ్య. అ. న. 1. కంఠసమీపమందు. 2. కంఠమున. వి. అ. న. 1. పొలిమేగ. 2. ఆస్కందితము, అశ్వగతులలో నొకటి. 3. సమీపదేశము. 4. సమీపకాలము.

ఉపకథ సం. వి. అ. స్త్రీ. ఒకకథలో అప్రధానముగా వచ్చుకథ.

ఉపకనిష్ఠిక సం. వి. అ. స్త్రీ - చిటికెన వ్రేలిదగ్గఱ నున్నది - అనామిక. ఉంగరపువ్రేలు.

ఉపకన్య సం. వి. అ. స్త్రీ. కన్యకకు చెలికత్తె, కన్యకయొక్క సహవాసిని.

ఉపకరణము సం. వి. అ. న. 1. ఉపకరించుట, ఉపయుక్తమగుట. 2. సాధనము, పనిముట్టు. 3. రాజాదులచిత్రచామరాదిచిహ్నము.

ఉపకరణీయము సం - ఉపకార్యము.

ఉపకరించు సం. అ. శ్రీ. ఉపయోగించు, ఉపకారకమగు.

ఆ. పరుల కుపకరించి పంపమునమ్మిక నుండి, యెనరుచుండు రాజయోగి వేమ. వేమన. 3. 35.

ఉపకర్ణము సం. అవ్య. అ. న. కర్ణ సమీపమున.

ఉపకర్త సం. విజ. (ఋ. క్రి. ఋ.) ఉపకరించువాఁడు, మేలు చేయువాఁడు.

ఉపకర్తవ్యము సం - ఉపకార్యము.

ఉపకల్పన సం. వి. అ. స్త్రీ - ఉపకల్పనము.

ఉపకల్పనము సం. వి. అ. న. 1. సిద్ధపఱుచుట. 2. కల్పించుట, పన్నుట.

ఉపకల్పితము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. సిద్ధపఱుపఁబడినది. 2. పన్నఁబడినది.

ఉపకారకము సం. విజ. (అ. రిశా. అ.) 1. ఉపయోగయోగించునది, అనుకూల మగునది; ఉపకారము చేయునది.

ఉపకారము నం. వి. అ. పుం. ఉపకృతి మేలు.

క. నా కభిమతంబు నిట్టిద, మీకును నుపకార
మగు సమీహితబుద్ధి, జేకొని చేసెద మీరల,
లోకస్థితి నుండుఁ డనుచు నుగ నది కరుణఁ.
భార. ఆది. 4. 128.

ఉపకారి నం. విజ. (న్. జే. న్.) ఉపకారిము చే
యువాడు.

ఉపకారిక నం. వి. అ. స్త్రీ. 1. రాజగృహము, నగరు;
ఉప్పరిగ, మేడ. 2. గుడారము. 3. ఉక్కెఱ,
చక్కెర చేర్చి పిండితోఁ జేసినభక్ష్యము.

ఉపకార్య నం. వి. అ. స్త్రీ. 1. రాజగృహము, నగ
రు; ఉప్పరిగ, మేడ. 2. పటగృహము, గుడారము.

ఉపకార్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఉపకార
ముచేయఁ దగినది. 2. ఉపకారిమును పొందుట
కుఁదగినది.

ఉపకిరణము నం. వి. అ. న. 1. వ్యాపించుట. 2.
పయిని చల్లుట. 3. అంతటను చిమ్ముట. అవ్య.
అ. న. కిరణముల సమీపమున.

ఉపకిచకుడు నం. వి. అ. పుం. కీచకునితమ్ముడు.
(ఉపకిచకులు నూపైడుగురు)

ఉపకుంచి నం. వి. ఇ. స్త్రీ. నల్ల జీలకఱ్ఱ.

ఉపకుంచిక నం. వి. అ. స్త్రీ. 1. చిన్నయేలకీరక.
2. నల్ల జీలకఱ్ఱ.

ఉపకుర్వత్ నం. శత్ర. ఉపకారము చేయుచున్న.

ఉపకుర్వాణుడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఉపకా
రిము చేయువాడు. వి. అ. పుం-దక్షిణయిచ్చు
టచే గురువున కుపకరించువాడు-స్వాధ్యాయ
గ్రహణమునఱకు బ్రహ్మచర్యమును జరిపి త
ర్వాత గురుదక్షిణ యిచ్చి స్నాతకవ్రత మాచ
రించి గృహస్థా శ్రమమునఁ బ్రవేశింపఁ బోవు
బ్రహ్మచారి. (వ్యతి. నై ష్ఠికుడు).

ఉపకుల్య నం. వి. అ. స్త్రీ. 1. చిన్నకాలువ. 2.
పిప్పలి (వృ. వి.).

ఉపకుళము నం. వి. అ. పుం. పండ్ల యిగుళ్ల వాఁపు.
అవ్య. అ. న. కుళసమీపమున.

ఉపకూడితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ప్రతిధ్వనించు
నట్లు చేయఁబడినది. వి. అ. న. 1. కూతనమ
సరించి కూసినకూత. 2. ప్రతిధ్వని.

ఉపకూపజలాశయము నం. వి. అ. పుం. నిపానము.

నూతియొద్దఁగనులు నీరుత్రాగుటకై కట్టినతొట్టి
ఉపకూపము నం. అవ్య. అ. న. నూతిదగ్గఱ.

ఉపకృతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఉపకారము
చేయఁబడినది. వి. అ. న. ఉపకారము.

ఉపకృతి నం. వి. ఇ. స్త్రీ. 1. ఉపకారిము. 2. మూఁ
డువిధము లై వతత్సమధాతువులలో నొకటి.
(తత్సమధాతువులు 'ఉపకృతి, పరిణతి, సంస్కృతి'
భేదముచేత మూడు విధములు.)

1. ఉపకృతి: పుష్, ను. మొదలగునవి. ఈధాతు
వులు కృత్ప్రతిష్ఠయముతోఁ గలసియే ప్రకృ
తియగును.

ఉదా: పుష్-పోష-పోషించు. ను-నుతి-నుతించు.

2. పరిణతి: భూ, జి, మొదలగునవి. ఈధాతువులు
'అయ్, అవ్, అర్' వీనితోఁ గలసియే ప్రకృ
తియగును.

ఉదా: అనుభూ-అనుభవ్-అనుభవించు.

జి-జయ్-జయించు.

3. సంవృతి: గంజ్, వన్, మొదలగునవి. ఈధాతు
వులు స్వస్వరూపముతోనే ప్రకృతులగును.

ఉదా: రంజ్-రంజించు. వన్-వసించు.

ఉపక్రప్తము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. సజ్జీకృత
ము, సిద్ధపఱుపఁబడినది. 2. ఉంపఁబడినది. 3.
అర్హమైనది. 4. నియతము.
(ఉపకల్పనీయము మొదలగునవి కల్పనీయము
మొదలగువానివలె గ్రహించునది)

ఉపక్రంత నం. విజ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) ఉపక్రమించు
వాడు.

ఉపక్రమకుడు నం. విజ. (అ. వికా. అ.) ఉపక్ర
మించువాడు.

ఉపక్రమణము నం. వి. అ. న. 1. సమీపించుట.
2. ఉద్యోగించుట, పూనిక. 3. ప్రారంభించుట.
4. (వైద్య) చికిత్స

ఉపక్రమణి నం. వి. ఈ. స్త్రీ. -ఉపక్రమణిక.

ఉపక్రమణీక నం. వి. అ. స్త్రీ. వీరిక, అవతారిక,
భూమిక.

ఉపక్రమణీయము నం. విజ. (అ. అ. అ.) సమీ
పింపఁ దగినది. 2. ఆరంభింపఁదగినది. 3. చికిత్స
చేయఁ దగినది

ఉపక్రమమాణుడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఉపక్రమించుచున్నవాడు.

ఉపక్రమము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఉపక్రమింపఁబడినది, ప్రారంభింపఁ బడినది. (ఉపక్రమశబ్దము ఉత్తరపదముగాఁ గలతత్పురుషము 'ఈ విషయమును మొదట ఉపక్రమించినవాడు వీడు' అని చెప్పఁదలంచినపుడు నిత్యనపుంసకమగును.

ఉదా: రామస్య ఉపక్రమా - రామోప క్రమమ్ - రిక్ష స్తిరస్కృతిః.)

వి. అ. పుం. 1. ఉపాయము నెఱిగి ప్రారంభించుట; ప్రథమారంభము; ఆరంభము, మొదలు పెట్టుట. 2. సమీపించుట. 3. విక్రమము. 4. సామాద్యుపాయము. 5. ఉపధ, మంత్రులు లోనగువారిని బరిఁపించుట. 6. చికిత్స. 7. (వేదాంత) తాత్పర్యము నిర్ణయించునట్టి పేతు విశేషము. (ఉపక్రమోపసంహారౌ పేతుస్తా త్పర్యనిర్ణయే. వాచ.) 8. భూమిక, ఉపోద్ఘాతము.

ఉపక్రమించే నం. అ. క్రి. న. క్రి. ప్రారంభించు, మొదలుపెట్టు.

చ. ...పో, దము చమదెమ్ము నావుడు నతండురు గంగ నుపక్రమించినన్. మార్క. 2. 122.

చ. అని యట దీక్ష పూని ముని యధ్వరకర్మ ముపక్రమించె...రామా. 4. 44.

ఉపక్రమితవ్యము నం. - ఉపక్రమణీయము.

ఉపక్రమ్యమాణము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఉపక్రమింపఁబడుచున్నది.

ఉపక్రమ్యము నం. - ఉపక్రమణీయము.

ఉపక్రాంతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఆరంభింపఁబడినది. 2. విస్తృతము, విరివియైనది.

ఉపక్రామత్ నం. శత్ర. ఉపక్రమించుచున్న.

ఉపక్రామ్యత్ నం. - ఉపక్రామన్.

ఉపక్రియ నం. వి. అ. స్త్రీ. - ఉపకారిము.

ఉపక్రోశనము నం. వి. అ. న. నింద.

ఉపక్రోశము నం. వి. అ. పుం. నింద.

ఉపక్రోష్ట నం. విజ. (ఋ. స్త్రీ. ఋ.) నిందించునది.

వి. ఋ. పుం. - ఓండ్రపెట్టునది - గాడిద.

ఉపక్వణము నం. వి. అ. పుం. వీణానాదము.

ఉపక్వాణము నం. - ఉపక్వణము.

ఉపక్షయము నం. విజ. (అ. అ. అ.) క్షీణించినది, తఱిగినది. వి. అ. పుం. 1. తఱుగుట, క్షీణించుట. 2. వ్యయము. అవ్య. అ. న. ఇంటి సమీపమున.

ఉపక్షణము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. క్షీణించినది, తఱిగినది. 2. కార్యాదులకు అసమర్థమైనది, ఓపనిది.

ఉపక్షేపణము నం. వి. అ. న. 1. శ్రోసివేయుట; వినరుట. 2. ఆక్షేపించుట, దోషారోపణము చేయుట. 3. సమర్పణము, ఇచ్చుట. 4. కూర్చుని సొత్తయినబియ్యము మొదలగుపదార్థములను బ్రాహ్మణుని గృహమునందు వంటకమునకై సమర్పించుట.

ఉపక్షేపము నం. వి. అ. పుం. 1. శ్రోసివేయుట; వినరివైచుట. 2. సూచించుట. 3. ఆక్షేపము, దోషారోపము. 4. ప్రారంభము. 5. సమీపమున నుంచుట.

ఉపగంత నం. విజ. (ఋ. క్రి. ఋ.) 1. సమీపించువాడు. 2. పొందువాడు. 3. తెలియువాడు. 4. స్వీకరించువాడు. 5. అంగీకరించువాడు. (ఉపగంతవ్యము మొదలగునవి గంతవ్యము మొదలగువానివలె గ్రహించునది.)

ఉపగణము నం. విజ. (అ. అ. అ.) గణమును-సముదాయమును-పొందినది, గణమును తేరినది.

వి. అ. పుం. 1. చిన్నగణము, అముఖ్య మగు గణము. 2. గణ మనెడిసేనాసముదాయము కంటె తక్కువసేన.

ఉపగతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ప్రాప్తము, పొందఁబడినది. 2. సమీపించినది. 3. పుచ్చుకొనఁబడినది. 4. తెలియఁబడినది. 5. పోయినది. 6. పొందినది. 7. అంగీకరింపఁబడినది. వి. అ. న. 1. ప్రాప్తి. పొందుట. 2. స్వీకారము. 3. సమీపించుట. 4. జ్ఞానము. 5. ప్రాప్తిసూచక పత్రము (రసీదు.) 6. అంగీకారము.

ఉపగతి నం. వి. శ. స్త్రీ. 1. సమీపించుట. 2. జ్ఞానము. 3. అంగీకారము. 4. ప్రాప్తి. పొందుట. 5. పుచ్చుకొనుట.

ఉపగమనము నం. వి. అ. న. — ఉపగమము.

ఉపగమము నం. వి. అ. వుం. 1. సమీపించుట. 2. స్వీకారము. 3. అంగీకారము. 4. జ్ఞానము, ఎటుక. 5. ప్రాప్తి, పొందుట. 6. కలియుట.

ఉపగము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. సమీపించునది. 2. పొందునది.

శ్లో. ...బహుపుష్పఫలోపగాః మను. 1. 46.

శ్లో. ...తచ్ఛరణోపగం శిరః శిశు. 16. 68.

ఉపగత నం. విజ. (బు. త్రీ బు.) తోడుగాఁ బాడువాఁడు. వి. శి. వుం. యజ్ఞమున ఉద్ధాత దగ్గఱ గానముచేయునొకానొకఋత్విజుఁడు.

ఉపగామి నం. విజ. (న్. నీ. న్.) — ఉపగత.

ఉపగిరము నం. అవ్య. అ. న. కొండదగ్గఱ.

ఉపగిరి నం. అవ్య. శి. న. — ఉపగిరము.

ఉపగీతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. పాడఁబడినది. 2. స్తుతింపఁబడినది. 3. సమీపమున పాడుటకు ప్రారంభించినది. శిశు. 4. 57.

(ఉపగేయము మొదలగునవి గేయము మొదలగువానివలె గ్రహించునది)

ఉపగీతి నం. వి. శి. వ్రీ. 1. గానము. 2. స్తుతి. 3. ఆర్యావృత్తభేదము.

ఉపగుప్తము నం. విజ. (అ. అ. అ.) దాఁపఁబడినది.

ఉపగురువు నం. వి. శి. వుం. 1. సహాయోపాధ్యాయుఁడు. 2. (తంత్ర) గురువువలె ఉపదేశాదులు చేయువాఁడు, గురువువంటివాఁడు.

ఉపగువు నం. విజ. (శి) గోవులను పొందినవాఁడు.

ఉపగుహ్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. కౌగిలింపఁ దగినది. 2. పట్టుకొనఁ దగినది. వి. అ. న. కౌగిలి.

ఉపగూఢము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. దాఁపఁబడినది. 2. కౌగిలింపఁబడినది. 3. పట్టుకొనఁబడినది.

శ్లో. కశ్చిత్కరాభ్యాముపగూఢనాశమ్. గము. 6. 18.

వి. అ. న. కౌగిలి.

ఉపగూహనము నం. వి. అ. న. 1. దాఁచుట. 2. కౌగిలింత.

ఉపగోహ్యము నం. — ఉపగుహ్యము.

ఉపగ్రంథము నం. వి. అ. వుం. ఒకపెద్దగ్రంథమునకు అనుబంధముగాఁ గాని దాని ననుసరించి గాని రచించిన చిన్నగ్రంథము.

ఉపగ్రహణము నం. వి. అ. న. 1. పట్టుకొనుట. 2. బందిగాఁ బట్టుకొనుట, చెఱఁబెట్టుట. 3. తోడ్చుట. 4. అనుకూలించుట. 5. స్వీకరించుట.

ఉపగ్రహము నం. వి. అ. వుం. 1. చెఱఁబెట్టుట. 2. చెఱఁబెట్టడి—బంది. 3. చెఱ. 4. నిరోధము, అడ్డు. శ్లో. అథచ విహితే మత్కృత్యానాం నికామముపగ్రహే. ముద్రా. 4. 2.

5. ఉపయోగము. 6. అనుకూలించుట. 7. రాహువు కేతువు, మొ. 8. సంధి.

శ్లో. క్రియతే ప్రాణరక్షాస్థిం సర్వదానాదుపగ్రహః హితో. 4. 121.

9. (జ్యోతి)విద్యున్ముఖాదినక్షత్రము. (సూర్యుఁడు)దూదనక్షత్రమునకు ఐదవనక్షత్రము విద్యున్ముఖము. ఎనిమిదవది శూన్యము. పదునాల్గవది సన్నిపాతము. పదునెనిమిదవది కేతువు. ఇరువదియొకటవది ఉల్క. ఇరువది రెండవది కంపము. ఇరువదిమూడవది వజ్రము. ఇరువది నాల్గవది నిర్భాతము.)

ఉపగ్రాహము నం. వి. అ. వుం. 1. కానుక. 2. కానుక యిచ్చుట.

ఉపగ్రాహ్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. దరిఁజేర్చి దగినది, దగ్గఱ పెట్టుకొనఁ దగినది. 2. కానుకగా నీయఁ దగినది. వి. అ. న. కానుక.

ఉపఘాతకము నం. విజ. (అ. తి. అ.) 1. నాశము నేయునది. 2. పీడించునది.

ఉపఘాతము నం. వి. అ. వుం. 1. దెబ్బ. 2. కొట్టుట. 3. బాధ. 4. నాశము. 5. అపకారము. 6. రోగము.

ఉపఘాతి నం. విజ. (న్. నీ. న్.) — ఉపఘాతకము.

ఉపఘుష్టము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ప్రతిధ్వనించునది, మాటుమోగునది. 2. శబ్దించునది.

ఉపఘోషణము నం. వి. అ. న. 1. ధ్వని చేయుట. 2. ప్రతిధ్వనించుట. 3. చాటుట.

ఉపఘ్నము నం. వి. అ. పుం. ప్రాశు, దగ్గఱ
మండెడియాశ్రయము; ఆధారము, ప్రాశు.

ఉపచక్రము నం. వి. అ. పుం. చక్రవాక పక్షివలె
మందునొకపక్షి.

ఉపచక్షుస్సు(పు) నం. వి. న్. న. ఉపనేత్రము,
సులొచనము.

ఉపచయము నం. వి. అ. పుం. 1. వృద్ధి 2. ప్రోగు.
3. ఎత్తు, ఔన్నత్యము. 4. (జ్యోతి) లగ్నము
నకు, 8, 9, 10, 11వ స్థానము.

ఉపచరణము నం. వి. అ. న. 1. ఉపచారము
చేయుట. 2. సమీపించుట. 3. చికిత్సచేయుట.

ఉపచరించు నం. న. క్రి. 1. సమ్మానించు. 2.
నేవించు.

క. అచటికి వీణామౌనిన, హాచరుం డగు వర్వి
కాఖ్యుఁ డరుదెంచిన రా.త్రిచరేంద్రుఁ
డుపచరించి స,ముచితస్థితి మఱటాలాడు
చుండెడు వేళకా, ఉ.రా. 4.47.

ద్వి. ముక్తులై యరుదెంచువారి...ఫలముల
చేకఁ టుష్పములచేత, నుపచరించుచు
మండు నుచిత వైఖరుల. ద్వి. పరమ. 10పా
12 వం.

3. బోధించు, ఉపన్యసించు.

సీ. పాణినీయపు ఫక్కివాదించు నొకవేళ నొక
వేళ వేదాంత ముపచరించు. నిరం. 4. 74.

ఉపచరితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. నేవింపఁ
బడినది. 2. సమ్మానింపఁబడినది 3 (లక్షణచే)
అర్థమును బోధించుటకు ప్రయుక్తము
(శబ్దము)

ఉపచరితవ్యము నం - ఉపచర్యము.

ఉపచర్యము నం.విజ. (న్. న్. అ.న్.) చర్యమును
పొందినది. అవ్య. న్, అ. న. చగ్మముదగ్గఱ.

ఉపచర్య నం. వి. అ. స్త్రీ. 1. నేవ, కొలువు. 2.
చికిత్స (హలా. ని.)

ఉపచాయ నం. విజ. (న్. నీ. న్.) 1. పెరుగు
నది, వర్ధిల్లునది. 2. పెంపునొందించునది.

ఉపచాయ్యము నం. వి. అ. పుం. యజ్ఞమునందు
అగ్నిధారణముకొలుకు ఇష్ట కాదులచేత నిర్మిం
పఁబడినస్తలవిశేషము.

ఉపచారము నం. వి. అ. పుం. 1. నేవ, కొలువు.

2. సమ్మాననము, గౌరవించుట. 3. చికిత్స

4. లంచము. 5. వ్యవహారము, వాడుక, 6.

వడవడి, ప్రవర్తన. 7. అలంకారము; అలం

కారసాధనము. 8. పూజాసాధనము (పంచో

పచారములు:-స్నానము, పూజ, నైవేద్యము,

ప్రదక్షిణము, నమస్కారము. షోడశోపచార

ములు :- ఆవాహనము, ఆసనము, పాద్యము

అర్ఘ్యము, ఆచమనీయము, అభిషేకము,

వస్త్రము, యజ్ఞోపవీతము, గంధము, పుష్ప

ము, ధూపము, దీపము, నైవేద్యము, కాం

బూలము, ప్రదక్షిణము, నమస్కారము.) 9.

విధ్యుక్తమగుసంస్కారము.

శ్లో. ... ప్రయుక్తపాణిగ్రహణోపచారౌ...

సం. కు. సం. 7.88.

10. లక్షణావృత్తి. 11. ప్రార్థనము, వేడు

కొనుట. 12. సమీపించుట. 13. ఇతరుని

సంతోషింపఁజేయుటకై కావించెడి అసత్య

భాషణము.

శ్లో : ఉపచారివదం న చేదిదం. సం. కు. సం.

4.9.

ఉపచారి నం. విజ. (న్. జీ. న్.) ఉపచారము
చేయువాఁడు.

ఉపచార్యము నం - ఉపచర్యము.

ఉపచిక్కిన నం. వి. అ. స్త్రీ. ఉపకారము చేయనిచ్చ.

ఉపచిక్కిర్చు నం. విజ. (జీ.) ఉపకారముచేయనిచ్చ

గలవాఁడు.

ఉపచితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. సంచితము,

కూడఁజెట్టినది. 2. పెరిగినది; బలిమి నొంది

నది. 3. కుదురుపడినది. 4. సమృద్ధము,

నిండినది. 5. పూయఁబడినది.

ఉపచితి నం. వి. అ. స్త్రీ. 1. ప్రోగగుట. 2.

వృద్ధి 3. ఎత్తు.

ఉపచిత్ర నం. వి. అ. స్త్రీ. 1. ఎలుక జీడిచెట్టు. 2.

చిత్రాకారకు సమీపముగా నున్న నక్షత్రము.

(హస్త, స్వాతి.) 3. దంతివృక్షము 4. ఒకా

నొక మాత్రావృత్తము.

ఉపచేయము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ప్రోగునేయఁ

దగినది.

ఉపచ్ఛందనము సం. వి. అ. న. 1. సాంత్యనము, బరిమాలుట. 2. పిలుచుట.

ఉపజనము సం. వి. అ. న. 1. ఉత్పత్తి, పుట్టుక. 2. శరీరము. అవ్య. అ. న. జననమీపమున.

ఉపజప్యఁడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) వేటుపలు పఁదగినవాఁడు, భేదము కలిగింపఁ దగినవాఁడు.

ఉపజల్పనము సం. వి. అ. న. సంభాషణము, మాటాడుట.

ఉపజల్పి సం. విజ. (న్. నీ. న్.) సంభాషించు వాఁడు.

ఉపజల్పితము సం. విజ. (అ. అ. అ.) చెప్పఁబడినది. వి. అ. న. సంభాషణము.

ఉపజాతము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. పుట్టినది, కలిగినది. 2. జరిగినది, సంభవించినది.

ఉపజాతి సం. వి. అ. శ్రీ. (ఛంద) 1. వృత్తభేదము. 2. ఆంధ్ర పద్యభేదము (సప్తవిధసీసములును నవవిధగీతములును ఉపజాతు లనఁబడును.)

ఉపజాపకుఁడు సం. విజ. (అ. వికా. అ.) భేదము పుట్టించువాఁడు.

ఉపజాపము సం. వి. అ. వుం. 1. భేదోపాయము. 2. ఉపాంశువు, మెల్లఁగా చేయుజపము.

ఉపజిహ్వా సం. వి. అ. శ్రీ. 1. కొండనాలుక. 2. నాలుక క్రింది ప్రక్కను కండపెరుగు రోగము. 3. కీటభేదము.

ఉపజిహ్వక సం - ఉపజిహ్వా.

ఉపజీవకుఁడు సం. విజ. (అ. వికా. అ.) 1. ఒకరి ననుసరించి జీవించువాఁడు. 2. ఆశ్రయించు వాఁడు, అండ గొనువాఁడు (భృత్యుఁడు.)

ఉపజీవనము సం. వి. అ. న. - ఉపజీవిక.

ఉపజీవి సం. విజ. (న్. నీ. న్.) - ఉపజీవకుఁడు.

ఉపజీవింఁడు సం. న. శ్రీ. ఆశ్రయించి జీవించు.

గీ.... అమరు లింద్రు, ననిశమును నుపజీవించు నట్లు బంధుజనులు నిన్నుపజీవింప మనుము పేర్చి. భార. సఖా. 2.79.

వ. సకల భూతంబులుం ద న్నుపజీవింపం బెంపారువాని. భార. ఆను. 1. 815.

ఉపజీవిక సం. వి. అ. శ్రీ. 1. జీవనము, బ్రతుకు. 2. జీవనాధారము.

ఉపజీవ్యము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. జీవనోపాయము గలిగించునది. 2. అవలంబింపఁ దగినది.

3. విషయాదులు సంగ్రహించుటకు ఆధారమైనది (గ్రంథాది.) వి. అ. న. జీవనోపాయము.

ఉపజ్ఞాప్తము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. నేపింపఁబడినది; అనుభవింపఁబడినది. 2. ఇష్టమైనది.

ఉపజ్ఞ సం. వి. అ. శ్రీ. ఆద్యజ్ఞానవిషయ మగునది, మొట్ట మొదట కనిపట్టఁబడునట్టిది, మొట్ట మొదట తెలిసికొనఁబడునట్టిది. (ఇది ఉత్తరపదము గాఁ గల తత్పురుషమున 'ఈవిషయమును మొదటఁ దెలిసికొనినయతఁ డితఁడు' అని చెప్పఁదలఁచినపుడు నిత్యనపుంసకమగును.-ఉదా:పాణిన్యూపజ్ఞ ము వ్యాకరణము, ప్రాచీతసోపజ్ఞ మురామాయణము, బ్రహ్మోపజ్ఞ ము వేదము' ఇత్యాది. కాని పాణినిచే ఉపజ్ఞ యైనవ్యాకరణముమున్నగుచోట్ల ఆకారాంతశ్రీ లింగముగానే యుండును.)

వి. అ. శ్రీ. ఆద్యజ్ఞానము, పరులయుపదేశము లేకయే మొట్ట మొదట కలుగుజ్ఞానము.

ఉపజ్ఞాతము సం. విజ. (అ. అ. అ.) ఉపదేశాధికము లేకయే తెలియఁబడినది; అపూర్వముగాఁ గనిపట్టఁబడినది.

ఉపజ్వలితము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. జ్వలింపఁ జేయఁబడినది. 2. జ్వలించినది.

ఉపర్షుంకె వి (వాద్యములయొక్క) ఒకవిధమగు వాయింపు ప్రబంధ 100.

ఉపధాకనము సం. వి. అ. న. 1. కానుక, ఉడుగర. 2. కానుక యిచ్చుట.

ఉపతటము సం. అవ్య. అ. న. తటసమీపమున.

ఉపతపనము సం. విజ. (అ. అ. ఈ. అ.) తపింపఁ జేయునది; బాధించునది. వి. అ. న. తపింపఁజేయుట.

ఉపతపింఁడు సం. అ. శ్రీ. సంతానము నొందు, దుఃఖపడు.

సీ. ఒరులసంపదకునై యువతపింపఁడు లోన నిందింపఁ దెంతటినిచు నై న. పాండు. 2.81.

ఉపతప్త సం. విజ. (ఋ. వ్రీ). ఋ.) మిక్కిలితపింపఁజేయునది. వి. ఋ. వుం. 1. రోగము. 2. వేడి.

ఉపతప్తము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. వేదబడినది; కాంగునట్లు చేయబడినది. 2. బాధింపబడినది.

ఉపతాపకము సం. విజ. (అ. విజా. అ.) ఉపతాపము కలిగించునది.

ఉపతాపనము సం. వి. అ. న. 1. వేడి కలిగించుట. 2. పీడించుట.

ఉపతాపము సం. వి. అ. పుం. 1. సంతానము, వేడిమి. 2. రోగము. 3. అశుభము, కీడు. 4. తొందర.

ఉపతాపి సం. విజ. (నొ. నీ. నొ.) 1. వేడి కలిగించువాడు. 2. పీడించువాడు. 3. ఉపతాపము కలిపాడు.

ఉపతాయి వి. మల్ల బంధవిశేషము.

(‘మల్ల విజ్ఞానము’ అని. శ. ర. ఇంకను విచార్యము)

నీ. ఉపతాయిలోఁ దన తొదవిన తోరహత్తము చూపి....భార. విరా. 2. 15.

క.నిపుణతఁ బెనఁగంగఁ దొడఁగి,రుపతాయిన్వేషభాష లుపలాస్యముగఁ. హర. 7. 82.

వ. ....సింగంబులు పెనంగుభంగి నుపతాయిలో ననువార లిరువురుం జదిసియుఁ గుదిసియు... ఉ. హరి. 8. 70. (వీరేశ. పా.).

ఉపతిష్ఠము సం. వి. అ. న. - పుష్కనక్షత్రసమీపమున నున్నది-1. పునర్విను. 2. ఆశ్లేష.

ఉపత్యక్త సం. వి. అ. స్త్రీ. కొండచేరువనేల.(వ్యతి. అధిత్యక్త.)

ఉపద సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. కానుక. 2. లంచము.

ఉపదంశము సం. వి. అ. పుం. 1. ఊర్కుగాయ. 2. (భక్త్యద్రవ్యమునకు ఉపకరణమయిన) కూర మొదలగునది. 3. సందంశనము, కొఱుకుట; (తేలు, మొ.)కుట్టుట. 4. కొఱుకురోగము. 5. మునగ (వృ. వి.) పలువంగ (వృ. వి.).

ఉపదంశి సం. విజ. (నొ. నీ. నొ.) ఉపదంశరోగముగలవాడు.

ఉపదర్శకుడు సం. విజ. (అ. ర్శి. అ.) 1. (కార్యమును తోపములు లేకుండగ) కనుపెట్టి

చూచువాడు. 2. చూపువాడు. 3. చూచువాడు, సాక్షి. వి. అ. పుం. ద్వారపాలకుడు.

ఉపదశము సం. విజ. (అ. అ. అ.)—వదిలి దగ్గటగా మన్నది-1. తొమ్మిది. 2. పదునొకటి.

ఉపదానము సం. వి. అ. న. 1. అరణ్యము. 2. కానుక. 3. లంచము.

ఉపది సం. వి. ఈ. స్త్రీ. 1. బదనిక (వృ. వి.) 2. చెదివురుగు.

ఉపది(దీ)క సం. వి. అ. స్త్రీ - ఉపది.

ఉపదిక్కు సం. వి. శ్. స్త్రీ. విదిక్కు,మూలదిక్కు. (ఐశాని ఆగ్నేయి నైఋతి వాయవి అని నాలుగు ఉపదిక్కులు.)

ఉపదిగ్ధము సం. విజ. (అ. అ. అ.) పూయబడినది, లేపనముచేయబడినది.

ఉపదిశ సం. వి. అ. స్త్రీ. - ఉపదిక్కు.

ఉపదిష్ఠము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ‘ఇది ఇట్టిది’ అని తెలుపబడినది.

శ్లో: పృథూపదిష్ఠాం దుదుహుర్ధరిత్రీం. సం. కు. సం, 1. 2.

నీ. ఉపదేశింపబడినది (విషయము.) 3. ఉపదేశమునొందినది (శిష్యాది.) వి. అ. న. ఉపదేశము.

ఉపదేవత సం. వి. అ. స్త్రీ. దేవయోని (విద్యాధరాది.)

ఉపదేశకుడు సం. విజ. (అ. శి. అ.) ఉపదేశము నేయువాడు.

ఉపదేశనము సం. వి. అ. న. ఉపదేశించుట.

ఉపదేశము సం. వి. అ. పుం. 1. బోధనము; హిత బోధనము. 2. దీక్షాపూర్వకముగ మంత్రాదుల నుపదేశించుట. 3. విధివాక్యము. 4. (వ్యాక) ధాత్వాదికము.

శ్లో: ధాతుమూత్రగణోదాదివాక్యలింగానుశాసనం, ఆగమప్రత్యయాదేశా ఉపదేశాః ప్రకీర్తితాః.

ఉపదేశి సం. విజ. (నొ. నీ. నొ.)—ఉపదేశకుడు.

ఉపదేశింమే సం. న. క్రి. ఉపదేశముచేయు, తోధించు.

క. ...నీకు ననఘ పం.డితఱను లై నను నేంరు,
హిత ముపదేశింప నేర్తురే యెలనాగల్.
మార్క. 2. 823.

వ. ...నీకు నొక్కటి యుపదేశించెద ... ఖా.
రా. యు. 2071.

మ. ...శచీప్రాణేశుకె గేలికి, జివురుంగైదు
పుజోదు వైద్య ముపదేశించెన్ రహస్యంబు
నన్ ...విదర్భరాజతనయాహృద్యస్తనద్యం
ద్యమున్. నైష. 3. 84.

ఉపదేశ్య నం. విణ. (ఋ. స్త్రీ). ఋ.)—ఉపదేశకుడు.

ఉపదేశిక నం. వి. ఆ. స్త్రీ. చెదపురుగు.

ఉపదోహము నం. వి. ఆ. పుం. పాలు పీలికెడు
పాత్రము.

ఉపద్రవము నం. వి. ఆ. పుం. 1. విపత్తు, ఆపద. 2.
తాద. 3. రోగోద్రేకమును సూచించువికారము.

ఉపద్రష్ట నం. విణ. (ఋ. స్త్రీ). ఋ.) దగ్గఱ నుండి
చూచువాడు. వి. ఋ. పుం. — యజ్ఞాదికర్ష
ములయందలి గుణదోషములను కనుపెట్టిచూచు
వాడు—ఒకానొకఋత్విక్కు.

ఉపద్రుతము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఉపద్రవము
నొందినది.

ఉపద్వీపము నం. వి. ఆ. పుం. చిన్నద్వీపము.

ఉపధ నం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. స్థాపనము, ఉంచుట. 2.
మంత్రి మొదలగువారిగుణములను పరీక్షించుట.
3. ఉపాయము. 4. కపటము, మోసము, కూట
కల్పన. 5. (వ్యాక) కడపటియక్షరమునకు
పూర్వాక్షరము.

ఉపధర్మము నం. వి. ఆ. పుం. 1. అప్రధాన మగు
ధర్మము. 2. అవైదికధర్మము.

ఉపధాతువు నం. వి. ఆ. పుం. 1. తక్కువరికపు
ధాతువు. (ఇట్టిధాతువు లేదు—స్వర్ణ మాఘికము
తారమాఘికము తుత్థము కాన్యము రీతి సిం
దూరము శిలాజతువు.) 2. శరీరమందలి రసాది
సప్తధాతువులవలన బుట్టినచనుకాలు మొద
లగునవి (స్తన్యము రజస్సు వప స్వేదము దంత
ములు కేశములు జౌజస్యము.)

ఉపధానము నం. వి. ఆ. న. స్థాపనము, ఉంచుట.
2. తలగడ. 3. విశేషము, ప్రత్యేకగుణము,
ప్రత్యేకలక్షణము. 4. స్నేహము. 5. విషము.

ఉపధానీయము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) దగ్గఱనుంచ
దగినది. వి. ఆ. న. తలగడ.

ఉపధాయి నం. విణ. (నో. నీ. నో.)—భుజాదులను—
తలగడగా నుపయోగించువాడు.

ఉపధారణ నం. వి. ఆ. స్త్రీ. — ఉపధారణము.

ఉపధారణము నం. వి. ఆ. న. 1. మీద నుండు
వస్తువును దొంకెనమొదలగువానితో క్రిందికి లా
గుట. 2. ఏకవిషయముననే చిత్తమునిలుపుట.

ఉపధాపనము నం. వి. ఆ. న. 1. వెంబడించుట,
వెంటఁ బరుగిడుట. 2. మననముచేయుట.

ఉపధాపనుడు నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) వెంబడించు
వాడు; వెంటఁ బరుగెత్తువాడు.

ఉపధి నం. వి. ఆ. పుం. 1. కపటము, మోసము. 2.
(వ్యవహారమున) సత్యమును గప్పిపుచ్చుట,
అసత్యవిషయము సత్యముగా తోచునట్లు చే
యుట. 3. భయము. 4. రథచక్రము.

ఉపధూపితము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) 1. పొగవే
యఁబడినది. 2. చావునమీపించినది. 3. సంతా
పము గలది; మిక్కుటమైనతాద గలది. వి. ఆ.
పుం. మృత్యువు.

ఉపధూమితము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) పొగసినది.
పొగ గలది.

ఉపధృతి నం. వి. ఆ. స్త్రీ. 1. సంధారణము, పైకి
ఎత్తి పట్టుకొనుట. 2. కిరణము.

ఉపధృ నం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఊడుట, ముఖమార్గమున
గాలివిడుచుట.

ఉపధ్మానము నం. వి. ఆ. పుం. 1. ఓష్ఠము, పెదవి.
2. ఊడుట, ముఖమార్గమున గాలి విడుచుట.

ఉపధ్మాని నం. విణ. (నో. నీ. నో.) ఊడువాడు,
ముఖమార్గమున గాలి విడుచువాడు.

ఉపధ్మానీయము నం. వి. ఆ. పుం.—ఉపధ్మానము
(ఓష్ఠము) నుండు బుట్టినది—‘పఫ’లకు పూర్వ
ము అర్థవిస్కమువలె నుండువర్ణ భేదము. (ఉదా:
తపగిఫలము, శిరగిపాతము, మొ.)

ఉపధ్వస్తము నం. విణ. (అ. ఆ. అ.) నశించినది.

ఉపనక్షత్రము నం. వి. ఆ. న. అప్రధాననక్షత్రము.
(అశ్విన్యాదు లగునిరువదియేడు నక్షత్రములం
దొక్కొక్కటికిని వేఱువేఱు యిరువదియేడేసి

చిన్నవక్షత్రములు అనుగతము లయి రాశిచక్రమునం దుండును.)

ఉపనఖము నం. వి. అ. న. చిప్పము, గోళ్లయందలి మాంసమునఁ బుట్టురోగము.

ఉపనగరము నం. వి. అ. వుం. కాభానగరము, పేట.

ఉపనతము నం. వి. అ. (అ. అ. అ.) 1. సమీపించినది. 2. పొందఁబడినది. 3. సంభవించినది. 4. వంగినది; తోనయినది.

ఉపనతి నం. వి. అ. (ప్రే.) 1. సమీపించుట. 2. పొందుట. 3. వంగుట.

ఉపనయనము నం. వి. అ. న. 1. దగ్గఱకుఁ దెచ్చుట. 2. ఇచ్చుట, అర్పించుట.

శ్లో: ధారాహారోపనయనపరా నై గమాస్సాను మంతః. విక్రమో. 4. 4.

3. వేదపఠనార్థము కాలుని గురుసమీపమునకు పంపుటకై నసంస్కారము, వడుగు.

ఉపనయనీయుఁడు నం. — ఉపనేతవృత్తుఁడు.

ఉపనయము నం. వి. అ. వుం. 1. దగ్గఱకుఁదెచ్చుట. 2. పొందుట. 3. ఉపయోగించుట. 4. వేదపఠనార్థము కాలుని గురుసమీపమునకు పంపుటకై నసంస్కారము, ఉపనయన సంస్కారము. 5. (తర్క) పంచావయవవాక్యములలో నాలుగవది. (ఏదేది ధూమము గలదియో అది అది వహ్నిగలది, ఇదియు నట్లే యిత్యాదిరూపము. వ్యాప్తి విశిష్ట మగుపేతువునకు పక్షధర్మతమ బ్రతిపాదించువచనము ఉపనయము అని లక్షణము.) 6. (తర్క) జ్ఞానలక్షణారూపమై అలౌకిక ప్రత్యక్షసాధనమగు సన్నికర్ష భేదము. (చందనమును జూడఁగా 'చందనము సురభి' అను ప్రత్యక్షము కలుగుచున్నది. అందు చందనము చతువునకుగ్రాహ్యమై లౌకికప్రత్యక్షము కలిగించు చున్నది. సౌంధ్యము అట్లు గ్రాహ్యము కాకున్నను పూర్వజ్ఞానముచేత లక్షితమై అలౌకిక ప్రత్యక్షమును కలిగించు చున్నది. ఇటు పూర్వజ్ఞానలక్షణారూప మగు సన్నికర్షమే ఉపనయము.)

ఉపనహవము నం. వి. అ. న. 1. కట్టుట; ముడివైచుట. 2. కట్టుటకు సాధన మగువస్త్రాదికము.

ఉపనామము నం. వి. న్. న. కులనామము, ఇంటి పేరు.

ఉపనాయకుఁడు నం. వి. అ. (అ. యి. అ.) దగ్గఱకుఁ దెచ్చువాఁడు. వి. అ. వుం. 1. ఉపపతి, విటకాఁడు. 2. (నాటకాదులందు) నాయకునకుఁ గొంచెము తక్కువయై సహాయుఁడుగా నుండు నాయకుఁడు. (నాయకునిగుఱోత్కర్షమును జెప్పువాఁడు ఉపనాయకుఁ డని కొందఱు. రామాయణమునందు లక్ష్మణుఁడు ఉపనాయకుఁడు.)

ఉపనాయనము నం. వి. అ. న. ఉపనయనము.

ఉపనాయము నం. వి. అ. వుం. ఉపనయనము, వడుగు.

ఉపనాయిక నం. వి. అ. (ప్రే.) నాటకాదులందు ముఖ్యనాయికకుఁ గొంచెము తక్కువ యగు నాయిక.

ఉపనాహనము నం. వి. అ. న. 1. విశేషనము. పూయుట. 2. పుంటిపై మందు పూయుట.

ఉపనాహము నం. వి. అ. వుం. 1. మూట; కట్ట. 2. పుండు మానుటకై పూసెడుమందు. 3. వీణాదులతంతి చుట్టెడువిరడ, వీణాదులతీగలు విగించు కొయ్యచీల, 4. ఒకానొకరోగము.

ఉపనిక్షేపము నం. వి. అ. వుం. 1. ఇల్లడపెట్టుట, న్యాసము, వస్తురూపసంఖ్యాదులను చెప్పి ఏదేని యొకవస్తువును ఒకనియొద్ద చాచుట. 2. రూపమును సంఖ్యను జెప్పి చూపి పదిలపఱచుటకై యొకని కప్పగించినవస్తువు.

ఉపనిధాత నం. వి. అ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) 1. ఇల్లడపెట్టువాఁడు, ఏదేనియొకవస్తువును ఒకనియొద్ద ఉపనిధిగా చాచువాఁడు.

ఉపనిధానము నం. వి. అ. న. — ఉపనిధి.

ఉపనిధాయకుడు నం. వి. అ. (అ. యి. అ.) — ఉపనిధాత.

ఉపనిధి నం. వి. అ. వుం. 1. (వ్యవహార) రూపమును సంఖ్యను జెప్పక చూపక తనధనమును పదిలపఱచుటకై మఱొకనియొద్ద నుంచుట. 2. అట్లుజెప్పక చూపక యుంచినయిల్లడ, వాడిక.

ఉపనిషత్ము నం. వి. అ. శ్లో. 1. దగ్గఱకువచ్చుట.
2. ఆకస్మికముగా సంభవించుట. 3. ఆకస్మిక
ముగా వైరిబడుట.

ఉపనిషాతి నం. వి. (న్. నీ. న్.) ఆకస్మికముగా
వచ్చువాడు.

ఉపనిబంధనము నం. వి. అ. న. 1. ఒడఁగూర్చెడు
సాధనము. 2. కూర్చుట, కట్టుట.

ఉపనివేశితము నం. వి. (అ. అ. అ.) 1. కాపుర
ముగా నుంపఁబడినది (మనుష్యాది) 2. ఉంపఁ
బడినది.

ఉపనిషత్తు నం. వి. ద్. శ్రీ. 1. బ్రహ్మజ్ఞానము.
2. (బ్రహ్మవిద్యాప్రతిపాదకమును వేదిక
భాగము నగు) వేదాంతము.

(శ్లో. ఈశ కేన కథ ప్రశ్నముండ మాందూక్య
తిత్తిరి, ఐతరేయం చ ఛాందోగ్యం బృహ
దాచిన్యకం తథా ఇవి ఏది ఉపనిషత్తులు-
బ్రహ్మకైవల్యాదులు కలిపినచో నూట
యెనిమిది ఉపనిషత్తులు.) 3. సమీపగృహ
ము. 4. ధగ్గము. 5. ఏకాంతము, నిర్జన
స్థానము.

ఉపనిషాది నం. వి. (న్. నీ. న్.) దగ్గఱకూర్చుం
డువాడు; (గురువు మొదలగువారి) దగ్గఱ
నుండువాడు.

ఉపనిష్కరము నం. వి. అ. న. పురిమార్గము. (రాజ
మార్గము అని పేమచంద్రుడు.)

ఉపనిహితము నం. వి. (అ. అ. అ.) 1. ఉపనిధిగా
నుంపఁబడినది. 2. దగ్గఱ నుంపఁబడినది.

ఉపనీతుడు నం. వి. (అ. అ. అ.) 1. దగ్గఱనుంపఁ
బడినవాడు, దగ్గఱకుఁ దేరినవాడు. 2.
ఉపనయనసంస్కారము నొందినవాడు. 3.
పొందఁబడినవాడు.

ఉపనేత నం. వి. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) దగ్గఱకుఁదెచ్చు
వాడు. వి. ఋ. శ్లో. (ఉపనయనసంస్కారము
చేయువాడు) అచార్యుడు.

ఉపనేతవ్యుడు నం. వి. (అ. అ. అ.) 1. దగ్గఱకు
తేరినవాడు. 2. ఉపనయనార్హుడు.

ఉపనేయుడు నం. - ఉపనేతవ్యుడు.

ఉపన్యసనీయము నం. - ఉపన్యసితవ్యము.

ఉపన్యసించు నం. న. శ్రీ. ఉపన్యాసముచేయు,
విస్తరించి చెప్పు; చెప్పు.

వ. ...అవ్వరమపతివ్రత వేటొందుతెలుంగుల
నభ్యర్థనీయంబు లగువస్తువు లుపన్యసించిన
నతం డవి యెవ్వియు నొల్ల ననుటయు...
భా. అను. 1. 71.

వ. అవ్యహాత్తునిలీలావతారాద్భుతకర్మింబులు
లెక్కపెట్ట నెవ్వరికి నశక్యంబై యుండు నీకు
సంతేపరూపంబున నుపన్యసించితి నవిస్త
రంబుగా నెఱింగి ప నాకుం దని బు గాదు.
భాగ. 2. 189.

చ. ధనపతిమిత్రుఁ డట్లు ప్రమదాప్రమదార్థ
ముగా నుపన్యసించినవచనావృతంబు ...
పా. డు. 2. 171.

ఉపన్యసిత నం. వి. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) - ఉపన్యాస
కుడు.

ఉపన్యసితవ్యము నం. వి. (అ. అ. అ.) ఉపన్య
సించు దగినది.

ఉపన్యస్తము నం. వి. (అ. అ. అ.) 1. దగ్గఱఁ
బెట్టఁబడినది. 2. ఇల్లడపెట్టఁబడినది. 3. ఉపన్య
సంపఁ బడినది.

ఉపన్యస్యత్ నం. శశ్ర. ఉపన్యసించుచున్న.

ఉపన్యస్యమానము నం. వి. (అ. అ. అ.) ఉపన్య
సంపఁబడుచున్నది.

ఉపన్యస్యము నం. - ఉపన్యసితవ్యము.

ఉపన్యాసకుడు నం. వి. (అ. నీ. అ. అ.) ఉపన్య
సించువాడు.

ఉపన్యాసము నం. వి. అ. శ్లో. 1. దగ్గఱనుంచుట.
2. ఇల్లడపెట్టుట. 3. ఒకవిషయమును విస్త
రించి చెప్పుట; చెప్పుట. 4. స్వకార్యము వెలు
పెట్టుటకై చేసికొనుసాధి.

ఉపన్యాసి నం. వి. (న్. నీ. న్.) ఉపన్యసించు
వాడు.

ఉపపతి నం. వి. శ. శ్లో. ముటుమగఁడు, జారుడు

ఉపపత్తి నం. వి. శ. శ్రీ. 1. ఘట్టుక, కలుగుట.
(ఉదా: ఇష్టానిష్టోపపత్తులు.) 2. ప్రాప్తి, పొం
డుట. (ఉదా: సంకానోపపత్తి.) 3. సిద్ధి. ఒక
గూడుట. (ఉదా: స్వార్థోపపత్తి, మనోభోప

వత్తి.) 4. యుక్తి. (ఉదా: ఉపపత్తిగల వచనము.) 5. సంగతి, పొందిక. 6. హేతువు. 7. అర్హత. 8. అంతము, సమాప్తి. 9. ఉపాయము. 10. సాహాయ్యము. 11. వృత్తాంతము. 12. సమాధి, చిత్తవృత్తినిరోధము. 13. ప్రతిపాదనము, చెప్పుట. 14. కలిమి.

ఉపపదము నం. వి. అ. న. 1. ఒకపదమునకు అవ్యవహితపూర్వముగా నున్నపదము. (ఉదా: ధనురువపదం వేదం - ధనుర్వేదము. నం. కిరా. 18. 44.)

2. ఒకనామమునకు వెనువెంట నుచ్చరింపఁబడు విరుదాదిసూచక మగుశబ్దము. (అర్థ శర్మ వర్ణాది.)

ఉపపదనమాసము నం. వి. అ. అ. ఉపపదము (పూర్వపదము) గానున్ననామవాచకము కృదంతరూపముతో సమసించినసమాసము. (ఉదా: కుంభకారుడు, జలజము, మొ.)

ఉపపన్నము నం. వి. అ. అ. 1. ఉత్పన్నము, పుట్టినది. 2. ప్రాప్తము, పొందఁబడినది. 3. పొందినది. 4. కూడినది 5. సంపన్నము, కలిమి కలది. 6. అర్హమయినది. (వ. ఉపపన్నమేతదస్మిన్ రాజని. కాకుం. 2.) 7. యుక్తియుక్తమైనది. (ఉదా: నీతర్కము ఉపపన్నము.)

ఉపపర్శక నం. వి. అ. శ్రీ. ప్రక్కయెముకకు బదులుగా కూర్చినయెముక.

ఉపపాతకము నం. వి. అ. న. పాతకమువంటిదై దానికంటె గొంచెము తక్కువఫలము గలపాపభేదము, చిన్నపాపము.

ఉపపాతకి నం. వి. అ. (న. నీ. న.) ఉపపాతకము గలవాడు.

ఉపపాతము నం. వి. అ. అ. 1. ఆకస్మికముగా వచ్చుట. 2. ఫలించుటకు సిద్ధముగా నుండుట, 3. నాశము.

ఉపపాదకము నం. వి. అ. (అ. ది. అ.) 1. ఉత్పాదకము, కలిగించునది. 2. యుక్తియుక్తముగాఁ జెప్పునది. 3. ఉపపత్తి కలదిగాఁ జేయునది.

ఉపపాదనము నం. వి. అ. న. 1. ఉత్పాదనము, కలిగించుట. 2. ఇచ్చుట. 3. యుక్తిచేత సమ

ర్థించుట. 4. చక్కఁగా ప్రతిపాదించుట, (ఏదేని విషయమును) వివరించి చెప్పుట.

ఉపపాదము నం. వి. అ. (అ. అ. అ.) పాదమును పొందినది; పాదముదగ్గఱకు వచ్చినది. వి. అ. అ. - ఉపపత్తి.

ఉపపాదించు నం. అ. శ్రీ. తెలియఁజేయు, తెలుపు.

వ. బలాంగచతుష్టయప్రవర్ధనోపాయంబు లుపపాదించి బలాధ్యతుల నిర్ణయించి...హరి. ఉ. 2. 177.

ఉపపాదితము నం. వి. అ. (అ. అ. అ.) 1. కలిగింపఁబడినది. 2. యుక్తిచేత సమర్థింపఁబడినది. 3. చక్కఁగా ప్రతిపాదింపఁబడినది.

ఉపపాద్యము నం. వి. అ. (అ. అ. అ.) 1. కలిగింపఁదగినది. 2. యుక్తిచే సమర్థింపఁదగినది. 3. చెప్పఁదగినది, ప్రతిపాదింపఁదగినది.

ఉపపాపము నం. - ఉపపాతకము.

ఉపపురము నం. వి. అ. న. శాఖానగరము, పేట.

ఉపపురాణము నం. వి. అ. న. వ్యాసప్రోక్తములగు అష్టాదశపురాణములవంటివై నానామునిప్రణీతములగు నారసింహాదిపురాణములలో నొకటి.

శ్లో: ఆద్యం సనత్కుమారోక్తం నారసింహాంతతః పరం, తృతీయం వాయవీయం చ కుమారేణ చ ఖాషితం, చతుర్థం శివధర్మాఖ్యం సాక్షాన్నందీశఖాషితం, దుర్వాససోక్త మాశ్చ ర్యం నారదీయమతఃపరం, వందికేశ్వరయుగ్మం చ తథైవోశననేరితం, కాపిలం వారుణం సాంబం కాలికాహ్వయమేవ చ, మాహేశ్వరం తథా కల్కి దైవం సర్వార్థసిద్ధిదం, పరాశరోక్తమపరం మారీచం ఖాస్కరాహ్వయం. అని కూర్మపురాణము.

ఉపపుష్పిక నం. వి. అ. శ్రీ.-దీనిచే పువ్వువలె వోరు వికసించును-జృంభ, ఆవులింత.

ఉపప్రదానము నం. వి. అ. న. 1. అప్పగించుట, 2. లంచము. 3. సంధికొఱకు భూమ్యాదుల నిచ్చుట; కప్పము.

ఉపప్రలోభనము నం. వి. అ. న. 1. ఆసకొలుపుట. 2. అకర్షణము, వశీకరణము. 3. లంచము.

ఉపప్రాణము నం. వి. అ. పుం. గౌణ మగు ప్రాణ వాయువు. (నాగకూర్మకృతదేవదత్త ధనంజయములలో నేదియేని యొకటి.)

ఉపప్లవనీయము నం. విజ. (అ. అ. అ.) - ఉపప్లవ్యము.

ఉపప్లవము నం. వి. అ. పుం. 1. (అకాశమునుండి ఉల్కలు రాలుట మొదలగు) ఉత్పాతము. 2. ఉపద్రవము, విపత్తు. 3. భయము. 4. విఘ్నము. 5. మారి మసూరిక మొదలగువ్యాధుల వలని పీడ. 6. ఉపరోధము, అరికట్టుట. 7. సూర్యచంద్రుల గ్రహణము. 8. రాహుగ్రహము. 9. (నీటిపై) తేలుట. 10. సమీపగతి.

ఉపప్లవి నం. విజ. (నొ. నీ. నొ.) ఉపప్లవము నొందినవాడు.

ఉపప్లవ్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) పీడింపఁ దగినది. వి. అ. పుం. - ఉపప్లావ్యము. (వాచ)

ఉపప్లావ్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) అవశ్యము పీడింపఁ దగినది. వి. అ. పుం. మత్స్యదేశము నందలి యొకానొకపురము.

క. నడచి యుపప్లావ్యపురింబు ఉగ్గటి వన ప్రదేశముల బలచయముల్, విడియించి తనప్రతాపము, కడు నఖిలదిగంచలములఁ గ్రమ్ముకొనంగన్. రాఘవ. 4.80. (విజ. వి. అ కిదే యుదాహరణము.) నం. భార, ఉద్యో. 28. 1.

ఉపపుత నం. వి. అ. స్త్రీ. స్త్రీలకు గర్భాశయమునఁ గలిగెడియొకానొకరోగము.

ఉపపుతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఉపప్లవయుక్తము, ఉపప్లవము నొందినది.

ఉపబంధము నం. వి. అ. పుం. 1. దృఢముగా నుండుటకై రెండవమాటు బంధించుట. 2. పద్మాసన బంధమువంటియొకయాసనభేదము. 3. రతిబంధ విశేషము.

ఉపబర్హణము నం. వి. అ. న. - ఉపబర్హము.

ఉపబర్హము నం. వి. అ. పుం. 1. ఉపధానము, తలగడ. 2. పీడించుట.

ఉపబృంహణము నం. వి. అ. న. చక్కఁగా పెరుగుట.

ఉపబృంహి నం. విజ. (నొ. నీ. నొ.) చక్కఁగా పెరుగునది.

ఉపబృంహితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) చక్కఁగా పెరిగినది.

ఉపభుక్తము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. అనుభవించఁబడినది 2. ఆస్వాదించఁబడినది. 3. ఉపయోగించఁబడినది.

ఉపభుక్తి నం. వి. అ. స్త్రీ. - ఉపభోగము.

ఉపభూషణము నం. వి. అ. న - భూషణమువంటిది - ఉత్తరీయాదికము.

శ్లో: ప్రావారిపానపాత్రంచ గేందుతోగృహమేవ చ, పర్యంకాది యదన్యచ్చ సర్వం తదుపభూషణం. ఘంటాచామరకుంభాది పాత్రోపకరణాదికం, తద్భూషణాంతరే దద్యాద్యస్మాత్తదుపభూషణం.

ఉపభృత్తు నం. వి. అ. స్త్రీ. యజ్ఞాంగపాత్ర విశేషము, రావికట్టతోఁ జేసినస్రస్కు.

ఉపభోక్త నం. విజ. (ఋ. క్త). ఋ.) 1. అనుభవించువాడు. 2. త్రాగువాడు. 3. తినువాడు. 4. ఉపయోగించువాడు.

ఉపభోక్తవ్యము నం - ఉపభోగ్యము.

ఉపభోగము నం. వి. అ. పుం. 1. అనుభవము. 2. ఆస్వాదించుట, తినుట 3. వినియోగించుట. 4. సంభోగము. 5. విషయసుఖము.

ఉపభోగి నం. విజ. (నొ. నీ. నొ.) ఉపభోగము కలవాడు.

ఉపభోగింమే నం. న. క్రి. అనుభవించు.

మ....దుశ్చేష్ట నిట్లుపభోగింపఁగ నయ్యెనిట్టి వెత...రంగా. 3. 259.

ఉపభోగ్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఉపభోగమునకుఁ దగినది.

ఉపభోజనీయము నం - ఉపభోగ్యము.

ఉపభోజి నం. విజ. (నొ. నీ. నొ.) - ఉపభోక్త.

ఉపభోజ్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) భక్ష్యము, తిన దగినది.

ఉపమ వి. ఉపాయము.

ఉ. అవ్యచనంబు చిత్తమున నారటపాటొద వింప నెంతయున్, నివ్వెఱఁ గంది యొం

పత్తి.) 4. యుక్తి. (ఉదా: ఉపపత్తిగల వచనము.) 5. సంగతి, పొందిక. 6. పేతువు. 7. అర్హత. 8. అంతము, సమాప్తి. 9. ఉపాయము. 10. సాహాయ్యము. 11. వృత్తాంతము. 12. సమాధి, చిత్తవృత్తినిరోధము. 13. ప్రతిపాదనము, చెప్పుట. 14. కలిమి.

ఉపపదము నం. వి. అ. న. 1. ఒకపదమునకు అవ్యవహితపూర్వముగా నున్నపదము. (ఉదా: ధనురువపదం వేదం - ధనుర్వేదము. నం. కిరా. 18. 44.)

2. ఒకనామమునకు వెనువెంట నుచ్చరింపఁబడు విరుదాదిసూచక మగుశబ్దము. (ఆర్య శర్మ వర్ణాది.)

ఉపపదసమాసము నం. వి. అ. వుం. ఉపపదము (పూర్వపదము) గానున్న నామవాచకము కృదంతరూపముతో సమసించినసమాసము. (ఉదా: కుంభకారుడు, జలజము, మొ.)

ఉపపన్నము నం. వి. అ. అ. 1. ఉత్పన్నము, పుట్టినది. 2. ప్రాప్తము, పొందఁబడినది. 3. పొందినది. 4. కూడినది. 5. సంపన్నము, కలిమి కలిది. 6. అర్హమయినది. (వ. ఉపపన్నమేతదస్మిన్ రాజని. కాకుం. 2.) 7. యుక్తియుక్తమైనది. (ఉదా: నీతర్కము ఉపపన్నము.)

ఉపపర్శక నం. వి. అ. శ్రీ. ప్రక్కయెముకకు బదులుగా కూర్చినయెముక.

ఉపపాతకము నం. వి. అ. న. పాతకమువంటిదై దానికంటె గొంచెము తక్కువఫలము గలపాపభేదము, చిన్నపాపము.

ఉపపాతకి నం. వి. అ. (న. నీ. న.) ఉపపాతకము గలవాడు.

ఉపపాతము నం. వి. అ. వుం. 1. ఆకస్మికముగా వచ్చుట. 2. ఫలించుటకు సిద్ధముగా నుండుట. 3. నాశము.

ఉపపాదకము నం. వి. అ. (అ. ది. అ.) 1. ఉత్పాదకము, కలిగించునది. 2. యుక్తియుక్తముగాఁ జెప్పునది. 2. ఉపపత్తి కలిదిగాఁ జేయునది.

ఉపపాదనము నం. వి. అ. న. 1. ఉత్పాదనము, కలిగించుట. 2. ఇచ్చుట. 3. యుక్తిచేత సమ

ర్థించుట. 4. చక్కఁగా ప్రతిపాదించుట, (ఏదేని విషయమును) వివరించి చెప్పుట.

ఉపపాదము నం. వి. అ. (అ. అ. అ.) పాదమును పొందినది; పాదముదగ్గఱకు వచ్చినది. వి. అ. వుం. - ఉపపత్తి.

ఉపపాదించు నం. అ. శ్రీ. తెలియఁజేయు, తెలుపు.

వ. బలాంగచతుష్టయప్రవర్ధనోపాయంబు లుపపాదించి బలాధ్యక్షుల నిర్ణయించి...వారి. ఉ. 2. 177.

ఉపపాదితము నం. వి. అ. (అ. అ. అ.) 1. కలిగింపఁబడినది. 2. యుక్తిచేత సమర్థింపఁబడినది. 3. చక్కఁగా ప్రతిపాదించఁబడినది.

ఉపపాద్యము నం. వి. అ. (అ. అ. అ.) 1. కలిగింపఁదగినది. 2. యుక్తిచే సమర్థింపఁదగినది. 3. చెప్పఁదగినది, ప్రతిపాదించఁదగినది.

ఉపపాపము నం. - ఉపపాతకము.

ఉపపురము నం. వి. అ. న. శాఖానగరము, పేట.

ఉపపురాణము నం. వి. అ. న. వ్యాసప్రోక్తములగు అష్టాదశపురాణములవంటివై నానామునిప్రణీతములగు నారసింహాదిపురాణములలో నొకటి.

శ్లో: ఆద్యం సనత్కుమారోక్తం నారసింహంతతః పరం, తృతీయం వాయవీయం చ కుమారేణ చ ఖాషితం, చతుర్థం శివధర్మాఖ్యం సాక్షాన్నందీశఖాషితం, దుర్వాససోక్త మాశ్చ ర్యం నారదీయమతఃపరం, నందికేశ్వరయుగ్మం చ తథైవోశనసేరితం, కాపిలం వారుణం సాంబం కాలికాహ్వయమేవ చ, మాహేశ్వరం తథా కల్కి దైవం సర్వార్థసిద్ధిదం, పరాశరోక్తమపరం మారీచం ఖాస్కరాహ్వయం. అని కూర్మపురాణము.

ఉపపుష్పిత నం. వి. అ. శ్రీ.-దీనిచే పువ్వువలె నోరు వికసించును-జృంభ, ఆవులింత.

ఉపప్రదానము నం. వి. అ. న. 1. అప్పగించుట, 2. లంచము. 3. సంధికొఱకు భూమ్యాదుల నిచ్చుట; కప్పము.

ఉపప్రలోభనము నం. వి. అ. న. 1. అసకొలుపుట. 2. అకర్షణము, వశీకరణము. 3. లంచము.

ఉపప్రాణము నం. వి. అ. శుం. గౌణ మగు ప్రాణ వాయువు. (నాగకూర్మకృకరదేవదత్త ధనంజయములో నేదియేని యొకటి.)

ఉపప్లవనీయము నం. విజ. (అ. అ. అ.) - ఉపప్లవ్యము.

ఉపప్లవము నం. వి. అ. శుం. 1. (అకాశమునుండి ఉల్కలు రాలుట మొదలగు) ఉత్పాతము. 2. ఉపద్రవము, విపత్తు. 3. భయము. 4. విఘ్నము. 5. మారి మసూరిక మొదలగువ్యాధుల వలని పీడ. 6. ఉపరోధము, అరికట్టుట. 7. సూర్యచంద్రుల గ్రహణము. 8. రాహుగ్రహము. 9. (నీటిపై) తేలుట. 10. సమీపగతి.

ఉపప్లవి నం. విజ. (నొ. నీ. నొ.) ఉపప్లవము నొందినవాడు.

ఉపప్లవ్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) పీడింపఁ దగినది. వి. అ. శుం. - ఉపప్లావ్యము. (వాచ)

ఉపప్లావ్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) అవశ్యము పీడింపఁ దగినది. వి. అ. శుం. మత్స్యదేశము నందలి యొకానొకపురిము.

క. నడచి యుపప్లావ్యపురింబు డగ్గటి వన ప్రదేశముల బలచయముల్, విడియించి తనప్రతాపము, కడు నఖిలదిగంచలములఁ గ్రమ్ముకొనంగన్. రాఘవ. 4.80. (విజ. వి. ల కిదే యుదాహరణము.) నం. భార, ఉద్యో. 28. 1.

ఉపప్లుత నం. వి. అ. శ్రీ. స్త్రీలకు గర్భాశయమునఁ గలిగెడియొకానొకరోగము.

ఉపప్లుతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఉపప్లవయుక్తము, ఉపప్లవము నొందినది.

ఉపబంధము నం. వి. అ. శుం. 1. దృఢముగా నుండుటకై రెండవమాటు బంధించుట. 2. వచ్చాసన బంధమువంటియొకయాసనభేదము. 3. రతిబంధ విశేషము.

ఉపబర్హణము నం. వి. అ. న. - ఉపబర్హము.

ఉపబర్హము నం. వి. అ. శుం. 1. ఉపధానము, తలగడ. 2. పీడించుట.

ఉపబృంహణము నం. వి. అ. న. చక్కఁగా పెరుగుట.

ఉపబృంహి నం. విజ. (నొ. నీ. నొ.) చక్కఁగా పెరుగునది.

ఉపబృంహితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) చక్కఁగా పెరిగినది.

ఉపభుక్తము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. అనుభవించబడినది 2. ఆస్వాదించబడినది. 3. ఉపయోగించబడినది.

ఉపభుక్తి నం. వి. అ. శ్రీ. - ఉపభోగము.

ఉపభూషణము నం. వి. అ. న - భూషణమువంటిది - ఉత్తరీయాదికము.

శ్లో: ప్రావారిపానపాత్రంచ గేండుతో గృహమేవ చ, పర్యంకాది యదన్యచ్చ సర్వం తదుపభూషణం, ఘంటాచామరకుంభాది పాత్రోపకరణాదికం, తద్భూషణాంతరే దద్యాద్యస్మాత్తదుపభూషణం.

ఉపభృత్తు నం. వి. శ్రీ. యజ్ఞాంగపాత్ర విశేషము, రావికట్టతోఁ జేసినస్రుక్కు.

ఉపభోక్త నం. విజ. (ఋ. క్రీ. ఋ.) 1. అనుభవించువాడు. 2. త్రాగువాడు. 3. తినువాడు. 4. ఉపయోగించువాడు.

ఉపభోక్తవ్యము నం - ఉపభోగ్యము.

ఉపభోగము నం. వి. అ. శుం. 1. అనుభవము. 2. ఆస్వాదించుట, తినుట 3. వినియోగించుట. 4. సంభోగము. 5. విషయసుఖము.

ఉపభోగి నం. విజ. (నొ. నీ. నొ.) ఉపభోగము కలవాడు.

ఉపభోగింమే నం. న. క్రీ. అనుభవించు.

మ....దుశ్చేష్ట నిట్లుపభోగింపఁగ నయ్యెనిట్టి వెత...రంగా. 3. 259.

ఉపభోగ్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఉపభోగమునకుఁ దగినది.

ఉపభోజనీయము నం - ఉపభోగ్యము.

ఉపభోజి నం. విజ. (నొ. నీ. నొ.) - ఉపభోక్త.

ఉపభోజ్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) భక్ష్యము, తిన దగినది.

ఉపమ వి. ఉపాయము.

ఉ. అవ్యచనంబు చిత్తమున నారటపాటొద వింప నెంతయున్, నివ్వెఱఁ గంది యొం

కుపమ నేరక యూరక యుండి యంతలో,
నువ్వునఁ జేవ గైకొని సహోదరిపాడి
దొంగి చెల్లెలిన్, మవ్వవుముద్దరాలి నభి
మానవతిన్ వధియించు తెంపుతోన్. ఎ. పు.
7. 8.

క. భల్లూకేశ్వరీవానరు, లెల్ల ను నృపవరులతోడ
నిలమీదను మూ, ర్చిల్లియుఁ జచ్చియు
నున్నా, రొల్లంబోవుచును దీని కుపమ
యె టన్నన్. మొ. రా. యు. 1. 81.

క. ఉపమ యెటుంగనివారల, కపరిమితావస్థ
లొందు నది యెట్లన న, య్యుపమ
యెటుంగక కాదే, చపలత మున్నొక్కనక్క
సమసెంబెలుచన్. హంస. 1. 145.

జ. ఉపమరి.

ఉపమ నం. ఎఱ. అ. శ్రీ. సదృశము.

(చూ. కుల్యాద్ధైరతులోపమాభ్యాం. కాముది.)

ఎ. అ. శ్రీ. 1. (తర్క) ప్రత్యక్షాదిప్రమాణ
ములలో నొకటి. 2. (తర్క) ఉపమానజన్య
మైన శబ్దశక్తిజ్ఞానరూపానుభవవిశేషము. 3.
(అలం) అర్థాంశావశేషము. (భిన్నము లగు
రెండుపదార్థములకు సమానధర్మమును బట్టి
కంతోక్తముగా ప్రతిపాదించఁబడు సాదృ
శ్యము.) 4. సాదృశ్యము.

ఉపమంత్రణము నం. ఎ. అ. న. 1. ఆమంత్రణము,
పిలుపు. 2. ఉపచ్ఛందనము, బుజ్జగించుట.

ఉపమంత్రీ నం. ఎఱ. (నో. జీ. నో.)—ఉపమంత్ర
ణము చేయువాఁడు - 1. పిలుచువాఁడు. 2.
బుజ్జగించువాఁడు ఎ. నో. పుం. చిన్నమంత్రీ.

ఉపమము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) సదృశము.

(ఇది సమానోత్తరపదముగానే యుండును.)

ఉపమరి ఎఱ. (ఉపమ + అరి) ఉపాయకాలి.

సీ. సమబుద్ధి గలవానిచరితంబు సమ్మతి యుప
మరి యగువానియునికి కాగు. నీతి. 45.

గీ. ఉభయభాషల నేర్పరు లుపమరులు న, మధ్య
లీకృతిరాజనిర్మాణమునకు. ప్రబోధ. 1. 24.

ఉపమర్దకుఁడు నం. ఎఱ. (అ. ర్దకా. అ.) 1. నలఁగఁ
జేయువాఁడు 2. హింసించువాఁడు. 3. అవ
మాన పఱుచువాఁడు.

ఉపమర్దము నం. ఎ. అ. పుం. 1. నిప్పీడనము.
ఒకపిడి. 2. హింసనము, బాధించుట. 3. అవ
మాన పఱుచుట.

వ. తస్య గేహం ప్రవిశ్య పరిజన స్వేద్యశ
ఉపమర్దః క్రియతే. మృచ్చ. 1.

4. (ధాన్యాదులు) దంపుట. 5. ఆలోడనము,
కలియఁబెట్టుట. 6. మోపినతప్పును భండించుట.

ఉపమాత నం. ఎఱ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) ఉపమించు
వాఁడు, పోల్చువాఁడు. ఎ. ఋ. శ్రీ. 1. దాది.
2. మాతృకుల్యురాలు (పినతల్లి, మొ.)
శ్లో. మాతృష్వసా మాతులానీ పితృవ్యస్త్రీ
పితృష్వసా, శ్వక్రూః పూర్వజపత్నీ చ
మాతృకుల్యాః ప్రకీర్తితాః.

ఉపమాదకము నం. ఎఱ. (అ. దీకా. అ.) హర్షము
కలిగించునది.

ఉపమాదనము నం. ఎ. అ. న. హర్షముకలిగించుట

ఉపమాదము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) ఉపమాద
కము, హర్షము కలిగించునది. ఎ. అ. పుం.
హర్షము.

ఉపమాద్రవ్యము నం. ఎ. అ. న. ఉపమానముగా
గ్రహింపఁ దగినవస్తువు (చంద్రాది).

ఉపమానము నం. ఎ. అ. న. 1. పోలిక, సాదృ
శ్యము. 2. దేనితోఁ బోల్చుఁ దగునో యది
(చంద్రాది-వ్యతి. ఉపమేయము.) 3. (తర్క)
ఒక ప్రమాణము (ఉపమితి ప్రమాకరణము.
ఇది సాదృశ్యజ్ఞానాత్మకముగా నుండును.)

ఉపమానోపమేయభావము నం. ఎ. అ. పుం. ఉప
మానోపమేయములకుఁ గలసంబంధము.

ఉపమిమే నం. న. శ్రీ. 1. పోల్చు.

ఉ. భావిపురాతనాద్యతనపార్థివలక్ష్మలుపాండ
వేయుల, క్షిప్రిభవంబుతోడ నుపమింప నమం
బులు గావు... భార. సభా. 2. 114.

2. పోలు.

గీ. మించుకొమ్మించు నుపమించుమెలఁతయగు
చు, నిలుచునవ్వనదేవతనృపతిమూచి. మమచ,
8. 98.

ద్వి. మునుకొని తూణిరమున వెలువడుచు,
దనరారునాయంవతండంబుఁ జూడు, కువ

సంబు లూడ్చిన క్రూర సర్పముల, నుప
మింప ననువులై యొడియు రాఘవుని.
రం. రా. యు. 284 పా. 9 వం.

8. పోల్పిచూచు.

ఉ. వీగలు దైవశక్తి బ్రథవించినవారగు తేమి
సందియం, వీరమణియకాంతి నువమింపంగ
వేల్పుల కాక యిట్టియా, కారవిశేషసంప
ద బ్రకాశిత తేజము వేర్మిఁ జూడ సా,
ధారణమర్చ్యలేయని ముదంబునఁ జౌరులు
దమ్ముఁ జూడఁగన్. భార. ఆది. 5.151.

ఉపమితము సం. విజ. (అ. అ. అ.) ఉపమింపఁబడి
నది.

ఉపమితి సం. వి. శ. శ్రీ - ఉపమ.

ఉపమేయము సం. విజ. (అ. అ. అ.) పోల్పఁదగి
నది, వర్ణనీయము (ముఖాది.)

ఉపమేయోపమ సం. వి. అ. శ్రీ. ఒక అర్థాలంకా
రము. (ఇందు మొదట ఉపమేయోపమానము
లుగాఁ జెప్పినవానినే రెండవమాటు ఉప
మానోపమేయములుగాఁ జెప్పట. ఉదా : ఓ
రాజా నీయందు ధర్మ మర్థమువలెను అర్థము
ధర్మమువలెను భాసిల్లు చున్నవి.)

ఉపయంత సం. విజ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) ఆజ్ఞాపించు
వాఁడు. వి. ఋ. శ్రీ. వరుఁడు, మగఁడు.

ఉపయంత్రము సం. వి. అ. న. (వై ద్య) శల్యము
ను దీయుటకు సాధన మైనయంత్ర భేదము.

ఉపయమనము సం. వి. అ. న. 1. వివాహము. 2.
సంయమనము, కట్టుపాటులో నుంచుట. 3.
బంధించుటకు సాధన మైనకుకాది.

ఉపయమము సం. వి. అ. శ్రీ. 1. వివాహము. 2.
ఆజ్ఞ ; కట్టుపాటు.

ఉపయాచకుఁడు సం. విజ. (అ. విశా. అ.) దగ్గ
ఱకు వచ్చి యాచించువాఁడు.

ఉపయాచనము సం. వి. అ. న. సమీపమునకు వచ్చి
అభీష్టములను ప్రార్థించుట, దగ్గఱకు వచ్చి
యాచించుట.

ఉపయాచితము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. దగ్గఱ
కు వచ్చి యాచింపఁబడినది (ధనాది) 2.
అభీష్ట సిద్ధికై దేవతల కీఁబడినది (పశ్వాది)
వి. అ. న. యాచన, ప్రార్థన.

ఉపయాతము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. దగ్గఱకు
వచ్చినది. 2. మరలి వచ్చినది. 3. వచ్చినది.
వి. అ. న. 1. రాక. 2. మరలి వచ్చుట. 3. దగ్గ
ఱకు వచ్చుట.

ఉపయానము సం. వి. అ. న. ఉపసర్పణము, దగ్గ
ఱకు వచ్చుట.

ఉపయామము సం. వి. అ. శ్రీ. వివాహము.

ఉపయాయి సం. విజ. (నొ. నీ. నొ.) దగ్గఱకు
వచ్చువాఁడు.

ఉపయుక్తము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. (బండి
మొదలగువానికి) కూర్చుండినది. 2 ఉపయోగ
పడినది. 3. న్యాయ్య మైనది; అర్హమైనది.
4. తినఁబడినది, భుక్తము. (వాచ)

ఉపయోగము సం. వి. అ. శ్రీ. 1. అనుకూల్యము
2. వాడుక; ఆచరిణము. 3. అనుభవించుట.
4. ప్రయోజనము, ఫలము.

ఉపయోగి సం. విజ. (నొ. నీ. నొ.) 1. ఉపయోగ
పడునది. 2. ఉపయోగపఱుచునది.

ఉపయోగింమే సం. అ. శ్రీ. ఉపయోగపడు.
ఉదా: కలము వ్రాయుట కుపయోగించును.

న. శ్రీ. ఉపయోగపఱుచు, అనుభవించు.

క. అపహృతసర్వస్వలమై, సపత్నుల నికార
మునఁ బ్రచండాటవిలో, విపులఫలకాకమూ
లము, లుపయోగించుచును నిష్ఠ మందెడు
మాతోన్. భార. ఆర. 1. 18.

సీ...ఈభిక్ష యొప్పు, గొను మని నాకుఁ జెప్పిన
ను నేవురు నుపయోగింపుఁ డంటి నాయుక్తి
దొల్లి, యన్యత మెన్నండుఁ గాదు... భార.
ఆది. 7. 209.

వ. నాకును బాంధవులకును హితంబు నేసినన్నుం
గురురాజ్యంబు నుపయోగింపు మనిన నట్ల
చేయుదు నని కర్ణుఁ డొడంబడి.... భార.
ఆది. 684.

ఉపయోజనము సం. వి. అ. న. 1. గుఱ్ఱము
మున్నగువానిని బండికి పూన్పుట; కాడికిఁ
గట్టుట. 2. ఉపయోగించుట.

ఉపరంజకము సం. విజ. (అ. విశా. అ.) ఉపరాగ
ము కలిగించునది.

ఉపరిజము నం. విజ. (అ. అ. అ.) మీద పుట్టినది.

ఉపరితనము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) మీదిది.
వయిది.

ఉపరిస్థము నం. విజ. (అ. అ. అ.) మీద నున్నది.

ఉపరితకము నం. వి. అ. పుం. ఒకానొకరితిబంధము.
(దీనికి 'విపరితకము' అనియువేరు)

ఉపరుద్ధము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. అడ్డగించబడినది. 2. చెఱబెట్టబడినది. 3. కప్పబడినది. 4. ముట్టడింపబడినది. 5. వీడపెట్టబడినది.

ఉపరూపకము నం. వి. అ. న. దృశ్యప్రబంధభేదము, (ఇది అష్టాదశవిధము:- 'నాటికాశ్రోతం గోష్ఠి సట్టకం నాట్యరాసకమ్. ప్రస్థానోల్లాప్య కావ్యానిప్రేక్షణం రాసం తథా, సులూపకం శ్రీగదితం శిల్పకల్పవిలాసికా. దుష్కర్తికా ప్రకరణీ హల్లి శోభాణికా' సా. ద.)

ఉపరోధకము నం. విజ. (అ. దిశా. అ.) 1. ప్రతిబంధకము, అడ్డగించునది. 2. ముట్టడించునది. 3. ఆవరించునది. 4. బంధించునది. వి. అ. న. వాసగృహము, పడుకట్టిల్లు.

ఉపరోధనము నం. వి. అ. న. - ఉపరోధము.

ఉపరోధము నం. వి. అ. పుం. 1. అడ్డగించు. 2. ముట్టడించుట. 3. ఆవరించుట. 4. కట్టుట.

ఉపరోధి నం. విజ. (నొ. నీ. నొ.) ఉపరోధము చేయునది.

ఉపరోధించు నం. న. శ్రీ. అడ్డగించు.

మ. ... ఈ,విపినం బుజ్జ్వలపుష్పవల్లవఫలావి
రూపినానాలతా,గపరీతం బన విందుఁ జా
డఁగ మదిం గౌతూహలం బయ్యె న, మృ
పరోధింపకు మింతపట్టు చన వీ యుక్తుడ
వెబ్బింగులన్. భార. ఆర. 7. 208.

ఉపర్యాసనము నం. వి. అ. న. ఎత్తుగాఁ గూర్చుండుట.

ఉపరి నం. వి. అ. స్త్రీ. 1. తిరుగటయొక్క పైతాయి. 2. పొత్రము. 3. శర్కర, గులకతాయి.

ఉపలంభకము నం. విజ. (అ. దిశా. అ.) 1. తెలుపునది, ఎఱిగించునది. 2. పొందించునది.

ఉపలంభనము నం. వి. అ. న. - ఉపలంభము.

ఉపలంభము నం. వి. అ. పుం. 1. పొందుట. 2. ప్రత్యక్షాదిజ్ఞానము, అనుభవము.

ఉపలంభ్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) పొందఁదగినది (ప్రకృతసనీయమగువిద్యాది).

ఉపలక్షకము నం. విజ. (అ. దిశా. అ.) 1. చూచునది, కనుఁగొనునది. 2. ఊహించునది. (ఉదా: పరిచిత్తోపలక్షకుఁడు.) 3. స్వాస్థ్యమును విడువక అన్యార్థమును లక్షణచేఁ దెలుపునట్టిది. (శబ్దము - చూ. ఉపలక్షణము. 4. అర్థము)

ఉపలక్షణము నం. వి. అ. న. 1. చూచుట, కనుఁగొనుట. 2. గుఱుతు, చిహ్నము. 3. సూచించుట. 4. వాచ్యార్థమునే కాక దానికంటె వేఱగు నర్థమునుగూడ లక్షణచేఁ దెలుపుట. (కాకుల నుండి పెరుగును గాపాడుము' అనుచో కాక శబ్దము కాకినే కాక దానికంటె వేఱై కాకివలె పెరుగును త్రాగివేయు కుక్కు మొదలగువానిని గూడఁ దెలుపుచున్నది. ఇట్లు తెలుపుట ఉపలక్షణ మనఁబడును.)

ఉపలక్షయితవ్యము నం. - ఉపలక్ష్యము.

ఉపలక్షించు నం. న. శ్రీ. చూచు, కనుఁగొను.

ప. ధర్మజ్ఞుఁడు విదురునిం దమ్ముల నుపలక్షించి
ధర్మార్థకామంబులయం దుత్తమమధ్యమా
ధమత్వనిరూపణంబు నేయుఁడు చూత మని
పల్కిన. భాగ. శాం. 8. 452.

ఉపలక్షితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. కనుఁగొనబడినది, చూడబడినది. 2. ఊహింపబడినది, ఉపలక్షణముచే తెలియబడినది. 3. సహితము, కూడుకొన్నది.

ఉపలక్ష్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. కనుఁగొనఁదగినది, చూడఁదగినది. 2. ఊహింపఁదగినది. 3. గుఱుతిడఁదగినది. 4. సూచింపఁదగినది. 5. ఉపలక్షణముచే గ్రహింపఁదగినది. వి. అ. పుం. ఆశ్రయము, అవలంబనము.

ఉపలధిప్రియము నం. వి. అ. పుం. (వారిధి + ప్రియః - ప్రియ మైనవాలము కలది.) చమరమృగము.

ఉపలబ్ధ నం. విజ. (బు. శ్రీ. బు.) 1. పొందునది. 2. తెలియునది.

ఉపలబ్ధము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ప్రాప్తము, పొందబడినది. 2. తెలిసికొనబడినది.

ఉపలబ్ధి నం. వి. త. శ్రీ. 1 పొందుట. 2. జ్ఞానము, తెలివి.

ఉపలభేది నం. వి. న్. శ్రీ. పాదాణభేది, కొండ పిండిచెట్టు.

ఉపలభ్యము నం. వి. త. (అ. త. త.) 1. పొందఁదగినది. (చూ. ఉపలంభ్యము.) 2. తెలియఁదగినది.

ఉపలము నం. వి. త. శ్రీ. 1. తాయి. 2. రత్నము. 3. మేఘము.

ఉపలాలనము నం. వి. త. న. బుజ్జగింపు.

ఉపలాలింఁచే నం. న. శ్రీ. బుజ్జగించు, లాలించు.

క. ఉపకారము కోరిక యే, నపరిమితప్రీతి తోడ ననుదినమును ని, స్నుపలాలించుచుఁ జెంచుట, విపరీతపుఁగొడుక వైతి వేయును నేలా. మార్క. 5. 302.

(ఉపలాలనీయము మొదలగునవి లాలనీయము మొదలగువానివలె గ్రహించునది.)

ఉపలాలితము నం. వి. త. (అ. త. త.) బుజ్జగింపఁ బడినది.

ఉపలింగము నం. వి. త. న. అరిష్టసూచక మగు భూకంపము, మొ.

ఉపలిప్తము నం. వి. త. (అ. త. త.) 1. అలుకఁబడినది. 2. పూయఁబడినది.

(ఉపలేపనీయము మొదలగునవి లేపనీయము మొదలగువానివలె గ్రహించునది.)

ఉపలిప్స నం. వి. త. శ్రీ. పొందుటకు నిచ్చ.

ఉపలిప్సపు నం. వి. త. (ఉ.) పొంద నిచ్చగించు వాఁడు.

ఉపలేపనము నం. వి. త. న. — ఉపలేపము.

ఉపలేపము నం. వి. త. శ్రీ. 1. (గోమయాదులచే) అలుకుట. 2. (సున్నము మొదలగునవి) పూయుట. 3. (తైలాదికము) రాచుట. 4. అలుకుటకు పూయుటకు రాచుటకు నుపయోగించు ద్రవ్యము.

ఉపలేపి నం. వి. త. (న్. నీ. న్.) ఉపలేపముచేయునది.

ఉపవక్త నం. వి. త. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) 1. వక్తకు సాహాయ్యము చేయువక్త. 2. ఒకానొకఋత్విక్కు, బ్రహ్మ.

ఉపవటము నం. వి. త. శ్రీ. ప్రియాలము (వృ.వి.)

ఉపవడమగు త. శ్రీ. (✓ఉపవడము. త. ఉపవడ-మేల్కొల్పుపాట.) మేలుకొను.

(నిద్రించియున్న) క. ...నృపుఁ డుపవడమై, జవ్వాడు లలిక యో యన, నవ్వెలఁది వడం కఁజూచి యతఁ డిట్ల నియెన్. శుక. 1. 224.

ఉపవడము — ఉప్పవడము. వి. మేల్కొనుట, అవబోధము.

సీ. ... మేలుకొంట యనఁగ మేలుకంట యనఁగ. గీ. మేలుకాంచుట యనఁగను మెలఁకువయన, నుపవడ మనంగ నవబోధ మొప్పు ...అం. భా. 1. 142,

జ: ఉపవడమగు.

ఉపవనము నం. వి. త. న. ఆరామము, పెంచిన తోట. అవ్య. త. న. వనముదగ్గఱ.

ఉపవర్ణనము నం. వి. త. న. వర్ణించుట.

ఉపవర్ణము నం. వి. త. శ్రీ. — ఉపవర్ణనము.

ఉపవర్తనము నం. వి. త. న. 1. వ్యాయామస్థానము, సాదనచోటు. 2. ప్రదేశము. 3. మండలము (జిల్లా.) 4. దేశము.

ఉపవర్షఁడు నం. వి. త. శ్రీ. ఒకానొకఋషి, పాణినియొక్క గురువు.

ఉపవర్ణిత నం. వి. త. శ్రీ. అమృతస్రవ యనులత.

ఉపవనభము నం. వి. త. శ్రీ. 1. గ్రామము. 2. యాగమునకు పూర్వదివసము.

ఉపవసింఁచే నం. త. శ్రీ. భుజింపకుండు, వస్తుండు.

అ. నియతి నుపవసించి నిధులకు నధిపతి, యైవధనదుముంద అధికభక్తి, బూజచేసి నిధులఁ బూజించి లక్ష్మికి, కొలుపు మిగుల నగ్రపూజసేసి. మార్క. 8. 147.

ఉపవస్త నం. వి. త. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) ఉపవసించు వాఁడు.

ఉపవస్తము నం. వి. త. న. ఉపవాసము.

ఉపవాసకుఁడు నం. వి. త. (అ. నీతా. త.) ఉపవసించువాఁడు.

ఉపవాసము నం. వి. త. శ్రీ. వస్తు, భోజనములేమి.

ఉపవాసి నం. వి. త. (న్. నీ. న్.)—ఉపవాసకుఁడు.

ఉపవాహనము నం. వి. అ. న. 1. కొనిపోవుట.

2. దగ్గఱకుఁ గొనిపోవుట.

ఉపవాహ్యము నం. వి. (అ. అ. అ.) రాజాదు
లెక్కఁ దగినది (గజాశ్వాది). వి. అ. శం.

రాజాదు లెక్కఁడివనుఁగు.

ఉపవిభక్తి నం. వి. శ. శ్రీ.—ఔపవిభక్తికము.

ఉపవికత్ నం. శత్ర. కూర్చుంచున్న.

ఉపవిష నం. వి. అ. శ్రీ. అతివస (వృ. వి.).

ఉపవిషము నం. వి. అ. న. కృత్రిమవిషము. శం.
జిల్లేదుపాలు, మొ.

శ్లో. అర్కిః సుహీః సతైః కలిహః
రికా, దుత్తారః కరివీరశ్చ పఞ్చ చోపవిషాః
స్మృతాః.

ఉపవిష్టుఁడు నం. వి. (అ. అ. అ.) కూర్చున్న
వాఁడు.

ఉపవీతము నం. వి. అ. న. ఎడమబుజముమీఁదినుండి
కుడిచేతిక్రిందుగా వ్రేలాడునట్లు ధరింపఁబడు
జందెము.

2. మల్లవిద్యయందలి క్రియాభేదము.

వ. ...పై సర భృంగిపటలము ఝంపు తెక్కు
కరలాఘవంబులాది యాహోడకోపవీతంబుల
రీకులనేర్చి....హంస. 1. 208. ప్రబంధ. 78.
(దీనికి యర్థమున తెనుఁగు భాషయందే ప్ర
యోగము కన్పడుచున్నది.)

ఉపవీతి నం. వి. (న. నీ. న.) ఉపవీతము గల
వాఁడు.

ఉపవృత్తి నం. వి. శ. శ్రీ. దగ్గఱకుఁ బోవుట, కది
యుట.

ఉపవేదము నం. వి. అ. శం. వేదసదృశ మగు
ఆయుర్వేదాదికము (ఋగ్వేదమునకు ఆయు
ర్వేదమును, యజుర్వేదమునకు ధనుర్వేదము
ను, సామవేదమునకు గాంధర్వవేదమును, అధ
ర్వవేదమునకు స్థావర్య-శస్త్ర-వేదమును ఉప
వేదములు.)

ఉపవేశనము నం. వి. అ. న. — ఉపవేశము.

ఉపవేశనీయము నం. వి. (అ. అ. అ.) కూర్చుండఁ
తెట్టఁ దగినది.

ఉపవేశము నం. వి. అ. శం. కూర్చుండుట,

ఉపవేశి నం. వి. (న. నీ. న.) కూర్చున్నవాఁడు.

ఉపవేశ్యము నం. — ఉపవేశనీయము.

ఉపవేష్ట నం. వి. (ఋ. వీ). ఋ.) కూర్చుండు
వాఁడు.

ఉపవేష్టవ్యము నం. — ఉపవేశనీయము.

ఉపవ్యాఖ్యానము నం. వి. అ. న. వ్యాఖ్యానము
చాలనిపట్టులకు వ్రాయువ్యాఖ్యానము.

ఉపవ్యాఘ్రము నం. వి. అ. శం. నివంగి.

ఉపశమకము నం. వి. (అ. మి. అ.) ఉపశమము
కలిగించునది.

ఉపశమనము నం. వి. అ. న. — ఉపశమము.

ఉపశమము నం. వి. అ. శం. 1. (రోగాదులు)
మానుట, నిమగ్నించుట. 2. తగ్గుట, ఊణమగుట.
3. ఓర్పు.

ఉపశమించు—ఉపశమిల్లు. నం. అ. శ్రీ. 1. శాంతించు.

వ. అని మఱియు నత్యంతాపరాధు లైన యీ
దుష్టాంగములకు నే మపశమించు మదీయ
ధర్మంబు నిడిచి నీవంపును నే నొనరించ
ననిన...మార్క. 8. 258.

2. తగ్గు, ఊడించు; అడఁగు.

(వ్యవ) అమందుచేత కుటుపుతాధ ఉపశమించి
నది.

న. శ్రీ. ఉపశమిల్లుఁజేయు, అడఁచు.

గీ. ఇంతకాలంబు నాతోడ వెరవులేక, కూడి
యుండితి వటుగానఁ గోపమెల్ల, మపశమిం
చితి నీ వింక నుండవలదు, పొమ్ము పోకుండి
తేని యిప్పుడె. శపింతు. వి. పు. 2. 244.

ఉపశమితము నం. వి. (అ. అ. అ.) శాంతి నొం
దింపఁబడినది, ఉపశమింపఁజేయఁబడినది.

ఉపశమిల్లు - ఉపశమించు నం. అ. శ్రీ.

(అడఁగు, నశించు.)

వ. శారీరదుఃఖంబు లాకుక్రియాదిప్రతియోగం
బుల మపశమిల్లు. మఱి స్నేహంబు లైన
మానస దుఃఖంబులు జలంబుల నగ్ని
యుపశమిల్లునట్లు విమలజ్ఞానంబునం జేసి
యుపశమంబునం బొందు...భార. ఆర.
1. 22.

ఉపశయము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ప్రక్కఁ బరుండునది. వి. అ. పుం. 1. దగ్గఁ బరుండుట. 2. (వైద్య.) అన్నోషధాదులచేత వ్యాధిని కనిపట్టుట (ఇది నిదానాంగములలో నొకటి.). 3. పథ్యాదులచేత రోగమునకు ఉపశయము కలిగించుట. 4. వలయొడ్డి యాచెంత దాఁగి యుండుటకై త్రవ్విన గొయ్యి. అవ్య. అ. న. హస్తసమీపమున.

ఉపశల్యము నం. వి. అ. న. 1. గ్రామాంతము, ఊరిపాలిమేగ. 2. ప్రాంతభాగము, శ్లో. కైలోపశల్యనిపతద్రథనేమిధారాః. శిశు, 5. 8.

ఉపశాంతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఉపశయము నొందినది.

ఉపశాంతి నం. వి. ఇ. స్త్రీ. - ఉపశయము.

ఉపశాఖ నం. వి. అ. స్త్రీ. శాఖనుండి పుట్టినశాఖ.

ఉపశాయము నం. వి. అ. పుం. శావలివారు వంతుల ప్రకారము పరుండుట.

ఉపశాయి నం. విజ. (నొ. నీ. నొ.) 1. దగ్గఁ బరుండువాఁడు. 2. పరుండువాఁడు. 3. (వైద్య) నిద్రను గలిగించునది (ముందు, మొ.)

ఉపశాస్త్రము నం. వి. అ. న. ఒకశాస్త్రమున కంగమయినశాస్త్రము, అప్రధానశాస్త్రము.

ఉపశింఘనము నం. వి. అ. న. 1. మూర్ఛానుట, ఆఘ్రూణించుట. 2. ఆఘ్రూపణము, మూర్ఛానశేయుట.

ఉపశిక్ష నం. వి. అ. స్త్రీ. 1. బాగుగా విద్య నేర్పుట. 2. బాగుగా విద్య నేర్చుకొనుట.

ఉపశిక్షణము నం. వి. అ. న. 1. విద్య నేర్చుకొనుట. 2. విద్య నేర్పుట.

ఉపశిష్యుఁడు నం. వి. అ. పుం. శిష్యునకు శిష్యుఁడు, ప్రశిష్యుఁడు.

ఉపశోభ నం. వి. అ. స్త్రీ. 1. ప్రకాశము, శోభ. 2. అలంకరణము. శిశు. 18. 38.

ఉపశోభనము నం. వి. అ. న. 1. ప్రకాశించుట. 3. శోభింపఁజేయుట.

ఉపశోభితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ప్రకాశించినది. 2. ప్రకాశింపఁజేయఁబడినది.

ఉపశోషణము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఎండునది. 2. ఎండించునది. వి. అ. న. 1. ఎండుట. 2. ఎండించుట.

ఉపశ్రుతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. వినఁబడినది. 2. అంగీకరింపఁబడినది.

ఉపశ్రుతి నం. వి. అ. స్త్రీ. వినికి, వినుట. 2. ఒకదేవతను శుభాశుభములనుగూర్చి ప్రశ్న నేయఁగా తద్దేవతావేశము గల బాలాదులద్వారమునఁ జెప్పఁబడు నుత్తరవాక్యము; ప్రసంగనమయమున దైవికముగా వినఁబడుశుభాశుభమాచకమగు వాక్యము.

గీ....నృప యుపశ్రుతి వింటివే...వసు. 2. 59. 8. అంగీకారము. అవ్య. ఇ. న. చెవిదగ్గఱ.

ఉపశ్రోత నం. విజ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) వినువాఁడు.

ఉపశ్లిష్టము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఆలింగనము చేసికొనినది. 2. కలసి యున్నది. 3. కాఁగి లింపఁ బడినది.

ఉపశ్లేషణము నం. వి. అ. న. - ఉపశ్లేషము.

ఉపశ్లేషము నం. వి. అ. పుం. 1. (గృహఘటము లకుం బోలె) ఆధారాధేయములకుఁగల ఏకదేశ సంబంధము 2. కాఁగిలి.

ఉపశ్లోకించు నం. న. శ్రీ. కీర్తించు, స్తుతించు.

క. ...ఆ, భూకాంతునిగుణము లుప, శ్లోకించుచు నృపుఁడు మగిడి లోనికిఁ జనియెన్. ద్వా. 11. 108. వరాహ. 8. 98.

ఉపసంక్రమణము నం. వి. అ. న. ఉన్నయాధారమును విడిచి సమీపమున నుండుమఱియొక యాధారమునుజేరుట.

ఉపసంఖ్యానము నం. వి. అ. న. 1. (వ్యాక.) మాత్రములోఁ జెప్పినదానికంటె అదనముగాఁ జెప్పుట. 2. లెక్కించుట.

ఉపసంగ్రహణము నం. వి. అ. న. - ఉపసంగ్రహము.

ఉపసంగ్రహము నం. వి. అ. పుం. 1. పట్టుకొనుట. (ఉదా: పాదోపసంగ్రహము - నమస్కరించుటకై పాదములను బట్టుకొనుట.) 3. ఉపకరణము, సాధనము, పరికరము. 3. లెస్సగా సంగ్రహించుట, చక్కఁగాఁ గూర్చుట. 4. నీతికా

రము. (ఉదా: దారోపసంగ్రహము.) 5. సంతోషపెట్టుట.

వ. చంద్రగుప్తశరీరమఖిద్రోగ్ధ మస్మత్ప్రయుక్తానాం శీఘ్రతనదాయినాముపసంగ్రహోర్థం పరకృత్యోపజాపార్థంచ మహతా కోశసంచయేన స్థాపితశ్శకటదాసః, ముద్రా. 2.

ఉపసంగ్రహము నం. వి. (అ. అ. అ.) నమస్కారముకై పాదములు పట్టుకొనఁ దగిన వాఁడు.

ఉపసంధానము నం. వి. అ. న. కూర్చుట, చేర్చుట.

ఉపసంపత్తి నం. వి. శ. స్త్రీ. 1. సమీపించుట. 2. ప్రాప్తి.

ఉపసంపన్నము నం. వి. (అ. అ. అ.) 1. పొందఁ బడినది. 2. సమీపమున నున్నది. 3. సహితము, కూడుకొన్నది. 4. సమృద్ధము, చాలినది. 5. సిద్ధమైనది. 6. మృతము, చచ్చినది. 7. యజ్ఞమునందు విశసనముచేయఁ బడినది (పశువు, మొ.) 8. పాకముచేత సంస్కరింపఁ బడినది (వ్యంజనాది.)

ఉపసంఖాష నం. వి. అ. స్త్రీ. 1. సంఖాషణము, మాటాడుట. 2. బలిమాలుట.

ఉపసంయమనము నం. వి. అ. న. చక్కఁగా బంధించుట.

ఉపసంయమము నం. వి. అ. శుం. 1. చక్కఁగా నియమించుట. 2. బంధనము. 3. ఉపసంహారము.

ఉపసంవాదము నం. వి. అ. శుం. ఒడంబడిక.

ఉపసంవ్యాసము నం. వి. అ. న. పరిధానము, దోవతి.

ఉపసంహరణము నం. వి. అ. న.—ఉపసంహారము.

ఉపసంహరించు నం. న. శ్రీ. 1. సంహరించు, నశింపఁజేయు.

సీ. వితత తమోగుణావృత్తి రుద్రుడై పుట్టి జగములన్నియు నుపసంహరించు. మార్క. 4. 16. భార. కాం. 4. 208.

2. ముగియఁజేయు (చూ. ఉపసంహారము.) 3. మరలించు, నివారించు.

వ. ఇట్లస్త్రద్వయంబు నుపసంహరించి ధనంబు యుండు ద్రోణనందనుఁ గూడ నరిగి పట్టుకొని...భాగ. 1. 158.

4 అణచు.

వ. స్వామీ కోపం బుపసంహరింపుము. భార. కాం. 5. 441.

ఉపసంహారము నం. వి. అ. శుం. 1. మరలించుట.

2. ముడుచుట, సంకుచితముచేయుట. 3.

సమాప్తి, ముగియిక (వ్యతి. ఉపక్రమము.)

4. సంగ్రహము, సంక్షేపము. 5. నాశనము.

6. (శర్క) ఖండనము.

ఉపసంహరి నం. వి. (న. జీ. న.) ఉపసంహరించుచేయువాఁడు.

ఉపసంహితము నం. వి. (అ. అ. అ.) సహితము, కూడుకొన్నది.

శ్లో. శ్రుతవృత్తోపసంహితః...భార. (అ.ని.)

ఉపసంహృతి నం. వి. శ. స్త్రీ — ఉపసంహారము,

ఉపసత్త నం. వి. (ఋ. త్రీ. ఋ.) 1. ఆసన్నుఁడు,

దగ్గఱ నుండువాఁడు. 2. అనుసరించువాఁడు.

3. నేవకుఁడు.

ఉపసత్తి నం. వి. శ. స్త్రీ. 1. సంబంధము; సమీప సంబంధము. 2. అనుసరించుట. 3. నేవ.

ఉపసదనము నం. వి. అ. న. 1. సమీపించుట. 2. గురుపాదములకడఁ గూర్చుండుట; శిష్యుఁడగుట. 3. నేవ, కొలువు. 4. పొందుట. అవ్య. అ. న. గృహసమీపమున.

ఉపసదము నం. వి. (అ. అ. అ.) 1. దగ్గఱ నుండునది. 2. కొలుచునది, నేవించునది. వి. అ. శుం. 1. సమీపించుట. 2. నేవించుట.

ఉపసన్నము నం. వి. (అ. అ. అ.) 1. దగ్గఱ నున్నది. 2. నేవకై సన్నిధి నున్నది. 3. నేవింపఁబడినది. 4. పొందఁబడినది.

ఉపసమాధానము నం. వి. అ. న. ప్రోగుచేయుట, రాశీకరణము.

ఉపసరణము నం. వి. అ. న. సమీపించుట.

ఉపసరము నం. వి. (అ. అ. అ.) సమీపించునది. వి. అ. శుం. 1. ఎదపదమున నున్నస్త్రీ పశువు నకు పురుషపశువులు చేరుట. 2. పశువులప్రథమ గర్భగ్రహణము. 3. నిరంతరగమనము. (శ్లో. వినాముపసరం దృష్ట్యా. శట్ట. 9. 60.)

ఉపసర్గము నం. వి. ఆ. పుం. 1. రోగవికారము.
2. అపద. 3. ఉత్పాతము. 4. సంస్కృతభాష
పులకు మొదట జేర్చబడు 'ప్ర, పరా' మొ.
(ఇవి 'ప్ర, పరా, అప, సమ్, అను, అవ, నిన్,
నిర్, గున్, దర్, వి, ఆజ్, ని, అధి, అపి, అతి,
సు, ఉద్, అభి, ప్రతి, పరి, ఉప' అని 22. వీనిఁ
జేర్చుటవలన భాషపుల యర్థము తఱచుగ
మాటును.)

ఉపసర్గనము నం. విజ. అ. న. అప్రధానము (అమ
ంము) వి. ఆ. న. 1. ఉపద్రవము. 2. త్యాగము.

ఉపసర్పణము నం. వి. ఆ. న. - ఉపసర్పము.

ఉపసర్పము నం. వి. ఆ. పుం. సమీపించుట.

ఉపసర్పి నం. విజ. (న్. జే. న్.) ఉపసర్పముచే
యువాడు.

ఉపసర్పించే నం. న. క్రీ. సమీపించు. (ఆశ్రయించు-క. ర.)

ఉపసర్య నం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఎదవదనున మన్వస్త్రీ
పశువు.

ఉపసాంత్యన నం. వి. ఆ. స్త్రీ. - ఉపసాంత్యనము.

ఉపసాంత్యనము నం. వి. ఆ. న. ఓదాచుట.

ఉపసుందుడు నం. వి. ఆ. పుం. సుందునితమ్ముడు
ను నికుంభునికొడుకును అగు నొక రాక్షసుడు.

ఉపసూర్యకము నం. వి. ఆ. న. (సూర్యచంద్రుల)
పరివేషము, గుడి.

ఉపస్పృష్టము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. (వ్యాక)
ప్రాధ్యుపసర్గియుక్తము (భాషపు). 2. కూడి
నది. 3. విడువబడినది. 4. గ్రస్తము, ఉపరాగ
యుక్తము 5. కాముకము.

వ. రాజానః...ఉపస్పృష్టా ఇవకుప్రదాధిష్ఠితభవ
నాః. కాదం. 178 పా. (వాచ.)

6. ఉపద్రవయుక్తము. వి. ఆ. న. మైథునము.

ఉపసేకము నం. వి. ఆ. పుం. తడుపుట.

ఉపసేక్త నం. విజ. (ఋ. క్రీ. ఋ.) జలాదులచే
తడుపువాడు.

ఉపసేచనము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) తడుపునది.
(అ. ఆ. అ.) తడుపుటకు సాధన మైనది. వి.
ఆ. న. తడుపుట.

(ఉపసేచకుడు మొదలగునవి సేచకుడు మొ
దలగువానివలె గ్రహించునది.)

ఉపసేవ నం. వి. ఆ. స్త్రీ. - ఉపసేవనము.

ఉపసేవకుడు నం. విజ. (అ. వికా. అ.) 1. సేవిం
చువాడు. 2. అనుభవించువాడు.

ఉపసేవనము నం. వి. ఆ. న. 1. సేవించుట, 2.
అనుభవించుట.

ఉపసేవి నం. విజ. (న్. నీ. న్.) - ఉపసేవకుడు.

ఉపస్కరణము నం. వి. ఆ. న. 1. ఉపస్కరము.
2. మతొకదానికి గుణము కలిగించుట. 3.
అలంకరించుట 4. రుచి కలిగించుట.

ఉపస్కరము నం. వి. ఆ. పుం. 1. గుణాధాయక
ద్రవ్యము, మతొకదానికి గుణము కలిగించు
ద్రవ్యము. 2. మతొక దాని నలంకరించు
వస్తువు (కటకకుండలాది). 3. మతొకదానికి
రుచి కలిగించు ద్రవ్యము, సంఖారము. 4.
(కుండ చీపురుమొదలగు) గృహోపకరణము.
5. వాక్యమందలి యధ్యాహారము. 6. నికా
రము, వికృతి, 7. సముదాయము. 8. హింస.

ఉపస్కారము నం. వి. ఆ. పుం. - ఉపస్కరణము.

ఉపస్కిర్ణము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) హింసించ
బడినది.

ఉపస్కిర్ణి నం. వి. ఆ. స్త్రీ. హింస.

ఉపస్కృతము నం. విజ. (అ. ఆ. అ.) 1. నవీన
గుణము కలుగునట్లు చేయబడినది. 2. అలంక
రింపబడినది. 3. రుచి కలుగునట్లు చేయబడి
నది. 4. వికారము కలదిగాఁ జేయబడినది.
5. కూర్చబడినది. 6. అధ్యాపాతము, తెచ్చి
పెట్టకొన్నది (పదాది.)

ఉపస్కృతి నం. వి. ఆ. స్త్రీ. - ఉపస్కరణము.

ఉపస్తం(ష్ఠం)భకము నం. విజ. (అ. వికా. అ.) 1.
ఆధారముగా నుండునది, ఊతయైనది. 2.
తోడ్పడునది.

ఉపస్తం(ష్ఠం)భనము నం. వి. ఆ. న. - ఉపస్తంభము.

ఉపస్తం(ష్ఠం)భము నం. వి. ఆ. పుం. 1. అవలంబ
నము, ఊత. 2. స్థితి, ఉనికి. 3. తోడ్పాడు.

ఉపస్తరణము నం. వి. ఆ. న. 1. అస్తరణము,
పఱచుట. 2. అన్నాదులు పెట్టుటకు అడుగున
ఆధారముగా వేసిన ఒకపాత్ర, మొ.

ఉప స్తరించు నం. వ. శ్రీ. అభిఘరించు, (నేయి, మొ) కొంచెముగా వేయు.

గీ. పాత్రసంకుడ్డి కాజ్యం బుప స్తరించి యూర కుండిరి...భీమ, 2. 185.

ఉపస్తుతి నం. ఎ. శ. శ్రీ. స్తుతి.

ఉపశ్రీ నం. ఎ. ఈ. శ్రీ ఉంచుకొన్నశ్రీ.

ఉపస్థపత్తము నం. ఎ. అ. శం. అశ్వస్థివృక్షము, రావిచెట్టు.

ఉపస్థము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) దగ్గఱ నున్నది, రాపైనది. ఎ. అ. శం. 1. ఒడి. 2. మధ్యము, నడిమిచోటు. శం. న. 1. (స్త్రీపురుషుల) సహస్యావయవము. 2. గుదము. 3. స్థితి.

ఉపస్థాతి నం. ఎఱ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) 1. నేవించు వాడు. 2. నమ్ముడు. 3. పరిచాగకుడు. 4. చెప్పినకాలమునకు సరిగా వచ్చువాడు.

ఉపస్థాతవ్యుడు నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. ఉపాసంపదగినవాడు (సూర్యాది). 2. నేవింపదగినవాడు (రాజాది).

ఉపస్థానము నం. ఎ. అ. న. 1. దగ్గఱుట, దగ్గరేరుట. 2. (దేవతాదులను) ఉపాసించుట. 3. నేవ. 4. అనుసంధానము, స్మరణము. 5. వాసస్థానము. 6. ఉపాసనగృహము, దేవపూజాగృహము. 7. పొందుట.

ఉపస్థానీయుడు నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. ఉపాసకుడు. 2. నేవించువాడు. 3. ఉపాసంపదగినవాడు (దేవతాది) 4. నేవింపదగినవాడు (రాజాది) 5. దగ్గఱనుండదగినవాడు (పాపకాది).

ఉపస్థాపకుడు నం. ఎఱ. (అ. విశా. అ.) 1. దగ్గఱకు దెచ్చువాడు; దగ్గఱ నుంచువాడు. 2. తలపించువాడు, స్మరింపజేయువాడు.

ఉపస్థాపనము నం. ఎ. అ. న. 1. దగ్గఱ నుంచుట. 2. సిద్ధముచేయుట, 3. తలపించుట, స్మరింపజేయుట.

ఉపస్థాపనీయము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. దగ్గఱ నుంచదగినది. 2. తలపించదగినది. 3. సిద్ధము చేయదగినది.

ఉపస్థాయకుడు నం. ఎఱ. (అ. యశా. అ.) - ఉపస్థాయి.

ఉపస్థాయి నం. ఎఱ. (న. నీ. న.) 1. దగ్గఱనిలుచు వాడు. 2. ఉపాసించువాడు. 3. నేవించు వాడు.

ఉపస్థితము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. దగ్గఱనున్నది. 2. దగ్గరకు వచ్చినది. 3. పొందబడినది. 4. జ్ఞప్తికి వచ్చినది. 5. నేవింపబడినది. 6. ఉపాసంపదగినది (దేవతాది) 7. సంభవించినది, జరిగినది. ఎ. అ. న. 1. సమీపించుట. 2. నేవ. 3. శోచుట, తలపునకువచ్చుట.

ఉపస్థితి నం. ఎ. శ. శ్రీ. 1. సమీపించుట. 2. దగ్గఱ నుండుట. 3. పొందుట. 4. జ్ఞప్తి. 5. నేవ. 6. (దేవతాదుల) ఉపాసన.

ఉపస్పర్శనము నం. ఎ. అ. న. ఉపస్పర్శము, ఉపస్పర్శము నం. ఎ. అ. శం. 1. స్పర్శము, తాకుట. 2. ఆచమనము. 3. స్నానము.

ఉపస్పర్శి నం. ఎఱ. (న. నీ. న.) 1. స్పృశించు వాడు, తాకువాడు. 2. ఆచమించువాడు. 3. స్నానము చేయువాడు.

ఉపస్తృతి నం. ఎ. శ. శ్రీ. జాకాలిమున్నగు ఋషులచే రచించబడిన ధర్మశాస్త్ర విశేషము.

ఉపస్రవణము నం. ఎ. అ. న. 1. శ్రవణము, కాలుట. 2. శ్రవణవివృత్తి, రికాది ప్రావము అగుట.

ఉపస్వేదము నం. ఎ. అ. శం. అగ్ని మొదలగువాని రాపున నుండుటవలన గలిగినయూష్మము, ఉక్క; చెమట.

ఉపహంత నం. ఎఱ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) 1. అడ్డు పెట్టువాడు. 3. చంపువాడు.

ఉపహతము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. కొట్టబడినది. 2. విడుగు మొదలగునుకృతములచే ఉపద్రవము నొందినది. 3. నాశము నేయబడినది. 4. దూషితమైనది, చెడినది. 5. నిందింపబడినది.

ఉపహతి నం. ఎ. శ. శ్రీ. 1. దెబ్బ. 2. ఉపద్రవము. 3. నాశము. 4. అడ్డగించ.

ఉపహరణము నం. ఎ. అ. న. దగ్గఱకు దెచ్చుట. 2. పట్టుకొనుట. 3. కానుకలు ఇచ్చుట. 4. బలియిచ్చుట. 5. వడ్డించుట.

ఉపహవము నం. ఎ. అ. శం. పిలుచుట, ఆహ్వానము.

ఉపహాసింమే సం. అ. ౧౩. నవ్య.

స. నీ వెంతవాడ వఖలభువనభవనాధీశ్వరుండ
యినవనిమేశ్వరు దూషింప ననుచున్న గిరిజ
పలుకులు వినికృతకమువికుమారుం డుపహా
సించుచు. కు. సం. ౪. ౪౪౩.

సం. ౧౩. పరిహాసించు,

ఉపహాసితము సం. విజ. (అ. అ. అ.) పరిహాసిం
పఁబడినది. ఎగతాళిచేయఁబడినది. వి. అ. న.
ఎగతాళితోఁ గూడిననవ్య.

ఉపహాసిత సం. వి. అ. శ్రీ. అడపము, తాంబూల
ద్రవ్యము లుంచెడిసంచి.

ఉపహారము సం. వి. అ. శ్రం. 1. కానుకగాని
చ్చుద్రవ్యము (దేవతలకును రాజులకును
ఇచ్చుబలి, ధనము, మొ.) 2. సత్కారము,
పూజ.

ఉపహారి సం. విజ. (నొ. నీ. నొ.) 1. ఉపహార
మిచ్చువాఁడు. 2. తెచ్చువాఁడు,
శ్లో. అహో పరిభవోపహారిణో వినిపాతాః.
మాళవి. 5. 145 పా.

ఉపహాసకుఁడు సం. విజ. (అ. నికా. అ.) 1. పరి
హాసింపువాఁడు. 2. హాస్యము చెప్పువాఁడు.

ఉపహాసము సం. వి. అ. శ్రం. నిందాసూచక మగు
హాస్యము; పరియాచకము.

ఉపహాస్యము సం. విజ. (అ. అ. అ.) నవ్వఁదగినది,
పరిహాసింపఁ దగినది.

ఉపహాతము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఉంపఁబ
డినది. 2. కూడుకొన్నది.

ఉపహాతము సం. విజ. (అ. అ. అ.) పిలువఁబడినది

ఉపహాతి సం. వి. శ. శ్రీ. పిలుపు, ఆహ్వానము.

ఉపహృతము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఇయ్యఁ
బడినది; కానుక యిడఁబడినది. 2. యజ్ఞపశు
వుగా నీయఁబడినది. 3. వడ్డింపఁబడినది.

ఉపహ్వారము సం. వి. అ. న. ఏకాంతము, నిర్జన
ప్రదేశము. 2. సమీపము.

ఉపహ్వనము సం. వి. అ. న. 1. పిలుపు, ఆహ్వా
నము. 2. మంత్రము నుచ్చరించి (దేవతాదు
లను) పిలుచుట.

ఉపాంగము సం. వి. అ. న. 1. సుతి వేసెడితిత్తి.

2. అంగమునకు అంగముగా నుపయోగించు
నంతర్భాగము.

శ్లో. ... సాంగోపాంగైరిహోదితాః. అమ
రము. 2. 1.

3. (వేదాంగసదృశమైన) మీమాంసాది. (అవి-
మీమాంస, న్యాయశాస్త్రము, పురాణము,
ధర్మశాస్త్రము అని నాలుగు.) తిలకము,
బొట్టు. (వాచ.)

ఉపాంజనము సం. వి. అ. న. అలుకుట; సున్నము
మొదలగువానిని పూయుట.

ఉపాంతము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. అంతమున
కు సమీపమం దున్నది. 2. సమీపమం దున్నది.
వి. అ. శ్రం. 1. ప్రాంతము, సమీపము. 2.
కొన. (ఉదా: నయనోపాంతము.)

ఉపాంతికము సం. విజ. (అ. అ. అ.) అత్యంతస
మీపమున నున్నది. వి. అ. న. అతిసమీపము.

ఉపాంతిమము సం. విజ. (అ. అ. అ.) కడపటి
దానికిఁ బూర్వపుది.

ఉపాంత్యము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. కడపటి
దానికి మునుపటిది. 2. ప్రాంతమందున్నది.

ఉపాంకుక్రిడితుఁడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) రాజు
నకు రహస్యక్రిడిలయందుసంగడికాఁడు.

ఉపాంకువు సం. అవ్య. ఏకాంతము, విజనప్రదేశ
ము.

క. శీలముఁ బట్టియు గంజా, హాల లుపాంకున
భుజించునధముల బైటం, జాలఁడు వై వన్
విప్ర, స్థానిత్యము బైట వేసి కనుగిలుపు
సభన్. ఆము. 4. 47. (ఉపాంకునన్ :-
రహస్యముగా అనిభావము.) వి. శ. శ్రం.
వైకి వినఁబడకుండఁగాజవించు జపము.
(జపము 'మానసికము, ఉపాంకువు,
వాచికము' అని ఉత్తమమధ్యమాధమ భేద
ములచేత త్రివిధము.)

ఉపాకరణము సం. వి. అ. న. 1. - ఉపాకర్మము.

2. యజ్ఞపశువును విధ్యుక్తముగాఁ జంపుట.

ఉపాకర్మము సం. వి. నొ. న. సంస్కార పూర్వక
మగునధ్యయనారంభము, ఉపాకరణము.

ఉపాకృతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఉపద్రుతము, ఉపద్రవమునొందినది. వి. అ. శుం. 1. యజ్ఞమందు చంపుటకై సంస్కారము చేయబడిన పశువు. 2. ఉపద్రవము. న. 1. యజ్ఞపశు సంస్కారము. 2. ఉపాకర్మము.

ఉపాకర్మము నం. విజ. (న్. నీ. న్.) ఉపాకర్మము చేసికొన్నవాడు. వి. ఇ. శ్రీ. ఉపాకర్మము.

ఉపాఖ్య నం. వి. అ. శ్రీ. 1. నిర్వచించుట, వర్ణించుట. 2. ఉపనామము.

ఉపాఖ్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ప్రత్యక్షమగు నది (సూ. ద్వితీయేచానుపాఖ్యే. కాముది).

ఉపాఖ్యానకము నం. - ఉపాఖ్యానము,

ఉపాఖ్యానము నం. వి. అ. న. 1. ప్రధానకథలో వచ్చేది యవాంతరికథ. (ఉదా: నలోపాఖ్యానము.) 2. పూర్వవృత్తాంతమును జెప్పుట. 3. చెప్పుట.

ఉపాగతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. సమీపించినది. 2. జరిగినది, సంభవించినది. 3. ఒప్పుకొనబడినది, అభ్యుపగతము.

ఉపాగమము నం. వి. అ. శుం. 1. దగ్గఱకు వచ్చుట. 2. జరుగుట, సంభవించుట. 3. అంగీకారము.

ఉపాగ్రము నం. వి. అ. న. చిట్టచివరికు దగ్గఱగా నుండుభాగము.

ఉపాగ్రహణము నం. వి. అ. న. సంస్కార పూర్వకముగా వేదమును గ్రహించుట.

ఉపాత్తము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. పొందబడినది. 2. సంపాదితము. 3. గ్రహింపబడినది. 4. ఆంధ్రభాషబడినది. (ఉదా: ఉపాత్తయజ్ఞ.) వి. అ. శుం. ముదముడిగిన యేనుగు (ఉపాత్త మదవర్జితః. హలా. నీ.)

ఉపాత్యయము నం. వి. అ. శుం. 1. కాస్త్రలోకాచారముల నతిక్రమించుట. 2. నాశము.

ఉపాదానకారణము నం. వి. అ. న. సమవాయికారణము. (కుండకు మన్న ఉపాదానకారణము.)

ఉపాదానము నం. వి. అ. న. 1. గ్రహించుట, స్వీకరించుట. 2. పొందుట. 3. ప్రతిగ్రహించుట, పుచ్చుకొనుట. 4. ప్రత్యాహారము, ఇంద్రియములను విషయములనుండి మరల్చుట. 5.

కారణవిశేషము (ఘటమునకు మృత్తు ఉపాదానము) 6. భిక్షము, ఆయవారము.

సీ. తలమీద మంత్రతాక్షణము లుంచి కలకాఠు టిండ్ల నుపాదాన మెత్తి తచ్చి. హంస, 2. 15.

ఉపాదానలక్షణ నం. వి. అ. శ్రీ. - అజహత్వాన్వితః.

ఉపాదేయము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. గ్రహింపబడినది. 2. పొందినది. 3. సంపాదించబడినది. 4. ఉపాదానకారణజన్య మగుకార్యము (మట్టి ఉపాదానము, కుండ ఉపాదేయము.) 5. ఉత్తమము.

ఉపాదానము నం. వి. అ. న. 1. ఉంచుట. 2. ధరించుట. 3. ఆరోపించుట. 4. కప్పట.

ఉపాధి నం. విజ. ఇ. శుం. కుటుంబవ్యాప్యశుడు, కుటుంబమున మిక్కిలితన క్రిగలవాడు. వి. ఇ. శుం. 1. కపటము, మోసము. 2. స్పృటికము నెట్టిగానో జేయుటపొకునుమమువలె తనసామీ ప్యాదులవలన మణియెక్కుదానియందు తనధర్మమును ఆరోపించుటకు సాధన మగుపదార్థము. 3. (ఉపలక్షణరూపమగు) విశేషణము. (ఇది - జాతి, గుణము, క్రియ, సంజ్ఞ - అని నాలుగు విధములు.) 4. ఉపనామము (భట్టాచార్యమిత్ర పండితాది.) 5. ధర్మచింత, ధర్మవిషయ మైన యాలోచన. 6. (తర్క.) వ్యభిచారమును స్ఫురింపజేయు పదార్థ భేదము. (సాధ్యవ్యాపకమును సాధనావ్యాపకమును అయినది ఉపాధి. ('వహ్నిగలది గనుక పర్వతము ధూమవంశము' అనుచో వహ్ని మత్వమనెడు పేరువు నకు ఆర్థే) ధనము ఉపాధియగును.) 7. జాడ, గుఱుట.

ఉపాధికము నం. విజ. (అ. అ. అ. - ఉప + అధికము.) పై పెచ్చయినది, మీదమిక్కిలియైనది.

ఉపాధ్యాయ నం. వి. అ. శ్రీ. ఉపాధ్యాయురాలు, చదువుచెప్పు ఆడుది.

ఉపాధ్యాయాని నం. వి. ఈ. శ్రీ. ఉపాధ్యాయుని పెండ్లాము.

ఉపాధ్యాయు నం. వి. ఈ. శ్రీ. 1. ఉపాధ్యాయురాలు, చదువుచెప్పు ఆడుది. 2. ఉపాధ్యాయుని పెండ్లాము.

ఉపాధ్యాయుడు నం. ఎ. ఆ. పుం. చదువు చెప్పు
వాడు, గురువు. 2. వేదమం దొగభాగమునో
వేదాంగమునో వేదము పుచ్చుకొని చెప్పు
వాడు (ఇతడు ఆచార్యునికంటె తక్కువ
వాడు.)

ఉపాసనము నం. ఎ. ఆ. న. మన్ను మున్నగువాని
తో చేసిన బండి (వాచ).

ఉపాసనము నం. ఎ. ఆ. పుం. చర్మపాదుక, చెప్పు.

ఉపాయము నం. ఎ. ఆ. న. 1. ప్రాప్తి, పొందుట.
2. (గుర్వాదుల) సమీపముపకుఁ బోవుట. 3.
కానుక.

ఉపాయము నం. ఎ. ఆ. పుం. 1. సాధనము (స్వర్గ
మునకు యాగము ఘటమునకు దండమును
ఉపాయములు). 2. వెరపు; పన్నుగడ. 3.
(రాజు శత్రువుల జయించుటకై ప్రయోగించు)
సామాది (ఇవి నాలుగు 'సామము, దానము,
భేదము, దండము' వీనితో 'ఉపేక్ష' చేర్చి
'అయిదు ఉపాయములు' అని శుక్రుడు.
'మాయ, ఉపేక్ష, ఇంద్రజాలము' అను మూటి
జేర్చి సర్వోపాయము అని కొందఱు)

ఉపాయయోగము నం. ఎ. ఆ. పుం. ఉపాయమును
ప్రయోగించుట.

ఉపాయాతము నం. ఎ. ఆ. (ఆ. ఆ. ఆ.) సమీపించి
నది. ఎ. ఆ. న. రాక.

ఉపాయి నం. ఎ. ఆ. (న. న. న.) 1. సమీపించు
వాడు. 2. ఉపాయము గలవాడు.

ఉపారంభము నం. ఎ. ఆ. పుం. ప్రారంభము.

ఉపారతము నం. ఎ. ఆ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. మరలినది.
2. విరమించినది.

ఉపారతి నం. ఎ. ఆ. స్త్రీ. 1. మానుట, చాలించుట.
2. మరలుట.

ఉపారము¹ ఎ. (నం. ఉపహారి.) కానుక.

నీ. కానుక కానిక కప్పము నూడిద యులుపా
యుపారములు మలుప యవగఁజను నుపా
యన సంఖ్య...ఆం. భా. 2. 198,

ఉపారము² ఎ. మల్లబంధవిశేషము.

న. పణంబును కరాకును ఉపారంబును చొంగ
ణయు...మల్లుపు. 3. 89.

ఉపారూఢము నం. ఎ. ఆ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. పెరిగినది.

2. బయలుదేరినది, ప్రాదుర్భూతము (ఉదా:
ఉపారూఢయావనుడు.)

ఉపార్థకుడు నం. ఎ. ఆ. (ఆ. ర్థిక. ఆ.) గడించు
వాడు, ఆర్జించువాడు.

ఉపార్థన నం. ఎ. ఆ. స్త్రీ. - ఉపార్థనము.

ఉపార్థనము నం. ఎ. ఆ. న. గడన, సంపాదనము.

ఉపార్థనీయము నం. ఎ. ఆ. (ఆ. ఆ. ఆ.) సంపాదించఁ
దగినది.

ఉపార్థింమే నం. న. శ్రీ. సంపాదించు.

నీ. తపమున నగణితద్రవ్యముపార్థించి భూరి
ధనంబు విప్రులకుఁ జెట్టి. మార్క. 8. 52.

ఉపార్థితము నం. ఎ. ఆ. (ఆ. ఆ. ఆ.) గడింపఁబడినది.

ఉపార్థితవ్యము నం. - ఉపార్థనీయము.

ఉపార్థ్యము నం. - ఉపార్థనీయము.

ఉపాలంభనము నం. ఎ. ఆ. న. - ఉపాలంభము.

ఉపాలంభము నం. ఎ. ఆ. పుం. 1. చెప్పట. 2.
నిందించుట.

ఉపాలంభింమే నం. న. శ్రీ. నిందించు.

న అని యుపాలంభించి యాశంభోరువు క రాం
భోగుహంబులు మొగిడ్చి మహాపరాధంబుఁ
జేసితి నని యతండు మన్మతోనాథువంశనా
థుండు వంద్యుండు గాని నిందుల్యండు కాఁ
డని...పి. శకుం. 3. 185.

న. అని యీలాగునఁ జొరవలసవలసినాబులు
తన్ను నుపాలంభింప నక్కుంభిసరుండు
కోపించి. హరిశ్చ. 4. 191 ('ఉపాలంభింప'
అని అపముద్రితము.)

ఉపాలంబము నం. ఎ. ఆ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. చెప్పఁబడి
నది. 2. నిందింపఁ బడినది.

ఉపాలంభ్యము నం. ఎ. ఆ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. చెప్పఁదగి
నది. 2. నిందింపఁ దగినది.

ఉపావర్తన నం. ఎ. ఆ. స్త్రీ. - ఉపావర్తనము.

ఉపావర్తనము నం. ఎ. ఆ. న. 1. మరలినచ్యుట.
2. నేలపైని పోలాడుట. 3. సమీపించుట.

ఉపావృత్తము నం. ఎ. ఆ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. మరలి
వచ్చినది. 2. ఉడిగినది. 3. శ్రమము వాయు
టకై పలుమాలు నేలఁబోర్లాడినది (గుఱ్ఱము.)

ఉపాశ్రయము సం. వి. అ. పుం. 1. ప్రాపు, ఆశ్రయము 2. ఉత. 3. ఆస్పదము, స్థానము.

ఉపాశ్రయించు సం. న. శ్రీ. ఆశ్రయించు, నేవించు.

ఉ. ... గిరిప్రభుకన్య మపాశ్రయించెదన్.
సమీ. 1. 4.

ఉపాశ్రయఁడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఆశ్రయించువాఁడు. 2. ఆశ్రయ మగువాఁడు.

ఉపాశ్రయఁడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఆశ్రయంపఁబడినవాఁడు. 2. ఆశ్రయించువాఁడు.

ఉపాస సం. - ఉపాసన.

ఉపాసంగము సం. వి. అ. పుం. అమ్ములపొది.

ఉపాసకుఁడు సం. విజ. (అ. నికా. అ.) 1. నేవించువాఁడు. 2. దేవతోపాసన చేయువాఁడు. వి. అ. పుం. సేవకుఁడు.

ఉపాసన సం. వి. అ. శ్రీ. 1. సేవ. 2. పూజనము. 3. చింతన. మననము.

ఉపాసనము సం. వి. అ. న. 1. ఉపాసన. 2. శరాశ్యాసము. 3. చిన్నపీట.

ఉపాసనీయము సం. - ఉపాస్యము.

ఉపాసము వి. (సం. ఉపవాసః.) ఉపవాసము, పస్తు. క. దిన మొక్కొక్కటి యొక్కఁగ, వనజాకుండుపవసించి వత్సర మెల్లం, జనఁగా నొక్కొక్కయేఁడెక్క నుపాసం బుడిగి యశవకర్మము నడుపుట. ఉ. హరి. 2. 163.

('ఒక్కొక్కయది యొక్క నుపాసం బుండి' అని శ. ర. పా.)

ఉపాసాదితము సం. విజ. (అ. అ. అ.) పొందఁబడినది. వి. అ. న. పొందుట.

ఉపాసించు సం. న. శ్రీ. నేవించు, కొలుచు.

క. హరిదత్తాత్రేయుం డన, ధరణి నవతరించి యోగతత్పరుఁడును నిర్భరమునిసేవితుఁడును నై, పరఁగుచు నున్నాఁడతని నుపాసించు నృపా. మార్క. 2. 215.

ఉపాసిత సం. విజ. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) ఉపాసించువాఁడు.

ఉపాసితము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. పూజింపఁబడినది. 2. నేవింపఁబడినది. 3. మననముచేయఁబడినది.

ఉపాసితవ్యము సం. - ఉపాస్యము.

ఉపాసీనుఁడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) సమీపమందుఁ గూర్చున్నవాఁడు.

ఉపాస్తి సం. వి. అ. శ్రీ. - ఉపాసన.

ఉపాస్త్రము సం. వి. అ. న. అప్రధానాస్త్రము, చిన్నయస్త్రము.

ఉపాస్యము సం. విజ. (అ. అ. అ.) - ఉపాసింపఁదగినది-1. నేవింపఁ దగినది. 2. పూజింపఁదగినది. 3. మననముచేయఁ దగినది.

ఉపాహారము సం. వి. అ. పుం. చిటుతిండి (పండ్లు, పిండివంట, మొ.)

ఉపాహితము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఉంపఁబడినది. 2. ధరింపఁ బడినది. 3. జనితము, కలిగింపఁ బడినది.

శ్లో: కపోలకామైః కరిణాం మదారుదై, రుపాహితశ్యామరుచశ్చ చందనాః. సం. శిరా. 8. 12.

4. ఆరోపింపఁ బడినది, మోపఁబడినది (నింద, మొ.) 5. సంయోజితము, కూర్పఁబడినది. వి. అ. పుం. ఉల్కాపాతము మొదలుగాఁగల అగ్న్యూత్పాతము.

ఉపాహృతము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. గ్రహింపఁబడినది, పట్టుకొనఁబడినది. 2. తేఁబడినది. 3. ఇయ్యఁబడినది.

ఉపేంద్రవజ్ర సం. వి. అ. శ్రీ. ప్రతిపాదమునకు పదునొకండవజ్రములు గలవృత్తభేదము.

ఉపేంద్రుఁడు సం. వి. అ. పుం.-ఇంద్రునితమ్ముఁడు-1. విష్ణువు (ఇతఁడు కళ్యాణునకు అదితీయందు వామనుఁడై పుట్టెను.) 2. కృష్ణుఁడు.

ఉపేక్ష సం. వి. అ. శ్రీ. 1. అశ్రద్ధ. 2. ఉదాసీనత్వము. తగులు లేకుండుట. 3. (యోగ) భావనాభేదము (ఇది చిత్తప్రసాదనముకొఱకగుభావనాచతుష్టయములో నొకటి-'మైత్రి, కరుణ, ముదిత, ఉపేక్ష'అని భావనలు నాలుగు;) 4. రాజుల సప్తవిధోపాయములలో నొకటి.

ఉపేక్షకుఁడు సం. విజ. (అ. శి. అ.) అశ్రద్ధ చేయువాఁడు. 2. ఉదాసీనుఁడు.

ఉపేక్షణము సం. వి. అ. న.-ఉపేక్ష.

ఉపేక్షణీయము సం. వి. (అ. అ. అ.) ఉపేక్షింపఁ దగినది.

ఉపేక్షింప సం. న. శ్రీ. 1. అశ్రద్ధచేయు, ఒప్పరికించు.

సీ. తమతమధర్మము ల్దప్పి దుర్మార్గులై దురితంబు లొనరించునరుల ధార, జీకుండు దండింప కెడ నుపేక్షించినఁ బొలియు నిష్టాపూర్తిపుణ్యఫలము. లతనికి ... మాంక. 8. 150,

2. విడుచు.

క. వాయుసుతుఁ బనిచి నేఁ డటు, నేయింపక తక్కి తేనిఁ జెప్పెద విను మేఁ, బ్రాయోపవేశమున నీ, కాయ ముపేక్షింతుఁ జమ్ము కౌంప నాథా. భార, సౌ. 2. 38.

ఉపేక్షితవ్యము సం. - ఉపేక్షణీయము.

ఉపేక్షితుఁడు సం. వి. (అ. అ. అ.) ఉపేక్షింపఁ బడినవాఁడు.

ఉపేత సం. వి. (ఋ. శ్రీ. ఋ.) 1. ఉపాయములు పన్నువాఁడు 2. సమీపించువాఁడు.

ఉపేతము సం. వి. (అ. అ. అ.) 1. పొందఁబడినది. 2. పొందినది. 3. సమీపగతము. 4. కూడుకొన్నది.

ఉపేతి సం. వి. శ్రీ. 1. రాక. 2. దగ్గఱకు వచ్చుట.

ఉపేయము సం. వి. (అ. అ. అ.) 1. ఉపాయముచే సాధ్యమైనది 2. పొందఁ దగినది. 3. సమీపింపఁ దగినది.

ఉపోధము సం. వి. (అ. అ. అ.) 1. వహించఁబడినది. 2. ప్రోగునీయఁబడినది. 3. దగ్గఱకుఁ దేఁబడినది. 4. పన్నుఁబడినది (నేన.) 5. వివాహము, పెండ్లియైనది. వి. అ. న. పూహము, పన్నుఁబడిననేన.

ఉపోది సం. వి. ఈ. శ్రీ. ఉపోదక, దుంపబచ్చలి, మట్టుబచ్చలి (వృ.వి.).

ఉపోత్తమము సం. వి. (అ. అ. అ.) రెంటికెక్కువైనవానిలో కడపటిదానికి పూర్వపుది (అక్షరము, మొ. ఉదా: కలికి. ఇందు 'లి' ఉపోత్తమము. చూ. ఉత్తమము.)

ఉపోదక సం. వి. అ. శ్రీ. దుంపబచ్చలి, మట్టుబచ్చలి (వృ.వి.).

ఉపోదకి సం. వి. ఈ. శ్రీ. - ఉపోదక (వాచ).

ఉపోదిక సం. - ఉపోదక (వాచ).

ఉపోదీక సం. - ఉపోదక (వాచ).

ఉపోద్ఘాతము సం. వి. అ. శ్రీ. - చెప్పఁబోవు విషయము నెఱుంగఁజేయునది-1. వీరిక, అవతారిక. 2. (తర్క) ఒకానొక సంగతి.

శ్లో. చింతాం ప్రకృతసిద్ధ్యర్థామపొద్ధాతం విదుర్బుధాః. (సంగతులు ఆఱు:- శ్లో. సప్రసంగ ఉపోద్ఘాతః పేతుతా వసరస్తథా, నిర్వాహకైక్యకారైక్యేషోధా సంగతి రిష్యతే)

3. ప్రాచీనము.

ఉపోద్బలకము సం. వి. (అ. లి. అ. అ.) బలపఱుచునది, ధ్రువపఱుచునది.

ఉపోద్బలనము సం. వి. అ. న. బలపఱుచుట, ధ్రువపఱుచుట.

ఉపోషణము సం. వి. అ. న. ఉపవాసము, పన్ను.

ఉపోషితము సం. వి. అ. న. ఉపవాసము, పన్ను.

ఉపోషితుఁడు సం. వి. (అ. అ. అ.) ఉపవసించినవాఁడు, పన్నున్నవాఁడు.

ఉపోష్యము సం. వి. (అ. అ. అ.) వస్తుండఁ దగినది (తిథ్యాది.)

శ్లో. త్రిసంధ్య వ్యాపినీ యాతు నై వోపోష్యా సదాతిథిః (కాలమాధవము).

ఉప్తకృష్ణము సం. వి. (అ. అ. అ.) విత్తినపిదప దున్నఁబడినది

ఉప్తము సం. వి. (అ. అ. అ.) 1. విత్తఁబడినది (ధాన్యాది) 2. ధాన్యములు విత్తఁబడినది (నేల) 3. గొఱిగింపఁబడినది.

ఉప్తి సం. వి. శ్రీ. విత్తుట, వెద.

ఉప్తిమము సం. వి. (అ. అ. అ.) విత్తుటవలనఁ బుట్టినది, చల్లుటవలన బయలుదేఱినది.

ఉప్ప వి. ఉప్ప (కర్మధారయమున దీనికి 'ని' గాగమము వికల్పము. ఉదా: ఉప్పనీరు, ఉప్పలి నీరు.) లవణరసము గలది, ఉప్పనిది (త్ర. చి. ని.) ఉదా: నీళ్లు మిక్కిలి ఉప్పగా మున్నవి.

ఉప్పలదు ౮. ౧౩. (✓ఉప్ప) ఉప్పనగు.

ఉదా: నీరు ఉప్పలదినది.

ఉప్పత ౨. ఓర్వలేనితనముచే పరులసంపత్తు మున్నగు వానినిగూర్చి యెక్కువగా చెప్పుట (అట్లు స్తుతింపఁబడినవానికి కీడు మూఁడు నని ప్రసిద్ధి.) 'అవ్య, ఓట్టు' అని ఆం. భా. 1. 115.

జ: ఉప్పతించు.

ఉప్పతింమే న. ౧౩. (✓ఉప్పత)- ఓర్వలేనితనముచే పరులగుణములను-శ్లాఘించు.

ఉప్పతిల్లు(లు) ౮. ౧౩. (నం. ఉత్పత్. ప్రా. ఉప్పత.)

1. కలుగు, పుట్టు; సంభవించు, తటస్థించు.

చ. గుణమున లస్తకంబునను గోటియుగంబునఁ గేలఁ దాఁ భీషణముగ నుప్పతిల్లి యథసంబుగ రేగినమాడ్చిఁ దీవ్రమాగ్గణనికంబు లొక్కట నరాతిబలంబులఁ గప్ప... భా. విరా. 5. 20.

క. ఎప్పుడు గర్భగతుండుగు నప్పుడె యాదేహి నాశ మందుట సిద్ధం, బొప్పగ విధివశగతి నగు, నుప్పతిలుట చచ్చుటయు మహోత్పల గాఢి. బ్రహ్మో. 4. 49.

గీ. ఓడి గంధర్వు లూడనిఁబాడి యచ్చులకుఁ జెలు లుప్పతిలె...ఉ. రా. 1. 285.

2. అతిశయించు, ఉప్పొంగు

చ. వరనవరత్ననిర్మిత సువర్ణమనోజ్ఞవిమాన పంక్తులకా, హరిహరపద్మసంభవసురాధిప ముఖ్యులు సన్మనీంద్రులుకా, వరుసగ నంబరస్థలమున న్వసించిరి తత్స్వయంవర, స్ఫుండము గన్గొవంగ మదిఁ బుట్టినవేడుక లుప్పతిల్లఁగాకా. ఇందు. 5. 67.

నీ. ...పొంగె నుప్పతిలె నుప్పొంగె ననఁగ, నుప్పెనమటకు నర్థమై యొప్పుచుండు. ఆం. భా. 8. 94.

3. నిండు.

ఉ. అర్చుల నట్టహాసముల నబ్జభవాండము లుప్పతిల్లి...దకా. 9. 158.

ఉప్పన ౨. (✓ఉప్ప) పక్షదనములలో నొకటి.

నీ. లవణ ము ప్పుప్పన యవఁ జెలంగు...ఆం. భా. 1. 104.

ఉప్పనఁబట్టెలు-ఉప్పలబట్టెలు ౨. ౨. (✓ఉప్పన) బాలక్రీడావిశేషము.

ఉ. కప్పమువేర నేఁడు నొడికారితనంబున మోసపుచ్చఁగా, నుప్పలు దెత్తురే సమర యోగ్య తలంబున వైరితోటితో, నుప్పనఁబట్టెలాడు నెడ నుప్పలు దెత్తురు గాక యాదవుల్. ఉ. హరి. 4. 155.

నీ. చిడుగు డువ్వలపోటి చెందు గట్టినబోడి యల్లి యుప్పనఁబట్టెలప్పకాలు. గీ....ఆడు, దిన్నఁడభివవచాల్యసంపన్నుఁడనుచు. కాళి. 3. 38.

ఉప్పయనము ౨. (౩. ఉప్పయణ.) ప్రయాణ మాఁపుట, బస చేయుట.

క. అప్పొలఁతికురులు శివుమన, సొప్పరిఁదనుఁ దగులఁబెట్టునురు లన నెఱులై, కప్పారి కొదమ తుమ్మెద, లుప్పయనము నేసినట్టి యొఱపున నొప్పుకా. కు. సం. 3. 318. (ఇంకను విచార్యము. ప్రయోగాంతరము లేదు.)

ఉప్పర ౨. చెఱుపులు మొదలైనవి శ్రవ్యయు గోడలు మున్నగునవి పెట్టియు జీవించెడుజాతి.

ఉదా: ఉప్పరవాఁడు, ఉప్పరది.

జ: ఉప్పరి.

ఉప్పరగుడి ౨. (౩. ఉప్పరిగుడి-ఉప్పర + గుడి = ఎత్తైనపతాక.) ఎత్తయినపతాక. పండితా. మహి. 295 పా. (చూ. ఉప్పరవట్టము.)

ఉప్పరము ౨. (నం. ఉపరి. ౩. ఉప్పర.) 1. మీఁడు, ఊర్ధ్వభాగము.

వ. పాఠములు తొమ్ముకెలంకులం గాఁడఁ గాండ్రుకాండ్రు మని రొప్పి నొప్పి కుప్ప రంబుగా వియత్తలంబునకు విల్లెత్తుపొడు వెగసి. మనుచ. 4. 87.

2. ఆకాశము.

మ. ...రంజక మైయుప్పర మంటుచప్పరమున న్నొవర్ణ దోలావిలో, లకుడై నిల్చిన...కుక. 8. 605. ఆం. భా. 1. 69

విజ. ఉన్నతము, ఎత్తయినది.

వ. గృహోరామావనికి రామామణి దోడ్కొని చని చలువచప్పరంబున నప్పరంద్రు లుప్ప

రంబై నకప్పరంపుదిప్ప నప్ప దొప్పలకుప్ప
సుంచి. రా. వి. 4. 28.

సీ. గమశించు చమరివాలము లోనఁ గీలించి యు
ప్పరంబుగ నోరికొప్పు దిద్ది. వై. 4. 80.

బ: ఉప్పరిగుడి, ఉప్పరముదాటు, ఉప్పరమె
గయు, ఉప్పరమెత్తు, ఉప్పరవట్టము. ఉప్పర
వీది, ఉప్పరించు.

ఉప్పరముదాటు అ. ౧. (✓ఉప్పరము) మీదికి
దాటు; దాటు.

సీ. అంటినఁ గందునో యనుమేనినునుఁగాంతి
యిరుగెలంకులకు నుప్పరముదాటు. విక్ర.
8. 101. (ఇట 'వ్యాపించు' అని భావము.)

ఉప్పరమెగయు, ఉప్పరములునెగయు, ఉప్పర
ములెగయు అ. ౧. (✓ఉప్పరము) పై కెగయు;
ఎగయు; అతిశయించు.

గీ. ...కంపితధరాధరాధిత్యకా యురీత,రంగ,
ఘటలెల్లెడల నుప్పరంబులెగసి, పడితడిపి...
రామా. 8. 88.

వ. దచ్చికాళ్ల మెకంబుల నిటికించి కలుచుక
యుప్పరంబున కుప్పరంబెగసి మలల నెల
యేర్ల పులివతలంబుల నజ్జగానజ్జగాఁ జెందు
గండభేరుండ కాండింబులును .... ప్రబంధ.
188.

క. మగపిండు మగువపిండుం,దెగ లేర్పడి చల్లు
లాడ దివి కుప్పరముల్, నెగసిపడువారి
భారల, నగుదెంచె నమేఘవృష్టి యంచలు
చెదరక. కకు. 2. 88.

క. అప్పలుకుల కలుకలు మది,నుప్పర మెగ
యంగ వెనఁగె ఉ. హరి. 5. 220.

ఉప్పరమెత్తు న. ౧. (✓ఉప్పరము) మీదికెత్తు.

ఉ. ...దోమకెర లుప్పరమెత్తిరి. ...ఆము. 5.
104.

ఉప్పరవట్టము ఎ. (✓ఉప్పరము) పురాలంకార
విశేషము.

ద్వి. మకుటతోరణములు మార్గపార్శ్వముల,
నుప్పరవట్టంబు లొగిఁ గల్వడమ్ము,లుప్పర
గుళ్లు మహోదపకాక,ములు...ఆశపత్ర,
ములు నలంకరించి. వండికా మహి.
295 పా.

ఉప్పరవీది ఎ. (ఉప్పరము + వీది) ఆకాశవీధి.

మ. ...కని తే రుప్పరవీదిఁ దోలుకొని...భార.
భీష్మ. 2. 90. విరా. 8. 176, క్. 98.

వ. ఉప్పరవీదికి దెప్పరంబుగా నెగసి సతురంగు
లై నరాహుతులు సమయఁ గుప్పించి యు
టుకుచు...భా. రా. యు. 1949.

ఉప్పరి' ఎ. (✓ఉప్పరి) ఉప్పరివాడు.

గీ....పరఁగుఁ గుడ్యాదికారి యుప్పరియనంగ
అం. భా. 2. 285. ప్రభు 8. 82పా. 1వం.

ఉప్పరి' విజ. (ఉప్పరి + అరి.) కాలినది, తత్తము.

క. వనరాసు లేడు నుప్పరి,పెనముననీరులును
తోరెఁ బెల్లన నుడిగెన్. కు. సం. 8. 812.

సీ. కలయంగ భారణీతల మగ్నితత్త మై యు
ప్పరి పెనమట్టు లుచ్చియుండఁ, గులపర్వ
తంబులు కొలిమిలోఁ గ్రాంగినయినుపము
ద్దూక్రియ నెసఁగియుండ. విజయసేనము.
కు. సం. వ్యాఖ్య. అనుబంధము. 11 పా.
(ఇంకను విచార్యము.)

ఉప్పరించే న. ౧. -ఉప్పరించు'. (✓ఉప్పరిము -
క. ఉప్పరిము.) పైకి ఎత్తు. (మల్లయుద్ధక్రియా
విశేషము.)

వ. మడమల మెడ మలంచియు నలంచియుఁ
బిక్కల మొక్కలంబునఁ జప్పరించియు ను
ప్పరించియు...ఉ. హరి. 8, 108.

ఉప్పరిగ ఎ. (నం. ఉపకారికా. ౧పా. ఉపఆరిత. క.
ఉప్పరిగె. త. ఉప్పరిక్కె.) సాధము, మేడ.

ఉ. అప్పరిగొప్పయుప్పరిగలందు వనించెడిముగ్ధ
కాంతులు...దకా. 1.84. అం. సం. స్థా. 81.

ఉప్పరము-ఉప్పరము. ఎ. (✓ఉప్పరము.) ఉప్పరపండు
పాలము.

వ. బెరసినయుప్పరములఉప్పయమ్మినపహిండి
వలన ఆషాడ బ 18 గురువాఁము మొద
లుగా మాడ రెండు వీసాలు హవిరిలియ
చ్చకనలకుం...ఇచ్చితిమి...దకా. 8 సం.
888.

గీ. ...లవణాకరంబు, వెలయు నుప్పల మనఁ
గను వేదవేద్య. అం. భా. 2. 9.

ఉప్పలవాయి ఎ. బి? అ. గుష్టుమునకును తర్జినిని
మధ్యభాగము చొటనవ్రేలిని చూపుడువ్రేలిని
నడుమ నుంచుచోటు.

గీ. అంగుళాగ్రముల్ సిటికెనలందు మొదలు,
లనఘ దేవర్షిశీర్షము లనంగఁ బనిఁగు, వ
రుస వలకేలియుప్పలవాయిపై తృకఁపుఁ
దీర్ఘంబు తగ్గడాకార్యమునకు. భార. అను.
4. 113.

ఉ. చెప్పిన వెట్టి బోయ వలచే యటు సొన్నుడు
నందుఁ గన్నులన్, నిప్పులు గాలుచున్న
మహనీయగదోజ్జ్వలభీషణోరగం, బుప్పల
వాయి దిన్న విష ముగ్రత నెక్కుడు దృష్టి
చీకటుల్, గప్పఁగ నోరఁ బెన్నురువు
గ్రమ్మ మృతుం డయి కూలె మేదినిన్. కే
యూర. 4. 75. పండితా. పురా. 148 పా.

ఉప్పలి ఎ. కీడు అపద. (క. ర.)

ఉప్పళము-ఉప్పలము. ఎ. (త. ఉప్పళమ్) ఉప్పు
గని; ఉప్పుపొలము, ఉప్పు పండుభూమి. (ఉప్పు
రాసు లుండెడుచోటు అని కొందఱు అని
క. ర.)

ఉప్పళిమ్మ! న. శ్రీ. (బట్టలు) గుంజ, ఉడుకు.

ఉదా: బట్ట ఉప్పళించి తెమ్ము.

ఉప్పళిమ్మ!-ఉప్పరించు.

గీ. ...నీసానఁ బట్టియు మప్పళించు ... భార.
విరా. 2, 15.

ఉప్పవడమగు త. శ్రీ. (ఉప్పవడము) మేలుకొను.

క. ఉప్పవడంబై వేలుపుఁ గప్పరిగంధులును
వేడ్కఁ గై నేయుచు నేఁ, ఉప్పరిమమోని
యుండెడుచో పురయుదమనుచు నడుచు
చును దమలోనన్. వాల్మీ. 3. 107. ద్వి.
పరమ. 3. 189 పా. 18 పం.

ద్వి. జననాథుఁ డంత మజ్జనభోజనాదు, లొన
రించి వగరిలో నొకకొంతదడవు, పవళించి
యుండి యుప్పవడమై...ద్వి. పరమ. 3,
207 పా. 18 పం.

ఉప్పవడము-ఉపవడము.

జ: ఉప్పవడమగు.

ఉప్పి ఎ. కుండలి (వృ. వి.).

పీ. తెల్ల కాంచనము తుందిల మెట్టి కాంచన
ముప్పి తెల్లుప్పి నీరుప్పి యిప్ప. హంస.
4. 11.

ఉప్పిడి ఎ. (ఉప్పు + ఇడి-త. ఉప్పిలి.) అలవ
ణము, ఉప్పు లేనిది. భా. 1. 105.

ఎ. ఉపవాసము, వస్తు.

గీ. వలవ దెన్నఁడు నీళ్ల లోపల మునుంగఁ, బలు
తెఱంగుల నుప్పిడుల్ సలుపవలదు, పున్ని
యపు నేలలకు నిచ్చఁ బోవవలవ, దెపుడు
పెనిమిటిపై బత్తి యెసఁగుచెలి. అచ్చ.
రా. అయో. 54.

ఉప్పిడియుపవాసము ఎ. (ఉప్పిడి) కుష్కోవ
వాసము.

నీ. ఓర్పుమై నుప్పిడియుపవాస ముండనీ మగ
నాలి సరిపోల్పఁ దగదు విధవ. కాళి. 2. 83.

ద్వి. ...కక్కపాము, గదిసి పడిని జూచి కన
లుచుఁ బలికె, నుప్పిడియుపవాస మున్న
నాయాస, తప్పించుకొని పోవ ధర్మంబు
గాదు. ద్వి. పారింగ. 2. 88 పా. 7 పం.

ఉప్పిడి ఎ. బి. (ఉప్పి) ఉడుకఁబెట్టిన వడ్ల
వియ్యము.

నీ. వక్రచరప్రహితవతండులనమాఖ్య యుప్పి
ళ్ల నంగను నొప్పుచుండు, అ. భా. 2. 254.

ఉప్పిడివియ్యము-ఉప్పుడువియ్యము.

క. ఉప్పిడివియ్య మయోముఖఁ, గప్పొనరంగఁ
గొట్టి పిట్టు గావించి మఱిన్, ఉప్పగుగుడా
జ్యములతో, ముప్పొద్దులు గొనిన రక్తమూ
లము లడఁగున్, చికిత్స. (చి. ని.)

ఉప్పిరింత ఎ. (త. ఉప్పిరి.) జ్యోతిష్మతి, మానేరు
(వృ. వి.).

ఉప్పు! న. శ్రీ. ఉడికించు, ఉడుక బెట్టు.

వ. కీచకతండులంబులం బిండిగొట్టి కొట్టఁ బోసి
యుప్పి గొప్పలుగాఁ జేసి యావించినకుడు
ములకానలు...కాళ. 3. 88.

ఎ. ఉడుకఁబెట్టుట; కాల్పు, కాపము. (చూ.
ఉప్పరి.)

జ. ఉప్పరి, ఉప్పిడు.

ఉప్పు² ఎ. (క, త. ఉప్పు.) అవణము; వడ్రాసము లతో నొకటి.

ఉప్పుతిను—సొమ్ము అనుభవించు.

క. తొంటిజని వానియుప్పటు, తింటి జమియింతపాటుఁ దెచ్చుకొనుటకై ... శుక. 3. 411.

ఉప్పుతోఁదొమ్మిది—ఉప్పుతోఁగూడ వంటకు కావలసిన అన్ని పదార్థములు.

సీ. ఉప్పుతోఁ దొమ్మిదియును బెట్టి కృషణంజుణము గావించు నేగుణసముద్భుఁడు. రామా. 1. 107.

ఉప్పుతోఁ దొమ్మిది—జీవితమునకు అవశ్యకములగు తొమ్మిది వస్తువులు.

శ్లో. ఘటః పటం జలం కాష్ఠం తండులనైల మేవ చ, కాకమగ్ని సమాయుక్తం అవణం నవసంయుతం (అభియుక్తోక్తి.)

ఉప్పుచలుచు—ఉప్పబడు, ఉప్పనగు.

ద్వి. మడుగులు పసులకాల్మాడి నుప్పుచలుచె.

2. ఊపరి తేత్రము, చొటినేల.

సీ. చొడు కారపుమన్ను చవుడన నూషంమృతస్సంజ్ఞ దోచుఁ దత్పృథివివేరులు పునఁజౌడన నూసర యన నొప్పు ... ఆం. భా. 2. 83.

జ: ఉప్పు, ఉప్పబడు, ఉప్పనబట్టెలు, ఉప్పలము, ఉప్పిడి, ఉప్పిడియుపవాసము, ఉప్పుగండ, ఉప్పుగడలి, ఉప్పుగల్లు, ఉప్పుగాయ, ఉప్పుగుండము, ఉప్పుగొటారు, ఉప్పుజేప, ఉప్పుబట్టెలు, ఉప్పుబట్ట, ఉప్పుబిండి, ఉప్పుబొలము, ఉప్పుటుండలు, ఉప్పురాయి, ఉప్పురియు, ఉప్పుసంధ్రము.

ఉప్పు¹ ఎ. ఊదుటయం దగుధ్వని కనుకరణము.

సీ. పొలయరా దని పూని మలయమారుతమును నుప్పన నెగనూఁడు నొక్కనాఁడు. సీతావి. 1. 27.

ఉప్పుగండ ఎ. (ఉప్పు + కండ.) ఉప్పులో ఊర వేసినమాంసపుముక్క.

గీ. శరవిఖండితయోధమాంసములు నిండి, యొప్పై బందిరిపైఁ బచ్చియుప్పుగండ, లెండఁ బెట్టినవిధమునభండనమున. కు. సం. 11. 741.

సీ. దుప్పలం బడనేసి యుప్పుగండలు చేసి చప్పరింపుచు నుండుచపులు మఱచి. వాల్మీ. 2. 129.

ఉప్పుగడలి ఎ. (ఉప్పు + కడలి.) అవణము ద్రము.

సీ. అని హనుమంతుఁ గన్గొని మేల్పరుద నీవు గ్రన్నన నీయుప్పుగడలి దాఁటి. అచ్చ. రా. యు. 402.

ఉప్పుగల్లు(లు) ఎ. (ఉప్పు + కల్లు.) ఉప్పురాయి, అవణకణము.

క. తప్పదు చంపెక వదనము, చెప్పక చెప్పెడును రక్తసిక్తంబయి నా, కుప్పుగలు వోలెఁగలిగిన, యిప్పాపని దీని కేన యిచ్చితి మెనవన్. వేం. పంచ. క. 25,

ఉప్పుగాయ ఎ. ఉప్పు + కాయ—క. ఉప్పుగాయ, ఉప్పినగాయ. త. ఉప్పుక్కాయ్.) ఊరుగాయ, ఉప్పదంశము.

మ. ... తేనె కప్పుపుండోయము మీగడల్ పెరుగు లుప్పుంగాయలున్ మున్నుగాఁ, బరిపూర్ణంబుగ నారిగించి రినువొప్పంబెండ్లి వారందఱున్. అని. 1. 105.

ఉప్పుగుండము ఎ. (√ఉప్పు + గుండము) కాలక్రీడావిశేషము (క. ర.).

ఉప్పుగొటారు ఎ. (√ఉప్పు) ఉప్పు నిలువచేసెడి స్థలము.

ఉప్పుజేప ఎ. (√ఉప్పు) 1. ఉప్పులో ఊర వేసిన చేప. 2. మత్స్యవిశేషము.

గీ. అల్లెద మ్ముప్పుజేపయు గొల్లదొందు, పరిగె రొయ్యాది యగుమీలఁ బట్టు నతఁడు. హంస. 4. 167.

ఉప్పుబట్టెలు—ఉప్పనబట్టెలు. (ఉప్పు + పట్టెలు—‘ఉప్పట్లు’ వ్యవ.) ఎ. 1. కాలక్రీడా విశేషము, ఒకజట్టువారు ఉప్పుదొంగిలించుచుండ రెండవజట్టువారు పట్టుకొనినట్లు అభినయించుట.

ఉప్పుబట్ట ఎ. (ఉప్పు + పట్ట.) చవుటినేల.

ఉప్పుబిండి ఎ. (ఉప్పు + పిండి) ఉప్పు వేసివండిన పిండి.

ఉప్పలము - ఉప్పలము (ఉప్ప¹ + పొలము.)
1051. చా. కా. 1175.

ఉప్పటుండలు వి. బి. (ఉప్ప² + ఉండలు.) భక్త్య
విశేషము.

నీ. బొబ్బట్ల శైలంబులు బుగుదుము గీ. సాగు
వలు నుప్పటుండలమేరువులును. శ్రీరం.
మా. 8. 110.

ఉప్పడు విజ. (√ఉప్ప¹) ఉడుకఁబెట్టినది.

ఉప్పడుబియ్యము-ఉడుకఁబెట్టినవడ్లబియ్యము.
(ఇట్లే ఉప్పడుచిట్టు. ఉప్పడుతవుడు.)

ఉప్పరాయి-ఉప్పగల్లు.

వాఁడు ఉప్పరాతికి మాఱఁడు-వాఁడు కొంచె
మైనను విలువ లేనివాఁడు.

ఉప్పరియు ఆ. శ్రీ. (ఉప్ప¹ + ఉరియు.) ఉప్ప
పట్టు.

ఉదా: వానియొడలు ఉప్పరిసినది.

ఉప్పసంద్రము - ఉప్పగడలి. నీలా. 2. 41.

ఉప్పెన వి. (నం. ఉల్పణమ్.) సముద్రముయొక్క
పొంగు.

నీ. మ్రోలవచ్చినకల్పసాల ముప్పెనఁ బోయె
వచ్చినభాగ్యదేవత దొలంగె. కాళ. 4. 111.

ఉప్పొంగు ఆ. శ్రీ. (ఉప్పి + పొంగు.) 1. పొంగు,
మీఁదిగి ఉబుకు.

నీ. కాఁగినయెసరులకరించి బొరింబొరి శరనిధు
లుప్పొంగి పొరిలఁబడియె. భార. ఉద్యో. 4. 116.

2. అతిశయించు.

మ. బొమ లక్ష్మన్ ముడివడ్లరాద్రాస ము
ప్పొంగం దనర్పన్ భుజాగ్రములిం దెవ్వఁడు
నాకుమా అనుచు కార్యస్ఫూర్తితోతిల్ల...
భార. ఉద్యో. 2. 188.

గీ. అమదివము తీర్థసందర్శనాభిలాష, మాతృ
నుప్పొంగ నత్తరుణాగ్నిహోత్రి, మనుచ.
1. 57.

3. మిక్కిలి యావందించు, మిగుల సంతోషించు.

మ. ...పసిండి యందెరవళిన్ రాయంచ అం
తంతరాఁ, తెలులుం చానును సత్యభామ సను
తెంచెన్నాథుఁ డుప్పొంగఁగన్. పారి. 2. 14.

ఉప్పము నం. విజ. (ఆ. ఆ. ఆ.) విత్తఁ దగినది
(వడ్లు, మొ.)

ఉబలాటము వి. ఉత్కంఠ, కుమారము, వేడుక.
(శ. రి. వా.)

ఉబుకు ఆ. శ్రీ. (శ. ఉబకు, ఉవికు. శ. ఉపుక్కు.)
1. పైకిలేచు.

నీ. చెండు గోరి చినచెలువున లిపమీఱ నొయ్యా
రమునఁ గొంత యుదికి యుదికి. శకాం.
8. 111.

2. ఉప్పొంగు, ఉబ్బు.

గీ. ...ఓయబల నృసింకు, లేంద్రుఁ గలనెద నని
వచ్చుటే నెఱుఁగుదు, నుదికి చనఁ దగ దితి
హాస మొకటి వినుము. శుక. 1. 88.

వి. పొంగుట (శ. రి.).

జ: ఉబుకువాఁడు.

ఉబుకువాఁడు విజ. వర్ధిష్టువు, పృథ్విలోనికి రాఁగల
వాఁడు.

గీ. ఉబుకువాఁడన వర్ధిష్టుఁ డొప్పుచుండు. ఆం.
భా. 3. 9.

ఉబును - ఉసు. వి. 1. పనిలేనికాలము, (ఈయర్థి
మున 'పోవు, పుచ్చు' అనువానితోఁ గలసియే
యుండును.) 2. వృత్తాంతము, సమాచారము.

నీ. నే కూకకీటంబ నేఁ బుండరికంబ నే ఖంజరి
టంబ నేను దోమ. గీ నేను మానిసి ము
న్పంచ నేకతమున, నొండొరులతోడుతను
తెప్పకొందు రుబునుఁ, చారక బ్రహ్మమణి
వేటి దక్షవాటి, సంభవించిన ప్రత్యగ్ర
చంద్రధరులు. భీమ. 4. 38.

ఉ. ఇంచుక ప్రొద్దుపోకడకు నెవ్వరితో నుబు
వేమి చెప్పదున్. విక్ర. 6. 38.

ఉబునుపుచ్చు - ఉబునుపోవఁచేయు, కాలతేవ
మగుసట్లు చేయు.

గీ. అమరపతిఁ గొల్వఁ జనువార లతివ యెపు
డు, నుబునుపుత్తురు వివిధోపయోగ్యకళల.
పారి. 2. 92,

కా. ...నీ కుబునుపుచ్చున్ నెచ్చెలిం బోలి యీ,
రా చిల్కన్ గయికొమ్ము... కాళ. చ. 2.
102.

ఉబ్బనుపోక - కాలక్షేపము.

సీ. ఒక్కనాఁడు భవాని యుబ్బనుపోకకుఁ
తైఁడిజలపోసవముకసీసంపుఁబట్టు బంతి...
ఆడు చుండ. కాశీ. 6. 161.

క. అలమానసారుఁ డాత్మజ, లలనామణి నుబ్బ
నుపోకలకుఁ బిన్నపుడే, కలభాషిణి యెవ్వ
నిఁ బెండ్లియాడెద వన్న మగధన్వపు వని
పలికెన్. రా. వి. 5. 44.

ఉబ్బనుపో(వో)పు-కాలక్షేపమగు.

గీ. శమనలోకాభివర్ణన శ్రవణపరత, మబ్బను
పోవంగ శివశర్మ యొయ్యఁ జేరె, వస్సరో
లోకము...కాశీ. 8. 165.

వ. ఓచిలుకచెలువ యుబ్బనువోదు కథ యొక్క
టి చెప్పవుగా. కళా. 5. 17.

క. కట్టియఁ జేకొని దేగఁ, బట్టి యుబ్బనుపోక
పొలము మట్టినఁ జాలున్, దొట్టినకొప్పులు
గల యవి, చెట్టడిచినఁ జేచెఁ దేమి చెప్పన్
బులుఁగుల్. మనుచ. 4. 24

ఉబ్బ-ఉమ్మ. ఎ. వేడి, కాపము.

సీ. రసధామ మఖిలగాత్రచ్చిద్రములఁ బ్రాఁక
నుబ్బలఁ బడి మాల్గుచుండువారు. వేం.పంచ.
1. 688.

గీ. ఉడుకు నెగ వెట్ట వేడిమి యుబ్బ యావి,
యుక్క యన నొప్పు నామంబు లుష్ణము
నకు. ఆం. శ్రీ. 67.

జ. ఉబ్బనీరు.

ఉబ్బకము నీ. (✓ఉబ్బ-శ. ఉబ్బడిగ.) ఉబ్బుట.
(ప్రౌ.)

ఉబ్బతిల్లు(బు) అ. శ్రీ. (✓ఉబ్బ) ఉబ్బుకు.

మ. ఒకపాదంబున భూమి గప్పి దివి వేటొంట
న్నిరోధించి యొం, జొకటన్ మింట జగంబు
లెల్లఁ దొడి యొంజొంటన్ విలంఘించి
పట్టక బ్రహ్మాండకటాహ ముబ్బతిలి తిం
ద్రంపై పగుల్ గావరా, నొకఁడై వాగ్మృగ
లభ్యుడై హరి విభుం జొప్పారె విశ్వాకృ
తిన్. భాగ. 8.825 (చి. ని. పా.)

ఉబ్బనీరు- ఉమ్మనీరు. (✓ఉబ్బ.) (శ. ౪. ప్రౌ.)

ఉబ్బరపో(వో)పు అ. శ్రీ. (ఉబ్బరము' + పోపు)

1. నివ్వెఱవడు. ఆశ్చర్యపడు.

చ ...తద్బుజదండముఁ దాఁకి విట్టురవడిఁ
జెందు గ్రమ్మటిన నుబ్బరపోయిరి భామినీ
జనుల్. నైష. 8. 95.

చ. ...రిక్కమొత్తమును జక్కఁగఁ జూచి మె
లుంగుఁబోఁడు వి. చృషు బిడికిళ్ల బట్టి యవి
జాటి చనం దమగోళ్లు చుక్క లంచును
నెడ నిల్చి చే వదలి చూచుచు నుబ్బరపోదు
రందురున్. నీలా. 1. 29.

2. పీడనొందు, బాధపడు.

ఉ. ఒయ్యన వెల్పు మాపి జడి నుబ్బరవోయెడు
ప్రాణికోటికిన్, దయ్యము నెత్తికోలు తుది
దాఁకఁగఁ దూరుపు తెల్లవాటితెల్పయ్యె
ను...హర. 2. 24.

ఉబ్బరము' ఎ. (✓ఉబ్బ-శ. ఉబ్బరి.) ఉబ్బుట.
(అతిశయము.)

వ. ప్రత్తిసంపత్తియు బొబ్బరియుబ్బరంబును
...భీమ. 3. 57.

(-కడుపు-ఉబ్బుట.)

(వ్యవ) వానికి కడుపుబ్బరము కొంచెము తగ్గి
నది. వానికి కడుపుబ్బరముగా నున్నది.

ఉబ్బరము' ఎ. (నం. ఉద్రుమః) 1. నివ్వెఱపాటు.

2. బాధ, పీడ (చూ. ఉబ్బరపోపు.)

జ. ఉబ్బరిపోపు.

ఉబ్బరించు-ఉబ్బ. అ. శ్రీ. (ఉబ్బరిము' + ఇంచు-
శ. ఉబ్బరిను.)

(పొంగు.)

(మున్నీరు.) సీ. రేతేనిసిరి కుబ్బరించు ప్రమోఁ
తల ప్రోపు తపసిరోసపుమంట దాఁచు
తాపు. కవిరా. 4. 63.

(-కడుపు, మొ-పొంగు, ఉబ్బ.)

ఉదా: వానికి అజీర్ణ వ్యాధిచే కడుపుబ్బరించినది.
(విజృంభించు)

ద్వి. ఉబ్బుమారులతోడ నొకకొంతనేపు, ఉబ్బ
రింపక పట్టి యూరకుండుచును, నిమ్మెయిఁ
బోరుచో...రం. రా. యు. 889 పా. 25
వం. (ప్రయోగాంతరము లేదు.)

ఉబ్బలి-ఉమ్మలి. ఎ. బుంద.

క. ధరలో విక్పురుములు స, త్పురుషాపద్ధరణ
పేతుభూతులు గారే, కరు లుబ్బలిలోఁ

జిక్కివఁ, గరులెత్తఁగఁ జాలి యుండుఁ గాచే
పుడమిన్. వేం. పంచ. 2. 171.

సీ. ...అసలు. గీ. తొచ్చు వం డడు సుబ్బలి
రొంపి బురద, యుమ్మలి యపుజు జవుకు నా
నొప్పుఁ బొక,ము...ఆం. భా. 1. 158.

ఉల్పనము వి. (నం. ఉచ్చాసః. క. ఉబ్బస. తు.
ఉబ్బెస.) శ్వాసరోగము, వగరుపురోగము.

ఆ. ఒడలు పెంచులంతె యుబ్బసంబుననైన, వేగ
విటునిమీఁద విటిగెనేనిఁ, బందికొక్కుమీఁద
బండికల్ పడ్డట్లు. వేమన. 2. 101.

గీ. ...కాసంబువేరు దనర్చుచుండు, మబ్బస
మనంగ దగ్గన మక్కిస యన.ఆం.భా.2.128.

ఉబ్బించు న. శ్రీ. (✓ఉబ్బ) ఉబ్బఁజేయు.

(పొంగునట్లు చేయు)

శా. అయ్యింభోనిధివారిగంభమునయం దైరా
వణం బుద్భవం, బయ్యెన్ గండతలంబునన్
దొరింగుదానాంభః ప్రవాహంబులు...తజ్జ
లధనీ రుబ్బింప...హరి. 6. 67.

(స్థూలముచేయు, పెద్దదిచేయు)

సీ. ఉత్సాహ మొదవమై నుబ్బించేనేనియుఁ బ
చ్చిగోడలజాడ విచ్చు దిశలు. ఉ.రా.2.198.

(-ముఖస్తుత్యాదులచే-సంతోషపఱుచు.)

సీ. ...వారకయుబ్బించువారికిచ్చి.విక్ర.7.124.

వ. చండికయే యిట్లానతిచ్చెనో కాక యావి
ప్రపంచె నెపంబున న న్నుబ్బించి ధనంబు వడ
యం జూచెనో. ద్వా. 8. 217.

ఉబ్బు త. శ్రీ. 1. పొంగు.

క. కడు నధికవృష్టి గురియఁగ, వడితో నదులెల్ల
నుబ్బి వటదలువాటెన్. వి. పు. 7. 158.

2. ఉబ్బుకు, పైకి వచ్చు.

సీ. చక్రవాకములలోచన యుగ్మకముల నెట్లు
బైపో విరహాకాషోదకములు. నైష. 8.
188.

సీ. నీటిలో మునిగిన నేంచేడియఁ గొమ్ముకొన
నుబ్బ నెత్తినఘోషివీన. పారి. 1. 49.

3. బయలుపడు, ప్రకటమగు.

గీ కానవచ్చిన యుబ్బులింగంబులకును, గాన
రాని నిగూఢలింగంబులకును, బుణ్యవాస
రముల మహాపూజ నేసి. కాళి. 8. 228.

గీ. ...పమయ్యెనలక కాపూర్ణసుద్ధి.కడమచెపు
మన్న రంభ యప్పుడ తెలుపనె.నీకు మఱి
చెప్పరాకుంట నీకథయును. నీకు నాతోడు
ను మ్ముబ్బనీకు మనియె. కళా. 1. 88.
(‘నాతోడు నుము సుబ్బనీకు మనియె’ అని
ప్రాంతత్రై. పా.)

4. అతిశయించు, మిక్కుటమగు.

సీ. ఒకదీవి నిండుచంద్రులు మిన్నులువ్రాఁకు
నొకదీవిఁ జేరెండ యుబ్బి కాయు. కాళి.
1. 129.

5. స్థూలమగు, పెద్దదియగు.

మ. బెరసెన్నేన నిగిర్చినట్లు పళు లుబ్బెం దుర్బ
లాంగంబు లం, కురముల్సాపె రిదంబు
లంఘుల వడంకు ల్దీటె ... వృద్ధాశిన్,
మరిలన్ త్రాయము వచ్చెఁ దత్తరుచల
స్థూదానిలాసంగతిన్. పారి. 6. 48

మ. అపు కావా యమృతంబు ముందు మన
దైత్యశ్రేణికిం బంతునో, దివిజుల్ గుయ్యిడ
కుండముం దొసఁగి యుండేఁ గొంతతర్యాత
దా, నవదైత్యాసుర రాజసావకులకున్
వడ్డింతునో యానతి, యవలెన్ మీంస మం
చిదే యనియె దైత్యస్వామి మే నుబ్బఁ
గాన్. దశా. 2. 354.

(వ్యవ) వాతముచే వానికి శరీరము ఉబ్బినది.
వానినగింజలు ఉబ్బును. అజీర్ణపదార్థములు
తనినఁ గడుపు ఉబ్బును.

6. గర్వించు.

క. తను లోకము గొనియాడఁగ, విని యుబ్బఁ
డు సజ్జనుండు...భార. ఉద్యో. 2. 48.

క. మన్నన కుబ్బక యవమతి, ద న్నొందిన
ప్రస్కంబడక ధరణీకుకడన్, ము న్నున్న
యట్ల మెరిగిన, యన్నరునకు కుభము లొ
దపు నాపద లడఁగున్. భార. విరా. 1.188.

7. ఉత్సాహపడు, వేడుకపడు.

చ. ...కులవిశిష్టుని సువ్రకు వృద్ధు నాద్యు ధి,
మ్ముని నెనకొల్పి నేనలకు ముఖ్యుఁడ వీ వని
యుబ్బఁజేసి యీ, సువఁ దలపెట్టి చంపికొనఁ
జూచెఁ మయోధనుఁ డింత నే మగున్. భార.
ఉద్యో. 4. 207.

(కుకవికినిచోరునకును అభేదాధ్యనసాయము)నీ.

తనవచోంచన లెంతయు నెఱింగింపఁడు తమి
నిరంధ్రాన్వేషణమున కుబ్బు. రా.వి. 1.13.

గీ. ఉపనిషత్తులు వారిచే నుబ్బి వినును. ఆము.
4. 48.

8. సంతోషించు.

ఉ. మాలికిరింబు ద్రుంచె కణమాత్రములో దివి
వేల్పు లుబ్బఁగన్. ఉ. రా. 2. 78.

సీ. కావేరిఁ గట్టించెఁ గార్పాసరాసుల నుబ్బి
చోడఁడు మెచ్చ నొక్క-తాత. హరి. 1.10.

వి. 1. ఉబ్బుట.

చ. నుదతిముఖేందుమండలముసొంపున రాగరి
సాంబరాళి యభ్యుదయముఁ బొందియెంత
యును నుబ్బిన వేల నతిక్రమించుచున్.
నైష. 8. 149. (ఉబ్బినన్ - పొంగుటచేత)

2. ఉబ్బు కలిగించుపదార్థము.

పం ... చిత్తసంభవుడని వాయి దేవతలపారిణ
మంబుధియుబ్బు లోచనోత్సవము ... కా.
రా. సుం. 170.

8. ఆధిక్యము.

వ. అపాండవ కౌరవనై న్యంబులతో నెయ్యది
యుబ్బు గలిగియుండె నని యడిగిన సంజ
యుం డతనికిట్లనియె. భార. భీష్మ. 1.187.

4. ఉత్సాహము.

చ. ... నెమ్మనములన్ పొణకాతుక మావహిల్లు
నాననములు దోప దర్పవచనంబుల నేనకు
నుబ్బొనర్చుచున్. భార. శల్య. 1. 73.

5. విజృంభణము.

ఉ. పాండునృపాలనందనులు పావని మున్నుగ
నేచి యపు భీష్ముండు గడంకమై నడచు
చోటికిఁ జక్కటిగాఁగఁ ద్రోచి యుండొండ
కడంగి నేవ తమయుబ్బున కుబ్బఁగ నన్య
నై న్యవేదండముఖాంగముల్ దృఢనితా
నముగాఁ గొని నిర్వికారులై . భార. భీష్మ.
1. 284.

చ. ... ద్వారపాలురన్, నెఱిచెడ మట్టికొంచుఁ
తొర నిర్భరగర్వము నుబ్బు వింకమున్,
మెఱయఁగ వచ్చి యాయసుర మించె మద
గ్రమహాననస్థితిన్. ప్రభా. 1. 81.

6. గర్వము.

అ. నుపుఁబుపు నపు జవ్వనినాసిక, చివురు
నవురు జవురు నువిదమోవి, మబ్బునుబ్బు
గెబ్బు విబ్బోకవతివేడి, మెఱపునొఱపుఁ
బఱపుఁ దెఱవమేను. విజ. వి 1. 84.

7. సంతోషము.

సీ. మనమున నుబ్బుమై మాట నాలుకకు రాఁ
గడఁగిన నాడక కడపి కడపి. భార. విరా.
3. 55.

(ప్రాణనాధునకు) ఉ. ... ఊరువు లొత్తి చిత్త
మున కు బొనరించుట ధర్మ మింతిన్.
కాశీ. 2. 81.

8. వ్యాధివిశేషము (ఇందు దేహము పొంగును.)
విజ. ఎత్తై నది.

సీ. కలిమిగుబ్బెతమిన్న గబ్బినిబ్బగపుబ్బుగుబ్బ
లా జక్కవగిబ్బతోడు. దశా. 1. 164.

ఉ. ముంగల నుబ్బుచప్పుము ముత్తెపు మ్రు
గ్గులుఁ బూలమేలుకట్లుం గొడ లేనిచిత్తరు
పులున్. కువల. 5. 102.

కడుపుబ్బ - అసహనము, చూపోపమి.

(వ్యవ) వానికాగు చూచిన నీ కంత కడుపుబ్బ
ఏల?

జ : ఉప్పొంగు, ఉబ్బకము, ఉబ్బతిల్లు, ఉబ్బ
రము', ఉబ్బరించు, ఉబ్బించు, ఉబ్బుఁగుడు
ము, ఉబ్బెత్తు.

ఉబ్బుఁగుడుము వి. (✓ఉబ్బు) ఉబ్బునట్టికుడుము,
భక్త్యవిశేషము.

సీ. ... బొబ్బట్లకైలంబు లుబ్బుఁగుడుము, సా
రువలు... శ్రీరం. మా. 6. 110.

ఉబ్బెత్తు అ. శ్రీ. (ఉబ్బు + ఎత్తు) ఉబ్బుకు, ఉబ్బు.
వైకిలేచు.

ద్వి. పసిడితే కుబ్బెత్తుపగిది వీడెమునఁ, బొసఁగి
నిగ్గులుదేలు పుక్కి టతోడ. ఆ. మ. క. 1.
26 పా 18 పం.

విజ. ఎత్తుగా నున్నది, ఉబ్బినది. (ఉదా: మురు
గులు నడిమిభాగమున ఉబ్బెత్తుగానున్నవి.)

ఉభయచరము పం. విజ. (అ. ఈ. అ.) - రెంటఁ
దిరుగునది - నీటియందును భూమియందును

గాని, నీటియందును అకాశమందును గాని,
భూమియందును అకాశమందును గాని తిరుగు
నది (తా. బేలు, పక్షి, మొ.).

ఉభయతోదంతము నం. విజ. (అ. అ. ఈ. అ.) రెం
డువరుసలపండ్లు గలది, పయివరుసను క్రింది
వరుసను పండ్లు గలది.

ఉభయతోముఖము నం. విజ. (అ. అ. అ. మా -
అభిముఖము.) రెండుప్రక్కల ముఖద్వారములు
గలది (ఇల్లు, మొ.)

ఉభయతోముఖి నం. వి. ఈ. స్త్రీ - (ఈనునప్పుడు)
ఒకప్రక్క దూడముఖమును ఒకప్రక్క తన
ముఖమును గలది - ఈనుచున్న యావు

ఉభయము నం. న. (అ. ఈ. అ.) 1. రెండువయవ
ములు గలది. 2. రెండు. వి. అ. న. అనేకులు
గలిసిచేసెడు ధర్మకార్యములలో వంతులప్రకా
రము ఒక్కొక్కరిచ్చెడుభనము.

(వ్యవ) ఈయత్సవమునకు నేటియుభయ
మెవరిది (ఈయర్థము ఆంధ్రద్రావిడములందే
వాడుకలో నున్నది.),

ఉభయవేతనుడు నం. వి. అ. పుం. - రెండుపక్ష
ములనుండియు జీతము పుచ్చుకొనువాడు -
పైకి శత్రురాజుకొలుపులో నున్న ట్లగపడు
చారుడు.

ఉభయవ్యంజనము నం. వి. అ. న. పోట, స్త్రీపు
రుషలక్షణములు గలవ్యక్తి.

ఉభయాత్మకము నం. విజ. (అ. త్వికా. అ.) రెం
టిస్వరూపము కలది.

ఉమ నం. వి. అ. స్త్రీ 1. పోవతి, దూరము కీర్తి.
3. కాంతి. 4. పసుపు 5. నల్లయగినె (వృ.పి.)
6. కాంతి.

ఉమాకటము నం. వి. అ. పుం. 1. నల్లయగినెయొ
క్కరిజము, 2. పసుపుపొడి.

ఉమాచతుర్థి నం. వి. ఈ. స్త్రీ - పాంవతి పుట్టినచ
పుతి - శ్వేతగుళ్ల చతుర్థి.

ఉమాతము - ఉమ్మాదము. (శ. గ. బ్రా. చి. గి.)

ఉమాపతి నం. వి. ఇ. పుం. శివుడు. (ఇట్లే -
ఉమేశుడు, ఉమావల్లభుడు ఉమాసహాయుడు, మొ.)

ఉమావనము నం. వి. అ. న. శోడితపురము, దేవి
కోట. (ఇదిబాణుని పట్టణము)

ఉమాసుతుడు నం. వి. అ. పుం. 1. వినాయకు
డు. 2. కుమారస్వామి.

ఉమి - ఉమ్మి (✓ఉమియు. శ - ఉమిశ్చ.) ఉమి
సినద్రము; ఉమియుట.

క. క్రమ మతి కూడుడు విప్రో, తముపై
ని దప్పలేక తాగర్వితుడై, యుమిసిన
బెదవులు గోయుట, యుమి కొలఁ దిని
పించు టునిన ముర్వీకులకున్. విజ్ఞా. ప్రా.
48.

సీ. నాసాపుటంబులు మూసి యుమన్
మాని... శివధ. 7. 5.

ఉమియు అ. శ్రీ. (త. ఉమ్మి.) నిష్ఠివనముచేయు,
ఉమ్మివేయు.

ఆ. నీవు సూచుచుండ నీయిష్టుఁ డిమ్మడి,
మఱుఁ డిపుడు దనదామదము పేర్చి,
నన్ను నుఱక యుమిసె నామీద నిట్టియి,
ద్దినజుఁ డిల్ల నొక్కమనుజు చేత. భాగ.
ఆం. 4. 31.

సీ. కలికి ప్రేంకణము చెంగటఁ బాడి పొగడపై
నుమిసితి విది యేదురుక్తు లాడె. ఉ. రా.
8. 88.

న. శ్రీ. (నోటనున్న వస్తువు) వెలువరించు;
వెలువరించు.

సీ. కొని బాలురైనను దిని పిప్పి యుమి
సెడు చెఱకు పిల్లని నమ్మి చేతబట్టి,
కుమి. 4. 41

క. ఎఱుమట టుమియుచూడ్కులఁ జఱ
చుఱఁ జూచుటయు... హరి. పూ. 2. 88.

జ: ఉమి, ఉమ్మి.

ఉముక - ఉంక. వి. (శ. ఉమ్మి, ఉయ్. శ. ఉమి.)
కుషము, ధాన్యతక్కు. వడ్లపై పొట్టు.
భాగ. శాం. 4. 391. ప్రబోధ. 2. 40.

ఉమెత - ఉమ్మెత్త.

క. ముది మది దప్పెనొ పైత్యము, గదిరెనొ
యటుగాక యుమెతకాయ నమలితో,

మదనారిభ క్తవర్ణుల, సదనములకుఁ గాక
యిటకుఁ జనుదే నగునే. చెన్నబ. 2.85.

ఉమ్మ - ఉబ్బి ఎ. (నం. ఊపా. ప్రా. ఉమ్మా.)
ఉక్క. ఉబ్బి.

సీ....సమీరణుండు, పుట్టి శీవత నేల బెట్టు
గాఁ జలుచుచు వినరె బీటాడతో నెసఁగె
నుమ్మ, యీగ మిక్కుటమయ్యె...హరి.
పూ. 7. 160.

జ. ఉమ్మగించు, ఉమ్మగిల్లు, ఉమ్మనీరు.

ఉమ్మగించు అ. 23. (✓ఉమ్మ) ఉక్క పెట్టు,
ఉక్కగా మండు.

సీ. ఎండలు ప్రబలుట....మంచు గాలియు
నుమ్మగించుటయును, సన్నపు వానయుఁ
జలియును నివిపది వివరింప వర్ష ధాతువులు
మఱియు. రెట్టమత శాస్త్రము. 2. 15.

ఉమ్మగిల్లు (బ.) అ. 23. ✓ఉమ్మ. (వార్చి పెట్టిన
అన్నము మొదలగునవి) లోపలి ఆవిరిచే సరిగా
నుడుకు.

వ. లోన మమ్మగిలి గబ్బువలవక కమ్మకాపులు
గల నాపురాకులు వఱచి...మనుచ.
4. 80.

ఉమ్మడి ఎఱ. పలుపురకు స్వామ్యము గలిగి అవి
భక్తముగా నున్నది; ఏకము.

ఉ. ఉమ్మడిసొమ్ము గావఁ దన యోపినయంత
యు నన్నివంకలన్, నెమ్మడిఁ బాఱఁ
జల్లుచును నీల్గెడుఁ దాన ప్రదాత
నంచు... భోజరా. 6. 137.

గీ. మంపు దులకించుముత్తిగ మానిక ముల,
మొలక నిద్దాకదానిసొమ్ముల మెఱుంగు,
లుమ్మడగఁ గ్రమ్మి నెమ్మైన నొటపు
చూప, రాజవరుఁ గాంచి లేచి యారాజ
వదన. రసిక. 8. 47.

(వ్యవ) ఉమ్మడిగొడ్డు పుచ్చి చచ్చినది. నేటి
వఱకు పోదరు లందఱు ఉమ్మడిగానే
యున్నారు.

ఎ - ఉంబళిక.

సీ. శ్రీరంగవిభుఁ బ్రతిష్ఠించి యర్వదివేలు
మాదలద్దేపునుమ్మడికి వొసఁగె. శై. భా.
1. 82.

ద్వి ...వారిలోఁ జోళ కాంతుఁ దిట్లనియె,
నేమోయి పరకాలుఁ జేలుచు నున్న, సీమ
దానెంత నేఁ జేసినయట్టి, యుమ్మడియును
తాదె యుత్తరు వమర, మిమ్మెయిడింప
మా కియ్యేటి వఱకుఁ, జెల్లినధన మెంత
చేసేత నతఁడు, చెల్లింపఁగా వలసినధన
మెంత. ద్వి. పరమ. 6. 458పా.

అవ్య. ద్రు. ఒక్కమాటుగా. ఏక కాలమున.
(ఇది తఱచు 'ఒక్క' శబ్దపూర్వకముగా
కన్పించుచున్నది.)

క. కృతవర్ణయుఁ గృపుఁడు గురుఁడు, నతని
సుతుఁడుఁ గర్ణుఁడును బృహద్బలుఁడును
భా, సితశరములు గురియుచు న, చ్యుతు
నల్లనిఁ బొదివి రొక్కయుమ్మడిఁ బెలుచన్.
భాం. ద్రో. 2. 92.

ఉ. ...ఒక్కమ్మడిమోసె దివ్యముంజోద్గత
నాదము లెల్లదిక్కులన్. హరి పూ. 1. 112.

మ. ...ఆ, బలియు జేయుమెఱుంగుటమ్ము లస
మొప్పన్ ద్రుంచువాఁ డుమ్మడిన్. అచ్చ.
రా. యు. 848.

ఉమ్మదము ఎ. ఉమ్మ, ఉక్క.

గీ. ఉమ్మలిక యుమ్మలిం పుబ్బు నుమ్మయుక్క,
యుమ్మదం కావి యావిరి యుమ్మలిక య,
వంగ నూష్కాఖ్యలౌ...ఆం. భా. 1. 87.

చ. పటుతరవిక్రమస్ఫురణఁ బాశువతంబులు
రెండుఁ బోరిఁగాఁ, జిటిలివవిస్ఫులింగములఁ
జిల్లులవోయె వభఃస్థలంబు...గర్భగోళసం,
పుటములు వొక్కె నుమ్మదము పుట్టెఁ జెమ
రృఁ బురాణకూర్మమున్. శివరా. 1. 90.

ఉమ్మనీరు ఎ. (✓ఉమ్మ) గర్భకోళములో శిశువు
నావరించి యుండి ప్రసవకాలమున వెలువడు
నీరు, ప్రసవజలము.

గీ. ఉగ్విఁ గాదంబినులఁ గలయుమ్మనీరు, తొ
రుగఁ గేకులు కేకలుతోనె నేనె. ఆము. 4.
77. (ప్రాతప్రతి.) చంద్రా. 8. 101.

ఉమ్మలము - ఉమ్మలిక. ఎ. సంతాపము, దుఃఖము.

ఆ. ఇంత తలర నేలయెమ్మెయినై నను, గొమ్మ
నలవరించి కూర్పు టరుదె, యుమ్మలంబు

లంబు దక్కియూటతోడ నీ, వేగు మసల
పలవ దింక నిచట. భార. విరా. 2. 80.

క. కనకమయయావ మొప్పగ, ననూనవిభ
వమున నీవు యాగంబొనరించి నయొప్పును
నిప్పటి నీ, యునికియును జూచి నాకు
మమ్మల మయ్యెన్. భార. కాం. 4. 590.

జ. ఉమ్మలిండు, ఉమ్మలింపు, ఉమ్మలిక, ఉమ్మలి
కించు.

ఉమ్మలి-ఉబ్బలి.

వ. నొసల నసలుకొనుకమ్మకస్తూరియుమ్మలిం
బడి కదలమెదలలేని నీలాలకజాలంబుల...
క. భా. 6. 224

గీ. ...అసలు, తొచ్చు వం డడు సుబ్బలి కొంపి
బురద, యుమ్మలి యపుజు బవుకు నానొప్పు
బంక, ము...ఆం. భా. 1. 165.

ద్వి. అనయంబుఁ గోపించి యాజ్ఞఁ గావించు,
వడువున సౌగతవరమూర్తి కొంపి, మడి
యుండ నందు నుమ్మలిలోనఁ ద్రొక్కి. ద్వి.
పరిమ. 7. 530 పా.

ఉమ్మలిండు-ఉమ్మలికించు. అ. శ్రీ. (ఉమ్మలము +
ఇంచు) 1. తపించు, దుఃఖించు, శోకించు.

ఉ. అక్కట యేను వేడ్కపడి యానెడునాసవ
మర్థిఁ దేరఁగా, నొక్కనికృష్టఁ బంచుటకు
నోపక చెప్పినదీని నీవు గో, నెక్కఁగఁ జేసి
నిన్ను నతిహీనవిధాననియుక్తఁ జేతగా,
నిక్కమ యుమ్మలించి తిది నెయ్యముతియ్య
ము కల్మియే సఖి. భార. విరా. 2. 98.

గీ. తనకులంబునఁ బుట్టినధార్తరాష్ట్రు, లన్నద
మ్ములతో విగ్రహంబు గొనుట, కుమ్మలించి
వివర్ణత నొందినట్లు, గంది యెంతయుఁ
జెలువేదెఁ బండురుండు. భార. ఉద్యో. 2. 107.

గీ. ...ద్రోణపాటు వినియు, వేయిపటియలై
పోవదుతాయి, గాఁగ, నోపు నాగుండె యే
మని యుమ్మలింతు. భార. ద్రో. 1. 80.

2. ఉక్కనొందు, కాపమునొందు

సీ ఒడ లుమ్మలించిన నొకపూట వెలుపట నుం
డుమీ చనుదెంచి యూరుఁబోక. భోజరా.
5. 210.

ఉమ్మలింపు ఎ. (✓ఉమ్మలించు) ఉమ్మము, ఉక్క.
ఆం. భా. 1. 87.

ఉమ్మలిక(ము)-ఉమ్మలము. ఎ. 1. సంతాపము,
దుఃఖము, శోకము.

క. ఇమ్మహియెల్లమ నీమది, యుమ్మలికకుఁ
జాలనొచ్చె నుర్వివం... భార. ఉద్యో. 1. 107.

ఉ. పాములచేతఁ జచ్చి భువిఁ బద్ధమునీంద్రులఁ
గాంచి పార్థివ, గ్రామణి యుల్ల ముమ్మలికఁ
గాలఁగఁ బల్మఱుఁ దన్నుఁదిట్టుకొంచు...
మార్క. 8. 288.

క. మునుముట్ట నెఱిగి శ్రాద్ధంబునకుం గై
కొనుట మేలు భూసురునిం గై, కొని యరిసి
కాఁడనిన నా, తనియుమ్మలికంబు నెఱచు
ధార్మికునై నన్. భార. ఆను. 3. 182.

వ. ఇవిధంబున గాండివమ్ములావు వమ్మయినం
గ్రమ్మునుమ్మలికంబున విన్ననైన నన్నుఁ
జూచి యవ్విత్రుండు. ఉ హరి. 2. 29.

2. కష్టము, ఇడుము, కాధ

సీ. నలునిపిటుందఁ గానల కేఁగి దమయంతి
మనుజులు వడనియుమ్మలిక వడదె. భార.
విరా. 2. 284.

వ. ఇవిధంబునఁ గృష్ణునితోడఁ దనయుమ్మలి
కంబు లన్నియుఁ ద్రవ్వికొని శోకంబు వెల్లి
గొన భార. ఉద్యో 3. 191.

ఉమ్మలికించు-ఉమ్మలించు. (ఉమ్మలిక + ఇంచు.)
(దుఃఖించు, శోకించు.)

ఉ. ఇమ్ముల భూమి యంతయును నేలుచు నాత్మ
వధూటితోడి సౌఖ్యమ్ములు గోరియున్న
మదయంతియుఁ దొల్లిటి విప్రకాంతకాప
మైఱిగించి నీకు నిది ప్రాణభయం బగునన్న
నాత్మలో, నుమ్మలికించుచున్ సతుల నొల్లక
యుండెను పండుకై వడిన్. వి. పు. 5. 800.

చ. ...భీష్ముఁ డెఱింగి వారి కి, ట్లను సురలార
కాలగతి నాత్మఁ దలంచియ కాదె మేనిలో,
మనిచినవాఁడ క్రాణముల నుమ్మలికింపకుఁ
డించు జేనియున్. భార. భీష్మ. 3. 415.

ఉమ్మాదము - ఉమ్మాదము. ఎ. (వం. ఉమ్మాదః.
ప్రా. ఉమ్మాదో. క. ఉమ్మాదపు.) ఉమ్మాదము,
చిత్తవిభ్రమము, పిచ్చి.

సీ. వెట్టి యనంగను విచ్చి యనంగ మమ్మాద
మనంగ మమ్మాదసంజ్ఞ. ఆం. భా. 1. 186.

ఉమ్మాయము తైము ఏ కృత్రిమమౌక్తికము, చేత
ముత్యము (చి. ని. ప్రా. ౪. ౦.)

ఉమ్మి-ఉమి.

(వ్యవ) ఇచట ఉమ్మివేయకుము.

ఉమ్మెత - ఉమ్మెత్త.

సీ. వరుసంపుఁ గ్రొమ్మావిసండు లేపున మెక్కు
చిలుక గొట్టుట మ్మెతలకుఁ జనునె. నీలా.
2. 76.

ఉమ్మెత్త-ఉమెత, ఉమ్మెత. ఏ. (నం. ఉన్నత్తః.
ప్రా. ఉమ్మెత్తః.) దుత్తూరిము (వృ.వి.). (నీని
గొజలు తిన్నచో మత్తెక్కును.)

గీ. కంతుమాయల నుమ్మెత్తకాయ దిన్న, పొ
లుపు సారెకుఁ దెల్పు నప్పుడమివేల్పు. శుక.
2. 458.

ఉమ్మెత్తపువ్వుగిన్నె - ఆకారములో ఉమ్మెత్తి
పువ్వువలె నుండుగిన్నె (ప్రా.)

ఉమ్మము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) నల్లయగి నెచ్చెట్లు
బయలుదేలునది (పొలము)

ఉయాల-ఉయేల.

సీ. నిలుపుటద్దములు గొట్టలయుయాలలు హంస
మాలిక పామ్మలు దోమతెరిలు. పోడశ. 3. ౬.
(౪. ౦.)

ఉయేల-ఉయేల (౪. ౦. చి. ని.).

ఉయ్యల-ఉయ్యేల.

గీ. అనుపమం బగుపసిఁడియుయ్యలఁ గుమారు,
నునిచి...పచ్చి. 10. 59.

క. ...ఉ, య్యల నూపుచుఁ బెనునఁ దొడఁగె
నావఁ శిశువున్ కళా. 6. 195.

జ: ఉయ్యలచేరుపిట్ట, ఉయ్యలపులుగు.

ఉయ్యలచేరుపిట్ట ఏ. (ఉయ్య + చేరు + పిట్ట)
సారసపక్షి, బెగ్గురు.

సీ. ...బెగ్గు రుయ్యలచేరుపిట్ట యుయ్యలపు
లుఁగు నాఁగ సారసమగు...ఆ. భా. 2. 94.
(ఇట్లే ఉయ్యలచేరుపులుఁగు, మొ.)

ఉయ్యలపులుగు ఏ. (√ఉయ్యల) సారసపక్షి,
బెగ్గురు. ఆం. భా. 2. 94.

ఉయ్యాల - ఉయేల.

సీ. ఔదలఁ జదలేటిలేదరఁగలు కాలుఁ డగు
చందమామ నుయ్యాలలూఁప. హరి. పూ.
6. 84.

సీ. అచ్చరచెలువ లుయ్యాలచేరులు నేలవై చితి
రిని తోడివారిఁ బదర. కువల. 3. 10.

ఉయ్యాలలోజంపాలో - ఉయ్యాల ఊఁగుచుఁ
కాడెడియొకానొక పాట.

క. తోల యగులోలతోచన, వాలుంజనుదోయిఁ
గేల వడిఁ బట్టుక యు, య్యాలలో జంపాలో
యని, వేలుఁ గృష్ణుండు సఖులు వికవిక
వవ్వన్, దళా. 8. 195.

ఉయ్యాలతోట్టి ఏ. (√ఉయ్యాల) త్రాళ్ళ యాధార
మున ఊఁగుతోట్టి.

సీ. ఉయ్యాలతోట్టిలో నునిచి చేతులు వట్టి
యూచి యాడెడుపాట నుబ్బి నేర్చె. వి
పు. 7. 12.

ఉయ్యాలమంచము ఏ. (√ఉయ్యాల) గొలుసుల
యాధారమున నూఁగుమంచము, దోలా మం
చము.

గీ. మించుదఁ తపుటుయ్యాలమంచమునను, బొ
లుపు మీటుచుఁ దనయ తిప్పురిముగతుల,
యూడిగంబులు గైకొను నున్నకౌరి.
కళా. 2. 15 (౪. ౦. పా. 'ఉయ్యాల' ముద్రి)

ఉయ్యేల-ఉయేల.

చ. ...గతాగతకారియైన యు, య్యేలయును
బోలె నూటడక యెంతయుఁ బ్రబోధు విని
శ్చికాత్ముడై. భార. ఆం. 2. 78.

జ: ఉయ్యేలజిట్ట.

ఉయ్యేలజిట్ట ఏ. (√ఉయ్యేల) సారసము, బెగ్గురు
పక్షి.

ఉయ్యేల-ఉయేల (౪. ౦. చి. ని.).

ఉరక-ఉఱక, ఊరక. అవ్య; (౪. ఉరై. ౪. ఒరై-
మాటాడు. 'ఉరక, ఉఱక, ఊరక' అనునవి
వ్యతిరేక క్త్యార్థకరూపములుగాఁ గనఁబడుచు
న్నవి. వీనిమూలధాతువులకు ఇతరరూపములు
లేవు).

1. మాటాడక, పలుకక.

చ. అని యురకున్న రంగరమణా సహియంపు
ము తప్పు చేసితిగా, మనమున నింత హెచ్చ
రిక మానిన మత్తుడ నంచు...శ్రీ...మా.
5. 87.

2. వ్యర్థముగా, ప్రయోజనము లేకుండ.

గీ. ఉటికి యం దెవ్వరిని గావ కురికి నీట, బడి
తి నని వజ్రఘటితసోపానపంక్తి, శేరినంత
సరోపరశ్రీ స్వరూప,మిచ్చె నన నొక్కన
క్కనియింతి యయ్యె. ఉ. రా. 5. 158.

గీ. పెక్కునోళ్ల నురిక పెక్కుదెగుంగుల, నటచె
దిట్టవట్టికటకు లేల, మగతనము నెఱపి జగ
డం బొనర్చుము, సోకుఁజేడ యెందు ప్ర
క్తి చనక. అచ్చ. రా. యు. 499. (శ. 5.
పా. 'ఉటక' ముద్రి.)

ఉరగము నం. ఎ. అ. వుం. 1-టొమ్ముతోఁ ద్రాఁ
కునది-సర్పము 2. నీసము. 3 -సర్పదేవతా-
కము-అశ్లేషానక్షత్రము

ఉరగరాజు నం. ఎ. అ. వుం. 1. వాసుకి. 2. శే
షుడు.

ఉరగారి నం. ఎ. అ. వుం - సర్పశత్రువు - 1. గరు
డుడు. 2. నెమిలి. 3. ముంగి.

ఉరగాన్యము నం. ఎ. అ. (అ. అ. అ.) పాముముఖ
మువంటి ముఖముగలది. ఎ. అ. న తొల్లిక,
మొ.

ఉరగి నం. ఎ. ఈ. శ్రీ, ఆడుపాము.

ఉరడించు - ఉరవడించు (చి. ని. శ. గ.).

ఉరణము నం. ఎ. అ. వుం. 1. గొట్టెపోతు. 2. తగి
రిస, తంచెవుచెట్టు.

ఉరణాక్షతము నం - ఉరణాక్షము.

ఉరణాక్షము నం. ఎ. అ. వుం. తంచెవుచెట్టు, తగిరిస
(వృ.వి.).

ఉరణాఖ్యము నం - ఉరణాక్షము.

ఉరణి నం. ఎ. ఈ. శ్రీ. ఆడుగొట్టె.

ఉరణించు - ఉరడించు.

(విశృంభించు)

క. జ్వరవగ యే మండగ నీ, కొరు దొడరంగ
దగునె రమ్మ యురడింపుము నీ, పరు వెల్లె

(1-41)

జూపు నాచే, బొరివోయెడు తెఱంగు నొ
య్యె బొందెడు పిదపక. హరి. ఉ.8.118.

ఉరత్రము నం. ఎ. అ. వుం. 1. పొట్టేలు. 2. తగిరిస
(వృ. వి.).

ఉరము(స్ను) నం. ఎ. న్. న. టొమ్ము.

ఉరరీకరించు నం. న. శ్రీ. అంగీకరించు, అయ్య
కొను.

గీ. దరముచెలువంబు దలుముకంధరమువాని,
నరి నురీకరించు వేగుమువాని, రాము
సామిత్రి మైత్త్యధిరాము జూచి. చం. రా.
8. 98.

(ఇట ఔపమ్యద్యోతకము.)

ఉరరీకారము నం. ఎ. అ. వుం. 1. అంగీకారము.

2. విస్తృతము చేయుట.

ఉరరీకృతము నం. ఎ. అ. (అ. అ. అ.) 1. అంగీకరిం
పఁబడినది. 2. విస్తృతముచేయఁబడినది.

ఉరరీకృతి నం. ఎ. అ. శ్రీ. 1. అంగీకారము. 2. వి
స్తృతముచేయుట.

ఉర(రు)లఁద్రోచు న. శ్రీ. (√ఉంలు) 1. దొ
ర్లించు.

క. తరువంబెట్టినజానల, పెరువులు మును గిలక
రించి వేర్చినవెన్నల్, నుగువు రెనంగ్రోలి
పిదప, నులం ద్రోచుచును బోవు నుక్కివపు
గతిక. హరి. పూ. 5. 203.

2. త్రోసివైచు, పోగొట్టు.

క. గురుడనంగదండ్రికంబెను, వరిసి యొకని
జదివి చెప్పుమా శ్రుతిధర్మం, బురులక ద్రోవ
గ నగునే, గురుశాసన ముజ్జగించి కుటిలపు
రెలివిన్. నృసిం. 4. 94.

ఉర(రు)లఁబడు - ఉంలు. (సౌష్ఠ్యమున 'పడు')
(కూలు, పడిపోవు.)

గీ. ఒలుపుబప్పులతీంబు లురలఁబడంగ, బూ
రియలు లడ్డువంబులు పొరలిపాట.... ఆజ్ఞ
రారా ప్రవాహసాహస్రములకు. నైష.
6. 124.

ఉర(రు)లఁబాటు - ఉరలు.

(విటిగిపోవు, చెదరు.)

మ....దిగ్గంతావశ్రేణికం, ధరముల్ మ్రొగు
బడన్ దిశావలయ ముత్కంపంబుగా నీ

లం, బురులంకాఱంగ భీష్ముపైఁ గవినె...
హరి...భార. భీష్మ. 3. 288.

ఉరలు¹(రులు) - ఉర్లు. అ. ౨౩. 1. పడు,
(క) పడు, రాలు.

క. అప్పుడు ధృష్టద్యుమ్నుఁడు, నిప్పు లురులు
చూపులడరి నిశితాస్త్రములంగపెగురుని.
భార. ద్రో. 1. 158.

చ.చిరముగ నొల్పువడ్డవరసింహునికంటెనుబెద్ద
వేళిరం, బురలంగ నాటువడ్డజలతోదృపు
కంటెను బెద్దవే...కు. సం. 4. 482.

కా.వాలోత్తి ప్రగిరుల్ సురారిపురిపై వ్రాలగా
విశీర్ణంబులై, రాలెగ గోవుంముల్ గ్రహం
బు లురలెగ. దశా. 2. 288.

(చ)-వలలో-పడు, చిక్కు.

క. ఒగ్గములు ద్రవ్యి పడు మని, యొగ్గెడు పెనుఁ
దెరల వలల నురలుమ్మగములకా,డగ్గటి చం
పెడు వేడుక, పెగ్గలమై చిత్తమందు వెంటా
డింపక. భాగ. 1. 454

(ట) విటిగిపడు, కూలు.

సీ. పూఁదేనెదొన రాఁటఁ బొరలి యొడ్డురిన
నివ్వలి కింత లాఁగె తెనొకతె.బహు. 2.28.

(త) ఊఁచు, నశించు. (చూ. ఉరులుకొను).

(వ) దొర్లు, జాటిపడు.

ఆ. పొదివి పలుపు రేయఁ బొడువ వ్రేయఁగభగ,
దత్తుడతిరక్తభార లొప్పెఁ,తెలుపు రెట్టి
గాఁగ తేవులు సెలయేలు, లున్న కాచల
మున నురులునట్లు. భార. భీష్మ. 3. 148.

క. దెందము గలంగఁ గన్నీ, రందంద మొగంబు
మీఁద నగ్గల మురులన్. భార. మా. 198.

2. విడిపోవు, విరియు.

క. నటనోదృటుఁ దై నమహా, నటునిజటాజూట
మురిలినకా దొరఁగు మరు,త్కటకనది యది
యనుచుఁ జని, యటఁ గనియొక దుంగభ
ద్ర నభముఖముద్రకా. పాండు. 1. 188.

3. పగులు (చూ. గుబ్బు).

వ... వెనుబొప్పలం బ్రహ్మాండకటాహంబు నిర్భ
రంబై గుబ్బు గుబ్బుని యురల...భాగ 8.
208.

జ. ఉరలుకొను, ఉరలఁద్రోచు,ఉరలఁబడు,ఉ
లఁకాటు, ఉర్లఁబడు, ఉర్ల పెంతెరి, ఉర్లు.

ఉరలు² అ. ౨౩. (శ. ఉరి - దగ్ధమగు) దగ్ధమగు,
మండు.

గీ. పెటిలె బ్రహ్మాండభాండంబు చిటిలెదిక్కు.లు
రలె కాకాళభువనంబు లుదిలె నభము,
మేటి ఛాటిజనితకాలకూటవిషము, చిచ్చు
విడివడియంతంతఁ బెచ్చుపెగుఁగ.భీమ.4.81.

('సప్తాధోభువనాన్యాసన్నిర్ద్ధిగ్ధాని సమంతతః'
మూలము.

ఉర(రు)లుకొను - ఉరులు¹. (స్వార్థమున'కొను'.)
(ఊఁచు, నశించు)

సీ. అఖలజీవులు నిజవ్యాపారకూన్యులై యు
న్నత తేజంబు లురులుకొనఁగ. గీ. జగ గున
య్యవస్థా విశేషంబు తెల్ల,విదితమగునట్లు
పలుకుట యది నిరోధ, మన నిది యవాం
తర ప్రక యం బనంగఁ,బరఁగు...భాగ. 2.
288.

ఉరళించే అ. ౨౩. వెలుగు,ప్రకాశించు. (వ్రా.చి.
ని. శ. ౮.)

ఉరవడి - ఉరువడి,ఉర్వడి. ఎ. (ఉరువు + వడి. శ.
ఉరువడి, ఉరువడి.) 1. మిక్కిలివేగము.

సీ. ఉరవడి నేనలు దెరలఁ బైఁ దోఁతెంచుధూళి
పెల్లడరినఁ దూలపోక. భార. విరా. 4. 82.

సీ. కుప్పించునురవడిఁ గుంభిని వడిఁ గ్రుంగి
సర్పాధిపతితలల్ నదియ నదుమ. భా.రా.
యు. 828.

చ. ఉరువడి నేఁగుచోట నొకయుగ్మలియొల్లె
చెఱంగు మేదిని,శ్వరునిభుజావిభూషణము
వజ్రములం దవులంగఁ జాటివన్. నైష.
8. 94.

2. కౌర్యము, పరాక్రమము.

క. తరువు వెనఁ బెటిలికొని సీ.పురవడిమై గవిసి
తేని యుభయబలము న,చ్చెరు వందుచుఁ
జాచి వృకో,దరుఁడ వగుట యెఱుఁగకున్నె
తద్విధ మేలా. భార. విరా. 3. 208.

క. కురుబలముఁ దొడరి గెలువఁగ, మరగణము
లతై న వరిది కూరోత్తమ సీ, పురవడి గెలి

చితి భాగ్య, స్ఫురింబును కావలబలముఁ
బొగడం దగదే. భా. ద్రో. 5. 7.

3. విజృంభణము.

వ. భయంకరంబగు నతిసంకులంబున సామజ
వాణి రథంబులయురవడికి నోసరింపనికాలు
బలంబులు...భార. భీష్మ. 1, 287.

చ. పొరిఁబొరి నార్పుచుం గవిసి భూరితరంబుగ
గడ్డద్రుముల్, ఖరకరుఁ గప్పినట్లు రణ
కర్కశు నారఘువీరుఁ గప్ప నా,యురవడి
నూచి యప్పుడు నృపోత్తముఁ దొక్కఁడు
వీఁద్రు పల్వు రిద్దుఁ మెటులొనొ యంచు
మదిదూలఁగ నుడిగి నిగి నిర్జరుల్. భా.
రా. ఆం. 1. 198.

జ: ఉరవడించు. ఉరవడించు.

ఉరవడించే - ఉరవడించే, ఉరువడించే, ఉరువ
డించే. అ. క్రీ. (✓ఉరువడి) 1. వేగిరవడు.
(చూ. ఉరువడించు.)

2. విజృంభించు, రేగు.

సీ. కసిమసంగినమారి గడఁగి జీవులమీఁద ను
గ్రతఁ గవియునట్లు వడించి. భార. ఉద్యో. 2. 189.

వ. ఇవ్వరునున నిజపార్శ్వచరు లైనచతుస్స
హస్ర యక్షప్రవరులం బరిమార్చి వేర్చిన
ప్రహస్తాదులం గనుఁగొని నిర్ణీద్రరాద్రం
బున మాణిభద్రుండు వానిపై నురవడించిన.
ఉ. రా. 3. 37.

3. పరాక్రమించు.

ఉరవడించే - ఉరవడించే.

(విజృంభించు, రేగు)

చ. యజనము దానకర్మమును...సంగరంబు
నన్, విజితవిభీతిమై నురవడించుటయున్
నృపధర్మముల్ గురు, ప్రజతిలకాయమాన
సమరంబునుధర్మువు వీనిలోనలన్. భార.
కాం. 2. 224.

ఉరవు¹ - ఉరువు. ఎఱ. (✓ఉరు) 1. ఉచితము, అ
ర్హము, తగినది, అనుకూలము.

క. దురమునకు నృధురయుఁ బుష్కరముఁ
బ్రయాగంబుఁ దగినకలఁకులు మీ కే, దుర
వగు నది గొనుమనె హరి...ఉ.హరి. 4. 208.

2. అధిగము, గొప్పది.

ద్వి. ఉరవుకెంజడ లెల్ల నొగిఁ బట్టుఁగట్టి. నల.
1. 14 వం.

సీ. లలితసంపచ్చాలిలక్షివిలాసమై యురవై న
వైకుంఠపురము వోలె. మొ. రా. కాల. 8.

ఎ. భౌచిత్యము.

వ. ఉరువున నూకియు వెరవునఁ దాఁకియు...
ఉ. హరి. 8. 304 (శ. ర.).

ఉరవు² ఎ. (నం. ఉరి - తొమ్ము) వక్షస్థలము.
ఆం. భా. 2. 187.

ఉరశృదము నం. ఎ. ఉ. పుం. కవచము.

ఉరసము నం. ఎఱ. అ. న. శ్రేష్ఠము (ఇది సమా
నోత్తరపరముగానే యుండును.).

ఉదా: అశ్వోసిము, నరోరసిము. వనితో
రసము.

ఉరసిజము నం. - ఉరోజము.

ఉరసిలుఁడు నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) విశాల మైన
తొమ్ముగలవాఁడు; శౌర్యవంతుఁడు.

ఉరసుఁడు నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) - ఉరసిలుఁడు.

ఉరస్రాణము నం. ఎ. అ. న. - ఉరశృదము.

ఉరవ్యము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) తొమ్మునం
దుండునది, తొమ్మునఁ బుట్టునది.

ఉరస్యఁడు నం. ఎ. అ. పుం. ధగ్ధపత్నియందుఁ
బుట్టినవాఁడు, భారసపుత్రుఁడు.

ఉరస్వంతుఁడు నం. ఎఱ. (శ. స్వతీ. శ.) ఉర
సిలుఁడు.

ఉరస్సూత్రిక నం. ఎ. అ. స్త్రీ. తొమ్మున ప్రేలాడు
ముక్కాలహారము.

ఉరి ఎ. (శ. ఉరిల్, ఉరుల్. శ. ఉర్లు.) 1. వాగుర,
ఉచ్చు, మృగములను పశులను పట్టుకొను జ్ఞు
విశేషము.

గీ. ద్రౌపదీరూప మనుమరిఁ దగిలి తనదు, హృ
దయమనుమ్మగ మత్తటి నుదిలకొనుచు.
భా. విరా. 2. 24, కాం. 5. 578.

గీ. ఇరులు గెలిచిన యంతపురేందుముఖుల,
కురులు మరుఁ డను వేటకాఁ డురులు
నేసి, మరులు గొలుపంగ లేడయ్యె మమజ

నిభుని, సరులు లేనిదృక్పఃజనకాబకముల.
నైష. 8. 90. అం. భా. 2, 298.

2. కంఠపాళము.

గీ వానిఁ దెగఁ జూడనైతేని వాయుపుత్ర,
నీవు గనుఁగొన నురినైన నీరైనైవ, నగ్ని
నైన విషంబుననైన నేను, మేను దొఱఁ
గుదు...భార. విరా. 2. 299.

ఉరిపోయు - ఉరిదగుల్పు.

ఉరివేటకాడు - ఉరి యొగ్గి వేటాడెడు
వాడు. పి. శకుం. 8. 78.

3. చోరసాధనవిశేషము.

చ. ...కొయ్యయు నురిక్రొంకి నాటసము...
దశకు. 5. 72.

జ: ఉరిగోల, ఉరిత్రాడు, ఉరిదీయు, ఉరులు
గొలుపు.

ఉరిగోల ఎ. (ఉరి + గోల) పిట్టలు మున్నగువానిని
బట్టటకై చివర నురి పెట్టి కట్టినకోల.

క. కట్టలుకఁ దడుకుచాటునఁ, పిట్టల నురిగోలఁ
దిగిచి విటునున తెక్కల్, పట్టి విటచి...
భాగ. 7. 59.

ఉరిదె ఎ. కుమ్మరపురుగు, యమకీటము.

గీ. ఉరిదెపురు గెల్ల వేళల బురదలోనె, పొంలు
చుండియుఁ బంకంబుఁ బొందనట్లు, జ్ఞాని
యగువాడు సంసారిసంగుఁ డగుచు, నెందు
నేనియుఁ బంకంబుఁ తెందఁ డభవ. రుక్మి.
4, 88.

ఉరిత్రాడు ఎ. టా. (✓ఉరి) 1. ఉరిపోయుట కుప
యోగపడుత్రాడు, కంఠపాళము. మనుచ. 8. 81.

2. ఒకవిధ మైనగాయమానము, శస్త్రవిద్యా
విశేషము.

వ. తొలకరి మెఱపును ... హస్తారణంబును...
ఉరిత్రాడును...పదఖండనంబును, లోలి త్తరి
...అనియెడిగాయమానమ్ములును. మల్లుపు.
8. 89.

ఉరిదీయు న. శ్రీ. (✓ఉరి) ఉరిపోసి చంపు.

(వ్యవ) సరిహత్య చేసినవాని నురిదీసినారు.

ఉరియాట ఎ. (✓ఉరియాడు) ఉరియాడుట, సందే
హము.

గీ. ...ఇట్లు...మీరు నెప్పంగ నురియాటమేలె.
భార. కాం. 1. 275. (శ్లో. న తే భిశంకే
వచనం యద్రవిషి తపోధన. సం. భార.
కాం. 31. 10.)

ఉరియాడు అ. శ్రీ. దోలాయమాన మగు, సందే
హించు: కళవళపడు.

క. అందంద పొడముతమకము, ముందటికిం
దిగువ సిగ్గు మునుకొని నిలువం, దెంద మురి
యాడ నిలిచిన, మందగమనఁ జూచి హరి
కుమారినుతుండు. చిత్రభా. 5. 143.

వ. అని వితర్కించుచు గిరిటి యురియాడు
చిత్తంబును తలం బుడిపికొని... భార. విరా.
1. 181.

క. సతి దనపతివచనంబులు, మతిఁ జొనుపుం
దెంపు మాను మాన వెఱచు న, య్యతిథి
పనుపు నేయక త్రో, చుతలం పలవలుచుఁ
జేయఁ జూచుం దలరున్.

గీ. ఇటు లురియాడుచి తంబు నెట్టకేని, నాధు
క్రళించే అ. శ్రీ. వెమీనకుఁజొంగ, నూలుకొల్పి
నొప్పినశ. రి.) సనఁ గీలుకొన్న, లజ్జవ్రేగునఁ
యమిరుసాలంగ మోము. భార. ఆను. 1.
72, 80.

2. చెదరు, చలించు.

మ. కచభారం బురియాడి వెన్నొరియ. చిత్ర
భా. 8. 80.

ఆ. అన్న రేంద్రపాడి యల్లవఁ దనకరా, బ్బ
మునఁ గీలుకొల్పి బహుళ కాష్ఠ, కలిత
వదనుఁ డగుచు గళమున నెలుఁ గురి, యాడ
వగచి యమ్మురాంతకుండు. భార. శల్య.
2. 381.

జ: ఉరియాట.

ఉరియు¹ అ. శ్రీ. (శ. ఉరి. శ ఎరి.) 1. ఎరియు,
కాలు, దగ్ధమగు: పరితపించు.

సీ. దక్షాధ్వరానలత్రయశీర్ఘ మొక్కటి యో
గాగ్ని నెందేని నురినె గౌరి. భీమ. 8. 88.

ఆ. ఇదియ, తల్లులార కరిము త వ్పయితోఁచుట,
మల్లమలఁత పేర్మి నురియుచుండు. భార.
హా. 201.

2. ఉడుకు, పక్కమగు.

వ. పాకంబునకు రాక యుండ వెండియుఁ దన
సవరించిన కాళ్ళంబులు గ్రమంబున నిడి య
వల బుఁ బ్రబలంబు నేయం గాళ్ళంబులు
సమనెఁగాని యారేఁగుఁబండ్లురియవయ్యె.
భార. శల్య. 2. 182. ('న చ స్మ తాన్యప
చ్యంత' మూలము.)

3. (వెండ్రుకలు) తెల్ల నగు, నరయు.

చ. ఉరిసినకల్ల వెండ్రుకలు నూడినదంతము
లంబకంబులన్, గురినెడుబాష్పజాలములు
గూనువడంకెడు మస్తకంబు...హంస. 2. 34.

ఉరియు² అ. ౧౩. (శ. ఉత్తై.) ఒరిపిడినొందు, రేగు.

గీ. అరులు మనమీద నురవడి నరుగుదేరి, నేము
సిడిముడిపడుచుండ నిట్టు లనుట, యొప్పు
దురిసినపుండుల మప్పు వెట్టె, దరయ దీనికి
నిన్ను నేమందుఁ బాఠి. భార. ద్రో. 5. 358.

క. చాలఁగ నురిసినపుండులు, తోలలఁ గెలఁ
కుట. పి. శకు. 3. 170.

ద్వి. ఉరిసినపుండ్లవై నుప్పును జల్లి, కెలఁతేసె
దవు నేఁ గినిసితి నేని, చక్కఁబెట్టఁగ లేరు
...ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. 1257.

ఉరియు³ అ. ౧౩. ఉలియు, చలించు.

గీ. కాను లురియంగఁ బిలుఁదులుఁ గదలి మేళ,
లావకులు గదలింప నేత్రాంకు లలరఁ, బె
రువు ద్రచ్చుచు వేకువఁబ్రేమ మిగులఁ, పాడి
రత్నాకు గోపాలభామ లెలమి. హరి. పూ.
8. 168.†

ఉరికారము నం. ఎ. అ. వుం. - ఉరికారము.

ఉరికృతము నం. - ఉరికృతము.

ఉరు - ఉలు¹.

(మేలగు, శ్రేష్ఠమగు, అధికమగు.)

క. ఈలోకమ యురుఁ గొందఱ, కాలోకమ
కొందఱకు నిహంబును బరమున్, మేలగుఁ
గొందఱ కధిపా. భార. ఆర. 4. 174.
(ఉరున్ :- మేలని తోచును అని కాత్ప
ర్యము.)

(తగు)

క. ...క్రియ, నిమిషవక పరికుద్ధి తీపునికిఁ జేయు
టురున్. భార. కాం. 5. 417.

జ: ఉరిపు¹, ఉరివడి.

ఉరుకాలము నం. ఎ. అ. వుం. 1. మనోకాలలత.

2. దీర్ఘ కాలము.

ఉరుక్రమముఁడు నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. పెద్ద
యడుగు లిడువాఁడు ఎ. అ. వుం. విష్ణువు,
వామనమూర్తి.

ఉరుజ్జా ఎ. మత్స్యవిశేషము.

సీ. మిసిక ల్లురుజ్జ తేలుమేను తొల్లిక తాతి
గొరిక మాపురమును గుంటముక్కు. గీ....
పరిగె రొయ్యాది యగుమీలఁ బట్టు నతఁడు.
హంస. 4. 187. ('ఉరుజ్' శ. ర.)

ఉరుటు ఎ. (శ. ఉరుటు - 1. కంపితస్వరము. 2.
ఉంగరము) 1. (సంగీత) కంపితస్వరము. 2.
ఉంగరము.

సీ. అంగహరిముఁ జూపి యంగాధిపుమనోహ
రాంగహరిముఁ గొన్నయబ్జవదన, యురు
టింత గనిపించి నూరాధ్యుకెంగేలియురు
టుఁ గైకొన్ననీలోత్పలాక్షి. బహు. 5. 88.
(వై రెండర్థములకు ఇదియే యుదాహరణము)

ఉరుధోడ ఎ. మల్లవిద్యాసంబంధమగు పదునాలుగు
విసరులలో నొకటి.

వ అవ్వీరుండు ... ఉరుధోడ ... ఝాటు నివి
మొదలై వ పదునాలుగువిసరుల మర్మంబు
లుం జూచి...హంస. 1. 206.

ఉరుబూతము నం. - ఉరువుకము (వృ.వి.).

ఉరుమ ఎ. (శ. ఉలుమి.) తప్పెటవలె గుండ్రముగా
నుండెడిదియు చుట్టు వంపఁబడిన పట్టెకు సందు
లేర్పఱచి యానందులలో కంచుతేకులవిల్లలు
రెండు మూఁడు గూర్చినదియు నైన చర్మ
వాద్యవిశేషము (ఖంజరీ).

వ. మృదంగం బుపాంగం కావజంబు దండె కా
ళంబురుమ ... లోనగు నసంఖ్యాతవాదిత్ర
త్రితయవరంపరలు...అము. 4. 85.

వ. ఉరుమ గీసినగతిన్ దేటిమోసినక్రియ నా
దాటక. మనుచ. 4. 115.

ఉరుమం(ముం)టి-హురుమంటి. ఎ. (హిం ఆర్మబ్.)
పారసీకదేశమునందలి యొకమండలము; అచ్చ

ట. నుడుసముద్రము (ఇవి మంచిగుట్టములకును, మంచిముత్యములకును ప్రసిద్ధికెక్కినవి.)

సీ. సింహశంబున గంధసింధురమ్ములు దెచ్చి
యురుమంటిబలుతేజిహారులు తెచ్చి. హరి.
వీరి. 25. ('హురుమంటి' ముద్రి.)

ఉ. నాయపరిణామేడ యొకనాడును జూడ
వుగా యగోచరిం, నాయురుమంటిముత్తయ
పుటన్నవసోరణగండ్లయందము...పాంగ.
2. 62. (శ. ర. పా. చూ. బ్రౌ. హురు
మంటి.)

ఉరుముడు ౧. వృక్షవిశేషము (బ్రౌ.).

ఉరులుగొ(కొ)లుపు న. ౨౩. (✓ఉరి) - వలలో
వైచు-వశపలుచు.

సీ. హరిఁ దెత్తుమే నీకు నమ్ముడుపడియుండ...
ఉరగేంద్రుఁ దెత్తుమే యురులుగొలిపి. కు
సం. 6. 674, 8. 257.

ఉరువడి-ఉరవడి.

(మిక్కిలివేగము.)

సీ. ఉరువడిఁ బలుతెంచి యురువక్కియలు దాఁకి
గంధసింధురతోటఁ గనుపుకొట్టి. రాజ. చ.
2. 75.

జ: ఉరువడించు, ఉరువడించు, ఉర్వడి.

ఉరువడించే-ఉరవడించే (✓ఉరువడి.)

(వేగపడు, తొందరపడు.)

ద్వి. అని గర్వదుర్వారులై పల్కుచున్నదను
జులనందఱుఁ దప్పక చూచి, యురువడింప
కుడి యోహో మానుమానుఁడరిసి కా
ర్యము చూతుమని విభీషణుఁడు. రం. రా.
యు. 238 పా. 26 పం. (ఉరవడింపకుఁడు.
శ. ర. పా.)

ఉరువడు ౨. ౨౩. నెలవేలు, నెగ్గు.

క. నీనట్టురువడ నొక్కతెఁజూపి యొకతెగర్వ
మడఁచుచున్ వలయుగలిన్, బ్రాపింపవచ్చు
భోగము, నీపుణ్యం వినుమడించి నేఁడు
ఫలించెన్. కళా. 8. 211.

ఉరువడించే-ఉరువడించే, ఉరవడించే.

(వరాక్రమించు.)

వ. భీషణఁ బగునేనయుఁ దామను నతని వెను
కొని చని యతిరియంబునం బురంబు చొర
నురువడి చినన్. కళా. 8. 78.

ఉరువు¹ ౧. (శ. ఉరువు, ఉరువు) 1. స్వరూపము-
వస్తువు.

ఉదా; ఇత్తడిసరకులు మొత్త మెన్నియురువులో
లెక్కచూడుము (పశ్చిమాంధ్రము.).

చ. హరుని గుఱించి వత్సరసహస్రము ఘోరి
తపంబు చేసి తత్కరుణ దుకూలకంఠయును
దండముఁ జావలు చిత్తపాత్రమున్, వరిము
నఁ గాంచె మద్గురుఁ డవారణమైఁ బ్రబలాభి
రానుఁ డీ, యురువులచేత నయ్యెడు ప్రయో
జన మెల్ల ను జిత్తగింపుమా. విక్ర. 2. 6. చి.
ని. పాఠము ('ఉరువిడి' అను శ. ర. ముద్రిత
పాఠములు చింత్యములు.)

2. విధము, ప్రకారము.

వ. ఏనదులుం దనకు సరిరా వని నవ్వునురువున
నురువులు చూపుచు...వరాహ. 10. 62.

గీ. తెలువయధరింబు పవడంపుఁదీవెయురువు.
విక్ర. 6. 25

ఉరువు² న. ౨౩. 1. మాను, విడుచు, త్యజించు.

ఆ. ఉరుము నక్షరంబుఁ గానంగఁ బోలు వే, దాఢి
చింతనమున నమ్మిథునము, నందుఁ బూర్వ
మురివి యవరంబు నేపట్టి, నిలువ వలయు
నధిక నిష్ఠ గలిగి భార కాం. 6. 144.

ఉ. చేతికరాసనం బురివి శీఘ్రము సర్వవిపక్ష
టీవికా, ఘోరిని యైనయు గ్రగదఁ గైకొని
వైచినఁ దన్నిపాతనక, మాతకురంగకేతు
పులు మార్గములై యెడలె... హరి. ఉ.
10. 71.

గీ. ఊడ్చి కొండువు వ్రచ్చి ప్రేవురివి నంజ, డం
తయును బుచ్చి పొదుకగా నమరఁగట్టి.
భార. కాం. 3. 499.

2. వెడలించు.

ఆ. నురువు లురువువెడఁదనోళ్ల తోడుత మోర,
లెత్తికొనుచు వేఁడుతెత్తినట్టు, లుబ్బు రేఁగి
యున్న యుష్ఠములును. భా రా. యు.
518.

ఉరువు నం. విజ. (ఉ. ఉ. ర్వీ. ఉ.) 1. వెడలు పై నది, విశాలము. 2. పెద్దది. 3. మిక్కిలియై నది, అధికము. 4 శ్రేష్ఠము. (వరియము - ఉరుతము. వరిష్ఠము - ఉరుతమము.)

ఉరువుకము నం. వి. అ. పుం. 1. ఆముదపుచెట్టు. 2. ఎఱ్ఱాముదపుచెట్టు.

ఉరువుపు నం. వి. ఉ. పుం. ఎఱ్ఱాముదపుచెట్టు.

ఉరువూ(బూ)కము నం. వి. అ. పుం. ఆముదపు చెట్టు.

ఉరోగ్రహము నం. వి. అ. పుం. తొమ్మునగలుగు నొకతెవులు.

ఉరోహతము నం - ఉరోగ్రహము.

ఉరోజము నం. వి. అ. పుం-వక్షమునఁ బుట్టినది- కుచము. (ఇట్లేఉరోజాతము, ఉరోభవము, మొ)

ఉరోభువు నం. వి. ఉ. పుం. ఉరోభవము, కుచము.

ఉరోహస్తము నం. వి. అ. న. మల్లయుద్ధభేదము. (ఇందు హస్తముతో తొమ్ము కొట్టుకొని కా హుయుద్ధము చేయుదురు.)

ఉర్ల (బడు - ఉరల(బడు. అ. శ్రీ (✓ఉర్లు)
(కూలు, పడిపోవు)

మ...వరిభాంభోనిధిలక్ష్యమాణపురిసౌభాగ్యం
బు మించుక...వియద్గం గాతరం గాహదిక,
దరు లుర్లంబడి పెల్లగిల్లిపడు నానాకంబు
చందంబునన్. చంద్రా. 1 11.

ఉర్లు - ఉరలు! అ. శ్రీ.

(రాలు)

ఉ. యక్షవరాజ్ఞ మౌళి నిడి యతులు నతుల
నిప్పు లుర్ల ...ఉ. రా. 8. 8.

(దొర్లు.)

దండ. పుష్కలావ ర్తకాబ్దంబులక బంపఁగా నం
పకాలంబుగాఁ గొండ లుర్లంగ వర్షించినక.
పా. 8. 88.

ఉర్లుపెంతెర వి. (✓ఉర్లు) ఒకజాతిపెంతెర. సర్ప
విశేషము.

సీ. ప్రల్లదంబునఁ ద్రుళ్లునల్ల నాగులు నాగపెం
తెరలును తొట్టపెంతెరలును, శంఖపాలకు
లును జాతినాగులు మర్లుపెంతెరలును నెట్టి
పెంతెరలును. ద్వా. 8. 100.

(ప్రాంత ప్రతిపా. చుట్టు పెంతెర చి. ని. పా.
తుచ్చుపెంతెర ప్రౌ. పా. తుమ్మపెంతెర శ. ర.
పా. ఉర్లుపెంతెర ముద్రి. పా.)

ఉర్వటము నం. వి. అ. పుం. (ఉరు + అటము)నంవ
త్సము.

ఉర్వడి - ఉరువడి.

(మిక్కిలివేగము.)

చ. ఒడిసెలరాతిచందమున నుర్వడి సింగిడికోల
వాలుకై నది...సారంగ. 1. 98, 98.

ఉర్వర నం. వి. అ. స్త్రీ. 1. ఎల్ల పైరులు పంచెడు
నేల, స్వస్వస్యాధ్య మగుభూమి. 2. భూమి.

ఉర్వళి నం. వి. ఉ. స్త్రీ - గొప్పవారిని వశపఱచు
కొనునది-ఉర్వళి. ఒకానొకస్వర్గవేశ్య.

ఉర్వారుకము నం. వి. అ. న - ఉర్వారుపు.

ఉర్వారుపు నం. వి. అ. పుం. దోస (వృ. వి).

ఉర్వి నం. వి. ఉ. స్త్రీ-విరివి యైనది-భూమి, నేల.

ఉర్విధరము నం. వి. అ. పుం. - భూమిని ధరించు
నది - పర్వతము.

ఉర్విభృత్తు నం. వి. త్. పుం. 1. కొండ. 2. రాజు.

ఉర్విరుహము నం. వి. అ, ప్. పుం-భూమియందు
మొలచునది - చెట్టు.

ఉరుక - ఉరక (చూ.).

(పలుకక, మాటాడక.)

క. వెలుచలువ నింతకంటెం, దలుచుగ కాణంబు
లేసి తడయక పగఱం, తెలుతునని యిసుము
చల్లుచు, మఱక ధనంజయుఁడు రణజయో
న్నతుఁ డరిగెక. భార.సభా, 2. 306.

(వ్యర్థముగ, ప్రయోజనము లేకుండ;
నిష్కారణముగా.)

చ. ఎఱిగియెఱింగి...దుర్నయుఁ డైనవీనితో,
మఱక పెనంగ మాకుఁ జలమో ఫలమో...
భా. రా. యు. 916.

సీ. ఉరుక దివోదాసు నుచ్చాటనముచేసి...కాళి.
8. 189.

ఉరువడి - ఉరువడి. (ఉరువు + వడి)

(విజృంభణము.)

క. విఱిగి పఱచునై న్యఁబుల, వెలు పెల్లను దీర్చి
చటులవిక్రమగరిమల్, మెఱయఁగ మగ్రుఁ

దాఁకిరి,యుటవడి నార్పులును బొబ్బలులు
ములఁ దెగడఁ. కాళ. 2. 45, ('ఉరవడి'
ముద్రి. 'ఉటుములు నార్పులును బొబ్బ
లురవడి నెగడఁ అని 'ఉటుము' క్రింది
శ. ౧. పాఠము.)

ఉజ్జవు - ఉజ్జవు. (✓ఉటు) విజ్. 1. ఉచితము,
యుక్తము.

అ. అంతతోడ నెల్లయావదలును దీటు, వ శ
మధిక గౌరవంబు నొందుఁ, గూడి మనుట
గలుగుఁ గురుపాండవులకు ని, తైఱఁగు
మాడ మీకు నుటవగాదె. భార. ఉద్యో. 3.
380.

క. ఎఱిగించి మీకు నునికికి, నొజ్జపు సకలదైత్య
కోటియును మీరలు నే, దైటఁ జని యం
దుండుఁడు గడు, నుట వని నెయ్యంపునముచి
తోక్తులఁ దెలుపఁ. నిర్వి. 2. 80

2. అధిగము; విశాలము.

క. ఉజ్జ వగునారుగవంటలు, గొఱియలపాఁడి
యును దఱ చగు, బురుషులకు, దెఱవల
చుట్టము లయ్యెద, రెఱచియ భుజియింతు
ర్థి నెల్ల జనంబుల్. భార. ఆర. 4. 295.

చ. ...ని, న్నుజ్జపుగ నేను వేఁడుకొన యుక్తుఁ
డఁ గాక మొఱంగి నన్న న, క్కఱవడి నీవు
వేఁడు టది కర్ణమె నిర్జితదైత్య చెప్పమా
...భార. ఆర. 7. 363.

క. కఱకంతునిభక్తులకు, జీటుతోండఁడు మిగుల
భక్తి నేయుచును గడు, దఱ చగుపెను
వాసలలో, నుట వగుకూటముల మడుఁగు
లోరెము లిడుచుఁ. హరి. 2. 82.

వి. జాచిత్యము.

ద్వి. నెఱిచకోరములకు నెలనెలవంట, యుట
వేది విరహుల నుడికించుమంట. రం. రా. యు.
318 పా. 12. పం. (శ. ర. పా. 'ఉరవేది'
ముద్రి.)

జ; ఉజ్జవడి.

ఉజ్జిది వి. (శ. ఉటులు. శ. ఉటుది.) 1. వేగము.
వడి.

గీ. మరుని నాశీకసాయకోత్కరము కరము, ధర
ముదరమిడి మెఱము చేయరది సొరిది,

నుఱిదినవి మెట్లు తెగఁగోయునురునదీర్పు, రం
బుల జనింపవో శతాగములు గావొ. వసు.
2. 115.

క. కవలని నీటికి మీనము, లెదురెక్కునె యుట
దిఁ బాటునేటికిఁ బోలెం, బదవి నిరుద్యోగు
లఁ బొం, దదు సోద్యోగులన కాని ధార్మిక
ముఖ్యా, వేం. పంచ. 2. 180.

2. శక్తి, బలము.

గీ. శిరుగఁబడి కురులతగరుల్ దీకొనుగతి, నుట
దిఁ దలఁదలఁ దాఁకితు రొకరి కొకరు.
ప్రబంధ. 88.

విజ్. శీఘ్రము.

క. ఉజ్జిదివిషము వెంపున నిడి, చెఱ నున్నప్రహో
రివర్మఁ జెచ్చెఁ జంపం, దెఱఁగు విచ రించి
తి మతఁ, డటుగమిఁ జచ్చె ననువారిమై లలి
తాంగి. దశకు. 7. 149.

ఉజ్జయ విజ్. (శ. ఉంవియన్ - బలవంతుఁడు, ధీ
రుఁడు.) 1. ధీరుఁడు, దిట్టతనము గలవాఁడు.

గీ. అనుచుఁ బెక్కు దెఱఁగుల నడలుచున్న,
యన్నఁ గన్గొని లక్ష్మణుం డనియె నహహ,
తెఱవ కై యిట్లు చెల్లఁబో దిటము దప్పి,
యొఱలఁ దగునయ్య నీవంటియుటియ దొ
రకు. అచ్చ. రా. ఆర. 103.

2. క్రూరము; దుష్టము, చెడ్డది.

క. అని మరుజాములఁ బడ లే. నని కైదుపు
దుస్సిదాఁటునాయశముబలెఁ, బెనఁగునల
యుటియచేసురి, య నులిమి బలిమి విడిపించి
యను ననురక్తిఁ. సారంగ. 2. 235. (ఉజ్జ
య - క్రూరురాలి.)

వ. అట్లు బుద్ధికౌశలంబున నేను నియ్యుటియ
యెలుకచోట నిజేవంబు గలదని నిశ్చయిం
చితి... వేం. పంచ. 2. 117.

ఉజ్జయు అ. శ్రీ. ఇల్లు లోనగునవి వానివై కప్పు
చెడి యాచ్యారమున కురియు; కురియు.

నీ....నా కొక్కమందిరము నిర్మింపుమీ యుదక
ధారలచేత నుటియకుండ. కాశీ. 7. 40.

గీ. పల్ల మామూల వలిపిరి చల్లు నిచట,
నుటియు నీచాయ నిద్రమై నుండు నచట,
మహిత రామానుజోదీర్యమాణ భాష్య.

ముఖబహు గ్రంథసామీప్యమునకుఁ జనకు.
విప్ర, 8. 72.

గీ. బోరుబోరున వర్షాంబుధారిలుటినె. కుక.
1. 187.

జ : ఉలుపు.

ఉలు¹ - ఉరు. ౨. శ్రీ. (శ. త. ఉలు.) 1. కలుగు.
సీ. అరదంబు లడరిగ నళనివేగోద్ధతు లులు
మీద నులుముగా నులుకువారు. భా రా.
యు. 978.

2. బహిర్గతమగు, పై కివచ్చు
ద్వి. మెలుగుఁగోలు లులు వల్మీకముల్
వెడలి. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. 1961.

3. తగు, ఒప్పు, ఉచితమగు.

క. ...జగంబును, గులమును రక్షించు టులుదె
కువలయనాధా. భార. ఆది. 5. 111.

చ...నీ, యులుకడ కేగి తోడుపడు మొద్లకు
నెవ్వరి కేని...భార. ఉద్యో. 4. 179.

ఉ...ఇది పథ్యము ను మొక్కనక్క నిచ్చి సిం,
హమ్మల విల్చికో లులుదె యన్యతె
వారిలు కౌరవేశ్వరా. భార. సభా.
2. 181.

4. ఇష్టమగు.

క. తెలుపి గొని నీవు సొచ్చినఁ బిలుదనె
చొచ్చెదము రిపులు పెల్లగిలఁగ నందలు
మును మా కిది యెంతయు, నులునట్టి
వంబు దీని నొసఁగుము పుత్రా. భార.
ద్రో. 2. 7.

జ : ఉలుపు.

ఉలు² (శ. త. ఉలు. దీనికి వ్యతిరేకమునందే
ప్రయోగములు కనబడుచున్నవి.) న. శ్రీ.
లక్ష్మ్యపెట్టు, గణించు, సరకుగొను.

చ. ఉలుదు సురేంద్రునై న బలియుండు హిడిం
బుడు...భార. ఆది. 6. 194, 7. 271.

క. ధనదుధనసంఖ్య వననిధు,లన విని యర్థేశ
నామమతనికి నీ మే, మొనర నసంఖ్యార్థే
కుల, మని ధనపతి మురు వేర్మి నవ్వురి
వై క్యుర్. కు. సం. 7. 958, 8. 259.

క. పిలుదం గురుధరణిపతి, నలుచేతం బ్రాణ
ములు ఘనారాతిబలం, బులుని తెగువ

ముదటఁ బెన్నొలుట చిత్తమునఁ బెట్టు
కొని విహరించెన్. భార. శ్రీ. 2. 87.

౨. శ్రీ. మాను, వింమించు.

వ. పద్మన్యప్రసాదంబున మహాదృష్టి కొడుకుల
పయిం గురియించి యయ్యురగుల విగత
పరితాపులం తేసి కద్రువ గర్వంబున నులుక
గరుదుని వినతనుం బనులుగొను చున్నంత.
భార. ఆది. 2. 47.

సీ. తెక్కతాఁకున స్రుక్క నిక్క ప్రక్కలు
నొక్కెనులుక కల్లేటి నొక్కొరణంబు.
మనుచ. 4. 58.

2. జంకు, వెనుదీయు.

క. ఉలుదు సునీ ఖండం గొని, నలుక నయోమ
యము లగు ఘన స్తంభములన్...కకు.
4.45.

క. ఉలుక యెదురేగి మూకకు, నుటికి మొ
లుగు కొనుచు మిగుల నుగ్రాకృతియై,
కలువం బైకొనఁ బెల్కుటి, పలుచిరి శదృ
టులు రాజపట్టుకుఁ బెలుచన్. భోజరా.
6. 258.

ఉలు³ - ఉల్లు³ (చూ.)

జ: ఉలుద్రాడు.

ఉలు⁴ - ఉల్లు⁴ (చూ. 2. వ అర్థము)

ఎ. పాము ఉలుకునప్పుడు పుట్టెడిధ్వని.

ద్వి. మెలుగుఁ గోలు లురల వల్మీకముల్
వెడలి యులు పుట్టఁ గోమలనుటికి...
ద్వి. హరిశ్చ. పూ. 1962 పం.

జ: ఉలుకొట్టు, ఉలుపు.

ఉలుద్రాడు - ఉల్లుద్రాడు. ఎ. బి. (ఉలు¹ +
ద్రాడు) ఆవులను పాలుపిదుకునప్పుడు వెనుక
కాళ్లకు కట్టుబందపుత్రాడు.

వ. ఉలుద్రాళ్లుం దలుగులు తలమొలలం
బుట్టి యిట్లు నట్టుమం గలయం కాటి
క్రేపుల నేర్పరించువారును. హరి. పూ.
5. 142.

గీ. కీరకల్పంబు ములుఁ బ్రాళ్లుఁ తేతఁ
బట్టి, యమరుగోపాలకృష్ణు నల్లంకఁ
గాంచె. వి. పు. 7. 888.

ఉలుకు (ఉర్కు) అ. ౨౩. (త. ఉలుక్కు.) 1.
దుముకు.

క. నుటియు నొకవిల్లు గొనున, తెలుపిన
విభుడుగఁ జేయ ధృతిఁ గలవాలం,
బులుక తొని విభుడు నేలకు, నుటికి యత
నిమీద నడరె నుగ్రాకృతియై. భార.
భీష్మ. 8. 27.

క. ఎఱిగి పిలుసనిన వెసఁ బై, కులుకుదు
సాకువము గాకి నొడిసినభంగిన్. భార.
విరా. 2. 282.

సీ. ధనము లుత్కృష్టంబు లనుధనంబయు
మాట పాటిగాఁ గొనుము సోపానభంగి,
నున్నది మార్గంబు యోగసమారోహణము
నకు దానన నడిచి కాక, వడి నుర్కిపడ
నీకు వచ్చు నే ధనసంగ్రహంబు భోగార్థ
కృతంబు దుష్ట, మగుటయుఁ గలదు
యజ్ఞార్థకృతం బైన నదియు నిచ్చెన బ్రహ్మ
పదము నంద. భార. కాం. 1. 144.

2. వరుగెత్తు. పాటు.

చ....ఘర్మిధేను వా, కెళవుల నాడువాలభుజ
గింగని గోండ్రని యంగలార్పుచుం, గళ
గతఘంట్రమోయ నులుకం విడుగుంబలె
దాఁకి యుద్ధతిన్. ఆము. 8. 19.

గీ. ఆరెకులు చూచిరేని మహాప్రమాద, మీవి
లాసిని విడిచి నీ వెచటి కయిన. వేగ నులు
కుము కాదేని విశ్వసించి, పూని నాయు
పదేశించుబుద్ధి వినుము. హరిశ్చ. 4. 107.
ఆం. భా. 3. 88.

8. వెలికివచ్చు, ఉద్గతమగు.

సీ. తోర కెవ్వఁడు పదాంగువృథాగంబున నుడు
రాజు పొట్టగుజ్జులుక నూఁదె. కాళీ. 8. 82.

లయగ్రా. పిలుసనక యతఁ డడరి మెలుగు
గమి దళదిశల మెఱసి గిటికొనుపరకు
వులుక గొని తోవం, బులుక నృపవరుని
వయ నుటికి కనిమనఁగి...పద్మ. 7. 278.
(ఉలుకన్ - బయలుపడఁగా)

వ. మెడ యొడిసి పట్టి గ్రుడ్లు వెలి కులుక నొ
క్కుచు...కళా. 8. 258. (వెలికులుకు-
వైకివచ్చు).

జ: ఉలుకుడుఁగవ్వు, ఉలుకుబొడ్డు.

ఉలుకుడుఁగవ్వు ఎ. (√ఉలుకు) ఒకజాతికప్ప.
(త్రా. చి. ని.)

ఉలుకుబొడ్డు ఎ. (√ఉలుకు) వైకిఉలికిన బొడ్డు.

ద్వి. బరునుమీసము చెక్కుపైఁ బులిపిరియు,
నులుకుబొడ్డును మేన నొదవినదద్దు, విల్లి
కన్నులు బల్ల పెరిగినకడుపు. నవనాథ. 8.
107 పా. 20 పం.

ఉలుకొట్టు అ. ౨౩. (√ఉలు⁴) తోఁతి ఉట్టుమని
ధ్వనిచేయు (శ. రి.).

ఉలుత-ఉడుత. ఎ. (త. ఉడుతె. త. ఉలుతై.)
చిత్రోడము, వీపున మూఁడు నిడుపుచాటలు
గల యొకానొకజంతువు.

(భద్రవటవర్ణనము) సీ. ఉలుతలు మొగడలు
గఱవంగ దీనిపా త్థారిఁగియో తెలువయ్యె
హరునికై ల, మనఁగ...వరాహ. 12. 52.

సీ. ఉలుత నా నుడుత నాఁ దరుమూషికం బగు
...ఆం. భా. 2. 87, అప్ప. 2. 197.

ఉలుతవన్నె ఎ. ఉడుత వీపునం దుండు చాటల
వంటి చాటలును, దాని వర్ణమువంటి వర్ణమును
గల బట్ట.

సీ. బొమ్మంచు ముయ్యంచు సొప్పుకి హొంబట్టు
నుదయరాగము కందు లులుత వన్నె.
ప్రబంధ. 2. 72.

ఉలుపు ఎ. (√ఉలియు) ఉలియుట. (త్రా. చి.
ని. శ. రి.)

ఉలుము¹ అ. ౨౩. (త. ఉలుము.) గర్జించు.

క. ఉలుముచు మెలుముచు విడుగులు, నలు
లఁగ నలుగడలఁ బడ నవారితవృష్టుల్.
ఆది. 8. 270.

ఉ. విల్లులుమంగఁజేసి యొకవేడికరం బరివోసి
యేసి య, బుల్లిదుప్రక్క నొంచిన నసాయ
పుటూపిరికుట్టు వట్టి మూర్ఖిల్లి యొకింత
లోఁ దెలిసి...కకు. 2. 146.

ఎ. 1. మేఘధ్వని, గర్జనము.

క. ఉలు ముటిమి మూలగాడ్పులు, చఱచి
విసరఁజొచ్చె...హర. 2. 17.

2. వీరవలంకారము.

క. మాటికి మనపై నులుములు, చాటుచు వేగో
టులద్రిచరులుగొలువ... ఖా. రా. యు. 348.

ఉలుము¹ - ఉడుము.

వ. తొలుదొక్కునం గుక్కలచే బలివలియైన
యులుములును... ఉ. హరి. 4. 29.

ఉలుముతిండి - ఉడుపకుక్క.

ఉత్సాహ... ఎలుక వేట కులుముతిండి యో.
...కు. సం. 2. 194.

ఉలుపు ఎ. (ఉలు¹) కోతులు ఉల్లుమని చేయు
ధ్వని.

సీ. ఒండొరుల గడచుచు నులుపులు మోపుచు
కాతరిలాడుచు బరుపు గొనుచు... గీ. ...
అక్కోతిమూఁక యెలమి నడచి. అచ్చ.
రా. యు. 90.

ఉల్లుటలూఁగు(ట్లూఁగు) అ. 3. (ఉల్లుటలు +
ఊఁగు) మిక్కిలియూఁగు, మిగులచలించు.

మ. అనుచుండెందు గుండలింపి ధృతి జవా
డంగ మోహంబు పై, కొన సిగ్గుట్లుటలూఁగఁ
గ్రొవ్వలపుఁజాఘ్రిమీఱ వాంఛాలతల్.
ననలెత్తన్ నరనాథదర్శననవానందం బమం
దాకృతిన్, గని యమ్ముద్దులగుమ్మ మన్మథ
బలాశ్చారస్థలస్తూర్తియై. కృ. శకుం. 2. 57.

క. తక్కుఁగలదనుజవీరులు, తక్కుటిగీర్వాణ
వరులు దలపడివైరం, బెక్కఁగ నెక్కటి
పోరిరి, యుక్కున బ్రహ్మాండభాండ ముల్లు
ట్లూఁగఁ, శకాం. 5, 98

సీ. బలిమి గానవపరింపరిల నుల్లుటలూఁచి తీవ
వందిళ్లలోఁ దిరిగి తిరిగి ... చనుదెంచె ...
సాయంసమీఁదంబు. వేం. పంచ. 4. 281.

ఉల్లుడు అ. 3. (ఉల్లు¹ + ఆడు - ఉల్లుమని కదలు)
మిక్కిలి చలించు.

గీ. గమనజవమున నుల్లుడుకావడదరి, కిల్లుకి
ల్లుని భుజమునఁ గేళినల్ప, గౌడరుద్రాక్ష
మాలికల్ కంఠసీమ, దవర వచ్చెను వేడ్క
వత్తెర్చికుండు. హంస. 1. 172.

ఉల్లు¹ ఎ. 1. చలించుటయందు ఊఁగుటయందును
అగుధ్వని కనుకరణము.

2. కోతి, మొ. ఉల్లుమని చేయుధ్వని.

జ: ఉల్లుటలూఁగు, ఉల్లుడు, ఉల్లుఁతలూఁగు.

ఉల్లు² - ఉలు¹. ఎ. బందము, పాలు పిడుకునప్పుడు
ఆవుకాళ్లకు గట్టుతాడు.

(హోమధేనువర్ణనము) సీ. కలహంబునకుఁ
బోదు కల్గినంతన తుష్టినొందు సందడికోర్పు
నుల్లువేయ, వలవదు పిడుకుచో వరవృష్టి
ధారల చెలువునఁ జన్నులు చేపికురియు.
భోజరా. 4. 129.

ఉల్లుకట్టు - పాలు పిడుకునప్పుడు ఆవుకాళ్లకు
బందమువేయు.

జ: ఉల్లుఁదాడు.

ఉల్లుఁదాడు - ఉలుఁదాడు. ఎ. 2. (ఉల్లు¹ +
తాడు) పాలు పిడుకునప్పుడు ఆవుకాళ్లకు
గట్టుతాడు. బందము.

సీ. కుల్లులఁ బట్టఁగ నుల్లుఁదాళ్లు వలదు కుండ
యొడ్డినఁ బాలు నిండఁ గురియు. మైరా
1. 57.

ఉల్లుఁతలూఁగు అ. 3. (ఉలు¹ + ఊఁతలు +
ఊఁగు) 1. మిక్కిలి ఊఁగు, చలించు.

సీ. ఉర్విధరిత్రేణు లుల్లుఁతలూఁగంగ నేడు
గాడ్పులు వీచు నెన్నఁదేని. కాశీ. 2. 51.

సీ. ముత్తియఁబులవేరు చిత్రజమ్మనితూఁగుటు
య్యాలవగిది నుల్లుఁతలూఁగ, రిశినైపు
ణము చూచి నుతియించువిధమున మణిమ
యకాంచి కింకిణులు మొరయ. వరాహ.
4. 162.

సీ. యుగవిరామమున నుల్లుఁతలూఁపఁగఁ
జాలుగాలి కొండ దమింపఁ జాల దెట్లు. కాశీ.
2. 105.

గీ. ధరిణియుల్లుఁతలూఁచె నాదై త్యవిభుఁడు,
కల్పవిసంబువేళ దిగ్గజమువోలె. శేష.
4. 95.

(ప్రకాశము.) సీ. ఆదిత్యుపస యాచి హల
హలంబును లోచి హుతవహుగర్వ ము
ల్లుఁత లూచి. కళా. 1. 78.

2. కుతూహలపడు, ఉత్సహించు,

మహాస్రగ్ధర... తనివి నవక యత్తన్విఁ గీర్తింపఁ
జొచ్చుక, దల యూచున్ దైవ్య మొందున్
దడ వగు నమచుక దాయ నుల్లుఁతలూఁ
గున్. సురా. 47.

ఉలంకలము నం. ఎ. అ. పుం. పెద్దవల్ల చీమ, గండ్ర
చీమ.

ఉలక - చులుక. ఎఱ. (దీనికి కర్మధారయమునందు
నిగాగమము వికల్పముగా వచ్చును.) చులుకన,
లఘువు (త్రై. చి. ని. శ. ర. ఉలుక - అని
సాం. ని. 14. చులుకశబ్దసాదృశ్యమును బట్టి
చూడగా ఉన్మధ్యరూపమే సాధువేమో.)

జ: ఉలకన.

ఉలకన ఎ. (✓ఉలక) లాఘవము. ఎఱ.-లఘువు.
(త్రై. చి. ని. శ. ర. చూ. ఉలక.)

ఉలగరము - ఉలవరము,

ఉలపము నం. ఎ. అ. పుం. న. రెమ్మలు ఆకులు జొం
పముగాఁ గలతీగ, ఒకటితో నొకటి పెనఁగొన్న
ద్రాక్ష లోనగునది. పుం. బల్బము, మొదవగడ్డి.

ఉలవ ఎ. 1. సన్యవిశేషము, కుశుత్థము (వృ.వి.).

సీ. ఒప్పుఁ గుశుత్థాఖ్య యులవ యం చనఁగను
...అం. భా. 2, 288.

2. అ. వ. ధాన్యవిశేషము, కుశుత్థములు.

ఉలవరము--ఉలగరము. ఎ. (శ. ఉళవీరమ్-ఉళవు-
దున్నట. తురమ్-వదను) దుక్కివదను. ('తడి
చేత నేల ఉబుకుట' శ. ర.)

జ: ఉలవరించు.

ఉలవరించు (✓ఉలవరము) అ. శ్రీ. (నేల) దుక్కి
వదను కలది యగు ('తడిచేత నేల ఉబుకు' శ. ర.)

ఉలన' ఎ. తృణవిశేషము.

ఉలన' - ఉలుచే.

సీ. కొంద రాసరికొయ్య కొట్టమీ నులన ము
చ్చంగి వేడిన జెల్ల చాటమీను. హంస. 4.
187.

ఉలనకమ్మలు ఎ. అ. కర్ణాటదేశమందలిస్మార్త్రా
హ్మణులలో ఒక తెగవారు.

ఉలి' ఎ. (శ. శ. ఉలి.) 1. వడ్రంగికట్ట తెగఁగొట్టు
ట కువయోగించు ఒకానొకపనిముట్టు.

సీ.....ఒకరు చారుచ్చేది యులి యనంగ. అం.
భా. 2. 800,

2. తాళిని తెగఁగొట్టెడు ఒకానొకపనిముట్టు.

ఉ....మోములు రాహువుదంష్ట్ర కాగ్రముల్,
ముట్టనిచంద్రు లింతు లులి ముట్టనిలింగము
తాట చిత్రమే. కాళ. 4. 47.

సీ. గుద్దండ్లనుం జెద్దగునపంజులను గోట యొం
డొండ త్రవ్వుట యుక్కుటులుల, రాకట్ట
నపు టెడల్ గై కొని నలుకుట...గీ. ఓలిఁ
గర్జంబుగా నెల్ల యోధులకును, జెప్పి ...
హరి. ఉ. 2. 15.

జ: ఉలియాడు.

ఉలి² - నులి. ఎఱ. అల్పము. (ఇది వృత్తియందే
కనఁబడు చున్నది.

క. గురుఁ డనుజలనిధిఁ గడచితి, నొరులు దలం
పంగ నాకు నులి గాలువ వీ, నరపతుల సరకు
గొననీ, వందము సననిమ్ము నేటియని
కలయకుమీ. భాం. ద్రో. 4. 88.

జ: ఉలిపచ్చి. ఉలివాడు'.

ఉలింద ఎ. వృక్షవిశేషము (త్రై. శ. ర.).

ఉలికిపడు అ. శ్రీ. (✓ఉలుకు.) (ఆకస్మికముగాఁ
గలిగినభయాదులచే) కంపించు, అదరిపడు,
త్రుళ్లిపడు.

వ....నే నపహాస్థాంబు తృణమయసర్పంబమ్ము
నిపై వై చిన నతం డులికిపడి నా కలిగి నీవు
నిర్విర్యం బైనయురగంబ వగు మని కాపం
లిచ్చె...భార. ఆది. 1. 158.

ఉలికిపాటు ఎ. (✓ఉలికిపడు) ఉలికిపడుట, త్రుళ్లి
పడుట.

సీ. ధానుష్క శింజినీధ్వానముల్ చెవిఁబాట ను
లికిపాటున నిద్ర లుడుగువనియు. ఉ. రా.
7, 410.

సీ. ఎడనెడ మిట్టించి పడుమీల బెకుకుల కులికిపా
టొదవంగ నోనరిలుచు. కళా. 8. 228.

ఉలిపచ్చి - నులిపచ్చి. ఎఱ. (✓ఉలి') కొంచెము
పచ్చిగానున్నది.

(నేల) ద్వీ. ఉలిపచ్చియై యుండ నొకయింత
యూరి, పలుకెక్కి గుగ్గిలవదను గానిచ్చి. ద్వీ.
పరమ. 4. 285 పా. 8 పం.

ఉలిపి ఎ. ఒకానొకచెట్టు. (దీనికట్ట కాల్చినయెడల
చిటచిటలాడును.) ఎఱ. 1-ఉలిపివంటివాఁడు-
తులువ, దుర్మార్గుఁడు.

సీ. పరులకు బుద్ధిసెప్పగనేర్పు పెద్దల కుండక
పోదొక్కయులిపిగుణము. సావందో. 4. ఆ.

2. ముంగోపి. 8. పొగరుఁబోతు. (ప్రౌ.)

జ: ఉలిపికట్టె, ఉలిపిగొట్టు.

ఉలిపికట్టె ఎఱ. (√ఉలిపి)

(పొగరుఁబోతు)

సీ. పలువిత్తు పలుగాఁగి ప్రాధ్యాకుఁ డుచ్చిష్ట
మొందునుద్దులమారి యులిపికట్టె. హంస.

5. 118.

(చెక్కివాఁడు.)

సా: ఊనందఱది యొకదారి ఉలిపికట్టె దొక
దారి.

ఉలిపిగొట్టు - ఉలిపికట్టె.

ఉలిమిరి ఎ. (శ. ఉలిమిరి) వరుణము (వృ.వి.)

వ. ఇప్పుకప్పురమద్దిగద్దగోరు గోరింట వెలమ
యులిమిరి మూఁగవేఁగి మొదలుగఁబెక్కు
తెఱంగుల ప్రమాఁకులు. పి.శకు. 2. 14.

సీ. వరుణనామము లులిమిరి యన...ఆం. భా.

2. 48, (రూ. ఉలిమిడి, శ. రి.)

ఉలిమాను ఎ. చంద్ర, ఖదిరము(వృ.వి.) (శ.రి.).

ఉలియాడు వ. శ్రీ. (ఉలి + యడు) 1. గంట్ల గల
దిగాఁ జేయు

(వ్యవ) తిరుగలి ఉలియాడినారు.

2. (ఊడ్చినమొక్కలు పోయినచోట్ల) మరల
నూర్చు. (వా.)

ఉలియు అ. శ్రీ. (శ. ఉలి. శ. ఉలై.) 1. ప్రమోయు,
శబ్దించు; అఱచు; రుతముచేయు, కూయు.

సీ. తమతమనియమితస్థానంబులం దోలి నుడిరి
బోంప నులిసె భేరు,లు...భార.ఆది.8. 7.

చ. అలుగుల మంది యందులమ్మగావలియుఁ
విహగంబులున్ భయా,కులగతిఁ బొంది
మూఁగలును గుంటులుఁ జీకులు నై నయట్టు
లై, యులియక యున్నచో నడఁగియుండ
...భార. ఆది. 1. 801.

2. తొలఁగు, పోవు.

గీ. చెయ్యు లులియంగ మూర్ఖులఁ జెంది చెంది,
...ఉభయయోధులు పోరాడి రొక్కమొ
గిని. ఉ. రా. 8. 175.

జ: ఉలిపు, ఉలివాడు, ఉలుచు, ఉలుపు.

ఉలివాడు' - నులివాడు ఎ. ఐ. (ఉలి + వాడు)
కొంచెము వాడుట.

క. కలహమున సురలు చాఁకు, ప్రళయానల
రూప మదరిపడి యొక్కొకమా, ద్వీఁచిన
మీసలు గడ్డము, నులివాడులువాడుచుండు
నొందిన భీతిన్. కు. సం. 10. 488

ఉలివాడు' అ. శ్రీ. (ఉలిపు + వాడు) చలించు,
కదలు.

సీ. కడు నల్లికలు కొనుకలికిత్తరపుఁజావుల
క్రొమ్మెఱుంగులు వలలు గాఁగఁ, గొమ
రొందు వవవిలాసములకన్నామ లులివాడు
చోపుడుఁగోల లగుచుఁ దనఁ ఆ. కీరవాణి
యతనిఁ గ్రీడామృగంబుగాఁ, జేయవలయుఁ
గుసుమసాయకునకు. కళా. 2. 172.

ఉలిపు(ల్లు) ఎ. (√ఉలియు) 1. శబ్దము, ప్రమోత.

ప. అట్టియవసరంబున బోరన ప్రమోయుజనుల
యులిపును వాదిత్రనాదంబును వారించి...
భార. ఆది. 7. 168.

ఆ వారు సంభ్రమించి వడిఁ గోలదివియలు, గొ
మచు నులిపు మిగులఁ గూడఁ బాటి, వృత్త
శాలఁ జొచ్చి త్తటి నాకల, కల మెటింగి
కిచకప్రజంబు. భార. విరా. 3. 4.

ద్వి ...అంత, నందంద తా హస్త నయనసంజ్ఞ
లను, మందియుల్వణఁచి సమాధానపఱచి.
పండితం. మహిమ. 252. (మొదటిపాద
మున అఖండయతి).

2. చలనము. (చూ. ఉలివాడు).

ఉలుకు(ల్కు) అ. శ్రీ. (శ. ఉలుకు. శ. ఉలుక్కు.)

1. భయపడు, బెడరు.

క అలయుచుఁ బులుఁగులయెలుఁగుల, కులుకు
చు నుగ్రాతపమున కోపక వృక్షం, బులనీడల
నిలుచుచు నెలుఁగులఁ బులులం జూచి
భయముగొని వగ వగచున్. భార. ఆర.
2. 84.

సీ. అధ్వర స్రుజ్జీకాయ బు లాలోకించి యుర
గంబులో యని యులికి యులికి. నైష. 7.
124.

గీ. అలరువిలుకానిములుకుల కాత్మ నులికి.
విక్ర. 1. 188.

ద్వి. చాల నీతని కుల్కి-సత్యంబుకొఱకు, నూలి
పోగునఁ జిక్కి నుసల కున్నాఁడ ద్వి.హరి
శ్చ. ఉ. 1525.

2. ఉడుకు, అనూయవడు.

క. జనులకు నొడఁగా టగువిధమున నడచుచు
లోక నింద్యముల నుడుగుచు మీఁదనియొక
నికలిమి కులుకక, మనుజులతోఁ బొందిపోసఁ
గిమను టొప్పు నృపా.భాం. ఉద్యో. 2. 21.

గీ. వెట్టికై వంబు ముదిరి మద్వినుతి వినఁడు,
నతి యొవర్పఁడు మామక ప్రతిమలకును,
హరుఁడె పరశస్త్ర మను మదీయాలయ
ముల, నుత్సవంబుల కులుకు నెయ్యరును
నట్ల. ఆము. 4. 42.

వి. 1. భయము.

క ఉలుకును వెక్కసపాటును, దలకొనునెమ్మన
ముతోడ ధాత్రీరమణుం, దలఘుభుజవిపుల
వక్షస్థుల రేఖాకాంతిఁ బరవశస్వముఁ బొం
దెన్. భాం. విరా. 1. 218.

చ. ఇలు గల నైన వెల్వడనియీలుపుటాండ్ర
కుఁ దాపికతెవై, యులు కెడలిచి శౌరి
తనుయోగపువాచవిఁ జూపి...ఆము. 5.
70.

2. ఉడుకు, సంతాపము.

సీ. ఒనరి వేవఁగ నెందు సెనగ రెత్తఁగఁ
బోవు నూరికిఁ బొమ్మన్న మలుకుఁ జెందు.
శుక. 2. 208.

జ : ఉలికిపాటు.

ఉలుచే - ఉలస² వి. (నం. ఉలూపీ. త. ఉకులై.)
మిక్కిలి చాపల్యము గలచేఁప.

సీ. ఉలుచలఁ జిటుతగుల్లల నమలుచు...తనరు
బక పంక్తులకు...ఆము. 2. 58.

సీ ...ఉలుచ నాఁ దిరిక నా మలుఁగనంగ, బొ
మ్మదాయ యనంగఁ బొలుపారుచుండును
మత్స్యభేదంబులు...ఆం. భా. 1. 160.

ఉలుమే (ల్పు) - ఉలుపు¹ న శ్రీ. (✓ఉలియు)
ఊడఁదీయు.

గీ. సత్కవులత్రుప్పు డుల్పువసంతవేళ...నృ
సింహ, సాంవ్యభౌమునిలిరు దై నసాకువంబు.

తై.భా. 1. 45. (ఒక యర్థమందు 'త్రుప్పు
డు+ఉల్పు' అనియు రెండవ యర్థమున
'త్రుప్పు+డుల్పు' అనియు పదవి
భాగము.)

ఉలుప¹ - ఉలుపా.

గీ. సురఁటు తొక రెండు గోవకస్తురి జవాది, గా
జగిన్నియ చందురుకావిజవిక, తొప్పుసవ
రింబు పోక లాకులు దుకూల, ములుపగాఁ
బట్టి నెట్టి కూర్చున్న తఱిని. బహు. 5.
114.

ఉ...సం, బారిము లుప్పు నె య్యెలుపుఁబప్పు
మొదల్గొని తెచ్చి యన్నియున్, వేటుగ
ని టిలో నులుప నించినకై వడి నుంచె...
శుక. 3. 189.

గీ. అట్టియజపట్టి కెదురుగా నరికి పురికి,
దోడుకొని తెచ్చి రతవపుదొడ్డనగ రొకటి
విడిదిచేసి నలఁప శక్యంబు గాని, యులుప
పట్టి చి నిమివంశతిలకుఁ డంత.

మ. ...అయోధ్యాధినే, తనికేతంబున కేగి...
చం. రా. 3. 105, 106.

ఉలుపవట్టు - కానుకగా పట్టు; (కానుకవలె) అ
ర్పించు; అర్పించు, ఒసగు.

సీ. ఉలుపాంకురము లేర్చి యులుపవట్టెడుపూ
న్నిఁ గుళ పల్లవాహృతి గుంటువడియె.
పాండు. 5. 238.

ఉలుప² - పులుప. వి. పలుచని పుల్ల యూరుఁబిండి.

గీ. పులుప యులు పన విరళాష్టకలితపిష్ట,
మమరు... ఆం. భా. 2. 251.

ఉలుపఁడు (ల్పుఁడు) వి (✓ఉలుపు²) శోభరోగ
ము గలవాఁడు. ఆం. భా. 2. 122.

ఉలుపము నం - ఉలపము.

ఉలుపా - ఉలుప¹ వి. (హం. ఉల్పా. త. ఉలిపె,
ఉలుఫె. త. ఉలువై.) ఉపాయనము, (రాజా
దుల కిచ్చు) కానుక.

మ. అలరాఁక వెలతాలఁ గట్టినమహిళా
వాలము ల్గొన్ని సత్ఫలసాంద్రంబులు
గొన్ని పల్లవరుచి ప్రాగ్భారపట్టాంబరొ,
జ్వలము ల్గొన్ని సమగ్ర కారదరణో

జాలంబులై మాధవుం, దులుపా నించిన
రావ్యపాత్రికలు నా నొప్పెన్ నృపాగ్రంబు
నన్. వసు. 1. 154.

సీ. తన కులుపా సాల దని మిట్టివడగ ననా
మధేయపు దైత్యునకు నడంగి. ప్రభా. 1. 78.

ఉలుపావట్టు - కానుకలుగానిచ్చు.

(రాముడు పుష్పకము కిష్కింధకడ నిలిపెను.)

క. నిలిపిన ఫలాదివన్యము, లులుపావట్టచె
నినజుఁ దొడయని కవ్వించుల వెనుక
గపుల సకుటుంబులగా నెక్కించుకొని
యెఁ బుష్పక మతఁడు. రామా. 8. 237.

ఉలుపాలుపట్టు - కానుకల నిచ్చు.

మ. ఉలుపాలృట్టి నయిండ్ల మజ్జననృపాహ్లోదాన
భుక్తిక్రియోజ్జ్వలులై .. అము 4. 28.

ఉలుపాచేయు - కానుకగా నిచ్చు.

యయా. 4. 75.

ఉలుపి విజ. (✓ఉలుపు) శోభరోగము గలవాఁడు.

గీ. వాఁపి యన నులుపి యన నుల్పుడన
శోభి, శోభిలు...ఆం. భా. 2. 122.

ఉలుపి నం. వి. నో. పుం. ఉలూపి, శిశుకము,
ఉలుచమీను.

ఉలుపు¹ - ఉలుచే. (✓ఉలియు)

గీ. ... మెకములమీఁద గొలుసు, లులిపి జాగిల
ముల నుసికొలిపి యుడు. సారంగ. 1. 62.
(శ. ౦ - 'ఉడిపి' ముద్రి.)

ఉలుపు² వి. శోభరోగము. (శ. ౦.)

జ : ఉలుపఁడు, ఉలుపి.

ఉలుమఁడు వి. (✓ఉలుము¹) కుష్ఠరోగముగల
వాఁడు.

సీ. ఉలుమఁడొక్కఁడు నూనెతలతోడ నేతెంచె
మైలచీరలచాకి మ్రొలనెదిరె. ద్వా. 1. 213.

ఉలుము¹ - పులుము. వి. కుష్ఠరోగము.

ఆ. ఉలుము గొన్నవాఁడు దొలుమేన నాఘాత,
బంధనముల నొరుల ప్రవృద్ధనము, నెఱ
చినాఁడు...భార. అను. 5. 100.

సీ....కుష్ఠములు మనఁ గు స్థనఁ బులు మన
విలసిల్లు...ఆం. భా. 2. 128.

జ : ఉలుమఁడు.

ఉలుము² - నులుము. న. శ్రీ. నలుపు.

గీ. నిదురిఁ దెప్పిటి మేల్కొంచి నీల్లి మలఁగి,
యొడలు విటుచుచుగనుగవ లులుము
కొనుచు, ధాత గూర్పుండె సృష్టిసంధాత
యగుచు. భాగ. 8. 734. (చి. ని. పా. 'ఉను
ముకొనుచు' ముద్రి.)

ఉలూతము నం. వి. ఆ. పుం. గ్రుడ్ల గూబ. న. బల్బ
జము, మొదవగడ్డి.

ఉలూతుఁడు నం. వి. ఆ. పుం. 1. ఇంద్రుఁడు. (మే.
ని.) 2. భారతయోధుఁడు, శకునిపుత్రుఁడు.
3. విశ్వామిత్రునికొడుకు.

ఉలూఖలకము నం. వి. ఆ. పుం. 1. తోలు. 2. గుగ్గి
లపుచెట్టు.

ఉలూఖలము నం. వి. ఆ. పుం. మేడికట్ట. న. 1.
తోలు. 2. గుగ్గిలపుచెట్టు.

ఉలూతము నం. వి. ఆ. పుం. కొండచిలువ. (నిఘం
టువు లన్నియుత్రి కాండ శేషప్రమాణముతోనే
అజాదిగా గ్రహించినవి. కాని త్రికాండశేష
ములో 'వలూత' అని ముద్రితము కాన్పించు
చున్నది.)

ఉలూపి నం. వి. నో. పుం. ఉలుచమీను. వి. ఈ. శ్రీ.
ఒక నాగకన్య. ఉలూచి. (ఈమె అర్జునుని
భార్య. ఇరావంతునితల్లి.)

ఉల్క(ము) నం. వి. ఆ. శ్రీ. 1. దివ్యటీ, కాగడా.
2. దీపావళినాఁడు లక్ష్మీపూజానంతరమున
వెలిగించుదీపవిశేషము 3. ఆకాశమునుండి
రేఖాకారముగాఁ బడుతేజఃపుంజము. (ఇది
అగ్న్యైశ్వర్యములలో నొకటి.) 4. మంట
లేనినిప్పు కట్టె, కొఱకచ్చు. 5. అగ్నికణము.
మిణుగులు.

శ్లో. కాధేకోల్కాశపితచమరీవాలభారోదవా
గ్నిః. మేఘ. 1. 53.

నం - ఉల్క (ఇదికంధరాదులలోనిది)

ఉ...మహోల్కముల్. మొత్తము గట్టిరాలె
బలముల్ వెఱగందగఁ జేటు దెల్పుచున్.
నిర్వ. 2. 98.

ఉల్కాధారి నం. విజ. (నో. జీ. నో.) దివ్యటీవాఁ
డు, కాగడా వేయువాఁడు.

ఉల్కాపాతము నం. వి. అ. పుం. ఆకాశమునుండి
రేఖాకార మగు కాంతి పుంజము పడుట.

ఉల్కాముఖము నం. వి. అ. పుం. కొఱవిదయ్యము.

ఉల్కాముఖి నం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఆడునక్క.

ఉల్పా - ఉలుపా.

క. అల్లువికి విడిదియుల్పా, లెల్ల ము ఘటియించి
పంపి...ఉ. హరిశ్చ. 2. 79.

ఉల్పణము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. అధికము, మి
క్కుట మైనది. 2. తెలుపయైనది. (శ్లో. తస్యాసీ
దుల్పణో మార్గః. సం. రఘు. 4. 33.) 3. దాబు
కలది. (అనుల్పణవేషము - దాబులేనివేషము.)

ఉల్పము నం. వి. అ. న. 1. మావి, జరాయువు. 2.
గర్భిపిండము.

ఉల్మకము నం. వి. అ. పుం. అలాతము, మండుచు
న్నకొఱవి.

ఉల్ల న. (క. ఉల్లి - నాతిదూరము నాతిసమీపము
ను కానిస్థలమునందు) నాతిదూరము నాతిసమీ
పము కానిదానిని తెలుపును (ద్రావిడభాష
లన్నిటియందును దూరమునందున్న దానిని తెలు
పుటకు 'అ' అనునదియు, సమీపము నున్నదాని
ని తెలుపుటకు 'ఇ' అనునదియు అతిసమీపస్థము
అతిదూరస్థము కాక నడుమ నున్నదానిని తెలు
పుటకు 'ఉ' అనునదియు స్వనామములు తొ
లుత వాడుకలో నున్నట్లు తోచుచున్నది. 'అ,
ఇ'లు ఇప్పటికిని అన్ని భాషలలోను కలవు. 'ఉ'
కన్నడమునను, తమిళమునను ప్రాయికముగా
కలదు. తెలుగునందు ఈ క్రింది ప్రయోగము
లందే కనబడుచున్నది.)

గీ. ఉల్లపద్మాకరముపొంత నుండినిన్ను, మెచ్చి
కనుగొనుచున్న యున్మీలితాకు, దుత్ప
లాక్షి యిత్వాకువంశోద్భవుండు, సుబలభూ
పతి పుత్రుండు సుభగుడతఁడు. భార.
ఆర. 6. 154, (ఒనంపద్మాకరము...అని
బరూరివారిప్రతి).

గీ. ఉల్లకాంచనంధముపై నున్నవాఁడు. భార.
ఆర. 6. 158 ('అల్లకాంచనంధముపై నమ
రువాఁడు' అని బరూరివారిప్రతి).

సీ. మేలుగా కేమి టంకాలజాలెము లెవ్వె యుల్ల
పెట్టి యనిండియున్నయనియ. కాళీ 7.244.

ఉల్లంకి - ఉల్లంగి.

సీ. పొటిపిట్ట యుల్లంకి పొన్నంగి తీతువు గు
న్నంగి యేట్రంత కొక్కరాయి. ప్రబంధ.
234

ఉల్లంగి-ఉల్లంకి. వి. (క. ఉల్లంగి) ఒకానొకపక్షి.

సీ. ...బైరిజావళము సాశ్వము దేగ గూడతా
తుల్లంగి...ఆ. ఆదియైనపతు లతఁడు దీర్పు.
హంస. 8. 18.

ఉల్లంఘనము నం. వి. అ. న. 1. చాటుట, కడ
చుట. 2. అతిక్రమించుట, మీటుట.

ఉల్లంఘనీయము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఉల్లం
ఘంపఁ దగినది.

ఉల్లంఘించే నం. న. క్రి. 1. చాటు, కడచు.

సీ. పతులు చరియించుపదవి నుల్లంఘించి ఘన
ములు దిరుగుమార్గంబు గడచి. వై. ప. 7. 37.

2. నిరసించు, అనాదరముచేయు,

న. నాపలు కుల్లంఘింపక...హరిశ్చ. 2. 175.

వ. శ్రీవిష్ణుప్రసాదంబుఁ బ్రాకృతాన్నంబును
బోలె నుల్లంఘింపఁ దగునే. వై. జ. 1. 62.

అ. క్రి. దూఁకు, ఎగురు,

శా. జంఘాలత్వముతో నగోపరిచలత్సారింగ
హింసేచ్చ నుల్లంఘింపక గమకించునింహ
ముక్తియక. భాగ. 10. పూ. 1872.

ఉల్లంఘితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. చాటుఁబడి
నది. 2. అతిక్రమింపఁబడినది, మీఱఁబడినది.

ఉల్లంఘితవ్యము నం. - ఉల్లంఘనీయము.

ఉల్లంఘ్యము నం - ఉల్లంఘనీయము.

ఉల్లంఘితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. పయిని
ప్రేలాడినది. 2. పయికెత్తఁబడినది, పయిని
ప్రేలాడఁ గట్టఁబడినది.

ఉల్లడ - ఉల్లెడ. వి. (క. ఉల్లడె.) విశానము, మేలు
కట్టు.

గీ. ...చిత్రాకృతిఁదనర్చునంబరంబు, తనకు ది
కృద్భవయన లెత్తినమెఱుంగు, లడరుమం
జీడి వన్నెయుల్లడ యనంగఁ, దనం నొయ్య
నఁ గుండినమునకుఁ జనియె. చంద్ర. 5. 20

గీ....విశాన మగు మేలుకట్టు బుల్ల, బిమ్ము బు
ల్లడలనఁ జందువలన...అం. భా. 2. 158.

ఉల్లము ఎ. వికాసము, మేలుకట్టు. ఆం. భా. 2. 158.

ఉల్లము ఎ. (శ. ఉల్లమ్.) 1. హృదయము.

క. ...ఉర్విధరసార్వభౌమ యల్లము నీకున్,
సర్వోన్నతంబు గాదె య,భర్విము లగు నీ
మహాభిభ్రములభంగిన్. హం. 4. 61.

2. ఇచ్చ, కోరిక.

ఆ. ఉసులు గాచికొనఁగ నుల్లంబు గలిగిన,నిపు
డ జాల విడిచి యేఁగు మట్లు, కాక నిలిచితేని
గ్రక్కున నిదె తల, గొను మదీయతీవ్రహార
శరము. హరి. ఉ. 2. 139. కళా 3. 261.

ఉల్లరపుచిరుదు ఎఱ. (✓ఉల్లము) దుస్సహ వ
రాక్రముఁడు.

సీ. మొగజోడు కృతవర్మ మూఁడిపవాఁడు
నాలపవాఁడు నిశరుఁ డులఱపుబిరుదు. ఉ.
హరి. 4. 200.

(భయంకర మైనబిరుదులు గలవాఁడు - అని
ఆం. భా.)

గీ. ...కక్కసం బగుబిరుదులు గలుగునాతఁ
డుల్లఱపుబిరుదు...ఆం. భా. 3. 26.

ఉల్లము ఎఱ. సహింప రానిది, దుస్సహము.
(ఉల్లము + అలు - శ. ర.)

వ. ...దిక్కులు పిక్కటిల్ల నుల్లఱపుబిరుదధ్వజ
పటపటల పటపటాత్కారంబులు రాహుత్తు
లర్హాత్కారములు...ప్రబంధ 788.

(ఉల్లరపు - ముద్రి.)

జ: ఉల్లఱపుబిరుదు.

ఉల్లల ఎ. ఉడుకుట (పరితపించుట) యందలి ధ్వని
కనుకరణము.

సీ. విప్రులు పట్ట రా వెఱ సొచ్చి యొడిగెడు
గవయంబురాద్భుతఁ గర్ణ భీతి, నుల్లల ను
డుకుచు నుండుదు...భార. కర్ణ. 3. 33.
కాం. 4. 44.

ఉల్లలత్ నం. శత్ర. 1. చలించుచున్న. 2. ఎగురు
చున్న. 3. విలవిలఁ గొట్టుకొనుచున్న.

ఉల్లలన నం. ఎ. అ. ప్రే - ఉల్లలనము.

ఉల్లలనము నం. ఎ. అ. న. 1. కదలుట, చలించుట.
2. ఉత్పతనము, ఎగురుట. (శ్లో. కావత్థరప్ర
భరముల్లలయాంచకార. శిఖ. 5. 7.)

(1 - 42)

ఉల్లలము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. కదలునది. 2.
పెక్కు తెగుళ్లు గలది. ఎ. అ. వం. చలనము,
కదలిక.

ఉల్లలితము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. కదలినది.
2. పైకెగిరినది. 3. అల్లలాడినది. 4. ఊపఁ
బడినది.

ఉల్లనత్ నం. శత్ర. ఉల్లసించుచున్న.

ఉల్లననము నం. ఎ. అ. న. 1. సంతోషము. 2. ప్ర
కాశము. 3. వికాసము, స్ఫుటత. 4. బయలు
దేటుట. 5. గగురుపు, రోమాంచము.

ఉల్లనమాట ఎ. (✓ ఉల్లనమాడు) ఉల్లనమాడుట.
క. అని తను నుల్లనమాటకుఁ, గినిసి యినత
నూఁజఁడెను గ్రీడి నినట మా, ర్కొనువీకఁ
గన్న లారం, గనుఁగొనుమీ...భార. విరా.
5. 182.

ఉల్లనమాడు(ములాడు) న. శ్రీ. (ఉల్లనము +
అడు) ఎత్తిపొడుచు, మృము దూఱనాడు.

సీ. ఈయొడ్డు భేదింప నే మెవ్వరము నేర మర్జు
నుండును నీవు నచ్యుతుండుఁ, బ్రద్యమ్నుఁ
డును దక్కఁజార్థుండు మనల నుల్లనమాడ
కుండ నీలాపు మెఱసి, భేదించి మా కెల్లఁ
బ్రియ మొనర్చుకుమార...భార. ద్రో. 2. 5.

గీ....ఒండొరుల గరువంబుగ నుల్లసంబు,లాడు
చును జేరి నడతేరి. భార. భీష్మ. 1. 112.
(చీకట్లు) సీ. ఋభుగణ ప్రభుమణిఘృణల
నుల్లనమాడి హరికటిపటిలీల నగడు నేసి. పె.
శకుం. 2. 182. (ఇటఔపమ్యద్యోతకము.)

2. పరిహాసముచేయు, గేలిగొను. భార.
శల్య. 2. 215 (సం. భార. శల్య. 54. 8.)

అ. శ్రీ. ఎత్తిపొడుపుమాటలాడు.

క. ...అమరవల్ల భుహరితో, నుల్లనమాడఁజా
లెడు, తెల్ల నియొకక తలాని తేజీహయముఁ.
నైష. 6. 98. (ఇటఔపమ్యద్యోతకము.)

ఉల్లనము ఎ. ఉత్పాసము, ఎత్తిపొడుపు; సోల్లం
వనవాక్యము ఎత్తిపొడుపుమాట.

గీ. లావుననుగూడి పాణిపల్ల వయుగమున, నొత్తి
పట్టిన సరి కుగా కుల్లనమున, హార కాంతిచ్చ
లంబున వల్లనవృత్తి, తరుణిచమ్మలు రాజ
చిత్తము హరించె. నైష. 7. 179.

క. కల్లులు నిజములు నర్థము, మొల్లంబును బ్ర
యము మోహమును నలుకయు నా, యుల్ల
సము నయము సరిగాఁ, తెల్లును వెలయాండ్రి
యందు ఊతితలమందున్. ద్వా. 11. 42.

గీ. ఒల్లఁ బొమ్మన్నఁ బోదె కా మల్లసముల,
నేచనది రక్కసియ యోటయెగ్గె...అము.
5. 51, ఆం. భా. 1. 118.

జ: ఉల్లసమాట, ఉల్లసమాడు.

ఉల్లసము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. ప్రకాశించు
నది. 2. సంతోషించునది. 3. వెలువడునది,
బయలుదేలునది. 4. వికసించునది; స్ఫుటమగు
నది. ఎ. అ. పుం. 1. సంతోషము. 2. ప్రకా
శము. 3. వికాసము, స్ఫుటత.

ఉల్లసింఁచు నం.-ఉల్లసిల్లు.

(స్ఫుటమగు, వ్యక్తమగు.)

మ. ...కు.ల్కునడల్ గొంచె గృళించె మే
నరుచి యాలో మించె నా రుల్లసిం,చె నుగు
క్రాంతిజనించె గర్భము రహించెన్ ... ఉ.
రా. 1. 181,

ఉల్లసితము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. ప్రకాశించి
నది. 2. సంతోషించినది. 3. గర్వించినది. 4.
అదరినది, చలించినది. 5. పయికిలాగఁబడినది.
(కత్తి, మొ.)

శ్లో. దదృశురుల్లసితాసితాసితా. శిశు. 6. 51.

ఉల్లసిల్లు(లు) - ఉల్లసింఁచు. నం. అ. ౨౩. సంతో
షించు.

వ ... ప్రసవనారాచక రాసనాతివిభ్రమక్రూ
విలాసం బగు నీముఖక్రిసముల్లాసంబునకు
మల్లసిల్లు...నైష. 4. 40

ఉ. సంతసమంది యందఱును సమ్మత మౌ నిది
యంచుఁ బల్కినఁ, తింతఁ దొఱంగి యా
వృవతి చెల్వయుఁ దా మది మల్లసిల్లుచుఁ.
ద్వా. 6. 75.

2. ఒప్పు, ప్రకాశించు.

గీ. ఒనర బహువిశేషంబుల మల్లసిల్లు, నట్టి భార
కాభ్యానంబునందు...మార్క. 1. 8.

8. స్ఫుటమగు, వ్యక్తమగు (చూ. ఉల్లసించు)

4. బయలుదేలు, పుట్టు.

చ....ఈ, చలిమలవల్ల మల్లసిలుచల్లదనంబును
మానకుండినన్. మనుచ. 2. 10.

క. మగువా నీపెంచివలత, చిగురున ముకుళంబు
మల్లసిల్లెనె చెపుమా, పగడపుఁ గెమ్మొవి
వయిన్, నగ పుదయిఁచినవిధంబునం బ్రస్ఫు
టమై. హర. 4. 19.

ఉల్లాకు ఎ. భాన్యాదులవరిమితి స్వామ్యము మొద
లగువానిని తెలుపుటకై వ్రాసి వానియం దుం
చిన పత్రము (ఉలి + ఆకు - చీటి, ఖండపత్రిక
అని క. ర.)

ఉల్లాకుఁజేప ఎ. మత్స్యవిశేషము (బ్రౌ. శ. ౮)

ఉల్లాఘము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. రోగనిర్ము
క్తము, వ్యాధికుడిరినది. 2. దక్షము, సమర్థము.
3. కుచి యయినది. 4. సంతోషయుక్తము.
ఎ. అ. పుం. మిరియము.

ఉల్లాపనము నం. ఎ. అ. న. వ్యాభ్యానము, వివర
ణము.

ఉల్లాపము నం. ఎ. అ. పుం. 1. మాట. 2. శోక
భీత్యాదులచే గలిగినధ్వనివికారముతో చెప్పు
మాట. 3. దూషణవాక్యము. 4. సూచనము.
5. బిగ్గరిగాఁ బిలుచుట.

ఉల్లాపి నం. ఎఱ. (న. నీ న.) 1. బిగ్గరిగాఁ బిలు
చునది. 2. సూచించునది. 3. శోకభీత్యాదులచే
వికృతస్వరముతోఁ బిలుకునది. 4. చెడ్డమాట
లాడునది.

ఉల్లాపింఁచు నం. న. ౨౩. దూషించు.

వ. అని విధి మల్లాపించుచు నక్కునుమకోమల
నల్లనల్లన తడవికొనివచ్చి...కు.సం. 5. 628.

ఉల్లావ్యము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. బిగ్గరిగాఁ
బిలువఁ దగినది. 2. నిందింపఁ దగినది. 3. వివ
రింపఁ దగినది. ఎ. అ. న. ఉపరూపకభేదము.

ఉల్లాము ఎ. పక్షివిశేషము (దీనిముక్కు పొడుగుగా
నుండును. ఇది చెమ్మనేలలయందు సంచ
రించును. బ్రౌ.)

ఉల్లారు ఎ. (క. ఉల్లార) 1. గుఱ్ఱపుటీనిమీఁదిపఱుపు.
వ. ...అవిరళదళకినలయవిలసితల కా వికాసం
బులు మరకతకురువిందనిచయఖచితంబు
లగునగతులపగిడిఁ జూపట్ట సమకట్టుజల్లుల

మొల్లమినుల్లసిల్లుచు నిరుగడల వ్రేలునిడు
సోగపూపు గెలలు పొలుపొంద నగ్రభాగ
పల్లవంబు లింద్రగోపంపుటుల్లారులయోజ
రాజిల్లఁ దేజీలపోలిక భాసిల్లువాసంతికాకు
డుంగంబులును...కళా. 6. 224.

ద్వి. ...ఇంద్రగోపంపుటుల్లారు... ద్వి. పరిమ.
3. 228 పా.

2. జాలరు.

వ. ...మూర కొక్కందును జేన కొక్కందును
గాఁ గుట్టినదొల్లుటుల్లారు లుల్లసిల్లుచు బల్లిం
చిన పల్లంబులపై ...కము. 4. 35.

ఉల్లాసనము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఉల్లసింపఁ జే
యునది. వి. అ. న. 1. ప్రకాశము, కాంతి.
2. సంతోషము. 3. వికాసము

ఉల్లాసము నం. వి. అ. పం. 1. ప్రకాశము. 2.
అహోదము, సంతోషము. 3. ఒకానొక యర్థా
లంకారము (ఇందు ఒకరిగుణదోషములు మఱి
యొకరి గుణదోషము లెత్తిచెప్పటచే సూచింపఁ
బడును). 4. గ్రంథమందలి ప్రకరణము. 5.
ప్రారంభము. 6. వికాసము, స్ఫుటత.

ఉల్లాసి నం. విజ. (న. నీ. న.) 1. ఉల్లాసముకలది,
ఉల్లసింపునది. 2. ఉల్లసింపఁజేయునది.

ఉల్లాసింప నం. అ. శ్రీ. 1. ప్రకాశించు.
సీ. అభినవబర్హిబర్హాపీడలక్ష్మి నుల్లాసింపుకేశక
లాప మమర. హరి. పూ. 8. 7.

2. సంతోషించు, ప్రసన్నుడగు.

సీ. ఆడుచునున్నాఁడొ...గర్వించియున్నాఁడొ
కోకించియున్నాఁడొ...యుల్లాసించినాఁ
డొ కలంగినాఁడొ. గీ. పగలొ రాత్రియొ
యెఱుంగఁ దాత్రాహ్లాదుండు, తలముద
ప్పంగఁ ద్రావిమక్తావహించి. శివరా. 8. 15.

ఉల్లాసితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఉల్లసింపఁ
జేయఁబడినది.

ఉల్లి వి. (శ. శ. ఉల్లి.) 1. లఘునము (వృ. వి.)
(నీరుల్లి, వెల్లుల్లి అని యిది రెండువిధములు)
అ. మునగ యల్లి యడవిమునగ దుర్భాసము,
లానుగమ్ము మలినమైనయుప్పు, కఱియ
జీలకఱ్ఱ కఱివేము గురుజ యిం, గువ ప్రవర్ణ
నీయకొటియగుట. భార. అను. 3. 189.

(వ్యవ) ఉల్లిగడ్డ. ఉల్లిపాయ.

2. వెల్లుల్లి.

గీ. శ్రాద్ధకర్మంబునందు వర్ణములు వినుము,
పెండలంబును దోస పలాండు వుల్లి ...
మార్క. 3. 208.

సా: ఉల్లి చేసినమేలు తల్లియును చేయలేదు.

జ: ఉల్లికుట్టు.

ఉల్లింగితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) గుర్తులవలన
తెలిసికొనఁబడినది.

ఉల్లికుచ్చేదము వి. మత్స్యవిశేషము (శ. ర.)

ఉల్లికుట్టు వి. (✓ఉల్లి) ఎత్తిపొడుపు; ఎత్తిపొడుపు
మాట, సోల్లుంతనవాక్యము.

క. సమమునకుఁ బురికొల్పుచు, మము దలఁ
చిన నుల్లి కుట్టుమాటలఁ దచ్చి, తము బుడికిం
చుచుఁ బాండవ, సమితిం గడఁగించువారిచట
నెవ్వరొకో. భార. ఉద్యో. 2. 242.

చ విను మరిఁ జంపనుం జెలుప వేచుట లెస్స
ప్రతాపభాషణం, బున వెడను (యు?)ల్లి కు
ట్టులను బొంకుల వానిఁ గలంగఁజేసి రేఁచి
నఁ దనపూపు దప్ప...భార. కాం. 3. 20.

(ఉల్లి కుట్టు - ఉల్లము + కుట్టు - అని శ. ర.)

ఉల్లిలితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. గోఁకఁపడి
నది. 2. రాచి సన్నముగాఁ జేయఁబడినది,
సానఁబట్టఁబడినది. 3. వ్రాయఁబడినది.

ఉల్లిపాషాణము వి. వి. (వై ద్య) సావీరము, ఒకా
నొకవిషపదార్థము.

ఉల్లిధము నం. విజ. (అ. అ. అ.) సానఁబట్టఁబడినది,
మెఱుఁగుపెట్టఁ బడినది. (శ్లో. మణిశ్యాచో
ల్లిధః. సం. భర్తృ. నీతి. 44.)

ఉల్లుంచనము నం. వి. అ. న. 1. ఛేదించుట; కత్తి
రించుట. 2. ఉన్మూలనము, పెకల్పుట.

ఉల్లుంచితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. పెకల్పఁ
బడినది. 2. ఛేదింపఁబడినది; కత్తిరింపఁబడినది.

ఉల్లుంత నం. వి. అ. శ్రీ. - ఉల్లుంతనము.

శ్లో. ధీరాధీరాకు సోల్లుంతభాషితై స్సంకుదే
దముం. సాహిత్యదర్పణము.

ఉల్లుంతనము నం. వి. అ. న. 1. వ్యాజస్తుతి, మన
సున కోప ముంచుకొని పయి? స్తుతించుచున్నట్లు
వలుకుట. 2. ఉపాలంభము, దెప్పట.

ఉల్లంఠితము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. చెప్పబడినది. 2. వ్యాజస్తుతిచేయబడినది.

ఉల్లాసము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) ఛేదించబడినది, క్రుంపబడినది,

ఉల్లెడ - ఉల్లడ.

వ. ...విస్మయపరాగపూగంబు చదల నెల్లెడ నుల్లెడగట్టిన ట్టమన. మనుచ. 5. 71.

సీ. శరదభ్రములచాలు దొరయునుల్లెడ యెత్తి. ముకుంద. 3. 281. ఆము. 6. 180.

ఉల్లేఖనము నం. ఎ. అ. న. 1. గోకుట. 2. రాచుట. 3. శ్రవ్యుట. 4. క్రక్కుట. 5. ఉచ్చారణము. 6. వ్రాయుట.

ఉల్లేఖము నం. ఎ. అ. వం. 1. గోకుట. 2. రాచుట. 3. చెప్పట. 4. ఉచ్చరించుట. 5. ఒకానొక యర్థాలంకారము (బహుధర్మములు గల యొకపదార్థమును బహువిధముగా గ్రహించుట. ఉదా: ఓరాజా! నీవు స్త్రీలచే మన్మథుడగుగాను, శత్రువులచే యముడుగాను గ్రహింపబడుచున్నావు...

ఉల్లేఖి నం. ఎఱ. (న. నీ. న్.) 1. రాపిడి చేయునట్టిది. 2. గీచునట్టిది. 3. గోకునట్టిది.

ఉల్లేఖించు నం. న. శ్రీ. 1. ఒకయు. రాచు.

సీ. ఆటమండపముపైన భ్రముల్లేఖించుజాంబూనదత్రి కూలంబుఁ జూచి. శివరా. 3. 107.

2. చెప్ప.

కా. ...క్రీడావిహారిక్రియా, లీలాహాస్యకళా ప్రసంగముల నుల్లేఖించి వర్తింతు రెక్కాలంబుఁ ఘటజన్మ కాశినదుమఱ గర్వించి యద్దేవతల్. కాశీ. 6. 210.

ఉల్లోచము నం. ఎ. అ. వం. మేలుకట్టు, వికాసము.

ఉల్లోలము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) మిక్కిలి చలించునది. ఎ. అ. వం. మహాతరంగము, పెద్దలల.

ఉళిక్కి - హుళిక్కి. ఎఱ. 1. కూనవ్యము, లేనిది (చూ. హుళిక్కి.) 2. అసత్యము.

గీ. జడలు రుదురిక్కపేరులుఁ జాలఁ బూని, బూది మెయిఁ బూసి పులితోలుమీఁదఁ గూరు, చుండి ముక్కును గన్నులు నొవర

మూసి, బూని యుళిక్కిగ నేమేమో గొడఁగుచుండె. అచ్చ. రా. యు. 409.

ఉళిగము - ఊడిగము.

(నేప)

ద్వి. తవిలి యాయుళిగంబు తప్పింపరాదు. బస.

పు. 6. 100 పం.

ఉవిద ఎ. (ఘన్యాదవతి) 1. స్త్రీ. ఆడుది.

మహానిని తెలుపుటఘ్నంగవ మొగిచి తెలువక పత్రము (ఉలి + అకు - శాగ. ఆది. 4. 258. 2. భార్య)

ద్వి. అవనిశ దమయంత యశ్రాపిడుకాంత. నువిదఁ జేసెద నీకు నొగి నన్ను విడుపు. ద్వి. నల. 1. 374.

ఉవ్వ ఎ. వృక్షవిశేషము (శ. ర. ఈచెట్టుయొక్క పువ్వు పెద్దదిగను మిగుల సువాసనగలదిగను ఉండును. శ్రా.)

ఉవ్వకాయ-ఉవ్వచెట్టుయొక్క కాయ.

ఉవ్వపిట్ట ఎ. ఒకజాతిపక్షి, గోలత్తిక. (శ. ర. శ్రా.)

ఉవ్వలపోటి ఎ. కాలక్రీడావిశేషము.

సీ. చిడుగు ఉవ్వలపోటి చెండు గట్టినబోడియల్లి యుప్పవఁబల్లె లప్పకాలు. కాళ. 3. 38.

ఉవ్వాయి ఎ. (శ. ఉవగై.) సంతోషము, ఉత్సాహము.

క. ఇవ్వధమున రుక్మిణిమదిఁ బువ్వు బరిమళముఁ బోలెఁ బొలుపుగ నెత్తం, బువ్వాయి గలిగె కారికి, మవ్వము దిగఁదొడఁగె గెలుపు మట్టంబయ్యెగా. ఉ హరి. 3. 125.

ఎఱ. సోల్లాసము.

ద్వి. జవ్వాది మెఱుఁగుహస్తముల దాలించి, యువ్వాయిగా నూర్పు లోసరింపుచును, భూమి శ్వరున కింపు పుట్ట నేర్పునను, మైమర్దనంబు వేమలు నొనర్చుటయు. ద్వి. పరమ. 3. 204 పా. (చి. ని. పా.)

ఉవ్వీకులూ(క్లూ)రు అ. శ్రీ. (ఉవ్వీకులు + ఊరు. శ. ఉవ్వాయూరు.) త్వరపడు; తమకించు, తహతహపడు.

క. నవ్వెడువారల నెఱుఁగవు. క్రొవ్వున నిటు పలికె దేల గోవిందుని నీ, వెవ్వనిఁగాఁ దలఁ

చితి వతఁ, దువ్వెట్లారెడు భవన్మదోద్ధతి
యడఁపఁ. హరి. ఉ. 8. 116.

ఉ. వీనులఁ దియ్యమెక్క మును విన్నిఁ బరిస్పృశ
రాగవృత్తి లో, నూనినఁ జూచువేడుతల
నువ్వికులూరెడు నెమ్మనంబులు ... భారీ,
విరా. 5. 893.

సీ. మీమొగంబులు నాల్గు నీమాడ్కి నువ్వికు
లూరిన నేకాస్య నొకత నేను, జాలుదునె
...కళా. 5. 15.

మ. అనినం గేకయరాజవందన ప్రభూతాశ్చర్య
యై యిట్లనుఁ, విను నీరూపము మాచి మా
నృపతి యువ్విట్లూరు నే నెమ్మొయిఁ, బని
గొందుఁ...భారీ. విరా. 1. 821.

ఉవ్వెట్లు(కులు)—ఉవ్వెట్లు. ఎ. బ. త్వరి.

మ. హనుమంతుం డపు దుగ్రుఁడై దనుజలోకా
ధీశ్వరున్ దాని త్రొవ్వన న నృట్టగఁ
బూని తిస్సడు మదంబువ్విట్లు నీ కేల యం,
చును...సీతావి. 3. 70.

జ: ఉవ్వికులూరు, ఉవ్వెట్లుగొను, ఉవ్వెట్లుగొలుపు,
ఉవ్వెట్లూర్పు.

ఉవ్వెట్లుగొను—ఉవ్వికులూరు (✓ఉవ్వెట్లు.)

ఉ. వీళ్ల విరెండుఁ బన్నుడు దివిఁ గలహాశనమాని
చూడ్కు లు, వ్విట్లుగొనంగఁ జొచ్చె నలవే
ల్పు వడంతుల నెమ్మనంబు పిం, పి శ్లోగిఁ
గూయఁ జొచ్చెఁ దమిపెక్కువ మృత్యువు
మ్రొంగఁజొచ్చె గ్రుక్కి క్లవియంగఁజొచ్చె
రవికా హృదయం బఖలంబు నయ్యెడఁ.
కవిక. 2. 150.

ఉవ్వెట్లుగొలుపు న. 3. (✓ఉవ్వెట్లుగొను) ఉవ్వెట్లు
గొనఁజేయు, త్వరిపఱుచు; తహతహపెట్టు.

సీ. మాధుర్యధుర్యకోమలవచనామృతం బనుభ
వింపఁగఁ గౌతుకాంతరంబు. గీ. గలుగఁజే
యుచు నువ్వెట్లుగొలుపునీదు, సంగతియొకింత
గని యెట్లు జాణవిడుకు. ప్రభా. 3. 88.

ఉవ్వెట్లూర్పు న. 3. (✓ఉవ్వెట్లూరు.) ఉవ్వెట్లూరఁ
జేయు, సంభ్రమింపఁజేయు; తహతహపెట్టు.

సీ. ఏగంధగజయావ హృదయ మువ్వెట్లూర్చి
భవునిమైఁ జక్క పాఁజాలు గొనియె. కాశీ.
4. 150.

ఉవ్వె ఎ. శీఘ్రత్వాదులను దెలుపుననుకరణము.
(చూ. ఉవ్వన, ఉవ్వెత్తు.)

జ: ఉవ్వన, ఉవ్వెత్తు, ఉవ్వెత్తుగొను.

ఉవ్వన అవ్య. ద్రు. 1. తటాలున, శీఘ్రముగా.

ఉ. ...న న్ననుపుఁ డంచు, బసిండివిమాన మెక్కి
తా, నువ్వన నచ్చరిల్ గొలువ నుర్వికి
వచ్చి ముహూర్తమాత్రలో...వి.పు. 5. 310.
దుక్మా. 3. 133.

2. అకస్మాత్తుగా.

ఉ. త్రెవ్వెడుగంటులం గురువుదేఱెడు నెత్తురు
రాకమున్న యే, నొవ్వియు నేవికారము
మనోగతిఁ జెందకమున్న నాయకం, బవ్వలఁ
బోకమున్న మకుటాగ్రవిఘట్టన రాణ మొ
ప్పఁగా, నువ్వననువ్పతిల్ల నసురోద్వహ
మూర్ధచయంబు గ్రక్కు-నఁ. భా. రా.
యు. 2145.

ఉ. అవ్వచనంబు చిత్తమున నారటపాటొద
వింప నెంతయున్, నివ్వెఱఁ గండి యొం
డుపమనేరిక యూరిక యుండి యంతలో,
నువ్వనఁ జేవగైకొని...వి.పు. 7. 8.

ఉవ్వెత్తు 3. ఎజ. (ఉవ్వ + ఎత్తు) 1. నిశ్శేషము
గా, పూర్తిగా. (చూ. ఉవ్వెత్తుగొను)

వ. పిళితఖండంబు లొండొండ యువ్వెత్తుగా
నాకుఁ బొత్తలం గట్టియు ... మనుచ.
4. 60.

ఉ. అత్తఱి దద్దలం బరిబలౌఘములఁ నులు
మాడివైచె ను, వ్వెత్తుగఁ జుట్టు ముట్టుకొని
యీఁజెల ... కాలు గేల్లుత్తుక దొక్క
ప్రక్కచెవి గొమ్మని యేర్పడకుండునట్లుగన్.
కళా. 8. 57.

2. అవలీలగా, అనాయాసముగా.

మ. నను నువ్వెత్తుగఁ బాఱ మీటితివి నానా
దైర్యసామగ్రిమ, జ్ఞనకు మృన్నె తృణీకరిం
చితి...వసు. 2. 10.

3. ఎక్కువగా.

ఉ. అత్తఱి నిప్పుదొక్కినటు లొదలఁ చే ల్గొని
నట్టు లావ యు, వ్వెత్తుగఁ ద్రావినట్లు విలు
దేకుఁడు మాణవకోగనిష్ఠకున్, జిత్తమునం
దపించి...పాండు. 5. 189. చంద్రా. 6. 83.

ఉష్వేత్తుగాఁగ - ఉష్వేత్తుగా.

ద్వి. బలువిడి వాయవ్యకాణ మేయుటయు, నురు
వడి మారీచనుష్వేత్తుగాఁగ. సరభసవృత్తిమై
శతయోజనములు, గొనిపోయి యటముఠిఁ
గ్రూరరాక్షసుని, వనధిలోపలఁ బాటవైచె
నాశరము. రం. రా. కాల. 81 పా. 22 పం.

ఉష్వేత్తుగొను న. శ్రీ. (ఉష్వేత్తు + కొను) నిశ్శేష
ముగా చంపు; నశింపఁజేయు.

క. అఱువదికొటులు గపివరు, లుఱక జగత్త్ర
యము నొకట నుష్వేత్తుగొనం, దటిగొన్న
యట్లు నడవఁగ, నెఱసి కుముదుఁ డరుగు
దెంచి నృపవరుఁగనియెన్. భార. ఆర. 7. 38.

ఆ. కవలవారుఁ గొడుకుగమియుఁ బాంచాల
వర్గంబు వృష్టివరులుఁ గడఁగిరేని, యొక్క
మాత్రలోన నుష్వేత్తుగొనరెదు, రోధనాది
శతము నుద్ధవిడిన. భార. ఉద్యో. 1. 20.

ఉశననుఁడు నం. - ఉశనుఁడు.

ఉశనుఁడు నం. ఎ. న్. పుం. శుక్రుఁడు.

ఉశి నం. ఎ. ఈ. స్త్రీ. ఇచ్చ.

ఉశీనరము నం. ఎ. ఆ. పుం. ప్రకృతగాంధారి దే
శము.

ఉశీరకము నం. - ఉశీరము.

ఉశీరము నం. ఎ. ఆ. పుం. న. వట్టివేరు (వృ. వి.).

ఉశీరికుఁడు నం. ఎఱ. (ఆ. ఈ. ఆ.) వట్టివేరు అమ్మ
వాఁడు.

ఉష నం. ఎ. ఆ. స్త్రీ. 1. రాత్రిశేషము, ఉషస్సు.
2. రాత్రి (శ్లో. అధికరుచిర శేషామప్యూషాం
జాగరిత్యా. శిశు. 11. 22,) 3. ఆవు. 4. స్థలి.
5. కాణునికూతురు (అనిరుద్ధునిభార్య.)

ఉషణ నం. ఎ. ఆ. స్త్రీ. 1. పిప్పలి (వృ. వి.). 3.
చవ్య మనుమందుదినుసు. 3. సొంటి.

ఉషణము నం. ఎ. ఆ. న. 1. మిరియము. 2. సొంటి.
3. పిప్పలివేరు.

ఉషవము నం. ఎ. ఆ. పుం. 1. అగ్ని. 2. చిత్ర
మూలము (వృ. వి.).

ఉషపుఁడు నం. ఎ. ఆ. పుం. అహర్పతి, మూర్ధుఁడు.

ఉషము నం. ఎఱ. (ఆ. ఆ. ఆ.) కాల్పునది. ఎ. ఆ.
పుం. 1. గుగ్గిలపుచెట్టు. 2. రాత్రిశేషము,

వేకువ. 3. దినము, పగలు. 4. చౌటిమమ్మ,
జాంమ్మత్తిక.

ఉషర్పథము నం. ఎ. ఆ. పుం. చిత్రమూలము
(వృ. వి.).

ఉషర్పథుఁడు నం. ఎఱ. (ఆ. ఆ. ఆ.) వేగుజామున
మేలుకొనువాఁడు. ఎ. ఆ. పుం. 1. అగ్ని. 2.
బిడ్డఁడు.

ఉషసి నం. ఎ. ఈ. స్త్రీ. మఱుసంజ, సాయంసంధ్య.

ఉషన్యము నం. ఎఱ. (ఆ. ఆ. ఆ.) ఉషాకాలమున
నున్నది.

ఉషస్సు నం. ఎ. న్. న. ప్రత్యాషము, తెల్లపాటు
టకు ముందు నాలుగుగడియలకాలము (ఇదు
గడియలకాలము - అని కొందఱు.)

ఉషాకలము నం. ఎ. ఆ. పుం. - ఉషాకాలమున
కూయునది - కోడి.

ఉషాపతి నం. ఎ. ఇ. పుం. అనిరుద్ధుఁడు.

ఉషితము నం. ఎఱ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. కాల్పుఁబడినది.

2. ఉన్నది. 3. పర్యుషితము, బహుకాలముంపఁ
బడినది, పాసిపోయినది. ఎ. ఆ. న. నివాసము.

ఉష్ణగ్రీవము నం. ఎ. ఆ. పుం. భగందరరొగభేదము.

ఉష్ణము నం. ఎ. ఆ. పుం. ఒంచె, లొట్టియ.

ఉష్ణి నం. ఎ. ఈ. స్త్రీ. ఆఁడులొట్టియ.

ఉష్ణిక నం. ఎ. ఆ. స్త్రీ. 1. ఆఁడులొట్టియ. 2.
ఒంచెవలె నుండు ఒకరికముకుండ, లొట్టి.

ఉష్ణంకరణము నం. ఎ. ఆ. న. వేడి నేయుట,
ఎఱ. (ఆ. ఈ. ఆ. - ఆ. న. అనికొందఱు.) వేడికి
సాధనము (చిత్రమూలము, కంబళి, మొ.)

ఉష్ణకము నం. ఎఱ. (ఆ. వీర. ఆ.) 1. చుఱుకు
గలది. 2. జ్వరము కలది. 3. వేడినేయునది,
కాఁక గలిగించునది. ఎ. ఆ. పుం. 1. జ్వరము.
2. వేనఁగి.

ఉష్ణగుఁడు నం. ఎ. ఈ. పుం. (ఉష్ణ + గో) వేడి
వెలుగు, మూర్ధుఁడు.

ఉష్ణనది నం. ఎ. ఈ. స్త్రీ. వైతరణి (నరకముదలి
యొకనది.)

ఉష్ణము నం. ఎఱ. (ఆ. ఆ. ఆ.) 1. వేడియైనది.
2. చుఱుకై నది. 3. నేర్పుగలది. 4. కారము

గలది, గాటయినది (సంసము). 5. కోపోద్రేకము
గలది, ముంగోపి. ఎ. అ. వుం. 1. వేడిమి.
2. వేసఁగికాలము. 3. ఎండ, 4. కాపము. 5.
పలాండువు, నీరుల్లి. 6. సరకభేదము.

ఉష్టరశ్మి నం. ఎ. అ. వుం. వేడివెలుగు, సూర్యుడు.
ఉష్టవారణము నం. ఎ. అ. న. ఆతపత్రము, గొ
డుగు.

ఉష్టాంకువు నం. ఎ. ఉ. వుం. వేడివెలుగు, సూ
ర్యుడు (ఇట్లే: ఉష్టకరుడు, ఉష్టభానువు, ఉష్ట
దీధితి, ఉష్టరుచి, మొ.)

ఉష్టాగమము నం. ఎ. అ. వుం. 1. వేసఁగి. 2. వే
సఁగియొక్క రాక.

ఉష్టాగమము నం. - ఉష్టాగమము.

ఉష్టాకువు నం. ఎ. ఉ. (ఉ.) ఉష్టమున కోర్వనివాడు.

ఉష్టానహము నం. ఎ. ఉ. (అ. అ. అ. - ఉష్ట + అస
హము) వేడిసహింపలేనిది. ఎ. అ. వుం. (ఉష్ట +
అ + సహము - వేడిని తాగుగా సహించు
కాలము) హేమంతఋతువు,

ఉష్టించే నం. అ. 3. కాకనాండు, వేడియొక్క.
నీ సారెకు ముట్టించి నీరు గ్రమ్మెడునేత్రముల
మీద నంసినబొమలు వ్రాల. వరాహ. 6. 17.

ఉష్టిక నం. ఎ. అ. శ్రీ. యవాగువు, కావుడుగంజి.
ఉష్టిక్కు నం. ఎ. హ. శ్రీ. సప్తాక్షరపాదక మగు
నొకకావ్యచ్ఛందస్సు. అప్ప. 4. 137.

ఉష్టిమ(ము) నం. ఎ. న. వుం. వేడిమి, ఔష్ణ్యము.
ఉష్టిషము నం. ఎ. అ. వుం. న. - వేడిని తగులకుండఁ
జేయునది - 1. తలపాగ, శిరోవేష్టనము. 2.
కిరీటము.

ఉష్టిషి నం. ఎ. ఉ. (న. జ. న.) ఉష్టిషము కల
వాడు. ఎ. న. వుం. శివుడు.

ఉష్టోపగమము నం. - ఉష్టాగమము.

ఉష్మము నం. ఎ. అ. న. వుం. 1. వేడి, ఉష్ణత.
2. ఉక్క. 3. ఆవిరి. 4. ఎండ. 5. వేసఁగి,
గ్రీష్మము.

ఉష్మాగమము నం. ఎ. అ. వుం. ఉష్మాగమము,
గ్రీష్మఋతువు.

ఉష్మోపగమము నం. - ఉష్మాగమము.

ఉసి' (కుక్క మొదలగువానికిఁ జేయు) ప్రేరణము;
ప్రేరణము.

(వ్యవ) ఇరుగుపొరుగువారు ఉసి యిచ్చుటచేత
దొంగలు దోచుకొని పోయినారు.

జ: ఉసికొను, ఉసికొలుపు.

ఉసి' - మసి. ఎ. పొడి.

ద్వి. పఁగినఁగిరితి పత్రాలసంచి, యొగిన
గొడుగుమ మసి రాలుకొల. ద్వి. హరిశ్చ.
ఉ. 504.

జ: ఉసివోవు.

ఉసి' ఎ. (సంగీత) తాళము వేయునపుడు దెబ్బకు
దెబ్బకు నడుమఁ గావించెడు నొకవిధమగువాస్త
విశేషము.

ఉసికొను అ. 3. (√ఉసి') ప్రోత్సహ మొందు.
(చూ. ఉసికొలుపు)

ఉసికొలుపు(ల్పు) న. 3. (√ఉసికొను)-కుక్క లు
మొదలగువానిని-ప్రేరించు; ప్రేరించు.

గీ. ....గొలుసు, లులిపి జాగిలముల మసికొలిపి
రిపుడు. సారం. 1. 98.

నీ. గౌరివాహనము దిగ్గజముల కుసికొల్పి...
కు. సం. 4. 377.

క. ఆసుఖమతి తరుణవయః, శ్రీసంగతి నలరు
విటులఁ జేరి రతులకున్, వేసారక యుసి
కొల్పఁగ...హంస. 4. 38.

ఉసిమొన ఎ మల్లయుద్ధపుమొనలలో నొకటి.

వ. లోమొన వెలిమొన యుసిమొన... సరితా
ళంపుమొనలాదిగాఁగల పదిరెండు మొనలు.
ప్రబంధ. 78.

ఉసిరి - ఉసిరిక.

గీ. ...ఉసిరి యుసిరిక యన ఛాత్రి కొప్పు.
సాం. ని. 57.

జ: ఉసిరిక, ఉసిరికాయ.

ఉసిరిక - ఉసిరి. ఎ. ఆమలకీవృక్షము,

క. కాచె మసిరికలు తలుచుగఁ, బూచెన్ జే
మంతివిరులు...ఉ. రా. 5. 288.

చ. ...కాటుకకన్నులనీరు సోవలై, యుసిరిక
కాయలంతలు పయోధరముల్ దిగువాటున
ట్లుగన్. కాశీ. 5. 167.

ఉసిరికాయ ఎ. ($\sqrt{\text{ఉసిరి}}$) ఉసిరికకాయ. దశా. 15.

ఉసివోపు అ. శ్రీ. ($\text{ఉసి}^2 + \text{పోపు}$) వ్యర్థమగు.

ఉ. కానకు సంవత ప్పెలుగుగల్గి మెకంబులు
నేం ... పనినయే టుసివోయే ... కకు.
4. 57.

ఉసుక ఎ. (క. ఉసుక.) ఇసుక.

ద్వి. ఉసుక వంటకముగా నుడికింప వచ్చు. ద్వి.
హరిశ్చ. ఉ. 1819. (శ. ర. 'ఇసుక వంటక
ముగా నివిరింప వచ్చు' ముద్ర)

ఉసుగు అ. శ్రీ. (శ. ఉసిగు.) ఒరిపిడి నొందు,
నలగు.

ద్వి. ఒప్పెడుకన్నప్ప చెప్పురాయిడిని, కొప్పా
ర నుసిగినచోట్ల...పండితా. పురా. 104 పా.

ఉసుము న. శ్రీ. 1. ఉదుకు, నిర్ణేతనముచేయు.

(వ్యవ) వాడు బట్టలు ఉసిమినాడు.

2. తుడుచు.

క. విసగుహరణమునఁ బైకం, దుసిమిన దగ
దగ వెలుంగు నుడురాజు క్రియన్, విసరు
హపాడి ముఖాంబుజ, మనమాయుధ సౌధ
కుంభ మై జృంభించున్. పాండు. 8. 196.

8. పులుము.

ఉ. సంపదచేతఁ గాని కొనసాగవు నువ్వె గృహ
స్థధర్మముల్, సంపద పూర్వజన్మవిక
సత్సకృతంబునఁ గాని చేరి దా, సంపద
చేరియుకా స్మరవశంవదుఁ జేయు మహాత్ము
నేనియున్, జంపకు నన్నుఁగ న్నుసిమి
చంపుదుముంపుడు బోధ గాథలకా. పాండు
5. 224.

(కన్నుసిమి :- కన్ను గప్పి, మోసపుచ్చి అని
భావము.)

ఉసురసురు ఎ. (ఉసురు' + అసురు) కాపమునం
దగునిశ్వాసధ్వనికి అనుకరణము.

చ. మునుఁ గిడి వండుకొ మ్మనుచు మోహ
ముతోడ వితర్కిఁ జూపి కా, నుసురసు రించు
భన్నయయి యొయ్యన వేగి....హంస.
4. 118.

ఉసురు¹ - ఉస్సురు. ఎ. కాపమునందగు నిశ్వాస
ధ్వనికి అనుకరణము.

గీ. అని ప్రమోదించు నుసు రను నలఁతఁ
గుందు. సారంగ. 2. 147.

జ: ఉసురసురు, ఉసురుసురు.

ఉసురు² ఎ. ('ఉసులు' అని చి. ని. శ. ర. కాని
ప్రయోగములందు ఉభయ్యరేఫములును గన్ప
ట్టుచున్నవి. నిర్ధారకములు లేవు-శ. ఉసురు.)

1. ప్రాణము; ప్రాణి; ఆయువు.

అ. ఉసురు గాచికొనఁగ నుల్లంబు గలిగిన,
నిపుడ కాల విడిచి యేగు మట్లు, కాక
నిలిచి తేని గ్రక్కున నిదె తల, గొను మదీ
యతీవ్రహ్మోంశరము. హరి. ఉ. 3. 189.
(1870. సం. ప్రతి.)

గీ. ఉత్త్రధర్మంబు విడిచినఁ గలదె యిహముఁ,
బరముఁ జేరొలగంబునఁ బలుకుపలుకు. లెల్ల
మఱచిత విను మవి పొల్లులై నఁ, గప్తపాటు
గా కుసు రేల గాన వచ్చు. భార, శల్య.
2. 58. (కరాలవారి ప్రతి.)

గీ. ఉసులు నాగను బ్రాణాఖ్య యొప్పు
చుండు, నదియె యొకచోట జీవాఖ్యయై
చెలంగు. నాయురభిధానముగ నదె యలరు
చుండు. ఆం. భా. 1. 81.

క. గోలలనావల్ల భుఁ డిది, గోలలనలయుసురు
వోసికొందు వని వనీ, బాలానిల నిను మెస
వం, గాలాహికి నేండ్లు వేయుఁ గావించె
వెసన్. వసు. 4. 47. (ఉసురువోసికొందువు
ప్రాణములు తీయుదువు.)

2. ప్రాణకోభమువలనిదుష్పలము.

గీ. పాన్పు కెక్కించి తన ప్రక్కఁబవ్వళింపఁ,
గోరి నేఁ జూడ రేలు కాఁ గుడిచి కట్టి,
యూరకే యిల్లు వెడలు నాయుసులు
కాఁకి, దీపములు నైత మల్లాడుఁ దెలివ
లార. కుక. 2. 114.

అ. భూపతికృప నమ్మి భూమిఁ తెలుచు
వాడు, ప్రజలయుసురు దాఁకి పడును
విదప. వేమన. 1. 48.

ద్వి. చూడు మే మందు నీచుఁడ సుంతలోన,
నాడుదానిది యుసురంటక పోదు. ద్వి.
సారంగ. 1. 81 పా. 9. పం.

జ: ఉసురుకొను.

ఉసురుకొను అ. ౧. (✓ఉసురు¹) - ప్రాయయుక్త
మగు-పెరుగు, వర్ధిల్లు.

వ....పెస రుసురుకొనియె దవనిక వొదలె...
శాశి. ౩. 28.

ఉసురుగాలము ఎ. మత్స్యగ్రహణసాధనము

గీ. ఉంటగాలంబు తెరదీము లుసురుగాల,
మొసుకు గొరిక పుణుకు సొక్కు లెసగు
చుండు. హంస 4. 158.

ఉసురుసురు ఎ. (ఉసురు¹ + ఉసురు¹) కావమంద
గునిశ్వాసధ్వనికి అనుకరణము.

గీ. అచట శయనించి తన మోస మాతృ
వెంచి, యుసురుసు రటంచుఁ బొరిలాడు
చుండె నంత. శుక. 8. 200.

ఉసులు ఎ. వీలు, ఆనుకూల్యము.

వ....ఉసులు లేక మనంబు మన బునకు ధనం
బుగా వనంబునం గార్చిచ్చునం గమరిన
యట్లు రూపుసెడి పీనుగుపెంట లగు
చోట్ల ...ఉ. హరి. 3. 80.

(వ్యవ) ఆపని చేయుటకు ఉసులుగాలేదు.

ఉసుళ్లు - ఇసుళ్లు. (శ. ర.)

ఉసూరు - ఉస్సురు.

చ. పదరుచుఁ బ్రాణనాయకుఁడు పై నముపో
యెదవంచుఁ బల్కినన్, సుదతియు విన్ననై
కడు నుసూరిని మో మటవాంచి యుండ...
రస. 2. 92.

ఉస్తై - ఉచ్చిత (వృ. వి.)

నీ. జిల్లేడు వెంపలి పైడి తంగేడు తంగేడి
తగిడి యుస్తై. హంస. 4. 10.

ఉదా : ఉస్తైకాయ, ఉస్తైవరుగు, మొ.

ఉస్త్ర నం. ఎ. అ. స్త్రీ. 1. ఆవు. 2. భూమి. 3.
ఎలుకజీడి (వృ. వి.)

ఉస్త్రము నం. ఎ. అ. పుం. 1. కిరణము. 2. ఎద్దు.

ఉస్రిక నం. ఎ. అ. స్త్రీ. 1. ఆవు. 2. పాలు తక్కు
వగా నిచ్చెడియావు.

ఉశి. ఉశ. ఒకానొకయక్షరము.

ఉశి. ఉకారాంతతత్సమపదములమీఁది సంబుద్ధిదుట్టు
వకు వికల్పముగా అదేశమై వచ్చునది. (ఇది
స్థుతముగా మచ్చరింపఁబడును.)

ఉస్సు - ఉస్సురు. ఎ. (శ. ఉస్.) కావమం దగు
నిశ్వాసధ్వనికి అనుకరణము.

ఉ. ఓరువరానివంతఁ దలయూఁచును ను స్సని
వెచ్చ నూర్పు... విక్ర. 7. 154.

ఉస్సురస్సురు ఎ. (✓ఉస్సురు + అస్సురు) కావ
మం దగు నిశ్వాసధ్వనికి అనుకరణము.

ఆ. అంత నంతకంత కెంతయు సంతాప, మతిశ
యిల్ల మస్సురస్సు రినుచు. పరిమ. 8.
48. (శ. ర. పా.)

ఉస్సురు - ఉసురు¹, ఉసురు, ఉస్సు. ఎ. కావ
మం దగునిశ్వాసధ్వనికి అనుకరణము.

నీ. అలసి నివ్వెఱఁ గండు నంది యస్సురు
మను నని కెలంకులచప్పు డరియు....విప్ర.
8. 68.

మ. తరుణుల్ వానివిలాససంపదకు నాంత
ర్వీణునం బొక్కి తత్పరింఠానుభవం
బుఁ గోరుచు విధాతా వీని మజ్జీవితే, శ్వ
రుఁగా నేటికిఁ జేయ వైతి వనుచున్
సంతాపముం జెండు నుస్సురుగాడ్పుల్
విధి కంగదాహ మొదవించున్ మండు వేసం
గియై. అని. 1. 82.

జ : ఉస్సురస్సురు.

ఉహుహూ ఎ. (ఉహూ + ఉహూ - శ. ర.) చలిచే

వడఁకునప్పుడు చేయుధ్వనికి అనుకరణము.

క. బహుశీతో వేతం బయి, యుహుహూ యని
వడంకె లోక ముర్వినాథా. శాగ. 10.
పూ. 900.

ఉహ్యమానము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) వహింపఁ
బడుచున్నది.

ఉహ్లు ఎ. (నిప్పు. మొ. వానిని) ఊఁడుటయందగు
ధ్వని కనుకరణము.

మ....ఉ. హ్లాని వక్త్రంబు లిగించి యూఁడు
టయు... శాశి. 6. 228.

నీ. ఉహ్లున...పాండు. 3. 12.

ఉదా: శంభూ 8, విష్ణూ 3.

ఉశి. నం. ఎఱ. (ఉ. ఉ. ఉ.) రక్షకుఁడు. ఎ. ఉ.
పుం. 1. శివుఁడు. 2. చంద్రుఁడు. (దీనికి
దెనుఁగున వ్యస్తప్రయోగము లేదు.)

శీః అవ్య. (నం. హుమ్) 1. కథాదులు వినున
ప్పుడు శ్రోత వానిని విమచన్నట్లు సూచించు
టకు ఉపయోగింపబడును. 2. సమ్మతిని దెలు
పును.

ఉదా: నేను వెళ్లుదానా? శీః! వెళ్లు.

3. శ్రోథాదులను దెలుపును.

ఉదా: శీః! వా, డిట్లు చెప్పే నేమి?

జ: శీఃకొట్టు, శీఃకొను.

శీఃక' - ఉముక.

సీ....శీఃక పొట్టుముక నానొప్పు దుషము.

ఆం. భా. 2. 289.

శీఃకదంపు - వ్యర్థప్రయాసము.

జ: - శీఃకబంతి.

శీఃక' ఎ. (√శీఃగు) శీఃగులాట.

చ. మొకరిపిసాళితుమ్మెదలమూఁకకు గందపు
గాలిరాకకున్, మకరిపకాకుడాకకును మా
మిడి మోకకుఁ జంద్రుకాఁకకున్, పికముల
వీఁకకున్ సిరులఁ జేర్చినయామని యూఁచు
నూఁకకున్, జితమ్మగాఁగి యోర్వి నిఁకఁ
జాలఁ గృపామతి నాదరింపుమా. రుక్మా.
3. 154.

శీఃకబంతి ఎ. (√శీఃక') ఒక జాతిబంతిచెట్టు.
(దీని పువ్వునందలి తేకులు శీఃకపాయలవలె
సన్నముగా నుండును.)

శీఃకర ఎ. (నం. హుంకారిః) సంతోషాదులు గలు
గునప్పుడు చేయుహుంకారము.

శీఃకరిచ్చు-(సంతోషాదిసూచకముగా)హుం
హుం అను.

(శిశువర్ణనము సీ. శీఃకరిచ్చు నా యు
య్యాల చేరిన వడు మెత్తివైచు ముంద
లయు నెత్తు. ద్వా. 8. 45.

సీ....వెడయెడ్చునంతన యుడుగు ను గ్గడుగు
నూఁకరిచ్చు నాలకించు. భోజరా. 7.
176.

శీఃకరలుగొట్టు - శీఃకరిచ్చు.

(అఁబోతులు) ద్వి. పలుగాండ్లు తెఱపింప
వలరుచుఁ బనులు, వలివేగమున వచ్చివచ్చి

యొండొండ, యూఁకరల్ గొట్టుచు
నుత్తలపడుచు. బస. పు. 7. 828 పం.

శీఃకరలువెట్టు - శీఃకరిచ్చు.

(అఁబోతు) ద్వి. శీఃకల్ వెట్టుచు నురవడింపు
చును. బస. పు. 5. 481.

శీఃకించే అ. శ్రీ. (√శీఃకు. త. శీఃక్కు.) ఉం
కించు, ఉత్సహించు, పూను.

కా. నీ తోడ్పాటున నేఁ ద్రివిష్టపములన్
గెల్వంగ నూఁకింతు...భార. కర్ణ. 3.
130.

పి. మంచుపై నెగయ నూఁకించుజక్కవ లనఁ
జన్నులు జీలుఁగుకంచలుల నటుమ. భాగ.
10. ఉ. 808.

గీ. వెన్కకుమజాఁగి యూఁకించి వ్రేసి వ్రేటు,
తోన చంగున లంఘించి దానిఁ దిగిచి,
హస్తమునఁ బూని పక్షిసంహారమునకు,
వేటకాండ్రను దోడ్కొని వివినభూమి.
ప్రబంధ. 233.

శీఃకు అ. శ్రీ. (త. శీఃక్కు) ఉంకించు, పూను.

చ. ఉరవడి నుప్పరిం బెగయ నూఁకు మదీ
యవదోగ్రఘట్టన, స్ఫురణము పైఁచ లేక
వడి భూమి దిగంబడు. భా. రా. సుం. 3.

ఎ. పూనిక, యత్నము.

ఉ. ప్రాఁకుదుమా త్రికూటశిఖరంబులమీఁదికి
నెల్ల వారు నొక్కూకున వంచు నున్న...
భా. రా. యు. 280. భాగ. 10. ఉ.
486. (ఒక్కూకునః - ఒక్కమాటుగా
అని భావము.)

జ: శీఃకించు, శీఃకువ'.

శీఃకువ' ఎ. (√శీఃకు. త. శీఃక్కుం.) శీఃకు.
పూనిక, యత్నము.

వ. అప్పులుఁగు లొక్కయూఁకునఁ దెప్పరంబు
గా మప్పరంబున కెగసిన నుమ్మాలితకిలం
తైజాలంబు వెంటరాఁ గొని. వేం. పంచ.
2. 13. (ఒక్కయూఁకువన్ - ఒక్క మా
టుగా.)

(దశరథుఁడు) వ. రథంబుఁ గూడ వరిగెదం
గాక యనుచు నొక్కూకునం గదలి వని

మందు వారింప నిల్చి మఱియు వదైసం
గనుంగొనుచుండె. రామా. 5.7. (ఒక్కొక్క
కునన్ :- తటాలున అని భావము.

హిందూ వ. 1. అశ్రయము, ఆధారము.

చ.... ఇదె పావని పోవుచున్న వాఁడు. దుడుగణ
వీధి లంకవల నొక్కొక్క నొక్క నిమేష
మాశ్రమం, బుడుగ హిందూనాథ తగ
నూఁకువ గమ్మని నెమ్మి బల్కినన్.

క. పారావారమువంపున, మారుతి కొక్కింత
తడవు మైనాకం కా, ధారం బగుతలపున...
భా. రా. సుం. 26, 27.

హిందూవలుగొను - నెలకొను.

వ. కంక కాకగృధ్రంబు లుపరితలంబునం దిరు
గ నులూకంబులు సిడంబుల నూఁకువలు
గొన...భా. రా. యు. 688.

హిందూట 1. 1. (✓ హిందూ) హిందూ అను.

మ. సొలయన్ జూచు నగున్ బయల్ పలుకరిం
చున్ బల్కు నూఁకొట్టు బిట్టలుగున్ మ్రొ
క్కుఁ బ్రయంబుఁ జెప్పు వధరిం బల్లార్చి కో
కొమ్మమన్. చంద్రా. 3. 4.

న. 1. హిందూ అనుచు విను.

ఉదా: వాఁడు కథ హిందూటచున్నాడు.

వి. (కోపాదిసూచకముగా) హిందూ అనుట.

నీ. పెదవికాటునఁ బుట్టుపెడిదంపుటూఁకొట్టు
గుబ్బజీరిలఁ దొట్టుగొడఁగుతిట్టు...గీ.ధవున
కెంతయు వలరాచసివము రేవ...చంద్రా.
6. 151.

హిందూ 2. 1. (✓ హిందూ) హిందూ అను.

గీ. తనువు మఱచితి వేమె యూఁకొన వ దేమి,
యవలికతఁదెల్పు మనియెదో యైనఁగాని.
పార్వ. 6. 2.

న. 1. (కథాదులు) హిందూ అనుచు విను; విను,
అలరించు.

కా. హిందూఁ జెప్పఁగ నెంతయేని తడవ నోవి
ప్రకాశ్మల నీ, వాఁకొన్నాడపు భోజనోత్త
రమునం దాస్థానమై యుండి య, జ్ఞాఁకం
బెట్టక చెప్పెదన్ సకలవృత్తాంతంబునుండేట
గా...కాశీ. 7. 178.

ఉ. రక్కె సమాట లాడెదరు గాఱను దమ్ములు
వానిలోన నీ, వొక్కటి యైనఁ గా దనక
యూఁకొనుచుండుట యంతకంటె మేలు
...భార. ఉద్యో. 3. 94.

2. అంగీకరించు, కైకొను.

చ. ...చు, ట్టలుఁ దగువారుఁ దండ్రీయు సోడం
బడఁ జేయుము కార్య మల్పబు, ద్ధులవెడ
మాట లూఁకొనకు దోసము సేగియు వచ్చు
నెమ్మెయిన్. భార. ఉద్యో. 3. 381.

హిందూ 3. 1. (హిందూ + అడు. చూ. హిందూ
లాడు - హిందూ + అడు అని శ. ర) - హిందూ.

కా. కంఠారావ మొనరె నత్తటి మహోగ
స్ఫూర్తిదిక్షాగముల్, గుంతీభూతముదంబు
లై వడఁకఁగా గోత్రంబు లూఁగాడఁగా.
చిత్రభా. 3. 88.

హిందూ 4. 1. (శ. త. తూగు.) తూగు, వెను
కకుముందునకు చలించు; చలించు, కదలు.

నీ. ఒకచోఁ బునర్విసు వూఁగె వృక్షముకొమ్మ
నుడివడ్డముకాళిలసోఁగు వోరె. కాశీ. 1.
138.

క. హిందూవల్లును విసమునఁ, దోఁగినవంటక
ముఁ గుత్తితుం దగుమంత్రిన్, లోఁగక
యున్నాఁలించిన, చోఁ గలుగు నఖండమైన
సుఖ మెవ్వరికిన్. వే. పం. 1. 376.

జ: హిందూ, హిందూ, హిందూలాట, హిందూలాడు.
హిందూ, హిందూ, హిందూ, హిందూ.

హిందూలాట 1. (✓ హిందూలాడు) హిందూలాడుట,
అందోళనము.

హిందూలాడు 2. 1. (హిందూలు + అడు) - హిందూ
లాడు.

గీ. ఓరచూపుల విటచిత్త మూఁగులాడ. వీధి. 50.

హిందూ 3. 1. (శ. హిందూ - తృణవిశేషము.) 1. తృణవి
శేషము, ఇషిక (వృ. వి.).

గీ. విసరి యొకయూఁచఁ గొని వేయ వెంట
వెంట, నదియ యొక్కమహాస్త్రమై కదియఁ
గాకి, లావు నెడి వచ్చి ననుఁగావు కావు
మనుచు, కాదముల వ్రాలఁ బరమకృపాకుఁ
దగుచు. రామా. 5. 68.

2. తొన్నకాడ. 3. ఇనుము మున్నగువానిచే చేసినకడ్డి. (ఉదా: కిటికీఊచ,) 4. బాణముగా నుపయోగించుటకై చెక్కినవెదురు మున్నగువాని కోల. (ఉదా, కోయలు ఊచ లేసి మృగములఁ జంపుదురు.) 5. అరటిదూట. (చూ. ఊచపడు.)

జ: ఊచకంఠె, ఊచపడు; ఊచపోవు, ఊచ బియ్యము. ఊచముట్టు, ఊచముట్టుగొను.

ఊచకంఠె ఎ. (✓ఊచే) నూలు చుట్టివతొన్న కాడ.

గీ. ఎన్నికలు పట్టి పుంజంబు లేర్పరించి, పంట కట్టలు మఱి తోడుపడుగు లూచ, కంఠె తొనరించి చాలించి కాపుటింతు, లున్నయ వ్యేక నదృతం బుట్టిపడంగ. శుక. 2.423.

ఊచేపడు అ. ౧. (✓ఊచే. త. ఊచు - నిస్సారమగు.) 1. ఊచవలె సన్నవగు, కృశించు, నిస్సారమగు. 2. ఊచ (దూట) కలదియగు.

చ. సరిసిజగంధిపెందొడలసాటికి రా నెదిరించి పోరునీ, కరభము లెల్లఁ జేపడంగఁ గన్గొని యుండియుఁ దజ్జ యార్థమై, పొరిలఁ జెనంగి యూచవడిపోవుట లింతియ కాక ధాత్రి పై నరటులు పిల్ల పిల్లలం మైనను సామ్యముఁ బొంద నేర్చునే. భాను. 2. 13. (పై రెండర్థములకు నిదియే యుదాహరణము.)

ఊచేపోవు అ. ౧. (✓ఊచే) కృశించు. ఊచించు. నీ... ఊచపోయినపిలుఁ దుదుటుఁబొట్ట. భల్లా. 4. (శ. ర.).

ఊచేబియ్యము ఎ. (✓ఊచే) గుడ్డిలోఁ జెట్టి తొన్నకట్టతోఁ గొట్టగా రాలినలేతతొన్నలు. నీ. కంకుల నొజ్జ లే కాలంబు గడవంగ నూచ బియ్యంబు శిష్యులకుఁ గలవె. రామలిం. 85.

ఊచేముట్టు ౧. ఎఱ. (✓ఊచే)-అరటిపొరిలను దూట తగులువఱకు నొలిచినట్లు - మూలముట్టుగ, నిశ్శేషముగా (చూ. ఊచముట్టుగొను.) అ. ఉద్దవిడిన పనుల నూచముట్టుగఁ దెత్తు. భార. విరా. 8. 120.

గీ. మునుపు చదివినకాస్త్రసమూహ మెల్ల, నూచముట్టుగ నొజ్జల తొప్పగించి, యుద్వహనకేళి చింతించుచునిశ్చేసి. శుక. 2.281.

ఊచేముట్టుగొను న. ౧. (ఊచముట్టు + కొను) నిశ్శేషముగాఁ జంపు: చంపు.

గీ. తొడుక తమ్ములు దోడ్పడఁ గడఁగి శత్రు, వరుల గెల్పెద నంటి వొక్కరుఁడు దక్క, కుండ నీ తమ్ముఁగుఱ్ఱల నూచముట్టుగొని యెనే విధి యేగతిఁ జనుదుఁ తెపుమ. భార. శల్య. 1. 28.

ఊచే - ఊచు. న. ౧. (✓ఊగు) ఊగఁచేయు. (ముందునకు వెనుకకుఁ జలింపఁజేయు)

చ. దళితనవీనకందకదంబకదంబక కేతకీరతో, మిళితనుగంధబంధుర సమీరణుఁ డశసఖుఁ డూచు చుండఁ గా, నులియుచు మొల్ల గుత్తులను య్యెల తొప్పఁగ నెక్కి యూఁగె ను, ల్లలదళినీకులంబు మృదులధ్వనిగీతము విస్తరించుచుఁ. భార. అర. 4. 138.

(అడించు, కదలించు)

ద్వి.... విప్రు, నొడిసి గడ్డము పట్టి యూచె నవ్వెలఁది ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. 1180.

తలయూచు - తలయాడించు. (ఇది సందర్భమును బట్టి క్రోధవిషాదాది భావములను సూచించును.)

(క) క్రోధమునకు.

చ. ప్రజ్వలక్రక్కుధా, రుణవయవంబులన్ మిడుఁగులుల్ నెదరిక దలయూచి యిట్లనున్. ఉ. రా. 2. 92. వరాహ. 11. 128.

(చ) విషాదమునకు

చ.... గడ్గదికన్ దలయూచి యక్కటా, వనిత తనంతఁ చా వలచి వచ్చినఁ జల్కన గాదె యేరికిఁ, మనుచ. 2. 88.

(ట) మెప్పునకు.

ఉ. ... సవ్యసాచి నిం, ద్రోపలరోచిఁ జూచి తలయూచి యులూచి రపోచితంబుగన్. విజ. వి. 1. 88. చిత్రభా. 3. 84.

(త) అంగీకారమునకు.

(వ్యవ) మేము చెప్పినదాని కతఁడుతలయూచి నాడు.

ఊటు - ఊడు. న. ౧. పొడుచు.

సీ. పులిపులి గాఁగ బెబ్బలిపిండు నొకనాఁడు
చెదరఁగా నూఁటె నాచేతియీఁటె.రామా.
2. 24.

సీ. కోటకొమ్మలు దాయఁ గుఱుచయీఁటెల
నూఁటి పడఁద్రోయఁ బదిలిపాటుగాంచి. గీ.
పొరలుచుండియుఁ గ్రమ్మఱ నురువడించి.
లగ్గలకుఁ దూఁగిరి పరాసు లగ్గలికల. రంగా.
8. 119.

వి. పొడుపు, పోటు,

క. చాటి తమఁ బూఁచి వ్రేయఁగ, నూఁటా
దెడు వతనిఁ గృష్ణఁ దొకయమ్మున నొక్కా
టున నడిదముఁ బలుకయుఁ, దూఁటులు
గా నేయ నాఁడు దొలఁగక కడిమిఁ.పద్మ.
10. 82.

ఊడు-ఊటు, ఊను. అ. శ్రీ. (త. ఊన్టు. క.
ఊటు. మ. ఊన్ను) నాటు, గ్రుచ్చు.

(మూలరూపమగు 'త. ఊన్టు' లో రేఫమునకు
దశారోచ్ఛారణ ముండును గాన 'ఊడు' అను
రూపమును రేఫములోపింపఁగా 'ఊను' అను
రూపమును 'ఊడు' నకు 'ఊటు' అనురూప
మును సిద్ధించినవి.)

ఊడుకొను-ఊడు. (స్వార్థమున 'కొను')

గీ. పొదలి మాయ నదృక్కులై చదలనుండి.
కొండలంతలు రాలుముకుందుమీఁద, నూఁడు
కొనవై వఁ దొడఁగి కొండొండ దెసలు,
మూసెఁ కాపాణరోధ సముత్థతమము. హరి.
ఉ. 9. 212.

గీ. చాల సుడివడి దనుజుఁ దాళిల రౌద్ర, భంగిఁ
బదివిండ్లు నెత్తి యప్పఱివిభని, నూఁడుకొన
నేసి తిరిగి వేటొక్క దిక్కు. తెరువుగానూడఁ
జూచిన నరుగ నీక. భా. రా. ఆర. 2. 125.

క. ఊడుకొనఁ బడుమధూళిక, యోడికలకుఁ
గ్రిందఁ గ్రమ్మి యుండెడుతేట్లన్, నీడలు
దిరిగియుఁ దిరుగని, తాడఁ దరు ల్వొలిచె
నవ్వసంతపువేళన్. ఆము. 5. 137. నృ
సింహ. 4. 178.

ః ఊడుచు, ఊడుపు, ఊడువు.

ఊడుచు(డు) న. శ్రీ. (√ఊడు.) ఒకచోట
మన్న మొక్కలను తీసి మఱొక్కచోట నాటు,
ప్రతిరోపించు.

ఉదా: వరియాకు ఊడిచినారు.

మ. ... వియద్గంగాప్రవాహంబులో, పటివ్రై
మాంబుజనాశముల్ పెట్టి యూఁడ్పం
తేయు దేవాళిచే, నిటు దై తేయుఁడు గేళి
దీర్ఘికలలో నిచ్చావినోదంబుగన్. హరి. 3. 7.

ఊడుపు(డు) - ఊడుపు. వి. (√ఊడు.) వరి
మొదలగువానిని దమ్ము చేసిన పొలమున నాటు
ట, ప్రతిరోపణము.

ఊడుపు(డు) - ఊడుపు. (√ఊడు - 'చు'
వర్ణాంతభాకువులకు 'పు' వర్ణకమువలెనే 'పు'
వర్ణకము కొన్ని ప్రాచీన గ్రంథములయందుఁ
గాన్పించుచున్నది - లు - ఒలుపు, గెల్పు -
గెల్పు, తాల్పు - తాల్పు. చూ. బస. పు. పీఠి.
101 పా.)

వ. శక్తి వర్షంబులు 1048 శ్రాహి... పెద్దదాకరే
మిశ్రీభీమేశ్వరమహాదేవః కు పోలునాట్టి అని
యవట్టనమున సత్తిరాజు తనవృత్తియైన
అరియవట్టనమున విడ్చినఊడ్వునేల పడు
పుట్లకుం జతుస్సహములు... దశా. 4. 1364.

ఊత వి (√ఊడు) 1. ఆధారము, ఆశ్రయము;
ప్రాపు.

గీ.... చిత్తమునకుఁ, గన్నుఁగవ కూతగా నహి
కటకురూపు, చిత్ర మిడి చూచె దిదియేమి చి
త్ర మబల. కు. సం. 5. 602.

గీ. అధిప పెటయాశ్రమస్థుల కందఱకును, విను
గృహస్థాశ్రమమువాడె వెలయ నూత.
భోజరా. 2. 72.

క. చనుటయు ద్రౌపది యతనిం, గనియుంగావ
నివిధంబు గైకొని చిత్తంబున బెదరక తన
ముందటి, పనివెంపున నుండె భీముపలుకుల
యూతఁ, భార విరా. 2. 248.

2. అడుగున లావుగను వైని పన్నముగను
నుండునట్లు రెండువైపుల మూతలేకుండఁగ
వెదురుపేళ్లతో అల్లిన మత్స్యగ్రహణసాధ
నము.

గీ, ఊతయలబళ్ళ (తెలుపుల) నుండ రాక, కా
 ర్మోసళ్ళ నెగళ్ళను గవులు విడిచి, తరి
 చెంతల నూతిగుంతల వసించె. వేం. పంచ.
 1. 294.

గీ. ...కై వర్తు లిచటికి నరుగుదెంచి, వలలు
 నూతలు మొదలుగా వలయునట్టి, సాధనం
 బులు గొని జలజంతుకోటి, బొరిగొనగ
 వత్తు మనగను బొసగ వింటి. నా. పంచ.
 1. 221. ఆం. భా 1. 159.

ఊతకోల ఎ. (త. ఊన్టుకోల్ - ఊత + కోల.)
 అవలంబముగా పట్టుకొనెడికట్టు; అవలంబము.
 ఆ. ఏము కాపువారి మెద్దుల మే మెటుంగు
 దుము తండ్రి యల్లకొండచెంత, నడుచు
 కాపనయ్య నా కెదురయ్యెదా, నూత
 కోల చేతనూదికొనుచు. భోజరా. 4, 68.
 గీ. అంధునకు నూతకోల గా నకటయొకని,
 నై న నిలుపక నూర్చుగ నదయవృత్తి, మ్రిం
 గితి...భార. స్త్రీ. 1. 170.

ఊతగొను న. ౧. (త. ఊన్టికోర్ - ఊత +
 కొను) అవలంబముగాఁ బట్టుకొను; అవలంబ
 ముగాఁ జేసికొను.
 గీ. కదిసి బలునారసంబు పతమున నాట, నొల్లఁ
 బోవుచు సిడ మతఁ డూతగొనియె. భార.
 భీష్మ. 2. 242.
 ఉ. కాననివాని నూతగొని కాననివాడు విశిష్ట
 వస్తువుల్, గాననిభంగి...భాగ. 7. 182.

ఊతము ఎఱ. (✓ఊదు¹) బరువై నది.
 (వ్యవ) ఈకట్టు ఊతముగా నున్నది.
 ఎ. 1. బరువు, భారము.
 (వ్యవ) దీనిఊత మెక్కువగా నున్నది.
 2. ప్రాపు, ఆధారము.
 (వ్యవ) వీడువానిఊతము చూచుకొని విట్టు
 వీఁగుచున్నాడు.

ఊతయిచ్చే న. ౧. ఊతగా ఇచ్చు, అవలంబ
 ముగాఁ జేయు.
 ఉ. నావుడు మూర్ఖవచ్చినమనంబునకున్ ధృతి
 యూతయిచ్చి...నిర్వ. 8. 108.

ఊద ఎ. (✓ఊదు¹. త. ఊదు త. ఊదల్.) 1.
 ఉబ్బు, ఉబుకుట (చూ. ఊదబొడ్డు-వాపు.
 త. ర.) 2. కడుపుబ్బు-ఈర్ష్య.
 గీ. ఈను నా నూద వాఁ దగు నీర్ష్య...ఆం.
 భా. 1. 184.

ఊదబొడ్డు ఎ. (ఊద + బొడ్డు) ఉబికినబొడ్డు.
 సీ. బొక్కితొమ్మును నూదబొడ్డును మిడిపండ్లు
 తెట్టనోరును వాచిదేలు మొగము. భల్లా.
 4. ఆ. (త. ర.)

ఊదర ఎ. (✓ఊదు¹. త. ఊత్తం.)
 (కాయలు పండుటకును ఎలుకలు మొదలగు
 వానిని ఈవలకురప్పించుటకును చంపుటకును
 ఒకరింధ్రమునుండిపొగ లోపలికిపోవునట్లు) ఊ
 దుట. (చూ. ఊదరలిడు, ఊదర వెట్టు.)
 ఊదరలిడు - ఊదర వెట్టు (ఊదరలు + ఇడు).
 ద్వి. ఉరుధూమతతుల బిట్టూదరలిడిన, పరుసునఁ
 దొటటలఁ బాములు మడియ, ద్వి. హరిశ్చ.
 పూ. 2288.

ఊదరవెట్టు న. ౧. (ఊదర + వెట్టు.)
 (పొగవేసి జంతువులను) తపింపఁ జేయు.
 గీ. పొదలుతనపూత్కతుల నెల్ల బొగలుగవిసి
 యబ్జిజాండ మూదరవెట్టినట్లు గాఁగఁ,
 గాల కర్కశకాయుండు గాళియుండు, గ
 విసె గోపాలకాలువైఁ గసిమనంగి. హరి.
 పూ. 7. 21.

ఊదు¹ అ. ౧. 1. ఆధ్మానము చేయు, అగ్నిప్రజ్వ
 లనము మున్నగు వానికొలకు నోటితో గాలిని
 విడుచు.
 మ....ఉ, వ్హాని వక్త్రంబు విగించి యూదుట
 యు నుల్కాగ్నిచ్చటల్ గ్రమ్మ...కాళి.
 6. 228.
 సీ. పుప్పొడినెర పొయ్యఁ బోవ నూదెద నని
 నయనచుంబనకేళి నడపి నడపి. విక్ర.
 5. 26.
 2. వై కుబుకు, ఉబ్బు.
 ద్వి. అది యేల కడు పూదదయ్యెడుఁ జెపుమ.
 బస. పు. 8. 383 పం.
 న. ౧. (త. త. ఊదు) 1. ధమనము నేయు
 నోటి గాలితో (నిప్పు) రేగఁజేయు.

చ. అవలము నోర నూడఁ దగ దగ్గయు నీరు
ను నొక్కమాటు తేజవదు...మార్క...
8.247.

2. కరఁగించు.

చ. నిధి యనుశంక భూతలము నిచ్చలు ద్ర
వ్వితి నావచే మహో,దధిఁ దరియించితిన్
శిరిధాతువు లూడితి రాజుఁ గొల్పితిఁ.
భర్త. 8. 3.

గీ. తామ్రమాదిగఁ గలయట్టిధాతుచయముఁ,
గొలిమి నిడి యూడఁ గీ డెల్లఁ బొలియు
వట్లు. మార్క. 8.315.

3. (శంఖము లోనగువానిని) పూరించు.

ఉ. తీరదకపోవు శంఖము నహో గఱరేఖ
శరాసనంబుల, న్వాదుకుఁ బట్టి కన్పొమల
వైఖరి వంకలు దీరుచుం గటా. విజ. వి.
1. 69.

(ఇది 6. అర్థమునకుఁగూడ నుదాహరణము.
తీరదకపోవున్ - ఎగుఁ గొట్టు - జౌపమ్య
ద్యోతకము)

4. నోటిగాలిచే వెలువడఁజేయు.

ఉ. ఘట్టతరూర్ధతిఁ గరిముఖంబునఁ బీలిచి
గొతమీనదిం, బుట్టిన సత్రపాహంబలపూ
రముఁ ద్రుస్సన నూడుచున్...భీమ. 5.
116.

సీ. కన్నీరు పన్నీటఁ గడిగి కర్పూరంపుఁబలు
కులు నెవులలోఁ బాట నూడి. భాగ. 10.
ఉ. 241.

సీ. కవ జక్కవలు వాయఁ గరనాళములఁ
జందురుం దూడుపటికంపుటుండ లనఁగ.
పారి. 2. 86.

5. ఎగురఁగొట్టు.

గీ. పగలు నిబ్బంగి శతకోటిఁ పాటనూడి.
కాశీ. 6. 229.

ఆ. సాయకములు పటపి చంపుచుఁ గపిసేన,
పాణి మారుతమునఁ పాటనూడె. భా.
రా. యు. 890.

వి. వాపు. (శ. ర.)

జ. తీరద, తీరదబొడ్డు, తీరదర, తీరదరలిడు,
తీరదరవెట్టు, తీరదుఁ గ్రోవి, తీరదుఘటి
కలు, తీరదువత్తి, తీరదువెండి.

తీరదు' న. 3. 1. గ్రహించు.

(క.) పట్టుకొను.

క. ఉరగపతితల లవల నురు,తరిజవమున నను
గు లూడి తత్పచ్చము నిర్జరవరు లూడి
మహామ,త్సరమున వడిఁ ద్రచ్చిత్రచ్చి జవ
మఱియున్నన్ భార. ఆది. 2. 16.

ఆ. వినఁగ నిష్ట మేని విను మని ద్రుపదుచే,
యూడి యింటిలోని కొనగ వరిగి, తాను
నతఁడు నేకతమ యుండి...భార. ఆది. 7.
254.

చ. ...మత్రతాప ము,గ్గడు వగుచంద మేమి
యును గానవు కాలునికోట యూడఁగాఁ,
దొడఁగుట కాదె నాకు భుజధుర్భృత మావఁ
గడంగు పెమ్మెయిన్. హరి. ఉ. 2. 126.

(చ) అవలంబముగాఁ గొను.

క....ధాత్రీ,వరుఁడు భంతుచే యూడుచు,
సుగుచిరిగతి నంద మెక్కెఁ జాపలు లల
రన్. భా. రా. యు. 2599.

ఉ. మానినిహస్త మూడి యొకమంజులభాషిణి
వచ్చె వీధికిన్. కాశీ. 7. 159.

2. అవలంబించు

(క) ఆశ్రయముగాఁ జేసికొను; ప్రాపుగాఁ
చేసికొను.

ప....గజరచ్చపంబులఁ గరంబుల నిటికికొని
గరుడుండుగగనంబునం బఱచి తనకునూడ
నిమ్మగు ప్రదేశం బెందునుం గానక గంధ
మాదనంబునకుం జని...భార. ఆది. 2. 88.

గీ....ఉ,లూక మొక్కటి వచ్చె భూలోకనాథ.

ప. వచ్చి యవ్విటపివిటపంబు నూడి యక్కా
కంబుల నాలోకించి...భార. సా. 1. 16,
17.

సీ.....వెనువెంట గ్రుడ్డవ్వకో లూడికొని రాఁ
గ. హర. 2. 87.

సీ. పాండుమానులతోడిపగ కోర్చె నెవ్వనియు
త్సాహ మూడి సుయోధనుండు. భార.
కర్ణ. 1. 21.

చ. తనభుజశక్తి లేక యెరుదర్పమ యూడి
పరాక్రమింప వచ్చిన వది నెల్లనే...
భార. ఉద్యో. 4. 207.

(చ) ప్రమాణముగాఁ గొను.

ఆ. ఒడమి లేనివాఁడ నడపీనుఁ గను నహు,
ఊర్తి వినమె దాని నూఁద వలదె. భార.
కాం. 1. 49.

చ....నీవు నెప్పివపలు కూఁది యాక్రతువు
ప్రీతి నొనర్చెద నెల్లభంగులన్.... భార.
అశ్వ. 1.13.

8. ఆను, నిలుపు, మోపు.

గీ. ఇంతపావంబు నేయంగ నెత్తికొందు,మయ్య
రాజ్యలోభంబున నఖిలబంధు, బిమల వధి
యింపఁ దొడఁగితి మని రిథంబు,మీఁదఁ
గూర్చుండఁబడియెఁ జే యూఁదుకొనుచు.
భార. భీష్మ. 1. 188.

సీ. బలభేదికరి...మత మఱి...నేలఁ గొమ్ముఁది
మ్రొగ్గె. కు, సం. 10. 481.

గీ. అకట దిక్కులకెల్ల దిక్కెనమాకు, నొక్క
దిక్కును లేదు కా లూఁద నైన,దిక్కు
గానయ్య నేడు మాదిక్కుఁ జూచి. భాగ.
8. 839.

4. నొక్కు.

(క.) అదుము.

(గిరిని) ఆ. ఉంగుటమున నల్ల నూఁదుటయును.
నిర్వ. 4. 92.

సీ. కోరి కెవ్వఁడు పదాంగుష్ఠభాగంబున నుడు
రాజుపొట్ట గుఱ్ఱుక నూఁదె. కాశీ, 8. 82.

(చ) దృఢపఱుచు, బలపఱుచు.

వ. అని యూఁది చెప్పి యొకనాఁడు, భార,
అను. 1, 89.

(ట) పలుకునపుడు ఒత్తు.

క. గురువులు నిడుదలు జడ్డక్కురిములబొట్టుల
పిఱిందికడ నూఁదినయ,క్కురిములుఁ బెఱ
యవి లఘువులు, గురులఘువులు మూఁడుఁ
గూడికొనగణములగున్.కవిజనా.సంజ్ఞా. 18.

(త) గ్రుచ్చు, నాటు.

కా. చేతోజాతవిరోధి కాశినగరిశ్చేత్రోపకంఠం
బునన్, కాతాగ్రం బగుకూల మూఁద ధరణి
చక్రంబు భేదించుచున్. కాతాశంబులు
గ్రొచ్చుచు న్నిగెడ నాభవ్యాయుధంబు...

గీ. దృఢముగా నూఁది కూలంబు దివిసె హఠుఁ
డు,తివిసినప్పుడ తన్మహావివరసరణి, నేడు
పాతాళములు దాఁటి యిలయు 'దూఁటి,
యంబరముఁ దాఁకె నావరణాంబుధార.
కాశీ. 5. 187, 188.

5. వహించు, పూను.

చ. బలునెగ నించువి ల్లడుగుపట్టినదే యిపు
దాకుబూదిగెం,పులఁ ద్రిరుచిత్యమూఁది...
అము. 4. 98.

చ. ఇటు దగునయ్య కూరులకు నెల్లను బోకడ
యిట్లుకాదె యే,మిటికి నలందురక మొనలు
మేకొని యాయుధజీవనంబు నూఁ,దుటయు
నెఱుంగనే రిపులఁద్రుంచి యశం విల నించి
పుత్రుఁ డె,క్కటి దివి చూఱకొల్ ప్రియ
మకా కిది యప్రియమే తలంపఁగన్. భార.
ద్రో. 2. 257.

క. ఉక్కటి నుగిపతి తైనను.మొక్కము నృప
ధర్మమూఁది మొనతలఁ బడినన్, మిక్కిలి
వేరును నిట దివి, నక్కజముగఁ బెంపు. బడ
యనగుట వరేంద్రా. భార. ఉద్యో: 8. 860.

8. (చేపలను) ఊతతోఁ బట్టు (చూ. ఊత.).

ఎ. చేపలను బట్టెడియూత.

క, వెరవున నూఁదుల నెత్తెలఁ, గరిముల మత్స్య
ములఁబట్టి...భార. కాం 3. 193. (కరాల
వారిప్రతి.)

జ: ఊత, ఊతకోల, ఊతగొను, ఊతము,
ఊతయిచ్చు.

ఊరదగ్రోవి ఎ. (ఊరద + గ్రోవి - త. ఊరదకు
శర్.) 1. ఊరదెడుగొట్టము.

(క) నిప్పు మొదలగువానిని ఊరదెడుగొట్టము.

మ. ప్రతిసూర్యం డనుకమ్మటంబు మఘవద్దా
ణాస మస్తాఱు రో,హిత మన్నేరిటియూఁ
దుగ్రోవి చపతోపేతాంతరాంభోదసం,తతి
యన్మచ్చులసంచి కావి రిమనిద్దాటికము
స్లన్పడన్, జతసొన్నారిబెడంగున స్లనరె వ
ర్ణావేళవిన్నంగడిన్. చంద్రా. 4. 17.

(చ) పిల్లనఁగ్రోవి.

2. (బ. వ.) కాలక్రీడావిశేషము.

సీ. కోలాటములు పిల్లలగ్రోవులు గుమ్మడికోవి
కూతలు మాడుగ్రోవులు ... హంస 8.
148.

ఊదఘటికలు వి. వి. బి. ($\sqrt{\text{ఊద}^1}$) ఒక జాతి
వరిధాన్యము.

వ. ...పునుగుదావులు తేనెతొలలుమోహనా
లు గుట్టపుదోకలు తేటచలములుఊదఘ
టికలు గాజకడియములు జాజికుసుమలు...
అనునూటనాలుగువగలపైరులు...ప్రబంధ.
112.

ఊదవత్తి వి. ($\sqrt{\text{ఊద}^1}$) గంధధూపవత్తిక,
తావిపొగకయి కర్పూరాదిపిష్టముచే వత్తిరూప
ముగాఁ గావించినది. చి. ని. (సాధాణముగా
గొప్పవారు ముఖసువాసనార్థమయి దీనిపొగ
త్రాగెడివారు చూ. కాదంబగి 50. పొ. పు.
వీతధూపవత్తి)

ఊదవెండి వి. ($\sqrt{\text{ఊద}^1}$ -త.ఊదవెల్లి.) శుద్ధ
మైనవెండి. (శ. ర.)

ఊపర - మాపర. వి - నోటికుంపరవంటిది-వ్య
ర్థభాషణము.

ఉ. నేరిక కల్పి భిక్షుకుని నీ వొకపెద్దగఁ తేనె
దింత...ఆధనదుండె భూరివి, తోరుసమృద్ధి
నీచెనఁటియూపర లేటికి నాడె దెన్ని
యుక. కు. సం. 2. 865.

జ. ఊపరలాడు.

ఊపరలాడు వి. ($\sqrt{\text{ఊపర}}$) వ్యర్థభాషణ
ములవాడు.

సీ. ఊపరలాడు గాఁ దుపకారి నవ్వుమేలము
గాని తనవాగు లాఁతివార. గీ. నడు...
ఉ. హరి. 5. 278.

ఊపాడు త. శ్రీ. (ఊపు+అడు) ఊగాడు.
సీ. చూపుదేటులపిల్ల లూపాడఁజొచ్చెబో
యాడక యవి యేల యడఁగి యుండు.
రాజ. చ. 1. 84.

ఊపు - ఊచు.

కా. భూమిచక్రము పూని యెట్లు దల లూ
పుం బన్నగస్వామి...నైష. 5. 187.
వి. ఊపుట.

(1-43)

(వ్యవ)వాఁడొకయూపుఊపి చూచినాడు.
జ. ఊపాడు.

ఊపురము వి. మూపురము, కకుదము.

సీ. మూపుర మంచన మూపుర మంచనఁ
గకు దభిధానమై త్రాలుచుండు అం. భా.
2. 262.

ఊకనబొడ్డు వి. ఒకానొకమందాకుచెట్టు (శ. ర.
ఇది జ్వరమున కుపయోగించునని త్రా.)

ఊమే త. శ్రీ. (వ్యాధిచేస తలవెండుకలు) రాలు.
(త్రా. శ ర.)

ఊట వి. ($\sqrt{\text{ఊరు}^1}$. శ. ఊటె త. ఊట్టు) 1. ఊ
న ద్రవము.

చ. అనిశము ... గోవులపాదహతిక మహిత
లం, బనయముఁ గ్రుంగి మట్టవిసి యప్పురి
చుట్టున నూట రేగి బో, న నటజాలువాటి
నదులై చను నంబుధిఁ గూడఁ బెల్లునక.
కు. సం. 7. 955.

సీ. ...పణ్యంబు బై ఉమును...దుర్గంధబుద్బుద
దూష్యతఁ బొయనియూటనీరును శుచు
లు...మార్క. 8. 268.

ఉదా: ఆవకాయయూట, మొ.

2. సారము.

సీ. ...ఎముకయూట, చవి గని యానుచు...
భార. స్త్రీ. 2. 9 (ఎముకయూట = మూ
లగ, ఎముకలలోని త్రొవ్వ.)

3. చేప, బలము.

గీ. ఉదకసంఘాతి బలమగు నూట యవంగ...
అం. భా. 8. 50.

జ. ఊటమెకము, ఊటాడించు, ఊటాడు, ఊ
టించు.

ఊటమెకము వి. ($\sqrt{\text{ఊట}}$) దంష్టి, పంది.
సా. ని. 75.

ఊటాడించు న. శ్రీ. ($\sqrt{\text{ఊటాడు}}$) ఊటాడఁ
జేయు.

(వడఁకించు.)

క. ...వియచ్చరాహ్యనోద్గా, త్రుచ్చరితసామ
మంత్రము,భోచ్చధ్వను లంతరిత మూటా
డింపక. శై. భా. 7. 208.

కా. ....జక్కవవ వల్ చక్కట్లుదిద్దు స్వచా,హం
కారంబు మదాళిమాలికల నూటాడించు
వేణిరుచుల్. విజ. వి. 2. 16. (ఇటబౌప
మ్యమును దెలుపును.)

ఊటాడు - ఊటాడు. అ. శ్రీ. (శ. ఊటాడు
ఊట+అడు-పదచ్ఛేదమునకు చూ. 5. అర్థ
ము. క్రింది. ఉదా:)

1. ఊగు, ఊగాడు.

మ. కలగెం దోయధిప ప్రకంబు గిరివర్గం బెల్ల
నూటాడె నం, చలతం బొందె వసుంధరా
వలయము...భా. విరా. 4. 172.

క. సొమ్మసిలి కొంత తడిసిన, గ్రమ్మటం దెలి
వొంది లేచి కక దెలుచి సమీపమ్మున నెవ్వ
రి గానక, నుమ్మలిక లెసంగ ననుపు లూ
టాడంగక. సారంగ. 2. 116.

2 వడంకు, కంపమొదు.

క. కాటుపడి భీతి గాయం, బూటాడం బలుచి
జనకు నూరుద్వితయా, స్ఫోటితమ స్తకుడై
శికు, వేటుపడినకు వోలె నేడుచును.
డక. వేం. పంచ. 2. 351.

3. సంధ్రమించు, త్వరితదు.

సీ. ఒక్కడాఁగొని కోయు చున్నట్టికాయలు
మిన్నక యూటాడి మ్రింగు నొకఁడు. మొ.
రా. సం. 238.

4. సంచరించు.

వ. ఒంటిపాటున వేటవై గలతివుట నూటా
డుచు సమీపాటవీమధ్యంబు సొచ్చి పాండు.
8. 89.

5. అతిశయించు.

కా. అరాజం గనువేడ్కు చిత్తముల నూటా
డక విధం బేవిధం, బో రామా ననవింటి
వేలుపునకుం బుష్పంజలుల్ నేయమం,
చై రావత్యలికుంతలా మొఱగి జోడై
చంపకజ్ఞాపము, జేరిం గ్రమ్మట నేగు
దెంచిరి సుకేమి త్ర కేళి సకుల్. వరాహ.
3. 127.

6. తొలగు.

క. కావున మన మిటకు మృగాం, కావలిఁ గొని
వచ్చి చూపి యధిపుమనంబు, దేవివలన

నూటాడం, గా వేగమ చేయవలయు గాథ
వివేకా. కేయూగ. 2. 88.

జ. ఊటాడించు.

ఊటి ఎ. ఒకజాతి మొక్క, చిలుచెట్టులలో నొక
జాతిది.

సీ. శ్రీమలసియు సంబరేను నేలుసిరి కీళ్లు
నేలవే మూటి చల్లగడ్డ. హంస. 4. 10

ఊటించు న. శ్రీ. (✓ఊట) బెల్లించు, ముఖస్తుతి
చేయు.

సీ. వేయను దేలి చె బెల్లి, చె మాటి చె ననగ
నెక్కించె నం చనెడిమాట. అ. భా. 1.
174.

ఊటు ఎ. వానలినుకులచేత కలిగిన చెమ్మ. (శ.ర.)

ఊడ ఎ. (శ. ఊడె.) మట్టి మొదలగు చెట్టికొమ్మ
లనుండి క్రిందికి దిగువేరు, శిఫ కు. సం. 1.
946.

ఊడనిఁబాడు అ. శ్రీ. 1 పోటిపోవు.

చ. గరుదుని నెక్కి కేళవుడు గ్రక్కు బాణ
పువంబు చేరిన, పరిగిన ఒక రాజు గని
యచ్యుత పౌత్రుని బట్టికొన్నయ. య్యు.
గములెల్ల నలెసలి నూడనిఁజాడిన. జూచి
...ఉ. హం. 6. 239. పా. దు. 3. 19.
ఉ. రా. 1. 255.

2 తొలగిపోవు.

సీ. ప్రతి యెచ్చటను లేక ప్రబలిన శౌంభు
బాపురే యూడనిఁజాడెనే. చంద్రా.
4. 96.

(నృసింహావతారి ఘట్టము) దండ... స్తంభము
...ముష్టిచే వ్రేయక... ఒక్క రావంబు
పుట్టె...దిగ్వి తికల్ పట్టువీడె... వెలుం
గూడనిఁజాడె జీకట్లు వేయాడె...దశా.
4. 252

క. అక్కా తామణినెచ్చెలు, లొక్కకవనిపేరు
దెప్పియూడనిఁజాడక. కవిజ. 3. 98.

ఊడాడు - ఊటాడు.

సీ. బెడిదంపుమదకీ విక రావముల కుల్కి పెల్లు
గా మడిదల్లడిల్లుదాని. గీ. మసురు లూడా
డ విసవిస విసరి ముసరి. దొనగు లెసంగిం
చు సురగాద్వుతుటుముదాడి, కడలి తద్దయు
గడగడ వడకుదాని...రసిక. 4. 17.

ఊడి ఎ. ఒక దినుసుకూరాకు. (త్రా.)

ఊడిగము - ఊడెము, ఊడిగము, ఊళిగము, ఉళిగము. ఎ. (క. ఊటిగ. త. ఉటియమ్) నేవ, పరిచయ్య.

జ. కత్తులున్న సంచి కడువేగఁ గొనిగమ్ము, పోయి యూడిగమ్ము నేగువలయు, రాజు పిలువఁబెరిమణిరో తెమ్మన్న, నదియుఁ గత్తియొకటి యశని కొసఁగ. నా. పం. 1. 198.

సీ. విద్యాధరులు రుద్రవీణలు వాయి పగరు డోంగము లూడిగముల మెలఁగ. వరాహ. 11. 33.

విజ. నేనకుఁడు, పరిచాకుడు.

గీ. ఎవరె నృపువె బడిన యూడిగములగములు. ఉ. రా. 7. 40.

చ బడలిన మోము గువ్వగుమిపట్టులఁ జాతెడు చూపు మించఁగాఁ, దొడిదొడి నూడిగంపుఁ దెగతో జనియెఁ మముఁ జూడఁ దేమియుఁ. కువం. 3. 75.

ఊడిగపుఁజేడియ = నేపకురాలు.

గీ ఊడిగపుఁజేడియలు గొందఱొదిఁగి చేరి. సీమం. 4. 11.

జ. ఊడిగీఁడు.

ఊడిగీఁడు ఎ. (ఊడిగము + ఈఁడు) పరిచారకుఁడు.

గీ. దొంలు ప్రవెగడలు మన్నీలు బిరుదు తొజ్జ లూడిగీలును బోగపుఁజేడియలును... కొలువఁ గొలుపుండి పెద్దలఁగూర్చి పలికె. అచ్చ. రా. అయో. 5.

ఊడిగెము - ఊడిగము.

సీ. కన్న రా గన లూడిగెములు నేయ. చిత్ర ఖా 4. 59

ఊడితి ఎ. (సాలెవాఁడు పడుగు చేయునపుడు అది పడిపోకుండ క్రింద నూతగా నిలుపున నిలిపెడు.) కట్టలజంట, కత్తెలకాలు.

సీ. పరిపరి యచ్చలు చరికుండ యూడిత, చీడు దబ్బలు దండె నాడె త్రోవి హంస. 2. 11.

ఊడు అ. క్రి. 1. క్రిందఁబడు, రాలు.

చ ... ఉగ్రి కేతనములు నూడినఁ... కకు. 2. 100.

చ .... వీనిఁ గవటాత్ముని నిచ్చట మండనీక పండ్లుడఁగ వేసి ద్రొబ్బుఁ దని యుగ్రతఁ బల్కినఁ గాంత లందఱుఁ. వీరి. 2. 284.

2. వీడు, వదలు, సడలు; జాటు.

ఉ. .... కీ, లూడినయందెతోడ విగియూడిన తాలిమితోడ వచ్చె. సుద. 3. 4.

గీ. .... తొడిమ, లూడి తొటతొటఁ దఱచుగా నుర్వి రాలి, పడఁగ.... వరాహ. 10. 125.

గీ. అరిసికొనియుండ నొక్కనాఁ డవ్వరాహ, లలన యీనుచో నిటలస్థలమునఁ బొల్పు. తెల్ల మచ్చతో నొకపోతుపిల్ల యూడి, పడఁగ నిదియె పొమ్మసి చాని నడువఁ దలచి. భోజరా. . 181.

క. పెరిగిన త్రివిక్రమేశ్వరు, చఁ దతులాకోటి యతఁడు సంహృతదేహ, స్ఫుంఘం డగున పు డూడిన, కరణి, బుర్రకోట యెప్పుఁ గన కమయంబై. పా. డు. 1. 105.

3. తెగు, ఖండితమగు. (చూ. ఊడుచు. వసు. 8. 107.

4. చెడిపోవు.

ఉ. ... సరివారలు నన్నిన నేమి కాఁపురిం, బూడిన నేమి నాదగుప్రియుం డిలుపాసి చనం గ నేనునుం, దోడనెపోవనై తి వడిఁ దోవక పోయె నిఁకేమి నేయుదుఁ. శశాం. 4. 37.

5. సళించు; చచ్చు.

క. నారీమణిఁ బురాకృతి, ఘోరాఘములూ డె మిగులఁ గూడెఁ భుభముల్. ఘటికా. 2. 24.

(వ్యవ) వాఁడు ఉన్నవాఁడును గాఁడు ఊడిన వాఁడును గాఁడు.

6. పాటిపోవు.

గీ. దనుజుఁడు ... తిరిగి వేటొక్కదిక్కు, తెరుపుగా నూడఁ జూచిన నరుగనీక. ఖా. రా. ఆన. 2. 125.

7. ఊడఁదమ్మకొను, తొలగించుకొను, త్రోసి వైచికొను.

క. అమఁత్వమునకుఁ బోవుచు, దమభవబంధంబు లూడఁదమ్మకొను గతిన్. వరాహ. 5. 32.

జ. ఊడుచు, ఊర్పు, ఊడు(దెగులు, ఊడు బొట్టు, ఊడుపు.

ఊడు(దెగులు ఎ. (✓ఊడు) - పశ్వాదులకు - రో మము లూడిపోవువ్యాధి.

ఊడుగు ఎ. అంకోలము (వృ. వి.)

సీ. వేణుజాతములైన యాడిపూసల నెంతు రూడుగుపండ్లకు నీడు గాఁగ కాళ. 8. 4.

ఊడుచే (దృ) - ఊర్పు. న. ౨౩. (✓ఊడు) ఊడఁజేయు.

(తొలగించు, తీసివేయు; సడలించు.)

సీ. కస్తూరికాపుష్పగంధబంధుని మణిబంధ మూ డించి జటాభాం మూని. భా. రా. అయో. 85.

గీ. ఘటితనిగ్మల భూరిముక్తాఫల ప్ర, కాండసా భాగ్యనిర్జితగగనసింధు, కంకణంబైన నిజ హస్తకంకణంబు, కడఁకి నూడిచి యడగా బడసి వైచె. హరిశ్చ. 2. 80.

కా. ప్రాకోక్తాంబరవీధిరీతిఁ గులటా పాశీము ఖాబ్జంబు తె. లెక్కం బాంధుఁడు దట్టిగట్టఁ దనవిల్లె కూడ్చి నాల్గింటిపై, లెక్కమ్ము లొనవై వ.... బహుళా. 3. 94.

(విప్పు.)

క. సాయక గురు మీరు నూడఁ జంపినకట్టో, పాయుని ధృష్టద్యుమ్నుని, మాయించియ కాని తొడినమటు వే నూడ్చుకా. భార. కర్ణ. 2. 130. భార. భీష్మ. 1. 152.

సీ. సాలావలులు చాటి యేలాలతావారణా లాతతిపరాగపటము లూడ్చె. వసు. 1. 184.

వ. అయ్యువరాజు శాసనంబున యుగ్యంబుల పగ్గంబు లూడ్చి కేతనాతపత్రంబులు తొలం గించిన. వరాహ. 4. 120.

(త్యజించు, విడుచు)

ఉ. దేవుని వామభాగమున దేహము నూడ్చిన సార్వభౌముఁడౌ ... కాపున మానవుఁడెపు డు గాఁపుర మయెడఁ జేయఁగాఁదగుకా. పాండు. 2. 288.

గీ. కుటుస మూడ్చెడి మేటినాగువును బోలె. భీమ. 5. 70.

(ఉన్నూలించు, వెలుకు)

ఆ. పడుచు లీఁక లూడ్చి పట్టి యాడెడునట్టి, పులుఁగుచందమయ్యెఁ దలఁప నాయ, వస్థ ... భార. కర్ణ. 1. 84.

సీ. అమరు నేజాణల్లు లగునని బేసితాపమలకూ ర్పము లూడ్చఁ బఱచువారు. నరస. 5 90

(జాటిపోవఁజేయు)

మ. ... రాజాగనా, జనగర్భంబుల నూడ్చెహం కృతిధనుర్జాట కృతికా. దశా. 6. 144.

(ఖండించు, నలుకు)

ఉ. కొంచక యంబుధం బడినకొండలపత్తము లూడ్చదయ్యె నూ, అంచులకత్తి... వసు 8. 107.

(చిమ్మివేయు)

చ. ఘనతరైలముల్ వెటికి క్రన్నననూడ్చె దఁ గాలమ త్యువుకా, దునిమెద మేరువుకా విలుగఁద్రోచెద... భా. రా. కిష్కిం. 818.

(తుడుచు)

సీ. ఘల్లుఘల్లుని యన్నకంకణంబులు మ్రోయ గంధవాహునియాలు కనవు నూడ్చు. భీమ. 8. 62.

ఊడ్చుకొను-ఒలుచుకొను, అపహరించు.

కా. ... ఒక్కయెడ నిక్కటైనచో దానినా, నా యొక్కొజ్జ్వలభూష లూడ్చుకొని యానందం బుతోడం బురిం, జేరెకా... శుక. 3. 504.

ఊడుపు ఎ. (✓ఊడుచే) 1. పాదంబావిశేషము.

సీ. పాదంబాధిధ పఁగును తెప్పన మలకడ మ్మనఁగ సమ్మాలియనఁగఁ, దద్విశేషమ్ము లు తగుఁకాయపోసు పాపోనూడు పుద్ధము ముచ్చమెట్టు... ఆం. భా. 2. 293.

2. ఖండిత మగుట. విడిపోవుట.

వ. వెదురుపొదలకనుపూడుపునం జిటులు మౌ క్తిక పటలంబులు దటాలునం చాఁక. అచ లా. 2. 71.

ఊడుబొట్టు ఎ. (✓ఊడు) పగురోగవిశేషము.

ద్వి. పుష్పి పంపరియూడుబొట్టు బొల్లూత
....ఆదిగానెన్నఁ, గలవసరాలరోగములకు
నెల్ల, మందులుపెట్టను....నేర్తు. నవనాథ.
1. 41. పా. 3 సం

ఊడె(డియ)ము-ఊడిగము

ఊడెపుగ తె-పరిచారక.

ఉ. ....శృంగారసంపుగిండి గలకామునియూ
డెపుగ తెయో యనఁ. కళా. 8. 142.

ఊడ సం. వి. అ. శ్రీ 1. పెండ్లాడినశ్రీ. వివాహిత.
2. భార్య.

ఊడము సం. విజ. (అ. అ. అ.)-వహింపబడినది-
1. మోయబడినది. 2. తీసికొనిపోబడినది. 3.
పెండ్లిచేసికొనబడినది.

ఊడి సం. వి. శ. శ్రీ. 1. మోయుట. 2. పెండ్లి.
ఊడుడు సం. వి. అ. శృం. పెండ్లాడినపురుషుడు.
ఊతము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. రక్షింపబడి
నది. 2. నేయబడినది. 3. కుట్టబడినది.
(వస్త్రాది.)

ఊతి సం. వి. శ. శ్రీ. 1. ఉడుము. 2. కుట్టుట. 3.
నేయుట. 4. లీల, క్రీడ.

ఊదర వి. (సం. ఉదారి: క. ఊదరె.) తృణవిశేష
ము. ప్రబంధ. 200
(బ. ఊదర్లు, ఊదరలు) ధాన్యవిశేషము
గీ. గునుకు లూదర్లు ఇంపటల్ గోళ్లగొండు,
ల్లి బియ్యంబు వెదురుబియ్యంబు....కాళ.
3. 151.

ఊదలు వి. బ (గౌతలవంటి) వన్యధాన్యవిశేషము.
వ. ఒడిసెప్రాలు దూసరిబియ్యంబు నివ్వరి
వడ్లు గునుకు లూద లాదిగాఁగలుగు వన్య
ధాన్యంబులు ముడియలం గావళ్లం బెట్టించి
పట్టించికొని....పి శకుం. 3. 12.

ఊదా హిం. వి. ఒకవిధమగురంగు, ఎఱుపు నలుపు
కలిసివరంగు.

ఊదువత్తి వి. (హిం. ఊద్బత్తి-సాంప్రాదివత్తి,
శ. ఊదువత్తి శ. ఊదుబత్తి) సాంప్రాదివత్తి;
అగరువత్తి.

ఊడము సం. వి. న్. న. (అపు మొదలగువాని) పొ
దుఁగు. ఇది బహువ్రీహియందు ఉత్తరపద

మైనపుడు స్త్రీలింగమున 'ఊడ్ని' అగును.
ఉదా: కుండోడ్ని, దూవోడ్ని, అతూడ్ని.
మొ.)

ఊడస్యము సం. వి. అ. న.-పొదుఁగునఁబుట్టినది-
పాలు.

ఊనము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. హీనము. త
క్కువైనది. 2. కొఱవడినది, అసంపూర్ణము.
(ఉదా: పకోనవింశతి = ఒకటి కొఱవడి యు
న్న ఇరువది-పందొమ్మిది)

ఊనిక వి. (✓ఊను¹) ఆనిక. (శ. రి.)

ఊనితము సం. విజ. (అ. అ. అ.) ఊనము నేయఁ
బడినది.

ఊను = పూను. న. శ్రీ. 1. పట్టుకొను.

ఉ. శ్రీహరి యెంతయక్రమము చేసితి వాసుకి
భోగిభోగనం, దోహము మీరి లూని కడుఁ
దుచ్చపుఁ బుచ్చము మా కొసంగ మే,
మూహ యొనర్పి లేక యిది యూనిన న
ధ్యయన శ్రుతంబులు, స్నాహసముం బరా
క్రమము సత్కులజత్వము వీటిఁబోవదే.
దశా. 2. 91. వసు. 6. 73.

2. అవలంబించు.

గీ. అదియునుం గాక జనియించు టాది గాఁగఁ,
బసులలోనన పెరిగినపాలసుండు, వావిమా
లిన పశుమార్గవర్తినంబు, నూను టరిదియె
యిదియేల యుగ్గడింప. హరి. ఉ. 3. 108.
గీ. గార్గ్యసిద్ధాంతమత ముషఃకాలకలన, శకున
మూనుట యది బృహస్పతిమతంబు. భీమ.
3. 41. (శకునము-శకునముచూచువద్దతి.)

3. పొందు.

అ....పమిసంభవించె, నేని దానఁ దృప్తినూనుట
దప్పిన, పనికి పగవకుని భవ్యగుణము,
భార. కాం. 5. 23.

మ. ...నను నీయంకతలంబున న్నిదుర నూనం
జేయవే వేఁడెదఁ. విక్ర. 3. 94.

4. ధరించు, తాల్చు.

సీ. కస్తూరికా పుష్పగంధబంధుర మణిబంధ
మూడిచి జటాభారమూని. భా. రా. అయో.
65.

గీ. నాయెదుట మీకు భూమిభృన్నామమూనఁ,
జెల్లునే...రామా. 2. 55.

గీ. మీకులములేటిఁ జేపట్టి మీవిరోధి. యైన
పులిఁజెంది మైచంఢ్రమూనెఁ గాదె. సారఁ గ.
3. 285.

నీ. వైరుఁచవులతాళి మీఱ మొల్కలగగుర్పా
టుఁ గంచుక మూనె రత్నగర్భ. ఉ. రా.
1. 186.

5. ఆశ్రయముగాఁ గొను, అధిష్ఠించు.

కా. ...భాషాదేవి మత్స్యధజి,హ్యసింహాసన
మూనుఁగాతఁ గృతియుక్తాతంక్రియాహం
క్రియక. కవిక. పీఠి. 5.

6. ఊఁదు, మోపు.

నీ. గాలమేఠరిజేనిఁగా లూనఁగా నీక. నీలా.
1. 42.

7. ఆను.

గీ. ఉక్కుగద యూనుకొని నిలుచున్నవాని.
ఉ. రా. 4. 10.

8. (యజ్ఞము) చేయు. (చూ. ఊనుచు)

చ. వేదశాస్త్రముల్, సదివితి మీపు లిచ్చితిమి
జన్నము లూనితి మైహికంబునక. ఉ. రా.
2. 24.

9. శ్రీ. కలుగు.

ఉ. వీనులఁదియ్య మెక్కమును విన్నిఁ బరిస్ప
రరాగవృత్తి లో,నూనినఁ జూచువేడుకల
నువ్విగు లూరెడు నెమ్మనంబులు...భా. విరా. 5. 393.

క. జ్ఞానంబున వై రాగ్యము, మానుగ వై రా
గ్యమున సమగ్రజ్ఞానం,బూను మది నోజ్ఞా
ర్థం, జై నది కా జ్ఞానమన్యమజ్ఞానమగుక.
మార్క. 3. 312.

ద్వి. దీనితో భాషింప దీనిఁ గన్గొనిన, మానుఁ
కాతకమని యుల్లంబులోప, నంతంత నడరు
లోకావేశమునను ద్వి. హరిశ్చ. ఉత్త.
2884.

ఊనఁగట్టు - తోలు కాగుచేయుటకై నీటితో
నింపి వ్రేలాడఁగట్టు.

(వ్యవ) మాదిగవాఁడు తో లూనఁగట్టివాఁడు.
మడుఁగులూను-మడుఁగులుగా నేర్పుడు.

ఉ. తోడనె లేచి దఁడము ప్రతోదముగా నెను
పోతుతో బము, డూడినచక్కటిక మడుఁ
గులూసిననెత్తుట భగ్నశృంగముల్, ప్రోడ
తనంబునక దిగినబూటకొమ్ములు గాఁగఁ
జల్లుపో,రాడిరి నిన్న రావణా చావని భూత
నిశాచకాలిల్. కవి. 2. 117.

పన్నిదమూను-పదెమువేయు

నీ. తనవై భవముఁ జూచి తనవాని లిద్రుఁడఁ
చారులతోఁ బన్నిదమూనికొనఁగ. దశా. 1.
57.

అ: ఊనుచు, ఊనిక.

ఊను¹- ఊఁదు. అ. శ్రీ. నాటుకొను

ఉత్పా. భానువిందుఁ దుర్ధతిక విపక్షపక్షపై న్య
దు,ర్మానకాననానలోపమాన చండకాండ
సం,తాన మూన నేసి చూర్ణితంబు చేసె.
భాగ. 10. ఉత్త. 880.

ఊనుమే(న్పు) న. శ్రీ (✓ఊను¹) 1. (యజ్ఞము)
చేయించు (చూ. ఊను¹, 8. అర్థము.)

నీ ఈతండ నిఖిలావనీశలేకుల నోర్చి రాజసూ
యము ధర్మరాజు నూన్పు. భా. ఆది. 5.
124, ('ఉనుచు' అని ముద్రితము)

క. ...కప్పముగొని చె,చెరఁ దెచ్చి యిచ్చె న
న్నను, భరితకులశ్రేష్ఠుఁ డూన్పె బహుయ
జ్ఞంబుల్. భా. ఆది 6. 125 ('ఉనిచె'
అని ముద్రితము)

2. తగుల్పు.

చ. ...తొలితొలిధాంకే వెఱచి తోనె ఘనౌ
ఘము వానకాళ్ల కుక,బలరిపుఁ డాలయాశ్ర
ములభంగినె సంకెల లూన్పెనో యనక.
ఆము. 4. 84.

3. ఉంచు, మోపు.

క. ఒలసి మనోవాక్కాయం,బుల ద్రోహభావ
మఖిలభూతములయెడ, గలిమి వినుశీల
మది మే, తొలయించుమ దాన మల్ల మూ
న్పుము పుత్రా. భార. కాం. 3. 147.

చ. తలఁగక ధైర్యమన్మసక త్రాచుశిరంబునఁ
కాద మూన్చి పెం, పలరెడుసిగ్గు వేరిటి
గుహానది దాటి కురంగవేత్ర దా,వలచిన

ప్రాణనాథు నలునైపులుగానక చిమ్మచీక
టుల్,వొలయగ నాలకి చు శ్రుతిభూరిక
గాఁ ఘనాఘనాట్టిక. గంధ. 1. 117.

4. కలిగించు.

మ మునివాలాగుళు బులందొగు కమ్మం
దేనెతోగూడియ, య్యోవిచాక్షిఁ బడి
పుంగవ గపిప్రాయగవిన బు నిర్భరహ
ష్టబు నొనరెమున్ను రుచిసౌ భ్యంబునం
బిమ్మటక, మురియం ద్రోయుచు నూనె
నెమ్మనమునక మూర్ఛాసముచ్చాయ
ముక. వైష. 2. 99.

ఊపిరి ఎ ఊర్పు. శ్వాసము.

గీ. ...ఊపిరి యూర్పు నా శ్వాస మలరు...
ఆం. భా. 1. 80.

ఊపిరికుట్టు - ఊపిరి విడుచునప్పుడు పుట్టునొప్పి.
ఉ. పిల్లులుమంగజేసి యొకవేడిశరం బగివోసి
యేసి య బ్బల్లి గుప్రక్క నొంచిన సపాయ
పుటూపిగుట్టు పట్టి మూర్ఛల్లి యొకింత
లోఁ దెలిసి. కకు. 2. 146.

ఊబ ఎఱ. గుల్లగా పెరిగినది, దుర్బలము. (శరీర
ము) ఎ 1. ఒకవిధమగుపాతర.

నీ. ముగిట రెండు చచ్చమాఁకు,లీనుగోడిగ
లేగురి-టిబిడ్డలు మాళ్ల తార్పులు నూబపాఁ
తరలఁగొలుచు...కలిగి కాపురము సేయు.
పే. పంచ. 4. 416.

గీ. పరంగు భాతవిశేషము ల్పాతర యన,నూ
బయనఁగను జంద్రమశ్శాబకధరి. ఆం. భా.
2. 340.

2. పేడి, వపుంసకుడు. (శ. ౯.)

ఊబి ఎ. బురిది, పంకము.

నీ. ఉదక మల్పులైన నూబిలోబడు చేప
చెలుపు నిండినవెన్నఁ జిక్కు పెట్టు. రామ
లిం. 81.

ఊయల-ఊయెల.

ఊయాల-ఊయెల.

ఊయెల-ఊయెల

గీ. ...మంచి, నేయుటకుఁ బంచనపరంజియూ
యెలలును. అచ్చ. రా. ఆర. 58. చంద్ర.
4. ౪.

ఊయేల - ఉయాల, ఉయేల, ఉయ్యల, ఉయ్యాల,
ఉయ్యెల,ఉయ్యెల,ఊయల,ఊయాల,ఊయెల.
(౨. ఉయల్, ఉయ్యలు,ఉయ్యలె, ఉయ్యలు,
ఉయ్యలె, ఉవాలె, ఉవ్వాలె. ౩. ఊచల్,
ఉచల్. ౪. ఉజ్జాలు-'ఊచు+వల' అని
ప్రాచీనులవ్యుత్పత్తి.) ఎ. డోల.

ఊరఁగంద ఎ. (✓ఊగు)-ఊరియ, గు పై గుచేనెడు
కంద-ఒక జాతికంద. (వృ. వి)

ఊరఁబంది ఎ (✓ఊగు) ఊరియ గు తిరుగుపంది-
ఒక జాతిపంది. మార్క. 8. 207.

ఊరఁబిచ్చెక ఎ. (✓ఊగు)-ఊరియందు తిరిగెడు
పిచ్చుక-ఒక జాతిపిచ్చుక.

నీ. వై నతేయభగంబుతో నూరఁబిచ్చుక రాజర
త్నంబుతో గాజపూస. చెన్నబ. 5. 71.

ఊరఁబిల్లి ఎ. (✓ఊగు) - ఊరియందు తిరిగెడు
పిల్లి - ఒకజాతిపిల్లి.

ఊరఁబోవు అ. ౨. (ఊక + పోవు? ౩. ఊట్)
ఊచి చు.

నీ. తపోఁగి తాకు వెగ్గల మయ్య భావంబు
నూటటఁ బోరిఁబోరి నూరిఁబోవ. హరి.
ఉ. 7. 178. భోజరా. 5. 210.

ఊరక-ఉరక. అవ్య. (యత్నము కారణము ఫల
ము మున్నగువాని అభావమును తెలుపును.)
1. యత్నము లేక.

గీ. తన్నుఁగేవలమాతృగాఁదలఁచి యిష్ట, మతి
శయము పృథముగఁ జూచునపుడు గాని,
జన్మ దుఃఖజరావ్యాధి కాలికరము. బ్ర
హ్మవిజ్ఞాన మూలక పట్టువడదు. భీమ. 5
185.

2. తగినకారణము లేక; కారణము లేక

ఉ. సత్యవతీతనుభవ వృశంసిత భీష్మునిఁ గుం
భజమ్మ నా,దిత్యకుమారు నూరక వధించితి
రాజ్యరమావిభూతి కా,ధృత్యముతోడుతక
సమరధర్మము వీసరిపుచ్చి...తై. భా. 1.
58.

గీ. ఇన్నిముఖముల వభివృద్ధి యెసఁగదేని,యొ
దిగి పవలింటియట్ల న యుండుఁ గాక,
యూరకేల విబృంభించు మదధు లేడు, ను

- త్వలేక్షణ యీశశాంకోదయమున. నై. ప.
3. 168.
8. ఫలము లేక, వ్యర్థముగా.
మ. అకటా భాగ్యము లేమిఁజేసి...నై. నికస
న్నాహము సస్త్రిశస్త్రివిభవోన్మేషంబు నీ
భంగి నూరక పోయెఁ. భా. రా. యు.
1892.
- గీ. పుణ్యవాసన లూరక పోవు మావె, యెట్లుఁ
దమతమఫలముల నిచ్చుఁ గాని కళా. 5.
184.
4. మానక.
నీ. తోక నూరక మేను సోకఁగ నులివెట్టి వెడ
వెడ నాలుక వెడలఁబెట్టు. భాగ. 10. ఉ.
544.
- క. ఓరిదురాత్మక తామా, రారామా తోడ నీ
వలచుపల్లటపుల్, నై రించితి మిఁక నూర
క. నోరెత్తితివేని మిగుల నొత్తువు సుమ్మి.
వరాహ. 11. 91.
5. ప్రతికారమును పొందక,
వ మహాపరాధులై నవా రూరక పోవరు. భాగ.
11. 118.
6. అయాచితముగా, ఆడుగకుండ.
గీ. ఊకిచ్చుట గాదది యునికి యెఱిఁగి, యడు
గుటయు భక్తినిచ్చెద నపుడయేను, నేడడు
గు నెల్లియడుగు నన్నీరజాతుఁ, డనుచుఁ
గోరుదు భవదీప్సితార్థకృతియ. హరి. పూ.
8. 249.
7. వివరణముచేయక.
చ. మగదలపద్మనాభునిసమస్తగుణప్రజముం గ
డింపఁగా, నగణిత మౌట నూరకె గుణాకరు
డంటిని...దళా. 1. 45,
8. ఉపేక్షించి, ఉపేక్షాభావముతో.
క. విను విధిక్యత్యము లూరక, కనుఁగొనుచును
సిద్ధ్యసిద్ధికల్పితసుఖదుఃఖనిరూఢిఁ బొంద
కుండఁగ, మనముం దొలగించువెరపు మహా
నీయమగుఁ. భార. కాం. 4. 879.
9. పలుకక, మాటాడక.
క. ఊరకయుండక పలువుర, తోరవ మెసగం
గఁ బలుకఁ దొడరుపక మదిం, జేరువ గలనా

- గంకులుఁ, దారుఁ గలసి పలుక వలయు ధం
టికుకడఁ. భార. విరా. 1. 127. భీమ 1.
14. దళా. 1. 240.
10. కొన్నిపట్ల ఇది వాక్యాలంకారముగా నుప
యోగింపఁ బడును.
క. నారాయణాభిదానులు, వాంలు గయ్యిం
బునేయువా రొక్కడ నే, నూంక నిరాయు
ధవ్యా. పాత మైన దువాడఁ బామావుఁ
డనై భార. ఉద్యో. 1. 24.
(ఇట్లే సందర్భమును బట్టి ఇతరార్థములు గ్ర
హించునది.)
- ఊరగోఁగు ఎ. (✓ఊరు) శీఘ్రవృత్తము.
ఊరజోగి ఎ. (ఊరు) ఊరియందు తిరుగుసన్నాధిసి.
ద్వి. ఉంగకఁ కణుతోడ నూర జోగులను, సరిచే
సి యెన్నినచందాన నీవు ద్వి. హరిశ్చ
పూ. 2, 29.
- ఊరబీట ఎ. (✓ఊరు)-ఊరియందు పైరుచేయఁ
బడుబీట-ఒకజాతిబీట (వృ. వి)
ఊరరీకృతము నం - ఊరరీకృతము.
ఊరవ్య నం. ఎ. అ. వ్రే వైశ్యజాతిస్త్రీ. కోమటిది
ఊరవ్యుఁడు నం. - ఊరుజుఁడు.
ఊరార్పు(రుచే) న. ౨. (ఊరుపు + అరుచు =
ఊరుపు ఆడఁజేయు) 1. ఊరుడించు, ఓదార్పు.
గీ. కాలఁ దొక్తఁడు కొందొకకోలనేతఁ, బట్టు
కొని యెనురిక్కునుఁ గిట్టి చంపి, చులుకఁగా
వత్తు మీరేడ్వవలవదనుచు, గలయ నూరా
రైదనతొక్కుఁబలుకులొప్ప. భార. ఆది.
6. 260.
- క. ఊరార్పి యింక నుచితా, చారంబులునడపు
టయ యిచటఁగృత్యము ... భార. మౌ.
208. భార. ఆర. 8. 160.
- ద్వి. అలుగంగఁదగునయ్య యతివమాటలకు,
ననుచు సామిత్రి నూరార్పి యెంతయును.
రం. రా. ఆర. 184. పా. 91 పం.
2. బతిమాలు.
(ప్రగల్భాధీర) క. కూరిమివతి తనకోపము, వా
రించినఁ ద్రోచి పిదప వచ్చియతనిఁ దా, మా

రార్చునది ప్రగల్భా ధీర యనం బరఁగు
రసికదృష్టికి నరయఁ. కావ్యా. 3. 53.

ఊరించు న. శ్రీ. (✓ఊరు?) ఊరఁజేయు.

1. కలిగించు.

గీ. ఎడతెగనిమోహ మూరించి యేపురేగి, వే
శ్మమున నొంటిపాటైన వేళలందు. మదన
కదనంబునకుఁ జాలమరులుకొనఁగఁ, జేసె
శుభవాటి ధూర్తునిచిత్తమలర. హంస. 2.
200. 164.

2. ఆసగొనఁజేయు, ఆసక్తిగలదిగాఁజేయు
నీ మాటిమాటికి వ్రేలు మడిచి యూరచుచు
నూరుఁగాయలఁ దినుచుండు నొక్కఁ
డు...భాగ. 10. పూ. 493.

వ. అవేలమోహమయ విభావరీసమాగ మోది
తయై శీతాంశురేఖ యన లోచనచకోరకల
నూరించు నంచిత గుణాభిజాత యగు నీత.
చం. రా. 8. 9.

క. ...న, న్నూరింపవచ్చెఁ గా కీ, కీరిం బని
చితయుడిగి కీరించె ధృతిఁ. తపతీ. 2. 53.

ఊరికరించు. నం. న. శ్రీ. అంగీకరించు; గ్రహించు.

ద్వి. ...నిర్వాణతత్త్వంబు, నూరికరించి వేటొ
క ప్రదేశమున, సానిష్ఠఁ దపంబు సల్పు
చుండెదను. విష్ణు. పూ. 8. (శ. 5.)

నీ. ...సముపవిష్టుఁ, దైయుడఁగ వసిష్టుఁ
దాగమించి సమాచరించు సపర్య లూరిక
రించి. కళు. 1. 158.

ఊరికృతము. నం. - ఊరికృతము.

ఊరు. ఎ. ఔ. (నం. పూర్. ప్రా. ఊరో. త. శ.
ఊరు. ఐ. వ. ఊగులు, ఊళ్లు, ఊరులు, ఊర్లు)
గ్రామము (సందర్భవశమున 'గ్రామమునందలి
జనము, గ్రామాంతరము' అను అర్థము
లిచ్చును.

ఉ. ...ధారణి,పాలకురక్షము న్వడసి భార్యను
బుత్రుల నర్థయుక్తితో, నోలిన మేలుగాఁ
బడసి యూళ్లను మన్నది. భార. ఆది. 8.
287.

క. ఇక్కనన్యకు మగఁడే యితఁ, డక్కట యీ
మగని కేటియా తిది యనుచుం, తొక్కట్ట

వలదు చెలులకుఁ, బెక్కేటికి నూరు మెచ్చఁ
బెడిలి గలిగెఁ. ఉ హరి. 5. 152.

ఉ. ఊరికఁ బంపి వచ్చితివె యెజ్జల... శకం.
8. 7.

ఉ. ఏవుంకుండ నొక్కొకటి యిమ్ముని యూకు
లు వేడి కానరై. రేవలనై న... భార.
శల్య. 2. 868.

ఉ కూరుడ వంద్రునిక మదుపు సొచ్చుట
శార్యము చొప్పె మాన మే, యూరికి
బోయె నాజి నృపు లోడుదురే... భార.
శల్య. 2. 55.

ఊరును పేరును లేనివాఁడు = అప్రసిద్ధుఁడు.
ఈయూరికి ఆయూరెంతో ఆయూరికి ఈయూ
రును నంతే :- రెంటికిని సమాన ప్రతిపత్తిని
తెలుపును.

ఊరిపిడుగు వీరినెట్టిని కొట్టుకొని పోయినది.
ఊరిమీఁద ఊరు పడినను కరణముమీఁద కాసు
పడదు.

ఊరివానికి కాటిభయము పొరుగుారివానికి
నీటి భయము.

ఊరిలేనిది పేరఁ బిలుచుట :- లేనిరానికి పేరు
పెట్టుట - అని భావము.

ద్వి. జనపతు లేయూరు సత్య మేయూరు. ద్వి.
హరిశ్చ. పూ. 258. (రెంటికి సంబంధము
లేదని భావము.

ఏయూరి కేది శ్రోవ :- రెండును అసంబద్ధము
లను భావమును తెలుపును.

గీ మోసపోయితి నిన్నాళ్లు నాసఁ దగిలి, యా
లు విడ్డలు రానుఁ బట్టా లనంగ, నెవ్వ
రెవ్వారి లేయూరి కేది శ్రోవ, వీరి కే
కాటపడుటెల్ల వృథయయనుచు. వాల్మీకి.
2. 111. భోజరా. 4. 887.

జ. ఊరఁగంద, ఊరఁబంది, ఊరఁబిచ్చుక,
ఊరఁబిల్లి, ఊరఁబోవు, ఊరఁగోగు, ఊర
బోగి, ఊరబీట, ఊరేఁగించు, ఊరేఁగి.పు,
ఊరేఁగు.

ఊరు. అ. శ్రీ. (దీనిని అప్పకవి శకట రేఫముతో
గ్రహించెను. అప్ప. 2. 187. త. త.

తీర్థ. త. తీర్థ.) 1. తోపలనుండి (ద్రవము) పైకి వచ్చు.

నీ. శశికాంత పంక్తుల బలము లూరె. మనుచ. 3. 23.

గీ. చేరి రేయి మహికాంతుచెంత కరుగు, దాని తోఁ బూని తోయజోద్యస్తాంద. ధార లూరగి గీర మోతరుడి యొక్క, కథ విను మటంచు వెస నరికట్టి పలికె. శుక. 2. 543.

2. నాను.

(వ్యవ) నిమ్మపండ్ల సములో అల్లము తీరి వేసిరి.

3. తడిగలది యగు, ద్రవించు.

నీ. తీరిక చూచి నోరూరు ట్టితియ కాని యు. దని ప్రమానిపండ్లంద పశమె. దశా. 7. 1. 101.

4. ఆసక్తి గలది యగు, ఆసగొను (చూ. తీరి చు. 2.)

5. పుట్టు, కలుగు

ఉ. తీరిటచెయ్యులం దిపుట లూరంగ దర్పము లొండొకంటికీ, మాటుకొనంగ... ప్రౌఢ దంపతులతీరునఁ బెంపెసలారి గడ్డలుక. హరి. ఉ. 7. 182.

ఉ. ...జగదే మోహినిక, నావలవంత దీర్ఘగ మనంబునఁ గోరిక లూరఁ జూచెదక వి. వ. 2. 94

6. కెరుగు, పెద్దది యగు

నీ కలిగెఁజో పొదలుచు గలయఁ దీరెలు వాటి ముదురి నూరంగఁ గ దిమూము ఁకు. వరాహ. 4. 88.

(వ్యవ) పెడలపుదుంప కాగుగా తీరినది.

జ: తీరి, తీరించు, తీరుగాయ, తీరులుడు, తీరులిండి, తీర్గాయ.

తీరుగాయ. ఎ. ($\sqrt{\text{తీరు}^2}$ త తీర్థగాయ) - ఉప్పులోను కారములోను తీరెడుకాయ - ఉప దంశము.

నీ. మాటిమాటికి వ్రేలు మడిచి యూరి చుచు నూరుగాయలు దినుచుండు నొక్కఁ, దు. భాగ. 10. పూ. 496.

మ. ...ఆవంజిగు రొక్కను పచ్చళ్లును బాయసా న్నములు నూరుంగాయలుక. అము 1. 51.

తీరులుండు. ఎ. ($\sqrt{\text{తీరు}^2} + \text{పండు}$) తీరివేసిన నిమ్మ తోనగువానిపాడు.

గీ పాలు ఫలములు నెడనీళ్లు పానకములు, నూరులు ధూరుగాయలు తైరు సొంటి. ఘటికా. 2. 16.

తీరులిండి. ఎ. ($\sqrt{\text{తీరు}^2}$) తీరిఁబెట్టినపిండి వ్యంజన నిశేషము.

మ ఫలముల్ పానకముల్ సాయనము లంబి క్షూద్రులిండ్లురుగా, యలు బజ్జల్ దభి పిడ ఖండములు నా దావిస్థివింఛెన్ దగన్. రాజ. చ. 2. 127.

తీరుకొను - మూరుకొను న శ్రీ. ఆఘ్రాణి చు. 5. ఈరితిఁ బొదల మెదిలుచు, నారీ తిలకంబు మేని నచ్చిక యిచ్చుం. గోరిక నవసహ కారక, తోరిక మూరుకొని వడి నిగుడ గమ నింఛెన్. వసు. 3. 119. (ప్రయోగాంత రము లేదు)

తీర్థగాహము. నం - తీర్థ స్తోత్రము

తీర్థజుడు నం. ఎఱ. (అ త. త.) తొడనుండి పుట్టినవాడు. (ఎ త. తం.) వైశ్ణవుడు, తోమటి (ఇట్లే - తీర్థజుభవుడు, తీర్థ జన్మడు.)

తీర్థదప్పుము నం. ఎఱ. (అ త. త.) తొడలోఁ తు గలది, తొడవఱకు వచ్చునది. (నీరు మొ.)

తీర్థద్యయనము. నం. - తీర్థదప్పుము.

తీర్థపర్వము నం ఎ. న్. తుం న మోకాలు.

తీర్థపు' (పు). ఎ. ($\sqrt{\text{తీర్థ}^2}$) క్వాసము, తీరిరి. గీ నారీకేళా వపుఁదీపుటూరు పొలయ. అము. 2. 81.

ద్వి. తనయుని ముక్కునఁ దనవ్రేలు మోపి, యుడుగక మెల్ల నె యూరుపు లరసి. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. 2023.

ఉ ...ఇట్టిమీ, ముక్కున నూర్పు గల్గి మన మోహర మీదురవస్థఁ బొందునే. భార. భీష్మ. 118 భార. శల్య. 1. 357.

ఊరుపు¹(ర్పు). ఎ. వ్యంజనవిశేషము, ఒకవిధముగా పండినకూర.

నీ మేలింపుచవి గుల్కు తాలి పు వంకాయ యూర్పులు గొనియాడ నేర్పుగలదె. రా. వి. 2. 105.

గీ. ఒకపు దనరాని జేపలయూర్పుగుం, యిడిన... శుక. 8. 132.

నీ. ఒకకొన్ని కలగల్పు తొకకొన్ని బజ్జలు నొకకొన్ని రీతుల యూర్పువగలు. పాండు. 4. 184

ఊరుపో(ర్పో)క. ఎ. (ఊరుపు¹ + పో¹) ఉబుసు పోక, కాలక్షేపము.

మ ...అంద్రక్షమా, స్థలికి, బోదమె యూరు పోకు వినోద బుల్ పరిక్షి పంగన్. భీమ. 5. 14.

(వేశ్యావర్ణనము) నీ. ఘనునొద్ద నుండియుఁ దనకానపడియె నేఁ బొలఁతుక పడయె యూర్పోకకూర్మి కవిక. 4. 121.

ఊరుభిన్నుఁడు నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) - భిన్నో గుఁడు - విటిగినతొడలు గలవాఁడు.

ఊరుమాత్రము. నం - ఊరుదఘ్నము.

ఊరుపు నం. ఎ. ఉ. పుం. తొడ.

ఊరుస్తంభ నం. ఎ. అ. స్త్రీ. అరటి (వృ. వి.)

ఊరుస్తంభము నం. ఎ. అ. పుం. తొడలయందుఁ గలుగు వాతరోగము (దీనిచేత తొడలు శక్తి తప్పి స్వాధీనము కాకయుండును.)

ఊరూణింపు ఎ. మల్లబంధ విశేషము.

వ. ఉపారింబును జొంగణయుఁ బెట్లాగు నూ రూణింపును సరిబిత్తరంబును లాగును.... మల్లుపు. 3. 66.

ఊరేగించే నం. 3. (✓ఊరు¹) ఊరేగునట్లు చేయు.

ఊరేగింపు ఎ. (✓ ఊరేగించే) ఊరేగించుట.

ఊరేగు అ. 3. (✓ఊరు¹) ఉత్సవముతో ఊరిలో విహరించు.

(వ్యవ) పెండ్లివా రూరేగి వచ్చినారు.

ఊర్గాయ - ఊరుఁగాయ.

కా. ...తియ్య బోండ్లు మేలూరుచి, ధూర్గా యల్ వనపర్ణి భావములం గొప్పార నప్ప పంగన్. బహు 4. 19.

ఊర్చి¹(ర్చు) అ. 3. ఊపరి విడుచు, నిశ్చయించు.

పరల విమనుడై పడియుండె హోయసి వెచ్చ నూర్చుచు విన్ననై. భాం. సఖా. 2. 810.

చ. ...నేలపై నొటగెడు రూపులున్ తెలఁగ నూర్చెడు రూపులు. . కు. సం. 11. 700. అము. . . పరి.

జ. ఊరార్చు, ఊరుపు¹, ఊరుపోక, ఊర్పోవు.

ఊర్చు² - ఊడుచే నం. 3. (పాత్రము సానము స్నగువాని నంటియున్న రానిని) చేతితో నొక్కితీయు.

(గోగావివాహము)

వ. ...కత్యాంతరంబులం జంచలాతులు కడు గు నడుగుల జల బులకున్ బయిపయిం బడి గీర్వాణసిద్ధసంఘంబు లహంపూర్విక నుర్వి నిర్వారిగా నూర్చికొని ప్రాళి ప... అము. 6. 1:0

నీ. పక్ష్యాకారం బెల్లం బతికంచమున నుంచి యొడికంబుగాఁ బట్టి యూర్చువైచు. శుక. 8. 849.

ఊర్జము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) బలము గలది. ఎ. అ. పుం. 1. కార్తిక మాసము. 2. ఉత్సాహము. 3. బలము. 4. ప్రాణనము, జీవనము. న. జలము.

ఊర్జస్వంతము నం. ఎఱ. (క. స్వత. క.) 1. మిక్కిలి బలముగలది. 2. మిక్కిలి యుత్సాహము గలది.

ఊర్జస్వలుఁడు నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. మిక్కిలి బలముగలవాఁడు. 2. మిక్కిలి యుత్సాహము గలవాఁడు 3. గొప్పవాఁడు, శ్రేష్ఠుఁడు

ఊర్జస్వి నం. ఎఱ. (న. నీ. న.) - ఊర్జస్వలుఁడు. ఎ. న. న. ఒక అర్థాంశము.

ఊర్జస్సు నం. ఎ. న. న. 1. అన్నము. 2. ఉత్సాహము. 3. బలము.

ఊర్జి నం. ఎఱ. (న. నీ. న.) - ఊర్జస్వంతము.

ఊర్ధ్వతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. దృఢము, బలము గలది. 2. వృద్ధి గలది. 3. వృద్ధిచేయుట యనెడినది. 4. గొప్పది, ఉదారము. 5. గొప్పింము. వి. అ. న. 1. బలము. 2. ఉత్సాహము.

ఊర్ధ్వ నం. వి. అ. శ్రీ. 1. ఉన్ని, గొట్టెలోనగు వాని బొచ్చు. 2. కదళ్యాదుల తంతువు, అరటి మున్నగువాని నాళి. 3. కనుబొమలనడుమ నుండు పలుచని వెండ్రుకల నుడి. (ఇది మహాపురుష లక్షణము.)

ఊర్ధ్వనాభము నం. వి. అ. శ్రీ. 1. బొడ్డున ఊర్ధ్వనాభి చారము గలది - సాలెపురుగు. 2. అభినయ హస్తవిశేషము. (అయిదు వ్రేళ్లును గొంచెము వంచి కొనలు కూడకుండ బట్టినది.)

ఊర్ధ్వనాభి నం. వి. శ. శ్రీ. సాలెపురుగు

ఊర్ధ్వపటము నం. వి. అ. శ్రీ. సాలెపురుగు.

ఊర్ధ్వము నం. వి. అ. న. ఉన్ని గుడ్డ.

ఊర్ధ్వాపిండము నం. వి. అ. శ్రీ. ఉన్నియుండ.

ఊర్ధ్వాయువు నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఉన్నిగలది. వి. శ. శ్రీ. 1. పొట్టేలు. 2. బొచ్చుకంబళి. 3. సాలెపురుగు.

ఊర్ధ్వావలము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఉన్ని గలది.

ఊర్ధ్వకంఠి నం. వి. శ. శ్రీ. మహాశతావరి, పెద్ద పీచం (వృ. వి.)

ఊర్ధ్వకము నం. వి. అ. శ్రీ. యవమధ్యమువంటి మధ్యముగల మృదంగము. (దండాకారముగా నుండు మృదంగము అని కొందఱు.)

ఊర్ధ్వకాయము నం. వి. అ. శ్రీ. ఒడలి పైభాగము. (నాభి మొదలు తల చివరవఱకు నుండు భాగము.)

ఊర్ధ్వగతి నం. విజ. (అ. అ. అ.) పైకిఁ బోవునది. వి. శ. శ్రీ. పైకిఁ బోవుట. 2. ఊర్ధ్వలోకములగు స్వర్గాదులకుఁ బోవుట. 3. ప్రాణోత్క్రమణము, మరణము

ఊర్ధ్వగుడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) పైకిఁబోవువాడు. 2. పై నున్నవాడు. 3. పైకి లేచువాడు. 4. ఊర్ధ్వలోకమును పొందువాడు.

ఊర్ధ్వచరణము నం. వి. అ. శ్రీ. అష్టపాదము. శరభమృగము.

ఊర్ధ్వచరణుడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) కాళ్లు పైకెత్తినవాడు. వి. అ. శ్రీ. కాళ్లు పైకెత్తినవస్థ చేయుము.

ఊర్ధ్వజానువు నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఎత్తయిన మోకాళ్లుగలవాడు.

ఊర్ధ్వజువు నం. - ఊర్ధ్వజానువు.

ఊర్ధ్వదృష్టి నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. మీదిచూపు గలవాడు. 2. ఉన్నత స్థితియందు దృష్టి కలవాడు. వి. శ. శ్రీ. 1. మీదిచూపు. 2. ఉన్నతస్థితిపై ని దృష్టి. 3. (యోగ) కనుబొమలనడుమ నెలకొలుపుదృష్టి. (ఇది ఉపాసనాంగము.)

ఊర్ధ్వదేహము నం. వి. అ. శ్రీ. మరణమునకుఁ బిదపఁ గలుగు దేహము.

ఊర్ధ్వపుండ్రము నం. వి. అ. శ్రీ. నిలువుబొట్టు

ఊర్ధ్వమంధి నం. విజ. (అ. అ. అ.) నైఋతి బ్రహ్మచారి, యావజ్జీవ బ్రహ్మచారి.

ఊర్ధ్వమానము నం. వి. అ. శ్రీ. 1. తూచుకొనుటకు పయోగించుతాయి, తూనికతాయి. 2. ఎత్తును కొలుచు సాధనము.

ఊర్ధ్వము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఉచ్చము, ఎత్తయినది. 2. ఉపరితలము, మీదిది. 3. ఉన్నమితము, మీదికెత్తఁబడినది. 4. నిట్టనిలువుగా నున్నది. 5. ఉత్తిష్టము, ఎగఁగిమ్మిడినది. శ్రీ. 1. తరువాతి కాలము. 2. తరువాతి దేశము.

ఊర్ధ్వముఖము నం. విజ. (అ. అ. అ.) మీదుగా నున్న మొనకలది (అ. అ. శ్రీ. అ. చూ. అభిముఖుడు.) మొగము పైకెత్తినది.

ఊర్ధ్వమూలము నం. వి. అ. శ్రీ. దర్భ (వృ. వి.)

ఊర్ధ్వమౌహూర్తికము నం. విజ. (అ. అ. అ.) తర్వాతి మౌహూర్తమున జరుగునది.

ఊర్ధ్వరేతనుడు (రేతుడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) అధఃపతనములేని రేతస్సు గలవాడు. వి. శ్రీ. శ్రీ. మునివిశేషము (సనకాది). 2. భీష్ముడు 3. మహాదేవుడు, ఈశ్వరుడు.

ఊర్ధ్వరోమము నం. వి. శ్రీ. శ్రీ. కుశద్వీపమందలి సీమాపర్యవతములలో వొకటి. (చక్రవర్తము.

చతుర్శృంగము. కపిలము, చితకూటము, దేవానీకము, ఊర్ధ్వరోమము, ద్రవిణము — ఇవి ఏడును కుశర్ధ్వహస్త సీమాపర్వతములు)

ఊర్ధ్వలోకము నం. ఎ. అ. పుం. స్వర్గము (వై. ని.)

ఊర్ధ్వపర్వతము నం. ఎ. న్. న. ఆకాశము, వాయుమార్గము.

ఊర్ధ్వకాయ నం. ఎఐ. (న్. నీ. న్.) మీది వంకగా మొగము ద్రిప్పి పరుగువాడు, వెలికి బరుండువాడు (జాలుడు) ఎ. న్. పుం. శివుడు.

ఊర్ధ్వశ్వాసము నం. ఎ. అ. పుం. 1 శ్వాసరోగ భేదము, ఉబ్బసము 2 ఎగరోజులు.

ఊర్ధ్వస్రోతసుడు (స్రోతుడు) నం. — ఊర్ధ్వ రేతసుడు.

ఊర్ధ్వస్రోతస్సు నం. ఎ. అ. పుం. — జలాదులను వేళ్ళమూలమున పైకి తీసికొనునది — స్పృశ లతాది.

ఊర్ధ్వాసితము నం. ఎఐ. (అ ఆ అ.) ఊర్ధ్వముగాఁ గూర్చు. దునది. ఎ. అ. పుం. కాశర (వృ. వి.)

ఊర్ధ్వోపు అ. శ్రీ. (ఊర్ధ్వ¹ + పోపు) ఊపిరివెడలు, శ్వాసమాడు.

శా.... శస్త్రవ్రాతముల్ సార్దమై, యూర్ధ్వ కుండఁగ నించినన్ మురహరు, దుద్దామ కోపాగ్నియై. నిర్వి. 8. 17.

ఊర్ధ్వచ్చు-ఊపిరివిడుచు; నిట్టూర్పు విడుచు. శా. కంపం బొడవె సురేంద్రుఁ డగ్ని వెలుచెన్ గాలుండు శంకించె జి. తింప. బూనె నిశా చర ప్రభుఁడు వార్ధిస్వామి యూర్పుచ్చె... తద్దీప్యతపోవృత్తిన్. శేష. 5. ఆ. (శ. రి.)

ఊర్ధ్వి నం. ఎ. అ. పుం. శ్రీ. 1 తరంగము. 2. తరంగమువలె గన్నడునట్లు పుక్తిగా నుడి వేగముగా పరుగెత్తు అశ్వములగతి విశేషము. 3. వేగము. 4. బట్టముడుత. 5. ప్రకాశము. 6 పీడ. 7. బుభుక్షాది. (షడూర్ములు:- బుభుక్ష, తృప్త, శోకము, మోహము, జగి, మరణము.) 8. ఆటుసంఖ్య. 9. ఉత్కంఠ, తహతహ. 10. వంకర.

ఊర్ధ్విక నం. ఎ. అ. శ్రీ. 1-ఊర్ధ్వి. 2. ఉంగరము. 3. భృ గనాదము, తుమ్మెచలరివళి.

ఊర్ధ్విమాలి నం. ఎ. న్. పుం. సముద్రము.

ఊర్ధ్విక నం. ఎ. అ. శ్రీ. 1. లక్ష్మణుని భార్య, జనక మహారాజు కూతురు. 2. తృక్తభర్తృక. మగ నిని విడిచిపెట్టిన శ్రీ. (శ్లో. ఊర్ధ్వికా తృక్త భర్తృకా — వై. ని.)

ఊర్ధ్వంగము నం. ఎ. అ. న. పుట్టగొడుగు (వృ. వి.)

ఊర్ధ్వశి నం — ఉర్ధ్వశి.

ఊర్ధ్వష్టికము నం. ఎ. అ. న. తొడల యొక్కయు మోకాళ్ళయొక్కయు సముదాయము.

ఊర్ధ్వ నం. ఎ. ఈ. శ్రీ తొడనడిమిచోటు.

ఊర్ధ్వి నం. ఎ. అ. శ్రీ. దేవతాడము (వృ. వి.)

ఊర్జుట. ఎ. (✓ ఊర్జు¹) 1. విరామము.

సీ కోలుమసంగెడు కోర్కెలు వెనువెంటఁ బాటుచు నునికియు నూటటయును. భార. విరా. 2. 215.

చ. ...ఊర్జుటలేని యూర్పులన్... ఉ. రా. 8. 509.

2. విశ్రాంతి

ఉ. చెందిన సేదలం దృణముసేయుచు సేతువు గట్టికట్టి మధ్యందినవేళ నూటటల కాసలు చేయుచు... భా. రా. యు. 271.

క. ఆరాచవేల్పురాయఁడు, వేరపుఁజే రెండు వైన వినబడకుండన్, దోంముగఁ జిల్వ జేనికి, నూటటగాఁ బుడమిదాల్చి యొక నాడంతన్. యయా. 1. 24.

3 సాష్ఠ్యము; స్వస్థచిత్తత.

ఆ. ఉమ్మరింబుదక్కి యూటతోడ నీ, వేగు మసలవలవదింక నిచట భార. విరా. 2. 80.

ఉ. ...భోజనసౌలకన్య నత్యుత్తమ రాజఁ గూర్చి నుం లూటఁ బొందిరి... వై. ష. 7. 88.

విణ. విశ్రాంతి నిచ్చునది; సహాయము

సీ. కుంభినీభృత్కుంభికు భీనసేంద్రుల కూట యెవ్వనియురుభుజంబు వి. పు. 1. 46.

గి. మాటిమాటికి బరికించి మందడిల, కెల్ల నూటలు యగుచు వర్తిల్ల నేర్తు. భా. విరా. 1. 95.

క. ఆధనము నీకు సచ్చిన, సాధనముగ నధ్య యు సాగించి బుధా, రాధనము చేయు నితా, యోధనచణులైన తమ్ములూట గాంగన్. జై. భా. 1. 67. భా. రా. యు. 985.

ఊరిడించు న. శ్రీ. (✓ ఊరిడు¹) ఊరిడఁజేయు. (ఓదాగ్గు)

క. అనవుడు మోమలరంగ నజ్జనపతి లత్మ యనిఁజూచి చయ్యనఁజని విప్రుని నూట డింపు తత్సకు, తమపు తగన్ సంగ్రహింపు జై. లద్రోడిన్. నిర్వ. 10. 64.

నీ సప్తపాతాళ విష్కంభమూల స్తంభ మూట డించునె నన్ను నుపఁతాత్మ. భీమ. 8. 10.

నీ. సలలితయామున నైకతస్థలములనుడి మ మ్మేమని యూటడించె. భాగ. 10. ఉ. 492.

ఊరిడిల్లు(లు) - ఊరిడు¹.

(ఉపశాంతి నొందు)

ఉ. వీరదే నలుండు విశ్వపృథివీవల యైకవిభుండు వచ్చుచున్నాడని భీమభూమిపతినందన యూటడిలంగఁ బల్కుపూఁబోడుల మూట నేర్పికొని... నైష. 3. 104.

క. అని వాఁడు మఱుపు సొచ్చినఁ, గనికర మొదవంగ భద్రకాళీశ్వరి యోరి నిశాట యోడకోడకు మని యూటడిలంగఁ బలుకు నత్తటిలోనన్ రా. చ. 2. 84.

(స్వస్థమగు; స్వస్థచిత్తమగు)

ఆ. పగయ కలిగె నేని పా మున్నయింటిలో, నున్న యట్లుకాక యూటడిల్లి, యుండు నెట్లు చిత్తము... భా. ఉద్యో. 3. 20.

ఆ. పను నిల్చినట్ల కా నూటడిల్లు నీవున్న నన్న రేళ్ళరోత్తముడు, నిర్భయుడ వగుము నీవు నా దెన నాకు, హరి గలండు. భా. ద్రో. 8. 22.

ఉ. ...అక్కరుణికుండు చెదె ననికాతుక మూటడిలెన్ వధూటియున్. ఉ. రా. 6. 819.

(విశ్రాంతినొందు, విశ్రమించు.)

ఆ. పుట్టినింటి కేను బోయి యొక్కించు, యూటడిల్లివత్తు నువిద నీవు, వింతతనము లేక విభునకుఁ బ్రియము నా, మాటుగా నొనర్చి మనుమునెమ్మి. హరి. పూ. 1. 170.

ఊరిడు¹ - ఊరిడిల్లు. అ. శ్రీ. 1. విరమించు, ఊరి కుండు.

క. కాటడవిఁ బలుచుమ్మగముల, నూటడఁ వధిచి. భా. ఆది. 4. 19.

(శ. ర. పాఠము - 'ఊరిడకన్ దిగిచి' అనిముద్ర)

వ. కృతవర్తి యాతనిం దాఁకి.

క. ఆటమ్ములతనిమేన, దూటంగా నేసి నాల్గు తురగాంగములన్, గీతించినఁ గని ద్రోణుం, దూటడి ధర్మజుని దెసకు నున్ముఖుఁ డ య్యెన్. భా. ద్రో. 4. 12, 13.

2. ఉపశాంతి నొందు.

ఉ. ఈపిది స్మరారి హృదయేశ్వరి నూటడఁ బల్కు... హరి. 4. 15.

క. కనుఁగొని వెలువకు వెలువకు మని యూట డఁబలికి సతీ నభయప్రదుడై ... విక్ర. 2. 255. ఉ. రా. 7. 217.

3. స్వస్థ మగు; స్వస్థ చిత్తమగు.

క. ...ఈపున్న ను నుతు లందఱు నిందున్న ట్టుల నాకుఁ జిత్త మూటడి యుడున్. భా. సభా. 2. 358.

క. ఉత్సాహంబున శత్రు కులోత్సాదనవిధి యొనర్చి యున్నత సామ్రాజ్యోత్సవము నొందు పుత్రుల, నుత్సృక్తం జూతు గాకి యూటడుమింకన్. భా. ఉద్యో. 3. 206. భా. శాం. 4. 18.

ఆ. ఊరిట, ఊరిడించు, ఊరిడిల్లు.

ఊరిడు² న. శ్రీ. (శ. ఊరి = ఉంచు) అప్పగించు.

క. నిను నిట్లూటడి పోయెను, మనుజేద్రుండు నాకుఁ దగునె మానిని యిచ్చో, నిను డించి పోవ... భా. రా. ఆ. 2. 69.

(శ్లో. న్యాసభూతాని వైదేహి న్యస్తా మయి మహాత్మనా - సం. రా. ఆ. 45. 16.)

ఊరిలు న. శ్రీ ప్రోలు.

ఉ. వేటొకవంక గొండగుహ వేశ్యము గ...
నులూ... త. నూటివయతలేసి బలి
యూర్ గలవాఁడు పమర్దనాము దు...నా.
పంచ. 8. 11. (శ. 6. పాఠము 'త నీటివ
యట్టి మంత్రులగమిన్' అని ముద్రి.)

ఉరి పి. (చూ. ఉరి. 2.) ఆర్తిధ్వని, మొట్ట.

సి. కాయసంధుల మహోగ్రగ. ధు లోదవి
బెట్టినంబుగ నూల బెట్టెవారు. వే. పంచ.
1. 688.

శా. పరిత్ తందనకాని లేమయిన లేవేయించు
బాధించునే, నూల బెట్టెగ జాల మూఢ
నృపుఁడోహో నామహాసాహితీ. కూల
బుత్ నెవులాడ సొమ్మసిలు నొచ్చు జచ్చు
దక్కల్పం, బేలా య బలిచేసి మొక్కెడ
బచార్థేచ్చా సిశాచాంకిన్. వే. పంచ. 2.
188. ('ఉరిత్ వెట్టెగ' చి. ని. పాఠము)

జ. ఉరిమాలగుడుచు.

ఉరిమాలగుడుచే త. శ్రీ. (ఉరి + మాల +
కుడుచే) ఆర్తినొందు.

ద్వి. చికిముడి బొడుచు సిగ మిట్టి మిట్టి.
పడంగ బల్కులు తొట్టుపడ నూలమాల,
గుడుచుచు...నవ. 8. 80. పా ('గ్రుక్కెట్లు
మ్రొగు' అని బ్రా - 'తహతహపడు' అని
శ. 6.)

ఉరికొ(ల్కొ)లుపు - నూలుకొలుపు న. శ్రీ.
(✓ఉరికొను)

(నొకొలుపు, నిలుపు)

సి. గుటి దప్పనీనియబ్బుపుఁజూడ్కులు వాని
యక్కుటిగలమీద నూలుకొలిపి. గీ.
గండికోట తుపాకిదండిజారు. బారుగా
నిల్చె...గా. 2. 4.

ఉరిలుపి నం. వి. న. పుం. 1. జలజతుభేదము. 2.
ఉలుచమీను, ఉలూపి.

ఉరిబాకము నం. - ఉలూకము.

ఉరిల్కొ(లుకొ)ను - నూల్కొను. త. శ్రీ.
(ఒప్పు, తగు)

చ. ఘనపురుషార్థ భూత మవంగాఁ దగునాశ్శకు
వేసిమిత్తమై. యెగఁ ననర్థ హేతు వన
నూల్కొను మిస్సెతి సభవించు...భాగ.
4. 685.

జ. ఉరికొలుపు.

ఉరిశ వి. (శ. ఉరి. త. ఉరిశ్ర) 1. నక్కకు త.
మత్త. ...అ య్యంద నిల్చి యదల్చె నల్ల
శివాళి యూల...మనుచ. 4. 61.

గీ ...ఉరి యన జంబుకధ్వని... ఆం. భా.
1. 127.

సి. ఆర్తిధ్వని, మొట్ట.

క. ఉరిలు వెట్టెగ దా కాల న్వడిఁ దన్నుట
యు భుగాలున నోరం, బాలు వెడల నాసరి
మయు, జాలగుడిచి మంచుకొండ చక్కికి
బోవన్. పరాహ. 5. 68.

ఉరిగము - ఉడిగము.

ద్వి. కాళంబి నూటియుఁ గరిములఁ బట్టి,
యూళిగ బులు నేయునుత్పలాతులును.
ప్రభు. 2. 68. పా. 5. ప.

ఉరివిక్కు(కులు), ఉరివిక్కు - (చూ. ఉరివిక్కురు)
ఉరివిక్లూరు - ఉరివిక్కులూరు.

శా. ...పాలిండ్లపైఁ, బ్రోవు లోవినభంగి
ముక్కులకముల్ పుంభాను పుంభంబుగా,
నూవిక్లూరుచు జూచె భూవిభువి రా నొ
య్యా పుం జూపులన్. పి. శకుం. 2. 51.

ఉరిషకము నం. వి. త. న. ప్రభాతము, వేకువ.

ఉరిషణ నం. వి. త. శ్రీ. 1. పిప్పలి (వృ. వి.) 2.
చవ్యము.

ఉరిషణము నం. వి. త. పుం. చిశ్రమూలము
(వృ. వి) న. 1. పిప్పలివేరు 2. సొంటి. 8.
మియము.

ఉరిషము నం. వి. త. పుం. 1. చవుటిమన్ను 2.
రంధ్రము. 3. కర్ణరంధ్రము. 4. మలయపర్వ
తము. 5. వేకువ.

ఉరిషరజము నం. వి. త. న. చవుటియుప్పు.

ఉరిషరము నం. వి. (త. త. త.) చవుటిది. (నేల)

ఊష్య(ము) నం. ఎ. అ. న్. పుం. 1. వేడిమి.

చ. ఘనతరళంపఁ గంచ మిడి కాటుకఁ దీర్చి
పునుఁ గినోష్ఠఁ దట్టినది య.లాది...అము.
2. 16.

మ. ఇనరక్తుల్ తృష వార్ధిఁజేరి జల మొక్కిం
తాన నాత్మోష్ఠఁ జ.య్యని వెంటం బొగ
ముంచికో...అము. 4. 69.

2. ఉమ్మ, ఉక్క. 3. వేసఁగి. 4. ఆవిరి. ఎ. న్.
పుం. (వ్యాక) 'శ ష స హ'లలో నొకటి.

ఊష్యకము నం. ఎ. అ. పుం. వేసఁగి.

ఊష్యలము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. ఉమ్మ
గలది. 2. ఆవిరి గలది. 3. వేండ్రమైనది.

ఊష్మాగమము నం. ఎ. అ. పుం. 1. గ్రీష్మము,
వేసఁగి. 2. వేసఁగియొక్క రాక.

ఊష్మోపగమము నం - ఊష్మాగమము.

ఊసర ఎ. (నం. ఊషరః) ఊషర తేత్రము, చాటి
నేల. అం. భా. 2. 5.

ఊసరము' ఎఱ. కృశించినది. (శ. రం.)
జ. ఊసరల్లు.

ఊసరము' ఎఱ. (నం. ఊషరః. క. ఊసరపు)
చవుటిది. (నేల)

ఊసరవెల్లి ఎ. (క. ఊసరవల్లి) బొబ్బము, మూడు
రంగులుగల తొండ.

గీ. వేగ నేతెంచి యూసర వెల్లి తొండ, పాదము
లనుండి తలదాఁకఁ బ్రాఁకెనేని యతఁడు
షణ్మాసములఁ జూచు యముని మొగము.
కాశీ. 5. 281. (ద్రుశమారుహ్య సరిటస్త్రి
వర్ణో యస్య మస్తకమ్, ప్రయాతి యాతి
తస్యాయుః షణ్మాసే పరిసంక్షయమ్ -
మూలము)

ఉ. ఊసర వెల్లి చందమున నొక్కట బీటనరాలు
దేరఁగా...మనుచ. 4. 79.

ముదిరినతొండ. (వాడుక, ప్రా.)

సా. తొండ ముదిరి యూసర వెల్లి యైనట్లు.
'తొండ' అని అం. భా. 2. 87.

ఊసరల్లు అ. శ్రీ (✓ఊసరము') చిక్కు, కృశించు.
(శ. రం.)

ఊసిట్లు - ఉసుళ్ళు.

సీ. ...వల్మీకమఘిక యూసిళ్ళు నాఁగను బహు
తచే నలరియుండు. అం. భా. 2. 85.

ఊసివాసము ఎ. (నం. ఉచ్చాస్యః) ఈర్ష్య. (శ. రం.)

ఊసు - ఉబుసు.

ఊసుపోవు-ఉబుసుపోవు, కాలక్షేపమగు.

క. జనపతికి నింక నే నేమనిచెప్పిన నేమియగు
ను నది గడచనె నై నను నూసువోక వెడి
యు. ననియెద నొకమాట రఘువరానుజ
నీతోక. నిర్వి. 9. 28.

ఊహ నం. ఎ. అ. స్త్రీ. - ఊహము (కే. ని.)

ఊహనము నం. ఎ. అ. న. ఊహించుట.

ఊహనీయము నం. - ఊహ్యము.

ఊహము నం. ఎ. అ. పుం. 1. వితర్కము, అపూ
ర్వార్థము నుత్పేక్షించుట, ఊహించుట. 2.
పరీక్షణము, ఏదేని విమర్శించి నిర్ణయించుట.
3. (మీమాంస) అనన్వితార్థకము లగువిభక్తి
లింగములను త్యజించి అన్వయయోగ్యములగు
విభక్త్యాదులను కల్పించుకొనుట. 4. (పదాంత
రముచేత ఆకాంక్షను పూరించుటకై) అధ్యా
హోమము, తేనిమాటలను గొన్నిటిని దెచ్చు
కొనుట. 5. ఆరోపము.

ఊహి నం. ఎఱ. (న్. నీ. న్.) ఊహము కలవాఁ
డు, ఊహించువాఁడు.

ఊహించే నం. న. శ్రీ. వితర్కించు, ఆలోచించు.

మ. ...విద్యలా,తతతీవ్రార్తిభయ బునన్దలఁకి
యశ్యంతంబు వాపోయెడిక, ధృతి నీ రాజు
ను నోడకుం డనుచు నేతెంచె గతం జేమి
యో

వ. అని యూహించి. మార్క. 1. 148. 149.

ఊహితము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) ఊహింపఁబడి
నది.

ఊహితవ్యము నం - ఊహ్యము.

ఊహ్యము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. తర్క్యము,
విచారము నేయఁదగినది. 2. అధ్యాహోమ్యము,
ఆకాంక్షను పూరించుటకై తెచ్చుకొవఁదగినది.

ఋ

ఋ సం. ఒకానొక వర్ణము.

ఋక్కు సం. వి. చ్. స్త్రీ - దేనిచే దేవతలు స్తుతింపబడుదురో అది - 1. చంద్రోబద్ధమగు వేదమంత్రము. 2. ఋగ్వేదము.

ఋక్తము సం. వి. అ. న. 1. ధనము, రిక్తము. 2. పితృధనము, దాయము. 3. బంగారు.

ఋక్షగంధ సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. వృద్ధదాకము, బొద్దికూర (వృ. వి.) 2. ఊవిదారి, పాలగుమ్మడు. (వృ. వి.)

ఋక్షగంధిక సం. - ఋక్షగంధ.

ఋక్షము సం. వి. అ. పుం. 1. ఎలుగుగొడ్డు. 2. రైవతకపర్వతము. 3. కల్లక మనువృక్షము. 4. శోనాకవృక్షము, దుండిగము (వృ. వి.) న. 1. సక్షత్రము. 2. మేషాదిరాశి.

ఋక్షరము సం. వి. అ. న. వాగధారి. వి. అ. పుం. గంటకము, ముల్లు.

ఋక్షరాజు సం. వి. అ. పుం. చంద్రుడు. 2. జాబవ తుడు.

ఋక్షరుడు సం. వి. అ. పుం. ఋశ్వజుడు.

ఋక్షి సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఆడు ఎలుగుబంటి.

ఋక్సంహిత సం. వి. అ. స్త్రీ. ఋగ్వేదమున మంత్రాత్మకమగు భాగము.

ఋగ్యజుషము సం. వి. అ. న. ఋగ్వేదయజుర్వేదముల సముదాయము.

ఋగ్వేదము సం. వి. అ. పుం. ఒకానొక వేదము.

ఋచీకుడు సం. వి. అ. పుం. జమదగ్ని తండ్రి, గుప్త్యంత పౌత్రుడు, భుమమృత పుత్రుడు.

ఋచీషము సం. వి. అ. న. 1. సరకభేదము. 2. పిండివంట చేసెడు పాత్రము.

ఋజిమ సం. - ఋజిమము.

ఋజిమము సం. వి. న్. పుం. ఋజువగుట, ఋజుత్వము.

ఋజీష్ఠము సం. వి. అ. అ. అ. మిక్కిలి ఋజువైనది. ఋజుతమము.

ఋజీయము సం. వి. అ. న్. నీ. న్. ఋజుతరము, ఎక్కువ సరకమైనది.

(1-44)

ఋజీషము సం. వి. అ. న. 1. పిండివంట చేసెడు పాత్రము. బారెల మూకుడు. 2. సరకభేదము. 3. సారము తీసివేసిన సోమలతయొక్క చూర్ణము.

ఋజుతము సం. వి. అ. అ. అ. - ఋజువు

ఋజుకాయుడు సం. వి. అ. అ. అ. ఋజువైన శరీరము కలవాడు. వి. ప. పుం. కశ్యపముని.

ఋజుగము సం. వి. అ. అ. అ. 1. తిన్దగాఁ బోవునది. 2. నిష్కపటముగా వ్యవహరించునది. వి. అ. పుం. కాణము.

ఋజువు సం. వి. అ. అ. అ. 1. సరకము, వంకర లేనిది. 2. నిష్కపటము. 3. ఉత్పత్తి సంహితము, పుట్టుక లేనిది. (వై. ని.)

ఋజుతరణము సం. వి. అ. న. ఋజువైనదానిని గాఁ జేయుట.

ఋజుకృతము సం. వి. అ. అ. అ. ఋజువుగాఁ జేయఁబడినది.

ఋణతర్త సం. వి. అ. (ఋ. తీ. ఋ.) అప్పు చేసిన వాడు.

ఋణగ్రస్తుడు సం. వి. అ. అ. అ. అప్పుపడ్డ వాడు.

ఋణగ్రహుడు సం. వి. అ. అ. అ. అప్పు పుచ్చుకొనువాడు.

ఋణగ్రాహి సం. వి. అ. (న్. నీ. న్.) - ఋణ గ్రహుడు.

ఋణదాత సం. వి. అ. (ఋ. తీ. ఋ.) అప్పిచ్చు వాడు.

ఋణదాయి సం. వి. అ. (న్. నీ. న్.) ఋణదాత.

ఋణదానుడు సం. వి. అ. పుం. తనయప్పు తీర్చిన వానికి దానుడైనవాడు.

ఋణమత్కుణుడు సం. వి. అ. పుం. ప్రతిభువు, జామీనుదారుడు.

ఋణమార్గణుడు సం. - ఋణమత్కుణుడు.

ఋణము సం. వి. అ. న. 1. అప్పు; దేవాది ఋణము. (ఇది దేవఋణము పితృఋణము ఋషిఋణము - అని మూడు తెలుగులు 'దేవా

నాంచ పితౄణాంచ ఋషీణాంచ తథానః,
ఋణవాన్ జాయతే'. కల్ప. 'మనుష్య ఋణ
ముతో నాల్గు తెలుగులు' అని సం. భా. ఆది.
126. 18.) 2. దుర్గభూమి. 3. జలము. 4.
(వీజగ) తీసివేయు సంఖ్య; తీసివేతగుర్తు.

ఋణముక్తుడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) ఋణము
నుండి విముక్తుడైనవాడు, అప్పుతీర్చుకొనిన
వాడు.

ఋణలేఖ్యము సం. వి. అ. న. అప్పు పత్తము.

ఋణవంతుడు సం. విజ. (క. వశ. క.) అప్పు
పడ్డవాడు, ఋణము గలవాడు.

ఋణాంతకుడు సం. వి. అ. వం. అంగారకుడు.
(అంగారక గ్రహోపాసనముచే ఋణవిముక్తి
యగును.)

ఋణాపనయనము సం. వి. అ. న. ఋణముతీర్చుట.
(ఇట్లే ఋణాపనోదనము, ఋణాపాకరిణము,
ఋణశోధనము, ఋణముక్తి, ఋణమోక్షము,
మొ.)

ఋణార్థము సం. వి. అ. న. (ఋణ + ఋణ' అప్పు
తీర్చుటకై చేసిన మఱియొక యప్పు.

ఋణి సం. విజ. (న. నీ. న్.) అప్పుపడినవాడు,
ఋణగ్రస్తడు.

ఋణికుడు సం. విజ. (అ. అ. అ.) - ఋణి.

ఋణిధనిచక్రము సం. వి. అ. న. (క్రోధి) అర్జు
ణము చూచెడు ఒకానొక చక్రము.

ఋతంధరుడు సం. వి. అ. వం. - సత్యపాలకు
డు - పరమేశ్వరుడు.

ఋతధాముడు సం. వి. న్. వం. విష్ణువు.

ఋతధ్వజుడు సం. వి. అ. వం. 1. శివుడు. 2.
ఒక బ్రహ్మర్షి.

ఋతము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. సత్యమైనది.
2. పూజింపబడినది 3. దీప్తము, ప్రకాశ
మొందినది. 4. ప్రాప్తము, పొందబడినది.
వి. అ. న. 1. ఉంఛశిలవృత్తులు. 2. జలము.
3. మోక్షము. 4. సత్యము. 5. పరబ్రహ్మము.
6. ప్రాప్తి. 7. యజ్ఞము.

ఋతవ్యము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఋతుభవ

ము, ఋతువునందలిది. 2. ఋతుదేవతా
మైనది.

ఋతి సం. వి. అ. వం. శత్రువు స్త్రీ. 1. గతి,
పోక. 2. స్పర్ధి, పోటీ. 3. జగుప్స, రోత.
4. త్రోవ. 5. మంగళము.

ఋతింకరుడు సం. విజ. (అ. ఈ. అ.) ఋతిని
చేయువాడు.

ఋతీయ సం. వి. అ. స్త్రీ. 1. జగుప్స, రోత. 2.
కృప.

ఋతుడు సం. వి. అ. వం. సూర్యుడు.

ఋతుకాలము సం. వి. అ. వం. 1. వసంతాది ఋతు
కాలము. 2. గర్భధారణకు యోగ్యమగు
కాలము. (ఋతువైన దినము మొదలు పది
యాఱు రాత్రులు ఋతుకాల మనబడును.)

ఋతుగామి సం. విజ. (న్. నీ. న్.) ఋతుకాల
మందే భార్యను పొందువాడు.

ఋతుపతి సం. వి. అ. వం. వసంతర్తువు

ఋతుపర్ణుడు సం. వి. అ. వం. అయోధ్యాపుర
రాజులలో నొకడు. (నలునకు అక్షహృదయ
ముపదేశించి అశ్వహృదయ మతనివలన బడ
సిన వాడు.)

ఋతుప్రాప్తము సం. విజ. (అ. అ. అ.) ఫలేగ్రహ,
అవంధ్యము, గొడ్డుదికానిది. (వృక్షము.)

ఋతుమతి సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పుష్పవతి, ముట్టుత.

ఋతువు సం. వి. అ. వం. 1. రెండు మాసముల
కాలము. (ఋతువులు ఆఱు:- వస. తఋతువు,
గ్రీష్మఋతువు, వర్ష ఋతువు, శరదృతువు,
హేమంతఋతువు, శిశిరఋతువు.) 2. ఆఱు
అనుసంఖ్య. 3. స్త్రీజన్మ. 4. దీప్తి, వెలుగు.
5. గర్భధారణ యోగ్యమగు కాలము. 6.
మాసము.

ఋతువృత్తి సం. వి. అ. వం. సంవత్సరము.

ఋతుసాత్మ్యము సం. వి. అ. న. ఋతువునకు దగిన
పథ్యాదికము.

ఋతుస్నాత సం. వి. అ. స్త్రీ ఋతుస్నాతము
చేసిన స్త్రీ.

ఋతుస్నానము సం. వి. అ. న. ఋతుమతి నాల్గవ

దినమున శుద్ధికొలుకు చేయు స్నానము.

ఋత్విక్కు నం - ఋత్విజుడు.

ఋత్విజుడు నం. ఎ. త్. శ్రీ. యజకుడు, (యజ్ఞకర్తచేత దక్షిణ పుచ్చుకొని) యజ్ఞము చేయించు శ్రాహ్మణుడు (హోత, ఉద్గాత, అధ్వర్యువు, బ్రహ్మ-అని వీరు నలువురు వీరిలో ఒక్కొక్కనికి ముగ్గురుచొప్పున, శ్రాహ్మణాచ్యుసి, ప్రస్తోత, మైత్రావరుణుడు, ప్రతిప్రస్థాత, పోత, ప్రతిహార్తి, అచ్చావాకుడు, నేష్ట, ఆగ్నిధ్రుడు, సుబ్రహ్మణ్యుడు, గ్రావస్తునుడు ఉన్నేత-అని పండ్లెందుగురు సహాయ ఋత్విజులు.)

ఋద్ధము నం ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. సమృద్ధము. 2. పెరిగినది. 3. నూర్చి తూర్పెత్తుటకు సిద్ధముగా నుంచినది (ధాన్యము). ఎ. అ. న. 1. వృద్ధి, పెనుపు. 2. సమృద్ధి. 3. సిద్ధాంతము.

ఋద్ధి నం. ఎ. త్. శ్రీ. 1. వృద్ధి, పెంపు. 2. సమృద్ధి. 3. సిద్ధి. 4. పాఠ్యతి. 5. లక్షి. 6. గంధద్రవ్య విశేషము. 7. కుబేరునిభాగ్య.

ఋభుక్షము నం. ఎ. అ. శ్రీ. 1. దేవతలు వసించు నది - స్వర్గము. 2. వజ్రము

ఋభుక్షుడు నం. ఎ. అ. త్. శ్రీ. (నకారాంత మైనప్పుడు మూలరూపము 'ఋభుక్షి' సమాసమునకు ఋభుక్షిపుము, ఋభుక్షిసభ, మొ. రూపములుగును.) - పక్షస్వర్గములు గల వాడు - ఇంద్రుడు.

ఋభువు నం. ఎ. త్. శ్రీ. 1. వేల్పు, దేవత 2. దేవతలకుఁగూడ యజింపఁదగిన దేవుడు. 3. చాతుష మన్వంతరపు దేవగణ భేదము. 4. రథకారుడు.

ఋశ్య నం. ఎ. త్. శ్రీ. మనుజెంటి. ఒకజాతిమృగి. ఋశ్య(ష్య)కేతనుడు నం. ఎ. అ. శ్రీ. - ఋశ్య కేతువు.

ఋశ్య(ష్య)కేతువు నం. ఎ. త్. శ్రీ. అనిరుద్ధుడు. (వై. ని - మన్మథుడని కొందఱు.)

ఋశ్యదము నం. ఎ. అ. శ్రీ. మనుజోతులను బట్టుటకై త్రవ్వినగోయి, ఓదము.

ఋశ్యప్రోక్ష నం. ఎ. త్. శ్రీ. 1. దూలగొండి (వృ. వి.). 2. పిల్లవీచర (వృ. వి.). 3. అతిబలి, ముత్తవపులగము (వృ. వి.) 4. ఋద్ధియను గంధద్రవ్యము (వృ. వి.)

ఋశ్యము నం. ఎ. త్. శ్రీ. ఋశ్యము, మనుజోతు, ఒక జాతిమృగము

ఋషభకము నం. ఎ. త్. శ్రీ. ఓషభ విశేషము.

ఋషభతరము నం. ఎ. త్. శ్రీ. ఋషభ మోయుటకు తగిన ప్రాయము రానియెద్దు, చిన్నగిత్త. ఋషభద్వీపము నం. ఎ. అ. శ్రీ. న. శ్వేతద్వీపము. ఋషభధ్వజుడు నం. ఎ. అ. శ్రీ. శివుడు. (ఇట్లే ఋషభ కేతనుడు, మొ.)

ఋషభము నం. ఎ. త్. శ్రీ. 1. వృషభము, ఎద్దు. 2. మదించిన పనుగు. 3. సప్తస్వరములలో నొకటి, 'రి' 4. కర్ణచంద్రము. 5. పందితోక. 6. మొసలితోక. 7. శృంగియనుగంధద్రవ్యము (వృ. వి.) 8. ఒకానొక యజ్ఞము. 10. ఒకానొకసామము

ఋషభి నం. ఎ. త్. శ్రీ. 1. మీసములు మొదలగు పురుషలక్షణములుగల స్త్రీ. 2. విధవ. 3. దూలగొండి (వృ. వి.).

ఋషభుడు నం. ఎ. అ. శ్రీ. 1. ఒకముని. 2. విష్ణుని యవతారభేదము. ఎఱ. అ. శ్రీ. శ్రేష్ఠుడు. (ఉదా: పురుషర్షభుడు, వానర్షభము, మొ.)

శ్లో. ...స మే ఋషిరామృషభః ప్రసీదతామ్. నం. భాగ. 2. 4 22.

ఋషి నం. ఎ. త్. శ్రీ. - జ్ఞానముచే సంసారి పారమును పొందినవాడు - వసిష్ఠాది. 1. (సప్తర్షులు-మరీచి, అత్రి, అంగిరుడు, పులస్త్యుడు, పులహుడు, క్రతువు, వసిష్ఠుడు. మఱియొక మన్వంతరమున - కశ్యపుడు, అత్రి, భర్త్యాజుడు, విశ్వమిత్రుడు, గౌతముడు, జమదగ్ని, వసిష్ఠుడు. వీరు దేవర్షులు, రాక్షసులు-బ్రహ్మర్షులు - అని మూడు తెగలు. మఱియొక క్రమమున-మహర్షి, వరమర్షి, క్రతుర్షి, కాండర్షి అని నాలుగు తెగలు) 2. శాస్త్రకారుడగు ఆచార్యుడు. 3. మంత్రద్రవ్య.

మంత్రములు కనిపట్టినవాడు. 4. వేదము.
5. కింఞము. 6. చతురాది జ్ఞానేంద్రియము
(కే. ని.)

ఋషిజాంగలము నం. వి. అ. వుం. ఋషగంధ,
వౌద్దికూర (వృ. వి.)

ఋషిజాంగలికి నం. వి. అ. వుం. - ఋషిజాంగలము.
ఋషితర్పణము నం. వి. అ. న. ఋషులను గూర్చి
చేయు జలతర్పణము.

ఋషిపంచమి నం. వి. అ. వుం. భాద్రపద శుక్ల
పంచమి. (ఇందు సప్తర్షుల మద్దేశించి వ్రత
మాచరింతురు.)

ఋషిప్రోక్ష నం. వి. అ. వుం. మాషపర్ణి, కారు
మినుము (వృ. వి.)

ఋషియజ్ఞము నం. వి. అ. వుం. వేదాధ్యయన రూప
మగు బ్రహ్మయజ్ఞము.

ఋషి నం. వి. అ. వుం. వుం. 1. రెండు ప్రక్కల
వాదరిగల కత్తి; కత్తి. 2. ఆయుధము

ఋష్య నం - ఋష్య.

ఋష్యకము నం - ఋష్యము.

ఋష్యగంధ నం. వి. అ. వుం. - ఋషగంధ.

ఋష్యగత నం - ఋష్యప్రోక్ష.

ఋష్యజిహ్వాము నం. వి. అ. న. మహా కుష్మరోగ
భేదము.

ఋష్యప్రోక్ష నం. వి. అ. వుం. 1. శతావరి, పిల్ల
పీచర (వృ. వి.). 2. అతిబల, ముత్తవ పుల
గము (వృ. వి.). 3. కూకళి ది, దూలగొండ్లి
(వృ. వి.). 4. మాషపర్ణి, కారు మినుము (వృ. వి.).

ఋష్యము నం - ఋష్యము.

ఋష్యమూతము నం. వి. అ. వుం. పరిపాసకము
నకు దగ్గఱనున్న పర్వతము.

ఋష్యశృంగుడు నం. వి. అ. వుం. - ఋష్యమృ
గము కొమ్మువంటి కొమ్ము గలవాడు - ఒక
ముని. (విశాంధకునికి ఋష్యమృగియందు
బుట్టిన కొడుకు ఇతనికి నెత్తినందుకొమ్ము
గలదు. ఇతని భార్య శాత. ఇతడు దశరథుని
చేత పుత్రకామేష్టి చేయి పినవాడు.)

ఋ

ఋ నం. ఒక అక్షరము.

ౠ

ౠ నం. ఒక అక్షరము.

ౡ

ౡ నం. ఒక అక్షరము. (కొందఱుమతమున.)

ఎ

ఎ! ఒకానొక యక్షరము.

ఎ! - ఏ! అవ్య. 1. అవధారి ఛార్థకము.

గీ. వెంటనే తపోగ్ని ఘోరమై వెడలుటయును.
దశా. 4. 78.

నీ. అఘటనప్రఘటనోద్యమః పౌటకు తాలు
నీటపైఁ దేలించు నేర్పె సాక్షి. ఉ. రా. 1.
151.

2. నిర్దేశమును (చూపుటను) బలపఱచును.
చ. హరుఁ డదె చిక్కె నింక నసురాధిపుచేఁ
దెగు నంచుఁ టొంగి భీకరముగ దైత్యు
లార్వఁగ...భారి. ఆర. 5. 250.

చ. ఇదెయొక పిన్నవాఁ డడరి యెక్కుడు
మూఁకల క్రందు ద్రోలేడు. భార. ద్రో.
2. 11.

నీ. అల్ల దె శింకుమారాకాఁహరిమూర్తి వీడె
భాస్వ తుఁడు వాడె ద్రువుఁడు వీరె సప్త
ర్షులు వారె యశ్విన్యాదు లిరువాడదేవేరు
లిందుభార్య. గీ. అల్లవాడె సుధాకరుఁడవె
గ్రహంబు, లిల్వలాఖ్యంబు లగుచుక్క లివె
కెలకుల, ననుచు మాతలి చూపంగ...హరి
7. 11?

3. అల్పత్యమును (అక్కువను) తెలుపును.

ఉ. పూని ముకుందునాజ్ఞఁ గనుబొమ్మనె కాం
చి....ఆము. 1. 4.

4. అధిక్యమును (ఎక్కువను) తెలుపును.

ఉదా: అతనిని శేషుడె వర్ణింపలేనపుడు ఇత
రులు చాలరని చెప్పనేల?

5. తవంతటఁ దాను (అన్యప్రేరణములేక) అను

భావము తెలుపును.

ఉదా: నేను పిలువలేదు వాడె వచ్చెను

ఎ¹ అవ్య. 1. ప్రశ్నార్థకము (ఇది ప్రశ్నార్థకముగా అభిప్రాయహాసాదులనుగూడఁ దెలుపును)

క. ననుత యామ్రానిని నన్నును మఱి నీ
ప్రాశ్నవరులను జూచితె నీవనవుడుఁ జూ
చితె నన్నీటి, ననఘా వృక్షముననున్న య
వ్వివాగముతోక. భార. ఆది. 3. 250.

2. అతిగర్వమున్నత మగు నదనిశి: ము వాని
వారలందఱు కావో ద్గతితోఁ జూడఁగ
లము, ఊతి దొల్లెనె విజయ నీదు శిశువులము
నన్. భార. కర్ణ. 1. 67. (ఇట అభిప్రాయమును
దెలుపును.)

క. వీ రెవ్వర య్య ద్రుపదము హారాజుల యి
ట్లు కృపణులయి పట్టువడక. వీరికి వలసెనె
యహహ మహారాజ్యమదాంధకా మది
వాసెనొకో. భార. ఆది. 3. 87. (ఇట హా
సాసమును దెలుపును)

క. ...నేన, ప్రజాటభూసుకవ్యక్తి, నీ నట్టిని
మొరట్ట నేర్తునె యసినన్ భార. ఆది. 3.
136.

(ఇట కాకర్షణమును - ప్రశ్నించిన విషయము
యొక్క వ్యతిరేక సత్యమును - తెలుపును.)

3. ప్రార్థనార్థకములగు మధ్యమ 'ము, య'ల
కన్పతయుక్తిమగును.

రిగడ రావె తేనియ కంచు... పారి. 4. 16.

(రమ్ము + ఎ = రావె.)

గీ తాచిపో జూడఁ దన రాజుసీచయంబు,
నెల్ల జేసెన డిగ్గి వారేగుదేరి, బోయె నదె
వాడు రారె రారె యటంచు, కాటి వా
రను దానును బట్టికొనుడు. ఆము. 6. 23.

(రందు + ఎ = రారె. ఇట్లే వ్యతిరేక ప్రార్థ
నమునందును. 'రాకుము + ఎ = రాకువె.
రాకుడు + ఎ = రాకురె.)

3. స్త్రోతమును (ఆడు దగుటను) తెలుపును.

కా. రావే సుందరి యేమె బోటివినవే... భాగ.

10. పూ. 772.

సీ. ...మాటు జేములేలె మంజువాడి. చంద్రా.
6. 185.

గీ. ఓమె యేమె యిదే మేమె లేమె యేమె,
మేఘపుష్పంబు దేవంచు మేలమాడ. నైష
6. 114.

ఎ² న సమాసపూర్వపదముగా నున్న యత్కిమర్థక
మగు 'ఎ' అనుదానికి కొన్ని చోట్ల వచ్చెడి యా
దేశము.

ఉదా: ఎక్కలము, ఎక్కడ, మొ.

ఉ. ఎన్నినుఁ గూర్చినన్న విను మేమును చాల్చి
న మూల్య మిచ్చున. పిన్నది రంగమం ద
దయిస పెడిలి నెప్పుము... ఆము. 1. 14.

ఎ³ అవ. 'ఎ' అను స్త్రీవాచక తద్ధిత ప్రత్యయము
పామగునపుడు కొన్ని శబ్దముల చివర వచ్చెడి
యాదేశము

ఉదా: మాలత, చెంచెత, గుబ్బెత, మొ.

ఎంగిలి ఎఱ. (క. ఎంజలు. త. ఎచ్చిల్.) 1. ఉచ్చి
ష్టము, తినఁగా మిగిలినది; నోటికి తగిలి అవ
విత్తమైనది.

(కేసరవృక్షము) ఉ... ఎంగిలికల్లు సల్లినక, మ
న్ననఁ దప్పి పూచె... కు. సం. 9. 821.

2. అనుభవింపఁబడినది.

క. ఈమగువ దేవకామిని, గామి యెఱింగించెఁ
గన్నుఁగవ యిదెయుద్య. కామచరితము
న నెంగిలి, గామి యెఱింగింపఁ బెక్కు గల
పూహింపక. దశకు. 9. 8.

ఎ. 1. తినఁగా మిగిలిన పదార్థము.

క. ఎంగిళులు గుడిచి క్రొవ్వునఁ, బొంగిన మెయి
తోడ గర్వమునఁ దిరుగుచు నా, కు, గలదె
యందు నెదురు విహంగమపతి నైన గెలుతు
నని మును దలఁతుక. భార. కర్ణ. 2. 76.

సీ. ఎత్త నేటి కాపోశనం బెంగిలికిని. రామలిం.
60.

క. అంగనసంగతి యగురుల, యెంగిలి మధు
మాసనేవ యేరి బలుకులక, భంగము
పలుచుట తములము, శృంగారము వడుపు
నకు నిషిద్ధములు మహా. విజ్ఞా. ఆచా 65.

2. భుక్త కేషము తినుటవలనఁగాని స్పృశించుట
వలనఁ గాని కలుగు దోషము.

సీ. అమృతసిక్తుడవైతి వఖలేక గోవుల కెంగిలి
లే దిందుఁ దెట్టు అమృత, మొనఁగు వట్టుల
గోవు తొనఁగు దుగ్ధంబులఁ దద్వత్సవీత
దుగ్ధంబు శుచియ. భార. ఆను. 8. 24.

ఎంగిలిచేతఁ గాకి వేయఁ జాలవు - ఎంగిలిచేతి
తోఁ గాకిని (కొట్టినయెడల ఒక మెతుకైన
ను పోవునని) కొట్టవు (అతిలోభి వని భా
వము.)

గీ. పాతకుడకాన యెంగిలిచేతఁ గాకి, వేయఁ జాలవు....వరాహ. 2. 146.

ఎంగిలిమంగలము - ఎంగిలియైన మంగలము వంటిది, అపవిత్రము

మ కులదైవం బని యల్కి పూసి గుడి మ్రుగ్గు పెట్టి కై నేయ తోవలి కి యెంగిలిమంగ లంబులగు దొప్పల్ రాఁగతం జేమి... కాళ. గీ. 96.

జ: ఎంగిలింఁచు.

ఎంగిలింఁచు న. శ్రీ. (✓ఎంగిలి) ఎంగిలిచేయు, ఉచ్చిష్టము కావించు.

సీ. మొన లావులించి వానన సల్ల బసిగొని లేఁ దేఁటగము లెంగిలింపకుండ. గీ. మున్ను గొనివచ్చి గణికాసమూహితోడ, గిరిజ పూ జించెఁ బసిఁడితామరల వరదు. కు. సం. 3. 861. ('ఎంగులింఁచు' వ్రాతప్రతి, 'ఎంగు లింఁచు' ముద్రి.)

ఎంగెన ఎ. ఒకజాతి అడవిచెట్టు.

ఎంఁచు - ఎన్ను. న. శ్రీ. 1. గడించు, లెక్కించు.

ఉదా: ఆకాయ లెన్ని యున్నవో ఎంచి చెప్పు ము.

2. ఉన్న దున్నట్లు నిరూపించు

ఉ. ఎంచి నుతింప శక్యమె యహిశ్వరునంతటి వానికై న...శీతలముగా. హర. 5. 21.

8. సరకునేయు, పాటించు.

ఉ. ...నిజకార్యము లెంతురె మిత్రతత్పరుల్. వసు. 4. 8.

4. ప్రశంసించు, మెచ్చు, పొగడు.

క. చాంకుడయి యువీరుఁ డు,చారకుతూ హలముతోడఁ దండ్రీ వసుప బ్ధం,చారకు లెంచఁగ మునిబ్ధం,చారకు క్రతురక్ష కరి గెఁదమ్ముఁడు గొలువన్. ఉ. రా. 1. 81.

5. ఆశేపించు, నిరసించు.

సీ. ముద్దునెమ్మొగము తమ్ముల నెంచు లేచో ద్య మిందులింబముచంద మెనసియుండ. దళా. 2. 299.

క. పరసతికూటమిఁగోరికు, పరధనముల కాన పడకు పరు నెంచకుమీ. సు. శ. 72.

6. భావించు.

సీ. ఒకవేళఁ దనయఁడు సకల ప్రపంచంబు కల్పితంబని యెంచి కాంచి నవ్వు. సీతారా. 2. 179.

7. సంకల్పించు.

సీ. పెల్చ నల్లిండ్లు నిల్పెదనన్వ నదలింఁచుఁ శెలువు గావింప నెంచినను గపరు విప్ర. 3. 15.

క అని పలికి మౌని యచటఁ, ధనలాభము లేమి దెలిసి తహతహతోడఁ, జన నెంచ నతని హృదయం, బనుపమమతి నెటి యమ్మహారా జనియెఁ. ఇందు. 1. 180.

8. స్మరించు.

మత్త అ. శంక తునిపత మెంతయు నాటకం, పశనంతవిక్రమాతిఁ బ్రవృగనోవై కెట్టటు కాని యి ధ్మనియఁ, నై, రితు నుచును సాహసం బొదరించియే నిటు వచ్చితిఁ, గొంత వెండియు నింద్రు నెంచుచుఁ గొంచి తిఁగ నిను డగ్గఱఁ. కళా. గీ. 258.

చ. అని గురుఁ డానతిచ్చినఁ దదాహం జోక్తిఁ బొంగి వేగ వం,దన మొనరించి మాట జప దాటుట శిష్యులొడఁబంబు గా,దని మును సన్ముని ప్రవరు లాడినవాక్యము లెంచి యెతయఁ, వినయ మొర్ప మ్రొక్కితిని వేమలు నగ్గురు భక్తివై బరఁ. ఇందు. 1. 171.

9. పరిశీలించు, విమర్శించు.

చ. నిను నెదింపఁ గోరుటలు నిక్కము సింహ కిశోరకంబుతో, నని ఘటియింప నక్క హృదయంబున గోరుట లెంచి చూచినఁ. చంద్రా. గీ. 103.

10. ఊహించు

ఉ. ....ఎట్లయిన శ్రీతరుణిమణి వచ్చునట్లుగా, నొక్కయుపాయ మెంచవలె నూహ యొన ర్పితి లక్ష్మీరాకకుఁ. దళా. 2. 84.

11. ఆరోపించు.

కా. ...తల్లి నిన్ను శోధింప కే,నేరం లెంచితి వంతఁ తెదకుము...ఉ. రా. 1. 198.

12. ఏలు, ఎన్ను.

ఉ. అల్ల ద్విజుండు రాండు నడనాయె గదా
ననాధనాదను, దుల్ల మెల్ల న న్విని
యెనో విని యుద్వహనేచ్చ యాత్మలో,
మల్లసిల గ నెంచెనొ మఱొక్కతె నెవ్వతె
నైన నెంచెనో, పల్లవపాణులార యల ఖా
వజుశారీ బడంగ శక్యమే ఇందు. ప. 12.

13. అనుకొను, భ్రాంతిచే తలంచు.

సీ. ఎండమావులు గాంచి మెండునీ రిని యెంచి
క్రేళ్లు దాటుచుఁ జాటులేళ్ళ సొరు ఇ దు.
ప. 94.

ఎండ ఎ. (✓ ఎండు) సూర్యప్రకాశము, ఆరిషము.

ఎండకన్న వానకన్నను నెఱుంగని-రాణి
వాసిమందుండి బయటికి రాని.

ఆ. వచ్చి రెండకన్న వానకన్నను నెఱుంగని
పురంధ్రు లెల్ల...అక్కురువృద్ధుఁ జూడ.
భా. ఆశ్ర. 1.143.

ఇట్లే: ఎండకన్న నీడకన్న నెఱుంగని

గీ. క్రీడమై నెండకన్నను నీడకన్న నెఱుంగ
కన్నలఁ డమ్ముల హితుఁ సుతుఁ గూడి
సుఖమున్న వారిము కోర్కు లొదవ, సత్య
సల్లాప యోహరిశ్చంద్ర భూప. హరిశ్చ.
1. 212.

ఎండగొట్టు - ఎండచెప్పు.

సీ. త్రావ నీర్వడనివిస్తాడుస్తాపుద్రోస నెత్తు
పైనముఠాటి యెండగొట్టు, మదహస్తీ
గని గీతబెదర చిల్లఁ గోనె బడవై చికదలు
నప్పంటిగోడు. రా. వి. 2. 69.

ఎండదొర ఎ. (ఎండ + దొర.) ఎండజేడు, సూ
ర్యుడు.

గీ. విపులఖరికరభీతి నవ్వెవినసీమ, యండగొని
యెండదొరఁ బోర కరయఁ బిలుచు, వీర
ఘూకమహాంబుటల్ వెలయుఁ జీమ. లైనఁ
దూఱంగరాని యక్కాన నధిప. శేష. 2.
ఆ. (శ. ర.)

ఎండ పసుపు ఎ. నీరెండచే వస్తువులందు కాకా
లికముగ నేర్చుడు పసిమి.

ఆ. ఊత నీరు చెలఁదినేతమూ టాయిటి,
దూది యెండపసుపు దొట్టియక్క రంబు ...
ఆము. 6. 62.

ఎండమావులు ఎ. బ. (శ. విసిలుకుదురె - ఎండ
గుఱ్ఱము. - ఎండ + మావులు - ఎండలో గుఱ్ఱ
మువలె చలించుచుఁ గనఁబడుచాయలు) మట్ట
మధ్యాహ్నమున బయళ్లయందు నీటివలె
దోచెడు చాయలు, మృగతృప్త.

సీ. ఎండమావులు గాంచి మెండునీ రిని యెంచి
క్రేళ్లుదాటుచుఁ జాటులేళ్ళ సొరు. ఇందు.
ప. 94.

సీ. నేలయు నిగియుఁ చాలముల్ వాయింప
నెండమావులఁ బట్ట బండతలయు, మోఁ
కాలు ముడివెట్ట....కు సం 8. 185.

గీ. తెలుపులుగఁ దోచె నెండమావులబయిల్లు.
ఆము. 2. 49.

ఎండజేడు ఎ (ఎండ + జేడు) సూర్యుడు.

ఆ. ఎండజేడు గ్రుంకుకొండ నడఁగె ద్వా.
1. 253.

ఎండు ఆ. (శ్రీ. నిర్ద్రి)వమగు; నీరసమగు, నిస్సాగ
మగు.

ఉ. ఎండఁ గొలంకు లెల్లను....కాశ. 1. 128.

గీ. అలఁతఁ గుత్తుక యెండఁగా నవ్విభుండు,
గడఁగఁ బ్రత్యక్షమై నన్నఁ గావడయ్యె.
తై. భా. 7. 210.

ఉదా: బట్ట యెండినది. ఆపిల్ల తిండి లేక యెండి
పోయినది.

ఎండఁగట్టు-ఆఱఁగట్టు.

ఉదా: చేను ఎండఁగట్టెను. తిండి పెట్టక పిల్లను
ఎండఁగట్టెను.

ఎండఁజాటు-ఎండిపోవుటకు సిద్ధమగు.

సీ. పైపరామరిక చొప్పడమిఁ బక్వము దప్పి
పొడఁజాటినపొల మెండఁజాటె. మనుచ.
8. 129.

ఎండఁబెట్టు-ఎండుటకై యెండలో నుంచు.

ఉదా: వరుగులు ఎండఁబెట్టుము.

ఎండఁబోయు-ఎండుటకై పోయు

ఉదా: భాన్య మెండఁబోసినారు.

జ: ఎండ, ఎండదొర, ఎండమావులు, ఎండజే
డు, ఎందుగులు, ఎండుతెవులు, ఎండుపుఁ
దట.

ఎందుగు (పు) లు ఎ. బ. (✓ ఎండు) ఎండఁబోసిన
భాన్యము.

చ. కలనుపుటెడుగుల్ ద్రవిడ కన్యలు ముం
గిటఁ గాచియుండి...ఆము. 1. 75.

క. ముంగిళ్ల నెందువులు గా,వంగఁబడవు గలు
గు పట్టునఁ గాపు ఘనం, బెంగిలిమెతుకులు
చల్లుట, యుం గలుగదు మున్ను వోలె
నుర్విఁ దలుచుగఁ. కేయూర. 8. 84.

ఎందుతెవులు ఎ. (✓ ఎందు) దేహము శుష్కించెడు
వ్యాధి విశేషము. (క. ర.)

ఎందుపుడట్ట (✓ఎందు) ఎ. ఏదేని యెండఁ బెట్టుట
కు వెదురు బద్దలు లోనగువానితో అల్లి నతట్ట.
దాఁగర. (ప్రౌ. చి. ని.)

ఎండ్ర ఎ. గ్రుడ్డి కామ చి. చత్త, తృణ విశేషము
వృక్షవిశేషము.

చ. వెనుతురు ప్రొల్ల బూదియును వీడలి పిచ్చు
కదియ్య మెండ్రయన్.

గీ. ... అంత్రంత సాలువ యుప్పుగడ్డి, పరిక
ముల్లూచి మొదయము బై టితు. గ. మొద
లుగాఁ బూరింపశింప. ప్రబంధ. 200, 201.

నీ. ...కామంచి కావంచి యవఁ దగుఁ గత్తు
ణంబు, నెండ్ర యంచన చత్త) నెగడును
....ఆం. భా. 2. 76.

ఎండ్రకాయ - ఎండ్ర (క. ఎండ్రకాయ.) కర్క
టకము, పీత.

నీ. ...గోదరుకప్ప కప్ప కత్తరి యెండ్ర
కాయ జలగ. హంస. 4. 186.

ఎండ్ర - ఎండ్రకాయ, ఎండ్రక ఎ. (క. ఏడి)
(కర్కటకము, ఎండ్రకాయ, పీత).

నీ. ఎండ్రకా లిఱికిన నెగసి యెక్కించుక తొ
లఁగి శిత్రోటి దూఁటి తినును. గీ. తనరు
బక పంక్తులకు...ఆము. 2. 58.

(కర్కటకరాశి)

గీ. వనతతి వరాహవాహారివాయుభుగ్విరోధి
వారణవర్షాభు లాధిఁ దొఱఁగె, నెండ్ర రవి
చేర...ఆము 4. 77.

ఎండ్రక - ఎండ్ర.

గీ. ఎండ్ర యన నెండ్రక యవంగ నెండ్రకా
య, యవంగఁ గర్కటకాభిధ యలరుచుం
డు. ఆం. భా. 1. 180.

ఎండ్ర ఎ. కాయధాన్యము.

వ. ...పెనలు మిన్ను అన్ను లోపై న ఎడ్డు
కు పుట్టి 1. ణ్టికి చి రి ద. కా. 4. 1881.
(ప్రయోగాంతరము లేదు).

ఎంత న. (నం. యావన్. కియన్. ప్రా. శెత్తులు,
కెత్తులు. క. ఎనితు, ఎనితు. త. ఎత్త, నై - చూ
అంత.) బి. అనా. 1. ఏసాటిది, ఏకొలఁదిది
(ఈ యర్థమున 'లు' వర్ణా త రూపమును
ప్రేడిత రూపమును గూడఁ గావు.)

నీ వెలఁది యానీదఁ బ వెలయె త ... ఆము
2. 19.

ఉ. ...ఎంతటి విష్ణుయము ... పా8. 1. 10.

చ. ...మునిచోదితవ్రతంబుల వహనీయదాన
ములఁ బుణ్యచక్రములన్ మహాత్ములె,
తలు రమణీయ విశ్రుత పదంబుల కేగుదు
గంతక. తె ను. జ్ఞప్తి మగుసద్గతిం బడయు
...భార. ద్రో. 2. 538.

గీ. సర్వసార్థివులును జరాసంధుఁగూడి, యె
తలెంతలు నేసిరి యెఱుంగ రెల్లు. హం.
ఉ. 2. 97. (ఎంతలె తలు - ఎంతలేపనులు)

(ఇది సందర్భమునుబట్టి అర్పిత్యమును అర్థ
త్యమును సూచించును.)

నీ. ఏనుగులావెంత యీ మావటీ డెంగ తిమి
రంబుబల మెత దీప మెంత. గీ. ఎవ్వరికి
దొడ్డుకొంచెంబు లెచరాదు నీతి. నీ. 56.

గీ. తప్పకుండ మీ యిద్దఱ తారతమ్య, మెంత
వారును దెలియంగ నెంతవారు. కాశీ. 1
104.

2. ఎంతకాలము.

క. ఎంతకుఁగృతకారుడగు, నంతకుఁడి రంత
కును భయంబందక నిశ్చింతమున నుండుఁ
డు...భార. ఆది. 7. 288.

మ. త్రిదివం బెంతటిదాఁక నేలు నెలమిన్ దే
వేంద్రుఁడందాఁక స,మృదమొప్పారఁ దదీ
య మిత్రప్రదవిన్ ధన్యుడవై యుండు...
హరి. ఉ. 5. 248.

మ. ...సంతత భేదంబునఁ గూర్చు పట్టక
మదిన్ ధ్యానించు వేదయ్య కా,యతమై

- యె.తట వేగదౌ సు భిమల్లా...మల్ల భూ.
శృం. 101.
- ఉ. ...వట్టిగొడ్డు తా,కట్టికొండెంతయున్న...
కళా. 4. 74.
- కి. సందర్భమునుబట్టి ప్రదేశాదులనుదెలుపును.
ఉదా: ఆ చెట్టు మన కెంతలో నున్నది. (ఎంత
లో - ఎంత దూరములో)
ఆయిల్లెంతకు వచ్చును. (ఎంతకు - ఎంత
వెలకు)
- సా: ఈయూరికి ఆయూరెంతో ఆయూరి కి
యూరును అంతే. (ఎంతో - ఎంతదూరము)
ఎంతకుఁ దెచ్చెను-ఎట్టిస్థితికిఁ దీసికొని వచ్చెను.
ఉ. ఎంతకుఁదెచ్చెనే సాసిజేక్షణ చేయములు...
ఆము. 5. 77.
- ఎంతకులేదు - ఎంతకుకాదు, అన్నిటికి తగిన
వాదు
- ఉ. ఎంతకులేదు వారిదమునీ ద్రుడు శౌరవి
నగ రుక్మిణీ,కాంత వినంగ నేను వినఁగాఁ
బలికొబటి కూర్చుదాన నా,య తటివారు
లేనిని యహంకృతి నెప్పుడు విట్టి వీగుచున్,
వంతుకువచ్చుసత్యగరువం బింకఁ జెల్ల దటం
చు మానినీ. పార. 1. 80.
- ఎంతకులేదు - ఎంతకై నను గలదు, అన్నిటికిని
జాలును.
- ఉ. కోరి చకుక్యనాధుకడకుఁ జనుని విడి రత్న
కాంచనా,కాము లై వభూషణనికాయము
లొదడవంగనేల యీ,సూరెలఁ గ్రాలునం
గముల సోయగ మెంతకులేదు చూడుఁదా,
మారుని పూవుదూపులకు మాటటరూప ము
నంగ నొప్పెదున్. కావ్యా.2. 27
- ఎంతకెంత-పోల్చిచూచిన నెంతతారతమ్యము
న్నది.
- సీ. ఏడుజేసల మేన నెనయునే నెక్కడ నీదృగ్వి
ధాండంబు లేరికై వ. గీ. సంఖ్య సేయంగ
రానివి సంతతంబు, నోలిఁ బరమాణువుల
భంగి నొడలి రోమ, వివరముల యందు
వర్తించు విపులభాతి, నెనయు చున్న నీ
నెక్కడ నెంతకెంత. భాగ. 10. పూ. 557.

ఉ: ఎంతదను, ఎంతదాక, ఎంతయు, ఎంతేని,
ఎంతో, ఎంతనుక ఎందఱు, ఎందాక.

ఎంతదనుక - ఎంతదాక, ఎంతను, ఎందాక.
అప్య. ద్రు (✓ఎంత) ఎంతవఱకు, ఎంత
బాధ్యతము.

ఎంతదాక - ఎంతదను (✓ఎంత.)

గీ. ఇలయు గిరులును శరధులు సంతదాకఁ,
గలుగు నంతకాలంబును వెలయుచు దు.
శుకునిక్రియ...భార శాం. 8. 241.

ఎంతయు విడ (ద్రు. ✓ఎంత) అధికము, మిక్కిలి.

గీ. సుమలవిద్యాప్రవీణతఁ జూచువేడ్క, నెంత
యును సంతసంబునఁ గుఱిదేవి, రాజసన్నిధి
గా ధారరాజపుత్రి, కెలన మండె...భార.
అది 8. 8.

ఎ. ఎలమియు నచ్చెరువును సరి, నెలసి పొదలు
మానసమున నెంతయుఁబ్రొద్దే,గలలోనఁ,
గన్ప చ డము, దలంచుచు నుడితిని భక్తి
తాత్పర్యమునక. భార విరా. 1. 25.

శ్రీ. విజ. ద్రు. మిగుల, అత్యంతముగా.

సీ. ...తత్తమున, కెంతయు వెఱచి...భార.
అది 4. : 8.

క. ...మాతృవియోగం, బెప్పుడువాటిల్లెనపుడ
యెంతయుఁదూలున్. భార శాం. 6. 277,
8. 202.

ఎంతేని విజ. (ఎంత + ఏని చూ. ఏని.) అధికము,
మిక్కిలి.

ఉ. ...ఎంతేరుషద్రొబ్బ నంతలునునింతలునై
పడు...ఆము. 4. 107.

గీ. అన్ని యిన్నియు నన రాక చెన్నమిగిలి,
తెగలుగాఁ గొల్వవచ్చి యెంతేని వేడ్క,
మానితములయ్యె నారాచ తేని కెదుట,
నంతకంతకుఁ గనుదోయి కబ్బరముగ.
రంగా. 1. 158.

శ్రీ. విజ. అత్యంతము, అధికముగా.

శా. అసిష్ఠానిధి గేహసీమ నడురే యాలించినక
ప్రమోయు నెంతే నాగేంద్ర శయానుపుణ్య
కథలున్ దివ్యప్రబంధానుసం, భావధ్యానము.
ఆము. 1. 84.

ఎంతో విజ. (ఎంత + ఓ) ఎంతేని, అధికము, మిక్కిలి.

ఉ. ఆతఁడు ముఖ్యజాతిఁ గనినంతన పాయుచు నెండ గాలి నెంతో తడవున్ బ్ర సాదవిని యోగము వార్చి...ఆము, 9. 9.

ఉ. ...మునీంద్రుఁడెంతో ముదమొప్పఁబల్కె దయతోఁ దననిస్సృహభావ మేర్పఁన్. ఇందు. 1. 176.

శ్రీ. విజ. అధికముగా.

ఉదా: నీమాటకు వాఁ డెంతో నొచ్చుకొన్నాఁడు.

ఎందఱుక - ఎంతదనుక. (✓ఎంత)

ఎందఱు న. బి (✓ఎంత. ఎంత శబ్దమునకు మహా నృహత్యర్థకరూపము.) ఎంతమంది.

ఉ. ఎందఱుపొందుగూడి...చంద్రరే. 5.

ఎందఱేని (ఎందఱు + ఏని) - పెక్కురు, అనేకులు.

గీ. ఎత్తె మున్నున్నగుఱుల నెందఱేని; పొందు. 4. 167.

చ. ...వత్తు రెందఱే, వదలకయాతనింట శనివారిమునం బరిదేశివై వ్లవుల్. ఆము 1. 88.

ఎందఱో - పెక్కుఁడు, అనేకులు.

ఉదా: ఎందఱో మహానుభావులున్నారు.

ఎందలి విజ. (✓ఎందు - చూ. ఎందుల, అందలి) ఎక్కడనున్న.

ఎందాఁక - ఎంతదనుక. (✓ఎంత.)

గీ. ధండిఁ బొగడిత యెందాఁకఁ బరఁగుత, కాలమును బుణ్యలోకంబు కల్గ నాడు. భాగ. ఉద్యో. 2. 66.

గీ. ధండి యెందాఁక నుండు సుస్థిరత నీదు, కీర్తి యందాఁక నక్షయస్ఫూర్తిఁ దాల్చి, నడవఁగలయది...భార. శాం. 2. 148.

ఎందు అవ్య. ద్రు. (చూ. అందు.) ఇది ఎందఱు మునుబట్టి దేశము విషయము మొదలుగు వానిని దెలుపును.

1. దేనియందు.

ఉ. ఎందును నిట్టిరూపు నరు లెవ్వరుఁ గాంచిరె నాక కాదు సంక్రందన సూతిలిం దగిలికన్గొ

నఁజాలదె...భా. విరా. 2. 29. (ఎందు - ఏచోటనై నను.)

ఆ. ఎల్ల దాని నేన యెఱుఁగుదు నెందు వాఁడ స్మృతానయోగ్యుఁడయ్యెఁ తెవుమ భా. సభా. 2. 41. (ఎందు - ఏవిషయమందు)

2. దీనికి కొన్ని విభక్తులు చేరుటయుఁ గలదు. ఎందుండి - ఎచటినుండి,

క. ఎందుండి వచ్చితిందుల, కెం దుండఁగ నీకు నిష్ట మెఱిఁగింపుము...భార. ఆది. 5. 218.

ఎందుకు - దేనికి.

ఉ వి బభలోష్ఠికన్ములను బేడిసమీ లిరుదిక్కులన్ సమానంబుగఁ బర్వించున్న శ్రుతిసామ సరోయగళోభ లిట్టు నట్టు బిరువీకు నేయిఁగఁ గడుఁ దమి నెందుకుఁ గాక రెంటిమ, ధ్యంబునఁ బాఠెడిం బగువు లార యఁ జాపల మట్టి దేకదా. ప్రభా. 2. 71.

ఎందు లోనిగి. ద్రు. 12.

గీ. పుర్యపార్థిశీతమ సహస్రాశ్వమేధములు తలెఱుఁగె విప్రులకు నన్న జలదానమొసఁగు టయెందులోనిది యింక పేమకాంక్ష, ర త్నభూషాంబర గ్రామగజాశ్వాదు లొసఁగు దు...వరాహ. 12. 59.

ఎందును - 1. అన్నిటియందు.

ఆ. ...అమరి, భావమున సుఖంబు జీవించుటె దీని నేలఁగనినవాఁడ యెందు బెద్ద. భార. ఆది. 4. 158.

2. సర్వత్ర, అంతట.

ఉ. ఇమ్మహితేతిహాసమున నెందును నబ్బఁతా స్వయప్రసంగమ్మునఁ బూర్వభూషకులకర్మ విశేషములున్ గుణప్రకాశములు దేవదై త్యమునిరాక్షసయక్షభగాది పుణ్యవృత్త మ్ములు ధర్మనిశ్చయవిధమ్ములు పెక్కెఱిఁ గించి తొపుగఁ. హరి. పూ. 1. 45

ఎందునేని - ఎచ్చటికై నను.

చ ధరణిపుఁ డెందునే దగదుతాఁ జన నూటట కొక్కనిం దగు, దొర నొనరించి పంప... ఆము. 4. 255.

ఎందేనినుండి - ఎక్కడనుండియో.

వ శక్తిష్టల జ్ఞాపనతవదన యయి యిట్లను నె దే
నినుండి యొక్క మహాముని నిఖలవేదవే
దాగపొగుడు వచ్చి బుతుమతి నై యు
న్న నన్ను జూచి నాకుఁ బుత్రోత్పత్తిఁ బ్రసా
దించి...భాం. ఆది. 8. 181.

ఎందేనియు—ఎక్కడకో.

వ. ...మీకు మేలయ్యెడు బోయి వచ్చెదనని
నాదుఁడెందేనియుం జనియె...కాశీ.
1. 105

జ: ఎందులి, ఎందుల.

ఎందుల—ఎందు. ద్రు. అవ్య. 1. దేనియు దుఃదేని
వలనను

1. విను బ్రహ్మానందము తలిసినవాఁడె. దలమ
భయముఁ జెందఁడనంగా, వినివే శ్రుతివాక్యం
బు, ససఘా తత్ప్రీతిఁ జూచి పర్వమ
కాదే. దశా. 1.221.

2. (—ఎందులి) ఎక్కడనున్న.

ఉ. ఎందులదాన వేకతమయియ్యమునానది నోడ
నల్పుచున్, ను దగ నీకునున్చి యికసూడఁగఁ
దా నుచితంబె నావుడుక. భాం. ఆది. 4. 172.

సీ ఎందులవనిఖ భోగీంద్రబృందమునకు భాసు
రకేళినివాసిమయ్యె. దశకు, 2. 8.

ఎందులకున్ — 1. ఏ చోటికి.

క ఎందుండి వచ్చి తిందుల. కెందులకేగెడు
మహామునీశ్వర...భాం. ఆది. 4. 181.

క. ...నన్నుబోడగని దివిఁదా, నెందుల కే
గుచునో గిరి, నందన దగి వచ్చి కరుణ నా
కిట్లనియెన్. మనుచ. 6. 55.

2. దేనికి.

మ. ...ఇందునె,దులకే మౌదుమటంచు సాదు
లలయన్. ఆము. 2. 29.

ఎంపలి — వెంపలి (శ. ఎమ్మలి)

ఉ. ఏనుగు చిక్కనేని మఱి యెంపలి చెట్టునఁ
గట్టవచ్చునే. ద్వా. 11. 27.

ఎంబెరు ఎ. ('ఎంబెరుమానారు'యొక్క సంక్షిప్త
రూపము.) రామానుజుడు.

ఎంబెరుమతము — రామానుజమతము.

ఆ ఎంబెరుమతముందు వెసంగ మాంసము దిని,
మాటుపేగు పెట్టి మధుపు ద్రావి. వేమన
8. 184.

ఎందు (వ. పరిమాణమును దెలుపును. ('ఎందు' ప్ర
స్థియాంతసదములు అసమానమందు భావ
విభక్తికములు.)

గీ. అతండు పుడిసెడు నీరిన యప్పు డతనిఁ,
దెలచి...భాం. అశ్వ. 1. 84.

చ. పడికెడుకౌనుగొప్పుఁ గని...ఆము. 1. 8.

మ. పొదియై నాధులుఁ దారుఁ గాపురము
లింపుల్లిఱఁగాఁ జేయుచుక, గదిపెందేసి
కొమాళ్లఁ గూతులఁ దగన్ గన్నట్టి యిల్లాం
డ్రకున్, మది లజ్జాదులు లేనె నీకు బలె...
కా. 7. 119.

ద్వి. జేనెంటనొక్కొక శివమూర్తి గలదు...
మూరెంట నొక్కొక మునిపల్లె గలదు...
కారెంట నొక్కొక పర్వతం బలర....వండి
తా పర్వ. 384 పా.

చ. కరలక క్రమ్మటింప నడుగెంటనె నిల్పు
నొకత నూకినన్. పాండు. 1. 114.

పీ. ఇవి గాలి కనిన మూక వరాహదనుజేంద్రు
నైన జుట్లెంటిలో నాఁగజాలు మనుచ. 4. 81.

జేనెంటజేనెంట — జేనెండు జేనెండు దూర
మందు. కాశీ. 3. 108.

ఎక న. (నం. ఏకః. శ. ఎక్క, యక్క, హిం ఏక్.)
ఏకార్థకము. (వృత్తియందే దీనికిప్రయోగము.
చూ. ఎకకంటి రథము, మొ.)

జ: ఎకకంటి రథము, ఎకతాళము, ఎకతాళి,
ఎకరంగి, ఎకనాటుచెప్పలు

ఎకదొట్టు — ఎగదొట్టు.

(అతిశయించు)

మహాస్థగర...నిట్టూ, రృకదొట్టండస్సి ...
ఆము. 5. 8.

ఎకకంటిరథము పి. ఎ. (ఎక + కన్న + రథము)

ఏకచక్రరథము, సూర్యునిరథము.

కవిరాజ...ఎకకంటి రథంబు వెసన్ బలదెన్.
కకు. 2. 62.

ఎకతాళము పి. ఎ. (✓ఎక-నం. ఏకతాళి, శ.

ఎక్కతాళ) (సంగీ) ఒకానొకతాళము.

మ ఎకతాళింబున వీరమద్దెల వం బేకంబుగా...

(శ్లో. మా. 4. 161.

ఎకతాళి ఎ. - ఎకతాళిము

క పదలక ధ్రువమును మతమును, విదితంబగు
జంపిపుడ విను మెకతాళిన్. బొదలెడిచంచ
త్తుటమును, మొదలగు నూటొక్క తా
ములు విలసిల్లున్. ధనాభి. 2. 4^వ.

ఎకరంగి ఎ. - ఏకరంగి (✓ఎక.)

సీ. ఇంత పై తెక్కినయెక్కంగి పలుపలుపై కుం
కకుమ పుటంబుపటపుదోయి రా.వి. 5. 88.

ఎకరా ఎ. ఏనుగును గట్టు మొగసాల; మొగసాల.

మహాస్థగం. ఎకరాలన్ మందువాసాహిణము
ల గలభద్రదేభసందోహవాహ. ప్రకరంబు
గొంచు...మమచ. 1. 40.

ఎకవాణుచెప్పులు ఎ. ఖ (✓ఎక) ఒంటవాణు
గల చెప్పులు.

(దొంగవానివర్ణనము) ద్వి. చేయమ్ము నెక
వాణుచెప్పులు రాగి. చాయలుదేలునచ్చపు నీలి
దట్టి. ద్వి పం. 485 పా. 18 పం.

ఎకసక్తియము - ఎకసెక్కెము. (శ. ర.)

ఎకసకెము - ఎకసెక్కెము.

(విషమము, ఎచ్చుతగ్గులు గలది)

సీ. జడలల్లి చొల్లియ విడి యెకసకెముగా
కాలేందు శకలంబు పదిలపటచ కాళి.
2. 148.

ఎకసక్తియము - ఎకసెక్కెము.

గీ. అట్టిజగదండకే కాని యనగిపెనగి, యు
దుదుపు నీపు మాబోట్ల యొద్ద జేర, వనుచు
నెకసక్తియములాడు వనజముఖుల, గాంచి
నల్వచు గోపికాకాంతుడనియె. దశా.
8. 817.

ఎకసెక్కెము -- ఎకసక్తియము, ఎకసకెము, ఎకస
క్తియము, ఎకసెక్తియము, ఎకసెకెము, ఎకసె
క్తియము, ఎకసెక్కెము, ఎక్కసక్తియము, ఎ
క్కసకెము, ఎక్కసక్తియము, ఎక్కసెక్కెము,
ఎక్కసెక్తియము, ఎక్కసెకెము, ఎక్కసెక్తియ
ము, ఎక్కసెక్కెము విజ. (క. ఎక్కసక్క, ఎ
క్కసక్తి, ఎక్కసెక్క. త ఎక్కచ్చక్కమ్)
1. విషమము, ఎచ్చుతగ్గులు గలది. (చూ.ఎక

సకెము.) 2. వికటము, అననుగుణము, పొస
గనిది.

ఉ. చక్కనివారిలో మిగులఁ జక్కనివాడపు
గాన నీకెనౌ, చక్కనివారిఁ జంద్రుని వసం
తునిఁ గూగించిఁకొంటి వందమౌ, జక్కెంవి,
టిరాజయెకసెక్కె మదేమని కూర్చుకొంటి
వమ్మక్క యరూపకం బయినయాయెల
దెమ్మెగనాలిబూతమున్. విజ. వి. 3. 45.

వి. 1. పరిహాసము; పరిహాసపుమాట.

ఉ. జంకులు తేటిచూపు లెకసెక్కెములున్ నెం
పొకబొమ్మలున్. భాగ. 10. ఉ. 285.

గీ. అచ్చంద్రుని నెకసెక్కెమాడునట్టి. యలిఁ
ఫలకలఁదిలకము లలఁక దీర్చి. భాగ. 10. ఉ
874 (ఎకసెక్కెమాడు-ఇటబౌపమ్యద్యోత
కము.)

2. అవమానము.

చ. నీ విట వచ్చుట పారిజాతవాసనబ్రకటిచి
నాకు నెకసెక్కెము నేయని కాదెచెప్పుమా.
క. మానరహిత మయినబ్రదుకు మానిని కేలా.
పారి 1. 1.8. 139.

8. పంచన, మోసము.

ద్వి. అట్టి చేతికి జిక్కినటుల మాటాడి, యె
సెక్కె మెయొచ్చు యిచట నిల్వకయె, యి
పు దొగఁజనియె నయ్యిందీవరాక్షి. విష్ణు.
ఉ. 4 అ. (శ. ర.)

ఎకసర ఎ. మల్లవిద్యాసంబంధమగు పోడిశోపవీత
ములలో నొకటి.

ప అవ్వీరుండు...ఎకసర పై నది...కరిలాఘవం
బులాదియా పోడిశోపవీతంబులరీకుల నేర్చి.
హంస. 1. 206.

ఎకసెక్తియము - ఎకసెక్కెము. (శ. ర.)

ఎకసెకెము -- ఎకసెక్కెము. (శ. ర.)

ఎకసెక్తియము - ఎకసెక్కెము. (శ. ర.)

ఎకసెక్కెము - ఎకసెక్కెము.

(పరిహాసము, పరిహాసవచనము)

చ. బొమ లెగవై చి కన్గొనుచుఁ బొందుగఁ గన్గొని
పేరు గ్రుచ్చి కొంచెముగ హసించి యొక్క
యెకసెక్కెమటాడి యయారె నీకు గం,ద
ము కడునందమౌ నని ముదంబునఁ తెక్కిలి

గీటి యిట్లు నెయ్య మెసంగ బల్కరిచె
నలినామల నందలు నన్నిభంగున్. చమ.
1. 62.

ఎకామెకి శ్రీ. విజ. ద్రు. (హిం. యకాయక్.)
ఒక్కవూలుగా.

చ. కదనమహా మై పలుచె గత్తులు గత్తులు
నీచె లీటియల్, గదియ నెకాయెకి బడి
చెకా చెకలై తునియంగ... ర గా. 1. 198.

ఎకిమీడు ఎ. రాజు, ప్రభువు శ్రేష్ఠుడు.

నీ. మునునిదోరంతము కేళిభవన బుకడలు
యెకిమీడు కన్నతండ్రి జాహ్నవి. 1. 6.

నీ జేజేలయెకిమీలు తెక్కిన గంపెదాంబు
పదమున గాడుమీలు. దశా. 2. 188.

దీ. విటులకెకిమీని బీని గావి పనేని, యుగ్మలీ
నీకు దాసినై యుడుదాన. విప్ర. 2. 64.

ఎకిరింత-ఎక్కిరింత¹.

(వాహనము.)

నీ. రేవెలుగులకాల్పుదేవేరి యగుదుర్గ కెకి
రింత యైమించు మెకముదక్క. రామా. 2. 58.

గీ. సంయమిత్రతుహతం సాళనము మంగి,
యగ్నిభట్టాంకుడు నిచ్చలచట నుండ, నశని
యెకిరింత యేడిక యనుదినంబు, గొడ
గొటియల బెదరించుచుడు బలసి 58.
1. 158.

ఎక్కటి న. ఎ. (ఇది మహాదమహావర్ధములు దును
మహాత్యర్థము న్గుడుగూడ నుపయోగింప
బడును. (నం ఏకః ప్రా. ఎక్కమ్, ఎక్కో. క.
ఎక్కటి.) 1. ఒక్కడు; అహాయుడు, పరా
వేక్ష లేనివాడు.

క ...ఉర్విరాజ్యం, బెక్కటి నేకొని తేజము,
దిక్కుల వెలిగింపు...భా. ఆది. 4. 20.

ఉ. డక్కెనురాజ్యమంచు నకటా యిటు దమ్ము
ని భాగమీక నీ, వెక్కటి మ్రింగె జాచెదది
యెట్లలుగున్. భా. ఉద్యో. 2. 50.

నీ. ...పాడింబు, వెడగల్ల గొనిపోయెక్క
టి సంపిన దండతశ్రుడితండ కాండ.
భార. ఆది. 6. 278.

ఉ. ఒక్కరుడై న గేళపుహిలోక్తికి మేకొన
డయ్యె నర్జును, డెక్కటదాన చాలు దము
నిందలు దీప్తశరాగ్ని గాల్పు...భా.
ఉద్యో. 4. 54.

2. కేవలుడు, అద్వితీయుడు.

నీ. ఏక్కములు లేక యెనయునెక్కటికిని జాత
కర్మంబులు సంభవించె. భా. 10. పూ. 194.

గీ. కటికిచీకటి వెలుగునెక్కటి వెలుగు.
ఉ. రా. 1. 80.

3. సహాయము లేనిది, దిక్కులేనిది.

ఉ. ఓననాధ యిద్దగతి నొక్కనిశాచరు డాన
నంబు లీ, లేను ధరించినాడు నను నెక్కటి
దోకొని పోవుచున్న వాడు...భా. రా. ఆర.
1. 108.

క. మిచ్చినపనులకు నేరము, లెంచ బని లేదు
సీత నెక్కటినటులన్, గొంచు న్వెడలంబడి
యే, తెంచితిగా చాల సుస్థితిన్ నిలు మిం
కన్. రామా. 7. 62.

ఉ. అక్కడ లక్ష్మణుండు నటు లాతురుడై చను
చుండి తోవలో, స్రుక్కుచు సద్విశితుడ
గుసూతుని జూచి సుమంత చూచితే, యక్క
ట నిశ్చిమిత్తము ధరాత్మజ కెంత యుపాధి
వచ్చెదా నెక్కటి నైతిన చు వెతనెక్కడ
ప్రాణము వీడునోకదే. ఉ. రా. 6. 221.

4. ప్రత్యేకమయినది, రెడవదానితో గలి
యనిది.

క. ఎక్కటియిట్టివి దోషము, లొక్కొకమరి రెం
డు మూడునొదవి బెకయు దా, నక్కడు
సన్నిపాతంబు...భార. అశ్వ. 1. 174.

నీ. పిఠామూకు విపంచికలమ్రోతకు భావ ము
అలేక తోడ్పడి మెఱసెనేని. గీ. బాణనందన
యాననపుభకు జన్ను, దోయికాంతి కపాంగ
దీప్తుల సరిడికి. వాక్యభంగికి నెనయనవచ్చు
గాక, యెక్కటిగ బోల్చు నుపమాన మెందు
గలదు. హరి. ఉ. 7. 164.

5. సాటిలేనిది.

ఉ. గాళకు లాపురీభటశిఖామణుల ఎక్కటియు
క్కుతున్న లా, భీలతరాళమల్ చిదిమి
పెట్టిన బంటులు...విజ. వి. 1. 10.

6. కూరుడు.

సీ. గడుచరి దిట్టయెక్కటి వాఁడి గలవాఁడు వడి
కాఁడు పోటరి బంటు మేటి, మనసరి తెవరి
మొనకాఁడు మిడిమాసి వడివాఁడఁగఁగ కూ
రుఁడు నెలంగు సాం. ని. మాన. 31.

సీ. ఇటు గిబ్బి తేజి యెక్కటిరాతు చేపట్టు గరితఁ
గాంచినగట్టు గాంచినాఁడ. ప్రబంధ. 149.

సీ. బొక్కలాయపుజక్కి యెక్కటితో డెక్కు
శస్త్రదిఫురి నీకఁదాల్చువేల్పు. ప్రబంధ. 153.

7. అధికము.

చ. ...మన్మథకేళిమీఁద నెక్కటివడి జారిసం
గమసుఖంబునకే తమకింతు గిద్దలున్. కుక.
2. 284.

8. ఏకావీత్యము, ఒంటరితనము.

ఉ. ఇంకొకఁ డెవ్వఁడేని నను నెక్కటి నుండఁ
గఁజూచి పట్టునో. కాశీ. 5. 168.

ఉ. ఈనకలాపనీతలము నెక్కటిఁ దాన పరిత్ర
మించి...నైష. 5. 118.

9. (చంద) ఒకానొక యతి, ఎక్కటివడి.

కవిజనా. సంజ్ఞా. 62.

ఎక్కటిపాటన్ - ఒంటిపాటున.

చ. ఎనసినచెల్మి నుండుటయు నెక్కటిపాటఁ ద
దృఢభాండముం, గనుటయు నాకుఁ జెప్పుట
యుఁ గప్పుటయు గలదు...వేం. పంచ.
1. 724.

ఎక్కటిబవరము - ఒకనితో ఒక్కఁడే చేయు
యుద్ధము, ద్వంద్వయుద్ధము.

సీ. బహుదివ్య శరములు వడయఁడే యెక్కటి
బనరాన మెప్పించి శివునిచేత. భార. భీష్మ.
3. 177.

ఇల్లె - ఎక్కటికయ్యము విక్ర. 4. 98.

ఎక్కటిపోరు చం. రా. 2. 64.

ఎక్కటివీరుఁడు - అసహాయకూరుఁడు కు. సం.
11. 610.

ఎక్కటెక్కటి - ఒక్కనితో ఒక్కఁడు.

ఆ. ఏను నర్జునుండు నెక్కటెక్కటి దల, పడక
యున్న నగరె పుడమిజనులు భార. ఉద్యో. 4. 41. (ఇల్లె. యదిహ్యద్య న గచ్చేయ
దైవరథం నవ్యసాచినా, అకిర్తిస్సాశ్చిద్ధపీ

కేశ మమ పార్థస్య చోభయోః. సం.
భాగ. ఉద్యో. 141. 18.)

గీ. ఎక్కటెక్కటి పెనఁగిన యింతవట్టు, పెనఁకు
వలు నిట్టు లేచునే పృథివి నింక, జనము లీకురు
పాండవసంగరంబు, నెప్పికొండ్రు మనంబు
లచ్చెరువునొంద. భార. ద్రో. 1. 178.

గీ. అంతలో నేకలవ్యుండు హలధిరుండు, హ
వావోతాహసన్నాహ మతిశయిల్ల, నెక్క
టెక్కటి దలపడ్డ నేకలవ్యుఁ, డేసె బలభద్ర
నమ్ముల నిరువదింట. ఉ. హరి. 3. 76.

జ: ఎక్కటిఁడు.

ఎక్కటికము - అక్కటికము. ఏ. దయ. (ఈరూ
పము సాచీనకవులగ్రంథములందుకనఁబడదు)

ఉ. భూమిపతుల్ మృగవ్యంఠిఁ బూనుట యుక్త
మటంచు ధార్మిక, స్వామివి నీవె యానతియొ
సంగుట నా చెవి సోకి యుండ కా, భామ్యగి
రావకీనకఁ భూతనిపాతితఁ జేయకుండువా,
యే మృగిమీఁద నేమృగయుఁడెక్కటిక
లిడు రాఘవేశ్వరా. చం. రా. 6. 42.
[కోనామ రామ మృగయుద్ధయతే మృగీ
రాం. మూ.ము.)

ఎక్కటిఁడు ఏజ (ఎక్కటి + ఈడు - స్వార్థమున)
'ఈడు' - ఎక్కటిలు, ఎక్కటినికి, మొ.) అస
హాయకూరుఁడు.

సీ. ఇగురుగై జీతపు డెక్కటిలకు గుఱ్ఱపఱపు
మామిడి గట్టుబడిగఁజేసి. చంద్రా. 4. 84

ఉ. అక్కటదిక్కటాహభయదార్భటిఁ బర్యెడు
సోకుటెక్కటి, లెక్కడ కాకపక్షధరుఁ డీ
నిను వెక్కడ వానితోడ వీఁ, డెక్కటిపోరికిం
దొడరు టెక్కడ యెక్కడి సంగతంబు లీ,
మొక్కలపుంబ్రసఁగములు మోసముఁ దె
చ్చు దురూహలేకదా. చం. రా. 2. 64.

ఎక్కడ ఎ ఏ (ఏ + కడ - వృత్తియందు జాపవి
భక్తికము ఉదా: ఎక్కడివారు)

1. ఏచోటు.

క. ...ఎక్కడియది... భార. ఆది 4. 84

2. అత్యంత తారతమ్యము, అసంగతత్యము
(-పాసఁగమి), అనాదఁము, లోక వైపరీ

త్యము, మొదలగువానిని తెలుపును.

(అత్యంతకారతమ్యము.)

సీ. అఖిలలోకాధీశుఁ డమరేంద్రుఁ డెక్కడ నే
నెక్కడ వరాటి నెన్ని చూడ. నై. ప.
4. 68.

(అసంగతత్వము, పాసంగమి)

ఉ. అక్కట యిట్లు వేడికొననై నను బోయెద
వో సుయోధనుం, డెక్కడ భూమిలోన సగ
మిచ్చుట యెక్కడ దానవాంతకా. భా.
ఉద్యో. 8. 94.

సా: నక్క యెక్కడ నాక లోక మెక్కడ?

(అనాదరిము)

మ. యమనూను డను గృష్ణుఁ జూచి బకదా
ల్యవ్యాసకణ్వాదనం, యములుండన్ దెగు
డెపు నేయకిటు లేలా వారఁ బొమ్మంటి వ,
న్న ముకుందుం డను నీసమక్షమున నానా
సౌఖ్యగోష్ఠిన్ వినో,దమున్ బ్రొద్దులు
పుచ్చ నెక్కడివివాదంబుచు నట్లంపితికా.
జై. భా. 8. 210.

ఉ. ఎక్కడిరాజ్యవై భవము లెక్కడిభోగము లే
టిసంభ్రమం, బక్కట బుద్బుదస్థితిమ మైన
శరీరము నమ్మి...అము. 2. 78.

(లోక వై పరీత్యము)

ఉ. అక్కట వాసుదేవుపను పాదరంబునఁజే
యరై రి వీ, రెక్కడిబుద్ధిమంతులు...భా.
ఉద్యో. 4. 20.

ఉ. ఎక్కడిమాట గొల్ల తన మించుక యెనయు
లేదు నేదెసకా. భార. విరా. 1. 281.

(ఇతరముల కుదాహరణములు)

గీ. ...ఇట్టిచౌకపనికి, మీరు వేంచేయ వలయు
నే మీగృహమున, కరుగుదెంచితి రందులకను
టగాదు, పదము లెక్కడబడలెనో కద ము
నీంద్ర. కువల. 2. 45

(వ్యవ)వాడు ఎక్కడవచ్చునోయని పాటిపో
యితిని. పెండ్లాము ఎక్కడ అలసిపోవునో
యని వంటలక్కను నియమించినాడు

ఎక్కము! ఎ. పొలమునకు పొలమునకు నడుమ నే
ర్పించినగట్టు. ప్రౌ. (మడికి చుట్టు నేర్పించిన
చిన్నకట్టు, గనిమ. అని శ. ర.)

ఎక్కము! న. (నం. పకమ్. ప్రా. ఎక్కమ్.) 1. ప.

ఒక్కటి 2. గుణకారపథకము.

ఉదా: మూడవయెక్కము వచ్చినది నాలుగవ
యెక్క మొకను రాలేదు.

ఎక్కలమ్మ ఎ. (✓ఎక్కలి) ఒకానొక గ్రామ
దేవత. శుక. 2. 49.

ఎక్కలి! ఎ. (క. ఎక్కలి.) ఒకానొక గ్రామ దేవత.
గీ. ... ఎక్కలోజోగటంచు. శుక. 2. 424.

జ: ఎక్కలమ్మ, ఎక్కలిదేవి.

ఎక్కలి! ఎ. (శ. ఎక్కల్.) ప్రవాహముచే గట్టు
కొని వచ్చి క్రమ్ముకొనిన యిసు. (శ. ర.)

ఎక్కలిదేవి - ఎక్కలమ్మ. (ఎక్కలి) శుక. 2.
444.

ఎక్కసకియము - ఎకసక్కెము. (శ. ర.)

ఎక్కసకెము - ఎకసక్కెము. (శ. ర.)

ఎక్కసక్కియము - ఎకసక్కెము. (శ. ర.)

ఎక్కసక్కెము - ఎకసక్కెము.

(పరిహాసము; పరిహాసవచనము.)

ద్వి. ఎక్కసక్కెమె, నిక్కమే పల్కినదియె.
యక్కట హరుఁ బెండ్లియాడెద ననుచు, నే
లాగు దోచె నీ కిటువంటిబుద్ధి, కాలిలో నీ
బుద్ధి బంగారు గాను. మృ. వి. 2. 67.

సీ. నిక్కి వీనులతోడ నెక్కసక్కెము లాడుకర
ణి నున్నవి వీనిఘనభుజములు. మనుచ. 2
38.

ఎక్కసెకియము - ఎకసక్కెము (శ. ర.)

ఎక్కసెకెము - ఎకసక్కెము. (శ. ర.)

ఎక్కసెక్కియము - ఎకసక్కెము. (శ. ర.)

ఎక్కసెక్కెము - ఎకసక్కెము. (శ. ర.)

ఎక్కించు ఎ. ప్ర. (✓ఎక్కు) ఎక్కునట్లుచేయు.

1. అధిష్ఠింపఁజేయు

క. ....వృధివీపతి నీ, తలన తనకార్యభిక్షం, బుల
మోక్కెంచె కత్తవోవునె నీకుకా. భా.
విరా. 5. 28.

సీ. గరుడుండు మోమోటఁగాదె వాహనమయి
వసజాతునెక్కించుకొనియె వీపు కాశీ.
2. 107.

2. నిక్కించు, ఎత్తు

మ తొమ లెక్కించిన విల్లు వంచు నునుఁజూపు
లంచలాచంచల, క్రమరేఖన్ నిగిడింప కా
తవిళిభాసు బులే మెయిన్ నించు...ఉమ
ప్రాపాది రతీశ్వరుండు హరు బిట్టోడింప
నుట్టాడుచున్. పాండు. 1. 189.

3. కలిగించు

క. ...ధర్మనందనునిదగం, గను మతఁడు రాజ
నని తన, మనమున నెక్కించుకొనఁడు మదగ
ర్వ బుల్. భార. శల్య. 1. 59

మ. ...నమ్రమై, యెస సంక్రందనశాఖ డెంద
మునయం దెక్కించు ముదాక్షమున్. నైష. 5. 156.

4. ప్రసరింపఁజేయు.

గీ నిశలఁ గుంకుమ మగలు మై నిండ నలఁది,
గేహమున ధూపధూమ మెక్కించి కుధరి,
ధరుని పేమంతమునఁ గొల్వ దొరకు
ముక్తి. పాండు. 2. 112.

5. అధిక్తముచేయు, అతిశయింపఁజేయు.

సీ. అంగుళంబుల నల్ల నలకలు గబళించి
కెమ్మోవి యాని యెక్కింతుఁ గాయ్యు,
భార. విరా. 2. 310

6. సజ్యముచేయు, ఎక్కుపెట్టు

క. తిగిచి శరాసన మెక్కించి గుణధ్వని చేసి
యంసశిరముల దొనలన్, బిగియించి...పారి.
5. 5

7. బెల్లించు

సీ. వెలయును దేలించె బెల్లించె నూటించె ననఁగ
నెక్కించె నంచనెడిమాట. ఆం. భా. 8. 124

8. (నారిని) సంధించు, కూర్చు

కా. ...ధా త్రీశోత్తంసమువిల్లువంచి గొనయఁ
బెక్కించి...చంద్ర. 3. 56

ఎక్కిడు ఎక్కుద్రోచే, ఎక్కువెట్టు. న. 43.
(✓ ఎక్కు) 1. సజ్యము చేయు, జ్యాసంధాన
ము కలదిగాఁ జేయు.

ఉ చుక్కలు తోడుతోడఁ దలచూపఁ దొడంగె
మనోభవుండు వి,ల్లెక్కిడి చక్రవాకముల
యిక్కలు రోయఁగఁ జొచ్చె ... భార.
విరా. 1. 319

2. (నారిని) సంధించు, కూర్చు.

మ. ...భృగురాముకార్ముక మనాయాసంబుగా
వంచి యా గొనయ బెక్కిడి టంకృతుల్ స
లిపి తక్కుదూపు సంధించి యి,ట్లని ప
ల్కెన్ యురాముఁడయ్యెడ... రామా. 4. 186.

మ. ...భార్గవరోషపోషణపటువ్యాహరమున్మీ
ఱఁద, ధనువుం దేజముతోడఁగైకొని సము
ద్యద్భావలదర్పింబునన్, గొనయం బెక్కిడి
యమ్ముగూర్చి యి(కనీకున్ శాన్తి గావింపకే,
జన నా బాణ మమోఘమంచు ధః జీవాభర్త
యమ్యుగ్రుడై. దశా. 7. 303.

ఎక్కిరింత¹ - ఎక్కిరింత. ఎ. (✓ ఎక్కు) 1. వాహన
ము.

సీ. వేదాధివిద్యలు విహరింపఁజలములు చక్కని
రాయంచ యెక్కిరింత. నైష. 1. 5.

2. గుఱ్ఱము.

సీ. వాపురము పటాణి వాగువంబు. గీ. జక్కి
మాపు గుఱ్ఱము తేజి యెక్కిరింత, తత్తడి
దవాలు నడగఁడు కత్తలాని, తురికి బాబా
యనఁగనొప్పు దురగమునకు. సాం. వి. 71.

సీ. తత్తడియనఁ దగుఁ గత్తలాని పటాని జక్కి
బాబా మాపు నెక్కిరింత. గీ. యన హయము
పేళ్లు...వేంక. 91.

ఎక్కిరింత² - వెక్కిరింత. ఎ. ఆతే పణము.

సీ. వెలిద్వజు లెక్కిరింతలు నెచ్చె దగునట్టిజలజ
సంభవునియాచార మెంత. అచలా. 1. 17.
(ఇట వాహనమని అర్థాంతరము.)

ఎక్కిలి - వెక్కిలి. (నం. హిక్కా. త. విక్కల్
ఎ. బె. దప్పిమొదలగు వానిచేఁగలుగు
రోగ విశేషము, హిక్క.

గీ గొంతు తడితీయు నెక్కిటఁ గొంతతడవు,
దాహమున కుదకము లేక తడనెనేని. దశా. 2. 186.

ఎక్కు 1. 43. 1. అధిష్టించు.

ఉ. ...అస్తోక నిజ ప్రభావములు సూపెడుగద్ది
యమీఁద నెక్కి...పారి. 1. 79.

ఉ. ...చొక్కపుఁ గొక్కు జక్కిపై, నెక్కెడు
బల్వతీరునకు...నీలా. 1. 7

2. పైకిపోవు; (పైకి) వ్యాపించు.

క. గొనయంబు నెక్కఁ ద్రోచిన, గనయంబున
కెక్కుకున్నఁ గ్రమ్మిన తమకంబున విల్లు
విడిచి వేటొక, యనిమిషభటుఁ డనికివెడలె
నడిదము గొనుచున్. పారి. 4. 71.

సీ. ...ఇడఁ బింగళును గాలి యెక్కు డిగ్గు.
కాశీ. 2. 121.

సీ. కమలించెఁ గాక యంగజవిరోధిశిరోధిఁ దల
కెక్కఁ జాలెనే హలహలంబు. పసు. 4. 19.

ఉదా: తేలు విషము గజ్జలలోని కెక్కినది.

8. పాటు, ప్రసరించు.

క. ....పెటమడి కెత్తిననీరును దెగి యల రా,
జనపు మడికి నెక్కినట్లు చను ముద మందన్.
ఆము. 4. 182.

4. సంతోషకరమగు, ఇష్టమగు; నచ్చు.

వ. పాండవుల బరిమార్చువని నేడ చేయక
మఱిచేసిన రారాజు నిర్గతపాణుండైన నా
కెలసం బెవ్వరి కెక్కెడు. .... భార. సా.
1. 24.

గీ. ఇతఁడు పుట్టినకోలెను నెసకమెసఁగు, దర్ప
మునన వర్తిల్లు నుదగ్ర హృదయుఁ డకట
యొరుచిత్తమున కెక్కునట్లుగాఁగ, మెలఁగి
యేమి విధంబునఁ గొలుచువాఁడు. భార.
విరా. 1. 74.

5. అధికమగు, అతిశయించు, పొచ్చు.

క. తమకు బలం బెక్కినతఱి, గముచిత మగువిగ్ర
హంబు .... భార. శల్య 1. 56.

గీ. అధికధార్మికులగుట పరాశ్రమంబు, లాత్మ
ధర్మముల్ దప్పక యాచరింప, నెల్ల వారును
గడు నాయువెక్కి తెవులుఁ, జాపు లేకుండ
నున్నారు దేవదేవ హరి. పూ. 6. 6.

ద్వి. .. నిత్యమెక్కువుఁ దలుఁగవు నేను మా
నికలు. బస. పు. 4. 500. పం.

6. సంభవించు, కలుగు.

శా. ...బరువడిక హర్షోదయం బెక్కఁగా, జా
యం దమ్మునిరూఢదృష్టిగన భ్రూసంజ్ఞిక
నియోగించుచున్. రాఘవ. 8. 50.

ద్వి. చెక్కుల సన్నంపుఁజెమరెక్క....ద్వి. హరి
శ్చ. ఉ. 909.

7. వెలువేలు, సిద్ధించు.

ఉ పమటుపోక తారి మది నేర్చెడ మున్ గని
దాఁగురించెనో, యేమిటి కెందుఁ బోయిరో
నరేంద్ర యెటుంగము ధర్మదూష్యసం,
గ్రామ విధంబులం జయము గల్గియు వారికి
దక్కదయ్యె వా, రేమయిరేమి మాకెలస
మెక్కె నెటుంగుము మమ్ము ముప్పుఁక.
భార. సా. 1. 250.

చ. జననివి నీవు వేడుదలె సత్యము తండ్రీ నె
క్కునట్టె నా, యనుజుఁడు నేల యెలునటె
...భా రా. అయో. 39.

8. మార్కొను ఎదుర్కొను

సీ ఒక్కఁడు పెక్కుఁడ కెక్కిన విచ్చియుఁ
బొదివి చెటొకపోటు వొడుచు నెడలు
భార. విరా. 3. 161.

సీ. చేరి యెక్కినచోట బూరిమెక్కినచోట భ
యదోక్తి దయశక్తిఁ బరంగఁ జూపె, బోరు
ముట్టినచాయఁ బేరువెట్టినచాయఁ గరపేతి
వరభూతిగడలుకొల్పె. రా వి. 5. 12 కకు.
4. 98.

9. స్పష్టపడు

క నినుఁ గీడు వొలయకు డఁగ. జనులకు నా
నిక్కమెక్క జననాయక నే, ననలంబుఁజొచ్చి
వెడలెదఁ, గనుఁగొను మిచ్చనపునాకు గరు
డింపు దగన్. భార. ఆరి. 7. 160.

10. ఆవేశించు.

ఉ. మ్రొక్కినఁ గొంగిలించి మది ముట్టిన మోహ
ము ద్రెంపలేక లో బొక్కుచు వేడియా
ర్పుదగఁ బుచ్చి తొడిబడఁ గొ. తనేపు వే,
లెక్కినభంగి నుడి ధృతి వెట్టకు నేనియుఁ
బూని కుత్తుకం, జి క్కెడలించి పుత్రుఁ గని
చిత్తములోనఁ దలంపుగూడినన్. భా. రా.
అయో. 89.

న. శ్రీ. 1. (చెట్టుమున్నగువానిని) ఆరోపించు.
గీ ఎరకుఁ దెరువరిఁగన శాఖ లెక్కజాటు, ప్రేవు
జందెంబు కసరి పైఁబెట్టువాని. అము. 6. 19

2. అధిష్ఠించు, ఆశ్రయముగాఁగొను.

క వల్లెయని రాజవందను, లెల్లను సమకట్టి
రథము లెక్కి దిశల్లే, దిల్లఁగ ... భార.
ఆది. 6. 64.

సీ. పట్టమాత్రమయంబు పసిడియొడ్డాణ మే
యిగురుఁబోడి కటిర మెక్కె నొక్కొ. కాశీ.
4. 108.

ఎ. 1. జ్యోసంధానము. (చి. ని.)

గీ. కనియుఁ దమ్ముఁడుఁ దానును గార్చుకంబు,
లెక్కు లటు దించి వినతులై యేగి మ్రొక్కి.
భా. రా. ఆం. 1. 11.

క. చతుస్ప్రీతి యనఁజను, నక్షిణవిలాసగుణస
మగ్రునిఁబ్రీతిన్, వీక్షించుకుతుక మది మరు,ని
తుధన్ద్రిందమునకు నెక్కెక్కించున్. కా
వ్యా. 2. 62.

('వింటినారి' అని బ్రౌ. శ. ర-కాని ఆం. భా.
మున్నగుపద్యనిఘంటువులలో వింటినారికిచ్చిన
పర్యాయ పదములలో 'ఎక్కు' అనునది లేదు.)

2 దుప్రసౌత్సాహము.

ఉ. ఎగ్గులు చూపి చంపు మని యెక్కులు పెట్టిన
వారిపల్లులే, లగ్గుగ నాత్మలోపలఁ దలంచి వివే
కము లేక యిట్టి నీ, కగ్గుల మైనదండ మన
యంబునఁ జేసితి మోసపోయి ... దశకు.
8. 46.

ఎండయెక్కు - ఎండతీక్ష్ణమగు. భార. ఆం.

ఎక్క్రఁబాటు (ఎక్క్రన్ + పాటు - స్వార్థమున
పాటు)-ఎగ్గ్రపాఁకు.

(తూపులు) ఉ. ... పెద్దలు పిల్చినపిన్నపాపల, ప్ల
క్కుననుండఁ దూలుచుఁ దదంసతటంబుల కె
క్క్రఁ బాటుచుం, జెక్కులు చీరుచున్ నడు
మఁ జివ్వకుఁ జీరుచునుండె నచ్చుగన్. కకు.
3. 187.

ఎక్కుకొను - ఎక్కు, ఆరోహించు.

ఉ. పట్టపుదంతి నెక్కుకొని భట్టి నృపాలుని నేన
కంతకుం, బెట్టని కోటయై నడిచె ... విక్ర
4. 58.

ఉ. ... రత్నఘంటికా, క్రాంతవిమాన మెక్కు
కొని కన్నులపండువుగా ధనేశ్వరుం, డెంత
యు వేడ్క వచ్చుచెలుపు... ఉ. రా. 2. 125.
కీర్తికెక్కు-కీర్తికివచ్చు, కీర్తిమంతుఁ డగు.
భా. రా. యు. 2087.

(ఇట్లే కీర్తనకెక్కు, గణనకెక్కు, నుతకెక్కు,
మొ.)

కీర్తనకెక్కు, దశకు. 1. 75.

గణనకెక్కు, వరాహ. 10. 82.

నుతకెక్కు. పారి. పీఠి. 18.

జామెక్కు - జాముప్రొద్దుకడచు. విక్ర. 5.
217.

పల్లెరు(ర్లు) దుడిచిపాడెక్కు - (మొదటపల్లెరు
మొక్కలు మున్నగువానితో నిండియున్నప్రదేశ
శమును బాగుచేసి పల్లె కట్టుకొనియుండు) గ్రా
మనిర్మాణము చేసికొని ప్రథమనివాసులగు; ప్ర
థమ నివాసులగు.

గీ. పదియునెనిమిది వేలును బంచశతయు, నేఁబ
దియు నై దు సంఖ్యలయిండ్ల వారి, మాశ్రీతు
లు కాళికాపురి కస్మదీయు, లీళ పల్లెరుదుడిచి
పాడెక్కినారు. కాశీ. 6. 155.

వ. ... భువనప్రపంచపంచజనహృదయభవనంబు
లం బద్మాపద్మాతులు పల్లెర్లు దుడిచి పాడె
క్కు భక్తిబోధించి భూతలంబుఁ బావనంబు
నేయం గలవాఁడు... ఆము. 6. 66.

పసరెక్కు - పసరుకలది యగు.

(వ్యవ) నీరు పసరెక్కినది.

మదమెక్కు. కాశీ. 1. 189.

అమాట లన్నియు పుస్తకములోని కెక్కినవి -
పుస్తకములో చేరినవి.

సూదిలో దార మెక్కినది - సూదిరంధ్రములో
దారము దూతినది.

వారు వివాదపడి రిచ్చకెక్కినారు-1. రాజసభకు
వెళ్లి 2. వీధికెక్కిరి.

ఆపనికి ఎవరును ఎక్కలేదు-సిద్ధపడలేదు.

చక్కఁదన మెల్ల నొకరాళికెక్కు - చక్కఁదన
మంతయు నొకరాళిగా ఏర్పడు. వరాహ. 9.
101.

జ: ఎకిరింత, ఎక్కించు, ఎక్కిడు, ఎక్కిరింత', ఎ
క్కుడించు, ఎక్కుడు, ఎక్కుడుఁదీగ, ఎక్కు
గాఁడు, ఎక్కుడుమెకిము, ఎక్కుదీయు, ఎక్కు
ద్రోచు, ఎక్కుబాచి, ఎక్కువ, ఎక్కువెట్టు.

ఎక్కుడించే వ. ౬౩. (ఎక్కు+డించే)1 - ఎక్కు

దీయు. అపసవ్యముచేయు, జ్యాసంధానరహితముగాఁజేయు.

మ. కని బాణాసన మెక్కుడించి ధరణికాంతుండు కాంతారమం,డనకల్పు బగునాశ్రమాంతరువాటం బపు సొత్తేరిఁగా... భా. రా. ఆర. 18.

ఉ. అంత లతాంతచాపలత యగభవు డపు డెక్కుడించె... శుక. 1. 128.

3. (ఎక్కుడు + ఇంచు) పొచ్చించు.

గీ. వర్ణములు నాశ్రమంబులు వసుమతీశ, కలియుగంబున గత్తరిఁ గలసిపోవు, గానధర్మంబు రూపయి కావరాదొ,కింత గలిగిన నది ఫలం బెక్కుడించు. హరి. ఉ. 9. 22.

ఎక్కుడు వి. (✓ఎక్కు) 1. ఆరోహణము, ఎక్కుట, ద్వి. ... మెలఁతకునెక్కు, డల్లన నేర్పుచు... రం. రా. 150 పా.29 పం.

ద్వి. అలయక యలసినయట్ల నాథులకు,మిలమిల సొలుపులవిగువు సూపుచును, కొమరుదలిర్పి నెక్కుళ్ళ గుగ్గిళ్ళ, తమతమ పతుల హస్తము లూఁదికొనుచు. పండితా. వర్ణ 343 పా

2. వాహనము.

క. తొడవులు చివికినయెమ్ములు, గుడిముట్టుకపాల మిల్లు గుడి ముడియె డైక్కుడు... శు. సం. 7. 870.

ఉ. ఎక్కుడివారొకో గరుడుఁ డెక్కుడుగాఁ గలవారు వీరిపో. యెక్కుడువారు...ఉ హరి. 8. 87.

3 ఆధికము, పెంపు

సీ. పరనేన సచ్చియుం బాటియు బయలైనయనిలోన జయము నేకొనెడుచోట.

ఆ నొక్కరూపకాని యెక్కుడు డిగ్గను, గావరాదు. ముఖవికాసమునకు. నిర్వి. 1. 44

విజ.- ఎక్కువ.

(పొచ్చెనది.)

చ చిడిముడిపాటు లేక యతిశీఘ్రమునన్ ఘనశక్తి నాతఁడెక్కుడుముదమొప్పనానృపతిఁ గూలఁగవై చె మఱి మఱింపఁగాన్. భార. ద్రో. 8. 250.

(ఉత్కృష్టము, శ్రేష్ఠము.)

ఉ ఎక్కుడివారొకో గరుడుఁ డెక్కుడు గాఁగలవారు వీరిపో. యెక్కుడువారు లోకులకు...ఉ హరి. 8.87.

(అధికముగా నాదరింపఁదగినది.)

చ. ...నిమరాజరాజ యి,మ్ముడువున కీడ్చి తెచ్చె విధి మానము ప్రాణముకంటె,జాలనెక్కుడగుట నెప్పఁగా వినవొకో కడు నీచతఁబొందితక్కటా భాం శల్య. 2. 67.

(పెచ్చుగా నున్నది.)

చ. ఇరువదిరెండు నూలులకు నెక్కుడు నిర్విదియోజనంబులు . పితృ. 1. 7.

(స్థితికి మీటినది.)

సీ. సంజయుతో మీగు శ క లేకాడినయెక్కుడు మాటలు నెక్కుకలవు భాం.ఉద్యో. 4. 191.
(సామాన్యముగా ను డవలసిన దానికంటె ఎక్కువ)

ఉ. ఎవ్వఁడొకో లయా తకుని నే నని మార్కొని కోట మీఁపెవాఁ,డెవ్వఁడొకో పురా తకుని యెక్కుడుక న్నటకాలఁ దన్నె... భా. రా. ఆర. 1. 158.

(అతీతము.)

క. ఏనుగృతాంజలి నై పది,యెనుఁ బదియుఁ దత్త్వములకు నెక్కుడగుచు వే, గోనలకైదు వుచే న.య్యెనుఁగు రక్షించినతని నిట్లంటిమునీ. వరాహ. 10. 87.

శ్రీ. విజ. అధికముగా, మిగుల.

వ. అప్పటప్పటికెక్కు డొదవుమదంబున, ద్రిగర్తాదు లగు నమ్మార్తురు పై పయిఁ గ్రమ్మి...భార. కర్ణ. 2. 817.

క. కడు నమ్మియునికియును నెక్కుడు నమ్మమియును సుశీల కుశలతగా డె,య్యెడ నైనను... భార. శాం. 2. 187.

ఎక్కుడుఁదీగ వి. (✓ఎక్కు) జ్యోతిష్మతి, మానేరు తీగ. (శ. ర.)

ఎక్కుడుగాడు వి. (ఎక్కుడు + కాడు) రాతు
చ. ఎలుకలరాచతేజి నెఱ యెక్కుడుగాఁ డపరింజిపైఁడిని,గ్గులు గలమేనిపెవ్వడుగు శ్రొన్మెలరాలుపు ముద్దుపట్టి ... రాజ.చ.1.5.

ఎక్కుడుమెకము ఎ. (ఎక్కుడు + మెకము) మహా
మృగము, ఏనుగు.

నీ. ఎక్కుడు మెకపునూ శ్లి రుదల గ్రుడ్డుకానువు
లుఁబిల్లులు నడిదపుమెకములు. అచ్చ. రా.
ఆం. 4.

ఎక్కుడీయు - ఎక్కుడించే. 1. (ఎక్కు + ధీయు.)
చ. ...మరుండు తుంటవిల్, బలువడి నెక్కుడి
నెఁ దొగపైదలియుం గనుమూసె నెంత
యుఁ. నీలా. 3. 44.

ఎక్కుద్రోచే - ఎక్కుడు. (ఎక్కు + త్రోచు.)
(సజ్యముగాఁజేయు)

చ. ...గాండిన, బలవడ నెక్కుద్రోచి విగియు
గదియించి నిషంగయుగ్మమున్. భాగ. 10.
ఉ. 1992.

గీ. ...పూవింటి నెక్కుద్రోచి, శరము సంధించి
యేయుచో శంకరుండు, కలఁగు నంగజ మ
మ్రేలు కావవయ్య. వీర. 2. 68.

ఎక్కుబావి ఎ. (ఎక్కు + బావి - ఎక్కుటకు మెట్లు
గల బావి నడిబావి

గీ. ఇటుకుమాను పెరింటిలో నెక్కుబావి...తన
ర నిరతంబు వెలయు నాతనిగ్నిహంబు. శుక.
2. 408.

ఎక్కువ ఎ. (√ఎక్కు) ఆధిక్యము.

ఆ. ఇరువురిందు నప్పు డెక్కువ తక్కువ, యింత
లేక కూర్చియెలుకవడియె. విక్ర. 4. 183.
ఎఱ. అధికము.

చ. భువనములం బ్రసిద్ధిగని పొల్చినసద్విజ్ఞకోటి
కన్న నెక్కువ యగుహంసచక్రములుగోరి
భజివఁగ...చిత్రభా. 1. 100.

ఎక్కువె(పె)ట్టు - ఎక్కుడు. (ఎక్కు + పెట్టు)
(సజ్యముచేయు.)

గీ. ఇట్టియెఁ దేరుగడపంగ నెందు నుతికి, నెక్కు
గాండివ మేదైఱ నెక్కువెట్టి, రెండుదొనలు
ను బూని కిరీటి యనికి, వచ్చు నేఁడెల్లి యెం
దుఁ తోవచ్చు మీకు. భార. ఉద్యో. 2. 180.

నీ. పల్వలంబులఁ గిరిప్రకరంబు లనుశంక నెలుకు
రాజులు విందు లెక్కు వెట్టి గీ....అంధకా
రంబు ప్రబలె. భీమ. 2. 85.

(-నారిని-సంధించు, కూర్చు)

క. భసలగుణ మెక్కువెట్టఁగఁ, గునుమకరా
సనుని విల్లు కునులకు విజిగెఁ. కటు.
1. 179.

ఎగఁగట్టు న. శ్రీ. (√ఎగు) పై కిఁగట్టు.

క. తలవెండ్రుక లెగఁగట్టెడు, కొలఁదిని ....
నైష. 1. 62.

ఎగఁగొట్టు న. శ్రీ. (√ఎగు) 1. ఎగురఁగొట్టు.

నీ. వీచి త న్నెగఁగొట్టువెక్కనం బగునుడిగాలి
రక్కసుమీఁద లాలియూఁగి. చమ. 1. 32.
2. (బుణ్ణాదుల) అపహరించు, ఎగవేయు.

(వ్యవ) వాఁడు బుణ్ణము ఎగఁగొట్టినాఁడు.

ఎగఁగొల్పు(ల్పు) న. శ్రీ. (√ఎగు) పురికొల్పు.

వ. నీమది నెలుంగురుగు గాదె యమనెడ నీ
వనమాలిక కనుగొలిపి యెగఁగొల్పినఁ గల
వాణి మణియు నిట్లనియె. మృ. వి. 2. 18.

ఎగఁగ్రోలు న. శ్రీ. (√ఎగు) - నోటితో నీరు మొ
దలగునవి - పీల్చు.

క. బలుమీనొక్కటి నోరక, నలిలం లెగఁగ్రో
లుచుండఁ జని రాచెలువల్, నలుపురు తద్వ
దనములో, పలి కాసలిలంబు వెంటఁ బార్థివ
తిలకా. కళా. 6. 109.

ఎగఁజెల్లు న. శ్రీ. (√ఎగు) పై కిఁ జల్లు.

చ. నెలఁతలు బంగిగట్టుకొని నీ రెగఁజల్లఁద
దీయ మ జలాం, జలికలితోదకం లెగయు
జాడ నుతింపఁగనయ్యె...వమ. 8. 157.

ఎగఁజేపు అ. శ్రీ. (√ఎగు) ఆవు మొదలగునవి
పాలు పై కిలాగి విగఁజెట్టు.

ఉదా : ఆవు ఎగఁజేపినది.

న. శ్రీ. ఆవు మొగలగునవి (పాలు) పై కి లాగి
విగఁజెట్టు.

ఉదా : ఆవు పాలు ఎగఁజేపినది.

ఎగఁజోపు న. శ్రీ. (√ఎగు) 1. పై కిఁద్రోలు.

నీ. ఒకవేళ దేగవేఁటకుఁ జని యెగఁజోపి నా
నాండకములప్రాణములు గడవి. కాళ.
8. 47.

2. విడుచు, త్యజించు.

రగడ. మగువ లెగఁజోపి రభిమానముల
మానముల. రాఘవ. 2. 6.

ఎగదట్టు అ. శ్రీ. (√ఎగు) ఎగదాటు, పైకి వచ్చి తగులు; పోవుగు.

ఉదా : శ్లేష్మము కంఠమునకు ఎగదట్టినది.
చ దళముగ వేడియూర్పు లెగదట్టగ జె
మ్మట లూరి.... చెన్న 4.20.

ఎగదన్ను అ శ్రీ. (√ఎగు) 1. ఆవు మొదలగునవి పాలీయకుండు.

ఉదా : పాడియావు ఎగదన్నినది.

2. ఎదురు తిరిగి ప్రవహించు.

(వ్యవ) అడ్డుగట్టుపోయుటచే పలు ఎగదన్నినది.

న. శ్రీ. ఎగజిమ్మి. మీటు

(వ్యవ) ఆవిరి మూతను ఎగదన్నుచున్నది.

ఎగదీయు న. శ్రీ. (√ఎగు) పై కెత్తు.

గీ. తిరిగి చూచుచు ద స్లెగదీసికొనుచు,దగలు
దొట్టి యథాయథలగుచు విఱిగి, యొకఁడు
వోయినత్రోవ వేటొకఁడు వోక,చెట్టొకఁడు
గాఁగఁ బఱచిరి చెంచు లపుడు. మనుచ.
4. 103.

(వ్యవ) బట్ట ఎగదీసికొని వచ్చినాఁడు

సా : ఎగదీసిన బ్రహ్మ హత్య దిగదీసిన గో
హత్య.

ఎగదొట్టు - ఎకదొట్టు. అ. శ్రీ. (√ఎగు) ఎగు వకు వ్యాపించు.

గీ. ఎదుటఁ బడకున్న మునితోటి వెదకివెదకి,
పట్టి భక్షించుఁ గ్రొవ్వెగదొట్టి గుఱక,విడిచి
నిదురించు లేచు నల్గడలఁ దిరుగుఁ,
గుంభకర్ణుండు నడయాడుకొండకరణి.
ఉ. రా. 2. 148.

ఎగద్రోమే న శ్రీ. (√ఎగు) పైకిత్రోయు.

వ. విమలమణిస్థలంబు జలాశయంబుగా వగచి
పరిధానం బెగద్రోచికొని... భార. సఖా.
2. 88.

ఎగద్రోయు న శ్రీ. (√ఎగు) మీదికిఁ ద్రోయుః
త్రోయు.

గీ. గాజు లెగద్రోసి చప్పుడు గాక యుండ,
వచ్చెనూర్వశి యర్జునావాసమునకు. హర.
7. 119.

సీ. సడలి ముంతే ప్రాలుజాలువాపైఁడిగాజులు
పైగి నెగద్రోయుచో విలాసము...దశా.
2. 880.

ఎగబట్టు న. శ్రీ. (√ఎగు) ఎత్తిపట్టు

చ. కంఠముల నెత్తరాక యధికంబుగ ప్రవేగయి
యున్న దేవుఁగ్రమ్మఱఁ బెనుఁగొగటంటె
నచి మాటికిమాటికిఁ బట్టి యెత్తినఁ, బరు
వయి తోచె న. త నెగబట్టు సమర్థుఁడుగాక
యద్భుత,స్ఫురతగతిన్ విభీషణుఁడు బుద్ధి
గలంగి దుఁంతచింతతో. శేష. 5. ౪.
(శ. ర.)

ఎగబడు అ. శ్రీ. (√ఎగు) పాటు, సరుగెత్తు.

గీ. స్తనితముల కెగబడి వచ్చుళఁ భములను,
బట్టి యొయ్యన ధాత్రిపైఁ బెట్టికాచు,గండ
భేరుండపతులు గలిగి యజుని, యాశ్రమ
ము శాంతరిసరూపమయ్యె నపుడు. కాళ.
2. 70.

ఎగబాటు న. శ్రీ (√ఎగు) ఎగువకుపాటు.
(శ. ర.)

ఎగబీల్చు న. శ్రీ. (√ఎగు) పైకి పీల్చు.

(వ్యవ) పొడుము ఎగబీల్చినాఁడు

ఎగబెట్టు న. శ్రీ. (√ఎగు) - ఋణాదులను - అ
పహరించు, ఎగఁగొట్టు.

(వ్యవ) వాఁడు ఋణము ఎగ బెట్టినాఁడు.

ఎగబోత ఎ. (√ఎగబోయు) ఎగబోయుట

ఎగబోయు న. శ్రీ. (ఎగన్ + పోయు) 1. అధిక
ముగా ప్రకాశు.

(వ్యవ) గాడుపు ఎక్కువగా నుడుటచే పిల్ల
వాఁడు నీళ్లు ఎగబోయుచున్నాఁడు.

2 పురికొల్పు.

మ. అజహన్మతస్సరవృత్తి చిత్త మెగబోయం
తేట బల్గోటిజం,త జనస్థానమురీతి లంక నజ
నస్థానంబుఁ గావింప... చం. రా. 5. 49.

3. విజృంభింపఁజేయు, అతిశయింపఁజేయు.

సీ. మధునదం బెగబోసె మాకందమాలికాక్రీ
డామషంగిభృంగీరవంబు. మనుచ. 6. 29.

అ. శ్రీ. దుర్లోభముచేయు.

సీ. కామాంధురాలయి కలయఁ గోరిననీవు జనని
వే నుతుండ దోసం బటంచుఁ, దలఁగి వచ్చి
నఁ దనతప్పు నాపయిఁజూపి భూపాలునకు
నెగబోసి యీర్ష్య. అ. నాజ్జి వెట్టఁజేసె

నలకన్నతండ్రియు, వెరపు మాలి యిటుల
వేగురించె. సారంగ. 8. 188.

చ. దయ వృషవర్షపుత్రియెడఁ దద్దయునుంచి
యయాతి భార్గవ, ప్రియసుత నాదరింపక
చరింప యదుం డది చూచితల్లి కెంతయు
నెగఁ టోసి రోస మెడఁచారొక్కవఁజేసిన...
ఉ. రా. 6. 897.

ఎగ్గ్రాతు ౨. ౨౩. ౨. ౨౩. (ఎగు) మీదికిఁ
గ్రాతు, ప్రాతుచు నెక్కు.

సీ. కర్ణదోలామౌక్తికచ్ఛాయ లెగ్గ్రాతు
సురుహారయలఁ ద్రస్తరికిఁ దన్న. అము
2. 75.

సీ. తెలుగంటిదొరయింటి తెలిమ్రాతు లెగ్గ
గ్రాతు ౩. నీలా. 1. 45.

ఎగఁచే - ఎగయింఁచే - ఇది పొగచు వంటిది.
కాని నిర్ధారక ప్రయోగములులేవు. (1. ఎగయఁ
జేయు. 2. తలుము - అని సోదాహరణము
గా శ. ర. కాని 1. వ. అర్థము క్రింద నిచ్చిన
భాం. ఆం. 2. 12. లోని 'ఎగచియెగచి' అను
నది చి. ని. లోను, ప్రాంతభాంతప్రతులలోను
'ఎగచియెగిచి' అని యున్నది. మరియు 2. వ
యర్థము క్రిందనిచ్చిన 'విహంగగమనం దెగ
వన్' అను నిర్వ్య. 8. 83. ఉదాహరణము. శ. ర.
యే 'ఎగుచు' అను ఉన్మధ్యరూపము క్రిందఁ
గూడ నిచ్చెను. 'ఎగయు' యొక్క ప్రేరణ
మగు 'ఎగచు' నకు 'ఎగవన్' అనురూపము
సిద్ధించుటయుఁ జింత్యము. చూ. ఎగుచు.)

ఎగతాళి ౧. (౩. ఎక్కతాళి. ఎగతాళి) పరిహాసము
గేలి. (చి. ని. శ. ర. ప్రా.)

(వ్యవ) పెద్దలను ఎగతాళి చేయరాదు.

ఎగదిగ ౨౩. ౧౭. ౨౪. (ఎగన్ + దిగన్) పైకిని
క్రిందికిని; వెనుకకు ముందునకు.

గీ. ...తనకూతునింగార మెల్లఁబెక్కు. మాటు
లెగదిగఁ గ్రేగంటఁ బాటఁజూచి, యింతకం
తెను గయినేయ నెవ్వరింక, నేర్తురు...కళా.
7. 67.

ఉ. కాకునిక ప్రసంగ మీది సాహసికాదరణీయ
మానె చీ. కాకయి యూరకేయెగదిగం దల
పోయుచునున్నవారికిన్, గాక నదా మనోజ

యముగల్గి నధీరులకున్ భయంబులేదు ...
రామా. 7. 69. (ఎగదిగన్ - సంశయా
త్మతో.)

ఎగదువ్వు ౨. ౨౩. (ఎగన్ + దువ్వు.) మీదికి
దువ్వు.

సీ. దిగబాటుముంగురు లెగదువ్వుకై తవంబున
నెమ్మొగంబుపై మోముఁజేర్చి. కవిజ. 8.
124.

ఎగనూఁదు ౨. ౨౩. (ఎగన్ + ఊఁదు) ఎగుర నూఁ
దు, ఎగనిపోవ నూఁదు.

సీ. వాంఠికవంఠికావై భవం బెగనూఁదెఁ కాళి
కాధరకరకాళగరిమ. వసు. 5. 69. (ఇట
'తిరస్కరించు' అని కాత్వర్యము.)

ఎగనెత్తు ౨. ౨౩. (ఎగన్ + ఎత్తు) ఎగయ నెత్తుఁ
మీదికెత్తు.

చ. ...తేటితో, యిలగొరవంకపాఁజు లెగనెత్తి
పొంకపుమీనుడాలు పెం, పలర ... కవిరా.
8. 69.

సీ. అభివీక్షణేచ్ఛ నప్రమాననం బెగనెత్తికొన
గోళ్లఁ బలుమఱుఁ గురులు దువ్వి. ప్రభా.
5. 44.

ఎగపు ౧. (ఇది 'అలపు, సొలపు'లవంటిది. √ఎగయు)

1. ఉడ్డినము, ఎగురుట.

సీ. ...ఎగపునాఁగమ విహంగగతి దనరు. ఆం.
భా. 2. 99.

2. మండిపడుట.

ద్వి. కాగు మీఱిననాగబంధపుమొగపు, తీగదా
నిక్కిగల్గఁదీఱదేయెగపు. ద్వి. భాగ. 10
స్తం. (శ. ర.)

ఎగమీటు ౨. ౨౩. (ఎగన్ + మీటు) పైకిఁ టోవం
జిమ్ము.

మ. జననాథాగ్రణి ... తోలాహలా, ఖగ్గనగాధీ
కుండు వ్రాలి కుత్తిమతి నాఁగన్ వేగ లేగ
వ్వ మీటినమాటిన్ తొట్రనేలిగోట నెగమీ
టెన్... వసు. 1. 119.

ఎగయింఁచే - ఎగచే. ౨. ౨౩. (√ఎగయు) ఎగ
యఁజేయు.

(ఎత్తు)

సీ. ...అతఁడు, తెప్పల నెగయించి యప్పాండ
వోత్తముఁ దప్పక చూచి... భార. ఆశ్ర. 2. 60.

క. ...ఇంచుకవడి మౌనమ్ము దగ్గఁ దాల్చి
యుండి న తవదను డై.

వ పదంపడి నిట్టూర్పు నిగిడించి మొగ్గఁ బెగ
యించి భూపాలు నాలోకించి... భార. భీష్మ 3. 173, 174.

(లేచునట్లుచేయు)

చ. మగలమనోనివాసముల మానిని దృఢ్విద
నాస్త్రపావకున్, దగులుకొనన్ దగిల్చి చి
లు నవ్వనుగందపుఁగొండగాడ్పుచే, బొగ
తెగయించి... కాళ. 4. 34.

ఎగయు - నెగయు. అ. శ్రీ. (క. నెగె) 1. పైకి
పోవు, ఎగురు.

సీ. ...ప్రమథులు గాసి నేయుచును రక్తములు
సల్లి, యార్చి గ మృగరూపమై గగనంబున
కెగసె నధ్వరము భార. శాం. 5. 489.

క. పిడుగువలె వచ్చి వన్నొక, పిడికిట మఱి
ధర్తు నొక్కపిడికిటఁ గొని తానుదువీధి కెగసి
మాంసము, నొడిసి పడినైగయు గృధ్రియుం
బలె నన్నున్. ప్రబోధ. 3. 77.

2. లేచు, ఉత్థితమగు.

సీ. మంకినాఁ బరంగుత్రాహ్మణుఁడు ధనేచ్చమై
వర్తించు శిక్షింపవలయునట్టి, గుఱ్ఱదోయిని
జట్టిగొని ప్రీతి లంఁగించి యుండ లంకియ
తోన గండుమీటి, పాతె నక్కోడియల్ పడి
యన్నగనపలొట్టేనుంగుపై నదియెగసి పఱ
వ, నుభయపార్శ్వంబుల నురిపోసిన ట్లవి
వ్రేలి చచ్చినఁ జూచి విప్రుఁ డడలి. భార.
శాం. 4. 40.

గీ. నగతనూజాతపెండై ననాటినుండి, నేటిచా
క నగస్తుండు నిలువఁదేని, నిమ్మహాసేన
బరువున నెగయకున్నె, దక్షిణం బన నరిగె
నుత్తరమునకును. వరాహ. 3. 80.

3. ఎత్తుగు.

గీ. అతఁడు నాఁగట నెత్తినయంతనుండి, యేటి
దిక్కున కంతయు నెగసి యుండు, హస్తినా
పురి...ఉ. హరి. 1. 10.

వ. ...వారణపురింబు నేఁడును దక్షిణం బెగసి
యున్నది భాగం బొకించుక గ. గ కై క్రుంగి
బలభద్రుని మాహాత్మ్యాబుఁ దెలుపుచు
న్నది...భాగ. 10. ఉ. 597.

4. ఉద్భవించు, కలుగు పుట్టు.

ఉ. .. ఊర్పులందుఁ గా. బృచ్చేగయంగఁ బాటి
కఱచెన్ విహగే, దునహింద్రుఁడుగ్రహన్.
భాగ. 10. పూ. 704

సీ. చెలిపాన్పుకడ నున్న చిగురుఁ గోయిలనోటి
కిడిన నాలుక బొబ్బ తెగయు తెంత. రా.
వి. 4. 38.

5. చిట్ల లేచు.

ఉ. ...అకృపామతిఁగొనిక చేతికోలఁ బై, తో
తెగయంగ వ్రేసి వెన దోడ్చొని...మార్క.
1. 280.

6. వెడలు, ఉద్గతమగు.

గీ. ...ఖండితతర్జునిగుండ నెత్తు, రముక మొద
లుగ లేదయ్యె నించుకైన, భూతియె వెడ
తె నొర తపోవిభూతి.

౭. సత్యతపునివ్రేలు సమిధలతోఁ గూడఁ, దెగి
న విధము భస్మ మెగయువిధము, ధరిణిఁ
బద్ధతునుక తనుఁదానె కీల్చొన్న, విధముఁ
దెలియ విన్నవించుటయును. వరాహ.
12. 25. 29.

8. ఎగచు, ఎగపు, ఎగయించు, ఎగసిపడు,
ఎగసిపాటు.

ఎగరొప్పు అ. శ్రీ. (ఎగన్ + రొప్పు) వగర్పు.

(మల్ల యుద్ధమువర్ణనము) వ. చక్రమ్ములనీటు
న జిఱజిఱఁ దిరిగి దగల నెగరొప్పుచు...
ప్రబంధ. 788.

౧. వగర్పు. (త్రా. శ. ర.)

ఎగరోజే అ. శ్రీ. (ఎగన్ + రోజు) వగర్పు.

వ పికిలిపిట్టలు... కఱచిన కాటులు విడక
కాళ్లుపట్టుక పడి యెగరోజు సవతునను
బిచ్చుకలు కాట్లాడి పట్లు పట్టెడితోడున....
ప్రబంధ. 788.

౨ వగర్పు (త్రా. శ. ర.)

ఎగవిడుచు వ. శ్రీ. (ఎగన్ + విడుచు) విడిచి
వేయు.

క. పలువలు చలువలు నేనెడు, నెలవునఁ బగ
లెల్ల నిలిపి నిసి యగుటయ న, ప్పలుగాకి
చాకి పెనుఁగో, ల్పులిచ్చముఁగప్పి సస్య
ముం తెగవిడుచున్. వేం. పంచ. 3. 49.

క. మగఁడాపట్టెఁబునఁ దలఁ, దెగఁగొట్టినఁ
గొట్టుఁగాక తెగతేగ నీ, తెగవిడిచి పోయె
దనె ప్రా, వగ నాకాణాచి యైనవలపుల
పంటన్. కళా. 8. 191

ఎగవేయు న. 3. (ఎగన్ + వేయు) 1. (ఋణా
దులను) అపహరించు, ఎగఁబెట్టు.

(వ్యవ) వాఁడు ఋణము ఎగవేసినాఁడు.

2. (చేసినతప్పు చేయలేదని) తప్పించుకొను.

ద్వి. ఎంత నేరిమిచేసి యెగవేయఁ గలదు, అంత
కురా లిది యనియెడువారు. ద్వి. సాంగ. 3. 107. పా.

ఎగవైచు న. 3. (ఎగన్ + వైచే) ఎగువైచు.

ఉ. తైలములెత్తి కందుకముచందముగా నెగవై
చి నేలకున్, వ్రాలఁగ నీక పట్టు...రామా.
5. 291.

ఎగనన విజ. (✓ఎగు) ఎక్కువ.

సీ. యౌవనంబున నృశంసావతంసక కంస
విధ్వంసనరిరంస వెలసినావు గీ.భూసురులఁ
బ్రోవవేమి మహాసురాః, యిప్పు డేటికిఁ
ద్రుంపవేఁడై గసనై న, బుద్ధి దిగననవచ్చెనో
పో మఱేమి. సిం. నార. 19.

3. విజ. ద్రు. పైకిసోపునట్లు. (చి. ని. 3. 6.)

(వ్యవ) పొయ్యిలోనిపుడుక తెగననఁద్రోయుము.

సీ. అన్నపాత్రావలోకాఢమై దీపంబు శంఖుస
న్నిధి తెగననఁగఁ ద్రోసె. సానందో. 5. ఆ.

చ. మగలమనోనివాసముల మానిని దృఙ్మదనా
స్త్రుపావకున్, దగులుకొనఁ రగిల్చి చిలునవ్వ
నుగందపుఁగొండగాడ్చుచే, బొగలెగయిం
చి పల్కునెయివోయుచు మండఁగ మాయ
కట్టెచే, నెగననఁద్రోచి యార్పఁ దగు నించుక
యించుక కూర్చి తుంపరక. కాళ. 4. 84.

(ప్రయోగములిట్లున్నను ద్రుతాంతమేయనుట
కు నిర్ధారకములుకావు)

ఎగసిపడు 1. 3. (✓ఎగయు) 1. ఎగిరిపడు. 2.
గర్వపడు.

క. తానెంత యెగసిపడినం, గానీ దీని కుచముల
కుఁ గందుక మెనయే, నానాటఁ జక్రములె
గ, ట్టైన న్మఱి వన్నెవాసియగు తోడునకున్.
రా. వి. 2. 101. (రెండర్థములకు నిదియే
యుదాహరణము.)

3. తోపపడు.

(వ్యవ) ఈమాట చెప్పఁగానే నామీద వాఁడు
ఎగసిపడినాఁడు.

ఎగసిపాటు 1. (✓ఎగసిపడు) 1. ఎగిరిపడుట.

2. గర్వపడుట.

క. పసినిసువగు మా మగువన్, విసిగొనకు
మనుచు నెంతవేడినఁ బైపై, ముసరుచు
మఱిమఱి మొసెడు, భసలము నీకింత
యెగసిపా తేమిటికిన్. రసిక. 4. 171.
(రెండర్థములకు నిదియే యుదాహరణము.)

ఎగాదిగ - ఎగదిగ.

చ. ...మోము గుబ్బలున్, గడకొనుకడదీధితు
లెగాదిగఁగన్గొనుచిట్టకంపుఁ ద్రా, గుడుఁగని
....ము. 2. 57.

ఉ. ప్రాయపుగాయకు ల్వెలనెపాన నెగాదిగఁ
జూడ నేర్పులొ, రా యివిదండమీదఁ గొని
రందొండకొంటిరి మంచిసాములే, పో ...
విజ. వి. 1. 14.

ఉ. ...ఒకయంగన తానును వచ్చి రాజసం,
క్రందమనంద మంతయు నెగాదిగఁ గన్గొని
చొక్కి....ఉ. రా. 6. 152.

ఎగు 1. 3. (3.ఎగు.త.ఎఱు.) దీనికి సమావక శ్రి
యారూపమున ప్రయోగము లేదు. కాని 'ఎగిం
చు' అనిమాత్రము వాడుకలో నిప్పటికిని గలదు.
(వ్యవ) ఈయేడు వాన లెగించినవి.
మఱియు పెక్కుజన్యములకు ప్రకృతిగాఁగూడ
నున్నది.

1 క్రిందినుండి మీదికిఁ బోవు.

ద్వి. సంగడికాండ్రను జప్పరించుచును, వంగ మె
గంగదిగంగఁజూచుచును. బస. పు. 4. 725.
(ఇదిప్రాంతప్రతి పాఠము. క్రొత్త ప్రతిలో
'ఎక్కుంగదిగంగ' అని సవరింపఁబడినది.)

చ. కొలుచును జేవ వెట్టి కుచకుభయుగం బెగ
డిగ్గఁ గన్నఁగ్రే,వలఁ బరికించు ... క్రీడా.
108.

2. ఎత్తగు, ఉన్నతమగు

సీ. ఎగుబుజుంబులవాడు ... విజ. వి. 1. 164.

సీ. ఎగుపిక్కలు...కళాశాస్త్రము. 1. 11.

3. ఎగురు. (చూ. ఎగుబోద.)

జ: ఎగఁగట్టు,ఎగఁగొట్టు,ఎగఁగొలుపు,ఎగఁగ్రో
లు,ఎగఁజల్లు,ఎగఁజేపు,ఎగఁజోపు, ఎగఁద
ట్టు,ఎగఁదన్ను,ఎగఁదీయు,ఎగఁదొట్టు,ఎగఁ
ద్రోచు,ఎగఁద్రోయు, ఎగఁబట్టు, ఎగఁబడు,
ఎగఁబాటు,ఎగఁబీల్చు,ఎగఁబెట్టు, ఎగఁబోఁ
త,ఎగఁబోయు,ఎగఁత్రాఁకు,ఎగదిగ,ఎగదు
వ్వు,ఎగనూఁడు,ఎగనెత్తు, ఎగమీటు, ఎగరొ
ప్పు,ఎగరోఁజు,ఎగవిడుచు,ఎగవేయు,ఎగవై
చు,ఎగసన ఎగాదిగ,ఎగుడు, ఎగుడుదిగుడు,
ఎగుదల,ఎగుబోద,ఎగుమతి,ఎగువ.

ఎగు(పు)మే న. శ్రీ. (చూ.ఎగచు.) 1. వెంబడించు;
తలుము.

ఆ. వీరి సేనసుతుఁడు వీరుండు హంసల, నడబెడం
గుఁ జూచి నగుచు వాని,నెగిచి యెగిచి యందు
నెగయకుండఁగ నొక్క, హంసఁ బట్టుకొని
యె నతిరయమున. భార. ఆర. 2. 12.

క. కాలహరిణములఁబట్టెడు,శీలను విషమాటవీ
చరిత కేసరికా,ద్ధూలేభశరభములఁ దన,కాల
త్వమునంద యెగిచి పట్టుచు మఱియున్.
భార. ఆది. 4. 8.

క. అమ్మెయిని నోడి కానుం, దమ్ముఁడు హత
శేషమైనదానవ బలముం గ్రమ్మటి తమ
వచ్చిన మా,ర్గమ్మునఁ జాతెను విహంగగమ
మం దెగువన్. నిర్వ. 8. 88. (చి.ని. పా)

క. దివిజులుతొలుతాఁకునఁ ద, మ్మెవిచినదను
జలను మనుకులేశ్వర శరముల్. పావయని
మంటలు మింటికి,నెవయంబడి కెడవ మొనసి
నిలిచిరి తారున్. కకు. 6. 87.

ఉ. ... నిన్,వమ్మినముగ్ధలన్ రహితనాథల
నక్రట నేడు రెండుమూఁదమ్ములయేటు
కాఁ దెగువ నడ్డము రాఁదగదే కృపానిధి.
భాగ. 10. పూ. 1058. (చి.ని.పా-ఇట
'కాధించు' అని భావము.)

2. త్రోలు.

చ. అనపుడు మాతుఁ డెంతయు రయంబునఁ
దేరు వృతోదరాంతి కం,బున కెగువంగ
శంఖఁ వముల్ గుణనిస్వనమున్ నిగిడ్చి ...
భార. కర్ణ. 1. 159.

ఆ. వలుఁదనాంసంబు వడుంబుఁ దూఱంగ, నే
యుటయును కాండవేయుఁ దార్తఁ,గూరి
నిలువలేక కూర్చుండఁబడి మాతు నందమె
గువు తొలఁగ ననియె నధివ. భార. కర్ణ.
2. 381.

3. త్రోయు, పడఁద్రోయు.

మ. ...విజయశ్మాధీశ్వరుం గాసిగా, నెవిచెన్
తోశనమన్మసిద్ధి యని ప్రాప్తమేటం బ్రగాఢోద్ధ
తిక. నిర్వ. 1. 39.

4. చోపు, లేవఁగొట్టు.

సీ. ఎగుచుకూతలు ముట్టె యెత్తి విట్టాలించిగ
మికిఁ గన్నాకయి గాలి యరయు. మనుచ.
4. 42.

5. (కాదాదులతో) కొట్టు.

క. కసిమసఁగి యసువిసము, లసిలతికల
మల నెగువ నసువులు వెడల, బసచెడిరి
పడిరి కెడసిరి...భాగ. 8. 145. చి. ని. పా.
(కత్తులతో కావఁగొట్టఁగా, అని భావము)
శ్లో. యదా యుద్ధేఽనురైర్ధేవా వధ్యమానాశ్చ
తాయురైః, గతాసవో నిపతితా నోత్తిష్ఠేర
న్ పునశ్చ తే సం భాగ. 8. 5. 15.

ఎగుడు విజ. (√ఎగు) ఉన్నతము. (చూ. ఎగుడు
దిగుడు.)

ఎగుడుదిగుడు విజ. (ఎగుడు + దిగుడు) 1. సమ
ము కానిది, విషమము.

ఉదా: ఎగుడుదిగుడు నేల.

2. అసంగతము.

ఉదా: ఎగుడుదిగుడుమాటలు.

ఎగుదల వి. (√ఎగు) 1. పై భాగము. 2. అభివృద్ధి
(శ. ర.)

ఎగుడు (ఇది పై వకవియగు సోమనాథుని కవిత్వము
నందే కాన్పించుచున్నది) ఆ. శ్రీ. 1. పరుగిడు;
పరుగిడివచ్చు.

ద్వి. మహి నెదురే చూచు మట్టిభూతములు,
ఎగిరి యొక్కటి చాల కేన్నూలు నచటి,

పొగ చాకి కైలాసమున కప్పు పోవ. బస.
పు. 7. 298. పం.

ద్వి. మగనిఁ జాయుడు వాఁడు తెగ నున్న యెడ
ను, నెగిది శివాలయం బింతి సొచ్చుదును. బస.
పు. 8. 548. పం.

ద్వి. చక్కన గుడివెన్నటిక్కున కరిగి, యెగుడు
దురోయని వగపడి వెనుక, మగిడి యాలించు
చు బెగడుచుఁ జనుచు. బస. పు. 4. 777. పం.

2. దొంకు, లభించు

ద్వి. అవేలమున భక్తులగ్గల బనుచు, నెగుడునొక
వత్తు లిప్పుట కనుచు, నెగుడుకున్నను లింగ
మెఱుగుఁగాకనుచు, బడి యోగింము లలవ
డునొకో యనుచు. పండితా. పర్వ. 2. 10

ఎగుబోద ఎ. (√ఎగు) తెక్కలుమొలచి యెగిరెడు
వయసువచ్చిన పక్షిపిల్ల.

సీ. ఎగుబోదలయి గూఁడు దిగనాడి వెఱ
మ్రాఁకు తెక్క నాంసి యుత్సహింప లేదు.
వే. పంచ. 1. 287.

ఎగుమతి ఎ. (√ఎగు-త. ఏట్రుమడ) ఓడ మొద
లగువానిమీద సరికు తెక్కించుట.

ఎగుమతిచేయు-(సరికు) ఓడ మొదలగువానిలో
నెక్కించు.

ఎగురఁగొట్టు న. శ్రీ. (ఎగురక + కొట్టు) ఎగిరి
పోవునట్లు చేయు.

గీ. చాఁగురే చావచఁదోయి చక్రవాక, ముల సె
గురఁగొట్టు... ఇందు. 2. 188. (ఇట టౌవ
మృద్యోతకము.)

ఎగురు అ. శ్రీ. (త. ఎగురు. త. ఎక్కు, ఎవ్కు.)

1. ఉడ్డినముచేయు, ఎగయు.

ఆ. మువ్వగదల నత్తెములమండి యెగురుచు, బ
దనుమీఱ నెరలు వెదకుడేగ, పదుపు వట్టి
దండ పాణులై నడిచిరి, విభునిగెడల దేగ
వేటకాండు. మనుచ. 4. 85.

2. పైకిలేచు, ఉత్పతనమునేయు.

వ. చారుహారంబు లెగుర, వసు. 4. 28.

సీ. భూసంజ్ఞసంకేతములు దెల్పునముచికి నింపు
గాఁ గమబొమలెగుర వైచు, దశా. 2. 808.

ఎ. 1. ఎగురుట. 2. గర్వము, పొగరు.

ఉదా: పాని ఎగురు అణగినది.

జ. ఎగురఁగొట్టు, ఎగురులాడు.

ఎగురులాడు అ. శ్రీ. (ఎగురులు + అడు) దుముకు
లాడు. (శ. ర. శ్రౌ.)

ఎగువ ఎ. (√ ఎగు) మీదు; ఆవలిభాగము.

ఆ. అప్పుడు దేవదేవి యాచల్ల గాడ్పుల, వింతవా
సనలకు వెఱఁగువడుచు, నెగువ నొక్కతో
ట యెద్దియో గలదుగాఁ, బోలు చానిఁ
జూచిపోద మనుచు. పం. 8. 198.

విజ. మీద నున్నది; ఆవలిభాగమున నున్నది.

వ. గాలి పరికించి దిగువదెస దొడ్డి వల పన్ని
యెగువ పొలిమేర కారాదియగుదూరం
తేగ... మనుచ. 4. 87.

ఎగ్గడి-పెగ్గడి. ఎ. 1. అంతఃపురపు కావలివాఁడు.

సీ. . . మఁడుఁ డొప్పు, నెగ్గడి యనంగ... అం.
భా. 2. 188.

2. అంతఃపురపు కావలికత్తె (చూ. ఎగ్గడికత్తె).

జ: ఎగ్గడికత్తె, ఎగ్గడివాడు, ఎగ్గడిడు.

ఎగ్గడికత్తె-పెగ్గడికత్తె. ఎ. (√ఎగ్గడి - స్వార్థమున
'కత్తె') అంతఃపురపు కావలికత్తె.

గీ. ఒడలిబడలికఁ గైటభద్విడలికచలు, కదలు
దురె నాటి కెగ్గడికత్తె కేలి, చికిలిబెత్తంబు త
ఱులింత చేసెఁగాక. బహు. 2. 85.

ఎగ్గడికాఁడు - పెగ్గడికాఁడు. (√ ఎగ్గడి)

ఎగ్గడిఁడు - పెగ్గడిఁడు. (√ ఎగ్గడి.)

ఎగ్గతము విజ. (నం. ఏకాంతః ?) ఏకాంతమైనది,
నిర్జనమైనది.

(గాంధారికృష్ణునిశపించుట) గీ. ... అయ్యవ్వ
యతఁడెగ్గతంపుఁజోట, నరయ దిక్కెవ్వరు
ను లేనియట్టితెగుట, నొందఁగలవాఁడుగాఁ
బల్క నొద్దమండి, వింటి... భార. మౌ. 157.

ఎ. ఏకాంతస్థలము, ఒంటరిగానుండుచోటు.

గీ. ఎగ్గతంబునఁ చానుఁ గారగ్గిఁ గాలె, నటె య
నాథయై దీనిఁ నంతరంగ, మలఁదురక...
యెట్లుండుఁ తెపుమ. భార. అశ్ర. 2. 188.

ఎగ్గింమ న. శ్రీ. (√ ఎగ్గు) 1. అనాదరమునేయు,
నిరసించు.

మ. తనరాజీవశరం బెఱుంగదు నికాతత్త్వంబు
లేగల్వతూ, పువకుం జాలదు వేగలిం యని
యాపూముల్కులెగ్గించి శ్రొన్ననవిల్లాఁడు

వహంబుతోత్పలవికానం వీనుమీనాక్షి
లో,చనముల్వింటఁ ఘటంపఁ బొల్తెనవి ని
స్తంధ్రాంబకభ్యాతులన్. వసు. 2. 48.

2. అక్షేపించు, దూషించు.

న బహుశోభనం మనంబున వగచి యిట్టి
వరంబు లెల్ల యొకంగితి వద్దురాత్తునిచే నఖల
కపినరరాక్షసప్రళయంబు సమకూరుచున్న
యది యని యింద్రాదు లెగ్గింప విన్ననై
యుండె. సీతావి. 8. 185.

8. ఎగ్గుగాఁదలంచు,తప్పనితలంచు.

కా. ...అయ్యోకళాదుండు చే,తోవీధిన్ సహ
జాధనావహరణోద్యోగంబు నెగ్గించునే ...
వసు. 4. 84.

ఎగ్గు ఎ. 1. కీడు, అశుభము.

ఆ. ...నిమిత్తములు నయంబునఁ జూచితి, నెగ్గు
లేదు వారికెల్ల లగ్గు. భార. ఆది. 7. 28.

క. వలచి హితంబునఁ బథ్యముఁ, బలికినఁ జేకొ
నని ధర్మభావశుభం నవివే,కుల నిగ్రహింతు
మీకె,గ్గులు మత్సాన్నిధ్యమున నగునె
యెయ్యెడలన్. భార. ఆర. 1. 149.

2. అశుభచిహ్నము, దుర్నిమిత్తము.

క. ఖలుఁ డీదుర్యోధనుఁ డె,గ్గులతోడన యుద్ధ
విల్లె గోమాయురుతం, బులు వించె దుర్ని
మిత్తం,బులు పెక్కులు వుట్టె వీని పుట్టిన
వేళన్. భార. సభా. 2. 178.

8. అపరాధము.

గీ. ...అమ్మ మిమ్ము,నెటుఁగ తొనరించినట్టి
నాయెగ్గులెవ్వి.గల్గినఁ గృతార్థ(గృహార్థ)?
చిత్తవై కాపు మనుచు. కళా. 5. 180.

కా. ఏలా యింత వృథాభిమానము క్రియాహీ
నుండవై నావిధం,కాలోకింపక యెగ్గుచేసి
తిట నీ యాచారము న్నీదువా,గ్జాలంబు
నృతి నీ తపోమహిమయుం జర్పింప నీపాటి
యే, నీలాగంతయుఁగంటి నంత్యజుడవై
నీవుండు మిథ్యాత్రిలోన్. భోజరా. 8. 114.

4. తప్పు; నిషిద్ధమైనపని.

క. ప్రతికూలయైనభార్యం, బతి విడిచిన నెగ్గు లే
మి ప్రకటంబు క్రుతి,శృతులందుఁ జెప్పఁ
బడుట...వరమ. 5. 278.

క. ఏ మనసిన పనని యగజ,గామినియలు కార్పఁ
దలముగామిని నృపతి, గ్రామడి సాగిలి
మొక్కెను, గాముకులకు నెగ్గుసిగ్గుఁ గలవే
యొందున్. సారంగ. 2. 213.

గీ. సబము నెంగిళ్లు దీనిభోజనము క్రూర,మిట్టి
యెగ్గులువేయును నేల చెప్ప, ఖగములందుఁ
జుండాలుండు కాకి మనుట,గడుఁ బ్రసిద్ధంబు
గాదె యానొడువు వినవె. కేయూర. 3. 38.

6. భంగము, పాటుపు

కా. అపంచాయుధు పెంపు నాహిమక రాహం
కార మాతోకిలా,టోపంబుం దరియింప లేక
సతి నిండుంగూర్మితో ధైర్యసీ,మాపర్యా
ప్తికి నెగ్గుగా మడిచిన్మంజీరపుంజీకృత,
జ్ఞాపప్రాతకిరీటు మ్రొక్కి నిలిచెం జాకుకర్మ
విశ్వేశ్వరున్. కావ్యా. 3. 54.

చ. నిను హరియించునట్టి మహనీయ బలాధ్యుని
గాని యేవరిం,ప ననుచుఁ బల్కితిం గలదె
పల్కున కె గ్గనియెన్ వధూటియున్.
కళా. 6. 50.

8. నింద.

ఉ. ...ధర్మకీర్తులన్, బొగ్గులు సేసిజారు శశిఁ
బొంది కటాకడు పేల తెచ్చుకొం, తెగ్గుద
లంపఁగా వలదె. భాగ. 9. 378.

7. అమంగళవాక్యము, కీడుమాట; దూషణ
వాక్యము.

సీ. ...ఎగ్గు నా దుశతిపే రెసఁగు చుండు. ఆం.
భా. 1.117.

గీ. కలికిజవ్వన ముడివోయి కడుఁగురూప,యై
మదీయభామిని యుండు నధిప యట్టిఁదైన
నయ్యింతి నొక్క యెగ్గాడ రాని,కింపు మిగు
లంగ వర్తింతునిది నిజంబు. మార్క. 5. 142.

8. అవమానము. (చూ.ఎగ్గునేయు.)

ఎఱ. కీడైనది, హానికరము.

క. అంతిపురముచుట్టటిక, జెంతయుఁ గీడంత
కంటె నెగ్గు తదీయో,పాంతచరి కుబ్జవామన,
కాంతాదులతో డిహిందుకలిమి ఖటునకున్.
భార. విరా. 1. 131.

ఎగ్గాడు - నిందించు.

కా. తోడంబుట్టినవానిభంగమునకున్ దుఃఖించి
మాకృష్ణు నె, గ్గాడం తాడకు మమ్మ ...
భాగ, 10. పూ. 1778.

ఎగ్గులాడు - నిందించు.

ఉ. ధీయుత యంచు ధర్మజనదీసుతకృష్ణుల నెగ్గు
లాడుచుం, బోయె సదంబు వెల్వడి సపుత్ర
బలుండయి చైద్యుఁ డల్పతోన్. భార.
సభా. 2. 15.

నీ. భూభారభరణలీలాభిముఖ్యంబున నేమేటి
కామేటి నెగ్గులాడు. నరస. 1. 11. (ఇట
ఔపమ్యవాచకము)

ఎగ్గులుపల్లు - నిందించు.

చ. ఇతనికి నిట్లు వ న్నుఱక యెగ్గులు వల్లఁగఁ
బోలెఁ గాక యుద్ధతమతి నన్యు లీతనివిధం
బునఁ బల్లి మదీయచావనిర్గతచటుల్లోగ
మార్గణికాయపయోధిమును గ కిట్లు ద ర్పి
తులయి పోవ నేర్తు రె...భార, సభా. 2. 61.

ఎగ్గువల్లు - ఎగ్గాడు.

గీ. అట్టి సర్వేశుఁ కాపసంహారు ధీరు, కాశ్వ
తై శ్వర్యు నాత్మసంసారు నీకు, నెగ్గువల్కివ
పాపాత్ముఁ డెల్లభంగి, దండనార్తుఁడు గా
కెటు దలఁగఁ గలఁడు. భాగ. 8. 498.

నీ. వలుఁదచిందమునెగ్గువలుకుకుత్తు కవాఁడు..
నీలా. 1. 88. (ఇట ఔపమ్యవాచకము)

జ. ఎగ్గించు, ఎగ్గుగొను, ఎగ్గుచేయు.

ఎగ్గుగొను న శ్రీ. (✓ఎగ్గు) ఎగ్గుగా భావించు.

క. కావునఁ బ్రభుత్వసంపద, నీవిభుఁ డాడినది
యెల్ల నెగ్గుగొనక నా, చే వినుము నీదు ప్ర
తినకు, నేవిధి నేయ నగు చాని నేర్పడ
ననఘా. భార. కర్ణ. 8. 88.

ఎగ్గుచే(సే)యు న. శ్రీ. (ఎగ్గు+చేయు) అవమా
న పఱచు, పరాభవించు.

ఆ. పోతుటేగ కై నఁ బొలయంగ రాదు నా,
యానఁతేసి మందయాన నిన్ము. నెవ్వ రెగ్గు
సేసిరెఱిఁగింపవే మది, నలుక వలదు నీకు
నలుక వలదు. సారంగ, 2. 201.

ఎచ్చేటు - ఎచ్చోటు.

గీ. . . ఏకలవ్యుఁ డచట, నెచట మహ్నఁడు సా
త్యకి యెందుఁ బోయె, హలధరుం డని యద

లించి యంతఃబోక. ఉ. హరి, 3. 29.

ఎచ్చేరించు - ఎచ్చేరించు.

(ప్రేరేచు, ప్రోత్సాహపఱచు, పురికొల్పు)

గీ. వట్టి కూడును వేన్నీళ్లు పెట్టి యెట్లు, గలు
గువీడ్యంబు లిప్పించి వలఁతియైన, వెజ్జ నెచ
రించి యరియించె విప్రసుతుని, గంటవత్తిడు
కొని నైరికప్రభుండు. పాండు 3. 58.
(ఎచరించి:- ఏర్పఱచి అని భావము.)

ద్వి. చలపట్టి లేనిదోషంబు నామీదఁ బచరించి
మాయలు పన్ని భూపాలు, నెచరించి గో
యింప నెట్లాడె మనసు. నవ. 2. 94. పా.
11. పం.

ఎచ్చోటు - ఎచ్చోటు.

ఎచ్చేటు - ఎచ్చోటు.

నీ. రంభాప్రధానావస్థః పృథూరోజకుంభంబు
తెచ్చటఁగన్నఁబట్టిపట్టి, అము 1 41.

ఎచ్చేరము ౧. (✓ఎచ్చే) ఎచ్చరిక.

వ. మఱియు నయ్యచ్చర తెచ్చరింబుల కచ్చు
వదలి... కవిక. 8. 94 (శ.ర పా.-మచ్చరిం
బులకచ్చువదలి. ముద్రి.)

౧. ఎచ్చరిము, పాచ్చరిక

నీ. ఎచరంబు నేర్పని యెన్నఁగాని; ఉ. హరి
8. 124. (అరచంబు నేర్పని యరియుఁ
గాని. వీరేశ పా)

ఎచ్చేరించు - ఎచ్చేరించు, ఎచ్చేరికించు, పాచ్చరిం
చు, పాచ్చేరికించు. న. శ్రీ. (✓ఎచ్చే. త.
ఎచ్చఱిను. త. ఎచ్చరి.) 1. ప్రోత్సాహపఱ
చు, పురికొల్పు.

గీ. ముచ్చటలు డెల్పు రతికేళి తెచ్చరించు.
కుక. 1. 801.

ఉ. ... టంక్రియా, రావమునన్ ధనుర్గుణము ర
క్త సిహించుట తెచ్చరింప ర, జోవిసరాంగ
శోడితముఁ గ్రోలి యెఱుంగనికోల యేయు
డున్. చం. రా. 2 77.

2. జాగరూకుని చేయు.

చ. అతనికటంబు లగ్న మని యాంగిరసుం డపు
డెచ్చరింప... వసు. 8. 8.

గీ. మఱియు నచ్చోట విహరించుతఱిని మంద, మం
దగంధవహా ప్తిమై మఱచియుండు, నంత నను

నెచ్చరింపక యరిగె బంధు,తతి మనంబున
నిల్లాండ్రఁ దలఁచికొనుచు. కుక 1. 304.

3. జ్ఞప్తికిఁదెచ్చు.

ఉ. ఎంతకుఁ దెచ్చి నే సరసిజేక్షణచెయ్యము లందు
మీఁద జ,న్మాంతరివర్తనంబు హృదయంబు
న కిత్తటి నెచ్చరించి గో,రంతలు గొండలంత
లగునట్లుగఁజేసితి మంచుఁ జేటికా, వాంత
సతాశవృంతమృదువాతహిమాంబుకణాళిఁ
దేర్చినా. ఆము. 5. 77.

4. తెలుపు.

ఉ. రామవిభుండు నిస్తులశంబుల రావణు
హస్తమస్తక,స్తోమము ద్రుంచినన్ మొల
చుఁ దోడనెతోడనె త్రుంసు రాముఁడున్.
వేమలు నట్లు ద్రుంచి యటాపెన్త విభీషణుఁ
డెచ్చరింప గ,ర్భామృతమున్ హరించె నన
లాస్త్రమునన్ శిం మొండు దక్కఁగన్.
దశా. 7. 158.

ఎచ్చేరింత ఎ. (✓ఎచ్చేరించే) ఎచ్చరించుట.

ఉ. వింతకప్పుఁగిలింతల నవీనగళధ్వని యెచ్చరిం
తలన్.. కంతుకేళిగి,ల్గింశలు గొల్పునాటి
తగులే మనసయ్యెడు నేమి నేయదున్.
పాంచా. 8. 80.

ఎచ్చేరింపు ఎ. (✓ఎచ్చేరించే క. ఎచ్చట. త.
ఎచ్చర్పు) ఎచ్చరించుట.

సీ. పెనఁగొన నేరనిప్రేమానుబంధంబుపైకొన
నెఱుంగని పడుకసొంపు, ఎచ్చరింపెఱుంగని
యెడఁదబల్ తమకంబు ప్రతికారి మెఱుంగని
భావచేష్ట. చంద్రా. 6. 149.

ఎచ్చేరిక- హెచ్చేరిక. ఎ. (✓ ఎచ్చే క ఎచ్చటికె.

త. ఎచ్చరిక్కై). 1. ప్రోత్సాహము.

వ. ...రథంబు వఱపించి యొలుపుసలుపున నడ్డ
గించువగఱయొడ్డుగడ్డుటికి చించుకొని తన
తోన చొచ్చునిచ్చలంపు తెచ్చరిక చాలక య
క్కడక్కడం దలపడి వెలివెలిన పోరునిజ
యోధవీరులకు దూరదృశ్యమాన కేతవద్యో
తనంబునం బ్రీతి యొసంగుచు... రాఘవ.
4 152.

2. జాగ్రత్త, అవధానము.

వ. తనమేళగాండ్ర నాలోకించి యిశ్శాలకులు
మనవాలకపుసొమ్ములందు నే మేనియు నప
హరించుటకు నజ్ఞాదుచున్నవారు మీర
లీ మ్రుచ్చుల నెచ్చరికం గనుపెట్టుకొని
యుండుఁ డనుటయు. ప్రభా. 1. 107.
పాండు. 2. 97.

3. ప్రభువులయవధానమునకై వేత్రధరు లుప
యోగించుమాట. (ఇది 'పరాకు'వంటిది)

క. ఎచ్చరిక సామి యనురవ, మెచ్చఁగఁ గంచు
కులు వెంటనేతేంగన్. ఉ. రా. 7. 388.

సీ. ఎచ్చరి కయ్య మాహిష్మతి యెలువఁ డని
చినఁ డిచిన్నయలరుఁదోడ్ల,ను .....
యయా. 1. 100.

ఎచ్చేరికించే- హెచ్చేరికించే, ఎచ్చేరించే. (✓ ఎచ్చే
రిక) న. క్రి. ఎచ్చరించు.

(జ్ఞప్తికిఁదెచ్చు)

సీ. మఱవక నే నన్నమాట యెచ్చరికించి యడి
గితి గాన నీ కనువచింతు. శ్రీరం. మా.
4. 4.

(ప్రోత్సాహపఱచు, పురికొల్పు)

ఉ. వచ్చి పుంబువాకిట రువారపుఁగోడెతనం
బుతోడఁగ,న్నిచ్చకు వచ్చు చేడియల నెచ్చ
రికించుచు... నెలవిపాటఁగ నవ్వెచుఁ గేకి
రించుచున్. విక్ర. 8. 4.

ఎచ్చిరిలు(రిల్లు,ర్లు) - హెచ్చిరిల్లు త. క్రి. (✓ ఎ
చ్చే) 1. వృద్ధి నొందు.

గీ. ఏయుపాయంబుచేనైన నెచ్చిరిలఁగ,నీక రా
క్షసకులము రమేశ్వరుఁడు, దునుము ...
కళా. 6. 32.

చ. అనిమిషమండలీరుచిరమై కవిరాజవిరాజి
తోక్తులన్,దసరి మరున్ని కేతన మనం గను
పట్టినదాని నొక్కచోఁగనియె సరోవరంబు
ర్భుషకంబులఁ బట్టుకొనంగ శక్తిలేక నిలిచి
త్రొంచ మెచ్చిరిలుకాటియఁ దత్తటి నూర
కుండఁగన్. వేం. పంచ. 1. 297.

2. విజృంభించు.

గీ. వృపులకపుల సమరనిఘ్నరత్వంబుల, నొచ్చి
చరమదశకు వచ్చి దమజ,లెపుడు ప్రొద్దు

గ్రుంకు నెపుడు మా కెచ్చిర్ల గలుగు నను
చు బోరు సలుపుచుండ. రామా. 8. 6.

3. జాగరూకుడగు.

గీ. వీజమాత్రంబు చిక్కక జేలపోవు, నెల్లధరణి
యు నింతట నెచ్చిరిల్లి, కాన నిది వేళ తగిన
మార్గంబు జూడు, మనిన నెంతయు భీతిల్లి
యబ్జభవుడు. శ్రీ. మా. 8. 14.

ఎచ్చిలు ౨ శ్రీ. (✓ ఎచ్చే. ౩ ఎచ్చలు) 1. వృద్ధి
నొందు.

చ. మఱుసటి నాటి వేకువ నమాత్యుడు మే
ల్లాని వంశ మంతయుం, తెలుచిరి కూతు
రుం గొడుకు జెల్లరె మీదట జండ్రహా
సుం దెచ్చిటిన బ్రమాదహా ననుచు జిత
మునం దలపోసి వీని నే, తెలుగున నైవ
జంపెద యతిప్రవరోక్తులు బొంకుచేసెదన్.
జై. భా. 8. 98.

2. తేలు, ప్రబోధము చెందు.

ప. అని హితోపదేశంబు చేసినం గై కొని రతి
నిఁ తిశయభక్తింబు మేళవారాధనంబు నే
యుచుండె నట గిరిజ శిశి గిరివరకరిస్సర్పం
బు శిశిరోపచారంబుగా నెచ్చిటి...కు. సం.
5. 683.

ఎచ్చిలుల్లు, - పొచ్చిల్లు. ౨. శ్రీ. (✓ ఎచ్చే)
పొచ్చు, అతిశయించు.

ద్వి. గవంకులు దెలుపించి ఘనవాద్యతతులం
పము లెచ్చిలంగ ధీంత గోటవెడలి. ద్వి.
పా. మ. 6. 494 పా. 4 పం.

ఎచ్చే-పొచ్చే ౨. శ్రీ. (౩. ౪. ఎచ్చు) 1. అధిక
మగు

క. ఎచ్చరిక సామి యనున, మెచ్చంగ గంచు
కులు వెంట నే తేరంగన్. ఉ. రా. 7. 898
గీ. కుముకొనకొమ్మ డగి క్రిందికొమ్మమీది,
నిలుపు గై కొనుపులుగుల యెలుగు లెచ్చె.
విక్ర. 4. 27.

2. చెలరేగు, రెచ్చు.

ఉ. దుర్ముతు లెచ్చి సాధులకు ద్రోహము నేయు
నెడన్ జగంబునన్, ధర్మము తప్పునప్పుడవ
తారము లెత్తి విశిష్ట కుండల్, గూర్మి నొనర్చి
దుష్టజనకోటి హరింతువు...ఉ. రా. 2. 110.

వి. 1. అధికము, పొచ్చెనది.

క. వచ్చినవారికి నాపద, వచ్చిన నదివరిహరించు
వానిప్రభుత్వం, జెచ్చెను గాని ... దశా.
2. 217.

2. గొప్ప, గౌరవకరము.

సీ. నీవిశ్వరూపంబు సేవించుటకు వేయిచతువు
ల్ గల్గువానవుడ గాను. గీ. ఇట్టివారల
గృహజాచు లెచ్చు గాదు, దేవ నావంటి
దీనుని బ్రోవవలయు. వేణు. 2.

వి. అధికము, గొప్పతనము.

గీ. నిచ్చలంబున గడల దా నెచ్చు గాంచి.
నీలా. 1. 42.

జ. ఎచ్చరించు, ఎచ్చరిము, ఎచ్చరించు, ఎచ్చ
రింత, ఎచ్చరింపు, ఎచ్చరిక, ఎచ్చరికించు,
ఎచ్చరిలు, ఎచ్చిలు, ఎచ్చిలు.

ఎచ్చోటు-ఎచ్చోటు.

తోటకము. చొర నెచ్చోటు లేమి.... భార. స్త్రీ.
1. 45.

మ. .... ఊపీరు వీక్షించి యె, చొట లేదిట్టక
దానిచోట యిది కొంచుం బోయి చేకాన్క
గా, ఘటియింపం దగు దైత్యకోటికి ....
దశా. 1. 278.

ఎచ్చోడు. (మా. ఎచ్చోటు.)

(ప్రప్రదేశమందు)

క. చెచ్చెల బలియును దోడన, చొచ్చి రసాతల
ముదాక సూకరిమార్గం, జెచ్చి పదలక
వెనుచన, నచ్చెరువుగ మాయమయ్యె నది
యచ్చోటన్. విక్ర. 2. 137.

(ఏకాలమున, ఎప్పుడు.)

క. ఎచ్చో గజఘోటక్రయ, తచ్చర్వణసుభటజీవి
తద్విజనురపూ. జోచ్చనిజభోగముల కగు.
వెచ్చము వెచ్చంబు గాదు విత్తంబునకున్.
ఆము. 4. 262. (ఎచ్చోన్-ఏకాలమునను,
ఎన్నటికిని).

ఎచ్చోటు-ఎచ్చోటు, ఎచ్చేటు, ఎచ్చేటు, ఎచ్చోటు.

వి. ఏ. (ఏ. + చోటు-చూ అచ్చోటు) ఏస్తాన
ము, ఏచోటు.

సీ. .... చీకుల మెచ్చోట జేరువారము. భా.
రా. అయో. 205.

ఎట ఎ. ఎ. ఎచ్చోటు. ఎక్కడ.

వ. అని కాపం బిచ్చినదీర్ఘ తమునకు నలిగి ప్ర
ద్యేషిణి యిమ్ముదుకని నెటయేనియుం గొ
నిపొండని తనకొడుకులం బంచిన ... భా. ఆది. 4. 280.

క. ....ప్రణయపుటలుకం, బూని యెట నిల్చె
నో యని, యే నుండితి... దశా. 2. 83.

ప్రగ్ధర ... ఎటకుఁ బోఁ గూడు మీ కంచు న
వ్వున్. ఉ. రా. 4. 92.

క. ఏ నెట నీ వెట సుతుఁ డెట ... భార. ఆది.
4. 99. (ఇట సంబంధములేమిని దెలుపును.)

ఎటవారె ఎ. కుందురికి, అందుగు వృక్ష విశేషము
(శ. ౮)

ఎటు-ఎట్టు. అవ్య. (చూ. అచ్చోటు) 1. ఏనైపు.
నీ. ఏమికార్యము గోరి యెటు పోవుచున్నాఁ
డవు. నైష. 3. 48.

వ. అవ్వారుగంటి యెటు వోయెనో యిని
యొంటిగా నవ్వలం జని చని. ఉ. రా.
1. 179.

2. ఏప్రకారము.

గీ. ....కామాంధచిత్తుఁ, డెవ్వరి వధింపఁ డెటు
నేయఁ డేమి గాఁడు. మనుచ. 6. 50.

ఉ. భూనుతలీల రుక్మిణికిఁ బుట్టి మనోభవ
మత్ప్రియత్వమున్, బూనినవాడ వీవయఁ
ట పూర్వపునీయతనుత్వధర్మమున్, మానక
యేఁచుచున్న నది మామక భాగ్యము నిన్నె
టాడఁ బోఁగా నెటు వచ్చునో తడవఁగా
వెటతున్ గంముల్ మొగిడెదన్. ప్రభా.
5. 3.

క. కుటిలత్వము కూడు గాఁగఁ గుడుతురు
మగవా, రిటువంటివారి మదిలో, నెటుగా
నమ్ముదురు సతులు హితు లని పతులన్.
విక్ర. 7. 131.

జ. ఎటులు, ఎటువంటి, ఎటువలె, ఎట్లు.

ఎటు(ట్టు)లు అవ్య. (✓ ఎటు) ఏ ప్రకారముగా.

ఉ. ఓయి దయావిహీనమతి యూరక యీపసి
బిడ్డఁ గొట్టఁగాఁ, జేయెటు లాడె నీకు ...
మనుచ. 4. 88.

గీ. నీల యనువేఁద జేజున నివ్వటిల్లు, నింతిపెం
డిలి కతతెఱఁ గెట్టు లసిన. నీలా. 1. 23.

ఎటువంటి ఎఱ. (✓ ఎటు) ఎట్టి.

చ. తన కెటువంటివేడుకయ్యె.... కా. 1. 99.

క. భూసురులకు నవమానము, నేసిన నెటువంటి
వానిశ్రీయు వెలయునే. దశా. 2. 83.

ఎటువలె అవ్య. (✓ ఎటు) ఎట్లు, ఏరీతిగా.

చ. కటకట మమ్ము నొక్కఁగుటికాలముఁ
బాయనిదాన వొంటిమై, నెటువలె వచ్చి
శమ్మ చెలి ... వసు. 3. 121.

ఎట్టకునేని - ఎట్టకేని.

ఉ. ...కొంత నేపు వే లెక్కినభంగి నుండి ధృతి
నెట్టకునేనియుఁ బూని కుత్తుకం, జి కెక్కడ
లించి పుత్రుఁ గని చిత్తములోనఁ దలంపు
గూడినన్. భా. రా. అయో. 89.

ఎట్టకేని - ఎట్టకునేని. అవ్య. (ఎట్టకున్ + ఏని)

చాలనేపటికి; చిట్టచివఁకు; అతిప్రయాసమున.

వ. ...ఇక్కాఁగ్తంబున దోషంబు లేదు వినిద్ర
కరణం బయిన నాహృదయశల్యంబు నుద్ధ
రింపు మని ధృతరాష్ట్రు నెట్టకేనియు నొడం
బటిచి దుర్యోధను డు. భార. ఆది. 6. 180.

గీ ఇట్లు ప్రార్థించి పాంచాలి యెట్టకేని, సిం
హబలుమందిరం బల్లఁ జే నలిగి, యొల్లఁ
బోవుచు బెబ్బలి యున్నపొదడు, సొచ్చు
లేడిచందంబునఁ జొచ్చుటయును. భా. విరా. 1. 112.

ఎట్టకేలకు అవ్య. (✓ ఎట్టకున్ + ఏలకు.) ఎట్ట
కేని.

చ. ఒకరుడ తాను భీతి వెగ జొందెడురెండవ
నన్ను నెట్టకేలకుఁ దగఁ దేర్చునప్పుడు
బలంబుతోఁ గురురాజు సూడ ... భా. విరా. 5. 336.

క. తదనంతరంబ చెదరిన, హృదయము దన
లోన నెట్టకేలకు నిలువన్. ద్వా. 4. 17.

క. పెన్నిధిఁ గని సోపఁగ లేకున్నకృపణుమా
డ్కిఁజిత్త మూటాడఁగ నాక న్నెపరాధీనత
నతి, భన్న యగుచు నింటి కెట్టకేలకుఁ జని
యెన్. శై. భా. 8. 78.

ఎట్టలు అవ్య. (ఎట్టు + అటు + అ.) ఎట్టైనను.

మత్త. అంతః గంతునిపంత మేంతయు నంత
కంత కనంత విక్రాంతిః బర్హంగ నోర్వ
కెట్టటకాని యింద్రునియల్క నై,రింతు
నంచును సాహసం బొనరించి యే నిటు
వచ్చితిగా. కళా. 3. 258. ('ఎట్టటు' అని
ముద్రితము.)

క. పడఁతీ యెట్టట ప్రాణము, పిడికిటఁ బెట్టు
కొని నేఁడు ప్రియుతో నీ వె,ప్పుడుబలెఁ
బలుకక యించుక,తడ వుండుము మాకుఁ
గాను చాలిమిఱోడన్. కళా. 7. 205.
(శ. ర. పా. 'పడఁతీ యెటులయిన' అని
ముద్రితము.)

క. ముద మొదపఁగ నుతుఁ డెట్టట, బ్రతికినఁ
జాలు నని చనియె...పఁమ. 2. 192.

ఎట్టయెదురు ఎ. ఖ. (ఎదురు + ఎదురు) మిక్కిలి
యెదురు.

గీ. భాగవతులార భాగ్యసాపన్నులార, యింత
యెప్పునె యుదులోక మెట్టయెదుర.
కాశీ. 4. 188.

ఎట్టి ఎఱ. (ఎట్టు + ఇ) ఎటువంటి. భార. ఆది.
5. 58. మనుచ. 3. 48.

ఎట్టిపాటివారు - ఎంతటివారు. భార. కాం.
4. 458.

ఎట్టిఁడు ఎఱ. (ఎట్టి + వాఁడు - బ. ఎట్టిరు.) ఎటు
వంటివాఁడు.

చ. పతియెడ రెండు లేక కులభామలు తా
ఁతఁ డెట్టిఁడైన స,న్మతిఁ జరియించుటొ
ప్పు...భారా. అయో. 297.

క. ...విప్ర,ద్రోహంబున నెట్టిఁడైన దురిత
ముఁ బొందున్. మార్క. 1. 119.

ఎట్టు - ఎటు.

1. ఏవైపు.

ఉదా: నీ వెట్టు పోయెదవు.

2. ఏప్రకారము.

క. ఆ ట్టవ నేల మహాబలు,పట్టికి సురభిచరద
నుజపన్మగులును మా,రెట్టరనివఁ గల్గెడు
ల,కెట్టునిలువ వచ్చు వానియెదురం దిరమై.
భార. ద్రో. 4. 205.

ఎట్టెట్టగునో - పరీతిగాఁ బరిణమించునో.

ఉ. ఇట్టివరంబు అయ్యసుర కిచ్చినవార డిజుఁ
డిజ్జగంబు లె,ట్టెట్టగునో యటం చపుడ యి
తటి తేరు సృజించి యిచ్చి మా,పట్టియ
నిర్వహించు నని పంచె....కళు. 2. 125.

జ. ఎట్టట, ఎట్టి, ఎట్టిఁడు, ఎట్టువోలె, ఎట్టూ.
ఎట్టువోలె - ఎటువలె. (శ. ర.)

ఎట్టూ. అవ్య. (√ ఎట్టు) ఏప్రకారము.

(ఆశ్చర్యము, ఆశ్చర్యము, మున్నగువానితోఁ
గూడిన ప్రశ్నమును దెలుపును.)

కా. ఎట్టూ యిట్టగునయ్య పల్క .... అము.
8. 54. (ప్రవాతప్రతి పాఠము.)

ఆమ్రేడితమందు ఎట్టెట్టూ, ఎట్టెట్టూ.

కా. ఎట్టెట్టూ వినమైతి మింక నొకమా తేర్పా
టుగాఁ జెప్పుమా. కాశీ. 7. 107.

చ. అన విని వార లందఱును నత్యధికం బగు
విస్మయంబునన్, మునుగుచు నెట్టెట్టూ
చెపుమ ముద్దియ....కళా. 4. 3, 7. 32.

ఎట్లు - ఎటులు.

1. ఏప్రకారము.

క అమరవరులందుఁ బురుషోత్తముఁ డెట్లు
విశేషుఁ డట్లు ధరించి గలతీ,గ్ధములందుఁ
బుష్కరిత్రిత,యము గంము విశేష మభి
మతార్థప్రదమై. భార. ఆం. 2. 247.

చ. ....పూవిలుకాఁడ విట్టి నీ, వెడవక నిష్కా
త్వమున కెట్లలవాటుగఁ జేసి తక్కటా,
పడఁతులమీఁద నేయ రతిపయ్యెదకు న్నను
వై నచేతులన్. మనుచ. 3. 48.

గీ. వేలుపుల నెల్లఁ బరిపాటి వీడుకొలిపి,
సముచితం బైనతాఁతమ్యమున శివుఁడు,
మఱచె దక్ష ప్రజాపతి మామ ననుప,నెట్టి
వారికి మఱపులేదె ట్లోకపుడు. కాశీ.
7. 44.

(ఎట్లు లేదు-ఏల యుండదు-ఉండు నని భావ
ము.)

2. పాసఁగమిని దెలుపును.

గీ. తగవు ధర్మంబు పాడి పంతంబు లెట్లు,భా
మ లెట్లు వృథానులాపంబు లేల శివరా.
8. 78.

ఎట్లోకదా (దే)-ఎలాగో కదా. (భయాదుల వలనిసంకాపమును దెలుపును.)

మ. ...ఆహా యింక నెట్లోకదా, వనధుల్ ముం
వంగఁ జాగె ముజ్జగములు .... దశా.
1. 176.

కా. ...ఉండ లే, కీ నీరాస ని తేల వచ్చితభయం
బెట్లోకదే యీశ్వరా. భాగ. 8. 72.

ఎడ¹ ఎ. (క. ఎడ. త. ఇడం.) 1. స్థానము, చోటు.

ఆ. ...పార్థు, నరిగినెడక మనము నరిగి యతని,
యున్నచోన ప్రీతి నుండుద మిం దుండ,
నేల యనుచుఁ బౌరు లెల్లఁ దెరలి. భార.
ఆది. 6. 142.

క. సరిగా నారెండెడలకు, నరులు సనుటఁగోరి
మనమునన్. ...భార. అను. 5. 160.

చ. అతఁడు ప్రియంబు గల్గినెడ కర్పణసేసినఁ
జేసెఁ గాక యా, మతకరివేలుపుందపసి మ
మ్ముఁ దలంపఁగ నేల యచ్చటన్. హరి.
1. 84.

2. నెత్తవలకపై కాయ లుంచెడుగది.

సీ. ... ఎక్కుదాయంబుల యొడలు గడపి.
దశకు. 5. 64.

గీ. లంచములు గొని యొడ పొరలంగఁ బలికి.
దశకు, 5. 65.

3. అంతరము, ఎడము.

గీ. ప్రేరేఁ దెడ లేనియట్లుగ వివిధభంగి, నిష్ఠ
రాస్త్రిశస్త్రింబుల నిలిచి రధిప. భార.
భీష్మ. 8. 411.

సీ. నెడఁదముత్యములతో నెడ వెట్టి గ్రుచ్చిన
మంచి రుద్రాక్షదామములు దాల్చి. హర.
7. 111. కాశీ. 7. 5.

చ. పొడగన వేళ యబ్బె నని పొంగి కళింగ
శకాంగముఖ్యుల, యొడ నెడ యీక.
వసు. 1. 147.

4. మధ్యము. (నడిమి ప్రదేశము - నడిమి
కాలము)

సీ. ఎడ సొచ్చి దైత్యుచేఁ బడినజటాయువు
వలన నంగన చన్నవల నెఱింగి. నిర్వ.
1. 79. (ఎడసొచ్చు - అడ్డపడు, అడ్డము
వచ్చు.)

(1-46)

క. అని మామఁ బలుకు పలుకులు, విని యశ్వ
త్థామ కోధవివశుం డయి గ్రక్కున వాలు
వెఱికికొని క, ధ్వునిదెసకుం గవియ భూవరుం
డెడసొచ్చెన్. భార. ద్రో. 5. 106.

క. కదిసి శకాసనగురుఁ డిరు, వదియేనుశరంబు
లేయఁ బార్థుఁడు వానిం, గుదియించి విశా
లాస్థ, ప్రదరము లడరింపఁ గుంభశవుఁ
డెడఁ ద్రుంచెన్. భార. ద్రో. 8. 75.

కా. నీ సొమ్మై పెనుపొందురాజ్యము దగ న్నీ
కిక నీచాత్ముడై, నీసూమం దెడ నాశ్ర
మించికొనియె నిర్వాణభంగిన్ దుదిన్,
దోసం జేమియు లేక యంతయును నిన్నుం
జేరెఁ గై కొమ్ము... హరి. పూ. 9. 179.

5. దూరము.

సీ. ఆవడికృతమున కనతిదూరంబున గవ్యూతి
యొడ నుదకృష్ణమమున. శివరా. 4. 81.

చ. తడ వగుదెంచె జమ్మికిఁ బ్రదక్షిణవృత్తిగఁ
దేరు వోవని, మొడ గలుగంగఁ బోయెఁ
బసు లిప్పుడ కూడుద మన్న.... భార.
విరా. 4. 171. (ఎడగలుగంగ - దూర
ముగా)

సీ. అడవిలో నిద్రావశాత్ములమై యున్న మన
నిద్రఁ జెఱుపఁ గాదని హిడింబు, నెడ గల్గఁ
గొనిపోయి యొక్కటి సంపినదండితశత్రుఁ
డీతండ కాఁడె. భార. ఆది. 6. 278.

వ. అట్లెల్లవారునుం జాల నెడగలిగి చూచు
చుండ.... హరి. ఉ. 2. 59. (ఎడగలిగి -
దూరముగా నుండి.)

వ. .... పవమానమానుం డవమానపూర్వకం
బుగ నీ వెందులదాన వింత ప్రొద్దేల వచ్చి
తెటవోయె దెడగలిగి పొమ్మనిన విని
హిడింబ యిట్లనియె. భార. ఆది. 6. 191.
(ఎడగలిగి - దూరముగా.)

6. వ్యవధానము, అవకాశము.

గీ. జలధి యొక్కింత యొడ యిచ్చి చనియె
నేని, సర్వలోకాతిశాయిగా సంఘటింప,
వచ్చుఁ బట్టన మన విని వాసుదేవుడట్ల కా
కని యా ప్రొద్ద యధిక నియతి. హరి.
ఉ. 2. 159.

గీ. శోక భయకారణంబులు లోకమున న, నే
కములు దానఁ దలనూపుశోకములకు,
భయములకు బుద్ధి నెడి యీఁడు సండి
తుండు, మూడుఁ డవి త్రోవ నేరండు
మునుఁగు వగల. భార. శాం. 1. 188.

7. విచ్చిత్తి, విరామము

ఉ. ...పె,ల్లె యతిరేకమై పొదుఁగులం దెడ
లేక స్రవించుచున్న పా,లా యెడ... భాగ.
10. పూ. 518.

క. ఎడ లేక కవుంవాసన, లడరెడి బాగాలు
కొన్ని యాకుమడుపులున్. ఉ. రా.
4. 177.

చ ....తనివి దీరని ముచ్చట లోసరింత లే,కల
రెడి కౌగిలింత లెడ లన్నది విన్నది లేని
కూర్మలున్. గలఁకలు గాని కూటములు
గల్గి రమించిరి మించి రిద్దురున్. ఉ. రా.
6. 165.

8. తెలుపి, తీటిక.

ఆ. వేగజాము గలుగ వెడనిద్రఁ బొందుదుఁ,
గాని రాజ్యభాగ కార్యయుక్తి, నబ్జనయన
నాకు నాహారనిద్రల, కెడయు లేదు సువ్వె
యెల్ల ప్రొద్దు. భార. ఆర. 5. 808.

గీ. మమ్ము నున్నారె యనుమాటమాత్ర కై న,
నెడగలదె నీకు మాకొలు విపుడు గాక.
కళా. 7. 20.

2. గడుపు, వ్యవధి.

ఉ. అల్లవ యింతి యిట్లనియె నారసి వాసపు
కల్మి లేమియుం, దెల్లముగా నెటింగికొని
తేఁకువలే కిట వచ్చుటొప్పు నా, యుల్లము
శఁకితం బగుచు నుండఁగ వేగిరిపాటు మేలే
నీ, వెల్ల నెఱుంగు దిప్పు దెడ యిచ్చుట
యుక్తము నాకుఁ జూడఁగన్. భార.
ఉద్యో. 1. 165.

వ. అని యొడం బఱచి కొండొక కాలం బెడ
వలికికొని యింద్రాణియు మగుడం జను
దెంచె. భార. ఉద్యో. 1. 166. (గడుపుగా
మాటాడుకొని అని తాత్పర్యము.)

క. ఎడ యిమ్ము నా కొకించక, తడవెడ నా
బుద్ధి యంద త్రోలోకమునన్, తొడవై

నవి యెల్ల ను గని, తడయక నీ ప్రియుని
నెవ్విధంబునఁ దెత్తున్. హరి. ఉ. 7. 111.

సీ. ....ధనమున, కెన్ని నా క్లేడ గొనియెడు
చెప్పు మంతలో సవరింపకుండిన కాప మిత్తు.
మార్క. 1. 170.

10. సమయము.

క. గిలుపునెడ నేయునెడ వడిఁ, బఱచునెడం
బెనఁగునెడ నపార బలంబుల్, మెఱయు
నెడ భీమునకు నం,దొఱుఁ గీడ్పడఁ
దొడఁగి రుద్ధతులు రాజసుతుల్. భార.
ఆది. 5. 164.

సీ. ఇతని విక్రమ మాశ్రయించియ కాదె య
య్యెడ లక్కయిల్లు వెల్వడఁగఁ గంటి,
మి. భార. ఆది. 6. 278.

గీ. ....పై మగతనముల, నొక్కెడలఁ గూడుచు
స్రవంతు లుబ్బు పెనిచె అము 4. 188.
(ఎడల - ఎడ)

11. వీలు, ఆనుకూల్యము.

క. ఇవి మీ కన్నియుఁ జేయఁగ, నపు నని
తలఁపకుఁడు భూసురాహుతిమంత్రో,ద్భవ
దారుణ దహనశిఖల్, గవిసిన నెద్దియును
జేయఁగా నెడ గలదే. భార. ఆది.
2. 182.

12. ఆలస్యము, విలంబము.

క. ధరిణిసురవరులకుఁ గడు, సెంగై నెడ
నెటిఁగి యెడయుఁ జేయుదురె మహా,
పురుషులని నరుఁడు విలుగొని.... భార
ఆది. 8. 119.

క. నా కెంతయుఁ బ్రియశిష్యుం, డీ కపివరుఁ
డితని పనికి నెడ గాకుండం, లోక యుచిత
మను కరణి వి,భాకరుఁ డపు డపరిశిఖరిపై
కరుగుటయున్. భా. రా. సుం. 74.

13. ఎడఁబాటు, వియోగము.

సీ. ఈ రూపుతో మన కెడ నేయ నేతెంచి
నదియొ తొల్లియు వొక్క యసురజంత,
జనకనందనకు రామునకును నెడ నేయఁ
గడఁగి వచ్చుట వినఁబడుచు నుండు. కళా.
8. 177.

14. అడ్డు. (చూ. ఎడపెట్టు)

15. భేదము.

మ. ...మహర్షుల్ విష్ణునంశాంశజల్, హరి
కృష్ణుండు బలానుజన్ముఁ డెడ లే దావిష్ణుఁ
డౌ నేర్పడన్. భాగ. 1. 61.

క. ఎడ యెఱిగియుఁ దమలోపల, నెడ
యెఱుఁగక ధర్మపథసమేతస్థితికిన్, నడి
మింటివారలై రా, నడిమింటిరవిన్ హసించు
నవ్యప్రభలన్. రామా 3. 155.

16. దౌత్యము, రాయశారము.

(తారావిలాసము.) ద్వి. నీకోరినట్లయ్యె నీ
పగదీరె, గై తొని భోగింపు కపిరాజ్యపదవి,
నెడమాట లాడ నాయినవంతుతోడఁ, గడఁ
కను హనుమండు గలిగెనే నీకు. రం. రా.
కిష్కిం. 215. పా. 30. పం

ద్వి. నెడపను ల్వంపఁగ వేళ్యయింటికిని,
నెడయును బుచ్చంగ ని ట్లెఱింగియును.
బస. పు. 4. 884.

విజ. 1. దూరస్థము, దవ్వైనది.

క. కడు నెడ గావున నది యిక్కడ వినఁబడ
దేమొ.... కళా. 4. 58.

మ. అయోధ్య కెడై వచ్చియు. చం. రా.
5. 67.

2. అన్యుఁడు, ఇతరుఁడు.

ద్వి. పడఁతి యాశవముఁ గంబంబునఁ జేర్చి,
యెడ వారి నెవ్వరి నెఱుఁగంగ నీక.
పండితా. పురా. 153. పా.

నీ. పెటవారు కడవారు వింతవా రెడవారు,
లాఁతి వారిన నన్యులకుఁ జెలంగు. సాం.
ని. మాన. 10.

గీ. ....తక్కటి యెడ కడ కడమ తక్కు, వేఱు
పెట యన నిత రాఖ్య మారవైరి. ఆం.
భా. 8. 24.

8. అధికము. (చూ. ఎడదవ్వు.)

అవ్య. ద్రు. అందు; విషయమున

చ. మన మరయం దలంచి యొక మార్గము
వన్నితో నవ్వుటాలకున్, నను వెఱపించెదో
యకట నాయెడ నిక్కము తప్పు గల్గెనో.
పారి. 1. 118. (నాయెడన్ - నాయందు)

క. మాతండ్రియెడఁ జేసిన, పాతకముకతంబు
గాఁగఁ తాంచాల నికృష్టా తు నిమే ద
నిను... భార. కర్ణ. 2. 827. (తండ్రి
యెడన్ - తండ్రివిషయమున)

క. ....సజ్జన సేవ్య యన్నదానము, మును
లధికం బండు పాపములఁ తాపునెడన్.
భార ఆను. 4. 270.

4. ఎల, లేతది (చూ. ఎడనీరు)

ప. ... గుత్తుల యెడ చిగుళ్లు.... కేయూర.
4. 50.

ఎడతవ్వునఁద్రోచు - హారమును గ్రుచ్చునపుడు
తరువాతిపూసకు చోటిచ్చుటకై పూర్వపు
దానిని దూరముగాఁ ద్రోచు.

చ. సమయవిలాసి శోణమణిసంగతమౌక్తిక
చారుహారముం, గ్రమమునఁ గ్రుచ్చుచో
నరుణర్త్నము దా మును సాంధ్యరశ్మిమూ,
త్రమునఁ బొసంగఁ గ్రుచ్చి యెడతవ్వునఁ
ద్రోచి పిఱుందఁ జేర్చుము, తైము క్రియఁ
దోచె నయ్యమృతిదీధితి లాంఛనరంధ్ర
సంగతిన్. పారి. 2. 42

ఎడయొనర్చుకొను - తప్పించుకొను.

క. ఆఁటది కా దిది మృగముల నేటాడన్వచ్చు
మృత్యువే తన్నదు పో, రాట మిది యెల
యిచ్చట, నేటి కెడయొనర్చుకొనుట నీతి
యొ కాదో. శుక. 2. 279.

(వ్యవ) వారిద్దఱు ఎడమొగము పెడమొగ
ముగా మన్నారు. వానిస్థితియంతయు ఎడదారి
పెడదారిగా మన్నది.

జ. ఎడఁబాటు, ఎడఁబాపు, ఎడఁబాయు, ఎడ
కట్టు, ఎడకత్తె, ఎడకాఁడు, ఎడకారు, ఎడ
గడ్డ, ఎడగిల్లు, ఎడగొను, ఎడతాఁకు, ఎడ
తీయు, ఎడతెగు, ఎడతెఱపి, ఎడత్రెవ్వు,
ఎడదవ్వు, ఎడదూడ, ఎడనీరు, ఎడనెడ,
ఎడపక, ఎడపడు, ఎడపరి, ఎడపు, ఎడ
పెట్టు, ఎడప్రొద్దు, ఎడలిడ్డ, ఎడయగు,
ఎడయాడు, ఎడయిక, ఎడయు, ఎడల, ఎడ
లించు, ఎడలు, ఎడలుచు, ఎడలువాపు,
ఎడలు సేయు, ఎడవల, ఎడవిడివడు, ఎడ

వోపు, ఎడసంది, ఎడసను, ఎడసాల, ఎడ
నేయు, ఎడటము.

ఎడ¹ - ఎడఁద, ఎడ్డ, ఎడ్డ, ఎద. ఎ. (నం.
హృద్. ప్రా. హడక్క) హృదయము.

క. కొడుకుం ద్రిలోకవిజయుం, బడయుదు నని
ఘోర మగుతపం బొనరింపం, దొడఁగె సుర
రాజు నెడలో. నిడికొని యేకాగ్రబుద్ధి
నేకాంతమునన్. భార. ఆది. 5. 118.

చ. ఎడఁ బొలివోని వేడుకలయెడైఱు సొంపున
.... నిర్వ. 8. 78. (శ. ర.)

ఎడ² - ఎల¹. ఎఱ. (చూ. ఎడమ) ఎడమ, వామ
భాగమున నున్న.

క. కుడిచేత మాంసఖండము, లెడకేలను మద్య
రససహిత మగు కంచం, గుడుకయు
ధరించి... శివరా. 4. 38.

సీ. పెరిగినవింధ్యాద్రి పెం పెంత కలశజుఁ
దెడగాల మెట్టిన నడఁగె నట్టె. కు. సం.
8. 249.

ద్వి. మడమయ మోపుచు మఱి కొంతదవ్వు,
ఎడకాల నేగుచు నించుక దవ్వు, పండితా.
పురా. 182. పొ. ఉ. హరి. 3. 65.

ఎడ³ ఎ. తృణవిశేషము. వృక్షవిశేషము ప్రబంధ.
200.

ఎడ⁴ - వెడ. ఎఱ. 1. వృద్ధిము,

గీ. ఇందులో నిష్ట మెద్ది మీ యిందుముఖి,
సదుగుఁ డెడమాటలకుఁ త్రొద్దునిడివి లేదు.
పి. శకుం, 3. 88.

2. స్వల్పము.

ఆ. కర్న కునకు నేల కాల మెఱుంగుట, జిట్టి
కాని కేడి సఁభవించె, నందు విలువ మొదల
నగులాభమును నెడ, వ్యయము గల్గుటయు
శివప్రదములు. భార. ఆను. 5. 75.

ఎడ⁵ ఎ. వ్యవహారము; లోకవ్యవహారము,

క. ఎనిమిది యేడులు శిశు వగు, నెనిమిది
యేడులట బాలుఁ డెడ యెఱుంగఁడు
గా, పున బాలుఁ డెన్నిభంగుల, జనకుని
ముఠ మరువఁ జనదు చను వటమీదన్.
విజ్ఞా. వ్యవ. 38.

గో. గర్భస్థైస్సదృశో జ్ఞేయ అష్టమాద్యతస్స
రాచ్చిశుః, బాల ఆషోడశాద్యర్షాత్సౌగంధ
శ్చేతి శబ్ద్యతే. పరతో వ్యవహారజ్ఞస్సన్వి
తంత్రః పితరావృతే. యజ్ఞ. వ్యవ.
3. 50. వ్యాఖ్య.

గీ. అబలఁ గడు నెడ యెఱుంగనియాటచాన,
మెలఁత నతిభీత నన్ను నమ్మించి తెచ్చి, కాన
నంబు లోఁ గన్నులుగట్టి కాదు, పఱిచి నీ
కిట్లు పోఁజన్నె భావజన్మ. కు. సం.
5. 544.

ఎడఁద - ఎడ్డ, ఎడ్డ, ఎడ¹, ఎద¹, ఎ. (నం.
హృద్, ప్రా. హదయమ్. శ. ఎదె. త. ఇద
యమ్.) 1. మనస్సు.

చ. ....భీష్ముఁ డర్థ రిథుఁ జేసి యెడందఁ
గలంచె.... భార. శాం. 1. 85. (శ. ర.
కరాల. ప్రతిపాఠములు.)

సీ. ఎలమి నమ్మెలఁత న న్నెలయింపఁ దివిరిన
యెడఁద యావందంబునిక్క గాదె. భార.
విరా. 2. 86.

2. గుండె.

క. గడగడ వడఁకుచు నుడువులు, దడఁబడ సి
గ్గడర యెడఁద దడదడ మనఁగా, జడువు
తెమ్మట నొడలుం, దడియ దశాస్యుఁ గని
రంభ తడయక పలికెన్. ఉ. రా. 4. 203.

3. పక్షము, తొమ్ము.

సీ. బెడఁ ద వా దెఱిచి యేర్పడ దవానలు
మ్రుంగు నెడఁదవాటంపుఁ బేరెడఁదవాని.
చంద్రా. 1. 84.

ఎడఁదవచ్చు - మనసువచ్చు, బుద్ధిపుట్టు. ఇష్ట
మగు.

సీ. పొరుగింటి కేలాగు పోయితిరా యంచు
జడకొద్దిఁ గొట్ట నా కెడఁద రాదు. కలు.
శ. 85.

ఎడఁబాటు ఎ. (✓ఎడఁబడు - చూ. ఎడవడు.)

ఎడఁబాయుట, వియోగము.

సీ. సాదరంబుగ రఘుస్వామివెంటనె లక్ష్మ
ణుం డెడఁబాటు లేకుండు... అధ్యా. బాల.
12. పొ.

ఎడతాపు న. ౧. (✓ ఎడతాయు) 1. తొలఁ
గించు; తీర్చు

గీ. .... అవధారు దైతేయపట్టభద్ర, భద్రగజ
చర్మధారిపై భక్తి యుంచి, యంచితోక్తుల
నతని నుతించితేని, నీ నిరోధంబు నెడఁ
తాపు నీక్షణమున. ఉ. రా. 8. 88.

ఉ. .... ఎన్ని జ.న్యమ్ములకైన నీతని ఋణం
బెడఁ తాపుకొనంగ నేర్తునే ఉ. రా.
5. 80.

2. వేటుచేయు.

(వ్యవ) భార్యాభర్తలను ఎడఁతాపినారు.

ఎడతాయు - పెడతాయు. న. ౧. (✓ ఎడ) వదలు, విడుచు.

క. ఆయమ్మ యాగ్రహం బెడఁ తాయక నా
మీఁద విన్నపము చేసిన భూ,నాయకుఁ డిది
యాఁ గాదన, కీయెడ నామీఁద నాగ్ర
హింపం దగునే సారంగ. 2. 272.

అ. ౧. దూరిమగు, వీడిపోవు.

ఉ. అవ్యయనవ్యవాసన లొకకప్పుడు వీడక
వాడకుండునీ, దివ్యసరోజదామకము ధీధితి
మాత్ర దినేశమిత్ర తా,భవ్యము దీనిగన్న
నెడఁతాయుఁ బ్రదోషము లన్నచోఁ బ్ర
దో,షవ్యసనంబు వైకొనంగఁజాలునె దీని
జగత్త్రయంబునన్. వసు. 5. 98.

ఎడతట్టు అ. ౧. (✓ ఎడ) ఆటినవుండు మరల
చీముపట్టు. (శ. ర. ప్రా.)

ఎడకత్తె(త్తియ) ఎ. (✓ ఎడ) దూతిక, తార్పు
స్త్రీ.

నీ. హితయును జాతుర్యవతియును నైనసృగా
లిక తా నెడకత్తె గాఁగ. దశకు. 6. 180.

నీ. .... కుట్టినీ నామధేయంబు తాసికత్తియ
యన వెడ, కత్తియ యనఁ బొంతకత్తియ
యనఁగఁ గుంటెనకత్తియ యనఁగఁ
దనరు.... ఆం. భా. 2. 110.

ఎడతాడు ఎ. (ఎడ + తాడు) తార్పుతాడు.
కుంటెనతాడు.

మ. అతివృష్టి న్మును వార్ధిఁ గూర్పు నెడతాఁ
డెటం దముం గూర్పున, నృతి లంచంబుగ

పేమటంకములు మింటం బొల్పువర్జ్యవ్య
దే,వత కి నెత్తిన కేలునాఁ బొలిచె. ఉన్నాళ
నాళికముల్. అము. 2. 52. పె. శకుం.
3. 44.

ఎడతారు ఎ. (✓ ఎడ) అకాలపు పంట, మాఘమా
సము మొదలు శ్రేష్ఠమాసములోపల పండెడు
పంట. (ప్రా. శ. ర.)

ఎడగడ్డ ఎ. (✓ ఎడ) ఒడ్డు, తీరము.

నీ. జలరాసు లేడును గలగుండుకొని యెడ
గడ్డలపై దొంగడలు దొడర, నిక్కుల
ములు గూల.... హరి. ఉ. 9. 220.

ఎడగిల్లు అ. ౧. (✓ ఎడ) తొలఁగు, అపసరిల్లు.
క. తిరువాముడి పతియించుచు, హరిభక్తులఁ
గన్న భక్తి నడియఁడ ననుచున్, శిర మటు
వంచుచుఁ బ్రాకృత, పురుషుల కెడగిల్లి
దూరిమునకుఁ జనుచున్. విప్ర. 2. 80.

ఎడగొను అ. ౧. (✓ ఎడ) అవకాశముచేసికొను.
నీ. అంతఁ గామిని కన్ను లరవిచ్చి సురతసంతు
భిత వేషము పతి చూడకుండఁ, దనదు
చెక్కిలి మొగంబున కడ్డముగఁ జేర్చి పొరిఁ
బొరి నది దానఁ బులికితముగఁ, గెంగేల
నతని కౌగిలి యాఁగి యెడగొంచుఁ
జేలాంచలము పెఱచేతఁ దడవి, తెచ్చి
పాలిండ్లమీఁదికిఁ జొనుపుచు.... ప్రభా.
5. 53.

ఎడతాకు అ. ౧. (✓ ఎడ) 1. వచ్చుచుఁ బో
వుచు నుండు.

నీ. తనభూమి వదలక ధనవంతు లగువారి
యిండ్లకు నెడతాకు చెల్లప్రొద్దుఁ, జేరి
మిథ్యానమస్కారముల్ చేయుచుఁ బ్రియ
ములు నయములుఁ బెక్కు చూపి, విశ్వాస
మొదవించి.... హరిశ్చ. 4. 121.

క. భావపరీక్షార్థం బతఁ,దీవిధిఁ బదియెడు
మాటు లెడ తాకించెన్,దా విసువకుండె
మాటకిఁ, బోవుచు వచ్చుచును యోగిపుంగ
వుఁ డంతన్. పరమ. 5. 804.

నీ. విడిచియు విడఁజాల కెడతాకుసిగ్గుమో
మొరసింపులయింపు దారసింప. అని.
9. 95. పరమ. 5. 47.

2. తాఁకు, మార్కొను.

సీ. ఒక నరుం డెడతాఁక నోర్చుబీరము లేక
గిరిజాధినాథుండు క్రిందుపడియె. కృ. శకుం.
పీఠి. 88.

ఎడతీయ ౨. ౧౩. (✓ ఎడ¹) ఎడతెగు. (శ. ౦)

ఎడతెగు ౨. ౧౩. (✓ఎడ¹) 1. ఎడపడు, విచ్చిన్న
మగు.

క. జనవినుత యగ్నిహోత్రంబును సంతాన
మును వేదములు నెడతెగఁగాఁ, జనదు....
భార. ఆది. 4, 181.

క. ద్రోణుఁడు రయమున నేసిన, బాణము లెడ
తెగక యొక్క బాణమపోలెన్, శ్రేణి
యయి వోవఁ బార్థుఁడు, రేణువు గావిం
చుఁ గంటిరే చిత్రగతిన్. భార. విరా.
5. 129.

2. వేటుపడు.

క. ఎక్కడఁ జూచిన లెక్కకు, నెక్కువయై
యడవి నడచు నిభయాధములో, నొక్క
కరినాథుఁ డెడతెగి, చిక్కె .... భాగ.
8. 87.

ఎడతెఱపి(ర్పి) ఎ. ✓ఎడ¹. (దేశకాలములందు)
వ్యవధానము.

చ. ....ఇద్దెస వచ్చెనేని య,తైఱఁగయిపోమె
యంచు నెడ తెర్పిగఁ గొందఱు పాయ
వాఱఁగన్. భార. విరా. 5. 61. శ. ౮.
పా - 'ఎడ తెంపిగ' ముద్రి.

ఎడత్రెవ్వు ౨. ౧౩. (✓ ఎడ¹) ఎడతెగు, విచ్చిన్న
మగు.

క. మడు వింకఁగఁజాతెడు నీ, రెడత్రెవ్వి
నొందుచోటి కేఁగఁగ రా దెప్పుడు నింకని
నీళ్లులు గల,మడుపునకుం బోవ వలదె మన
కిట్టియెడన్. భార. కాం. 8. 168.

క. పెనఁకువ యెడత్రెవ్వక పడు, నెనిమిది దివ
సములు సెల్లె ... భార. శల్య 1. 849.

ఎడదప్పు ఎ. (✓ ఎడ¹) అతిదూరము.

గీ. కాశీ, కాపురి కెడదప్పు గలుగునడవి. కాశీ.
7. 197.

గీ. చారుగుణరత్నములకు విదూరభూమి.
శమదమాదికములకును సంశ్రయంబు,
దైన్యరసమున కెడదప్పు హైన్యమునకు,
నప్రదేశంబు వైరాగ్య మరసి చూడ.
విప్ర. 1. 84. (ఇట కడుదూరముగా
నుండునది అని భావము)

ఎడదూడ ఎ. (✓ ఎడ¹) పాలు విడిచిన దూడ,
తఱపిదూడ. (త్రౌ)

ఎడనీరు - ఎలనీరు. ఎ. (✓ ఎడ¹) లేతకొబ్బెర
కాయలోని నీరు.

చ. తెలినులివెచ్చ యోగింముఁ దియ్యని చేరు
లుఁ దిమ్మనంబులున్, బలుచని యంబకు
లైపుకుపా లెడనీళ్లు రసావళుల్ .... ఆము.
1. 81.

ఎడనెడ అవ్య. ద్రు. (✓ఎడ¹) మధ్యమధ్యమున.
(క) అక్కడక్కడ.

క. ఎడనెడఁ బఱపై యొప్పెడి, యడవులు....
భార, భీష్మ. 1, 39.

(చ) అప్పుడప్పుడు.

సీ. ....చక్కనిపిన్న కాలకుం డొక్కఁడు...ఎడ
నెడ నవ్వుచు నేడ్చుచుండు. శై . భా
8. 148.

(ట) మధ్యకాలములందు

సీ. ఇరుప్రొద్దు గుడుచుచు నెడనెడఁ గుడువక
యుండు నాతండు సదోపవాసి. భార. కాం.
4. 888.

ఎడపఁదడప అవ్య. ద్రు. అప్పుడప్పుడు.

చ. పలికినమాట నిల్వఁ డెడపందడపం తెడ
నాడు వచ్చు మెచ్చుల దిగ మ్రింగుఁ దొల్దొ
లుతఁ జూచిన చూపులఁ జూడఁడు.... శే,
వల నృప సంశ్రయంబు పగవారలకున్ వల
దివ్వసుంధరన్. వేం. పంచ. 1. 434.

గీ. ఎడపఁదడపఁ దనూభవుం డెచట నుండుఁ,
గావ రాఁడని గృహభర్త కాంత నడుగ,
నింత తడవును నాయొద్ద నిచట నుండి,
యరిగెఁ బదువంగ నని భర్త కతివ
మొలుఁగు. కాశీ. 4. 85.

ఎడవక అవ్య. (ఎడపుధాతువుయొక్క వ్యతిరేక
క్యార్థకము) 1. తప్పక, అవశ్యము.

క. ఎడ లేదు దివెల నడుమనె గడచు న్ని పుర
ముఁజేరఁగా లే మీయే, దుడుగుము వచ్చెడు
పండువ, కెడవక యట కేగుదెంతు మిందల
మనినన్. చెన్న. 8. 164.

2. అవిచ్చిన్నముగా, సంతతము.

చ. ఎడపక రేయియుంబగలు నెమ్మెల నమ్మల
తాల్పుఁ గూడి పూ, వడిదపుజోదునిబ్బరపు
టాబమునందమి పాచ్చ నొచ్చె మెయ్యె
డలను లేని బట్టోయలు నిమ్ముగఁ గోరుచుఁ
జాలఁ బ్రోడలై, యడరెడుగొల్లకన్నె లహ
హ తొలుతాముల నేమినోచరో. నీలా.
1. 108

3. వారు వీరు అని భేదము లేకుండ.

క. అడవులు నేలులు నవి నీ పడసినయవి
యట్టై వృణ్యభాగీధి యిప్పుడమిఁ గల
జనుల కెల్లను, నెడపక నేవ్యంబ కాక
యిది నీయదియే. భార. ఆది. 7. 40.

4. ఎడయక, దూరము గాక.

క. పుడమి నచలేద్రు లేచట, జడవాహిను
లేచట నెచటిసఖ్యము వినఁ జొప్పుడదు
పొడ వడరు మీయెడ, నెడపక మారసము
లేచటి కెక్కు మహాత్మా. వసు. 2. 133.

5. విలంబము చేయక.

క. కడుఁ బెల్లగు నాఁకలి నా, యొడ తెరియిం
పంగఁ దొడఁగె నొక్కడ జగముల్, పొడి
పొడిగా దరికొనియెడ, నెడపక యింతుక
యనుజ్ఞ యిమ్ము మహాత్మా. హరి. పూ.
4. 115.

ఎడవడు (వడుఁబడు) అ. ౩. (✓ ఎడ¹)

1. విచ్చిన్నమగు.

క. .... ఎడవడకయ, కురిసె మహావృష్టి...కు. సం.
8. 763.

వ. .. ఎడవడక పొగడు పొగడికల కలకల
మ్ములును, మనుచ. 5. 71.

క. ఎడఁబడక యహారాత్రము, వడగొని
చదివింప నిట్లు వలయునె... భార. ఆర.
8. 288.

2. విడివడు, వీడు

వ. మొదవులనోరినురువులుం, బెయ్యలరేణంబు
లుం తాలకుండలమసలునుం దమయొడకు
లకు నెడవడని తొడవులుగాఁ బిదికి. హరి.
పూ 5. 14².

3. తోవము నొందు.

ద్వి. ఏ క్రియలుందును నెడపడకుండి, నీ క్రియ
హయ మేధ మీడేలుటయును. రం. రా.
కాల. 16. పా. 8. పం.

4. అవరోధము నొందు, విఘ్నమునొందు.

ద్వి. కడపట బ్రహ్మర్షిఁగా నేంనైతి, నెడవడి
చెడి పోయి యాయుగ్రతపము. రం. రా.
55. పా. 60. పం.

5. ఒకదాని తరువాత నొకటి యగు.

ఆ బ్రదుకు చేటు పొగడువడుట దూతొం
దుట, యాగివేడుకొనుట యిట్లు మఱి
యుఁ గలుగు సౌఖ్యదుఃఖములు వచ్చు
నెడవడి, వాని కింత యెల వగవ వధివ.
భార. ఉద్యో. 2. 79.

(శ్లో. పర్యాయశస్పంశమేతే స్పృశన్తి. సం.
భార. ఉద్యో. 88. 47.)

6. దూరమగు. (చూ. ఎడ¹)

సీ. ....ముక్తకామస్థితి నమ్మాదు మార్గము
లను నడచి పరంబున కెడవడ కుండుదు.
భార. శాం. 6. 174.

7. అడ్డువడు - జామీనుగా నుండు, పూట
పడు.

క. కుడిచినతఁ డరువకుండిన, నెడవడిన యతం
డ యచ్చు తెఱిఁగి నృపతి యా, కుడిచి
నతనిఁగని నప్పుడ, యెడవడినాతనికి రెట్టి
యిప్పింపఁదగున్. విజ్ఞా. వ్యవ. 88.

ఎడవరి ఎఱ. (ఎడవు + అరి) ఎడఁతావునది.

ద్వి. .... అఁగనలు... ఎడవరుల్ మదవతు లే
వంపుఁ బుట్ట, తొడువరులు... పండితా.
పురా. 116. పా.

ఎడవు న. ౩. (✓ ఎడయు) 1. తొలఁగించు.

గీ. పొదువు పోనీక పట్టుము భూమిదేవ, వంశ్య
యనుకొంచు వచ్చి కవాటముగడె, యెడవి
నంతనె తద్భర్త యితితొడ, నెవ్వఁ డీతం

దు గణవిజి యేమి యనుచు. హంస.
5. 242.

2. తప్పించు, మానుపు.

గీ. అతని కొలయును నెడవలేవైతి గానఁ,
బుత్రహీనపు ని న్నంటఁ బోల దనిన. జై.
భా. 4. 78.

3. విడుచు.

సీ. తొడఁగి పని చలం బెడపక యతిదుష్కరం
తైనఁ గడతేర్చు ప్రభువులార. భార. విరా.
8. 21.

4. విఘాతము నొందఁ జేయు, విఘ్నము
నొందించు.

క. క్రతు వంత రాయమైనను, గ్రతుకర్త వినా
శ మొందు ఘనపాపముచేఁ, గ్రతు నెడప
కుండఁ జయ్యనఁ, గ్రతుపకువుం దేరవల
యుఁ గ్రతు పుణ్యనిధి. భా. రా. బాల.
821.

ద్వి. నొడివిన మా వ్రతం బెడనకుమమ్మ, గుడి
కేఁగి నిత్యంబు కుంచెడుపాలు, వడి మృదుఁ
దారగింపఁగఁ బెట్టవమ్మ. బస. పు. 8. 409.
పం. (ప్రాత ప్రతి)

5. ఓడింపఁ జేయు, నశింపఁ జేయు. (చూ.
ఎడయు) ఎ. 1 అభావము, లేమి.

క. ఇమ్మెడపున నిజసర్వస్వమ్ము గళత్రంబు
నైనఁ జను నీగ .... కు. సం. 10. 557.
(ఇమ్మెడపున - ఇమ్ము యొక్క అభావ
మున, ఇమ్ముకావప్పుడు)

2. ఎడఁకాపుట. (చూ. ఎడవరి)

ఎడపె(వె)ట్టు న. క్రి. (✓ ఎడవడు) 1. విడుచు,
విడిచిపెట్టు.

గీ. దినము లెడపెట్టి కుడుచుచు.... భార. ఆను.
4. 148.

క. గెలుపును నోటమియును ననిఁ, గలుగవె
యెడ పెట్టి యెట్టి ఘనులకు నిమ్మైఁ,
బలుకుదురే తగువారిం, దులువా నీకులము
గుణముఁ దోచెం బ్రజకున్. భార. ద్రో.
4. 289. (ఎడపెట్టి - ఒకరాని విడిచి
యొకటి, ఒకటి తరువాత నొకటి - ఎడవడి
అని భావము.)

2. అడ్డుగాఁ బెట్టు, మితిగాఁ బెట్టు.

వ. అనిన విని కుటిలం బగు నతని యభిప్ర
యంబునకు రోసి యస్త్రగురుం డవ్వరంబు
నకు నేమేనియు నెడవెట్టి యిచ్చువాఁడు
గా నూహించి. భార. ద్రో. 1. 112.

(శ్లో. తస్యజిహ్వామభిప్రాయం, జ్ఞాత్వాద్రోణో
ఽర్థతత్త్వవిత్, తం వరం సాంతరంతస్మై,
దదౌ సంచిత్య బుద్ధిమాన్. సం. భార.
ద్రో. 12. 28.)

ఆ. గురుని ప్రతిని వింటె వెరవున లావునఁ,
జేసి దీని బొంకు సేయ వలయు, నెఱుఁగు
మతఁడు నిన్ను నెడవెట్టి పలికిన. వాఁడు
గానఁ జెప్ప వలసె నీకు. భార. ద్రో.
1. 116.

ఎడప్రొద్దు ఎ. (✓ ఎడ¹) సంధ్యాసమయము,
సంజవేళ.

ద్వి. ఈపథిక్రాంతి నేఁ డింతయుఁ దీఱఁ, బల్లె
పట్టయినను బసులమందయిన, నుల్ల మా
రఁగఁ జేర నున్నదే ప్రొద్దు, ఈ ముని
పుత్రున కీ విధి మూఁడె, నీ మహాటవిలోన
నీయెడప్రొద్దు,.... ఎలమిమై నిచ్చట నీ
రాత్రి మనము నిలుచుట కార్యంబు నిక్క
మూహింప. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. 1729.

ఎడబిడ్డ ఎ. (✓ ఎడ¹) పాలు విడిచినబిడ్డ, చంటి
బిడ్డకు పూర్వపు బిడ్డ. (ఇట్లే ఎడపిల్ల, మొ.)
(వా.)

ఎడబెట్టు ఎ. దీనారభేదము, నా దెములలో
నొకటి.

సీ. ఎడ బెట్టనంగను నెరుస నా వారిముద్ర
యన దీనార భేదములు తెలఁగు. ఆం. భా.
2. 274.

ఎడమ - ఎడ్డు. ఎ. (శ. ఎడ. శ. ఇడమ్.) వామ
భాగము.

క. ....ఎడమన్, అర్ధాంగలక్ష్మి గౌరియు....
భీమ. 5. 180.

గీ. ....ఎడమకొక్కింత యొలుగ, నిదినధమ్మి
ల్లవలయంబు నడుగునందు. అము 5. 38.

గి. తొడరి బడిబడి వెడవింటఁ గుడియొడిమల,
నడరివడి నేయుకటివేల్పుకొడుకు... నీలా.
8. 15.

వి. సవ్యము, డాపలిది. (దీనికి వృత్తి యందు విక
ల్పముగా అంత్యవర్ణము లోపించును.)

ఉదా: ఎడమకాలు, ఎడకాలు. (చూ. ఎడ³)
ఎడమపెనపెట్టు - ఎడమవై పునకు పెనవేయు;
వ్యతిరేకము చేయు. (సామాన్యముగా
త్రాళ్లు కుడివై పునకు పెనవెట్టిన పేటలతో
వేయుదురు. అ దొక పేట ఎడమపెనవెట్టి
నది యైనచో మిగిలినవానితోఁ గలియదు.)

క. అనుమానపడక వల్లభ, వినుమా నామాట
వారి వీరిం బలె నన్, గనుఁగొనకుము కుల
కాంతలు, పెనిమిటిధర్మమున కెడమ పెన
పెట్టుదురే. ప్రబోధ. 1. 81.

ఎడమపెనవాఁడు - ఇతరులతోఁ గలియనివాఁ
డు (వా.)

జ: ఎడమడుగు, ఎడమడుగుపరువడి, ఎడమ
యోగభృంగి.

ఎడమడుగు(పు) వి. (ఎడమ + అడుగు)

1. వ్యత్యస్తము, తాఱుమా జయినది.

క. నడివింపఁగఁ బొడిపింపఁగ, నెడమడువై క
లఁగినప్పు డేర్పలుపఁగ నేఁగడు నేర్పుఁ
జేర్పు నాదగు, కడమియ నీసైన్యమునకు
గొనెన గాదే. భాగ. ఉద్యో. 4. 214.

2. విపరీతము, విరుద్ధము.

క. పొడుపునఁ త్రాయంబునఁ గడుఁగడిది
బలంబునను జూడఁగా ననదృకు నీ, కొడు
కని యీతని నెంతయు, నెడమడుగుగఁ
జూపఁ దెత్తెయిందలు నగఁగాన్.

వ. ఇట్టిలోకవిరుద్ధంబుల కే మోడుదు మయు
క్తంబు లయినపలుకులు వలుకక ... భార.
ఆది. 4. 100. 101.

క. నడుమ నొకబోయపల్లె, గడువేడుకఁ గోడి
పోరు గనుఁగొనియెడునఁ, దడిఁ దఱియఁ
జొచ్చి కోకుల, నెడమడుపుగ విడుచుచున్న
యెడ ని ట్లంటిన్. దశకు. 9. 29.

గి. దబ్బవేలి యుంగరము మేచావిబొట్టు, మ
డుగుపేలిక పిరిచుట్టు తెడఁగు గాఁగ, వడు

గుచందంబు దన కెడమడుగు గాక, కొమ
రుగా నేఁగె నెలకట్టి గుఱ్ఱ వేల్పు. హరి. ఉ.
10. 283. (శ. ర. పా - 'ఎడమడుగుగాఁగ'
ముద్రి.)

3. కుటిలము.

క. ... అతండును ద తేస్సే, వనతాత్పర్యంబు తగ
నెపం విడి యేప్రాఁధును నెడమడు గగు
మదితో, ననువర్తింపఁగఁ గించిదవశిష్టము
గాన్. హరి. పూ. 1. 81.

వి. 1. వైషమ్యము, భేదము, అరిమత.

క. అనపుడు రోమకుఁ డిట్లను, మనలో నెడమ
డుగు గలదె మఱి నీ వ, ట్లన నేల మమ్ము
మఱవక, యుని కిది సంతసము గాక యెం
దొక టగునే. పద్మ. 4. 180.

క. పొడగంటి నిన్ను బ్రతికితిఁ, గడచితి నాప
దల నింకఁ గార్త్యంబుల నే, యెడమడుగు
లేని నెచ్చెలిఁ, బొడగాంచుట నచ్చి మరలఁ
బుట్టుటగాదే. భాగ. 10. పూ. 202.

క. అడలడఁచి నెమ్మనంబున, వెడతెలి వొడఁ
గూర్చి మాట వేర్పడకుఁడ, కిడిముడిపడక
సయంబున, నెడమడు వొక్కిత లేక యిట్ల
ను సతితోక. నిర్వ. 8. 181.

2. అలస్యము, జాగు

ద్వి. ... ఈపాలుద్రావు, మెడమడు గేమిటి కీ
పాలలోని, కడుకులు దెచ్చెద నల్లైనఁ తెపు
మ. బస. పు. 8. 484. పం. (సందేహ
మనియు సన్ధము చెప్పవచ్చును.)

చ. అడవులనుండి వచ్చిరంట యద్భుతకౌర్య
లు రామకృష్ణు లి, క్కడకు నరేశ్వరుండు
గడుఁ గౌతుకియై పిలిపించెఁ దోడితెం, దెడమ
డువేల యింక నఖిలేచ్చలుఁ జేకుట నంచుఁ
గంచుకుల్, బడిబడిఁ తాఱుతెంచి తమభావ
మెల్లఁగఁ బల్కి పిల్వఁగన్. హరి. పూ.
9. 87.

ఎడమడుగుపరువడి వి. (✓ ఎడమ) పదిరెండు పర
వడులలోనొకటి (పదునాల్గు విసరులలోనొకటి
అని హంస. 1. 208.)

వ. ఎడమడుగుపరువడి కుడియడుగుపరువడి
కదలుపరువడి... మొదలుగాఁగల పదిరెండు

పరువడులును...ప్రబంధ. 78. ఎడమడుగు
పరువడి కుడియడుగు పరువడి కదలు పరు
వడి...ఇవి మొదలైన పదునాలుగు వినరుల
మర్మంబుఁజూచి. హంస. 1. 208.

ఎడమయోరభృంగి చి. ఎ. (✓ ఎడమ) మల్ల బంధ
విశేషము, ఒకానొక జెట్టిపట్టు. ప్రబంధ. 75.
ఎడము ఎ. నడిమిభాగము, మధ్యప్రదేశము; అవ
కాశము.

సీ. కవట లొండొంటితోఁ గదియుచు నెడము
లు మ్రొంగి ప్రబృంగ సొంపు మిగులుదాని.
భార. విరా. 1. 162.

క. ...రెండువీళ్ళయెడమున విడిసెన్. హర.
6. 101.

వ. ...నిషాదయోధులు....

క. మిడుతవరి వోలె దిక్కుల యెడములు
దమ మయముగాఁగ నేకాకృతితోఁ, గడిఁ
దిగఁ బొదివిరి రాముని. హరి. ఉ.
6. 164, 165.

గీ. ఇట్లు కడ లేనియాసాస లీనుచుండ, జనులు
బ్రహ్మాండకోటులఁ దనివి నొంద, దనిన
శాంతిఁ గా లూఁదనైనఁ గలదె, యెడము
మదిఁ దృష్ట నీ వింత వెడలితేని. ప్రబోధ.
2. 64.

2. దూరము.

సీ. తనమదితోఁ దాను దలఁచె నిమ్మెయి నీరి
నెడఁజాసి నరుడనై యిన్నియేండ్లు, గడ
పుచునుంటి నొక నెడంబునం దుంచి యుం
డుట పాడిగా దుదధిసుతను. వేం. మా.
6. 12.

8. కాలవ్యవధానము, తెలుపి.

ఆ. అత్తినయన నాకు నాహారనిద్రల, కెడము లే
దు...భార. ఆర. 5. 808. (శ. ర. పా.
'ఎడయులేదు' ముద్రి.)

క. వివరింప నెడము లేదిక, నువిదకు సోబనపు
జలక మొనరింపంగా, జవరాండ్రఁ బనుపు
మనవుడు, బువుఁబోడియు నలరి తగిన
పొలఁతులఁ బనిచెన్. యయా. 4. 88.

4. గడుపు.

చ. ఇది నిజ మిందు కాలునెల లి మ్మెడము
...వేం. హంస. 1. 84.

5. విచ్చిత్తి, తెంపు.

ఆ. మిన్న జన్నిగట్టుఁ గ్రొన్నెల వెన్నుని. చె
న్నమీట నప్పు డెన్న మున్న, విన్నకతన
నెపుడుఁ గన్నులఁ గట్టినట్లున్న దెడము
లేక యన్నలార. నీలా. 2. 88.

ఎడముకొను - 1 అవకాశము కలిగించుకొను;
తెలుపి చేసికొను.

(మల్ల యుద్ధము.) వ. ..పట్టిన నిట్టట్టు పెనఁగి
పట్టు వదలించి కరంబులు నురంబుల నడి
మికి ముడించి యెడముకొని బడిబడిం
బొడుచుచు ... కళా 3. 288

2. ఆక్రమించుకొను.

గీ. ... వై జయంతివిశాన, మెడములకు నెడ
మీక మీఁ దెడముకొనఁగఁ బరఁగి నడతెంచెఁ
తొండ్ర భూపాలుసేన. ఉ హరి. 3. 24.

ఎడయగు ల. శ్రీ. (✓ ఎడ¹) దూరమగు.

(క) విలంబమగు.

సీ. ....అపత్యం బెడయైనఁ దత్సోదరి గౌరి
వివాహమై గౌరవమున, సుతుఁ గాంచె ...
దళకు. 2. 110.

(చ) తాహ్యమగు.

గీ. ... బంధుల కెడయగుఁ గులము వాయు,
బైసి వోకార్చుకొనుఁ తాపపంకనిహతిఁ,
గూలుఁ గా ల్జాటి నారకకూపమునను,
సంతత స్త్రీంతుండు దుష్టంతతనయ. పి.
శకుం. 4. 163.

చ. తుద నవి యేమి చెప్ప నతిదుఃఖకరంబుగ
నిట్లు పుత్రసం, పద కెడయైతి. రాఘవ.
1. 44.

ఎడయాడు ల. శ్రీ. (ఎడ¹ + ఆడు) 1. అట్టాడు,
సమీపమున తిరుగాడు.

ఉ. ..వేడ్కతో నిషధభూపతికై యెడయాడు
దృష్టిల, జ్ఞాపతి యెట్టకేల కొక చందమున
న్మగిడించి చేర్చె వా, గైవిముఖేందుబింబము
న....నై వ. 5. 184. (చూ. 188.)

2. ప్రవర్తించు.

చ. ....భవత్ప్రయత్నము ప్రకారము బుద్ధి
నెఱింగి దాని కే, నమగుణ మైనభంగి నెడ
యాడఁగఁజొచ్చెద నీవు చెప్పమా దశకు.
7. 52.

ఎడయిత్ ఎ. (✓ ఎడయు) ఎడఁజాటు, వియోగ
ము. (శ. ౪.)

ఎడయు అ. శ్రీ. (✓ ఎడ¹) 1. సంబంధము లేకపో
వు, దూరమగు; తొలఁగు.

గీ పరులు తెలియంగ రాని యీ పరమ గోప్య.
మైన కార్యంబు నీవు నన్నడిగితేని, స్వపతి
జారుల కెడసిన చపల యనెడి, కాంతతో
జంట యగుదు వా గాథ వినుము. శుక.
8. 479.

వ. చూచి యెందును ఫలంబు గానక యా సుగా
త్రి యాయన నిం కేమి ప్రపంచంబుఁ
తేసిన నెఱయ నెడసిపోవుట చక్కఁ బ్రయో
జనంబు లేదు. కళా. 4. 78.

నీ. ఎడసిన జిలుఁగుఁ బయ్యెదతోడ ముడి వీడి
నేల జీరాడు పెన్నెఱులతోడ. అచ్చ. రా.
సుం. 18.

2. విముఖమగు, (మనసు) విఱుగు.

గీ. నేటి రాత్రి తెఱంగు నా నేమున జ.నిం
చె నది యొక్క మాటకే నెమ్మనమున,
వలిగి తేఱన యే నెన్ని ప్రార్థనముల,
దానిచే నెంత యెడసెనో ధవునిమనము.
ప్రభా. 5. 166.

క. రామాజ్ఞ లేకయే నను, దీమసమున నిందుఁ
దోడి తెచ్చితో నాపై, స్వామిమతి యెడసి
యున్నదొ, యేమిటి కడలేదవు తండ్రి
యెఱిఁగింపఁగదే. ఉ. రా. 6. 262.

8. చెడు, భగ్నమగు.

గీ. ...అడుగ వచ్చిన వారలు... జార యను
వేరు విన్నంత జాఱుటయును, బీటమీదటి
పెండిండ్లు పెక్కు లెడసె. శుక. 2. 158.

4. ఊడించు, నశించు.

నీ. సంరక్ష నేయనిస్వర్ణ మప్పుడె చెడు వృద్ధిఁ
తొందింపని విత్త మెడయు. నా. పంచ.
1. 70.

నీ. విటులఁగూడినను వివేక మెడయు. నీతి. 52.
న. శ్రీ. విడుచు, త్యజించు.

క. మామీద నీమనంబునఁ, బ్రేమము లేకుం
డుఁ గాక ప్రేమభాంధవమి, త్రామాత్యులు
లేరే వా, రేమి గొఱత చేసి రెడసి
యేఁగితి దివికిన్. హరి. పూ 9. 147.

(పుడమిచెలి) నీ. పంకనిశ్చంకుడై పాదచారిక
వృత్తి వదలక పల్లొత్తువాని నెడసి.
వసు. 1. 76.

ఎడరు అ. శ్రీ. విఱుగు, భగ్నమగు.

చ. తడయక ఘోరదగ్ధన సుదగ్ధన పావకుచే
దహింపఁగాఁ, బడి పరమేశ్వరోగ్ర శర
పావక దగ్ధపుర త్రయాభమై, యెడరి
ధర్మి మీదఁ బడియెఁ జెడి సాంభక మంత
సాల్వుడుం, బడియె మదీయచక్ర పటు
పాతరయంబున రెండుప్రయ్యలై. భార.
ఆర. 1. 198. ('ఎడలి' భా. ల. వ్యా.
పాఠము - ప్రయోగాంతరము లేదు.)

వి (శ. ఎడరు. శ. ఇదర్, ఇడరు.) 1. కష్టము,
ఆపద.

అ. ఎడరుచోట నృపతి కీ నాల్గు వృత్తులుఁ,
దగుఁ బ్రతిగ్రహంబు దగదు తలఁప, నా
పదవసరముల వధముఁ డెక్కువ జాతి,
వృత్తినున్న దోషవిధము గాదు. భాగ.
7. 410.

కా. ...విశ్వామిత్రుం డెడ రైనచో శునక
మాంసంబున్ భుజింపందె. ... శివరా.
3. 87.

2. కీడు, అశుభము.

గీ. ఇట్టియప్పుడు సదివివ నెల్లభంగి, నెడరు
వుట్టుఁ గావునఁ జదు వుడుగ వలసె. భార.
కాం. 6. 809.

3. యుక్తసమయము, సందు.

అ. ఎడరు వేచి సంధ్య నినుడు వృద్ధత మన్న,
వెడలె ననఁగ గుహలు వెడలె గరులు.
భాగ. 8. 27.

అ. ఎడరు వేచి చెఱచు నేవకాఁ డగువాని,
కంటె మేలు మావె కాలయముడు. భా.
రా. యు. 2258.

గీ. ...జారుఁ డప్పాటుఁ డనతి, నెత్తికొని
పోవ నిం దందు నెడరు వేచు పాండు.
8. 72.

4. భంగము, అవమానము.

చ. ఇది తగ దంచు వడ్డపడు నింతకు నేరక
సత్యు లందఱున్, మదిమది మున్న యట్టి
యెడ మానినికిం దనుఁ దాన కాచికో,
లొదవిన దానఁజేసి సఖ నొచ్చెము దక్కినఁ
జాండునందనుల్, బ్రదికిరి గాక యయ్యె
డరు రాచకొమారుల కోర్పునట్టిదే భార.
ఉద్యో 1. 848. (చి. ని. శ. ర. పాఠ
ములు.)

ఎడల అవ్య. ద్రు - ఎడ ¹ అవ్య.

(విషయమున)

న. పచ్చాసనుని శిల్పప్రయాసంబు లక్ష్మి
నారాయణుల యెడలను గౌరీవృషభాం
కులపట్టుననుబోలె మీ యెడలఁ బరస్పర
యోగ్య సమాగమనంబునకుఁ బాల్పడుం
గాక. నైష. 2. 67.

(పక్షమున)

క. చెలియా కాంతామోదము, కలుగనియెడ
లన్ మదాళి కలియునె... దశా. 8. 18.

ఎడలింమే న. శ్రీ. (✓ ఎడలు) ఎడలఁ జేయు

1. తొలఁగించు.

వ. ...నవ్వుటాలకు వెనుకపాటునఁ గదిసి ము
నుగు లెడలింప... మనుచ. 8. 28.

2. వెలికిపోఁజేయు.

చ. బలసిన హల్లకచ్చటలపైఁ దమ జంజాటు
ముండ్లు రాయఁగాఁ, గలమము లుండుఁ
బండి యొలుగంబడి నీ లెడలింపఁ దృష్ట
లోఁ, దలకొన వంగి మున్ జలముఁ ద్రా
వెడు క్రిందటి వేళ్లు మీఁదటన్, నిలిపి
మరంద మామకరణి నికటోపవనానిలా
హతిన్. ఆము. 1. 67.

8. భగ్నముచేయు.

కా. ...కార్య సంవత్సారున్ వృషకేతుఁ
గూడుకొని యా భద్రావతీ నై నిక, ప్రో
త్సాహం బెడలించి యధ్వరహాయంబున్
చెచ్చు పర్యంతమున్. శై. భా. 1. 88.

4. విడుచు, త్యజించు; వినర్జించు.

ఉ. నై నికు లెల్ల నంత రణసన్నహనం బెడలించి
పాటిన, న్నానయు నచ్చలంబు మది నాటు
కొనంగఁ గపోలమండలి, దానమిగిద్దిరేఫ
నినదంబులఘ్నికృతి సందడింప వె,ల్లెనుఁగు
మీఁద డీకొలిపి యింద్రుఁ డుపేంద్రునిఁ
దాఁకె మద్దతిన్. పారి. 6. 18.

క. వెడబుద్ధు లుడిగి నా చెప్పెడు మతమున
మీరు గోత్రభిత్పూజ తెఱం, గెడలించి గోత్ర
పూజకుఁ, గడఁగుఁడు పనువుఁ డిది పల్లెఁ
గ్రమ్ముఁ జాటన్. హరి. పూ. 7. 188.

5. వదల్చు.

ఉ. వేవిన మేడపై వలభి వేడికఁ జంట వహి
చి వివ్వఁగా, బూవులు గోట మీటుతఱిఁ
బోయెడు తేటుల మ్రోత కామిశం,
కావహమోఁగృతాభ్యసన లౌటను దంతపు
మెట్లవెంబడిం, జేవడి వీణె మీటుటలుఁ
జిక్కెడలించుటలు న్సరింబడన్. ఆము. 1.
62

6. పోఁగొట్టు, నశింపఁజేయు.

నీ. చల్లలమ్మఁగఁ బోవు గొల్ల కొమ్మల నడ్డు
కొని సిగ్గు లెడలించి యెనసి కేరు. నీలా,
1. 76.

క. ఇతఁడు కిరాతుం డే దుర్మతి మమ్మడి
గియె మహేశ మన్నించి ప్రసన్నతఁ జూపితి
రీ తెఱఁగున, హితలీల భవప్రయాస మెడ
లింపఁ గదే. కాళ. 8. 125.

7 వెలిపుచ్చు, బయలుపఱచు, ప్రకటించు.

(జగన్మోహిని) నీ. వదినె మఱందలి నాపులు
కల్పించి మర్మంబు లెడలించి మఱుఁగునేసి.
భాగ. 8. 818.

8. తీయు, తెలుచు.

గీ. ఇదియె ధన మున్న గృహ మని యెంచి
యచట, నిర్గమచ్ఛాం మెడలించి నెమ్మి
వెడలి, ధైవవశమున మదన సేనావధూటి,
పడుక యి ల్లాట నిలిచి విభ్రాంతుఁ డగుచు.
కుక. 8. 888.

ఎడలు అ. శ్రీ. (✓ ఎడ) 1. తొలఁగు, అవసరి
ల్లు; పోవు.

మ జిలుఁగుంబయ్యెద జీరువాటి యెడన్...
/ నై ష. 8. 87.

ద్వి. మెలుఁగుఁ గై దువుల క్రొమ్మెలుఁగులు
దిశల, నిజీసినచీకట్ల నెడలంగ జడియ.
ద్వి. హరిశ్చ. ఉత్త. 2317.

వ. ...ఈటయలు నాటుకొల్పి యునులు
లెడల మీటుచు. అచ్చ. రా. యు. 364.

2. నడలు, వడలు.

వ. పయిం బడినవీరులం గీలెడలిన జంత్రంబు
లుం బోలె నేలం గూల నేయుచు. భార.
భీష్మ. 2. 137.

ఉ. భూవరసూతి కీ లెడలు బొమ్మ విధంబున
వ్రాలె భూస్థలిన్. సారంగ. 3. 115.

3. రాలు, క్రిందఁబడు.

సీ. ...పల్లాకు లెడలె దరుల. కు. సం. 4.
445.

వ. ...కుంభముల మౌక్తికంబు లెడల వ్రేయు
నెడల... దశా. 1. 281.

4. విచ్చిన్న మగు.

సీ. ...ఆ శిశువు సంజీవితుఁ జేయకున్న. అ.
బ్రదుక రిన్వయమున కుదకపిండప్రదా,
నంబు లెడలు... భార. అశ్వ. 3. 170.

(భీష్ముఁడు) క. కురువంశ మెడల వచ్చినఁ,
బరమోపాయమున మగుడఁ బడసెన్.
భార. శ్రీ. 2. 111.

5. వికలమగు.

చ. తనువు ఘనాస్త్రశస్త్రములు కాఁగిన నొ
ప్పిని డప్పి పుట్టెనా, మనము వశంబుగా
కెడలె మాటల చందము సూడ మీరు డ,
స్సినయటు లున్నవారలు... భార. శల్య.
2. 88.

6. పగులు, భిన్నమగు.

సీ. ...నృప విను కడవకు సారెపై నమర
మృత్తిక యిడునపుడు విరియు,టయు వెర
వారఁ లట్టఁగ రాక చెడుటయు వాని
యొత్తెడు నెడ వ్రయుటయును. గీ. నెత్తి
యొకచోట డించిన నెడలుటయును, నెండి

యవియుటయును నావమిడినఁ బగిలి,పోవు
టయు వాడుజనులచేఁ బొలియుటయును,
గలుగుగతి మేని కెట్లును గలుగుఁ జేటు
భార. శ్రీ. 1. 34.

7. చెడు.

క. అంబయు నట సాక్షునికడ, కుం బోయిన
నతఁడు భీష్ముకొనిపోయినదానిం బడు
చుం గై కొన ధర్మంబే కన్యాత్వ మెడలె
మగువా నీకున్. భార. ఉద్యో. 4. 278.
(ప్రాంత ప్రతి).

క. పడఁతికిఁ గన్యాధర్మం, బెడలినఁ గొఱ
యగునె మెడి యెవ్వరికైనం, గడివోయిన
పువ్వులు మఱి, ముడుచునె రసికుఁ డగు
వాఁ డమోఘ వివేకా. భోజరా. 4. 224.

8. తగ్గు, క్షీణించు; నశించు.

సీ. కాళ్ల యొప్పిద మాఁడుకట్ట నుజ్జ్వలముగ నే,
యంగ సంకుల కావల లంద మెడల.
భార. విరా. 1. 228.

క. గురునలుక నాకు నస్త్రు, స్ఫురణ మెడలె
నండ్లు జనులు బొంకది... భార. ఉద్యో.
2. 286.

9. చచ్చు.

ఆ. గొడ్డు బడుగుఁ దెవులుగొంటుఁ గ్రే పెడ
లిన, దాని... భార. ఆను. 2. 402.

క. కడుఁ గూర్తుఁ గవ్వడికి న,యొడ్డలు
గలుగ నేను బ్రదికి యుండుదుఁ గా కెక్క
డి బ్రదుకు నాకు నాతం, బెడలిన నప్ప
ర్థఁ గాకు నెల్లవిధములన్. భార. ద్రో.
2. 349.

10. లేకపోవు.

గీ. దర్భపోటులఁ దిని లేనితలుల మైత్తి,
నంటి పితృశేషము భుజించి యదియు
నెడల, నక్కవాడల నఱకూళ్లు మెక్కి...
ఆము. 6. 69.

11. దూరమగు.

క. నీ రథమునకుం బౌరమ,నోరథమునకున్
భవత్తునుజు లెడలిరి మి, స్నేహవ్యలిదరి వని
దొ,వారికులై చావిదేహవరసుత కథిపా.
చం. రా. 4. 74.

న. ౧౩. విడుచు.

కా. ఉద్యోగిక్రము లైన యీ ద్రుపద మ
తోస్యోర్విపతుల్ నిన్ను సంపద్యోగోజ్జ్వలుఁ
జేయఁ బూని కడఁకం ప్రాణంబు లీ నున్న
ని, ట్లద్యోగం బెడలంగ నేమిటి నీ
కుర్వీశ... కార. భీష్మ. 2. 18.

ఎడలుమే(మే) - ఎడలించు. న. ౧౩. (✓ ఎడలు)

1. ఊడ్చు, ఊడదీయు; తొలఁగించు.

క. ఒడలఁ గల తొడవులన్నియు. నెడలిచి
కామినులచేత కిచ్చి ప్రియం జేర్పడ...
చిత్ర. కా. 4. 3.

క. తులుమునఁ దుటిమిన మొల్లల, సరు లెడ
లిచి గగనలక్ష్మి సంపెంగ విరుల్, దుటి
మెను నా రిక్కలవరి, తలుఁగన్ రవిరు
చులు గొన్ని తఱిఁ దీండ్రించెన్. ఘటికా.
2. 158.

గీ. చెలియ తెచ్చిన వీణఁ గెంతేత నంది, తొని
మెఱుఁగు గవియఁగ గవునెన యెడల్చి,
తీఁగెలు విగించి సారెలు దిద్ది శ్రుతులు,
గూర్చి యుత్తర తుంబిక కుచముఁ జేర్చి.
చిత్ర కా. 3. 88.

చ. తొలఁకెడు కావి గందవొడి తూరుపు
వాటఁగఁ బట్టి మల్లెపూ, వలపులు కొల్ల
లాడి హిమవారి, గలంచి మెఱుంగుఁబోం
డ్ల గు, బృలపయి చంద్రకావిజిగి పయ్యెద
కొంగు లెడల్చి యెందుమై. తెలియక
తూలుకొంచు వలిచెమ్మెరలాహరికాఁడు
త్రిమ్మరున్. కువల. 1.88.

2. తీయు.

చ. దొనపయిఁ బాయకెప్పుడును దూపు లెడ
ల్పుచు నున్నరీతిఁ దాఁజనుమఱచేర్పునం
దెపుడు జాటక య మ్మరిఁబోసియున్నచా,
దూన శ్రవణాంతసీమ నెపుడున్ వలయా
కృతచాపమైనశిం, జినిగతిఁ దోచెఁ దక్క
రము చిత్రరయంబునఁ బెక్కు రూపులై.
కళా. 8. 122.

3. వడల్పు.

గీ. తళుకుఁగొనగోర మీసలనులి యెడల్పు.
కళా. 5. 118.

ఎడలువాపు - యెడఁకాపు. (✓ ఎడ'.)

ఆ. హా మహానుభావ హా రాజనందన, హా యశో
నిధాన హా కులీన, యెడలువాపె మనల
నీశ్వరుండు. బ్రహ్మో. 3. 51.

ఎడలునేయు - యెడనేయు (✓ ఎడ'.)

(ఎడఁకాపు.)

గీ. అని యనుజ్ఞ సేయ నవనికి నేతెంచి, యుర్వ
శియు నృపాలుఁ డున్నయట్టి, చెలిమి
గాంచి యెడలు నేయుటకై వేళ, గాచి
యుండి రప్రకాశ వృత్తి. కవిరా.
5. 241.

ఎడవల ఎ. (✓ ఎడ') జాలవిశేషము. ఒకవిధమగు
వల.

క. మెడవల సన్నపువల త్రో, పుడువల డొంక
వల మింటముక్కిడివల దాఁ, టుడువల సిం
గితమనుకువ, లెడవల కుందెవల లాదు లెనఁ
గెడి వలలున్. హంస. 4. 185.

ఎడవిడివడు ఆ. ౧౩. (✓ ఎడ') - అడ్డు(బంధము)
నుండి తప్పించుకొను - విశృంఖలమగు.

ద్వి. ఎడవిడివడ్డమత్తేభంబు వోలె. పండితా.
176. పా. 4. పం.

ఎడవు ఎ. నిర్జలప్రదేశము, మరుదేశము, యెడారి.

వ. ... యెడవునఁ జలిపంది రిడియెడ మనియు
... అము. 4. 53. ('ఎడరు' క. ర. పా.)

ఎడ. దప్పు. దూరము.

గీ. ... తెరువు, నెడ వనుచు జాలి గొని సంశ
యించువేళ. అము. 6. 18. (క. ర - ఎ.
ఎడారి. వ్రాఁతప్రతివ్యాఖ్య)

ఎడవోపు ఆ. ౧౩. (ఎడ' + పోపు) రాయకారము
పోపు. దౌత్యమునకై పోపు.

ద్వి. ఎడవోపు లంఠియ యింటికిఁ దాన బస.
పు. 4. 739.

క. కడుఁ తోద్యము భక్తులకును, గడుఁ గూ
ర్పుట నీదు భక్తి గౌరవమునకుం, గడు
మెచ్చి యెడయ నంబికి, నెడవోయితి
గాదె లంతెయింటికి రుద్రా. శివ. సా.
407.

ఎడనంది ఎ. (✓ ఎడ¹) నడిమినందు, మధ్య భాగము.

క. దయ్య మెటుంగున్ వారల, నెయ్యంబులు మక్కువలును నిజమరితనముల్, వియ్యములును నెడనందిని, బయ్యెదకొంగడ్డమైనఁ బ్రాణము వెడలున్. భాగ. 9. 401.

ఎడనను అ. శ్రీ. (✓ ఎడ¹) ఎడముగా చను, తొలగిపోవు.

క. ... పతివ్రతాశిష్యము నన్నెప్పుడెడననక కంటికి, తేప్పవలెం గాచి తిరుగు రేలుం బవలున్. శుక. 1. 299.

ఎడిసాల ఎ. (✓ ఎడ¹) ప్రత్యేకమైన యిల్లు. (ప్రా. క. ర.)

ఎడనేయు న. శ్రీ. (✓ ఎడ¹) 1. దూరముచేయు, ఎడఁబాపు.

అ. పల వృద్ధరాజు లెడనేసిరో పార్థు, నరిగి నెడక మనము నరిగి యతని, యున్నచోప ప్రీతినుండుదము...భా. ఆది. 8. 142.

2. భేదము కలదానినిగాఁ జేయు.

మ. అమరంగాఁ దనమీది నేర మిపు డాహా నా పయిం జూపెఁ దండ్రిమనం విల్లెడ నేసెనే...సారంగ. 2. 12. (మనం బెడ నేసెన్ : మనసు విఠిచెను అని భావము.)

ఎడాటము ఎ. (ఎడ¹ + ఆట + ము) 1. భేదము, మార్పు.

ఉ. ...మంటలబోటికి నవ్విరించికిన్, బొంది కలం దెడాటములు పుట్టిన మాస్తును వారు మెచ్చగన్. అహ. 3. 7.

2. విషయము. (ఈ యుద్ధమున 'ఎడాటము నన్, ఎడాటములందు, ఎడాటములన్' అని సప్తమీవిధక్తిలోనే ప్రయోగములు కన్పట్టుచున్నవి.)

సీ నెప మేమియును లేక నీ యెడాటమ్మునఁ బాటిఁ దప్పఁడు గదా ఖైరవుండు. భీమ. 2. 88.

ఉ. అన్నలపట్లఁ దమ్ముల యెడాటమునన్ సముఁ డంచు నెన్నఁగా...విజ. వి. 1. 27. వరాహ. 2. 129.

ఉ. ...జనరాండ్రయెడాటములందు శక్యమే. యొతటివానికై నఁ జలియింపక బిగ్గ మనంబు నిల్పఁగన్. సారంగ. 2. 11.

ఉ. ...తెట్టిపో, రాటము లాయె నాయన కొ యారి యెడాటములన్ హుటాహుటిన్. పాంచా. 5. 20.

ఎడారి ఎ. చెట్టుచేమలు లేని విశాలపునిర్జలభూమి, బయలు.

సీ. ...నలుచోటు లొకత్రోవఁ గలిసియుండు, నట్టి యెడారిఁ బెన్నొట్టంబుఁ గట్టించి కూళ్లు గంజియు వేడినీళ్లు....నిద్ది శేషధర్మ ములు. 2. అ. (ని. ని.)

ఎడారె ఎ. (ఎడ¹ + ఆరె.) చెప్పులు కుప్పెడు చిన్న మాది. (క. ర.)

ఎడి - ఎడు.

(భవిష్యత్కాలమునకు)

క. పలికెడిది భాగవత మఁట, పలికించువిభూడు రామభద్రుం డఁట నేఁ, బలికిన భవహార మగు నఁట, నటకెద వేటొందుగాధ పలు కఁగ నేలా. భాగ. 1. 18.

ఎడు అవ. తద్ధర్మాధ్యర్థములందు ప్రథమ పురుషైకవచన 'మ' వర్ణకము పర మగునపుడు ఆగమముగను, తృవర్ణకార్థమదు ప్రత్యయ ముగను వచ్చునది.

(వర్తమానకాలమునకు)

క. ఇగ్గజములు మిన్నకయును, మ్రొగ్గెడు నుత్తమ తుఁగములు కావ్పజలం, బగ్గలము విడుచుచున్నవి, తగ్గెడుఁ గారణము లేక తడఁబడి పడగవ్. భార. విరా. 4. 87.

(తాత్పర్యమునకు)

క. కడు ననురక్తియు నేర్పును, గడఁకయుఁ గలవారి మఱక కడవఁగ నెగ్గుల్, నొడి వెడు వివేకకూన్మ్యల, కడ నుండెడు నంత కంటెఁ గష్టము గలదే. భార. ఆది. 8. 149.

(భవిష్యత్కాలమునకు)

వ. ...నాగముఖ్యుల నెల్ల వాసుకి తెలియ లైన జరత్కారువునకు జరత్కారుం డను

మహామునికిం బుట్టెడువాఁ డధిక తేజస్వి
యాస్తీకుం డను మహాముని జనమేజయ
సమారద్ధి సర్పకులప్రళయంబువలన రక్షిం
చును. భార. ఆది. 2. 187.

(భూతకాలమునకు)

క. తడఁబడఁబడియెడు రవమును, బడి కాలెడు
రవముఁ గాలి పలు దెఱఁగుల వ్రన, నె్పెడు
రవమును దిగ్వలయము, గడుకొని మ్రొ
యించె నురగకాయోత్థితమై. భార. ఆది.
2. 215.

సీ. కరులఁ ద్రుంచెడువేళ గిరులఁ దున్నాడు
సంక్రందను కైవడి గావవచ్చు. భార.
శల్య. 1. 282.

ద్రు. ఆశీశ్వాససంప్రార్థనములందు క్రియాప్ర
త్యయములకు వచ్చు ఆదేశము. దీనికి అచ్చు
పరమైనచో 'మ' వచ్చును.

(ఆశీస్సునకు)

వ. ...యయాతికి నీకును నయిన యీ వివా
హంబునం దవక్రమదోషంబు లేకుండెడు
మని వరంబిచ్చి... భార. ఆది. 8. 189.

(శాపమునకు)

క. పతిహీన లై నభామిను, లతిధనవతు లయ్యుఁ
గులజలయ్యును ననలం, కృత లయ్యెడు
మాంగల్యం, హిత లయ్యెడుఁ గృపణవృత్తి
నిదియు మొదలు గాన్. భార. ఆది. 4.
229.

ఎడ్డ - ఎడఁద.

ఆ. వీనివలనఁ గులము వెలుఁగు నంచును నెడ్డ,
జాహ్నవీసుతుండు సంతసిల్లి. భార. ఆది.
5. 15.

క. వికచముఖుఁ డగుచు శాత్రవులకు హితు
లగునట్టివారిలం గని భూపా, లకుఁ డెడ్డ
కత్తెరయు నా, లుక బెల్ల మునై మనంబు
లుం గన వలయున్. భార. శాం. 8. 288.

ఎడ్డముల్లు - హృదయశల్యము.

గీ. మూఁడు లోకంబులకు నెడ్డముల్లు వోలె,
మన్న దళకంతురక్షచే నొప్పు మిగిలి. భా.
రా. యు. 488.

ఎడ్డమి ఎ. ఎడరు, ఆవద.

ఉ. ఎడ్డమి యైనయప్పటికి నెవ్వరుఁ శేరరు
లోకులేమియున్, నడ్డలు సేయ నొల్ల రస
సానపు వేళల దండధారుచే, బడ్డలె కాని
మేలు కొనసాగ దయో తలపోసి చూసి
నన్, బిడ్డలు లేనివారి కడవిన్ మృగ
జన్మము రోఁత పుట్టచే. వి. పు. 5. 102.

ఎడ్డము ఎ. అడ్డము, నిరోధము; ఇబ్బంది.

క. బిడ్డలు వెఱతురె నీకఱ, గొడ్డంబులు సేయ
కెల్లకోడండ్రును మా, తొడ్డారిఁ పక నడ
తురె, యెడ్డముగా కున్నదే మృగేతఱ
యింటన్. భాగ. 8. 487.

ఉ. ఏడుదినంబు లన్నమున కెడ్డము పుట్టిన
యంతమాత్రలో, నేడుచు చున్నవాఁడవు
మునీశ్వర... భీమ. 2. 118.

ఎడ్డె(డ్డియ) ఎఱ. 1. మూర్ఖుఁడు, విరసుఁడు,
మోటువాఁడు.

మ. ధనికుం శేయును లోభివాని నెఱదాతన్
బేదగాఁ శేయు ర, త్యనభిజ్ఞుం డగు నెడ్డె
కున్ మదనతంత్రప్రేధ యాదాని భార్య
నుగాఁ శేయు... అహ. 8. 14. ఉ. హరిశ్చ.
4. 12.

2. మోటుది, ముదుకది.

ఉ. చాలనిదట్టిబట్టయన్, మాసినయెడ్డెడుప్పటి
దనర్పఁగ... శుక. 2. 882.

3. ఆసహ్య మైనది, రోఁత పుట్టించునది.

(వ్యవ) ఎడ్డెవాఁడు, ఎడ్డెపనులు. మొ.

జ. ఎడ్డెఁడు.

ఎడ్డెఁడు. ఎఱ. (✓ ఎడ్డె) మూర్ఖుఁడు.

(‘ఎడ్డె’కు మహాద్వాచకమగు రూపాంతరము)

ఉ. బిడ్డయొ పాపయో చిదిమి పెట్టినకై వడి
మన్న నిన్నుఁ దా, నడ్డ యొనర్ప కవ్వలఁ
బికాచము వంటి గరాసుఁ గూడె నీ,
యెడ్డెఁడు. శుక. 1. 488.

ఎడ్డెన ఎ. భోజనపాత్రము లుంచుకొనెడి యెత్తు
వీఁట.

గీ. వెండియెడ్డెనలపై వెలచి తెచ్చిన వైఁడి
వల్లెంబు లాయత్తపఱచువారు. నైష.
6. 108.

గీ. పసిడియెద్దెనలను మించు పద్మరాగ, కాట
నంబుల వడ్డించు బహుపరార్థ, వితకు లమ
రెను...తై. భా. 8. 202.

ఎత్త - ఎడఁద.

ఉ. ఏ నొక పాపభావమును నెద్దఁ దలంపక
యుండు నట్లుగా, నానకవైరి నీ యడుగు
లంటఁగ నోపుదు... భార. ఆర. 2. 214.

ఎత్త - ఎడమ.

(ఎడమది.)

మ, ...మురారియెడ్మబరి వ్రేయఁ. పాడు.
2 108.

ఎత్తఁడు - ఏత్తఁడు.

ఎత్తుబరికాఁడు - ఎత్తుబరికాఁడు. (తొ)

ఎత్తనగోల ఎ. (✓ ఎత్తు) 1. గోనె నెత్తి యెడ్ల
మీఁద వేయుటకు సాధన మైన కట్టి. (శ. ర.)
(ఇరువురు మనుష్యులు గోనె మున్నగు బరు
వులను త్రాళ్లుకట్టి మోచికొని పోవుటకై
యుపయోగించు కట్టి (తొ)

నీ. తనరు గోఱ్యధారిదండార్థ్య యెత్తన
గోల నా బట్టనగోల యనఁగ, ఆం. భా.
2 167.

2. ఊతగా ఆనించిన కోల. (శ. ర.)

ఎత్తనగోలు ఎ. మొదలు, ప్రారంభము. (శ. ర.)

ఎత్తరము - ఎత్తరపు ఎఱ. (✓ ఎత్తు-క ఎత్తర.)
ఉన్నతము, ఎత్తైనది.

నీ. ఇలఁ జుట్టువడు తొండముల మించు
పూర్వాంగ మెత్తరంబై పలుందత్తమిల్ల.
మనుచ. 5. 98.

ఎ. ఉన్నతి, ఎత్తు.

నీ. ఒక్కంత బటు వైన యుదుటు దెల్పెడి
త్రోడితటి పటంబునకు నెత్తరము నెఱప.
దశా. 8. 210.

ఎత్తరపు - ఎత్తరము. ఎఱ. (✓ ఎత్తు) ఉన్నతము,
ఎత్తైనది.

ఉదా: ఇది చాల ఎత్తర వైన యెద్దు.
(అరుఁగు, మేడ. మొ.)

ఎ ఎత్తు. (తొ)

ఎత్తకి ఎ. కొఱముట్టు సాధనము. (శ ర.)
(1-47)

ఎత్తి(త్తు)కొను ౧. శ్రీ. (✓ ఎత్తు) యత్నించు,
పూను; సిద్ధపడు.

ఆ. ఎట్టి కష్టఁ దైన నిట్టిపాపము నేయ,
నెత్తికొనునె ధండి నీవు దక్క. భార.
ఆర. 6. 252.

గీ. ...ఎక్కడనైన జనని ప్రజల, కింతకీ దొన
రింపఁగ నెత్తికొనునె. మార్క. 6 346.

నీ. దయ యిత లేక యెంతకు నెత్తుకొంటి
రక్కట... శుక. 4. 42.

న. శ్రీ. 1. గ్రహించు, పట్టుకొను.

(విరుటుఁడు) ఆ. ఆనుశక్తితేరియం దున్న
ఘనగదా, వండ మెత్తికొని యుదగ్రవృత్తి.
జితదేహుఁడయ్యుఁ దరుణవయస్కున, ట్ల
పని కుఱిసి పోయి యతని వ్రేసె. భా.
విరా. 3 217.

2. తీసికొను, తోడ్కొను.

వ. ఏము పోయి యాముద్ధియకు బుద్ధి చెప్పి
యెత్తుకొని ఎచ్చెరము. ప్రభా 5 12.

3. పహించు, మోయు.

గీ. నాయువేగంబులైన తద్వాహనములు,
భీష్ముతే రెత్తికొనిపాతఁ బృథివి యుద్రువ
భార భీష్మ. 2. 82.

గీ. ఏ నొకఁడఁ బోయి యొకవంక నెత్తి,
కొండి, నాతఁ డొకవంక నెత్తె మోపద్ర
శనయ. హర. 2. 11.

4. అపహరించు, దొంగిలించు.

క. ఆయసుర నన్న సూకర, మై యవ్వద
యెత్తికొని రయబునఁ జనుచోళ. భా.
ఆది. 1. 188.

మ. ....గిన్నె యెత్తుకొని తొంకుల్ పల్కు
చు న్నేముగా, దనినం బోవునె.... విప్ర.
6. 15.

5 ఆపదనుండి యుద్ధరించు, రక్షించు.

గీ. బ్రమసి మతిదప్పి పడితి నీ ప్రాంతనూత,
నింతలో వచ్చి మీరెల్ల నెదురుకొంటి, రెత్తు
కొంటిరి నా ప్రాణ మేమి చెప్ప. నిక్ర.
7. 105.

6. అవలంబించు, పూను.

గీ. అభవుదేహార్థ మురవడి నాక్రమించి,
కొనగఁ జవ్వె యీ తప మెత్తికొనియె
నగజ. కు. సం. 7. 882.

7. చంకఁ బెట్టుకొను.

(వ్యవ) ఆమె పిల్లను యెత్తుకొని నచ్చు
చున్నది.

ఎత్తి(త్తు)కోలు ఎ. (✓ ఎత్తికొను) 1. సంక
ల్పము, ఇచ్చు.

గీ. ధాతమదియెత్తికోల్ తుది దాఁకకున్నె.
నైష. 1. 80.

ఉ. తొయ్యలి రాజనందినువితోడన కూర్చు
దలంచుచున్న యాదయ్యము నెత్తికోలు
తుది దాఁకుట గానగ నయ్యె నయ్యెడన్.
నైష. 1. 81.

శ్లో. విధే రివంధ్యేచ్ఛతయా వ్యలాసి తత్.
సం. నైష. 1. 46.

భాం. ఉద్యో. 3. 67.

2. ప్రయత్నము, పూనిక.

వ. ఇట్లు పితామహు నెత్తికోలునకుం జిత్తుంబు
విఁసిల్ల ననుజనసహితంబుగా నతనిం బరి
వేష్టించి. భాం. భీష్మ 1. 103.

క. తరతరమ ప్రజలఁ దునిమెడునరునప్పటి
యెత్తికోలునకు సుర విద్యాధం భేచరు
లును భీతిం, బొఁసిరి తమదెసకు నేమి
పుట్టునొ యనుచున్. భార. విరా. 5. 64.
(ఇట 'విజృంభణము' అని భావము)

ఎత్తిపొడుమే న. ౧౩. (✓ఎత్తు) దోషములు బైట,
తెట్టి మనస్సు నొవ్వనాడు.

సీ. తలిదండ్రు లెఱిగినఁ దలలెత్త కుడుదు
రే రాలెఱిగిన నెత్తిపొడుచు. భాగ. 10.
పూ. 978.

ఎత్తిపోవు అ ౧౩. (✓ఎత్తు) 1. చెడిపోవు.

ఉ. ...కా. నే నను అవ్వచేసినఁ దృణీకృత
మింతె శరీర మొక్కమ, పై నననూనదుఃఖ
మెనయన్ దనకాపుర మెత్తిపోవదే కుక.
2. 188.

ది. శిలఁ జిగురుఁబోడియై యుల్లసిల నొనర్చు.
యెత్తిపోయిన గౌతము నిల్లు నిలిపె.

నడుగుఁగెందమ్మి కమ్మపుప్పొడిన యింక,
నే మని నులింపవచ్చు శ్రీరాముమహిమ.
రామ. 4 57. (ఎత్తుపోవు. శ. రి. పా)

సీ. బలవతు లధముల బాధింపఁ దొడఁగిరి
యిల్లాడ్రయాలుపు లెత్తిపోయె పరాహ.
7. 81.

2. నిశ్చేషమగు, పూర్తిగఁబోవు.

ఉదా : వాని ప దైత్తిపోయినది :- వానిబాక
పూర్తిగా తీటిపోయిన దని భావము.

ఎత్తిలి అవ్య. (ఇది 'ఒత్తిలి' వంటిది) గట్టిగా,
బిగ్గరిగా.

గీ. ...విషపుఁ జిన్న మొదలు తదాననాబ్జ
మున నదిమె, నదిముటయుఁ బాపఁ డార్తుఁ
డై నట్లపోలె.

ఉ. ఎత్తిలి కాపు కాపు డని యెడ్చి తడియ
పయోధరాగ్రముల్. కుత్తుకదాఁకఁ బీల్చి
కొని... హరి. పూ. 5. 149, 150.

గీ. వేడ్య సృత్య బులాడిరి వీధులందుఁ, బాడి
రెత్తిలి పిక కుహూ పంచమమునఁ, బంజ
కంబున ధవళ ప్రబంధగీత, కముల నవ్వేఁ
గర్జనఁ కమలముఖులు. శివరా. 2 54.

ఎత్తివేయు న. ౧౩ (✓ ఎత్తు). 1. పైకెత్తి.
క్రిందఁ బడవేయు.

ఉదా: సిరాబుడ్డి ఎత్తివేసినందున పగిలిపోయి
నది.

2. లాఘవపఱచు, అలక్ష్యముచేయు.

ఉదా: ఎంతవానినై నను వాఁడు ఇట్టె ఎత్తి
వేసి మాటలాడును,

3. తీసివేయు.

ఉదా: పాఠశాల ఎత్తివేసినారు.

ఎత్తు అ ౧౩. (౩. ఎత్తు. ౪. ఎదుత్తుల్) 1 కలుగు
మ. అకులై శ్వర్యవిభూతి నొప్పు భవదీయం
బై నరూపంబు నూ, చుతలం పెత్తెడుఁ బోలు
నేని దయఁ జతుప్రీతిఁ గావింపవే. భార.
భీష్మ. 1. 206

క. అడుకులు దిన్నట్లగునే, కడుపునఁ గుట్టెత్తి
నపుడు... భార ద్రో. 4 89.

క. కౌపులు సేయు ననమతి, కాఁజముగఁ
గోవమెత్తుఁ గర్జుని నదనాం, భోరుహముం

- గనుఁగొన శమ,మారున్ నావశము గాక
యంతన బుద్ధిన్. భార. కాం. 1. 13. భా.
రా. యు. 519. హంస. 1. 220.
2. (పోరుటకు) పూను, కడఁగు.
- క. నీ యనుజులు దివిజులకు న,తేయులు ధృత
రాష్ట్రసుతులఁ జెఱచుట వ్రేఁగే, తోయజ
నాశము గజలీ,లాయత్తముగాదె యెత్తు
మాహవమునకుఁ. భార. ఉద్యో. 4. 112.
8. దండెత్తు, పోరుటకై బయలుదేలు.
- క. బలవంతుఁడు పై నెత్తిన, బలహీనుఁడు
ధనము గోలుపడిన యతఁడు మ్రుచ్చిల
వేచువాఁడుఁ గామా,కులచిత్తుఁడు నిద్ర
లేక కుందుడు రిధిపా. భార. ఉద్యో. 2. 21.
- గీ. ...ఎవ్వరిఁ గొని యతఁడు, కౌరవుల
మీఁద నెత్తిరాఁ గలుగువాఁడు. భార. ఉద్యో. 2. 169.
4. అతిశయించు.
- ఉ. ఎత్తినవేడ్కఁ గంధరము లెత్తి మొగంబులు
సాఁచి...చిత్తజకేళిఁ దేలె విలసిల్లుచు జక్క
వదోయి వేకువన్. భార. ఉద్యో. 2. 109.
- ద్వి. ఎత్తిన కడఁకతో నే తెంచి చాప, మెత్తఁ
జాలక పోదు రెంద తేనియును రం. రా.
కాల. 68 పా. 16. పం.
- న. శ్రీ. 1. లేవఁ దీయు, పై కిఁ దీయు; ఉన్న
మితము చేయు, ఊర్ధ్వముగా నుండునట్లు
చేయు.
- ఉ. అంబుధిఁ తొచ్చినన్ గడు భయంపడి
వార్ధిలసత్తరంగహ,స్తంబుల నెత్తి పెట్టెఁ
దన నై కతతీరముఁ తేర నమ్మునిన్. భార. ఆది. 7. 119.
- క. పెనురొంపిలోపలను బుగ్గి,గినధేనువు నెత్తు
పోలికిని శల్యుం డ,మొనఁ దన భుజబల
మునఁ గలఁగనియట్లుగ నిలిపె కార్య
గర్వము మెఱయఁ. భార. శల్య. 1. 158.

- గీ. నరిసి వ్రాలినబొమ లెత్తి పరిమవృద్ధు.
హరి. 2. 48.
2. (అర్హులు) ఇచ్చు, సమర్పించు.
- గీ. అర్హు మెత్తిన యా సమయంబు నందు.
కాశీ. 3. 179.
- ఉ. అఁతు లెత్తువేళ జవరాలి ముఖాబ్జము
తేటఁ జూచు.... ఉ. రా. 8. 809.
8. పైని బెట్టు, మీద నుంచు
- గీ. ... నేను ముడిమోపు వటునకెత్తి...అము
6. 78.
4. స్థాపించు, నిలుపు, ఏర్పాటుచు, అమర్చు.
- సీ. కంఠాలఁ జీనిచీనాంబు ములు చుట్టి గోపు
రంబులఁ బైడికుండ లెత్తి. విక్ర. 4. 136.
- సీ. తరుణాంభాతరు స్తంభంబు లెత్తిగ కట్టి
రెల్లెడఁ బట్టుకలువడములు. శివరా. 2. 5.
- సీ. పవడ పుం జివురూగవఁకు లుత్పాదించి
తమ్మి రేకుల బోరుకలుపు లెత్తి భీమ. 5. 100.
6. ఊడఁదీయు; పెల్లగించు.
- గీ. ...మహివరుండు శిఖి మెత్తఁ బాడొక్క
తెప్పఁ బనిచె. నైష. 7. 3.
- సీ. బలువాహినుల మించు మలకల ఘనసామ
కంబులు దూర మూలంబు లెత్తు. గీ. సాహ
సోదగ్ర విరుద వరాహమూర్తి. వసు. 1. 68.
6. చాపు ఆపద మొదలగువానినుండి ఉద్ధరించు,
కాపాడు, రక్షించు.
- క. ...విగతానులఁ దన,మృదువచన ప్రశ్న
మను నమృతమున నెత్తెన్. భార. ఆది. 6. 232.
- కా ...భూతకోటులకు నట్లాధారమై యున్ని
మీ, త ద్రిం బంకజసంభవాదులు జగత్తా
లుండు నా రే మముం,దండ్రీ యెత్తుదు
గాక...భా. రా. యు. 1068
- గీ. నన్ను బ్రతికించుటయు నీదు నైపుణముల,
కెల్లఁ దలకట్టు చెలిప్రాణ మెత్తు టనదె.
హరి. ఉ. 7. 144. భా. రా. యు. 1086.

7. తోడు, చేదు; (చేను మొదలగువానికి నీరు) పెట్టు

ఉ. ఆ యనఘుండు దారుజలయంత్రముచేతఁ గవేరకన్యకా, తోయము లెత్తియెత్తి... విప్ర. 2. 50,

క.....పెటమడి కెత్తిన నీరును ... ఆము. 4. 282.

8. ఎత్తుకొను, చంకఁ బెట్టుకొను.

ద్వి. ఏరాలినుకు నెప్పు డెత్తి ముద్దాడు. పండితా. మహి. 288.

నీ. ఏరాలిపట్ట బిట్టెత్తి చెక్కిలి నొవ్వఁ గలుచి వాఁ డేడ్చినఁ గొంగిలించు. పాండు. 8. 62.

9. చేతఁ బట్టుకొను. కైకొను.

నీ. సంకయించి కరాంబుజములఁ గొప్పించు టద్దము లెత్తి చూతురు తమ్ముఁ దారు. నైష. 1. 68.

గీ. అలివ యతఁ డొందు తోదండ మందికొన్న. నలుకె వేఱె విల్లెత్తిన విలుగ నేసె ఉ. హరి. 1. 165.

10. కాలుచు, ధరించు

చ. ...జీవుఁడు పదంపడి యట్టిశరీర మెత్తి కా, ననుగతమైనకర్మఫల మందక.... భాగ. 8. 1011.

క. ప్రొద్దుల నెల చొచ్చిన న, ముద్దియకు జనించి రపుడు మోహనమూర్తుల్, ముద్దు మొగంబుల కన్యక, లిద్దఱు శివభక్తి తనువు లెత్తిన పగిదిన్. కాళి. 4. 8.

11. వహించు, పూను.

ఆ. పుణ్యపరులు తోడఁబట్టువు లార్దులు, వైరిమెత్తఁ దగునె వారితోడ. భాగ. ఉద్యో. 3. 227.

క. రామున కే నపరాధం, తేమియుఁ తేయ ము దురుక్తు లేమియు నాడన్. సౌమిత్రి యూరి కేలకొ, నామీదం గోప మెత్తినాఁ డుగ్రముగన్. భా. రా కిష్కిం. 452.

12. సంకల్పించు, తలచు.

నీ. ఉన్నఁ దద్విపుల గుణోన్నతి నైచక దుర్యోధనుండు దుష్కార్య మెత్తి భార. ఆది. 3. 12.

13. ప్రస్తావించు.

క. ఓ సామి యింక నెత్తుకు, డీసుద్దులు... పార్వ. 5. 197.

(వ్యవ) వానిమాట యెత్తవలదు.

14. ఉద్ఘాటించు, బయలుపెట్టు.

చ. మఱియు బహుప్రకారముల మర్మము లెత్తుచు నత్త దిట్ట.... వరాహ. 2. 136.

ఉ. లేనగ వొప్ప మానము చలింపఁగ మర్మము లెత్తి యాడుచున్. చిత్ర భా. 2. 70

15. పొందు, పడయు.

గీ. అఖల కల్యాణగుణశీల యా సుశీల, పెట్టెఁ తే మీఁదుగా నెల్ల చుట్టములకు, భక్తితోఁ గూడ ముత్తాపండు దినియె, నెత్తె మున్నన్నగుఱ్ఱుల నెందఱేని. పాండు. 4. 267.

ద్వి. ఇదిగదా సంతోష మిదిగదా తేజ, మిది గదా పుత్రుల నెత్తిన ఫలము ద్వి. భాగ. విరా. 4. 84. పా.

16. (పన్ను) రాబట్టు.

చ. విరహపు శీతల క్రియల వెచ్చము సర్వము నాయము గొనఁ, ద్వంపదులాగొ యట్ల యినఁ దద్దన మెత్తుద మూళ్లమీదటన్, విరహపులన్ను వేడి...కళా. 7. 23.

17. అపహరించు.

గీ. కామంసమున నతితృష్ణుడై మనుష్యుఁ, డధితృష్ణుడై రీతాంతంబుఁ దైవ. గొఱియ నడవిలో నెత్తెడు తోలుపులియుఁ తోలె మృత్యు వాతనిఁ గొనిపోవు దేవి. భాగ. ఆను 5. 235.

గీ. నేరములు వెట్టి దండువు నిశ్చయించి, ధండిఁగలచోట నర్థ మెత్తంగఁ దలంచి. నైష. 7. 78.

18. (కంతస్వరము) పాచ్చు చేయు. (ఈ యర్థమున 'ఎలుగు, గొంతు' మున్నగు శబ్దములతోనే కూడియుండును.)

క. అత్తటి నీతనయు డెలుగెత్తి రథికవరుల
తోడ నిట్లను... భాం. భీష్మ. 1. 372.
వసు. 4. 52.

19. లోపలికి పుచ్చుకొను

గీ. ఎత్త నేటి కాపోళనం బెంగిలికిని. రామ
లిం. 60.

గీ. పను మన్ను ప్రాణాహుతు లెత్తఁ జూచి.
చేయుఁ బ్రాణాగ్నిహోత్రంబు శిష్యకోటి.
కాశీ. 7. 178.

20. (గ్రంథాదులనుడి) గ్రహించు. సంగ్ర
హించు.

ఉదా: ఆ పదములు భాగతాదులనుడి ఎత్తి
ప్రాసితని.

వి. 1. తూనిక. బగిపు.

క. చిత్తజమహోగ్ని కాకల, నెత్తుదటిగి వన్నె
యెక్కె నెంతయు నెమ్మోపురుడికి జను
లందఱుంబుత్తడబొమ్మ యనుమాట బొం
కేల యగున్. ప్రభా. 4. 78.

ఉదా: ఈ బిందె యెత్తు మణుగు

2. రెండు వీసెలకొలది.

ఉదా: ఒక ఎత్తు చింతపడు.

8. ఒక వస్తువు నణచి పెట్టుటకుఁ బైని
పెట్టెడు బరువు.

ఉదా: ఎగిరిపోకుండా ఆ కాగితముల మీద
ఎత్తు పెట్టుము.

4. క్రిందుగా నున్నదాని నెత్తుగాఁ జేయుటకు
అడుగునఁ బెట్టువస్తువు.

ఉదా: మంచపుకోళ్ల క్రింద ఎత్తులు పెట్టినారు.

5. సామ్యము.

గీ. ఎసఁగి వేపురు దైత్యులయెత్తు నెనయ,
వచ్చె నెవ్వఁ డొకఁడు సుప్రసజముఁ
గలఁచు, నట్టి యానిసుందుఁడు హతుఁ
డైనఁ గలఁగె, నసురనైవ్యంబు నరకుని
యాస మాలె. హరి. ఉ. 4. 180.

6. ఊర్ధ్వప్రమాణము, ఉన్నతి.

వ. వియత్తలంబునకు విల్లెత్తుపొడు వెగని.
మనుచ 4. 87.

ఉదా: ఆ గోడయెత్తు నాల్గు గజములు.

7 గౌరవము, గొప్పతనము.

క. తొత్తులఁ దగిలినవారికి, నెత్తు చెడున్ శ్రీలు
చెంద వేకాలంబున్. మల్ల. 2. 124.

8. రీతి, విధము.

వ. మృత్యుదేవత యెత్తునఁ గాలుపోలిక శమ
మని గమనిక నెదిరి... భాగ. 16. పూ.
1318.

న. పూవులెత్తులయెత్తున సోగతీగల కాగున.
పాండు. 3. 179

9 ఉపాయము, యుక్తి.

గీ. ఇంతపట్టును నాపాల నిచటఁ గూడె, నేమి
నేయుదుఁ బనికిఁ బై యెత్తు దోష, దనుచుఁ
జీంతాపఁ పరాంత్య తపంతు, రాంతరిం
గంబుతో నుండె నవ్విభుండు. రామా.
7. 48

చ. ...మీదలె, పైఱుగవు ... సారంగ. 2.
14.

నీ. ...ఎత్తు జితనంగ నివేసెను యుక్తి.
అం. భా. 1. 112.

10. పన్నుగడ, పన్నిక.

ఉదా: నీయెత్తు లిక్కడ సాగవు.

వాడు పెద్దయెత్తుమీదనే వచ్చినాడు.

వాడెత్తినయెత్తు పనికి వచ్చివది కాదు.

11. మాటు, తడవ, పర్యాయము. (ఈ యర్థ
మున 'ఒక్క' శబ్దపూర్వకముగానే యుం
డును)

కా. జ్ఞానాజ్ఞానకృతఁ బు లైన యఘముల్
స్వంబు నొక్కెత్తునన్, మాను న్మానవ
తోటి కుద్ధుంగతిన్...భీమ 4. 28,

క ...కర్ణుఁడు కాణరుచులు గిటికొన దెస
లక.

ఆ ఇట్లుదటిమె నేని యిప్పుడ యీతఁడి, ద్దిక్కు
వారి నెల్ల నొక్కయెత్తు, గాఁగఁ బిలుకు
మార్పుఁ గాపున నెమ్మొయి, నైనఁ బ్రతి
విధానమాచరింపు. భార. ద్రో. 5. 195,
196.

12. చదరంగములో కాయ నొకగడియలో
నుండి మఱియొక గడిలోనికి వదపుట.

ఉదా: ఇంక నై దెత్తులలో నాని యాట
కట్టును.

13. ఒక విధమగు పూలదండ.

నీ పువ్వులు బహువిధంబులఁ గట్టి ముడికొప్పి
భంగిగా నెత్తులు వట్టి యిత్తు. భార. విరా.
1. 107.

క. ...పువ్వుల్లోని నృపాత్మజుఁడు దండలును
నెత్తులుఁగా, వేసరిక కట్టి... భోజరా.
5. 207.

గీ. బోడిగట్టిన చెంగల్య పూపు తెత్తు, దరు
పరిణతోరు కడఁ ముజరియుఁ గొనుచు.
ఆము. క్ 91.

14. వలపుకత్తె విటున కిచ్చు ధనము. (ఈ
యర్థమున బి అని శర.)

నీ. పద్మాస్యపురి ననుభవితకు నీవ యెత్తులు
వెట్టు దనఁగ రా వలసె నిటకు. ఆము.
2 21.

విజ. 1. ఉన్నతము; గొప్పది, అధికము.

ఉదా: ఇది మిక్కిలి యెత్తైన గోడ.

ఉ ...వసుదమా, వాసవ చాల నెత్తయిన
వారికి నెందును బేరు దప్పనే ఎను.
5. 108.

2. తూనిక కలిగినది, ఎత్తు గలిగినది.

నీ. తొలునాఁడు శోభ్యుని దులదూఁచి యా
తని యెత్తైన యిట్టిక లెల్ల దాఁచి. విజ్ఞా.
వ్యవ. 117.

ఆపోసనమెత్తు - ఆపోశనముగా త్రాగు.

ఉ. ఈనున నేక పేలన మహీసురుఁ డొక్క
రుఁ డొక్కవార్ధి యా,పోసన మెత్తుచో
దిగులు పుట్టి .... నైష. 5. 68. భా. రా.
యు. 120.

ఉడుకెత్తు - ఉడుకు కలదియగు, ఉడుకు,
పారి. 2. 87.

ఎత్తుకెత్తు - సరికి సరిగా, సమముగా.

రగడ. ఎత్తుకెత్తు మెఱుంగుఁగుందన మిచ్చి
తెచ్చితి మీసిరాజులు. కుక. 1 138.

ఒక్కయెత్తు - సమానము.

క. ఈయున్న రాజులందఱు, వాయుసుతున
కొక్క యెత్తు వాఁ డలిగిన కూ,లాయు

ధుఁడు వడఁకు .... భార. ఉద్యో.
2. 387.

(ఇది రెండుమాటు లుపయోగింపఁబడి పరి
స్పరసామ్యమును దెలుపును.)

గీ ...ఎనఁగవలయు, సాంగరాజ్య మొకెత్తుగ
స్వాంగ రాజ్య, మెక్కయెత్తుగ నృపతి
యాయుష్య పరిత. ఆము. 4. 270.

సా. అగస్త్యుఁడొకయెత్తు కమండలు వొక
యెత్తు.

చర్మమెత్తు - తోలూడ్చు, ఒలిచిన చర్మము
కలదానినిగాఁ జేయు.

నీ. చర్మ మెత్తుదుము రోసమున మీసములు
దీర్చిదీంచు ధీర చమూరు రిపుల నైన.
హ. న. 2. 19.

ద. దెత్తు - యుద్ధార్థము నేనతో నడచు,
చాడివెడలు.

నోరెత్తు - మాటాడు.

ఉదా: వాఁడు తిట్టినను నేను నోరెత్తలేదు.

పరుగెత్తు - పరుగిడు, పాటు.

పరువులెత్తు - పరుగెత్తు. వసు. 1. 66.

వేతెత్తు - పగులు కలదియగు, పగులు. దశా.
2. 136.

పొంలెత్తు - లేచిన పొంలు కలదియగు. కు.
సం. 8. 287.

భిక్షమెత్తు - భిక్షాటనము చేయు. మనుచ.
5. 18.

(ఇట్లే తిరిపమెత్తు, ముష్టియెత్తు, విచ్చమెత్తు.)
మొలకెత్తు - మొలక కలదియగు, మొలచు.
నీలా. 1. 18.

ఓగిరములెత్తు - అన్నము భిక్షించు.

నీ. కడిపోని దెంనాటకపుటూరు జంగాలు కేళి
కల్ గూడ కోగిరములెత్త వేం. పంచ.
4. 240.

జ. ఎత్తనగోల, ఎత్తరము, ఎత్తరపు, ఎత్తి
కొను, ఎత్తికోలు, ఎత్తిపొడుచు, ఎత్తిపోవు,
ఎత్తివేయు, ఎత్తుగడ, ఎత్తుగడ్డలు, ఎత్తు
గల్లు, ఎత్తుగీతము, ఎత్తుగున్న, ఎత్తుదెంచు,
ఎత్తుబరికాఁడు, ఎత్తులిడు, ఎత్తువచ్చు, ఎత్తు
వడు, ఎత్తువెట్టు, ఎత్తువేయు, ఎత్తువోవు.

ఎత్తుగడ ఎ. (✓ ఎత్తు - త. ఎత్తుగడె.) 1. యత్నము. 2. ఉపాయము; కుటలోపాయము.

ఎత్తుగడ్డలు ఎ. బ. (✓ ఎత్తు) ఎత్తుడు ప్రాయగడ్డలు. (క. ర.)

ఎత్తుగల్లు ఎ. (ఎత్తు + గల్లు) ఎక్కుటకై ఎత్తుగాఁ బెట్టుకొన్నతాయి.

ఉత్సాహ బలిమిఁ బట్టఁ గలిగి పాశుపతము దొడుగ నేటికఁగలిగి ముఁకాయ కెత్తుగల్లు గొనఁగ నేల కు. సా. 2. 194.

ఎత్తుగీతము ఎ. (✓ ఎత్తు) సీసపద్యముకు అనుబంధముగా వచ్చు గీతపద్యము.

ఎత్తుగీతి ఎ. ఎ. (✓ ఎత్తు) - ఛంద - పద్య భేదము.

ఎ. గీ. సురనాథమీద సూరు, లిరుపుడు రెంటు విరతి, ధరిణిఁ బ్రాసములు దినకు, హరి యెత్తుగీతియందు అప్ప. 4. 155.

ఎ. గీ. యతులుఁ బ్రాసములు నమఁ, పతి యొనిపయి పద్మ, హితు లిద్దలుగను నిడిన, గృతిఁదగు నెత్తిగీతి, లక్షణ 2. 98. (రూ. ఎత్తుగీతము)

ఎత్తుగున్న ఎ. (✓ ఎత్తు) లేతయెనుఁగుపిల్ల.

గీ. అచటి మదపులేనుఁగుల కమర కరటి, యెత్తుగున్న యచట మన్నయుత్తమాశ్వ, ములకు నేరాది లేళ్లు భునితుఁగ, మనఁగ సురపురి తప్పురంబునకు నరియె. చంద్రా. 1. 43.

గీ. అచటి యొకపాటిదొర మదహస్తులకును, నెత్తుగున్నలు దిక్కులమత్తకరులు. పా. చా. 1. 39.

ఎత్తుదెంచే ల. శ్రీ. (✓ ఎత్తు) దండెత్తివచ్చు.

ఆ. కాలయవనుఁ డనఁగఁ గాలకల్పుఁడు శత్రుఁడేచి మధుమీద నెత్తుదేఁగదలె ననితి నపుడ యొదవి జరాసంధుఁడును గడంగె ననియు వినియె నొకట. హరి. ఉ. 2. 108.

వ. ద్రుపదుపయి నెత్తుదెంచిన ద్రుపదుండును భీమందైత్రాహ్మణుల మఱుపు సొచ్చె. భార. ఆది. 7. 191.

ఎత్తుబరికాఁడు ఎ. (✓ ఎత్తు) గొంగ, చోరుఁడు. సీ. గొంగ తెక్కలికాఁడు దొంగోలుసన్నాసి ము చెత్తుబరికాఁడు ముడియవిడుపు. ఆం. సం. మాస. 11.

ఎత్తులిడు న. శ్రీ. (ఎత్తులు + ఇడు) ప్రోత్సాహము చేయు. ప్రేరించు.

మ. తను లేలెమ్మని కొమ్మ యెత్తులిడ మోదం బొప్ప నాథుఁడువై, కొని యానందపయోధి నీడుచును. ఉవా. 2. 68.

పీ. ఇరువంకఁ జెలు లెత్తులిడుచు నుల్పివంగఁ జిలునప్పులో, గొంత సిగ్గు వదలి. కళా. 7. 76.

ఎత్తువచ్చే ల. శ్రీ. (✓ ఎత్తు) పరితూఁగు; సమ మగు, సాటియగు.

వ. వారెల్లఁ దేజోధైర్యపరాక్రమోపాయ విచార వివేకంబుల నా కెత్తువత్తురే. భార. ఉద్యో. 2. 285.

గీ. వాజి మేఘముల్ వే యొక్కవలనఁ బెట్టి, యలఘుసత్యంబు దక్కివలనియఁ దునిల్పి తులఁదూఁపఁగా సత్యనిష్ఠలోని, యర్థమున కెత్తువచ్చే నయ్యధ్వరములు భార. అను 2. 43.

వ. భూపకుమారులతోఁ బసులకాపదు లెత్తు వత్తురే. భాగ. 10. ఉ. 300.

ఎత్తువ(ప)డు ల. శ్రీ. (ఎత్తు + పడు) 1. బలహీన మై పడిపోవు.

క. ...కొన్ని యతిసాగుదుస్తర బాధంబడి ప్రేపులు నింకెఁ దునిసి, పడకుండునె యనఁగ నెత్తువడె నెల్లెడలఁ. హరి. పూ. 6. 44.

2. చెడు.

కా. సంపన్నుఁ డొరుఁ గాన లేడు తనువుఁగ సంసారముఁ నమ్మి హింసంపం జూచు దరిద్రుఁ డెత్తువడి కుష్కిభూతుఁడై చిక్కి హింసంపండు ... భాగ. 10. పూ. 394.

3. భగ్గుమగు.

మ. ....ధర్ముడు శ్రద్ధయుఁ గలిసినఁ వేగంబె యబ్బున్ వివేకునకున్ వాంఛితసిద్ధి

యెత్తుపడు గోర్కుల్ మోహభూభర్తి
కుక. ప్రబోధ. 3. 68.

4. -ఎత్తుటనుపొందు-ఎత్తుబడు. (ఇది'కొట్టు
వడు'వంటిది.)

5. తారాచలమువ్రేకదన మెత వింశతికా
హునిచే నెత్తువడియె వట్టె. కు. సం.
3. 248.

ఎత్తు(లు)వెట్టు ౧. ౨. (✓ ఎత్తు) కపటోపాయ
ము పన్ను.

ఉ. చిత్తజవై రిఫాలిఖితే జగమెల్లను వెచ్చ
జూచెనో, యితైఱగంటిపట్టమున కే నిటు
లుండకయుండ నెవ్వడే, నెత్తులువెట్టెనో
మఱియు నేకతమో వివరింపుమయ్య నా,
కితైఱగంతయుం గృతరమేశ్వరివందన
బ్రహ్మానందనా వాల్మీ. 3. 7.

న. ౨. ప్రోత్సాహపటుచు, పురికొల్పు.

చ. విలసితమోహదాహపరివేదన పొమ్మని
యెత్తువెట్టగా, వలపులవిటివాడు నెఱ
వాదితనంబున ద్రోవ జూపగా, నలమిన
భీతి లజ్జ వలదంచరికట్టగ నింతి నింతలో,
జలజహితుండు గ్రుంకె నలచానవెత ల్గనలేని
కై వడిన్. హంస. 1. 114.

చ. మునుకొని మేరిమీటువలపుం దనముంగల
త్రోవ చూపగా, వెనుక రశీశ్వరుండు
పదవే యని యెత్తులువెట్ట నెమ్మదిం,
బెనగొనులజ్జయుం బొడముభీతియుం ద
న్నరికట్ట వంతలో, నిను డపరాంబుధిన్ము
నిగె...కుక. 1. 61.

ఎత్తువేయు ౩. ౨. (✓ ఎత్తు) తూచు.

ఉదా: నాను ఎత్తువేయగా నాలుగుతులముల
తూనిక వచ్చినది.

ఎత్తువోపు ౧. ౨. (ఎత్తు + పోపు) తగ్గు, తీసిపోవు

క. అనియును నొక టొకటికి నెత్తువోవక
పెనగిన గని మధుత్రిపురహరుల్, సవర
ణతో మగుడంగా, దివిచిరి భేచరగణంబు
దివిరి నుతింపక. ఉ. హరి. 6. 160.

ఎత్తెల ౧. చేపలను బట్టుకొనెడి యొకానొక
సాధనము.

క. వెంపున నూతల నెత్తెల, గంము
మత్స్యముల బట్టి కడుసంతసముం, బొర
యుచు ద్రాళ్లం గ్రువ్వగ, గర మూ
హించి మది ద్రాప్తకాలజ్ఞుడుక. భా.
కాం. 3. 193.

గీ. చాప యెత్తెల గూడయు .... హంస.
4. 184.

ఎత్తెలగొను-ఎత్తెలతో చేపలను బైకి లాగు
నట్లు అవలీలగా లాగు, అవలీలగా స్వాధీ
నముచేసికొను, సులభముగా జయించు.

ఉ. ఎత్తెలగొందు దిక్పతుల నిందలు ముంద
జెలుంగనట్ల ...నిర్వి. 6. 147.

క. ఇత్తెఱగు పరిజనములకు, జిత్తఱ్ఱోభంబు
నేయుం జేసిన నాకున్, మెత్తనిమెయిలో
రాజ్యం, బెత్తెలగొన రాదు నమ్మ నెఱు
గరు వారల్ దశకు. 7. 30.

ఉ. ఎత్తెలగొందు గొంపుల నెల్లను మార్చొని
రేని గోవులం, దెత్తు ముహూర్తమాత్ర
మున. ... భార. విరా. 4. 9. (ప్రాత
ప్రతి.)

ఎద' - ఎడద. ౧. 1. హృదయము, మనస్సు.

ఉ. ...ఎదక భయకంపము లుప్పతిల్లగా.
హరి. 3. 66.

గీ. అనిన దద్భక్తికెద మెచ్చి ... ఆము.
2. 92.

2. గుండె.

గీ. ఎఱిగి పై నెత్తి రా నెన్నియెదలు గలవు.
కు. సం. 9. 241.

3. వక్షస్థలము, తొమ్ము.

కా. శ్రీవక్షోజకురంగనాథ మెదపైఁ జెన్నొంద
...మనుచ. 1. 1.

4. భయము.

సీ. ఎద డింది మద మొంది గద నంది రొద
జెంది పొదనంది పెదపంది మెదుపు నొక్క,
దు. చంద్రా. 2. 88.

గీ. ... ఎద యన భయమును హృదయ
మెసగు ఆం. భా 8. 61.

ఎదముల్లు - హృదయశల్యము.

ద్వి. ఇంద్రాదిదివిజల యెదముల్లు రామ, చం
ద్రుండ పెటికితి జగ మెల్ల నెలుంగ. రం.
రా. ఉ. 157. పా. 8. పం.

బ. ఎదవడు.

ఎదో-వెద. ఎ. పశుముతువు.

వ. ఎదపదనునా బొదలుపెట్టలకు జట్టంబు
లై...చిలుగున్నలకు వెన్నాడుతోడెల్ల
సివంగులం దిరిగి తిరిగి మొత్తి పోనొత్తి
చరియించు నేకచరంబుల. మనుచ. 4. 87.

ఎదపోవు-(పశువు) ఋతుసమయమునకువచ్చు.

ఉదా: ఆవు ఎదపోయినది.

ఎదావు-ఎదపోయినఆవు, పొద్దుటకుసిద్ధముగా
నున్నఆవు (ప్రౌ. క. ౧.)

ఎదవ(ప)డు ౧. ౨. (ఎద+పడు) భయపడు
అర్థైర్వపడు.

క. అవ్వేది దివ్యబాణము లెవ్వయుం బనిసేయ
కున్న నెదవడి మదిలో, గవ్వడి దూలగ
గని యొనవచ్చుచు జిత్రాంగరాతనయు
డిట్లనియె. శై. భా. 7. 42.

క. ఎదపడి పెదవులు దడువుచు, నదవద నెద
తాల్చి పదలన గము గదలన్, దుదమొదలు
లేనిదీనత. గదురంగ జనకసుత యతని
గనుగొని యనియె. ఉ. రా. 6. 257.
వేం. పంచ. 4. 763.

ఎది - ఏది.

ఎదిరి ఎఱ. (✓ ఎదురు) అన్యుడు, ఇతరుడు.

క. ఎదిరికి హితమును వ్రయమును, మదికింపు
నుగాంగ బలుకుమాటలు పెక్కై, యెద
వినమలెస్స యటుగా, కిది యది యన కూర
కునికి యెంతయు నొప్పు. భార. ఉద్యో. 2. 59.

గీ. కావః దనయట్ల యెదిరిని గాన్పు కాన్పు,
జీవులకుఁ దారితమ్యంబు నెవ్వఁదగదు,
సర్వభూతములందును సమత మేలు, కరుణ
చేపట్టవలయుఁ గాఁగాదు హింస. కాళీ. 6. 78.

ఎ. ప్రతిపక్షుడు, విరోధి.

క. మ మ్మొలుగు దెదిరి నెలుంగుదు, నెమ్మి
యెలుంగు దర్శసిద్ధి నెఱి యెలుంగుదు

వా, కృష్ణములపద్ధతి నెలుంగుదు, పా మ్మె
వ్వఁడ నేను నీకు బుద్ధులునెప్పన్. భార.
ఉద్యో. 8. 84.

క. ...ఎదిరికి, దమగు ట్టిచ్చుట శుభప్రదము
గాదు....ప్రబోధ. 4. 68.

ఎదిరించు-ఎదురుచే, ఎదురుచే. ౧. ౨. ౨. ౨.

(✓ ఎదురు) ప్రతిఘటించు, మార్కొను.

క. ....భగదత్త మహాశుండాలమునకుఁ దా
నెదిరించెన్. రాఘవ. 4. 188.

క. ఎవ్వరు చూచినఁ జూపులఁ, జివ్వకు బద
నడఁగి నడచుసిగ్గున నొబ్బవై, బవ్వకు మొద
లగుపాపపు, జవ్వన మెదిరించె జిగి యెసఁగ
నామేనన్. మనుచ. 6. 42. (ఇట్లప్రతి
కూలముగా సభవిచు, దాపరించు' అని
భావము.)

చ. ఇరువురు నీలనీడనిభేదణ లించినవేడ్క
తో బరిస్సరి మెదిరించి కాంచనపుంబుకు
లఁ దచ్చనవాటు లాడఁగా నైష. 8. 95.

గీ. కొంచ కెవ్వఁడు ని న్నెదిరించువాడు.
ఉ. రా. 1. 825.

ఎదుగు ౧. ౨. పొచ్చగు, పెరుగు.

గీ. భీకరము లగు విధములు పెక్కు సేయు,
గర్వమెదుగంగ నాదశకంధరుండు. నిర్వ. 4. 22. భాగ. 10. పూ. 75.

గీ. పేళలాకారయై మించి పెద్ది కెదుగ.
శుక. 2. 152.

('అది ఎదుగుఁబొదుగు లేక యున్నది' అని
వ్యవహారమున విశేష్యముగాఁ గూడ నుప
యోగింపఁబడుచున్నది.)

ఎదురాడు ౧. ౨. (ఎదురు+అడు) వ్యతిరేకము
గాఁ జెప్పు.

ఉ. దేవసమానునిధరణిదేవుని సుశ్రుతునాశ్ర
యింపు త, ద్భావము పల్లవింప నని పార్థి
వుఁ దాడినఁ గన్య యంత ల. జ్ఞాననానాస్య
యాచు నెదురాడఁగ లేక వరించె విప్రు
నిన్. ద్వా. 6. 189. శుక. 2. 209.

ఎదురు ౧. ౨. (క. ఎదురు. త. ఎదిర్.) 1. ఎదు
రుపడు, అభిముఖముగు.

సీ. చరణఁపుసరిపడిమొరపంబు విన్న దంతుల
కట్ల యెదురునింతులకుఁ దొలఁగి. ఆము.
6. 94. వసు 2. 110.

2. మార్కొను, ప్రతిఘటించు.

క. ...మీరిందఱు. నేవలఁజూచిన శిఖండి
కెదురుం డెపుడున్. భార. భీష్మ. 1. 31.

చ. ...విస్తరిముగ నీదువంశమును దల్లిని
దండ్రని తెప్పు చెప్పినఁ, దొరయగుదేని నీ
కెదిరి దొర్బులశక్తినితండు మాపెడుఁ.
భార. ఆది. 6. 44. భీష్మ. 1. 48.

న. శ్రీ. ఎదిరించు, మార్కొను.

ఉ. చివ్వకు వచ్చి ని న్నెదురఁ తెల్లెనె దైత్య
కులాధినాథ ము, న్నెవ్వరికైన ...రామా.
7. 55.

చ. తలఁపఁగ వాక్యవై ఖరిఁ గథ మ్మన శక్తుఁ
డు గాఁడు శేషకుం,డలిపతియైన మి
మ్మెదిరి...వరాహ. 7. 86. విక్ర. 4. 112.

వి. బె. 1. పురోభాగము, ముందు; సమక్షము.

ఆ. ...ఇందఱు, యెదురి నీవు గోరి తవ్విధంబు.
భార. భాం. 4. 160.

గీ. ఎంత చేసిన నాసింహ మెదుటి కడుగు,
వెట్టదయ్యెను...కళా. 8. 79.

గీ. ... దైవికమునెదుట, యుక్తులు ఫలింప
వనుచు విట్టూర్చి నవ్వు. ఆము. 6. 147.
(దైవిక విషయమున అని భావము.)

2. వలపుకాఁడు వలపుకత్తెకిచ్చుటకు మాటుగా
వలపుకత్తెయే వలపుకాని కిచ్చు ధనము.

గీ. ఇటుల నజ్ఞారశేఖరుఁ డెలఁబట్టి, యింటి
లోనున్న వస్తువు లెదురువెట్టి. హంస.
2. 112.

గీ. ఇవ్విధంబువఁ జలి దీటి యింటిపనులు,
నూలునటువెట్టి వల్లభునోరు గొట్టి, యెల్ల
సొమ్ములు జారుల కెదురువెట్టి సాగె ....
కుక. 3. 858.

విజ. 1. ముందఱనున్నది.

సీ ఇరుగింటిదయ్యంబు పొరుగింటికిని గూఱ
యెమరింటివారల కెదురుచుక్క. కుక.
8. 20.

(వ్యవ)వారియి టికి ఎదురుగా నున్నదే మా
యిల్లు.

2. అన్యుఁడు, ఇతరుఁడు.

గీ. మాలకరి పుష్పములు గోయుమాడ్కిఁ
దేటి, పువ్వుఁ దేనియఁ గొనియెడుపోల్కి
నెదురు, గందకుండఁగఁ గొనునది కార్య
ఫలము. భాం. ఉద్యో. 2. 57.

క. ఎదుఁనఁ చాఁరనఁగ నేమి యెఱుఁగుదు
రింకఁ. కు. సం. 9. 838.

3. అభిముఖుఁడు.

గీ. అమ్మహామోహుఁ డెదురుగా నరుగుదేగి
నైష. 7. 59

సీ. ఎదురై నచోఁ దనమదికరింపము నిల్చి
కేలూఁత యెసఁగి యెక్కించుకొనియె.
(పెద్దన చాటువు.)

సీ. శీఘ్రసంవాసు లేతెంచినా రని విన్న నెదురు
గానేఁగు ద వ్యెంతయైన మనుచ. 1. 57.

4. ఎదుర్కొన సమర్థమైనది, ప్రతిఘటింపఁ
జాలినది; సాటి, సమానము.

క. అశ్వుతాస్తు)ఁడ కాలుఁడఁ గా,ర్ముకవిద్యా
ప్రౌఢిమై నిరూఢు లయినయీ, శకునిజయ
ద్రథదుర్ముఖ, వికర్ణ కర్ణాది యోధవీరుల కె
దురే భార. విరా. 4. 53.

క. చారుణదంభోశిహతికిఁ దరు వొక యెదు
రా. సుద. 3. 117

గీ. ముందు వెలనాడు దివ్యమౌ నందులోన,
మదురుపాటికులంబున కెదురు గాన,ను ...
పార్వ. 1. 15.

సీ. చింతింప సోమకౌశికభద్ర భద్రకౌశిక సో
ము లెదురని చెప్పవచ్చు. ప్రబంధ. 32.

5. మాటు, బదులు.

క. ఈమాటకు నెదురుత్తర,మే మైనను నియ్య
వలయు నే నని తలఁపం, గా మహిషదూ
తఁ జూచి జ,యామానిని రోషకంపితాధర
యగుచున్. వరాహ. 11. 90.

శ్రీ. విజ. 1. ఎదురుగా, అభిముఖముగా.

క. జననాథున కెదురు వచ్చి సరిపాళ్లేషం, బొ
నరించి యతని గద్దెయ,మనిచికొనెన్ ...
విక్ర. 2. 85.

నీ. ఇట్లు దూరింబున నీక్షించి యెదు రేగి సా
ప్లాంగ మెఱిగి నిజాశ్రమంబునకుఁ దెచ్చి
.. వరాహ. 5. 50.

చ. కలిగినవాఁడుగా మరునికన్నను వన్నియ
గల్గవాఁడుగా, కులమున మేటిగా సవతి
గోరిముగాన మట చు నెంచి వేడ్కల
కెదు రేగుదున్. శుక. 2. 112. (ఎదురే
గుదుఁ - ప్రత్యాశతో నెట్లదును.)

గీ. ఇత్తైఱంగున నూ రార్చి యింతిఁ దఱిమి,
యల్ల నల్లనఁ దోఱొని యాశ్రమమున, కరు
గుదేరంగ నమ్మునీశ్వరునకర్థి, నెదురువోయి
తపస్విను లెఁగుటయును. నిర్వ. 9. 47.

బి. సమానముగా.

వ. సుయోధనుఁడు...భీష్ముకడకుం జని శోకగ
ద్గదకంఠుఁ డగుచు నతనితో నిట్లనియె...

వ. అనిన విని నదీసూనుఁడు దాను నెదురు
శోకించి యతని కిట్లనియె. భార. భీష్మ.
8. 76, 78.

ఎదురీదు-ప్రవాహమున కెదురుగానీఁడు.

క. పటికి నెదురీదుమాడ్కి నింటికిఁ బోయెన్.
దశకు. 8. 120. సు శ. 78.

ఎదురుండు-ఎదురుగానుండు కాశీ. 2. 147.

ఎదురుకెదురు-ఇది ఎదుటివాఁడు చేయవలయు
పనిని తానే చేయునపు డుపయోగింపఁ
బడును.

గీ. కూడు పెట్టక యేన్నాళ్లు కుతలసఱచి,
గాసినేయుట యిది తప్పుగాదె తనకు,
నెదురు కెదు రేల తోపించె నిందుధరుఁడు,
అకట గ్రుడ్డెఱ్ఱ కాదరాయణునిమీఁద.
భీమ. 4. 12.

ఎదురుమేనటికము-మేనమామకూఁతును పెం
డ్లియాడుటకు మాటు మేనత్తకూఁతును
పెండ్లియాడుట.

ఎదురుమోయు-ప్రతిధ్వనించు.

నీ. ఘురఘురధ్వనులు నిర్భరముగఁ బరిస్స
నెలసి బ్రహ్మాండంబు నెదురుమోయు.
హరి. పూ. 4. 18.

ఎదురువడ్డి-అప్పుపుచ్చుకొన్నవాఁడు అప్పుడ
ప్పుడు తెల్లించినసొమ్ముమీఁద కట్టెడువడ్డి.

ఎదురుసన్నాహము-ఎదురుకోలు 2. (చూ.)

ఎదురెత్తు -ప్రతిఘటనముచేయు, ఎదిరించు.

చ. ...మాఁ వేం, ద్రున కెదురెత్తరా దతఁడు
రోషమునన్ బయి నెత్తి వచ్చినఁ. దశకు.
.. 29.

ఎదురెదురగు - ఎదుటఁబడు, అన్యోన్యభి
ముఖులగు.

చ. ఎదురెదురై పెన గుటకు సేమియు నోర్వక
మాయ పన్ని యీ, త్రిదశవిరోధి చేసిన
యుదీర్ఘవికారి మవశ్యభావియై. కదిరె...
హరి. ఉ. 7. 235.

(వ్యవ) వాఁడు నన్ను కొట్టి ఎదు రేడ్చుచు
న్నాఁడు-నే నేడ్చుటకుమాటు వాఁడే
పడ్చుచున్నాడు

జ: ఎదిరి. ఎదిరించు, ఎదురాడు, ఎదురుకట్టు,
ఎదురుకుత్తుక, ఎదురుకొను, ఎదురుకొలుపు,
ఎదురుకోలు, ఎదురుగడ, ఎదురుచు ఎదురు
చుక్క, ఎదురుచూచు, ఎదురుతాఁకగు,
ఎదురుపడు, ఎదురుపాటు, ఎదురురొమ్ము,
ఎదురుసెలఁగు, ఎదురెక్కు, ఎదురొడ్డు,
ఎదురొత్తు, ఎదురొమ్ము, ఎద్రుచు.

ఎదురుత(ర్క)ట్టు ఏ. (ఎదురు + కట్టు - తఱుచు
గా బహువచనాంతముగానేకన్పట్టుచున్నది.)-
దేశకాలముల -ఎదురు, ముందట.

క. ...కొండిన్యూఁ.

క అల్లంత నెదురుకట్టుల, నుల్ల మలరఁ గాంచి
భక్తియుక్తులగుచు ను, తృల్లముఖాంబుజ
ములు శో, భిల్ల నమస్కృతులొనర్చి వేర్చిన
వేడ్కన్. భోజరా. 5. 215, 216.

ఉ. ఎట్టు మఱింతు నల్పమతి నిల్వలమర్దన
యేను గాళికా, పట్టనశంఖమూర్తులకృపా
గుణ మొక్కలతాంగి తేపెదు, ర్కట్టున
ముంగిటం గనవు గాండ్రయుఁ బుచ్చుచుఁ
తేలిచీపురుం, గట్టయుఁ దానుఁ తొచ్చెఁ
గఱకందుని నోంకృతినాదదేవునిన్. కాశీ.
8. 282. (చి. ని. పా-తేపెదుర్కట్టున-
ప్రాతఃకాలపూర్వమున.)

గీ. గొల్ల పడుచులు చని గుంపుగూడి చూడ,
తోలుదామెనత్రాడును లీలతోడ, నీడ్చి

కొనివచ్చి తమయింటియెదురుకట్ట, దనరు
ధవళార్జునంబులఁ దగులఁ జెట్టి. వి. పు
7. 187.

చ. మలఁచినఁ జాలుఁ గాక మకమానిసిరూపు
లు అాలకైనఁ జెక్కులు పులకింపఁజేసి
యదిగో వలపింతు మనన్ విసం గనం గల
మగరూపు మాయెదురుకట్టకు వచ్చిన నెంత
గాదు ప్రేమల వలరాచమోమెఱుక మాని
సిఁ జేసిటఁ దెత్తు మమ్మునిన్. రామా.
2. 88.

ఎదురుకుత్తుక ఎ. (✓ ఎదురు) అంకిళ్లుపట్టుకొను
వ్యాధివిశేషము. (శ. ర.)

ఎదురుకొ(ర్కొ)ను న. ౨౩. (✓ ఎదురు) 1. ప్ర
త్యుద్గమి చు
గీ. కమలసంభవసములై న కవులతోడ, మహి
మమై వచ్చి సత్యధర్మక్షితిండ్రుఁ, డింపు
రెట్టింప నల్లుని నెదురుకొనియె. విక్ర.
7. 74.

2. మార్కొను.

చ. ...శాత్రపు నెదుర్కొనఁజేసి... ఉ. రా.
2. 78.

అ. ౨౩. అభిముఖమగు; తారసిల్లు.

వ. ... మరాధికవదాతిపరాధూతధూతధరా
తల పరాగవటలంబుతోఁ గలిసి మలసి ప్రతి
కూలమారుతంబు నెదురుకొన సరికుగొనక
వల్చిమోన్ముఖుండై పంక్తిముఖుండు తత్త
టినీతటంబునకా జని చని .... ఉ. రా.
8. 228.

గీ. ఉదరభాగప్రపూరితోద్యోగ విముఖ, వమ
ధువిరిహోన్మమత్కరవ్యక్తవిటప, కించి
రాశవహృద్వనీసంచరిష్టు, మదగజేంద్రం
బు వేసవి యెదురుకొనియె. విప్ర. 2. 49.
(అసన్నమైనదని భావము.)

ఎదురుకొలుపు న. ౨౩. (✓ ఎదురుకొను) ఎదురు
కొనఁజేయు.

(ఎదురుగా నుండునట్లుచేయు, గోచరింపఁ
జేయు.)

గీ. వహుషణుషివిద్విషజ్జేరుమహాధర ప్ర, తీప
వశరాజదుర్మహాటోపహరణ, పటుతరఘ

టీసమాభవప్రాకృతిత, మెదురుకొలిపెడు
మదికినిం దిగురుఁబోడి. చం. రా. 5. 18.
(ఎదురుకొలిపెడున్ - స్ఫురింపఁజేయును,
స్ఫురికిఁదెచ్చును.)

ఎదురుకో(ర్కొ)లు ఎ. (✓ ఎదురుకొను) 1. ఎదు
రుగాఁ బోవుట, ప్రత్యుద్గమనము
నీ. తనచక్రమునకు నాతనిదివ్య తేజంబు గురు
భావమున నెదుర్కొలునేయ. కళా.
2. 182.

క. పులఁక్షి సరసతరనిజ, సరిసీతామరసరిస
లసన్మృదులీలా, సురభివరిభోగపవనాఁ, కు
రమిషమున హరికి నెదురుకోలు వహిం
చెన్. అని. 5. 59.

2. అఁడుపెండ్లి వారు మగపెండ్లివారి నెదు
ర్కొనుట, ఎదురుసన్నాహము.

నీ. ప్రేమ నెదుర్కొలుపెండ్లివారిల కిచ్చి తెపు
లైనవారి కద్దెలకు వొసఁగి హంస.
5. 40.

ఎదురుగడ ఎ. (✓ ఎదురు) మాటుప్రాసిన ఒడ
బడికలోనగునది.

ఉదా : ఎదురుగడయొడంబడిక, ఎదురుగడ
లెక్క, మొ. (శ. ర.)

ఎదురుమే(ర్పు) అ. ౨౩. న. ౨౩. (✓ ఎదురు) ప్ర
తిఘటించు, మార్కొను.

క. పొదలెడువప్పుడు శౌర్యోన్మదుఁడగు న
య్యనిలతనయుమార్గణములు జెట్టిదము
గఁ గవియుడు నోటటి, యెదురుపలేరై రి
కురుకులేంద్రుఁడు వారున్. భార. కర్ణ.
2. 184.

అ. అనఘ నీ కెదిర్చి యని నేయువాఁడనై,
మున్ననుజ్జఁ గొనఁగ నిన్నుఁ గాన, నెమ్మి
వచ్చినాఁడ...భార. భీష్మ. 1. 156

చ. నెలకొని కృష్ణ రాయధరణివిభుఁ డుత్కల
భూమిపాలుతోఁ, గలన నెదిర్చి ... పారి.
నీతి. 22.

చ. అనిలజవంబునం బలుచునమ్మదనాగ మెది
ర్చి క్రమ్మఱిం, చినపరిశాఁడపోలె ... భార.
ఆది. 4. 206.

చ. ...అ,గ్రహమున నేను దుంతిగణరాజు
నెదిర్చితి మమ్మునీంద్రునిన్. కాశీ. 7. 30.

ఎదురుచే(ర్చు)క్క - చుక్కయెదురు. విజ. (✓ ఎదురు) ప్రతికూలము, హానికరము. (చుక్కకు-కుక్కునకు - ఎదురుగా ప్రయాణముచేయుట కార్యభంజకమును అనిష్టకరమును అని జ్యోతిశ్శాస్త్ర సంప్రదాయము.)

సీ. వెలయ భాగవతో త్తములకుఁ జేరువపంట
మదమత్సరాదుల కెదురుచుక్క. పం. 1. 21.

గీ. పదులకు మిత్తి లేళ్లకు నెదురుచుక్క.
శుక. 2. 283.

ద్వి. కామరోషములు దగ్గఱ నోడు నశని,వ్యా
మోహమదముల కతఁ డెదుర్చుక్క, మత్స
రం బాతని మాటన్న వెలుచు, గుత్సితవృ
త్తులకును పెన్నగుదియ. ప్రభు 3. 102
పా. 17. పం.

ఎదురు(రులు,ళ్లు)చేచే ౧. ౧౩. (✓ ఎదురు) ప్రతి
ఊచు, వేచియుండు.

గీ. ఇందులం బాసయ నారాక కెదురుచూచు,
నయనములు వేయు విరియించి నాకభర్తి.
నైష. 4. 64. భా. శాం. 6. 594.

చ. ...ఎన్నఁడొకో పదునాలుగేడులుం,దుది
గను నెల్ల నేమములతోఁ గొడుకెట్టాకొవచ్చు
నంచు నీ,కెదురులుసూచుచు. భా. రా.
యు. 5. 86.

క. ...మా,రాకకు నెదుళ్లుసూచుచు, త్రాకట
గతి నుండువారు పౌరులు ప్రితి. భా.
రా. య. 2455.

క. అమరు లమృతపానంబున, నమగినవార
య్య నేనిశాటునిపంచ,త్యమునకు నెదుళ్లు
సూతురు,నము నమ్మక యట్టియఘండు
దుర్బోధకుడై. భాగ. 10. పూ 464.

ఎదురుతాఁకగు ౧. ౧౩ (✓ ఎదురు) ఎదురుపడు,
తారసిల్లు.

క. దైవికముగ రెండు నెదురుతాఁకై నిలు
వక. తై. భా. 7. 144.

గీ. నీకుఁ జరచానకుడనై తి నేత్రజితచ, కోర
వ. న్నిచ్చతో నేల కోరనై తి, వండు రాత్రి

ప్రపంచకులై వ జారు, లెదురు తాఁకై న
నవ్యాడవదినెఁ గూర్చి. వేం. పంచ.
8. 252.

2. సమానమగు, సాటియగు.

ద్వి. ...అచ్చటిమేడలందుఁ జరించు, నేణలోచ
నలముఖేందుబింబంబు, లేణాంకబింబంబు
నెదురుతాఁకై నఁ,దమపతి యితఁ డంచుఁ
దలఁపంగలేక, బ్రమసి తారాళి యేర్పటుప
రాకుండు. ద్వి. పరమ. 5. 848. పా. 4.
పం.

ఎదురుప(ర్చు)డు ౧. ౧౩. (✓ ఎదురు) 1. ఎదురు
గావచ్చు.

క. ...జారశేఖరుఁ, డావెలఁదికి నెదురుపడియె
నంతక వేడ్కక. హంస. 2. 117.

సీ ... దక్షిణాంబుదపూర్ణకుంభంబు లెదురు
పడియె. పి. శకుం. 1. 182.

2. ఎదిరించు, ప్రతిఘటించు.

క. కురుపతికిఁ జిత్ర నేనుఁడు, బురుమిత్తుఁడు
వేల్పుశ్రేణిపుత్రుఁడు త్రావై. యురవ
డిఁ దటిమినవారికి, ననందనుఁ డెదురుపడె
గుణర్షని సెలంగన్. భా. భిష్మ. 2. 818.

చ. దివిజలకోర్కెఁ దీర్చి పసుదేవునియింట
జనించి కంసచా,నవుండు వధించు నన్యయ
మునంజని నందునియింట నుటకున్, యవన
జరాసుతాదులకు నాజి నెదుర్పడలేక సజ్జన,
స్తవమధురాపురిక విడిచి చాఁగుటకున్
మదిఁ జింత నొందుదు. భాగ 8. 92.

వ. ...వినుకె పునునుఁగెంపుసొంపులతో నెదు
రుపడఁగల విడికెంపుల పడగలఁ జెలువగు
చిలువరాచకొడుకులచేత...ఉ. రా. 8. 94.
(ఇట ఔపమ్యవాచకము)

ఎదురుపా(ర్చు)టు ౧ (✓ ఎదురుపడు) ఎదురు
పడుట. (శ. ర)

ఎదురురొ(త్తో)మ్ము-ఎదురొమ్ము. ౧. (✓ ఎదు
రు) తొమ్మువడిమిభాగము. (శ. ర.)

ఎదురుసెలంగు ౧. ౧౩. (✓ ఎదురు) ప్రతిధ్వని
చేయు, మాలుమోయు.

సీ. కులపర్వతావళి కులిశభయంబువ బెదరి

వాపోవునట్లెదురునెలగె, భార. ఉద్యో.
4. 116.

ఎదురెక్కు(ఎదురులెక్కు) త. శ్రీ. (✓ ఎదురు)

1. ఎదురుగాఁబోవు, అభిముఖముగాఁజను.
అ. జడిసి జడిసి జహ్ను సభవాంభోవేడి, కెదు
రులెక్కు మీలకొదమ లనంగ. మనుచ.
5. 88.

మ. హరి పూరింపఁ దదాస్యమారుతసుగంధా
కృష్టమై నాభివం, కరుహక్రోడమిళిందబ్బం
ద మెదురెక్కఁ...ఆము. 1. 5. నీలా.
3. 13.

2. మీదికివచ్చు.

గీ. వజ్ర మెదురెక్క కుండంగ వరము వడనె,
వచ్చు యమదఁడ మనకుండ వరము వడనె,
వరుణపాశాదు లుడివోవ వరము వడనె.
కకు 4. 145.

ఎదురొడ్డు త. శ్రీ. (✓ ఎదురు) - ఎదురుగాఁబడ్డు-
ఎదురుగా పూహము పన్ను; ప్రతిఘటించు.

గీ. విడిసెఁ బరిసేన కెదురొడ్డి విమతసేన. కవిక.
2. 147.

(గజనీచరుడు) క. దొడ్డచలంబున నీ కెదు,
రొడ్డి విజృంభించె నవలియొడ్డున నధిపా
ఉ రా. 3. 237. కళా. 3. 268.

న. శ్రీ. 1. ప్రతిప్రయోగము చేయు, ఎదురు
చేయు

గీ. ఆతఁ డెదురొడ్డినట్టి కూలాయుధమును,
హరియుండు గాఁడి యారౌతుళిరము
పైకి, వెడలె...కళా. 8. 97.

2 (జూదమున) పందెమునకు మాటుగా పందె
ముపెట్టు (చూ. ఒడ్డు¹. న. శ్రీ. 1. అర్థ
ము)

ఎదురొత్తు న. శ్రీ. (✓ ఎదురు) మాతొత్తు.

చ. ....ఉఁస్థలంబుఁ జెన్నుల నెదురొత్తి మ
క్కువ ననుం విగితఁగిటఁ జేర్చ వేటికే.
పారి 1. 117.

ఎ. 2 మాతొత్తులు, ప్రతిఘట్టనములు.

సీ. సామి పైకొని రితి సన్నివయపు డివు నిం
చుక యెదురొత్తులియ్యవమ్మ. రాధికా.
1. 64.

సీ. చాన యింతకు మున్నె శారి పైకొన నెడ
తీయక యెదురొత్తులియకున్నె. రాధికా.
1. 78.

ఎదురో(తో)మ్ము-ఎదురురోమ్ము. ఎ. (✓ ఎదురు)
చ. ....నీదు పెద్దత, మ్మునియెదురోమ్ము నెత్తు
రు సముద్ధతిఁ గ్రోల...రాఘవ. 4. 111.
ఎదురోమ్ముమీదికుంపటి-మిగులవాధాకరమై
నది.

ఎద్దడి ఎ. 1. పేదటికము, చారిద్ర్యము.

గీ. ...పేదటికంబు నిప్పచ్చఁమ్ము. నెవ్వ యె
ద్దడి లేమి నా నివ్వటిల్లు, రిక్తతకు నామ
ధేయము లృక్తవరద. ఆం. భా. 2. 210.

సీ. తొలుకడరాజాపసలు గెబ్బునర్తితేఁ డె
ద్దడి గుబురుకాటిగ్లప్రొద్దు. అచ్చ. రా.
జాల. 8.

2. అభావము, లేకపోవుట.

ఉదా: ఆగ్రామములో నీటియెద్దడిచేఁ బ్రజలు
బాధపడుచున్నారు.

ఎ. 1. దరిద్రము. (శ. ర.)

2. కూనయము, లేనిది.

క. పసులకు మే పెద్దడియై .... హరి. పూ.
7. 89.

(వ్యవ) ఆయూరిలో నీటికి ఎద్దడిగా నున్నది.
(ఎద్దడిగానున్నది-కష్టముగానున్నది.)
(వ్యవ) ఎద్దడినీళ్లు తెచ్చుకొనుట కష్టము.
(ఎద్దడినీళ్లు-చాలియుఁజాలని నీళ్లు.)

ఎద్దడినేల ఎ. నిర్జలభూమి, మరుభూమి.

గీ. పంఁగు నెద్దడినే లన మరుధరిత్రి. ఆం.
భా. 1. 5.

ఎద్దము ఎ. పట్టెతీరిన అంచు.

ఉదా: ఎద్దపుచీర. (శ. ర.)

ఎద్ది-పది భార. కాం. 8. 547.

ఎద్దు ఎ. (2 ఎద్దులు, ఎద్దులు, ఎద్దు-3 ఎత్తు. శ.
ఎదురు.) 1. వృషభము.

ఉ. ...ఎ, ద్దీ నెనటన్నఁ గొట్టమున నేర్పడఁ గ
ట్టుమటన్నచందమే, కానఁగవయ్యె .... సా
రంగ. 2. 578.

క. వడిగలయెద్దులఁ గట్టుక, మడి దున్నుక
బ్రదుకవచ్చు మహిలో సుమతి. సు. శ. 8.

గీ. వలయుముల్లెల్లఁ దెమ్ము కంటలపుల్లెడ్ల,
నాయితమునేయు ... హరి. పూ. 6. 21.

2. (బ) పశుస్త్రీ, ఆడుపశువు. (ఈయర్థము
పూర్వకాసనములలోనే యున్నది)

వ. శక. 1014 ... (నేతికై) నెరియమవస
మునం బెట్టినెద్దు 50. ... ద. కా.
4. 1009.

(చూ. ఇనుపయెడ్లు, ఈనయెడ్లు.)

జీ: ఎద్దుతత్తడికోడు, ఎద్దునాలిక, ఎద్దుపట్టు,
ఎద్దుముట్టె, ఎద్దుమొద్దు, ఎద్దురాసి.

ఎద్దుతత్తడికోడు ఎ. (✓ ఎద్దు) వృషభవాహనుఁ
డు, శివుడు. అచ్చ. రా. ఆం. 59

ఎద్దునాలి(లు)క ఎ. (✓ ఎద్దు) గోటిహ్వ. బెండ
(వృ. వి)

నీ. ఎద్దునాలిక యయి యిహందు గోటిహ్వ
.... ఆం. భా. 2 61.

ఎద్దుపట్టు న. 3. (✓ ఎద్దు) ముష్కహీనము
చేయు, (ఎద్దును) బీజములు లేనిదానినిగాఁ
జేయు.

వ. వానిం బట్టి కట్టింపు మొండె నెద్దుపట్టింపు
ము గొకున్న నొణ్యంబు సొం వెలువరింపు
ము ... హరి. పూ. 6. 127.

ఎద్దుముట్టె ఎ. (✓ ఎద్దు) ఒక జాతిదుంప. (శ. ర.)

ఎద్దుమొద్దు ఎ. (✓ ఎద్దు) మూఁడు, అంసి
కుడు.

చ. ... మోహనాంగిఁ దా, నిటువలె నెద్దు
మొద్దునకు నేమిటికిఁ దగులంబుచేసె నక్క
టకట నిర్దయాపరుఁడు గాక సరోజభవు
డు సఖ్యుడే. సురాభాం. 60.

ఎద్దురాసి ఎ. (✓ ఎద్దు) వృషభరాశి.

ఎద్దువేట ఎ. (✓ ఎద్దు) ఒకవిధమగువేట. (ఇందు
ఎద్దును మాటుగాచేసికొని మృగములను
వేటాడుదురు)

గీ. పాచ్చరికమించి తెరివేట యెద్దువేట,
గంటవేటయు మొదలుగాఁ గలుగువేట,
లెన్నిగల వన్నియు ఘటించి యన్నరేం
డ్రు, దుగ్ర మృగభంజన క్రియోద్యక్తుఁ
డయ్యె. రామా. 2. 29. (త్రా. ముద్రి.

పా. ఏడువేట అని చి. ని. శ. ర. పా.)

ఎద్దుమే-ఎదురుమే - (✓ ఎదురు-ఇందలి ఎకార
ము లఘువు.) త. 3.

(ప్రతికూలమగు)

చ. ఎద్రిచినకాలపాకమున నీగతి నీమదిఁ గ్రోధ
వల్లికఁ, బద్రిచినవారు మన్నిశితకాణ
పరంపరలై మిడుంగుఱుల్, విద్రుపగఁ
దత్పలంబులచవిం జరితార్థులుగా శరీరపుం,
జిద్రుపలుచేరుఁ దత్సతులచేతులఁ గాక
కులంబువాతులఁ. ఉ. హరి. 4. 109.
(చి. ని. వీరేశ. పా.)

ఎన ఎ. (శ. ఎనె. శ. ఇదై.) సాటి, సమానము.

క. అతిరథుఁడు బాహ్నికుఁడు విను, మతులిత
బలుఁ డితనియట్ల యాత్మజుఁడును విక్రతు
శక్తి సోమనత్తు, డితనికి నీతనికి సమం
మెన పెండిలిక. భార. ఉద్యో. 4. 230.

క. ధనదుసభ యింద్రసభతో, నెన యగుచు
మహావిభూతి నెంతయునొప్పు. భార.
సభా. 1. 73.

ఎ. 1. సామ్యము.

చ. ...మించున దెరవలిం గలహంసలు రా
సనై న్యయై, తగుమరుమించుబోడి కెన
దాలుతు రచ్చటికాలిపాలికల్. చం. రా.
8 69.

నీ. చిటునవ్వు డ వైవనచెంగావిజిగిమోవి నన
లేనిచిగురాకు నెనకుఁ డీయ. చం. రా.
6. 40.

2. జత కోడు (చూ ఎనవాయు.)

జ. ఎనవచ్చు, ఎనవాయు, ఎనవోవు, ఎన
నేయు.

ఎనపు - ఎనయించు.

(పొందించు)

రిగడ. పొదలుపొదలును దటిసి నెలఁతలుఁ
బొగడఁ బొగడలమీద మాటికి మదిర
మది రహమించ నుమిసిన మధురమధురస
మెనపుబోటికి. చంద్రికా. 4 63.

ఎనమండ్రు(ద్రురు) న ఎ. (✓ ఎనిమిది-శ. ఎడ్డా
ర్) ఎనిమిదిమది. (ఎనిమిదికి మహాస్థానాశ్ర
ర్థకరూపము.)

క. ...వసువుల, నెనమండ్రం గాంచి గంగ
యెంతయుఁ బ్రీతిన్. భార. ఆది.
4. 125.

క. వారలఁ బొదువ నడరు బలు, తేరులమొత్త
ముల మిగిలి దీప్తపటురథో, చారు లగుచు
నెనమండ్రురు, వీరులు దటిమిరి నిశాంత
వేగోజ్జ్వలులై. భార. బ్రో. 8. 216.

ఎనమందుము ఎ. (ఎనిమిది + తూము.) ఎనిమిది
తూములపరిమాణము. ద. కా. 4. 781.

సీ. ....అష్టాధకీసంజ్ఞ యలరుచుండు, నెనమం
దుమనఁగను....ఆం. భా. 2. 271.

ఎనమనూలు(న్నూలు) న. బి. (ఎనిమిది +
నూలు.) ఎనిమిదివందలు.

గీ. .. శివమంత్రపఠన మెనమ, నూలునూలు
కావించి మీటి యతఁడు, బ్రహ్మహత్యాది
కంబులువాయు....శివధ. 7. 65.

ఆ. తొలుత నెనమనూటతొమ్మిది పైడిట్టి,
కల సుపర్ణరూపు గా నమన్చి. తై. భా.
8. 176.

వ. ...అర్జునుండు భీష్ముని వధియించుటయు
ననువృత్తాంతంబుల నొప్పి యైదువేలు నెన
మన్నూటయెనుబడినాలుగు శ్లోకంబులు
గలిగి....భార. ఆది. 1. 44.

ఎనయింమే న. క్రి. (✓ ఎనయు) ఎనయఁజేయు.

1. కలుపు, అతుకు.

క. అనలమునఁ గాంచి లోహము, నెనయించిన
కరిణి....వేం. పంచ. 2. 63.

2. చేయు, కావించు.

సీ గిరిగింత లొకకొన్ని కలయంగ నెనయించి
మోవినొక్కు మటంచు మొనసి నిలుచు ....

గీ. ... వెతల నేకారుమది నిట్లు విటులఁ
జూచి, చిత్తజోన్మత్తయై గొల్లచిన్నెలాడి.
హంస. 2. 104.

3. కలిగించు.

సీ ఏమ నీ వనుమాట లెనయించె నెవ్వఁడు
లోమలపదలీలఁ గూర్చె నెవ్వఁడు. వసు.

1 9. (అనిపించు అనిభావము.)

ఎనయిక ఎ. (✓ ఎనయు) ఎనయుట.

1. పొందిక.

క. అనఘ యనులోమమునఁ దోఁపును బ్రతి
లోమమున లయమువొందుటయును గల్గు
ను సర్వత త్వముల కవి, యెనయిక బ్ర
హ్మమును గలయు లేకత్వమగుకా. భార.
ఆను. 4. 184.

క. వినుఁ డీదగుసంబంధపు, టెనయికఁ గని
మోచి తెచ్చి యిచ్చె ననరె చుల్కనినరులు
... ఆము. 6. 119.

2. సామ్యము, పోలిక. (శ. 6.)

ఎనయు న. క్రి. 1. పోలు.

చ. ఎనయుదె నీవు పారుషవిహీనుఁడ వద్ది
విశ్రేద్ర వందనున్. భార. కర్ణ. 2. 28.

గీ. ఎటుఁగునే పూర్ణచంద్రుని నెనయునట్టి,
నీదు నెమ్మోము ముద్దియ... హరి. పూ.
8. 153. భార. కాం. 5. 75.

2. పొందు.

కా. ఆ వాక్యంబులలో సుధామయ శుభై
కాయత్త చిత్తేశసంజ్ఞావర్ణింబు లొకింత
వీను లెనయన్ సంజాత చైతన్యయై, వసు.
3. 183.

2. (గతియందు) కూడు, కలియు.

సీ అగ్నిసాక్షిగను బెండ్లాడిన తనయింతి నేలక
పరికాంత నెనయువాని వేణు 39.

క. ఇంత యుపాయము గలిగిన, నింతి చన
వచ్చు జారు నెనయఁగ... హంస. 2. 66.
ఇందు. 5. 157.

4 తాకు, స్పృశించు, అంటు.

క. అని వనితలు జన్మని కన్యనివిభవముఁ
దెల్పి కమ్మవలపులు గొనుగా, ద్వేషయ
మికి ఫణులఁ బెనఁచిన, యనువున జడ
లడరఁ గుసుమహరితోక్కుకలై. వసు.
8. 148.

చ. గనగన నెల్లప్రొద్దుఁ గొనికాలెడువేడిమిఁ
జేర్చుకర్త మే. నెనయను డగ్గఱన్ సయిఁ
కెంతయుభీతి నొదుంగుచున్ లస, ద్వనరుహ
వక్రలోచన యవంధ్యచరిత్రమునన్
రాత్మ కం.పు నెఱయఁజేయుచుం గనియె

- బుత్రుల నిర్దట వొక్క కన్నియక. హరి.
పూ. 1. 167.
5. గ్రహించు, పుచ్చుకొను.
- నీ. గాదెలధాన్య మెల్లల కయ్యె గుత్తకై
యెనసిన గ్రామంబు లెల్ల నెండె. శుక.
2. 880.
- అ. ౧౩. (౩. ఇదై) సరియగు, సమానమగు.
- క. ఈనలువుర భుజకత్తులతో నెనయగఁ
జాలునట్టి దోర్బల మెందు, గానము...
భార. విరా. 8. 114.
- క. నెల్లుఁడు యమతనయునితో, నెల్లుగుణ
బలము జాల నెనయుదు నని తానుల్ల
మున నిశ్చయించుక. భా. ప్రీ.
2. 104. హరి. ఉ. 5. 188.
2. కలుగు, సంభవించు. అగు.
- నీ. ...ఇట్లెనసినపోరాటఁ బదు నెనిమిదిమాటు
తెదిరి రిప్పుడు. గీ. భగ్నుఁడై పోయె....
హరి. ఉ. 2. 68.
- క. అని తెల్పు నెడఁ బ్రభాతం, నెనయుట రవి
రథ తురంగ పాపావమో,యనఁ బక్షిర
వము నెలఁగె...శుక. 1. 219.
8. వ్యాపించు, ప్రసరించు.
- చ. ఎనసిననిండువెన్నెలలు నింపగురాత్రుల ..
హరి. పూ. 6. 89.
4. ఏకమగు, కూడుకొను.
- అ. అతఁడు కాలకలిత మైన కర్మమున సం,
సారవర్తనము సలుపుచుండు, స్వప్నసం
ప్రవృత్తి సలిపెడు నగుమాడ్కి, నింద్రియ
ములతోడ నెనయ జేసి. భాగ. కాం.
4. 295.
5. సంగమించు, రమించు,
- నీ. మేనత్తయను మేర మీటి రాధికతోడ నెన
యఁడే నిన్న నీయమఁగు కావ. శకా.
8. 81.
6. చేకూరు, లభించు.
- క. జనవర తపమువకుం జొచ్చినఁ గన్నులు
మూసికొంటె నెల వింతియకాక నిది
ధ్యాసకు బ్రహ్మ, నెనయునె పరిభవపు
శల్య మెదతో మెఱుమన్. ఆము. 8. 40.
- (1-48)

7. ఒప్పు.

నీ. రిత్త సానువుతేవఁ బ్రాశేయనగ మొప్ప
సారాగగతి శీతైల మెనయ. ఇందు.
1. 106.

8. మూఁగు

నీ. ఎంగిలిపుల్లెపై నెనయుకాకులరీతి గోహ్యం
గములు మూఁగు కొలుజులట్ల. గీ. దుష్ట
ప్రభు ననుసరింతురు దుర్జనములు రామ.
శ. 88.

జ. ఎనపు, ఎనయించు, ఎనయిక.

ఎనవచ్చే అ. ౧౩. (✓ ఎన) సాటివచ్చు. సమాన
మగు.

నీ. ఎనవచ్చు ననవచ్చు నననూయ కె తయుఁ
బంమపాతిప్రత్యభవ్యగరిమ. జాహ్నవీ.
1. 72.

ఎనవాయు అ. ౧౩. (✓ ఎన) జితవీడు, జోడు
వాయు.

క. అనుచరి యగుమత్ప్రియతో, నెనవాసిన
నాడు జన్మ మేటి నాకుం, దను వేటికి మను
వేటికి. ధను వేటికి దివ్యకాణతతు లేమి
టికిక. భా. రా. సు. 808.

ఎనవోలు అ. ౧౩. (✓ ఎన) సాటియగు, సరిపోలు.

ఉ. ఇంతిమ్మదూక్తి మాధురికి నికుంసం జెన
వోలఁ జాల కాద్యంతము నోడి.... వసు.
2. 49.

ఎననేయు న. ౧౩ (✓ ఎన) సమానము చేయు,
సాటిగాఁదెచ్చు.

చ. కలువలు గండుమీలు తోలుకారు మెఱుం
గులు నీదురామికిం, తెలువుగ నేపదార్థ
మెననేయుదునో సతికన్నుదోయిక. విక్ర.
8. 46.

ఎని - ఎన్ని. (ఇది 'అని' వంటిది. దీనికి హల్లు
పరమగుచో వికల్పముగా ఇత్యము
లోపించును.)

ఉదా: వాని కె న్మలర్ గలవు. (శ. 6)

ఎనిక' - ఎన్నిక'. ఎ. (✓ ఎన్ను) గణనము, లెక్క.

క. తనకంటె నధికుఁ బరిసతి, నెనిక మిగులఁ
దిట్టె నేని నేఁబదిపదముల్, తనకంటె

హీనుఁ దిట్టినఁ, దనరంగఁ బండ్రెందు
నరయు దండువు గలుగుగా. విజ్ఞా. ప్రా.
45.

క. తనమనములోన నెంతట, ననుమానము
తీలుకుద్దయగు నందాకగా, మనుకౌచము
చేయుట తగు, నెనికయుఁ గొలఁదియును
వెదక రెన్నఁడుఁ బెద్దల్. విజ్ఞా. ఆచార.
40.

ఎనిక¹ - ఎన్నిక². నాలుగు పోగుల నూలు
దాగుము. (శ. ర.) - తంతువాయ పరిభాష
యందు - నాలుగు పోగులు, కొంత దేశ
మందు ఐదుపోగులు. (చి. ని.)

ఎనిమి(న్ని)ది న. బి. (క ఎంటు. త. మ. ఎట్టు.
తు. ఎడ్డు.) ఎనిమిదిటిగా. ఎనిమిదింటిగా, ఎనిమి
దిటగా, ఎనిమిదింటగా. మొ- బి. ఎనిమిదులు.
1. ఏడునొకటి.

క. ఎనిమిదియగుపర్యం బిది, యనఁ బరఁగుం
గర్జవ్యము. భార. ఆది. 1. 49. (ఎని
మిదియగు - ఎనిమిదవ.)

క. ...ఉత్తరు నాటిట నెనిమిదిట రథము...
నాటఁగ నేసెగా. భార. విరా. 5. 103.

క. ...అం, దెనిమిదిటిఁ గూల్చె కాణము, లెని
మిది యెనిమిదులఁ దమ్ముఁ దేదైలు
నధిపా. భార. కర్ణ. 2. 645.

క. ...మేరు నగేంద్ర మమ్మహాశైలము
నెన్నిది దిక్కుల వసియుంతురు, త్రిదశేం
ద్రుండొట్టి యష్ట దిక్పాలవరుల్. భార.
ఆది. 4. 37.

జ. ఎనబండ్రు, ఎనమందుము, ఎనమనూలు,
ఎనిమిదికాళ్ల చుక్క, ఎనిమిదికాళ్లరిక్క,
నెల, ఎనబండ్రు, ఎనుబది.

ఎనిమిదికాళ్లమేక్క ఎ. (ఎనిమిది) భాద్రపదానక
త్రము. (ఇది పూర్వభాద్రపద ఉత్తరభాద్ర
పద అని రెండువిధములు. ఈ రెండింటికి
మొత్తము ఎనిమిదిపాదములు)

ఎనిమిదికాళ్లరిక్కనెల ఎ. (✓ ఎనిమిది) భాద్రపద
మాసము.

ఎనియు త. శ్రీ. కలసికొను (శ. ర.)

ఉదా : పప్పు ఎనియలేదు.

జ. ఎనుచు, ఎనువు, ఎనువుడు.

ఎను తవ. ద్రు. భూతార్థక ప్రథమపురుషైకవచన
ప్రత్యయము. (తిర్యగ్జడములు వాచ్యము
లగునపుడు బహువచనమునకు కూడ ఇది
వచ్చును. ఉదా : చిలుకలు పలికెను. గంటలు
ప్రమోఁగెను.)

క. ...భూతవర్గం బెల్లన్, బరమోత్సవ మొం
దెను. భార. ఆది. 5. 95.

ఉ. ...సం, వాదమునేసె నేవమునివందుడ్రు
భార. కాం. 5. 570.

ఎనుచే (శ. ర. చి. ని.) న. శ్రీ. (✓ ఎనియు)
ఎనియఁజేయు, కలియఁజేయు.

ఉదా : వాఁడు పప్పు కాగుగా ఎనిచెను.

ఎనుపతేలు ఎ. (ఎనుము + తేలు) నల్ల తేలు

సీ. ఎనుపతేలనఁ గృష్ణవృత్తికం బగు... అం.
భా. 2. 88.

ఎనుపమోకాలు ఎ. ఒకానొకచెట్టు. (శ. ర.)

ఎనుపకుపు - ఎనుపనరము. ఎ. ఎ. గేదె, బట్టె.
(చాలుమూల. కా. 1365. నె కా. 3. 1121.)

ఎనుపనరము ఎ. (ఎనుము + పనరము) గేదె,
మహిషి.

సీ. ఎనుపనరం బన నెను మన నెను పెంటి
యన బట్టె నాఁగను దనరు మహిషి. అం.
భా. 2. 264.

ఎనుపు - ఎనుచే.

(వ్యవ) వాఁడు పప్పు కాగుగా ఎనిపినాఁడు.

ఎనుపుడు ఎ. (✓ ఎనియు) ఎనుపుట. (శ. ర. ప్రా.)

ఎనుపెంటి ఎ. (ఎనుము + పెంటి) మహిషి, గేదె
వరాహ. 11. 76.

ఎనుపోతు ఎ. (ఎనుము, దున్నపోతు, మహిషము.
చ. ...కోలుపులివైనను గారెనుపోతునైన...
పట్టుదు... భార. విరా. 1. 83.

ఎనుబండ్రు న. బి. (✓ ఎనిమిది-ఎనుబదికి మహాన్మ
హాత్యర్థక కూపము - ఎనుబండ్రన్, ఎను
బండ్రు, మొ.) ఎనుబదిమంది.

ఎనుబ(న్బ)ది న. బి. (✓ఎనిమిది-క. ఎనిమిది, త. ఎన్నోదు-‘ఎనిమిది, ఎనుబది’ ఈ శబ్దముల యొక్కయు వీనిసమానార్థక మైన ప్రాచీనాది పదములయొక్కయు రూపములను బట్టి యూహించగా ‘ఎనిమిది’ యను నర్థముగల ‘ఎన్’ అను మూలరూప మొకటి యున్నట్లు స్పృశించుచున్నది) అశీతి, ఎనిమిది పదులు.

క. ఎనుబదియెనిమిది వేపురు, దనుజుల కాధ్యుండు వక్ర దనుజుడు తోడై, చను దేరి హంసదిభకులు చెనకిన వెనుక దుగ్గె మె శౌరి పిప్పెద నదియుక. ఉ. హరి. 4. 6.

ఎనుము(న్ము) వి. (✓ఇనుము - నల్ల నిది? - క. ఎమ్మె. త. ఎరుమై త. ఎర్కె-వృత్తియందు దీని మువర్ణమునకు లోముగాని ఐ వర్ణము గాని వచ్చును.) మహిషి, బట్టె, గేదె.

గీ. ...పరగు నెను పెట్లు గేదెలు బట్టె లెనుము, అనగ మహిషిసమాఖ్యలు... ఆం. సం. తిర్తి. 10.

క. ఎనుమునకుబందె పాతిక, గొన నగు మొద వునకు బరిక గొటియగు వీసం, బొన నొరుచేను మేసిని, నినుమడి గొనవలియు నొడయఁ డెఱిగి విడిచినన్. విజ్ఞా. స్తా. 4.

గీ. ... తొడుకుఁగాంచి, యెనుప మేను దొఱంగె... వ హా. 11 84.

ఎనుపకదుపు - బట్టెలమండు.

గీ. అతిధిసంఘంబునకు నీలినట్టియెనుప, కదు పులే గలగమికి వాకట్టు లెసఁగె ఆము. 4. 128.

ఇ. ఎనుప తేలు. ఎనుపకుపు ఎనుపసము, ఎనుపె టి, ఎనుపోతు

ఎన్నెడు - ఏనాడు ఎ. బి. 1. పదినము; ఏకా లము.

చ. ...వసుంధరాపరు, త్కులమణులార శాప మునకు గడ యెన్నెడు నాకుఁ తెప్పుడా వరాహ. 7 87.

క. అని యతనిజత్రుదేశం బున నొకవాలమ్మ వక్షమునఁ తెక్కును గ్రుచ్చినఁ ద్రెల్లి యెన్నెడో చచ్చినయట్లు రథంబుమీదఁ

తేడ్పడి యుండెన్. శాం. ద్రో. 2. 50. (ఎన్నెడో చచ్చినయట్లు - చిరకాలము క్రిందట చచ్చినట్లు.)

2. ఎప్పుడును, ఎల్లప్పుడు. (ఈయర్థమునఁ గలచు ద్రుతాంతముగా నుండును.)

గీ. ఒకఁడు భజించు తెన్నెడు నొప్పు... హా. 2. 10

మ ... ప్రకృతి నచ్చు దైన సన్మార్గి యెన్నెటికిన్ గూఁమివంక వచ్చువికృతిన్ మగ్నుఁడు గానేర్చునే మనుచ. 8 24 కాశీ. 2. 45.

ఎన్నెటివలె - ఎప్పటిరీతిగా, యథాపూర్వ ముగా.

నీ. ఎన్నెటివలె సప్తయుములు వేగిన వచ్చి విజయొత్తుటచు దీనిపైరె. దశా. 2. 51.

ఎన్నాళ్లు వి. బి. (ఎన్ని + నాళ్లు) ఎన్నిదినములు.

క. ఎట్టా యిట్టగునయ్య పల్కదయ లే కిన్నాళ్లు నీకూడె యీ పొట్టం బెట్ట మహా ముల్గిదనువు బోపించి యెన్నాళ్లకే, నెట్టే నొక్క తపస్వి యొక్క ప్రతిరాఁడే చూడఁడే తత్కృపం బుట్టు న్నిగెద... ఆము. 6. 54.

(ఎన్నాళ్లకేన్ - ఎప్పటికైనను)

క. ఆకవ్వడియతివేషముఁ జేకొని యున్నాఁడు నీకుఁ జెంతనె యెన్నాళ్లో కలదు వచ్చి. విజ. వి. 2. 174.

ఎన్ని న. బి. (క. ఎనిమిది, ఎనిమిది, త. ఎన్నె -

ఎంతశబ్దమునకు అమహదర్థక బహువచనము సంఖ్యావాచకము. ఉదా: ఎన్ని నెలలు, ఎన్ని టికి, మొ. చూ. అన్ని.) 1. ఎంత సంఖ్య గా వి. (ప్రశ్నార్థకము)

ఉదా : నీవెన్ని గ్రంథములు చదివికివి?

2. యావదర్థకము (ఇదితావదర్థకము నపేక్షించును.)

ఉదా ; వానికెన్నిమాయ లున్నవో అన్నియు నుపయోగపఱచినాడు.

ఎన్నియేని, ఎన్నేని, ఎన్నైనను - పెక్కులు, అనేకములు.

గీ. ఏను గయ్యపుకనుంబు తెన్నియేని, కంటి
...భార. ఉద్యో. 3. 41.

కా. ...కజాయంబు లి. దెన్నే నున్నవి...
పాండు. 4. 176.

కా. అనందమ్మునఁ కాం నందనుఁడు
సాష్టాంగ ప్రణామంబు తెన్నెనఁ జేసి...
కాళ. 4. 176.

జ. ఎన్నాళ్లు.

ఎన్నిక! - ఎనిక! ఎ. √ఎన్ను! - త ఎడ్డికై)

1. లెక్క, గణనము.

గీ ఎన్నికకు రోమకూపంబు తెన్ని గలవు,
దివ్యవర్షంబు లన్ని మోదించు సాధ్య.
నాకభువనంబునం చాత్రనాథుఁగూడి, వెలు
పొకింతయు లేక చిచ్చుటికెనేని. కాళి.
2. 91.

2. ప్రసిద్ధి, ఖ్యాతి.

క. ఈరేడు జగములం దింక, నేరి నీరితిగోతు
లెన్నికగనునొ, య్యారీ తీరగుకులుకుమి,
టారి వలతేని మేల్కొటారి నారి, యింక
8. 81

నీ. నీ పినతండ్రు తెన్నికలు గాచిరి... నీలా.
1. 15.

3. అపఖ్యాతి, నింద.

గీ. అది దిగుల్పడి నీ వెట్టులరుగుదెంతు, వెన్నికా
వటుమీఁద నీ కేమికాక, ముక్కజయుఁ
గమ్మలును చాల్చి మురియునన్నఁ, జూడఁ
జాలక యిమ్మాట లాడెదేమొ. కుక.
2. 299.

4. ఊహ, తలపు.

గీ. కానికల గంటి తటు మొన్న గన్నయపుడె.
యుగము గ్రుంగినయట్లైన నొల్లఁబోయి,
నిలువఁగూడక యెన్ని యెన్నికలొ
పొడమె కుక. 3. 149.

ఉ. ఇ త ప్రయోజనంబు తను నేలినయొక
చోళధారణి, కాంతునకున్ సవిస్తరముగా
వినిపింపక నే నహంక్రియా, వంతుడ నై
గడించి తగువై పువఁ దీర్చి నతండు విన్న
నాకింతయు మాటవచ్చు నను వెన్నిక
నయ్యధికారి గ్రక్కునన్. విప్ర. 5. 43.

6. (క. ఎడకె.) సంకల్పము.

గీ. రాక్షసశ్రేణులకు సమారాధనంబు, నేయ
వెంచిన దయ్యంపుఁ తెలుల యెన్నికలును
ఫలియించె నమ్మహాకదనమునను. ఉ. రా.
8. 178.

ఉ. నిన్న గదమ్మ గాలవమునివ్రభువెంబడి
నేఁగిరిక్కను, న్యన్నియ మార్చి రాచిలుక
వంటి మదాలసఁ దెచ్చి యుద్వహాభ్యున్నతి
గోరి నేటికి ముహూర్తమటంచును నిశ్చ
యించె నీ, యెన్నిక చిన్నవోవఁగ ఋషి
శ్వరుఁడెక్కడ వచ్చెనక్కటా. కువల. 4. 90.

7. ఎన్నుకొనుట.

ఉదా : సభ్యుల ఎన్నిక లయినవి.

ఎఱ. 1. కోర దగినది; తగినది.

క. అంతట డగ్గటి యా వే, చాంతసరస్వతి
మనంబు నదలింపుచుఁ బ్రా, చాంత వ్యవ
సాయం విది, యింతులకుం గాక నీకు
వెన్నిక యగునే. ప్రబోధ. 5. 18.

ఉ. ...పో, తెన్నిక యానె పోరిన జయింప నశ
కల్యము... ఆము. 3. 57.

2. గణనీయము, శ్రేష్ఠము.

ఉదా: వాఁడు ఎన్నికై నమనుష్యుఁడు.

ఎన్నిక మాటలు.

ఎన్నిక కెక్కు - ప్రసిద్ధివొందు, గణనకెక్కు.

క. ...వరరుచి, యేకముఖ బ్రహ్మ యనఁగ
వెన్నిక కెక్కెన్. విక్ర. 1. 187.

ఎన్నిక! - ఎనిక! ఎ. నాలుగు పోగుల నూలి
చారము. (చూ. ఎనిక!.)

గీ. ఎన్నికలు వట్టి పుంజంబు లేర్పరించి, పం
తెకఱ్ఱలు మఱి తోడు వడుగు లూచ,
కందె లొనరించి చాలించి కాపుటింతు,లు
...కుక. 2. 423.

నీ తంతుచతుష్కంబు దనరు వెన్నిక యన...
ఆం. భా. 2. 295.

ఎన్ను! న. శ్రీ. (క త. ఎణ్ణు) గడించు.

1. లెక్క చు లెక్కపెట్టు

చ. అమలిన కారకాసముదయంబుల నెన్నను
సర్వ వేద కావ్యముల యశేషపారము

ముదంబునఁ బొందను.... విధాతృనకై
వను నేరఁబోలునే. భార. ఆది. 1. 19.

ఆ. కారకములు వృష్టిధారలు లెక్కింప,
వచ్చుఁ గాని యతనియిచ్చుగోవు, లెన్నఁ
గొలఁది గావు ... భార. ద్రో. 2. 200.
(ప్రాతప్రతి పాఠము.)

2. లక్ష్మ్యపెట్టు, సంకుసేయు

గీ. అజ్యపటముఖ్యలయ మెన్న రాలయాంగ,
చారులయ మెన్నరు... అజ్జడిని ... అము.
4. 127.

8. స్తుతించు, కొనియాడు.

దండ. అస్పావ తేఁ డట్టిరాయంచవార్వంబు
తోదైన నోరాఁ నగ్గింప లేఁన్నచోఁ దిన్న
లెల్లెన్నఁగాజాలువారు... నీలా 2. 41.

4 ఆజేపించు, దూటు.

గీ. ఇంకఁ జుట్టలు న న్నేమి యెన్నువారొ,
కులమునకుఁ జాయవడి యేను గులటనైతి,
నీవు నల్పాయుమండవై నీచ పోదు, నం
కమునకుఁ బరస్త్రివినాశి వగుట. హరి.
పూ. 9. 74.

నీ. చంద్రచంద్రాతపచందన కారదాకారదా
భోదకేసరుల వెన్ని. గీ. మీటి తనకిరి జగ
ముల మెఱయ నలదె. రసిక. 1. 24. (ఇట
భావమ్యవాచకము.)

5. ప్రసంగించు, చెప్పు.

నీ. వినుము ధర్మము లెల్ల వినుతకృతశ్రాంబుల,
తపమెన్ని యెన్నఁగా ధర్మ మెందుఁ,
గలదు... భార. అను. 4. 82.

ఆ. అలకాంగి చూపు లల్లార్చి చూచిన, నతను
మహిమచేత యకులకై నఁ, దెమలి యినుప
కచ్చడము లూడివడు నన్న, మన్న వారి
నింక వెన్న నేల. విక్ర. 8. 73. భార.
ఉద్యో. 1. 888.

8. భావించు, ఊహించు, ఆలోచించు.

చ. విపదనహర్తయైన రఘువీరునకుం దుర
నన్ధ రాదు నీ, విపుడు దలంకి యొం దొకటి
యెన్నక మిన్పక యుందుమమ్మ. రామా.
5. 220.

7. వన్ను.

క. నన్నిచట నుంచి చనియెం, గన్నియ మఱి
రాక తడనెఁ గపటోపాయం, వెన్నెనొకొ
యెవ్వఁ డెఱుఁగుఁ బ్ర, సన్నాంబుజముఖుల
యింద్రజాలము లెల్లన్. శుక. 2. 191.

8. తెలిసికొను, గ్రహించు.

మ ... అట్టి శుక్తిమతియున్ ప్రాతేయకై
లేంద్ర నం, దనుఁడుం గాంచినకన్యెఁగా
నధిప యీ తస్యగి నెన్నం దగుక. వసు.
3. 57.

9. జపించు.

ద్వి. మదిలోని మంత్ర మేమఱక యెమ్మచను
ద్వి. పరమ. 50. పా.

జ: ఎనిక', ఎన్నిక', ఎన్నుకొను, ఎన్నువ.

ఎన్ను² - వెన్ను. ఎ. సస్యాదిమంజరి, కడికము,
కంకి.

గీ. ఎన్ననఁగఁ గడిక మలరు నీచ యనఁగఁ,
గడిక వృంతంబు చెఱుఁను. ఆం. భా.
2. 236.

మ. ... వండి సో, యగమై యెన్నుల ప్రేగు
వన్ ధండి మ్రోయన్ ప్రాతి సస్యావళుల్
ఉ. రా. 1. 74.

నీ: వక్షస్థలమునఁ బద్మాక్షమాలిక కర్ణలిలమున
మలివాడు తొలసియెన్ను. తై. భా.
7. 197.

ఎన్నుకొను వ. క్రి. (✓ ఎన్ను') వరించు, తోడు
కొను, పఱుకొను.

(వ్యవ.) ఆమె వానిని భర్తగా ఎన్నుకొనినది.
ప్రజలు వానిని సభ్యునిగా ఎన్నికొనిరి.

ఎన్నువ ఎ. (✓ ఎన్ను') అడువా రేడ్చునపుడు
అనుభవము నెంచి యెంచి పాటగా పాడెడు
చచ్చినవారి చారిత్రము. (శ. ర.)

ఎన్నెమ్మ(మ) ఎ. పురుటిలో పిల్లలను వీడించెడి
భూతవిశేషము.

జ. ఎన్నెమ్మ పురుగు.

ఎన్నెమ్మపురుగు ఎ. (✓ ఎన్నెమ్మ) పురుగురూప
ముగా వచ్చిన యెన్నెమ్మ, అకావోక పురుగు
ఎపుడు(వు) - ఎప్పుడు.

(ఎల్లప్పుడు)

గీ ఏ కొంతయు లేక యస్తోకభక్తి, చే నితే
కుని పరిచర్య నేయు నెపుడు...నరసమాం
కావధూటి. ఉ. రా. 1. 84.

కా. ... తే.కోగణ్యు డయి యొప్పు శ్రీ
హరిహరేశుం దెప్పు విడించు ... సిద్ధా
మాత్యచూడామణిన్. విక్ర. 1. 1.

ఎప్పటి అవ్య. (✓ఎప్పుడు) ఎప్పటివలె, యథా
పూర్వముగా. (మరల, తిరిగి అని తాత్ప
ర్యము.)

క. విడిచిన నెప్పటి చని యాగడములు చేసె
దవు నిన్పు గాచుట మాకుం, గడువ్రేగు
...హరి. పూ. 5. 240. భాగ. 8. 729.
ప్రభా. 5. 52.

ఎప్పుడు - ఎపుడు (పు) ఎ. ఏ. ఔ. (క. ఏపొత్తు.
త. ఎప్పొత్తుడు-ఎప్పటితో. ఎప్పటికి, ఎప్పటిన్.
మొ. దీని రూపాంతరములగు 'ఎపుడు, ఎప్పు'
అనునవి ద్వితీయాది విభక్తులతో గూడి యుం
డవు.)

1. ఏసమయము (ప్రశ్నార్థకము.)
ఉదా : ఎప్పుడు వచ్చెదవు
2. యదార్థకము. (ఇది 'అప్పుడు' అనుదాని
నపేషించును.)
క. ఎప్పుడు హరి గని రమరులు... అప్పుడు
తత్కరములతో, విప్పినగొడుగులును మింట
వేగమ మొగిడిన్. ఆము. 4. 12.

3. ఏ కాలమును, ఎల్లప్పుడును. (ఈ యర్థ
మున, దలచు సముచ్చయసహితముగా నుం
డును.)

క. ...యాజ్ఞికుడు ప్రయోగనిపుణుడై
యేమటకుండునె నిజకృత్యముల నెప్పు
డును నమబుద్ధి. భార. సభా. 1. 29.

గీ. ఎప్పటికి నిత్తునో లేక యీశరీర, మిప్పటికి
జాలునో నిక్క మెఱుంగ జెప్పుమ. శివరా.
8. 71.

శీ. ...రేయుఁ బగలు నిద్రయు నెప్పు డెఱుఁ
గక...భార. ఆర. 2. 28. (ప్రాత స్రవతి
పాతము.)

4. పూర్వము, మునుపు.

5. వంటపూటంటి కెప్పటికంటెను కాలు
పెరుగు నే గూర లంపెడు తెగువలు.
ఆము. 8. 71. (ఎప్పటికంటె - మునుపటి
కంటె అధికముగ.)

ద్వి. శ్రీరంగపతి సమంచితవైభవముల, నెప్ప
టికంటెదా నినుమడి గాంగ, దప్పక
నడుచు చందఁబు నేయించి. ద్వి. పరమ.
8. 816. పా. 8. పం.

క. మందర శైలము నెప్పటికందువ నిడి...
వి. పు 1. 198. (ఎప్పటికందువ-ఎప్పుడు
నుండు చోటు, పూర్వస్థానము.)

ది. ...ఎప్పటికరిణి. దశా. 1. 98.

క. ...నీ వెప్పుడువలెఁ బలుకక యించుక,తడ
వుండుము... కళా. 7. 205 (ఎప్పుడు
వలె-యథాపూర్వముగా.)

చ. లలనలు కాహులక బదములన్... లతలఁ
బల్లవగుచ్చ మిళింద కీర కో,కిలముల నెప్ప
టట్ల కలిగించ వనేదిర మించె... ఉ. రా.
8. 84.

(ఎప్పటట్ల -ఎప్పటిరీతిని, యథాపూర్వము.)
ఎప్పటియాటయాడు - పూర్వపురీతిని సంచ
రించు.

ఉదా : నే నెన్ని చెప్పినను వాఁ డెప్పటియాట
యాడుచున్నాఁడు

ఎప్పటికప్పుడు - 1. వెంటవెంటనే.

నీ చనవరియై వడిజాతెడు రత్నభూషణము
లెప్పటికప్పు చక్కఁజెట్టు. దశా. 2. 199.

2. ఎప్పు డావశ్యక మగునో అప్పుడు, అవశ్యక
మైనప్పుడు.

ఉదా : పదార్థము లన్నియు నెప్పటికప్పుడే
కొనవచ్చును.

3. ఎప్పుడును.

ఉదా : నీ నెప్పటికప్పుడు ఏవో మాయమాట
లాడి తప్పించుకొనుచున్నావు.

ఎప్పుడెప్పుడను - ఎప్పుడు లభించును ఎప్పుడు
లభించును అని అనుకొను, తహతహవదు.

చ. అట జగదేక సుందరికి నై యతివేషముఁ
బూని వచ్చినాఁ,డట తనచేయుభాగ్యమున
వప్పువుతోణియె డెంత నేవనే.యుట కని

వచ్చి యుండునట యొక్కొకపట్టున
నొంటిపాటు నొనట యతఁ డెప్పుడెప్పు
డనుటబ్బుగమే మదిఁ దత్తఱిచుచున్.
విజ. వి. 2. 146.

అ: ఎప్పటి.

ఎబ్బె అన్య. రోత పడుటయం దుపయోగింపఁబడు
మాట.

ఉదా : ఎబ్బె! ఏమిపని చేసినావురా.

జ: ఎబ్బెట్టు. ఎబ్బెతనము, ఎబ్బెరాసి, ఎబ్బె
టికము.

ఎబ్బెట్టు విజ. (✓ఎబ్బె.) వికటము, విరసము.

ఉదా : వాఁడు ఎబ్బెట్టుగా మాటాడు
చున్నాఁడు.

గీ. కుమ్మరికిఁ జూడ నొకయేఁడు గుడియ
కొక్క, పెట్టటన్నట్టు దీని యెబ్బెట్టు
తనము, లెల్లనిదె తీలు నొకసారి యిటకు
కారి, వచ్చి నిన్నేలు నిందుకు వగవ
నేల. రాధికా. 8. 24.

ఎబ్బెతనము - ఎబ్బెటికము. (త్రా)

ఎబ్బెరాసి విజ. (✓ఎబ్బె - త. ఎబ్బెరాసి.) రోత
పుట్టించువాఁడు; రోత పుట్టించునది.

ద్వి. ఈ సూరకర్మున కీయెబ్బెరాసి, కీకష్టచరి
తున కీబహుభాషికి. ద్వి. హరిశ్చ, ఉ. 829.
పం.

సీ. ...ఎబ్బెరాసిగాతలకొటారు. గీ. మగని
కంటి వెరసు. చెన్న. 2. 24.

ఎబ్బెటికము వి. (✓ఎబ్బె) రోత.

సీ. తొడమీద నిడుకొని దోహచరాగ్రణి యె
త్తుక చని లంక నేడుకాల, ముంచిన
యిల్లాలి నించుక కొంచక మరలఁ దాఁ
గొనివచ్చి మరులు పాచ్చి, యెబ్బెటికము
లేక యేలుచునున్నాఁడు చెఱకువిల్కానికిఁ
జిక్కివాఁడు. ఉ. రా. 6. 200.

ఎమిడిక - ఏటిక. వి. 1. కడుపులోఁబుట్టి పాము
వలె నుండు పురుగు, క్రిమి. 2. మట్టిలోనుండు
నొకవిధమైనపాము. ఎఱ్ఱ.

ఎమ్ముక - ఎమ్ము, ఎమ్ముక. వి. అస్థి. ఆం. భా.
2. 188.

ఎమ్ముకబలియు -- బలిసిన యెమ్ముకలు కలది
యగు.

సీ. అల బలిండునిచేత నడుగువెట్టఁగ నేర్చి
ధారాధరముచేత నీరువోసి, కానీనుచేఁ
గంచుకముఁ బూనఁగా నేర్చి యెలమి
దధించిచే నెమ్ముకబలిసి.... గీ. ధండిఁ త్రోది
వహించిన దానకన్య ... నీకరగ్రహణా
వాప్తి నెఱసె నొర, నింపగుణహార యో
బయనరినధీఁ. నరస. 1. 116.

(శ్లోవ) వానిచేతి కెమ్ముక లేదు: వాఁడు మహా
దాత అని భావము.

జ: ఎమ్ముకయూట. ఎమ్ముకలపోగు, ఎమ్ముకల
వట్టు, ఎమ్ముకలేలు

ఎమ్ముకయూట వి. (✓ఎమ్ముక) మూలగ, మజ్జ,
నెనడు.

పీ. ...గుండె, కాయ లాదటమెయిఁ గబళించు
చును గ్రొవ్వు దెమలిచి నములుచు నెమ్ముక
యూట, చవిగొని యానుచు.... గీ. కాటు
లాడుచు నున్న స్పృగలములును, గాక
ములు...భార. స్త్రీ 2. 9.

ఎమ్ముకలపోగు వి. (✓ఎమ్ముక) 1. అస్థిరాశి. 2.
మిక్కిలి చిక్కినవాఁడు; మిక్కిలి చిక్కినది.

ఎమ్ముకలవట్టు విజ. (✓ఎమ్ముక) వ్యాధిచేబక్కటిల్లి న
వాఁడు: బక్కటిల్లి నది (శ. ర.)

ఎమ్ముకలేలు న. శ్రీ. (✓ఎమ్ముక) ఎమ్ముకలు లేని
వానిఁగాఁ జేయు; బాధించు.

సీ. దిననాథనందముఁ దిత్తోల్చి విడిచిరి కరుణలే
కెమ్ముక లేటిరి దధించి, బాకాఁ బిలమున బలిఁ
గట్టివైచిరి... గీ. అయ్య లెంతకు నేర
గర్హి జనులు. నైష. 7. 81.

ఎమ్ము - ఎమ్ముక, ఎమ్ముక. వి (త. ఎమ్ము.) అస్థి.
సీ. మొగిని దధించియెమ్మునఁ బుట్టదయ్యెనే
నాసనాయుధ మైన వజ్ర మదియు, భార.
ఆది. 6. 59.

ఎంపనుగ్గు - ఎమ్ముకలపొడి.

ఉ. ...ఎంపనుగ్గు లొండొండ ధరిత్రి వైఁ
దొరఁగ... భార. ద్రో. 2. 122

ఎంపనుర్పుడు - ఎమ్ముకలమ నలఁగఁగొట్టుట.

నీ. ...ఎంపనుర్పుడు నేయునేనికకాని... కు.
సం. 11. 610.

జ: ఎమ్మొక, ఎమ్మాట.

ఎమ్మొక - ఎమ్మొ. వి. అస్తి.

గీ. ఎమ్మొకలు చల్లినట్టిచో పెఱుగఁడయ్యె.
దై వవళమున నాభిల్లతస్కరుండు. కాశీ.
5. 78.

ఎమ్మాట వి. (ఎమ్మొ + టాట.) మూలగ, నెనడు.
మజ్జ.

నీ. ... నెఱవైనయెమ్మాట నెయ్యిగాఁగ.
కవిక. 2. 196. (శ. ర. పా - 'అయ్యాట'
అపముద్రి)

ఎమ్మొ వి 1. చక్కఁదనము, మనోహరిత్యము.

ఉ. ...నీ,యెమ్మొకు రాముఁ డానవడు నిం
తియ కాక నిరాకరింపఁబో, యు... చం.
రా. 5. 88.

2. విలాసము, శృంగారచేష్ట.

ఉ గుమ్మలువోవ నొక్క చెలి గ్రోలిన తేనియ
కావి మోవితో, నెమ్మొలు మీఱఁ జంద్రుఁ
డొక యింతికరం బవలంబనంబుగన్.

గీ. ...కొలుపుకూటమునకు, లీల నరుదెంచి...
శకాం. 4. 169, 170.

గీ. ఇట్లు చరియించునయ్యింతియెమ్మొ లెఱిగి,
పొరుగుననె యుండెడు నియోగిపుత్రుఁ
డొకఁడు, జారశేఖరుఁ డను బ్రహ్మచారి
మీఱి,యెంటిపా పైనఁ దెరువులో నొడిసి
వట్టి. హంస. 2. 106.

3. (శ. ఎమ్మొ.) ఉద్ధతి, గర్వము.

క. తెమ్మొర నీకెం తెమ్మొర, గమ్మని విలుకాని
దొంపు గమ్మని నెలఁతై, రమ్మని యళిపిక
కుకనిక, రమ్మనిగా నిలిపి ముందరగ వచ్చి
తివా. విజ. వి. 3. 48.

4. ప్రీతి.

క. విను నీకు కావ యగునం, దుని చెంగటనుండి
యెమ్మొతో నీకడకుం, జనుదెంచితి నల్పల్లి
దుఁ, డనువఁగ మీ నేను మెల్ల నారయు
కొలుకున్. నీలా. 1. 84.

నీ. కడఁకతో వెలియాకునుడువు లెమ్మొను వేతి

కొనఁగెడితొయ్యలిఁ గసరె చేమి. నీలా.
3. 96.

(బ.) అధిక ప్రసంగములు, పనికిమాలిన
మాటలు.

ఉ. ఎమ్మొలు నెప్ప నేల జగ మెన్నఁగఁ బన్న
గరాజకాయకిన్, సొమ్ముగ వాక్యసంపదలు
నూటలు సేసినవాని భక్తిలో, నమ్మినవాని
భాగవత నై ష్ఠికుడై తగువానిఁ జేర్చి
తో, బమ్మొఁపొతరాజుఁ గవిపట్టపురాజుఁ
దలంచి మ్రొక్కెదన్. భాగ. 6. 12.

క. ఎమ్మొలు నాముందఱనా, యమ్మొక్కరొ
చెల్లవగ్రహంములోనకా, దమ్మొతోనయ్యము
లన్న విధమ్మిది నీవలన నాకుఁ దథ్యం
బయ్యెన్. రుక్మా. 5. 88.

ఎఱ. మనోజ్ఞము, చక్కనిది.

చ. ...లవలీనవవల్లిక లెమ్మొసొమ్ములై ...
మనుచ. 9. 26.

జ: ఎమ్మొకాడు, ఎమ్మొలాడి.

ఎమ్మొకాడు ఎఱ. (√ఎమ్మొ) 1. విలాసవంతుఁడు,
వన్నెకాడు; అందగాడు

నీ. అనువమచ్చాయా విహార మందఁగఁ గల్గెఁ
జిమ్మ చీకటి మ్రింగు నెమ్మొకాని,కి...
నరస. 2. 92.

నీ. ఏయెమ్మొకాని కీయింతి వాతెఱతేనె లిచ్చి
వైకొని రమియించునొక్కొ. ఉ. రా.
4. 194.

2. ప్రీయుడు.

ఆ. ఎమ్మొకాడ యగ్గి యెల గాఁగఁ జెండిలి,
యైన చెలిని డించి యకట యెంటి, నేఁగఁ
దగునె. అచ్చ. రా. అయో. 70.

ఎమ్మొలాడి వి. (ఎమ్మొలు + ఆడి) విలాసముగల
యాడుది; విలాసిని.

నీ. ఘుమఘుమమార్పటితోడ ఘోషించునడు
లైన నీఁది పోవని గేటియెమ్మొలాడి.
హంస. 1. 102. కుక. 1. 55.

ఎయిదింమే వ. ౨3. (√ఎయిదు) ఎయిదఁజేయు.
(తెలుపు, యెఱిఁగించు.)

క. చని యక్కుమారుఁ జేమ,యెయ్యనొ యత్తై
అఁగెఱిఁగి మనకు నెయిదించుట వుట్టిన

కార్యమునకుఁ తగియెడు, పని... భార.
విరా. 5. 287. (ఈయర్థమునఁబ్రయో
గాంతరము లేదు.)

ఎయిదు - ఎయ్యు. న. శ్రీ. (శ. అయ్యు. శ.
ఎయ్యు.) 1 చేరు. అందుకొను.

1. చేరు, అందుకొను.

అ. ఇట్లు పఱచుటయును నెంతయు రియమున,
నమ్మగంబువెనుక నరిగి యరిగి, యెయిద
లేక భారణికుండు సారథి, బదరి తేరు వేగ
పఱపుమనియె. భార. ఆర. 4. 887.

గీ. రితియెలుం గగు నది వలరాజు పేరు, నెప్పి
పనవెడు నది యేమిచిత్ర ముగ్రు, నెయిదఁ
దడ వెద్ది మరుఁడు దండెత్తిపోవఁ, తోవ
నడుమను బిందంబు పుట్టెనొక్కొ. కు. సం.
5. 567.

2. వెంబడించు, వెంటాడు.

వ. .. అందఱం గడచి తన తేరు దోలుకొని
పోయి గోవిందు నెయిది యెలుంగెత్తి...
హరి. ఉ. 3. 187.

3. పొందు.

క. ఎఱిగి పిలుసనిన వెసఁబై, కుటుకుదు సాకు
వము గాఢి నొడిసినభంగిన్, వెఱచఱవం
బొదుపుదుఁ బఱి, పఱిసేయుదు నీదుపూన్ని
పారం తెయిదఁ. భార విరా. 2. 282.

నీ. ఎలయించి ప్రాజేక యెందుఁ తోయితి పని
తోరంపుటలుకతో దూతె నొకతె, జలజాక్ష
ననుఁ తాసి చనఁగ నీ పాదంబు లెట్లాడెనని
వగ నెయిదె నొకతె. భాగ. 10. పూ.
1088.

అ. శ్రీ. 1. సాగు

క. ఇలఁబుట్టదు పుట్టియుఁ దా, నిలువదు నిలిచి
యును నొక్క నిజమునఁదిరమై, కలదాఁక
నెయిద నేరదు, వెలయాండురకలుపు...
కు. సం. 8. 165.

నీ. ...ముంద గీ. రున్న యునికివె వెలువడ
నుత్సహింపఁ, దలఁచి తేనియు నిది తుది
దాఁక వెట్లు, నెయిద నేరదు...కు. సం.
8. 670.

2. సరిపడు, సమానమగు

ద్వి. ...నానా వ్రత వ్రకం సంజనిత, ఫలకొటు
లొక్క పుష్పం బీకుఁ బూన్పు, ఫలములో
నెయిపాళ్ల పాలికి నెయిద, వనుపురాణము
బ్రాహ్మణాదులు వినరె. పండితా. దీక్షా.
17 పా.

3. అనుకూలమగు.

నీ. ...వెండుకలు కొప్పునకు నెయిద. హరి.
పూ 8. 177. (చాలఁగా, అందఁగా అని
భావము.)

4. చోవు. చను.

అ. అనిన నట్ల కాక యని శౌరి యరిదంబుఁ,
ద్రిప్పి యాత్మ నేనదిక్కు వోవ, నిచ్చుట
యును వెనుక నెయిది సంకప్తకు, లార్పి వేర్పి
కురిసి రిస్త్రు సమితి. భాం. ద్రో. 1. 888.

నీ. గమనించుతటి మందగమనశ్చఁ గారాప్తి నం
టు వాయక వెంట వెంట నెయిదు. కుఁ.
1. 301.

క. జ్ఞాని యగువాఁడు భక్తివి, హినుం డగునేని
ముక్తి కెయిదఁడు. శివ. సా. 248.

జ: ఎయిదించు.

ఎయ్యు - ఎయిదు.

(వెళ్లు.)

చ. ...ఇప్పుడ వెసన్ మన మెయ్యక తక్కినం
బకు, ప్రచయము దప్పిపోవుఁ దుది భంగము
నేగియు వచ్చు... భార. విరా. 8. 140.

(ఎగురు)

చ. హరిగరుడుండు బ్రహ్మకలహంసము నాఖచ
రేండులుం గర, బురపడి నద్రిపై కెగుర
నోపక తత్పృథుపాగవంక్తివై, నిరవుగ
నిల్చి నిల్చి తుది కెయిరి...కు. సం. 7. 977.

ఎయ్యది - ఏయది, ఏది, ఎది, ఎద్ది. న. (ఏ + అది -
త. ఎవ్వ, ఎదు.) 1. (శ) ప్రక్షార్థకము.

ఉ. ఎయ్యది జన్మభూమి కుల మెయ్యది
యెయ్యది యున్నచోటు పే, రెయ్యది
మీర తిందులకు నిప్పుడు వచ్చినచానికిం
గతం, రెయ్యది నాకు నంతయును నేర్పడఁగా
నెఱిగింపుఁడు...భార. విరా. 1. 190.

(చ.) కాక్వర్థకము (లేదు అను కాత్వర్థ మిచ్చును.)

గీ. స్వాస్థ్య మెయ్యది జలజాక్షశక్తి మెఱసి,
నాడె స్వర్గంబు గైకొనినాడు బలియె...
దశా. 2. 78.

2. యచ్చత్థాకము. (అది తచ్చత్థాకము వపే
ఁచును.)

ఉ. ఎయ్యది కారణంబుగ మహిపతియంచిత
ధైర్యకంచుకం, బయ్యతనుండు సింఁచె నల
రమ్ములచే నది కారణంబుగా, దొయ్యలి
రాజనందనునితోడన కూర్చుం దలంచుచున్న
యా, దయ్యమునెత్తికోలు కుడిఁ దాఁకుట
గానంగనయ్యె నయ్యెడన్. నైష. 1. 81.

ఎర ఎ. (క. ఎరె. త. ఇరై.) 1. పజ్జాదుల యా
హారము, ఆహారము.

నీ. అర్కమండలి క్రథ మడ్డిమైనంతనె యెం
మాని మోము విట్టెత్తి చూచి. కేకు లుండె.
ఆము. 4. 181.

నీ. అర్ధరాత్రపువేళ నాఁకొని డస్సి నే నెర
కునై యిట్టట్టు దిరుగుచుండ. నా. పంచ.
3. 22.

గీ. కుంభకునిమందఁ బుట్టినగోవృషంబు, లేదు
నీ భూమి సస్యంబు లెల్లఁ తెఱిచె, గావ
నలవిగా దేరికి దేవ యెరకు, తెడితి మర
యంగవలయు మాచేటు నీవు. హరి. పూ.
8. 125.

2. (భూకాదులకువేయు) బలి, ఆహుతి.

క. నరపతుల నెల్ల భీష్మున, కెరిగా నొప్పింపఁ
జాలనే నడవులకున్, మరలం బోయెద...
భార. భీష్మ. 2. 8.

3. వ్యసనము.

చ. తిరుగుచు బుట్టలం బొదలఁ ద్రిమ్మరు
పాముల రోసి రోసి ని, ముంతర దీర్ఘదండ
మున జొల్లఁగ వ్రేయుచు వచ్చి వచ్చి
య, యెఱ్ఱం నొకడుండుభంబు నహంగని
వ్రేయఁగ దండ మెత్తుడున్, హరిహరి
యంచు డుండుభమహాహి భయంపడి పల్కు
భార్గవున్. భార. ఆది. 1. 152.

(వ్యవ) వాఁడు చానియెరను బడి పోవు
చున్నాఁడు.

4. ఆకలి.

నీ. ఆహార మాకలి యవనిపన్నగములు పరఁ
గుచు నుండును నెర యనంగ. ఆం. భా.
3. 94.

(అవనిపన్నగార్థమున 'ఎఱ')

జ: ఎరగొను, ఎర సేయు.

ఎరఁగు - ఎఱఁగు.

(ఉలుకు, దూఁకు.)

ఆ. జరితదేహుడయ్యుడరుణవయస్కున, ట్ల
వని కెరిఁగి పోయి యతని వ్రేసె. భార.
విరా. 8. 217. (క ర పా 'అవనికుటికి
పోయి' అని ముద్రి.)

నీ. ...మృగంబుపై కెరఁగుసింగమహాలెఁ గిట్టి
సత్యేమని గీటడంచి. భార. శల్య.
1. 379.

(నమస్కరించు)

ఆ. ఎట్టిరాజులును మహిసురోత్తము లేదు,
రిరుగుదెంచునప్పు డధిక భక్తి, నెరిఁగి
ప్రియము వలికి తెరువిత్తురు... భార. ఆది
7. 111. హర. 1. 6.

జ: ఎరఁగుడు.

ఎర(ఱ)ఁగుడు ఎ. (✓ఎర-ఱ-గు.) నమస్కా
రము.

నీ. మ్రొక్కు దండము కేలుమో ద్వెరఁగుడు
నాఁగఁ తెన్నొందును నతి... ఆం. భా.
2. 175.

ఎరగ(వ)లి ఎ. దావాగ్ని, కార్పిచ్చు; అగ్ని.

చ. ఎరగలిచిచ్చు కాఱడవి యెల్లను బెల్లుగ
నొక్కపాయగా, దరికొని రూపడంచిన
విధంబున... భార. భీష్మ. 2. 6.

క. ఎరగలి యెండినయడవుల, దరికొను చం
దంబు మిగుల... భా. రా. యు. 1822.
యయా. 5. 8.

ద్వి. కఱకంకునెరగలికమచూపు మగుడ, నఱ
కాల వయవసహస్రముల్పాపి. ద్వి. పరమ.
197. పా. 11. పం.

ఎరవ(గ)కులువోపు-దవాగ్నులచే మండు.

గీ. కనక భూషణకాలంబుకతన గజము. తెరవళ
లువోవు కొండల నెనసి యొప్పె. భార. 1. 88.

ఎరగొను న. ౨౩. (ఎర + కొను.) ఎరగొను,
మ్రొగు.

క. ఉగము నెరగొనుగరుడుని, వెరవున నరు
నణఁతు నని దివిఁ వెస చాఁచెన్. ఉ. హరి.
5. 261.

నీ. సురపొన్న నెరగొన్న సొబగు పొక్కిలివాని
... కృ. శకుం. 2. 45. (ఇటఁబాపమ్య
మును దెలుపును)

అ. ౨౩. 1. - ఎరన పేక్షించు - అఁకలిగొను.

ద్వి. నీలంకయును నిన్ను నీలంధుజనులఁ,
గాలుచు నోరి రాఘవుఁతోపపహ్ని. యెఱిఁ
గియు విషమిట్టు లేల త్రోలెదవు. ఎరగొన్న
పెనుఁజాము నేల త్రొక్కెదవు రం. రా.
ఆం. 181 పా. 18 పం.

ద్వి. తోపంబు చలమును గోఱలుగాఁగ, నేపటి
యుండుటే యెరగొంట కాఁగ. రం. రా.
యు. 293. పా. 14. పం.

(ఎరగొను - తోపగించు. అని శ. ర. కాని
రెండవ ప్రయోగమునుబట్టి ఆయర్థము సరి
పడ దని తోచుచున్నది. మొదటి ప్రయో
గములో రేఫకకటరేఫములకుఁ బ్రాస మను
కొనవలెను.)

2. మత్తెక్కు.

వ. ...మృతాంబు లాహంబులుగ మెనంగి
యెఁగొని సుఖంచరాజహంసంబులుం గల
పులివస్థలంబులవలనను... మైరా 2. 74.
(ప్రయోగాంతరము లేదు.)

ఎరబిల్లపురుగు ఎ. కుద్రజలజంతువిశేషము.

నీ మలిగుల్ల యెరబిల్లపురుగు గోఁదురుగప్ప
కప్ప కత్తిరి యెండ్రకాయ జలగ. హంస.
4. 188.

ఎరవు ఎ. (శ. ఎరవు. శ. ఇరవల్.) కొంతకాలము
వాడుకొని తిరుగ విచ్చుటకు అదిగి తెచ్చికొను
సొమ్ము.

క. ఇమ్ము వరేళ్ళు మామర, గమ్ముల నీకార్య
మయ్యెఁగాదే కడుతో, భమ్మున నొండ్రవి

సొమ్ములు. యమ్మనినన్ వచ్చునే యెరువు
సత మగునే. భార. ఆం. 4. : 47.

గీ. అరియవచ్చినఁ దిన మేను నెరివ తనకు,
నొందు రూపులు దిక్కక యునికి యగుదె.
భార. స్త్రీ. 1. 33. (ఇట 'ఎరువువంటిది,
అనిత్యము' అని భావము.)

2. భేదము, అమరిక.

క. గురుభీష్మాదులమనములు, దురమునకుం
కొంక యుండ దుర్యోధనుఁ చా.తురుఁడై
యొడఁబలువఁగ ని,ప్పురుసున నెఱ వైన
తీర్చవడు బలమెల్లన్. భార ఉద్యో.
1. 53. (శ. ర. పా.)

గీ. ఇంతకాలంబు నాతోడ నెరువు లేక, కూడి
యు దితి వటుగానఁ గోప మెల్ల. నుపశ
మించితి నీ వింక నుండవలదు, పొమ్ము పో
కుండితేని యిప్పుడ శపి. తు. వి. పు. 2. 244.

విజ. 1. ఎరివయినది.

చ. హరి గలుగంగ నేటికి భయంబున వచ్చితి
నీడు గాండివం, బెళుగు నిచ్చి నీవు నొగ
లెక్కి హరిన్ రథిఁ జేయఁగన్న నిమ్మగిరి
విక్రమోగ్రుఁ డగుసూతతమాభవుఁ దత్స
హాయులం, తొరిగొనఁడే సుయోధనుని
పొడిమి దూలఁగ నొక్కమాత్రతోన్.
భార. కర్ణ. 3. 65.

ఉదా: ఎరవునగ, ఎరువించె, మొ.

సా: ఎరవుసొమ్ము బరువుచేటు.

2. అన్యము, లాఁతి, అపరిచితము.

వ. మమ్మెరువుగాఁ దలంచి యియ్యెడ నిట్టట్ట
నవలవడు. భార. విరా 3. : 34.

3. విలక్షణము, వికృతము. వివరీతము; అన్య
స్థము.

క. తని యల్లల్లన యచటికి, జనుచు నిరూ
పించి యతని చందము దననె, మృనమున
కెర వయి తోచిన, మనుజేంద్రుఁడు చేర
నదిగి మధురోక్తిమెయిన్. నిర్వ. 10. 72.

క. మంగినకాలమృగంబులు, దిరుగుడువడు
తెలుగుఁ జాచి ధృతి గలఁగఁగ నన్నరపతి
బహువిధముల నచ, తెరవయి మునికూన్య

మగుట నింపక యున్నన్. భా. రా.
అయో. 279.

మ. ...మురారి సుఖయై నేమంటో నుం
దునా, యెం వై యున్నది చిత్తమీశ్వర
కృతం బెట్లొకదే మారుతీ. భాగ. 1. 328.

4. అసక్తుడు, తగులు చెందనివాడు.

క. నంనాయక నీయేలెడు, పురమున భూమిని
మమత్వబుద్ధి గలుగ గి, యెం వై యుండుట
కుఁ గతం, బరయఁగ నెద్ది... భార. అశ్వ. 2. 91.

ఎరవిచ్చు - ఎరవుగానిచ్చు.

చ. ఇనుఁడు ప్రభావితాస మెంవిచ్చెనొకో యన
మేనఁబొల్పు నూ, తనమణిభూషణద్యుతివి
తానము గ్రమ్మఁగ... పి. శకుం. 4. 142.

ఎరవుదెచ్చు - ఎరవుగాదెచ్చు.

నీ. చిక్కంటె యెరవుదెచ్చెద నంచుఁ జని
యిచ్చుఁ గమనాతురున కింపుకొఁగిలింపు.
కుక. 2. 268.

జ: ఎరవుపడు, ఎరవునేయు.

ఎరవుపడు త. శ్రీ. (✓ఎరవు) భేదపడు; కల
హించు

వ. అట్టియెడ సహదేవుం డా లై నేయు ముద్దే
శించి... మీలో మీ రెంవుపడం దగునే
యలుక దక్కు మమనెడ.... భార. ద్రో. 5 371.

ఎరవునేయు న. శ్రీ. (✓ఎరవు) అన్యముగా భా
వించు, వేటునేయు; ఉపేక్షించు.

నీ. .... నెటిలేక నీతోడునీడయై గెడగూడి
వఁగిన నన్నింత యెరవునేసి. కు. సం. 5. 602.

గీ. ఏను మీచెలి నిం తేల యెంవునేయు, వింత
వారై న మొఱ యాలకింతుంకట, ప్రాణ
సఖులకు కావరె ప్రాణ మిచ్చి, మమత విడు
వక మాన్పరే మధుపకాధ. పి. శకుం. 2. 75.

ఎర(చే)నేయు న. శ్రీ. (✓ఎర.) ఎరగాఁజేయు,
బలియిచ్చు.

చ. అతని శిఖండికాణముల క యెరవేసితి ...
భార. శర్మ. 8. 129.

నీ. లోనగ ల్లెల్లఁ బెల్లగ నగ్గి కెరచేసి...అచ్చ.
రా. మం. 172.

ఎరియు త. శ్రీ. (శ. ఎఱి.) 1. దగ్ధమగు, మండు,
కాలు.

నీ. కమలజపాశంబు గాలాపుఁ ద్రాడుగాఁ
గాలోగ్ర దండంబు గడయుఁగాఁగ...అది
మత్స్య కూర్మములఁ దిగిచి. గీ. హరులలా
టాగ్నిలోపల నెలియఁబెట్టి, నమలు నిజభుజ
భూరివిక్రమము మెఱయ. కు. సం. 10. 585.

క. గురుకర్ణులయ ప్రాగ్నుల, సరిసినయది మున్న
దీని నిటుగాకుండన్, భరపడి రుక్షించితి
సం, గదము దెగినఁ దొలఁగి యిపుడు గాల
విడిచితిన్. భార. శల్య. 2. 387.

శ్లో. ద్రోణకర్ణాస్త్రనిర్దగ్ధః పూర్వమేవాయ
మర్జన, మదాస్థితత్వాత్సమరే న విశీర్ణః
పరంతప. ఇదానీం తు విశీర్ణోయం దగ్ధో
బ్రహ్మాస్త్రతేజసా. భార. శల్య. 68. 18,
19.

2. పరితపించు, బాధపడు.

క. పరులధనమునకు విద్యా, పరిణతికిం దేజము
నకు బలమునకు మనఁ, వెరియఁగ నసహ్య
పడు న, న్నరుఁడు దెవులులేని వేదనం బడు
నధిపా. భార. ఉద్యో. 2. 68.

గీ శ్రోధమోహనామకు లై న ఘోరశత్రు,
లిరువు రెరియించుచుండుదు రెవుడు నంత,
రంగ మయ్యుభయంబు నడంగకున్నఁ,
గలదె యూంక బ్రాహ్మణ్యగౌరవంబు.
భార. ఆర. 5. 28.

క. శర వేదన సర్వాంగము, వెరియఁగ నా
కిపుడు పెదపులెండెడుఁ దృష్టా, భర ముడు
పఁదగిన నీకులు, వెరపునఁ దే నేర్తువీవ వే
తెమ్మనఘా. భార. భీష్మ. 8. 429.

8. నశించు, చచ్చు.

క. కొంపులు దమదురితమునఁ, దా రెరిసిరి
కల్మషంబు దానఁ గలదె భూ, భారము
నహింపు బహుయ, జ్ఞారంభణ మాచరింపు
మఖలహితముగఁ. భార. కాం. 1. 105.

తోదకవృత్తము. తమతమ తప్పులఁ దా రెరి
యంగా. విమలమణి యిటు వీరికి లై శో, క

మున దహింపఁగఁగాదు మనంబుకా. భాం.

స్త్రీ. 1. 81.

జ: ఎరివు.

ఎరివు ఎ. (✓ఎరియు - త. ఎరివు.) కాపము, కాధ.

ద్వి. అరయంగ నీయిచ్చువరములు సాలు, నెరివు మాన్పివవే యేమియు నొల్ల. బస. పు. 1. 861. (ప్రయోగాంతరము లేదు.)

ఎరువంటి ఎ. పంజెచెట్టు (శ. ర.)

ఎరువాటు ఎ. (✓ఎరువు) ఎరువు.

సీ. సింపుఁగప్రపుదుమ్ము మగువంపుఁకాదుల కెరువాటు వైచిన యింపుసొంపు. రా వి. 3. 81.

ఎరువు ఎ. (శ. ఎరుబు - పేడ. త. ఎరు.) భూమి బలపలుచుటకు వేయు పేడ మున్నగు దోహద పదార్థము; అటువంటి పదార్థము.

సీ. ఎలమిఁ గస్తురిబూదియెరువునఁ జెరిఁగిన సంపెంగ యున్నదే చంద్రవదన. విక్ర. 5. 19.

సీ. ...నీకాయయెరువున జిడ్డువిడిచి. హరి. 2. 107. (ఇట 'అటకలి' అని భావము.)

జ: ఎరువాటు.

ఎరున ఎ. దీనారభేదము, ఒక విధమగు నాణెము, సీ. ఎడబెట్టవంగను నెరున నా కారిముద్రయన దీనారభేదములు చెలఁగు. ఆం. భా. 2. 274.

ఎరును ఎ. (నం. ఈర్వా) ఈను, అనూయ.

ఆ. వారిలోన నగ్రవనజాక్షి చల్లాంబ, మఱియుఁ జిన్న పొలఁతి మల్లికాంబ, సవతు లెరును లేక సతతంబు మెలఁగుచు, సవతులేక యుండు సమ్మదమున. రాజశేఖరవిలాసము. 1. 64.

ఎర్కు - ఎఱుకు. ఎ కిరాకుఁడు, వ్యాధుఁడు.

మ జననం కాదిగ నాలలోఁ జెరిఁగి సంస్కారంబు నాచారమున్, ఘనవిద్యాగ్రహణంబు లేక యడవిం గాఁబెర్కుచందంబు నన్...హరి. పూ. 9. 1'5. కు. సం. 6. 692.

ఎర్గు - ఎఱుగు.

గీ. తద్జ్ఞానం దెర్గవగుఁ గవికావిశేష, మజ్జానం దేమి యెఱుగంగనగు సమస్త, కనకవర్ణోత్కరిం బొంగంట నొంసి, చూచికా కెర్గవచ్చునే సుద్ధరాత. కు. సం. 1. 82 (ప్రవాత ప్రతి.)

ద్వి. వలఁతులై మనుజు లెవ్వరు నెఱ్ఱకుండ. రం. రా. ఉ. 117. పా. 20. పం.

ఎఱ - ఎఱ్ఱ. ఎ. 1. వానపాము, మహిలత, గండ్డాపదము.

గీ. ఎఱల పెనుపట్టె నేలవైఁగొఱలఁజొచ్చె. విక్ర. 4. 27.

2. అరుణిమ, ఎఱుపు, రక్తిమ.

సీ. ఈగ మిక్కుట మయ్యె నెఱ నింగి గడు మించె నిడుదలై తిలకించె నీరుకాట్లు. హరి. పూ. 7. 180. ప్రబంధ. 78.

ఎఱ. ఎఱ్ఱ నిది, అరుణము.

క. ఎఱమంట లుమియు చూడ్కులఁ, జఱచుఱఁ జూచుటయు...హరి. పూ. 2. 66.

ఉ. నెత్తుటఁ దోఁగి నేల యెఱనింగి తెఱంగున మండె నక్కుమా, రోత్తముఁ డందుఁ జంద్రుక్రియ నొప్పె ... భాం. ద్రో. 2. 127.

జ: ఎఱగందు, ఎఱగన్ను, ఎఱమట్టి, ఎఱసంజ.

ఎఱుగు - ఎరఁగు త. శ్రీ. (శ. ఎఱుగు - దిగు. త. ఇఱుగు - దిగు.)

1. (మీఁదికి) ఉఱుకు, దూఁకు.

క. విఱిగినయలుపులతునియలు, మెఱచుచు దివి కెగయఁదొడఁగె మింటికి వడి బొం, గెఱగెడు వీరుల వెనుచని, యెఱకలుగొని క్రమ్మఱింప నెగయువిధమునన్. కు. సం. 11. 739. (ఇట 'ఎగయ' అని భావము.)

2. వ్రాలు, దిగు.

ఆ. దానిమీఁదనుండి వాని రెంటిని భుజింపంగ మదిఁ దలంచి పంచయోజనములు నిడుపు గల్గు రమణీయకాఖపై, గరుడుఁ దెలమి నెఱఁగెఁ గురువరేణ్య.

క. ఎఱఁగినయప్పెనువ్రేగున, విఱుగుటయును ....భార. అను. 1. 236, 237.

గీ. కరులదానంబులకు మధుకరము తెఱఱి,
కుంజరములు నీరిలోఁ గ్రుంకియున్న, మీఁద
సుడియుచు నుండెఁ దుమ్మెదలు వాయ,
కుదధి తెఱఱిననీలనీరదము లనఁగ. కు.
సం. 1. 98.

3. అభిముఖమగు, ప్రవణమగు.

గీ. నెఱయ రసవంత మగుకృతి తెఱఱగ నేర,
రల్పు రసకృతి తెఱఱగుదు రల్పు లెల్లఁ,
తెఱకు విడిచినరసమున తెఱఱి రాక, పిప్పి
కరిగెడు నీఁగల పెల్లువోలె. కు. సం.
1. 99.

4. నమస్కరించు.

సీ. ...తండ్రికి రేపు మ్రొక్కి యాచార్య
విప్రులకు వరుస; మఱి మ్రొక్కునది వీరి
తెఱఱగుట తక్కు దేవార్చనంబునకు ము
న్నన్యకడకుఁ జనఁ గాదు....భార. అను.
4. 105.

సీ. ఆతనియున్నెడ కప్రకాశతఁ జన్న నెఱఱి
యమ్మహితాత్ముఁ డెఱఱిభక్తిఁ, బూజించి
...భార. అను. 4. 848.

ఎఱక ఎ. (✓ఎఱఱగు ? త ఎఱకె. త. ఇఱగు, ఇర
క్తై) 1. పక్షికైక్క.

క. ఎఱకలు విచ్చుచుఁ దుండము, తెఱచుచు
ప్రేగడరి సొగసి తెల్లి వివకుడై : యఱ
చిన నోడకు మని హరి, నెఱి సక్కఁగఁ
ద్రోచి యెత్తె నెగయ గఁగృహన్. భార.
ఉద్యో. 8. 801, కర్ణ. 2. 72.

2. భుజము.

ద్వి. చంద్రహాసం బెత్తి జానకి ప్రేయ నింద్రాఠి
గమకింప నెఱకలు వట్టి. సం. రా. సం.
252. పా. 7. పం. (శ. ర.)

(‘జానకి నేయ, నింద్రాఠి గమకించునెడఁ గేలు
వట్టి’ ముద్రి.)

ఎఱగందు ఎ. (✓ఎఱ) నెత్తురుకందు, లేతవిడ్డ.

చ. ... కరుణయొకింత లేక యెఱగందుల
దేవకి గన్నయార్వరన్ ...చంపెఱగంసుఁడు
...హరి. పూ. 5. 108.

ఎఱగన్ను ఎ. (✓ఎఱ) 1. ఎఱ్ఱనికన్ను, మద్య
పానాదులచే ఎఱ్ఱ (బడివకన్ను. మనుచ. 8. 44.

2. శివునియొక్క యగ్ని నేత్రము. శివుని
మూఁడవకన్ను.

చ. హరునెఱగంట మ్ర దిన లతాంతశరుఁ...
వరాహ. 11. 37.

క. వెలిపట్టును బులితోలును, మలయజమును
భూతిపూత మణులుఁ ఫణులున్, దిల
కము నెఱగన్నుఁ గల, వెలఁదియు మగ
వాఁడు నై న వేలుపుఁ గొలుతున్. ద్వా.
7. 107.

ఎఱగొయ్యి ఎ. తుద్రత్యణవిశేషము.

హంస. 5. 45.

ఎఱచి ఎ. మాంసము.

క. ఉఱ వగు నారుగపంటలు, గొఱియలపాఁడి
యును దఱ చగుం బురుషులకుం, దెఱవల
చుట్టము లయ్యెద, రెఱచియ భజియింతు
రథి నెల్ల జనంబుల్. భార. ఆర. 4. 295.

ద్వి. మఱి యట్లుగాక నీమవసువచ్చినను,
నెఱచులుఁ గఱకుట్టు లెన్నేనిఁ గలవు. బస.
పు. 3. 882.

జ. ఎఱచిదిండి, ఎఱచిమేపరి.

ఎఱచిదిండి ఎ. (✓ఎఱచి) క్రవ్యాదుఁడు, రాక్ష
సుఁడు; రాక్షసి. అచ్చ. రా. ఆర. 121.

ఎఱచిపిడుక ఎ. చోరపుష్పి (వృ. వి.)

ఎఱచిమేపరి - ఎఱచిదిండి. అచ్చ. రా. కిష్కిం.
85.

ఎఱబఱము ఎ. ఎఱబఱకము, రోత.

సీ ఈరీతిఁ బుట్టినయింటికిఁ జొచ్చినయింటికి
నెప్పుడు నెఱబఱంబు. గీ. సేయకాయంబు
తో నుంట సిగ్గుగాదె. వరాహ. 8. 3.

ఎఱ. అసహ్యము, రోతకలిగించునది.

క. నిపుణుల చెవి తెఱబఱమగు, మపమలు నొక
కొన్ని గలవ యొక్కొకచోటన్, ఉపవోలె
జముఁడు కృష్ణుఁడు, విపినంబునుబోలె
వనధి విపులం బనఁగఁ. కావ్యా. 5. ఉల్లా.
18.

జ: ఎఱబఱకము

ఎఱబఱకము ఎ. (✓ఎఱబఱము) 1. రోత. అస
హ్యత.

క. కాంతామణియును జంద్రుడు, మంతన
మునఁ జెలఁగి మెలఁగుమార్గముఁ జూడన్,
వింతగఁ దోచిన మది నొక్కింతయునున్
సంశయించి యెఱుఁబఱికమునన్. శకా.
4. 10.

2. భేదము, అరమరిక.

చ. అఱుమర యెల నే నిలుచునాశ్రమదేశము
నీదె కాదె నీ, కెఱుఁబఱికంబు లేక యింక
నిచ్చట నున్న తపస్వికాంత లం,దలు నుచి
తోపచారము లొసర్పఁగలారు వివేకశాలి
నుల్. ఉ. రా. 6. 312.

ఎఱుమట్టి ఎ. (✓ఎఱు) అలంకారిముగా గోడలకుఁ
బూయు నొకవిధ మగు ఎఱుమన్ను, తేగులు
మట్టి.

నీ ఎఱుమట్టిపూతచే మెఱుఁగారు గోడల ...
వైజ. 4. 80. హంస. 1. 151.

ఎఱుసంజె ఎ. (✓ఎఱు) సంధ్య (సాయంసంధ్య, ప్రా-
తస్సంధ్య)

క. అఱిముఱిని గ్రుంకుమలపై, నెఱుసంజను
గ్రమ్మినట్టి యెంవలిసెగ బిట్టటిమినఁ
జని వడిఁ గ్రుంకెన్. బఱుపున ననఁ బ్రొద్దు
గుంకెఁ బడమటికడలిన్. యయా. 5. 8.

నీ ఎఱుసంజకెంజాయ కెదురు మొగ్గంములై
కనుపట్టు పల్కలాగ్రములుదూల రామా.
5. 114.

ఎఱిఁగించు న శ్రీ. (✓ఎఱుగు) ఎఱుగఁజేయు.
(ప్రకటించు)

నీ. ...ప్రాసశక్తి, కుంతతోమరిగదా కుశలత్వ
మెఱిఁగించువారునుగా నిట్లు పసుధలోన

ఆ. రాజసుకులతోడ రమణఁ జూడవద్యత,
రాష్ట్రసుకులు వృద్ధరాజులొద్దఁ, దద్ద
యును ముదమునఁ దమతమవిద్యలు.
మెఱసి రెల్ల జనులు మెచ్చి పొగడ భార.
ఆది. 6. 11.

గీ. చిత్తజని శాస్త్ర మెఱిఁగించెఁ జితకాల.
క్రీడా. 191.

(తెలియఁజేయు.)

క. అన విని తగుమాటల నా, తనికొందలపాటు
పొందుతనయుండు గ్రమంబున డిందు

పఱిచి యందము, సనఁగా నెఱిఁగించి పట్టె
శంఖము మఱియున్. భా. విరా 4.
178.

క. ...అ, ప్పావకుడు నీలకేతున, కేవిధమున
నల్లఁడయ్యె నెఱిఁగింపు మనన్. తై. భా.
4. 34.

(నేర్పు, అభ్యాసపఱుచు)

వ. శ్రేపులం గొవని యాపులం దొలఁగం గట్టి
పిళ్ళ వెట్టియు మందులు సల్లియుం జాల
దుఃఖపఱిచి చే పెఱిఁగించువారును ...
హరి. పూ. 5. 142.

ఎఱుగు — ఎర్గు. న. శ్రీ. (క. త. మ. అఱి.) 1.
తెలియు.

1. ...ధర్మం, బెఱుగుచు నెఱిఁగినదానిని,
మఱవ కనుష్ఠించునది సమంజసబుద్ధిన్.
భార. 2. 209. కు. సం. 6. 701.

2. నేర్పు, అభ్యసించు.

క వేదములు తదఁగంబులు, వేదాంగప్రముఖ
నిఖలవిద్యలును ధను, ర్వేదము నెఱిఁగిరి..
వాసిష్ఠ. 1. 68.

క. నీతి విచారించినచో, జాతులయం దెల్ల
విప్రజాతికిఁ బ్రతి లే, దేతటి కాపడ
వయ్యును. నీ తెఱుగున దొంగిలింప నె
ఱ్ఱెఱిఁగితిరా. వి ప్ర. 5. 36.

3. అనుభవముచే గ్రహించు; అనుభవించు.

క. హరికులిశక్షతి యెఱుఁగని, గురుతర
పక్షములతోడికులగిరివోలెఁ, గగుడుండు
గగనగతి నుగ్గు, శరణవమున నరుగుదెంచి
తల్లికి మ్రొక్కెన్. భా. ఆది 2. 41.

నీ. సంతోషహృదయులై సాంస్వికాలంబును
దుఃఖమెఱుఁగను....వి. పు. 3. 51

వినియెఱుఁగఁడు — వినలేదు.

చూచియెఱుఁగఁడు — చూడలేదు.

క. ...ఇట్టిసభన్. మానవతోకేశ్వరులు, దే
నెన్నఁడుఁ జూచి వినియు నెఱుఁగ ధరిత్రిన్
భార. సభా. 1. 58.

చొచ్చి యెఱుఁగఁడు — చొచ్చుట యెఱుఁగఁ
డు, ప్రవేశించినవాడు కాఁడు. భార
ద్రో. 2. 141.

తన్నుఁ దా నెఱుఁగక - స్మృతి తప్పి; అవి
వేకి యయి.

స. దేవా యీవేళ కావజ్ఞనాథుండు ప్రాథవా
భిమానంబునఁ గన్నుఁ గానమిఁ దన్నుఁ
దా నెఱుంగకున్నవాఁడు. ప్రభా. 1. 117

(వ్యవ) వాఁడు ఒడలెరుఁగక తిరుగుచున్నాఁడు.
ఎఱిఁగి యెఱిఁగి (ఎఱిగి + ఎఱిఁగి-భృ
శార్థమునం దాప్రేడితము.) - కాగుగా
తెలిసి. భార. ఆం. 8. 921.

జ; ఎఱిఁగించు, ఎఱుక, ఎఱుకచేయు, ఎఱుకత,
ఎఱుకపడు, ఎఱుకపఱుచు, ఎఱుకసాని,
ఎఱుకువ.

ఎఱుక ఎ (√ఎఱుఁగు-క అఱికె. త. అఱిక్కై.)

1. తెలివి, జ్ఞానము.

క. ఎఱుక గలవారి చరితలు, గఱచుచు సజ్జ
నుల గోష్ఠిఁగదలక... భార. ఆది. 3. 208.

2. స్మృతి.

ఆ. ఎల్ల వారు నెఱుక లెడలి చొక్కెక్కి ని, ద్రా
తిశయము గూరినట్టులైరి... భార. విరా.
5. 208.

3. ఆనవాలు, చిహ్నము, గుఱుకు.

క. పురహర్యవిహారిణు లగు, తరుణుల వద
నములతోడఁ దడఁబడు నని పం, కరుహ
భవుఁ డెఱుక యిడఁగా, కరయం గం దేలి
యిందునందు ఘటించున్. కేయూం.
1. 58.

నీ. కూడియుండుట కోర్పుకొనుటయ సూచన
మన్నించుటకు మంచిమాట యెఱుక. నీతి.
25.

4. పరిచయము.

గీ. పూర్వసఖుఁడైన యాదవపుంగవుండు,
మిమ్ముఁ తొడగన్న నీరు లెల్ల మిన్న
కొసఁగు, నెఱుక పిడికె. దుధన మన్న గుఱు
కుమాట, తథ్యమే కాదె యెందైనఁ దావ
సేంద్ర. కుచేల 1. 48.

5. సోదె.

క. ఇఱుకువలిగుబ్బుచిమ్మల, యెఱుకుంబవరా
లోకర్త యెఱుకో యవ్యా, యెఱుకో యని

తన చందం, తెఱుకపడంగా హజార మెల
మిం గదిసెన్. కుక. 1. 11.

6. తోస్యము.

గీ. రాజనకుఁ గీడుపుట్టెడు రాజ్యమడఁగు,
వనుచు నెఱుక చెప్పెడు తోఁతిపాధములను,
గుడుపుకొఱకు విప్రకృతి గొన్న కూద్రుఁ
బణసహస్ర దండము గొనఁ తాడి గలదు.
విజ్ఞా. ప్రా. 187.

ఎఱుకచేయు న. ౨౩. (√ఎఱుక) 1. తెలియఁజే
యు, తెలుపు.

ఆ. ద్వారపాలు రచట వారింప కాంతిమై,
నూరకున్నఁజూచి వారు వెఱచి, లోని
కెఱుక చేసి లోఁగుచువారు ద,న్ననుప
నరిగె నృపగృహంబు సేర. భార. కాం.
6. 268.

ఎఱుక చేసికొను - సఁకుచేసికొను, లక్ష్యము
చేసికొను.

క. మొదలె నినవెట్టి యటువయి, ముది మది
వెసఁ దప్పి తోపమున నాడిన నీ,వది
యెఱుకచేసికొని యలు,గుదువా నేఁ గాక
యామె గుఱుతా నీకున్. వైజ. 4. 59.
(ఈ యర్థమునఁ బ్రయోగాంతరములేదు.)

ఎఱుకత ఎ. (√ఎఱుక) సోదెచెప్పు స్త్రీ

క. ఎఱుకత యిట్లనియెను నా, యెఱుకయ
జీవనము జనుల కెల్ల...వేం. మా 5. 9.

ఎఱుకపడు ఆ. ౨౩. (√ఎఱుక. త. అఱియప్పడు.)

1. తెలియు, విదితమగు; స్పష్టమగు, ప్రకటిత
మగు.

క. ...పె,న్నిడుగును గాడ్పును జనులకుఁ, బడు
టయు వీచుటయు నెఱుక వడియెడు భంగిన్.
భార. ఆది. 8. 118.

ఆ ...ప్రథమపుత్ర సేనా, మెఱుకపడకయుం
డ నింతియుండె. భార. ఆది. 8. 81.

క. అలయుపమేయము ఛన్నత, నలరఁగ నారో
వ్యమాణ మగునువమానం, విల నెఱుక
వడఁగ ప్రాంతిమ, దలంకరణ మయ్యె దీని
నాపాదింతున్. వరస. 5. 58 నిర్వ.
7. 121.

2. అనుభవించుచున్నట్లు తెలియఁబడు

గీ. అధిక దుఃఖ రోగార్తున కౌషధంబు, సురు
చిరంబుగ భార్యయ చూవె యెందు,
నొనర భార్యా సమేతుడై యున్నవాని,
కెంతలయ్యును నావద లెలుకవడవు. భార.
ఆర. 2. 78.

ఎలుకపలుకు న. ౧౩. (✓ఎలుకపడు.) 1. తెలి
యఁజేయు, బోధపఱచు

గీ. ఇంక నీవయిఁ గరుణచే నెలుకపలుకు,సాం
ఖ్యయోగంబు విను మాప్రసంగ మనఘ.
నీశారా. 2. 4.

2. ప్రకటించు.

వ. ...ఇంగితం బెలుకపలుచుకొని... ఆము.
5. 55.

ఎలుక(ల)సాని (✓ఎలుక) - ఎలుకత.

ఉ ఈముఖపంకజంబురుచులు ... సామజయా
న యీయెలుకసాని కిదేలయొ యింత
యొప్పునే. వీర. 2. 176.

గీ. పల్కి రిట్లని తల్లి యీపట్టనమువ, కొనం
నెలుకలసాని వచ్చినది చాని, నిటకు
రిప్పించి సుతకష్ట మేవిధమునఁ, దీటునో
తద్రహస్యంబుఁ దెలియ నడుగు. వే. మా.
5. 11.

ఎలుకు-ఎర్కు ఎ. (త. ఎర్కు - చంపు.) కిరా
కుఁడు, వ్యాధుఁడు.

క. ఎలుకని యెలుఁగక మిమ్మున్, మఱకువ
మార్కొన్న తప్పు పఱపుఁడు...భార. ఆర.
1. 827.

మ బలుఁడుం గృష్ణుఁడు నాఁగఁ జెప్పఁబడు
గోపాలార్చకుల్గాసన స్థలిలోఁ గారెలుకుం
దనంబునన యింఁచాఁకం బ్రవర్తిల్లి నారు...
హరి. పూ. 9. 54.

'కిరాతభేదము' అని ఆం. భా. 2. 289.

జ: ఎలుకెత.

ఎలుకువ ఎ. (✓ఎలుఁగు - త. అటి.) 1. తెలివి,
జ్ఞానము. 2. అనురాగము.

వ. ...వీను...సుతపుం డనువాఁడ నీ మృగి
యందు బద్ధానురాగుండనై మృగరూపంబు
ధరియించి దీనివెనుక వచ్చితి. నావలన

(1-49)

నిదియు నెలుకువ గలిగియున్న తటి నీవిట్లు
చేసితి... మార్క. 5. 241.

ఎలుకెత ఎ (✓ఎలుకు.) కిరాతస్త్రీ.

గీ. ...ఎలుకెత యనఁ గిరాతి గా నెనఁగు
చుండు. ఆం. భా. 2. 108. (ఎలుకత -
అపముద్ర.)

ఎలుపు ఎ. (✓ఎఱ్ఱ) ఎఱ్ఱన, రిక్తవర్ణము.

ఎఱ్ఱ - ఎఱ. ఎ. 1. వానపాము.

ఆ. అలయఁకేసి మలిచి యడిగండ్లు మలిగండ్లు,
తిరిపెమిడెడుకటిక తేజరిల్ల, నెలమి మన్ను
దినెడు నెఱ్ఱయై పుట్టును, విశ్వదాళిరాను..
వేమన. 8. 84.

2. ఎలుపు, ఆరుణ్యము.

ద్వి. మిక్కిలియైన నీమీఁదికోపమున, నక్కన్ను
లం దెఱ్ఱ యమరినవాఁడు... వాఁడె పో
రాముండు వనజావృకులుఁడు. రం. రా.
యు. 832. పా. 16. పం.

రిగడ. కన్నె చంటిముంటిగీఱఁ గన్నఁ గన్న
తల్లి దిట్టు. నన్ను సకియ నిట్టు లేటి కంటి
కంటి కెఱ్ఱ పుట్టు, వరాహ. గీ. 92. (కంటి
కెఱ్ఱ పుట్టు - కోపముగలుగు.)

(వ్యవ) నన్నుఁజూచిన వానికిఁ గన్నెఱ్ఱ.
(కన్నెఱ్ఱ - అసూయ.)

3. నెత్తురు.

నీ. రక్తాభిధాన మెఱ్ఱయనంగ నెత్తు నా నెత్తుర
నంగను నెగడుచుండు. ఆం. భా. 2. 182.

నీ. పినుగీక పెనఁగినఁ బెద్దనొంపక యెఱ్ఱఁ
కాటించి....ఆము. 8. 78.

ఎఱ్ఱ. ఎఱ్ఱనై నది.

మ. ధరి కెఱ్ఱాకులు కృష్ణరాయలచమూ
ధాటీగతిన్ వింధ్యగ,హ్వరముల్ దూఱఁగఁ
జూచి కా రచటఁ గాఁపై యుండుటన్
జాల న,చ్చెరువై యెఱ్ఱనివిత చీకటులు
వచ్చెన్ జూడరే యంచు వే,సారిదిగా జూ
తురు వీరరుద్రగజరాట్ కుద్ధాంతముగ్ధాం
గనల్. మనుచ. 1. 88.

నీ. కట్టెఱ్ఱనెరలదీర్ఘవిలోచనంబులకడల తక్కి
మృలిగంబు లురల. నైష. 7. 48.

గ్రుదెఱ్ఱ నేయు - కన్నులెఱ్ఱ నేయు కోవ
గించు.

గీ. మున్ను కొన్నాళ్లు పలుగాఱిమూఁకలోనఁ,
గలసి మెఱఁగిన తెఱఁ గెల్లఁ గానివింపఁ,
జేడియలమీఁద గ్రుదెఱ్ఱ నేయ రాకు,
కొయిలా యింక నీ యిల్లు గూలిపోను,
నీలా. 8. 25.

జ: ఎఱ్ఱపు, ఎఱ్ఱకాంచనము, ఎఱ్ఱగందము,
ఎఱ్ఱగడ్డ, ఎఱ్ఱగన్నేరు మొ.

ఎఱ్ఱకాంచనము ఎ. (✓ఎఱ్ఱ) వృక్షవిశేషము.

నీ. తెల్ల కాంచనము తుండిల మెఱ్ఱకాంచనముప్పి
తెల్లుప్పి నీరుప్పి యిప్పు. హంస. 4. 11.

ఎఱ్ఱగందము ఎ. (✓ఎఱ్ఱ) కుచందనము (శ. ర.)

ఎఱ్ఱగడ్డ ఎ. (✓ఎఱ్ఱ) నీరుల్లి. (వృ. వి.)
(శ. ర.)

ఎఱ్ఱగన్నేరు ఎ. (✓ఎఱ్ఱ) చండకము. (వృ. వి.)
(శ. ర.)

ఎఱ్ఱగలిజేరు ఎ. (✓ఎఱ్ఱ) వర్షి కేతువు (వృ. వి.)
(శ. ర.)

ఎఱ్ఱగినె ఎ. (✓ఎఱ్ఱ) లాలసి. (వృ. వి.)
(శ. ర.)

ఎఱ్ఱగురిజె ఎ. (✓ఎఱ్ఱ) కృష్ణల. (వృ. వి.)
(శ. ర.)

ఎఱ్ఱగొల్ల ఎ. (✓ఎఱ్ఱ) ఒకానొక గొల్లజాతి (ఋ.)
అజాతివారు. (శ. ర.)

ఎఱ్ఱగోరఁట ఎ. (✓ఎఱ్ఱ) కురవకము. (వృ. వి.)
(శ. ర.)

ఎఱ్ఱచిత్రమూలము ఎ. (ఎఱ్ఱ) ఉషధివిశేషము.

నీ. ...తిప్పఁగిఁగె విష్ణుకాంత తీం ద్రెఱ్ఱచిత్ర
మూలము దొండతీఁగె ముల్లంగి...హంస.
4. 10.

ఎఱ్ఱచీను ఎ. (✓ఎఱ్ఱ) రక్తవిపిలిక. ఆము. 2. 70.

ఎఱ్ఱచేమంతి ఎ. (✓ఎఱ్ఱ) రక్తవేవంతిక. (వృ. వి.)
(శ. ర.)

ఎఱ్ఱతుమ్మ ఎ. (✓ఎఱ్ఱ) రక్తారిమేదము. (వృ. వి.)
హంస. 4. 9.

ఎఱ్ఱతుమ్మి ఎ. (✓ఎఱ్ఱ) ఒకజాతికూరాకు. హంస.
4. 10

ఎఱ్ఱతుమ్మెద ఎ. (✓ఎఱ్ఱ) గండోలి. (శ. ర.)

ఎఱ్ఱతెగడ ఎ. (✓ఎఱ్ఱ) కాకనాసిక. (వృ. వి.)
(శ. ర.)

ఎఱ్ఱదాసానము ఎ. (✓ఎఱ్ఱ) వృక్షవిశేషము.
హంస. 4. 11.

ఎఱ్ఱన ఎఱ. (✓ఎఱ్ఱ) ఎఱ్ఱనిది.

క. ఆకులు మిక్కిలి తెల్లన, ప్రాకటముగ వాని
పఁడ్లు పచ్చన పుష్పానీకంబు లరయ
నెఱ్ఱన. భా. రా. యు. 1800.

ఎ. ఎఱ్ఱపు, అరుణిమ.

ఎఱ్ఱ(ని)వేలుపు ఎ. (✓ఎఱ్ఱ) 1. జ్వలనుఁడు, అగ్ని
(శ. ర.) 2. అరుణుఁడు, సూర్యుఁడు.
(చి. ని.)

ఎఱ్ఱపులుము ఎ. (✓ఎఱ్ఱ) కృష్ణభేదము (శ. ర.)
ఎఱ్ఱపోతమ్మ ఎ. (✓ఎఱ్ఱ + పోతు + అమ్మ.) ఒకా
నొక గ్రామదేవత. ద్వా. 3. 21.

ఎఱ్ఱపోల్కి ఎ. (✓ఎఱ్ఱ) వృక్షవిశేషము. హంస.
4. 11.

ఎఱ్ఱప్రత్తి ఎ. (✓ఎఱ్ఱ) రక్తకార్పాసము.

ఎఱ్ఱమమ్మ ఎ. ఔ. (✓ఎఱ్ఱ) శోణమృత్తిక.
(చూ. ఎఱ్ఱమట్టి)

ఎఱ్ఱమల్లె ఎ. (✓ఎఱ్ఱ) ముచుండ. (వృ. వి.)
(శ. ర.)

ఎఱ్ఱమీను ఎ. (✓ఎఱ్ఱ) రోహితము (శ. ర.)

ఎఱ్ఱమునుగ ఎ. (✓ఎఱ్ఱ) మధుశిగ్రువు. (వృ. వి.)
(శ. ర.)

ఎఱ్ఱలొడ్డుగు ఎ. (✓ఎఱ్ఱ) పట్టిక. (వృ. వి.)
హంస. 4. 11.

ఎఱ్ఱవాఱు అ. శ్రీ. (ఎఱ్ఱ + పాఱు) 1. ఎఱ్ఱవగు.
2. కోవగించు.

నీ. ప్రతిఘటించు చిగుళ్లపై నెఱ్ఱవాఱివరీతి
నున్నవి వీని మృదువదములు. మనుచ.
2. 38.

నీ. ... పాణిపాదము లె(దంబె?)ఱ్ఱవాఱుఁ
దొడ్లఁగె.

గీ. అనుచు జాతినకరణి కాల్యంబు జాతె.
అము. 6. 7. (రెండర్థములకు నుదాహరణములు)

ఎజ్జాముదపుఁజెట్టు ఎ. (✓ ఎఱ్ఱ) హస్తీపర్ణి.
(వృ. వి.) (శ. ర.)

ఎల¹ ఎఱ. (శ. ఎకే త. ఇకై.)

(దీనివృత్తిలోనే ప్రయోగములు కనబడుచున్నవి.) 1. లేతది, కోమలము.

నీ. ఎలదీగ...భార. విరా. 2. 128.

2. అభినవము.

నీ. ఎలజవ్వనము....భార. ఆది. 8. 27.

3. స్వల్పము.

చ. ఎలనవ్వు. భార. శల్య. 1. 188. - మందస్మితము, చిఱునవ్వు.)

శ్రీ. ఎఱ. స్వల్పముగా, తొంచెముగా.

క. ...అతం డె నగుచున్. శై. భా. 5. 132

గీ. అ. తంబరకాలుఁ డెల చూచునాత్మభృత్యు.
లీలఁ బెట్టియుఁ జేబుట్టు లిడియు మిగులఁ,
దన్ను నెచ్చరింపఁగ నార్చి తాఁకె వారిఁ,
గడు నడవిఁ జేర్చు నొక వాఁకకనుమలోన.
పరమ. 4. 208.

జ: ఎలగోలు, ఎలదోట, ఎలనాఁగ, ఎలనీరు,
ఎలపొర, ఎలప్రాయము, ఎలమావి.

ఎల¹-ఎడ¹ ఎఱ ఎడమ, కుడికానిది.

గీ. ....యోధు,లెమి నెలవంక వలవంక బలసి
కొలువ. దశా. 1. 127.

వ. విలసిల్లు రామభద్ర విజయరాఘవేంద్రులు
ఎలవంక వలవంక నెనసి కొల్వఁగను.
రఘునా. 16. పా.

ఎల¹ ఎఱ. సాక్షి.

అ. ఎమ్మెకాడ యగ్గి యెల గాఁగఁ జెందిలి,
యైన చెలిని దించి యకట యొంటి, నేఁగఁ
దగునె మీర లెఱుఁగని నడవడు, లింకఁ
బుడమిఁ గలవె యేర్పరింప. అచ్చ. రా.
అయో. 70. (ప్రయోగాంతరము కనబడలేదు.)

ఎలగోలు ఎ. (✓ఎల¹) 1. ప్రథమకృత్యము, మొదటిపని.

గీ. మనుజునాథ కుమారుండు మాయ యవ్వు.
దర్పణమునేయు మధుపర్క మాదరించె,
నానుదక్షిణకెమ్మైవియమృతరసము, క్రోలు
సన్నాహమున కెలగోలుగాఁగ. సుద. 5. 154.

2. ప్రథమయుద్ధము, తొలిపోరు.

మ. కలయంబర్విన చూపుతూపు తెలగోల్గివించివే
మించి య,య్యలినీలాలకయున్ విఘండు
తమి కాహాకాహిఁ బోరాడఁగా. వలరా
యండు ప్రసూనవర్షములలేవల్ చూపి
నట్లయ్యె న.య్యలరుంబోడికిఁ గొప్పు వీడి
వడి క్రందై త్రొవ్విరుల్ చిందఁగన్.
రాజగో. 8. 25.

నీ ...గీర్వాణచమూసమూహములతో నేనాని
యెలగోలు చేసి రాత్రి,చరినైన్యముల
కారినమరె నాదై త్యులు సురల మార్కొని
యేపు చూపుచోట. వరాహ. 6. 114.
ద్వి. పరిమ. 4. 298. పా. 18. పం.

3. ప్రథమ ప్రసారము.

గీ. దవుల జల్లనితూట నంతకు మునువటి,
జల్లు నీరూనివచ్చు నాజల్లు మొదలి,గాలి
యెలగోలుచేఁ గొమ్మ కదలి జల్లు, తల
పడకమున్నె వంగుల్లఁ దడిపెఁ దరులు.
అము. 4. 130.

4 ముందటిసేన; కాల్యాలము.

చ. కులగిరి రాజనందనుఁడు కూరిమి నాభువ
నాభినందితం, దలఁవఁ దలంపులోపలనె
దర్పకకేతనవల్గనంబు లం,చల యెలగోలు
నంబుజవిశాళిశీముఖతాండవంబు లు,త్ప
లదఁమండలాగ్రములు పైకొను నెట్టివొ
తత్ప్రభావముల్. వసు 2. 114. (ఇది
'కల్యాలము'నకుఁగూడ నుదాహరణము.)

గీ. శాత్రవభయంకరోద్ధండచండపటిమ,మెండు
కొమమండ నెలగోలు గండుమెఱసి.
రంగా. 8. 84.

నీ. జింకతత్తుడులతోఁ డెఱి నిల్వనికల్ల మేని
త్రిమృరితేర్లు మెండుకొనఁగ ... పూఁదేనె
జీతాల్ల పొగరుపాటలు. తెక్కనీలి-దాల్దాఁ
దెలగోలు వడువ. గీ. నిట్లుచతుర్విధదళ

ము లుదృటము గాగ... ఉ. హరిశ్చ. 8. 12.

5. తోలాహలము. కలకలము, అలబలము; సంకుల సమరము, దొమ్మిజగడము.

ఉ. అల్లది కటివే నృపకులాగ్రణి మంథమహీధరంబు రాగిల్లెఁ బ్రపుల్ల కింకుకవికీర్ణరుచి చృవి పిక్కటిల్ల నీ, యుల్ల సిత ప్రకాప దహనోగ్రళిఖావలి తాను మున్న యప్పల్లి దుఁడై నరక్కసునిపై నెలగోలున వచ్చెనో యనన్. రాజ. చ. 2. 44.

ద్వి. పదిలమై చోళ భూపతివరూఢినికి, నెదురుగాఁ జనుదెంచి యెలగోలుసేయ. ద్వి. పరమ. 6. 467. పా. 2. పం.

ఉ. .... అమరాసురనైన్యము లంత నెంత యున్, గోపము లగ్గలింప నెలగోల్ జగడంబునఁ జేరి చేరి... శశాం. 5. 19.

విజ. ప్రథమము, ముందటిది; సేనాముఖమునందుఁడునది.

నీ. ఎలగోలుజల్లు ము న్పెళపెళ నేటవాల్పడి గాలి నట్టిండ్లఁ దడిపి చనఁగ, నట్టై తో వడ గండ్ల కట్టావులు దమార మావులు రేచి రెండవదియుఁ జన. ఆము. 4. 91.

వ. ...ఎలగోలుచూపుల నితరేతరఁడై ర్యంబులు గంటివడ... పారి. 2. 52.

ఉ. ...త్రొన్ననవింటివాని యెలగోలుదురంబొనరించి డస్సిన, ట్లున్నది మేను... శుక. 8. 175.

ద్వి. ...ఏ డెనిమిదివేలయెలగోలు ప్రజల... యనునా 12 పా.

వ. ...ఎలగోలుమూఁడల గగ్గోలు కేకలకు... ఉ. హరిశ్చ. 8. 110.

శ్రీ. విజ. బోరున, పెద్దరొడతో.

నీ. పుష్కలావర్త కాంభోధర ప్రాతంబు లెలగోలు వర్షించు నెన్నఁడేని. శాశి. 2. 51.

ఎలదాయరక్కనుఁడు ఎ. విరుదవిశేషము. (శత్రు భయంకరుఁ డని భావము. ఇది పూర్వము కొండలు సామంత రాజులు పెట్టుకొనుచుండెడి విరుదము.)

వ. సప్త సహస్రావనీవల్లభ మల్లి కావల్లభ ఎలదాయరక్కసపరబలకక్కఁళ ... శ్రీమన్మహామండలేశ్వర వరిచ్చేడఅల్లాడనాథ దేవండు.... ద. కా. 4. 986.

ఎలదాయసింహుఁడు ఎ. విరుదవిశేషము. (శత్రు పు లనుగజములకు సింహము అయినవాఁ డని తాత్పర్యము.)

వ. ఎలదాయసింహ విక్రమసింహ... నామాది ప్రళస్తి సహితంబున శ్రీమన్మహామండలేశ్వర కొండ పద్మటిబుద్ధరాజు శకవర్షంబులు 1070 అగు నేటి ... ద. కా. 4. 678, 688, 692.

ఎలదోట ఎ. (√ఎల) ఉద్యానము, ఉపవనము.

మ. ఎలదోటల్ వనముల్ వధూకుచము లద్రీంద్రంబు లాఁకంటికిన్, ఫలముల్ వాతెలు.... సంభోగంబు కై వల్య మందుల లీలారతి నుండు మానవులకు .... శాశి. 1. 21.

ఎలనాఁగ ఎ. (√ఎల) యువతి; స్త్రీ.

నీ నాదులావణ్యంబునకు నిచ్చ మెచ్చిన యెలనాఁగ పై బడ కేల నిలుచు. భార. విరా. 2. 885.

గీ. ...అయ్యెలనాఁగయు సంభ్రమంబు, దెచ్చి కొని తా నెటుంగని తెఱంగు చాల్చి. శాత్యమున మమ్మలించి పాంచాలి తోడ, నెలుగు వేటొకభంగిగా నిట్టులనియె భార. విరా 2. 155. ఆం. భా. 2. 104.

ఎల(ళ)నీరు - ఎడనీరు. ఎ. (√ఎల - శ. ఇళ నీర్.) లేత తెంకాయలోని నీరు.

నీ. ఎలనీటి కొండలంబులువోలె మెద డెల్ల జుట్టి వైచిన దొల్లుపుట్టెగములు. ఆము. 6. 17.

నీ, ...ఎళనీరటం చనఁ జనుఁ దచ్చలాటు జలము... ఆం. భా. 2. 78

ఎలపొర ఎ. (√ఎల) పల్ల వము, చిగురు.

చ. ఎలపొరవోనిమేని నవయించియు... భోగ వృద్ధిని, మృగముగఁ జేసియుం దుడిఁ దవం

బున నయ్యెడి దేమి నెప్పుమా. కు. సం.
7. 872. (చూ. లేఖర)

ఎలప్రాయము ఎ. (✓ఎల) జవ్వనము.

క. ఎలప్రాయ మిచ్చితిని నీ, కలముమతీ యిచ్చె
దను మరాత్మజ నుల్లం, బలరంగం బెండిలి
గమ్మని, పలికి మతీయు నాతపస్విపతి యిట్ల
నియెన్. భా. అశ్వ 3. 78. (చూ. 79)

ఎలమావి ఎ. (ఎల + మావి) సహకారము, తియ్య
మామిడి. (వృ. వి.) ఆం భా. 2. 45.

ఎలమి ఎ. (✓ఎలము) 1. సంతోషము.

ఉ. కాననదేశవాసములఁ గాటియ కోర్చి
యడంగి యుండి మీ, పూనిక దీర్చి మీరెల
మిఁ బొందుట యెల్లను బుణ్యదేవతా,
నూనదయాసమృద్ధి నను నొందుటగాదె
సురేంద్రనందనా. భా. విరా. 5. 848.

గీ. ఇవ్విధంబున నభిషేక మెలమిఁ జేసి. భా.
ఉద్యో. 4. 159.

2. అనుగ్రహము, దయ.

గీ. సురనదయును గాలి దియు బెరసినట్టు,
కాంతిపూరంబు కోభిల్ల కాంతమూర్తి,
నామనంబు నానందమగ్నముగఁ జేయ,
నెలమి సన్నిధి నేనె సర్వేశ్వరుండు. భా.
విరా. 1. 12.

3. ప్రేమ, అనురాగము.

సీ. ఎలమి నమ్మెలఁత వన్నెలయింపఁ దివిరిన
నెడఁద యానందంబునిక్క గాదె. భా.
విరా. 2. 89

4. వికాసము.

క. అని పలికి గాఢనిశ్చయమున వదనం బెల
మిఁబొంద మును కలఁగిన నీ, మొన లెల్ల
నొక్క మొగముగ, నొవరిచి తలకొలిపె భూ
మరోత్తముఁ డనికన్. భా. ద్రో. 5. 42.

గీ. రానవుని వీటిలోన మార్తాండుఁ డెండ,
యంతమాత్రంబు కాని కాయంగ వెలుచు,
నెంతమాత్రము కానిన నెలమిఁ బొందుఁ,
గేళిదీర్చి కలందుఁ బంకేరుహములు. భా.
8. 6.

5. మనోవికాసము, వివేకము,

గీ. ఔర సకలంక మైనట్టి యజ్ఞకుండ, లమున
భృంగాబ్జమండల భ్రమ గడంగి, జలధిజల
కరి తుండంబు సాచి తివియు, నే మనఁగ
వచ్చు మత్తుల కెలమి గలదె. భా.
1. 188.

6. పెంపు, అతిశయము, వృద్ధి.

క. అలుచై నను బగతునిదెసఁ, దలఁపు గలుగ
వలయుననిన దర్శోజ్జ్వలదో, ర్పలు లగు
కౌంఠేయుల మన, మెలమికలిమి నచ్చి
యిట్లు లేమట నగునే. భా. విరా.
8. 107.

క. హీనస్థానమున విభవ, హీనత నిట్లుండి
రిపుల యెలమిఁ గనియు నీ, మానసమున
కోకింపమి, రానవకులనాథ యెవ్విధంబునఁ
గలిగెన్. భా. కాం. 5. 428.

7. ఉత్సాహము.

(అర్జునసాత్యకులకు సహాయునిగా భీముని
పంపుట)

గీ. పెక్కుచోటల నెఱిగిన యుక్కు లావుఁ,
గలుగు నీతనిఁ బనుచుట కలుక నేల, యితఁడు
గలయ నయ్యిరువుర కెలమి వచ్చుఁ, బనుతు
నే నటు కోకంబు వాయవలయు. భా.
ద్రో. 4. 181.

8. ధైర్యము.

గీ. శంఖభేరీరవంబులు సామజముల, బృంహ
తంబులు వింతలే వృథులనై న్య, పరిచయో
రాత్తులగు నరపాలనుతుల, కెలమిఁ బొందు
ము దీనికి నింత యెల. భా. విరా. 4.
176.

ఎలమికొడు ఎ. (✓ఎలమి) ఎలమి కలవాడు.
(క. ర.)

ఎలము 1. 1. వికాసమునొందు.

సీ. వంది కందిన నింతవలెడు ముఖరోచు
లెలమిన నెంత సల్లలిత మగునొ. కు. సం.
7. 838.

2. ప్రకాశితమగు, చూపట్టు.

చ. జలజల డుల్లు పర్లములచప్పుడు లక్కడిఁ
జూడఁజూడఁ జై, నెలమెడు సర్లమోసు
లును నేర్పడుకెందలిరాకుఁబొంపముల్ ...

అదియెట్టివనంతవేగమో. కు. సం. 8.
787.

జ: ఎలమి, ఎలమికాడు.

ఎలయింమే న. శ్రీ. ఎలయఁజేయు.

(తీసికొనిపోవు.)

చ. ... దివ్యసౌరభలతాగృహసీమల మేము
దాగఁగా, మఱువులనుండి నీడలకు మ
మ్మెలయించి కలంచి దేహముల్, మఱ
చినఁ దేర్చి నూల్కొలిపి మన్మథశీలలఁ
దేల్పుచందముల్, భాగ. 10. పూ. 1475.

చ. అమటయుఁ గోపదీప్తహృదయంబున నా
నృపుఁ డమ్మురా తకున్, వెనుకొని పాఱు
చు డ యదువీరవరుం డెలయించుకొంచుఁ
జ,య్యన నొక కైలగహ్వరమునందుఁ
బ్రవేశము చేసె... వి. పు. 8 19.

ఎలయి ౧. శ్రీ. 1. ప్రవణమగు, ఉన్ముఖమగు.

గీ. రాజభావంబు తొడుసునఁ గ్రచ్చుకొన్న,
మనసుతో మండ కెన్నఁడో మఱి యింద్రి,
యముల నిర్జించి సత్త్వాదు లవులఁ ద్రోచి,
యేను శాంతిసుఖంబున కెలయు టవఱు.
భార. శాం. 5. 395.

సీ. ...వేటకు నెలయు టఱుము గాదు ...
భార. ఆను. 5. 88.

2. లోనగు, వశమగు.

సీ. ఇంద్రియార్థంబుల కెలసినపురుషుండు గాఢ
రాగంబునఁ గరఁగుచుండు. భార. ఆర
5. 81.

సీ. హరిఁదెత్తుమే నీకు నమ్ముడు పదియు. డ....

గీ. మదన సంహరుఁ డొక్కఁడు మాకు నెలసి,
వచ్చు రాఁడవుఁగా కెట్టివారి నైన, నొరుల
నొక ప్రేలిమిడిఁ దిరుల్ మరులుగొలిపి, తివి
యమే దేవి నీయట్టిదీముగలుగ.... కు. సం.
8 674.

8. ఒలయు, వ్యాపించు.

క. తనకొలఁది యెఱుంగక యీ, దనుజుఁడు
వనితావినోదతత్పరు నన్నున్, తెనసి నని
యుగ్గడించుచు, ననిమిషపుమీఁదఁ బొరిఁ
గటాక్షం బెలయన్. విర్య. 7. 80.

గీ. మధువుఁ గాంతలపుక్కిటిమధువుఁ బేళ్ల,
యీర్ష్యఁ బసమాపఁ బొగడపై నెలయ
దాన, విరిసెఁ దొల్లిటిదళములు విరులు జడి
నె, దీన నగ్గెల్పునకు నుబ్బి తేఱు లార్చె
ఆము. 5. 180.

4. ప్రవేశించు.

సీ. విను తొల్లి ధర్మవర్తనము లసహ్యాంబులై
న దానవులు మహాగ్రహమున, నరులయం
దెలసిన నరవర వారలు దర్పరోషముల
నధర్మవృత్తి, దగిలినఁ గలఁగె వేదము
లును గ్రతువులు.... భార. శాం. 5. 498.

వ. ఒట్లానష్టపూర్వద్విజుండు కష్టమార్గంబున
నెలసి నెలఁతయుం దానును ప్రాణుమాలి
....పా.డు. 8. 89.

5. కలుగు, పుట్టు.

గీ. అమరనిమ్నగానిత్యనేకముల నెలయు,
జడల లేఁగెంపు విమలతఁ గడుమెఱయఁగ,
మెకము తోలు విభూతి సమిద్ధతనుపు.
నొండొకటి కందమై యొప్ప నొప్పువాని.
రాఘవ. 8. 54.

ఆ. పగ యడంగె నంచు మిగుల డెందములోన,
నలరి వేల్పురాచ గెలుపుకాఁడు, దీవి కేఁగి
గెలుపు తెఱఁ గెల్లఁ దండ్రీకి, దెలియఁ
జెప్పి యెలమి నెలయఁజేసె. అచ్చ. రా.
యు. 152.

6. ఉండు.

సీ. మృతిఁ బొంది వేగ జన్మించినఁ బూర్వదై
హికములన్నియు బుద్ధి నెలయువాఁడు,
జాతిస్మరుం డనఁ జను నయ్యెఱుక పెద్ద
వాఁడు గాఁగాఁ జెడు వనిత వినుము. భార.
ఆను. 5. 150.

సీ. అతివల వేర్వేఱ యడగి చచ్చినపొంత నెల
సిడు వారల నెల్ల నరసి. విజ్ఞా. ప్రా.
108. భార. ద్రో. 5. 118. అచ్చ. రా.
కాల. 25,

7. చేరు.

సీ. ఏనుఁగుమదమున కెలయు తేఱులమొత్త
ముల నీలిగొడుగులు చెలువుమిగుల భార.
భిష్మ. 1. 104. (శ. ర. పా.)

జ: ఎలయించు.

ఎలరారు ౧. ౧౩. (ఎలరు + ఆరు.) 1. అతిశయించు, అధికమగు.

క. ఇవ్విధమున నాయితమై, త్రొవ్వెలరారంగ నిలిచి కురుపాండవులం, దెవ్వరు మును గడఁ గిరి... భార. భీష్మ. 1. 292.

2. ప్రకాశించు, ఒప్పు.

సీ. మలయుచుఁ బొలుపారు మకర కేతనముతో నెలరారు కెందలిరెల్లి గాల్. కు. సం. 9. 245.

8. వికాసమునొందు.

సీ. ఎలరారుత్రొవ్విరు లెత్తులుగట్టి యొయ్యా రంపుఁ గ్రొమ్ముడి నలవరించి. హరి. ఉ. 4. 250.

4. పుష్పించు.

ఆ. ఎల్ల ఋతువులందు నెలరారు పరువమై, యింద్ర విరులతోటకేపు దెచ్చి, కోరి వచ్చు వారి కోర్కుల నీనెడు, వేల్పుమాను పాలవెల్లిఁబుట్టె. భాగ. 8. 281.

ఎలరు ౨ (చూ. ఎలరారు) 1. అతిశయము. 2. వికాసము.

జ: ఎలరారు, ఎలరుచు, ఎలరుపు.

ఎలరుచు(ర్పు) ౧. ౧౩. (√ఎలరు-క. ఎలర్పు. క. అలర్.) 1. అతిశయించు.

గీ. అనినఁ దలఁకకు మిం తేల యకట యేను, గలుగ ననుచు నవ్విఘ్నఁడన్నఁ గౌఁగిలింఁచె, గృష్ణసంస్కరమునఁ బాసెఁ గిల్పింపంబు, బలున కెప్పటికంటెను బల మెలర్చె. హరి. ఉ. 8. 112. భార. ద్రో. 1. 42.

2. సంతోషించు.

క. కురుజాతి యెలర్పఁగ న,న్నరపతి భీష్మాభిషేచనం బొనరించెన్. భార. ఉద్యో. 4. 158.

ఉ. ...మనఃప్రియముం దగ నిత్తువన్నఁ గౌం, తేయు లెరిచ్చి రివ్వసుమతీపతి మోదము నొందె నెంతయున్. భార. ఆశ్ర. 2. 82.

8. ఒప్పు, ప్రకాశించు, శోభించు.

ఉ. మృగ్ధితధర్మవృత్తిఁ గ్రతువుల్ పదివేలొనరించి మించి యా,నిర్ణరకోటిఁ దన్ని

కమనీయగతిన్ నిజకాహువిక్రమో,పార్థిత మైన యృము వ్యయం బొనరించి యెలర్చెఁ గార్తవీ,ర్యాద్భునచక్రవర్తి.... వి. పు. 8. 298.

ఉ. భావ మలంక్రియాగుణవిభావితమై వికసద్ర సోదయ, శ్రీవినివారి కేతరవిశేషనివేదనమై యెలర్చు.... నరస. 8. 155.

ఎలరుపు(ర్పు) ౨. (√ఎలరుచు) ఎలర్పుట. (అతిశయము)

ఉ. ....సంభ్రమంబు గరువంపు లెలర్పును నుల్ల సిల్లి.... భార. కాం. 8. 574.

ఎలిఁగించు ౧. ౧౩. (√ఎలుఁగు) కూయు.

చ. ఎలమిఁ వికాలితోడ నెలిఁగించుచు... నలి వనకేశిసల్పి రెలనాఁగలు దీఁగలతోఁ తెనం గుచుక. కు. సం. 9. 309.

క. కాకంబు లెల్ల మడిసెం,గా కిచ్చట వొకటి యైనఁగలిగినె యనుచున్, గాకారు లరుగు నంతట, నాకాకము కాపుకాపు రని యెలిఁ గింపన్. నా. పంచ. 8. 189.

(‘ఎలుఁగించు’ అని ఉన్మధ్యముకూడ పెక్కు ప్రయోగములలో కన్పట్టుచున్నది.)

సీ. చంచులఁ జికురాకుఁ జించి యాడుచు నలి నెలుఁగించుగండుఁ గోయిలలసొంపు. భార. ఆను. 1. 181.

ఎలిసె - వెలిసె. ౨. గోడకును ఇంటికప్పునకును నడుమనుండు తెలుప ప్రదేశము.

గీ. ...ఎలిసె నా నలరు భిత్తి, కాచ్చదిస్సంధి సంజ్ఞయై యచ్చదేహ. ఆం. భా. 2. 20.

ఎలుఁగు(ల్లు) - ఎలుపు.

1. కంఠస్వరము.

ఆ. భీముఁ జేర నరిగి బీభత్సు నీతమ్ము,వని యెలుంగు గళమునందుఁ దగుల, నక్రతు లొలుక మాట యట నెప్పలేడు.... భార. ద్రో. 4. 188.

గీ. ...పులుఁగులయెలుఁగు లెచ్చె .... విక్ర. 4. 27.

2. ధ్వని, మ్రోఁత. (చూ. ఎలుఁగులిచ్చు 2. అర్థము.)

8. పిలుపు.

క. అని యతడు వెదకఁ దొడఁగినఁ, గని
కుంభియు నింత వంతఁ గాల్గిడ్చుచుఁ బిల్చి
నఁ బదియెలుగుల కొకమరి, మునుకుచు...
భోజరా. 5. 88.

ఈరెలుగు - హీనస్వరము,

చ. కనుగవ మ్రాన్పడంగ నెఱక త్విరియం
బడ బోర మోవ నెం,డినవదనంబులం
దెఱచి నిక్కిన యజ్ఞులు దల్లడించుటల్,
గనఁబడ నూరుపు ల్ల శముగా నిగుడ న్వడఁ
గుంది యీరెలుంగునఁ దమవానిఁ బిల్చుచు
శకుంతము లయ్యెడ నిల్పె మ్రాఁకులన్.
పారి, 4. 21. వి. పు. 2. 134.

ఎలుగుచేయు - కూయు.

ఆ. ఎలుగుచేసెఁ బెద్దపులుగు పా మటఁ దోఁ
చె, డబ్బు బొబ్బలిడియె నుబ్బు లడర.
చ్యా. 1. 218.

ఎలుగుసూపు - 1. పలుకు, మాటాడు.

ఆ. ...అతిథి దాని నల్ల, నూరికుండు మనియె
నువిదయు భూసుర, శాపభీతి నెలుగు
సూపకుండె. భార. ఆను. 1. 75.

2. గట్టిగా అటచు, పెద్దకేక వేయు.

గీ. ఏచి దుర్యోధనుండు చే వీచి యెలుగు,
సూపి పురికొల్ప నెంతయు నేపుమిగిలి.
భార. భీష్మ. 2. 28.

ఎలుగె(ల్లె)త్తి - ఉచ్చైస్సరముతో, లగ్గ
రగా.

చ. కనుగొని నై న్యముల్ విఱిగి క్రందు
కొనన్ వెసఁ బాట నాపగా, తనయుఁడు
నేన నాగి యివి దై త్యులమాయలు గాని
బొంకు బొంకని యెలుగెత్తి చెప్పగ
భయంబున నమ్మకపోయె.... భార. భీష్మ.
8. 185.

సీ. ఇందులింబానన యెలుగెత్తి పాడిన దాన
వేంద్రులకు గద్గదికపొడమె. దశా. 2. 801.

కా. ...మోమునఁ బటాగ్రం తొత్తి యెల్లెత్తి
యా, రాజీవానన యెచ్చె ... వసు.
4. 52.

వేరెలుగు - పెద్దకంతధ్వని, ఉచ్చైస్సరము

ఉ. అందలివార లెల్లమ జయంబునఁ బొంగు
చుఁ జేరెలుంగు లం,దంద చెలంగఁగా...
భార, సా. 1. 5.

మాతెలుగు - ఒకదానిననుకరించి చేయుకంత
ధ్వని. కు. సం. 8. 280.

జ: ఎలింగించు, ఎలుగులిచ్చు.

ఎలుగు¹(ల్ల) - ఎలుపు². ఎ. (త. ఎలుక, ఎల్లి.)
భల్లూకము.

చ. ఎలుగులు వేయు పూనిన సితేతరిలోహ
రథంబు. హరి. ఉ. 10. 21.

చ. అని తన యంకపీఠిపయి నాతనిఁ జేరిచి
నిద్రపుచ్చె నంత నది యెఱింగి బెబ్బలి
ముదం బెనలారఁగ నెల్ల తోడ నిట్లను...
విక్ర. 8. 89. మనుచ. 4. 37.

గీ. కలహభూమిలో... చాముండిదేవి...రాక్ష
సుల నెల్ల, మ్రొంగె వడి నెల్ల చీమలమ్రొంగి
నట్లు కు. సం. 12. 882.

జ: ఎలుగుగొడ్డు, ఎలుగుబంటి

ఎలుగు(ల్ల)గొడ్డు ఎ. (✓ ఎలుగు³) ఎలుగు,
భల్లూకము.

సీ. పుట్టజు న్నంగళ్లఁ బెట్టించువాడుకకోమట్లు
మా కెల్లగొడ్లుసుమ్ము. సారంగ. 1. 78.

ఎలుగుబంటి ఎ. (✓ ఎలుగు³) ఎలుగు, భల్లూ
కము. (శ ర. వా.)

ఎలుగులిచ్చే (ఎలుగిచ్చే)న. ౨. (✓ ఎలుగు¹)
పిలుచు.

గీ. నీదునిష్ఠురబాణంబు నెఱుకు దూఱఁ,
గాడి పరవకుడై వ్రాలుకడఁక నపుడు,
తండ్రి నేమని యెలుగిచ్చెఁ దల్లడంబుఁ,
తెంది తల్లి నే మని పిల్చెఁ బెప్పుమయ్య.
భా. రా. అయో. 205.

ఆ. తెచ్చి యిచ్చుబలియుఁ దెచ్చి యీగ,
వొల్ల కెలుగు లిచ్చుచున్నవాఁడు. భార.
ఆది. 6. 290.

అ. ౨. 1. ధ్వనిచేయు, మ్రోగు.

వ. ... విలాసినీమంజుమంజీరంబు రెలుగు
లియ్య.... ఆము. 4. 35.

2. పలుకు, మాటాడు; ప్రతిగాఁబలుకు.

క. ...అ,య్యా యని పిలిచిన నంబికి,వో యని యెలుగీవె తొల్లియురగాభరణా. శివ. సా. 112.

చ .... తన్మృదుపంచమషడ్జకయ్యకొ,య్యవ నెలుగిచ్చె వింటె ప్రమదాకులకోకిల కేకి తోకముల్. వసు. 2. 17.

ఎలుగులుచూపు.

చ. అలుగకు తప్పు నై చు నుకుమాయుధుఁ గా పుము దేవ యంచు నా, కొలఁదిన దేవతల్ చదలఁగూడి యెలుంగులు నూపి వేడ.... హరి. ఉ. గి. 85.

ఎలుక(ల్క) ఎ. (క. ఎలి. త. ఇలి.) మూషికము. (దీనిభేదములు - కల్లెలుక, చిట్టెలుక, చుం చెలుక.)

గీ. బిలము సొచ్చితి మేని నం దెలుక సంపు. భార. ఆది. 8. 307.

చ. అనుటయు నెల్క యిట్టులను ... భార. శాం. 3. 218.

జ: ఎలుకచెవి, ఎలుకజీడి. ఎలుకమొక్క, ఎలుకరౌతు.

ఎలుకచెవి ఎ. (✓ఎలుక) ఎలుకజీడి, మూషికవర్ణ, చిత్ర. (వృ. వి.)

ఎలుకజీడి - ఎలుకచెవి.

ఎలుకమొక్క ఎ. (✓ఎలుక) ఒకానొక చెట్టు. (క. ర.)

ఎలుకరౌతు ఎ. (✓ఎలుక) మూషకవాహనుఁడు, విఘ్నేశ్వరుఁడు.

ఎలుపు! - ఎలుగు!..

ఎలుపు? - ఎలుగు?.

ఆ శతసహస్రకోటిసంఖ్యలయెలుపులు,గొలువ జలదనీలఘోరమూర్తి, జాంబవంతుఁ డతుల సత్త్వఁడై చనుదెంచె, భూపవరుని కార్య మునకుఁ బూని. భార. ఆర. 7. 39.

ఎల్ల¹. ఎ. (క. త. ఎల్లె.) సీమ, పొలిమేర; అనధి.

క. పొలి మేరన గడి యనఁగాఁ, పొలిమేర యన నెల్ల యనఁగఁ బోలును సీమా,స్థల నామధేయములు....ఆం. భా. 2. 24.

ఉదా. గ్రామమునకు ఉత్తరపుటెల్ల, పడమటి యెల్ల, ఎల్లజాయి మొ.

ఉ. .... భా.గ్యమ్ముల కెల్ల నెల్ల యయి కాంచెఁ బ్రసిద్ధి...నై ష. 1. 81.

జ: ఎల్లమ్మ, ఎల్లాపి, ఎల్లాపికత్తె.

ఎల్ల² అవ్య. ద్రు. (క. ఎల్ల. త. ఎల్లామ్. ఓ. గుల్లె.) సర్వకర్తార్థకము. (దీనికి వృత్తిలో ద్రుత లోపము. మఱియు 'ఎల్లరు, ఎల్లందు, ఎల్ల యందు' అని సవిభక్తికముగా ప్రయోగము లును. అసమాసంబున విశేష్యమునకు ముందు ప్రయోగాభావమును చూపట్టుచున్నవి. కాని 'ఎల్లన్ శిష్యులఁ గొంచువత్తునొ భీమ. 2. 120. అనువిశేష ప్రయోగము కలదు.)

మ. ....జనులెల్లం గడు సంభ్రమింపఁగ...భా. ర. ఆది. 8. 28.

చ. ...మాకు నెల్లను బలి వాడ .... భార. ఆది. 4. 186.

గీ. ...దివికి, నేఁగుఁడని పల్కె భార్గవుం దెల్ల వినఁగ. భార. ఆను. 2. 283.

ఆ. ....కృపుఁడు రాజసుతుఁ డన తేరిపై, నిడి తొలంగఁదెచ్చె నెల్లఁ జూడ. భార. భీష్మ. 2. 222.

గీ. ....ఎల్ల పురుషుఁడు. కవిక. 5. 148.

ఎల్లందున్, ఎల్లయందున్-సర్వత్ర, అంతట, అన్నిచోట్లను.

ద్వి. కృతయుగంబున దశగ్రీవుండు జగము, లతి భీతిఁ జెంద నెల్లందుఁ గ్రుమ్మరుచు. రం. రా. ఉ. 101. పా. 27. పం.

క. కోరికలకుఁ జొరక యసం, గారూఢత గలిగి యెల్లయందును సమతం, గూరిన చిత్తం బులు గల, సారాత్మకు లీ పథమునఁ జను టకు శక్తుల్. భార. అశ్వ. 2. 215. హరి. పూ. 5. 160.

ఎల్లనాఁడు - ఎల్లప్పుడు.

గీ. కారితో నెల్లనాఁడు మచ్చరమునేయొ, చుండు .... హరి. ఉ. 8. 5. వి. పు. 6. 256.

ఎల్లప్రొద్దు-ఎల్లప్పుడు. నీకారా. 1. 97.

జ: ఎల్లకమ్మరి, ఎల్లది, ఎల్లప్పుడు, ఎల్లబోటి,
ఎల్లరు, ఎల్లవాడు, ఎల్లెడ.

ఎల్లకమ్మరి ఎ. (ఎల్లన్ + కమ్మరి.) విశ్వకర్మ,
దేవతాశిల్పి.

ద్వి. బొమ్మరవోయి వేల్పులమూఁక లెల్ల,
కమ్మరిఁ బిలిచి యక్కజము చూచితివె.
ద్వి. పరిమ. 27. పా. 8. పం. (చి. ని. పా-
'వేల్పుగమ్మరి' ముద్రి.)

ఎల్లది న. (ఎల్లన్ + అది.) సమస్తము.

క. కావునఁ గృష్ణునిదెస భయ, మేవిధమునఁ
బొందకుండ నీవలయుఁ గృపన్, నీవంపు
దుపాకన్యకు,దేవా యిట్లైన నెల్లదియు సి
ద్ధించున్. హరి. ఉ. 7. 158.

నీ. అనవుడు నాతఁ డమ్మనుజవల్లభుతోడ విను
ము తీర్థము లెల్లవియును మేల. భార.
ఆను. 4. 241.

ఎల్లప్పుడు(పుడు, పు) ఎ. బి. (ఎల్లన్ + అప్పుడు)
సర్వకాలము. ఉ. రా. 1. 80. దశా. 2. 8.

ఎల్లబోటి ఎఱ. (ఎల్ల + బోటి) అందఱవంటి,
సామాన్యమైన. (దీనికి వృత్తియందే ప్రయో
గము.)

క. వీఁ డెల్లబోటిబాలుఁడు,గాఁ డాకంసున
కుఁ గీడు గావించుటకై, పోడిమి యెసఁగ
జనించిన,వాఁడ యగును .... హరి. పూ.
5. 143.

ఎల్లమ్మ ఎ. (ఎల్ల + అమ్మ-త. ఎల్లమై) ఎల్ల
యందునది-ఒకానొక గామదేవత.(క. ర.)

ఎల్లరు న. బి. (√ఎల్ల²) అందఱు.

ఉ. ఎల్లరు నంత మేలుకొని యిందుముఖుల్
ముఖమజ్జనాదికం, బల్లనఁదీర్చి.... రామా.
2. 107.

గీ. సులభమై యెల్లరకుఁ దేటి చూడవచ్చు,
ననఁగ.... రామా. 2. 108.

ఎల్లవాడు న. (√ఎల్ల² - బి. ఎల్లవారు మొ.)
ఎల్లమనుజుఁడు, ప్రతివాడు.

నీ. వెర విట్టతెఱఁ గని వెంగలితనమని యెల్ల
వాఁడును దనయెఱిఁగినట్టి. తెఱఁగున నిజ

కార్య దృష్టిఁ గనుగొనుచు. భార. సా.
1. 45.

ఉ. ...భూసురు లాదిగ వచ్చి చూచి ర,వ్యాఁ
డిమగంటమిన్ వెలయువాని వృతోదరు
నెల్లవారలున్. భార. ఆది. 8. 808.

ఎల్లాపి ఎ. (ఎల్ల + అపి) ఎల్లయందుండి దోచు
కొను దొంగ; దొంగ. (ప్రతా.)

ఎల్లాపికత్తె(త్తియ) ఎ. (√ఎల్ల¹.) దొంగతనము
చేయు స్త్రీ. (ప్రతా.)

ఎల్లి' ఎ. ఛత్రము, గొడుగు.

ఉ. అల్లదెకంటె పాఁడుతనయాగ్రణితేరు
సితాశ్వయుక్తమై, తెల్లనియెల్లి నొప్పినది
....భార. శల్య. 1. 133.

క. ...మణిమయపుటెల్లులు మెఱయం. గా
నీవేతెంతువు .... భార. శాం. 4. 889

ఎల్లి' ఎ. ఎ. బి. అనాగి వడి నెల్లు చీమ. నేటి
మఱుసటి దినము, శిఖి.

వ. ... దమయంతీస్వయంవరం బెల్లియో
యెల్లుండియో యయ్యెడు సని చెప్పిన....
భార. ఆర. 2. 168.

క. అచ్చట నంతర్హితఁడై, యిచ్చఁ జనియెఁ
దోచు నేటియెల్లిటితోనన్. భార. విరా.
5. 801.

క. ...పొండ్రా,వనివిభుని నీవు చూడఁగఁ,
దునుముదు నేఁ డెల్లితోనఁ దుత్తునియలు
గాన్. ఉ. హరి. 3. 22.

2. ముందుకాలము, భావికాలము.
(శ్వేతుఁడు కామాతురుండై రంభతో నన్న
మాటలు.)

ద్వి. ఎల్లింటినరకంబు నే లెక్కనేయ. పండితా.
పురా. 120. పా.

జ: ఎల్లుండి.

ఎల్లిదము - పలిదము. ఎఱ. (క. పలిద. త. ఎలిదు.
త. ఎల్లి.) 1. లఘువు, తేలికయైనది; సమ
ర్థత లేనిది; గౌరవము లేనిది.

(వసంతముతువర్ణనము.) ఉ...మావుల నెల్లి
దంపుఁగా, రాకులపాటు డెందమున నాకు
లపాటొదవింపఁ జొచ్చె.... దశకు. 8. 93.

చ. త్రిదశులు పిల్చి పంపు దొక తేజముగాఁ
గొని దేవదేవు నెల్లిదముగఁ తెప్పి యింత
గొని లేవడి లేచెడు.... కు. సం. 4. 421.

ఉ. ...నీ, క్రితభయంబు లే కడుగ నెల్లిదమై
తిమి మాటలేటికిన్. మనుచ. 2. 41.

2. అగౌరవపఱచునది, అవమానకరము.

గీ. వేడ్కఁ దొడి పూసి కట్టి యవ్వెరటుఁ
దుత్త,రుండు దోఁ జనుదేరఁ గొల్వొందు
బుద్ధి,నచటి కేతెంచి కని విస్మయంబునొంది
యెల్లిదంబుగఁ దలఁచుచు నిట్టు లనియె.
భార. విరా. 5. 817.

ఎ. అవమానము, అగౌరవము, తిరస్కారము

నీ. మృగమద శ్రీగంధమిళిత దేహమునకా
గాటంపుఁగెంధూళికప్పడములు, శిఖికా
వతంసరాజిత పదాబ్జములకా యీడుపు
తొట్టుపాపెల్లిదములు. సారంగ. 8. 87.

క. ఇరుసెవి యెటు గక యుండం, దరుణీషు
మనిభవింపఁ దలఁచినఁ బదివే,పురఃస్పృ
లెదుటఁ బడితిని. సరివా రెల్లిదము చేయ
జాడెత నయితిన్. ఉ హరి. 5. 197. ఆం.
భా. 1. 184.

జ: ఎల్లిదుఁడు.

ఎల్లిదుఁడు ఎఱ (✓ఎల్లిదము - త ఎల్లియన్,)
అసమర్థుఁడు. అల్పుఁడు.

చ. ... దుష్ట దుర్మద ఖరదండమండన పరా
యణులై చనునట్టివారి కిట్టిది దగుఁ గాక
పూని యొకటిం గడతేగ్గఁ గడంగలేక
యెల్లిదు లగువారి కేటికి సలీలవిహారము
వేడ్క నేయఁగన్. నిర్వ. 8. 7.

చ. ఎడవక పంచె నాతఁ డొక యేలినవాఁడని
పూనికాఁడివై, పొడువఁగఁ బోయె దీపు
నొక పోటరిమూటవ నీకు నక్కడ. స్మృ
దుఁడొకొ యెల్లిదుం డకట... కు. సం.
4. 418.

ఎల్లుండి ఎ. ఓ. అనా. (ఎల్లి + ఉండి-బి. ఎల్లుండి.)
తేవటికావలిదినము.

వ. .... దమయంతీస్వయంవరం బెల్లియో
యెల్లుండియో యయ్యెడు. భార. ఆర.
2. 163.

ద్వి. అనఘ నీవాక్యంబు లఖలసంయములు,
వినఁ గోరి యున్నాగు విమలచిత్తముల,
నిమ్ముగఁ గథ యెల్ల నెల్లుండినుండి, నమ్మ
దంబున మీరు చదివింపవలయు. రం. రా.
ఉ. 170. పా. 9. పం.

వ. ఆమూర్ఖాభిషిక్తునకు శుద్ధాంతకాంతాజన
చింతాభరంబో శకుంతలాచింతాభరంబో
నేట తేవట నెల్లి యెల్లుంట మెల్ల మెల్లనఁ
దెలిసికొనియెద.... పి. శకు. 8. 70.

ఎల్లెడ(ఎల్లయెడ) ఎ. (✓ఎల్ల.) 1. సర్వదేశము,
అన్నిచోటులు.

చ. .... కెంపుఱా, జిగితలుపుల్ కడునె్మెఱయుఁ
తెన్ను దలిర్చిఁగఁ త్రోల నెల్లెడన్. నీలా.
1. 80.

ఉ. ...తా, నింతయి యంతయై వెనుక నేనిక
యంతయి కొండయంతయై, యెంతయుఁ
బెద్దయై కడలి నెల్లెడ నిండి .... దశా.
1. 281.

2. సర్వవిషయములు.

గీ. ...ప్రజలకు నెల్లయెడలఁ, దల్లిదండ్రు
నేలి నాతఁడు గాఁడె. విప్ర. 5. 40.

ఎళ్లము ఎ. (ఏడు + పలము) ఏడుపలముల
మానము.

గీ. ఉల్లసిలు సప్తపలినామ మెళ్ల మనఁగ. ఆం.
భా 2. 289. (శ. ర. పా.)

ఎళ్లు ఎ. బి. 'ఎడ్లు'యొక్క మాటురూపము.

నీ బండ్ల మెట్టింపుపై బరువు లెక్కింపు మీఁ
దెళ్లను బూన్పు కావళ్లు నునుపు. హరి.
పూ. 6. 20. (శ. ర. ప్రాత ప్రతి పాత
ములు.)

ఎవఁడు - ఏవాఁడు, ఎవ్వాఁడు, ఎవ్వఁడు, ఏడు,
వేడు. వ. (త. ఎవన్ - బి. ఎవరు,
ఎవండు - ఇది బహువచనమున మహతి
వాచకము గూడ నగును.) 1. యచ్ఛర్వార్థ
కము. (ఈ యర్థమున తచ్ఛర్వార్థకము నపే
క్షించును.)

ఉదా: ఎవఁడు పుట్టించివాఁడో వాఁడే
ప్రోచును.

2. కిమర్థకము (ప్రశ్నమును చెలుపును.)

ఉదా: మీయింటికి వచ్చినవాఁడెవఁడు?

ఎవరు - అందఱు.

గీ. దొడ్డిపట్టుల నిల్వక త్రోవ నెవరి, నెదిరి

కొమ్ములఁ గ్రుమ్ముచు... నీలా. 2. 49.

నన్ను మందలింప వాఁడెవఁడు:- వానికి నాకును సంబంధములేదు అని భావము.

ఎవఁడై నను ఆకాశమున కెగురలేడు. (ఎవఁడై నను - ఎంతటివాఁడై నను)

ఆయూర నెవఁడును లేడు. (ఎవఁడును - ఒక్కఁడును.)

ఎవత - ఎవ్వతె.

ఎవతి - ఎవ్వతె.

ఎవతుక (ఎవత + ఉక,) - ఎవ్వతె.

ఎవతె - ఎవ్వతె.

ఎవయు - ఎగయు.

క. దివిజులు తొలుతాఁకునఁ ద, మ్రొవించిన
దనుజులను మనుకులేశ్వరశరముల్, పొన
యని మంటలు మింటికి, నెవయంబడి కెడవ
మొనసి నిలిచిరి తారున్. కకు. 5. 87.
(స్వార్థమున 'వడు')

ఎవరిత (ఎవరి + త. అని క. ర.) - ఎవ్వతె.

ఎవరితి (ఎవరి + తి. అని. క. ర.) - ఎవ్వతె.

ఎవరితె (ఎవరి + తె. అని. క. ర.) - ఎవ్వతె.

ఎవర్త - ఎవ్వతె.

ఎవర్తి - ఎవ్వతె.

ఎవర్తుక (ఎవర్త + ఉక.) - ఎవ్వతె.

ఎవర్తె - ఎవ్వతె.

ఎవ్వడు - ఎవఁడు. (ఏ + వాఁడు - ఐ. ఎవ్వరు,
ఎవ్వండు - త. ఎవన్. ఇది బహువచనమున
మహాశివాచకము గూడ నగును)

1. యచ్చక్థార్థకము.

వ. ఎవ్వనియేనివీర్యంబున నిక్కవ్య యుద్ధ
విల్లెనట్టియుపరిచరుం డను రాజర్షి ...
భార. ఆది. 4. 188.

చ. సుచరిత రామసంస్తవన మూక్తి సుధారస
మామ వెవ్వఁ డా, ప్రచురకవిత్వతత్త్వనిధి
భక్తి భజించెద....విక్ర. 1. 9.

2. కిమర్థకము, (ప్రశ్నమును చెలుపును.)

క. ....కురుపాండవులం, దెవ్వరు మును గడఁ
గిరి రణ, మెవ్విధి నూలుకొని చెల్లె నెఱిఁ
గింపు తగన్. భార. భీష్మ. 1. 282.

వ. ...పాలోమి నీ వెవ్వర వని యడిగిన నది
యును భవత్పాతివ్రత్యకౌచంబులకుఁ
త్రియంబంది వచ్చితి నుపక్రమింపని చెప్పి....
భార. ఉద్యో. 1. 171.

3. ఎంతవాఁడు, ఏపాటివాఁడు, ఎట్టివాఁడు.

మ. జననీ నీవు మహాపతివ్రతపు నీ సౌశీల్య
మిల్లాండ్ర కెల్లను మేల్పుంతి రఘూద్య
హంఘ్రియుగళిలగ్నాత్మవై యుండుమీ,
యని నే నెవ్వఁడ విన్నవింపఁ బతిఁ బాయన్
తేసి ని న్నొంటిడించిన పాపాత్ముఁడ నూరి
కేగు మనుచున్ నె ల్విచ్చెదే నావుడున్ ....
ఉ. రా. 6. 274.

గీ. ....అసరణి నీవు, దమ్ముఁడును జరించిన
యద్భుతంపుఁజరిత, మెన్నఁ గొనియాడ
నెవ్వర మిప్పుడేము. హరి. ఉ. 2. 77.

4. ఎల్లవాఁడు. (ఈ యర్థమున బహువచనము
ననే ప్రయుక్తము. అప్పుడు తఱచు సముచ్చ
యార్థకసహితమై యుండును. ఎవ్వరు -
అందఱు.)

క. ఇమ్మడిమతీపురంబునఁదమ్ముండును దాను
నతి ముదంబున నుండున్, నెమ్మిని నిల్వ
లుఁడను వాఁ, డిమ్మహి ధనవంతుఁ డతఁడ
యెవ్వరికంచెన్. భార. ఆర. 2. 388.

క. వినరే యెవ్వరుఁ కావం, బనఁ బుణ్యంబున
నిషేధమన విధియనఁ గీ, డన మేలనఁ బర
లోకం, బనఁ దలఁపఁగలేరుగాక యాత్మ
హరింబున్. కళా. 2. 100.

ఉ. ఎవ్వరు నట్లపో జెరసు లెన్నకమానరు
ప్రాణభర్తలన్. ఆము. 5. 56.

5. ఎట్టి (అధికారాది) సంబంధముగలవాఁడు.

గీ. ఇంట నెవ్వారయిన భిక్ష మిడిన ముష్టి,
పెట్టిన....ఎగిరిపడి యిందులకు మీర లెవ్వ
రమచుఁ, బెద్దపులివోలె రొప్పు నానిసరు
హాక్షి. కుక. 8. 249.

6. ఒకానొకఁడును.

(సముచ్చయార్థకముగా నుండును)

క. ఎవ్వఁడు దుశ్చరితుఁడు లేఁ, డెవ్వఁడు
దుశ్చరితుఁడు లేఁడు హీనాత్ముఁడు లేఁ,
డెవ్వఁడు బలి రాజ్యంబున, నెవ్వఁలన గృ
తార్థమతుల యిలఁ గల మనుజుల్. హరి.
ఉ. 10. 284.

ఎవ్వత - ఎవ్వతె. భార. కాం. 3. 144. ఆను.
8. 222.

ఎవ్వతి - ఎవ్వతె

ఎవ్వతుక (ఎవ్వత + ఉక) - ఎవ్వతె.

ఎవ్వతె - ఎవత, ఎవతి ఎవతుక, ఎవతె, ఎవరిత,
ఎవరితి, ఎవరితె, ఎవర్త, ఎవర్తి, ఎవర్తుక,
ఎవర్తె, ఎవ్వత, ఎవ్వతి, ఎవ్వతుక, ఎవ్వరిత,
ఎవ్వరితి, ఎవ్వరితె, ఎవ్వర్త, ఎవ్వర్తి, ఎవ్వ
ర్తుక, ఎవ్వర్తె. — న. ఏ. ('త. ఎవక్.) ఏ
స్త్రీ మనుచ. 2. 89.

ఎవ్వరిత (ఎవ్వరి + త. అని. క. ర.) - ఎవ్వతె.

ఎవ్వరితి (ఎవ్వరి + తి. అని. క. ర.) - ఎవ్వతె.

ఎవ్వరితె (ఎవ్వరి + తె. అని. క. ర.) - ఎవ్వతె.

ఎవ్వర్త - ఎవ్వతె.

ఎవ్వర్తి - ఎవ్వతె.

ఎవ్వర్తుక (ఎవ్వర్త + ఉక) - ఎవ్వతె.

ఎవ్వర్తె - ఎవ్వతె.

ఎవ్వల - ఏవల.

(ఏవైపు)

ఉ. ఎవ్వరు గన్న నెత్తికొని యెంతయు వేడుక
ముద్దులాడఁగా, నెవ్వలఁ బాటిపాటి తర
శేఖణ దీధికు లొప్ప కొప్పుమై, మువ్వలు
గంటలున్నొరయ ముందటి కూఁకటిరావి
రేకతో, నవ్వనజాతుఁ డాడుచెలు వర్మిలిఁ
బెంచు జనంబు చూడ్కికిన్. హరి. పూ.
5. 191. (ఎవ్వలన్ - ఏదో యొకవైపు
నకు.)

ఎవ్వఁడు - ఎవ్వఁడు. (ఁ. ఎవ్వరు, ఎవ్వఁడు,
ఎవ్వర లు.)

(యచ్చత్వార్థకము)

మనుచ. 1. 18.

(కిమర్థకము.)

భార. భీష్మ. 1. 179.

(ఎంతటివాఁడు, ఏపాటివాఁడు, ఎట్టి వాఁడు.)

కా. ....ఎ.వ్వాఁడున్ మాపురిఁ జేరి నీకరణి
గర్వస్ఫూర్తినిట్లాడఁగా, లేడు....ఉ. రా.
8. 187.

ఎన ఎ. 1. విధము.

క. అత్తొలుగొల మలరులసర, మెత్తినక్రియఁ
బాలు పొంగునెన వికసిత మౌ, నెత్తమ్మికొల
ని చెలువునఁ, దత్తత్సభాగ్యముల నుదా
త్తంబయ్యెన్. పాండు. 4. 268.

2. ప్రేరణము. (చూ. ఎనకొలుపు, ఎనవెట్టు.)

శ్రీ. విజ. (ఇది 'నెన' సామ్యమునుబట్టి ద్రు
తాంతమని తోచుచున్నది. కాని నిర్ధారక
ప్రయోగము కాన్పించలేదు.) 1. అత్యం
తము, మిక్కిలి.

మ. ....నమ్రమై, యెన సంక్రందనశాఖ డెంద
మునయం దెక్కించు మందాక్షమున్.
నైష. 5. 156.

2. చక్కఁగా, బాగుగా.

సీ. జనకుండునిర్మలస్వాంతుడై శాంతుడై యెన
మిథిలాపురి నేలుచుండి. వేం. మా. 4. 11.

జ: ఎనకొలుపు, ఎనరేగు, ఎనలారు, ఎనవెట్టు.

ఎనఁగింమే న. శ్రీ. (✓ఎనఁగు) ఎనఁగఁజేయు.

(కలిగించు)

సీ. ఇనకరసంప్రాప్తి నెనఁగించె నెవ్వఁడు
రహించె నర్థగౌరవము నెవ్వఁడు. వసు.
1. 9.

ఎనఁగు త. శ్రీ. 1. అతిశయించు; ఒప్పు.

క. వసునిభుఁడు వైతృకం బగు, వసుధా
రాజ్యంబు భీష్మువచనమున గత,వ్యసనుఁ
డయి తాల్చెఁ దేజం, బెనఁగంగ విచిత్ర
వీర్యుఁ డిద్దయకుండై. భార. ఆది.
4. 196.

క. భూతాత్మక మైన యఖిల,ధాతుచయము
వెలిగ లేదు తను వా మొత్తం, బాతతజీవ
వ్యాప్తి, మేతము కాకున్నఁ జేష్ట నెనఁ
గదు వత్సా. భార. కాం. 6. 888.

ఉ. ....సోమశర్మ పేరిట నెసఁగు ... శుక.
2. 144. మనుచ. 8. 80.

2. కలుగు.

నీ. ధర్మాభినందనం తై నభూ ప్రజ కెంతయు
నభివృద్ధి యెసఁగుచుండె. భార. ఆది.
5. 8.

పెంపెనఁగు - ఎనఁగు

త. ప్రమహితకీర్తిఁ జెం పెనఁగె భాస్కర
మంత్రప్రతాపధామఁడై. చిత్ర. 1. 41.

జ: ఎనఁగించు.

ఎనకము ఎ. (క. ఎనక. క. ఇయక్కం.) 1. విజృంభణము.

క. అపన్నీర్దలు పై న్యాటోవసమేతముగఁ
గవియుదును పాంచాల, త్తూపాలసుతుఁడు
భీముఁడు, నేపారిరి నీదుసేన యెనకం
బడఁగన్. భార. భీష్మ 2. 378.

2. అతిశయము, పెంపు.

గీ. ...ఎంతయు వంతఁ బొందుఁజింతయెన
కంబు వడిగొని చిక్కు పలుప. భార. విరా.
2. 292.

3. విధము.

ఉ అంధకవైరి నాయెడ దయాగుణసంపద
గల్గెనేవి నీ, స్కంధమునందు నాయెడలి
చర్మము పాయక యుండుఁగాక.... వెండి
కొండపైఁ, గంధరఖండ మున్నయెనకం
బున నీవరిమే వరించెదన్. కాశీ. 6. 155.

విజ. 1. అధికము, పొచ్చైనది.

క. స్వాతిగతుం డగుకుక్రుం.దేతెఱఁగున బరఁ
గఁజేయు నెనకపు వర్షం, కాతెఱఁగున
సాయక వ, ర్షాతిశయం కావహించె నతఁడు
నరేంద్రు. భార. కర్ణ. 8. 43.

2. మనోహరము; ప్రियము

తరువోజ. ...కేల, నెలదమ్మి కేళికై యిచ్చి
లేఁ దేటియెనకపుటులివున నింపులు వలికి,
చెలితనంబున గంగచెల్వ పార్వతికిఁ జేసె
నక్కతులెల్ల....వారి. ఉ. 7. 75.

నీ. ఎందులసాధంబు లిందిరాదేవికి నెనకంపుఁ
బుట్టినయిండు లయ్యె. దశకు. 2. 8.

జ: ఎనక మెసఁగు.

ఎనకమెసఁగు - ఎసఁగు. త. ౧. ౧౩. (ఎనకము +
ఎసఁగు) 1. అతిశయించు, పెంపొందు.

గీ. ఇతఁడు పుట్టినకోలెను నెనక మెసఁగు,
దర్పమునన వర్తిల్లు ... భార. విరా.
1. 74.

2. ఒప్పు, కోరిల్లు.

గీ. పసుపుఁబొడి తోలువల్వంబు నెనక మెసఁగ,
పచ్చు సేవింప సురియాళు వైష్ణవుండు.
ఆము. 6. 6.

3. కలుగు.

గీ. కాను తొచ్చినకతన మతస్యక్షితీకు,నింట
నీమ్మెఱుఁ గ్రొత్తయె పెుసకమెసఁగ,
నమ్మహాదేవి యున్నెడ కల్లనల్లఁ,బాండు
రాజతనూభవ పత్ని యరిగె. భార. విరా.
1. 808.

గీ. విప్రుఁ డేమిట దేవత్వవిభవ మొందు, నేమి
కతమున సాధుత్వ మెసకమెసఁగు, నతని
కెడ్డి యసాధుత్వ మావహించు, మానుషుం
డగు నెద్దాన మహితమూర్తి. భార. శాం.
5. 566.

ఎనకరి ఎ కిరాతభేదము.

గీ. ....పట్ర యెఱుకు వేకరి యెనకరి యనఁ
దద్దేదములుగఁ,బొల్పును వినంగ శ్రీ
మాతృభూతలింగ. ఆం. భా. 2. 289.

ఎనకొలుపు(ల్పు) న. ౧౩. (ఎన) 1. పురికొల్పు,
ప్రేరేచు.

నీ. పాండుపుత్రులతోడిపగకు ని న్నెనకొల్పుఁ
గొలుపున రజ్జులు వలుకు నట్టి, రాధా
సుతుండు...భార. ఉద్యో. 4. 284.

గీ. ... మావంతుఁడెనకొల్పు మలయుమత్త,
వారడేంద్రంబు ద్వారంబుఁ జేరి... రా
వి 5. 20.

2. కలిగించు, ఆపాదించు.

వ ..పుండరీకములపసకు మనమసక లెస
కొల్పు మిసిమిగల భోగిభోగభాగంబునకుఁ
కారదస్పటిక పటిరపాండురుచిం బర
భాగంబు మిగుల...ఆము. 6. 98.

ఎనటిపోతలు ఎ. త. (ఎనరు + పోతలు) ఎన

ట్రాబోయడగిన వియ్యము, దంపి కాగుచేసిన వియ్యము.

సీ. ఎనటిపోతలుగాఁగ నేర్చి నించినచిరంతనపు శాలి శేమతందులములు. ఆము. 2. 97.

సీ. ఆహతతందులాహ్వయము లెనటిపోత లన నడింపు లనంగ నలరుచుండు. ఆం. భా. 2. 264.

ఎనరు¹ - ఏనరు. త. ౨. విజృంభించు, మీఱు, అతిశయించు.

క. ఈసున నాసుంపతి జం.భాసురున శ్లేసరి రావణాసురు శీఘ్రం, వేసియు వ్రేసియుఁ బొడిచియు, వేసరి దిక్పాలకోటి విన నిట్లనియెన్ నిర్వ. 6. 187.

క. ఇసుమంత గాని లే డి, పసికాలుఁడు కూడు గూటిప్రాయమువాఁడి, శ్లేసరి బహుభక్త్య రాసులు, మెసఁగెడి విసువఁడు ప్రతుష్టి మేళానఁడుగదే. పాండు 4. 180. ('కుడా వఁ గూటి' అని శ. ర. పా.)

ఎనరు² ఎ. బి. (శ. ఎనరు) వంటకై కాఁగఁబెట్టిన నీరు, పచనయోగ్యజలము.

సీ. కాఁగినయెసరులకిరిణిఁ బొరిఁబొరి శర నిధు లుప్పొంగి పొరిలఁబడియె. భార. ఉద్యో. 4. 116.

సీ. రతిరూపువస మాపుగతిచూపు గల కాపు గుబ్బెత లెనటికై కుండ లరయ. హంస. 1. 187. ఆం. భా. 1. 153.

జ: ఎనటిపోతలు, ఎనరువెట్టు.

ఎనరు వె(పె)ట్టు త. ౨. (√ఎనరు³) 1. వంటకై నీటినొకపాత్రలో మఱుఁగఁబెట్టు.

చ. అడరుగకా స్రుధారలు మహాముఖవాంత సుధాఁబుధారలు, నొప్పడ వగు వహ్నికిల ములుఁ బొంగును గాఁ బెట్టెత్యకోటికి, న్నెడిదపుఁ గిన్నతో నెనరువెట్టినపెద్ద పనంటిబోలె నె, క్కుడువెస రాహుమస్త కముఁ గొన్న సుదర్శనదేవుఁ గొల్పెదన్. ఆము. 1. 9.

2. హానికలిగించు.

సీ అసురప్రాణంబున కెనరువెట్టినకుడి గలుగు వీనిదిగదా కలశశ్రవ్య, మనఁ దనరు...

చం. రా. 5. 16.

వ. ...లాయంబుల కపాయంబు దెచ్చి గుట్టు గూలిచి... చప్పరింబుల కెనరువెట్టి. రామా. 6. 249.

పెద్దకుండల కెనరువెట్టుట-శక్తికి మీఱినవనికిఁ బూనుట.

ఎనరేగు - ఏనరేగు త. ౨. (√ఎన) విజృంభించు; అతిశయించు.

గీ. ఎడప కెనరేగు నుతియించె దిచట నతని. హరిశ్చ. 1. 142. (శ. ర. పా.)

ఎనలారు త. ౨. (ఎనలు + ఆరు - త. ఇనై యార్.) ఒప్పు; అతిశయించు.

(ఇది ఉభయయతులలోనిది.) చూ. క పా. 7. 69.

క. అయ్యైకర్ణంబులదెస, నెయ్యం బెనలారఁ గలిగి.... భార. ఆను. 8. 808.

శ. కరములు రెం డాఫణిపై నిరవుగ నూను కొని లక్ష్మియెడపై వెలుగన్, ధరణియు నీ యు భక్తిని నిరుగెడ వసియించి వేడ్క నెనలారంగన్, వేం. మా. 1. 287.

ఇంపెనలారు - ఎనలారు.

కా. శర్వాణిస్త నచక్రవాకములు వక్షస్పారకా సారమున్, గర్వం బింపెనలారఁగాఁ దఱిసి వేడ్కల్పల్పరోమాంచమున్, సర్వాంగిణ ముగా ధరించుకొని యిచ్చన్ బేర్పు శంకుండు స, ర్వోర్విరక్షణదతు వేమన్యపు వహ్యార్జస్వలుం శేయుతన్. హరి. పూ. 1. 2.

ఒప్పెనలారు - ఎనలారు. వి. పు. 1. 188.

దెన్నెనలారు - ఎనలారు. కళా. 6. 199.

పొల్పెనలారు - ఎనలారు హర. 8. 58.

పొంపెనలారు - ఎనలారు.

క. చుట్టంబులుఁ తెలులుం దన, చుట్టుఁ దిరిగి యుండ ముదము పొంపెనలారన్, వెట్టినది చచ్చి క్రమ్మఱ, బుట్టినచందమున హంసము దటాకములోన్. నైష. 2. 4.

(ఇట్లే ఇతరములు గ్రహించునది.)

ఎనదిక ఎ. తీటిక. అవకాశము. (శ. ర.)

ఎనపెట్టు - ఎనకొలుపు. న. శ్రీ. (ఎన + పెట్టు.)
పురికొల్పు, ప్రేరించు.

ఏ

ఏ తీర్థ. ఒకానొక యక్షరము.

ఏ' - ఎ', ఆ'. అవ్య. (నం. ఏవ. ప్రా. ఎవ్య.
క. త. ఏ.)

1. అవధారణార్థకము.

మ. ...ఏ, తెరు వై నం దనయిచ్చతోఁ బడియె
నింతే కాక యేఁ బూటయే. భార. ఉద్యో. 3. 368.

గీ. అన్న నీయట్టియన్న న న్ననుదినంబు, గార
వింపఁగ నుండనేకరుదు నన్న. నింకఁ
జాల నెవ్వగలచే నిచట నిలువ, నాకు నేల
నీతోడిదే లోకమన్న. ఉ. హరి. 4. 800.

(ఈయ్యమున 'ను' అనుప్రయుక్తమై 'ఏను'
అను రూపమును దానిపైఁ బ్రక్కార్థక మగు
'ఆ' చేరి 'ఏనా' అనురూపమును ఏర్పడినవి.
ఇవి ప్రాచీన ప్రయోగములలో కనఁబడవు.
ఈ క్రిందియుదాహరణములలోఁగలవు. వ్యవ
హారమునను ప్రసిద్ధములు.)

చ. అళిరుచి కొప్పు కొప్పు శళియందు రమం
దిర మోము మోము చం, చలనమ మేను
మేను లకుచమ్ములలిల కుచమ్ములింపు ...
ముకుంద. 1. 46. పా. 4 పం.

ఉ. నీమదిలోన సంశయము నివ్వటిలెన్ బదు
నాల్గుతోటలే. నా మఱియున్ ఘనంబుగ
ధనం బొనగూర్చెద మూర్ధవంశజుల్,
లేమిడిఁ జెంది యుండియును లే దను
వాక్యముఁ బల్కరెన్నఁడున్. ఇందు.
1. 181.

క. అతులితవిలాసరేఖా, కృతులన్ వలపించి
యిటులఁ ద్రిభువనలిలా, వతుల నలయించుచే
నా, ప్రత మనఁగా నీకు రూపవంచితమదనా
విజ. వి. 1. 91.

కా. ...ని, ర్మితిన్ కాలికఁ గొంచుఁ బోవ నుచి
తంతే కండగర్వంబు దు, ర్మితుల్ యాదన

అయగ్రాహి....క, య్యాల కెనపెట్టుచును హాళిఁ
జలపట్టుచు నుమాళములఁ గిట్టుచును బాలికలు
వేడ్కన్. కళా. 6. 281

వీరినిహములతోనేనా ... విజ. వి.
8. 162.

క. ధవళుడ వీవేనా యని, గవుఁగిటఁ గది
యించి నెనరుగల బంధుడ వౌ, దువు ...
కుక. 2. 516.

2. తనంతట కాను - అన్యప్రేరణము లేక -
అను భావమును దెలుపును.

ఉదా : నేను పిలువకుండ వాఁడే వచ్చెను.

3. నిర్దేశమును - చూపుటను - బలపఱచును.
మ. ఇతఁడే రామనరేంద్రుఁ డీయబల కాయిం
ద్రుఁడరి ఖండించె న, ల్లతఁడే లక్ష్మణుఁడు...
అటంచున్ జేతులన్ జూపుచున్, సతులెల్లన్
బరికించి చూచిరి... భాగ. 9. 325.

4. ఆధిక్యమును - ఎక్కువను - తెలుపును,
నీ. కంకుల నొజ్జలే కాలంబు గడవంగ నూఁచ
బియ్యంబు శిష్యులకుఁ గలవె. రామలిం.
85.

ఏ' అవ్య. 1. ప్రక్కార్థకము. (ఇది సందర్భాను
సారముగా ఆశ్చర్యప్రకంసాదులను గూడఁ
దెలుపును.)

గీ. స్నానమాడెనె వారెనే సంధ్య యగ్ని,
హోత్ర మొనరించెనే యితి పుత్రుఁ డనిన,
స్నానమాడెను వారెను సంధ్య యగ్ని,
హోత్ర మొనరించె నమచును నువిద
మొఱుగు. కాశీ. 4. 86.

క. చూచితరే శ్రీహరి మా, యాచాకురి...
దకా. 1. 201. (ఇట ఆశ్చర్యమును దెలు
పును.)

వ. ...నాయాదినమాటలకు నయ్యుధిష్ఠిరుండఁ
బలికిన వచనంబు లింత యొప్పునే యనె
యగ్గించిన... భార. ఉద్యో. 2, 117. (ఇట
ప్రశంసను దెలుపును.)

గీ. తాకు కందమూలంబు లాహారములుగఁ
బొదలఁ బట్టులఁ బడియుండి పులుఁగ

మెకములఱవ మేల్కనుమండిరే యక్కటకట. భార. ఉద్యో. 8. 188. (ఇటదుఱమును దెలుపును.)

ఉ. తొంటిన్మసాలజాలములతోఁ దులఁదూఁగెడు మాగధేంద్రుచే, నంటినవింటిమంటకు భయద్రుతుఁడై సరివారు నవ్వఁగా, గొంటు తనంబునం దుదిని గోటమఱుంగున దాఁగి యుండెనే, బంటిక మానసారుఁ డని పల్మఱు మాగధయోధు లాడినన్, రా. వి. 5. 23. (ఇట పరిహాసమును దెలుపును.)

మ. ...మామిడన్న సుతుఁ డేతన్మాత్రుఁడే చెప్పఁగాన్. నైష. 1. 27. (ఇటకాకర్షణమును దెలుపును.)

2. స్త్రీతోమాటాడునపుడుపయోగింపఁబడును.

చ. ...ముదిమి దాఁస మైన మ తేటిసుద్దులే, గతజలనేతుబంధములు గావె ధనార్జనపుం బ్రసంగముల్. విప్ర. 4. 22.

సీ. వీడఁటే రక్కసి విగతజీవగఁ జన్నఁబాలు ద్రావినమేటికాలకుండు. భాగ. 10. పూ. 1. 249.

3. ప్రార్థనార్థకములగు మధ్యమ 'ము, ఁడు' ల కనుప్రయుక్తమగును.

కా. రావే యాశ్వర కావవే వరద సంరక్షింపు భద్రాత్మకా. భాగ. 8. 90. (చూ. ఎ. 2. అర్థము.)

ఏ - ఎ. న. (నం. యదీ. ప్రా. ఏ. క. త. ఏ)

1. యచ్చత్థార్థకము. (ఇది తచ్చత్థార్థకము నపేక్షించును.)

క. ఏకథలయందుఁ బుణ్యశ్లోకుఁడు హరి నెప్పఁబడును మూరిజనముచే, నాకథలు పుణ్యకథలని, యాకర్ణింపుదురు పెద్ద లతి హర్షమునన్. భాగ. 8. 21.

2. కిమర్థకము. (ప్రశ్నార్థకము.)

కా. ఏయే దేశములన్ వసించితిరి మీ రేయే గిరుల్ చూచినారు...మనుచ. 1. 68.

జ: ఏకె, ఏడ, ఏది, ఏదీ, ఏపె, ఏలిడ, ఏమె, ఏయది, ఏవల, ఏనాఁడు.

ఏ - ఏమి. న. అవ్య. ఏమియొక్కలువై శేషము. (చూ. ఏమి. న. 8. అవ్య - చ. ట.)

(1-50)

వీరట ఎ. (✓ ఏకరు.) 1. మిక్కిలి అపేక్ష; అపేక్ష.

క. ఆఁకొంటి రిప్పిదినములు, పోఁకంతయు భిక్ష వీటఁ బుట్టకయునికిన్, ఆఁకటిదూఁకట నలిగితి, రేఁకట వాయంగ భిక్ష లిడియెద రిండి. భీమ. 2. 124.

చ. కని ఁశనాంఘ్రిత్నకటకంబులు మ్రోయక యుండ నల్లనల్లనఁ జని యక్కుమారునివిలాసము రేఁకటవాయఁజూచి మ్రోల నడివ సంచిత్రాటఁ బదిలం బగుపత్రిక వీడ్చి తండ్రివ్రాసినకపటంపుఁబద్ధతికిఁ జిత్తమునం బరితాప మదుచున్. శై. భా. 8. 78.

ఉ. ...తియ్యనీ. రేఁకటవోవఁ గ్రోలి ఁరి నిమ్మగు చెట్టుల నీడనుండఁగా...కేయూ. 8. 87.

ఉ. ...ప్రాణనాయకు, డెక్కుడువశ్యతన్ రతుల నేఁకటదీగ్ని...మనుచ. 3. 7.

సీ. ఇచ్చకాయువు కోర్కియేఁకట కోరిక యా సయం చనఁగఁ జెన్నలరుఁ గాఁడు. ఆం. భా. 1. 187.

2. కాధ.

ఉ. అన్న మొసంగఁ కాడియగు నాఁకట నేఁకటఁ జెందువానికిం, జెన్నగ శీతభీతునకుఁ జేల మొసంగఁ దగున్...ధర్మ. 4. 127.

ఏకటపడు - ఏకరు, వాఁచిపోవు. మిక్కిలి అపేక్షపడు.

న. ...అన్నదానవిరిహితంబుగా విప్రులకు సకల దానంబు లొసంగి శరీరావసానంబున నాకలోక భోగంబు లనుభవించుచుండియు నాఁకట నన్నంబున కేఁకటపడి సకలలోకం బులం బరిత్రమించుచు...వరాహ. 12. 68.

వీరరి ఎ కిరారభేదము

గీ. బోయనాఁగఁ గిరాతుఁడౌ గోయ చెంచు పరికి యెనాది యేఁకరి పట్ర యెరుకు, వేఁకరి యెనకరి యవఁ దద్భేదములుగఁ, తొల్పును ... ఆం. భా. 2. 289. (శ. ర. పా.)

వీరరు - వీరారు. ౧. ౨౩. (౨. ఏక్కలు, ఏక్కరి.)

1. మిక్కిలి కాంక్ష కలిగియుండు, ఉవ్విళ్లురు.

ఉ. లావున వైరిదర్పము వెలార్చక యేకరి
యున్న చేతులఁ, భావభవారిపాదములు
పట్టి పరాక్రమకేళిగోరినన్. ఉ. హరి
5. ౨9.

మ. తొలుతం శేరెడువడ్ల కేకరు దరిద్రుం
డంత సంపన్నుడై, యిల సర్వంబు తృణీ
కరించు ... మల్ల. నీతి. 36.

(మూలము పరిక్షిణః కశ్చిత్ స్పృహయతి
యవానాం ప్రసృతయే, స పశ్చాత్సంపూర్ణః
కలయతి ధరిత్రీ తృణసమాం.)

2. భయపడు.

చ, ... ఏడురాత్రులు మహోద్ధతి వానలు
గుర్తించి యియ్యెడరున కించుకేని
మది నేకరికుండఁగఁ జేసె వెన్నుడున్.
పద్య. 9. 231.

జ: ఏకట.

వీరారు - వీరరు.

(మిక్కిలి కాంక్ష కలిగియుండు.

సీ. ఎడ లేక కవగూడి యే ప్రాద్దురతి సల్పు
వారివై ఖరుల కేకారం దొడఁగు. హంస.
8. 205

సీ. కవగూడి యెడఁబాయఁగా లేని మిథునంబు
కాంక్ష వీక్షించి యే కాంక్ష దొడఁగు.
కుక. 8. 488.

(భాధపడు)

గీ. ఉపాతికి నెంచుఁ బరిహాసకోక్తులాడుఁ,
శేష్ఠ లెనయిచుఁ తొలయల్కచేతఁ గుందు,
వెతల నేకారు మది నిట్లు విటులఁ జూచి,
చిత్తకోనృత్తయై గొల్లచిన్నెలాడి. హంస.
2. 104.

వీరింమే న. ౨౩. (౪వీగు.) 1. వీరగజేయు,
వెళ్లగజేయు, పంపు.

ఉ. ... ఇప్పుడ కాలు ప్రోలి కేఁగించెదఁ జక్క
నై నిలుము గిట్టి యెంబన రాక్షసాధమా.
భార. ఆది. 6. 294.

2. (ఉత్సవముతో) త్రిప్పు. (చూ, వీ.గు. 5.
అథము.)

మ. పురియేఁగించి తదీయమైన నగరింబున్
జేర్చుడఁచు న్వడిన్. ఆము 4. 9. (పురి -
పురియందు.)

క. నిచుకేళుడు... తాను బల్లకి మోచుచు
నేఁగించె విభూతికోభిల్లబురిక. పరమ.
8. 303

గీ. పట్టపేనుగుమీచటఁ బెట్టి యతనిఁ,
బురము గలయ నేఁగింపఁగ ... పరమ.
4. ౨5. (పురము - పురమునందు.)

వీరగు ౧. ౨౩. (౨. వీ.గు-౨ ర. నిర్బిందుకముగా
గ్రహించెను. కాని ఈక్రింది సాధక ప్రయో
గములఁ బట్టి సర్పిదుకముగా గ్రహించితిమి.)

1. పోవు. వెళ్లు.

క. విని యతని దనవై సిడు, తొని యేఁగిని
యమికి దగనిఘోరార్తియొనర్చినవాఁడ
మీకు దండుడఁడ, వని తనుదెలుపుచును
వారి కప్పన నేనెక రాఘవ. 1. 28
(ఇట భా. తార్థమున 'ఏన్ + కినియమికి'
అనియు, రామాయణార్థమున 'ఏగి +
నియమికి' అనియు భేదము.)

క. కాఁగానిమాట లాడెడు, కాఁగూడదు
నేదవశ్చరణమై నుండఁ, గాఁ గోమలి యిటు
నిల్వక, యేగుము మగనాలి కేల యీ
దుర్గుణముల్. భోజరా. 4. 148.

ఉ. లోగక వారి లవ్వనములో విహరించి
రొక్కొక్కకై, యేగుచు గమ్మపూ
బొదరు లీగుచు దేనియసోనవానలం,
దోగుచు దూగుటుయ్యెలలఁ దూగుచు
నొక్కతె కోయు గుత్తికె, మూగుచు
గంతువీడె లన మ్రోగుచు నొందొరుచేతు
లాగుచుక. కళా. 8. 15. ఉ రా.
8. 269.

ఉ. ... అట్లుగాని నా, డేల గృహస్థవృత్తి సుఖ

మేగి వనాబున నున్ని కష్టమే. భార. ఆది. 6. 287.

2. నడచు.

ఉ. ఇప్పటిభంగి నొక్కడుగు నేగెడునానికి
సోర్య నెమ్మెయిన్. భార. విరా. 1. 148.

3. కడచు.

సీ. ...తద్భూరిగర్భమూర్తియైయుండి బహు
వత్సరాత్మకంబగుకాల మేగిన నది యవి
యించుకొనుచు. గీ. బుట్టెనజుడు...హరి.
పూ. 1. 58.

4. గతించు, చనిపోవు, చచ్చు.

సీ. శచిమాటుమనువు రచ్చల బెట్టి యెందతే
నిండ్రుల మనువాం లేగి రహహ. గీ.
చూడ నవి యెల్ల యుగచర్యసుద్దులయ్యె
హంస. 1. 190.

సీ. కార్దులకబళుడు సచ్చె దుర్జయుఁ డేగె
శతమాయుఁ డొంగెను సమసె వక్ర.
నానుండు...మొ. రా. సు. 159.

5. (ఉత్సవముతో) తిరుగు.

(ఈయర్థమున వ్యవహితముగనో అవ్యవహిత
ముగనో ఊరు, పుగము. మొ. పదములతోఁ
గలిసియే యుండును—చూ. ఊరేగు, ఏ గించు

2. అర్థము.)

సీ. మనుచరిత్రంబందుకొనువేళఁ బుర మేగఁ
బల్లి తనకేలఁబట్టియెత్తె. (పెద్దనచాటువు)
జ: ఏగించు, ఏగుడు, ఏగుదెంచు, ఏగు
పెండ్లి, ఏతెంచు.

వీరగుడు ఏ. (√ఏగు) ఏగుట

గీ. చనుట యేగుట యేగు డం చనఁగ
యాత్ర. ఆం. భా. 2. 219.

వీరగుడెంచు ౨. ౨. (√ఏగు) 1. వచ్చు. (ఇట
'తెంచు' భావ్యర్థమునకు వ్యతిరేకార్థమును
దెలుపును.)

ఉ. ....పరాశరవందమఁ డేగుదెంచె... భార.
ఆది. 6. 225.

ఆ. ....ఎయ్యది నీనామ, మెచటినుండి యిచటి
కేట వచ్చు, డేగుదెంచినాడ వెఱింగింపు
మనుటయు. విక్ర. 1. 108.

2. వెడలు, పోవు. (ఇటస్వార్థమున 'తెంచు'
వచ్చినది. ఇది ప్రాయశము గాదు)

చ. ...భీమసేనుఁ డా, గ్రహమునఁజూచికన్ను
లెదురన్ వృషకేతునిపాటు గాంచి యీ.
యహితుల నెల్లడించి సవనాశ్వముతోఁబురి
కేగుదెంచి య మృహిపతిఁ గాంచి యీశని
క్రమంబుదే మని విన్న విందెదఁ. శై.
భా. 2. 78.

వీరగుపెండ్లి ఏ. (√ఏగు) పెండ్లికడపట వధూవరు
లను ఊరేగించునుత్సవము.

సీ. ...వివాహనామంబు పెండ్లి ... పెండ్లి
యనఁగఁ జె పెక్కు నేగు. పెండ్లనఁ ద
దలనవీధికావిహ్లాది యథవ ఆం. భా.
2. 178.

చ. జలనిధిసాంధ్యభౌమనమజాదమజాదుల మేగు
పెండ్లి నాఁ. దలఘుండు విశ్వకర్మ యథ
వాల్మీకివాదులు మెచ్చు జేసెఁ గౌశల
మున దీని... వసు. 3. 10.

వీరమే - ఏపు న. ౨. (త. ఏజ్జు - బాధపడు.
కష్టపడు.) బాధించు.

ఉ. ఏచు నుపేద్రునిం బదక మిమ్ముని రుక్మిణి
మున్ను దేవుడు, బూచిన పూవు దస్సుటకుఁ
బోకలఁ బోవుచునుండు....ఉ. హరి. 1. 188.

చ. ....అంగనాజనములు నన్నుఁజూచి మరు
సాయకముల్ దమచిత్తవృత్తు లేచినఁ
వచ్చి యిత్తురు విశిష్టధనంబులు నాకు లంచ
ముల్. భార. విరా. 2. 884.

వీరజెల్ల అవ్య. (ఏను+జెల్ల) సంతాపార్థకము.

ద్వి. ఎన్నఁడు నెండక న్నెఱుంగని శిశువు,
గమ్మల ముత్యాలు గాఱ నేద్రెడిని, నే
జెల్ల యోయమ్మ యీచక్కనన్న. ద్వి.
హరిశ్చ. ఉ. 927.

వీర - వేట. ఏ. మేషము, గొట్టె.

ద్వి. కాటకొటండు నాఁగలఁ దొక్క గొల్లి,
యేట పెంట్రిక తన కీశ్వరుడనుచు. బస.
పు. 2. 417.

ద్వి. పాటివీరఁడు కాటకొటయ్యగారి, కేట
పెంట్రికయుఁ దా నిల లింగ మయ్యె.
పండితా. దీక్షా. 38. పా.

(పై రెండు ప్రయోగములందు 'పట' అని ముద్రితము. కాని యీగ్రంథములలో సలిందు నిర్బిందుక ప్రాసములు గలవు

వీరదాది వి. (పద్య + అది - శ. రి.) ఒక యేడు పరిమితిగలకాలము.

క. అలరాజతనయుఁ డలరుచు, నిలరాజ య
పై న మంచి దేదా దిచటన్, నిలుపుము
నీకు శుభంబులు, గలిగెడినని తెలుప నతఁడు
గై కొని నిలిచెన్. ఉ. రా. 7. 487.

ఆ. ఎద్దుఁ దెలుపవచ్చు నేదాదికై నను, మానిఁ
దెలుపవచ్చు మానమందు, మొప్పెఁ దెలుప
రాదు ముప్పదేండ్లకునై న. విశ్వదాభిరామ
వినుక వేమ. వేమన 2. 88.

ఉ. ...పద, దాది భజించెనేని గురుఁ డాతని
కీడగు మంత్ర మిమ్ములక. పద్మ.
5. 100.

వీడి - వడి, వేడి, వేడి. న. (పద్య + ఇ.)
ఎక్కడనున్నాడు.

గీ. వడి జ్యోతిర్ముఖుఁడు నీలుఁ దేడి యేడి,
కుముదుఁ డాగవయుఁడు నేడి.... సీతావి.
2. 65.

వీడికోల వి. (✓మేడి?) ఈష, నాగటికొయ్య.
సీ. కోళ్ల గూండ్లును గొట్టు కుటుగాడి యేడి
కోలలు కాడి పలుపులు గలుగువటుక.
కుక. 2. 408.

సీ. వడికోలనఁగను నెనఁగు నీష. ఆం. భా.
2. 232.

వీడి - వడి. (పద్య + ఈ.)

క. ఓడితిమె మేము రణమునఁ, గ్రీడికిఁ గ్రే
డించి రాక గెలుపే యతఁ డేడి దాగి
పోయెనొనా...భాగ. ద్రో. 1. 874.

వీడు' వి. వి. (వి. వీడులు, వీండ్లు - శ. వీడు-
కాలము. శ. అండు) 1. సంవత్సరము.

మధ్యా. వనమునఁ బదియరెండేడు లజ్జిత
వాస మొక్కేడు, జనపదంబువనుండి తగఁగ
నయ్యేండ్లు సలిపి...భార. అది 8. 19.

వ. ....పదేట నిండ్రోత్సవం బనుమత్సవంబు
నేయుచు. భార. అది. 8. 24.

2. ఆయువు.

క. ఆధరణీపాలుఁడు తమ, సాధుని యతికొమరు
నేడు సమనెనె యిట్లా, వా ధాత వ్రాత
యని శర, బాధం గలఁగఁగను వారిపజ్జకుఁ
జనియెన్. రాఘవ. 1. 28. (రామాయ
చార్థమున ప్రయోగాంతరము లేదు.)

జ: పదాది, పద్యడి.

వీడు' - వేడు. స. (వి. వరు.) ఎవడు.
(ఏపురుముడు)

గీ. ....పనాజ్ఞ నిండ్రయ ప్రతతి నడుచు, నట్టి
భీమేశ్వరుఁడు మాకు నభయ మొసఁగు.
భీమ. 4. 88.

క. కనలుచు శివశివ యి దేమి కారణ మెటు
లొ, గనువాడ నేరితో నే, మనువాడ....
కుక. 1. 116.

(ఎల్ల వాడు)

మ. ...అ, తరుణిశీలతనుత్ర మేరికి నసాధ్యం
బౌటఁగా కేశవా. ఆము. 4. 80.

జ: వడి, వడి

వీడుడి వి. (పద్య + ఉడి.) అర్థి కము. (శ. రి.)

వీడర వి. కుటుంబమునకు సంబంధింపని స్వతంత్ర
పుసొత్తు. స్వార్థి తధనము

ఉదా: వానికి కొంత వీడర ఉన్నది.

విజ. కుటుంబమునకు సంబంధింపక స్వతంత్ర
మైనది, స్వార్థి తము.

ఉదా: నా కాయూరిలో వీడరికమతము
కలదు. (శ. రి.)

వీడుము వి. (వను + తూము) అయిదుతూములు.

సీ. ...పంచాధకియు నేడు మంచు దోచు.
ఆం. భా. 2. 270.

వీరవరించు న. శ్రీ. (✓వీపు) దుఃఖపెట్టు,

ద్వి. వీరవరించుచు బతి కెదురు భాషించు, పాపా
త్మరా లూరించియై పుట్టు ద్వి. హరిశ్చ.
ఉ. 1180 పం.

ద్వి. మనమున మోహంబు మల్లడిగొనఁగ,
జమదేవు నీ వేల చమ్మలు నేపె, నేవ
రింపుదురె న న్నిట్లు మాయయ్య, నాపుత్ర
రత్నంబ నానిధానంబ, యని పెక్కు భంగుల
నడలు...ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. 1887 పం.

వీపు - పద్య. న. ౧౩. ('పంచ'నుబట్టి సలిండు కముగా గ్రహింపబడినది కాని నవనాథ, వి. పు. ప్రయోగములు నిర్బిందుక మనుటకు సాధకములుగా నున్నవి. ఇంకను విచార్యము.)
కాదించు,

ద్వి పాపాత్ముడనఁ దల్లిఁ బట్టి యీరీతి,
నేపినకమ్మ లేయెడ నైనఁ గలరె. నవ
నాథ 2 81 పా. ౧. పం.

గీ .. కోనత్రిమూర్తులు నెలంగి యిటు లేపు
చున్నఁ దలంక వకట. అచ్చ రా. యు.
451.

వి సంకాపము, బాధ

క. శ్రీపతిభాగ్యులఁ గోల్పడి. యా పార్థుఁడు
చిన్నవోయి యప్పుడు చనియెన్, పంచున
గోవులఁ గోల్పడి. గోపాలకుఁ డరిగినట్లు
ఘోరాటవిలోన్. వి పు. 8. 279.

ఉ. మిన్నక వచ్చి యాజుబలి మేడ్పడి చిత్ర
పటంబు చూపి తా, నెన్నివిధంబులం బఱచి
యిక్కకు నాటడి యిట్లు దెచ్చునే, నన్ను
దలంచి యిట్టి నృపనందనుఁ డిందుల కేల
వచ్చు నిం తెన్నఁడు నీగలేని మగునేపుల
సాల్యదురాననై తినే దళకు. 7. 108.

జ: పంచరించు

వీణండు న. బ (√పమ - 'పబడి'కి మహాన్మ
హత్యర్థకరూపము.) పబడిమంది.

సీ. దతుఁడు దత్త్రియాదక్షత జగములఁ
బ్రకటింపఁ దలంచి యేబండ సుతులఁ
బడసి.... కు. పం. 1. 74

వీణది న. బి. అనా. (పను + పది - త. బంబడు)
అయిదుపదులు

చ. ....వయస్సు డెబ్బదిటికి లోను నేబదికి
కావ్యమునై ...అము. 4 211.

ఉదా: పబడికి, పబడిటన్, మొ.

వీణలము వి. (పను + పలము) అయిదుపలములు.

సీ. పంచపలీసంజ్ఞ పరఁగునేబలమవ... అం.
భా. 2. 289. (ఇప్పటి వాడుకలో పది పల
ములు.)

ఏకకుండలుఁడు నం. వి. అ. పుం. 1. కుడేరుఁడు.

2. బలరాముఁడు. 8. శేషుఁడు.

ఏకకుఁడు నం విజ. (అ. కి. అ.) అసహాయుఁడు.
ఎక్కటి. ఒంటరి.

ఏకగురువు నం. వి. త. పుం. సమానగురువుకల
వాఁడు, సతీర్థుఁడు.

ఏకచక్ర నం. వి. అ. పు. భారతప్రసిద్ధమగు నొకా
నొక పు. ము

సీ. ...చె నేఁ చక్రాపుంబు. భార. విరా.
1. 74.

శ్లో. ... ఏకచక్రా గతాస్తేతు నం. భార.
ఆది. 171. 1.

కాని వన్నయ దీనిని అకారాంతముగా ప్రయో
గించినాడు.)

సీ. కడుఁ గ్రొవ్వి రేకచక్రంబున వారల కే
నింత యెల్లద మోయైతి. భార. ఆది.
6. 292.

వ. ... ఏకచక్రపుంబున కేగి భార. ఆది
6. 228.

ఏకచక్రము నం. వి. అ. పుం - ఒకచక్రము కలది -
సూర్యు ధము

ఏకచక్వారింశత్త మము నం. విజ. (అ. ఈ అ.)
నలువది యొకటవది.

ఏకచక్వారింశత్తు నం. వి. క. పు. నలువది
యొకటి.

ఏకచక్వారింశము నం. విజ. (అ ఈ అ.) నలు
వదియొకటవది

ఏకచరము నం. విజ. (అ ఈ అ.) 1. ఏకాకి.
అసహాయము నం. భాగ. 5. 5. 30. సం.
కిరా. 8 58. 2. ఒక్కచారుఁడు గలది వి.
అ పుం - ఒంటరిగాతిరుగువది - 1. ఖడ్గమృగము
2. ఒంటిగాఁడు, అడవిపంది సం. కిరా.
18. 8. మనుచ 4 37.

ఏకజన్ముఁడు నం. వి. న. పుం. 1. ముఖ్యమైన
జన్మము గలవాఁడు - రాజు. 2. ఉపనయన
రూప జన్మము లేనివాఁడు - కూడ్రుఁడు.
(వృత్తి ద్విజన్ముఁడు.)

ఏకజాతి నం. వి. త. పుం. 1. కూడ్రుఁడు. 2.
కీటభేదము, పు. ఒక్కజాతి.

ఏకజాతీయము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఒక్కజాతి లోనిది.

ఏకతమము నం. విజ. (అ. అ. అ.) పెక్కింటిలో నొక్కటి.

ఏకతము - ఎగ్గతము. విజ. (సం. ఏకాంతమ్. ప్రా. ఎక్కంత.) ఒంటరిగానున్నది; రహస్యముగా నున్నది.

సీ. ...ఏకతఃపు, గుడిమానిపొంతను... భాం. కాం. 5. : 98.

క. స్త్రీయును బురుషుడు నేకత, మై యున్నె డఁ జూచి యెట్టి యధముండైనా, దాయఁగవచ్చునె...మార్క. 1. 43.

ఎ. ఏకాంతప్రదేశము, నిర్జనస్థలము.

సీ. ఏకతంబున వసియించి యెవ్వనిఁ గన్డు యోగీశ్వరేశ్వరుల్ యోగదృష్టి హరి. 4. 83.

ప్ర. విజ. ఒంటరిగా, తోడులేకుండగా.

క. .. వయస్సు తుమ్మ తద్విమలోదధిశీర్షంబు నఁగొమరుగ నేకతమ యిచ్చఁ గ్రుమ్మ రుచున్నన్. భార. ఆది. 2. : 8.

సీ. ఇప్పాండుపుత్రుల నేలొక ధృతరాష్ట్రుఁ డేకత మనుపంగ నిచ్చగించె. భార. ఆది. 8. 142.

ఆ. తాను నతఁడు నేకతమ యుండి హని కం, తయును తెప్పదొడంగె ధర్మవిదుఁడు. భార. అది 7. 254.

ఏకతమాడు - రహస్యముగా మాటలాడు

ఉ. కూరిమిమృతితోడ నలకూబరుఁ డేకత మాడి... మనుచ. 5. 98.

ఏకతరము నం. విజ. (అ. అ. అ.) రెంటిలో నొక్కటి.

ఏకతానుఁడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఏకవిష యాసక్తఁడై యుండు, ఏకాగ్రఁడై యుండు. (ఇట్లే - ఏకతానకుఁడు)

ఏకతాళము నం. వి. అ. అ. 1. గీతవాద్యాలయ సామ్యము. 2. తాళభేదము.

ఏకత్రింశత్తమము నం. విజ. (అ. అ. అ.) - ఏక త్రింశము.

ఏకత్రింశత్తు నం. వి. త్. స్త్రీ. ముప్పదియొకటి.

ఏకత్రింశము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ముప్పది యొకటవది.

ఏకదండి నం. వి. న్. పుం. 'శిఖాయజ్ఞోపవీతాది శూన్యఁడయి యేకదండమును చాల్చు సన్నాహి, హంసుఁడు. (సన్నాహములు - కుటీ చకుఁడు, బహూదకుఁడు, హంసుఁడు, పరమ హంసుఁడు-అని నాలుగువిధముల నుండురు. కుటీచకబహూదకులు త్రిదండమును, హం సుఁడు ఏకదండమును ధరింతురు. పరమహం సునకు దండధారణము లేదు.)

ఏకదంతుఁడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఒకదంతము గలవాఁడు. వి. అ. పుం. ఒంటికొమ్మువేలుపు, వినాయకుఁడు.

ఏకదంష్ట్రుఁడు నం. విజ. - ఏకదంతుఁడు.

ఏకదృక్కు నం. విజ. (శ్) 1. సర్వమును ఒకటి (బ్రహ్మమును) గాఁ జూచువాఁడు, బ్రహ్మ జ్ఞాని. 2. ఒకకన్నుగలవాఁడు, కామిఁడు. వి. శ్. పుం. 1. కాకి. 2. కుక్రకాచార్యుఁడు. 3. శివుఁడు.

ఏకదృష్టి నం. విజ. (శ్) వి. శ్. పుం - ఏకదృక్కు.

ఏకదేవుఁడు నం. వి. అ. పుం. పరమేశ్వరుఁడు.

ఏకదేశము నం. వి. అ. పుం. 1. ఒకచోటు. 2. అంశము. భాగము. అవయవము.

ఏకదేశి నం. విజ. (న్. నీ. న్.) 1. అవయవి, అంశములు కలది. 2. ఏకదేశస్థుఁడు.

ఏకదేశీయుఁడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) సమాన దేశమువాఁడు, ఏకదేశస్థుఁడు.

ఏకధని నం. విజ. (న్. నీ. న్.) - ఏకధనుఁడు.

ఏకధనుఁడు నం. విజ. (అ. అ. అ.) అవిభక్తుఁడు, పంచకొననివాఁడు. (సోదరాది)

ఏకధర్మి నం. విజ. (న్. నీ. న్.) - ఏకధర్ముఁడు.

ఏకధర్ముఁడు నం. విజ. (న్. అ. న్. న్.) 1. సమానధర్మముగలవాఁడు. 2. సమానమతము గలవాఁడు.

ఏకధుర నం. వి. అ. స్త్రీ. ఒక్కరువు,

ఏకధురము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఒక్కరువు

మోయునది. నాగటినై నను బండినై నను
ఒక్కటిని మాత్రము లాగెడిది. (ఎద్దు లో
నగునది.)

ఏకధురావహము నం - ఏకధురము.

ఏకధురీణము నం - ఏకధురము.

ఏకన ఎ. అంచు (ఉదా: బద్ధ కంచము ఏకన ము
చుము. శ. రి.)

ఏకనవతమునం. ఎఱ. (అ. ఈ. అ.) తొంబదియొక
టవది

ఏకనవతి నం. ఎ. ఇ. శ్రీ తొంబదియొకటి.

ఏకనవతితమము నం. - ఏకనవతము

ఏకపంచాశత్త మము నం - ఏకపంచాశము

ఏకపంచాశత్తు నం. ఎ. త్. శ్రీ. ఏంబదియొకటి

ఏకపంచాశము నం. ఎఱ. (అ. ఈ. అ.) ఏంబది
యొకటవది

ఏకపత్తిక నం ఎ అ శ్రీ గాధపత్తా)వృక్షము.

ఏకపత్ని నం ఎ ఈ శ్రీ. 1. ఒక్కడేభర్తగా
గలది- పతివ్రత. 2-తవభర్తకు తానొకతియే
భార్య యైనది - 3-వకాలులేనిది 4 సవతి.
తోడి పెద్దాము.

ఏకపత్నికుడు నం. ఎ. అ. శ్రీ ఒకతియే భార్య
గా గలవాడు.

ఏకపత్నివ్రతము నం. ఎ. అ. న. 1. ఒక్కభార్య
తోనే యుండుట అనెడు వ్రతము 2. ఒక భర్త
తోనే యుండుట అనెడు వ్రతము.
శ్రీ కామేశ్వర పత్నివ్రతదుఃఖశీలాం సం కు.
సం. 8 7.

ఏకపదము నం. ఎ. అ. న. తత్త్వము శ్రీ. ఒకా
నొక రతిబంధము (వై. ని)

ఏకపది నం. ఎ. ఈ. శ్రీ - ఒకడు నడువదగిన
త్రోవ - త్రోవ మార్గము.

ఏకపాత్తు నం. ఎఱ. (దొ) ఒక్కపాదముగలది.
ఎ. దొ. శ్రీ. 1. శివుడు. 2. విష్ణువు.

ఏకపాదీక నం. ఎ. అ. శ్రీ. పశులొక్కకాలిమీద
నిలిచియుండుట.

ఏకపింగకుడు నం - ఏకపింగుడు.

ఏకపింగుడు నం. ఎ. అ. శ్రీ. కులేరుడు. (ఇతని

యెడమకన్న పార్వతికాపమున పింగవర్ణ
మయినది.)

ఏకపిండుడు నం ఎఱ (అ. అ. అ.) - సమాన
మగు హముగాని శ్రాద్ధమునందీయదగిన
పిండిముగాని గలవాడు - సపిండుడు.

ఏకపుష్కల(ర)ము నం. ఎ. అ. శ్రీ. కానాళ
వాద్యము.

ఏకపుష్ప నం. ఎ. అ. శ్రీ. ఒకానొక చెట్టు.

ఏకఫలి నం. ఎ. ఈ. శ్రీ ఒకఫలిభేదము.

ఏకభక్తము నం. ఎ. అ. న. 3 గలు రెండుజాములు
చాటిన తగువాత ఒక్కపూటమాత్రమే తినుట.
శ్రీ. దినార్ధసమయేఽతీతే భుజ్యతే నియమేన
యత్. ఏ భక్తమితి ప్రోక్తమతస్తత్సాన్యధి
వై వహి. (కాలమాధవీయము)

ఏకభోగము నం ఎ. అ. శ్రీ. (ఫలానుభవము ఒక
నికే ఉడునది) కుటిక. భృత్యాదినహితుఁ
డైన ఒక్కడే అధిపతి యుండు గ్రామము
(కల్పద్రుకోశము 2. ప్రకాండము. 11. 12.
పం.)

2. ఒకపంటకేజలానుభవము గల భూమి.

(వ్యతి-ఇరుభోగము రెండు పంటలకును జలాను
భవము గల భూమి.)

ఉ. ...సుగనాథుడు దక్షిణకాశీ భీమలింగ
గంబున కేకభోగముగ గట్టడం తేనె వసుం
ధరాస్థలిన్. భీమ. 6. 78.

గీ. ఏకభోగంబు గాంగ నేలేలుగరును, గడలిసీ
మయు గౌతమీ గంగమేరి. కప్పురపుఁ గ్రోలి.
కాశ్మీరంబండ మవధి. యేలె విశ్వకుటుంబి
భీమేశ్వరుండు. భీమ 5. 88.

ఏకము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. ఒకటి. (ఈ
యర్థమున నిత్యైకవచనము.) 2. ముఖ్యము,
ప్రథమము.

3. ఏకుండు వాగ్వైతియీకఫణావదధ్యకుఁ
డాకృతిఁ దృతీయాశ్వినేయుండు ... రా.
వి. 2. 81. (ఇందలి 'వైతియీక' అను
రూపము చింత్యము 'వైతియీక' అను
నది సాధువు.) 3. అన్యము 4. కేవలము.
5. సమానము, అభిన్నము (ఉదా: ఏకో
దరులు, ఏకకాలము, మొ.) 6. సత్యము.

7. అల్పము 8. అసమానము, సాటిలేనిది.
 ఏకముఖము నం. ఎఱ (అ. అ ఈ. అ. చూ. అభి
 ముఖుడు) 1. ఒక్కవైపునకేయున్న ముఖ
 ముగలది. 2. ఒకముఖమేగలది. 3. ఒకదా
 ాముగలది. (మండపము, మొ.) 4. ఒకటే
 యుద్దేశముగలది. ఎ. అ. న. ఒక ముఖము
 గల రుద్రాక్షము.)

ఏకమూలి నం. ఎ. ఈ. శ్రీ. 1. అతని, నూనె
 యగినె (వృ. వి.) 2. సాలపర్ణి, ముయ్యాకు
 పొన్న. (వృ. వి.) ('ఏకమూల' అని
 కొందఱు.)

ఏకయష్టి నం. ఎ. ఇ. శ్రీ. ఏకావళి, ఒక్కపేట గల
 హారము.

ఏకయష్టిక నం. ఎ. అ. శ్రీ - ఏకయష్టి,
 ఏకరంగి (బ్రా. మిశ్రని) పి. ఎ. (హిం. ఏకోంగి.)
 ఒక్కరింగుగల మొకమాలు.

సీ కనకంబు గెలుచున గంబు తేజములీల నేక
 రంగికబాయి యిప్పుగులుక. దశా.
 1. 42. హంస. 5. 858.

ఏకరజము నం. ఎ. అ. పుం. భృంగరాజము, గుంట
 గలగర (వృ. వి.)

ఏకరాత్రము నం. ఎ. అ. పుం. ఒక్కరాత్రి
 యంతయు చేయఁదగు కర్మము. ఎ. అ. న.
 1. ఒక రాత్రి. 2. ఒక్క అహోరాత్రము.

ఏకరాత్రికము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. ఒక్క
 రాత్రిభోజనమునకుఁ జాలినది. 2. ఒక్కదినపు
 భోజనమునకుఁ జాలినది. 3. ఒక్కరాత్రి
 చేయునది. (వ్రతాది.)

ఏకరువు (ఏక + రువ్వు?) పి. ఎ. ఒక్కవల్లె.
 ఏకరువిడు - (వచ్చినవేదాదులను మఱచిపో
 కుండుటకై) పఠించు, చదువు.

గీ. తెలిగి తొలునాడు తరువాయి చెప్పనట్టి,
 యెల్ల పన్నంబు లేకరువిడి పదంబుఁ, గ్రమ
 ము గుణియించు నైషికబ్రహ్మచారి, నికర
 ములు...రా. వి. 2. 85

(ఇట్లే, ఏకరువుపెట్టు, ఏకరువువేయు.)

ఏకరూపము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. అతిస్థిర
 మైనది. (వై. వి.) 2 సమానరూపముగలది.

శ్లో. వనం విశంత్యో వనజాయతేవచాః, తద
 ద్యుతీనాం దధురేకరూపకామ్. సం. కిరా.
 8. 2.

ఏకరూప్యము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) ఒకదాని
 నుండియే వచ్చినది.

ఏకలము - ఏకలీడు. ఎ. (క. ఎక్కల.) అడవిపంది
 గీ. పందిసలు గేకల మ్మనఁ బరఁగు ఘృష్టి.
 అం. భా. 2. 82.

సీ ...పంది...ఏకలము గుర్గురిం తన నెసఁగు
 దంష్టి. సాం. ని. తిర్య. 76. పారి. 3. 30.

(ఇది యీశ్రీందిప్రయోగములో మాత్రము
 సంస్కృతపదముగాఁ గనుపట్టుచున్నది.)

ఉ. చేళ్లొని యాకువీటివిభు శ్రీపెదవేంకటఁ
 టెంఁ యాత్మలో, నేకలసద్గుణంబు మహి
 యెన్న దనేకలసద్గుణాప్తిచే, గైకొని శేష
 భోగములకల్మిఁ దలంప దశేషభోగలీ,లా
 కలపంబు చేతఁ గరులన్ గిరులన్ మఱి
 చెప్ప నేటికిన్. రాఘవ. పీఠి. 89.

జ. ఏకలీడు.

ఏకలము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) అసహాయము,
 ఒంటరిగానుండునది

ఏకలీడు - ఏకలము ఎ. (ఏకలము + ఈడు -
 ట. ఏకలీలు. అడవిపంది, ఏకలము.

మ. సహసోత్కర్ష ఘనాంకురింబు లగునంచ
 న్మత్తసారంగరాటస్సహకారంబుల నేకలీల
 సమయించ న్నాగె నచ్చో మహి.మహికా
 భర్త ధృతిన్...హ. న. 2. 24.

(హరిశ్చంద్ర - 'సారంగరాటస్సహకారంబులక
 + ఏకలీలక' అని పదచ్ఛేదము.)

ఏకవచనము నం. ఎ. అ. న. 1. (వ్యాక.) ఏకత్వ
 మును దెలుపు ప్రత్యయము. (వ్యతి - బహు
 వచనము.) 2. ఒకమాట.

ఏకవర్ణిక నం. ఎ. అ. శ్రీ. ఒక్కయేడు వయసు
 గల యావు పెయ్య.

ఏకవాదము నం. ఎ. అ. పుం. 1 - ఒకచేతితో
 వాయింపఁబడునది - డిండిమహాద్యము. 2.
 బ్రహ్మముక. తె వేటుగామిచే సర్వమును

ఒక్కటే (బ్రహ్మమే) అని ప్రతిపాదించు వేదాంతముల వాదము, అద్వైతవాదము.

ఏకవారము నం. వి. త. న. ఒకవర్యాయము, ఒకమాటు.

ఏకవింశతి నం. వి. త. శ్రీ. ఇరువదియొకటి.

ఏకవింశతితమము నం - ఏకవింశము

ఏకవింశము నం. వి. త. (త. ఈ. త.) ఇరువది యొకటవది.

ఏకవిలోచనము నం. వి. త. తుం 1. కాకము. 2. ఒకకన్ను. 3. ఒకానొక దేశము.

ఏకవిషయి నం. వి. త. (న. జ. న.) ఒకటే విషయముగలవాడు; ప్రతిస్పర్ధి, పోటీగాడు

ఏకవృందము నం. వి. త. తుం. కంఠరోగభేదము.

ఏకవృక్షము నం. వి. త. తుం. నాలుగు కోసులలోపల ఒక్కచెట్టుతక్కు రెండవచెట్టులేనిచోటు.

ఏకశతతమము నం. వి. త. (త. ఈ. త.) నూటయొకటవది.

ఏకశతము నం. వి. త. (త. ఈ. త.) నూటయొకటవది. వి. త. న. నూటయొకటి.

ఏకశతము నం. వి. త. (త. త. త.) రెండుపాయలుగా లేని దెక్కలుగలది. (గాడిద, గుట్టము, మొ.) శ్లో. ఖరోశ్వోశ్వతరోగౌరశ్చమరీశరథస్తథా, ఏతేచై కశఫాః...నం. భాగ. ౪. 10. 22.

ఏకశాఖీయము నం. వి. త. (త. త. త.) 1. ఒక్కటే శాఖయందుఁబుట్టినది. 2. ఒకశాఖకు సంబంధించినది.

ఏకశృంగము నం. వి. త. (త. త. ఈ. త.) ఒంటికొమ్ముగలది. (త. త. త.) ఒకశిఖరముగలది. వి. త. తుం. ఖడ్గమృగము.

ఏకశేషము నం. వి. త. (త. త. త.) ఒకటి మిగులుగాగలది. వి. త. తుం. 1. ఒకటేమిగులుట. 2. (వ్యాక) వృత్తిభేదము (ఇందు విగ్రహవాక్యముననుండు అనేకపదములకుమాటు ఒకపదమే నిలుచును-ఉదా: పితరులు-మాతాపితరులు.) 3. ఏకాంతము, రహస్యప్రదేశము.

ఏకశ్చక్రము నం. వి. త. (త. ఈ. త.) అటువదియొకటవది.

ఏకశ్చక్రి నం. వి. త. శ్రీ. అటువదియొకటి.

ఏకశ్చక్రితమము నం. వి. త. (త. ఈ. త.) అటువదియొకటవది.

ఏకనస్తతము నం. వి. త. (త. ఈ. త.) దెబ్బది యొకటవది.

ఏకనస్తతి నం. వి. త. శ్రీ. దెబ్బదియొకటి.

ఏకనస్తతితమము నం - ఏకనస్తతము.

ఏకసర(ము) - ఏకసరి వి మల్లబంధవిశేషము

వ. దేహపుపాగువ నయనపుపాగువ లివ రాకడ యేకసరి పైసరి యుంప పిక్కు కలలాఘవంబు మొదలగు వితమ్ము లెఱింగి ... ప్రబంధ. 78.

వ. ... రాకడ ఏకసరము పైసరియు యుంప పిక్కు ... వితంబులును ... మల్లుపు. 8. 63.

ఏకసర్గము నం. వి. త. (త. త. త.) ఏకతానము. ఏకాగ్రచిత్తముగలది. వి. త. తుం 1. ఏకాగ్రచిత్తము 2. ఏకసృష్టి.

ఏకనహస్రతమము నం. వి. త. (త. ఈ. త.) వేయనొకటవది.

ఏకనహస్రము నం. వి. త. న. 1. ఒకవేయి. 2. వేయనొకటి.

ఏకసూత్రము నం. వి. త. న. - ఒకత్రాడుగలది-డమరువాద్యము.

ఏకస్థము నం. వి. త. (త. త. త.) 1. ఒకచోటనుండునది 2. ఒంటిగానుండునది.

ఏకహయనము నం. వి. త. (త. ఈ. త.)-ఒకయేవయసు గలది - శిశువు (త. త. త.) ఒకయేడువయసుగలది. (శాలాది.) వి. త. తుం. న. ఒకయేడు.

ఏకహయని నం. వి. త. శ్రీ. ఒకయేడు ఈడుగల యావుపెయ్యి.

ఏకాంగము నం. వి. త. తుం. నిరుపమానమైన అవయవములు గలది- 1. విద్యగ్రహము. 2. అంగాంగ గ్రహము. న 1. ఒకవయవము. 2. చందనము 3. ఉత్తమాంగము. శిరిస్సు

ఏకాంగి నం. వి. న. తుం. - ఒంటరి - సన్న్యాసి-భగవద్భక్తుడు

క. క్రేవల నేకాంగులు రా. అము. 2. 98.

ద్వి. ఎన్నంగఁ దగినట్టి యేకాంగములు. ద్వి.

పరమ 8. 642. పా (ఈయధ్యము సం

స్కృత గ్రంథములలో గానరాదు.)

ఏకాంగిక సం. వి. అ. ప్రే చందనముతోఁజేయఁ
బడనద్రవ్యవిశేషము.

ఏకాంగుడు సం. వి. అ. పుం. 1. విష్ణువు 2. అంగ
రక్షకుడు ద్వి. - వివాహముచే ఏకశరీరము
గలవారు - దంపతులు.

ఏకాండము విజ (సం. అఖండం. త. ఏకాండమ్)
అఖండము, అతుకులులేక యొక్కటిగానే
యున్నది.

ద్వి. ఆలోన నేకాండ మౌబలుపచ్చ. మేలిపెండ్లి
యరుంగు వృగనాథి నలికి. సం రా.
కాల. 78. పా. 13 పం.

గీ. మలిచి యేకాండముగ నొక్క మానిక
మున, వేడ్క నెద్దాని నిర్మించె విశ్వార్థు.
నైష. 8. 98.

గగడ కాళ జులు మసకపుఁబరిమలు మేర్.
కట్టులు నేకాండపుఁదెరచీరలు. కవిక.
3. 195.

ఏకాంతము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. రహస్య
మైనది, ఇద్దఱుకంటె నెక్కుడుజనము లేనిది.
(చోటు) 2. ఒక్కవిషయమునే గుఱిగాఁ జేసి
కొనినది, ఏకాగ్రము. (ఉదా : ఏకాంతభక్తి)
3. మిక్కిలి, అధికము. 4 మాటుపాటులేనిది
ఏకరూపముగానున్నది వి. అ. పుం. 1. రహస్య
ప్రదేశము 2. రహస్యవిషయము. 3. అతిశ
యము. 4. అవయవము. శ్రీ. విజ. 1. అవ
శ్యము, తప్పక.

శ్లో. ఏకాంతవిధ్వంసిషు మాదృకానాం పిదే
ష్వనాస్థా ఖలు భౌతికేషు. సం. రఘు.
2. 67.

2. అత్యంతము, మిక్కిలి.

శ్లో. కూరేభ్యోభ్యధికం విభేష్యపహసత్యేకాం
తభీరూ నహో, శ్రీ...ముద్రా. 3. 5.

3. రహస్యముగా. 4. ఒంటరిగా. (ఉదా.
ఏకాంతవిహరి)

ఏకాంతమిచ్చు - రహస్యముగా మాటాడు
టకు అవకాశమిచ్చు.

క. నానాదేశమ్ములకును, చా నటు పనుపంగఁ
జనిన తనచారులలో, ధీనిధి మతిమంతుఁ
డనంగ నొక్కఁడు వచ్చి సమయకర్త
వ్యంబుల్.

వ. నడపి యుండ నేకాంతంబిచ్చిన వాఁడు
నుం దనయరయంతోయిన లాటదేశమందలి
విశేషంబు లెఱింగించి. కేయూర. 1. 72,
7...

ఏకాంతరము సం. విజ. (అ. అ. అ.) ఒక్కటి
యెడగాఁగలిగినది; ఒక్కప్రేలువిడిచినది.
(మేనటికము, మొ.)

ఏకాంతి సం. వి. న్. పుం. - ఏకాగ్రచిత్తుడు -
విష్ణుభక్తుడు.

ఏకాకి సం. విజ. (న్. నీ. న్.) ఏకకుడు, ఒంటరి.

ఏకాక్షము సం. విజ. (అ. అ. అ.) ఒక అక్షము
(ఇరును) కలది. (అ. ఈ. అ.) ఒక కన్ను
గలది. వి. అ. పుం. కాకి.

ఏకాగ్రము సం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. ఒకవిషయ
మందే చిత్తము నెలకొల్పినది. (మనుష్యాది
కము.) 2. ఒక విషయమందే లగ్నమైనది.
(చిత్తము.)

ఏకాతపత్రము సం. విజ. (అ. అ. అ.) - ఒక్కటే
ఆతపత్రము కలది - ఏకచ్ఛత్రాధిపత్యము
గలది.

ఏకాదశ సం. విజ. (న్.) పదునొకండు.
(ఇది తెనుఁగున సమాసపూర్వపదముగానే
యుండును. ఉదా: ఏకాదశరుద్రులు.)

ఏకాదశకము సం. విజ (అ. శిశా. అ.) పదునొ
కండుభాగములుకలది.

ఏకాదశద్వారము సం. విజ. (అ. అ. అ.) పదునొ
కండుద్వారములుగలది. వి. అ. న. శరీరము.
(తలయందు ఏడు, వొడ్డుతోఁగూడి క్రిందివి
మూఁడు, శిరస్సునందలి బ్రహ్మరంధ్రము
ఒకటి - వెరసి పదునొకండు ద్వారములు
గలది.)

ఏకాదశము నం. ఎఱ. (అ ఈ. అ.) పదునొకండ వది.

ఏకాదశి నం. ఎ. ఈ. స్త్రీ. 1. పక్షమున పదునొకం డవతిథి. 2. పదునొకండుతంత్రులు గల వీణ.

ఏకాన్న(ద్వ)వింశతి నం. ఎ. ఇ. స్త్రీ ఒకటితక్కువ ఇరువది, పందొమ్మిది.

ఏకాన్నుడు నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) ఏకభాండా శనుడు, అవిభక్తుడు (ప్రాతాది)

ఏకాన్తి నం. ఎ. అ. స్త్రీ. - ఏకహాయని

ఏకాయనము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. ఒక్కఁడు మాత్రము నడువఁదగినది. (కాలిత్రోవ.) 2. ఒకవిషయముననే మనస్సు నిలిపినది, ఏకా గ్రము.

ఏకావళి నం. ఎ. ఇ. ఈ. స్త్రీ. 1. ఒకయర్థాలంకారము. 2. ఒంటిపేటహారము.

ఏకాశీతము నం. ఏకాశీతమము.

ఏకాశీతి నం. ఎ. ఇ. స్త్రీ. ఎనుబదియొకటి.

ఏకాశీతితమము నం. ఎఱ. (అ. ఈ. అ.) ఎనుబది యొకటవది.

ఏకాష్ఠిల నం. ఎ. అ. స్త్రీ. పాఠ, అగలుసొంటి, చిలుబొడ్డి. (వృ. వి.)

ఏకాష్ఠిలము నం. ఎ. అ. శ్రుం. ఒక పుష్పము. (వృ. వి.)

ఏకాహగమము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) ఒకనాటి పయనముచే చేరఁదగినది. (గ్రామాది)

ఏకాహము నం. ఎ. అ. శ్రుం. ఒకదినము.

ఏకీకృతము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) ఒక్కటిగాఁ జేయఁబడినది.

ఏకీభవించు నం. అ. శ్రీ. ఒక్కటియగు.

సీ. తతనాదక సమీరహతకిన్నరీరుతుల్ కిన్నరీ రుతులు నేకీభవించె. వసు. 1. 149. ఉ. రా. 8. 94.

ఏకీభావము నం. ఎ. అ. శ్రుం. ఒక్కటియగుట, ఐక్యము.

ఏకీభూతము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) ఒక్కటిగా అయినది.

ఏకు న. శ్రీ. (శ. ఖ. ఎక్కు.) 1. దూదిమొదలగు

వానిని విడిపోవునట్లు యంత్ర విశేషముతో కొట్టు; దూదేక్షిణట్టు విడఁగొట్టు

ఉదా: దూది ఎండవేసి ఏకీపలుపు కుట్టినాడు.

క ...తాదృశమహిమోద్ధండత ముందుమహా రథు, కండలు తనవంట నేకి కాకులఁచెన్. కకు. 5. 76.

2. (దోషమును) ప్రకటించు; దూటు.

ఉదా: వానిలో ములు అనటను ఏకివేసి వచ్చి నాడు. నలుగురులోను వానిని ఏకివేసి నాడు.

ఎ. ఏకినదూదిచుట్ట, తూలకణిక.

ఆ. ముక్కుసచ్చలాఱ కెక్కి చకోఁ పు. నిసుపు మెఁపుకము నిశిత మునుచు. నేకు వాడి చేసి యిపు డేల పలికెడు. చంద్రా. 5. 88.

సీ .. అగుఁ దూలకణిక యే కని వచ్చిప ఆం. భా. 2. 294.

సా : ఏకయి వచ్చి మేకయి విగిసినాడు.

జ: ఏకుడు.

ఏకుడు ఎ. (√ఏకు) దూది ఏకుట.

సీ తూలమృదూకృతి దోచు నేకు డన గ... ఆం. భా. 2. 294

ఏకుదోక ఎ. (√ఏకు?) ఒకానొకపిట్ట.

సీ. ఏకుదోక చెమరుఁగాకి గోకిల చీద గొరు వంక నెమిలి కార్కోడి యనెడి, గీ. పతులు ...పార్వ. 6. 77.

ఏకులనారిగాడు ఎ. (√ఏకు?) పక్షివిశేషము.

సీ. ...కోడి కాగుతో దేకులనారిగాడు ... ఆదియైన పకు లతఁడు దీర్పు. హంస. 8. 1°.

ఏకు న. ఎ. (ఏ + అక.) ఏమె (చూ. ఆకె.)

ఏకైకము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) ఒక్కొక్కటి, ఒకటొకటి. (శ్లో. ఏకైకమక్షరం ప్రోక్తం మహాపాతకనాశనమ్.)

ఏకోత్తరము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) ఒకటి ఎక్కువగాఁగలది. (ఏకోత్తరశతము-నూటయొకటి.)

ఏకోదశుడు నం. ఎ. అ. శ్రుం. - సమానజాతి ము కలవాడు - ఏడవతరమునుండి పదునాలుగవ

తరమువఱకుఁగల గోత్రజుఁడు, సమానోద
కుఁడు

ఏకోదరుఁడు నం. ఎఱ. (అ. అ. ఈ. ఇ.) ఒకతల్లి
కడుపునఁబుట్టి నవాఁడు, సోదరుఁడు. (న్యతి.
భిన్నోదరుఁడు.)

ఏకోద్దిష్టము నం. ఎ. అ. న. - ఒకఁడు ఉద్దేశింపఁ
బడినవాఁడుగాఁ గలది - ప్రేతము నుద్దేశించి
చేయు శ్రాద్ధము

ఏకోనము నం. ఎఱ (అ. అ. ఇ.) ఒకటితక్కువ
యైనది

ఉదా: ఏకోనవిశతి - ఒకటితక్కువ ఇరువది,
పందొమ్మిది. (ఇట్లే ఏకావసము, ఏకావమము,
ఏకమ్యానము)

ఏకోనవింశతి నం. - ఏకావ్సవింశతి.

ఏకోను ఎ. (క. ఏకూను, ఏకోను - మొత్తము.)
సమప్తి. (క. ర.) యావత్తు. (చి. ని)

ఏగాని ఎ. కానితో సగమువిలువగల రాగినాణెము
2 రెండు దమ్మిడులు. (వా)

ఏగుడు ఎఱ. (క. ఏగులు.) రోతయైనది.

ఆ. ఏగుడైనపెరివి తేగుడమృత మంచుఁగవులు
వొగడఁ జేరు కలిగెఁ గాక, తత్త్వ మెఱిగి
యిట్లుదలపోసి చూచిన నింతి రోతకెల్ల
నిల్లుగాదె ధ్యా. 1. 96. (ప్రయోగాంత
రము కనఁబడలేదు.)

ఏగురు - ఏవురు న. (ఏను² + గురు - ఏనుకబ్బము
నకు మహాన్మహాత్యర్థక రూపము - త. ఐవర్.)
అయిదుగురు.

క. గురువచనస్థితి మన కే,గురుకును నిది పత్ని
గాఁ దగుం గావున...భార. ఆది, 7. 218.

ఏగుస ఎ. (√ఏని².) అయిదుకుంచముమానము.
సీ. స్రస్థపంచకసంజ్ఞ పరఁగు నేఁగుస యన...
అం. భా. 2. 271.

ఏచే - ఏస². ఎఱ. 1. వికృతస్వరముగలది (మాట)
గీ. ఏచమాటలు జడగొన్న పీఠుఁగురులు,
గలుగు నెఱుకులు దగఁ బొడగనఁగ వచ్చి.
యయా. 1. 102.

2. వక్రము (చూ. ఏచకంకటిచుక్క.)

జ: ఏచకంకటిచుక్క.

ఏచేకంకటిచుక్క ఎ. (√ఏచే) - వంకరిమంచము

వలెనుంచుచుక్క - ఉత్తరాపాధానక్షత్రము.
(క. ర.) ఆపాధానక్షత్రము?

ఏమే అ. 23. 1. అధికమగు పెద్దదియగు అతిశ
యించు.

మ. ...పా,త్రుని భూరిశ్రవసుం గనుంగొనుచు
నిండుం గ్రేణిసేయంగ నేచిన పెం పొప్పుఁ
గ బాహ్నికుం డరిగె నిశ్చింతంబునం బోరి
కిక. భార. భీష్మ. 1. 94.

క. ఏచిన తన నిడువాలవి, లోచనముల చెలు
వమునకు లొంగి జలజముల్, కై చెఱి యిచ్చె
ననంగే, శీఠాలితనలిన మాకలిగి ధరియిం
చున్. వరాహ. 11, 50.

క. ఏచినబలములతో రిజ, నీచరులం జలము
గలిగి నిష్ఠురతరనా, రాచములు మునుఁగ
నేసిరి, చూచునురల్ దల్లడిల్ల స్రుక్కక
హరులన్. భారా. యు 1438.

2 పెరుఁగు. బలియు.

మానిని. ఏచి తనర్చి తలిర్చిన శ్రోవుల నిమ్మగు
తావులకొంపములన్ భార. ఆది. 4. 20.

సీ. నెగనినకొన లేచి నింగి యంతంబకు నవులఁ
ద్రోవఁగ దనరారుదాని ... శమితరుచక్ర
వర్తి. భార. విరా. 1. 162.

చ. విబుధతపోధనేంద్ర విను వేయువిధంబుల
నాతఁడెద నేచి బలవిభేదినై చికి విశృంఖల
మై....పాండు. 5. 289.

3. విజృంభించు, చెలరేగు.

ఆ. అధికదర్పయుక్తమై బలీవర్దంబు, నగముదరి
విరాఁడంబు సేయఁ, గాలుద్రవ్యవట్లు గడు
బలాధ్యులతోడ, నేచి వీఁడు విగ్రహింపఁ
దొడఁగె. భార. సభా 2. 188.

క. ...మీ రేచి జగంబులు నొవ్వ రిణము
సేయఁగ నేలా. భార. ఉద్యో. 1. 158.

4. కలుగు.

ఉ. నీచెఱఁ కానిపోయి రిజనీచర చక్రి భటింప
ముక్తిపొందెచెర యెచెఱఁగ దవులనేనిక
...అము. 6. 45.

క. ఆ చెలికి గర్భచిహ్నము, లేచినఁ బరితోష
మాతృ సేపారిక మూరిచుండు నిజతలో

దరి...జాచి యకర్మమున కాశ్మ స్రుక్కు
చుఁ బలికెన్. భాగ. 8. 476.

జ: ఏపడఁచు, ఏపారు, ఏపు, ఏపుమాపు, ఏపు
రేఁగు

వీజకము నం. విజ. (అ. జి. అ. అ.) 1. చలించునది.
2. చలింపఁజేయునది, వడఁకించునది. 3. ప్రకా
శించునది. 4. ప్రకాశింపఁజేయునది

వీజనము నం. వి. అ. న. 1. చలించుట, వడఁకుట,
2. చలింపఁజేయుట. 3. ప్రకాశించుట. 4.
ప్రకాశింపఁజేయుట.

వీజితము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. చలింపఁ
జేయఁబడినది; 2. చలించినది. 3. ప్రకాశింపఁ
జేయఁబడినది. 4. ప్రకాశించినది.

వీటుము విజ. ప్రధానము; అధికము, గొప్పది.

క. మాటలు నేరిక పలికిన, నోటమిగాఁ గొనక
కార్యమున్న నిజముఁ దాఁ, బాటించి నృపతి
ధర్మం, జేటముగాఁ బాడి నిర్ణయింపఁగ
వలయున్. విజ్ఞా. వ్యవ. 27.

ద్వి. కోకమ్మి పడసినకొలుచు గాదియల, లే
కేమి కొని రావుగాక యేమియును, నేటపు
సంపద లెం దేఁగెనింక. బస. పు. 4. 351.

ఎ. ప్రక్క. (చి. ని.)

వీటులవి ఎ. ఏటునకు అందునంత దూరము.

సీ. నగరాజతనయ పగ్నగరాజధరుమ్రోల
నిలుచుడు మదమఁ దేటలవి నిలిచె. కు. సం.
5. 515.

మ. ...ఏటలవికి వాహంబు నడ్డంబునూ,కి
ంసావల్ల భుఁ దేసె భల్లమున ... మనుచ.
4. 44.

వీటువాలు విజ. (✓ఏటము + వాలు - ప్రక్కకు వం
గినది.) ఓరగానున్నది, ఓలుగినది.

రగడ. ఏటవాలైనయది యీయరఁటికాలెంత.
మనుచ. 8. 84.

సీ. ఇట్లు గవ్వట్టుచు నేతెంచి యంచలు వసుధ
చేరువ నేటవాలుగాఁగ, నతినిశ్చలప్రసారిక
వత్త్రంబులై దిగుచు... ప్రకా. 2. 42.

సీ పనిలేనిపని కనుంగొను నేటవాలుగ వాలుఁ
గన్నల గరువమ్ము వొదల. ఘటికా.
2. 34.

శ్రీ. విజ. వంపుగా.

సీ. ఎలగోలుజల్లు ముఠా పెళపెళ నేటవా
ల్పడి గాలి నట్టిండ్లఁ దడిపి చవఁగ. ఆము.
4. 91.

వీటిక - ఎమిడిక ఎ. 1. ఎఱ్ఱ, వానపాము.

సీ. ఉటజాటిరంబుల నూలి పాఱఁగ గ్రొచ్చి
యేటికల్ దినివైచు నేకలంబు. కకు.
1. 152.

2. ఎమిడిక, కడుపులో బుట్టి పామువలెనుండు
పురుగు. (క. ర. ప్రా.)

వీటికోళ్లు ఎ. వి. నమస్కారములు.

క. ....నరునకు, వరి మిండి వేల్పులార వారిని
కరుణన్.

వ. అనిప్రార్థించుచు దైవంబుల కేటికోళ్లు
నిరూపించుచు మఱియు బహుప్రకాశంబు
లం బలుకుచుండిరి...భార. ద్రో. 2. 346,
347.

వ. దండపాడికి దండప్రణామంబును, గుక్కుట
చతుష్టయంబునకు మ్రొక్కును, సకల
దేవతా కోటికి నేటికోళ్లును జేసి. భీమ.
2. 50.

వీటిరింత - ఏట్రంత.

సీ. కాకియును గోరువంకయును తెక్కలపోతు
నేటిరింతయు దాఁటె నెడమదెసకు. ద్వా.
1. 231.

వీటితోడు ఎ. (ఏటు + తోడు) సరిత్పతి, సము
ద్రుఁడు.

ఉ. ...ఏటితోఁ, డమ్మెయిఁ ద్రోవయ్యామి
మది నల్గించుఁ దా విలు కేలఁ బూనుచున్.
యయా. 8. 27.

వీటు ఎ. (✓ఏయు) కాణప్రయోగము; కాణపు
దెబ్బ.

గీ. పోరి రేటును వ్రేటును పోటు నొక్క,
యలవిఁ తెలఁగంగ మథయనై న్యముల
వారు. భార. భీష్మ. 8. 225.

వీటుకాడు విజ. (ఏటు + కాడు) - కాణములు

ప్రయోగించువాడు. - విలుకాడు, ధాను మ్మడు.

ఉ. ... నిన్నమ్మినముగ్గలఁ రహితనాథల
నక్కట నేడు రెండుమూఁడమ్ములయేటు
కాఁడెగువ నద్దము రాఁదగదే కృపానిధి.
భాగ. 10. పూ. 1056.

ఏటులాట్లాడు అ కి. (ఏటులు + అడు) కాణ
ములతోఁబోరు; పోరు.

క. అటిముటి నడచిన రథికుల, తఱచునకు
సుభద్రకొడుకు దలఁకక తానం,దఱకన్ని
యాపులై యె,దైఱ నవ్వుచు నేటులాడె
ధీత మెఱయన్. భార భీష్మ. 2. 88.

సీ. మీటుచు నేట్లాడు కాటుపోతులకొమ్ము
చప్పుళ్ల బులుగులు కుప్పగుల. యయా.
1. 116.

ఏట్రొంత - ఏటిరింత. ఎ. వ్యాఘ్రహూటపక్షి, భార
ద్వాజపక్షి.

సీ. ఒలితపువెలిచె పావళము చేతువ చింద క
క్కరి యేట్రొంత కారకొడి. యయా.
2 24. అం. భా. 2. 91.

ఏడ ఎ. ఎ. (ఏ + కడ.) ఎక్కడ.

తరువోజ. ఏ నేడ నింద్రాడు లేడ వారిలకు
నెప్పుడు మ్రొక్కుదు ... భార. ఆరి.
2. 47.

చ. వెఱవకు మోకుమాం పదివేలవిధంబుల
నైన నిన్ను నే,మఱవ మఱేడకుం జనుట
మాని సుఖంబుగ దక్షవాటికి, దుఱంగలి
గొన్న సమ్మదముతో గమనింపుము ...
భీమ 2 155.

ఏడ(క)క సం. ఎ. అ. శ్రీ. ఆడుగొట్టె.

ఏడ(క)కము సం. ఎ. అ. శ్రీ. 1. మేషము.
గొట్టె 2. అడవిమేక.

ఏడజగము సం. ఎ. అ. శ్రీ. చక్రమర్థము, తగిరిన,
తంబెపుచెట్టు.

ఏడ(క)ము సం. ఎ. అ. శ్రీ. గొట్టె.

ఏడమూకుడు సం - అనేడమూకుడు.

ఏడాకుమొలకలు ఎ. బి. (√ఏడు) ధాన్యనిశేషము.
[విబంధ. 112.

ఏడాకు(ల)పొన్న ఎ. (√ఏడు) ఒకానొక చెట్టు.
హరి పూ. 7. 117. కాశీ. 8. 28.

ఏడాకులరఁటి ఎ. (√ఏడు) సప్తవర్ణము, ఒకజాతి
లరఁటి. (వృ వి.) మనుచ. 8. 84.

ఏడాగోడము ఎ. విరుద్ధము.

ఉదా: ఏడాగోడపుమాట, మొ. (క. ర.)

ఏడాటలాడించు న కి. (ఏడు + అటలు + ఆ
డించు.) మిక్కిలి శ్రమపఱచు.

ఉదా: వాడునన్ను ఏడాటలాడించినాడు.
ఏడాటలాడించుట - సప్తవ్యసనములను గలుగఁ
జేయుట. అనఁగా సప్తవ్యసనములు గలిగి
నప్పుడు ఎంతశ్రమము గలుగునో అంతశ్రమ
మును గలిగించుట అని యర్థమై ఉండవచ్చును -
అని (క. ర.)

ఏడి - ఏడిక. ఎ. (నం. ఏడః. క. ఎళగ. త. ఆడు.
వ. ఓడా.) మేషము. గొట్టె.

గీ. సింగములు పులిపిల్లలు జింక లేడు,గములు
మానిసికోతులు కారుపోతు, లేడికడుపులు
పులిజున్న పాడిపసులు ప్రబంధ. 185.

ఏడి(ళి) సం. ఎ. ఈ. శ్రీ. ఆడుగొట్టె.

ఏడిక - ఏడి.

సీ. శంభసి-హవ్యాఘ్ర సత్త్వచయంబుల నేడిక
లెట్లెట్ల యెక్కియాడి భార. ద్రో
2 210.

గీ. కొదమబెబ్బలి నేడిక లేదురఁ గలవె.
అచ్చ. రా. సుం. 44.

గీ. సంయమిక్రతుహుతరసాళనము మరగి,
యగ్నిభట్టంకుడు నిచ్చ లచట నుండ,
నతని యెకిరింత యేడిక యనుదినంబు,
గొండగొఱియల బెదరించుచుడు బలిసి.
కకు. 1. 158.

ఏడు న. (క. ఏటు. త. ఏకు.) ఆటునొకటి.

క విన నే డగువర్వము మే,లనఁగా ద్రోణాభి
షేక మాదిగఁ గలయ,య్యెనిమిదివర్వము
లను.... భార. ఆది. 1. 47.

కా. ఏ డ హాహిణు లెన్నఁ కాండవబలం బేకా
దకాహాహిణుల్, దూడిం గౌరవనైన్యము
... భార. ఆది. 1. 89.

జ: ఏడాకుమొలకలు, ఏడాకులపొన్న, ఏడాకుల రఱటి, ఏడుకొండలరాయడు, ఏడుకొండలు, ఏడుగురు, ఏడుగుజ్జాలతోడు, ఏడునూలు ఏడురు, ఏడ్డుము, ఏన్నాళ్లు, ఏన్నూలు-దెబ్బది.

ఏడుడు నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) చెవిటివాడు.

ఏడు(దూ)కము నం. ఎ. అ. పుం. న. లోపల ఎముకలు పెట్టికట్టినగోడ (అమరము.) ఎముకలును వానివంటి కఠినపదార్థములును లోపల నుంచి కట్టిన కట్టడము, తౌధాలయము. (విల్యము.)

ఏడుకొండలరాయడు ఎ. (√ఏడుకొండలు) తిరు పతివేంకటేశ్వరుడు.

ఏడుకొండలు ఎ. ఐ. 1. సప్తకులపర్వతములు, యయా. 3. 34.

2. తిరుపతియందలి సప్తపర్వతములు.

ఏడుగ(ద్ద)డ ఎఱ. నియంత, రక్షకుడు.

గీ. ...ఏడుగడ నా నియంతసంజ్ఞ. అం. భా. 2. 22.

క. మసమునఁ దెలియఁగ నీదశ,యనివార్తఁ బగుచునున్నయది యాతని చొప్పును నెఱుంగఁబడ దెట్లును,గన మన కేడుగడ కమలకమనుడ యనుచుకా. పరమ. 1. 91.

ఆ. అనిన నట్లకాక యఖిలధర్మజ్ఞాన,ఘనుడు మనకు నేడుగడయుఁ దాన,కౌరి నిశ్చయింప సంశయం జేటికి, సంఘటింపుఁ దుగ్ర సమరవిధము. భార. ఉద్యో. 4. 98.

నీ. దహనుఁ దేగ్గడయు నుత్తమవర్ణభవులకుఁ బావకుం డీకుండు బ్రాహ్మణులకు. కాళీ. 8. 205.

ఏడుగ(ద్ద)డయు ద్రు. అవ్య. (√ఏడుగడ) సమస్తము, ఎల్ల.

ఆ. ఎట్టిసాధులకును బుట్టినయింద్రును, తేర్థకాలమునికి తర్థ తగదు,పతులకడన యునికి సతులకు ధర్మువు, సతుల కేడుగడయుఁ బతులచూపె. భార. ఆది. 4. 65.

కా, వాలుంగంటి నిందియాతడు మనోపాంథా ప్రచానక్రియా, పేలాలోలుడు నీలవేడికి ప్రియుం డేప్రొద్దు నొప్పారు ర.

త్నాలంకారము కాంతకుఁ మగఁడు నిశ్శ్యావందసంపాది యిం, కేలా వేయును తెప్ప నేడ్గడయుఁ బ్రాణేశుండ తన్వంగిణి. హరిశ్చ. 8. 184.

గీ. ఎనయు సర్వపదార్థమై యేడుగడయు, నాఁగ ... అం. భా. 2. 78.

ఏడుగు(ద్ద)రు - ఏడుపురు. న. ('ఏడు'నకు మహాత్వతత్కర్తకరూపము. త. ఎకువర్. 'ఏడుమంది. క. సుందరి యనునీజనుందరి,యందుఁ గనియె మూల్యవంతుఁ డాత్మజనొకతెనందను నేడుగుర విను, మందఱనామములు దశః థాత్మజతిలకా. ఉ. రా. 1. 197.

గీ. ఆపరివ్రత పెనిమిటివనుసరించి,సులభముగ నిర్విదేదుర సుతులఁ గనియె కుచేల. 1. 31.

ఏడుగుజ్జాలతోడు ఎ (√ఏడు) సప్తాశ్వుడు, మూర్ఖుడు సమీర. 2. 219.

ఏడుచు(ద్దు) అ శ్రీ రోదనముచేయు.

గీ. కటకటా నందనుండ వొక్కఁడవు నీవు, గురుల నేడ్పించుచున్నావు ఘోరముగను. శివరా. 2. 109.

నీ. .. ఒక్కరుఁ బలువు కట్లు,సంపితి రది మీకు సంతోషకాలమే యేడ్తురు గా కార్య నేల పుండ. భార ద్రో. 2. 234.

ఏడుచుకొను అ. శ్రీ (ఏడుచు+కొను-స్వార్థమున) రోదనముచేయు, విలపించు ద్వి. ...అకోమలాంగి, తననాథుఁ జేర్కొని కానేడ్చుకొనుచు. ద్వి. నల. 4. 394. పం జ: ఏడుపు.

ఏడునూలు - ఏన్నూలు. న. (√ఏడు)

ద్వి. పొందుగా నిజస్వార్థముల నేడునూలు. మది యెంతయు నసమానులై యంత. ద్వి. పరమ. 8. 642. పా. 12. పం.

ఏడుపు(ద్దు) ఎ. (√ఏడుచే) రోదనము.

భార. ఉద్యో. 1. 347, ఉ రా 6. 276.

ఏడుపు(ద్దు)రు - ఏడుగురు. (√ఏడు)

గీ. గగనమును లేడువుర వారి కట్టెదురన పతిపదంబులపై దృష్టి భక్తినిడిన,దివ్య చరిత నరుంధితీదేవిఁ జూచి, సమ్మదము నొందెఁ గందర్ప కాసనుడు. హర. 4. 41.

న...ఏడ్వరుకొడుకులం బడనె. భార. ఆది. 5. 84.

ఏదైత ఎ. (శ. పలు. శ. పలు-వృద్ధిపాండు.) 1. అతిశయము.

ఉ ఇమ్మహానీయరూపమున యేదైత గన్గొని వేడ్క నీకు యోగ్యమృగుభంగి తెప్పితిమి గాని నరోత్తమమైదు గాదు ... భార. విరా. 1. 228.

ఉ. రోహిణియొండె నొండెను నరుంధతి గాక మనుష్యజాతియే, యీ హరిణాక్షిచెల్వము నయేదైత చూడ్కులనాచికోల కాదు... భార. విరా. 1. 295.

2. పపు. చేప; విజృంభణము.

చ. మాటియు నొకండు వింటె పవమానతమా జుని చెయ్యి బెన్దొడల్, విటిగి ధరిత్రీ బడ్డ యెడ వేగమె వచ్చి శింబుదన్నె నేదైత గలయపు శత్రు నవధీరితుఁ జేయుట యొప్పుగాకయే పటినఁ బరాభవించిన జనావళి నవ్వదె నొవ్వదె మదిఁ. భార. శల్య. 2. : 87.

సీ అక్కుమారుడు దఁ హాసాభిరాముడై భల్ల మొక్కటి దొడ్గి విల్లుదునిమి, యేదైత నిరువదియేను దూపులు వడి నడరింప... భా. భీష్మ. 1. 254.

3. పూనిక.

క ...ఇనునిదెసఁ జూచుచు నేదైత మార్దవ కాహుడై మతిఁ, దలుమక శ్రుతి నొదివి కొనుచుఁ దప మొనరించెన్, ఉ. రా. 2. 184.

4 వడి, వేగము.

క. ఎటిగించి మీకు మనికికి, నొలుపు సకల దైత్యకోటయును మీరలు నేదైత జని యందుండుడు గడు, నులు వని నెయ్యంపు సముచితోక్తులఁ దెలుపన్. నిర్వ. 2. 80.

5. శక్తి, సామర్థ్యము; పరాక్రమము.

చ. అని సడిసన్న యేదైత బృహన్నలకుం గల దంబజాననా. భార. విరా. 4. 15.

ఉ ...అర్జునుం, దెక్కటి దాన చాలుఁ దము నిండఁ దీవ శరాగ్నిఁ గాల్పుఁ బెం, పెక్కిన పాండువందనులయేదైత దొల్లి

యుఁ దా రెలుంగరే. భా. ఉద్యో. 4. 54.

అ. ఇట్లు దొంట నొవ్వ నేదైత దన చేతి, కొలఁది మాపి క్రిడి నెలఁగి దేదత్త మొత్తు టయును ... భార. విరా. 5. 87.

6. తేజస్సు, శాంతి.

ఉ. ... నేల కెం, పెక్కుచు వచ్చె దీవియల యేదైత సోయగ మందె... భార. విరా. 2. 319.

సీ. తోరంపుతేనికతోలియేదైత కప్పుకుత్తుక తోఁ బ్రీతిఁ వొత్తునేయ. హరి. ఉ. 8. 84.

ఏడ్డుము ఎ. (ఏడు + తూములు.) ఏడుతూముల మానవిశేషము

సీ ...నప్తాధకిసంజ్ఞ జరుగుచుండు, నేడ్డు మంచనఁగను... అం. భా 2. 271.

వీణకము నం-వీణము.

వీణతిలకుడు నం. ఎ. అ. పుం. చంద్రుడు.

వీణము నం. ఎ. అ. పుం. పెద్దకన్నులుగలవల్లయిట్టి.

వీణి నం. ఎ. ఈ. స్త్రీ. 1. పెద్దకన్నులుగలవల్ల యాడులేడి. 2 విషక్రిమిభేదము.

వీత ఎ. ఈడిగ, కల్లుగీయుజాతి, ఈంద్రజాతి. (ఉదా: పతవాడు, మొ.)

వీతడు - ఎతడు స. వీ. పవాడు.

వీతద్ నం. న. (ద్.) ఈ. (ఇది సమాసపూర్వ పద ముగానేతెనుగుననుపయక్తము. ఉదా: పతద నంతము - దీనికితర్వాతిది, పతక్కాలము - ఈ కాలము.)

వీతదీయము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. వీనిది. 2. దీనిది 3. వీరిది.

వీతనము నం. ఎ. అ. పుం. 1. నిక్కాసము. 2. ఒక జాతిచేప.

వీతము - పతాము. ఎ. (నం. యంత్రమ్) నీళ్లై డి యంత్రవిశేషము. ఘటియంత్రము.

గీ. పత మనఁగ ఘటియంత్ర మెసఁగుచుండు. అం. భా. 2. 298.

వీతము నం. విజ. (అ. అ. అ. - స్త్రీలింగమందు 'వీ' అనురూపమునుగలదు) కర్పూరవర్ణము కలది, చిత్రవర్ణముకలది. (అ. అ. అ.) వచ్చి

నది. ఎ. అ. పుం. 1. ఇట్టి. 2. ఇట్టితోలు. 3. చిత్రవర్ణము.

ఏతరి ఎఱ. (వ. పు.) 1. దుర్నయముడు,

ఉ. తరిదైత్యుఁ డాతఁటి మహితనయాకృత
భూషణావళి, పాతము నైజతేజమునిపాత
మెఱుంగక లంక కుద్ధతా, జ్ఞానవిరోధిజాత
భయశబ్దకలంకకు నేగి శోకసం, న్యూతను
సీత నప్పురి నశోకనికేత నొనర్చె వింతగన్.
చం. రా. 6. 75. (మూ: అనయాభిజ్ఞో
దళ గ్రీవః)

క. మీతఁమువార లేతటి, నేతరితనమునఁ
దపస్వి గృహకన్యకలన్, వీతభయవృత్తి
వేడిరొ, తోతముఁ దర్కింప కౌగి క్రొవ్వు
లటంచున్. మనుచ. 6. 48.

ఉ. ఇందుకులావతంస మతఁ డేతటి నేతరి గాఁ
డరిం బ్రతి, ల్కందఁ గొనండు ... ఆము.
2. 40.

గీ. కఱటి యడిగొట్టు పలువ యేతరి గరాసు,
చెనఁటి చెన్నఁటి కూక కుచ్చితుఁడు మొండి,
కట్టె నాఁగను గుజనాఖ్యగాఁ జెలంగు. ఆం.
భా. 3. 7.

2. ఉద్ధతుఁడు.

ఉ. ఆతటి భూరిజాహుబలు లై నవిరోధి నరేశ్వ
రుల్ మృగ, వ్రాతము లొక్క పెట్ట మృగ
రాజశోరమువై నెదిర్చిన, శ్రేతరులై చతు
ర్విధసమిద్ధబలంబులతోడఁ గూడి నిర్భూత
కళంకుఁడైన నవతోయజనేత్రునిఁ జుట్టు
ముట్టినన్. భాగ. 10. ఉ. 1109.

3. నిరంకుశుఁడు, స్వేచ్ఛావిహారి.

క. ఏతెంచి చూచి చెలఁగుచు, నేతులఁ జెరుఁ
గులను బాల నీళ్లను వెన్నఁ, త్రీతివసంతము
లాడిరి, యేతరులై సరసభాష లెసఁగన్
గొల్లల్. భాగ. 10. పూ. 182.

4. తోలి, దురాశగలవాఁడు.

ఉ. ఏతరినక్క వెక్కనపు టేడికకయ్యముచేతఁ
దొల్లిచే, నేతఁ బరిగ్రహించి యతి శిష్యు
నిచే నొకనేతకానిచే, దూతిక నొచ్చె నాత్మ
కృతదోషమునన్ద... వేం. పంచ. 1. 214.

(1-51)

చూ. 1. 284. (చి. ని. పాతము 'కుఱటి'
అని అపముద్రితము.)

ఏతాదృక్కు నం. ఎఱ. (శ్.) ఇట్టిది.

ఏతాదృశము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) - ఏతాదృక్కు

ఏతాదృశము నం. ఎఱ. (అ. ఈ. అ.) - ఏతా
దృక్కు.

ఏతాము - ఏతము.

ద్వి. తోతికట్టికలు సాఁగు బళాయనంగ, నేతా
మువలెఁ దారుఁ డేతెంచి మొక్కె రం.
రా. కిష్కిం. (చి. ని)

ఏతావత్ నం. ఎఱ. (శ్) ఇతమాత్రమైత, ఇత
పరిమిదిగిల ఇది తెనుఁగున సమానపూర్వ
పదముగానే యుపయుక్తము - ఉదా : ఏతా
వత్కాలము.

ఏతు ఎ. (త. ఏతు తోపము, 1. తోపము. దోపము.

గీ. తన కనిష్టంబు లగు కలిద్యావంశమున, కేతు
నూపియుఁబోలె ధాత్రీశ్వరుఁడు, నిశ్య
సత్రేత ఋత్విక్రపణీతయైన, త్రేత నేవించె
విజితమిత్తేతరుండు నైష 4. : 7.

2. గర్వోక్తి. బడాయిమాట. (ఈ యర్థమున
బహువచనాంతముగానే ప్రయోగములు
కనఁబడుచున్నవి.)

ఉ. చేతులు ద్రిప్పుచుక బ్రతులచెంతల నూక
దుర్విసీతులై, యేతులఁ బోవుచున్ దిరుగు
నిప్పటి మంత్రులు... పాండు. 1. 78 (ఏతు
లఁబోవుచున్ - డంబములుకొట్టుచు,)

గీ. నై న్యములు డస్సె నపరాహ్లాసమయ
మయ్యె, నిందు నొకపూట నిలిచిన నేమి
దప్పెఁ, జాత మీతాపసుని వట్ట యేతు లంచు,
నృపతి విందారగింపంగ నియ్యకొనిన.
పరాహ. 4 102.

జ: ఏతరి.

ఏతుల! ఎ. సామాన్యస్త్రి.

గీ. ఏతుల యవంగఁ దగుపాటియింతి వెలయు.
ఆం. భా. 2, 116.

క. వాతెఱకు నమ్మకమే తుల, మేతులకింపుల
విసాళిమిసిమికిఁ గ్రొమ్మిం, చే తుల చేతుల
కబ్బము, లే తుల లేతుల వెలందు లీచెఱితులయే.
విజ. వి. 1. 181.

ఏతుల¹ ఎ. చాచలలైదుజాతివిశేషము.

వ. ...వేడుకకుం జాడ వచ్చినయవ్విటి మేటి
సాలె యగసాలె పటుసాలె వానె వైజాతి
సాఁతు లేకులకొములు ... ఆము. 4. 85.
(క. ర. వేదము. పాఠములు.)

ఏతెంచే - ఏగుదెంచే.

1. వచ్చు.
- నీ. ప్రీతితోఁదానిప్పు దేతెంచె మేలయ్యె నిమ్మ
హొక్కులకు దైనమ్ముఁ బురుష, కారంబుఁ
గలుగంగ...భార. ఆది. 8. 88.
- క. ఆతురత నీవు నాకడ, కేతెంచినచానఁ జేసి
యెలసినధర్మ, దోతనకాతూహలమున ...
భార. కాం. 8. 857.
- నీ. ఇదె యెల్లి కల్యాణ మేతెంచుచున్నది...
వై. ప. 4. 82.
2. సంభవించు.
- క. నావుడు నందమహిపతి, కేవెరపున బ్రహ్మ
హత్య యేతెంచె...విక్ర. 8. 84.
8. బరుగు, ప్రవర్తిల్లు.
- క. తమమేనయత్త గొంతికి, బ్రమదంబుగఁ
దత్తమాజపంచకమును గ, య్యముల బ్రతి
కింతు ననియెన్, గమలాకుఁడు పలికినట్ల
కథయేతెంచెన్. హరి. ఉ. 6. 289.
4. పోవు.
- మ. అరదం తెక్కి ప్రమోద మేర్పడఁగ నయ్య
క్రూరుఁ దేతెంచుచున్, బరమాహ్లాదము
భక్తియుక్తియును చాత్వర్యంబుఁ జిత్తంబు
లో, బెరయఁగ గృష్ణునిఁ బుండరీకనయనున్
వీతాంబరున్ భారిణి, ధరునిన్ జాడఁగ
నేడుగలెను గృతార్థంబయ్యెనాజన్మముగా.
వి. పు. 7. 880. (చూ. 882. వ. అరిగి
యరిగి నందగోకులమునకు వచ్చె.)

ఏద¹ ఎ. అవధానము ఏకాగ్రత.

గీ. ఎచ్చరిక యెచ్చరిం పేవ యేద పదిలము
హవణిక పోణిమి యన నొప్పు నవధానము.
ఆం. భా. 1. 188.

ఏద¹ ఎ. ఒకానొకచెట్టు. (ప్రశ్న.)

ఏదడి ఎ. ఒకజాతి ఎలుగుగొడ్డు. (చి. ని. క. ర.)

ఏది - ఎది. వ. (✓వో-ఏకబ్దమునకు అమహాన్మహ

త్యర్థకప్రథమైకవచనము.) 1. ప్రశ్నార్థకము
ఉదా: వీనిలో నీ పుస్తకమేది?

గీ. కాకపుల కేది లోక విఖ్యాతకీర్తి. దశా.
1. 11.

(ఏది - ఎక్కడనున్నది - లేదనిభావము.)

ఉ. ఏయెడ నెన్నఁడుగ గననియింపులు గుల్కె
డు తద్గతస్వనం, జాయత మైనకాతుకము
నదృశమున్ మొలపింప నేది యేదీ యిది
చాలఁ గ్రొత్త బళి యింకొక మాటిక
నొక్క మాటటం, చాయలినీలవేణి నల
కాధిపమానుఁడు వేఁడె వేఁడినన్. కళా.
1. 92. (ఇట 'ఏది' అనునది కౌతుకాదృశ
తాదులను సూచించును.)

2. యచ్చత్కార్థకము - 'అది' అనుదానితో అన్య
యము నపేక్షించును.

ఉదా: నీ కేది యిష్టమో అది తినుము.

ఏదీ వ. (ఏది + ఈ) ప్రశ్నార్థకము,

(క.) ఎక్కడనున్నది - లేదనిభావము.

కా. మాదివ్యత్యము నీకునిత్తు మని సంభావింప
సిగ్గయ్యెడిన్, వై దర్శి భవదీయరూపవిభ
వై శ్వర్ణంబు మాఖామియం, దేదీ...వై. ప.
4. 48.

(వ.) కౌతుకాదృశతాదులను సూచించును.

(చూ. ఏది.) కళా. 1. 92.

కా. ఈరాజమ్యునిమీఁద నేఁ గవిత సాహిత్య
స్ఫురన్మాధురీ, చారుప్రభాధిమఁ తెప్పి పంప
విని మాత్స్ర్యంబు వాటించి న, త్కిరుం
డూరకె తప్పువట్టెనట యేదీ లక్షణంబో
యలం, కారంబో పదబంధమో రసమొ
చక్కం తెప్పుఁ దా తప్పనన్. కాళ.
3. 167. (ఇట వేగిరపాటును సూచించును.)

ఏదు¹ అ. శ్రీ. 1. వశించు, చెడు, ఉడుగు.

ఉ. ...నాని న, తుల్యన్నతుఁ దాఁకి రాక్షస వధో
చిత నీబలగర్వ మేదఁగా, నిమ్న వధించి...
భార. ఆది. 6. 902.

కా. పెం పేదం దమ కిట్టితక్కువలు రూపిం
పంగ నేలా.... భార. ఉద్యో. 8. 108.

2. లేనిదగు; పోయినదగు.

కా. శృంగారంబు పలంగ దేమియును బ్రవ్వే

రాంకురశ్రేణి లేదంగంబుల్ మెలుకేద
వింతుకయు మాహారాష్ట్రసామంతు సారం
గుం దోలి తురంగముం గొనివసంగ్రామం
బునం దృప్తసప్తాంగస్సారంబుకుండు పన్న
విభుపం పై చన్న పై న్యంబునన్. నిర్వి.
1. 48.

క. ముట్టబడి దీప్తిస్త్రాత్ముం, డిట్టట్టరుగంగ
నుసాయ మేది యొకనిచే, బట్టువడెదనదు
డెందము, పట్టువదలి చకితవికలభావేంద్రి
యుడై భార. కాం. 8. 198.

8. పెరుగు.

వ. ...ముత్తైపుర దేటనీటి చొక్కాటంపునెల
యేటిదరుల వలుచలువలబోదున నేదిన
పంటవలంతునెమ్మేన శృంగారరసం బుప్పొం
గినతెలుంగునఁ జెంగలించిన నిచ్చుపురబచ్చి
కల మచ్చికల విచ్చలవిడి మెనవి...ప్రబంధ.
188.

న. శ్రీ. 1. రక్షించు, ప్రోచు; పోషించు,
పెంచు.

గీ. కాన శరణాగతులఁ బ్రోచుకంటె బుణ్య.
మేది మేదినిలోన నన్నేది యొకనాది
రాజన్యకీర్తులఁ బ్రోది నేయు, ధర్మగుణ
సాంద్ర సత్యవ్రతక్షితీంద్ర. దశా. 1. 188.

నీ. అఁగిన సరికునేయనివానిధనము భూతల
నాథునకుఁ జెప్పి బలిమిఁ గొనుచు, ధనమెల్ల
నిచ్చి వేదటిక మొందినవానికిగిగా ధన
మిచ్చి యేదికొనుచు. దశకు. 6. 17.

క. కడుపునకుఁ బెట్టి యెడయక, యెడనెడఁ
బన్నిచ్చి పాడి యే దుప్పడిపి యెడల్ గడిగి
తెలిమడుగుఁ బామ్మన, నిడి యీగతి ంఘు
కుమారునేదిరి చాదుల్. రామా. 8. 185.

2. పొందు.

తరువోజ. కాలపు నీకు నిప్పటఁగోలె నీతపం
బిది గైకొని పార మేది పఁబోలదు వల
దని బుద్ధులు చెప్పఁ బోయిన ... కు. సం.
6. 678.

మ. తరుణి యెంతయు ధన్య వీవు దయకుఁ
దచ్చోదితున్ లోకమందరు విశ్వాధికుఁ
బొంది తెట్లు దుడి యేదం గాంచు నీకోరి

కల్. హరి. ఉ. 7. 112.

ఏదు¹ ఎ. (శ. ఏదు.) శల్యము, ముండ్ల పంది.

వ. ఇట్లు విరథుండును విశిఖతదేహుండును
నై యతఁ డేడు వెరిగినట్లు నీదుమఱుది
యగు వృషకునందంబు మీది కరిగె. భార.
భీష్మ. 3. 30.

చ. కనుఁగొని నెమ్మనం బారఁగాఁ బులిజున్న
ను నేడుకమ్మఁ దెమ్మనినను దెచ్చువాఁడ
...విక్ర. 1. 189.

గీ. పాండుబహుళకపాపరంపరిలు వెడలఁగిటి
లో నేడుముల్లయ్యె నిందుముఖి అము.
5. 84.

ఏదుకల్లులు ఎ. బ ధాన్యనిశేషము హంప.
4. 128.

ఏధ సం. ఎ. అ శ్రీ. 1. వృద్ధి. 2. ధనాదిఃవృద్ధి
ఏధనము సం. ఎ. అ. న. 1. వృద్ధి, పెరుగుట
2 సవృద్ధి

చ. . .భవదేధనై ధనై ధితజవశక్తి... అము
4. 19.

ఏధమానము సం. ఎఱ (అ. అ. అ.) వృద్ధిలు
చున్నది.

ఏధము సం. ఎ. అ. శుం న్. న. 1. సమిధ,
చిదుగు. 2. వంటచెఱుకు

ఏధస్సు సం. ఎ. న్. న. - ఏధము.

ఏధితము సం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. వృద్ధిపొంది
నది. పెరిగినది. 2. పెంపఁబడినది. 3. నిండింపఁ
బడినది. (శ్లో : బండిభిరేధితాఃకారాః. మహా.
7. 6.) ఎ. అ. న. అడవి. శుం. కొండకాలువ.

ఏనన్యము సం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) 1. అపరాధము
వలనఁగలిగినది. 2. పాపమువలనఁగలిగినది.

ఏనన్యంతుఁడు సం. ఎఱ. (శ్. న్యశీ. శ్.) 1.
పాపముకలవాఁడు 2. అపరాధముకలవాఁడు.

ఏనన్యి సం. ఎఱ. (న్ నీ. న్.) - ఏనన్యంతుఁడు

ఏనస్సు సం. ఎ. న్. న. 1. అపరాధము. 2. పా
పము.

వినాడు - ఎన్నఁడు.

వినాదము ఎ. సముద్రతీరము. (చి. ని. శ ర.)

వినాది ఎ. (శ. వినాది.) కిరాతలేదము.

నీ పనాదిరాయ నీ వీకోనలో రమ్మ ముత
రాచ నీ వల్లపొదను నిలుపు. ప్రబంధ.
198, రా. వి. 8. 58.

ఏనాళ్లు ఎ. బి. (ఏను + నాళ్లు.) 1. అయిదుదిన
ములు. 2. వివాహానంతరము వియ్యంకు
లొకరి కొకరు పంపెడు సారె.

ఏని - దే. అవ్య. ('ఏన్' అనునది 'ఏనియున్'
అనుదాని సంక్షిప్తరూపము.) 1. చేదర్థకము.

(శ.) పజాంతరమును తెలుపును.

ఆ. సభకు వచ్చి ధర్మసందేహ మడిగిన, నెఱిగి
చెప్పకుండిరేని సభ్యు, అన్యతదోషఫలము
నం దర్థ మొందుదు,రు ... భార. సభా.
2. 287.

(చెప్పకుండిరేని - చెప్పనిపక్షమున.)

మ. ... అది కాదే దెగిబంటవై యెఱుము...
భార. ఉద్యో. 3. 97. (అదికాదేన్ - అది
కానిపక్షమున.)

(చ) వికల్పమును తెలుపును.

క మానవనాయక యగ్రజుడైనను నను
జన్ముడేని యన్యాయంబుం, బూని సహో
దరులకుఁ గీ,డైన నతఁడు దండ్యుఁ డందు
రవనీపతికిన్, భార. ఆను. 4. 188.

(ట) సందేహములేమిని తెలుపును.

గీ. పాండుపుత్రుల కేను దప్పనిమనంబు,గలు
గుదాననయేని యోకమలమిత్త్ర,కిచకుని
దెస నన్నొక కీడుతెరువు,వొరయకుండఁగ
రక్షింపు కరుణతోడ. భార. విరా 2. 108.

2 అవ్యర్థకము.

(క) ఉత్కర్ష మును తెలుపును.

ఆ. అడరుకోకవహ్ని యాఱనేర,దిండ్రపదవి
నేరె నేనియుఁ గావున,భండవంబు నేయ
కుండువాఁడ. భార. భీష్మ. 1. 192.

(చ) అపకర్ష మును తెలుపును.

చ. ... ప్రతీపుఁ డిట్లనియె నంబురుహానన
యగ్నిసాక్షికం,బునఁ బరిణీత యైనసతిఁ
బొల్పుగ నొక్కతఁ గాని యన్యులన్, మన
మున నేనియుం దలంప మానిని ... భార.
ఆది. 4. 187,

కా. ఎచ్చోవైనను నిల్పు వాఁకటికి నేమేనిం

గొనున్ రాత్రియై,నచ్చో నెమ్మి శయించు
నగ్నిపరిచర్యం బాని వర్తించు ... భార.
కాం. 2, 288.

8. నిర్ధారణములేమిని సూచించును.

చ ....మీజనకుండు పంచి యి,ప్పుడ యెటనే
నిఁ బోయె హుతభుక్త్యయంబు దలంప
కక్కటా. భార. ఆది. 8. 305. (ఎటనేని-
ఎటకో.)

4. వాక్యాలంకారము.

నీ. ఎందేని సర్వభూతేశుండు సృజియించె సచ
రాచఁము లై నజగములెల్ల ... అట్టి బిందు
సరము...భార. సభా. 1, 9.

ఉ ఇంబుగ స్వలోకజను లెవ్వనియేని ముఖా
మృతాంశులిం,బంబున నుద్భవం బయిన
భారతవాగమృతంబు కర్ణరం,ద్రం బను
నంజలి,దవిలి త్రావుదు రట్టిమునీ,ద్రలోక
వం,ద్యుం బరిముం బరాశరసుతు, బ్రహ
మిల్లి కరింబు భక్తితోక. భాగ. ఆది.
1. 78.

వై శ్వర్గ్యుడందము కందళించు రహితే నేకా
4. 43న్...ఆయింపే పరబ్రహ్మము ...
మనుచ. 2. 62.

ఏనిక ఎ. (నం. అనేకపా, శ. ఆనై.) ఏనుగు.

క. నీనమ్మిన భూరిశ్రవుఁ,దేనికలావు... భార,
శల్య. 1. 28. (ఏనికలావు - ఏనుగుబలము
కలవాఁడు.)

ఏనికదిండి ఎ. (ఏనిక + డిండి) సింహము.

గీ. పటలు నేనికదిండివార్వమ్ము దొలుతఁ,
గాఁగఁ దా నెక్కి నమ్మఁ దాఁకకయ దీని,
కటివిభాగంబు నెక్కి రాఁగలవె యబల,
వెనుక మరగొమ్ము మాఁతగాఁ గొనుచు
ననియె. కళా. 3. 62.

ఏనికదోమ ఎ. తొండపుదోమ, ఘోడిక.

ఏను' - నేను. (బి. ఏము.)

గీ. ఏను నీయింతియును గాని యెఱుగ
ంమ్య,లు...భార. ఆది. 4. 108.

ఉ. ...వంకమాట లే, నేర... భార. ఉద్యో.
8. 98.

క. ...మీ రిట, కరుదేంగ నిప్పు దే గృతాథుఁ
డ నయితిన్. పాఠ. 1. 47.

సీ. ఏము సంపితి మని యించుకేనియు నహం
కారంబు వారికిఁగలుగదు.... భార. అను.
5. 58.

జ: ఏతెల్ల.

ఏను¹ ప. ౭. అయిదు.

క. పర్వచు స్త్రీపర్వాదిక. పర్వంబుల నేనిటం
గృపాయితమై స్త్రీ.పర్వము...భాం. ఆది.
1. 55.

ఉ. ...తదీయ దేహముల్, ధీరుఁడు సూచె
రాశసమదీర్ఘతఁ బొల్పినవాని నేనిటన్.
భాం. ఆది. 7. 276.

చ. ...నాలు గేనొగపినకూరిక వడియము
ల్యరుగు ల్పెరుగు స్వృతపులిన్ ... అము.
1. ౪0. (ఇట ఉకాంఠోపము.)

గీ. ...శివునికరుణ, నివృటిలు నిర్విదేసేడ్ల
నిన్నుఁ దలంచి... కాళీ 4. 91.

జ: ఏదుము, ఏబండ్లు, ఏబది, ఏబొమ్మ,
ఏగురు, ఏగుస, ఏనాళ్లు, ఏనూలు, ఏపురు.

ఏనుఁగడుగుగారెలు ఎ. ఐ. (✓ ఏనుఁగు) భద్ర
విశేషము. పెద్దగారెలు.

వ. దాకినులవెంబడిం బడిన యేనుఁగడుగు
లేనుఁగడుగుగారెలు నప్పలంబు లప్పలంబు
లుఁ గెరియువలుదవడలు వలుదవడలుగా
మెసపు బ్రహ్మరాక్షసులు ... చంద్రా.
8. 98.

ఏనుఁ గుగులు ఎ. ఐ. (ఏనుఁగు + అడుగులు.)
చిత్రవర్ణ వస్త్రవిశేషము.

గీ. పప్పలిబవంతి కరకంచు పట్టెమార్పు. మార
శంబులు దట్ల బొమ్మంచు లుడుత, చాల
లేనుఁగడుగు లన మీలు నిట్లు. చిత్రవస్త్ర
విశేషములు....ఆం. భా. 2. 154.

ఏనుఁగు(న్లు) - ఏనిక. ఎ. (నం. అనేకపా. త.
అనై. త. అనె) గజము, దంతి.

క. కనుఁగొని సాత్యకి యేనుఁగునకు సిదులు
సూపినట్లు కోపంబున భీష్మునిమీఁదఁ గవిసి
యుజ్జ్వల, సునిశితభల్లంబు లేనె మరలు
మతింపఁ. భార. భీష్మ. 2. 297.

ద్వి. రంజితమదనిర్ఘ్నంబులు గలిగి.యంజనం
బను నేన్గు నచ్చోటఁ గాంచి. రం. రా.
కాల. 40. పా. 27. పం.

సీ. ...ఏనుగు హత్తి గౌ రేమఁ గేన్గు, నాఁగ
దంతానక నామ మౌ...ఆం. భా. 2. 194.

సా: ఏనుఁగు చచ్చినను వేయిరూపాయలు బ్రతి
కియున్నను వేయిరూపాయలు.

ఎఱ. పెద్దది.

ఉదా: ఏనుఁగుకలబంద, ఏనుఁగుకాబు, ఏనుఁగు
జలగ, ఏనుఁగుకుమ్మి, ఏనుఁగువల్లెరు,
ఏనుఁగుబీట, మొ.

(వ్యవ) ఏనుఁగుదాహము - అధికాశ.

ఏనుఁగుపాడి - అమితమైన యీవి.

ఉ. ... ఇచ్చెనా, యేనుఁగుపాడి యీడు
గలదే యునాధవృపాలమౌళిక. విజ. వి.
పీఠి. 54.

ఏనుఁగుమీఁదిసున్నము-ఏనుఁగుమీఁది సున్నము
వంటిది. (దుర్లభమనిభావము)

సీ. అతనికా బూలగంధాస్యాప్తి యేనుఁగు
మీఁదిసున్నం బని మేన యెంచె. కవిరా.
2. 48.

ఏనుఁగుదిన్న వెలంగపండు (కాయ)-1. తల్లి
బిడ్డకు ఉగ్గుపెట్టి జీర్ణమగుటకొఱకు దీవించు
నపుడు దృష్టాంతముగా చెప్పుమాట (ఏనుఁగు
తిన్న వెలంగపండు గుంజలేక డొలుకయై దాని
పురీషమునందు పడుట ప్రసిద్ధి.)

గీ. ముదమునను గడ్డునకుఁ బెట్టి మూతిజిడ్డు.
మోమునను మేనఁ జమిరి యమ్ముదిత
యక్కు, గలయ నిమిరి యేనుఁగు దిన్న
వెలంగపండు, నాఁగ నొప్పు కృష్ణుఁడు
సాక్షునయనుఁ డగుచు. హరి. పూ.
5. 195.

2. అంతస్సారము లేని చాంబికునిగూర్చిన సాధి
తేనవచనము.

మ. జగదాశ్చర్యకర ప్రభావమగు నీ సర్వజ్ఞ
విఖ్యాతి యేనుఁగు దిన్నట్టి వెలంగకాయ
గతి నొందున్ లోన లోపై బయల్. పొగ
నై యుండెడిదో వికుద్ధతరమో చూడంగ

నాతోడుతక. సొగటా లాడెదవే నవేం
ద. కుసుమస్తోతవ్యజాటాంతికా. నిరం.
3. 8.

మానె. డుజలములో నేనుగు మెయి దాచుట—
గొప్పవస్తువును చిన్నవస్తువులో నిముడ్చ య
త్నించుట,

క. మానఘనుఁ డాత్మధృతి చెడి, హీనుం డగు
వాని నాశ్రయించుట యెల్లన్, మానెడు
జలములలోపల, నేనుగు మెయి దాచినట్టు
లెఱుంగుము సుమతీ సు. 4. 81.

జ: ఏనుగుడుగులు ఏనుగుడుగుగారెలు, ఏనుగు
కలబంద, ఏనుగుకొమ్ములు, ఏనుగుకోల,
ఏనుగుగొంగ, ఏనుగుతోలుదాల్పు. ఏనుగు
దాయ, ఏనుగువల్లేరు, ఏనుగుమొగ
మయ్య, ఏనుగుమొగసాల, ఏనుగుమోము
సామి, ఏనుగురాకాసిగొంగ. ఏనుగుల
నూడు. ఏనుగుసొరము.

ఏనుగుకలబంద ఎ. (√ఏనుగు) ఏనుగువలె
పెద్దది యగు కలబంద. నారి కుపయోగించెడి
పెద్దకలబంద. (వృ. వి.)

ఏనుగుకొమ్ములు ఎ. బి. (√ఏనుగు) ధాన్యవికే
షము.

సీ. ఇప్పపూరాజనా లేనుగుకొమ్ములు మల్లె
శ్రీగంధులు మదనగంధులు... హంస.
4. 128.

ఏనుగుకోల ఎ. (√ఏనుగు) అస్త్రవికేషము.

సీ. జగములగొంగ యేనుగుకోలఁ బటప
రాయండు సింగపుంగట్టెఁ తెండివైచె.
అచ్చ. రా. యు. 521.

ఏనుగు(ల)గొంగ ఎ. (√ఏనుగు) సింహము
4. రి. అం. సం. తిర్తి. 1.

ఏనుగుతోలుదాల్పు ఎ. (√ఏనుగు) గజచర్మ
ధారి, శివుడు.

వ. దోవకు లుతి కిచ్చెద నంటివా యీవే
లేనుగుతోలుదాల్పు. మృ. వి. 1. 22.

ఏనుగుదాయ వి. (√ఏనుగు) సింహము. కకు.
4. 57.

ఏనుగువల్లేరు ఎ. (√ఏనుగు) పెద్దవల్లేరు.
(వృ. వి.)

ఏనుగుమొగమయ్య ఎ. (√ఏనుగు) గజాననుడు,
గణపతి.

క. దోవములు నడవఁగా నీ, యేనుగుమొగ
మయ్య వెలసె నిచ్చట ననినక. కుక.
8. 482.

ఏనుగుమొగముసామి ఎ. (√ఏనుగు) గజాన
నుడు, విఘ్నేశ్వరుడు. ఆం. భా. 1. 48.

ఏనుగుమొగసాల ఎ. (√ఏనుగు) యామకుం
జములుండెడు ముఖకాల, మొదటి మొగ
సాల.

వ. ఇవిధంబున నేనుగుమొగసాల గడచి
కఙ్కాంతరంబులు గడచి... నైష. 8. 85.
చూ. నైష. 8. 82.)

ఏనుగురాకాసిగొంగ ఎ. (√ఏనుగు) గజానురాఠి,
శివుడు. (4. రి.)

ఏనుగులనూడు ఎ. (√ఏనుగు) సింహము.

(కీర్తి) సీ. చల మూని యలయేను గులనూడు
దిగనాడి... నీలా. 1. 46.

ఏనుగుసొరము ఎ. (√ఏనుగు) పప్తస్వరిములలో
నొకటి, నిషాదము. (4. రి.)

(శ్లో: నిషాదం బృంహతే గజః)

వీనూలు న. (ఏను + నూలులు.) అయిదువందలు

సీ. ఇన్నూలు మున్నూలు నేనూలు గన్నులు
గలవేలు పెవ్వానిఁ గన్నకండ్రి. నైష.
8. 72.

వీన్నాళ్లు ఎ. బి. (ఏడు + నాళ్లు) ఏడుదినములు.

గీ. కూడు పెట్టక యేన్నాళ్లు కుతలపఱచి.
గాని నేయుట యిది తప్పుగాదె తనకు,
నెదురుకెదు రేల కోపించె నిందుధరుడు.
భీమ. 4. 12. (చూ. 2. 107.)

వీన్నూలు ఎ. (√ఏడు + నూలులు.) ఏడువందలు.

ద్వి. ...మట్టి భూతములు, ఎగిరి యొక్కటి
సాల కేన్నూలు వచటి, పొగదాఁకి కైలాస
మున కప్పు వోవ. బస. పు. 298. పం.

వీపడఁమే న. శ్రీ. (√ఏపు.) -గర్వమడఁచు-అడఁచు.
ను. ...వీపడంపుము రిపు న్సంరంభివై .... భార.
కర్ణ. 2. 807.

వీపారు ౮. శ్రీ. (√ఏపు + అరు.) 1. అతిశయించు,
అధికమగు.

కా. ఈడంబోవక వీరమై తొడువగా నే
పారు ఘోరాణి... భార. ఆది. 1. 69.

క. ఏపారి తొల్లి త్రేతా, ద్వాపరములనుధి
నొక్కవటపు ధర్మతీ. కాపంబుతేనె జన
ముల, పాపంబున వత్సరములు పూడెం
డధిపా. భార. కాం. 8. 279.

2. విజృంభించు.

క. ఆపన్నిద్యలు నై న్యాటోపసమేతముగ
గవియుదును కాంచాల, జ్ఞాపాలసుతుడు
భీముడు, నేపా88 నీదునేనయెనకం బడ
గన్. భార. భీష్మ. 2. 878.

8. అధికముగాగలుగు

క. ...జగ. దీపక నీద్యనమున, నేపాం వె భక్త
జనుల కిహపాసుముల్. భాగ. 10. ఉ.
662.

కా. దేవా దేవరయాజ్ఞ మోచుకొని ధాత్రిం
బొల్పుభూతావళిన్, దైవానీకము నేచి
మ్రుంగుడు నసాధ్యం బెద్దియున్ లేదు నా,
కివిప్రోత్తము జూడ డగ్గట భయం జేపారె
నాకాళజు, దేవెంటన్ మఱి నాకు లో
బడడు వీడెవ్వాఁ డెఱింగింపవే వాసిన్.
2. 14.

4. ఒప్పు, కోటిల్లు.

కా. క్రూరాసీత్రుటితారివారణఘటాకుంభాస్థి
కూటస్థలి; రా రాజన్నవమోక్షికోత్కరకిరా
రంభ క్రమోజ్జృంభియై. యీ రాజన్య
కరంబు పోరులఁ గంఠం జేపారు సత్కిర్తితీ,
జారోపంబొనరించుభంగి హయరింభాగ్రజ
తజోబులన్. నైష. 5. 148.

ఏపిరి ఎ. ఎల్ల, హద్దు.

చ. వలవల వేగ నిచ్చులును పౌఞలు దీర్చి
యతందు నాతఁడున్, వెలువడి వచ్చి
యితుమతివేణిక యేపిరి గాఁగ వీఁగుచున్,
దలపడుచుం బెనంగఁగఁ గృతధ్వజనందను
నైనికావళి, హళహళికిం తెడ నివ్విగె
నార్తి మితధ్వజనందనుం డనిన్. ఆము.
8. 16. (ప్రయోగాంతరములేదు)

విషు ఎ. (✓పఠే.) 1. ఆధిక్యము, అతిశయము.

నీ. ఏకారణంబున నేమయ్యెనో వానయేపునఁ

దెగియెఁగానోపు నకట. భార. కాం.
8. 810.

2. అభ్యుదయము, అభివృద్ధి.

ఉ. క్రూరత లేనిచూపు నెలకొన్న వికారము
లేనిరూ పహం, కారము లేనియేపు కల
కారము వేసట లేనిప్రాపు .... నరస.
5. 106.

8. ఉత్సాహము.

గీ. ఏచి దుర్యోధనుండు చేవీచి యెలుఁగు,
సూపి పురికొల్పు నెంతయు నేపు మిగిలి.
మనబలంబులు పొందుకుమారి నై న్య, సమితి
లోఁ దాఁకె నత్యంతసంకులముగ. భార.
భీష్మ. 2. 28.

గీ. ....చింత నేపు దక్కి, స్రుక్కి యుండియు
రాజుల మక్కుమడఁతు. భార. ఉద్యో.
4. 361.

4. విజృంభణము.

ఉ. ... రణంబునందు నీ, యేపున కోర్కె దేవ
తల కేనియు దై త్యులకేని రాదు.... భార.
కాం. 2. 487.

5. బౌద్ధత్యము, గర్వము.

కా. ఈకౌరవుల నెల్లఁ గాచికొనవే యేపొప్పు
దెందుం దుదికా, లోకం బొందక వేగమే
కదలి కృష్ణుం గూడఁబోవే నృపా. భార.
ఉద్యో. 4. 24.

గీ. పోతం జేపు నా గర్వ మొప్పుచుండు ఆం.
భా. 1. 188.

6. విలాసము,

గీ. జేవటికి నేటప్రాయంపుచేపు గలదె.
హంస. 1. 100.

నీ. హొరఁగు చెన్నే పొట పొయ్యారము
బులుపు హొయ లనఁగ విలాస మొప్పు
చుండు. ఆం. భా. 1. 189.

7. విధము.

గీ. తెల్లు పూచినయేపున మల్లెవిరుల, వీర
వెలిదమ్మి జేకులతోక నిండఁ, బండువెన్నెల
వెల్లి యఖండరుచులఁ, గంజాకాండ
ఖండంబు గలయఁ బర్యే. ఘటికా.
2. 145.

క. ...అతడు ని,తేపముంగనిన దగ్గిదుని,
యేపున ముదమంది... హంస. 2. 48.

ఎఱ. అధికము, గొప్పది.

క. కావనవరు లందఱు నా,భూపతి వీక్షించి
యకట బుద్ధివిహీన,వ్యాపారదోషమున నీ,
వేపుగ గర్భంబు చాల్చు వింతయుఁబోలెన్.
వి. పు. 5. 112.

ఉ. ఎందఱు జంగమ ప్రమథు లెత్తఱి నేమి
పదార్థ మెంత యే కందున వేడినం దిర
ముగా నతఁడందఱ కాపదార్థ మా,కందున
నేపుప్రాణ మెడగా నిడియైన ఘటి చి
పెట్టు....హం 2. 5. (ఏపు:- ప్రియ
మైనది అని భావము.)

ఏపుమాపు న శ్రి. (ఏపు + మాపు.) 1 ఓడి చు.

ఆ. వెల్లదమ్మితోగల వీని కందోయితి, రేపు
మాపు కాపు రేపుమాపు. సారంగ. 2. 41.
(ఇట ఔపమ్యవాచకము)

2. చంపు.

చ. కనుగవఁ గెంపుసొం పడరఁగా నతఁ
డానఁ నాధుచాహముం,దునిమి హయంబు
లం జదిపి తోడనె సారథి నేపుమాపి కే,
తనము ధరిత్రిఁ గూల్చిన రథంబును దిగ్గన
డిగ్గి యాతఁడుం, గినుక దలిర్ప నై నికుల
గీటణఁగించెఁగృపాణపాడియై. విక్ర. 4.
102.

ఏపురేగు ల. శ్రి. (ఏపు + రేగు.) చెలరేగు.

గీ ఎడతెగని మోహమూరించి యేపురేగి,
వేళ్ళమున నొందిపాటైనవేళలందు,మదన
కదనంబునకుఁ జాల మరులుకొనఁగఁ,తేనె
కుళవాటిధూర్తునిచిత్త మలరి. హంస.
2. 200, 195.

సీ. ఏపురేగిన అంకు తెలదీగబోడులు వింత
కొంగలి లేక నెతలఁబొంద. వేం. పంచ.
4. 240.

ఏపె' ఎ. నల్లమద్ది, ఇనుమద్ది. (వృ. వి.)

చ. ...తదీయవశ్చిమం,బునఁ గలకోట యెక్కి
సురపొన్నలు నేపెలు మన్నతోటలో...
ద్వా. 11. 20. రా. వి. 8. 40.

ఏపె' ఎ. వీ. (ఏ + అప.) ఏ స్త్రీ.

ఏవిడ ఎ. వీ. (ఏ + విడ) ఏ స్త్రీ.

ఏబ్రము ఎ. ఎబ్రెటికము, రోత.

గీ, దేవపూజావిధానంబుఁ దీర్చు మన్న, నేబ్ర
ముదయించు నా బ్రాహ్మణ బ్రువునకు.
నిరం. 2. 25.

జ: ఏబ్రాసి.

ఏబ్రాసి ఎఱ (ఏబ్రము + రాసి-శ. ఏబ్రాసి.)ఎబ్రె
రాసి, రోతపుట్టించువాడు. (బ్రా.)

ఏమటింఱే - ఏమటుచే. న శ్రి. (√ఏమటు.) ఏ
మఱఁజేయు.

సీ. .... ఉత్త మద్రవ్యమైయున్న దీని. గీ. నెన్ని
థంగులనైన ని న్నేమఱించి,కొనఁగఁ దలఁ
కు రనేకులు క్రూరికర్మలు. దశకు. 6. 17.

చ. ...లవణాసురుమాతులుఁ దేమఱించి తీవ్ర
తఁ గొనిపోయె నాలవకరస్థశరాసన మత్ర
వీధికిన్. శై. భా. 6. 188

ఏమటిక ఎ. (√ఏమటు,) పరాకు, ప్రమాదము.

సీ. ఏమటిపాటన నేమటిక యన మోసమునఁ
బరా కనఁ జను బ్రమాద,ము. ఆం. భా.
1. 188.

ఏమటిపాటు శ్రి. ఎఱ. ద్రు. (√ఏమటు.) అకస్మా
త్తుగా.

ద్వి ఇప్పు దేమటిపాటు నిటకు నేతెంచి, ముప్పిరి
గొనుకోపమునఁ గౌళికుండు. ద్వి. హరిశ్చ.
ఉ. 198. పా. 155. పం.

ఉ. ...ఇగురుఁబోడుల నేమటిపాటఁ జంపినం,
బేరును బెంపునుం గలదె వృద్ధి నెలుంగవె
వీర ధర్మముల్. భోజరా. 5. 108.

చ. అలుక జనింపఁ గౌళికమహాముని యేమటి
పాట భీమభంగులఁ జనుదెంచి మాధనము
గొబ్బునఁ దెమ్ముని యానఁ బెట్టినం. గలఁ
గుచు నేయుపాయమును గానక నిమ్మను
నీతనూజఁ గొం, దలమున విక్రయించు
పనుధావరుఁ దెవ్వరికైనఁ తెచ్చెరక.
హరిశ్చ. 8. 158.

ఏమటిపాటు ఎ. (√ఏమటు.) పరాకు, ప్రమా
దము. (ఇది 'కునికపాటు, ఎగసిపాటు' వంటిది.
ఇట్లే చి ని. బ్రా. లు ఇష్టధర్మరూపమిచ్చి
నవి.)

సీ. ఏమటిపాటన నేమటిక యన మోస మనఁ
బరాకనఁ జనుఁ బ్రమాదము. ఆం. భా.
1. 188.

శ్రీ. విజ. అకస్మాత్తుగా

గీ అంతనొకనాఁడు పువుఁదోట కాత్మగురుని,
వెంటఁ జని యందు నట్ల కావించి నూతి,
నీటిలో నీడఁ జూడంగ నెలఁతఁ జూచె,
విష్టుచిత్తుఁ డేమటిపాటు వెనుకఁగదిసి.
పం. 4. 61.

సీ. గ్రుచ్చి క్రహరి యెత్తుకొనఁగ నేమటి
పాటు బెదరుచే నెదగుండె యదరుచుండ....
గీ.....స్వయంవరమున ధవునిచేతఁ,దవిలి
చెలువొందునట్టి మాతల్లి కమల, రుక్మిణి
దేవి మము వేడ్కఁ బ్రోచుఁగాత. ఉ.
హరిశ్చ. 1. 2.

ఏమటిలు(ల్లు) - ఏమటు. ఆ. శ్రీ. ప్రమాదపడు.

సీ. పదబంధశిథిలతఁ బాటిల్లఁగానీక యేచంద
ములయందు నేమటిలక. కళా. 1. 8.

న. శ్రీ మఱచు

సీ. కత్తి యేమటిలునె కన్నగాఁడు. రామలిం.
101.

ఏమటు న. శ్రీ. (త. ఏమర్.)

1. ఉపేక్షించు, ఆలస్యముచేయు.

క. మఱచునొకా మఱవకుండియు, నెఱుంగక
యుండునొకా యనలుఁ డెఱిఁగియు నెడ
నేమటునొకా పుత్రులఁ గావఁగ ... భార.
ఆది. 8. 314.

గీ. తీర్థములు మాసములు ముక్తిప్రదములు,
తరుణి యివి మేలు కాహ్యతీర్థములకంటె,
మానవుం డివి యేమటి మధురవాణి,
కాహ్యతీర్థంబు లాడ నిష్ఫలముసూవె.
కాశీ. 3. 71.

సీ. ....చేరువవృపులకు వైరబంద. ఆ. మెట్లు
గలుగు చాని నేమఱ కుండుము,వారి
యపులనున్న వారు మిత్తు,లగుదు రెల్ల
భంగి నధిపయుచానీను,లట సమీపవర్తులై న
విభులు. భార. ఆశ్ర. 1. 66.

2. మఱచు.

చ. ...తోడియింతులమానము దక్కి భజింపఁ

తెంపు గై.కొనియెదు మమ్ము నేమఱకు
కూరిమినంచ మునీంద్రుఁ డంపినక. పం. 2.
34.

ఆ. శ్రీ. ప్రమాదపడు. ప్రమత్తుఁడగు, జాగ్రత్త
లేకుండు.

క. మనవంశంబును వృత్తంబును బెంపును
గావఁజాలుపుణ్యసతివి దుర్జనులగుతులువల
తలపులు,గనుఁగొని యేమఱక మెలఁగఁ
గావలయుఁ జమీ. భార. విరా. 1. 110.

చ. ...ఏమటి శయనింతురే కడుఁ బ్రమా
దము నేసిరి బుద్ధిహీనులై. భార. ఆది.
6. 194.

జ: ఏమటించు, ఏమటిక, ఏమటిపాట, ఏమటి
పాటు, ఏమటిలు, ఏమటుచు, ఏమటుపు.

ఏమటుచే - ఏమటించే. (శ. రి.)

ఏమటుపు ఏ. (√ఏమటుచే) 1. ప్రమాదము,
పొగపాటు, తప్పు. 2. ఒకానొక కావ్యదోషము.

సీ. ...ఈచ.లును బ్రాలుమాలికలును సంది
యము లేమటుపులు మఱుగులు వ్యర్థ
పదములు రి.వణమీటు పదునైదు వాక్య
దోషములు గనక... ప్రబంధ. 16.

ఏమాటు - ఏమటు. స. శ్రీ.

(ఉపేక్షించు ఆలస్యముచేయు.)

క. ఓమంత్రి శిఖామణి యిదె. నాముద్దుల కూర్మి
తనయ నయ మలరంగా,గోమలగతి లయ
పద్ధతులేమాటక సరసగాన మి.పుగ నేర్చెకా.
విల్స. 1. 68.

ఏమి (ఇదివాక్యమునకు చివరనున్నపుడును దీనికి
హల్లు వరమైనపుడును వైకల్పికముగా 'మి'
లోపము.) న. వీ. ఓ. అనా. 1. యత్కిమర్థ
కము. ఏది; ఏ.

సీ. ...కామ బరుల. గీ. దిక్కు పలుకక దివి
యెల్లఁ విక్కటిలఁగఁ, చావ యున్నట్లు
గనుచు నేమేని గుడిచి. భార. కాం.
5. 148.

క. ఏమికులంబునవాఁడొకొ,నామం బెద్దియగు
నొక్కొ. భార. విరా. 1. 216.

మ. మదతీ యెవ్వరిచాన వేమికొఱ కిచ్చోటం
బ్రవర్తించెడు...భాగ. 10 ఉ. 117.

- ఆ. తనది యనక యేవిధమునఁ బ్రయమందు,
దెట్టి కుడువకుండ నెసఁగుఁ దృప్తి. భార.
కాం. 5. 198.
- క. ఏమిట రూపగుఁ బురుషుం, దేమెయి రూపు
నెడు. భార. కాం. 5. 8.
- క. మనకడకు నేమిటకి వచ్చెనొకో. భార.
విరా. 187. (ఏమిటికిన్ :- ఎందులకు అని
భావము.)
- ఉ. ఏమిర కర్ణ భీము నటు లేటికిఁ దిట్టితి...
భార. ద్రో. 4. 288. (ఏటికిన్ :- ఎందు
లకు అని భావము.)
- ఉ. నారదమాని యేమి సురసాధ విశేషము
లేమి వింటికో. దశా. 1. 67.
- సీ. అర్థముల్ దుఃఖదోషాకరంబులు విను
మేమిటి పై నాశలేమిఁజేసి, పొరఁజేపు
నను దుఃఖములు మునినాయక వి. 41.
గాలఁగ నేమియును నాకుఁ, గాలని
ట్లుండె.... భార. కాం. 5. 373.
2. ఉచ్చరింపరాని యశ్శీలపదములకు మాఱుఁ
గా నుపయుక్తము (ఇట్టిచోట 'ఓ, ఓ' అను
వానితోఁ గలసియుండును.
- సీ. కడపటఁ జుట్టలగరితలపైఁటలోఁ తెయి
వేసి యేమేమొ చేసె ననుచు. . గీ. వ్రాసి
కొన్నారు. కుక. 2. 547.
- క. కలకాలము సోధించినయలఘుతపం జేమి
యయ్యె నయ్యో నూర్చోములు నేమి
టనో పోవుట, దలపోయఁగ నేడు నాకుఁ
దభ్యంబయ్యెన్. పరమ. 1. 117. (ఇట
'ఐంకు' అనుటకుమాఱుగా నుపయుక్తము)
- కా. ... ఏకాంతనిద్రాంతిక, మోదింపం
గలలోఁ గుమారుఁడొకఁ దేమో చేసినం
దార్మిపెం, వేదన్ దిగ్గన మేలు కాంచి...
ఉ. హరి. 5. 84
8. ఎట్టిది, ఎంతటిది.
- క. ఏమితపం బొనరించితి, భూమిశ్వం .... భాం.
ఆది. 8. 208. (ఏమితపంబు - ఎట్టియుక్త
వ్యవహారము.)
- క. వదిలేవురురాజులు దన, కెదిరి పొలిసి రా శి
ఖండి యేమిటవాడై, కుదిఁ బోయి తన్ను

- నాజింగదియుచుఁ బొలియించె నియతిఁ
గడవఁగ వశమే. భార. భీష్మ. 1. 48.
- క. యదుఁ డగ్రతనూజుఁడు నా, హృదయసము
దృవుఁడు వాఁ డయిన మద్వచనం, విది
యేటిది యని కడుదు, ర్మదుఁడై చేయక
కృతావమానుం డయ్యెన్. భార. ఆది.
8. 198.
- మ. కలకాలంబును నన్నదాన మొసఁగం గాం
ఁజి యామంబులో, పలనే సన్యము విత్తఁ
బండనితపఃప్రాధాన్య మేధాన్య మి, ట్టల
వోకం జదలేటినిరు మృతమాయాధేనువైఁ
దేని వా, రలదే తీవన మంచుఁ దన్ను ఫణితి
ప్రౌఢిం బ్రళంసింపఁగన్. వరాహ.
10. 64.
4. సందర్భానుసారముగా దీనితర్వాతనుండఁ
వృద్ధిచేవ్యము అధ్యాహార్యమగును.
- ఏమిటిక వి. (✓పక్ష) గొలిచి యలవడఁ, దిరిగితి నా
సీ. ఏమిటి నాచుఁ దేకువలేమిన్, మరియాద
దప్ప మెలఁగినఁ, బురుషార్థంబునకు హాని
పుట్టకయున్నే. భార. విరా. 1. 122.
(ఏమి - ఏమితపము.)
- గీ. కలశవారాళిఁ బుట్టుట క పెప్పెనయుట,
తైలదాపశిరోధివాసంబుఁ గనుట, యెన్వరికి
నంటరాకుంట యెఱిఁగి కాల, కూట మన
నేమి నినుఁ జంద్ర నేటనుండి. విజ. వి.
8. 52. (ఏమి - ఏమితప్ప.)
- అన్య. ప్రక్కార్థకము.
- (క) లేదు
- వ. ... అంతవత్త్వంబునకుఁ దారతమ్యం జేమి
... అము. 6. 81.
- (చ) కాదు.
- కా. ఏలో యిందును నందుఁ బాఠదపు నీ
కేత్రాఁతి యేవెన్నలుం, పాలుం పాలక...
హరి. పూ. 5. 284. (ఏత్రాఁతి - ఏమి
త్రాఁతి.)
- (ట) జగుప్సను దెలుపును
- క. ఏటికి నీరాచఱికం, కాటది మొఱవెట్టఁ
బకువు లాకురపడనో, యాటదని లేచి దొం
గల, గీటపు వెడలంగ శవముక్రియ ముండె

దిదే. భాగ. 8. 408. (ఇదే - ఇదేమి.)
(త) వ్యతిరేకక్వార్థముతోఁగూడి అనిషేధము
ను నివర్తించును.

ఉ ఔర యి దేటియోజన మృగాయతలో
చవ నన్ను గోరునో, కోండా కోరి కేమి
నలకూబరి ముఖ్యులు నాదుబంట్లు... దశా.
2. 313. (కోరి కేమి - కోరును.)

(వ) శ్రోధాద్భుతాదులను సూచించును.
నీ. ఏమేమి తాఁ గాక యింక నెవ్వరున్నారు
యాగభాగంబుల క నెడువారు. దశా.
1. 240.

చేయుఁగా కేమి - చేయుఁగాక దానికేమి -
అనాదరమును దెల్పును.

క. ఆయైశ్వర్యము గ్రమ్మట, మాయుటకుఁ గార
ణంబు మాన్యచరిత లే, దే యొకదుష్కృత
మది యిటు, సేయుఁగాకేమి యేల చింతిం
పంగఁ. భార. శాం. 5. 404.

(ఇట్లే ఎఱుఁగుదుఁగా కేమి.)

ద్వి. పొలఁతుక నీతోడిభోగేచ్చ నాకు, వల
యుటఁదలపోసి వచ్చితి ననిన, నెఱిఁగి
యహల్య నీ విండుండ వగుట, యెఱుఁగు
దుఁగా కేమి యిందురమ్మనుచు. రం. రా.
కాల 50 పా. 14. పం.

ఏమగు - (క) ఎట్టిదుస్థితికివచ్చు.

మ. ఇలఁ కాదద్యయి రాయ నక్కొనఁగు నెం
దేఁకాఱుచో నంకెవ, న్నెలు రెండై లఘి
మం దకిర్తియిడు మున్నే యెక్కుచో నిందు
నెం, దుల కేమోదు మటంచు సాదు లలయన్
రూపోచ్చము ల్యాజు లం, దలరుఁ.... ఆము.
2. 29.

(చ) ఎట్టిదుష్టుడగు.

గీ. ...పుడమిఁ గామాంధచిత్తుఁడెవ్వరి వధిం
వఁ డెటు సేయఁ దేమిగాఁడు. మనుచ.
8. 50.

(ట) ఎట్టిబంధుత్వము కలిగియుండు.

ఉదా: నీ కతఁ దే మగును.

ఏమియున్, ఏమిన్ - ఎంతమాత్రమైనను,
కొంచెమైనను.

కా. ... కీర్తనీయసుగుణపోమంబులం దేమి

యున్, రామస్ఫూర్తికిఁగొచ్చుగాక సంగయై
రాజిల్లె... హరి. పూ. 1. 80.

చ. ...సారమే, యకములఁ జెల్లి కొట్టి నుఱు
మాడుచు నొక్క వరాహ మేగెఁ జేవ
కలిమి నప్పు దాయెఱుకువాండ్రదిలిపుల
కేమి సద్దసే, యక తనయిచ్చగా. సా. భాగ.
1. 94.

ఏమని, ఏమనుచున్ - ఏమికారణముచెప్పి,
ఏకారణమున,

క. ఎవ్వరు నెఱు గక యుండఁగ, నివ్వనమునఁ
దఱము సేత యిది నిర్ణయ మే, నెవ్వారి
కడకు నే మని, యెవ్విధిఁ బోనేచ్చుదాన
నేటికి బంధుల్, భాం. ఉద్యో. 4. 287.
(ఇటు లజ్జను సూచించును.)

ద్వి. నాపుత్రరత్నంబు నకట కానలకు, భూపా
లుఁ డేమని పొ మ్మన నేర్చె. రం. రా.
అయో. 97. పా. (ఇటు అధర్మమును
సూచించును.)

నీ. అమ్మునీశ్వరుకాప మరయి సామాన్యమే
యమభవింపక పోదు హరునకైనఁ. గీ.
గాన నమరావతికి నిట్టిమేనితోడ, నేమనుచుఁ
బోదు... జాహ్నవీ. 4. 98.

ఏమిగా - ఎట్లుగా, ఎట్లు.

నీ. ఎట్లుగా మురిసితి వేమిగాఁ జెద్దవైతో
కాని... హరి. పూ. 870.

ఏమిర - ఓరి.

ఉ. ఏమిర కర్ణ భీము నటు లేటికిఁ దిట్టితి ...
భాం. ద్రో. 4. 288.

జ: ఏమీ, ఏమొ, ఏమో, ఏర, ఏరా.

ఏమీ - ఏమి. న. (ఏమి + ఈ.) ఏది, కిమర్థకము.
(ప్రశ్నమును దెలుపును.)

క. కామసనేత్ర నీపే, రేమీ యెవ్వరితమాజ
విల్లెల మహా, వ్యామోహితవై తనపుడుఁ,
గోమలి సురరాజపుత్రకున కిట్లనియెఁ.
భార. ఆది, 8. 129.

క. చెలివఖములు కలితారా, వలిసఖములు
గాకయున్న కానింబరెనే, యిలఁ బుష్కర
పద సంగతి, కలనక సత్కాంతి నొందఁ
గారణమేమీ. ముకుంద. 2. 107.

క. తెలిసె నిఁకఁ గొన్నినా శ్రీ,యిలఁ గల
చెలువములు చూడ నిచటనె నిలువం, దలఁ
చినకై వడి నున్నది, చెలువా యది లెస్స
యట్లు చేయుదమేమీ. కువల. 8. 105.
(చేయుదమేమీ - చేయుదమా.)

(కౌతుకమును సూచించును.)

కా. ఏమేమీ యని విన్నమాటయె వినున్ ...
నై ష. 2. 102.

(క్రోధమును సూచించును.)

కా. ఏమే జాహ్నవి యేమి రాఘవ యిదేమే
వైరి నెన్నేవు నీ, నేమీ నానవతిం గడిం
చెద వదేమీ నీవు కాళిందివా, యేమే నేట
కిఁ దెల్ల నాయె జలధీంద్రా తిమ్మమంత్రీశ్వర.
శ్రీమత్కిర్తలు గ్రమ్మఁగా వనిన నాళ్లే
పించు హర్షంబునన్. దశా. 1. 26.

(అనాదరమును సూచించును.)

కా. పోపాం డమ్మరొ పోవుచెట్లు బెదరింపు
ల్మానుఁ డిచ్చోట మీ, మీపల్వోకడమాట
నేరుపుల కేమీ చాలుఁ జాలింపుఁడి. చంద్రా.
2. 148.

(అశ్రర్యమును సూచించును.)

క. ఏమీ యిది దేవరికనుఁ, రామరిలకు నింత
వెఱుగు దలకొలిపెడునే, యే మనఁగ
నహహ నాక, స్వామికి నబ్ర మగుప్రోలు
వసుమతిఁగలిగెన్. ప్రభా. 1. 56.

ఏమె న. వీ. (ఏ + అమ - త. ఎవ్వమై.) ఎవతె,
ఏస్త్రీ.

అవ్య. స్త్రీ నఁబోధనము దువయుక్తము.

గీ. ఓమె యేమె యిదేమేమె లేమయేమె, మేఘ
పుష్పంబుఁ దే వంచు మేలమాడ, మేమె
మేమెలు దఱచయ్యె మేలుమేలు, మేఁక
మేఁకన నభవారు మిగుల నగిరి. నైష.
9. 114.

ఏమె - ఏమె. అవ్య.

కా. ఏమే జాహ్నవి యేమి రాఘవ యి దేమే
వైరి నెన్నేవు నీ, నేమీ నానవతిం గడించెద
వదేమీ నీవు కాళిందివా. దశా. 1. 26.

కా. ఏమే పేమలకా యటంచుఁ బని యేమే
మాధవీ యంచు. వసు. 4 76.

ఏమె - ఏమె. అవ్య. (✓ఏమి.) 1. ఊహను
దెలుపును.

ఉ. ... ఇటులార్తులఁ గాచుటకేమొ గాక యే,
కాంతముగాఁగ నే, గుదురె ... విజ. వి.
1. 115.

2. ఎందుచేతనో, ఏకారణముననో.

చ. తడఁబడు మాట గద్గదిక చార్కొను
నిల్విన చోట నిల్వరా, దడుగులఁ దొట్టు
పాటు గదియంబడుఁ గంపము చెందు
నిద్ర రా, దెడపని కోర్కి పాచ్చు మది
నేమొ వికావిత జాలి జాలి యా, నడిగినఁ
తెప్పఁ గూడఁ దకటా మరు లెత్తిన
యాటచానికిన్. కువల. 8. 100.

ఏమె - ఏమె.

(ఊహను దెలుపును)

క. ఏలికయై తను రా జొక్కఁ, డేలఁగ మని
యునికి మెచ్చ కేమొ యల తా, రాళి
యుగ మఖలరాజశి,ఖాలంకృతియయ్యె
మదధిపాంఘ్రినఖములై. శశా. 7. 111.

(ఎందుచేతనో)

కా. ఏమో నాహృదయంబు నిన్నుఁ గని యిట్లే
చావమం చాసమై, కామాసన్నిధి నుబ్బు
చున్న యది నీకాహాప్రతాపంబు ని, నీస్వమం
జేనొక కొంతనే ఏచట నుజ్జృంభింప రాఁ
జేయుమా. హం. 7. 68.

ఏయది - ఏది (ఏ + అది)

ఏయు వ. శ్రీ. (శ. ఏయ్, ఏమ. శ. ఏయ్.)

1. (కాదాదులను) ప్రయోగించు.

క. ... దేవ, ప్రతుమీదను పాల్కుఁ దేనె వాడి
శరంబుల్ భార. ఆది. 4. 208.

నీ. ఏనును గులికాస్త్ర మేసి పాపాణముల్
మఱుముగావించితి... భార. ఆర. 4. 68.

మ. తతిరుంగై దువుతోదు నానతి వధూదై ర్యం
పుఁ బెన్నోట గం, దళికాహర్మ్యఖయంత్ర
కాదుఁ డలుక వ్యానాటికిం ద్రెళ్లఁ గో,
మల మార్తాండ మరీచిదీపకళికోష్ఠం జూడి
యేయుందళ, ద్దళిపాతోదుహలోహనాళకుహ
రోద్యచ్ఛంచరీకాశ్మముల్. అము. 5. 85.

2. (కాణముతో) కొట్టు; కొట్టు.

తరువోజు. ఈవిల్లు మోపెట్టి యేనుకాణముల
నీయంత్రమత్స్యంబు నేసినవాడ... భాగ.
అది. 7. 189.

మ. ఘనరోషంబున మీనమూర్తినిజశృంగం
బెత్తి తీర్థస్థుడై, మనుజాళిప్రభు నేయఁగా
...దశా. 1. 801.

8. వేయు, వైచు, ఉంచు.

ఉ. పటికి వేటవోయితి మునీంద్రుఁడు గాఢ
సమాధి నుండఁగా, నేటికిఁ దద్భుజాగ్రమున
నేసితి సర్పశవంబుఁ దెచ్చి ... భాగ.
1. 489.

క. ....హనుమంతుని, యెదుం వెసన్ గుప్పి
గంతు లేయుట సుమ్మి. ద్వా. 2. 49.

జ: పటు, పటుకాఁడు, పటులాడు.

వీర - పరా. శివధ. 1. 103.

వీరం(లం)గము నం. ఎ. అ. ఫం. ఒకజాతి చేప.

వీరంద నం. ఎ. అ. శ్రీ. పిప్పలి. (వృ. వి.)

వీరందకము నం. ఎ. అ. ఫం. - వీరందము.

వీరందపత్త్రిక నం. ఎ. అ. శ్రీ. దంతీవృక్షము.

వీరందము నం. ఎ. అ. ఫం. ఆముదపుచెట్టు.

వీరక నం. ఎ. అ. శ్రీ. కనుపులేని తృణభేదము.

వీరవకడ ఎ. దావరదంగి, దేవతాళము (వృ. వి.)

నీ. దావరదంగి నా దేవతా డన నేరవకడ
యంచనఁగను వలులు దేవ. గీ. కాళ
నామంబు...ఆం. భా. 2. 61.

వీరా - పర. అవ్య. (పమి + రా.) మైత్రితోపాదు
లతో చేయుసంబోధనమం దుపయుక్తము.

కా, ప్రారంభించిన వేదపాఠమునకున్ బ్రత్యూ
హమా నంచునో, యేరా తమ్ముడ నమ్మఁ
జూడఁ జనుదే వెన్నాళ్లనోయుండి ...
పాండు. 3. 88.

వీరాది ఎ. గుట్టపుపిల్ల.

గీ. ...అచట మన్య యుత్తమాశ్వములకు
వీరాది లేఖర్షభునికురంగ, మనఁగ ...
చంద్రా. 1. 48.

(ఇట 'వీరాది' యనియు హలాదిగా పద
చ్ఛేదము చేయవచ్చును. రూపమును అర్థ
మును గూడ నింకను విచార్యము.)

వీరాలు ఎ. బి. 1. యాత, తోడితోడలు.

నీ. పరాలిపట్టి విత్పైత్తి చెక్కిలి నొవ్వఁగఱచి
వార డేడ్చినఁ గొఁగిలించు. పాండు.
3. 82.

నీ. తాఁగవై మేఁ మీఱక సపత్నులఁగూడి
చెలువుని కన్పసన్నల మెలంగి, మస్నించి
యత్తమామల కావమఱఁదుల నేరాండ్ర
కనుకూలవృత్తిఁ దిరిగి, పె శకుం.
8. 190.

ద్వి. మగువ యేరాలికి మసలె గర్భంబు. పం
డితా. మహి. 287. పా. 9. పం. అం. భా.
2. 113.

2. సవతి. (వ్యవ)

వీరాళము - పేరాళము. ఎ. (త. పరాళ.)
అధికము, పెద్దది.

మత్త. ...పరాళమైనపిఱుందుఁ బల్లవరాగ
పాదకరంబులుం, జాలదొ డ్దగు తొప్పునొ
ప్పఁగ సర్వ మోహనమూర్తితోన్. భాగ.
10. పూ 213.

శ్రీ. ఎ. అధికముగా, అసంఖ్యాకముగా.

గీ. ఇరులు గవియుచు నేరాళ మెట్లయెదుం,
నల్లనల్ల న నేతెంతె నల్లమంద. వైష.
7. 39.

నీ. అంతరాయము లసంఖ్యములు గన్పట్టెడు
సందేహములు పెక్కుచాయవారై, నంకు
రితములయ్యె శంక లేరాళంబు వికృతు
లెన్నేని యావిష్కరించె. శివరా. 8. 71.

వీరి - పరి. (పరు + ఇ.)

గీ ...అజఁడు గూఁతుఁ, గలయఁడే శశి గురు
కాంతఁ గలసికొనఁడె, యింక కుద్ధాత్ము
లను వేల్పులేరి వ్రేలు, మడఁచి యెఱిఁగింపుఁ
డెఱిఁగిన మోనివర్య. దశా. 1. 258.

వీరి - పరి. స. (పరు + తి) ఎక్కడనున్నారు.

కా. కారే రాజులు...వారేరి నిరిమూటగట్టు
కొని పోవంజాలిరే...భాగ. 8. 590.

వీరు! ఎ. బి. (త. పరు. త. పర్.) ఎద్దులను గట్టి
దున్నుటకు సిద్ధపఱచిన నాఁగలి.

క. పరికి పెద్దులు లే కూ, రూరికి మోచుకొని
తిరుగు నొక ముసలియుఁ దా, నేరు గలిగి

యొక యెద్దున, తోరుదిగంబరుడుసరియె
పురికాపులకున్. రా. వి. 1. 58.

మత్త. 18 యెవ్వరిచేను దున్నెదపు... నే,
దేరు మోపిన నీకుఁ జోళనరేంద్రు నాన
సుమీ యికన్. పరిమ. 5. 30. ఆం. భా.
2. 232.

ఎద్దునుకట్టి దున్నుటకు నిద్దపఱచిన
నాగలి

నీ వృషమహిషంబుల నేరుగా నవరించి కృషి
యాచరింప తోనిచ్చఁజేసి నిద్దశేషధర్మము
4. (చి. ని.)

జ: ఏరునేల, ఏరువాక, ఏరుసాగు.

ఏరు² ఎ. (క. ఏర్.) నొప్పి

గీ. .. కలయేరు మొదలుగాఁగఁ, గలుగు
తెవులులవేదన నడలుకొలుపు. మార్క.
2. 87

జ: ఏర్పు', ఏర్పు.

ఏరుకలవ ఎ. (✓ఏరు'.) ఐరగట్టు, హలోపకగ
ణము.

నీ. కలవ యనఁగను హల మొప్పు నైరగట్టేరు
కలవ నాఁగ మీఱుఁ దదువ,కరణము ...
ఆం. భా. 2. 221.

ఏరుగు ఆ. శ్రీ. విష్ణించు, మలమువిడుచు.

ఎ. మలము.

నీ. ...ఏరుగనఁగ విష్ణ యెసఁగుచుండు. ఆం.
భా. 2. 184.

ఏరునేల ఎ. (✓ఏరు') ఒకనాఁగటితో దున్నఁదగిన
నేల

ఆ. ఏరు నేలకొలఁది నెడనెడ విడియుచుఁ,
తోవవలసియుండె భూరిభార, వహులడప్పి
యెఱుఁగువాఁ డగు నాధర్మ,నందనునకు
ధాణినాధవర్ధి. భార. అశ్వ. 3. 158.

శ్లో. గోరుతే గోరుతేచై వన్యవసత్పురుషర్ష భః,
సాపురాభిముఖారాజన్నువాహ మహతీచ
మూః, కప్రాద్ధ)విణభారాత్తాహర్షయంతి
కురూద్యహన్. సం భా. అశ్వ. 35. 21,
22.

(మూలమునుబట్టి తెందుకోసుల దూఁమని
అర్థమగుచున్నది.)

ఏరువ(ర్పు)డు ఆ. శ్రీ. 1. వేలువడు, వేలుగాఁ
గవఁబడు.

గీ. ఏరుపడి నాల్గు పొజులై యెప్పు డెప్పు,
దుర దురం బనుచున్న వావరులఁ జూచి.
రామా. 8. 90.

చ. నడుములు జంఘ లంఘులు లలాటము
లంసము లాననంబులే,ర్పడక పడం బ్లివంగ
భటవంక్తులఁగూల్చి తెరల్పఁ జొచ్చినన్.
భా. రా. యు. 845.

2. తేటపడు, స్పష్టపడు,

క. జననుత కృష్ణ ద్వైపా,యనమునివృషభాభి
హిత మహాభారతబంధనిరూపితార్థ మేర్ప
డఁ, దెనుఁగున రచియింపు మధికధీయుక్తి
మెయి. భార. ఆది. 1. 18.

3. గోచరమగు.

(క) నేత్రగోచఃమగు, కవఁబడు.

గీ. ఊరుమూల మేర్పడఁగ నయ్యువిదవలువ,
దొలఁగె ననిలంబుచేత విధూత మగుచు.
భార. ఆది. 4. 122.

(చ) బుద్ధిగోచరమగు. తెలియు.

నీ. అవలిత పెన్ని కన్న విదేశ్యుఁ జెఱచుట
ప్రతి ప్రవర్తకున కేర్పడఁగఁ జేత గీ. ...
వలదు పతికి. ఆము. 4. 252.

(ట) ప్రమాణగోచరమగు.

వ. ...చానికరీరసాగంధ్యంబు యోజనంబు
నం గోరె జనులకు నేర్పడునట్లుగాఁ బ్రసా
దించిన నది గంధవతి యనియు యోజన
గంధి యనియుఁ బరఁగి ... భార. ఆది.
3. 41.

(త) బయల్పడు.

వ. ...తనవంచన యేర్పడకుండఁ గృతప్రణా
ముండై తదాగమనప్రయోజనం బడిగిన....
భార. ఆర. 2. 348

4. స్థిరపడు

వ. దీనంజేసి యొకొమ్మ యిమ్మహాత్ముని
వాక్యపద్ధతి యంతయు సత్యంబయగుట
యేర్పడియె....కళా. 2. 176,

5. వర్తిల్లు, ఉండు.

కా. ఏనై చీకటి మూడి మోప నెడయీ

కేంద్ర వేగన్ ధ్వనుల్, చూపట్టగా జిటి
పొట్టిచిన్నులమనాకుల్ మింటవర్తిల్లి...
మల్ల. శృం. 94.

(వ్యవ) దానికి అవయవము లేర్పడ్డవి. వాడు
రాజుగా పర్పడెను. వాని కిల్లును వాకిలియును
పర్పడినవి.

జ: పరుపలుపు, పరుపాటు, పర్పడు దెంచు,
పర్పరించు, పర్పలుచు.

వీరుపలుపు ఎ. (√పరుపడు) కడుగుడు, వడియఁ
గట్టుట, శోధనము. ఆం. భా. 2. 252.

వీరుపా(ర్పా)టు ఎ. (√పరుపడు) పర్పడుట.
(విభాగము; భేదము.)

నీ. ఉనికి నిచ్చుటెకాని వనజాత కాంధవుం
డేరుపాటొనరింప నేండయ్యె...వేదము
లకు...చంద్రా. 1. 19.

వ. ...కాలు చేయి తల దొక్క యని యేరు
పాటు లేక వండం దఱిగినయట్లున్నయెడ
లును...భార. భీష్మ 3. 249.
(నియమము, కట్టుపాటు.)

కా. ...ఆ,హా వేదంబులు యాగభాగముల
మర్త్యశ్రేణికే కాని మా, కేవలం బనిలేక
యుండునటుగా నేర్పాటు గావించె గా,నీ
వేగంబ హరించి తచ్చుకులు భగ్నిభూతము
లేసెదన్. దశా. 1. 248.

ఎఱ. 1. నిర్ణీతము.

క. ఈనీతి సమాకర్ష, స్థానము లేర్పాటు గాఁగ
దై వాసురసం, తానంబు లైకమత్యము, గా
వమృతాద్ధి వృథింపఁ గడఁగిరి కడిమిక.
దశా. 2. 198.

2. స్పష్టము; ప్రకటితము.

గీ. నీవు చదివినచదువులో నికం మైన, పద్య
మొక్కటి చదివి యేర్పాటుగాఁగ, వర్ణ
మెఱిగింపు మనినఁ బ్రహ్లాదుఁ డనియె,
దండ్ర వినిపింతు విమము చిత్తంబు నిలిపి.
దశా. 4. 154.

కా. ఎట్టెట్టూ వినమైతి మింక నొకమా లేర్పా
టుగాఁ జెప్పుమా, భట్టరా..కాశీ. 7. 107.
(గట్టిగా అని భావము.)

మ. నిలువం జాలుదురే రజాంగణములో...

దర్పమేర్పాటుగా, బలభద్రుం డతి రాద్రుఁ
డై కదినం బ్రతిర్థిభూపాలకుల్. ఉ.
హరి. 4. 125.

వీరువాక వి. (√పరు') పఠేటను చేయు దుక్కి
యొక్క ప్రాంతము.

ఉదా: పరువాక సాగించుట, పరువాక ము
హూర్తము. మొ.

వీరుసాగు త. శ్రీ. (√పరు') దుక్కిదున్ను. పరు
వాకచేయు (పరువాక సాగు అని వాడుక.)
ఉ. హరికు దెన్నఁడుం దెగనియారులచేలును
తొకుమల్లును, గా లలి నేరుసాగిరి...అము.
4. 124.

వీర్పు' త. శ్రీ. (√పరు²) నొచ్చు, కాధనొందు.

గీ. ....తపము గావించువారిఁ, గనినఁ దల యే
ర్పుగాదె యాఖండలునకు. పాండు.
5. 281.

నీ. కస్తూరితిలకంబు గాలి వాతిన నేర్పునొస
లెట్లు ననిచెనో భసితమునకు. పాండు. 4. 8.
న. శ్రీ. 1. మండఁజేయు; కాధించు.

మ. ...ముకుమందై యేర్పునావ న్నిగు, రొక్క
ను వచ్చును...అము 1. 92. 4. 218.

ఆ. ఆయసాగ్ని కంటె నసిధాంకంటెను, విడుగు
కంటె జాల బెడిద మగుచు, దృష్ట వేర్చి
మిగులఁ దీవ్రమై సతతంబు, హృదయ
ముల వసించి యేర్పు ననఘ. వాసిష్ఠ.
1. 106.

2. దహించు, కాల్చు.

క. రయమున మ్రింగుడు గాలము, క్రియ
నెవ్వఁడు కంఠబిలము క్రిందికిఁ జనక, గ్నియ
పోలె నేర్పుచుండును, భయంహితా వాని
నెఱుంగు బ్రాహ్మణకులుఁగా. భాం.
ఆది. 2. 60.

క. కార్పిచ్చే గవిసి మృగతతి, నేర్పుకరణి...
భాం. భీష్మ. 3. 278.

చ. ...దశాస్య మ, ద్విపులిలిముఖజ్వలనదీర్ఘ
తరార్పుల నేర్తు నిన్ను...భా. రా. యు.
502.

3. ధ్వంసము చేయు, పాడుచేయు.

మహాప్ర. ... జిఱజిఱగా ద్రిప్పివైచె గదన్

వై. చినరేణిన్ రాజు గెంటించె దొలంగ
వడి యచ్చెంతకాంతార మేర్చెన్. మనుచ.
4. 99.

ఏర్పు: న. శ్రీ. (✓పలు.) 1. (కావలసినదానిని)
లు, ఎన్ను.

సీ. గోడిగజాతిలో: గొదమ పెంటుల నేర్పి
మావుల హత్తించుమార్దవంబు. భార.
విరా. 1. 95.

ఉ. సౌవరమాధురీస్సృహపసం వికమో శుక
మో తదీయతి. హ్యవిలసత్సరస్వతి నుపాసన
చేయుచు నగ్రభూమి నిం, పావహిలంగ
నే యుపహంముగా నిడినట్టిపల్లవం, బో
విమలంపు బింబ ఫలమో యన వాతెలు
యొప్పు నింతికిన్. ప్రభా. 2. 74. అచ్చ.
రా. సుం. 182. మనుచ. 4. 88.

2. విభజించు, కలిసిపోకుండఁజేయు.

మ వికసిల్లం బ్రజ చక్రపాలనము గావించెన్
గంధ్యాప్యతిన్. గకుబంతంబుల నాక్రమిం
చెఁ బొనఁగంగా నేర్చు వర్ణాశి....మనుచ
5. 82.

3. సంధించు, కూర్చు.

గీ. ఆచమూరువు యూథంబుఁ ద్రోచి పలుచె,
వింట నమ్మేర్చి బోయ వెన్వెంటఁ దలుమ.
పా. దు. 5. 15.

4. నిర్మించు; ఏర్పరుచు.

గీ. మంటినై నను లింగంబు మరిచి కొలుఁడు,
ఇనుకనై నను లింగంబు నేర్చికొలుఁడు భీమ.
8. 102.

సీ గహతారనక్షత్రగతు లేలుపటిచితి సరణు
లేర్పితి వభస్వంతమునకు శివరా. 1. 75.

5. (వ్యూహముగా) పన్ను.

ఉ అందలు నింతకున్ వెనుకయై మొనలేర్పి
చనంగ...భార. విరా. 4. 184.

చ. ....భూ,వర భవదీయ మైనబలవర్గము
నొడ్డనమ్మే వీఁకమై, బురికొలుపంగ
నిర్భయతఁ బోరెడునట్లుగఁ దాను ముం
దరై,తిఁముగఁ జేయఁజాలు నొక భీరు
నొవర్చుము పై వ్యనాథుఁగఁ. భార.
శల్య. 1. 75. భీష్మ. 8. 11.

6. శోధించు.

సీ. శ్రుతిపురాణోపసంహిత లేర్పి కూర్పితి
సకల కథాసారసంగ్రహంబు. ఆము.
1. 18.

7. పటిపాటవేయు, తొలగించు.

సీ. చందురునునుఁ గాంతికం దేర్పి కూర్పి కాగు
నకుఁ దెచ్చినయట్లు కొమరుమిగిలి. భార.
విరా. 2. 52.

ఏర్పడుదెంచు - ఏర్పడు. ౧. శ్రీ. (ఏర్పడు +
తెంచు స్వార్థమున 'తెంచు')
(కలుగు)

వ. ....వసంతసమయంబు వఖలజీవలోకానంద
జననంబై యేర్పడుదెంచిన.... భార. ఆది.
5. 187,

(స్పష్టపడు)

సీ వెడవెడ మాఁ గారి వింతయై యేర్పడు
దేరినవకులలో నారు నిగుడ భార. విరా.
1. 245, కాం. 1. 248.

ఏర్పరించు - ఏర్పరుచు. న. శ్రీ. (✓ఏర్పడు.)
ఏర్పడఁజేయు.

(నిరూపించు, నిర్ణయించు.)

క. మనలోన నెవ్వఁ డెమ్మెయి, పనివెంటను
విరటుమనము వడయుద మది యెల్లను
స్ఫేరించి యందఱు, దనతనమది నున్న
తెలుఁగు తథ్యమ చెప్పుఁదా. భార. విరా.
1. 65.

(విభజించు.)

కా నీళ్లున్ బాలును నేర్పరింపఁగలపాండి
త్యంబు మాన్పంగలే, డల్లోకేశ్వరుఁ డేమె
యిన్ సురభిమల్లా...మల్ల. నీతి, 14.

ద్వి. .... ఇరువురయందు, నీతఁడు మగ్రీవుఁ
డితఁడు వారి. యసి యేర్పరింపంగ వలవి
గాకున్న. రం. రా. కిష్కిం. 208. పా.
25. పం.

(వివరించి చెప్పు.)

క. ఆనరపతిచరణం తెంతై వఁ గలదు దానిఁ
బిడప వంతయుఁ దెలియం,గా నీకు నేర్ప
రించెదఁ, గాని యిపుడు చెప్పుచున్న కథ
విను తెలియఁ. వి. పు. 3. 16.

ఏలువావిలి ఎ. (✓ఏలు) సప్తల(వృ.వి.) (ళ.ర.)

ఏల¹(లా) అన్య. ఎందులకు,

1. ఏకారణముచేత.

సీ. ...నేడు మొదలుగా నేడుదినంబుల కిప్పు
యోధి,భువనము ద్రిభువనంబులను లోఁ
గొను నేల యన్న నానాటికి నబ్జభవుని,రే
యైన నతఁడు నిద్రించు...దశా. 1. 168.

క. బాలున్ హరిపదచింతా.శీలున్ సుగుణాల
వాలు శ్రీమన్నేధా,బాలున్ సంతోషింపక,
యేలా శిక్షించె రాక్షసేంద్రుం డనఘా.
భాగ. 7. 27.

2. వలదు, కూడదు, అనావశ్యకము, మున్నగు
తాత్పర్యములు తెలుపును.

క. నాకంటె నధికుఁ డెవ్వఁడు,లోకత్రయమున
మనంబులో విశ్వాస,స్వీకార మేల వదలెద,
వాకాంక్షింపంగరాదె యభిమతవరముల్.
కాశీ. 4. 47.

సా: అడుసు త్రొక్కనేల? కాలు కడుగనేల?

క. ఏలా దాచెద రిద్దము.లు...నిలువదు సిరి
పెను,గాలికిఁ గంపించు దీపకళికయుఁ
బోలెన్. విక్ర. 2. 184.

ఉ. వాఁ డసీపురంబున నవాంఠ మేను దొఱంగ
నేల కే,దాంజలంబు లర్థిమెయిఁద్రావి
శరీరము కోరవోవఁగా, నాటడి వొందనేల
యొకయప్పుడు జన్మము లేక యుంటకై,
యారయ శ్రీనగంబుశిఖరాగ్రము చూచినఁ
జాలు నెమ్మదిన్, విక్ర. 1. 200.

క. జనము లను స్మృతిఁ జదువఁగ, విని మ్రొ
క్కిన యంత్యజనకు విక్రతుతగతి గల్గు వనిన
సదృశి జపించిన యుత్తమజాతిజనకుఁ
జెప్పగ నేలా. భార. కాం. 4. 258.

8. ఏమి ప్రయోజనము; ఏమి.

గీ. అన్న నీయట్టియన్న నన్ననుదినంబు, గార
వింవఁగ నుండ నేకరుదు నన్న,నింకఁ జాల
నెవ్వగలచే నిచట నిలువ,నాకు నేల నీ
తోడిచే లోక మన్న. ఉ. హరి. 4. 800.

క. ఏలా యీమాటలఁ బని, పొలోమీనరుఁడ
నీ ప్రభావము కంటే,కాలుని ప్రభావమును
నీ, త్రైలోక్యం జెఱుఁగు వలదు తగవరి

వలుకుల్. కాశీ. 4. 49.

4. ఎట్లు; ఎట్లుకలుగును.

క. బాలుఁడు సుకుమారుఁడు పె,క్కాలము
లం జొచ్చి యెఱుఁగఁ డనక మొన సొరం.
బాలుడు చొరు మని పనిచితి, నేలా వన్నా
స దోసమెఱుఁగఁగ నిచ్చున్. భార ద్రో.
2. 141.

వ. ...హింస పరలోకంబున గదా బాధకంబు.
పరలోకంబు ప్రాణాంతంబున గదా, చిరి
స్థిరప్రాణుల మగు మా కేల హింసాభయం
బన నలదు... ఆము. 6. 81.

జ: ఏలకొ.

ఏల¹ ఎ. (నం. పేలా;) ఒక విధమైన పాట.

గీ. పాట యనఁగను గానాఖ్య పరిగుచుండు,
నాలతి యనంగ నాలప్తియలరుచుండు,
దద్విశేషాభిధానముల్ దవరు నేల, జోల
సువ్వాల యనఁగను....ఆం. భా. 1. 128.

సీ. కో యని యార్చుచుఁ గుప్పించి దాటుచు
నేలలు వాడుచు నీల లిడుచు. అచ్చ రా.
యు. 90.

సీ. వీధి నేఁగెడు ప్రాధవిటుఁడుపాడెడు వి త
యేల పదా లట్టె యాలకించు. భుక.
2. 182,

జ: ఏలపాట.

ఏల నం. ఎ. అ. శ్రీ. 1. పెద్దయేలకి (వృ. వి.) 2.
విలాసము. 8. పంచదశాక్షరపాదక మగునొకా
నొక వృత్తము. 4. వీధికాపురప్రాంతము నం
దలి ఒకనది.

శ్లో: ఏలాయావారిపూరేణ ... నం. భీమ.
8. 21.

శ్లో. ఏలానదీతటగ్రామాః...నం. భీమ. 8. 28.
(వై. వి. నం. "పేలా" అని. ళ. ర.)

సీ. ఏ పట్టనముమ్రొల నేలేఱు ప్రవహించు
...భీమ. 2. 52. (ఏలేఱు-ఏలానది.)

ఏలకి ఎ. (నం. ఏలా.) 1. ఒకానొకలత.

సీ. ...ఏలకితీవరదల, పె. శకుం. 2. 28.

2. (బ.) ఏలకిగింజలు.

సీ. ...ఏలకులు పొంటియును. ప్రబంధ. 57.

జ: ఏలకికాయ, ఏలకిరాజనములు.

ఏలకికాయ ఎ. (√ఏలకి) ఏలాఫలము.

(స.)-ఏలకికాయవలె నుండునది - భక్త్యవిశేషము.

వ. ...ఇద్దెనలుఁ దేనెతొలలు బొరుగులు నేల కికాయలు... ఆదిగాఁగలభక్త్యులు ... హంస. 1. 105. ప్రబంధ. 112.

ఏలకరాజేనములు ఎ. ఐ. (√ఏలకి) ఒకవిధమైన ధాన్యము.

వ. ... ఏలకరాజనాలు... అను నూటనాలుగు వగల పైరులు...ప్రబంధ. 112.

ఏలకొ(కో) అవ్య. (√ఏల.) ఎందులకో.

ఉ. ఒకనాఁడొంటిగఁ గేళికాగృహములో నుం డంగ శ్రీకృష్ణుఁ డెటొ నేఁ బోయితిఁ బోయినం తెలుగు బట్టెం బట్టినం గొంగు దీయకురా వచ్చెద రెవ్వరై న నని మల్లా డంగ నా వేళ నేలకొ యేతెంచి యకోద చూచి చనె నుల్లాసంబు సందిల్ల గళ. దళా. 8. 288. ద్వి. పరిమ. 4. 289. పా.

ఏలపాట ఎ. (√ఏల.) ఒకవిధమైనపాట, ఏల.

(స.) బాలక్రిడావిశేషము.

గీ. గుట్లు చాగిలిముచ్చులు గోడివట్టె, లేల పాటలు సరిజేసు లేకకూత,లాదిగా కై శవ క్రిడ లాడి రచట, రామకృష్ణులు గోపదార కులఁగూడి. వి. పు. 7. 202.

ఏలము - వేలము. ఎ. (హం. ఏలామ్.) అమ్ము టలో నొకవిధము, వేలము. (శ. ర. వా.)

ఏల(లా)ము? ఎ. కల్లుగీచువాఁడు తోటలో వేసి కొనెడు గుడిసె. (శ. ర.)

ఏలవాలుకము నం. ఎ. అ. న. - ఏలవాలువు.

ఏలవాలువు నం. ఎ. అ. న. 1. నూఁగుదోస, కూఁ తురుబుడమ. (వృ. వి.) 2. వెలఁగపట్ట, వెలఁగచెట్టు యొక్కబరడు.

ఏలాటము ఎ. పరిహాసము.

నీ. ఏనుఁగుతో వల దేలాట మాడంగ నెనయని బాంధవం తెపుడు వలదు. నీతి. 85. (ప్ర యోగాంతరము లేదు ఇంకను విచార్యము.)

ఏలావర్తి నం. ఎ. ఈ. శ్రీ. కారేలికి, రాన్న. (వృ. వి.)

ఏలావాలుకము నం. ఎ. అ. న. - ఏలవాలువు.

ఏలావాలువు నం. - ఏలవాలువు.

వీలి ఎఐ. 1. కృత్రిమము, చేతది.

(రాజాలంకారవర్ణనము.) నీ. మూలకా చొక్కపు చేలిసింగపుటాకుపనిమేలికడియ ముల్ గొనబుమీఱ. చందా. 2. 38. (శ. ర. పా. 'మేలిసింగపుటాకు' అనిముద్రి తము.)

2. కవటయుక్తము, మోసముతోఁగూడినది. నీ. పాలు పం పని యీక యేలిమాటలన మ మ్మలుక దీర్చెదరు తారు... భార. ఉద్యో. 3. 9.

వీలిక ఎ. (√ఏలు) 1. ప్రభువు, రాజు; యజమా నుఁడు. ఆం. భా. 2. 182.

గీ. ... గవనికాపరులచేత, నేలికకుఁ దమరా కడ యెఱుఁగఁ జెప్పి నీలా. 2. 47.

2. భర్త.

క. సిరియేలిక యగునం కే, సరి ...భీమ. 1. 78.

వీలికరాజేనాలు ఎ. ఐ. (√వీలిక) ధాన్యవిశేషము, ఒకజాతి వడ్లు.

నీ. వీలికరాజనా లీశ్వర ప్రియములు రావిపూ రాజనాల్ రిత్నసరులు. హంస. 4. 128.

వీలికసాని ఎ. (వీలిక + సాని) రాజ్ఞి, దొరసాని; యజమానురాలు.

నీ. ఏ మన్న ననియెఁగా కేమి మీ యేలికసాని వచ్చితి నీవ చాలు మాకు. కాశీ. 6. 221.

ద్వి. ఇనుఁ దుదయాద్రికి నేతేకమున్ను, చన కున్న నేలికసానిచేఁజాపు. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. 2252.

వీలిదము - ఎల్లిదము.

ఎ. లాఘవము, చులుకఁదనము; ఉపేక్ష.

క. బాలుఁడని నమ్మి రిపుతో, నేలిదమునఁ గలసి యునికి యిది కార్యమె...భార. ఆది. 6. 116.

శ్లో. ... బాలశృతురుపేక్షితః, గహనేగ్నిరివో తస్పృష్టః క్షిప్రం సంజాయతే మహాః. నం. భార. ఆది. 154. 108.

ఎఐ. (లఘువు, చులుకన.)

ఉ. బాలకుఁబట్టియే మరలు బల్విడి నావయి

ఆ ఎమ్మెకాడ యగ్గియెలగాగఁ వెండిలి,
యైన చెలిని దించి యకట యొంటి, శ్వాగఁ
దగునె మీర లెలుఁగని నడువడు, లింకఁ
బుడమిఁ గలనె యేర్పరింప. ఆచ్చ రా.
అయో. 70.

(నిర్మించు.)

గీ. మిట్టుపల్లంబు లెల్లను మెలపుతోడ, సరసి
నాలుగుమూలలఁ జదునుగాఁగ, నేర్పుతో
నాలవాలంబు లేర్పరించి, తమిని నానాఁ
టఱిని వానితతి యెఱింగి. విప్ర. 2. 21.

(-పూహము-పన్ను)

గీ. దైవసైన్యంబు లీరితిఁ దరతరంబ, వెడలి
మొన లేర్పరించి యుద్వేలవృత్తి. పారి.
5. 2.

ఏర్ప(రుప)లు(అ)మే - ఏర్పరించు. న. శ్రీ.
విభజించు.

ద్వి. పాలును నీరు వేర్పలువంగ నేర్పు, సాలిన
పక్షిరాజపు గావె నీవు. ద్వి. నల. 1. 411,
412. పం.

క. ...అజుఁడు నోవని, వేదము లేర్పఱిచె
నంద్రు వేదవ్యాసున్. కు. సం. 1. 18.

గీ. అర్జునుం డమ పర్జమ్యనస్త్రవృష్టిఁ, బల్లి
మును మిట్టు నని యేరుపలుపరాక, యుండ
నెత్తురు వెల్లు లొండొండ పెరిఁగె. భార.
ద్రో. 8. 108.

2. అమర్చు, కూర్చు.

గీ. వారి వేర్వేలు బంతిగా నేరుపఱిచి. దళా.
2. 857.

8. స్థింపలుచు, నిర్ణయించు.

మ. ...మహే, శ్వరుఁ డంచుం బరమాత్ముఁ డం
చు శ్రుతిశాస్త్ర జ్ఞానపారిణి లేర్పలువన్
జాలక పెక్కు భేదముల నేకవ్యాక్య
నూహించు రా, పరమేశున్ నినుఁ గొల్తు
మేము కుభముల్ ప్రాపింప నశ్రాంత
మున్. ఉ. రా. 1. 280.

4. కనఁబలుచు, చూపు; తెలియఁబలుచు.

ఉ. ...అ. భావనఁ బట్టి తెచ్చి హృదయం బల
రంగ ననంగతంత్రవి, ద్యానిపుణత్వ మేర్ప
ఱిచెదం బ్రమదాంబుధి నోలలార్పెదన్.
(1-52)

భార. విరా 2. 298.

నీ. లలితంపురతికేళి నలరింపనేగాని బంధరాకు
ర్య మేంపులువరాదు. దళా. 2. 811.

క. అంగన నిలిచిన కావలపు, లుం గొనును నేడు
వలుచు లోకమునకు ర, శ్వాంగదకాంచి
భేదము, లుం గెళవుల నడిమియునుకులు
మ్నాఁగారున్. ఆము. త. 28.

5. చక్కఁబలుచు.

క. నడిపింపఁగఁ బొడిపింపఁగ, నెడమడువై
కలఁగి నప్పు దేర్పలువఁగ నేగడు నేర్తుఁ
లేర్పు నాదగు, కడిమియ నీనై న్యమునకు
గొనెనగాదే. భార. ఉద్యో. 4. 214.

ఏర్పు ఎ. (✓ఏర్పు) 1. మంట (క. ర.)

(మండుట, పేడిమి. అని శ్రా.)

2. కాధ.

ద్వి. ...చేపి యేర్పులు దట్టు తనదు, చమ్మల
పాలెల చవిగొన విపుడు. ద్వి. పరమ.
8. 152. పా.

ఏర్వారుకము నం. ఎ. త. పం. - ఏర్వారుపు

ఏర్వారుపు నం. ఎ. త. పం. చిర్పటి, కర్కటి
భేదము, నక్కదోస. (వృ. వి.)

ఏలు' న. శ్రీ. 1. (క్రిందినుండి గింజలు మున్నగు
చిన్న చిన్న వస్తువులను) ఒకటొకటిగా ఎత్తు.

గీ. తారు నలుపురుఁ జని తృణధాన్యమల్పు,
మేటికొనినత్తు రాఁకలి దీటుకుండు. భార.
అశ్వ. 4. 220.

క. ఏనాటనుండి వచ్చియు, మనపు లేర్కొం
ద్రు దిపుట మైత్రావరుణి, యానందకాన
నంబున, నానాతైవల్యకోథనము లను ఫల
ముల్. కాశీ. 6, 51. మనుచ. 4. 87.

2. (కావలసినవానిని) ఎన్ను; ఎంచు; గడించు.

గీ. ఏటికొను మీవు వొకని మాయేవురందు,
వాఁడు నీతోడఁ దగఁ బోరువాఁడు వానిఁ,
జంపి మహియేలు... భార. శల్య. 2. 108.

వ. ...అ రెండవశ్రాహ్మణునిం శ్రాధ్ధించిన
నతండును జలంబు దింపక వదిలే లేటి
కోటిన పాడిమొదవు నిచ్చిన నైవమ
దీనిన కాని యెల్లవని నిలువక చనియె.
భాగ. 10. ఉ. 474.

గి. ...కుమ్మరావమున రాగిముంత లేటంగఁ
గలవె ... ఉ. హరి. 8. 48.

సీ. ఆకార్తులము మాయహంకృతిస్ఫురింపకు
నెరను లేటకుమయ్య వరుణదేవ. నైష.
7. 90.

కి. ఎంచిఖండించు; ఖండించు, నటకు.
(ఈయర్థమున 'తలలు' అను పదముతోఁ గల
సియే ప్రయోగములఁ గన్పట్టుచున్నది.)

సీ. ....మనమోపి నగ్వపాండవులను జంపితి
మేనిఁ బ్రచండచక్రధారఁ గౌరవకోటితల
లేటి రాజ్యంబు గోవిందుఁ డీకున్నె గొంతి
కయిన. భార. ద్రో. 1. 111.

మ. హనుమంతుం డను నేటిమాట పతికార్యం
బట్లు పోకార్చి యీ,వని నెట్లుండెడువార
మాదొంగకు దవ్వా యివ్వనం బెందుఁ దూ,
తినఁ బోనీయక పంపునెట్టి తల లేటించుం
గపిస్వామి యొప్పనియాలోచన మాని
మే న్నడలుఁడి ప్రాయోపవేశంబునన్.
చం. రా. 8. 80.

జ: ఏర్పు, ఏరునుగ్గు, ఏలుపిడుక.

ఏలు² ఎ. ఓ. (శ. మ. ఆలు.) నది.

సీ. కూరుల జన్మంబు సురలజన్మంబును నేలుల
జన్మంబు నెలుఁగ నగునె. భార. అది.
8. 69.

సీ. ఏ మేటియడుగుఁ గెంచామర బల్గాపురపు
చేల్లతేని కబ్రంపుఁదెప్ప అచ్చ. రా. కాల.
11.

గి. అరయ నుపహతి వాటిల్లినట్టిచోట, నాల్గి
తైలాభ్యుపేత భాండావలులకు, నేళ్ళ
నీకుల నొందె వేనీళ్ళనొందెఁగడువతాతఁ
డోమిన నొందెఁ గలుగుకుడ్తి. మార్క.
8. 154.

ఏటఁగలుపు - ధ్వంసము చేయు.

ఏటఁబలుపు-ధ్వంసముచేయు. చంద్ర. 1. 112.

ఏటవలిగిలిగింతలు- 1. దుర్లభములు. కవిరా.
8. 48,

2. దుష్కంఠములు, చేయ కళము గాని
పనులు.

క. కలువలు కిరికిల నవ్వెన్, తొలిమల నెల
యేటి యవలి తుహిసాంకుకరం,బులు గని
యపు డేటవలి,గిలిగింత లటంట చానికిన్
సరిచాఁకెన్. సారంగ. 2. 182.

ఏటికెదురీడు :-

చ. ...మానసం, బెరియఁగఁజొచ్చె నేటి కెదు
రీడినచాడ్పున నేమి చెప్పుదున్. భార.
మా. 98.

ఏటిపాలగు - వ్యర్థమగు.

ఏర్ల తేడు - సముద్రుఁడు. అచ్చ. రా. కాల.
11.

ఏలుదొర - సముద్రుఁడు. ముకుంద. 2. 25.

జ: ఏటితేడు, ఏలుజాటి, ఏలుపుచ్చ, ఏలు
మద్ది. ఏలుమల్లె, ఏలువంగ, ఏలువావిలి.

ఏలుజాటి ఎ. (√ఏలు²) ధాతకి. (వృ. వి. శ. ౧.)

ఏలునుగ్గు - ఏలుపిడుక. (చూ. నుగ్గు.)

ఏలువి(ర్పి)డుక ఎ. (√ఏలు¹) నేలఁబడియెండి
యేఱఁబడెడు పేడకడి, కరిషము.

వ. ఉపరిప్రదేశంబులఁ గారెనుపపెంటపట్ల నీ
రాలు నేలుఁడుకల చాల్గిడి...మనుచ.
4. 80. ఆం. భా. 2. 258.

ఏలుపుచ్చే ఎ. (√లు²) కళింగపత్రము. (వృ. వి.)
(శ. ర.)

ఏలుమద్ది ఎ. (√ఏలు²) నదీసర్పము, ఒకజాతిమద్ది.
(వృ. వి.)

ద్వి. ఏనును జీరకాల మీయేలుమద్ది,మాని
పెందలనుండి ... నవనాథ. 4. 117. పా.
18. పం.

ఏలుమల్లె(ల్లియ) ఎ. (√ఏలు²)వాసంతిక. (వృ. వి.)
(శ. ర.)

జ. ధాన్యవిశేషము.

వ. ...మధురములు రామరాలు పెండెముడు
వులు రాచవన్నెలు తులసీవనమాలికలు
సింధుకర్పూరాలు రాయమెచ్చు లేలు
మల్లెలు ముని మనోహరాలు...అనుమాట
నాల్గవగల వైరులు...ప్రబంధ. 112.

ఏలువ ఎ. విలాతి, దేశము. (శ. ర.)

ఏలువంగ ఎ. (√ఏలు² - శ. ఏరువంగ.) ఒకజాతి
వంగ. (వృ. వి.) (శ. ర.)

(ఇది సమాసపూర్వపదముగానే తెనుగున మనయాక్రమము)

క. ఏవంవిధగుణవంతునకు...మనుచ. 1. 48.

వివర - ఎవ్వల ఎ. కి. అనౌ. (ఏ + వలను-చూ. అవల) ఏవ్రక్క, ఏవైపు.

క. ...మీట లందఱు. నేవలఁజూచిన శిఖండి కెదురుండెపుడున్. భార. భీష్మ. 1. 81.

గి. భీతి యేవల నరిగె...దశకు. 2. 7.

వివాఁడు - ఎవ్వఁడు. అము. 4. 67.

విపురు - ఏగురు. న. అయిదుమంది.

క. పరిమాన్న తై శుభిస్సా, పరిపూర్ణ తరంబు లైన పాత్రము లయ్యెపురు నిత్యంబు నివే దింతురు దల్లి కి...భార. ఆది. 6. 287.

విష నం. ఎ. అ. శ్రీ. 1. కోరిక. ఇచ్చ 2. గమ నము.

విషణ నం. ఎ. అ. శ్రీ. 1. (చారపుత్రధనములం దలి) కోరిక. (చారైషణ, ఘతైషణ, ధనై షణ.) 2. కొత్తిమిరి. (వృ. వి.) 3. యాచన.

విషణము నం. ఎ. అ. శ్రీ. ఇనుపయమ్ము. లోహ కాణము. న. 1. - ఏషణ. 2. వ్రణవిచారణ వ్యాపార విశేషము.

విషణి నం. ఎ. ఈ. శ్రీ. 1. నారాచి, క్రాసు. 2. వ్రణములోని చీము మొదలగువానిని పయికి తీయుసాధనము, వ్రణరంధ్రమునఁ జొప్పించెడు శలాక.

విషణిక నం. ఎ. అ. శ్రీ. - ఏషణి.

విషణియము నం. ఎ. అ. శ్రీ. (అ. అ. అ.) 1. అకా

విషణము నం. ఎ. అ. శ్రీ. (అ. అ. అ.) 1. పొందఁదగి వది. 2. కోరఁదగినది. 3. శలాక చొప్పించఁ దగినది, ఏషణకర్మసాధ్యము. (వ్రణాది.) 4. రాఁదగినది.

విన - ఎన

(అత్యంతము.) చూ. వినరేగు.

జ: వినరేగు.

విన' ఎ. - ఏచే,

(వికృతస్వరముగలది - మాట-)

గి. ఒదుగుఁదండాలు నల్లెస కొదుఁగుచూపు. లేసమాటలు సందిట నిడిస కేలుఁగవయుఁ గల చెంచుచేరువకాఁ జొకండు, వచ్చి నృప తికిఁ గానుక లిచ్చి నిలిచి. చంద్రా. 2. 89.

(వ్యవ) తూర్పువారిమాటలు పడమటవారికి వినగా ముండును.

(వక్రము, వంపుగలది.)

వ. ... వినగాఁ దివిసి తడవిండ్ల నేసి కెప్పువం గూసి దాని...వను. 2. 11.

(అల్పము)

ఉ. వినవిరి నివరించి వొక యేటునఁ దామరపాన్ముపైఁ బడం, ద్రోసినకోడు మన్మథుఁడు దుర్వహ నూత్న వియోగవేద నా, యాసిత మైనరాజు హృదయాబ్జము గాఁడగ నేనె వెంతయుం, గానిలి కేటి తెక్కగఱిగట్టిన పుష్పశిరీముఖంబులన్. వైష. 1. 82.

వినరించు - వినరు.

ద్వి. విట్లురాఁటుచు తిగిలిగి నేసరించు. హా.

గీ. ఇప్పుడమిత్రాగ్రహంబున నేసరేగి, యిప్పు
డమివేల్పుఁగొలమువా రిందిరేళ, వెలి గిలి
యటంచు నున్నారు .... పరమ. 2. 186.
(‘వెలియు గిలియంచు’ అని శ. ర. పా.)

సీ. అసక్తి నాలేమయోవనవనములో నెన్నండు
విహరింతు నేసరేగి. వరాహ. 11. 56.

క. దళయుగమున హంజంబులు, పొలుపొందఁ
జిదంశ మగుచు భూరిమణివిభా, వలిఁ దగు
నాజ్ఞా పురమునఁ, గలవాసన లేసరేగి
కడలు కొనంగన్. పాండు, 4. 78.

ఏసి - చేసి. అవ్య. 1. వంతున.

ఆ. కృష్ణుఁ డిచ్చు నాలు గేసి చీరలు కూర్చి,
నింతులకును నాలుగేసి మణులు, తీవితోడ
దోసెఁ దేసి మాడలు కడు, నింపెసంగ గం
పెఁదేసి సొమ్ము. కావ్యచింతామణి. అని
అప్ప, 8. 220.

బి ఉభ. ఒకానొక యక్షరము.

(పెక్కుపట్ల తత్సమేతరపదములలోని ‘ఐ’
కారమునకు ‘అయి’ యును ‘అయి’ కి ‘ఐ’
కారమును వికల్పముగా వచ్చును. చూ. అహో
బలపండితీయము. 406. పా. ఉదా: ఐదు,
అయిదు - కైదువు, కయిదువు, మొ.)

బి - అయి. అవ్య. 1. అగుధాతువుయొక్క క్త్యా
ర్థక రూపము.

ఉదా: ఆకాశము స్వచ్ఛమై యున్నది.

2. చతుర్థీవిభక్త్యర్థకము లగు ‘కి, కు’ లు
చివరఁగల పదములకు అనుప్రయుక్తమగును.

గీ. ... నేను వార లందఱును మఱచు, నట్లు
నేయుదు నరునకునై కుమార. భార. ద్రో.
5. 250. (నరునకునై - నరునినిమిత్తము.)

ఆ. ధాత నిమ్న నేమిధర్మంబు నడపుట, కై
సృజించె చాని నాచరించి, యుండు ...
భార. కాం. 1. 209.

క. వలువకుఁ గూటికి నై నీ, చుల వేడం బోడ
... పాండు. 8. 21.

8. స్వయముగా, తవంతట కాను, మొదలగు
అర్థములను తెలుపును.

క. అసమయంబునను దివో, దాసుఁడుఁ గాశీశ్వ
రుండుఁ దరుణికి నిన్ను, తేసిహయంబుల
నిచ్చి మ. హాసత్త్వల సుతులఁ బడసి రధిక
ప్రీతిన్. భార. ఉద్యో. 8. 317.

2. పరిమాణమును తెలుపును.

మ. తలఁపం గూడునె యింత లేసిదొర లీ
దై న్యంబు చుట్ట బులుం, జెలులుం దిట్టరె.
భార. ఉద్యో. 8. 95.

ఏహ్యము విజ. (నం. హేయం.) ఏవము. రోత
పుట్టించునది.

ద్వి. మును కుక్ల శోణితంబులు ముద్దగట్టి, ఘన
పావరత లైన కాంతలయుదర, ములఁజాల
మలమూత్రములను నుప్పొంగి. యిలపయి
నేహ్యపు నెలవులఁబట్టి. నవనాథ. 4. 137.
పా. 10. పం.

క. ఏ నై మేల్కొనునంతకు, భూనాయక
వర్య నన్ను బోధింపకుడి. భార. ఆను.
2. 801.

జ: ఐపోవు, ఐమూల, ఐయు, ఐవచ్చు.

బి నం. వి. బి. వుం. శివుఁడు (దీనికి తెనుఁగున
వ్యస్తప్రయోగము లేదు.)

బింగుదము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) ఇంగుదీవృక్ష
సంబంధమైనది, గారచెట్టుది. వి. అ. న. 1.
గారవండు. 2. గారపువ్వు.

బిందవము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. చంద్రునకు
సంబంధించినది. 2. చంద్రదేవతాకమయినది.
(హవిరాది.) వి. అ. వుం. చాంద్రమాసము.
న. మృగశీర్ష వక్షత్రము. 2. చాంద్రాయణ
వ్రతము.

బిందవి నం. వి. ఈ. వ్రీ. సోమరాజీలత, కారుగచ్చ
(వృ. వి.)

బింద్రజాలికుఁడు నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. ఇంద్ర
జాలము చేయువాఁడు. 2. మోసకాఁడు, మా
యావి.

బింద్రము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. ఇంద్రదేవ
తాకమయినది. (హవిరాది) 2. ఇంద్రునకు

నెత్తిరింతయే, నేలిదమైతినే తమకు... కు.
సం. 10. 514.

ఏలినవాడు ఎ. (ఏలు) ఏలిక, ప్రభువు. రాజు;
యజమానుడు.

క. తమతమ కనియెడుతటి తీతము గానక
నవయు భటులదొర్గత్యవిషాదము లేలిన
వాని కవశ్యము నెగ్గొనరించు నతఁడు
శక్రకుండై నా. భార. సఖా. 1. 87, ఉద్యో.
2. 88.

ఏలినాతఁడు (√ఏలు) - ఏలినవాడు.

గీ. ...ప్రజలకు నెల్ల యెడలఁదల్లి దండ్రీయు
నేలినాతఁడు గాఁడె. విప్ర. 5. 40.

ఏలిక సం. ఎ. అ. ప్రే. చిట్టెలకి, చిన్నయెలకి.
(వృ వి.)

ఏలు న. క్రి. (క. త. ఆర్.) 1. (రాజ్యాధికము)
పాలించు; కాపించు.

గీ. ఏలుమీ లోక మెల్ల నీ కేల రాధ, కొడు
తందనుతక్కువ కొడుకుఁగుట్ట. భార.
ఉద్యో. 4. 59.

అ. దీనిపాలు ద్రావి మానవుల్ పదియువే,
లేడ్లు జరయు రుజయు నెలుఁగ కమర,
భావమున సుఖంబు తీవించురె దీని, నేలఁ
గనినవాడ యెందుఁ బెద్ద. భార. ఆది.
4. 158. (ఏలు - స్వామ్యమున నుంచు
కొను.)

గీ. పాకుపతదివ్యదీక్షఁ జేపట్టి గౌరి, చంచరి
కాంగనాగరుచ్చాయ నేలు, కుటిలకోమల
తరదీర్ఘకుంతలములు, మడమ లంటంగ
నిడుపాటి జడలు గట్టె. హర. 4. 10.
(ఇట ఔపమ్యదోశకము.)

ఇ. పరిగ్రహించు, చేకొను.

చ. ... చిత్రగృహంబుననుడి పోవుచుగా,
సొలపున నీవు నన్మరలిచూడఁ ద్రికుద్దిగ నేలి
తంచు నే, నలరితిఁ గాని భావమి కగ్గము
నేయు తెలుంగఁ గోమలి. వసు. 4. 84.
(ఏలు-భర్తగాఁ గై కొను.)

క. పద్మాధరంబుల నేలిన, పద్మాకునిలీల....
దశా. 1. 80. (ఏలు-భార్యగాఁగై కొను.)

క. అవి హర్షోత్కర్షంబున, మన మలరఁగఁ

బలికి మనస్వయమమజాధీశుఁడనిలసుమ నేలె
నాతఁడు, తనమనమున నూఱిదిల్లెఁ దదవ
సరిమునక. భార. విరా. 1. 227. (ఏలు-
భృత్యుఁడుగాఁగై కొను.)

జ: ఏలిక, ఏలిక రాజనాలు, ఏలికసాని, ఏలిన
వాడు, ఏలినాతఁడు, ఏలుకొను, ఏలు
కోటి, ఏలుబడి.

ఏలుకము సం. ఎ. అ. న. - ఏలవాలువు

ఏలుకొను - ఏలు.

(పాలించుకొను)

సీ. ధండి నేకాతప్తముగ నేలుకొనంగ సతతం
బు రాగమంజరి తలంచు. విక్ర. 1. 167.

(వశపఱుచుకొను)

గీ. ...అట్లు నీవొక్కతవె నన్ను నేలుకొంటి,
గాక మాటలిం కేటికిఁ గమలవదన. భార.
విరా. 2. 885.

(కై కొను)

ఉ. ... మహాత్మ దక్షపురిధూర్జిటి శంభుఁడు
భీమనాథుఁ డా, ర్యావిభుఁ డాశ్రయార్హుఁ
డగునా నను నేలికొనం దలంచునా. భీమ.
3. 5.

(కాపాడుకొను)

సీ. లలితంపురతికేళి నలరింపనే కాని బంధచా
తుర్య మేర్పఱుపరాదు గీ. ఈఁగ్రవారినఁ
గందు నీయిగురుఁబోడి. కమ్మనెమ్మేము
గవఁగఁబొంకమ్ము దెలిసి, యేలికొనవలె
మన్మథకేళియందు. దశా. 2. 811.

ఏలుకోటి ఎ. (√ఏలు) ఏలుబడికిలోఁబడినజనము,
ప్రజావర్గము.

సీ. ఏలుకోటియనంగ నెసఁగుఁబ్రజాకోటి ....
అం. భా. 2. 117.

ఏలుబ(ల్ప)డి ఎ. (√ఏలు) ఏలుట, పాలన.

(కావేరి) సీ. జడధినాయకు నేలుబడి గన్న
యిల్లాలు నిఖిలపుణ్యపుఁ జాలు నిలుచు
ప్రోలు. కుక. 1. 875.

ఎఱ ఏలుబడిలోనున్నది.

సీ. పలికావియేర్పాటు వడిగలదొంకుఁ బు
ప్పొడితిన్నెగము లేలుబడిగఁజేసి. చంద్రా.
4. 84. (అధీనము అనిభావము.)

గీ. చక్రమేల్పడి గాఢోలు బహునరమకు. వసు.

2. 70. (తక్కువది అని భావము.)

ఏవ(ము) ఎ. (త. ఎసమ్ - రోషము, తప్పు.) 1.

జగుప్స, రోత.

ఉ. ... మున్ను గొంటి మేవ న్ననదండ

యొక్క మగవాఁ డిడ...అము. 1. 14.

ద్వి. ఎంగిలిపా ల్లావి రేవంబు లేక. బస. పు.

7. 82. పం.

2 హేయవృత్తి.

క. మీవంటిభాగవతులుం, భావనులుగఁ జేయ

లేని మతిగతి యేదీ,మావంటివారి కిఁక

మా,యేవము వెనుకటిది చూడ కీక్షింపు

కృపన్. అము. 8. 55.

3. అవధానము, ఎచ్చరిక, ఏకాగ్రత.

గీ. ఎచ్చరిక యెచ్చరిం పేవ యేవ పదిల,ము

హవడిక పోడిమియన నొప్పు నవధాన,ము

...అం. భా. 1. 188.

గీ. ...పై యద్వికముగ,నేవఁ దిరుగాడువిశ్వాసు

లేపుడు మాకు,జాగిలంబులు ... సారంగ.

1. 78.

(వ్యవ) వాఁ డాయేవమీద నున్నాఁడు.

4. రోషము, మాత్సర్యము.

సీ. రోషజగుస్సాఖ్య లొప్పు నేవ యనంగ...

అం. భా. 8. 48.

గీ. ఉక్కుపొడిరాల రోషంబు పిక్కటిల్ల, నొక

రోకరి కేవనెట్టు నత్యుగ్రసింహ, రవములు

నెలంగ పై నిక ప్రభులు దార, సిలి రుదార

శరీముభార్పులు నటంప. విజ. వి. 8. 152.

విజ. 1. రోతకలిగించునది, అసహ్యమై నది.

క. నాయున్న కాము దలఁపన, యీయొడ

లిచిర యిట్టియేవపుణందం, రోయన్

ఆ. అఖలబంధురహిత మైనరాజ్యమునేత,

కంటె నరిసిచూడఁ గలదె మేలు, ఎడరు

వేచి చెలుచు నేవకాఁ డగుపాని, కంటె

మేలు మావె కాలయముఁడు. భా. రా.

యు, 2283. (ఏవకాఁడు:- ఏవమీదనున్న

వాఁడు, జాగరూకతతో నున్నవాఁడు.

అనియుఁ జెప్పవచ్చును.)

ఏవగించు ౧. శ్రీ. (✓ఏవ) 1. రోతపడు, అసహ్య

పడు.

గీ. ...కూటిలోనఁ, దునిసి పడియున్నవ్రేల్

పుచ్చి తోయజాక్షి, యేవగింపక యుచ్చిష్ట

మిష్టలీలఁ, దగిలి కుడుచుచున్నంత నత్తరు

డిఁ జూచి. భార. ఆది, 7. 258.

2. రోషపడు.

సీ. ...అయ్యలఘుభజుఁడు, ద్రోణభీష్ములు

దనతోఁకాటి యనుపలుకున కోర్వఁ డచ్యు

తార్జునులు దనకు, నెక్కుడు నా విన్న నేవ

గించుచునుండు...భార. కర్ణ. 2. 818.

వ. శ్రీ. 1. పరిహరించు. విడుచు

మ. అరిగాఁ బంచమ మేవగించి నవణా లవ్వెక

హిందోళవై ఖరి చూపన్...వసు. 1. 180.

2. తిరస్కరించు, తెగడు.

గీ. హీనకులుఁడని యితఁడు న న్నేవగించి,

పలికె నాయాత్మ కది యంపములికి యయ్యె

హరిశ్చ. 4. 229.

సీ లలితాకలంకకలాకలాపంబున నేరాజు రేరా

జ నేవగించు. వరస. 1. 11.

ఉ. .... శిధికర్ణుల క్యాగము నేవగించు ....

కావ్యా. 2. 91.

ఏవగింపు ఎ. (✓ఏవగించు.) రోత.

(అసహ్యము అని ... — 1 115 1

గీ. ఐదుపదిసేసె వెనుక ముందయ్యె జడిగె,
వీగె వెన్నిచ్చె వెనుకంజవేసె వనంగ, నోహ
టంచె వనంగఁ బేల్లొప్పుచుండు, నాహవ
పరాజ్ఞులుండయ్యె వసుట కథవ. ఆం. శే.
12.

ఐదుమోములవేల్పు - అయిదుమోముల వేల్పు.
(✓ఐదు)

ఐదువ - అయిదువ

సీ. పతిపత్ని యని పల్కఁబడు మగనాలు నా
నైదువరా లవ నైదువ యన. ఆం. భా.
2, 107,

క. పసుపుల నలుగిడి రైదువ, విసరుహలోచ
నలు పెండ్లి పెద్దలయాజ్ఞన్. మనుచ.
5. 58

ముత్తైదువ - 1. వృద్ధసువాసిని. (చూ. అయి
దువ.) 2. సువాసిని. ఆం. సం. మా. 4.

ఐ: ఐదువతనము, ఐదువత్రాడు, ఐదువరాలు.

ఐదువతనము - అయిదువతనము. ఎ. (✓ఐదువ.)
సువాసినిత్యము. ల. వి. 5, 48.

ఐదువత్రాడు - అయిదువత్రాడు. ఎ. (✓ఐదువ.)
మంగళమాత్రము, మాంగళ్యతంతువు.

క. వగవఁ బని లేదు లేమికి, మొగి నైదువ
త్రాడు పదిలముగ నెపుడు మెడన్, దగులు
కొని యున్నఁ జాలున్, మగఁడేకడ తొడ
వు రెల్ల మగువల కెందున్. అచ్చ. రా.
అయో. 58. వరాహ. 4. 18.

ఐదువరాలు - అయిదువరాలు. ఎ. ఓ. (ఐదువ +
అలు.) అయిదువ, సౌభాగ్యవతి,
ఉ. ఐదువరాండ్రతోఁ గదలి యాత్మమనో

అ. వె. కాంధవముననై నఁ బగనై న వగనై నఁ,
బ్రీతినై నఁ బ్రాణభీతినయిన, భక్తి నై న
హరికిఁ బరతంత్రులై యుండు. జనులు
మోక్షమునకుఁ జనుదు రధిప. భాగ. 10.
పూ. 972.

గీ. అన్నమున దుగ్ధమునఁ బండ్ల నై న మూల,
కోటి నై నను దనుపారునీట నై న, నిత్య
మును జేయునది పితృకృత్య మోపి. భార.
ఆను. 8. 887. (ఇట పూర్వపూర్వప్రపాదా
న్యము కల వికల్పము.)

8. పూర్వోత్తరవాక్యములకుఁ గల విరుద్ధభావ
మును తెలుపును.

వ. ఇట్టి సంబంధ మెవ్వరికిఁ బడయ నగు.

క. విను మైనను సాపత్న్యం, బనుదోషము
కలదు... భార. ఆది. 4. 183, 184.

చ. ఎఱుఁగుదు నై న వాని సమయించుటకున్
సమయంబు గాదు.... దళా. 4. 124.

4. ఉత్కర్షమును (అధిక్యమును) తెలుపును.

క. ఉక్కటి సురపతి కై నను, మ్రొక్కము ...
భార. ఉద్యో. 3. 880.

గీ. పలుకుఁబూఁబోడికై నను నలవి గాదు.
నైష. 2. 9.

5. అపకర్షమును (హైన్యమును) తెలుపును.

కా. .... భూమిపైఁ, జేరె నం గలదే... భాగ.
8. 590.

6. నిర్ధారణము లేమిని తెలుపును. (ఈయర్థ
మున కిమర్థకము లగు 'ఏ, ఎవఁడు, ఎవతె'
మొదలగువానితో సంబంధించి యుండును.)

క. కాన సుతుఁ డగుట తెలియం, గా వగు
మును లాత్మవీర్యకలనం జెచ్చి, నై నం

ఐపోవు - అయిపోవు. (✓ఐ)

ఐభము నం. విజ. (అ. ఈ అ.) ఇభమునకు - ఏనుగునకు - సంబంధించినది.

ఐభి నం. వి. ఈ. శ్రీ. హస్తిఘోషి యను లత. (కల్ప) గుమ్మడి, కూశ్మాండము. (విల్యమున్) ఐమూల - అయిమూల. వి. రెండుదిక్కులకు వదునుడుదిక్కు, విదిక్కు.

ఐయత్యము నం. వి. అ. న. ఇయత్త. ఇంత యను పరిమితి.

ఐయు - అయ్యు. (✓ఐ.)

ఐర - అయిర వి. నేత్రరోగవిశేషము

నీ. ...అక్షిరోగవిశేష మైర యనఁగ. ఆం. థా 2 127.

ఐరకొను - అయిరకొను. అ. శ్రీ. 1. చక్కఁబడు.

క. భీషణవనమున నాయు, శృంగవిశేషమునఁ గుల్లి చివుకక యచ్చో, నీషద్రుజ లేక మహాఘోషవృషంబునకు నైరకొని కాల్యచ్చెన్. వేం. పంచ. 1. 99. (శ. ర. పా. - 'ఇరవుకొని' ముద్రి.)

2. వర్ణిల్లు, పెరుగు.

గీ. పెట్టి ముది గ్రుడ్లువడ కుండఁ గట్టు గాచి, పొదుగుటయు నైరకొని కొన్నిపూటల కును, వికిలే డింభంబు లాలోన బకవిభుండు, నెండ్ర చెప్పినగతి మీల నిండవైచె. వేం. పంచ. 1. 750.

ఐరగట్టు - అయిరగట్టు. వి. హలోవకరణము. ఆం. థా. 2. 281.

ఐరము నం. విజ. (అ ఈ అ.) 1. భూమివలనఁ బుట్టినది. 2. జలమువలనఁబుట్టినది.

ఐరావణము నం. వి. అ. వం. ఐరావతము, ఇంద్రుని యేనుగు.

ఐరావతము నం. వి. అ. వం. 1- సముద్రమునుండి పుట్టినది - ఇంద్రుని యేనుగు. 2. ఒకానొక పాము. 3. నారంగము. నారింజ. (వృ. వి.) 4. లకుచము, గజనిమ్మ. (వృ. వి) 5. ఇరావతినదీ ప్రాంతదేశము. న. 1. వంపులేకుండ నిడుపుగానున్న యింద్రధనుస్సు. 2. మరుస్థల భేదము. 3. రక్తచందనము. 4. ఒకానొక

వర్షము. (దేశము.) 5. దేవయానము, అశ్విన్యాద్యాశ్లేషాంతవనకము. (అశ్విన్యాదినక్షత్రములు మూడు భాగములు చేయబడినవి. అందు అశ్విన్యాద్యాశ్లేషాంతవనకము ఐరావత మనియు. ఉత్తరమార్గమనియు దేవయానమనియుఁ జెప్పఁబడును. ఇందు మూడు వీధులు కలవు. వానిలో అశ్విన్యాదిత్రికము నాగవీధి. రోహిణ్యాదిత్రికము అజవీధి. పునర్వసాదిత్రికము ఐరావత వీధి మఘాదిశ్యేష్ఠాంతవనకము, జారద్గవ మనియు మధ్యమమార్గ మనియు యోగియానమనియుఁ జెప్పఁబడును. ఇందుఁ గూడ మూడు వీధులు కలవు. వానిలో మఘాదిత్రికము ఆర్షభి.హస్తాది త్రికము గోవీధి. విశాఖాదిత్రికము జారద్గవి. మూలాదిరేవత్యంతవనకము. వైశ్వానరమనియు దక్షిణమార్గమనియు పితృయానమనియుఁ జెప్పఁ బడును. ఇందుఁ గూడ మూడు వీధులు కలవు. అందు మూలాదిత్రికము గజవీధి. శ్రవణాదిత్రికము మృగవీధి పూర్వభాద్రాదిత్రికము వైశ్వానరవీధి.)

ఐరావతి నం. వి. ఈ. శ్రీ 1. ఐరావతముఁబ్రక్కభాంధ్య, అభ్రముపు. 2. విద్యుత్తు, మెఱపు. 3. విద్యుద్విశేషము. 4. పంజాబునందలి రావి యనునది, ఇరావతినది. 5. వటవత్త్రివృక్షము (వృ. వి.) 6. దేవయానమునందలిమూడవ వీధి. (చూ. ఐరావతము.)

ఐరిణము నం. వి అ. న. - చౌటినేలఁ బుట్టునది - ఒక విధమైనయుప్పు, పాంకులవణము.

ఐరేని - అయిరేని. వి. వివాహ వేదికయందు నిలుపు చిత్రతజలపూర్ణ ఘటము. (చి. ని.) 1. ఐచ్చెన పనిచేసిన పెండ్లి కుండలు. (శ. ర.)

నీ. ఐరేనిఁగొని వచ్చి రైదువల్ పాటలు పాడుచు కుభవేశ వేడు కలర. విజ. వి. 3. 895.

గీ. రిక్కరాయఁడు దమి మీటి రేవెలండి, జెండ్లియగు నని కడ యను వేరఁటాలు, మొనసి యైరేని నీటకై, ముంచుపసిడి, కుండ యనఁ త్రొడ్డు మున్నీటఁ గ్రుంత

సంబంధించినది, ఎ. అ. పుం. 1. జ్యేష్ఠానకు
త్రము. 2. అడవియల్లము, (వృ. వి.) 3.
(జ్యోతి) విష్కంభము మొదలగు ఇరువది
యేడు యోగములలో నొకటి.

బంధువులు పుం. ఎ. అ. పుం. (అ. ఈ. అ.) రోగము
వలన బట్టతల అయినవాడు, ఇంద్రుని రోగ
ము కలవాడు. (వై. ని.)

బంధువులు పుం. ఎ. అ. పుం. (అ. ఈ. అ.) ఇంద్ర
నాయువులు దేవతలుగా గలది. (హవిరాది)

బంధువులు పుం. ఎ. అ. పుం. (అ. ఈ. అ.) ఇంద్రుడు
అగ్నియును దేవతలుగా గలది. (హవిరాది)

బంధువులు పుం. ఎ. అ. పుం. 1. జయంతుడు. 2. అర్జు
నుడు. 3. వాలి. 4. మాలకాకి. - ఈ. పు.
1. ఋగ్వేదము. 2. తూర్పుదిక్కు. 3. జ్యే
ష్ఠానకుత్రము. 4. మార్గశీర్ష పుష్యమాసముల
కృష్ణపక్షాష్టమి. 5. ఇంద్రశక్తి రూపమగు దేవీ
మూర్తి. 6. యోగధారణాభేదము. 7. ఒక
జాతిదోస. (వృ. వి.) 8. చిట్టెలకి. (వృ. వి.)
9. శచీదేవి. 10. అలక్ష్మి, దౌర్భాగ్యదేవత.
11. ఇంద్రవారుణి, పెద్దపాపర. (వృ. వి.)

బంధువులు పుం. ఎ. అ. పుం. (అ. ఈ. అ.) -
బంధువులు. ఎ. అ. పుం. ఒకానొక రోగము.

బంధువులు పుం. ఎ. అ. పుం. (అ. ఈ. అ.) 1 ఇంద్ర
యములకు సంబంధించినది. 2. చతురాదీంద్ర
యగోచరము, ప్రత్యక్షము.

బంధువులు పుం. ఎ. అ. పుం. పకకంఠత్వము, పలు
పురమాట యొక్కటి యగుట.

బంధువులు పుం. ఎ. అ. పుం. సార్వభౌమత్వము.

బంధువులు పుం. ఎ. అ. పుం. ఒకటే యభిప్రాయ
ము కలిగియుండుట, ఏకమతిత్వము.

బంధువులు పుం. ఎ. అ. పుం. చక్రవర్తిత్వము.

బంధువులు పుం. ఎ. అ. పుం. (అ. ఈ. అ.) నూటయొ
కటి (వచార్థములు) కలవాడు.

బంధువులు పుం. ఎ. అ. పుం. (అ. ఈ. అ.) ఏకశబ్దముగల
వస్తువులకు సంబంధించినది. (పాలు, మొ.)

బంధువులు పుం. ఎ. అ. పుం. (అ. ఈ. అ.) వేయు
నొకటి (వచార్థములు) కలవాడు.

బంధువులు పుం. ఎ. అ. పుం. (అ. ఈ. అ.) అవశ్యం
భావి, తప్పక కలుగునది.

బంధువులు పుం. ఎ. అ. పుం. చోరుడు, దొంగ.

బంధువులు పుం. ఎ. అ. పుం. (అ. ఈ. అ.) ఏకాగ్ర
చిత్తుడు, ఏకకానుడు.

బంధువులు పుం. ఎ. అ. పుం. ఏకాగ్రత్వము, వే
టొక విషయమున మనస్సు తగులకుండుట.

బంధువులు పుం. ఎ. అ. పుం. ఏకాత్మత్వము.
ఒక్కటే స్వరూపము కలిగియుండుట. అభే
దము.

(ఏకాత్మత్వవాదము-అత్మలన్నియు నొక్క
టియే యనెడి వాదము.)

బంధువులు పుం. ఎ. అ. పుం. సామానాధికర
ణము. (అనేకాభేదములు) ఏకాధికరణమున
నుండుట.

బంధువులు పుం. ఎ. అ. పుం. (అ. ఈ. అ.) అధ్యయన
మును పరీక్షించుకాలమున విపరీతోచ్ఛారణ
రూప మగు నొకతప్పు గలిగినపాఠకుడు.
(శిష్యుడు.)

బంధువులు పుం. ఎ. అ. పుం. ఒక్కటే యర్థము కలిగి
యుండుట.

బంధువులు పుం. ఎ. అ. పుం. (అ. ఈ. అ.) 1. ఏకదిన
సాధ్యమైనది. (యాగాది.) 2. ఏకదినవ్యాపక
మయినది, ఒకదినముండునది. (జ్వరము, ఉత్స
వము, మొ.)

బంధువులు పుం. ఎ. అ. పుం. 1. దినభృత్యుడు.
ఒకదినముకూలి చేయువాడు. 2. సత్కృతు
డై యొక్కనాటికి అధ్యయనము చేయించు
అధ్యాపకుడు.

బంధువులు పుం. ఎ. అ. పుం. 1. ఏకత్వము ఒక్కటి
యగుట. 2. ఏకమత్వము. ఒరిమ.

బంధువులు పుం. ఎ. అ. పుం. (అ. ఈ. అ.) చెఱుకుసంబంధ
మయినది. ఎ. అ. పుం. 1 చక్కెర. 2. చెఱుకు
నుండి తీసిన మద్యము.

బంధువులు పుం. ఎ. అ. పుం. (అ. ఈ. అ.) 1. చెఱుకు పండు
నది. (పొలము.) 2. చెఱుకుమోపు మోచుకొని
పోవునది, (శకటాది.)

బక్షభారితుఁడు నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) చెఱకుల
మోపు మోచికొనిపోవువాఁడు.

బక్ష్యకము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) ఇక్ష్యాకుదేశ
మం దున్నది.

బచ్చికము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) ఇచ్చచొప్పున
చేయఁబడునది.

బడవిదుఁడు నం. - బలవిలుఁడు.

బడము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) గొట్టెది. (ఉన్ని,
మొ.)

బణము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) పణమునకు -
ఇట్టి కి-సంబంధించినది. (చర్మము, మొ.)

బణికుఁడు నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) లేళ్లను వేటా
డువాఁడు.

బణేయము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) పడికి - ఆఁడు
లేడికి - సంబంధించినది. (చర్మము, మొ.)
వి. అ. పుం. నల్లయిట్టి - వ. - రతిబంధభేదము.

బతదాత్యము నం. వి. అ. న. ఈస రూపము
గలిగియుండుట.

బతరేయము నం. వి. అ. న. - బతరుఁ డను ముని
వలన వచ్చినది- 1. ఒకానొక ఉపనిషత్తు. 2.
ఒకానొక అరణ్యకము. 3. ఒకానొక బ్రాహ్మ
ణము.

బతి - అయితి.

బతిహాసకము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. ఇతిహాస
మునకు సంబంధించినది. 2. ఇతిహాస గ్రంథము
వలన లభించినది.

బతిహాసితుఁడు నం. వి. అ. పుం. - ఇతిహాసము
(పూరణచరితము) వెలిగియుండు నం.

కా. బదు న్నాలుగు నాటు రెండు నిరుమ్మాఁ
డతాపిఁబుల్ నుట్టి సంభాదించెన్. భాగ.
10. పూ. 1530.

గీ. నాలుగింటను వెండియు నాలుగింట, రెంట
నై దింట మఱియును రెంట వేల్చి.... భార.
కాం. 4. 222.

జ: బదు కై దువులజంత, బదుగురు, బదుదా
యులు, బదుపది గావించు, బదుపదిసేయు,
బదుమోముల వేల్పు.

బదుకై దువులజంత - అయిదుకై దువులజంత.
(√బదు.) చం. రా. 2. 99.

బదుగురు - అయిదుగురు. వ. (√బదు)

బదుదాయులు - అయిదుదాయులు. వి. బ. (బదు
+దాయి - దాకలి) - అయిదువిధములగు
దాయులమీఁద చేయుపనులు:- వడ్రము,
కమ్మరము, కంచరము, అగసాలెపని, కాసెపని
-అను పంచశిల్పములు.

బదుపదిగావించే-అయిదుపదిగావించే. (√బదు.)
వ. శ్రీ. (ఖండించు.)

వ. రథుల విరథులం జేసియు ఘోటకంబుల
విటకాటనం బొవర్చియుఁ గైదువ లైదు
పది గావించియుఁ గుత్తుకలుత్తరించియు...
హ. వరాహ. 2. 29.

బదుపదిసేయు - అయిదుపదిసేయు. (√బదు)

అ. శ్రీ. - 1. (అయిదేసి వ్రేళ్లు గల రెండు
చేతులను జోడించినయెడల పది యగును.)
అంజలిచేయు, నమస్కరించు. (శ. ర.)
2. ముందుకాలు వెనుకకాలితో చేర్చిన
యెడల రెంటి వేకును కలిసి యయిదు అయిదు.

(వ్యవ) నాడు ఒంటరిగాడు నీ కేమి సాహ
య్యము చేయఁ గలఁడు

ఎ. ఏకచరము, పంది.

సీ. క్రమ్మి యెంటరిగాని దొమ్మి నొంచుయశంబు
తై టివలైలు గూల్చు బలిమికలిమి. చందా.
1. 20.

2. అసహాయకూరుడు.

చ. ...ఒంటరి కాండ్ర నేక మాకరముల
గుప్పుగుప్పు మనఁగాఁ బడఁ గ్రుమ్మిరి. ఉ.
రా. 7. 414.

ఒంటరిపాటు ఎ (√ఒంటరి.) ఏకాకిత్వము.

(వ్యవ) నేను ఒంటరిపాటున నుండఁగా వాడు
నాపైఁ బడెను.

ఒంటరిఁడు ఎ. (ఒంటరి + ఁడు - స్వార్థమున.)

ఏకవీరుడు, అసహాయకూరుఁ డగుఁబంటు.

సీ. ఒంటరి యెక్కటిఁ దొంటరిఁ దొంట్రంపు
నా నేకభటునకు నామమగును. ఆం. ఖా.
2. 185.

చ. .... అందలమునందుఁ దగన్ జనియెన్
విభుండుక్రేవలఁదగ నొంటరిలు గొలువం
గరదీప తతుల్ వెలుంగఁగన్. కుక.
1. 281.

ఒంటి ఎఱ. (√ఒండు - త. ఒండి. త. ఒంటి.) ఏ
కాకి, ఒంటరి, అసహాయుడు.

సీ. ఒంటి యనంగను నొప్పు నేకాకియై....ఆం.
ఖా. 8. 25.

చ. అసమున మీఁదెటుంగక మహాగ్రహవృత్తిఁ
గడంగి చెచ్చెరం, బసులకుఁ గూయిగాఁ జని
యెఁ కావఁడు కారవనేన యెడ యొంటి
సనుట యెడ....ఖార. విరా. 5. 284.

(ఒంటి - ఒంటియై.)

ఉ మత్తగజంబు లీల నెలమామిడిఁ గూల్చిన
భంగిఁ కాండు పు, త్రోత్తమ వీనిఁ గూల్చు
మతఁ దొంటిగ రాజ్యము నీకుఁ జేతులున్.
ఖార. కర్ణ. 2. 850. (ఒంటిగ - ఒంటి
వాడు కాఁగా.

ఎ. ఏకాకిత్వము ఒంటరితనము, అసహాయ
త్వము.

క. ఒంటిమెయిఁ దాఁక నాము, క్కంటికి వళ

మగునె కృష్ణగాండిపుల .... ఖార. కర్ణ.
2. 85.

గీ. ఒంటి వెచ్చోటి కరుగుట యుక్తి గాదు.
కాశీ. 2. 75.

జ: ఒంటరి, ఒంటరికాడు, ఒంటరిపాటు, ఒంట
రిఁడు, ఒంటికాడు, ఒంటిపడు, ఒంటిపాటు.

ఒంటింపు ఎ. (√ఒంటు) అనుకూల్యము. వీలు.
(త్రై)

ఒంటికంటిగాము ఎ. (√ఒండు) కుక్రుడు,
చుక్క. (శ. ర.)

ఒంటికంటియురుమ ఎ. (√ఒండు) చంద్రవాద్యవిశే
షము.

వ. ....ఉరుమ యొంటికంటియురుమ.... మొద
లై న హృద్యానవద్య వాద్యవిశేషంబులు.
హంస 9. 29.

ఒంటికా(గా)డు ఎఱ (√ఒండు - త. ఒండి
క్కారన్. త. ఒంటిగ, ఒంటిగాఱ.) 1. ఏకాకి,
ఒంటరి, అసహాయుడు.

ఉ. అక్కట వీరి నందఱ మహాటవిఁ గోల్పడి
యెంటికాండ్ర మై, యెక్కడఁ జూచు
వార మీఁక నింటికి నేమని పోదము...
పద్మ. 9. 157. బిల్హ. 1. 45.

2. అన్యఁడు.

ఉ. ఆయతिकाని కీకు మమరాలయముభ్యము
లాతఁ డర్థతృష్టాయుతుఁ డై నిజోర్వి
నగునష్టికిఁ దద్ధనముం దొరల్పి రా, జా యత
నంబుఁ జేర్చు మఱి యట్టి దవధ్యము దాన
నొంటిగాఁ, దేయధికారి గా వలయు నిం
చుక తిన్నను వాడె రూపఱున్. ఆము.
4. 218. (ప్రయోగాంతరము మృగ్యము.)

8. వియోగి, విరహి.

సీ. అనుక్తి రేచమాతనసాఁసాటోప మొంటి
కాండ్రకుఁ జెప్పు లొసఁగు వెచట. హ.
న. 2. 80.

(సూరిశ్చంద్రకథలో 'పండు' లనియు, వలకథలో
'వియోగు'లనియు నర్థము.)

ఎ. ఏకచరము, పంది.

గీ. క్రొవ్వి నడగొండ కై వడి గునుకునొక్క,

యొంటిగాని మహినాథుఁడొదిగి యేయ.
మనుచ. 4. 47.

ఒంటికొమ్ముదేవర ఎ. (✓ఒండు) ఏకదంతుఁడు,
వినాయకుఁడు. ఆం. సం. దే. 12. (ఇట్లే ఒంటి
కొమ్మువేల్పు, మొ.)

ఒంటితలయేరు ఎ. (✓ఒండు) తలయొక్క యొక
పార్శ్వమునకుఁ గలిగెడునొప్పి. పార్శ్వపు
నొప్పి.

గీ. నెఱయఁ గుంకుడుపండ్లు వేన్నీళ్లఁ బిసికి,
వాని నురుఁగెల్లఁ దల నంటి వరుస
మునుగఁ, జాయ నీగతిఁ ద్రిదిసముల్
పరఁగఁజేయ, నొంటితలయేరు మఱి చేగ
కుండు నెపుడు. (చికిత్స - చి. ని.)

ఒంటిప(వ)డు ల. శ్రీ. (✓ఒంటి) తోడు లేకుండు,
అసహాయుఁడగు.

గీ. ...అభిమన్యు వీరుని నతని తమ్ముఁ, గుఱ్ఱ
లను గర్జు నాఱడి గోలుపోయి, యొంటి
వడితి మనియుఁ గడు నుమ్మలంపు, మాట
లాడుదు ధ్విజనుల్ మఱుఁగుచుండ.
భా. అశ్ర. 2. 15.

మ. తనవా రెల్లరు వోవ నొంటిపడి భీతస్వాం
తుడై .... కేయారి. 8. 257.

ఒంటిపాటు ఎ. (✓ఒంటిపడు) ఒంటరిగానుండుట,
ఏకాంతస్థితి.

చ. అటు జగదేక సుందరికి నై యతివేషముఁ
బూని వచ్చినాఁడట తనచేయుభాగ్య
మున నప్పువుఁబోడియె చెంత నేన నే,
యుట కని వచ్చియుండు నట యొక్కొక
పట్టున నొంటిపాటు నొనట యతఁ డెప్పు
డెప్పు డను టబ్బురమే మదిఁ దత్తఱించు
చున్. విజ. వి. 2. 146.

నీ. ఒంటిపాటు గఁ జూచి యింటిచాయకు నేనె
చేరఁ దీసిన నేమి చేయఁ డయ్యె. గంధ.
208, (కన్ - కాగా.)

ఒంటియడుగుకత్తెర ఎ. (✓ఒండు) మల్లబంధ విశే
షము.

వ. ....ఒంటియడుగుకత్తెర సర్పబంధకత్తెర...
మొదలుఠాఁ గల పదిరెండు పరువదులు.
ప్రబంధ. 78.

ఒంటీలు ఎ. బి. (✓ఒంటు) కర్ణ భూషణములు,
ఒంటు.

నీ. చన్నారి చెలువంపుఁజికిలియొంటిలపొంకము
తీవిగా భుజాగ్రముల నెరయ. ముకుంద.
1. 50. పొ. త్. పం.

ఒంటు ల. శ్రీ. (శ. ఒడ్డు. శ. ఒంటు.) అనుకూ
లించు, సరిపడు, గిట్టు; అత్తు. (చూ. ఒంటు
కొను.)

మ. కకుబంకాంతరధాత్రివై నిది మొదల్గా
సర్వకాలంబు న, త్తకుఁ గోడంద్రకునొంట
కుండెడును ముగ్ధ నాతమాజాత నూ, రక
భర్జింపక యేలుకొండు మునివర్యా...
వరాహ. 2. 150.

నీ అటు మొన్న భార్గవజటికి కానకమాని
కొకవాడుమై నొంటకుండఁ జేసె. కువల.
2. 80.

న. శ్రీ. అంటు, కాఁకు.

రిగడ. కమలము లంటుచుఁ గలువల నొంటు
చు, మలసె నుదారము మలయసమీరము.
శశాం. 2. 118.

ఎ. గ్రామసమూహము. (శ. ర.)

బి. (ఒంటులు, ఒంటు.) కర్ణ భూషణములు.

నీ. హురుముంజిముత్యాలయొంటులచకచకల్
తకుకుఁ తెక్కులయందుఁ దాండవింప. చం.
రా. 2. 61.

నీ. ....కట్టణియొంటు...రా. వి. 1. 95.

జ: ఒంటనివాఁడు, ఒంటమి, ఒంటిపు, ఒంటీలు,
ఒంటుకొను.

ఒంటుకొను న. శ్రీ. (✓ఒంటు) కలియు.

గీ. ఒంటిపాటున నవ్వాలుఁగంటి నంటి,
యొంటు కొనఁ జూచి యోహో యయుక్త
మనుచుఁ, దలంచు...శశాం. 2. 89.

ఒంటె(టియ) ఎ. (నం. ఉష్ణ); శ. ఒట్టె. శ.
ఒంటె. ఖ. ఒంటి.) లొట్టిపిట్ట,

నీ. ...ఒంటె యనఁగను లొట్టియ యనఁగను
లొట్టెనాఁగ, లొటిపిట యనఁగను లొటి
పిట్ట యనఁగను లొట్టిపిట్ట యనఁ గన్నట్టు
నుష్టము. ఆం. భా. 2. 205.

ఒంట్రంటిపు ఎ. అసహాయకూరుఁ డైన బంటు.

నీ. ఒంటరియొక్కటిఁ దొంటరిఁ దొంట్రంటిపు

నంత. ఆచ్య. రా. ఆయో. 12. నీలా. 8. 79.

ఐరేనికడవలు. (కుండలు.) ఆం ఖా. 8. 88.

ఐశ్వర్యము నం. వి. అ. న - ప్రణమనకు హిత మయినది - ప్రణమను మాన్పు నొక లేపన ద్రవ్యము.

ఐలదిలుడు నం. వి. అ. వుం. - ఇలదిలకొడుకు - కుజేరుడు.

ఐలము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) భూసంబంధ మయి నది. వి. అ. న. అన్నరాశి.

ఐలారము - అయిలారము. వి. మూలికాసశేషము. ('ఉబ్బులకుపయోగించువేరు' అని ప్రతా.)

ఐలుడు నం. వి. అ. వుం. 1. అంగారకుడు. 2. పురూరకుడు.

ఐలేయము నం. వి. అ. వుం. - పలవాలుపు

ఐలేయుడు నం. - ఐలుడు.

ఐవచ్చే - అయివచ్చే. అ. శ్రీ. (✓ఐ.) అచ్చి వచ్చు. ఆం. ఖా. 8. 94.

ఐశము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. ఈశునకు - శివునకు - సంబంధించినది. 2. పలికకు సంబంధించినది.

ఐశానము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) ఈశానునకు సంబంధించినది.

ఐశాని నం. వి. ఈ. శ్రీ. పూర్వోత్తరదిక్కు. తూర్పు నకు ఉత్తరమునకు నడిమిమూల.

ఐశి నం. వి. ఈ. శ్రీ. 1. దుర్గ. 2. ప్రభిష్.

ఐశ్వరము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. ఈశ్వరునకు సంబంధించినది. వి. అ. న. నాలుగుమూలల ప్రమాణము.

ఐశ్వర్యము నం. వి. అ. న. 1. ప్రభుత్వము, నియం తృత్వము, పాలకత్వము. 2. విభూతి. (ఇది 8 విధములు - 1. అజిమ. 2. మహిమ. 3. గరమ. 4. లఘిమ. 5. ప్రాప్తి. 6. ప్రాకామ్యము. 7. ఈశత్వము. 8. వశిత్వము) 3. సంపద.

ఐషమస్తనము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) ఈ సంప త్సంపుది.

ఐషమస్త్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఈసంపత్సర పుది.

ఐషికము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) ఇషికకు సంబంధించినది. వి. అ. న. 1-ఇషిక. 2. సంస్కృత భారతమున సౌప్తికపర్వమందలి యవాంతర పర్వము.

ఐష్టికము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. ఇష్టికి సంబంధించినది. 2. ఇష్టినిగూర్చి చెప్పునది. (గ్రంథము)

ఐహలౌకికము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) ఇహలోక సంబంధమయినది. (వృత్తి. పారలౌకికము.)

ఐహికదర్శి నం. విజ. (నొ. నీ. నొ.) ఇహలోక వ్యాపారమందు దృష్టిగలవాడు.

ఐహికము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) ఇహలోక సంబంధమయినది. 2. ఇచ్చటిది. వి. అ. న. ఇహ లోకవ్యాపారము, ఇహలోకవృత్తి.

ఓ

ఓ! ఓకానొక యక్షరము.

ఓ² ఓ. చూ. అవ్య. (శ. ఓ.) 1. ప్రక్షార్థకము.

క. పవనునకును నీకును కాంధవము గలదొ యతడు నిన్ను దయరక్షింపక, సవినయ వృత్తిని బ్రదికితొ, చెవులకు నిం పెసంగ నిజము నెప్పుము నాకుక. భార. కాం. 8. 884.

2. కాశ్వర్థకము.

మ. అని కైవసం బతి నిన్నుక కాసి చనువో

ప్రాణంబుప్రాణంబుగా, నిను మన్నింపడొ నీ మనోంధముల న్నెయ్యంబుతో జేయడో, చనవు ల్నివలె నెవ్వ రే గనిరా నీ సౌభాగ్యమింతంతయే, నినుక బోలంగల రబ్బ గంధులన వింటే యెందు సాత్రాజితి. పారి. 2, 25. దశా. 7. 1. 84.

8. సందేహమును దెలుపును.

క. విహరింప మాననాకృతి, సహితంబుగ మహి వర్ధి జమదెంచిన ప, దృహితుడొ హిమ

కరుడొ శచీ,గృహమేధియై కాక
యితఁడు కేవలనరుడే. భార. విరా.
1. 215, నీలా. 1. 40.

4. ఏమో, సంభానన (ఊహ)ను దెలుపును,
క. ఆకన్నియవెత చూడఁగ,లేక సభిజనులె
యుమ్మలించుచు నెపుడుకా, నాకు వినిపింతు
రొక తఱి, నీ కేఁ తెప్పదునొ యనుచు
నృపకులతిలకా. కళా. 7. 37.

చ. నియమవిచిత్రభంగి మహనీయుఁడు భూమి
విభుండు మిత్త)తే,తయును నమిత్త)తేత
యుఁ బ్రతాపగుణంబున నీతిఁ జారదృష్టి
యును విచారదృష్టియు నతే పరిపంథి
మహీశు లట్ల త,దృఢయమున భేత్త)తా
గుణము వాసెనొ కాక విరుద్ధధర్మముల్.
నైష. 1. 52. (ఇటు ఉత్పేక్షావాచకము.)
ఆము. 5. 152.

5. అప్రాచుర్యమును దెలుపును.

నీ. భసిత మెన్నఁడొ కాని ప్రతిదినంబు నలందు
మలయజంబుఁ గురంగమదముఁ గూర్చి.

గీ. ఎన్నఁడొ పికాచులను గాని యిందుము
ఖుల,నెల్ల కాలంబుఁ దలఁచు భీమేశ్వరుండు.
భీమ. 1. 115. (ఎన్నఁడొకాని - ఎప్పుడో
ఒకప్పుడు కాని.)

6. ప్రార్థనాదులను దెలుపును
(అజ్ఞ)

క. పాతాళమునకుఁ జవ రో,వాతాళము లెచటి
కేని వలనివయెడకున్, భూతము లే.గరొ
యని య,త్యాతతగతిఁ జాటి రవని వధివతి
దూతల్. కాళి 6. 274.

కినినెనొలేదోయాలోన - కినిసియు కినియక
మునువే, కినిసిననెంటనే.

క. ఆచారి నత్తకినిసివొ,లేదో యాలోన నుమ్మ
లి చుచు నే నిం,కేదియుఁ తెప్పిన నిక్కము,
గాదేకద యనుచు గోపకామిని యెద్దెక.
కుక. 2. 576.

ఓంకె(కియ) ఎ. (నం. వంకర్లం శ. ఓంకి. వంకి.)
చిలుకకొయ్య (శ. ర.)

ఓంటరి ఎ. పని, కార్యము.

గీ. అక్కఱ పని, యెంటరియు తోలి యనఁ
గార్య మొనరు...సాం. ని. మాన. 28.

ఓంటరి - ఓందిలి. (శ. ఓంజల్.)-త్రా.

ఓంటనివాడు ఎఱ. (√ఓంటు) గిట్టనివాడు.

గీ. ఓంటనివారివై నోర్వజాలనివారు లేని నేరం
బు కల్పించిరేని. విప్ర. 5. 40.

ఎ. శత్రువు.

నీ. ...వై రి. గీ. మనును నొంటనివాడన
మార్తుడనఁగఁ, బగతుఁ డనఁ బగ అనఁ
బగవాఁ డనంగ. అం. భా. 2. 185.

ఓంటమి ఎ. (√ఓంటు)వై రము, పగ.

గీ. ...వేర,మవఁగఁ బగటన నొంటమి యనఁ
బగ యన, నొప్పమి యనంగఁ గంటు నా
నొప్పు వై ర,ము. అం. భా. 1. 184.

క. ఓంటమిని లేనియెంటర, మింటరములు
పలుకుటుచితమే యర్థరథుం,డంటి నను
నేమి తక్కువ,గంటి చెపుమ...భార ఉద్యో.
4 287.

శ్లో. పికామహ యభేష్టం మాం వాక్పరై రుప
కృంతసి. అనాగసం సదా ద్వేషా దేవ
మేవ పదేపదే, సం. భార. ఉద్యో. 188.
11.

ఓంటరమింటరములు ఎ. ఐ. ఎక్కువతక్కువ
మాటలు, పరుషవచనములు. భార. ఉద్యో.
4. 287. (చూ. ఓంటమి)

ఓంటరి ఎఱ. (ఓంటి+అరి) ఏకాకి, అసహాయుఁడు.
(వ్యవ) వాఁడు ఓంటరిగా వెళ్లుచున్నాఁడు.

ఎ. 1. అసహాయకూరుఁ డైవబంటు, ఏక
వీరుఁడు. అం. భా. 2. 185.

గీ. ...పులులఁ తొడిచిననాటి సాములును
దొంటి, యెంటిజగడంబు బెళకు లిం
పొసఁగ నడచె,దాక వరపాలువెంట నొం
టరులమూక. రా. వి 2. 57.

మ. ... పువ్వుఁదీ, గెగుడెన్ చా వలరాచ
యెంటరి కడున్ గేరించుచు తిమ్మినక.
యయా. 5. 74.

2. ఒకానొకకులమువాడు.

ఓంటరికా(గా)ఁడు ఎఱ. (√ఓంటరి - స్వార్థమున
'కా') ఏకాకి.

నా నేకభటునకు నామ మగును. ఆం. భా. 2. 185.

ఒంట్లు వి. బి. (4/ఒండు) అంకెలు. (శ. ర.)

ఒండు న. బి. - ఒకండు. (శ. ఒమ్మ. శ. ఒండు. మ. ఒంటి. మ. ఒమ్మ. మ. రొండి.)

ఈ శబ్దమునకు నన్నయభట్టారకుని కవిత్వమందును అంతకుఁ బూర్వము పుట్టిన కొన్ని శిలా శాసనములందును 'అన్యము' అను నర్థము మాత్రము కనఁబడుచున్నది. తరువాతి కవులు 'ఒకటి' అను నర్థమం దీ శబ్దమును వాడిరి. దీని సజాతీయ శబ్దములకు కర్ణాటాది భాషలలో 'ఒకటి' అను నర్థము మాత్రమే యగపడుచున్నది. మఱియు నీ శబ్దము 'ఒక్క' శబ్దమునకుఁ బరిమయినప్పుడు 'ఒక్కొండు' అయి క్రమముగా 'ఒక్కొండు, ఒక్కండు, ఒకండు, ఒక్కండు, ఒకండు' ఇత్యాది రూపములనొంది 'ఒకటి' అను నర్థమున అమహదర్థక ప్రథమైక వచనరూపముగా వ్యవహరింపఁ బడుచుండెను. ప్రథమేతరవిభక్తులందు వచ్చు 'ఒక్కొంటికి, ఒక్కంటికి, ఒకంటికి' ఇత్యాద్యోసవిభక్తిక రూపముల యందలి 'ఒక్కొంటి' మున్నగునవి 'ఒక్కొంటి' మున్నగు అమహదర్థక ప్రథమైక వచనరూపములుగాను పూర్వరూపములైన 'ఒక్కొండు' మున్నగునవి మహదర్థక ప్రథమైక వచనరూపములుగాను ఇటీవల మాటియిప్పుడును ఆరీతినే వ్యవహరింపఁ బడుచున్నవి. 'ఒక్కొండు, ఒక్కండు' ఇవి అమహదర్థక రూపములుగానున్నపుడు 'ఒక్కొరుండు, ఒక్కరుండు' అనునవి పుంసాచకములును 'ఒక్కొరిత, ఒక్కరిత' అనునవి స్త్రీసాచకములుగను ఉండి యిప్పుడుగూడ నట్లే వాడుకలోనున్నవి.

1 అన్యము.

మధ్యా. త్రినయనసుకు ణ్డొణ్డొసోటు మెచ్చక తివిరి యిన్నెలవ, యనఘుణ్డు నేఱొని ... శా. ప. 2. 4.

క. ఈ వ్యాధి యొంటఁ దీఱదు, దివ్యోషధ యుక్తమైన దివిజవనంబుకా, హవ్యాళన భక్షింపు మ, హావ్యాధిశమంబు దాన నగు నీ కనినన్. భార. ఆది. 8. 248.

(1-53)

ఉ ...మీ, రొండువిధంబు నేయు టిది యుక్త మె బ్రహ్మనియుక్తి యుండఁగక. భార. ఆది. 2. 87.

క. ...ఎ, వ్యానికి మోక్షంబునకుం, దాన తెరువు తెరువు తొండ్లు దలఁపంగలవే. భార. శాం. 6. 163. హరి. ఉ. 7. 81.

2. ఏకము, ఒకటి (ఈ యర్థమున బహువచనము లేదు).

ఆ. ఒంటికంబ మొప్పునింటివాకిళులు దొమ్మిదియు నెఱయ మూసి నిదు వోదు. భార. ఆశ్ర. 4. 17.

సీ ఒంటికాలనె నిల్చి యూర్పిమారుతిములం జిగురు తెక్కలజేకు లెగయుచు డ నైవ 1. 98.

చ. మనమున కొండు రెండు మఱుమాత్రము లన్ సరిపోవఁ జెప్పినన్. ఆము. 4. 106.

శా. ఓవాచంయమిచంద్ర సంద్రములు నేఁదొండైన వేళన్... దశా. 1. 237. (ఒండగు - ఏకమగు, కలియు.)

జ: ఒంటి, ఒంటికంటిగాము, ఒంటికంటియురుమ, ఒంటికొమ్ముదేవరి, ఒంటితలయేగు, ఒంటియడుగుకత్తెరి, ఒండొండ, ఒండొండు, ఒండొక', ఒండొకండు, ఒండొకరుండు, ఒండొరుండు, ఒండొరువుండు.

ఒండె అవ్య. ద్రు. (శ. ఒమ్మ.) పఠాంతమును దెలుపును.

వ ...వలను గలవారలం బంచి కౌతేయ మాద్రేయులను దమలో విరిక్తులగునట్లుగాఁ జేయింత మొండె నతిలలిత ప్రమదాజవంబులఁ బ్రత్యేకంబ యేవురకుం బ్రయోగించి ద్రౌపదివలన విరక్తిఁ బుట్టింత మొండె నేవురకు నొక్కతియ యాలగుట కష్టంబు...భార ఆది. 8. 52.

సీ. ఆయంబున దు నాలవభాగ మొండె మూడవభాగ మొండె నం దర్థ మొండె. భార. సభా. 1. 46.

చ. ...అప్పురుషసింహులు భూరితపోనిధుల్ మనం, బునఁ గలుపించి రేనియుఁ దపోమహిమన్ మిము నిర్దహింతు రొండె నకు

తిత్తాస్త్ర శక్తిని వడిం దునుమాడుదు రాజి
నందఱన్. భార. ఆర. 5. 888.

సీ. అలమట నెడి యొండె నిలువదు చిత్తంబు
మూర్ఛిల్లి వెడఁచాసి పోవదొండె. కు. సం.
5. 580.

జ: ఒండేని.

ఒండేని (ఒండేనేని) - ఒండె. అవ్య. (ఒండెక +
ఏని)

(పఞాంతరిమును దెలుపును.)

మ. అనుషంగంబున నొండె నొండెను విహా
రాపేక్ష నొండేని ఘర్మనిరాసంబున నొం
డెఁ దీవ్ర భయ సంతాపార్థ మొండేని
నన్యనియోగంబున నెవ్వఁడే మునుఁగు
గంగాంభ: ప్రవాహంబునన్, అనుఁ దాతం
డును బుండరీక నయనా కాసింఁచుఁ కాపాఘ
ముల్. కాశీ. 6. 45.

ఉ. భావములో నదంభ యగు భక్తికి సంతస
మందుఁ దొండెనొం, డే విధియింపుఁ డిప్పుడు
కడిందిగ దండము తప్పు గల్గెనేనీ విరహా
నలంబునకు నింకిట నేమియు నోర్వలే
జఁడి. నైష. 4. 118.

సీ. అనుమతి నిచ్చిరో యావేల్పు లొండేని
బలిమిఁ జేకొనియెనో పాడి దొఱఁగి. పారి.
1. 88.

గీ. అష్టమీభానువాసరంబందు నొండె, నొండేనే
ని చతుర్థి నిండుభక్తిఁ, బూజఁ గావించి
యెవ్వఁడే భూమి మన్న, దుర్గ సేవింప దురి
తంబు దొలఁగు నండ్రు. భీమ. 6. 72.

ఒండొండ అవ్య. (ఒండు + ఒండు + అ.) వరుసగా;
యథాక్రమముగా; క్రమక్రమముగా.

గీ. భక్త్యభోజ్యలేహ్యంబులు పానకములు,
మున్నుగాఁ గలయోగిరంబులు సమృద్ధి,
వెలయఁ గొనివచ్చె నొండొండ వివిధము
లును కాశీ. 4. 118.

గీ. ఉసులుగొనుటకు శరము లొండొండ పఱ
వఁ, ద్రుండె నాశనివిలు మాగధుండు పేర్చి
వారి. ఉ. 2. 66.

గీ. మాయురే తోయనిధితోన మకంమీన, కర్క
టక రాసు లొండొండ గగనమకర, మీన
కర్కటరాసుల మించువేడ్కఁ, గొగిలించె
సజాతీయ గౌరవమున. దశా. 1. 190.

క. పొండవులవిభవ మది యా. ఖండలువిభ
వంబుకంఠెగడు మిక్కిలి యై, యొండొండ
పెరిఁగి దిక్కులు, నిండెఁ దదీయ ప్రకాశ
నిర్మల రుచితోన్. భార. సభా. 2. 104.

ఒండొండు న. ౧. (ఒండు + ఒండు.) పరస్పరము
అన్యోన్యము.

సీ. ధర్మవిదుండవై ధర్మార్థకామంబు లొం
డొంటి కాధింపకుండ నుచిత, కాల విభక్త
ముల్ గాఁజేసి... భార. సభా. 1. 25.

ఆ. ఉత్తమునకుఁ బుట్టఁగా బట్టు బ్రహ్మంబు,
బ్రాహ్మణునకు యోని రాజు గాన, నుభయ
వర్ధనంబు నొండొంటి విడువమి, వెలుఁగు
రెండు మాయు విడిచెనేని. భార. కాం.
2. 814. ఆం. భా. 8. 98.

ఒండొక' న. (ఒండు + ఒక) మరియొక, వేటొక.

ఉ. ...కుం, భాండుఁడు మంత్రవర్యుఁ డసురా
ధిపు నత్తఱిఁ జూచి నేడు నీ, నొండొక
చందమై మిగుల నుబ్బెదు వచ్చిన మేలు
చెప్పుమా. ఉ. హరి. 5. 25.

క. నీ పుణ్యతనుపువలనన, యీపుత్రకుఁ డుద్భ
విల్లి యెంతయు నొప్పున్, దీపంబువలన
నొండొక, దీపము పుట్టించినట్లు తేజం తెసఁ
గన్. భార. ఆది. 4. 89.

ఒండొక' - కొండొక అవ్య. ఇంచుక, ఇంచు
కై నను.

కా. అన్నం కొండొక లేదు చల్లి యది వి న్మధ్య
శ్రమారూఢ తెమ్మన్నం దెచ్చెద... పాండు.
4. 178.

వ. ...కొలంగఁద్రోవరానిలేమికి నొండొక
యుపాయంబు మదిం దోఁవమికిం గొండొక
చింతించి ధీరకావధీరితమందరుండగు పురం
దరుండు ధైర్యం బవలంబించి ... విక్ర.
2. 188.

ఒండొకఁడు న. (ఒండు + ఒకఁడు) 1. ఇతరుఁడు.

గీ. మాత్రసంచి తలాడగా మార్గవేది, నొక్కఁ
దార్యలు గీత లొండొకఁడు చా సు, ఖాపి
తంబులుగాఁ దోడి ప్రాహ్లాదాఘ, ముబు
సుపోకకుఁ జదువఁ బరున్న వేళ. ఆము.
2. 74. ఆం. శే. 71.

2. ఇతరము, మఱియొకటి. (ఈ యర్థమున
ఔపవిభక్తికము. చూ. ఒకఁడు 1.)

ఓండొకరుడు - ఓండొరుడు. చూ.

గీ. అంతకంతకు నుత్సాహ మతిశయిల్లి,
యుల్లమునఁ బల్ల వింపఁగ నొండొకళ్లఁ,
బిలిచికొనుచును దమతమపేరు వాడి, కొనుచు
దేవాసురులు దుగ్ధవనధిఁ జేరి. దళా.
2. 188.

ఓండొరుడు - ఓండొగువుడు, ఓండొకరుడు.

న. (ఓండు + ఒరుడు.) అన్యోన్యము, పరిస్ప
రము. (ప్రథమైకవచనాంతమునకు మాత్రము
ప్రయోగము కనఁబడ లేదు.)

వ. అని యిట్లు గంగావసువు లొండొరులు సమ
యంబు చేసికొని చనిరి. భార. ఆది 4. 181

మ. పరిమాన్వైక వికాండుల్ బలయుతుల్
పాంచాలకౌంఠేయు లొండొరులఁ మా
ర్కొని యేయునప్పుడు .... భార. ఆది.
6. 85.

క ఓండొరులకు రిక్షకులై, యుండుదురు ...
భార. కాం. 2. 200.

క. అని యొండొరులు వచించుచు, గనఁగ...
దళా. 1. 194.

చ. పరువడి నొండొరుం తెనఁగి పట్టుచుఁ ద్రో
చుచు నీడ్చుచుఁ బర, స్పర జయకాంతు
లైన బకిపాండవవీరుల పాదఘట్టనఁ...
భార. ఆది. 6. 296.

ఉ. ఓండొరుకేతువుల్ దునిమి...నికాంతవిస్ఫు
ర, త్కాండచయంబు లొండొరులకాయము
లఁ వడి గ్రుచ్చి...భార. కర్ణ. 1. 108.

ఓండొరువుడు - ఓండొరుడు.

క. ఇరువురు నొండొరువులఁ గడు, సురుచిరము
గఁ జూచు వాడిచూడ్కులు దవకున్, శర
ములు గాఁగొని యేసెను, మరుఁ డయ్యిరు

వుర మనోభిమానచ్యుతి గాన్. భార. ఆది.
4. 146.

చ. అందముమీఁద మున్ పొలుచునాఁతడొ
యిప్పటియాఁతఁడో దివా, కరుఁ డను సంది
యంబు భుజగంబుల చిత్తములందుఁ బుట్టి
యొండొరువులతోడ వారు కడు నొన్మ్య
నఁ బల్కఁగ... భార. కాం. 6. 608

క. రెండుబలంబులవారిలు, నొండొరువులకం
టెఁ జాల మక్కు మిగిలి యొండొండ
కడంగుచు మజ్జ్వల, చండస్థితి నొప్పి రిపుడు
జగతీనాథా. భార. భీష్మ. 1. 118

ఓందించు న. శ్రీ. (√ఓండు) ఓందఁ జేయు.

దండకము... గుఱ్ఱప్రోయాలిన్ సజ్జకం బైన
యందంబు నొందింపవే... పారి. 3. 88.

ఆ. అందు ముదిమి నొకటి యపనయించు, నొ
కటి చాల సిరుల వొందించు నని చెప్పి,
యిచ్చి యనుప నిలకు వచ్చె నృపతి. విక్ర.
2. 153.

ఓందిక - పొందిక. ఏ (√ఓండు) ఒద్దిక.

సీ. కలశపాథోరాశికన్యకారత్నంబు నొందిక
తోఁ గూడియున్నవాని. ఎ. పు. 5. 79.
(శ. ర. పాతము - ఒద్దికతో అని ముద్రి)

ఓందిలి - ఒండలి. ఏ దుఃఖము, (చూ. ఓందిలిపడు)
ఎఱ. దుఃఖతుడు.

సీ. ...ఎవ్వనిమీఁద నా కనుగ్రహబుద్ధి వొడము
నాఘనునివిత్త, మంతయుఁ గ్రమమున నప
హరించిన వాఁడు ధనహీనుఁ డగుచు సం
కాప మంద, విడుతురు బంధు లివ్వధమున
నొందిలియై చేయునది లేక యఖిలకార్య,
భారంబు బుడిగి....భాగ. 10 ఉ. 1284.

జ: ఓందిలిపడు.

ఓందిలిపడు అ. శ్రీ (√ఓందిలి) దుఃఖపడు, వ్యా
కులత నొందు.

వ. సహాయరహితులై యొందిలిపడి యునికిం
జేసి పసుదేవమానులు దీనికిం బ్రతివిధానంబు
నేరక చిక్కువడుదురు. హరి. ఉ. 1. 88.

ఓండు - పొండు అ. శ్రీ. (శ. ఒమ్మ. శ. ఓండు.)
1. కలుగు, అగు.

మ. అనిలం బప్పురిఁ తొడిచిత్తముల కత్యా
నంద మొందంగ నం,దిని యన్నేటితరంగ
లం తెనఁగుచున్. భార. ఆది 8, 79.

సీ. విషశస్త్రజలవహ్నివిమతతస్కరభాధలొంద
వెన్నఁడు...హరి. పూ. 4. 67.

2. ఒప్పు. (ఈ యర్థమునఁ గొన్నివట్ల వాక్య
లంకారముగా నుపయోగింపఁబడును.)

ఉ. ...వారలఁ జంపి తెచ్చి నా,కొందఁగ
వండి పెట్టుము రిసోత్కట మానవమాంస
ఖండముల్. భార. ఆది. 6. 188.

సీ. అందు ఋచీకున కొందంగ జమదగ్ని యను
ముని పుట్టె... భార. ఆది. 3. 70. హరి.
ఉ. 3. 163.

వ. శ్రీ. 1. పడయు, పొందు.

ఉ. చెందుచు నుండుఁ బుణ్యములు నేని సుర
త్వము మధ్యకర్మఁడై, యొందు నర
త్వముఁ దురితయోగమునఁ బశుకీటభావ
ముఁ, బొందు...భార. శాం. 5. 617.
విరా. 1, 138.

2. చేరు

గీ. నగరిపునమానుఁ డిరీతి నగరి కరిగి, సింధు
ంము డిగ్గి గాంధారి సింధు కుకు, కాశ
ముఖ్యుల ననిపి ప్రకాశవృతది, శాంతి మగు
నాత్మకేళినిశాంత మొంది వసు. 3. 92.

ఉ. మచ్చిక రెట్టిగాఁగఁ దనమందిర మొంది...
కేయూర. 3. 274.

3. తాఁకు, స్పృశించు.

గీ. అపుడు పద్మాకుఁ డవ్విరూపాకునకు ధ,
రాతలము జానుపాణిశిరఁబు లొంద,
మ్రొక్కి...భార. ద్రో. 5. 409.

మ అని యిట్లగ్నివిదోపమంబు లగుదుష్టాలాప
ముల్ వినులొందినఁ జిత్తం తెరియంగ...
హరి. పూ. 2. 178.

4. (రతియందు) కలియు, కూడు.

క. గురివెందఁ జైత్రుఁ డొందఁగఁ, గంములు
కన్ మావి యపుడుకలచిన నునువా, తెర
మీఁదఁ గాననగు వలు, వరుస యనన్ ననలు
వల్లవము పై మొననెఁ. హరి. 3. 48.

అందమొందు - అందముకలిగియుండు, ఒప్పు.

క. తననీచయోని పడు లే,లని సకశత్రమును
మమపదారాధన కొందిన విష్ణుకమర
రూపమొ, యనఁ దగి మీఁగాకు లగజ
కందం బొందుఁ. కు. సం. 3. 288.

మఱిపొందు - విస్మృతమగు.

గీ. జడసముత్సాహి వగుటకు జడధి సాక్షి,
వామమండ వగుటకు బలీశ్వరుండు సాక్షి,
మందమతి వౌట నది మఱిపొందెఁ గాక,
నఁవిఁ బేర్కొనఁ దరమె నీసటలు కృష్ణ.
తై. భా. 1. 126.

జ: ఒందించు, ఒందిక.

ఒక - ఒక్క, న. వృత్తియందుఁ బ్రత్యయము
లోపించినరూపము. ఒకందున్, కొండొక అను
నవి విశేషప్రయోగములు. (సం. ఏకః
ప్రా. ఏకో.) 1. ఏకార్థకము,

చ. సుతజలపూరితంబులగు నూతులు నూటిటి
కంటె సూన్యత, వ్రత యొకభావి మేలు...
భార. ఆది. 4. 98.

2. సామాన్యము, సాధారణము.

క. నరుఁ డొకరిధికుని యనుమతిఁ, తొం
దలఁచునె మనుజునేన సురబలమైన, నైరలిచి
కొని విచ్చలవిడి. నరుగుం దనవలచినెడకు
నది యట్లుండెన్. భార. ద్రో. 4. 147.

ఆ. యోగబలము లేని యొకభంగియోగి బల్
ద్రోపులేని మీను నేపు లేని, మృగము వలయు
సురియుఁ దెగిపోవ నుజకంగ, లేనియట్ల
భవములోన నడఁగు భార. శాం. 5. 578.

3. అన్యము, వేరైనది.

గీ. ... భిము , దెచట మన్నాఁడు నాయొడ
రెట్లు ప్రాణ,సహితమై యుండు నతఁడొక
చంద మైన, నేమిగతి, బోదు నక్కట
యెఱుంగఁ జెప్పుమ. భార. భీష్మ. 2. 365.
(ఒక చందమైన - మఱియొక)

ఆ. నీ వి దేమి చెప్పు నేఁడొకలాగునఁ, గాని
పించుచున్నదాన వలల. కళా. 7. 218.
(ఎప్పటి యట్లు గాక వేఱువిధముగా అని
భావము.)

4. ఒకానొక (అనిర్దేశమును దెలుపును).

క. విలువిద్య నొరులు నీ క. గలముగ లే కుండ
నిన్నుఁ గలుపుదు నని మున్, పలికితిరి నాక
కాదీ, త్రిలోకముల కధికుఁ జూచితిమి యొక
యెటుకున్. భార. ఆది. 5. 259.

5. అనిర్వాచ్యము.

నీ. మగమీల నగఁజాలుతెగ గీలుకొను వాలుఁ
గనుఁగవ కొకవిత కాంతి యొదవె. పారి.
1. 169.

6. గణనీయము, ఎంచదఁగినది.

ఉ. వేలుపుటేనిగెల్పు టొక విక్రమమే బలి
రైత్య వల్లభా. దశా. 2. 423.

7. కొన్నిపట్ల వాక్యాలంకారముగా నుపయు
క్తము.

కా. ... ఇంకొక కొంతసేపునకు ... అము.
5. 59.

గీ. శ్రాంత మొక కొన్ని గ్రుద్దులు గాంచె
మీట ... అము. 4. 179.

నీ. .... చంచు లొకించు కాకుంచితముగ. నైష.
1. 98.

క. క్రుయ్యదొకయించు కై నన్. భాగ. 9. 577.

8. కొంత. (ఈయర్థము 'ఒకవడి' అనుచోటనే
కనబడుచున్నది.)

క. ఊరికిఁ బోయెద మే మని, పూరితకాష్పా
తుఁ డగుచుఁ బోయిన విప్రుం, దూరక
యొకపడి నిలిచి య, గారంబున కేగి లజ్జ
గదిరినమదితోన్. కేయూర. 3. 237.

క. ప్రకృతికరంబుల నిరువురు, నొకపడి పోరాడి
యుడిగి... పారి. ఉ. 10. 176.

ఒకందున్ - ఒక చోటను.

క. ... ఈ, వ్రీడావతీకదంబక, చూడామణి
వంటిచానిఁ జూడ మొకందున్. రసిక.
2. 67.

ఒకకాలమున్ - ఏకాలమందును, ఎప్పుడును.
(ఇది ఈ యర్థమందు వ్యతిరేకార్థముతోఁ
గూడి యుండును.)

చ. ... నరేంద్ర యపు సం, గర మతిఘోర
మయ్యె నొక కాలము పట్టిని నూడ మె
య్యెదన్. భార. ద్రో. 8. 117.

ఉ కన్నులు చిత్తజాతుఁ డొకకాలము నేయని
పుష్పభాణముల్. కాళ. 4. 46.

ఇట్లే 'ఒకనాఁడును' మొ భార. ఆది. 4. 114.

ఒకకుత్తుకగు - ఏకగ్రీవము కలవారగు, ఒక
మాట కలవారగు, ఏకమత్యము కలిగియుండు.

గీ. అందునది భూతిఁ దొలుత నీయనుఁగు
భార్య, యందుకొనువాఁడ వీపు ననంతర
మున, నాలుమగఁడును నొకకుత్తుకై నఁ
గాక, యిట్టిధర్మంబు విన్నక యేల కలుగు.
హరి. 2. 60.

ఒక పూట కొకపూటకు - పూటపూటకు,
అంతకంతకు, క్రమక్రమముగా.

నీ. పార్వతీప్రణేళభక్తియుఁ గూఁకట్లు వెలసి
నానాటికి వృద్ధిబొంద, వాంకులాచార
వాసనాశాస్త్రంబు లొక పూట కొకపూట
కుడిగిపోవ. కాళ. 4. 23.

ఒకమరికొకమరి - ఒకసారికంటె నొకసారి,
అంతకంతకు, క్రమక్రమముగా.

క. ఒకమరికొకమరి కించి, ద్వికచారుణపద్మ
పత్రివీధీవిగళ, నృకరందధారగతిఁ దన,
ముకుళితనేత్రమున కాష్పములు మన
మైనన్. కాళ. 8. 107.

ఒక వేళ :—పక్షాంతరమును దెలుపును

ఉదా: వాఁడు తేపు వచ్చెదనన్నాఁడు. ఒక
వేళ రానిచో మన మేమి చేయవలయును.

జ: ఒకఁడు, ఒకట, ఒకటి, ఒకత, ఒకతి, ఒక
తుక, ఒకతె, ఒకప్రొద్దు, ఒకరిత, ఒకరితి,
ఒకరితె, ఒకరుఁడు, ఒకరువుఁడు, ఒకర్త, ఒకర్తి,
ఒకర్తు, ఒకర్తుక, ఒకరై, ఒకానొక, ఒకొ,
ఒకొత, ఒకొతి, ఒకొతుక, ఒకొతె. ఒకరిత,
ఒకొరితి, ఒకొరితె, ఒకొర్త, ఒకొర్తి,
ఒకొర్తు, ఒకొర్తుక, ఒకొరై, ఒక్క,
ఒక్కఁడు, ఒక్కట, ఒక్కటి, ఒక్కత,
ఒక్కతి, ఒక్కతుక, ఒక్కతె, ఒక్కప్రొద్దు,
ఒక్కరిత, ఒక్కరితి, ఒక్కరితె, ఒక్కరుఁడు,
ఒక్కర్త, ఒక్కర్తి, ఒక్కర్తు, ఒక్కర్తుక,
ఒక్కరై, ఒక్కొ, ఒక్కొట, ఒక్కొటి,
ఒక్కొఁడు, ఒక్కొత, ఒక్కొతి, ఒక్కొ
తుక, ఒక్కొతె, ఒక్కొరిత, ఒక్కొరితి,

ఒక్కరితె, ఒక్కరుడు, ఒక్కర్త,
ఒక్కరి, ఒక్కర్త, ఒక్కర్తక,
ఒక్కరై.

ఒకడు - ఒక్కడు. న. (ఇది అనువాదర్థమున
బాసవిభక్తికము :- మహాన్మహాత్మ్యర్థక బహు
వచనములు 'ఒకరు, ఒకండు, 'ఒకరు' ఏక
వచనార్థమునఁ గూడ తఱచుగా వచ్చును.
ఉదా: ఆస్త్రిపురుషులిద్దఱలో దీని నొకరికిమ్ము
-నం. ఏకః) 1. ఒకటి.

కా. ధీత్యం బొకడున్ సహాయముగ రాధే
యుండు దివ్యాస్త్రిసం, చారోల్లాసము
సూపె.... భార. ద్రో. 5. 228.

మ. తరుణత్వకుసితకాణపంచకమునం దై క్యా
బలాశ్రేణి త, ద్వగసందోహము యుష్మ
రాత్మకజరద్బాణం బొకంట నైడన్, ద్వరం
గావించితివి... ఆము. 4. 80.

క. మన బొకటం కావము రా, కునికికిఁ గత
మైన పలుకు లొండెను గలుగుకా. భార.
ఉద్యో. 8. 80.

గీ. ఒకట నైనను వారియం బొకరిలోని,
చిదుర పాలును బోలండు... భార. ఉద్యో.
2. 181.

చ. ఒకటను మేలు నేయని సుయోధనుఁ డమ్మె
యి దేవపూజ్యుడై, సకల సుఖానుభూతియు
నజగ్రము పెంపు వహింప.... (ఒకటన్ -
ఒకవిషయమునను.) భార. స్వ. 25.

2 ఒక పురుషుడు, ఏకాకి, ఒంటరి.

క. ఎల్లరు మెచ్చని మత్స్కతి, మల్లంబున
మెచ్చుఁ గాక యొకఁ డుష్టకులం, బొల్లని
పల్లవికామ్రము, గొల్లలుగాఁ బొగడ
నొక్క కోయిల లేదే. కవిక. పీఠి. 20.

గీ. వచ్చి యరదంబు దిగ్గి తద్వారసీమ, చారు
కుని మండ నియమించి కావ యొకఁడు,
కమలనాభుండు కణ్ణాంతరములు గడచి.
పారి. 1. 105.

3. అనుగడు.

(వ్యవ) వాడు ఒకనిమాట వినఁడు.

4. ఏకీభూతుడు, కలిసినవాడు,

ఉ. అగ్గణముఖ్యుతోడ నొకఁ డై సరి నా చెఱ
కుల్ భరించి కా, దిగ్గవ వచ్చె శంకరుండు
దెప్పర మైనవడిం తెమర్చుచున్. హం.
1. 21.

ఒకరొకరు - ఒక్కొక్కరు.

క. పెకలిచి యిచ్చివఁ జాలుం, బ్రకటితదో
శృక్తి తెండువలెఁ దెచ్చెద మే, మొకరొక
ంమె యని దై త్య, ప్రకరమ్ములు మదము
మీటి పలుకఁగ వించుకా. దశా. 2. 188.
(ప్రత్యేకముగా అని అర్థము.)

ఒకట - ఒక్కట. అవ్య. డ్రు. (✓ఒక)
(ఏక కాలమున, ఒక్కమాటుగా.)

గీ. ...కృష్ణుండు నాలుగుకూపు లొకట, నేని
చేసె యుగ్ధంబుల నిలఁ బడంగ. హరి. ఉ.
1. 120.

ఒకటి - ఒక్కటి. న. (✓ఒక. నం. ఏకః. చూ.
ఒండు.)

1. ఏకము, ఏకత్వసంఖ్యాకము.

అ. కంటె తాలిబొట్టు కమ్మలు కడియంబు,
లొక్కవన్నె చీర యొకటి రెండు, వీడి
యములెకాని విభవము ల్గలిగియు, వలవ
కుండు దై త్యవరపురంధ్ర. దశా. 4. 68.

చ. చెలువయు నంత నందొకటిచే జనితాధర
పీడయై... కళా. 5. 27. (ఒకటిచే - ఒక
ముఖముచేత.)

2. ఒకసంగతి, ఒకవిషయము.

గీ. అనుఁగు తెలికాడ యొకటి నిన్నడిగి తెలి
య, వలయు నని యుండుదును .... కళా.
7. 8.

గీ. కలవి మామూఁక నిప్పింతుఁ దొలఁగుఁ
దొకటి, యాఁడురానిఁ జే నంటకుఁ డనుచు
... ఆము 8. 77. (ఒక సంగతి వినుఁడు
అని భావము.)

3. అన్యము, భిన్నము, వేరు.

ఉదా: వాడు చెప్పినది యొకటి చేసినది
యొకటి.

క. వల దిటువలెఁ గక్కుఱితి, పలుకులు పలు
కంగ నింత పదరం దగునే, తలపోసి చూడ

తెన్నగ, నెలఁతా రత్నాంగి యొకటి నీ
వొక్కటియే, సాఁగ. 2. 109.

4. సమానము.

ఉదా: ఈవిలో తండ్రియు కొడుకును వొకటియే.

ఒకటి - మూత్రవిసర్జనమునకు.

నీ. ఒకటికి నెల వియ్య నుటికి చీకటిదాఁకఁ
బమలగావరుల వెంటదిన పోదు. హంస.
8. 142. (ఇట్లే ఒంటికి.)

ఒకటియగు - 1. ఏకమగు.

(వ్యవ) అన్నయు తమ్ముఁడును ఒకటియైనారు.

2. అన్యథాయగు.

క. అతఁడొకటియైన నే నే, గతిఁ బోదుం తెపుమ
యెల్ల కార్యంబులలో, నతనికిఁ దోడ్పడఁ
బోవుట, యతి ముఖ్యము దానిఁ జేయు
మనఁగు విచారా. భాం. ద్రో. 8. 287.
(చచ్చు - అని భావము.)

ఒకత - ఒకతె.

క. నీ వొకత వేల యిలఁ బది, వేపుర నే వలచి
పట్ట వెదకిన నడ్డంబై వచ్చి వలదు నా
నిం, దేవాఁడు మగండు... భార. విరా.
2. 256. శుక. 3. 844.

ఒకతి - ఒకతె.

ఒకతుక - ఒకతె

ఒకతె న. ఏ. - ఒకత, ఒకతి, ఒకతుక. (ఇది 'ఒక'
శబ్దము యొక్క మహత్యర్థకరూపము.) ఒక
స్త్రీ; అన్యస్త్రీ.

నీ. అదివోయి యెంతసేపయ్యెఁ జూచితె
తోడుకొనివత్తు నేనంచుఁ జనియె నొకతె.
కళా. 7. 148,

(వ్యవ) ఒకతెమ విలువఁగా ఒకతె వచ్చినది.

ఒకప్రొద్దు - ఒకప్రొద్దు. (✓ఒక.)

అ. కొట్టిగింజ నోరఁ గొటికియు నొక ప్రొద్దు,
చెలుచుకొన్న విధము కొఱఁత లైన.
నిరులు నమ్మి నీదు శ్రీపాదచింతన. మఱచి
నాఁడ నెంత మందమతిని. కుచేల. 8. 52.

ఒకరిత న. ఏ. - ఒకరితి, ఒకరితె, ఒకర్త, ఒకర్తి,
ఒకర్తు, ఒకర్తుక, ఒకర్తె. (ఇది మహత్యర్థక
రూపము - ✓ఒక.) ఒక స్త్రీ; అన్యస్త్రీ.

గీ. వీణ వాయింపఁ బొగడంగ విరులు గట్ట,
నేర్చునట్టిది యొకరిత నియత యోర్తు.
కాశీ. 5. 816.

ఒకరితి - ఒకరిత.

ఒకరితె - ఒకరిత.

ఒకరుఁడు - ఒకరువుఁడు. న. (✓ఒక - నం. ఏక:-

బ. ఒకరులు, ఒకరులు, ఒకళ్లు - ఇవి మహత్య
ర్థకములు కూడనగును - వీనికి ఏక వచ
సార్థమందును ప్రయోగములు గలవు.)

1. ఒక పురుషుఁడు; ఒకానొకఁడు,

చ. కలఁ దొకరుండు పేరుకొనఁగాని కులంబు
మదీయభక్తుఁడు... ఆము. 6. 8.

క. ఏవేళఁ జూచినం దన. శ్రీవాకిటఁ బగటివేళ
శివయోగివరుల్, వేవేలసంఖ్య లుండెద,
రావేళ నొకళ్లు లేమి యద్భుతమయ్యెన్.
హర. 2. 88.

2. అన్యుఁడు.

చ. ఒకరుని చేతి ప్రోపుమ దదున్నతిప్రాపును
గాంచి యెల్ల వెంటకును గొఱంత లేక పొగ
డం దగు సంపద నొంది... భార. ఉద్యో.
2. 77.

చ. ...మౌనులు కావమిచ్చి రీ, తని కొకరుండు
వేర్కొనినదాఁక స్వళక్తి యెఱుంగకుండఁ
గన్. ఉ. రా 5. 85.

కా. నాచేతం దొలుమేన నిఘ్నరగతి నానా
విషాదోన్నమ, ద్వీచిదున్నర మైన పుత్ర విర
హాత్తిం ద్రోవఁబడ్డా రొక, శ్రీచందఁబున
నివ్వుడా ఫలము నా కేభంగులం దప్పునే.
భా. రా. అయో. 80.

8. ఒంటరి, ఏకాకి.

చ. అరుదుగ విక్రమార్క వసుధాధిప చం
ద్రుఁడు కీర్తిచంద్రికల్. ధరఁ బరఁగింప
దిగ్విజయతత్పరుడై యొకరుండు వింధ్య
భూ, ధరమున కేగి... విక్ర. 2. 2.

ఒకల్లోకళ్లు - ఒకరొకరు

న. మీమీధనువుల కాణంబులు సంధించి నా పం
చినయప్పుడ యిప్పక్షితలఁ దెగనేయుం దే
నొకల్లోకళ్ల వ పంచెద నని ముందఱ ధర్మ

నందను బిలిచి ... భార. ఆది. 5. 248.
(ఒక రొకరిని అని అర్థము.)

చ ... ఒకళ్ళొకళ్ళకై, యెదురుగ వచ్చి వచ్చి
యొక యిద్దలు ముద్దయ లొత్తింవిభున్.
నై మ. 3. 88. (ఒకతెతోసమొకతె - అని
భావము)

ఒకరువుడు - ఒకరుడు. (జ. 'ఒకరువులు' - ఇది
మహాత్యర్థకముకూడ నగును - ఇందలి 'వు,
రువు,క,కవు.' లోపించి 'ఒకరుడు, ఒకడు,
ఒరువుడు, ఒరుడు' అను రూపములు క్రమ
ముగా నేర్పడినవి.)

ఒకర్త - ఒకరిత.

ఒకర్తి - ఒకరిత.

ఒకర్తు - ఒకరిత.

నీ. చక్రవర్తినొకర్తు సక్కినికువలయంబులము
చి యివి నీకుఁ బోలు ననియె. ఉ. రా.
3. 215. కాళి. 5. 318.

ఒకర్తుక - ఒకరిత.

ఒకర్తె - ఒకరిత.

గీ. జాటుసిగ కేల నొత్తుచు జాళువామె,లుంగు
దుప్పటివలెవాటుకొంగు జాఱఁజీరి కెంగే
లఁ బూన నెచ్చెలి యొకర్తె, యంబుతో
దరుఁ డంతిపురంబు వెడలె. దశా. 3. 144.

ఒకానొక న. (✓ఒక - వృత్తియందు ప్రత్యయము
లోపించినరూపము. దీనికి ప్రత్యయము చేర్చు
నపుడు మహదర్థమున 'ఒకానొకడు' మొద
లగు రూపములును, మహాత్యర్థమున 'ఒకా
నొకత' మొదలగురూపములును, అమహదర్థ
మున 'ఒకానొకడు, ఒకానొకటి' యను రూప
ములును సిద్ధించును.) నిర్దేశములేమిని దెలు
పును.

గీ. మది నొకానొకయెడ రోష మొదవెనేని,
నేర్పు గల దూతి యొకరితిఁ దేర్పవలయు.
శుక. 1. 255.

మ. ...ఒకానొక మరున్నారీరోరత్నమున్.
మనుచ. 2. 25.

ఒకానొక్క - ఒకానొక

క ...అలలనామడి కాగ,య్యాళి నొకానొక్క
వేళ...పాటలన్ దగ నేర్పున్ శుక. 1. 433.

ఒకొ - ఒక్కొ. చూ. (✓ఒక.)

ఒకొ (కొ) - ఒక్కొ. అవ్య. 1. ప్రక్కార్థకము.
గీ. ...ఆరాజనందనుండు, దీని యావలిదెస
నొకొ ద్విజకుమార,వగులయూ రని యడు
గంగ. మార్క. 3. 88.

2. ఏమో, కాబోలు, (ఊహను దెలుపును.)

క. ...దీనున్.... శరణుచొంగఁ గూల్పుట
కడుగీ,దు... అను కణ్వవాక్యములు
తలఁపరాకొ. ఆము. 3. 50.

చ. ...కర్ణుడు పుట్టె సూర్యమండల మొకొ
భూతలంబున బెడం గయి దీప్తిసహస్రకం
బుతో, వెలిగెడు నా నిజద్యుతి సవిస్తర
లీల వెలుంగు చుండగన్. భా. ఆది.
6. 28. (ఇట ఉత్పేక్షావాచకము.)

3. కాక్ష్వర్థకము.

కా. ఘంటాకర్ణునిమించుకర్మమొకొ నాకర్ణంబు
మాన్విద్రులన్, దుంటల్ నేయఁడె మాన్వి
యీఁడె భగవంతుం డట్టి శ్రీ. ఆము 3. 68.

4. సందేహమును దెలుపును.

క. ఈ మేలు ప్రజ కొనర్చిన.యామహిమకు
నెలపు గొంతియగ్రతనయుడో, భీముఁ
డొకొ తమ్ముఁగుఱ్ఱ లొకొ మఱి యెవ్వ
రొకొ తలఁపు కొలఁదికి మీఱకా. భార.
ద్రో. 2. 229.

ఒకొడు - ఒకడు.

ఒకొట - ఒకట.

ఒకొటి - ఒకటి.

ఒకొత - ఒకతె.

ఒకొతి - ఒకతె.

ఒకొతుక - ఒకతె.

ఒకొతె న. ఏ. - ఒకొత, ఒకొతి, ఒకొతుక. (✓ఒకొ)
ఏకస్త్రి; అన్యస్త్రి.

ఒకొరిత న. ఏ. - ఒకొరితి, ఒకొరితె, ఒకొర్త,
ఒకొర్తి, ఒకొర్తు, ఒకొర్తుక, ఒకొర్తె. (✓ఒకొ)
ఒక స్త్రి; మఱియొక స్త్రి.

ఒకొరితి - ఒకొరిత.

ఒకొరితె - ఒకొరిత.

ఒకొరుడు - ఒకరుడు.

ఒకొరువుడు - ఒకరుడు.

ఒకొర్త - ఒకొరిత.

ఒకొర్తి - ఒకొరిత.

ఒకొర్తు - ఒకొరిత.

ఒకర్తుక - ఒకొరిత.

ఒకొరై - ఒకొరిత.

ఒక్క - ఒక. ($\sqrt{\text{ఒక}}$).

(ఏకార్థకము)

పి. కడకు వెళ్ళగ నొక్క కడనుండి... ఆము. 2. 58.

(ఏకీభూతము.)

చ ఉడుగక యొండొరుం జఱచి యొక్క బలంబున దేవదానవుల్, వడిగొని వార్ధి నిట్లు దరువన్ దరువన్.... ఖాం. అది. 2. 15.

(కేవలార్థకము)

ఉదా : ఒక్క బియ్యముతో సంతృప్తిము సాగునా?

సీ. ఇక నొక్క యేమె కాదిల మఱి యెవ్వఁడు నెఱుంగఁడు....ఆము. 8. 24.

(అన్యము)

ఉ. వీరును వారుఁ బోలెఁ బృథివీవర మాగురు లొక్కచోటికిన్, రారు...పం. 2. 60.

(అనిర్వాచ్యమైనది.)

సీ. జాళువాజిగిజిరాసరిపెణల మెఱుంగు చిలుక తాళికి నొక్కసరి యొసంగ. శుక. 1. 160.

(ఒకానొక - నిర్దేశములేమివి దెలుపును.-)

వ. సింగపుఁబల్ల నముప్రోక యక్కడ నొక్క మఱుంగున దాచి....కళా. 8. 82.

(ఇది:-పెట్ట, పెట్టునన్, మాటు, మొగి, ఉమ్మడి, సరి, సారి, ఊఁకునన్ మున్నగుకల్పములకుఁ బూర్వము ప్రయుక్తమై వానితోఁ గలిసి యుగపదర్థక మగును.)

ఒక్క పెట్ట.

చ. ...పాండవనై న్య మొక్క పెట్ట పరఁగి ...ఖాం. ద్రో. 5. 98.

ఉ. అందును నిందుఁ జేయఁగల యట్టి భటుల్ దలపడ్డ నై న్యముల్, గ్రండుగ నొక్క పెట్ట తమకంబునఁ బోరుట చూచి కైకసీ, నందనుడు ... నిర్వ. 4. 47.

ఒక్కపెట్టునన్.

ఉ. ....మగుత్తులు బి బైదిరించి యద్రిశ్యంగ ద్రుమసంఘముల్ గురిసి కాఱియపెట్టిర యొక్క పెట్టునన్. ఉ. రా. 4. 327.

ఒక్కమాటు.

ఉ. ...తన్మధురాధరామృతా.క్రాంతిః సోద్ధతిం దన మొగంబులు నాలుగు నొక్కమాటె యత్య తముఁదత్తటిల్లఁగ. కళా. 5. 14.

ఒక్కమొగిన్.

ఉ. ... పర్వతము లొక్కమొగిన్ గదలెన్ మ హోల్కముల్, మొత్తము గట్టిరాలె ... నిర్వ. 2. 98.

ఒక్క యుమ్మడిన్, ఒక్కుమ్మడిక.

చ. కడఁగి సుయోధన ప్రభృతి శౌంవవీరులు భీష్ముతోన బెట్టడరిన భీమముఖ్యు లగు నక్కడి యోధులు నొక్కయుమ్మడిన్, వడిఁ దలపడ్డ ...ఖాం. భీష్మ. 2. 131.

శా. .... బహులక్షశ్రేణితో దోర్బలా.హంకారంబునఁజేరి రప్పరి నిశాటాధ్యక్షు లొక్కుమ్మడిన్. ఉ. రా. 1. 292.

ఒక్కసరి.

క. ...తరుచరిరఱ్ఱో,వీరు లిటు లనుచుఁ బొగడిరి. సారెకు బహువార్ధు లొక్కసరి మోయు రహిన్. ఉ. రా. 5. 798.

ఒక్కసారి,

గీ. ధవళ కేతవ రుచులు ఛత్రముల రుచులు, చామరంబుల రుచు లొక్కసారి నిగిడి, మెందుకొని వెండికొండపై నిండ....ఉ. రా. 2. 881.

ఒక్కూఁకునన్.

ఉ. ప్రాఁకుదమా త్రికూట శిఖరంబులమీఁదికి నెల్ల వారు నొక్కూఁకున నంచు... ఖా. రా. యు. 280.

ఉ. తాఱి భుజావిజృంభణము దంపము నేర్పును నేర్పడంగ నొక్కూఁకున వేయి చేతుల

మహోగ్రశరావళి పింజ పింజతోఁ, దాఁ
కఁగ నేసినన్. భాగ. 10. ఉ. 486.

(వాక్యాలంకారముగా నుపయుక్తము.)

మ. మది నొక్కించుక శంక లేక సమరోన్మా
దంబువం బేర్చి....పారి. 5. 17.

సీ. ...ఎద నహంకార మొక్కింతయేని, లేదు
... భార. శాం. 5. 32.

ఒక్కంత - సమానము.

క. సంతోషామృతసుఖత,స్వాంతుం డగునేని
నట్టివాఁడు గృహంబుం, గాంతారదేశ
మును నొక్కంతగ నిశ్చింతవృత్తి నఱో
భ్యుఁ డగున్. భాం. శాం. 6. 387.

క. విను పృథివియును సరస్వతి,యును గోవును
దాననిధికి నొక్కంతలుగా, వినియుండుదు
వీనిం బో,లినదాతవ్యములు నొందు లే వని
విందున్. భార. అను. 2. 411.

ఒక్కంతగ - 1. ముక్కముక్కలుగా.

ఉ. అంతట, బోక మూఁడు నిశితాస్త్రము
లుద్ధతి నేయఁ జాప మొక్కంతగఁ ద్రుంచి
యశ్వనివహంబుల నొంచి...తై. భా.
2. 68,

2. ఏకముగా.

ద్వి. పాటించి మణిఫణాపంక్తులచేత, హాటక
గిరిఁ గిప్పెనపుడు శేషుండు, నన్ని వాయు
వుల నొక్కంతగాఁ గూర్చి, పన్నగవరుఁ
గరువలి తాఁకుటయును. రం. రా. ఉ. 10.
పా. 12. పం.

3. ఒక్కమాటుగా, యుగపదర్థకము.

అం. భా. 3. 80.

ఒక్కరూపు - సమానము.

క. కౌరవులకుఁ బాండవులకు, నారయ నే
నొక్క రూప... భార. ఉద్యో. 1. 41.

ఒక్కొక్కడు - ఒక్కొక్కడు.

చ. సొలయక నిత్య మొక్కొకని మానరివోలె
వధించి నేమమున్. బలిమియు నేర్పడంగడఁ
గి తైరవపూజ యొవర్పు నుగ్రుఁడై.
భార. సభా. 1. 118.

ఒక్కొక్కరుఁడు - ఒక్కొక్కడు.

వ. ....గాంధారికి నొక్కొక్క దివసంబున
నొక్కొక్కరుండుగాఁ గ్రమంబున.. మూర్ఘ
రు కొడుకులు పుట్టిరి... భార. ఆది. 5. 107.

ఒక్కొక్కరుఁడు - ఒక్కొక్కరుఁడు,

క. మాయం దొక్కొక్కళ్ల తు,రీయార్థముఁ
దాల్చి శుభ చరిత్రుండై దీ,ర్ఘాయుష్యుం
డప్తమనసు, వాయతభుజుఁ డుండు నీకు
నాత్మోద్భవుఁడై. భార. ఆది. 4. 180.
(ప్రతివాని యొక్క అని అర్థము.)

ఒక్కఁడు - ఒక్కఁడు. వ. (✓ఒక్క - చూ. ఒండు-
అమహదర్థమున ఔపవిభక్తికము. ఖ. 'ఒక్కరు,
ఒక్కండ్రు'. ఇవి మహాత్యర్థకములు గూడ
నగును. 'ఒక్కరు' ఏకవచనార్థమునఁగూడ
తఱచుగా వచ్చును. ఉదా : సీతారాములలో
నొక్కరికిది యిమ్ము.)

(ఒకటి)

సీ. ...నీనాలుక యొక్కఁ డయ్యు. ఆ. వ్రయ్య
వలయు నూటు వ్రయ్యలు గాఁగ న,తైసఁ
గాని చాల వతనిఁ బొగడ. భార. సభా.
2. 41.

సీ. వరరథ మొక్కండు వారణ మొక్కండు
తుంగముల్ మూఁడు కాల్వరును నేవు,రు
...భార. ఆది. 1. 80.

సీ. భల్ల మొక్కంటను విల్ల ద్రుంచుటయును
...హరి. ఉ. 4. 21,

సీ. భల్ల మొక్కట వానివిల్ల ద్రుంచుటయును
...హరి. ఉ. 1. 124.

(అభిన్నము, ఏకీభూతము; సమానము.)

చ. ... ఆ,హావఖరు లై న భోజులును నంధక
వీరులు నొక్కఁడై దెసల్, నెవుడువడంగ
నార్చి...భార. మౌ. 80.

ఉ. ... అ,య్యిద్దఱ పాదఘట్టికమహీరవ
మున్ విని చూప తెల్లనుం,దద్దయు భీతి
నచ్చటికిఁ దారెడ గల్గఁగఁ జాటి రొక్కఁ
డై .... భార. ఆది 6, 297.

సీ. వీరలవలుకులు వేల్పులమతమును నొక్కండ
భార. ఆది. 7. 254,

(ఒక పురుషుఁడు)

నీ. ఆదినారాయణుం డాయె నొక్కడ బ్రహ్మ
లేడు మ హేకుండు లేడు...అము. ౪. 10.

(ఒకానొకడు - నిర్దేశము లేమిని దెలుపును.)

గీ. స్థాణు వొక్కండు మగవాడు దలఁక కుమి
య. ఫల మొసఁగె నట్టె కినియక పద్మవదన,
వదనసురిఁ గూర్చి నొసఁగ నీవలదె పుష్ప,
మైన నను మాడ్కి నుమిసిన నలరెఁ
వొగడ. అము. 5. 129, 2. 71.

(అన్యార్థకము.)

వ. ...మఱియు నెన్నియేని విచిత్రంబులు గని
వచ్చినాఁడ నది యొక్కరితోడం జెప్పెడు
నందఁక హృదయంబు వేగిరపడుచున్నది
...కళా. 2. 140.

ఒక్కట - ఒకట. అవ్య. ద్రు (✓ఒక్క) 1. ఏక
కాలమున, ఒకమాటుగా.

నీ. ద్రోణుండు మఱి పృథకువ కుదృఢించిన
ద్రుపదుండు నొక్కటఁ దొడఁగి యిష్ట,
సఖులయి వేదముల్ సదివి....భార. ఆది.
7. 6.

గీ. పాండు సుతులు శిఖండియుఁ జండశక్తి,
మెఱయ నొక్కటఁ జైవడ్డ ... భార.
భీష్మ. 1. 58.

మ. ...రాహుకేతువులయకుద్రోత్తమాంగంబు
లొక్కట ఖండి చెను ..భార. 8. 127.

2. కూడ, కలిసి.

వ. ...దానితో నొక్కటఁ జని చని. భార.
ఆది. 8. 87.

వ. ...నలుండు దవదేవి నాశ్వాసించుచు నొక్క
టఁ జని... భార, ఆర. 2. 75.

8. ఏకత్ర, ఒకచోట.

గీ. ఒప్పు నేకత్రతుల్యమై యొక్కట నన. ఆం.
భా. 8. 79.

గీ. కడఁగి భక్షింప నొక్కటఁ గలిపి యాడు,
చున్న యెలుకలవిల్లుల యొందు సహజ,
వైరివర్గంబులయు సహవాస ముపుడు,
నూచి...భార. ఆది. 4. 28.

ఒక్కటి - ఒకటి. వ. ఏ. (✓ఒక్క-చూ. ఒండు.)
1. ఏకము.

(క) ఏక సంఖ్యాకము.

వ. ... ఒక్కనాడు పెక్కు మృగంబుల నెగచి
యొక్కటి నేనియు సేయం గానక ...
భార. ఆది. 5. 48.

(చ) అభిన్నము, ఏకీభూతము.

క. దేవా సురివరు లొక్కటి, యైవచ్చినఁ జిక్కు
పఱచు నాహవమున నా, దేవప్రతుడు ...
భార. భీష్మ. 1. 51.

2. స్థితిమైనది

క. నామన సొక్కటి యయ్యెను, నీ మన సా
రంగ భుజింపు నీ కే నధిక, ప్రేమమున
సమర్పించితి, నామే నిదె పుణ్యగతికి ననుఁ
బుచ్చుపనా భోజరా. 8. 82.

(వ్యవ) వారిందఱును ఒక్కటి మేమందఱ
మును ఒక్కటి.

8. అవ్యము, వేఱు.

క. నెలఁతా రత్నాంగి యొకటి నీ వొక్కటియే
సారంగ 2. 109.

ఒక్కటిచేయు - ఏకము చేయు, కలుపు.

ద్వి. అచటికి నేతెంచి యని మాన్చి వారి,
నుచిత వాక్యమ్ముల నొక్కటిచేసి. రం.
రా. ఉ. 88. పొ, 9. పం.

వ. మంచి మూరుతమ్మున నాల్మగల నొక్కటి
నేయఁ దలంచి... 8, 89.

ఒక్కత - ఒక్కతె.

(ఒక స్త్రీ)

ఉ. ...ఒక్కతన్, బాలికఁ దొల్లి యేవురకు
భామినిఁగా సృజియించి... భార. ఆది.
7. 211.

ఒక్కతి - ఒక్కతె.

వ. తొల్లి గౌతముండయిన జటిలుఁ దనుముసి
కూతురు తపఃప్రభావంబున నేడ్వరు ఋ
షులకు వొక్కతియ భార్య యయ్యె.
భార. ఆది. 7. 251.

ఒక్కతుక - ఒక్కతె.

ఒక్కతె - ఒక్కత, ఒక్కతి, ఒక్కతుక. వ. ఏ.
(‘ఒక్క’ శబ్దముయొక్క మహత్వార్థక రూపము.)
ఒకస్త్రీ; అన్యస్త్రీ. భార. ఆది. 8. 818.

ఒక్కప్రొద్దు - ఒకప్రొద్దు ఏ. (✓ఒక్క)-ఒకప్రొ
ద్దుండెడి యువవాసము - ఉపవాసము.

గీ. ఒక్కప్రొద్దుండి సెలయేట మదకమాడి,
నాథనాథుడు తందెయు నైజ మైన, చతు
రలంకారములు చాల్చి సహజభక్తి, నాత్మ
జునిఁ జూచి కై నేయు మన్న నతఁడు.
కాళ. 3. 97

సీ తుదలేని యొక్క ప్రొద్దులచేతఁ గొన్నాళ్లు
ఘోఁ తపంబులఁ గొన్నినాళ్లు. శశాం. 2. 138.

ఒక్కరిత - ఒక్కరితి, ఒక్కరితె ఒక్కర్త, ఒక్క
ర్తి, ఒక్కర్తు, ఒక్కర్తుక, ఒక్కర్తె. న. వీ.
(‘ఒక్క’ యొక్క మహత్యర్థక రూపము.)

ఒక స్త్రీ; అన్యస్త్రీ

కా. నే నిర్మించిన కామినీమణులలో నీ టొందు
నీలాలకన్, నే నిం కొక్కరితన్ సృజింతు
....ఉ. రా. 5. 24.

ఒక్కరితి - ఒక్కరిత.

ఒక్కరితె - ఒక్కరిత.

ఒక్కరుఁడు - ఒకరుఁడు. (✓ఒక్క - బ. ఒక్క
రులు ఒక్కరులు, ఒక్కళ్లు - ఇవి మహత్య
ర్థకములు గూడ నగును.)

(ఒక్క పురుషుఁడు)

చ. వింటుఁడు సూచుచుండ నిను వేపురముం
దట నట్లు ద్రోవ నొక్కరుఁడును గాదు
గూడ దనఁ గల్గెనె పోటరు లై నభర్త లే,
పురుగల రంటి.... భార. విరా. 2. 257.

గీ. తరుడి యేపురకంటె నొక్కరుఁడ భర్త.
యగుట లగ్గు.... భార. సభా. 2. 248.

(ఏకాకి, ఒంటరి.)

మ. ... ఒక్కరుఁడున్ గోవులలోనఁ జొచ్చు
బలుసింగంబొక్కొ నా నట్లు పొచ్చి గయం
భార ననేక వీర శిరముల్ చెండాడె నుద్దం
డుడై. భార. ద్రో. 2. 138.

(అన్యుఁడు)

కా. ....మీ. రింకం బోయి వరింపుఁ దొక్క
రుని భోగేచ్చన్ నివారించితక. మనుచ.
8. 79.

ఒక్కొక్కరుఁడు - ఒక్కొక్కఁడు, ఒక్కఁ
దొక్కఁడు.

న. ... ఇయ్యష్టమపుత్రుండు వసువులయం
దొక్కొక్కళ్ల చతుర్థార్థంబులు చాల్చి సకల

ధర్మమూర్తియయి పుట్టినవాఁడు... భార. ఆది.

4. 153. (ప్రతివానియొక్క అని భావము.)

వ. ...గాంధారికి నొక్కొక్కరుండుగాఁగ్రమం
బున...నూర్వురు కొడుకులు పుట్టిరి.
భార. ఆది. 5. 107.

ఒక్కొక్కళ్లు - ఒక్కొక్కరు.

సీ. పడఁతు లొక్కొక్కళ్లపైఁ జల్లు జలబిందు
లొడలు సోఁకినఁ బోక యొర్పియొర్పి.
ప్రభా 2. 108. (ఒక్కొక్కళ్లపై - ఒకరి
మీఁద నొకరు).

ఒక్కరువుఁడు - ఒకరుఁడు.

ఒక్కర్త - ఒక్కరిత.

ఒక్కర్తి - ఒక్కరిత.

ఒక్కర్తు - ఒక్కరిత.

(అన్యస్త్రీ.)

విక్ర. 5. 59.

ఒక్కర్తుక - ఒక్కరిత.

(అన్యస్త్రీ.)

యయా. 4. 100.

ఒక్కర్తె - ఒక్కరిత.

ఒక్కనికొక్కొ ఎ. కాల క్రీడావిశేషము.

సీ. గడ్డెనబోడి యొక్కనికొక్కొ బరిగాయపో
టు గీరవగింజ బొంగరములు. హంస.
8. 148

ఒక్కొస్తీ ఎఱ. ఒక్క పరిమాణముగలది.

గీ. ఉచిత నిజభాషణంబుల నొంటియొంటి,
హస్తమునఁ బూని యొక్కొస్తీ తెస్త బిడ్డ,
లందలము నిల్చి రవనిపాలాగ్రసీమ రా.
వి. 2. 44.

ఒక్కెఱ క్రీ. ఎఱ. ఆకస్మికముగా.

క. వెఱచఱవ నీరిలో నొక్కెఱగా నొక
మొసలి చూడ్కికి నగోచరమై, పఱతెంచి
కుంభసంభవు, చిఱుతొడ వడిఁ బట్టుకొనియె
....భార. ఆది 5. 258.

చ. వఱలఁగ రాముఁ డంత ననవద్యుఁడు
వచ్చి బహు ప్రలాపయై, యఱచుచు మన్న
తల్లిని గృతాంతవశస్థికుఁ డై వతండ్రి
నొక్కెఱ చని తీవ్రశోక పరిభేదహతుం
డయి...భార. ఆర. 8. 158.

ఒక్కో' -- ఒక.

(ఏకార్థకము.)

సీ. ఆరాజహంనువై నడరించె మృదుజలా
ర్దానిలం బొక మానసాభిరామ, యామో
హనాగ్రణి కలరు లందిచ్చె నొక్కొలకా
నిభాత్యంత తోమలాంగి. వసు. 5. 84.

ఒక్కొమొగి - ఒక్క మొగిన్.

(ఒక్కమాటుగా.)

మ. ....వాయునందనుడు...రారాజునై న్యం
బు లొక్కొ మొగిన్ బెల్లగిలంగ బెట్ట
డరె సక్రోధాంతరింగంబుతో. భా. 2. 251.

ఒక్కో'(కోక్క) - ఒక్కో.

(ఊహను దెలుపును.)

క. శంకరనిభుడగువి పుభ,యంకరతోపాగ్ని
యొక్కొ యనుచును జాతా,తంకుడంబు
...భార. ఆది. 1. 112.

సీ ప్రళయకాలాభిలభై రివోదగ్రత సూకరా
కృతిఁ బొడనూపె నొక్కొ. గీ. అనంగ...
విక్ర. 2. 125. (ఇట ఉత్పేక్షావాచకము.)
(సందేహమును దెలుపును.)

సీ. అనుకూలవతి నాదుమనసులో వర్తించుకుల
కాంత మది నెంత కుందునొక్కొ. మనుచ.
2. 17,

(ప్రార్థనమును దెలుపును.)

చ. ...దీనికిన్ విష,వ్యపగతమైన జీవ మది
వచ్చు సుపాయము సేయ రొక్కొ నా,తప
ము ఫలంబు నధ్యయనదానఫలంబులు
నిత్తు వారికిన్. భార. ఆది. 1. 149.

ఒక్కొడు - ఒకడు. (✓ఒక్కో' - చూ. ఒండు
అమహదర్థమున బొపవిభక్తికము బ ఒక్కొరు,
ఒక్కొండు. ఇవి మహత్యర్థకములు గూడ
నగును)

(ఒకటి)

క. పాండవులవలనికి దొక్కొండును లే దధిప
నీదుకొడుకులు ధరిణి,మండల మంతయు
మ్రుంగిరి... భార. స్త్రీ. 1. 88.

(ఒక పురుషుడు)

సగ్ధర. ...చేతి కాటం, గ్రూరేష్వాసంబు లే
దొక్కొడు గలుగునె తద్ధోయుద్ధంబు
నైవణ. రాఘవ. 2. 106. (రామాయ
ణార్థమున)

ఒక్కొట - ఒకట. (✓ఒక్కో'.)

(ఏక కాలమున, ఒక్కమాటుగా)

క. ఇట పాండవకౌరవు లొక్కొట నందఱు
గురుననుజ్ఞఁ గొని మృగయాంబులపట్టులై
వనమున కరిగిరి... భార. ఆది. 5. 288.
ఆర. 1. 805.

(ఏక ముఖముగా, ఒకటిగా గూడి.)

క. ఇట నవ్వరూఢినియు నొక్కొటఁ గలి
పయ సఖులు దమ్మఁ గొలిచినదువఁగా.
మనుచ. 8. 71.

ఒక్కొటి - ఒకటి (✓ఒక్కో')

(ఏకము)

సీ. హరిహరబ్రహ్మమహానుభావంబు లొక్కొ
టిగాఁగఁ గరిగిన గుటిక యనంగ. గీ.
భానుబంబంబు పూర్వాద్రివై వెలింగె.
భార. విరా. 2. 240.

ఒక్కొత - ఒక్కొతె.

ఒక్కొతి - ఒక్కొతె.

ఒక్కొతుక - ఒక్కొతె.

ఒక్కొతె - ఒక్కొత, ఒక్కొతి, ఒక్కొతుక. న. 1.
(‘ఒక్కొ’ యొక్క మహత్యర్థకరూపము.)
ఏకస్త్రీ; అన్యస్త్రీ.

ఒక్కొరిత - ఒక్కొరితి, ఒక్కొరితె, ఒక్కొర్త,
ఒక్కొర్తి, ఒక్కొర్తు, ఒక్కొర్తుక, ఒక్కొర్తె,
న. 1 (‘ఒక్కొ’ యొక్క మహత్యర్థక
రూపము.) ఏకస్త్రీ; అన్యస్త్రీ.

ఒక్కొరితి - ఒక్కొరిత.

ఒక్కొరితె - ఒక్కొరిత.

ఒక్కొరుడు-ఒకరుడు (✓ఒక్కో' - బ ఒక్కొ
రులు, ఒక్కొకులు, ఒక్కొళ్లు- ఇవి మహత్య
ర్థకములు గూడ నగును.)

సీ. వాతాపి యను దైత్యవరు మ్రుంగి యటి
గించుకొనఁడె భూదేవుఁ దొక్కొరుడు
గినిసి. భార. ఆర. 5. 20.

ఒక్కరువుడు - ఒకరుడు.

ఒక్కర్త - ఒక్కరిత.

ఒక్కర్తి - ఒక్కరిత.

ఒక్కర్తు - ఒక్కరిత.

ఒక్కర్తుక - ఒక్కరిత.

ఒక్కరై - ఒక్కరిత.

ఒగరు ఎ. (నం. తువర్. ౩. ఒగరు, ఒగర్. ౩. తువర్.) మ. ఉపములలో నొకటి, కషాయ రసము.

సీ. జిగి కందకుండ లేజిగురాకు గొని వచ్చి యొగరెల్ల బుచ్చి యిం పొసంగకున్న. విక్ర 5. 172.

మ. ఒగరెక్కం గడులేతలై మృదువులై యోగ్యంబులైయున్న యాచిగురాకుల్ ...చిత్రభా. 2. 100.

విజ. ఒగరై నది, కషాయమైనది.

వ. కోవెల లొగరుంజిళురు లుమియం గని. యయా. 4. 18.

ఒగరుచు(ర్చు) అ. శ్రీ. ఒగరు కలది యగు, ఒగ రెక్కు.

సీ. ...గొం తొగర్చి....అము. 2. 53.

ఒగి అవ్య ద్రు. 1. యథాసంఖ్యముగా.

క. ఆరాజీవజముఖతా, హూరువదంబుల జనించి రొగి త్రాహ్మణ ధా, త్రిరమణ వైశ్య కూద్రులు .... మార్క. పీఠి. 27.

క. కుడి యెడమ మధ్యనాడుల, కుడురాజాసన త్రిమూర్తులొగి దై వంబుల్. కాశీ. 2. 122.

2. క్రమముగా

మధ్యాక్కరి. తన అవకుండు నన్నవ్రచాత యును భయత్రాత యును ననంగ నింతు లకు ముప్పురొగిన గురువులు. భార. ఆది. 4 48.

శ్లో. శరీరకృత్వాణదాతా యస్య చాన్నాని ఖుంజతే క్రమేదైతే త్రయో ప్యుక్తాః పిత రో ధర్మశాసనే. సం. భార. ఆది. 98. 25.

3. చక్కగా, తెన్నగా. అం భా 8. 67.

అ. చారసంగ్రహంబు ధరణీశ రతిపుత్ర, ఫలము శీలవృత్తఫలము క్రుతము. దత్త

భుక్తఫలము ధనము వేదము లగ్ని, హో త్రఫలము లనియు నొగి వెలుంగు. భార. సభా. 1. 51.

4. కొన్నియెడల వాక్యాలంకారముగా నుప యుక్తము.

గీ. ఒగి నిరాయుధహస్తఃదై యొక్కరుండు, కాలయవనునికడ కేగి.... వి. పు. 5. 18, 5. 828.

క. బ్రతికించి యసంబుంగన్న బల్లిదున కొగిన్. నీలా. 1. 22.

ఒగుడు ఎ. జొన్నమున్నగు వానియొక్క యెండిన యాకు.

గీ. గాలిఁ బోయెడియెగుడాకుగతిఁగరంబు, మాలి పోయెడి నెమ్మేనితోడఁ జనుచు. కుచేల. 2. 7. (త్రా. పాతము - 'వరు గాకు' ముద్రి.)

(వ్యవ) ఆయెద్దు ఒగు డొలుచుకొని తిని దంటు పాటవేసినది. (త్రా)

జ: ఒగుడుకలుచు,

ఒగుడుకలుచే అ. శ్రీ. (✓ఒగుడు) కృశించు. శ. ర.

ఒగ్గము ఎ ఓదము, అవపాతము.

(ఏనుఁగులోన గువానిని బట్టునపు డవి పడుటకై త్రవ్వి మీఁద తేలి కైన కఱ్ఱలను కంపలను కప్పి యా పై ని కొంచెము మట్టి పఱచి నేల మట్టముగాఁ జేసిన పల్లము.)

క. ఒగ్గములు ద్రవ్యి పడు మని, యెగ్గెడు పెనుఁ దెరల వలల మరలు మృగములన్, డగ్గటి చంపెడు వేడుక, వెగ్గలమై చిత్తమందు వెం టాడింపన్. భాగ 1. 454

ఒగ్గాళము విజ. ఉగ్రము. భయంకరము

సీ. కటికియొగ్గాళంపు గండకత్తెర వట్టి మిసి మింతులును గాక మ్రింగువారు. క్రీడా. 142.

(ప్రయోగాంతరము లేదు.)

ఒగ్గు న. శ్రీ. 1. పెట్టు; అడ్డముగాఁ పెట్టు; అడ్డము గాఁ జూచు.

ఆ. ఆ నెలంత మెడకు నడ్డంబుగా మెడ, యొగ్గె
వృద్ధసతి యనూనకృపను. 8. 119.

ఉ. ...గదల్, ద్రిప్పుట లెత్తి వేయుటలు దీప్ర
గతిం బయి చాటి పోవుటల్, దప్పఁ
దొలంగుటల్ బహువిధంబుల నొంచుట
లార్చి వ్రేసినం, జిప్పలువాట నొగుటలుఁ
తెల్లఁగ నిద్దలుఁ బోరి రుద్ధతిన్. భా. రా.
యు. 711.

గీ. పలు నిలువఁ గే లొగుట యిచ్చకంబు,
మత్తకరిఁ గెరిలించుట మాయచేత, కొండ
నెదిరించి తగరు డీకొనుట కడిమి, కాన నధి
కుని యెడ మేలు దాన మండ్రు. కవిక
2. 87.

2. పట్టు, ఘటించు.

చ. తొడిఁబడి నమ్మ యక్క యని తూలుచు
దీనత దోయి లొగుచున్, పడమటి తేఱఁ
దేఱ నల వాక్యము లెన్నక .... ఆము.
2. 59.

8. (వినుటకు చెవిని) అభిముఖము చేయు,
ప్రవణము చేయు.

చ. ఉవిద తదుక్తి కంతఁ జెవియొగ్గక పోఁజెనఁ
గన్ ...ప్రభా. 5. 41

కా. ఆ మాటల్ చెవి యొగ్గి తా వినియెనా...
పా8, 1. 88.

సీ. నిజదేశ బహువర్ణనీయ విచిత్రముల్ చెపు
లొగు వారితోఁ జెప్పవారు. కుక. 8. 199.
(చెపులొగు - శ్రద్ధతోవిను)

సీ. ... భేకపుఁ డెంజిపడియచోఁ గడ్డ మొగ్గి.
ఆము 4. 181.

4. (పందెము) వేయు, ఒడ్డు.

సీ. పందె మొగ్గినఁ గూడఁ బగఱఁ గెల్పు క
టారి యిది దీనివగ నిశ్చయింపఁ గలిగె.
కువల. 2. 45

5. (వల, బోను, మొ,) పటచు, ఒడ్డు, పన్ను.
క. మచ్చులిడి యురులు బోనులు, వచ్చట వెస
నొగ్గి చనిన...విక్ర. 5. 212.

6. నిల్పు.

ఆ. అటుల నా కుచేలుఁ డత్యంతమును లేమి
కలిమియును సమంబుగాఁ దలంచి, దైవ

ఘటన దొంసి తన కర్మమున మనఃసాగ్గి
యుండు జ్ఞానయుక్తుఁ డగుచు కుచేల.
8. 22.

అ. 43. (✓ఒలుగు?) 1. వ్రాలు, ప్రవణమగు.

ఉ. ... నేను స,న్నాస్థిసే యొక్క సే తహత
హన్ మన సొగ్గుడు కేళిపై ... మనుచ.
8. 99.

క. దిగ్గజకుంభస్తనిపై, నొగ్గినభావంబు నూఁది
యుడుపతి యుండెన్. శశాం. 2. 109.

2. నిద్దపడు.

గీ. జన్నిదము లమ్మి గ్రహశాంతి జపముఁజేసి,
శవములను మోచి దుర్ధానసమితి కొగ్గి,
వచ్చునాదాయములు గ్రాసవాసములకుఁ,
గాఁగ దినములు గడపె నక్కాలమునను.
హంస. 2. 152.

గీ. రమణుఁ డిటు రమ్మనినఁ బునారతికి నొగ్గు
దశా. 8. 89.

ఉ. అక్కట దిక్కుటీర నటరాహవతేజులు రా
జులెల్ల వి,ల్లెక్కిడలేకయుండ ద్విజుఁ
డెక్కడ కార్ముకకర్మ మెక్కడ మృక్క
యితండు విప్రకుల మాటడి పెట్టె నటంచుఁ
గొందఱే యుక్కునులేక యిట్టిపని కొగ్గునె
యం చొకకొంద తాడఁగన్. పాంచా.
2. 49.

8. ఒప్పు, ఇష్టపడు.

గీ. మానుమీ మోహ మని తెల్పి మానవేంద్రు,
చిత్త మొగ్గించి యెకమాటఁ జేసి రాచ,
కొమిరె నిదురించుతటి మందసమున నుంచి
వీడు వెడలించుకొని తెచ్చువేళ నెదుట.
కుక. 1. 874.

చ. అని వచియించు తైర్థికున కావనజాయత
పత్త్రేనేత్ర యిట్లమ నవయావనంబున
రతాస్థదొలంగి కులాబ్జగంధి పైఁ, గనికర
మింత లేక తిగుగ న్మనసొగ్గెనటోయి. నీకు
...హంస. 1. 228.

4. లోనగు, వశమగు.

చ. చెఱగొని పోయి యాత్మపురిఁ జేర్చి దశా
ననుఁ దాసరేగి కీ,డ్పటిచిన సీతఁ దెచ్చు
కొని భావజుత్తిక్కుల కొగ్గి యొగ్గు సి,గ్గె

ఋగక కూడినాఁ డినకులేశ్వరుఁడు... ఉ.
రా. 8. 210.

మనసొగ్గు - ఒప్పు, ఇష్టపడు.

క. అని చెలి పుడుకలు విఱచినఁ గనుఁగొని
యది క్రొత్తగుమ్మ గావున మన సొగ్గిన
నదియును నేనొక్కనిఁ గొనివచ్చెద నూరి
తైటిగుడికడ కనుచున్. శుక. 1, 442.

జ: ఒగ్గుబల్లి.

ఒగ్గుబల్లి ఎ (√ఒగ్గు) తఱిమైన పట్టెడు కొయ్యకు
అధాఁమైనబల్లి. (త్రా.)

ఒచ్చెము - ఒచ్చెము శ. ఒచ్చయ.)

(వ్యాజము, కపటము.)

ద్వి చలికొండకూఁతు నొచ్చములేని ప్రేమ,
తళుకొత్త కొత్త వామఁ తలముపై నునిచి.
నవనాథ. 1. 10 పా. 11. పం.

(అవమానము)

గీ. పెట్టియాడుదునని కడు జేర్మిఁతోడ, నిట్లు
గై నేసి తుది నింత యెడరు నొంది, యున్న
నాకా కీయొచ్చ మొగల కేమి, కార
ణము నిల్వఁ డెవ్వఁడు గలవలదు హరి
ఉ 2. 105.

ఒచ్చవడు - అపమానవడు.

గీ. సిగ్గుపడి కొచ్చపడిరి ముస్సియిసియైరి,
తాఁకుని చేత మునులు బృందారకులును.
హరి. 3. 10.

ఒచ్చెము - పొచ్చెము. ఎ. (శ. ఒచ్చెయ) 1 అవ
మానము మానహాని.

క. అది విదురు చెప్పినట్టిద, తుదిఁ గృష్ణుఁడు
పొందునుతులతో వేఱగు నేవదనే యీగిరి
నిచ్చిన, బెదరి రనరె యొచ్చె మైనఁ బిమ్మట
వగరే. భార. ఉద్యో. 3, 183.

శ్లో. మంస్యత్యథోక్షతో రాజన్ భయాదర్పతి
మా మితి, అవమానశ్చ యత్ర స్యాత్
క్షత్రియస్య విశాంపతే, న తత్కుర్యా
ద్భుభిః క ర్యం. సం. భార. ఉద్యో. 88.
3, 4.

చ. ....మానినికిం దనుఁ దాన కాచికో, లొద
విన దానఁ తేసి సభ నొచ్చెము దక్కినఁ
తాండు వందనుల్, బ్రదికిరిగాక యయ్యె

దరు రాచకొమారుల కోర్పునట్టిదే. భార.
ఉద్యో. 1. 348. (సం. భార. ఉద్యో. 29.
41, 42.) భాగ. 10. ఉ. 290.

2. తప్పు, దోషము.

ఉ. ఒచ్చెము లేనిచో వెదకు నొచ్చెములు ...
దుష్కవి...విప్ర. 1. 14.

8. కొఱత, లోపము; భంగము.

గీ. అధ్వరారంభ మిం తొప్పునయ్య దక్ష,
శివునిఁ దోడైని యొక్క యొచ్చెంబ కాని.
కాశీ. 7. 57.

సీ. తనవారియొచ్చెంబుఁ దానె తీర్పఁగఁ జాలఁ
దొరుల యొచ్చెముఁ దీర్చి నోపు నెవఁడు.
రామలిం. 78.

క. మచ్చరమునఁ గన్పెఱిక, మొచ్చెము గన
నెవ్వ రిటుల నొనరించి రొకో ఉ. రా.
1. 184.

4. వ్యాజము, కపటము.

గీ. అంత నొచ్చెంబు లేని నెయ్యమునఁ గూడి,
యున్న పతిఁ జాసి తెగువ లేకున్నదాన.
కు సం. 5. 572.

విజ. అనుచితము.

ఉ. ...నై జ మగుహీనత గల్గినఁ జెప్పు టొచ్చె
ము, ద్రామత గల్గె నేని యుచితం బయియుం
డదు నెప్పికొంట. నైష. 4 54.

ఒచ్చెముపట్టు - తప్పుపట్టు, అవమానపఱచు.

సీ. విక్రమార్కుని నైన వెఱఁ గొందఁగాఁ
తేయుఁ జండతరాశీలసాహసముల. గీ. భర
తముని నైన నొచ్చెంబు పట్టుచుండు, వివిధ
నర్తన చాతుర్యవిక్రమముల... అప్పురివా
రుపములు. విక్ర. 1. 87.

ఒచ్చెల(ల్లి) - ఓ చెల్ల. అవ్య. సంతాపము ఆశ్చ
ర్యము మున్నగువానిని చెలుపును.

మ. సచ్చరితానువర్తనము సాధుజనంబులు
సమ్మతింపఁగా, నచ్చపుబ్రహ్మచర్యము
ప్రయత్నమునం జరియి. చుచుండి నేఁ,
దొచ్చెల కూద్రథామినికి నువ్విగులూరి
పథంబు దప్పఁగా, వచ్చునె.... విక్ర. 150.
భోజరా. 5. 59.

క. అచ్చగఁ బ్రయాగలోపల, విచ్చలవిడిఁ
దనదు మేను విడిచినమజుం, దొచ్చెల్ల యేమి
చెప్పుదుఁ, తెచ్చెరఁ గను నిష్టకామ్యసిద్ధి
ధరిత్రిక. భోజరా, 1. 182.

ఓజ్జ - ఓజ్జీ, వి. (వం. ఉపాధ్యాయః. ప్రా. ఉప
జ్ఞాఓ.)

1. గురువు, ఉపాధ్యాయుఁడు; ఉపాధ్యాయు
రాలు; ఉపాధ్యాయునివంటివాఁడు (వంటిది).

చ. అపగతదోమఁ దై నసిరియాకకుమారకుఁ
దొజ్జయింటిలో, లిపి పరియింపఁగా...
హరి. 2. 70.

నీ. వంచనామతిఁ బ్రాడ్వివాకు లై వటువు
లొజ్జల కొప్పగించిరి చదువులెల్ల, మనుచ.
3. 129.

నీ. ఎవ్వనిచారిత్ర మెల్లలోకములకు నొజ్జయై
వినయంబు నొటపు గటపు. భార. విరా.
2. 191. (ఓజ్జ - ఓజ్జ వంటిది.) హరి.
పూ. 1. 3

నీ. పడఁతుల కీపుణ్యభామ యొజ్జ. కేయూర.
1. 26.

2. పురోహితుఁడు; ఋత్విక్కు.

మ. చెలికత్తెల్ చిలునప్పు చెక్కులపయిం
తెల్వారి వీక్షింప నొజ్జలు మంత్రంబులు
సెప్పఁ బ్రెగ్గడ...శలలీకంటక మెత్తి యా
దలపయిన్ సంధించె సీమంతముకా. శివరా.
2. 59. విక్ర. 4 127.

ఆ. భక్ష్య భోజ్య లేహ్య పానీయములమీఁద,
సదములోని విప్రజనులమీఁద, వెగడుపడఁ
గఁ కాటి వెఱపింత మొజ్జలు, తత్రప్రయోగ
విధులు దప్పి పఱవ. భార. ఆది. 2. 190.

ఓజ్జలపుచ్చకాయ - ఓజ్జలుకాము పుచ్చకా
యను దినుచుండియుఁ బరులకుఁ దివఁగూడ
దని చేసెడి యుపదేశము; ఆ యుపదేశము
వంటిది.

కా. ఆహ యొజ్జలపుచ్చకాయవిత మౌరా
వేయు నిం కేటికిన్. శకాం. 4. 181.

చ. వయసునఁ గంటి కిం పయనవాని రమిం
చుట న్యాయ మింతి క, ట్లయె మగవాఁడుఁ
జక్కనిమిటారికి దక్కి రమింపఁగా వలెన్,

నయమిది న్యాయశాస్త్రముల నమ్మకు
మొజ్జలపుచ్చకాయ యా,నయవిదుఁ డె
గురుండు మదనత్వర నగ్రజా భార్యఁ
గూడఁడె. దశా. 7. 1. 81. కళా. 1. 8.

జ: ఓజ్జనము ఓజ్జబంతి, ఓజ్జటికము, ఓజ్జసాని.

ఓజ్జనము వి. (✓ఓజ్జ) ఓజ్జతనము.

నీ. ...నాపసాని, యొజ్జన మొనరింప నుచిత
క్రమంబునఁ బుణ్యాగవల్ గడఁ బ్రోలు
చొచ్చి. కళా. 7. 83.

ఓజ్జబంతి వి. (✓ఓజ్జ) విద్యార్థులు చూచిప్రవాత
ప్రాయుటకై ఉపాధ్యాయుఁడు ప్రాసెడు
పంక్తి, మేలుబంతి, ఒరివడి

నీ. తనకులాచారవర్తన వైష్ణవాచారపర్యా
యముల కొజ్జబంతి గాఁగ. పాండు 1. 20

ఓజ్జటికము - ఓజ్జనము.

ఉ. చిత్తరుచిత్తరుల్ నడ భజించి రిన్కా జిగి
నీలికాసె ద,కొత్తెడు పాత్రకత్తియల
కొజ్జటికంబు వహించి కోహకుందత్తిలు
నైనఁ గాదనెడునైపుడి మార్గవిధంబు
దేశియుకా, తెత్తము కేలఁబూని వినిపింపఁగ
నోపుదు రిందు నట్టువల్. చం. రా. 3 64.

ఓజ్జసాని వి. (ఓజ్జ) ఉపాధ్యాయుని భార్య, గురుని
భార్య.

ద్వి. చవలాత్ముఁ డా యొజ్జసాని కిట్లనియె.
ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. 1080.

గీ. ....తనరు నుపాధ్యాయ భార్య యొజ్జ,
సాని యన...ఆం. భా. 2. 107.

ఓజ్జ - ఓజ్జ

ఉ. అజ్ఞుషలోచనల్ పలుకునప్పుడు విప్రులు
హోమవేఁ మీ,రొజ్జులు రిందు తెందు సమి
దుత్కర మీయవధాని బ్రహ్మ యీ,యజ్ఞు
ములోని యాపనన యన్న వసిష్ఠులు మీరు
క్రౌతమఁ, దజ్ఞురె యంచుఁ బంచుకొని
రందలు వేల్పుచు ద్రవ్యదక్షిణల్. పాంచా
4. 25. (ప్రయోగాంతరము లేదు.)

ఓజ్జు అ. శ్రీ. 1. జనించు; కలుగు.

- ఉ. అట్టిన్యపాలకీటముల నాజి నెదుర్పఁగ లేని
వానియ,ట్లాట్టిన భీతిమై నిటు పయోధిశర
య్యడవై తివి.... భాగ. 10. ఉ. 258.
- క. పెట్టినవానికిఁ గలిమియుఁ, పెట్టనిమనుజు
నకు లేమి పెం పగుచుండున్, పెట్టుటయుఁ
పెట్టుకుండుట, యెట్టిన తన సుకృతదుష్కృ
తోన్నతి చేతన్. శేష. 3. 245.
2. ప్రజ్వలించు, మండు.
- ఉ. పెట్టనితోట నీకు హరి భీముఁడు నర్జునుఁ
డున్ రణంబునం, దొట్టినమంట లాకొలఁది
యోధుల సాత్యకియున్ విరాటుఁడుకా.
భార. ఉద్యో. 1. 107.
- ఉ. ...తత్ప్రతిహారపాలకుం, దొట్టినమంట
వోలెఁ గడు సుగ్రతఁ జేర్చిన...నిర్వ్య. 4. 54.
- చ. ఎఱిఁగి యెఱింగి మృత్యువు పయి జను
దెంచునె యెట్టివాఁడు నిట్లుటక సురా
సురాదులకు నొట్టిన చిచ్చగుచున్ననన్ను
నె,తైఱఁగున నోర్వవచ్చు నొకొ ... భా.
రా. యు. 789.
- న. శ్రీ. 1. ఉంచు, పెట్టు.
- ఉ. ఇట్టిది క్రూరకర్మ మని యిందుక కొంకక
లక్కయింటఁ జిచ్చొట్టితి... భార. శల్య. 2. 184.
- ఉ. కట్టిరి నన్నును దనువుఁగావి కటికటి మేని
తీగపై, నొట్టిరి కమ్మపుప్పొడి. విక్ర. 4. 160. (ఇట 'చల్లు' అని భావము)
2. దహించు, కాల్చు.
- క. ...పెనుమంటలయం,దొట్టుదు రొడళ్లు నలి
యన్.మట్టుదు రప్పావచిత్తు మత్తుం తెలు
చన్. భాగ. 3. 988.
3. నం. శ్రీ. త్రాగు.
- చ. తెరువులు మెట్టుచున్ ననలఁ దేనియ
యెట్టుమఁ గూర్చిదిట్టుచున్. బహుళ. 2. 27.
- ఎ. (క, త. పెట్టు.) శవధము, ప్రతిజ్ఞ; కావము.
- గీ. నలుపు మెఱయంగఁ జెద్దలనాటనుండి,
మున్ను దమయింట దాఁకొని యున్ననిన్ను
మూలదేవర విల్లెత్తఁజాలు మేటికిత్తుఁ
దవకన్నె నంచు నొట్టిడుక యశఁడు. అచ్చ.
రా. కాల. 129.

క. ఒట్టిడుకొంటివి గద నీ,కెట్టిరహస్యంబు
చాఁచ నే నని....ప్రభా. 1. 128.

క. ఎట్టివచార్థము లన్నిన, నొట్టిడిన ట్లంట
నోప నొల్లక మదిలో,గట్టియగు దిట్టతన
మది,యిట్టలముగ ధృతి యనంగ నెందును
బిఁగున్. కావ్యా. 1. ఉల్లా. 107.

ఒట్టుగొను - ఒట్టుపెట్టుకొను.

నీ. ...త్రప్తకూత్రాదులకును, విశృతేవభోజ్య
ముల్ పెట్టినఁ దల్లితోఁబుట్టువు వేంఁ
దానొట్టుగొన్న...గీ అతఁడు కా నచ్చు
వృషతికి శతపణములు. విజ్ఞా. ప్రా. 60.

ఒట్టుపెట్టు - శపించు.

అ. ....గర్వంబు గిర్వంబు, మడుపనైతి నేని
నొట్టుపెట్టు. దశకు 6. 54.

పిడఁగూడు అ. శ్రీ. 1 కలయు, కూడు.

క. ... పాండుతనయులు విసయా,న్వితులు
గుమారక్రీడా,ఁతు లయి యెడఁగూడి
ధార్తరాష్ట్రంబోడన్. భార. ఆది. 5. 163.

గీ దొరకుఁ గులనాశముం దనుదూఱు మేలె,
పాండవులతోడ నొడఁగూడి బ్రదుకవయ్యె.
భార. ఉద్యో. 3. 341. (ఒడఁగూడి -
మైత్రి) కలిగి. కలసి మెలసి) కాళ. 1. 158.

2. సిద్ధించు, కలుగు, లభించు, ప్రాప్తించు.

చ. ...వరూధితోడ నవరూధికి నజ్జనుతోడఁ
గవ్వదు,ర్జనునకు నెవ్విధంబునను సఖ్యము
దా నొడఁగూడ నేర్చునే. భార. ఆది. 5. 204.

నీ. ...ఈదివస మతిక్రమింప,కుండంగఁ తోక
యెట్లాడఁగూడు నిన్నాగభవన మెప్పాట
వెల్వడఁగఁ తోలు. భార. ఆది. 1. 114.

క. ఆచారపరక వేకువ,లేచి పశింపుము కుమార
లేఖర్ష భ యీ,క్రిచింకామణి మంత్రము,
ప్రాచికి నభిముఖుడవై శుభం బొడఁ
గూడున్. నైష. 6. 20.

క. ఒడఁగూడివసామ్రాజ్యము, నడలున దిగఁ
చాచించనిన నఖిలములు నిన్గడు, లేద

మనసువాడని, చెడనాడువారు ... భార.
కాం. 1. 117.

గీ. అల్లి కొడఁగూడె రత్నాకరాహ్వయంబు.
కాశీ. 8. 117.

3. వర్తిల్లు, ఉండు.

క. నడవడి యనుమున్నీటిం, గడవం బెట్టంగ
నోడ కరడి, దగి తా, నొడఁగూడు వనిన
సత్యము, గడచినగుణ మింక నొండు గలదే
యరయన్ భార. ఉద్యో. 2. 89.

4 ప్రోగుపడు. సంఘీభవించు.

క. అమవస గావున నేడ, క్కమలజా గొలు
వఁగ మహర్ని గణములు పితృసంఘములును
బోదురు బ్రహ్మాండమునం గలవార లం
దొడఁగూడంగాన్. భార. ఆది. 5. 66

5 వీలగు, అనుకూలమగు.

నీ. ... ఇదఱఁ గొనిపోయి తేని వత్తు. గీ.
గూర్పుకొని పోవ నీ కొడఁగూడె నేని,
యట్లు గాకున్పు విచ్చేయు మభవ... హర.
2. 116. (ప్రయోగాంతరము కనఁబడదు.)

వ. శ్రీ. పొందు.

క. తననూ డగుధనదదిశాం, గన నినుఁ దొడఁ
గూడఁ బోక గని యామృదిశాం, గన
నొచ్చి...కు సం. 4, 442.

జ: ఒడఁగూర్పు.

ఒడఁగూర్పు న. శ్రీ. (✓ఒడఁగూడు.) ఒడఁగూడఁ
తేయు

1. కూర్పు.

గీ. గిరిజ నొడఁగూర్చి వరదుచే వరము
వడయ, నోపుఁబొమ్మని సమ్మి యే నున్న
చోట, నెట్టివిడుమర వచ్చె ... కు. సం.
5. 552.

2. లభింపఁజేయు.

క. ఆపదఁ గడవం బెట్టఁగ, నోపి కుభం బైన
దాని నొడఁగూర్చును మా, కిపుట్టువునకుఁ
కాండు, జ్ఞాపాలుఁడు నిన్నుఁ జూపి
చనియె మహాత్మా. భార. ఉద్యో. 8. 6.

గీ. ఈస్వితార్థంబు లొడఁగూర్పు నిదిలతాంగి.
పారి 1. 63.

3. సిద్ధపఱచు, అమర్చు.

నీ. అకొని యొడఁగూర్చి యన్నంబు దళి
యకు వచ్చినఁ గుడువని వానిభంగి. భార.
కాం. 1. 64.

నీ. నేవతార్చకు దూపదీపాదు లొడఁగూర్చి...
హర. 2. 128.

4. చేర్చు, ప్రోగుచేయు.

గీ. అచట నచ్చట నున్న కావ్యాగమముల,
జెలఁగి సత్కవి సౌకర్యసిద్ధికొఱకు, నొక్క
చోటనెయొడఁగూర్చి మత్సహించి, సత్క
కావర్తి విశ్వేశ చక్రవర్తి. కావ్య 1. 9.

5. సిద్ధింపఁజేయు, నెఱవేర్చు.

క. స్వాగతమే మీ యిద్దఱ, యాగమన బునకు
పేతు వగుకోర్కి యను, ద్వేగంబున నెఱిఁ
గి పూడు, వేగమ యొడఁగూర్చు నెల్లవిధ
ముల దానిన్, భార. ప్రో. 2. 562.

మ ... వేడు మనీష్ఠం బొడఁగూర్చు ... ఉ
రా 2. 203. విజ. వి. 2. 175

6. కలిగించు.

(కీచకుఁడు) క. చిడిముడిపడుచు నెదుగుసనఁ
గడఁగుచు... దుర్విలాసం. బొడలికి నొడఁ
గూర్పుచుండ... భార. విరా 2. 114.

ఒడఁబడిక ఎ. (✓ఒడఁబడు) 1. సమ్మతి. అ గీ
కారము.

క. పక్షైకము సోదరనా, కాకులు సనుకబ్దిము
లకు నొగి నేత్యైక్యా, నీకము వకు లగుఁ
గొందఱు, గైకొందురు వృద్ధివకులు కవు
లొడఁబడికన్. కావ్యా. 7. 72.

గీ. కాళి పుట్టించు దాని కప్పధికులెల్ల, నొడఁ
బడిక మీదనే మిమ్ము లొసఁగి రవుడు.
కుక. 4. 7.

2. అంగీకారసూచక మగుపత్తము.

(వ్యవ) వ్యవహారము పరిష్కరించుకొని వారు
ఒడఁబడికలు ప్రాసీకొన్నారు.

ఒడఁబడు అ. శ్రీ. (శ. ఒడఁబడు, ఒడబడు. త.
ఉడన్ పడు.) 1. అనుమతి. చు, ఒప్పుకొను.

చ. ఎడవక యర్ఘ్య మచ్యుతువ కిచ్చితి మిచ్చిన
దీని కిం దొడఁ, బడ మని దుర్జనత్వమునఁ
లెక్కెడు వీరులమన్తకంబునై, నిడియెద

నంచుఁ దాఁ జరణ మెత్తె సభన్ సహ
దేవుఁడు...భార. సభా, 2. 80.

క. ...మేను వెలిగ వట వో, నొడఁబడ నని
వలికె ప్రాహ్లాదోత్తముఁడు . భార. కాం
4. 189.

2. సంతోషించు.

క. ...భక్తికి, నొడఁబడి యాయమకు ముక్తి
యొసఁగవె రుద్రా. శివ. సా. 488.

మాలివి... ధర్మతనూజుఁడు... అమ్మనినాథ
వరేణ్యునకుఁ విదయమ్మున మ్రొక్కి సము
న్వత పీఠమ్మున నుంచి యథావిధి పూజ
లొడఁబడఁజేసి...భాం ఆది. 8. 91.

3. వాక్యాలంకారము.

చ. ...నేఁడు పన్నగమునోరికి వీరికి నొక్క
లంకెగా, నొడఁబడ నేల చేసె విధి యొడక
నేయుఁగదయ్య క్రౌఁఢముల్. భాగ.
10. పూ. 478.

న. ౧౩. సహించు, ఓర్పు.

ఉ. ....విధాత నిర్దియుఁ డొడఁబడునే కడు
మేలివస్తువుల్, పెక్కుదినంబు లున్కి....
భార. ద్రో. 2. 240.

జ: ఒడఁబడిక, ఒడఁబడుచు. ఒడఁబాటు.

ఒడఁబడుచు(ర్పు) న. ౧౩. (✓ఒడఁబడు) ఒడఁ
బడఁజేయు, ఒప్పించు, ఆమోదింపఁజేయు

న. అమ్మొలుకుల నెమ్మొయినై నను.

క. ఒడఁబడిచి మాకు వారికి, బుడమి సగము
గాఁగఁజేసి పొందిపొసఁగి యు . డెడునట్టి
తెలుఁగు నేయుట కడు మేలు .... భార.
ఉద్యో. 3. 77, 78.

ద్వి. అడుగులఁ బడి నిరియాలుండు దవసి,
నొడఁ బర్చి యింటకి వడి నేఁగుదెంచి.
ఐస. పు. 4. 388. పం.

ఒడఁబాటు ఎ. (✓ఒడఁబడు.) 1. సమ్మతి. ఒప్పు
దల, అంగీకారము.

క. అనుచు నొడఁబాటు లేకున్నను వయ్యు
త్తరుని నొగల వడుకొన నిది కా, నును
రథ మెక్కి రథికుఁ డయి, చనియె నరుఁడు
జమ్మి నేం సమ్మదలీలన్. భార. విరా.
4. 84.

2. సంతి.

ఆ. మేలు గాగ నీకుఁ బోలినట్లయిన నం,
దరిగి మేము వారు నర్థిఁ బొది, యుండు
నట్లు గాఁగ నొడఁబాటు గావింపు. మెల్ల
భంగి మనకు నిదియ లెస్స. భార. ఉద్యో.
3. 88.

క. అనినను వెండియు నొడఁబా,టునకుఁ జొరని
దానికిం గొడుకుతోడఁ గడుం, గినిసి ధర
దీక్షరుం డి,ట్లనుఁ గొలుపున మన్నవార
లందఱు వినఁగఁ. భార. ఉద్యో. 2. 288.

ఒడగోలుగొను న. ౧౩. (ఒడమె? ఒడలు? + తోలు
+ కొను) అడగోలుగొను, అవహరించు.

వ. మనుష్యుండు పుట్టినతోలె నిడుమలంబడి
గడించినయెడమి పుడమితేఁ డలిగి గడియ
తడపులోన నొడగోలుగొన శక్తుం డగు
నట్ల గృహగతుం డగు నతిథి తిరస్కృతుం
డై యతనిపూర్వార్జితసుక్ష్మతంబు లన్నియు
వపహరింపఁజాలు...భోజరా. 3. 124.

ఒడమోటు ఎ. (ఒడమె? ఒడలు? + చూటు) కొల్ల,
దోపుడు.

ద్వి. ఒట్టినసొ మ్రొల్ల నొడచూటు గాఁగఁ,
ఒట్టి లేదనుసర్వ భక్షకులార ద్వి. పరిమ.
4. 321. పా.

ఒడదోలు ఎ. (ఒడలు + తోలు? - 'వడదోలు' శ. ర.
ప్రౌ. 'ఒడదోలు చి. ని. ఇంకనువిచార్యము.)
వేటకాండ్రు తొడుగుకొను తోలు శవచము.
నీ. మెడను బువ్వుల పేరు మేటి కామరలునాఁ
దోలుదుప్పటి యెడదోలు గాఁగ. కాళ.
4. 178.

గీ. చల్ల డంబులు నొడదోళ్లుఁ జలిదికూళ్లు,
చిక్కములు ... చాల్చి .. భిల్లవరులు.
వరాహ. 4. 72.

క. ఒడదోళ్లును ముప్పిళ్లును, వడిదంబులు ....
గెడలున్ ధరియించి భటులు తెలఁకులఁ
గొల్వఁ. భల్లా. 3. ఆ. ('వడదోలు' అని
'గెడ'. క్రింది శ. ర పా.)

ఒడపి ఎ. గడి, రంధ్రము.

క. జులుజులు శని నెత్తురు వెలి, కులుకుచు
రొద నేయ నలితియొడపి నె యూర్పుల్,

పటవ మిడిగ్రుడ్లు వడఁకఁగఁ, గొఱ
ప్రాణముతోడఁ తన్నికొను నమ్మెదవున్.
అము. 3. 23.

ఒడమె(మి) ఎ. (శ. ఒడమె. త. ఉడై మె.) 1.

ధనము, సొమ్ము; సంపత్తు.

ఆ. ఒడమె లేనివాఁడు నడపీనుఁ గను నహు,
పోక్తి వినమె దాని నూఁద వలదె. భార.
శాం. 1. 49

(ప్రాంత ప్రతిపాఠము.)

క. ఒడమెయన సొమ్మనంగా, విడిముడియన
రొక్కమనఁగ విత్తంబునకున్, బుడమిని
నామములగు...ఆం సం. స్థా. 30.

గీ. పడఁతు లేపునఁ బద్మినియొడమి యెల్లఁ,
జాఱగొని...కు. సం. 9. 290.

2. నగ, భూషణము.

నీ. ఒడమెలు సొమ్ములు తొడవు లనఁగఁ జెల్లు
భూషణాఖ్యలు... సాం. ని. మా. 48.

ఒడయుఁడు ఎ. (శ. ఒడెయ - స్వామి, ప్రభువు.

త. ఉడై యవన్ - స్వామి - ఉడై - ఐశ్వ
ర్యము, స్వామ్యము.) 1. ప్రభువు, రాజు.

గీ. శేషజనఁడు తొడయనిఁ జేయవచ్చు, వాసు
దేవుని మనుమని వజ్రదేవు. భార. మౌ.
38.

ద్వి. పెనుపొందు నవ్వురిపే రేమి దేవ, యొన
రంగ నేలెడియొడయఁ దెవ్వాఁడు. ద్వి.
హరిశ్చ. ఉ. 121. పా. 7. పం.

ఉ. అత్తటి జోగివేల్పుటొడయం దెద నాతని
మెచ్చి...అచ్చ. రా. కాల. 128. (జోగి
వేల్పు టొడయఁడు - మునీంద్రుఁడు.)

2. పతి, భర్త.

నీ. తదమరూపంబుగాఁ దత్సఖేజనములు నీ
యూరుఁ జేరును నెమ్మి నడిగి, రడిగి యాతఁ
డొడయఁ డగు మాన్యపాత్యజకని కార్య
గతి దేరనాడి నన్ను. గీ. మరలఁ బనిచిరి...
భోజరా 8. 281.

విజ. 1. స్వామి, యజమానుఁడు.

క. కాంచి వార్షించి శబరీ, యంచున్ విలుచు
టయు నొడయఁ డరుదెంచివవాఁడంచు నడి
దూడతోఁ జను, దెంచి తనువు మూర్కొ

నంగ ద్విజుఁ డిం పొదవన్. ఉ. రా.
6. 859.

2. శ్రేష్ఠుఁడు.

గీ. ...రై త్యంద్రుదాడి. తోడి దివి వీడి శచిఁ
గూడి యుర్విఁ జేరె. నడుగుచూపరిజడ
చారి యొడయనింటి, తోడితోడిగముల
వేల్పు ప్రోడ యవుడు. దశా. 5. 28.

ఒడయదేవర - జంగముదేవర. జంగమయ్య.

ద్వి. ఒడయదేవళ్లు లజ్జోపలక్షలును, నరగు
దెంతురుగాని యందొక్కరై నఁ, దిరిగియుఁ
జాఁడరా దివ్యవీరంబు. ప్రభు. 21. పా
16, 17- పం.

ఒడయుఁడు - ఒడయఁడు.

(స్వామి, యజమానుఁడు.)

ఆ. .. గృహ, యుక్తు, డోషధూలకు నొడయుఁ
డగుట. భార. శాం. 5. 812. (గృహ
యుక్తుఁడు - గృహస్థు)

(అధికారి)

నీ. ఋతుమతి గాక శుద్ధతయుఁ గల్గినయింతి
కన్య తత్పరిణయకరణమునకు, నొడయులు
విను తల్లియును దండ్రుయును...భార. ఆను.
5. 285.

(ప్రభువు)

గీ. యువతి మండలముల తొడయుఁడవు గమ్ము
తై. భా. 5. 117. (శ. ౦. పా.)

జ: ఒడయురాలు.

ఒడయురాలు విజ. (√ఒడయుఁడు.) స్వామిని,
యజమానురాలు.

నీ. .... తల్లిదండ్రులును కాంధవజనులును,
గారు ని స్నీగికిఁ గర్తలు విను నీవ యొడ
యురాలవు నీకు నుజ్జ్వలాంగి. భార. ఆర.
7. 887. (స్వతంత్రురాలవు - అని
భావము.)

ఒడలిచూపొడయఁడు ఎ. (√ఒడలు)-ఒడలి నిండ
కన్నులుగలవాఁడు - సహస్రాక్షుఁడు, దేవేం
ద్రుఁడు ఆం. సం. దేవ. 17. అచ్చ. రా.
కిష్కిం. 41. (ఇట్లే. ఒడలిచూపుల తేఁడు.
పె. శ్రీకుం. 2. 214.)

ఒడలు ఎ. ఓ. (క. ఒడల్. త. ఉడల్.) దేహము.

గీ. ...అవ్యర్థమునఁ, బడినవడిఁజేసి కాలకు
నొడలు దాఁకి, యాతఁడంబ రా లెల్ల
నుగ్గయ్యెఁ జావె. భార. ఆది. 8. 281.

క. పగవారియింటఁ గుడిచిననగుఁ దమ కను
మాన మమృత మైనను దారుం, బగకుంకుఁ
గుడువఁ బెట్టఁగఁదగ దొడకుల కెప్పు డె
వ్విధము వాటిలునో. భార. ఉద్యో. 3. 224.

చ. ఒడలను బ్రాణముల్ గలుగ నూరిక యు
దుదురే త్రిగర్తులు...భార. ద్రో. 1. 248.

కా. ఈ సెంతే గడుఁ జాల పాచ్చఁగ నొడ
శ్లెంతే తెమర్పంగ...పరమ. 2. 182.

మ. ...ఒడల్. తిరిమే... మనుచ. 2. 65.

లయగ్రాహి ... మీయునికి చింత కొడ లై
యునికి దోచెన్. కకు. 4. 183. (ఇట
ఆస్పదము అని భావము.)

ఒడలెత్తు - దేహముధరించు, జన్మమెత్తు, పుట్టు.

ఉ ఈయభలాండసృష్టి నొడలెత్తినధన్యుల
నెల్ల నేను నీ, కై యిడె....కా,లా యిటు
చిత్ర వివ్యసనలక్యులఁ జేసితి... వారి. ఉ.
7. 115.

జ: ఒడలిచూపొడయఁడు.

ఒడి' ఎ. 1. కాలకాదులను గూర్చుండఁబెట్టుట
కనుకూలముగ నుంచిన తొడల వై భాగము,
ఉత్సంగము.

నీ. తమకించి యొడి నుంచి తమ్మిఁ బోలిన
మోము జిగిదక్క మోములు చేర్చి చేర్చి.
ఉ. రా 4. 217.

2. ఒడిపై గట్టుకొనుబట్ట, వస్త్రపుటి ఆం. భా.
2 158.

ఉ. చి చొడిఁ గట్టినట్టు చెడుసింహసటాటచ్చ
లూడ్చు పూన్కికిన్, తొచ్చుమరాంధు
పోల్కిఁ దనకూత రావణమీదఁ జావఁ
గా, వచ్చెఁ గదా మధుండు...ఉ. రా.
4. 128. కుక. 8. 179.

3. పకుయోని.

ఉదా:అవునకు ఒడిజాతినది. నేఁడో రేపా
దూడ వేయును. (త్రా).

జ: ఒడిత్రాలు. ఒడికట్టు.

ఒడి' ఎ. (√ఒడియు') ఒడుపు.

క. కడు వెఱగంది మురాతకుఁ,దొడి
దప్పిన పామువోలె నుండఁగ మఱి దా,
నొడిసెల తొన్పల కాడెడి, పడుపువఁ బెం
ద్రుండు తాలవై చెం బెలుచన్. ఉ. వారి.
3. 108.

ఒడిత్రాలు ఎ. 2. (√ఒడి') మంగళార్థము నూతన
వధువునకు నొడితోఁ గట్టు వియ్యము.

ఇట్లే - ఒడివియ్యము.

ద్వి కడుమించు నవరంజిఁమ్మి తోపులును,
నొడివియ్యమిడి....ద్వి. పరమ. 5. 488.
పా.

ఒడికట్టు 3. 23. (√ఒడి') ఒడిపట్టు, (నించాదులు)
వచ్చిన రానిమ్మని భరింప సిద్ధపడు.

క. ...నిందకు నొడికట్టి తీపు నీచచరిత్రా. భా.
రా. యు. 1835.

క. అడవులఁ బదునాల్గేడులు, గొడివెల కొడి
గట్టి సాకుకొంటిని మమ్మా.బడలిక నిపు
డిజ్జగడపుఁ, బుడమిం బవళించి నిదుర
వోయితో తండ్రీ. అచ్చ రా. యు 393.

ఎ. 1. ఒడి ప్రదేశమునఁ గట్టుకొనెడు కట్టు.
(జంగమవేషవర్ణనము) నీ కుట్టిన చెంగావి
గుడ్డల యొడికట్టుఁ బొంకపుఁ దామ్రతా
టంకములును. కాళ. 4. 54.

2. (క ఒడి - నడుము) ఒడ్డాణము. (క. ౦.)
ఒడికట్టువియ్యము - ఒడిత్రాలు.

ఒడికము ఎ. 1. మనోహరము, ఇంపైనది.

చ. కుడిచినపిమ్మటఁ గుసుమకోమల విస్తృత
సంస్తరంబుగా, నొడికపునెజ్జసేసి ప్రియుఁ
డొయ్యన నందు శయింప ... భార, ఆర.
5. 11.

సరసిజవృత్తము. కప్పఁగఁ దోలున్ గొప్పన
జాలుక గమనినుకులయొడికములగు నరు
లున్. యయా. 2. 46.

ఉ ...న, స్మిఱఁగ కాననీని నొకనిం బురిఁ
గానవియట్లుగాఁగ మేన్, గాతీయబెట్టి
యైన నొడికంబుగ నందుదు నెల్ల కూర

- లున్ భార. విరా. 1. 77. (ఇట 'రుచ్యము' అని భావము.)
- క. సంబుద్ధి విడిచి మునుగల. సంబంధం బెడల కుండ సప్తవిభక్త్యా. డంబర మడరించిన నొడి. గంబగు సద్దళి యనంగఁ గవులకుఁ జెప్పన్. కావ్యా. 4. ఉల్లా. 21. (ఇట 'త్రావ్యము' అని భావము.)
2. నేర్పరి.
- నీ. గజపతినరపతిజ్ఞాభక్తి లంపిన యొడికంపు రాయబా ర్ల్లొక్క వంక. తపతీ. 1. 14.
- నీ. ఇది సందర్భమును బట్టి 'యుక్తము' మున్నగు మఱికొన్ని యర్థముల నిచ్చును.
- చ. ... నేల నొడికంబుగ నేఁగినమాడ్కి నాహ రుల్, చనియెడు సంబుపూరము శిలాస దృశంబుగఁ జేయు నావుడున్. ఉ. హరి. 2. 48. (ఇట 'అప్రతిహతముగా' అని భావము.)
- ఉ. .... ఒకింత యాఁకటన్, గాయము డయ్య నీక యొడికంబుగ నన్నము వెట్టు... ఉ. రా. 1. 200. (ఇట 'తృప్తికరముగా' అని భావము.)
- చ. గవునెన దీసి... మెట్టు లొడికంబుగ నొత్తి స్వరంబు లన్నియున్, సవురు వహింప.... ఉ. రా. 6. 124.
- ఎ. 1. మనోజ్ఞత, ఇంపు, అందము.
- చ. .... మెఱుంగులకట్లదండయుం, గనుఁగవఁ గల్గు తేఱి యొడికంబును సంది కడెంబు మించన, వ్యనిత యువాంతరంగమృగవాగుర యై మెలఁగున్ గృహంబువన్. శుక. 8. 105.
2. ఉపాయము, నేర్పు.
- చ. ఒడికముతోఁ బ్రయత్నమున నొక్క మహా శిలఁ గొండమీదికిన్, గడపఁగ భార మచ్చ టది గ్రక్కున భూమికి దిగ్గఁ ద్రోవఁగాఁ, గడు సులభంబ.... నా. పంచ. 1. 107.
3. ప్రేమము, వాత్సల్యము.
- క. తనయఁ గని గారవంబున, ననుదినమును సావధానయై యొడికమునం, బెనిచి ... దళకు. 5. 18.

ఓడికారము ఎ. ఉద్రేకము.

రగడ. కా రనకే యొడికారపుఁగింకను... యయా 4. 25. (ఇది యింకను విచార్యము-అని శ. ర.)

ఓడిత్రాడు ఎ. ($\sqrt{\text{ఒడి}^2}$) వేటాడుటకుఁ దగిన సాధన విశేషము.

వ. .... జిగురుఁగండెలుఁ దీపుఁద్రాళ్లు నొడి త్రాళ్లుఁ దలముళ్లుగొని... కాళ. 8. 48.

ఓడిదామర ఎ. వృక్ష విశేషము (శ. ర.)

ఓడిదారము ఎ. (శ. ఒడి - నడుము.) స్త్రీల మొలనూలు.

ద్వి. మొనపి సొన్నాటంకములయొడిదార, మునకుఁ గాఁదగదె యమ్ముద్దియ చీర.... ద్వి. కో. భాగ. 10. స్కం. (శ. ర.)

నీ. చెలువంపు నెఱికకుచ్చెలలవైఁ బచ్చరా మొగపులయొడిదారములు వొసంగ. రఘు నాథ రామాయణము. 2. 108.

ఓడిపిలి ఎ. ఒకవిధమగు బియ్యము (అహారవిశేషము-అని బ్రౌ. శ. ర.)

క. ఓలింగమ విను నివ్వరి, ప్రాలును నొడిపిళ్ళు గునుకుఁబ్రాలును వెదురుం, ప్రాలును సవరపు మెకముల, పాలును గల వచట నీకుఁ బాయసమునకున్. కాళ. 3. 87.

ద్వి. అడవుల మనుఁబిళ్ల కడు మంచిపాలు, నొడి పిలి పానెంబు మడుపనేతులును. బస. పు. 8. 880. పం.

ఓడియింమే న. శ్రీ. ($\sqrt{\text{ఒడియు}^2}$) ఒడియఁజేయు. (లాగించు, తీయించు)

నీ. ఇదె నాదువిభునిచే నీవదాన్యనగ బు నొడి యించుకొని యేగుచున్నదాన. పారి. 4. 58.

గీ. ఎసఁగు నొడియించె ననఁగఁ దీయించె ననుట. ఆం. భా. 8. 182.

ఓడియు' న. శ్రీ. 1. హతాత్తుగాఁ బట్టుకొను.

గీ. పడ కతఁడు వానిముందల నొడిసి తిగిచి, పుడమిఁ బడఁ ద్రోచి బలిమి మక్కడఁగఁ బట్టి. శై. భా. 8. 118.

నీ. ఘోరగృధ్రము మకుమారపాగాంగనఁ

బట్టుగతి నొడియంగఁ బాటుకరణి. భార. విరా. 2. 128.

గీ. ఆశరావళి నమ్మనుజాశనుండు, లీల మృగ దంశకము మళ కాళి నొడిసి, చప్పరించు విధంబున కాతదీర్ఘ, దంష్ట్రికలఁ జప్పరించి రాద్రమునఁ గెరలి. మనుచ. 4. 112.

2. (శ. త. ఒడి.) విచారించు, చీల్చు; నశింపఁ జేయు.

క. నాకభిముఖమై క్రమ్మఱఁ, గాక మొడ్డియంగ రాక గనుఁగొని కిన్కం, గాకుత్సాన్యయనాథుఁ డి, పీకము మంత్రించి వైచెఁ తెన్నఁటికాకిన్. భా రా. సుం. 818.

సీ. భోగభాగాభోగభాగన స్వ్యచింతనరత్నదీప్తులు తమిస్రంబు నొలియ. దశా. 1. 208.

గీ. ఇంద్రజాలంబు పన్నక యెటుల నొడియ, వచ్చు ననిమిషబలముల....దశా. 2. 409.

త. శ్రీ. ఒడుపు వేసికొనియుండు, (పట్టుకొనుట, కొట్టుట, మొదలగువానికి) వీలు చూచుచుండు, కాచికొనియుండు.

వ. జుట్టునట్టునపిట్టలు కఱివ లువ తెఱవ లను తలంపు తెంపున ఒడల కొడియ వడివడిం దీవయుయ్యెల లూఁగుమగువల...యయా. 4. 18.

సీ. కొన్ని జాగిలములు కోలాగ్రమున నిల్వ నొక కొన్ని వెనుక కాలికిని నొడియు. రా. వి. 8. 66.

ద్వి. కడఁకతో నొకదుష్టకాకంబు కాల, నొడియుచు గాసి నేయుచు నున్నఁ జాచి. రం. రా. అయో. 121. పా. 11. పం.

జ: ఒడి, ఒడికాడు, ఒడియించు, ఒడువరి, ఒడుపు.

ఒడియు¹ - వడియు. త. శ్రీ. (శ. ఒడి.) 1. కాలు.

ద్వి. ....నిర్భరవృత్తివిషము, లుడుగక ముఖమున నొడియ ... ద్వి హరిశ్చ. పూ. 1979.

2. వ్యాపించు,

క. నెలవొడిచెం తెంగలువలు, నలి విడిచెం జక్రచాక నయనోదకముల్, జలజల వడినె

న్వెన్నెల, జిలజిల దిక్కులకు నొడినెఁ జీఁకటు లెడనెన్. రంగా. 3. 187.

ఒడినె(సియ) ఎ. ఒకానొకచెట్టు.

వ. ....కొడినెల నొడినెల నందుగుల నిందుగుల...పి. శకుం. 2. 14.

ఒడినెగర్ద ఎ. విల్లకోగము (త్రా).

ఒడినెప్రాలు ఎ. బి. వన్యధాన్యవిశేషము.

వ. ....ఒడినెప్రాలు దూసరిబియ్యంబు నివ్వరి వడ్లు గునుకు లూద లాదిగాఁ కలుగు వన్యధాన్యంబులు...పి. శకుం 8. 12.

ఒడినెల ఎ. తాలు విసరివేయుటకై నడుమ ఏర్పలు పఁబడిన చిన్న చిక్కముగల త్రాడు, తేపడి.

సీ. ....ఒనరుదంచనముల నొడినెలలను, జాలంగ నెందును సవరించుట... గీ ఓలిఁగర్దంబుగా నెల్ల యోధులకును, తెప్పి .... హరి. ఉ. 2. 15.

ఉ. .... పిట్టలన్, తెంచెతలార్చి వ్రేయుదురు చిత్రముగా నొడినెల్ల కామామూ, లాంచిత దీధితుల్ చిటుతయైన గనుంగవమీఁదఁ బర్వఁగన్. కాళ. 8. 10.

చ ఒడినెలరాతిచందమున నుర్వడి సింగిడికోల వాటుకై, వడిలగు డాకటం బటచువై ఖరి ....సారంగ. 1. 93.

జ: ఒడినెలకాడు.

ఒడినెలకాడు ఎ. (✓ఒడినెల) ఒడినెల వేయు వాడు.

సీ. ... ఈఁజెల నెలకట్టియలను వ్రేయుఁ దొడినెలకాండ్రమ నొడ్డుఁ జెందు. హరి. ఉ. 1. 83.

ఒడుమే వ శ్రీ. (✓ఒడు? పొడుచు?) 1 ఒడించు, జయించు, గెలుచు

గీ. మదముఁ గామంబుఁ గ్రోధంబు మత్సరంబు, లోభమును మోహమును నను లోనిసహజ, వై రివర్గంబు నొడిచిన నాఁడ యొడుచు, నశ్రమంబున వెలుపవియహితతతుల. భార. ఆది. 8. 208.

క. కడు వధికుతోడఁ దొడరినఁ, పొడిచిన నొడిచినను బురుషుపురుషగుణం తే, ర్పడుఁ గాక హీను నొడుచుట, కడిఁదియె పొరుషము

- దానఁ గలుగునె చెపుమా. భార. సభా. 1. 128.
- సీ త్రైలోక్యభస్మసాత్కఁడదీక్షాదక్షరూక్షాకు
కుతడిరూఢి నొడిచి ... దశా. 2. 211.
(ఇట ఔవమ్యవాచకము)
2. అడఁచు, నశింపఁజేయు.
- సీ. ...పుణ్య. పాపసంబంధంబుల నోపి బంధింప
గఁ బడక మనోవృత్తి నొడిచి... భార. ఆది. 5. 60.
- క. ...మా.ర్యోదయమున యజ్ఞతటా,కోదక
మునఁ గ్రుంకి మనుజుఁ డొడుచు నఘం
బుల్, భీమ 6. 22.
8. పోఁద్రోచు, తీసివేయు.
- సీ. ఇభతుండచాంచల్య మిల ననంటులజాడ్య
మొడిచి యారెండింటిఁ దా నొకటిఁజేసి.
అహల్యా 2. 11.
4. తాఢించు, నొంచు
- సీ సురుచిరోరులు గని కరులు బెగ్గిలఁ జేయుఁ
గేశ పాశముఁ గని కేకు లొడుచు. భా.
రా. ఆర. 2. 803.
5. వఢించు, చంపు.
- వ. ... ఇద్దురంతకాంతారంబునం గల మృగ
సంతానంబు నొడిచి బహునైన్యసమేతు
డై మన యాశ్రమంబున కరుదెంచిన
వాఁడు. పె. శ. కుం. 2. 118.
6. బలాత్కారముగా గ్రహించు; అపహరించు.
- తే. ... ఆశక్తిసింజాతుఁ, డొడిచికొనియెనె
మొఱకుచే నున్నతియ్య, పండు వెన నాచి
కొనిన నేర్పరియుఁ బోలె, భార. ద్రో. 5. 248. ఆర. 1. 55.
- గీ. విశ్వనాథుండు దేహశివిఘ్నరాజు, గనని
మొగసాల నధికారిగా నొనర్చె, గాళిఁ జొర
నీఁడు తనముద్ర గాని యేరి, ముక్తినిధి
నెవ్వఁ డొడుచునో మోస మనుచు. కాశీ. 6. 57. (చి. ని. పా.)
7. గ్రహించు, తెలియు.
- వ. ప్రసంగవాక్యంబుల నింగితంబు నొడిచికొని
ధరణీకుండు దానిం గారవించి... కేయూర. 4. 120.

- ఒడుదొడుకు వి. 1 విషమము, నిమోన్నతము.
(నేల)
వ ...అడవికడ కొత్తికొని నడచి యొడు
దొడుకగుడు...మనుచ. 4. 115.
2. కష్టముకలది (స్థితి).
(వ్యవ) వానిస్థితి మిక్కిలి ఒడుదొడుగుగా
నున్నది.
- వి. 1. విషమత్వము, నిమోన్నతత్వము 2.
కష్టస్థితి.
- క. తరుణిమణిజఘనమునకు, దొంగక తృ
ణాబు పూని తుద లేక వసుం ధర యొడు
దొడుకులఁ బడిమహి,ధరములు చుట్టుపడి
తావు దరిలక యుండెన్. రసిక. 2. 98.
(నై రెండధములకునిదే యుదాహరణము)
- ఒడువరి వి. (ఒడుపు + అరి) టక్కరి.
ద్వి. ఎడపరుల్ మదవతు లేనపులుట్ట, లొడు
పరులు...పండితా. పురా. 116 పా.
- ఒడుపు వి. (√ఒడియు) 1. పట్టుకొనుట మొదలగు
వానికి అనుకూలమగుస్థితి. వీలు.
(శ్రేయము) వ. అప్పటికి నొడుపు దప్పి తొలంగి
యొక్కడ కేనియుఁ బోయె. కాశీ. 6. 292.
- వ. ... అజ్ఞాలపాదంబుమ నశ్చాతలం వెఱింగి
యొగనియుం దప్పఁ గ్రుంగియు దాటు
కొనియు, దనమీద వ్రాలుకేలుదోయి
యొడుపు దప్పించుకొనియె. నైష. 2. 48.
- ద్వి. ఒడుపు దప్పినయట్టియురగంబపోలె, దడ
యక వచ్చిన తనపూన్నిఁ దప్పి. ద్వి.
హరిశ్చ పూ. 488.
- (వ్యవ) పెద్దపులి మేకకై ఒడుపు లేసికొనియు
న్నది.
2. టక్కు, మాయ, (చూ. ఒడువరి).
- ఒడ్డగ వి. రెం డిట్టికొమ్ములు జత చేసి యొప్పించిన
ఆయుధవిశేషము.
- సీ. జింక కొమ్ములు రెండు చేర్చి యల్గు లమర్చి
దాకేలఁబూన నొడ్డ గనఁ బొడువ, సంగతి
గలయది సింగోట యనఁగను దివిచారి
కొమ్ము నాఁదేజరిల్లు ఆం. భా 2. 206.
- ఒడ్డగింమే న. శ్రీ. (√ఒడ్డగిల్లు) అతిశయింపఁ
జేయు.

(స్వత్యవర్ణనము) ద్వి...అందియలు గదల్చు
చును, నోహో యనుచు గతు లొడ్డగి-చు
చును. పండితా. పర్వ. ౪71. పా.

ఓడగిల్లు(లు) త. ౪. 1. ఒలుగు, వ్రాలు.

గీ. దొడ్డవయసున శీతాంశుఁ దొడ్డగిల్లె. భీమ
2. 48.

ఉ. రాజతమాజసేనలభరంబున మేదినియొడ్డ
గిల్లినన్, భూము లెల్లఁ బెల్లొరగి పొల్పు
వహించె.. భోజరా 4. 79.

ద్వి చుక్కలుడులై శేషుడు భీతిల్లె, చిక్కులు
ద్రెల్లె నద్దివి యొడ్డగిల్లె, రం. రా. యు.
898. పా. 7. పం

2 స్రవించు.

క. విడ్డడు మ్రొక్కినఁ దల్లులు, జడ్డన నంక
ముల నునిచి చన్నులకువఁ కా, లొడ్డగిలఁ
త్రేమభరమున, జడ్డవడం దడిపి రక్షిజల
ముల ననఘా. భాగ. 1. 280.

శ్లో. తాః పుత్ర మంక మారోప్య స్నేహస్రుత
పయోధరాః. సం భాగ. 1. 11. 80.

3. అతిశయించు.

క. ... అపు డ, పులకుక్కుల కన్యవన్యఫల
కుక్కులకుఁ, గల నయ్యెనందుఁ బై కొని
గెలుపునఁ గవివీరు లొడ్డగిల దొరఁకొనినన్.
రామా. 2. 54.

జ: ఓడ్డగించు.

ఓడ్డగెడవు విజ. ఒకప్రక్క క్రింది కొఱగి మఱి
యొక ప్రక్క పైకి లేచినది. తలక్రిందైనది.
విపర్యస్తము.

ఆ. పుడమి యెల్ల నొడ్డగెడ పయి గజవాణి,
యుతముగాఁ గడంగి యుగ్రమృత్యు,
ముఖము పొరంగఁ దివురు మూర్ఖత
మాన్పుట, యధికమైన పుణ్య మనఘ
చరిత భార. ఉద్యో. 3. 288.

ఆ. కెడసె హయము లొడ్డగెడవయ్యె రథ
ములు, చాపకట్టుపడియె సామజములు.
భార. భీష్మ. 2. 185

సీ. రస పెండ్లిఁ జూడంగ దక్షిణదిక్పరాచర
భూతములు హిమశైలమునకుఁ, జనుదేర
మత్తరాకాభూమి గ్రుంగి దక్షిణభూమి

కడు నొడ్డగెడవు గాఁగ. కాళ. 1. 108.

భీమ. 2 7. భార. భీష్మ. 3. 320.

ఓడ్డణము - ఓడ్డాణము. ఎ. (శ. ఓడ్డణ.) ఓడ్డాణము,
కాంచి.

సీ. ... ఓడ్డాణంబు కమరి యొడ్డణ మనఁ గాంచి
వెలయు. ఆం. భా. 2 150.

సీ. పదివన్నియలకోట పసి డి యొడ్డణముగా
సాధశృంగము లురోజములు గాఁగ. దశా.
3. 116.

ఓడ్డనము ఎ. (✓ఓడ్డ!) 1. (జూదమున) ఓడ్డిన
వస్తువు.

గీ. వాహనంబులు సారెలు వాడికరము,
లూర్జితాక్షము లనువులె యొడ్డనములు,
గాఁగఁబోరెడు నీద్యూతకర్మమందు, నెసఁగ
జయమును నపజయ మెవ్వఁ డెఱుఁగు.
భాగ. 6. 416.

2. పూహము.

సీ. నాగంభాశ్వసన్నాహ మొనర్చక యొడ్డ
నంబులు దీర్చక. . భార. సభా. 2. 147.

క. అనురూపము లగు మాతొడ్డనముల్
ప్రస్ఫురితములు దృఢంబులుగాఁ దీర్చినఁ
గాక తెఱంగగునే. . భార. భీష్మ. 2. 28.
ఆం. భా. 2. 210.

3. (నం. అడ్డనమ్) కేడెము; ఒకరికముకేడెము
చ. అనువున నదృశంబు లగు నాక్రమణంబుల
వాని నెల్ల నొడ్డనమున నాఁగి యాఁగి
సుదృఢంబగు ఖడ్గముచేతఁ గొన్ని కు, త్తుని
యలు నేయుచు...హరి. ఉ. 7. 208.

క. పలకలు నొడ్డనములుఁ గ, తలములు నసి
శక్తి కుంతతతియుం గొని... కు. సం. 11.
840.

ఓడ్డరి విజ. (ఓడ్డ! + అరి) ఆకపెట్టువాఁడు.

ఉ. న న్నడికించి యొడ్డరితనంబున నాదగు
విద్య నీవు గై, కొన్న సహింప నేర్తువె...
భోజరా. 2. 186.

ఓడ్డాణము - ఓడ్డియాణము. ఎ. (సం. ఓడ్డాణం.
శ. ఓడ్డాణ. శ. ఓడ్డియాణం.) స్త్రీలు యో
గులు మొదలైనవారు నడుమున ధరించెడి
స్వర్ణాదిమయముగు పట్ట.

ఉ. ఊడితలేంద్రుఁ బాడ నొకకొమ్మ వడి
బటతెంచి యుల్లన, ద్వేడిభరంబుతో మొగ
పుఁ దీగె పలగ్నమునం దమర్చి యొడ్డా
ణము తీగెగానిడి మెడఁ...కళా. 8. 139.

సీ. ఐదేయ మైనయొడ్డాణంబు లనడిచే నక్క
ళించినపొట్ట మక్కళించి. మనుచ. 1. 59.

సీ. ఘనచక్రవర్తి యిచ్చిన ప్రవాళంబులయొడ్డా
ణము ధరించు నొక్క వేళ. భీమ. 1. 116.

ఒడ్డాణము - ఒడ్డియాణము

2. ఆసనవిశేషము

శివయో 2. 74. (చూ. గొడ్డగము)

ఒడ్డారము 1. ($\sqrt{\text{ఒడ్డు}^1 - \text{త. ఒడ్డారం}}$) 1 పుతము,
పొట.

సీ. .... అవ్వధూటి, కేవలధవళంబు నా విని
యొడ్డారమునకు నేనదె నల్లదనము కంటె
గీ. వెనుకదెస నన్న వాదయ్యె .... భార.
ఆను. 1. 193.

వ. ... మనకు నక్కసెలియఁడ బిడ్డలకు
నొడ్డారంబు లేమిటికి నేకకార్యపరిత్యం
బున నడ్డంబు లేక బ్రదుకుదము ... భాగ.
8. 182. బహు 2. 67. ఉ. రా. 3. 246.

2. ప్రతిఘటనము, ఎదురెత్తు.

వ. చుటుకుమినుకు జేసి కొడుకుకడకుం జని
నయ భయంబు లొలుకం బలుకు పలికి
నం గనక వినక రాక యొడ్డారంబు లొడ్డె
నేవి... మన్నిశితవిషమాళుగ విషంబునకు
నొప్పొతు ననుము రామా. 6. 42.

3. వక్రోక్తి, వంకరమాట.

సీ. ఒడ్డార మం చన నొలగొడ్డె మనఁగను
సదుగునా వక్రోక్తియడరుచుండు. అం.
భా 1. 118.

ఒడ్డారించు 1. 23 ($\sqrt{\text{ఒడ్డారము}}$) ప్రతిఘటించు.

సీ పలయొడ్డారి చె నీపాపఁ డిటు పాప మడి
నెఁ గటాయని యడలువారు. వృసిం. 4. 28.

వ. ఇట్లు తనకు నొడ్డారించి యడ్డంబు వచ్చిన
నిర్ణయేంద్రాదుల నిర్దించి. భాగ. 10. ఉ.
218.

క. బిడ్డలు వెలుకురె నీ కలగొడ్డెంబులు సేయ
కెల్లకోడంద్రును మా, తొడ్డారంపక నడ

కురె, యెడ్డము గాకున్నదే మృగేక్షణ
యింటన్. భాగ 8. 467.

మ. .... రాచబిడ్డలునున్ వెల్మదొం బ్టంమ్ము
నకు నొడ్డారించి త్రొవ్వాడిపాఁకులతోఁ
గ్రుమ్మెసలాడ సాగిరి...రంగా. 8. 218.

ఒడ్డిక 1. పాత్రవిశేషము.

మ. గరిఁచెల్ గొడ్డును దట్ట తొడ్డికలు గంగా
కాలు పొగాండ్లు...వరాహ. 4. 112.

ఒడ్డియాణము - ఒడ్డాణము.

గీ. కత్తెరిల నొడ్డియాణము ల్గత్తిరించి. ప్రబంధ.
789 పండితా. వర్ణ 344.

ఒడ్డి 1. పారావతభేదము, ఒకజాతిపావురము

సీ. పారావతం బగుఁ బావురాయి యనంగ...
తద్భేదములు గాను దనరుచుండును.. ఒడ్డి
కూకి ఒకదారి దూరపారు లనంగ ... అం.
భా. 2. 89.

క. మేలైనలకోరి తొడ్డిలుం బదతీలు పల్లదీ
ల్పక్కువలుఁ ... అనెడు పేరులం దగిన
పార్వములఁ. సాంగ. 1. 117.

జ: ఒడ్డిఁడు².

ఒడ్డిఁడు¹ 1. (ఒడ్డె + ఈడు) ఒడ్డదేశపురాజు.

వ. .... గడుసుఁదనంబునం దనకు మొడ్డివ
యొడ్డిని పై బలంబుల విడియించె...కళా.
8. 78.

ఒడ్డిఁడు² 1. (ఒడ్డి + ఈడు - స్వార్థమున) ఉడ్డివ
గతి గల పావురాయి, పారావతవిశేషము.

సీ. ఘనమైన కండక్రొవ్వునఁ బాటుతెంచిన
యొడ్డిని వెనులాపు లూడఁదన్ని. కై. భా.
1. 45.

(ఇటు 'ఒడ్డదేశపురా' అనియు వర్ణాంతరము
కలదు.)

ఒడ్డు¹ వ. 23. (క. త. ఒడ్డు.) పందెముగాఁ జెట్టు.
గీ. ఈతఁ డొడ్డినధనరాసు లెవ్వయైనఁ, తోడి
గా నీకు నీఁ గలవాడ నేను. భార నభా.
2. 174.

చ. ఉదుటున నట్లు తన్మహిపుఁ డొడ్డినయొడ్డు
జయించి...రాఘవ. 2. 18.

2. వైచు, పడవేయు.

- ఉ. దట్టముగా ధరాధరవిశానము లొడ్డుచు
మీద మాకులుగా, మట్టలు వైచి కప్పుచు
భా. రా. యు 272.
2. (వల. మున్నగునవి) ఒగ్గు, పటచు, పన్ను.
సీ. ... నిత్యమును మృగంబుల కురు లొడ్డి
వేకువ వచ్చి యొక్కమాలఁడు .... భార.
శాం. 8. 203. వరాహ. 3. 103.
- 3 పొణచు, అమర్చు.
- సీ. విను మట్టిదృతరాష్ట్రసినయులు గారె యీ
యొడ్డినమొనలో నున్నవారు. భార.
భీష్మ 1. 133.
- వ. ... మృగయుండు విని యొడ్డి సంఘటించిన
కాలిబోనులం బడి. మనుచ. 4. 87.
5. అడ్డముగాఁ బెట్టు; పెట్టు.
- ఉ. పాటఁడు లేచిదిక్కులకు కావలవు లొడ్డఁ
డు బంధురాజిలోఁ, దూటఁడు... భాగ.
7 194
- సీ. నికటద్రుమస్థిని నీలకంఠంబులు పురు లొడ్డి
వానలవిరును మాన్పు. కాళ. 2. 89
- మ. అనికిం దారిచి తోడు తెచ్చుకొని మి
మ్మడ్డంబుగా నొడ్డుచున్, దనమై సోఁకక
యుండఁగాఁ దిరిగెడుగా దవ్వై జరాసం
ధుఁడు. హరి. ఉ. 1. 111.
6. (దానాదికము పుచ్చుకొనుటకునాస్తాదికము)
దాచు, పట్టు.
- గీ. అనిన నాతఁడు ఖయ మంది యాత్మలోన,
నొరులయీగి నకట చే యొడ్డుకుండు,
నట్టినా కిది వలనెనే యనుచుఁగఁము, సాచె
నవిప్రు డెనకు నిశ్చయముతోడ. భార.
శాం. 4. 153.
- మ. అమరారాతి కరాక్షతోడ్పి తపవిక్రాంభః
కణ్రేడికిం; గమలాధీశ్వరుఁ డొడ్డె ఖండిత
దివోకస్వామినివృత్తమున్... హస్తమున్.
భాగ. 8. 811.
7. ఆపు, అడ్డగించు.
- సీ. సుంపథం లొకవేళ సోలి వాలినఁగాని ఊరి
తాఁగయై యజచేత నొడ్డు... గీ... ఖండోతి
ధీరుని డైర్యలక్ష్మి ఘటికా. 1. 50.
8. (తెవి) ఒగ్గు

- క. జిలిబిలియెలుఁగులు ఘంటా, నిలయములోఁ
తెలఁగుటయు ముని ప్రభుఁ డచో. నిలిచి
చెవి యొడ్డి వివి... మార్క. 1. 48.
- క. ... విహగ విభునియాలాపంబుల్; వినియె
తెవి యొడ్డి... విక్ర. 5. 216.
9. ప్రయోగించు.
- ఉ. ఏ నలరమ్ము లొడ్డఁ బరమేశ్వరుచిత్తము
గౌరి చిత్తముం, దాన కరింగి ... కు. సం.
4. 425.
- వి. (క. త. ఒడ్డు. ప్రా. ఊడిలం, అహుడం.)
1. పందెముగాఁ బెట్టినసొమ్ము.
గీ. శకునిజూదంబు దీనియ చొక్కొ యనంగ,
గెలుపు నాయది కా నొడ్డు గిలుబ నేర్పి,
యెల్లఁ బిడికల్ల విడిపించి యేన కొండు.
ద్యా. 10. 83.
2. పూహము, ఒడ్డనము.
- ఉ. తెక్కలు సింఁచి కంఠమున తేకులు వాపి
శింఁబు వ్రచ్చి పేరుక్కునఁ గ్రొంచచంద
మగునొడ్డు గలంగఁగఁతేసి... భార. భీష్మ.
2. 80.
- వ. ఇక్కడ భారద్వాజుఁడు పద్మపూహంబు
గావించినం గౌతేయాగ్రజననుమతి నభి
మన్యుం డయ్యెడ్డు లేదించి .. భార. ద్రో.
1. 894.
- 3 అడ్డు, ప్రతిబంధము.
- క. ... కావలివారల, యొడ్డు గడచి పురుటిసాల
యొయ్యన వెడలెన్. భాగ. 10. పూ.
140.
- గీ. నాఁడు నేఁడును దమ కీడు లేఁ డటంచు,
గొడ్డలాడుదు రొండొరు లొడ్డు లేక. రా.
వి. 1. 54.
4. తీరము
- క. అడ్డమువోయిన మంత్రుల, అడ్డిగములు
ద్రుంచె భటుల సందడి మాన్పెన్, దొడ్డ
చలంబున నీ కెదు రొడ్డి విజృంభించె నవలి
యొడ్డున నధిపా. ఉ. రా. 3. 287.
- సీ. ఒడ్లపైఁ కాలుచు నుండిన నది పెంపు దూలి
పోవును స్వల్పకాలమునను. రామలిం. 36.
ఒక్కయొడ్డునన్-ఒక్కమాటుగా.

మ. ...ఒక్కయొడ్డున కాప్పాంబురుంబు
లుప్పతిలె, తోటు, కాటు గా నెంతయుకా
మనుచ. 8. 186.

ఒడ్డుమాపు - ఎదుర్కొను.

గీ. ఒకరథమే చాలు, గనకాద్రి కొడ్డుచూప.
దశా. 1. 89.

వట్టొడ్డు-ప్రవాహములో, బడి కొట్టుకొనిపోవు.

సీ. ...కాన యంతయు జలమయంబైన బెగ్గిలి
యన్నరాధముండు. గీ. వేగ వట్టొడ్డి
యల్లన వెడలిమిటుత, నొక వనస్పతికొంప
మై యున్న దాని, బెంది... భార. కా. 1.
8. 207. (ప్రాంతప్రతిపాఠము)

సీ. కన్నీరువట్టొడ్డి కాంతి యంతయు, గుంది
వెలది నీకనుగవ విన్నవయ్యె. భార.
విరా. 2. 156. (ప్రాంతప్రతిపాఠము -
కన్నీరు వట్టొడ్డి - కన్నీటిప్రవాహములో,
బడి కొట్టుకొనిపోయి) మార్క. 5. 280.

జ: ఒడ్డనము ఒడ్డరి. ఒడ్డాము, ఒడ్డారిండు,
ఒడ్డుకొను

ఒడ్డు¹ ఎఱ. పెద్దది; వికాలమైనది; అధికము.

వ. పయోధిగన్న బిడ్డలు-తోని యొడ్డు చెలు
వుల చేతను... భీమ. 1. 109.

ద్వి. ఒడ్డుతొమ్ములు దొడ్డయూరులు విగువు,
టొడ్డియాణము లిన్పయుంగగంబులును.
పండితా. పం. 344.

సీ. కాంతిత క్రిడ కంగము పుపునేయమి
నొడ్డుగా నిట్టూర్పు లొలయ, తొగులు.
మనుచ. 3. 128.

ఎ. వైకాల్యము, వెడలుపు; స్థూల్యము.

వ. వలువకు రాజధానియైన మనస్వతీనగంబు
దనకు మణికిరీటంబుగా మెఱయు మేరు
సగరాజంబునకు రెడ్డిగంబును తోలె కొడ్డు
నం బదివేల యోజనంబులు పొడవున ము
ప్పదివేల యోజనంబులు నైచుట్టి వచ్చి...
వరాహ. 10, 114.

క. ఒడ్డును తొడవును రూపును, దొడ్డతనము
గలిగి ప్రజ్ఞతో మెలంగనియా, బిడ్డను గను
కంటెను సతి గొడ్డెనను మే లనంగ, గుం
డుట గలిగెన్. చా. 8. 187.

ఆ. ఒడ్డు పొడుగు గలిగి గడ్డంబు పొడుగైన.
చానగుణము లేక చాత యగునె. వేమన.
2. 180.

ఒడ్డు² న. (బి. ఒడ్డులు, ఒడ్డు) అన్యఃడు; అన్య
రాలు. (ఈయర్థమున ఏకవచనమందుఁ బ్రయో
గము కనఁబడలేదు.)

ఉ. ... చుల్కనివృత్తిదుర్జను, దొక్కనిఁజొచ్చి
క్రి దుపడు నొడ్డుకు, గీ దొనరింపఁగల్గినన్.
మనుచ. 3. 50.

ఉ. .. నృపాలుఁడు... ప. యోజ విదగ్ధు డై
పలుకు నొడ్డులకు, దగ దట్లు నేయఁగన్.
భార. విరా. 1. 128.

ఉ. ఉత్పలగంధి నన్నుడుగు మొడ్లనుబంపుము
గల్గుదేర. భార. విరా. 2. 98.

ఒడ్డుకొను ఆ. క్రి. (✓ఒడ్డు) తప్పుకొను.

గీ. ...విడియ, మైనఁ బందైన నాచేతఁ గాని
వేఱ, యొకచే నంప దే నెంత యొడ్డు
కొనిన. దశా. 8. 268.

ఉ. ప్రేటున కెత్తినట్టి ప్రతివీరునికత్తికి నొడ్డు
కొంట యెచ్చోటను గల్గినట్టిది .. కళా.
8. 70.

ఒడ్డువిడుపు ఎ. కాలక్రిడావిశేషము.

సీ. ...ఊఁడు, గ్రోవు లొడ్డువిడుపు నెట్లుడు
గాయ విండ్లమ్ములాటలు పులిజాదములు. .
హంస. 8. 146. ప్రబంధ. గీ. 15.

ఒడ్డె(డ్డియ) ఎ. (నం. ఓడ్డా. క. ఒడ్డ, త. ఒడ్డన్.)

1. ఓడ్డదేశస్థుడు. 2. మట్టిపనిచేయునొక
జాతి

ఉదా: ఒడ్డెవాఁడు, ఒడ్డెది

జ: ఒడ్డిఁడు¹.

ఒడ్డెనపని ఎ. అలంకారికవిశేషము.

ద్వి. ఒత్తులు గాజులు నొడ్డెనపనులు, గపుడ
సరాలు బంగారుకడములు. ప్రభులి.
4. 148. పా. 16. పం.

ఒడ్డోలగము ఎ. (ఒడ్డు² + ఒలగము. - క. ఒడ్డోలగ

క. ఒడ్డోలకం.) పేరొలగము. నిండుకొలువు

సీ. ఆస్థానసంజ్ఞయై యలరు నోల, గీ. గమ్ము
కొలు వన నది మించి కానిపింపఁబోలు,
పేరొలగమ్ము నొడ్డోలగ మన. ఆం. భా.

2. 171. భార విరా. 5. 204. రా. వి
8. 88. దశా. 7. 81.

ఒత్తగిలు(లు) అ. శ్రీ. (✓ఒత్తు) 1. ప్రక్కకొలుగు;
చేరబడు.

గీ. ఒత్తగిలి యీద...కవిక. 4. 48.

మ అలరుక శయ్యకుఁ జేరి యొత్తగిలి
సయ్యాటఁబునక గల్పిగు,బ్బలు తొమ్మా
నగఁ బ్రాణనాథుకటిపైఁ బాదంబు కంఠంబు
నన్. వలకేత్ గ్రుచ్చి కవుంగిలించి...దశా.
8. 77. మనుచ. 5. 87.

గీ. ... రతిదేవిపాలిండ్ల నొత్తగిలిన, యిచ్చు
విలుకాని వ్రాసినా రిడుపువందు. నైష.
7. 150.

2. తొలుగు.

సీ. వనదికన్యక కిన్క వక్షబుడిగ్గి యొత్తగిలఁ
జేవలగొమదంటునము దశా. 8. 141.

గీ. మాఁనీయుతఁ గాంచి యస్మద్విరోధి. జవ
నయననాశ్వికులతోడ స భ్రమించి, యెత్తి
వచ్చిన యపుడు మే మొత్తగిలుట, రావు
వంశంబు దుష్కిర్తి కావుఁ గనుట. రంగా.
2. 238.

8 చెదరు. చలించు

ఉ అత్తగికాయకాతులు ప్రేయంబగునమ్ముని
నాథురూః మ;చ్చొత్తినరీతి నెమ్మనము లం
దుఁ జెలంగఁగఁ బంచబాణుచేఁ, జిత్రములొత్త
గిల్లి పలుచింతలఁ జేడ్వడి . పద్మ 8. 148.

4. అంటుకొను.

సీ ప్రూణంబు నీచమై కన్నులు నెల్లనై యుద
రంబు వీపుతో నొత్తగిల్లి. కాశీ. 6. 41.

క. అంగన యొక్కొకమఱి యు,త్తుంగమణి
స్తంభయప్తితో నొత్తగిలఁక. కాశీ. 4. 209.

ఒత్తడము - ఒత్తుడు. ఎ. (✓ఒత్తు - క. ఒత్తడ.)
రాపిడి, ఒత్తుడు ఒత్తుట; వీడనము.

సీ. తారహారముల యొత్తడ మెటుంగఁగరాని
పరింథముల ప్రేమపరివళంబు. కవిరా.
2. 165.

సీ. ...క్రక్కు డదుము దొత్తడ మొత్తునాఁ
వీడనమ్ము విరాజిల్లు... అం. కా. 1. 150.

ఒత్తడి ఎ. (✓ఒత్తు.) 1. రాపిడి. సమ్మర్దము.

వ. ఒండొరుల యొత్తడిం బొడిపొడియె.
మనుచ. 5. 71.

2. ఒత్తుడు, కాధ.

సీ. పగలు నొత్తడి నోర్పుఁ బాడి మిక్కిలివారి
నిరి చేటుగల దై నతెలిపి గాంచి. అచ్చ.
భా. 1. 10. పా.

వ పెంపు గలవారియొత్తడిఁ బడియు మేటి
మానిసి వెలయు. అచ్చ. భా. 2. 81. పా.

3. తలుచుదనము.

సీ. ఒడికంపుసరిగయొత్తడిసరంబున మించు
మిసిమికల్లెపుఁగెంపు మేలివాగె. చంద్రా.
2. 69. (శ. ర. పా.) విక్ర. 1. 83.

ఒత్తరము ఎ. (శ. ఒత్తర.) ఉద్రేకము.

వ. ... అప్పుడమితేడు వెడందవాడి తూ
పుల నతని కాళ్లు కత్తిరించి యయ్యత్త
రము నొత్తరముం గుఱుచపఱచిన ...
రామా. 6. 154. (శ. ర. పా.)

ఎఱ. ఉద్రెక్తము, ఉద్రేకించినది.

వ. ఇతైఱంగున నొత్తరం బై జగత్తు లుత్తుల
పడ నొత్తివచ్చిన యత్తేరిమోలఁ గోసలే
శ్వరకుమారుండు .. రామా. 8. 158.

జ: ఒత్తరించు

ఒత్తరించు న. శ్రీ. (✓ఒత్తరము - నం. ఉత్తర.
ప్రా. ఒత్తరణ. క. ఒత్తరిను) 1. అతిక్రమించు,
మించు.

సీ. వితంపీరాగ్రహవేశాతిదర్శితచిత్తులై యొం
దొరు నొత్తరించు,నుగ్రమహోద్ధతి నుద్ధ
టాటోపతీవ్రములగు సమరవిభ్రమము
లంగ,నంగతంబులు గాగ .. భార. శల్య.
2. 269.

సీ. కరమూలముల జిగి గడలొత్తి వల్లక్కుచో
పాఁత కాంతుల నొత్తరింపఁ, దూఁగాడు
హారవంక్తుల దీప్తి వెలవెల్ల నగు దీపరుచులను
నతకరింప. హరి. పూ. 8. 167.

2. వెడలఁగొట్టు, త్రోయు

వ. ఇట్లు మధుసూదనుం డేయుసాయకంబులు..
చరణంబులు తొలిచియుఁ జర్మంబు తొలి
చియు బాహుదండంబులు గత్తరించియు

బయళ్లకు నొత్తరించియు బలుగండలు
చెండియు . . ఉ. హరి. 1. 148.

3. ఉద్రేకపటచు.

చ ...వ,చ్చినవివరింబు విన్నపముచేసి కుళింద
కుఁ బట్ట రాజుచే, ననుమతుడై యమా
త్యుఁడు రహస్యము చిత్తము నొత్తరింపఁ
గన్.

ఆ. తమక మినుమడింప దళముతోడుత నాటు,
యోజనముఃపయన మొక్కనాడె, తెరిలి
...తై. భా. 8. 58, 59.

ఒత్తి అవ్య. (✓ఒత్తు) గట్టిగా.

(క) నిర్బంధపూర్వకముగా.

క. అనుడు విదురుఁ డాతని కిట్లను నిమ్మెయి
నన్ను నొత్తియడిగినఁ జెప్పఁజను మన్న
రూపు నెప్పెద,విను మవధానంబుతోడి
విమల విచారా. భాం ఉద్యో. 2. 51.

ఉ. ...పుష్పంధయ మీయధీశునకుఁ బాదము
లం బడి యొత్తిచెప్పవే. భాగ. 10. పూ.
1468

(చ) దృఢముగా.

గీ. అనుచు నిబ్బంగి నొత్తి చెప్పినను వినియు,
నుత్తరము లేక యూరక యున్నఁ జూచి.
నైష. 5. 146.

(ట) హృదయపూర్వకముగా.

ఉ. అత్తటి భీష్మముఖ్యు లగు నచ్చటి వృద్ధ
జనంబు లెల్లనో,రెత్తక యూరకుండిరి
మహిళ్యరుచిత్త మెటుంగ కున్నిఁ దా,
నొత్తి కుమారులం గినియనోపఁడ యక్కట
....భార. ఉద్యో. 1. 346.

ఒత్తియాడు న. ౧౩. (ఒత్తి + ఆడు) నొవ్వనాడు.
దూషించు.

న. ...చెలికత్తియలమొత్తంబుల నొత్తియాడు
చు...నీలా. 2. 118.

చ. గురుకుచగుబ్బచన్నఁగవ ... జిగితాశపుఁజి
వ్వల నొత్తియాడుఁ దా,మరవిరి మొగ్గ
గుత్తిఁ బలుమాటును తేకుమడంచు నెంత
యున్. చంద్రా 2. 122, (ఇట బౌపమ్య
వాచకము)

ఒత్తిలి అవ్య. (✓ఒత్తిలు?) 1. విగ్గరగా. గట్టిగా.

ఉ. అందలివార లెల్లను జయంబునఁ బొంగు
చుఁ జేరెలుంగులం,దంద చెలంగఁగాఁ బలుక
నార్యఁగ నొత్తిలి నవ్వ నాకసం,బందిన
యట్టి మ్రోత విని యక్కడ వోవఁగ
నుల్కి రపు...భార. సా. 1. 5.

క. ఒత్తిలి పొగడుచు నురలు వి,యత్తలమున
మండి మెచ్చి యలరులవానల్, మొత్తము
లై కురిసిరి...భాగ. 1. 508.

క. ...దిశావలయ మద్రువ దేవాంతకుపై,
నొత్తిలి యార్పుచుఁ గడఁగె మ.రుత్తన
యుఁడు సమఃపరుషరోషం జెనగన్. భా.
రా. యు. 997.

2. మఱిమఱి, మాటిమాటికి.

(దుష్ప్రతుఁడు). నీ. పనితయూర్పుల వాడి
వత్తలై న పయోజముకుంబు లొత్తిలి
మూరుకొనుచు. పి. శకుం 3. 209.

ఒత్తిలు(లు) - ఒత్తగిలు.

(తప్పుకొను)

(శ్లేష్మము.) క. కుత్తుకకు నడ్డపడు మా,ర్పొ
త్తిలి పోనీక యాఁగు మార్ధ్వశ్వాసం, జెత్తఁ
గఁ జేయును...భార. అశ్వ. 1. 178

(స్థానభ్రంశము నొందు)

చ. తపనహిమాంకు లొత్తిలికి తారలు డుల్లెఁ
బయోధు లింకె నిట్లపరిమితంబుగా
మొరయు నాజి నిశానినదంబుడంబునకా.
రంగా. 3. 54.

ఒత్తు న. ౧౩. (క. త ఒత్తు.) 1. అణఁచు; అదుము;
నొక్కు.

నీ. ...అవనిఁ జెట్టియొత్తిన జెగ్గలం బొందక
యొండొరు బలువిడి నొత్తుచు నలపు మిగిలి.
భార. విరా. 2. 347.

2 (పల్లు, గోరు మున్నగువానితో) నొక్కు.
గీ.. ధనదసుకుఁ డమ్మాటకుఁ దరుణిమోవి,
దంతశిఖ నొత్తె నత్తటిఁ దనరుతమిని. కళా
1. 90. నైష. 1. 101.

గీ. పాలచేపున గిలిగింత వాటుటయును, మెత్త
మెత్తన నణచేత నొత్తికొనుచు. హరి. 2. 95.

చ. తలో,దరి మది గాఢమై తగిలె దర్పకుఁ డ
చ్చున నొత్తినట్లయై. భాగ. 10. ఉ. 380.

3. నిర్బంధించు.

ఉ. నీ కెనవచ్చు రాజుండుడిన్ ధర నెంచును
గంటమే నృపా, నీకము వించునుండ నుతు
నిం దగువల్కుల నంత యొత్తుదే. భార.
శల్య. 2. 870.

4. పీడించు, బాధపెట్టు; కొట్టు.

గీ. తొలుత మూడుపాయంబులు గొలువ
కున్నఁ, దుదిఁ గదా విక్రమోద్యోగ
మదియు రిపుఁడు, మత్తుఁ దై యున్న నొరు
చేత నొత్తుఁబడిన, వీత బలుఁడైనఁ జను
నంఁడు నీతివిదులు. భా. రా. యు. 77.

నీ. గడి నున్నవానితోఁ దొడరుచుండుట
యొప్పు నూరకుండిన నతం దొత్తుఁ జూచు.
నీతి. 84.

ఉ. ఒత్తితి శత్రుభూపతుఁ నుగ్రరణంబున
భూమిఁ ద్రెళ్లఁగా మొ రా. సుం. 49.

5. ఆక్రమించు, అన్యాయముగా వశపఱచు
కొను.

వ కొందఱు కొందఱ నివేశనంబు లధికాభి
లాషంబున నొత్తికొనుట కారణంబుగా
వివాదంబు వుట్టిన సహదేవు డు కలియు
గంబు ప్రవేశించుటం జేసి కాదే యిట్టివి
వుట్టెడు నని తలంచి నవ్వి వరినాథునకుం
జెప్పిన. భార. మహా. 19.

6. దూఱు, నిందించు.

గీ. ఎలమిఁ గోమల మగుతొవ వేర్పు దెంత,
తనదు తీవ్రత్యమని తీవ్రభాము నొత్తుఁదన
కుఁ బ్రతి లేక దక్కులు దాడి వెలుఁగుఁ,
దారకాసురు ఘోరప్రతాపవహ్ని. కు. సం.
10. 528.

7. త్రోయు

ఉ. మక్కళించినతావుమఁటిల్ల పెందెర లుంగ
రఁబులఁ బట్టి యొత్తువారు. నైష.
8. 108.

నీ జిగిమెద్దుకలకప్పు జిమ్మనీలమహాంధకార పం
క్తుల నైనఁ గడకు నొత్తు. పరమ. 2. 87.

8. అద్దు

ఉ. ...బుజ్జవ మొప్పుఁ బాదమలఁ బుప్పొడి
యొత్తె విదర్భకన్యకున్. నైష. 2. 140.

9. (పాదాదులు) పట్టు, పిసుకు.

గీ. శ్రీకుచాలిప్తచందనాంచిత కరాబ్జ, తల
ములను నద్గులొత్తెనత్సలత మెఱసి. భాగ.
10. ఉ. 1017.

నీ. కుచకుంభమర్దనక్రూరకర్మంబైన కరము
పాదము లొత్తికరుణవడసె నైష. 7. 192.
హర. 7. 121.

10. తుడుచు.

గీ. కన్నుఁగవ నశ్రుజలములు గ్రమ్ముదేరఁ,
బాణితలమున నొత్తి యాద్రోణతనయుఁ,
డిట్టు లను ...భార. ద్రో. 5. 834.

11. సవరించు, దిద్దు; తీర్చు.

మ. ... ఆకర్ణికాంతరి ధమ్మిల్లముఁ జక్క-
నొత్తుఁడు...భాగ. 8. 98.

గీ. జాటుసిగ కేల నొత్తుచు...దశా. 8. 144.

గీ. వంక యొత్తినమన్మథువాలరమ్ముఁ, తోరె
నెమ్మేను చక్కనై పాలుపు మిగిలెఁ,
గుబ్బకు... హరి. పూ 9. 35.

ఉ. ... బొఁగా దని వంక లొత్తుఁ దిలకంబు
రె రాజులచిత్తవృత్తముల్. విక్ర. 3. 48.

12. (శంఖము మున్నగునవి) ఊడు.

ఉ. శాంతనవుండు నపు నిజశంఖము తొరవ
రాజునై న్యముల్. సంతస మంద నొత్తుచు
సస త్రమలీల నెదుర్కొనంగ ... భార.
విరా 5. 164.

ఉ ఒత్తిరిశంఖకాహళము లూఁదిరి శృంగక
వంశకాండముల్. కాశీ 8. 145. భార
ఉద్యో. 4. 131.

13. వాయించు.

నీ. కిసలయాధర యోర్తు కన్నర మీటంగ లోల
లోచనయోర్తు కాళ మొత్త. వాల్మీకి.
8. 121.

14. పరిశోధించు, పరిశీలించు.

ద్వి. మాటసందులు వట్టి మన నొత్తి చూడ,
నేటికి వనుడు... ద్వి. హరిశ్చ పూ 1400,
467.

15 ఇది కొన్ని తుమున్నంత క్రియలకు అను
ప్రయుక్తమై ప్రేరణార్థము నిచ్చును.

చ. మును వెనుకేనియుం గనక మోసమునం
గడుఁ గార్యభంగ మౌననక ముక్తిహాని

పదమంచుఁ దలంపక కన్యకామణిన్, వనధి
పరీతయై పొదలువాహినిలో నొకమందసం
బునం, దునిచి రియంబునన్ వెడలనొత్తుట
నీతి యటంచుఁ దెల్పినన్. శుక. 1. 870.

అ. శ్రీ. 1. హెచ్చు, అధికమగు.

ఉ. ఉల్లము వ్రక్కలైకలఁగ నొత్తినమూర్చు
వహించి ధారిణిం, ద్రెళ్లిన ... తై. భా.
7 50. కాళ. 3. 155.

2. బిగ్గరగా ఉచ్చరించు, కేకవేయు.

క. దీవించి యతనివదనముఁ, తేవెలుఁగిడి
చూచి యేమి చెప్పెడు చెవుమా,యేవీనుల
వినఁ గావున, నీ వొత్తుచుఁ జెప్ప చెప్పి
దేని మహాత్మా. హరి. 2. 48.

కా. అత్తన్వంగి సమస్తదిక్కులను బర్యాప్త
మంతోప్పఁగా,నొత్తెం జిన్నికుమార రార
యని యత్యుచ్చైశ్రుతిం జీరినం, జిత్తం
బుంగన వచ్చె బాలుఁడు మహాశ్రుప్రచా
రంబునన్, దత్తద్వ్యంజనపాక గంధర్వ
యవస్థానప్రతానంబుతోన్. హరి. 2. 184.

3. ఒరిసికొనివచ్చు, వైఁబడు.

నీ. సట లెత్తుకొని యొత్తు కటినైన మోటాన
పడి యేయఁ బొడుకు నీపాదమాన.
మనుచ. 4. 34.

క. పగవా రొత్తినయప్పుడ,బగ మెఱుఁగఁగ
దెగుట యొందె నైఁణ యొందెన్,దగుఁ
గాక మిగుల పగచుచు,మగవాఁడై మగువ
పగిది మడియుట దగునే. ద్వా. 8. 119.

4. గ్రుచ్చుకొను, ఒత్తుకొను.

నీ. ...శుచివర్ధ్య, శయనతలంబున శయనించి
యును నిద్రవోణనియది డప్పిఁ బొంది
కటికి. అ. నేలఁ గండ్లు లొత్త నిద్రవోయిన
యది భార. ఆది 8. 178.

గీ. హంసతూలికపామ్మ పైయలరు మొగ్గ,
యొత్తు నునుమేనుగల్గ నీలోత్పలాక్షి హరి.
4. 12.

5. నొక్కులువడు.

నీ. మెత్తనిపామ్మన మేనొత్తు ముఖ నేడు
తనువు పేర్చినవాఁడు దర్శకయ్య. భా.
రా. అయో. 258.

(1-55)

6. బయలుదేలు, కలుగు.

నీ. సమ్మదంబునఁ గామిజనుల చిత్తంబులు
చిగురొత్తఁదరులందుఁ జిగురు లొత్తె. కు.
సం. 4. 445.

ఉ. చాని మొగంబుఁ గన్న జడచారులకైన
విరాళియొత్తదే. నీలా. 2. 28.

7. ఒలుగు, వ్రాలు.

చ. గరువున లొత్తఁ జెంగలువకచ్చు ఘటించిన
మాళిఁ జుట్టెఁ జెం,దిరిక చెఱంగునక బసిఁడి
తీఁగెలు నించినశిల్పపాగ...మనుచ. 5. 58.
(ప్రయోగాంతంము లేదు.)

వి. 1. అదుముడు, నొక్కుడు.

నీ. చేదోయియొత్తునఁజేసి నెత్తుగులైన యవయ
వంబులు నోర నవసించేయు నైష. 3. 5
అం. భా. 1 150.

2. ఒత్తుకొనుటవలనఁ గలిగినముద్ర, నొక్కు.

గీ. యోగివంధ్యుని సందిటియొత్తులకును రణి
తకేయూరంబులు కారణముగాఁగఁ,
దలఁపుదురుగాని రమ కుసధాన మగుటఁ,
గొప్పవిరులొత్తు తెఱుఁగరు లొంతయైన.
దశా. 8. 148.

8. కాధ.

(విష్టుఁడు) నీ. ఉత్తరనృత్తలోకోత్తర తమజాతు
నొత్తఱంజేయునమత్తరతుఁడు. రా. వి.
1. 82.

4. తుడుపు.

ఉ. పుట్టుగు దెల్పుకొన్నగతిఁ బూని సఖుం
డని చూడ వచ్చినన్,వట్టిప్రియంబు లాడి
వరివంటక మించుక పెట్టెఁ గాని నా,యొ
ట్టిన లేమిఁ జూచి తడియొత్తులదోవతియైన
నీఁడ యే,పట్టునఁ జేదవారలకు బాంధవు
లెక్కడివారు చూడఁగన్. పద్మ. 10. 248.

5. దట్టము, సాంద్రత.

వ. మట్ట లెత్తికొని యొత్తు గల పొదరుటడ
పులు చొరంబాటు విడికడికికదుపు ...
మనుచ. 4 87.

అ. మురుగులవంటి హస్తాభరణవిశేషము.

ద్వి. ముత్తెంపుఁ లేరులు ముంగాముంములు.

నొత్తులు గాటలు నొడ్డెనపమలు. ప్రభులిం.
4. 143. పా. 16. పం. శుక్. 2. 882.

విజ. 1. దట్టము.

ఉ. ఒత్తుగ మౌళిఁ బింఛములు నుత్పలపత్తము
కర్ణపాళి నా,యత్తము చేసి వేణుధరుడై
హరి నాకుఁ బ్రసన్నుఁ డయ్యెడున్. గంధ.
231.

2. అధికము.

ఉ. ఒత్తుగ మాంసమున్ మడుగుటోగిరమున్
ఘృతశర్కరారులుక, గుత్తుకబంటిగా
మెసఁగి.. హరిశ్చ. 1. 140.

అడుగులకు మడుగు(డు) లొత్తు. (చూ.
అడుగు!.)

గీ. అడుగులకు మడ్గు లొత్తైడు నవని యనఁ
గఁ, బదనఖఙ్గోతన్న ముందటఁ బిల్వ....
వరాహ. 4 95.

సీ. రమణి నానాధవరాహంసాళి నీ యడు
గుల కేవేళ మడుగు లొత్తు. సాంగ.
2. 202.

అంట్లొత్తు - అంట్లుత్తోక్కు.

సీ. అంట్లొత్తువదనున నంట్లొత్తు నెలమిఁ గాన్పిం
చు లేఁగొమ్మలు వంచి వంచి. కళా.
4 78.

ఒత్తుదె చు (స్వార్థము - తెంచు) - అడుము,
నొక్కు.

(పార్వతీమేనకలు) గీ. ఉగుకుచాగ్రంబు లొం
డొంటి నొత్తుదేర, నెదురు కౌఁగిలింపఁగ
ననువెట్లుఁ గాక, కెలనికొఱగుచుఁ గుచ
తటుల్ బలిమి నొత్త. కు. సం. 9. 84?

జ: ఒత్తగెలు, ఒత్తడము, ఒత్తడి, ఒత్తి, ఒత్తి
యాడు, ఒత్తుకమ్మి, ఒత్తుకాడు, ఒత్తు
కొను, ఒత్తుకొమ్మి, ఒత్తుడు, ఒత్తురేకు,
ఒత్తువడు, ఒత్తురవు.

ఒత్తుకమ్మి వి. (✓ఒత్తు) బొద్దులకు ప్రక్కలను
కమ్మివలె నేర్పఱచెడు తదవయవవిశేషము
(శ. ర.)

ఒత్తుకాడు వి. (✓ఒత్తు) సుతిపోయువాడు.

వ. ...అతండును గుణధ్వని తంత్రీనాదంబుగా
నావిండ్లనా రొత్తుకాటుగా గాండివంబు

వీణగా వినోదంబు సలిపె భార. విరా.
5. 78.

ఉ. తొండము మీఁది కెత్తుకొని దోర్పుగళంబు
నఁ దాగించుచున్, గండమదాంబుభార
లకుఁ గ్రమ్మెడుతుమ్మెద లొత్తుకాటుగాఁ,
గొండలతేనికూర్మినుతకుం బ్రీయ మొం
దఁగ నాడు చున్నవే,దండముఖుండు నవ్య
కవితారసమాత్తుల మాకు నీవుతన్. పద్మ.
1. 6.

ఒత్తుకొను న. శ్రీ. (✓ఒత్తు). 1. ఆక్రమించుకొను,
వశపఱచుకొను.

క. వారు దెసలొత్తికొనియు ధ,రా రాజ్యం
బిచ్చి పోయిరా పోరా తా,రారణ్యపీడఁ
బడియును, రారాజుం జెఱకుఁ బాపరా
మన మెఱుంగన్. భార. ఉద్యో. 2. 204.

చ. తమతమనృత్తు లొత్తుకొని దైత్యుల నిల్పి
నఁ దూలియాడు నే.మములఁ బయోధికిం
జనియె మాధవుఁ డద్రికిఁ జేరె నీకుఁడు....
కు. సం. 10. 584.

2. అద్దుకొను.

(ప్రసూనదామము) గీ. కమ్మఁగవ నొత్తి
కొనుచు వజ్రంబు చేర్చి, కంఠమున వైచి
యవల నుత్కంఠఁ జనుచు. దళా. 2. 18.

3. శ్రీ 1. అతిశయించు.

వ. గోపిక లోపికలులేని చిత్తంబుల నొత్తిన
తత్తఱంబు లొత్తుకొన నుదార బు లగు
శృంగారంబులతో నిండ్లు వెడలి ... భాగ.
10. పూ 185.

2. త్రోసికొను, చొచ్చుకొను.

వ. మమజాళియు నట్లట్ల వెనుక వెనుక కడు
గిడుచు నడ్డంబుగా నడవికడ కొత్తికొని
నడచి యొడుదొడుకగుడు.... మనుచ.
4. 115.

క. ఒత్తికొనుచు రానీజన, దెత్తినరోగముల
రిపుల నింద్రియముల నుత్పత్తినమయ
ములఁ జెఱువక...భాగ. 10. పూ. 167.

ఒత్తుకొమ్మి వి. శ్రీ. (✓ఒత్తు) ఒత్తుమేకు, గ్రుచ్చు
కొను ముల్లు, కంటకము.

ఉ. ఈయసురేంద్రు గెల్పుటకు నీ వొకరుండును
దక్క లేడు నా, రాయణ మూడు లోక
ము నమ్యుడు వేల్పుల యొత్తుకొట్టు నే,
దాయత శక్తిమై టెటికి తప్రతిఘాత
విఘాతి యెన్నడుం, తాయక యుండ
నిచ్చి కడుభవ్యునిఁ జేసితి దేవకావిభుఁ.
హరి. పూ. 4. 179. (కంటకము వలె కాధ
కుడని భావము.)

ఒత్తుడు ఎ. (✓ఒత్తు.) 1. అదుముడు, పీడనము.

ఉ. ....ఎవ్వతెఱ, బెట్టినవాడవో హృదయ
పీరిక దానికి నొత్తుడొఱుమీ. కవిక. 4. 151.

2 కాగితములోనగునది వ్రాయునపుడు మెత్త
నకై దానిక్రింద నుంచుకొనఁబడు కాగితము
లోనగునది. (శ. ౦.)

ఒత్తురేకు ఎ. (✓ఒత్తు) చెవికమ్మలు మున్నగు ఆభ
రణములలో రత్నముల కాంతి నధికము చేయు
టకై అడుగున వేసెడిరేకు.

ఒత్తువడు అ. శ్రీ. (✓ఒత్తు) సమృద్ధము నొందు,
పీడితమగు.

గీ. ఒత్తువడి కాంచనాదిధాతూచ్ఛయముల,
సము జొప్పిల....హరి. పూ. 7. 17.

ఒత్తెడుపిల్లి ఎ. గంధమార్జారము, పునుగుపిల్లి

నీ. ...పునుగుఁ గీ. పిల్లి యొత్తెడుపిల్లి నాఁ
జేళ్ళు వెలయు, గంధిలముసకు .... సాం.
ని. తిర్య. 82.

ఒత్తొరపు ఎ. (✓ఒత్తు) ఒత్తుడు, సంపీడనము, పీడ
నము; కాధ.

క. అత్తటి సుగళచరాదుల, చిత్తము లనిఁ
జూచు వేడ్కఁ జిడిముడివడఁగా, నొత్తొర
పున నిరు డెఱుగుల, సుత్తమవీరులును
దాఁక నుంకింపంగఁ. భార. భీష్మ.
1 151.

నీ. ప్రజఁ దల్లిదండ్రులపగిదిఁ తాలింపుదే పరు
లొత్తొరపు లేక బ్రదుకునట్లు. విక్ర. 4. 7.

నీ. ...ప్రాహ్మణులకు మన్నన గల్గియుండు
నే యే మర్థి నొసఁగినట్టి, వృత్తులు నెల్లనే
యొత్తర వొందులవలనఁ బట్టదుగదా...
భార. ఉద్యో. 1. 278.

ఒదరు అ. శ్రీ. (శ. ఒదరు.) 1. ప్రేలు, వాఁగు,
వదరు.

గీ. ఒదరి విగహుల నులికింప నోవెఁ గాని,
యిరులకలిమి బయల్గింద యెఁగెడు నఖి,
సారికల శంకగొలుపంగఁ జాలవయ్యె,
నూర్జితము లైన ఘన కాలగర్జితములు
కవిక. 6. 17.

2. విజృంభించు, అడరు.

నీ. వలఁతులై నిగిడెడువలుఁదఱొండములచే
నొదరి చేసాఁనుమృత్యువులువోలె ... అ.
అదరి దిగ్గజంబు లమ్మహాభాగునిఁ, తొడివి
పొడువ నడువ నడుమఁ దొడఁగె. స్పసిం.
4. 48.

3. శ్రీ. నిందించు.

ప దుర్యోధనుండు విదురుం దూలనొదరి ప్రాతి
కామి యనువానిం బిలిచి... భా. సభా.
2 205.

శ్లో. ధిగస్తు కత్తా మితిబ్రువాణః పా భాగ.
సభా ౪9. 18. కు. సం. 8. 138.

ఒదరుచు(ర్చు) న. శ్రీ. (✓ఒదరు?) ఊడఁదీయు.

ఉ. కంటకముల్ పరాగ్రములఁ గాఁడ నొద
ర్చిన నొప్పిఁగూయిడన్. ఆము. 3. 33.
(‘కాఁడఁగ దూసిన’ అని పాఠాంతరము.
ప్రయోగాంతరములేదు.)

ఒదలు - పొదలు అ. శ్రీ. వర్ధిల్లు.

గీ అనిన నాచంద్రమౌళి వాక్యముల భఁగి,
భూరి నియమముతో నభిచారహోమ,
మొదలఁ గావింప నగ్ని యథోచితముగఁ,
తెలఁగి దక్షిణవలమాన శిఖల వెలిఁగె.
భాగ. 10. ఉ. 682. శ. ర. పా. (‘ఒనఁ
గావి ప’ ముద్రి.)

ఒదవు అ. శ్రీ. (శం. ఉదృవః. శ. ఒదవు, ఒదగు)

1. కలుగు; పుట్టు, జనించు.

క. ఒదవెడుతృష పెల్లిదమున, వదనము వలు
వట్లువట్టె...భాగ. విరా. 2. 88.

నీ. తోనిజొంపము పవలును బెనుఁజీకటి నొద
వి చి పొదలంగ నొప్పుదాని భార. విరా.
1. 162.

- క. బకదనుజాంతకదనుజాం, తకజననులుఁ బన్న
గాశనరథంబు నిరుత్సుకత డిగి పార్థువవ
మూర్ధకకేబర మెదురఁ గని రొదవుశోక
మునన్ జై. భా. 7. 120.
- క. యదుతుర్వనులను పుత్రకు, లుదయించిరి
దేవయానకున్నతమతులై, ముద మొద
వఁగ శర్మిష్ఠకు, నొదవిరి ద్రుహ్యనుపూరు
లుత్తములగుచున్ వి. పు. 6. 171. దశా.
1. 19.
2. ఉద్గమించు, బయలు వెడలు.
- గీ. ఒదవువృత్తురక్తమున బుద్బుదము లెసఁగి,
పుట్టకొక్కులై యవి జనభోజ్యభావ,
మొంది...భా. భాం. 4. 438.
- చ. అది మదిఁ దోచువేడుక బయల్పడనియక
వేడికంటిని, రొదవఁగ మోము వాంచ...
కుక. 3. 184.
3. లభించు, దొరకు.
- (కుక్క మాంసము చూచి విశ్వామిత్రుఁ డను
కొన్న మాటలు.)
- క. ఇది దప్ప నిప్పు డియ్యెడ, నొదవదు ప్రా
ణంబు గావ నొండొకఁడు... భార. భాం.
8. 288.
- నీ. ...నేనేన్నాళ్ల నుండియు గుడువఁ గూఁ
డొదవ కునికి. గీ. వేడి యగుదాఁక
నోరువ... పాండు 4. 158.
4. ఉపయోగవదు, ఉపయోగించు.
- నీ. .... అఁకటి కొదవు సస్యము కుటుంబి.
మనుచ. 1. 88.
- నీ. సఫల మీతురగంబుజన్మంబు ధర్మజం దొన
రించు క్రతువున కొదవెఁ గాన జై. భా.
8. 17. ప్రభా. 1. 111
- 5 వచ్చు.
- గీ. ముదియ మతి దప్పి నోరికి నొదవినట్లు,
పలుకు వెడఁగులమాటలు పాటి యగునె.
భార. ఉద్యో. 4. 248.
- క. .... బెట్టిదముమ బెండుమ వగువలు, కొద
వదు నీనాలుకకు నయోన్నత యెపుడున్.
భార. ఉద్యో. 1. 888.
6. మరగు.

- క. చదువక పెద్దలగోష్ఠికి, నొదవక ధర్మంబు
లెటుఁగ కూఁక మిగులన్, జదివినవారై
యెటుకలు, పదివేలు నటింతు రుర్విఁ బ. డి
తమానుల్. హరి. ఉ. 9. 44.
- క. ఇది యంతయుఁ దగఁ గనుఁగొని, మది
నిస్సారంపువిద్య మరగక బంధ,చ్చిదఁ జేయు
నాత్మ విద్యకు, నొదవఁ దొడఁగినాఁడ
నుడుగ నుద్యమమెట్లున్. వృసిం. 4. 18.
7. వర్ధిల్లు, పెరుగు.
- ద్వి. నగరిలో నామేఘనాదుఁడు నంత,నొగి
నాఁడు నాటికి నొదవంగ నచట. రం. రా.
ఉ. 29. పా. 14. పం.
- చ. ఒదవెడు జవ్వనంబు వెలి కొత్తఁగఁ
బయ్యెద సిగ్గుఁ గూడి బిట్టదమఁగ లేత
తాట దిగనాఁకకు మీఱను లేక వక్షపుం జదు
పునఁ బ్రక్కలనెఱుఁసి చప్పటలై మఱి లావు
గూడఁ జై, బొదలె నన గఁ విక్కడిలఁ
బొల్తుక చన్నులు నాఁడు నాటికిన్. అము
5. 21. (ఒదవెడు - వృద్ధిపొందుచున్న.
ప్రాతప్రతివ్యాఖ్య.)
8. నెఱవేలు.
- క. అలఁతులకు దైవయత్నము, బలవంతం
జైన నెల్ల పనులొదవు మహా,బలుల కది
లేక యుండినఁ, బలుకులు వేయేల కడమ
వదు సర్వంబున్. వేం. పంచ. 3. 881.
(‘ఒదగు’ ముద్రి)
9. ఒప్పు.
- చ. కదలనిత్రొమ్మెఱుంగుపొడ గల్గినకారద
నీరదం బొకో, యిది యని సంశయించుచు
మహిపతు లెల్లనుమీఁదు చూడఁగా, నొదవు
విశంగ జాటముచు నుజ్జ్వలదేహ మెలర్పఁ
దోచె నా,రదుఁడు...హరి. ఉ. 5. 10.
- గీ. మిత్తు దేహంబునొద్దవ మేదినికి మ,హాప
కారమై నీ మేను నొదవుఁగాక, యనుచు
కార్ణికార్ణమృత సునిశితాస్త్ర,జాలములఁ
గప్పె నతని నాభిలలీల. హరి. ఉ. 6. 2:0.
- న. శ్రీ. (శ. ఉదవు.) ఇచ్చు.
- నీ. ముదితకై యరమేని నొదవినకామారి ...
దశా. 8. 81. అచలా 1. 28.

జ: ఒదవుబడి.

ఒదవుబడి ఎ. (✓ఒదవు) ఉపయోగము.

ఎఱ. ఉపయుక్తము. (శ. ర.)

ఒదికిలు త. శ్రీ. ప్రక్కకొలుగు, ఒత్తగిలు. (ఇది 'చదికిలు' వంటిది.)

(ఒడ) నీ. కడల వే నొదికిలబడుచు భారంబు నఁ బలకలు నొగలుచుఁ బగులుచున్న. దశకు 10. 68.

చ. ఒదికిలి పాన్పుపైఁ బతికి నొయ్యవ కేలు దలాపి చేసి....ఉ. హరి. 5. 204.

ఒదివిరిప్రాలు ఎ. బ. ధాన్యవిశేషము. శ. ర. (తండులవిశేషము?)

నీ. ...త్రొత్త గోనియల బియ్యము వడ్లు నెమి లివడ్లు, నొదివిరిప్రాలును నొసంగఁ బోసి చాపలు మంచములు మీఁద బలియఁగట్టు. హరి. పూ. 6. 21.

ఒదుగు త. శ్రీ. (శ. ఒదుగు.) 1. ముడిఁగియుండు సంకుచితావయవుడగు: నప్రముడగు.

గీ. అచట శంబళి శంబళి యను జనములఁ, గదియకావలఁ దొలఁగుచు నొదుగుచుండె. భా. రా. బాల. 593.

చ. గొరిజలత్రొక్కునం బ్రదిలి కుండలిభర్తి యొదుంగ...వృసిం. 8. 86.

ద్వి. అది యిది యేల నీ వావధూమణికి, నొదుగుచు దాసివై యుండంగవలయు. రం. రా. ఆయో. 90. పా. 4. పం.

2. తొలగు: వెనుకకు తొలగు; వెనుదీయు.

నీ. ఆదోసకారి సన్నాస్తి దవులఁ గాంచి యోలంబునకు దారి యొడిగి యుండు. నైష. 7. 130.

చ. శినిమనుమండు నద్దనుజు శీఘ్రము నాలుగు నారసంబులన్, వెనుక తొదుంగఁజేసి పటు విక్రమ మొప్పుగ ..భార. భీష్మ. 2. 228.

క. పలినవానిధనంబులు, కాలురు బంధువులుఁ దారు బ్రదికినదిసముల్, వ్రేలారిచి తిండ్రా తని, యోలము గని పిదస భీతి నొదుగుదు రాజిన్. భార. విరా. 4. 257, ద్రో. 1. 839.

8. లీనమగు.

క. మొదలఁ గలిగించి జగములఁ, బదిలంబుగ నునిచి వానిఁ బదపడి తనయం, దొడిగించి మఱియ. నెమ్మొయి, నుదాగతి నడపుచివ్వ యునిఁ గొలుతు హరిన్. భార. కాం. 6. 414, 4. 243.

4. దాఁగియుండు.

చ. ...ఇ, వివిధమునఁ బన్ని నీ వన్మత విక్రమ ముల్బ్రకటించుకంటె నంబుధినడుమైన నీ పురికిఁ బోయి యొదుంగుము చాల మే లగుకా. నిర్వ. 7. 20.

చ. అదటున నిల్లు చొచ్చి యమృతాశనుఁ దొక్కఁడు దల్పుమూలయం, దొడిగినఁ దన్ను నీడ్వఁ బద మూసకె వచ్చెద నంచు నాలుగే, న్నదములు వెంటఁ బోయి కల పం బిదె తెచ్చెద నుండు మంచుఁ దా, సద నము చేరి తల్పుగడె సాచె నొకానొకకాంత నేర్పునన్. దశా. 4. 46.

ఎ. ఒదుగుట. (చూ. ఒదుగుపడు.)

ఒదుఁగఁబడు - ఒదుగు.

(ముదుగు)

ఉ అంటలు గట్టి చెల్మలకు నాన్ద్రును విడ్డలుఁ గూరిఁ గోయఁ బోఁ, గంటకముల్పదా గ్రములఁ గాడ నొదర్చిన నొప్పిఁ గూ యిడన్, గట్టికి నిద్ర గాన తొదుఁగంబడి వేఁగెద మిందు....ఆము. 8. 83.

ఒదుఁగఁబాటు - ఒదుగు.

(తొలఁగిపోవు)

చ. తలఁకెడువానికిన్ మగఁడ తానటె నన్నడ కించువాఁ డిసీ, వలుకకు భీతు నట్లొదుఁగఁ బాటునె కూరుఁడు...భార. విరా. 6. 25.

చ. పలికిన త్రాహ్మణుం దొదుఁగఁబాటుక నిల్చి...భార. ఆము. 8. 261,

ఒదుగువడు - ఒదుగు (ఒదుగు+వడు.)

(అణఁగిపోవు.)

గీ. నాగభీషణకాణ ప్రయోగములను, భీమ నరవరచేష్టలు బెండువడఁగఁ, దదమజుల సత్ప్రకాపంబు తొదుగువడఁగఁ, గట్టు వఱిచెఁ బల్కొలు నాజి ఘనులు వొగడ. రాఘవ. 4. 126.

(తొలఁగు)

క. ఒడుగువడ యోజనత్రయము దళం బగు
విమత నై న్యముల నీరీతిగా, మద మడచి
...కై. భా. 5, 58.

జ: ఒడుగువాటు.

ఒడుగువాటు ఎ. (√ఒడుగువడు.) ఒడుగు
వడుట, తొలగుట. (శ. ౦)

ఒడుగు(వు) అ. శ్రీ. 1. అధికమగు, సమృద్ధమగు.
గీ. అఘమొకింత యొనర్చిన నది యొకపుడు,
గాలములు గొఱ్ఱు నాటి దుఃఖములు దెచ్చు
నొడుగఁజేసినఁ దలయేరు మొదలు గాఁగఁ,
గలుగు తెవుళుల వేదన గడలుకొలుపు.
మార్క. 2. 87.

శ్లో. స్వల్పపాపకృతం పుంసా దేశకాలోప
పాదితం, పాదన్యాసకృతం దుఃఖం కంటఱో
స్థిం ప్రయచ్చతి. తత్రభూతతరం స్థూలం
శంకుకీలక సంభవం, దుఃఖం యచ్చతి తద్వ
చ్చ శిరోరోగాది సంభవం. సం. మార్క. 13. 41, 42.

చ. ...లంజెకు, న్దన మొదువంగఁ బుచ్చికొని
నాథుని మూపునఁ చాల్చి చెచ్చెన్.
మార్క. 2. 164.

శ్లో. ...కుల్క మాచాయ చాధికం, స్కంధే భ
ర్తారం మారోప్య...సం. మార్క. 15. 21.
2. పొదువు. క్రమ్ము.

నీ. పొడముంసావేశమున వచ్చునర్మోక్తులొదివి
నాలుకకు రాకుండఁ గ్రుక్కి. మనుచ.
3. 97.

న. శ్రీ పట్టుకొను.

ద్వి. ఉరఁ బడి తూఁగాడుచున్న సారంగి, కరణి
జాతిననీవి గదియ చాకేల, నొదువుచు నం
దను నొకచేతఁ బట్టి. ద్వి. హరిశ్చ. పూ.
1682.

ఎఱ. అధికము; సమృద్ధము.

క. ఉల్ల సిలునలర్కళాక మొదుగుగఁ గొను
చున్. ఆము. 4. 195.

ఎ. (సంగీ) సంగతులు పలుకుట.

కా. ఓరా రాగము కాపురే యొదుగు
కాయంబుల్ బలీ ... కాల్మీకి. 8. 188.
(ప్రయోగాంతరము మృగ్యము)

జ: ఒడుగుబడి.

ఒడుగుబడి ఎ. (√ఒడుగు) - సంగీ - సంగతులు
పలికెడు శక్తి.

(వ్యవ) అతనికంతములో ఒడుగుబడి లేదు.

ఒద్ద ఎ. ఓ. అనొ. సమీపము, చాపు. దగ్గఱ.

క. క్రకచా వికచాదృతి నొద్దకుఁ గ్రమ్మఱు
నరుగుదెంచెదవు కులకాంతా, నికట
మకటా యసహ్యం. బొకొ సత్యముఁ జెప్పు
మనిన సుదచరుఁ డనియెన్ వేం. పంచ.
4. 48. కళా. 2. 45.

నీ ఇచ్చకం బిగురొత్తఁ బచ్చి దేరఁగఁ బల్కు
ముద్దిడరా యని యొద్ది కరుగు. హంస.
2. 104.

గీ. ఒక్కపుణ్యాశ్రమంబున యొద్దియేట,
విడిసి దివసప్రవర్తనవిధులు నడపి, భార.
ఉద్యో. 3. 146.

ఒద్ది ఎ. (శ. ఒది.) ఒకానొక చెట్టు.

వ. ... రేలల జాలల నొద్దుల మద్దుల విరుగుల
నిరుగుల...పి. శకుం. 2. 14.

నీ. కలుజువ్వి వావిలి గండువావిలి యేలుమద్ది
మద్దియును నేలొద్ది యొద్ది. హంస. 4. 11.

ఒద్దిక ఎ. (శ. ఒద్దికె. శ. ఒద్దికై) 1. విధము,
పోలిక.

వ. పూఁదేనియల జలకం కాడుతోపు వేలుపు
చానకు దిద్దిననిద్దంపుఁబసుపుముద్దలయొద్ది
కందగు పెద్దనిమ్మపండ్లును .... యయా.
4. 18.

2. ఒకవస్తువునకు సరిగా తూఁగెడు రాయి
మొదలగునది, ప్రతిమానము.

నీ. తొలునాడు శోధ్యునిఁ దులఁదూచి
యాతని యెత్తగునొద్దిక లెల్ల చాచి.
విజ్ఞా. వ్యవ. 117. (శ. ౮. పా. - చూ.
యాజ్ఞ. 2. 100.)

3. ప్రేమము, అనురాగము; మైత్రి, చెలిమి.

నీ. కలశపాథోరాశి కన్యకారత్నంబు నొద్ది
కతోఁ గూడి యున్నవాని. వి. పు. 5. 79.
అని. 2. 87.

నీ. నెయ్యము...నెయ్యమి సంగడి యొద్దిక....

అన. గీ. అనగూడును మిశ్రభావంబు
...అం. భా. 2. 168.

4. వినయము, నమ్రత.

సీ. ఒకపైఠి ప్రతిమ యొద్దికతోడ గండాప
మొనరింపఁ గాళాంజిఁ గొనుచు వచ్చె.
దశా. 7. 320. చిత్రభా. 4. 17.

విజ అనుకూలము.

క. మద్దెలసద్దన నీతని, నిద్దుర మ బెల్లెఁ బోవ
నేర్పు మెఱయ నే, నిర్దముగ చేళిఁ గొని
యెద, నొద్దికగా నుండుఁ డనుచు నొనరిచి
సఖులఁ. వాల్మీకి 8. 123.

క. ముద్దులగుమ్మకు నయ్యెడఁ, బ్రొద్దులనెల
సొరఁగఁ జెలిమిపొలఁతులు దమతో,
గద్దయు వేడుక నొండొగు, లొద్దికయై
పలికి గప్పడుచి నంపునుడుల్. ఇందు. 2. 4.

ఓనగూడు అ. 3. (కొన్ని ప్రతులయందు సలిదు
కముగ ముద్రింపఁబడి యున్నది. కాని అవి
నిర్ధారక ప్రయోగములు కాకపోవుటచేత
క. రి. చి. ని. మతానుసారముగా నిర్బిందుక
రూపము గ్రహింపఁబడినది) 1. సిద్ధించు,
నెఱవేఱు.

క. ఈతెఱంగున దళకంఠుడు, ధాతవంబు
నను గామితము లొనగూడన్ భ్రాతృసమే
తంబుగ శ్రేష్ఠాతకవనమునకుఁ జనియె సం
తోషమునన్. ఉ. రా. 2. 209.

ఉ. భారత మర్థితో వినిన భక్తిఁ బఠించిన శ్రీ
యు నాయువున్, భూరియశంబును బ్రమ
దమున్ దృఢవిద్యయుఁ గల్గు వారి కే,
తోరిక లైన వేగ మొనగూడు ... భార.
స్వ. 90.

2. ప్రాప్తించు.

ద్వి. మనకు జయం బనుమానంబు లేదు, ఓన
గూడు నిఁకఁ దడయుట గా దటంచు. రం.
రా. యు. 840. పా. 18 పం.

క. చెప్పంగారాని దొడ్డచేటొనగూడెన్. నీలా.
2. 58.

8. జనించు, కలుగు.

మ. ....తోఁచాల్సి యూ, డనిఁబాడన్ బుల
కాంకురంబు లొనగూడం గట్టివాయితి

వే, చని....సాగ. 2. 93.

4. కూడు, కలియు.

క. తనవేరు కుచేలుండఁట, జనసన్నత మీకుఁ
బూర్వసఖుండఁట మీతో, నొనగూడి చదివి
నాడఁట, మును మీం తెఱుంగుదురఁట
మురకంసారి. కుచేల. 2. 58.

5. (రతియందు) కలియు

ద్వి. ఉండితి నినాళ్ళు నొక రీతి నింక, నుండులే
గతి వాని నొనగూడ కుతి. ద్వి. పరిమ.
5. 420. పా

జ: ఓనగూర్పు.

ఓనగూర్పు న. 3. (✓ఓనగూడు) ఓనగూడఁ
జేయు.

1. సిద్ధింపఁజేయు, నెఱవేఱఁ జేయు.

గీ. తన్ను వినఁ దన్నుఁ జేర్కొన్నఁ దను నెఱిఁ
గిన, వారియఘములఁ గడతేర్చి వాంఛిత
ములఁ, గరుణ నొనగూర్పు బంధమోక్షముల
కతఁడె, కర్త సుమ్మని బలిదైత్యభర్త యనిన.
ఉ. రా. 4. 27.

2. కలుగఁజేయు, జనింపఁజేయు.

సీ. పసిడిసలాకకుఁ బరిమళం బొనగూర్చి గరు
వంపు వెన్నెలఁ గరిగకున్న. విక్ర.
5. 172.

3. కూడఁజెట్టు, ప్రోగుచేయు.

(ద్రవ్యమును) ఉ. ఇట్టొనగూర్చి వైశ్యునకు
నిచ్చి ...అము. 8. 70.

క. చనిరి పుంసవిధమార్గం, బున సద్విజలీలలు
నడపుచు మాధుకరా, శవ మొనగూర్పుచు
నపుడువ, వనసంతతి యలరఁజేసె వారల
యాత్మాన్. రాఘవ. 2. 47.

4. చేర్చు, కూర్చు, కలుపు.

క. అని నిశ్చయించి సొద వేర్చి నిశేకున్ సుతు
లఁ దండ్రఁ జేర్చి హుతాశం, బొనగూర్చి
తాను దఱియఁ, పనితారూపంబు మాని
నారదు, డగుచున్. వరాహ 9. 108.
(ఇట 'అంటించు' అనిభావము)

ఉ. దిత్తరి యోర్తు ముత్తియపుఁ జేరు వలగ్న
మునన్ స్పటించి కే, ల్గుత్తపుఁజమ్మదోయి నొన

గూర్చియుంబునఁ జూడ వచ్చె రాజో
త్తము...వసు. 8. 14.

చ. చని యది యొక్కనాఁ డరిదిజంగము
రాలయి శిష్యుఁగాఁగఁ గై. కొనుచుఁ
బ్రవీణుఁ డెచ్చి యొనఁగూర్చినఁ జెచ్చు
తమిన్ శశిప్రభా, వనరుహపత్త నేత్ర
యును వాఁడును వేడుక మీఱఁ గేళిం,
ఁనుపడి సౌఖ్య మొందిరి... కుక. 2. 51.

ఓనరారు ౨. ౨౩. (ఓనరు + అరు) ఒప్పు.

క. అని తెల్పి యమ్మొలంతుక, పనిఁబూనిచి
పంపఁ బంపవజ్జకు వారిల్, సని యచటి
చెట్లనీడల, నొనరారఁగ మొలఁగుచుండి
రోరిమి వెలయన్. అచ్చ. రా. ఆర. 124.

క. ....ఈ, చక్కనిపాపఁడు నీకు, డక్కెం బో
యల్లుఁడై దిటం బొనరారక. అచ్చ. రా.
కాల. 185.

ఓనరించు - ఓనరుచే, న. ౨౩. ఓనరించేయు.

1 కావించు, చేయు.

మ. ....అ, చ్చపలాక్షిమడికి నివాహ మొనరిం
చం గాఢముహించుచున్. కుక. 1. 363.

చ. అతని నతిప్రతాపు ననిలాత్మజఁ గానఁగ
వచ్చి చేదిభూ, పతి శిశుపాలుఁ డెంతయును
భక్తివరుం డయి రాజసూయ మున్నతి
నొనరింప మన్న యమనందమయన్ని
మెఱింగి రత్నశో, భితధవరాసు లిచ్చెఁ గడు
ప్రీతినమన్వితుఁడై ముదంబునన్. భార.
సఖా. 1. 242.

2. రిచియించు.

గీ. అట్టివై పథసత్కావ్య మాండ్రభాష, ననఘ
యొనరింపు నా పేర నంతముగ. నైష.
1. 16.

3. నిర్మించు.

గీ. వరము వడసినయాదై త్యవరులు దమకుఁ,
బురము లొనరింప దానవపూజ్య మయుని,
వేడికొనుటయు.... భార. కర్ణ. 1. 262.

4. ఏర్పఱుచు, నియమించు.

క. ....పితృపితామహాశ్రమమునన, చ్చిన విప్రుల
మంతులఁ గా, నొనరించితే కార్యసంప్ర

యోగము పొంతున్. భార. సఖా. 1. 28.

క. ఇతని సమయింప నయ్య, చ్యుతుఁడు ననుం
బనిచె నాకు నొనరించిన పాలితఁ డని తలంచి
మొగ ము, గ్రత నొందఁగ శక్తి మీఁదఁ
గనుదోయొలయక. భార. శల్య. 1. 278.

5. ఇచ్చు. సమర్పించు.

నీ. కాంబాల మొనరించె నంబి కాధవునకు...
హర. 2. 67.

ఉ. ...విశేషవస్తుసం, భావన లెల్ల నిచ్చియులు
పా లొనరించి పురంబు చేరినన్. కుక.
1. 809.

వ. ....దేవదేవునకు అఖండరత్న దీపం బొన
రించె. (1055) దశా. 4. 877.

6. నిర్ధపఱుచు, నిర్ధముచేయు.

క. ముదమునఁ గృష్ణుఁడు గుంతీ, సదనమునకుఁ
జనియె నపుడు సమ్మదమున న, వివిదురుం
డోగిర మొనరించెదనని త న్నడుగ నట్ల
చేయుండనుచున్. భార. ఉద్యో 3 181.

7. ఓనగూర్చు, చేయించు.

వ. ధర్మతనయానుమతంబున సంజయునకు
సవరివారింబుగా సముచితప్రకారంబున
మజ్జన భోజనంబు లొనరించి మాల్యాను
లేప నాద్యుపచారింబులు చేయించి.... భార.
ఉద్యో. 1. 380.

ఓనరిక ౧. (✓ఓనరు.) పొందిక, పొంకము.

ద్వి. ఓనరికతోట నాయునిదమ గూడి, యనుభ
వించెద....రం, రా. మం. 252. పా. 13.
పం. (చి. ని. - 'ఓనర దుర్బుద్ధి' ముద్రి.)

౧౨. ఇంపై నది, మనోజ్ఞము.

ద్వి. అకలంక కేయూరహారజాలములు, నొన
రికలై యొప్ప నొకపాద మూఁది, యిన
కోటికోటుల హెచ్చుతేజమున. ద్వి. పరిమ.
218. పా.

ఓనరు - పొదరు. ౨. ౨౩. 1. కలుగు.

క. యాగంబునందు శ్రద్ధా, యోగము గలయ
కుచి శ్రద్ధ యొనరనికుచి పు, జ్యాగమ సం
పదఁ దుల్యులు, గా గణుతించిరి నిరూపకత
నమరవరుల్. భార. కాం. 5 247.

అ. ....పతికి బుతులకును, మమమలకు హితంబ

యొనర వడకు. భార. ఉద్యో. 2. 158,
విక్ర. 4. 61.

2. ఒప్పు. (ఇది 'ఒప్పు' వలెనే కొన్ని యెడల
వాక్యాలంకారముగా నుండును.)

క. మనుజులు నిద్రాశయులై, యొనరినతటి
నాల్గు దిక్కులొగి జూచుచు వేచని భాషిణి
యింటికి ముదమునఁ జతురుఁడు నిచ్చ దాని
ముచ్చటఁ దీర్చుకా. హంస. 3. 167.

క. ఒనరుఁ ద్రయోదశపర్యం, బనఁగా....అను
శాసనికపర్వమిలకా. భార. ఆది. 1. 59.

క. ....నామేల్కనునంతకు మండక యినుఁ,
దొనరఁగ నస్త్రాది కేగ నోడఁడె చెపుమా.
భార. ఆది. 2. 159.

8. ఇంపగు, రుచించు.

క. వడి విడువక యివ్వడువున, నుడుపతిమకు
టుండు చెవుల కొనరనినుడుగుల్, నొడివిన
నేనయ్యిరువుర, యడుగులఁబడి కాళివెడలి
యరిగెడు వేళన్. భీమ. 2. 154

4. పొనఁగు, సరిపడు.

గీ. తత్తదవయవవాక్య తాత్పర్య భేదములు
మహావాక్యతాత్పర్యమునకు నొనరఁ,
బలుక నేర్చుట బహుతపఃఫలము గాదె.
ప్రభా. 2. ౪.

గీ. ...ఇదియు నదియు, నొనరు పెట్టాకొ...
కళా. 4. 162.

విజ ఇంపై నది.

సీ. నలిఁ దదానయనంబునకుఁ బంప దానిఁ
తేయంగ నల్పక దానవాంతకుండు, రామ
భద్రుండు గరంబు దూరంబుగా నరిగియం
తటమ దామరలుర్పి. గీ. కొనరు గై కొని
పొలస్త్యఘన నియుక్త, తచ్చమూరుదర్ప
మడంచి.... రాఘవ. 3. 95. (భారతార్థ
మున - దృష్టికొనరు - కంటి కింపై న
వానిని - 'తామర' అనుదానికి విశేషణము.)

వి. 1. ఇంపు. రాఘవ. 3. 95 (రామాయ
దృష్టిమున - మరలుదృష్టి కొనరుగై కొని
-మరలుట కిష్టపడి)

2. అనుకూల్యము.

(వ్యవ) అగ్రామమునకు నీటియొనరు లేదు.

జ: ఒనరాగు, ఒనరించు, ఒనరిక, ఒనరుచు,
ఒనరుపడు, ఒనర్పు, ఒనవెట్టు.

ఓనరుచు(ర్పు) - ఒనరించు వ. ౪. (✓ఒనరు)

1. చేయు, కావించు, ఆచరించు.

మ. ....వాత్సల్య మేపారఁగాఁ, జదు రొప్పం
బరిచుంబనం బొనరుచుం జంచూపుటాగ్రంబు
నన్. నైష. 8. 191.

క. దీనికి సదృశముగా మఱియే నేమి యొనర్తు
నీకు నిష్ఠం బనినన్, మామగ నాతోఁ
తెలిమి మహిమతముగఁ తేయు మిదియ
యిష్టము నాకున్. భార. ఆది. 6. 50. వి.
పు 2, 288.

2. రించించు.

సీ. నవరసంబులయందు నవ్యకావ్యంబులు
కవిజనంబులు మెచ్చఁగా నొనర్చె. విక్ర.
1. 50

3. నిర్మించు, కట్టు.

కా. ....ముఖలక్ష్మికి న్ముకురమై రంజిల్లఁ తేఁ
బట్టికిన్, మాణిక్యాంతనం బొనర్చె గిరి
యాత్మ శ్రుప్రభావంబునకా. వసు. 3. 84.

4. ఏర్పఱచు, నియమించు.

క. మద్దెలసద్దన నీతని, నిద్దురమత్పెల్లఁ బోవ
నేర్పు మెఱయ నే, విద్దముగ దేళిఁ గొని
యెద, నొద్దికగా నుండుఁ డనుచు నొనరిచి
సఖులకా. వాల్మీకి. 3. 122.

5. ఘటించు, పెట్టు.

సీ. కనకవల్లి యొనర్పు కర్పూరతిలకంబు....
నైష. 2. 141.

సీ. మురువైన చక్కని మొగముట్టు సవరించి
నవరత్నమయఖలీనం బొనర్చి, వచ్చమూర్త్య
పుటంపుఁబల్లంబు ఘటించి .... సారంగ.
1. 81.

గీ. అలర గ్రాహ్యముహూర్తంబునందుఁ దన
యుఁ, దుద్భవించుట నితఁడు మహాన్నత
గతి, భూరిసామ్రాజ్యవిభవంబుఁ బూని
వెలయు, నని యజాఖ్య యొనర్చె నిజాత్మ
జనకు. ఇందు. 2. 18.

6. ఇచ్చు, అర్పించు.

క. మునివరుఁడై సయగన్త్యుఁడు, సనుదెంచిన
శతమఖుండు సమ్మతి నుచితా,నన మిడి
యన్మ్యముఁ బాద్యము, నొనరిచి యిట్ల
నియె సవినయోక్తి నతనితోఁ. భాం.
ఉద్యో. 1. 199.

7. నెఱవేర్చు.

చ. ....మీర లే.తదభిమతం బొనర్చుటుచితంబు
మహాత్ముక సిద్ధ శేఖరా కళా. 5. 113.

8 కూర్చు.

సీ. ఇందిరావిభు గొల్లయిల్లాడఁ దగిలించి
రజనీకు గురునతిరితి కొనర్చి. విక్ర. 5. 11.

ఓనరుపడు అ. 23. (✓ఓనరు) పొందుపడు (శ. ర.)

ఓనర్చు ఎ. (✓ఓనర్చు) ఒప్పు.

చ. ... ప్రవాళముపైఁ బ్రవాళముల్. నలు
వుగఁ దోచె మేలనుచు నాథుఁడొనర్చుగఁ
బల్క నవ్వున.ప్పలుకులకుల్కులాడి నను
భవ్యకవిత్వధురీణుఁ జేయుతఁ. భోజసుతా.
1. 6 ('చమత్కారముగా' అని భావము)

ఓనవెట్టు అ. 23. (ఓనరు + వెట్టు - శ. ర. - ఇది
'కొను' తోఁ గలిసియే కనఁబడుచున్నది.)
పొంచియుండు.

సీ. ఓగింబు హరింప నొనవెట్టుకొనియైన వేగు
నంతకుఁజేసె జాగంబు. కాళీ. 4. 133

ద్వి. అని నేయు తలఁపాతో యటుగాక యున్న.
నొనవెట్టుకొని యేల యున్నాడ విచట.
రం. రా. ఉ. 14. పా. 6. పం.

ఎ. పొంచియుండుట,

సీ. ఓనవెట్టు నాఁగను దనరును పొంచడము...
ఆం. భా. 2. 30.

ఓప్పందము ఎ. (✓ఒప్పు - శ. త. ఒప్పంద. శ.
ఒప్పందం.) అమ్మెడివాఁడును కొనెడివాఁడును
సంకు వెల మున్నగువాని గుఱించి చేసికొనెడు
ఒడంబడిక. (త్రౌ. శ. ర. - ఒప్పన్నము.వా.)

ఓప్పగించు - అప్పగించు. (నం. అర్పణం. ప్రా.
ఒప్పెయి. శ. ఒప్పయిసు. ఒప్పిసు.)

(అర్పించు. ఇచ్చు.)

క. అని విన్నవించి తాఁ దెచ్చిన కానుక లొప్ప
గించి చెంచులదొర నిల్విన ... చం ద్రా.
2. 44.

సీ. వంచనామతిఁ బ్రాడ్వివాకులై వటువు
లొజ్జల కొప్పగించిరి చదువులెల్ల. మనుచ.
3. 129. (ఒజ్జలకొప్పగించిరి:- మఱచి
పోయిరి అని భావము.)

(అధీనముచేయు, వశపఱచు)

ద్వి. అనవుడు సుగ్రీవ యాత్మలో నింత.యను
మానవడ నేల యకట నావలనఁ,దప్పు లేశ
ము లేదు దాయకు నిన్ను, నొప్పగింతునె
వినుమొకమాట తెలియ రం. రా కిష్కిం.
209. పా. 14, 15. పం.

ఉ. ...ముచ్చిలఁ బట్టి యోషధీ,పాలున కొప్ప
గించె....ఆము 2, 63.

(చదివినపాఠమును క తస్థము చేసికొని గురు
వుల యెదుట మరలఁ జదివి వినిపించుట.)

ఉదా: వాఁడు పాఠము తిన్నగా ఒప్పగించి
నాఁడు. శిష్యునొద్దనుండి గురువు పాఠ
మును ఒప్పగించు కొన్నాఁడు - శిష్యుఁడు
అప్పగింపఁగా వినినాఁడు.

జ: ఒప్పగింత.

ఒప్పగింత - అప్పగింత. (✓ఒప్పగించు) శ. ర.

ఒప్పన - ఒప్పనము.

జ: ఒప్పనచేయు.

ఒప్పనచేయు - ఒప్పనముచేయు (✓ఒప్పన)
(అర్పించు)

ఉ. కప్పము లెల్లఁ దెచ్చి మదిఁగప్పెడుభీతి
దొలంగ న్రములై, యొప్పన నేసి రాన్వవ
తు లుజ్జయినీపతికిం గ్రమంబునఁ. ద్వా.
7. 28.

(వశము చేయు.)

(నక్షత్రకుడు.) క. ... ఒప్పనచేసె మహీకు
వీరకాహునకు...హరిశ్చ. 5. 4.

ఒప్పనము - అప్పనము. ఎ. అర్పణము.

సీ. ఒఱఁ గత్తి వెఱికి నీ కొప్పన మిదె యంచు
సత్తికిఁ గత్తిచేయెత్తి మ్రొక్కి. కళా.
8. 119.

ఎఱ. అర్పితము.

ఉ. ....ఈధనంబు నీ కోవటవత్తతల్ప యిదె
యొప్పనమయ్యె నటంచుఁ బల్కి....పరమ.
4. 45.

జ: ఓప్పనము చేయు.

ఓప్పనముచే(సే)యు - అప్పనచేయు. వ. ౧౩.

(ఓప్పనము + చేయు) 1. ఇచ్చు అర్పించు.

వ. కామధేనువును వరుణున కొప్పనంబు సేసిరి

... హర. 6. 94.

2. వశముచేయు.

వ. పాశనిబద్ధంబగు నమ్మకంబు నతని కొప్ప

నంబుచేసి... కాశీ. 4. 88.

ఓప్పనితనము వి. (√ఓప్ప) అపచారిము, తప్ప.

క. ...ఇప్పని మనవారిల యొప్పని, తనమున

మూడె నని వంతఁ దలపోయకుడి. భాం. 12.

ఓప్పనివాడు వి. (√ఓప్ప) శత్రువు.

గీ. జ్ఞాతినాశనమునఁ గాదె సకలదేవ, తలు ప్రవ

ర్ధన మొందుట ధనము లడిచి, పొడిచి

యొప్పని వారిచేబుచ్చికొనక, యడఁగి

యుండగఁ జేరునే యండ్రు బుధులు.

భార. శాం. 1. 54.

ఉ ఓప్పదె కూడిమన్ని మన కొప్పనివారిల

యుక్కు దక్కఁగన్. భాం. ఉద్యో. 1, 371.

ఓప్పమి వి. (√ఓప్ప.) 1 కీడు, కష్టము, ఆపద.

క. మన్ననమానిసివై నీవున్నం గడుమేల కాక

యొప్పమిగలదే. భార. విరా. 1. 288.

ఉ. ఇప్పుడువేడు సేసి కృప యేమియు లేక విహీ

నవృత్తివా, కొప్పమిఁ బొందఁ జూచు టిది

యొప్పనె.... భాం. ఉద్యో. 1. 371.

సీ. పురుడించి మన మొక్కపూపున వలయెత్తి

గగనభాగమునకు నెగసి చనిన... ఇప్పు డీ

యొప్పమి దప్ప ... నా పంచ. 2. 9.

భార. అను. 4. 420.

2. తప్ప, దోషము.

సీ అవధరింపుము మీ మహాన్వయంబున మహీ

విభులయం దొప్పమి వెదకి యైనఁ, గానము

... భార. ఆశ్ర. 1. 98. కళా. 4, 108.

3. పరాభవము.

ఉ. అప్పుడు నీవుఁ గర్ణుఁడును నాడినమాటలు

గొల్వలోపలం, తెప్పెడువట్టివే కులము

శీలముఁ గల్గిన పుణ్యకాంత కట్లొప్పమి

నేయుఁజెల్లఁ గని యున్న జనంబులు వించు

నుండఁగాఁ, దప్పొకయింత లే దనువిశంబది

నీక చనుం గుమారికా. భార. ఉద్యో.

3. 388.

4 వైరిము.

గీ. పగ యన, నొప్పమి యనంగఁ గంటు

నా నొప్పు వైరిము అం. భా. 1. 184.

ఓప్పము' వి. (√ఓప్ప - త. ఓప్ప. త. ఓప్పమ్. -

మెఱుగు.)

1. ఒప్పు, అందము.

చ. నుతనవయావనద్యుతి తనుద్యుతిగిన్ మెఱుఁ

గిఁగఁ దత్తనూ, ద్యుతి మణిభూషణద్యుతుల

కొప్పముతో మెఱుఁగిఁగ .... కు. సం.

8. 56.

క. తొడవులు దొడుగుచుఁ బువ్వులు, ముడుచు

చుఁ దిలకంబు లొప్పముగఁ బెట్టుచుఁ బొ,

ల్పడరఁగఁ బూతలు పూయుచు, మడుఁ

గులు గట్టుచుఁ గడంగి మగువలు ప్రీతిన్.

నళకు. 10, 7.

2. మెఱుగు.

ద్వి. పసిడి తెక్కల చాలు భాను భానువుల,

పసలకు మించ నొప్పము వెట్టుచుండ. అ.

మ. క. 5. 281. పా. 23. పం.

క. తప్పక వట్లును వ్రాలును, ముప్పిరిగొనఁ

దగిన శబ్దములు మెఱుఁగెక్కన్. తెప్పిన

కవితాచాతురి, యొప్పము వెట్టినపసిండి

యొలుపున మెఱయుట. ద్వా. 4. 192.

ఓప్పము' వి. (త. ఓప్పమ్ - 1. ఆజ్ఞ 2. చేవ్రా

లు.) 1. ఆజ్ఞ. ఆనతి.

ఉ. ఓప్పము చెల్లఁ జేసితిఁ బయోనిధి వేష్టిత

భూమి నంతటఁ. రఘునాథరామాయ

ణము. 2. 49.

2. సాకులు మొదలగువారు చేయుచేవ్రాలు.

ద్వి. స్వరుచిమ యొడఁబడి సవరించిపత్ర,

మగయ నిందుల పత్రహస్త నొప్పంబు,

ఆరంగవతిసాకులగువారియొప్ప, మారంగ

పతి యంచు నపుడు వ్రాయించి. ద్వి. పరమ.

7. 548. పా. 18. 19 పం.

సీ. చెవిదండఁ జేరి నిల్చిన వ్రాయసమువారి

ముదలకమ్మల కొప్పములు లిఖించి. కువల.
2 9

ఒప్పర ఎ. విరూపుడు, కురూపి.

సీ. ధరిలోన గలుగు నొప్పర మిండలకు నెల్ల
మొదలు నాఁ జాలిన మూర్తివాని. దశకు.
5. 40.

వ. అగ్రగణ్యమనభిరూపాణాం. సం. దశకు.
2. 90 పా. (ప్రయోగాంతరము లేదు.)

ఒప్పరగింమే న. శ్రీ. ఒప్పగించు.

క. ఒప్పించె నొప్పగించెను, నొప్పరగించె నన
మాఁడు నొక యథ్థంతో. ఆం. భా.
3. 151.

ఒప్పరము ఎ. జలనిర్గమము, కూము.

సీ. కూపరాణ పుటమ్మకూ మొప్పరము జల
దారియం చనఁగను దనరును జలనిర్గమము
...ఆం. భా. 1. 154.

ఒప్పరికము ఎ (నం ఉపేక్షా.) ఉపేక్ష. (క. రి.)
జ: ఒప్పరికించు.

ఒప్పరికించు న. శ్రీ. (✓ఒప్పరికము.) ఉపేక్షించు.

సీ. అడరి పోరాడక యన్నియఁజూహిం
లొప్పరికించెనే యొకనిఁ గలన. భార.
భీష్మ. 1. 68.

ఉ. ....ద, రోన్నతిఁ బట్టికొంచుఁ జన నూరిక
చూచెద విట్లు నీకు నే మున్నొకయెగ్గు నేసి
తినె ముందట దుర్దశ నొంద స్వామివై,
యన్న మునీంద్ర నన్న నిటు లొప్పరి
కింపఁగ నీకుఁ బాడియే. భా రా. కాల.
145. (చూ. 147.)

చ. కొడుకులఁ గానరే వృపు లకుంతితతేజుల
వెందు నిమ్మెయిం, జెడుతెరు వైనచోఁ
దగవు నెప్పక యొప్పరికించి చూతురే ....
భార. ఉద్యో. 2. 10.

ఒప్పారు ఎ. శ్రీ. (ఒప్ప+ఆరు) - ఒప్పు.

కా. అరూఢస్థితి నెల్లదేశములు నొప్పారుం
బ్రకాశంబుగఁ. భార. అర. 4. 813.
కాశీ. 1. 89.

ఒప్పించు! - ఒప్పగించు.

(అరించు, ఇచ్చు.)

మ. గజతామోటక హోటక ప్రముఖముల్
గప్పంబు లొప్పించుచుఁ. విజితారాతులు
మ్రగ్గ. హరి. పూ. 1. 16.

(తనుత్రాణము) క. తెప్పించి తొడుగు మీవని,
యొప్పించిన నిట్టునట్టు నొఱపలుగా మ్రొ,
గప్పికొని యాబృహన్నల... భార. విరా.
4. 39.

(వశపఱుచు)

క. ...నీమది రతి, కొప్పించెదొ నన్నమరున
కొప్పించెదవో. సమీర. 3. 226.

గీ. వినుడు నే యజ్ఞశర్మ నీవిష్ణుశర్మ, చేత
నొకవృత్తిఁ గొంటి నాజ్ఞేత్ర మిపుడు,
దున్న నందొకనిజేప మున్నఁ దన్నుఁ, బిలిచి
కై కొను మన్న నొప్పించుకొనఁడు జై.
భా. 8. 207. (ఇట 'పుచ్చుకొను' అని
భావము.)

(చేర్చు, కూర్చు.)

సీ. కొమమేని కొప్పి చి సుమముల నుడికించి
చెందె విభ్రమ మశిచికుం యొకతె. చంద్రా.
4. 165.

ఒప్పించు! న. శ్రీ. (✓ఒప్ప) ఒప్పకొనఁజేయు,
సమ్మతింపఁ జేయు.

క. ఇస్స దొక మాట చెప్పవె, తప్పక యో
యొప్పులాడి తప్ప నొడువులన్. నొప్పిం
చెదొ నీమది రతి, కొప్పించెదొ నన్న మరున
కొప్పించెదవో. సమీర. 3. 226.

ఒప్పిదము ఎ. (✓ఒప్ప) 1. అందము, చక్కఁ
దనము.

సీ. కాళ్లయొప్పిద మాఁడుక ట్టమజ్జలము
నేయంగ సంకుల కావల లంద మెడల.
భార. విరా. 1. 228.

2 విధము.

చ. ఉచితసమగ్ర బోధుఁ డగుయోగి నిశ్చల
దీపకూపసం, వద సుఖసువుభంగి ఘనపంక్తు
లు లేని వియత్తలంబు నొప్పిదమొదవు
...భార. కాం. 6. 119.

వ. ...చౌదంతి యొప్పిదంబున నంబరగవీ
లలామంబుపొందున... చం. రా. 3. 25.

3. చేడుక, ఉత్సవము.

గీ. పెండ్లికని పిల్వఁ బంచినఁ బ్రయముతోడ,
నేఁగుదెంచితి మిన్నాళ్లు నెల్లయొప్పిదము
లఁ జూచితి మియ్యెడఁ దడవుగాఁగ, నిలు
వఁ దీఱదు పోయి రావలయు మాకు. భార.
ఉద్యో. 1. 42.

4. (పురాదులకుఁజేయు) అలంకారము.

చ. ... ఒప్పిదము లొనర్పఁబంచిరి గభీరవిభూ
తి యెల్లర్పి వీటికిన్ హరి, ఉ. 3. 158.

విజ. 1, యోగ్యము, తగునది.

క. ... దేవపితృపూజనంబులకాలం,బులఁ బతి
శుభమందుటఁ దత్ఫలంబుగాఁ గోరు
టొప్పిదము నతికి శివా. భార. ఆను. 5. 296.

2. ఒప్పునది, మనోహరము.

క. విదితంబై యుద్యోగము, మొదలుగఁ బదు
నొకఁడు పర్వముల నెంతయు నొప్పిదమై
యేనవపర్వంబిది నా నుద్యోగపర్వ మి
మ్మగు నభలన్. భార. ఆది. 1. 43.

ఓప్పు అ. శ్రీ. (శ. త. ఒప్పు.) 1. తగు, కూడు,
ఉచితమగు.

ఉ. ... ఆహవ మొప్పదు ధర్మమాతితో ...
భార. ఉద్యో. 2. 165.

2. ఒప్పిదమగు, శోభిల్లు, ప్రకాశించు.

క. తను నొప్పెడునది యావన,మును నూతన
మిట్టి నీకుఁ బొలఁతీ యోగంబున నింత
చొరవయెమ్మెయి, బనుపడియె జెవుమ
దాఁపఁ బనిలేదింకఁ. భార. శా. 6. 187.

మ. సకలాంగంబులు నిక్కి దీపకలికాస్తంభం
బులైయుండ్రు పా,యక చూడామణు
లొప్ప రాక్షసుని శుద్ధాంతంబులన్ శేషవా,
సుకి కర్కృటక తక్షక ప్రముఖచక్రశ్రోత్ర
బృందారకుల్. హరి. 8. 5. దశా. 1. 84.

3 ప్రశస్తమగు, ఉత్తమమగు,

గీ. దీనికంటెను నొప్పెడివాని నొక్కలక్ష
మొదవుల నిచ్చెద నక్షయముగ. భార.
ఆది. 7. 100.

అ. శ్రీ. న. శ్రీ. ఒప్పుకొను, అంగీకరించు.

చ. చంచలనేత్ర యిట్లు వనసంగతి కొప్పుటఁ

గాంచి మౌని దాఁగొంచక పట్టెఁ బై తెఱఁ
గు.. కళా. 8. 32.

నీ. వెలయొప్పు కవలఁ తో విలుచుమోవియుఁ
గోప మొదవెడు చూపు మోమోటఁ ద్రిప్ప.
ఆము. 2. 32.

వి. చక్కఁదనము, అందము; శాంతి, శోభ.

నీ. తనయొప్పెదురఁ గన్నఁ దగిలి యెవ్వరి
తైన మలఁగి క్రమ్మఱఁ జూడవలయు
వాఁడు భార. విరా. 2. 208.

మ. ...అవ్విభునొప్పు నర్జునకుఁ గామావేశ
ముం జేసినన్. పనితారూపముఁ చాల్చి
పొందె నతనిన్.. భార. ఆను. 1. 44.

గీ. ధరిడిఁ బడియుండియును నొప్పు దఱుఁగ
కున్న, యన్నరేశ్వరుఁ గనుఁ గొని ...
భార. శల్య. 2. 399.

2. విధము, రీతి.

ఉ. ... చిప్పిలి వేడి నెత్తురులు జేగులుపేలులు
కొండనుండి జాతొప్పునఁ గాఱ ... కాళ.
2. 56 నిర్వ. 10. 29.

2. గుణము. (వ్యతి. - తప్పు.)

క. ... తప్పొప్పు మదిఁ, భావించి దిద్దకుండను
దేవానాం ప్రియుల మ్రొక్కి తెలుతుఁ గుక
వులన్. రాఘవ. 1. 5.

4. సుందరవస్తువు.

వ. మయుండు లోకంబులం గలయొప్పులం
దెల్ల నుత్తమసారంబులు దిలప్రమాణంబు
లాహరించి... భార. ఆను. 4. 425.

5. సమ్మతి, అంగీకారము.

గీ. గంధమాల్యాదివాసనల్ గ్రమ్ముదేరఁ,
దోడుకొని వచ్చి రప్పు దాతోయజ్ఞాఁ,
సరిసుండున్నట్టి కేశికాసదనమునకు, బలి
మిచే నొప్పు చేతను బద్ధములులు అని.
1. 110. (శ. ర. పా. - 'నేర్పుచేతను'
ముద్రి.)

విజ. 1. విశ్వాసపాత్రము 2. సమ్మతము.

అ. అని పలికి భవద్వరాత్మకు నామాట,
యొప్పుగుట కొకగుఱుతోసఁగు మనియె,
నిచ్చెఁ దత్పతిప్రహిత మైననమ్మిక, యుంగ
రంబు నతికి నుల్పు మొఱయ. రాఘవ.

4. 20. (రామాయణాంధమున 'విశ్వాస పాత్రము' అనియు భారతార్థమున 'సమ్మతము' అనియు అర్థములు..)

3. మంచిది, యుక్తమైనది.

క. ఒప్పుగునో తప్పగునో, యిప్పటికిం దోచు కాఁదమిది. . ఉ. హరి. 4. 130.

ఉ. త ప్పిది చెప్పరాదు కవికాసమయంబున కొప్పు గాదు నీ,విప్పగిది ప్రచింపఁ దగు నే యన...కాళ. 3. 159.

జ: ఒప్పందము, ఒప్పనితనము. ఒప్పనివాఁడు, ఒప్పమి, ఒప్పము! ఒప్పారు, ఒప్పించు*, ఒప్పదము, ఒప్పకొను*. ఒప్పకోలు, ఒప్పమిగులు, ఒప్పులకుప్ప, ఒప్పులాఁడి.

ఒప్పుకొను' న. 3. స్వీకరించు, గ్రహించు, అప్పగించుకొను.

ఆ. ఒప్పుకొనుము వీని నుర్వీక యని సుతు; నిచ్చి గంగ చనిన...భార. ఆది. 4. 168.

వ. ఇక్కుమారుండు మేరుగిరిశృంగంబును బోలె నా కెత్తికొన నశక్యం డయ్యె వీని నొప్పుకొను మనిన విని బృహద్రథుండు ముదితహృదయుం డయి దాని కిట్లనియె. భార. సభా. 1. 151.

(శ్లో. బృహద్రథసుతస్తేయం మయా దత్తః ప్రగృహ్యతాం. సం. భార. సభా. 17. 62.)

ఒప్పుకొను' ౨. 3. (ఒప్పు.) సమ్మతించు.

నీ. కుటిల మానసుఁ డతిమద్రుండు కేవలజఠర పూఁకుఁడు మార్జాలజాతి, బెడిదుండు వీని నమ్మెడి తెఱం గెయ్యది యొద్దికిఁ జనఁ జిత్తమొప్పు కొనదు. వేం. పంచ. 8. 122.

ఒప్పుకోలు ౧. (✓ఒప్పుకొను*) ఒప్పుకొనుట, సమ్మతించుట. ఆం. భా. 1. 104.

ఒప్పుమిగులు ౨. 3. (✓ఒప్పు) ఒప్పారు.

నీ. ఎవ్వండు వరయోగిహృదయాబ్జమునఁ బరంజ్యోతిస్స్వరూపుడై యొప్పుమిగులు. దశా. 2 71.

ఇట్లే: ఒప్పుమీలు - ఉ. రా. 2. 42.

ఒప్పుమొలయు - భార. విరా. 3. 52.

ఒప్పెసఁగు - భార. భీష్మ. 1. 24. విక్ర. 8 86.

ఒప్పులకుప్ప ౧. (✓ఒప్పు) 1. అందములట్రోగు, సౌందర్యరాశి: నుందరి.

ఉ. పువ్విలుకానితోడ సరిపోలెడు చక్కని వాఁడు భూమిలో,నెవ్వఁడు చెప్పుఁదా యనుచు నిష్టవయస్యలఁ గూర్చి యాత్మ లో, నువ్వికు లూరుచు, బలుకు నొప్పుల కుప్ప సలుండు గాక యొం,డెవ్వఁ డనంగ మెచ్చుఁ దరళేక్షణ నెయ్యము లియ్య మెట్టిదో నై ష. 1. 75.

ఉ. ... ఓ,యొప్పులకుప్ప నీ వలిగి యుండెడి కారణమేమి తెల్పవే. సారంగ. 2. 199.

ఉ. అప్పుడు వచ్చి వహ్ని తనయాకృతితో ధర ణీజఁ దెచ్చి యీ, యొప్పులకుప్ప సాధ్యి. ఉ. రా. 6 214.

2. భాలికా క్రీడావిశేషము.

'ఒప్పులకుప్ప, ఒయ్యారిభామ' అనిపాడుచు ఆడెడు ఒకయాట.

ఒప్పులాఁడి ౧ (ఒప్పులు + అఁడి.) నుందరి.

వ. ... అచ్చరయొప్పులాఁడులకప్ప కొప్పులం జుట్టిన వేల్పుఁజెట్టు పూదండల దండితనం బున ..ఉ. రా. 4. 163.

వ. ...కులుకు వలి చన్నులుఁ దలిరు మను మోపులు నలరు పెనుఁదావులుఁ గలయొప్పు లాఁడులు తమకప్ప పెన్నెలులకు జోడుగా కివి వెలవెల నయ్యెఁ జూడుం డని తెలిపెడు వడపున వెలిచామరంబులు నై వ...ఉ. రా. 5. 249.

ఒబ్బట్లు - బొబ్బట్లు. ౧. ౨. (క. ఒబ్బట్టు,ఒబ్బిట్టు.) భద్రవిశేషము.

వ. ...గారెలు బూరెలు మండెంగ లంగరొల్లె లు మణుఁగుఁబువ్వులు వేణి లొబ్బట్లు కడి యపుటట్లు... ప్రబంధ. 11.

నీ. కలవంటకములు బూరెలుఁ దేనెకొలలు చావట్లు మండెంగ లొబ్బట్లు వడలు. కళా. 7, 81.

ఒబ్బిడి ౧. 1. కాగు.

ద్వి. వాడిమిమై ములువాడిచట్టునను, వాడి
యొద్దిడి నేయుకానయుఁ గొట్టి. అ. మ.
క. 1. 89, పా. 13. పం. (ఒద్దిడి చేయు-
చక్కఁ జేయు.)

2. పంటనుటిపిడి. (శ. ర.)

3. పొదుపు.

(వ్యవ.) ఆమెదగ్గఱ ఒద్దిడి లేదు.

ఒద్దిడియగు - చక్కఁబడు.

(వ్యవ) పనులన్నియు ఒద్దిడియైనవి.

ఒమ్మచ్చే ఎ. (ఒమ్ము + అచ్చే.) మణులను పొదు
గుటకు బంగారుతోఁ జేసెడు పీఠస్థానము.
(త్రా. శ. ర.)

ఒమ్మిక ఎ. (✓ఒమ్ము.) 1. పొలుపు, అందము.

వ. శ్రీకారంబుల తోకయుఁ దొమ్మిదింటి
తెక్కల యొమ్మికయు మోదుగువిరులసిగు
లును తోసరించి వాసి వడయు శ్రుతికమ్మ
లికలును ... పాండు. 8. 179. ప్రబంధ.
52.

2. పొందిక.

ద్వి. సమ్మదంబునఁ బర్ణశాల గావించి, యొ
మ్మిక గురుల నందునిచినవాడ. రం. రా.
అయో. (చి. ని.) అం. ఖా. 2. 186.

ఒమ్ము అ త్రీ. ఒప్పు, సరిపడు.

ఉదా: ఈనీళ్లు నాకు ఒమ్ములేదు. (త్రా.)

ఎఱ. (-హొమ్ము) స్థూలము, పెద్ద. అం. ఖా.
8. 20.

నీ. ఒ మైన బరవుగోతమ్ములు ద్రొబ్బిన
తొమ్ముల గాయమ్ములెమ్మే మీఱ. శశాం.
2. 19.

క. కురులో యొమ్మగు తుమ్మెద, గలులో చక
చకితకాంతి గనునీలపురా సరులో యిండిపరి
పున్, విరులో యిరులో యనంగ వెలెడికి
నమరున్. అహల్యా. 2. 87.

ఎ. స్థూలము, బలుపు. (త్రా.)

ఒమ్మివచ్చు - అచ్చివచ్చు.

ఉదా: పశువులు ఇతనికి ఒమ్మిరాలేదు. (త్రా.)

జ: ఒమ్మచ్చు, ఒమ్మిక.

ఒయారము - ఒయ్యారము, ఓయారము. ఎ. 1.

విలాసము; సౌందర్యము.

చ పెనిమిటియైన వెన్నుఁ దొగిఁ ప్రేముడి
నిచ్చినఁ బుట్టు గ్రుంకుగ, ట్లను తన రెండు
చేతుల నొయారము మీఱఁగ నేలకొమ్మ
దాల్చినపవడఁ పుఃజుట్టలుఁగుఁ జిందమును
బలెఁ జూడ నొప్పెనంతను దగఁ దూర్పు
నన్ వెనుకఁ దమ్ముల విందును జందమామ
యున్. యయా. 5. 30.

ఉ. అంచితలీల రంభ మునియగ్రమునన్ విహ
రించె నెంతయుఁ, మించు నొయారమున్
గులుకు నెన్నడయుఁ... పొల్పుమీఱఁగఁ.
కళా. 8. 17. అం. ఖా. 1. 189.

గీ. రతివిధంబునఁ గడునొయారమునఁ బొదలి.
చంద్రా. 4. 191.

2. విధము.

(మాయావిమానము.) వ. ఒక్కయెడఁ జక్క
తెగిపడ్డ విధంబున డిగ్గుచు నొక్కచోటం
బుట్టచెండువడువున నుప్పరింబునకుం
బోవుచు నొక్కవంక జీను దిగవై చిన కప్పలి
చొప్పునఁ గదలక నిల్పుచు నొక్కవరి తైరి
దేగయొయారంబునం దిక్ష్ణక్రచ్చారంబుఁ
జూపుచుఁ బోయి.. కువల. 4. 92.

ఎఱ. సవిలాసము.

ఉ. ... మజ్జనం, బై పువుఁజప్పరమ్మున నొయా
రముగాఁ గయిసేసి రాజలీ, లాపరతంత్రుఁ
డై కలకల న్నగుచుండెడు సవ్యసాచి నిం
ద్రోవల రోచిః జూచి తలయూచి యులూ
చి రసోచితంబుగఁ. విజ. వి. 1. 83.

ఉ. దాని జగానిగారిమును దాని యొయార
పుఁ దక్కుఁ జూపులున్. నీలా. 2. 29.

జ: ఒయారి.

ఒయారి - ఒయ్యారి, ఓయారి. ఎఱ. (✓ఒయా
రము.) ఒయారముగలది.

(మనోహరము; చక్కనిది.)

గీ వయసువాడును మిగులకా గయినవాడు,
నన్నిట నొయారియై యుండునట్టివాడు,
దైవగతి నొంటిపాటునఁ దగిలె నేని, యోజ
చెడి పైకొనదె యెట్టియువిదయైన.
సారంగ 2. 9.

సీ. చిన్నితొన్నెల నెన్ను నెన్నొసల్ల నొయా
రి యలఁతికస్తురి రేక లనువుమీఱ. అచ్చ.
రా. కాల. 87.

సీ. వేలుపుఁబూఁబోండ్ల శేలి నేయు నొయారి
చెలువలు దగవీర మలహరియును...బంగారు
వీరణములు ... కడఁగి మ్రోయింప ...
మయా. 4 159.

ఎ. విలాసముగలస్త్రీ, స్త్రీ.

కా పమే పల్కవు మోహనాంగి యిటు లేలే
యల్క చిత్రాంగి ని, నేన్నే మంటిం గలకంతి
నావలనఁదప్పేమే యొయారి యయో,
నామీదన్ దయ లేదటే చెలి నను న్మన్నిం
పవే కోమలీ. సారంగ. 2. 210.

ఓయ్య - ఓయ్యన. అవ్య. ద్రు 1 మెల్లఁగా.

గీ. అట్టియాలోను కడురయం తారఁ తొచ్చి,
యొయ్యఁ దలయంపిదిక్కున నొడిఁగి
యుండె హరి. ఉ 2. 1౭8.

చ. విసరుహలోచనామణినిఁ బెండిలిత్తిన్నియఁ
జేర్చెదప్పటన్, ముసుఁ గొనరింపుఁడి...
విసవిసఁ బోక యొయ్య నడపింపుఁడు ..
పాంచా. 4. 21.

మ. ... నిజంబడుగం జూచెద నంతయుం
దెలియ నొయ్యం జెప్పురా నావుడున్.

చ. అనిలఁబఁ దోరి రావణుఁడ యల్లన నేటికి
బెట్టు చెప్పెదన్, విను...రామా. 8. 281.
282.

సీ అతఁ బులోముఁడఁ వింతరక్కసుఁ
డగ్గి హోత్రగృహంబున కొయ్య వచ్చి.
భార. ఆది. 1. 129.

2. ఇది కొన్ని చోట్ల వాక్యాలంకారముగా
నుపయుక్తమై 'ఒప్పిదముగా' మొదలగు
అర్థము లిచ్చును.

గీ. ప్రాణకాంధవుఁడై న యప్పడిరాజు, నత్ర
మాగ్గంబునం దొయ్య ననుచరింప. నత్ర
ధారా ప్రవాహంబు యవధిగాఁగ, దైన్య
మందును మరలె వైదర్భిచూడ్కి. నైష.
2. 100

ఓయ్యొయ్యన్ - మెల్లమెల్లఁగా; క్రమక్రమ
ముగా.

మ. ఇతఁడే నైషధుఁ డంచు నొండొరులతో
నేకాంత మొయ్యొయ్య నా, శతమన్యు ప్ర
ముఖామరుల్ మునుకుచుఁ జర్పించి
రుక్కంతతోన్, నైష 3. 42.

గీ. తారమైదీఁగ వికచలోద్ర ప్రమాన, పాండు
రచ్చాయ నొయ్యొయ్యఁ బలుకఁజాతె.
కాశీ. 4. 208.

ఓయ్యన - ఓయ్య. (శ. ఓయ్యనె. త. ఓయ్యెణ.)
(తన్మగా)

సీ. ఒకనాడు నారదుఁ డొయ్యనఁ గంసుని
యింటికిఁ జనుదెంచి...భాగ. 10. పూ. 62.
(మెల్లఁగా)

క. ... బలం జేర్పడ విల్లు వంప నోపక, యుడి
గిరి నృపసుతులు గొంద తొయ్యన లజ్జన్.
భార. ఆది 7. 17b.

(కొన్ని చోట్ల వాక్యాలంకారముగా నుప
యుక్తమై 'ఒప్పిదముగా' మొదలగు అర్థము
లిచ్చును.)

చ. ... అ, నృపమణిభాగ్యలక్ష్మికరణిం దరుణీ
మణి వచ్చె నొయ్యనన్. వసు. 8. 28.

ఓయ్యనొయ్యనఁ - మెల్లమెల్లఁగా; క్రమ
క్రమముగా.

ఉ. ... పెనుఁజేటు దప్పెననుచుం దివి కేగితి
మొయ్యనొయ్యనన్. ప్రభా. 1. 91.

గీ. మగువ మొగమున కెనగాగ మిగులఁ తొగి
లి. తొ గల చెలికాఁడు పదియాఱుతునియ
లయ్యె, సిరుల కిర వగునెత్తమ్మివిరి దలంకి,
యొయ్యనొయ్యన వేమాఱు ప్రయ్య
లయ్యె నీలా ౨ 21.

ఓయ్యొయ్యనఁ - మెల్లమెల్లఁగా; క్రమక్రమ
ముగా.

మ. నడు మొయ్యొయ్యనఁ దోరమయ్యెఁ బన
రెన్ నాభీతలం బంగముల్, జడనొందె..
కమనీయదౌహృదపరిఘోభంబునం బొల్తి
కి. హరి. ఉ. 3 180.

ఓయ్యాక ఎ. (ఓయ్య+అక?) నిరోధము.

గీ. ఇట్లు కోలాహలంబుగాఁ బెట్టఁ బెట్ట, వీఁక
నందఱ నశట నొయ్యాక లేసి, ముమ్మర

మైన్యోన యారివేరిమ్ము మదికిఁ బట్ట నతఁ
దేగెఁ దలపరికొట్టమునకు. వై. జ. 4. 68.

ఓయ్యారము - ఓయారము, ఎ. (క. త. ఓయ్యార. త. ఓయ్యారమ్.) విలాసము.

క. ఆ రాజు నిజపురం బగు, నారాయణవన
ముఁ జేరి నానాజనముల్, గారవమునఁ
గనుఁగొన నొయ్యారింబున రాజవీధి యం
దుఁ జరింపన్. కాళ. 1. 91.

ఎఱ. 1. సవిలాసము గలది.

వ. పురారి యొయ్యారంపునిలుకడ నిలిచి వల
కేల వాలమ్ముఁ ద్రిప్పుచు. హర. 7. 49.

మ. ... మేనొయ్యారి మై వ్రాలఁగా, జలకం
తార్చె లతాంగియొర్తు యదువంశస్వామికి
వేద్యుకన్. పారి. 2. 11.

2. అప్రయత్నముగా సంభవించునది, యాదృ
చ్ఛికము.

మ. ఒకమా తెవ్వనివేరు గర్జములలో నొయ్యారి
రమై సోకినన్, సకలాఘంబులుఁ బల్లటిల్లి
తొలఁగునన్ ... కాగ. 9. 142.

3. మనోజ్ఞము.

సీ. హరిముల్ మెఱయ నొయ్యారింబులుగ
గ్రుచ్చి యందంద వింతగా నలవరింతు.
భార. విరా. 1. 107.

(‘ఓయ్యారము’ అనురూపాంతరము ఒక్కచోటఁ
గానిపించుచున్నది.)

ఉ. ... చెక్కుఁగవలెప్పిద మౌర మెఱుంగు
దోమినట్లున్నది పోగకన్దకుటొయ్యార మే
మనవచ్చునై ననీ, చిన్నది తుంఁ వింటిదొర
చిల్కయ ముద్దులు మూటగట్టెడిన్. మృ.
వి. 2. 80.

జ: ఓయ్యారి.

ఓయ్యారి - ఓయారి ఎఱ. (✓ఓయ్యారము) 1.
సుందరుఁడు.

కా. .. మునీంద్ర మాకు నెపుడున్ జేతోభవుం
గన్పయ్యెయ్యారిన్ కారి వరించు వేడు
కలు మల్లాడున్ మనోవీధులన్. వరాహ.
9. 38.

2. నిపుణుఁడు, నేర్పరి.

సీ. శ్రయ్యంతవాసనా గ్రహబుద్ధి నొయ్యారి
యొయ్యారిరామానుజయ్యగారు. పాండు.
1. 42.

ఎ. విలాసము గల శ్రీ; శ్రీ.

గీ. అన్న లతకూన యొయ్యారి యతివ వెలఁది
.... గరిత యన భామినీసమాఖ్యలగు సాంబ
సాం. ని. మాన. 20.

సీ. ... కలిమియొయ్యారి నోములఫలంబు ...
ఉ. రా. 1. 80.

ఓర ఎ. (క. ఒరె. త. ఉరై.) 1 వరీక్షార్థము ఒర
గంటిమీఁద గీచెడుగీటు.

సీ. ఒఱ వై నకటిశటి నొరకునచ్చ పదాఱు
వన్నె దుప్పటి వింతవన్నె మీఱ దశా.
5. 46.

(యజ్ఞవరాహవర్ణనము.) సీ. పుత్తడికొడ
మూపురి మనునొగంట నొరకురా రా
పాడు నొక్కమాటు. కాగ. 3. 415.

2. సామ్యము.

క. శృంగారము ముఖ్యం బగు, నంగియు నంగ
ములు దలఁప నవ్వరసములున్, సాంగ మగు
నేని, డంకము, బంగారముతోడియొర ప్రబం
ధము వొందున్. పి. శకుం. 1. 25.

3. ఆలోచన.

చ. ద్రవిణము నొవ్వఁ గొంటనొరత్రాణలతో
నిడు చుంట భూమి గొం, తవలికి నిచ్చు
చుంట ... భూధవుఁడు ... తనయం దివి
మాన్యుతోఁ దగున్. ఆము. 4. 248.

ఒరవ(వ)ట్టు - రాపిడి పెట్టు.

చ. ప్రమదవనంబునం బ్రియసంస్సరి రత్న
కృతంబు లై నకు, ట్టిమములఁ జాట్టుతోటలఁ
దటిన్మయకుడ్యములన్ బరస్పరి, ప్రమద
మహస్వరూపమునఁ బజ్జయు దవ్వు
నెఱుంగ నీని వి. ప్రమముల నాసుధర్మ
నొరవట్టు విధాతృపురినికేతముల్. కకు.
8. 18. (భావమ్యవాచకము.)

సీ. ఎఱపట్టు తెరపెట్టు నొరపట్టు చిఱుచట్టు
పలఱిక్కిదొర వెక్కి ప్రణలువాఁడు. అచలా.
1. 62.

ఒరపెట్టు - 1. బంగారము గీచి గీటు పెట్టు.

వ. ...నికషపాషాణపట్ట నిభంబయిననభస్థలం
బునం దన పసిండితెక్క తొరపెట్టుచందం
బున...నైష. 2. 85.

2. సంఘర్షించు; మించు.

నీ. పులుగురాయనిచట్టువలవన్నె నొంపెట్టు
వొంబట్టుజిలుగురెంబుతోడ. మనుచ.
6. 102.

ఒరవచ్చు - పాటివచ్చు.

ఉ. ...వదా,ర్యన్నెపసిండితోడ నొంపవచ్చున్యపా
లుని యంగకంబులన్. నైష. 6. 50.
భార. భీష్మ. 2. 381.

జ: ఒరకొను, ఒరగట్టు, ఒరగడుగు, ఒరగల్లు.

ఒరకొను న. ౨౩. (ఒర + కొను) ఒంపెట్టు; పరి
క్షించు.

నీ. వంటక మొనరించి వరుసతో నిప్పులు తొగ్గు
లుగా నార్చి ప్రోవుచేసి. క్రమ్మట నొం
కొన్న గవ్వల కమ్మించి సమ్మదంబునఁ జల్లి
చమురు విలిచి. గీ. వెంపు భక్తియు బెర
యంగ వేడ్కతోడఁ, గుడువఁబెట్టిన ...
దశకు. 10. 105.

(ఒరకొన్నగవ్వలకు - ప్రళస్తమైనగవ్వలకు.)

ఒరగట్టు ఎ. (ఒర + కట్టు.) చుట్టగా చుట్టి కట్టిన
వస్త్రపుకట్టు.

నీ. ఒరగట్టువంచెలు బెరసుఁబచ్చడములుఁ గా
ర్కొన్నలోవంక కటియొడళ్లు. నీలాం.
3. 49. (శ. ర. పా. 'ఒరుగట్టు' ముద్రి.)

ఒరగడుగు ఎ. (ఒర + కడుగు) రెండవసారి బియ్య
ము కడిగిన నీరు. (శ. ర.)

ఒరగల్లు ఎ. ౫. (ఒర + కల్లు.) బంగారు మున్నగు
నవి ఒరపెట్టెడుతాయి, గీటురాయి, నికషము

నీ. పుత్తడికొండ మూపురి మనునొంగంట
నొరకు రా రాపాడు నొక్క మాటు భాగ.
8. 415.

ద్వి. విద్వేల కొరగల్లు వితరణం బిల్లు. ప్రభు.
2. 27. పా. 16. పం. (విద్వేలకొరగల్లు -
విద్యాపరీక్షాస్థానము.) ఆం. భా 2. 299.

ఒరగాలు! ఎ. ౫. (శ. ఒర్. శ. ఒరు - ఒకటి.)
ఒంటికాలు.

ద్వి. ఇంక నెట్లని యాత్మఁ గొంగక మనసు,
బింకంబు వదలక పృథుసాహసమున, నొర
గాల నేగుచు నొకకొంతదవ్వు. పా. ౧౭. బరు
గెత్తుచు భువిఁ గొంతదవ్వు. పండితా. పురా.
132. పా.

ద్వి. నెక్కొన నొరగా నిలుచుచుఁ జనుచు.
బస. పు. 3. 1120. పం.

నీ. చే సంకు పట్టుచుఁ జిదురుప లె్వదకుచు నొర
గాల దేవుచు మలిపడుచు. దశకు. 6. 157.
(దీనిని శకటరేఫముతో అప్పకవిగ్రహించినాఁడు)

నీ. ఒలులుట విలపించు తొలువదేహం తొలు
గాల నుడుట యొలు కత్తిమూత. అప్ప.
2. 197.

ఒరగాలు! ఎ. ౫. (ఒరగు + కాలు.) కుంటికాలు.

క. కప్పకు నొరగా లై నను, పప్పమునకు రోగ
మైన సతి తులు వై నా, ముప్పున దరిద్రుఁ
డైనను, దివ్వుదు మఱి దుఃఖ మగుట
తథ్యము సువతీ. సు. శ. 27.

ఒరుగు అ. ౨౩. 1. వంగు.

గీ. ...ఎడమ కొక్కింత యొరగనిడినధమ్మిల్లి
వలయంబు నడుగునందు. ఆము. 5. 38.

2. వ్రాలు; పడు.

చ. ... కొలుపు లై యొరగంబడెఁ గొన్ని
భూజముల్. ఆము. 5. 126.

క. గడగడ వడఁకుచు మున్నీ, రడరెడు నెమ్మే
ను చార్చి యన్నెఱజేజే, యడుగులపై
నొరగెదన. యడు గసలును జిప్పప్రో
వునై కనఁబడఁగన్. అచ్చ. రా. యు.
76. ఉ. హరి. 1. 58.

గీ. ...పుడమి తేఁడు, తెలిసి గడగొన్న రిపు
శక్తి దిగిచివైచి, మఱియొరగి క్రమ్మటం
దేటి యురక నిలిచి. కకు. 2. 147. (మూర్ఖ
పడు' అని భా.)

8. కూలు, చచ్చు.

నీ. శార్దూలకబకుండు నచ్చె దుర్జయుఁ డేగె
శత మాయుఁ డొరగెను నమన్నె వక్ర, నా
సుండు ...మొ రా సుం. 159.

4 పోవు, వశించు.

క. ...కృప, యొరగిన చిత్తముల వార లొం
దొరుతోడఁ.

క. ...చీరుడము నీరిఁ బట్టి యుదరముల్.

వ. అనుచుండ. కేయూర. 3 328, 324,
325.

వి. 1. ఒరగుదిండు.

నీ. ఒక్కకే లొరగుపై నునిచి యేకాంతంబుఁ
దెలుపుచుఁ గూర్చి నెచ్చెలులు సనఁగ.
కుక. 1. 321. చంద్రా. 3. 68.

2. లోపము.

నీ. భట్టి యుగంధరి ప్రముఖులకృత్యంబు
లొరగు లొత్తెడుమంత్రు లొక్కవంక. రాజ.
చ. 1. 11.

3. వంపు. (శ. ర.)

విజ. వంకరై వది. (శ. ర.)

ఒరగుపాగ - వంకపాగ.

నీ హుగుమంజిముత్యాలయొరగుపాగ మె
టుంగు నొసలలితరిబొట్టు ముసుగు వేయ.
పారి. గ. 1. 79.

జ: ఒరగాలు².

ఒరచాలుదుక్కి వి చాలు తేలికగాఁ బాటిన
దుక్కి. (శ. ర.)

ఒరపదను వి. కొంచెముతడి. (శ. ర.)

ఒరపిడి వి. (✓ఒరపు) రాయిడి.

క. అన్నలుఁ దమ్ములుఁ గలుగుట, యున్నతుఁ
తేయు నృపు నెంతయొరపి క్ల యినన్, మన్న
నయు నీగియును సంపన్నంబులు గాఁగ
వారిఁ బాటించు టురున్. భార. కాం.
2. 358.

ఒరపు వి. (✓ఒరయు.) సంఘర్షణము, రాపుడు;
అదుముడు.

నీ. మెండు మీతెడుబండికండులయొరపునఁ
జిలువలయొలిమీఁడు దలలు ముడువ. ఆచ్య.
రా యు. 184.

ఒరయిక వి (✓ఒరయు.) 1. స్పర్థ.

నీ. ఉర మెక్కునీరితోడ నొరయిక శిరమెక్కు
మహి యన హరినీలమకుట మొవర.
చంద్రా. 1. 71.

2. సంఘర్షణము.

చ. సరిసిజసంభవుండు పురిసారిసగేహినిఁ
ప్రచించున. చెరు వగునీలపుంగుకుపు చెక్కిన
మేలిపసిండిముద్దుటుం, గం మన మింటితో
నొరయికన్ గమవట్టెడు గోపురస్ఫుర,
ద్గురుతరశాతకుంభరుచిగుంఘితసాలము నీట
మీటుగన్. చంద్రా. 1. 8.

ఒరయు న. శ్రీ. 1. రాచు, సంఘర్షణము చేయు.

క. రావణుండు వచ్చి నన్నుం. ద్రోవ యడిగె
నేను తెప్ప దొర్చి మెసఁగఁ, వేవేగ న
న్నొని కొని, నావాససమీపవిధమునం బోవు
నెడన్. భా. రా. కిష్కిం. 713. ఉ రా
2. 147.

నీ. ప్రవహించు నేవీటిపశ్చిమప్రాకార మొని
గంగమ్మ సాగరముకొమ్మ. కాశీ. 1. 58.
2. గోకు.

కా. జేటం జేటముగా నిభంబు కరిణిం శ్రేమం
బుతోఁ జేరి. . క్రి, గోట స్మే యొరియున్.
కు. సం. 1. 100.

3. ఎదుర్కొను, డిక్కొను.

నీ. కండక్రొవ్వునఁ గన్ను గానక పండులు
విరుదేనుఁగుల నైన నొరయఁ జూచు.
పారింగ. 1. 68.

చ. ... ని న్నొరని తా రెనరాక కదా నిలింప
భూజములు వహించు దుర్యోశము పట్టద
తోకిల కై తవంబునన్. ఆము. 1 43.

4. (పరీక్షార్థము బంగారు మున్నగువవి తాతి
పై) గీటుపెట్టు.

నీ. యోగార్థసాధనలుల్లం బుపాసించి పరమత
గాంగేయ మొరని చూచి. కాశ. 4 187.

చ. ఒరసిరి నిన్నుఁ దక్కు నికపోపలధారల
వన్నెఁ గానరు. ఉ. హరి. 5. 11.

5. పరీక్షించు.

ద్వి. అడుగు లొత్తుచు నున్న నతనిమనంబు,
నొరయ మాయానిద్రనొంది రేయెల్లఁ,
జరణసేవ యొనర్చు జననాథుఁ జూచి. ద్వి.
హరిశ్చ. ఉ. 1601.

గీ. అడిగితిమి గాని యొవ్వండ వైన నేమి ...
ఒక్క భిక్షకుఁగా నిన్ను నొరయ నేల. హర.
2. 51.

6. పరిశీలించు, విచారించు.

క. నరపతి భృత్యులఁ దొడవుల, నొరసి తగిన
నెలవు లందు నునువక యున్నవ్, జరిణం
బునఁ జూడఁమడి, శిరమున నందియయుఁ
బెట్టు చెలువము గాదే. నా. పంచ. 1. 120.

7. పొరయు, పొందు; చేరు.

సీ. దరి లేని భంగపాటొరయఁ దావం తైన
బహుజీవనసమృద్ధిఁ బరిధవిల్లి. పె. శకుం.
1. 41.

సీ. కావాలేయ తేత్ర పదము నుల్లంఘించి
దుంతిరాట్టిఁగోపకంఠ మొరిసి. గీ. భవతి
భిక్షాం ప్రదేహి యన్నలుకు పలికి కాశీ.
8. 127.

౮. శ్రీ. 1. స్పర్థచేయు; మఝోక్తము

సీ. ఉమరోమరాజితో నొంసి కీడ్పడినచంద
మున భూషాహులు తలలు వంప. వరాహ.
6. 46.

గీ. లలితకాశ్మీరభవనమాలంభకర్పి, పాటలంబై న
నీముఖాబ్జంబుతోడ, నొరయఁ గాక భవ
తేజియోగ్యమైన, పొడుపుగుబ్బలిఁ బొడ
తెంచు పూర్ణవిధుఁడు. నైష. 5. 48.
(ఇట ఔపమ్యదోష్టకము.)

2. రాచు, సంఘర్షించు.

చ. ...నితంబచక్రములతో నెఱివాలు మెఱుం
గుఁగప్పుఁబె, న్నడ లొరయంగఁ దద్గగన
తై వలినిం దగఁ జొచ్చి రిందలుక. పారి.
4. 28.

3. (రాపిడివలన నొక్కుడుపడు.

సీ. గురివెందపూసవే రొరయ సందిటఁ గట్టి
...నీలా. 1. 81. (సందిలి యొరియకః—
అని యన్వయము.)

జ: ఒరపిడి, ఒరపు, ఒరయిక, ఒరయుగడ,
ఒరిసికొను.

ఒరయుగడ — ఒరయిక.

(రాపిడి; కష్టము.)

క. కోపించి సురల వెలువడఁ, ద్రోపించె సురారి
బలిమి ధూర్జటి నీళ్లన్, మోపించె విష్ణుఁ
బసులక, గాపించెను మీకు నొరయుగడ
దాపించెన్. కు. సం. 4. 881.

ఒరలు — దొరలు. ౮. శ్రీ.

(దొర్లు)

చ. ...దుఃఖవరంపర నిద్ర లేక కా, నొరలుచు
లేచుచుక వనట నొందుచుఁ గన్నులు సాము
మూయుచున్, భా. రా. కిష్కిం. 375.

గీ. ఒరిలుమదకరు లుర్విపైఁ బొంబుహరులు,
విలుగుతేరులు బల మేది యెఱుగు ఖటులు.
ఉ. రా. 8. 177.

ఒరవడి ౧. విద్యార్థులకు అక్షరములు కుదురుటకై
గురువు మున్నగువారు వ్రాసిన మేలుబంతి.

(వ్యవ) నాకు గురువుగారు ఒరవడి పెట్టినారు.

ఒరవడి వ్రాయు — ఒరవడి చూచివ్రాయు.

(వ్యవ) పిల్లవాఁడు ఒరవడి వ్రాయు
చున్నాఁడు.

ఒరపు ౧. విధము.

ద్వి. నెగయఁ బాయసముపై నె య్యెల్కి
నట్టి, యొరపు నాకయ్యె నాయొడయ
రమేశ. పండితా పురా. 181.

ఒరిసికొను న. శ్రీ. (✓ఒరయు) రాచికొను;
అంటు.

వ. కొన్ని వాసరంబులకుఁ గుంభసంభవుండు
గోదావరి నొరిసికొనుచు నాంధ్ర దేశమున
నరుగునప్పుడు. కాశీ. 8. 18.

వ. మాతలిసారథికం బై నయారథంబు నక్షత్ర
మండలం బొరిసికొనుచు జని. హర. 7. 116.

ఒరిసికొనుపోవు — (రాపిడివలన) నొక్కుడు
పడు; పుండుపడు.

(వ్యవ) దారము విగించి కట్టవందువలన న,
దిలి ఒరిసికొనిపోయినది. చెమ్మనేలఁ దిరుగుట
వలన వ్రేళ్లు ఒరిసికొనిపోయినవి.

ఒరిను ౧. పోలిక (ఉపమానాచకము.)

క. దొరయు గెడ తో పోలిక, సరి సంగడి
యుద్ది యీడు పాటి పగిది నాఁ, గరడి
యనఁ జాడ్పు చందం, బొంసు పరుసు నాఁగ
మవమ కొప్పున్ తెప్పన్. కావ్యా. 5. 16.

ఒరిగ ౧. మ్రొక్కు, నమస్కారము.

సీ. తోతలు కైటభాసురగర్వహరువకు నొరిగ
బ్రహ్మాండభాండోదరువకు. రుక్మాం.

1. 129. (శ. రి. పా. 'ఒరిగె' ముద్రితము. ఇంకను విచార్యము.)

ఒరిగట్టు ౨. శ్రీ. మార్కొను.

సీ. దేవాసురోగ్రాజి... ఉగ్రుడై జమునికి నొరిగట్టి తన కెందు మాటు లేదను కేతుమాలియితఁడు. కు. సం. 11. 670. ('ఒరిగట్ట' వ్రాత ప్రతి. ఇంకను విచార్యము.)

ఒరిజె ౧. పనుఁగుయొక్క మెడగొలుసు, కలాపకము.

సీ. వమల నోచాలఁ ద్రోవక దేవకరిఁ బట్టి యొరిజ వైవక యొక్కునుదుటుఁదనమురా. వి. ౪. 46.

సీ. గళలిప్తకస్తూరికారేఖ లొరిజలు మనుఁజెక్కులజవాది మొనపుమదము. గీ. . . అంగ సంభవుమదపులేనుఁగు లనఁగ, వఱలుదురు వీటఁ బణ్యలావణ్యవతులు. చంద్రా. 1. 32. ప్రబంధ. 58.

ఒరిమ ౧. 1. మైత్రి; ఒడ్డిక.

సీ. దుగ్ధాభికన్యక తోడికోడలు గాఁగ నొరిమ మై నుంట నీ కొప్పుఁ గాదె, నైష. ౪. 126.

చ. కని తను రాజు లెన్ను కొనఁగాఁ బెనుఁ బాఁజులతో సిరిఁగరా, యనికడ కేఁగి మాటలనె యాయనఁ దెలిచి తెచ్చి మల్లకున్, మనుకువ నంటు చేసి యొరిమం గడు మెచ్చులు గొన్న మేటి నే,మని పొగడఁగ వచ్చు నపునొ నిక ఫాటిలుఖానలాయనిన్. యయా. 1. 51.

2. దయ.

సీ. కిగులారి వరదరీహగులారి శైలనిర్భరులారి కాపాడుఁ దొరిమతోడి. ఉ. హరిశ్చ. 2. 185.

3. ఆసక్తి

(గీ. ఒరిమ నొండొంటిఁ జూచు నాభరణములును, విమలహరినీలమణివిభావీక్షణముల. నైష. 6. 61.

గీ. పొం దొరిమ పొత్తు గాఁము పొందిక యనఁ, బరఁగుచుండును మిత్త్రీభావంబు.... ఆం. భా. 2. 186. - 'ఒరిమె' అని, ముద్రి. ప్రొ. పా. కాని ఎదంతమనుటకు నిర్ధారక ప్రయోగములు లేవు.)

జ: ఒరిమిడి.

ఒరిమిడి ౧౭ (ఒరిమ + ఇడి.) - మైత్రి లేనివాఁడు - ద్వేషి.

ద్వి. మఱియు దుష్కులుఁ డని యొరిమిడి విప్రు, లఱతోడ శివనాగమయ్య నిందింప. పండితా. దీక్షా. 78. పా.

ఒరిమిక ౧. - ఒరిమ.

(వినయము)

క. ఒరిమికయు బత్తియున్ మదిఁ, గం మల రఁగఁ బూజఁ జేసెఁ గన్నియ... అచ్చ. రా. ఆర. 121.

ఒరుడు ౧. 1. అన్యుఁడు. (౨. ఒరులు - చూ. ఒకరువుఁడు.)

క. నరునకు నాకుండఁక్కఁగ, నొరులకు మీరూపు నూప కున్నది... భార. విరా. 1. 176.

క. ధగఁడి గల రాజు లిట నె,వ్వరు వచ్చిన వారు లేరు వైదర్భియొరున్, వరియింప నంత ధర్మే,తర చరితయె... భార. ఆర. 2. 184. ఆము. 2. 40.

2. ఒక్కఁడు.

సీ. ఘనుఁడు గదాయుద్ధమునను భీముఁడు బల దేవున కొరునకు దిగుడు కాని. దశా. 8. 150.

ఒరుదల ౧. (ఒరు + తల - శ. రి.) కొండెకాని తనము, పై శున్యము.

ఉ. ...ఒరుం దొరుదలన్ వినిపించినమాట డెం దముం, తెంద ముదంబు దక్కి చెడఁజేయుఁడు.... ఆము. 2. 40.

౧౭. కొండెకాడు.

సీ. ఒరుదలగా వచ్చి యొగి మఱుంగువడంగఁ జెవినిల్లు గట్టుక చెప్పి రేని. గీ. పదర కథి పతి తెలియంగఁ కాడి యగును. విప్ర. 5. 40.

జ: ఒరుదలకాడు.

ఒరుదలకాడు ౧౭. (√ఒరుదల) కొండెకాడు, పిశుమఁడు.

క. మొదలనె యొరుదలకానిం, తెదరంగా నాడ కాత్మఁ జింతిపు పదిం,బదిగ మృష

యేని మఱివిడు ముదస్తుఁగాఁ గాక యుండ
నొక్క మఠమునన్. అము. 4 220.

ఒరుదలే(లయే)రు ఎ. (ఒరు + తల + ఏరు) - ఒంటి
తలయేరు

వ పొగడవిత్తులు చనుఁజాలనూటి నస్యము
మఱుముక్కున వేయ నొరుదలయేరులును
రెండు ముక్కులవేయఁ దలనొప్పులును
మానును చికి (చి. ని.)

క రవివారపురేపకడన్, నవమగుఠిలజంబు
మాటు నాసికలోనన్, బ్రవసి ఏ నస్యమిడి
నను, నివసించిన యొరుదలేరు నిజముగఁ
బోవున్. చికి. (చి. ని.)

ఒరుము త. శ్రీ (క. ఒమ్ము.) చుటుకగు.

క. శరనిధి మును గ్రోలినని, స్పృహలములు
గురిసి మేఘ భావం బటి య, క్కరిములు
కరములెకా జిగి, నొరిమె ననన్ రవియు
మెఱసెనుడిగెన్ మొయిలున్. అము. 4. 171.

గీ. పరిఁగుఁ జుటుకయ్యెన నుమాట యొరిమె
ననఁగ. ఆం. భా. 3. 94.

ఒరువుఁడు న - ఒకరువుఁడు. (చూ.)
(ఇతరుఁడు)

ఆ. ... శోషి దివిరియొరువు, లనుభవింపఁ దెచ్చి
కొనిన మాంసము దొంటి, పుట్టువున హరించి
నట్టి నీచు. భార. ఆను. 5. 99, 89.

ఒరు ఎ. (త. ఉత్తై. తు., ఒరై) 1. ఖడ్గాదికోశము,
ప్రత్యాకారము.

క. ఉటుమక పిడుగులు పడియెడు, వఱుకులు
వాహివఁ జొచ్చె వాహిని కెదురై, యొఱు
లందు వాయుధంబులు, విఱిగి పడందొడఁగెఁ
బుట్టై విపరీతంబుల్. తె. భా. 8 188.

ద్వి. అఱుకడంబునఁ గాంత నమవుగా నునిచి,
యొఱు వాయఁ బెఱికి మహోగ్రంబుగాఁ
గఁ, గరమునఁ బూనినఖడ్గ ప్రకాశ, మరు
దుగాఁ గరిదివ్వె యై త్రోవఁ జూప, నన
హాయ కూరుఁడై యరుగు చున్నంత, ద్వి.
హరిశ్చ. పూ. 1853 - 1857.

(వ్యవ) నులోచనముల యొఱు.

2. నూతియొఱు.

మ. కలయన్ నీలమయంపుఁదల్లి యొఱుదాఁకం
చేటనీ రొప్పు ర.ధ్యలకూపంబుల... అము.
1. 57, 2. 66.

ఒఱుక(కా)టము ఎ. 1. విషమస్థితి.

ద్వి. మెఱయ నీతఁడు వోవ మీదటఁ జాల,
నొఱుకటంబున నొత్తురొగిఁ బ్రజ లెల్ల. ద్వి.
భాగ. 1. (క. ర.)

విజ. విషమము.

(వ్యవ) ఈ నేల ఒఱుకటముగా నున్నది.

ఒఱుకము ఎ. 1. పల్లము; క్రింది ప్రదేశము.

క. ఒఱుకం బిది మెర కిది యని, యొఱుఁగఁ
రాకుండఁ జేసె నిరులు ధరిత్రిన్. సురా,
99.

గీ. ఎన్నఁడును నేగి లేనట్టియిమ్మహాశ్రా,
శానమున య.దుఁ గాఁపున్న జంతువులకు,
నేటినాకంబు పున్నియం బెడలినప్పు, దొఱు
కమునఁ గూలవలయుఁ గీలూడినట్లు. కాశీ.
2. 45. (ఇట 'క్రిందిలోకము' అనిభావము.)

2. ఇబ్బంది, కష్టము.

గీ. అతిథి పంక్తికి రాకున్న నారిగింపఁ, దొంటి
నొకనాఁడుఁ బతి యెట్టి యొఱుకమునను.
కాశీ. 7. 166.

విజ. నిట్టనిలువై నది.

(వ్యవ) గోదావరి యొడ్డు ఒఱుకముగా నున్నది

ఒఱుగడ్డము ఎ. (ఒఱువ + గడ్డ.) సంకటము.

విజ. విషమము (క. ర.)

ఒఱుగు(వు) - ఒరుగు. త. శ్రీ. (క. ఒఱుగు. త.
ఒల్లు.) (వంగు, వ్రాలు; వ్రేలఁబడు; పడు)
నీ. కమ్రకంబులును వంఖర్జూరనికరంబు నొగిఁ
బండి వానిపై నొఱుగియుండు. కు. సం.
7. 980.

నీ. తనయార్పు తెలుఁగునఁ దలఁకువైరులు
వొంగ నొఱులుచు నేలకు నొఱుగె నేడు.
భార. భీష్మ. 1. 47.

క. అఱుకడ నిడి ప్రాబ్ధులుఁడై, పఱచి జలధి
లోనఁ జదలఁ జాఱుడు నెడఁ జె, య్యఱి
దప్పి నిలువఁ జాలక, యొఱుగిన గాలవుని
డించె నొకగిరిమీదఁ. భార. ఉద్యో.
3. 310.

ద్వి. తఱిగినకదళిచందంబున నేల, నొలుగిచేష్టలు
దక్కి యొయ్యనఁ దెలిసి ద్వి. హరిశ్చ.
ఉ. 1848.

ఒక పక్షమునకు వ్రాలు. పక్షపాతము
వహించు.)

ఆ. .. దండింపఁ దగునెడ, ననుగుణపుదండ
మాచరింపు, మొలుగఁ బలికి తేని నుండదు
ప్రణదేగఁగనిన పులుగు పిడు కరణిఁ
జెదరు. భార. శాం. ౧. 374

ఏ. 1. వంపు. (చూ. ఒలుగుపోవు.)

2. ఒ. గుదిండు, అనుడుబిళ్ల.

ఒలుగ(ప)బడు - ఒలుగు, వ్రాలు.

చ. కలమము లుండుఁ బండి యొలుగంబడి ...
అము. 1. 67.

(రాముడు) చ. ...ప్రాణమర్మముల్, వదలి
శతాంగయస్థి నొలువంబడ... జై. భా.
6. 230.

జ: ఒలుగుదిండు, ఒలుగుపోవు; ఒలుగుబిళ్ల.

ఒలు(ర)గుదిండు ఏ. - ఒలుగుబిళ్ల.

నీ. పతిదేవి జిగిమించురారాపుఁజనుదోయి నొలు
గుదిండులు నేయు నొలుపులాడ. సుద.
6. 50.

ఒలుగుపోవు ఆ (కీ. ఒలుగు + పోవు) వంగు, వంగి
పోవు; వకరియగు.

నీ. కొంగ మెడయు నిడుగూనివీపు నొలుగు
పోయినరొండియు బొక్కి తొమ్ము. హరిశ్చ.
4. 168.

ఒలు(ర)గుబిళ్ల ఏ. (√ఒలుగు) ఒలుగుదిండు. ప్ర
గ్రీవము. (శ. ర.)

ఒలుగొడ్డెము - పలుగొడ్డెము. ఏ. మర్యాద మీతిన
మాట.

నీ. పైక మీఁజాలక కాకీ కటాయించి యొలు
గొడ్డెములఁ బల్కుచుండినామొ. రంగా.
2. 171. భాగ. 1. 312. ద్వి. హరిశ్చ.
ఉ. 1404.

ఒలుటు ఏఱ. (శ. ఒలుటు.) మొలుకు.

గీ. ఉసుటు నీరియును నొల్ల కట్టొలుటుచాకి,
యాదిదేవుని దెస వినయంబు దక్కి, యిహ

వఁ మ్ములు లేఁ యి ళ్లేగె... హరి. పూ.
9. 13.

ఆ. అలుబిడ్డ లొలుటులై లేమిఁ గుందుచు,
దెవులుచేతఁ బడుచు నవయుజనులు, మున్ను
క్రొధతోభముల నాస్తికతఁ బగ, పీడనంబు
సేసి వేర్చినారు. భార. అను. 6. 98.

ఒలుపరి ఏఱ. (ఒలుపు + అరి) అందగారు.

చ ఒలుపరిఁ గన్నఁ గూడఁ జను నూరక
నన్నలు వాట నాడుఁ ద, త్తలువడు బోటిఁ
బిల్చెడు విధంబున నొత్తిలి వల్కు... భార.
భారణిన్. జై. భా. 3. 28.

చ. ఒలుపరి వాడు నీ పయిన నొక్కతె కోర్వ
మి నన్నొకప్పు డే, మఱక భజించు నీతరుణి
... దీనిమాయకు, నెఱుఁగుము గాక లేక కను
విదగు నిం దగులంగఁ జెల్లదే. చం. రా.
6. 93.

ఒలుపిడి ఏఱ. (ఒలుపు + ఇడి.) అయోగ్యుడు.

క. వెలువకు నెమ్మది నుండుము, వెలువాల
బుద్ధి నాశ్చ, బెట్టునె యనఘం, దొలుపిడి
చాడ్చున నామది, నలుమర లే దొండు నమ్ము
మనియె నరేంద్రా. విక్ర. 8. 101.
దశకు. 8. 4.

ఒలుపు ఏ. 1. సౌందర్యము; శోభ, ఒప్పు; విలా
సము.

ద్వి. ఎలునంజఁ గనువిచ్చు నెఱ్ఱచామరల.
యొలుపు నెల్లిదమాడుచున్న పాదములు.
ద్వి. పరమ. 1. 15. పా.

గీ. మకరికుండల మాణిక్యమండనంబు, లొలుపు
వాటిల్లఁ గీలించె నొక్క యువిద. రామా.
4. 107.

క ఒక్కతె భయశోకంబుల. వెక్కుచు మెయిఁ
గలవిలాసవిభ్రమలత్తుల్, దక్కుటయును
నొక యొలుపై. నెక్కొన ధరణికు నెచుర
నిలిచి వినితిన్. మనుచ. 4. 69.

2. విధము, రీతి; మార్గము, పద్ధతి.

క. కడపడక కూలుగొడుగులు, బడగలుఁ
జామరలుఁ గలయఁబడి మూర్చితులై, పడి
యెడు వాలకును మున్నొడఁగూడెడు

- మెత్తపటపు నొటపు వహించున్. కవిక.
2. 199. కు. సం. 8. 318.
- సీ ఎవ్వనిచారిత్ర మెల్లలోకములకు నొజ్జయై
వినయంబు నొటపు గటపు. భార. విరా
2. 191.
8. నేర్పు, నైపుణ్యము.
- క. పెటవారలుఁ దమ మెలఁగుడు, తెలఁగుల
దొరకొన్న వింతతెరువుల నేర్పుల్. మొఱ
యుచుఁ బతి చిత్తము గొన, నొటపు గలిగి
మాన్యవృత్తి నుండుదురు దగన్. భార.
విరా. 2. 21.
4. కల్పన.
- చ అనుచుఁ దదీయనైపుణగుణాళి విరాళి
గొనంగఁ జెప్పఁగా, విని యిటువంటి వెన్నఁ
డును విన్నది కన్నది లేదు మున్ను చా,
లును గణుతింప నీయొటపులో నిజమో
తెలియంగఁ జెప్పమా. విక్ర. 8. 48.
5. ప్రకాశము.
- గీ మదురుగోడలమెటపు వాల్మీగలయొటపు
...తనర వెలుఁగొందు నాస్రపోలు ధరణి
యందు రసిక. 1. 88.
6. కావము; కాధ.
- గీ. కాలతమకాంతితో సాటిపోలఁగోరి, పృథ్వి
ననల ప్రవేశంబు పెక్కు మార్లు. చేసి
యొటపులఁబడెఁ గాని వీసమైనఁ, బోలఁగాఁ
జాలదయ్యె జాంబూనదంబు. రసిక.
2. 105.
- క. అటపొటడు కుటుచ చేతులు, నొటవళరీరం
బుఁ గలిగి యొరులకుఁ జూడం, గొటగా కుం
డియు మన్నఁడు, నొటపులఁ బడియెడు
నితండు యువశీప్రీతిన్. భార. ఆర.
2. 184.
7. ఉపాయము.
- గీ. శక్రకుశేరై నవదనంగఁ జాలువాఁడ, నొటపు
సెప్పుడుఁ డికు నేమఱుగనీను. భార. కర్ణ.
1. 814. (శ. ర. ప్రాంత ప్రతిపాతములు.)
- గీ. పిలిచి యీఁబోవ నెవ్వారు, దొలఁగ నాడి,
పడుచు నొల్లమి లోకంబు పాడిగాదె,
భాస్కరానిలస్వర్లోకపతులు దగివ, యొటపు

- చెప్పిరి గాని తా లొల్లరైరి. నా. వంచ.
8. 267.
- విజ. 1. ఒప్పైనది, ఇప్పైనది; ప్రకాశించునది.
(మాయామృగవర్ణనము.) ద్వి. తఱుచు వజ్ర
ములతోఁ దడఁబడు తొడలు, మెఱుఁగుఁ
బచ్చలదాలు మీఱుగొరిసెలు. నొటపు వెన్నె
లఁ గాయు నుదరంబుఁ గలిగి, వెఱచినగతి
దిశల్ వీక్షించి కొనుచు. ద్వి. హరిశ్చ.
పూ. 671.
- క. నెటిఁ జదువు లెన్ని చదివియు, నెఱుఁగరు
జడమతులు శివుని నిట్టిద కాదే, యెఱుఁగునె
వంటకములచవి, యొటపుగ మఱి యంద
మెలఁగుచుండెడిదర్వుల్. శివ. సా. 289.
(ఇట వాక్యాలంకారముగా నుపయోగిం
పఁబడినది.)
2. యుక్తము.
- క. మొన లొటపుగఁ దీర్చికొనుఁడు, దనతవ
వాహనము లాయుధము లెల్లజనం, బును
ననువు నేసికొనుఁ డో వినయంతయుఁ గాచి
కొనుఁడు బెదరిక పసులన్. భార విరా.
4. 89.
- చ. ఎఱుఁగరు గాక లోకమున నెవ్వరికైనను
మేలునేయఁగా, నొటపగు నాశ్రమంబున
సమున్నత మైనగృహస్థధర్మముం, బటగడ
వైచి గోచి గొని పాఠెడుపొల్ల కు ముక్తి
గల్గునే, పటిగల నేతినం గొలుచు పాఠట
కుం గలదే తలంపఁగన్. ఉ. హరి. 4. 48.
3. వికాలము, పెద్దది.
- (ఆశ్చర్యవర్ణనము.) క. ఒటపగు నురమును
బిఱుఁదును, నెటిదోకయు...చూడఁ దగు
నాహరికిన్. భాగ. 8. 258.
- సీ. ఒట పై నకటితటి నొరకు వచ్చువదాఱు
వన్నె దుప్పటి వింతవన్నె మీఱు. దశా.
5. 48.
- ఒటపుమీఱు - ఒప్పు.
- సీ. తొలుదొల్తఁ బండుటాకులు రాలి ననలెత్తి
యొందురెండిపురుల నొటపుమీఱు. గీ... ధరి
శ్రీరుహాళి....నవనసంకాగమమున. శృ.
శ. కుం. 1. 71.

జ; ఓటపరి, ఓటపిడి, ఓటపుకాడు, ఓటపులాడి ఓటపులాడు.

ఓటపుకాడు విజ. (✓ఓటపు) అందగాడు.

గీ. పొలుపు మీఱంగఁ దృణరాజభూరుహముల,
యగ్రముల నున్న బుంగలయాసవంబు,
వొడిచికొని తెచ్చుచున్నట్టియొటపుకాడు.
విక్రమాధ్యుండు వారుణీవిక్రయుండు.
సురా. 57. (ఇట వ్యతిరేకలక్షణచే 'మోటవాడు' అవిభావము.)

ఓటపులాడి విజ. (ఓటపులు + అడి.) సౌందర్యవతి, అంతకత్తె. వి. సౌందర్యవతి యగుస్త్రీ; స్త్రీ.

వ. అత్తటి వియత్తలంబు హత్తిలాగెత్తు మెఱపుటొటపులాడినర్తనచమత్కృతికి నచ్చెరువడి. ...చం. రా. 6. 54.

ఓటపులాడు విజ. (ఓటపులు + అడు.) అందగాడు.

సీ. రతిదేవిజిగిమించురారాపుఁజనుదోయి నొటగుడిందులు నేయు నొటపులాడ నుద.
6. 50.

ఓటపెంతు వి. నూతియొట. (ప్రౌ.)

ఓటలు అ. క్రీ. (క. ఓటలు, ఓటల్.) 1. తోలు, విలపించు; అటచు; ధ్వనిచేయు.

గీ. ....వృషభాంకుఁడు....చంపె నాదై త్యు నొటలంగఁ జంక నిటికి. కాశీ. 6. 163.

క. నెఱి దవ్వంబడి పెల్లుగ, నొటలెడినంపాటి కరులయులి వభిమన్యుండఱిముఱిఁ బడుటకు వగమదిఁ, బఱిగొన నిల పెలుచ వఱచు థంగిఁ తెలంగెన్. భార. క్రో. 2. 182.

మ. ...ఓ దేవ నీ,యటకా లుద్ధతి రాహు మండలము బ్రహ్మాండంబుతో నొత్తినం, గుఱుగుఱ్ఱం చెడనంది బిట్టొటలు నగ్గోరాహి నీయంఘ్రికిన్, గిటుచెప్పైనవిధంబు నామన ములోఁ గీలించినట్లయ్యెడున్. నైష. 8. 125.

2. కలఁతనొందు, ఊఁథపడు.

క. ....దా,నపురాండ్రువలుకుపలుకుల్, చెవిఁ దాఁకి చుఱుక్కుమనినఁ జిత్తం తొటలన్.

ఆ. అడలు నిలువలేక యాయమ్మ వాయెత్తి, దుఃఖపడఁ దొడంగెఁ దోటలోన. రామా. 6. 141, 142.

ఓటవ విజ 1. వక్రము; వికృతము.

ఆ. ...పంగు నొటవగఁ గాలునే,విఱిచి సాధు జనులఁ బఱిచినాడు. భార. ఆను. 5. 100.

క. అటపొటడు కుఱుచ చేతులు,నొటవశరీరం బుఁ గలిగి యెరులకుఁ జాడం,గొట గా కుండియు మన్మథు,నొటపులఁ బడియెడు నితండు యువతీ ప్రీతిన్. భార. ఆర. 2. 184.

2. కాటుమాటు, వ్యత్యస్తము.

క. తెప్పించి తొడుగు మీ వని,యొప్పించిన నిట్టనట్టు నొటవలుగా మ్రొగప్పికొనియా బృహన్నల,యప్పుడు నగిపించె నచటియఱ లాజనమున్. భార. విరా. 4. 89.

జ; ఓటగడ్డము.

ఓటువీజము వి. వి. (ఓట్టు + వీజము.) ఒక ప్రక్క వీజము వాచు వ్యాధివిశేషము. (క. ర.)

ఓట్ట విజ. కటువు, కారమైనది.

సీ. ఒకకొన్నిద్రబ్బెడ తొకకొన్ని కాలింపు తొకకొన్నివిధములయొట్ట చేరులు ... పాండు. 4. 184.

వి. కారము, కటుత్వము (ఉదా. ఈ కూరలో ఓట్ట యొక్కువగానున్నది.)

గీ. ఆవపచ్చళ్ళు చవిచూచి రాదరమునఁ, జాట్టు మని మూర్ధములు దాఁకి యొట్టుఁ దనము, పొగలు వెడలింప నాసికాపుటము లందు. నైష. 6. 180. (యొట్టదనము, అపముద్ర.)

శ్లో. నరాజి కారాద్ధనుభోజి తత్రకైః, ముఖే వ సీక్కారకృతాదధద్ధధి,ధుతోత్తమాంగైః కటుభావపాటవా, దకాండకందూయిక మూర్ధ కాలుభిః. సం. నైష. 16. 78.

జ; ఓట్టన.

ఓట్టతనెంద వి. కచ్చుర. (వృ. వి.) (క. ర)

ఓట్టన విజ. (✓ఓట్ట - త. ఉత్తైప్పుతనం.) కటువు, కారముగలది.

చ. చిలువ సుధాసాధరం చెల్వపుం క్కిటి
కావిఁ దీయనై, వలపుల నందుతత్త్రియుల
వక్త్రవిషజ్వలనోష్ణ నొజ్జనై, వెలువడి
తద్గుణద్వితయవేధఁ జమీయన ప్రమానుపట్టు
టల్, తలిరులు పుట్టుటల్ గలుగఁ దార్కొ
నెఁ జందన శైలవాతముల్. అము.
5. 107.

వి. ఒట్టదనము, కాలము. (శ. ౧)

పిల్లు విజ గొప్పది, పెద్దది. (శ. ౮.)

జ: ఒలుబీజము.

ఒట్టె(జ్జీయ) విజ. లొంగనిది. (ఆపు. మొ.)

ద్వి. ఒట్టయై తన క్రేపు నొల్లకపోవు, కుట్టికి
లేగ పైఁ గూర్చిఁ బుట్టంతు. నవనాథ.
1. 40. పా. 3. పం.

ఒలపక్షము వి. వి. పక్షపాతము.

క. ఖలవృత్తి మత్తనూజల, నొలపక్షము చేసి
వరుస లొనఁగక శోకా, కులితలఁగాఁ జేసి
నచం,చల చిత్తుడ చెడు మటంచు శఙ్కయిం
చుటయున్. వరాహ 7, 50.

ఒలయింమె న. శ్రీ. (✓ఒలయు) ఒలయఁజేయు.

(కలిగించు.)

క. ఒలసి మనోవాక్కాయం, బల ద్రోహభావ
మఖలభూతముల యెడం, గలిమి విను శీల
మదిమే, లొలయించును దాన నుల్ల మా
న్పుము పుత్రా. భార. శాం. 3. 147.

(నిగుడ్చు)

సీ. ప్రాకృపత్నిఁ గంచుభర్తఁ జూచి ప్రతీచి
యొలయించు వేడి నిట్టూర్పుగమియె.
కృ. శకుం. 1. 80.

పిలయు - పొలయు. అ. శ్రీ. 1. ప్రవేశించు,
చొచ్చు.

క. వారిజనాథుని తేజం, కారాజోత్తముని
యాత్మయం దొలయఁగ ఘోరారిజయ
పేతుభూత,స్ఫారవికాస మయి యతని
భావం బలరెన్. హరి. పూ. 2. 80.

క. సతిముకువిష్కరసంబును, వితిరేతో వీజ
మందఁ విరతోకసమా, గతుడై నయట్టి

జీవుం, దతియమున వాయుభూతుడై
యం దొలయున్. మార్క. 2. 52,

2. వ్యాపించు, ప్రసరించు.

సీ. సామంత మండనోద్దామ మాణిక్యాంకు
మండలం బొలసి యారెండ గాయ. మనుచ.
1. 12. హంస. 5. 370,

3. వీచు, విసరు.

క. మృగమదసాః భ విభవద్విగుడిత ఘనసార
సాంద్ర వీటి గంధ,స్థగితేతం పరిమళమై,
మగువపాలుపు దెలుపువొక్కమారుత మొల
నెన్. మనుచ. 2. 24. అము. 5. 103.

4. అడిశయించు.

గీ. దల్ప మొలయ నాలిధపాదమున నిల్చి,
మండలీకృతచాపుడై మన్మథుండు. నైష.
2. 119.

5. కలుగు, జనించు, సంభవించు.

అ. ... సునిష్ఠమై నుపవాసమున్న వివిధ
కుభము లొలయునండ్రు. భార. అను.
4. 147.

సీ ....మాంసములచవి మఁగినవారికి మావ
వశమై, యట్లుగాకయు సుతాః క్తునకు
బల మొలయు నధ్వశ్రాతుఁ డుల్లసిల్లి.
భార. అను. 4. 304.

కా. జోడీనాయ యెంతకామసగుణస్థుడైన
చో నద్గుణ, శ్రేణి స్థించినవారిపాం దొలసి
నన్ తేకూరుఁ దద్యావముల్. ఉ. రా.
2. 282.

6. సంచరించు, తిరుగు.

గీ. చిలుకగుంపులు గండుఁగోయిలలగములు,
నొలయఁ జాలక చెట్లనె యొడుఁగఁజొచ్చె.
చిత్రభా. 3. 103.

7. ఉన్ముఖమగు, ఇష్టపడు.

సీ. చెప్పిన విని యుధిష్ఠిరుండు ప్రస్థానంబునకు
మది యొలయ నన్నరునితోడ. భార. మహా.
4.

8. ఉండు, వర్తిల్లు.

సీ ఒకయింతి కెదురుగా వొలసినాఁ డిక్కడ
ననోవ్యముఖములై యంఘ్రు లొప్పె.
భాగ. 10. పూ. 1028.

9. వ్రాలు, పడు.

చ. పరిసరి చంపక ప్రసవపంక్తులఁ బుట్టినవెట్ట
వాసనల్, గర్భము లై పయింబొరియగా
సిలివచ్చుమదాళినీపరఁపరిలు భవత్పదాబ్జ
ములపై నొలసెన్ దము నొంచుచంపకో,
త్కంఠముల నీజిగిన్ గెలిచి కావగదే యని
మ్రొక్కు కైవడిన్. ఉ. రా. 6. 43.

10. వ్రేలాడు.

వ. .... దుశ్శాసనక రాకృష్టవికీర్ణ వేడిభరింబు
వెనువెంట నొలయఁ బాంచాలి పంచపర్వ
తంబుల నడిమినదియుంబోలె బతులనడుమ
భయవ్యాకులితచిత్తయైన.... భార. ఆర. 1. 107.

11. కలయు, కూడు.

గీ. ఒలసి నీపుత్రు లెల్ల నొండొరులతోడ, నె
ట్లొడంబడి యుండుదు రట్ల చేయ, వలయు
...భార. సభా. 2. 131.

క. అలఘులు లై భక్తభరద్వాజులు దమలో
సుహృదులై విశుద్ధతపోని, శృలితమతు లివ్వ
నంబున, నొలసి తపం బొప్పఁ జేయుచుం
డిరి నెమ్మిన్. భార. ఆర. 3. 152.

12. స్ఫురించు, తోచు.

(సూతాత్మజుఁడు)క. మనమునఁ గుంతీవాక్యం,
బును నొలసిన నేయుటుడిగిపోయి కడిసి న,
వ్వున మో మొప్ప... భార. ద్రో. 4. 238.

గీ. మోక్షపరులు కుచిస్థానముగఁ బ్రళంస, నే
యుదురు విజనత్వవిశేష మెఱిగి, కాన
నింపై శ్మశానాబు మానసమున, నొలసెఁ
గావున నయ్యెడ నునికి గలిగె భార. ఆను. 4 437.

13. ఒప్పు, ప్రకాశించు.

సీ. తూలుతీగెలవెంటఁ దూఁగుతేటులు
వోలె నసదునెన్నడుముల నారు లొలయ,
ఉ. హరి. 5. 276.

సీ. శివుఁ డుకారేశ్వర శ్రీమహాదేవుఁ డై
దాతృప్యరూపంబుఁ దాల్చి యొలసె. కాశీ.
6. 251.

వ. శ్రీ. 1. కదియు, సమీపించు.

గీ. ఒలసినను నెట్టి నరునైనఁ గులముఁ దెలియఁ,
బ్రభుత నెడి వల్లపుఁడు వేదపడిన నేద...
వలఁతు లస్పద్యముఖులు. ఆము. 1. 60.
వావిళ్ల. పా—'ఒలసిననె యెట్టి' వేదము.
పా.)

2. పొందు.

ఆ. సహజకఠిన కోశ సంవృద్ధితోడన, చాలవృద్ధి
నొందువారికేళ, ఫలముమాడ్కిఁ గోళ
పంజరంబున జంతు, వుండి దానితోన
యొలయు వృద్ధి. మార్క. 2. 55.

మధ్యా. తిలలందుఁ దైలంబు కావ్యములయం
దుఁ దిరముగా నగ్నిగలుగు తెఱిగి
యుపాయపూర్వమునఁ గడఁగి తత్సిద్ధి,
యలయక యుత్సాహవంతుఁడు వడయున
ట్లనుత్సాహ, మొలసి దైవవరుఁడది వడ
యంగను నోపునె యెందు. భార. ఆర. 1. 284.

3. తాఁకు; స్పృశించు.

చ. ...అంప పెన్నెలగతి మాగతిన్ వెనుకఁ
జిక్కక మానదు తప్పిచారి వెన్నొలసినఁ
దారు వెన్నెఱుఁగ కుండుట నొచ్చెము
పాదికోటికంచ...ఆము 2. 27.

చ. కొలువున కేఁగి రామనృపకుంజరుపాద
యంగంబు మస్తకం, బొలయఁగ మ్రొక్కి
ఉ. రా 7. 172.

4. అభిలషించు, కోరు.

గీ. ...వనీశుండు దానిఁ దలఁచి, కడుఁ బ్రకాం
తాత్ముఁ డయ్యు రాక్షసవినాశ మొలసి
మనుమని వారింపకుండె నంత. భార. ఆది. 7. 149.

5. ఒలయించు.

ఒలవి ఎ. ఔన్నత్యము, ఎత్తు

(నేతువు) ద్వి ... మలయ సువేలాచలముల,
యొలవి నెంతయుఁ జూడ నొప్పు వహించి.
రం. రా. యు. 316, పా. 18. పం (ప్రయో
గాంతరము లేదు.)

ఒలపు అవ్య. మిక్కిలి.

చ. చెలువ య దేమి యామగున చిత్రము
వందు వృసింహభూవరుం, గలయ లిఖించు

వేళఁ బులకంబులుఁ గ్రొంజెమరుం దలి
ర్పఁగా, నొలపు వడంకుచున్నది సముజ్జ్వల
మైన నృపాలరూపమున్, వలపులు రేచు
చున్న రతి వల్లభురూపని భీతిఁ జెందెనో.

నఁస 2. 148. (ప్రయోగాంతరము లేదు.)

ఒలి ఎ. (✓ఒలుచే) ఒలుపు, దోపుడు, అపహర
ణము.

క. మొలకలు రాజకుమారులు, తలిదండ్రులు
లేని వారు దయ కర్షులు భూతలమునఁ
గల ప్రజలదలు, నొలిచిన నొలి వాడె
దరు...జై. భా. 1. 83.

ఒలికి(ల్కి) ఎ. చితి, సొద; చితిపేర్చెడుచోటు,
కాడు, శృశానము.

ద్వి. అత్తఁజిగమరుఁగం పడర దిక్కులను,
మొత్తమై నిగుడుకొంటొగల నంతంత,
మందునొల్కులఁజేరి ... ద్వి. హరిశ్చ. ఉ.
1628.

ద్వి. ఒలికిలోపలిబూది ... ద్వి. హరిశ్చ. ఉ.
2276.

ఆ. ఊరి నుండనొల్లఁ దొలుకులలోఁ గాని,
యెనసి హయము నెక్కఁ జెద్దుఁగాని,
చెలువ యేమి చెప్ప సిగ్గయ్యెడును నాకు,
వెట్టివాఁడు శివుని వివనె చెపుమ. వీర.
2. 274.

జ: ఒలకులమిట్ట.

ఒలికింమే స. ౨౩. (✓ఒలుకు) ఒలుకఁ జేయు.
(క్రక్కు)

నీ. పటువిషం బొలికించుపాములతో నైనఁ జెలఁ
గి యింపుఁగఁ జెమ్మి సేయవచ్చు. మొ. రా.
యు. 1. 25.

ఒలిదామర ఎ. (ఒలి + తామర.) ఒకానొకచెట్టు.
(శ. ర.)

ఒలియు త. ౨౩. (శ. ఉరి) 1. (చర్మము. మొ.)
ఊడినదగు.

క. వదలక పెనఁగి పదుండఁ, బదియేపుర
నొక్కపెట్ట పట్టి ధరిత్రిన్, జెదరఁ బడవైచి
పవనజఁడదయుం డయి వీపు లొలియ
నందఱ సిక్కున్. భార. ఆది. 5 165.

2. (చర్మము, మొ.) ఊడు. (చూ. ఒలుచు.)

జ: ఒలి, ఒలిదామర, ఒలుచు, ఒలుపు

ఒలుకు(ల్కు) త. ౨౩. (శ. ఒకుకు,) 1. స్రవించు,
కాటు.

మ. ... మహాదేహ నిర్గత సాంద్రారుణపూర
మొక్క మొగి నొల్కన్ ... భార. ఆది.
2. 24.

గీ. ఉచ్చిపోయిన యేటుల నొలుకుశోడిత
మున సర్వాంగకంబులుఁ దడిసి .... భార.
ఉద్యో. 4. 321.

2. వెడలు, వెలువడు; కనఁబడు, వ్యక్తమగు.
గీ. వదనముల మంట లొలుకంగ ముదిసినట్టి.
జంబుకంబులు కొఱవిదయ్యుంబులట్లు, జెట్టు
రాత్రులు కూతలఁ జెట్టుచుండు. వి. పు.
2 48.

క. వెయ్యాటులు తనయుడిగపు, బొయ్యా
రులు గొలువఁ జెలుప మొలకఁగఁ గొలువై
...సాంగ 1. 136.

గీ. రాలు; చిందు, చెదరు.

చ. ...పలికె లతాంగి లేవగపుపల్కులఁ గప్ర
పుఁబల్కు లొల్కఁగన్. దశా. 7. 1, 107.

చ. కలఁ తనూజ యచ్చెరువు కాళిక యు దొక
శంఖలింగమున్, దిలలను నక్షతంబులను
ధీనిదియొక్కఁడు పూజచేసి పో, నొలికినవాని
మేయుటకు నోలిఁ బ్రదక్షిణ మాచరించి చి,
తైలుక శరీరము దొఱఁగ కెక్కెనుబో
రజతాద్రికూటమున్. కాళి. 6. 257

4. తొలఁకు, తొనఁకు.

చ. ... శంఖ మొత్తినన్.

చ. చినిఁగె దిశల్ నథం బవిసెఁ జిందఱ వం
దఱయై గ్రహస్థితుల్, చనియె వియజ్ఞు
రిం బొలికె...కకు. 2. 182. 188.

వ. ౨౩. 1. చల్లు.

వ. మునివరుండు హుంకారంబున రాక్షసు
వారించి వానిపయి మంత్రపూతంబు లైన
కమండలుజలంబు లొలికిన.... భార. ఆది.
7. 125.

(విరటుఁడు.) గీ. ... విప్రులును వనికా
జనంబు, సేనలొలుక సింహాసనాసీనుఁ
డయ్యె. భాం. విరా. 5. 282.

2 వెలువడఁ జేయు.

ఉ. ఎవ్వఁడు వెల్పుఁబ లొక్కలుకు నెంతయు
నన్యునితారకంబుల, దెవ్వనిరూపు దోచదు
...వారినాయుషుల్. మార్క. 3. 352.

వి ఒలుకుట. (చూ. ఒలుకులువాటు)

ఒలుకుఁబప్పు - ఒలుపుఁబప్పు. (శ. ఒళకు)

మ, ...చిక్కుడుబట్టల్ మొదలైన కాకములు
నొల్కుంబప్పు లొడ్డింపఁగన్. రా. వి.
2. 100.

జ: ఒలికించు ఒలుకులువాటు.

ఒలుకులమిట్ట వి. (√ఒలికి) కాదు. (శ ర.)

ఒలుకులువాటు అ. శ్రీ. (√ఒలుకు) ఒలుకు.

వ. ఎదుటఁ జీత శిలాతలంబున బ్రహ్మవర్చ
సం బొలుకులువాటు నతినియతిం దపంబు
సలుపు చున్న సత్యతపునిం గని...వరాహ.
12, 43.

ఒలుచు(ల్పు) న. శ్రీ. √ఒలియు-(చర్మము, బట్ట,
పొట్టు, మొ) ఊడఁదీయు, ఊడుచు;

ఉ. ...శివదూషకునాలుక గోసి యుప్పు నిం,
పుండు...దురాత్మచర్మవట మొల్వుఁడు
....కు. సం. 2. 217.

గీ. అన్నదమ్ములు నెత్తంబులాడి సతులఁ,
దలలు వట్టి సఖాస్థలంబులకు నీడ్చి, చీర
లొలిపింతురే...భార. ఉద్యో. 2. 367.

ఆ. ...రాజుఁ బెద్దదొఁలుఁ, జీర లొలువఁ
బడిరి...భార. విరా. 5. 222. (చీరలొలు
వఁబడు - ఒలువఁబడినచీరలు కలవారిగు.)

నీ. ...ఒలిచినపప్పు సద్యోఘృతంబు. ఘటికా.
2. 16.

2. (మనుష్యులను) దోచు; (ధనాదులను)
అపహరించు.

నీ. ...వారలవాయి గొనక యవ్వులుకులన్ని
యును రజ్జులుగఁ గొనుచు, జామల నచట
నచ్చట నొల్చికొనఁగ నాలోకించి యవ్వీర
లోక వరుఁడు గీ. గాండివం బెక్కువెట్టి...
భార. మా. 185.

గీ. సాకుఁ గూడి 'చనంగఁ దస్కరులు చాకి,
నలుగురం బట్టి ధన మెల్ల నొలిచికొనిరి.
కాశీ. 7. 250.

3. వెలుకు, పెల్లగించు.

చ. ఖరతర వజ్రతుండములు కన్నుల నొల్వఁగ
నార్తి నొందుచున్. బరవనితాధనావకుల
వైఁ దమకంబునఁ జాడ్కు లిడ్డదు,ప్పు
రుమ్మ లఖర్వదుఃఖములఁ బొందుదురు ...
మార్క. 2. 90,

ఒలఁబడు. (ఒలువన్ + పడు) - ఒలుచుకొనఁ
బడు, అపహరింపబడు; దోచుచుపోవు.

నీ. ఒలఁబడ్డ నెఱమునఁగలలేనిసిరిఁ జెప్పి చుట్ట
లపై చాడివెట్టువారు. ఆము 6. 85.
(‘ఒలివడ్డ’ అని శ. ర. వ్రాఁతప్రతి.)

ఒలువ వి. కవిత్వదోషములలో నొకటి.

ద్వి. తలవిరు వసమగ్రత శిథిలబంధ, మొలువ
బంధంబు గ్రామ్యోక్తి కంటకము. పండితా.
దీక్షా. 5. పా. (ఒలువ బద్ధంబు, ప్రాఁత
ప్రతిపాఠము.)

ఒలుపు(ల్పు) వి. (√ఒలుచే) ఒలుచుట

ఒలుపు(ల్పు)ఁబప్పు - పొట్టుతీసినపప్పు. చాయ
పప్పు.

వ. ....ఒలుపుఁబప్పు మాఁబ్బును...(1085. ద.
కా. 1114.

ఉ. ...చిలుకొండనంబి దై,వాతెడుభక్తిఁ
బెట్టు శివభక్తుల కర్థిఁ జతుర్విధాన్నముల్.
తారనియొల్పుఁబప్పునుఘృతంబును దియ్య
ని పాయసంబులున్. వార. 2. 81. (ఇట
‘ఒలుపుపప్పుతో వండినసూపము’ అని
భావము.)

ఒలె - ఒల్లె. వి. చీర, బట్ట, వస్త్రము.

నీ. ....దుడ్డు పెట్లకుఁ బాటుచునె యెలె
లైచువారు. ఆము. 6. 77.

ఒల్లబాటు వి. (శ. ఒల్లామై - ఒల్లమి + పాటు.
అని శ. ర.) ఒల్లమి. అపేక్షింపమి; ఉపేక్ష,
నిరసనము.

అ. ...నాకు, నీవు చెప్పు మేది నీప్రాణముల
యందు,నొల్లఁబాటు నీకు నొలయఁజేసె.
మార్క. 8. 80.

మ. ...పుణ్యపుంబనికిం దప్పుగఁ బాయుచుకా
మెలఁగఁగా కా మిమ్మెయిం బోయె నే,

- దును చుల్లెంబున నొల్ల (కాటొలనె నెట్టుం
బూని యిమ్మేవయి. హరి. ఉ. 5. 182.
వి. అనవేషితము, ఉపేషితము.
సీ. యాగాదిదుర్లభం తై నదేవత్వంబు నీకొల్ల
కాటయ్యె నేడు మాడ. నైష 4. 74.
సీ. ఒడల రోగంబు లే దొల్ల(కా పెట్టు నీ
కయ్యె ప్రాణము లన్న హరిణి యనియె.
మార్క 5. 88

ఒల్ల(బుచ్చు వ. శ్రీ. (✓ఒల్ల(బోవు) ఒల్ల(బోవ.
తేయు.

(మూర్ఖిల్ల తేయు.)

- అ. ఒక్కమాటు గమల నొక్కటఁ జెందాడు.
నొక్కమాటు సురల నొల్ల(బుచ్చు, వీర
భద్రుఁడము వే తెవ్వరిని బోల్పువచ్చు
వతని బోల్పువచ్చుఁగాక. వీర. 4. 182.

ఒల్లబో(క ఎ. (✓ఒల్ల(బోవు) అనాదరము.

- ద్వి. మెల్లనఁచా వచ్చి మెచ్చి నా కీక,యెల్ల
బోకలు నేనె నొల్ల(బో నిన్ను. రం. రా.
అం. 154 పా.

ఒల్ల(బోవు అ. శ్రీ. (ఒల్లమి+పోవు. క. ర.)

1. మూర్ఖిల్లు; (దుఃఖభయాదులచే) వైక
ల్యము నొందు.
- అ. అడ్డపడి గురుండు దొడ్డనాంసము వ,కుంబు
దూట నేయ సవ్యసాచి,యెల్లబోయి తెలి
సి పెల్లే నె నక్కుంభ,జన్మమీఁద నిశితసాయ
కములు. భార. ద్రో. 8. 68.
- చ. ....కులిక ప్రహతాచల రాజశృంగముఁ.
బలెనతఁ దొల్లబోయి యిల్లపైఁ బడియెన్
జడియ న్నికాచరుల్. ఉ. రా. 8. 248.
- గీ. ఇట్లు ప్రార్థించి పాఁచాలి యెట్టకేని,
సింహబలు మందిరం బల్లఁ జేర నరిగి,
యెల్ల(బోవుచు తెబ్బులి యున్నపొదరు,
సొచ్చు లేడిచందంబునఁ జొచ్చుటయును.
భార. విరా. 2. 112.
- కా. ... వెడలె నుర్విజాతచిత్తంబు రా,గిల్లం
తేయుచు కామభూవిభుఁడు సాకేతంబు
సాకేతమై, యెల్లంబోవఁగఁ జూచు పొర
సునవ్యూహంబు లాహోయనన్. చంద్రా.
1 24.

2. వాడు, మ్లానమగు.

- గీ. మెండు మీఱినవగటి పేరెండ చాఁకి,యెల్ల
బోయిన లేబొందుమల్లెపొదల. ఆము.
2. 58.

ఒల్లగిల్లు(లు) అ. శ్రీ. పోవు, తొలఁగు.

- మ. పతిచూపున్ సతిచూడ్కియుఁ సమగతిం
బ్రస్ఫీతరాగంబులై,దృతి వాయం బయి
లోట యెల్లగిల నుద్యేగం బఱన్ ప్రహరి,
చృతి వాటిల్లఁ బరస్పరాంగములపై
నొండొండ ప్రాఁకంగ...హరి, ఉ. 3. 85.

ఒల్లన శ్రీ. వి. ద్రు. (త. ఒల్లెన - వడిగా) 1.

- తిన్నగా, ఋజువుగా,
క. వల్లవకాంతలు దనకథ,లెల్లను కాడంగ
నీరజేక్షణుఁ డంతన్, వల్లవబలసంయుతుఁ
డై, యెల్లన గోష్ఠంబు నేరె నుర్వినాథా.
భాగ. 10. పూ. 9. 27.

2. వడిగా. వేగముగా.

- ద్వి. చల్లనిజలము లచ్చటిగుంటఁ ద్రావి,
యెల్లన మరలి యాయుర్వీరుహంబు, నీడఁ
గొండొక నేపు నిద్రించి... ద్వి. హరిశ్చ.
ఉ. 1808.

3. అధికముగా, మిక్కిలి.

- వ. ...చెడిపజవరాండ్రం గని తమజవరాండ్ర
నెదలం దలంచి యెల్లన మల్లంబులు దల్ల
డిల్ల నున్నురిని సొమ్మసిలం బాటు తెరు
వరులును....నీలా. 8. 10. వరాహ. 4. 11.

ఒల్లమి ఎ. (✓వలచే.) 1. ఇచ్చగించుకుంటు.

- వ. భూవల్ల రీవేల్లనవి కారంబు చూచి యప్ప
ల్లవాచక యెని నొల్లమి యెఱింగి....
నైష. 5. 38
క. అ తలఁ దల దువ్వ గడుఁ, వింతలు సింగా
ములు ప్రవీణతఁ తెలు లా,కాంతకుఁ
తేసిరి లజ్జా, కాతక నొల్లమి నటింపఁ
గాఁ దమబలిమిన్. కళా. 7 9.
2. అనాదరము.
ఉ ఒక్కొక్కవేఁ బద్మముఖ లొల్లమి నేయు
దు రొక్క వేళఁ తెన్నుక్కువ వాదరిం
తురు కణకణముల్ జవరాండ్ర చిత్తముల్.
మనుచ, 8. 69.

3. రోత.

క. కూరిమి విఱిగినపతిపై, నేరమి దోచుగతి
విషయనిస్సప్పహమతియై, కోరికలుడిగిన
వానికి, నూరిక విశ్లంబుమీద నొల్లమి
పుట్టున్. కవిక. 5. 151.

ఒత్తియ(లై) ఎ. వస్త్రము, బట్ట; చీర

ఉ. శృంగము లేని నీలిగిరి చెల్వనఁ గ్రీడి కిరిట
హీనుఁ డయ్యుం గనుపల్లె వెల్లతలయ్యెల్లి
య మౌళి దృఢ బుగా నను, ర్పె గురునాథ
.... భార. కర్ణ. 2. 327 (తలయ్యెల్లియ-
తలగుడ్డ, పాగ)

గీ. పలిపయ్యెటొల్లతో మగ్ధులులఁ గూర్చు.
ప్రియల...ఆము. 2. 61.

ఒల్లెంక ఎ. మత్స్యనిశేషము (శ. ర.)

ఒల్లెవాటు - వల్లెవాటు. (శ. ర.)

ఒల్లు - ఒలుపు

చ. చిరముగ నొల్పువడ్డ నాసింహునికం తెను
బెద్దవే శిరం, బురలగ నాటువడ్డ జలతో
దృవు కం తెను బెద్దవే... కు. సం. 4. 432.
(ప్రయోగాంతము మృగ్యము.)

ఒళగు - ఒళపు! ఎ. (శ. ఉళగు) వీణాదండము,
ప్రవాళము.

ఆ. చారుమౌర్వి లేని చాపదండమునోజు, లలిత
తంత్రు లేనియొళగుతోరె. భా. రా. ఆర.
2. 255.

ఒళవరి ఎఱ. (ఒళపు + అరి) మృజ్జుఁడు. (శ. ర.)

ఒళపు! - ఒళగు

ఆ. తివిచి చూడ లేదె గవునెన యెన్నఁడు,
నొళపు దుమ్ము గప్పియొప్పు దాగి.
తంత్రు లూడి విన్నదన మొందె నిది
యేమి, మహతి యున్న యునికి మౌని
చంద్ర. కకు 2 45. చంద్రికా 2. 95.

ఒళపు! ఎ. 1. మృము, హాస్యము.

వ. ... ఇయ్యెళపు సకియలకుం జెప్పకు మని
రాచిల్కకుం త్రియంబు నెప్పుచు ... విజ.
వి. 2. 200.

2. రహస్యపార్త.

నీ. నునుమోవిపై తీవి మును బొబనికురుంబముల
కేగురాచిల్క నొళపులియ్య...గీ. అచటి

కేతెచె నొళ చకోరాయకాఁడి. కువల.
4. 136.

జ: ఒళవరి.

ఒళ్లు - ఒడలు, ఎ. బి. శరీరము, మేను.

ఉ. అఱని చెక్కులే శమట లప్పటికిం బొడ
మంగ నిక్కు చొ. ప్పాఱని మేని ముత్తులక
లగ్గలమై యుదయింప మానుపా,టాఱని
చూడ్కి వెండియును నన్నున సోల రకాం
తకాత యొళ్లారికమున్న వచ్చి యొక
యంగన చూచె నరేంద్రచంద్రునికా. కవిక.
6. 156. (శ ర. పా.)

(చంద్రోపాలంభము) ఉ. ... ఒళ్లు చెడ్డవాఁ
డెక్కటి దేవి మిండఁ డనుటెల్ల యథా
ర్థము పొందురాంగకా. రా. వి. 4. 55.

ఉదా : చెడఁద్రాగి వాఁడు ఒంటిమీద గుడ్డ
ఉన్నది లేనిది యెఱుంగకుండ మన్నాఁడు.
వానికి తిన్న అన్నము ఒంటబట్టుటలేదు.

ఒళ్లుపెట్టు ఆ. ౨౩. (ఒళ్లు + పెట్టు) బలియు. (శ. ర.)

ఒవ్వమి ఎ. (√ఒప్పు.) 1. గిట్టమి, ద్వేషము.

ఉ. ఎవ్వతనేని ధాత సృజియించెఁ దగన్ మగ
వానిఁగాఁగ నా, కొవ్వమిఁజేసి యట్టినిను
నుగ్మలి నేయఁగ నొల్ల నావయి, గ్రొవ్వె
సలాఁ నీవు శనితోటి వెళుం బరఁగించితేని
నే, నవ్వుదుఁ గావి కోపము మనంబునఁ
బుట్టదునూ శిఖండినీ. భా. భిష్మ.
3. 322.

క. ఒవ్వమిఁ గొంపులకుఁ గడు, దవ్వయి మఱి
విప్రవేషధారులమయి మ. మ్మొవ్వరు నెఱుంగ
కుండఁగ, నివ్వధమున మన్న నెట్టు లెఱిఁగితి
రీరిత్. భా. ఆది. 7. 217.

2. దోషము, తప్పు.

ఉ. నవ్వులు గావు నేడు వదనంబున విన్నఁ
దనంబ హేతుకం, బెవ్విధి సంభవించె నిటు
లెవ్వరు నీ కహితమ్ము చేసి రే, యొ
వ్వమి లేదు నావలన నొక్కయెడన్మము
మజ్జగించి నీ, విచ్ఛవవీధి నివ్వటిల నేమి కతం
బు నితంబినీమఱి. కృ శకుం. 2 85

ఒప్పు! - ఒపు. ఆ. ౨౩. (శ. ఒప్పు - దీనికి వ్యతిరే

కార్థముననే ప్రయోగములుగలవు.) అనుకూ
లించు, సరివడు. గిట్టు.

సీ. ...కూర్చువా రొవ్వకుండు వా రని తనకు
నెవ్వరును గల్గక త్రివర్గేచ్ఛ యెవ్వనిచేత
నీడ విడువఁ గీ. బడు...భార. అశ్వ.
1. 208.

ఉ ఒవ్వనివారు నవ్వ మహిమోదధి ధర్మ
మకుండు దీనికి, నైవ్యగఁ తొంద... భార.
విరా. 2. 288. (ఒవ్వనివారు-పగవారు)

ఒప్పు' అ. శ్రీ. చెడు, పాడగు

గీ. పొడుపు నిడుదయు నై కడుఁబొలుచు
నితని, ముక్కుతుద యంతయును గడు
నొక్కువడియె, గుసుమముకుళసన్నిభర
రాంకుఁము లింత, కంది యొప్పెడునే దై వ
ఘటన యకట. మార్క. 1. 258.

ఒప్పు' ఎ వరి మొదలగు వాని పన. (ప్ర.)

ఒనఁగు, ఒనవు స. శ్రీ. 1. ఇచ్చు.

అ. అఖిలరత్న పూర్ణ యగువసుంధర యెల్ల,
నొసఁగి తేని యొసఁగు యోగ్యతాభి,
యుక్తి లేని వాని నొసఁగకుమీ విద్య, తగిన
పాత్ర మైనఁ దడయకిమ్ము. భార. కాం.
6. 68.

ఉ ...పిన్న బిడ్డలన్. వెన్నుఁడు మెచ్చి యెన్నఁ
డొసవె వరముల్ వినువంటివారికి. వి.
పు. 2. 50.

సీ. ... చాచేత మణికమండలు నొసంగి. పారి.
5. 68.

2. అర్పించు.

గీ పాక మొనరించి నడ్డింప భవునొసఁగి,
కుదుతు...హం. 2. 53.

క. ... వరలోకమఖా, దరిపరితం జనిన తల్లి
దండ్రుల నొసఁగెన్, గురుభక్తి నిగుడు
కొడు కతి, కరుణామతి గంగ నస్థి గయఁ
బిందంబున్. పాండు. 2. 28.

8. కలిగించు; భావించు, చేయు.

సీ. తనకాహుపీకంబు ధరణిభృత్యమకాహిసా
మంబులకు విక్రాంతి యొనఁగ నైష.
5. 8.

వ. ప్రావృషేణ్య పయోవాహగర్భాగంభీరం
బై నవ్వరంబున నింద్రకీలగిరిగహ్వరంబులు
ప్రతిధ్వని యొనఁగ....హం. 7. 48.

4. అధీనముచేయు ఒప్పగించు.

క. మొన యంగవకా కటకట, మొనయం గన
కాద్రిదరుఁడె ముదిత మవవనా, తమవవనా
హతి నొసఁగక, తమవవనా మదన నీయుదం
చిత కరుణా. వసు 3 176.

వి. 1. ఈవి.

(నేను)కా...మేయొసఁగుఁ దప్పింప...అము
8. 87.

2. బహుమానము, కానుక.

గీ. ...అబ్రహదుఁడె, జూచి సామాజికులు తమ
సొమ్ము లెల్ల, నొసఁగులుగ వై న నడు
పుచు నొప్పు మీతె, రుక్మిణినుకుండు మాయా
నిరూఢి మెఱసి. ప్రభా. 4. 101.

సీ. జక్కిడిగతుల నొసంగు లంది. ప్రబంధ.
110.

క. అని వాని నరిదియొసఁగుల, ననిపి గృహంబు
వకు వచ్చి... చంద్ర. 2. 14.

ఒనపరి విజ. సుందరి; సుందరుఁడు, సుందరము,
మనోహరము; విలాసవంతము.

క. నీ కాయొనపరి దగు నని, కైకోఁ జని విగ్ర
నై తి ఖరుఁ డంత మదీ, యాకృతిఁ గనలి
బలాన్వితుఁడై కదలి తదీయవిశిఖనాతిఁ
బడె నమడున్. చం. రా. 5. 64. నైష.
6. 188.

క. ఒనపరి నడకలు మృదుసా, రసవిసరవిశేత
లగు కరంబులు గంధో,ల్ల ననము నొమ్ములు
నమఁగ. గుసుమాస్త్రానిమదపుఁజేనుఁగుల
గతిఁ తెలువల్. వేం పంచ. 4. 148.

ద్వి. యోగవాగలు మెట్టి యొకపాద మూఁది,
కాగుగా నొనపరికాగు నటించు, నా దేవ
దేవుని నానందమూర్తి, మోదంబుతోఁ
జితమున నిల్చి మ్రొక్కి. ద్వి. హరిశ్చ.
ఉ. 188.

జ: ఒనపరికాఁడు, ఒనపరితనము.

ఒనపరికా(గా)ఁడు విజ. (ఒనపరి + కాఁడు.)

విలాసవంతుఁడు; సుందరుఁడు.

సీ. చివురువారెఱ రచ్చనేయుఁతో వేఱూరి
యొసవరి గాని పల్లొత్తుకెంపు. వేం. పంచ.
3. 259.

ఓనపరితనము ఎ. (✓ఓనపరి.) అందము, చక్కఁ
దనము.

అయవిభాతి .. నొసలిపయి ముంగురులయొస
పరితనంబునకు దెసలఁ బరువెత్తన్ ...
బహుళా. 2. 55

ఓసి - ఓసి.

సీ ....ఓసి యొసి యనఁగఁ జేటి. గీ. కాది
సంతోధనార్థమై యలరుచుండు. ఆం. భా.
3. 72.

ఓనుకు ఎ. మత్స్యగ్రహణసాధనము

ది ఓనుకు గొరక పుణుకు సొక్కు లెసఁగు
చుండు హంస. 4. 184.

ఓనులు అ. శ్రీ 1. సడలు.

(వ్యవ) కీళ్లు ఒసిలిపోయినవి.

2. తొలఁగు.

ద్వి. దెసదిక్కు నీవన నొసిలిపోవంగ, నసమాన
మీడిది యర్హమే దేవ. పండితా. పురా.
150. పా.

ఓ

ఓ ఉభ. ఒకానొక యక్షరము.

ఓ అవ్య. (క. క. ఓ.) 1. సంతోధనము దెలుపును.

(ఇది సంతోధ్యవాచకమునకు ముందే ప్రయో
గింపఁబడును.)

ఉ. ఓనదయాత్మ సంయమి కులోత్తమ ...
వరాహ. 7. 75.

(క్రిందికొన్నియర్థములందు 'ఓ' - ఒ.)

2. ప్రార్థనాదులను దెలుపును.

(క.) ప్రార్థనము.

ఉ. ఏ జనకాత్మజా దశరథేశ్వరుకోడల రాము
భార్యఁ జూడో జనులార యడ్డపడరోసుర
లార సురారికంచు...భా. రా. యు. 41.

(చ.) ఆజ్ఞ.

క. పాతాళమునకుఁ జనరో, వాతావను లెచటి
కేని వలపినయెడకున్, భూతము లేగరా

(వ్యవ) బట్ట ఒసిలిపోయినది.

ఓహో అవ్య. - ఓహో.

(ఆశ్చర్యార్థకము.)

ది. ఎంతదయగలవాఁడో సర్వేశ్వరుండా, హో
యటంచును నిష్ఠతో నుండునంత. దశా.
1. 189.

(పిలుచుటయం దుపయుక్తము)

క. ఆతఱిని వేత్రహస్తు లో హోతుంబురుఁడా
యటంచు నుచ్చైస్విరి ముద్దోతింపఁ
బిల్చి... కళా. 2. 72.

ఉ. వచ్చితి మింక నె దుఁ జనవచ్చు నొహో
నిలు పారిజాతపాటచ్చు...పాది. 5. 8.
భాగ. 8. 371.

ఓహోహో - ఓహోహో అవ్య ప్రశంసాదులను
దెలుపును.

(ప్రశంస)

క. ఎలన వ్యోలయఁగ నాతఁడు, కలయఁగ నవి
చుట్టిపట్టి గంభీరపుఁ జే, రెలుఁ గొప్ప
నొహోహో యని, పలుమఱు నెగురంగ
వైచి పట్టుచు వేడ్కఁ. ప్రభా. 1. 108

యని య, త్యాతతగతిఁ జాటి యని నధిపతి
దూతల్. కాశీ. 5. 274.

3. దేనినైనను విక్రమించుటకు చేయు ప్రక
టనమును తెలుపును.

సీ. ఒక సుధాఘోషెన్తి మంచి చల్లోచల్ల
యంచును వనవీధి కరిగె నొకతె. దశా.
8. 155. విజ. వి. 3. 41.

4. అర్తిని దెలుపును.

గీ. ఒక్కదనుజాధముండు మొట్టో యనంగ,
నమ్మఁ జెఱగొనిపోయెడు నన్నలాచ. భార.
ఆర. 5. 177. (క. ర. ప్రాంతస్రతిపాత
ములు.)

5. విలిచినపుడు మాటుపలుకుటయం దుప
యుక్తము.

క. వినుదఁట జీవులమాటలు, సమదఁట చన
రాని చోట్ల కరచార్థుల కో, యమదఁట

- పిలిచిన సర్వముఁగనుదఁట సందేహమయ్యెఁ
గరుడావార్థి. భాగ. 8. 91.
- గీ. ఒకతె రూపసి గాకున్న నోసి యన్న,నో
యనెడు మాత్రమున కై న మండవలయు.
కుక. 3. 845.
- కా. ఓ నావే ... దేవకీసందనా. ఉ. హరి.
2. 129. (ఓనావే - ఓయనివలుకవే.)
6. అపాచ్యుర్యమును దెలుపును.
- నీ. నృకరంకరుండ మాలిక లెన్నఁడో కాని ధరి
యించుఁ గల్గోరదామ మెపుడు. భీమ.
1. 116.
7. సందేహమును దెలుపును.
- చ. అవనితలంబు వ్రసెన్సొ హిమాచలశృంగము
వ్రయ్యలయ్యెనో, శ్రవణవిదారణ బయిన
శబ్దము దా నిదియేమి యొక్కొ ధైరవ
మయి వించె...భార. సఖా. 1. 212.
- మ. .... ఆర్యామహాదేవియన్.నను రక్షింప
నెలుంగునో యెలుఁగదో నాభాగ్యమెట్లున్న
దో. భాగ. 10, పూ. 1745.
8. ప్రశ్నమును దెలుపును,
- చ. ...సమరంబె యొనర్చెదవో యిదేల యు,
చిపుడు జితోస్మి యంచు చచియించెదవో యి
దియేమి నాపుడున్. ఉ. రా. 4. 42.
దకా. 1. 67.
9. ఏమి. (కిమర్థకము.)
- నీ. ఓ యన నేమి నా నొప్పుఁ గిమర్థంబు ...
అం. భా. 8. 70.
10. క కర్థకము.
- మ. గృహసమ్మార్జనమో జలాహరణమో ...
నృకరీ వాదము లేల లేరె యితరు ల్నిల
కుం తాత్రముల్. ఆము. 2. 91.
11. ఊహను దెలుపును.
- వ. పరమోపకారియైన యీశ్రాహ్మణునకు
నేమి ప్రేయము నేయ సమకూరునో యని
చింతించు చున్నచో...భార. ఆది. 6, 240.
- నీ. దీనిపండుల తేనెసోపలు గూడియో మాధవ
శయ్యాల్లి మధుర మయ్యె. వరాహ.
12. 42. ఆము. 4 144.
12. ఆక్షేపమును దెలుపును.

- ఉ. ఓ సరిపోయె నిల్వెడలకుండ నయో నను
రాణివానిఁగాఁ,తేనితో ... వేం పంచ.
1. 246.
13. నిరసనమును దెలుపును.
(వ్యవ) ఎవఁడో ఏమో అన్నాఁడని వీఁడు గడ
గడలాడుచున్నాఁడు.
14. సరిమాతాతిశయమును గాని సంఖ్యా
తాహుళ్యమును గాని తెలుపును. (ఈయర్థ
మున 'ఎంత, ఎన్ని' అను సర్వనామ
ములతోఁ గూడియే యుండును.)
- కా. ప్రారంభించిన వేదపాఠమునకుఁ బ్రత్యూ
హమౌ నంచునో,యేరా తమ్ముఁడ నన్నుఁ
జూడఁ జనుదే వెన్నాళ్ల నోయుండి చ,తూ
రాజీవయుగంబు వాఁచె నినుఁ గన్గో కున్ని
...పాండు. 3. 88.
- మ. ....నిన్నుఁ గని యెన్నాళ్లొ కదా యంచు
వచ్చితివా యన్న కిరీటి కూర్మ కలదా
చెల్లెండ్రవై నంచు. . విజ వి. 2. 126.
- (వ్యవ) వాఁ డెంతో దూరమున నున్నాఁడు.
వాఁ డెంత దూరముననో యున్నాఁడు.
నేనెన్ని తీర్థములనో సేవించితిని.
నే నెన్నో తీర్థములను సేవించితిని,
15. కుశలార్థకము.
- కా. ధేనుగ్రాసము మాన్స దోస మని సందే
హించినన్ సస్యమెం,తే నష్టం బగు నైన
నేమి మఱియున్ విత్తంగ యామంబులో,
నౌవన్నన్ మును లెల్ల మిక్కిలియుఁ నేఁ
దాఁ కొందు రీ ధేనువుం,దానో మానము
నప్ప మేసినది యింతం దోలెదన్ మెల్పు
నన్. వరాహ. 10. 39. (కానో - కాన
న్ననో.)
16. ఎట్లు, ఏమి మొదలగుపదములతోఁగూడిన
వాక్యములం దుపయుక్తము,
క. ... ఎమ్మై,ప్రవాలెదనోరిపు లెట్టులు, గూలె
దరో చూడు నాకుఁ గురుబల మెదురే.
భార వ్రో. 2. 850.
- క. ... పృథా,మామల నెట్లు జయించెద,నో
నమ్ముము వాణలంబును గలితపంబున్.
భార. శల్య. 1. 32.

(వ్యవ) వాఁ డేమి చేసినాఁడో చెప్పుము.

17. ఒక. (ఒకశబ్దమున కియాదేశము ఈ క్రింది ప్రయోగమునందే కన్పడుచున్నది.)

కా. ఓ రాత్రిం గనురెప్ప వేయక మహోద్యోగంబునం ధీర కా, ధౌరంధర్యము పూను మానవునకుం దాత్పర్యవృత్తి న్సదా.చారం బెట్లొనరింప వచ్చు.... కాశీ. 5. 189. (ఓ రాత్రిని - ఒకరాత్రి యందైనను అని భావము.)

ఓ నం. ఎ. ఓ. పుం. బ్రహ్మ. (దీనికి తెనుఁగున వ్యస్తప్రయోగము లేదు.)

ఓంకారము నం. ఎ. అ. పుం. ఓమ్ అను ప్రణవాక్షరము.

ఓండ్ర ఎ. గాడిదకూత. (చూ. ఓండ్రపెట్టు)

జ: ఓండ్రపెట్టు ఓండించు.

ఓండ్రపెట్టు - ఓండించు. (√ఓండ్ర) అ. క్రి. (గాడిద) కూయు ఓండించు.

క. మెండుగ నుత్థాపించిన, దండము గమనమున కెగ్గు దలఁపఁగ వీనుల్, బెండువడ నోండ్రపెట్టుచు, దుండగపుఖరంబు దన కెదుర్చుటతేరిన్. వేం. పంచ. 8. 58.

ఓండించు అ. క్రి. - ఓండ్రపెట్టు. (శ. ర.)

ఓక ఎ. కరిమర్దము, పుల్లకలివె. (వృ. వి.) ('వాక కాయ, వాకపండు' అని వాడుక.)

సీ. ఉదకంబు లూలుట యోక పు డ్దేలుక యేలువసీమలో నేలు దాటి. అప్ప. 2. 197.

జ: ఓకలివె.

ఓకలివె ఎ. (ఓక + కలివె.) పుల్లకలివె, ఓక. (వృ. వి.) (శ. ర.)

ఓకణము నం. ఎ. అ. పుం. - ఓకోదని.

ఓకణి నం. ఎ. ఇ. పుం. - ఓకోదని.

ఓకము నం. ఎ. అ. న. 1. ఇల్లు. 2. ఆశ్రయము, పట్టు. పుం; పక్షి.

ఓకర - ఓకిరి. ఎ. (నం. ఉద్గారం. ప్రా. ఉగ్గారం. శ. ఓకరికె. త. ఓంగారి.) 1. ఓకరింత, వమనము.

సీ. ఓకర బలినెఁ జిట్టుములనందడి మించెఁ గలఁకవాటెఁ గవోలఫలకయుగళి. వేం. పంచ. 6. 6.

2. రోత. (శ. ర.)

జ: ఓకరించు, ఓకరింత.

ఓకరించు - ఓకిరించు అ. క్రి. (√ఓకరి - శ. ఓకరిను.) 1. వమనము చేసికొను. 2. రోత పడు. (శ. ర.)

ఓకరింత ఎ. (√ఓకరించు) 1. ఓకరించుట, వమనము. 2. రోత. (శ. ర.)

ఓకన్సు నం. ఎ. న్ న 1. ఇల్లు, 2. ఆశ్రయము, పట్టు.

ఓకిరి - ఓకరి. ఎ. (త. ఓక్కాశం.) 1. డోకు.

క. లోకములోపల మాయా, వ్యాకులచిత్తమున నన్ను పగములు గనరా, లోకిరింపఁ దలుచు వారికి, నోకిళ్లేత చు నెపుడు యోగంబునన్. శివయోగసాము. 1 (చి. ని.)

2. రోత. (శ. ర.)

జ: ఓకిరించు, ఓకిరింత.

ఓకిరించు - ఓకరించు. అ. క్రి. (√ఓకిరి.) డోకు వమనము చేసికొను.

(భూరిసమితి) సీ. పరిలఖండంబులు పడఁతుక లిచ్చుచో నొల్లఁ బెట్టకు మని యోకిరించు. భా. రా. యు. 2216.

చ. సుదతిరొ చూచితే వెస నశోకపుఁ గొమ్మ దె నీవు దన్నఁ దు, మౌదరొద నోకిరింపుచు నమేయపికధ్వని బెట్టు మూలుచు. చంద్రా. 4. 219.

అ. క్రి. న. క్రి. ఏవగించు, రోయు,

వ. అఖం కాచవిరహత్వంబున నెల్లరోతలకు నెల్లయై భృత్యు లవమానింపం బరికిను లవహానింప కాంధపులు ముక్కువిటునం బుత్రులు వేసరం గళత్రం లోకిరింప నివి మొదలుగా వార్ధకదుఃఖంబు లనేకంబు లను భవించి యంతమీద నత్యంతదుస్సహం బైనమరణం బనుభవించు ... కవిక. 6. 110.

చ. మనమున నోకిరించి...ఉ. హరి. 8. 14.

సీ. నాకలోకసుఖము నోకిలింపఁడుగదా కాళి
లోపలఁ జావఁ గలిగినవఁడు. రుక్మా.
క. 55. (ఓకిలింపఁడు - ఓకిలింపనైన ఓకి
లింతుటకు అర్హమనియైన ఎంచఁడు.)

ఓకిలింత ఎ (✓ఓకిలించే - త. ఓక్కాళిప్పు. 1.
ఓకరిత, దోఁకు,

ద్వి. ఓరున రాక విట్టోకిలిం తొదవ, నోం మద్య
పుంగంపు నూల్కొనఁ బలికె. ద్వి. హరిశ్చ.
ఉ. 1402.

చ. ...ఓకిలింతలు పొడనూపె వెల్మిడి, దినన్
మననయ్యెఁ బయోజగఁధికిన్. పె. శకుం.
3. 57

2. రోత, ఏవ. (శ ర.)

ఓకు ఎ. దుర్భిణి. దూరదర్శనయంత్రము. (త్రై.
మిశ్రనిఘంటువు.)

ఓకుఁడు నం. ఎ. త. పుం. స్వపలుఁడు, కూద్రుఁడు.
ఓకులము నం. ఎ. త. పుం. సగముకాలివ గోదుమ
రొట్టె.

ఓకోదని నం. ఎ. ఈ. స్త్రీ - ఆశ్రయమును తిను
నది (బాధించునది) - కేశకీటము, వేను.

ఓక్కణి నం. - ఓకోదని.

ఓత్తము నం. ఎఱ. (త. త. త.) ఓకమునకు (నివా
సమునకు) హితమైనది.

ఓగాత్యము ఎఱ. అమంగళము. (శ. ర. వా.)

ఓగితము ఎఱ. (నం. యుక్తమ్.) అర్హము, తగి
నది, పాత్రము

సీ. ఆటలు పసిబిడ్డయాటలై పెంపటి యెరుల
యాటలఁ బడ నోగితముగ. గీ. అసురి
చిత్తము గానఁగ నలవిగాక, సిగ్గువోయిరి
యచ్చరి చెలువలెల్ల. నృసిం. 2. 90.
(ఒరులయాటలఁబడనోగితముగ - పరుల
నిందలు పడుటకు పాత్రము కాఁగా.)

ఉ. హాసగదేశవీర భవదంఘ్రికరాజ్యము లెందుఁ
బోయె నే, రాజులు నోర్యలేనిబలుంక్కుసు
నోర్చినయట్టినీపు ని, నైజము నొంది యల్పు
నిగతిం గొఱమాలిన క్రుక్కి మీఁద నీ,
యోజ ననాథుపాటువడ నోగిత మైతె
మదీయ వల్ల భా. భోజరా. 5. 288.

ఓగిరము - ఓయిరము, ఓరెము, ఓవిరము. ఎ. (నం.
అహారః త. ఓగర.) అన్నము, ఆహారము.

సీ జీవితేశ్వరుఁడు డించినయోగిరంబులు గుత్స
నేయక ఖుక్తి గొనుట తగవు. కాళి. 2. 75.

సీ. ...యాగహవిర్భాగ మోగిరంబు. హగ.
5. 19.

ఓగు ఎ. (వ్యతి కాగు) 1. కీడు

(వ్యవ) కాగోగులు.

2. ఒట్టు, శపథము. (పూర్వశాసనము లందు
మాత్రమే యీ యర్థము కనఁబడుచున్నది)

వ. ఏము శ్రీపరాంతక దేవనిం గాగ ఓరిం
(ఒరుని) గొలిచితిమేని మాయాల్చి వాని
కిచ్చినవారము ఈ మాగ్గము భీమేశ్వర
మహాదేవఁడన్నిధిని సత్యమునేసి యోగుం
గొంటిమి. దశా. 4. 1271, 1269, 1270.

ఎఱ. 1. కీడైనది.

(వ్యవ) ఆపని ఓగైనది బాగైనది కూడ తెలి
యదు.

3. దుష్టుఁడు,

అ. ఉత్తమునికడుపున నోగు జన్మించి, వాఁడు
చెఱుచు వానివంశ మెల్లఁ, శెఱుకువెన్ను
పుట్టి చెఱువదా తీ పెల్ల, విశ్వదాభిరామ.
వేమన. 2. 2.

ది. ఓగు నోగు మెచ్చు నొనరంగ నజ్ఞాని, భావ
మిచ్చి మెచ్చుఁ బంతులుబ్బ. వేమన. 1. 88.

జ: ఓగులవాఁడు, ఓగులొడుచు.

ఓగులవాఁడు ఎఱ. (✓ఓగు;) అధముఁడు, నీచుఁడు.

గీ. పోరఁ దన కోడి పాటునీహారరోచి, బట్టు
కొని పోయి దానవప్రభుఁడు పిటికి, వారి
కెల్లను నోగులవానిఁ గాఁగ, నుగమునై
జీడి నిట్టి యచ్చొత్తి విడిచె. కు నం
4. 87.

ఓగులొడుచే త. క్రి. (✓ఓగు) దేవురించు, దైవ్యము
నొందు (శ. ర.)

ఓఘము నం. ఎ. త. పుం 1. సమూహము. 2.

ప్రవాహము. 3. పరంపర. 4. ద్రుతవృత్త్యాది
కము. 5. ఉపదేశము. 6. ఆధ్యాత్మికతుష్టిభే
దము, సన్నద్ధునించి చిరకాలము సమాధియందుం
డుట వలనఁ గలుగు సంతుష్టి.

ఓచేవాడు ఎ. దుష్టుడు, దుష్టుగాలు.

నీ. ఓగు దూబరతిండి యోచేవాడవలక్షణము
లాడు....హంస. 5. 118. (ఓచవాడు
అని క్రొత్తప్రతిపా.)

ఓచెల - ఓచెల్ల. అవ్య. (ఓ+చెలియల.) ఆశ్చర్య
సంతాపాదులను దెలుపును

(ఆశ్చర్యము.)

మ. కలుచు గోళబిలము వెల్వడి యదభిధా
హిపై వచ్చునో, జలనం బిచుక లేక యీ
తనిరిపుజ్జాపాల సంఘాత మో, చెల హస్తా
బురుహంగుళీమయమహాసిద్ధాపథి పల్లవాం,
చలముల్ మేసి భజించు జా గలికతన్ సం
గ్రామరంగంబునన్. నైష 5. 157.

ఓచెల్ల అవ్య. (ఓ+చెల్లెల) సంతాపాదులను దెలు
పును)

(సంతాపము.)

క. ఓచెల్ల వింహిణివధ, మేచతురత నీకు....
మనుచ, 8. 88.

ఆ. అడుగదలంచి కొంచెమడిగితి వోచెల్ల.
రాతపెంపు సొంపు దలంప వలదె. భాగ.
8. 588.

ఓజ' ఎ. (నం. ఓజన్, క. ఓజె.) 1. శోభ. కాంతి.
వికాసము.

ఉ రాజనిభాస్య యోర్తు నవతన కిరీటము
సంఘటించె ని, ర్వాజమనోజ్ఞ మైనమహి
వల్ల భుమూర్ధనునందు నప్పుడా, రాజమకిల్ప
శాఖకది రత్నమయం బగుపువ్వుగుత్తి పే, రోజ
వహించి కన్నులకు నుత్సవముం బొనరించె
నెంతయున్. నైష. 8. 52.

వ. దర్పణాబుల దర్పింబును సరోజంబుల
యోజయు సుధాకలికంబుల విలసనంబును
...పాండు 8. 179.

2. ఉత్సాహము.

గీ వసి యారెటి దునియలు నేసి యెరుగు,
నూపి యెనుండ పెట వేల నాపగాత,
నూజు బొదువుడు మీరని యోజ తెప్పె,
శక్రతనయుడు దనయోధులను తెల్ల.
భార. భిష్మ 8. 407.

మ. నాలికుం దె తయు నోజ దున్న వెడ నీరా
గ్రంబునం బొంది ప్రాణు లనేకంబులు
సచ్చ హింస యదె యానో కాదో...భార.
ఆర. 5 57. (శ. ర. ప్రాతప్రతిపా.)

3. మహిమ, గొప్పతనము

ఉ. ...తాపసులు రాజబుషింద్రుల డటంచు
బల్కెగాఁ, దేజము నొంది యాహరిణ
దేహమునందలి ప్రీతిఁ జేసి నా, యోజ
నెడంగ నే జెడితి యోగిజనంబులలోన
జేలనై. భాగ. 5. 1. 116.

4. పద్ధతి, రీతి, విధము, పోలిక.

ఉ. రాజగృహంబుకంటె నభిరామముగా నిలు
గట్టఁగూడి దే, యోజ వృపాలుఁ డాకృతికి
నొప్పుగువేషము లాచరించు...ఒడ్డులకుం ద
గ దట్లు నేయఁగన్. భార. విరా. 1. 123

ఉ. రాజుల కెందు నాయుఁ బరాక్రమజీవన
వృత్తిదక్క నొం, దోజ నిషిద్ధ మండ్రు
మునులు...భార. ఉద్యో. 4. 14.

క. రాజోచితధర్మంబుల, యోజ విశధభంగిఁ
జెప్పితి...భార. శాం. 4 3.

క. తేజోధనుఁ డగునరుఁ డు, ద్రాటిగతి నడు
మ మెఱసి బడఁబాగ్ని దంలై జలనిధిఁ
ద్రెక్కొనియెడు, నోజం గురుబలము పేర్చి
యుడిపెం దోడ్తోన్. భార. విరా 5 58.

మ. ...మహాశనిపాతంబునఁ గూలు నీలగిరి
యోజన్ వ్రాలె వాఁ డుగ్వరణ. ఉ రా.
2. 100.

5. క్రమము, యుక్తమార్గము

క. ఓజ నెడి నడుచుభక్తుల, నోజకు రాజేయ
శివుఁడ యొడియఁడు...శివ. పా. 211.

గీ. మావటీఁ డల్ల నల్లన మదగజంబు, విచ్చతో
గూడ నోజకుఁ దెచ్చినట్లు, యోగవిద్యా
పరుండును నొయ్య నొయ్య, నమపుతోఁ
గూడఁ బవనంబు నాగవలయు. మార్కం.
9. 318.

6. పాడి, నీటి, ధర్మము, శగవు

గీ. రాజువై నేడు కడపట నోజమాలి, తెచ్చు
కొంటివి పాయనితిట్టు రట్టు, నకట యిఁక
నైన నా చెప్పినట్లు చేసి, దేవతాచార్ము

నకుఁ చారఁ దిరుగనిమ్ము. వరాహ.
7. 26.

ద్వి. అదరిపాటున నొంటి నరిగితివేని, ముదిత
నీవైఁజాల మోహింపఁగలదు, ఓజ గా
దని నీవె యొసరితేని. రాజుతోఁ తెప్పి వై
ఁమ్ము ఘటించు ద్వి. సారంగ. 1. 17.
పా. 14. పం. ఘటికా. 2. 107.

7 కౌశలము, నేర్పు.

వ. మఱియు ననేక గతులయోజలు మెఱ
యుచుఁ గొఁడొక నేపు విరాటునకు వినో
దంబు సలిపి... భార. విరా 2. 19.

క. రాజునకుఁ దియ్య మెసఁగెడు, పూజావచ
నముల నెయ్యపుంబలుకులఁ జే, రోజమెయి
బంధుమిత్రస, మాజములకు మేలములఁ
గుమారులకుఁ దగన్.

వ. ఇంపు పుట్టించుచు. భార. ఉద్యో. 3. 179,
180

8. భయము, వెఱపు.

చ. ...మృగాక్షి నీ వకట హీనపరాక్రము
రాము గీముఁ జెప్పెద విటు మాడు నన్న
నుచు బిట్టు నిజాకృతితోడ నిల్చె ని, ర్వది
భుజశాఖలుం బదిశిరంబులు నోజయెవర్పఁ
జూడ్కికిన్.

వ. ఇట్లు నిలిచి తనదుభయంకరాకారంబునకు
మూర్ఛం బొంది పుడమింబడియున్న జనక
తనయం బొదివి వట్టి. భా. రా. ఆర.
2. 105, 106.

9. ఆజ్ఞ.

గీ. వానరేంద్రులఁ బంపుము వలను గాఁగ,
నుదయవేళకుఁ జనుదేరి నోజచేసి. భా. రా.
యు. 5681

10. ప్రకృతి, స్వభావము.

అ. ఒడలిగుణము వేఱె యోజ వేఱె. వేమన.
1. 140.

సీ. ఏనుఁగు మేఁకపో తెనుపోకు మానిసి మొస
లిట్టి గుఱ్ఱము పనుల తేఁడు, తీవియుఁ
దేజుఁ కాడియు మగంటిమి కాల్మి వడి
కల్మి యుడివోనికడిఁది మేలు... గీ. ...
ఎక్కుళ్లు నోజలు... ఒప్ప గట్టులగొంగ
యగ్గిజముఁడు తొలివేల్పు పడమటిసామి

గాలి, చాగ కాఁడును నెలతాల్పు మూఁగి
కొలువ. అచ్చ. రా. యు. 581. సారంగ.
2. 119.

11. విరివి, విస్తృతి.

క. ఈజంబూద్యీపమునకు, యోజనములు లక్ష
యొప్పు నుదధియు నంతే, యోజన్ కాక
ద్యీపం, ఓజంబూద్యీపమునకు నినుమడి విరి
విన్. వరాహ. 10. 166.

జ; ఓజగొను, ఓజగొల్పు, ఓజపడు. ఓజపలుచు.
ఓజే - ఒజ్జే వి. (శ. ఓజ) ఉపాధ్యాయుఁడు,
గురువు.

సీ. శకునిఁ జూచితె మురసంహర యితఁడు
మాయాజాలములకు నాఁ దోజ సకల,
మాయలు నీచేశ మడిసె... భార. శ్రీ.
2. 186.

గీ. ఈకుఁ దగువారిపైఁ గోపమే ఘనంబు,
గాక యబలలపై వట్టి కాఁక పుట్టి, రాజవై
యావు విరహాగ్ని రాఁజవైచు, నోజవైతె
గణింపఁ బయోజవైరి. రా. వి. 4. 49.

జ: ఓజబంతి,

ఓజగొను అ. శ్రీ. (✓ఓజే.) నిద్దించు.

చ. ...శీతగిరీశ్వరుపాలి కేగి మ, త్పరిణయ
కార్యమోజగొనఁ బల్కి రయంబున రండు
గ్రమ్మఱన్. కు. సం. 7. 918,

ఓజగొల్పు న. శ్రీ. (✓ఓజేగొను.) ప్రేరేచు,
పురికొల్పు.

వ. అని తలయింద్లన పాయం బలికి నిజవందనల
బుజ్జగించి వెలయాలికేనంబు లలవడ నోజ
గొల్పుచు...కు, సం. 8. 141.

ఓజపడు అ. శ్రీ. (✓ఓజే) సరిపడు, పొసఁగు, చక్క
బడు.

వ. ...ప్రియంవద మృదూక్తులం దత్ప్రకా
రంబు విరహవికారంబకా నిశ్చయించి తమ్మ
ఖంబునం దెలియక ప్రయోజనం బోజనడ
నేర దని యననూయ శకుంతలం దగ్గఱి...
పి. శకుం. 3. 65.

ఓజపలుచు న. శ్రీ. (✓ఓజేపడు) 1. చక్కఁబ
లుచు.

గీ. అవధరింపుము మాపంత మధిప యేము,
వదల కీ బాలు శిశింతువారి మింక, నొయ్య
నొయ్యనఁ దెలివికి నోజపటిచి, వెట్టిఁ దేర్తుము
మాటలు వేయు నేల. నృసిం. 4. 58.
(తెలివికిఁ దెచ్చి-అనిభావము.)

2. ఒనర్పు, చేయు, నిర్మించు.

నీ. పసిడికుంభంబులమిసిమి యంతయుఁ గూర్చి
యొగిఁ జన్ముఁగవ గాఁగ నోజపటిచి. పద్మ.
2. 9.

ఓజబంతి - ఒజ్జబంతి. ఎ. ($\sqrt{\text{ఒజ్జ}}$) ఒరవడిబంతి.
విద్యార్థులు చూచి వ్రాయుటకై ఉపాధ్యాయుఁడు పై నివ్రాయు మచ్చక్షరములపంక్తి,
మేలుబంతి, మేలుబంతివంటిది, ఆదర్శము

గీ. ...విలసిల్లు ననుపమజాత్త⁹ధర్మపరిత
నృపపంక్తికితఁ డోజబంతి యనఁగ. నరస.
1. 98.

నీ ఏమంతరిదాతృత్వ మినతనూభవకల్ప భూ
జాత మేఘుల కోజబంతి. వైజ. 1. 28.

నీ. ...ఉవిదల కీభామ యోజబంతి చిత్రభా.
1. 41.

ఓజము నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) - జ్యోతి - విష
మము, జేసి. (రాశి, మొ). ఎ. - ఓజస్సు.

ఓజస్వంతుఁడు నం. ఎఱ. (క. నృశీ. క.) ఓజస్సు
కలవాఁడు.

ఓజస్వి నం. ఎఱ. (నొ. నీ. నొ.) - ఓజస్వంతుఁడు.

ఓజస్సు నం. ఎ. నొ. న. 1. బలము. 2. వీర్యపుష్టి,
ధాతుపటిమ. 3 జ్ఞానే ద్రియముల పటు
త్వము. 4. అవష్టంభము, అవలంబము.
5. ఉత్సాహము. 6. దీప్తి, ఎండ. 7. శస్త్రాది
కాశలము. 8. (అలం) ఒకానొక కావ్య
గుణము. (రచనలో దీర్ఘ సమాసము
లుండుట)

ఓజింమే న. శ్రీ. (నం. యుజిర్) యోజించు, సం
ఘటించు, సమకూర్పు.

కా. సర్వశ్రీఁ దనపేరివాఁ డగుటచే సంతృప్త
చేతస్కుఁడై, సర్వజ్ఞత్వము రాజ శేఖరత
యున్ శంభుత్వముకా విశ్వనా,ధోర్విభర్తకు
విశ్వనాథుఁడు శివుం డోజించెఁ గాతున్న

నీ,దుర్వార ప్రతిభాతిభాగ్యకుభదస్తుత్య
త్వముల్ గల్గునే. కావ్యా. 1. 5. (ప్రయో
గాంతరము కనబడలేదు.)

ఓజిష్ఠుఁడు నం. ఎఱ. (అ. అ. అ.) మిక్కిలిఓజస్సు
కలవాఁడు.

ఓజీయుఁడు నం. ఎఱ. (నొ. యనీ. నొ.) - ఓజస్విత
రుఁడు - 1. ఇద్దఱలో నెక్కువబలము కల
వాఁడు. 2. ఇద్దఱలో నెక్కువశాంతిగలవాఁడు

ఓజౌ ఎ. (క. ఓం - శిల్పి.) 1 శిల్పి.

ద్వి, ఒడిసెలకాండ్రమ నోజులనెల్ల బస. పు.
3. 511. పం. (ప్రాత ప్రతి - 'ఓజులవారి'
అని క్రొత్తప్రతి)

నీ. ....పనివాని పేరుగా భాసీలు నో జన....
ఆం. భా. 2. 282

2. శిల్పుల పేర్ల తుదినివచ్చు విరుదాంకము.
(శర్మ. వర్మ. వంటిది.)

ఉదా. కామోజు, లింగోజు. మొ.

వ. శీలపోజు పెట్టినఅఖిల్లవతిఁ లోహదణ్డు
దివియ...దా. కా. 1389.

ఓట - ఓటమి, ఓటము, ఓటు. ఎ. ($\sqrt{\text{ఒడు}}$ - త.
ఒడల్.) 1 భయము.

(శత్రుజంతువులు పచ్చినప్పుడు ముని తత్త
ద్రూపములు కుక్క కు నిచ్చుట.)

నీ. ఒక మత్తకరిఁ జూచి యోటమై నొదిగిన
నుద్ధతకరిఁ జేసి యొసఁగె జయము. భార.
కాం. 3. 93. మనుచ. 2. 39.

2. కొంకు, సంకోచము.

ఉ. ఓట యొకింతయేనియు సుయోధను చిత్త
ము నందు లేదు నీ,మాటలఁ బోవునే దురభి
మానమ యెక్కుడు పూనుఁగాక.... భార.
ఉద్యో. 3. 104.

3. వినయము

అ. మాటపొం దెలింగి యోటమైనల్ల న. చేరి
కారవేంద్రు చిత్తవృత్తి,కనుగుణంబు
గాఁగ నానకుం డగుచుఁ బ్రా,ర్థించి
యడుగకున్నఁ దెలుఁగువడదు. భార. ఉద్యో.
1. 21.

4. అపజయము.

చ. ....మీ, కొనరంగు బన్నిదంపు గెలుపోటలు
దీర్చుగ నిప్పు చేను జెప్పినదియ చాలు...
ప్రభా. 8. 68.

ద్వి. శివమంత్ర లేఖయు జినమంత్ర లేఖ, తవిలి
కావేరి మధ్యంబున వైవ. నేటఁ బోయిన
పత్తి మోటపత్తింబు. నేటికె నెదురెక్కి
వది నిజంబనిన. బస. పు. 8. 126. పం.
(ప్రాంతప్రతి పా.)

కంద ఎ. (✓ఓట) పిఠిక.డ. భయము.

నీ అజశిరోదళముఁ డన్నదరు లేదేనియుఁ
గలారి యను నోటకండ లేక. కు. పం.
4 417.

కాఁడు ఎఱ. (✓ఓట) ఓటకలవాఁడు.

శుక. 1. 88.

మి - ఓట. (✓ఓట) ఎ. ఓట

(అపజయము.)

క. గెలుపును నోటమియును ననింగలుగవె
యెడ పెట్టి యెట్టిఘనులకు.... భార. ద్రో.
4; 289.

(భంగము, అవమానము.)

క. కావున నీయోటమి నీ, కేవెరపునఁ పాయునది
యధీకుఁడు కానే. కావించు ఊణము పలుక
క, నీ వుండిన నే మెఱుంగమె నెయ్యము
కొలఁదుల్. కళా. 7. 207.

(భయము.)

క. ఓటమితో నెల్లప్పుడు, పాటవమునఁ బనులు
చేసి కాలుగతో నే, యాటలకుఁ బోక యొక
జం, జాటంబును లేక భక్తి సలుపుదు ననఘా.
భాగ. 1. 104.

ము - ఓట. ఎ. (త. ఓట్టం) ఓడుట.

వ. దురోదరపరాయణుం డైనయన్నారాయ
ణుండు గెలుపు నోటంబును సరిగా నద్దేవీ
ద్యయంబుతో వివోదించు ... ఉ. హరి.
8 156.

మహాస్ర...నా. యికలం గదర్పుఁ దోడం వె
టింగి తఱిమి వీఁ పేసె నా. అము. 5. 9.

ఱు - ఓటాటు. అ. ౫. 1. పరాజయము
నొందు ఓడిపోవు.

ఉ. ఇంతకు మున్న నీజనకుఁ దెంతయు నోటటి
పాటె నీవు నా, పొంతకు వచ్చి తింక వెట
వోనగు వంచు... భార. ద్రో. 2. 99.

2. భయపడు.

ఉ. ...వే, కప్పెకరాళి సూతుఁడు చెగన్ హరు
లోటటి గ్రేళ్లువాట గన్. భార. ద్రో.
4. 125.

గీ. అధిపతియు వస్త్రగురుఁడుఁ బేరగ్గలికలం,
దలుమఁ జతురంగములుఁ బేర్చి యుఱక
వారి, మొనలతోఁ దాఁకి గాండ్లవముక్తవి
శిఖ, శిఖలవేడిమి లోటటి చెదరి పఱచె.
భార. ద్రో. 5. 138.

3. నిస్సత్త్వమగు.

గీ వల్లియలు వైచి యోముల్ పెల్లుద్రవ్వి,
కార్చి వేసరి యురు లొగ్గి తఱిసి డయ్యె,
దోలి యోటటి పోనీక దొడ్డి వాఁగి, పొడువ
నడువమ నలుదెస పొంచి యోడి హరి.
పూ 7. 138.

ఓటవ(ప)డు అ. ౫. (✓ఓట.) 1. భయపడు.

వ. ...లుంటాకులం దోలి యోటవడకుండ
సార్థవాహులం గడపి పుచ్చి ... కాళి.
4. 64

2. అవమానపడు.

గీ. మధురలాలసపాటవై మదిని దవకు, నింత
వేడుక గలిగిన నేకతమున, సతతమును వింటి
గాక యి ట్లతఁడు నిమ్మ, నోటపఱచుట
దగునె నీ కోర్వఁనగునె. కళా. 7. 206.

ఓటాటు - ఓటాటు. అ. ౫. (ఓట + అటు - ఓటచే
అటు.) నిస్సత్త్వఁడగు.

క. నే తొక విలు గొని యెమ్ముల, గీట మె
ఱుగు నారసములు గిటికొలిపిన నో, టాటి
మెయిం గ్రొన్నెత్తురు, వాట నతఁడు చేరి
మీఁదఁ బడి మూర్ఛిల్లెన్. భార. ద్రో.
5. 138.

క. కిమ్మిరమర్దమనిచే, నిమ్మెయి నోటాఱుఁ
తెక్కు లేటులు వడి ద, ర్ప మ్మెడలి మూర్చ
మునిఁగియుఁ, గ్రమ్మఱు గురువాధుఁ డెట్లు
గడఁగెనో యనికన్. భార. భిష్మ. 2. 406.

ఓటాటుచే(ర్పు) వ. ౫. (✓ఓటాటు) ఓడించు.

నీ. దట్టించి పారిజాతము దెచ్చె లోహితవ్రహద
మున వరుణునోటారె... ఉ హరి. 2. 64.
ఓటిలు(ల్లు) అ. శ్రీ. (✓ఓట) సంకోచించు, జంకు.
ద్వి. తన్ని యంతటఁ బోక తనవీటిలోన,
మన్నఁ జంపుదు నని యోటిల కాదె. రం.
రా. యు 309. పా. 12. పం.

ఓటిల్లుచిందలు ఎ. కాలక్రీడావిశేషము
గీ. చిక్కనాబిల్లి లోటిల్లు చిందజాది, యైన
కైశవ క్రీడావిహారరణి. కాళ. 8. 88.

ఓటు! - ఓట. (చూ, ఓటుపడు, మొ.)

ఓటు! అవ్య. ప్రశ్నమును తెలుపును.

(క) ఆక్షేపముతోఁగూడిన ప్రశ్నము.

గీ. ...తాను మరిలి, వదనమాగ్గంబు వెలువడి
వచ్చి నగుచు, నో నికాటి నీయాఁకలి యుడిగె
నోటు. భా. రా. సుం 49.

(చ) కాకుపుతోఁగూడిన ప్రశ్నము.

మ. గయ కేలా యరుగంగ మానవులకుం గాళి
పురివాహినీ, శ్రయవేడిపులివంబులందు నిడ
రాదా తల్లినిం దండ్రనిం బ్రయమాతా
మహులం వితామహులనుం జేర్కొంచుఁ
బిండాన్నముల్, గయికో రోటు ప్రయంబు
తోడఁ బితరు ల్పాస్త్రముల్ సాచుచున్.
కాళి. 8. 278.

ఓటుచేయు న. శ్రీ. (✓ఓటు!) భంగపఱచు.

ఆ. పొన్న పువ్వు దీటు పోల్పు లోకులమాట,
నోటు చేసి వెల్పుబోటి నాభి, విస్తరిల్లె
నపుడు వెడఁదకావిని బోల్పు, నేర్పు
కాండ్రమాట నేటు చేసి. రసిక. 8. 100.
(అసత్యముచేయు-అని భావము)

ఓటుప(వ)డు అ. శ్రీ. (ఓటు! + పడు.) 1. అపజ
యమునొందు, ఓడిపోవు.

వ. ...వ నోటువడితి నేని నఖలమహారాజ్యము
నీయది నీ నోటువడితేని దమయంతినాయది
యని పలికి.... భార. ఆర. 2. 228.

ఆ. .... మన్మథార్తు వమ్మ, నొడిచి తిందు
రాత్రి యుద్ధంబు నేసి కామోపభోగ
నిరతుఁ డోటు వడఁడె భార. ఆది. 7. 82,
వరాహ. 8. 82.

2. లోనగు, లొంగు, వశమగు.

న. మఱియును బ్రయాలాపంబులు వలుకు
గోమాయువుమృదుమధుర భాషణంబులకు
నోటువడి గార్హభం బిట్లనియె వా. ప. చ.
4. 98.

వ. ...అమ్మహిపతిరూపయోవన సౌందర్య
విలాసంబుల నోటువడి మహామరాగంబున
వానిన చూచుచున్నంత. భార ఆది.
4. 145 భాగ. 8. 100.

3. తిచ్చవడు, మ్రామపడు, నిశ్చేష్టితుఁడగు.
ఉ. ...ఉదగ్రత వారలు సోరఁ వారిదో, ర్శి
లలు సూచి రోటువడి రెడు బలంబుల
యోధవీరులున్ భార. శల్య. 1. 821.

న. శ్రీ. (ద్యూతాదులందు) కోలుపోవు, పోఁ
గొట్టుకొను

గీ. మున్ను దన్నోటువడి మఱి నన్న నోటు,
వడియెనొ నన్న ము న్నోటువడి విభుండు,
గ్రన్నఁదన్నోటువడియెనో యన్న నాకు,
నెఱుఁగఁ జెప్పము... భార. సభా. 2. 209.

ఉ. ఎల్లధనంబు నోటువడి తిందుకులేశ్వర
.... భార. సభా. 2. 194.

ఓటుపఱుమే న. శ్రీ. (✓ఓటుపడు.) ఓడించు,
జయించు,

గీ. లాఠిభూపాల ముఖ్యుల నోటుపఱిచె.
రామవ. 1 7.

క. నడలం దొడలం గుబ్బల, నడరంగ నిన్నోటు
పఱిచె నని దెందమునన్, గడు నలుగక
యేనుంగురొ, పడఁతుక తెఱఁ గిప్పుడెఱుక
పఱుపుము నాకున్. అచ్చ. రా ఆర.
80. (ఓట బావమ్యమును తెలుపును.)

ఓటుపాటు ఎ. (✓ఓటుపడు) ఓటువడుట
(లొంగుట.)

గీ. మొనసి నిశితాస్త్రములు వానిముఖము
నిండ, దీటుకొలిపిన వాఁ డోటుపాటు లేక,
తోన గదిసిన... అధ్యా. యు. 184 పా.

ఓటుపచ్చే న. శ్రీ. (✓ఓటుపోవు) ఓటుపఱుచు,
ఓడించు.

వ. ....రావణుం డిద్రుధంగిరిదె హుతాశను
నోటువుచ్చే నంతకుఁ బఱుపె... భా. రా.
యు; 890.

సపో(పో)పు స. శ్రీ. (ఓటు' + పోపు) ఓటు పడు, తోల్పోపు.

సీ. అని యనుజూదంబునుదుఁ ట్రాణ. గీ. మోటు వోయె ... భార. స్త్రీ. 2. 186 (ప్రాతప్రతులపాఠము. అని. శ. ర. - ఓటుఁడియె. అనిముద్రి.)

టింఱే న. శ్రీ. మోసపుచ్చు.

మ. కవు లోట్రంతురుగాక చందురుఁడె వక్త్రం బిష్టయుగ్మఁబె కన్గప బంగారుసలాక నైన దియె శ్వత్వాంసాస్థిరూపంపు మేను విత ర్కింపఁగ... మల్ల. శృం. 46.

("కింత్యవం కవిభిః ప్రకారితమనాః" అను మూలమునుబట్టి యీ యర్థము నిర్ణయింపఁ బడినది. ప్రయోగాంతరము లేదు.)

క వి. (నం. హోడః. ప్రా. బేడో, లేడో. శ. ఓడః. క. ఓడ) నావ, పడవ.

ఉ. నెట్టిన ధమ్మనందనుఁడు నిన్నవలంబము నేసి యోడతో. గట్టినయోడవోరె గత గొంపుఁ దైకడుఁ దూరె.... భార. సభా. 2. 40.

ఉ. ... ఓడలు బండ్లవచ్చు బండ్లొడల వచ్చు ప్రభా. 1. 94. రామా. 2. 60

జ: ఓడంగి, ఓడకూనీ, ఓడపసుపు, ఓడపోక, ఓడబేహరి, ఓడరేపు, ఓడవాఁడు.

డంగి వి. (√ఓడ) 1. ఓడవాఁడు, పడవవాఁడు 2. డోనెకు లోతట్టువేనెడు దూలము.(శ. ర.)

డకూలి వి. (√ఓడ) అతఁము. కేపు.

అ. తిరిగమునకుఁ బణము పురుషున కరపణ, మాఁడురాని కైవ నందు సగము, ప్రేగు ముట్టునందు ప్రేగువిడుపునను, నోడకూలి గొమట యుచితమంద్రు. విజ్ఞా. ప్రా. 88.

డవసుపు వి. (√ఓడ)- ఓడమీఁదఁదెచ్చిన పర దేశపు పసుపు - ఒకరికపు పసుపు

(కేదార గౌరీ వ్రతవర్ణన.) ఉ. పోకలు వాకు లోడపసుపున్ గుడము న్మఱి గంధమాత్ర లెం,తే కొమరౌవపూసములునెన్నిదినంబుల కన్ని నిల్పుచున్. ఉ. హరిశ్చ. 4. 88.

ఓడపోక వి. (√ఓడ) - ఓడమీఁదఁదెచ్చిన పర దేశపు పోక - ఒకవిధమైన పోక.

రగడ. తీని నలఖర్జూరములఁ బురుడింగు నల్ల వె యోడపోకలు, శుక. 1. 188.

ఓడబేరము వి. (√ఓడ) ఓడమీఁద సరకులు గొని పోయి చేయు వాణిజ్యము.

చ. అటువలె విష్ణుదాసుఁడు హి కావళి గొల్వఁగ నోడబేరి మం,దుటకుఁ జనంగ ... హంస. 1. 118.

అ. ఓడబేర మాడ వేడుక నే నేగి,నదియు మొదలు శుభమె యందఱకును. హంస. 1. 249.

ఓడబేహరి వి. (√ఓడ) ఓడవర్తకుఁడు, ఓడమీఁ దసరకులు గొనిపోయి వాణిజ్యము చేయు వాఁడు.

సీ. అతనికి గీతాదిగతు లెల్ల వినిపించు నవ్వేళ నోడ బేహరి యొకఁడు. నై జ. 4. 22.

ఓడరేపు వి. (√ఓడ) సముద్రమందుఁ గాని నది యందుఁగాని ఓడలు నిలుచు రేపు.

చ. ...పరాశరుఁ డన్మనీంద్రుఁ డయ్యతివఁ డలోదరిం గనియె నయ్యమునానదియోడ రేపునన్. భార. ఆది. 3. 86.

ఓడవము నం. వి. అ పుం. ఋషభ(రి)పంచమ(వ) వర్జితమై శేషించినపంచస్వరములతోఁగూడిన రాగము.

ఓడవాఁడు వి. (√ఓడ) ఓడ పడపువాఁడు, నావి కుఁడు.

సీ. మాలిమి కాఁ డనఁ బీలికాఁ డన నోడవాఁ డన నావికాహ్వయము చెలఁగు. ఆం. భా. 1. 158.

ఓడి నం. వి. ఈ. శ్రీ. నీవారధాన్యము.

ఓడింఱే - ఓర్పు'.(√ఓడు.)అపజయమునొందించు.

సీ. ... గాండివధరుఁడు ... పుళిందావనీశ్వరు నోర్చి ప్రతివింధ్యుఁ డనువాని నోడించి యశ్రమమున. భార. సభా. 1. 228.

ఓడిక వి. (√ఓడు - శ. ఓడై) ప్రవాహము.

క. ఏడాకుపొన్నకొమ్మలఁ, గ్రోదా డెడు నడ వి గొరుకొడములు మోడ, క్రీడఁ దవరు

చాద్పునఁ బై, నోడిక లయి పువ్వుఁదేసె
లురలఁగ నొప్పెన్. హరి. పూ. 7. 117.
మనుచ. 4. 88. జై. భా. 6. 85

ఓడిక నం. ఎ. అ. ప్రి. — ఓడి.

ఓడిగిల్లు(లు) అ. శ్రీ. (✓ఓడు.) 1. ప్రవహించు.
గీ. ఉదక మున్నతభూమిపై నుండ లేక, పల్ల
మునకోడిగిల్లినపగిది నతఁడు, కదలెఁ దీర్ఘం
తఁమునకుఁ గాళినుండి. కాశీ. 8. 101.

2. పాటు, పరుగెత్తు.

(ప్రభాతవర్ణనము) సీ. ఒక్కింతవెన్నెల
యూర్చితీసినభంగి నుదధీకుడిశకునై యోడి
గిలియె. పి. శకుం. 3. 202.

3. ... వెన్నెల పడమట దిక్కునకున్, బలపల
నై యోడిలఁగఁ బలపల వేగెన్. జై.
భా. 1. 186. (శ. ర. పా.)

3. స్రవించు, కాటు.

సీ. బ్రహ్మరింధ్రము మోవఁపాటి యయ్యిం
ద్రియద్రవ మోడిగిల్లె నేత్రములలోన.
కాశీ. 4. 174.

ఓడినక్క ఎ. ఒకజాతినక్క. పొట్టినక్క. (శ. ర.)

ఓడు అ. శ్రీ. (శ. త. ఓడు — పాటిపోవు) 1.
(యుద్ధాదులందు) పరాజితుఁడగు, అపజయము
నొందు.

క. ... అయ్యర్జునుఁ జూచి వీని విడువుమ,
యని నోడినవాని హీను నయశోవీర్యున్
భార. ఆది. 7. 46.

గీ. తత్త్వనిర్ణయవాదంబు తరమె నీకు, నోడి
తేనియుఁ బట్టి మొట్టో యనంగ, లింగ
మును గట్టకుడుగము... అము 4. 80.

రగడ. కాదల్లయది పుల్లకం కేళి పన్నిదము,
'మోదుగోడిన నీదు ముత్యాలజన్నిదము.
మనుచ. 3. 84.

2. భయపడు, వెఱచు.

ఉ. భయప్రసన్నుఁడై, యున్నహుతాశను
నిర్విజయుఁ డోడకు మంచును మారుతాస్త్ర
మ, తున్మతచిత్తుఁ డేసె ... భార. ఆది.
8. 278.

క. ... ఉడిగింతును సర్పయాగ మోడకుఁడింకన్.
భార. ఆది. 2. 221. మార్క. 8. 155.

3. కొంకు, నఁకోచించు, వెనుదీయు.

మ. అని ప్రార్థించినఁ జంప నోడి కృపతో నా
వేళకుం టోయె.... మై. 2. 142.

ఉ. ... కృష్ణమా, కొడుకు ల చేల రా రినుచు
గోవిక లెల్లను బల్కు నేత్రియన్, నోడివెద
నేడు పన్నగము నోరికి వీరికి నొక్కలం
కెగా, నొడఁబడ నేల చేసె విధి యోడక
సేయుఁ గదయ్య క్రౌర్యముల్. భాగ.
10. పూ. 476.

4. లొంగు, వకుఁడగు.

ఉ. పాడియు సత్యముం గలరు పాండు తనూ
జాలు నీదు పుత్రుల, ప్పాడికి నోడర తెఱఁగు
పాపము నేయఁగఁ జూచి తీవు వక్కిడిటు
నేయ కేలుదుగు గెల్వదె ధర్మువు.... భార.
భీష్మ. 2. 280.

5. పాటు, పరుగెత్తు.

మ. వెఱచి నిమీలితాతు లయి వెన్క కొడింగెడు
పువ్వుఁటోడులన్, వెఱవకుఁ డోడకుం
డనుచు.... హరి. పూ. 8. 46.

6. స్రవించు, కాటు.

(వ్యవ) తలచమురు మెడలమీఁదికి ఓడుచున్నది.
వాఁడు స్నానము చేసి తుడుచుకొనకుండనే
నీళ్లోడుచు వచ్చినాఁడు.

న. శ్రీ. (ద్యౌతాదులందు) కోల్పోవు. పోఁ
గొట్టుకొను.

సీ. ఓడినధన మింక నాడినం గాని యేఁ బెట్టఁ
జూపొమ్మని పెనఁగువారు. దశకు. 5. 66.

వ. నీతనయుండు గుణనిధి పెత్తంబున నోడిన
విత్తంబువకై యాయంగుళీయకంబు నా
కిచ్చె... కాశీ. 4. 100.

ఎ. (వృత్తియందుమాత్రమే బాపవిభక్తికము
గాఁ గన్పట్టుచున్నది) 1. కుండలో నగు
వాని తూట, బీట.

ఉ. ... ఆణిముత్యముల్, పుట్టెడు కామ్రపర్ణి
మఱిపుట్టక యున్నదె యోటిగుల్మయున్.
ప్రబంధ. 679.

ఉదా. ఓటికుండ.

2. ఓటికుండ.

ద్వి ఓడువఁ బోసినయుడికంబు లట్లు బస. పు
7. 876. పం.

క. చూడఁగ శివభక్తునిఁ గని, వేడుకఁ గొని
యాడఁదేని వృథ యాతనిమి. భ్యాడంబరి
దేవార్చన, యోడువఁ బోసినజలంబుయుక్తి
మహేశా. శివ. సా. 154. పండితా. దీక్షా.
68. పా.

విజ. ఓటిఁ, బీటలువాతినది, పగిలినది.

ద్వి మద్దెల యల రంగమధ్యంబునందు, మద్ద
విడిని నేల నోడుగా వైచి, యూరు వెడలి
పోయె నొక్కడ మాయ. ప్రభు 2. 48.
పా. 2. పం.

సా అంచుఓడన్న కంచమంతయు ఓడన్నట్లు.
జ: ఓట, ఓటకండ, ఓటకాడు, ఓటమి, ఓటము,
ఓటలు, ఓటపడు, ఓటాటు, ఓటిలు, ఓటు',
ఓటుచేయు ఓటుపడు, ఓటుపలుచు, ఓటు
పాటు ఓటుపుచ్చు, ఓటుపోవు, ఓడించు,
ఓడిక, ఓడిగిల్లు, ఓడుపడు, ఓడుపలుచు,
ఓడుబిళ్ల ఓడుసేయు, ఓర్పు'.

పద్య ౨. ౧౩. (√ఓడు.) పగులు. (చూ. ఓడు
పలుచు.)

పలుచు న. ౧౩. (√ఓడుపడు) చిల్లులుపడఁ
జేయు; పగులఁగొట్టు.

(నరకాసుం నై నికులు స్వర్గమును వాడు
చేయుట.)

వ. .... పగులనడిచిన పట్టెలుం బై (అడు) దిగి
చిన పెట్టెలు నోడుపలుచిన చిదంబులును.
ఉ. హరి. 1 క.

బిళ్ల (ల్ల) వి (√ఓడు) ఇంటిపైఁ గప్పెడు
పెంకు.

ద్వి. ఈడుతోడును లేనియింద్రనీలముల, యో
డుబిల్లలచేత నొప్పుమాళిగల. అ. మ. క.
8. 178. పా. 18. పం.

నీ. .... నీలపు గవాక్షములుఁ గెంపు, తోడు
బిళ్లల కప్పు లుదిరిబ. గరుబ్రవిటాకుల పచ్చ
ల దంబుమీలు, తిన్నెలు... శకాం. 4. 170

నీ. ... పిల్లి కనకనంపుబిగియోడుబిళ్లలు ....
అచ్చ. రా. అయో. 4.

ఓడుసేయు న. ౧౩ (√ఓడు.) తూటలుపడునట్లు
జేయు, చిల్లులువోఁజేయు.

చ. ... బలఘస్మరు నమ్ముల నోడు సేసిని, ట్టల
మగు డప్పి సోలుటయు దాసి దశానననంద
నుండు వి, చ్చలవిడిఁ బట్టి కట్టి జయశంఖ
ముఁ బట్టఁగఁ బంచి యార్చుచున్ నిర్వ.
6. 144.

ఓద్యాణనము నం. వి. అ. న. ఆసనవిశేషము.

శ్లో. జాలంధరౌద్యాణనమూలబంధాన్, జల్పంతి
కఠోదంపాయుమూలాన్ యోగతారా
వలి 5.

ఓద్యాణము నం. వి. అ. న. 1 భూషావిశేషము.

శ్లో. విచిత్రౌద్యాణబంధేన కటిశోభాం విధా
యచ. హోలాస్యమాహాత్మ్యము. 28. అధ్యా.
2. ఆసనవిశేషము.

శ్లో. ఓద్యాణజాలంధరౌద్యాణబంధైరున్నిద్ర
తాయాముఁ గాంగనాయాం, ప్రత్యజ్ఞాఖ
త్వాత్ప్రవిశమ్నమమ్నాం. గమాగమౌ
ము చతి గంధవాహః. యోగతారావలి.
6.

ఓద్రము నం. వి. అ. పుం. 1. ఉత్కలదేశము, ఒడ్డె
దేశము (ఒరిస్సా) 2. జపావృక్షము, దాస
నము (వృ. వి.) ('ఓద్రము' అని కొందఱు.)

ఓద్రపుష్పము నం. వి. అ. పుం. దాసనము (వృ. వి.)
(త్రి. ని. - 'ఓద్రపుష్పము' అని కొందఱు)

ఓద్రుడు నం. వి. అ. పుం. ఓద్రదేశస్థుడు. (ఓ
ద్రుడు - అని కొందఱు)

ఓతప్రోతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. అడ్డము
గాను నిలుపుగాను సేయఁబడినది. 2 నలు
ప్రక్కల విస్తరించినది.

ఓతము నం. విజ. (అ. అ. అ.) అడ్డముగా సేయఁ
బడినది.

ఓతువు నం. వి. ఉ. పుం. పిల్లి.

ఓదనపాతీ నం. వి. ఉ. స్త్రీ. నీలయింటిక, ఒక
యోషధి

ఓదనము నం. వి. అ. పుం. న. అన్నము, వంటకము.
న. మేళుము పుం. కడుగు.

శ్లో. ఓదనస్త్వస్త్రియామయం, అస్మిన్ బంతు

మేఘే స్యాత్, కాంతికే తు పుమానయమ్.
(కే. ని.)

ఓదనాహ్వయ నం. ఎ. ఆ. శ్రీ పెద్దముత్తవపుల
గము. (వృ. వి.)

ఓదని నం. ఎ. ఈ. శ్రీ. బల, ముత్తవపులగము.
(వృ. వి.)

ఓదనాదనిక నం. — ఓదనాహ్వయ.

ఓదము ఎ. (నం. అవపాతః (పా. ఉన.) ఏనుగు
మున్నగు మృగములను బట్టుకొనుటకై శ్ర
వ్వెడు గొయ్యి, అవపాతము.

క. వల యురి యోదము గాలము, గలిగి గదా
మృగముఁ బడి గజము ఝషము ద, తులు
వట్టుదు గట్టుల న, జీజ్జులు విజ్జానంబుకలిమిఁ
జూతురు పురుషున్. భా. కాం. 4. 181.

గీ. వల్లియలు వైచి యోదముల్ పెల్లు
ద్రవ్వె. హరి. పూ. 6. 128.

వ. .... ఇవ్వలవ్వలనుండి యెడతెవ్వకుండఁ
ద్రవ్విన యోదంబులం బడి క్రొవ్వఱక
మవ్వంబు నివ్వటిల్లం బట్టువడిన చివ్వంగు
లును... ఉ. హరి. 4. 29

ద్వి. ... కాలుఁ డసురేశుఁ డనులులాయముఁ
బట్టితే, నొలుపుగాఁ ద్రవ్విన యోదంబు
నఁగ, నెఱసినపరిణల నెలకొన్నదావి.
రం. రా. యు. 338. పా. 1. వం.

ఓదారుమే(ప్ప) న. శ్రీ. ఊరార్పు, ఆశ్వాసించు.

ఓదె(దియ) ఎ. కోతకోసి చేనియందక్కడక్కడ
నుంచెడు జొన్న మున్నగువాని వెన్ను పోచల
ప్రోగు, చిన్నపన.

(అతికాయుడు) క. ఇరుఁగెలఁకులకపులు
దన, శరముల నోదెలు వడఁగఁ జనియె
సమరో, ధురుడఁట యేడి గఘువరుఁ,
డరుదేరుడు చూడుఁ దేయుఁ డనుచుం
దెలుచక, రామా. 8. 166. (ఓదెలుపడు--
ఓదెలుగావడు.) ఆం. కా. 2. 287.

ఓదెపాటుచేయు - ఓదెగావడునట్లుచేయు.

గీ. కాపునిలుపవె బేతాళగణము నెల్ల, నట్టి
పట్టు కరిగి నీ వరుల నోదె.పాటుచేసితి

వనుట యేపాటి తలఁప, సమరనిశ్చ క
రఘునాథసాహసాంక విజ. వి. వీరి. 44.

జ: ఓదెకొంగ, ఓరుకొలుకు.

ఓదెకొంగ ఎ. (ఓదె+కొంగ) ఒకబాతికొంగ.

(ఇది కోతకాలములో అహారమునకై ఓదెల
దగ్గఱ తిరుగుచుండును. శ్రా.)

ఓదెకొలుకు - ఓదెకొంగ. (శ్రా.)

ఓద్యము నం. ఎ. ఆ. పుం. తడుపుట.

ఓనామాలు ఎ. బ. విద్యారంభమునందు పిల్లలచేఁ
దొలుత వ్రాయించు 'ఓనమాళివాయ'మున్నగు
అక్షరసముదాయమునకు వాడుక పేరు. (సామా
న్యముగా 'ఓనమాలు' అందురు.)

సీ న న్నయ్యవా లోనామాలు దిద్దుకొమ్మని
వచోఁ గడుపునొ ప్పనుచు నేడ్చి. హంస.
హంస. 8. 141.

ఓనికట్టు ఎ. కొండలనడిమి గొందిదారి. (శ. ర.)

ఓపమి ఎ. (√ఓపు) అసామర్థ్యము.

క. సాపనిపోయినకెఱఁ గే, నోపి యరసి చక్కఁ
బెట్టుకున్నను జనులా రోపింతురు నాపై
నొక, యోపమి యటుగానఁ జింత నొందఁగ
వలనెన్. హరి. ఉ. 8. 14.

ఓపిక - ఓపు ఎ. (√ఓపు - శ. ఓర్పు) 1. తమ,
తారిమి, ఓరిమి; విసుగులేమి.

ఉ. ఓపిక లేక చచ్చినమహోరగముగా గొని
వచ్చి కోపినై, తాపసుమూఁపుపై నిశన
దారుణ చిత్తుఁడ మత్తుఁడక ... భాగ.
1. 500.

ద్వి. ఆపుడ్యవాహనియందవగాహ, మోపికఁ
గావించి యుచితాహ్నికములఁ, గ్రమము
నఁ దీర్చి... ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. 44.

2. శక్తి, సామర్థ్యము.

సీ. కోల్పులి నయిన నుక్కునఁ బట్టి మీసాల
నుయ్యల లూఁగెడు నోపికలును విక్ర.
1. 77.

సీ. లావు సత్తి సత్తువ బల్మి పీచ మోపికయన
వెలయు శక్తి. ఆం. కా. 2. 201

ఓపు అ. శ్రీ. 1. చాలు, సమర్థమగు.

ఉ. ... కావున విప్రుడోపు నోపం దతికాంతుఁ
దయ్య నరపాలుఁడు కావము గ్రమ్మఱిం
వఁగన్. భార. ఆది. 1. 100.

అ. గాడ్పుచూలి పిలుఁడు గావంగ నద్దను,
నొర్వ నమరు లై న నోప రాజి. భార. ఆది.
8. 28.

2. ఇష్టపడు.

ఉ అక్కట యేను వేడ్కపడి యానెడు నాసవ
మర్థిఁ దేరఁగా నొక్కనికృష్టఁ బంచుటకు
నోపక చెప్పిన దీని నీవు గో, నెక్కఁగఁ జేసి
నిన్ను నతిహీనవిధాననియుక్తఁ జేతగాని
క్కమయమ్మలించి తిది నెయ్యముతియ్యము
కల్మియే సఖి. భార. విరా. 2. 98.

8. ఇదితుమున్నంతముల కనుప్రయుక్తమై
తద్ధర్యాద్యర్థకమగును.

(భవిష్యత్తునకు)

నీ. ధఁటిశ ముదిసి తెంతయు నిప్పు నీకును
గొడుక్కొక్కఁ డుండ నాకొడుకు నారి,వరి
యింపనని యున్నవాఁడు మీకుల మింకఁ
దెగనోపుఁ బృథివికి దిక్కులేక. గీ. యుండ
నోపు నకట పితృపిండవిధులు. నిలువఁబడ
నోపు నిదిగడు నెగులు పుట్టె. మార్క.
8. 148. (తెగనోపు - తెగును.)

(సంభావన - ఊహ - కు.)

నీ. రాజనామమునకు భాజనంబై మహాద్భుత
చరిత్రుండగు పురుషుఁడొకఁడు, గలిమికి
మూలంబు ఘన విశేషముగల్గినోపుఁ గౌర
వకులదీప జనన. భార. కాం. 2. 197.
కల్గినోపు - ఉండవచ్చును.)

వ. .... ఇది యేటితపం బున్నాదంబు గానోపు....
అము. 6. 157. (కానోపు - కానవచ్చును.)

న శ్రీ. అ. శ్రీ. సహించు, ఓర్పు, నైఁచు.

నీ. శ్రావ్యురు తెనఁగి పూగొలలమో పోవక
నవకంపులేడిఁగె నెపులునట్లు. కు. సం.
8. 9.

గీ. ఎన్నఁడును మున్ను వారలయేపు నోపఁ,
గాన మెట్లు నముద్రంబులోన బుట్టి, నైనఁ
గొన్నంత గొనుఁగాక వారి గెల్వ, మాకు

శక్యంబై చవిగానిమాట లేల. భార. భీష్మ.
2. 282.

కా. ఓయయ్యా దయనెయవే యవధి యే నో
పంగదే హింసకున్. మనుచ. 5. 20.

నీ. కాడకాజేవపాపమున కోపక కాక యో
ర్వాగ్ని నైనఁ జల్లార్పలేదె. వసు, 4. 22.

ఎ. - ఓపిక.

(బలము, శక్తి.)

ఉ. ... అన్నవై యదప్పుఘటించి నీవు నొకకాలి
మి గల్గినవాఁడవై నెపం, బొప్పినఁ జెల్లె
నీదు నిలుపోపును జాతముగాక యిచ్చటన్.
భార. విరా. 5. 98.

శ్లో. యోతస్యనే హి మయా సార్థ మత్ర పశ్యా
మి తే బలం. సం. భార. విరా. 58. 58.

ఓపలేనిది - నిండుచూలాలు.

(వ్యవ) ఆమె ఓపలేనిది గనుక పపనియుఁ
జెప్పువలదు.

నిలుపోపమి - నిలుపఁజాలమి, కాక లేమి.

మ. ... నీ, నిడువాబుంగడకంటఁ జూడు మను
చు న్నిల్పోపమిం బైచెఱం, గొడియం
జేవిరి దమ్మి వ్రేయుటనునై యుంకించి జం
కించినన్ పారి. 1. 119.

జ: ఓపమి, ఓపిక

ఓపె - ఓమె. అవ్య. (ఓ + ఆపె.) ఓసి (స్త్రీసంబో
ధనమందువయుక్తము.)

నీ. ఓమె యోపె యనంగ నొప్పు స్త్రీసంబోధ
నార్థమై. అం. భా. 8. 72.

ఓమటి ఎ అన్యము

నీ. ... అన్నఁబు వెలయుచుండు. బున్య యోమ
టి కూడు బోషము వంటకం బోరె మోగి
రమునా... అం. భా. 2. 257.

ఓమనగాయలు ఎ. బ. ఓమనగుంటలాడుట కుప
యోగించు గింజలు మొదలగునవి.

వ. ఇట్లతివృద్ధులు శిథిలబుద్ధులునగు జనయిత్రీ
జనయితలన్ .... శ్రోత్తయగు మచ్చికం
గచ్చవదలక గోము బొటసి యోమనగాయ
లంగా నోముచు. పాండు. 2. 25 (ఓమన
గాయలంగానోము - ఓమనగాయలవలె

చేతులలోఁబెట్టుకొని యాడించుచు పెంచు,
మిక్కిలిప్రేమతోఁబోషించు.)

ఓమనగుంటలు ఎ. బ. కాలికా క్రీడావిశేషము.

మ. ...గీరనంగింజ లో,మన గుంటల్ కనుమూసి
గంత నలుగంఠాలాట లో నైన భే,లనముల్
మీఱగ బోట్లతో నలరె బాలారత్న మెల్ల
వృదున్. కళా. 6 202.

సీ. మఱి యాడియాడి కామర కెంపుఁబీటపై
నోమనగుంటల నుజ్జగించి. యయా. 3. 149.

ఓమనపీట ఎ. ఓమనగుంటలాడుపీట. (శ. ర.)

ఓమము ఎ. దీపకము, ఒకానొక అంగడిదినును.
(‘వాము’ అనివాడుక)

సీ. చెంగల్వకోస్తును జిలుతపిప్పలియును మంచి
యోమపుఁబొట్టు మానిపసుపు. అప్ప.
2. 481.

ఓము న. శ్రీ. (త. ఓంబు. త. ఓవు.) 1. ఓంబు, కాపాడు. పోషించు.

సీ. ఎపుడు సంద్యలయందు నిలువెల్ల నీక నన్నో
మెడు తల్లియెం తొలులునొక్కొ. మనుచ.
2. 17.

క. అనందమ సజ్జననిచ,యానందమఁ జూచి
బ్రహ్మ ప్రాణధరో,ద్యానమ్ములఁ గల
ఫలములఁ, దేనొఁ దను వోమికొనుచుఁ
దిరుగు మటన్నన్. ఉ. రా. 5. 148.

2. దాచు, గోపనము చేయు.

సీ. నేరంబు లోమెడువియతికానికి గట్టి మీఁ
గడ గానుక గాఁగ నిచ్చు శుక 2. 557.

3. సంస్కరించు, కాగుచేయు.

సీ. ... శత్రుఘ్నుండు విమలవసన, గంధ
మాల్యా మూల్యకమనీయభూషణ ప్రతతి
నన్నల వలంకృతులఁజేసె, గూర్మికోడలిఁ
దోడి కోడండ్రతోఁ గూడి యొడ లోమి
కౌసల్య యువచరించె. రామా. 8. 246.

సీ. అంగకంబులకాగు లరసి యోమఁ దొడంగె
...కళా. 6. 208.

4. (పురుడు) పోయు పోసికొను.

సీ. నేలయు నింగియుఁ దాళముల్ వాయింప

....వసుంగుపురు డోమ...కు. సం. 8 185.

(ఇట అసాధ్యకార్యకరణమును దెలుపును.)

చ. ....కుటునూపుఁ జీరతో, నెలపురు డోమె
నంత ధరణీవరి కాంత యొకింత వింతగఁ.
ఇందు. 2. 14.

5. వహించు, తాల్చు.

గీ. అని యుదగ్రహలగ్రహ వ్యగ్రుఁ డైన,
యన్న మాటలు సభవారి లన్నిమాట,లేమి
చవి గామియును చాల్మియోమి భక్తజన
కుశలకామి యల యదుస్వామి కనియె.
విజ వి. 3. 166,

గీ. ఒలుపు గలచందురునిచంద మోము మోము.
అని. 2. 25.

6. అనుగ్రహించు.

రగడ. ఓమియోమితమధ్య నీపద ముంచు
ముంచు నళోకవాసన. వసు. 3. 149.
(ప్రయోగాంతరము లేదు.)

ఓమె - ఓమె. (ఓ + ఆమె.) స్త్రీసంబుద్ధియం దుప
యుక్తము.

గీ. ఓమె యేమె యిదేమేమె లేను యేమె.
మేఘపుష్పంబుఁ దే వంచు మేలమాడ.
నైష. 6. 114. ఆం. భా. 3. 72.

ఓయన - ఒయ్యన. అవ్య. ద్రు. తిన్నగా, ఋజు
వుగా.

క. ఈయగ్నిదేవుఁ డనురకు, నోయనఁ జెప్పట
యు విని మహోగ్రాకృతితో, నాయనుగ
నన్ను నూకర, మై యప్పుడ యెత్తుకొని
రియంబునఁ జనుచోన్. భార అది.
1. 133.

ఓయలపాట ఎ. స్త్రీలు పాడెడి యొకానొక శృం
గారపుపాట,

ఆ. ఎలమిఁ జిలుకపిండు దొలుమేనఁ జేసిన,
తపము వండఁ ఒండెఁ దరువనంబు, లువిద
శింపు మిగుల నోయలపాటలు, వాడ మధు
మదమునఁ బాడె నలులు. కు. సం. 4. 446.

ఓయారము - ఒయారము.

విజ. (సవిలాసము.)

క. ఆయగన క్రేగమ్మల, యోయాంపుఁ
గలికి చూపుటరులం బడినం, గాయజనిచిత్త
మైనను, గాయజసంతాపవహ్నిఁ గరఁగక
యున్నే. వి.క. 5. 171.

జ: ఓయారి.

యారి - ఓయారి. (✓ఓయారము.)

యి(యా) అన్య. (నం. అయి శ. ఓయ్. శ.
ఓయి.) 1. పురుషసంబోధనమందుపయుక్తము.

ఉ. ఓయిదయావిహీనమతి యూరిక యీపసి
బిడ్డఁ గొట్టఁగాఁ, తే యెటు లాడె ...
మనుచ. 4 87.

గీ. సంగతియె యోయి యినుమంత తింగళాపు.
అము 4. 89). సార గ 2. 128.

కా. కై నేయాత్మజఁ డామురారినుతు సాశం
కంబుగాఁ జూచియో, యీ నిట్టూగుపు లేల
పెల్లడరె...చంద్ర. 5. 26.

2. సంప్రదానంబునఁ గ్రియలకు అనుప్ర
యుక్తము. (ఇది ఎచాదులలోనిది.)

క. వినవోయి యింద్ర దైవం, బనుకూలం
తైనఁ గలుగు నన్నిభుభంబుల్. దశా.
2. 419.

క. నీయిచ్చయె మిన్నక పో, వోయి మునిప్ర
వర...అము 2 98.

8. సమావకక్రియలకుదిని వచ్చి తొన్నిచోట్ల
ప్రశ్నమును దెలుపును.

(వ్యవ) వాడు వచ్చెనోయి-వాడు వచ్చెనా?
చేయుచున్నాఁడోయి - చేయుచున్నాఁడా?
ఇంతటితో ముగియునోయి - ముగియునా?

ఓయిరము - ఓగిరము. ఎ. (నం. ఆహారః)
అవ్నము.

గీ. అగ్ని మనలోన నొక్కరుఁడెనొ కాఁడొ,
చేయదే మారుతము మన నెప్పినట్లు, వరు
ణఁ దెవ్వరివాడు మువ్వరును లేక, యా
యితంబగు నెబ్బంగి నోయిరంబు. కాళి.
5. 297.

ఓర! ఎ. (శ. ఓర, ఓరె) 1. అంచు.

వ. ...చెంగలుపకాపులడగ్గఱఁ గుంకుమనీటికే
కాకూళియోర వట్టి వట్టివేళ్లచవ్వరంబుల
నీడ ప్రీతాభరం బీడిచికొనిపోవ నివ్విధంబున

క. ఆఘనుని కాసి మంత్రీ, రాఘోషము మెఱయ
నరిగె నంతఃపురికిన్. విజ. వి. 2. 200,
201

2. మేఘ, మర్యాద.

ఆ. ఓం లేక దొరలు పోరికిఁ తొచ్చిరి, కడిది
మగలుఁ జేరుగలుగువారు, నడరిముట్టఁ
గవిసిరి...నిర్వ. 8. 15.

మ. కలరే రాజులలో మదీయకిర చక్ర క్రీడ
పైరింపఁ బెద్దల భీష్మాదుల ధిక్కరింపఁ
దగ దెత్తంజాల రీకైదువోరలువో నాడ
కు గోపవీరు నొరుపేరిం జీరవే విక్రమా,
ధ్యులలో నేనును వాసుదేవుఁడ నతండుకా
వాసుదేవుఁడతే. ఉ. హరి. 3. 12.

8. ప్రక్క, వైపు.

నీ. ఒక యోగఁ బటుచాడణకుమారి పడితంబు
తొకదండ నలిమండలికలగాన, ము...వసు.
2 7.

4. క్రేగంటిచూపు, అపాంగవీక్షణము.

చ. ...అవ్విభుండు న, వ్విదవెడు మోముతో
నతని నోరలువాటఁగఁ జూచు .... భార.
అమ. 1. 281.

నీ. తొలఁగి వెంటనె యోరఁ దళుకొత్తఁగనుఁ
గొనుఁ గనొని వానిఁ జెంగటికిఁ బిల్పు.
శశాం. 2 77.

విజ. 1 పెడగాతి గినది.

ఉ. పోఁ యగ ధ్లమ్మామునఁ తొచ్చినసన్నని
గాలి యొక్క యం, భోరుహవత్త్రనేత్త్ర
మనుఁబొంకపుడన్నలమీది సన్నపుం, జీర
చెఱంగువాయగిలఁ జేసిన విశ్వధరాత లేళ్వ
రుం, డోర యొగిర్యెఁ కాపభయ మొంది
నిజాననచంద్ర బింబమున్. నైష. 8. 89.

శ్లో. ...ఆశ్రయం, దధార తిర్యగ్వలితం విలక్ష
సం నైష 8. 18.

2. ప్రక్కకుతొలఁగినది.

చ. ... శంకరుముద్దుమఱిదికుట్టుయై, మను

తన భాగధేయమహిమంబున మిన్నులు
ముట్టి వచ్చు ధన్యుని నతనిన్ భజించి నది
యున్ వినయంబున నోర యై చనన్. వసు.
2. 109.

3. అడ్డమైనది, తిరిశ్చీనము.

సీ. కంటికిఁ జే యోర గా నిల్చి కన్గొని యన్న
న్య యెంతద వ్వనెడు వారు. సారంగ.
1. 122.

4 కొంతమూయఁబడినది.

చ. కిలకిల నవ్వు మోవి పలుకెంపుల దీటుఁ
గుచంబు లోఁగా, వెలువడఁ బైఁటవేయు
...హంస. 1. 217.

మ. ఒకనేత్రాంబుల మొక్కగల్గ మొకచ
న్నోయ్యారపుక లీల వీధికిఁ దోఁపక
దలు పోరగా నొక పురింద్రీరితన మీఁకె
రా, జకిలోఁ బు...మనుచ. 5. 69.

అవ్య. సాచి. అడ్డముగా.

సీ. ఓర నా సాచ్యర్థ మొప్పును ... అం. భా.
3. 72.

జ: ఓరకన్న, ఓరకొప్పు, ఓరగచ్చ, ఓరగట్టు.
ఓరగించు, ఓరగిల్లు, ఓరచూపు, ఓరచ్చులు,
ఓరతలపాగ, ఓరపడు, ఓరపయఁట, ఓర
పాక, ఓరపాటు, ఓరపార, ఓరమోము.
ఓరవాకిలి, ఓరపుచ్చ, ఓరవోపు, ఓరసింపు,
ఓరసింపు, ఓరసిల్లు, ఓరనేయు.

ఓర² వి. (సం. హోరా) అహోరాత్రము (చూ.
ఓరంతప్రొద్దు.)

ఓరల్దిద్దు వి. న. ౨౩. (✓ఓర¹) వంకలుదిద్దు, తప్పులు
దిద్దు. భు 1 6

ఓరంతప్రొద్దు వి. (ఓర¹ + అంత + ప్రొద్దు) అహో
రాత్రము; ఎల్లప్పుడు.

సీ. అశన మబ్బకయున్ననై నను శివరాత్రి
యొరంతప్రొద్దును నుపవసించె. కాశీ.
4. 183.

సీ. ఏను బోయినకాడ యెలుఁగక నాతల్లి
దండ్రులు మది నెంత తల్లడిలుచు, నుండు
దురో నన్ను నోరంతప్రొద్దును నెత్తి పెంచిన
చాది యెంత వగచు, చుండునో...భోజరా.
4. 120.

(1-58)

మ. ...బ్రహ్మమిత్తుండు శిష్యులకున్ గం
టను వత్తిఁ జెట్టుకొని యాయుర్వేద మో
రంత ప్రొద్దులఁ జెప్పక...మనుచ. 5. 7.

గీ. మఱియుఁ గోపించి వలసినమాడ్కి నుండు
వారిజాతులఁ దగినట్లు గారవించి, రతి
సుఖంబులఁ జొక్కు నోరంత ప్రొద్దు,
నజుఁడు మన్మథరాజ్యసి హాసనమున. కాశీ.
2. 18.

ద్వి. ఉన్నతోన్నతబుద్ధి నోరంతప్రొద్దు నన్ను
గాచుటకుఁ గాననభూములందు, నిద్రవో
వెన్నఁడు నేఁ డట్లు దీర్ఘ నిద్ర పోవుట నీకు
నీతియే త డ్రి సం. రా యు. 493. పా.
11. పం.

ఓరకన్న వి. జి. - ఓరచూపు (✓ఓర¹)

సీ. ఓరకంటనె కాని తెలి చూపుగదా యల
కకానిధివైన నలగమన. కవిరా 3. 98.

ఓరకొప్పు వి. (✓ఓర¹) వంకకొప్పు.

సీ. గమకించుచమరివాలము లోనఁ గీలించి
యుప్పుంబుగ నోరకొప్పు దిద్ది వైజ.
4. 30.

ఓరగచ్చే వి. (ఓర¹ + కచ్చే) ప్రక్కకొడిఁగించిన
కాపీనము.

సీ. చని చని యోరగచ్చగఁ జేసి నిలుచుండి
కాల్మడి విడుచుఁ దక్కక చెలంగి. భల్లా
8. అ. (శ. ర.)

ఓరగట్టు వి. (✓ఓర¹ - త. ఓరక్కట్టె - ప్రక్క
ఊత.) ఆధారము.

సీ. ...కామున కతఁ దోరగట్టు కాఁడె.
దశకు. 7. 60. (అధికుఁడు-అనిభావము.)

మూ. భువన మిదం సనాధీకృతం యద్దేవేఽపి
కుసుమధన్వని నేదృశీ వపుశ్రీః సన్ని
ధత్తే. సం. దశకు. 3. 144. పా.

ఓరగించు న ౨౩. (✓ఓర¹) 1. ప్రక్కకొరగునట్లు
చేయు.

ద్వి. బోరున నెగయుచుఁ బొంగుచుఁ గొమ్ము
లోరగించుచు మలయుచు వంగికొనుచు
బస. పు. త. 480. పం.

2 నిరాఁగించు.

గీ. ప్రాణనాయకమిత్తులు ప్రాణసఖులు,
గాఁగ మది నెంచి విభవకుఁ గానివారి,
నోరగింపుచుఁ గనుఁగొని యుర్వి మనిన.
మావినీమణు లార్య సమ్మత విచార.
సానందో. 3. ఆ. 58.

ఓరగిల్లు(లు) అ. 23. (√ఓర') 1. ఒలుగు. 2.
ఒదుగు, తొలుగు.

గీ. కల్లుభూపాలకోటి మొగ్గరము తెల్లఁగలఁ
గఁ దిరుగుడువడ నోంగిలఁగఁ తెల్ల,గిల్లఁ
దల్లడపడ రణక్రిడ సల్పె. భార. భీష్మ.
1. 268.

ఓరచూపు వి. (√ఓర') ప్రక్కచూపు. కడగంటి
చూపు.

గీ. ఓరచూపుల విటచిత్ర మూఁగులాడ, బాహు
కుశలతఁ జక్కనిమోహనాంగి, పాట పాడు
చుఁ గూర్చుండి తోటిమీదఁ, విండి రుబ్బిం
గఁ గన్నులపండు వయ్యె. వీధి. 50.

ఓరమేపులు వి.వి. (ఓర' + అమేపులు) కాలిమడమ
లు చెడుచోట ఎత్తుగాచర్మమువేసికుట్టినమోట
వని చెప్పులు. (ప్రౌ)

క. మొలనీలికాసెయును బదముల నోరచ్చులు
ధరించి ముదముదల్పిన్, నెలగోలయు
ములు బంతియు,బలపము గత్తియును
బూని పటు సాహసియై. హరిశ్చ. 5. 111.

ఓరడి వి. స్పర్ధ, సంఘర్షము.

చ. ఉడుగక యిద్దతోక్కనన తోరడిఁ తోరఁగ
...చమ. 1. 76.

ఓరణము వి. ఒకజాతిదేగ.

నీ. తెక్కతాఁకున స్రుక్క నిక్కి ప్రక్కలు
నొక్కె నుటక కల్లేటి నొక్కోరణంబు.
మనుచ. 4. 68

గీ. సాకువము గిడ్డు లగుడు వేసడము కురుజు,
బాజు జలకట్టె జాలియ వైల యణుజు,
నోరణంబును నాదిగాఁ తేరువడిన, వేట
దేగల గిటి కొన విడిచి కడిమి. హరిశ్చ.
2. 220.

నీ. సాశ్వము జాలె వేసడము దేగ లగుడు
తైరి కణసరంబు నోరణంబు, జలకట్టెగిడ్డు

చెంచడమన శ్రేవభేదములు .... అం. భా.
2. 90.

ఓరతలపాగ వి. (√ఓర') ఒక ప్రక్కకు నొంగు
నట్లు చుట్టు పాగ.

నీ. తకుకుబంగరు చెఱంగులయోరతలపాగ...
దశా. 10. 112.

ఓరపడు అ. 23. (√ఓర') ప్రక్కకుఒరగు; ఒరగు
(చూ. ఓరపాటు.)

ఓరపయఁట వి. (√ఓర') ప్రక్కకొడిఁగినపైఁట,
తొమ్మునగముగప్పినపైఁట

ఉ కమ్మజనవాదివాసనలు గ్రమ్మఁగ నోర
పయంఁట జాటగా, నెమ్మెలు మీట నగ్గు
రుని యింతి....శశాం. 2. 73.

ఓరపాత - మోరపాక, దోరపాక. వి. (ఓర') పం
చనుదూలములులేక గోడపైనుండి ప్రక్కకు
దింపి రాదులయాధారమునఁ గట్టినకాల.

నీ. దోరపా కనఁగను నోరపా కనఁగను బాదలి
యంచనఁ బరఁగుచుండు, భిత్త్యధఃకృత
గృహభిధ...అం. భా. 2. 16.

ఓరపాటు వి. (√ఓరపడు) ప్రక్కకుఒరగుట; ఒర
గుట.

ఉ. అందున నొచ్చి పంక్తిముఖుఁ డల్లి గదా
హతి మాడిభద్రమౌ, శిం దిలకించి కొట్టినఁ
జలించి యతం డలమౌళియోరపా,టొందెఁ
దదాదిగా ఁఘుకులోత్తమ యాయన
పార్శ్వమౌళినాఁ, తెందె నభిఖ్య....ఉ. రా.
3. 40.

(మౌళియోగపాటు - మౌళియొక్క యోర
పాటు)

ఓరపారలు వి. వి. (√ఓర') 1. తోపము, కొలుత.

గీ. సత్కవీంద్రులుఁ చియించి చదువు పద్య,
సమితియం దోరపారలు చక్క దిద్ది, ప్రౌఢి
గనిపింపఁ తేయు భూపాలుకొలుపు, ప్రజల
కవ్యేళఁ గన్నులపండువయ్యె. కువం.
2. 9.

క. ఆ పట్టనంబులోపలఁ, జాపట్టును దంతు
వాయచూడామణి రే,భాపట్టభద్రుడై
నీరి, నే పట్టున వోరపార తింతయు లేకన్.

హంస. 2. 11. ('ఓరపార మింశయు' ముది.)

2. అరమర, భేదము,

సీ. ఒండొరుమదులలో నోరపారలు లేక ప్రాపు
దాపుననై న బలిమి చెలిమి. మద. 4. 67.

ఓరమోము ఎ. (✓ఓర') పెడమొగము(ప్రాయి
కముగా వైముఖ్యమును సూచించును.)

కా. ...హా శ్రీహరి,యంచున్ బ్రాహ్మణుఁ
డోరమోమిడి...మనుచ. 2. 68.

ఓరవాకిలి ఎ. ఓ. (ఓర' + వాకిలి) సగము తెలుచి
యుండు గుమ్ముము, అర్ధవివృతమైనగృహ
ద్వారము.

సీ. తలుపు గిట్టినకుండఁ దలిమి కొంచెంబైన
యోరవాకిట దేహ మెయ్యఁ కొనిపి.
కాశీ. 4. 121.

వి. 1. సగము తెలువఁబడినది.

ద్వి. ...లోన,నున్న పక్వాన్నాదు లువిదకుఁ
గాన, రాకుండఁ దలు పోరవాకిలి చేసి.
పండితా. పురా. 96. పా.

2. సగముతెలువఁబడిన గుమ్ముముకలది

చ. ...తా నొకఁడ వేగ నగారము సొచ్చి
యోరవా. కలియయి యున్న తల్లలితకేశి
నిశాంతముఁ జేరి యచ్చటన్. శుక.
2. 220.

ఓరపుచ్చే న. శ్రీ. (✓ఓర' వోపు) ఓరవోవఁజేయు.
(ప్రక్కకుత్రిప్పు.)

న. ... మిమ్ముం గడగంటం జూచుచు నెమ్మొ
గం బోరపుచ్చుచు నటఁ గడచి యప్పడఁతి
యెట్లు చనియె మీరెట్లు సహించితిరి ...
నై. 7. 109.

ఓరవోపు • శ్రీ (ఓర' + పోపు.) 1. ఒరగు.

గీ. అతనిఁ గాంచితి నతఁ డ్రకు లడర నడలు,
చూడ్కి నామోము చక్కఁగాఁ జూడ
కొం, వోవఁ జూచుచు దీనతఁ బొంది
యునికి, గని మనంబున శోకంబు గదుర
నేను. భార. శల్య. 2. 9. బస. పు.
6. 563. పం

2. వక్రమగు?

సీ. ...పాలఁతిఁబొమ్మ లోరవోని విండ్లు.
చంద్రా. 6. 128.

3. ప్రక్కకుఁ బోవు, తొలఁగు

చ. కదిసిన నోరవోయి...వాసిష్ఠ. 1. 7.

ఓరనించే న. శ్రీ. (ఓర') తప్పుకొను.

చ. అవ విని యాన్యపాలశనయామణి వార్ధి
గుఱించి వేడ్కతోఁ, జనెడునదీవతంస మొక
శైలము త్రోవ వసింపనోరిసి, చినగతి
నాన్యపుం గడచి శీఘ్రగతిన్ మఱి వేఱ
యొక్కరా, ట్టనయుని చెంత నిల్వఁగ
ముదం బలరంగ సునంద యిట్లనెఱ ఇందు.
5. 148.

ఓరనింపు ఎ. (ఓరనించే) పెడగాఁద్రిప్పెడి (మోము
యొక్క) త్రిప్పు

సీ. విడిచియు విడఁ జాల కెడతాకు సిగ్గు
మోమోసి, పులయిపు దానింప. అని
3. 95.

ఓరనిల్లు(లు) - ఓరనిల్లు అ. శ్రీ. (✓ఓర' - నం.
అవస్థ ప్రా. ఒసర.) అవస్థనిల్లు, తొలఁగు.

క. మగువలు మగ అని యెఱుంగడు, వృగ
ముల కోరనిలఁ జేమి మిడిమేల మితం,డగ
పడు నని తలఁచితిమి...రామా. 2. 113.

ఓరనేయు న. శ్రీ (✓ఓర') ప్రక్కకువంచు,
ప్రక్కకొరగించు.

ద్వి. ఒకపడ గించుక యోరనేయుటయు, నక
లంక మగు వాయు వందులఁ జొచ్చి. రం.
రా. ఉ. 10. పా. 21. పం.

ఓరి(రి) అవ్య. నీచమిత్తపురుష సంబోధనము
దువయుక్తము. (అప్రేక్షితము - ఓరోరి)

ఉ. ఓరి దురాత్ములార...విక్ర. 2. 286.

కా. ఓరి బ్రాహ్మణధూర్త...ఉ. హరి. 4. 167.
శుక. 2. 71.

చ. సట లిట మామ రోరి హరి సర్వమయు
డటె యంచు...పారి. 8. 82.

క నోరినని మండకేనో, రోరియకట... అము.
6. 82.

ఓరిమి(ర్మి) ఎ. (ఓర్మి) తమ, సహనము, సైంధ.

గీ. కోరి యోరిమి నోరెంబు గుడువ వేమి.
నీలా. 2. 83.

రు¹ ఎ. గోడలకును అరుగులకును గ్రింది భాగ నడిర్చి పెట్టు ఎఱ్ఱమట్టివట్టె.

ఉ. ముత్తైపుఁతాలగచ్చునునుపుల్ జిగికెంపు మెఱుంగుటోరులున్ ... పుత్తడియిండ్ల తీర్పులును బొందులవిందు లొనర్పు నప్పు రిన్. ముకు. ద. 1. 28. పా. 8 పం.

ఓరుతీర్పు - ఓరులుపెట్టు

సీ. ఓరుతీర్పును గుంతుమోరుపంకిల రేఖ సొగ మాన నొక మానసురుచిరాంగి. ఇందు. 5. 10. (ఇట్లే ఓరుతీయు. వా.)

రు² - హోరు. ఎ. గాలివీచుట మున్నగువాని యందగు ధ్వనికనుకరణము. (చూ. ఓరుగాలి) జ: ఓరుగాలి.

రుగల్లు ఎ. బి. (క. ఓర్ - ఏకము) పురవిశేషము, ఏకశిలానగరము.

కా. ఓరుగంటిపురంపు సాధములపై నొప్పారెడిన్. క్రిడా. 65. అం. భా. 2. 11.

రుగాలి ఎ. (ఓరు + గాలి) హోరుమనివీచుగాలి. పెద్దగాలి.

సీ. ఒచ్చేమేమి యొనర్చె నోరుగాలికి దీప మెరగలికడ వేమి యెగ్గొనర్చె. రామలిం. 88.

సా. ఓరుగాలిలో దీపము పెట్టి దేవుఁడా నీ మహిమ యన్నట్లు.

ఓరెము - ఓగిరము.

సీ. మలమల మాఁడుచు మానసం బెరియఁగఁ బట్టెఁ డోరెము మాకుఁ బెట్టుమనుచు భాగ. 10. ఉ 988.

సీ. నీతల్లి లచ్చమ్మ నే సంతసెల నోరెములు నెట్టుఁ బుడమి వేల్పులకు నెల్లి. అచ్చ. రా. బాల. 15.

ఓర్పు¹(రుచు) - ఓడించు. న. శ్రీ. (✓ఓరు) ఓడఁజేయు.

(జయించు)

అ. పరశురాముఁ డొండె హరుఁడొండె నరుఁ డొండె, గాక యెరులు గలరె కర్ణు నోరం. బలిమి గీముఁ డొండె బలిదేనుఁ

డొండెఁ గా, కొరులు నరులు శబ్ద నోర్వఁగలరె. భార. ఆది. 7. 208.

గీ. నీవు మీతండ్రి యట్లన నిఖిలదనుజ, పటుల నోర్పుము దీనిచే కాండవేయ. హర. 7. 154.

జ: ఓర్పు¹.

ఓర్పు²(రుచు) న. శ్రీ. అ. శ్రీ. సహించు, నైఁచు, తాకు.

సీ. ధనువునా అంగంబులను విరిణతులు దాఁ కోర్తురు పరులకు నోర్వరాని, కోల్తల గలరు... భార. ఉద్యో. 4. 257. కళా. 8. 224.

క. చేరి ప్రణమిల్లి నేరిచి, నేరిక నే నడుచు కొన్న నేరము దయ మీ, రోరుచుకొనుఁడు కళా. 4. 27. (జమించు అని భావము.)

ఉ. ఓరి దురాత్ములార దళితోత్పలలోచన నేల యీ క్రియన్, భౌంక శాభిఘాతములఁ గుండఁగఁ జేసెద రింత కోర్తురే, యారయఁ బుష్పకోమలలు... విక్ర. 2. 288.

(దమయంతి దేవదూతికతో నన్నమాటలు)

సీ. హరియాజ్ఞలక్షించి నాశరొచ్చారపారుష్య భారమున కోరుచునె జిహ్వా. నైష. 8. 180.

సీ. ఏ వేఁడుటకు నీవు ఋతు వేల చెప్పెద వువిద మే మఁదాఁక నోర్వఁగలమె. అము 2. 21.

అ. శ్రీ. 1. సమకట్టు, సిద్ధపడు.

ఉ. ఈదురుపాయ మగ్గురుఁడొ యింద్రుఁడొ రుద్రుఁడొ నీకుఁ జెప్పెదా, మోదరుఁ డింత పాపమున కోర్వఁగఁ జేయునె నిన్ను నర్జునా. భార. ద్రో. 4. 288.

ఉ. అన్నయుఁ దమ్ములుం దమకు నయ్యనగం బిల వేడి కాన కిట్లున్నను వారి మార్కొ మట కోర్పితి నేనొకప్రాహ్మణుండనే. భార. ద్రో. 5. 82.

సీ. పాండుసూనులతోడి పగ కోర్చె నెవ్వనియు త్సాహ మూఁది మయోధనుండు. భార. కర. 1. 21.

2. ఓపు, చాలు, సమర్థమగు

క. నేనాధిపత్యమును దగఁ, బూనెద నను
మార్కొనంగఁ బురుషుల నుర్విఁ, గానఁ
గిరిటికి నొక్కని, కే నోర్వ నతండు శరము
లెక్కు డెటుంగున్. భార. ఉద్యో. 4. 149.

నీ. ఓర్పునాఁగలి గూర్చి యొకకొండ యె
త్తిన ఫణిరాజుతలగుట్టు బయలు వడదె.
కకు. 1. 129.

జ: ఓరిమి, ఓర్పరి, ఓర్పు², ఓర్వమి.

ఓర్ - ఓర్పు. (ఒకర్తయొక్క రూపాంతరము.)

ఓర్తి - ఓర్పు. (ఒకర్తియొక్క రూపాంతరము.)

ఓర్పు - ఓర్, ఓర్తి, ఓర్తుక. న. వీ. (ఒకర్పుయొక్క
రూపాంతరము - త. ఒరుత్తి) ఒకస్త్రి; అన్య
స్త్రి.

నీ. పుష్పలావిక యోర్తు బూమెక త్తియయోర్తు
గంధవాహిని యోర్తోకరై లంతె కాళి.
5 816.

గీ ....ఓర్తోర్తు దియ్య మెక్కఁ, గూడికొని
రహస్యక్రియాకుశల లగుచు. కేయూర.
8. 345.

(ఓర్తోర్తు - ఒక తెయనొకతెయు, ఇద్దఱును.)

క. మునుచెప్పినదియ యుత్తమ, వెనుకటిదే హీ
నగాఁగ వివరింతురు పద్మిని చ్చితిడి శంఖని
హ, న్తిను లన నోర్తోర్తుకంటె స్త్రీజాతుల
కున్. కళాశాస్త్రము. 1. 8. ('ఓర్తుకంటె
నోర్తు' అని యన్వయము.)

క. కొలఁదికి మీఱిన నెవ్వగ, నలఁదురి నానా
విధంబులై న తమతలం, పులగతి నోర్తోర్తున
కుం, దెలియ విలాపములు నేయు తెలుఁ
గెట్లనివక. నిర్వ. 5. 101. ('ఓర్తునకుఁ
దెలియునట్లు ఓర్తు' అని యన్వయము.)

ఓర్తుక - ఓర్పు. (ఒకర్తుక యొక్క రూపాంతరము)

ఓర్పరి(రుపరి) ఎ. (√ఓర్పు²) ఉమావంతుఁడు,
కాంతుఁడు.

నీ. పరఁగును ఉంత యోర్పరి యనఁ చాలిమి
కాఁడన...అం. భా. 3. 11.

ఉ. ఓర్పరియందు సత్యవిభవోజ్జ్వలునందు
రిసజ్జలీలలన్, నేర్పరియందు భోగముల
నెక్కిమ చక్కనివానియంచు...కూర్పుదు
రింతు లొక్కయెడఁ గూర్తురె వీనిని నేటి
కూరుముల్. ప్రబంధ. 857.

ఓర్పు¹(రుపు) ఎ. (√ఓర్పు¹) పరాజయము నొం
దించుట, ఓడించుట.

గీ. ఓర్పుగలవారి లామీఁద దర్పితారి, యోర్పు
గలవారు రాజకిందర్పులార. పాంచా.
4. 52.

ఓర్పు²(రుపు) - ఓరిమి. ఎ. (√ఓర్పు² - త. ఓర్పు)
ఉమ, సహనము, సైరణ.

గీ. ఓ ర్పొకయింతలేని వికచోత్పలలోచనచిత్త
వీధిఁ జల్లార్పఁగ నీలనీరదశుభాంగుఁడు
వేసనుదెంచె....పారి. 1. 212.

ఓర్వ(రువ)మి ఎ. (ఓర్పు²) 1. ఈర్ష్య.

నీ. ...ఓర్వమి యీరసం బనఁగను నీరస యన
గీ. నీను నానూఁద నాఁ దగు నీర్ష్య....
అం. భా. 1. 184

2. సహింపమి, సైఁపమి.

క. మాటలు వేయును నేటికి, హాటకధాన్యాది
శివ పద్మాములయెడం, జేటున కోర్వమి
తుదిః బరి. పాటించిన శంభుభక్తివధము
మునీంద్రా, భీమ. 5. 148.

ఓల¹ ఎ. (త. ఓలమ్. త. ఓలు.) 1. జలక్రీడాసమ
యమున 'పట్టుకోచూతము' అని యితరునిఁ
బ్రేరేఁచుటకై యుపయోగించునట్టిశబ్దము.

నీ. ఒండొరుఁ జేర్కొని యోలయోలని రేఁచి
యదటున జల్లువో గాడియాడి. హరి. పూ.
8. 98.

నీ. ఒక్కింత మునుఁగుచు గ్రక్కున లేచుచు,
లీల నీఁదుచు నోలయోలయనుచు. పరమ.
4. 107.

గీ. జలవిహృతికాలశబ్దంబు వెలయు నోల,
యన... అం. భా. 1. 122.

2. జలక్రీడ, జలవిహారము.

నీ తామరకొలను కందర్పునియోలకు వనిత
నీవదనలావణ్యరసము. కకు. 3. 78.

ఓలయిడు, ఓలలిడు, ఓలపెలలబెట్టు-ఓలశబ్ద
ము ప్రయోగించు.

క. అలిలేడి యొకతె యొకతొ,య్యలిపై నోల
యిడి సఱచి యంబుజమండలబూనదుమ
దాగె...రసిక. 4. 75.

గీ. ఓలలిడి పట్ట నరిగిన నొయ్య నీట,మునిగి
దవ్వల లేకురు ముదితలు...యయా.
3. 64. కువల. 3. 132.

చ. తనముఖ మంబుజాత మని దందడి మూపు
నలి వ్రజంబుతో, బెనంగువిదగ్ధమోల
నొక జేల సతి గని యొల బెట్టి పిల్చిన
నది దమ్మం బట్ట నని చేరిన దేటులదాని
మూవికొం,డనుచును గ్రుంకిపోయి చదురా
లయి నవ్వుచు లేచె నొక్కెడ. కు. స. 9. 287.

నీ. ఈత నేర్తు నటంచు నెలుంగవా నామీద
నోల బెట్టటు వోయె దుడు మనుచు.
ఉ. రా. 6. 80.

జ: ఓలగందము, ఓలచెంగనాలు, ఓలలనాడు,
ఓలలాట, ఓలలాడు, ఓలలార్పు, ఓలాడు
ఓలార్పు.

2. ఎ. వ్యాజము. నెపము.

గీ. ... ఓల నెపము సా కనంగ వ్యాజం
బమరు...సాం. ని. మాన. 22.

గందము ఎ. (ఓల+గందము) స్నానముచే
యునపుడు పూసికొనుటకుప్రయోగించు పరిమళ
వంతమగు నొకవిధమైన పసుపు, పూత
పసుపు; పసుపు.

నీ. అనుదినంబును శ్రాతరాంభవేళల నోల
గందమ్ముతో నుదకమాడి. కాళి. 3. 212.

నీ. పరిపాటతోష్ణబింబములు తేనియతొలల్
తను కాంతి యొలగందంపులనుపు. గీ.
గాగ సాభాగ్య వివిధమంగళపదార్థ, వర్గ
ములు గ్రంథనడచుభావంబు దోచె. నైష. 6. 68.

నీ. ఓలగంధపుటొట్టు నువరిభాగంబుపై సిందూ
రతిలకంబుఁ బొందువఱచి. క్రీడా.
1. 184.

ఓలగమగు - ఓలగముడు

వ. .... కొలువుకూటాబుగ .... ఓలగంబై ....
దశా. 1. 14.

ఓలగము ఎ. (క. ఓలగ. త. ఓలక్కం) 1. కొలు
వుకూటము, ఆస్థానమండపము.

క. ....తుంబురునారద, గానరిస, బభవునోల
గంబునఁ బర్యేక కు సం. 9. 285. వసు.
1. 15.

క. శ్రాజితమడికూషాంబు,రాజివలన సమ
విభావిరాజితులగుటక, భోజనియోలగ
మునఁ గవి రాజుల రాజులను దెలియరా
దెవ్వరికిన్. భోజరా. 2. 55

2. సభ. (చూ. ఓలగమగు, ఓలగముడు)

3. నేవ, కొలువు.

ఉత్సాహ. కానలో మృగంబు లోలగంబునేయ
నుండున మౌనిమండలేశ్వరుండు మనలఁ
గూడుజాడలేదు...రామా. 2. 76.

జ: ఓలగమగు, ఓలగముడు, ఓలగించు.

ఓలగముండు అ. శ్రీ. (✓ఓలగము) కొలువుండు.

కొలువుతీర్చియుండు; సభగూర్పుకొనియుండు

గీ. భానుడుదయాద్రిపై నున్న పగిది ంత్న,
ఖచిత సింహాసనంబుపైఁ గడుముదముస,
నాత్య తేజ.బు దిక్కుల నాక్రమింప,నోల
గంబుండె సకల నేత్రోత్సవముగ. చిత్రభా.
8. 114.

(ఇట్లే. పేరోలగముండు, మొ.)

వ. పాకకాసముండు బృందారకులు పరివేష్టిం
పఁ జేరోలగంబుండి. హర. 3. 87.

(కృష్ణదేవరాయలు) వ. ... నిండోలగంబుండి
...అము. 1. 18.

ఓలగించు న. శ్రీ. (✓ఓలగము - త. ఓలగిను)
కొలుచు, నేవించు.

నీ. సంతృప్తమానసస్వాహోస్వధాకాంత లుభయ
పార్శ్వంబుల నోలగింప. గీ. ...అవలు నీ

ఓంచి యావిభుం డనియె నిట్లు. చిత్రఖా. 4 68.

సీ. యోగింద్రవంద్యుఁ డయ్యును నుగ్రసేనుని నోలగించిననాటి యొచ్చ మొకటి. తై. ఖా. 1. 44.

గీ. ఉపనిషత్తులు బోటులై యోలగింప. మమచ 1. 5.

అ. శ్రీ. సభదీర్పు.

సీ. జాతినిలపుఁదాళిదాక చక్రప్రభల్ కస్తూరి నెటిపూఁతఁ గుస్తరింప, సొగసుసూర్యవటం పు నురెవాలు మైతక్కువఱొంబట్టుదట్టిపై నోలగింప. సారంగ. 1. 79. (ఒప్పియుండు అని ఖానము.)

ఓలచెంగనాలు ఎ. బి. (✓ఓల) అపజయము.

సీ. అపజయసంజ్ఞ యై యలరు బన్నము విలు గోటమి యోడుట యోలచెంగనాలు ... ఆం. ఖా. 2. 224.

ఓలమాసగొను' (ఓలము' + అస + కొను) అ. శ్రీ. న శ్రీ. (మఱుగున) ప్రవేశించు; (రహస్య స్థలము) చొచ్చు.

గీ. ఎదురుగద్దెయ డిగ్గి పృథ్వీశతనయ, యవని క్కంతరమున నోలమాసగొనియె. నైష. 4. 97.

వ. ఇట్లు పేరెలుంగునం బెదరిన మదనకల హంస కామినీ కామనీయకంబున నమ్మత్త కాళిని తోగంబగు కంపింపుటిరం బోల మాసగొని. కృ శకుం. 2. 48.

ఓలమాసగొను' అ. శ్రీ. (ఓలము' + అస + కొను) దేహము నపేక్షించు; యుద్ధమునకు వెనుదీయు; వెనుదీయు.

చ. మునుమునఁ దాఁసిల్లి తన మొగ్గంపుం బలుమామసుల్ గడున్, వెనుకకు నోల మాసగొని వీఁగినఁ గ్రమ్మఱఁ గూడఁ గట్టి ...రంగా. 8. 82.

వ. నీలుం డతిరథుం డితనికి సహదేవునకుఁ దెగని పగయైయుండు దానం జేసి యాలం బున నోలమాసగొనండు. ఖార. ఉద్యో. 4. 128.

అ. దొరలు వెన్ను దన్ని పురికొల్పి యిరు వురు, జేరి చూచుచుండఁ జెలఁగి యుభయ, బలముఁ బోటులాడఁ జలమున నొక్కిగత, యోలమాసగొనక యోలి నార్చి. నిర్వి. 4, 60.

గీ. ఆహవోన్మృఖతకు నోలమాసగొనక, పిలు తివియ కీడఁబో కనఁ జేళ్లు దనరు. ఆం. శ్రీ. 14.

క. అతిథి నినుఁ గోరె నేనియు, మతిఁ గింకిరి పడక యోలమాసగొనక నీ,వతనికిఁ బ్రి యంబు సల్పుము, సతికిం బతిపనుపునేయఁ జను నెల్ల దియున్. ఖాం. ఆను. 1. 68.

ఓలము' - ఓలిమి. ఎ. 1. రహస్యస్థానము, మఱుఁ గుచోటు.

క. జనములు సూచుచుండఁగఁ, జనదు మలము మూత్రమును విసర్జింపఁగ న.ప్పను లకు తాదాచరిణం, బునకు ననశ్శంబు నోలములు గావలయు. ఖార. ఆను. 8. 282.

క. దూరగ్రామంబునఁ బని,పే రొక్కటి చెప్పి కపట వేశలమృదాఖా.పారసమునఁ గేల్చి గృహ,ద్వారము వీడుకొని పోయి తగు నోలమునన్.

మ. పగలెల్లన్ వెలి నిల్చి రాతిరరుదౌభంగిన్ స్వగేహంబున.ట్టుగమీదన్ వసియించి. కేయూర. 8. 208, 289.

2. చాటు, మాటు, మఱుగుపాటు; దాఁప టికము.

గీ. ఖావజన్మనిపూనికి పార మెద్దు,నన్ను బంటు గా నేలుము నలినవదన, యింక నీసిగ్గుతెర యోల మేల నీకు. ఖాం. విరా. 2. 118.

చ. వననిధినిటనిల్చి భగవల్లభుతో నొకకూర్మ ముఖ్యుఁ డిట్లనియె మదీయబంధునివహం బులు దేపరవాతఁ ద్రుంగె నే,న నిలిచి నాఁడ నివృటికి నాకుఁ దొలంగినఁ బోదు నీకు నా,కు నొకటి పన్నిదంబు నమకూ రునె యోలముమాని చెప్పమా. కేయూర. 9. 56. కు. సం. 11. 624.

విజ. 1. మఱుఁగై నది, ిహస్యమైనది.

సీ. ఇయ్యోల మగుచోటనించాఁకఁ జెలుపుండు
గాఢంబుగా నన్నుఁ గౌఁగిలిం చె. భాగ.
10. పూ. 1033.

2. గంభీరము, లోఁతై నది.

చ. సుదతులనున్పు త్రొవ్వెదలఁ జొచ్చెనొ
కాంతల రోమరేఖలం, దొదిఁగెనొ పుష్ప
తోమలల యోలపునాథుల లీనమయ్యెనో,
ముదితల చూడ్కిఁ జేరెనొకొ ముగ్ధలరెప్ప
లలోన డాఁగెనో, వెదకిన లేకపోయె నభి
వృద్ధతమంబు విధూదయంబునన్. కవిక.
4. 131,

ఓలముకొను - చాటుచేసికొను

వ. ఇట్లెట్టకేనియుం లం మేళ్వరావాసంబు
సొత్తెంచి దహనాంబకు దృష్టిఁ దప్పించి
కెలనం దమాలలతా నేష్టితాళోకసహకా
రంబు నోలంబుగొని త్రినయనుం గను
గొని .... కు. సం. 5. 494.

జ: ఓలమాసగొను', ఓలిమి.

ఓలము² ఎ. దేహము.

కా. ఓలంఠాసకు నేక మత్సం ముతో నుప్పొంగి
పెక్కేఁడులున్, లీలాకారమునన్ గొలంకు
నడుమ నిమిట్టాడునక్రంబుతోఁ, జాలంగయ్య
ము చేసి చిక్కినమదస్తంజేగమస్వామి మై,
కేలం బట్టి నిమిర్చినట్టిహరికై కృష్ణాంబు
భృన్మూర్తికై. అప్ప. 4 ప20.

జ: ఓలమాసగొను².

ఓలము సం. విజ. (అ. అ. అ.) తడిసినది. ఎ. అ.
పుం. కంద, సూరణము (వృ. వి.)

ఓలలనాడు - ఓలాడు.

క. కలలోనఁ గన్నరూపముఁ, గలలోనన
కౌఁగిలింపఁ గంటఁ విదపనో, లలనా నీపలు
కులనో, లలనాడితిఁ గాని పతిఁ దలంప
నెటుంగన్. ఉ. హరి. 5. 107.

ఓలలాట వి. (✓ఓలలాడు) ఓలలాడుట, జలక్రిడ
సీ. పడఁకు లొక్కరొక్కపైఁ జల్లుజలమిందు
లొడలు పోకినఁ బోక యోర్చియోర్చి,

యోలలాటలకమి నొందొరుఁ దలుము
చెల్వలడాక కులుకక మెలఁగి మెలఁగి.
ప్రభా. 2. 106.

ఓలలాడు - ఓలాడు అ. శ్రీ. (ఓలలు + అడు.)

జలక్రిడచేయు, ఈఁడు; స్నానముచేయు.

క. ... కొలనన్, గేళీలాలసగతి డిగి,యాళీ
నివహంబు లోలలాడెడు వేళన్. మనుచ.
8. 85.

గీ. అప్రమేయుండు విష్ణుండు నాదికాల,బుద్ధి
సర్వంబు మానసంబునఁ దలంచి,యోగ
నిద్రానుభవకేళి నోలలాడె. నింద్రియాధ్వా
స్తరణభుజగేంద్రశయ్య. వరాహ. 7. 11.

గీ. ...సంభృతోత్సాహలీల, నువ్వి భూతబేతా
శంబు లోలలాడ, నిట్టలంబగు నెత్తురు
తేలు పటపె, భార. ద్రో. 1. 146.

వ. కుల్యభాగతోయ.బుల మునుఁగుదము
కణ్డవాహిని నవగాహింతము కాంతే
యంబున నోలలాడుదము. భీమ. 6. 106.

ఓలలార్పు - ఓలార్పు, న. శ్రీ. (ఓలలాడు) ఓల
లాడించు, (జలాదులందు) విహరింపఁజేయు,
స్నానమాడఁజేయు.

వ. రక్తనదీప్రవాహంబు భవదీయ సేనా
మధ్యంబునం బటపి బేతాశక్రవ్యాదాది
భూతంబుల నోలలార్చె....భార. భీష్మ.
2. 166.

అ. ...వసుమతీకు, భక్తి నోలలార్చి భగవత్ప్ర
పన్నుఁగాఁ, జేసి.... ఆము. 4. 5.

(కృష్ణుని) సీ. గంగఁ గాటుకకొండ గప్పు
నొప్పిదము దక్కొత్తనావులపాల నోల
లార్చి. పాండు. 2. 109. (అభిషేకించు
అని భావము.)

ఓలాకు వి. 1. అలయిక, శ్రమము. 2. వ్యాకులత,
తోభము. (చూ. ఓలాకుపడు.)

జ: ఓలాకుపడు.

ఓలాకుపడు అ. శ్రీ. (✓ఓలాకు) 1. అలయు,
శ్రమపడు.

వ. తరుణతరుణీజనంబులు..వినోదంబుల నడటు

మీటి కడచి చనం బంగ్వంధజరత ప్రముఖులు క్రుస్సి యోలాకుపడ నెడనెడం గావలితగువారు నడపింప... హరి. పూ. 6. 22.
2. ఊభవడు, వ్యాకులపడు.

వ. సుశర్మయు .... గోగణంబులయగపాటూ హించి జతనంబుతో నడచుచుండియు వెసఁగుందక వేగిరంపుఁబయనంబు లయ్యును బ్రబల నోలాకుపడనీక ... వేగులవారివలన విరాటు తొట్టులున్నయెడ యెఱింగి కదుపులం గార్చుచ్చుచందంబునఁ బొదివి వెలిచిన. భార. విరా. 9. 131.

ఓలాడు - ఓలలాడు, ఓలలనాడు. (ఓల + అడు.)
అ. శ్రీ. (జలాదులందు) విహరించు, జలకమాడు.

గీ. అలసి చెమటలు వాయ నోలాడఁ దలఁచి.
యయా. 3. 54.

ను. కురిసెం బువ్వలవాన చూపలులచూడ్కుల్ వేడ్కు నోలాడఁగా. రాజ. చ. 1. 88.

ఓలార్పు రుమ్మ) - ఓలలార్పు. న శ్రీ. (√ఓలాడు) ఓలాడఁజేయు. (జలాదులందు) విహరింపఁజేయు.

దండ... సౌఖ్యవారాళి నోలార్పవే .... పారి. 8. 28.

కా. ఒయ్యం జేరఁగ వచ్చి మాళివుని నే నోలార్చెదం గానఁ దే, వయ్యా యితురిసంబు గూమెఁడనుచుం బ్రార్థించి నేమించినన్.
హరి. 2. 7. (ఇట - అభిషేకించు అని భావము.)

ఓలి' ఎ. సం. ఆళి. ప్రా. ఓలి-ఇది తృతీయాంతము గానే ప్రయోగములందుఁ గనఁబడుచున్నది.)
1. వరుస, క్రమము.

గీ. ఒగి వరుస యోలి సొరిదినా నోజనాఁగఁ,
గ్రమమునకు నాఖ్యలు...ఆం. శే. 16.

(చంద్రోపాలంభము.) ఉ. ఎందఱో, వేలుపు తోలిమై ననుభవించిన రెండవయ్యావిషంబు నిర్మూలము గాక యున్నయది ముద్దయ పాంథులపాప మెట్టిదో. వైష. 2. 121.

ఉ. అమ్మెయిఁ కాపముల్ వొలియునంతకు దుఃఖములంది కీట,జ,నన్మమ్ములఁ బడియోనులఁ గ్రమంబునఁ బొంది మృగత్వమానుష,త్వమ్ముల నోలిఁ బొందుదురు....భార. ఆను. 5. 172

.. వాక్యాలంకారముగా మహయోగింపఁ బడి కొన్నిపట్ల సందర్భానుసారముగా 'కాగు, సంపూర్ణత' మున్నగు నర్థములనిచ్చును.

గీ. ఏల మ్రింగితి వాతాపి నిల్వలు నిల, నేల త్రోచితి దివినుండి యోలి నవళుషు. కాశీ. 2. 157.

గీ. వాఙ్మనసగోచరేఠ రాద్వైత రాగ. జలధి నపు డోలిఁ దేలి రాజన్యమౌళి, ఘనత రాశ్చర్యకాళియై...వసు 2. 69 (ఓలిన్:- బాగుగా అని భావము.)

గీ. స్త్రీలు దుర్జినగోష్ఠి వర్జించి కులము, శీలమును గొల్ల పుచ్చక యోలి భర్తృవశత వర్జించిరేని వై వస్వకాల,యంబుఁ జొరక ప్రవేశింతు రమరపురిని. జాహ్నవీ. 8. 79. (ఓలిన్:- నిండుగా అని భావము.)

ఓలి' ఎ. ఉంకువ, కన్యాకులకము.

ఆ. ఓజమాలుపొలఁతి యోలిమూటలు చేటు, పోటు కెడలుబంటు కూటిచేటు, పనికిమాలు తొత్తు బత్తెంబుచేటురా. వేమన. 2. 17. ఆం. భా 2. 179.

సా. ఓలి తక్కువ యని గ్రుడ్డిదానిని బెండ్లి యాడిన నెలకు మూఁదావము లగును

ఓలిగ - హాళిగ. ఎ. భక్యవిశేషము, బొబ్బట్టు. (శ. ర.)

ఓలిమి - ఓలము'. ఎ. చాటు, మఱుగు.
గీ. మఱుగు చాటోల మోలిమి మాటు మూఁత, యనఁగ వ్యవధానమౌ ..ఆం. భా. 1. 76.

ఓల్లము సం. - ఓలము. (మే ని.)

ఓవము - ఓదము. ఎ. ఏమఁగు మున్నగువానిని బట్టుకొనుటకై శ్రవ్యినగోయి, అవపాతము గీ అనుచుఁ బలుకుచు నట వీరు లటవి కిటుల, పలులు ఘటయించి నరగ నోవములుద్రవ్యి.

బోను లమరించి తెరలెత్తి పోగువాటి,
చుట్టయునుకులమెకములఁ జోపువెట్ట. రా.
వి. 3. 58.

సీ. ఎలయించి నేల్పు తేఁ దెక్కు నేనుఁగు
నై న, నోవంబులోపలఁ ద్రోవఁ గలము.
వరాహ. 4. 75.

ఓవరి ఎ. (నం. అపవరకః ప్రా. ఓవరి అ. క. ఓవ
రి.) 1. లోపలిగది, గర్భాగారము; ఇల్లు.

ద్వి. చంద్రకాలలఁ గేశిసాధవీధికలఁ, జంద్ర
కాఁతాతివికాలవేదికల, గాజుటోవరుల
బంగరు పడుకిండ్ల. ౧౦. రా. కాల. 83.
పా. 11. పం.

ఉ ఓవరిలోన గొంది దెస నున్నవి యెన్నియొ
యెన్నఁ బెద్దభావదావలి .... హరి. పూ.
5 213.

క. నలవలివప్రముఖసరి, త్పరిసరమున నోల
మైన పట్టున నాపు, స్మరికకు నేకత మొక
యో, వరి గలుగుట నుదాఁ జని యవారిణ
నచ్చోన్. దశకు. 7. 100.

2. చంద్రకాల, శిరోగృహము.

ఉ. ఆపురి మించుటోవరుల నాడు మెలంతల
గాన మాధురిన్, శ్రాపితజీవలయ్యును
దదగ్రమణిప్రతిమల్ నిమేషము. ద్రావలి
తాదివై కృతముఁ చాల్చు ప్రాంతపరిభ్రమ
త్రియా, మాపతిలింబనిర్గళదమందసుధారస
ధారఁ దోఁగుటకా. హ. వ. 1. 8.

సీ. ఓవరిపై ని నీకునికిఁ గావించిరే బజగెడియని
దూటు కావగారు కుక. 3. 294.

తీగెయోవరి - లకాగృహము.

వ. పల్లవసముల్లసితం బగు సహకారింబునీడ
మవ్వంపు, తీగెయోవరి బుప్పొడి నొప్పె
డి యరఁగుమీద...పి. శకుం. 8. 40

ఓవిరము - ఓగిము.

వ. వంగేశ్వరదేవరకూం బరివారిదేవతలకూ
...మాపటిఓవిరం వియ్యో. ఈ ఓవిరాల
పప్పునకుం దెసలు మా. 8. ఈ ఓవిరాలకు
తెయి పోలలు. 8. 1173. దుర్గి. కా.

ఓవు - ఒప్పు. అ. శ్రీ. సరిపడు, గిట్టు, అనుకూల
మగు.

ఉ. ఓవరవై శ్యవంశగలశోదధిచారుహిమాంకు
రేఖనీ, వోవనివారిముందఱ నయో మగ
నిం గడకాలఁ ద్రోచి నేఁడివసుధేశునిం
గలయ నెంచితివెట్లు...కుక. 1. 70.

ఓషణము నం. ఎ. అ. పుం. కటురినము, కారము.

ఓషణి నం. ఎ. ఈ. శ్రీ. కాకభేదము (వృ. వి.)

ఓషధి నం. ఎ. ఇ. ఈ. శ్రీ 1. ఫలించినతోడనే
నశించెడి వరి అరఁటిచెట్టు, మొ. 2. మందున
కుపయోగించుమొక్క తీగ, మొ. 3. దీపము
వలె వెలుగు తృణజ్యోతి, జ్యోతిష్మతి.
(వృ. వి.)

ఓషధిధరుఁడు నం. ఎ. అ. పుం. 1. మందుమూలి
కలమ్మువాఁడు. 2. వైద్యుఁడు.

ఓషధిప్రస్థము నం. ఎ. అ. పుం. హిమాలయ మం
దలి యొకానొక పెద్దపట్టనము.

ఓషధీకుఁడు నం. ఎ. అ. పుం. చంద్రుఁడు (ఇట్లే
ఓషధిపతి, ఓషధినాథుఁడు, మొ.)

ఓషము నం. ఎ. అ. పుం. కాల్పుట.

ఓష్ఠకుఁడు నం. విజ. (అ. వీకా. అ.) పెదపులను
అలంకరించుకొనువాఁడు.

ఓష్ఠజాహము నం. ఎ. అ. న. పెదవియొక్క
మూలము.

ఓష్ఠపుష్పము నం. ఎ. అ. పుం. బంధూకము, మం
కెన చెట్టు. న. మంకెనపువ్వు.

ఓష్ఠప్రకోపము నం. ఎ. అ. పుం. ఒకవిధమగు
పెదవిరోగము.

ఓష్ఠము నం. ఎ. అ. పుం. - ఉష్ణాహారముచేతకందు
నది - పెదవి.

ఓష్ఠి నం. ఎ. ఈ. శ్రీ. - ఓష్ఠకుల్యమగు ఫలముల
నిచ్చునది - వింతిక, దొండతీగ,

ఓష్ఠ్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) 1. పెదపులయం
దున్నది. 2. పెదపులయందుఁబుట్టునది. (ప,
ఫ, బ, భ - మొ.)

ఓష్ఠ్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ములిపెచ్చనై నది.

ఇంచుక వేడియైనది, ఎ. అ. పుం. ఇంచుక వేడి, నులివెచ్చన.

ఓనరింమే న. శ్రీ. (✓ఓనరు.) 1. తొలంగజేయు, అపసరిల్ల జేయు.

ద్వి. పొంగి చిచ్చులుకంగఁ బోవుచుఁ జీర, తొంగోసరించు పెన్వెంగలియట్ల చెల్లుఁ బొమ్మని సన్నస్యసింపఁ బోవుచును, నిల్లప్పగించు నయ్యిబ్బందియట్ల. బస. పు. 8. 1140. పం.

గీ. సారె జంకించె దేటికే సారిసాక్షి, యేల మేనోసరించెదే యిగురుఁబోడి. దళా. 9 285.

2. విడుచు, త్యజించు; విసర్జించు.

గీ. మలినపర్తిమఁడును సుధాలలితమూర్తి, మించి నర్తించుమతిలేని మేదకుండు, మౌని వర్ణులఁ జదివించు మట్టి నీడఁ, బంచముఖ వీట మే నోసరించె నేని. పాండు. 1. 101. (మేనోసరించు - చచ్చు, మరణించు.)

గీ. ముటపముల నుజ్జగించినముగుడనడుపుఁ, గలికి చూపుల వీడ్కొన్నకన్పుఁగవయుఁ, జిటునగవు నోసరించినచిగురుమోవి, యింతి మది భీతి వెలుపలి కెటుక నేయ, ఉ. హరి. 1. 57.

ఉ. ...ఈ,దాసరి నోసరింపవలదా సరివేళలు నవ్వకుండఁగన్. వైజ. 8. 94.

క. అని యిట్లు దేవతా ప్రార్థన మాపాదించి గురులఁ బ్రణమించి పురాతనకవుల నెంచి దుష్కవి, జనపకువుల నోసరించి సమ్మద మొదవన్. నిఁం. 1. 10.

అ. శ్రీ. 1. ఓనరిల్లు, అపసరిల్లు, తొలంగు; అంతరించు, పోవు.

వ. తడసినఁ కర్ణంబు దప్పు నితనికి నోసరించి పోవలయు...భార. ద్రో. 4. 12.

వ. భయంకరంబగు నతి సంకులంబున సామజ వాణిరభంబుల యుగవడికి నోసరింపని కాలుబలంబులు...భార. భీష్మ. 1, 207. కు. సం. 4. 457.

కా. ...కూర్కులు సందడించె నడ చండించెన్ మృదామోదముల్, గాంచెన్ వాతెలు యో సరించెఁ ద్రివకుల్ నానాఁటిన్ బోటిన్. విజ. వి. 2. 38.

2. విముఖుడగు, ఇష్టపడకుండు.

చ. ఘనుఁ డతఁ డేగుదెంచి సరిగద్దయ మండ నగారి శైలఖం,డవకథ చారచాళి పొగ డన్ నిజసన్నతి తోసరించు నేర్పునఁ దల వంచి పీఠతటరూఢమణిన్ తొట్రవేల మీటు.... వసు. 1. 122.

ఓనరింత ఎ. (✓ఓనరించే) ఓనరిల్లుట.

(ఎడతెలుపి)

చ. వలపులరాజువేడబమొ వారలయద్భుత మోహభారమో. తెలియదు నిచ్చలున్ దనివి దీరని ముచ్చట తోసరింత లేకల రెడి కౌగిలింత లేడ లన్నది విన్నది లేని కూర్ములున్, గలఁకలు గానికూటములుఁ గలిరమించిరి మించి రిర్వురున్. ఉ. రా. 6. 165.

ఓనరిల్లు(లు) అ. శ్రీ. (✓ఓనరు.) 1. ఒడుఁగు, అపసరిల్లు, తొలంగు; (పని మొదలగువాని నుండి) తప్పుకొను.

క. ఓనరిలి పఱచుమృగముల, నేనియు దాసిన మృగముల నెగచి భుజాసిన్, ప్రేసీయుఁ జంపెను మృగయా, వ్యాసక్తి నపారఘోర వన్యమృగాళిన్. భార. ఆది. 4. 18.

సీ. ఎదురుగాఁ జనుదెంచు నిందివరాతుల తొయ్యనఁ దెరు విచ్చి యోసరిల్లు. వైష. 3. 64.

గీ. ... చొచ్చెఁ బ్రీతినఖుఁడుఁ దానును రథ ఘోటకకటకంఠి, యూధ సంభాధముల తొయ్య నోసరిలుచు, మందగతి నోరుగల్లు గోవిందకర్మ. క్రిడా. 182.

గీ. అరయ నిది యెంతపని యైన నయ్యోఁ గాని, యోసరిలవచ్చు నే మన కొడయఁ దైన ప్రాహ్మణుఁడు తోరి చెప్పినపనుల తెల్లఁ, బూని వేగంబు యరుగక మానరాదు. హరిశ్చ. 5. 22.

2. వగ్గు.

గీ. ఓనరిలెఁ దగ్గఁ దఱిఁగె నా నొప్పు దక్కు
వాయె ననుమాట....ఆం. భా. 3. 95.

ఓనరు — ఓనరిల్లు. ఆ. క్రి. (నం. అపస్య. పా).
అవసరణ. క. ఓనరిను, ఓనర.) తొలఁగు,
అవసరిల్లు.

ద్వి. ఆదిరిపాటున నొంటి నరిగితి వేని, ముదిత
నీపైఁ జాల మోహింపఁగలదు, నోజ గా
దని నీవె యోసరితేని, రాజుతోఁ జెప్పి
వైఁఁమ్ము ఘటించు. ద్వి. సారంగ. 1. 17.
పా. 14. ప.

జ: ఓనరించు, ఓనరింత, ఓనరిల్లు.

ఓసి(సి) అవ్య. నీచమిత్ర)స్త్రిసంబోధనమున నున
యుక్తము.

ఉ ఓసి దురాత్మురాల...మనుచ. 4. 82.

ఉ. ఓసి యిదేమి యీ నడత యొప్పుదు సాధ్య
వటంచు నమ్మితిక. శశాం. 4. 14.

శా ఓసీ నీకొఱగామియే యిది ... కళా.
3. 218.

ఓహటము ఎ. వెనుదీయుట. (శ. ర. చ. ని. చూ.
ఓహటించు.

జ: ఓహటించు, ఓహటిలు.

ఓహటించే — ఓహటిలు. ఆ. క్రి (✓ఓహటము.)

1. వెనుదీయు.

గీ. ఆహవంబునయందు నీ వోహటించి, పోవ
సడివచ్చు సడికంటెఁ జూపు మేలు. భార.
స్త్రీ. 2. 38.

చ. నెవ మిడి యోహటించి యిటు నీవు దొలం
గినఁ బోవవచ్చు నే, కుపితమనస్కుఁడై
నరుఁడు గూల్చఁ గ్రమంబున దొడ్డ లెల్లఁ
జ,న్నపిదప నెట్లుఁ జచ్చెదు...భార. ఉద్యో.
4. 249. ఆం. శే 12.

2. జంకు, భయపడు.

ఆ. మర్మభేదు లై నమార్గణంబుల కోహ,టించి
సిగ్గుఁ జలము డిగ్గఁ ప్రాచి,యెల్లజనులుఁ
జూడఁ బొల్లఁదనంబున, కోర్చి యక్కు
మారుఁ దోడి పాటె. భార. కర్ణ. 1. 188.

చ. నగరి సమీపమైన నర నాథునిసన్నిధి కోహ
టించి నె,మొగము వివర్ణతం బొరయ
మోసల నల్ల న తేరు డిగ్గి నె,వ్వగ దలకొన్న
ప్రేఁగడరి వ్రాలుగతిం దలవాంచి యెఁగె
సా,మ్యగుణవిభాసి లక్ష్మణకుమారకుఁ డా
నృపుఁ డున్నచోటిన్. నిర్వ. 9. 89.

8. ఓడు.

గీ. నవసమాగమ వేళ నయ్యవసరమున, నువి
ద లజ్జాభరింబున కోహటించి,యెదుపది
నేనె వలరాజునంతవాఁడు, నరయ నెవ్వా
ని సొమ్ము జయావజయములు. నైష.
7. 168.

నీ. ఓహటించె ననంగ నోడె నంచును దోఁచు
...ఆం. భా. 3. 97.

ఓహటిలు(ల్లు) — ఓహటించే ఆ. క్రి. 1. భయ
పడు. జంకు.

(శివునిఁగూర్చి పార్వతి యన్నమాట.) క.
అకటా పదుగురలోఁ బదు,నొకఁ డైతి వి
దేమి నాథ యొనఁగ మునినా,యకుని
తపస్థితి వేటొక,టికి వజ్రశి దాన నోహటిల
నేమిటికిన్. చంద్రా. 3. 185.

2. స్రుక్కు, అలయు.

క. తాపసనాథుఁడు వలికినఁ, దాపసనాథుఁ
డగు రాజతనయుఁడు ముంతే,మోపి మొగ
మెత్తి నెమ్మన,మోపిక లే కోహటిల్లి
యునురసు రనుచున్. సారంగ. 3. 134.

3. రూపణు, అయమందు.

గీ. కంతుఁడును నీవిధుండు నొక్కంత వారు,
సఖ్యమీయిద్దఱకు నొప్పు సదృశు లగుట,
ముదిత యొక్కండు హరుని నెన్నుదుటి
కంట, నొకఁడు కంసారి కుండికంట నోహ
టిలిరి. నై ష. 8. 179.

శ్లో. స్థానే విధోర్యామదనస్య సఖ్యం,సశంకు
నేత్రేజ్వలతి ప్రలీనః, అయం అయం గచ్ఛతి
దర్శనాః, భాస్వన్మయే చతుషి చాది
పుంసః. సం. నై ష. 22. 89.

ఓహరిసాహరి అవ్య. క్రు. అహమహమికతో,
సాహంకారముగా.

వ. ...ఉభయబలంబులుం బురిటొని యోహరి
సాహరిం బెనంగుచుండె ... భార. ద్రో.
8. 140.

ఉ. మత్తగజంబులీలఁ జిలుమామిళ వేంకట
రామ శౌరి పు, త్రోత్తముఁ దైన
రామవిభుఁ డోహరి సాహరి శత్రుతోటిపైఁ
గత్తి జరినదూసి యెసకం బెనంగన్ జళి
పింప...కృ. శకుం. 1. 80.

ఉ. ఆహరిఁ జూచి వేలుపు లహంకరణంబుల
దైత్య సేనతో, నోహరిసాహరిం బెనంగ
...వరాహ. 8. 114.

సీ. ఓహరిసాహరి నుయ్యాల చేరుగా వెనుకొం
చుఁ దెలుచుఁ బెనంగునెడలు. భార.
విరా. 8. 164.

ఉ. ఓహరిసాహరిం బ్రథమ మొల్కెడుధారల
గాడ్చు లేటవాల్గ హతి నీడ్చి ... ఆము.
4. 99. (ఎడతెగక, అవిచ్చిన్నముగా -
అని భావము)

క పురిటొనుచుం దెరలుచు నోహరిసాహరి
నొక్కచోట నలవడు నొకచో, విరియు
నొకచోటఁ దిరుగుం, దిరుగక యొకచోట
రెండు తెలుగులు నొచ్చున్. భార. భీష్మ
2. 173.

(గుంపులుగుంపులుగా - అనిభావము.)

ఎ. అహమహమిక.

సీ. అహమహమిక పేరు రహికెక్కు నోహరి
సాహరి యనంగను...ఆం. భా. 2. 221.

ఓహో - ఓహో. (చూ. ఓహోహో.)

జ. ఓహోహో.

ఓహో - ఓహో. అవ్య. (నం. అహో. క. త.
ఓహో)

1. సంబోధనమునందువచ్చును

క. ...ఓహో తక్షక క్రమ్మలు మని,యాత
తథయుఁ గ్రమ్మటించె నాస్తీకుఁ దెడఁ.
భార. ఆది. 2. 294.

కా ఓహో నామొలు యెవ్వరున్ విననియట్లు
న్నా రొకం దైన మీ, కాహదర్ప మెలర్పఁ

దాఁకఁదగదే.. భా. రా. ఆర. 2. 109.

2. విలుపునకు మాటుపలుకుటయం దుపయో
గింపఁబడును.

సీ. విలువకుండఁగ నైన బలుకు నోహోయని
బయలూఁతగొనఁ జూచుఁ కాటఁ జూచు,
కవిక. 4. 161.

3. ఆశ్చర్యప్రకంసాదులనుదెలుపును.

(ఆశ్చర్యమునకు)

కా. ఓహో విస్మయ మంచు నే మనసులో
నూహింపనమ్మొని భూ, యోహుంకారము
చేసినఁ....వరాహ. 8. 140.

(ప్రశంసకు)

క. ఓహో యనువారును ఒహు,భాహవిరా
మోదములకుఁ దలలూఁచుచుఁ దా,రాహో
యనియెడువారలు, నై హేమమయాస
నముల వధివసియింపన్. వరాహ. 10. 4.

(అధిక్షేపమునకు)

మ. కడుఁ జోద్యం బిది పంచభూతపరిపాక
ప్రాప్తచైతన్య మీ,యొడలే యాత్మను
సత్యవాదులఁట యోహో నాస్తీకుల్
దేహముం, బడఁ గానాత్మయు వేఱయుండు
నని దబ్బిల్లాడు వారాస్తీకుల్. పుడమి
బూజ్యులు నైననారలఁట యీ బొంకుల్
వినం బోలునే. ప్రబోధ. 2. 92.

హ. ...కామశాస్త్రోపాధ్యాయని నా వచిం
చెదవు మే లోహో త్రయీధర్మముల్.
పాపంబుల్ రతిపుణ్యమంచు ... మనుచ.
2. 64.

జ: ఓహోరె, ఓహోహో.

ఓహోరె(రే) అవ్య. (ఓహో + రె.) బళి, ఆశ్చర్య
ప్రకంసాదులను దెలుపును.

మత్త. ధార తప్పక చెప్ప నేర్తు పుదారవాక్కు
తుత్తవ మోహోరె నాఁగఁ బ్రబంధ
మొక్కటి యొక్క నాటనె.. సమీర
1. 15.

సీ. చల్లనై యోహోరె యుల్లాసిత మొసంగె
స్ఫురితవిస్ఫూర్తి కాపురె స్ఫురించె.
సమీర. 6. 218.

కా. ఔరా మీటు బళిరె కంపిత మహో యాం
దోళితస్ఫూర్తి యో,హోరే మూర్ఛన
కాపురే క్రుతులు మే బల్లాసితప్రాధి ....
చంద్ర. 1. 127.

ఓహోహా - ఓహోహా. అవ్య. (ఓహో +
ఓహో) ఆశ్చర్యాదులను దెలుపును.

మ. ...కూన్యమనస్కుడై ధనమదాంధుల్
మెచ్చఁ గే లోడ్డు భూజనుఁ డో
హోహా వృథా విడంబ మగు తృష్ణఁజేసి
యేయే విభేలనముల్ సల్పునొకో యిఁ
కన్...మల్ల. వైరా. 4.

ఉ. మోహకరిస్తనోచ్చలనముల్ గనిపింపఁగ

వేసవిన్ ప్రసా. గేహవిలాసినుల్ పసిఁడి
గిండ్ల జలంబులు దేరఁ కాంభు లో,హోహా
అసత్పయోధరము బున్నతపుంగళిశంఖు
లంగభూ. రాహము దీర్చికొందుము గదా
దయచేసిన నంద్రు నవ్వుచున్. కవిరా.
4. 14.

ఓహోహా - ఓహోహా. అవ్య. (ఓహో +
ఓహో) ఆశ్చర్యసంతాపప్రశంసాదులను దెలు
పును.

కా. ఓహోహా యిది యేమి యంచు సభ
లోనున్నట్టిదై త్యాధిపుల్. హాహాకారము
నం గలంగుచును...దకా. 4. 172.

ఔ

ఔ ఉభ. ఒకానొక యక్షణము.

(పెక్కు పట్ల తత్సమేతరపదములలోని 'ఔ'
కారమునకు 'అవు'ను, 'అవు' నకు ఔకార
మును వికల్పముకా వచ్చును చూ. ఆహో
బల పండితీయము. 408 పా ఉదా.
ఔను, అవును - కాను, కవును.)

ఔ - అగు

అ. 39. (అవు)

మ. ... హింసయదియానోకాదో ... భార.
ఆర. 5. 57.

అవ్య. ద్రు. (అట్లే)

ఉ. పద్వితసార్వభౌమునుతపై ననురాగము
సంప్రదాధమై, శర్వునిచిత్తవృత్తి కొనసా
గుచునుండుట కానవచ్చుటం, బూర్వపుఁ
దప్పుఁ జేసి వెఱుఁ బొందుచునున్నయనం
గుఁ దెంతయున్, నిర్వృతిఁ జెందె నౌఁ
దనదునీతిఫలించి తసంబు పండివకా. హర
4. 44 (అది సహజమే - అని
భావము

(ప్రశంసను దెలుపును)

చ ...భట్టహర్షునికవికామగుంథములు సోమరి
పోతులు కొందఱయ్యై లో,నని కొనియాడ
నేర రది యట్టిద.. వైష 1. 17.

ఔలెందు - అగులెందు. (చూ. అగు - ఔను
+లెందు.) సరేలెందు. (ఇది వ్యతిరేక
లక్షణచే అసమ్మతిని దెలుపును.)

కా. ఔ లెం దేమిటిమాట హా పయనమా
హాస్యానకుం బల్కుటో. శకాం. 2. 182.

క. ఔ లెండ యేటిమాటలు, మేలే యిది
ప్రదిక్షిన్ ట్టిమీఁదటఁగద యా,జోలి...కుక.
3. 150

ఔలెమ్ము(లే) - అగులెమ్ము (చూ. అగు -
ఔను +లెమ్ము) ఏది యెట్లయినను గా
నిమ్ము:- అను నర్థము నిచ్చును.

మ ఇది భోజాత్మజ కిచ్చిన గినుకతో నేమంచు
నూహించునో,మది సాత్రాజితి దాని కే
నిపుడు ప్రేమన్ బంఁదన్ దీని నె,ల్లిదముం
జేసిన జాడ డో,చునొకొ యాలె మ్మిందు
నే నున్నిఁ జె,ల్లదావో యేరికిఁ బాపఁగా
ననుచు లీలన్ రుక్మిణికాంతకున్.

చ కమ గవఁ బిన్ననవ్వు దొలఁక మ్మనినా
ధుని కమ్మనన్న ని,చ్చిన...పారి. 1. 54.
55.

జ: ఔఁగదే, ఔఁగా, ఔఁగాక, ఔఁగాదను,
ఔఁబొమ్ము, ఔఁగాములు, మొ.

ఔ నం ఎ. ఔ. టం. అనఁతుఁడు, కేమఁడు.. ప్రే.
విశ్వంభర, భూమి.

బొగదే - అగు(పు)గదే.

సీ. బొగదే లావణ్యమాగదే మాధుర్యమాగదే సతినవయావనంబు. భాగ. 8. 805.

బొగా - అగు(పు)గా.

బొగాక - అగు(పు)గాక.

(అంగీకారమునుదెలుపును.)

క. అనపుడు వందలు నౌగా, కని సంతస మంద నధిపుఁ డభిషేకించెన్, జను లెల్ల సంప్రమోదం, బునఁ బొడఁగ నప్పు డతి విభూతిం బ్రభులన్. భార. ఉద్యో. 4. 141

బొగాదను - అగు(పు)గాదను

(అలోచించు)

ఉ. యాదవసింహ నాతలపు నప్పుడు వారల పాటొకింత యాఁగా దనుదాక లేదు గలఁకంబడఁ జొచ్చె...ప్రభా. 1. 88.

(విమర్శించు.)

క. అన్నపటుమీఁద రాజపుని న్నొఁ గాదనుట నాదు నేరమి యైనం గన్నది యనకున్నను వినకున్నను గపట మది మనకు నొండొ రులయెడన్. రాఘవ. 4. 108.

బొగు - అవుగు. వి. భక్ష్యవిశేషము.

మ. ఇడి రమ్మొనికి .... కుడుముల్ గారెలు బెల్లమండెగలు నొగు ల్కమ్మచాపట్ల ...రామా. 2. 115.

బొబ్బొమ్మ - అవుబొమ్మ.

బొకాపు - అవుకాపు. వి. అద్దెకాపురము. (క. ర.)

బొకు - అవుకు.

బొక్షకము నం. వి. అ. న. ఉక్షముల (ఎద్దుల) సమూహము

బొక్షము నం. విజ. (అ. ఈ అ.) ఎద్దులసంబంధ మయినది.

బొగాములు - అగు(పు)గాములు.

(సత్యాసత్యములు.)

(ప్రకృత్యంతరమాట) క. అన నయ్యంగన నా

కేమన నో రున్నయది మీర అనినంతయుఁ జెల్లున మీ కౌగాములు దెల్పునుపాయం బొకటి గానఁబడు వందాశన్. కళా. 3. 180.

(సుఖదుఃఖములు)

వ. ఏకాంగుల నిరువదినలుగుర నిలిపి యా యందఱయౌగాములు విచారించుచుం దమ వారై యుండునట్లుగా యతి ముఖ్యుల నిద్దఱు బట్టంబుగట్టి....పరమ. 5. 841. (యుక్తాయుక్తములు, ముచిత్రేద్దలు.)

వ. నే నతనియతిదై న్యాతిభారంబు భావించి కారుణ్యపరవశత్వంబు నొందినదాననై తక్కిన యౌగాములు లెక్క నేయక. ప్రభా. 4. 3.

బొగ్రగ్యము నం. వి. అ. న. ఉగ్రత్వము, భయం కరత్వము, క్రూరత్వము.

బొఘళము - అవఘళము, అవుఘళము.

వి. (అతిశయము, పెంపు.)

గీ. బొర కరివాడి చూపుల యౌఘళంబు. పాండు. 1. 117.

బొచితి నం. వి. ఈ. వ్రీ. - బొచిత్యము.

బొచిత్యము నం. వి. అ. న. ఉచితత్వము. యుక్త త్వము.

బొజనము నం. వి. అ. న. బంగారు. (వై. ని.)

బొజనీకుఁడు నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) ఓజస్సుతోఁ బ్రవర్తిల్లువాఁడు, ఓజస్సుకలవాఁడు. (బల వంతుఁడు, కూరుఁడు, మొ.)

బొజన్యము నం. వి. అ. న. ఓజస్సు.

బొజ్జా - అవుజ్జా.

బొజ్జా - అవుజ్జా.

బొజ్జల్యము నం. వి. అ. న. ఉజ్జ్వలత్వము. తళతళ మనుజిగి.

బొడవము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) ఉడువులకు (నక్షత్రములకు) సంబంధించినది. వి. అ. పుం. (సంగీ) అయిదుస్వరములు గలరాగము, ఓడ వము.

బొడు - అవుడు. వి. (నం. ఓష్ఠ. క. అవుడు)

పెదవి అధరము.

ఆ. అలిగి యాడు గలచి యాకటి పెలుచన,
నిలువలేక...భార. ఆది. 6. 291.

శ్లో. త్రిశిఖాం భ్రుకుటిం కృత్వా, సందశ్య
దశనచ్ఛదం. సం. భా. ఆది 177. 31.

గీ. తనబలము నేలపాల్తెనయునికిఁ జూచి,
యలిగి యనరణ్యభూపాలుఁ డెడుగలచి.
ఉ. రా. 3. 162.

2. దంతము, పల్లు.

సీ. ....అలరు దంతంబు వేరొడనంగ ఆం.
శ్లో. 4.

ద్వి. అదె గవాతుం డనునతఁ డాలమునకుఁ,
ద్రుదశారి యాడులు దీటుచున్నాడు.
సం. రా. యు 380. పా. 25. పం.

బౌద్ధులరము నం - బౌద్ధులరము.

బౌద్ధులము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) ఉద్ధులసంబంధ
మయినది

బౌద్ధులకుడు నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. ఉద్ధుల
ముదేత చాటువాడు. 2. ఉద్ధులముమీద
తీసికొనిపోవువాడు.

బౌద్ధుడు నం. వి. అ. అం. 1. ఉద్ధులదేశపువాడు.
2. ఉద్ధులదేశపురాజు (బౌద్ధుడు. అని
కొందఱు.)

బౌద్ధులము నం. వి. అ. న. ఉద్ధులత్వము.

బౌద్ధులస్వము నం. వి. అ. న. ఉద్ధులస్వత్వము.

బౌద్ధులపథికుడు నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) ఉద్ధుల
పథమునఁబోవువాడు

బౌద్ధులము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. ఉద్ధుల ది
క్కుననున్నది 2. తర్వాతిది. 3. తరింపఁ
జేయునది.

బౌద్ధులహుడు నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) ఉద్ధుల
కాలమునఁ గాని ఉద్ధులదేశమునఁ గానియున్న
వాడు.

బౌద్ధులసాది నం. వి. అ. అం. - ఉద్ధులసాదుని
కొడుకు - ద్రువుడు.

బౌద్ధులసాదుడు నం. వి. అ. అం. - బౌద్ధులసాది.

శ్లో. ద్రువస్యాత్తానపాదస్య బ్రహ్మగ్నీ యాంతరై
వచ. సం. భార. ఆను. 6. 15.

బౌద్ధులము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. ఉద్ధుల
చేతఁగలిగినది. స్వభావమువలనఁగలిగినది. 2.
నిత్యము. (శబ్దార్థసంబంధము, మొ)

బౌద్ధులము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) ఉద్ధుల
మును గలిగించునది. అశుభమునుసూచించునది.

బౌద్ధులము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) ఉద్ధులము
ను (పుట్టుకను) గూర్చి చెప్పనది.

బౌద్ధులము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) ఒడిలోఁ
దీసికొనిపోవునది. ఒడిలోఁబెట్టికొని తీసికొని
పోవునది.

బౌద్ధులము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) ఉద్ధులమునందు
(నెలయేటను) పుట్టినది.

బౌద్ధులము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. సామా
న్యవిధికి సంబంధించినది. 2. విడుచునది, త్యజిం
చునది. 3. స్వాభావికము, సహజము.
(విలగమును.)

బౌద్ధులము నం. వి. అ. న. 1. ప్రియస్థుఁ డాదుల
చేతఁగాలవిలంబము నోర్వలేమి, ఉద్ధులత్వము
ఉత్కంఠ. 2. తీవ్రచేష్ట.

బౌద్ధులము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) ఉద్ధులము
నకు (మూఁకుడు మున్యగువానికి) సంబంధిం
చినది

బౌద్ధులము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) ఉద్ధులసంబంధ
మయినది.

బౌద్ధులము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) వంటవాడు,
సూపకారుడు,

బౌద్ధులము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) ఉద్ధుల
నము (నూయి మొదలగువాని) నుండి వచ్చు
నది (పన్ను, మొ.) 2. ఉద్ధులసంబంధ
మయినది.

బౌద్ధులము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. ఉద్ధుల
కాలమున నున్నది. ఉద్ధులకాలమందైనది.
2. అభివృద్ధి ప్రయోజనముగాఁ గలది, అభి
వృద్ధికి హేతువయినది.

బౌద్ధులము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) పొట్టదీసి

కొనుటయే ప్రయోజనముగాఁ గలవాఁడు, తిండియందే యాసక్తిగలవాఁడు.

బౌద్ధం - అవుదల వి. (బౌ + తల) తల; ముందల.

నీ. బౌద్ధంజదలేటిలేదగఁగలుకాలుఁడగు చందమామ నుయ్యాలలూఁప. హరి. ఉ. 8. 84.

నీ. కలుకులై పెరిగినకులు వెండ్రుకలతోడ బట్టయోదలఁ గావిపాగ యమర. నైష. 7. 93.

మ. తలవంపుల్ ఘటియించి తిందఱకుఁ గాంకా యింక నీ కేల యోదల వంపన్. ఉ. రా. 1. 191.

నీ. బౌద్ధం ముందల యన శిరోగ్రము మీలు... ఆం. భా. 2. 145.

నీ. పెంపారు బలునెమ్మిపించె మోదలఁ బూని నీలా. 1. 81.

బౌద్ధంఁదన్ను - తలఁదన్ను; అధఃకరించు, మించు.

మ. ... వా,రలడోలాచలనోచ్చలచ్చరణముల్ తైవిష్టపస్త్రీలనోదలఁ దన్నం జనునట్లు మించె...కళా. 1. 54.

బౌద్ధంమోపుడించు - కార్యభారమును దొలఁగించు. రామా. 8. 75.

బౌద్ధశ్వితము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) మజ్జిగతోఁ జేయఁబడినది. (భజ్యాది.)

బౌద్ధశ్విత్కము నం. - బౌద్ధశ్వితము.

బౌద్ధస్థానుఁడు నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) ఉదకమందు నిలుచుండుటకు నలవాటుపడినవాఁడు.

బౌద్ధార్యము నం. వి. అ. న. - ఉచారత్వము - 1. దాత్వత్వము. 2. మహత్త్వము, గొప్పతనము. 3. (అలం) ఒకానొకకావ్యగుణము.

బౌద్ధాసీన్యము నం. వి. అ. న. - ఉచాసీన్యము - 1. ఉపేక్ష, కాటస్థ్యము. 2. రాగనివృత్తి, తై రాగ్యము.

బౌద్ధాస్యము నం. - బౌద్ధాసీన్యము.

బౌదు - అవుదు. వి. నీటికాలువ.

(1-59)

వ. వలిమించు కొమ్మంచుబౌదు లీఁది యీఁది, మనుచ. 3. 38.

బౌదుంబరము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) ఉదుంబర సంబంధమయినది. (ఇలాది) వి. అ. న. 1. కుష్మ భేదము. 2. రాగి.

బౌద్ధాత్తము నం. వి. అ. న. ఉద్ధాత్పత్వము; ఉద్ధా తయొక్క విహితకృత్యము.

బౌద్ధాలకము నం. వి. అ. న. పుట్టలేనె.

బౌద్ధతి నం. వి. ఈ. స్త్రీ. - బౌద్ధత్వము.

బౌద్ధత్వము నం. వి. అ. న. ఉద్ధతి.

బౌద్ధారికము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) విభాగకాల మందు జ్యేష్ఠునకుఁ దక్కినకొడుకులకంటె కొంత యెక్కువగా పైతృకధనమునుండి యిచ్చుద్రవ్యము, ఉద్ధారిము. మను. 9. 150.

బౌద్ధిజ్ఞము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. ఉద్ధిజ్ఞ సంబంధమయినది. 2. ఉద్ధిదము. (తరుగు ల్పాది.) వి. అ. న. పాశులవణము, చౌటి యుప్పు.

బౌద్ధిదము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. ఉద్ధిద సంబంధమయినది. 2. భూమినిభేదించుకొని వచ్చునది. (తరుగుల్పాది.) వి. అ. న. 1. పాశులవణము, చౌటియుప్పు. 2. ఊటనీరు, లోతునుండి భూమిని పెకల్చుకొని పెద్ద ధార గా వెడలివచ్చు జలము.

బౌద్ధసము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) ఉద్ధసమునంద లిది, పొదుఁగులోనిది. (పాలు.)

బౌద్ధస్యము నం. వి. అ. న. - పొదుఁగునఁ బుట్టి నది - ఉద్ధస్యము, పాలు.

బౌనతే - అగునతే.

నీ. బౌనతే నై వేద్య మాయెనా యన నాయె ననక పదార్థమ్ములునుచు నేర్పు. దళా. 8. 38.

బౌనె(నే) - అగునె.

గీ. అనిన విని సోమయాజి కోపాగ్రహమునఁ, దత్తతించుచు వడి సోమిదమ్మఁ బలికె, నానె సత్పుత్రజనయిత్రి యానె సాధ్యి, యానె సూన్యతభాషిణి యానె జేవి. కాళీ. 4. 108.

కా. బౌనే యోసిదురాత్మురాలి ... దకా.
6. 88. (దీనికి ఆమ్రేడితరూపము-
బౌనానే-నె)

కా. బౌనానే వెలయాలి...దకా. 7. 1. 79.

బొనాగదే - బౌగదే. అవ్య. అపుర

(ప్రశంసావాచకము.)

మ. అమరేంద్రాదులు మౌళికంపములతో నౌ
నాగదే కాపురే, కమలాక్షా శరణుచు...
భాగ. 8. 273.

బొన్నతి నం. వి. ఈ. శ్రీ. - బొన్నత్యము.

బొన్నత్యము నం. వి. అ. న. 1. ఉన్నతి. ఎత్తు.
2. గొప్పతనము.

బౌపకర్ణికము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) కర్ణిములకు
దాపున మున్నది. చెవులవలకు వ్యాపించినది.
(ఉదా: బౌపకర్ణికలోచనః - భట్టి.)

బౌపకారిక నం. - బౌపకార్య

బౌపకారికము నం. - బౌపకార్యము.

బౌపకార్య నం. వి. అ. శ్రీ. 1. గుడారము, దేరా.
2. రాజగృహము.

బౌపకార్యము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. గుడారమునకు సంబంధించినది. 2. గుడారము నం
దలిది. 3. రాజగృహసంబంధమయినది. 4.
రాజగృహమందున్నది.

బౌపగ్రస్తికుడు నం. వి. అ. శ్రీ. 1. గ్రహణకాల
మూర్ఛకుడు. 2. గ్రహణకాలచంద్రుడు.

బౌపగ్రహికుడు నం. - బౌపగ్రస్తికుడు.

బౌపచారికము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. ఉప
చారపేతుకమైనది. గౌణము. (వ్యతి. -
ముఖ్యము.) 2. ఉపచారము ప్రయోజనము
గాగలది.

బౌపచ్చందసికము నం. వి. అ. న. ఒకానొక మా
త్రావృత్తము.

బౌపదేశికము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. ఉపదేశముచేత ప్రాప్తమైనది. (ద్రవ్యము, మే.)

బౌపద్రష్ట్యము నం. వి. అ. న. ఉపద్రష్ట్యము.

బౌపధర్మ్యము నం. వి. అ. న. 1. అపకృష్టధర్మము.
2. కుత్సితసిద్ధాంతము, పాపందమకము.

బౌపధికుడు నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) మోసకా
డు, కపటముగలవాడు.

బౌపధేయము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) ఉపధి (బండి
కన్ను)గా నుపయోగింపబడునది. వి. అ. న.
ఽథాంగము, చక్రము. (సిద్ధాంతకౌముది.)

బౌపనామనికము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. ఉప
నయనము ప్రయోజనముగాగలది. 2. ఉప
నయనమునకు యుక్తమయినది.

బౌపనిధికిము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) ఉపనిధి
ప్రయోజనముగాగలది. (భూషణాది.)
వి. అ. న. ఉపనిధి, ఇల్లడ, న్యాసము.

బౌపనిషత్కుడు నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) ఉప
నిషద్ధ్యము ముపదేశించి జీవించువాడు

బౌపనిషదము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. ఉపని
షత్తులందుండలిది. 2. ఉపనిషత్తులచే బోధింపబ
డినది. (బ్రహ్మము) 3. ఉపనిషత్తులవలన
గలిగినది. 4. ఉపనిషత్సంబంధమయినది. 5.
ఉపనిషద్వ్యాఖ్యాన మగునది. (గ్రంథము)
6. ఉపనిషత్తును తెలిసినది.

బౌపపత్తికము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. ఉపపత్తి
గలది యుక్తియుక్తము. 2. యుక్తము, తగి
నది.

బౌపపాతికుడు నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) ఉపపాత
కము చేసినవాడు.

బౌపమ్యము నం. వి. అ. న. ఉపమ, పోలిక.

బౌపయికము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) న్యాయము
తోగూడినది, యుక్తము. వి. అ. శ్రీ. న.
ఉపాయము.

బౌపరాజీకము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) ఉపరాజు
నకు సంబంధించినది, రాజప్రతినిధికి సంబంధించి
నది.

బౌపరిష్టము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) మీద మున్నది,
పైనున్నది.

బౌపరోధికము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) ఉపరోధము
ప్రయోజనముగాగలది, ఉపరోధనిమిత్తమై
నది. వి. అ. శ్రీ. వీరుదండము, గోగుకట్టి.

బౌపలము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. తాతిది. 2. తాలనుండి వచ్చునది. (పన్ను, మొ.)

బౌపవస్త్రము నం. వి. అ. న. ఉపవాసము, సస్తు.

బౌపవస్త్రము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) ఉపవస్త్ర సంబంధమయినది. వి. అ. న. ఉపవస్త్రము.

బౌపవాస్యము నం. వి. అ. న. ఉపవాసము.

బౌపవాహ్యము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) స్వారి చేయుటకుఁ దగినది. (గుట్టము బండి లోనగు నది) వి. అ. వం. రాజెక్కిడి యేనుఁగుఁ ధము, మొ.

బౌపవిభక్తికము నం. వి. అ. వం. 1. (ఆంధ్ర వ్యాక.) ఉపవిభక్తి ద్వితీయాద్యైకవచనములు పఁ మైనపుడు వచ్చెడు అగమాదేశరూప మైన 'ఇ, టి, తి' మొ. 2. ఉపవిభక్తులు చేర్చబడు ప్రాతిపదికము. (కాలు, నీరు, నేయి, మొ.)

బౌపశ్లేషికము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. కౌగి లించేఁ గలిగినది. 2. ఏకదేశసంబంధము కలది. (ఆధారవిశేషము - చూ. అందు').

బౌపస్థికము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) అరిష్ట సూ చకమైనది. (గ్రహదోషాది) వి. అ. వం. సన్ని పాతరోగవిశేషము.

బౌపస్థానికుఁడు నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) నేవచేసి జీవించువాఁడు.

బౌపస్థానుఁడు నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) - ఉపస్థాన శీలుఁడు - 1. ఉపాసకుఁడు. 2. నేవకుఁడు.

బౌపస్థికి నం. వి. ఈ. వ్రీ. వ్యభిచారివృత్తిచే జీవి చువ్రీ.

బౌపస్థ్యము నం. వి. అ. న. ఉపస్థవ్యాపాదము, సురతము; సురతసుఖము.

బౌపహారికము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) ఉపహారార్థమైనది. (ద్రవ్యము.)

బౌపాధికము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) ఉపాధిక్య మైనది, ఉపాధివలనఁ గలిగినది.

బౌపాధ్యాయకము నం. విజ. (అ. యి. అ.) ఉపాధ్యాయునివలనఁ జేయబడినది.

బౌపానహ్యము నం. విజ. (అ. అ. అ.) చెప్పులు చేయుట కుపయోగించునది. (తోలు, మొ.)

బౌపాననము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. గృహ్య గ్నికి సంబంధించినది. 2. ఉపాసనకు సంబంధించినది. వి. అ. వం. గృహ్యగ్నియందు ప్రాత స్నాయంకాలములో చేయుహోమము.

బౌబలము - అవుబలము. వి. మల్లక్రియావిశేషము. సీ. దండ వైదస్సనఁ దప్పుగ్రేట్లుటికినఁ దల చుంచుఁగొన్న నౌబలముగొన్న. ద్వా. 7. 60. (ప్రాతప్రతి.)

బౌమకము నం. విజ. (అ. మి. అ.) ఉమావికార మైనది, అగినెచ్చెట్టువలనఁ గలిగినది. (నార, మొ.)

బౌమము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1 - బౌమకము. 2 ఉమకుసంబంధించినది.

బౌమీనము నం. విజ. (అ. అ. అ.) ఉమలు (అగి నెలు) వండునది (పాలము)

బౌర(రా) - అగురి.

(ప్రశంసను దెలుపును.)

గీ. కటకపురిఁ గాలె గజరాజు కలఁగి పాటుఁ, దోకచి చ్చన నౌర నీదురవగాహ భేలదు గ్రప్రతాపాగ్ని శృష్టరాయ అము. 1. 88.

(అశ్చర్యమును దెలుపును.)

గీ. గౌరి యందుఁ గుమారుని గనియె సోముఁ, డౌర యచ్చెరు వని జనులనఁగ ... దశా. 1. 25.

కా. .... బౌరా యెంత సౌఖ్యప్రదం, బై కన్న ట్టిన దీప్థలంబు... ఉ. రా. 4. 168.

అమ్రేడితమున - బౌరార(రా)

కా. .. బౌ, రౌరా మైసిరి... శకాం. 8. 28.

ఉ. ... బౌ, రౌర విచిత్రమైనపురుగ బైనటంచుఁ తెలంగుచున్నెడన్. ఉ. రా. 5. 218.

బౌరగము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) ఉరగసంబంధ మయినది, పాముది. వి. అ. న. - ఉరగదేవ తాకము - అల్లెపానక్షతము.

బౌద్ధశాస్త్రము నం. వి. అ. న. ఉర్రశ్రవణమునామము, గొట్టెలమండ.

బౌద్ధశాస్త్రము నం. వి. అ. (అ. ఈ. అ.) ఉర్రశ్రవణసంబంధ మయినది, గొట్టెది. నం. వి. అ. న. గొట్టె మాంసము పుం. న. ఉన్నివస్త్రము, కంబళి.

బౌద్ధశాస్త్రము నం. వి. అ. (అ. ఈ. అ.) ఉర్రశ్ర ముల (గొట్టెల) వలన బ్రదుకువాడు.

బౌద్ధశాస్త్రము నం. వి. అ. (అ. ఈ. అ.) 1. ఉర్రశ్రవణ మయినది. 2. ఉర్రశ్రవణసంబంధమయినది.

బౌద్ధశాస్త్రము నం. వి. అ. ఈ. పు. ధర్మపత్నియందుఁ బుట్టిన కూతురు.

బౌద్ధశాస్త్రము నం. వి. అ. (అ. ఈ. అ.) - ఉర్రశ్రవణ మయినది - ముఖ్యము.

బౌద్ధశాస్త్రము నం. వి. అ. పుం. ధర్మపత్నియందుఁ బుట్టినకొడుకు.

బౌద్ధశాస్త్రము నం. వి. అ. (అ. ఈ. అ.) ఉర్రశ్రవణమందుఁ బుట్టినది. (అక్షరము)

బౌద్ధశాస్త్రము నం. వి. అ. పుం. ధర్మపత్నియందుఁ బుట్టినకొడుకు. బౌద్ధశాస్త్రము నం. వి. అ. పుం. ధర్మపత్నియందుఁ బుట్టినకొడుకు.

బౌద్ధశాస్త్రము నం. - బౌద్ధశాస్త్రము.

బౌద్ధశాస్త్రము - అపురు.

ఉ. హరికు లెన్నఁడుం దెగనియారులచేలును జౌకుమట్లమం,గా లలినేరుసాగిరి... ఆము. 4. 124.

బౌద్ధశాస్త్రము (అపు)రు - అపురుసపురు.

చ. ...చీకటి యారుసారుగాఁ, గుముదము నిద్రవోఁ కొడుపుఁగొండపయిగా రవి యొప్పె...కాశీ. 1. 125.

బౌద్ధశాస్త్రము (నపు)రువడు - అపురుసపురువడు. అ. ౧౩. ఓడించు, నశించు.

బౌద్ధశాస్త్రము నం. వి. అ. పుం. ధర్మపత్నియందుఁ బుట్టినకొడుకు. బౌద్ధశాస్త్రము నం. వి. అ. పుం. ధర్మపత్నియందుఁ పుట్టినకొడుకు.

బౌద్ధశాస్త్రము నం. వి. అ. న. ఉర్రశ్రవణము.

బౌద్ధశాస్త్రము నం. వి. అ. (అ. ఈ. అ.) - బౌద్ధశాస్త్రము.

బౌద్ధశాస్త్రము నం. వి. అ. (అ. ఈ. అ.) ఉర్రశ్రవణము, ఉన్నిది (కంబళాది).

బౌద్ధశాస్త్రము నం. వి. అ. (అ. ఈ. అ.) ఉర్రశ్రవణము, ఉన్నిది (కంబళాది).

బౌద్ధశాస్త్రము నం. వి. అ. (అ. ఈ. అ.) ఉర్రశ్రవణము, ఉన్నిది (కంబళాది).

బౌద్ధశాస్త్రము నం. వి. అ. (అ. ఈ. అ.) ఉర్రశ్రవణము, ఉన్నిది (కంబళాది).

బౌద్ధశాస్త్రము నం. - బౌద్ధశాస్త్రము.

బౌద్ధశాస్త్రము నం. వి. అ. (అ. ఈ. అ.) 1. బౌద్ధశాస్త్రము, ఉన్నిది (కంబళాది).

బౌద్ధశాస్త్రము నం. వి. అ. (అ. ఈ. అ.) ఉర్రశ్రవణము, ఉన్నిది (కంబళాది).

బౌద్ధశాస్త్రము నం. వి. అ. పుం. ధర్మపత్నియందుఁ పుట్టినకొడుకు. బౌద్ధశాస్త్రము నం. వి. అ. పుం. ధర్మపత్నియందుఁ పుట్టినకొడుకు.

బౌద్ధశాస్త్రము నం. వి. అ. (అ. ఈ. అ.) ఉర్రశ్రవణము, ఉన్నిది (కంబళాది).

బౌద్ధశాస్త్రము నం. వి. అ. పుం. ధర్మపత్నియందుఁ పుట్టినకొడుకు. బౌద్ధశాస్త్రము నం. వి. అ. పుం. ధర్మపత్నియందుఁ పుట్టినకొడుకు.

బౌద్ధశాస్త్రము నం. వి. అ. పుం. ధర్మపత్నియందుఁ పుట్టినకొడుకు. బౌద్ధశాస్త్రము నం. వి. అ. పుం. ధర్మపత్నియందుఁ పుట్టినకొడుకు.

బౌద్ధశాస్త్రము - అపురు.

వి. (అవతలిప్రదేశము.)

ద్వి. సారథి రథ మౌలఁ జనఁ దోల నదియు, చారుణధ్వనితోడ ధరఁ గ్రుంగఁబడియె. రం. రా. యు. 452. పా. 29. సం.

(వరుసయందు అనంతరము.)

గి. కలరు స్వాధీనపతికయు ఖండితయును, బ్రోషిత ప్రయయును విరహోత్కలికయు,

నౌల నధిపారికయుఁ గలహంతరితయు,
సంప్రవాసిని వాసకనజ్జికయును. కావ్యా.
8. 58.

బొలకము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) ఉలూకసంబంధ
మయినది. వి. అ. న. ఉలూకముల (గ్రుడ్ల
గూబల) గుంపు.

బొలూక్కుడు నం. వి. అ. వుం. కచాదుడు.
(ఉలూకుని కొడుకు, వై శేషికదర్శనస్థాప
కుడు.)

బొలూఖలము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. ఉలూ
ఖలసంబంధమైనది. 2. తోటదంపఁబడినది.
3. తోటనున్నది.

బొల్బణ్యము నం. వి. అ. న. ఉల్బణత్యము.

బొళనము నం. వి. అ. న. ఉళనసునిచే దృష్టమగు
పామము.

బొళననము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. ఉళనసు
నకు సంబంధించినది. 2. ఉళనసునివలనఁ గలిగి
నది. 3. ఉళనసునిచే రచింపఁబడినది. 4. వి.
అ. న. 1. ఉళనసునిచే రచింపఁబడిన రాబనీతి
కాస్త్రము. 2. ఉళనసునిచే రచితమగు నొక
యువ పురాణము. (ఉళనసుడు-కుక్కుడు)
3. ఉళనసునిచే దృష్టమగు పామము,
బొళనము.

బొళీనరుడు నం. వి. అ. వుం - ఉళీనరునికొడుకు-
శిచిత్రవర్తి.

బొళీరము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. ఉళీరమునకు
సంబంధించినది. 2. ఉళీరమువలనఁ బుట్టినది.
వి. అ. న. - ఉళీరము (వట్టివేరు)తోఁ జేయఁ
బడినది. - 1. శయ్య. 2. పీఠము. 3. లేవన
ద్రవ్యము. 4. చామరము. 5. దండము,
కణ్ణి.

బొషణము నం. వి. అ. న. 1. కటురసము, కారము.
2 - ఊషణము.

బొషణశౌండి నం. వి. ఈ. వ్రే. సొంటి.

బొషధము వ్రే. నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) ఊషధి సం
బంధమయినది, ఊషధులవలనఁ గలుగునది.
(అన్నాది) వి. అ. న. 1. ఊషధి. 2. ఊషధుల
సమూహము. 3. మందు.

బొషధీయము నం. విజ. (అ. అ. అ.) బొషధసం
బంధమయినది.

బొషరకము నం. వి. అ. న. చౌటియుప్ప.

బొషరము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) చౌటినేలకు
సంబంధించినది. వి. అ. న. 1. చౌటియుప్ప.
2. అయస్కాంతభేదము, ఒకజాతి సూదంటు
తాయి.

బొషనము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) ఉషస్సునకు
సంబంధించినది; ఉషస్సునందలిది.

క్లో. బొషసాతపథయాత్. నం. కిరా. 9 11.

బొషసి నం. వి. ఈ. వ్రే. వేకువ, ప్రభాతము.
(విల్యమును.)

బొషసికము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) ఉషస్సునం
బంధమయినది.

బొషసికుడు నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) ఉషస్సున
(ప్రభాతమున) తిరుగునాడు.

బొషికము నం. - బొషసికము. (విల్యమును)

బొషికుడు నం. - బొషసికుడు. (విల్యమును)

బొష్ట్రకము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) ఉష్ట్రముల
మండి కలుగునది. (పాలు, మొ) వి. అ. న.
ఉష్ట్రములసమూహము, ఒంటెలగుంపు,

బొష్ట్రము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. ఉష్ట్రము
నకు సంబంధించినది. 2. ఉష్ట్రములు మిక్కిలి
గాఁగలది. (దేశము.) వి. అ. న. ఒంటె
పాలు.

బొష్టము నం. విజ. (అ. ఈ. అ.) 1. ఉష్టసంబంధ
మయినది. 2. ఉష్టము, వేడిది. వి. అ. న.
ఉష్టత, వేడిమి,

కౌశ్యము సం. వి. అ. న. ఉత్తర, వేడిమి,

కౌశ్యము సం. వి. అ. న. కావము, వేడిమి.

కౌశ్య - అవును. వి. 1. పొగను. 2. ఒయ్యారము.

అ: కౌశ్యము,

కౌ(అవు)శ్యము (✓కౌశ్య) 1. పొగను
కౌశ్యము.

సీ. .... ఎమ్మెకా: కౌశ్యము: దన పొగనైన
కౌశ్యము. సాం. ని. మాన. 8.

2. విలాసవంతుడు.

శ్రీ సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు

ప్రథమసంపుటము

సంపూర్ణము.

—○—

ముద్రణ :
శివాజీ ప్రెస్,
1732, గంజిబజార్,
సికింద్రాబాదు - 8

